

Данило Б. КОЦИЋ

ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ И ЊИХОВО ДОБА I-II

ГЛАСНИК – Медија центар
Лесковац 2021.

Данило Б. КОЦИЋ

**ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ
И ЊИХОВО ДОБА
I-II**

**ГЛАСНИК – Медија центар
Лесковац 2021.**

Дело посвећено породици и пријатељима
А у т о р

УМЕСТО УВОДА

Одавно је постојала потреба да се о лесковачком стваралаштву XX века напише прегледна и садржајна историја књижевности и публицистике. Иако је било довољно образованих, мудрих, вредних Лесковчана, који су то до сада могли да учини, из вероватно бројних, мени непознатих разлога, није урађено.

За историју лесковачког песништва посебно је била значајна 1977. година. Тада је Културни центар (директор мр Слободан А. Младеновић, главни и одговорни уредник Борислав Здравковић) објавио „*Лесмопис, лесковачки песници 1945 - 1975*” који је уредио и предговор написао *Мирослав Миловановић*, професор. Та збирка се и данас, без обзира на неспорне слабости, може сматрати за најбољу панораму лесковачког песништва.

Најбољу, најцеловитију анализу лесковачке књижевности XX века, написао је *Драгољуб Трајковић*, правник и један од најобразованијих Лесковчана минулог столећа. Његов „*Преглед лесковачког књижевног стваралаштва*” незаобилазна је литература за било коју озбиљнију анализу. Због тога се појава овог дела 1973. године, као посебне едиције „*Нашег стварања*” (уредник *Томислав Н. Цветковић*), може сматрати изузетним догађајем, јер је реч о студији која иде у ред најбољих, највреднијих остварења, која су настала у Лесковцу. Верујем, међутим, да у време појаве „*Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва*” ни аутор, ни уредник тог посебног издања „*Нашег стварања*”, нису ни били свесни његовог значаја.

Ова моја књига *рађала се из протеста*, али уз много *наде*; рађала се јер сам хтео, иако свестан своје недовољне упућености у све тајне лесковачке литературе, па и недовољног знања у писању овако обимних дела, да се као човек овог *временског теснаца*, макар делимично, одужим вредним, упорним људима, који су живели у другим *временском простору*. Истовремено настала је из жеље да прибележим, макар узглед, у фрагментима, који камичак сјаја о људима, писцима, и не само њима, који и данас стварају, каткад потпуно заборављени или врло мало признати у средини којој су поклонили најлепше године и своје најлепше снове.

Књига је писана и са надом да ће неким послужити као подстрек да се лате тог заносног, лепог трагања за нечим што се зове – литература. Бити сам, одвојен од свакодневне галаме, од људи, неким се може учинити највећом казном. Али бити сам, и то поклоњено време даривати неком другом животу, била је моја највећа снага која ме је и нагнала да истрајем у овом послу. *Писање* - давно сам чуо и прибележио - *писање је дело усамњених људи*. Самоћа се дружи са надом да ће тај тренутак бити наше једино – вечито трајање!

„Лесковачки писци и њихово доба I – II“, (Лесковац 2021), друго, измењено и допуњено издање, раније објављеног двотомне студије - Лесковачки писци – трагови и трагања (Лесковац (2015) није, наравно, само моје дело. Могло би се рећи да је и понајмање моја рукотворина. Ако се пажљиво чита, а верујем да ће је многи тако и читати, лако се може уочити, као на *брисаном простору*, да ми је у овом подухвату богата литература била највећи савезник. Ако човек жели да буде довољно искрен и ако жели да буде део оваквог пројекта, природно је што је своје савезнике морао да тражи у књигама које су створене пре десет, двадесет, па и стотину година. И не само у књигама, и не само у периодици, и не само у затуреним белешкама. Дабоме, највише тамо, али за овакву врсту подухвата потребно је све то и много више од тога. Оно најважније – уз свакодневни, упорни, систематски рад – остаје ипак тајна сваког аутора. То је та шифра која може да доведе до успеха. Тај део стваралачког чина је – само мој! Трагање, одабир литературе, процена вредности сваког податка, критички осврт на време, људе и догађаје, дело су којим се сваки аутор књиге може без остатка да прикаже свима – и добронамернима и осталима. Ти *остали су*, знам из властитог искуства, драгоцености, важнији саговорници, јер ионако *аутор верује* – ма колико био самокритичан и склон реалности – да је написао добру књигу. Јер, да није тако, оне не би ни настајале!

У писању оваквих књига, и то свакако треба казати, није довољна само ауторова жеља, па ни обимна литература (али су то, свакако, предуслови без којих се тај наум не може остварити); нужна је и нека врста *интелектуалне дрскости* да се на све изазове који се намећу дају одговори „*отворених очију*”. Дабоме да је и то само део, али важан део, посла, а све остало је – мукотрпно истрајавање!

Могао бих да закључим, без лажне скромности, да сам у овој студији која се може разумети и као својеврсна књижевна хрестоматија¹ омогућио још потпунији увид у књижевно стваралаштво Лесковца у веку који је за нама, али и на почетку новог доба.

Данило Коџић

¹ Шта значи ХРЕСТОМАТИЈА? Проучавање онога што највише вреди знати, избор узорних места разних писаца, узорних чланака (нарочито за учење језика); избор филозофских књижевних дела.

КРАТКА ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА

Лесковац у писаним документима. – Први учитељи и школе. – Прве новине и културне установе. – Важни догађаји на почетку XX века. – Лесковачка периодика између два рата. – По величини други град у Србији. – Први филмови, мотоцикл и ауто. – Прве лесковачке фабрике. – Лесковац „српски Манчестер“. – Тешки дани окупације. – Школе крајем XIX века – Ча Митина школа. – Лесковачка гимназија. – Лесковачка гимназија и Радоје Домановић

БОГАТА ПРОШЛОСТ

ШЕСТ ВЕКОВА ЛЕСКОВЦА - Године 1989. Скупштина општине Лесковац образовала је Одбор за обележавање шест векова постојања Лесковца и том приликом, сходно тврђењу појединих (стarih) историчара као први помен Лесковца узет је датум и година из повеље деспота Стефана Лазаревића, издате руском манастиру Светом Пантелејмону на Светој Гори 1395. године. Из низа планираних пројеката релизована је врло вредна књига „Историја Лесковца” др Живана Стојковића, др Слободанке Стојичић и Хранислава Ракића².

У међувремену, поједини историчари изразили су сумњу у тачност године првог помена Лесковца што је условило и померање обележавања шест векова од првог помена Лесковца. Затражена су и стручна мишљења познатих академика и професора о првом помену Лесковца. Чини се да је овај проблем дефинитивно решен, али отом потом.³

Станко Миљковић констатује у чланку „Трајање у простору и времену”, који се први пут појавио у „Нашој речи” 1999. године, да је Лесковац, још у време када се није тако звао, врло старо насеље. На брду Хисар, изнад Лесковца, археолози су пронашли трагове живота још из праисторијског доба (неолита). Зна се поуздано да је на Хисару постојало градилиште у римском и вазантијском периоду.⁴

Наиме, постоји једно популистичко и помало вулгарно тумачење да је Лесковац добио име по *лесковој шуми* којом је била богато обрасла котлина Глубочице. Међутим, професор Јован Деретић у свом делу „Срби – народ и раса” цитира неког историчара Госелина као доброг познаваоца предхришћанске историје Срба. Тај Госелин помиње велико српско племе, које се звало *Лици*, и које је живело на врло широким просторима. У Малој Азији и на обалама Егејског мора имали су своју државу Лицију, од њих је остао и топоним „Лика” за некад српску покрајину у данашњој Хрватској. Али Госелин каже да су те Лике суседни народи врло често звали „Леско” или „Лески”. Прилично је ово симтоматично, ако се зна да је на просторима некадашње Југославије било много насеља са именом Лесковац. Када је у питању први назив Лесковца вредно би било истраживати у том правцу, што би можда први помен Лесковца померило у много већу старину.⁵

Образлажући даље свој поглед на актуелно питање првог помена Лесковца. С. Миљковић прецизира да је „по неким тумачењима, први помен Лесковца везан за 1020. годину, за повељу коју је византијски цар Василије II (972–1025) издао Охридској архиепископији. Неки историчари, међу њима и Стојан Новаковић, сматрају да се не ради о данашњем Лесковцу, него о истоименом селу на ушћу реке Книне у Дрим. То село више не постоји, али је, ипак, поуздано утврђено да се ради о нашем Лесковцу.”

За ову оцену С. Миљковић не наводи прецизније изворе, али зато истиче да се „Лесковац под данашњим именом у писаним документима јавља тек почетком XIV века у фалсификованој повељи краља Милутина из 1308. године писаној за манастир Хиландар и његов пирг Хрусију, а права, данас изгубљена повеља, писана је 1303/4. године. Веровало се да је то први писани помен овог Лесковца. Но, научници су неумољивом логиком чињеница ово оповргли.”⁶

Лесковачки крај помиње и цар Душан у чувеном Законику у коме, поред осталог, посебном одредбом даје повлашћење лесковачким произвођачима лана и конопље. Такође, 1348. године цар Душан у општој христовуљи Хиландару потврђује поново село Лесковац.

2 Идеја да се пише историја Лесковца настала је на симпозијуму одржаном 1967. године у Народном музеју у Лесковцу поводом 90. годишнице ослобођења од Турака. Тада је формиран Редакциони одбор који је имао задатак да изради скицу за овај пројекат. Констатовано је да постоје и знатне тешкоће за писање историје Лесковца због недовољне истражености свих периода његове прошлости, као и недостатка историјских извора. Иначе, у Поговору књиге „Историја Лесковца” напомиње се да су се аутори определили да обраде историју од најстаријих дана до 1944. године, јер сматрају да послератни период тек треба истраживати и валоризовати.

3 Станко Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002, стр.52.

4 С. Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац, 2002, стр. 52.

5 С. Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 52.

6 С. Миљковић, Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 53.

И дефинитивно долазимо до повеље монахиње Евгеније (кнегиње Милице) која са синовима Стефаном и Вуком чини даровницу руском манастиру Светом Пантелејмону и ту помиње Лесковац. Том приликом руски манастир је поред бројних метоха добио једну кућу у Лесковцу и два човека: Константина и Дражуја.⁷ Ова даровница, наводи Миљковић, датирана је најпре у 1395. годину, па је сходно томе и било одлучено да се шест векова од првог помена Лесковца обележи 1995. године. Међутим, у то време појединци изражавају основану сумњу у тачност овог датума. Скреће се пажња на 1.400 годину, која би званично требало да буде година првог помена Лесковца у писаним документима. На тај начин шестогодишњица би требало да буде обележена 2.000. године.

Како је често најлакше посумњати у домаћу памет, меродавни су затражили тумачење највећих ауторитета. Тако професор Милош Благојевић са Филозофског факултета у Београду, у свом писму упућеном СО Лесковац каже следеће: „Лесковац који се помиње у повељи кнегиње Милице и деспота Стефана Лазаревића (Законски споменици, 518) свакако се налази на месту данашњег Лесковца и у то доба имао је „*статус града*” Он се помиње после „града” Сталаћа, Крушевца, „града” Прокупља (Светог Прокопија), а испред Новог Брда. За Ново Брдо и Лесковац се у повељи изричито наглашава да су градови, али се то подразумева пошто је Ново Брдо најзначајнији град у држави Лазаревића. До сада је узимано као извесно да је поменута повеља Лазаревића, наглашава професор Благојевић, била издата 1395. године. Но, апострофира професор Благојевић, недавно је академик Сима Ћирковић исправио датум издавања повеље и поуздано утврдио да је повеља издата 8. јуна 1.400. године. У ово датирање не треба сумњати пошто на повељи коју је читао С. Ћирковић стоји датум 8. јуна 6908. „од постанка света”, а од 6908. када се одбије 5508. добија се тачно 1400. година”.

С обзиром да се професор Благојевић позвао на академика Ћирковића затражено је објашњење и од овог врхунског ауторитета. У свом допису, академик Ћирковић, између осталог, каже: „Када сам добио фотографије које су сачинили француски истраживачи средином нашег века ради приказивања српских повеља у Русику (књига *Actes do Saint-Panteleemon, edition, diplomatique, par P. Lamerie, D. Dagron*, Сима Ћирковић, Париз, 1982, стр. 185-187) могао сам констатовати да је година на целовитом папиру нечитка, а да је на фрагменту јасно видљиво 6908. „од настанка света” што одговара периоду од 1. септембра 1399. до 31. августа 1400. године. У складу са тим сам у поменутој публикацији тај акт датовао, остављајући резерву због тога што главни примерак нема читав датум. Биће потребно да се на том оригиналу у самом манастиру провери да ли је на њему бројка „8”, тојест слово „X” које има бројну вредност „8”. Из ваше тешкоће с јубилејем може се изаћи упозоравајући на византијску годину која траје од 1. септембра до 31. августа, што је примењивано у Србији. Постоји дакле 35 одсто вероватноће да је акт кнегиње Милице из 1399. године и 65 одсто вероватноће да је из 1400 године (4 месеца 6908 година спадају у 1399. а осам месеци у 1400).⁸

Милош Благојевић се, иначе, поново огласио уз оцену да се јубиларна „шестота” годишњица може прославити или обележити од 1. септембра 1999. до 31. августа 2000. године по календару Српске православне цркве због тога што је „Нова година” у Византији, па и средњовековној Србији, почињала првог септембра.

У већ поменутој „*Историји Лесковца*” аутора др Живана Стојковића, др Слободанке Стојичић и Хранислава Ракића наводи се да се средњовековна историја Лесковца „тешко може потпуније дати због оскудних историјских извора”⁹ Подручје у околини Лесковца познато је под именом Дубочица (Г’лбочица) од времена када је почела владавина Стефана Немање (1168-1196), а историја места под садашњим називом од почетка XIV века. Има, међутим, историчара који изједначавају Дубочицу са облашћу Дендре, коју помиње само секретар Манојла I Комнина Јован Кинам, када описује догађаје у Србији око 1162. године. Деса, најмлађи брат великог рашког жупана Уроша управљао је Дендром, богатом и многољудном земљом у суседству Ниша. Кад је Манојло поставио Десу за рашког великог жупана (1162), тражио је да му врати Дендру иако то Деса није хтео. Византији није одговарала ни сарадња Србије са Угарском, па је Деса 1163. смењен, а Дендра му је одузета.¹⁰

7 С. Миљковић, Запису у времену, Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 53.

8 С. Миљковић, Запису у времену, Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 54.

9 Аутори дају преглед праисторије лесковачког краја, антички период и период настанка Царичиног града (поглавље Византија и Словени), па се том делу историје Лесковца нећемо ни задржавати.

10 Исто, стр. 34.

За Дубочицу се зна да је била богата и густо насељена област. Већину становништва чинили су Словени, који су доста рано признавали рашку власт. Укључењем у Немањину државу и стабилизацијом прилика, почели су да се осећају као Срби.¹¹

У „Историји Лесковца” се прецизира да се „Дубочица у изворима помиње најпре у оснивачкој повељи за манастир Хиландар, коју је издао Немања, а верује се да ју је написао Сава Немањић, у којој се каже да је од грчке земље освојио Лаб са Липљаном, Дубочицу, Реке, Тагрлату, Левач, Белицу и Лепеницу.” Затим се помиње у Хиландарској повељи великог жупана Стефана Немањића (написаној 1200 – 1202), у којој је манастиру потврђена стара и дата нова добра. Најзад, у биографији Стефана Немање, коју је написао Сава Немањић (1208), све се то поново наводи, с тим што се међу земљама освојеним од Грка додаје Ситница и Поморавље.

Лесковац се први пут као насељено место помиње у „општој хрисовуљи” за Хиландар и пирг Хрусију, почетком XIV века (по неким изворима 1308). Повеља је била фалсификована, са неколико одвојених целина, које чак не потичу из истог периода. Текст повеље преузет је од неке данас изгубљене Милутинове повеље издате Хиландару, која по подацима епископа потиче из 1303. или 1304. године у којој се пиргу у Светој Гори даје манастир Св. Никите у околини Скопља. Како је повеља фалсификована, основни подаци у њој нису измишљени и потичу од поменуте Милутинове повеље. После набројних посета пирга Хрусије, следи део који се односи на манастир и у њему се помиње Лесковац са засеоцима.¹²

О Лесковцу, али и Врању почетком XIX века знало се врло мало.¹³ Сам Вук Караџић, који се веома интересовао за географију, историју и етнографију српских земаља, још 1827. године писао је да је читав овај крај, као и шире суседно подручје готово потпуно непознато и неописано: „Између Ибра, Косова, Мораве, Нишаве, Старе планине и Суваре (тј. Суве планине), ђе је Ново Брдо, Врање, Куршумлија, Крушевац, Прокупље и Љесковац... најнепознатији је комад Србије... Зато и на мапама стоји сав готово пуст.”¹⁴ Да је Вуково мишљење било потпуно тачно сведочи и велики истраживач и познавалац Балканског полуострва, географ *Ами Буе*, десетак година касније. Он је, после 1836. године, пропутовао крајеве садашње јужне Србије и о томе писао слично Вуку. Али, од Вука Караџића остао нам је, ипак, познат број података на основу којих се може видети шта је он знао о Лесковцу и Врању... У свом забавнику „Даница” за 1827. годину, коју је издавао о свом трошку, говорећи о градовима и варошима Србије, Вук је забележио: „Љесковац на Бинч. Морави и Врање, Врање такођер на источној Морави.”¹⁵ Вук њих помиње као вароши које су се сматрале као средишта нахија: „љесковачке” и врањске. Вук је сматрао да је Лесковац спадао у веће вароши Србије (међу првих осам насеља по величини) и да је у њему могло бити, уопштено, „преко хиљаду кућа”.¹⁶ За Лесковац под турском влашћу Вук зна да је њиме управљао Шашић (тј. Шашит) паша.¹⁷ Под чијом је влашћу био и Параћин. О томе он говори на једном месту: „...диштрихт љесковачки, тј. наија Праћинска, Ражањска, и горе уз Мораву до самог Ниша, и с ону страну Мораве наија Крушевачка, то је све и сад под Љесковцем...”¹⁸

Вук Караџић је живо желео да упозна јужне крајеве Србије, па је то више пута изјављивао. Још 1836. године, он је писао: „Од како сам почео купити (умотворине?) наше народности једнако сам жељан да обиђем све југоисточне крајеве народа нашега... али се до данас никако не даде, и по својој прилици ћу ову жељу однијети са собом на онај свијет.”¹⁹

Кад се испита допринос Вука Караџића познавању лесковачко-врањског краја у околностима и приликама његовог времена, види се да је он био први српски писац који је показао одређено интересовање и одређено знање за овај крајњи део Србије. Штета је велика што му се није испунила жеља да посети и види јужноморавске крајеве, о којима је науци сигурно могао да саопшти пуно новог и интересантног.²⁰

11 Исто, стр. 35.

12 Исто, стр. 38.

13 Видосава Николић, Вук Караџић о Лесковцу и Врању, Лесковачки зборник, бр. 3, 1963, стр. 59-61.

14 Вук Караџић, Даница за 1827, Беч, 1827, 57/8.

15 Исто, стр. 47.

16 Оп. цит, стр. 48.

17 Вук Караџић, Скупљени историјски и етнографски списи, Београд, 1898, стр. 56.

18 Вукова Преписка књ. I, Београд, 1907, 344, Вуково писмо датирано је 4/16. XI 1829.

19 Вук Караџић, Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона, Беч 1849.

20 Видосава Николић, Вук Караџић о Лесковцу и Врању, Лесковачки зборник, бр. 3, стр. 61.

II

ЛЕСКОВАЦ У СТАРИМ СПИСИМА - Занимљива је историја Лесковца и југа Србије до ослобађања од Турака. На основу података, које даје пољски историчар *Длагош*, поред Крушевца, Копријана, Прокупља и Зеленграда, Лесковац је спадао у градове, имао посаду и био утврђен у првим деценијама турске владавине. Почетком XVI века, по његовом имену, добила је и назив нахија лесковачка. Претпоставља се да је утврђење било на Хисару. Испод њега, на истоку и северу, било је вероватно предграђе са тржиштем, кућама и дућанима од дасака. Испод некадашњег Светоилијског парка постојало је насеље под називом Кулина, вероватно названо по некој кули, која је постојала изнад њега, на старом путу од Лесковца до Врања, поред Ветернице. А насеље у Лесковцу, на десној обали Ветернице, Подворце, по називу упућује на кулу, односно двор (под-дворци).²¹

По првом сачуваном попису из 1516. године, Дубочица је била највећа нахија у санџаку. По подацима с краја XV века, ова област је имала 13.020 кућа обавезних да дају цизију. Нахија Дубочица захватала је простор сливова Моравиних притока: Јабланице, Ветернице и Власине, односно од Радан планине, на западу, до данашње југословенско-бугарске границе источно од Калне, на истоку, и од Видојевице, Пасјаче, Бабичке горе и Суве планине, на северу, до Кукавице и Чемерника, на југу. Поменути сумарним пописом у Дубочици је било 10.536 хришћанских пореских домаћинстава и 398 кућа муслимана. Међутим, и овде нису наведена сва села, тако да слика није потпуна. Дубочица је имала, према томе, око 15.000 кућа и између 70.000 и 90.000 становника.²²

Два пописа са самог почетка треће деценије XVI века, један суморни, а други детаљни, пружају нове податке о Лесковцу. Нахија се у њима само зове Дубочицом а Лесковац има статус касабе. За мање од две деценије знатни је опао број становника у Лесковцу, што се закључује по мањем броју како турских, тако и хришћанских кућа. Ова појава је била карактеристична и за друге градове и, мада нема сазнања о узроцима, доводи се у везу са сталним турским освајањима на северу, јер су пре свега занатлије и војници одлазили у друге, северније градове.²³

Последњи податак о граду на Ветерници у XVI веку односи се на пожар који је 1594. године захватио Скопље и Лесковац, али о томе нема правих докумената.²⁴

У дугом и тешком рату 1683-1699. лесковачки крај и сам Лесковац били су опустошени.²⁵ Последице великог рата су биле огромне. Попис из 1710. говори да је требало да даду 26.120 харачких обвезника, а евидентирано је 1.330 поданика-раје, што је двадесети део предратног становништва. У Лесковачком кадилуку од 3.400 предратних кућа нађено је само 574 обвезника, 16 у Лесковцу и 559 земљорадника у 90 села. У селима је било 115 Арнаута, у Лесковцу 135 муслимана, од којих 17 Цигана. Нађено је и 17 рудара Срба и 17 рудара Арнаута. На основу тога може се закључити да је у Лесковачком кадилуку остао сваки двадесет и трећи предратни порески обвезник. Лесковачки пашалук уочи Првог српског устанка, према томе и лесковачку нахију, насељавало је претежно српско становништво, док је неколико десетине села и заселака у Горњој Јабланици настањено досељеницима Арбанасима мусиманске вере. Турака није било по селима. Лесковац, као центар пашалука имао је око 12.000 становника, претежно Срба. Град је имао шест џамија, сахатлук, млинове на реци и један мост. Турци су живели на левој, а хришћани на десној обали реке. Куће лесковачке сиротиње биле су мале, од слабог материјала и пружа, облепљене блатом, најчешће неокречене и покривене сламом са малим прозорима, без стакала. Грађене су тзв. „редене куће”, са тридесетак станова и заједничким кровом за занатлије, чивчије и досељенике. У центру града биле су, углавном, турске куће. Најбогатији Турци становали су на десној обали Ветернице. Ту су се налазиле куће турских феудалаца и богатих чорбачија, простране, спратне са доста прозора, са доклатима, диванима и украсима, китњастим димњацима и крововима од ћирица. На периферији Лесковца живела је сиротиња у некалдармисаним, блатњавим улицама, кућама које су више личиле на колибе, на мочварном терену са крововима од сламе. На малим прозорима није било стакла већ натегнуте свињске бешике, а на неким и специјална хартија, „артија пенџерика”²⁶

21 Ж. Стојковић и др. Историја Лесковца, стр. 44.

22 Исто, стр. 44.

23 Исто, стр. 48.

24 Исто, стр. 52.

25 О томе рату има више радова, а обрађен је и у Историји Лесковца Ж. Стојковића и др, стр. 56-62.

26 Исто, стр. 17.

III

ЛЕСКОВАЦ И ОСЛОБОЂЕНИ ПРЕДЕЛИ СРБИЈЕ -

Најобимнију и најпотпунију студију Лесковца уочи и за време ослобођења од Турака објавио је Народни музеј 1975. године. Била је то 21. књига у његовој едицији (*уредник Хранислав Ракић*). Аутор књиге др Видосава Николић – Стојанчевић²⁷ је дело назвала „*Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878. године*“, а у поднаслову је стајало: *етничке, демографске, социјално-економске и културне прилике*.²⁸

Према подели до 1873. године, Лесковац, са Нишом, Пиротом, Трном, Врањем, Прокупљем и Куршумлијом, чинио је једну административну целину, односно припадао је као каза (срез) мутесарифлику (округу) нишком, у косовском вилајету, коме су, поред нишког округа, припадали још и призренски и скопски округ.

Са оспособљавањем комуникација и организовањем прве администрације, Врховна команда је организовала и прву просветну службу и црквену управу у ослобођеним крајевима. Најпре је установљена „духовна управа“ ослобођених крајева и извршено разграничење територије црквених управа на подручју ослобођених крајева. (...) Непосредно по образовању духовне (црквене) управе у ослобођеним крајевима извршен је попис манастира и црквене имовине по епархијама. У току рата 1877/78. године, а делом и 1876. године, цркве и манастири у ослобођеним пределима били су опљачкани и осиромашени. Материјални положај српског свештенства био је веома тежак. У овим крајевима у време успостављања српске управе био је веома мали број писмених људи. Организовање школске мреже, почетак редовног школовања и подизање нових школа започео је тек завршетком рата, 1. марта 1878. године, када су демобилисани, на захтев српске Врховне команде, сви професори, учитељи и ђаци војници због почетка редовне наставе.

Турци су неке од ретких хришћанских школа у ослобођеним пределима у току рата били порушили, спалили и упропастили, па је било потребно да се на њиховом месту подигну сасвим нове школске зграде за наставу ученика којих је био знатан број у првим послератним месецима. Приликом пописивања турских кућа, водило се рачуна о оним зградама одбеглих турских поданика које би могле да буду погодне за школске зграде, како би се бар на тај начин надокнадио недостатак школских зграда.

Етничка структура ослобођених предела види се најбоље из „Прегледа пописа људства у ослобођеним крајевима извршеном између 22. фебруара и 22. марта 1879. године“. Тада је укупно било 307.867 становника. Од тога је мумамеданског евидентирано 6.567, Јевреја 1.443 и осталог инородног 7.910 становника. Према „Попису људства у краљевини Србији 1884. године“, који се односи на „нове округе“ (врањски, нишки, пиротски и топлички), становништва „туђе националности“ у врањском округу је било 1.956, односно 2,88 од укупног броја, нишком 4.646 (3,44 одсто од укупног броја), пиротском 1.377, односно 1,77 одсто од укупног броја и топличком 3.232 или 4,42 одсто од укупног броја.

Већ од 3. јануара 1878. године и 14. маја исте године, у ослобођеним пределима су, према донетом Закону о уређењу ослобођених предела“ - којим су ослобођени крајеви били најзад укључени у политички, економски и културни развој Србије после рата 1878. године - организоване окружне, среске и општинске управе и поднети министру унутрашњих послова и први извештаји о броју кућа, душа и величини општинских територија са укупним бројем насеља. Са ратификовањем Берлинског уговора, престала је надлежност административних подела ослобођених предела извршених до 10. августа 1878. године и извршене су знатне измене у ранијој подели према одредбама Берлинског мировног уговора. Дотле су се послови одвијали преко надлежности организованих окружних управа од 14. маја 1878. године, када су извршена и постављена „чиновника и званичника“ којима је остављено у надлежност да „врше дужност полицијских звања у ослобођеним

27 У Лесковачком зборнику бр. XLIII, 2003. године професор Хранислав Ракић је објавио прилог под надсловом „Сећање на др Видосаву Стојанчевић“ и насловом „Допринос Видосаве Николић-Стојанчевић изучавању етнодемографских, социјално-економских и културних карактеристика јужноморавског региона“. У напомени стоји да је Народни музеј, у оквиру научног скупа „Културно-историјска баштина југоисточне Србије VII“, други део скупа посветио др Видосави Стојанчевић (под насловом „Успомене на Видосаву Стојанчевић“).

28 В. Николић – Стојанчевић, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878. године, Народни музеј Лесковац 1975.

пределима''. Ослобођене области су од маја 1878. године биле подељене на шест округа: нишки, куршумлијски, лесковачки, врањски, пиротски и кулски.

Издавањем дефинитивне географске карте, и „описом заузетих земаља'' у ослобођеним крајевима које је Министарство војно упутило министру унутрашњих дела 15. октобра 1878. године, у коме су биле уписане нове границе Србије – дефинитивно су били укључени „ослобођени прдели'' у општи политички, етнички, економски, друштвени и културни развој тадашње Србије.

За разлику од осталих области у „ослобођеним пределима'' 1877/78. године, Лесковац и његова околина одиграли су посебну улогу у организовању најпре оружане борбе народа против Турака не чекајући на акцију српске војске, која је наилазила са ратишта, на којима су већ били потиснути Турци, а затим, на организовању брзе и врло ефикасне организације прве српске административне управе, пре него што су оне биле организоване на подручјима која су била ослобођена пре Лесковца.

Од тренутка првих успеха српске војске у ослобођењу Куле (Адлије, 4. децембра 1877), Прокупља са Мрамором (6. децембра 1877) и њеног напредовања ка Нишу, Пироту и Ак. Паланци, а нарочито од пада моста код Чечине у српске руке (већ 7. децембра) када је била пресечена комуникација Лесковац – Ниш, турска управа у Лесковцу постојала је још само формално, јер су се Турци припремали за евакуацију према Врању, кроз грделички теснац, где још није била допрла српска војска.

(...) Тако је Лесковац већ 9. септембра освануо без турске војске и већине турског становништва, а такође и без турске управе. Тако је био ослобођен знатно пре Ниша, Ак. Паланке, Пирота и Куршумлије. Од 9. децембра до уласка српске војске, 11. децембра, Лесковац је остао без икакве управне власти и постао „ничија земља'', којој је свакога часа претила да запоседне поновно турска војска у повлачењу из Ниша, или у повратку из Дрвена (Грделица), или турско-арбанашке јединице у повлачењу из Куршумлије и Пусте Реке, Поречја и Јабланице.

У тренутку уласка српске добровољачке војске у Лесковац, 11. децембра, у вароши и околини је затечено етнички хетерогена структура. У Лесковцу су затечене, осим српског становништва, које је представљало већину, још 62 заостале сиромашне турске породице и 32 јеврејске фамилије. У стрепњи и неизвесности исхода борбе српске војске на овом подручју, српски грађани Лесковца у договору са заосталим турским и јеврејским становницима формирају привремену заједничку варошку општину, са заједничким представницима у циљу заштите и одбране. Тако је, пре организовања српских административних „управа ослобођених предела'' у оквиру надлежности српске врховне команде, у Лесковцу била формирана привремена локална општинска управа.

(...) У вароши је било пописано 900 туских домова само са 126 заосталих „турских душа'', 100 душа Јевреја, и 280 Цигана, а 9.300 српских душа (по завршетку рата, крајем 1878. године). У тренутку ослобођења Лесковца живело је у вароши око 5000 душа Турака, које су готово сви (осим заостале 62 породице) напустили варош. Тако је Лесковац, наиласком српске војске, нагло изменио свој етнички састав и од турске постао српска варош. Из другог извештаја Управе лесковачке члану владе у Врховној команди у Нишу, види се да је један од хитних задатака управе било одређивање подручја општине и организација среске управе. Како се наводи у овом извештају, прва лесковачка управа у одређивању општинских међа руководила се старим границама „кајмакамлука'' (нахије) а представнике општинских власти бирала по старом начину, међу старим кметовима. (...) У овој нахији, изузимајући варош Лесковац, села су изванредно мала: има их са 5 кућа, већина их је са 20 до 60, а само шест села са више од 100 кућа.

Општинска власт за варош Лесковац изабрана је на дан 5. јануара. (...) До 2. фебруара непрестано је рађено и организовано је 29 селских општина и 1 општина у вароши Власотинце. Но, извештај о овоме послу управа није могла поднети с тога што су се сељани села Црна Трава, у нахији врањској, молили да дођу под нахију лесковачку. Када је дошло наређење члана владе при Врховној команди да се и та општина узме у подручје ове општине, образована је и последња црногравска општина.

У тренутку ослобођења, према овом попису, у вароши Лесковцу је пописано укупно 1932 куће (1785 српских, 115 „турских'', 32 јеврејске куће), које су биле настањене, и више од 700 напуштених „турских'' домова. За разлику од Лесковца, у варошици Власотинце затечено је етнички хомогено српско становништво, које је настањивало укупно 576 домова.²⁹

²⁹ Исто, стр. 111.

IV

ЛЕСКОВАЦ У ПУТОПИСНИМ БЕЛЕШКАМА - У многим путописним списима забележени су занимљиви детаљи о Лесковцу. Интересовање наше и стране научне јавности за српске крајеве у европској турској било је појачано током XIX века. Тежак положај хришћана који је за последицу имао бројне побуне и буне условио је потребу запада, али и истока да преко непосредних емисара и потописаца (*Аму Буе, Феликса Каница и др*) сазна право стање у европској Турској. Посебан интерес показала је Аустрија, тако да је аустријски официр обишао јужне српске крајеве и седамдесетих година сачинио више добрих и прецизних географских карата. Аустријским картама, као значајним обавештајним средствима, служили су се и први страни путници кроз ове крајеве.³⁰

Када је после ослободилачких ратова 1877-1878. године наступило примирје и почела дипломатска акција српске владе, једна група наших научника и интелектуалаца започела је истраживање у југоисточној Србији. Међу првим истраживачима налазили су се Милан Ђ. Милићевић, Стојан Новаковић, Владан Ђорђевић, Алекса С. Јовановић, сликари Ђорђе Крстић, Степа Тодоровић и Никола Арсеновић, архитекта Драгиша (Драгутин) Милутиновић, песник Стеван Владислав Каћански и неки фотографи.

Један од значајних истраживачка био је *Мута Ракић*. Он је упућен из Београда са задатком да прође ослобођене крајеве, опише знаменитости и старине и уколико их буде прикупио старе рукописе. Резултате својих истраживања саопштио је 1880. и 1881. године у часопису „*Отаџбина*”, под насловом „*Из нове Србије*”.³¹

У оставштини Мите Ракића остали су сачувани рукописи путних дневника, које је водио приликом посете југоисточној Србији непосредно после ослобођења. Ови необјављени путни дневници послужили су за писање путописа „*Из нове Србије*”.

(...) Овај рукопис, између осталог, садржи и Ракићево путовање према Лесковцу, потом из Лесковца преко Медвеђе и Лебана до Бувца и планине Голак, где се највише задржао. После повратка у Лесковац, обишао је Врање, путујући кроз Грделичку клисуру.

Први утисак о Лесковцу у који је приспео 16. јуна 1878. године забележио је овако: „... У 7 часова у Лесковац. Лесковац је јужно од Ниша, а југоисточно од Прокупља. Прилично велика и лепа варош. Боља ми се види од Пирота. Одседох у станици, у великом, старом и красном конаку Шишит-паше, пријатеља кнеза Милоша. Авлија је читав један квартал од вароши. С улице су сокаци а унутра су конаци, један стари, и други нови, који је сада такође стари, јер има, веле, 90 година. Живописан је прекрасно (...) Овде сам тек добио појам о талентима и домаћем луксузу турском. Начелник станице је мој познаник Пера, који је увек особито учитив према мени...”

М. Ракић је 30. јуна посетио сабор код турековачке цркве, који описује овако: „...Света врло много. Ношиво интересантно. Оро игра непрестано; једна половина само мушкиње, а друга само женскиње. Коло води жена или девојка, која, покаткад, маше марамом коју у руци држи. Тако и мушки коловођа. Нико не изгледа весео, него на сваком лицу читам неку хладноћу, као да кукуруз копају. Изгледа, доиста, као да они то сматрају за дужност... Слушао сам једног који уз гајде пева јуначке песме, као уз гусле... певао је песму, која има и у Вука, како су Марко Краљевић и још двојица просили девојку. Овде је други Милош Југовићу, а трећем не могу чути имена. Марко даје од злата јабуку, Милош жуту дуњу, а онај трећи прстен...”

(...) У пет и по стигох у Печењевце. Ту је мост на Морави. У Печењевцу имају три махале и лепа кула неког Паша-Агића из Лесковца, који је био фини човек. Ту ручасмо ја и мој кочијаш мало свињетине на жару...

(...) У седам часова у Лесковац. Лесковац је јужно од Ниша, а југоисточно од Прокупља. Прилично велика и лепа варош. Боље ми се види од Пирота. Одседох у станици, у великом и красном конаку... (...) Телеграфисах мојој Ани, да се не брине. Боже мој, шта ли она ради с децом? Да ли је само здрава? Све се бојим да јој није што зло, а ја овако далеко од ње? Ана је нежна и слабачка, она не може ниједног дана да живи без свога Мите. Слатко моје Анче! А како бих био срећан да знам да јој је добро, да се много не брине за ме, да је весела, да се шета!

(...) Двадесет и пети јун, у недељу... У 8 часова у Бојнику... Бојник је лепо место, на самој Пустој реци, која утиче у Мораву, више Брестова, а испод Чечине. (...) 29. јун, четвртак... Гајтан је прекрасна долина, једина питомина у целом Арнаућу. По средини

30 С. Војиновић, Лесковачки зборник, XVIII, 2003.

31 Исто, стр. 46.

доле тече лепа река, а с оне стране, под брдом, куће, ливаде, њиве, воденице. Гајтан – лепо име за још лепше место, фини свилени гајтан на грубом сукну арнаутском!

1. јул, субота. (...) Пут је до Грделице прилично искварен. Одатле најлепши. Клисуре испред Грделице, од Кобаснице (Копашнице!) Грделица 284 м. Клисура је прекрасна, јер је питома. Поврх брегова висе њиве, ливаде и куће. Пут иде до Грделице левом, а одатле десном обалом Мораве, све до Цепа... 2. јул, недеља. Спавао сам у хану, у соби с прам оне у којој је начелник станице. Једва сам остао жив од бува, а и ваш сам по коју опазио...

Горан Максимовић у чланку „*Нова Србија у путописним сликама Мите Ракића*” (Лесковачки зборник (XLIII, 2003) оцењује да „као путописац Ракић обједињује уметничко и научно, а огледа се то у спајању путничких слика и личних утисака, занимљивих описа природе, те оригиналних приказа карактера савременика, са стручним огледима и запажањима о историји, географији, демографији, етнографији, језику и културним споменицима”.

Мита Ракић (1846-1890), професор, преводилац, публициста и политичар, чије је животно дело углавном познато у одабраним научним круговима, док је међу новим књижевним нараштајем остао познатији као отац великог песника Милана Ракића (1876-1938). Као један од бројних српских интелектуалаца друге половине XIX века, који је образовање после Велике школе у Београду стекао на западноевропским универзитетима - Минхен, Цирих и Гетинген - Мита Ракић је у свом времену остао упамћен као писац српске синтаксе и ортографије, као аутор више чланака и расправа у тадашњој периодици, а пре свега као преводилац бројних дела из филозофије и књижевности са готово свих словенских и европских језика, међу којима нарочито издвајамо руски, немачки, енглески и шпански.

Иначе, путописна интересовања за просторе југоисточне Србије у годинама пред почетак, а потом и после српско-турских ратова (1876-1878) и даље, све до балканских ратова (1912-1913), била су веома жива у српској књижевности, а реализована су најчешће узгред, као плод конкретних државних послова. Најпре је *Милош С. Милојевић* непосредно пред поменуте ратове, а затим и за његово трајање, објавио у Београду три књиге: „*Путопис дела праве-старе-Србије*” (књ. I, 1871; књ. II, 1872; књ. III, 1877). Потом треба поменути путопис Сретена Л. Поповића: „*Путовања по Новој Србији*”, који је објављен у наставцима у часопису „*Отаџбина*”, 1878. и 1880. године. Милорад Поповић Шапчанин објављује у Београду 1879. године путопис „*С Дрине на Нишаву*”, а Милан Ђ. Милићевић такође објављује у Београду, 1882. године путопис „*С Дунава над Пчињу*”. Живан Живановић објављује књигу „*Ниш и нишке знаменитости*”, која се појавила 1883. године, Стојан Новаковић објављује путопис „*С Мораве на Вардар*” (Београд, 1886), а Спира Калик, нешто иза тога, 1894. године, путопис „*Из Београда у Солун и Скопље с Београдским певачким друштвом*”.³²

Ракић са радозналешћу долази у Лесковац, после Ниша највећу и најлепшу варош у Новој Србији. Зато и описује његов крајолик са прецизношћу и детаљним запажањима о реци Ветерници, о околним планинским масивима, о дивним виноградима, а затим и лепим и чистим кућама, пространим улицама и богатим трговима. Од грађевина као нарочиту знаменитост, како примећује Г. Максимовић, препручује Шашин-пашин конак, у којем описује уметничке резбарије у дрвету, али и знамениту лесковачку цркву, уз коју су довитљиви мештани сазидали оцак и огњиште, како би заварали Турке да граде кућу за попа и учитеља.

Ракић наглашава да му је непознато кад је град добио данашње име, осврће се на његову немењихку прошлост, када се звао Глубочица или Дубочица. Пао је под турску власт 1455. године, био је седиште пашалука и има већу важност од Ниша.

На пут према Врању, Ракић се упућује долином реке Ветернице, јер му се учинио тежим и интересантнијим од лагоднијег друма долином Мораве, који је пресекао и сачинио Митар-паша тешким кулуком локалног становништва. Чини нам се да је тај пут Ракић одабрао и зато што је мало путописаца пре њега туда пролазило. Изгледа само лекар енглеског краља, *Едвард Браун*, 1669. године, сматра Г. Максимовић, али за ту оцену не наводи ниједан извор.

Ракић је избројао да је на том путу равно 96 пута прегазео реку Ветерницу, а сама клисура је и довољно пространа, плодна и родна, да се не разликује много од околних долина. Највећа њена драгоценост је њен народ, записао је Ракић, који се „одвојено и стасом и изгледом од онога око Лесковца, а и дух му је другачији”. Ракић је нарочито

32 Г. Максимовић, Лесковачки зборник, XVIII, стр. 88.

одушевљен јунаштвом коју су показали у протеклим ратовима за ослобођење, када су много помагали српској војсци.

(...) Област Буковика и Власине, Заплања и Лужнице, Ракић пролази путем према Пироту. Прво значајно место на том друму је *Власотинце*, које „чистоћом, белином, уљудношћу и уредношћу кућа које изгледају као какве виле”, пријатно изненађује путописца и зато му признаје да је „као варош лепша од Прокупља и Врања, да је као место лепша од Лесковца, а да је и у једном и другом лепша од Пирота”. Ракића нарочито радује снажна национална свест и патриотизам Власотинчана: „Кад је год Србија дала знак, Заплање и Буковник били су на ногама. Често су крваво плаћали ову поданост Србији и љубав к народном имену своме, али су, мимо све то, остали крепки и непоколебиви”. Посебна драгоценост овога поднебља је неговање резбарског и дрворезачког заната, а као врхунски узор Ракић наводи „*Кнежев сто*” у власотиначкој цркви.

О одушевљењу властичким крајем које испољава Мита Ракић, члан Српског ученог друштва, који по задатку Врховне команде путује по новоослобођеним крајевима 1877/78. године од Турака, пише професор Живан Стојковић.³³

„На путу од Лесковца према Пироту, Ракић је прошао и кроз власотиначки крај, који се по закону од 14. маја 1978. године, звао срез власински у лесковачком округу. (...) Од Лесковца до Власотинца, пише Ракић, путовало се два добра сата а треба да се пређе и мост на Јужној Морави, који је у време кад је он путовао вода заобишла. Настављајући пут према Власотинцу, он је био одушевљен као дланом равним питомим пољима. (...) Иако је мислио да је Власотинце само село, био је пријатно изненађен када је нашао да је то касаба. Међутим, његов утисак се променио када је ушао у Власотинце, за које је касније написао да је права варош, не само по имену већ и по изгледу. Власотинце је било чисто, уљудно уређено, као да је већ три деценије под Србијом. Изненадило га је да у њему није било турских високих зидова, већ да су куће на улици, лепе и чисте, а пошто су имале двосливне кровове, изгледале су као виле. Велики комплимент за ову варош је Ракићева оцена да је Власотинце лепше од Пирота и Врања, а од Лесковца и Пирота лепше и као место и варош. (...) По попису из 1879. године, Власотинце је имало 519 кућа, 2626 становника и то 1304 мушких и 1322 женских, као и 622 пореске главе. Интересантно је да су тада била 432 мушкарца и 22 жене који су знали да читају и пишу.

Професор Стојковић закључује да је Мита Ракић „највише био одушевљен власотиначким крајем и оставио је о њему сведочанство које може бити потврда и данашње привлачности овог краја као бисера овог поднебља”.³⁴

После М. Ракића, првих година по ослобођењу, по службеном задатку, „*С Дунава на Пчињу*”, посетио је Власотинце, *Милан Ђ. Милићевић*. Он је Власотинце описао као „варош коју река Власина само орошава”, као место где „ова вода из свих својих тескоба избија, излази у широку моравску раван”. По величини, Милићевић сврстава Власотинце „у другу варошицу у нишком округу”. Милићевић такође наводи народно предање о откупу Власотинчана „за 130.000 гроша” од Латиф бега („у турско време”), откада у њему више нису могли да станују Турци, осим турских царинских и административних чиновника.³⁵

У току и после ослобођења нових крајева 1877-1878. године у њеним просторима се креће велика група истраживача наше културне прошлости. Тако ће у кратком временском раздобљу новоослобођене крајеве посетити и у њима боравити *Мита Ракић*, *Стеван Владислав Каћански*, *Милан Ђ. Милићевић*, *Светислав Вуловић*, *Ђорђе Костић*, *Ђуро Даничић*, *Тихомир Р. Ђорђевић*, *Светислав Марић* и др. Међу овим истраживачима два последња наведена су се бавили и историјом школства за време турске владавине.³⁶

(...) Глигорије Костић прихватио се да изнесе и своја лична запажања, јер је учио у лесковачкој школи од 1870. године до ослобођења. Прва верзија ове књиге била је завршена 1896. године. Он је те 1896. године боравио у Лесковцу у више наврата бележећи сећања наставника ове школе за време турске власти *Мите Николића (Ча Мита)* и *Ђорђа Петковића (Бата-Ђорђа)*. Тако је Костић могао извршити испитивање главних организатора основне школе у Лесковцу. Ова сећања учитеља и лична сећања омогућују му да до танчина опише живот школе дајући на тај начин прворазредни документ о тадашњем школству.

33 Проф. др Живан Стојковић, Власотиначки крај у Путопису Мите Ракића, Власотиначки зборник, Власотинце 2003. год, стр. 57-65;

34 Исто, стр. 64.

35 Др Видосава Стојанчевић, Власотинце после ослобођења од Турака (1878-1890), Лесковачки зборник бр. XXIV, стр. 255.

36 Санислав Војиновић, Глигорије Костић и његово дело о школовању у Лесковцу за време турске владавине, 'Ча Митина школа, Београд 1898.

Рад на књизи је завршио септембра 1897. године, када рукопис са препоруком неколицине значајних педагога предаје редакцији часописа „Учитељ”, која га је почела објављивати у двоброју од новембра-децембра исте године. После другог наставка (објављен у јануару 1898) *незадовољан величином слова*, Костић обуставља његово излагање у „Учитељу”. Сматрајући свој рукопис значајним, 17. априла 1898. упућује читаоцима посебно штампани оглас којим *позива на претплату* своје књиге „*Ча Митина школа*”. У позиву претплатницима обећао је да ће се књига појавити до 20. јуна, али је она изашла из штампе тек септембра 1898.

Тако се појавила прва књига која је у целини посвећена Лесковцу, омогућујући нам да много боље упознамо школски и уопште културни живот Лесковчана у последњој деценији турске власти. (...) У књизи је пластично описана сама школа (подигнута 1854), ученици, наставна средства. До натуралистичког су описани односи учитеља и ученика. Поред података о самом школовању – стицању знања, Костић је дао и податке о начину управљања у школи и о њеним учитељима. Од заборава је отргнуо учитеље дајући нешто података о Мити Николићу, Ђорђу Петковићу, Јосифу Костићу, Настасу и Ленки Крстић, Спири Здравковићу и Ставри Кочићу. (...) На крају... Костић је обећао и другу књигу којој је намеравао описати и њене ученике. Нажалост, своју намеру није остварио а наша истраживања у том правцу нису дала резултате.

Глигорије Костић је рођен у Лесковцу 30. јануара 1866. године, као прво од троје деце сиромашних занатлија. Основну школу је почео учити код *Мите Николића* још за време турске власти. После ослобођења наставља школовање у лесковачакој Нижој гимназији (до 1883) и Учитељској школи у Нишу, коју завршава 1888. године. На учитељском испиту је показао следећи успех: из науке хришћанске и црквеног певања – одличан; српског језика и литературе – врло добар; историје српске и опште и земљописа – добар; педагогија са историјом и психологијом са логиком – врло добар; рачуница са геометријом – добар, природне науке – одличан; школски рад – врло добар и писмени рад – добар. Сведочанство му је издато 29. јуна 1888. године а потписали су га управитељ школе М. Влајић и пословођа Стеван Никшић Лала.

По завршетку школовања, Костић се обратио министру просвете тражећи учитељско место у Лесковцу или његовој околини. Том приликом је истакао сиромашно стање својих родитеља и потребу да помогне у школовању млађег брата и сестре. Министар просвете је одговорио позитивно на ову молбу и поставио га је за учитеља у Дединој Бари код Грделице. О његовом боравку у Дединој Бари нема много података. У више наврата је отпуштан из службе...

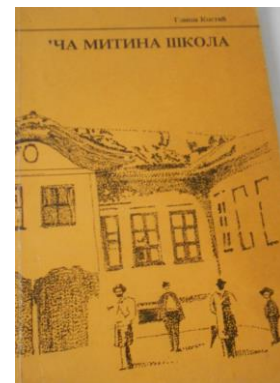
Последњи пут је отпуштен из службе 1. септембра 1901. и пензионисан је, али је по жалби враћен поново у службу 1. децембра исте године... У Смедереву је боравио за време балканских ратова, до изненадне смрти, 23. августа 1918. године, не дочекавши да види ослободиоце.

V

ПРВИ УЧИТЕЉИ И ШКОЛЕ - О периоду историје Лесковца и југа Србије од 1877. до 1944. године постоји богата грађа али ћемо обратити пажњу само на онај део који се односи на свакодневни живот „*обичних људи*”. У центру пажње нашег интересовања биће образовање и култура.³⁷

Први службени попис нових крајева и прве статистике свих крајева потичу из 1879. године. Према попису из 1890. године од 13.641 становника у Лесковцу, 625 је било из других места у Србији, а 332 из других држава. Житеља других народности било је 629, а 552 су били неправославне вере.

Да би се разумеле просветне прилике после ослобођења од Турака, треба рећи да су почетком XIX века углавном постојале школе са манастирским методом учења. Школа се везивала за цркву. Први учитељ у Лесковцу спомиње се после Другог српског устанка. То је био *Јован*

37 Видети део литературе: С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954; Историја Лесковца и околине (1918-1928); Сто година лесковачке текстилне индустрије 1884-198, Лесковац 1984; Д. Трајковић: Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977; Др Ж. Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић: Историја Лесковца, Београд 1992; Д. Туровић: Јунаци гвозденог пука, Лесковац 1990; Ж. Стојковић, Ненад Кражић: Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989; Проф. др Димитрије Кулић: Бугарска окупација Србије 1941-1945, Ниш 1970; Никола Илић: Крвави фебруар, Лесковац 1977.

Павловић, који је одржавао наставу по приватним кућама богатијих Лесковчана. Међутим, први учитељ који је јавно радио са ђацима био је даскал (учитељ) *Даца* (Стојанча). Њега је средином XIX века наследио поп *Ђорђе*, који је такође радио по манастирском методу.

По угледу на Кнежевину Србију, у Лесковцу је 1856. године нови наставни метод завео учитељ *Симеон Андон Софијанац*, пореклом Грк, који је живео у Софији. Поред црквених, увео је доста световних предмета (граматика, земљопис, рачун, таблице). Он је радио у Лесковцу до 1868. године, када га је због болести заменио најпознатији лесковачки учитељ из времена турске владавине *Јосиф Костић*, родом из Приштине. Пре преласка на модерну наставу, у Лесковцу је радила и тзв. *Ча Митина школа*, чија се зграда налазила до старе цркве.

Пред ослобађање од Турака, Лесковац је имао троје учитеља *Јосифа Хаџи-Костића*, *Настаса Крстића* и *Ленку Крстић*. Учитељица Ленка Крстић је основала у Лесковцу школу за женску децу. Пред крај турске владавине, Лесковац је добио нову школску зграду на црквеном плацу, између цркве и старе школе. Тако је после ослобођења Лесковац имао две школе са великим бројем писмених мушкараца и жена.³⁸

У Лесковцу су у овом периоду успешно радиле и мушка и женска основна школа у којој је учитељица била *Даринка Здравковић*. Године 1883. почела је да ради и продужена школа за мушку и женску децу у коју се уписивало са завршеном основном школом. Закон од 1882. године уместо четвороразредне уводи шесторазредну основну школу која постаје обавезна. Уколико ученик није настављао школовање у некој средњој школи, он је морао да заврши шесторазредну преко продужене школе, а поред Лесковца, таква школа је постојала и у Власотинцу. У лесковачкој продуженој школи 1884. године било је 35 ученика. Појавом текстилне индустрије, крајем XIX века, у Лесковцу је септембра 1890. године, почела са радом Ткачка школа по одобрењу Министарства народне привреде. То је била државна установа и радила је у Пашагићевој згради. Њен први управник био је *Чех Алојз Шкарка*. Број ученика се кретао од 15 до 31, а школом је руководио Управни одбор чији је председник био окружни, односно рески начелник.³⁹

VI

ПРВЕ НОВИНЕ И КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ - Лесковац је још 1869. године имао народну читаоницу, нешто касније и две књижнице и штампарију. Лесковачку читаоницу основао је наставник *Лука Дожудић* почетком осамдесетих година XIX века, а градску читаоницу „*Касина*” водили су наставници Гимназије.⁴⁰

Прво певачко друштво „*Бранко*” основано је у Лесковцу јануара 1887. године. Месец дана после тога одржана је и прва скупштина. Две године касније, друштво је престало да ради, али је 1890. године обновљено. Значајну улогу у раду друштва имали су наставници Гимназије. Од 1894. године за хоровађу је постављен *Станислав Бинички*. Од 1902. године хоровађа је био *Стеван Живковић*.⁴¹

„*Црквени гласник*”, који је излазио од 1887. до 1889. године, *први је часопис који се појавио у Лесковцу*. Покретач, власник и уредник био је наставник лесковачке Гимназије *Димитрије Алексић*.⁴² Часопис „*Братство*” Друштва „Св. Сава”, растурао је његов пододбор, који је основан у Лесковцу 1888. године.⁴³

Године 1896. основана је *прва позоришна дилетанска група* која је употпунила културни живот у граду. Оснивачи су били професори лесковачке Гимназије, а значајну улогу у томе имао је и *Радоје Домановић*, наставник ове школе (1898), који је тај догађај описао у проветки „*Позориште у паланци*”.⁴⁴

Лист „*Вачки напредак*” појавио се 1905. године и излазио је девет година, до 1914. године.⁴⁵

Почетком XX века потекла је иницијатива од текстилних и других фабричких радника за оснивање културно-уметничког друштва. Најпре је у кафани „*Централ*” 1904. године основана културно-уметничка група чији је председник био *Никола Костић Андиќаљ*. Група

38 С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац, 1954; Ж. Стојковић и др: Историја Лесковца, Београд 1992.

39 Историја Лесковца, стр. 156.

40 Сто година Лесковачке гимназије 1879-1979, Лесковац 1979; С. Димитријевић: Историја Лесковца и околине 1918-1928.

41 С. Димитријевић: „Стари Лесковац као просветни и културни центар”, Лесковац, 1950.

42 Сто година лесковачке Гимназије 1879-1979, Лесковац, 1979.

43 Историја Лесковца, стр. 158.

44 Н. Тимченко: „Фрагменти из историје лесковачког позоришта” I (1896-1941), Лесковац, 1967.

45 С. Димитријевић: „Стари Лесковац као просветни и културни центар”, Лесковац, 1950.

је имала две секције: дилетанску и рецитаторску. Први позоришни комад који је дилетанска група припремила био је „Циганка“. Културно-уметничка група је од 1906. године радила као културно-уметничко друштво „Абрашевић“ у коме је формирана и хорска секција названа Радничко певачко друштво. Поред приредби у Лесковцу и околним градовима, КУД „Абрашевић“ је учествовао у првомајским прославама и другим манифестацијама. Балкански и Први светски рат прекинули су рад овог друштва.⁴⁶

У културном животу Лесковца крајем XIX и почетком XX века било је значајних личности. Један од њих је *Димитрије Алексић*, уредник „Црквеног гласника“, свештеник који је био и писац многих песама и приповедака с мотивима из Библије и црквене историје. *Јосиф Костић* је 1891. године написао своје успомене о ослобођењу Лесковца, Власотинца и околине, а *Глиша Костић* је 1898. године штампао своје успомене о школовању у Лесковцу. Учитељ *Владимир Петровић* испитивао је народни живот и обичаје у селима Разгојни, Грдашници, Горњој и Доњој Локошници и сакупио је малу збирку лирских народних песама. Заједно са учитељем *Крстом Димитријевићем* штампао је и два дечја алманаха. Учитељ Димитријевић је објавио један број прича и пословица, а учитељ *Ђорђе Стојановић* малу збирку прича и једну приповетку из сеоског живота. У брошури „Српски језик као средство за учвршћивање морала и подизање народног благостања“ учитељ *Арсеније Шијаковић* се залагао за просвећивање народа.⁴⁷

VII

ВАЖНИ ДОГАЂАЈИ - Кључни догађаји с почетка XX века до 1918. године, свакако су балкански ратови, Топлички устанак и Први светски рат. О тим догађајима везним за лесковачки крај и шире просторе, постоји богата литература, односно грађа, као и велики број научних радова.⁴⁸

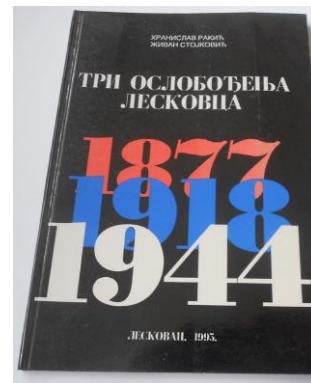
Лесковац је ослобођен 7. октобра 1918. године, 12. октобра је ослобођен Ниш, током октобра и Србија, а 3. новембра и Београд. Тако је био сломљен аустроугарско-немачки фронт у Србији. До половине новембра биле су ослобођене скоро све југословенске земље. После Бугарске, капитулирала је Турска, а затим 3. новембра и Аустро-угарска. Немачка је потписала капитулацију 11. новембра 1918. године чиме је окончан Први светски рат. Првог децембра 1918. године створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, која је призната на Версајској мировној конференцији 1919. године.⁴⁹

Првих послератних година у лесковачком срезу било је 60.904 становника. Било је много сирочади, па је 1920. године почео да ради Окружни дом, који је примио 150 деце, а нешто касније и 350 из целог врањског краја.

У Лесковцу су 1921. године почеле да раде фабрике штофа, фабрика гајтана, три мале фабрике чешљева, фабрика сапуна, фабрика штофа у Грделици, а убрзано се радило и на отварању других производних објеката. У Лесковцу 1921. године није било незапослених фабричких радника.⁵⁰

У лесковачком срезу су 1928. године радиле 32 основне школе, од којих четири у Лесковцу. Непосредно после рата у лесковачком срезу је било 25 сеоских основних школа са 40 наставника и око 3.000 ученика. Основне школе су биле четвороразредне, а похађање је било обавезно.

Поред основних школа, у Лесковцу је на захтев родитеља 1923. године отворено прво забавиште за предшколско васпитање деце. Школске 1925/26. године почело је са радом

46 Историја Лесковац, стр. 158; *Видети опширније* – проф. др Д. Кулић: Коста, Лесковац 1931; Шесдесет година рада КУД „Абрашевић у Лесковцу 1905-1965“, Лесковац 1966.

47 Историја Лесковца, стр. 159-160, Београд 1992; *Опширније* – Глиша Костић: Ча Митина школа, Београд 1898; Јосиф Костић: Ослобођење града Лесковца, Власотинца и околине, Лесковац 1988; С. Димитријевић: Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983; Н. Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Лесковац 1967.

48 С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, Лесковац 1954; Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983; А. Митровић: Србија у Првом светском рату, Београд 1984; Миодраг Павићевић – Х. Ракић: Лесковачки и врањски крај – историјско- географски преглед, Лесковац 1986; М. Перовић: Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959; М. Перовић: Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968; Д. Туровић: Јунаци гвозденог пука, Лесковац 1990; Ж. Стојковић, С. Стојичић, Х.Ракић: Историја Лесковца, Београд 1992.

49 Историја Лесковца, 181-183. стр.

50 Историја Лесковца, стр. 186.

забавиште у основној школи I кварта и радило је непрекидно све до 1941. године, а ново, бесплатно забавиште при основној школи II кварта, основано је 1927. године и радило је такође до 1941. године.

Најважније место међу лесковачким средњим школама од самог оснивања имала је Реална гимназија која је настала спајањем шесторазредне Реалке за мушкарце (која је постојала до Првог светског рата, односно окупације Србије 1915) и Приватне женске Гимназије (која је постојала до балканских ратова).

Лесковац је између два светска рата добио и прву средњу текстилну школу. Идеја за оснивање школе потекла је од познатог текстилног стручњака *Чедомира Јоксимовића*, који се школовао у Русији. По повратку у земљу 1925. године, предложио је отворање средње текстилне школе у Лесковцу или Београду. Лесковачка општина прихватила је овај предлог и обавестила је министарство октобра 1925. године да ће обезбедити зграду за школу, огрев и осветљење. Министарство трговине и индустрије донело је решење о оснивању школе у Лесковцу 27. јуна 1927. године. Званичан назив школе био је Државна средња техничка текстилна школа, и то је била прва школа такве врсте на Балкану. Била је смештена у приземној и запуштеној згради фабрике кашика и виљушака, а почела је са радом 1. октобра 1927. године. Први директор је био Чедомир Јоксимовић, а прве школске године било је уписано 40 ученика, међу којима и 6 ученица. Међутим, у прве две године рада школа је имала доста тешкоће, јер је имала само четири стална наставника.

Због непосредне ратне опасности, по наређењу Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије, школа је престала са радом 2. априла 1941. године.⁵¹

%

За време Турака и непосредно после ослобођења, Лесковац, је био не само велики град, већ једновремено један од најкрупнијих центара у Србији. У њему је после ослобођења, било много занатлија и ситних трговаца (843) и Лесковац се по њиховом броју приближио Београду, у коме их је било 966. Узмемо ли у обзир тадашњу величину Београда, који је имао преко три путе више становника од Лесковца (Београд је 1884. имао 35.483 становника, Лесковац, 10.870, Ниш 16.178, а Крагујевац 9.083) видимо да је Лесковац био највећи чаршијски центар Србије.⁵²

Још 1858. године аустријски конзул Хан, описујући Лесковац, каже да је у њему „владала велика живост, нарочито у пазарне дане, када су дугачке чаршијске улице потпуно закрчене биволским колима и људима који су дошли да пазаре, а мноштво људи који не могу да се сместе у њима преплаве споредне улице”.⁵³

Лесковац је у време турске владавине био многољудна варош, чије се становништво у XIX веку кретало између 12.000 и 15.000. Дobar део његових становника били су Турци. Године 1858. аустријски конзул Хан спомиње 500 турских кућа, што представља једну шестину од укупног њиховог броја, који, по његовој процени, износи 3.000.⁵⁴ Милићевић пише да је пред ослобођење у Лесковцу било 5.000 Муслимана и 900 турских кућа.⁵⁵

Лесковац је био седиште паше, резиденција спахија и читлук сахибија, судско и нахијско средиште, велики и важан центар турске владајуће феудалне класе. Зато је у њему било неколико велелепних конака и три огромна сараја, а над њим се гордо дизала шест минарета, покривена оловом.⁵⁶

Три велика дворца-сараја заузимали су специјално место међу зградама. Два сараја су била власништво лесковачког паше, надалеко чувеног по свом богатству, а трећи је био седиште кадије (суд). Највећи од њих. тзв. стари сарај био је на месту порушене старе гимназије. То је био чувени Шашит-пашин сарај. *М. Милићевић*, који је познат као реалистички приповедач, а који је имао прилике да лично разгледа овај двор, дао нам је његов најбољи опис. У својој познатој привоетки, која се односи на прошлост Лесковца, каже: „Двор у Лесковцу чувен је надалеко. Грађа за њега сечена је чак у Јастрепцу. То је грађевина много налик на грађевине других бегова и богатих Турака: али је све њих надмашила својом необичном величином, својим распоредом, правилношћу својих одељења, украсима својих врата и прозора, и дивним разбојем на жулауцима (долапима) у собама а можда највише својим положајем према сунцу. Намењен да буде „харемлук” и да

51 Видети: Четрдесет година Текстилне техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1967.

52 Сергије Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца, библиотека Градског народног музеја Лесковац 1952; Уредник књиге Веља Ивановић, управник Градског народног музеја. Књига је штампана у 2.000 примерака, а штампање завршено 31. децембра 1952.

53 С. Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца, стр. 9.

54 С. Димитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 103.

55 Исто, стр. 103.

56 Исто, стр. 104.

буде „рај” бегових жена, двор је тај, срећом окренут на подне те има обилно сунчане светлости, и поглед му је отворен на дивотне вучјанске и накривањске планине.”⁵⁷

Господске, турске и српске куће, не само да су биле лепе, већ су биле и удобне. Оне су имале за тадашње време савршене уређаје. Свака од њих имала је амаџик-купатило. У великом ћилеру (остава), која је била део мутваке (кујне) постојала је и некаква врста умаваоника–лавабо. Земљана цев одводила је прљаву воду у покривену, зидану помијару-ђериз. У дворишту изнад ђериза обично су биле засађене тикве чији корен иде дубоко.

Сиротињске куће пружале су сасвим другачију слику. Оне су биле сићушне, исплетене од прућа, изграђене од слабог материјала, премазане обичним блатом, грађене без употребе креча, а најчешће и неокречене, без стакла, са малим прозорима, без и најмање украса, покривене сламом.

Турске куће заузимале су центар града и његове најлепше делове. У центру града, на десној обали Ветернице, у делу где су становали највиђенији Турци и паша, налазиле су се и чорбацијске куће. Турска господа примала је у своје друштво и хришћанске господаре – земљопоседнике, трговце и зеленаше. Богати и сиромашни квартави представљали су тада два света. Они су били тако различити један од другог да је човек, када би се нашао у њима, имао утисак да се не ради о једном истом месту.⁵⁸

Највећи хан у граду био је Алијин хан. (...) Тек пред крај турске владавине, последњи лесковачки кајмакам и познати богаташ Афис Пашагић подигао је први европски хотел... Имао је европски намештај и билијаре. У самом граду биле су три ћуприје. Њих спомиње и Каниц 1889. године. На обалама реке Ветернице, Турци су засадили бројне врбе да би спречили поплаве – Дркине врбе.

У последњем периоду турске владавине у Лесковцу је било осам џамија и десет до дванаест текија. Највећи део био је порушен одмах после ослобођења. У време пописа од 1878. године постојале су још само три џамије и једна текија. Једна је Чарши џамија. Имала је башту са великим дрвећем и дебелом ладовином и била омиљено место за састајање турске госпде. Друга је Сат џамија, која се налазила на дрвеној пијаци. Џамија је имала велики сат, инсталиран на дрвеној кули, по коме се тада читав овај крај, а данас Циганска мала, назвао Сат-мала.⁵⁹ Од свих последњих џамија најдуже се задржала најстарија лесковачка џамија, подигнута у славу Бајазита, како је стајало у натпису. Џамију су минирали и срушили Немци 1942. године.⁶⁰

Поред цркве треба споменути и *Ча-Митину школу подигнуту 1854. године, најстарију школску зграду у нашој (лесковачкој) општини, порушену 1922. године*, као и дугачак поповски конак. Обе зграде биле су у црквеној порти.⁶¹

Лесковачке улице нису биле поплочане. Највећи део улица није имао никакву калдрму, а неколико главних улица имало је турску калдрму. (...) У ноћи варош није била осветљена. Лесковац је добио прве фењере тек после ослобођења, а то само у чаршији.

По дану, разликовали су се чаршија и стамбене четврти. Калдрамисана чаршија била је начичкана безбројем малих дрвених дућана, наткривљених широким и истуреним стрејама, са ћепенцима на којима су седели скрштених ногу занатлије и трговци. Она је била препуна људи и бучна. Њоме је одјекивала лупа занатлија који су радили свој посао и вика трговаца који су нудили своју робу.

Стамбене четврти пружале су сасвим другу слику. Куће и баште биле су ограђене високим зидинама од ћерпича непечене цигле, покривеним ћерамидом или зидовима од исплетеног прућа облепљеног блатом, на којима су се налазила по два улаза, мала капија за пролаз људи и „голема порта” за улаз коња.

(...) У сумрак, град је изумирао. Све је затворено, радње, капије и куће. Већ на почетку вечери чаршија је била потпуно пуста, неосветљена, покривена дрвеним капцима и замандаљена гвозденим шипцима. (...) У турско доба, на исти начин као и чаршија, изумирали су у ноћи и остали делови вароши. Улице су биле неосветљене и пусте, капицици и порте затворене, пенцери покривени капцима. Једино је лавез безбројних паса указивао да је град још ту, да живот није изумро, да се само повукао унутар кућа. По који ретки закаснили пролазник ишао је са фењером у коме је горела лојана свећа или гасарче. У изумрлом граду ове ретке појаве личиле су на привиђење.

57 Исто, стр. 105.

58 Исто, стр. 113-114.

59 С. Дмитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 117.

60 Исто, стр. 117.

61 Исто, стр. 118.

Гледан из околине, Лесковац је био сав утонуо у зеленило својих башти. Зелено језеро било је окружено појасом колиба и кровинара, које нису биле нимало угледне. Изнад дрвећа штрчале су само Сахат кула, 6 минарета и мрки кровови високих сараја и конака. Само са висине Хисара, видело се неколико тргова и широких улица, велика чаршија и лепота њеног конака. Са сваке друге стране његов изглед није био привлачан.⁶²

У време Првог српског устанка, 1807. позивајући се на старе изворе, С. Димитријевић тврди да је Лесковац био ограђен земљиним утврђењем и дрвеним палисадама. Тада је био велики град и имао је више од 2.000 кућа.

%

Резимирамо ли сва ова опажања, видимо да је Лесковац у време турске владавине био чисто оријентална варош, прљава и неуредна, са харемским зидовима и баштама, дрвеним ћепенцима, богатим конацима и бедним предграђима, пун џамија и текија. Једину његову драж представљали су пашини сараји, беговски и чорбаџијски конаци, велика и жива чаршија и Хисар покривен виноградима.

За кратко време после ослобођења, град се из основа преобразио. Број зиданих кућа нагло се увећао, ћепенци су замењени дућанима, харемски зидови нестали, а текије отишле у заборав. На њиховом месту израсле су прозирне тарабе, које откривају лепоту башти, фабрике, железничка станица и електрични стубови. Последњи трагови турског Лесковца углавном су нестали за време бомбардовања 1944. године.

VIII

ПО ВЕЛИЧИНИ ДРУГИ ГРАД У СРБИЈИ - Године 1858. према подацима на које се позива С. Димитријевић,⁶³ Лесковац је био по величини други град на територији Србије (Београд 22.000 становника, Лесковац 15.000 становника.⁶⁴ Неспорно велики зналац Лесковца, његове богате прошлости, Сергије Димитријевић, забележио је невеликој књизи (88 страна) „Грађа за проучавање Лесковца и околине”⁶⁵ више занимљивих података и описао „сочан лесковачки говор”.

Гвожђарска радња *Ђорђа Кражића и синова* основана је 1827. године. Овај податак углавном се слаже са наводима Христићевог Трговачко-занатског шематизма из 1896/97. године, која спомиње као најстарије лесковачке фирме гвожђарске радње *Трифуна Дончића* (1849) и *браће Кражић* (1864), које припадају истој породици, а настале су деобом.⁶⁶

Ова гвожђарска радња, која је набављала робу из иностранства, одиграла је значајну улогу у прошлости Лесковца. Тако је, на пример, она донела у Лесковац прво прозорско стакло и прву петролејску лампу са стаклом. До тада је Лесковац употребљавао само гасарчиће, петролејске лампе без стакла. Прву петролејску лампу са стаклом купио је неки лесковачки бег. Ова фирма донела је у Лесковац и прве гвоздене плугове, увезене из Беча.

IX

ПРВИ ФИЛМ, МОТОЦИКЛ И АУТО - Најстарији податак о приказивању филмова у Лесковцу датира из 1905. године. Вест о томе објављена је у „*Бачком напретку*”, дечјим новинама, које су излазиле у Лесковцу (II, бр. 3). У њему пише: „Електро-биоскоп позориште. Власник једног електро биоскоп-позоришта бавићи се у Лесковцу приредио је 13. септембра т.г. у лепој и пространој сали овдашње Гимназије представу за ђаке. Ђаци су плаћали по 0,10 дин. Наставници су пробрали комад који су деци показивали. Са великим интересовањем наши су ђаци (и мушки и женски) посматрали показане слике. Са особитим допадањем и веселошћу примљене су лепе шале: прождрљиви црнац и крађа јабука. И лепо би и корисно би било да се овакве ствари показују и ђацима наших сеоских школа. Представе се могу изводити и у дан у замраченим локалима, као је у Лесковцу и било.

Око 1909. године дошао је у Лесковац путујући *боскоп Најдановића*, који је поред биоскопа има и менаџерију. Представе су давале у великом шатору на сточној пијаци („Говеђа пијаца”). Тада је приказивао и филм о крунисању руског цара Николе II

62 С. Димитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 121-122.

63 Исто, стр. 142.

64 Стенографске белешке Народне скупштине, 1879. год, стр. 365.

65 С. Димитријевић, Грађа за проучавање Лесковца и околине св. I, Градски народни музеј, Лесковац 1952.

66 С. Димитријевић каже да је ове податке пружио Тоде Ђорђевић, унук оснивачке фирме.

После балканских ратова отворена су у Лесковцу два биоскопа. Први је био смештен у сали хотела „Круна” и припадао је фирми „*Pathe Friere*”. Други је припадао фирми „*Gaumont*”, а био је смештен у великој дашчари, код касније Штиркине пекаре. Платно је било на средини сале, а публика га је гледала са две стране. Ђаци који су имали јефтине места гледали су платно одстрага. У тим условима било је тешко читати натписе који су излазили наоколо. Ова сала је изгорела. Лесковчани претпостављају да је пожар био злонамеран, окривљујући за то конкурентни бископ.⁶⁷

Први мотоцикл у Лесковцу је набавио 1910. године *Андрија Кањан*, монтер Електричне централе у Вучју. Мотоцикл је купљен за 550 динара, а био је израђен у Улму. На њему је Кањан долазио из Вучја у Лесковац.

Први ауто је у Лесковцу набављен 1911. године опет од Андрије Киљана. Ауто је био марке *Laugin Klement*, а био је изграђен у чехословачком граду *Jung-Bunzlau*. Ова кола имала су мотор од четири коњске снаге, трошила су 8 литара бензина на 100 километара, а развијала су максималну брзину од 36 до 40 километара на сат.

Први грамофон у Лесковац је донео 1905. године познати лесковачки авантуриста *Јован „Портартурац”*. Када га је наместио на прозору једносратне зграде где је била радња Тодоровића (хошак до хотела „Круна”), грамофон је изазвао велику сензацију. Под прозором се окупио цео Лесковац. Идућег дана долазили су сељаци у масама да чују чудо што „свира, пева и збори на трубу”.

Први рентген апарат у Лесковцу набавио је *др Жак Конфино* 1924. године записано је у „*Лесковачком гласнику*”, бр. 8, 1924, а *први радио апарат* у Лесковцу набавила је „*Грађанска касина*” 1925. године. („*Лесковачки гласник*”, бр. 7).

Х

СРПСКИ МАНЧЕСТЕР - Лесковац је привредни развој постигао као трговачки и индустријски град у последњој деценији XIX и почетком XX века. Монопол у гајењу и преради конопље, корен је развоја Лесковца, најпре као трговачког, а затим и индустријског града. *Почетак лесковачке текстилне индустрије био је 1884. године* када је 60 чаркова пренетих тајно из Бугарске почело да производи 25.000 до 30.000 килограма гајтана у селу Стројковцу. *Прву фабрику гајтана* под фирмом Антоније Поповић и Компанија основали су трговци Антоније Поповић, Глигорије Јовановић, Мита Теокаревић, Прока Митић и Стеван Бојацов.⁶⁸

Неколико година касније, гајтанару у Козару, код Власотинца, отворили су трговци из Лесковца Коста Илић Мумџија, Глгорије Петровић, Михајло Јанковић и Маноило Илијев. Међутим, поновна појава бугарског гајтана у Србији (укинута је заштита царина на увоз гајтана из Бугарске) и изградња модерне фабрике за израду гајтана у Параћину, натерало је власнике гајтанара у Стројковцу, Вучју и Козару да се удруже 1895. године и да наредне године отворе *прву фабрику штофа у Лесковцу*, под фирмом Поповић, Илић и Компанија.⁶⁹

XX века текстилна индустрија Лесковца даље се развија. У Лесковцу је 1903. године основано предузеће за прераду кудеље. Подигнута је Фабрика Јовановића и Поповића у Грделици. Две године касније Коста Илић Мумџија се издваја из старе фабрике и у Београду са својим синовима купује Фабрику штофова Евгенија Михела и Фабрику платна. Прва лесковачка фабрика вунених тканина, све до окупације, послује под фирмом Илића, Теокаревића и Петровића, јер су Петар Илић (син Косте Илића), Мита Теокаревић и Горча Петровић једини од првобитних оснивача остали у њој. Године 1906. под фирмом Лазар Дуњићервић и Ко. оснива се фабрика тканина, која је у почетку само израђивала гајтан (до 1910).⁷⁰

За развој индустрије Лесковца значајан је датум *отварање железнице*, која је до Ниша дошла 1884. године, а у *Лесковац стигла 1886. године*. Исто тако, значајна је и изградња *електричне централе у Вучју 1903. године*.

⁶⁷ Исто, стр. 23.

⁶⁸ Ж. Стојковић и др., Историја Лесковца, Београд 1992.

⁶⁹ Видети опширније: Д. Трајковић, Ми једемо паприке и зидамо фабрике, прилог за студију о манчестерству, Лесковац 1930; Д. Трајковић: У чему је тајна појаве и развоја индустрије у Лесковцу? – Ужице 1940. и Д. Трајковић, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961.

⁷⁰ Историја Лесковца, стр. 139.

Почетком XX века у Лесковцу су почеле да се развијају и неке друге индустријске гране. Тако је 1907. и 1911. основана фабрика за израду црепа и цигле. Обе су подигнуте капиталом Трајка Ђорђевића Кукара, трговца, који је 1911. формирао и прво металуршко предузеће у Лесковцу, окупивши некадашње самосталне занатлике на изради окова за врата, кугли, дугмета, и прстена.

Млинарска индустрија и њен развој везују се за име *Живка Стојиљковића*, који је од обичног затеченог млина 1897. године, када га је преузео, до 1907. године, направио аутоматско млинарско предузеће. Лесковац је још 1872. године добио радионицу сапуна. То је будућа велика фабрика Јована Влајчића и синова, која је сталним усавршавањем технологије успевала да шири асортиман свог основног производа (сапуна).⁷¹

По попису из 1890. године у Лесковцу је 715 самосталних занатлија и 513 помоћника, али је и тада било мајстора који су радили бесправно и угрожавали су мајсторе. Према попису из 1921. године лесковачки срез је имао 61.322 становника у 22 општине, а сама општина Лесковац 13.702 становника. Доминирало је сеоско становништво.

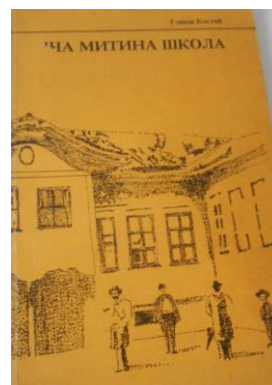
Прва фабрика хемијске индустрије настала је из занатских радионица. Занатска производња сапуна и свећа у Лесковцу почела је седамдесети година XIX века у такозваним муницијским радионицама. Прве машине ове радионице набавила је почетком XX века и почела је да ради као Прва лесковачка фабрика мирисавих пераћих сапуна Јована Влајчића и синова. Фабрика сапуна и парфимерије „Трајко Ђорђевић Кукар” настала је из занатске радионице 1879. године, основана је 1926. Власници су били Петар и Ђорђе Ђорђевић, индустријалци. Са 60 радника, запошљавала је, углавном, женску радну снагу, била је смештена у Кукаревој згради подигнутој 1924. Производила је сапун за прање, парфимисани сапун, медицински сапун и антисептичка средства, као и сапун за индустријске сврхе. Се десет радника и скромном производњом почела је да ради Прва југословенска фабрика гуме „Рекорд” Јосифа Чуљковића у Лесковцу. Од 1935. године предузеће је било претворено у акционарско друштво под називом Творница гумених производа „Рекорд” Јосифа Чуљковића а.д. – Београд, фабрика у Лесковцу. Године 1902. основано је Лесковачко електрично друштво а.д. које је производило и продавало електричну енергију. Како су потребе у то време биле око 250 киловата, монтиране су две турбине на Вучјанки, па је тако створена хидроцентрала која је задовољавала потребе све до 1921. године, када је монтиран један дизел мотор као додатни извор енергије. После краћег периода застоја непосредно после рата, лесковачка индустрија је од 1923. до 1928. године имала убрзан развој. Број предузећа се скоро удвостручио, а од њих највећи број (39) био је смештен у самом граду, а 17 у другим, околним местима. Зато је Лесковац и назван „Српски Манчестер”

XI

ОБРАЗОВАЊЕ - ЧА МИТИНА ШКОЛА - Нема ниједног истраживача историје лесковачког школства, који као своје најважније полазиште није имао *’Ча Митин школу’*. Због тога ћемо, природно, и најпре о томе писати. О *’Ча митиној школи*, односно о школовању у Лесковцу до ослобођења (1877) најбоља сведочанства је оставио *Глиша Костић*. Врло драгоцен, нужна литература, *’Ча Митина школу’* коју је написао Глиша Костић, објављена је као посебно издање Народног музеја у Лесковцу (књига 10, уредник *Хранислав Ракић*).

Са насловне стране се види да пун назив књиге гласи: *’Ча Митина школа – наше школовање у Лесковцу до ослобођења (1877)’*. Назначено је да је реч о првој књизи и да је штампана у Београду, у штампарији *Драгољуба Миросављевића*, године 1898, а да је цена књиге – један динар!

„Некоји наши уважени писци писали су у *’Учитељу’* нешто мало о школовању нашем у Нишу и његовој околини и у пиротском округу, али само површно и на дохват, јер су то прибележили и написали онако како су то чули од других, а свакако зна, да чути и видети није свеједно. Без зазора могу рећи да су они изнели и такве мале безначајне ствари, које, такорећи, врло мало пажње заслужују, према оним стварима које су они изоставили јер их нису штампали. Последњи је нешто о овима прибележио и навео у *’Учитељу’* 1896. мој

71 Др Ж.Стојковић, Н. Кражић, Занатство Лесковца, Историјски архив, Лесковац 2005.

уважени друг г. *Тихомир Борђевић*, професор, уколико је то могао сазнати од појединаца, приликом ревизије у срезу власотиначком, округа пиротског.⁷²

Дакле, најпре смо дознали шта је Глишу Костића побудило да се и он као савременик ондашњег школовања латио посла „да опише целокупно наше ондашње школовање у Лесковцу, свом месту рођења, и то изнесе у неком од наших школских листова”. Костић даље оцењује да „на тај начин, кад се после буде потанко знало какво је школовање било у Лесковцу, у *вароши*, лако се онда може појмити како је оно било у околини, којој су и онда, као и данас, највише школе служиле као тип”.

Дознајемо из *Предговора* да је Костић са „овим послом” био брзо готов, јер је „исте године (1896) написао пуних десет табака о овом школовању нашем, обухватио само *најглавније* и *најкрупније* ствари и занимљивости, али ипак *новине* и *непознате* не само обичном читалачком свету, већ и најбољим и најпризнатијим педагозима и књижевницима нашим”.

И сада следи готово невероватан обрт, јер када је Глиша Костић овај рад дао неколицини професора на *оцену*, код њих је наишао на *разочарење*! „Не само да су сви они били противни оваквом „кратком и простом излагању тако драгоцених, а за историју нашег школовања јединствених ствари, него су, шта више, били противни и томе да ова грађа изађе у каквом било „листићу”, где би остала *неопажена* од ширих кругова. Костић потом наглашава како му је „већина саветовала да ову грађу *наново* прерадим и да у њу унесем и све појединости њене, како би иста добила *изглед једне заокружене целине*, па да то онда штампам у – *засебну књигу*. Али, закључује Костић, како је то штампање „скончано са трошковима” сложили су се да овај рад „*овако опширно разрађен*”, штампам прво у „Учитељу”, а после да то „прештампам у посебну књигу”.

„Тако и учиних. Одмах сам похитао у Лесковац где сам застао још жива ’Ча Миту, који ми је, на моју молбу, подробнија обавештења о ондашњој својој школи дао, а уз то сам се, пак, и с неким Лесковчанима боље распитивао, те на основу свих ових података, а првенствено *свога личног познанства*, у току прошле године, на терену, разрадих по горњем упутству ову грађу, коју после по њеном учитељу, кога смо сви *по имену* звали *’Ча Мита*, назвах: *’Ча Митина школа*”.⁷³

Сигурно је занимљиво, али и поучно даље објашњење Глише Костића да „иако ми је ово прва књига коју написах, опет сам се постарао да она буде што потпунија и верна копија, како би читаоци могли добити праву и истоветну слику оне школе, којој је душа био *’Ча Мита*”. Уредништво „Учитеља” је било прихватило да штампа ову књигу у новембарско-децембарској свесци, „али и поред све моје жеље и мога заузимања да *слова буду крупнија*, опет уредништво не хтеде то учинити. С тога сам био принуђен да прекинем даље излагање у „Учитељу” и да књигу *изнова* штампам сам о свом трошку”.⁷⁴

То је, дакле, био занимљив, на моменте и потресан Предговор књиге, а затим следи немање интересантан *Увод*, из којег дознајемо појединости о Лесковцу у то време, али и занимљивости о згради у којој је била *’Ча Митина школа*”. У вароши Лесковцу постоји и данас, до старе цркве, стара зграда, ограђена тврдим зидом од ћерпича, у коју се улази на велику, двокрилну капију. То је лесковачка основна школа. На њој пише 1854. те се по томе може закључити да је та школа ту још од те године. Тако започиње Глиша Костић историју школе и даје оцену да је „зграда врло велика и једноспратна”, да је улаз са западне стране и да се прво улази у веома велики ходник, који после води за учионице и остала одељења. На „супротној страни” налазе се управо дворишта где су „бунар и нужници, а са северне стране иде се у порту”. До 1870. године, у овој згради беше, пише даље Костић, једна необично велика и једна обична учионица, једна повећа соба, једна кухиња, коју онда зваху „кафеоцак” (јер су у њој наставници кували кафу). Глиша Костић даље пише да су „у почетку биле само две учионице, велика и једна обична (резервна), а 1870. године „подиже се трећа, мања од друге, а такве су остале до ослобођења”.

„Ова велика учионица беше оваква: дугачка преко 30, широка скоро 20, а висока 6 метара. (...) На средини западног зида беху велика двокрилна врата, а на три остала зида 20 и неколико великих прозора. На источној страни, пак, учионице беше једно, на неколико степеница, уздигнуће, дашчано уздигнуће, ограђено високим, затвореним (такође дашчаним) доксом, те се човек једва из њега види када стоји. Костић наводи да је и она друга „обична учионица имала веома много прозора, али није имала „чардаче” и

72 Глиша Костић, *’Ча Митина школа*, Народни музеј, Лесковац; (Почетак књиге и поглавља Предговор).

73 *Видети* *’Ча Митина школа*, стр. VII

74 Књигу је Глиша Костић „посветио свом првом учитељу у Педагогији, господину Живану Живановићу, саветнику у пензији”.

„апсанче”. Новоподигнута, пак, трећа учионица, била је по пространству најмања, те је за то зваху „мала чкоља”.⁷⁵

У великој учиници је било 20 и неколико веома дугачких клупа, две велике и неколико малих (за зид) црних табли, један необично велики сто, две три столице, једна слика и мноштво уоквирених таблица, које су биле „више од по метра високе” (јер су својом висином стајале усправно).

Таблице су биле од дебеле хартије са простим дрвеним рамом, а на њима су била исписана сва слова, велика и мала, па онда слогови, речи и реченице (посебно) и на њима су ђаци вежбали у читању. Клупе су биле веома просте, јер су озго имале само једну даску за наслон књига... Клупе су биле толико дугачке да је у свакој од њих седело преко 20 ђака, и зваху их „чинови”...

(...) Школовање је било добровољно. Родитељи су уписивали децу кад је коме воља била, али обично на *Чисти понедељак*. Прозивке у школи није било, нити је опет ко тражио, да се *уписани* ђаци уредно испишу из школе.

У оно време учитеља зваху „даскал”, а у овој великој учиници радили су онда „два даскала”. То беху даскал *Мита* и даскал *Ђорђе*. Даскала Миту ђаци зваху *’ча Мита* (чича Мита), а даскала Ђорђа - „*бата Ђорђе*” (место господин Мита и господин Ђорђе), јер он беше млађи од овога.

Глиша Костић потом пише „ни испита преко године, нити на крају године, није било, па по томе ни великог распуста, већ се у школу ишло целу годину”. Није било ни одмора „у четвртак после подне” сем што су „у суботу после подне ишло без књига те се учило певање и ишло у цркву на вечерње”. Само су ђаци „пуштани од школе по неколико дана за Божић и Ускрс”. Чак ни „између часова није било одмора, већ како се уђе у школу не излази се док се не пође кући”.

Ево, на пример, како Глиша Костић описује један час: „Како ко дође изјутра или по подне у школу, мора да заузме једно место у којем било „чину” (јер се седело где је ко волео), да извади књигу и учи док се не скупе сви ђаци. Најпосле дођу *’ча Мита* и *бата Ђорђе* (да се послужимо ђачким називима) и одмах се прочита заједничка молитва. Потом се *’ча Мита* и *бата Ђорђе* „шетају” по учиници – свуда и наоколо око клупа и разговарају и пуше, а ђаци продуже учење. Неки се додуше и играју, па и бију, док се ови с далека краја приближе њима”. У овој школи часови су били „од 2 до 5 пре и 7 до 10 после подне – по *турском*, а то је од 8 до 11 пре подне и од 1 до 4 часа после подне, по европском сату”.

„*’ча Мита* Николић беше стар човек, коме је онда могло бити 55 до 60 година. Био је мала раста, ни сувише дебео ни сувише мршав, црномањаст, пуних проседих бркова, густих и дугачких обрва које му падаху на црне, мутне очи, и проседе браде и косе. Браду и врат бријао је а тако исто и косу до пола главе, те је носио *перчин*. Глас му беше крупан, а говорио је полако. На главни је носио тврду, високу, озго пљоснату – какве се онда ношашу – црну шубару, а од одела ношаше: под туром сукнене чакшире, зелен појас од американа и дугачко гуњче, а зими пак ношаше плитке, доста тешке, потковане ципеле, и вунене беле чарапе. У рукама, пак, увек је држао крупне бројанице, које је непрестано престима претурао, зрно по зрно. Многа су му деца била помрла те је био доста благе и мирне нарави. Ђаке је волео као своју децу и учио их како је знао и умео, та их спремао да буду *добри грађани*. И успео је.”⁷⁶

За *’ча Миту*, Костић пише да „није никакве школе свршавао, сем што је нешто мало учио код неког старинског даскала и неких попова у Лесковцу”. Али опет, додаје Костић, „он је у оно време био „*најчувенији*”, кад је „Синод” могао баш њега да узме за свога учитеља”.

Дознајемо да му је плата била веома мала, „у почетку је била само неколико стотине чаршијских гроша на годину и тек доцније протури 1000 гроша”. Он је „свој посао истински волео, а школу није никада напуштао”.

Глиша Костић сасвим другачије описује другог учитеља, *Ђорђа Петковића*. „То је повисок, сувоњав човек, онда црних бркова, смеђа лица, плавих и ватрених очију, а ређих и малих обрва. Једва да беше протурио тридесету годину. И он је браду бријао, али није носио перчин. Теме му је сасвим голо, а осталу је косу шишао. Глас му је танак, а кад говори, по мало шушка”.⁷⁷ И за њега пише Костић да није „никакве особите школе свршио, али је опет

⁷⁵ У оно време у Лесковцу су звали школу - „чкоља”

⁷⁶ Исто, стр. 15-16.

⁷⁷ Исто, стр. 17.

више учио од 'ча Мите. Био је неко време учитељ по селима, а после га „Синод” узео за помоћника у 'Ча Митиној школи.”⁷⁸

Један податак, како и сам Глиша Костић оцењује, може бити невероватан. Говорећи о томе како су се 'Ча Мита и бата Ђоша слагали (што је реткост код данашњих учитеља), наводи да се „никада нису пожалили ни на какве тешкоће иако их је исувше било, нити опет на велики број ђака којих је свагда било по *пет до шест стотина у једној истој учионици.*”⁷⁹

Крајем шездесетих година (мислим 1868) дође у Лесковац за учитеља г. *Јосиф Костић*, свршени ђак Сомборске препарандије, кога је наша држава била послала, те он отвори и друго, односно треће одељење, које смести у ону другу, обичну учионицу, која дотле стајаше празна, али оно не беше дуга века, јер је ускоро г. Јосиф *морао* напустити Лесковац и отићи у своје место рођења – Приштину. Не потраја дуго, а „Синод” изради код турске власти, те ова допушти г. Јосифу да се врати у Лесковац, и он се врати 1870. године.⁸⁰

Из целе 'Ча Митине школе, Јосиф Костић је издвојио неколико десетине најбољих ђака „од сваке сорте”. Ова школа се разликовала од претходне, а и учитеља су звали „господином” а не по имену, а грађани га зваше „учитељем а не даскалом”. Истина, „испита у њој није било... али је учитељ Јосиф ипак „у две или три године једанпут и то свечано држао испит на сам Петровдан”. На испит је долазила цела варош, и мушко и женско, и старо и младо, и велико и мало, а првенствено турски чиновници (кајмакан, мудурини итд) који су добре ђаке даровали великим сумама новца.⁸¹

После Ј. Костића у Лесковац долази за учитеља *Настас Крстић* „такође са стручном спремом”, а „ускоро за овим учитељ Настасова жена пок. *Ленка*, отвори и *женску школу*, у којој број ученица, за кратко време порасте преко 50. У „њој се предавало све оно што је једној домаћици и мајци требало за живот. 'Ча Мита није остао до ослобођења учитељ, јер је пред сам рат за ослобођење, не знам зашто, оставио учитељство и са својим синовима радио у дућану Њега је заменио један ђак из „мале чколе”, пок. *Спира Здравковић*.⁸²

(...) И учитељ Јосиф и учитељ Настас и данас су учитељи у Лесковцу (учитељ Настас је пре неколико месеци стављен у пензију), бата Ђорђе је у општини лесковачкој *квартирник*, а стари и добри 'ча Мита је умро у децембру 1896.⁸³

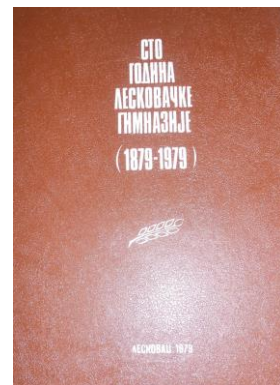
ХП

ЛЕСКОВАЧКА ГИМНАЗИЈА - Радош Требјешанин, који је са др Сергијем Димитријевићем, Храниславом Ракићем и мр Слободаном Младеновићем учествовао у стварању, како и сам пише, „*импозантне књиге*” „*Сто година Гимназије у Лесковцу, 1879-1979*”, појашњава у XXIV броју „Лесковачког зборника” (1984) да та књига није обухватила обраду биографија наставних достигнућа, научних радова и уопште доприноса култури и културно-прогресивној еволуцији Лесковца, његове околине, па чак и своје домовине – неколико стотина наставника Гимназије у току једног по историју наше нације бурног периода.

Требјешанин, сем неколико изузетака, потанко описује рад чак 135 професора и сарадника Гимназије. Међу њима се налази и опис животописа Радоја Домановића. Ево неколико занимљивих података о неким професорима и сарадницима Гимназије на почетку њеног рада и у првим деценијама XX века онако како их наводи Радош Требјешанин.

Димитрије Алексијевић, професор и директор школе, постављен је 24. октобра 1902. године, а премештен 8. марта 1903. Поред старешинске дужности, залагао се за повраћај школске зграде у којој је био смештен батаљон XVI пешадијског пука српске војске из Ниша, али у томе није успео, те је школа радила у старој гимназијској згради „до реке”.

Димитрије Алексић, свештеник, предавао је у школи хришћанску науку од постављења, 20. октобра 1886. до смрти, 19. августа 1889. Рођен је у Алексинцу, 14. септембра 1856. а завршио је Богословију у Београду. Алексић је у Лесковцу 1885. године председник Друштва Црвеног крста, а касније и Друштва Св. Сава. Године 1887. издаје у Лесковцу

78 Исто, стр. 17.

79 Детаљније видети стр. 19.

80 Исто, стр. 89-90.

81 Исто, стр. 92.

82 *Објашњење* Г. Костића: Спира Здравковић је ускоро после тога отишао Богословију, а по ослобођењу био је у Лесковцу учитељ и управитељ, а у последње време и ђакон, до 1886.

83 Видети стр. 98.

црквено – књижевни часопис „Црквени гласник”, који уређује до своје смрти. Био је власник часописа. *То је први часопис штампан у Лесковцу*. Писао је приповетке, песме, беседе. *Алексић је у Лесковцу штампан 1889. године и прву књигу „Утрте стазе” у којој се у стиховима велича прогнани митрополит Михаило. Године 1887. дао је оставку на службу, али је поново враћен 1889. „пошто се опоравио”*.

Павле Аршинов, професор и директор школе, постављен је 6. октобра 1890. године, а премештен 2. септембра 1894. Првог октобра 1892. године *отпуштен је из државне службе јер је одрекао месном среском начелнику да потпише честитку краљу Александру* поводом његовог проглашења пунолетним и ступања на престо. Поново је враћен на дужност 1. марта 1895. године. Од 20. јула 1890. је члан Управног одбора новоотворене Ткачке школе у Лесковцу. Члан је и Окружног просветног одбора и у том својству је вршио инспекцију 1893. школа у срезovima пољаничком, пчињском и масуричком. Аршинов је прво био социјалиста и са М. Ценићем је уређивао партијски лист „Борбу”. Касније прилази Радикалној странци и 1893. године изабран је за обласног радикалног посланика за Лесковац у врањском округу. Био је дуже времена члан Просветног савета краљевине Србије. *Написао је неколико књижица из области агрономије, народне економије и пољопривредног задругарства*. Павле Аршинов је рођен у Зрењанину 10. децембра 1855. године. Природне науке је студирао у Прагу као питомац Текеланијума. Године 1885. је пребегао у Србију. Када је 4. јула 1892. године молио министра за премештај у Београд у молби је навео да је „у Србији већ десет година”. Школске 1891/92. године био је министров изасланик за преглед школа у срезу јабланичком, а 1894. године премештен је у нишку Гимназију за предавача.

Станислав Бинички, предавач ботанике, физике и хемије, на дужности у лесковачкој Гимназији је од 21. септембра 1894. до 3. маја 1896. када је добио одсуство и отишао у Немачку да студира музику као државни питомац. Станислав је рођен 1872. године у крушевачком селу Јасики, на Западној Морави, где му је отац био командир потоњерске чете. Његов отац је политички емигрант из Чехословачке. Године 1877. почетком децембра, као командант дивизије, ослободио је Прокупље. Станислав је студирао и завршио природне науке на В. школи у Београду. Предавао је музику и нотну певање. У школи има ђачки хор и оркестар. Диригент је грађанског хора „Бранко” у који по први пут уводи и женске певаче. Тек 1895. године, након десет година од свог оснивања, „Бранко” постаје мешовити грађански хор. Са школским хором, а и са „Бранком” ишао је на екскурзије до Врања и Ниша. Композовао је народну песму „Месечина – чибричина”. То је његова прва и позната корачница. Композовао је за коло и песму „Донке, мори Донке”. У знак сећања на Биничког, Лесковчани су организовали познати грађански хор „Бинички”, који је Станислав 1926. године посетио. Има података, истина не и убедљивих, да је Бинички у Лесковцу сакупљао народне песме и мелодије. После студија у Немачкој, Бинички се није враћао на дужност у лесковачкој Гимназији.

Ђура (Коњовић) Бранковић, учитељ вештина, прешао је 1879. године из Војводине у Србију и убрзо променио презиме Коњовић за презиме Бранковић. Учио је Нижу реалку у Сомбору 3 године, а шести разред је завршио у Вишој реалки у Панчеву и техничке науке у Будиму „докле су тамо били немачки професори”. Бранковић 1885. године прелази у полицијску службу и отуда моли да хонорарно предаје цртање и краснопис. Једно време је и срески порезник. Године 1886. и то 5. априла, постављен је за предавача у Гимназији по молби и предлогу старешине завода Милоша Милојевића. Тада је добио II класу и плату 1750 динара годишње. Поново одлази за среског начелника у Власотинце, али се у Гимназију враћа 15. априла 1888. године пошто му је дата у школи прва класа и годишња плата од 2000 динара. Напреднички лист „Видело” напало је Бранковића 1891. године, 29. септембра, за „нељудско понашање у школи и према ученицима”. (...) Касније је предавач у Богословији у Београду, у којој је пензионисан 1898. године.

Нема трагова да је Бранковић оставио у Лесковцу који уметнички рад веће вредности. Радио је, зна се, диплому „Бранка”, а тај рад је добио награду 250 динара.

Милутин Витковић, професор. У Лесковац је премештен из нишке Гимназије 1. новембра 1894. године, а отишао је у Гимназију у Врање 1. септембра 1898. Витковићев отац Гаврило Витковић пребегао је из Аустро-угарске у Београд средином XIX века. Старином су из Невесиња где и данас стоје зидине куће Витковића. Умро је у Врању 1899. године у 34 години живота, од туберкулозе, коју је добио у рату 1878. године. Умро је у тренутку када му је жена, учитељица Персида, родила сина Миодрaга, који је погинуо у рату 1916. године као ђак-добровољац. Предавао је хемију са минералогijом, физику, геометрију, зоологију, ботанику и немачки језик. Витковић је у Лесковцу члан Управног

одбора Ткачке школе са хонораром од 5 динара од седнице, члан је лесковачког гимназијског друштва „*Душан Силни*” и руководилац „витешког одељења”. У овом друштву вежба мачевање и рвање. Председник је лесковачког аматерског позоришта „*Југ Богдан*”, које је основао 1896. године са професором Петром Поповићем. Њих двојица су и Нишу 1893. године обновили тамошње позоришно друштво „Синђелић”.

Са *Радојем Домановићем* коректно се дружио и понашао. Наталију, супругу Домановићеву, бранио је као школски изасланик од оптужби учитељица лесковачке основне школе, иако је приговор учитељице Живковић био мотивисан. Сматра се да је са Домановићем био један од организатора буне професора против старешине завода Косте Ивковића. Аматерско позориште које су Витковић и Петровић организовали у Лесковцу није прво. Наиме, такво је аматерско позориште у Лесковцу било одмах после ослобођења 1878. године. О томе говори и уверење општине у Лесковцу бр. 70. од 10. јануара 1879. године, које је она дала Фотију Иличићу, познатом вођи путујућег позоришта, а које је овај тражио ради регулисања радног стажа.

Милана Давидовац-Грбић је политички емигрант из Аустроугарске у Србију, где 25. новембра 1911. године подноси ову молбу: „Славно министарство, дописата слободно сам замолити славно министарство да би ме благоволело поставити за наставницу у неком од својих завода за предмете: историја, српски језик, немачки језик и земљопис. Положила сам испит зрелости на Великој гимназији у Новом саду, а три семестра филозофије слушала сам у Бечу и Загребу. Вежбала сам се у практичном раду годину дана у вежбаоници Учитељске школе у С. Карловцима, а уписаћу се и даље на свеучилиште, док не дипломирам или ћу се подврћи испиту који ми славни наслов одреди”.

Милана је рођена 25. новембра 1889. године у С. Карловцима. За време окупације 1915-1918. године остала је са децом у Лесковцу, а муж јој је био на Солунском фронту. Бугари су јој нудили да служи и да предаје немачки њиховим официрима. Она је то одбила. Радила је у фабици мармеладе за све време рата и од те зараде издржавала себе и своју децу. Милана Грбић је једина жена са звањем професора коју је добила 1912. године лесковачка Гимназија, не рачунајући неколико учитељица које су предавале женски ручни рад током XIX века, почев од оснивања школе 1879. до окупације 1915. године.

Урош Грбић, предметни учитељ IV класе. „Пошто није хтео да служи туђега краља” пребегло је у Србију из Аустроугарске заједно са Миланом. Постављен је за предавача немачког језика 16. јануара 1912. године. Професура му је призната 1914. године. Факултет је учио у Бечу. Године 1920. премештен је у Јагодину. У рату 1912-1913. је добровољац, а у Првом светском рату био је као каплар на Солунском фронту шеф војног магацина у Сакуљеву. Рођен је у Сремским Карловцима, 2. јануара 1885. године. Предавао је, поред немачког језика, и математику, земљопис и хемију. Био је одличан математичар и педагог.

Прокотије Гребенаревић, суплент. Предавао је од 11. септембра 1895. године до 1. септембра 1898. године када је отпуштен из школе јер није имао положен професорски испит у року од три године активне службе. Предавао је српски језик, историју Срба и као резервни официр, гимнастику. Студирао је у Београду и као студент добио је награду београдске општине за рад „Краљ Урош I Велики”. Рођен је у Лесковцу 1871. године. Године 1896. на приредби прославе преноса костију Вука Караџића из Беча у Београд држи предавање у школи „О животу, раду и заслугама Вука Караџића – нашег великана”. Одговарао је за присуство годишњој скупштини професорског друштва на којој је Радоје Домановић прочитао своју познату Резолуцију против владе и неправде која се чини просветним радницима. Гребенаревић је гласао за Резолуцију и због тога је био „кажњен” строгогом опоменом директора школе”. У Лесковцу је члан управе друштва „Душан Силни“, где је био и вежбач и предавач. У друштво је увео око 70 ученика школе. Касније је чиновник министарства привреде, а 1907. године службеник Државне статистике. Умро је 1915. године од тифуса, који је добио на фронту српске војске против аустроугарских пукова на Церу.

Милош Димитријевић, суплент. Постављен је 10. октобра 1910. године као почетник, а јавио се на дужност и 1919. године одмах по повратку са Солунског фронта. Студије је завршио у Београду, а професорски испит полагао је 1913. године. Предавао је српски језик. Године 1912. ратни добровољац. Са српском војском прешао је Албанију. У Француској је организовао курс за српске гимназисте избеглице из домовине. Почетком 1911. године дошао је оштар сукоб са старешином завода Алексом Станојевићем. Сукоб је настао око часова певања. Наиме, Димитријевић је предавао певање хонорарно, па када је постављен стални наставник за овај предмет, настало је међусобно оговарање. Димитријевић је писао и песме. Оснивач је ђачког литерарног друштва „Истрајност”. Написао је драму „*На прагу*”,

али је остала необјављена. Активни је члан Касине и њене Читаонице. Умро је 1940. године у Београду.

Лука Дожудић, свештеник, пребегао је из Аустрије у Србију 1879. године. Постављен је одмах за учитеља Основне школе у Лесковцу, а потом и за хонорарног предавача хришћанске науке у Гимназији. У С. Карловцима је завршио Велику гимназију и Богословију. У Гимназији предаје и немачки језик. За предавача у Гимназији тражио је да се постави преко нишког владике који је молбу препоручио. Постављен је за предавача Гимназије 29. децембра 1879. године.

У лесковачкој Гимназији показивао је скромне резултате. Често је из немачког језика било највише слабих оцена. У Лесковцу је 1880. године основао читаоницу у згради градске касине. Лесковчани су га звали „Поп у капуту”. Лепо је певао. Пензионисан је као учитељ и предавач 1808. године. Умро је у манастиру Петковици, у Мачви, као архимандрит и старшина манастира под монашким именом Лукијан.

Сретен Л. Дожудић, професор. То је син Луке Дожудића. У Лесковцу је завршио Нижу гимназију, а у Београду на В. школи природне науке. Године 1897. положио је професорски испит. Петог септембра 1894. премештен је из Чачка у Лесковац где остаје до 1. септембра 1898. године, када је премештен у Лозницу.

Јован Ђорђевић, професор. Рођен је у Лесковцу 12. децембра 1868. а умро у Београду 25. априла 1954. године. Завршио је у Лесковцу основну школу и Нижу гимназију, а Вишу гимназију у Нишу. У Београду је студирао историју. А када је 29. октобра 1892. године дипломирао историјску групу наука на Великој школи, учествовао је у демонстрацијама гимназиста поводом отпуштања из државне службе професора Јована Николића.

Петнаестог новембра 1892. године поднео је министру просвете молбу за постављење за предавача у гимназији. У тој молби стоји: „Из приложеног уверења види се да сам завршио Филозофски факултет Велике школе, стога молим г. министра да ме постави за предавача пиротске Гимназије или у ма које друго место у коме има гимназије. Моје сиромаштво познато је г. министру просвете, зато се и надам да ће ме што скорије поставити за предавача те да потпомогнем и себи и својој фамилији – оцу, мајци, браћи и сестри”. Исте године послат је у параћинску Гимназију, а наредне године премештен у Врање, одакле долази у лесковачку Гимназију 7. септембра 1903. године. За полагање професорског испита јавио се 1894. године. Професорска тема му је била: „Историја совјета од 1804. до 1886”, а испитна клаузула „кратка историја жупанства под Властимировићима и њихов однос према Византији, Бугарској и Хрватској”. На усменом делу испита полагао је општу и националну историју, упоредни земљопис и језик – српски и немачки. Председник испитног одбора био је *Љуба Ковачевић*. Испит је завршио 13. априла 1894. године. Испитни одбор, у коме су су били поред Љубе Ковачевића још и *Јован Цвијић* и *Љуба Јовановић*, *Хенрих Лилер* и још један испитивач, чије је име написано нечитко у документу, донео је и Ђорђевићу саопштио своју одлуку: По свршеном испиту, Испитни одбор, узевши у обзир домаћу радњу, претходни испит, клаузулу и усмени испит, решио је једногласно да приправник Јован Ђорђевић није положио професорски испит и дао му једногласном одлуком оцену *слаб*, па му је ту одлуку одмах и саопштио”. Поново је Ђорђевић полагао професорски испит 1897. године и положио га са задовољавајућом оценом.

Јован Ђорђевић је често долазио у сукоб са колегама. Године 1903. дошао је у Лесковац са казном укора директора школе због клевете и увреда колеге и пашенога, професора Ракића.

Јован Ђорђевић се бавио проучавањем српске историје и нарочито историје Лесковца и његове нахије. Он је фактички први историчар Лесковчанин и истраживач лесковачке историје. Дао је завидан прилог историји свога завичаја, који су многи касније користили као изворну литературу. Написао је уџбеник „*Историја српског народа*”, који је служио у школи као приручник за наставу историје. За ову књигу члан оцењивачке комисије *Стеван Сремац* рекао је да је „добра и да се као уџбеник може у школи користити”. Књига је доживела IV издања 1924. године. Њено прво објављивање било је у Врању 1901. године.

Године 1907. говорио је на светосавској прослави у Лесковцу о теми „Српске школе у прошлости” а 1927. године на прослави педесетогодишњице ослобођења Лесковца о историји града и нахије Дубочица.

Јован Ђорђевић је објавио 15 историјских радова од 1901. до 1921. године. Објављивао их је у годишњим извештајима гимназија у Врању, Нишу и Лесковцу, у Годишњици Николе Чупића, Братству итд. Један део радова је објавио самостално, као посебна приватна издања. Јован Ђорђевић се политички није ангажовао, а припадао је самосталцима. Предавао је историју, земљопис и немачки језик.

Михајло Ђуровић, професор и директор школе. Ђуровић је други по реду постављени предавач и први старешина Гимназије у Лесковцу. Дужност старешине школе примио је 16. септембра 1879. године. Премештен је у Београд 1. септембра 1881. године, где је умро 1887. године као професор Учитељске школе.

Завршио је студије словенске филологије у Београду на Великој школи као ванредни студент. Професорски испит је положио 1880. године, а тема је била из области филологије словенских језика. Пре доласка у Лесковац био је учитељ, па суплент Гимназије у Алексинцу, где је заступао директора школе годину дана.

У Лесковцу се заузимао за подизање нове школске зграде. Биран је за општинског одборника. Као први оснивач и организатор лесковачке Гимназије показао је доста умешности и напора. У недостатку наставног кадра и сам је предавао српски језик и земљопис.

Стеван Живковић, професор. Рођен је у Лесковцу где је учио основну школу и Нижу гимназију. Студирао је у Београду на Великој школи историју и земљопис. Прво место службовања, 1. септембра 1902. године, било му је нишка Гимназија, одакле долази у Лесковац за суплента 7. септембра 1903. године. Професорски испит је положио 1907. године, 21. марта. Ђаци су га звали „*Стева Монблан*” зато што је често говорио ученицима о својим утисцима приликом пролаза кроз тунел Монблан у Швајцарској. Иначе, ученици су се прибојавали његових деформисаних прстију и његових „*кокаваца у слепоочнице*”.

Ђура Илић, професор, постављен је 16. септембра 1889. године у лесковачку Гимназију, а премештен у Врање 1. маја 1895. предавао је ботанику, зоологију и немачки језик. Рођен је у Панчеву, а природне науке студирао је у Прагу. Дипломирао је на универзитету 1881. године, а потом пребачен у Србију. Професорски испит је положио у Београду 1892. а тема рада је била „*Змије у Србији, њихов живот и развитак и њине разлике*”. Бавио се проучавањем флоре и фауне у врањском округу и томе показао значајне резултате. Бугари су га стрељали као родољуба српског 1916. године негде око Сурдулице где су га нашли на прикупљању биљака и гмизаваца за своја научна истраживања.

Коста Ивковић, професор и директор школе. За директора Гимназије у Лесковцу изабран је премештањем 1. септембра 1894. године из Ниша, где је поново враћен 21. октобра 1897. године. Ивковић је краљев народни посланик. Биран је за одборника општине у Лесковцу 1895. године. У лесковачкој Гимназији формирао је Фонд сиромашних ученика, а у дворишту школе установио је и засадио велики школски парк. У школи је установио и ђачку књижицу и написао правила за управљање књижицом.

После буне наставника у Лесковцу 1897. године, Ивковић је постављен за директора Велике гимназије краља Милана у Нишу. Ивковић је све оптужбе које су професори упућивали на његову аресу одбио; признаје да је у школи завладао неред, али је то правдао тиме што је дуже времена остајао у Народној скупштини, па је његов заменик Витковић одиста допустио појаву анархичности у школи, па чак и појаву мита и боемисања професора по кафанама. У прво време у Народној скупштини Ивковић је гласао за чисто мушке гимназије, без женске деце, али је касније, када је упорно тражио да се у лесковачкој Гимназији отворе V и VII разред и то реалке, тражио да се изузетно за новоослобођене крајеве одобри ученицама упис у гимназије. Но његова молба није прихваћена, јер је министар просвете од раније планирао затварање Гимназије у Лесковцу. Ивковић је рођен у Сакулама код Зрењанина, 16. августа 1854. године, а математичке науке је студирао у Прагу. Године 1878. је пребегаво у Србију и учествовао је у српско-турском рату 1878. године као добровољац. Био је секретар српске војне управе у Ћустендилу. После мајског преврата 1903. године као напредњак је пензионисан. Умро је 1910. године, 22. јануара, у Књажевцу, где је живео као пензионер. Написао је књижицу „*Српска гимназија у XIX веку*” и са чешког језика превео књигу „*За слободу*” од Јана Холчека.

Трандафил Коцић, ђакон, предавао је хришћанску науку, хонорарно, прво у Приватној женској, а потом у Државној гимназији од 19. марта 1913. до бугарске и немачке окупације Лесковца 1915. године. Повлачио се са српском војском до Призрена. Одатле је враћен кући. Бугари су га стрељали 1916. године као родољуба и члана Националног друштва у Лесковцу.

Павле Лотић, професор, у лесковачкој Гимназији је од 14. новембра 1893. до 8. септембра 1894. године. Професорски испит је полагао 1894. године. Предавао је српски језик, историју Срба и немачки језик. Био је 1894. године министров изасланик за ревизију школа у Јабланичком срезу. Када је суспендован поводом резолуције Радоја Домановића, рекао је у Нишу: „Нисам био на скупштини, али бих гласао за резолуцију”.

Милан Мајзнер, професор. У лесковачкој Гимназији предавао је српски језик, историју и музику. Једно време је хоровођа „Бранка”. Студирао је класичну филологију и конкурисао за универзитетског предавача, али у томе није успео.

Михаило Марковић, професор и директор школе. У лесковачкој Гимназији је од 17. септембра 1912. до окупације Лесковца. Тада је имао 27 година службе у просвети. Он је обавио спајање државне и приватне гимназије, а успео је да у Лесковцу отвори 1913. године још V и VI разред. После ослобођења је поново у Лесковцу у својству директора Гимназије.

Светислав Матић, професор и директор школе у Лесковцу је од 17. септембра 1911. до јесени 1912. године, када је предао директорску дужност. Био је бесплатни управитељ Приватне женске гимназије. Иначе је познат као *писац уџбеника зоологије*. У Народној библиотеци у Београду радио је на каталогизацији рукописа.

Ђура Милић, професор, дошао је у Лесковац из Јагодине 3. септембра 1907. године, а премештен је у Ужице 31. децембра 1908. године. Предавао је српски језик и земљопис. Учествовао је у Лесковцу у покушају организовања аматерског позоришта и градске читаонице са библиотеком.

Милош Милојевић, професор и директор школе. Постављен је за директора Гимназије у Лесковцу 2. септембра 1881. године и на тој дужности остао је све до 2. октобра 1890. године, када је премештен за Београд. Рођен је 1842. године у Црној Бари, у Мачви. По завршетку велике гимназије, студирао је право у Београду, а после завршетка правних наука, наставља студирање словенске филологије са књижевношћу и руским језиком у Москви и историјске науке у Немачкој. Милојевић је све испите на овим катедрама давао са одличним успехом. Као студент је постао члан Императорског друштва љубитеља јестаственог знања и члан Антрополошког и археолошког одека академије у Москви. У Србији је судски чиновник, гимназијски професор и најзад од 1874. године управитељ другог одељења страначке богословије у Београду и са тог положаја долази у Лесковац. Посветио се просветитељском раду у српским областима под Турцима. Године 1891. путовао је илегално по Старој Србији, прикупљао народне умотворине, обављао описе старина, испитивао стања школства у Старој Србији и Македонији. Од 1879. године је краљев народни посланик и истакнути првак Либералне странке. У Лесковцу је, поред службе народног посланика, председник и оснивач пододбора друштва Св. Саве, Стрелачке дружине, пододбора Црвеног крста, један од покретача часописа „Братство”, управитељ Привредног завода у Лесковцу, организатор пребацивања српских књига свих врста на бугарску и турску територију, достављач разних новинских пошиљки Србије устаницима на турској територији, достављач награда тамошњим српским учитељима, итд.

Члан је Српског ученог друштва и дописни члан САНУ. Биран је за предавача руског језика на Великој школи. У оба српско-турска рата је командант устаничких одреда у биткама на ибарском и дежевском ратишту. Имао је чин активног мајора српске војске у резерви. Одликован је низом одликовања међу којима и орденом Таковског устанка II и V реда, орденом Белог орла, Медаљом за храброст, итд. У Лесковцу је радио на одржавању певачког друштва „Бранко”, часописа „Црквени гласник” у коме је сарађивао и општем народном просвећивању гонећи без милости „кафанске и туђе песме”, туђе књиге, нарочито оне „из Бугарске” и слично. И поред свих дужности, обавеза и болести, која га је стезала са последицама сушења руке и тешке астме, Милојевић је у школи задржао наставу српског језика у два старија разреда. Он је у школи формирао дружину која је сваке седмице давала читаве приредбе. Био је изузетно вредан пажње подухват који је имао сврху и да ученике увежбава у писању радова и вештини рецитовања, говорништва и певања народних песама. У наставничком колективу је био тактичан и мудар. *За десет година колико је био старешина ове школе, у њој се није појавио ниједан конфликт међу наставницима.* Једино му се десила ђачка буна против отпуштања наставника Јована Николића. Ђаци су написали краљу молбу да помилује њиховог професора и краљу је лично предали када је овај долазио у Лесковац 1882. године. Са старешинском бригом, Милојевић је буну стишао на тај начин што је два ученика искључио са предавања са правом полагања разредних испита у јуну исте године. Истерани ђаци били су одлични ученици и ванредни испит им није задавао бригу. Оба ученика су изгубили и благодетење. То им се није могло надокнадити. Један од тих ученика је био *Прока Биволаревић*, касније пуковник српске војске, који је погинуо у свом шатору од грома на српско-бугарском ратишту 1913. године.

Милојевић је написао и издао већи број књига. Стално је сарађивао у часописима СУД, ГИЧ, „Братство”, „Црквеном гласнику” итд. Издао је и две књиге наодних песама и две књиге својих путописа по Турској и Србији. Издао је и „*Житије Свете Петке српске*”.

Своју прву књигу Тодор Станковић, познати ниши устаник и родољуб посветио је Милојевићу овим речима: Теби највиђенији родољубе,/ Теби највећи народни учитељу и просветитељу свога времена,/ Теби који си живом речју, пером и мачем непрекидно и неуморно кроз цео свој живот србовао,/ Теби велики Србине, теби Милошу С. Милојевићу посвећујем ову књижицу, коју писах идући стопама твојим”. Тим речима Тодора Станковића и устаника могу се приписати и речи љубави свих Нишлија.

Лесковчани су своју Споменицу поводом педесет година од ослобођења Лесковца 1928. године такође посветили Милојевићу речима: „*Највећем националном раднику у овим крајевима пре и после ослобођења, Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику*”.

Светозар Милосављевић, професор. Као радикала, министар просвете премешта га са дужности директора београдске Велике гимназије у Лесковац 15. маја 1882. године по потреби службе. Иако није дошао на дужност у Лесковац, примио је плату за те месеце. Тим поводом, Милосављевић, каснији министар у радикалској влади, написао је министру: „Ја се по вашем налогу премештам од директора велике београдске гимназије за предавача ниже Гимназије у Лесковац по потреби службе. Пошто сам убеђен да је тај премештај учињен не с тога што је захтевао интерес школе и наставе или што сам починио какве кривице већ из сасвим других мотива које нисам рад овде именовати и пошто се тиме јавно и на најочигледнији начин омаловажавам и понижавам, а ја нисам вољан то трепети, то подносим оставку на државну службу, с уверењем да сам 13 година вршио професорску службу поштено и савесно а тако исто и остале послове које су ми поверавани.”

Властимир Милутиновић, суплент, дошао је из Београда и постављен је за предавача немачког и српског језика у лесковачкој Гимназији, 23. новембра 1913. године. По потреби службе. У Лесковцу је прихваћен хладно, а поверено му је најраспусније одељење са 50 ученика. Био је то четврти разред у коме је био и велики број ученика са школским казнама. Ту одлуку је прихватио храбро, јер је, почетник – предавач Четврте гимназије већ стекао извесно искуство у раду са ученицима. Забрањено је ученицима да устају при уласку и изласку наставника из учионице. Поништио је све ученичке казне и оправдао све неоправдане изостанке.

Јован Николић, предавач. Као дипломирани студент Духовне академије у Русији и слушаца историјских наука у Бечу, постављен је 11. августа 1881. године за предавача хришћанске науке у лесковачкој Гимназији. Био је присталица идеје Светозара Марковића, а најжешће га је оптуживао Лука Дожудић. Тврдио је да Николић учи ђаке непослушности. Николић је, пак, говорио да Дожудић као поп за време великог поста једе кријући месо печено, „вадећи га у кафани из цепа мантије”.

Риста Николић, професор и директор. У лесковачкој Гимназији је од 1. октобра 1892. до 1. марта 1892. године, када је премештен у врањску Гимназију. Предавао је српски језик и историју. Запамћен је његов савет слабијим ученицима: „*Тражи од Бога већу памет!*”

Петар Ј. Петровић, професор. Био је предавач српског језика у лесковачкој Гимназији од 1. септембра 1894. до 17. октобра 1896. године када је премештен у Београд за писара Министарства просвете. Поново је у лесковачкој Гимназији од 1. септембра 1904. до 2. септембра 1905. године. Рођен је у Сомбору 1860. године. Петровић је писао драме и песме. Звали су га „*Његош мали*”, што је имао исто име и презиме и што је певао песме као и велики црногорски песник. Учесовао је у формирању градског аматерског позоришта у Лесковцу са Милутином Витковићем, као што је у Нишу, опет са Витковићем, радио на обнови тамошњег грађанског позоришта „Синђелић”.

Јосиф Подградски, предавач. Године 1883. побегао у Србију из Аустроугарске и 11. маја исте године постављен за предавача немачког језика где остаје до јануара 1888. када је премештен у Београд. Подградски је Словак, католик. У Лесковцу је примио православну веру са целом породицом у којој су били жена и пет ћерки. Замињивао је директора школе Милоша Милојевића. Писао је чланке у „Црквеном гласнику” у Лесковцу, а на словачки језик превео је „Хасанагиницу”, а сам је написао драму „*Лепосава*”.

Аврам Поповић, суплент. Као дечак пребегао је из Турске (Вучитрнска нахија) у Србију, у којој завршава гимназију у Нишу и Филолошки факултет у Београду. У Лесковцу је од 2. септембра 1905. до 19. септембра 1909. године када је премештен у Ниш. Тада је имао пет година службе и професорски испит није положио, што су му просветни органи замерали. Рођен је у селу испод Копаоника, на турској територији. Оженио се ћерком Стевче Михајловића и са њом имао два сина од којих је *Владета био оснивач Катедре енглеског језика на Београдском универзитету 1920. године.*

Поповић је предавао српски језик, а написао је више књига и радова од којих су познати „Горки Ибар”, „Устанак у Ибру на Копаонику 1804”, „Врх Лаба – Беласица и жупа

Врховина у средњем велу” „Гаврило Смиљанић, писар Карађорђевић 1806-1813.” итд. После ослобођења 1918. године, Аврам Поповић је био директор Гимназије у Косовској Митровици.

Мирко Поповић, студент, постављен је 21. новембра 1887. године за суплента. Године 1892 (28. октобра) премештен је у Зајечар, па у Ниш, 23. октобра 1895. године, одакле 1897. године долази у Лесковац за директора школе и по потреби службе.

Поповић је рођен у Товарнику, у Срему, 1865. године. Природно-математичке науке студирао је у Грацу и Бечу. У Лесковцу се оженио ћерком Михајла Ђуровића, бившег директора лесковачке Гимназије 1879. и 1880. године. Са њом је имао две ћерке. У недостатку наставника певања, сам Поповић води школски хор. Једно време је и председник певачког друштва „Бранко”. Ценећи тај његов рад, лесковачка Саборна црква га уписује за добротвора Фонда сиромашних ученика Гимназије у Лесковцу. Поповић је министров надзорник основних школа у Нишу. Умро је у Београду 1936. године.

Александар Пржић, учитељ вештина IV класе. Постављен 1904. године и остао у Лесковцу све до 1915. године када су га Бугари стрељали у Сурдулици. Имао је 66 година. У Лесковцу је формирао курс за слушање немачког језика. Заједно са супругом, Лесковчанком учитељицом, добротвор је Певачке дружине „Бранко”, а помагао је и ђачки лист „Напредак”. Као уметник радио је само диплому „Бранко”. Од других уметнички радова није запамћено да их је било. Његов син је др Илија Пржић, познати правник и професор београдског Правног факултета.

Миленко Ранчић, предавач, први је наставник који је дошао у Лесковац и који је започео организационе радње отварања гимназије до доласка М. Жујовића. У Лесковац је дошао августа 1879. године. Обавио је први упис ученика и извршио прве пријемне испите. Рад је обављао у основној школи званој „Ча Митина школа”. Био је прво учитељ у Тополи, а после је ванредно завршио филозофски факултет. Предавао је српски језик, који му је био струка и по потреби, земљопис и немачки језик. Из Лесковца је премештен у Крагујевац 1882. године, где остаје све до 1898. године када је отпуштен из државне службе пошто ни до тада није положио професорски испит. Касније је службовао у Архиву Србије до коначног пензионисања 1908. године.

Михајло Рувидић, суплент, постављен је 28. децембра 1879. године, премештен у Лозницу 27. јануара 1881. године. Рувидић је рођен у селу Липолисић у Мачви. Као ученик Учитељске школе у Крагујевцу избачен је јер је био учесник познате Ђачке буне, која је била надахнута идејама Светозара Марковића. Рувидић потом одлази у Немачку где је у Цириху и Лајпцигу студирао природне науке.

Милан Свирчевић, професор, политички емигрант из Аустроугарске. У Србију је пребегао 1881. године, примио српско поданство и био постављен за предавача у лесковачкој Гимназији 27. октобра 1882. године. Наредне године иде на лечење у Београд, а 1884. године, 7. августа, доживљава нервни слом и напушта државну службу.

Александар Станојевић, професор и директор. У лесковачкој Гимназији је од 12. септембра 1909. до 12. октобра 1911. године. Станојевић је студирао природне науке. Писао је уџбенике хемије са минералогijом и геологijом, коју је употребљавао у настави. Станојевић је члан Главног просветног савета и Професорског друштва.

Милутин Татић, предавач, рођен је у Новом Саду 1856. године. Студирао је географију, геологију и историју у Прагу и Бечу. У Србију је пребегао 1881. године. У лесковачкој Гимназији је од 22. септембра 1882. а 1890. по молби премештен је у Београд „да би био што ближи својима”. Наредне године је по молби премештен у Лесковац „где се окућно”. Татић је један од оснивача и стални хоровађа певачког друштва „Бранко”.

Јеротије Топаловић, професор и директор. У Лесковцу је од 3. септембра 1907. до 10. септембра 1909. године. Топаловић је био и директор Приватне гимназије за женску децу у Лесковцу што су били и остали директори од 1907. до 1912. године. Поред Приватне гимназије, Топаловић је покретач у Лесковцу 1907. године Вечерње занатлијске школе. Био је резервни официр и председник гимнастичког друштва „Душан Силни” у Лесковцу. Студирао је математичке науке, а професорски испит је положио после четири године од завршетка студија.

Живојин Хаџић, професор и директор, био је претходно окружни и школски надзорник округа врањског, па директор Гимназије у Лесковцу од 8. марта 1903. до 1906. године, када је разрешен дужности. Хаџић је студирао природне науке, а 1894. године положио је професорски испит. У школи је предавао физику, хемију и јестаственицу. Погинуо је 20. јула 1913. године од бугарске артиљерије као командант чете на Кочану.

Ђорђе Цветковић, професор од 5. септембра 1906. до 20. септембра 1909. године. У школи замењује Хаџића на дужности директора. Предавао је математику, физику и зоологију. Студирао је природне науке.⁸⁴

Светозар Цветковић, суплент, предавао је математику од 24. јуна 1903. до 17. марта 1905. године, када је премештен у Врање. Био је добар математичар, али је замуцкивао и када је изговарао „ма..ма...т...ка”. Баџи су то тумачили да им псује мајку.

Стева Чутурило, учитељ језика. Из Крагујевца је Чутурило премештен у Лесковац 20. јануара 1889. године, а у Лесковцу је од 11. септембра 1889. године дао оставку на државну службу због чега је кажњен петнаестодневном платом.⁸⁵ Писао је уџбенике и његов Буквар је дуго био у нашим школама у употреби.⁸⁶

ХШ

РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ У ЛЕСКОВЦУ - Радоје Домановић је рођен у шумадијском селу Овсишту код Крагујевца 16. фебруара 1873. године, где је завршио основну школу.⁸⁷

Гимназију је учио у Крагујевцу, а студирао је на Великој школи у Београду, филолошку групу предмета. У школи се ничим није одликовао. На студијама се одаје биемству и разболева од туберкулозе. Када је студије завршио у јесен 1894. године, поднео је молбу министру просвете за постављење за „предавача у којој било средњој школи у Србији”. Молба му је одбијена, јер Домановић није приложио своју универзитетску диплому. Њу му је задржао деканат до повраћаја дугова које је Радоје имао. Тек јануара 1895. године је дугове исплатио и добио диплому. На поновну молбу, министар просвете га поставља 14. јануара за суплента Гимназије у Пироту.

Септембра 1895. године премештен је у Врање, а октобра 1895. године у Лесковац где је остао до августа 1898. године, када је отпуштен из државне службе зато што није у законском року положио државни испит.

У врањској Гимназији држи на прослави Св. Саве предавање „О милосрђу”, а у Лесковцу о „Народној поезији”. У све три гимназије је књижничар професорске књижице и руководилац литерарних дружина. За време боравка у Пироту пише приповетку „*Не разумем*” и роман „*Из школе у живот*”, који је изгубљен у рукопису. Приповетку „*Смрт*” је написао у Врању, а у Лесковцу приповетку „*На млађима свет остаје*” и „*Идеалисти*”. Домановићева болест се распламсава и све чешће одсуствује са часова. Због тога га директор гимназије опомиње, саслушавају и туже министру просвете.

Краљ Александар I и председник његове владе Владимир Ђорђевић припремали су се и донели 1898. године познати Закон о школству у Србији. Циљ закона је био да се број гимназија у Србији смањи и отпусте из државне службе млађи наставници, махом радикали, који нису били положили у року од три године професорски испит међу којима се нашао и Радоје Домановић. Домановић је касније службеник Државне архиве. Министар просвете је Домановића реактивирао и поставио за предавача Гимназије у Пироту, августа 1902. године, али је Домановић ово постављење одбио. Са доласком Радикалне странке на власт 1903. године и радикаског монарха на престо Краљевине Србије, Домановић није ништа добио. Његова телесна конструкција била је трзавицама и болешћу разорена. Умро је у Београду 1908. године у 35. години живота.

84 Цветковић је упао ноћу у стан Горче Младеновића, због његове ћерке, у коју се био заљубио. Скандал је заташкан и заљубљени Цветковић није био кажњен.

85 Чутурило је био на челу лесковачке делегације 1889. године која је ишла у Београд на честитање новом краљу приликом доласка на престо.

86 Радош Требјешанин, аутор опширног чланка у Лесковачком зборнику о наставницима лесковачке Гимназије 1879-1979. године наводи да су датуми по старом календару, у облику као у изворним документима. Поред школске администрације Гимназије, извор је проналазио и у Архиву Србије, Фонду Министарства просвете, Просветном гласнику од 1881-1918, Календару – шематизми Кнежевине до 1882. и потом Краљевине Србије до 1918. године, часопису Наставник од 1887. до 1918. године, у годишњим извештајима Гимназије у Лесковцу од 1895-1914. године, досијеима наставника, али у дневној штампи, периодичној публикацији итд. Требјешанин наводи да има и мешања звања наставника. То је зато што је све до 1898. године у школи постојало звање предавач поред звања професор. Посебно је било звање учитеља језика и вештина. Напоредо је фигурирало и звање наставник, као опште и за предавача, професора и учитеља. Уводи се звање суплент које траје до положеног професорског испита када се стиче звање професор.

87 Р. Требјешанин, Наставници Лесковачке гимназије 1879-1979, Лесковачки зборник, бр. 24, 1984.

О боравку Радоја Домановића на југу Србије, у Пироту, Врању и Лесковцу, опширно су писали многи: Јаков Продановић, до Радош Требјешанин, др Владан Ђорђевић, Драгољуб Влатковић, Светозар Ђоровић, а најопширнију оцену његовог рада и живота дао је проф. др Димитрије Вученов.⁸⁸

Радоје Домановић се 15. новембра 1896. године обраћа Министарству просвете и црквених дела с молбом да буде премештен у Лесковац пошто су тамо постојала упражњена места и у гимназији и у основној школи.

Овога пута молба му је била уважена. Са породицом и стварима, без сметње напушта Врање 26. новембра 1896. године срдечно испраћен од ученика, колега и пријатеља. У Лесковачкој нижој гимназији Домановић је „уведен“ одмах у дужност (27/11 1896) као предавач српског језика и књижничар ђачке библиотеке. Као и у Врању, и овде је сув, висок, смеђ, без бркова и браде, новопридошли професор српског језика са црним шеширом и необично широким ободом изазива пажњу и чуђење мештана. Па, ипак, лесковачка средина је убрзо упознала Радоја Домановића као дружељубивог човека и великог веселика, који воли добру песму и ужива чашу укусног пића. Према сведочењу његових ученика Тасе Стевановића и Ђорђа Поповића, Домановић је, иако строг, био добар педагог, одличан стручњак за свој предмет; од својих ученика тражио је, пре свега, добро знање, умеће и снажљивост.

Међутим, Домановић је у Лесковцу проводио безбројне сате по кафанама са својим истомишљеницима, у боемској атмосфери. На тим седељкама, он је знао да прича и препричава безбројне приче, увек духовите, језички богате, сочне и занимљиве. Многи су били уверени да је његово усмено приповедање било далеко квалитетније од писаних текстова које је овај сатиричар објављивао по новинама и часописима. У неким особеним тренуцима расположења, Домановић је знао да одрецитује напамет цео „Горски вјенац“, или „Смрт Смаил-аге Ченгића“, а други пут знао је да поткрепи своје беседништво мноштвом цитата из Гогољевих дела. У касне сате кафанских бдења, Домановић је, кажу, са задолбством и изванредно казивао нашу народну поезију. За време боравка у Лесковцу, Домановића је интересовао рад око позоришта, али и педагошка проблематика. Тако се памти Св. Сава за 1897. и његово предавање у школи о „Народној поезији“.⁸⁹

У лесковачкој Гимназији уведена је 1898. године гимнастика. За овај предмет се, између осталих, здушно залагао и Радоје Домановић. Он је за први час новоуведеног предмета припремио предавање на тему „О значају телесног васпитања за здравље ученика“. Касније је своје предавање преточио у чланак под насловом „Дечје игре у нашој гимназији“.⁹⁰

Неке особине које су се испољиле у његовом приповедачком раду показале су се и овом једином Домановићевом педагошком осврту, есеју. О томе проф. Вученов пише да је Домановић као одани сарадник мостарске „Зоре“, листа који му је објављивао приповетке за време његовог настањивања у провинцији, он је још доброћудан и ироничан, благ и прекоран. Не сувише бучно и гласно, Домановић је, гурнут у провинцију, свој књижевни почетак везао за овај лист и његове уреднике, који су га свестрано прихватили објављујући му на страницама готово све што је слао. Између осталог, Домановић је у мостарској „Зори“ објавио и приповетку „На млађима свет остаје“, која је датирана: Лесковац 1896. Та приповетка је изазвала велико интересовање читалаца.

Успех постигнут у Врању у драматизацији „Горског вјенца“, сигурно је утицао да се Домановић и у Лесковцу (за)интересује за позориште. Прва дилетанска позоришна група створена је у овом граду 1896. године и то, највероватније, захваљујући неким професорима лесковачке Гимназије, а нарочито Радоју Домановићу, Мирку М. Поповићу, тадашњем директору и Лесковчанину *Сими Бунићу, писцу првог лесковачког позоришног комада „Дочек краља Милана у Лесковцу“*.⁹¹

О искуству и начину рада, односу паланачке средине према позоришним представама, глумцима и уопште о атмосфери која је пратила рађање лесковачког позоришта, Домановић говори у својој приповетци „Позориште у паланци“. Приповетка „Позориште у паланци“, поред личног и аутентичног доживљаја, има и карактеристичне појаве из тог паланачког

88 Г. Антић, Радоје Домановић на југу Србије, Наше стварањем бр 3-4, Лесковац 1997. Први део има поднаслов Пирот – Врање – Лесковац, а други Врање – Лесковац. Овде ћемо се, из тог прилога, задржати на Домановићевом боравку у Лесковцу. *Напомена:* Гојко Антић (Пасјача, Пирот, 1945)

89 Домановићеве знање народне поезије и причање о њој било је импресивно.

90 Извештај Лесковачке гимназије за школску 1897/98. годину.

91 Сергије Димитријевић, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Народни музеј, Лесковац 1950, стр. 17.

живота. Животна искуства стечена у подухвату за оснивање локалног позоришта у многоме су помогла реализацији ове приповетке са толико живости и реалности.⁹²

Домановић се у Лескову, поред редовне наставе српског језика, коју је изводио у I, II и III разреду, прихватио и дужности књижничара Ђачке библиотеке којој је поклонио више књига. Захваљујући Домановићу и тадашњем директору Гимназије Мирку Поповићу прихвата се иницијатива за формирање наставничке читаонице, којој је поклонио часопис „Зору”.

На крају школске 1897. године, Домановић је из Лесковца тражио премештај за себе и своју жену у Крагујевац.⁹³

Разлог за премештај налази у оправдању и истицању слабог материјалног стања, као и слабог здравља, оје му не дозвољава да се озбиљно посвети спремању професорског испита. Разлози наведени у молби нису прихваћени и он са породицом остаје у Лесковцу живећи и даље у сиротињи и несрећеним приликама. „Са свршетком школске 1897/98. године, како бележи проф. Димитрије Вученов, ближи се и крај Домановићеве наставничке каријере.

Отпуштен из службе 1898. године као непожељан противник режима Домановић се враћа у Београд, прихватајући новинарски позив. Чврсто везан за новинарство, Домановић тада пише своје најзначајније текстове. Период пуне стваралашке активности овог писца пада у време апсолутистичке владавине последњег Обреновића. Радоју Домановићу који је оштрим и опорим рукописом и непоштедно и бескомпромисно бацио у лице времену теже истине заоденуте сатиром.⁹⁴

Период од три и по године проведене у унутрашњости Србије био је од значаја за Домановићево политичко и идеолошко деловање, али и од значаја за његов књижевни рад. Дела писама у Пироту, Врању и Лесковцу одишу хумором, комичним ситуацијама и иронијом. Међутим, знатан број Домановићевих завршених и недовршених рукописа пропао је заувек.

У приповеткама из паланачког живота - „*Не разумем*”, „*Снови и јава*”, „*Краљевић Марко по други пут међу Србима*”, „*Смрт*”, „*На млађима свет остаје*” „*Позориште у паланци*”, као и недовршени роман „*Из школе у живот*”, које је Домановић датирао из Пирота, Врања и Лесковца – сагледан је живот тек ослобођених крајева после српско-турског рата и Берлинског конгреса.

У приповеткама из лесковачког живота „*На млађима свет остаје*” и „*Позориште у паланци*” писао је са тежњом да фиксира карактеристичне појаве које је „производио” Обреновићевски режим. У приповетки „*Позориште у паланци*”, Домановић, у ствари, представља положај српског интелектуалца, који покушава да се уклопи у свет паланачког живота. Приповетке писане у новоослобођеним крајевима - Пироту, Врању, Лесковцу - део су паланачке атмосфере са јасно типизираним ликовима. За менталитет и паланачку средину, као и односе „садањих” према „бившим”, свакако је карактеристична приповетка „*На млађима свет остаје*”, датирана у Лесковцу. Ту је и проповетка „*Позориште у паланци*” за чију је садржину и темат коришћен аутентични пишчев догађај.

92 Приповетка *Позориште у паланци* објављена је у „Звезди”, бр. 2-4, од 4. до 8. октобра, Београд 1898. Заинтересовано је нагласити да и Стеван Сремац пише сличну приповетку, *Путујуће друштво*, коју објављује СКГ, књ. IV н.е. од 1. и 16. новембра и 1. и 16. децембра, Београд 1901. По својој прилици, како оцењују поједини критичари, Домановићева приповетка је утицала на Сремца да обради сличан мотив у готово истој паланачкој средини – *Власотинцу*.

93 Молба Радоја Домановића, II, бр. 10159 од 30. јула 1897. Домановић је имао здравствених проблема још у Врању, а у Лесковцу се његово побољшање продужило. 30. августа 1897. По поднетој молби, добио је одобрење о одсуству са наставе због лечења.

94 Г. Антић, Радоје Домановић на југу Србије (2), *Наше стварање*, Лесковац 4/97. *Напомена*: Домановић, син сеоског учитеља, детињство је провео у Јарушицама, где је завршио основну школу, због политичких уверења, програњан је, премештан и отпуштан с после. Разочаран, одавао се све више боемском животу, много је пио; усамљен и огорчен, умро је у 35. години, 4. августа 1908. у Београду.

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПРЕ II СВЕТСКОГ РАТА

1. Наталија Арсеновић Драгомировић
2. Сима Бунјић
3. Сретен Динић
4. Јован Јовановић
5. Жак Конфино
6. Добривоје Каписазовић
7. Атанасије Младеновић
8. Божидар Митровић
9. Брана Митровић
10. Миливоје Перовић
11. Аристомен Ристић
12. Фреди Фазловски⁹⁵

⁹⁵ Лесковац је између два светска рата имао неколико више изузетних ствалаца, а период од 1918. до 1941. године сматра се његовим „*златним добом*“. Представљамо оне који су оставили дела која су обележила тај период лесковачке историје.

НАТАЛИЈА АРСЕНОВИЋ ДРАГОМИРОВИЋ

Наталија Арсеновић Драгомировић рођена је у Лесковцу 3. јануара 1886. године од оца Тасе Ђорђевића, познатог лесковачког јорганице. Интелигентна, отресита, духовита, врло лепа и комуникативна – разликовала се од своје браће и сестара и по томе што је више волела да чита књиге но да ради просте послове. Маштовита, још као девојчица, сањала је о животу на високој ноzi, о проводу и путовањима. Намера родитеља да је удоме за неког виђенијег трговца или индустријалца Лесковчанина – није се остварила: осијетила је њихово очекивање и у 17 години удала се за студента фармације Љубишу С. Арсеновића из Ниша, сина ондашњег управника града Београда Светоза Арсеновића. Убрзо после венчања одлази у беч, где супруг Љубиша наставља студије.⁹⁶

Заједно са супругом, санитарским официром, са српском војском прелази преко Албаније и стиже у Солун. Из Солуна Наталија одлази у Италију, а одатале у Француску где је радила у Централном одбору Међународног црвеног крста. Будући врло комуникативна, усто веома предусретљива, и прави добротинитељ – многим Лесковчанима, а не само њима, који су боравили у Паризу, била је на услузи. Наши људи су је звали „*наша мајка*“. У Паризу се упознала са Морисом Шевалијеом, с којим се касније дописивала, дружила се са породицом краља Милана Обреновића, са индустријалцима и министрима. Њени чести гости у Паризу били су песник Раде Драинац, политичар Моше Пијаде и други.

По завршетку Првог светског рата, Наталија и Љубиша враћају се у Југославију и 1922. године одлазе у Сарајево. Након две године долазе у Београд где се 1924. године разводе.

На премијери комада „*Лесковчани у Паризу*“ (1928) упознаје се са др *Миливојем Драгомировићем*, јавним краљевским бележником. Једно време у његовој адвокатској канцеларији радио је и Лола Рибар. Миливојев отац Светозар Драгомировић био је велепоседник, врло богат човек, а Миливоје једино мушко дете у породици. И тако – сан Наталије се остварује: живи луксузно, креће се у елитном друштву баш онако како је, још као девојчурак, у кући својих родитеља, маштала.

Занимљив је разговор са Наталијом објављен у новосадском листу „*Застава*“, уочи премијере „*Лесковчани у Паризу*“ у Новом Саду, маја 1926. године. „О себи само врло мало могу да кажем. Дуго времена сам живела у Паризу, па сада велики део године боравим у француском главном граду. Оданде радим за београдске листове, који, морам да признам, више цене страног писца него домаћег. У почетку сам своје радове слала под властитим именом, али нису објављивали, касније сам писала под француским псеудонимом и од тада ми сваки рад угледа светло дана.“ О свом комаду, Наталија је рекла да је музичка комедија са песмом и да очекује успех на новосадској сцени пошто је свуда где је играна добро прошла. „Мислим, додала је, да ће се и мађарској публици јако допасти, већ зато што су у њему садржане неке међународне атракције.“ (Представу је режирао Радослав М. Васић, знаменита личност српске позоришне историје).

Паталија Арсеновић-Драгомировић је прва жена комедиограф у српској књижевности. Поред комада „*Лесковчани у Паризу*“, написала је још три позоришна комада: „*Бисрна кнегиња*“, „*Удај ми ћену*“, „*Капетан Милан*“. После Другог светског рата започела је (није завршила) лакрдију о *Тодору Тонићу*, лесковачком адвокату, народном посланику, или како се сам називао „*татко на народ*“. Комад „*Лесковчани у Паризу*“ доживео је више извођења у Скопљу и Новом Саду 1926. године, у Београду 1928. године, када је била постављена и у Сарајеву, као и на сцени повлашћеног Градског позоришта Лесковац (септембар 1926). На сцени позоришта у Лесковцу комад је извођен и сезоне 1944/45. Трећи пут комад „*Лесковчани у Паризу*“ поставио је редитељ Миодраг Гајић у част 70. годишњице од оснивања Дилетанског позоришта у Лесковцу 1896. године.

96 Томислав Н. Цветковић, „Наталија – лесковачка Парижанка“, Алијанса Лесковац, бр. 12, јун 2004, стр. 16.

На позив ондашњег управника Народног позоришта Томислава Н. Цветковића, Наталија је присуствовала премијери у бриљантној Гајићевој режији, 16. октобра 1966. године. Био је то Наталијин последњи боравак у родном Лесковцу. Наталија је била изузетно задовољна представом и љубазним позивом да буде гост Наодног позоришта. Позоришту је, том приликом, поклонила огромну енциклопедију на немачком језику, нешто намештаја и гардеробе, а одрекла се и хонорара од представе која је извођена преко 70 пута пред препуним гледалиштем. Наталија – *лесковачка Парижанка*, преживела је голготу преласка са српском војском преко кршевите Албаније, била је предани активиста Међународног црвеног крста у Паризу, проносила је име Париза у Србији својом духовитом комедијом „Лесковчани у Паризу“; светска дама, племенита особа, знаменита Лесковчанка окончала је свој бурни и богати живот 28. јануара 1978. године у Београду, оставивши сећање на своје одважно делово за време рата, и књижевно дело које пркоси времену незаборавом.⁹⁷

III
ЛЕСКОВЧАНИ У ПАРИЗУ – Позоришни комад „Лесковчани у Паризу“ (Наталије Арсеновић) региструје покушај да се наслика патријархални живот и менталитет старих Лесковчана и тако сачува од заборава једна вековна архаика која у себи крије обиље поезије и занимљивих истина о људима. Инспирација је потекла из пишчеве љубави према граду из детињих и девојачких успомена, са чијим ће људима и касније, као Парижанка, да контактира у Француској. Међутим, сама људска наклоност није довољна да се и успе у књижевним амбицијама, поготово када се ради о делу у дијалошком облику. Аутор је успео да оствари само делић своје замисли: језички жаргон и један угао патријалхалног морала и психологије старих Лесковчана. Нешто истине о својим познаницима писац нам је презентовао у карикатуралним видовима, испуштајући суштинске компоненте без којих дело нема снаге илузије о истинском животу ни у двочасовном трајању. У литерарном и чисто драмском погледу испољена је почетничка наивност која пати од разводњености, растргнутости, плоназама и неумешности да се изграде драмски заплети и континуитет сценских ситуација на материји која пружа мноштво могућих интрига. Оно што је највредније у делу јесте доброћудан хумор према коме се наша публика увек односила захвално.

И поред крупних недостатака у делу, Миодраг Гајић је приступио режирању представе са особитим задовољством и одушевљењем, улажући велике напоре да ову позоришну шалу што више сценски оживи и обогати архаичним лесковчаким колоритом, у чему она сиротињски оскудева. Ослободивши представу епизода које су успавале драмски ритам, а уносећи своје детаље са низом изворних песама, кола, изрека и битних момената из лесковчакких обичаја (тканица, просипање воде на испраћају укућана, „сито“, свадбено даривање, „свекрвино коло“ и друго), редитељ је извукао представу из шунда и придао јој фолклорни значај. На тај начин је она осетно добила у динамици и занимљивости и дочарала нам изгубљене боје одређеног поднебља. Да би ефекат био потпун, редитељ је успешно организовао бројни свирачки, певачки и играчки ансамбл од људи изван позоришне куће, што такође представља новину у извођењу овог комада. Међутим, иако су ликови извучени из изанђалог штива, било је и мањих слабости у њима које су могле бити избегнуте, нарочито језичке недоследности. Наиме, многе личности у комаду изговарају текст и са старом и са новом лесковчаком акцентацијом или, пак, у истом дијалогу чујемо граматички правилне, а и чисте жаргонске реченице. Те слабости, ипак, нису довољне да умање успех представе, која се темељи на залагању читавог ансамбла и других сарадника који су у комаду учествовали не појавом већ својим стручним решењима.⁹⁸

О овом комаду писао је у *“Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва”* Драгољуб Трајковић. Наталија Арсеновић, подсећа Трајковић (стр. 30) написала је *„комедију садашњице у шест слика“*. „Лесковчани у Паризу“, то је лакрдија у којој је – захвљујући донекле и рђавој представи (јер је писац ових редова гледао само њену представу), дата рђава и неукусна карикатура патријалхалних Лесковчана Благоја и његовог оца Копета. Копе је њен главни јунак, недоследан чувар свега што је конзервативно у материјалном и моралном животу Лесковчана. Пред свој полазак у Париз Копе никако није хтео да одбаци

97 Томислав Н. Цветковић, Наталија – лесковачка Парижанка, Алијанса, бр. 12, јун 2004, стр. 16..

98 Борислав Здравковић, Живот на даскама, Н. Арсеновић Драгомировић „Лесковчани у Паризу“, стр. 36-39.

народно одело и да обуче европске „панталимоње“ и капут с крагном, машном и шепиром. Али дошавши у Париз и међу „*париске Лесковчане*“, у једном веријатео падне у севдах, заборави на све обзире и круте регуле свога места и допусти да му веријеткиња седне у крило, а једна чак и на грбачу да му се попне, свестан сваког тренутка свог моралног пада; али и не трепећи због тога никакву грижу савести, већ једино страх да то не дозна његова Санда.

IV

МИЛАН ТРАЈКОВИЋ О НАТАЛИЈИ АРСЕНОВИЋ ДРАГОМИРОВИЋ

МИЛАН ТРАЈКОВИЋ - Сада већ давне 2010. године у издању издавачке куће „Филекс“ светлост дана угледала је књига под називом „*Наталија Арсеновић Драгомировић*“ аутора Милана Трајковића. Одобрењем тадашњег директора Народног музеја у Лесковцу Срђана Стојановића у препуној сали 13. марта 2010. године на промоцији књиге говорио је рецензент Живан Стојковић, а програм је водила Милана Ракић. По завршетку промоције присутни су погледали полусатни филм „*На изворишту*“ у издању РТС о лесковачком проту Драгутину Ђорђевићу у народу познатом као Поп Гуте.⁹⁹

Идеја о писању настала је 2007. године када је аутор књиге радом „*Прва жена писац позоришних комедија у Лесковцу*“ учествовао у средњешколском такмичењу „*Сусрети с прошлошћу*“ у коме је ушао у круг победника и стекао могућност одласка на академије у Берлину, Санкт – Петербургу и Тромзоу. Ментор при изради рада била је Ивана Димчић (Стојановић), професорка историје у Гимназији Лесковац.

Књига почиње Уводом, те се надовезује на Привредне и културно – просветне прилике у Лесковцу с краја XIX и почетком XX века и осликава се слика Лесковца између два светска рата. Занимљив део књиге односи се на друштвени положај жене од кога је Наталија Арсеновић Драгомировић и те како одударала. Споменута су њена дела од којих је најважније „*Лесковчани у Паризу*“, а у књизи је дата и скица за сценарио самог дела.

Поред овог дела Наталија је написала и „*Бисерну кнегињу*“, „*Удај ми жену*“, „*Капетан Милан*“, „*Тошке*“. У делу Сећања аутор је урадио четири разговора са рођацима Наталије Арсеновић Драгомировић: Радмилом Трајковић, Зораном Ђорђевићем, Иванком Ђокић и Снежаном Стоилковић.

Резиме је рађен на српском, енглеском и руском језику. Основна литература о њеном животу и раду биле су нам биографије које су написали Драгољуб Трајковић и прота Драгутин Ђорђевић.

Наталија Ђорђевић, прва жена писац позоришних комедија, рођена је у Лесковцу у Поп Милуновом сокачету, данас улица Владимира Назора 2 од оца Тасе и мајке Јелене. Имала је сестру Јулу и два брата: Божидара и Владу. Велику улогу у њеном васпитању имала је њена баба Донче која је због Наталијине бунтовне природе постала њена стална сенка и чувар. Наталија је иза себе имала два брака. У првом браку удала се за Љубишу Арсеновића, фармацеутом, родом из Ниша. Током Првог светског рата Наталија је заједно са Љубишом, тада санитетским официром, преко Албаније отишла за Солун, из Солуна за Италију, а из Италије у Француску, у Париз. У Паризу је почела да остварује свој девојачки сан у виду пријема, балова и познанства. У Паризу је радила у Централном одбору Црвеног крста. Док је боравила у Паризу добила је идеју и инспирација за своје дело „*Лесковчани у Паризу*“.

По завршетку рата Наталија се враћа у Југославију. Живела је у Сарајеву, а одатле прелази за Београд, а 1924. године разводи се од Љубише Арсеновића. Убрзо након развода

⁹⁹ Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 83. *Напомена*: У књизи је објављена беседа у Народном музеју, 13. марта 2010. године. Стојковић подсећа да је аутор књиге Милан Трајковић, студент друге године на Одсеку за историју Филозофског факултета у Нишу и да је син универзитетског професора Живојина Трајковића и праунук чувеног прота Драгутина Ђорђевића, познато као „лескоачаки Вук Караџић“. (...) Наталија Арсеновић Драгомировић, прва је жена писац комедије у лесковачком жаргону и једина, колико нам је познато, у дугој историји овога града. Па ако у глумишту постоје примадоне, она је у нашем културном миљеу примадона, која је, како сама каже, схватила да је живот толико тужан, толико испуњен тешким и непријатним догађајима да се од сурове свакодневице увек треба бранити смехом. А сам аутор у уводу истиче да му је интересовање било усмерено у проналажењу женског лика који је у Лесковцу запамћен по неким културним или техничким достигнућима. Преко њеног лика покушао је да оживи женску страну лесковачке чаршије почетком XX века.

Наталија се удаје за Миливоја Драгомировића, адвоката и краљевског јавног бележника у Новом Саду. Миливоје је имао своје канцеларије и шест адвоката која су радила за њега. Поседовао је велики и удобан стан у Новом Саду и Београду, те се Наталији указала прилика да живи угодно и лепо и да се дружи са људима са којима је желела. У Новом Саду је живела до смрти мужа 1968. године, а после одлази у Београд где је купила стан у коме и умрла.

Да би се у потпуности сагледале њене особине и све компоненте које су сачињавале њену личност, мора се истаћи њена контраверзна особина саопштавања података о себи, свом раду, о људима са којима се сретала и догађајима о којима је имала удела. Водила се комплексом више вредности те је себи преписивала извесну супериорност и важност у друштву у коме се кретала.

Последње године свог живота провела је на релацији Београд – Лесковац. Умрла је у 93. години живота у Београду, 28. јануара 1978. године.¹⁰⁰

100 Проф. др Живан Стојковић, Беседе о књигама – приказ књиге Милана Трајковића „Наталија Арсенивић Драгомировић“, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 83-87.

СИМА БУНИЋ

И Сима Бунић, глумац и познати аматерски редитељ, рођен је у Лесковцу 26. фебруара 1882. године. После свршеног шестог разреда основне школе, отац га је упустио у својој радњи за коју су Лесковчани говорили “Код Јована Буниног има све, од катран до клубан, с’лте од пиле млеко нема”.

Желећи даље да трговачки образује сина, отац га шаље у Београд. Међутим, тамо Сима све више посећује позоришта, где постаје статиста, а касније и декоратер представа. Сима Бунић одлази из Београда у Ниш где налази посао у позоришту „Синђелић“ и ради као глумац у путујућим позориштима, да би 1910. године са другим глумцима основа своје путујуће позориште “Заједница” са којим гостује и у Лесковцу.

Сима Бунић је био веома плодан драмски писац који је оставио дубок траг у позоришном животу југа Србије. Написао је дела “Дочек краља Милана у Лесковцу”, “Војвода Брана”, “Једна ноћ у Харему”, “Нишлика” и друга.

Сарађивао је са нишким позоришним листом “Позориште” и хумористичким листом “Брка”. Велика већина његових дела данас је изгубљена. Преминуо је 1914. године.¹⁰¹

Сима Бунић (Лесковац, 26. фебруар 1882 – Ниш, 26. јун 1914) био је српски глумац, драматичар, редитељ, сценограф и управник путујућег позоришта. Почео је да ради као гардеробер у Народном позоришту у Београду 1898 -1899. и узгред учио молерски знат. Имао је смисла за сликарство. Године 1900 – 1903. декоративни је сликар у путујућој дружини „Србадија“ Д. Нишлића, а од 1904. године члан и декоратер нишг „Синђелићаи других група“.

Од 1910. до 1912. године води путујућу дружину „Заједница“ да би 1912. године постао управник нишког „Синђелића“. „Осредњи глумац и редитељ, вешт управник, користан декоративни сликар (Енциклопедија Југославије). Написао је више комада мање уметничке вредности, међу којима је најпознатија комедија „Дочек краља Милана у Лесковцу“. Међутим, дела су му сачувана у одломцима, или су реконструисана по сећању. Сачувано је само неколико његових драма, а најзначајније драматизације су Сремчева „Зона Замфирова“ и Веселиновићев „Хајдук Станко“. Његова супруга Катарина – каја (1889 - 1977) запажено је играла карактерне улоге у „Синђелићу“, путујућој дружини и у Народном позоришту у Врању.¹⁰²

И Сима Бунић (1882 – 1914) - Лесковчанин по рођењу (рођен 26. фебруара 1882. године), страсни поданик позоришта, глумац, редитељ, драмски писац, врстан организатор и управник позоришта, Сима Бунић слови за лучоношу српског глумишта. Учесник у раду лесковачког дилетанског позоришта „Југ Богдан“ из 1896. године, чији је, један од оснивача био професор Лесковачке гимназије Радоје Домановић.¹⁰³

Године 1899. обрео се у Београду, наводно да, по налогу оца Јована Бунића, у већем граду сазна више о терзијском занату, за који га је отац спремао. Уместо тога, Сима се нашао у Народном позоришту у Београду где је био гардеробер, па помоћник позоришног сликара, те сликар декора. По повратку у Лесковац формира позоришну дружину „Заједница“, а нешто касније постаје указни управник Нишког повлашћеног позоришта „Коста Трифковић“, од оснивања 1912. до 1914. године, речју до Симине смрти, те 1914. године. Написао је седам оригиналних драмских дела: „Ловци или нови Калча“ (1906), „Војвода Брана“ (1910), „Једна ноћ у харему“ (1912), према којој је Бранислав Нушић написао оперету „Харемска ноћ“, „Дочек краља Милана у Лесковац“ (1912), „Статус кво или Балкански рат“ (1912) и две једночинке: „Нишлике“ и „Незвани гост“. Бунић је драматизовао „Зону Замфирову“ Стевана Сремца, „Хајдук Станка“ Јанка Веселиновића,

101 Небијша Димитријевић, „Лесковац 101“, монографија, Лесковац 2015. Промовисана је 23. фебруара 2016. године..

102 Напомена: Видети Википедију

103 Томислав Н. Цветковић, Сима Бунић (1882 – 1914) – лучоноша српског глумишта, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 1913. године, стр. 16.

„Горски цар“ Светолика Ранковића. Три драматизације у 1910. години, поред бројних оригиналних представа у Лесковцу, Нишу, Пироту, Јагодини, Пожаревцу, Белој Паланци, Власотинцу, Врњцима... под управом Симе Бунића, била је то права грабеж од живота, стваралачка необузданост и беспоштедна оданост према сценској уметности. Сима Бунић је умро у 32. години живота, 1914. године.¹⁰⁴

Свој последњи роман „Зона Замфирова“ Стеван Сремац написао је 1903. године и то остварење са правом се сматра за најбоље грађено и сјајно компоновано његово дело и, уопште, остаје и данас као најлепши љубавни роман у српској књижевности епохе реализма. За то дело Сремац се инспирисао истинитим догађајем који се десио у Приштини крајем 19. века, а читаву причу чуо је од Бранислава Нушића, који је био 1895. и 1896. српски вицеkonzул у том граду, тада под турском влашћу. Прича му се толико свидела – ваљда и стога што се његова мати, кћи угледног и богатог трговца, удала за лепог и сиромашног занатлију – те је одмах замолио Нушића да му дозволи да је обради. Нушић је пристао под једним условом – да у причи не спомиње Приштину, јер није желео да се замери Хаџи Замфиру. И Сремац је догађај приче пребацио у Ниш, остваривши поетизовану прозну визију читавог случаја.

Прву драматизацију „Зоне Замфирове“ начинио је Сима Бунић, искусан глумац, драматичар и управник путујућег позоришта, а прво извођење те драматизације у београдском Народном позоришту 1924. године режировао је – Бранислав Нушић! Познати песник, приповедач и драмски писац Томислав Н. Цветковић оцењује да Лесковац није имао Стевана Сремца, ни Бору Станковића, али је имао Симу Бунића, писца, глумца, редитеља, управника лесковачке позоришне трупе „Заједница“, првог драматурга романа „Зона Замфирова“, која је први пут изведена 1910. године у Јагодини (последњи пут са нашла на сцени лесковачког Народного позоришта 1994/95. године).

III ЛЕСКОВАЧКО ПОЗОРИШТЕ У ВРЕМЕ СИМЕ БУНИЋА

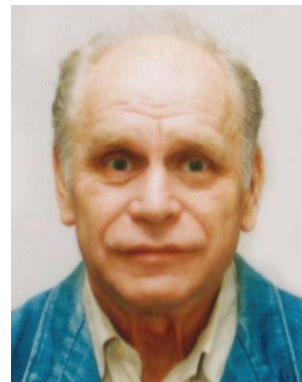
- Лесковчани гледају позоришне представе преко сто година, али се, према расположивим документима, готово са сигурношћу може сматрати да су своје прво позориште, тачније дилетанску групу, *добили 1896. или почетком 1897. године.*¹⁰⁵

Такође, историја лесковачког позоришта није досад написана, али је било покушаја да се то учини.

Ово је нови покушај у том циљу с тим што се мора рећи да извесни новопронађени документи омогућују да се изведу закључци који се могу сматрати поузданим.¹⁰⁶

Досад коришћени извори, у првом реду *приповетке Радоја Домановића „Позориште у паланци“*¹⁰⁷ и *изјава Симе Бунића* коју је забележио Сергије Димитријевић, омогућавали су приближно датирање почетка лесковачког позоришта који падају у време општег националног полета у тек ослобођеним крајевима после руско-турског и српско-турског рата 1877-1878. године.¹⁰⁸

Пробудило се, ако се тако може рећи, и лесковачко грађанство, пре свега занатлијски и трговачки слој, као језгро привредног сегмента града, и истакло и неке своје културне потребе. Из тог споја родиле су се и иницијативе које су допринеле да се формира читаоница, а такође и да настане позориште које је заједничко дело локалне занатлијске омладине и интелигенције, тачније, наставника Ниже гимназије у Лесковцу, међу којима су били *Милутин Витковић* и – *Радоје Домановић*.

104 *Напомена:* Прилог преносимо у целини објављен је у рубрици „Из заоставштине Томислава Н. Цветковића. Сима Бунић (1882 – 1914) – лучоноша српског глумишта, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 1913. године, стр. 16

105 Николај Тимченко: Лесковачко позориште до 1941. године (грађа за монографију), Лесковачки зборник XL, 2000, стр. 241-279; Преносимо, укратко, најзанимљивије делове овог рада, уз напомену да је Николај Тимченко био апсолутно најбољи зналац историје Народного позоришта у Лесковцу. Напомена: Видети опширније о Николају Тимчену, други том студије.

106 *Напомена Н. Тимченка:* За те нове податке захвалност дугујем труду и акрибитичности Станише Војиновића, који је објавио вест из Вечерњих новости: Правила лесковачког грађанског позоришта Југ Богдан и извештај Милутина Витковића министру просвете и црквених послова (в. Станиша Војиновић: Лесковац и Лесковчани у приповеткама Радоја Домановића, Лесковачки зборник, XVIII, 1978, стр. 275-278; Лесковачко грађанско позориште Југ Богдан, Лесковачки зборник, XXVIII, 1988, стр. 263-268.

107 Видети: Р. Домановић: Сабрана дела, књ II, приредио Димитрије Вученов, Просвета, Београд 1964.

108 Сергије Димитријевић, Лесковачка енциклопедија, стр. 9.

Занимљиво је да је први покушај да се оснује позориште у Лесковцу учињен такоређи одмах по ослобођењу града од Турака, дакле 1878. године. О томе постоји документ на основу кога се могу извести сасвим поуздани закључци како о карактеру и носиоцима те иницијативе, тако и о разлозима њеног неуспеха.¹⁰⁹

Реч је о иницијативи грађана чија имена и занимања знамо јер су се потписали испод своје представке. Да је њихова иницијатива успела, имали бисмо имена првих позоришних аматера у Лесковцу. Реч је, наиме, о представци групе грађана Лесковца коју су упутили представнику Управе лесковачке полиције а затим и члану владе при Врховној команди српске војске у Нишу. У тој представи се каже да је лесковачка омладина на свом збору одржаном 3. априла 1878. године одлучила да „установи позориште које ће носити наслов „Позориште Обновљене Србије” да је за управника *једногласно* изабран писар Управе лесковачке *Драгутин Мутавцић* „као лице које је на више позорница било и које је за овај рад стручно” и да је састављена управа и сачињен план рада, с тим што је вичном, како се у представи каже, Драгутину Мутавцићу стављено у задатак да се о свему што је у вези с радом позоришта стара.

Ревносни и заиста заинтересовани за остварење ове идеје, Мутавцић и Буринчић одмах се обраћају члану владе при Врховној команди, односно министру просвете и црквених дела, и истичу: прво, да у Београду и окружним варошима од Дунава до Дрине и Тимока постоје друштвена позоришта и да њима управљају управе „посредством друштвене управе”, друго, да је позориште у целини „школа која проширује ум народни” и да, имајући пре свега то у виду, лесковачка омладина осећа потребу да и у свом граду оснује позоришну дружину, тим пре што је „народ овога краја садашњим ратом јако замишљен о својој будућности, па би позориште „искре ним саветима и живим историјским призорима” могло позитивно утицати на раположење народа, на изгађивање његове смућености; том циљу треба да послужи лесковачко позориште „обновљене Србије”. Међутим, упркос упорности и надањима, као и убедљивости родољубих аргумента, који су наводили Мутавцић и Буринчић, члан владе при Врховној команди *Милорад Шапчанин* својеручно је написао решење којим *није одобрио оснивање позоришта* и за то навео обичан, прагматичан разлог који, из историјске перспективе, аполутно није довољан нити се може одобрити, али који веома добро одсикава стање и непосредне потребе којима се бавила влада; наима, Шапчанин је одговорио да лица која желе да буду чланови позоришне дружине треба да врше канцеларијске дужности, да су то чиновници општинске управе која има многе управне дужности које су за владу примарне; уколико би се чиновници посветили глуми, не би, по Шапчанину, заинтересованом за обављање свако дневних задатака на установљавању нове администрације и функционисања владе на тек ослобођеној територији, имали довољно времена да обављају званичан посао.

Међутим, ако овај покушај лесковачких чиновника, занатли ја и грађана није успео, то никако не значи да позоришних предста ва у Лесковцу, баш у то време, прецизније од 1878. до 1896. године, није било. На основу једног извора, коме се може поклонити повере ње и са чињеничне тачке гледишта, иако је реч о белетристичком делу, стичемо прилично поуздану слику о позоришном животу у нашем граду, а посебно о односу према позоришту средине. Разуме се, закључци се морају изводити опрезно, уз пажљиву анализу текста и коришћења докумената какви су они на којима је својим цитираним прилогом указао Милорад Николић. Реч је о Сремчевој приповетки „*Путујуће друштво*”.¹¹⁰

Досад се о почецима лесковачког позоришта могло говорити на основу података које је дао *Михајло Бунић* а забележио *Сергије Димитријевић* и приче „*Позориште у паланци*” *Радоја Домановића* у којој је наведено и име позоришта. Накнадна истраживања, која дугујемо марљивом и акрибичном *Станиши Војиновићу*, показују да у *Домановићевом* опису има неочекивано много више фактогра фије него што би се могло претпоставити због чињенице да је у питању белетристичко дело са очито хумористичким претензијама, а да се, са друге стране, и *Михајло Бунић* добро сећа догађаја с краја 1896. и почетка 1897. године. Показује се, такође, да је *Атанасије Младеновић* с правом поклатио већу пажњу *Домановићевој* причи у којој је, може се слободно рећи, са доста тачности описана атмосфера како у позоришту тако и у граду поводом прве представе. Али, пођимо редом.

109 Милорад Т. Николић, *Прва позоришна дружина у ослобођеном Лесковцу 1878*, Лесковачки зборник, VIII, 1968, стр. 209-211.

110 Видети: *Стеван Сремац*, *Одабране приповетке*, Ново поколење, Београд 1949.

Радоје Домановић је дошао у Лесковац из Врања, где је радио као наставник, 26. новембра 1896. а отишао 19. јула 1898. године. Приповетку „Позориште у паланци” објавио је у Веселиновићево „Звезди” у бројевима 2-4 од 6. и 8. октобра 1898. године. У току свог боравка у Лесковцу, Домановић свој рад није ограничио на свој основни позив предавача у школи, већ се, како се може са сигурношћу претпоставити, активно бавио политиком и учествовао у јавном и културном животу града. Нема сумње да је тај боравак оставио трага и на његовом књижевном раду – своје кратке појмове о српској паланци и паланчанину овај писац изразито сатиричне вокације стекао је колико у Пироту и Врању толико и у Лесковцу, којима је био и тематски инспирисан. Позориште о коме пише у поменутој причи, нема сумње, позориште је које је постојало у Лесковцу и у чијем раду и он учествовао.

Међутим, у Домановићевој причи постоји она тако често цитирана „објава” на основу које су се могли извлачити закључци о почетку лесковачког позоришта. И ја ћу ту „објаву” цитирати, уз напомену да, после упоређења са познатим аутентичним подацима из штампе, она изгледа као Домановићева персифлажа позоришног плаката који је стварно постојао. На такав закључак наводи форма ове објаве, али и њена садржина – у неку руку то је укратко саопштен читав програм позоришта у формирању. Та објава у целини гласи:

„Чланови Л...чке читаонице одлучили су да се старањем истих образује грађанско позориште под управитељством публици добро познатог извежбаног глумца г. *Гаврила Михајловића*, а уз суделова ње чланова читаонице и приход од тог истог ставља се на руковање управи поменуте читаонице за набавку новина и књига, а нарочито шалјивих представа за нашу публику, као и петриотских комада.

„Јављамо ово поштованом грађанству и молимо да нас обилато помогне, како би се ова наша племенита установа у лику нашег места могла одржати. „Прва представа ће се давати код „Орача”, за коју ће грађан ство добити за сада аутографисане плакате са именима лица, а доцније ће се и штампати у оvd. штампарији.

Позориште ће се звати „Грађанско позориште Југ Богдан.” Што се тиче података, сасвим је извесно да се мисли на Лесковац (Л...чка читаоница) и даје сасвим прецизно име позоришта. Остало се, *mutatis mutandis*, може прихватити као аутентично навођење чињеница.

Ови основни подаци оснажују се не само познатом изјавом Михајла Бунића коју је забележио Сергије Димитријевић, него и недавно објављеним аутентичним вестима које је саопштио Станиша Војиновић. Реч је о вестима у београдским Вечерњим новостима. Има их две. У првој, објављеној 29. јануара 1897. године, каже се да је у Лесковцу *основано позориште које има 40 чланова, углавном младих људи*, да је позориште добило „локал” и „потребне ствари”, што би требало да значи да је добило просторије и опрему. Чак су подељене и улоге за увежбавање првих комада. Чланови су прионили на рад, пуни одушевљења, а када су у питању средства и стручни савети – обратиће се позоришту у Београду за помоћ. У вести се каже да *установом руководи Бунић*, „званичник суда” као човек „мало вичнији у овом раду”. На крају, дописник обећава да ће пратити рад позоришта и да ће обавештавати читаоце о томе.

Нешто касније, одржавши обећање, дописник Вечерњих новости јавља да је *прва представа дилетанског позоришта* – чија је дружина „састављена из угледних грађана и чиновника - „испала... на опште задовољство многобројне публике”. Нажалост, у *вести се не каже који је комад изведен*; каже се само да је „љубав господе дилетаната ка уметности... за сваку похвалу” и да се посебно истакао „својом игром” *Здравко Здравковић*: ово је, дакле, први истакнути лесковачки глумац, аматер, за чије име знамо. Ова *вест објављена је 23. фебруара 1897. године*. Према томе, може се извести закључак да је дилетанско позориште дало своју представу, како се у вести каже *прву, представу између 29. јануара и 23. фебруара 1897. године*.

Ове вести могу се проверити подацима *Михајла Бунића*. Овај је, нема сумње, био непосредни учесник и један од оснивача позоришта. Такође, постоји извештај човека који се *потписао као управник позоришта*. Између документа који потичу од ове личности и казивања Михајла Бунића има извесних несагласности, али оне нису битне и лако их је отклонити.

Наиме, према Сергију Димитријевићу, али и према вести Вечерњих новости, први управник позоришта био је Михајло Бунић. Правила позоришта упућена на одобрење начелнику среза, потписао је као управник професор лесковачке Ниже гимназије *Милутин Витковић*; *следи потпис Михајла Бунића као секретара, Р. Дунђервића као благајника, Мих.*

П. Младеновића (трговца) као економа и – Радоја Домановића (предавача) као – драматурга. Потписали су се на примерку одобрених Правила (која носе датум 19. март 1897. године) и неки угледни грађани – свештеници, трговци и занатлије – који су ту фигурирали као чланови управе и надзорног одбора.

Иначе, према Витковићевом извештају (министру просвете – примедба Д.К.), *управа је изабрана на збору 12. фебруара 1897. године*, и развила је широку, васпитну и административну делатност. (...) Уследила је и *претпремијера: Битка на Косову*, комад самог Витковића, која није поменута код Бунића и кога нема ни на списку изведених дела код Сергија Димитријевића, из разумљивих разлога – то је прва представа обновљеног позоришта.

Дакле, да резимирам: изгледа несумњиво, протумачи ли се исправно Домановићева прича и прочитају доступни аутентични документи (извештај у Вечерњим новостима, Правила позоришта са потписима управе и извештај управника Витковића, да су *прво лесковачко позориште Југ Богдан основали омладинци, калфе и шегрти, 1896. године* и да су, по свему судећи, извели онај репертоар који је навео М. Бунић: *Бој на Косову* Матије Бана, *Злу жену* и *Женидбу и удадбу* Стерије Поповића, *Два цванцика* Милована Глишића и *Четири милиона рубаља* београдског професора Стеве Јефтића (прва два комада спомиње и Домановић); када је позориште запало у кризу, затражена је помоћ од лесковачке интелигенције, и онда су се у рад укључили професори лесковачке Гимназије Витковић и Домановић, трговци, свештеници итд.

Игром случаја или, тачније, деловањем случаја - комедијанта, почетак и крај рада једног професионалног лесковачког позоришта уоквирен је двема другим гостовањима тада реномираних српских професионалних позоришта. Наиме, године 1925, у лето, тачно годину дана пре оснивања лесковачког позоришта, гостовала је трупа Битољског градског позоришта под вођством заслужног редитеља и позоришног човека *Радивоја Динуловића*; почетком 1929. године, тачно у данима када се лесковачко позориште гасило немогавши да реши своје материјалне проблеме, на дуже време у овом граду гостовало је Нишко позориште које је и пре оснивања лесковачког позоришта давало представе за лесковачку публику. Гостујућа позоришта ставила су на репертоар и играла за лесковачку публику *Нацу раду* Сретена Динића.

После много покушаја и деловања више ђачких и дилетанских дружина, о којима је било речи, давнашња жеља Лесковчана да имају своје позориште *остварена је 23. августа 1926. године оснивањем Градског позоришта*. Градско позориште је било професионално, окупило је већи број веома добрих глумаца и дало више добрих представа, остваривши и нека запажена гостовања, али убрзо је морало да обустави рад због недостатка материјалних средстава. Већ почетком 1929. године позориште се угасило, ансамбл се једноставно распао а остали су дугови које је требало некако намирити. И један летимични поглед на документ који илуструју да тако кажемо административне послове око остварења идеје о лесковачком градском позоришту... Наиме, одбор за оснивање лесковачког Градског позоришта обратио се надлежном министарству, тачније Уметничком одељењу Министарства просвете с молбом да одобри формирање позоришта, уз образложење да Лесковац доживљује и привредни и демографски напредак, да све већи број људи не само из земље него и из иностранства добија посао у све развијенијој индустрији града што је, несумњиво, знак израстања Лесковца у снажно градско средиште. Следи тврдња да такав *Лесковац „осећа велику потребу за стално позориште”* и несумњиво веома значајан податак да је та потреба повећана чињеницом да Нишко овлашћено позориште већ две године не гостује у Лесковцу и да нема изгледа да ће у догледно време доћи у Лесковац...

У истом акту се каже да је ангажовано већ осморо глумаца (четири брачна пара) и да ће остале глумце, како уредба о позоришту предвиђа, ангажовати у најскорије време. Овај акт је потписали су *Владимир Антоновић*, председник Привредног суда, *М. П. Димић*, председник општине, неизбежни *Сретен Динић* и још неколико угледних грађана. Треба уочити чињеницу да је сам председник општине у одбору и да својим потписом потврђује навод о позоришту као насушној потреби града...

Друга по значају и уметничким донетима епизода у позоришном животу Лесковца између два светска рата била је егзистенција и делатност Академског позоришта. Било је опет плод рекао бих трајније и неугасиве жеље и жудње Лесковчана за позориштем а његови главни актери били су студенти, академци, један нови нараштај у друштвеном и културном развоју Лесковца, помогнути од неуморног и култури и посвећивању неизмерно оданог Сретена Динића и релативно танког слоја интелектуалаца града. *Постојало је*

неколико година (од 1933. до рата) и дало, поред 11 премијера, већи број културних приредби забавног карактера. У неку руку, то је био покушај заснивања кабареа.

На прву премијеру се ипак релативно дуго чекало. Премијера је протекла у свечаном расположењу. Био је позван управник позоришта Моравске бановине, иначе познати историчар српског позоришта *Боривоје Стојковић* да одржи предавање о позоришној уметности а затим је изведен Нушићев *Обичан човек*. Можда избор овог Нушићевог комада може да нам открије интенције редитеља и водећег глумца Боре Димитријевића; позориште коме је он био моторна снага желело је да игра пре свега комаде без већих претензија, а радо гледане и лако изводљиве, како сам Нушић карактерише своје дело у предговору.

Први управник Академског позоришта био је Сретен Динић, кога је, после прве годишње скупштине, 29. новембра 1935. године, заменио на дужности Бора Димитријевић Пиксла.¹¹¹

111 Н. Тимченко, Лесковачко позориште до 1941, стр. 276.

СРЕТЕН ДИНИЋ

И Сретен Динић (1875 - 1949) рођен у Великом Шиљеговцу у долини Рибарске реке, у подгорју Јастрепца. Прво Динићево књижевно дело је позоришна игра у седам слика „Косовски бој”. Састављено је из народних песама, а делом и из песама Љубомира П. Ненадовића. Оно је најпре изведено у Кладушници, а потом другим селима кладовског краја. У виду књижице појавило се тек 1925. године у Лесковцу. Динић има и повећу збирку песама „Јеци и одјечи” (Београд, 1905). У своје време овим стиховима је, с једне стране, одрицана свака књижевна вредност, док су, с друге стране, били необично хваљени. Писац се, изгледа, приклонио првом мишљењу (јер ову књигу не уноси у списак својих објављених радова) иако се никад није одрицао писања песама.¹¹²

„Из царства мрака” зове се Динићева трилогија намењена народном просвећивању. Са књижевне стране, сматра Д. Трајковић, најинтересантнији је трећи део „Из царства лажне образованости” (Београд, 1913). Од свих Динићевих дела из лепе књижевности овог периода, свакако највише пажње заслужује збирка „Мој завичај” (Београд, 1926). Његово „Ратно сироче” објављено је 1924. године у Лесковцу. Слично је интониран комад у два чина „Под маслинама на Крфу” (1926). У спеву „Мајчин аманет” (Београд, 1928), Динић у деветерцу износи како болесна Невена прича свом синчићу Стојану.

Драмско дело Сретена Динића, његов комад „Наша работа” (Ниш, 1925) једно од од два његова белетристичка списа искључиво посвећених старом Лесковцу. Динић није говорио о Лесковцу мечестерства, накалемљеног на паланачко малограђанство, коме су трагови у времену што је претходило овом, а омогућило му афирмацију баш ово, са свим економско-социјалним и културним реквизитима. Ипак, он га није сасвим пренебрегао, али је о њему проговорио узгредно („Наше газде, наше фабрике, неши радници, наша работа!” или „Куде се биволи бањав, оне жабе не крекав”) а додирнуо га је и у једном чланку своје књиге „Чаршија и култура”¹¹³

Динић је основну школу учио у свом селу од 1883. до 1887. године. Нижу гимназију похађао је у Крушевцу од 1887. до 1891. године. Године 1891. Динић се уписује у нишку Учитељску школу.¹¹⁴

Динић је школовање морао касније да настави у богословији. У својим аутобиографским белешкама које је назвао „Моје бројанице”, Динић није поменуо да је у богословији положио и испите за прву годину. Касније је постављен за привременог учитеља у Бивољу код Крушевца, с тим да положи матуру идућег маја у алексиначкој Учитељској школи, која је те године била премештена из Београда у то место. Најзад, од 12. маја до 12. јуна 1897. године, у Учитељској школи у Алексинцу полагао је завршни учитељски испит и положио га са одличним успехом, само тројица са врло добрим, а остали са добрим, уколико нису одбијени.

Када је положио испит зрелости, Динић је разрешен дужности привременог учитеља, обратио се министру просвете с молбом да буде постављен за учитеља у било којем месту јастребачког подгорја. Али, у министарству су му рекли: „А, не може тако. Ти си матуру завршио са одличним успехом, а ми одличне шаљемо само у Крајину.” Слегао сам рамена, сећа се Динић, и нисам даље ни речи приговори... Савијем објаву у џеп па право у Кладушницу код Кладова, крај плава Дунава.”¹¹⁵

За време учитељевања у Кладушници, Динић је написао и своје прво дело, студију „О народним учитељима”. Кроз читаву брошуру провејава залагање писца за признање да је учитељски позив тежак и племенит, за достојанство људи који су неимари народне просвете и културе... Динић је за своје ученике у Кладушници написао и „Косовски бој”, позоришну

112 Д. Трајковић, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Народни музеј, Лесковац 1973; Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973.

113 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 26.

114 Д. Трајковић напомиње да су сви подаци о Динићевом одласку у учитељску школу преузети из његових аутобиографских бележака објављених у часопису Народни просветитељ 1930-1933. године под насловом Моја бројаница

115 Цитат из Мојих бројаница

игру у седам слика. Ову позоришну ствар за децу Динић је објавио у посебној књижици тек 1925. године у Лесковцу. Рад на задругарству, инспирисао је Динића да напише роман са тематиком из живота једне сеоске породичне задруге. То је његов „Препорођај” (Београд, 1909). У роману се све углавном збива у задрузи сељака Радача, који поред жене има и четири сина и толико снаха.

Још 1905. године, Динић је објавио у Нишу збирку својих песама под насловом „Јеци и одјеци”. То је позамашна књига стихова која је, иако у часопису „Босанска вила” оцењена повољно, од критике у Србији дочекана као „неозбиљна, рђава и без икакве вредности.”¹¹⁶

Године 1910. из часописа „Учитељ”, чије је био сарадник, прештампана је Динићева расправа „Учитељ као културни радник”, која се у многоме ослања на његов рад „О народним учитељима у Србији”. Друштво за школство хигијену и народно просветитељство издало је Динићеве два дела: „Из царства мрака - Царство ракије”, 1906, „Царство мрака – Царство судбине”, 1910. године. Динић има и трећу књигу из „Царства мрака”. То је дело „Из царства лажне образованости” (1913) у коме је у виду прича дата читава галерија разних ликова. Динић је написао и уџбеник „Познавање природе за III и IV разред основне школе (Београд, 1910).

Сретен Динић је 1913. године постављен за школског надзорника среза лесковачког и среза власотиначког. У Лесковац је дошао 20. новембра исте године, и отада, сем прекида за време Првог светског рата, није више мењао место свога службовања и рада.¹¹⁷

После страшног и жалосног повлачења кроз Албанију 1915. године, Динић је на Крфу учествовао у оснивању државне штампарије и „Српских новина”, а постао је и члан редакције овог листа и његов први сарадник заједно са Бранком Лазаревићем, Милутином Бојићем, Драгољубом Филиповићем и другима. У „Српским новинама” и „Ратном дневнику”, који је излазио у Солуну, Динић је објавио своје белешке о повлачењу српске војске.

Дело је још одмах стављено на располагање француским публицистима, а пријатељ српског народа Жозеф Ренк користио га је за своја предавања на Сорбони о трагичној одисеји Срба кроз Албанију. Овај први спис о последњим месецима Србије у 1915. години и повлачењу усред зиме, после рата, издат је о трошку писца под насловом „Српска војска и бежање кроз Албанију и на Крфу”.¹¹⁸

Као болесник од маларије, Динић је 1917. године, са нашим инвалидима, упућен у Француску, у Лион, где хвата везе и ствара пријатељства са француским интелектуалцима и користи их за српску ствар. На народном универзитету који оснива у Франшевилу, нашим инвалидима држи читаве циклусе предавања, а поред тога служи им као тумач за француски језик. У месту Полињи (Јура), Динић пред већим скупом говори на француском о страдању Срба при повлачењу кроз Албанију.

Динић је радио и на оснивању Дома ратне сирочади, а написао је и комад „Ратно сироче” и заједно са професором Стеваном Живковићем „ставио га на ноте” те је ствар, као нека врста оперете, са доста успеха извођена у Лесковцу и по околним местима. Касније је Динић објавио још неколико комада. Његов комад „Под маслинама на Крфу” (Београд, 1926) има два чина и написан је „по личним доживљајима и утисцима”. Поменимо и његов позоришни комад у једном чину „Проглас уједињења” (Лесковац, 1930), где глорификује братство Срба, Хрвата и Словенаца. Своје посебно дело о бугарским зверствима у Првом светском рату штампао је у две књиге под насловом „Бугарска зверства у врањском округу” (1921), а те године му је штампана и збирка поучног састава за децу „Мали путници”.

На једном конкурсу, после Првог светског рата, његова „Школска хигијена” добила је прву награду америчке мисије и исте године објављена у издању Министарства просвете (Београд, 1922). Наредне, 1923. године, Динић је штампао у Лесковцу, о свом трошку, на најпростијој хартији, своје највеће дело за народно просветитељство и васпитање. То је књига „Школа живота” са поднасловом „васпитни савет једног младог човека”, у ствари низ поука које се дају у оквиру дијалога између једног младића који је, сит варошког живота, пошао да изврши самоубиство и једног старца који младића враћа животу. Године 1923. објављена је Динићева „Чаршија и култура”, „књига за народно просвећивање”. Она садржи четири предавања и неколико чланака. Писац сматра да чаршија таква каква је не може бити носилац културе ни предњачити у извршавању националних задатака.

116 Видети Дело, децембар 1905, стр. 399 и Српски књижевни гласник. бр. 2, јануара 1906.

117 Д. Трајковић, Народни просветитељ Сретен Динић, стр. 50.

118 Исто, 51.

II
УРЕДНИК ЛЕСКОВАЧКОГ ГЛАСНИКА - Сретен Динић је више од 15 година био једини уредник „Лесковачког гласника”, недељног листа лесковачке омладине. На то место дошао је 1922. године. Динић је био главни покретач оснивања Народног универзитета у Лесковцу 1924. године и један од његових активних сарадника више од једне деценије. Он је био члан његове управе и са његове катедре одржао је велики број предавања о разноврсним темама од којих је неке штампао. Динић је био један од главних иницијатора оснивања Градског позоришта у Лесковцу, које је радило од 1926. до 1929. године. Неко време био је и управник овог позоришта и уложио је доста да оно што дуже опстане и одговара својој намени, при чему је поднео и извесне материјалне жртве. Динић је био и први управник Академског позоришта у Лесковцу.¹¹⁹ Динић је себе ангажовао и на стварању Народне књижице у Лесковцу.¹²⁰

Поред романа „Препорођај”, Динић је дао и једну збирку приповедака о људима свога краја под насловом „Мој завичај” (1926). Те године Српска академија издала је Динићев спис „Како да сами себе васпитавамо и култивисемо”. У првом делу су чланци, а у другом поучне приче. Октобра 1927. године Лесковчани су прославили пола века свога ослобађања од Турака. Тада је објављена „Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца” (Лесковац, 1928), коју су урадили Сретен Динић и Драгутин Тодоровић. Ту је објављен и Динићев чланак „Лесковац у прошлости”.

Динић 1928. покреће лист „Народни просветитељ”, који је неко време био орган Учитељског друштва среза лесковачког. Часопис је излазио шест година (1928-1933) и залагао се за народно просвећивање. Диниће је сарађивао у многим дневним листовима и часописима. Био је превише ангажован као публициста, а тај његов рад добио је повољну оцену, што показује свакако и једна свешчица, једно писмо београдских студента објављено 1910. године у коме је Сретен Динић увршећен међу тадашње „признате педагоге и ђачке пријатеље”.¹²¹

Динићева књига „Народни будилник” (Лесковац, 1931) је читанка за народ, збирка многобројних прича, анегдота, писама, изрека итд. По садржини и саставу слична „Школи живота”. Динић је објавио и посебну књижицу о Михајлу Аврамовићу, творцу српског земљорадничког задругарства. Његов „Михајло Аврамовић” (Лесковац, 1931) говори о човеку око кога се, у своје време, „окретала сва чисто културна народна интелигенција.” Динић је био религозан човек, али је на веру гледао као на средство за оплемењивање душе. Објавио је и посебну књигу „Исус Христос као народни просветитељ”, (Лесковац, 1933).

„Сагоревање омладине” (Лесковац, 1934) је збирка предавања и чланака са темама о васпитању омладине, пре свега о фаталном утицају улице и рђавог друштва на васпитање деце. Године 1934. Динић је објавио књигу „За организацију народног просвећивања” у којој се бави питањем да ли народно просвећивање треба да буде индивидуално или колективно.

Сретен Динић је умро у Лесковцу почетком августа 1949. године, после дуге и тешке болести. Поводом његове смрти, у „Нашој речи” од 6. августа, под насловом „Умро популарни јавни радник Сретен Динић”, објављен је краћи напис Аристомена Ристића, новинара.¹²²

„Смрт је ових дана изненада истргла из наше средине популарног писца Сретена Динића, доајена лесковачких јавних радника... Иако болешљив и већ изнемогао, Сретен Динић је и после ослобођења активно учествовао у културном препороду и животу свога града. Живо се залагао за оснивање музеја града, чији је био први управник, и поклонио му драгоцен материјал, држао предавања, помагао рад Народног универзитета, био је члан и ревностан посетилац Литерарног клуба.”

119 *Напомена Д. Трајковића*: О томе опширније у Споменици тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца (1926-1956), Николаја Тимченка, као и у књизи Н. Тимченка Фрагменти из историје лесковачког позоришта, I (1896-1941), Лесковац 1967.

120 Лесковачки зборник, VI књига, Д. Трајковић Предратна организација студената лесковачког краја и стварање народне књижице и читаонице у Лесковцу.

121 Д. Трајковић, Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време, стр. 78.

122 Д. Трајковић, Народни просветитељ и писац Сретен Ристић, стр. 82.

III

Сваки и најсумарнији приказ књижевног рада у Лесковцу између два светска рата, просто мора да почне Сретенем Динићем, незаоблазним просветним и културним прегаоцем и човеком који је неуморном делатношћу оставио неизбрисив траг у културној историји овога града.¹²³

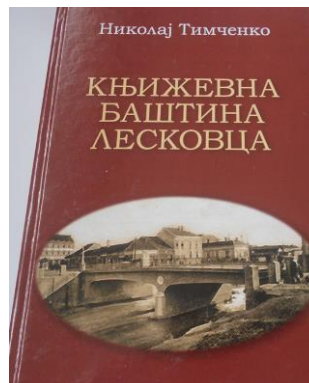
Сретен Динић није Лесковчанин, али је по доласку у Лесковац осетио, нема сумње, неку чврсту, унутрашњу повезаност са људима овога града и његовим духом; Динић није напуштао Лесковац све до своје смрти и све своје снаге употребио је неуморно и искрено настојећи да унапреди живот Лесковца и Лесковчана у сваком погледу и на свим нивоима.¹²⁴

Општу слику о Динићу даје Драгољуб Трајковић у својој књизи о њему; та слика је толико тачна, толико и карактеристична, позивајући на коментар и промишљање правих домета једне мисионарске делатности, у исто време обухватне и дискутабилне; мислим да неће цинично звучати ако се каже да је у том опису дошла до пуног изражаја мера једног Лесковчанина, Трајковићева, о заслугама једног делатника који квалитетом и институцијама свога деловања потпуно одговара провинцијском укусу и критеријуму; али, треба рећи и то да без Динића, а то Трајковић одлично разуме и констатује, о култури Лесковца између два светска рата не би имало шта много да се каже.¹²⁵

Оно што карактерише рад и личност, схватања и животну филозофију Сретена Динића јесте, пре свега, његово апсолутно опредељење за рад за народ и народно просвећивање. Доказ за то јесте његово послератно ангажовање; наиме, он учествује у припремама за опремање и отварање Народног музеја 1948. године, учествује на свечаној академији поводом отварања музеја и чак извесно време, иако већ изнемогао од старости, врши дужност управника музеја. То је лепо учео и констатовао у некрологу Аристомен Ристић. (...) Ристићев некролог објављен је у *Нашој речи*; његовим речима о Динићевој повезаности са народом додао бих лично сазнање да су Динића сачували у најбољим успоменама неки од оних лесковачких јавних и научних радника који су га познавали, али и његови ученици, који су га запамтили као доброг педагога и драгог учитеља.¹²⁶

(...) Да бих употпунио представу о обиму и разноврсности Динићевог рада, навешћу податке које о њему даје Трајковић у „Лексикону југословенских писаца“. Према том, по свему судећи непотпуном списку, Динић је објавио први рад, расправу „О народним учитељима“, још крајем прошлог века, 1898. у Пожаревцу; пре збирке песама „*Јеци о одјаци*“ (Ниш 1905), штампао је у Београду расправу „*Учитељ као културни радник*“ (1901). Следе: „*Царство ракије*“ (1906), „*Царство судбине*“ (1907). „*Препорођај*“, роман (1911), „*Царство лажне образованости*“ (1913), „*Мали путници*“ (1920), „*Мали пријатељи*“ (1921), „*Чаршија и култура*“ (1921), „*Бугарска зверства у Врањском округу I-II*“ (1921), „*Српска војска и бежанија кроз Албанију*“ (1922), „*Школа живота*“ (1923), „*Мића Соколац*“, позоришни комад (1923), „*Ратно сироче у песми и причи*“ (са Ст. Д. Живковићем), 1924, „*Наша работа*“ (1925), „*Косовски бој*“, позоришна игра (1925), „*Под маслинама ка Крфу*“, позоришни комад, 1926, „*Мој завичај*“, приче из народног живота, (1926), „*Мајчин аманет*“, прича (1927), „*Ко треба да буде путовођа нашега народа*“ (1928), „*Михаило Аврамовић*“ (1931), „*На левој обали Мезе*“ (1931), „*Проглас уједињења*“, позоришни комад (1931), „*Шта треба да знам*“ (1933), „*Сагоревање омладине*“ (1934), „*За организацију народног просвећивања*“ (1934). Из ове очиглено непотпуне и непрецизне библиографске јединице, који је сачинио наш несумљиво веома заслужни библиограф Ж. П. Јовановић, води се да је, поред свих својих редовних послова, Динић годинама успевао да објави сваке године бар по једну књигу!¹²⁷

Динић сматра да Лесковац треба да има позориште и да у позоришним комадима његови житељи треба да буду представљени; зато он пише „*Ратно сироче*“, које ће касније постати

123 Николај Тимченко, Белешка о Сретену Динићу, Народно стварање, Лесковац, 3/97.

124 Николај Тимченко, Сретен Динић, културни преглац и писац, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 29.

125 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 30.

126 Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 33.

127 Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 33-34.

и нека врста опере, и „*Нашу работу*“, у коме пушта на сцену лсковачке људе да говоре лсковачким језиком. И у једном и у другом случају проговара Динићева просветитељска свест и долази до изражаја његова неутољива потреба да даје својим мештанима оно што сматра да им је потребно ради подизања стандарда њихова живота. Као што се у својим списима противи алкохолизму и пушењу, залаже се за очување здравља, тако исто у покретању Народног универзитета, писању песама и комада и сл.¹²⁸

Динић је, када је реч о поезији, објавио збирку песама још 1905. године, али није престао да пише стиховане саставе састављене све до рата; другим речима, упоредо са свим својим осталим списатељским, просветитељским, организационим и уредничким пословима, он је истрајавао и као песник. Динићева доста обимна збирка стихова „*Јеци и одјеци*“ није прошла ни у критици незапажено; о њој су објављени прикази у угледним часописима као што су *Босанска вила*, *Дело* и *Српски књижевни гласник*, и то би био успех сам по себи да нису два београдска часописа донела сасвим негативне критике о тој поезији.

IV

Динић је у правом смислу речи оно што се може означити старинским, али тачним изразом – *народни просветитељ*; употребивши модернији израз, рекло би се да је био културни и просветни радник коме су све сфере друштвеног и јавног рада биле блиске и чије се име може срести у готово свим активностима које се сматрају као културно-просветне и корисне. Јер, по занимању учитељ, по функцији просветни надзорник, по опредељењу велики поборник идеје задругарства, а по схватању дужности савременик учесника свеколиких збивања и културних иницијатива, уредник локалног листа „Лесковачки гласник“, управник професионалног позоришта, члан управе Народног универзитета, на коме је држао предавања, члан многих удружења као што је удружење трезвењака; слободно се може рећи да није било подухвата у култури у коме он није учествовао, а подједнако је био просветни и јавни радник, књижевник и новинар јер се просветом није бавио само професионално већ му је *просвећивање народа* било вокација. У ту сврху, бавио се и новинарством – његови многобројни чланци су више моралне и практичне поуке него информације; он много више коментарише него што обавештава имајући у виду увек поуку и моралисање као сврху свог деловања и као праву потребу читаоца коме се обраћа. Са сличним циљевима и побудама бавио се и књижевношћу – он је претежно морализатор и васпитач и као песник, и као приповедач, и као комедиограф, па и као писац либрета. То је јавни делатник који је целокупни свој рад, па и књижевни, потчинио тој основној вокацији. Имајући у виду оно што је урадио и оно што је у међуратној историји Лесковца у њему од културе и просвете постојало, ваља без предрасуда констатовати да би без њега културни живот у граду био много сиромашнији. Занимљиво је истаћи да је Динић био управник и тек основаног Народног музеја 1948. године. Он је, дакле, до саме смрти све своје стваралачке снаге поклонио Лесковцу.

Марљивост је главна особина Сретена Динића. Он је не само неуморно практично деловао него је и много писао, између осталог песме, приче и позоришне комаде, а онда и, као уредник Лесковачког гласника, новинске чланке, затим брошуре о задругарству, учитељском позиву итд. Погледа ли се све то, а то је довољно да испуни цео један радни век, има се утисак о једној силној енергији стављеној у службу општеној користи. Динић је био *народни човек* у најбољем смислу те речи. Али, разноврсност и, посебно, вредност Динићевог књижевног и публицистичког опуса изискује сасвим одређене закључке и они нису у складу са марљивошћу пишчевом и енергијом унетом у сав тај веома обимни и пожртвовани рад.¹²⁹

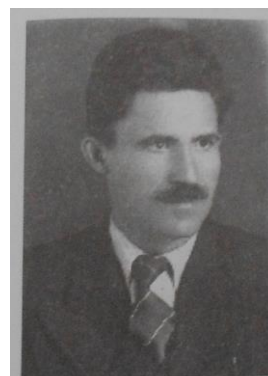
128 Н.Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 39-40.

129 *Напомена*: О Сретну Динићу опширан прилог објавила је Верица Баторевић Божовић у Помаку, јануара 1997. године.

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

И међу личностима недавне прошлости Лесковца посебно место заузима *Јован Јовановић*. Ова контраверзна, довољно снажна и карактерна личност заслужује пажњу као интелектуалац, правник, адвокат, професор, политичар и јавни културни радник.¹³⁰

Припада истакнутим личностима Лесковца између два светска рата попут *Сретена Динића*, *Сергија Димитријевића*, *Жак Конфина*, *Миливоја Перовића*, *Драгољуба Трајковића*. После Другог светског рата бавио се стваралаштвом оставивши неизбрисив траг у култури. Интересантан је као уредник „*Недељних новина*“, политички првак Земљорадничке странке и истакнути стваралац на научном пољу. Његов научни опус, антрополошко-социолошког каарактера, вредан је допринос изучавању јужносрбијанаца, насеља, живота и рада народа лесковачког краја. И као правник и адвокат уживао је посебну репутацију.

Јован В. Јовановић, рођен је 2. фебруара (на Сретење) 1905. године у Лесковцу, у сиромашној занатској породици абације *Василија* и *Настасије*. Одрастао је и васпитавао се у патријалхал ном духу. Његов чукундеда Стаменко води порекло из Буниброда. Он се дошао у Лесковац још за време Турака. Његова куће је била на источној периферији вароши Лесковца, где је данас зграда Општинског суда. У то време, од његове куће источно, иза данашње железничке станице, простирале су се баре пуне воде, шевара и риба. Стаменко се бавио трговином, а његов син Јован абацијским занатом. Јован и његова два брата Кота и Младен Дена звали су се Абраши. Јован Абраш био је учесник у ослобођењу Лесковца од Турака 1877. године. Тада је, веле, убио турског команданта жандар мерије Белог Менета.

Са Недом из Грајевца изродио је три сина – Василија, Владимира и Љубомира и кћерку Костадину Дику. Јованов отац Василије, кад се оженио Настасијом, оделио се од оца и купио кућу у јужној периферији вароши, где се и данас налази. Са Настасијом је изродио је Светозара, Војислава, Драгутина и Јована и кћери Лепосаву и Љубицу. Када му је 1909. године жена умрла, Василије се по други пут оженио Евдокијом са којом је имао кћерку Веру. Породица је живела у сиромаштву. Василије и његова одрасла деца радила су даноноћно абацијски занат и борили се са тешком немаштином. Јован је код оца био чирак. Живели су уз пасуљ, закуван љутим паприкама, а спавали на асурама и на земља ном патосу. Није било времена за разоноду и весеље.

Јован Јовановић је пошао у школу 1912. када је избио Први балкански рат. Бугарска окупација Лесковца 1915. прекинула му је школовање. Све до ослобођења породица је живела бедно, уз свако дневну бугарску тортуру. После Првог светског рата, Јовановић је наставио школовање. Гимназију је учио у Лесковцу, а матурирао је у Врању. После завршене гимназије уписао се на Технички факултет у Љубљани. Сиромашан, напушта Љубљану и уписује права на Београдском универзитету. Студирао је три године уз рад, а у четвртој је био редовни студент. Дипломирао је 1931. године са врло добрим успехом. Судско-адвокатски испит положио је 1935. године у Београду. У адвокатски именик уписан је 7. новембра 1936. године и од тада па до смрти био је веран адвокатском позиву. Као правник и адвокат радио је у Ужичкој Пожеги, Власотинцу и Лесковцу.

Јован Јовановић укључио се у политички живот 1925. године. Као студент права приступио је 1929. године Земљорадничкој странци, коју је водио Драгољуб Јовановић, професор Београдског универзитета. Исте године Јовановић је постао шеф Земљорадничке странке, као леви земљорадник и 1927, 1929, 1935, 1936. и 1938. активно учествује на општинским и парламентарним изборима. Један је од састављача чувене „*Лесковачке резолуције*“ (од 12 тачака) против Шестојануарске диктатуре и режима краља Александра Карађорђевића, због чега је хапшен и прогањан.

130 Добросав Туровић, Јован Јовановић Абраш, Лесковчанин, бр. 11, октобар 1999, стр. 12-13.

П У књизи „Из нашег Манчестера“ (Београд, 1953) публициста и историограф Драгољуб Трајковић записао је о Јовану В. Јовановићу: „Уредник „Недељних новина“, уколико се у оно време могло, није штедео ништа што у јавном животу није било за поштеду. То нису чинили ни остали сарадници овог напредног листа: око њега су се за кратко време окупили многи људи чија је наштампана мисао била одважна, исправна и поштена. Поред Аристомена Ристића, Јовановићевог помоћника, у овом листу сарађивали су и ови људи: Сергије Димитријевић, Предраг Ђорђевић, Брана Митровић, Т. Дорин (Трајко Стаменковић), Светозар Крстић, Адам Илић, Миладин Ћирић, Владимир Велебит, Михајло Јовановић – Брада, Лика Ценић, Раде Вуковић и други. „Недељне новине“ остаће видно забележене у аналима духовне културе града.

Иначе, на парламентарним изборима 1938. године, као леви земљорадник, Јовановић је био посланички кандидат на листи Удружене опозиције. На изборима је добио 2.543 гласа, од тога 301 у самом Лесковцу. На овим изборима није победио нити је изабран за народног посланика. Но, Јован Јовановић није на то обраћао пажњу већ је и даље, све до Другог светског рата, водио странку и заступао интересе сељака и радника.

И у новинарству и публицистици, Јовановић је био веома активан. Био је од 1933. до 1935. године везан за лист „Недељне новине“. Окупљао је даровите интелектуалце града око свога листа и код новинара уживао је велики углед.

Има хуманих и прогресивних, који се боре за друштвене интересе и стављају их изнад личних интереса, а нису одговорни ниједном режиму. Један од таквих, који се увек борио против постојећег режима, а долазио је у конфликт са онима за које се борио, био је управо Јован В. Јовановић. Тегобан живот из детињства и младости и правнички позив утицали су на његову хуманост и прогрес. Као политичар и јавни радник често је био пред дилемом који пут да одабере и животним правцем да се упуту? Јовановић је имао да изабере између приклањања постојећој политици и режиму или да своје неслагање с њим изрази на видљив начин. Он је у три система задржао лични став левичара и опредељеног интелектуалца!

Још као студент права припадао је напредном покрету. Под утицајем свог професора Драгољуба Јовановића, чијом ће се сестром касније оженити, приступа Земљорадничкој странци и 1929. године сукобиће се са режимом Краљевине Југославије. Као потписник „Лесковачке резолуције“ против Шестојануарске диктатуре, тражио је да се сељак и радник заштите од економске кризе и полицијског система, да се смање порезе и таксе, као и да се сељак заштити од Аграрне банке, коју представљају крупни капита листи. Подвргао је критици државу и режим Петра Живковића за стање у војсци, парламенту и држави и указао на самовољу и корупцију. Критиковао је отпуштање чиновника, хрватску слогу, доделу одликовања за паре и наговестио предстојећи рат и несигурност народа. Због ове резолуције био је хапшен и прогањан од режима и полиције. У конкордатској борби 1937. године супрот ставио се ондашњим властима у Лесковцу. *Био је ухапшен, осуђен* на основу Закона о заштити државе на *30 дана апсе и 3.000 динара новчане глобе*. На притисак јавности и опште амнестије у вези са Конкордатом *издржао је казну затвора од 14 дана*. Такође, исте године дошао је у сукоб са локалним властима јер је јавно критиковао повећање лесковачког буџета.

И у току Друго светског рата изјаснио се против фашизма. После окупације Лесковца 1941. године од Немаца, Јовановић је био на списку сумњивих интелектуалаца за хапшење. Био је под присмотром полиције. Да би избегао пратње и хапшења, 1943. године прихватио се принудног рада у Немачкој. Интерниран је у Беч на принудни рад у фабрици шећера и слада. У Бечу је провео шест месеци и почетком 1944. године илегалним путем, теретним возом, вратио се у родни град. Нико осим његове породице није знао да је дошао из Беча. У кућном скровишту провео је до 6. септембра када је Лесковац бомбардован од савезничких авиона. У белом чаршаву, као „рањеник“, користећи метеж, напустио је град и прикључио се партизанима Поречја. По потреби службе послат је у Горњу Јабланицу за службеника срског НОО Јабланичког среза у Медвеђи.

Јовановић је учесник НОБ од 6. септембра 1944. до маја 1945. године. Као правник радио је после ослобођења земље у Лебану, Лесковцу и Власотнцу као адвокат, а од 15.

августа 1949. године био је професор права и политичке економије у Економској средњој школи (Трговачка академија).

И народна власт, за коју се борио, није му била наклоњена. *Био је на списку „морално политички неподобних“*. Дуго није добио одобрење за адвокатуру. Среско јавно тужилаштво Јабланице, 28. јула 1949. године покренуло је кривични процес против Јовановића „због увреде суда и правосуђа“. Среско јавно тужилаштво у Власотинцу, 6. маја 1950. године, обуставља кривични процес јер нема елемената за кривично гоњење због „слободних мисли и слободног изражавања“. У том процесу Јовановић губи државну службу, па је 1950. радио у Приштини. Међутим, мајор Јован Вукчевић, опуномоћник Управе државне безбедносит за лесковачки срез, 18. октобра 1951. године, ухапсио је Јована Јовановића због писања сељацима молби за испис из сељачке радне задруге. На главном претресу Окружног суда у Лесковцу, 4. фебруара 1952. године, Јовановић је осуђен на казну затвора у трајању од 7 месеци за „дело надриписарства“. Казну је издржао и 1958. године затражио је од СУП Лесковац да га брише из списка осуђених. После издржане казне тешко је живео са женом Радмилом и децом Љубишом и Миром. Његов људски век био је борба за право и правду. Због тога је испаштао и нализацио на отпоре власти и неправду. И поред свих животних тегоба, Јовановић је остао веран својим принципима, перу и стваралаштву! То није имало утицаја на његову стваралачку личност, истраживање и писање научних радова.

Умро је децембра 1992. године, у 87. години. Био је врло скроман и карактеран човек, кога је красио патријалхални етнос нашег народа.

III

Јован Јовановић се веома рано посветио историографији лесковачког краја. Он је један од првих сарадника Народног музеја у Лесковцу и „Лесковачког зборника“, од 1961. године па до смрти. У скоро свакој свесци „Лесковачког зборника“ објављивао је прилоге научно-публицистичког истраживања. Његови радови су антрополошко-социолошког, етнографског, културолошког, правног и исто риографског карактера. У „Лесковачком зборнику“, у едицији посебних издања, Јовановић је објавио антропогеографске и социолошке студије „Лесковачко Поречје“ (1972-1973), „Пуста Река“ (1975- 1979), „Лесковачко поље и Бабичка Гора“ (1978-1979) и „Доња Јабланица“ (1981-1982). Поменуте студије имају историјско-привредни карактер.

Јовановић је објавио и више научних радова из даље и ближе прошлости Лесковца и лесковачког краја. Његова интересовања и знања дубоко задиру у науку, историју, језик (лесковачки), народно стваралаштво и уметност. Његови радови вредан су допринос изучавању становништва лесковачког краја. Остаће запамћен и као критичар, полемичар и добар саговорник. Наш град још памти Јовановићеве дуеле са *Миливојем Перовићем*, писцем романа „*Големаши*“, због типизације ликова романа и са професором *Бранком Митровићем* у вези са лесковачким говором, а и у вези са правним и историјским темама.¹³¹

У „Лесковачком зборнику“ бр. XXXIII за 1993. годину у рубрици *In memoriam* о Јовану В. Јовановићу са пуно поштовања, пише *Драгутин М. Ђорђевић*: „Тихо, смирено и скоро нечујно у Лесковцу је децембра 1992. године, у 87. години, умро лесковачки адвокат у пензији, и истакнути радник на културном и научном пољу Јован В. Јовановић. Нестала је једна изузетна личност, један страствени истраживач свога завичаја и простора где су се смељивале и сударале историјске епохе и културе многих народа.

Високообразован, интелегентан, од младости усправног става, чврстог, принципијелног карактера, Јовановић се веома рано посветио историографији лесковачког краја. У групи студената између два светска рата ужива велики углед због свога рада. Постаје уредник веома познатих „Недељних новина“ око којих окупља ондашњу школовану омладину.

(...) Јован В. Јовановић је један од првих сарадника Лесковачког зборника. Од 1961. па све до скоро, у свакој свесци, годишњаку Народног музеја у Лесковцу, објавио је веома запажене радове и прилоге антрополошко-социолошког карактера који представљају вредан допринос изучавању становништва, насеља, живота и рада народа лесковачке области.

(...) Јована Јовановића можемо уврстити у ред великих Лесковчана, као што су Сретен Динић, Драгољуб Трајковић, Сергије Димитријевић, Жак Конфино и други.¹³²

131 У књизи Живот пише приче Верице Баторевић Божовић (Удружење писаца општине Лесковац 2001) пренет је њен прилог о Јовановићу. (Помак, бр. 6, јануар-март 1998), Између осталог, наводи: „Мало је познато да је Јовановић студирао књижевност, али да те студије није привео крају.“

132 Драгутин М. Ђорђевић, Јован Јовановић, адвокат у пензији, културни и научни радник из Лесковца, Лесковачки зборник XXXIII, 1993, стр. 375.

IV

О Јовану Јовановићу као ствараоцу објављено је више прилога, а Николај Тимченко је оценио да су се „крајем двадесетих и почетком тридесетих година појавили заједно, као генерација, Сергије Димитријевић, Драгољуб Трајковић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић, и почели, уз доајена лесковачког културног и књижевног живота, неуморног и заслуженог Сретена Динића, да сарађују у Лесковачком зборнику, да покрећу нова гласила и да дају допринос и проширују онај домен јавног живота који називамо културним и, уже, књижевним.“ Додуше, сви побројани аутори давали су примат историји и науци над белетристичком, али су неки од њих много учинили за појаву и неговање критике – А. Ристић, на пример, позоришне, а Ј. Јовановић књижевне – и тиме директно утицали на развој завичајне књижевности.¹³³

(...) Хронологије ради, ваља напоменути да је Драгољуб Трајковић свој први рад објавио 1927. године, и то су били „*Први весници слободе*“; он је увелико сарађивао у Лесковачком гласнику; следеће, 1928. године објавио је и другу књигу „*Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877/78*“; године 1930. штампа књигу с реченицом која постаје славна – „*Ми једемо наприке, а зидамо фабрике*“, а 1932. године „*Силуете из Фанара*“, с поднасловом „*Прилози за студију манчестертва*“.

Као што се из ових наслова види, Трајковић се првенствено усмерио ка проучавању историјске прошлости и његове претензије су првенствено научне; њему уз бок по вредноћи, интелектуалној снази и озбиљности стоји Јован Јовановић, који се појављује у Лесковачком гласнику 1923. године са политичким чланцима; овај заслужни Лесковчанин је у јавни живот ушао као журналиста и политички писац, а онда је силом околности морао напустити политичку активност и одати се антропологији и социологији села, не напуштајући ни своје перманентно интересовање за културне и књижевне појаве.¹³⁴

(...) Јовановићев приказ Конфинових „*Мојих опитинара*“ објављен је у Недељним новинама, у броју 23. од 10. јуна 1934. године. Конфинова књига није изашла у Лесковцу, објавио ју је један од најугледнијих српских издавача Геца Кон „у тврдом повезу и броширано, са сликом на корицама по угледу на модерна издања из лепе књижевности“, али је суд Јована Јовановића, за разлику од оцене Сретена Динића, који је о овој књизи писао у Лесковачком гласнику, не само негативан, већ могло би се рећи, поразан – и то из више што књижевних, што ванкњижевних разлога. (...) Конфино је у извесном смислу козер, али његове приче нису ни издалека духовите; најзад, Кофино не следи тенденције нове књижевности.¹³⁵

(...) После Другог светског рата Јовановић је био један од најсталнијих сарадника Лесковачког зборника, почев од седамдесетих година чешће се јавља у Нашем стварању, а спорадично и у Нашој речи. (...) Уопште узев, Јован Јовановић је личност преко чијег се дела и деловања, и пре и после Другог светског рата, не може олако прећи, иако је он, нажалост, прећуткиван и такорећи искључен из официјелних токова лесковачке културе.¹³⁶

133 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 25.

134 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 27.

135 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 118.

136 Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 135-136.

ДОБРИВОЈЕ КАПИСАЗОВИЋ

И Неколико младих Лесковчана, између два светска рата, штампало је збирке својих песама. Поред Каписазовића, то су били: *Спасоје Стојановић* (сам и заједно са глумцем *Јованом Танићем*), *Раде М. Димитријевић*, *Глигорије Гљебов* и други. Међу њима се видно истакао Добривоје Каписазовић, који је у својим песмама једини био Лесковчанин.¹³⁷

Прва Каписазовићева збирка под насловом „*Песме*” (Лесковац, 1927), има двадесет песама неједнаке вредности. Одушевљен њеним стиховима, Трајковић је по изласку књиге из штампе написао ову белешку: „Ове је први пут да се у Лесковцу јави једна добра књига стихова, која је технички врло лепо и укусно опремљена.

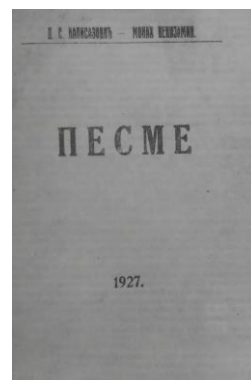
У Каписазовића је пантеистичко осећање природе, осећање врло дубоко, управо једно стапање са космосом. Ту трепери душа млада, „На земљи овој грешници старој” души је тесно па хоће висину и чистоту звезда. Она узлеће до њих, милује звезде и на њима се греје. Душа му лети звездама, и мисли одлећу „у сфере за људску недостижну моћ” кроз „тишину пуну бола што влада изнад овог Плачног неба”. Јер природа сама себе ствара и руши, и у томе јесте њена тајна.

Друга Каписазовићева збирка зове се „*Алтана*” (Скопље, 1930). Она има двадесет и пет песама, које, опет као што обично бива, нису једнаке вредности. По основном лирском тону сличне су онима из прве књиге и скоро половина их се извила из раније објављене песме „Алтана”. Као и прва, и друга Каписазовићева збирка стоји под утицајем народне лирике лесковачког краја, али и под утицајем наше романтичарске лирике:

*„Млади дани исплакани, горо зелена.
Млади дани проћердани, туго голема!
Тужном гором ветри вију, горо зелена.
Виногради сузе лију, туго голема“
У лутању младост вене, горо зелена.
Лишће вене, да увене, туго голема!..”*

И Необјављеним аутобиографским белешкама „*Шта ме је све интересовало, чиме сам се све бавио*”, Добривоје Каписазовић је записао: „Од самог детињства, пре школе, знао сам да читам и пишем и многе сам песмице учио и знао и да декламујем и да певам. Као гимназијалац, записао сам песме које су се певале. После четвртог разреда гимназије почео сам да сакупљам народне песме, а тада сам почео и да пишем стихове. Не сећам се назива своје прве песме, али мислим да је била нека серенада (тада су биле у моди) а знам да сам се осмелио да је прочитам старијем другу (који је важио као критичар на литерарним састанцима). Он ми је онда рекао да је песма добра, али да му кажем одакле сам је преписао. А мене је баш то окуражило јер сам био сигуран да је нисам преписао, већ сам је измислио. То је значило да сам успео. Тај се друг звао *Радмило Димитријевић*, доцније је био професор универзитета. Године 1923. већ сам се пробио као песник. Јеремије Живковић је уређивао и издавао врло лепо уређиван часопис „*Венац*”, а ја сам се уврстио у сараднике и то под називом „*Монах Венијамин*”. Због тог псеудонима био сам отпуштен из црквене службе. То је посебна прича, записује Каписазовић својом руком и додаје: „Прву збирку „*Песме*” штампао сам 1927. а другу „*Алтана*” 1930. године.”¹³⁸

Заједно са *Љубишом Каписазовићем*, старијим сином Добривоја Каписазовића, седимо у радној соби лесковачког писца и ствараоца у Улици Браће Баруха 11. у Београду, у близини Јеврејске општине, на Дорћолу. Љубиша брижно чува и објављене књиге и необјављене рукописе свога оца. И све оно што је о Добривоју написано и објављено. У објављеној

137 Д. Трајковић, Преглед..., Лесковац 1973.

138 Верица Баторевић-Божовић, Добривоје Каписазовић, Помак, бр. 3/4, април-септембар 1997.

трећој књизи *Лексикона писаца Југославије*, 1987. године, у издању Матице српске, знатан простор посвећен је Добривоју Каписазовићу.

Као изданак старе лесковачке породице, чак веома образоване по критеријумима с почетка XX века, Каписазовић је у Лесковцу похађао Нижу гимназију, Богословију у Битољу, па се 1927. године уписао на Богословски факултет који није завршио. Био је писар приправник Духовног суда у Скопљу, па је отпуштен, због писања песама под псеудонимом „Монах Венијамин“; по казни је премештен у Духовни суд у Шапцу због збирке песама „Алтана“ поново је премештен у Скопље, где ради као писар, па секретар Духовног суда. Потом постаје ђакон, па протођакон. Пошто је протеран из Скопља, ради у Лесковцу и Врању као секретар Црвеног крста и заменик митрополита скопског, а априла 1947. године напушта црквену службу. У Лесковцу је био сарадник и уредник недељника „Наша реч“, директор Народног позоришта, службеник просветног одељења Лесковца, секретар Музичке школе и Економске школе. Средином педесетих година одлази за Београд где је био уредник фабричког листа „Галеника“. Уређивао је „Весник“, лист православног свештенства СФРЈ и часопис „Православна мисао“.

III

Писао је песме, приче, хумореске, драмске слике, приказе, чланке, белешке, у великом броју листова и часописа. Народно позориште у Нишу и Лесковцу 1944, односно 1953. године извели су му драму у пет чинова „А младост је прошла“. Лесковачко Народно позориште извело је једночинку „На Коњуху“, „Са партизанима“, „Хитлерова смрт“, „Освета“, „Дочек Нове године“, а на дечјој сцени у Лесковцу драматизацију бајке у три чина „Ивица и Марица“. Урадио је *Споменицу Цркве „Света Богородица“* у Скопљу од 1835. до 1935. и Божићну читанку.

Уз две поменуће збирке песама објавио је књиге: „Лесковачки надимци“ (грађа за проучавање породица старих Лесковчана), издавач Народни музеј у Лесковцу, потом „Тошке у Лесковац и његове говоранице“ (1980), „Анегдоте из живота Митрополита Скопског Јосифа“ (1982), „Монографију Митрополит Вићентије“ (1938), „Лесковачке заврзламе и чарламе“ (1975, која је 1995. године доживела репринт издање). Међутим, доста онога што је Добривоје Каписазовић написао у рукопису је и до сада није објављено. Био је члан Удружења новинара Србије и, пред смрт, постао је и члан Удружења књижевника Србије. Одликован је Орденом Светог Саве. Умро је у Београду 1993. године а сахрањен у Лазаревцу. Сахрани је присуствовао и патријарх српски господин Павле. Спомине га и Радомир Константиновић (пета књига, стр. 311), „Биће је језик – есеји о књижевности“, а објављене су му песме у Енциклопедији Мирослава Крлеже. Године 1985. Загреб је издао „Педесет најпознатијих староградских народних песама, романи и шлагера“. Међу њима је и песма „Тужни ветри гором вију“¹³⁹, аутор музике и текста Добривоје Каписазовић.

У својим необјављеним рукописним белешкама, Каписазовић је записао: „Када сам 1930. године издао књигу песама „Алтана“ у Скопљу, где сам и живео, дружио сам се са члановима Певачког друштва „Мокрањац“. Када сам им уручио своју прву збирку песама многи су ми рекли: шта нам дајеш песме које се не певају. То је био повод да пронађем мелодију за неке од својих песама. И тако је настала мелодија за песму, моју песму „Тужно ветри гором вију“ - пише у белешкама Добривоје Каписазовић.¹⁴⁰

Ево како гласи песма „Тужни ветри гором вију“:

*Тужни ветри гором вију,
Горо зелена!
Виногради сузе лију,
Туго голема!*

*Имао сам једну драгу,
Драгу вољену
Китио је росним цвећем,
Ружом руменом.*

139 У необјављеним аутобиографским белешкама Каписазовић је написао да је песма настала у Скопљу.

140 Уз овај приказ, Верица Батореви-Божовић, одличан зналац Каписазовићевог живота и рада, преноси и део песме Д. Каписазовића из збирке „Песме“, објављене 1927. године: „Рођен сам у доба кад долећу птице/ што доносе радост и вест о о пролећу крај обале/ тихе реке Ветернице ој, у то доба осећам, умрећу“.

Ружа ми је увенула,
Ружа румена,
Драга ме је оставила,
Драга вољена.
Драга ме је напустила
Драга вољена.¹⁴¹

Драгољуб Трајковић је у „Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва“, између осталог, записао: „...Али, ако у Лесковцу и од њихових људи, све до данас, нису створена књижевна дела каква су дали напред поменути писци, у њему ипак има појава које су, скоро од почетка овога века, интересантне и заслужују нашу пажњу. Овде, пре свега, мислио на извесне списе *Сретена Динића*, па на приповетке *Жака Конфина* и *Бране Митровића*, као и на песме *Добровоја Каписазовића*, *Фреда Фазлофског* и других, не испуштајући из истог периода ни извесне публицистичке списе нити драмска дела *Наталије Арсеновић*. Ми, исто тако мислимо на лесковачко литерарно стваралаштво после Другог светског рата, али не заборављамо ни оне списатеље које је у Лесковцу или од Лесковчана створено до Првог светског рата, и то само радом *Димитрија Алексића* и других у прошлoм веку, већ и делатношћу лесковачких учитеља окупљених око дечјег листа „Ђачки напредак“, као и радом *Симе Бунића* на драми.“

IV

ХУМОР У ДЕЛИМА ДОБРИВОЈА КАПИСАЗОВИЋА - Добривоје Каписазовић, аутор књиге „*Лесковачке чарламе и заврзламе*“ (1995), добар је зналац лесковачког менталитета.

(...) Једна од занимљивих шала везана је за познатог књижевника Радоја Домановића, који је био наставник у лесковачкој Гимназији: „Радоје Домановић је бија у Лесковац наставник, волеја је такој да поседи с'с друштво, да проћаска па и да „купи“ поништа за његово писување. У тој време Лесковац још није имаја електрично осветљење.

Лесковчани су били радни и вредни и рано се легали, ал' рано се и дизали. Чека ги работа. „Рано пиле, рано поје“ - викали су они. А Радоје па волеја да гледа у лампу - причали су Лесковчани. Ама на њега несу замерали, он је бија јебанција. К'д Лесковац добија електрику, прича се, дошеја Домановић у Лесковац. Интересовало га да види како с'г живив Лесковчани. И изненадио се јербо си је све било ко пре: Лесковчани па рано ишли на спавање. И затој је, викав, написаја: „Иако сад у Лесковац електрика светли,/ Лесковчани ипак лежу/ Кад и петли!“

%

Море, шће ни школе и големо знање!

За Лесковчанина си је доста да научи да чита и пише и убаво да изуче рачуницу. Шће му поголемо знање. За њега си је трговија. И затој дете треба да изучи: три године трговију у Лесковац, три године да учи штедњу у Пирот, и три године у Ужице да изучи њини мерифетлуци. И више му не треба. Доста. За живот му друго не треба. К'д тој убаво изучи, тој му је повише од сви факултети и све школе.

К'д сам овиј чуја зачудија сам се: к'ко тој Лесковчани признавав да су Пироћанци поголеме штедише од њи!

%

Ево још једне згоде, али о другом доктору, др Мазнићу:

141 У необјављеним аутобиографским белешкама о свом композиторском ангажману Добривоје Каписазовић је записао: „Збирку „Алтана“ издао сам у Скопљу, јер сам тамо и живео. Дружио сам се са певачима, члановима Певачког друштва „Мокрањац“ у Скопљу. Када сам им уручио своју нову збирку песама многи су ми рекли: „Шта нам дајеш песме које се не певају!“ То је био повод да пронађем мелодију за неку од песама. И тако је настала мелодија за песму „Тужно ветри гором вију“. Певали смо је у Скопљу и она је наишла на добар пријем, па су је почели свирати и кафанске музике. У то време беше дошао у Скопље Миле Милутиновић, зв. „Воскар“, бивши оперски певач. Он је са Мицом Бошњковић припређивао концерте класичних и народних композиција... Миле је моју песму одмах заволоо, он је први, колико знам, пренео свуда. И у то време с радо певала у Београду. Од тада се врло често чује преко Радио Београда и других радио станица. Колико се сећам, интерпретирали су је, поред М. Милутиновића још и Вуле Јевтић, Павле Стефановић, Никола Колаковић, Пандуревећева и др. А у последње време Предраг Цуне Гојковић преко ТВ Београд. Може се чути како се радо пева и у малим градовима, покаткад и без музичке пратње. *Напомена:* Видети опширније Наше стварање, нова серија 4-97.

Прича се по Лесковац к'ко је тој волеја да каже чувени доктор Мазнић, кој си је много волеја друштво, седељке, песму, свирку, па и добру капљицу. Он је објашњавао како је још Шекспир рекја:

„Тешко је Србин бити!

За кога је све једно:

бити ил не бити,

Ал неје све једно:

пити ил' не пити!

Да л' је тој сам Мазнић турија у Шекспирова уста, ил' па чуја од некога, не се знаје. Ама, сигурно је да тој Шекспир неје казаја.

%

Друга, такође занимљива прича, везана за познатог адвоката Манића:

Манић је школовао истовремено четворо деце у Београду. Да би смањио трошкове, Благоје је својој деци сваке недеље слао храну у картонским кутијама... Те кутије су деца враћала натраг. Једном га неки пријатељ упита како је и како напредују деца на студијама. Благоје кратко одгово ри:

- Кутије се исцепише, деца школу не свршише, ја не могу више!

V

ТОШКЕ ИЗ ЛЕСКОВАЦ И ЊЕГОВЕ ГОВОРАНЦИЈЕ –

Тодор Тонић на кога се ове лакрдије односе није нека измишљена фолклорна особа. То је стварни актер друштвеног и политичког живота Лесковца између два светска рата, производ лажне буржоаске демократије, њена трагикомична фигура и предмет увесељавања тадашњих житеља нашег града.¹⁴²

Осврнимо се укратко на политичку каријеру Т. Тонића. Т. Тонић, адвокат, појављује се већ на изборима за Уставотворну скупштину одржаним 28. новембра 1920. као кандидат Радикалне странке за Врањски округ (у групи кандидата по чл 14. изборног закона – који је тражио факултетске квалификације). Тада није ушао у парламент.

(...) После прокламовања шестојануарске диктатуре 1929. године први парламентарни избори одржани су 1931. године. (...) Т. Тонић је први пут изабран за посланика.

(...) Аутор ове књижице Д. Каписазовић је у 48 прикупљених анегдота успешно приказао личност Тодора Тонића, адвоката, познатог демагога, политичког превртљивца и дугогодишњег режимског народног посланика лесковачког среза у периоду од шестојануарске диктатуре до слома Југославије априла 1941. године.¹⁴³

%

Имао је Лесковац више народних посланика, али памте се само двојица: *Мане и Тошке*. Први је био давно, а други између два рата. Када хоће да се каже: опет он! Опет исти! У Лесковцу се уместо тога рекне: „*Ја! Па Мане!*“¹⁴⁴

Ове узречица је настала у вези са последњим кандидовањем његовим. Наиме, познато је да су се стари Лесковчани знали углавном по надимку или по деминутиву имена. Ретко се мо знао по имену и презимену. Манојла Живковића, народног посланика знали су само по имену у скраћеном облику: Мане. Пошто је осетио да га народ више неће бирати, он позове чланове главног одбора странке да га подржи и поново кандидује. Представник странке је на збору излагао како Лесковчани треба да из своје странке изаберу човека који ће најбоље умети да заступа њихове интересе и зато он предлаже да бирају Манојла Живковића. Не знајући да је то њихов Мане, они прихвате кандидату са „живео!“ Позван је Мане на говорницу да се захвали. И чим се појавио, неко је узвикнуо: „*Ја! Па Мане! Нећемо Мане!*“ Нису га изабрали, али је остао у сећању по овој узречици.

Други послани који се памти, чије ће име остати у причама и шалама је Лесковчанин *Тодор Р. Тонић*, познат као *Тоша*, *Тошке* или као „*татко на народ*“ – како је сам себе познавао.

142 Др Сергије Димитријевић, предговор, „Тошке из Лесковца и његове говоранције“, Културни центар „Милентије Поповић“, Лесковац 1980, стр. 5-8

143 Др. С. Димитријевић, предговор, „Тошке из Лесковца и његове говоранције“, стр. 7.

144 Добривоје Каписазовић, уводна реч, „Тошке и његове говоранције“, стр. 9-10.

Тошке је стекао такву популарност не само у Лесковцу и околини, но и у читавој нашој земљи. Његова појава потписнула је све оно по чему се знало и причало о Лесковчанима. Јер раније, ако би ко срео Лесковчанина, наметало му се и нехотице оно: „трговац из Лесковац“ или индустријалац Манчестерац, а Тошке је учинио да се при сусрету са Лесковчанином изговори: „Тошке“ или „татко на народ!“ И данас се то може чути.

Није Тонић такву и толику популарност стекао ни као правник и адвокат, ни као народни послани.

-Па чиме? – упитаће свако.

Тонић се је прочуо својим лакрдијама, својим шалама, својим специјалним хумором и понајвише по томе што је све то казивао *лесковчаким језиком* (жаргоном) – као добар козер и демагог.

Опсена му је била да буде познат и славан и чинио је све и сва, свуда, на сваком месту, да буде запажен, да се о њему прича и препричава. Баш као и многе жене, које, да би биле уочене и запажене, чине све и свашта: кинђуре се, фракају и мажу и облаче често накардно – тако је и Тонић лакрдарио и причао свашта да би био интересантан и запажен. И успео је у томе.

Оно што сам овде изнео из његових говораница и онога што сам у личном додиру од њега чуо, а и од других – најбоље ће илустровати Тодора Тонића и начин стицања популарности.

Без намере да говорим о његовој личности, о њему као адвокату или посланику и да дајем суд и оцену о њему и његовом раду – узео сам из његовог живота само ону „*смешну страну*“ са намером да се то сачува од заборава као интересантност своје врсте, као оригиналност његова.

Још само да напоменем: Тонић је рођен у сиромашној кућици на периферији Лесковца и сам се кроз живот пробијао и школовао. Ни као адвокат, ни као посланик није ништа нарочито стекао (сем куће у граду, која је потпуно срушена приликом бомбардовања Лесковца), а скончао је свој живот у Сиротињском дому у Лесковцу, убрзо после ослобођења.

Све његове лакрдије нису овде обухваћене. Можда они који га знају треба да их забележе. Постоји и велики број писама која је он писао разним личностима, која садрже доста његовог хумора и његову својеврсну духовитост.¹⁴⁵

145 Добривоје Каписазовић, *Уводна реч*, „Тошке из Лесковац и његове говоранице“, стр. 10.

ЖАК КОНФИНО

Жак Конфино и Брана Митровић су први лесковачки приповедачи са извесном књижевном културом и у исто време са књижевним претензијама.¹⁴⁶

До (Другог) светског рата су изашле четири збирке Конфинових прича: „*Моји општинари* (1934), „*Лица и наличја*” (1936), „*Мој Јоцко*” (1937) и „*Хумореске*” (1941). Оне су највећим делом посвећене Лесковчанима и лесковачким Јеврејима. „Конфино је започео свој приповедачки рад као приказивач архаичне јеврејске општине у Лесковцу, једне заједнице где је живот био диригован исконским верским регулама... (...) Али Конфино није сликар-приповедач, јер у његовим списима, па ни у јеврејским причама чија му је тематика била најближа, уопште нема сликарског елемента, нема боја.¹⁴⁷

Причање у првој збирци, у „*Мојим општинарима*”, испуњено је бригом око организације црквене општине која има правила од 130 параграфа, а свега 18 општинара и „ил Светозар деветнаести” или око тога како да се уравнотеже општинске финансије одстрањем тија – Грасје, која је постала права напаст, јер добровољне прилоге скупља у своју ташну, или око тога како да се са лицитације мицвота (црквених обреда) уклони Аврам Каталин, који узима афтару на вересију; или како да се удоми општинска удовица тија – Амада, која је ницала где је нису сејали... која је знала све, видела све, чула све”, и никог није остављала на миру, или како да се тију – Менахем разведе од своје жене зато што је о празнику изнела на сто празну шерпу; итд. Сличне су му и остале јеврејске приче из друге и четврте збирке.¹⁴⁸

На унутрашњој страни омота друге збирке Конфинових прича „*Лица и наличја*”, написано је: „О Лесковцу и Лесковчанима морали сте да чујете. Можда их и познајете. Али сте несумњиво далеко од тога да их разумете потпуно ако их нисте упознали кроз ведри хумор *првог Лесковчанина у нашој литератури – Жака Конфина*. Конфино је пронашао старо мађионичарско огледало и пустио незлобљиво да се у њему огледају и једни и други (тј. православци и Јевреји), цео његов родни Лесковац и сво његови драги Лесковчани”.

Д. Трајковић у „*Прегледу...*” каже о тој збирци да се из ње „не види прави лик овога града” и додаје да је Жак Конфино (ставља под знаке навода) „први Лесковчанин у нашој литератури”.¹⁴⁹

По Трајковићевој оцени, „изуев донекле првог и последњег поглавља”, („*Иза божјих леђа*” и „*Јоцко решава и крупнија питања*”), „слику Лесковца не показује ни књига „*Мој Јоцко*”, коју је писац иначе пласирао као лесковачки роман.”.

(...) Додир живота у Лесковцу је површан. Ипак, у првом је дато као неко „земљиште радње” овог јединог али и неуспелог лесковачког романа, који као да се и не развија у лесковачкој средини, а у другом – једна конкретна слика у прилично живим локалним бојама, пуна динамике, реалистична слика која подсећа на оне из Сремчевих приповедака и која би можда била и боља да се не налази у низу других исто таквих и да Конфиново схватање друштва и збивања у њему није површно и магловито, мада с претензијама да буде исправно и јасно.

У ново издање овог романа (под насловом „*Моје једнице*”, 1952. године), убачено је и неколико нових глава. Али ствар тиме није постала нимало интересантнија, нити је штогод добила у својој локалној боји и композицији.¹⁵⁰

Последња предратна збирка Конфинових прича, објављена под насловом „*Хумореске*”, показује више и ведрине и зрелости него остале његове предратне књиге, и највише доприноси позитивним странама његовог дела.

За осам предратних година објављене су и четири збирке Конфинових приповедака, а ван њих остало је још неколико у „*Политици*” и две-три у „*Српском књижевном*

146 Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 31.

147 Исто, стр. 31.

148 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 33.

149 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 35.

150 Исто, стр. 35.

гласнику”. То је довољно да један приповедач покаже да ли његово дело има књижевну вредност, да ли он сам има довољно снаге за уметничко обликовање извесне друштвене стварности.

Своју литерарну делатност Конфино је почео у Лесковцу, месту у сваком погледу интересантном за уметника било које врсте, у једној средини која обилује грађом за све књижевне облике. Истина, почео је хумором и сатиром, па и свака срећнија досетка, виц или „реч с реп”, јако цене, макар и у усменом приповедању, и где колорисана и голицава прича о месним догађајима и људима вреди колико и добар ђувеч и добро вино и могао да осети, чак и да буде и сведок многих историја, често врло интимних, свеједно да ли су комичне, гротескне или трагичне.¹⁵¹

Конфино је само изузетно умео да удеси и одржи дистанцу између себе и свога дале, да се ослободи свог манирског излагања и да свом причању обезбеди природни ток. Д. Трајковић додаје уз ове критичке опаске, да Конфино „има особитога дара за хумор”.

Најбоље Конфинове приче су оне које су инспирисане стварним животом, оне чију садржину није морао да измишља: „Душевна храна”, „Скоро једна драма”, „Уверење за женидбу”, а нарочито „Пријатељи”, озбиљна тема за велику причу о свирепом ударању на таламбасу сопствене бруке, о непромишљеном садистичком изазивању сопствене несреће, из патријархалних обзира. У исти ред иде „Последња љубав”, као и неке које су остале само приче „Политике”: „Луд на свој начин”, „Деда Васиљко”, „Мени стига”, „Сто година - девет гроша” и „Меница”. Но, иако садржајне и локално обојене, и ове су у ствари заостале на најповршнијој скици, са плитком и примитивном психологијом, мада су могле бити развијеније у веће приповетке.¹⁵²

Кад се прочита нежна прича „Миленко, регрут”, стиче се уверење да би Конфино могао бити бољи у нехумористичкој него у хумористичкој приповетки.

Ово уверење још више учвршћују и две његове приповетке објављене у „Срском књижевном гласнику”, 1940/41. Прва од њих је „Сирена”, изузетно садржајна, скоро увод у роман о нашим Менчестерцима, показује знатан напредак у раду овог приповедача, јер није голо варирање једне исте идеје, као што је иначе случај са највећим бројем његових прича.

Друга је необично фина приповетка „Спасилац”, сликовита, добро постављена и психолошки довољно образложена. Та приповетка, у којој се имало праве мере за оно што је опште, и да причање не изгуби од локалне боје која му даје особиту драж, и да не буде лишена извесног хумора, али правог, неусиљеног, најбољи је доказ за то да би Конфино у озбиљној причи могао да пружи и дела од трајније вредности. И доказ за оно чему иначе нису потребни докази: да је живот најбољи покретач уметничког стваралаштва, да се најбољи израз даје оној „повести”, како каже Д. Трајковић, „која је уједно и повест нашег срца, па били то лични дожиљаји или догађаји који су нас потресли као свесну друштвену јединку. „Спасилац” је успела приповетка о болести једне мајке која „треба да умре зато што је страх да рађа децу коју неће моћи да исхрани”.

Оčekивало се од Конфина, и још неких, да литерарно уобличи Лесковац, да на животу његовог друштва што пре изврше пресек и да га унесу у књижевност. Конфинова прича „Кијамет с гробљем” примљена је као лак убод у тему коју је био дужан да обради ваљано, ако је хтео да његово спосатељство представља извесну културну вредност. Исти је случај и са његовом причом „Једна афера”, али не по њеној уметничкој обради већ по њеној концепцији која је ако не у целини, довољно поентирана да би могла послужити за основу већег књижевног дела о Лесковцу („Али никад се није десило, бар не у нашем граду, да је један адвокат био покраден”).¹⁵³

Жак Конфино је имао све материјалне услове да би слободно могао приказати живот једног интересантног града у свој његовој наготи и нескладу, да би се слободно могао ухватити у коштац са једном бандитском немани у чијем ропству је стењао велики број његових земљака, а да би оштрим оруђем (и сатиром, а не само хумором) могао ударити по њој.

Али стварни реквизити којим је овај писац располагао били су, како изгледа, и сметња за једно уметничко стварање са прогресивним тежњама, јер је и Конфино плаћао трибут својој друштвеној класи.¹⁵⁴

151 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 36.

152 Исто, стр. 37.

153 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 38.

154 Д. Трајковић, Из нашег Манчестера, Београд 1953. године, стр. 110 -122.

Пре рата Конфино је написао (заједно са својом супругом Гретом) и две комедије - „Плагијат пред академијом” и „Крв није вода” од којих је прва играна у Народном позоришту у Скопљу и Сарајеву, а друга у Скопљу и Нишу.

После рата, исти писац објавио је неколико збирки хумористичких прича: „Ротаријанци”, 1947, „100 година – 90 гроша”, 1952, „Лекареве приче”, 1953, „Нове хумореске”, 1960. и „Пожури, докторе!”, 1972. године.

Сем тога, као што смо поменули, његов предратни роман „Мој Јоцко” доживео је ново издање као „Моје јединче”, 1953. године.

Од Конфинових послератних драмских дела објављена су: „У среду се региструјем”, 1952, „Заклињем се”, 1957. и радио-драма „Мамин велики син”, 1960, а игране у разним позориштима: „У среду се региструјем”, „Сирото моје паметно дете”, „Експеримент” и „Луда болест – љубомора”. Као радио драме извођене су: „Мамин велики син”, „Лекар у дилеми”, „Трешњин рођендан” и „Зденко Надувенко”.

Конфинова збирка хуморески „Лица и налицја” преведена је на португалски и објављена у Рио де Жанеиру (Бразил), док је њен аутор превео роман Шалома Алејхејма „Маријенбал”.¹⁵⁵

Конфино је био врло плодан као хумориста и комедиограф. Његовом укупном делу може се дати позитивна оцена са критичком оградом какве ја напред изнета, као што је она која потиче од рецензента Конфиновог романа „*Јеси ли ти разапео Христа*” (Београд, 1968).

О тој књизи, која у ствари није роман, већ представља својеврсни концерт разних ауторових хуморески, са ликовима нама већином познатим из ранијих његових прича, у који је грађен на некаквом топожем антагонизму у респективној друштвеној средини, Оскар Давичо је написао:

„Роман Жака Конфина „*Јеси ли разапео Христа*” - прича са својственим шармом овог старог и угледног писца судбину Јевреја из једне србијанске паланке. Радња се дешава пред Други светски рат и завршава се окупацијом и масовном „ликвидацијом јеврејског питања”.

То је онај трагичан акценат финала који лебди над овом књигом од часа кад је отворите. Нека се прича судбина дечака и девојчице, мучан живот јеврејске и српске сиротиње, нека се причају љубавне згоде младих људи разних вера, нека се описују празници, свечаности, отварања „радњи” и друге перипетије овог романа, нека то приповеда Жак Конфино на свој хумористички начин у традицији Переца и најбољих странаца Шалома Алејхејма, трагичан је ваздух, покрети, ликови свих људи који пролазе овом књигом. И можда је то разлог што издвајам ову књигу из обимног опуса овог писца, што је сматрам његовим најбољим и најкомплетнијим делом, делом високе људске и књижевне вредности.”¹⁵⁶

II

Као гимназиста, био сам ученик Жака Конфина.¹⁵⁷ Касније, кад год бисмо се срели, Жак ме је ословљавао са „*драги земљаче*” (а свакако и своје друге ђаке – земљаке). Знао је за моје склоности према хумору и шали и да радо причам и препричавам вицеве, па га је то, можда, више мени приближавало. Увек, кад год бисмо се срели, застао би да мало поразговарамо. Његово прилажење било је присно, другарско, што ме је храбрило да пред њим „*свашта*” причам. Жак је увек више волео да слуша, више да „*купује*” но да продаје оно што у себи има хумора. Бивало је да ја у његовом друштву пред другим изнесем и неку шалу на његов рачун. Он би се слатко смејао што је за мене био знак да ми не замера. Ево неких анегдота из живота др Жака Конфина, мога земљака.¹⁵⁸

Био сам службом у Скопљу када је Скопско позориште припремало и приказало Жаков комад „*Крв није вода*”. Срели смо се у кафани „*Маргер*” и он се јако обрадовао и позвао за његов сто. Са њим су седели неки глумци које сам ја добро познавао, а и неки непознати. Понудио ми је улазницу за премијеру, али сам ја одбио, јер сам уживао бесплатну карту, као новинар.

После премијере, по договору, нашли смо се опет код „*Маргера*”. Он је већ седео са својим друштвом и кад ја нађох, он ме пресретне шалом на свој рачун:

„Е, мој земљаче – пропаде твој Жаче!”

155 Д. Трајковић: „Преглед...”, стр. 39.

156 Исто, стр. 40.

157 У Лесковачкој гимназији Конфино је предавао хигијену.

158 Добровоје Каписазовић, Сећање на др Жака Конфина, Помак, бр. 2. јануар 1997. У напомени уредника стоји да је достављен Т. Н. Цветковићу 1981. године за I манифестацију Конфинови дани хумора и сатире, одржаној јуна 1981. године у Лесковцу.

То изазва смех, а ја онда одвалих:

„Христос је од воде правио вино,/ А крви и воду помеша Конфино...”

%

Кад се после рата сретосмо први пут (Жак је још носио неку униформу и титовку), ја узвикнух:

„Поздрављам доктора Жака/ партизанског јунака!”

Једном код „Безистана” беше са неким глумцима (сећам се Геца) и када ја приђох, Жак ми рече да ће ускоро премијера његовог комада „Сирото моје паметно дете”, а ја одвалих:

„Лако је Вама! Ем Јеврејин, ем Лесковчанин, ем доктор, ем писац...”

А Жак прихвати:

„Ато – ем Лесковчанин, ем поп, ем новинар, ем – лисац!”

И кад се сви насмејаше, он ме благо ухвати за руку и другом помилова, желећи да ублажи своју жаоку, и рече:

„Знаш, оно „Л” је штампарска грешка”.

%

Због своје бољке (био је асматичар), избегавао је кафане, али би, ипак, навратио понекад, али на кратко. Шетао је више. Па ни кад се седи по кафанама није остајао дуго. Ја сам редовно са својим друштвом био испред „Градске кафане”. Кад наиђе Жак, приђе, чучне и обично ме пита:

„Нешто ново?”

То је значило: имали ли који виц. Ја бих му увек понешто испричао и он би одмах устајао и одлазио даље.

Када га је његова бољка више притегла, почео је да носи штап. Први пут када је наишао са штапом, ја га, као да га окуражим, дочекам:

„Гура Жаки као младић сваки!”

Он се насмеја болно и узврати. Боље да си рекао:

„Види Конфина пост’о – вуцибатина!” (Показа на штап и продужи).

Када беше издао књигу „Јеси ли ти разапео Христа” – позвао ме телефоном да га посетим - „*да нешто поратимо*”. Ја му одговорих:

„Пошто ти ниси разапео Христа, доћи ћу!”

Посетио сам га, наравно, и тада ми рече да је наумио да заједнички напишемо један позоришни комад, комедију на рачун лесковачких чорбација, који су били нека врста мецене, за оснивање и издржавање лесковачког Народног позоришта. То је идеја коју би требало да остваримо. И зато да претходно сваки понасоб сачини скицу – па да после усагласимо шта ћемо и како ћемо. Ставили смо и рок. Њему се журило, ваљда због болести и неког предосећања. Сачинили смо скице по својој замисли и одржали неколико радних састанака, али нисмо докрајчили посао. Његова се бољка погоршавала, и прекинули смо рад.

Ти „*синописи*” (радне скице) код њега су остали, а ја, после његове смрти, нисам се постарао да их потражим од његове супруге, а видим да сам погрешно. Ускоро умре и Жакова супруга, а у његовој заоставштини не пронађох тај рукопис.

Ш

У „Помаку”, листу за књижевност, уметност и културу Удружења писаца Лесковца на насловној страни 19. броја, јануара 2001. године, објављен је (уз фотографију др Жака Конфина) прилог књижевника Томислава Н. Цветковића: „*Жак Конфино – лекар и литерата*”.

Од Лесковца, где је завршио основну школу и Нишу Гимназију, преко Београда, где је завршио вишу Гимназију – пут га је водио у Беч, где је уз помоћ јеврејске хуманитарне организације „Потпора” уписао Медицински факултет, завршио га је у Берну 1918. године.

У току Првог светског рата, са српском војском преживео је „Голготу” преко Албаније. Имао је чин санитетског поручника. По завршетку рата, указом од 14. априла 1920. године, постављен је за лекара среза ЗВИШКОГ, где остаје до 14. децембра 1920. године. Почетком 1921. године Одбор општине Лесковац изабрао га за градског лекара. Конфино се није ограничио само на лекарску ординацију, „ординирао” је и у листу „Лесковачки гласник”, где је имао сталну рубрику. *Писао сам, вели Конфино, више да убијем време, него да обезбедим своје место у историји књижевности!* Конфино је учествовао и у Другом светском рату као резервни санитетски капетан I класе. Тридесетих година постао је *стални дописник „Политике”*, која му је прву хумореску објавила 1932. године, што је било, према

казивању Конфина, пресудно за његово изразито бављење књижевношћу. У БИЛТЕНУ Удружења Јевреја из Југославије у Израелу (Тел. Авив, 25. новембра 1975), сећајући се почетка сарадње са „Политиком”, Жак Конфино наводи: „Догодило се ово: једна моја прича нашла се цела преписана (из „Лесковачког гласника”) у „Политици”. Наљутио сам се, јер прави писац није био наведен. А било ми је и драго: био је то недвосмислени знак да то моје писање нешто вреди. Једном, док сам био у Београду, свратио сам у „Политику” да извидим како му то постојава. Имао сам и једну причу у цепу и решим се да је понудим, уверен да ће „Политика” то одбити. А ако то учини имао сам говово питање: а оно што сте из „Лесковачког гласника” преписали, то је добро, зар не? Ондашњи уредник Живко Милићевић прими ме лепо, прочита причу и каже: „Добро, све је у реду, лепо је то, објавићемо Вашу причу... и било је тако – прва прича и то објављена у „Политици”. Следовале су потом друге моје приче, само сам их у „Политици” објавио више од стотине. Потом су дошле књиге, романи и све остало, и кад ме питате ко је на мене утицао, онда тачан одговор гласи: била су то Шалем Алејхем и Михаил Зашченко, али и Живко Милићевић...”

Према библиографији књижевних дела, Жак Кофино је *објавио девет књига кратке прозе*: Моји општинари, 1934, Лице и наличје, (хумореске) - пре рата; Ротаријанци, Жежева прича, Хумористикон, Лекареве приче, Нова хумореска, Пожури, докторе - после Другог светског рата. *Објавио је и пет романа*: Мој Јоцко (пре рата), Моје јединче, Мамин велики син, 100 година – 90 гроша и Јеси ли ти разапео Христа (после рата). *Штампано му је и 5 драмских текстова*: Сирото моје паметно деце, Заклињем се, У среду се региструјем, Крв није вода, Луда болест љубомора. *Два драмска текста су извођени, а нису штампани*: Плагијат и Штрајк у заробљеничкој болници, као и роман Заробљеници добровољци.

Конфинов роман „*Мој Јоцко*”, у издању Геце Кона, 1937, године, ушао је у избор Славка Кораћа „Српски романи између два рата (1918-1941)”, објављен 1982. године. Библиограф А. Арантовић наводи још 202 јединице приповедака и хуморески објављених у периодици, и 23 јединице новинских текстова (репортаже, критике, преводе, полемике...).

У анкети „Политике” Драгослава Адамовића Зире: Ко је на вас пресудно утицао и зашто”, Конфино одговара: „Хумором и ведрином ја сам, текорећи, наследно оптерећен. За мога раног детињства, смех нам је у кућу доносила моја стармајка, по оцу... Имала је драго, смешно, ружно лице, чини ми се да би јој сваки комичар могао позавидети на тој њеној „фаци”, а то је врло много доприносило смешнијем ефекту њених казивања. Онда отац, био је врло познат и врло популаран шалвивиџија у мом родном Лесковцу. Иако је само обичан, сиромашан лимар, на нивоу оне познате „дан и комад”, био је омиљен у друштву и чаршији. Умео је да прича, да се шали, био је неисцрпан у коментарисању дневних згода и незгода, од оних обичних до оних политичких...”

Позоришни комади Жака Конфина, пре и после Друго светског рата, били су на репертоару бројних путујући позоришних трупа и позоришних кућа Битоља, Скопља, Лесковца, Ниша, Зајечара, Крагујевца, Београда, Новог Сада, Загеба, Птуја, Трста, Варшаве... *Комад „Сирото моје паметно дете”, на пример, спада у четири највише извођена комада у Југославији, у једној сезони*. Лесковачко Народно позориште извело је „Сирото моје паметно дете” 1959/60; комедију „Луда болест љубомора” (премијерно) 1964, а други пут 1981. године у оквиру манифестације Конфинови дани хумора и сатире у част Жака Конфина.

Пре Другог светског рата Скопско позориште, приликом вишенедељног гостовања у Лесковцу, извело је (премијерно) два комада Жака Кофина: „*Плагијатор пред академијом*” и „*Крв није вода*”. Комад „Плагијатор пред академијом” (потписали су Грета, Конфинова супруга и Конфино), изведен је јануара 1936. године и у Народном позоришту Сарајева. Сарајевски часопис *Преглед* бележи да је комад са драмског гледишта интересантно постављен који држи гледаоце у извесној напетости до краја. У овом комаду, наставља хроничар, има радње, има заплета, има ефекта, а има и сатире. Све је доста згунуто. Публика је приредила срдачне овације ауторима (Грети и Жаку), изазивајући их неколико пута пред застор. На сцени Народног позоришта у Лесковцу, „Плагијат” је, у нешто измењеном облику, изведен у оквиру IV манифестације Конфинови дани хумора и сатире 1994. године у режији Давида Путника.

Жак Конфино је последњи пут боравио у Лесковцу 1973. године за време III смотре класика на југословенској сцени, значајне манифестације југословенског глумишта. Гост смотре, установљен у част годишњице Позоришта без благајне у Лесковцу, 3. октобра 1971. године.

Конфино је одликован Медаљом града Лесковца за изванредне заслуге за развој Лесковца, а на предлог управе лесковачког Народног позоришта Орденом заслуга за народ са златном звездом. Целокупна заоставштина др Жака Конфина, љубазношћу Савеза јеврејских општина Југославије и Јеврејског историјског музеја, уступљена је Лесковцу и чува се у Народном музеју Лесковца.

(...) Лесковац је овековечен у делу Жака Конфина, лекара и књижевника, публицисте и преводиоца, друштвеног радника и хуманисте.

IV

У 19. броју Помака (јануар 2001) огласио се Николај Тимченко прилогом „*Конфино и предратни Лесковац*.” Овај напис односи се на Жака Конфина, лекара и некадашњег суграђанина кога се, по својој прилици, сећају сви старији Лесковчани и књижевника који је несумњиво значајна фигура књижевног живота Лесковца и коме је место и у српској књижевности, прозној и драмској, посебно као хумористе; Конфино је, наима, годинама испуњавао странице престоничких листова. Жак Конфина повезује један лук о коме треба да водимо рачуна размишљајући о култури града и књижевном стваралаштву у њему; наима, ово је сусрет оних који учествују у садашњем књижевном тренутку Лесковца са писцем који стоји на почецима књижевног стваралаштва овде; тај лук протеже се на неких осамдесет година овог (XX века) који је на измаку. Конфино је, наима, почео да пише негде средином двадесетих година и, разуме се, том својом активношћу скренуо пажњу лесковачке јавности.

Нажалост, Конфино је напустио Лесковац већ 1936. године. Нећу да улазим у разлоге овог одласка. Напомињем само да је Конфино у граду имао уходану и успелу лекарску праксу, да је имао свој санаторијум који је у сваком случају значио нешто више и опремљеније од обичне амбуланте какве је имао већи број лесковачких лекара. Само ћу указати на једну чињеницу; Конфино је, као хумориста, као човек од духа и радозналости, као посматрач људских физиономија и нарави, имао мало искошен поглед на људе, па и на град у коме је живео, а коме по пореклу припада, и на суграђане са којима се свакодневно сусретао и у својој ординацији и на улици; као добар посматрач. Конфино је, нема сумње, уочавао и оне карактеристике суграђана које они нису били баш склони ни да покажу нити да буду примећене а још мање да о њима на овај или онај начин буде говорено; с друге стране, пак, Лесковчани нису увек са разумевањем гледали на лекара, „озбиљног човека” и домаћина који се бави писањем, дакле нечим другим, а не само својом основном делатношћу и самим тим занемарује своју лекарску праксу, тим пре што су многи Лесковчани то „*занашење*” писањем сматрали испразним послом, тачније бесмислицом. Није им се допадала ни поза шерета коју је Конфино често на себе узимао и тако карикирао чаршилије и озбиљне занатлије и грађане; наравно, Конфино није имао никакве зле намере већ је једноставно давао маха свом хумористички оријентисаном темпераменту, али ипак можда његову праву мисао изражава једна реченица коју је написао и објавио у „Лесковачком гласнику” 5. октобра 1930. године. Та реченица гласи: „Кад се о неком рекне да је „прави Лесковчанин”, то он сигурно није заслужио особинама које се стављају у први ред људских врлина”.

(...) Конфино је, наима, 1934. године у Београду, у популарној колекцији „Наша књига”, коју је уређивао један од знаменитих београдских уредника Живко Милићевић, објавио своју прву књигу коју је назвао „*Моји општинари*”. Та књига није прошла у Лесковцу незапажено. О њој су писали Сретен Динић и Јован Јовановић, први похвално, друга чак врло негативно. Главна замерка је била да Конфино није приказао лесковачку средину и да није у току са тенденцијама савремене књижевности а те тенденције су се сводиле на захтев присталица тзв. социјалне књижевности да се пише кратко о социјалној ситуацији у нашем друштву. Тако су се разишли Конфино и Лесковчани пре рата, и то како лесковачка чаршија, тако и лесковачки интелектуалци, учесници у књижевном животу, они Лесковчани који су се бавили и књижевном критиком. Конфино није обрађивао живот Лесковчана и живот града, то је замерка и Драгољуба Трајковића у његовом иначе *благонаклоном приказу* Конфиновог књижевног рада. Међутим, у питању је, као што је врло често случај, неспоразум: од Конфина се тражило нешто што он није желео да приказује и третира у свом књижевном делу. Кофино заиста није желео да пише о лесковачким већ уопште о људским наравима, и то тако да те људске карактеристике види у незлобовом, помало истина у кропном огледалу, ако смем тако да кажем. Конфино је брз на потезу, са мало речи, без нарочитог удубљивања слика ликове који промичу пред читаочевим оком и никада нису наказне, без обзира на њихов каактер који се назива, али који никако није „позитиван”.

Кофинова литература је литература једног хумористе који искоса али без пакости гледа на људске несавршене нарави.

Није сасвим тачно да у Конфиновим делима нема одблеска оног што бисмо назвали Лесковчанима и Лесковцем, дакле грађе коју је уочио и мотива до којих је дошао живећи у овом граду. Тако је, на пример, у београдском часопису „Мисао” 1933. године Конфино објавио причу под насловом „*Све за партију*”. Очеvidно да је писац имао у виду мотиве које је понео из Лесковца; можда је и лик главног јунака неки Лесковчанин, жртва партијске ујдурме. Али је такође очевидно да Конфину није стало да слика лесковачке нарави и лесковачке партије, већ да прикаже накарадно устројство партијског живота које доноси незгоде људима који помало из наивности, помало из помисли да могу извући некакву корист, учествују у партијском животу, тачније у наличју партијског живота. Конфино и као личност и као писац није довољно упознат и проучен, и о њему, без обзира на појачане напоре, тек треба да се размишља и пише. Један од начина да се Конфино приближи нама и да га боље разумемо и прихватимо, јесте брижљивији однос према његовој заоставштини.

У под насловом „*Жак Конфино – хуманиста и писац*”, проф. др Тихомир Петровић пише да је др Жак Конфино био личност скројена од неколико бића, свестран – писао је приче, романе, драмске текстове, репортаже, преводе. Мало је плодова имагинације, које он, као писац, није окусио.¹⁵⁹

Иако је Конфино писац који, у строгом одабиру стваралаца нашег поднебља заузима значајно место, његов свеукупни рад до данас није истражен. Конфино није уметник средње руке и слабашне имагинације. Уколико његово дело подлеже белетристичком просеку, оно не оскудева у погледу инвенције и оригиналности. Конфинов дело, зацело, карактеришу конститутивни елементи класичне школе; комплетна фабула, објективност, затворена конструкција, логично устројена синтакса и поступак који не измиче контроли. Аутор је у свом сразмерно богатом књижевном опусу обухватио шири круг тема и мотива. Слободна имагинација, песничка слика, метафора и смех, идеја, елементи су његове поетике и његовог певања и мишљења. Притиснут, међутим, стегом владајуће (ондашње) књижевне праксе и лекарском етиком, Конфино писац је био телеолошки усмерен. Полазећи од става да нема бољег и здравијег штива од оног које проширује знање и упућује поруку, аутор ствара дело несумљиве катарзичне функције, дело кадро да лечи и уздиже дух. Неизбегавање моралних импликација, едукативна компонента која проводи читаоце сазнању, чини каткад Конфиново дело дидактичним. На поуци, спровођењу тезе, оклизнули су се писци велике репутације. Ту је зајазо свој таленат и др Жак Кофино. Но, не бих се, ипак, могло рећи да се Конфинова проза гуши под теретом дидактике. У бољим ауторовим причама и романима, сугестија извире, спонтано из садржине дела, из делања јунака, из радње и њене карактеризације, из тока приповедања и начина обликовања. Неретко, порука засија поетском сликом, ликови говоре сами од себе.

Хумор прожима свеукупно дело Жака Конфина; хумор је његова рудокопна жица и императив његове творачке природе. Конфинов хумор је радостан, доброћудан, пријатељски, благонаклон, благ, топао. Његов хумор није оштрих и грубих тонова, као што је, на пример, Нушићев или Домановићев. Нема говора о комици која наружује и вређа. Али, писац се чува да не пређе у нижу врсту комике и јефтине ефекат.

Реч „хумор” у европске језике ушла је с медицинском терминологијом. Хумор, опште је познато, чини човека здравим и психофизичком смислу. Но, Конфино би зацело рекао: „Драги моји, хумор оживљава и регенерише организам, побољшава целокупно расположење, одстрањује унутрашњу напетост. Здрав смех који извире нехотице тресе цело тело...”

Могло би се, свакако, говорити и о другим аспектима Конфиновог дела. Књижевни зналац и хроничар мирне савести може потписати да је у питању дело солиден књижевне вредности, опус пред којим се застаје с дужном пажњом и естетичном поштом по свим оцењивачким теразијама.

159 Проф. др Тихомир Петровић, Жак Конфино – хуманиста и писац, Помак бр. 19, јануар 2001. године.

VI

Доктор Жак Конфино припада плејади истакнутих лесковачких лекара у међуратном периоду, периоду између два светска рата.¹⁶⁰

Шира српска и југословенска јавност више га познаје као приповедача, романсијера, драмског писца, а надасве хумористу. Бранко Ћопиће је записао: „Моја посебна слабост је савремени писац Жак Кофино, који ми је исто толико драг као и Бабељ или Шалом Алејхем, јер његов хумор ме подсећа на хумор ових великих писаца”.¹⁶¹ У његовом животу и раду су постојале неколико својеврсних дихотомија: професија лекар и љубав за литературу, обичаји својствени Србима и традија јеврејства, професионални хуманизам и књижевна даровитост.

Конфино је припадао колонији сефардских Јевреја, која се доселила најдаље у дубину српског југа, а доминирали су у Београду и унутрашњости Србије. Они су махом били интеграционисти, односно за њих је јеврејство само вера, али не и нација, па су се писали као „Срби, Мојсијеве вере”, што је чинио и Ж. Кофино.

Рођен је крајем XIX века, 22. јуна 1892. године у Лесковцу, у занатлијској породици. Основну школу и Нижу гимназију завршио је у Лесковцу, а вишу Прву београдску гимназију 1910. године. Исте године се уписао на Медицински факултет у Бечу, где је положио први ригорозум. Наставио је медицинске студије у Берну (Швајцарска), где је положио други и трећи ригорозум 1917. године. Према „Протоколарном извештају медицинског испита који не даје право на докторску „титулу” од 25. јула 1917. године, потписаног од декана Медицинског факултета у Берну проф. др Л. Ошера, Конфино је имао следеће оцене (у загради је име испитивача): I ригорозум: анатомија и физиологија – ослобођен. Положио у Бечу. II ригорозум: медицинска хемија 3 (Бирт), фармакологија 3 (Бирт), судска медицина 4 (Ховалд), патолошка анатомија 5 (Вегелин), интерна медицина 4 (Ховалд), хирургија 5 (Кохер); III ригорозум: порођаји и гинекологија 3 (Тунгеберг), очне болести 4 (Сигрист). Радио је докторску тезу код знаменитог професора хирургије Теодора Кохера (1841-1917), Нобеловца, али је због смрти професора морао да мења тезу. У току боравка у Швајцарској, био је асистент у санаторијуму „Бритезу” од септембра 1917. до краја марта 1918. године, а затим на Хируршкој клиници у Лозани код професора Руа (Roux) до августа 1918. године.

Указом од 14. априла 1920. године, постављен је за лекара среза звишког са седиштем у Кучеву. Септембра 1920. године постављен је за лекара среза рачанског, округа ужичког. Премештен је за лекара среза битолског 14. децембра 1920. године. Био је у државној служби до 19. фебруара 1921. године. После оставке на државну службу, изабран је од одбора општине Лесковац за општинског лекара 12. маја 1921. године, али је паралелно развио и приватну лекарску праксу у својој кући у подножју брда Хисар. Приватна општа пракса му је одобрена већ 16. септембра 1921. За потребе своје приватне лекарске ординације почетком 1924. године набавио је први рендген-апарат марке „Сименс” у Лесковцу, о чему је обавестио пацијенте преко новина.¹⁶² Следеће године, 11. јуна 1925. по претходно прибављеном мишљењу Санитетског савета, одобрено му је право приватне праксе у Врњачкој Бањи. У Врњачкој Бањи је ординирао само преко лета у Бањској полклинници, која се налазила у вили „Зора”.

Две године после оставке на место општинског лекара (1926), заједно са др Душаном Деклевом (1896-1980), хирургом и оснивачем хируршке службе у Лесковцу, отвара приватну болницу (тзв. санаторијум) у Улици Војводе Мишића, 15. априла 1928. године, где се некада налазио катастар. Потом су саградили нову зграду за потребе санитарнијума у Улици Сурдуличких мученика бр. 2, који је почео са радом 1933. године. Санаторијум је био намењен за лечење унутрашњих, хируршких и женских болести и поседовао је салу за операције, породилиште и рендген-апарат. Поред тога, у новинама је обавештено

160 Др Нинослав Златановић, Лекарска каријера др Жака Конфина, Наше стварање бр. 3, 1997. године; Др Нинослав Златановић је рођен 1957. године. Медицински факултет је завршио 1979. године. Специјалиста опште хирургије од 1987. а од 1997. примаријус. Ради у лесковачком Здравственом центру, Објавио је више стручних радова.

161 Поговор у књизи: Жак Конфино, Јеси ли ти разапео Христа, Београд, Јеж, 1968.

162 Лесковачки гласник, 23. фебруар 1924.

грађанство да Санаторијум располаже, поред рендгена за дијагностику и одељењем за физикалну терапију: кварц, дијатермија, одељењем за хидротерапију и лечење плућне туберкулозе „давањем пнеумоторакса”, тадашњег моћног средства против ове болести. За време у коме се Лесковац називао „Српски Манчестер”, а Лесковчани „Манчестерци” Санаоријум је био модерна здравствена установа са око 20 постеља, савремено кондипирана и пружао је све здравствене услуге као и лесковачка болница.

Међутим, Конфино се поред практичног лекарског рада у Санаторијуму све више бавио и писањем, тако да је у „Лесковачком гласнику” имао своју сталну рубрику. Године 1936. одлази из родног Лесковца за Београд претходно предавши свој део Санаторијума др Душану Деклеви. Деклева је у Санаторијуму радио до 1948. године када је Санаторијум национализован за потребе гинеколошко-акушерске службе. Сада је то зграда Музичке школе „Станислав Бинички” после пресељења породилишта (1973) у зграду новосаграђене болнице.¹⁶³

У Београду, почев од 1938. године, бавио се такође приватном праксом и исте године је у Паризу свршио седмомесечни курс за бронхијалну астму од које је и сам боловао. После капитулације Краљевине Југославије, заробљен је и интерниран у логор Бољако (Италија), одакле је пребегао 1943. године у Швајцарску, где је била његова жена Грета Тиб, која је радила као главни секретар Друштва за помоћ Југословенима у Цириху. У Швајцарској је уређивао илегални лист „Слобода”, али су га денуцирали монархисти, па су га швајцарске власти ухапсиле. Убрзо је ослобођен и са групом лекара прикључио се партизанском штабу на Вису, а од октобра 1944. до марта 1946. је лекар Главне војне болнице у Београду. Потом је био лекар Јеврејске општине и Јеврејског дечјег дома, као и председник Јеврејске општине у Београду.¹⁶⁴

Умро је 16. августа 1975. године у Београду, где је и сахрањен.

VII

Добар дан, др Жак Конфино! Прелиставао сам и ишчитавао табакe и табакe, а изгледали су да су недирнути и после толико година. Наједном полутабаку, из досијеа др Љубомира Балића, били су отштампани премештаји лекара за септембар 1920 године... др *Јаков Конфино*, лекар среза звишког, округа пожаревачког, премештен за лекара среза рачанског, округа ужичког!? Поред толико спискова лекара, апотекара, дентиста, бабица пожаревачког округа, по први пут се сусретох са Конфином и не слутећи у које ћу се пустиловине уплести.¹⁶⁵

Следећи логику, потражих досије др Јакова Конфина, који је похрањен у Архиву Србије. Исписао сам у свеску основне податке и пресликао његову диплому Медицинског факултета у Берну 1918. године. Истога дана, по повратку кући, развио сам снимљени материјал. Разгледајући оштрину снимака, приметих на филму да сам снимио диплому Јакоба Конфина.

Био сам у дилеми да ли сам уписао право име лекара. Још већа конфузија настаде када сам у Медицинском годишњаку Крањевине Југославије за 1933. годину пронашао да у Лесковцу ради др Жак Конфино, који је дипломирао 1918. године. Имао сам неко олакшање и податак више за поређење, а изгледало ми је као да ми је све познато. Потражио сам податке о књижевнику Жак Конфину у Просветиној енциклопедији. Коцкице мозаика убрзо су се сложиле: Писало је „Конфино Жак, лекар и писац, рођен у Лесковцу 1892. године. Завршио Медицински факултет у Берну 1918. године.

У дубокој ноћи био сам окружен папирима и књигама, нисам био још задовољан. Прву загонетку, коју сам желео да решим, било је питање имена. Започео сам игру Ларусовим и нашим француским речницима. Тако пронађох синоним за имена *Jagues* (Жак) – Јаков и Јакоб – Јаков. Господин Кофино је засигурно добро познавао порекло свога имена, па је одабрао милозвучно име Жак, које је истоветно са именом које је добио при рођењу.

Др Жак Конфино је постављен указом од 14. априла 1920. године за лекара среза звишког, округа пожаревачког са седиштем у Кучеву, где је провео на служби пет месеци. Пронађени стереотипни биографски подаци о др Жак Конфину нису били довољни за

163 Н. Златановић, Седам деценија развоја хирургије у Лесковцу, Лесковачки зборник, XXXVI, 1996, стр. 61-68.

164 Лист личних и службених података, 23. новембра 1946, Архив Србије, Ф 75, К 200.

165 Др Душан С. Кастратовић, Потрага за др Јаковом Жак Конфином, Помак, бр 19, 2001; *Напомена*: Прилог са трибине Жак Конфино – лекар и писац, у Пожаревцу, 1997. године, у организацији Српског лекарског друштва, прилог др Душана Кастратовића, специјалисте за стоматолошку протетику. Ради у Дому здравља у Пожаревцу. Објављује романе из историје медицине и стоматологије. Написао је књигу Историја медицине пожаревачког округа 1822-1914, Медицински центар Пожаревац, 1991. за коју је добио награду СЛД 1992. године из Фонда проф. др Владимира Станојевића.

објављивање у књизи. Потражио сам у телефонском именику презимењаке др Жака, који ме упутеше на *Томислав Н. Цветковића*, књижевника из Лесковца. Такође и из Историјског јеврејског музеја ми га препоручише. У музеју сам пресликао фотографију др Жака Конфина. У београдској антикварници купио сам књигу „Крв није вода” која је имала исписану посвету писца.

Постепено сам улазио у круг поштовалаца књижевника Жак Конфина. Долазио сам до необичних података. Из преписке са проф. др Слободаном Ђорђевићем, оториноларингологом, сазнао сам да је видео сестру др Конфина у једном кибуцу, када је посетио Израел. Огњан Топаловић ми је послао његову књигу „Стари бањски лекар” у знак пажње за пружање помоћи при прикупљању података. На насловној страни фотографија групе лекара, међу којима и познати лик др Кофина. Пронашао сам вероватно и његов једини објављени рад из медицине „*Стање симпатикотомije код астматичара*”, публикован 1940. године у „Српском Архиву”.

Данас, после низа година, када нађем неки податак или илустрацију др Конфина, застанем и у тренутку као да се јавим: „Са добар дан, докторе Жак Кофино”.¹⁶⁶

VIII

О преводачком раду Жака Конфина врло се мало зна. Нашој културној јавности познато је да је „преводио” с немачког и португалског” (Лексикон писца Југославије). С немачког је на српски превео књигу Шаломе Алејхема „*Маријенбад*” (Београд, 1952), а са португалског две комедије савременог бразилског писца Педра Блока.¹⁶⁷

Жак Конфино је, међутим, преводио не само са страних језика на српски већ је и са српског на стране језике. Конфино је био полиглота. Говорио је немачки, француски, италијански, португалски, знао је сигурно и сефардски ладино језик, а преко њега вероватно и шпански (поред осталог, више књига на шпанском у његовој библиотеци говоре у прилог овој претпоставци). Има индикација да се служио и јидишем и руским језиком; његов биограф Живојин Јевтић, у брошури издатој у Нишу 1985. године, поводом 10. годишњице пишчеве смрти, напомиње, тако, да је Конфино још као студент преводио Шаломе Алејхема и Мијаила Зошченка. Могуће је да је познавао, бар у основним цртама, и хебрејски језик (провео је извесно време у Израелу, а у његовој заоставштини се налазе и књиге на хебрејском језику). На треба зато да чуди што се упуштао у превођење са страних језика на српски.

%

Полиглота - Оно што представља, међутим, велико изненађење, то је да се бавио превођењем са српског на стране језике. На том сегменту његовог стваралаштва, потпуно непознатој јавности, овде ћу се дуже задржати, будући да сам о Конфину као полиглоти и преводиоцу на стране језике нешто већ писао у једном броју „Помака”.

Конфинов преводачки рад са српског на немачки, француски, италијански и португалски језик није познат јавности из једног једноставног разлога: његови преводи нису нигде објављени или бар нема никакве потврде у пишчевој биографији да су негде у иностранству објављени. Они се налазе у његовој заоставштини (у лесковачком Народном музеју) и чувају се у рукопису (куцани, понеки од њих и у неколико примерака, на писаћој машини). Преводи нису датирани тако да се не може прецизно одредити време њиховог настанка.

Можемо само претпоставити да су настали непосредно после појаве оригинала на српском језику. Ако је та претпоставка тачна, излази онда да се оваквом врстом преводаштва Конфино бавио више од 30 година, од средине тридесетих до пред крај

¹⁶⁶ *Напомена*: Заоставштина Жака Конфина налази се у лесковачком Народном музеју. На иницијативу Томислава Н. Цветковића, а уз сагласност Савеза јеврејских општина Југославије и Јеврејског историјског музеја Београд, уступљена је 1981. године Народном музеју у Лесковцу. Заоставштина припада Етнолошком одељењу Народном музеја и представља значајну збирку. Књижевна заоставштина има 45 наслова књига и часописа, дела у рукопису (90 библиографских јединица, преводe (у регистру збирке заведено је и 19 рукописа на страним језицима, многобројни чланци, прикази, ордени и друга признања). О томе је у саопштењу посвећеном личности и делу др Жака Конфина, на научном скупу поводом 20. годишњице од његове смрти, одржаном 27. децембра 2000. године, детаљно говорила Слађана Трајковић, кустос етнолог лесковачког Народном музеја (видети опширније у Помаку, бр. 19, јануар 2001, стр. 5

¹⁶⁷ Проф. др Душан Јањић, Жак Конфино као књижевни преводац, Помак, бр. 19, јануар 2001.

шесдесетих. Највише, пак, изненађује једна друга чињеница: Конфино је преводио искључиво своје књижевне текстове. У нашој књижевности врло је редак случај да су писци преводили на стране језике своја књижевна остварења. Чинио је то, на пример, Душан Матић, преведећи на француски своје песме. Чешћи је случај да су са страним преводиоцима били коаутори превода својих дела (Васко Попа или Миодраг Павловић, на пример). Још једна чињеница пада у очи. Конфино је на стране језике преводио углавном своја драмска дела, своје комедије. Једини изузетак је превод на немачки језик романа „*Jesu li ti razapeo Христа*” (наслов у преводу *Wer hat Christis gekreuzigt*). По свему судећи, овај роман је требало да преведе Ина Брода, познати немачки преводилац наше књижевности, а Конфинов већ припремљен превод требало је да јој помогне у њеном подухвату. Види се то из рукописа превода три поглавља романа на чијем крају стоји да их је превела Ина Брода. Сви други Конфинови преводи односе се на његове комедије.

Овде се могу поставити неколико питања. Прво, зашто се наш писац определио за превођење својих драмских дела? Вероватно зато што је силно желео да се она играју на иностраним сценама, оцењујући да међународно признање може стећи онајпре као драмски писац, комедиограф. Друго, зашто је преводио само две своје комедије: „Крв није вода” и „Сирото моје паметно дете” (уз превод радио-драме „Случај професора Бркића” на француски језик *Le professeur Nicéphore*).

Сматрао је, чини се, да оне једино могу привући пажњу иностраних гледалаца (или читалаца) својом тематиком и идејама. Прва комедија (играна је први пут у Нишу 1936. године на сцени Народног позоришта Моравске бановине) имала је је тада актуелну тему и у њој је Конфино извргао руглу нацистичку расну „теорију” о чистоћи крви, а друга (извођена је 1957. године на многим позориштима у Југославији), лепршава, благог, незлобивог хумора, са занимљивим али не и превише компликованим заплетом, могла се онајвише допасти страниј публици. Конфино је, иначе, комедију „Крв није вода” превео на француски, немачки и италијански, а „Сирото моје дете” на француски, па немачки и португалски.¹⁶⁸ Интересантно је приметити да је прву комедију Конфино превео на три напред поменути језика заједно са својом првом супругом Гретом, Швајцаркињом (она је, уосталом, била и коаутор комедије). Најзад, треће или четврто, Конфино је за превод одабрао своје драмска дела зато што је, изгледа, његовом знању страних језика и преводилачком умећу највише одговарао разговетни позоришни језик.

%

Дубља анализа - Упуштајући се у анализу, додуше површну, превода двеју комедија на француски језик, ја сам утврдио да су Конфинови преводи сасвим коретни. Проводио је, наине, налазио праве еквиваленте да на француски језик верно пренесе оригинални текст. Није се притом слепо држао изворника и буквално преводио његове дијалоге већ га је где-где саображавао француском социо културном реализму. У сваком случају, Конфинови француски преводи предствљају, по мени, занимљива и хвале вредна преводилачка остварења.

Преводилачки рад Жака Конфина заслужује, свакако, још продубљеније испитивање и разматрање и оно би могло да допринесе потпунијем осветљавању личности и дела нашег писца.

IX

Светлана Велмар-Јанковић припада оној традицији коју су у српској књижевности створиле Исидора Секулић и Аница Савић Ребац.¹⁶⁹ (...) Светлана Велмар-Јанковић ће, описујући догађаје из свог (не)срећног живота, описивати и људе који ће бити нераздвајни део њеног живота и оставити трага у њему. Један од њих, свакако је и њен пријатељ и лекар, пореклом из Лесковца.

(...) Изврстан лекар и још бољи породични пријатељ, Жак Конфино је доста времена проводио у кругу породице Велмар-Јанковић. Један весео, насмејан, од добротe истопљен мајмунски лик – како га је Светлана описала - доктор Жак Конфино, умео је да усрећи Светлану на посебан начин.

Списатељица се са радошћу сећа зиме 1941. када ју је, болесну, посетио Жак, од милости прозван „Жакили”, а седећи поред ње, засмејавао је и прегледао. А када јој је објаснио да мора да јој да инјекцију и да ће је мало заболети, али само мало, Светлана му се препуштила

168 Видети оригинал превода, Помак, бр.19, јануар 2001, стр. 3.

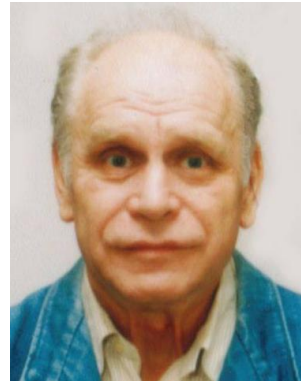
169 Марија Стојановић, Снажно уметничко сведочанство о Лесковцу и Вучју (Поводом дела Прозраци Светлане Велмар Јанковић), Српски југ, бр. 5, Просвета, Ниш, 2006; Овај чланак је, у ствари, надахнуто излагање Марије Стојановић, младе професорице српског језика на промоцији романа Прозраци у Народној библиотеци у Лесковцу.

без имало страха. И управо ће Жак угушити у Светлани страх од било које инјекције за читав живот. Штавише, Жак ће за њу бити најбољи човек, исцелитељ са најлепшим осмехом на свету. Зато ће се у њој и родити жеља да кад порасте буде, као и чика Жак, дечји лекар и писац. Пресрећно лице доктора Конфина у том тренутку заувек ће остати у Светланином сећању.

(...) Свог Жака, Светлана ће срести по завршетку рата у Београду, на летњој позорници, где је учествовао на књижевној вечери, са Десанком Максимовић, Душаном Матићем и Вељком Петровићем. Светлана и Жак отићиће потом њиховој кући. Светланина срећа, као и срећа њене мајке, била је, у тренуцима поновног сусрета, неизмерна.

Х

Конфино је писац кога књижевна историја и критика нису мимоишле, али му нису ни одредиле место међу писцима књижевности којој је припадао нити су шире и дубље анализирали и оцењивале његово дело – што, када је реч о српској књижевности, није никакав ни изузетак, нити посебан случај. Додуше, акрибични и поуздани Предраг Палавестра, у својој *„Послератној књижевности 1945-1970“* (Београд 1972), помиње Конфина на два места, међу прозним писцима који су сарађивали у првим бројевима часописа *„Књижевност“* (што значи да је учествовао у обнови књижевног живота непосредно после рата), и међу хумористима и сатиричарима, одајући му признање и констатујући, мислећи на сатиру уопште и његов прилог сатиричном сагледавању наше стварности: *„Принуђена на тегобна прилагођавања и на мучно вегетирање на нивоу безазлених пошалица са људима без одбране, она се окренула хумору и бурлески, за коју су изразити смисао показивали Жак Конфино и Миле Станковић“*.¹⁷⁰

Конфина помиње и Јован Деретић у првом, ширем издању своје *„Историје српске књижевности“* (1983), наводећи да је овај писац написао неколико комедија, међу којима се издваја *„Сирото моје паметно дете“*, и да се огладао и у хуморористичкој прози.¹⁷¹

Наравно, Конфино припада и лесковачкој књижевној баштини, он је и лесковачки писац, и то је свакако разлог што су лесковачки хроничари културног и јавног живота и критичари написали у литератури о Конфину најопсежније текстове о његовом животу и делу. Ту првенствено мислим на *Драгољуба Трајковића*, *Брану Митровића* и *Јована Јовановића*, чијим је текстовима заједничко не само настојање да што свестраније прикажу Конфиново дело него и чињеница да у извесном смислу прозно дело претпостављају драмском и комедиографском. Трајковиће је у свом *„Прегледу“* Конфину дао прво место међу предатним лесковачким писцима стављајући поред њега само Брану Митровића. Међутим, најамбициознији међу Конфиновим критичарима, Јован Јовановић, питао се *„ко је Конфино и који су корени његове личности и врело инспирације његових дела“*. Брана Митровић, пак, има неке карактеристичне опсервације и даје општу оцену Конфиновог рада, констатујући да је Конфино *„ишао у разноврсност врста и материја све на рачун квалитета у обради, у разноврсност и обимност место у дубину“* и да се – како дословно каже – *„може сматрати драматичарем“*. Митровић додаје да су Конфинова дела приказивана у позориштима Југославије, али да он све до тог момента није стигао да их објави. Притим је набројао следећа Конфинова драмска дела: *Плагијат*, *Срото моје паметно дете*, *Заклињем се*, *У среду се региструјем*, *Крв није вода или Експеримент*. На жалост, Конфинова дела остала су необјављена, а није утврђена ни тачна библиографија; велика је штета што није угледала светло дана библиографија коју је сачинио и за коју је чак награђен наш заслужни библиограф и преводилац *Добрило Арантовић*.¹⁷²

(...) Тако, рецимо, Драгољуб Трајковић каже да је Конфино пре рата у заједници са супругом Гретом написао две комедије – *„Плагијат пред академијом“* и *„Крв није вода“*, и да су оба ова комада играни; први у Скопљу и Сарајеву, а други у Скопљу и Нишу.

После рата објављени су следећи комади: *„У среду се региструјем“* (1952), драма *„Заклињем се“* (1957) и радио драма *„Мамин велики син“* (1960). У разним позориштима играни су ови комади: *У среду се региструјем*, *Сирото моје паметно дете*, *Експерименти* и

170 Николај Тинченко, Књижевна баштина Лесковца, Жак Конфино позоришни писац, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тинченко, Лесковац 2007, стр. 74-75.

171 Исто, стр. 75.

172 Николај Тинченко, Књижевна баштина, стр. 75-76.

Луда болест – љубомира. Изведене су и радио драме *Мамим велики син*, *Лекар и дилеми*, *Прешњин рођендан* и *Зденко Надувенко*. Према „Библиографији оригиналне српске позоришне драме“ објављене на српскохрватском језику 1944. до 1977. Душана Јовановића, штампани су ови Конфинови радови: „*Код нас су сви млади*“ (једночинка, у књизи Седам једночнки, Београд 1950), „*У среду се региструјем*“ (Весела игра, Београд 1951), „*Заклињем се*“ (драма у пет слика, Београд 1957), „*Крв није вода*“ (фарса у три чина, Београд 1972), „*Две комедије*“ (Луда болест –љубомора и „Сирото моје паметно дете, Лесковац 1973). Према истом библиографу, у позориштима Србије и Југославије играни су ови Конфинови комади: „Три савремене комедије“ (Ниш), „Како сви – тако и ми“ (Сомбор), „Заклињем се“ (Ниш), „Сирото моје паметно дете“ (Шабац, Лесковац, Вршац), „Луда боест – љубомора“ (Лесковац). И најзад, да погледамо податке наведене у „Лексикону српских писаца“, књ. II, Матица српска: „*У среду се региструјем*“, 1952, „*Заклињем се*“, 1957 (овде означена као комедија), „*Мамин велики син*“ (овде означена као роман), „*Крв није вода*“, 1972, „*Две комедије*“, 1973, у лексикону се даље наводи да су изведени ови комади: „Плагиијат“, 1935, „Стари и млади“, 1952, „Сирото моје паметно дете“, „Луда боест љубомора“. Конфино је с правом сматрао „*Сирото моје паметно дете*“ за свој највећи сценски успех; то је комад који је игран у највећем броју позоришних кућа, а у Београду, у Београдској комедији доживео је несумљив успех јер га је публика прихватила и радо гледала, а о премијери су писали, између осталих, и *Финци*, *Бора Глишић*, *Слободан Селенић*, *Јован Путник* – све значајна имена наше театрологије и позоришта. Критика се сложила и у оцени комада и природе Конфиновог комедиографског талента и проседа.¹⁷³

XI

КОНФИНОВИ ДАНИ ХУМОРА – Томислав Н. Цветковић (1933- 2010) је љубав према своме граду посебно показао покренувши 1981. године књижевну манифестацију „*Конфинови дани хумора*“. Имао је свесрдну помоћ Савеза јеврејских општина Југославије, Скупштине општине Лесковац, Републичке заједнице културе, Народног музеја и Културно-просветне заједнице Лесковац. Ти први Конфинови дани хумора одржавали су се од 22. до 26. јуна 1981. године, а судионици су били људи од пера и пријатељи, Лесковчани, Београђани и пријатељи из других градова Југославије.¹⁷⁴

Жака Конфина већ шест година није било међу нама. О њему су говорили или писали др Сергије Димитријевић, др Владимир Михајловић, Добривоје Каписазовић, Јован В. Јовановић, Фадил Хаџић из Загреба, Бранко Ћопић, Ерих Кош и други, а од стране савеза председник савеза др Лавослав Каделбург, Еуген Вербер, глумец, преводилац и велики познавалац историје и културе Јевреја и књижевник Иван Ивањи.

(...) А онда је требало да прође десет година да би се организовао нови сусрет у сарадњи Фонда за културу Лесковац и Савеза јеврејских општина Југославије. Други „Конфинови дани хумора“ одржани су 25. и 26. јуна 1991. године. И опет велику радост и терет организације носи Тома. Након низа припремних састанака у Лесковцу и у савезу у Београду, поново је начињен богат програм. Отворена је изложба посвећена делу Жака Конфина. Приказани фрагменти из драмског репертоара и из прозе Жака Конфина, свирао је др Андреја Прегер, а значајан део посвећен је разговорима о хумору и сатири у делу Жака Конфина, као и о савременом тренутку хумора и сатире.

(...) Те године (1991) Томислав Н. Цветковић је, у име Културно-просветне заједнице Лесковца покренуо иницијативу да се установи награда за стваралаштво „Др Жак Конфино“. И од тада се „Конфинови дани хумора“ узастопно одржавају пет година.

Трећи „Конфинови дани хумора“ одржани су у једном дану, 24. јуна 1992. године, уз 100. годишњицу рођења Жака Конфина. У галерији позоришта отворена је изложба карикатура Миодрага Стојановића и Миодрага Величковића. О делу Жака Конфина говорили су Симха Кабиљо Шутић, мр Марко Недић, Давид Албахари, Саша Хаџи Танчић,

¹⁷³ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 78.

¹⁷⁴ Бранка Цидић, архивиста Јеврејског историјског музеја у Београду, „Томислав Н. Цветковић и Конфинови дани хумора“, Помак, бр. 51/52, јул – децембар 2010, стр. 4-5. . *Напомена*: Пренели смо највећи део овог прилога објављеног поводом смрти Томислава Н. Цветковића.

Николај Тимченко, Томислав Н. Цветковић и Драгомир Милосављевић, а Предраг Ејдус извео је монодраму.

Следеће године четврти „Конфинови дани хумора“, осим изложбе, трајали су један дан, 9. јула 1993. године. Аутор изложбе „Сефардска књижевност, издаваштво и публицистика на територији бивше Југославије“ Милица Михаиловић, управница Музеја нагласила је да, због ратне ситуације у земљи, на изложби није представљено стваралаштво Сарајева.

У октобру, 28. и 29. 1994. године одржани су пет „Конфинови дани хумора“. Отворена је изложба карикатура, разговарало се о делу Жака Конфина. Одржано је вече хумора и сатире, приказана је представа „Плагиијатор“, прво послератно извођење овог Конфиновог дела. Посебно је било занимљиво вече сефардске музике и књижевности. Крајем 1994. године Томислав Н. Цветковић иницира, у оквиру ТВ емисије „Људи говоре“, снимање „Сећања на Жака Конфина (1892–1975) у сарадњи са Јеврејским историјским музејем из Београда. Емисија је реализована почетком следеће године.

Последњи „Конфинови дани хумора и сатире“ одржани су 24. и 25. новембра 1995. године. Организован је Округли сто о Жаку Конфину. О њему су говорили Петар Волк, мр Марко Недић, Живојин Тасић, мр Симха Кабиљо Шутић, Саша Хаџи Танчић. Уприличене су промоције књига др Петра Волка и др Михаила Видаковића, монодраме изводе Вида Тодић, Јелисавета Сабљић, Маја Димитријевић, Ружица Сокић. Отворена је изложба карикатура Новице Коџића. На вечери хумора, сатире и афоризама учествују најбољи сатиричари.

Stas Timchenko

БОЖИДАР МИТРОВИЋ

I
Божидар Митровић је рођен 1913. године у Богојевцу, крај Лесковца. Доста касно је почео да објављује, али са оним што је издао или што је написао и оставио неће бити заборављен.¹⁷⁵

Најпознатији је по збиркама „Свирала уз рало“ (Раднички универзитет Лесковац, 1973) и „Добродошлица за птице“ (где је заступљено још неколико песника, Раднички универзитет Лесковац 1968).

II
МОРАВСКИ ОРФЕЈ – У Помаку бр. 49/50 (јануар – јун 2010) Томислав Н. Цветковић објавио је занимљив прилог о Божидару Митровићу, једином сељаку – писци из лесковачког краја под занимљивим насловом „Моравски орфеј“.

*„Ја видим облаке пуне грома
И силни тресак муње и сјај
А ја сам скроман сељак писац
Митровић Божа, моравски крај.“*

Митровић Божа је једини сељак писац лесковачког краја. У Лексикону писаца Југославије Матице српске и пропратног писма др Радмила Димитријевића – преписујемо: да је Божа Митровић рођен 25. децембра 1913. године у селу Прибоју код Лесковца, да је од школе завршио четири разреда основне школе, земљорадник и печалбар, учесник НОБ-а, да је ноћни чувар у штампарији „Напредак“ у Лесковцу, да је прву песму написао, како сам изјављује, 1961. године, а прве песме објавио у школским листовима: „Кораци младих“, „Будућност“ у Лесковцу, касније је објављивао у „Расковнику“, „Раду“, „Задругару“, „Нашој речи“, Нашем стварању“, „Трибини младих“, „Зборнику са митинга поезије“ у Лесковцу.¹⁷⁶

О Божиним песмама и о њему, писано је у „Књижевним новинама“, „Раду“, „Нашој речи“, „Вечерњим новостима“, „Расковнику“. Шездесетих година – сеоски учитељ га упутио на лесковачки Раднички универзитет у Клуб радника писаца који тек што је био формиран (1958). Од тада почиње Божино песничковање – напорно упорно друговање са песмом да „сам клеће граматику, речи и слова.“ У поговору збирке „Измирени дугови“ (посхумно издање, приредили др Драгиша Витошевић и Томислав Н. Цветковић), Витошевић о Божи пише: „... Митровић је леп пример самоучког почињавања и пробијања, напорног и у исто време ведрога улажења у свет књиге и песме.“

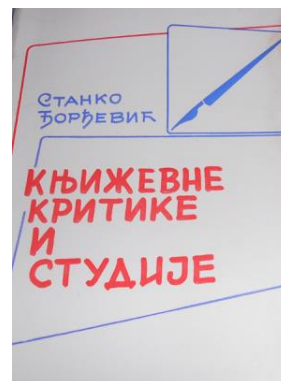
За Божидара Митровића, који је почео касно да пише, у педесетој години живота, остало је (у рукопису) нешто песама, недовршени роман „На слободној територији у XXVIII бригади“, збирка песама „Свирала уз рало“ (у издању Радничког универзитета, 1973), пет кратких песничких записа у антологији „Орфеј међу шљивама“ (1963) и збирка „Измирени дугови“ (издавач Запис, Удружење књижевника Србије 1981), потом преписка са Добрицом Ерићем, др Драгишом Витошевићем, др Владетом Кошутећем, Милојком Ђоковићем, Миливојем Павловићем, др Радмилом Димитријевићем, Момчилом Тошићем, Јованом Алексићем... Обраћао се ученим љидима, поверавао стрпљиво, исповедао спремним да га саветују, упуте, препоруче, слао песме, сејао семе самобдења и бивао све присутнији у листовима, часописима, на књижевним сусретима, разговорима... Завршне речи др Драгише Витошевића у поговору збирке „Измирени дугови“ гласе: „... Несумњиво обдарен, он је песник у „природном стању“ као руда ископана из тла. И као знак једног поштењеног измиреног дуга.“

¹⁷⁵ Станко Ђорђевић, приказ, Свирала уз рало, Раднички универзитет Лесковац 1973. године, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 93-94.

¹⁷⁶ Томислав Н. Цветковић, Божидар Митровић (1913 – 1980) – Моравски орфеј, Помак бр.49/50, јануар– јун 2010, стр.13.

III

СВИРАЛО УЗ РАЛО – Чetrдесет песама поете са села, који се већ јавио у многим нашим листовима и часописима заслужује пажњу утолико пре што је целом тематиком потпуно предан свом селу. Иако песме нису подељене у одељке, ми бисмо могли слободно рећи да су најлепше оне биографске иако заслужују пажњу и оне друге у којима истиче поштовање према пријатељима или размишља о неким битима живота.¹⁷⁷

*Нежна си као женске власи,
а мирс ти је тако врео,
осетићу те ма где си
и стопићу се над тобом цео.*
(Лири)

*Каква сам будала да ме свако стрви,
па и Јесењин беше слава клета;
Ето и мени је сада у крви:
Сањало сеоско да буде поета..!*

(Сеоски песник)

Такве су и песме: *Песма и рало*, *Ја стражар*, *Воз и месец*, *Моје речи*, *Песник у пољу*, *То сам ја* и друге. Један број песама посветио је пријатељима: *Рађање звезде* (Милану Здравковићу), *У библиотеци* (Свети Цветковићу), *Довиђења тмино* (Милојку Ђоковићу, новинару из Београда). Иако је објављена оцена да су у његовим песмама сажима народни фолклор, тешко би се прихватило такво схватање ако се проучи ова поезија која извире из срца, из правог песничког врела.

*Радујем се, мислим крај Мораве
На златно класје и дукатно зрење.*
(У пољу)

*Одјекују поља житна, поветарац хуји,
а у мени Поморавље новим ритмом бруји.*
(Моравско поље)

*Но срп, плуг ил коса,
ипак песма бива,
док ме мије роса
насред мојих њива...*
(Стих на њиви)

Описним стиховима његово село је лепо и кад је сунце, и кад је кошава, и кад је мрак и кад је дан. Село је видео и описао само лирским тоновима. Он је чак и поносан што има два заната... „Пишем, орем и дрљам“ – каже у песми *Два заната*. Прилаз сеоским темама му је оригиналан. Нема патетике, нема песимизма, нема тешкоћа од рада, нема ничег што угрожава добар живот сељака. Његова тема је осавремењена, блиска овом добу иако неангажована. Љубав га није занимала. Али, последња елегична песма је, у ствари, она тиха, неокрњена, искрена љубав из сеоских дворишта. То је породична љубав. За њу је требало заиста снаге. Он је пронашао прави начин. И та туга на њиви је само туга са оном која треба да дође и да га усређи.

*А кад је угледам пут села,
у грудима ми се отопи лед.
Е, сад ће бити испрашена њива цела
кад она узме до мене ред.*
(Туга на њиви)

¹⁷⁷ Станко Ђорђевић, приказ, *Свирало уз рало*, Раднички универзитет Лесковац 1973, *Књижевне критике и студије*, Литера Ниш 1979, стр. 93-94.

III

И за човека, вели наш народ, остане само добра реч. Па тако и иза Божидара Митровића, јединог сељака писца лесковачког краја. То не кажемо тек за *моменто мори*, тек да се јубиларно подсетимо оних што минуше крај нас у брзом мимоходу...¹⁷⁸

Дружевна реч љубави за човека, земљу, воду, небо – опори стих нашег Орфеја лебди нам у слуху, буди дамаре топле осећајности за природно, печално, тегобно и лепо, за патњу као извор сазнања.

*„Мораво, све ћу ја испричати
Неком далеком свету,
Нека они виде као у сну,
Где ти се белутак блиста на дну,
Створен у каменом цвету”*

Ишао је и посртао наш песник, како сам рече, „кроз машту и живот”, кроз неке плавичасте зоре, у којима „неки писар над свеском блене”. (У мозгу своје врту круњачу) и гура точак у свемир да крене – пловио је непознатим морима и галаксијама на свом песничком броду, питајући се: „Где сам”, молио помахнитала мора да „мирно ћуте”:

*„Ја сам ко славуј у луку села
што песму своју срцем извија
од које клићу поља и врела.”*

Полагао је пред собом и празним небесима паганске завете „као преци, врежом сплетен на њиви у селу”; свему што га је снашло, чему је био наредан, и кад му је смрт однела целу породицу, и кад је задње зрно безнадни спустио у бразду, пркосио је: „Горд као да је од мрамора”. Певао је свом завичају, родном Прибоју, Морави, Хисару, палом борцу, сам је клесао „граматику, речи и слова”, ослушкивао како „стриже тестера стабло данашњег доба”, стрепео од оног бремена ко би што нам свима „почива на плећа” (Т. Ујевић), он – „Основац, сужањ у огњеном паклу/ с оловком у руци против свих демона...” „Без сна и одмора и без једне луке”.

*У шљивику ме сунце у чело пољуби
У винограду ноћ поцима труби
У њиву ветар опипа па се изгуби
И само шану што те чуди:
Пркоси горд као да си од мрамора
И песмом млади поздрави свет
И прости радост као Тагора
За поља мира и купина сплет.
(Сељак песник)*

Да ли смо знали да је живео међу нама и овакав човек. Самотник један, из Богојевца, самоук, пропевао је у педесетим, написао прегршт стихова, оставио недовршен роман о партизанској XXIII бригади, песничке записе, писма уређивао људима душевним и мисаоним и сачувао одговоре... шта да се још каже о човеку чије је животно било трептало једнако под блеском муње над Моравом и у светлуцању ситних варки у којем га „крадом сета зауздава”. Може ли песник доиста да нестане док му „дланови ко фосфор горе” док види „себе на крају света/ Ко вагон на петом колосеку.”

Тако је певао Божидар Митровић, он који је видео и како „Живе песме клићу, вију се кроз пруже/ срце варнички ватру из човека.” Можда је ту одговор на питање о песнику и времену, можда у стиху Ђакома Скотија:

*„Ако те питају о мојој смрти
Не веруј у смрт песника”
(П.С. „Ако те питају”)¹⁷⁹*

¹⁷⁸ Др Зоран Чановић, Сећање на Божидара Митровића, Помак, бр. 6, 1998, стр. 8.

¹⁷⁹ Зоран Чановић, универзитетски професор, један је од ретких истраживача живота и рада „лесковачког Орфеја”.

У Песмопису, који је приредио проф. Мирослав Миловановић, налази се и име Божидара Митровића. О њему се говори као аутору заједничке збирке песама *Добродошлица за птице* (1966), где су, поред њега заступљени и Лазар Миленковић, Станије Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић.

*Скидам сан и росу са класја крај стазе,
провирила зрна па ме џаклић пазе...*

*Бујна влат се вије око мојих ногу,
високо се песма мог поља извија.
У свакоме грму и грбавом слогу
непомична роса трепери и сија.*

*Од уједа маште ни сан да ме скраси,
орошен до паса од праха на њиви –
Расковник у цвету Орфеје огласи,
језде на зеленку с пропорцем у гриви.*

*Крај извора скрितог слушај жуборења
потока и река наших родних села.
Кусни сласт живота из нашег корења,
проспи светлост зора са високог чела.*

(Песник у пољу)

*У шљивику ме сунце у чело пољуби
У винограду ноћ попцима труби
У њиву ветар опипа па се изгуби
И само шану што те чуди:
Пркоси горд као да си од мрамора
И песмом млади поздрави свет
И проспи радост као Тагора
За поља мира и купина сплет*

(Сељак песник)

Један од сељака песника, Божидар Митровић, почео је касно да пише и углавном се формирао у Клубу писаца при Радничком универзитету, а касније активно суделује у књижевном животу града. Стихови овог песника су једноставни, речи су свакодневне, обичне, али у сазвучју строфе постају мелдичније и топлије.¹⁸⁰

180 Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, Песмопис, Културни центар Лесковац, стр. 21.

БРАНА МИТРОВИЋ

I

Поред мале збирке „Искрице из Дубочице“ (Лесковац, 1935), Брана Митровић је пре (Другог светског) рата објавио још десетак кратких прича из живота људи у Лесковцу. После рата наставио је са писањем и објављивањем сличних састава, поред других, објавио је једну малу збирку краћих пропедака под насловом „Време протекло“ (Лесковац, 1971).¹⁸¹

У „Књижевној баштини Лесковца“ Николаја Тимченка објављено је поглавље „Журналистика и белетристика Бране Митровића“ (стр. 88 - 105). У тој књизи више од тридесет пута наводи се име Бране Митровића, који је био професор Лесковачке гимназије и Пољопривредне школе.

Године 1949. на првој књижевној вечери у Лесковцу, о којој је остао траг у Нашој речи (аутор Владимир Каменовић), учествовали су: Сретен Динић, Брана Митровић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић и Добривоје Каписазовић, од старијих, и Радмило Требјешанин, ученик гимназије, од млађих. Тимченко наводи (стр. 200 Лесковачке књижевне баштине) да је Брана Митровић од старијих културних радника и писаца најмарљивији сарадник Нашег стварања – уз Драгољуба Трајковића, Атанасија Младеновића и Жака Конфина. Од послератних песника, уз Бору Здравковића, дојена и вероватно највећег имена у оквиру поетског стваралаштва Лесковца, најприжељнији сарадник био је Томислав Н. Цветковић; као Бора Здравковић, он је био дугогодишњи уредник часописа а писао је и драме и публицистичке написе.

%

Књижицом „Искрице из Дубочице“ Брана Митровић се приказао као сликар једног сокака у коме је провео своје детињство и младост, а потоњим радом, он је почео да захвата и живот велике улице на коју овај сокак излази. Та улица започињала је у центру и протезала се до изласка из града према фабричком крају, лети покривена дебелим слојем црне прашине од које се у кишне дане правило блато, с обе стране нанизана сиротињским кућицама с пенџером до земље, уснутих кровова, давно неокречених, избушених и гаравих дуvara.

У овој улици, везане истом судбином као што су им куће живеле су или и данас живе наше старе познанице, Митровићеве и моје, старице чије животне историје личе на роман Пелагије Власове до њеног ослобођења од мужевљеве тираније, до њеног пробуђења: као и Пелагије, оне су имале мужеве пијанице, који су их редовно тукли; а њихови синови нису имали свој пут као Павле Власов, будући у свему налик на своје очеве, али их нису превазилазили у пијанчењу и скандалима по периферијским крчмама и бурделима. Њихови људи су остајали до краја свога живота несвесно робље које је стечену зараду давало на алкохол и свој век проводило у лудилу од пијанства и у беди, у свађама и тучама, и страдало од туберкулозе и других болести и невоља. Ниједна од њих није имала среће да до краја доживи судбину Ане Заломове. Многе од ових жена су и саме пиле и опијале се, и тиме још више отежале положај у коме су живеле са својим мужевима и децом. Лево и десно од ове улице, преко комплекса сиротињских кућа зараслих у бучумику и друге одвратне прашљиво биље, у које ниси смео да крочиш босом ногом, налазе се још две улице, везане с првом читавим низом тесних сокачића. То је онај крај нашег града на чијим становницима је лежао велики део првобитне акумулације лесковачке, која се протезала до наше дане. Међу њима је била савршена једнакост, карактерисана великим бројем деце на којој се и голим оком распознавао низак животни стандард њихових родитеља.

Пролетерски део града и материјал који смо само површно додирнули, Брана Митровић је узео да уметнички обради, да га унесе у литературу као колектив који је већ прилично био свестан и мислећи или који је још увек могао бити и несвестан, и отуда козервативан и груб, чак и према онима којима је дуговао нежност, какав је, на пример, био онај

181 Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 40.

лумперпролетерски муж из једне Митровићеве приче („С њом је поступао грубо. Најмању ситницу је морала да му додаје, да не би он устајао да га изува и пере му ноге вечером, да једнако стоји над њим и бди над његовим жељама. Кад би је хтео, само би рекао одлучно: „Ајде!“ Она би се само скупила, послушала као јагње, нема од страха. Често би је сву стресао јачином свога гласа. Бар да има коме да се пожали или да су остали у кући били добри!“).

Да је Митровић дорастао задатку који је себи поставио и који му се намеће, дао је доказа и у причама које је досад објавио, а још више у списима које чува у рукопису. У својој првој збирци, у књижици чији смо наслов споменули, Митровић је дао пет добрих фотографија, у којима је слика изражена покатакд и на старински начин, али које су као целина добро компоноване, мада им је фраза понегде неконцизна. Пане и Баба-Станика су типови с дна, али који су, уместо да буду бољаци, мучно зарађивали себи несусушни хлеб, она – вукући воду газдама и господи у граду, а он – носећи тешке цакове на старим плећима без самара, и служили истовремено околини као предмет за шалу, све док се он није разболео и умро у хладној општинској штали, где му је био стан, а она док није негде нестала. Димче је тип посрнулог пекарског мајстора, ситног сопственика, кога је рат потпуно помео и отргао од посла, бацивши га у наручје беде и алкохолу. (Седи у кафаници до среског суда, заједно са још неколицином, и чека. Требаће неком писмени сведоци, и он ће се са којим од њих потписати крупним неједнаким рукописом. За новац ће, који добије, ставити под мишку хлеб за себе и стару, док ће остало оставити „куде Млацу под итириз“, тј. за ракију“).

Митровић, који има много љубави за мале јунаке својим кратких, али језгровитих и сочних прича, и разумног саосећања за њихове судбине, које су детерминисане економски, углавном портретира, не апострофирајући случајеве Панета, баба-Станике, Димче и Дунета (донекло и Драге с њеним мужем), као ствари колектива коме припадају. Као да се отргнуо од стабла чији су плод. Но, све нити између њих и елемената у којима живе нису прекинуте. То најбоље показује „Муж“, једна од најзрелијих Митровићевих прича из поменуте збирке. У њој је дат тип богате уседелице, којој је потребан само мужјак, већ је у њој интелигентно предствљен положај сироте раднице, Димчине неудате ћерке, која је, живећи у пролетерској кући са још патријалхалним оковима мозга укућана, постајала сметња све већа уколико је залазила у године. („Брат јој је за сада погледима само говорио да иде, да му ослободи кућу, треба и њему. Али једнога дана када се мање буде уздржавао, рећи ће јој отворено: „Шта чека, што не нађе начина да се некако очисти из његове куће? Њему треба, а у својој рођеној кући не може да се окрене од тескобе“). Брана Митровић је тек показао свој књижевни лик, откривајући једну средину чија је животна филозофија садржана у често поновљеној сентенци апатичног пролетерског лумпа: „Кој има, па да има; које нема, никад да нема!“ Но, Митровићева афирмација као лесковачког приповедача зависи од даљих његових напора на уметничкој обради онога што је досадашњим делом већ захватио или онога што убудуће буде захватио са непресушног животног врела овог града, у коме се живело и патило, волело и страдало, и тамо где се видело – у чаршији и на улици, и тамо где се није видело – иза зидова кућа и дућана.¹⁸²

II

Једноставан и концизан у свакој реченици, тежећи да продре у срж онога о чему прича, Брана Митровић успева да нас веже за своје ликове.¹⁸³ У свакој његовој приповетки основа је, рекло би се, обичан догађај каквих је на стотине. Али, том обичном, свакодневном, Брана Митровић даје посебну топлину, обојеност, избија носталгија, кроз свакодневне дијалоге, одједном, израста пред нама један нови свет који нисмо знали или смо га, у овој трци са временом, врло брзо заборавили. (...) Митровић са много љубави говори о људима, који су једноставни“ (...). Брана Митровић врло вешто, са мером на првом месту, употребљава изворни говор људи лесковачког краја. И то његовим приповеткама даје посебну арому, животност, оживљава пред нама време протекло. У збирци приповедака „Време прошло“, Бране Митровића има и оних са темама из народноослободилачке борбе и времена окупације. У тим приповеткама, Брана Митровић је психолошки дубљи, трага за оним суштинским у поступцима и деловању актера. Очити пример за то је приповетка „Била је то борба“. Атмосфера, ликови, све је то дато са извесним осећањем мере.

(...) Брана Митровић нам је овом својом збирком приповедака причинио ретко задовољство да се сетимо времена прошлог, да се замислимо над њим.¹⁸⁴

182 Из нашег Манчестера, стр. 122-127.

183 В. Хубача, Преглед..., стр. 43-44.

184 В.Хубач, Наше стварање, мај 1971.

III

Једна од најзанимљивијих личности Лесковца свакако је Брана Митровић. Многе генерације сада већ старијих Лесковчана памте га као педагога, иза кога су остале многе анегдоте а његова права вокација, ипак, била је писана реч.¹⁸⁵

Бавио се белетристиком и новинарством, писао приче, романе, драме, књижевне и позоришне приказе, новинске чланке, репортаже и извештаје са разних скупова и догађаја, радо улазио у полемику и активно учествовао у културном животу Лесковца. Последње године живота, после пензионисања, провео је у интензивном раду на „Речнику лесковачког говора”, на коме је радио готово целог свог радног века и чије је објављивање у едицији Народног музеја ипак дочекао. Овај Речник, који је *сматрао својим животним делом*, дочекан је у јавности са подељеним утисцима, изазивајући похвале али и оштре критичке одзиве у штампи. Почео је да пише и објављује још као студент. *Прву причу*, са спортском тематиком, објавио је у листу „Спортиста” још 1931. године; прича се и тако зове „Спортиста”. Реч је о једном дечаку који ће се посветити фудбалу; такође, реч је о сиромашној средини у којој се радња одиграва. Педагошка намера пишчева је очигледна. Тако се већ у првој причи, која има више одлика репортаже, оцртава тематски круг из кога ће и касније писац Брана Митровић ретко излазити. Следила је сарадња у „Недељним новинама”, листу који је уређивао Јован Јовановић, који је такође излазио кратко време, али који је оставио дубок траг у лесковачком новинарству. Брана Митровић је у „Недељним новинама” развио врло плодну белетристичку, критичку и новинарску делатност, објављујући приче, књижевне приказе, чланке о књижевности, полемике и репортаже, као и новинске извештаје и чланке. После дипломирања на Групи за књижевност и српски језик (имао је срећу да слуша предавања *Александра Белића, Павла Поповића, Стјепана Куљбашића, Уроша Цонића, Павла Стевановића* и др. познатих зналаца и професора тога доба, највећих имена наше књижевне науке), Брана Митровић се у правом смислу нашао на животној раскрсници са које се, силом прилика, упутио на тежак и крвудав пут. Није могао да нађе запослење у Лесковцу, па се у почетку морао и даље бавити новинарством и књижевношћу, али и предавањима на курсевима експеранта и држањем часова слабир ученицима; запажена су била његова предавања на Народном универзитету. Поводом предавања о данашњем ученику, „Недељне новине” су два пута писале, а у закључку свог приказа са предавања „Бране Митровића, дипл. филозофа”, Јован Јовановић је писао: „Г. Митровић, сасвим млад човек, продоран као ситна киша, истрајан у раду, са дубоком и искреном социјалном вером, наговештава човека од кога друштво има разлога да очекује. Он је још један доказ о виталности и способности новог поколења које свом снагом надире”. Да је Митровић заиста био писац и јавни радник који обећава и чије је деловање било драгоцено, сведочи кратко обавештење објављено такође у „Недељним новинама”, да он одлази у Загреб где је постављен за суплента Класичне гимназије и да се редакција нада да ће наставити своју сарадњу са листом. То се и обистинило – Брана Митровић је и даље неуморно писао за „Недељне новине” где се, у есејима и написима, јасно определио за тзв. социјалну књижевност која тада узима све више маха. О томе сведоче његови написи као што су „Социјална књижевност”, „Грађанска књижевност”, „Покрети у уметности” итд. Међутим, да је пут Бране Митровића био крвудав и често помало необјашњив, са оштрим заокретима, потврђују следеће чињенице: залажући се за социјалну књижевност и пишући приче са тзв. социјалном тематиком у „Недељним новинама”, Брана Митровић године 1935. објављује једну причу („Динча”) о идејама Милоша Црњанског који је баш тада био у непомирљивом сукобу са Митровићевим истомишљеницима из покрета за социјалну књижевност; осим тога, Митровић у „Недељним новинама” објављује приказ предавања Ратка Павловића под насловом „Једно бомбастичко предавање” на „Народном универзитету” и са једном алузијом да и интелектуалцима, који су могли да прате пренатрпано и грозничаво изговарано Павловићево предавање, „дијалектички материјализам звучи као грмљавина светова светог Илије”. На овај доста збуњени и збркани приказ, који је ипак остао углавном на алузијама, љутито је одговорио Ратко Павловић подвлачећи приказивачеву, тј. Митровићеву, недоследност кад тврди да је нереално и антисоцијално расправљати о дијалектичком материјализму. У извесне незгоде са својим неистомишљеницима Митровић је упадао и приказујући неке концепте духовне музике, сасвим у духу напредне науке тражећи да се та музика повеже са друштвеном стварношћу, на шта су му опоненти, музички стручњаци, одговорили да он није музички образован и да у те проблеме не треба да се меша.

185 Николај Томченко, Професор Брана Митровић 1908-1984, Помак, бр.7-8, април 1998.

IV

Настављајући своју белетристичку и уопште публицистичку делатност, и дуго после укидања „Недељних новина”, Брана Митровић је непосредно пред рат објавио неколико прича и фељтона у београдској „Политици”, што је, вероватно, и највећи домет његовог предратног рада. Реч је о причама и фељтонима као што су „Другови”, „Доне се бори за љубав”, „Петар ходи брата”, „Свој своме”, „Писмо пријатељу”, „Писмо на часу”; осим тога, тридесетих година Брана Митровић је и дописник „Политике” и „Правде” из Лесковца. Своју новинарску делатност Брана Митровић није прекидао ни за време окупације. Сада сарађује са „Новим временом” и та сарадња се протеже на читаво раздобље од 1941. до 1944. године; та чињеница му са доласком нове власти доноси велику непријатност и он извесно време проводи у затвору. Ипак, све се срећно завршило и појавом „Наше речи” Брану Митровића поново видимо као врло агилног сарадника који објављује приче, пише критичке приказе и чланке, извештава са разних састанака и још нешто – редигује материјале за лист, обавља технички део посла и врши коректуру слога. Опет је ту она личност на коју се може рачунати и о чијој енергији и употребљивости пише у цитираном приказу Јован Јовановић. Нова драматична ситуација у животу Бране Митровића догодила се школске 1958/59. године када просветне и политичке власти један његов педагошки гест у настави књижевности примају као неку врсту диверзије; тада Брана Митровић бива одстрањен из наставе и неколико година проводи као службеник лесковачког Сајма текстила. Погођен неправдом, стално је говорио како свако мора да носи свој крст. Ипак, после неколико година враћен је у наставу и пензионисан је као професор лесковачке Пољопривредне школе. Пре рата објавио је омању збирку прича под насловом „Искрице из Дубочице”; после рата, у издању Радничког универзитета, објавио је књигу истог обима, приче под насловом „Време протекло”; није више писао за Нашу реч, али је зато објављивао приче и чланке у „Лесковачком зборнику”, „Нашем стварању”, чији је сарадник од почетка излагања овог првог послератног лесковачког часописа за књижевност и културу, „Градини” (Ниш) итд.

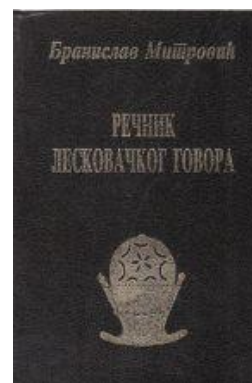
Оставио је за собом неколико необјављених рукописа прича, романа и драма. То је заоставштина коју треба погледати и установити да ли треба и како те рукописе објавити. Реч је, на пример, о збирци прича „Гласови из Дубочице”, роману „Младост Прокопа Самарцијског” и драми „Срца у бури”, с тим да се мора рећи да то није све. Та чињеница обавезује истраживача лесковачке књижевне баштине да се позабави делом Бране Митровића за кога сам на самом почетку рекао да је по много чему занимљива личност јавног, културног и књижевног живота Лесковца. Јер, не само дело, не само књижевни домети тога дела, него и начин на који је живео, како је пролазио кроз животне буре и време у коме је чинио све оно што је био приморан и што је свесно бирао заслужује студију која би тежила да осветли и то дело и тај живот али и време, његове мене и недоследности, којима се личност о којем је реч с мање или више успеха прилагођавала, промашујући али и погађајући.

V

РЕЧНИК ЛЕСКОВАЧКОГ ГОВОРА - Речник лесковачког говора Бране Митровића доживео је два издања. О том речнику писали су веома опширно и са тежњом да искажу своје критичке примедбе и своје поштовање према напору састављача Јован Јовановић и Добривоје Каписазовић, Лесковчани који су из љубави проучавали лесковачку прошлост и Лесковчане. Позитивно мишљење о речнику изразио је познати језички стручњак Милија Станић, који се и потписао као рецензент.

С напоменом да о Брани Митровићу треба писати и да га се треба сећати, завршавам овај кратак и непотпун осврт на једну изузетно занимљиву појаву лесковачке не тако далеке прошлости.

Лесковачки говор данас треба, да би се схватио како ваља, посматрати са два становишта. Са становишта онога шта он представља до данас, као говор и језик једне јужноморавске области, и према друштвеној улози и важности коју је обележио у свом постојању и деловању.

Само, да бисмо могли макар у општим цртама да назначимо оно што је основно у оба та правца у њему данас, јер је скоро непремостиви проблем ближе одредити како је то било од његовог почетка пре деценија и векова, треба пре свега рашчистити појам говора уопште у лингвистичком значењу.

На жалост, ни о томе данас наука још не може много да каже.

Проблем говора у лингвистичком значењу још увек стоји отворен. Он тек треба довољно да буде пречишћен и објашњен. Као научни проблем је у науци новија појава у испитивању, мада он као такав постоји заједно са постојањем дијалеката у нашем језику. Говор је, дакле, стара појава у језицима скоро колико и дијалекти у њима, с којима је он ишао више или мање упоредо. А како се наука још увек недовољно бавила дијалектима, у толико је још мање застајала на говорима у њима. Тек ново време је довело до тога да се говорима посвети одговарајућа пажња. Оно најважније, после свега овога, ипак назиремо у природи говора.

Под појмом говора у лингвистичком значењу данас се подразумева нарочита, најмања језичка целина у оквиру једног дијалекта, заправо – претежно у оквиру једног наречја. Др Асим Пецо је у једном осврту свом на говору, овако означио његову појаву: „Унутар граница једног наречја може бити речи о различитим говорима или говорним типовима било да је у њима диференцирање према акценту, гласовним, обичним или неким другим особинама”. Говор се, дакле, оформљује у оквирима постојања и деловања једног наречја. Ми данас још не знамо сигурно, ствар је у испитивању, колико се говор конкретно, под којим непосредним околностима, временским, територијалним и индивидуалним, најпре образује а затим и даље развија. Проф. Милија Станић је објавио 1974. године обимну студију о свом родном, ускочком говору (Ускочки говор, Бгд, 1974, Институт за српскохрватски језик), али је више описао његово стање него што је улазио у његову генезу. Истом поступку је прибегао и публициста Јован Михајловић са лесковачким говором у својој брошури (Лесковачки говор, Лесковац, 1977, Библиотека музеја у Лесковцу). Можда су све поменуте околности присутне при појави једног говора. Ипак, оне су, по свој прилици, посебне и различите код сваког говора, и крећу се од говора до говора. Опште обележје им је, свакако, регионалност. Говор је на првом месту везан за простор на коме је поникао, развио се и функционисао изграђујући на њему своју језичку особеност. Сви наши дијалекти имају, тако, своје говоре, мање или више развијене, само усмене или и усмене и писмене.

Један од најпознатијих међу њима је и наш, лесковачки говор. Оно што се односи на говоре уопште важи и за њега. То дуго није било јасно. Почетком овога века (XX века – примедба Д.К.), када је писао своје *Дијалекте* (Дијалекти источне и јужне Србије, Бгд, 1905) др Александар Белић га није разликовао од јужноморавског наречја: „Јужноморавски говор представља интересантну и поучну слику постанка многих дијалеката Балканског полуострва. Таквих говора на Балканском полуострву има више него што се мисли. Они се развијају и сада, на наше очи” (стр. LXIII). Јасно да се овде радило о јужноморавском наречју, а не говору, пошто је данас и обичном логиком јасно како је говор само себи циљ, и из њега се не развија ништа и даље од њега. За науку је данас непобитно јасно како лесковачки говор проистиче из јужноморавског наречја, и међу њима је сада видна разлика поред њиховог очигледног сродства. Иако су на истој територији свако од њих има своју област на којој развија унутрашње особине. Док према самоме Белићу јужноморавско наречје захвата ширу територију, између Врања и Сталаћа и Влашког поља и Црног врха, лесковачки говор се у том оквиру сместио између Грделице и Брестовца и Равног Дела и Бублице, ако се усвоји граница коју му је у својој брошури обележио публициста Михајловић. Према овоме, док јужноморавско наречје води језичке особине једне широке, врло разнолике територије јужног Поморавља, лесковачки говор их је кондензовао у регионалном оквиру у коме се оформио и развио. Он се више држао свог средњовековног узора него наречја, које је примило утицаје са разних страна. Оставши доследно на старој, средњовековној језичкој варијанти, на првобитној рецензији, како у фонетици тако и у морфологији, етимологији, синтакси и акценту, он представља потпуну диференцијацију од јужноморавског наречја. Градећи специфичне своје локалне особине, према одговарајућих околностима и потребама, лесковачки говор је до данас остао њима веран, чувајући полуглас, дифонг, свдећи именску промену на два падежа, редуцирајући коњугацију на најнужније облике и пунећи лексику подједнако старим и новим изразима и речима.

Тако је постао регионални језик лесковачког краја, лесковачки говор. Тек треба утврдити када и како је до тога дошло. То је проблем далеке прошлости нашег краја. Оно што можемо са већом сигурношћу да потврдимо то је зашто је до тога дошло. Врло је рано

постојала потреба, коју више наслућујемо него што можемо да докажемо, за образовањем таквог говора нашега краја. Развијање Лесковца као центра јужног Поморавља изискивало је непосредније говорно средство. Државни центар се све више удаљавао од лесковачког подручја према северу, а касније га је уопште нестало с окупацијом јужне Србије све до краја XIX века. Лесковачки крај је престао да учествује, због тога, у развијању књижевног језика, одсечен од тога процеса вековном окупацијом, па се осврнуо око себе у стварању својег језичког средства. Тако је постала основа и друштвена потреба за лесковачким говором. Друштвена активност и друштвене потребе су то све више наметале. Лесковац је привредно и друштвено све виче јачао, наметао се читавом јужном Поморављу као предводник. Публициста Михајловић у поменутој својој брошури о томе примећује: „Скоро од самог оснивања је Лесковац већа насеобина. У XIV веку, на пример, био је станица за караване. Дубровник је с Лесковцем имао трговинске везе још у XV веку”. У време губљења независности српске средњовековне државе Лесковац је привредно био повезан тако не само са севером, него и са југом, тргујући и са Мекедонијом и Грчком. За то му је био потребан језик усмено и писмено. Он је прерађивао наслеђене језичке елементе рецензије, мешавине старословенског и народног језика, и тако градио лесковачки говор. Намењен првобитно практичним усменим и писменим потребама, тај говор природно није остао само на тој фази развоја. Он се развијао, све више ширио као такав, па је прешао и у народно стваралаштво као књижевни језик краја уопште. На лесковачком говору су некле фолкорне књижевне творевине, лирска поезија са нешто епском, разноврсна проза (проветке, пословице, загонетке и друго). А када се са ослобођењем националне територије и лесковачки регион повезао са вуковским књижевним језиком, он није одбацио свој говор. У њега су већ у толикој мери биле уграђене локалне и индивидуалне особине, да га је и даље задржао, практично у свакодневном саобраћају и у области књижевног фолклора. Он је имао своју суштину и своје даље потребе постојања које нису биле у супротности, противуречности с књижевним језиком земље. Онако исто као што ни говор кајкавског и чакавског подручја српскохрватског књижевног језика нису само били ни у каквој противуречности са књижевним језиком, него су општеусвојени као други књижевни језици. То је, у ствари, за своје подручје био, иако непризнат као такав, и лесковачки говор. Он је вршио своју књижевну и културну улогу не само као језик уопште, него и кроз књижевни фолкор на читавом свом региону. Није му много требало да се од практичног језичког средства преобрази временом, у недостатку књижевног језика, у регионални књижевни језик, који је усменим путем описивао живот, навике и духовну развијеност људи нашега краја у борби за опстанак и живот, као и вечите људске борбе и постојање уопште. У том погледу је лесковачки говор давао највише што један говор може дати, испуњавао улогу регионалног уметничког средства.¹⁸⁶

Тако је лесковачки говор испунио обе своје улоге, као језичко и уметничко средство подржавања и подизања народа. Тиме, разуме се, није речено све што данас треба рећи и урадити са лесковачким говором.

У вези са његовим постојањем и деловањем имамо дуг према њему. Њему је данас потребна подршка у даљем настојању, друштвена подршка и оживљавању и преображају и сређивању онога што је он већ дао и даје и даље, у његовом проучавању из друштвених и научних разлога. Ако смо са тим закаснили, па је један део стваралаштва лесковачког говора неповратно нестало, као све што је усменог карактера и не буде на време забележено, време је да прекинемо с тим пропустима. Ако је до сада било оправданих и неоправданих разлога за ово закашњење, друштвени је моменат сада да се и једни и други отклоне без великих жртава. Прва је наука дала повода за то занемаривање нашег говора. Још у својим чувеним студијама др Александар Белић није поклатио пажњу лесковачком говору. Ни једну изворну фолклорну ствар лесковачког говора он није забележио, што није случај и са говорима источне Србије. Други после њега су још мање настојали на лесковачком говору. Први покушај у том правцу, у настојању да се да основна језичка слика лесковачког говора настао је тек у наше дане са поменутом брошуром публицисте Михајловића. И сама лесковачка јавност, усмена и писмена, слагала се с тим пренебрегавањем свог сопственог говора. Поред несхватања његове важности, на то је деловала и предрасуда о њему. Према њој лесковачки говор није ништа друго него само искривљени, изврнути говор књижевног језика. Према тој предрасуди многим Лесковчанима је чак њихов говор био смешан. То схватање се држало и у школама, где су наставници „бранили” књижевни језик од негативног деловања говора.

186 Проф. Брана Митровић, Пред лесковачким говором данас, Помак, бр 11/12, април-септембар 1999, стр. 44. (Напомена: Пренето из Лесковачког зборника бр. XIX 1979. године.)

Напоредо, дакле, са отклањањем разних предрасуда и пропуста из прошлости треба то учинити и са лесковачким говором. Звуци нашег говора успешно одјекују преко наше радио станице сваких петнаест дана. Прикупљена је оригинална грађа за обиман речник нашега говора са 6.000 одредница чије планирање за објављивање ове године није далеко. Само је то почетак. Још ни једна приредба у граду, а нарочито шире од њега у самој земљи, није организована у циљу манифестације онога што је најлепше у нашем говору. Једна шира и организована акција треба не само да подигне наш говор на висину која му одавно припада, него и да сакупи и објави оно што је до сада створено. Као што спасавамо већ деценијама средњовековне фреске из њихових наслага малтера и креча да бисмо очували један део некадашњег сликарства, тако треба да скинемо наносе, предрасуде и неразумевања и са многих творевина нашега говора. Он има не само културну него и научну важност као документ за упознавање наше прошлости и садашњости. Он је једно од ретких сведочанстава о путевима којима је до данас прошао наш савремени књижевни језик. Његова језичка особеност, изражајност и лепота не смеју се више препустити њему самом.¹⁸⁷

VI

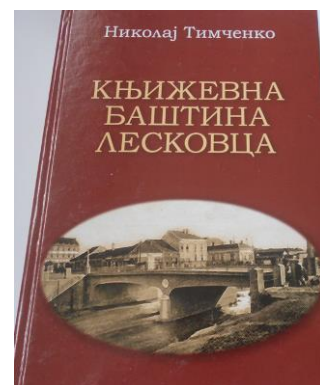
Брана Митровић се јавља године 1931. цртицом „Спортиста“ и тиме одмах наговештава своју литерарну вокацију и прврженост журналистичком начину изражавања. Додуше, будући из врло сиромашне лесковачке породице, и како није могао одмах по дипломирању да нађе школу у којој би добио стално намештење, Брана Митровић се морао прихватити разноврсних послова. Он је најпре дописник београдске *Правде* (1930), а онда *Политике* (1931, 1949) из Лесковца и Вуковара (1940), а затим *Новог времена* (1941-1945), што му после рата доноси велике неприлике које су, срећом, биле краткотрајне.

После рата, Митровић све до 1959. хонорарно ради у *Нашој речи* као извештач, редактор и коректор, али ту објављује и позоришне, књижевне и филмске приказе, као и своје приповетке, од којих неке налазе своје место у његовој јединој послератној збирци „*Време протекло*“, која је угледала светло дана. Већ овај кратак преглед показује да је Брана Митровић био трајно везан за журналистику, и да је она једна од две најинтимније и најснажније вокације.¹⁸⁸

Што се тиче међуратног периода, Брана Митровић је све до одласка у Загреб за суплента једне од тамошњих гимназија држао курсеве експеранта, преводио са експеранта, поучавао ученике, појављивао се као предавач на катедри Народног универзитета, постао један од најагилнијих сарадника „Недељних новина“.

(...) Као журналист, Брана Митровић је највише пружио у „*Недељним новинама*“ где се заиста осећао као близак сарадник и где су све његове способности могле доћи до изражаја; он је у овом лесковачком листу кратког трајања водио полемику, писао репортаже и мале есеје о књижевним проблемима, и приказе, и објављивао приче; када је одлазио на своју сталну прву дужност, добивши запослење, овај лист је то забележио следећом вешћу: „Наши најближи другови и сарадници г. Брана Митровић и Аристомен Ристић отпутовали су из Лесковца. Г. Митровић је постављен за суплента Прве класичне гимназије у Загребу. Г. Ристић је отишао у Београд да доврши своје студије. Иако су територијално далеко, они ће увек бити и даље уз нас и сарађивати на листу.“¹⁸⁹

(...) У *Недељним новинама* је објављен први критички текст о његовој јединој међуратној књизи прича „*Искрице из Дубочице*“. Иначе, однос Бране Митровића према овом листу види се из његовог чланка *Наше Недељне новине*, у коме он каже: „Одавно смо желели да имамо један наш лист“; међутим, тешкоће су влекле, наставља он, али лист их савлађује, нашао је свој пут мада оне – пре свега техничке, финансијске и кадровске препреке – остају и даље актуелне и листу предстоји још дуга борба. Али људи окупљени око Недељних новина, наглашава Митровић своју похвалу духовном напору да се у једној средини укорени и устали један лист слободних стремљења и независне оријентације, завршавајући

187 *Напомена*: О лесковачком говору опширније видети у посебном делу ове студије.

188 Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац, стр. 88-89.

189 Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, стр. 93-94.

свој текст оданости том подухвату речима: „Зато их ми волимо – што су дело искренога и некористољубивог напора.“

(...) Брана Митровић се у есејима, објављеним у Недељним новинама, децидирано изјашњава за социјалну књижевност, што претпоставља негацију тзв. грађанске књижевности. Тако, на пример, у чланку под насловом „Грађанска књижевност“, Брана Митровић најпре констатује да се не зна какав је био почетак ове књижевности – јер недостаје литературе из које би се то могло разабрати.¹⁹⁰

%

Брана Митровић је објављивао највише у Недељним новинама, а затим неколико прича у Политици (његове приче допале су се, на пример, Црњанском). Он је целога живота писао за новине, као и прозу, а у рукопису му је остало нешто прича, и романа и драма. Боље су му, чини ми се, приче писане између два рата од оних које је објављивао после рата у Нашој речи, јер ове имају једну не баш књижевну тенденцију; желе, наиме, увек да саопште „напредну поруку“ у духу социјалистичког реализма; и стил тих прича је често натруњен извесним паролаштвом, као на пример у причи „На новом путу“ која се завршава реченицом: „И пошли су сваки на своју страну путем народне борбе.“¹⁹¹

У сећању Лесковчана и оних који се интересују за интелектуалне токове и литературу, као и оних који људе памте само као своје суграђане – Брана Митровић је остао пре свега као професор а мање као писац и журналиста. Своје дело он је крунисао „Речником лесковачког говора“, по коме је постао познат и ван свог подручја.

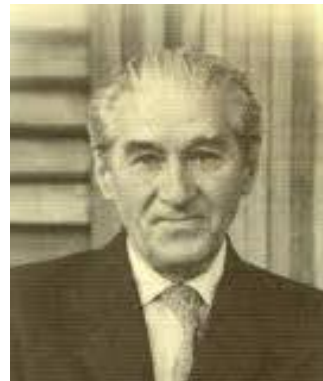
Његово дело није сагледано у целини, поготово због тога што није познато јавности јер је остало много његових радова у рукопису.

За хроничара литерарног живота Лесковца и критичара, ово неистражено дело може бити од великог интереса. Ко зна – можда ће се показати да је у Брани Митровићу Лесковац имао свога писца.¹⁹²

VII

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ О БРАНИ МИТРОВИЋУ - Књижевни летописци завичајног поднебља Лесковца не би смели испустити из вида овај драгоцен прилог аутора Сеоба и Дневника о Чарнојевићу, поготово што их, таквих прилога, баш нема у књижевној историји овог краја Србије, а и због Бране Митровића кога заслужено памтимо по „Речнику лесковачког говора“, као посебном облику јужноморавског наречја.

Први пут штампан је под насловом „Брана Митровић – један нови талент наше књижевности“, у часопису „Идеје“, Београд, 13. 04.1935., број 22. стр. 6, ћирилицом и са потписом М. Цр. Текст преузимамо из Дела Милоша Црњанског, том десети, књига 21, у издању Задужбине Милоша Црњанског и Нашег дома – Editions l'age d/home, Lausanne, Есеји и чланци I, Књижевност – Уметност, Београд, 1999.¹⁹³

Неспорна чињеница да у провинцији имамо много часописа. Литература се распарчала и провинцијализирала. Стоји и то да у провинцији имамо много „писаца“. Ко све није „песник“ и „књижевник“ код нас по паланкаман.¹⁹⁴

Ретко се, у томе, нађе ма шта утешно. Па најбоља је та детињаста игра уређивања литерарних ревија, тог окупљања песника, тог издавања књига још у Босни, где је најозбиљнија, и у Црној Гори где је, кад се одбију неколико марксистичких дрекаваца, најсимпатичнија.

У Сарајеву и часописи, и књижевни рад уопште, носе обележје озбиљнијег потхвата, а на Цетињу, у Подгорици и Никшићу, међу најмлађим писцима има неколико младих људи који не само што нису без талента, него имају и искрену жељу рашчишћавања наших, ни мало ружичастих, књижевних прилика.

190 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 96.

191 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 104.

192 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 104-105. *Напомена:* У „Књижевној баштини Лесковца“ објављено је поглавље „Журналистика и белетристика Бране Митровића“ (стр. 88-105)..

193 Милош Црњански, Брана Митровић, Успења бр. 2, Лесковац, август 2007, стр. 24.

194 Милош Црњански, Брана Митровић, Успења, бр. 2, стр. 24. *Напомена:* Преносило комплетан текст.

Ипак, овај млади писац и његова прва, мала збирка, заслужује исто тако пажњу, јер је литерарна вредност ове мале збирке реална.

Родом из Прокупља, син занатлије, са утисцима из ратова и тешких дана после рата, новинар у индустријском Лесковцу, г. Брана Митровић, самим својим животом стекао је, нема сумње, оштро око опажања. Литерарна атмосфера у знаку социјалне књижевности може с правом да му годи. Само што, у исто време, на почетку свога рада, овај млади писац показује у својим причама и много лирског, поетичног у својој прози која није тенденциона ни суха.

Овај млади писац, као мало ко после Б. Станковића и Сремца, полази у своју литерарну каријеру са нечим дубљим од обичног фотографисања оних крајева, и књижевних репортажа.

Нешто истинско и меко има на себи његова проза, печат свога завичаја и те кратке приче о Панету божјаку, баба Станки коју цела варош неправедно прогања, или она сјајна дата о Динчи, пекару који у свом пијанству додирује главном највише добро, све су то књижевни покушаји који су далеко изнад данас у нас уобичајних фељтона.

Име, г. Бране Митровића први пут се јавља на нашем књижевном хоризонту, у редовима наших почетника, али његова мала збирка прича, бар се нама тако чини, од почетка значи пун литерарни успех, и боља је, дубље вредности, од свих других које је наш лист имао да прикаже у последње време.

Нама се чини да је Дубочица, у овом младом писцу, добила талентованог приповедача који већ првом својом збирком даје књижевни рад заслужан да се примети и ван уских граница једног провинцијалног листа.¹⁹⁵

195 М. Црњански, Брана Митровић, Успења, бр. 2, Лесковац, август 2007, стр. 24. *Напомена:* На насловој страни бр. 2 Успења записано је: „Нема сумње да су Успења, већ својим називом, обраћање читалачкој јавности највишег реда, које уједно значи потврђивање визије и изношења стваралачких прегнућа у области назначених у заглављу (знање, веровање, стварање, вредновање), један пун и богат свет стваралаштва, поредив с духовним светом, с којим се уздиже биће човека уопште. Свешћу о сопственим прегнућима и домашјима, пре свега разлозима своје присутности на културној мапи наше земље као српски часопис који излази у Лесковцу, „Успења“ несумњиво већ јесу публикација ширих концепцијских преимућстава у односу на сродна и већ овештала часописна штива „за књижевност, уметност и културу“, пре свега у средини у којој се појавио и излази. „Успења“ иду у врсту мултидисциплинарно и ревијално засноване концепцијности у роду часописне периодике. „Успења“ ће такође следити модерне критичке смерове свога доба, према хоризонту садашњих европских промена.

АТАНАСИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

Међу најпознатијим интелектуалцима између два светска рата био је педагог, драматург, хроничар и новинара *Атанасије Д. Младеновић*. Био је свестрана личност не само лесковачког краја већ читаве јужне Србије.¹⁹⁶

Атанасије Д. Младеновић Таса (чика Таса) рођен је 9. августа 1899. године у Лесковцу. Рано је остао сироче, растао је без оба родитеља. Још од раног детињства упознао је сву суровост живота. Његов суров живот формирао му је радан, смишљен и озбиљан карактер. Основну школу и два разреда Гимназије завршио је у Лесковцу. Не могавши да поднесе самачки живот, одлази у Београд код старијег брата *Веље Младеновића*, правника. Трећи и четврти разред гимназије завршио је 1913. године у Другој београдској гимназији.

Његов брат Веља умире 1914. године. Убрзо му је умрла и сестра *Драгица*. После губитка брата и сестре, Таса се враћа у Лесковац и септембра 1915. године уписује други разред Учитељске школе у Скопљу. Међутим, ратна ситуација 1915. године била је тешка за српски народ. Спроведена је општа мобилизација свих војних обвезника и регрута. У граду на Ветерници није било радне снаге. Атанасије је примљен за службеника у начелству Среза Лесковца. На тој дужности провео је од фебруара до 10. августа 1915. године.

После бомбардовања, Бугари су окупирали Лесковац. Освојили су град и опљачкали добра, завели су терор и увели своју власт. Похапсили су угледне Лесковчане: попове, банкарне, трговце индустријалце, занатлије, службенике, учитеље и професоре. Спровели су их у Сурдулицу и на зверски начин побили, а мањи део одвели у логоре у Бугарској. Ни Тасу нису поштедели већ су га 2. марта 1917. интернирали у Сливен, у заробљенички логор за Србе јужне Србије. За годину и седам месеци, Таса је био неми сведок свакодневног мучења и умирања Срба у бугарском казамату. Из заробљеничког логора вратио се 1. октобра 1918. године, после капитулације Бугарске у Првом светском рату.

Сурово ратно детињство оставиће трајне последице у његовом бићу и надахнуће за прво његово литерарно дело „*Патње српског народа 1915-1918*”. По повратку, Таса се поново запослио у начелству Среза лесковачког. После осам месеци напушта службу и поново уписује учитељску школу у Скопљу, коју завршава 1921. као ђак генерације.

Министарство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца поставило је Младеновића за првог српског учитеља основне школе у Босилеграду, који је присаједињен 1919. Југославији. Пре Тасе учитељи су били бугарски даскали. Није му било лако у забитом и беспутном крају. Но, убрзо се жени Драгицом, кћерком Глигорија Горче Митровића са којом је изродио леп пород: Радмилу (саобраћајни инжењер, учесник НОР-а и интернирац), Радомира (рударски техничар), Верицу (преминула врло млада), мр Слободана Ботка, (професора) и Душанку (професора атомистике).

Педагошке способности испољио је у раду на унапређивању наставног поступка и писању ђачких уџбеника, као и на пољу књижевности. У поменутим делатностима, у периоду 1921-1940. године, Таса је био први човек јужне Србије.

(...) По завршеним студијама Атанасије Младеновић је 18. јула 1928. године постављен за школског надзорника Среза јабланичког. Био је управитељ Основне школе у Лебану и председник Учитељског друштва у Јабланичком срезу. И у Лебану, Таса оснива народну књижницу и читаоницу, женску занатску школу и женско друштво. Краће време, 1929. био је управитељ Државне грађевинске школе у Блацу.

Сагледавајући кадровске потребе за јужну Србију и Македонију, Министарство просвете Краљевине Југославије, 1. јула 1930. године доноси декрет о постављењу Атанасија Младеновића за школског надзорника у Прешеви. И у том забитом и заосталом прешевском крају, Таса обнавља Народну књижницу и читаоницу. Оснива Соколско друштво и сеоске

196 Добросава Туровића, Атанасије Младеновић, Лесковчанин, бр 12, фебруар 2000. године; Туровић даје и следећу напомену: Литература и документација: Персонални досије Атанасија Младеновића (својина мр Слободана Младеновића Ботка), Сто година Лесковачке гимназије, Д. Гроздановић, Просвета, школство и култура 1941-1945, Лесковац 1973, Ђура Радосављевић, Сто Чика-Тасиних година, Наша реч, 6, 12, 19. и 27. август 1999. године.

соколске чете у Биљачи и Среско учитељско удружење са седиштем у Бујановцу. Пуно времена посветио је народном просвећивању Срба и Шиптара.

После две године службовања, 1. јула 1930. године, Младеновић је премештен за школског надзорника у Битољу. И у новој средини, Таса је испољио просветарске и људске вредности. Отворено је 30 одељења и омогућено 1.500 ђака за редовно васпитање.

(...) Младеновић је написао три ђачке читанке и пет школских уџбеника: „*Извођење наставе у народној школи*” (Битољ, 1936), „*Педагогија наших народних песама*” (Београд, 1936), „*Распоред наставног градива за други и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији*” (Београд, 1939), „*Читанка за трећи и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији*” (Београд, 1939), „*Читанка за трећи разред основних школа у Краљевини Југославије*” (Београд, 1939), „*Читанка за четврти разред основних школа у Краљевини Југославије*” (Београд, 1939) и „*Методска упутства за рад у основним школама*” (Београд, 1940). Његови уџбеници и читање унели су новине у тадашњој настави у школама Краљевине Југославије.

После успешних 15 година рада проведених у јужној Србији, Атанасије Младеновић премештен је из Битоља, 14. августа 1936. године, и постављен за инспектора за основну наставу Министарства просвете Краљевине Југославије. Обављао је и дужност шефа персоналног одељења – одсека. Као истакнути просветни радник и публициста изабран је у Просветни одбор Соколске жупе у Београду. За успешан рад и народно просвећивање у јужној Србији Младеновић је одликован орденом Св. Саве и Орденом југословенске круне. Декретом је премештан за банског школског надзорника и саветника у Скопљу. Но, убрзо је 1940. године пензионисан као политички неподобан. Једно време није примао пензију. Нажалост, Таса ће бити пензионисан и у социјалистичкој Југославији.

У животном веку Атанасије Младеновић била су два пута, у оба светска рата интернирац. Други светски рат затекао га је на фронту војске Краљевине Југославије. После немачког напада и капитулације југословенске војске, Немци су га заробили 16. априла 1941. године на Страцину. (...) Са још пет Лесковчана спроведен је у Немачку, у Мосбург, у заробљенички логор „сталак 7а”, (40 километара од Минхена). Као доброг познаваоца немачког језика, одређен је за тумача. Услови живота и рада у логору били су лоши. Таса се тешко разболео од астме, спао је на 40 килограма. И поред лоших услова, Таса је у логору правио скице и писао рукописе „*Филозофија српских народних песама*” (два тома), „*Збирка књижевних састава*”, „*Збирка приповедака*” као и више приказа и есеја. Међутим, здравствено стање му се погоршало, те је после 2 године 4 месеца и 18 дана проведених у заробљеништво, 4. септембра 1943. године, пуштен кући „да умре”.

По повратку у родни завичај, Атанасије Младеновић није радио већ се лечио. По ослобођењу Лесковца, 28. јануара 1945. године Таса је изабран за члана Културно-просветног одбора лесковачког округа. Са Димитријем Марковићем, Младеном Савићем и Александром Гавриловићем, Таса је организовао више аналфабетских течајева. Такође, са Ђоком Поповићем водио је стручне учитељске курсеве и и школовао једну генерацију учитеља. Од 10. септембра 1945. до 28. октобра 1949.

Таса Младеновић радио је у Лесковачкој гимназији као предавач филозофије, психологије и логике. Као наставник поменутих предмета, које није факултетски студирао, умео је најсложеније и најстручније лекције поједноставити и сажети у тој мери да је изложена материја била јасна и разумљива сваком ученику. Био је омиљен професор и педагог Гимназије. Иако је био строг и искусан професор и педагог, то није никада у настави испољавао.

Важио је за једног од најбољих педагога и професора Лесковца. Ђаци су га из милоште звали „чика Таса”. Поштовали су његов ауторитет и избегавали да дођу на његове часове неспремни. Као професор није ђацима давао слабе оцене или обарао на матури, што је за данашње професоре невероватно да професор који не обара постигне завидну дисциплину на часу.

Атанасије Младеновић је више од две и по године био инспектор и повереник за просвету среза Лесковац, затим управник Градске библиотеке „Радоје Домановић”. Као врстан позавалац књижница и читаоница, Таса је обновио библиотеку на савременим библиотечким основама и увео популарна предавања, „усмене новине”. Важио је за једног од највећих радника у граду. У пензију је отишао са положаја управника Народног универзитета 1. јануара 1959. године. И поред свих изнетих чињеница, Таса је у новој Југославији два пута пензионисан: 30. априла 1959. и 1. августа 1961. године. Поред више похвалница и диплома, награђен је 1958. године новчаном наградом са 50 одсто његовог личног дохотка. Умро је 22. априла 1965. године у Лесковцу.

Као матурант Учитељске школе у Скопљу Младеновић се посветио књижевном стваралаштву. Његов књижевни опус је разноврстан и богат. Писао је драме, приповетке, романе, затим монографије краја, школске и ђачке уџбенике, књижевне есеје, приказе књига и новинске чланке.

Таса Младеновић је био хроничар свог времена. Као познати педагог објавио је више научних радова. Сарађивао је у „Нашој речи“ „Врањском гласнику“, „Варадару“, „Недељним новинама“ и „Нашем стварању“.

Први је од свих писаца описао трагедију српског народа за време Првог светског рата. Његова драма „*Патње српског народа 1915-1918. године*“ објављена је 1925. године у Врању (1936. године, друго издање). Драма је изведена у Лесковцу, Скопљу, Бујановцу и Куманову. Драма „*Између два светска рата*“ изведена је у Народном позоришту Лесковца 1955. године. Драма се догађа између два светска рата у Београду. Дело приказује живот људи и друштвене политике. Необјављен роман „Мали људи“ говори о нашим логорашима у немачком логору 1941-1943. Као књижевник, Младеновић је написао и две збирке приповедака (необјављене), затим *књижевну студију* „*Коштана*“ Борислава Станковића.

Између два светска рата објавио је књиге: „*Битољ и његова околина*“ (1937), „*Педагогија наших народних песама*“ (1936), „*Јужна Србија – Вардарска бановина у речи, слици и броју*“ (1939), а после Другог светског рата „*Водич кроз Лесковац и околину*“ (1954) и „*Сијаринска Бања*“ (1958). Остала су у рукопису необјављена дела: „Између два светска рата“, „Монографија о Великој Копашници“, „Монографија о Вучју“, „Споменици, културе Сијаринске Бање“, „Врањска Бања“ и „Филозофија српских народних песама“ (у два тома), као и велики број приказа књига, превода, приказа позоришних представа, новинских и стручних чланака.

МИЛИВОЈЕ ПЕРОВИЋ

I

Др Миливоје Перовић је рођен 5. октобра 1912. године у *Брајини*, у породици слободара и јунака српске војске *Луке Перовића*, носиоца Карађорђевог звезде, и мајке *Станише*. Основну школу завршио је у Тулару, гимназију похађао у Гњилану, Приштини, Врању, Суботици и Лесковцу, а Правни факултет завршио 1937. године у Београду, где је 1940. године и *докторирао*. По завршетку студија, био је судски и адвокатски приправник у Лесковцу, где је био председник Народног универзитета и *стални дописник „Политике“*.

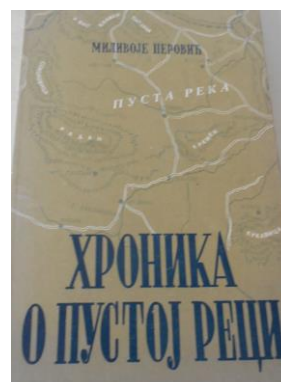
Др Миливоје Перовић био је познати адвокат, дипломата, новинар и књижевник. Написао је и објавио више од 20 романа и хроника. Као романописац, хроничар, есеиста, приповедач и новинар, Перовић спада у најплодније писце јужне Србије, а као правник и адвокат уживао је велики углед. Носилац је Партизанске споменице 1941. и више ратних и мирнодобских одликовања и Октобарске награде Лесковца. Умро је 29. децембра 1975. године у Београду.¹⁹⁷

%

Миливоје Перовић је пре (Другог) светског рата био *дописник „Политике“ из Лесковца*. После рата наставио је да пише репортаже и чланке по разним листовима и часописима, али је почео да објављује и хронике из народноослободилачког рата, док се није појавио и својим радовима и првим романом *„Големаши“*.¹⁹⁸

Перовић је, може се рећи, у белетристику закорачио књигом *„Хроника о Пустој Реци“* (Просвета, Београд, 1951). У том делу је писац, како истиче Д. Костић, покушао „да на документарном изгради шире уметничко дело, да уметничким поступком обради ослободилачку борбу једног краја у Србији, Топлицу и Јабланицу”, не схватајући хронику само као фактографску операцију, као пуко низање датог материјала који следи својим одређеним током, већ и као тежи, згуснутији и литерарнији израз оног што се обично подразумева под тим појмом”. „Писац има приповедачког дара, он често изненађује свежим и оштрим опсервацијама, кратким и лепим описима; у више махова полази му за руком да нас врати у атмосферу устанка, да да слику његовог успона и падова” – каже даље писац.

Друга Перовићева књига у коју су ушли његови почетни белетристички радови, зове се *„Поред Мораве“* (Просвета, Београд, 1958). То је збирка од десет приповедака, међу којима прве две захватају више од половине текста и карактеришу читаво његово потоње литерарно стварање.

У првој од ових дужих приповедака, која носи наслов *„Кућа на самку“*, за Перовића је било занимљиво да се позабави и једним обичним кријумчарем. (...) Причу о кући Перовић је доцније развио у читав један роман, вероватно аутобиографског карактера, *„Вуци из Жуте Реке“*. Из друге велике приповетке ове збирке, *„Болница из Придворице“* испилило се, у ствари, трећи по реду Перовићев роман, *„Седм ока земље“*. (...) О првом Перовићевом роману *„Големаши“*, који је објављен 1955. године у издању *„Минерве“* у Суботици, изашли су бројни прикази.¹⁹⁹

197 Добросав Ж. Туровић, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац, 2004. (део прилога о др Перовићу, који је заступљен у поглављу посвећеном истакнутим функционерима Горње Јабланице, стр. 263)

198 Д. Трајковић, Романи Миливоја Перовића у књижевној критици, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, стр. 57-82. страна (краћи преглед).

199 Књижевне новине, 13. март 1956, Политика, 6. април 1956. и др.

О другом по реду Перовићевом роману „Бели квадрати” (Космај, Београд, 1957) такође је објављено више приказа.²⁰⁰

Миодраг Максимовић у књижевном додатку „Политике” пише да се „роман „Бели квадрат” чита са узбуђењем и та прва веза са читаочевом пажњом најзад ишчезне кад се књига дочита”, а *Атанасије Младеновић* у *Нашој речи*” пише: „Један критичар назвао је ликове у роману Достојевског – свет болнице нервно оболелих. И за ликове из овог романа можемо рећи да су „поремећени људи”, личности ван нормалног колосека живота...”

О трећем роману М. Перовића „*Седам ока земље*”, Душан Костић²⁰¹ даје приказ: „Тежак утисак остане после дочитавања овог најновијег романа Миливоја Перовића: једна страшна, надугачко и нашироко испричана повијест о моравском сељаку - мрачна дозлабога”. (...) Слободан А. Младеновић пише:²⁰² „Позитивних ликова нема. Ниједног. И због тога мора човек да се замисли над овом књигом”.

(...) Четврти по реду Перовићев роман „*Планина Влаина*”, који је издала „Народна књига” у Београду 1962. године у лицу Мирка Милорадовића нашао је врло строгог критичара.²⁰³ (...) Мали Перовићев роман „*Вуци из Жуте Реке*”, који се појавио 1964. године у издању самог аутора испунио се, као што смо напоменули, из његове приповетке „*Кућа на самку*.”

Шести роман М. Перовића „*Град на Морави*” (Просвета, Београд, 1965) приказао је *Николај Тимченко* у „*Нашој речи*”, 11. јуна 1965. године овако: „Импонује стваралашка плодност Миливоја Перовића: убрзо после краће прозе „*Вуци са Жуте Реке*”, појављује се његов роман; пријатна је његова тематска везаност за људе и поднебље Лесковачке Мораве која је у *Перовићу* добила свог песника; нови роман, што је још пријатније, није само нова библиографска јединица у списку Перовићевих остварења него је стварно нов и по тематском материјалу, композиционој структури и извесним свежим садржајним елементима, поготово у обликовању ликова. Критика, међутим, није била једнодушна у оцени вредности овог Перовићевог дела: кретала се од негације до готово потпуног признања.

Какав је свет који Перовић описује, како изгледају људи Мораве у његовом приказу? Досадашња остварења овог аутора сугерисала су песимистички утисак: његови описи били су пуни бруталности, односили су се на мутне сцене испољавања мрачних дубина људске психе, били су натуралистички у својој огољености и имали су призвук нечега што је више подсећало на литературу, психоанализу и конструкцију него на лични доживљај самога писца. И у овом роману у основи сачуван је такав приступ: поднебље Мораве остало је амбијент мрачних сукоба страсти, злочина и неспоразума са собом и својим хтењима, али ипак - атмосфера није тако црна и то не по крајњем утиску који читалац понесе него захваљујући ауторовом настојању да у своје дело унесе и неке нове димензије – објашњавајући личности, њихове поступке и судбине. Овде има више нагвештавања него бруталних натуралистичких описа, композиција је занимљива утолико што се користе стари летописи и причања главног јунака, фабула, ма колико била танана, испричана је живо тако да држи пажњу читалаца... Перовић је, дакле, свом уметничком поступку додао неке нове елементе који су обогатили његово дело у целини. Фабула се састоји из сплета околности које је, по Перовићу, типичан за животне судбине људи из Мораве: интелектуалац, јунак романа, који прича у првом лицу, враћа се у град на Морави, Брестовац. У родни град довела га је нека и њему готово несазнатљива чешња; он наставља да пише Моравски летопис (можда би се могло рећи да и сам Перовић, овим романом, наставља да пише свој уметнички летопис о Морави). На крају романа, који узгредно додирују неколико људских судбина, типичних за Мораву, испоставило се да је јунака у Брестовац довела неуспела љубав према лепотици Драги, која труне крај големаша Хаџи Косте. Она је сестра по мајци Хаџи Костина, а поп Лука је његов син, писац Моравског летописа и неиспуњени Хаџи Костин сан. Сви они проживели су свој век и искуство које су стекли може се сажети овако: „Човек је... увек доживљавао поразе: почињао да се бори и увек на крај бивао побеђен. Човека – победника још сунце над овом земљом није видело”. Овај роман, као и многи други Перовићеве романи – јер је то, изгледа, његово антрополошко искуство – завршава се поразом човека и људскости уопште. Интересантни су само елементи – међу којима биолошки играју једну од одлучујућих улога – који сачињавају то Перовићево искуство и условљавају овакве његове закључке.

200 Политика, 15. децембар 1957, *Наша реч*, 12. април 1958.

201 Д. Костић, *Књижевни додаток Политике*, 27. септембар 1959.

202 *Наша реч*, 3. октобар 1959. год.

203 М. Милорадовић, *Борба*, 18. март 1962. год.

У „Нашој речи”, 24. јуна 1966. године, о седмом роману М. Перовића „Четири Мујове војске” (Својина човечанства), који је издала крушевачка „Багдала” 1966. године, *Мирослав Миловановић* је написао овај приказ: „После романа „Планина Влаина” Миливоја Перовића, хроничар, приповедач и романописец, поново се враћа Влаини и револуцији романом „Четири Мујове војске”. У њему је остао веран свом завичајном пејзажу, у коме има богате социјално-историјске рудокопе из којих узима и проучава грађу, коју уметнички претвара у синтетичке целине, које већ представљају, без икаквог претеривања, један још непознати монумент.

„Планину Влаину”, слободно можемо сматрати прологом овог најновијег романа, јер у њеном тематском снопу налазимо многе појединости које се у облику реминисценција уплићу и преплићу у овај роман. Револуција је основна потка овога романа. И то прецизно уоквирена у просторне координате Пусте Реке и Кукавице. Али ово није књига само о устаничким данима 1941. и 1942. године. „Четири Мујове војске” је виолентна амплитуда људске психологије и судбине, тако сложене, трагичне и драмски замршене у суровим условима рата. У много чему овај роман се надовезује на Ћосићево „Далеко је сунце” и са њим представља богату фреску догађаја народноослободилачког рата од Гоча и Јастрепца до Пусте Реке и Кукавице. У овом роману се приказује животни хоризонт и у њему стравичне муке једног јужноморавског партизанског одреда, где је сва пажња усредсређена на комесара и војсковођу Младена Петровића Мују. Али у њему сусрећемо и читав свет и ратну атмосферу Пусте Реке у доба рата, који живи и пати, сиротује и ратује, страда али не посустаје држећи барјак слободе.

Читав роман је углавном монолог – дијалог комесара Муја. Он говори о себи и другима – кроз себе: о очима неискреним, завереничким, о поступцима – сумњивим. Перовићеви јунаци и делају и гину обично, у махове и прозаично, без икаквих громких речи и поклича. У мирном приповедању, често неочекиваном, писац нас доводи очи у очи са драматичним и трагичним ситуацијама, писац нас стално узбуђује. Безброј пута се нађемо у дилеми, више пута прогутамо чемерну сузу неслагања и озбиљно се у одстрадној ћутњи опредељујемо за и против појединих брзих и преоштрих одлука.

Није овај Перовићев роман без мана. Ликови су овлаш скицирани, без улажења у психологију личности. У више случајева одлуке су немотивисане. У четвртм делу романа причање је замагљено, местимично неразговорно. Комесар Муја је изгубио три војске, а четврта га оставља обешена у планини. Међутим, иза ове одлуке и чина остају многа питања и проблеми који су покренути Гвозденовим случајем а актуелизовани Мујовим смрћу. Јер, Перовић се овим романом и романом „Седм ока земље”, тематском креацијом, надовезује на Добрицу Ћосића са којим заокружава психологију и етику окоморавске Србије и њених људи. И зато се овај роман чита са великим интересовањем”.

Осми по реду Перовићев роман, ако сам ја добро израчунао, зове се „Дан осми”. Изишао је 1968. године издању аутора. О том делу Драган Јеремић је написао:²⁰⁴ „Дан осми је, у ствари један велики мозаик састављен из описа низа мањих необичних карактера и судбина, специфичних доживљаја природе, запажања о извесној друштвеној средини и, најзад, једног (непотпуног) романа у роману. (...) Пошто је бог умро, настао је дан осми, дан без бога, без ослонаца на његове моралне норме. Тог осмог дана људи су се нашли сами са собом, отуђили се, сакрили иза закључаних брава и започели борбу свих против свију. Они, притом, осећају потребу за једним новим моралом, али га не налазе. Уместо у том моралу, они траже склониште на тамним скривеним местима, која их подсећају на њихове приповетке, али „што је човек више жудео да побегне – и гоњење се усавршавало”.

(...) Од до сада последњем роману М. Перовића, називајући га „алегоричном визијом зла” о његовом „Последњем броду” (Слово љубве, Београд, 1971) књижевник *П. Палавестра* пише да је то „до сада најамбиционије дело изузетно плодног писца”²⁰⁵

(...) Састављен од три неједнако писана дела, Перовићев роман има чврсту унутрашњу структуру. Немаран стилиста и без правог смисла за чврсто компоновање великих прозних целина, Перовић се често губи у дигресијама и епизодама у којима непотребно троши снагу. Нецеловит, неизгладан и неуједначен, роман је исувише гломазан и тежак да би могао деловати као компактна целина...”

204 Видети опирније недељни додаток Политике, 8. септембар 1968. године

205 Опширније, Политика, 26. фебруар 1972. године

II

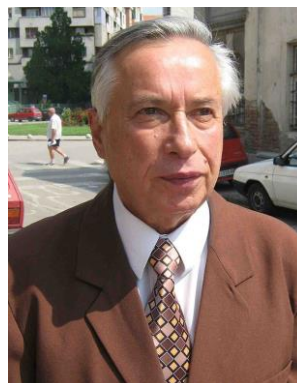
Књижевно дело Миливоја Перовића, у које је укључено десетак романа и једна збирка приповедака, пре свега: импонује својим обимом. Његов аутор се не би могао пожалити да за већину тих списа није могао да нађе издавача, као ни на то да је од критике био прећуткиван, чак да му од ње нису признавани извесни квалитети. Ово последње и од оних из града на Морави, односно на Ветерници.²⁰⁶

Перовићево дело Лесковчани, међутим, нису могли и не могу да прихвате као адекватан уметнички одраз савремене и прошле објективне стварности Лесковца и околине. Због тога оно није умногоме прихваћен ни од неких критичара ван Лесковца, од оних који су у њему, поред осталог, пронашли елементе натурализма или утицаја Ф. М. Достојевског.

(...) Књижевни опус Миливоја Перовића, као што смо већ нагласили, својим *волуменом изазива дивљење*, а аутор му се ипак још није прославио? Откуд то? Нетачно би било рећи да је читаво Перовићево дело књижевни промашај. Јер ако смо извесне ликове у његовом првом роману препознали, то значи да су дати више-мање успешно, и да утолико његово дело представља допринос лесковачког романа на који одавно чекамо. Можда би се и из других Перовићевих романа о граду на Морави (односно на Ветерници) могли издвојити извесни елементи по којима бисмо исти град такође открили. Али још увек остаје огроман квантум који се, бар са етнолошког и социолошког становишта, не би могао сматрати конгруентним са оном реалношћу која је могла бити подстицај ауторовом књижевном стварању.²⁰⁷

III

Последње издање „*Легата*”, (број 8 за 2005. годину) Електронског часописа Народне библиотеке у Лесковцу (оснивач и уредник Саша Хаџи Танчић), у целости (девет страна) је посвећено др Миливоју Перовићу, како се каже у уводу, „пре свега зато што је и после тридесет година од његове смрти неизбрисив траг његове личности и дела у научном, културном и јавном животу Србије пре, за време и после Другог светског рата”. Овај објективни саучесник драматичних преокрета у годинама покушаја револуционисања Планете ни у једном раздобљу није заборавио завичајно поднебље родног *Српског Југа*. Саша Хаџи Танчић пише у чланку *Метафора светлости и таме* да је пишчева амбиција била да до перфекције савлада технику писања по узору на Иву Андрића, па је његов утицај несумњив. Хаџи Танчић помиње и утицај неких других писаца попут Достојевског, Чехова, Ги де Мопасана и Кафке.²⁰⁸

Познати лесковачки књижевник, аутор романа „*Каравани Светог Влаха*”, у чланку *Више од прећуткивања* констатује да се „у Лесковцу упорно настављају да прећуткују личност и дело Миливоја Перовића; димензије прећуткивања превазилазе баналност пуког заборава и људске сујете. Равнодушност и инерција према најзначајнијем писцу лесковачког краја средином прошлог века, несумњиво је ригидна, идентична са затирањем дела културне традиције овог поднебља. Пропуштена је, заправо, прилика да се обележи тридесета годишњица од његове смрти. Није забележена ни на маргинама медијских регистратора, да не говорим о крупним разлозима за комплетно научно и књижевно историјско проучавање свих видова његове богате стваралачке и интелектуалне личности.”²⁰⁹

Конечно, треба поменути да марљиви лесковачки историчар и публициста *Добросав Туровић* пише (Легат, бр 8, стр. 4-9) о Миливоју Перовићу као познатом адвокату. Туровић констатује да је Миливоје Перовић почео да се бави адвокатуром 18. фебруара 1958. године и за кратко време је стекао велики углед. Аутор дела *Јунаци звезденог пука* наводи да је о др Миливоју Перовићу као адвокату писала и „*Политика*”:

„Познати београдски адвокат др Миливоје Перовић одавно је познат као човек који преузима одбране у тешким и замршеним злочинима.”

206 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 79.

207 Исто, стр. 82.

208 Легат бр. 8, 2005. године, стр. 2-3.

209 Саша Хаџи Танчић, Више од прећуткивања, Легат бр 8, 2005. година, стр. 3-4.

Поводом његове смрти у „*Адвокатури*” је, између осталог, записано: „Као правник, књижевник, дипломата, адвокат и дописник „Политике”, својим погледима, опсервацијама о питањима како изградње земље, тако и догађајима, допринео је да многа од њих од интереса за право, правну свест и културу, постану доступни широким масама, тако да га је његова јавна делатност истакла као врсног правника и друштвено ангажованог борца и публицисту за јавну реч.”²¹⁰

При систематизацији књижевног стваралаштва *Миливоја Перовића* поставља се питање разврставања периодизације или типолошке природе. Може се говорити о историјским и теоријским основама периодизације и о могућим критеријумима за разврставање романа овог плодног писца. Томе се може приступити, најпре, историјско-хронолошки; затим, поетички и типолошки и, најпосле, тематско-мотивски.²¹¹

Слика развојних процеса омогућава потпунији компаративни приступ његовим делима. И обратно, такав приступ допустив је и из перспективе његовог целокупног прозног опуса, тим пре што је књижевно стваралање Миливоја Перовића несумњив израз духовних особености пишевог родног југа Србије.

Када је реч о прозном опусу Миливоја Перовића издвајају се четири развојне етапе карактеристичних и битних вредности; то су његови *хроничарско-монографска* дела историографског карактера и његове *приповетке* (Књига „*Поред Морава*”), које нису предмет нашег интересовања у овом раду; *романи о доратном Лесковцу*; и *романи о Лесковцу у време Другог светског рата и из послератне стварности*.

Три типа прозе - Да би се, дакле, спровела типологијација романеског опуса Миливоја Перовића неопходно је указати на његову присутност у српској књижевности чију су суштину, уопште узев, одређивали важни историјски догађаји и друштвене промене. Широко узето, три развојне фазе српске послератне књижевности, у којима стварао Миливоје Перовић (прва, време непосредно после рата и промене друштвено-политичког система; друга, период од средине педесетих година до половине шездесетих година; и трећа, од друге половине шесте деценије до данас) могуће је квалификовати на основу културних, историјских и политичких чињеница, затим на основу књижевне ситуације и на основу вредносних критеријума. Померање књижевних убеђења од њеног реализма у првој фази (доктрина социјалистичког реализма, заснована на строгом принципу *верности* естетских модела чињеницама реалног живота и на естетским критеријумима вредности дела), преко реалистички схваћеног егзистенцијализма (измена књижевне технике и третмана човека и његовог места у свету и обнова искуства међуратне модернистичке књижевности, у првом реду искуства експресионизма и надреализма) до потоње доминантније естетике структуре реализма у критици и реалистичко-веристичких тенденција у прози и поезији, оживело је трагичну рекапитулацију историјског на примеру савременог и уметничког транспоновања савремене реалности у књижевној слици. Стваралачки развој Миливоја Перовића, као и карактеристике његове уметничке прозе, неодвојиве су од поменутих развојних етапа књижевности којој припада.

Обзиром на то да се свака типологија ослања на хронологију развитка књижевности и њоме образлаже, када је реч о Миливоју Перовићу, могуће је издвојити три типа прозе које овај писац обликује у романсираној форми; то су: најпре *објективистички тип прозе*, затим *субјективистички тип ратне прозе* и *јунака-ратника у послератним условима* и, најзад, *параболичко-симболички тип прозе*.

Дела првог циклуса Перовићевих романа, о грађанском Лесковцу, писана су у знаку објективистичког (натуралистичког) типа прозе. Свевидећи приповедач саопштава збивања и бави се ликовима. Поједностављено се приповеда о људским судбинама и стваралачки сублимише животна грађа. На специфичност овог типа прозе Миливоја Перовића утицао је пресудно елемент традиције. Посматрано синхронијски, али и историјско-дијахронијски, несумњив је, наиме, утицај реалистичке традиције; поготово изразитије тенденције те врсте у делу најбољег писца књижевног југа, Боре Станковића. Књижевни југ је у најбољем и највишем смислу регионалан. Зато је за естетско уживање у Перовићевим прозама потребна извесна наклоност за локалну атмосферу овог посебно занимљивог поднебља. Пишчева уметничка настојања не трагају за новим обликом и поступком него богате и психолошки нијансирају тематске - мотивске равни нарације о људима и животу једне средине недовољно присутне у нашој књижевности. Еминентно књижевним средствима осмишљена је уметничка слика књижевног југа у делима „*Големаш*”, „*Седам ока земље*”, „*Бели*

210 Добросав Туровић, Познати београдски адвокат, Легат бр. 8, 2005, стр. 4-9

211 Саша Хаџи Танчић, Романи Миливоја Перовића, Лесковчанин бр. 10, јун 1999, стр. 13; Приказ најбољег зналаца Перовићевог рада преносимо у целини.

квадрати'', „Моравски летопис'' и „Град на Морави''. Пре свега, тема ових дела је грађанска реалности Лесковца на коју се гледа критички. Књижевни лик је део стварности, биће са њиховог тамног фона, оптерећено грађанским начином живота и поразним дејством новца на његову психу. Заједничка формула ових романа, која их чини типским садржана је у шире оцртаној слици грађанске стварности, поларизацији ликова у панорами спољашњих збивања, али и психологији унутрашњег живота објашњивој спољашњим и, напослед, свезнајућим личности аутора у улози приповедача.

Могуће је указати на још неке типске ознаке ове прозе. Тако су, на пример, ликови оличење патријалхалног морала, али и његове патријалне жртве; њихова драма проузрокована је несрећним животним околностима и наслеђем (мистика крви). Фолкорно и натуралистички експресивно, стварно и бизарно, мотивисани су атмосфером прошлости, интимизацијом живота, понирањем у животни простор и душевни живот.

У Перовићевим наредним романима „Четири Мујове војске'' и „Дан осми'' остварена је тематика рата. И понашање ликова мотивисано је општим ратним хаосом. Херојски подвиг мотивисан је пре инстинктом него идејно или политички. У роману „Планина Влајна'' бизарност психологије и њена несагласност са постојећим животним околностима доводи до гротеске коју Перовић постиже посредством главног лика неприлагодљивог новој, послератној реалности. Стога се ова три романа обједињено могу сврстати у субјективни тип ратне прозе и јунака-ратника у послератним условима.

Већ у време када је Перовић објавио ове романе, па и нешто раније, наиме, почеле су промене у нашој књижевности. Нови тип прозе испољава се, пре свега, у другачијем третману ликова. Субјективизован је а спољашња стварност посматрана је у функцији његове свести. Тим променама наговештени су квалитети новог типа прозе чије се појаве поклапају са другом фазом наше послератне књижевности. Објективизирани свезнајући приповедач уступа место субјективној јунаковој аутоанализи, прича у првом лицу кроз коју се преламају догађаји у рату и послератном времену. Главни лик је ратник кога у рату и миру оптерећују доживљаји, тешка искушења се објављају и дезинтегришу његову личност.

Нови квалитети прозе, испољени не толико у обликовном поступку (техника приповедања је и даље у знаку свезнајућег приповедача), већ у општој структури дела, видљиви су у романима „Време без бога'' и „Последње брдо'', који се стога могу сврстати у параболничко симболички тип прозе. Ова два романа представљају новину и вредност у Перовићевом раду управо модернизацијом субјективне свести главног лика.

Дивергенција - Романи Миливоја Перовића, узети скупа, репрезентују типолошку линију од објективистичке у субјективистичку прозу (модернизација синтагме, измена приповедачке перспективе, манипулација врстама дијалога и монолога).

Из свега изложеног, поставља се и сада, као у време његовог настанка, питање *дивергенције* романескног дела Миливоја Перовића у смеру тематско-мотивских, обликованих и идејних равни или тенденција чији су они саставни део. То се може образложити пишењем настојањем да обликује јединствене слике света у две различите временске, односно историјске равни. Ништа не може бити природније него утврдити, ако се прати генеза романескних остварења Миливоја Перовића, како многе идеје и конвенције у тематско-мотивском смислу представљају управо испољавање јединственог обликотворног процеса грађења уметничке слике света, примереног специфичним условима живота у датој временској равни. С друге стране, и поред поменутих заједничких конвенција, постоје и неке специфичне црте које одређује не само индивидуалне карактеристике Перовића као аутора, већ и његова друштвена и политичка припадност, са критичношћу као изразом ауторске индивидуалности. У анализи структуре подразумева се елемент критичности као један од слојева који је чини, поред многих других, оним што јесте: романом са изразитом моћи да сугерише присуство јаке естетске информације. Једну од многих, иако не и једину и искључиву.

Полазећи од тога, може се приступити и раздвајању књижевних тоталитета појединих романа у ансамблу романескних остварења Миливоја Перовића. Оно што их приближава јесте заједништво идеја и тематских и мотивских конвенција, а удаљавају их одлике индивидуалних и обликованих црта у њима. Груписање скупих књижевних конвенција очито је на основи хронотопа и идејне интегрисаности. У појединим делима овог писца могуће је пратити прожимање више тематско-мотивских и идејних равни истим духом времена; и то на тај начин што се заједнички књижевни модел на сличан начин трансформише у неколико романа. Једну врсту таквог интегритета представљају „Големаша'', „Бели квадрати'', „Седам ока земље'' и „Град на Морави''. Целином их чини синтеза живота и судбина лесковачких Моравца у временском распону од ослобођења од

Турака до Другог светског рата. Специфичан део те целине јесте роман „*Моравски летопис*” који по свему представља прочишћену и комплекснију верзију „*Седам ока земље*”.

Њу сачињавају дела у којима се прате судбине неколико генерација имућних и угледних породица специфичне културе живљења, зависно од главних типова стицања иметка! У ближој прошлости, на жалост, Лесковчана не утиче само припадност заједници, поднебљу и традицији, него и битно измењени идејни и економско-политички интереси, матични токови живота *револуционису* се у један нови и наизглед сасвим другачији друштвени модел живота и стицања иметка. А то значи да се управо дух тог новог времена и модел егзистенције на књижевни начин трансформише у неколико наредних романа Миливоја Перовића.

Другу врсту таквог интегритета представљају „*Планина Влаина*” и „*Последње брдо*”. Специфичан део ове целине, пак, јесте двотомно „*Време без бога*”, заправо прерађени поменути романи „*Дан осми*” и „*Четири Мујове војске*” („*Својина човечанства*”).

Обе скупине романа обликују кохерентну књижевну целину поднебља југа Србије, искључивог књижевног надахнућа Миливоја Перовића по одласку у средину у којој је живео и радио до смрти. (Београд).

АРИСТОМЕН РИСТИЋ

I

Аристомен Ристић Мења припада генерацији лесковачких интелектуалаца који су између два светска рата а и после оставили неизбрисив траг у нашој културној баштини. Пуне четири деценије Мења се бавио новинарством и публицистиком. Иза њега су остале многе странице новинарских чланака и *седам вредних књига*.²¹²

Аристомен Ристић Мења, крштен *Аристоменис Димитрије* рођен је 27. августа 1906. године у Лесковцу, у угледној, имућној трговачко-кафецијској породици, у којој је стекао солидно васпитање и образовање. Његов отац *Леонида* и мајка *Олга* пореклом су Грци. Леонида, по завршетку матуре у Грчкој, наставио се у Лесковац и бавио кафецијским послом. За време Другог светског рата и бомбардовања Лесковца 9. септембра 1944. њихова велика кућа срушена је до темеља. Аристоменово школовање почело је са балканским ратовима. Припадао је генерацији ученика којима је Први светски рат узео детињство. Глад и свакојака немаштина били су пратиоци његовог школовања у основној школи, а касније и у гимназији. Ристић је наставио даље школовање после Првог светског рата. Школске 1919/20. године уписао је први разред лесковачке гимназије.

После матуре, Аристомен је 1929. године уписао право на Београдском универзитету. И за време студија школовао се под врло тешким материјалним приликама. Пратило га је сиромаштво те је био приморан да студира уз рад. Припадао је напредном студентском покрету. Његова политичка актиност дошла је до изражаја за време парламентарних избора.

Као студент права био је *хонорарни дописник београдског листа „Политика“ из Лесковца* 1929-1934. године. Такође, Ристић је био *новинар и уредник* опозиционог листа „Недељне новине“, који је излазио од 1932. до 1935. године. Права је завршио 12. фебруара 1937. године. Правничку каријеру Аристомен Ристић је започео као адвокатски приправник код познатог лесковачког адвоката Јована Јовановића Абраша 1935. године.

Као судски приправник радио је у Среском суду у Јужном Броду све до 1941. године. После капитулације бивше Војске Југославије и окупације земље, Ристић је 12. августа 1941. године декретом премештен за судског приправника Среског суда у Куршумлији, где је остао до јула 1944. године.

После ослобођења Лесковца, Ристић је 7. новембра 1944. године постављен за *првог уредника листа „Наша реч“*, органа Градског одбора Народног фронта Лесковца. *На овој дужности је остао до 15. марта 1948. године.* (...) Правничку радну каријеру Ристић је завршио као судија Округног суда у Лесковцу 1954-1966. године.

За свој плодан стваралачки рад добио је бројна признања. Носилац је Медаље заслуге за народ, Октобарске награде Лесковца, као и Медаље за новинарски и публицистички рад. Умро је 21. септембра 1969. у 64. години живота.²¹³

II

Аристоменов новинарски и публицистички рад био је плодан и разноврстан. Његов стваралачки рад био је везан за Лесковац. Био је један од најстаријих новинара југа Србије. Новинарством је почео да се бави у 23 години. *Први новинарски чланак објавио је 8. јуна 1929. године у београдском листу „Политика“ о подизању Соколског дома у Лесковцу, где је сада Народно позориште.* Био је сарадник и уредник лесковачког листа „Недељне новине“. Сарађивао је у „Лесковачком гласнику“ и у „Лесковачком привреднику“, а повремено у београдским листовима „Правда“ и „Време“. У београдском листу „Нин“ објавио је 1935. године подужу рецензију о првом позоришном комаду др Жака Конфина „Плагвијат пред академијом“. Треба рећи да је Ристић нарочито неговао рецензију и репортаже и био *стални рецензент Народног позоришта*. Писао је озбиљне и

212 Добросав Туровић, публициста и историчар, део оцене о Аристомену Ристићу (специјално написан прилог за књигу „Лесковачки писци – трагови и трагања“).

213 Аристомен Ристић је сахрањен уз учешће великог броја грађана. Од њега су се и уме СО, Округног суда и редакције Наше речи опростили мр Мирослав Здравковић, Предраг Елезовић и Милисав Маринковић.

запажене критике књига, филмова и културних приредби. Учествовао је у покретању напредних листова „Прогрес” и „Погледи”, који се нису појавили због притиска режима.

У току новинарског и публицистичког рада, Аристомен Ристић је објавио *осам књига*: „*Лесковац јуче и данас*” (1935), „*Истакнути борци радничке класе Лесковца*” (1951), „*Публицистички рад народног хероја Трајка Стаменковића*” (1953), „*Коста Стаменковић*” (живот и рад, 1969, I и II издање), „*75 година текстилне индустрије у Лесковцу*” (1959), хроника „*Грделица у пламену револуције*” (1965), „*Вилем Пушман*” (1969). (...) Ристићева Хроника о Грделици је *прва наgraђена хроника* у нашој средини. Последњих десетак година интензивно се бавио историографијом и тако дао огроман допринос бољем упознавању лесковачког краја. Савременици Аристомена Ристића, првог уредника „Наше речи“, исписали су током ове године много лепих речи о Мењи – ентузијасту и заљубљенику писане речи. Аристомен Ристић је не само на страницама овог листа већ и у Политици, чији је био први дописник из Лесковца, као и у историографској литератури и публицистици овога краја, оставио значајан траг.²¹⁴

У ручно писаној биографији (5. мај 1951), Ристић је записао: „Рођен сам 9. септембра 1908. године у Лесковцу, срез лесковачки, НР Србија. Пореклом сам Грк, а југословенски држављанин. Мој отац Леонида, по завршеној матури у Грчкој, настанио се у Лесковцу и одао кафецијском послу. Мати ми се зове Олга, грчког је порекла, по занимању домаћица. Ожењен сам. Године 1937. завршио сам Прави факултет на Београдском универзитету, од страних језика говорим грчке. Још као студент нагињао сам новинарству и огледао се на том пољу (био дописник „Политика“, затим уредник напредног листа „Народне новине“ од 1933. до 1935.). писао сам чланке, позоришне рецензије, филмске приказе, репортаже и др. Бавио сам се проучавањем прошлости Лесковца и уредио и издао књигу „*Лесковац јуче и данас*“.

Школовао сам се под врло тешким материјалним приликама као гимназист, а нарочито као студент, јер су у то време моји материјално лоше стајали. Први пут сам ступио у државну службу 1939. годин (две и по године после дипломирања, због напредног става), као судијски припавник Среског суда у Јужном Броду, у Македонији, где сам био до 1941. године, а после окупације додељен сам, у истом својству, Среском суду у Куршумлији и тамо остао до 1944. године. После ослобођења уређивао сам лесковачки локални лист „Наша реч“ од 1944. до 1948. године, био дописник Танјуга готово у исто време, уређивао Билтен Среског синдикалног већа...²¹⁵

Развоју књижевног живота у Лесковцу несумњиво су у великој мери допринели листови који су излазила у овом граду, у првом реду *Лесковачки гласник* и *Недељне новине*. (...) Критике у Недељним новинама писале су Јован В. Јовановић, Аристомен Ристић, Драгољуб Трајковић и Брана Митровић.²¹⁶

У *Недељним новинама*, листу који је и поред свог краткотрајног излажења, оставио видног трага у културној и политичкој историји Лесковца, 1. априла 1934. године појавио се натпис са карактеристичним насловом „*Народни универзитет без народа*“. То је заправо извештај сталног сарадника и практично једног од уредника тог листа Аристомена Ристића о годишњој скупштини те установе која је, како пише у тексту, рођена у великим мукама десет година раније и која је, према утиску који је преовладао у живој дискусији на самој скупштини, ипак имала пет година интензивног рада корисног за културни и просветни просперитет града. Међутим, најинтересантнији део дискусије, у којој је учествовало више тада најпознатијих и најагилнијих јавних радника Лесковца био је посвећен приказивању (оцени) предавања која су одржавана на Народном универзитету, а затим опширно коментарисана у листу.²¹⁷

214 Верица Баторевић Божовић, Кратка прича о Аристомену Ристићу, првом уреднику *Наше речи*, *Наша реч*, 28. новембар 1984. *Напомена*: Прилог објављен и у књизи В. Баторевић Божовић „Живот пише приче“, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 41-42.

215 В. Б. Божовић, *Живот пише приче*, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 41-42. *Напомена*: У изјави коју је супруга Аристомена Ристића, Нада Ристић, дала новинарки В. Б. Божовић (*Живот пише приче*), сазнајемо да је Ристић највише волео новинарство и публицистику: „За писање никада није био уморан. Иако судија по професији, позив који је највише волео је новинарство. Уз бројна признања која је добио као судија, друштвено-политички радник и активиста, најдраже му је била Медаља града Лесковца за новинарство и публицистички рад.“

216 Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 107-108.

217 Н. Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, стр. 113. *Напомена*: Без обзира на критике које је трпела и нападе који су се обрушили на њу, редакција недељних новина је наставила да прати збивања у граду и приказује предавања на Народном универзитету, такође са доста критичности и личног става. Иначе, лист је опширно пратио ток парнице са професором Хаџи-Митићем већ од свог 13. броја који је изашао 1. априла 1934. године

Поводом једног извештаја Аристомена Ристића (потписаном шифром „3^с“) у Недељним новинама са предавања „Шта је филозофија“, које је одржао Димитрије Хаџи Митић, дошло је и до судског спора. Суђење је одржано, дуго је трајало јер је правничким смицалицама адвоката и уредника Јована Јовановића одлагано и то је било прво суђење на основу Закона о штампи у Лесковцу.²¹⁸

Књижевни живот добија посебно интензивне импулсе када се у град враћа група свршених студената са београдских факултета. Неки од њих одају се публицистичком и научном раду, а они са свршеним судијама књижевности започињу књижевну делатност (нажалост, они су у мањини – овде се издваја Брана Митровић), док они који су завршили права или сличне факултете развијају плодну публицистичку активност: реч је о Драгољубу Трајковићу – правнику, који се бавио историјом завичаја, Јовану Јовановићу – правнику, који се бавио књижевном критиком, Сергију Димитријевићу – који се најпре истакао као историчар и чије су песме објављене тек посхумно; ту су и Аристомен Ристић – који се бавио позориштем, Добривоје Каписазовић – који је писао пезију, Атанасије Младеновић – просветни радник, који је писао и драма итд.

(...) Године 1949, на првој књижевној вечери у Лесковцу, о којој је остао траг у *Нашој речи*, у приказу Владимира Каменовића, једног од млађих, учесвовали су: Сретен Динић и Брана Митровић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић и Драгољуб Каписазовић, од старијих, и Радмило Требјешанин, ученик гимназије, од млађих. Узгред буди речено, овај приказ је изазвао малу полемику, јер се управа Књижевног клуба није сложила са неким оценама рецензента.²¹⁹

218 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 113.

219 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 197-198.

ФРЕДИ ФАЗЛОВСКИ

У граду на Ветерници десетак година (1926 - 1930 и 1955 – 1961) провео је Фреди Фазловски, глумац, песник, новинар и боем. Поред сарадње у „Лесковачком гласнику”, ради и у „Лесковачком привреднику”, чије је ступце врло често сам испуњавао почев од уводника па преко других разноврсних написа све до фељтона, позоришних рецензија и приказа књига. Он је из Лесковца слао своје написе и загребачком позоришном листу „Кулисе” и у њима давао оцене појединих представа лесковачког позоришта, чији је члан био.²²⁰

Фазловски је у Лесковцу објавио збирку песама „Еротикон моје психе” (Лесковац, 1928). То је поезија старога жанра, са реквизитима и арматуром ранијег доба, са строфама и сликама. После тога појавиле су се његове „Поеме” (Прокупље, 1929) у којим су видно дошли до изражаја не само многи тренуци и периоди живота човека кога је отиснуо у свет, пун непредвиђених тешкоћа и јада, силни нагон да превазиђе беду и мрак средине у којој је поникао. Фреди Фазловски, писао је Д. Трајковић, још 1930. године, није посматрао Лесковчане само са позорнице, док су за време представе крцкали кикирике или јели ћевапчиће и испијали расхлађено вино са содом. Није постао Лесковчанин, али зато није остао ни имун за социјалну и културну средину Лесковца, чије супротности су му биле добро познате. Стога су у његову поезију utkани и фрагменти прозе нашег града, и крајња стремљења оних који у њему пате.²²¹

У његовој другој збирци „Поеме” (1929) има песама социјалних, бунтовних, у слободном стиху и снажном изразу, материјом којом је дата форма пуна сарказама што уједа као отров гује, с пуно гнушења на некадашњи беспоредак, с револтом који се диже као бура: „Вапај, очај, чезнутљив вапај из грла милиона неговестио је одмазду”.

За време поновног боравка у Лесковцу, Фазловски је сарађивао у „Нашој речи”, у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику”. Поред осталог, објавио је подужи чланак о Сими Бунићу као драмском писцу. У „Споменици” о тридесетогодишњици некадашњег лесковачког Градског позоришта штампан је његов дужи реферат о раду тога позоришта.²²²

За лесковачко позориште и позоришни живот у овом граду нераскидиво је везано име једног посленика – Фредија Фазловског. Босанац који је у Лесковац дошао први пут 1926. године у ондашње Градско позориште. Његовим гашењем, одлази глумачким путем широм Југославије, да би се овом граду и његовом позоришту поново вратио 1955. године и ту дочекао пензију. Фреди Фазловски није био само глумац и редитељ. Био је и новинар, публициста, песник... Лесковцу је дао своје младалачке а потом и зреле године уметничког стваралаштва. Упоредо, био је у свим културним и друштвеним токовима и збивањима у ондашњем „српском Манчестеру” и поратном Лесковцу.²²³

Занимљив је податак из његове биографије: од родног села у Босни до школе прелазео је пут од 14 километара дневно, и поред свих недаћа, стекао образовање. Определио се за позориште: У Народно позориште у Сарајеву ступио је 1923. године као реквизитер, потом је био инспцијент. „Пекао” је позоришни занат успињући се постепено лествицама до – глумца, касније и редитеља. Немиран дух донео му је прву животну недаћу: због позоришних критика које је тада објављивао, добија отказ, па се прикључује путујућим позориштима Душана Животића, Николе Јоксимовића и Матијевића.

Међу првим члановима Градског позоришта у Лесковцу, када је почело са радом, био је и – Фреди Фазловски. Те 1926. године први пут се среће са Лесковцем и остаје у њему док је трајало Градско позориште – 1929. године.

220 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 48.

221 Исто, стр. 48.

222 Д. Трајковић, Преглед, стр. 49.

223 Велимир Хубач, Не само глумац, Помак, бр.15/15, април 2000, стр. 5.

О том периоду оставио је вредан историографски текст „Градско позориште – прво професионално позориште у Лесковцу”, објављен у „Споменици трдесетогодишњице позоришног живота Лесковца ” у издању Народног позоришта 1956. године. У градском позоришту млади глумац Фреди Фазловски исказивао се успешним остварењима на сцени. Истовремено, био је и новинар: сарадник је „Лесковчаког привредника” (1928-1929, уредник Драгутин Тодоровић), а у часопису за казалиште, кино и варијете, друштво и спорт „Кулиса” у Загребу редовно је објављивао текстове о раду Градског позоришта.

У „Нашој речи” Фазловски објављује серијал „Хроника о глумцима”. Н.Т. (Николај Тимченко) 1996. године, поред осталог, записује:

IV

Фазловски је ушао је у „Историју српског позоришта” Боровоја Стојковића и „Лексикон књижевника Југославије”, био глумац, редитељ, песник, новинар”. Указује и на податак да је афирмацију као млади глумац стекао у Градском позоришту у Лесковцу, да је пензионисан у Народног позоришту у Лесковцу 1961. године, а последње године живота провео је у Вршцу бавећи се књижевним радом.

Са гашењем Градског позоришта 1929. године одлази из Лесковца. Био је у ангажману у професионалним позориштима у Мостару, Новом Саду, Београду, Пожаревцу, Ужицу и другим местима. У неким је учествовао и у њиховом оснивању. У Лесковац се враћа 1955. године као зрели уметник, пун искуства и глумачког и редитељског. У њему и овом граду остаје све до пензионисања 1961. године, опраштајући се од лесковачке публике улогом у „Јелисавети, кнегињи црногорској”. Те године, у „Нашој речи” излази пригодан текст у коме се износе занимљиви подаци из његове биографије: У 38 година професионалног бављења позоришном уметношћу играо је у 8.000 представа, тумачио око хиљаду ликова, од тога остварио око 600 главних улога. Потписао је и 90 режија, 60 у послератном раду. У лесковачком театру такође се исказао као редитељ.

У средини коју је познавао и која је њега знала, одмах се активно укључује у друштвене токове: изабран је за члана првог позоришног савета, формираног крајем 1955. године. Поред рада у самом театру сарађује са „Нашом речи” пишући о позоришту. Тако, све до пензије. Лесковачкој публици представља се као редитељ на почетку сезоне 1955/56. представама „Манде” М. Држића и „Хасанагиница” М. Огризовића, а потом и представом „Љубав и беда” А. Гринвуда”.

Крајем новембра у „Нашој речи” објављује текст „Око позоришног репертоара”, који је изазвао пажњу. Следе године пуног ангажмана, својственог Фредију Фазловском: писао је за „Нашу реч” занимљиве текстове, од најаве премијера до мини-студија о писцима чија се дела играју, сматрајући да позоришној публици треба пружити што више података о ономе што се у театру догађа.

Није се либио да улази у полемике које су се на страницама овог листа повремено отварале када је реч о позоришту. Увек је био на страни театра, указујући да је он не само забава већ и уметност која оплемењује.

О Сими Бунићу је написао - објављен је у више наставака - садржајан текст позоришног znalца. Индикативан је и његов текст, споменимо га као пример, о вези глумац – публика. У „Нашој речи” од 10. марта 1956. године објављује подужи текст: „Посматрано не из гледалишта већ са позорнице ПУБЛИКА И ГЛУМЦИ – овога пута: шта мисле позоришни радници о гледаоцима”. Ова занимљива размишљања завршава: „Публика је један од најважнијих фактора за остварење добре позоришне представе и позоришни је радници моле да им у томе погледу помогну у границама могућности.” У Лесковцу је, не само његовом, у његовом театру, оставио незаобилазне вредности, остајући део његовог позоришта и културе.

После Првог светског рата, покретањем „Лесковачког гласника”, почиње трећи, свакако најзначајнији период развоја завичајне књижевности. И публикације и писци из овог раздобља заслужују највећу пажњу, и то како историчара књижевности и књижевног критичара тако исто, додуше у већој мери, и историчара културе и хроничара књижевних догађаја. На пример, када је реч о поезији, морају се поменути *Добривоје Каписазовић* и *Фреди Фазловски* као песници чији покушаји превазилазе у извесној мери културно-историјски значај.²²⁴

224 Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац 2007, стр. 23-24.

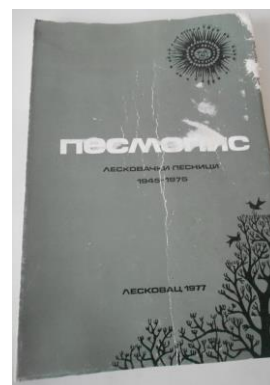
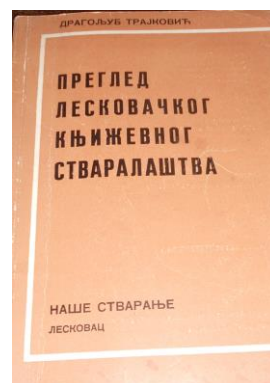
ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА

И НА МАРГИНАМА - Крајем седамдесетих година XX века, посебно у време појаве познате антологије песама *Песмопис*, јавила се група младих талентованих писаца, који су наредних година, све до краја XX и почетком XXI века покушали да се наметну бројним песничким збиркама, али и прозним радовима, а неколико писаца постали су препозналаиви и изван Лесковца. Покушали смо да представимо готово све ствараоце, посебно оне који су не само бројем објављених књига, него пре свега уметничким дометима свога стваралаштва, скренули пажњу шире читалачке јавности.

Занимљиву оцену о лесковачком стваралаштву дао је Станко Миљковић²²⁵ у књизи *Записи у времену*.²²⁶ Миљковић у посебном одељку књиге под назнаком *Лесковачко књижевно стваралаштво од „Песмописа“ (1977) до данас*²²⁷ подсећа да је „... већ 1877. године у Лесковцу почео да излази часопис „Црквени гласник“, чији је власник и уредник био свештеник Димитрије Н. Алексић. У том часопису, поред свештеника Алексића, прве песме почео је да објављује Владимир Петровић. Већ 1905. године почео је да излази дечји лист „Бачки напредак“. Године 1920. покренут је недељни лист „Лесковачки гласник“, чији је дугогодишњи уредник и сарадник био Сретен Динић, у оно време водећи лесковачки интелектуалац. Године 1933. почеле су да излазе и „Недељне новине“, које су доносиле песничке радове првих лесковачких песника. У то време, песме су објављивали Сретен Динић, Фреди Фазловски, Добривоје Каписазовић, Милун Милатовић, Спасоје Стојановић, Радослав Димитријевић, Григорије Гљебов, Драгутин Ђорђевић, Ратко Павловић и други.

(...) Све до 1975. године није било озбиљнијег покушаја да се књижевно стваралаштво Лесковца естетски нормира и извреднује за протеких 25 година постојања. Тек 1975. године тог посла се прихватио *Мирослав Миловановић* и његова антологија под називом „*Песмопис*“, као вредна свеска Нашег стварања, угледала је светло дана 1977. године. (...) Иначе, у овом Миловановићевом „Песмопису“ заступљено је 47 песника различитих песничких вокација. На ударном месту ове антологије штампана је, и то крупним курзивом, песма *Радослава Шушулића* под називом „*Грађанину света*“. Ради се о песми која је лоша и типичан је (школски) пример удворничке поезије. У то време Р. Шушулић је, судећи по јединој до сада објављеној збирци песама „*Нишан на лобањи*“ имао засигурно далеко боље песме, но није тешко сетити се зашто је ова песма стављена на ударно место. Наиме, њоме се, поред политичке проходности књиге, обезбеђивала добро осмишљена одбрана од будућих могућих идеолошких тумачења и анализирања. Практично, ова песма је била *заштитни знак* и гаранција идеолошке исправности саме антологије. Сам Мирослав Миловановић на крају предговора поштено каже да ова антологија није имала претензије на студиозност и аналитичност, већ је, каже, то више напор да се успостави контакт између читалаца и аутора, и од заборава отргну тренуци поетских светлости.

Још пре појаве лесковачког „*Песмописа*“, у јубиларном броју *Краљевачког „Октобра“* представљен је шири круг прозних писаца из унутрашњости Србије. Лесковачки писци су тада заступљени поезијом *Томислава Н. Цветковића*, *Борислава Здравковића*, *Радета Јовића* и *Милана Филиповића*. Исто тако у крагујевачким „*Корацима*“ из 1973. године били су представљени *Борислав Здравковић*, *Томислав Н. Цветковић* и *Велимир Хубач*. Нишка „*Градина*“ је крајем 1983. године означила „Књижевни тренутак југа Србије“, а у овом избору су представљени песнички радови *Томислава Н. Цветковића*, *Николе Цветковића*, *Драгана Радовића*, прича *Љубе Стојановића* и есеј *Николаја Тимченка*. С јесени 1984. године у прокупачком часопису „*Ток*“ објављен је избор прозе јужне Србије уз напомену

²²⁵ Станко Миљковић, новинар и писац (1948, Велико Војловце, Лебане).

²²⁶ С. Миљковић, *Записи у времену*, Удружење писаца општине Лесковац 2002.

²²⁷ Овај чланак - осврт, први пут се појавио у *Нашем стварању*, бр. 3, Лесковац 1977.

селектора *Саше Хаџи Танчића* и *Воје Красића* да се приповетка на југу Србије „*споро рађала*” и доста дуго сазревала”, што би могло да се односи и на заступљене лесковачке писце. Тако је у поменутом часопису Томислав Н. Цветковић заступљен причом „*Барба Стине*”, Раде Јовић поетским текстом „*Скица за једну улицу*”, а Ненад Кражић цртицом из студентског живота „*До следећег сусрета*”. О књижевним токовима на југу Србије писао је и *др Зоран Чановић*, (издање „Наше речи” из фебруара и марта 1985. године). У свом културолошком тексту, З. Чановић говори о значају сарадње у периодици југа Србије, што по њему знатно доприноси бољем упознавању читалаца са збивањима у књижевности на ширем подручју Србије и омогућује критичко вредновање уметничких домета литературе која није без одређене традиције. У свом раду, он се бави и естетском анализом песама појединих аутора за које се определио, истичући допринос тих аутора завичајној, а и српској литератури.

У ослобођеном Лесковцу први је запевао *Добривоје Каписазовић*. Али његова песма била је ламент над градом који је ојађен не само тешким бомбардовањем већ и многим жртвама које је принео окупатору и његовим помагачима. Стога клима (у граду) на Ветерници под Хисаром није дуго могла да буде погодна за какво озбиљније књижевно стваралаштво, „иако су одмах преузете извесне акције у правцу стварања колико-толико повољних услова за културни живот у граду.”²²⁸

У „*Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва*” Драгољуб Трајковић, констатује да се, срећом, још у октобру 1944. године Лесковчанима нашао при руци лист „*Наша реч*”, који је те године почео да излази на слободној територији, окупивши око себе и неколицину људи који су се у новинарству огледали и пре рата. Као и доцније, ове новине су од првих дана свога постојања указивале гостопримство многим који су желели да се изразе у песми, причи, књижевној рецензији или фелтону.²²⁹

(...) Фебруара 1945. године отворен је Народни универзитет и на њему одржана прва предавања. Године 1948. ударени су темељи и лесковачког Народног музеја, који је убрзо постао главни ослонац и подстрекач научне делатности ширег подручја, у првом реду обраде целокупне прошлости лесковачког краја, и у коме је дуго била сконцентрисана главна издавачка делатност града. Од 1950. године музеј покреће и своје посебне библиотеке (...), а 1961. издаје свој годишњак „*Лесковачки зборник*”...²³⁰

Много је важније, међутим, што је у Лесковцу још од 1953. године почео да излази часопис „*Наше стварање*” који је временом окупио „велики број сарадника из града и осталих места наше земље” и „повезивањем са сличним публикацијама умногоме непосредно утицао на развијање стваралачке климе, потпомогао вредне иницијативе и допринио афирмацији истинских вредности наше средине”.²³¹

(...) Поред литерарних дружина по лесковачким школама, у којима се окупља велики број љубитеља литературе, од 1958. године у Лесковцу је неко време постојао и *Клуб писаца* при Радничком универзитету. Нешто доцније, јавља се и клуб при Народном универзитету у Вучју, као и Клуб младих списатеља „*Сневање*” у Брестовцу.²³²

За историју лесковачког стваралаштва од изузетног значаја је појава „*Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва*“ Драгољуба Трајковића (*Наше стварање*, Лесковац 1973) и „*Песмописа*“ (лесковачки песници 1945-1975) Мирослава Миловановића (Лесковац 1977). У „*Прегледу*...” је дата детаљна панорама лесковачког стваралаштва, посебно између два светска рата, али и од 1945-1973. године. Са друге стране, Миловановић је у предговору „*Песмописа*“ („*Уместо на маргинама*“) дао занимљиву и више него прецизну оцену актуелног стваралашког тренутка, али и ранијег периода..

228 Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, стр. 51- 120.

229 Д. Трајковић, Преглед..., стр 51.

230 Исто, стр. 51.

231 Д. Трајковић у фусноти даје следеће објашњење: Томислав Н. Цветковић у чланку Литература 1969 (Наша реч, 16. јануара 1970).

232 Исто, стр. 56.

ВЕЛИБОР БАЉОЗОВИЋ

I

Др Велибор Баљозовић рођен је 28. марта 1957. године у Лесковцу где је завршио ОШ „Јосиф Костић“ и Гимназију „Станимир Вељковић Зеле“. Дипломирао је на Медицинском факултету у Београду 1981. године и радио у Медицинском центру „Моша Пијаде“ у Лесковцу до 1993. године. Специјалистички испит из гинекологије и акушерства положио је 1989. године у Београду. Уметност медицине учио је од старих, понатих лекара: др Љубе Цветковића, др Томислава Цветановића, др Радета Станковића, др Нинослава Златановића, др Зорана Динића, др Томислава Стојчића, др Боре Димитријевића, др Радета Вукадиновића, проф. др Жарка Пилића, др Небојше Радуновића, проф. др Драгомира Младеновића. Од 1993. године др Баљозовић живи у Риму, где је 1996. године дипломирао на Медицинском факултету „La Sapienza“. Радио је на више клиника у Риму. Од јуна 2004. године ради на Гинеколошко-акушерском одељењу болнице „Policinico Casilino“ у Риму.²³³

Др Велибор Баљозовић аутор је аутобиографског романа „Рим, велики мали град“ (Филекс, Лесковац 2005).

Лекар, Србин, који је изабрао Рим за своју лекарску мисију. Поред жена да би помогао и спречио нежељени прекид трудноће – абортус, Италија је земља коју волим где расту моја деца и где сам нашао нову љубав - Весна. Наишао сам на многе тешкоће, али и нове пријатеље. Разлике у култури су богатство и подстицај да се иде напред конфронтирајући се са другима. Занимање лакара је још увек мисија изнад свега у граду као што је Рим. Дипломирао и специјализирао на факултету Београду, радио у лесковачкој Болници до 1993. године. Дипломирао медицину у Риму. Радио као волонтер код Caritasa, casa dei diritti sociali, lega vita e salute. Публиковао књиге представљене у Campidoglio. Аутор два пројекта – АИДА и заједо да би се боље и ефикасније помогло жени у трудноћи.²³⁴

II

РИМ, ВЕЛИКИ МАЛИ ГРАД – Изрека „Сви путеви воде у Рим“ важи и за писце. Нема готово ниједног великог светског писца који од 17. века па до данас није посетио Рим и Италију и о том свом путовању оставио писменог трага: Стендал, Гете, Стерн, Х. Џејмс, Хемингвеј... да поменемо само неке. Од наших Дучић, Растко Петровић и, свакако, незаобилазни Милош Црњански.²³⁵

Велимир Баљозовић је у Рим стигао као лекар. У то у потрази „за крухом“, у годинама уочи распада земље у којој је рођен. У тим својим првим годинама боравка у вечном граду сигурно му најпречи посао није био да забележи оно што је видео и доживео већ да среди свој статус придошлице, или боље рећи избеглице. Ако је и писао, писао је у тренуцима предаха, и то по неколико редака. Тако је њему, вероватно несвесно, постала блиска форма такозване кратке или мини приче. У једној причици Баљозовић каже да је Момо Капор био срећан човек, јер све што је написао – написао је за кафанским столом, на салвети. „Ја не идем у кафану, или идем ретко“, вајка се Баљозовић. „А немам ни салвете ни оловке.“ У једној другој причи Баљозовић завиди руским класичним писцима, који су у хладним зимским ноћима, вероватно у друштву госпођице вотке, писали дуге романе. Он, ето, мора да пише кратко, јер је у Риму топло. А није ни Рус ни љубитељ вотке, додаје. Наравно, има и Руса који су писали кратко, и на чијем је добром трагу и Баљозовићева проза: на трагу Чехова и Данијела Хармса, пре свега.

233 Др Велибор Баљозовић, Рим, велики мали град, роман, Филекс, Лесковац 2005.

234 *Напомена*: Проф. Милосав Савић за Paziente di Mogadiscio, 2010. године (Измењена и допуњена верзија Рим, велики мали град).

235 *Напомена*: Превод из ревије лекара и дентиста Рима, јула 2014. године.

Баљозовића књига има пет целина. У првој „Збогом, Србијо“ Баљозовић се опрашта од Србије, из које одлази невољно. Али он се – и кад је очигледно да ће заувек остати у Риму или у белом свету – од своје Србије и свог вољеног родног града Лесковца никад не може опростити. Јер они су део његовог срца. Њему се у Риму стално привиђају мириси лесковачких ђевапчића. И стално сусреће наше земљаке које је судбина, из ових и оних разлога, довела у вечни град. У једној причи Баљозовић се тако радује снегу (видео га је тек после четири године) који га подсећа на давно проживљене нежности из завичаја. Ништа необично! И Милош Црњански је у сунчаном и топлим Риму чезнуо за снежним пределима Хипербореје! Тако исто чезну и јунаци Тијане Ђерковић, која такође живи и пише у Риму. Србија ће, иначе, бити присутна и у осталим деловима Баљозовићеве књиге. Србија коју Италијани, а цео западни свет, у много чему не разумеју. Није било лако, у тим годинама, Србима у Риму. Испаштали су и за оно за шта нису били криви. Поготово појединци попут Баљозовића. Помагај, Емире, прозива Баљозовић познатог филмског режисера, који је о Циганима испричао најлепше приче. Причај мало и о Србима, вели Баљозовић. Све те своје избегличке невоље Баљозовић прича лежерно, са дозом доброћудног хумора. Прича, посебно духовита прича лечи од свега – зна то добро доктор Баљозовић.

Баљозовић је мајстор детаља. Он од ситнице уме да направи причу. Довољна му је једна реплика и ето приче са необичном, неочекиваном поентом. Већина страница из ове књиге, која је нека врста дневника, има несумњиво документарну вредност. Ево Рима из последње деценије виђеног очима једног странца. Ништа од своје привлачности и лепоте Рим није изгубио у овој прози. А понајбоље странице превазилазе документарну или дневничку вредност и постају чиста литература. Иако доктор Баљозовић писање сматра узгредним послом, ја му саветујем да набави – не салвете и оловку, то је превазишао – један добар компјутер и да литератури посвети мало више времена. Велике књиге не пишу се само уз вотку и у хладним, дугим зимским ноћима. Пишу се и уз добро италијанско вино и топлим ноћима, уз мирисе мора и чемпреса.

III

Проф. *Antonio Saccà* пише на страницама римског „*Secolo d'Italia*“ октобра 2010. године: „Лекар, Србин и судбина нових Италијана“. „Пацијенткиња из Могадиша“ Велибора Баљозовића говори о суровој реалности оних који су на граници између два идентитета реалности да помире (у овом случају српско и италијански). Књига је атипична, написана од лекара – гинеколога, странца, који живи у Италији, који нам представља очима за нас непознату. Не само то, писање књиге је необично: кратке епизоде, одсликавање живота проживљеног претвореног у речи. Директност и непосредност обузме читаоца. Стигао из Србије са двоје мале деце успевши да се укрца у последњи трајект за Италију. Ту му украду ауто, не познаје никога, не ради, на телефонском именику тражи имена Срба, помогнут од *caritasa*, Војске спаса, разведен, почиње да ради. Тешкоће да остане Србин и постане Италијан, ситуација хумористички трагична. Баљозовић открива енигму што многи не знају или не желе да знају да се истовремено може бити и Италијан и Србин.

На крају да додам да је увод књиге дао Милисав Савић, који је био аташе за културу Србије у Риму у време када је проф. Дарко Танасковић био амбасадор при Светој Столици. Две личности којима дугујемо пријатељство људи културе европске. Незамисливо је да од странца имамо деградату слику. Уместо да сањамо чишћења, требало би подићи ниво и тражити више и од њих и од нас самих.

ЈОВАН БЕЛИЋ

И Јован Белић је рођен 30. априла 1945. године у Бечеју. Основну школу је завршио у Бечеју, грађевинску у Новом Саду. Бавио се боксом, а спортски радник у овом спорту више је од 30 година у Бечеју и Лесковцу. У Лесковац долази 1970. године, где живи и ради.

Прикупљањем, обрадом и писањем вицева бави се дуго. До сада је објавио око 17.000 вицева и написао више од 12.000 афоризама и импресија.²³⁶

Аутор је књиге „Та наша дивна створења“ (све о таштама).

II
ТА НАША ДИВНА СТВОРЕЊА – Живот ма своје комичне видове у којима се интензивно испољавају људске мане и недостаци, па су се такви садржаји наметали и у овој књизи и допринели да настану вицеви о таштама у којима се са много духа и смисла за хумор преплићу догодовштине из живота свих укућана тако да се живљење одвија у домаћој атмосфери. То су, пре свега, животне навике, обичаји, често нетрпељивости између „главе“ куће – зета и првог „командира“ кућне параде – таште. Таште заузимају посебно место у друштву. Виц као скица доноси само оно најважније. Његова недореченост није никаква случајна слабост, већ стилска одлика стварања. Творац вица у принципу не коментарише, нити моралише, он само даје животну ситуацију која нас окружује у довољно упечатљивој и сложеној слици. У народу има много вицева на друге теме, а поента је у томе што су они у томе „сажета животна мудрост“. Праву уметничку вредност, међутим, имају само они који су без наметљиве дидактике. Колико је шала (смех) богата за стваралаштво и колико се из ње може много открити. Мудри Диситеј на једном месту овако закључује: „Заиста, од та четири слова могла би се начинити цела књига историје живота...“

У вицецима о таштама може се уочити извесна флегматичност, нарочито ако виц почиње да одише иронијом, када заправо прелази у сатиру..., нпр. када се Лала налази са целом фамилијом у зоолошком врту па када га син Јоца хитно зове говрећи:

„Бабо, бабо, дођи брзо, тигар је зграбио баку“!

„Ако, сине, ако, сам је то тражио, сада нека гледа како да се спасе!“

Истина за вољу, мора се признати да је улога таште у животу породице и читавог нашег друштва – огромна. У борби за срећу своје кћери потенцијална ташта има до савршенства истанчан њух за зета. Мотиви који ташту покрећу на акцију ипак су племенити и позитивни. То је љубав, искључиво љубав, и то она најтоплија, материнска, јача од живота и смрти и од правде и од логике. Таште су у принципу увек „кондиционо“ спремне да могу са зетовима видети „рововску борбу“. Оне су увек одлучне и са пуно енергије. Оне следе свој племенити нагон срца који је природан и трајан. Но, ма колико се смејали таштама, морамо знати да и зетови постоје у овој књизи. Исто тако морамо да знамо да таште у принципу никада прве не нападају. Нападају кад бивају нападнуте и онда груну свом жестином, јер је напад по војничким мерилима најбоља одбрана. Данас су се односи између таште и зета у многоме поправили. Таште су постале модерније, разумније и нису више пристрасне присталице својих ћерки, већ често држе и зету страну. Модерна ташта је успела да се отресе својих предрасуда. Ташта је постала популаран члан породице и њу зет све више воли и поштује. Пакосним вицецима о таштама дошао је крај. Но, смејући се вицецима о таштама, знајте да се добрим делом смејете и себи самима.²³⁷

236 Јован Белић, Та наша дивна створења, Наша реч Лесковац 1999. године.

237 Јован Белић, Та наша дивна створења (све о таштама), реч аутора, Наша реч Лесковац 1999, стр. 208-210. Ево неколико примера:

-Ташто, распитује се умиљно зет, колико дуго мислите да још останете код нас?

- Док вам не досади, децо, скромно ће ташта.

- Зар тако кратко!?

СЛАВИЦА БЛАЖИЋ

И Славица Блажић Беба рођена је 10. октобра 1948. године у Соко Бањи од мајке Бисерке и оца Каменка Блажића. Блажићи потичу из Војводине – Баната, Зрењанин. У град на Ветерници долази 1951. године где се школује до средње школе и затим образовање наставља у Нишу. Мама је Милована и Марине и бака Петру и Ђорђу Љубичићу. Члан је КК Глубочица. Радове објављивала у часопису Наше стварање и зборнику Глубочица између обала. Заступљена је у Лексикону писаца лесковачког краја. Добитник је признања за активно учешће у раду и манифестацијама КК Глубочица. Верно прати свој животни кредо: Направи корак, бар један! Схвативши да је човек све оно што иза њега остане, осмелила се да својим првенцем, збирком песама „Просуте”, најави своје присуство и долазак у ваше домове. Живи и ствара у Лесковцу.²³⁸

И **ПРОСУТЕ** (...) Како и чиме се одбрани, како опстати у овом ружном свету од којег лепшег нема, зато што је, изгледа, за нас једини. Где наћи сламку спасења и смисла постојања, чиме испунити космички тренутак додељеног нам живота. Шта чинити да не останемо узалудни, никоме потребни под звезданим просторством? Ова и слична питања обележа вају суштину човековог бивствовања, а ишчитавамо из стихова Славице Блажић Бебе. Највећа вредност ових стихова је у непосредности, у скоро наивној чистоћи линије и „једноставности саопштавања”. Та чиста линија песникових хтења и немира у суштини је интимна исповест. Покаткад песникиње речи асоцирају, да се послужимо Ујевићевим на „пружене руке” жељне светлости и љубави...²³⁹

Поезија Славице Блажић „Бебе” поставља вечито актуелна питања. То су питања о верности или неверности. Поетеса „Беба” без патње и бола открива своју још увек недовољну исказану *интиму*. Поетеса „Беба” је вешто ходала лирским стазама и избегла је да исприча, да опише она путовања од љубави до мржње, од среће до самоће, од *хтења до ћутања*. Истину зна само њена *интима*. У траговима тих личних тајни не дознајемо шта губи. Срећа је варљива. Љубави има. Има и *хтења*. То је тај њен мали живот.²⁴⁰

Први утисак о поезији Бебе Блажић би, по неком очекивању, упутио читаоце да су песме шкрте, оскудне у речима, можда недопеване. Међутим, ако се ваљано продере у суштину понуђених стихова, може се осетити онај други лирски слој који потврђује начело да у поезији не треба повлачити сувишне потезе. Дакле, у довољној мери су размишљања и запашања. Нема у тој поезији излетничких, допунских објашњења, што је иначе једна од врлина савремених поезија. Читаоци те утиске извлаче и доживљавају сами.²⁴¹

Вулкан страсти, покриве и презирном самоћом, сазрева у интиму. Романтично понирање у себе, поетеса „Беба” поставља питања на која не очекује одговор. Најрадије би хтела да се све то заврши њеним ћутањем.

Жеља за лепотом додира остају у њој, у њеној дубокој интими. Врло често поверујемо да негује мит о лепоти, јер праве чари и њихове врлине остају само у *мирису доживљаја*. Магије нема. У њеном стваралаштву има лирских порука.

Поетеса „Беба” остаје у својој лирској тишини без подсмеха, без осећања кривице и не дозвољава да се спомену издаје, ни њена, ни његова, јер је заиста лепо и присећање на ту прошлост.²⁴²

238 Славица Блажић, Просуте, Филекс, Лесковац 2005.

239 Дејан Ђорђевић, рецензија, Просуте, Филекс, Лесковац 2005.

240 Станко Ђорђевић, из рецензије, Просуте, Филекс, Лесковац 2005.

241 Миша Цветановић, из рецензије, Просуте, Филекс, Лесковац 2005.

242 Боркица Миловановић, из рецензије, Просуте, Филекс, Лесковац 2005.

Напомена: У посвети ове збирка Славице Блажић је записано: „Сину Милану, мојој Божанској радости”. Збирка садржи три песничке целине: *Непозвана*, *Раскриће* и *Моја река Ветерница*. Ево прве песме *Непозвана* из првог дела – Кад бих знала да се питаш./ да ли смо облаке изнад нас/ довољно растegli./ дошла бих непозвана// Кад бих знала да си тужан./ замолила бих зору да не жури./ не долази./ дошла бих непозвана.// Кад бих знала да си без сна,/ замолила бих јутро да на тренутак/ донесе дан, дошла бих непозвана.

Славица Беба Блажић не жури пред животом, пред собом и пред светом. Напротив, све гледа отворених очију са сталном потребом да има свој, богат свакодневни живот. Каже:

*Кида се јато
Топло као ноћ
кришом бежим
и звезду у дану видим.*

Несумљиво је да је песникиња у појединим песмама мислила и тугом уобличавала дубље изреке, које су девет пута сузом умиване. Ауторка дубоко и болно осећа своју егзистенцију, осећа је у свакодневном живљењу које је тако далеко од њених хтења. У песмама има много сутона, мало рађања сунца и радовања животу али и такав живот вреди живети. Иако у њему нема цвркута птица, нема пејзажа. По песничким законима Славице Бебе Блажић треба трпети и трпети:

*Некада кренем
левом путањом
где снови владају
упутим ли се десном
истине шипају
на пола пута леве и десне
простирам тело о оба смера.²⁴³*

СЛАВИЦА БЛАЖИЋ БЕБА – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЧУЈЕШ ЛИ ЈЕ

У срцу падају кише
Нема неба
Држи палчеве да магија оде.
Плеши по тактовима.
Живот је горко вино,
за њу нема среће.
Све се могло као некада.
нестало је све – није нашла пут.
Отишла је у ноћ жецаја...
Остао је сан
Чујеш ли је?
Данас је плесала за обоје.

ЗЕЛЕНЕ ДОЛИНЕ

Уз руб неба
Пламен звезде плави
Бди
Док је ноћна тама пије

Сред срца
Цвета сан
Сакривен од
Олујног неба

Зелене долине
Уздахом окрене
Дарују само снове
Док звезде не побегну

243 Верица Баторевић Божовић, Гледање у себе (о збирци С. Блажић „Просуте”), Помак, бр, 34-6, децембар 2006, стр. 35.

ПРЕД ВРАТИМА

Облак недовољно растегнут,
Снови застали.

Чује се зов,
Ноћ не жури.

Заспала зора,
Пред вратима НЕПОЗВАНА

ДО БОЛА

Звона градске цркве зову на јутарњу службу.
У мојој души одзвањају јача,
до бола,
звона туге.
Крилатим корацима крочих
у свете одаје.
Код очију слепа,
хватам поруке из песме
црквеног хора.
Руку ми узима кума стара,
а спокој ме мири.
Парох свети осмех
подари ми веру.
Предајем се,
а свети храм са парохом и кумом старом
Воде ме опроштају и помирењу.

ЗАЈ

На мрачној страни улице
живи стара виолина.
У кући од камена,
у тихој песми утеху тражи.
Живи...
Није желела ђивот показни.
У новом свету тишине,
незнани странци брону о њој,
Они ће увек бити ту,
и нестаће са њеним умом,
кад је не буде више.
Шта има?
Јаз преголем.
Уморна...
А, још свира стара виолина.

РАДУНКА БОГДАНОВИЋ

I
Радунка Дуна Богдановић, рођена Ђокић, 4. марта 1951. године у селу Ружић, махала Маковиште, општина Владичин Хан. Живи у Брестовцу. Основну школу завршила је у Цепу а учитељску школу и педагошку академију за разредну наставу у Алексинцу. Носилац повеље Најдражи учитељ (2003.). Пише поезију за одрасле и децу, хаику и приче.

II
Објављене збирке песама: *Домовино, да ти кажем*, (1990.) *Из срца*, (1995), *Додир ћутања* (1999) и *Невенпоље* (2002) и збирка прича *Крадљивици сунца* (2010). Песме су јој објављиване у многим листовима, часописима и зборницима а хаику код нас, у Јапану и Немачкој. Заступљена је са по једном песмом у три Антологије (Галаксија Миљковић, Пожега, 2002, Књижевници у пјесмама, Подгорица 2002. године. Избор из савремене књижевности за децу, Витез, Београд, 2004. године, „Гарави сокак, Инђија, 2008. Као и у неколико заједничких збирки, зборника, лексикона и у Зборнику просветних радника књижевних стваралаца. Добитник је неколико награда за поезију: (1. награда Радио Подриња у Лозници за родољубиву поезију 1989. године, 2. награда на конкурсима Наше речи из Лесковца 1988. године, 2. награда у Барајеву 2006. године, две треће награде на конкурсима Књижевне заједнице Југославије 2004. и 2007. године.

III
ДОДИР ЋУТАЊА - После силног истраживања тоpline, љубави, светлости, лепоте и материје која се зове песничка реч, Радунка Богдановић овом књигом се издваја из плејаде песника која оцвтава на маргинама пролазности... Велику одговорност песникиња преузима на себе узимајући мач Александра Великог да семантички разреши крик усковитлан у дубинама своје распеване душе ограђене сетом као секундарним ткивом. Она то чини зачуђујући успешно на своју радост и на радост читалаца... Овде лепота ослушкује своју властиту јеку, а творца ове лепоте негде из потаје прати сваки стих као сребрне поточиће како се из њене у туђу душу претачу.²⁴⁴

Једна поетеса живи, ради и пише свјежу, допадљиву поезију подаље од савремених културних и књижевних средишта. Ријеч је о Радунки Богдановић, која ради као учитељица у Брестовцу код Лесковца. Сви ови локалитети као да потврђују њену снажну спону са природом. До сада је објавила двије књиге поезије „Домовино, да ти кажем“ и „Из срца“, а ево и њене треће књиге „Додир ћутања“. Ако би се хтјело говорити о тематским оквирима који побуђују стваралачке намене ове пјесникиње, онда би ваљало навести широку лепезу објеката из њене околине – биљака, животиња, природних појава, затим годишњих доба, широких простора, од околних ливада, преко шума и планина, па до облака и небеских висина. Све што се у тим просторима затиче њу изазива, иште од ње поетски исказ. Радунка, наиме, кроз загонетни простор свога станишта иде отворених чула, кроз питомину боја, мириса и звукова проноси емоције и мисли а тајне небеских висина гледа будним очима. Све се то у њеној пјесничкој уобразиљи мијеша, покреће, окреће, претапа. Сад је ливада на небесима, сад небо на пропланку, сад цвијеће у облацима или мисао у вјетру. Њено надахнуће није епско, уопштено. Она својим инспиративним изазовима прилази лирски, с радошћу или сјетом, духовитом мишљу, осјећајем за модерну мерафору. Пјесме Радунке Богдановић сачињене су од малих строфа

244 Милорад Калезић, из рецензије збирке, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999. *Напомена:* Књижевник Митар Митровић каже: Радунка Богдановић је у „женској“ поезији оно што је Васко Попа у мушкој.“ Проф Станко Ђорђевић, пак, оцењује: Овде свака строфа натпевава једна другу, па се тако градицијом долази до врха грађевине одакле се види да „ни ветрови/ не могу/ бити савршени“.

од којих свака за себе има посебно поетско значење, дјелује као хаику пјесма, а све заједно чине лирски вјенац оплемењен лаганом а духовитом слојевитошћу језика, богатом знаковитошћу ријечи, метафоричном досјетком. Све се то складно уклапа у цјелину књиге, претапа у опојан животни и поетски мозаик.²⁴⁵

Она то чини зачуђујуће успешно на своју радост и на радост читалаца, јер зна да „без бола/ радости/ нема“. Овде лепота ослушкује своју властиту жељу, а творац ове лепоте негде из потаје прати сваки стих као сребрне поточиће како се из њене у туђу душу претачу“²⁴⁶

Ову поезију одликује једноставност у изразу, коју песникиња постиже мајсторским коришћењем синтаксичких конструкција, говорних, мисаоних, ликовних и фолклорних обрта. Овде свака строфа надпевава једна другу, па се тако градацијом долази до врха грађевине, одакле се види да „ни ветрови/ не могу/ бити савршени“. Говорни клишеи ове поезије су ту, на дохват, на додиру и осећајима, на самом врху лепоте језика, који не падају у сенку ниједне школе нити песничког правца, као што ни племенити метали не припадају некој другој врсти материје. Додуше, има ти и есенцијалне моћи јапанског хаикуа, и кондензоване росе кинеске поезије, и фолклорног узноса наше мудрости, али све преточено у нешто својерсно, у нешто што не подлеже шемама и калупима, као што ни билје њеног Невенпоља не подлеже нормама осталог биља са некултивисаних утрина и пропланака.²⁴⁷

IV

НЕВЕНПОЉЕ - Збирку песама Радунке Богдановић, са седамдесет песама објавио је НКК „Глубочица“ – Лесковац. Ако проучимо последњу песму „Веровање у Невпоље“, јасно ће бити да лирски пејзажи поетског неба, јесу озвучене лирске слике у речи. Умном снагом, тумачећи одређено време, продужава лепоту зеница („скитнице од очију“), а велича барице светлости, које улазе у „крвоток“. Јасно је да поетеса у одређеном тренутку осети „душу траве“ да би потражила уточиште у Невпољу. Зашто баш у НЕВЕНУ у НЕВЕНПОЉУ? То је права субјективна лирика, рефлексивна, без икакве сумње, даровите поетесе Радунке. Њена богата личност никада се не поиграва са огледалом лирике. Муње, громови, Сунце, Месец једино стрепе од „јесењих киша“. У тој неверици остаје вера у НЕВЕНПОЉЕ! Тамо судије лепотом све „кроте“. Поетеса Радунка смело гледа у оно што види и не заборавља да то запише и задовољи свој трагички дух. Тада живи живот поред извора Сунца. Скоро да и нема несигурности ако је осмислила исказ. Њене песме су без „костура“. Поетеса Радунка себе не одваја од песме, и не трага ван песме. Портрет песме је у „игри“ лепоте немира, у самом срцу. Песма се рађа емотивном чедношћу. Ако у овој збирци постоји песма која не може да се заборави (а таквих има у великом броју), можемо константовати да постоји и поетеса Радунка, која је веома успешно, даровито, повезала речи и лирско књижевно дело. Ако проучимо последњу песму „Веровање“ у „Невенпољу“, јасно је да ће бити да лирски пејзажи поетског неба јесу озвучене лирске слике у речи. Умном снагом, тумачећи одређено време, продужава лепоту зеница („Скитница од очију“), а велика барица светлости које улазе у „крвоток“.

(...) Ако у овој збирци постоји песма која не може да се заборави (а таквих има у великом броју), можемо констатовати да постоји и поетеса Радунка, која је веома успешно, даровито, повезала реч у лирско књижевно дело.²⁴⁸

V

КРАДЉИВЦИ СУНЦА - Тематска остварења збирке *Крадљивци сунца* Радунке Дуне Богдановић, сврстаних у три посебне целине, изузетно су разноврсна, док су мисаона упоришта усмерена на кључна места суштине, понекад афористички и пословички изречена. Још у првом ишчитавању осети се благост, питкост приповедака у контакту са живим ликовима које примамо са симпатијом у есенцији живота, чија нам искуства, некад и скромна, нису страна и безначајна, јер то су често и наша искуства, те представљају не само пишчево огледало, већ и самог читаоца. Она ефектно почне и надмоћно заврши своје сочиненије, кадра да опчини, да представи различити свет ликова и карактера који ће заузети своје место у галерији уметничког стваралаштва. Њено приповедање је песнички ефектно. Она зна да бира теме, ретке, неистрошене, оригиналне. Необичност о којој је реч читује се првенствено у наративном поступку којом аутор индивидуализује и себе и животну филозофију коју литерарни субјекат носи, заступа, оваплоћује, уобличава и чини

245 С. Радоњић Рас, Опорни сокови живота (приказ збирке), Стручна књига, Београд, 1999.

246 Милорад Калезић, књижевни критичар, Београд

247 Милорад Калезић, књижевник из Београда

248 Станко Ђорђевић, Невенпоље, НК Глубочица, Лесковац 2002.

посебном. Отуда стоји јасан квалификатив да је ова књига прозе израз и есенција богатог духовног живота Радункиног и њеног радозналог али мирног духа, врло блиска, непосредна, у исто време традиционална и модерна.²⁴⁹

Радунка Богдановић, учитељско-песничка душа пуна топлих и мудрих мисли, подсећа нас на раније генерације учитеља који су и живом и писаном речју били не само критичари друштвених слабости него и носиоци друштвеног напретка. Радунка симболично најављује да долази време када ће педагози својом мудрошћу, спремношћу, својом стваралачком енергијом, људским достојанством снажније се укључити у нашу свеколику јавност.²⁵⁰

Збиља времена у коме живимо просто нагоне песникињу распеване душе Радунку Богдановић да створи стихове великог лирског набоја, садржајне, пуне живота. Кроз три објављене књиге, она је сазрела, пре свега, кроз лирски израз и исказ унутрашњих стања свога бића, које као код свих нас, одређује овај живот који живимо: суров и груб. Њен најновији рукопис „Додир ћутања”, рецензент М. Калезић назива, с правом, својеврсном галеријом у којој је изложено сијасет непроцењиво вредних слика умешно обојених душом песникиње.²⁵¹

РАДУНКА БОГДАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДОДИР ЋУТАЊА

11.

Низ широко поље
Тихе очи
Лутају.
Њихову топлину
Вилински коњиц
Познаје.
У зеницама
Горски извор
Гргори.
Плаве птице
Хлад му чине
Да се одмори.

23.

Далека ливада
Сама
Прамен јој туге
На лицу.
У зелену даљину,
У бусију,
Нико крочио
Није.
По трави
Треба
Знати ходати
Да се не савије.

43.

Седми род октобра
Мирише
На благо јесени.
Кошеве срца
Пуни
Берићетом.

249 Вера Цветановић, песникиња, Бабушница

250 Проф. др Милан Ратковић

251 Мира Коцић, Радунка Богдановић: Распевана душа у оградџи од себе, Помак, бр. 15-16, април – септембар 2000, стр. 15.

Дуне ветар
Преврне кошеве
Долети голуб
На ивицу коша
Са цветом у оку.
И све тако...
Седам кругова,
Седам жutih ружа,
Седам окованих класања.

НЕБО

Небо је вашар
крошњи
и птица.

И гнездо звезда,
Месеца и
видела.

Небо је краљ
хармоније
постојања.

Само се човек усудио
да проћерда
и видело и краља.

ЦРНОТРАВСКА СВАКОДНЕВИЦА

Столетне буке
Месечином обљубљене
Пркосно стражаре
Над празним огњиштима

Столетни
Самоћом прехрањени
Тискају погледе
У наручју задње кривине
На видику.

Она празна
И дуго зјапи
У замагљеном погледу
Затим нестаје
У совином крилу

ВЕРИЦА БАТОРЕВИЋ – БОЖОВИЋ

И Верица Баторевић Божовић рођена је Лесковчана (1947), из старе лесковачке породице „Мањини“. Дипломирани је правник (Правни факултет у Београду), али се професионално определила за новинарство, публицистику и писање. Још 1961. године на југословенском конкурс у „Малих новина“ из Сарајева за причу, песму и композицију, осваја прву награду. У новинарству је од 1971. године. Године 1986. добија новинарску награду „Алекса Маркишић“, а 2007. године први је новинар који од Јабланичког управног округа добија награду за животно дело у новинарству. Те године одлази у пензију. Верица Батовић Божовић била је прва жена директор и главни и одговорни уредник недељника „Наша реч“, главни уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“ и прва жена главни и одговорни уредник часописа „Нашег стварање“. Сада је прва жена председник Удружења писаца општине Лесковац. Била је професор новинарства у Лесковачкој гимназији и редактор часописа лесковачких гимназијалаца „Ми“. Уз посао у „Нашој речи“, где је написала на хиљаде текстова из свих области друштвеног живота, од политике до културе, била је дописник Експрес политике, Комуниста, Телевизије Србије, Света, стални сарадник Радио Лесковца, а објављивала је у Помаку, Нашем стварању, часопису МИ, лесковачком листу Ђачке новине, Вршачком зборнику, Зборнику радова лесковачких писаца (1998). Почетком осамдесетих година XX века установила је са *Томиславом Н. Цветковићем* књижевни конкурс југословенског ранга на српском говорном подручју за причу и песму, који је опстајао 25 година. Књигу записа о људима „Живот пише приче“ објавила је 2001. године поводом 30. годишњице рада у новинарству (Удружење писаца општине Лесковац) Књига се налази у библиотеци Српске академије наука и уметности и Српске патријаршије. Другу књигу „Путониси“ издала је 2004. године. Године 2009. Верица Баторевић Божовић објавила је збирку песама „Трагови опстајања у времену“ (Филекс, Лесковац). Члан је Удружења писаца општине Лесковац, Савеза књижевника у отаџбини и расејању и Удружења новинара Србије. Добитник је више признања, међу којима, Октобарске награде Лесковца, Златне значке ССРН Србије и Плакете Јабланичког управног округа за допринос развоју културе и других одличја.²⁵²

И **ЖИВОТ ПИШЕ ПРИЧЕ** - У овој, 2001. години, Верица Баторевић Божовић обележава тридесет година континуираног деловања у новинарској професији, као једна од ретких жена новинара југа Србије која траје и опстаје. И, као новинар, не само хроничар, него и истраживач, оставља за собом сведочанство о људима и времену у коме они живе. Избор текстова у овој књизи казује о изузетно ангажованом новинару коме су, људи и њихове судбине, основна преокупација, истовремено и очување од заборавља и времена и окружења у коме јунаци ових новинских текстова живе.²⁵³

У Нашој речи ради као новинар, а 1980. године бива именована за директора ООУР Новинска делатност Информативне организације Наша реч, главног и одговорног уредника листа и прва је жена на тој функцији на југу Србије. Тада иницира покретање покретање подлистка *Реч младих* и у заједници са СИЗ-ом културе књижевног конкурса југословенског карактера који траје у континуитету и данас. Поред других бројних награда и признања добила је награду „Алекса Маркишић“ 1987. године.

252 Верица Баторевић Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс Лесковац 2009, стр. 69-70.

253 Вили Хубач, Новински текстови – слика времена, Живот пише приче, Лесковац 2001.

Ш На страницама које следе, како би рекао руски песник, подигнут је нерукотворен споменик људима разноврсних занимања и позвања, различитих животних искустава и судбина. Реч је о појединцима којима је Лесковац место рођења, њихово станиште или место рада. Конкретније, у књизи су се нашли они који ће, свако према својим могућностима, задужити потомство добрим и корисним.²⁵⁴

И читаочеве симпатије су подједнако на страни оног житеља који је најшумнији барјак на грађевини која се зове Лесковац, оних који су макар за један замах крила испред других, колико и према онима који су се заморили и на пола пута застали, можда би – да нису ушли у књигу – за вазда остали непознати и безимени. Бирани по имену и делу, често неким поводом, саговорници Верица Баторевић Божовић – сада јунаци књиге – представљени су фактографски и са својим именима и презименима. У улози поштеног референта, писац – репортер је, са смислом за опсервацију, насликао галерију ликова у свој њиховој представности. Текстови насловљени „Живот пише приче” документ су о једној генерацији која је својим прегнућима, својим животом и самим постојањем, оставила трага у своме времену. У том смислу, ради се о корисној публикацији за будуће летописце и мултидисциплинарно оријентисане истраживаче. Вредност књиге је у њеној фактографској грађи, колико и у поруци да племенита прегнућа, дела људских руку и извршења својих „задатака”, осмишљава људску егзистенцију и то што се зове живот. Стваралачки нагон, читамо између редова књиге, један је од највећих мотива човековог живота и постојања, те да се, као што каже пословица, живот не мери дужином, већ делима. Текстови писани као „извештај са терена” са жељом да се отргне један живот од живота, сада ситуирани између корица књиге, остављају утисак целине. Ауторка, каткад, узима на око карактеристике које јаче истичу скривене црте личности, осећа се покушај извлачења поезије из живота који се описују, а коју (поезију) живот садржи.

Књига В. Баторевић Божовић је дошла у добри час да се вратимо сазвежђу нашега поднебља, одабраним појединцима који нам служе као пример за углед. Књига је као наручена за адресате града Лесковца, пре свега, за садашње и оне који ће доћи. Штампана из осећања захвалности према суграђанима који су се узвисили својим именом и делом, па и из обавеза хроничара према своме крају, књига писца и новинара Верице Баторевић Божовић ће, надамо се, ући у хоризонт очекивања и изван регионалног читалачког подручја.

IV Књига ова коју Верица Баторевић Божовић нуди читаоцима и радозналцима, повесничарима и хроничарима, завичајцима и знатижельницима о знаним и мање знаним Лесковчанима, о врхунским научницима и марљивим посленицима, који потичу из Лесковца или су живели у њему, о писцима и приповедачима, професорима и полетарцима, сликарима, композиторима, књижевницима, глумцима и редитељима, о занатлијама чије време пролази и младим ствараоцима чије време тек долази, о људским пасијама и необичним сусретима, о онима који у походе Лесковцу беше и оставише траг боравка свог, о обичним и необичним професијама... речју о времену минулом утканом у време садашње, заветованом будућем – књига ова круна је вишедеценијског помног и прилежног, професионалног и промишљеног праћења неуморне и ненадмашне Верице Баторевић Божовић, новинара, негдашњег директора и главног и одговорног уредника листа Наша реч, сарадника бројних листова и часописа, радија и ТВ током минулих година.²⁵⁵ Има оних који кажу да су све приче испричане. Ево књиге која то обилато оповргава, настављајући „причу” сопственог јунака – самог живота. Једног јединственог и непоновљивог живота, али и сваколикних облика појединачних људских судбина. Овога пута оних који су Лесковчани по рођењу, или пребивалишту.²⁵⁶

254 Тихомир Петровић, Приче из живота, рецензија, Живот пише приче, Удружење писаца, 2001, стр. 3 - 4.

255 Томислав Н. Цветковић, Од памтивека до незаборава, рецензија, Живот пише приче, Удружење писаца, Лесковац 2001.

256 Саша Хаџи Танчић, Живот се пише причом, а прича животом, Лексикон писаца лесковачког краја, КК ГЛубочица, Лесковац, 2003, стр. 14.

Већ у првом додиру са „причама” Верице Баторевић – Божовић читалац је заинтересован и привучен популарним обликовањем животних искустава актера ближе прошлог и савременог Лесковца. Сви прилози скупа и сваки посебице оличавају сраслост њихових судбина с градом у коме су живели или живе.

Баторевићева као да зна, или бар слутљиво прониче у ону чудновату другачију страну својих саговорника – апотекара, лекара, милиционара, ловочувара, ћурчија, сарача, салера. Можеш још бити свештеник или најстарији суграђанин, просветар или новинар, важно је да си нечим заслужан да без тебе ничег није могло бити. С прилике на прилику, Верица Баторевић Божовић је дискретно заокупљена неком њиховом бригом или мишљу, чином или примером, знајући колико су притом њена питања важна за саговорника, да је заправо питање свих питања схватити сву целину, сву немимоилазну природу непосредног повода.

Изгледало ми је, повремено, да сам у ову књигу ушао као у вагон неког воза и у том међувремену од првог заступљеног прилога, 20. марта 1970. године, заподевао разговоре са сваким од оних са којима је Баторевићева разговарала, а сишао осунчаног лесковачког поднебља 20. септембра 2001. године у дому Божовићевих да непосредно разговарам с последњим саговорником, унуком Верице Баторевић-Божовић, ученицом Јованом Николић.

Нека живот настави да пише приче, снажније од сваке друге могуће или постојеће појединости ове блиске и драге књиге Верице Баторевић Божовић. Живот пролази, приче остају.

V

ПУТОПИСИ - После књиге записа „Живот пише приче”, која је по објављивању 2001. године, наишла на добар пријем код читалаца и критике, Верица Баторевић – Божовић (Лесковац, 1947), правник по образовању, а новинар по опредељењу, у издању Филекса објавила је кратку, али занимљиву књигу „Путописи” у којој се нашло осам записа о лепоти, али и пролазности људског трајања: Метеори, Наупаре, Свети Роман, Азурна обала, Верона, Фиренца, Гута Перејма и Трактат о времену.²⁵⁷

Сви текстови, који чине књигу „Путописи”, раније су објављивани у Зборнику радова лесковачких писаца (1998. године) и часопису Удружења писаца Помак (1996. до 1998. године).

Проф. др Тихомир Петровић, један од рецензента ове књиге, не без разлога учева да „Путопис Верице Баторевић Божовић, публицисте и писца, има све што је потребно: виђење, доживљавање, чињенице, људе, тачна запажања. Зато ће, надамо се – закључује професор Петровић – наћи своје место у имагинарној колекцији српског путописа.”

Очарана лепотом Грчке (као и многи други са наших простора), Верица Баторевић-Божовић отвара стране књиге записом „Метори”, доказу да је у тесалијској равници некада давно било море. Трагом једне старе, вредне књиге, која је списатељица пронашла у заоставштини оца Азарија Баторевића (Богословски факултет завршио у Београду, предавао веронауку у лесковачкој Гимназији између два рата, а након Другог светског рата руски језик) са породицом се упућује у манастир Неупаре. („Блага узвишица, с олисталим и расцветалим дрвећем, скривала је манастир од погледа, па га, након објашњења једног сељака, успесмо да пронађемо. Увек вас на манастирским имањима дочека тишина. Нигде живе душе”).

О Светом Роману, такође занимљивом манастиру, Верица Баторевић-Божовић пише са пуно узбуђења. У близини манастирске зграде налази се гробница пуковника Рајевског алијас грофа Вронског из „Ане Карејине” Лава Николајевича Толстоја. („Двориште манастира Свети Роман подсећа на старе лесковачке градске авлије, калдрмисане, какве и аутор ових редова из детињства памти”). Путописи „Азурна обала”, „Верона” и „Фиренца” настали су после једног вишедневног путовања новинара 1971. године. Ауторка

257 Д. Коцић, Мирис покошене траве, Наша реч, 21. мај 2004, стр. 12. *Напомена*: Ово је, иначе, део излагања са промоције књиге у Културном центру у Лесковцу априла 2004. *Напомена*: У Нашој речи, 27. децембра 2006, стр. 27, Томислав Н. Цветковић је у рубрици Знамените Лесковчанке представио Кају Игњатовић Бунић, Загорку Димитријевић Радић, Смиљу Стојановић Табак, Славку Берић, др Лепосаву Миљковић Витановић, Наталију Арсеновић и Верицу Баторевић-Божовић. О Божовићевој је записао: „У овој 2006. години Верица бележи 35. годишњицу деловања у новинарској професији, у недељнику Наша реч. Године 1980. именована је за директора и главног и одговорног уредника Наше речи и прва је жена на тој функцији на југу Србије. Први је зачетник, са супругом Миланом Рад. Божовићем, путописних проза у Лесковцу.

подсећа да је те године млади и агилни новинар Владимир Красић, дописник „Вечерњих новости” из Лесковца, организовао награду игру – пут на Азурну обалу. Уз пуно занимљивих детаља, Верица Баторевић-Божовић се присећа тог путовања после пуних 26 година. („Ми се у Верони задржасмо само два сата. Нема се времена ни за шетњу градом. Али таман довољно да посетимо – споменик великој љубави – гроб Јулије”). И завршава запис о Верони: Док аутобус креће ка Фиренци, попут дамара, одзвањају речи Ромеове, изречене у очајању: „Ја сам играчка у рукама судбине.”

Најзанимљивији и најпотреснији део књиге „Путописи” је „Гута Перејма”. То је, заправо, прича о путовању са оцем у његово родно село Гута Перејма. Путовали су крајем јуна 1966. године. Возом. Другом класом: „Никада свог оца нисам видела тако узбуђеног, час ћутљивог, час говорљивог, као током овог пута”.

Док су путовали, отац јој беседи како ће видети село које се некад звало Немовичи: „Тамо сам се родио, тамо сам се затекао као студент ветерине када су дошли да мобилишу војску. Морао сам да пођем, дакако, морао сам да пођем. А после је све било као у сваком другом рату. Ти пуцаш у противника, он у тебе, а жеља и једног и другог је иста: да преживи. А када се рат заврши, онда сазнаш која је страна победила, где си ти и шта ти ваља чинити...”

Село Гута Перејма је у Украјини: „Ваздух свеж, коњи јуре касом, нигде никога, само огромна дебла са једне и са друге стране пута и неки чудни мирис покошене траве. Украјина има свој мирис, а мени се и тада и сада чини да је то мирис покошене траве.” У сликама препуних боја, Верица Баторевић-Божовић описује то незаборавно лето у Гута Перејми: „Јуни, јули и август су најлепши месеци у Украјини, већ у септембру догоди се да се вода у кофи замрзне.” Лепа прича о Гути Перејми могла би да буде преточена у узбудљив роман о једној дивној породици и једној далекој земљи у којој се тако снажно осећа мирис покошене траве! Књига „Путописи” Верице Баторевић - Божовић предобар је подстицај и другима да се лате узбудљивог и заводљивог писања путописа, тако ретке форме у нашем завичајном, али и ширем литерарном простору.

VI

ТРАГОВИ ОПСТАЈАЊА У ВРЕМЕНУ – Верица Баторевић Божовић у зборци песама „Трагови опстајања у времену” отвара се читаоцу и пева о својој интими. Живот је тежак и патња нагони песника да тражи уточиште у уметничком изразу. Али ако је та патња или мжда грижа савести превелика, уметник ће онемоћати и осећати само бол, а неће ништа написати. Потребно је да се створи склад између снаге животног израза и песникове личне енергије и снаге да тај песма била испевана. Верица Баторевић Божовић је пронашла тај склад и усагласила своју људску и песничку патњу са својом драгоценом моћи да пева.²⁵⁸

У уводној песми песникиња се исповеда: некада давно, када је била сасвим млада, песникиња је за време студија у Београду становала у малом стану, где је дочекала свог оца који је дошао у посету из Лесковца. Отац је желео да остане код кћери још један дан, да би се шетао и разговарао са њом, али га је песникиња одбила због једног „необузданог младића” с којим је тога дана требало да се сретне.

*Други пут дошао си
у моју студентску собицу
где си и сам некада студирао.
Желео си да преноћиш
и останеш још један дан.
А ја сам нашла изговор
да не буде тако
И ти си се вратио кући.
Све је то опет било
због истог
необузданог младића.*

258 Драган Тасић, Извод из рецензије, Трагови опстајања у времену, Филекс Лесковац 2009, стр. 66. Напомена: У овој, првој збирци Верице Баторевић Божовић, налазе се следећа поглавља: Пасијанс; 1993; Минијатуре; Уморан дан; Дошао је Годо.

*Твој ДАН дуже у Београду
када смо могли да шетамо, причамо
и заједно пијемо кафу
данас ме искрено боли.
Тај недодживљени дан.
Опрости.
(„Пасијанс“)*

Љубав између песникиње и „необузданог младића“ није потрајала дуго, а песникиња, према исповести у овој песми, није много жалила за њим, поднела је раскид са само нешто мало горчине. Но, она и данас пати и гризе је савест што је свог нежног оца неувидљиво послала кући уместо да поклони један свој дан драгом човеку. Ћиталац ће бити, нема сумње, изненађен и ганут уводном исповедном песмом и зацело помислити како се песникиња за свој грех према оцу искупила искреним кајањем, које живи у њој и после толико година.

И закључној песми Верица Баторевић Божовић открива мале а несусне животне радости, уз рефрен „а могло је да ја то не видим“.

*Просуо се топли пролећни дан
као препуна кашика шећера
у дрхтавим рукама.*

А могло је то да не видим.

*Голуб шета по ивици оградe
тераса на трећем спрату*

*А могло је то да не видим.
(„Срећа“)*

Ова је песма захвалности вишим силама што песникиња има моћ да уочи и ужива у лепом, које би прошло незапажено да песникиња није тако осетљива. То је захвалност и зато што је песникиња жива и здрава, што је са својим најдражим и најближим сродницима, и што је у животу и у снази да види и чује и данас. Она каже: „Хвала ти, Господе, за сваки нови дан“. Верица Баторевић Божовић у једном делу књиге пева и о суровој стварности 1993. године када је у условима оскудице и хиперинфлације дала силне безвредне милиона, целу своју плату, да купи мало дувана и папира за цигарете. Верица пише и о томе како су те, 1993. године, деца нагло одрасла, јер нису смела да изражавају ни најобичније дечје жеље, знајући да се оскудева у свему, а одрасли нагло остарели, јер су увидели да ни најспособнији нису у стању да се снају у општем хаосу. Тиме је било повређено њихово достојанство снажних и јаким хранитеља породице, јер ни снага ни памет нису помогли у великој пометњи. Верица уме да буде и сентиментална. Она пише о старици коју су из кућице окружену цвећем, преселили у мали сан, а кућицу порушили и на њеном месту изградили велику нову зграду. У кућици је старица зацело имала комшије са којима се дружила, док у малом стану, зазидана негде у вишеспратници, она не зна никога и сви су заборавили на њу. Песме Верице Баторевић Божовић треба препоручити читаоцу као искрене, емотивне и достојне читалачке пажње.

ВЕРИЦА БАТОРОВИЋ – БОЖОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПЕСМА ЛЕСКОВЦУ

Кад снежне пахуље падају на град,
Кад цветне баште цветају ко тад,
Кад безбрижни клинци изађу у град,
Лесковац је увек леп и млад.

У њему неки људи сањају,
У њему неки људи бригују,
У њему неки људи сањају,

У њему неки људи тугују.

У њему чувамо успомене,
У њему чувамо наше снове,
У њему скривамо наше жеље,
У њему имамо пријатеље.

Р е ф р е н

Лесковац је увек леп и млад,
Лесковац је једини наш град.
Лесковац је увек леп и млад,
Лесковац је једини наш град.

ДВА МОЈА ЈА

Зашто ме раскидају
Два моја ја?
Ко ме је то поделио?
И зашто?
Сањам обичан
Миран дан

СВЕЖЕ ЈУТРО

Свеже јутро
Кроз отворен прозор
Улази у собу.
Прија ми
Шоља зеленог чаја.
Летим са птицом
Пут неба.

МРЉА НА ЋУТАЊУ

Многи отђуте
Цео свој живот.

А ја нисам могла.
Говорила сам.
Гласно.

Хоћу ли се једном
Кајати
Због мрља
На мом ћутању?

ШКОЛСКА КЛУПА КРАЈ РЕКЕ

Школска клупа поред реке.
Можда смо и ми
У њој седели.
Коришћена, види се,
Небројено деценија.
Избачена.
Непотребна.
Седиште раскламатано,
Сва нахерена.
На њој имена
Јован, Тамара,
Гога, Гренцер,

Милан, Лумумба,
Бојан, Милена...
Имена урезана
Шестерима.
Ту је и срце
Са поруком:
Волим те.
Клупа крај реке
И на њој недосањани снови,
Неиспричане приче,
Ненасликани осмеси
И тајни погледи.
А река тече
И живот тече,
А клупа би
Да нешто каже.

СЛИКА

Посвећено Зорки Баторевић

Гледам те,
Одавно си отишла
Незнано куд
А твој лик је
У мени
И на слици.
Седиш на клупи
Крај мале куће
У дворишту.
Преко пута тебе
Стабло крушке
Које је одавно
Некога огрејало.
Виде се
И дрвене тарабице ограде.
И види се
Опуштеност и тишина.
А негде у дну слике
Саксија са цвећем.
Гледамо се
А дели нас
Више од
Пола века.
Сада тараба више нема
Ни старе крушке,
Ни тебе више нема.
Ту је само слика
Са које зрачи спокојство
Једног давно прошлог времена.

НИКО

Нико ме није
Питао
Када ћу доћи.
Нико ме неће
Питати
Да ли хоћу
Да одем.
Земљо црнушо,
Нико.

ЗАЈЕДНО

Не мењаш се
Јер заједно старимо.
А да којим случајем
Нисмо заједно,
Да живиш у неком
Другом граду
Па се данас
Сретнемо,
Не бих те препознала.
Заједно старимо
И бледе сећања
На нас
Какви смо били.

СРЕЋА

Просуо се топао пролећни дан
Као препуна кашика шећера
У дрхтавим рукама.

А могло је да то не видим.

Голуб шета по ивици ограде
Терасе на трећем спрату

А могло је да ја то да не видим.

Два камена црвена цвета
Један наспрам другог праве равнотежу.

А могло је да ја то не не видим.

Две унукe су у школи,
Ђерка на послу, син спава.

А могло је да ја то не знам.

На радију песме „Тамна је ноћ“
Потом „Зелена трава дома мог“.

А могло је да ја то не чујем.

Могло је, а да нико не примети
Да ја више нисам ту.

БЕЛО ВИДЕЛО

Бело видело
Дан
Црна тамнина
Ноћ
Ја са њима

МИЛАН РАД. БОЖОВИЋ

Милан Рад. Божовић рођен је 11. новембра 1940. године у Ужицу а, житељ Лесковца од почетка 1942. године. Основну школу завршио је у Лесковцу, а Технолошки факултет у Београду. Службовао је у Комбинату „Косово” у Обилићу и Хемијској индустрији „Невена” у Лесковцу. Живи у Лесковцу.²⁵⁹

Божовић је објавио књиге: *Московске приче* (Удружење писаца Лесковац 2002), *Егејске приче* (Удружење писаца Лесковац 2003), *Германске приче* (Филекс, Лесковац 2004), „*Сибирске приче*“ (2005) и „*Брђанске приче*“ (2009). Непосредно пре смрти, 11. септембра 2013. године, Милан Божовић привео је крају припреме за објављивање своје можда понајбоље књиге „*Варошке приче из Панађуриште*“.

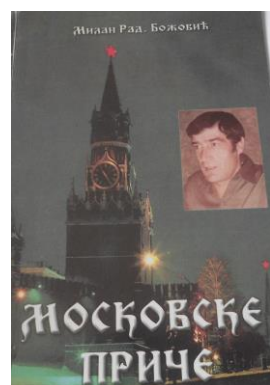
%

ПУТОПИСИ МИЛАНА БОЖОВИЋА - Инжењер по образовању, а могло би се казати страствени путник и путописац, Милан Радосава Божовић (Ужице, 1940, од 1942. живи у Лесковцу) – како пише Верица Баторевић Божовић („Доживљено и проживљено”) – у предговору „Московских прича” (Лесковац 2002) - „више службено, мање приватно, Божовић је обишао многе земље: Совјетски Савез, потом Русију, Бугарску, Пољску, Чешку, Мађарску, Аустрију, Француску, Немачку, Белгију, Енглеску, Швајцарску, Грчку.”

Већ првом књигом „Московске приче” (55 страна), Божовић се наметнуо не само као писац који зна да саопшти шта је видео и доживео, него да то учини и као истински литерарни стваралац „од мере и укуса.”²⁶⁰

Проф. др Тихомир Петровић, у рецензији, уочава да „Милан Божовић пером хвата и зауставља живот који око нас јури као водопад”. Петровић сматра да је Божовић „изненада и ненајављено ушао у књижевни живот као писац – путник”. Трећа књига су Германске приче. Рецензент, аутор Тумача сопственог сећања и Опсаде – два занимљива романа објављена ове године у Лесковцу, професор књижевности и новинар Наше речи Станко Миљковић бележи да је „готово невероватно како аутор (Божовић) кратким потезима кичице одсликава и ситуације и људске карактере, а та интрига и радозналост трају од почетка до краја књиге”.²⁶¹

(...) Од Московских до Егејских и Германских прича, Милан Божовић је затворио само један круг свог богатог интересовања. Показао се као истински зналац и писац оне врсте литературе која читаоце не оставља равнодушним. Због тога се његове приче, путописи, односно записи о људима и далеким крајевима – све три књиге се тако могу и назвати – читају као лепо, успело литерарно штиво. А то је довољно да се о Милану Божовићу говори као о добром писцу, који се, овим делима појавио у животној и стваралачкој зрелости и лесковачкој, не превише успелој књижевној продукцији, подарио нешто ново па се тако издвојио као писац особеног стила кога, засигурно, неће сви једнако ценити, али пред његовим делом, то је сасвим извесно, мало ко ће остати равнодушан.

259 Милан Рад. Божовић, *Сибирска прича*, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2005.

260 Д. Коцић, *Путописи Милана Божовића*, излагање на промоцији, 15. јун 2004.

261 Д. Коцић, *О Сибирској причи*, рецензија, *Сибирска прича*, Лесковац, Удружење писаца 2005, стр. 51. Ту сам, између осталог, записао: Сибирска прича се може схватити и као једна велика метафора људској пролазности и величини природе, која тако упорно пркоси свему, понајпре несталности, која је надмоћнији судија над нашим малим, истрошеним животима. Цела Сибирска прича се чита као упечатљиво сведочанство човека који је знао да гледа и разуме традицију, менталитет и време у другом времену. Све је испричано на први поглед једноставно, али је речник богат, занимљив, а слике упечатљиве, каткад толико снажне да срце задрхти, а мисао се наставља онде где је аутор застао, можда баш у намери да га натера на дубље промишљање о властитој снази и немоћи, али и силини која се намеће као право судилиште.

Без икакве ограде, могу рећи да Московске приче спадају у добру, примерену путописну литературу, литературу која се, нажалост, све мање чита, заправо, литературу, којом се ретко ко бави. Сваки литерарни почетник, ако већ нема афинитета за поезију, дохвати се данас романа или, ако није тако амбициозан, неких маљих прозних форми, а путопис увек сматра недостојним своје пажње.²⁶²

(...) Данас се ретко пишу књиге путописаца, ретке су то књиге и у тој сушној продукцији јавља се плакета путописних записа Милана Божовића, која у нашој завичајној литератури представља већ феномен. Јер небројене су у нас књиге песничких збирки, бројне су књиге приповедака, нису ретки романи ни драмска остварења. Вечерашња књижевна седељка по много чему је различита од уобичајних књижевних вечери, и ваља је утувити из најмање два разлога. Први: представиће вам се двоје животних сапутника – путописци Верица Баторевић Божовић и Милан Божовић. Други разлог: први пут представљамо две књиге путописне прозе: „*Путописи*” Верице Баторевић Божовић и „*Германске приче*”.²⁶³

Б
РЂАНСКЕ ПРИЧЕ - „*Брђанске приче*“ Милана Рад. Божовића отменим стилем приповедања, само су још више потврдиле неспорни таленат овог даровитог писца, који једним детаљем више зна да одслика драму људске несталности него поједини аутори на десетине страница својих књига. „*Брђанске приче*“ су у исто време искрена страница живота једне породице, једне фамилије и једног народа. Писане с мером да не повреду друге, разоткривају сву драму генерације која је преживљавала све ратно-поратне године у којима се живело мученички, са страхом, у непроболу због губитка најдражих. Због тога „*Брђанске приче*“ имају јаку црту аутобиографског, али то није њихова мана, него је још један доказ више колико је Божовић био и остао привржен себи и својим коренима, али и свом схватању савремене литературе.²⁶⁴

„*Брђанске приче*“ се зато читају као отворена књига, уз непрестану стрепњу да ће пристићи нови, драматични догађаји пишчеве животне стварности. Оне се могу разумети и као драма у драми, као отворена рана задобијена у једном времену које остаје да се памти и препричава у неком другом времену.

Милана рад. Божовића, који приповеда у другом лицу, привлаче „нека друга мјеста која си као дијете посјећивао и гдје си цијеле школске распусте проводио... Па би прво и радије тамо...”

(...)Ту, у том далеком свету пишчевог живота, и ноћна тишина бешумно пева, то је сада остала само прошлост. Ту је он утонуо у успомене, ћути. Јер, „ионако је туга само твоја“, а „живот је утврнуо свијећу и све је мртвило... Сем сјећања!“

„*Брђанске приче*“ су, углавном, описале време између два рата, оног које је било, и оног које је писац хтео да се догоди. Та сенка која је стално пратила писца била је у исто време и опомена, и нада, и крај који затвара један, а отвара други видик. Из сенке се корачало у другу сенку, и из ње каткад у бездан. Тамо, иза тог бездана, отварао се нови живот, одсликавала „мала кућа покривена каменим плочама... и сама сва у камену“. То је (не)стварна слика једног времена и једног трајања, то је тај исечак који се не може да замисли, већ позива на вечито трагање за оним што се зове људска успомена без које живот постаје маргина. То је та слика о људском трајању у коме се тешко може до танчина да измери сва дубина људске туге и несреће, јер се каткад и писци учинило да „не чу кад је старац Тома Николин обневидео“, али је „и слијеп, изгледа, далеко видео“.

Божовић није у „*Брђански причама*“ испричао само једну причу, како се мисли да чине стари ратници. Он није беседио само о себи, иако је, дабоме, о томе највише говорио, али је тај оквир његовог трајања био само део једне широке повесме која је ту да се памти и опомиње. Ако је код Тома Николина „школа уз огњиште“, Божовићу је тај старински простор, и то огњиште, послужило да се управо ту чује и прибележе велики број истина, уз гусле. Он је, слушајући друге, бележио своје време, а кроз то бележење представио је и себе и доба за поштовање. Божовић је од оних писаца, попут Арсе, једног од јунака његових прича, који је био „човек што мало збори, али рекне“.

У Божовићевим „*Брђанским причама*“ разговори „теку ко што је ред“, јер се „одговори кад те ко старији што пита“. И, ништа више. Ка треба и сви знају да заћуте, а затим се разговори настављају као да није било тишине. А онда, опет, започне прича о најлепшем јутру „кад над Вељим Брдом почне да се румени зора, божански тиха, дјевичански

262 Душан Јањић, реч на промоцији књиге „*Московске приче*”, Лесковац, 15. фебруар 2002. године.

263 Томислав Н. Цветковић, Слично а различито (Реч Т. Н. Цветковића на промоцији књига путописа Верица Баторевић Божовић и Милана Божовића), Помак, бр. 27/28, јул – децембар 2004, стр. 35.

264 Данило Коцић, рецензија, *Брђанске приче*, Удружење писаца Лесковац 2009, стр. 7-10.

стидљива, кад почне да израња из мрака и претходи жару небеса и појави жуте сунчеве кугле са свјетлошћу новог дана“. Ту, у том пределу, у том исечку живота за вечито трајање, „ваздух мирише свјезином зеленила што се цијелу ноћ одмарало од летње препеке...“

У „*Брђанским причама*“ Милана Рад. Божовића, како је сам записао, „све има свој почетак и крај“, па тако то изгледа и у Ријечи Црнојевића („Обод“, једна од најбољих прича ове збирке). Ту, на том месту, „куће су сасвим запуштене... Пустош сузе завређује... На неким развалинама израсло шибље и дрвеће... Туга је гледати...“ Можда управо ова упечатљива слика, записана у неколико потеза, најбоље одсликава сву снагу приповедачеве маште и његову способност да читаоце придобије да се уживе у тај далеки, нестварни свет неког другог предела које му се намах учини да је препознатљив близак, а у исто време га тера да се осети рањивим. У томе је најјача пишчева снага и највећа врлина његовог мајсторског приповедања. То је та прича, и та туга од које се побољева за вечито трајање, јер се „ништа и не чује сем зова неке давне прошлости“.

Божовић је невероватном лакоћом успео да опише стање човековог трајања у ноћима када нема сна, јер „ноћ не мирује, не умирује, не умире“... Ноћ те тера „да размишљаш и о ономе од чега си бежао, натера те да крикнеш гласом својим који не препознајеш, да изустиш оно што је она наумила, натерате да будеш тамо где те она води...“

О тајнама и пловешим сенкама, које се удаљавају, па опет пристижу, сакрио се и део приче Милана Рад. Божовића, који се, намах, а опет трајно, нашао у своме пожељном видокругу трајања и патњи.

(...) За Божовића, давно потврђеног аутора одличних путописа, „Брђанске приче“ су – ма колико имале боју туге – ипак, како би сам записао, у знаку „пролећа које смењује ново пролеће“.

„*Брђанске приче*“, писане јасним стилем, без обзира што су каткад оптерећене неким мање важним детаљима, разоткривају нову димензију пишчевог умећа и нови-стари свет који показује смисленост људског постојања.²⁶⁵

%

ВАРОШКЕ ПРИЧЕ ИЗ ПАНАЂУРИШТЕ – Милан Рад. Божовић је новом књигом „*Варошке приче из Панађуриште*“ потврдио оно што смо одавно записали о овом аутору „*отменог стила приповедања*“.²⁶⁶

Божовић је, за разлику од ранијег начина исказивања своје неспорне даровитости, овога пута успео да се наметне и као зналац локалног, лесковачког говора и дијалекта. То је прва, али не једина и најважнија ствар која се лако распознаје када се пореди ова са ранијим Божовићевим причама. Оно што их, међутим, спаја свакако је „*животна радозналост*“ и „*неизвештачена слика живота*“. Божовић је – што ће можда за многе бити велико изненађење – причама о Лесковцу, Лесковчанима, о времену (не)пролазних дана, о сиротињи, рату и болу који се рађа као незбежни пратилац свакодневља – показао не само да зна да опише те драматичне тренутке, него и да осети ту дубину људске драме која је пратила Лесковчане у преломним годинама када се често, само због једне изговорене речи, али и без тога, губила слобода.

Нова Божовићева књига открива мање познато лице лесковачке свакодневице, нарочито после Другог светског рата, али истовремено показује да су људске муке, ма колико биле велике, истовремено довољно подстицајне да се савлада немогуће!

Сами називи Божићевих прича разоткривају тематски оквир његовог приповедања: Широка чаршија, Панађуриште, Позориште у нашу малу, Беше си играње на наше игралиште, Домаћо васпитање, Мерење и одмерување, Од поза Треникини, Има си чаршија од које да прича, Беше си нашо, Јеве Рупе, Не ги више има, Кавели, Џумбуси, Бојеми, Дн на жалост, Све си је см једаред... Божовић у овој последњој („Све си је см једаред“) која је део низа изузетно добрих прича, беседи: „Свашта се мож чује см ли је мерак на неког да слуша које све неје било у Широку чаршију. А, она стара и свашта памти. Нема тој што се десило, а да Широка чаршија не знаје и да се од тој не поведе реч кд потреба...“

Божовић, тај виспреми приповедач минулог доба у сликама које буде носталгију и нагоне на тугу од које се побољева за вечито доба људског трајања, у причи „Широка чаршија“ даје њену тугом обојену сликовницу: „Широка чаршија... Дирек из панађуриште улазиш у њума... А, она... Толико широка Широка чаршија, па дугачка, крај ву се не мож види. Иде си у недогледи... А, туј у њума је живот на сви... Тој ти је оној, ред песма, ред игра, ред

265 Данило Коцић, рецензија, *Брђанске приче*, Удружење писаца Лесковац 2009, стр. 10.

266 Данило Коцић, рецензија, „*Варошке приче из Панађуриште*“, Лесковац 2012. *Напомена*: Милан Рад. Божовић се неколико месеци пре смрти (септембар 2013) припремао да објави ову изванредну књигу прича.

политички говори сас пароле и војну музику. А, беше си у њума и друго забављање са точење пијалци у чашке, чокањички, јел кригле...”

Збирка прича Милана Рад. Божовића има „*непролазни рам туге*“, али и боју гласа која нагони на родост због тренутака среће који се не заборављају. То су две слике у једној слици, то су та два тренутка људске постојаности које је Божовић зналачки описао. И када беседи о болу, има наде да ће он проћи; када говори о људској пролазности, из притајка је нада да се све ипак неће догодити тако брзо!

Панађуриште, део лесковачке вароши по коме је Божовић и збирци наденуо име, има такође своју историју, своју непролазну тугу, али и наду да ће доћи сунчани, лепи дани пролећа или лета: „Панађуриште је за једн варош све. Кој нема панађуриште неје варош, неје ништа... Ич бре, за ништа га нема... Лесковачко Панађуриште је па башка. Сас њега се срићев људи, а у Лесковац стигнев с воз јал автобус од било коју страну. И странци кд дођев у Лесковац прво се нађев у Панађуриште, остајив багажи у Треникину кафану јербо она једино има гаредеробу, што је дежурна и ноћом и мож да идев куде оћев да се упознајем с варош и важни објекти по њега. По тој је Панађуриште најважан варошки крај.

Све које се десује у Лесковац мора се прво задеси у Панађуриште па тек после на други места. Ту је и најголем промет од људи, од разне робе и еспапи, од најголеми пазари и од кафане поштом су туј одма ем железничка, ем автобуска сраница, трошарина, станица за фијакери и шпедитери, и све што треба на једн варош и неколико јавне куће да људи не лутав за бадава.“

Божовић је новом збирком „*Варошке приче из Панађуриште*“ дао непрегледну галерију ликова, многих људи који су обележили једно доба и оставили неизбрисив траг о времену које се памти у пуном колориту боја. Оно што ће сигурно привући посебну пажњу читалаца је већ поменути Божовићев начин приповедања. Показао је – што ће за многе бити засигурно велико изненађење, јер је до сада мало писао овим стилем – да изузето добро познаје сочни, богати лесковачки говор и да га зналачки користи у опису доба које је прошло и казивању људи једног по много чему аутентичног времена.

Сјајан путописац – што је потврдио у претходним књигама – Божовић је новом збирком прича показао да разуме вредности тзв. „*малог, обичног човека*“ и лепоту сваког делића лесковачког поднебља.

Због тога „*Варошке приче из Панађуриште*“ треба читати пажљиво, с мером, јер се у звуку Божовићевог начина писања препознаје не само једно по по много чему (не)пролазно време, него и оригиналан, телентовани писац наших дана.²⁶⁷

267 Данило Коцић, Милан Божовић „Варошке приче из Панађуриште“, комплетна рецензија.

САЊА БОРЧИЋ

I
Сања Борчић рођена је 4. јануара 1996. у Приштини, али сада живи у Лесковцу. Писањем је почела да се бави у трећем разреду основне школе и постизала је одличне резултате на такмичењима. Највећи успех остварила је 2010. године када је њена песма објављена у књизи Братислава Голића „Сто младих талената јабланичког округа.“ Песмом „Сви заједно до лепог осмеха“ привукла је пажњу редакције „Српске куће“ у Пожаревцу. Након објављивања већ поменуте песме, добила је понуду за објављивање књиге која је реализована 2013. године. Књигу је одлучила да назове „Савршено несавршени“ посветивши је својој породици у знак неописиве подршке коју су јој пружали од самог почетка.²⁶⁸

II
САВРШЕНО НЕСАВРШЕНИ - Песнички рукопис „Савршено несавршени“ младе ауторке Сање Борчић представља занимљив подухват. Она види свет у свом савршенству и несавршенству. Даје нам Сања, кроз своје песме, реалан поглед на свет. Остављајући бајке, Сања се окреће животу. У том животу ће њено нежно срце затрептати пред плавим очима. „Савршено несавршени“ је збирка која нам даје могућност да у овом несавршенству осетимо савршен живот.²⁶⁹

САЊА БОРЧИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

БИЛА САМ, ЗАПРАВО, ЈАКО МАЛА

Била сам, заправо, јако мала
Када сам од живота тренутке крала.
Деловало је све као јабука нека,
Укусна, сочна, а тако далека.

Надала сам се да зна тата
Зашто су увек закључана врата,
Зашто смо се по подрумима крили
И зашто срећни нисмо били.

И небо је било тако сиво,
Сећам се да ми је било баш криво
Што тата вредан као мрав
Више није био здрав и прав.

Тада сам се угледала на маму,
Ту јаку особу, борбену даму,
И тада, током највећег пада,
Учила ме је да постоји нада.

И тата је у увелом цвећу
Ипак могао да види срећу.
Тако сам учила свакога дана
Да јача нас свака дубока рана.

268 Сања Борчић, Савршено несавршени, Српска кућа, Пожаревац 2013.

269 Сузана Станковић, професор српског језика, рецензија, Савршено несавршени, Српска кућа Пожаревац 2013.

РЕАЛНОСТ

Људи те увек гледају док падаш,
Смеју се зато што се превише надах.
Љубоморни су кад ти иде боље,
Желе да ти униште атом сваке воље.

Траже ти помоћ свакога дана,
Да те исцрпе, душевна им је храна.
Нормално је да живе у рају,
Воле да узимају, не и да дају.

Мрзе те, тренутно, други и трећи,
Сваким удисајем, број је све већи.
Многи се крију иза своје моћи,
Умишљају да су господари дана и ноћи.

Свако, скоро, жртву тражи,
Уживају у агонији и чистој лажи.
Дан када се њихов мали свет сруши,
Мањина ће чувати у својој души

ЛИЧНОСТИ РАЗНЕ

Колико различитих личности знаш
Које не иду уз тебе баш?
За њих си спремна кроз пакао да прођеш,
Само да још једном до њих дођеш.

А ти, што живот пуним плућима живиш,
Да ли понекад себе кривиш
Што ће ти пријатељи наставити даље
А тебе живот само у круг шаље?

Причају да је живот математика проста.
Лажу људи, потешкоћа је доста.
Свака личност се другачије бори
Док се нови имунитет у њима не створи.

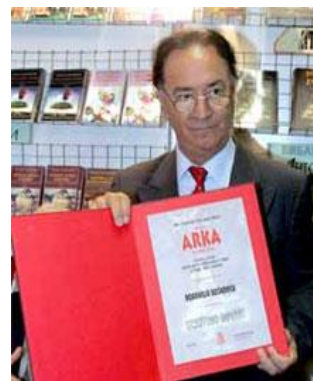
И данас се води бал под маскама разним,
Друже се људи с душама празним.
Диве се себи те трагичне врсте,
за славу све би прогледали кроз прсте.

По обичају бих да помогнем свима,
Али не, ипак превише лазних особа има.
Мрзе оне добре и желе ме мртву?
Нисам од оних који изигравају жртву.

Просто је, зла и личност добра,
Савршено знају да живот је кобра.
Истина је да се зли чврсто таме држе,
Како год било, кобра ка њима иде све брже.

ДОБРИВОЈЕ БОШКОВИЋ

I
Добривоје Ј. Бошковић рођен је 4. јануара 1936. године у Грделици код Лесковца. Основно и средње образовање стекао је у Грделици, Лесковцу и Нишу. Дипломирао је на Медицинском факултету у Београду, а последипломске студије и специјализацију завршио је на Универзитету у Гетингену, Келну, Марбургу на Лану и Лондону. За комедију „Грделички крос“ добио је награду издавача Србије за најбољу драму (2000). За роман „Сагореле сени“ – награду „Златни венац“ издавачке куће „Књиготека“ (2003); за роман „Валсотино империјал“ – међународну награду „Арка“ (2007). Бошковић је композитор, певач и гитариста.²⁷⁰

II

КЊИЖЕВНИ РАД – СТРУЧНЕ КЊИГЕ: Муцање као говорна мана (у коауторству са сином Дејаном, Београд 1973), Муцање (Београд 2014), Физиологија уметничког певања (Београд 2016); **ПОЕМЕ:** Посланица (Наша реч, Лесковац 1993), Чежња (Београд 2001), Суд и усуд (Народна књига, Београд 2004), Грех (МИИЦ, Панчево 2013), Жена (МИИЦ, Панчево 2013), Сан и јава (Арка, Смедерево 2011), Рано и позно (МИИЦ, Панчево 2014); **КОМЕДИЈЕ:** Грделички крос (Књиготека, Београд 2000); **РОМАНИ:** Сагореле сени I, II (Књиготека, Београд 2002), Valsottino империјал (Арка, Смедерево 2007), Пантократора рука (МИИЦ, Панчево 2015); **ПРИПОВЕТКЕ:** Колут I, (МИИЦ, Београд 2015), Колут II, (МИИЦ, Београд 2015); **ДРАМЕ:** Смрт вилењака (Арка, Смедерево 2010), Цар Душан Силни (Арка, Смедерево 2008), Српски краљеви Стефан Драгутин и Стефан Урош II Милутин (Арка, Смедерево 2008), Цар Лазар (Арка, Смедерево 2011), Крик понора (Мирослав, Београд 2012), Анатомија сујете и заблуде (Београд 2013), Црни Ђорђе, Јуродив из Тополе (Београд 2015), Стефан Немања (2017), Краљ Стефан Немањић Првовенчани (2017), Дива из Гуче – о Радмили Бакоћевић (у припреми)

III

ГРДЕЛИЧКИ КРОС – Драмска остварења су веома редак род у нашој савременој књижевности. У том смислу радује и охрабрује свака појава драме која доноси нове теме, заплете и фасцинације.²⁷¹

Иако је познат као песник и аутор две успешне песничке збирке и увеликопризнат као врстан стручњак и доктор медицине, Добривоје Бошковић у комедији Грделички крос открива нов и другачији свет, приказан у завичајном миљеу, са богатом и раскошном језичком архаичношћу локалне провенијенције. Поштујући законе драматургије и одржавајући одређен ниво драмске неизвесности и напетости, аутор успева да обради и поближе осветли вечите људске антагонизме на хумористичкој основи и нијансираној визури. Бошковићеви ликови имају своја препознатљива њтичка и социопсихолошка обележја, која их издвајају и на тај начин чине типизираним. Галерија ликова је, дакле, разноврсна и по много чему заслужује посебну пажњу. Грделички крос је и у драматуршком смислу добро осмишљен и погодан за позоришну адаптацију. Такође,

270 Добривоје Ј. Бошковић, „Рано и позно“, НИУ „Македонски информативни центар, Панчево 2014, стр. 176-177. *Напомена:* Томислав Н. Цветковић, „Од Грделице до Пекинга“, запис о Добривоју Бошковићу, Наша реч, октобар 2010. године. „Када у туђем свету сретнеш свог човека, Србина – намах те обузме осећање радости. Ако ли је, пак, тај човек из твог места живљења, или ближе околине, свеједно, још ако је похађао исту школу, чији си и ти ученик био, онда твојој радости нема граница. Стежете руке као најрођенији. Грлите се као најмилији. Управо сам то доживео приликом недавног боравка у Немачкој, у Франкфурту на Мајни, граду са највећим аеродромом у Европи и највећим сајмом књига у свету. Срео сам се са Добривојем Бошковићем, Грделичанином, одличним учеником Лесковачке гимназије, некада најмађим југословенским лекаром (факултет је завршио са 22 године). И само то је било за радовање.”

271 Милутин Ђуричковић, Из рецензије, Добривоје Бошковић, Грделички крос, Књиготека, Београд 2000, стр. 99. *Напомена:* Пренели смо комплетну рецензију.

бастеркитоновска духовитост чине један од најмаркантнијих сегмената ове специфичне комедије, чији неочекивани и анахрони обрти изазивају осећање смешног, како би то рекао Бергстон. Бројне сцене поседују тзв. вајлдовски хумор и шоовску иронију, што укупној атмосфери и драмском набоју даје посебан тон. Бошковићева комедија је само још једна потврда опште прихваћене истине да је „уметност нешто што и живот, само дубље“. Добривоје Бошковић, специјалиста оториноларингологије, кога инспиришу лепоте бајковите Грделице и околине и обдарени музичар, композитор, стваралац за кога су сви животни тренуци у животној вредности, написао је и објавио две посланице као епистоле за памћење, циклус лирских песама (љубавних и елегичних), роман Сагореле сени и комедију Грделички крос.²⁷²

Комедиографски текст Грделички крос је сладуњава комедија у три чина. Драмски темпо протиче у сукобима хтења. По овоме јесте прва комедија те врсте у нашој драмској литератури. Ако су само хтења главних јунака, онда је јасно што нема великих бура, трагике, ироније, сатире и сукоба карактера. Тај живи свет је приказан у завичајном миљеу, а хумор проистиче из неочекиваних хтења и локалних израза у говору Грделице. Радња се догађа у кафани. Комедиографски текст је једносмеран и животан. Сва хтења су реална: Боне жели да се ослободи дугова удајом ћерке, ћерка хоће да се уда за момка кога воли, мајка и баба желе да набаве контакт сочива и слушалице за уши. Ту су и Београђани који ће учествовати у кросу, Лесковчани, гости и Грделичани. Сви ликови имају разна етичка обележја, па су и хтења различита. Осећај хумора проистичке баш из тих хтења. Ликови нису типични. Гледалац очекује крос, може ли крос да се одржи у кафани? Не може. Доћи ће Драган, студент из Београда, и рећи ће да је победник кроса. Очекивање кроса је само вештина драматургије. То је начин да се усмери пажња на неку крупну реч, на предстојећи догађај. Крос је загонетка, то је драмски реп, али није кључ за решење радње комедије. Крос ће помоћи Драгану да се заљуби у Соју и да се вери са њом. Драган рецитије дивне љубавне стихове Соји. Мита ће верити Нину и рећи ће: „Грделица нам је донела срећу за цел живот.“ Џумба свира и колом се завршава комедија. Чиме се посебно одликује овај комедиографски текст? Писац је познавалац локалног говора. Главне личности говоре тим језиком. Навешћу неке симпатичне изразе: и убав и ружан остварив, убавило кућу не завило, онај је рекја да жене носе штикле да гим се језик не букја по земљу, будала се не сеје, сам си ница, тера мазно на празно, боље да оклизнеш сас ногу него сс језик, имаш зета, имаш си магаре итд. Комедија Добривоја Бошковића је као млечна чоколада. Појешћемо је смејући се.

IV

ЧЕЖЊА – У Едицији „Завичај“ недавно се појавила снажна и јединствена поема под симболичним насловом „Чезња“ песника Добривоја Ј. Бошковића из Грделице, код Лесковца. Поема Чезња (60 страна) је снажна лирска и рефлексивна певанија која говори о човековом удесу и опстајању у свету, о чежњама у туђини, о љубави према завичају и домовини, о доживљајима реалног и оностраног, о прожимању филозофског и мисаоног... У слободном стиху и разбијеном ритму, без употребе интерпункцијских знакова, значејски језгровито и симболични сложено, песник Бошковић исписује савремену кантилену, са аутобиографским тоновима и искреним исповестима. Рецензент Љубиша Ћидић истиче да је ова збирка „језички свежа, као мисаона понорница, попут водопадне и водоплавне родне завичајне реке, која у дубини хучи набреклим емоцијама налик бајковитој дуги...“ Збирком Чезња Добривоје Бошковић је итекако обогатио књижевност наше дијаспоре и показао да заслужује већу пажњу књижевне критике и читалачке јавности.²⁷³

V

СИМБИОЗА ЛИРСКОГ И ЕПСКОГ - Успешан лекар, писац стручних радова из оториноларингологије и изврстан гитариста и интрепретатор сопствених композиција, наше горе лист (рођен у Грделици пре шездесет година), Добривоје Ј. Бошковић је и песник чија се друга поема недавно појавила из штампе и скренула пажњу на овог песника са оспособним исказом и својеврсним емотивним набојем.²⁷⁴

Као песник, Бошковић потврђује стару антрополошку истину да се човеково биће испољава на различите, и често неочекиване, начине и у форми која је на први поглед

272 Станко Ђорђевић, Добривоје Бошковић – Грделички крос, Књиготека, Београд 1993. Приказ, Наша реч, Лесковац 1999. *Напомена:* Објављујемо комплетан критички осврт С. Ђорђевића, професора и писца.

273 Милутин Ђуричковић, Лирска поема, оцена поеме Чезња, В. новости, 2001.

274 Н(иколај) Т(имченко), Симбиоза лирског и епског (Добривоје Бошковић, Чезња, Багдала, Крушевац 1996), Помак, бр. 5, 1997, стр. 27.

страна аутентичном бићу дотичне личности. Јер, писац књиге о муцању као говорној мани и више стручних студија из медицине, дакле практичару и научнику у чијем је раду, бар се тако претпоставља, основно рацио и сув научни језик, своје биће остварује и кроз музику и поезију. Када га човек слуша са гитаром у руци, има утисак да је у питању човек са естраде који своје радости и умеће жели да подели са читавим светом, или бар са публиком која дође у салу да га слуша. Али када чита његове поеме, обе са речитим насловима (Посланица и Чезња) човек увиђа да је реч о личности која животне сокове упија кроз све поре и која се исказује најплеменитијим језиком а то је језик поезије.

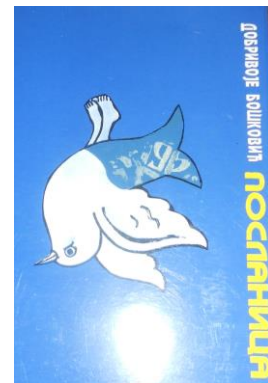
%

У другој поеми реч је о чежњи у најширем значењу речи. То је чежња за најширим пространством човековог космоса, за досезањем дубине човековог бића, за свим облицима и видовима живљења и исказивања човековог света.

(...) Поема Добривоја Ј. Бошковића је излив једне богате душе која жели да се исказе, и исказује се у различитим сферама, уједињујући оно практично и рационално (Бошковићев основни позив и научни рад) и оно метафизичко и душевно (што је потреба унутрашњег бића). Чини ми се да се поезија овог песника може потпуније доживети и разумети ако се то зна.

VI

ПОСЛАНИЦА – Говорећи о односу између песничке теме и песничког израза који се као нека врста психолошке и естетске доминанте јавља у поезији, Предраг палавестра пише: „Очигледно је да у „заграничној“ лирици песничка тема има већу важност од песничког израза. Сав лирски потенцијал уложен је превасходно у причу коју песник казује. Она га најчешће враћа у завичај, у прошлост и српски средњи век, или га окреће личној судбини, горкој слутњи празнине и некој врсти узбудљивог самосажалења.“²⁷⁵

Ову Палавестрину мисао експлиците потврђује и појава песника Добривоја Бошковића који се релативно касно отиснуо поетском ритму. За сваку каснију појаву Бошковић наводи исте разлоге као и немачки писац и Нобеловац Heinrich Boll. Када су влеикогписца упитали – зашто није раније почео да пише, једноставно је одговорио: „Нисам имао речи!“

То може да буде један део истине. Други разлог можда лежи у чињеници да је Србе и српски народ сада, у овом историјском тренутку, задесио „Страшан суд“ Европе и Америке, које прете да нам униште име, језик, веру и историју, и тако нестанемо на Балкану.

Песник Бошковић, као хорограф, латио се пера и пише сублимну епистола – као одбрану живота, која ће као елмска ватра да просветли путеве наде и спасења. Песник каже да је слушао глас Свевишњег... Тако је настала поема: „Посланица“, посвећена оцу Јордану и мајци Симки.

Поема Посланица (Наша реч, Лесковац 1993) заснована је на вишеслојној мисаоној равни, која понекад има филозофски набој. Пажљиви читалац откриће у њој фантазмагоричне боје као са неког платна Франсиска Гоје, или ће му однекуд зашумети ехо девете синфофоније Лудвига Ван Бетовена. Посланица може понети и име – књига мудрости. Почине стиховима о мудрацу:²⁷⁶

У мудраца имена ти није,

Бог му даде сијасет знамења,

Сву красоту овога нам света.

Као у келейдоскопу сусрећемо низ дубоких мисаоних слика, изнајансираних поетским тоновима које зраче својом унутрашњом гамом. То је поетска река у којој се огледају људске врлине и мане, чије дубине крију тајне људског сазнања и битисања

Поема се завршава апотеозом светлости, иманентне човеку, без које нема ни будућности, ни живота.

Поетска продорност, дух којим поема звучи боја непатвореног фаталног и фасцинантног живота и специфичан језик – била би основе компоненте које поему Посланица детерминишу као самосвојно и изузетно песничко дело.

²⁷⁵ Милутин Срећковић, рецензија „Епистола за памћење“, Добривоје Бошковић, Посланица, Наша реч, Лесковац 1993, стр. 41-43.

²⁷⁶ Милутин Алимпијевић, Посланица, извод из рецензије. *Напомена:* Прилог објављен у Европском експресу, 14. децембар 1993. године. *Напомена:* Поема Посланица је прво песничко дело Добривоја Бошковића.

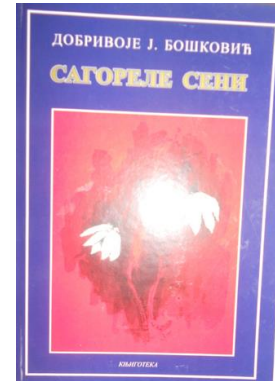
Стога се суд Милутина Срећковића о поезији ван домовине у потпуности односи и на епистолу за памћење Добривоја Бошковића: „Поезија наших радника на привременом раду изван домовине припада посмодернистичкој епохи, овом времену деконструкције фиксираних вредности, мисаоно одраженој у филозофском огледалу Жака Дериде, сазнању да је уметничко све оно што је вредно без обзира на то да ли долази од професионално афирмисаних великана, или је плод случаја, производ уметнички непрофесионалне креативности, варница коју је сам живот украсао, јер дух сеје где му је воља, каже библијски версет.

VII

САГОРЕЛЕ СЕНИ - Догодило се то тридесетих година прошлог века. Била је то дотад невиђена љубав двоје младих, а онда је она изненада смртно оболела од туберкулозе. Нису помогле молбе и заклињања; он је остао уз њу све до неизбежне смрти. „Напиши, напиши причу о тој великој љубави”, често је говорила моја мајка Симка. Написао сам је својим сузама...²⁷⁷

%

На самом излазу из варошице Грделице, где стари и дотрајали дрвени мост премошћује мали поток Речицу, започиње свој врлетни успон изрован и узак колски пут за Велику Сејаницу грабећи кривудава и све стрмије према брдима зеленог и питомог Чемерника и пратећи са све веће висине ток жубораве и кристално бистре Речице, која се лењо, али постојано, пробија кроз стрму и дубоку безимену клисуру необичне лепоте и величанственог утиска. Речица настаје од два, не баш водом богата, али шумна и клокотава рукавца, који се састају испред вртоглавог каменог узвишења, делом обраслог ретком и местимично бизарном шикаром, на чијој висоравни, као кула у облацима, попут птичјег гнезда, лежи згуснуто и лепо насеље бело окречених кућа које блистају на сунцу-Брођанци.

Сваког јутра буљук чиле и веселе деце овог засеока, на путу у грделичку школу, акробатски се спушта низ стрми и крошњама дрвећа прерасли путељак који се завршава при самом дну клисуре, а затим на десној страни успиње све до сејаничког пута. Леви рукавац потока настаје из више хладних извора скривених у густом шипражју изнад којих се као лијане несметано шире безбројне купинове лозе чије плодове позобају разне шумске птице и глодари јер им човек не може прићи. Извориште десног и водом богатојег крака, до сада нико није открио, јер лежи у неприступачном каменом усеку окомитих литица и са гигантским степеничастим препрекама које човек без специјалне припреме и опреме за верање уз стеновите формације, не може превазићи и савладати.

Обавијен тајном, овај део Речице подхрањује машту доконих људи и бапска препредања у другом зимским вечерима о некаквим шумским вилама чаробницама, као и о прождрљивим рептилима величине змија и великим змијама којих на другим местима нема и које халапљиво сисају млеко залуталим козама, једине у стању да се лако спусте у тајанствени и тамни амбис каменог усека. Речица својим током час жури, час је заустављају и зајажују препреке од одроњеног камења, стварајући велике вирове и праве биотоне за мале рибе и бројне жабе и пуноглавце, као и за њихове смртне непријатеље, водене змије-белушке, које деца без страха хватају, стављају у стаклене боце са љутом ракијом, и тако препариране носе у школу на часове биологије. У ужеглим летњим месецима: јулу и августу, у овим вировима се чобани купају и поје стоку, кличућу весело и раздрагано са самог дна клисуре, док им се ехо простира њеним коритом и вишеструко враћа натраг а брда јече од необичних и дрхтавих усклика немутираних гласова помешаних са онима који се преламају и неодољиво подсећају на јодловање алпских певача. Почев од места где се спајају оба рукавца Речице, па све до њеног утока у знатно већу Козарачку реку, овај поток посред дели поседе два веома угледна домаћинства овог краја. На њеној десној страни простиру се шуме, ливаде, воћњаци, њиве и баште породичне заједнице Фирга, а на левој Карча. И једни и други на свом поседу имају по једну воденицу коју су наследили од својих предака и коју користе за сопствене потребе подижући на тај начин свој углед и вредност имања. Фирге су свој звучни и препознатљиви надимак добили због црне косе, тамне пути и кестерњастих очију, док су све Карче, без изузетака, поседовали изразито белу кожу, плаву косу и очи боје ведрога неба. Чланови обеју заједница били су марљиви и озбиљни људи, с тим што је

²⁷⁷ *Напомена:* Тако почиње роман Добривоја Бошковића Сагореле сени, два тома, око 1.000 страница, Књиготека, Нови Београд 2002. У потпису увода стајало је Аутор, а роман је посвећен брату Драгољубу.

код Карча преовлађивала отмена уздржљивост, а код Фирга склоност ка некој врсти лаичког филозофирања, све до мистицизма, у чему је највише предњачила Роска. Куће Карче налазиле су се на једном овећем и питомом платоу прве узвишице на левој страни пута за село Дедина Бара, одмах изнад саме варошице Грделице, која се одатле видела као на длану. Одозго се одлично видело корито Мораве, Козарачке реке и мале Речице, као и прекрасна панорама зеленог ораовачког поља које је у позадини омеђено сликовитим венцем обронака питеме Кукавице. Њихове широке приземне куће биле су изузетно уредне и бескрекорно чисте, са великом верандом према попличаном дворишту које су красиле колонаде од правих и ољуштених борових стабала подједнаке димензије, премазаних дебелим слојем прозирног лака. Велико двориште са стожером гувна у самој његовој средини, овичује жива ограда од густог и декоративног шимшира, испред које се по целој дужини простиру два реда белих и црвених ружа, при сваком крају наслошене на две витке сребрне липе...²⁷⁸

Роман „Сагореле сени” писан је да га читалац доживи као панораму једне паланачке средине на југу Србије коју је писац дуго година, боравећи у туђини, носио дубоко у својој души и преживљавао је са искреном носталгијом. Без намере да прати и користи неки од начина романескног казивања, писац по свом опредељењу користи својеврсну форму, дух и осећајност којим ће на најбољи начин изразити своје намере.²⁷⁹

(...) У роману „Сагореле сени” све је људски и књижевно дубоко доживљено и делује присно и препознатљиво. Трагичност узвишене љубави двоје младих, мноштво догађаја, прича, људских судбина и нарави, очараност природом и опијеност њеним мирисом, бојом и њеном лепотом, све то заједно оставља упечатљив утисак о роману-панорами једне конкретне животне средине као што је завичај.²⁸⁰

(...) У основи свих збивања је љубав, однос међу људима и породици, природи. Али, изнад свега, то је страсна и непоновљива љубав двоје младих. Бане и Љиљана – Лили својом младошћу, лепотом и искреношћу осећања представљају у свим елементима најсветлији део универзалне и савршене љубави.

Љубав је највиша одредница којом се уређује свет и живот. Писац у то искрено верује. Он пише оду љубави, али не само која везује двоје младих. То је љубав свестрана која доминира у свему што чини живот, чак и онда када је душу притисла туга и боравак у туђини.

VIII

VALSOTTINO IMPERIJAL – Догодило се то на самом почетку студија. Рићокосу Ану је упознао на једној журки. Одмах се заљубио у њу. Те луде, незаборавне ноћи, она је босонога, обнажених груди, првокласним трбушним плесом, опчинила све присутне мушкарце, на пречаш освојивши и његово срце. Била је старија од њега и понашала се исто као Катарина.

Свесна свога изледа, та разблудела, подивљала жена, није се устручавала да у његовом присуству кокетира са сваким мушкарцем који јој се свиђао, не обазирајући се на то што он због тога дубоко пати.

Од ње је научио не само како се води љубав и због тога пати, него је стекао искуство за цео живот. Сећајући се тих дана учини му се да је то био само један далеки, ружан сан, али није било тако. Умела је та врцава заводница и незасита нимфоманка са дугом, као ватра црвеном косом, да као успашена кучка око себе окупи гомилу обожавалаца, да са сваким од њих оде у кревет, да би, на крају, завршила тамо где јој је било место: у београдском пуфу на Теразијама. И сада, док је гледао те раскошне груди и високе кукове, сећајући се онога што му је личило на кошмарни сан, он се упита да ли је Катарина тако поступила због неискуства, младости и животног темперамента, који тог тренутка пред њим није могла контролисати, или је оно што је учинила резултат њене дивље необузданости, својствене само лаким, непромишљеним женама, каква је била Ана? Он је више волео уздржане, тихе и загонетне жене, са прикривеном сексуалношћу и пристојним понашањем које мушкарцу

278 Одломак из првог поглавља првог тома Свитање. Први том романа Сагореле сени има, иначе, следећа поглавља: Свитање, Пламен љубави, Страст и сумња, Заручење и подозрење, Узнесење и стрепња, Идила и клетва. Други део романа се састоји из следећих поглавља: Нарушавање, Понор пакла, Патња и Нада.

279 Јовица Д. Ђорђевић, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002, Помак, бр. 25/26, јануар - јун 2004, стр. 24. *Напомена:* Видети опширније у поглављу о Ј. Ђорђевићу.

280 Књижевно-издавачка задруга Књиготека доделила је награду Златни венац Добривоју Бошковићу за роман Сагореле сени, у два тома.

пружају прилику, помажући му да се се до краја искаже и постепено открије највећу тајну жене, а када дође прави тренутак – њоме се усхити.

Аутор неколико поема, драмских текстова и запаженог романа у два тома Сагореле сени, Добривоје Бошковић (1936), иначе угледни лекар из Франфурга, написао је још један обиман роман „Valsotino imperijal“ (Арка, Смедерево 2007) чија се изузетно занимљива радња догађа у Власотинцу, између два светска рата. Међународни жири је 2007. године доделио награду Арка овом роману Добривоја Бошковића као најбољем објављеној у тој години, а награду је на сајму књига аутору, др Добривоју Бошковићу, предао академик Ристо Василевски, директор Арке.

У центру збивања је драматична судбина најимућније породице мале вароши, Влаић. Гвозден Влаић је власник велике винарије која послује са целим светом, али током година доживљава личне успомене и падове. Старији син Никола одаје се пороцима и завршава у душевној болници, млађи Михаило одлази у манастир, а жена му умире током његове свађе са Николом, а сам Гвозден доживљава срчани удар... Уредник и писац Ристо Василевски добро примећује да је овим делом Власотинце у Бошковићу добило писца као што га је Врање добило у знаменитом Бори Станковићу. То је драма о љубави која се намах створи и целога живота остаје да се памти и препричава као „отворена књига“.²⁸¹

IX

СМРТ ВИЛЕЊАКА – Издаја, љубав и злочин, усковитлане људске страсти на подлози велике европске ноћи, предмет су заносног драмског текста истакнутог српског писца Добривоја Ј. Бошковића „Смрт вилењака“.²⁸²

Сценски текст-медаљон који је посвећен успомени и слави великог шпанског песника Фредерика Гарсије Лорке, трепери и злати са пред нама и сам од страсне поезије, кроз коју дзвњају звуци гитаре и лирика најфиније врсте. Мали број лица, сведена радња, поједностављен заплет, стил узвишеног дијалога, све је овде у служби снажног осећања, израза уметности и укитије правде. Слободног замаха, аутор доводи у дотицај шпански темперамент и балканску древну мудрост, стављајући у уста андалузијских сањара стихове српског песништва. Ова универзалност лепог проширује се и на универзалност зла. Убијајући, у драстичном непосредном приказу, песника Шпаније, слепа и бесловесна сила убиј и део нас. Лорка је кроз цео овај текст жив, као што је кроз Бошковићев комад жив и општи језик вечите уметности.

Драма почиње стиховима: *Кану суза на росу,/наста син Божји,/Кану крвца на сузу,/ наста нечовек. //Дуну ледени ветар,/наста смрт! Аутор*

DOBRIVOJE J. BOŠKOVIĆ
SMRT VILENJAKA

X

КРИК ПОНОРА - Крик понора, трагедија у стиховима, ново је драма др Добривоја Бошковића, књижевника, лекара, полиглоте и светског путника, управо објављена у едицији „Сведочанства“ издавачке куће „Мирослав“ из Београда.²⁸³

У рецензији Слободана Јарчевића „Ураган зла и нечовештва у драми „Крик понора“, записано је да се „велики српски писац и хуманиста Добривоје Бошковић прихватио тема у својим делима какве су биле реткост у српској књижевности.“. У романима, драмама и приповеткама, Добривоје Бошковић нам представља народне муке. непријатељи заузимају српске државне земље и бездужно убијају, прогоне и пљачкају српски народ. На тим несрећним раскрсницама судбине народа и државе, српски владари и племићи чине све да би спасили што се спасти може. У овом

281 Данило Коцић, уводно слово на промоцијама романа Valsotino imperijal, у Власотинцу и Лесковцу у организацији Народне библиотеке из ова два града.

282 Лаза Лазић, извод из рецензије, Смрт вилењака, „Крв и лира – ново чаробно дело Добривоја Ј. Бошковића, Арка Смедерево 2010 (корице драме).

283 Данило Коцић, излагање на промоцији драме Добривоја Бошковића: „Крик понора“, трагедија у стиховима, Мирослав, Београд 2012. године. Књижевно вече др Бошковића, Лесковац, Лесковачки културни центар, 2. новембра 2012. године.

делу, поред крика Срба убијених и бацаних у кршке јама, Бошковић је представио истовремено и крик Цивилизације. Крик од бола, јер је Намачка одлучила 1933. да биолошки истребљује Србије, Роме и Јевреје. То је тема трагедије узвишеног духа лекара Бошковића – оцењује Јарчевић. По његовој оцени, „у светску књижевност улази ова трагедија др Бошковића чији садржај ће потрести савремена покољења европског човека.“ У Прологу др Добривоје Бошковић, између осталог, пише: „Савест ми није давала мира. Свестан огромних жртава мога народа у Другом светском рату који је претходни режим силом једнопартијске власти углавном заташкавао, морао сам написати ову трагедију – прву такве врсте у свету, како бих се на достојан начин одужио онима који су главом платили веру у човечност и своје суседе, као и у заједничку државу јужних Словена.“ Драма „Крик понора“ – трагедија у стиховима - посвећена је сенима српског хероја и борца за истину и правду доктору Милану Булајићу, а има два чина и девет слика (три у првом и шест у другом чину). Др Добривоје Бошковић, изванредни мајстор романа, поезије, музике и научних дела, како уочава познати српски писац Лаза Лазић, припада још увек старом типу књижевника високе осећајности. Срећом, независан писац, он је сва своје дела остварио на основу ове осећајности, висprenости, истине и лишености сваке рачунице која би могла да га доведе, као многе друге писце, до славе, почести и признања, а услед неког нарочитог артизма, модерности или популарности. Веома познат и омиљен код публике и поред знатног броја дела, др Бошковић, ту бих се сложио са оценом Лазе Лазића, воли више да живи помало у сенци, рачунајући само на уметнички допринос. За „Крик понора“ – такође бих могао да се сложим, са Лазићем – својеврсне сценске поеме, драме или играказа, у којој је дата слика потресне трагедије, својеврсна је пишћева исповест због злочина над Србима у данима квислиншке Независне Државе Хрватске. Писац је најискреније изразио ову трагедију као трагедију појединаца! Не масе. Као ретко где у срској литератури, др Бошковић је испричао истиниту драму, наводећи људе и догађаје, жртве тиранске одмазде, који су изгубили своје снове, свој дом и свој живот. Страхота и језа крашких јама у које су бацане труднице, мала деца, старци и младост српских села, драмски су тако приказани да изазивају бес, али и жељу да се тако нешто никада више не понови! Могло би се рећи да је „Крик понора“, примећују и други, усуђујем се да то кажем, „добро замисљен и одмерен речитал“ где долази до изражаја – као у великим драмама – снажна назначена слика- сцена клања и насиља. Могли бисмо се усудити да изрекнемо оцену, као и Лаза Лазић да је ово дело др Добривоја Бошковића – велико као Горанова „Јама“, као „Мајка православна“ Владимира Назора или поеме Скендера Куленовића. Кроз комплетну драмску радњу наглашен је крик, ту су и страдали, и преживели који жале што нису умрли, али ту је и утеха оних који могу да сведоче, да одају све почести страдалницима народна српског у вихору Друга светског рата. Да закључим занимљивом на самоме крају рецензије Слободана Јарчевића: Све ће се јасно видети, кад трагедија „Крик понора“ буде на позоришним даскама. Надајмо се да то неће бити избегавано.“ Ова драма се једино може разумети као опомена, а не оптужница, као слика над којом се треба замислити где смо били, где смо сада и куда тежимо!

XI

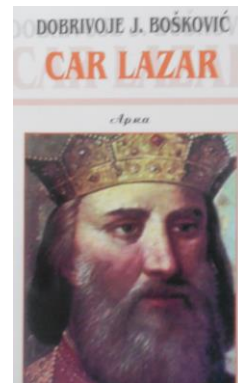
САН И ЈАВА – Поема Сан и јава испевана је у једном комаду, континуирано, као један једини уздах, прегнаним, узнесеним и наизглед уједначеним тоном. То је речитатив љубави и природом омађијаног човека што најпре грца своја осећања и рефлексije о својој љубљеној и о васељени, а после настоји да свом монологу да књижевни облик. Форма је, дакле, у другом плану. Исповест је централна, стога је у првом плану оно што се у општем говору осећајних људи једноставно назива љубавном муком. Песник влада артистичком вештином, наравно, без тога не би могао ни кренути у изражавање тако сложеног осећања као што је љубавно, али овде нас плени сам занос, жестина, страст, сумња, двојба и бол човека фундаментално узнемиреног највећом људском и бојжом тајном. Бошковић узима страст и срећу, радост и тугу – заједно. То је оно што овај поетски исказ чини правоваљаним...²⁸⁴

284 Лаза Лазић, извод из рецензије, Добривоје Бошковић, Сан и јава, Арка Смедерево 2011.

XII

ЦАР ЛАЗАР – Ново и веома занимљиво дело Добривоја Ј. Бошковића доноси нам изузетну књижевну слику најзначајнијег догађаја у историји Срба, Косовске битке. Песничко дело пред нама заправо је трактат о славној бици, а сачињавају га својим стилизованим монолозима и дијалозима сами учесници, неумрли јунаци наше херојске прошлости. Аутор уноси иновацију остварујући стил који је мешавина ритмичке прозе, благо стиховане реторике и ламентације – у језику махом архаизованом и који понегде прелази у чисто десетерачки исказ који је толико близак материји, људима и атмосфери догађаја. Наоружан великом ерудицијом Бошковић нам обелодањује подробна историјска сазнања, аутентична имена војсковођа и учесника, састав војски, стратегију и тактику битке, па и саме речи агресора на језицима освајача. У длеу је писац кнеза Лазара третирао као апсолутног цара кога је устолочио Крунски савет, Лазар је представљен као рођени син цара Душана Силног. Дело је поткано лириком, као што је то у нежној лепој сцени расанка цара Лазара и царице Милице. Битка је приказана јасно, као на широком платну, нарочито прецизно су виђени подвизи као што је то подвиг Милошев... Патриотска, драма Бошковићева је и романтична и реалистичка, она знатно задире у појединости медијевалне политике (издаје, уцене, претње, улизивања...) приказује и идеализам и зверства и прагматичност и илузије зараћених и утицајних сила, тако да је овај поучан текст прилог и истини времена и савременој драми: и фатографској историји и литерарној фикцији.²⁸⁵

XIII

ГРЕХ – Ево новог, изузетног дела хуманисте, савести човечанства, веома плодног писца, лекара, бесребрника, композитора, певача и гитаристе Добривоја Ј. Бошковића. Бошковић је песник другчији од свих. Оригиналност, самосталност и независност писца, како у књижевности, тако и у личном животу и односу субјекта према свету, увек је била, и остала, највећа препорука да читалац обрати посебну пажњу његовом делу. У мору уједначених, начину и захтеву времена оданих и послушних уметника, највише вредности су увек на страни нарочитог и храброг аутора, који у своје остварења једном речи све од своје уметности, од знања и учености, од свога угледа и вере, од свога живота, да би изразио лично, искрено и дубоко виђење човека, друштва и света, васионе и себе самог. Запажена су његова драмска дела о великанима српске владарске лозе Средњег века, али и књиге о песницима света (Гарсија Лорка), те велики број приповедака и романа о суштој реалности нашег домаћег живота. Као лекар истакао се својим научним радовима из оториноларингологије, а као композитор, певач и гитариста дао је велики допринос селекцији и интерпретацији најлепших песама народа, песама које ће, као и најбоља дела уметничке књижевности, живети докле год буде живео овај народ. Вадра и строга слуха, природа Бошковићева увек га је држала са народом коме је помагао несебично и као лекар и као једноставни тумач најлепших дела наше народне музике, и као потпуни стручњак за интерпретацију вокалне музике, као и познавалац музике уопште. Истини за вољу мора се нешто рећи и о песниковом језику и песничком облику. Ова поема је написана у форми продуженог дистиха. Овај дистих у сасвим слободном такту који је у складу са бираним речима, што сме по себи имају ритмичко музичку вредност, носи и риму. У господском, понекад наизглед прозном току стиха, са заградма, уметцима и објашњењима, постоји слик на крају, чија је дужност да одједном мало подигне исказ и да допринесе одјеку и утицају риме на следећи одсек литерарног казивања. Као каква раскошна катедрала диже се поема Грех у видном пољу нашег духа, и наше литературе, и читајући ове стихове ми као да чујемо њен звон. Црквењак овог храма, учени скромни роб Божји Добривоје не жељаше (како би он сам рекао) да дигне овом црквом себи споменик. Он само истиче потребу да се свет пробуди, прегне и да, пробуђен, промисли да се сети и покаје.²⁸⁶

²⁸⁵ Лаза Лазић, извод из рецензије, Добривоје Бошковић, Цар Лазар, драма, Арка Смедерево 2011 (на последњој страни корица књиге)

²⁸⁶ Лаза Лазић, Расуло времена, Добривоје Ј. Бошковић, Грех, поема, МИЦ, Панчево 2013, стр. 127-134.

XIV

ПОЕМА „ЖЕНА“ – Добривоје Ј. Бошковић, један од водећих српских писаца, песник и драмски писац, написао је љубавну поему, која би по свему морала снажније привући пажњу не само пасионираних књижевних зналаца, него и правих љубитеља уметничких песама уопште, љубавних стихова нарочито. Било би врло добро када би се ово дело, поема Жена, појавило пред нашом публиком. Књижевна дела, као и књиге саме имају своју судбину.²⁸⁷

Поема „Жена“ испевана је у једном комаду, континуирано, као један једини уздах, прегнантним, узнесеним и наизглед уједначеним тоном, то је речитив љубави и прородом омађијаног човека што најпре грца своја осећања и рефлексије о својој љубљеној и о васељени, а потом настоји да својем монологу да књижевни облик. Форма је, дакле, у другом плану. Исповест је централно, стога је у првом плану оно што се у општем говору осећајних људи једноставно назива љубавном муком. Песник влада елементарном артистичком вештином, наравно, без тога не би могао ни кренути у изражавање тако сложеног осећања као што је то љубавно, али овде нас плени сам занос, жестина, страст, сумња, двојба и бол човека фундаментално узнемиреног људском и бојом тајном. Бошковић узима страст и срећу, и радост и тугу – заједно. То је оно што овај поетски исказ чини правоваљаним. Тај његов текст без интенивности, стихови овог пева, нижу се местимично као у бунилу и песник се нигде не лаћа разјашњавања, објашњења – како је заорао, тако после шездесетак страна излази напоље, у вис, у небеса. Његова искреност и приврженост теми, и предмету његове ефекције, води нас преко свих језичких, стилских, прозодијских неравнина, и чак ми ни не назиремо рационалну идеју његове песме, али док читамо, осећамо се добро, и лепо, у аутентичном естетском доживљају. Ова је поема уз то богата природном атмосфером. Нарочито је она обмотана, увијена, ушущкана у биље, у буколичку и аркадијску флору поља и ливада завичаја. Писац познаје природу, до и брег, село и њиву, цела страственост, чежња и задовољење љубави одвијају се и ослањају на земљу, траву и цвеће. Имамо редак сусрет с дитирамбом, песмом љубавне радости и задовољства, усхићења услед љубавне узајамности. Стихови су понегде дотакли и еротско, али атмосфера је, нарочито у првом делу књиге, вилинска. Шумска бића, пољски народ, збор девица красних, птице, ваздух, вода и звезде, све је то умешено у великим кошмар љубави. Сам интензитет доживљаја наговештава једну унутрашњу драму, која ће ускоро и уследити, пошто се поема најзад успиње и до антитезе лагодног задовољства и почиње да бруји стрепњом, патњим и сумњом.²⁸⁸

Можда би анализа показала да ово певање има три дела, први натопљен радошћу, при тлу, на простирци цвећа и папрати, други, који нас у тамним и муњоликим нагласцима подиже ка громовитом небу, у шири видик света, прожет раздором, болом и муком, и најзад трећи, који уноси тонове смирења. Има и завршни део, при концу, који, као у добром контрапункту, поново наглашава борбу главног јунака, поете, коштац човека са силама света, где се блаженство јавља као вечит, дакле недостигнут циљ, као чежња која је за нијансу виша од чисто љубавне жеље, то је чежња као апсолут, као људски удео на земљи, што мора носити до краја, до саме смрти. У готово неосетном прелазу од идилични описа и дозива ка горкој сумњи и патњи, за коју се не каже изричито откуда она долази и услед чега настаје, песник се овлашно дотакао и духовности, светог, религије и бога. Тако се најинтензивније осећање човека од крви и меса срета и усклађује с божанском сфером и доменом, с небом и анђелима. Овај узлет подсећа на Лазу Костића, што се готово намерно и назначује у две три строфе с римованим стиховима, али то сенчање и бојење само сведочи да је наш аутор уистину сасвим верзиран и у песничко знање као такво, да му одговарајући захвати у финесе поетског умећа нису страни, али ја држим да је добро што се ова поема јавља као донекле робусни чин, једнократно изречени љубавни лавез и бол, као неизвештачени песнички и еротски документ. Има у овој поеми, разумесе, и смерности и вере и побожности, па чак и извесне мисаоности у смислу погледа на свет и на ствари, али то су оне ређе истанчане нијансе, они колоритни нагласци који су само натруњени на велико платно насликано јарки бојама у великом потезу. Разрешење љубавних патњи, земаљске страсти, налазе се у духу, љубав је нека врста молитве, мада је љубав сва од крви

287 Лаза Лазих, Једна понесена и искрена љубавна поема, Добривоје Бошковић, Жена, поема, Македонски информативни издавачки центар, Панчево 2013, стр. 239.

288 Лаза Лазих, Једна понесена и искрена љубавна поема, Добривоје Бошковић, Жена, Панчево 2013, стр. 239.

и меса. Јаким акцентима, понекад бомбастичним речима и метафорама песник тумачи своју у суштини смирену, константну, мада на махове мучну чежњу, а поема овакве врсте и не захтева, нити има, закључак који би се могао заокружити. Стога, упркос стилске уједначености, „Жена“ Добривоја Ј. Бошковића делује помало недовршено, али тако и треба да буде! Као да је на крају овога дела запета, зарез, а не тачка... То можда говори да љубав није завршена, и да не може никада ни бити.

XV

ЦРНИ ЂОРЂЕ – ЈУРОДИВ ИЗ ТОПОЛЕ - Ретка су драмска књижевна дела о значајним личностима српског народа и српске државе. Зато је драма Добривоја Ј. Бошковића о Карађорђу, вођи првог српског противтурског устанка и утемељивачу српске државе у 19. столећу, подухват вредан сваке похвале.²⁸⁹

За претходно дело, „Анатомија сујете и заблуде“, Д. Бошковића написао сам да је досегло висине филозофије и мудрости, а истоветне одлике красе и драму „Црни Ђорђе – јуродив из Тополе“. У њу је уткано и савршено знање о тадашњим међудржавним односима: Турске, Француске, Аустрије, Русије... а ти односи су, с тачака интереса сваке од ових сила, нарушавали безбедност српског народа и ометали рађање српске државе.

Писац је то изврсно објаснио и недоумица о времену првих година 19. столећа, кад је реч о судбини Првог српског противтурског устанка, нема. Руси су били српска браћа и желели су им помоћи у ослобађању од турског ропстава, али страховита опасност од Наполеонових армија се у Санкт Петербургу разумела. Знало се, да скоро исто тако бројна и снажна војска може да продре у Русију из Турске, јер су Турци, до тада, били савезници Наполеону! У Русији се није назирало ништа друго осим руског пораза на бојишту. А онда, ненадно, Турска је наговестила Русији могући мирољубиви споразум. Из Цариграда су поручивали руском цару, да ће прекинути војни савез с Француском - ако Срби зауставе устанак у Србији и одустану од његовог ширења у осталим српским земљама.

Значај Првог српског противтурског устанка за природу тадашњих односа међу великим силама Азије и Европе, једва да је неко од историчара спомињао. А Д. Бошковић је то ставио у жижу своје драме, што ће читаоцу помоћи - да схвати све околности француско-руског рата почетком 19. столећа. Видеће, да је најважније за безбедност Русије било сплашњавање српског отпора Турцима – што је обављено на молбу Русије, а на радост Турске. Због очигледног гашења жестине српског устанка, Турска није послала војну помоћ Наполеону. Писац нам то јасно објашњава кроз исповедање војда Карађорђа: „Којекуде, по души те, Антоније, ако сам народ упропастио – учинио сам то заједно с вама! Знаш да себе нисам штедео и да сам све, што ми Бог подари, пружио другима. Србија је пропала – кад из Русије дође онај Херцеговац и гроф, Ивелич. Поред оних ордена (да ми замаже очи), даде ми и писмо цара, у којем је стајало – да напустим Србију, како би Турци у њу ушли, а онда ће руска војска, касније, да истера Турке“.

Тадашње међудржавне односе у Европи Бошковић је упоредио с овим данашњим - не уочава се, на пример, никаква разлика у тадашњем односу Западноевропљана према Србима и овоме данас. Јер, Европској унији је стало - да Србија и Русија не успоставе блиску сарадњу, а пријатељство Руса и Срба, Западноевропљани нису подносили ни почетком 19. столећа. Писац нам то опет саопштава у исповести Карађорђа, којем Аустријанци замерују што тражи савез са Русијом: „Када пређох у Земун – у земљу да пропаднем. Пита мене аустријски генерал, Јозеф Червенка, где желим да живим, а ја велим – у Русији. Већ у Земуну ми све што имадох узеше: седамнаест ковчега, у којима је једна златна кутија, украшена дијамантима, две табакере, такође украшене дијамантима, те много посребрених и позлаћених предмета и одеће – коју сам радо носио. Ограбљен до голе коже, питам ја генерала зашто је то учинио. А он мени вели: 'То Вам је Ваша Русија учинила!' Тако рече, и, под стражом, као каквог разбојника, у манастир Фенек ме одведе, тобож' у карантин, а оно, више, у затвор“.

Иначе, што се тиче књижевних одлика ове драме, мора се признати, да је она на висини дела наших најцењенијих прозних писаца. Све је у драми јасно и сликовито. Лако се разуме свака пишчева порука. Види се да је имао на уму генијална дела нашег народа и описивао је

289 Слободан Јарчевић, рецензија, „Црни Ђорђе –јуродив из Тополе“, драма о Карађорђу и његовом народу.

догађаје онако како то чине српске десетерачке песме. А оне су мелодичне и информативне, а уздижу до божанских вредности људско поштење, племенитост, јунаштво и родољубље. Управо је овим одликама украшен и главни јунак ове драме – Ђорђе Петровић Карађорђе. Њих ће Бошковић често истицати, а обавезни смо споменути их и кроз речи Доситеја Обрадовића, тада најписменије Србина: „Господару, Ви знате да сам свет обиграо, књиге изучио и свега и свачега се нагледао, али такву аскетску скромност и калуђерску смерност, као што је Ваша – нигде нисам видео. Многи то не примећују, али, не мари – то Бог с неба, и они који то треба да препознају виде. Скромност својих вођа народ највише цени. То је Ваше личности слика и прилика, и највећи сјај и одлика.“

Јунаштво и државничка мудрост Карађорђа треба да буде цењена код Срба и ова драма Бошковића ће нам помоћи у томе. А у њој се могу правилно схватити и улоге других српских учесника Првог српског противтурског устанка: Милоша Обреновића, Младена Миловановића, Јакова Ненадовића, Станоје Главаша, Цинцар Јанка и других.

Оно што у драми изузетно привлачи јесу околности под којима је убијен Карађорђе. Учинили су то његови најближи саборци и кум. А и то је учињено на основу умешаности великих сила, у првом реду Турске. *Све је исто под капом небеском*, гласи једна од српских пословица.²⁹⁰

XVI

ПАНТОКРАТОРА РУКА – Пантократора рука је П сведочанство о предратном, ратном и послертном времену, али и породична драма и прича о неправди, том вечитом и неизбежном пратиоцу обдарених, честитих и правдољубивих, са којима се срећемо целог живота. Наравно, не само свуда присутна неправда, већ и судбина, али не она на коју се може утицати, утолико пре што су неразумно и нејако дете њој и онако не може супротставити.

Савестан, разборит и марљив, али рођен под несрећном звездом, један од синова Јулијане С., главни јунак романа, Јордан, од како је угледао свет изложен је необјашњивој и нерационалној мржњи своје мајке. Са његовим одрастањем та патолошка нетрпељивост добија на интензитету.

Ниподаштавање, злостављање и клетве најгоре врсте постају саставни део његовог горчином испуњеног живота. Бол је утолико већи што он воли своју немилосрдну и рогабату мајку. Жељан њене љубави, труди се да јој на сваки нашин угоди.

Упркос његовом настојању да задобије њену љубав, она му жели смрт и то му у очи каже. Огорчен и притешњен са свих страна одлази у туђину.

У новој средини живот постаје лагоднији. Уз помоћ пријатеља остварује се и сан из детињства: постаје доктор наука и угледна личност. А онда долази Други светски рат и са њим нове и још веће невоље.

Усташе немају милости. Већ првог дана праве покољ над Јеврејима Славонског Брода и лишавају слободе на десетине Срба. Било је питање дана када ће на њега и његову породицу доћи ред. Немајући другог избора, под окриљем ноћи напушта град и бежи преко северне Босне.

Пред њим је одисеја пуна опасности и призора које пре тога није могао ни замислити. А онда Србија и Београд. Спас у окупираној земљи. Спас и место под сунцем налази у главном граду, али га ускоро сустижу нове невоље: ослободиоци града га одводе на Сремски фронт, где постаје сведок масовне погибије српске младежи.

До ушију му долази и вест о бестијалном погубљењу млађег и старијег брата. Победа над фашизмом доноси поред слободе и толико прижељкивано помирење с мајком. Књига која се чита као у грозници. Прича коју може само живот написати.²⁹¹

²⁹⁰ *Напомена*: Рецензент Слободан Јарчевић записао је: Београд, 18. фебруар 7523 (2015)

²⁹¹ Бранимир Шћепановић, комплетна рецензија, Д. Бошковић, „Пантократора рука“, НИУ „МИИЦ“, Панчево - Београд 2015, стр.419.

XVI

КОЛУТ – Др Добривоје Бошковић 2015. године штампао је први и други део збирке прича „Колут“ на више од 760 страна у издању Македонског информативног и издавачког центра у Панчеву.

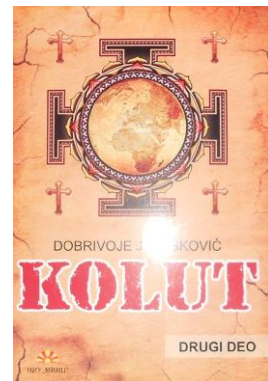
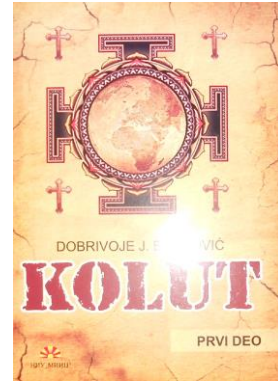
%

Из свих приповедака ове збирке, на сугестиван, изражајан начин, избија аутентичан, непатворен живот. Ова експресивност почива на два извора.

Најпре, преповетке Добривоја Ј. Бошковића писане су страшно, са односом. У њима се увек осећа укус не само крви, ако се крв појављује, него снага елемента уопште, зиме, глади, свакојаке трпње и напора, сунца и леда, увек дах атмосфере, а све то трепери на осетљивој жици ауторове емоције.

Други извор овог двојства јесте истина. Готово све приповетке ове збирке су испричани истинити догађаји. Добривоје Ј. Бошковић показује раскош једног готово еруптивног приповедача. У његовом делу има безброј личности, карактера, запажања, нарави, лирских сцена, озарења, разликовања лепог од ружног, часног од непоштеног, има праведног беса, има мудрости, има поезије...²⁹²

Поред обиља тема, на десетине живих ликова дефилије у овој књизи приповедака у једној, махом нашој домаћој, али и универзалној људској комедији, коју покреће небески подстицај исто колико о слободна воља и мирска судбина људи. Бошковић, попут мајстора српске реалистичке прозе с краја 19. века, пише изванредну причу из народног живота, причу „Чук“, велике снаге и озбиљног хумора.²⁹³

XVII

О ДЕЛУ ДР ДОБРИВОЈА БОШКОВИЋА - У замагљеном српском књижевном простору, где најчешће долазе до изражаја неталентовани књижевни гласови, дело др

Добривоја Бошковића (Грделица, 1936) трепти у својој зрелости којој умишљена књижевна критика још није дала ни приближно место које заслужује овај „свиделица путник“ раскошног талента и дела које открива ствараоца особеног гласа. Др Добривоје Бошковић је са свог „стваралачког видиковца“ не само ослушкивао снагу непролазне људске постојаности него у бојама непоновљиве лепоте подарио читаоцима дело које у многим детаљима разоткирива снагу српског уметничког гласа.²⁹⁴

Појединачно, али и као целина, стваралачки нерв др Бошковића обнародовао је стил у коме је препознатљив рукопис којим се могу да виде и јасно разликују дела одличних од тзв. добрих писаца. Књижевна и уопште „уметничка окућница“ др Бошковића поседује такву ширину да је за целовито сагледавање његовог уметничког израза потребно вишеслојно проучавање стручњака различитог образовног израза.

292 Лаза Лазић, рецензија, Д. Бошковић, „Колут“, први део, Македонски информативни и издавачки центар Панчево, 2015, на задњој страни корица књиге, која им 408 страна. Неки наслови прича: Дах смрти, Кобни ударац, У загрљају смрти, Сафари, Позив у ноћ, Операција на броду „Квин Мери“, Даче Комита, Валентин и Данијела...

293 Лаза Лазић, рецензија, Д. Бошковић „Колут“, други део, Македонски информативни и издавачки центар Панчево, 2015, на корицама књиге, која има 364 стране. неки наслови прича: Опасно славље, Мисир, Авети, Дуо гитара, Бело робље, Јола, Прота, Чук, Заједничко двориште...

294 У Књижари „Стошић“ 11. јула 2016. године приређено је Поетско-књижевно вече „Др Добривоје Бошковић и његово дело“. О овом ствараоцу вишеструко раскошног талента говорили су Данило Коцић, новинар и писац, Божидар Илић, новинар и уредник у Радио и ТВ Лесковац и Драган Стошић, политиколог. Присутнима се обратио и др Бошковић, композитор, који је (уз гитару) извео више песама. *Напомена:* У једном од писама, др Бошковић је поручио је аутору Лесковачка књижевност и публицистика: „Драги мој пријатељу! Сваки пут када чујем твој глас или ти се писмом обраћам, срце ми заигра од задовољства. То сам ти сто пута рекао, али ти због твоје честитости заслужујем и много више. Ти си мој духовни брат.

Иако ћу се задржати само на књижевном умећу др Бошковића, не треба ни за тренутак сметнути с ума његово поље деловања у медицини. Широког образовања стицао у родној Грделици, Лесковцу и Нишу, а потом настављено на Медицинском факултету у Београду, заокружено је упорним усавршавањем у Немачкој и широм света.

Др Бошковић, полиглот, светски путник, надарени певач и композитор у својој медицинској сфери исказао се као велики стручњак о чему речито говори уџбеник „*Муцање као говорна мана*“ (у коауторству са сином др Дејаном) и „*Физиологија уметничког певања*“ – где су дошле до пуног изражаја не само његове докторске, него и певачке врлина!

Др Бошковић је, могло би се рећи, ушао у књижевност тихо, ненаметљиво, што је лако одгонетнути његовом природом и невероватном скромношћу. Када сам први пут упозно овог „*уметника речи*“, имао сам утисак као да се одавно знамо! Иако поседује „*енциклопедијско образовање*“, др Бошковић се свих ових година понашао као да је „*човек из нашег (мог) сокака!*“ Странице своје књижевне радионице др Бошковић отвара комедијом „*Грделички крос*“ за коју је 2000. године добио награду издавача Србије за најбољу драму. Његови романи „*Сагореле сени*“ (два тома) и „*Валотино империјал*“ такође су привукли пажњу књижевне критике – награђени су „Златним венцем“ издаваке куће „Књиготека“ (2003) и међународном наградом „Арка“ (2007).

У историју српске књижевности др Бошковић – по моме суду – улази као велики, даровити писац већ поменути романима којима се увелико одужио родној Грделици и Власотинцу, лепој вароши на југу Србије о којој нико пре њега није писао са толико страсти и уметничког дара.

Др Бошковић се у великом делу своје драмске књижевности исказао као изванредни зналац српске средњовековне историје, а неке од његових драма посвећена управо Србији тога периода несумњиво су део онајбољих у новијој литерарној продукцији.

Велики део свога стваралаштва др Бошковић посветио је поезији. О тој деоници његове радозналости писали су многи критичари, а познати лесковачки филозоф и зналац српске литературе Николај Тимченко закључује о др Бошковићу да „када га човек слуша са гитаром у руци, има утисак да је у питању човек са естраде који своје радости и умећа жели да подели са читавим светом, или бар са публиком која дође у салу да га слуша“. („*Посланица*“ и „*Чезња*“).

Могло би се рећи – када се посматра, чак и површно - да је разгранато, вишеслојно дело др Бошковића (што сам исказао када сам својевремено говорио о делу „*Валотино империјал*“, „песма у прози, прича о људској пролазности и таштини, слика о похлепи и нади, исечак трајања и непролазности великих ишчекивања“. То је, да додам, драма о љубави која се намах ствара и целога живота остаје да се памти и препричава као „створена књига“.

Већ сам нагласио, али бих желео да подвучем, да је драмски циклус о Србији која је војевала под Турцима, снажна, упечатљива целина која показује до које је мере др Бошковић познавао Србију тога доба!

По властитом признању, „*Црни Ђорђе – јуродив из Тополе*“ његово је најбоље драмско дело, а по оцени рецензента Слободана Јарчевића „на висини је дела наших најцењенијих писаца“. Све је у драми јасно и сликовито. Лако се разуме свака пишчева порука. Види се да је имао на уму генијална дела нашег народа и описао је догађаје онако како то чине српске десетерачке песме, а оне су мелодичне и информативне и издижу до божанских вредности људско поштеље, племенитост, јунаштво и родољубље. Управо је овим одликама украшен главни јунак ове драме – Ђорђе Петровић Карађорђе. Њих, те особине, др Бошковић често истиче, а занимљиво је споменути их речима Доситеја Обрадовића, тада најписменијег Србина: „Господару, Ви знате да сам свет обиграо, књиге изучио и свега и свачега се нагледао, али такву естетку скромност и калуђерску смерност, као што је Ваша – нигде нисам видео! Многи то не примећују, али не мари – то Бог с неба, и они који то треба да препознају виде. Скромност својих вођа народ највише цени. То је Ваше личности слика и прилика, и највећи сјај и одлика.“²⁹⁵

295 Ову драму др Бошковић је, уз посвету, даровао Њ.К.В. престолонаследнику Александру и добио следећи одговор: „Поштовани господине Бошковићу! Најлепше Вам се захваљујем на веома занимљивој драми о моме претку, Карађорђу, коју сте били љубазни да ми поклоните. Будите уверени да веома ценим тај гест Вашег пријатељства. Примите моје срдачне поздраве и жеље за свако добро.“ С поштовањем, Александар (28. јануар 2016).

Поред великог драмског опуса посвећеног српској средњовековној историји, коју значајки уноси у драмске радње, у „*Крику понора*“, трагедији у стиховима, др Бошковић у Прологу тога изузетног дела, истиче: „Свест ми није дала мира. Свестан огромних жртава мога народа у Другом светском рату, који је претходни режим силом једнопартијске власти углавном заташкавао, морао сам да напишем ову драму – трагедију, прву такве врсте у свету како бих се на достојан начин одужио онима који су главом платили веру у човечност и своје суседе, као и заједничку државу јужних Словена.“ Др Бошковић, изванредни мајстор романа, поезије, музике и научних дела, како уочава познати српски писац Лаза Лазић, припада још увек старом типу књижевника високе осећајности! О уметничким донетима и значају „Крика понора“ говорио сам на књижевној вечери у Лесковачком књижевном центру 2. новембра 2012. године: „Могли бисмо се усудити да изрекнемо оцену да је ово дело др Бошковића велико као Горанова „Јама“, као „Мајка православна“ Владимира Назора или поеме Скендера Куленовића. Кроз комплетну драму наглашен је крик, ту су и страдали и преживели, који могу да сведоче, да одају све почасте страдалницима српскога народа у вихору Другог светског рата.“ Посебно, изузетно вредно поље деловања др Бошковића је његово песничко стваралаштво. За ову прилику задржио се на поеми „Жена“. Дело је испевано у једном комаду, као један једини уздах, узнесеним тоном. Овде је форма у другом плану. Др Бошковић, сложио бих се са оценом Лазе Лазића, узима страст, и срећу, и тугу – заједно!

*„Лепота буди допадање,
Јача нас, богати и покреће,
да срећу у себи препознамо,
Оно што желимо буде веће.*

*Љубав је у култ претвара,
На златни трон је поставља,
До неба диже и обожвава
Осећањима док управља.“*

У два тома, на више од 760 страна, у издању Македонског информативног издавачког центра у Панчеву др Бошковић је објавио збирку прича „*Колут*“. „Из свих приповедака ове збирке, на сугестиван, изражајан начин, избија аутентичан, непатворени живот. Проповетке др Бошковића писане су страшно и у готово свим испрличани су истинити догађаји, почев од прве, страшног наслова „*Дах смрти*“, до приче о брату „*Даце Комита*“. У причама, могло би се рећи и у комплетном делу, др Бошковић трага за одговором о смислу живота и смрти.“ (Лаза Лазић). У времену „*без времена*“, када се „*мржња раскомотила*“, дело једног од највећих српских писаца нашега доба, које тражи нове, пажљиве читаоце и књижевне критичаре, дело др Бошковића, припада оном малобројном кругу лесковачке литературе и аутора пред којим се обраћам искрено, уверен у њене непролазне вредности. Дабоме, како то најчешће време исписује, значајни ствараоци у било којој области, па и у литератури, најтеже добијају признања „*завичајног круга*“. По томе ни стваралаштво др Бошковића није изузетак од правила „*филозофије паланке*“.

ДОБРИВОЈЕ БОШКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЖЕНА

(одломак из поеме)

Апсолутно и безусловно,
Бог и принцип су овога света,
Урну човека недоступни
Од свих циљева највећа мета.

Идела је имагинарни излет,
Кроз замишљено се испољава,
Маштањем свој облик добија,
Кроз лепоту се проверава.

У савршено би да претвори,
Што недовршено на свету оста,
Самообманом у мишљењу,
У сржи свести чега је доста.

Појам лепоте је релативан,
Иманентни је садржај свести,
Да се природа усаврши,
Кроз љубав настоји то извести.

Лепота буди допадање,
Јача нас, богати и покреће,
Да срећу у себи препознамо,
Оно што желимо буде веће.

Љубав је у култ претвара,
На златни трон је поставља,
До неба диже и обожава,
Осећањима док управља.

Живот је стварно и замишљено,
У идеалу се они преплићу,
Да би се лакше битисало,
Машта помаже нашем бићу.

И оно што се о жени збори,
Између тих вредности лежи,
Човека истин је субјективна,
Од оне праве свако бежи.

И однос према њој је произвољан,
Зависи од ситуације и човека,
Несигуран је и непостојан,
Као варљива сила нека.

И према жени се човек односи,
Како му сила јаства диктира,
Она је код сваког другачија,
Умишљенога производ збира.

Романтичари је обожавају,
И њено биће до неба джи,
Божанско хтење у њој виде,
Љубе јој ноге и пред њом гмиже.

Полиморфно је жена створење,
Мајка, супруга и љубавница,
Еротско биће што узбуђује,
Некоме чак и супарница.

Због тога за неке ненормална,
Варљиво биће са много лица,
На једној страни верна љуба,
На другој мајка и љубавница.

Па, како онда то ускладити,
И како дефинисати њено биће,
Како на једну вредност свести,
За њену личност наћи покриће!?

Можда је најбоље само је волети,
Кда се не да разумети,
У њеној лепоти уживати,
И ништа друго више не хтети...

Све њене мане заборавити,
Када се не дају изменити,
У сладострашћу с њом уживати,
У загрљају страсно љубити.

Јер што је таква, није крива,
Господ је створи нежну и милу,
Да од ње срце нам уздрхти,
Док као мачка седи у крилу.

Загонетка је љубав велика,
А жена чак и много већа,
Да л вреди о томе расправљати,
Кад од њих зависи наша срећа?

Шта рећи о њеној лепоти,
Што из мртвила живот покреће,
Ако је уз то мила и драга,
И главни је узрок наше среће?

Нарисана је безброј пута,
И у мрамору вечно живи,
Венера Милошка и Афродита,
Ћоконда којој се свако диви.

Диви се и за њом чезне,
Њен лик му не да мира,
Пред очима му стално лебди,
Преостало ми је само да бира.

РАСТАНАК

Славки

Збогом, збогом, до виђења свима,
Остављам ја мој родни сад крај,
Срцеплаче, душу туга мори,
У очима само суза сјај.

Привини ме ти на груди твоје,
Раној зори да сване не дај,
Нек зацвили виолина стара,
За све грехе молим опроштај.

Збогом мали, пријатељи моји,
Не јецајте у болу сад сви,
Растанак ми сада срце пара,
Заборавит немојте ме ви.

Подајте ми доста рујна вина,
Да угасим моје душежар,
Запевајте кроз ноћ сасвим тихо,
Тужну песму, мени задњи дар.

ЧАР

Док јој ковитлац лахора
Нежно милује белу пут
И насмејано сунце је грли
И љуби својим топлим
Зрацима, заокупљена
Бајковитим мислима
Лежећи у песку од уситњене
Глеђи љуштура
Угинулих бисерних шкољки
И светлуцавих честица злата
Чији сјај се уденуо у
Њену бујну косу, нетремице
Посматра како у ниском лету
Брзо промиче читаво јато
Хитрих ластавица и високо
На небу у савршеном реду,
Као самолети бешумно једре
Ждралови док чека да јој
Први вал плиме донесе
Поздраве и присно целива
Њене витке ноге и широка бедра.

ВРЕЛО СУЗА

Сенима Фредерика Гарсије Лорке

Ноћас сам се превртао у кревету
И у даљини видехмаслињаки врело суза,
У ушима ми зазвони гигански рондо,
И канде хондо, канде хондо...

И онда скрстих руке и предах се молитви,
И видим како падаш одметка убојице,
А улицама Гранаде тужно јечи петенера,
И у праскозорје затитра Венера...

Молим се Богу да ти зацели ране,
Соком маслине што зелени се у свртлу месеца и звезда,
Док горке сузе гргореће врело лије,
А стари Циган пева сигирије...

Умро си мученичком смрћу без црквених звона јеке,
И само Цигани нарицаше улицом Гранаде,
Док ветар кроз масличка свираше рондо,
И канде хондо, канде хондо...

ПОСЛАНИЦА

У мудраца имена ти није
Бог му даде сијасет знамења
Сву красоту овога нам света
Усамљен је што му срце жели
У миру је њему битисати
Не може му утувити нико
Да он чини што му воља није
И због чега кајати се може.

Пут је његов права стаза равна

Уходана само њему знана
Јер он знаде ко минут се жели
У висине вртоглаве саме
Или кренут на далеке путе
Мора сама долепочети
За даљину блиски циљ досећи
Иначе се стровалити може
Ил залутат незнано ти куда.

Не може се крајем започети
Нити наук без учења стећи
Животкратак, памет до границе
Мудрац знаде да му друге није
Но учити што живот захтева
И што људском уму досежно је
Тешкооном што би све да знаде
Проћи ће му живот у ничему.

ОДА ЖЕНИ

О, ти тајанствена жено,
Већ кад ми даде руку,
Живот ми се намах промени,
А колена клецнуше
Под теретом препуне душе,
Ал ти си, милостива, опаснија
Од свега што кобно и немо прети,
Јер тражиш живот мој и срце моје на дар,
А мени не остаде ништа
До пуста варљива нада,
А ја бих хтео, ја бих хтео
Попутбогова дасамо љубим
Зато ме ил љуби страсно,
Или не дај да сан у јаву пређе,
А сласт љубави у бол жестоки.
О, Боже, коразуме своје сопствено срце,
Час је тешко и тврдо као ганитни камен
Што притиска да дах ти нестане,
А час је као перце лако,
Орно да те вине пут небеса,
О, срце моје, што носиш и сласти бол тешку,
О, срце моје...

РАНО И ПОЗНО

(одломак из поеме)

Као да свет постоји за њега,
Безбрижан и лак је јуноша,
И не помишља да ће доћи
Времена туробна и лоша.

Опијен лакоћом свога тела,
Плаховит и увек ведрога духа,
За оно што му други зборе
Нема никаквог обзира, ни слуха.

И кад осване и кад омркне,
Увек се радује свом животу,
Па би да чини шта му је воља,
Не помишљајући на срамоту

Не цени ни оно што већ поседује
И што му живот издашно пружа,
Уверен да ће то вечно трајати,
Све док не стаса у правога мужа.

Старост за њега не постоји,
Стари људи га се не тичу,
Извргава их радо и руглу,
Док пред њим очи узмичу.

У замаху сирове снаге своје
Уме не ретко и да претера,
Чинећи лудости свакојаке,
Сукобљава се, свима замера.

Најбоље од свега је у њему
Што се радовати зна животу,
До бесвести се веселити,
Откривајући свету красоту.
Зато млади јуноша често
Као јутарње сунце блиста
И тако греје и душу оних
Чија судбина није иста.

У младалачком заносу среће
Препреке за њега као да нема,
Кадар је да своју жустру чилост
Пред свет изнесе без проблема.

Чио, здрав и оран за живот,
На сваком месту може опстати,
За то се Велики Бог побринуо,
У нади да ће то и препознати.

Лепота, јарост, титанска снага,
Вредност је што душу греје,
У другим делима одјек налази
И када тугује и кад се смеје.

Лак као суви лист на ветру,
Јер бригу други о њему води,

Јуноша зна само за радост,
Захвалан мајци што га роди.

Јер да је младост кратка
Не жели знати ни чути,
Живот је за њега радост,
Па неприлике и не слути.

А и зашто би, кад је све око њега
У својој лепоти волшебено лако,
Зато би да никад то не прође
Ил бар потраје дуже, свакако.

За њега постоји мирисно цвеће,
У сунцу вечног маја пролеће,
То је свет у ком би да живи,
И зашто од тога тражити веће?

Зашто мислити на лоша времена
Без песме и опијања до бесвести,
Далеко од помисли да ће се живот
На ништавило на крају свести.

Чему размишљања о неприликама,
И о сподоби којој свет није мио,
Што на чворновит храст подсећа,
На незадовољство, ма где био.

Не, за њега то не постоји,
Ни у мислима на то неће доћи
Зато се и у сну гласно смеје,
Уверен лепота да неће проћи.

Јер, шта је мудрост за јуношу,
Докле му срце среће греје?
Ништа, јер младост њега носи,
Зато се весели, игра и смеје.

Јер младост није злато у ковчегу,
Палата до неба, благога имовине,
Младост је красота тела и душе,
Раскошан сан велике истине.

Оно што има, ни сам цар нема,
Ипоред његових свих добара,
Јер цар је бригада заокружен,
И када губи и када ствара.

Јуноше моћ је превелика,
Сваку препреку може савладати,
А све што има већ не постоји
Машта је његов отац и мати.

А како и не би, када лети
Као да има анђела крила,
Опчињен великом срећом,
Осећа Бога, свих светих била.

Распућен од чврсте стеге
Људских закона и сваког реда,
Кроз машту небом плови,
И са висине цео свет гледа.

У машти својој нов свет гради
И све што ради кроз обест чини,
Обмањује се, док друге вара,
Кроз уобразиљу склон врлини.

Не види да није у стању
Све што зажелиостварити,
У томе лежи чармладости
И распојасане њене бити!

Нове идеје успут ствара,
Док ослобођена мисао лута,
И нове вредности најављује,
На раскрсници напретка пута.

Неодређен у сваком поступку,
У покрету је и сталној мени,
И лишен суда и чврстог става,
Из основе би све да промени.

Ни за критику мудрих људи
Као да уопште и не хаје,

У своју лажну моћ уверен,
Сигуран да ће вечно да траје.

Зато се никаквог реда не држи,
Законе олако крши и гази,
Одважан, дрзак и лудо храбар,
Где нико не сме, тамо залази.

У мисли – њему свет припада,
Само за њега је створен и задат,
Па халапљиво узима и граби,
Не пружајући ништа за узврат.

Власник је јуноша свих добара,
Који пут му је чак и то премало,
У својој машто она присваја,
Све што је још преостало.

Незасита је његова природа,
Пуна живота, жеља и чуда,
Не види да је са земљом скован,
Да му је матица родна груди.

Корак и доскок, ни десет стопа,
А он би звезде с неба да скине
И као цвећем са њима кити,
Слуђене душе и кратка вида.

Па ликујући по свету хода
Ко да је задан од злата нити.
За савет других – неће да чује.
Пред свет износи што је скрити.

За најсмелије излете спреман,
У својој глави пловило гради
Које ће далеки циљ досећи,
Да задњи кутак душе ослади.

Себи довољан, у образили,
У немаштини „раскошно“ живи,
Зато му младост снагу даје,
У души су му смели пориви.

Младост чари у томе лежи
Што посвуд само лепоту види,
Све је при руци дозвољено,
Па нема чега да се стиди.

У својој замисли располаже
И оним што јој не припада,
А како и не би, кад је у стању

Сировом снагом све да савлада.

Не презајући ни од чега,
Младић по рубу амбиса креће,
Безобзиран је у свом наступу,
У насиљу му лежи умеће.

Са правог пута лако скрене,
Осион – силе порока покрене,
И као слепац у пропаст срља,
Неоствариве тражећи мене.

Без идеала и трунке савести,
Младост је стихија што све руши,
Обездушена –у пропаст срља,
Ништа не може да је сруши.

На раскрсници људског живота,
Када се изглед и глас промени
Јунош мора сам да одлучи
Чиме ће људе да засени.

За добро треба стрпљења
Што води ка врелом животу,
А за зло – љута ћуд дивље звери
Што води у покор и срамоту.

Доброта је врлина дугог даха,
Све је у корист других људи,
Зло је сатански порив ништења,
Што људе из сна криком буди.

Зато обест младост треба,
На време кротити и зауздати,

Да у безнађе крене спречити,
Суштину живота разабрати.

Док у животу појма нема,
У срце љубав му треба усадити,
Само тако се несрећа пречи,
На томе треба увек радити.

Младост без љубави је искушење
Којем је тешко одолети,
Кад се наивно мисли да се може
Кроз зло пут небеса полетети.

А срећа лежи само тамо
Где савршена влада слога
Она је извор праве љубави,
Главни ослонац чојка умнога.

Посвећен свеопштој љубави,
Јуноша постаје користан човек,
Рапсод и песник, по божјој вољи,
За сва времена, сад и довек.

Само је љував својом магијом
Свакога способна да окроти,

Јер њој се не може одолети,
Кад се с добротом она уроти.

На гридима своје матере,
Одојак прву љубав осети,
На грудма пуним заситог млека,
Зачетак је крила којима лети.

Младост је снажна као тежа
Што на окупусасвежђа држи.
Ако је истинска љубав краси,
Пријатно греје, ал не пржи.

Зато је срећном јуноши,
Бескрајни свемир мали,
Када му љубав срце греје,
Дичи се њоме и хвали.

А разбојнико се лако постаје.
Ту није потребан велики труд.
Уби, повреди и по злу чеш
Постати оознат – овде исвуд.

Но, зло не остаје без последица,
По починиоца се лоше заврши,
Када се неделом и гнусним чином,
Вредност врлине руши и крши.

Млад и не зна да се зло дело,
Чак и почињено у прошлости,
Памти од оних којих се тиче,
И да је света одговор злости.

Зато безбрижност мора ићи
Са обавезама од користи,
Само тако се постижеслава,
Стечена кроз труд, уз образ чисти.

Зато не треба дозволити
Да душу нашу зло усталаса.
Врлина треба да нас краси,
Она је повод истинског спаса.

У зло јуноша срља и зато
Што оно ум замрачује, обара,
Глас о добру се споро шири,
О посебности фаму не ствара.

За славу зликовца спреман,
Јуноша би себе да потврди,
Без осећаја стида то чини,
На путу себе да нагрди.

А зло је к'о кућа пуна змија,
Шкорпије и сваке гамади
Не напуштају је, а и зашто би,
Кад у њој живи човек злуради.

ИВАНА БОШКОВИЋ

Ивана Бошковић (Лесковац, 1986). Студије српског језика и књижевности завршила је на Филолошком факултету Универзитета у Београду. На истом факултету је завршила мастер студије 2015. године. (Рад: „Ојконими лесковачке општине“). Ради као наставник српског језика и књижевности. Пише поезију. Живи у селу Стројковцу.²⁹⁶

Ојконими лесковачке општине: Ојконим је термин из ономастике. У класификацији микротопонима постоје ојконими као имена насељених места, комоними као имена села и астионими као имена градова (Шћепановић 1997:67). У нашој анализи постоји један астионим – *Лесковац*, вароши – *Вучје*, *Грделица* и *Предејане*, засеоци – *Збежиште*, *Лугаре* и *Шутилница*, насеља – *Анчки*, *Ново Насеље* *Чифлук Мира*, али с обзиром да преовладавају имена села, тј. комоними, најпоузданије их је све термилошки одредити као ојкониме, тј. имена насељених места. Насеља која припадају лесковачкој општини први пут су пописана у *Турском дефтеру* (у даљем тексту ТД) из 1516. године.

Да бисмо идентификовали насеља, утврдили њихову старину и пратили промену назива, која је од важности за семантичку анализу ојконима, користили смо студију историчарке Олге Зиројевић Лесковац и његова нахија од 1455. до 1683. године, у којој је приказан управо попис турских феудалних посела у Дубочици из 1516. године. Микротопонимима који припадају општини Лесковац бавили су се у својим етнографским студијама: Јован Јовановић у студијама Лесковачко поље и Бабичка гора; Лесковачко Поречје и Доња Јабланица; Риста Николић у студији Пољаница и Клисура; Јован Ф. Трифуноски у студији Грделичка клисура. Ојконим Мелово не помиње се ни у једној етнографској студији, мада је наведен у попису катастарских општина Лесковца

И ИВАНА БОШКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЖЕНА

Људско без „ја“
маса мяса
кротка, смерна
туга тешка
неизмерна

И душа јој дише
похабана у муци
заточена у јабуци

Плетеница под марамом
удова под умором
стоје уста – мека свила
међу наборима жила

И у земљу меће очи
кад у храм свети крочи..
на олтар спушта цвеће.

И сенка се тиха креће...
под теретом греха

²⁹⁶ Наше стварање 1-2/2015, стр. 160.

и вештачких осмеха
лица миром озарена
заведена... и презрена

Притајена молитва
сече као бритва
сузама опточена
јадима напаћена.

А иконе нема...
тек што свеће горе
место жене говоре.²⁹⁷

УМОР

Жудим за данима кад сам могла
да затворим очи
и спокој већ у првој својој мисли нађем
а даље је љуљање лађом хармоније...
Већ дуго моје затворене очи
доносе само земљотрес желуца и срца
и буру мисли ужаса.
Како сам само уморна...
Од дана, од људи,
од морања и абортираних жеља.
Ако ме понекад и посети сунце
нежно ме зрацима намами
раширим руке и летим...
али брзо, врло брзо сва спржена слетим
и лежим у мемљивом подруму, у тами
главе своје, у свом уму.
Стављам облоге утехе по опекотинама,
превијам ране надом у боље дане
а често само равнодушјем
невешто рупе ушијем
и пузим даље кроз влагу
тек слутећи у себи ону особу драгу
што само затвори очи
и већ на Сунце крочи.

297 *Напомена*.: Ојконими лесковачке општине: Ојконим је термин из ономастике. У класификацији микропонима постоје ојконими као имена насељених места, комоними као имена села и астионими као имена градова (Шћепановић 1997:67). У нашој анализи постоји један астионим – *Лесковац*, вароши – *Вучје*, *Грделица* и *Предејане*, засеоци – *Збежиште*, *Лугаре* и *Шутилица*, насеља – *Анчки*, *Ново Насеље* и *Чифлук Мира*, али с обзиром да преовладавају имена села, тј. комоними, најпоузданије их је све термилошки одредити као ојкониме, тј. имена насељених места.

ДРАГУТИН БРАНКОВИЋ ГИЛЕ

I
Драгутин Бранковић Гиле рођен је у Лесковцу 13. марта 1959. године, а глумачку каријеру почео је представом „Мој пас Краб“. Написао је више позоришних монодрама и играо у бројним ТВ серијама. Бранковић је одлично одиграо улогу у „Путу за Јорихон Саше Стојановића.“²⁹⁸

II
Драгутин Бранковић је пре неколико година написао најпознатији позоришни комад „Дунђери“ у коме је на непосредан, духовит начин приказао Лесковчане. „Дунђери“ су писани на лесковачком говору, па у једном тренутку Ђоша критикује Тошу „што неје образован као он, па подучава гледаоце како би што боље пратили представу:

-Дакле, скраћени курс на лесковачку граматуку. За нас из Лесковац кажу да имамо само један падеж. То неје тачно! Имамо два! Један за сваки дан и један за свечане прилике ко што је ова! Па које је ако немамо падежи! Ни енглески нема, па је светски језик. Ако оскудевамо у падежи, имамо вишак у степенима поређења, односно једини у бел свет имамо четири степена градације. Другарице и другови, то је прошло време... Даме и госпођо, господо, на тај књижевни се каже богат, богатији, најбогатији, а у Лесковац богат, побогат, најбогат и четврти степен, полудеја од паре! Има и пети - још га несу уфатили. Може и шести - још га фаћају. И најновији седми – пребегао! Појавио се и осми - сам се предао! И за крај овог курса поменимо опште познати глагол - немати, са личним заменицама: ја немам, ти немаш, он нема, ми немамо, ви немате, они краду!

Ђоша прича и једну од (не)истинитих згода:

-Све је почело на једну свадбу. Ја сам био кум. У почетку је све било лепо. Јес да је свадба била у бараку, ал' је било светски. Бео добро расположен, људски одради неки предузимачки посао, доби дебеле паре, па све лепим марке на чело од певача и питајем га - знаш ли да певаш „Ој Мораво, моје село равно.“ - Куме, Ђошо, за теј паре ћу гу препливам леђно и тој за зимски свети Јован!

И сви смо се веселили, млада је била највеселија. Знала је шта је чека то вече. И младожења се веселио. Није ни он глуп човек! А онда... Катастрофа! Да не мислите да измишљам, еве... Још чувам изјаву дату пред суд, под заклетву. Изјаву дао шеф оркестра Демир Барјактаровић.

Цитирам: „Овако је било г-осн судија. Оћи да ми испадну ако лажем. Барака је ишла мало на улицу, тесно двориште. Расположење је било на врхунац. Кум Ђоша је водио ред да све буде како треба. Летеле су марке на све стране! Ко конфете за Нову годину! А онда је улетео таксиста са сто на четрдесет на сат. Прошао је кроз центар на бараку! Како ушао тако и изашао. Није рекао ни добар дан, ни довиђења! На лицино место је правио карамбол, није се разликовало ребро од клавијатуре! Дизала се глава на косама од ужаса! Свима нама људима! Како је ударао хармоникаша, он се 151 метар возио на хармоникама, а ципеле су му летеле у небо. Кад је закаћио кума Ђошу (то сам ја), четири пута га је бацио на хаубу, а деца су викала: „Ауу тате, ау маме!“ Ја сам свирао соло трубу. Када ме ударио, моментално

²⁹⁸ Мислим да је премијера представе „Пут за Јерихон“ била вредна „потрошеног“ времена... И биће то све боље и боље, са сваким новим извођењем! Хвала вредној и талентованој екипи! Хвала публици! Путовање је почело... Овако је написао на свом ФБ др Саша Стојановић, аутор романа „Пут за Јерихон“ по коме је урађена ова монодрама у његовој режији. Када се сусретну два велика уметника, др Саша Стојановић Чарли, аутор бројних романа и добитник више књижевних награда и глумац Драгослав Бранковић Гиле, готово са сигурношћу се може речи да је успех загарантован. Редитељу Стојановићу, аутору романа „Пут за Јерихон“ по коме је урађена ова монодрама, није био нимало лак задатак да је драматизује тако да гледаоцима буде занимљива. Наравно, највећи терет носио је сам глумац Драгослав Бранковић Гиле, који је одавно познат као изванредни комичар, али ово је нешто сасвим ново и крајње изазовно. Играти монодраму, која траје дуже од једног сата, по себи је изазов, поготово ако се ради о једној сложеној структури и романа и драме. Оцену саме представе, чини се, на најбољи начин дали су гледаоци који су је помно пратили и Драгославу Гилету Бранковићу честитали дугим апаузима “на отвореној сцени”, али и на самом крају представе. Укратко, леп позоришни доживљај и зато верујемо да ће – уз неке мале редитељско-глумачке корекције, живети дуго на позоришним сценама широм Србије. Бранковић је овом представом обележио 35 година уметничког рада.

сам гутао писак. Срамота ме г-осн судија да објашњавам како сам га враћао назад! И, молим, г-осн судија да ово обавезно уђе у записник. Лево до мене стајао је Звонко певач и појачало. После га нигде није било - ни Звонка ни појачало! А појачало је моје! И још нешто г-осн судија... Душко што свира контрабас... контрабас смо нашли на вр' дуд, а Душка још тражимо!" Завршен цитат.

У „Дунђерима”, ево како се представио Тодор Илић звани Баксуз, уз Ђошу, једина личност драме: Ја сам Тодор Илић звани Баксуз из Леско вац. Рођен сам 13. 03 у 13 сати, 13 минута и 13 секунди како тринајесто дете у лесковачко породилиште. Па још у петак. Ја сам један толки баксуз да сам се у Кувајт родио, родио би се ко камила, а не ко шеик. Мене кад виде црне мачке, оне бегав, да им не пређем пут! ...А највећи баксуз сам био кад сам се оженио! Истина, оно сад суд утврђује ко је поголем баксуз, ја ил' жена! И тој нема везе с тој што сам био призетко и што су душмани говорили да сам и на кокошке у двориште говорио: „Добро вече, тетка! Како сте!” Лажу! Говорио сам само: „Добро вече”. Тетке нисам спомињао... Занимљива прича Тодора Баксуза везана је за његов и Ђошин пут у Русију. Гиле Бранковић каже да је догађај истинит:

-При крај '93, налетим на једног јаког предузимача. Ал' предузимач постави један услов. Да нађем још једног доброг зидара ко што сам ја, па да он оформи групу... и идемо у Русију. И ја се сетим! Ђоша! Мој другар. Заједно смо ишли у школу. Грађевинску. Реко му:

-Ђошо, брате мој, мож' се иде у Русију. Ради се шес' дана у недељу од седам ујутру па док падне мрак. Мож' радиш и у недељу. Плаћа се душло. Толко и толко...

- Важи - вика он - А с' чија кола ће путујемо!

- Каква кола! Путује се с' авион!

- А онда не долази у обзирима!

- Зашто!

- Много се плашим од авион!

- Па, летео ли до сада с' авион!

- Несам, ал' се плашим!

-Нисам ни ја! И ја се плашим. Ал' теј паре не може зарадимо овде. Баш си сад нашао да се плашиш од летење с авион...

- Не плашим се ја од летење, него од падање!²⁹⁹

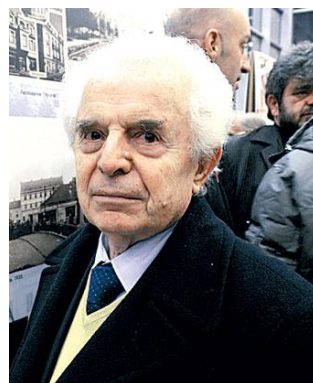
299 Пројекат Чаршија City као јавна уметност заједнице (зашто је промоција књиге испред локала брзе хране, најважнија промоција на којој сте били.. Дух наше епохе свео је човека на тело те је последично јавни простор изгубио своју аутентичност и постао неместо: простор отуђења, без идентитета, меморије и историје. У теорији урбанистичке социологије разлика између места и неместа своди се присуство или одсуство духа, па сивило града можемо објаснити недостатком културног садржаја или трага људског изражавања. Глобализација својом моћном руком брише индивидуалне појаве, локална културна облежја, приче, традицију, сећања на градске фасаце и легенде. Јавни простори као места окупљања заједнице одвајкада су служили очувању традиције и везивали се за локалне приче, приче из чаршије. Месне заједнице, тргови и паркови као простори културних дешавања попут некадашњег "Позоришта у Авлији" замењени су шопинг молловима и кафићима као доминатним просторима друштвеног контакта. Као никада до сада у историји цивилизације потребнија је једна другачија храна – храна за дух. Мора се трговати и мора се јести – то је истина; али када се живот сведе на тело одузме му се дух а јавни простори постају празни простори кретања економских интереса, не и друштвене интеракције. Чаршија City жели да попуни тај празни простор и креира место које оснажује заједницу да се креативно изрази и учествује у креирању и очувању идентитета града. Начелом “уметност за све” Чаршија се бори за преко потребну демократизацију уметности. Чаршија није фиксирана за једно подручје. Она се појављује свуда где је неопходно удахнути дух у јавни простор и покренути заједницу да од неместа створи место – Чаршију City. Чаршија City смо ми, наша насеља, наше приче, наша заједница која оставља свој траг у простору. Чаршија је Радничко насеље; које, можда урбанистички данас изгледа ружно, али у њему живе лепо људи. Лепо и изгубљени у транзицији - људи који су, борећи се да задовоље основне егзистенцијалне потребе, морали да занемаре потребе духа. Потребе духа да се смеје у Гилетовим причама о чаршији, да се поприча са комшијама које иначе само опоздрављамо у пролазу и тако мало по мало врати насељу идентитет. Гилетова промоција књиге успела је да од неместа створи место и показала модел ревитализације јавних простора али и децентрализације уметности који вреди следити. Зато је промоција испред локала брзе хране, најважнија промоција на којој сте били. Она ствара локални идентитет заједнице, место социјалне интеракције и колективне меморије града – наше Чаршије. Гиле као потврђени мајстор у разбијању четвртог зида са публиком, учинио је промоцију интимном, и најважније НАШОМ. Уметност се није појавила као неки баук, простор везан за елитни слој друштва, затворен у некој институцији културе, већ као део свакидашњег искуства, тамо где се најмање очекује а где је најпотребнија.

ЈОВАН БУКЕЛИЋ

I

Јован Букелић, доктор наука, психијатар, професор социјалне психијатрије Универзитета у Београду, рођен је 1934. године у селу Карађорђевићу, матурирао у Лесковачкој гимназији, а дипломирао на Медицинском факултету у Београду.

Као средњошколац био је уредник „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, а у току студија више година уредник је и „*златно перо*“ београдског „Студента“. Био је уредник „Лекара“. Сада је главни и одговорни уредник „Весника“ – листа универзитетских професора и научних радника Србије и члан редакције „Психијатрија данас“ и књижевног часописа „Наше стварање“. Један је од уредника едиције „Стресови рата“ и један од редактора превода Десете међународне класификације менталних поремећаја и поремећаја понашања.

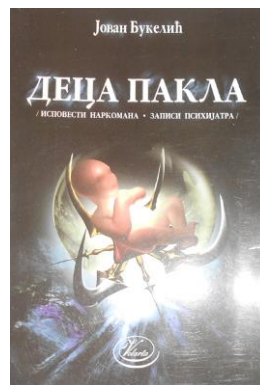
Објављује поезију, прозу, путописе, репортаже, фељтоне, стручне есеје и критику. Превођен је на енглески, руски, мађарски, пољски... Једна прича „*Деца пакла*“ драматизована је, а монодрама награђена првом нагтадом на Међународном фестивалу монодраме (1997). Редовни је члан Удружења књижевника Србије.

Први је доктор наука са дисертацијом из области наркоманије младих. Штампao је више од 80 научних и стручних радова из области психијатрије, социјалне патологије и психотерапије. Аутор је 17 књига, уџбеника и монографија.

Добитник је „Златне плакете“ за уџбеничку литературу Завода за уџбенике и наставна средства Београд, Златне плакете Медицинског факултета и Друштва физиолога Србије, као и Повеље за научно истраживачки рад Српског лекарског друштва (два издања монографије „Дрога – мит или болест“). Др Јован Букелић је експерт клиничке психијатрије Савезног министарства за развој, науку и животну средину и ванредни члан Медицинске академије Српског лекарског друштва.

II

Добрица Ћосић о „ДЕЦИ ПАКЛА“ – Пре две године, мој пријатељ Јован Букелић, лекар-психијатар, дао ми је да прочитам његов рукопис „Деца пакла“. У принципу, ја не читам рукописе. Треба писцу рећи истину која њему значи више од истине. А за ту истину која руши или раскриљује наду, треба бити савестан изнад поштења и храбрији од убеђења. Својим искуством знам колико се према писцу, особито почетнику, може да погрешити и нашкоди: и хвалом и покудом; а највише својим тумачењем написаног. Међутим, „*Деца пакла*“ су ме увукла у нова сазнајна искушења, приводећи ме до рубова њиховог пакла који нема зидове, капије и стражаре, ни свог јединог господара – Сатану. Њихов пакао је свет; сама људска, млада егзистенција, коју је опасно и проширила и стеснила наша цивилизација; ово доба које је деци у раном младићуству и девојаштву, оно вечно питање хлеба заменило или продубило тежим питањем – питањем смисла живота, путева у себи до љубави и среће, и из себе с безнађем до бескрајне пустиње света заковитлане свакојаким људским и машинским кретањима, до људске равнодушности и муклог ћутања, испуњеног буком сурове и баналне реалности... У тај се пакао ступа невин и наиван, лаковеран и несрећан, сит живота осим оног једног и битног у њему, глдан живота и узбуђења, охол и аморалан, слаб за озбиљне напоре и одрицања, храбар за прошаст...³⁰⁰

Читао сам, дакле, Букелићев рукопис са вишеструким осећањем: као радозналац, као писац, као равнодушни и несавесни пролазник паклом, као сукривац за патње те деце, јер сам са њиховим родитељима учествовао у успостављању друштва које је тим младим очајницима због нечег пустиња и изазов у пријатне привиде и неминовне несреће. То

300 Добрица Ћосић, Сувишна реч над Децом пакла, Деца пакла, друго издање, Веларта, Београд 1998. године, стр. 402.

несагледно зло није домаћег порекла; оно је увезено у нашу земљу, оно је артикл слободе и комуникације са светом; оно је масовни производ цивилизације у којој живимо и њене субкултуре. А увезли су га они привилеговани, они из „*виших слојева*“ нашег друштва...³⁰¹

Тих дана, уплашен и најежен, пролазио сам поред „*коња*“, на чијем су постељу седели младићи и девојке, које сам претварао у „*Децу пакла*“, у племе младих очајника, будућих мртаца. Пролазио сам поред њих и њиховог састајалишта као саучесник великог зла чије су жрве у бекству од реалности тражиле спас, утеху, радост, узбуђење, егзистенцију у халицунацији, привиду, сну, а осудили су себе на презир, робље, луднице, смрт... Кришом сам загледао тихе групе младих за које сам по лику и погледу веровао да су пацијенти доктора Букелића (да не набрајам све лекаре-психијатре које познајем), а који су животом и коначном несрећом својих родитеља и свих који су их волели, из привода, накратко узвишени халуцинатима, стрмоглавице падали у страву реалности из које су узалудно покушавали бекство. Њихове судбине нису само њихове. То су људске судбине свих времена и свих незадовољника светом и собом, свих младих пустоловника, авантуриста, слабића, срећника и несрећника. Из тих неспокоја и свакојаких очаја, неразумевања и мржње, из егзистенцијалних страхова и тескоба, они су ишли у религије, секте, ратове, револуције, свакојаке пустоловине, путовања у непознате пределе, грабили дроге и отрове... И метафизиком и „*белим прашком*“, и хапшењем и бунтом против поретка ствари, тражило се спасење у сласти пропадања и понижења, у подвигу и злочину... У смрт.

Дрога није само један порок: дрога је читава људска егзистенција, дрога је поредак вредности; дрога је чулни нихилизам. Дрога није само проблем психијатрије, дрога је проблем породице, друштва, ивизације. Дрога је интернационални криминал. Дрога је оно велико зло чији је идентитет – тајна. Дрога мами и застрашује као небо и понор.

Пре две године прочитавши рукопис „*Деца пакла*“ доктора Букелића, записао сам на полеђини његових страница, најнепосредније утиске, примедбе и предлоге. Писац их је усвојио и на рукопису још радио и допуњавао га новим записима. Можда су ти нови записи и најбољи, а рукопис је свакако знатно литерарнији. Али ја ћу остати на својим првим доживљајима и додати им мишљење да су „*Режисерове најављиване смрти*“ изузетно снажна драма, одлично записана и написана. Преписујем те своје непосредне белешке са белина Букелићевог рукописа зато што сам уверен да сам их записивао у читалачкој халуцинацији, дрогиран толиким трагедијама... Нећу да их накнадном свешћу редигујем. Ево тих бележака:

За Јована Букелића:

Све ове приче, записи, чине један метасвет Београда, један социјалноментални слој данашњице који се шири и прети младости сутрашњице. Ја више нисам спокојан на улицама Београда, млади мртваци су око мене. Давно ме нека књига није тако забринула и растужила. Не треба журити с њеним објављивањем. Још је богатије садржајно, радити на рукопису, развијати драмске чворове.

У неким записима има премного стручног речника. Треба то свести на неопходно. Ти приповедаш о судбинама и фрагментима из живота наркомана и своје доживљаје с њима.

Увек је добар и литерарно култивисан, даровит текст, када га говориш као терапеут. Драма твојих болесника је и твоја драма. Та идентификација оплемењује приповест. Јер лекар наркомана, такође је наркоман: жели немогуће, тежи да победи смрт. „*Деца пакла*“ су

301 Јован Букелић, Белешка о писцу, Деца пакла, Веларта, друго допуњено издање, Београд, 1998, стр. 407-408. *Напомена аутора* проф. др Букелића: Ова књига стварана је скоро три деценије. Писале су је исповести „деце цвећа“, побуђеника против конвенционалних и неатрактивних модела живљења отуђених људи. Та деца, слуђена атрактивношћу и филозофијом хипика и наркомана да се живи одмах: што брже, што лепше, што безбрижније, нису веровала да се сваког тренутка могу наћи у предворју пакла. Радозналост да се проба дрога, попут дивље страсти, први је пуцањ у сопствену будућност. (Опширније Деца пакла, стр. 2-9). *Напомена*: На званичном сајту Института за ментално здравље – Београд о проф. др Букелићу записано је: Јован Букелић (1934), неуропсихијатар, редовни професор Дефектолошког факултета Универзитета у Београду при Катедри за превенцију и ресоцијализацију лица са поремећајима у друштвеном понашању. Медицински факултет је завршио у Београду, а своју лекарску каријеру започео је у Заводу за ментално здравље од његовог оснивања 1963. године. Током своје каријере успешно се бавио болестима зависности. Његова докторска дисертација „*Медицински и социјални аспекти злоупотребе дрога у преадолесцентној и адолесцентној популацији Београда*“ (1979) је прва из ове области у Југославији и на Балкану. Учествовао је у многим научноистраживачким пројектима и био рецензент многих уџбеника и монографија. Добитник је више престижних награда, од којих су најважније – Седмојулска награда, три златне плакете, две повеље, као и јубиларна Златна плакета Завода за уџбенике и наставна средства за дугогодишњи успешан ауторски рад на писању уџбеника (1997). Аутор је и коаутор 18 књига (уџбеника и монографија) и преко сто научних радова. Објавио је и велики број есеја, фељтона и оригиналних литерарних радова у књижевним часописима и културним додацима многих листова. Најпознатије литерарно делу му је књига „*Деца пакла*“, по којој је приређена и истоимена монодрама која је награђена првом наградом на Међународном фестивалу монодраме 1997. године.

се одрекла реалности, њихови чувари такође су се одрекли реалности: често воде узалудну борбу са смрћу. Али је воде и то њиховој вољи и посвећености даје величину. Ви психијатри сте спасиоци с најмање наде. И зато сте хероји медицине, и зато у вашим теоријама има највише „теорије“, највише произвољности, субјективности, литературе...

И твоја литература је доказ да си психијатар; јер је психијатрија доказ твоје даровитости, доказ артефицијелности прихватања егзистенције у имагинарном.

Када бих имао мало више времена, написао бих твој портрет у „Деци пакла“.

Свагда када си приповедач то је даровито, занимљиво, трагичарско. Очигледно је лакоћа исказа, леп смисао за нарацију и виђење карактеристичног, битног у односу и доживљавању човека – наркомана. Очигледно је и одсуство професионалног рада на продубљивању и сазнању праве поетске енергије мотива. У лакоћи приповедања, има фелџонистичког језика и синтаксе. Све ми се чини да би неке мотиве могао снажније и литерарније да развијеш...

Књига је узбудљива, значајна, занимљива. Писао је даровит, луцидан, племенит, самоуверен, амбициозан човек. Тај писац је психијатар зато што јесте писац. Наравно ово није рад којим се потврђује битно у књижевном дару: машта! (Све док не прочитам *измишљену* причу, јер не знам колико су ти, Јоцо, дрвоти приповедач... Морам да се замислим над собом онако како се замишљам над својом молитвом и транспозицијом...).

У неким портретима, скицама судбина „Деце пакла“ недостаје оквир. А добро би било знати муку, недоумицу, моћ и немоћ терапеута. Јер ово није само књига о „Деци пакла“, него и о њиховим чуварима.

Књига на крају расте... Зналачи и луцидно описујеш град који изазива психолошке кризе које воде дроги. Врло су прецизна и убедљива опажања у опису ликова; лепа способност за литерарну карактеризацију, у овом случају само несрећника. Рекао бих да је страх од суочавања са животом најчешћи и општи узрок тражења излаза и спасења у дроги. А то је страх од истине. Од реалности. То је страх од патње. Ту су несрећници слабићи; повређена, рањена, незалечена деца... Мотиви наркомана су најчешће у породици. Та деца беже из породичне несреће. Беже из љубавног слома. Опис драме наркомана је врло убедљив, снажан. Често висок емотивни набој. Писац тада зналачки и даровито штеди речи. Мала психијатријска антологија. Албум несрећника и очајника. Али, ти су очајници опасни, много опасни: много опасни они могу да постоје само ако шире своју несрећу, ако шире дрогу, ако распростиру свој очај, ако умножавају смрт... Тада и због тога постају криминалци... Каква сатанска детерминација зла! А шта тек да се каже за трговце дрогом? Које су казне адекватне њиховом злочину?

На крају ове јединствене књиге на српском језику, остајем потресен и уплашен: настаје ли то у свету племе наркоса, народ наркоса, човечанство наркоса? Сада, априла 1995. замољен од уредника БИГЗ-а Димитрија Тасића да нешто од свог доживљаја овог рукописа допишем, поново прочитах поему „Моја генерација“ и „Некрофилија“, потписом – Ивана. Једне Иване из пакла. Не знам да ли је жива – тај интелегентни, несрећни песник. Ако је Ивана жива и ако пише, наша савремена књижевност има у њој песника једног трагизма своје генерације. Ако је пронашла своје коначно небо, оставила је тестамент своје генерације у песмама „Моја генерација“ и „Некрофилија“. Њима додајем и песму „Надокнада“, потписана – „Једна наркоманка“. Та и Иванине песме, много су рекле. Ја немам шта да им додам. Ако бих их препоручивао и тумачио, повредио бих *Истину* и све Иване.³⁰²

III

ДЕЦИ ЦВЕЋА, С ЉУБАВЉУ – Ова књига је стварана скоро три деценије. Писале су је Исповести „деце цвећа“, побуђеника против конвенционалних и неатрактивних модела живљења отуђених људи. Та деца, слуђена атрактивношћу и филозофијом хипика и наркомана да се живи одмах: што брже, што лепше, што безбрижније, нису веровала да се сваког тренутка могу наћи у предворју пакла.³⁰³

Радозналост да се проба дрога, попут дивље страсти, први је пуцањ у сопствену будућност. Књигу су наставилва посрнула „деца цвећа“, негативни хероји жељни небеских

302 Добрица Ћосић, Сувишна реч над „Децом пакла“, Веларте, Београд 1998, стр. 401-406. (комплетна рецензија, 18. април 1995).

303 Јован Букелић, „Деца цвећа, с љубављу“, уводни прилог у књизи „Деца пакле“ (исповест наркомана, записи психијатра), Веларта, Београд (Библиотека Свети Сава, књ. 3), друго допуњени издање, Београд 1998, стр. 1-8. *Напомена:* Професор др Букелић припада другој послератна генерација Лесковачке гимназије која није случајно названа златном: свих 90 матураната стекло је факултетске дипломе - половина од њих постали су лекари. Међу њима су и два члана медицинске академије наука, дванаест доктора наука, професори, правници, економисти.

надахнућа, млади који су пожудно желели да буду *хomo луденси* – деца која се играју. Играју се они и данас, са својим, али и са тужим животима.

Када сам пре три године у београдском „*Интервју*“ објавио неколико прича, био сам изненађен и помало уплашен када ми се телефоном јавио Добрица Ћосић. Питао ме ко сам ја и да ли сам заиста лекар. Нисам знао да одговорим ко сам. Знао сам једино да сам психијатар.

Мом перу Ћосић је додао крила. Из неких тајних предела навирала су сећања, ниске речи, калеидоскопски ликови, монолози, вербалне ватре, молитве, застрашујући призори делирантних помућења свести...

Рукопис је растао...

Дрога је дошла далеких седамдесетих...

На београдском Тргу Републике, код „*коња*“ (споменик кнезу Михајлу), из свих светских метропола почели су да се окупљају, дукокоси хипици и наркомани, заводљиво обучени, накинђурени оријенталном орнаментиком. Брзо су постала објекти идентификације најрадозналије групе младих, која је себе назвала посвећеном, спиритуално надареном, економском и културном елитом. Један од првих београдских хипика и наркоман назван је *Исус*. Наркомани, уосталом, тврде да је први хипик био Исус Христос. Многим градовима почели су да ходају овоземаљски нови Исуси.

У Косовској улици у Београду наркоман М. убризгао је смртоносну дозу опијума младој девојци и побегао с места несреће. Као да је у тој смрти било шекспировске трагике: несрећна девојка звала се Нада. Опијум је усмртио Наду... и многе наде.

У омладинским новинама појавила се песма Нади, првој жртви опијума. На асфалту су ницали нови негативни хероји. Кренула је у походе велика хемијска епидемија. Упркос теорији друштвеног нарцизма, према којој је друга модна лудост Запада, болест капиталистичке омладине која нема идеала, епидемија је захватила и социјалистичку омладину, која ће претпоставене и очекиване идеале заменити тријумфалним застрашујућим и осветничким избором дроге, као идеологије пасивности и незнања.

Почињу да умиру неки од идола младих. Умире (1970) *Џими Хендрикс*. После смрти овог популарног музичара забележен је пораст броја самоубиства међу младима.

Брајан Џонс, један од *Стоунса*, нађен је мртав у свом базену. „Био је то уобичајен дан за Брајана, он је умирао свакога дана.“ У Хајд парку, у Лондону, његови пријатељи пустили су три хиљаде шарених лептира. Био је то последњи поздрав.

Године 1968. у београдском Институту за ментално здравље отворено је први саветовалиште за наркомане у Југославији. Телевизијске камере снимиле су прве психотерапијске сеансе у контралихту, да се ликови интервјуисаних не би препознали, да би изостале анетеме и социјалне дистанце.

Наркоманске сеансе пре три деценије одвијале су се уз пламен свеће, музику рока или урлике. Имале су своју особену сценографију, драж, ритуале и нечег магијског. Будиле су знагнжељу, раширивале страст и креативност маневара да се у групу уђе по сваку цену. Водене (*нарсиле*) и кратке луле (*најн*) кружиле су од усана до усана, на диму су се њихали снови попут бајки из „*Хиљаду и једне ноћи*“. Заједнички шприц „фурао“ је од једне до друге вене, праћен криком, блескастим смехом и понеком комом. Управо због таквог хазардирања југословенски наркомани брзо су се нашли на врсту светске ранг листе оболелих од „хипи хепатита“, инокулационе жутице, врло агресивног запаљења јетре. На београдској Клиници за инфективне и тропске болести почели су да умиру млади, лудо храбри корисници инфичираних шприцева и игала.

Дрога је брзо прихваћена као метафорички облик револта, фатер протест, протес против ауторитета, против алијенираног друштва, које се одушевљава украшавањем ствари, а не украсним добротама човека.

Дрога је постала облик свакодневног бекства од стварности, у свет без конфликта и проблема, у којем је макар за тренутак „мале вачности“, лепше и „садржајније“ живети.

Наркомани и хипици наметнули су се, као атрактивни или ружни декор мегалополиса, тиранополиса, тврђава самоће Новог и Старог континента.

Шта је то дрога с којом млади у почетку стварају пријатељства, а касније постају сужњи, хемијски људи, бивши људи.

Дрога унесена у организам улази у метаболизам, с посебним афинитетом на нервне ћелије. Ствара се метаболичка зависност, облик неутољиве метаболичке глади. Организам лишен дроге реагује апстиненцијалним синдромом, који је често врло драматичан, праћен паником тела, делирантним спектаклом ужаса, застрашујућим халуцинацијама, психомоторним немиром, дивљом агресивношћу, фаталним крајем, покушајима

самоубиства и самоубиствима. На срећу све дроге не стварају физичку, метаболичку зависност, али све доводе до психичке зависности. Наркоман без дроге не успева да оствари адекватну интерперсоналну још мање емпатску комуникацију у својим социјалним хуманим просторима. Дрога је, с тога, штака, фармакопротеза у раштимованом механизму социјалне адаптације младих. Наркоман је марионета, а дрога бич за уморног, узнемиреног коња.

Наркомани ходају овим светом помоћу хемијских протеза. То је лебдећа, тетурава адаптација, гостовање у сопственом животном веку, донкихотки обрачун с недаћама и животним проблемима. Најтрагичније је када дрога постане избор, стил живљења, филозофија, хедонистичка гозба или бекријање, анхедонистичко презирање или прођедавање живота.

Дрога је облик задовољења архаичних (оралних и сексуаних) жеља, потреба за сигурношћу и самопоштовањем, либидинозна и нарцистичка гратификација, одбрана од анксиозности и депресивности пред претећим силама дезинтеграције. Дрога доводи до регресије на емоционалне доживљаје раног детињства, тежња повратку „примарној љубави“, двојном јединству с мајком, тенденција да се не одрасте. Дрога продубљује конфузију идентитета и неадекватан је сурогат за мајку. Наркомани остају велика деца, уплашена својим матурационим цветањима или стресовима, не прихватајући сексуалне и социјалне улоге одраслих људи.

Улаз друге на сцену карактерише: магијска трансформација стварности, протективна регресија, експлорација унутрашњег света, колебање дионизијског и аполонског виђења себе, раст „психичког човека“, теансцендентално јединство, бунт против конкуренције моћи, конфузност вредносних оријентација, глорификација и деификација дрога од стране хемиофила, лет у утопију, а често у апокалиптички, окултни мистицизам.

Дрога је понела и ореол афродизијачке супстанце, супстанце која разбукутава сексуални нагон. Правог потенцирања сексуалне моћи нема. Има, међутим, дезинхибиције, воајерства, кожног еротизма, етичког посртања, промискуитета и проституције.

Између љубави и дроге – бира се дрога. Између детета и дроге – мајка се опредељује за дрогу. Дете поклања неком или јој дете смештају у дом или породицу, где ће га нека друга мајка више волети и боље неговати.

Дрога рађава и љубав и материнство, озлеђује човекове хромозоме, доводи до рађања наказног потпомства. Транс-генерацијско преношење најтежи је грех према потомству.

Моји најтужнији сусрети били су са децом чије сам очеве и мајке лечио од дроге, или су умрли од ње. Они не наричу, не преклињу, већ броје своје „јединице несреће“. Понека суза кане, затрепери и засија као кап росе на сунцу, а ако се дубље загледасте учини вам се да у тој сузи борави нека неисказана и растопљена туга.

Наркомани су нови Тантали. Носе свој бол као беџ, као крст, као казну за сопствени духовни разврат, носе дрогу као свог психосоматског господара, као Атилин бич, носе своје психоделичне фасаде, често уверени да су реинкарнирани богови. Када се пробуде чека их свет у комадићима. „Осмеси су ишчашени заједно са кореном!“.

Засуђњени су многи млади умови. У суманутој екстатичној комуникацији и идентификацији с богом смањују се папирни цинови и постају хемијске марионете. Утихнуле су њихове вербалне бенгалске ватре, склопиле су се многе очи визуелних прождрљиваца, очи жељне сензација и визуелних оргијања.

Дрога је магијска трансформација стварности. Пасивним сањарењем, сањари се отуђују од света, а дрога спречава реализацију снова. Наркомани не запажају своје предуго, апокалиптичко тетурање „под невидљивом заставом сопствене стварности“. Дрогом су желели да приреде радост, фасцинацију сопственим чулима увек гладним надахнућа, не верујући да ће данак плаћати вапајима тих чула.

Млади некритички верују да ће им дрога донети спиритуалне благодети из неког бајковитог и трансценденталног света, омогућити сагледавање сопствених креативних и когнитивних простора, попут раскошно украшених монитора, улаза у архитектуру лавирината несвесног, излазак на авеније креативности.

Дрогом се не шире духовни видичи. На духовном хоризонту покрадени су и затворени многи прозори, а видик је сведен на иглу, шприц и вену.

„Космичка свест“ постиже се „проширивањем духовне свести, не сужавањем или искривљавањем, не халуцинацијама, него визијама, не сањарењем, већ будним гледањем у суштину.“

Многи родитељи нису препознавали крике над понорима, над празнином, над усамљеношћу своје деце. Деца су била „радосна до неба“, „смртно озбиљна“, страшно

уљуљкана раскошним визијама или победничким мономанијама. За то време, родитељи су боравили у тунелима, са сумњом као једином светлошћу.

Млади наркомани дрогом покушавају да окупе своје породице. То, неретко, има симболику окупљања око одра. Стога, књига је порука родитељима да послушају да ли „њихова деца певају или се свађају са одјецима својих душа“.

У конкуренцији све чуднијих, апсурних вредности, „ковача лажног новца“, са пиједестала се најпре руше родитељи, њихове фасадне слике, њихова надања.

Дрогом се стварају илузионистичка и краткотрајна другарства. Пријатељства и лепог понашања у наркоманији нема. Много је младих, сурових кондора који ће наркомане увлачити у паукове мреже.

Трговина дрогом је бескрупулозна, а кријумчари, дилери и мрави убице су на дистанци. Кријумчари су најбоље организована армија на свету. Наркомафија нема милости: данак се мора платити.

Током последње деценије дроге се користе као усамљеничке радости, склоњене од радозналих очију и група, у сопственим менталним бункерима. Попут тројанског коња увукао се вирус сиде и вирус страха од сиде. Све је већи број ХИВ позитивних наркомана. Најчешће су то интравенски хероиномани и промискуитетне особе. Ако вам у некој од својих искрених исповести дозволе да уђете у неке делове њиховог пакла, сазнаћете какве су кошмарне ноћи и ноћи када постепено нестаје нада. Очи жељне светлости и сунца трагале би за највећом планином са које се сунце још увек назире. У њиховим зорама и свитањима било је све мање сунца. Злослутња је остала као једино друговање.

Као терапеут, често искрено несрећан, постављао сам себи многа питања: ко сам ја – стражар пред вртима пакла, водич кроз пакао, или некоко нема снагу Тезеја и магичност Аријадиног конца да изведе наркомане из Минотауровог лавиринта, из њихових вештачких рајева, из њихових лажних светова.

Слушао сам сатима исповести наркомана, њихових родитеља, читао њихове дневнике, бистрио њихова делирантна помућења свести, причао о зорама здравља. Био је то болан и дуг пут, скоро круг. Пратим ја и данас своје пацијенте с неком хипократовском надом да ћу зауставити неки од тих апокалиптичких кругова.

Кажу да са смрћу пацијента умире по мало и његов терапеут. Сваку смрт мојих пацијената доживљавао сам као неуспех. Остале су њихове приче или приче о њима. Многи од њих нису међу живима, али су оставили поруке с надом да други живе, да не умиру полако.

Многи терапеути не прихватају или одбацују наркомане, јер пружају мале терапијске графикације, озлеђују терапеутово самољубље, његов нарцизам и његову омнипотенију. Терапеут који се определи да лечи наркомана мора постати свестан неопходности можда чак и мазохистичког жртвовања. Јер, као што су страшно, саморазарајуће узимали дрогу, они ће вапити за терапијом, за мелем речи или неком пилулом спаса.

Смрти наркомана породице ретко објављују у читуљама, а фотографије још ређе. Они су порушили њихов нарцизам и породичне обрасце васпитања. Социјали стид јачи је од бола. Данима и ноћима, пре њихове коначне смрти, они су их тражили у хаусторима, подрумима и парковима, одболовали и сахрањивали по мало, на рате.

Један од најпотрснијих догађаја свакако је вест коју је објавио Студио Б да се на Клиници за инфективне и тропске болести налази мртав неидентификовани наркоман. Десеак избезумљених мајки дошло је на клинику с питањем: „О, боже, није ваљда то мој син.“

Наркомани бирају и отмене смрти. Психоаналитичари дрогу сматрају одгођеним, пролонгираним самоубиством, а ставови наркомана према смрти пуни су контроверзи и мистификација. Многи од њих заљубљени су или кокетирају с теоријом „младих лепих лешева“ према којој треба умрети млад и бити леп леш!

Феномен „златног метка“ карактерише избор смрти у лепом декору. Закупљују се собе или апартмани у елитним хотелима и у „свечаном миру“ убрзава смртоносна доза дроге.

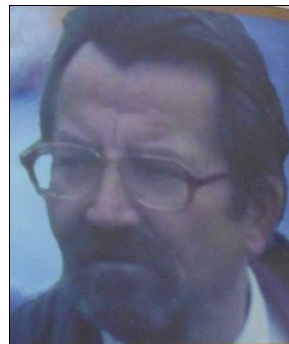
Умире се и клошарски, у стадијуму потпуног телског рунирања, с епитетима које су им доделили злобници и циници, називајући их „костурима у покрету“, „подгрејаним и лоше нашминканим лешевима“, „лешевима на годишњем одмору“.

„Деца цвећа“ кренула су пречицом ка срећи, бежећи из света реалности. Како их научити да чак и у овом трагичном, непријатељском и суровом свету, трагају не за ирационалном лепотом, већ за лепотом стварности.

Ова књига је тихи обол, мементо „деци цвећа“ и порука: „Нема срећних наркомана!“ Трагајући страшно за неким фантазмагоричним световима та несрећна, увела „деца цвећа“

ЖИВКО ВАСИЋ

Живко Васић (Доње Кормињане, Косовска Каменица, 1950) – Живко Васић Цици огласио се најпре заједничком књигом песама *Додир лета* (1974, НИП Јединство, Приштина), а потом самосталном збирком *Исти пепео* (Нови свет, Приштина, 1990). Године 2011. објавио је трећу збирку песама *Ван слободе* (Србија, Гњилане). Васић је завршио Филозофски факултет – Група за историју. Кратко време радио је у просвети, а највећи део радног века провео је у култури Гњилана. У гњиланском Народном позоришту је до прогонства 1999. године одиграо више од 50 улога. Добитник је Златне значке КПЗ Србије (1993). Живи као расељено лице у Стројковицу код Лесковца. Васић је од марта 2017. године члан Удружења писаца Лесковца.

%

Ван слободе - У четири карактеристична циклуса (Препознавање, Дозивање реке, Сонети и Сонетни венац) сакупљено је 75 песама (рачунајући и уводну песму у прози) које говоре о даровитом ствараоцу из Косовског Поморавља у оквирима савремене српске књижевности. Његово певање препознатљиво по набојима родољубиве и љубавне лирике, типичан је вид јединственог развоја писане речи после Другог светског рата, све до најновије сеобе Србаља 1999. године на просторима Косова и Метохије, а у матици српске културе уопште. То је продужено поље наше стражиловске златне лире. Ту књижевност карактерише дух и дах, доживљене, додирнуте и запамћене раскоши природе, и човека и жене у њој, али и самога дна живота. Острашћене висине егзистенције и дубине трагике дате су у маестралној конкретности, у дијаболи речи која надилази дескрипцију, отрцану фразу. У повесму те поезије забележени су читави калейдоскопи, боје и префињене нити пробуђеног, вековима спутаваног, косовског словенског рапсода, који у лику бројних признатих стваралаца, кресе и савремену српску поезију уопште.

Он у језичком поступку не исписује иновативни склад и не открива нове путеве – нити му је то превасходни циљ, али у кругу традиционалних тематских мотива, који почињу и завршавају се поистовећивањем за пулсацију одређених географских националних топонима, и за непоновљиву љубав за жену тих антропоморфних одредница, Живко Васић, на многим местима постиже истински кретивни лирски сјај и моћ контемплације.

И многе љубавне песме овог песника поседују чари изузетног лирског сензибилитета, конкретног доживљаја и значајног индивидуалног чина певања, љубави за инстинску јужну словенску земљу и за жену. Све у свему, поезија Живка Васића има неизбрисиве конституенте родољубља.³⁰⁸

308 Радослав Златановић, Континуитет родољубља и љубави.

ДРАГАН ВЕЛИЧКОВИЋ

I

Драган Величковић рођен је 1963. године у Великој Сејаници. По занимању је ликовни техничар дизајна. Писањем се бави од ране младости, а песме објављује у бројним часописима и интернет порталима. Члан је КК Дервен из Грделице. УСУД Поезија 01биз Лесковца и Удружења писаца Чегар из Ниша. Објавио је збирку песама „На хлебу и води“ у којој теме из завичаја, љубавне и песме социјалног карактера. Прве песме је објавио у двадесетој години у листу „Наша реч“ и југословенском часопису за културу „Младост“, Добитник је бројних награда и признања на конкурсима за поезију. Његове песме су превођене на руски и енглески језик. Веома похвану рецензију о овој збирци написао је Слободан Ристовић, а дизајн корица је део самог песника. У рецензији књиге, песник Слободан Ристовић је Драгана Величковића назвао чуварем нашег језика: Он не чува било коју реч, већ оне од зрневља жита, соли, пчелињих и мајчиних суза. Свака реч је умивена зебњом. Његова песма је цеђ родних слова, жива икра српска. Обележен је песмом као река извором”, записао је рецензент Слободан Ристовић.

II

ДРАГАН ВЕЛИЧКОВИЋ – ИЗБОР ПЕСАМА

ДОЗЛАБОГА

Лењивице сестре гује, прећкају се преко слога
Испод гнезда по врелини пршти језа дозлабога

Кошуљице изношене, вијугаве цикцак шаре
Трепере на трну лаке, остављене ружне старе

Од предака наслеђене, ја покорни добри гост
У камену чуваркуће, памтим стрепњу и благост

Њихов поздер, моја кућа, век самују бојажљиве
У темељу испод прага, змијареве кћери живе

Помислим у сан ћу пасти, од врелине дах дубок
Дивљом гором сунце скаче, скок по скок ко поскок

Три ливаде нигде лада, небо легло потрбушке
Уплетен у грању корак, мили попут белоушке

Не отварај, говоре ми, бритве, маказе и конце
Да не вуку се за тобом, палацају на сезонце

Него певај беж'те змије, увелико зло се спрема
Преко дола утекните у њивама нек вас нема

Можда ваља питомије да се удри у тепсије
Кад загрме Јеремеје ајд' у море кривошије

Чак и оне што се крију крај дрвника, поред стога
Осунчаће кожу кад-тад на два шиљка црног глога

Лењивице сестре гује, прећкају се преко слога
Испод гнезда по врелини пршти језа дозлабога

КАЛЕМАРСКА

У ракљама водопија, црног трна дивље крушке
Скаче жила куцавица цвокоће к'о цепни сат

Дрхти ножић калемарски, крвари по кори дршке
Пруће кртих летораста, изцигљали к'о инат

Реже, стишће у процепу, јалов пелцер да не буја
Танак рез на покорици, исправљају руке криве

И под кором и на листу, ластар палаца к'о гуја
Увек по мало забеле, сви животи док заживе

Сву ноћ шапће бајалице, калем све на педаљ веже
Благосиља зелен грану, ухне, хукне, челом такне

Сорте му под ребром ћуте, окца, жилице и мреже
У пазухе своје плъуне, удахне и с места макне

Од пупољка кад проклија, шапутање не престаје
Памти врисак првог реза, тек по која грана стара

Док са муком род подиже, не каје се због спознаје
Бистрог погледа што цакли, кривопрстог калемара

Ухне, хукне такне и с места се макне.

ЕВО МЕНЕ

Ево мене дошао сам по сопственом трагу
Да оплевим перунике и збуним тишину
Од сећања могу тешко
Груди да оболе
Све што имам зарасло ми
У кори тополе
До амбара преко траве газио сам стазу
Једва сам у трулом лишћу пронашао име
Од папрати још образи
Црвене и бриде
Пробао сам да оживим
Ал видим не иде
Вришти туга ко из гнезда отроване птице
Ноћ је хтела да утисне заборав на длан
Збуњене и уплашене
Тумарају сене
У ноздрве чај од липе
Накваси ми сан
А ја лајем с керовима иза задњих кућа
И режим на густу маглу јединим ми родом
Као путник намерник на
Сопственом прагу
Самог себе дочекујем шећером
И водом

У БЕЛЕГУ ЗАПИСАНО

Одвајкада у белегу леже тајне уклесане
Ушушкане маховином, ветровима ишаране

Беле виле и демони играју по баруштини
Сећања ме на трен дирну па завриште по планини

Док се боји у потаји, време ћути ослушкује
Сви страхови и ожилци све у њему обитује

Укус земље у устима, црна смоница и глина
У трептају ока вечност, што се вуче од давнина

Али некад свану дани изнемогли, гладни, посни
Ниоткуда дође вода и облаци градоносни

Жито полегне пред жетву, буде њива болно пуста
Нечастиве силе приђу, лебац узму ти пред уста

Нема краја ни почетка, уточишта и надања
Све у једном истом кругу од рођења до страдања

Беже звери у јазбине док не прођу непогоде
Сви облаче врашке коже, рођени мој роде

Можда залуд око врата воденични носим камен
Црепуља ми поломљена, утули без жара пламен

Плави се у оку суза, на кантару мерим бриге
Добро је док мрзну ланци, Часне кукe и вериге

БРАТ БЛИЗАНАЦ

Чујем путем новоселце, мељу да ми обруч рђа
Таваница као туђа, нечешљана никад грђа
Паљевина, мутна вода, на темеље плитке брег
За протуге и крпаре бринем ко за лањски снег

У шаци му грудва глине, преко уста ретко платно
Здравимо се на промаји штендер, фиронга, и клатно
У незнано неко доба у сусрет ми иде странац
Трљам очи не верујем, моја сенка, брат близанац

До перчина је у трави од појаса грање приде
Свуд по њему тврдокрилци, тек по негде вире гњиде
А ноћ звони моје име, ошштар песак, трн у гласу
Ово нису моје звезде што по младом житу пасу

Кад осетим хладне жмарце, брже боље обедујем
Завежљај под мишку стегнем, сенку псујем и путујем
Кренем гордо, препоносно, грудачки без извиднице
Око мене насумице, читуље ко сликовнице

Тутњи попут брзометке, у грудима о там – тум
Уплетене у чвор стазе, збуњене ко ја и друм
Преко цаде што не воде никуда углавном
У изгнанство својевољно, моја сенка граби са мном

МИОДРАГ ВЕЛИЧКОВИЋ

И Миодраг Величковић (1943-2010) рођен је у Лесковцу. Завршио је Уметничку школу „Богдан Шапут“ у Новом Саду. Радио је као технички уредник листа Лескотекс, до почетка осамдесетих година прошлог века, када прелази у недељник *Наша реч*, где је дуги низ година, све до пензионисања, био новинар и карикатуриста. У истом листу је све време обављао и функцију техничког уредника. Такође, током рада у *Нашој речи* радио је недељни стрип каиш „*Боцко*“ и до престанка радног односа урадио је неколико хиљада каишева овог стрипа. У *Нашој речи* радио је и као новинар и аутор бројних афоризама, а за поменути недељник је редовно писао текстове о стрипу. Урадио је више од 40.000 карикатура и стрип табли, које је објављивао у многобројним домаћим и страним листовима као што су *Paris Mach*, *Yumiuri Shimbun*, *Политика*, *Вечерње новости*, *НИН*... За своје карикатуре и стрипове добио је 105 награда широм света. Био је учесник групне изложбе „*Седам величанствених*“, маја 1995. године у Дому културе у Лесковцу. Добитник је специјалне, ванредне Октобарске награде 1996. године за допринос култури града Лесковца. Више пута је био председник жирија за доделу меморајалне плакете „*Никола Митровић Кокан на балканским смотрама млаих стрип аутора у Лесковцу*“. Имао је велики број самосталних и групних изложби у земљи и иностранству. Сем карикатуре, успешно се бави и сликарством. Преминуо је у Лесковцу 2010. године, а исте године посхумно је награђен плакетом „*Никола Митровић Кокан*“ за допринос српском стику. *На Дванаестој балканској смотри стип аутора, јуна 2010. године, установљена је, по свом карактеру, јединствена на простору Балкана, награда „Миодраг Величковић Мивел“*, која се годишње додељује за најбољи сатирични стрип. У склопу поменуте манифестације приређена му је меморијална изложба.³⁰⁹

Миодраг Величковић, карикатуриста, илустратор, новинар и технички уредник „*Наше речи*“. Карикатором се бави од 1960. године, а прве радове објављивао је у новосадском „*Дневнику*“.³¹⁰

Као истакнуто име у области карикатуре – био је члан жирија у Италији и Турској, као и више домаћин фестивала и салона карикатура. Илустровао је тридесетак књига дечје поезије и многе листове тога жанра. Добитник је „*Златне значке*“ КПЗ Србије и Октобарске награде града Лесковца. На 19. интернационалном фестивалу карикатуре у организацији најтиражнијег листа на свету „*Јомјури шимбун*“ награђен је медаљом тог највећег светског салона карикатуре у Токију. Тема је била „*Време*“, стигло је 12.000 карикатура од преко 5.000 аутора из 72 земље.

И Миодраг Величковић је од првог броја „*Помака*“ технички уредник – волонтер. На Првом међународном конкурс који је одржан у Никозији (Република Кипар), наш карикатуриста Миодраг Величковић је поново освојио „*Гран при*“, прву награду у жестокој конкуренцији. Учествовало је близу 400 карикатуриста из 52 земље света.³¹¹

У Тајпеху, на Тајвану, у Републици Кини, ове године је одржан први интернационални фестивал карикатуре. На овом фестивалу учествовало је 2.327 аутора из 72 земље широм света. У таквој конкуренцији наш карикатуриста освојио је треће место и добио бронзану медаљу.³¹²

На 21. интернационалном фестивалу „*Насредин Хоџа*“ у Истамбулу Миодраг Величковић је освојио највише признање „*Гран при*“ у конкуренцији 2.450 селектованих карикатура које је послало 1.115 аутора из 62 земље. Када је ових дана сео да сабере све што је до сада објавио, и сам је био запрепашћен над бројем од 40.000 карикатура. У *Нашој речи*, где ради као технички уредник листа, али и као новинар и хумориста, већ петнаест година објављује

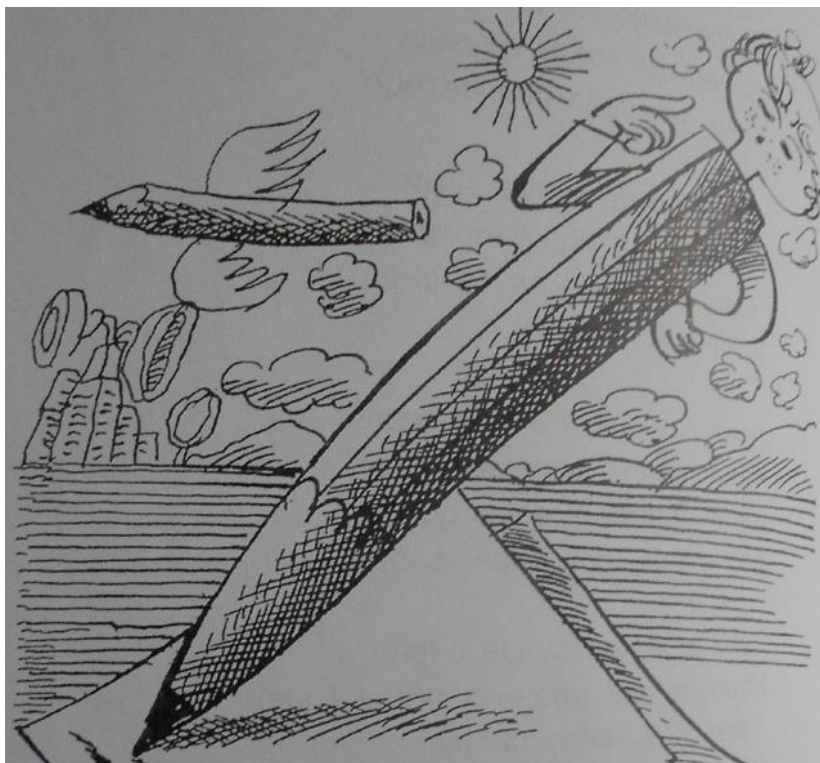
309 Марко Стојановић, *Лесковачка школа стрипа 1950-2010*, стр. 26.

310 Томислав Н. Цветковић *Миодраг Величковић, Помак*, бр. 6. јануар – март 1998, стр. 33.

311 Помак, бр. 7-8, април - септембар 1998, стр. 49.

312 Помак бр. 11-12, Лесковац, април - септембар 1999, стр. 49.

стрип „Боско”, а доскора је хумористичка страна овог листа била препознатљива и по његовој рубрици „Између два петка” у којој је објављивао афоризме и кратка духовита запажања о Лесковцу и догађајима у њему. Поред свих домаћих листова у садашњој и бившој Југославији, његове карикатуре налазиле су места и у многим светским листовима, као што су „Литературнаја газета” из Москве, „Стршељ” из Софије, „Вашингтон пост” из Вашингтона, „Ојленшпиген” из Беча, „Шпилки” из Варшаве. Као мајстора свог заната позивали су га и да буде члан жирија на многим конкурсима за карикатуру, па је тако 1978. године био у жирију на интернационалном конкурс у Истамбулу. Звали су га у Италију, али није могао да оде, „жирирао је” у Крагујевцу, Прокупљу, Власотинцу... А од бројних награда поменимо прву, другу и трећу награду на престижном конкурс „Пјер”, прву награду на конкурс Јежа „Мој поглед на свет”, „Златну кацигу“ у Крагујевцу за стрип и карикатуру, а својеврстан је куриозитет да је четири пута узастопно добио другу награду на Еко фесту на Копаонику.³¹³

313 М. Момчиловић, Поглед на свет из другог угла (о карикатуристи Миодрагу Величковићу), Помак, Лесковац, бр 21- 22, децембар 2001, стр. 34 - 35. Од 1. јануара 2007. године је званично пензионер. Отишао је у пензију после 27 година проведених у редакцији Наше речи и након 37 година радног стажа. *Напомена:* Видети опширније о испраћају М. Величковића, Наша реч, 12. јануар, 2007, стр. 7.

НОВИЦА ВЕЛИЧКОВИЋ ПОЗНИ

И Новица Величковић Позни рођен је у Лесковцу 1952. године. Поезију пише још из основношколских дана. Објављивао је у листовима и часописима.³¹⁴

Прва збирка песма *Светла на моја сећања* изазвала је пажњу читалаца и књижевне критике. Године 2009. Величковић је објавио као ауторско издање другу песничку збирку „*Одјеци живота*“.³¹⁵

Објавио је и књиге „*Холандар – светионик српски*“, „*Вечерњи звон*“ и „*Хиландари*“.

Написао је више од 1.000 песама различитог тематског садржаја.

II **СВЕТЛА НА МОЈА СЕЋАЊА** - Поетска књига Новице

Величковића Позног „*Светла на моја сећања*“ већ својим основним мотивским избором представља вредност и освежење у савременом песништву. Његов средишни мотив је и основни мотив живота, лајтмотив културе и света – љубав! Данас, када је свет посесивно оптерећен свим небитним, прозаичним стварима живота, Новица Величковић се враћа темељном људском осећању, *љубави*, која је човека и уобличила у највишу врсту на планети. Само онај који уме да воли, тај је човек подобан Богу, како су наумовали мудраци векова и света, и све свете књиге великих, објављених религија. Судајући по његовим стиховима, Новица Величковић је човек љубави, и жала за прошлим, јер само човек може да уме и садржајно да буде меланхоличан. То не може ни животиња, ни Бог. Само онај који може да воли и клечи због љубави, у њему се усправља Бог. Наш песник силно чезне, проживљава свој бол, али уме и да прашта неузвраћеност, што је велелепна хришћанска врлина, и највећа међу свим људским моралним и хуманим моћима. У поезији Новице Величковића сусрећу се љубав агапе и љубав телоса, али и љубав алтруистичка и љубав посвећеника у биофилном вољењу, који обожава живот, упркос свему, као највишу тајну Врховнога Ума.³¹⁶

Још је Фројд луцидно приметио да је човек најслабији и најрањивији када воли, али је тада он и најјачи и највећи. И, само тада, има људски стас и *дубину*. То је њена егзистенцијална и смислена вертикала. Да је томе, потврђује и Позни својом књигом љубавних стихова *Светла на моја сећања*. Онај који није патио због љубави, и који није ту патњу стиховима осветлио, тај је незнано и необележено минуо животом и остао је човек без дела. Новица Величковић уме песнички да тихује, љубављу да светли, без гнева и мржње, и показује да се значајни љубавни стихови могу ископати само од сете, на наковњу сопственог срца и у ватри сопствене страсти и љубавног жара. Тако су, и из тог љубавног бола, спеване све велике љубавне песме света које су славиле љубав као људску моћ над моћима, а не персонално жене којима су посвећене. Ту је жена битна само као род и пол. Песник је тај који од ње, у својој стваралачкој, патничкој самоћи, чини идеал и твори је у икону свог храма љубави. *Кога* је Новица Величковић идеализовао и опевао то не знамо, али је битно *како* је је то учинио. По свом умећу овај песник је подигао трајан споменик љубави, јер је човек љубави који уме да воли, прашта и стихотвори. Тиме је обогатио и себе и нас, и поезију, као израз људског ума и осећајности.

У овој књизи Новице Величковића Позног има и песама социјалне, родољубиве и медитативне инспирације. Међу њима треба издвојити песму *Хиландарска тишина*, која је антологијска, и аутентична је химна највећем српском светилишту. То је песма која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини

314 Н. Величковића, *Светла на моје сећање*, Филекс, Лесковац 2006. године.

315 Новица Величковић Позни, *Одјеци живота*, ауторско издање, Лесковац 2009.

316 Јовица Стојановић, *Светлост љубави и поезија*, *Светла на моја сећања*, Филекс, Лесковац 2006, стр. 139-140.

оним што јесмо. Таква је и песма *Зејтинлик*, поема о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој „тамо далеко”. Књига попут ове Новице Величковића Позног уверавају нас да упркос свој прозаичности и ефемерности живота вреди живети: с љубављу, због љубави, или у њено име. Од тог песничког благослова већи није могућ.

Ш

ПЕСНИК ЉУБАВИ И ТУГЕ - Шта нам нуди Новица Величковић – Позни (Лесковац, 1952), који за себе каже да поезију пише од средњошколских дана?³¹⁷

Нуди нам, пре свега, песме у чијем је средишту љубав, како с правом уочава рецензент, антрополог, истински интелектуалац наше средине, Јовица Стојановић, али ту је и тај неизбежни носталгични тон, туга, јад због пролазности тренутка и године, због изгубљене младости и несталности времена. Уосталом, сам песник на почетку песничке збирке поручује: „Посвеће но носталгији за прошлим временима”, а могло би се рећи да је мото целе збирке јасан: „Све нестаје, само пролазност траје”. И песник даје објашњење: Ова поезија је настала да вас дотакне, ако успе у томе, песник ће бити задовољан!”

Збирка песама Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања” има, заправо, две целине: *Далеко време*” (педесетак песама) и *Путеви живота*” (више од 40 песама). И друга Величковићева песма, *„Тугованка”* из првог циклуса, чиста је елегија:

„Срце је моје испуњено сетом/ И дубока туга ме обузима,/ Нешто полако умире у мени/ Последња нада ми се одузима.”// Знам да нас, душо, године деле/ У косама мојим понека седа,/ Несрећан сам што си ме одбацила,/ А жеља моја неће да се преда.”

И тако наставља редом у песми *„Мени требају ове ноћи*: „Мени требају ове ноћи/ твоје тамне очи, моја мила,/ да ме једном погледаш њима/ Да ли си стварно моја била?”

Као да се потом ређају слике за сликом (каткад успешне, али и доста прозаичних, старомодних, превазиђених), спорог ритма, готово да су писане у страху да се не затури нека мисао или стих. За њега, песника Величковића, „љубав је мелодија слатка”, „љубав је као кад ветар пири”, „љубав је као талас са стена”, а опет песник додаје како „чува неке сањане снове”, јер „њему остају само прошли снови”. Ту, у средишту је жена. Она, драга, за песника је „као цвеће у баштици” (типично романтичарски, сладуњаво, давно отпевано и заборављено, што ће, нажалост, бити најважнији песнички тон и ослабија боја песничке туге!). А опет, поново старомодно, давно отпевано, песник каже: „Сваким даном што прође/ У заборав све се губи./ Ја не могу да прежалим/ Што другога сада љуби.”

Пева Величковић често о старој теми, „жал за младост”, као у песми *„Жал за младошћу”*: „Ово ми је време прлетело брзо/ Гледам моја коса већ је седа/ И кад се осврнем видим иза себе/ Како моја прошлост отуда ме гледа.”

А опет сам крај песме: „Ако си решила” даје јасну поруку: „Хтео бих да овај живот застане/ Некако време мало да успорим,/ Јер све у њему брзо пролази/ И ја желим да се мало одморим.”

Први циклус Величковићевих песама завршава стиховима, који су типични за његово песništvo: „Дубоко у мени/ Постоји место/ Ту да те волим/ Ја нисам престо.”

Други циклус *„Путеви живота”* започиње *„Хиландарском тишином”*, која је, сматра Јовица Стојановић, рецензент, „антологијска аутентична је химна највећем српском светилишту.” То је песма, наставља Стојановић, која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо.”

Уопште узев, други циклус песама *„Путеви живота”* је успешнији. Ту песник вели: „ова песма је душа чиста”, „успомене су нам увек тихе”, а „лепота прошлости постане далека”, а на крају долази песма *„Кафанска здравица”* из њему драге Кајсине кафане:

*Увек живи, здрави били,
Свима вама то ја желим.
Вазда нек сте орни, чили
И веселим срцем целим.*

317 Излагање Д. Коцића на промоцији књиге Новице Величковића – Позног, Дом културе, Лесковац, 22. децембра 2006.

IV

ОДЈЕЦИ ЖИВОТА – Друга књига поезије Новице Величковића Позног вишезначног наслова „*Одједи живота*“ профилише његов песнички глас као препознатљив, не само у песничком стваралаштву јужних обода Србије, већ и у савременој српској поезији. Ако следимо уврежено, али не богзна како утемељено мишљење критичара да тек друга књига писаца дефинише његову поетику и утврђује му ореол аутора, и тада се може рећи да је Величковић задовољно овај критеријум ико је својом првом књигом више но довољно посведочио да је миљеник муза и достојан Парнаса. Величковић већ јаше свог Пегаза, за разлику од многих песника који се тетурају на кљусатим и обескриленим кљусинама. За нашег песника се може речи да је рођени песник са талентом да опесмотвори све чега се дотакне, на њему својствен начин. Он у храм поезије улази као песник који пева самосвојно, без робовања клишеима и правцима, јер ко је сам себи путоказ њему не треба легитимација припадности овој или оној провенијенцији и правцу. Поезија је или то или није; насилно управљање њом је противно песничком бићу, и бићу поезије. Аутентичан песник се препознаје по томе што на читаоца делује церебрално-емотивно, а не по томе где се може таксономски сврставати, како критичари у својој хендикепираности желе да раде, што довољно говори о њему.³¹⁸

Од небеских светлила (сунце, месец, звезде) преко племенитости љубави, до мрачних историјских дешавања креће се песнички радијус творца књиге „*Одједи живота*“ и све то у његовој поезији је удар који налази искру у камену и заиста моћно одјекује и (пре)светљује. За Величковића је поприште и драматика живота довољна инспирација и песмовоно врело, те је зато он ту и спустио своје песничко сидро и лиризује и оно што на први поглед нимало не делује лирски. У томе је, иначе, моћ сваког песника од стваралачког гласа и стаса.

Сада његова љубавна поезија добија и једну меланхоличну ноту, што сматрам вредношћу по себи. Овај циклус је емоционални албум сећања, још увек моћног жара жеља, али и многих упита које песник поставља себи и читаоцима. Наравно, није реч о депресивном паду већ о меланхоличном узлету у етеричне висине љубави, а оне су и највише, јер их оплемењује и наткриљује духовно обогаћена патња која чини сложеност љубави и без чије компоненте се она своди на поетско. Сада песник достиже пунину љубави, са свим онима што од ње чини једну од најчудеснијих, али и најтајновитијих, па и магично најпривлачнијој појави на планети. Песнички субјект је сада знатно оплемењен, осењен величином љубави у свим њеним аспектима, док је последња тајна љубави у промисли Творца или Бога. Од тога се даље у певању љубави, и о њој, не може ићи, ни у поезији ни у животу. Величковић је, са искуством песника од формата, сав у хтењу, у наднесености изнад пролазности свега под небом, али и даље утемељен у апотеози љубави која је приближна библијској величини и снази, јер пева о Снежани, о прототипу њене или њеној инкарнацији која је најближа Еви из „*Књиге постања*“. Без обзира на сву патетичност која се у многим песмама јасно уочава, како је био случај и у претходној Величковићевој збирци, овде је, у првом реду, реч о жени као гласу, стасу, погледу, чекању, тихој патњи, а не само о жудњи жлезда. Од љубави телоса, која је још по библијској заповести посвећена, Величковић се креће ка етеричном, есенцијалном, трагајући за тајном љубави која и усредсређује и боли, и води продуховљеној патњи, која даје меру самом бићу љубави.

Новица Величковић Позни је у књизи „*Одједи живота*“ одјекнуо громогласно, песнички аутентично, и верујем да ће његов одјек тек да се чује, да ће бити ехо во вјеки вјекова, што је и смисао песништва које усправља све понижене, посустале. То је та терапеутска, живопотидавна моћ поезије какав је Новице Величковића Позног. Он пушта своју књугу у свет да одјекује.

НОВИЦА ВЕЛИЧКОВИЋ ПОЗНИ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДА ТИ КАЖЕМ

Толико бих тога
хтео да ти кажем,
и лепог и нежног,
јако да те ганем.
Навиру ми речи
из дубине душе,

318 Јовица Стојановић, рецензија, Одједи поезије и живота, Новица Величковић Позни, Одједи живота, ауторско издање, Лесковац 2009, стр. 148-153.

хоћу мила моја
у тебе да станем.

Да те грлим чврсто
и милујем нежно,
док пољупци моји
усне твоје љубе.
И да моја срећа
бескрајно таје,
узаврели осећаји
да се не изгубе.

Сјајни месец жути,
фењерција ноћни,
и бескрајне звезде
што се небом роје,
док испијам жудно
нектар пољубаца,
нек угасе светло
моја жеља то је.

ХОЋУ ДА ЗАБОРАВИМ

Нека ми се црно вино наточи
Да у њему утопим тугу моју,
Да не мислим више на њене очи
И некако смирим душу своју.

Хоћу да заборавим њену косу,
Звук милог гласа и тамно око,
Да не видим више ни ногу босу
Нека све падне у заборав дубоко.

Хоћу да заборавим мој лепи сан
И све у њему што сам снио.
Нећу да мислим више сваки дан
Како стварно вољен нисам био

Пролазе ми дани без циља полако
Један за другим у тужном низу,
Ја не могу више да живим овако
Да је тако далеко, а тако близу.

Ах, кад би само знала моја мила,
Како ми ништа без ње нема смисла,
Верујем да не би тако округна била,
Па ме заувек из свог живота истисла.

А много сам њене љубави хтео,
Места у срцу које ми не припада.
Да се надам толико нисам смео,
Да је заборавим не могу никада.

Молим вас нека се црно вино наточи,
Оно, што смо некад заједно пили,
Ја хоћу да заборавим њене очи
И ине дане кад смо срећни били

ВЛАСТИМИР ВЕЉКОВИЋ

I
Властимир Вељковић (1934), дипломирани филолог, новинар, вишегодишњи дописник дневног листа Борба и Новинске агенције Танјуг из Лесковца. Сарадник листова, радија и ТВ станица. Извештач са бројних догађаја у земљи. Бави се публицистичко – литерарним радом. Прилоге објављује у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу. Добитник награда, ордена, плакета и других признања. Живи у Лесковцу.³¹⁹

Вељковић је аутор више запажених књига прича и публицистичких радова: Камено звоно, Иридино гласносоје, Трагови времена (о др Томиславу Илићу) и романа Жедне очи.

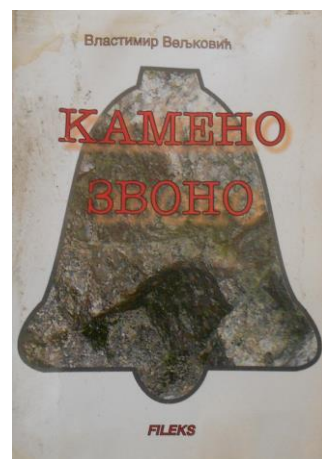
II
КАМЕНО ЗВОНО - Богато животно и новинарско искуство било је благородно поднебље које је помогло Властимиру Вељковићу да напише књигу узбудљивог тока и занимљивог наслова „Камено звоно“.³²⁰

(...) Ако је истинито да је песник понекад и сам песма, да је поезија сведок времена, да је ред ствари, васкрснуће речи, онда уз њу, поезију, следи и питање како преболети непробол? Управо то питање лебдело је, из дана у дан, у души Стефана Цакића, главне личности „Каменог звона“, који је, како бележи Властимир Вељковић, тихо говорио, загладан у неке даљине, истрајно пребирајући по сећању. Јер, да допричамо Вељковићеве речи, исповест која следи у „Каменом звону“ није бајка, она је истинита Цекићева драма, а све као да је започело страдањем Цекићевог оца Драгомира, из родног Манојловца, који се 1938. године, притиснут оскудицом и сиримаштвом, отиснуо у „бели свет“, чврсто решен да заради за достојанствен живот, ма колико туђина била тужна, горка и негостољубива. Његов живот после тог живота, био је живот без живота. То је била драма у драми, исечак туге над небом које се претворило у чађави декор.

(...) „Камено звоно“ је прича о човеку који је заволео многе ствари и који се зажалио над њим; то је и белег где је неопходно ћутање и где се, само у ћутању, највише говори. Драматични, до бола, делују дани у затвору на Голем отоку, где се Слободан не једном, него два пута нашао. Ту, далеко од света, али и далеко од себе, у ноћном оквиру живота, помишљао је на најгоре. Око њега је царовала смрт, није било излаза, сем самоуништења. Могло би се рећи да и обим неког страдања није оно најбитније. Много је важније питање: зашто је морало да се страда? А на то тако једноставно питање, није нимало лако докучити прави одговор, иако је шифра у времену туге била једноставна: дотрајале ципеле су мерило по коме се одређивала правда!

Властимир Вељковић, тај неуморни хроничар наших дана, у књизи необично узбудљиве драматургије, у првом лицу, под метафоричким насловом „Камено звоно“, није, дабоме, дао одговоре на сва важна питања живота и смрти, али је показао да је људима и у најтежим тренуцима живљења, преостало да разоткрију смисао људске тишине, постојаности и вечите пролазности. Каткад се више бојом гласа, него смислом речи говори о успоменама, а како би казао један велики песник, имамо неколико варијанти успомена.

У узбудљивом „Каменом звону“ Властимир Вељковић је саопштио једно од њих, потресну и поучну. Он, Вељковић, мајстор потресних прича, описао је један живот у више живота и једно време у више времена, на тако узбудљив начин да се пред упитаношћу о неминовности нашег краја, мора да цени тренутак у коме се исписује наше сећање и наше

319 Властимир Вељковић, Трагови времена, монографија, СВЕН, Ниш 2006, стр. 294.

320 Д. Коцић, Извод из рецензије књиге Властимира Вељковић Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006, стр. 7 - 8.

вечито, каткад варљиво надање, да ће живот потрајати у другачијој, лепшој варијанти, у мање болним бојама туге. Због тога, али и не само због тога, „Камено звоно” угледног новинара Властимира Вељковића завређује да се нађе у одабиру породичних књига.”³²¹

III

ИРИДИНО ГЛАСОНОСЈЕ – Властимир Вељковић се, изгледа, није случајно определио за предања и легенде, живот на граници реалног и заумног, јер усудно и неизрециво, грчке границе стварног и нестварног, обредне реквизите, дисхармонични токови паганског и хришћанског, химертрофирање верског и сујеверице – требало би, по његовом уверењу, да дочарају један заводљив, атрактиван и нестваран амбијент проницања и загледања у који се претпостављено верује, или полаже последња нада.³²²

(...) Властимир Вељковић је новинар окренут својој професионалној обавези да забележи све чиме је у животу окружен, чиме је, у ствари, закупљен као сензацијама за непосредно суочавање човека са самим собом.

(...) Суштински, изабрана тема вековима и хиљадама година узбуђује песнике и психологе, етнологе и антропологе. Вељковић јој се окреће зато што је традиционалиста и закупљен прошлошћу. Сва његова интересовања усмерена су ка савремености и трагичној судбини човека.³²³

Књига аутора Властимира Вељковића „Иридино гласоносје“ обрађује психолошке и парапсихолошке доживљаје, у причама које потичу из обичног народа, у којима је увек било више страсти него психологије, више апологије него науке.

Аутор у књизи даје критичке исказе који се могу узети као идејни и естетски „грех“, чији је циљ да предоче неку моралну истину или поруку, чиме желе да потврде да су одраз, још увек патријалхалне заједнице у Србији и на почетку 21. века.

Ауторово приповедање може се свеси на неколико културних чињеница које у човеку исказују високо поштовање, дивљење до обожавања или чак добијају божански карактер.³²⁴

(...) Узбудљиво приповедање, аутора Вељковића, које има четири карактеристичне црте, уверава нас да је аутор нашао шта је то што одговара веровању у натприродну моћ предмета, појединца и сна.

Шта је то што долази после оваквог сазнања ствари, да ли су те вредности непроменљиве, вечно дате, или ће будућност, можда, нешто друго о њима рећи.

Књига је конципирана тако да читаоца провоцира на размишљање о могућем и немогућем, о добру и злу, о себи и галаксији...

Зато овакво народно предање буди у човеку племенитост и води његовом спасењу. То, управо, говори од колике је важности сачувати га и оставити у наслеђе будућим покољима.

Књига аутора Вељковића издржаће пробу времена иако у њој има и превазиђених идеја и облика, али то неће умањити њене узбудљиве вредности. Па, нека тако и буде.³²⁵

321 На почетку Каменог звона, Вељковић бележи: „Човек је као птица. Чим добије крила, вине се просторима животног бескраја. Вођен својом звездом, сновима и невидљивим нитима судбине. Прича која следи је истинита. Аутентична. Понегде тешка, опора и горка. Драматична. Саткана животним ветровима и косинама. Преплетена чудесном игром, завишћу, пакошћу, патњом, надом и радошћу. Радошћу живљења. Понегде понета и прожета људском добротом и љубављу, вером и топлином, што храбри и уздиже.” На крају, Вељковић даје и поговор: „Приповест је саткана неопозивом Стефановом истреношћу и отвореношћу. Идући својом животном стазом, Цека се бодро духом самопоуздања, уверен у праведност и неугасле вредности истине. Та вера пратила га је и тада када су следеће силе агресивно и апсурдно гушиле човеков ум. Његова исповест, испричана без сенке, већ како је било, више је од животне игре и изазова у протоку времена. (...) Дарујући ми књигу Камено звоно, мој велики пријатељ и колега Властимир Вељковић је у посвети написао: „Јесу ли наша надања и чежње просито бисерје на златовезу бескраја, красном човеку, сјајном другу и писцу Данилу Коцићу. Испрено.” Властимир Вељковић

322 Саша Хаџи Танчић, Иридино гласоносје, Поговор, Иридино гласоносје, Филекс, 2007, стр. 94.

323 Исто, стр. 95. *Напомена*: У хеленској митологији ирида је крилата богиња, персонификација небеске дуге, која од зевса доноси поруке боговима и људима. (Мала енциклопедија, Пеосвета Београд 1968, стр. 575)

324 Томислав Илић, Предговор, Иридино гласоносје, Филекс Лесковац 2007, стр. 5. *Напомена*: Вељковић је аутор монографије *Трагови времена* о доктору правних наука, стручњаку из области кривичног и породичног права, професору Томиславу Илићу (видео део студије о Томиславу Илићу).

325 Исто, стр. 7. *Напомена*: У Белешкама о аутору, у књизи Иридино гласоносје пише: Властимир Вељковић (1934), Суково (Пирот), дипл. филолог, новинар. Вишегодишњи дописник дневног листа Борба и Новинске агенције Танјуг из Лесковца. Сарадник листова, радија и ТВ станица. Извештач са бројних догађаја у земљи. Бави се публицистичко-литерарним радом. Прилоге објављује у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу. Покретач и уредник новина (Летекс, Тома Костић, Црнотравске новине...) и аутор публикација. Живи и ради у Лесковцу.

IV

ЖЕДНЕ ОЧИ - Роман Властимира Вељковића „*Жедне очи*” занимљива је и по многим детаљима необична сага о људској срећи и несрећи, о покушајима, али и (не)успесима да се ухвати та нит која људску постојаност чини таквом да за себе може да каже како је проживео један успешан животног круг. Властимир Вељковић (1934, Суково, Пирот), од оне је врсте писаца, публицисте и новинара који су зналачки умели да уграде свој интелектуални, истраживачки порив у стваралаштво које је било стално на „*брисаном простору*”, на међи времена и догађаја, али као да је то овог новинара, хроничара свога доба још више нагнало да буде упорнији, радозналији и зрелији.³²⁶

Чиме год да се бавио – од новинарског посла, јер је томе био највише посвећен – до публицистичко-литерарног рада, Вељковић је био успешан. Његови прилози објављени у угледним листовима и часописима за књижевност, уметност и културу, не само да нису били „*маргина маргине*”, него су се наметнули као незаобилазно стваралачко дело које се чита пажљиво и чије се поруке дуго памте.

За Вељковића, као и усталом и за друге новинаре, писце и публицисте, сам стваралачки процес био је смисленица живота, истинско, промишљено посматрање времена које је ту крај нас, али и тренутака који су неминовно одлепшали у неку далеку прошлост, можда и у измаглицу трајања.

Најновије дело Властимира Вељковића, професора и писца, новинара и саговорника који зна да пажљиво слуша сабеседника, само је, у ствари, потврда тог заиста неспорног талента да са лекоћом проникне у људско трајање и време својих јунака. „*Жедне очи*” су исписане јасним стилем, језиком који се пречесто губи у времену „*брзог ритма*” и игара које немају никаквог смисленицу.

„*Жедне очи*” нису хронолошка прича о једној породици у којој су Смиљана и њена деца „*центар дешавања*”, већ су снажне слике, повремено чак драматичне, исказане не језиком приповедача, него песничком метриком, да се на тренутак читаоцу учини као да је пред „*песмама у прози*”. То, дакако, овом делу даје особени мирис и уметничку вредност, јер показује да је писац не само дубоко промишљени приповедач, него на моменте и – прави песник!

Од првог сусрета Смиљане и ћерке Катине, која ће повремено бити „*загубданка*” свога доба, пратимо догађаје у низу, који се смењују том драматиком да настављамо читање, јер у појединим сликама видимо сву дубину промишљености пишчевог гледања на време и људе, на оно што је било, а могло је бити другачије, али и на оно што нас чека, а свима је заједничка неизвесност и одлазак у вечиту тишину.

„*Жедне очи*” не треба детаљно препричавати, јер се тако губи смисленост поетике дела; роман треба посматрати онако како му је и аутор метафорички наденуо име, које боље од било које смисленице одсикава драматику људске постојаности, посебно разгранату везу која је владала у породичним и другим односима бројних личности овога дела.

Нама се каткад чини, нарочито у тренуцима туге и судоносних преврата људских личности, да време – како би сликовито рекао писац – отиче, а привиђа се да је стало и да се не миче! Галерију занимљивих ликова - којој се отвара „*драма о другима*”, по много чему типичних судбина једнога времена које више не постоји – чине поред Смиљане, баке Искре, Катине, њене сетре Србице, Габријеле и Мартина и многе друге личности чију су животи, најчешће, обојени трагичним судбинама.

У том драматичном сусрету људи и времена, мајке и ћерке, који ће бити „*сенка будућих дана*”, као да је све речено у једном даху: „Заобишао ме живот, моја Катина.” Те речи болесне мајке пратиља су бројних дешавања, али и (не)ухватљива сенка туге која постоји у животима многих људи.

Катина је „*дугонога кафанска певачица бујне и распусне косе*”, која „*песмом и својим особено топлим гласом отвара душу и буди севдах*”, а њено „*шапутање песме је опојно и снено, допире из грла као притајени шум јасике крај уснулог планинског бистрика*”. Тако јасан опис личност ретко се сусреће, посебно у тзв. завичајној литератури и то је та „*притајена ерупција Вељковићевог доживљаја живота и људске среће*”.

У Вељковићевом успелом поимању људског трајања, може се сусрести и слика када са „*црквеног звоника ретко допире звоно, позивајући на јутрење*”, као да је и живот, како би рекао писац „*погурен под теретом пропуштених снова и сећања на своје распусно време*”. У том, тако згуснутом животу људског трајања и човекове несталности, делује такође

326 Данило Коцић, рецензија романа *Жедне очи* (до краја 2013. године није објављен).

снажно слика једног тренутка који се памти као вечност, јер је „месечина сишла на кровове кућа, полегла на росом овлажене плочнике, разлиза се као просута воде”. У опису таквих тренутака људске драматике и сталног сусретања са несталаном природом, Вељковић је прави „мајстор детаља”. Зато делује веома упечатљиво слика Катине мајке, коју она примећује док је „не напушта несаница” и док отвара прозор и „налакти се рукама меканим као голубије паперје”. Тада, у том оквиру своје личне драме, Катина види мајку: „У очима њеним огледа се умор. Клизи јој суза, на глави сићушне, светлуцаве звездице поређане у минијатурни кружић укоснице. На њој је дугачка хаљина боје храстове коре. Иде, па стане, Погрбљена је, штапом се подупире. Погледом нешто тражи, осврће се немо мичући уснама.”

Та слика својом снагом је заробила Катку, али је тргну „изненадни клевет голубова” и док их броји њој се начас причини да је „птица на небеским висинама”. Тада, гле силине ауторовог описа, „дође нешто незнано и јекне као одрон камена”. У Катином животу видимо своје слике, које нам је аутор просто наденуо као „формулу спасења из бесмисла живота”: „Пред очима јој поново израђају исте слике из минулих дана. Играју и хитро нестају. Враћају се у свет половичних доживљаја и недовршених прича.”

Вељковић је, што је својствено само ауторима снажне маште, који су способни да учече детаљ када је то најпотребније, поједине личности видео и „очима које буде наду”. Тако је и Смиљану, једну од централних личности, посматрао док је „уздигнуте главе ишла у сусрет животним радостима”. Али, како то бива у људском трајању испрепетаном чудноватним дешавањима, „наједном је мимоишли снови, којима се предавала свим својим бићем”. Њу ће увек пратити „ноћ обасјана пуним месецом”. Она, та ноћ, у њеном животу је „остала моћна као вечност и свемоћна као судбина”. Тек касније, при крају овог узбудљивог романа, дознаћемо „историју те ноћи обасјане месецом”.

За Смиљану сазнајемо – и то није пуко низање података, него „песма у прози, која повремени рањава душу” – да је била јединица, кћи „надменог Горуна и тихе, у себе повучене Лозане”. Била је њихова мезимица и миљеница, понос и радовање. Смиљана је у детињству била „безбрижна и чила, умна и разборита”. Вељковић даје снажан опис те „устригале младости”: „Очи јој крупне, боје кестена. Из њих зраче благост и доброта. Плела је дугачке, бујне кике. Плетенице се извијале и падале јој дубоко низ струк. Понекад их је свијала у венац око главе. Неговала је ситне увојке косе. Немарно су лежали на челу, додирујући густе, црне обрве. Витка и устрептала као пољски цвет. Погледом је миловала, дарујући осмех.”

Вељковић ће касније пратити њен „устрептали живот”, њено прво одвајање од родитељске куће када је после завршене основне школе уписала средњу економску у вароши. Сазнаћемо да је становала код мајчиних рођака и била ученица за пример. У тим средњошколским данима, подсећа писац, најчешће се дружила са Дијаном, својом најбољом другарицом, које ће једнога дана „загонетно нестати” и којој је „поверавала своје младачке тајне и сањарења”.

Већ поменути „тренутак драме” у животу Смиљане биће „дугог, врелог августовског дана”, када се, враћајући се са купалишта, сусрела *Њега* (аутор обележава реч великим почетним словом). Тај опис сурета је „драмата у драми”, „урамљена слика људског трајања”, одлично описан и део је тог зналачког тока радње коју Вељковић води током од самог почетка до краја романа: „Не зна се, изронио је изненада. Створио се као да је из земље изникао, или се тога трена усправио из суседног жбуња ижциканог поред прашњавог пута. Он, из њених девојачких снова. Појавио се као привиђење, можда магија. Да ли је то очи varaју. Он је ту, крај ње. Стоји.”

Ето тренутка за вечито трајање и ето трена који ће – видеће се касније – преломити живот у „сенке неизлечиве туге”. Вељковић даје и опис тог младића: „На њему је лагано платнено одело, загасите боје. Коса црна, густа, кратко ошишана. Висок, широких рамена. Ход му одмерен и чврст. Чело равно и уздигнуто, а усне развучене у загонетан, благ смешак.

Све даље је судбина од које се – а многи у то истински верују – не може побећи! Неће Смиљана заборавити ту ноћ на обали реке, ни тренутак када је отпратио до куће и час када је „одрлепшао као птица”, „потонуо је као камен бачен у воду”, „нестао тихо као човек ход по воденој површини”. Остао је само један детаљ за сећање, „у рукама јој његова бела марамица”.

Од тога сусрета и тог ненаданог растанка, Смиљана ће читавог живота чувати своју велику тајну! Породила се пре времена, на свет је донела Србицу, „плавокосу бебу крупних очију и широког чела”. То њен отац Горуна неће разумети, трагично ће окончати свој живот.

Доживеће Смиљана и касније многе преломне тренутке, драматичне дане и понижења. Добиће још деце, упознаће нове људе и свет који јој је толико стран да је и сама била „*сенка своје сенке*”. У њеној глави, поготово док је била у болничком кревету, „нагнуле су мисли, сустижу се и губе као ветром ношени”.

Приближавајући се четрдесетој години, Смиљана је родила Катину, Каћу, а име је добила на предлог баке Искрене, али ће и она, Катина, проживети тренутке који су такође „драма у драми” и тај опис људске патње описан је „у бојама туге”, јер, како се једном присетила, „у лепу реч може много да стане, а у ружну још више”. На једном од „драматичних сусрета”, Смиљана ће открити још једну велику тајну, саопштиће Катини, Каћи ко је њен отац: „Звао се Павле, из суседног је села...” Занимљиво, по много чему драматично раздобље Катиног живота је – кафана! Волела је и знала да пева још из ђачких дана. У кафани, као неком другом људском свету, где је тако сјајно певала, дознаће за чудне људе и свет који до тада није познавала. Ту ће упознати Звездицу, која ће бити њен „певачки узор” и зато ће жалити за њеном трагичном судбином, јер је оболела и више није могла да наступа! Сетила се не једном њених речи: „Лаж је ђаволски ученик. Истина има само једно лице, а неистина безброј. И још нешто: истина не застарева, она траје и хода на обе ноге, уздигнутог чела. Лаж увек храмље на једној ноzi и кратког је века.” Сетиће се Катина, Ката и своје добре другарице Тонке која је завршила студије туризма и запослила се у хотелу једног планиског туристичког места. И ту, у оквиру „новог доба”, доживеће на самом почетку праву „драму кошмарних снова”, коју аутор сликовито описује. Узорни грађани постаће нечувени пијанци, људи са дна живота! Сетила се Тонка, добра Катина другарица, очевих речи које је чула као средњошколка и довољно су разговетне да се разуме туђи живот: „Човек је, драга моја Тонка, Бог и разум, образ и душа, огледало и надахнуће, извор и увир, са светлом и оном другом, тамнијом страном. Са човеком треба умети, треба га разумно саслушати и разумети, а онда пресуђивати. Пренаглашено реаговање – готова грешка и кајање. Где нема опреза, како народ каже, не може бити ни памети.” Шетаће повремено поред хотела Катина, као да пролази кроз живот, травнатом стазом која је дубока „као вез”, док „пада јутарша светлост, чиста и лака као одсејај из децјих очију”, биће упорна, учиће и постаће – професор! Посла у струци није било и постаје – кафанска уметница!

На крају овог узбудљивог романа, сазнаћемо и тајну коју је Смиљана годинама носила у себи. Ненадано се појавио ОН. Отац прве Смиљанине кћерке чије име тек при крају романа писац разоткрива – Стратимир! После много година проведених у иностранству, много затворских дана – вратио се у завичај! Слушамо његову драматичну причу о „младим, лудим и јогунастим годинама”, када је „охоло и неумловљиво мислио да све уме и зна боље од других, да све сме и може, чак и небо да дохвати”. Кицош и сањар, срео је Смиљану, признаје, на сеоском путу, када га је „опчинио својом појавом”. Обећао је да ће је сутра посетити и, гле ироније живота, мотоциклом креће са другом ка граници, прелазе је ненадано – мислећи да је то игра и касније ће проживети године „између живота и смрти” и године поређане на дугом путу кроз непознато!

Занимљива историја једне породице и једног времена својим крајем, у коме има нечега што оставља читаоцима део загонетке да *сами „решавају ребус живота”*, као што се то чини у сваком добром делу, мало кога ће оставити равнодушним. Не изненађује толико „згуснута игра приче”, па ни веома добар пишћев стил, колико начин вођења радње, који показује да је аутор овим делом показао снажну способност да у детаљу уочи целину и да из целине извуче битан детаљ. Вељковић је овим романом успео да се наметне као аутор који зна да заинтересује читаоца, а то је, ваљда, нешто што свако добро дело препоручује не само за читање, него и за место у одабиру породичних библиотека.³²⁷

ВЛАСТИМИР ВЕЉКОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СВЕТА ОБАЛА

Нит срмена,
Поспани дан.
Звезда откинута,
Суза склизнула,

327 Данило Коцић, рецензија романа Жедне очи.

Сетна обала,
Усахло ударје.
Притајен жар,
Просути месец,
Призивање неповрата.
Светло у тами.

У ОКУ БИСЕРИ

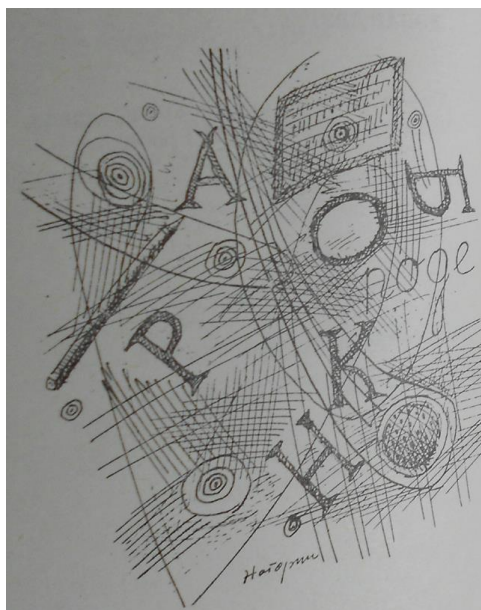
Уснули крин,
Ноћ узмиче.
Молитва надања,
Уздах освита.

Даљине небеске,
Бескршће вртлога.
Жубори спокоја,
Сенке царују.

Збуњено јутро,
У оку бисери.

АМЕНЕ УСНЕ

Даровне речи,
Трагање сањара.
Очи у тами,
Усне камене.
Оглувело грмље,
Вечност безнађа.
Испричана бајка,
Обрис на води.
Безуздано буђење,
Снено привиђење

СВЕТОЗАР ВЕСЕЛИНОВИЋ

I
Светозар Веселиновић рођен је 5. октобра 1949. године у Клаићу. По завршетку школовања, од 1968. године живи у Грделици. Члан је Књижевног клуба „Дервен“ – Грделица од оснивања и почасни члан КК „Глубочица“ – Лесковац.

Песме је објављивао у „Помаку“ и „Глубочици“. Објавио је збирке песама за децу: „Песме и шале за одрасле и мале“ и „Осмех је песма нова“.³²⁸

II
ОСМЕХ ЈЕ ПЕСМА НОВА – Често се каже да су песници слични деци и свим људима који верују у чистоту света, и у добра дела. А добра дела су љубав и поверења, вера у успех, снага и истрајност, оданост другој, чврстина карактера. Добра дела су и све друго што собом носи племениту мисао о животу и за човека.³²⁹

Свако на свој начин па и Веселиновић у својој другој по реду књизи песама са многим песничким одликама исказаним у првој књизи, оглашава своју мисао и веру, у живот и његове вредности. Лако је, чини чини се, написати све што је написано, а тешко је написати ненаписано. Како написати оно што се опире, што се не подаје, оно чему писац није дорастао. Подједнако је тешко написати роман и кратку песму, мисаоно просторну, асоцијативну, сиболичну. И зато можемо слободно рећи да је ова књига још један покушај Светозара Веселиновића да се буде велики песник а мало дете и обратно.

Песници су гласоноше љубави, вере у живот и вечити приврженици другарству и детињству па тако и Веселиновић цео један циклус у својој новој књизи посвећује томе. У стиховима Светозара Веселиновића осећа се велико срце за све што постоји. Њега инспиришу првенствено деца и њихова игра, али не заостаје за њим ни природа и животињце које налазимо у њој а које побуђују децу машту. Тако у својој песми „Жабац и комарац“, Веселиновић пева:

Песник настоји да уђе у душу детета и да наслика његов психолошки портрет. А све то чини с љубављу и разумевањем. Он децу прихвата као равноправне партнере у борби са животом и животним искушењима:

*„Сложно дигните глас
Сва децо света
Највише вам треба
Здрава планета.“
(У помоћ децо)*

Било би неправедно не споменути још неке наслове који ће сигурно остати забележени код читалаца, а то су: *Рађају нас маме*, *Рајска батина*, *Кокин рецепт*, *Жика џунгур*, *Дечији суд*. Остајућу, дакле, на истим песничким позицијама на којима је био у својој првој песничкој књизи „Песме и шале за одрасле и мале“. Веселиновић својом новом песничком књигом „Осмех је песма наша“, и по теми, и по песничком поступку и по домашјима својих лирских лутања кроз време и простор, без сумње допевава своју претходну песничку књигу.

По својој прилици тачно је да је поезија вечни одлазак некуда и вечни повратак од некуд. У поезији Веселиновића то је оно што нам прво пада на ум, оно што нас неће издати у немилосрдном судару са системом који нас окружује, а то је завичај, природа и детињство као израз вечног и непрсушне песничке инспирације.

Имамо утисак да песник стално негде жури, да је нестрпљив да искаже неисказано, нешто веома битно, а можда и да нас упозори. У тежњи да изрекне неизрециво и велико, Веселиновић понекад заборавља на структуру песме и њен фабуларни ток. Његове мисли као у неком хаосу траже свака своје место, док се такорећи „таложе“. Затим се доле

328 С. Веселиновић, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац и КК Дервен – Грделица 2013, стр. 77.

329 Дејан Ђорђевић, рецензија, Светозар Веселиновић, Осмах је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен – Грделица, стр. 73-76.

„хладе“, али Веселиновић не дозвољава да се овај стваралачки процес заврши и зато се дешава да песма буде облички и ритмички несређена.

Свежином свог језика, његовом једноставношћу а и спонтаношћу која је запажајућа одлика његове поезије, Веселиновић покушава да надокнади све своје недостатке и у томе успева. Свестан ризика да неће задовољити све потребе и укусе љубитеља писане речи, Веселиновић се ипак усуђује да на свој начин, како он то доживљава, пише о деци и за децу, до краја свестан да је то огроман и врло озбиљан задатак.

III

Друга збирка лирских песама писца Светозара Веселиновића има пет циклуса: *У космосу мојих снова*, *Вештице не постоје*, *Без пардона*, *Сећање* и *Гледано из мог угла*. Укупно 44 песме, сам је разврсао по циклусима.³³⁰

И у овом тешким приликама материјалне оскудице исполио је сјајна лирска осећања према деци, људима, природи и свету у њему. Посебан значај придаје богатству дечјег интересовања (мрак, вештице, страшило). Он слави дечју љубав. Тада осећање усхићености у њему живи пуном снагом. Својим стиховима делује на мисао и размишљање деце.

Песма са правом градијацијом и драмским моментима јесте *Кокин рецепт*:

„Бучно то она изводи,
скреће на се пажњу
да су њена јаја слађа
од меса са ражња.“

Његове лирске слике јесу занимљиви цртежи једног литерарног искуства. Са много симпатија решава сусрете у природи: жабе и комарци, старца и комарца, пса и буве итд. Чак и „*Млади лопови*“ (деца) нису несимпатична ни када се сама послуже грођем док чувар дрема или спава. Веселиновић уноси лаки хумор, без сатире, и тако исказује свој песнички дар на један посебан начин. Он о радостима деце пише пуним срцем. Покушао је да се присети и свог детињства. Томе је посветио цео један циклус *Сећање*. Тиме је оптеретио и себе и своје мале читаоце.

Теме су веома разнолике. Песничке слике су верне животу. Пише о деци, бакама, декама и мамама. А и тате није запоставио.

Најсрећнији је кад успостави контакт са својим мислима. Посебно је у томе успео у првом циклусу са ударном песмом „*Осмех је песма нова*“:

„Смех је увек светла тачка
у космосу мојих снова.“

У њему као човеку песнику нема злокобних мисли, па каже: „Мржњу, пакост, злобу, у мрак би послао.“ Није заборавио ни описе природе. *Ружа*, *Игра облака*, *Први снег*:

Нехотимично ускочи и у „*стандардни калуп*“. Зато тада користи занимљиву фабулу и њоме спасава ликове и лирска оптерећења. Покушава да медитира са свима. Ти нежни тренуци нису искушења. Они често освајају поруком. Начин изражавања уклапа се у савремене лиричне норме. Нема архаичних речи и израза. Нема недоречених стихова и мисли. Остаје у свом завичају на свој начин и у оквиру свога времена. Користи свој начин интерпунције. То јесте дозвољено у слободном стиху, и у песништву. Међутим, имао је боља решења.

СВЕТОЗАР ВЕСЕЛИНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ОСМЕХ ЈЕ ПЕСМА НОВА

Кад тугујем, плакат нећу,
Свака бора нек' се смеши,
Талас јада кад ме гуши,
Смехом мојим нек' се теши.

Ја духовном снагом, чедном,

330 Станко Ђорђевић, рецензија, Светозар Веселиновић, *Осмех је песма нова*, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица 2013, стр. 71-72.

Борићу се с њим до краја
И штитићу сваки осмех
Од злих снажних насртаја.

Свех је увек светла тачка
У космосу мојих снова,
Кад озари лице моје,
Тад настаје песма нова.

РУЖА

Баш је љутог трна
А предивног цвета,
Двориште нам краси
Преко целог лета.

Мирис бајни шири
Да нам се захвали,
Њој смо главно место
Испред куће дали.

На једном стаблу
Више грана стоје,
На свакој су цветови
Различите боје.

Бели, розе, жути
И цветови црвени,
На истој су ружи
Давно калемљени.

То је вешто урадио
Мој вољени деда,
Ко је види каже
Предивно изгледа.

Позната је ружа
У читавом крају,
Ко затражи букет
Увек моји дају.

Кидају јој цветове
Ал' њој то не смета,
Она цвета непрекидно
Преко целог лета.

СЕЋАЊЕ

„Одосмо
у слику смо стали
ти је узми и погледај
кад ти друг фали.

ЉИЉАНА ВУЧКОВИЋ

Љиљана Ана Благоја Вучковић (девојачко Ристић) рођена је 31. августа 1956. године у Лесковцу. Књижевни рад: Несанице, збирка песама, 1998, Лесковац; Заступљена у „Песмопису”, зборнику лесковачких писаца 1945. до 1975. године, Зборнику лесковачких писаца, 1998, Зборнику најлепших родољубивих песама (Барајево 2001), Истина о Србима, зборник награђених дела (Градишка 2001), Чегарске Ватре (Ниш 2002), Гарави сокак (Инђија 2002). Објављивала у многим часописима: Полетарац, Кекец, Весела свеска, Дечје новине, Наша реч, Трибина младих, Ми, Народне новине, Помак, Наше стварање, Јединство – Сарајево, Ослобођење – Приштина, Луча – Суботица, Јесењин – Београд, Лесковчанин и другим листовима. Члан је Удружења писаца Лесковца, Књижевне заједнице Југославије. У периоду од 1975. година добијала многобројне награде на школским и другим приредбама и конкурсима: Прва награда Палићи гaleb на југословенском фестивалу поезије „Ју-Фест” у Суботици (2000), Захвалница (четврто место) на конкурс у На пола пута – Пријеполје (2000); Прва награда (новчана и златни печат Правитељствујућег совјета сербског) на фестивалу родољубиве поезије у Барајеву (2001); наградно учешће (10 дана) на манифестацији Дани Заграша – Заграђе код Сутомора (2001); Друга награда (новчана) на међународном фестивалу поезије „Истра о Србима” – Градишка (Република Српска 2001); Избор на конкурс за зборник „Чегарске ватре”, Ниш, 2002. године, избор и Повеља на конкурс за зборник „Гарави сокак” – Инђија, 2002, учешће на међународној поесничкој манифестацији „Врата Заплања” – Заплање, 2002. године.³³¹

Година 2001. за Љиљану Ану Вучковић је година значајних признања. На Шестом међународном конкурс у „Истина о Србији”, који расписује Народна библиотека „Јован Дучић” из Градишке (Република Српска), а у оквиру бањалучког Сајма књига, Вучковићевој је додељена друга награда за песму „Гуњ”. Још значајније признање Љиљане Ане Вучковић је прва награда на Трећем конкурс родољубиве поезије, који је расписала Скупштина општине Барајево и Књижевни клуб Барајево. Поред новчаног дела награде, песникињи Вучковић је уручен златни „печат правитељствујућег совјета серпског”.³³²

ЉИЉАНА АНА ВУЧКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПОРУКА

Сањала сам твој пољубац
И кренла путоказима суза.
Нашла сам те у бокору ружа,
У тихој алеји мога срца.

ПОСЛЕДЊИ ПУТ

Гледах те на крилима ове ноћи.
Поклонила ми те је за тренутак
Једног сна.
Видех дубину твог погледа
У својој души.
Осетих врелину твоје младости,
Последњи пут ти рекох „драги“.
Сунце те однесе на својим зрацима.
Последњи пут те пољубих на расанку

³³¹ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 25.

³³² Љиљана Ана Вучковић, Помак, бр. 21-22, јули – децембар 2001, стр. 36. У том броју је објављена и награђена песма Гуњ.

ПАЛИЋ ДЕВОЈКА

Рашири крила Палић – девојко,
Рашири крила сунцем шарана,
Нека се прелију боје равнице,
Пурпурне боје зрелих макова;
Нека се пролију боје ливада
И месечева срма по њима.
Нека се проспе сафири језера
Да небо лице у њему огледа.

Расплети косе Палић – девојко,
Расплети косе биљем кићене.
Нек замиришу пролећни пропланци.
Зелене шуме, летња обала.
Нек замиришу палићке јесени.

Разгрни недра Палић – девојко
Разгрни недра богато везена
У њима птице звери и људи
На истој стази срећни, весели.
Лепотом твојом сви засењени.

ЧЕКАЈ МЕ

Чекај ме
Кад чујеш звуке наше среће
Бићу део њих.

Чекај ме
Док гледаш нашу звезду
Заблистаћу у њој.

Чекај ме
У својим сновима
Ту ћемо се срести.

ТУТЊИ ВРЕМЕ

Не тражиш ме,
Не зовеш.
Нема врата
На која бих ушла;
Ни прозор
На који покуцала.
Немаш постељу
На коју бих легла
Да ти дам оно
Што за тебе чувам.
Слушај...
Тутњи време!
Не дај да ме скамени!

МИОДРАГ ГОРАНОВИЋ

Др медицине Миодраг Горановић један је од ретких лесковачких лекара, који поред своје хумане медицине, припада и списатељском свету. Рођен је 5. маја 1950. године у Београду. Рано детињство провео је у Војводини (Ратково), а од 1963. године прелази у Лесковац. Ту је завршио основну школу и гимназију, а касније Медицински факултет у Скопљу. После стажа, четири године ради у Дому здравља у Црној Трави, где је последње две године био и директор. Касније прелази у Службу за кућно лечење и медицинску негу у Лесковцу, а од 1989. године ради у Дому здравља у Хигијенско-епидемиолошкој служби, где је, после завршене специјализације из епидемиологије, био и начелник те службе, а скоро три године је и у Поливалентно-патронажној служби.³³³

Он се увек с поштовањем и захвалношћу сећа и говори о својим пријатељима, професору српског језика из Лесковачке гимназије, Бориславу Здравковићу, као и, у то време, главном уреднику Наше речи Милицаву Маринковићу. Они су још тада у њему видели склоност ка писању. Још у гимназији, др Горановић је био један од коаутора књиге песама „Априлски жубори“. Касније је објавио и две књиге прича – „Еее, да ми је..!“ и „Не знам где сам“, а тренутно је пред непосредним изласком из штампе и књига прича под насловом „Повратак из раја“. Такође, у припреми му је и књига од преко стотинак до сада необјављених песама. Да споменемо и то да је он за време служења војног рока у Војној болници у Скопљу био међу првима који је у то време добио највише војничко признање и значку „Примеран војник“. Каже да му је то најдража награда коју је до сада добио. Он је љубитељ искрених и племенитих људи, речи и дела. Хуманиста по професији и души. Иако је по струци специјалиста епидемиолог, он у шали, али изгледа истинито и на свој начин, каже да му је драго „што има своју приватну волонтерску специјализацију из области духовно-моралне хигијене чију „епидемију“ својим радом изазива, шири је и на друге преноси, али коју многи око њега прихватају и шире је. Поред свог редовног посла против болести код људи, он својим текстовима већ дуго година у разним часописима, честим и лепим сусретима и разговорима са људима и својим књигама „лечи људске душе“.

Праднички универзитет у Лесковцу, поводом 90. годишњице Гимназије „Станир Велковић – Зеле“, објавио је 1969. године збирку песама „Априлски жубори“ у којој су заступљени Мирјана Тасић, Ђокица Петковић, Љиљана Јешовић и Миодраг Горановић.“ Горановићева поезија је искана од песимистичких жица, а сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је расточена елегична жеља чији акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, понирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење: “³³⁴

*„Хоћу земљу од пола до полутара
да раскопам својом жељом,
орах у центру да разбијем –
можда је ту.*

У том мисаоном чвору сплеле су се различите асоцијације у чијим мрежама егзистира самоћа, окрутна и тужна, из чијег сивила избија пелинаста резигнација и недефинисани револт, јер у песнику су „кренуле патње низ реку“ и он исповедно вели:

333 Помак, бр. 61/64, јанаур – децембар 2013, стр. 15. Прилог под назнаком „Др мед. Миодраг Горановић“ објављен у рубрици Представљамо чланове Удружења писаца Лесковца, преносимо у целини.

334 Априлски жубору, Раднички универзитет, Лесковац 1969.

*„Дође мој сан,
поклони ми сунце
и заједно са душом га истрже.“*

Но, читав овај кошмар самотних конвулзија, као да проистиче из револта према свету који носи у себи потенцијалну могућност самоуништења. Људски забринут и младалачки ангажован, Горановић исказује своје виђење такве катаклизме, која најадекватније импликује став и страсну припадност концепцији мира и коегзистирања наше најмлађе генерације.

*„И полет ће умрети у себи,
ветар ће се повући,
звезда ће гледати размножавање корова...“*

И зато се хуманистички залаже са искреном наивношћу зрелог детета да „за добро људи жртвује себе“:

*„Хоћу да река не мрзи обале,
снови траг да се утре.“*

Ове прве поетске искре нашег младог песника невосмислено указују да у Горановићу стаса и развија се нова песничка нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.³³⁵

III

НЕ ЗНАМ ГДЕ САМ - Књига која је пред нама „прогутаће”, сигурни смо, из једног даха, свако ко је прочитао и кога интересује опис тема у њој. Др Горановић је то, како каже, „из мог угла, на мој начин, искрено, на време и из душе” – написао. И јесте, видећете. Он је и „двоструки” лекар: поред свог редовног посла против болести код људи, он и својим текстовима дуго година по разним часописима, листовима, честим и лепим сусретима и разговорима са људима, као и темама и текстовима у својим књигама – лечи људске душе! У овој књизи он са поносом тврди и доказује зашто је српски Црногорац, а и црногорски Србин. То су, како каже, његова два образа у једном животном лику где ипак није дволичан, већ вечно поносан на то... Сигурно је да ће многи упамтити његове текстове и теме, а касније опет желети да их прочитају и не заборављају. То је и његов циљ. Ко год да је прочита, видеће да је он у томе успео.³³⁶

IV

ПОРЕКЛО ПОРОДИЦЕ ГОРАНОВИЋ - Ми, Горановићи, свуда где нас и колико има, потичемо од Горана Милића! Још давно, за време Турака, да би се „прикрио” због њихових прогона и злодела, његова породица је почела да се презива – Горановић! Тако је тада морао и хтео, било време и могућност. Од њега и од тада, забележени су сви мушки потомци до дана данашњег. На зиду, у мојој канцеларији, налази се велики пано мог родословног стабла на гранама имена мог родословног стабла са гранама имена мушких потомака.

Често ту пролазе многи моји пријатељи и колеге и са радозналешћу гледају у тај родослов.

(...) Родослов тог стабла неки су гледали и ћутали, вероватно због туге и разочарења што и они сада имају ове „драгуље”!

Од каквих то храбрих, познатих и племенитих људи потичемо, морам и ово забележити. Никада да се не заборави! И – неће!

335 (М)ирослав (М)иловановић, Априлски жубори, Раднички универзитет Лесковац 1969, стр. 47-48. Напомена: У овој збирци, Горановићеве песме носе наслове: *Вековање жеља, Око за око, Осећање кривице, Револт, Скретничар на станици самоће, За добро људи, Непмир, Споменци, Визит карта, Храбри клесачи, Циљ, Чује..., Ја и моја поезија, Смак света.*

336 Југослав Томић, критички осврт; др Миодраг Горановић, Не знам где сам, Лесковац 2006.

Наиме, када је силни Нуман-паша Ћуприлић 1714. године, преко Дуге и Голије са турском војском кренуо у свој крвави поход, војвода Милија је оставио своју кућу и породицу, позвао браћу и братанце да од таквих зулумћара бране своју светињу – цркву на Пресјечи у Бјелицама!

После седам дана и ноћи крваве неравноправне борбе, изнемогле, изгладнеле и ожедне, „јунаци“ су их искасапили. Свих девет Милића, потомци Орловића, положили су тада своје животе за „своје ближње, за вјеру и отечаство“!

(...) Гледајући га, имам утисам као да су тих десет Милића и сада иза њега! У мислима сам са њима и поред њих! Жеља ми је да се овој цркви искрено поклоним, као и Његошевом натпису изнад њеног улаза.

Септембра 2002. године, на скупо поред цркве, били су потомци Милића – Горановићи, Канкараши, Бјелице... Дошли су ту да проћедовско огњиште обиђу. Испред цркве у Бјелицама, сачекао их је парох катунски Обрен Јовановић, који је, између осталог, рекао:

-Ово је древна светиња коју су ваши чували као зеницу ока свог! Девет Милића су знали ако изгубе цркву – изгубили су своју прошлост, своје достојанство, своја осјећања и будућност својих потомака! Никада не заборављајте свој родни камен, своју светињу, не заборавите ко сте и од кога сте!“

Ја то никада нећу и не могу да заборавим!

Никада!

Никада, јер искрено желим да полако пређем стазама Голије и Дуге (петовековне људске касапнице!), да са Савиног извора у Јављену попијем воду, да се са искреним поштовањем поклоним споменику сердара Шћепана и војводе Илије, да прођем кроз чувени и раније крвави Дугин кланац, да се умијем водом са чесме на Пресјечи, да се попнем и са Чакрње на Ноздри раширим руке ка небу, да навирим кроз Јаворову јаму, да обиђери, попнем се и оставим један: свој камен на чудотворну камену гомилу, да са искреним поносом и дивљењем провирим кроз пушкарницу на цркви у Бјелицама, да...

Знам шта ћу!

То ми душа тражи.³³⁷

МИОДРАГ ГОРАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СКРЕТНИЧАР НА СТАНИЦИ САМОЋЕ

Композиције ових минута никако да прођу.
Ниједном још поглед да залепим за последњи вагон.
Знају они –
Без одобрења улазе у станицу,
У пролазу се насмеју црвеном сигналу
Који сам себи скида еполете.

СТУДЕНТСКА ПЕСМА

Цимер,
Ако моја Бранка дође
Реци јој да ћу се вратити касно!
Отишао сам у неке далеке ћутње.
Реци јој: „Срце га нешто боли!“
Боли,
Јер она се у њему настанила,
Неке плаве кике, али нису њене,
Најновији ратови, април,
Неко жуто биље,
Конгреси на којима се стално
Потврђује јединство
И хиљаде страница које никако
У књигу прочитану да саставим.

337 Др Миодраг Горановић, Не знам где сам, друго поглавље, Лесковац 2006, стр. 14-15.

Реци јој да су у мом срцу
Најновији подаци
О порасту трошкова живота,
Мамина реума,
Једна дама у најбољим годинама,
Мали огласи где траже
Познанство „искључиво провода ради“.
Не гледам оне о продаји
Племенитих пудлица,
Замени станова,
Или како оно –
„пензионер само што није умро,
Висок и снажан толико,
Са толиким примањима,
Тражи особу својих снова...“
Томе слично
Неке друге лажи.

Реци јој да су у мом срцу
Неки клинци који крију да пуше
Па им се врти у глави,
Циганин испред самопослуге
Што пиво пије
И мисли да је цео свет његов

Све те ствари и особе волим.
Само времена да ми је
Бар мало више,
Бар за два живота,
**МАКАР У ОНОМ ДРУГОМ
САМО СТАРЦИ БИЛИ!**

Цимер,
Реци ми како да и у јунском року
Свима докажем да их волим!

Ако Бранка дође,
Реци јој...
У ствари, не реци јој ништа!
Можда ме неће разумети.
Ни ја себе!

ЗНАШ ЛИ?

Знаш ли
Кад је миш слону кости поломио,
Кад се ватра водом распламсала,
Кад су рибе пауковом мрежом
Рибаре ловили,
Кад се Сунце смрзнуло од мраза,
Кад су ђаци због владања
Наставнику кеца дали?
Ја не знам!

Знаш ли
Кад крокодил код зубара оде,
Кад се испалјени метак
У пушку поврати,
Кад је бело постануло црно,
Кад се небо себи руга,

Кад свашта од ничека наста
Кад вук овце љубоморно чува?
Ја не знам!

Знаш ли
Где се море у поток улива,
Где се корен попео на гране,
Где пуж при крају трке
Престигне и мрава?
Ја не знам!

Знаш ли
Шта то пастув од кобила тражи,
Вепар код свиња,
Петао код коке,
А ја код оне моје
Не смем да кажем које?
Ја то не знам!

Знаш ли
Шта би били
Слон без сурле,
Жирафа без врата,
Носорог без рога,
Лисица без лукавства,
Скакавац без онаквих ногу,
А комшиница Јелка
Без њеног осмеха?
Ништа!

Знаш ли
Ко то воли да грди
Најеженог јежа,
Ко то воли мирисе од твора?
Нико!

А, знаш ли
Дал' то неко, осим мене,
Љуби моју драгу?
Ја то не знам!
И боље!

НЕМИР

Живот исцури
У босим ногама са трњем
Са раширеним очима пред кором хлеба.
Дође мој сан,
Поклони ми сунце
И заједно са душом га истрже,

Реже разлупане флаше,
Клокоће немир у мени,
Кренуше патње низ реку...

ВИОЛЕТА ГРУЈИЋ

Виолета Грујић (Ниш, 1962) - Виолета (Бакић) Грујић, рођена 30 јуна 1962 године у Нишу. Основну школу започела је у Прокупљу, а завршила у Битољу, као и нижу музичку школу. Свирала је виолину. Средњу усмерену школу – (природно математичког и хуманистичког смера) завршила је у Подгорици 1980. године. Увек је била одличан ђак.

У основној школи бавила се сликарством и била члан рецитаторске секције при ОШ „Гоце Делчев“. Играла је рукомет две године за школску презентацију. У средњој школи „Слободан Шкерковић“ у Подгорици (тадашњи Титоград), наставља да се бави рецитовањем и писањем углавном прича о животу, домовини и судбини. Две године је активно била члан глумачке-рацитаторске секције при Народном позоришти у Подгорици.

Завршила је Технолошки факултет у Лесковцу, одсек биохемијски, смер прехранбени и стекла звање дипл.инг. технолохије исхране. Има признат мастер Технолошког факултета, Универзитета у Нишу за исто занимање. Радила је као технолог у ДП „Полимермер“ и ППТ „Ман“ (приватна фирма) у Лесковцу - (органско-полимермерно инжињерство). Од 1997. до 2002. године.

Од 2004 године почела је да ради у култури. Била је два пута директор „Дома културе Брестовац“ у Брестовцу. Затим је у истој установи радила годину дана као организатор културно-уметничког програма.

Од 2007 године почела је да ради у Центру за економику домаћинства „Даница Вуксановић“, прво као стручни сардник за правилну исхрану, као шеф програмског одсека при Центру, затим стручни сарадник за народно стваралаштво и рукотворине и скоро годину дана је била в.д. директора исте установе.

Организујући многобројне књижевне вечери, музичко-поетске, разне манифестације, изложбе народног стваралаштва и рукотворина, велике продајне базаре рукотворина (где су се окупљали вредни ствараоци из целог региона), многе хуманитарне вечери за децу оболелу од opakих болести, држећи предавања и радионице о народној традицији, заволела је поезију и књижевност и почела после дугих низ година поново да пише. После ликвидације Центра за економику домаћинства, који је радио скоро 59 година, остала је без посла.

Њени текстови говоре о животу уопше, о немилосрдним ратовима, о новој епохи и борби човека да сачува морал и задржи традицију свога народа. Воли родољубиву поезију. По мало као сањар луталица напише и по неку љубавну песму, обично везану за неки истинити догађај, тренутак.

Природа је њена главна инспирација и у многим песмама могу наћи стихови о природи, борба саме природе како да се спаси од човековог уништења. Припрема прву књигу, чији рецензент треба да буде проф. др Драгомир Радовановић.

У периоду док је радила у културним установама учествовала је као рецитатор на многим књижевним и музичко-поетским вечерима, како у истим установама, тако и у домовима културе ван Лесковца, заједно са члановима Књижевног клуба „Глубочица“, „Поезија 016“ и са Удржењем уметника „Лесковачки круг“, чији је и члан. Године 2016. године учествовала је на Песничкој колонији „Песнички вез“ која је одржана у Соко Бањи, где је била једини учесник из Лесковца, а 2017. године, заједно са члановима „Поезија 016“, учествовала је на XXII Песничкој колонији „Јухорско око“ у манастиру Св. Никола у Својнову, код Параћина, где је представљала Центар за економику домаћинства. И сада, када је остала без посла, активно се бави рецитовањем у Удружењу „Лесковачки круг“. У току су припреме за снимање кратко метражног филма „Марсова поезија“ чији је учесник.

РАДИША ГРУЈИЋ

I

Радиша Грујић је рођен 1944. године у Београду, од 1968. је професионални глумац (првак Народног позоришта Лесковцу). Поред више од 130 улога, режирао више представа, написао неколико кабареа и изузетно успелу драму „Све ће се разјасни“, коју су гледаоци видели широм Србије. Грујић је добитник значајних награда међу којима и посебног признања Удружења драмских уметника Србије.

II

СВЕ ЋЕ СЕ РАЗЈАСНИ - Реновирано Народно позориште Лесковац уочи премијере представе „Све ће се разјасни“, рађене по тексту и у режији Радише Грујића, подсетило је на време када се у Лесковцу живело пуним позоришним животом.

Очигледно публика се ужелела позоришта а глумци представа и публике и коначно после готово две године нашли су се у Талијином храму на премијери урнебесне комедије „Све ће се разјасни“, која је и пре деценије и по пунила позоришну дворану.³³⁸

У овој обновљеној, нова је глумачка поставка, комаду је придодат поднаслов да – и треба да се разјасни и понешто што је и изменило само време које нам је донело тајкуне, до пре пар година, нама непознату врсту. Представа „Све ће се разјасни“ је комедија о овдашњим људима који су у непрекидној свађи и расправи, на типичан лесковачки начин, утркујући се ко ће коме доскочити згодном досетком, без класичног заплета и великих претензија. Писац и редитељ Радиша Грујић каже да је било право задовољство радити са глумачим ансамблом и осталом екипом Народног позоришта у коме је и сам, као глумац, провео више од 40 година.

Премијером урнебесне комедије "Све ће се разјасни", ансамбл лесковачког позоришта завршава успешну сезону. Ово је четврта поставка култне комедије, која је сваки пут била најизвођенија представа на репертоару. Ово је прича о лесковачком тајкуну, згодама и незгодама у његовом пословном и приватном животу. Како би другачије до на лесковачком говору. Урнебесна комедија се, после петнаест година вратила на даске лесковачког театра, са њом и Богољуб Митић, глумац шабачког Народног позоришта. „Када ми је пре петнаест година редитељ и сценариста Радиша Грујић рекао да ће ово бити представа са највише смеха и аплауза, нисам веровао“, присећа се Богољуб Митић. „Сада, са ове временске динстанце, верујем и радујем се што је поново, са колегиницом Јасном Радивојевић, играм.“

На почетку каријере одиграла, можда, улогу живота. Поред певачице и баба Кеву. Са радосћу јој се вратила. „Ово је комедија менталитета“, каже Маја Јанковић, глумица Народног позоришта Лесковац. „Људи воле овакве ствари, јер су им смех и добра забава и те како потребни.“

У римејку култне представе, овога пута и гости. Тазбина је помогла да се савлада говор, али и лесковачки менталитет, каже Дејан Тончић, глумац крушевачког Народног позоришта. „За мене је ово позориште право откровење, не само здање које је верујем једно од најлепших у Србији већ и ансамбл који је феноменалан.“ Играло се на сигурну карту. Припремало се са задовољством и вером да ће и овај тренутак дуго пунити сале до последњег места. Бард лесковачког глумишта Радиша Грујић - сада само у улози редитеља: „Овде се ради о томе да свога другара који се много усилио сас паре желе да врате на меру приземности на којој је био пре него што се обогатио. Пуно саплитања, доскочица, али без икакве зле намере.“

Коначно су се вратили кући, на своју сцену. Ова, шеста премијера, крај је једне добре сезоне. „Нико се није бунио што је сезона продужена“, истиче Станислав Грујић, директор лесковачког Народног позоришта. „Напротив, ми сматрамо да је то наша обавеза према публици која нас је у најтежим годинама подржавала. Сада коначно имамо своју сцену, технички добро опремљену салу и ту су сви услови да радимо и лети.“

338 Напомена: Видети сајт Југмедиа, 25. јул 2014. године.

ТАТЈАНА ДАБИЋ

I
Татјана Дабић је рођена 26. новембра 1959. године у Пећи. Основну школу и гимназију завршила је у Ђаковици, а Правни факултет у Приштини. Живи у Лесковцу. Објавила књигу завичајних песама *Како је сунчана она моја долина* (два издања). Уврштена је у најужи одабир најбољих песника у периоду 15. годишњег стваралаштва (1989 – 2003) у Антологији (Удружења Мирослав Мика Антић, Инђија).

II ТАТЈАНА ДАБИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ИМА НАДЕ ЗА НАС

Нису баш све лађе потонуле
Нити све радосто лађа окренуте
Против нас

Још има наде
Кад трака стане
Да се нађемо на циљу,
Сретнемо у миру
Још има наде
Кад трка стане...

Шта у теби љубав буди?
Изабраћу шта срце нуди,
Спојићемо руке,
Узјахаћу свемир,
Победићу немир
За нас

Још има наде
Кад трка стане
Да се нађемо на циљу,
Сретнемо у миру
Још има наде
Кад трка стане...

НЕ ТРАЖИ

Не тражи
Да лавез паса
У даљини –
Не буди сећања
На твоје село
У јесењој тишини.
На одјек бербе грожђа
У првој кривини
Иза дома дремљивог
Твог,
У срцу села
Утонулог.

Не тражи
Да збришем са лица земље
Ликове наше ондашње,
Уснуле
У мрежама романтике
И суптилног заноса,
Згрануте и затечене од збиље
Као од стварности одсечене,
Запретене
У неком свом свету.

Све тражи,
Само немој
То благо, то нежно откриће
Што се нама зби:
О дугама сни –
- како премошћују биће
И причају
Најлепше приче
О љубави чистој.

Само то немој,
Нек' нас увек спаја и оно што раздваја –
- две луталице, пролетеле,
На животној летици
- неуморног пропелера.

Биће ти немогуће
Охладити срце вруће
Од љубави горуће.

ВАРАЛИЦА

Смешиш се ко чаробница
Не силази ти срећа слица
Мислиш да си заводница.
А испод врелог погледа
Да уместо срца имаш само комад леда
-не зна нико

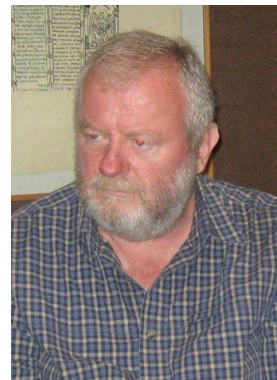
А ја као задњи просјак
Тражим кутак
Као лопов
Свој тренутак
Чекам да оду сви
И дођеш ми...

Све си опчинила
У искреност убедила
Нема шта, права злоћа,
Ништа слађе
Од забрађеног воћа.
Нада сину.
Доћићеш мени на истину

Зато као задњи просјак
Тражим кутак
Као лопов
Свој тренутак
Чекам да оду сви

АЛЕКСАНДАР ДАВИНИЋ

И Александар (Живојина) Давинић рођен је 15. марта 1954. Године у Власотинцу, где је завршио основну, а средњу школу у Лесковцу. При Југословенском институту за новинарство фебруара 1979. Године завршио је Новинарску школу, Вишу економску у Лесковцу, а апсолвирао је на Филозофском факултету (књижевност) у Приштини. Више од 25 година био је дописник Политике експрес из Лесковца, а 8 година дописник Политике из Врања и Лесковца. Давинић је објавио две књиге – „Врањски бисери“ и „Бисери са јужне пруге“ (коју чине текстови-репортаже објављени у Политици).

Александар Аца Давинић, некадашњи светски број један "јахач на плочама"-диск-цокеј (у дужини вођења програма - 200 сати), глумац, певач, рокер, радио водитељ, хумориста, продуцент многих певача и група и новинар, ма где да се налази за себе каже да је Власотинчанин. Овај некада у поп и рок музици стални сарадник Би-би-сија, Радио Луксембурга, Радио Фиренце, Европе веле Саар, Радио Београда, Београда 202, Студија Б, Радио Сарајева, Радио Скопља, Радио Загреба, Радио Љубљане, Радио Сплита, Радио Ниша, Радио Лесковца... је пажњу светске, европске и домаће (СФРЈ) јавности скренуо на себе 1972. године уређујући и водећи веома популарне забавно-музичке емисије и непрестаним (24 и 48 часовним вођењем диско-шоу програма у градској дискотеци. Пре недостижних рекорда које је постављао у вођењу програма Давинић је 1973. године на такмичењу најбољих диск-цокеја ондашње СФРЈ био трећи одмах иза Зорана Модлија и Ивана Балента Тратинчице, а затим се отиснуо у друге воде.³³⁹

Већ дуже време Давинићева књига "Врањски бисери", за коју каже да је издао као новинар гастарабајтер у Врању, је постала најтраженија и најчитанија у граду под Пржаром. Због тога је огромна већина Врањанаца позајмљује да би је прочитала.

Врањанци су као Власотинчани, док књига не почне да се оговара, олајава, напада, рка и плује сви се праве као да никад нису чули за њу. "Врањски бисери" су управо због свега тога добили статус који и заслужују – тренутно су постали најтраженија и најчитанија књига на овим просторима. У предговору и рецензији је јасно речено да се ради о духовитим договорштинама из врањског краја које се препричавају широм света (штампају и објављују на многим светским медијима). На један леп духовит и сатиричан начин показује се сва довитљивост, оштроумност, мудрост и духовитост ових вредних људи. Нема сумње, то је Врање и заслужио. Јер, овакав "репро материјал"- договорштине за Риплија и врцав хумор могу само да имају прави Врањанци. Александар Давинић у "Врањским бисерима" бележи догађаје из даље и блиске прошлости Врања и околине.

И
БИСЕРИ СА ЈУЖНЕ ПРУГЕ - Александар Давинић је ведро биће из Нушићеве галаксије, иако не претендује да буде комедиограф. Он је пре свега врцави вицмејкер, скупљач анегдота и творац каламбура са југа Србије, првенствено у јужњачком жаргону. У Ациним „Врањским и бисерима с јужне пруге“ сједињују се вицеви, анегдоте, гегови и, пре свега, каламбури. Пре него што напише своје ведре, врцаве и китњасте приче, исприча их својим пријатељима и прати њихове реакције – тренутке када наступи смех. Увек је спреман да разгали, насмеје, орасположи... И нема границу. Пушта машти на вољу и на своје и на читаочево задовољство – филује познате и непознате форе и фазоне. Воли да прикупља и духовите аберке (гласине) па их бележи у свој новинарски нотес. Онда их уобличава вицкастим измишљотинама.

339 *Напомена:* Податке из животописа, на молбу аутора студије, уступио је Александар Давинић.

Циљ му је да увуче читаоца у свет ведрине, без намере да увреди и унизи. Уосталом, како неко рече, „Врањски бисери” нису монографија Врања. У овим озбиљним временима смеха и хумора никад доста. Нека се не љуте потомци Зоне и Калче. „Врањски бисери” имају само један циљ – шалу. А Аца је увек у форми за писање кратких и лаких форми. Воли да меша стварност и фикцију, па да то зачини хумором. Рођен је у Власотинцу, али често је у Врању, где неуморно тражи бисере. Аца је, пак, новинар у срцу и души. Био је поуздан и вредан дописник „Политике” из Врања. Красила га је и репортерска ексклузивност. Опчињен је и музиком: средином седамдесетих година прошлог века, када смо били млади и леви (сада смо само леви, зар не?), поносно је носио етикету вансеријског ди-џеја у СФРЈ. Знам Ацу и као гурмана, па ме не чуди што често записује и рецепте јер воли да кека (једе) и не мари за мере (килограме). Аца Давинић да смрша? Којешта. Па, годинама је одвајао од уста да се угоји.

А ко пожели да упозна Александра Давинића, сигурно ће га наћи на путу добронамерне шале и неодољиве ведрине. Задња пошта – јужна пруга: Лесковац – Врање - Власотинце и југ Србије.³⁴⁰

П.С.

Познати лесковачки новинар Александар Аца Давинић, аутор неколико занимљивих књига, на свом сајту *Будите у току* записао је (на „чисто лесковачком“) мудрост који вреди прочитати:

БЕЛА ЛАЂА

Запесничени Зоци седи у „Белу лађу” уз неизбежан „лили” и мудрује:
- Ко на јесен умре, за њега нема зиме!

340 Петар Мићковић, уредник викенд издања Политике, рецензија, Врањски бисери

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ

Јован Димитријевић рођен у Грделици 1961. Бави се музиком, књижевношћу, рачунарима, софтверима... Пише кратке приче у књижевној форми и на тимочко-призренском дијалекту, песме, афоризме, палиндроме... Објављивао радове у неколико зборника и више електронских медија, као и на свом блогу КЛИСУРА БРЕ. У марту 2020. је из штампе изашао наслов, првенац *Ја... само нешто да питам*, збирка прича и афоризама, а јула 2021. и друга збирка прича под насловом *Записано*. Добитник је бројних признања и диплома на разним књижевним дешавањима. Члан је удружења писаца УСУД, Поезија 016 Лесковац и Удружења књижевника града Лесковца.

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПРИЧЕ

ОРАЊЕ ДИЧКОВ

Ја сам имаја шеснаес а она деветнаес године. Ја још несам умеја нос да обришем а она... она је сигурно знала да обрише и нос, и све што је спадало у брисачке работе. Такво је време било, момци су се женили са постаре и зреле девојке, које су одма могле да рађају. Родитељи од девојку и момка се договоре, и девојка буде доведена у кућу момка, а да се пре тој никад несуд видели. Куј те питуваја дал ти се неки свиђа или не, и дал некога волиш. Имаш време пред тебе, па це засвиђаш, це заволиш. А, питујешев људи мојега татка:

- Радивчо, што не жениш овој твоје магаре?

- Какво магаре, бре?

- Пал, Дичка твојега. Видиш колки је издикљаја и стасаја за женидбу.

- Полак... ћу га женим кад га млатне по пупак, има време.

Татка таг несам разумеја које му тој значи, а несам теја ни да га питујем. Знаја сам да је нешто много важно, татко ми беше паметан човек. Тој сам запантија од татка, а од баба Светку речи: „Не бригај се, кад се тури пупак на пупак, све си дође на своје место.“ Ни тој несам разумеја.

Тај дан се бео дигја рано да косим ливаду у Витлиште. У њу је таква трава да се може коси само јутром, док још има роса. После, кад мајско слунце опече, мандај с косу колко оћеш, нема ни травку да покосиш. Али, иако сам пикљав по природу, бија сам жилав. С висину несам марија али, бео си бре, некако т'н'к, сувоњав. Комотно сам моја да се сакријем поза дирек од нашу кућу. Али, ужигала ме пољопривреда, чудо једно.

Смлати ја онуј ливаду, још је долеко било пладне. Дођо дом, мајка направила киселу баницу, ма прсти да изедеш сас њума. Ја, онакој гладан, а и јешан, с очи би гу изеја. А бија сам си млад, јак, здрав, могаја сам да изедем и црепуљу. После ручак, прилего малко да оданем, а умор ме превараја па сам се успаја. У оној спање, сањам како бушим неке рупе па после пропадам у њи. А онеј рупе немају дно! У оној пропадање, ко да чујем неку галаму изодолек. Пол'к, галама се приближује и појачава, та ме пробуди. Онакој сањив ослушкујем, чујем мајкин и татков глас. Одјемпут, врата се отворише на собу. Унутра, улеже мајка, татко и једно непознато девојче.

- Еве, синко Диле, довели смо ти девојку! - рече мајка.

- Ааа!?

- Довели смо ти Јевросију, тој ће ти жена буде. Али, неће се жениш одма. Сас пријатељи смо се договорили да свадбу прајмо следећи месец! - рече отац.

- А до свадбу ће Јевросија спије сас мене! - додаде мајка.

Гледам ја Јевросију, крупна, црвена у лице, на главу шамија боја кајсија, а испод њу, исплетене кике. Малко буцкаста, али убава. На снагу носи белу кошуљку, преко њу, јелек везени. Одмери гу и на доле: вута ишарана сас три боје, зелено, алено и бело, а порубена са црн гајтан. Гледа она у мене, гледам ја у сви и чини мо се да још сањам. Приђе Јевросија да

се с мене поздрави, па пружи руку, а пружи и ја. Е, кад се поздравимо, сватија сам да више не сањам онеј рупе, да се с'н завршија и да је овој с'д стварнос. Тој поподне и несам много обраћаја пажњу на Јевросију.

Сутрадан се диго, па ми чудно што имамо још једнога члана у кућу али, гледам си моју работу. Доручкувамо сви заједно а по доручак, укачи ми татко тријес кила цак на грбину, па отидо да самелем жито у воденицу. Кад се после пладне врну дома, затеко Јевросију пред кућу како пере крпаре у дрвено корито. Таман реко да прилегнем и одморим, кад... она ме викну да ицедимо воду из крпаре. А мило ми беше што ме викну, мора си признам. Увати крпару за један крај а она за други па врти, сучи... Како окренемо по један круг, вода липти из крпаре. Јака, бре! Колко ја вртим у једну страну, толко и она у супротну. А обукла неку белу ланену кошуљку, па подбрала рукави, а горе откопчала дугмићи. Како се суне да увати крпару из корито, оно се забели у њојне груди, беле ко снег. Море, заковаше ми се очи за тој место па не гледам које ми пружа да држим. Некако истрпе и теј муке. Ал кад се у кућу суну да накладе шпорет, синусе њојне ноге испод вуту... беле... ко слунце да ме огреја. Оно, видеја сам ја многе ноге. Видеја сам таткове ноге, дедине исто, овеј моје кукаље гледам сваки дан, али онакве ноге још несам. Узигра нешто у мене, устресо се ко сливу кад тресем. Мислим се, ја овој више не могу да истрпим, ћу љоснем. Увече, питујем мајку да спијем с Јевроску, мајка не дава док свадба не буде. Тео се посвађам с мајку. Намрзе гу, не могу да гу гледам. А Јевроску гледам, видим гу и кад зажмијем. Много ми се спије с њу, без њу не могу да заспим. Поче се сушим ко исечен вилдан. Такој сам се мучија све до свадбу.

Да не би мислија на њу, ја ујутро штукнем негде, работим по њиве или лојзе, идем у шибак, врнем се дома тек пред вече. Мучија сам туј муку скоро месец дна, док не беше свадба. Веселе је трајало целу ноћ до сабајле. Онакој капносали од умор, легја је куј је куде стигја. Ја сам се успаја уз остал, куј ти свет да мислим на Јевросију. Али, прође и тај алос и таланта, и такој, дође дан да легнемо заједно, Јевроска и ја. Мајка ни наместила нову постељу и нове черге миришљаве на нафталин, па рече:

- Синко, од вечерас ће спијете заједно ти и Јевросија.

Леле, кад ми тој рече, преко мешинку ме нешто амитом пресече. Све до тај дан сам једва чекаја да легнем с њум а с'г... Нумем се снађем ништа, све ми се измешало, не знам кво на мајку да рекнем. Види она да сам се ја унезверија па ме окуражи:

- Ајде, ајде... Кад можеш да ореш с онолки плуг, ће искараш и овуј бразду нађаске.

Кво ћу, што ћу јадан, мора на све да пристањујем, мож се мајка предомисли. Како се приближује вече а ја све више трним, ал трпим. Поче пада први мрак, мајка упали лампу та повечерамо. Ја једва прогута неколко залка лебац. Не иде, ја га гутам, оно се врћа. Узнем та пивнем од воду, а мајка ме питује, што малко једем. Ја вуј казујем како сам за ручак прејеја гра. Татко ме брани па вика:

- Не га дирај, мори, дете си има муку.

А гледам Јевросију, само глића залци и муси се. Ласно је њој да се муси, она неће ни да оре, ни да копа... Плугови, матике, ашови... све је тој у моје руке. Бразду мора да искарам!

После вечеру, улегомо у нашу собу а она ми рече да искочим, да се спреми за спијење. Искочи из собу, ал стојим на врата и чекам, ослушкујем. Нема неко време кад, из собу чу глас:

- Улегни си, Диле!

На мене мило, ћу полетим. Кад улего, затеко гу већ се беше мунула у черге. Поче се сорукујем, прво кошуљу, па панталоне... Увати се за панталоне па погеда у њу. Видим да ме гледа, па вуј реко да се окрене натам. Чим се окрену, ја стрго панталоне све гледајећи накуд кревет. Остадо у гаће. Ко да ме је гледала.

- Скини и гаће, немој да забравиш тој - рече ми!

- Леле Јевроске, срамота ме...

- Неје срамота, тој је природно. Скинеш ги такој ласно, ко кад скиђаш сено од таван за Булку и Шаруљу. И, иди, плакни се у лавор малко - рече ми.

- Што да се плакнем и кво да плакнем, јучер сам се бањаја.

- Такав је ред да се плакнеш.

Аха, сети се ја, несам глуп. Она све припремила, донела и лавор с воду. Ја чучну та се зами како личи и приличи. Такав је ред. По тој, дуну у лампу та гу угаси. Полак, лего и ја у кревет. Лего и не мрдам ич. Ма, не дишем. Јевросија легла до зид, ја на ивицу кревет. Вика она:

- Диле, легни си по блиско до мене, ће испаднеш из кревет.

- Еј, навикја сам такој да си спијем на крај од кревет.

- Море, приђи по накуд мене да ме слободиш, малко ме стра у овуј помрчину.

Видим ја да неам куде него се приближи накуд њум. У тај ма, ноге ни се додирнуше! Леле, брале... оне меке, па топле, па... ма нумем да опишем. Ћутимо. Осећам, поче да горим изнутра. Али, и њојна нога се упали. Ја мрдну с руку, кобајагим, да се почешам по моју ногу, а пипну и њојну. И, таман да си врнем руку, кад она рече:

- Ај бар почешај и моју ногу, баш туј ме засврбе куде ме дирну.

Ја сабра све што сам имаја од храброс па гу малко почеша на тој место. Кад, она рече:

- Е, с'г малко по нагоре... још малко по горе... е туј! Ох-ох, баш туј.

Али... кад и она мене пипну за ногу... леле... само осети како ме нешто млатну по пупак! Е тад ми је све било јасно што викаше татко. У онај мрак, на мене се још више смрачи!

- Ајде, дођи врз мене - рече она, а ја... изгуби се, не могу се поврнем. Које ћу, јадан, што се мора, мора се, ал одуговлачим па викам:

- Како, врз тебе, не ли ћу те упишорим? - реко а помисли се: куде ћу гу упишорим с моји шесет кила, и тој кад обучем мој гуњ. Море, реко, дај се качим ја врз њу, иначе, пишорење ће буде ако се она укачи врз мене! Полак, ко кад се качим са слубу на таван, поче пребацујем ногу преко њу. Некако се намести изнад њу али, и она се намешћа. Кад се малко спушти, снаге ни се додирнуше... она гола! Гола, па врућа, па мека, па миришљава... У главу ми зазунча, нека ватра ме предузела... Ма, на све сам забравија али, једно ми је било у памет: да турим „пупак на пупак“! И беше си такој... таман наместимо пупци, оној си само дође на своје место. А кад се и тој намести како ваља... лелке мајке! Ко да ми се понови онај сан с'с бушење рупу, и оној пропадање... пропадање у рупу без дно! Презноји се ал, искара и туј бразду! И издрља!

ТЕРАПИЈА

- Тури га у петлижан и такој држи цел ноћ, ујутро ће ти буде боље! Ете, такој је гласија народни лек за претуцотину. А како је све било од почетак, с'г ћу ви испричам.

Узо да поправам врата на кочину дек ни се свиња беше разбуцала. Све баскије беше изела и отковала па ви с'г видите каква гу тој сила тера на бес. Шћу? Вика комшију та гу одвезе сас трактор у доњу малу куде вепра да си вади очи, а ја остадо дом да попрајм расковано. Ама, само што заману први ексер на начукам, тесла промаши ексер, ал' погоди мој прс. Срећа што свиња неје била у кочину, колко сам викаја, неки су могли свашта да помислу. Прс ми одма умодре и отече а свитке ми пред очи заиграше. Дотрча у кућу, кво ћу... вати се у бездер! Сети се што баба Васиљка лечи с народни лекови те, ај куде њума. Она ми преписа онуј терапију од почетак причу.

Цел ноћ очи несам склопија од болеж, а водија сам рачун да ми прс не испадне из петлижан. Тек пред јутро ме сан малко превараја та сам дремнуја. Кад се пробуди, извади прс да видим резултат. Леле, брале... он све побелеја, не могу га познајим да је мој. Брзо отрча куде баба Васиљку на контролу. Кад га она погледа, убакну се па рече:

- Лелеее, киселина ти кожу нагризла, него саг ће дома да насецкаш црни лук на ситно и да сас марамче завржеш на прс, да ти сврне кожу и нокат.

Такој и уработи. Све до увече сам користија туј терапију а кад скину марамче, прс почеја да зелени. Трк па куде одабранога лекара, а она рече да испирам прс сас чај од жалфију, камилицу, нану, раставић и још неколко наброји, од болеж ги несам сви запамтија.

У следећа два дана, ни сам не знам куде сам све прс носија на преглед, и какве ти облоге несам тураја. Важно, прс почеја да црни са све нокат. Ексер остаде неначуван, ал важно да је вепар смирија свињу да ми не сруши кочину. Она легнула и задовољно грокће, ел си је добила своју терапију и не смића вуј што је кочина раскована. А ја... Ја сам мој прс свуде муваја и ништа боље нема, само још једну терапију несам испробаја, ал колко видим, на нокат више не могу да рачунам.

Њекња искочи у кафанче и само што седо да попијем кафенце, кад натрчаше неки цабалебароши, те ме спопеше да давам пијење:

- Аааа, ништа не збориш, ће имаш принову.

- Ајде да даваш пијење.

- Да частиш, да ти иде напредика.

- У здравље тринаес да опраси!

- Абе, људи, не ме зебавајте! - реко им. - Нокат само што ми не отпадне, а од болеж што сам извукја, да ви не оратим. Ћу давам пијење само ме зајебите, не ме апите!

Одма сам се покајаја што им па тој каза!

- Претуцаја си прс? Па, што не иде куде баба Васиљку, она би ти тој зачас излечила?

- Еее, да си знаја, само да си га гурнуја у петлижан...

МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ

I

Милан С. Димитријевић је рођен 24. августа 1947. године у Лесковцу. Дипломирао је на Природно-математичком факултету у Београду, одсек астрономија, 1972. године, одсек физика 1973. године. Магистрирао је 1976, а докторирао 1978. године.

Објављивао је песме у заједничким збиркама, Нашој речи, Студенту, Књижевној речи, Фронту, Песмопису, Спектру, Нашем стварању и другима листовима и часописима.

Објавио, између осталог, збирке: „Песме” и „Космички цвет” (Просвета, Београд 2003).

Милан Димитријевић објавио је 45 научних радова од међународног значаја, а 84 научна рада у националним часописима.

Написао је шест уџбеника из астрономије (за ученике гимназије).

Члан је Академије Нелинеарних наука, Москва, Друштва астронома „Руђер Бошковић” (председник), Друштва астронома Србије, Међународне астрономске уније, Европског астрономског друштва, Евро-азијског астрономског друштва, Москва. Добио велики број награда и признања.³⁴¹

II

КОСМИЧКИ ЦВЕТ - Нови увид у књижевност остварен је недавно избором из богатог и разноврсног песништа о космосу, књигом „Космички цвет” Милана С. Димитријевића, астронома, физичара и песника. Нова и неочекивана светлост бачена је у неизмерну дубину поетског стваралаштва на ову тему.³⁴²

Мистериозна драж тајновитих простора универзума оставља у стиховима хировит одблесак. У излетима у астралне даљине песници проналазе унутрашње делотворне резонанције и неисцрпне проломе побуда за раскошну каледоскопију доживљавања. У том рефлексивном осмишљавању предмета једнако им је стало до тога да слику света уроне у интелгибилно поимање, као и да је изражајно украсе и живо обоје. Овде су ствари симболи вечности који нас окружују. Све њих, спознаје да се много лирски заноси урушавају, наводе да потраже упориште између сна и јаве, у прозирној апстрактности астралних простора васионе. Дух под притиском мучне напетости елементарним заносом несвесно тежи за лепотом, према тајнама несаопштивног Апостолута. Они на крилима своје имагинације одлазе у звездане просторе и живе у блиском духовном додиру са космосом. Можемо се дивити различитим видовима искуствене стварности, динамици модерног живота, функционалности технчке цивилизације, али астронаутика неће застрти нашу визију о лепоти космоса.

Избор песама за ову Антологију би се могао назвати личним и тематским, или речимо скупом стотинак најлепших песама о космосу по избору састављача. Изостављањем речи Антологија, за коју се мисли да тако много значи и безгранично обавезује, ништа се заиста

³⁴¹ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 26. *Напомена:* Милан Димитријевић је завршио физику и астрофизику у Београду. Доктор је физичких наука. Пише поезију. Био је министар науке, технологије и развоја СР Југославије 1993. и 1994, директор Астрономске опсерваторије у Београду од од 1994. до 2002. године, уредник *Srbian Astronomical Journal* од 1987. до 2002. Један је од најзаслужнијих чланова Астрономског друштва „Руђер Бошковић“ на чијем је челу био од 1982. до 2004. Главни и одговорни уредник астрономског часописа „Васиона“, органа овог Друштва, је био од 1985. до 2004. године. Организатор је бројних међународних и домаћих астрономских скупова. Бави се астрономском спектроскопијом, посебно утицајем судара атома и јона са наелектрисаним честицама на спектре звезданих атмосфера и лабораторијске плазме (Штарково ширење), као и историјом и филозофијом астрономије. Улази у ред наших најплоднијих и најцитиранијих научника и највећих популаризатора астрономије.

³⁴² Дејан Ђорђевић, приказ књиге Милана С. Димитријевића *Космички цвет*, (Просвета, Београд 2003) *Васиона*, III, 2004, стр. 3

не би променило. Књига је састављена са намером и планом који је довољно очигледан. Ниједна антологија није песнички законик, па ни ова не жели да то буде.

„Бирао сам оне које у мени поетски најдубље одзвањају, у уверењу да ће многи од ових стихова на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармоније одјекнути и у другима – каже Димитријевић у Предговору збирке „Космички цвет”.

И самом аутору ове врло захвалне књиге било је немогуће да уврсти све песнике који су писали на ту тему. Не заборавимо да је Димитријевић пре свега астроном и он се тако и овде понаша. Својим телескопом пажљиво посматра и бележи у овој књизи једну по једну звезду са неба књижевног.

На крају да књижевно разумним чињеницама оправдамо аутора да је овде у питању властитост антологијског избора и ауторска посебност таквог чина, што је неспорно и оправдава његов приватно-лични увид у ову врсту поезије. Према томе, неспорно је да овај избор може да излучи неке уметнички достојанствене резултате, чији се домети могу вредновати без неких умањених књижевних критеријума.³⁴³

За скоро четири деценије научног, књижевно-поетског, монографског, историографског, уредничког, публицистичког и предавачког рада, Милан С. Димитројевић је објавио више од двадесетак књига, укључујући ту и иновирани издања превода његових уџбеника. Уз то, научна библиографија овог аутора бројала је 2003. године нешто мање од 700 јединица. У међународним часописима публиковано му је, према овој библиографији, 169 научних радова, уз два прилога монографског карактера, у коауторству са проф. др Николом Коњевићем. Од тог укупног броја 85 радова му је штампано у најеминентнијим европским и америчким астрономским часописима. Уз то, дао је драгоцен допринос организовању научно-стручних скупова и конференција међународног значаја.³⁴⁴

Димитријевић је свестран и полифон стваралашки ум, који мисаоно и духовно унапређује обухватан рад на аналитичко-хронолошком разматрању и проучавању развојних токова историје, српске и шире јужнословенске астрономије, на савремен начин, уз сагледавање појединих фаза у динамичној процесуалности. У новије време, након личних-поетских прилога и студија, организовано и у знатној мери систематизовано, покреће и успоставља вишезначне везе између астрономских, астропесничких, ликовних, ужепоетичних и симболичних појава у уметности и естетско-визуелним аспектима српског средњовековног новчарства. Јединственом антологијом поезије *Космички цвет* вредно је обогатио издавачка настојања ове врсте у нашој литератури, а припремио је и једну сличну, селективну, антологију бугарске поезије.

Уметност песничког стварања је за Димитријевића, као и за школу и радионицу академика Миодрага Павловића, из које је изашао, суптилна и деликатна, и у знатној мери се издаваја од осталих креативних прегнућа, па ипак није апсолутно и у свему аутономна. То је непрестано сучељавање унутрашње духовности са спољним светом материјалности, борба против сила нереда којима треба овладати и успоставити изврстан склад, сличан хармонији небеских сфера. У сложеном процесу самоовладавања текао је његов развој од разних дечачких песама, преко првих објављених стихова у књижевним публикацијама до збирке *Песме* (2003). Бити песник за њега је значило истовремено бити сличан и близак другим људима, али се разликовати од њих снажном креативном свешћу и могућностима непрекидног самоодрастања, на путу до финализације поетских остварења; и то у дијалектичком сукобу са собом, природом, космичким сферама, које се духовно освајају, са великом муком и непрекидним делатним прегнућима. За њега, као и за Миодрага Павловића, и оца, Сергија Димитријевића, поезија, литература и уметност су у сталној вези са богатим и сензибилним животом и вишесмерно напрегнутом односу са њим.³⁴⁵

343 Дејан Ђорђевић, исто, стр. 3.

344 Никола Цветковић, Милан С. Димитријевић – научник светског гласа и имена, Наше стварање 1-2, 2002. године, стр. 83-84.

345 Никола Цветковић, Милан С. Димитријевић – научник светског гласа, Наше стварање, 3-4, 2012, стр. 362. *Напомена*: У фусноти стоји: Миодраг Павловић, поетика модерног, Графос, Београд, 1978, стр. 28. *Друга напомена*: Овај опширан приказ рада Милана С. Димитријевића (у два наставка) пролог је из књиге Николе Цветковића „Астроном, песник и друмовник“ (Животопис и библиографија).

III

ПЕСМЕ - Када би стварност непосредно погађала наша чула и нашу свест, када бисмо могли да успоставимо непосредну везу са стварима и сами са собом, верујем да би уметност била непотребна или, тачније, да бисмо сви били уметници, јер тада би наша душа увек треперила у складу са природом. Покушај да успоставимо ту везу дао је резултате у „поетском случају” господина Милана С. Димитријевића, збирком „Песме”.³⁴⁶

Димитријевић је разумео намеру многих својих претходника и начинио поетски подухват поступком замене појмова: тамо где је било срце стајаће сунце” (В. Миљковић: Поезију ће сви писати).

(...) Он оправдава самим песничким чином своја стремљења ка даљинама и астралном; тамо где престаје наука, почиње поезија: „*Кренуо је/ Опијен свежином просветалих извора/ По бесконачности звезданих простора/ Тамо, где се завршава дуга.*” Простори за којима трага песник стваралачки су у перцепцији, слике имагинације. Међутим, песник је понекад у срцу самих сребних простора а понекад, чешће, далеко од њих, опсесивне трагалашке журке да им се приближи, да утоне у њих. Сталан је тај зов. Песник штити своје послове од деструкције времена. Он успоставља специфичан однос према времену. Он се снагом својих сећања благо супродставља времену као сили растакања: „*Тражио сам мир у безмирју/ Али је време ишло испред/ Морао сам да читам трагове.*” Простори су бесконачни, а време је ипак мерљиво и то трептајима звезда поручује аутор. У „бескрајном плавом кругу”, налазимо и звезду поезије Милана Димитријевића и то као „поетску персону”. Песник њоме сагледава несагледиво, мери немерљиво, види невидљиво. Успоставља равнотежу времена и простора. Суштина њене лепоте невидљива је и зато поета непрестано цезне и пати. Али ништа није коначно, па ни човекова патња. Поред простора среће, постоји женски лик који вида време у поезији Милана С. Димитријевића. Тај лик је легитимитет и енергија самом стваралачком чину. Није обичан, он је светао и, наравно, поетски снажан. Он милује, очарава, зауставља време, благосиља и васкрсава. Таквих примера је на претек у нашој и светској поезији (Дантеова Беатрича, Петраркина Лаура, Ленка Дунђерски Лазе Костића).

Димитријевић снагом идеалности долази у додир са стварношћу, али је свестан тога да песма није живот, да је паралелна животу. Она се догађа. Није заслепљена реалношћу нити истином, она слути и једно и друго, и само на тај начин испуњава мисију. Свака песма је окружена космичком тишином.

(...) Само онај који уме на прави начин да доживи поезију Милана С. Димитријевића, може оваплотити своју слику Космоса и Човека.

МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

УЛИЦА

Зашто си се развукла водоравно
Нацртана сивилом мождане коре,
Кривудаш, но течешкао вода равно,
А све што носиш, водоскоком горе.

Кости под тобом гризу корење времена,
Смета им звекет костију над њима.
У зимским ноћима од од досаде, ветром
Заурлају месец скупа са псима.

У пролећну зору кроз росу на паучини
Могу се видети румена испарења
Крви са твојих плочника што на пучини
Неостварених хтења
Чине се, једра црвена
Што тера на ветром бола
Не дочекавши сунце
Удаљују се... за звездама...

³⁴⁶ Дејан Ђорђевић, Поетске димензије Милана С. Димитријевића, приказ објављен у више листова и часописа и недељнику Наша реч, Лесковац 2006.

Киша времена шкروпи ситно растиње патње
Што тихо трули камену међу пукотинама
И своје цветове нуди странцу до себе
Који их корачајући, окупан мислима
Згази...

НА РАЗВАЛИНАМА ГРАДА

Каменили су ме мермером са бреговља
Давне реке су ме китиле муљевитим облацима
Мртво семе са млинских каменова
Јалова земља са међаша граничника
Урасли у псовку.
Где су моје клисуре деспоте?
Где су сишли моји народи?
Разраслог у криво надахнуће
Брда ме псују одјецима
Развлаче ме мрави и потоци
Чак ме и моје камење напушта
Раздрагано протоком времена.
Рђа појела оклопнике
Ненашле погодбени начин постојања
У очним дупљама ситан звер нашао лог
Изгорео мирис паљевине.
Где су смерни мирјани деспоте
Што пола неба озеленише
Да вичу на моје гавранове
Где ваздух, кипући вечерњим звонима
У страху од нечастивог да налеће на крошње
Где је истинолики старац да сазива
На одбрану града.

НА РУШЕВИНАМА ГРАДА

На рушевинама необичног облика
Тражио сам намере градитеља
Али они су отишли у журби
А крв сок Сунца и земље
Преточила се у биље
Земља није хтела да дели са мном
Тајне мртвих
Камене плоче су добро чувале
Одаје довршеног трајања
Али њихова недовршена истина
Пробијала је пределе времена
Дрхтала је на врховима прстију
Као звездана пена на биљу

Незадовољан тумачењима
Кренуо сам да нађем наличје ветра
У жубору простора да осмислим
Склониште у себи ненађено
Да растегнем растезање тренутка
У левкастом гротлу времена
Добри људи су ме одвраћали
Натурали ми своје истине
Али брегови су разбијали звук песме
А море средоземно је тако мало у луци
Зараслој у бродовље
Истина је умирала и будила се

НАТАША ДИМИТРИЈЕВИЋ

И Наташа Димитријевић рођена је 16. марта 1979. године у Лесковцу, где је завршила осмогодишње и гимназијско образовање.

Дипломирала је на Економском факултету у Нишу 2004. године. На истом факултету 2010. године одбранила је магистарску тезу под називом „Значај друштвене одговорности предузећа у савременим условима пословања“.

Докторат економских наука стекла је одбраном докторске дисертације 2016. године на тему „Пословна етика, друштвена одговорност и конкурентска предност предузећа“, на Факултету за финансије, банкарство и ревизију, Универзитета Браћа Карић у Београду.

Др Наташа Димитријевић тренутно је шеф рачуноводства у Прекршајном суду у Лесковцу. Од 2005. године ради у ОШ „Коста Стаменковић“ у Лесковцу на рачуноводственим пословима. Након тога, запошљава се 2006. године у средњој Трговинско-туристичкој школи у Лесковцу, где обавља послове професора економске групе предмета. Од 2008. године ради у Регионалном гаранцијском фонду за јужну Србију где обавља функцију в.д. директора. Од 2009. године обавља послове сарадника директора за економска питања у Агенцији за локално економски развој у Лесковцу.

Похађала је 2010. Универзитет социјалдемократије (УНИСД), у организацији Центара за студије социјалне демократије и Фондације Фридрих Еберт Стифтунг. Током 2012. године учествовала је у образовном програму „Управљање пројектним циклусом у пројектима финансираним од стране ЕУ“, Београдске отворене школе. Теме са ових студија су уско повезане са етиком и друштвено одговорним пословањем.

Ангажована је у оквиру УСАИД пројекта за реформу судства као члан радне групе за Приступ суду. У оквиру овог пројекта учествовала је на студијском путовању у Америци на тему управљања судском администрацијом. Такође, учесница је студијског путовања у Брижу (Белгији) у оквиру пројекта Спеак Еуропеан – Канцеларије за европске интеграције, при чему је три недеље похађала наставу о Европској Унији на Европском Колецу. Наташа Димитријевић удата је и мајка двоје деце.

Др Наташа Димитријевић изузетно добро пише приче и афоризме и објављује их у бројним листовима и часописима.

II

Коста је највише волео да суботом, рано ујутру, испија кафу у центру града. Чаробност таквог тренутка уобличавало је рано пролећно сунце. Бојажљива светлост зрака некако је обећавала сунчан, ведар дан. Један од оних, у коме (ако будете активирали своја занемарена чула), осетите мирис пркосног, раног цвећа што се уплете и скрива испод прамена косе. Иако је волео да се поиграва бојама како би разбио монотонију сиве коју је прилично волео, овог пута није марио за њему својствен стил одевања. Волео је понекад себе да изненади *casual* гардеробом и немарношћу. На спортске бермуде, навукао је сиви дебљи дукс, ставивши капуљачу на неукротиву косу. Фризуру је обично намештао пред сам излазак из куће, помоћу својих десет прстију, поигравајући се густим, тамним локнама.

Загазио је у своје омиљене патике, зграбио кључеве од куће и лаганим ходом кренуо. Решен да нешто промени у свом животу. И како је до сада увек мењао неке баналне, тривијалне ствари који нису дале резултат какав је очекивао, знао је шта му је чинити. Оно најтеже. Оно о чему дуго размишља и што никад на крају не спроведе у дело.

Оставиће Ему. Његову девојку. Заправо такозвану девојку. Ону чије име више не жели ни да чује, о којој више не жели да прича. Вешто је мењао тему сваки пут кад би га о њој нешто питали. Умео је тако лако речима. Сваког би заварао осмехом враголастог детета. Све око себе. Само није умео себе да превари.

Људи би га питали како је Ема, где је, шта ради. Зашто их не видјају заједно. А он је знао сва питања унапред. И ко ће и када да их постави. Једино није знао одговоре. Ниједан од њих. Јер ње одавно нема да се јави. Само је заћутала. Без речи и објашњења. Онако како је

највише мрзео. Туп и тврдоглави потез повлачења. Знала је одлично његове слабе тачке, знала је како да га повреди. Али овог пута, чукао је и он. И, како се чини, из дана у дан у том се ћутању изгубио. Весело је блебетао са пријатељима, смејао се срцем њиховим шалама, ширио ведрину, хранио свет крупним насмејаним очима. О свему је причао, само је о њој ћутао.

Пријатељи су престали да је помињу. Добро су знали да се иза тамних, крупних очију крије бол. Туга. И као и сви мушкарци, ћутали су са њим о тој теми. Дајући му на тај начин солидарну пријатељску подршку. Да издржи. Јер, једном ће већ проћи.

А пролазило није.

У кафићу није било гужве. Јутра су углавном празна. Испуњена неком притајеном слободом. Чекао је своју прву јутарњу кафу, омамљен мирисом кофеина и млека. Музика је загревала успавани дух. Живот је леп – помисли. Љубав је прецењена. Лепо се живи и без ње. Положи телефон на сто, посматрајући га нетремице. Као да се у њему налазило неко тајно оружје. Нека пречица за његов спас. За олакшање душе. Окончање немира.

Испи први гутљај кафе и узне телефон. Ње није било у именику. Толико пута је уписаивао и брисао њено име, баш као из свог живота. А увек се враћала. И сваки пут је требало да буде последњи.

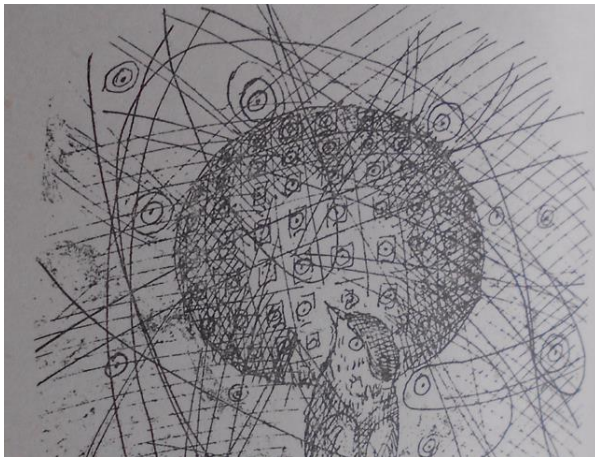
Овај ће бити – помисли.

Тхе енд. Написа без имало труда да звучи оригинално. Нема више воље ни за то. Нека јој други пишу китњасте речи. Он је своје истрошио. Стегнутог срца, какво уме да буде када је човек решен да буде јак и одлучан, посла јој поруку. Одгурну телефон брзим покретом од себе. Као да се уплашио да се не појави. Јер не би имао храбрости да овако нешто на глас пред Емом изговори.

Телефон зазуја. Њему се срце убрза, дланови презнојише. Ема никад није одмах одговарала. Још једна ствар која га је излудјивала. Није хтео одмах да прочита поруку, није још увек ни знао да ли је од ње. Завали се у столицу и пусти мисли да се разведу на час. Пусту их да се са музиком уплету не би ли се ослободиле накупљеног терета. Зажмури. Па опет нагло отвори очи. Узне телефон видевши да је поруку послала баш она. Ема. И обузда онај први налет жеље да што пре прочита. Јави се у њему трунка наде да је овај пут нешто другачије. Да ће све бити у реду. Зурио је у њено име у телефону, а онда палцем олако обриса поруку не прочитавши је.

Нема наставка Ема, тихо рече. Не овај пут. И поново се завали у столицу, сада већ уз дубоки уздах. Прекрсти руке на грудима уз благи, пркосни осмех. У глави му је одзвањало „*Гаме овер*“.

Игра је завршена.

САВА ДИМИТРИЈЕВИЋ

У свечаном четвороброју *Нашег стварања* 4/2003, у одредници „Белешке о ауторима”, уз име Саве Димитријевића стоји: Сава Димитријевић, књижевник. Рођен 1938. у Лесковцу. Књиге прозе: *Свеће у снегу*, *Баче поголеме од сокаци*, *Камењ на памет* и *Подсисарчани*. ТВ драме: *Господин Клео* и *Мој ујак чудо од детета*; позоришна драма: *Вреглаши* и драмски текст у рукопису: *Ће се жени Мика Дуз*. Живи у Лесковцу. И он, Сава Димитријевић, мој колега, дугогодишњи новинар Радио Лесковца, сматра да ова одредница довољно казују о њему! Да му поверујемо. Уз широки осмех, и неку врсту само њему разумљиве журбе, на моје питање о његовом животу и раду, каже: „*О томе све најбоље зна Тома!*”³⁴⁷

Лако ме је убедио, јер знамо да је – тако! У том, дакле, свечаном броју (насловна страна је видно обележена крупним бројевима 1953-2003) Сава Димитријевић се нашао у добром друштву најбољих лесковачких, али и познатијих српских писаца чији су се радови ранијих година нашли у *Нашем стварању*, па су се, по избору главног и одговорног уредника Димитрија Тасића, били део новог одабира. Свечани број *Нашег стварања* – поводом пола века излагања - штампан је на више од 270 страна, а „*Изабране странице*”, односно прилози из ранијих бројевима, заузели су – 121 страну! Димитријевићу је неколико година био – директор Радио Лесковца, где је радио као новинар од оснивања, уредник Дневника и главни и одговорни уредник.

Сва Димитријевић рођен је 1938. године у Лесковцу. Професионални век провео је као новинар у листу *Наша реч*, Радио Пули и Радио Лесковцу. Аутор је бројних репортажа, а неколико серија и драма емитовано је на београдском и загребачком радију и ТВ. Приче су му објављиване у *Нашој речи*, *Политици*, *Освету*, *Нашем стварању*, *Истарском мозаику*... Неке приче и драме преведене су на италијански јези и изведене на Радио Копру.

Објавио је трилогију *Људи и сокаци старог Лесковца: Свеће у снегу* (1990), *Баче поголеме од сокаци* (1994) и *Подсисарчани* (1998). О старом Лесковцу такође говори дело *Бубњара из Славујев биоскоп* (2012), *Лесковачки дрвени трамвај* (2017), *Мурца мала и Мука и мерак* (2018). Године 1994. објавио је *Камењ за памет: дан када је страдао Лесковац*“ (о бомбардовању Лесковца 6. септембра 1944). Осим овог романа, једина књига коју није написао на дијалекту је *Кућа доктора Данила* (о злочинима ОЗНЕ и партизана над Лесковчанима по ослобађању Лесковац, 2002. Живи и пише у Лесковцу.

II

ЛЕСКОВАЧКИ ФЕЛИНИ - Литерарна појава Саве Димитријевића, половином педесетих година, у листу „Наша реч”, и у тек покренутом часопису „Наше стварање”(1953) значила је литерарно суочење са једним даровитим учеником лесковачке Гимназије³⁴⁸.

Поред првих песама у листу „Наша реч”, часопис „Наше стварање” 1957. године, из броја у број, објавио је три приче Саве Димитријевића: „*Дводинарка*”, „*Наш пољар*” и „*Црвено и плаво небо*”. Од те 1957. године, до данас, Сава Димитријевић исписује свој не мали стваралачки опус писца хроничара, публицисте, репортера, драматичара.

За све оне који су слушали бројне радио репортаже, репортерске записе, незаборавну серију „*Породица Недељковић*”, читали Савине приче, гледали позоришну представу на његов текст „*Вреглаши*” на сцени Народног позоришта Лесковац – ваља рећи: да је Сава аутор више радио драма (емитованих преко Радио Београда, Радио Загреб, Радио Пуле, Радио Лесковца; да му је Телевизија Загреб емитовала два драмска текста: „*Мој ујак чудо од*

347 Сава Димитријевић мисли на Томислава Н. Цветковића, који је о њему доста писао и, за разлику од већине лесковачких писаца, који су крајње немарни, води педантну евиденцију, има богату документацију и библиотеку.
348 Томислав Н. Цветковић, Сава Димитријевић – лесковачки Фелини, Помак, бр. 21/22, јули 2001, стр. 20.

детета'' и „Госпдин Клеон'', да је новинар испрва „Наше речи'', па Радио Пуле, а сада Радио Лесковца, да је више прича објавио у „Нашој речи'', „Нашем стварању'', „Политици'', „Освиту'' и „Помаку''.

Године 1990. у новопокренутој едицији „Наше речи'' – Документарна проза, књига I, објављена је књига „Свеће у снегу'' – људи и сокаци старог Лесковца, књига коју сам препоручио издавачима надахнуто:

„...Ово је књига медаљон – у правом, и преносном смислу; чуваће се истрајно, а читаће се страсно. Ово је књига сановник – толико је у њој нежних, дирљивих, лирских, изаплотних, ноћобдијских снатрења, чежњи и надања... Овакву књигу могао је да испише само песник, сањар и снхватаица... Ово је књига која се пише једном, а листа увек при помену Лесковца и духовитих Лесковчана.''

У оквиру поменуте едиције - „Наша реч'' објављује (1994) и другу књигу Саве Димтријевића „Баче поголеме од сокаци'', а те исте године, Удружење писаца општине Лесковац, објављује му трећу књигу „Подсисарчани'' са поднасловом као и код две претходне књиге: „Људи и сокаци старог Лесковца''. Годинама већ, „Наша реч'', из броја у број, објављује надахнуте текстове Саве Димтријевића под насловом: „Из старог Лесковца'', текстове неуморног трагача, неодољивог заговорника, оданог штитника и брижног чувара свега типичног за Лесковац и Лесковчана. Сава Димитријевић је један од значајних писаца чија је претежна преокупација, нарочито последњих година, Лесковац и Лесковчани. Наравно, пре тога не заборављамо знамените Лесковчана који су своја најбоља дела исписивали „на лесковачком'': Сима Бунић, лучоноша српског позоришта („Дочек краља Милана у Лесковцу''), др Жак Конфино („Мој Јоцко'', „Моји општинари''), Наталија Арсеновић-Драгомировић („Лесковчанин у Паризу''), Сретен Динић („Наша работа''), Драгољуб Трајковић („Ладовинке и фотељке''), Добривоје Каписазовић („Лесковачке чарламе и заврзламе''), Брана Митровић („Искрице из Дубочице'')... Међутим, у односу на предратне завичајне писце Лесковчана – Сава је нешто особено; особеност његовог дела огледа се у задивљујућој хроничарској знатижељи и упорном настојању да осветли разгранавље „стабла'' Лесковчана – успех појединих породица и или суноврат других, те увећавање града и угледа његовог по ослобођењу од Турака. Обићи бројне улице и сокаке, разговарати са стотине Лесковчана, може само стваралац који осећа неизмерну љубав према своме граду и суграђанима и има одговоран однос према задатку који је себи поставио. Као заговорник Сава уме да доведе саговорника у ситуацију да исприча баш оно што је карактеристично за саговорника и његову породицу, као и за комшијске односе и градске ујдурме. Све књиге Саве Димтријевића писане су на лесковачком, и прича тече лако и лакореко, забавно и заводљиво у маниру осведоченог приповедача.

%

Сава Димитријевић, као и остали савремени завичајни писци Лесковчани: Слободан Костић Коста, Раде Јовић, Ненад Кражић, Гордана Томић Радојевић - показују својим остварењима да је изражавање у дијалекту и могуће, и да изазива знатижељу и у срединама у којима се не говори „по лесковчаки''.

Стрпљив саговорник, а издашан приповедач, Сава је литерарним умећем допринео да казивања саговорника буду живописна, занимљива и узбудљива. Он на суптилан начин одсликава дух старог Лесковца, „српског Манчестера'', нарави и менталитет доброћудних Лесковчана, шароликост чувене лесковачке чаршије, милозвучност лесковачког говора којим се Лесковчани служе и данас, и овде, и свуда где се нађу.

„У Лесковац кад дођеш – ил' ће идеш од реку, ел' према реку, а десно и лево су север и југ...''

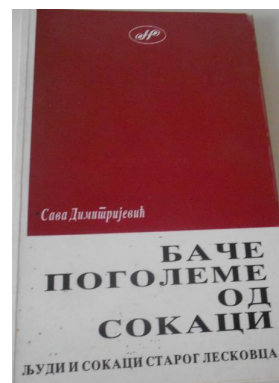
%

Ваља поменути да лесковачки говор има своју граматiku (аутор Јован Јоца С. Михајловић), и свој „Речник лесковачког говора'' (аутор, професор Брана Митровић). Зашто не рећи и то да су књиге Саве Димитријевића спомене на стари Лесковац, кога више нема (у стварности), али га има у памћењу преживелих и потомака им, прерастајући тако у Незаборава! Моје казивање о писцу Сави Димитријевићу, и његовом делу насловио сам: „Сава Димитријевић – лесковачки Фелини''. Приклонио сам се напису „Мој приватни Фелини'' извесног Жарка А. Спасића, објављеног у „Нашој речи'' 20. септембра 1995. године, коме Сава, у посвети, поручује: „На Жарка Спасића што у Београд живи, а на Лесковац стално мисли и сања плескавице, ћевапи и кои ти незервативи на цкару.''³⁴⁹

349 У чувеном Прегледу... Д. Трајковића помиње се и Сава Димитријевић, стр. 123.

III

БАЧЕ ПОГОЛЕМЕ ОД СОКАЦИ - Један од најпознатијих и најбољих лесковачких писаца *Сава Димитријевић*, дугогодишњи новинар и уредник Радио Лесковца, у књизи под занимљивим насловом „*Баче поголеме од сокаци*” (људи и сокаци старог Лесковца, Наша реч, уредник Михајло Дедић), записао је много занимљивих згода и незгода. Писао је језиком препознатљивим за југ Србије, односно лесковачки крај, а по властитом признању, све његове приче су - истините. Из те занимљиве књиге, која је можда и онајбоље дело Саве Димитријевића, издвајамо неколико прича које приказују дух старог, непоновљивог Лесковца и његове људе спремне на шалу, досетке и дружења.

%

Милан Мазнић воли да попије, а највише се весели у хотелу „Круна”. Цигани кд чујев да је у кафану - саберев се и цело Подворце иде да гледа како се Милан весели. Из Подворце је и музика сс трубача Шефкета.

-Марсељезу! Марсељезу ми свирајте! – казује Милан.

Шефкет и цела музика свирив му „Марсељезу” и било коју песму оће да чује. Милан је највише у друштву Душана Чолака, касапина, у дрвену касапницу над реку куде мос. И едев они и пијев и на Милана се пријела цигерица од теле.

-За тебе, Милане, ако треба и теле ћу да закољем! – казује Душан Чолак.

И ткој и направи - доведе теле, заклаше га куде реку, извадише из теле цигерицу и онакој још врућу испекоше гу на цкару куде ноћне ћевапције.

У поноћ Милан и Душан Чолак отидев сс фијакер у Светоилијску цркву. Милан улегне у дзвонару и повуче конопац и зазвони дзвонара у поноћ, дзмни дзвонара и од силно звонење град се пробуди и узбуни. Јер, дзвонара кд дзвони у тој доба и у било кое доба кд неје време за тој - тој је или узбуна или мобилизација. Ујутру, Милана викнев у општину и он плати казну што је у нић кд му нее време звонија дзвонару Светоилијску.

Милан много време проводи по кафане – ако га дом не испрати музика, ондак га пијаног донесе неки од пандури. У кафани му се пријатељи и други гости обраћају за лекарску помоћ.

-Докторе! – казуе му еднпут ники кафански гост – много кашљам, начесто сам заневаљаја, назеб ники може бити!

-Добро је кд кашљаш! - казује му Милан.

-Како добро, докторе! Кд ме уфати кашаљ не могу до ваздух да дођем!

-Е, сг ће видиш за које је боље да кашљаш него да не кашљаш! - казује Милан и наручује да дође фијакер. Седоше у фијакер и отидоше на Светоилијско гробље. На гробље искочише из фијакер и Милан казује:

-Јованееее! Јоване, кашљаш ли, бре, како си!

Ал, из гробље – ништа се не чује.

-Живадине! – вика Милан - кашљаш ли, Живадине, како си, бре, Живадине!

Из гробље - па се ништа не чује.

-Ете - казје Милан на онога што је пошја с њега из кафану - ете, чујеш нешто, јавља ли се ники, жали ли се ники на кашљање, чу ли се Јован, јавља ли се Живадин!

-Не чујем ништа! - казује онј човек - не чујем ништа и ники се не јавља!

-Ееее! - вика Милан Мазнић - и не мож ги чујеш - они не кашљав и нема ги више. А ти кашљаш и туј си. Добро је. См ти кашљај и ништа се не секирај!

%

Тома Ципулка кд се напије цели штосеви паре од иљадо и две иљаде фрља у шпорет. У јесен закла свињу, направи вешаљке и спржу и викну Бошка Јаћимовога, Леку берберина Каракеју, а њи се нагъете и Мика Каракеја. На астал све што од свињу може да буде - изнесе се. Жена на Тому Ципулку донесе бокал од три четири кила вино – ладно, дирек из бчву у подрум, пени се. Она донесе - они попише. Савка донесе и други болак - они га попише, побрго него онј први. Бошко Јаћимов и Лека Какакеја - суви бурићи. Све што се изнесе на астал, а нее вода – они одма попиев. Тома Ципулка казуе:

-Савке, донеси други бокал!

-То је трећи! - казује Савка.

-Добро, Савке, донеси трећи бокал!

Савка стоји пред врата, а Бошко Јаћимов казуе:

-А, не, не, Савке, немој да доносиш, више не можемо!

А Тома Ципулка диже руку па акну у астал - све се чаше окренуше наопачке.

-Па, добро, бе - вика Тома Ципулка - кој је овдена наређује и господари, мајку му! Савке - донеси! Ја сам газда.

У собу - зорт. Седиш туј и нема мрдање док Тома не каже да се иде. И ткој - до пладне едење и пијење!

%

Сава Димитријевић, тај виспрени лесковачки новинар, приповедач и песник, записа: „Оној што је имало да буде - дође и беше!”³⁵⁰

IV

СТАРИ ЛЕСКОВАЦ САВЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА - Чије фамилије нема у хроничарским записима Саве Димитријевића, тај ће тешко доказати да је Лесковчанин. Тако некако говоре у Лесковцу. А како и не кад Сава Димитријевић већ деценијама марљиво и предано бележи приче о људима и сокацима старог Лесковца, добронамерно завирујући преко плота у комшијске баче.³⁵¹

Како у првој књизи своје трилогије обједињене речитим поднасловом „Људи и сокаци старог Лесковца“, „Свеће у снегу“, сам аутор каже, то је само покушај да се о људима који су постојали и још живе исприча понешто, и то њиховим аутентичним језиком и начином мишљења, о нечему што припада и њиховим животима и Лесковцу (стр. 7). Не претендује он да своје записе назове ни студијом, ни хроником, ни реконструкцијом живота. Једноставно, то је – прича! Истинита. Прича којој верујемо. Прича чији су ликови прави људи, који су ходали или још ходају улицама Лесковца. Оно што посебно привлачи пажњу јесте чињеница да су ову хроничарски записи (у недостатку боље терминологије, а за потребе ове анализе, жанровски ћу их тако одредити) писани, како рече писац, њиховим аутентичним језиком. Свака реченица потврда је лепоте и непоновљивости лесковачког дијалекта.

(...) Наслов друге књиге „Баче поголеме од сокаци“ могао би да буде заједнички наслов читаве трилогије. Пробамо ли ову синтагму да „преведемо“ на књижевни језик, видећемо колико губи на значењу, које јој управо даје дијалекат: „Баште веће од улица“.

(...) Књига која затвара трилогију носи једноставан наслов, сасвим другачији од претходна два: „Подисарчани“. Већ на самом почетку јасно је одређена и (опет просторно) омеђена тема прича које је чине. Реч је о фамилијама које живе у сокацима подно Хисара, брда чија је историја нераскидиво везана за судбину града.

(...) Време тече, догађаји се полако одмотавају са непрегледног клупка званог живот. Лесковац се мења и опет остаје исти. Лесковчани се сећају, заборављају, домаштавају, препричавају. Сава Димитријевић слуша, записује, исправља, дорађује. И има права на то. Јер и он је један од њих.

V

ПРЕ ЖИВОТА И ПОСЛЕ СМРТИ - Литерарна појава Саве Димитријевића, половином педесетих година, у листу *Наша реч*, и у тек покренутом часопису *Наше стварање* (1953) значила је литерарно суочење са једним даровитим учеником лесковачке Гимназије. Поред првих песама у листу *Наша реч*, часопис *Наше стварање* 1957. године, из броја у број, објавио је три приче Саве Димитријевића: „Дводинарка“, „Наш пољар“ и „Црвено и плаво небо“. Од те 1957. године, до данас, Сава Димитријевић испишује свој не мали стваралачки опус писца-хроничара, публицисте, репортера, драматичара³⁵²

Најновије дело Саве Димитријевића, роман *Пре живота и после смрти* (Фестивал књижевности THINK TANK TOWN, Лесковац 2019) има своје јасне поруке, разоткрива

350 О раду Саве Димитријевића писао сам (Данило Коцић) у Политици, аали и другим листовима и часописима и притом посебну пажњу посветио његовом познавању лесковачког дијалекта и уметничким вредностима његовим дела, која су својеврсна хроника старог Лесковца.

351 Милена Стојановић, Поглед из баче на сокак – Стари Лесковац Саве Димитријевића, *Наше стварање*, 3 – 4, 2008, стр. 117.

352 Томислав Н. Цветковић, „Сава Димитријевић – лесковачки Фелини“, *Помак*, 21, 2001. године.

болна сазнања и потврђује да је историја српског народа, дабоме и Лесковца, препуна трагичних догађаја о којим се деценијама – ћутало!

Писац, који је и сам проживео страхоте рата, послератне године немаштине и ћутања, поручује довољно јасно: „Оно што причам је измишљено – осим истине.“ Тиме је писац јаснога стила и порука које разоткривају све српско-српске поделе, ставио до знања да, ма колико си чинило нестварним, оно о чему се пише - догодило се!

Димитријевић, препознатљив у окружењу роднога града као изузетни зналац лесковачког говора, овога пута пише роман на „чистом“ српском језику. Та одлука, иако ће деловати као изненађење (јер су сва његова најважнија дела писана гласом завичаја), паживијим читање романа јасно је, као на брисаном простору, ауторова жеље да, језико „препознатљивим свима“, покаже како су страхоте рата и поратних година једнако драматичне и другде.

Јасна је порука једне од личности романа: „Шта ми знамо о ОНОМЕ што се није догодило.“ Тај јасан пишчев тон, исписан из дубине душе, разоткрива да се после рата догађају зверска убиства, али о томе није смело да се говори. „И све је трајало – дуго и мучно. Као и све друго када се зло, мржња и смрт нађу на истој линији, заједно!“

Биле су то године када су „падине оглувеле од лелека убијених по ливадама и жумарцима“ и када се - вратила тишина! Тоје драма о „склупчаном болу, о гласу који се не чује“, али – како вели писац - „ова књига није посвећена онима који су страдали, већ свима нама који не смемо да заборавимо оно ШТО СЕ НИЈЕ ДОГОДИЛО“.

Могли бисмо да се питамо, док читамо ову књигу у којој су личности заробљене стрепњом, тугом и немаштином, „да ли живимо на полеђини живота, оног који једино имамо“. Укратко, да поново цитирамо аутора: „Може ли се прошлост вратити из будућности?“

Димитријевић, дакле, пише о времену када је спасоносна формула опстанка „прегласно ћутање“, као крик који се не чује, јаук који желимо да зауставимо у грлу“. То је недоба када је „тишина долазила из развалине“ и та тишина, што је брже трчала, била је све гласнија.“ Мајсторски, као ретко тако сугестивно од савремених српских писаца, описује „време које је непоуздано“ и године где су „сумње свуда“. Јер, „зле очи и опаке речи су у дослуху“ и, како би народ рекао „два без душе – трећи без главе“. Било је то време опасних подвала када појединцима не би требало да се говори „ништа, па ни то НИШТА.“

Пре живота и после смрти, иако говори о времену страдања „непријатеља“ при крају и неколико година после Другог светског рата, има разуђен ток, а како аутор наводи, писан је на релацији Лесковац – Пула – Лесковац, 2016 – 2019.

У њему се испреплетене многе приче, исписана драма коју су створили „ослободиоци“ у граду, али и у месту стрелишта, Славнику. Аутор записује сасвим прецизно: „Једанаестог октобра 1944. године у град су ушли партизани. Одмах су почели са масовним хапшењима „народних непријатеља“ и „издајника“ и већ првих дана многи од њих су ЛИКВИДИРАНИ. Онако, по партизански“. Међу белешкама, која је водио, читамо записе о масовним стрељањима. Била је рана јесен, пред крај октобра 1944. када је то почело.

Записаће аутор причу Илије Златковића агуста 1965. године о „нашој кући где је ОЗНА била и о ономе што се укратко може назвати „прекоманда“, односно убијање у ноћима када су се сударале сенке.

Роман *Пре живота и после смрти* има две целине: „Уместо пролога и краја“ и „Пре живота и после смрти“ – пет поглавља. У сваком од њих пролазе људи оденути ћутање, страхом и нестрајањем пред бајонетима „ослободилаца“. То је тај главни оквир трајања. Дуго би требало наводити све личности, али се описом посебно издвајају Азарије Баторевич, који је пребегао из Русије, затим Оливера, Станислава, сестра Евгенија, која је такође пребегла из Русије са двадесетак монахиња из исгог манастира. Ту је и читава галерија ликова, пишчевих пријатеља који су испредали приче у посластичарници, али и трагични, убедљиво приказани ликови Распопа и Ћутолога. Посебно су сликовито испредане приче о монахињи Катарини, која „није имала времена ни да најави смрт, ни да се опрости од живота“.

Ово је, дакле, књига о „онемелом, глумом окамењеном времену“, како би рекао Михис, „аутобиографија о другима“ и времену над којим стоји питање занемело у своме болу: „Шта ми знамо о ОНОМЕ што се није догодило!“

Сава Димитријевића, како с правом оцењује др Саша Стојановић, уредник, „жива је легенда лесковачке публицистике и најпедантнији хроничар старог Лесковца.“ Јер, да завршим оценом Томислава Цветковића: „Писао је језиком препознатљивим за југ Србије, односно лесковачки крај, а по властитом признању, све његове приче су - истините. Чије фамилије нема у хроничарским записима Саве Димитријевића, тај ће тешко доказати да је

Лесковчанин. Тако некако говоре у Лесковцу. А како и не кад Сава Димитријевић већ деценијама марљиво и предано бележи приче о људима и сокацима старог Лесковца, добронамерно завирујући преко плота у комшијске баче.“

Због тога и ово дело треба, уверан сам, разумети као добронамерну „слику упозорења“ о „српско-српским поделама“ које су нас – прескупо коштала. Сава Димитријевић, изузетни хроничар минулих година бола, новинар по опредељењу, а писац по вокацији, није ништа друго написао осим романа *Пре живота и после смрти* урадио је довољно за прекратко људско трајање.³⁵³

VI

ВРАТИ МИ СЕЋАЊЕ КОЈЕ НЕМАМ - У својој новели “Врати ми сећања која немам” Сава Димитријевић поново изненађује читалачку јавност приповедачким поступцима; за разлику од претходних књига, са часним изузетком романа “Пре живота и после смрти”, у којима је оштрим и стрпљивим пером истрајног хроничара нашег града прибележио скоро све што заслужује да остане упамћено, овог пута се у немирне воде приповедања отискује на сасвим другачији начин. Толико другачији да се ново писаније “безобразно” шета уском ивицом експеримента; свесно да “и пад је лет”, али и без жеље да од “летења” одустане. Историјат завичајних “писања & пишања уз ветар” против доминантних књижевних форми и образаца довољно је дуг да се дело Саве, у ствари, само надовезује на већ постојеће буне против дахија уврежених књижевних поступака. Наш град је имао једног Николаја Тимченка чија је промишљена перцепција и акрибична књижевна егзекуција подигла естетско-етичку летвицу свим будућим есејистима; Тимченкова деконструкција постојеће књижевне теорије морала је да остане “непримећена” зато што је задирала у окоштале књижевне торове и задригле политичке забране. Лесковац има још једног Стојановића чија аналитична куражност устоличава овај град на мапу насеобина у којима живе храбри и мудри људи; има, врло незаслужено, тог Јовицу Тхе Греат Стојановића у галерији талентованих са овим презименом (хвала Богу, није ми никакав род!) чију непресушну (и хвала Богу, незалечену!) “скрибоманију” морамо посматрати само као дарове Муза, дужни према себи и будућим поколењима да те поклоне оберучке прихватимо. Ту су још и Биљана Мичић чији есејистички и критички опус одавно привлачи позорност правих поштовалаца метода искрене и мудре перцепције књижевног дела, прерано преминули Драган Тасић који нам је тек (али на какав диван начин!) одшкринуо врата своје критичарске перцепције постављајући “домаће задатке” за све оне који се тек пењу на склиску палубу херменеутике, доследни Драган Радовић који се у критику упуштао стидљиво и тек повремено, али довољно да остане упамћен по анализама којима се мало шта имало приговорити, потом Вјачеслав Нешић што својим луцидним позоришним критикама показује да више зна о театру него они којима су “даске које живот значе” посао од кога живе, неуморни Данило Коцић чије ће хрестоматије о књижевном животу нашег града тек добити признање које заслужују, као и млади Лука Стојановић (ах, ти Стојановићи!) чије време, а и заслужено место, тек долазе. Сигурно је да постоје и они чије дело аутор ових редова није довољно спознао (меа цулпа, даме и господо, меа махима цулпа!), али то је укалкулисани ризик коме се може приговорити скоро све; осим задњих намера.

Суштинско питање свих књижевних експеримената своди се на вечиту дилему има ли уопште нечега новог под капом небеском; у суштини и нема, али ако је свако време нови

353 Д. Коцић, *Пре живота и после смрти*. Напомена: Оно што причам измишљено је – осим истине! (Фестивал књижевности THINK TANK TOWN, Лесковац 2019), Нова наша реч, децембар 2019. Напомена: Сава Димитријевић, један од највећих лесковачких књижевника и новинара, најбољи зналац духа старог Лесковца, за свој изузетно успешан рад никада није добио Октобарску награду Града Лесковца!!! Сава Димитријевић приповеда један занимљив случај око Октобарске награде града: “Да се мало нашалим с оним што се заиста догодило... Пре тридесетак година, доктор Драган Стојановић Нарцис ми је испричао да је у општину однео писмени предлог да ми се додели Октобарска награда уз образложење да сам објавио доста књига о људима и сокацима старог Лесковца... И док је он то предавао секретарици председника општине, наишао је неки “УВАЖЕНИ ФУНКЦИОНЕР” и питао о чему се ради и шта то подноси... Нарцис му је објаснио да подноси предлог да се Сави Димитријевићу, писцу о старом Лесковцу, додели Октобарска награда... А тај уважени друг јер рекао: Шта, па ја знам ту будалу... зар њему да дамо Октобарску награду! И искидао се од смеха. И Драган је повукао предлог и изашао из канцеларије... То ми је Драган лично испричао и заједно смо се смејали на Широкој чаршији... – присећа се тод догађаја Сава Димитријевић, велики лесковачки књижевник и новинар, који и у годинама „трећег доба“ интензивно пише нове књиге. П.С. Имаш моје одобрење да ову анегдоту, уз наравно твоју обраду, и објавиш... Ево је, пријатељу! Објавио сам онако како си написао. Времена... времена... времена... Сава Димитријевић свему додаје коментар: „ОДБИО БИХ АПСОЛУТНО... ЈЕР ТО ЈЕ ДАН ЖАЛОСТИ ЗА ЛЕСКОВАЦ, А НЕ ДАН СЛАВЉА...”

небески оквир што подразумева и нове овоземаљске околности, онда мора да се призна да књижевност увек почиње испочетка. Али, шта то заправо Саву Димитријевића усточиљује на трон експериментатора каквих овај град одавно није имао? Најпре упорност (старомајка сваког успеха, зар не?) током помних истраживања, цондитио сине qua non сваке озбиљне стварносне прозе, хиљаде сати обављених разговора и још толико километара магнетофонске траке, хектолитри испијених кафа и тучтешки товари наглавачке изврнутих судбина; потом стрпљење (парче францисканске мудрости којом се прихватају ствари које не могу да се промене!) да се прибележи благо откривено испод прашњавих наслага лепих и тужних година; на крају способност (она ренесансна Вирту којој само Фортуна, и то понекад, може да доака!) да се замршено клупче историје једног града размрси до последње петље, да се разлучи привидно битно и условно небитно, одвоји наизглед истинито (шта год то значило!) од онога шта је претило да постане “службена истина”. Тек после оваквог рударског / ткачког / надничарског посла, у сваком смислу тог појма, било је могуће приступити филигрански осетљивом процесу стварања приче.

Међутим, није “нова (стара) реалност” оно шта једино одликује Димитријевићево писање; на истините чињенице било је неопходно накалемити дозу разбокорене маште која, прихваћена од истине и само истине (понављам: шта год то значило!), овом рукопису дарује и постмодерну варијанту. Ту су сви неопходни састојци: прича у којој је ауторово виђење само једно од могућих, нестално сећање око кога се све врти, спремност да се нађе златна средина између борхесовске концизности и маркесовске имагинативне разиграности. Нешто ново? И да и не. Уколико је истинита, врло приватна теорија аутора ових редова да је “Нови завет” најстарије постмодерно дело, и да га у стопу прате и Сервантесов “Дон Кихот” и Куросавин “Рашомон”, онда овај несвакидашњи поступак и није новина у буквалном смислу ове речи; али, уколико се озбиљније сагледа изнуђена, теоријом наметнута строга подела на само стварносну прозу и само постмодерна чинодејанија, онда овај рукопис заиста помера неке границе; и то не само стваралаштва у Малом Манчестеру.

Стварајући експлозивну смешу сачињену од две данас доминантне форме књижевне нарације, Димитријевић је понекад принуђен да жртвује фабулу у име лепоте приповедања, ет вице верса; некада је радња та која постаје привидно постављена на жртвеник, некада чињенице бивају жртвоване у име “проточности” коју свака добра књига тражи. При чему та искусна конкубина, што се спремно и раздрагано одазива на службено име “материјална истина”, врло лако травестира у апсурд у коме стварни живот делује претерано док, с друге стране, никаква претераност не може да досегне висине обичних, људских фатума. Зато нам преостаје да читамо Саву Димитријевића, радознали да видимо којим ће све правцима ширити његова дијагноза од које сви ми болујемо: претворити личну муку и дерт у колективно сећање, подићи трагику индивидуалних судбина на олтар општег, во вјеки веков у световну фреску овековечити тешку муку и још тежу срећу. Испричати причу, по сваку цену!³⁵⁴

VII

ЛЕСКОВАЦ У АНЕГДОТАМА – НЕ СЕ ЗНАЈЕ ЗАРЕ ИГРА - У Лесковцу, који је између два светска рата добио назив „српски Манчестер“ због текстилне индустрије која се овде брзо развијала, познат је и по многим људима спремних да се нашале на свој рачун. Лесковац је познат и по томе што су се овде „одомаћиле“ многе анегдоте“, а свакако су најчувеније оне везане за чувеног фудбале Зарета и такође познатог адвоката Тодора Тошићу. Најгачнију верзију анегдоте о Зарету записао је испрени новинар Сава Димитријевић, најбољи зналац „духа старог Лесковца“. Ево те духовите, али истините анегдоте коју је на „чистом лесковачком дијалекту“ записао Димитријевић у његовој књизи *Лесковачки дрвени трамвај*.

Син на Мику Лудајку – Заре постаде фузбалер какв у Лесковац до тг а ни до сг нее бија. Заре је даваја глави – кд си оће и одокле си оће. Играја је за Дубочицу и у Лесковац се не памти да је била утакмица, а да Заре нее даја гол. Само се нее знало колко ће гола да да – дл едн, ел два, три... ел па пет и повише. Па се у Лесковац и дн днс вика: „Не се знаје – Заре игра!“

354 Саша Стојановић, поговор за књигу *Врати ми сећања која немам* Саве Димитријевића. (ФБ страници Саше Стојановића Чарлија). Саша Стојановић: Сновићења свет(овн)ог Саве Димитријевића или На југу нешто ново.“

Кад је Напредак из Крушевац гостоваја у Лесковац – на туј утакмицу татко на Заре Мика Лудајка и Лемби кладив се с кафецију Гуштера да Заре – у прво полувреме неће да да гол! И Гуштер гим узме паре, јер је Заре у прво полувреме даја – два гола. Да би поврнули паре Мика Лудајка и Лемби опкладив се сс Гуштера да Заре у друго полувреме – неће да да гол. Гуштер прихвати и ову опкладу. Лемби је бија главни за клађење и у паузу за друго полувреме дође код Заре у свлационицу и каже му:

– Заре, немој да даш гол у друго полувреме – твој татко се кладија сс Гуштера у две иљаде – да неће даш гол, а и ја га помажем у туј опкладу. Ти си и онакој у прво полувреме већ даја два гола, а у друго полувреме немој да даш гол, други неки нека ги давав, али ти – немој! Иначе ће ти татко изгуби опкладу!

Заре обећа на Лемби „да ће води рачун и да неће да да гол!“

Ал, чим поче друго полувреме, Заре забрави на оној што је обећаја на татка Мику Лудајку и Лемби.

- Играмо ми, Лука Пачавра – изводи корнер, каже Заре. У шеснаестерац – гужва, мување, гурање! И Лука набади високу лопту, лопта пребади постављени зид, ја рипнем и с главу – убацим лопту у гол. И рипнем од радост што сам даја гол и пођем на куд центар – играчи ми честитају што сам даја гол. Кад сам турија лопту на центар сетим се које ми је рекја Лемби и ударим се с руку по главу: „Леле, реко, сг ће ме татко и Лемби пребијев!“ Мика Лудајка је први рекја: „Заре игра – не се знаје!“

Тој на Заре остаде као надимак, а на Лесковчани је тој и дн днс пословица кд оћев да кажев да је све неизвесно и да ништа нее сигурно – док не буде сигурно! А Мика Лудајка је тој рекја кд се играла првенствена утакмица Власина и Дубочица у Власотинце 13. марта 1955. године. Дубочици је била потребна само победа да не би испала из Нишки потсавез, а на Власину је било довољно да игра нерешено да би остала у Нишки потсавез. „И цел Лесковац се дигне да иде на туј утакмицу. Још од собајле Лесковчани су ишли у Власотинце – сс бицикле и коњска кола, али највише – пешке. Онија који су имали паре и срећу да добијев место – у Власотинце су се одвезли у дваес два камиона Доца који смо добили од Американци. Пошто игралиште у Власотинце нее било ограђено, него су около била лојза, из Лесковац је у Власотинце отишла и коњичка милиција да одржава ред на утакмицу.

Власина је највише стра имала од Заре и на неколко дана пред утакмицу на Заре су из Власотинце праћали поруке да не дођује у Власотинце: „Немој, Заре да долазиш – ће ти искршимо ноге!“ Ал, Заре се нее плашија и отиде да игра.

А почело је најгоре што може по Дубочицу – Власина је повела с три – нула и Власотинчани, који су у публику стојали поред Мику Лудајку, татка на Заре, почели да му се смејев и викав да је све готово и да Дубочица има да испадне из такмичење.

– Мико, вивк му, оде Дубочица из подсавез!

А Мика Лудајка гим вика: „Ааа, ће видите ви још! Не се знаје – Заре игра!“

Мика Лудајка је много волеја да се клади – ако ти даш иљадо динара Мика ти да – дупло! И он се сс Власотинчани опклади да Дубочица неће изгуби од Власину. И – доби опкладу! Дубочица је победила Власину сс четри према три, а сва четри гола даја је – Заре! Мика Лудајка узеве паре на Власотинчани и вика гим: „Реко ли ви ја: „Заре игра – не се знаје!“ И тој на Заре остаде као надимак и дн днс!³⁵⁵

VIII

ПОЛА ВЕКА ПРЕЋУТКИВАЊА О САВЕЗНИЧКОМ БОМБАРДОВАЊУ ЛЕСКОВЦА - Две су велике несреће које Лесковчани деценијама носе у срцу као незалечене и неизлечиве ране. Прва је – када су савезнички авиони, 6 септембра 1944. године, на захтев партизана бомбардовали Лесковац. Град је порушен. Сматра се да је тада погинуло најмање хиљаду грађана, али тачан број погинулих никада није утврђен. О овом стравичном и злочиначком догађају ћутало се 50 година. Као да се оно што је било 6. септембра 1944. године – није ни догодило!

Угледни историчари Момчило Павловић и Верољуб Трајковић су поводом обележавања педесетогодишњице овог стравичног догађаја објавили књигу под насловом: „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. – студија и документи“. Књигу почињу питањем: Зашто пишемо о овом догађају? ЗАТО што нема трагичнијег дана у вишевековној историји Лесковца и по људским и по материјалним жртвама. ЗАТО што је локална и шира историографија прећуткивала овај догађај заташкавајући намерно или несвесно ово ужасно (не) дело изведено од Савезника у кординацији са партизанским вођством. ЗАТО што је у

355 Данило Коцић, Магазин, Политика, Београд 2020.године

фрагментарном дотицању овог догађаја створена збрка око броја жртава, циља бомбардовања итд.ЗАТО што нудимо нове, досад необјављиване историјске изворе, сматрајући то скромним почетком и малим кораком у истинској науци који мора бити већи од свих досадашњих компилација направљених на ову тему.”

У истој књизи Миливоје Павловић и Верољуб Трајковић забележили су и сећања Живојина Николића на овај трагични догађај,, ... Грађани Лесковца, који су преживели страхоте бомбардовања, били су још увек заплашени и потиштени а многи и у жалости за своје најближе, који су погинули или настрадали од повреда у том бомбардовању. Око хиљаду недужних грађана Лесковца, уместо слободе, отишла је у смрт. Само неколико дана после ослобођења Лесковца, навршавало се и четрдесет дана од бомбардовања и погибије толиког броја људи. Сагласно црквеним обичајима, одржан је најмасовнији четрдесетодневни парастос погинулима у бомбардовању. Био сам и сам присутан на Светоилијском гробљу и мислим да никада није било толико народа као тог дана при одржавању парастоса.

Осим родбине, парастосу су присуствовали пријатељи, суседи и остали познаници погинулих. Светоилијским гробљем разлегао се плач, нарицање и лелек ..”

ТАЈ ЛЕКЕК НЕ ПРЕСТАЈЕ И ТА РАНА У СРЦИМА ГРАЂАНА ЛЕСКОВЦА НЕЋЕ НИКАД БИТИ ЗАЦЕЉЕНА!

На дан бомбардовања Лесковца 6. септембра „локална и шира историографија” – дежурни историчари режима који који је своје постојање градио на злочинима ликвидирајући „народне непријатеље” – редовно долазе код спомен обележја – чесму код Поште и „одаје почаст сенима погинулих.” Као да „историографија” не зна – ко је захтевао да се Лесковац бомбардује!

Друга несрећа уследила је месец дана касније. Када су ушли у Лесковац 11. октобра 1944. године – први „посао” „ослободиоца” био је да ухапсе и убију „народне непријатеље”.

Затварали су их по подрумима, а онда одводили у Славник и тамо убијали. Многи су живот изгубили на путу до Славника.

Један од сарадника – доушника „ослободиоца”, семенкар Селе каже: „Ја сам уапсија Копе Чаурче, па Мику Ђикића и још ники. И њи су одма ликвидирали. Дав ни налог и по налог апсимо. А онооо – пуна апса. Нее едн! Чим ги уапсив преко дн – увече у десет сата угасив сијалице и тој се изведев из затвор и стрељав се одма позади болницу – од Лудајци горе кд се иде за Доње Стопање. Туј су прву и другу партију стрељали. Туј је бија Мика Ђикић што је стрељан – за ништа! Нее бија непријатељ! Копе Чавурче – за ништа је ликвидирали. Трговац! И Мике Ћоре, фузбалер што играше у „Момчило”, и њега су за ништа стрељали! У Славник је стрељана мнозина људи – у пичку материну! Нее едно за причање ..!” (из књиге Кућа доктора Данила). Грађани чије су родитеље, браћу и сестре, пријатеље и познанике ликвидирали, али и „историографија”, која је и овај догађај педесет година прећуткивала, постављају питање – где су гробови убијених! Којим су све путевима „ослободиоци” водили „народне непријатеље” до стратишта и где су та стратишта?

САВА ДИМИТРИЈЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ОЧИ ТВОЈЕ МЕ ГЛЕДАЈУ

Сањам ли –
Очи твоје ме гледају

Очи твоје ме гледају
А мене у речима нема
Мисли не могу да ме нађу
Изгубио сам се у твој погледу

Очи твоје ме гледају
Руке да испружим не би те нашла
И да кажем оно што осећам
Глас мој до тебе не би стигао

Очи твоје ме гледају –
Нестаје све што ниси ти
И све је ту, а ничега нема –

Очи твоје када ме гледају

Очи твоје када ме гледају –
Ја долазим из сна,
А ти се враћаш у бајку

Сањам ли –
Очи твоје ме гледају.

ПРВА НОЋ, ДРУГА НОЋ... ЖЕНА

Ти си као радост, као јутро, као река, као срећа
Кад помислим да ниси, да те нема:
Враћаш се у мене као ватра
Прво мала, а после све јача, све већа!

Па кад те већ има
Кад ватра из усне пређе у вене
Нема више земље, нема више неба
И нема до тебе ни једне жене!

И све се пред тобом у пламен претвара
И у грчу губи
Па смо онда једно, па смо онда исто
Као обала кад обалу бљеском сунце љуби!

ТОЛИКО ТЕ ИМА У СРЦУ

Ако је живот само један тренутак у времену
Онда си ти тај тренутак због кога треба живети –
И чак и да хоћу
Тебе је немогуће заборавити –
Толико те имам у срцу

И док ти љубим руке
И уснама односим топлину
Са твојих меких дланова
За сећање које ће ме чекати –
Чак и да хоћу – не могу те заборавити

И кад би ме све мисли напустиле
Ти би остала
Јер и када те нема –
Ја те не морам тражити
Ти си увек у мојим мислима
И чак и да хоћу
Не могу те заборавити
Толико те имам у срцу

У ПЕТАК У ПЕТ

На овом углу овде одакле почињу мисли од
тебе и до тебе
Може бити подне, може бити вече, а могу да
падају и кише
Ал један ћечовек ипак дуго да стоји на њему
и да пита себе
Да ли те у петак у пет заиста никада неће бити
више.

Ова улица овде може посотати уточиште и
пружити наду
Свим бродовима који не могу да нађу своје
луке.
Ал нема тог угла у овом граду
На којем ме у петак у пет за тобом неће
заболети рука.

У петак у пет враћају се сви прошли дани, а
тебе нема више.
И знам да све што је било опет иде од тебе
и до тебе
Само никако не могу да смирим у рукама себе
Јер знам да ће у петак у пет увек да падају
наше кише.

ДИВЉА РУЖА

Доћи ћу босих ногу табана незрелих
До жбуна у коме бујаш
Да ти ноктима засечем кору зелену
И усне вреле да ти положим на рану
Сву бујност и мирисавост да испијем твоју
Дивља ружо

Да ти корење уплетено откријем прстима
И ноктима да га засечем
И усне вреле да ти положим на рану
Сву дивљину да ти испијем за тренутак
Дивља ружо

Да ти груди зелене обнажим на сунцу
И усну врелу да ти положим на трње
Сву отпорност да ти кроз њега исишем
Дивља рушо

Јер бујност бих волео да будем
Да зрацима Сунца ухватим корење
И клијање бих да постане лудо
Да снагу земље одједном исишем
Дивља ружо

ОНА ДИВНА ЛЕТА

Шта хоћеш ти, љубави моја, што стално
долазиш из равнице
Када су около равни путеви, широке њиве и
танке међе
Када се тамо негде у плаветнилу зоре играју
плаве птице
И назире изнад брда златне сунчане веђе?

Ово сунце овде пролази кроз шљивике и свуда
су модри пејзажи
И није као тамо у нашем, у старом добром
крају
Чујем ли то јутрос како ме то оно данво лето
на обали реке тражи
Или ме то само твоје очи овако заљубљеног
варају?

Као онда када су крај реке свици горели у
житу, у ражи
Твоје очи још увек горе у мени и на длановима
твојим играју се птице
Шта хоћеш ти, љубави моја, што стално
долазиш из равнице
Када су иза нас одавно већ остале све постаје
и далеки модри пејзажи?

ПРИЈАТЕЉУ ЗА РОЂЕНДАН

Сутра ћу изаћи ван села
И набрати букет родних њива које су
скласале у поље

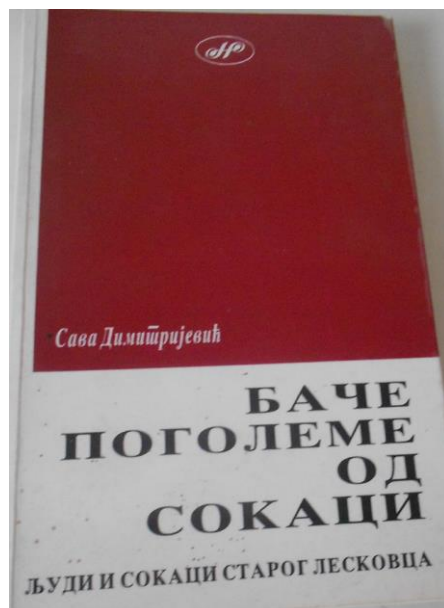
Од тврђих мишица копача и мотика
нахрањених снагом
Испешћу велии венац и надојити га знојем
Да не увене од оног часа када ћу доћи

Од велике ширине пољазаграбићу прегрш
утрина
да јако прсне блејање оваца, мук крава и
песме чобанске

Записаћу све то сунцем у срце
И претворити га у мало трајање
Да не изветри до оног часа када ћу доћи

Кад сутон загризе плавим зубима поље
село ћу моје урамити у грудима да ништа не
заборави

Очима ћу заграбити рало и као звезду га
спустити на десни длан
И доједрити првим ветромкоји иде из села
у град!

ЉУБИША ДИНЧИЋ

И Љубиша Динчић, новинар, публициста и писац. Рођен је у Лесковцу 1951. године. Објавио књиге – драма *Државна тајна*, *Живео народ* и *Прељубници*, а аутор је великог броја радио драма. Његов позоришни комад „*Државна тајна*” игран је на сценама у Новом Саду, Београду, Крушевцу, Куманову и Лесковцу. Године 2015. објавио је и монодраму „*Туго бошке*“, која је привукла велику пажњу јавности. Аутор је романа *Уклето* и књиге *Бела земља* (белези). Динчић је написао и монографију „*Школа поред реке*“ поводом 100. годишњице ОШ „Светозар Марковић“. Добитник је октобарске награде градова Власотинца и Лесковца за новинарство и драмско стваралаштво.

И **БЕЛА ЗЕМЉА** - Људи срећније руке, рођени под срећнијом звездом, одњихани у бољим колевкама, крену светом, обиђу многа знаменита места на овом земаљском шару, запишу своје утиске и од тога направе литературу. Ону, не тако честу, путописну.³⁵⁶

Почело је то на овим просторима са Љубом Ненадовићем, његовим Писмима из Италије, наставили су потом Исидора, Раско, Црњански, Десанка и још по неки значајнији српски писац и путописац... Љубиша Динчић није имао амбицију да уђе у круг поменутих, а ни пара да обиђе она места о којима су они писали и којима су се дивили, и своје дивљење записано понудили читањству. Пише о селима нашег краја. И, ево већ неко време, из броја у број Наше речи, читамо његове сјајне, лирски надахнуте, људски топле текстове о селима. О селу се много причало и писало, много се прича и данас, сва је прилика да ће се о селу причати и писати и у времену будућем. Али како, на који начин причати и писати о селу? Брана Ловренски и Милош Тасић су писали о селу у најбољим манирима соцреализма у новинарству и новинама. Жика Лазић и Душан Савковић су о селу писали са увредљивом иронијом до карикатуралности...

(...) Љубиша Динчић избегава све ове замке, зналачки и професионално. Перо искусног новинара и врсног znalца села, сасвим сигурно и без подрхтавања, исписује сјајне странице о селу у свом и нашем невеселом времену и на овом не баш срећном простору.

Има у тим текстовима изврских описа природе, чеховљевски интонира их, оригиналних досетки о лубеницама које се сунчају, врцавих дијалога са саговорницима. Уме Љубиша Динчић да разговара о свему што мучи сељака.

Нађе за саговорнике и оне који су се тек сада сетили да су са села, да имају њиве и ливаде, воћњаке и винограде, да мотика нема уграђене чипове већ обичну дрвену држалицу и да се њоме веома једноставно рукује, па је се треба прихватити без предрасуда, да би се преживело у овим тешким и мучним временима. Али Љубиша Динчић не карикира, не подсмева се ничему и никоме, покушава да све разуме и да свему да свој, лични печат казивања.

Блесне овде – онде понека саркастична реченица, исплива на тренутак иронија осенчена благом сенком свакидашњице, али све је то са мером, јасно видљивом намером да аутор поштује своје саговорнике и да о њима пише са великом љубављу врхунског професионалца.

Динчић не драматизује своја казивања о селу али и не улепшава. И ту је негде, на средини, заправо тамо где је најчешће истина о селу и сељаци ма. У томе је заправо, највећа вредност ове књиге.

356 Светолик Станковић, Истина о селу, рецензија, Љ. Динчић, Бела земља, стр. 211.

III

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ О ДЕЛУ БЕЛА ЗЕМЉА - Љубиша Динчић, опчињен снагом писане речи и по вокацији човек који је заљубљен у писање, своју велику причу у књизи „Бела земља” казује полазећи од стварности, документа и традицијом сачуваних материјала, са жељом да од тога сачини „нову” стварност, истиниту, али и лепшу. Он пише књигу за памћење, али и за ново ишчитавање када се то осети, или подсећања ради. Авантуристички дух који Љубиша Динчић испољава и као човек и као писац – новинар – пејзажиста, определио га је, пре свега, на ближе упознавање са традицијом и стварношћу свега што битно карактерише и одређује животне средине, односно насеља у лесковачкој општини. Свако од њих је специфично, разнолико и тражи њихову душу. То је уједно и прва опасност на коју наилази и коју треба да премости писац – путник Љубиша Динчић. Свако нови име и следеће насеље има своју причу. Њу треба стрпљиво саслушати и од ње сачинити нову и другачију од претходне, а мора се разликовати и од оне будуће. Ова књига је једна велика прича, једно приповедање повезано бројним видљивим и невидљивим слојевима реалне стварности насиља у општини Лесковац и пишчеве маште да све то искаже на целовит начин. У исто време то је књига која има 55 посебних, одвојених прича. Зато се и може читати не само од почетка него и од случајно отворених страница.

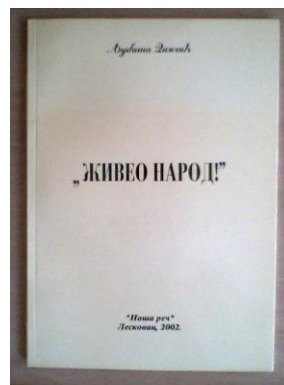
(...) Љубиша Динчић је добар познавалац прилика и људских нарави на нашим просторима. Он то несумњиво потврђује и овим својим збирним казивањима. Његови саговорници – грађани упорно се труде да му открију нова сазнања. Тај однос узејаног поверења пружа заједничку прилику да се искажу обострано – они са својим виђењем живота у окружењу некада и сада, он као човек – писац који разуме њихове „муке” али и жеље да им буде боље. Писац успева да од њих направи једну велику причу саткану од многих малих и самосталних, које треба заједно, као једна, а и свака појединачно, да буде једна велика порука. Суштина те поруке је да прича постоји, да је реална, да је материјални документ, документ стварности једне општине на југу Србије која је по много чему специфична, самосвојна и као таква, узимајући све у обзир, позива на делање, на активност. Дакле, могу се увек наћи и одређене примедбе, али је општи утисак да књига „Бела земља” не може по многим својим деликатним вредностима да нас остави равнодушним – ако је већ тако, а тако је – шта нам треба чинити и како даље. Јер, стиче се утисак да ова прича није завршена, већ да је тек у самом зачетку.

(...) Тај оптимизам, снага да се савладају све препреке, почев од грађана, па до највиших истанци, препоручује ову занимљиву књигу за ишчитавање и тражење најбољег пута и начина како не стати.³⁵⁷

III

ЖИВЕО НАРОД - Кад је пре неку годину лесковачки новинар Љубиша Динчић написао своју прву драму „Државна тајна” знао је добро да је то најтежи књижевни род који најпре подразумева добру дозу талента и нешто више занатског искуства. Тај текст постављен је у лесковачком Народном позоришту и одигран је четрдесет пута што се мерено неким параметрима може сматрати успехом ако се зна да су поједини текстови великих аутора само премијерно извођени и никад више, бар на сцени поменутог позоришта. У то време код Динчића се јавља права књишка амбиција и као резултат тих његових напора имамо и текст друге драме под насловом „Живео народ”.³⁵⁸

Кад већ имамо и други драмски текст, сасвим је извесно да се не може заобићи навика поређења у смислу питања има ли напретка у овом духовном предузећу. Могло би се рећи да има у смислу што аутор приликом писања „Државне тајне” није имао на уму неке принципе Аристотелове поетике у смислу поштовања јединства времена, простора, места и радње. У драми „Живео народ” ови принципи су у доброј мери заступљени, а ако се томе додају и добро одмерене и распоређене дидаскалије, напредак је више него очит. Иначе, сама драма „Живео народ” је једна снажна метафора о још свежем времену које смо на размеђи двадесетог и двадесет и првог века слуђени преживели,

357 Јовица Ђорђевић, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004.

358 Станко Миљковић, Сваки кавез јури своју причу, рецензија, Живео народ Љубише Динчића, Наша реч, Лесковац, 2002, стр. 49..

метафора о времену у коме су комунисти отпевали своју последњу националистичку лабудову песму, којом су један народ гурнули у гето и безнађе. Кроз причу о малом провинцијском циркусу и његовим актерима, испричана је управо прича о нама самима, прича у којој аутор није понудио неку нову наду, а нада нам је данас најпотребнија. Иако су актери драме талог са дна људског живота, појединци међу њима комуницирају лепом књижевним језиком, што на крају не сме да чуди. Међутим, поједини ликови говоре и својим кућним дијалектом, па се то може узети као мана овог текста. А сваки читалац ће моћи да се одреди према овом тексту, тек кад драму као књигу буде имао у рукама.

IV

УКЛЕТО - Најдраматичнији моменат романеског првенца Љубише Динчића „Уклето” јесте само проклетство, усудност или дословце насловљена уклетост. У дубини бића сваког његовог лика постоји једна тајна у коју је немогуће проникнути, да се нико не може, без остатка свести на своје видљиве поступке и да се прича о њиховом животу у књижевној стварности овог дела расплиће строго судбински, односно фатално. Градећи своје дело од неколико међусобно преплетених приповедних и временских равни, аутор то чини издижући их симболично до уклетости породице, поднебља, читавог света. Овај наоко препознатљив оквир у коме се одвијају све познате равни послужио је аутору да причу обликује лирски, поетски и уметнички вредно исказом древне бременитости поруке да је све морало да се догоди, ако се збило.³⁵⁹

После узлета у тајанствене пределе драмског стваралаштва (драме „Државна тајна” и „Живео народ”) прекаљен за смелије литерарне подухвате Љубиша Динчић, у стваралачком преображају залази својом прозом у један комплексан књижевни жанр, роман.³⁶⁰

„Уклето” Љубише Динчића је по броју страница на колебљивој граници између дуже приповетке и романа. Насупрот развијеној фабули, временско – пространој каузалности, имамо модеран тип романеске структуре. Сужава се епска наративност, фабула се редукује, временске и просторне одреднице се релативизују. Тако се постепено, у прозни текст уграђују елементи лирског израза. Тема романа „Уклето” је исувише позната (распад породице, проклетство), у књижевности већ толико употребљавана да се опасно приближава граници семантичке „испражњености”. Фабуларно језгро „Уклетога”, премда заплета у чисто класичном смислу баш и нема, твори „историја” једне од многих породица распопућених између патријалхалног менталитета и „усуда” који долази са новим временом. Градећи своје дело од неколико међусобно преплетених приповедних и временских равни, аутор то чини издижући их симболично до уклетости породице, поднебља, читавог света. Овај високо препознатљиви оквир у коме се одвијају све поменуте равни послужио је аутору да причу обликује лирски, поетски и уметнички вредно исказом древне бременитости поруке да је све морало да се догоди, ако се збило, наводи у својој рецензији књижевник Саша Хаџи Танчић.

„Уклето” је роман лабаве композиције (руши се временско-просторна узрочност, присутни су хронолошки скокови). Проза је врло близу лирском исказу. Догађаји се описују у дисконтинуитету, онако како се одвијају у самом аутору и његовим јунацима. (...) Једна од особености овог романа је то што сви ликови говоре језиком којим говори и сам наратор. Индивидуализацију и карактеризацију писац надокнађује њиховим размишљањима и животима који живе и тиме доприноси да читалац може доживети „пуноћу” литерарне слике која му је предочена.

(...) После свега, очигледно је да Љубиша Динчић није превише инсистирао на формалном перфекционизму, већ успева да једноставно исприча ону стару, увек исту и увек различиту, причу о егзистенцијалној мучнини. Одабирајући да прича о губитницима Љ. Динчић је одабрао надмоћну уметничку позицију и та надмоћност је искоришћена. Суд о постојању писатељског талента Љубише Динчића никако није у питању; ваља рећи да од овог писца читалац још увек више очекује. Љубиша Динчић новелом или малим романом Уклето, загледан у тајне лесковачке котлине, исписује доказе за једначину по којој се изводе тачне формуле и сразмере непријатељских сила пред којим човек нашег простора нема куд да се

359 Саша Хаџи Танчић, рецензија, Уклето, Филекс, Лесковац 2004.

360 Дејан Ђорђевић, Тематска конвенционалност модерног израза, приказ (Љубиша Динчић, Уклето, Филекс, Лесковац 2004), Помак, бр. 27 - 28, јул – децембар 2004, стр. 37.

склони. Живот је вековима био тежак и уклет, како у Лесковцу, тако и у целој Србији, услед чега ни смрт не успева да стави тачку на патње људи које је тај живот изневерио. Отуда визија бесмртности као последице зле силе која има натприродно порекло и подиже мртве из гробова, ако већ сама природа, заједно са већ уобичајном издајом лепих очекивања од наопаке судбине, није успела да засити глад за смисленим животним расплетима, како би се упокојила душа смртника. (...) Бајковита повест Љубише Динчића игра на карту препознатљивих превредновања повести на крају бурног српског двадесетог века. (...) Код Динчића је видљива тенденција да кроз пример Јефимијевог доба, пуног злодуха српске давнине, ратно Огњеново спасавање и поратно његово страдање, уз три доказна става, изведе једначину на поуку читатеља; и то није лоше, утолико што није афектирано ни претенциозно. Писац је применио средства која одговарају достигну циљу, за који се на сву срећу, мудро определио.³⁶¹

ЉУБИША ДИНЧИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВИДОВДАН

На Видовдан
Заболела снага
Узјахало камење
Потерало постројене утехе
Сломљених ребара.

Громови ишчекују тренутак смрти
На путу славе
Корак до пакла.

Снагом несанице
Стиже понуда мача
Ветар витла осветом
По дубини душе неверних
Везује голоруке
У славу Господа
Смрт да прославе.

Секире замахују страхом
Гасе задихане петролејке
У гори лелека.

На одорима погинулих
Слављеници грабе воловину
Из утробе ваде грабљивице
Отимају последњи
Залогат отаџбине.

Страх стигао на наплату
Нуди понос на трампу
Комад неокајаног хлеба
Да целат окуси срамоту победе.

ГОРА

Подигла се гора
Залутала у орлово грање
Пробудила путеве
окаснелих љиљана.

Небо црвено од стида

361 Драган Тасић, Формула уклетости у три доказна става, Завичајни круг и српске теме, Филекс 2006.

Прогања убледели Месец.
Тера зору у сан.

Мирис празнине
У поноћном гају
Слуша дисање ноћи.

Судбина мрака
Пошла на исповедање
Свицима у загрљај.

Ноћник се игра
Пропланком тишине
Путује мирисом
Без корака
Да не пробуди птице.

НЕВЕСТА

Уморна јесен
Заводи пијане сватове
Трубе из грања
Најављују вино у трансу
Заслађују мокро оро
До дна потопа.

На свадбеном одору
Украдену невесту
Издаје невиност.

Одлазе голи ждралови
Јаловим путосмером
Глувари застала месечина
У ноћи похлепе
Улицом срама.

Живот пружио прилику
За бежање.

НАГОДБА

Пораз бацио живот на коцку
Одузео глас мукобољи
Ужас запресио јаловину
Не даје мирис босиљку.

У утробу троглаве аждаје
Потурили Мару деспотову
Уплакану ранама
За свадбени дар султану.

Сибином јатагана
Стефану образ с лица паде.

Јутро се поверило дану
Понудило образ и главу
Гласно ускликнуло
Србију да пробуди.

Уздахнуо шебој после росе

Устале птице из потаје
Моле Господа
Да сиђе из небеске авлије
До алеје Косовских божура.

Изађе из тмине Коле Рашић
Дохвати Сунце
Изнуди опрост Свевишњег
Што ће много крви
Видети преко нишана.

У дану за нагодбу са животом
Звезде су јецале пољем
Угаснуле у камен за нова гробља.

Пробуди Светог Симеона
Кажи му да је мираз враћен
Султанијо Маро
Деспотицо!
У часном крсту осванула.

САМОВИЛА

У таверни Јадертини
На палуби страха
Млада Српкиња
С пиратима спава.

Кћи официра најамника
Ађутанта пучине славе
Барјактара краља Радослава
Освајача и тамничара

На Јовановим ливадама
Уместо клетве
Изникао пркос.

За празник руковети
Први откос камом
Љубомором прети.

По туђој земљи
Вилин коњиц
Сенком обиграва.

Булеваром поскока
Задах пољубац нуди
Страх море буди
У раљама харфе
Свет полуди.

Радослава Српкиња
Пуполке плете
Подигла туђи барјак
Мртву стражу постројава
Огањ царство дарива
Шаком туђе земље
Светом крвљу залива.

ВАРОШ

Успиње се варош уз кањон
Као трогода ждребица
Све до Орловог гнезда
Забада нож у срце Кукавице.

Вода силази низ слапишта
Мази и препире с камењем
Дави у Ђавољем виру
Нејач зове у помоћ.

У грмљавини воде и стења
Покривена свиленом маглом
Крије се кућа Борисова
Божијег витеза
Са демонским мачем.

Виде га неверни
Како трчи уз брег
Да самује у дивљини
На лози купине.

Варош у вучјој јами
Размењује празно време са досадом
Бежи у хладовину
Од исте слике у огледалу.

Не да вину да сазри у храсту
Разум му се фарба у црвено
Кроз виноград ластари не расту
Нит потомство ђипа на колено.

Косци српом у покољ кренули
Објавили рат белим радама
Виногради у зору свенули
Зајецали над нашим надама.

САМОЋА

Лавеж паса у грудима
Дозива живот
Прогања
Незадрживу смрт у потрази
За тобом.
Парче Сунца у оковима
Бежи да ћути.
Живот на граници спаса
Моли се страхоти
Да заборави
Понављање дана.
Отвара прозор да уђе небо
И поздрави
Додиривање самоће.

ДУШАН ДОЈЧИНОВИЋ

Душан Дојчиновић (1972, Лесковац). Члан Књижевног клуба „Глубочица“ из Лесковца. Пише и на дијалекту, фантастичну прозу и крими приче. Поезију му је објавила Хелена Химел на порталу „Кутија љубави“.³⁶²

У ауторском издању 2016. године објавио је збирку „Уклети брод“ (писану на завичајном дијалекту).

ДУШАН ДОЈЧИНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МОЈЕ ВРУЋЕ СРЦЕ

Све што видох, то је лаж
смејали се кад пропадам
друг ми нико био није,
зато певам јер се недам.

Животе мој, дуг ми био
пуно здравља, да ми даш
коцкао сам, много пио
ти све боље знаш

Жене су ме волеле
девојке ме љубиле
усне моје слађане
сада љубе, млађане.
нека свирају, свирачи
мени песма, пуно значи
нисам ни ја баш од јуче
моје срце, још је вруће.

ПЕТЛЕНЦЕ

(комендија мора даље)

Такој је Кичкок
чувен редитељ
чини ми се гледаја на вр'
кров у Енглеску
и настаја је филм
„Север северозапад“
психо трилер

У данашњо време
петленце је превртљив
човек
једно мисли
друго пише
треће работи

Душан Дојчиновић

УКЛЕТИ БРОД

Лесковац 2016.

³⁶² Наше стварање Лесковац 1-4/2014, стр. 139. *Напомена:* Песма „Петленце“ објављена у Нашем стварању 2014. године, а песма „Крочила си, крочио сам“ на порталу „Кутија љубави.“ *Напомена:* Реч аутора у збирци Уклети брод: Такој. Да ви рекнем неку реч у шалив тон, јер то је 100% поезија на дијалект, не'е прскана са фразе и увукување у дупенце на фразери и интелигентни, нађубрена са ђубрета која се истицав. Овде сам си срочио тој што сам издекламовао кроз књигу. К'о пред огледало у моје купатило које сам теја да кажем с' моје песме на Лесковац, из Мали Манчестер, на дијалекат. Посереш му се на њи', ће рекнев неки. *П.С.* Сам си написа госпођа 'Ивке и големе целивке!

опањкава човека
па дојде
да се с њега гости

петленце је малечно
и вика семисирче
и за ралику од кокошку
не сноси јајца
сву ноћ кукуриче
и кад стамњује
и кад свањује
па га народ вика
петленце
лажовенце

КРОЧИЛА СИ, КРОЧИО САМ

Крочила си у моје мисли
и више те не пуштам,
ускочиш у моје очи, и
лудо срце, а оно трепери,
куца ли куца, прескаче,
без тебе, хоће из груди да искочи.

Није црно мастило којим
песму ти пишем
црне су твоје очи
које ме инспиришу да ти пишем
али тише, пробудићеш,
немирне душе...
Крочио сам на твој праг, прогнан
од многих одбачен
ко' матори руски хрт
постадох ти драг
И ти ми показа небо
звездано, романтично
преподне, уз глејд свеће
Хвала ти до неба за
још једне тренутке среће..
И није црно ни вино
којим исписте, из огромних
чаша,
наздрависте...
Црна је коса твоја
коју погледом, испијам
додирнух у трену
осетих лептириће, осетих немир
у грудима,
једну дивну црну, жену.

МИХАЈЛО ДОЈЧИНОВИЋ

I

Михајло В. Дојчиновић рођен је 29. септембра 1934. године у Броду, општина Црна Трава. Основну школу учио је у Броду и Предејану, а гимназију је похађао у Лесковцу, Чачку и Шапцу. У Новом Саду је завршио средњу медицинску, а у Београду Вишу медицинску школу. Студирао је филозофију у Београду и Скопљу. Правни факултет завршио је у Нишу. Као средњошколац, у Шапцу и Новом Саду привлачи пажњу књижевне јавности. Његов књижевни рад заступљен је у заједничким збиркама: *Песмопис* (Лесковац 1977), *Глубочица између обала* (КК Глубочица, Лесковац 1986, 1988, 2003 и 2004) и *Збирци радова лесковачких писаца* (Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 1988). Песме су му превођене на француски и македонски, а приче на руски језик. У раду књижевних клубова био је ангажован као члан Управног одбора КК „Светислав Вуловић“ у Лесковцу, члан Управног одбора и председник КК „Глубочица“, члан Управног одбора Удружења писаца општине Лесковац и члан редакције листа за књижевност, уметност и културу Помак. Од значајних књижевних награда треба поменути Октобарску награду Лесковца и Златну значку КПЗ Србије.³⁶³

II

КЊИЖЕВНИ РАД – Дојчиновић је објавио следеће књиге песама: *Сунчева река* (Социјален борец, Битољ 1971), *Звездане кише* (Просвета, Ниш 1974), *Шанат брега* (Културни центар Лесковац 1977), *Заустављено време* (Литера, Ниш 1979), *Вертикале* (Нова просвета, Београд 1988), *Помоћни зов* (Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1991), *Одбегле тишине* (Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1994), *Љубав на мрављи поглед* (Удружење писаца општине Лесковца 1998), *Уштанове шуме* (Филекс, Лесковац 2004) и *Додири* (Филекс, Лесковац 2006). Објавио је збирку прича за децу и младе *Венац од звезда* (Удружење писаца општине Лесковац 2004), и романе *Требежина* (Филекс, Лесковац 2008) и *Мртвица* (Филекс, Лесковац 2011).³⁶⁴

Михајло В. Дојчиновић је песник који је своју присутност у поезији потврдио са седам збирки песама. Овај песник је од почетка бављења поезијом изабрао сажет песнички израз, онај чија су изворишта у поезији Момчило Настасијевић и Васко Попа. Поезија овог песника окренута је човеку и животу, дакле оној непоновљивој и божанској лепоти којој нема прамца. Отварајући се према свету, овај песник истовремено одређује свој однос према њему и однос света према оним загонеткама које би песник да разреши и осмисли.

*Изнад темена
камени нишан
у небо*

*Беоњаче Чемерника
као глад
огњем разарају равнице*

*Јека земље
у зебњи*

(Камени нишан)

Песник је свестан да му је суђено да дели судбину свог народа и отуда чини покушаје да јасније дефинише координате оних веза којима су људи крвно везани за постојбину. Овде није реч само о историјском памћењу, већ и о хуманистичкој димензији самог песника и о његовој решености да поезијом искорачи из опне властите судбине, да одбаци скромну кућицу пужа и да слободно дише под озвезданим небеским сводом.

(...) Посебно ваља указати на слојевитост поезије Михајла В. Дојчиновића.

363 Михајло Дојчиновић, *Мртвица*, Филекс, Лесковац 2011, стр. 120.

364 Михајло Дојчиновић, *Мртвица*, Филекс, Лесковац 2011, стр. 120.

*Из погребне ноћи
обале
измамиле месечеве сокаке*

*Каравани
приближили ћувике
злаћаним стазама*

*Од чуда погледи морнара
остали заковани
у звезданом ињу
(Звездано иње)*

Покаткад осетимо у његовим стиховима и благу печалбарску тугу и сету, ону коју је понео од детињства из црнотравских успаванки. Каткод се овај песник окрећепрошлост, он то чини једино из разлога да боље протумачи стварност, јер тешка је и неописива грешка заборавити корене.³⁶⁵

III

УШТАПОВЕ ШУМЕ – Михајло Дојчиновић у свакој својој збирци задржава језик и ток и остварује поезију препознатљивог сензибилитета и лирског штимунга у коме се мисаона нит провлачи једним снажним током, али и садржи нове акценте и нове валере. Он је у збирци „Уштапове шуме” препознатљив али и на изврстан начин нов. Он је благо замишљен, увек отворен према доживљају, али и склон необичним језичким склоповима, ствара углавном лирске минијатуре које се одмах не отварају поимању и које захтевају пажљиву сарадњу читаоца, изазивајући асоцијације на дубоко запретење доживљаје и осећања.

У овој збирци „Уштапове шуме”, чији и сам наслов изазива различите асоцијације и позива на размишљање, Дојчиновић је нешто отворенији, ако се тако може рећи, према читаоцу и сам открива смисао и дубоке токове своје песме, али ипак углавном остаје у оним пределима духа, сензибилитета и осећања која су га карактерисала и раније.³⁶⁶

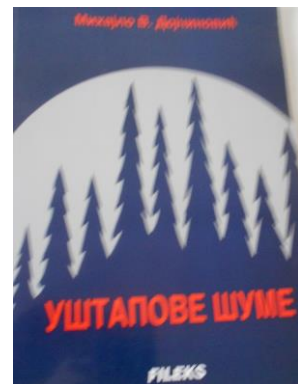
%

Збирка „Уштапове шуме”, девета у низу Дојчиновићевих песничких књига, садржи 63 песме испеване у потпуно слободном стиху.³⁶⁷

Реч је, махом, о кратким песмама, каткад минијатурама, у којима кондензован и непосредан песнички исказ поцртава лирску експресивност збирке. Притом, звуковна језичка димензија Дојчиновићевих стихова, иако не поседује традиционалну ритмичност, изражену, пре свега, у правилном метру и рими, даје збирци посебну субјективност. Песников језички материјал, чести необични склопови речи, спајање наизглед неспојивог, изазивају, како каже рецензент књиге Николај Тимченко, „асоцијације на дубоко запретење доживљаје и осећања”, у песми „Сећања”, на пример:

*Звездају сећања над скретницама врелих одрона
игленим кошмарима и ћерданима вратоломних роса
искованих раздања у распрелом ињу ватре
и кораку јагунастих бичева*

Тешко је, намах, растумачити песничке слике и метафоре које доносе Дојчиновићеви стихови и проникнути у њихову симболику и смисао, али њихова учесталост, понављање, енергија којој исијавају, откривају нам, ако уронимо у њих и читамо их од корица до корица, песникову поруку, ма колико она, треперава, у фрагментима измицала нашем поимању.

365 Др Славољуб Обрадовић, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца Лесковца, Лесковац 1998, стр. 13.

366 Н. Тимченка, рецензија, Уштапове шуме, Лесковац 2004.

367 Др Душан Јањић, У знаку светлости и тајанства, Помак, 29/30, јануар-јун 2005, стр. 24-25; Приказ преносимо у целини.

Ако је наслов збирке срж смисла целине, онда су „Уштапове шуме” срећно изабрани наслов, јер ова, на први поглед, загонетна синтаagma озрачује целу збирку, дајући песмама које је чине кохезивно својство. *Уштап, пун месеца*, и шума имају мноштво симболичких значења и буде различите асоцијације. Упућују, најпре, на песников додир са природом, на његову блиску везаност за њене феномене кроз чије испреплетане слике и спрегове он одгонета свет и суштину човековог постојања.

С једне стране, наш песник посматра месец, дакле и уштап, превасходно као симбол, преображаја и раста, шуме види као извор обиља и плодности и као посредника између земље и неба. Уштапове шуме, мада део природе, симболизују целу природу, бујну, животодајну, пуну светлости.

Целина збирке је у знаку светлости, сјаја:

*У сјају
ружиних усана
бисерне године
уткале
чаробне ватре*

Дојчиновићеви стихови купају се у сјају „тек запаљених уштапових шума”, разиграни су облаци, зоре, брзаци, птице, макови, разиграно је „око дана”, кише су раскалашне, ветрови пребрзи, врлетни, кршни; таласају „златне влати траве”, обале су зажарене, планине раскошне, крв узаврела; у располућеном дану царује биље, горобиље – руже, булке, јаглике, маслачак, ђурђевак, божури, траве. Царују и зоре, кад се дан буди, зоре плаве, заплавеле, запаљене, ужарене, заискрене, седефасте, зоре потопа, пропланци зора. Песник „Уштапованих шума” осећа природу живом, динамичном, доживљава је као непресушну животну радост:

*Невидљиви цветови срца
Бокоре травама среће*

Природу, испуњену сјајем и мирисима, Дојчиновић слика разним бојама, али превлађујућа боја његовог лирског универзума је бела. Бели су облаци, галебови, облаци, беле су бреге, руже, реке, голубице, лабуднице” (на прсима белих лабудова љуљашка усамљеног месеца), беле су белине. Доминација белог има очито сврху да се призори сјаја и светлости јаче нагласе у збирци. У песмама Михајла Дојчиновића приметно место добија небески свод, уз месец, и звезде, тако да песник проширује свој доживљај природе на целу васиону. Плутају, у стиховима, космосом звезде захуктале, заблуделе („сјајне кугле неба”) „разлама се запаљено небо”, „са неба силазе громови”, „камен двори сунцем потопљени”, „на разиграним жицама пукотине сунца”. У његовом песничком сазвежју чујемо стихове из песме „Докови“:

*Докови
Застају по сечивима стопала*

*Ватре
У узаврелим чежњама*

*Сакривени набори
У усијане паучине*

Кроз бројне метафоре и персонификације васиона се оживљава, постаје блиска, уплива се у земне ствари („Залудела сазвежђа/ нестале у бури недогледа/ и уплићу душу/ у непознате ветрове”). Успоставља се нераскидива веза, бришу се границе између небеског и земаљског.

Дојчиновићева књига није, међутим, једнозначна, обележена једино светлошћу. „Уштапове шуме” имају и своју другу страну, додуше мање видну. Симболизују и тајанствено означавају нешто што је загонетка, недокучиво, несвесно, нејасно, мрачно. Шуме и ноћ крију своје тајне, несазнатљиве, непојамне („У тајнама шума /језере бисерни погледи/ несмирених снова/ и руку); својим чинима залућују, обузимају намернике („У венама шума/ стао зачаран поглед), станиште су натприродних бића („Чаробне виле/

шапатима ноћи/ опчинице дах река/ и сагорелој гори/ подариле сопствена срца). Знак су таме, ноћних мора („Ноћне море/ сузама засениле уштапове шуме/ ветрове несном несанице).

У свет уштапових шума улазе ненадано и самоћа, туга, очај, бол, нарушавајући склад ведрине и радости („Избија бол /у тугу предака). Превагу, ипак, односи светлост као излаз из мрачног беспућа („Капи сунца /разбиле распуклине водопада”, „Стабла ужарених зора /пробудиле звездано гледну висину/ зачету у лишћу бреза).

Тако се у Дојчиновићевим песмама смењују и преплићу светлост и тама, као два вида самог живота, сатканог од среће и несреће, радости и туге. Јарки, пак, призори природе, од којих су создани песникови стихови, оквир су за његове лирске рефлексije о судару два животна принципа, о времену, вечности, пролазности, смислу живљења.

Збирка „Уштапове шуме”, сликовита и мисаона, приказује Михајла Дојчиновића као песника особеног стваралачког формата.

У једној од својих песама, „Издајека“, Дојчиновић поручује:

*По житу огњева
Прити
Чело земље
У ужегле стабљике
Дланови од жита*

*Испод замрачених капија
Заточена светлост
Суновратни увир сутона*

*Издајека
У оку камени поклоници*

IV

САМОЋА И ЛЕЛЕК ДУШЕ - Наш песник из Брода код Црне Траве објављивао је ширум земље у разним листовима и часописима. А сада, пред нама је зрели песник који још има унутрашње снаге и јаку мотивацију да разоткрије, именује и варира своје мисли и снове, стрепње, заклоне и нагибе душе у овим лирским целинама. Његове посланице почињу песмом насловног емотивног кода - „Поноћни зов” и закриљују се симболичним стиховима који инкарнирају унутрашњу стрепњу и загонетно – болно тајанство недодирљивог бескраја.

Недовољност печалног живота избија из многих стихова концизне мисаоности и лиричности, писаних без риме, али не и без ритма који омогућује ненаглашена интерпунктивност; тај жубор речи каткад је слаповит, каткад стешњени точурак, а она опет мутна вода, силна, луда, болна...

Мада стилски-језички сва у модерној фактури, Дојчиновићева песма изненади нас и неким елементима романтичарске експресије, наговештајем тихе клонулости и стрепње, страсти трајања и повргавања страсти у самој клици, у стрмљењу ка вишем избављењу. Песник је час брижни пастир тужних успомена које раздиру душу, час себар изгубљен усред свог завичаја, скамењен, нестало „у вучјем гласу” у самоћама које „другују по трагу несна”. И тако се у бескрај пред нама одвијају секвенце сна и јаве, ти покидани делови филмске траке, једног осећања”.³⁶⁸

%

Насловна песма „Поноћни зов” наговештава да ће све поћи од храма живота. А куда? „Полемичке линије живота” су само једна стаза. Дојчиновић не тражи централну тему. Он ослобађа медитацију сваке зависности у свакој лепоти тренутка, медијски изазов, оно што извире из рефлексije песника, из опстојања филозофске мисли, можда из једног стиха који ће зауставити и најкритичнији тренутак који нас упућује на НЕШТО.

Тај лирски кисеоник буди мисао, распреда машту и нуди свој субјект. Та побуна лирског сугерише али не условљава. Ми можемо и не морамо поверовати у смисао постојања таквог живота. Песник каже да је у том „грозничавом говору” метеор „добри живот” („Метеори љубави”).

368 Зоран Чановић, Самоћа и лелек душе, приказ, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 33.

Срећа ником није наклоњена. Никог није ни издала. Она је дух времена. Човек је доживљава иако „тужне мелодије кидају душу” („Дозиви”). У тој свељудској драми има нешто НОВО. То ново је у несталности мотива у којима су спектарне духовне светлости.

Неисцрпном снагом тумачи духовна пространства. Непрестани изазови су у тумачењу, у претакању, у ненаплаћивању, у напуклинама, у зеленим надама. Можда је то и једини песник коме не сметају парадоксални тренуци. Његове лирске жице дају унутрашњу хармонију, глас носталгије, сан сањалице, пијане ветрове да би „у поломљеним видицима” затражиле и љубав и цветни одсејај и „лик сунца” („Кап суза”).

Пред нама је човек у целом свом достојанству. Он није оптерећен сексом, влашћу, јер „ватрене звезде ватрају своје уморе” („Ватрене звезде”). Пред нама је много животних детаља, право богатство лирских мотива и рефлексивна. Дојчиновић отвара врата живој поезији рефлексивним тоном лирике, његов језик чини литературу, облик песме, изворишта подстицања на размишљање. Поетска реч у доброј спрези са рефлексивним, са животом из којег извире инспирација”³⁶⁹

Песник Михајло В. Дојчиновић, познат је широј читалачкој публици, јер поодавно објављује песме у многим листовима и часописима. У збирци „Одбегле тишине” опевају се разноврсни трептаји немирне људске душе. А песник све то повезује са кретањима у васиони. Све је уперено против застоја и тишине. У погледу форме, метричке и језичке структуре, стихови су посве модерни. Поједини се, чак, узвисују и над нашим песничким стандардима. Стих је најчешће избрушен, врло поетичан, а израз стегнут. Уочава се стална песничка тежња да са мање речи изрази своје мисли, осећања и сазнања.³⁷⁰

МРТВИЦА – Мртвица је други по реду роман истакнутог Српског књижевника Михајла Дојчиновића. У њему се Дојчиновић, после првог романа Требежина, и надовезујући се на њега, предаје евокацији давно прохујалих времена испуњених вековном борбом народа црнотравског краја за слободу.³⁷¹

Слично поступку који примењује у Требежини, писац овде испреда причу поштујући историјске догађаје и ослањајући се на релативна документа, записе и предања, али минули стварност дочарава кроз вешто срочене дијалоге и описе којима повезује нити романа састављеног од низа испреплетаних повести и људских осбина у временском распону дужем од једног столећа, од деведесетих година 19. века до краја Другог светског рата.

Роман је широка, епска слика народних буна и устанака, неугасивих тежњи Црнотравац да опстану, да се избаве из канџи окупационих завојевача, турских и бугарских. То је потресна драма о житељима овог дела југоистичне Србије изложених покољима и нечувеним зверствима. Мртвица, која је, као и Требежина, страстиште, губилиште, место свирепих злоћина, у роману постаје симбол страдалништва једног народа, али и отпора његовом затирању.

У страдања која чине потку романа, Мртвица је и приказ свакодневног живота народа, његових обичаја, у коме има места и за дирљиву љубавну причу. Као реалистичка инкарнација прошлости, књига Михајла Дојчиновића, поред уметничке, има и знатну документарну вредност.

МИХАЈЛО ДОЈЧИНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

У НОВОМ САЗВЕЖЉУ

По трави пале звезде
па никако да препознамо себе
У новом сазвежђу увек
Опчињени

369 Станко Ђорђевић, Звездана зрења укључалих немира, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 34.

370 Проф. др Момчила Златановића и проф. др Тихомира Петровића, Одбегле тишине трептај душе, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 35.

371 Проф. др Душан Јањић, рецензија, Мртвица, роман Михајла Дојчиновића, Михајло Дојчиновић, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011, стр. 119.

САМОДОДИРИ

Гвоздене сенке
Плешу
По ужадима снова
По спиралама осмеха

На резе сунца
Разапет дан
Процветава на ружине гране
У нежност
Занемелих белина

Зидови зора
Руше мале светове
И мале лепоте сунца

У трави остали
Погубљени самододери

ИЗДАЛЕКА

По житу огњева
Пршти
Чело земље
У ужегле стабљике
Дланови од жита

Испод замрачених капија
Заточена светлост
Суновратни увир сутона

Издалека
У оку камени поклоници

УЋИ

Пређи преко обале
врела од снаге
и бременита од плодова
Пређи преко обале
затреси чуперком косе
и уђи у моје лето
Топлином сунца
нек буде оплођен твој долазак

ДОКОВИ

Докови
Застају по сечивима стопала

Ватре
У узаврелим чежњама

Сакривени набори
У усијане паучине

ПО РАЗБУКТАЛИМ ЈУТРИМА

Мој дах
утиснут у теби
између очију зелених
Па тоја младост
постала
немирне магле планинске
Златним веслима
летим по разбукталим јутрима
с којима смо увек
у загрљају били
Твоја ишчекивања
да не буду више
болсамоће

ВАТРОМ ЈЕ ПЛАМЕНИМ

У њеној коси
заискри
бистро језеро
И мирисом ме опи
цвет рузмарина
А када телом
одапе лукове беле
постадох олуја
да је у ковитлац савијем
и ватра
ватром да је пламеним

С ТОБОМ

Зора зазорила
на раскрсници раскршћа
на плавим таласима
броди брод снова
Зора зазорила
У зеници снова
да стобом
између две сузе
остане скамењен

У КРВИ МИ ЗАРОНИ

Пути време
у твоје зрењу
И у чекањима нашим
још увек не сачеканим
Зато ти
ужарено око
изађи већ једном
из те твоје
кошуље од пролећа
И у крв ми зарони
до лудила
Да ме не салећу
горке мисли.

МИРА ЂЕРМАНОВИЋ

Мира (Мирослава) Ђермановић рођена је 29. маја 1958. године у Петровцу. Завршила је Економску школу у Лесковцу и Економски факултет у Нишу. Живи у Турековцу. Пише кратке приче, стихове и изреке о животу Лесковчана. Из едиције „Обреди, обичаји и народне умотворине лесковачког краја, објавила (у коауторству): *Чешљанка, Додолице, Лазарице, Краљице, Лесковачке псовке, Лесковачке клетве, Лесковачке изреке, Лесковачкеградације, Лесковачка прела, Ускрс*. Драмски текстови (члан тима: проф. Драгомир Радовановић, Слађана Младеновић, Љиљана Стаменковић, Мира Ђермановић): *Кафана је моја судбина, Анђел и змај, Вештица и вампир*. Самосталне збирке: *Лесковчани и ја* (књига на дијалекту, песме и кратке приче), *Песме о љубави* (родољубиве, љубавне).

МИРА ЂЕРМАНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПРИЧЕ И ПЕСМЕ

РАЗМАШИЈА МРЕШКУ

Поболеја се деда Жика, легја у постељу, дал' га почесто ударало сливово гранче по главу, кој би га знаја. Главно, да работи не може.

Прикука Живанка куде сина и куде снашку:

-Водите овога човека на доктура, загубија омлаз и обрћа очи, неће он још много да гледа бело видело.

Послушаше мајку, тури га син у кола и откараше га у болницу. Како су се много журили, несу б'ш чули које доктур вика.

-Што је до нас – викав – ми смо си наш дуг одужили. Ко си знајев доктуре с њега.

Прођоше три дана, прођоше четири дана... никој за деда Жика не питају. Кад је поцета, он се обрне према дувар, бајагим спије, да се не нервира што нема никој.

-Еее Жикооо – п'њака си сам у браду, и тој дочекааа.

Седми дан, тегу Живанка, распитала се у коју је собу, виче да вије још од болничку капију:

-Лелеее Жикооо, дал' те откараше у капелууу!

Дере се она такој, штомогајећи, дзвери се народ.

-Сирота Жена, сигурно ву је неки млад умреја, шће чини.

Жика беше цврсто заспаја, ич не чује. Надзрну она на врата, виде га, фати му главу сас обедве руке.

-Бошкеее, он још врућ, скоро је умреја! Мртва га ја, како порано не дођо, мож' би ми надокрајку рекја неки реч. Ееее, мученику мооој!

Од оној дрмсање, разбуди се деда Жика, извргољи очи накуде њум.

-А мори, које се десило?!

Живанка не мож' да верује:

-Ти ли оживе бре?

-Полудела ли си ти, спијем. Које има ново дом, које работив син и снашка? Нема ви да доодите.

-Пал' растребујемо, те, ти ће умреш, нека будне све како треба, да не терав сељани сеир сас нас. Унесомо голем астал у гостинску собу, туј ће ти туримо сандук, заслужија си ти тој. Ја, идући навам, гледа сандуци, изабрала сам ти убав, јес' да је скуп, ал' на паре неће гледамо.

Жика ич не трепка, само гу слуша и виче да глића кнедле.

-А мори, ти си остригла косу, никад неси таква била.

-Ошиша се, кад турим црн шал, чипкан, убаво да ми стоји, нећу носим шамију.

-Ааа... за које црн шал?

-Пал' за тебе...

-Живанке, на мене ми доктур вика, од пијење ми се стужнило. Ту си живим још.

-Како ће живиш?! Ја, на сабајле, јави на твојега брата у Немачко да будне спреман, да дооди. По родови се рашчуло, сваки дан питујев које има ново. Ја ли сам забађав викала људи?!

-Збраја сам цопке у овуј кесу, ће си идемо заједно. Такси ће платимо, да се никој не мучи. И да сам теја да мрејем, саг размаши, нећу си жалостим фамилију.

ПОВИКНУ МЕ НА КАВУ

-Дал' те неки с кондир викаја, шћеш овдека?!

-Неје с кондир, ти ме повикну да попијемо каву, куде тебе. Тој си забравија, ко ми се чини.

-Јес', такој је било, повикнуја сам те. Али, караконцуло једна, ја сам мислеја ће попијеш каву и ци отидеш дом.

-И ја сам такој мислела, али, онај кава ми се за срце залепи. Болес' ли те изеја, не ли ми ти тури нешто, да ми завртиш памет.

-Ко па не, ћу ти заврћујем памет, ти си, и онакој, била завртена, несам бија свес'ан.

-Немој да п'њкаш, мерак ти беше кат ти рекнев, „убаво си невесте узеја“.

-Још тој ми је фалило, ем шунтава, па још груба.

Колко ме ак'л служи, попимо каву, ти виче да ме целиваш, рече ми да останем, туј ми је место.

-Кој се надаја да ће останеш четерес године. Једино је мама била у праву, „синко, нек си иде, не ми гу око ваћа“. Еее, да сам маму послушаја.

Водите си ред кога викате на каву, мож' да прођете ко ја.

НЕЧАСТИВИ

Врћаја се Цветко милицајац из Лесковац за Власотинце. Пошја пешки, све се надаја ће га стигне неки, ће му скрати пут.

Оно почело невреме, врне, дува, грми, сева. Дизаја он такој руку и негде на пола пут, стануше кола покре њега. Отвори он врата и урипи у кола. Поче се одзрћа лево-десно, сам у кола, нема шофер, кола си идев. Пружи се нека рука кроз прозор, okreћа волан. Нечастиви је умешаја прсти.

Цветко се заледија од стра, све сам видеја, ал' да кола идев сами, несам видеја. Примакоше се према Власотинце, он беж из кола, у прву кафану. Потражи нешто за пијење, не мож' се поврне.

-Људи, које сам ја видеја, неке нечастиве силе ме довезоше с кола...

Отворише се врата од кафану, улегоше двојица и један показује накуд Цветка:

-Еве га овај што га цел пут гурамо у кола, а ми покисомо.

МИ ЖИВИМО ОД БЕОГРАД ЈУЖНО

Тврд 'леб глоцкам а знам да ми шкоди,
што ме мајко на север не роди,
па у мене има нешто тужно,
што ја живим од Београд јужно.
С политику ја се, ич, не бавим,
да у апсу нешто не заглавим.
Наша влас' је много вешта била,
све фабрике златне затворила.
Куде нас је само јад и беда,
нас, јужњаци, никој ни не гледа.
Стално мислим и разбивам главу,
кој би нама могја да помогне,
па да, малко, станемо на ноге.
Нама, људи, треба крупан новац...
Кад би шеик дошја у Лесковац,
радили би што ни на нас годи,
градили би Лесковац на води.
Куде нас је све празно и тужно,
МИ ЖИВИМО ОД БЕОГРАД ЈУЖНО.

ЛЕСКОВЧАНИ

Кој нас оће да ни бласти,
само суве грањке млати,
ми смо људи много радни,
никад несмо били гладни.
Нас ни викав паприкари,
и по тој ни сви познавав.
Њиве пуне с пластеници,
а сељаци много фини,
које оћеш да наручиш,
у Лесковац ти намини.
За наш роштиљ свак је чуја,
наше пљеске, па ћевапи,
па уштипци, вешалице...
Ако неси тој пробаја,
ако неси тој изеја,
ко да неси ни живеја.
Лесковчани имав душу,
ни слунце ву равно неје,
имав срце да те примив,
да те за ч'с расположив.
Све ги узни!
Никој ништа туј не брани!
На цел свет људи добри,
АЛ' НАЈБОЉИ ЛЕСКОВЧАНИ!

ЗБОРИМ СИ ПО НАШКИ

Нећу мозак да си мутим
граматику да научим,
работим си које оћу,
нешто си ћућорим,
по нашки си зборим.
Нећу језик да си кршим,
сви падежи да научим,
на мене ми доста један,
лесковачки вредан.
Зашто да се ја претрзам
и књиге да читам,
доста ми је, што би крила,
што сам слова научила.
Латиницу б'ш не знајем,
нећу да си мозак мајем.
Сви ми нешто ровив очи,
кад ме чујев како зборим,
викав, ич, ме не разбирав,
и ништа ги неје јасно,
а ја сал' ћућорим,
ПО НАШКИ СИ ЗБОРИМ.³⁷²

372 Ево неколико изрека М. Ђермановић о Лесковчанима: Сви други људи пијев пиво, само га Лесковчани собував; Сви се шетав, само се Лесковчани снебивав и лундзав по сокаци. Уредник је једном ФБ портала на коме се објављују занимљивости о Лесковцу и Лесковчанима.

НЕБОЈША Б. ЂОКИЋ

И Небојша Ђокић рођен је 1960. године у Бачевини, код Лебана. Завршио је Факултет одбране и заштите у Београду. Песме су му објављиване у Нашем стварању, Нашој речи, Помаку, Лучи, Стигу, Свитку, Лесковчанину, Алијанси и Вечерњим новостима. Прву збирку песама „Долазиш из ветра“ објавио је 1994. године у издању „Хата“ из Београда. Другу збирку песама „Недосањани круг“ објавио је 2000. године у издању Књижевне заједнице „Вељко Видаковић“ из Ниша. Небојша Ђокић добитник је прве награде на традиционалном конкурс за најлепшу љубавну песму „Жубори са Моравице“, Дом културе из Ивањице издао је трећу збирку песама „Мапа времена“, 2006. године. Заступљен је у више зборника и заједничким збиркама песама. Живи и ради у Лесковцу.³⁷³

Удружење писаца Лесковца објавило је 2012. године Ђокићеву четврту збирку „Између сенке и камена“. Ђокић је заступљен у Зборнику радова лесковачких писаца.³⁷⁴

II
ДОЛАЗИШ ИЗ ВЕТРА - Говорећи схематично, са извесном дозом упрошћавања, аутор стихова „Долазиш из ветра“ пева о теми због које су песници од искона умаkali перо, и која је одувек у жаришту интересовања не само уметности него и општих филозофских рефлексија. И Небојша Ђокић, дакле, пева о љубави у најобичнијем, примењеном смислу речи. У у његовој поетској визији љубав је драга, стварна, од природе, „обнажена“, у исти мах невидљива, етерична, звук или Јелена које нема.³⁷⁵

Аутор збирке „Долазиш из ветра“ као да на врху свога пера носи чежњу и лепоту у исти мах. Ипак је поетска реч, „песничко писмо“, потврђује се и овај пут, прожета осећањем неспокоја, тугом и опоменом – изгубила херодистички елемент и престала да буде уживање и радост. Зар модерни стваралац није песимист и меланхолик? Зар сета у већој мери не побуђује на стварање, него на оно што се зове срећа? Ђокић има осећај за звук, ритам и смисао за меру, склад и одговорност. Зато се и његове песме читају лако и са задовољством. У исто време руко пис одаје, утисак је, устручљивог и стидљивог ствараоца, који се не игра језиком, не изобличава речи, нити прави духовите обрте или семантичке досетке, једном речи, који негује стил без украса и великих гестова. Изузму ли се местимични недостаци и неравнине, поезија Небојше Ђокића сасвим испуњава основне захтеве уметничког, као што су неочекиваност, непредвидивост и занимљивост. У време компјутера журбе, саобраћаја, зараде пословне буке – заслужује поштовање и симпатије сваки истински делатник који себе ставља у службу уметности и поезије не као артије и мастила, него поезије као краљице вештине.

III
НЕДОСАЊАНИ КРУГ - У завичајној књижевности Небојша Ђокић је закорачио 1994. године својом првом песничком збирком „Долазиш из ветра“ којом је тананим песничким нервом наговестио да неће бити сукоба и несугласица између читалаца и његове поезије. Оваква оцена проистекла је из песниковог напора да се рационалним коришћењем речи створи поље равнотеже између жељеног и казаног, што је на крају његовој првој збирци донело атрибут „одмерене“ и пажљиво срочене поезије, у којој сасвим добро пулсира песнички крвоток. Тиме је он скренуо пажњу на себе, како читалаца, тако и кфалифико ваних оцењивача, уз опаску да се у догледно време од њега може очекивати и квалитетнија поезија. Неки који су тако прогнозирали очито да нису погрешили. Јер, Небојша Ђокић својом новом збирком „Недосањани круг“ границе своје поезије помера ка спољњем простору, што указује на чињеницу да смо добили једног зрелог песника који већ успешно гради своју сопствену поетику. Већ сам назив збирке је једна снажна и јасно

373 Небојша Ђокић, збирка песама „Између сенке и камена“, Удружење писаца Лесковца 2012, стр. 81.

374 Зборник радова лесковачких писаца, КК Глубочица, Лесковац 2013, стр. 36. Победник је конкурса „Жубори са Моравице“ за најлепшу љубавну песму, који сваке године расписује

375 Др Тихомир Петровић, Долазиш из ветра, Хата, Београд 1994.

одређена метафора попут оне Црњанског - „плави бескрајни круг, у њему звезда”. У овом случају Ђокић види и осећа свој песнички круг, али уместо звезде, у њему је он сам, песник тихог спокојства и човек животне тишине. Нешто као пољубац који се не чује. А што је тиши, тиме је и страсвенији, интимнији. Зато је и његов свет лишен исповедног, мада се једним делом бави интимом али сада из новог угла посматрања себе у односу на свет. Песникова суочавања у односу на себе, окружење и свет су јаснија и одређенија. Ђокић се у својој збирци бави и питањем односа према жени, и то на врло елегантан начин. Жена је лишена страсти, али је у његовој поезији тихо све присутно, загонетна, негде у прикрајку, али вечито у песниковим очима. Ова Ђокићева песничка збирка велики је искорак ка квалитету и топло га препоручује читаоцима свих узраста.³⁷⁶

%

У тишини слутим/ Остаћу сам/ с ове стране ћутања” – каже песник Небојша Ђокић, а затим одмах додаје као мото збирке песама „Недосањани круг” речи Леонарда Коена „Не да бих ти ишта рекао/ већ да живим вечно/ пишем ово.” И, управо између тих двеју одредница траје песник са песмама које се отхрављују самоћи, тишини и заборава, казујући не само своје снове и сновиђења у животном кругу који сања, као што то исказује у песми „Камен прећутао ватру” посвећену Бранку Миљковићу. (...) Очито је да после прве збирке песама „Долазиш из ватре” (1994. године у издању „Хата” из Београда), којом се представио читалачкој јавности, Небојша Ђокић другом збирком „Недосањани круг” (песме су познате читаоцима Нашег стварања, Помака, Луче, Стига и Лесковчанина) показује не само песничко сазревање, већ и даљи помак у неговању сопственог израза и даљег трагања у поетским токовима.³⁷⁷

IV

МАПА ВРЕМЕНА - Шта је видљиво на овој Мапи времена? Најпре границе постојања у простору и времену, а то значи: завичајно поднебље осунчане Петрове горе, потом години – од детињег до духовног узрастања; како се с година ма мења лирски субјект, какве су метаморфозе симболичног значења његовог односа према животу и свету.³⁷⁸

Шта је, даље, видљиво на мапи Ђокићевог времена? Оба доживљаја живота и света (а није на први поглед) тесно, судбински су повезане, и неразлучно спојене, у јединствен однос према уметничком обликовању, песничком изразу: песма је могућна само ако је доживљај снажан, а снажан је само ако је трагичан. Лирски субјект Ђокићеве поезије своју аутентичну будућност препознаје у љубави, болно преживљеној - до неизговора. Свуда сам те помало остављао, вели он, мада понајвише у речима као највидљивијим траговима срца и душе. На непојамној граници живота са смрћу, љубав прераста у сан, те се лирски субјект обраћа спавачу као себи другом. У строгој сагласности са двојником у сну необухватан је значај вечитог ништа. Зато и каже збогом слици из сна, варци која за мало да му буде све. Најдубљи трагови Мапе времена Небојше Ђокића сежу до прасвета, уздигнућем до Господа, коме се обраћа завршним циклусом.

Овом збирком сраставамо с природом неусиљеном присношћу и срдечношћу гостопримства песниковог завичајног српског Југа. И после читања Мапе времена дуго ће горети покошене траве на рубу села, а из година посеченог дрвета истицаће нестрпљиво време. Но, коме се заправо обраћају студени гласови, урезани у камен? Песник је и на то одговорио: годинама је измерено све, ма колико оспоравали свако кретање.

V

Покушај скицирања нечега тако апстрактног као што је време захтева храброст и иницијативу. Вербално описивање изогласа времена, и нешто више од тога: песнички таленат. Збирка песама Мапа времена Небоше Ђокића одсликава лирски доживљај стварности у временском бескрају песниковог бића. Збирка је састављена од пет поглавља

³⁷⁶ Станко Миљковић, Актикулисани песнички глас, Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 37.

³⁷⁷ Вили Хубач, Круг није затворен, део приказа збирке песама Н. Ђокића Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000, Помак бр. 15 - 16, април - септембар 2000, стр. 35.

³⁷⁸ Саша Хаџи Танчић, Години, нестрпљиво време, предговор Мапи времена Небоше Ђокића, Дом културе Ивањица 2006. *Напомена*: Прилог је објављен у Нашој речи (Години, нестрпљиво време), 19. јануар 2007, стр. 7.

насловљених: Мапа времена, Неизговорено, Сlike из сна, Речи и Дах понестали. Стихови су проткани лирским додирима дубоко личног у спреси са етносом и универзумом. Љубав према Господу, саосећање са страдалницима сународницима, породични мејдан – чине основу песниковог бића у коме, ипак, не преста је осећање празнине за изгубљеном драгом. Небијшини стихови пред стављају ковитлац мисли и емоција, чежњу и наду у привидну стварности и прошлост, сна и јаве. У првом одељку, песник исцртава Мапу времена антoнимичним покретима осећања и упитаношћу над неразмрсивим животним путевима који спајају судбине ван времена и простора. Поистовећивањем са наизглед ишчезлим старогрчким јунацима древних епопеја, песник у савременом тренутку препознаје зов еона и истовремено нежно тка зави чајну елeгију.

Писане савременим, слободним стихом, неоптерећене ритмом ни класичном композицијом, песме Мапе времена сибoлизују песникову тежњу ка неспутаном слободом. Прoменом *ја-форме* у *он-форму*, песник се идентификује са осталим људским судбинама чије је поистовећивање неминовно услед шаблонизираних животне материје.³⁷⁹

Сваки песник сања да досегне Олимп поетике, да открије онај врх где су назори свега што он треба да учини, да запише, да успостави дијалог са својом богињом. На „*Мапу времена*“ песник Небојша Ђокић јасно је учртао свој Олимп: *Радан/ одмах ту иза/ моје куће/ био је мој/ Олимп*“ Стихови песме „*Мој Олимп*“ отварају ову књигу која приповеда да сунцем почиње дан, али и живот, сунцем осмећа, за чијим ће нитима песник вазда ходати и који ће га, потом, вратити, а онда се негде нешто догодило, као да човечанство не општи са истим ваздушним океаном, истим небом, као да је престало свима да светли исто Сунце.

Мудрословно, Небојша Ђокић прави завичајни круг почев од „Гласа“, „Ужине“, Скијања“, „Трајања“, „Одустајања“... Користећи тек једну или две слике, он пева сажето гласом који се праметнуо у глас птице. Ова *мапа је замислица*, песме не нуде оптимизам, оне певају синониме пропасти. Ипак, нико нам, каже песник, не може узети право на сан и сећање.³⁸⁰

VI

ИЗМЕЂУ СЕНКИ И КАМЕНА – Небојша Ђокић има иза себе већ неколико збирки лирике. Његова нова збирка „*Између сенки и камена*“ открива читаоцу да је аутор наставио ту где је стао и да се доследно бави старом и провереном темом свих лиричара – темом љубави. Живот, смрт, време – подсетимо на то да је Ђокић у једној од својих ранијих збирки покушао да нацрта „*мапу времена*“, све се то огледало у човековом љубавном доживљају. Одиста песнички простор испрва изгледа скучено пошто песници имају свега неколико основних опседнутости тајном живота, али су варијације тих константи које нам помажу да се снађемо у лавиринту које гради сваки песник, у суштини, бесконачне.³⁸¹

Ђокић подсећа у својој сажетости на Момчила Настасијевића, пишући песме од свега неколико речи или неколико редака, тако да одбацује чулни сјај овог света који треба захватити опширно и, да се тако каже, епски надахнуто, настојати око обимних описа и преношења интензивних чулних доживљаја. Настасијевић је напрегао синтаксу и лексику и направио мистичне стихове испрeметаног реда речи који тражи додатни напор око разумевања. Ђокићева песма тежи битном, суштини, некој врсти платонске идеје која, једна једина, сија испод целог мноштва појава које само умножавају појединачну суштину заједничку читавом низу искуствених датости. Али, Ђокић, за рзлику од Настасијевића, чува конвенционалну синтаксу, премда је графички често наглашена свака реч која се, једна по једна и свака неописиво тешка, јавља у његовом сажетом певању. Ђокић на тај начин заоштрава границу чулног и апстрактног. У песми „Кретање“ он полази од пријатног хлада старе шљиве, једне чулне сензације свежине да би завршио као антички филозоф који оспорава кретање, зато што је промена лаж, а истину представља једно, непроменљиво, вечно и савршено биће.

379 Мр Марина Јањић, *Између сенке и камена*, извод из рецензије, *Мапа времена*, Ивањица 2006, стр. 69-72. *Напомена*: Мр Јањић и Д. Тасић су 31. јануара 2007. године представили ову успелу књигу у лесковачкој Народној библиотеци. *Напомена*: Избор из Ђокићевог стваралаштва у Панорами лесковачког песничтва.

380 Милијан Деспотовић, *Пророку није лако*, Небојша Ђокић, *Мапа времена* (27. јул 2007).

381 Драган Тасић, рецензија, *Искушење са сажеташћу*, Небојша Ђокић, *Између сенки и камена*, Удружење писаца Лесковца 2012, стр. 77-79

Песника теши што изнад привида покрета и промене, у којима се сукобљавају и пропадају чулне ствари, наслућује нешто трајније од ефемерног људског бића које, немоћно и заморено хиљадама променљивих ствари у току којег личи на бујицу, наслућује да је то само опсена од које ће га излечити надахнуто виђење вечности.

Ипак, песник каже: „Узалуд сам оспоравао свако кретање“. Визија песникове драге у разним ситуацијама показује нам да *филозоф у песнику* износи умна начела по којима постаје јасно да песник воли љубљену целим бићем, и када је она ту, крај њега, и када је веома далеко. Само човек, међу свим божјим бићима, може да замисли неког кога нема, или је отишао некуда далеко, као да је ту, крај њега.

У песми „*Оче*“ песник се обраћа оцу. Ђокић опомиње оца да не тугује над преораним имањем, над оним што је изгубљено у рату за поседовањем видљивих и материјалних ствари, зато што у смањеном поседу, пошто су им непријатељи преорали бразде на његовој земљи, још увек живи духовна раван постојања.

НЕБОЈША ЂОКИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ОЧЕ

Оче
не копни над браздом
немерљив је наш посед
У очима Бога
садржане су све мере

СИЈАЊЕ

Кућа мога деде
стара
оронула

Још само
пузавица
по њој сија

НЕПОЗНАТА ТУГА

На твојим уснама
Почива сребрна зима
У мени
Веју успомене
Како да данима не чекам
Где да се склоним
У твојој хладној лепоти
У чекању да не постанем Свинга
На улазу у твоју шкрињу
Цакли прозрачност
Исијава помрачина
Из ледених фигура
У оку случајног пролазника
Твој лик
Непозната туга

ИЗМЕЂУ СЕНКИ И КАМЕНА

**

А ти ми
не излазиш из главе
у сваком си дану

**

Мислиш
тишина нема своју причу
Не знаш
колико те има
у мом ћутању

**

Свуда сам те помало остављао
Кад би могао још једном
да те изгубим
учинио бих то
на бољи начин

**

Да заборавим места
и јутра
да померим реку
између наших сенки и камена

Колико пута
од бола сломљен
да кажем
Нисам могао

А месец
пред твојом кућом
у крошњи старог дуда
чека
да из сна ти
избришем слике
Узалуд

БРЕЗА

1.
Белина
Дрхтај брезе
Туга неизбежна

Запућен
У твоју одсутност
Језа сумрака

2.
У сенци бреза
Очи стас
Трепери дах
Дели те тишина
Предаје ћутању

ЦАКА ЂОКИЋ

Цака Ђокић чланица је Књижевног клуба „Глубочица“ у Лесковцу. Објавила је две збирке песама: „*Пожели срећу*“ и „*Љубав у сенци месечеве сенке*.“ Објављивала радове у „Глубочици између обала“ и другим листовима и часописима

Добитница је многих награда и признања. Редовно учествује на свим важним манифестацијама, а песме су јој проткане и изнедрене догађајима из личног живота.

ЦАКА ЂОКИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ШАНСА

Ако преживим ових дана
Када љубав умире опет сам сама
Тежак је бол у срцу мом,
Шта ли се догађа у срцу твојем.
У мом срцу хладно
Празнина влада,
Плакале су очи зелене
Схвативши да их остављам ја.
За наш раскид крив си ти
Не могу више праштати,
Никад веран ниси био
Љубав си неверством уништио.
Имао си задњу шансу
Плес љубави ту је био,
Ниси смео да ме бираш
Зато си ме изгубио.

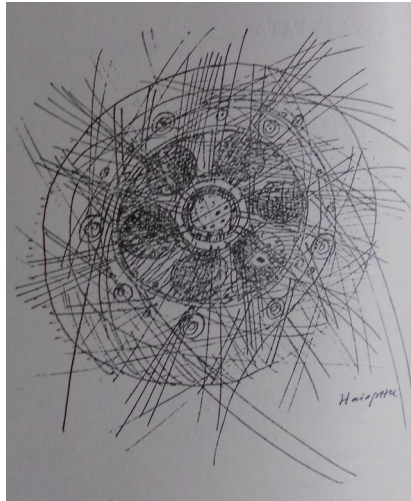
СРЦЕ БЕЖИ

Побегло Сунце из груди моје
Јурим за њиме често
као да ме ветар дува
да га ухватим
и вратим на место.

Не да се срце ухватити лако
пусти ме, пусти,
ја волим јако,
не враћај ме у груди твоје
убићеш онда срце своје.
Стани не трчи
не јури више,
волим искрено,
чисто и верно.
А друо срце да ли воли,
осећам да воли неизмерно.
Воли ме заувек...

ЛЕГЕНДА ЖИВИ

У Лесковцу граду, на Хисару брду,
где је сада вртић, била је кафана.
Пре много година, где се чује песма,
грациозним ходом улази Силвана.
Чује се музика...
Силвана тихо пева, у препуној кафани тишина.
За столом седи момак
који је стигао са села.
У паузи прилази Силвани,
тихим гласом пита:
"Молим Вас, да отпевам једну песму,
да чујете да ли Вам се свиђа."
Звао се Тома.
Уз дозволу Силване, латио се микрофона.
Силвана, помно, с' неверицом слуша,
устаде са стола, пољуби Тому
"Ти си неоткривени таленат. Моја душа"
Оде Тома до Београда.
Сваки почетак је тежак...
Тома емотивно пева,
њему ни један слушалац не одолева.
Свака песма постаде хит...
о мајци, оцу, Данка, Марија, Бранка...
Писао је Тома никад није стао,
ал' болест га сустигла, живот издао.
У нашем граду, Лесковцу,
његова биста у парку блиста.
Многи се крај ње сликају...
У срцима нашим легенда о Томи
и даље живи иста!

ТАМАРА СТОЈАНОВИЋ – ЂОРЂЕВИЋ

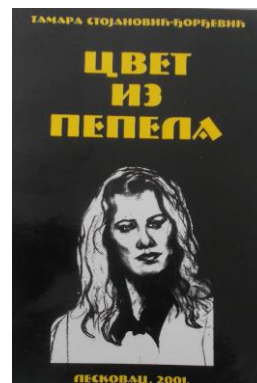
Тамаара Стојановић-Ђорђевић рођена је 16. јуна 1970. године у Лесковцу где је завршила основну и средњу школу. Године 1994. дипломирала је у Скопљу на Филолошком факултету, одсек Југословенска књижевност са светском и матерњим језиком. Ради у Лесковцу као професор српског језика. Своју поетску личност формирала је током дугих година, објављујући своје радове у многим часописима, заједничким збиркама и на конкурсима. Добитник је многих књижевних награда. Активни је члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.³⁸²

Тамаара Стојановић председница је КК „Поезија 016“. Њен рад представљен је у збирци „*Заувек ћаци*“ (Цветник просветних радника писаца), коју је уредио проф. Власта Ценић, а промовисана је фебруара 2016. године у Кући Ђуре Јакшића у Београду. Врло често је члан жирија на књижевним фестивалима широм Србије. Добила је сертификат за књижевног критичара. Урадила је неколико рецензија (о учитељици Љиљани Крстић и Дејану Ристићу из Лесковца, Звонимиру Змајићу из Загреба итд.). Уређује школски часопис „*Основац*“, бави се режијом и сваке године уради по једну представу.

ЦВЕТ ИЗ ПЕПЕЛА – Прву збирку лирских песама поетеса Тамаара понудила је као целокупно своје поетско стваралаштво, од далеких школских дана до повратка са свих путовања када је утврдила да су сентименталне везе вечите.³⁸³

Заљубљене очи поетесе Тамаре сјајем светлости осетиле су топлину звезда. Права љубав је у узбуђењу, мирису божанске лепоте душе. И реалност и сан формирали су Тамару и као жену и као петесу. Није то лирика која има тематску разуђеност. Лирска реч је заокупљена собом. Поезија ове врсте нуди духовну храну. То је најдирљивије „*ратовање*“ са свим искушењима. Њена љубав, пламена, нестална, окупана чак и сузама, покреће птице, мути небо, мрси ливаде, буди успомене. Пред тим изазовима поетеса не жмури.

Визије имају унутрашње императиве. Свако осећање, исказано тајним језиком срца, можемо наслутити, можемо и ослушнути. Истинито је *оно* што поетика открива у мисаоном набоју. (...) Птица младости, разнобојна и несташна, прихватила је све молбе и изаткала стихове у песме од записа њене романтично заљубљене душе. (...) Поетским изразима, који надањују и приближавају њене тајне читаоцима, Тамаара потврђује своје високо образовање. Стварно учешће у професији професора књижевности јесте писање. Писањем Тамаара одговара својим емоцијама, својим доживљајима и целој себи. Стихови у свим песмама су јасни и с лакоћом се читају, нема кованица. Негује слободан стил.³⁸⁴

Аутор збирке песама „*Цвет из пепела*“ Тамаара, као да на врх свога пера носи чежњу и лепоту у исти мах у реалности и сну, и овде и тамо негде... Заљубљени дани теку у разговору и са собом и са свим вољеним лицима. Креира естетска узбуђења као зов свога срца и са сликарским, колорним просторствима именује своје снове и јаве.³⁸⁵

Чаробним ткањем стихова преноси поруке и истине једне младости која даје сјај и лепоту животу. Она стално хода граничном линијом која додирује постојање и сумње. Оком заљубљене жене посматра Сунце, када је сијало и када је била спремна да га освоји, и када је сагорела и живела само за љубав. Без загонетки ту треба тражити и почетак и крај.

382 Тамаара Стојановић-Ђорђевић, *Цвет из пепела*, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2001.

383 Станко Ђорђевић, *Цвет из пепела*, рецензија, Лесковац КК Глубочица, Лесковац 2001, стр. 3.

384 Станко Ђорђевић, рецензија, *Цвет из пепела*, стр. 7.

385 Боркица Миловановић, рецензија, *Цвет из пепела*, КК Глубочица, Лесковац 2001, стр. 8.

Ширином простора и времена поједине њене песме су, по начину стваралаштва, блиске *поемама*. Она зналачки трага за даљинама, „тамо иза вечности, неслућености, тамо негде... с друге стране сна“.

Тамара има осећај за звук, ритам и смисао за меру и одговорност. Зато се њене песме читају лако и са задовољством, јер како каже Тамара: „*Кључ од Сунца проналазим, /Ткајем златни облак и/ Небу га посвећујем.*“³⁸⁶

ТАМАРА СТОЈАНОВИЋ – ЂОРЂЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

КОВАЧ СУДБИНЕ

Не пркоси времену,
Оно није кривац твоје туге.
Његова мудрост почива у твојим корацима.
Зато –
Корачај споро, тихо, мудро...
И веруј да јеси
Са било које стране
Животног тока.

ПРЕВАРА

Ноћ је синоћ водилаљубав.
Предграђе је растргнуто.
Зато је данас јутро плакало

ИМА ЈЕДНА СУЗА

Има негде у времену
неко место и сан,
неке звездане вечери
лепе као машта,
што терају тугу у жиле
јер их више нема.
Има и једна суза
која се никад исплакати неће,
и за то један живот
није довољан.

НЕВИДЉИВА

Постала сам мрак
Да бих могла да те гледам
А да ме не приметиш.
Док ме не осетиш
Док те нежно милујем.

БЕЗГЛАСЈЕ

Прејака је светлост овог снега.
Прејака је плахост овог јутра.
А, речи мога безгласја
Не знају куда би.

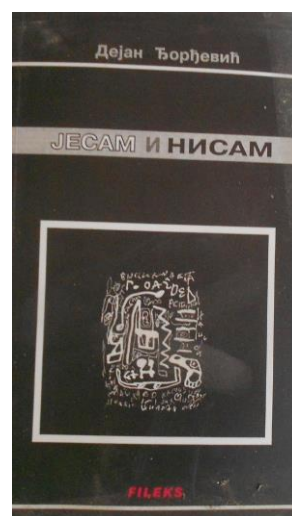
386 Б. Миловановић, рецензија, Цвет из пепела, КК Глубочица, стр. 9.

ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ

I
Дејан Ђорђевић рођен је 2. јануара 1970. године у Великој Сејаници. Гимназију „Станислав Велики-Зеле“ завршио у Лесковцу, а Филолошки факултет у Скопљу. Поезија и есеји Дејана Ђорђевића преводени су на енглески, француски, грчки, руски, бугарски и македонски језик. Збирке песама: Јесам и нисам (Филекс, Лесковац, 2007), Не/пристајање (Филекс, Лесковац 2008) и Будим се да бих те волео (Филекс, Лесковац 2014). Уредник у издавачкој кући „ФИЛЕКС“ и у часопису „УСПЕЊА“ у Лесковцу. Живи у Грделици.³⁸⁷

II
ЈЕСАМ И НИСАМ - Како одредити лирски субјект поезије Дејана Ђорђевића кад се он већ сам одредио према себи потврдно и одречно? Лирски субјект Ђорђевићеве поезије крајње је двосмеран и антиподан. У песмама збирке „Јесам и нисам“ пратимо га како осмишљава свет своје присутности, али и како га обесмишљава самим својим присуством. Он се појављује као субјект који, додуше, утиче и мења садашњост своје животне драме, али се сама драма одвија артифицијелношћу песничких циклуса који се смењују у низу од пет оделитних целина. Помног читаоца занима стога чврста узрочна повезаност међу циклусима, међу којима је песма „О смрти“ преломно место узрочно – последичног низа, пошто је у стању да трансформише трагичну и ироничну раван читаве збирке. И песник Ђорђевић се, до крајности интензивирајући смену датих равни, сврстава заправо међу модерне песнике; пре би се рекло да је песник модерног сензибилитета. А што се оквира моделитета тиче, упркос свем задржавању неких традиционалних видова доживљаја (пре свега жене и љубави) удео надреалистичког је свакако онај доминантни елемент на којем његова поезија најснажније рачуна.³⁸⁸

Тако се циклусима „Ионако“ и „Чекајући Бекета“ обезбеђује како чист песнички аутоматизам тако и, једнако изражен, основни тип надреалистичког текста који осим расутоги и привидне неповезаности слика испољава синтетичку и семантичку игру речима, нов и смео израз, под делотворним утицајем духа побуне која подстиче озбиљнија креативна прегнућа.

Песма „О смрти“, дакле, битно се разликује од осталих песама у књизи. Уместо несумњивих лирских исказа (о братовој смрти) и констатацији (о подневном часу његове сахране) „свезнајућег лирског субјекта“, завршним стихом постаје све сумњиво, мучно и неодређено; на први поглед се не може ухватити у реч нити идентификовати: ко заправо „саопштава“ лирски субјект или само смрт!

Исказани завршни стих је лирском субјекту стављен заповедно: „Ником о мени не веруј.“ Тиме је појачана несигурност лирског саопштења, тема певања и емотивног текста.

Посебно су занимљиви поменути трећи и четврти циклус. Одликује их „надреалистички нехај“ у рађању асоцијација и непрецизност створена тим „нехајем“.

За песника смисао може бити не само у речима него и испод њих (као у истоименој песми „Испод“). Речи се понављају, „шетају“ као у песми „Тамо амо“ и спонтано улазе у ланац асоцијација. Ту су и два синестезијска поступка: песма је присвајање и одвајање. Тежња за спонтаношћу и „дозивањем“ речи се наставља, па би се песме ових циклуса могле стопити у једну.

Аутор Дејан Ђорђевић, дакле, зна за надреалистичко искуство и уме да га уклопи у своје певање. Овај песник, уосталом, три посебне песме посвећује или је надахнут

³⁸⁷ Податке из библиографије за студију „Лесковачки писци – трагови и трагања“ доставио сам аутор.

³⁸⁸ Саша Хаџи Танчић, Унутрашње писање Дејана Ђорђевића, рецензија збирке песама „Јесам и нисам“, Филекс, Лесковац 2007, стр. 52 – 54.

емблематичним личностима дубоко повезаним са наслеђем овог модернистичког покрета између два светска рата: Бранком Миљковићем, који је (преко неосимболизма) сматрао себе унуком надреализма, затим Сигмундом Фројдом, најпроницљивијим тумачем снова и несвесног (на чијем трагу су надреалисти градили своје теоријске програме и манифесте) и, дакако, Семјуелом Бекетом, чије се дело, доследно надреалистичким начелима, дограђује до апсурног.

Певање у збирци „Јесам и нисам” развија се из перспективе савременог аутора. Већим делом је то Ђорђевићево „унутрашње писање на клацкалицы смрти” (према једном тумачењу јунака романа „Распуст” Александра Вуча). Осмишљена је по основама свих времена до ове ноћи, саткана од аутентичних виђења, снова и доживљаја.

„Унутрашњим писањем” све је подређено перспективи субјективног певања, до те мере да Ђорђевићева поезија постаје такозвани „доживљени говор”. Дејан Ђорђевић има своју поетику. И по томе се издваја из унисоног круга сродника по завичајном песничком поднебљу. Он већ песничким првенцем ствара своју „стварност”. Заједничко јој је што су оба лирска субјекта (кад јесте и кад није) заправо исто. Ова два егзистента статуса су супротстављена као сурова реалност, поларизовање „појединих стварности” – још један идеал из доба надреализма.

III

ПЕСМЕ О НЕ/ПРИСТАЈАЊУ - Збирка песама Дејана Ђорђевића која носи тачно пронађен наслов „Не/пристајање“, доноси једно вишезначно поетско писмо које је израз оног познатог начела *ne quid nimis*, ничег сувише. У овим кратким, лапидарним песмама, једна дубока свеобухватност изражена је на веома сажет начин. Ђорђевићеве песме највише доносе тамо где се песнику посрећило да једном заостреном сатиричком гестом проговори о безумљу савременог света, као рецимо у песми „Преживети дан“, у којој песник поентира:

„Дан је резервисана истина
за оне који га преживе.“

Тамо где се песнику посрећило да чињенице из пресног животног реалитета пројектује у осетљиву рефлексiju о свету, као у песмама: „Заборављени од Бога“, „Долазим и одлазим“, „Писати на даљину“, „Чему песма“ или „Касно“. Наведене песме, свакако, представљају најсрећније тренутке збирке „Непристајање“. Стихови из песме „Касно“ могли би бити нека врста лајт мотива читаве ове збирке у којој се све песме на један природан начин заобљују у смисаону целину. А оно најлепше је то што иза Ђорђевићевих ироничних отклона не стоји неки пуки его-трип, као што је то данас често случај у савременој поезији, већ људска топлина, самилост и мисао о сопственој недовољности. То је иронија која сагорева сваку тривијалност и упућује на смисао једног вишег реда.³⁸⁹

IV

БУДИМ СЕ ДА БИХ ТЕ ВОЛЕО - Пред нама је једна интересантна књига, *Будим се да бих те волео*, Његова најновија књига има 45 страница, од који само у једној садржи његову песму *Будим се да бих те волео*. Остале су у петнаест превода те песме и азбуци тих превода – примећује Васа Михаиловић.³⁹⁰

Књига је интересантна не само по свом садржају већ и по смелости аутора да у књизи "сложи" песму само на једној страници читаве књиге. Међутим, смисао целе песме - љубав која проузрокује ментална као и емотивна узбуђења у човеку – далеко је важнији од песничке форме. Песма говори о фасцинацији узбуђења љубави у свим могућим видовима. Заљубљена особа осећа љубав на

389 Драган Јовановић Данило, извод из рецензије, *Не/пристајање*, Филекс, Лесковац 2008.

390 Књижевни осврт на књигу „Будим се да бих те волео“ Васе Михаиловића, познатог писца, изашао је у „Американском Србобрану“⁴⁴, најстаријем и највећем српском листу у Америци, чији је главни уредник књижевник Александар Петров, а часопис излази у Питтсбургу. *Напомена*: У ЛКЦ крајем септембра 2014. године промовисана је књига *Будим се да бих те волео*, а посебно надахнуто о њој, али и стваралаштву Дејана Ђорђевића, говорио је проф. др Душан Јањић.

неколико платоа. Поглед у плаво, то јест у сунчаној срећи и рингишпилског вртоглавља, у којој може да изгуби себе. Али можда је све то ипак само сан и сумња што може да нестане сваког часа. Њен (можда и његов?) долазак он(а) чује као неминован корак, који изазива зној нестрпљења. Најзад, зебља у истинитост тих осећања. Ипак, песма се свршава да је љубав вредна саме себе, јер он воли, а то је изнад свега. Читалац, или слушалац, може да тумачи ову песму на свој начин и према својим осећањима. Несумњиво је да љубав „буди“ оно што је најбоље у људима и за њих.

V

ПОЕТСКЕ МИНИЈАТУРЕ ДЕЈАНА ЂОРЂЕВИЋА - Невелик је број српских песника који своје песме обликују на начин како то чини Дејан Ђорђевић. Рафинисаног језика, до огољелости, готово ослобођеног метафоре, он рефлексивне о свету у коме живи својом поетском пресом сабија у минијатуре, кратке по форми али језгровите по значењу. Склон ненаданим обртима, неочекиваним и необичним синтагмама, Ђорђевић често код читаоца изазива зачудност и изненађење.

Баш као Васко Попа, својевремено, својом поезијом. Очигледно је да му је овај песник један од узора, а ту је још и Новица Тадић, дакле песници изразито модерне провинцијенције у нашој поезији. Међутим, ови песници су само ослонац Ђорђевићу у обликовању сопствене поетике.

Песме овог песника неодољиво подсећају на дела апстрактних сликара, без изражене фигуративности и препознатљивости, већ као нешто мисаоно, нестварно, што само као појам заокупља мисли. Зато и не чуди што су за предлошке неких његових песама узети мотиви из уметничке сфере, пре свега литературе и сликарства.

Као и већина савремених песника Ђорђевић је склон дисонанци, иронији, сатиричности, парадоксу, диспаратности слика, а све то са циљем демистификације стваралачког чина и дела, односно његовог одјека у (д)уху читаоца. У том смислу индикативни су стихови из „Мокре песме“:

Поплављена друга строфа песме.

Отежано кретање стихова.

Предузимају се све мере

Да се речи евакуишу

Иронични искорак кроз ове стихове који претендују зачудности и изворности, разнородности асоцијација, нису само су у фонетској, лексичкој и мисаоној конструкцији одлична илустрација онога што ћемо пронаћи и у већини Ђорђевићевих песама. Они илуструју не само формалну поетску изражајност, већ и песников однос према стварима, догађајима из песниковог животног окружења, па до ширења на шири друштвено – политички план.

Наиме, Ђорђевић није метафизички песник; апстрактно у његовим песмама је тек умерена перцепција, или боље рећи изабрани ракурс посматрања, промишљања и бележења онога што му се чини занимљивим и вредним „опевавања“. Њему предвидљиво једноставно није интересантно, односно њега интересује проналажење непознатог у познатом, појединачног у општем, необичног у свакидашњем. Он успешно издваја неочекивано из очекиваног, иновацијски пресвлади традиционално у ново рухо, успешно избегавајући отрцане фразе уопштености. Овакав поступак је готово неизводив без ироничних осенчења, где слике попримају ефекат искривљеног огледала, као на пример у првој строфи песме „Седам обраћања Марији“: *Драга Марија, и данас је кишно као и јуче. Кишни човек тише кишну песму, окишио у ово љубавно доба. Знаш да су све емоције мокре. Прокишињава глупост.*

Ова синтагма *прокишињава глупост* може се сматрати кључном у циклусу „Пројекти“. Кроз песме овог циклуса провејава углавном она прашина коју су нам у очи бацали којекакви „пројектанти“ послењих двадесетак година.

Већина ових песама су сатирички обојене, са дубоким жигом сурове реалности коју смо проживљавали и коју још увек проживљавамо. И сам наслов „Пројекти“ носи у себи подсмешљиво и поспрдно значење.

Од силних пројеката спали смо на то да буквално преживљавамо једући корење, како је то у једном тренутку јасно и саопштио један од кључних „пројектаната“.

А у песниковој интерпретацији то изгледа овако:

Одредили су нам мисију и визију.
 Циљеве и задатке смо сами себи поставили.
 Од испитаних потреба све нам је приоритет.
 Свој нервни систем стављамо на анализу.
 Показатељи су јасни и конкретни.
 Све је наше и све је туђе.
 Пратиће нас двадесет и четири часа.
 А онда ће све то оцијенити
 Иставити на листу чекања.
 Од живота ни Ж.
 (Песма „Пројекти“)

Дејан Ђорђевић је, у том смислу, бунтовник са мером. Он је успео да сопствену стваралачку свест уравни са неминовношћу историјских дешавања и да их сведе у оквир објективности.³⁹¹

VI

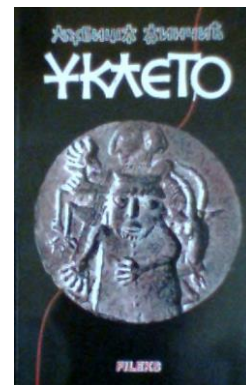
УКЛЕТО ЉУБИШЕ ДИНЧИЋА - После узлета у тајанствено пределе драмског стваралаштва (драме „Државна тајна” и „Живео народ”) прекаљен за смелије литерарне подухвате Љубиша Динчић, у стваралачком преображају залази својом прозом у један комплексан књижевни жанр, роман.³⁹²

„Уклето” Љубише Динчића је по броју страница на колебљивој граници између дуже приповетке и романа. Насупрот развијеној фабули, временско – пространој каузалности, имамо модеран тип романеске структуре. Сужава се епска наративност, фабула се редукује, временске и просторне одреднице се релативизују. Тако се постепено, у прозни текст уграђују елементи лирског израза. Тема романа „Уклето” је исувише позната (распад породице, проклетство), у књижевности већ толико употребљавана да се опасно приближава граници семантичке „испражњености”. Фабуларно језгро „Уклетог”, премда заплета у чисто класичном смислу баш и нема, твори „историја” једне од многих породица распопућених између патријалхалног менталитета и „усуда” који долази са новим временом. Градећи своје дело од неколико међусобно преплетених приповедних и временских равни, аутор то чини издижући их симболично до уклетости породице, поднебља, читавог света. Овај високо препознатљиви оквир у коме се одвијају све поменуте равни послужио је аутору да причу обликује лирски, поетски и уметнички вредно исказом древне бременитости поруке да је све морало да се догоди, ако се збило, наводи у својој рецензији књижевник Саша Хаџи Танчић.

„Уклето” је роман лабаве композиције (руши се временско-просторна узрочност, присутни су хронолошки скокови). Проза је врло близу лирском исказу. Догађаји се описују у дисконтинуитету, онако како се одвијају у самом аутору и његовим јунацима. Једна од особености овог романа је то што сви ликови говоре језиком којим говори и сам наратор. Индивидуализацију и карактеризацију писац надокнађује њиховим размишљањима и животима који живе и тиме доприноси да читалац може доживети „пуноћу” литерарне слике која му је предочена.

После свега, очигледно је да Љубиша Динчић није превише инсистирао на формалном перфекционизму, већ успева да једноставно исприча ону стару, увек исту и увек различиту, причу о егзистенцијалној мучнини.

Одабирајући да прича о губитницима Љ. Динчић је одабрао надмоћну уметничку позицију и та надмоћност је искоришћена. Суд о постојању списатељског талента Љубише Динчића никако није у питању; ваља рећи да од овог писца читалац још увек више очекује.

391 Небојша Деветак, Поетске минијатуре Дејана Ђорђевића

392 Дејан Ђорђевић, Тематска конвенционалност модерног израза, приказ (Љубиша Динчић, Уклето, Филекс, Лесковац 2004), Помак, бр. 27 - 28, јул – децембар 2004, стр. 37.

VII

РОМАНИ СТАНКА МИЉКОВИЋА - Романи Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” и „Опсада” обезбедили су онај други елемент уз који књижевно дело једино може да постоји за читалачку публику. Сигурно је једно, а то је довољно, да се књиге читају, а судови о њима су, свакако, различити, од негирања овакве прозе, до оних који ће је препоручити као вредне пажње.³⁹³

Говорећи о значају романа Р. Барт примећује: „Неки људи као да прижељкују такст који је потпуно модеран и сасвим нечитак, текст без сенке, одсечен од владајуће идеологије, али то би био текст без плодности, без продуктивности, у ствари јаван текст из којег ништа не би проистекло. И обратно, читљив или традиционалан текст не може а да не постане стерилан, да буде сасвим предсказљив и на први поглед схватљив”.

Роман „Тумач сопственог сећања” је некако и класичан и модеран. Модеран је по томе што један од главних јунака, Милош Вучић, носи радњу, а она често тече мимо њега. Вучић прича о догађајима, учествује у њима, јесте главни лик, и није. Главни су сви епизодни ликови, а њих је на десетине, јер сваки је за неко време присутан и од њега зависи догађај. И тако се обрачунавају са самим собом и непостојећим саговорником: онда је то покрет да се учини нешто човечно, да се неко заштити, расветли истина и ослободе сећања.

Према структури Миљковићевог романа наслеђује у приповедачкој техници много од традиционалног романа, али по обради ликова, према стварности и односа човекове свести према проблемима егзистенције, роман задобије елементе модерне прозе.

Миљковићев поступак описивања је дедуктиван: од општих опажања иде према духу својих ликова. Наративни ток одликује се не тако наглим хронолошким скоковима и просторним премештањима. Миљковићев текст је бујан, он поседује моћ брзих захвата и промена драмских ситуација. Његово надахнуће се рађа у наглим скоковима. Линеарност приповедања на почетку и на крају романа повремено се разбија дијалогом, сећањем прошлих и садашњих радњи. Излагање појединих збивања, ситуација и призора су врло често хомогена и комуникативна. Понекад је језик сведен само на меру сугестивног саопштавања. Ако се задржимо на дикцији ликова, приметимо да се оне међусобно разликују, да на један начин говори мајка, на други отац, на трећи син. Такође, примећујемо да наведени јунаци говоре о ономе што им најприродније одговара. У роману „Опсада”, Миљковић се враћа историјској прошлости. И треба одмах рећи, чини то успешно. Миљковић успева оно што је у овој књижевној врсти (историјски роман) најтеже: успоставити прави однос, литерарно најпродуктивнију равнотежу између аутентичних историјских чињеница и њихове уметничке „надградње”. „Опсада” залази у прошла времена ослушкујући њихов јек који увек и свуда стоји притајен, који обитава као доказ бескрајних духовних димензија једног народа. У својој бити, Миљковић је са јасним уобличеним искуством, примереним знањем, несебично приклоњен традицији и коренима. Међутим, овде су појединачне судбине у првом плану а историја у другом. Он није од оних писаца код којих крупни историјски догађаји, велике теме и важне идеје времена заклањају животе конкретних људи. То не значи да се у „Опсади” не покрећу значајна питања историје, националне егзистенције и људског живота уопште. Напротив. Само што овај писац зна да је у уметности најкраћи пут да се до овог питања доспе, пут од појединачног ка општем. Кроз поступке једних и судбине других историјских и псеудо историјских личности, читаоцу се сугеришу истине трајнијег значаја. Једна од таквих је да је човек, готово увек, жртва историје. Историја је непрекинути след разноврсних обмана и лажи. Он овде извлачи оно што у себи укључује сукоб супротних сила, јер живот извире управо из те сукобљености добра и зла, лепог и ружног, истинитог и лажног. Он, дакле, денуцира и демитологизује (националну) историју. Но, за аутора „Опсаде” пакао нису други, човек је жртва властите, противуречне и несавршене природе. Корене историјског и сваког другог зла треба тражити у биолошкој, психолошкој и антрополошкој равни. Станко Миљковић је способан да оживи овакву атмосферу минулих времена.

Но, ако је „Тумач сопственог сећања” ипак остао испод нивоа „Опсаде”, чини се да главни разлог треба тражити у избору приповедачког поступка који је одредио композицију

393 Д. Ђорђевић, Два Станкова романа, Помак, март – децембар 2006, бр. 34 - 36, стр. 40.

и утицај на начин обликовања ликова у роману. Приповедање у роману „Тумач сопственог сећања” одвија се по систему концентричних кругова и нема вертикалног, узлазног развоја радње. Избор таквог статистичког (уместо динамичног) начина приповедања (не мора у литерарном смислу да значи ништа лоше), Миљковићево казивање иде у ширину уместо у дубину, уводе се нови ликови, епизоде и детаљи који се понекад чине недовољно мотивисани (произвољни) и не баш сасвим интересантни. Услед проширивања опсега приповедања, писцу је ускраћена могућност да неке добро постављене ликове пуније, свестраније осветли, до краја обликује и тако им обезбеди још снажније место у причи. Зато се, на пример, десило да однос између Новице Живковића, главног јунака овог романа и представника комунистичког режима, пуковника Ландеке, уместо да постане доминантан мотив, остаје недовољно развијена епизода. Хијерархизација ликова и мотива онемогућена је, дакле, недостатком једног снажнијег, доминирајућег фабулативног тока, па је „Тумач сопственог сећања”, у неку руку, књига у којој су делови уметнички смелији од целине.

VIII

КАФКИН СИН САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА - Добра књига, баш као и свако уметничко дело које вреди, обавештава само о себи, без икаквих посредника. О причама „Кафкин син“ Саше Хаџи Танчића ништа нисам чуо пре него што сам их прочитао, није било предходних најава, интервјуа, малих и великих звона која најављују посебан доживљај.³⁹⁴

Ако се за литературу може рећи да је достојанствена, отмена чак, онда је то управо књига о којој говоримо. Теме су сведене на најбитније, језик је одабран, јасан, казивање густо јако до опожности.

(...) Нема ничег сувишног, нема пренемагања, а како би и било када је реч о краткој прозној форми. Неке основне црте пишчеве духовности препознају се и овде. Мислим пре свега, на трезвеност и суздржаност, несклоност олаким импресионистичким егзалтацијама, аналитичност као и способност да се битно разлучи од небитног. Отуда је, бар сада тако изгледа, кратка прича била напосто најпогоднија форма да се саопште нека ауторова животна искуства. Према виђењу књижевног историчара и есејисте, уваженог професора новосадског универзитета, др Мирослава Егерића, у својству рецензента, Саша Хаџи Танчић је у овој књизи показао да је од оних писаца који негују дух финесе на рачун духа геометрије и да та врста испитивачке проицњивости јесте и врста победе српске прозне литературе. Он такође закључује да Хаџи Танчић не подлеже лиризму, већ „копа невидљиву, досад ретко откривану руду човекове проблематике и особености егзистенцијалног кретања“. Ових шездесетак кратких прича, не дужих од странице, носе лични печат аутора, откривајући његов сензибилитет и афинитете према личности и уметничком свету једног од највећих писаца двадесетог века, Францу Кафки, а истовремено одсликава владајући доживљај живота и егзистенцијалне представе доба у коме живимо. Прозни израз у „Кафкином сину“ једноставан али сугестиван, одређен је и омеђен самом природом кратке приче, њеном непретенциозношћу. На малом простору пробраним средствима, у неколико потеза Хаџи Танчић даје минуциозне описе неке личности, слика типичне ситуације, оживљује препознатљив амбијент. По среди је, дакле, поступак којим се само назначују обриси догађаја или лика, приказују наизглед, ситна збивања свакодневног живота.

IX

РЕГЕНТ Реч Регент, латинског је порекла, означава вршиоца владарског права. Организација Регената основана је тајним договором, крајем Другог светског рата. Основни циљ оснивача земаља победника био је тајна контрола над пораженим земљама. Ову веома интересантну тему књига је уметнички изузетно оживела. Најсажетије, један од Регената, кренуо је на подручје Балканског полуострва, о чему Интерпол обавештава Службу државне безбедности СР Југославије. То је заплет романа. А према догађајима радња се догађа 1994. године. Саша Јовановић се овим романом заправо књижевно усмерава против идеолошких злоупотреба у сваком погледу, посебно у области слободе

394 Дејан Ђорђевић, Кафкин син Саше Хаџи Танчића, Рад, Београд 2008.

уметничког стварања и изражавања. Уметност је уточиште људске наде у остваривању хуманитарних снова ликова овог дела, које свесредно препоручујемо читаоцима³⁹⁵ Младом писцу Саше Јовановићу ово је прва књига. Несумљиво је, међутим, да се вредност одређеног дела не процењује по обиму рукописа и "чувењу" писца, већ се утврђује након читања књиге. Стога, препоручујемо да ову књигу ваља прочитати јер садржином и вредношћу то заслужује. Реч Регент, иначе, латинског је порекла; означава вршиоца владарског права. Организација Регената основана је тајним договором, крајем Другог светског рата. Основни циљ оснивача-земља победница био је тајна контрола над пораженим земљама. Ову веома интересантну тему књига је уметнички изузетно оживела. Најсажетије, један од Регената кренуо је на подручје Балканског полуострва, о чему Интерпол обавештава Службу Државне безбедности СР Југославије. То је заплет романа. А време догађања радње је 1994. година.³⁹⁶

Саша Јовановић се овим романом заправо, књижевно усмерава против идеолошких злоупотреба у сваком погледу, посебно у областима слободе уметничког стварања и изражавања. Уметност је уточиште људске наде у остваривању хуманистичких снова ликова овог дела. Такви идејни сигнали књижевног израза и тематских равни видљиви су у Јовановићевом неконформистичком осмишљавању текста и поступку његовог уметничког обликовања. Композиционо, "Регент", је сличан модерном реалистичком роману. Да подсетимо, код таквих прозних структура приповедачки став, језик и поступак користе модерна прозна искуства и не заборављају старе вредне темеље.

Структура Јовановићевог приповедања пак заснована је на друштвено-политичким равнима, затим на темпорално-топонимским релацијама и знацима: кад се шта и где догодило, итд. У тој тежњи да главни лик прикаже са свим значењима стварног савременог живота писац изузетно подубљује машту читаоца и подстиче вишеструку радозналост. Тешко је, међутим, одвојити лик који би се могао назвати главним јунаком. Динамика приповедања остварује се приповедачком полифонијом (приповедање у трећем лицу, казивање, дијалогске партије). Реченица је неједнаке дужине, али увек разумљива, приметан је удео разговорног свакодневно-комуникативног језика. Честа измена просторног плана (Варшава, Атина, Београд, Лесковац), због директне везе са композиционом организацијом романа заслужује посебну пажњу.

Приповест је мање испрекидана састављачевом вољом а више судбинама оних о којима се прича. Све скупа даје овом роману одређену аутентичност казивања и шарм, јер се приповедањем избегавају патетика и реторичност. Као што је уверљиво описан живот природан, тако је управо и приповедање посве природно. Тој природности управо је допринео дијалог. Приповедач дара и мере, Јовановић дијалог прожима описом, што у роману кореспондира функционално; дијалози су живи, течни, свакидашњи и, исто тако, фразеолошки савремени (жаргон), па и духовити. Отуда је Јовановићево дело несумљиво чврста архитектонска и композиционо целовито. Ми верујемо писцу, с обзиром на тему романа да ће прича бити настављена. Сви су изгледи да ће писац то и урадити.

Х
УРЕДНИК „ТАЧКА“ – Издавачка кућа „Филекс“ из Лесковца 26. децембра 2005. године покренула је недељне новине „Тачка“, које су излазиле до 26. фебруара 2007. године (укупно 30 бројева).

У импресуму првог броја поред главног и одговорног уредника листа Радисава Филиповића, иначе власнике Филекса, уредник је Дејан Ђорђевић, а у редакцији су Властимир Вељковић, Јасмина Петковић, Сидија Хрвић, Јелена Станковић, Јелена Стаменковић и Јовица Стаменковић.³⁹⁷

%

У уводнику лесковачких новина Тачка записано је да је „искрена жеља редакције да лист који имате у рукама буде поуздано и правовремено гласило токова и дешавања у

395 Саше Јовановића, Регент, Филекс, Лесковац 2004. Саша Јовановић је рођен 1966. године у Нишу. У Лесковцу живи од 1970. године. Омиљена му је крилатица: „Све у своје време“. Роман *Регент* је настао 1994 - 1996. године и замишљен је као трилогија

396 Дејан Ђорђевић, приказ, Легат, електронски часопис Народне библиотеке Лесковца,, број 7, мај - јун 2014. године.

397 Лесковачке новине „Тачка“ бр.1, 26. децембар 2005, стр. 3.

лесковачком крају и на ширим просторима југа Србије“. „Блокирана и прећуткивана информација није наша далека прошлост. Много и дуго се ћутало. А било је и ућуткивања. Није то било тако далеко.“³⁹⁸

%

Човек данашњице је оплићао и опатуљио се. Без смисла за вертикалне вредности, без чежње за преображењем своје свакодневице, без трагања за решењем „*проклетих питања*“, он је затворио своје ризнице и постао потрошачка животиња.³⁹⁹

%

Годинама већ очекујем да се нешто важно догоди, а као да се ништа не дешава. Са тачке гледишта грађанина Србије, оног кога називају „*обичним*“, и сада је све у овој држави исто као и пре годину, пет, десет...⁴⁰⁰

%

Народна мудрост нас учи да „више вреди искра поштења но кола знања и мудрости“.⁴⁰¹

XI

ОСОБИТИ ПЕСНИЧКИ ГЛАС – БУНТОВНИК СА МЕРОМ - Дејан Ђорђевић (Велика Сејаница, 1970), песник, есејист, књижевни критичар, професор књижевности, припада одабраној, изузетно талентованој групи аутора савременог српског песничког простора. Својим делом професор Ђорђевић показао је да се успешна песничка и уопште уметничка слика света може да обликује и у тзв. малим срединама, попут грделичке, где живи и ради као професор, али је све присутнији не само у тзв. „*лесковачком песничком кругу*“, него и у најугледнијим српским часописима.⁴⁰²

Његов неспорни песнички таленат уочен је већ после објављивања првих песама и, могло би се рећи, увелико познате збирке „*Јесам и нисам*“ (Филекс, Лесковац 2007). У песмама ове збирке занимљивог наслова, како је тачно уочио Саша Хаџи Танчић, добитник Андрићеве награде, један од најбољих и најплоднијих лесковачких писаца, „Ђорђевићев субјект поезије је крајње двосмеран и антиподан“. Ова збирка, с правом уочава Хаџи Танчић (који, нажалост, више није међу живима), сврстава Ђорђевића међу модерне песнике, а „удео надреалистичког је, свакако, онај доминантни елемент на којем његова поезија најснажније рачуна“.

Како закључује С. Х. Танчић, у рецензији збирке „Јесам и нисам“ („Унутрашње писање Дејана Ђорђевића“) „унутрашњим писањем све је подређено перспективи субјективног певања до те мере да Ђорђевићева поезија постаје тзв. „*доживљени говор*“. Ђорђевић, дакле, својим песничким првенцем ствара своју „*стварност*“. Заједничко јој је што су оба субјекта (кад јесте и кад није) заправо исто!

Изванредан песнички глас професора Дејана Ђорђевића дошао је до пуног изражаја и у његовој другој збирци песама *Не/пристајање* (Филекс, Лесковац 2008), а радозналу песничку сцену посебно је обојила збирка „*Будим се да бих те волео*“ (Филекс, Лесковац 2014). Најпре треба имати у виду да је овде реч о једној песми, која је преведена на чак 15 језика. По томе детаљу, Ђорђевић је наоригиналнији и самосвојни песнички глас југа Србије!

Међутим, како уочава Васа Михаиловић, познати писац, који је објавио осврт у „Американском Србобрану“, најстаријем и највећем српском листу у Америци, чији је главни уредник књижевник Александар Петров (часопис излази у Питсбургу), „смисао целе песме – љубав која проузрокује литерарно као и емотивно узбуђење у човека“ – далеко је важније од песничке форме! Песма говори о фасцинацији узбуђења љубави у свим могућим видовима. Песма се приводи крају оценом да је љубав вредна сама себе, јер он воли, а то је изнад свега! Читалац или слушаалац може да тумачи ову песму на свој начин и према својим

398 Реч уредника „Ћутање и прећуткивање“, 16. јануар 2006, Лесковачке новине „Тачка“, бр. 2, стр. 3.

399 Реч уредника „Заглуљују па владај“, Лесковачке новине „Тачка“, број 6, 27. фебруар, стр. 3.

400 Реч уредника „Навика на зло“, Тачка, бр. 7, 13. март 2006, стр. 3.

401 Реч уредника „О васпитању“, Тачка бр. 8. Мај 2006, стр. 3.

402 Данило Коџић, Дејан Ђорђевић – Особити песнички глас, бунтовник са мером, „Лето у Власотинцу“, Културни центар Власотинце, 15. јула 2016. године. *Напомена*: На промоцији поред Д. Коџића, говорили аутор и директорица Културног центра Маја Марковић, а програм водила Светлана Станковић, новинарка листа „Власина“.

осећањима, али је – с правом уочава Васа Михаиловић – „буди оно што је најбоље у људима за њих“.

У Лесковчаком културном центру септембра 2014. године промовисана је збирка „Будим се да бих те волео“. О њој је посебно надахнуто говорио *др Душан Јањић*, најобразованији Лесковчанин нашег времена (завршио је Филолошки факултет у Београду – Група романистика и то са највишим оценама. На том факултету је магистрирао и докторирао. Такође је уз одличне оцене, завршио и Правни факултет у Нишу). Др Јањић, универзитетски професор, аутор је неколико изузетно вредних књига и педантни критичар, између осталог, лесковачке књижевне сцене!

Сложио бих се, иначе, са оценом Небојше Деветака („Поетске минијатуре Дејана Ђорђевића“) да је „невелик број српских песника који своје песме обликују на начин како то чини Д. Ђорђевић. Рефлексивног језика, до огоњености, готово ослобођеног метафора, он рефлексивне о свету у коме живи својом пресом сабија у минијатуре, кратке по форми, али језгровите по значењу“.

Доиста је тачно да Ђорђевићеве песме неодољиво подсећају на дела апстрактних сликара, без изражене фигуративности и препознатљивости, већ као нешто мисаоно, нестварно, што само као појам заокупља мисао“.

Дејан Ђорђевић, оцена је критичара (Небојша Деветак) „*бунтовним са мером*“. Иако би се на први поглед могло рећи да има претеривања, детаљније анализе песама Дејана Ђорђевића потврђују тачно уочену констатацију критике да су у њима присутне „неочекиване и необичн синтагме, што код читалаца изазива зачудност и изненађење баш као Васко Попа својом поезијом“. (Небојша Деветак, „Поетске минијатуре Дејана Ђорђевића“). Критичари такође уочавају (Ранко Павловић, на пример, у приказу „Над рукописном збирком песама „Крај и бескрај“) да „песник води занимљив разговор са сопственим песмама“ и зато пева: „У пожару је изгорео сан“ (Ђорђевићев стих). Јер, како исписује песник:

*„Ја више не умем да волим,
а не умем ни да ћутим о љубави“*

Одгонетка предивне загонетке песничког талента Д. Ђорђевића се можда понајбоље види у његовим стиховима:

*„Овде си
једначина са три непознате;
за боље и више није било места“*
(„Теби за рођендан“)

Професор Д. Ђорђевић успешно се огледао и у критици. Писао је о познатим српским ауторима, али и о лесковачким писцима – Љубиши Динчићу, Добривоју Бошковићу, Станку Миљковићу, Саши Хаџи Танчићу... Не треба, дакако, сметнути с ума ни уредниковање Д. Ђорђевића у Издавачкој кући „Филекс“ и листу „Тачка“ (изашло 30 бројева од 26. децембра 2005. до 26. фебруара 2007. године).

У том гласилу, у рубрици „Реч уредника“, објављени су Ђорђевићеве прилози у којима се исказао не само као регистратор, него и луцидни коментатор актуелне лесковачке стварности.

Завршио бих ово само делимице представљено несумљиво значајно и разноврсно дело Д. Ђорђевића, професора књижевности, књижевног критичара, одличног писца есеја и изваредног песника самосвојног гласа, стиховима из његове кратке, али предивне песме „Хајде да убијемо песника из провинције“:

*У велики град
долази ненајављен
носи народно одело/
и свој матерњи језик⁴⁰³*

403 Д. Коцић, Дејан Ђорђевић, Особити песнички глас, Културни центар Власотинце, 15. јул 2016.

ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

БУДИМ СЕ ДА БИХ ТЕ ВОЛЕО

Будим се
Због погледа у плаво
Због вртоглавог круга
У коме се губим
Можда?
Будим се
Због оног што је нацртано
И што може да се избрише.
Будим се
Због твојих корака
Које чујем
Јер знам да долазиш
Због дланова руку
Које се зноје при помисли.
Будим се с песмом, с твојим гласом
У страху да те не успавам
Будим се да бих те волео

КАКО МАРИЈА ЗАМИШЉА ПОЛИТИКУ

У слободно време бави се сликањем
Кућу са базеном редовно доцртава
Спортски аутомобил већ је урамила
У скицираном кабинету недостаје фотеља
Не зна коју и не зна од чега.

Сви је зову и сви је хоће
Од домара до страначког лидера
Уступају јој место у аутобусу
На концертима је у првим редовима
Шта више човек може да пожели.

Зовем је, не јавља се
Пишем јој, не чита
Молим, преклњем и заклињем
Изађем на изборе
И заокружим.

Хоћу да будем цело
Три пута за једну мисао.

Хоћу да будем цело
Не део нечега.

Три умирања за један живот.

Хоћу да будем цело
Не половина.

КАД МАРИЈА КРЕНЕ У ГРАД

Чешље дугу црну косу
Пере зубе и намешта осмех
Навлачи свилене чарапе и подсукњу
Облачи црвени капут и плави шеширић.

У нашем граду сви су заљубљени
И сиромашни и незапослени
Освђу се за њом и диве јој се
Марија, Марија, како си лепа и своја.

Застане пред сваким излогом
Огледа се и намести косу, плаву
Погледа у своје ципеле и настави.

Враћа се тачно у подне
Да заједно ручамо
Одмара се од градске вреве
И чека да јој напишем песму.

ПАДЕЖИ СЕ НЕ ЈЕДЕВ

С'два падежа ја се служим
За остали ич не бринем
Нит ги учим, нит ми требав
И с'овија ци поминем.

К'д отидем у Београд
Туршијарку да продавам
Питују ме од куде с'м?
Па ме просто зајебавав.

Ткој дође нека дама
Ја ву викам: „Изволте ви
Мкни цкче па пробери
Тзе роба, колко треба?“
Она стане, па се свери.

У лесковац, из Лесковац
До лесковац, с'с Лесковац
Не мења се, пука сиротиња
Ал'к'д дође зима и л'дноћа
Пекмез, купус, ајвар и сл'нина
У Лесковац да живиш, милина.

Синоћ су ми обећали звезду.
Облаци од дуге неизвесности.

Да ми прозори ноћи отворе дан,
небо звездама.

ТРАЖИО САМ ТЕ

Тражио сам те,
У крошњи старог храста
Који подсећа на прошлост.

Тражио сам те
У можданим ћелијама
Једног промашеног живота.

Тражио сам те
У погледима оних
Који су мирисали на лепо.

Тражио сам те
У земљи изгубљених мириса
Који не познају срећу.

Тражио сам те
У тамњану Хиландара
И нисам те нашао.

У ватри сам те тражио
А била си у ништа.

НЕ ДИРАЈТЕ МИ ДЕЦУ....

Неки умев да се штречну
к'д ги неки други пецну
безобразно да запрете
к'д им се спомене дете.

А до т'д ги брига неје
куј ће плаче, куј це смеје
место малко да се чукну
да погледав, да устукну.

И теј паре што узима
и не знају кво све има
не доносе куде мене
но ги згрћав њине жене.

Деца се осећав моћно
лундзају се д'ноноћно
возикав се, једев, скитав
место татка да си пита:

Одокле ни татко паре
да објасним на другаре
што патике носе старе
и немају за цигаре.

Што професор преко пута
цело јутро ко луд лута
јевтину саламу тражи
ајде, с'д ми татко кажи!

Па немој се праве луди
и немој ги ништа чуди

децу ги не с'м правија
да би од њи ред водија.

Него, нек се поприпазе
у „работе“ к'д улазе
а работе не су чисте
на дечицу нек размисле.

ЕПИЗОДА

Очи су моје неуморно лутале по твојем телу
Тражио сам дубину твојих погледа у празно.
Немоћан да ти фиксирам поглед,
Купао сам се у сопственим мукама
У време које је рачунало на тебе
Дозивао сам своју закониту интригу,
Твој бес је био посланица за моје нерве,
Спремност да прихватим а да ћу тиш
Стално ме је одводила у непрегледне даљине.
Осетио сам како мирише простор,
Једно је срце рекло истину,
Они који воле знају шта значи прећутано.
Са зором је почело рађање ватре
Звезде су одале своју тајну
Мислио сам да откривам нови свет.

СЕНИМА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА

Као и кораци,
Речи ти бејаху одмерене.
Сада, бекство је у трајању -
Пази да те време не заведе.
Путуј, философе,
Разгрни небо
И дођи до своје звезде,
Десном страном.
Леве си се још за живота одрекао

Схватих да сам преварен.

ТЌОЈ ТИ ЗАПИСАНО!

Чим се родиш, они те жигошев
Обележе, и туре ти прњку
„Т'ј му татко, о'ј му је деда“
И ти више не мож' д'прогледаш.

Т'кој растеш, жалос те убива
Гледаш татка к'ко се снебива
Копа, прска, оре, разорује
С'м да успе д'те ишколује.

К'д у школу, поново подела:
„Грацка деца и ови са села“
На овога татко има фирму
Овој ни је дете од колегу“.

Лоши ђаци, они си ги буткав
После гледав негде да ги skutав
Пошто нејће школу да изучив

Да работе , да се не намучив.

Куј се снађе он ће си заради
Ће преживи , децу ће си збрине
Ће изникне ако се посади
Беда, мука, нејће ни промине.

Р'ЗБУЛКАЛО СЕ У ДУШУ

Р'ц'втели се зумбули у баче
Р'ц'втеле се љубичице у шуму
У ливаде се р'ц'втеја вртипоп
С'мо се у моју душу р'збулкало
Па на никуд
Нит ц'вти, нит вене.

Д'Л ЋЕ МИ ДОЋЕШ

Морава с'вни, ноћ ме притиска
Голему жалос у воду кријем
Душу ми нека ладноћа стиска
Врапче на грањку песму к'зује
З'што те нема, срце питује.

Сенка од тебе је ис'нула
С куга да легнем, с куга да зборим
К'д би се с'мо з' ч'с врнула
Т'д би ти рекја колко те волим.

К'Д РЕЧЕ ЋЕ ДОЋЕШ , ШТО НЕ ДОЋЕ

Ноћ се отегнула, сви спијев
с'мо ја не спијем с'н на очи ми не дооди.
К'д рече ће дођеш, з'што не дође.

На седенку, седенке седив,
предев, плетев и нашу песму с'стављав.
К'д рече ће дођеш, з'што не дође.

Сви се радујев, с'мо сам ја тужан
Слунце ће брзо излегне, а ја те питујем:
К'д рече ће дођеш, з'што не дође.⁴⁰⁴

404 ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ рођен је 2. јануара 1970. године у Великој Сејаници. Гимназију „Станислав Вељковић-Зеле“ завршио у Лесковцу, а Филолошки факултет у Скопљу. Од 1988/89. радио је као новинар листа Пете војне области „Наша војска“ у Загребу, дописник локалног недељника „Наша реч“ и као уредник лесковачких новина „Тачка“. Песме, есеје и приказе објављивао у листовима и часописима: Повеља, Кораци, Књижевне новине, Књижевни лист, Градина, Песничке новине, Домети, Летопис Матице српске, Одговор, Ријеч, Наша зора, Наш траг, Аванград, Ошишани јеж, Губер, Наше стварање, Помак, Глубочица међу обалама, Вечерње новости (Културни додатак), Васиона, Власина... и у више електронских часописа: Носорог, Књигомат, Књижевност.орг, Етна, Шипак, Радио Горњи град Награде и признања: Сатирична позорница „ЖИКИШОН“ (2011); Клуб умјетничких душа, Мркоњић-Град; Девети међународни сусрет писаца, Плевен, (Бугарска) 2013. године. Поезија и есеји Дејана Ђорђевића преводени су на енглески, француски, грчки, руски, бугарски и македонски језик. Збирке песама: Јесам и нисам (Филекс, Лесковац, 2007), Не/пристајање (Филекс, Лесковац, 2008) и Будим се да бих те волео (Филекс, Лесковац, 2014). Живи у Грделици.

МАРИНА ЂОРЂЕВИЋ

И Марина Ђорђевић је апсолвент Филозофског факултета у Ниша (Група социологија). Живи у лесковачком селу Стопање. Објавила је збирку песама „Тајни дневник „Пикове даме“ (Пресинг издаваштво, 2016). Писањем се бави релативно кратко, али је одувек волела да чита. Сан јој је да ради у просвети, јер мисли да је образовање млађих генерација једна од најважнијих и најодговорнијих професија.

МАРИНА ЂОРЂЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДНЕВНИК

Хтела бих да запамтим сваки детаљ наших дана,
да усликам сваки твој осмех широки,
да му се дивим док сам сама,
да га очекујем до неких наредних заједничких сати.

Кад бих могла, направила бих нашу фиоку,
ту бих све лепе речи твоје сместила,
стално гледајући кришом у њу,
прилиставајући најлепше поклоне које сам икад добила.

Кад бих умела да сликам,
насликала бих срећу у боји твојих очију.
кад бих могла да певам,
само твоје име би севало веселећи ме тужну.

У једну књигу бих описала сваки твој додир,
а да књига буде тајна.
чувала бих твоје погледе од погледа других,
пазећи да их не украду, да буду само моја утеха сјајна.

ЗАЉУБЉЕНОМ МУШКАРЦУ

Дивно је како је воли.
Дивно је како тихо,
скоро само за себе,
изговара њено име.

Дивно је како је чува.
Дивно је како му поглед одлута
док мисли на њу,
као да може да осети њену близину.

Дивно је како је жели.
Дивно је како се не да другој
ни на тренутке,
има га и он има њу – безусловно.

Дивно је како је поштује.
Дивно је како је сигуран у то
да је она та, па све у њу улаже,
целим бићем, све што му живот да.

ШАПУТАЊЕ

Стао си поред мене.
Веома близу.
Као да сам могла да осетим твоју топлину.
Ја, овако хладна, хтела сам да се угрејем уз тебе.

Направио си још један корак ближе.
И већ својом руком додиривао моју.
А мисли ратују као на бојном пољу –
Да ли да попустим, кад се твој длан диже....

И полако се спусти на мој..
Прстима си наносио љубав по мојој кожи,
са сваким пређеним центиметром
постајао си мој неспокој.

Шапућеш ми тихо
како ћеш путовати живот цео,
у потрати за речима
којима ћеш описати шта према мени осећаш.

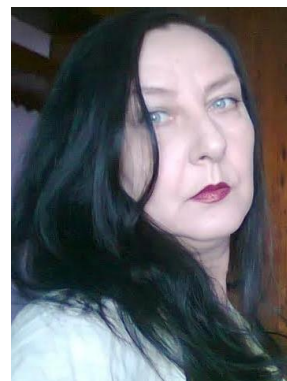
Шапућеш ми тихо
како ме никад не би повредио.
убеђујеш ме умилним тоном
како треба заувек да останем са тобом.

Шапућеш ми тихо,
да ме волиш, волиш тако гласно.

ЉУБИЦА ЂОРЂЕВИЋ

Љубица Ђорђевић рођена је 1962. године у Богојевцу, а од 1984. године, после удаје, живи у селу Горње Стопање. Писањем се бави, како каже „одувек.“, али је мислила да клима никад није била повољна да њене речи угледају светлост дана. Коначно се овим песмама осмелила на први корак. Завршила је Лесковачку гимназију, а ради као немедицински радник у Општој болници у Лесковцу. Активан је члан Књижевног клуба „Поезија 016“ од 2015. године.

ЉУБИЦА ЂОРЂЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

БУДИ ВЕТАР

Душо моја, шта да ти причам?
Да плачем или да се смејем?
Сузе ти никад драге нису биле,
А смеху овде места нема.

Док челом хладан камен молим,
Да не буде тежак сновима твојим.
Тражим те у беспућу своје душе,
На прашњавим путевима младости.

У сенци старог храста – тражим те!
Старица у црном ми приђе,
Пољуби
У образ и руке,
„Твом лутању је крај....
Нема га више!“

Буди ветар, буди птица,
Узми облик звери...
Само ме не остављај саму!

Опрости себи неизговорене речи,
Ја себи опростити нећу...
Буди ветар, буди птица,
Само буди уз мене.

КРАЈ ПРИЧЕ

Икару мој, рашири крила,
Нек' цео свет покрије тама,
Да моју тугу не види нико,
Из ове приче одлазим сама.

Само те молим, не лети високо,
Да ти Сунце не спржи крила,
Ја се враћам песмама мојим,
И свом животу о ком сам снила.

Неће ми даљине украсти поглед,
Ни немирно море донети твој глас,
У срцу мом сад умиру зоре.
Само у песмама живи део нас.

СРЂАН ЂОРЂЕВИЋ

И Срђан Ђорђевић Крле рођен је августа 1961. године у Лесковцу. Од рођења живи у Грајевцу. О свом дивном селу каже да је „Дубровник у малом“. Од малих ногу почео је да плови и песничким водама. Своје радове је објављивао у многим часописима за децу. Охрабрен добрим пријемом песама одлучује се да изда своју прву збирку „Залеђена река“⁴⁰⁵

П **ЗАЛЕЂЕНА РЕКА** – „Залеђена река“ је прво песничко остварење Срђана Ђорђевића Крлета. Песме из ове збирке дуго су сазреле у песничкој души и песник их је дуго чувао у рукопису, сведок није смогао храбрости да их поклони читалачкој публици. Оне ће сигурно пробудити успаване или сакривене емоције у вашим срцима и распламсати љубав и наду у вама, јер је свака песма плод љубави, наде и вере.⁴⁰⁶

Песник је неуморни борац који тежи првој љубави и срећи. У збирци преовладавају љубавне и рефлексивне песме, а у мањем броју заступљене су и родољубиве песме и песме посвећене најближима – мајци, синовима, другу... У љубавним песмама жена представља отелотворење љубави. Понекад је она конкретна; насликан је конкретни доживљај са Биљаном, Сузаном, Јованом. Међутим, чешће мотив жене у песмама Срђана Ђорђевића има шири значај, посебно када је жена плод песничке имажинације, жена као сновиђење. Жена тада представља ону вечиту тежњу човека за љубављу. Љубав није само песников ослонац у стваралаштву, већ и звезда водиља кроз живот. Тако се овај мотив може срести у свакој његовој песми. Песник „живи у једном смеру“, вођен само племенитим осећањима, вођен светлошћу којој се поклања.

Вечити оптимиста и крају даје светле тонове. Он се бори свим снагама против мрака. Можда ће то некоме личити на борбу *Дон Кихота* са ветрењачама, али зар то није узвишена борба за идеале у које човек искрено верује када је осуђен на пораз. Само ће његова свећа „горети до зоре“ и то је довољно усамљеном песнику да истраје у својим трагањима, како у стваралаштву тако и у животу уопште. Слој схематизованих аспеката заузима посебно место у поезији Срђана Ђорђевића. Овај је слој веома захвалан за интерпретацију, али за једно дубље и шире проучавање. Песник је оставио доста простора читаоцу па је тако пружио могућност својим песмама да направе чврст мост који ће спајати душу ствараоца са сродним дужама.

СРЂАН ЂОРЂЕВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НЕДОВРШЕНЕ МИСЛИ

И попуцаше стакла
на уснама уснулих свитања.
Раширена лепеза мисли,
ко пустињска прашина
на цвет без воде.

Разлеже се туга
улицама недовршених мисли.

О делу ни речи,
повикаше велика недела.

405 Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац, КК Глубочица, Лесковац 2006.

406 Маре Каранфиловић, Боркица Миловановић, рецензија - Песникова потреба за љубављу чији је синоним савршество, Залеђена река, Филекс, Лесковац, КК Глубочица, Лесковац 2006, стр. 92-94.

И притисла сузу трепавица,
ко мрежа паука птице.

И великих падова јој жао,
ал' највише оних
падова низ лице.

НИКАДА

Не реци никада никада!
Јер, то никада, кад постане некада,
поносиће се због некога.
А, ако не због неке,
која због никога не рече никада,
а знала је да чува некога.
И, никада га није због некога издала
и рекла никоме.
Зато не мој ни због чега
издати никога!
И никада не заборави никога.

ЗАЛЕЂЕНА РЕКА

Залеђено око моје,
што ти пусти слатку сузу
као река моје душе,
па бисери залеђени
ко од стакла сад се руше.

Падалице моје мале,
све на свету сте ми биле:
бистра река залеђена,
нежна душа увређена,
румен усне наквашене,
све љубави изгубљене.

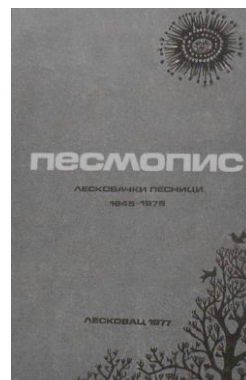
Додир нежни што се губи
као магла са јесени,
над речицом залеђеном
и у души мојој сненој,
па у срцу сад се љуби.

Љубим своју златну реку
што јој срце мраз затегло.
На леденом крилу њеном
ја бих срећа ту залего.

Да се с реком ту сјединим,
па да једно ми будемо...
Једна река, једно биће,
као књига аутору,
ко пијанцу задње пиће

ЉУБОМИР ЖИВКОВИЋ

Љубомир Живковић, песник из Лесковца, објављивао у часописима. Заступљен у антологији лесковачких песника „Песмопис“ (1945-1975) професора Мирослава Миловановића.

ЉУБОМИР ЖИВКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

1.
Роди се човек
и себи новорођеном
честита јутро

Када пође на пут
павиљон белих зидова
махне му здравом руком

Ничег ту нема чудног:
јер све на свету луке
нису споменици
Већ море и руке.

2.
На митингу је било
много руку
и речи

И ми смо корачали
људски

Нигде није било празног реда...

Када је све завршено
угасили смо радио.
Неко је позивао сестру
да јој дарује
зелени сан.

3.
Једино се човек
бесплатно добија
и губи
на тржници цвећа.

Ако му отмеш сунце
и ласте
увенуће сутра.

Бол је најједноставније
на свету.
Не дирајте сунце и
ласте!

БОРИСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ

I
Борислав Бора Здравковић (1930, Брестовац, Лесковац, професора књижевности, новинар, дугогодишњи уредник Нашег стварања). Објавио збирке песама: Тренуци лирике, Лесковац, 1967, На падинама сна, Лесковац, 2000. Заједничке збирке: Препознавања, 1962, присутан у часописима. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца. Добитник бројних награда за књижевност.⁴⁰⁷

Лесковачки песник Борислав Бора Здравковић (Брестовац, 13. јануар 1930, Лесковац, 2012) и по животној биографији и песничком трајању (пола века), али пре свега по начину певања и схватања поезије и живота, најоригиналнији је поета на јужносрбијанским просторима. Здравковић је својом поезијом, која има све одлике модерне лирике, *бежао од тзв. „модернистичких егзибиција“* и *„нејасних кованица“* и у томе остао тврдоглаво доследан, па донекле и старомодан. Осећајући *„нови песнички звук“*, који њему као врсном песнику и професору књижевности није био прихватљив, клонио се писања, а када је то чинио, радио је са мером и у свом маниру.⁴⁰⁸

Здравковић је, видели смо из оцене Драгољуба Трајковића, али и ставова других критичара, које помиње у *„Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва“* већ првом самосталном збирком *„Тренуци лирике“* показао раскошан таленат и наметнуо се као зрео песник. Све остало је – историја.⁴⁰⁹

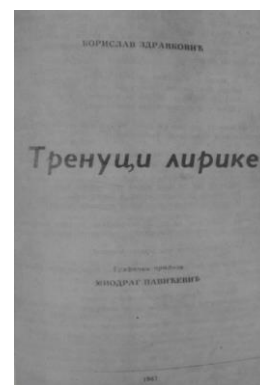
Здравковићева прва збирка, *„Тренуци лирике“* је књига несумњиве песничке вредности, и поред извесних падова и клонућа. Борислав Здравковић је песник напорочног талента, а у појединим тренуцима творац стихова антологијске вредности, које будући састављачи антологија српске поезије не би смели мимоићи. Јер, то су стихови који се памте, казују наизуст и воле.⁴¹⁰

II
ТРЕНУЦИ ЛИРИКЕ – Клуб писаца при Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ објавио је још 1967. године збирку песама Боре Здравковића под насловом *„Тренуци лирике“*.⁴¹¹

У предгову овој публикацији *Мирослав Миловановић*, између осталог, пише: „Песник је животно везан за домовину и њене људе чија је слика дата у неколико конкретних детаља које смиреним ритмом и једноставним казивањем откривају његове животне и поетске преокупације.

*„Ако сам нешто изван тебе, мога сна, био бих врт
у коме сваки цвет, сваки лист шапуће моју смрт.“
(Домовина)*

Та присна веза са родном грудом постала је доживљени израз његове поетске личности и поетска инспирација у којој нема националних оклоп, већ смиреним и исповедним тоном, полуслободним стихом и местимице слободном ритмом, песник нас уводи у животне

407 Зборник писаца лесковачког краја, Лесковац, 2003. године.

408 Д. Коцић, Пола века песничтва Б. Здравковића, Наша реч, 8. октобар 1999, Лесковачки дневник, јануар 2000.

409 Имао сам привилегију и част да се годинама дружим са Бором Здравковићем – у дописништву Политике, Културном центру, Радио Лесковцу, на бројним књижевним сусретима и најчешће у – кафанама. Он је био и остао рођени песник и за њега је дружење са искреним пријатељима било и више од живота. Остало је – остало!

410 Године 1962. у издању КК Светислав Вуловић појавила се позамашна књижица поезије четворице песника под насловом „Препознавања“. У њој је око осамдесет песама чији су аутори Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић.

411 *Напомена*: Пренисимо комплетан предговор збирке Боре Здравковића Тренуци лирике аутора Мирослава Миловановића, који је објављен у Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 84-89.

просторе човека и указује на лепоту живота који сублимира етичке и хуманистичке координате људске егзистенције. Здравковић верује у човека, у његову ћутљиву приврженост родном огњишту.

*„Ништа ме не би утешило да немам две мајке
нити бих нашао циља
Једна ми је певала успаванке
и у дане крваве истине описала мачем.
Другој сам ја племенитом сабљом косе резао
и певао занос на њеном задњем криштењу.“*

И зато је и стаменом мирноћом био спреман, увек када су црни облаци запретили громом уништења, да им пође у сусрет, да у паганском чину осведочи и потврди универзум своје личности:

*„Када је полазио у рат,
отац их је обе пољубио и од сваке понео амајлије:
прамен црне косе и шаку црне земље“*

Здравковић је у том поразном врелу човекове личности нашао социјалне и родољубиве нити којим је исплео етичко језгро живота. На једноставном симболу конструисао је тихом резигнацијом лик нашег сељака у миру и рату. Тврд и огрубео у немаштини, нем и тих у суровој борби за живот:

*„С јесени је обавезно силазио у град
да од црне летине сваком понешто купи.
Зној јевтин па је ноћио на станичној клупи,
а сољу и пројицом толио вечиту глад.“*

И том животу рат доноси омчу, пораз, али и светли тренутак етичког потврђивања и моралне узвишености:

*„У селу беше први на првој црној листи
и сам ископа земљу да би легао у њу“.*
.....
*„Што се све са њим збило, изговрићу тихо:
Ни гуњ не би поднео више. А затим омча
и пркосни поклич што нас у пламену зањиха.“*

У овој слици као да су се резонирали полетни стихови, ови и њима слични, повезани идентичношћу судбинског тренутка генерација:

-Славни мрите мад мријети морате“

Хуманистичка вибрација прожима елегични призив стиха, открива и указује на зрелост песничке мисли:

*На путу згажсен плод цветаће у семену
из кога ће све љубави да се помире.*

Осећајући поремећај и неразумевање међу њудима савременог света, Здравковић будно опомиње и указује на значај људскости и солидарности:

*Човек и човек
дисање у себи
.....
Човек у човеку
простор у бескрај
.....*

Том свету разумевања предочава:

Човек на човека

ланци и пепео.

И зато не игнорише тај свет, већ емотивно, али без позе, одмереном озбиљношћу, изражава свој животни кредо, хуманистичку ширину љубави:

Ја имам једну жељу, блистав сан:

да љубав сиђе међу људе,

да срећа сваком шара длан,

да нове зоре смехом руде;

Да свака суза у сан процвета,

да корак срећних буде тих,

да сваки онај који клевета

презир и мржње буде свих.

„Из ђачког споменара“ - зрачи тиха и носталгична сета, младалачки разнежена и елегично заденута „свирком из даљине“ у којој одзвањају акорди песимистичких сећања и пропалих нада. Али тај песимизам дубоко у себи крије сјај непролазних успомена из чијих искривавих варница светли лепота постојаност и вечите оданости „обали среће“ са које животне плиме и осеке не могу да однесу „сјај плавих ведрина“. Јер, у његовом шапутању распознајемо „душу која сања“ и која уноси неку невидљиву моћ у сваку реч, стих ис трофу. Те обичне речи су специфични облици лепоте у поетском ланцу асоцијалних идеја и контраста:

Није моја, туђа је ова јесен:

Ја и живот мој још се нисмо срели.

И када ћутим над собом наднесен,

то неко други моје речи вели.

Независно од ове привидне одсутности, Здравковићеву поезију прожимају праве вредности живота: у њој има и снаге и природне љупкости, зато је у многим стиховима и жесток и нежан. У песимистичком тону неких интимних песама као да назиремо сузу, али и ватру која племенито сажеже бол. У његовој песничкој природи оркестрирају за сваки дрхтај људског осећања којима прониче у срж да би им одредио праву меру и место. И зато је добар број ових песама права слика живота, поетски исказаног у његовој општељудској истини.

%

„Трагом палих звезда“ је циклус песама о младалачком неспокоју који у илузионистичком лету доживљава празнохват разочарања, у коме је жена бег пред златним срцем, сјај и хладноћа чежње, суза у осмеху ишчекивања и најслађи напитак на ломачи патње. Она је недостижна отровница у цвећу жеља, перфидна мачка у лепоти голуба који у тишини опролећених нада хара у души песника и ствара ломотресе од којих се разгоревају ватре мртвих немира, чији пламенови постају лахори за расветавање неразумне сете. И када се опрашта од вољене жене, оптимистички удара у сетно звоно осећања да би је гануо до срца истином која метафорично прераста у звезду, у чијем сјају трепери суза растанка слеђена тишином неостварене љубави:

Као што дође тако оде:

ништа ти нисам узео, ништа дао.

Овога тренутка само ми је жао

што људи теку као воде.

Јер наш песник у љубави тражи пролазну песму, песму која израња из суза и чије висине назире у лету ка небу, лету који носи буру и кишу успомена које се памте до гроба. Међутим, Здравковић је своју елегичну лиру пригушио реком тишине да би се боље разнала бујна експресија његовог стиха, који је језгровит и сочан, али без китњастих ђинђува и непотребног руха апстракције. Рима му је прилично немарна и зато је ритам и понекој песми широке руке чији неравномеран жубор ремети музикалност стиха и загрцне мелодиозност мисли.

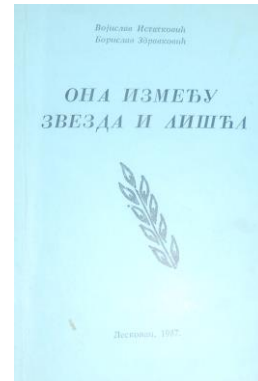
%

„Тренуци лирике“ представљају талентованог и зрелог песника. Из њених стихова зрачи рефлексивна песничка физиономија која од песме жели да буде птица која буди и разуме и чија ће мисао, као лампа у ноћи, да окуља лептире. Оштар и сентименталан и зато елегично дрхтав, нежан и бољив и зато емотиван, он је сав окренут човеку који у овом песничком дневнику има младалачко лице које су прошарале боре живота.

Ова збирка саткана од низа најтананијих интима добија у графици *Миодрага Павићевића* једну веома успелу и скоро недељиву паралелу. И у овој другој личности сусрећемо се са скоро истоветном поетском природом која свој израз, свој свет, своја тражења, место стиха, налази у игри тамних и светлих површина.⁴¹²

%

Са Војиславом Истатковићем, Здравковиће је 1987. године објавио збирку песама „Она измеђи звезда и лишћа“ у којој су се нашле следеће песме највећег лесковачког поете: Жени, Љибав какву ја хоћу, Ако си пошла, Јесан, она и ја, Ја сам та гранчица, Жеља, Збогом, Неко те воли, Точак, Риме, Она између мене и свега и Ток.

III

НА ПАДИНАМА СНА - Шта су други написали о Бори Здравковићу не би могло да стане и у повећи роман. Овога пута, не сасвим случајно, изабрали смо неколико оцена, које су објављене под надзнаком „Други о Бори“ у његовој последњој збирци песама „На падинама сна“ (Лесковац, 2000).

Могло би се рећи, чега год да се латио овај рођени песник, аутор збирке „Тренуци лирике“, дало је резултата. Штета је – ко зна колико пута смо рекли – али то није само наш суд, штета је, дакле, што је мало писао.

Одговор на то и на многа питања свакодневног људског трајања даће сам аутор, а нама остаје да се једноставно замислимо над дубином његових порука које нам је упутио овај велики песник, професор, боем и пријатеље, пре свега оних који су хтели и знали да га добро слушају.⁴¹³

%

Уметнички предиспониран, самосвојног гласа, књижевно образован, Здравковић је, несумњиво, остварио дело солидне уметничке вредности. Утемељено на модерним песничким начелима, његово дело носи нешто од филигранских песника парнасовског типа. Стављено на пробу структуралних анализа, оно делује одлично и поетично.⁴¹⁴

Налазећи лирско упориште у мотивима и темама због којих су песници од искона умакали перо, аутор *На падинама сна* (старе и новије песме) у тренуцима искреног надахнућа, пројектује песничке слике натпросечног стваралачког домета. Теме око које се окреће свет његове поезије не могу се свести на неке одређене садржаје. Човек, жена, земља, слобода, која даје сјај и лепоту животу, речју, човеков живот – у жаришту су његовог интересовања и рефлексije. Инвентар његових мотива је, посве, покривен наносима сете.

У Бориним стиху је, помогнимо се уобичајном фразом, неодвојиво певање од мишљења. У равнотежи између слике и поруке, у оклевању између звука и смисла, одвија се ауторов

412 Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 84-89.

413 Борислав Здравковић, На падинама сна, Лесковачки дневник – Пресс клуб, Удружење писаца Лесковац 2000. године. Збирка песама „На падинама сна“ (старе и новије песме“), другачије названа „Песпопис“, уз опширан Предговор проф. др Тихомира Петровића, има следећа поглавља: „Трагом палих звезда“, „Она између мене и свега“, „Земља и рат“, „Из ђачког споменара“, „Подребрица“ и „На падинама сна“. Посебно поглавље је названо „Други о Бори“. *Напомена:* О раду професора Борислава Боре Здравковића у збирци „На падинама сна“, објављени су прилози Томислава Н. Цветковића, Рада Јовића, Николаја Тимченка, др Зорана Чановића, Данила Коцића, проф. др Драгомира Радовановића, проф. др Николе Цветковића и Драгана Тасића. Уредник издања је Данило Коцић, а рецензент проф. др Тихомир Петровића. Збирка, коју је технички уредио Чедомир Ђорђевић, штампана је у тиражу од 1.000 примерака.

414 Др Т. Петровић, Песник и дело, предговор збирци песама Б. Здравковића На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000, стр.5.

стваралачки кредо. Он тачно зна колико реч садржи могућих рима. Хармонија је „логика” његове поезије.

Борина поезија је у знаку једноставних и читљивих начела. Он има јасан поглед на ствари: песма је крајње отворена и комуникативна. Из његове метафоре не произилази нешто лоше, него – како каже једна лепа реч – само сведочанство нашег срца.

У чему је суштина његове поетике и тајна његове књижевне радионице? Пустимо нека одговор пружи сама песма „Кандило“: „*На зиду Света Марија,/ На поду црна шамија/ Утули, мајко кандило!/ Однесе вода градину,/ Оде живот низ падину.*“

Поетска реч писана искрено, растерећена конкретног значења, референцијалности – као и мисли о књижевном успеху – припада модерној поезији, под чијим се појмом обично означава нови укус и уметнички принцип, и битно другачији поступак. Здравковић није дидактичан песник. Он врло добро зна да је учинак литературе ништаван. Поезија је у служби племенитог ангажмана, она буди машту и фину осећајност; отвара човеку очи за лепоту и срце за љубав међу људима.

Песник не бежи од стварности и живота; прави живот и права поезија је оно што у срцу носимо. Песништво је најистинитија уметност.

Аутор „Гуња”, „Трагом палих звезда”, „Кандила”, говори језиком наратора, опрезно, неусколебаном синтаксом, не ретко, прећуткивањем. Солидно мајсторство на тешком пољу стиха и ритме, уметник показује у одмеравању распона речи, његовог значења и носивости. Ситуиран у неадекватном контексту, израз мења естетску валентност и добија могућност семантичке перспективе и злоупотребе, стилског домишљања и версификаторских трикова. Ко се маши у овој поезији за заумним сликама, остаће празних руку. Нема загонетања и затварања иза седам брава.

Ауторова залиха лепих речи није оскудна. Поетско плетиво које се, у одабраним примерима, домаша крупним вредностима целокупне лирике, начињено је од разуђеног језика у коме, често, реч задржава основно, номинативно значење. Стил је одмерен, без украса и великих гестова. У родољубивим стиховима се чува плахих речи народних песама, јаких епитета и бомбастичких екламација. Артистичко богатство, ритамска и мелодијска организованост стиха, битно је својство његовог песништва. Уметности Здравковићеве речи несвојствена су општа места, устаљене навике и навикнуте конфигурације, или понављања која вуку у монотонију. Изузетно, његов стих оставља утисак аутора који прима туђа искуства као готове путеве у планини и готове мостове на води. Евидентно, асимилација неке елементе народне лирике и поетска сазвучја војиславизма или, узмимо, Драинчева пева. Туђа искуства користе: сви се ми пењемо на раменима других; најпосле, нијдан песник није искључиво творац дела, каже Дилтај.

Ван сваке сумње, реч је о оформљеном ствараоцу. Од песника са овог вилајета, *Здравковић је, заједно са Томиславом Н. Цветковићем, најдаље отишао*. Поете локалног, завичајног значаја, у његовој популарности виде и свој песнички капитал. Много њихови стихови, спрема његових стихова, који се читају и казују, изгледају као убошки сиромаси.

И Бора Здравковић је човек пука, наше горе лист. Он пије воду са истог извора, али, насупрот многим, он не посеже за дијалектом да би аутентично изразио свој доживљај, или обогатио властити песнички фонд. Пише чистим језиком, као да је из Херцеговине, кованице језика и земље рапсода. Аутор збирке „На падинама сна” не мора да сагиње главу ни пред једним својим стихом. Његове песничке творевине налазе смисао у аутономној естетској вредности, у новини и оригиналном језику.

Изазивајући у свом ужем окружењу завидну и заслужену пажњу књижевне јавности, Здравковићево дело ће, извесно, издржати књижевне мене и захтеве. Песме човека који није по срцу рђав, које доживљавамо као инкантацију доброте и љубави, заслужују заснованију и дубљу реч.⁴¹⁵

Последњу збирку „На падимана сна”, која је, заправо, одабир његовог песничког рада, објавио је 2000. године, а једно поглавље „Нашег стварања” (уредник *Димитрије Тасић*) посвећено је овом занимљивом песнику.

%

Од 1949. године када су се на књижевној вечери, први пут у Лесковцу, представили млади песници, најистакнутији међу њима *Борислав Здравковић* и *Миодраг Митић*, па преко колективне збирке „Препознавања” (1962), потом самосталне књиге „Тренуци лирике” (1967), све до 29. октобра 1999. када је о прослави 120. годишњице Гимназије „Станислав Вељковић Зеле” салом Народног позоришта прострујао *поетски*

415 Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, песник и дело, Удружење писаца Лесковца 2000, стр. 55-57.

вихор песме „Слобода” – ехо поезије Борислава Здравковића одјекивао је на митинзима и вечерима поезије, литерарним сусретима, говоре је наглас или носе у себи, подједнако, литерарци и маторци, исписујући у споменару, и девојчице и уседелице, снохватице и буднице, романтичари и елегичари, заљубљеници и запостављени... Како и не би када је, у укупном поетском опусу, било да је реч о родољубивим или љубавним песмама, песмама сете или снатрења, бола или радовања, речју у поезији Борислава Здравковића тако импресивно „кроз поетске нити уперена тиха, носталгична сета, младалачки разнежена и елегично интонирана”. (М. Миловановић)

Довољно је само навести стих било које Борине песме, па да намах бљесну речи као слеп воде са планинског виса:

*Није ми, није ми више жао
што јесен сиви оставља траг.
Јуче, у сан процветао
Девојке осмех драг.
(Јесен, она и ја)*

Перјаница нашег песничког неба, Борислав Здравковић, ево, више од пет деценија броди песничким стазама и богазама, остајући веран свом позиву поете – закључује Борин песнички сабрат Миодраг Митић.

Жесток и нежан, бунтован и смирен, мудар и меланхоличан, раздраган и разуздан – Борислав Здравковић је стално и у суштини елементарни песник, окренут човеку, завичају и домовини.⁴¹⁶

Песник је име указано у времену, јер је време у човеку и веће у препознатљивије, а произилази из имена које човек поседује. Борислав је сав у Здравковићу: пореклом стиха и физичком појавом човека о коме говоримо. Здравковић је сав у борама Борислава. Иза тога излази да је у свему стих, у стиху је човек кога знам из дугих шетњи лесковачким улицама, кога знам из седења по старим и младим кафанама, са књижевних казивања, из необавезних разговора...

Елем, Борислав је песник, Борислав је време прошло и садашње, Борислав је боем. Борислав је стихотворац, Борислав је глава породице. Борислав је професор, Борислав је ваш и мој пријатељ. Зато, када будете мерили време, не заборавите боре Борислава Здравковића.⁴¹⁷

После песничког зборника „Добродошлица за птице” и „Мајских цветова” В. Красића – у Библиотеци Радничког универзитета из Лесковца појавила се збирка песама Борислава Здравковића „Тренуци лирике”. Ова књига је плод скоро двадесетогодишењег преданог и стрпљивог стваралашког рада једног заљубљеника поезије, који међу списатељима на југу Србије ужива леп углед.⁴¹⁸

Песничко казивање Боре Здравковића садржано је и создано између оне тако карактеристичне уводне песме „Песмо”, која представља и песнички манифест и поетику у малом – и мудрих и осмишљених „Рефлексија”.

У распону између ова два белега, који у основним цртама могу да означе преокупацију Б. Здравковића, нашла су место четири складно компонована циклуса: „Земља и рат”, „Из ђачког споменара”, „Трагом палих звезда” и „Подребрица”.

(...) „Варијације: на тему јесен” израз су пуног песничког зрења Б. Здравковића. То се он, сетан и невесео, суочава са собом, са пролазношћу, са вечитим менама и метаморфозама света.

Циклус „Трагом палих звезда”, у истину открива и нуди све врлине певања Борислава Здравковића. У њему се налази неколико песама антологијске вредности („Трагом палих звезда”, „Жена”, „Ја сам...”).

У песми „Ја сам...”: „ја сам (...) песма скривене среће и сан над горком јавом”. Овим стиховима, чини се, песник је најсликовитије одредио себе и своје певање.

416 Напомена Т. Н. Цветковића: Прилог Перјаница нашег песничког неба, који преносило у целини, објављен је у збирци песама На падинама сна, Лесковац, 2000; (датум писања – 15. новембар 1999).

417 Раде Јовић, Време прошло и време садашње; (Из збирке Б. Здравковића На падинама сна, Лесковац 2000).

418 Проф. др Никола Цветковић, Песник јужног поднебља, Борба, 13. јун 1968. године; Овај прилог је пренет и у збирку изабраних песама Боре Здравковића, На падинама сна, Лесковац, 2000.

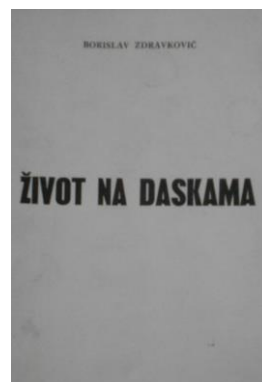
IV

ЖИВОТ НА ДАСКАМА - Професор и песник Борислав Бора Здравковић био је луцидни позоришни критичар. Године 1970. лесковачко Народно позориште објављује његове, како их је назвао, „позоришне импресије”, односно књигу позоришних приказа „Живот на даскама”. На једном месту нашли су се његове оцене објављене у Нашој речи, Нашем стварању и Сусретима. У првом делу су оцене домаћих аутора, а у другом су представе са VI позоришних сусрета Јоаким Вујић.⁴¹⁹

Иако су Здравковићеве оцене каткад биле „преоштре”, сви су знали да су – дело стручњака који зна шта је – позориште. О његовим позоришним критикама, песништву и животу у шест наставака лесковачки недељник Наша реч објавила је интервју.⁴²⁰

Уредник издања и аутор предговора под насловом „Поводом књиге и седам и по деценија позоришта у Лесковцу“ био је познати песник и тадашњи управник Народног позоришта Томислав Н. Цветковић.

(...) А баш у Лесковцу се ових дана одржавају VI сусрети професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“. Отуда и намера наше куће да поред низа других публикација у дане сусрета изда и књигу позоришних критика професора Борислава Здравковића, који је у Лесковцу први увео књижевну позоришну критику и њоме обухватио највише представа од свих осталих рецензената.⁴²¹

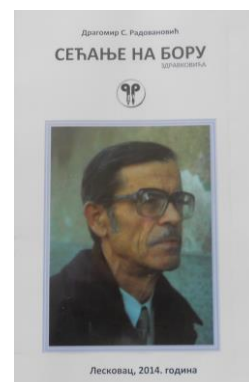

V

СЕЋАЊА НА БОРУ ЗДРАВКОВИЋА – У издању КК Глубочица крајем 2014. године појавила се књига „Сећање на Бору Здравковића“ проф. др Драгомира Радовановића, најплоднијег лесковачког књижевника. Књига је представљена у Лесковачком културном центру 25. децембра 2014. и у њој су објављене Здравковићеве песме (по избору Данила Коцића, новинара и писца) и занимљиве анегдоте из заједничког дружења проф. Радовановића и Боре Здравковића са познатим Лесковчанима, али и са „обичним људима“.⁴²²

%

Довољно је изговорити његово име па да упућенији у просветно-културна збивања осете понос што су га познавали. Легендарни професор Лесковачке гимназије, узор многим генерацијама, личност огромног знања и високе интелигенције, песник без премца.

419 Борислав Здравковић, Живот на даскама, Народно позориште Лесковац 1970.

420 Интервју Данила Коцића са Бором Здравковићем објављен у Нашој речи - први део се појавио 1. јула 2005, а последњи 5. августа 2005. године.

421 Томислав Н. Цветковић, Поводом књиге и седам и по деценија позоришта у Лесковцу, Живот на даскама, предговор, Народно позориште Лесковац 1970, стр. 7-13. Борислав Здравковић, Живот на даскама, стр. 158. Напомена: У књизи су објављени следећи прикази позоришних комада: Милутин Бојић – „Урошева женидба“; Светозар Ђоровић „Зулумџар“; Борислав Станковић „Коштана“; Борислав Станковић „Нечиста крв“; Д. Лебовић и А. Обреновић „Небески одред“; Н. Арсеновић-Драгомировић „Лесковчани у Паризу“; Жика Живуловић „Лево од савести“; Радивоје Лола Ђукић „Бог је умро узалуд“; Бранислав Нушић „Обичан човек“; Бранислав Нушић „Пут око света“; Бранислав Нушић „Сумњиво лице“; Бранислав Нушић „Ожалошћена породица“; Бранислав Нушић „Свет“; Петар Кочић „Јазавац пред судом“; Мира Пуцова „Свет без мржње“; Велимир Суботић „Прозивка“; Борислав Михајловић „Командант Сајлер“; Александар Поповић „Јелена Ђетковић“; Раде Павелкић „Клонови“; Мирослав Митровић „Поноћна провала“; Иван Студен „Вожд“; А. Н. Островски „Таленти и обожаваоци“; Јарослав Хашек „Добри војник Швек“; А. Стримберг „Отац“; Џозеф Кесерлинг „Арсеник и старе чипке“; Џон Пристли „Скандалозни догађај“; А. П. Чехов „Ујка Вања“; Н. В. Гогољ „Женидба“; В. Н. Собко „Сачувај моју тајну“; Х. Ибзен „Непријатељ народа“; А. Поповић „Развојни пут Боре Шнајдера“; Ж. П. Сартр „Несахрањени мртваци“; Т. Арсовски „Корак ка јесени“; А. П. Чехов „Три сестре“; М. Глишић „Подвала“; Р. Милар и Н. Балчин „Пут кроз шуму“; Јурџин О. Нил „Дуго путовање у ноћ“; Борислав Михајловић „Марко Краљевић“; Александар Поповић „Крмећи кас“; Максим Горки „Малограђани“. Позоришне критике у књизи објављене су у листу „Наша реч“, часопису „Наше стварање“ и „Сусретима“. Критике „Таленти и обожаваоци“ и „Добри војник Швек“ објавио сам у заједничком ауторству са М. Драшком, односно Зораном Поповићем – напомена је Б. Здравковића.

422 Драгомир С. Радовановић, Сећања на Бору Здравковића, КК Глубочица, Лесковац 2014. Напомена: У књизи су објављене следеће Здравковићеве песме: Варијације на тему: Јесен, Јесен, она и ја, Матуранско вече, Песник и ја, Ток, Жени, Песмо, С омчом око врата, Подребрица, Две мајке, Слутња, Моје руке, Она између мене и свега, Сан, Животопис (избор песама Данило Коцић, новинар и писац). Књига је штампана у 200 примерака, а рецензент је проф. др Јаворка Маринковић.

Многи га знају као бомског типа што он и јесте заиста био. Али он није био боем зато што је пио, како многи мисле, него зато што је живео по својим законима тежећи ка својим циљевима, живећи свој живот интензивно, до краја, не марећи притом на оно шта ће околина рећи, али никада не угрожавајући ту оклину.

И дан данас се испредају приче о његовим предавањима, писменим вежбама, рада са младима.

Његове песме су антологијске. Скоро свима који се баве културом и књижевношћу, довољно је поменути називе песама као што су: Жени, Она изеђу мене и свега, Гуњ, Матуранско вече, Подробница и др. па да се одмах погоди да је реч о Бориславу Бори Здравковићу. Ја, међутим, вероватно као афористичар, који воли кратке форме, скидам капу пред његовим песмама које сам назвао песме у афоризмима као што су Ток, Точак, Кандило... Колико је истина из живота сабрано у четири до шест стихова, то је невероватно и то је прави артизам.

И Бора је, као и сви други људи, сем породичног и пословног живота, имао своја кафанска дружења са колегама која су незаборавна и од којих се многа препричавају.

Имао сам срећу да будемо пријатељи и другари и заједнички посетиоци многих кафана и актери многих књижевних вечери.

Он је феномен. Његова интелигенција је изузетна, његова мисао за хумор пун метафора, иронија, па и цинизма.

Дружили смо се и трезни и пијани. Водили свакојаке разговоре. Од њега сам доста научио из књижевности и теорије књижевности које су ми помогле у мом књижевном раду, као што сам и ја њега подучавао економији објављивавајући му оно што га је интересовало.

Волео је да попије и то је било нормално. Били смо пуно пута последњи гости у кафани. То сам му и говорио. „Остаћемо последњи и ми ћемо затворити кафану“, а он је у свом стилу одговарао „многи их отварају, а само их ми затварамо“.

Сматрам, с обзиром на квалитет његовог дела и допринос култури не само Лесковца и Србије, него и шире, да му Лесковац није поклатио дужну пажњу.

Овом књигом покушаћу да забележим многе згоде из његовог живота како бих оставио покољењима која долазе да виде и схвате какве је све људе Лесковац имао, како би настојали да га достигну бар у стваралачком раду, јер у оном боемском ће то бити много теже.

Ако ви оцените ову књигу као што сам ја оценио Бору, бићу презадовољан.⁴²³

%

Песник, позоришни критичар, професор Борислав Здравковић није много писао, али су *готово све његове песме прави „медаљони“*. Последњу збирку „На падимана сна“, која је, заправо, одабир његовог песничког рада, објавио је 2000. године, а једно поглавље „Нашег стварања“ (уредник *Димитрије Тасић*) посвећено је овом занимљивом песнику.

%

Са највећим лесковачким песником Бориславом Бором Здравковићем, професором, који био и успешан новинар, уредник Радио Лесковца и часописа „Наше стварање“, разговарао сам поводом његовог 75. рођендана и 50. годишњици стваралаштва. Интервју је у шест наставака објављен у лесковачком недељнику *Наша реч*.⁴²⁴

423 Драгомир С Радовановић, Сећања на Бору Здравковића, Предговор (објављујемо у целини, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2014. *Напомена*: О књизи Сећања на Бору Здравковића, у издању КК Глубочица, чији је члан био Бора Здравковића, говорили су, поред аутора проф. Радовановића, Слађана Младеновић, уредница у ЛКЦ, Драган Радовновић, песник, уредник часописа *Наше стварање*, Боркица Миловановић, председница КК Глубочица, проф. др Живан Стојковић и Данило Коцић, новинар и писац. *Напомена*: Прихваћен је предлог проф. др Живана Стојковића, познатог лесковачког историчара, да КК Глубочица, чији је члан био Борислав Бора Здравковић, установи књижевну награду која би носила име Боре Здравковића.

424 Интервју објављен у *Нашој речи* у 6 наставака. Први део појавио се 1. јула 2005, а последњи 5. августа 2005. године.

БОРИСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВАРИЈАЦИЈЕ НА ТЕМУ: ЈЕСЕН

1.
Није моја, туђа је ова јесен:
Ја и живот мој још се нисмо срели.
И када ћутим над собом наднесен,
То неко други моје речи вели.

Сакриће тугу дрвореди свели
И лист у коси са звезда отресен
Проћи ће младић, пијан и занесен,
Што нема ништа и не зна шта жели.

2.
Никоме се толико не опирем
Ко себи самом. Ето, око цвета
Целу се јесен са собом препирем,
Стално нешто зановетам.

И, не знам како, одлутам у влати,
И тамо дуго о нечему ћутим...
Не, нисам пијан кад себе грлатим
Отргнутог лишћем жутим.

3.
Није ми ништа
Само ме јесен растужила нечим.
Изустим нежност, кажем љубав, па одболујем речи
Крвав и жут као да долазим са бојишта.

И тражим неког. О, коме да се на корак понудим
Свето обиље тела на којима спавам...
Треба ли да се стидим што у мени застуди
Од сасушених трава?

СЛУТЊА

Ноћ и лавез узнемирених паса
Можда је путник, путник из далека
Што је одавно отишо без гласа
Кога ли то смрт пред кућом чека?

ЈЕСЕН, ОНА И ЈА

Није ми, није ми више жао
што јесен сиви остави траг.
Јуче, у сан је процветао
девојке осмех драг.

Све ми се чини овај пут
да сам о срећи мало знао...
Гледајте, људи: месец жут
над њеном кућом стао!

Мораћу сутра да је питам
откад је месец друг;

и, док јој песму не прочитам,
поглед њен биће збуњен, дуг.

Затим ће она рећи у шали
да је посечен пријатељ дуд;
о, смејмо се свему ко мали
она лепа и ја луд.

Под дудом ме је корила она
да нема смисла и – шта још све!
Била су јача у нама звона
и моје руке обадве.

Није ми више, није жао
што јесен жути застире праг
у љубав ми се расцветао
девојци осмех драг.

ТОК

Као што дође, тако оде;
Ништа ти нисам узо, ништа дао.
Овог тренутка само ми жао
Што људи теку као воде

ПЕСМО

Ако си истина буди порука несуђеном времену.
Ако си рођена у тами, буди звезда на пучини дана.
Ако си људска, иди усправно изуједаним путем.
Ако је бол најдубље осећање, у твом бунару је вода студена.
Ако су сузе бисери, о врату носиш најлепши ђердан.
Ако је љубав чекање, јаглук ти је од златна ђердефа.
Ако је срећа у срцу, буди више добра него мудра.
Ако богатство значи благо,
Остани на престолу, краљице мога сиромаштва.

МАТУРАНТСКО ВЕЧЕ

У жакету, у ценом фраку, у балској хаљини,
вечерас смо сви лепо као до сада нико;
и док машемо срцем животу у даљини,
свако нам драг, а разредни више но ико.

Прелепи од снова, од свега што нам се чини,
засенили бисмо Афродите и Аполоне.
Погледајте мене и ову у пелерини:
зар се не волимо лепше од оних из Вероне?

Први пут бићемо оно што бејасмо кришом –
поноћни гости у крчми, гласна песма у зору.
И кад кренемо кући, мокри као под кишом,
љубљаћемо се ко барка на узбурканом мору.

Али ко хаје за токад је срце ко чигра,
а само је једно једино матурско вече!
Знамо да живот није мед ни безопасна игра,
и зато баш – нека песма уз вино потече!

И волимо неког, љубимо нечије увојке,

ЖЕНИ

Увек у бегу, на крилатом ату,
Стара си песма весела и тужна,
Најлепша варка и истина ружна,
Грудва празнине, рђа на мом злату.

Ти си тај слабић од богова јачи,
Бандит у срцу што плаче и хара,
Сјај мркле ноћи и хладноћа жара,
Суза у смех и осмех на ломачи.

Нежна си, мека и тврда ко длето,
Најслађе чувство и страх иза резе,
Сребрна чежња усамљене брезе,
Вино у јесен и извор у лето.

Све си што хоћу, што не могу, нећу,
Мој пад у лету, посртај на рубу,
Пругаста мачка у белом голубу
И ујед змије скривене у свећу.

Све си што ниси, што неће да буде,
И ништа ниси од свега што јеси;
Тишине моје мук и ломотреси
И празне руке које вечно жуде.

С ОМЧОМ ОКО ВРАТА

Оковаће ме,
и бићу песма с омчом око врата.
Ишчупаће ми језик,
и моје ће речи постати стојезичне.
Сломиће ми руке,
и оне ће се зимзелено њихати.
Пребиће ми ноге,
а оне ће и даље газити по нечијој савести.
Искубаће ми срце,
и у њиховим грудима зјапиће празнина.
Убиће ме,
и мој ће лик блистати на њиховим гробовима.

ПОДРЕБРИЦА

Птицо подребрицо у сажетом лету
данас си празник у мојој памети.
Ако си ме нашла, јеси стигла мети:
ко у мени нема предела на сврту.

Хвала ти на перу из лепога крила,
пробудичеш се лепа у мом камену.
Прелети се и сјај на мом рамену:
у мени је свака грана преродила.

Сањај будна и болуј непозната,
као лампа у ноћ окупљај лептире,
милуј ноктима, кљуном отварај врата,
волеће те они који се не мире.

Као ветар, као киша, уђи у ме,
као јаук са којим се изнад пала,
створи пламен од пепела као наде,
буди птица која буди и разуме.

ЖИВОТОПИС

Кад бејаш у утроби мајке
Отац орао њиву,
Сад он у утроби земље,
Ја копам.
Наш земљопис,
Наш животопис

ДВЕ МАЈКЕ

Син сам двеју мајки и оца чији гроб не знам.
Туга безимене хумке уселила се заувек под
моја ребра.

Ништа ме не би утешило да немах две мајке
нити бих нашао циља.

Једна ми је певала успаванке
а у дане кржаве истине опасала мачем.

Другој сам ја племенитом сабљом косе резао
и певао занос на њеном крштењу

Када је полазио у рат,
отац их је обе пољубио и од сваке понео
амајлију;
прамен црне косе и шаку црне земље.

ГУЊ

Још стоји почађала слика: отац у гуњу.
Ко на вешалима он, виси о клин гуњ исти.
У селу беше први на првој црној листи
и сам ископа земљу да би легао у њу.

Шта се све са њим збило, изговорићу тихо:
ни гуњ не беше поднео више. А затим омча
и пркосни поклич што нас у пламен зањихо.
Убрзо за њим и мајка заневолја, сконча.

Гледам избледели гуњ и један живот мали.
Радовао се као дете кад га обукао нов.
Је ли могуће да цео живот беше мучни лов
на мрве радости што нам сити отимали!

С јесени је обавезно силазио у град
да од црне летине сваком по нешто купи.
Зној јевтин па је ноћио на станичној клупи
а сољу и пројилицом толио вечиту глад.

Са тобом, оче, корача градом јесен ова.
То се ти радосно смешиш у осмеху сваком;
зреле плодове криви делиш препуном шаком
и вијеш сунцу гнездо испред набрекних снова.

ОНА ИЗМЕЂУ МЕНЕ И СВЕГА

Она је моје крило у лету изнад неба
И далека звезда што блиста под мојим челом.
Она је то што немам а највише ми треба,
И моја несита глад у њеном снегу врелом.

Она је љупки ђаво што ми се руга, плази
И ко зна шта све мисли, шта ли о мени бунца.
Она је мој звездани дан и ноћ пуна сунца,
Једини мој живот који ми још не долази.

Она је насукан брод на моје кржаве стене
И урлик рањеног вука у срндаћу, птићу.
Она је неизлечив црв у мом сну и пићу,
Непремостива река између ње и мене.

Она је без заставе и око ње два цара.
И пошто њине војске у бездан смрти рину,
У крилу победника она и тада вара
Између свих војника најбољег војничину.

Она ће отићи другом, или бар другој себи,
И биће туђе небо, поноћ туђег дана.
Око њеног врата будимо ниска ђердана,
Да се војник и песник никад разишли не би.

Она је стопут она, стопут гора и боља.
Она је и злочин којим се доброта мери.
Она је срна за којом јуришају поља.
Каква јеси, жено, роди ми хиљаду кћери!

САН

Ја имам жељу, блистав сан:
Да љубав сиђе међу људе,
Да срећа сваком шара длан,
Да нове зоре смехом руде;

Да свака суза у сан процвета,
Да корак срећних буде тих,
Да сваки онај који клевета
Презир и мржња буде свих

**

Човек и човек
дисање у себи

Човек са човеком
ласта и ластва пролеће

Човек на човека
ланци и пепео

Човек у човеку
простор у бескрај

МИОДРАГ ДРАГАН ЗДРАВКОВИЋ

И Миодраг Драган Здравковић рођен је 1950. године у Медвеђи код Лесковца. До 1970. године живи у Тителу, где је завршио средњу школу. Након тога долази у Лесковац. Бави се организовањем „културног живота”, за шта добија одликовања, награде и признања. Бавио се спортским и тренерским радом. Мајстор је борилачких вештина (носилац црног појаса). Добитник је Октобарске награде града Лесковца. Запослен је у лесковачком Културном центру.

Пише песме. Члан је Удружења писаца. Учесвовао је на многим књижевним смотрама поезије широм бивше СФРЈ, а затим и у низу градова у Аустрији, Немачкој и Бугарској у оквиру програма КУД „Абрашевић” из Лесковца. Објављене збирке песама: „Снопље”, Лесковац 1977, Лесковац, „Изван вида дан”, Лесковац 1996. Више од 70 песама објавио у зборницима и периодичи.⁴²⁵

Младост из Београда и Удружење бораца Лесковца рата од 1990. године објавили су 1997. године Здравковићеву поему „Свевиднар”, име светлости.⁴²⁶

И **СТВАРАЊЕ – ИСЦЕЉЕЊЕ ПАТЊЕ** - Ближе одређење књиге Миодрага Драгана Здравковића „Свевиднар” – која се појављује као номинално прва књига едиције Песничка школа у оквиру Библиотеке Поезија, подразумева објашњење саме едиције.

Мада тек ова књига Миодрага Драгана Здравковића носи број 1, у Едицији Песничка школа, Едиција је, стварно, утемељена већ његовом претходном књигом, издатом 1996. у Библиотеци Поезија, „Изван вида дан”, у чијем су предговору и истакнуте неке полазне идеје естетских претпоставки на којима се темешу школа. Након промоције те књиге настало је извесно интересовање и међу другим песницима у Лесковцу. То је послужило за повод да се у Лесковцу оснује Песничка школа при часопису Наше стварање, што је подразумевало потребу да се истакне и посебно обележје издатих песама – усаглашавањем са наведеним естетским начелима.⁴²⁷

%

Слепоћа, макар то звучало и парадоксално, игра немалу улогу у развоју уметности – посебно књижевности, и то на два начина: доприносом слепих уметника и слепоћом као темом уметничких дела.

(...) Колико нам је познато – још није било целе збирке песама са више мотива, посвеће теми слепоће. Не рачунамо „Јаму” Ивана Горана Ковачића, која је, додуше, вишеделна – али је у питању поема која је у свим деловима рађена на исти мотив. Књига Миодрага Драгана Здравковића Свевиднар (првобитни наслов *Скривена светлост*) прва је штампана збирка песама, обимног садржаја и разнолике тематике – на тему слепоће.

Већ и сам наслов збирке – вишезначан је и симболичан, али поднаслов збирке име светлости – у први план истиче једно значење. То је светлост – која, симболички, улази у круг мотива теме слепоће. И заиста, основна тема збирке – јесте тема слепоће, која је провучена, у различитим мотивима – модалитетима слепоће кроз свих седамдесетак песама.

Могуће је, додуше, разликовати уже блокове теме слепоћа по модалите тима у збиљи – као на почетку књиге: мотиви ратом узроковане слепоће, те и други мотиви манифестовања исте теме, што је, у извесном смислу – наставак ауторовог тематског одређења и отуда

425 Подаци преузети из поеме М. Д. Здравковић, Свевиднар, поема, Младост Београд, Удружење бораца рата од 1990, Лесковац 1997.

426 У лепо написаној посвети у књизи „Свевиднар” (изванредан рукопис, а и порука), Миодраг Драган Здравковић је написао: Данилу, у знак уважавања и наде да ће престати разлози да песници пишу песме попут ових у овој књизи. Лесковац, 25. 09, Миодраг Драган Здравковић.

427 Светислав Павићевић, Свевиднар, предговор, стр. 5. *Напомена*: Написано 27. априла 1997. године у Београду.

емоционалног преостатка из претходне збирке Изван вида дан, која је и сама релевантна за тему слепоће.

Песник се и у овој, као и у претходној збирци, определио за стваралачки поступак – стварање нове збиље наместо описивања реалне. Он не описује реалну збиљу – драматику манифестних појава слепоће у збиљи – што је по себи довољно велики изазов (којем, на пример, није одолео Ковачић), већ налази храбрости да се ослони само на свој уметнички домет и инвенцију грађења нове теме по свом доживљају.

И у овој књизи песник занемарује истицање гносеолошких значења и из њих проистеклих друштвених функција, мада их, делом, ипак, остварује – за рачун наглашавања естетских функција. Песник се одриче услуге епистемолошких значења реалне теме, која се са њом лако могу унети у песму, одредивши се да сам створи песничку збиљу сопственим средствима – стварањем: не користи ни опис, ни нарацију. Свој циљ остварује слободним стихом – без слика и њихових украса, који, међутим, поседују притајену унутрашњу снагу драматике.

Ако у стиховима збирке Изван вида дан има извесних наглашених акцената израза грча – повремено, мада срачунато дисонантних, у целини укроћених траженим сладом замишљене форме – у стиховима Свевид нара – дисонаци сазвучја нема. Све је, наоко, равно – уједначено и складно. Језик ове поезије је функционалан – мада разноврстан па и жив и прикладан, иако уједначен, што производи и израз лакоће – који је исказ природности више но недостатка унутрашњег набоја. Спонтаност доприноси утиску убедљивости – а тиме и узбудљивости стиха, којим песник успева да обликује у песнички запис – своју нову збиљу, уз помоћ метафора као сублимираних слика.

Кончан резултат који песник досеже – у трансформисању предметног, његових својстава у уметничка значења је: остварена имагинација магли не нове збиље. То је управо оно по чему створена уметникова збиља дела – као његових недодатком над предметним – превазилази значење предмете та, и стиче ново значење које носи смисао и естетску вредност. У овом делу то је: емоционални набој, драматика, убедљивост, узбудљивост као ново значење саме теме – језа трагике и слепоће, али и смирење настало разумевањем и виђењем новог смисла – свевидарски достигнути склад и с њиме мир. У овом новом – естетском значењу теме, видимо и највиши вредносни домет ове књиге. Сам настанак збирке може послужити и као својеврсна илустрација уметничког поступка стварања. Цела збирка је настала спонтано, у једном изливу за свега којих двадесетак дана октобра 1996. године – неочекивано и за самог аутора.

Наравно, ништа није случајно. Тему је аутор срео знатно раније, када га је коснула, али ју је одбацио из свести, потиснуо у подсвест – а ова једном покренута – наставила је да сама ради на теми, и то дуго, све док је није обликовао. Под поновљеним спољашњим подстицајем – нашим предочавањем теме слепоће аутора – настао је покрет механизма подсвести, ова се отворила, и, еруптивно, гурнула у свест и у њу сложила целу, обликовао ну тему, пред зачуђеним очима песника. Да је у питању реализација за двадесетак дана – само као завршни чин стварања – тзв. инспирација – скупљеног набоја језе таложног у подсвесном – чије је песничко обликовање и значило боловање теме – доказ је и то, што је песник, када се тема отворила и почела да тече, пао у болесничку постељу из које је устао, након завршетка рада, сломљен, али и опорављен од бољке која му је опасно угрожавала здравље – да све буде онако како је говорио Заратруста: Стварање – то је исцељење од патње.

IV

ИЗВАН ВИДА ДАН - Стварање је исцељење. Ослобађање од патње – каже Ниче. Под тим ваља мислити свакако на патњу егзистенције, која у свету уметника, великог патника, наталожи једна тема са свим својим мотивима, која га покреће на уметничко дејство – крик, којим је обликује и изриче, и тиме је предаје другима да је они сами пате, ослобађајући своју свест једне патње – да би ову ослободио за нову патњу. Управо, ово се односи на књигу песама Миодрага – Драгана Здравковића „Изван вида дан”, објављене децембра 1996. године у едицији „Младости поезије”. По томе, ово је књига великог бола и велике патње не само песника, него и његовог читаоца. Уверили смо се у то и емпиријски, на промоцији песама, одржаној у препуној дворани Народног позоришта у Лесковцу, 16. децембра 1996. године. Многи посетиоци, поготово

они женског пола (и, претпостављено - пословично - „мекшег срца’’) изашли су из сале упла каних очију, односећи, у светлости зенице, луч примљене патње са собом.⁴²⁸

Но, песникова патња била је дубља и дужа.

Почела је, много пре настајања песама збирке, оног момента – када је песник, отац троје деце, решио да пође у један несрећни и сувишни (а који није то) рат, патио и бдио над судбином све деце - „да не буде горе – на децу ред да не дође’’ – како то казује његова уводна песма, стиховима преузетим директно из песникове пријаве за ступање у ред бораца.

Патња се наставила до трагичног врхунца, у рату: када је песник – уместо да стварно спасава децу непосредно – морао да то чини војничким средствима, артиљеријским оруђем. Сам је дошао у трагичну ситуацију – да дејствује топовима у циљу заштите деце, не знајући притом, да ли његове гранате падају на деце или главе убица.

Из ове трагике, настала је патња, коју је патио и након изласка из рата, још коју годину – све док није успео да је обликује у књижевни израз, њиме је дистанцирао од себе и понуди – као уметничко дело – чулима и осећањима трећих лица, читалаца, којима је упућено.

Ову књигу, сагласно свом предговору, датом на њеном почетку посматрамо, пре свега и изнад свега – онако како се једно уметничко дело и увек има посматрати и вредновати – као оно што она, наднаравно, и јесте естетски објекат, нова збиља, алтернативна постојећој, коју уметник нуди, као поремећену над реалном збиљом – ново, живо биће, уметничко дело. Живо је по томе - што је дејствено: делује својим емоционалним, трагичним набојем овладавајући свешћу субјекта перцепције у чину естетског феномена, произвођењем у свести трагику осећања бола. А то могу, само стварна, истински жива уметничка дела. Ако нису таква – дела и нису уметничка.

(...) Истини за вољу, судећи по свему – овај аутор својим делом, иако га свесно лишава блештавих уреса форме – постиже и јака друштвене дејства – као функцију човекољубља, праведности, љубави према деци, осуде рата као бестијалног чина страдања оних који су за њега најмање криви – невинне деце (свеједно којој страни у рату они припадају) достижући значење универзалне теме: осуде страдања и трагике невинних жртава рата – и то у интензитету какав се ретко среће у савременој књижевној уметности, не само у нас. Али, оно што привлачи нашу пажњу и заслужује наше признање, које књизи стога и одајемо – то је уметничка, естетска вредност – испуњење мерила уметничке успешности: лепота, узвишеност патње, али и трагика, драматичност збиље песме, њена спонтаност, и из ове проистекла – као највиши критеријум и надасве њена узбудљивост, постигнута убедљивошћу – истинско дејство својствено само стварно живом бићу.

III

СВЕВИДНАР (*име светлости*) - Светлост је одувек привлачила људски дух. Путујући бескрајним просторима *призива* мисао да је прати. То нам говори да је мисао креталачка и да се придружује свету као његова неизбежна амплитуда. Кад је дух у питању, нестају просторне и друге препреке. У природи је спољњег света да се рефлектује у бескрају унутрашњег (човековог) света, будући да су оба у односима перманентног прожимања.

Миодраг Драган Здравковић своју поему „Свевиднар’’ засновао је на начелу подударности та два света, у свему. Дух постаје посредник те нераскидиве везе. До сазнања те везе долази се магновеним путем, јер се из магновења најчешће рађа надахнуће. За нас је важно да оно има поетску функцију.⁴²⁹

Здравковићева поема Свевиднар синтагирана је у таквом захтеву. Светлост као мотив изразитија је кад продире кроз тмину. Он је то нагласио у једној успелој песничкој референци: „У паду не може/ Као у снопу да стане/ Несхваћено светло. Овде се кретање светлости (успон) схвата у смислу њеног поседовања. А светлост је постојана ако је *одражена* у човеку, посебно као духовни оријентир. И кад згасне, песник је *замишљањем* оживи. Замишљање је врста живота, бар кад се ради о поетској фиксацији света: Нађе увек песму/ Ко жели да пева.

Ова Здравковићева поема третира проблем слепоће али кроз призму условности. Иза граничне линије мрака је небо и у њему звезда. Довољан подстицај да се, како каже поета, тражи име светлости. Један од начина је да се *уме* живети. То би била основна парадигма човековог прихватања живота. То је та светлост о којој песник сања и коју дозива кроз стихове.

428 Др Светислав Павићевић, Изван вида стид, Помак, бр. 3-4, 1997, стр. 23.

429 Жарко Ђуровић, академик, поговор, Свевиднар, Младост, Београд, Удружење бораца Лесковац, Лесковац 1997. стр. 85.

Постојећем противуречи могуће. Оно је изазовније са становишта живота. Посебно његових дубинских својстава. Није важно да ли се ради о крилу птице која у заносу сврдла небо или је у питању нека друга чаролија природе. Ми наводимо једну која нам се истински дојмила: Роса је знамење цветова! Свет представља метеж и склад. Песник се приклања царству обеју ових *упитаности*, црпећи из њих облике богатог песничког доживљаја. У те доживљаје поета је уплео и тему рата као сукривца за човекову несрећу. Символ несреће је понор. Остати без светлости знати бити лишен енергије живота. Рат поменути понор продубљује као последичну датост. Песник то стање веома упечатљиво приказује: *Стигли смо где нисмо пошли!*

Тиме се не апострофира само ужасна слика рата, него се наговештавају и његове последице. Рат увек остави болни траг за собом. Највише у памћењу и осећањима. *Како призвати светлост/ Кад је у један метак стала.* Тако код Здравковића рат не може да мине. Баш због препознатљивости ова два знака – памћења и осећања. Они упућују ствараоца да догођено стање поетски ретроспектира. Да му удахне прустовску категорију вре менске варљивости. Мислим да је Здравковић овом поемом рат *сагледао* у маниру резигнације Душана Васиљева, али је у њој исказао и нешто што нас подсећа на Дединчеву веру у лепше зоре (песме из концентрационог логора у Шлезији за време Другог светског рата). Ево те Здравковићеве надалачке слутње: *Окопај мотиком наде/ Клонуле светове зори/ И тамо је светлост/ Кад свесно гори.*

Поета је окренуо слух земље и слуша њене дрхтаје. Верује да јој има шта подарити. Подариће јој светлост, траве, шуме, воде, али са извесним призвуком помућеног памћења. То је и разумљиво: тамнило рата наднело се над душом човековом. Међутим, у њему има и сунчевих проширица које у свести покрећу стару мисао да је зло пролазно, разуме се ако је потхрањено сањалачким синдромом. У Здравковићевим стиховима има много тога сањалачког. То је и условило да се не запада у монотонију, јер феномен сањалаштва нуди увек изменљивост слика и расположења, а уједно намеће и различите матричке обрасце у версификацији, што је допринело квалитету збирке. Поетска вокација не мора бити хотимична, али мора бити имагина тивна. Једно се жели, а друго се расположење *отвори*. Све зависи од тога какве су га унутрашње силе диктирале. Здравковић је песник спонтаног лирског излива. Он вешто уме да обједини више исказних облика у поему широког слива и завидне песничке пројекције. Меланхолијом обухвата и слике рата и оне реминисценције које су дошле после њега и које нису ослобођене кошмарног статуса. Можда је то кошмарно стање предуслов да се обогати доживљајни фондус поеме, њена изражајна структура. У сваком случају, ова поема је у том погледу квалитетнија од његове иначе запажене збирке „Изван вида дан”, која је недавно објављена.

Ово што је важно за овог даровитог поету, то је да му се амбиције не разиђу са песничком моћи. А та је моћ у овој поеми видна, јер је природно настајала у вокацијском смислу. Зато треба веровати песнику и кад сумњу узима као гесло виталности: *У трку низ брдо/ застала је шума/ пред опсеном пута/ Који не постоји.*

Окосница ове поеме је у знаку да се човек одржи као човек. На песнику је да одслика *то одржање*. И да пронађе светлост, макар она била затрпавана ратом.

ДРАГАН ЗДРАВКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СНОПОЉЕ

Не ори гвоздене њиве
Ралом од трулих костију
Светлост ће ти узорати очи
Заулареног сном несан те води
Преко твога тела које ти не припада
Не ори гвоздене њиве
Ноћ удара копитом од мрза
Земља се с памећу дели
На сади се у бразду постојање
Мртав ћеш родити
На каменитој падини света
Са комадом одцепане истине
У гротлима суноврата

Неслутниче колики си бездан
Не ори гвоздене њиве
Бразде се у змије премећу
Које ти опасују срце сплетене у ланце
Преко назубљених леђа спрегнутих ланчаника
Не жањи челично класје
Српом од јалових нада
Пожњећеш туђе руке твоја ће крв тећи
Да напоји утовљена крда мириса
Која ти обрстише плућа
Северном урвином хтења
До нагорелих ребара ноћи
Не жањи челично класје
Прероди те снопоље
Окопај ватром угарке
Нека ти пепео роди
Ожути чекањем лишће
Нека ти јесен живне у костима
Да те на живот сети
Столиће те у агонији ноћ
Да се иљадиш по дану
Са косом од минуле снаге
Низ померене светове траве
Окопај се мотиком останка
Загрни земљом колена
Нека ти срце пусти корење
Можда ћеш исклијати
Не ори гвоздене њиве
Не жањи челично класје
Окопај се мотиком Останка
Повуци се за латице живота
Нека ти са бодља отпадне цвет
Да клијање чујеш своје
Нека ти своја васкрсне земља
са венама од храстовог корења
Да се учврстих у себи
Сит од глади за животом
Који те остави на трњу
Као овца прамен руна
Пијан од жеђи за јаловом надом
Као сломљена река
Отичеш од својих обала
Понирући у њих докамена
У камен да се преметнеш
Заогрнут плаштом од ветра
Киснеш даљином на раскршћу себе
Губећи и оно што ниси имао
Залазиш залазиш до водене хриди
И свићеш угасло испд ноктију дана
За корицу прошлости
За мало снаге за сусрет са собом
У предворју јутра
На челу гвоздених њива
На длану прве узоране бразде
Кумоваћеш костима стручку истине
Изниклом из снопоља.

ПОВИЈАЊЕ

Пови се пурпурни
Косбаша Сунце
Над снене траве
Ливаде зоре

Умири кошута
Пренута младунце
У топла недра
Рашчлањене горе

*

Устреми се
Звер тишине
На јагањце
Од челика

Крвари умилно
Заклана празнина
Низ вучје
Чељусти зупчаника

Древне горе машина
Рашчешљава сан
Чешљем од неона

Ко шибљика
Полеже прашина
На ожилке груди
Земље од бетона

Ко те је бацио у понор
Из кога нећеш изаћи
Кад изговориш љубав
Коју нећеш имати
Погодиш ли Име
Промашила си све
Крстиш ли се Њиме
Нашла си наду
Патњом запретану
Другачија сретће те звона
Која ниси умела да ћутиш
Док не заборавиш буђење
Које не долази.

ИЗВАН ВИДА ДАН

Колико је још пролећа потребно
Да у човеку човек процвета
%
Ни дан ни сан ни реч
између ножа и гранате
смрт као дете пререзаног врата
цвили ратиштем без зова и одзива
минско поље је свака њива
кућа гора и вода
из дечје крви за слободу
не ниче слобода

%
Ту сам мртви моји
ухваћен између строфа и рафала
ова ноћ је сувише мала
за све самоће и туге

нема друге
између сунца и летње кише
ни речи болније и тише
од ватре којом ваше смрти горе

ту сам мртви моји
узалуд се сан и несан боре
ваше угашене очи
светле ивицом таме

Боже
ако их поново родимо
не дај нам их за каме

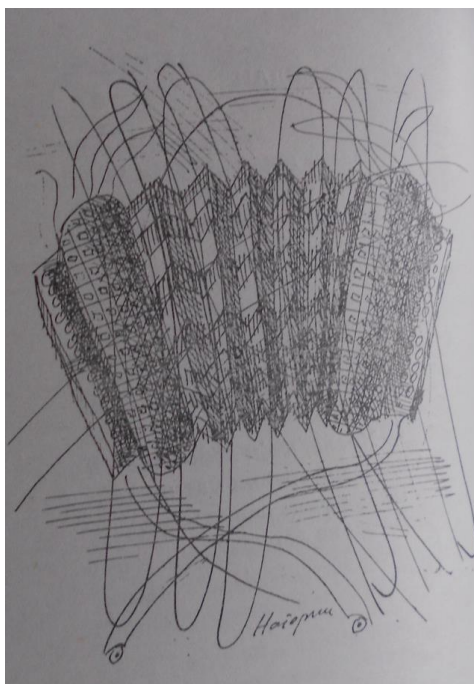
САША ЗЛАТКОВИЋ

Саша Златковић (Лесковац, 1967). Саша Ж. Златковић рођен је 27. септембра 1967. у Лесковцу. Основну и средњу школу завршио је у Лесковцу. Дипломирао је на Техношком факултету, на смеру за органску хемијско технологију и полимерно инжењерство.

Књижевни рад: *Празна обећања*, збирка афоризама („Пунто“, Ниш 2002). Као студент, писао је афоризме за емисију „Туп-туп“ Другог програма Радио Београда, а 1994. године објављени су му афоризми у *Политици експрес*, у експресовој лиги смеха, за екипу Власотинца. Афоризми су му објављени под насловом „Сашавизми“.

%

Саша Ж. Златковић је, судећи по књизи, која је пред нама, на добром путу да постане један од бољих афористичара. Он поседује оно што је нужан предуслов за афористичко изражавање: отвореност и ширину духа, духовност, способност за сажето језичко изражавање. (Из рецензије: Славољуб Обрадовић).⁴³⁰

⁴³⁰ Лексикон писаца лесковачког краја, КК „Глубочица“, Лесковац, 2003, стр. 49.

ДРАГАНА ЗОРИЧИЋ

Драгана Зоричић (Лесковац, 1984) – Драгана Зоричић рођена је 25. априла 1984. у Лесковцу. Објављивала у заједничким збиркама *Глубочица између обала* 2001. и 2002. године. Члан је Књижевног клуба „Глубочица“ – Лесковац.

КЊИЖЕВНИ РАД: *Све на свету*, збирка песама (2002). О њеној збирци писали су, између осталих, рецензенти Бранка Ђорђевић, Станко Ђорђевић и Боркица Миловановић. „Њена љубав је као девојчка плетеница. Има много заноса, много узнемирења иличне нестабилности...”

Драгана је долазећа поетеса. Све своје лирске песме посветила је оцу.⁴³¹

431 Лексикон писаца лесковачког краја, КК „Глубочица“, Лесковац, 2002, стр. 50.

ВОЈИСЛАВ Ј. ИСТАТКОВИЋ

И Војислав Ј. Истатковић (1953 – 2015) рођен је 2. јануара 1953. године у Власотинцу. Звање: правник и текстични инжењер.

Књижевни рад: „Љубилиште“, поезија (Лесковац 1976), „Сабрани делови“, поезија (Пљевља 1986), „Пауза за кишу“, поезија (Лесковац 1991), „Она између звезда и лиића“ (са Бором Здравковићем, Лесковац 1987). Објављивао у часописима, новинама, антологијама: Наше стварање, Освит, Поља, Књижевна реч, Књижевне новине, Наша реч, Песмопис.

Добитник је награде „Блажо Шћепановић“ за 1985. годину Међуопштинске заједнице културе Пљевља и многих других награда на конкурсима за песме и циклус песама.⁴³²

%

Песник Војислав Истатковић преминуо је 23. јула 2015. године у Лесковцу. Књижевним радом почео је да се бави још као ученик у Лесковачкој гимназији. Песме је објављивао у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу: „Наше стварање“, „Освит“, „Поља“, „Књижевна реч“, „Књижевне новине“, „Наша реч“ и другима. Заступљен је у антологијама.

Добитник је награде „Блажо Шћепановић“ 1985. године за збирку песама „Сабрани делови“, коју додељује Међурејубличка заједница за културно-просветну делатност – Пљевља. Она је и издавач наведене збирке. Истатковић је добитник бројних награда на књижевним конкурсима у земљи.

Станко Ђорђевић, књижевни критичар (Лесковац), поводом збирке поезије „Љубилиште“, забележио је да се Истатковић „успешно служи игром речи, које слаже у невезане мисли. Том приликом он не бежи од личних заблуда, чак и по цену да песме добију печат индивидуалности. Нема дефиниције оно што се подразумева. Писац жели да се наметне и свестан је да то чини снагом свог интелекта.

Ипак, он је непровидним велом покрио све кризе и вешто се спасавао групом синтагму новог завичаја. Опсене су људске. Заблуде су реалане. Криза свести је само наставак прихичког...“⁴³³

П

ПОЕЗИЈА В. ИСТАТКОВИЋА - Преда мном су песме Војислава Истатковића, прошлогодишњег матуранта и литерарца наше школе. Песме су му објављиване искључиво на страницама гимназијског часописа „Ми“, а њих се сигурно не би постидео ниједан југословенски часопис. Пред поезијом сам, дакле, познаника и сарадника, истинског песника, усковитланог и ненаученог да се боји, раздвојеног између неучљивости и недогледа, неприметног а активно присутног. У бојазни да не умре незадовољан, он гради речима свој свет, склад и лепоту песама које су надрасле конвенционалност и избегле екстремност, тежњу за шокантним.⁴³⁴

Најчешћи мотив Истатковићевих стихова је сопствена трагедија која га је опесничила, али не и распевала живот. Песме су му за плакање, болом поткане, а метафором основане. Зато у покушајима да напише оду животу, он пише клетву оплакујући њену лепоту, хвалећи њен недоглед који га налази разбољеног.

(...) Карактеристично за већину песама је то да су не тренутна синтеза живог и нежног, и да се ти елементи допуњују. Таква му је песма „Биљни олтар“, у којој песник, на устаљен, њему својствен начин исказивања, дориче далеку лепоту завенчану, рајским корацима од којих је корачање песника штурије и лаганије:

„Кад год пођем на свој погреб идем,

432 Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 53.

433 Помак, Лесковац бр 69/72, јануар – децембар 2015. године, стр. 9.

434 Драган Радовић, Поезија Војислава Истатковића, Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, нова серија, бр. 11, 1999, стр. 31. Напомена: Прилог је први пут објављен у часопису Ми, бр. 4, 1973. године.

ишаран опекотинама од муња
невин и прљав као праћовек.”

(...) Најупечатљивија аутобиографска и љубавна песма је „Рањена обала”, која је песнику најдража:

„Замени ми глас кад урличем омамљен
високо при земљи”.

Узнемиреност оваквих челично-моралних принципа изискује претерану снагу и упорност да се истраје без „сокова у очну глеђ”, „у песак који милује” Зато он моли за растерећење од тих принципа и ветрометина. „И буди висока кад шибају ти корак”, буди достојанствена, јер стопе шибају само великим и значајним људима. Затим оди у град чистоте и купи двоструки осмех, нежан и тежак као рањена обала:

„О иди у град пужева и купи ми
купи ми двоструки осмех у ткиву
рањену обалу
и беше рањена обала”

(...) Занимљиво је „Љубилиште” у неку руку и поема, коју је Војислав поделио у три дела да сваки чини један целовит одломак.

(...) „... Пробуди мрвице смеха, ницањем спаса,
из мира зелених, из арије усева: враћају се ломна моја чела, далека
и моја грла, сузе вреле, пред кликом зимског ужаса”.

На тространом љубишту песниково:

„Трагање погубљења
На тремеји мрака, љубави и неготе тела.
Трагање коначно заталаса
Моја зверна и часна сазвезђа, моја разорена одела.”

И са „Љубишта” песник шаље поруку: „Спалимо гилотине вољена”, која израста, наравно увек када је реч о љубави, у ореол славља и

„... Она која остане, бисерне ми жене,
у црној сржи нека негује. Отвара се за моје растиње,
у рупи небеса, урнебесно Љубиште.”

(...) Приказом неколико надихват узетих песама, не смем а да не кажем да највећи део песама носи терет живота и лепоте разнежености зацрнелог песниковог раскорака између песимисте радовања и песника љубави и светаца живота.

Ш
ЉУБИЛИШТЕ - Он се успешно служи игром речи, које слаже у невезану мисао. Том приликом не бежи од личних заблуда чак и по цену да песма добија печат индивидуалности...

(...) Нема дефиниције онога што се подрумева. Чита лац мора бити саговорник. Писац жели да се наметне и свестан је да то чини снагом свог интелекта...

(...) Ипак, он је непровидним велом покрио све кризе и вешто се спасавао групом синтагми новог значења. Опсене су људске. Заблуде су реалне. Криза свести је само наставак психичког.⁴³⁵

Војислав Истатковић и други млађи месници имају своју индивидуалну фразеологију и они су заговорници интелектуалне поезије. Заинтересова ни су за откривање смисла живних појава и ствари, а блиско им је инте ресовање за опште видове модерне урбане поезије, као и за нековен ционално придружење песничкој традицији савременом песништву и лексници.⁴³⁶

435 Станко Ђорђевић, Лексиком писаца лесковачког краја, стр. 53.

436 Мирослав Миловановић, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 53.

да добро упамтиш где сам сахрањен
да добро упамтиш то воштано сунце
тај поноћни плач над Хисаром
и звона која звоне мојим телом

Девојко дивна флауто
ова је зима беспутна оплетена жицом
оплођена зрневљем краха
ова зима расте дозлабога у крви бола
ова је зима родила ђавола

Девојко дивна флауто
доносим ти сасвим чиста сванућа од млека
играј се њиховим крљуштима
гради од њих сасвим топле птице
да се огласи поноћно над Хисаром
да потекну пробуђене боје из њихова корена
а затим их пусти девојко флауто
пусти их облацима од ватре пусти их планети
пусти их у пепео мог скитачког срца

Девојко флауто
крени окружена топлим птицама
под Хисаром те чека искра срца
искра сунца кога јутро неће

ПАЊ МОГ ДЕТИЊСТВА

Ту лежи најлепши пањ.
Очи ми се лепе на његове године.
То је далека магла безбрижности,
то је пањ мог детињства.
Узалуд тражим шарени кликер
што изгубих у крошњама некад.
Ту је лутао секирасти ветар.

ИЗВОРУ ВРАЋЕН

Полети птицо над реком и над житом:
очи већ продајем на пијаци ветрова
а реке ми се жита не враћају.

Купио сам ти семе конопља и грану,
слику залуталих снова
Сад, враћам се извору кочијама без крика.
У просањаној плетеници тајне
гледам, погашен ветром, мени зрак.

СМОЛА И НУЛА

При доласку видео сам поцепану жељу и поља
И уништеног бога.
Пацови су чекали у ставу мирно,
Сањиве бодље кактуса и лишћа боје таме.
Из погледа као лешинари излећу три смрти,
Зле птице певају звезде у мом гладном детињству.
Ово је тачка, мајко. Крај постојања.
Заустављено је крдо ветрова трепавицама безумног тркача.
Опрезно дотичем циљ у овом свежем паклу.
Смола и нула.

БИЉНИ ОЛТАР

Куд год пођем на свој погреб идем,
ишаран опекотинама од муња,
невин и прљав као прачовек.
Куд год пођем
бабе у смраду сукања разносе клетве.
Из цепа времена изврнута је црна празнина,
изврнуто је небо – семе љубави.

Зеницу осакаћену усијаним опнокрилцима
спуштам на пола копља.
своју крв братимим
са горком исповедношћу робијаша
и само за једно знам:
мора постојати стаза за биљни олтар.

Заборављено је поље блакости,
заборавих икону своје лепоте
а корачам ка биљу без осмеха
осмеха окаченог о неком ветру.

У последњем грчу памћења
налазим свој меки биљни олтар
уклесан у вечност,
уклесан у лобање биљних богова.
И молитву певам...
за зрно изгубљене нежности,
за зрно чисто ваздуха.

КАД КЛОВНОВИ УМИРУ

Кад кловнови умиру
Тада публика одигра задњу представу
И повлачи се у корење жалосних врба
И последње сузе горе као циркуске шатре

Кад умиру они
очи се дижу према уплаканом сунцу
И птице падају и вучје цвеће пада на платоу
Црвени носеви урличу ужасан смех
Скамењен кикот

А они умиру
Теку црне реке длановима
Бичеви смеха пљуште по образима
Нестају шатре шарене лопте
Цепају се крпљена срца
Ако ме нема буди ми нежна игро смеха и туге

Када секловнови топе и умиру
Скамењена публика устаје са својих места
И ужасно се смеје последњој представи
И тада нестаје циркус и нестаје светлост
И таме нема.

БАЛЕРИНА НА ЖИЦИ

Обешена задављена ваљда нечијом заслугом
Низ краву жицу скроз посустајеш, заплачеш
Ал нема пада. Помилујеш зид своје куће па
Кренеш низ распуклу жицу чијом заслугом
Балерино.

Чекаш јаук нежности или коже. У понор бацаш
Камење проклето иње нероткиње што вапи
за ноћним ножем. Али нема пада. Мочвара и
Снег косе поништени. Жудња за дрворедом,
За дињама, зимским голим врбама, за постељом
Од траве

И плач срушеним зидом куће – Жице затегнуте
као нерв. И нема пада.

ДАЛЕКО ОД ЈУГА

Далеко од југа воз вршти небом,
Граница је премештена на бојно поље
Љигави даждевњаци хоће да се домогну власти.
Дођи злато, окривљено је зелено пролеће
А борови понављају: издаја, крв, болница.
Венерична уста градова далеко од југа
А воз вршти из облака.
Немој се осмехивати ноћас,
Бог се посрао у зделу живота
И даждевњаци су се домогли власти.

ПОВРАТАК

Враћајући се их хиљадугодишњег хаоса
Као слепи трагач са псом и бакљом
Улазим у разорене очи града.
Коме припада овај пепео? Чија је ово пепео-касица
И где је моја кућица?
Лешеви и труло воће дуж улица као ноте,
Карневал свих вољених тутњи лобањом.
Је ли ово већ позната смрт
Или сам и ја ушао у црни сан са псом и бакљом
Као смрзнуто сунце на слепоочницама.⁴³⁷

437 *Напомена:* У знак сећања на песника Војислава Истатковића, у Нашем стварању“ бр 3-4/2015. године објављен су две његове песме: „Кад клонови умиру“ и „Балерина на жици“. Главни уредник „Нашег стварања“ Драган Радовић записао је да је Војислава Истатковића „песник особите снаге, суптилне експресије и дубоке мисаоности.“

ЉИЉАНА ЈАНАЋКОВИЋ

Лиљана Јанаћковић је рођена 1947. године у Лесковцу. Филозофски факултет завршила је у Скопљу. Поезију је објављивала у многим листовима и часописима. Аутор је двојезичних, српско-македонских песничких књига „Вода жедна меда”, из које је песма „Бојим се” уврштена у антологију српске љубавне лирике Пере Зубца, и „Обојене песме”.

Њене књиге документарне прозе „Македонија, земља добрих људи”, у издању београдске „Просвете”, у звезданој статистици листа „Политика експрес”, јула 2000. године, проглашена је за најчитанију и најтраженију књигу. Аутор је запажених репортажа објављених у часопису „Портал”.

Најновије њена књига је „Звездана преписка” (на српском и македонском језику). Живи и ради у Београду.⁴³⁸

И
МАКЕДОНИЈА - ЗЕМЉА ДОБРИХ ЉУДИ - Ова књига својом богатом и разноврсном документарношћу говори о снажној подршци коју су грађани Македоније пружили нашој земљи и нашем народу током драматичних дана агресије НАТО-пакта.⁴³⁹

Књигу Љиљане Јанаћковић „Македонија – земља добрих људи” сматрам штивом које има актуелне претензије да допринесе повећању узејамне љубави, разумевању и поштовању између македонског и српског народа.

... Велика порука ове лепе књиге, која ће се, надам се, оглашавати и у будућим временима као судбински мemento, лежи у сазнању да ниједна велика сила, макар и имала на располагању супермодерна техничка средства за уништавање, неће успети да малим, честитим и поносним народима, чија култура траје столећима, поруши и уништи међусобно поштовање, везе и контакте. Њих је љубав саздала у име логике живљења и они су практично неуништиви. У овом мислу, појава књиге Љиљане Јанаћковић представља чврсти мост љубави између Срба и Македонаца. Ауторка нам се представља као васкрсли митски неимар љубоградње.

... Љиљани Јанаћковић пошло је за руком да састави и осмисли мали али сугестивни приручник македонско-српског пријатељства на основу оне снажне ерупције македонске солидарности која је провалила у току злокобних 78 дана 1999. године.

(...) Ова књига прожета је животворном снагом такве моралне прото плазме. Захвалимо се најтоплије ауторки ове књиге што је умела и успела овим својим делом да нам то посведочи.

И
КРИТИЧКИ ФРАГМЕНТИ - Као да се десило, на изврстан начин, чудо. Реч је о такозваној лирици. Оној коју везујемо за Десанку Максимовић, специјално за њене љубавне песме. Чиста осећања изречена небарокним језиком, максимално једно ставним, са уобичајним сликама, са римама минималним. Са пореклом основним из народне женске лирике. И привидно је све једноставно као да је човек на ивици нечег познатог. Међутим, та

438 Подаци о песникињи Љиљани Јанаћковић преузети из књиге њених песама (на српском и македонском језику) Звездана преписка („Звезданата преписка”), Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље, 2005. Почетком маја 2006. године у Лесковачком културном центру промовисана је ова књига истовремено са отварањем прве самосталне изложбе слика Зорана Јанаћковића, њеног супруга. Чуло се, између осталог, да је Љиљана Јанаћковић аутор три збирке песама: Вода жедна меда, Обојене песме и Звездана преписка. О овој последњој говорили су Ристо Василевски, члан Македонске академије наука и уметности и Томислав Н. Цветковић, књижевник из Лесковца.

439 Чедомир Мирковић, рецензија књиге „Македонија – земља добрих људи”, Звездана преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005, стр. 109.

кобајаги шансона, или типична женска поезија има сасвим посебан, другачији слој. Реч је о доњем слоју у којем се показује песникиња оригиналност. Она како да долази од дугог уздржавања, и не знам да ли одлагања. Претакање њено до којег се стигло оставља на крају златан песак.

Поетски медаљони Љиљане Јанаћковић о Морави, о завичају – том усуду клетом што увек подсећа, свраћа постојбини првобитној, ма где и ма шта били, сличе лахору ветра, мирису цвећа, жубору понорнице, неухватљиви к’о птице, неукротиви к’о река...⁴⁴⁰

Песничком књигом Звездана преписка, песникиња Љиљана Јанаћковић посеже за песмама у којима сја необично озвездана реч – као да нам небески шапат који нам зачарава ноћи заносним сновима бар за прегршт стихова постаје одгонетнут и заробљен у одабране речи.

Озвездава песникиња своје земаљске радости и усхићења, интима и пригушена узбуђења и неоткривене ризнице душе путем литераризованог претакања свог дневно осмишљеног животног круга блиских људи у циклусима који дозивају живот интересовање читалаца. Разоткрива нам се песнички свет препун виталитета.⁴⁴¹

ЉИЉАНА ЈАНАЋКОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПО ЗВЕЗДИ ЗНАМ

По звезди својој знам
Како ти дан почиње
Где те бол затиче
Куда ти сан отиче

По звезди својој знам
Где ме туга затекла
Куда је радост утекла
У коју сам реку побегла
У чију сам шуму одбегла

По твојој
И мојој звезди знам
Колико се тебе
У мени скриво
И колико мене
У теби одлило

ЗВЕЗДА У КАМЕНУ

Он љуби камен
Страсно као жену
Призива виле
Шапатам гласно
Док скида земљу
И морску пену
Искри се
Пламен звезде
У камену

То срце у вајару
И ватра у пламену
Рађа нови живот
Неку нову звезду
У камен

440 Томислав Н. Цветковић, Звездана преписка, стр. 107.

441 Гане Тодоровски, рецензија (у целини), Звездана преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопје 2005. година (задња страница књиге),

СА МОЈЕ СТРАНЕ ДУГЕ

Са моје стране дуге
Боје су додири душе
Ако те загрлим плаво
Пољубим црвено
Додирнем бело
Ако те волим зелено

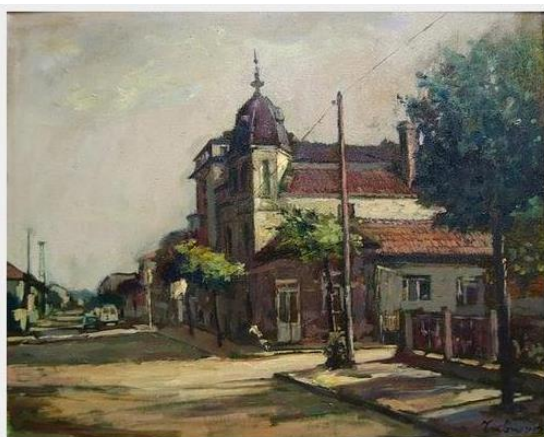
Са моје стране дуге
Боје су додири руке
Ако уз нежне звуке
Погледаш у жуто
Зажмуриш ружичасто
Осмехнеш се љубичасто

Са моје стране дуге
Боје су додири усне
Ако побегне црно
А у нама пљусне
Смех дугиних боја
Ако те волим верно

Са моје стране дуге
Воли се неизмерно.

ТУГА

Да није тебе не бих никада
Заронила руке међу звезде
И питала се шта ће бити.
Нити би желела да правим
Најлепши дијадем од суза
Да бих закирила тебе.
Да није тебе не бих никада
Звала маглу да те сакрије
Од мојих зеница.
Нити бих знала за тугу.

ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЋ

I

Јелена С Јанковић рођена је 27. маја 1979. у Лесковцу. Основну и средњу школу завршила је у свом родном граду, Педагошку академију у Пироту и Учитељски факултет у Врању. Удата, мајка троје деце. Писањем се бави од основне школе, када бива запажена прво од своје учитељице. Добитница је Вуковог сребрњака у то време. Живи и ради у Лесковцу.

Заступљена у зборнику песама из Младеновца “Делић раја” и зборнику радова “Слапови Вучјанке”. Својим радовима заступљена је и у листу за књижевност, уметност и културу “Помак”. Добитница дипломе од Удружења балканских уметника, сертификат из Индије, дипломе од Прве уметничке свемиријаде и диплома из Перуа Одборница у Скупштини града, председник Одбора за образовање и културу и потпредседник Удружења писаца у Лесковцу.

Објавила је књигу дечије поезије *Рођена сам из љубави*. Очекује се штампање друге и треће књиге..

ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЛУЦКАСТА ПЕСМА (РОЂЕНА САМ ИЗ ЉУБАВИ)

Кад би кока снела грашак
а на њивама расо грашак.
Кад би зец имао крила
а рода жута птица била.
Кад би сова умела да њаче
а магарац био као мало маче.
Кад би дуга била само плава
а у пољу расла шарена трава.
Кад би бик умео да мјауче
а велике рогове имало маче.
Кад би боранија била љута
а паре расле крај пута.
Све би било шашаво и лудо
и то би било једно велико чудо.

ПОБРАТИМСТВО

Два рођена брата Павле и Раја
бржа су од крилатог змаја.
Негде стално журе
живот јуре.
Млади учитељ Влада
размишља како да их савлада.
Реши да са њима отпочне разговоре
па макар трајали до зоре.
Једне ноћи се договорише
у игру гонзалеса миша укључише.
Онај ко би бржи био
две погаче сира би добио.
Сви имају своје навијаче
много препрека се прескаче.
Трка ће трајати недељу дана
дотле има храна.

Један миш од радости плаче
гонзалес поносито скаче
зграбио сира две погаче.
Нема их ни Павле ни Раја
а трци је краја.
Па забрину њиховог друга Перу
па се даде у потеру.
Стигао је Раја до пећине змаја
тузи нема краја.
Не може до села
остао је без одела.
Павле стигао до ловачке куће
остао је без обуће.
Када су се скупили
са мишем се побратимили.

ДВЕ ЋУФТЕ

Ћуфта ћуфти каже:
“Тебе мала,неће ниједно дете да смаже.”
Друга ћуфта гледа је па се смеши:
“Само се ти велика тако теши
појешће ме сласти дете свако
а са тобом им неће бити лако.”
Још то не изусти
Владимир је у стомачић спусти.
Срећи никад краја
једна мамина ћуфта
вреди више од десет јаја.

ОТРОВНИ ВУЛКАН

После кише
путовање дуго.
Бескрајно.
Нема те
ни у шапату горе
ни с тугом
мога срца.
Наши врели погледи
ускључали
у отровни вулкан.

ИЗВАН ОКВИРА

Када ме речи напусте
и озбиљност постане сувишна
плетем мапу
једне недостижне љубави.
Губим се у твом одсуству.
Преплаве ме надања.
Понекад и ноћ остане
без речи.
Пажљиво осматрам острва
где смо могли живети.
Волим те мирисе,
ту боју,
ту утеху
у коферу облака.

СНЕЖАНА ЈАНКОВИЋ

Снежана Јанковић је рођена 23. октобра 1970. у Лесковцу. Објавила је збирку лирских песама „Скривена боја немира”. Њене песме су нашле место у многим збиркама на међународним такмичењима као што су „Рудничка врела”, Трагови на песку”. Добила је другу награду за причу „Ђавоља варош” на Светосавском књижевном конкурс у Књажевцу. Њене приче, посебно наглашено, на „Вук самотњак” објављена је у Зборнику савремене књижевности издавачке куће „Алма”. Радилa је хонорарно за лесковачку „Нашу реч”. Члан је КК „Глубочица“ дуги низ година и заступљена у њиховим заједничким књигама. Године 2021. објавила је роман *Време је*.

II

СНЕЖАНА ЈАНКОВИЋ: УВОД У РОМАН „ВРЕМЕ ЈЕ“ - Сви смо истовремено помало жене и мушкарци. Уколико прихватимо ту другу страну и помиримо се са њом, постајемо бољи људи, са мање *неспоразума* прихватимо једни друге, бивамо толерантнији, објективнији, не глумећи и прихватајући реалност. А стварност је таква, да жене у неким ситуацијама буду јаче, а мушкарци са другебуду емотивнији и то ништа није чудно и срамно. Постали смо од мајке и оца, имамо скуп њихових особина. Узајамно поштовање је најбитније за једну везу, било партнерску, колегијалну, крвну или пријатељску. Свако од нас има своје страхове, слабости, жеље и хтења. Сви патимо или се радујемо без изузетака. Сви знамо бити некада јаки и истрајни. Непријатељ нам нису људи. Непријатељ је оно што је у нама самима. Што се тиче теме за овај роман, само питање овог проблема се наметнуло током писања. У току прошлих година, мали је проценат киднаповања и продаје људима, а многи нису били ни доказани. Међутим, због финансијске, верске, пословне лоше ситуације, отуђивања, растројства младих људи и незапослености, све више њих постане лак плен трговаца људима. Ове године, Србија је проглашена за земљу у којој предњачи трговина људима. Најчешће су то младе девојке које, у потрази за љубављу, бољим животом, незадовољне тренутном ситуацијом у породици и друштву, траже спас у сумњивим агенцијама за посао, или се заљубљују у погрешног, непознатог мушкарца, који их обрлати својом пажњом, поклонима и изјавама љубави да би их касније они сами искоришћавали или продали неком другом. Веома је тешко таквима ући у траг и пронаћи жртве, јер су веома добро извежбани, уз то и добри психолози; тачно бирају жртву по моделу који ће најлакше упасти у њихову замку. Припремљени и без милости, жртву обмањују да би је на крају искористили и када би жртва почела да схвата о чему се, у ствари, ради, већ би било касно. Почињу да прете, да спомињу породицу, пријатеље, како ће им наудити и жртва већ довољно уплашена и за свој живот, ћути и пристаје на све. Ту почиње пакао, а полицији је све теже да их пронађу. Дешава се да неко и побегне из те неописиве патње и уништавања живота, али то је ретко или се и не дешава. Обично су међу тим девојкама, а у последње време и младићима, особе са мањком самопоуздања, лабилне, лако заљубљиве, жељне љубави и пажње, из нестабилних породица, у финансијској кризи и без посла. Само у 2017. години регистроване су 43 жртве трговине људима, деце и жена. У 2018. било је 55 жртава. До новембра 2018. пријављено је или су поднеле пријаве 24 жртве. Што се тиче наше земље, међу криминалцима су већина Срби, што је застрашујуће. Тренутно су се све земље Балкана ујединиле у борби против трговине људима, али је стање у нашој земљи и земљама у региону алармантно и узима маха све више. Овим романом сам желела да приближим веома сложен проблем у данашњем систему где су вредности поремећене, где се добрим имиџом и сналажљивошћу постиже успех, док су праве вредности негде у запећку, јер се карактер и духовна лепота више не цене. Никада више понуде на длану, никада мање богатства оног што заиста вреди. Никада више вештачке лепоте и инстант памети, разметљивог понашања и непристојности, а никад мање скромности, поштовања, васпитања и просветљености. Разлога за то има много, нећу их набрајати а и сви смо свега више мање свесни свега. Највећи проблем је што се паметни људи склањају, а ови други избијају у прве редове. Зато позивам све људе који су свесни, да подигну свој глас, кажу оно што мисле, снажно, без страха, јер ћутњом не постижемо ништа, склањањем такође. Мислимо на нашу децу и покољења.

СНЕЖАНА ЈАНКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТИШИНА

Тренутак истине
Одшкрине тешка врата
Пробуди немире
Несталих жеља
Занскри суза
Глас одигра валцер
На уснама...
Да би се убрзо
Зачула
Тишина...

РАСКРШЋЕ

У сумраку жеља,
затрована песмама,
лудује ми срце.
Узнемирена...
Бесане ноћи...
Помало збуњена,
не знам
шта се дешава.
прегрш снова
на длану,
забачена тајна
ликује,
Утркујући се са временом,
лебдим
од раја до пакла.

ВАТРА

Сумаглица, лишће,
сунце и ведро небо.
Жута јесен,
пролазно црвена,
понекад сива.
У срцу пролеће
без леда.
Твој позив –
у очима се топе
сузе и
бол што откида
део тела,
недостајање,
занос и љубав.
Благослов неба,
свемир осећања
греје душу,
као да чека
да цела се предам,
останем ту
на раскршћу,
где пале се ватре
заувек.

ЉИЉАНА ЈАЊИЋ

Љиљана Јањић је рођена 1937. године у Слатини, код Јагодине. Основну школу и гимназију завршила је у Јагодини, а Филолошки факултет (Група за романистику) у Београду. Предавала је француски и латински језик у Медицинској школи у Лесковцу.

Провела је годину дана у Паризу похађајући наставу на *Alliance française*. Као стипендиста Владе Француске, учествовала је на течајевима усавршавања француског језика на универзитетима у Греноблу и Безансану. Просветни савет Републике Србије доделио јој је 1988. године звање педагошког саветника. Бави се поезијом, прозом и преводилаштвом. Објављивала је песме, приче и преводе са француског језика у часописима и листовима у Лесковцу (Наше стварање, Помак, Наша реч, Алијанса), у Јагодини (Нови пут), Београду (Политика базар). Заступљена је у зборницима Синђелићеве чегарске ватре (Ниш), Гарави сокак (Инђија), Глубочица између обала (Лесковац). Награђивана је на књижевним конкурсима за поезију и прозу. Године 2001. изашла јој је збирка песама „*Кућни праг*”, а 2004. објавила је збирку песама за децу „*Јавила са крова рода*” (Удружење писаца Лесковац). Члан је Удружења писаца Лесковца, Књижевног клуба „Глубочица”, Друштва Србија – Француска у Лесковцу. Живи у Лесковцу.⁴⁴²

„Филекс” је 2006. објавио приче Љиљане Јањић „*Царска крушка*”, а 2010. године Удружење писаца Лесковца објавило је њен „*Изгубљени кључ*” (Руковет нових и старих песама). О аутору, у тој збирци пише: Љиљана Јањић је рођена у Слатини код Јагодине. Завршила је Филолошки факултет у Београду. Објавила књиге: *Кућни праг* (песме), *Јавила са крова рода* (песме за децу), *Царска крушка* (приче). Бави се преводилаштвом. Песме, приче и преводе објављивала је у бројним српским часописима, листовима и зборницима. Живи у Лесковцу.⁴⁴³

И
КУЋНИ ПРАГ - Љиљана Јањић понудила је дело по мери свога знања и по мери своје естетске савести. У песничку авантуру ушла је из побуне ствараоца и уметника са савешћу да је позив уметника један од најсуровијих. Збирка „*Кућни праг*” испевана је с укусом и са осећањем за меру, за звук, за бруј језика, зацело, даје своме творцу право да гледа у будућност својих стихова и да верује у властиту песничку уметност.⁴⁴⁴

Наслоњена на најлепше изданке наше песничке традиције, ауторка се не прихвата ризика експримента и трагања за новим звуком, не рачуна с читаочевим неразумевањем или смишљеном кореспондентношћу. Љиљана Јањић није од списатељица са сухим срцем, од модерниста који посежу за сложенијим поетским инструментаријем, који прибегавају алузији или, на пример, лексичком ломљењу. Естетско глачање и поетско билансирање, нијансирање атмосфере, одржавање ритмичке линије, дају песниковану елеганцију и нешто од финог мелодијског саћа. Хотимична лепршавост стихова, нота прозрачности, ауторкин смисао за форму и биран језик, дарују читаоцу естетско задовољство и у исти мах га гоне на размишљање. Држећи се Горкијевог савета да треба прво бити међу људима, искусити живот, па онда се дохватити писаљке,

Љиљана Јањић је понудила дело по мери свога знања и по мери своје естетске савести. Посреди је, нема сумње, остварење које правазилази оквире текућег збивања из домена књижевног живота.

442 Љиљана Јањић, *Царска крушка*, Филекс, Лесковац, 2006.

443 Љиљана Јањић, *Изгубљени кључ*, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 88.

444 Тихомор Петровић, из рецензије, *Кућни праг*, Удружење писаца, Лесковац 2001.

III

ЦАРСКА КРУШКА - У савременом свету у коме доминира темпо живота и бесконачна трка са животом, ретко се сећањем враћамо у детињство и младост. Савремени човек, обузет гужвом у саобраћају, претрпаним послом у предузећу, надменим шефовима, поремећеним системом вредности и транзицијом, чини се да нема времена за детаље, емоције и успомене које би му улепшале ионако празну свакодневицу. Па ипак, да има и другачијих људи, чији живот чине мале ствари, ситнице, осећања и успомене, показује нам и књига која је пред нама, збирка прича „Царска крушка” наше суграђанке

Љиљане Јањић, која се после песничких збирки, овога пута представила читаоцима и као врстан прозни писац. Иако рођена у Јагодини, Љиљана Јањић се, као писац и професор француског језика, уосталом и као човек, формирала и сазрела у Лесковцу, па је можда и наша јужњачка сентименталност утицала да и њено стваралаштво буде прожето тако дубоким емоцијама.⁴⁴⁵

Реч је о петнаестак краћих прича у којима су садржана поетизована сећања на детињство и младост наше списатељице и детаљи који су се урезали у њену свест у најранијем добу. Списатељица се сећањима враћа у једно давно прошло и прохујало време које у њој буди најлепше успомене и тако подсећа савременог читаоца на неке од правих вредности које су у савременом друштву маргинализоване. Тако се у причи „Царска крушка”, по којој је и цела књига насловљена, на специфичан начин изражава носталгија за прошлим временима. Док гледа посечено иструлело стабло крушке и велику рупу у трулом пању, јунакиња ове приче сећа се свог детињства и огромне крушке насред дворишта пуне сочних, румених плодова по којима је и добила назив „царска”. И та крушка, неми сведок људских живота, остала је да траје као симбол једног времена.

Оно што одликује ову збирку прича, то је њена тематска разноврсност, али и различитост тонова. Скала изражених осећања у причама протеже се од осећања дубоке туге са мрачним тамним тоновима болести и смрти до осећања ведрине изражене у лепоти и радости живљења. Овако широка скала осећања чини да проза Љиљане Јањић није једнолична и униформна. Приче у збирци се одликују великом тематском разноврсношћу зато што приказују призоре који се одвијају у урбаној, градској средини, али и у сеоској, на радној акцији, али и у школи, болници или на мору. Мада традиционална по форми и садржини, збирка на моменте има и један модеран дух, односно форму.

Писане реалистично, са наглашеним лиризмом и сензибилним психолошким опсервацијама, приче Љиљане Јањић су пријемчиве и особито занимљиве савременом читаоцу. Ако томе додамо необичне метафоре и поређења, прецизно вођене дијалоге, одабрану и колоритну лексику, закључујемо да је пред нама уметничка проза које је у многоме различита од текуће књижевне продукције.

IV

Љиљана Јањић је позната читалачкој јавности као аутор збирке песама „Кућни праг” (2001) и „Јавила са крова рода” (2004), као и по својим другим литерарним и стручним радовима. Недавно се ауторка огласила новом књигом под насловом „Царска крушка”, прозом сажете композици је, одлучујућег обрта и извесним елементима сценског.⁴⁴⁶

Свака прича Царске крушке обухвата један догађај, један – два карактера и временски и просторно фиксирано збивање. Концентрација је на мотив из свакодневног, можда и ауторкиног живота и радњу која доводи до одређене пажње и неочекиваног исхода. У основни новела као што су Царска крушка – по којој је и збирка добила наслов – Црвене сандале, Награда, Прозор, Кривуља, уочљиве су црте усменог и традиционалног приповедања. Приповеда се према начелу вероватноће, могућности и сагласности са стварним животом. Приповедачко јединство, усредсређење пажње, занимљивост, уверљивост унутрашњег дешавања, рељефност ликова, краткоћа постојања карактеристике су новелистичке структуре Љиљане Јањић. Сажета мотивација, директно увођење у средиште збивања, брза интервенција, скакање са сцене на сцену, радња, непостојање широких описа, мобилишу читаочеву уобразиљу и изазивају ишчитавање. Крај којим се

445 О збирци прича „Царска крушка” Љиљане Јањић говорила је Марија Стојановић на промоцији у Лесковчком културном центру, крајем фебруара 2006. године. О тој књизи беседио је исте вечери и Данило Коцић, аутор ове студије.

446 Тихомир Петровић, Приче из живота, приказ, Наша реч, 2. фебруар 2007, стр. 11.

завршава нарација и оставља утисак целovitости је значајно својство приповедачких остварења Љиљане Јањић.

Приче Љиљане Јањић карактерише стилски дотерана форма. Уметница се нужно користи стварношћу и фактима. Они служе као залеђе да одапне своју крилату стрелу, то јест преобрази их у уметничку истину. Љиљана Јањић не барата сировим догађајима или чињеницама, него догађајима представљеним на изванредан и њој својствен начин. Узети из стварности и унети у књижевно ткиво, односно уметнички обликовани, они не припадају реалној стварности. Стваралачки обликовани руком списатељице, приређени у нов квалитет, стављени у естетску функцију, факти и радње, као у сваком ваљаном песничком тексту, попримају вишу вредност, постају карактеристичнији, интересантнији. Стваралачка моћ ауторке Царске крушке лежи у имагинацији као једној од основних карактеристика инвенције. Пројектима духа и интелигенције, игром маште, појам и слика су саопштени, оживљени у форму и стил.

Извесно, књига кратких прича Царска крушка је од несумњиве књижевне вредности.

Љиљана Јањић, песникиња, приповедач, професор француског језика, која је рођена и одрасла у Јагодина, а већ преко четири деценије живи и ради у Лесковцу, после две објављене збирке песама, оглашава се, ево, и збирком прича необичног наслова – Царска крушка.⁴⁴⁷

Реч је о петнаестак, превасходно краћих прича класичне реалистичке акцентуације које, заправо, представљају литераризована сећања на детињство и младост списатељице, а понекад им мозаичко сликање сна и јаве (као у причи којој је књижи позајмила име) обезбеђује ону чудесну алхемију и магију која се зове уметност и која и зрачи из ових прича уметничке прозе које су, дакле, далеко више од обичних литераризованих сећања „упакованих” у приче. Некада исповедним тоном, а некада у трећем лицу, Љиљана Јањић веома питорескно, доживљено и маркантно, са наглашеним лиризмом и сензибилним психолошким преливима, презентира различите догађаје који су се, очигледно, урезали у њену свест (најчешће) још у сасвим младим годинама. Притом, Јањићева показује и завидно приповедачко умеће, повремене интелектуалне опсервације и необичне метафоре и поређења, као и аутентично и прецизно вођење дијалога. Осим тога, латентно, из другог плана, аутор углавном слика оно послератно време колективног сиромаштва и искреног дружења па се, на изванредан начин, може констатовати да ове приче имају и карактер хронике. Посебно Јагодинци могу кроз ову збирку прича да, у највећем броју, препознају описе делова свога града, па чак и познате појединце – попут прослављеног фудбалера Стевана Балова, на пример – што овој прози даје посебну топлину и драж.

V

ЈАВИЛА СА КРОВА РОДА - Писана по мери детета, песмарица Љиљане Јањић „Јавила са крова рода” обухвата разнобојан тематски миље. Снагом познаваоца децје душе, оживљен је један свет игре и маште, свет сасвим близак малом читаоцу. Поетске јединице Љиљане Јањић, саздане у духу најбоље змајјовинске традиције, карактеришу хуман и здрав однос према детету, језик разуђен и комуникативан; обележава их избегнута поука и све замке која она носи. Управо прилепљеност за традицију, спонтан приступ, неизлагање ризику експеримента, језик лирски озвучен, држе пажњу младом рецепијенту. Састављене по свим нормама поетике за децу; јасност, једноставност, приступачност, пластичне слике, мелодија, сликовита поента, дух животне ведрине и вера у светлостни свет детињства, оне ће увек наћи своје читаоце.⁴⁴⁸

Ауторка која је властитим експресивним и поетским вредностима обзнанила глас у поезији за одрасле, збирком стихова о свету флоре и фауне, о школском животу, „царству среће” и у другим занимљивим мотивима недораслим корисницима - дарује књижевно дело, зацело, вредно читалачке пажње.

VI

ИЗГУБЉЕНИ КЉУЧ – Поезија, песништво у целини Љиљане Јањић, има своје развојне фазе, има свој биоритам, који долази изненада, у оним тренуцима када је реч незадржива, када стигне ношена бујицом и бујицама. Она је песникиња снажне инспиративне вокације, у чему највише удела има природни ток ствари. Такође, она је истински завичајна, дубоко спојена са земаљским и небеским стварима која јој дају њено окружење, средина. Тематски захвати о завичају као главна одредница збирке песама

447 Бајо Цаковић, Приче из живота, рецензија, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006.

448 Тихомир Петровић, из рецензије, Јавила са крова рода, Удружење писаца Лесковац, Лесковац 2004.

„Кућни праг“ доминираће и у најновијој књизи песама ове песникиње под називом „Изгубљени кључ“ (Руковети нових и старих песама).

Шумадија, чудесни земаљско поднебље препуно ливада и цвећа, уређених њива са усевима, људима благотворног темперамента, сви они као да су посудили, или као да их је пронашла у дубинама завичаја, ту поетску реч, бујицу, која понесе песникињу за собом ни сама не зна где ће се зауставити, како завршити, али зато то и јесте она поезија која има своје најдубље природно и лично искуство, искушење. Песникиња је сама себи окренута, своје бићу из кога излази чисто осећање језика. Реч је о поезији која претпоставља одређени смисао. Има свој корен у бивству, у трајању. Љиљана Јањић у својој новој књизи песама „Изгубљени кључ“ сабира сећање на протеклу лепоту живљења и љубави густо структурираних емотивним набојем, видљивим готово у сваком стиху. То је вибрациона лирика љубави и егзистенције која се данас, нажалост, ретко пише. Ничега патвореног, накићеног а празнословног нема у њеним песмама. Има искренности топле, има затворености осећања. Има понесености лепотом у себи и око себе. Она свој свет брижљиво гради описима, понегде искричавим дијалогом, лирским пасажом. Наиме, лежерно писане, лаке за читање, песме одају и њену амбициозност видљиву у настојању да свој пут на место песме до краја осмисли и потом са лица места што исцрпније и ауторитативније приближи нашем уху. Ова збирка песама, у целини узевши, постаје мозаик и нови ход поплочан надама. Овде се сусрећемо са упориштем нежности. Сензибилитет ове поезије је мистичан, она тражи истину у времену а не у трену. Њено треперење душе је буђење из сна са убрзаним ритмом веома живог срца. Она говори док има ватре у телу. Она разуме неразумљиво, види невидљиво. Стиче се утисак да су све песме у овој књизи учесовале да се песма, по којој је и збирка насловљен „Изгубљени кључ“, оствари. Она није написана, није стигла из песничког умећа, већ из нечега што се не може ни одгонетнути. У њеном настојању све је учесовало, вездух и мисли. И када говоримо о песми, ми говоримо о гласу, о особеном гласу.

Сасвим је на месту оцена Тихомира Петровића о поезији Љ. Јањић поводом њене прве песничке збирке „Кућни праг“ из које је у „Изгубљени кључ“ ушло двадесетак песама. Мишљења сам да је књига „Изгубљени кључ“ (која је поетички завршена) изврстан спој и чудесан сусрет проживљеног, интелекта и дескрипције модерног лирског језичког осећаја.

ЉИЉАНА ЈАЊИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ИЗГУБЉЕНИ КЉУЧ

Испрани мириси
уштављених кожа
Миомирис шебоја
чулавих хризантема
и дуња. Чекају
Маме.

Чекају листови на липи
да уду пребројани
А тачан број знан
Кораци до чесме
и сваки тон у гласу
младост рам
Чаме.

Светло на прозору
Обриси силуета
незнаних лица
Заборављена капија
Кључ изгубљен
у времену
таме.

КУКАВИЦА

Тишина.
Бели кревети
у низу.
Кукавица
сасвим близу
слетела.
Душа једна
одлетела.
Празнина
Бол
Тишина.

ДУГОВИ

Никоме нисам
ништа дужна.
Све сам дугове
платила,
исплатила,
одужила.
Многе задужила
и презадужила.
И ипак душна
остала.

ПУТОВАЊЕ

Путујем возом
с кофером
успомена.
Воз стаје.
Излазим
да удахнем ваздух.
Звук пиштаљке
и воз се удаљава.
Трчим за њим
Помозите!
бичем без гласа.
А кофер!
Гледају ме као
утвару.
Окрећу главе.
Остајем на перону,
Плачем.

КАД СУТРА БУДЕ ЈУЧЕ

Кад сутра буде јуче
Биће то већ истрошен дан
Заборав у своју мрежу вуче
Успоменом се зове сањани сан.

Када ти се нове наде буде
Пожури! Брзо се мрак хвата
Кад сутра јуче буде
Пролазност чека испред врата.

Није живот матурско вече
Сутра ће већ јуче бити
Време тече, казаљке звече
Све ће се у прошлост слити.

ЖУДЊА ЗА СУНЦЕМ

Понекад месец ушета,
усред бела дана
сврати.
Блед, измучен несаницом,
сунца би да се нагледа,
вечито будан,
па га прати,
светлости жудан.

Понекад пак сунце залута
усред таме ноћне,
у мркли мрак доспе
тајним путима
блиставе зраке
да проспе
па срца пуна озари
трагом светлости моћне.

КАД НАДА УМИРЕ

(Посвећено песникињи Снежани Јањић)

Зна се да нада задња умире
Зато у нама и сада живи
Биће све добро као и пре
Разићи ће се облак сиви

И док време сате точи
У нама је стрепња и страх
Да ли ћешотворити очи
Да ли ћеш задржати дах

О чему сневаш у позне сате
Да ли стих зове сан твој ниже
Или те црне слутње прате
А све су ближе, све ближе

Несаница нам умор брише
Сећања надиру као врела
Волела си јесење кише
И мало од живота хтела

Да трачак сунца ти треба
Оловка која о лепоти пише
Љубав човека, парче плавог неба
И ништа, више и ништа више
Мре нада! Пре но што освану дан

Осмех ти болан склизну с лица
Хрли ти у сусрет, слеће на длан
Твоја бела, бела пахуљица

СНЕЖАНА Ч. ЈАЊИЋ

У 63. години живота, 25. новембра 2012. године, угасила се животна нит песникиње Снежане Јањић. Рођена је 1950. године у Лесковцу. Почела је да пише у основној школи. Студирала је на Филолошком факултету у Београду. Радила је у просвети неколико година, а затим као референт у Општинском суду у Лесковцу. Пензионерске дане проводила је у друштвено-корисном раду и уз поезију проф. Боре Здравковића и Сергеја Јесењина.⁴⁴⁹

%

После објављивања прве збирке, 2000. године, активно се укључују у рад књижевних клубова широм Србије. Учествује на републичким и међународним конкурсима поезије.

Песме Снежане Јањић су објављиване у више од тридесет зборника, а 2003. године и у Антологији књижевног клуба из Инђије. Добитник је три златне и три сребрне повеље Књижевног клуба Војводине, прве награде на Геофексовом фестивалу у Параћину 2009. године. Похваљивана је на Фестивалу поезије у Ужицу, на фестивалу у Барајеву (2009, за децу, а 2010. за мисаону поезију). На сусретима песника у Параћину освојила је другу награду публике и другу награду стручног жирија, а недавно и повељу на међународним сусретима песника Удружења књижевника „Бранко Миљковић“ у Нишу. Била је радо виђен гост у Ивањици, Бечеју, Сомбору, Горњем Милановцу и Оцацима.

%

Била је члан Удружења писаца Лесковац, као и СКОР-а (Савеза књижевника у отаџбини и расејању) са седиштем у Београду.

Објавила је четири збирке песама: „Кад јесен процвета“, „Споменик“, „У гнезду детињства“ и „Снопови живота“.

Сахрањена је на Светоилијском гробљу у Лесковцу.

II

КАД ЈЕСЕН ПРОЦВЕТА - Снежана Јањић је поетеса са аутентичним сензибилитетом и емотивним набојем. Изражајна средства су јој, углавном, типично романтичарска: ветар, цвеће, киша, стена, небески сјај, птице, зора, ноћи, опало лишће, роса, лето, јесен, зима, пролеће, гром, олуја... Међутим, ове речи нису никада у баналној употреби, њих аутор слаже у дивне пејзаже душе, у слике сложених расположења и размишљања, од запролећених, младалач ких, до замишљеност над човековом судбином над пролазношћу, смислом и бесмислом живљења, над руином порушених илузија.⁴⁵⁰

У песмама Снежаниним доминирају мотиви љубави, породични, природе, чврсте везаности за своју земљу, за жубор завичајне реке, за баште пуне зумбула и лала, за лепоте и сивила које живот собом носи. Жена у стиховима песникиње је крхка, нежна, али и јака као стена, као гвоздени плуг. Таквој жени, жени борцу, жени сестри, жени девојци, мајци и баки, песникиња поручује: Буди чаробница, зачарај човека. Песме посвећене сину и ћерки Марији су посебан мотив, вредан пажње и респекта. Материнска бескрајна љубав и забринутост су дирљиви искази у свом елементарном изливу. Ове песме је писало велико материнско срце. Природа је честа инспирација песникиње, као чист мотив (Бреза, Башта) и као орнамент других мотива (Корачај тихо, Кад златна јесен процвета, Камен).

(...) Слика персонифициране природе додирује се са пантеистичким надахнућем. Снажан доживљај у романтичарском маниру.

(...) Рукопис песама Снежане Јањић заслужује да се обликује у књигу.

Оно што је сигурно: песникиња Снежана Јањић најпре стилем, а потом и тематиком, подсећа на давно прохујало време – на романтизам. То што је, међутим, у њеним песмама

449 Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 10. *Напомена*: Преносимо комплетан прилог; име аутора није објављено у часопису.

450 Борислав Здравковић, одломак из рецензије, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 63-65.

присутан тематски оквор наших романтичара, само по себи не мора да буде лоше. Има и песника, али и других зналаца српске поезије који и данас сматрају да романтизам као начин певања и мишљења није превазиђен, да је, шта више, у суровом свету стварности, чак и пожељан.

%

Када се, дакле, са тог становишта посматра „песнички рам” Снежана Јањић, њој се не може нимало замерити на таквом начину певања. Уосталом, ма колико савремено певање данас било модерно и пожељно, романтичарска боја гласа никада неће изгубити повремену жељену варијанту.

Бити песник, бар у лесковачком песничком простору, за неке је „изнуђена варијанта животне стазе”. Наравно, уколико се за песништво има бар имало дара. За песникињу Снежану Јањић се, без двоумљења, може рећи да је довољно даровита да нам понуди своје схватање поезије, живота и људске несталности.

То, дабоме, у садашњим околностима „новог песничког таласа” није довољно. Али, Јањићева и није певала, бар смо тако разумели њену песме из збирке „Кад јесен процвета” да би се такмичила са „великим песницима.” Она је то радила, јер јој је душа диктирала такву потребу.

С правом је Бора Здравковић, тај велики умник лесковачке поезије, указао на боју њеног песничког гласа, па и на неке озбиљне мањкавости, али није заборавио да истакне како њени стихови нису нимало банални, већ су сложени у дивне песничке слике.

Управо та оцена великог лесковачког песника, професора, књижевног критичара, довољна је да се о песништву Снежане Јањић може говорити као једном од оних песничких гласова „завичајног круга” који се никада не сме маргинализовати. Невелика, али занимљива и (технички) лепо урађена збирке, има пет поглавља: Корени (9 песама), Римовани кораци (8 песама), Технологија тренутка (9 песама), Рефлексије (9 песама), У мом гнезду (9 песама). Неједнаке су вредности, али све чине, ипак, један успешан руковет који говори о и песникињи чији се занимљив песнички глас може ослушнути и у лесковачкој периодици.⁴⁵¹

IV

СПОМЕНАК - Збирка песама и прича „Споменак” која је пред нама друга је објављена књига Лесковчанке Снежане Јањић. Па, ипак, да њено име није сасвим ново у књижевности, сведоче и раније објављене песме и приче у часописима Помак, Наше стварање, Наша реч, Сасвежђа, учешће на књижевним конкурсима Ноћ боема, Гарави сокак (Инђија), Чегарске ватре (Ниш), Радничка врела (Горњи Милановац), као и престижне награде освојене у Новом Саду, Ћуприји и Оцацама којима је потврђен изузетан песнички и приповедачки дар ове списатељице. Неке од награђених песама и прича део су и ове књиге.⁴⁵²

Прво што се запажа при сусрету са њеним песмама јесте емотивност и сентименталност које избијају из готово сваког стиха. Ако томе додамо и аутобиографску црту којом су прожете неке од песама, схватићемо да су пред нама стихови једне емотивне жене којој живот није био наклоњен. Сваком читаоцу застаће „кнедла у грлу” после читања песама о животу и смрти девојчице Марије, у којима списатељица са мало речи (зар се и може другачије?) изражава своју мајчинску бол због смрти ћерке (Патња, Пиле моје, Најлепши сан, Он). Са осећањем преваре која раздире душу и срце (Превара), списатељица осећа потребу за променом живота (Молба, Моје боре) али, како и сама каже: „Тесно ми је у овој кожи,... тесно ми је а бојим се да је променим.” У неким песмама, Јањићка изражава и веру у праведност живота и наду у боље сутра (Сан, Пролеће), али и тада она остаје у домену своје скромности и задовољава се ситницама које ће је учинити срећном (Не треба ми ништа више). Посебну групу песама чине оне са мотивима родољубља у којима ће Јањићка исказати нескривену љубав према Косову али и завичају и родном граду (Завичајна, На души те носим, Граде мој). Најчешће у исповедном тону, а некада и у трећем лицу, Снежана Јањић веома доживљено и емотивно, са наглашеним лиризмом и сензибилитетом приказује трагове и ожиљке на својој души.

451 *Напомена*: Ово је краћи осврт Д. Коцића. Поменимо да је уредник збирке Боркица Миловановић, рецензент Борислав Здравковић, а посебно је занимљиво (и необично), коректор је Николај Тимченко, а веома лепе илустрације и наслову страну урадио Ненад Кражић, познати лесковачки приповедач, драмски писац и сликар.

452 Милена Стојановић, Споменак, рецензија (Необични путеви живота), Филекс, Лесковац 2007. *Напомена*: На промоцији ове књиге у Лесковачкој гимназији говорила је и млада професорица књижевности Милена Стојановић. Прочитана је и рецензија професора Боре Здравковића, а делове прича и песме читала је Снежана Јањић.

Субјективност, емотивност и животност који су карактеристика поезије Снежане Јањић, основне су особености и прича у овој књизи. И како каже сама ауторка: Неко пише о рату и миру, неко о љубави и мржњи, неко о болу и радости... ја пишем о онима поред и преко којих живот пролази чак и не додирнувши неке од њих.” И заиста је готово свака прича инспирисана стварним животним судбинама због чега су и приче пријемчиве, читљиве и посебно занимљиве. Главни јунаци прича су жене и то не обичне, већ храбре, достојанствене жене које постојано подносе све надеће живота налазећи утеху живота и срећу једино у деци. Таква је Сека у причи Осмех плавих очију, затим полуслепа мајка мале Маријане и жена којој једине тренутке радости пружа ћеркица остала као резултат десетогодишњег брака са алкохоличарем. А колико живот може бити немилосредан показује и прича Баби Милкини ратови, о жени која је у три рата изгубила мужа, сина и унука. Међу причама у књизи налази се и аутобиографска прича Плес живота. То је прича о инвалидима о којима се мало води рачуна у савременом друштву. Плес Марије и Мирослава на обали мора, у инвалидским колицима, под сјајем сребрних кугли, родиће прве искре љубави међу њима, али ће се све завршити на скривеним симпатијама јер животна срећа неће бити на њиховој страни.

Иако се ради превасходно о краћим причама, оне пружају читаоцу литераризоване али реалистичке опсервације на необичне животне судбине. Њих карактеришу, пре свега, елегични, сетни тонови, па чак и мрачни тонови болести и смрти, али се у позадини готово свих прича назире оптимизам и вера у бољи живот. Сликајући судбине жена које храбро и достојанствено подносе терет живота, приче Снежане Јањић изазивају у читаоцу дубока саосећања. Аутентичност, примерена лексика, драматуршки снажна прича и упечатљиви и рељефни ликови су елементи који свакако привлаче пажњу читалаца свих генерација.

СНЕЖАНА ЈАЊИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МОЈОЈ МАРИЈИ

Носила сам
Јутарње сунце
У недрима
Крв моје крви
Радост трепереву
Да бубри
Да расте
Да ми жиле јача
У сумрак живота
Да ми живот радује
На одласку
И родих птицу рањену
Оба јој крила осташе на прагу
И заледи се срце
И крикнуше јој очи
Благу тишину топлих зеница
Ножеви у утроби
Севнуше очајно
У мозгу муња
И прсну свест
А остаде ми птица
До гроба рањена...
Да љуби Сунце,
Да ломи даљине
Да сања живот уместо крила

ТЕХНОЛГИЈА ТРЕНУТКА

Левом руком поклопих небо
Прстима десне лишће са грана
Крај себе спазих твоју сен
И схватих радост наших дана.
Видех те
 Заволех
 Све у један трен

ЈЕСЕН

Ћутим шуштање опалог лишћа
У твојој коси
Слути дрхтање великог неба
У твојим очима
Носим дим твоје цигарете
У мојом прстима
Осећам да јесен надолази
У нама

КАМЕН

Камен по камен прескачем
Жуљеви остају невидљиви
Траве полегнуте росу сањају
Милују се земља и небо на хоризонту
Љубе у потиљак сунце на умору
Црне се купине воле и растињу
До бола
Птице ми скакућу по трагу
Камен за камен остаје.

ТАМНИНА

Тамнина
Црна тамнина ми улегла
У срце и душу

На грбину ми се навалила
С`м што не пукне
Дзвезде гу држив за скутови
Тешки, плишани.

Да `оће ветар да дуне
Конци да ву покида
Месец сас срп да гу исече
Срма да се расипе

Једн`пут да ми с`мне.

ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ

И Зоран М. Јовановић рођен је новембра 1969. године, ради у „Пошти Србије“ на месту главног сарадника у служби за поштанске услуге. Магистар економских наука од 2010. године, а писањем се бави од 2006. године. Живи у Лесковцу, машта о што скоријем повратку у село где увелико ради на развоју породичног пољопривредног газдинства. Објаво је три збирке песама: *Нут* (2015), *Нада* (2017) и *Зов* (2019), књигу афоризама *Прст судбине* (2017) и збирку прича *Вика ми Лејка* (2018). У припреми је наставак прича „Вика ми Лејка“ под радним називом „Ете ги па“ и збирка поезије под радним називом „Три“.

Мр Зоран Јовановић члан Београдског афористичког клуба и Удружења песника Поезија СРБ из Крушевца. Идејни творац неформалног удружења песника Поезија 016 из Лесковца. Песме, приче и афоризми објављивани у земљи и иностранству у више од 200 зборника, заједничких збирки и антологија, превођени на више језика.

Јовановић је награђен на бројним конкурсима за поезију: у Суботици 2009. на конкурс Књижевног клуба Иродалми за песму на тему Вино-Боеми-Роми, конкурс УСКОР-а „Драган Жигић“ 2012. године освојио прву награду за поезију, у Власотинцу на конкурс на тему „Вино-грожђе“, 2011. године, похваљен, у Барајеву, на конкурс за родољубиву, љубавну и мисаону поезију – Оловко не ћути, 2012. године, похваљен, на конкурс „Јадарски Одисеј“ издавачке куће Поета, освојио специјалну награду за родољубиву поезију 2013. године, на конкурс Књижевног клуба Соколово перо, 2013. године, добио трећу награду, на конкурс у Ћуприји, освојио повељу „Бата Ждерић“ за песму написану у глоси. Јовановић је освојио и бројне награде на конкурсима афористичара: на конкурс „Милован Илић Минимакс“ у Новом Саду, 3. награда, 2011. и 2013. године, на конкурс „Оловко не ћути у Барајеву“ за 2011. годину освојио 1. награду и 2012. трећу награду, на конкурс КК „Душан Матић“ у Ћуприји за 2012. годину освојио 1. награду и на конкурс у Ћуприји 2011. године похваљен. На конкурсима за кратку причу такође био веома успешан: у Лесковцу 2010. године на конкурс „Вукашин Цонић“ припала му је друга награда, у Апатину, на конкурс „Миодраг Борисављевић“ похваљен за причу „Мој хрст“. На песничком маратону и сусретима песника освојио друго место по оцени жирија публике на песничким сусретима у Алексинцу 2012. и треће место по оцени жирија публике на Поетској позорници у Ћуприји 2012. године. Био је веома успешан и на међународним књижевним конкурсима: Специјална награда, Караманови Поетски Средби, Радовиш, Македонија 2012. године. Похваљене су му кратке приче и песме послате на конкурсе у Барајеву, Коњуху, Апатину, Ћуприји и Житишту. Песме и приче објављиване су у зборницима радова: Рудничка Врела 2010, 2011, 2012, Гарави Сокак 2010, Жубори са Моравице 2009 и 2010, Панонски Галуб, Лептирица у Ћилибару, Ћирилица слово српског лица 2010 и 2011, 2012, 2013, Ћирилица огледало српске душе 2011, 2012, 2013. године. Између два света 2011. и 2012. године. Један од аутора заступљених у збиркама поезије више аутора "Први пут", "Љубавни рецеПат", „Ветрењача“ и „Окретање Точка“ у издању Културног центра Крушевац, у часопису за књижевност, уметност и културу "Помак" и недељнику "Наша Реч" из Лесковца као и на неколико интернет сајтова посвећених поезији. Приче, песме и афоризми објављиване су у електронским часописима за политичку сатиру „Жикишон“ у Србији и сарајевском „МаксМинус-у“, као и у издању овог часописа за Швајцарску. Песме су му превођене на македонски, португалски, француски, енглески и пољски језик. Организатор Књижевног конкурса и један од техничких уредника зборника радова са конкурса "Слапови Вучјанке" и оснивач Књижевног клуба "Парабола" у Лесковцу.⁴⁵³

⁴⁵³ Рад мр Зорана Јовановића опширно је представљен у студијама Данила Коцића „Лесковачки писци – трагови и трагања“ (Лесковац 2015) и „Лесковачки – трагови и трагања“, друго издање (Лесковац 2016).

II
ЗБИРКА ПЕСАМА „НИТ“ – Крајем 2015. године Зоран Јовановић објавио је прву песничку збирку „Нит“, у издању књижевне куће „Медивест КТ из Ниша, а представљена је у Књижари „Стоишћ“ средином децембра.

Рецензент, књижевница Биљана Станојевић, каже да је песник успео да доведе поетски текст до песме, што значи да је умео да се ослободи сувишних мисли и да је начинио добру селекцију асоцијација и написао само оно једро и битно.

Драго ми је што могу данас, пред вама, да говорим о књизи песама аутора Зорана Јовановића под насловом „Нит“. Драго ми је због тога што се ја свакој књизи, а поготово књизи из наше средине, искрено радујем. Драго ми је и због Зорана чији рад пратим и што знам како се сада осећа, јер претпостављам да се осећа онако како сам се ја осећао када сам имао промоцију своје прве књиге.⁴⁵⁴

У свету има пуно народа. Они се препознају по великанима из својих редова, али и по својој култури и уметности коју су створили кроз историју. Ми смо по овоме оставили значајан траг у историји али и у књижевности јер смо изненадили и добитника Нобелове награде за књижевност.

Ако се у књижевности роман сматра краљем, онда се по истим критеријумима, песма може сматрати краљицом књижевности. Али како у животу многи поданици не сматрају много ни краља ни краљицу, тако и у књижевности многи читаоци песму могу сматрати не као краљицу него као „дворску луду“. Но то није ни битно јер народна пословица каже „Паметан и будала једно исто дрво не виде исто“.

Пошто овде видим многе чланове Књижевног клуба „Поезија 016“ рећу ћу нешто и о томе како треба да радите. Пишите, стварајте, дружите се, чувајте се... Будите искрени и добронамерни критичари и према себи и према другима. Говорите искрено шта мислите.

Да бисте успели морати одретити циљ којем тежите. Ту вас очекује дуг и трновит пут. Одмах, на почетку, одвојите битно од небитног и одредите приоритете. Извршавајући те приоритетне задатке будите упорни, без обзира на свакојаке препреке и што је најважније имајте веру у себе. Такмичећи се са другима схватили сте да ти други нису ништа посебно, и да су и они људи као ви, са свим врлинама и манама. Наш рад је јаван и подлеже оценама читалаца и позитивних и негативних, али и добронамерних и недобронамерних. Не узбуђујте се много због лоших критика. Пажљиво их изучите и извличите правилне закључке.

%

Објављујте само оно са чим сте ви лично задовољни, као што је ваш друг Зоран урадио у овој књизи. Са овим у вези постоји изрека грађанског економисте Адама Смита која каже „Ако застанете за сваким псом који вас лаје, да га гађате камењем, заборавићете где сте пошли.“

Не може свака песма да буде ремек дело. И највећи светски и наши песници, који су објавили на стотине песама, остали су запамћени међу читалачком публиком са по неколико песама.

Узмите само песника Велимира Рајића који је препознатљив по песми „На дан твог венчања“. Многи су познати по једном стиху као Миљковић „Уби ме прејака реч“ или Дединач „Све бих ти дао а немам ништа“ или једна не много позната песникиња која каже „Мислила сам да је љубав нешто што се стално чува, нисам знала да њу може поветарац да одува“.

Песник Зорана Јовановића, које су пред нама су изузетне. Оне су кратке, јасне, животне, стварне и реалне.

У песми „Посебна“, Зоран каже „...А ја, борећи се са олујом, остао насукан на њене груди“ или у песми „Нисам ја“ каже „Нисам ја од оних што скупе парфеме ко поклоне носе да савест умире ја ти пишем песме чежњиве поеме о љубави која из срца извире“. И тако може у недоглед. У свакој ћете пронаћи нешто што вас неће оставити равнодушним.

Уосталом треба веровати рецензенту збирке „Нит“, књижевници Биљани Станојевић: „Када песник поетски текст успешно доведе до песме значи да је умео да се ослободи

454 Проф. др Драгомир Радовановић о збирци „Нит“. 15. 12. 2015. године.

сувишних мисли, да је начинио добру селекцију асоцијација и написао само оно једро и битно. То јесте умеће, али и афирмација воље која се достиже кроз осветљење свесног и несвесног“. Па на крају каже „Истински сам уживала читајући ову књигу, одмотавајући клупко и пратећи НИТ до одредишта, а где је и какво је то одредиште - пронађите сами. Бићете задовољни открићем истог. Стога, топло препоручујем ову предивну књигу свим љубитељима писане речи“. Наравно овде се можда нећемо сложити сви, али ја износим своје утиске и убеђен сам да не грешим.

Овом књигом Зоран је само доказао оно што сам већ знао о њему: талентован, вредан образован, упоран и после ове књиге, сигуран сам скренуће на себе пажњу шире читалачке публике, али и критике.

Ја сам пратио његов рад и могу вам рећи кошаркашким речником он је мој пик и вероватни предлог за будући пријем у чланство у УКС, најстарије књижевничке асоцијације на Балкану и у Европи. Још нека збирка и ја ћу га предложити за пријем. Драго ми је што смо добили још једну вредну књигу у нашој средини, али и у српској књижевности и што смо изнедрили једног врсног писца, за сада у нашој а врло брзо и признатог у српској књижевности. Зоран може да се поноси својом књигом, а ми Лесковчани да се поносимо Зораном.

Ш

ВИКА МИ ЛЕЈКА - Зорана Јовановића недавно је објавио нову књигу, „Вика ми Лејка“ писана на лесковачком дијалекту. „Кафана је институција, једино место на које журим да дођем и одакле се нигде не журим. Тамо се једноставно испразним, пиће ми узме памет, а конобар паре. Такав је и Лејка, главни јунак збирке прича „Вика ми Лејка“. Он је типичан Лесковчанин, другар до даске, фрајер, интеллигентан, духовит, козер, врцав... За сваку ситуацију они има свој угао посматрања окренут хумору и сатири, добронамеран је, хоће свима да помогне и угоди, части, да буде чашћен, да запази, да буде запажен, да вас насамари када најмање очекујете. Лејка је лик ововременски и свевременски. Књига је писана јасним стилем, без увијања и разглабања, дијалози су јаки, јасни и течни. Посебна вредност је што је писана на нашем лесковачком дијалекту, који треба неговати, јер је он наш знак распознавања и да је био погрешан не би се одржао до данашњег дана и одржаће се док има Лесковчана.⁴⁵⁵

%

Недавно је изашла књига мр Зорана Јовановића „Вика ми Лејка“. Јовановић је аутор неколико веома запажених књига, а један од најбољих афористичара. Столе Лејка је лажан лик. Измислио га је Зоран Јовановић да кобајаги пију у кафани и засмејавају народ. Његово правило је – ја па ја. Од оца са малим ја па ја и мајке тастатуре, родио се Столе Лејка. Копиљак и недоношче, двострука личност. Овако о својој новој књизи препуној хумора „Вика ме Лејка“, говори њен аутор Зоран Јовановић из Лесковца.

Књига је заправо збирка одабраних прича на локаланом дијалекту, прича које је Јовановић објављивао на свом ФБ профилу. Главни лик Столе Лејка је, наравно, измишљени, али читаоци који су помно пратили његове досетке, „животне мудрости“ и догодовштине дуго су веровали да је реч о стварном лику, о Јовановићем другу или комшији.

„То је привукло пажњу неких људи, углавном женског пола, па су уследила питања о Лејки у смислу – ко је одакле је, могу ли да га упознају и слично, па сам једног дана буквално био приморан да напишем да је реч о измишљеном лику“, прича аутор.

Столе Лејку сретћете у кафани, уз „хебапчике, моче и винце“ где се у друштву са аутором бави свакојаким темама.

„Е, Зоћо, Зоћо... (Зоран Јовановић, п. н), теби ти до зајбанцију а ја се осећам ко југо из 1986.годину“, један је од дијалога.

Лејка је, пише аутор, отишао. „Ипак, не бринем за њега. На растанку ми је рекао: „Ћу се врнем“

455 У Народној библиотеци „Десанка Максимовић“ синоћ је промовисана најновија књига мр Зорана Јовановића „Вика ми Лејка“. „Сви који са пажњом пратимо Лејкина мудровања, која право из кафане путем сателита стижу до нас, капирамо да је он део нас самих и да кроз њега и ми проговарамо. Понекад и оно што нисмо хтели, понекад и оно што не бисмо смели“, казао је Срба Такић, директор Народне библиотеке, отварајући књижевно вече. Марија Тасић, професорица прочитала је приказ књиге проф. др Драгомира С. Радовановића, најплоднијег лесковачког писца и афористичара. Ова промоци део је програма „Читајући четвртком“, а до сада су љубитељи литературе присуствовали представљању неколико нових књига и та пракса биће настављена и наредних недеља.

Столе Лејка и аутор ћаскају и пребиру по својим мукама и поред казана за печење ракије, на утакмицама уз СМС поруке, на пијаци, па опет у кафани, где је Лејка „стручњак“ за „Толстојевског“, политику, али и за жене.

„Лејка је нестао као вентил моје душе, као потреба да своје мисли ослободим свакојаким глупости у стварном животу“, објашњава Јовановић.

А колико је тај вентил, тај разговор с алтер егоом био потребан аутору види се из самих прича: „Откачи ме Столе Лејка за јутарњу кафу с ракијицу. Три дана га викам а он све се вади на неке обавезе. Јебем ли га, навико се некако на њега па дан дође отпразан ако не прочешљам с њега, уз кафу, све“.

IV
СТАМЕН СИМКИН - Тај дан само је јенпут загрмело. Враг ће га зна што неје још неки пут и враг ће га зна што само тај јенпут. Ал загрмело је тако, да сви у село још пантив како. И препричујев зими кад се смркне па изнаседав уз кубики, једев зрнаца од бел мумуруз и причав приче.

Загрмело, викав, ко из гроб, из црну земљу да је почело, па се до небо дигло и од небо се па врнуло надоле. И однема га Стамен, Симкин јединац, а таман беше напунија 20 године туј око Петровдан. Диже се он, зором, и поприча сас мајку си, Симку, како ће иде да обије лојзе. Била жетва, па неје десетину дана ишај на брдо да погледне како је, не ли га пламењача
ватила.

Мајка, пуста, мученица рекну му: - Немој, Стамене, неје зор бш данас да идеш. Свети Илија је. Седи си дом. Узни ракијицу, олади, еве мајка слатко направила од јагоде, насецкај краставче, парадајче, седи под дуд и уживај. Најтро иди. - Брзо ћу ја, мајке - рекну ву он и отиде.

Сунце припекло, од зором. Не излази се напоље а он, кроз шљивари, преко црквену ливаду па на брдо. И деси се!

Чим је почело, Симка се устресе и ладан зној гу изби.

Зададе се облак откуд планину, црн ко ноћ. Дуну неки ладан ветар, осети се травка смрдљивка што се осети кад негде тепа град и поче да бучи ко у казан.

Стамен погледну у небо, замисли се, да се врћа ел да се не врћа, и реши се да отидне до лојзе. Там ћу се сакријем у колибу, помисли се. Бш кад беше до криву оскорушу, чудо удари. Прво се устресе земља. После дуну ладан ветар ко у сред зиму и на крај свитну и пуче. Ко иљадо топа да су пукнули.

Нит киша паде, нит град удари. Исти ма, кад свитну, развидели се. Ко да неје ни било. Симка не мож се смири. Осића, пуста мајка, нешто се десило. Пође трчечки по Стамена. Трчи и Бога моли да је све у ред. Кроз шљивари, преко црквену ливаду па на брдо. Право у лојзе. Нема га. Врти се међу гице, вика, улази у колибу, излази из колибу...Стамен га нема. Удари у кукњаву! -Куку, синко, куку Стамене, куде кукава мајка да те тражи?! -Куку, синко, куку Стамене, што мајка не пође с тебе!!! Брзо се по село рашчу. Диже се народ да га тражи. Једни по брда, једни поред реку. Поп Ђура поче чита молитве у цркву, првоборци се збрали код споменик с петокраку па ће се организујев у тројке да га и они тражив...и ништа. Ни траг, ни глас, док ноћ не поче да пада. Врнуше се у авлију да тешив Симку кад улете малечак Трајко. Сви су мислили малко ударен у главу затој што је само читаја неке књиге и новине. - Тетка Симке, ја видо. Удари га нек'во светло, куде криву крушку.

Почеше се дзверив људи. Једни викав: „лаже“, други викав: „ма кво он зна“, трећи викав: „ај да идемо да се погледа и тамо“ а на Симку, некако, лакну. они накуд крушку, ноћ све погуст, ал нешто светли под крушку. Кад дођоше поблизо, трава се бљешти ко милион свиткалице да су на њу паднуле да пасев. Малечак Трајко привика: - немој да приодите људи, тој опасно! Измакните се подалеко. Да се викне јутре милиција да доведе научници да измерив радијацију, несу тој чиста посла.

Неки му се навикашекво ти не и да батаљује књиге док неје полудеја, неки помислише да је мож и истина па повикаше, не га дирајте, дете учи, свашта знаје, ал ни један не се реши да прије. Сви рекоше ће сачекав док не дође милиција. Врнуше се у село и цел ноћ преседеше куде Симку. Само малечак Трајко остаде да гледа издалеко и упоређује с писање по књиге.

Најтро, милиција дође, они гу одведоше до крушку а кад тамо. Ништа. Само трава угазена ко нешто много тешко да је стојало на њу. Мерише радијацију, ал шипак. Испаде да малечак Трајко погрешаја а ни на њега не му јасно како нема ништа а у књиге пише мора има радијација. Сви синоћ видели да светлело а саг нема. Милиција ги нареди да си идев дом,

они сликаше с неки апарати, турише траку забрањето приођување до крушку па си отидоше и они.

Симка се од муку реши да иде на једно место. Смота нешто под мишку и право у једно село у планину. Чула багим да тамо има нека врачарица Дарка, која све зна и све види. Чим је дошла до капију, врачарица викну: - ајде Симке, ајде сестро, знам за твоју муку. Чекала сам те да дођеш. Симка се изненади откуд гу познава па се зарадува, мож стварно погађа. Попише кафу и Дарка поче ву гледа у шољу. - Не знам! Не видим јасно. Има неки круг, несам видела такав никад. Нешто лошо се десило - ал па и неје лошо колко што сви мислив да је лошо. Неко мушко, еве глеј у шољу, цело село га тражи. Боже, колко људи и сви у бездер се турили. А он...не знам, не мог да осетим. Видим нема га ал неје лошо, сестро. Знаш да неје лошо колко што знам да га нема. Куде је, како је и зашто је, не мог ти кажем. Има рупа од мене до њега коју не мог да савладам. Ај притисни с прс да видим жељу.

Симка притисну и олиза прс. Дарка поче обрћа шољу на там- на вам...не знам, овдек ко да има неки гром. Па ће удари куде је ударија. Има и нека седмица. За седам недеље ће буде. Лепа ти жеља. Иди сестро, с Бога, право у цркву Свето Илијску. Седам пут око њу да зађеш сваки дан и седам свеће да палиш за живога човека. Никако за мртви. Сваку свећу цуни и нарежни гу да је за Стамена. Од негде ће се врне!

Симка се диже, извади дукат и теше да плати. Дарка узе дукат у руку, погледа га па ву га врну. – Не треба, сестро. Па ће дођеш и ће га донесеш. Нек је са срећу. Проодили су дани, проодило и лето. ноћ све порано поче да се спушта а Симка, дан из дан у светоилијску цркву пали свеће.

Поче се по село прича – Симка полудела по Стамена. На вр' седму недељу, кад прођоше и четерес дана, у пола ноћ, таман кад су се сви поуспали у село, кучики заћуташе. Кукумевке престадође да кукав, славуји да појев. Само 'ладан ветар од нигде дуну. Малечак Трајко, под свећу, држеше неку дебелу књигу па малко гледа у књигу, малко у небо и багим, учи звезде. Кад осети ветар, прођоше му трнци низ грбину. Ко бробињи да миллив. Диже главу и поче гледа у небо.

Нешто ће буде. Кад се загледа наспрам криву крушку, нешто свитну. Свитну, ко бел дан да је. Цело село се могло види. Ал само на једанма'. Кучики почеше цвилив и да се убутујев подајати и по ћошке, кокошке и петлови се разлетеше по авлије, свиње почеше грдив по кочине. Како почеше, тако заћуташе. Малечак Трајко склопи књигу, па удари пету у дупе. Трчечки, право накуд криву крушку. Кад там има кво и да види. Човек, навален на њу, ко да спије. Ко познат му, ко не му познат па реши да седи под трњинке и чека да се раздани. Ако човек пође негде и он ће по њега. Ал јок. Човек не се мрдну од крушку. Кад сунце поче се појављује поза планине, да свањује, Трајко немога да издрижи и успа се.

Уфати га сан. Књига му испаде од под мишку, тропну и човек се тргну па дође до њега. Узе га у руке и понесе накуд село. Право куде Симку у авлију. Симка таман беше излегла да вади воду из бунар да се измије кад га виде.

Њојан Стамен носи малечкога Трајка. Ал ъојан Стамен имаше црну косу а овај све обелео. - Мајке – викну ву - нека га малечак Трајко да преспије куде нас, ће полуди од учење а никакву фајду нема од тој.

Нађо га у шибљак куде криву крушку, там се набија да чита. Ја идо, видо лојзе. Добро понело, за неки дан мож беремо. Сушна година била ће буде убаво вино. Симка се расплака. Он, мученик неје ни знаја колко га дана неје имало дом.

Трајко од тај дан батали да чита књиге. Прочитаја негде, Стамена узели ванземаљци и кој зна куде су га носили. Стра га беше ће кажев у село – полудеја Трајко од учење.

ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НЕ ДИРАЈ МИ!!!

Не дирај ми ћирилицу, не дирај ми српско писмо,
не отимај српству душу, постаћемо то што нисмо!
Не дирај ми у наслеђе, породичну традицију,
не отимај српско чојство, не прекрајај историју!

Не дирај ми Православље, учитеља Светог Саву,
порекло ми не отимај, не дирај у крсну славу!

Не дирај ми Обилића, ни све српске витезове,
не дирај ми у светиње, што се славе кроз векове!

Не дирај ми Цар Душана који створи силно царство,
Косово ми не отимај, српско име и богатство!
Не дирај ми Карађорђа, хајдуке и Вујадина
Не дирај ми српске гусле, нити Духа, Оца, Сина!

Не дирај ми Свето Тројство, три прста и воштаницу,
не отимај мананстире, нити стару воденицу!
Не дирај ми српска села, српске фруле и посела,
не дирај ми њиве, поља, пастирице, стада бела!

Не дирај ми запис дрво, успаванку моје мајке,
не отимај Баш Челика ни остале српске бајке!
Не дирај у бунар стари, у огњишта и вериге,
не дирај ми у иконе и црквене старе књиге!

Не дирај ми у двориште, ни случајно породицу,
не отимај славски колач ни бабину гибаницу
не дирај ми српско писмо, не отимај ћирилицу,
не дирај ми у наслеђе да ти не бих ја мамицу.

ЗАЛАЗАК

Са ивице стене
ослушкујем дах ветра
тражећи у њему
ехо твог гласа.
Од ветра, наста олуја.
Са ивице стене
гледам залазак сунца
тражећи у њему
сјај твојих очију.
Сунце је зашло у море суза.

БОЛ

Бол
која прати
мој промашени живот
изазива дрхтаје у мени
док шетам
кроз шуму сенки
тражећи своју
изгубљену душу

ТЕЛЕФОН

Целе сам ноћи
грлио телефон.
И Твоју слику у њему.
Спавао ми је
на грудима
баш као некада ти.
Тек пред зору
ставио сам га под јастук.
Да ме пробуди
еко Твог гласа.

ПОСЕБНА

Знао сам да је посебна
од тренутка
кад су ме
таласи мирисне косе
бацили у дубину
њених очију
а ја
борећи се са олујом
остао насукан
на њене груди.
Удахнуо сам дубоко
и заронио у машту.
Још будан сањам.

ОДБРАНА

Браним се
од себе.
Зидине
стиховима дижем.
душу у окове
везујем.
Да трајеш!

ТРОЈА

Изједа ме
црв сумње
Душа
к'о црна рупа
а у њој
Ти.
Растеш!
Троја је,
изнутра,
пала.

БОЛ

Бол
која прати
мој промашени живот
изазива дрхтаје у мени
док шетам
кроз шуму сенки
тражећи своју
изгубљену душу

ЗАЛАЗАК

Са ивице стене
ослушкујем дах ветра
тражећи у њему
ехо твог гласа.

Од ветра, наста олуја.
Са ивице стене
гледам залазак сунца

тражећи у њему
сјај твојих очију.
Сунце је зашло у море суза.

ЉУБАВ

На танкој линији
између
пожуде и греха
снашао сам се
као играч на жици.
Раширио сам руке
и привио је на груди.
Остало нека се
зове љубав.

ТЕЛЕФОН

Целе сам ноћи
грлио телефон.
И Твоју слику у њему.
Спавао ми је
на грудима
баш као некада ти.
Тек пред зору
ставио сам га под јастук.
Да ме пробуди
еко Твог гласа.

НИТ

Љут сам!
На себе!
Не знам ни кад ни како
изгубио сам једну нит.
Малу, неприметну
А опет,
довољно велику
да без ње не могу
да спојим.

Та, моја, нит,
сада путује светом.
Лута,
тражи ме
међу сакривеним тајнама
свраћа
у изневерена очекивања
и нестаје
у мору лажних обећања.

Знам то,
годинама сам јој на трагу
стално на путу
којим је она
пре мене прошла.
Једном
кад је пронађем
знам,

Та мала,
неприметна
А опет,
довољно јака
Нит
тебе и мене повезаће у нас.

ПОСЕБНА

Знао сам да је посебна
од тренутка
кад су ме
таласи мирисне косе
бацили у дубину
њених очију
а ја
борећи се са олујом
остао насукан
на њене груди.
Удахнуо сам дубоко
и заронио у машту.
Још будан сањам.

КРАЈ

Једном,
у сутон,
одјахаћу
у правцу сунца.
Часно
и чистог срца
затворићу
врата сећања
и покуцати
на капију наде.
Трагове прошлости
обрисаће олује
које
остављам за собом

ОДБРАНА

Браним се
од себе.
Зидине
стиховима дижем.
душу у окове
везујем.
Да трајеш!

ПРСТЕН

Од рајнског залта
сковаше прстен
да светом господаре!
Украо бих га
Нибелунзима
или из руку
Волкану отео
да ни све Валкире

не би могле
да ме спрече.
У Сумраку богова
спалио бих Валхалу
само да прстен
ставим на руку
прелепе Фреје.
Ако већ влада
мојим срцем
нека и свет
под ноге стави.

КУЧКА

Зором, јутрос, у ајат под кућу
међу шушке у стари капути,
окучила једна стара кучка
три шарени и четири жути.

Длаку ги је до пред мрак лизала
пол'к, с' језик да не ги пробуди
скивкали су, док нађоше сиску
тад ги приви на кучећи груди.

Кад кокошке пођоше на спа'ње
да се качив на неки прут јак
домаћин т'г излегну из кућу
и кучики натрпа у џак.

Кучка је по њега све по траг трчала
стизала га, ко да шпијунира
он кучики с' џак баци у реку
стару кучку не гу теше дира.

Довукла се по црну т'мнину,
измрзла се увукла у шушку,
месец ву се, над кућу, учини
к'о кутренце сас малечку њушку.

Гледала је у звезде на небо
по малечки од жал завивала
Месец се по небо тркаљао
жална се је пред зору успала.

Без глас, она, тако занемела,
по кутрики од жалос' липцала
склопила је тужни псећи очи
б'ш кад једна звезда је паднала.

ЉУБАВ

На танкој линији
између
пожуде и греха
снашао сам се
као играч на жици.
Раширио сам руке
и привио је на груди.
Остало нека се
зове љубав.

ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ ЈАЈИНСКИ

I
Зоран Јовановић Јајински. Рођен је у Доњој Јајини 1970. године. Члан је лесковачког Књижевног клуба „Поезија 016“. Објавио је четири књиге: Бело (2016), Не иди, Барбика (2017), Ко бонбонче (2020) и На квадрат (2021). Издавач свих књига је аутор. Зоран Јовановић један је од најоригиналнијих лесковачких песника.

II
ЗБИРКА „БЕЛО“ – Зоран Јовановић – Јајински, песник из Лесковца, почео је да пише поезију инспирисан Библијском школом, коју је у Лесковцу организовала Српска Православна Црква, којом приликом је, на Спасовдан, 21. маја 2015. године, песма „Библијска школа“ проглашена химном Библијске школе.

Експлозија поезије која се код Јовановића десила, збуњујуће делује и на њега самог, али упорно наставља да пише, посебно се истичући песмама на лесковачком дијалекту и коришћењем израза карактеристичних само за ово подручје – залупајка, тутка и слично, правећи од њих песме које ће дуго остати запамћене међу песниковим суграђанима.

На свом првом песничком такмичењу у Алексинцу, одлуком Стручног жирија, састављеног од професора књижевности, Јовановић је добио награду „чувар традиције“ за песму на дијалекту.

Песме Зорана Јовановића – Јајинског су духовите, искрене, али има доста и сатире у њима.

Мало озбиљан, мало сурово реалан у исказу, често шалјив на свој рачун, Јовановић ће вам, сигурно, током читања ове књиге, натерати осмех на лице.⁴⁵⁶

III
НА КВАДРАТ - Сатирична књижевност готово је увек дух времена самог аутора и настаје из искрене жудње за превазилажењем одређених друштвених и социјалних појава, које су актуелне и неретко и камен спотицања помирења двају страна. То могу бити и политичка питања, класна, каткад и верска, све у циљу да се кроз пародијски поступак створи комична инверзија, у циљу изазивања здравог смеха, а потом и да бисмо извукли одређене поуке, јер сва сатирична књижевност осим смеха, за циљ има и поуку. Којих све двају страна, у овом случају, сазнаћемо на крају књиге *На квадрат*.⁴⁵⁷

Аутор Зоран Јовановић у својој књизи пружа плурализам жанрова, у својим стваралачким поступцима изазива ефекат изненађења читаоца, те се може говорити о једном хибридном жанру који непрестано исклизава из прозног у поетско и обрнуто. Међутим, читајући ово дело ми можемо препознати и многе елементе драме, нарочито са заплетима и кулминацијама, а онда и са наглашеним монолошким деловима, који каткад личе на дидискалије. Ту не престаје богатство овог дела, јер не смемо изузети и оно најважније за ову књигу, а то су језички модалитети, ласцивна лексика, која кроз своју експресивност говори о једном стереотипном посматрању становника одређеног града, у овом случају Лесковца. Али и Београђана, који са дозом „презира“ посматрају Лесковчане. Наравно, у овој књизи на један неочекиван и узбудљив начин долази до помирења стереотипа, а све је заоденуто комиком, а на самом крају и једном људском судбином. Почетак овог дела је у прозном облику, подсећа на дневнички запис, у којем нам се главна јунакиња представља у

456 Мр Зоран Јовановић, рецензија збирке Зорана Јовановића Јајинског „Бело“, Дијамант принт Београд, 2016, стр. 67. На почетку књиге објављен је БЛАГОСЛОВ: „Драгом брату у Христу, Зорану, желимо сваки благослов од Господа у напредовању и узрастању у животу и раду. Јереј Мирослав Јовановић.

457 Невена Милосављевић, професор српске књижевности и језика. Приказ под насловом; Сликај живота и смеха и поруком *Тајна хумора је у изненађењу* (Аристотел)

суперлативу, са пренаглашавањем својих врлина и квалитета, што нас доводи у заблуду да ће у наставку бити каква урбана аутобиографска прича градске девојке, и то је оно што ову књигу чини вредном пажње, управо тај ефекат изненађења, када нас аутор вешто превари више пута, и прича увек оде у неком другом правцу.

Зовем се Кристина. Живим сама у двособном стану на Врачару, у Београду. Имам 28 година, црнка, јако привлачна...

У данашњем времену овај опис би се могао назвати савршеним животом, млада, имућна и пословна жена, лепог изгледа, самосвесна... Али из угла патријархално васпитаног човека ова идила би била још боља када би Кристина имала двоје деце већ, која остају код баке, док се она спрема за посао. Можда је то и била замисао аутора, да у контексту наслутимо критичку ноту модерног времена. Урбаним језиком писац Зоран Јовановић нам даје једну реалну слику градске девојке, која заокупљена собом и не сања да ће јој се живот ускоро окренути наглавачке, а он ће кроз хумор читаоцу омогућити да лакше прихвати све промене које ће се дешавати у само неколико дана код главне јунакиње. Окосница читаве приче је репортажа о најбољем песнику у земљи, Зорану Јовановићу, за коју ће морати да оде у Лесковац. Од тог момента када Кристина сазнаје за одлазак у Лесковац почиње њена одбојност, која датира још из студентских дана када је због дијалеката пала на испиту, становнике Лесковца назива „паприкарима”, те је та одбојност класификована на више нивоа. Од тог момента у њеном животу почињу да се дешавају невероватне ствари и сазнања: Колега Мицко је из Лесковца, а касније и сам њен директор и готово сви људи око ње, па и сама она. У том смеру налазимо психолошке моменте, да управо оно што не волимо код других је у нама самима, што је још једна контекстуална секвенца коју је аутор вешто приредио читаоцима. Само путовање, долазак, ђевабџиница, за Кристину представљају једну мучну атмосферу, да би у неком моменту и по њеним речима та атмосфера прешла у пријатну, а то је било у самој сали Културног центра, док су чекали да поетско вече почне. У више наврата Кристина истиче погледе мушкараца ка њој, наглашавајући тиме своју физичку појаву. Она се плашила да ће и поезија бити на дијалекту, али када је песник Зоран изашао на позорницу изненадио ју је, како својим чистим књижевним и стандардним језиком, тако и својим темама у поезији.

IV

ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ ЈАЈИНСКИ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

БЕЛО

Бела је ноћ, бела од снега.
Зовем хитну белим телефоном,
Стиже бели санитар,
Лекари у белом
слушају га белим слушалицама.
Дају инјекцију белим шприцем,
Са рукавицама белим.
Бео јастук, пешкир, чаршав
бели памперси, бела соба
У кревету, беочовек
беле му капи зноја
Бео откуцај срца.
Последњи.
Смрт је бела,
све је ноћас бело
ау зору белу
бићемо у црини.
Све ће бити црно.
И снег ћепоцрнети!

ХВАЛА ТИ, ГОСПОДЕ

Да се нова јутра роде
хвала ти, Господе
Да ноћ дуга у дан оде,
хвала ти, Господе.
Да путеви теби воде,
хвала ти, Господе.
Да нам увек стижу роде,
хвала ти, Господе.
Да нам теку живе воде,
хвала ти, Господе.
Да се жеље све догоде,
хвали ти, Господе!

ЗАЛУПАЈКА

Када сам малечак бија,
млого снови сам снија мислија
сад ће ми живот буде бајка.
а оно од мене испаде залупајка.

Порасну момче,
па купи патике најке
када ме видеше другари у град викав;
куде ти па на тој личи, залупајке.

Реко: ћу будем ловција
па да од мене цвикав и зајац и зајка
ал од пет метра промаши зајца
па ловције викав: ово је баш залупајка

Мисли ћу постанем певач
па да ме гледав и татко и мајка
ал ме из публику с јајца гађаше
и ја испадох залупајка.

Поставише ме за шефа у фирму
мисли бољи шеф од мене нема,
нема, али радници дигоше на мене хајку
ајде бре да намамимо залупајку.

Ожених се с најлепшу жену у крај
никад по лепа на свадбу неје била снајка
побеже од мене за странца на запад
и туј испадод залупајка

И које ћу сад да радим, не дава ми се да дишем,
па поче песме да пишем
у живот прођо ко куче лајка
за које се уватим пунке нека гајка,
тој мо је, и име то и презиме залупајка.⁴⁵⁸

458 *Напомена:* На промоцији збирке песама „Бело“ у Књижари Стошић, рецензент мр Зоран Јовановић је, између осталог, рекао да је Јајински инспирисан библијском школом, коју је у Лесковцу организовала Српска Православна Црква (промоције 16. марта 2016. године).

МАРИНА ЈОВАНОВИЋ

Марина Јовановић (Лесковац 1969) - Марина Јовановић (рођена Златановић), поетеса, књижевник, филозоф, рођена 21. децембра 1969 у Лесковцу, од оца Марка и мајке Милевке. Живи и ствара у Србији – Лесковцу, предавања ради по позиву.

КЊИЖЕВНИ РАД: Објавила две књиге поезије 2006. године у Новом Саду: *Временска варљивост* и *Грех пожуде*. Године 2011. године објављује поетско-филозофско-теолошко дело, роман *Размишљања палог господара*.⁴⁵⁹

Уз Божје допуштење лета Господњег 2015. добила је мишљење и рецензију др Драгомира Санде протојереја ставрофора, професора на Теолошком факултету. По мотивима истоименог романа *Размишљања палог господара* снимљен је и краткотражни играни филм „Опус истине” у режији младог уметника Александра Митровића. Ауторка, такође у организацији ради семинаре, радионице по мотивима романа *Размишљања палог господара*.

По мотивима романа поетско-духовно-филозофског *Размишљања палог господара*, а по пројекту по истоименим мотивима романа „Реторија, знање, моћ као дефиниција живота“ организовано ради предавања која обухватају једну у низу ставки трансформације свести која обрађују поднасловне активирања подсвести у корист развоја потенцијала интелектуалних отворених разумевања међусобних нераскидивих односа културно-социјалних образаца, даје нам шире погледе на тему визионарских могућности отварања свести према личним погледима реалних ставова појединца где у старту може се препознати виђење нових искуства трагаоца духовне жеђи према унутрашњој глади за разумевањем виших фреквенција емоција који кроз захвалност према Творцу прихвата истину каква јесте.

⁴⁵⁹ *Напомена*: Библиографске податке доставила нам је Марина Јовановић.

РАДЕ ЈОВИЋ

У „Белешкама о писцу”, које се објављене у „Срећном царству” (Просвета, Београд, 1998), најбољем делу Раде Јовића, записано је: „Раде Јовић рођен је у Лесковцу 1937. године. Школовао се у Лесковцу и Београду. Досад је објавио збирке песама за децу: *Небески морнари*, *Мале*; збирке песама: *Вињете*, *Разговор с Ветерницом* (Јеванђеље лесковачког менталитета), Бајке: *Принц Леско и принцези Леска*; романи: *Сезона клања* и *Перпетум мобиле*; драмски текстови: *Нудим ти пуне руке живота*, *Пут у светлост*, *Време препознавања*, *Гозба*, *Лесковчанин у Паризу*; монодраме: *Мој пас Краб*, адаптација Шекспировог дела, *Ласте јастребарске* и *Не се знаје*, *Заре игра*. Јовић је аутор лесковачког „П(р)озоришта у авлији”, оснивач Фестивала филма сутрашњице и основач Колоније младих лесковачких сликара *Копашница '74*. Преминуо је 2004. године.

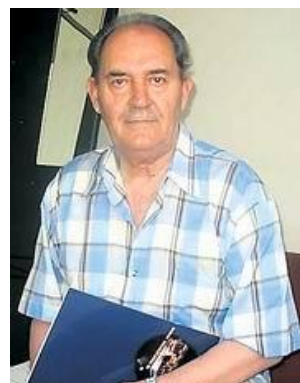
П Раде Јовић је почео као аматер и културни радник који је подстицао развој аматеризма у Лесковцу. Занимала га је поезија, филм и драма.⁴⁶⁰

Прву младост је провео између Београда и Лесковца, изучивши занат металца. Није се дуго задржавао у тој струци, него је ступио у свет културе као аниматор културног живота и идејни и материјални творац многих успешних и познатих манифестација у родном граду, Лесковцу. Најпре се представио као песник у заједничкој збирци стихова са *Бранком Перошевићем*, *Бором Здравковићем* и *Јосифом Стефановићем*. У граду су га сви знали као песника неколико популарних песама које су кокетирале са руском естрадом поезијом, међу којима треба истаћи популарни „Дневник за Миљану”, посвећен чувеној градској лепотици оног времена. Самосвестан, Раде Јовић је гласно говорио да је по вокацији песник, уметник који интелектуални раст свога бића дугује предузимљивости и сналажљивости са којом се креће кроз уметнични занат, мимо онога свог првог заната којем се није посветио очаран лепотом младости, девојака и првих не само стварних, него и уметничких љубави које се рађају у лектури вредних дела националне и светске баштине. Тако, Раде Јовић је са *конгелнијалном интуицијом*, прихватио „театар суровости” Артоа, на основу превода који су се јавили тих година у часописима и направио *одличну представу „Гозба или о љубави”* по Платоновим дијалозима, због које је сам *Данило Киш* долазио у Лесковац, где се упознао са Радетом, да би затим Радетово позоришно остварење успешно гостовало у Атељеу 212, у Београду. Раде је организовао фестивал „Филм сутрашњице” на којем су се приказивала врхунска остварења филмских аматера из целе некадашње Југославије, да би се окитио признањем за свој филм на једном интернационалном фестивалу аматера у Белгији. Осамедесетих година Раде Јовић стиче праксу у трговачком занату, бавећи се пословима продаје на релацији између Црне Горе и Србије, често боравећи на приморју, у Будви. Многи су таде вероватно помишљали да је Раде полиграфског талента, за песму, драмску скицу и филмски сценарио, али да се у тој вишеструкости ни он сам неће препознати и разабрати. Раде је, напротив, посвећен раду, тих година написао роман – кolumну „Сезона клања”, стичући искуства са занатом романописца. За Радетом су остала три „велика” романа: „*Перпетит мобиле*”, „*Срећно царство*” и „*Бесна кобила*”. Деведесетих година изашло му је проширено издање стихова у дијалекту „*Мајсторска писма*” и збирка лирике у знаку мита о Русији „*In memoriam*”. Писао је и дечје песме, а има у његовој богатој заоставштини и драмских текстова. Шта год да је радио, Раде Јовић се послу посвећивао без остатка.

460 Драган Тасић, In memoriam, Наше стварање, 4-1/2004/5, стр. 522.

III

ОТИШАО ПЕСНИК – ОСТАЛА ДЕЛА - Недавно је преминуо Раде Јовић. Као да није: за њим је остало толико тога написаног, од њега самог, и оних који су писали о њему, и оних који су га познавали, дружили се са њим, слушали његов сонорни глас како одушевљено говори стихове своје. Они, пак, који га лично нису знали, а гледали су његове надахнуте репортаже серијала „Мала села – велике радости” ТВ Лесковац, у свести им титрају слике буцмастог качкетлије, неодрживог саговорника, глагољивог беседника, прилагодљивог свакој прилици и догодовштине места које је посећивао, писао и причао о њима.⁴⁶¹

Памте га синеасти, фотомајстори, стрип цртачи и они који му 1969. године доделише Међународно признање као маштовитом аутору аматерског филма. Њему је успело, а како и не би када се глас о фотокино ствараоцу Лесковчанину Радету Јовићу преносио широм СФР Југославије, да у Лесковац доведе Загребчанина, угледног ствараоца, јединог оскаровца Југословена Душана Вукотића, да буде гост фестивала „Филм сутрашњице”, чији је иницијатор и организатор био Раде Јовић, врли члан и председник Фото-кино клуба „Аца Стојановић” - Лесковац.⁴⁶²

Памте га љубитељи поезије – Раде Јовић је у свима њима; сећа га се интелектуална чаршија по првој, једној, јединој изашлој књизи „Препознавања” у послератном периоду. Поред већ афирмисаних песника Боре Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића, заступљен је и Раде Јовић са 19 песама, међу којима је њему, и поклонцима његове поезије веома драга песма „Дневник за Миљану”. Споменари многих заљубљених, причао ми је Раде, испуњени су стиховима: „*Ето, Миљана, /па макар увек била ноћ, /ја ћу увек волети дан /када је сунце личило на тањир /Пун зрелих јагода /Ти на рукама носиш насмејани сутон /Косом мрсиш љубичице, /Прећеш кроз мене погледом /И негде далеко /Жеље нам се пољубе даљином*”

Памте га, и памтиће га, угледни издавачи: Просвета (Београд) – роман „Срећно царство”, Градина (Ниш), роман „Перпетум мобиле”, КММ-Медија (Скопје) - „Чаршишки муабети” (на македонском), Културни центар (Власотинце) - роман „Бесна кобила”, Удружење писаца Лесковац - „Наша чаршија” - стихови старовремски”, Удружење самосталних привредника Лесковац, „Лесковачка мајсторска писма”... Памте га и памтиће га, гледаоци поетског драмског текста „Нудим ти пуне руке живота”, памтиће га лесковачка и београдска публика (Атеље 212) по „Гозби” и његови глумци Верица Јовановић и пријатељ му одани Благоје Ивановић, који су после аматерске представе запутише у драмске токове – у професионалне глумце... Памте га, и памтиће га, његови духовни, и духовити, илустратори Миодраг Величковић, карикатуриста светског значаја, и значења, и Слободан Костић, лепи Коле, како га је Раде звао, духовити цртач и тумач Радетових песничких враголија, бриљантни козер који је на свој допадљив начин пратио неуморног мајстора лесковачког говора, трибуна лепе речи, који је великодушно казивао на митинзима, књижевним вечерима, сусретима писаца у Лесковцу, Нишу, Приштини, Новом Саду, Београду, Прокупљу, Скопљу, Мевеђи, Лебану, Бојнику... и осталим непоменутих местима, школама, радним организацијама са мапе песниковог бдења, песника топлог насмејаног лика, срдачног саговорника, страшног рецитатора и наратора. Памтим га и памтиће га, аутор овог текста, од дана када су се први пут срели далеке 1957. године у Радничком универзитету „Коста Стаменковић” - Лесковац, док је радио као металац у „Леминду”. Незаборавао је наш сусрет и његове прве речи, уместо поздрава: „Ја сам неки вајни песник, може ли нешто да се учини у оквиру Радничког? Одговорих му: „А ја сам неки вајни писац. Урадићемо нешто?” После тог разговора убрзо је формиран Клуб радника писаца (1958) и, наравно, Раде Јовић за председника. Сећају га се и Лазар, Лари Миленковић, Љубомир Живковић, Јасмина Богдановић, Братислав Стаменковић и још двадесетак чланова клуба, и посетиоци књижевних вечери и сусрета по школама, радним организацијама... Никада нећу да заборавам посвете које је исписивао на поклоњеним књигама које ми је даривао: „Ветровита је обала наших снова, земља нам узглавље, поколења нам речи, а ми војници чекања на мртвој стражи тишине.” („Мапе”, песме за

461 Томислав Н. Цветковић, Отишао песник – остала дела: Раде Јовић – будни сневач, Помак, бр. 27/28, стр. 28, јул-децембар 2004.

462 У лесковачком Народном архиву налази се Легат Рада Јовића.

децу, октобар 1969). У роману *Бесна кобила*, пророчански, са дозом носталгије, исписао је: „Све је у нашим рукама, само што смо ми још увек на падинама сна!” Песнику и пријатељу Томиславу Н. Цветковићу, срдечно, 1. 06. 2004. Човек је оно што за њим остаје, по томе је неуништив... ето, зато, на почетку овог тужног помена, кажем: Раде Јовић је преминуо, а као да није, јер он живи у нама, у памћењу нашем свим оним што име његово значи, и зрачи, за Лесковац, који му је доделио Октобарску награду, и за српску књижевност чији је респектовани члан Удружења књижевника Србије.

IV

МАЈСТОР ОД ЛЕСКОВАЧАЧКИ РЕЧ - Опет је, по трећи путу минулих десетак година,⁴⁶³ Раде Јовић објавио новостаре стихове старовремске, који разгаљују срце и душу лесковачког читаоца. И не само њега, већ и сваког другог осетљивијег читаоца, али, ипак, понајпре и понајвише лесковачког. Мислим, наравно, на нову Јовићеву књигу „*Лесковачка мајсторска писма*”, али којој је наш песник додао и стихове из своје две претходне књиге, чији су наслови лесковачком читаоцу добро познати: „*Ђораво злато*” и „*Наша чаршија*”. Има Раде Јовић и других вредних књига, и посвећених Лесковцу, као и ове три што су, али тек са њима Раде Јовић је заслужио да и сам добије *Лесковачко мајсторско писмо*, као изузетни *Мајстор од лесковачки реч*. У веома лепом предговору овој књизи, Драган Тасић с правом указује да Јовићеви „*стихови старовремски*” поседују укус сентенце, дакле, кратке, сажете, мудре мисли, опаске или изреке. Још од античких времена, па у средњем веку и ренесанси, било је у књижевној моди, од значаја, да се праве збирке сентенци, бираних из дела највећих писаца, па ређаних по алфabetу... Лесковачка мајсторска писма, која пева Раде Јовић, сведоче о томе шта су Лесковчани и славили: славили су мајстора-делатника, ствараоца, његову марљивост и умеће. Они, лесковачки мајстори, стварали су, одржавали, подизали, унапређивали чаршију и град, живот у граду и живот сам. Али у свему томе, или изнад свега тога, славило се врхунско мајсторство, тежња ка савршенству, недостижном, што је само човекова и највише човекова одлика.

По томе су лесковачки мајстори били „мајстори над мајсторима”... у свим занатима – од абацијског до списатељског, од грнчарског до сликарског, од шустерског, до свирачког, од шнајдерског до апотекарског, од столарског до лекарског, од воскарског до филмацијског, од фризерског до књиговезачког, од клонферског до штампарског, од бојацијског до шаховског, од ковачког до поповског, од таљигашког до фабриканског, од кафецијског до судијског, од опанчарског до фотографског, од браварског до трговачког. Али из разлога који су општепознати, наводимо стихове који говоре о врхунском умећу мајстора, лесковачке скаре – сцаре. Тако, рецимо, мајсторско писме се „писувало” и „...на Грују, ђеваџију, затој што уме да мота/ јагњећа црвца у осмице... Или: „...што су цкару умејали/ да исплете звонце за врбице/ од јагњеће црвце –/ дава се једно мајсторско писмо/ на Драгана Лешњака.

Или се мајсторско писмо даје нашем познатом савременику: „*Од ђевап мајстори/ и од мајстори на пљескавице/ Жика Јовановић, из Балканску,/ Виа Београд./ Код Жики ђевапи сами/ Улазив на муштерије/ Там куде је Бог рекнуја./ Паре после.*”

Али сви су ти мајстори били и људи и наш је песник иза њихових мајсторских писама загледао у њихове људске судбине, и не само у њихове... Зато наш аутор није без оправдања у поднаслову ове своје књиге рекао да је она „*јеванђеље лесковачког менталитета*” Али нећемо погрешити ако кажемо да се у Јовићевим стиховима одсликава не само лесковачка чаршија, већ и васцели свет под небом, јер наш песник каже: „*Наша чаршија на малецку столицку седи,/ али у големо небо гледа...*” Општи човеков удес, под тим једним големим небом је исти – рађање, радост и мука живљења, патња понајвише, смрт.

Николај Тимченко је у праву када каже да Јовићеви стихови носе „једну искомску мудрост која произилази... и из патње”. Зато Раде Јовић за мото своје књиге ставља ове стихове: „*Има ли Бог памет/ кад ме тури/ на триста муке.*” Мудрост искомска, коју истиче Тимченко, одлика је синтенце, такође. Није случајно да су најпознатије збирке синтенци направили мудраци, као што су Катон римски или Еразмо Ротердамски. Али мудрост у синтенцама Радета Јовића, онолико колико је има, па била она и „мудрост без

463 Димитрије Тасић, Раде Јовић, Мајстор од лесковачки реч, Помак, бр. 19, јануар-март, 2002, стр. 3; Преносимо комплету оцену уледног критичара Димитрија Тасића, дугогодишњег уредника Нашег стварања.

мудрости”, како то луцидно примећује поменути већ писац предговора Драган Тасић – ковала се у жару свакодневног живота лесковачке чаршије, те све исконско живота овде носи јединствени, неупоредиви, свакој лесковачкој души препознатљив печат – дух и звук, боју и облик, укус и мирис.

Ево, рецимо, како ће лесковачки мајстор-папучар Божа Шестл прославити рођење детета, не свог, него своје муштерије; срећна породица је тражила од њега да јој направи један пар папуча, а „*Божа направи јед н/ и још сто пара. Папуче*”.

Лесковачки мајстори, и Лесковчани уопште, умеју да се смеју себи самима. Кад Коста прокуриста „што га викав Лепи Коле, /он неје ништа крив”, кад он, дакле, „писује смешно/ од људи из чаршију, /а на тија људи мерак. /Тој га нигде нема”. Тако, Тома Струга: „*Он много воли,/ ал не уме да се врене дом.*”

А Мока Зиван је, ипак, уписан за мајсторско писмо „*затој што убаво оди /кад је нацврцкан*”, а тишлери Таса и Цепено либаде и Сима Пљоска „затој” што су „*обојица правени од једну даску. /ал умев од две (дакле) /са направив шифоњер.*”

Али наш песник не заборавља ни ово: ако ти заборавиш на смрт, неће она на тебе. Доћи ће, па и пре времена, насилно и грубо, неправедно, мимо свих људских и божијих закона, као што је дошла по Шефкета, кларинет мајстора. То је „онај свирач кога су Немци стрелили/ у Арапову долину”. Али лесковачки мајстори су, пре свега, и понајвише мајстори „од живот, а не од смрт”, баш како се отвара, а за нас и затвара, ова драгоцену лесковачка књига: „*Најбољи мајстори у Лесковац, /били су ономад кад су деца/ од радост одила на руке...*” Читајући и још више слушајући Јовићеве „стихове старовремске”, уверавам се у јединствену, високу изражајну моћ лесковачког говора. Зато Јовићеве „стихови старовремски” имају не само укус *сентенце*, већ и укус *поезије*, оне која наставља да казује и када најбоља мудрост заћути. Само у њој су, као што нам то казују Лесковачка мајсторска писма Радета Јовића, „*ковачи без наковањ /ковачи сабље димискије*”, само у њој живе „*коњи што зборив*”, само у њој се „*вози точак без педале*” и само у њој је „*време имало име*”, и само у њој може из поште да се јави „*да је време остарело*”, и само у њој може да се свира „*и на там и на овам*”. И зато што и Јовићеве стихови „старовремски” умеју да певају „и на там и на овам”, и ја их доживљавам „и на там и на овам”, тј. и као старовремске, али и као ововремске, и својевремске.

V
ЛЕСКОВАЧКА ЋЕВАП АРТИЉЕРИЈА – Посвећено лесковачким мајкама, чукун и прабабама, очевима лесковачких мераклија и ћевап мајстора; живим солунским и ратницима балканских и небројених српских ратова; кабадахијама, мајсторима роштиља, фабрикантима, музичарима, кочијашима, поштарима, конопљарима, лоповима и жандарима, лепотицама, свештенству, чувеним голубарима, тишљерима, ковачима; забринутим пекарима и властодршцима који по правилу мање трају од времена које им је судбина одобрила да га троше на добробит поданика. Посвећење се односи и на преостали запамћени и незапамћени свет, који је имао срећу и несрећу, да са писцем ових стихова, проживи онолико векова колико треба да један човек запамти све што је било, да запамћено отме од заборава, да би свет имао што год да куди, или да хвали, ако за хвалу буде места. После, кад доле потписани налогом светитеља, оде у лепу материну, нека се нађе други, који ће наставити да учи људе, како се оштрив плајвази, како се правив здрава деца, како се шишав овце, како се пуши дуван и како се фарбав јајца за Велигден.⁴⁶⁴

Поћи од локалног ка општем и бити изнад локалног и изнад општег веома је тешко. Само су прави мајстори стиха и прозе успели у томе. Није нескромно ако кажемо да је то постигао и Раде Јовић.⁴⁶⁵

Тако су стихови старовремски Радета Јовића узети за себе, необични, јер су испевани на дијалекту и у руху које носи печат свог аутора – творца – али и једну исконску мудрост која произилази не само из искуства, него и из патње.⁴⁶⁶

464 Раде Јовић, Лесковачка ћевап артиљерија – стихови старовремски – јеванђеље лесковачког менталитета – бисери; Филекс, Лесковац, књига I, V издање 2004.

465 Бора Ољачић, Златни стихови, Лесковачка ћевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004.

466 Николан Тимченко, Лесковачка ћевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена*: Оцена први пут објављена у збирци Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 1997.

Стихови Радета Јовића који су се појавили до сада у два издања несумњиво поседују укус сентенце.⁴⁶⁷

Чини се да су Радетови стихови у нама јер их је он народним језиком преточио у песме свевременске које ће живети док буде Лесковца, оне нестварне вароши која на „малечклу столицу седи, али у големо небо гледа“.⁴⁶⁸

Доколку на времето гледаме како на минлива категорија, несемнено стануваме свесни дека постојат нешто који го нарушаваат поном за апсолутна минливост нешто кон му се спротивставуваат на заборавот.⁴⁶⁹

Тзв. „*Ђораво злато*“ или „*Наша чаршија*“ (прим. аутора), створено даром и мером Радета Јовића, представља сублимацију муке и науке (искуства) и то све обликовано језиком који је успешно издржао поетизовање, прихватио енергију слика тла и времена којима га песник оснажио, пратећи личне доживљаје и титрајима сопственог срца, пренео до читаоца и даље у духовну будућност народа.⁴⁷⁰

VI

РОМАНИ РАДЕТА ЈОВИЋА - У романесној трилогији *Радета Јовића* – састављеној од три романа – „*Perpetuum mobile*“, „*Срећно царство*“ и „*Бесна кобила*“ – трећи роман „*Бесна кобила*“, појављује се пред читаоцем. У првом роману изложено је одрастање једног од главних ликова, Јована Миљковића. У другом, његово позно стваралаштво и бесконачни разговори са тетком Доцом, Царицом Маром, а у трећем, своју завршницу добијају збивања у другом временском плану, догађаји из XIX века. Ту читалац уочава, као основну, појаву бичобије и вукодлака Вуча. Објашњавајући чињенице порекла и развој породице Миљковић романописац гради роман, почев од „Срећног царства“ чије су одреднице у два времена. Давно прошлом, деветнаестовековном и скорашњем, са догађајима из живота Јована Миљковића. Раде Јовић таквим компоновањем романа, даје пресек прошлости, садашњости, па и будућности, окренут будућем, лесковачког краја и самога града Лесковца, удубљен у проблем да из задатих одредница проникне у судбину Србије и њених историјских путева и беспућа. Јован Миљковић је, заправо, чудновата симбиоза између личности самог аутора, једна аутобиографска пројекција, и лика и функције, као писаца и као трговаца, по томе налик на живот аутора романа. Тетка Дринка из „Срећног царства“ је његова савест која га често опомиње и саветује. С њом Јован расправља о смислу живота, судбини, случају. С њом се препире да ли има смисла бити писаца и тежити писању читавог живота. Радета Јовића привлачи стваралачи жар оних који покрећу економију – трговца, индустријалаца, занатлија – а њих је Лесковац у прошлости поседовао.⁴⁷¹

Они што су подигли „мали Манчестер“ – Лесковац, и завештали потомству неповерење у „лепе духове“, естете, спојивши у себи трговца и писца, Јован Миљковић пркоси теткином прагматизму и њеној сумњичавости што се сестрићевог заната писца тиче. Вуча, осيون, скучен и енергичан, креће лествицом економског успона, али доживљава време ослобођења Србије, посебно Лесковца, да би видео како се силно мењају околности привредног живота. Он је, на дну свог тврдог срца, незадовољан и собом и Србијом на измаку његовог доба. Наиме код Вуче визије какве би Србије требало да буде, да због ње кори оскудну стварност; оскудно је и Вучино срце, али у тој оскудици, стешњен, он, на читаочево изненађење, види да тај загонетни српски газда трговац и механџија, какав је у

467 Драган Тасић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004. *Напомена*: Оцена први пут објављена у збирци Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2000.

468 Срба Такић, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена*: Оцена објављена под насловом Големо небо.

469 Годана Стојковска, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена*: Оцена објављена први пут у збирци Р. Јовића „Чаршијски муабети“, КММ медија, Скопје 2000.

470 Недељко Богдановић, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена*: Оцена објављена први пут у недељнику *Наша реч*, јун 2003.

471 Д. Тасић, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца, стр. 99 – 102.

властитим очима, брине за судбину не само својег блага, него и читаве Србије. Чини се, тако бичобија размишља, да се у Србији, прихватају разне ствари у журби, да се изађе из турске епохе. Пошто се прихвата све што стиже, и како стиже са Запада, могуће су лоше процене и грешке, које ће се касније љуто плаћати. Саговорник Вучи је сам књаз Милош, коме он путује у мислима, да би изразио сумњу у права и најбоља решења, која могу бити велика потешкоћа касније. Милош је онај упитани који Вучи треба да каже зашто је Србија била свињска кнежевина, зашто се Срби стално ослобађају зла, а оно их ипак прати. Не треба да нас чуди што упркос томе што је његова повест пуна смрти и сахрана, *роман Радета Јовића оставља ведар утисак*. Цео живот, са рођењима и смртима, само је припрема за властиту коб. Тужно треба ожалити како ред и обичај налажу, весело прославити, по истом налогу и са истом вером да је човек једна недосегљива реалност, на коју много шта утиче и која почива на неизрецивом. Роман „Бесна кобила” је *роман љубави за животом*, роман који открива изворе људске среће и несреће, показујући да је највиша тајна зашто се уопште постоји. Ако постојимо, такви какви јесмо, изложени ударима судбине, слутимо да обреди, свадбе, рођења, смрти, морају да имају неки виши смисао за сваког човека који се сачувао и предао без остатка живота, користећи све снаге да живи тај живот.⁴⁷²

РАДЕ ЈОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НАША ЧАРШИЈА

Там куде Морава рипа
Под Бесну кобилу,
Па иде на куде долину,
Там легнула земља убава –
Легнула под сребро небеско.

Лаштив се зелене ливаде,
Човечи јашев на песме.

Пушке се турав под ребра,
Ако се огањ и уз огањ,
Грваља са девојачко оро,
Нишанив се звезде.

Судбина људска
На триста муке.
Там куде пет воде
Ударав на таламбаси,
Куде куга жмије
А смејање се крчка;
Там куде земља
Саму себе зарипује;
Там куде човек
За човека руку дава;
Тем је почело једно –
и једно ће буде.

ВЕЧЕРЊИ АЛБУМ

С вечери сваке понека суза
Склизне на лице

Свилена буба испреда нову нит
Врате се птице

Птице селице

472 Драган Тасић, Чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца Лесковац стр. 102

За тајне тела
Што градом ћутања
Ко време промиче

Зуби јој пуни воћа
Кад говори ситнице
Млад јој месец извире из самоће

IN MERIRIAM (M. P.)

Моја је Русија Ана Цветајева
Лептирица сибирског лета,
Моја је Русија земља змајева.

Моја је Русија крик гренадира,
Загробни сан Наполеона,
Моја је Русија брбљање Тихог Дона.

Моја је Русија уморни баћушка
Стрпан на престо цара,
Моја је Русија залутала бубамара.

Моја је Русија земља снегова,
Хладних и топлих мора,
Моја је Русија Анина сребрна зора.
Моја је Русија Ана Цветајева,
Сахрањена у земљи змајева.

ДНЕВНИК ЗА МИЉАНУ

Ето, Миљана, тридесет и седми дан је
Како те увек на мосту сретнем
И увек сретнем на мосту.
Ти на рукама носиш насмејани сутон,
Косом мрсиш љубичице,
Прођеш кроз мене погледом и негде далеко
Жеље нам се пољубише даљином.

Другом улицом закорача киша смеха,
Дан је као саксија цвећа,
Сунце личи на тањир пун зрелих јагода.

Понекад те замолим заједно са сунцем:
Прођи мојим улицама.
Деца у великом парку, шапнуће: он је птица.
Угао на коме увек гасим пикавац слутње
Пре првог корака, запеваће:
Раде Јовић воли да звижди док хода улицом

Ето, Миљана, нека увек буде ноћ.
Ја ћу волети дан
Кад је сунце личило на тањир пун зрелих јагода.

АНА Х. ЈОВИЋ

Ана Х. Јовић рођена је у Лесковцу 1979. године Професор српског језика, аутор и водитељ емисије „Винска култура“, новинарских текстова, песама, књижевних критика и приказа. Ради као рецензент књига. Наступала је и организовала бројне књижевне вечери. Члан је Драмског студија, са глумачким и режисерским искуством и искуство у радионицама са школском децом. Члан је Песничког клуба „Поезија 016“.

АНА Х. ЈОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МИСАО

По пустињи живота,
где год да стојиш
угледаћу светлост
јер светиљке палиш!
У густом мраку,
где свици моле
за мало слободе,
а зријавци зричу за мало гласа!
И коју реч да кажеш
убиће ме њена тајна
јер оно прећутано,
само је моје!
По платну душе,
није то чудно,
што умеш да спајаш
капљице пожуде.
И постидиш речи којима те рећи треба!
По ходницима снова,
негујеш жудње
и нове жеље порађаш.
У мукама водиш ме до сазнања
да си одабран.
Само један је дах
распршио мисао у прах.
Да ли се родила тајна
Или ме мисао вара?

ЧЕЖЊА

Кишна је ноћ. Облаци су црни.
У куту собе зебња гребе само.
Да ли је љубав туга и патња
или бисмо да неком се дамо?

Води те чежња, потајно тиња
чекање зоре, бег из самоће.
Док струји жеља, извири поток.
Некоме јако дати се само, то само хитра бујица хоће.

Силна је страст кад крене сама,
лавина ватре носи ка самом врагу.
Не пита хтење мисао где би,
однесе слободу ка пакленом прагу.

Снежан је дан. Облаци су бели.
Нова се жар купа у зимској зори.
Промрзла је и сама чежња
у вејавици снега и белине.
Да ли да отргне срце из ума
или да слободно паклено гори?

БУДУ МОЈЕ ОЧИ

Кад у помоћ неко треба да прискочи
тад се ти појави и буди моје очи!

Кад сам поспан и затварају ми се очи,
ти гледај уместо мене и буди моје очи!

Кад наочаре ставим, не видим јасно,
ти уместо мене нешто уочи и буди моје очи!

И сваког јутра, кад се сањив будим, не видим ништа до ноћи.
Погледај уместо мене и буди моје очи!

ЈУТРО

Магла по трави лагано пада,
док дан повезан се диже,
буди се нада и зора млада.
Вера се успиње, неверица гмиже.

Залеђено језеро, топи га камен,
бачен је, одскаче и кругове прави.
Нови је дан, нови пламен.
Смрзнут и мрачан јучерашњи дави.

Да ли да отопи срце ледено?
Снажно се успиње сунчев зрачак.
Пење се сунце, топи медено.
Нежно те мами нове наде трачак.

Нове се мисли да излете боје,
да избегну стару паукову мрежу.
Златни је пелин и пчеле се роје,
старе те патње опет везу.

Израња сунце из брзе реке.
Сигурно и пажљиво кораке ти води,
као кад склопи стаклиће разбијене далеке,
као да се тог јутра ти изнова роди.

ЈЕДНА ЗЕМЉА

Израњају светлосне сподобе
Из магле и блата.
Говоре крицима.,
Преврћу нам главе,
мешају по утроби.
Колико нам је још остало?
Колико нам је још остало?
Док тло не проговори...
Док преци не устану...
Док је жив последњи потомак...

У мутној води оста тло да подрхтава.

МИЛАН ЈОКОВИЋ

И Милан Јокловић је рођен 26 октобра 1940. године у Новом Саду, од оца Новице и мајке Видосаве, рођене Ивановић. Основну школу је похађао у Медевцу, Орлану и Лебану, а гимназију је завршио у Лесковцу. Вишу педагошку школу, Одсек српскохрватски језик и југословенска књижевност, завршио је у Нишу. Наставнички позив започео је 1961. године у ОШ „Владимир Букелић” у Тулару, а затим у Броду, код Црне Траве. Новинар и одговорни уредник лесковачког листа „Комбинат” био је од 1970. до 2001. године. Сарађивао у многим листовима и часописима: „Рад”, „Политика”, „Дневни телеграф”, „Блиц”... Објавио је велики број запажених репортажа и записа о људима и догађајима. Припремио је рукопис „Непоуздано сведочанство”. Добитник је награде Удружења новинара Србије за изузетне резултате у новинарству у привреди, затим највишег признања СОФК-е Лесковац и других признања друштвених организација и удружења.

Живи у Лесковцу.⁴⁷³

ПРЕД КИШУ - Бистро априлско поподне пуно као око полако се пресвлади и урамљује сумраком. Сунцем измамљени сокови биља и набубреле земље таложе се по плотовима и разгранатом ораху испод кога седиш.

За неки дан путујеш. То само наизглед нема никакве везе са априлом и тугом којом он зрачи.

-Поквариће се време – кажеш загледајући крошњу ружне шљиве преко пута нас.

-Боле те зглобови? – подсмевам се твојем врачању.

-Ама не – то кажу метеоролози.

У сутону је човек склон и да поверује у било шта. Разумео сам те – хоћеш рећи да обично бива супротно ономе што иначе желиш.

Белина твог лица тек је нешто мало осенчена – подсећа на мајсенски порцелан. На њему две крупне тамне мрље.

-Она грана тамо... Хоће ли поново израсти?

Поглед не скриваш са те рошаве шљиве. Заиста изгледа нимало привлачно; још у развоју се пресавила негде око половине струка, па онда у страну као да је без жеље расла и као да је хтела да што пре остари – са истог места одједном је пружила неколико грана. Једна од њих није издржала све априле и твој отац, да би је подмладио и спречио да њем отровни песимизам не пређе на друге, скратио је.

-Била је ту љуљашка.

Кажем то шапато огрћући се шалом чија тамна боја још више истиче нестварну чистоту твога лица.

Тако заогрнута и сакупљена на столици скоро да те и нема или те ја видим у неком другом простору и времену, на некаквој граници која се не може одредити. А да си ту, јасно је: твоји прсти, чији смисао за игру познајем, пребирају по ресама шала као да дотичу струне некакве неме харфе не би ли из ње измамили звук...

Некакав страх, живахан попут рибица, увлачи се у мене.

-Одложи, исправљам се брже боље, ако ти се не иде.

-Ићи ћу, кажеш. А биће ми једино жао...

-Шта то? Пожурujem те пун притајене наде да и тебе тишти оно што и мене – наш растанак.

-Ове шљиве. Цвет ће јој проћи док се не вратим!

Претворила си ме у пустињски ветар који без икакве наде трага за оазама и тако сув нестаје у бесконачном грлу простора. Срушила си мој ужасни егоизам, мој свет тако удаљен од других ствари као што је твоја ружна рошава шљива, бременита лепотом. Уздрмали си

473 Д. Туровића, Горња Јабланица, људи и време, СО Медвеђа, Културни центар Власотинце 2004, стр. 470.

космос и све ствари које сам у њему погрешно поређао. Био сам само трунка, а вече је величанствено.

Отпутовали су. Кише су, заиста, убрзо дошле.

%

Причу „Пред кишу“ објавио је „Лесковачки дневник“ јула 2005. године. У том часопису који је, пре свега, био намењен ђацима, Јоковић је објавио више изузетно занимљивих прича и репортажа! Прича „Пред кишу“ део је збирке репортажа „Непоуздано сведочење“. Јоковић је деценијама важио за једног од најбољих лесковачких новинара – репортера. Аутор је великог броја „прича из живота“ у недељнику „Наша реч“, а објављиване су и у другим листовима и часописима. „Лесковачки дневник“, који је уређивао Данило Коцић, објавио је и Јоковићеве „Лажљиве риме“, по признању самог аутора, аутобиографску песму, једину коју је написао.

МИЛАН ЈОКОВИЋ – ПЕСМА

ЛАЖЉИВЕ РИМЕ

Ако се деси да ишта личи на стих
Од оног што кажем,
Па то још буде имало и риму,
Знајте да лажем
И молим да то предате диму.

Орао сам земљу и чувао козе
Па потом, уместо вуне,
Носио одела од вискозе и прихватио
Да је стил Бодлеров човек
Коме сам остао доследан до век.

Претрчао сам преко Преверових тргова
И Сарајлићевих мостова,
Сретао њихове Ане, Зоје и Наташе
Отргнут од плугова и бразда
Којима ходају босе снаше.

Кроз прозор сам гледао живот
Који ме се не тиче
Па из моје руке ништа не ниче.
И зато, што год у рими кажем,
Предајте диму јер лажем.

На пример, бразда која се дими
Из преврнуте утробе земље,
Била би увреда да сличи рими
Док пар волова вукући плуг стење.

Онда замислите руку која сеје
Пшеницу или овас, мирис њене плетенице
И без риме доспеће до вас. И семе
Које у пољу клија и без риме свија
Име оне које вас обузима.

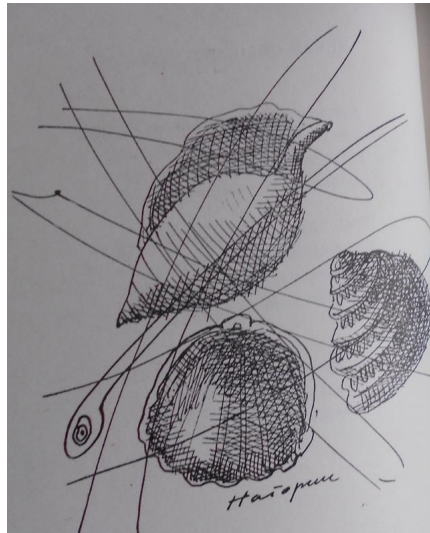
Не мора да има плаве или црне очи,
Благог или сненог погледа, важно је
Да се ваш лик у њима огледа.
Није ни рима да има дуге ноге
Или топле груди, битно је да вас
Њен додир у свако доба буди.

По Бајроновом савету сам волео

Па ме је болело, док ми је срце
Цврчало на ватри и у диму,
Ја сам клепао лажљиву риму,
Зарадио сам и Јесеџинов ожиљак,
У ноћи кад сам, заклинјући јој се,
На чело притиско цигарете опиљак.

За све то време заборавио сам на њу
У топлој бразди босу и пропустио
Да испод њене блузе испијам росу.

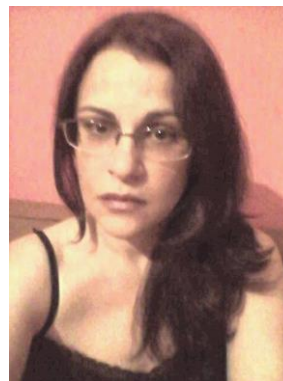
Живот је тако минуо као туђи сан,
Због тога вас молим
Да ми избришете и име и риме
И ставите у сандук закуцан.⁴⁷⁴

474 *Напомена*: Лесковачки дневник објавио је Јоковићеве Лажљиве риме, по властитом признању, аутобиографску песму, једину коју је икада написао један од најбољих лесковачких новинара. Дуго, са великим успехом, Милан Јоковић сарађивао је у многим листовима и часописима, највише у Нашој речи. Требало је да буде примљен за новинара тог недељника, али се то није догодило и за то није дато никада ваљано објашњење. Касније је са великим успехом уређивао лист „Комбинат”, гласило Грађевинског предузећа „Милентије Поповић.“ У време Милошевићеве владавине био је дописник „Дневног телеграфа”, уредника и власника Славка Ђурувије, али и дописник још неколико београдских гласила. *Напомена*: Песма „Лажљиве риме“ објављена у Панорами лесковачког песништва (1944-2014).

АНИТА ЈОКСИМОВИЋ

Анита Јоксимовић рођена је у Лесковцу, 16. јануара 1978. године. Након завршене Гимназије у Лесковцу, студирала је на Филозофском факултету у Нишу, одсек Англистика. Дипломирани је филолог за енглески језик и књижевност. Предаје енглески језик у ОШ „Радоје Домановић“ у Бошњацу. Члан је групе Поезија 016. Писана реч била је, и остала, њена прва љубав.

АНИТА ЈОКСИМОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВИТЕЗ

Хоћеш ли ме позвати у свој храм
или ћеш ову игру одиграти сталожено и мирно
као какав витез под маском
Покрићеш се својим велом тајанствености
и знам, утонућеш у црни понор беспућа
А ја ћу се превртати у кревету и тражићу те
у свим тужним пространима сна
Желим да покидам те конце којима
покрећеш жудњу марионета
и господариш њима
хранећи их безобличним надама
Рашчланићу те у милион ситних погледа
како би направила мозаик
неухватљиве душе
и ставила га себи уместо јастука
Смешно је то што смо изгубљени
у кругу стрпљења и чекања
и само се назире осмех
на рубу твојих усана
док ме чежњиви глас дозива
отуда негде, из непремостивих даљина.

СУНОВРАТ

Сунцокрети
према Сунцу.
Осмех
у Самоћи.
Суза
у Потаји.
Зрак
усред Зиме.
Висибабе
у Смелости.
Суноврат
прекатких ноктију
да исклија
на Површину.

ИЗЛАЗ

Не очекуј да дођем
када склопиш прсте
и тихо звизнеш кроз ноћ.
Јер страна на којој ја стојим
не раздваја воду
и не помиче тишину.
Не знам како да размислиш,
а притом не нарушиш слику,
или разапнеш истину.
Као топле капи влажне помрачине
савијаш се нада мном
и црташ круг из којег
не могу изаћи.
Сама у себи слажем гомиле
са страхом при помисли на живот.
Иако доста наивно
гледам у твоје очи,
видим сваки траг потиснуте мисли
желећи да разумем оно ломљиво
што ствара прстен око месеца,
оно што премешта ватру из удова
и даје звук речима.
Ниси онај прави
али намећеш се као једини излаз.

УНИВЕРЗУМ

Неухватљива нит слободе
лежи на том путу
између љубави и тишине.
Разлози нису ни потребни
да би се објаснила
свемоћ једне снаге
која превазилази
границе постојећег.
Црне немани
спустају се низ улице наде
и воде у лудило.
Вечити хаос господари
у својој млакој обамрлости.
Погрешни људи, криво повезани
славе своју сулуду победу.
Заварати друге, понајвише себе
и утопити се у учмалост компромиса.
Јер ствари какве јесу
обавијене су укусом сигурности
и прекривене велом илузија.
Набрекле вене носе живот и струје
бљутавим токовима осредњости.
Ветар са муком затетура
постојане истине
тражећи огњиште
у дубоком сну.
Неке давно изговорене речи
и одбачена љубав
претварају се у проклетство.

НЕ ДОЗВОЛИ МИ

Не дозволи ми
да заспим
док си ти будан.
Ко ће те чувати ?

Не дозволи ми
да жмурим
док ме љубиш.
Ко ће те гледати?

Не дозволи ми
да причам
док ти ћутиш.
Ко ће те слушати?

Не дозволи ми
да ћутим
док ти причаш.
Ко ће ти рећи?

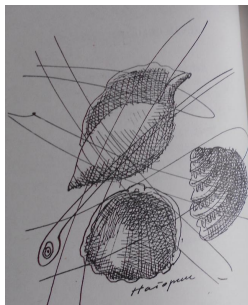
Не дозволи ми
да плачем
док ти тугујеш.
Ко ће се смејати?

Не дозволи ми
да те изневерим
кад се не надаш.
Коме ћеш веровати?

Не дозволи ми
да размишљаам
кад ти мислиш.
Ко ће маштати?

Не дозволи ми
да ме нема
кад тебе нема.
Ко ће остати?

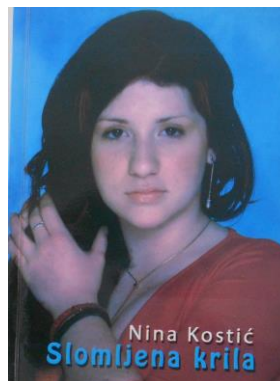
Не дозволи ми
и дозволи све.
Ко ће Волети?

НИНА КОСТИЋ

I
Нина Костић рођена је 11. фебруара 1991. године у Лесковцу. Завшила је правни факултет.

%
Ево шта је написано о њој у време када је објавила прве збирке песама „Јутарња роса“, „Пролеће у срцу“ и „Сунчеви одсјаји“. Песма „Челична птица“ објављена јој је у књизи „Лесковачки крај у време НАТО агресије“, Лесковац 2000. године. Добила је прву награду за песму „Свети Сава“ на конкурс Одељења министарства просвете Јабланичког округа 2001. године. Песма је објављена у часопису Помак 2001. године, листу за књижевност, уметност и културу у Лесковцу. Њено стваралаштво је представљено у ђачким новинама „Лесковачки дневник“ (бр. 9, фебруар 2001). У локалном листу Наша реч, септембра 2006. године, објавила је чланак „Тесла и светски мир“ и песму „Тесла велики учитељ“.⁴⁷⁵

II
СУНЧЕВИ ОДСЈАЈИ – Нина Костић је године 2001. као ученица четвртог разреда ОШ „Јосиф Костић“ у Лесковцу објавила збирку песама „Сунчеви одсјаји“. О Нини Костић је у тој збирци, између осталог, записано: Гостовала је на Радију016 у Лесковцу. Добила прву награду за песму „Свети Сава“ на конкурс Одељења министарства просвете Јабланичког округа 2001. године. Песме је објављивала у часопису „Помак“ 2001. године (бр. 20).⁴⁷⁶

III
СЛОМЉЕНА КРИЛА – Спознаја љубави значајна је прекретница у животу сваког човека. Њена чудесна моћ, недокучиве тајне, лепршава лепота, али и болне последице, туга и патња. Најсрећнији је онај који рајске вртове љубави открије са сродном душом способном да узврати тај тајанствени флуид да га подари и јачином светлости, искрено и несебично, да га разастре духовном мекоћом, да корача стазама натопљеним само сузама радосницама. А спознаја љубави често иде сасвим спонтано, непланирано, невешто, као да је то јединствено богатство људског духа тајна коју је тешко открити, још теже признати и упознати. Зато следи лутање, а многа питања остају без одговора. Ако се упознавање љубави догађа у адолесценцији, ако су изостала сазнања о том најплеменитијем својству људске личности, онда спонтаност може имати трагичну димензију и донети, патњу, сузе, бол у срцу, расцеп душе, повређену невиност, сломљена крила. На то се управо односе песме Нине Костић и прозне поруке. А читалац остаје у дилеми да ли даљина и стално одсуствовање вољеног може бити разлог за толику патњу или сумња у праву љубав. Оно што, пак, охрабрује је њен прикривени оптимизам да све то може да се савлада, да потоци суза могу да пресахну, да су путеви праве љубави изазов и вечита покретачка снага људског ума, а пријатељство основа људске егзистенције.⁴⁷⁷

475 Нина Костић, Сломљена крила, Филекс Лесковац 2008, стр. 75. *Напомена:* Рецензент ове песничке збирке је Данило Коцић, предговор је написао проф. др Живан Стојковић, а вињете је урадио Димитрије Миленковић.

476 Нина Костић, Сунчеви одсјаји, Графички атеље „Филиповић“, Лесковац 2001.

477 Живан Стојковић, предговор, Нина Костић „Сломљена крила“, Филекс Лесковац. 2008, стр. 7. *Напомена:* Рецензент ове песничке збирке Данило Коцић, лектор Јасмина Јанаковић, вињете урадио Димитрије Миленковић.

НИНА КОСТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СРЦЕ МОЈЕ

Кад је тешко и када убрзано дишем
Да пишем.
Препознаће се ове сузе моје,
Без плача
Јер се боје
Иако заувек стоје,
У срцу мом
Биле су знак,
Али на срећу, готово је,
Иако разорено
Сад је срце опет моје.

СЛОМЉЕНА КРИЛА

Дошао је дан када славим свој лет,
Процветао је још један цвет.
Белим латицама заблиста већ,
Пожелех да невиним крилима прођем свет,
И нико још не такну крила моја,
Заблиста бела боја и просвета љуба моја,
Раширих крила са страхом,
Видех да блистав цвет постоји,
Неко рече да лепо ми крила не стоје,
То моју срећу убило је,
Настави да летиш зачула сам тамо,
Завидех ми на крилима
Зло ми желеше само.
Ал не виде тугу моју,
Стадох да обришем сузе, да сакријем бол своју.
Мислила сам да дани ће сунчани да потрају,
Да моја крила неће губити боју,
Да ћу махати небеском своду,
Да ћу крилима дотаћи воду,
Али сруших свој сан и свој свет
Дотакнух крилима тај проклети цвет,
То угрози мој први и једини лет,
Повређена крила лептира,
Сломили ми крила
Још нисам полетела,
Сломили ми срце
А оно загнојило,
Прокрврило и цвет обојило,
Од моје први осташе трагови,
Бездушни гледали,
Моју смрт славили.
Крила невина сад крвљу натопљена,
Не бејаш више краљица снена,
Крила сломљена, више никад не враћена,
Много суза, а туга не схваћена,
Болна душа трном разорена.
Завлада зима а срце не огрејано,
Још да дишем остаде ми само,
Пуче срце рањено и само.

МОЈЕ ПЕСМЕ

Знам да песме су моје све исте,
Знам да су препуне туге,
И да трају ове године луде,
Тада понеко осети укус туге,
И сазна како је кад тешко буде,
Чудно је кад те та сазнања слуде,
И све тако досадно буде,
За ситне грешке онда други ти суде,
И шта онда од главе луде,
Ал кад заборавиш све боли и туге,
Схватиш да постоје и године друге,
И да све још глупље буде,
Срце ми је пуно туге,
И опет су ноћи тако дуге,
Опет су сузе просуте,
И тако кад те успомене подсети,
Свако је жељан освете,
Па тако нису моје песме посебне,
Онде су моје мисли расуте.

СВЕТИ САВА

Кад славуји певају, а река жубори
Поред лепог града што се Рас назива
Уз одсјаје сунца мали Растко збори
Са птицама несташним тајну призива

Машта дечак мали на жупанском двору
Да сунце дохвати, а месец умири
Да све ноћи у дане претвори
Да уз светлост свећа нестану немири.

И док Вукан дечјих мачем маше
А брат Стеван са камена скаче
Бистри растко прва слова пише
Нове речи на таблици сриче.

Одлучи се Растко да на Свету гору оде
Да се Богу моли и школу изучи
Благи мирис мора будио му наде
Ал неслога браће миран сан му мучи.

Од орлића Растка сад је Сава постао
Свог оца Немању у Грчку је довео
Браћи завет дао да у миру буду
А са оцем манастир Хиландар сазидао.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ Песмом „Свети Сава“ Нина Костић победила на Светосавском конкурсy 2001. године у организацији Одељења министарства просвете Јабланичког округа.

СЛОБОДАН КОСТИЋ КОСТА

Угасио се живот Слободана Костића, популарног Косте, једног од најплоднијих и најчитанијих сарадника београдског хумористично-сатиричног листа „Јеж“. Тихи стваралац, блистав хумориста и инвентивни сатиричар високих домета и, надаре, човек истанчаних хуманих вредности, утиснуо је трајне трагове у миљеу духовних садржаја ове и шире заједнице. Био је члан уредништва часописа за књижевност, уметност и културу „Наше стварање“ у Лесковцу.⁴⁷⁹

Рођен је 6. марта 1941. године у Крагујевцу, где су му родитељи службовали. Школовао се и одрастао у Лесковцу, а на Правном факултету Београдског универзитета стекао је диплому правника. Свој радни век провео је у стручној служби Фонда за инвалидско-пензионо осигурање у Лесковцу, где је стекао заслужену пензију. На велику жалост, мирне пензионерске дане прекинуо је његов одлазак у вечност и сећање, спомињање и незаборав 23. маја 2011. године.

Своје прве, почетничке прилоге, карикатуре, објавио је у лесковачком недељнику „Наша реч“, а потом се огласио хумористичко-сатиричким радовима. Одликовали су се особеношћу тема, приступу „цакама“, обрту, порукама и свему што такав стил и садржај карактерише, а прилог чини убојитим, са савршеним жаокама које не вређају, погађају у праву мету.

Као студент права објавио је у листу „Студент“ текст о филму „Битка на Неретви“. Приказ је био у Костином „стилу“, са опаскама и „бодљама“, које су „дигле на ноге“ ондашње „величине“. И Слободану је забрањена даља сарадња у листу. Наставио је да пише, али „за себе“, није објављивао своје рукописе.

Сарадња са београдским листом „Јеж“ почела је благодарећи познанству Слободановом са истакнутим књижевником Драгославом Михајловићем, који је боравио у Лесковцу. Познанство са њим било је пресудно у погледу активног укључивања Косте у токове „живе, писане речи“. Оберучке је прихваћен за сарадника и убрзо стекао епитет најчитанијег „јежевца“, уз ласкаве оцене читалаштва. Благодарећи особеном стилу писања, избору тема и другим вредностима објављених прилога, стекао је највише признање ове издавачке куће – одличје „Златни јеж“, које се додељује стварно најуспешнијим ауторима.

На наваљивање пријатеља, Слободан је 2005. године објавио запажени хумористичко – сатирични роман „Гуте Тубре“, а две године потом изашла је његова збирка хумористичко-сатиричних текстова „Неописива направа споменичке дивоталности.“ Обе књиге су изашле у едицији „Златни јежевци“, издавачке новинске куће „Јеж“.

Са изузетним успехом, Коста се бавио ликовним стваралаштвом, понајвише илустрацијом, а мало је познато да се доказао и у сликарству. Књига „Тораво злато“ аутора Радета Јовића штампана је у манускрипту, урађеном Слободановом руком и талентом. Такође су раскошно илустроване „Бацине новине“, посве особене „новине“, које су, у једном примерку, у манускрипту излазиле „само петком“. Његов садржај, у „стилу“ надареног Косте чинили су изванредне карикатуре и хумором зачињени прилози о „виђенијим“ суграђанима, дешавањима типичним за ову средину, сценама о нама и о „свему другом виђеном у токовима наше свакодневице“.

⁴⁷⁹ Властимир Вељковић (главни уредник листа Помак), Слободан Костић – Коста (1941 – 2011), Помак бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр. 18 -19. *Напомена:* Прилог објављен у рубрици Спомињање.

II

ГУТЕ ЂУБРЕ - „Ошишани јеж” је (2005) штампао хумористички, или боље речено, пикарски роман „Гуте Ђубре”. Пикарски романи, попут Лесајовог „Жила Бласа”, били су писани у XVII и XVIII веку без устручавања пред проблематичним моралним профилом јунака: јунак делује у свету таквом какав јесте и задивљује надомишљаатошћу са којом се сналази у више него сумњивим и мрачним околностима.⁴⁸⁰

(...) Слободан Костић је мишљења да је цео живот збир погодака и промашаја, до којих долази човек колико – толико свесним напором, али да много тога зависи од случаја који ће коначно решити судбину тешког настојања да се одлучи о властитом успеху или неуспеху... Роман започиње збивањима током Другог светског рата, а завршава се у првим годинама послератне стварности. Судити о карактеру целих народа је незахвално, јер се онај ко тако уопштава сусреће са одбијањем да је донео исправне закључке и отвореном сумњом да је сувише хитро и лакоислано дошао до наопаког увиђаја шта то краси или ружи слику појединих национа, како свог, тако и туђих. Али, без таквих уопштавања, колико год да делује преурањено, писац не би имао о чему да пише. Слободан Костић је, упркос свему, праведан и јасан у својим оценама. Немци из његове књиге су одиста оличење дисциплине.

(...) Слободан Костић Коста поседује неку врсту мудрости. Сви који га знају потврдили би да се не покорева никаквој аргументацији и да опрезно одбија да се сложи и са најдобронамернијим дефиницијама. Живот је једно немерљиво и опасно чудо и зато треба знати да се буде задовољан. Коста на то упозорава сваког саговорника који се, распричан и одвећ широке руке у објашњавању свих тако познатих околности, жали на људску глупост и велича памет: Коста би на то узвратио да је благо паметнима док има глупих, јер у противном не би било никог да у односу на њих паметни буду паметни.

Тешко је притећи у помоћ било коме, а човек помаже сам себи колико уме и ако се сам не снађе, нико неће моћи да му буде од користи, ма био оличење памети или чисте простоте глупости. Искре хумора вргају на све стране; на сву срећу, нема расне селекције па су људи свакакви и никакви и међу прецима имају и бистре и тупе, болешљиве колико здраве. Многи причају како им је неки горди и јуначки предак убио Турчина, па је морао да се сели и бежи од потере. То је опште место код Костићевих Срба са Југа. Но, у овом роману један његов јунак тврди да су његови преци убијали само сународнике, уместо да јуначки тамане Турке, а када су се сетили да би можда ваљало да изађу на крај са неким Турчином, Турака на Југу већ није било, давно су се одселили натраг – у Турску. Кратки роман Слободана Костића Косте „Гуте Ђубре” има нешто племенитог у себи: Коста се никада неће помирити ни са чим, па ни са оним што је сам рекао, али ће у својој прометејској побуни наћи неки скривени начин да поручи људима да буду упорни и да се помире са собом ако се већ не могу помирити са светом.

III

СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ПИКАДОР - Било је то равно пре подне. Кроз густе капитализам нису се видела ни три прста пред оком. Кад наједном огласи се звоно телефона. Погледах у правцу часописа специјализованог за објављивање огласа. Очекивао сам да ће се звоно телефона још једном огласити. Како се то није догодило, подигох слушалицу.⁴⁸¹

-Овде Српска академија наука и уметности! – зачуо сам женски глас. Шта хоће САНУ од мене! – подвикнух.

Кад су писали Меморандум, нису ме звали, а да о неком научном скупу посвећеном мени и моме делу и не говорим.

-Академик Михаиловић би желео да разговара са Вама! – рече она жена.

И тада сам од академика Драгослава Михаиловића први пут чуо за Слободана Костића.

⁴⁸⁰ Д. Тасић, Пикарски роман Слободана Костића Косте, Слободан Костић, „Гуте Ђубре”, Ошишани јеж, Београд 2005, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006, стр 34.

⁴⁸¹ Боривоје Бојичић, Српски књижевни пикадор, „Гуте Ђубре”, Ошишани јеж, Београд 2005.

Академик ми је рекао како у „српском Манчестеру”, из чега сам одмах закључио да се ради о Лесковцу, живи један веома талентовани писац, да се српским језиком служи кад хође да га цео свет разуме, док за језиком хумора потеже само кад се креће јужном пругом и да би било добро да га позовем да сарађује у листу „Ошишани јеж”.

И тако је Слободан Костић постао један од најважнијих „Јежевих” сарадника.

У години када свет обележава 400 година од објављивања пикарског романа „Дон Кихот”, најбоље написаног романа свих времена, „Ошишани јеж” објављује пикарски роман Слободана Костића. Пикарски значи да је главни јунак тога дела неки лупеж.

Када смо већ били потпуно убеђени да се неће наћи писац који ће за јунака свог пикарског романа наћи међу Србљем и мед сном, јер се лупежи могу наћи још само у власти, на челу странака, међу богатима скривени у институцијама српског друштва, невладиним организацијама и медијима, Слободан Костић нам је понудио књигу „Гуте Ђубре”.

%

„Гуте Ђубре” је потврда да се понеки лупеж, свуда и на сваком важнијем месту у Србији, може наћи у књигама. Разлика између лупежа из наших живота и лупежа у књигама је највише у томе што су барабе из романа књижевни јунаци, а лупежи из наших живота кукавице, од којих народ може једино да добије птичји грип. Овјављујући овај роман прво у наставцима на страницама „Ошишаног јежа”, а сада и као целовиту књигу, још једном се показује да сва велика дела имају сличну судбину. И Достојевски је своје романе објављивао у наставцима по новинама. Па, види где су сада његове књиге.

Остаје нам да верујемо да ће и Костићеве романи надживети не само свога писца, него да ће живети док буде читалаца који воле пикарски роман.

„Дон Жуан”, који је после четири века најбољи написани роман, учвршћује нас у уверењу да је тако нешто могуће.

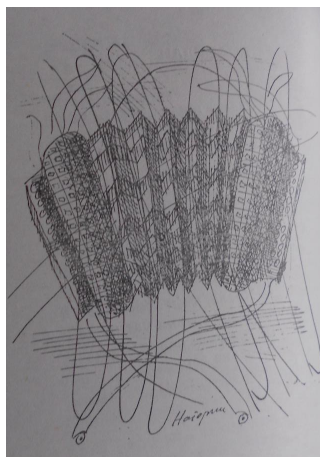
%

Роман Слободана Костића Косте, аутора који је присутан у српској периодици, најоригиналније је дело лесковачких стваралаца. Оцена академика Драгослава Михаиловића да у „српском Манчестеру” живи један веома талентовани писац, да се српским језиком служи како хоће и да га цео свет разуме, показала се више него тачном. Невелик по обиму, роман је пребогат занимљивим детаљима који одсликавају лик главног јунака Гутета, али и читаве галерије људи које је сусрео на путу од Лесковца, до Немачке и после повратка у родни крај, потом у селу, где је био учитељ и касније, док је био чиновник.

Роман је, иначе, подељен у седамнаест глава, а чини се да су најзанимљивије странице које описују главног јунака као сеоског учитеља.

Почетком фебруара 2007. године, на свечаности поводом „Златног јежа”, у Лесковачком културном центру уручено је посебно признање Слободану Костићу Кости. О његовом раду беседио је главни уредник Јежа Радивоје Бојичић.

Костић годинама објављује, сваког петка, своје новине под називом „Бицине ниовине” у којима на духовит начин подвргава ситном зезању своје бројне пријатеље из области културе. Неверованто је колико је тај човек духовит, а никада се не смеје! Он просто кипи од хумора и својим хумором терапијски делује на околину!

МИРОСЛАВ КОСТИЋ

Мирослав Костић (Лесковац, 1979) – Мирослав Костић рођен је у Лесковцу 1979. године. Професор је историје. Бави се педагошким, научним и хуманистичким радом. Радове из области историје и књижевности објављује у часопису *Наше стварање* и листу *Наша реч*. Живи у Лесковцу.⁴⁸²

У часопису *Наше стварање*, броју (3-4/2016 причу „Зебра“), а (2015) песму „Свети Сава“:

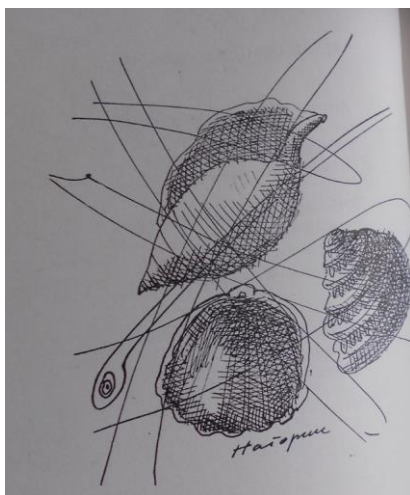
Рођењем

на свет са собом доносиш судбину коју је Господ

за тебе пажљиво исписао

и живиш живот који мораш

по правилима који ти је он написао.“ (прва строфа песме).

482 *Наше стварање*, Лесковац, 3-4 / 2015

ЈАДРАНКА С. КОСТИЋ

И Јадранка С. Костић (девојачко Савић), рођена је 18. јуна 1966. године у Лесковцу. Хемијски техничар. Књижевни рад: „Мирис душе”, збирка песама, 1997, „Пламени дозиви ветра”, 2000.

Објављивала у заједничким збиркама песама: Глубочица између обала. Члан је КК Глубочица.

ЈАДРАНКА КОСТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НИЈЕ ТО

Није то ветар помрсио светлост и таму
У пољу сунцокрета,
То су капи росе долетеле у хладне уздахе,
Није то ни плач неба стопио
Последњи цвет у врту,
Где бездан гута жеље залуталих несаница.

Није то снага узаврелог метеора
Обасјала реку.
Што лута изгубљеним токовима
У којој рањена птица огледа своја крила,
То је тиха ватра
Што гране багрема пече у наборима
Већ изношених
Чедним семеном пупољака.

Није то болни ујед шкорпије
У збиљи чудних ноћних сневања,
Нит је то поход пустих обала
На болне ране
Усковитланих у виру немира.

То пупољак ружиног цвета претражује пут
У језеру скривених камених лугова,
То опојни мирис јоргована
Незваном путањом шаље ехо пролећа,
У црнило
Добро познатих сећања

НА ОБАЛИ

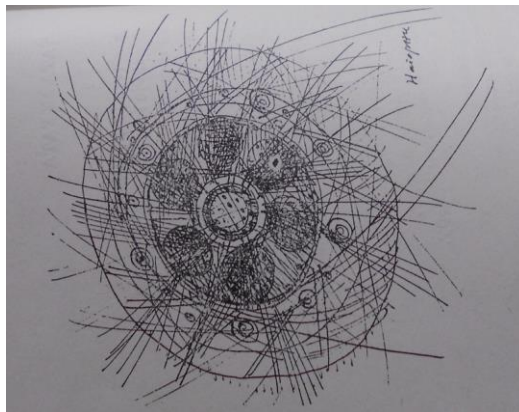
На обали
свих мојих трагова,
на видику
свих твојих зора,
стопила се зеница
једног мора,
рука једног анђела
тражила је додир
белог лабуда.

И у истом трену,
на пучини

сатканој од жеља,
дрхтала је гитара
до бола.

На обали
носталгичних ветрова,
засјао је трофеј
успомена,
пробудио је
сетан поглед једног ока,
певајући, тражио је
мрвицу сећања
да покрије
трпезу неједнаких гласова,

На обали
свих видљивих путоказа,
буктала је ватра
црног ветра,
гасила је жеђ
капима бескраја,
а гатара стара
путујући
орбитом немира,
свирала је ноте
неког тужног безнађа.

МИМИЦА СТЕФАНОВИЋ КОСТИЋ

I
Мимица Стефановић Костић рођена 6. септембра 1963. године у Лесковцу. Завршила средњу економску школу. Чланица књижевне групе „Поезија 016“ из Лесковца.

Радови објављени зборницима песама „Месопотамија 2013.“ и „Месопотамија 2014“, Београд, зборнику песама „Све боје лета“ Земун, 122. „Лексикон савремених песника бивше Југославије“, часопису „Поезија СРБ“. Посебно поносна на освојено прво место на манифестацији „Поетска позорница плус“ у Ћуприји.⁴⁸³

КЊИЖЕВНИ РАД: Прва збирка песама „Олтар живота“ (2014), „Стазама боема“ (2016), посвећена покојном брату, „Пркосим ветровима“ (2017), четврта „Траг испод дуге“ (2020), „Моје непреболу Бојану“ (2020), такође посвећена покојним брату (пет година од смрти).

II
ОЛТАР ЖИВОТА - Године 2015. Мимица Стефановић Костић објавила је своју прву збирку песама „Олтар живота“ у издању нишког „Свена“. Збирка је промовисана у Лесковцу 13. новембра 2015. године. Промоцију је осмислила и водила Снежана Јовић уз помоћ Љиљане Динић, а стихове су, уз ауторке, говориле Марта Јовић и Теодора Динић. „Пресрећна сам што је моја прва књига, напokon, изашла у јавност, казала је Костићева.

Збирка је имала касније неколико промоција у Лесковцу, а представљена је и у Дому културе у Грделици и другим местима на југу Србије. О збирци су говорили мр Зоран Јовановић и Снежана Јовић.

III
СТАЗАМА БОЕМА - Године 2016. Мимица Стефановић Костића објавила је другу збирку песама – „Стазама боема“ (Београд, Дијамант принт) посвећену рано преминулом брату. Записала је: „Овом збирком желим оставити само један траг у времену, да је постојао један боем, мој брат, који је себе баш тако називао. Траг о великом болу и љубави сестре за изгубљеним братом. Ово ће бити његов споменик који му сестра подиже, да памте наша покољења када и мене не буде. Бар на трен када виде ову књигу, сете се нас, наших „Стаза боема“, Мимице и Бојана“.⁴⁸⁴

МИМИЦА СТЕФАНОВИЋ – КОСТИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЦРНА ПЕСМА

Црна судбина,
црним повојем увијена,
црним млеком задојена.
Црн живот, преживљени,
црна кућа, црна соба,
црна музика, црна свадба.

⁴⁸³ *Напомена:* Подаци преузети из збирке „Олтар живота“, Свен, Ниш 2015. године.

⁴⁸⁴ Белешка о писци, Стазама боема, Дијамант принт, Београд 2016, стр. 85. *Напомена:* Рецензенти Милорад Шаровић и Маријана Тривић. Збирка је промовисана у Лесковцу 14. јула 2016. године у Центру за економику домаћинства, а о њој је, између осталих, говорио Светлик Станковић, лесковачки песник.

Црно око вечито заспало,
црн сан уснило,
Црна сестра!
Црно море сузама преливено.
Црно, проклето је све.
Црни мој брате,
заувек немам те.

ЗАБРАЊЕНА ЉУБАВ

Жељно очекујем вољени глас,
позив и једноставне речи:
„Чекај ме “
и већ спреман одговор
„Чекам те“.
О Боже, а ничега већ данима нема
чак ни твојих лажних обећања...
Само будна сневам сан о теби,
Пролазим прстима по твојим
сребрнастим таласима косе,
гледају ме лажно заљубљене
твоје очи боје мора.
Топим се и сагоревам
од твоје лажне ватре љубави,
тонем у твом загрљају
док осећам сласт чоколаде
измешане пољупцем са усана
док је делимо као деца.
Слатка је забрањена љубав
док будна сањаш, љубиш,
милујеш и грлиш,
док у души одзвањају звуци
жељеног нечујеног гласа
„Чекај ме“...
А ја још увек чекам те.

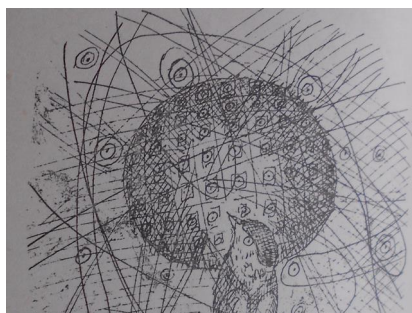
НЕДОДИР

Гледам, умире дан,
залазак сунца, небеска прострaнства,
даљине које ме зову
у свој загрљај.
Слазем коцкице,
правим твој лик,
мозаик на небу,
само плавичасто-бела празнина.
Облаци, небески јахачи и
црвена, ужарена лопта,
која тоне у даљини.
Умире дан,
умиру у мени сви извори
нежности и љубави.
Нема и слепа,
залуд ми месец фењером
обасјава небо,
звезде исписују пут судбине.
Стојим као кукавица,
сама у тами живота.
Ни песму испевати,
уморна од маште и снова за тобом,

давно нељубљена, немилована,
нежељена, нестајем у овој ноћи
ношена звезданом кочијом
у далека небеска пространства.
Можда се тамо сретнемо
љубави моја далека

ГОРСКА ВИЛА

Полетела бих као горска вила,
преко шума, ливада и поља,
умивала се на бистрим
планинским брзацима,
у коси венчић
љубљави уплела.
Полетела бих,
ка твојим равним пољима,
изнад златних пространства,
жита и сунцокрета.
Испевала бих песму,
исткла ти стихом,
кошуљу љубави и незаборава,
речима љубави будила,
пољупцима успавала.
Боже, да сам горска вила,
сваке би ноћи
у његов сан,
лагано се спустила и уснила⁴⁸⁵

485 „Можда је касно учити нове лекције, странице књиге су већ давно исписане. Никада нисам схватила, нити знала неке делове и речи тих редова. А тако ми је све то било потребно свих ових прохујалих година. И сада сам још пуна жеље и воље опет бих учила, али снаге је мање, увукао се црв сумње који ми грицка душу, разум. Лагано и нечујно нестајем, умирем, попут смрзнуте птице без гласа и песме. А само сам требала знати како и коло ценити себе, чувати своју вредност и имати своје, „Ја“. Знала сам уважити туђој вредност, личност, поштовала све, али никада нисам себе. Сада бих да све мењам, да живим, али јесен лагано кида лист по лист, са мог дрвета. Дан за даном, године пролазе а залутали путник, некада борац, без снаге, уморан од свих, нестаје у хладној јесењој ноћи. Жена ношена на крилима ветрова, која је вечито, „Пркосила ветровима“, губи се у јесењој магли, сањајући да ће пролетери испод дуге И оставити свој траг о постојању, својим унуцима. (Речи песника, као биографија, из четврте збирке песама „Траг испод дуге“).% Дала бих свих пет и још пет својих прстију, да време стане и врате се пет година од када си утоноу у вечити сан, брате Бојане. Дала бих пола душе и свога тела, за дах твог живота. Опет да ме гледа твоје црно око, чујем твоје речи и осмех, осетим братску љубав и добијем снагу твојим постојањем. Све моје било би твоје. Дала бих пет и још пет своји година да те овим редовима оживим. Ти моја вечита рана, мој боем живота, моја непребол са именом Бојан. И опет после пет година, посвећујем ти ову збирку нидам да потоне у заборав. Мој непребол живи са мном, заувек овим исписаним редовима. (посвета из пете збирке песама посвећене брату).

ДАНИЛО КОЦИЋ

I
Данило Коцић рођен је 4. септембра 1949. године (село Дадинце, Власотинце). Коцић је професор књижевности и дипломирани правник. Као стипендиста Косова и Метихије, (1972/73) био је професор Српског језика и књижевности и Уставног уређења у Гимназији „Браћа Рибар“ (Исток). Радио је и као професор књижевности у Гимназији „Стеван Јаковљевић“ (Власотинце). Коцић је био новинар и уредник у приштинском дневном листу *Јединство* 1977/1978. године, а затим је три деценије радио као новинар - дописник *Политике* из Лесковца и југа Србије. Један је од оснивача (био је и председник) Удружења писаца Лесковца и стални сарадник гласила *Помак*. Члан је Удружења новинара Србије и Удружења књижевника у домовини расејању.

КЊИЖЕВНИ РАД: РОМАНИ: *Изабрани живот* (Лесковац 1997), *Изабрана тишина* (Лесковац 2000), *Изабрани дани* (Лесковац 2012), *Измаглице* - трилогија (Лесковац 2016); ЗБИРКЕ ПЕСАМА, ПРИЧА И АФОРИЗАМА: *Чудна лађа*, песме (Лесковац 1987), *Дневник на распусту*, песме (Лесковац 2002), *Говор камена*, песме (Лесковац 2004), *Песма жени, песме* (Власотинце 2007), *Невреме* – приче из завичаја (Лесковац 2016), *Аутобиографија – време сенки*, I део (Лесковац 2016), *Изабрани списи – сликање меморије* (романи, приче, песме, Лесковац 2016), *Афо(к)ризми и друге (не)згоде*, (Лесковац 2017), *Афоризми са тужне пруге, I* (Лесковац 2018); *Афоризми са тужне пруге, II* (Лесковац 2018); *Сликање меморије – изабрана дела* (Лесковац 2020); СТУДИЈЕ И ПУБЛИКАЦИЈЕ: *Лесковачки писци – трагови и трагања*, I-II (Лесковац 2015, 2016), *Лесковачки песници – панорама лесковачког песништва 1944 – 2014* (Лесковац 2015), *Хумор у делима писаца лесковачког краја* (Лесковац 2016), *Говор Лесковца и југа Србије* (Лесковац 2016), Проф. др Душан Јањић: *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), Др Проф. др Тихомир Петровић, *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), Проф. др Драгомир Радовановић: *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), *Добривоје Бошковић: живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), „Лесковачки писци – библиографије и коментари 1988-2018“ (Лесковац 2019), Др Жак Конфино и Лесковац - једно виђење савременика, публициста и критичара (Лесковац 2020).

II
ИЗАБРАНИ ЖИВОТ - У роману *Изабрани живот* (Из „Бележака мојих дана“), који је његов прозни првенац, Данило Коцић користи своје богато народно искуство, а то значи познавање животне свакодневице и детаље који чине њену реалност.⁴⁸⁶

(...) Своје опредељење да исприча једну животну, реалистичну причу, Коцић је остварио послуживши се досетком, која му је омогућила да у нарацију унесе потребну иронијску дистанцу и знатно обогати раван свог казивања. Наиме, он је свом јунаку – наратору наменио улогу лика који је изабрао да умре у један одређени дан и да онда из гроба исприча све оно што је видео на сопственој сахрани и што је записивао у белешкама свога живота, тј. да изведе једну ретроспекцију прошлих догађаја, дакле да као „мртав“ буде и потпуно слободан у својим сећањима на оно што се догађало. И његова прича тече без застоја и длаке на језику. (...) Рукопис је испуњен сочним, добро пронађеним детаљима који карактеришу људе и догађаје и представљају са мало речи менталитет

486 У роману *Изабрани живот*, који се појавио као прва књига у едицији романа лесковачке *Наше речи* 1997. године (редакцији су чинили Михајло Дедић, уредник, Саша Хаџи Танчић и Велимир Хубач), Роман је изазвао значајну пажњу критике; ојавило више занимљивих осврта у лесковачкој периодици, али и у Културном додатку *Политике*.

ликова о којима се се говори и карактер власти и система који је владао земљом, људима и догађајима. (...) Писац је понегде исувише експлицитан, има нешто и понављања и непотребног карикирања, што значи да иронија која је увек добро оружје оваквог начина казивања прелази у карикатуру која ипак не може да се оправда ако се гледа из велике књижевне структуре и поруке која треба да произађе из ње саме.

У сваком случају, рукопис Данила Коцића заслужује да угледа светло дана и биће освежење наше завичајне књижевности која је досад догађаје који су у овом роману предмет пажње представљала у другачијем, рекло би се исувише „идеалном”, а то значи нерeалном светлу.⁴⁸⁷

На почетку романа *Изабрани живот* (Из „Бележака мојих дана“) објављени су, као мото стихови чувеног лесковачког песника Борислава Боре Здравковића:

*Није моја, туђа је ова јесен:
ја и живот мој још се нисмо срели.
И када ћутим над собом наднесен,
то неко други моје речи вели.*⁴⁸⁸

III

ИЗАБРАНА ТИШИНА - Амбициозно писан роман, који је дело искусног новинара и аутора, између осталог, једног успелог романа (*Изабрани живот*, Наша реч, Лесковац 1997) описује догађај који би се временски, као и претходни, могао ситуирати у нашу ближу прошлост. Али, за разлику од претходног, у овом роману нема ироније и хумора којим је писац „олакшавао” опис једног времена и догађаја у селу из којег су и јунаци овог романа.⁴⁸⁹

Роман „Изабрана тишина” („Случај новинара Косте Даниловића”) писан је у озбиљном тону, без присенке ироније и без дистанце; у њему преовлађују трагика и патња, као резултат извесних спољашњих околности и деловања неких порива у људима. Можда је било потребно направити извесне стилске исправке и, нарочито, сажимања, али и у овом руху роман је, мада донекле натопљен размишљањима и изношењем патњи и бола, остављајући утисак извесне тежине и једноличности, у појединим деловима импресиван.

Зато ово дело Данила Коцића заслужује сваку пажњу и, пре свега, читаоце. У сваком случају, и без икакве интервенције, роман Д. Коцића представља литерарни текст који знатно обogaђује завичајну књижевност. Коцић, у тим оквирима, придружујући се општим тенденцијама у савременој српској књижевности (Селенић, Жика Павловић) још једном поврђује своју особујност тиме што битно проширује и тематске и идејне димензије завичајне литературе.”

%

Недавно је из штампе изашао нови роман Данила Коцића „*Изабрана тишина*”.⁴⁹⁰

Ако ћемо овај Коцићев роман посматрати као целину, он је најпре снажан искорак ка квалитету у односу на први роман „*Изабрани живот*”, а ова оцена обезбеђује му право место у савременој српској литератури.

Писан сјајним стилем, уз богато коришћење лексичке грађе, прави је изазов за читаоце модерне литературе. Ако се свему томе дода и чињеница да је фино психолошки изнијансиран, она му свакако треба поћи у сусрет.

Коцићев роман „*Изабрана тишина*” је тако структурално урађен да се не да препричати. У суштини, он је једна снажна метафора о људској усамљености, пуној бола и патњи, вешто

487 Николај Тимченко, Извор из рецензије, *Изабрани живот*, Наша реч Лесковац 1997. године

488 Данило Коцић је својим књижевним стваралаштвом стао у први ред лесковачко-власотиначке литературе. Песник и прозни писац, представља се као свестрани стваралац (три романа, збирке песама, критичар и историчар књижевности).⁴⁸⁸

489 Николај Тимченко, новинар и публициста, филозов и велики зналац српске, али и светске литературе, аутор је рецензије романа *Изабрана тишина* (Случај новинара Косте Даниловића), Удружење писаца општине Лесковац, 2000. године. Политика је 2000. године, пре појаве романа, објавила у петнаестак наставака најбоље странице тог дела.

490 Станко Миљковић, Тишина једног романа, Записи у времену, Лесковац 2002, стр. 77-78. *Напомена*: део критичког осврта објављеног у Политици маја 2000. године.

урамљеној, у једно не тако далеко време, када су победници били господари људских судбина, а сви остали били под сумњом и истрагом.

(...) Очито је да је Коцићев циљ био да овим романом озбиљно загризе у савремену српску литературу. Колико је у томе успео показаће један од неумољивих судија – време! Можда би Коцићева књига била врло близу одреднице - „одличан роман” да у својој структури има причу, у смислу интриге.

(...) У Коцићевом роману, више је него сигурно, има и аутобиографских података, и то још једна ствар која може да се свиди. Бољи познаваоци културних и политичких прилика засигурно ће лако открити идентитет правих јунака, оних из живота. То нормално књизи не умањује вредност. Напротив, та луцидна Коцићева метафора, испричана изабраним језиком тишине, разлог је више да се прочита „Изабрана тишина”. Данило Коцић је својом књигом знатно обогатио не само завичајну, већ и српску књижевност.⁴⁹¹

Писац Данило Коцић написао је роман у првом лицу. Литерарна грађа подељена је у двадесет, по дужини неједнаких, а по обради заокружених целина. Фабула у сваком од ових двадесет целина почиње својим током, али она није разбијена. Све целине су повезане једном психолошком нити, која се у овом случају зове ТИШИНА. Гледано теоријски приповедање је смештено у веома кратком временском периоду, од хапшења до пуштања на слободу главног јунака, Косте Даниловића. Радња није разграната, веома је мали број епизодних догађаја и, ако се тако може рећи, и споредних личности, иако ове ниједан лик није сувишан. Место радње је или хладна затворска ћелија или село Забрђе. Време свих догађаја је период после Другог светског рата када се формира нова власт.⁴⁹²

Две главне личности, Коста Даниловић и Младен Зорић, провели су заједно детињство, гимназијске и студентске дане. Коста је постао новинар. Због једног чланка био је ухапшен. Младен је постао милиционар, оженио се, развео, и постао начелник полиције. Младен хапси свог друга Косту. Животна драма у души Косте имала је одраза у Младеновим мислима. То нису два идентична јунака. Оно што треба да их спаја, сада их разједињује. Амбијент села Забрђа утиче на јасност фабуле јер им и породице ни по чему нису исте. Породица Косте Даниловића је живела у селу Забрђу. Костин деда у Забрђанском колориту спајао је самоћу и лутање, трагао за коначном помиреностићу животом и смрћу, који је неизмерно волео ракију и увек наздрављао са „живели“, умро је. „Отпратили смо га достојанствено у свечаној тишини“, каже писац романа у име јунака Косте. Очеви речи се увек сећао и прекораво се што их је понекад заборављао. У тој породици, у којој је у огромном сељачком кревету осећао мирис жетве помешан са топлином, у породици у којој се певала песма „Сремте се, сремте се, четници“, доживео је прву, незаборвну љубав. И он је увек осећао срећу када је поново сања: „Никада нисам скривао носталгију за прошлим прелепим данима детињства и младости, за временима у којима су се рађале велике тајне и заметале неизбрисиве љубави“. Живео је у „знаку очеве нежне слике“, у његовим предугим ћутањима, у загоњеној тишини идиличног сеоског краја када су биле велике поделе и сурове немаштине. Тада се родила и прва велика сумња. Запамтио је и последње очеве речи: „Иди у свет, синко, али мораш да будеш храбар и поштен.“

„Дуга и тужна породична хроника милиционера Младена Зорића била је мучна и имала је дубоке ране. Његов отац, Спасоје, алкохоличар, „у рану зору, док се помаља љубичаста свежина неба, препун псовки, галаме и затрованости, кренуо је у нова убијања.“ За њега је убијање било смисао победе. Клао је мучки и под његовим ножем нестајале су читаве породице, као и породица Петровић. Отац и мајка се разводе. Младен је и сам скривао тајне јер се бојао многих истина, па је бежао у осаме. У тој блатњавој свакодневици осећао је да је постао „део нечије далеке самовоље“. Школовао се по домовима и бележио своју „сневеселу, уморну збиљу“. У тој чамотињи је и постао милиционер, који се „лажима бранио од живота“. У презривом ћутању, непокретности и ћутању, као неспреман човек, није ни могао ни хтео друге да слуша. Младен, као начелник полиције, имао је и права да „намеће силину својих речи“ и да као такав своју себичност претвара у врлине. Тако је ухапсио Косту, саслушавао га и на крају пустио на слободу. На крају „једне јесење прохладне ноћи оробило је пуцањ“, а нико није рекао да је Младен био „човек о коме би требало прозборити лепе речи за дуго трајање.“

491 О роману *Изабрана тишина* писао је и есејист, професор књижевности Драган Тасић. Тај приказ је објављен у књизи *Завичајни круг и српске теме* (Филекс, Лесковац 2006) под насловом *Лирски роман Данила Коцића*.

492 Станко Ђорђевић, приказ, Данило Коцић: *Изабрана тишина* – роман, Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 40-41.

Додирује душе обојице, Косте и Младена, јер разнобојна птица младости обојицу је изневерила. У њиховој свести, намученој души, стално колутају тонови сумње. Младен са маском уљудности носи у себи злог и опаког полицајца. Коста, без маске, са горчином и сумњом у себи. Лирска реч у служби епског литерарног ткива, са свим раскошним скалама верификације, детерминише унутрашње доживљаје. Младен Зорић је из породице друге врсте. Тако је и описан. „Кочоперан, циничан, чудно насађен, стално напет“. Зрикав поглед скривао је иза наочара, а то је био поглед лажљивца. У дубини душе је био кукавица. Он је обична протува „која је била спремна да ме згази на миг“, али је покушавао да се представи ученим иако је дрхтавим рукама стално мицао и муцао. Он је „сипао себи пиће, којим се бранио од неке немани“, од сујете и страха, од пораза, брисао је дебеле усне и оквир наочара. Био је „права полицијска утвара“, јер је био „ошамућен као када кладенцу бистре воде пресеку живот“. Тако се тај његов друг за време истраге и саслушања жмиркавим и подругливим очима и лажима бранио од живота. У том ровитом погледу, лица скамењеног, скривала се и тајна љубави. Тај култ недоживљене жене, једном доживљене, пун жудње, био је у еротској привлачности.

Две девојке, Драгана и Невена, психолошки су ушле у ликове оба јунака романа. Коста каже: „У застакљеној ноћи (био је пун месец) закорачисмо у први дан нашег узбудљивог дисања. У село смо ушли тихо, нечујно, као једна сенка, најлепша сенка зимске ноћи, заборављене у планини, ЉУБАВ. Родила се љубав.“ Невена је девојка „божанске лепоте, наглашена струка“, која је „мирисала на бадем“ са процвалим лицем. Аутор је дотакао и друге женске ликове. Бака са тојагом, без које се никуда није кретала, а мајка је само једном споменута „ни речи утехе изговорене на прагу старе куће које му мајка беше упутила (оцу), док му је давала завежљај хране, врућу погачу и сира.“ (стр. 123). Дара, сеоска курва, која је могла да зграби и три мушкарца, мало иронично је приказана, јер „Дарина снага могла би да се схвати и као комплимент новој власти.“ Прва љубав његовог брата се сеоском девојком, као са несуданом женом, љубоморна, бледа као залутала месечина, „мионог мириса пољских трава“, остављена, запалила је шталу и стогове сена. Ухапшена је. „Сельаци су јој опростили грех, разумели су њену љубав“, а суд је ослободио, јер је „била лепа као анђеол“, а и „мирисала је на смрт“. Химна о оцу, који је одлазио у ратове и говорио „историји не треба веровати до краја“, а то је Косту и његовог брата „терало да ћути“.

Шта је НОВО, оригинално, у композицији ове аромансијерске грађе? ПРВО, то је, јасно се види, намерно изостављање принципа за грађу епског дела. Тако, на пример, експозиција је тек на 68. страни, а заплет је у 38 локација, то нису странице романа. То су ГЛОСЕ, подстрекачи душевних немира. Хронику догађаја једноставно није прихватио. На првим страницама романа каже: „Цео свет ми се сабио у неколико успомена.“ И почиње са првом успоменом. Ако је то већ поставио тако, онда је јасно што се определио на личну и колективну психологију. ДРУГО, ако су успомене и болне и „неме као прохујало трајање“ (страна 5), „слике из суморне прошлости“ (страна 6), „слике извучене из самоће“ (страна 8), „оробљене... унутрашњим инатом и новом идеологијом“ (страна 27), „као осушени брест сведочиле о свим минулим временима“ (страна 41), „да се њима отворе и затворе путеви своје судбине“ (страна 45) онда је јасно што су УСПОМЕНЕ и најпогодније за узбуђења и затишја. ТРЕЋЕ, психолошка грађа мора да има своја стална упоришта. Своју даровитост, снагу високо образованог интелектуалца, уткао је у ТИШИНЕ. Споменуо их је 36 пута. Оне су његова одбрана од психолошких вирова. Оне су одбрана и од самог аутора, јер у њима нестају вртлози. ТИШИНА је развијена метафора. Она је персонификација. И треба ове примере користити као материјал за школске уџбенике. ТИШИНА може бити: ноћна (страна 84), мека (страна 86), узнемирујућа (страна 91), болна (страна 104), поломљена (страна 114), и вечита (страна 123). Образовани професор је градацијом значења освежио епско ткиво. ТИШИНА у његовој психологији: „Претварам се у тишину“ (страна 9), „Осећам још дубљу тишину, јер нема гласова да се моје трајање одложи“ (страна 14), „Приморан сам да слушам тишину“ (страна 16), „Волео сам своје тишине“ (страна 20), „Нисам био вољан да реметим ову тишину“ (страна 28), „Лепо је кад тишину обасја месечина“ (страна 40), „Са тупим болом у души и заробљеном тишином“ (страна 50), „Хитам у своју тишину“ (страна 65), „Пред нама, као да нестат измаглице, назире се глуп, од мириса и тишине, простран и леп предео“ (страна 113). ЧЕТВРТО, унутрашње јединство романсијерске грађе јесу психолошка стања. Дакле, не радње, јер мисаоност није у приповедању. Аутор даровито истражује просторе бременитих емоција. Густином израза тумачи мржње, пркос, понос, туге и страсности. Психолошке рефлексije Косте и Младена задржавају ток радње. Тај лирски ток у епској грађи остварио је оригиналном психолошком драматургијом. Тај тренутак заустављања хронике, рекао бих први у овој врсти епског

ткива, остварио је својеврсним подстрекачима мисли. То су ГЛОСЕ, елиптичке, екскламативне, сакате, као психолошки сублимат, МОТИВ, пре кога је почела психологија, у коме траје то СТАЊЕ и у коме ће се завршити. Драгана проверава његову снагу сакатим речима: „Волим твоје двосмислене параде“. Речи: „дакле“, „У... и... и...“, „Еее... еее“ (као далеки зов) обрбиле су унутрашња осећања.

Колективну психологију сељака села Забрђа такође је обрадио. Од одушевљења када су носили слике Тита и Стаљина, до испитивања зашто су их носили. Власт је унела „повампирену тишину“, па се и његов отац разболео. И наравно, дошло је до новог „метежа и злокобне тишине“. Много пута су Забрђани „морали да ћуте“, а очи су им личиле на „угасле свеће“, јер их је „плашило ћутање власти“. А Забрђани се нису бунили јер „то је божја воља или је тако власт хтела“. И зачудо нису плакали. Феномен слободе стваралаштва јесте у имену Данила Коцића.

Снажна ауторова личност испољила се у логици сна и јаве, у лингвистици и драми психолошких рефлексија. Адноминалним синтагмама, обично атрибутским, покатад и објектским, улазио је у сфере филозофије, а говорио је о животу и смрти, трајању, па је и „текст необјављеног рукописа“, сањао као новопроцветали зумбул. Он се зато у хладној зимској ноћи, када се ткање мисли преплетало, сећа онога што су му казивали његови Забрђани: „Не умире се зато што се хоће, него што је смрт живот који се неизоставно мора проживети.“ После умора, страха и снамора да слуша ТИШИНЕ и ЧЕКА! Констатовано бих да нема еквивалентнијег дела у нашој савременој литератури. Данило Коцић је написао савремени психолошки роман.⁴⁹³

IV

ИЗАБРАНИ ДАНИ - Радња овог завичајно-психолошког романа догађа се у Забрђу, селу виноградара, селу „мионог колорита“, у другој половини двадесетог века. Фабула јединстена по току радње, подељена је у осамнаест целина, циклуса, изабраних дана.⁴⁹⁴

Породицу Петровић, оца Станоја, мајку Милицу (син Јован је отишао на фронт), у невреме, када је гром ударио „свом силином преполовио храстово дрво изнад школе“, у свануће, буди ударање „по прљави окнима куће“. Милица, унезверена као звер, буди се и запомаже. Станоје, тек преболео, узима пушку, сањиво се закашља и пита тог „непознатог створа“ да каже шта жели. И Милица дрхтећи пита: „Ко си и шта те натера да дођеш у ово недоба?“

То је Петар из Црне Баре.

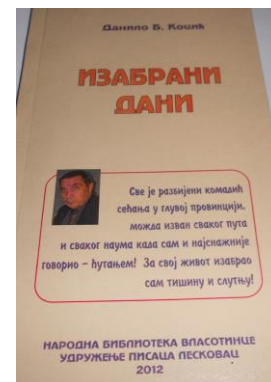
Пошто га је Милица препознала, уводи га у кућу, поставља сто са сиром, ракијом и погачом. Пале лампу.

Станоје и Милица страхују да Петар доноси лоше вести са фронта на коме је и њихов син Јован. Те ноћи све је било у знаку људског нестајања. Над забрђем непогода. Забрђанска река нарасла је са рупских брда и излила се из корита.

Прозбори Петар зубатим гласом: „Нећу богме сести док ти не истоварим своју муку, макар овако преко реда!“

И ту, првог „изабраног дана“, Гогољевским заплетом пре експозиције, аутор, писац Данило Коцић, завршава свој говор у трећем лицу. Радознали читалац ће дуго, веома дуго, чекати одговор Петра. Писац преузима „драмски монолог“ у првом лицу. Обраћа се пријатељу, али саговорник никада неће проговорити. Писац, светионик здравог разума, тражи свој идентитет и у завичају и у Београду, као студент.

Зашто се у изабраним данима обраћа једино пријатељу? Природном харизмом пишчево пријатељство столује на почасном месту. Са тог места се покреће ланац догађаја. Да ли треба упоредити новинара и романијера? Где писана реч има жестоку моћ?

493 Станко Ђорђевић, комплетан приказ, Данило Коцић: Изабрана тишина – роман, Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 40/41.

494 Станко Ђорђевић, Изабрани дани, приказ, Наша реч, Лесковац, 8. октобра 2015. *Напомена:* Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Једногодишња специјализација. Звање: професор. Објављене књиге: Звезде проходалих птица, Литера, Ниш, 1979. године, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш, 1979. године и Зора у недрима срца, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године. *Напомена:* Приказ објављен у недељнику Наша реч октобра 2015. године.

Учитељ Душан Тошић жели да се деца описмене и да не буду само виноградарџи. Родитељи се баш тога плаше. Учитељ ће овде остати до пензије, шетаће поред обала сеоске реке и биће поштован. Учитељ је Јована послао у Београд да заврши „велике школе“. Станоје је чудом остао жив. Опоравио се. Прва му је жеља била да посети виноград.

Одлазак Јована из села је психолошки обрађен. Јован је „ломио себе у себи и изнад себе“. „Крадомце се примакао реци, сео на старо место и само благим климањем главом ставио до знања да је ту“. Одлазак на школовање није издајство. Ипак, „у ваздуху је лебдело неко проклетство“, јер није био сигуран да ли је грех напуштање завичаја. Није никада био сигуран да ли ће у Београду пронаћи скривене тајне!

У четвртој разреду основне школе, градњу нове и рушење старе куће доживео је као да је „нестанком те грађевине полако одлазило и моје детињство.“

Иако је одрастао, себе је видео као луталицу, аскету, који није пронашао ни свој мир, ни свој сан. А кад је себе видео као песника, поезија му дође као црква. „Живот је песма преточена у метафору“. „Далеко сам од света, пријатељу, и од себе.“ Неке дане памти, а неки су нестали као мехур од сапунице.

Веома је поучна прича о капетану Нарделију и Кати, у Дубровнику. У тој психози каже: „Брђански син памти далеке речи, јер су оне за свако време и свакојаке догађаје.“ Он схвата да је нада највећа заблуда! Писац је цењен ако стекне три елемента: мртав, стар и странац!

Студира на Филолошком факултету у Београду. Снежана из Алексинца, студенткиња, је једини женски лик, осим мајке Милице, који мало боље упознајемо. Размишља шта је срећа?! Разговор са удбашевим сином има симболике.

Враћа се стално у завичај. Старом, али довољно виталном, разборитом учитељу постављао је питања о рату. Рат нема везе са хероизмом! Рат је убијање! Лето, јесен, кафана, зима, све је лепо у завичају. Размишља о свету и завичају. „Цео живот се може схватити као један велики апсурд.“ Комшија не жели да пребаци комшију, болесног оца, до града. Одговор сељака је: „Ко ће волове да тера?“ Док је био у Београду изгубио је памћење, заборавио је прошлост, свој завичај. И Михајло, школарац из његовог села, има своје мишљење о сељацима. „Читавог живота причали смо ћутећи и мислили да смо се разумели.“ (цитат из очевог рукописа).

Осамнаестог изабраног дана у Забрђу пада снег. Невреме. Браћа, Предраг и Ненад, разговарају, пију добро домаће вино и прелиставају очев рукопис.

Овим ремек делом, писац Данило Коцић је литерарно овековечио Забрђе, родно Дадинце, за сва времена.

Завичај је немир који храни осећања! Завичај је део идентитета самог писца! Завичај је простор на коме су трагови незаборава! Писац открива непознате лепоте свога завичаја! И док описује речима свој завичај, писац тај исти простор види као естетску слику!

Шта је квалитет романа Изабрани дани? Љубав према завичају без мистификације! Фабула романа нас враћа у доба младост и радости, у родитељски дом. Садржај романа заслужује да се екранизује!

Данило Коцић, новинар широких видика, писац речи које говоре, по образовању професор књижевности, дипломирани правник, аутор бројних књижевних дела (осам књига), огледао се и у лирици и епици, историчар књижевности, критичар, глосолог, племић поетике која блиста линвистичким сјајем у храму епике, естетика по оку које открива скривене лепоте.

Стилизовани искази, приповедања, чак и епска мирноћа, упечатљиво сведоче да је писац Данило Коцић литерарно обликовао рељеф свога завичаја.

%

Томислав Стевановић, новинар и књижевни критичар из Лесковца, по проглашењу романа „Изабрани снови“ за најбољи роман на анонимном књижевном конкурс у Лесковачког Филекса у Нашој речи написао следећи осврт: „Дугогодишњи дописник Политике, правник и професор књижевности Данило Коцић, добитник је прве награде на другом годишњем конкурс најмлађе издавачке куће Филекс из Лесковца. По оцени стручног жирија, његов роман „Изабрани снови“.

Иначе, Данило Коцић је, по мишљењу критике, већ објавио престижне збирке песама „Говор камена“, „Чудна лађа“ и „Дневник на распусту“, као и сада већ трилогију романа „Изабрани живот“, „Изабрана тишина“ и „Изабрани снови“.

Коцић попут Стевана Јаковљевића и Добрила Ненадића прати спецификум српске породице и њено лагано раслојавање. Текст романа је изванредан, а приступ теми

једноставан, и сигурни смо, биће врло прихватљив код најшире читалачке публике у нашем граду, као наставак већ објављене трилогије.⁴⁹⁵

У својим романима Данило Коцић даје слику човека, судбину и удес човека овог поднебља на развалинама душе, на ветрометини њему нејасних збивања у ратним и поратним годинама, јадног и чемерног усамљеника, несхваћеног од других и себи загонетног, прогоњеног и обесмишљеног живота.

Место Забрђе постаје вишеслојна метафора универзалне отуђености, напуштености, мрака и чамотиње, заблуда и лутања, трајних немира и унутрашњих мрачних сила.

V
ЧУДНА ЛАЂА – Чудна лађа се истиче богатством мотива, разноврсношћу, па и свежином стихова. Сцене и слике у песмама су ненаметљиве, све је природно и из самог живота.

У појединим песмама јавља се епска црта, односно оне су помало приче. Као такве подсећају на нашу класичну поезију за децу. У збирци има и таквих песама и стихова који, заиста, припадају модерној поезији за децу. Ово је прва збирка песама Данила Коцића, па је сасвим разумљиво што у њој има и неке несавршености, што се понекад осећа несклад у повезивању строфа, што се јави по која сувишна реч итд... Укратко, пред нама је лепа збирка песама за децу коју ће млађи читаоци, верујемо, примити са радошћу.⁴⁹⁶

VI
ДНЕВНИК НА РАСПУСТУ - Детињство као највиша вредност живота и једина светла тачка у човековој свести све више заокупља пажњу нове наше књижевности као поетски најпривлачније раздобље људског доба. Слободна игра и машта привилегован је мотив, пре свега за децу и младе.⁴⁹⁷

Новинар по животном опредељењу, професор и правник по образовању, а песник („Чудна лађа“) и писац романа („Изабрани живот“ и „Изабрани дани“), Данило Коцић за мотив своје збирке Дневник на распусту узима ђачко доба, деци – читаоцима драгу и блиску тему.

Ма и летимичан поглед на стихове о ђачким јединицама, двојкама, тројкама, четворкама и петицама, о „помиловању“ које тражи јединица, потом на колу песама под насловом „Мама коза“, закључно са темом за сценско извођење „Већање“ – што све, заправо, чини садржину збирке – открива ведрину и ауторов хумористичко – игрив тон (оно што је стајна тачка и полазиште стваралаца готово свих генерација од, рецимо, Змаја, можда и његових претходника, преко А. Вуча, Д. Максимовић, Б. Ћопића и Д. Радовића, све до наших данашњих познатих дечјих песника).

Везујући игру и машту за ђачко – ђачке оцене – и петице и јединице као терет који ђаци носе о врату – Коцић се сасвим приближио дечјем бићу и психологији, његовој замисли и осетљивости.

Заснивајући свој исказ на машти као највишој естетској категорији, стављајући хумор у функцију игре, аутор разиграва читаочево машту, ритам и дах њихов, доноси му и дарује потско задовољство и чисту естетску забаву.

Певао је, истина, помало конвенционално, старинским звуком, без посебно нових језичких склопова, речи и синтагме; водио „љути бој за риму“ не би ли се одупро наративности која расплињава ритам и било радње – па, ипак, стихови о школском

495 Роман се појавио 2012. године у издању Народне библиотеке Десанка Максимовић из Власотинца и Удружења писаца Лесковца. Иначе, жири за избор романа на Филексовом конкурс у били су: Саша Хаџи Танчић, професор, књижевник, Дејан Ђорђевић, професор и књижевник и Радисав Филиповић, власник издавачке куће Филекс.

496 Др Момчило Златановић, Бора Здравковић, рецензија, Чудна лађа, песме за децу, Културни центар Лесковца. Главни и одговорни уредник издања мр Слободан Младеновић. Илустрације урадио Миодраг Нагорни, а технички уредили Михајло Дедић и Владимир Величковић.

497 Др Тихомир Петровић, Дневник на распусту, рецензија, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2002. године. Књига, илустрована одличним прилозима Миодрага Величковића, познатог карикатуристе из Лесковца, привукла је пажњу критике и јавности.

дневнику и учитељевим оценама не оскудевају у свежини, сликовитости, мелодичности и уметничкој лепоти.

Збирка Дневник на распусту, по свему, припада модерној поезији за децу и младе. Атрибут модерна поезија долази, у ствари, од растерећења стихова традиционалне дечје тематичке, биља и звериња, и сличних истрошених мотива.

(...) У својим најбољим примерима, када се аутор приближио равнотежи између богатства мисли естетских елемената, остварен је модеран стих, ако не радовићевког, а оно тартаљевског типа.

Држећи се поетског правила: не бити упрошћено досетљив, не претерати без разлога, не смејати се сувише гласно, Коцић је, уз неке нужне ограде, сачинио ритамски и мелодијски правилно организоване стихове, лаке и течне стихове достојне праве дечје поезије.

Драмски колаж „Већање“ већма аутора препоручује као уметника врло сигурне руке. Динамични мотив, заплетеност радње, драмским беоузима, лако наглашена акциона усмереност, комични контрасти, психолошка тензија, дијалог, једном речи занимљива садржина хумористичко-потенцијала, окреће малог читаоца позитивним емоцијама, освежава га и релаксира. Чини се, овај текст жанра, узгред буди речено, оскудева књижевност и само позориште за децу као најхуманији и најприроднији вид постојања театра као уметности, уопште, најдирљивија манифестација дечје уметности – показује Коцића као књижевника продуктивне маште и сензибилитета. У хладној, прецизној оцени, збирку једноставног језика и простог срца Дневник на распусту красе све одлике наше поезије, која не излази из оквира традиционалне поетике дечје литературе у ужем смислу речи. Неоспорно занимљиве садржине, проткана лепршавим, жарујућим хумором, састављена са одређеном културом и укусом, Коцићева књига песама завређује труд младих као и одраслих читалаца.

VII

ПЕСМА ЖЕНИ – Песничка збирка Данила Коцића припада, жанровски узето, љубавној поезији, најкарактеристичној врсти лирике и најчитанијем изразу осећања. Тема Коцићеве поезије је, дакле, љубав као једна од насušних и најважнијих човекових потреба. Љубав је највеликодушнија и најнесебичнија у природи, у исто време, највиши квалитет живота. Следствено томе, жена је централно - тематска Коцићева инспирација. У његовој визији, жена није основни услов постојања човековог живота већ симбол љубави и недостижна вилинска лепота. Она није посуда ужитака, као што ни љубав није немир и жар тела и срца. Љубавна осећања остварена су на складан и продуктиван начин. Пажљиво инсконструисаном имагинацијом (имагинација је упориште ауторове поетске концепције) и креативним превазилажењем ограничења, Коцић нуди јасан израз своје осећању и јасан облик замасима своје визије. Његова поетика је у незнајућем, игривим сликама и контролисаном заносу, у уметничкој речи иза које стоје умни напор, уздржаност и опрезност. Индивидуалност израза је у уметничкој организацији и поетском искоришћавању језика.

Песник стоји изнад грађе и њоме се слободно игра. Лудистичка оријентација, чиста игра која укључује у себе стваралачки импулс, проналази дух, машту, случајност, спонтаност, изненађење, варирање, оживљавање, занос, илузију, забаву у основи је ауторовог поступка и стваралачке интелигенције. Коцићева поезија о јачини и врелини осећања је сва у интерогативно – екскламативној форми. Ритам је, наиме, најзначајнија њена црта; ритам је снага и енергија која повезује све речи у једну целину. Коцићеве речи имају свој одзвук, као што стих има своју интонацију и гласовногибање. као у поезији уопште, песников ритмички организован стих повећава склад садржинеи форме: ритмичност, музикализација речи увлачи у магијски свет звучање речи, гласова и писмена. Акустички стилизована реч стварау читаоцу емотивну предиспозицију за доживљавање мотива, нуди осећања сазвучја и одушевљења. Маштене песничке слике Данила Коцића доживљавају се као естетски ужитак. Коцићев стих у читаоцу буди лепо, изазива у њему поетско расположење, у функцији је расламсавања животног жара. Шарм поезије је у звучном и топлом гласу, у ведрини којом је обавијен стих.

Дело слика језички и ритмички изатканих, испевано чипкасто прозирно, заправо је песникова игра интелекта и маште. Оно је, као и свако добро уметничко дело, од остварења која оплемењују човеков дух и изазивају радост. Љубав као симбол живота, напуштање

поетске конвенције стандардне лекције, изналагање јато досетки нових имена, стилско домишљавање, игра у кајовском смислу речи, обриси романтичарско-споменарско, топлина гласа, све то, чине Коцићеву поему племенитом у литерарном значењу речи.

Коцићево поетско дело започето из сразмерно високе ноте, од првих стихова *Дал ћеш мени опет доћи? Да сањамо целе ноћи*, до последњег стиха *„Моја мала љубишнице, магленице, безгрешнице/ Дал ћеш мени опет доћи“* одражава ниво тонске писмености, склад мисли, значење и ритам.

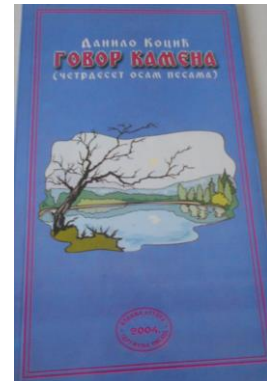
Предлажем да се стихови Данила Коцића објаве као песничка збирка под насловом „Песма жени“.⁴⁹⁸

VIII

ГОВОР КАМЕНА - Поезија Данила Коцића је лишена сваке фабуле, сликања догађаја и других захтева версификације; те класичне версификаторске особине аутор је подредио унутрашњој страни, збивањима и ритму у самом себи и личностима са којима комуницира.⁴⁹⁹

Путање у његовој песми има често већи значај и учинак од говорења, психолошке паузе су акције. У њој је све атмосфера и штимунг. Изгубљеност и беспомоћност људи Коцић нам не казује већ удахњује. То ми осећамо као јесењи ветар, као кишу, као елементарну непогоду, као пејзаж у коме смо се и сами нашли. Тај поетски штимунг је потекст који се рашчлањава у емоцији и остаје у нама као шум ноћи, као зближавање са његовим патњама. Његов свет чине завичајни људи. Они су увек са рукама испружених животу, недоживљеном, а слућеном, чији дарови увек падају мимо њих. У својој и њиховој промашености, песник нам открива и њихове немире, страхе и своју пољуљану веру у бољи, радоснији живот. У том животном, а туробном пределу песникове душе доминантно место заузима неколико људских судбина са хтењима и разочарањима у свом бивствовању. Ту је, пре свега, отац чијег се лика дотиче са великим пијететом, али и друге њему драге и занимљиве личности родног краја.

Данило Коцић, професор и правник по образовању, а новинар по опредељењу, књижевни таленат је показао у збиркама песама за децу „Чудна лађа“, „Дневник на распусту“ и романима „Изабрани живот“ и „Изабрана тишина“. Овога пута се успешно опробао у песама за одрасле које ће бити пријатно изненађење за оне који воле модеран песнички израз.⁵⁰⁰

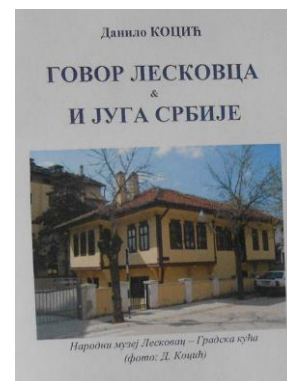

IX

ГОВОР ЛЕСКОВЦА И ЈУГА СРБИЈЕ - Језик којим људи међу собом опште и споразумевају се, који једни другима исказују своје мисли, осећања и расположења, није ништа друго већ низ веза појединих речи. То је сасвим једноставна и позната истина за коју не треба никаквих посебних доказа.⁵⁰¹

(...) Обично се узима да српскохрватски језик има три основна или главна дијалекта и то: *штокавски*, *чакавски* и *кајкавски*, који су ове називе добили према томе како у њима гласи упитна заменица *што* (одн. *шта*). Овај облик те речи има само у говорима првог од набројена три дијалекта, у другом она гласи *ча*, а у трећем *кај*. А сваки од тих дијалеката има опет по већи број говора у понечему различитих међу собом.⁵⁰²

(...) Најстарији штокавски говори протежу се правцем југозапад – североисток од призренског краја до Тимока, те се зову *призренско-тимочки говори*. Они захватају источну и јужну Србију између горе означене јужне и источне границе штокавског

498 Проф. др Тихомир Петровић, рецензија, Игра интелекта и маште, Песма жени, ауторско издање и Фондација даровитих „Христифор Црниловић“ Власотинце 2007, стр. 83-85. *Напомена*: Уредник издања: Србуљуб Такић, песник из Власотинца.

499 Борислав Здравковић, рецензија, Данило Коцић, Говор камена (четрдесет осам песама), ауторско и издање Удружења писаца Лесковца, Лесковац 2004.

500 Збирка *Говор камена* (четрдесет осам песама), ауторско и издање Удружења писаца Лесковац 2004. (уредник проф. др Душан Јањић, председник Удружења писаца).

501 Михаило Стевановић, Савремени српскохрватски језик, II, Научна књига Београд 1969, стр. 1.

502 М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Научна књига, Београд 1970, стр. 7.

дијалекта према Републици Македонији и Бугарској и северозападне његове границе, источно од Зајечар, иде нешто јужније од овога града, преко планине Тупижнице, Ртња и Буковника (на запад) до Сталаћа, а одавде скреће на југ између Малог и Великог Јастрепца, иде према Прокупљу и Куршумлији и даље пролази источно од Приштине на Косову. Одавде та граница опет скреће, сад према југозападу, преко вароши Липљан и планине Голеша силази у Подрим, обухвата призренски крај и допире до Ђаковице.⁵⁰³

%

Говор Лесковца (и околине) спада у призренско-јужноморавски говорни тип призренско-тимочког дијалекта. Као такав он се налази у корену српске дијалектологије као науке. Једино у Вуковом осврту на српске народне говоре нема помена о лесковачком говору, као што нема ни говора југоисточне Србије уопште. Вук, као што знамо, није познавао говоре источне и јужне Србије и они нису нашли своје место у његовој подели српских народних говора. Он, нажалост, у свом Речнику под одредницом Торлак даје тумачење да је то “човјек који нити говори чисто српски ни бугарски”, што је – обично у негативном контексту и са лошом намером – често цитирано место из Вуковог речника.⁵⁰⁴

Своје место лесковачки говор налази већ у раду норвешког слависте Олафа Броха – *Дијалекти најјужније Србије*. Олаф Брох је Лесковац сврстао у говоре моравске долине, којима по њему припадају врањски и лесковачко-власотиначки говор.

Оснивач српске дијалектологије у правом смислу – Александар Белић – уврстио је говор овога града у своје обимно дело *Дијалекти источне и јучне Србије*, те је тако лесковачки говор предмет проучавања дијалектологије још од самих њених почетака, а то значи од 1905, када је А. Белић објавио своју обимну монографију.

%

Лесковачки говор у фонетском смислу карактеришу ударни акценат и полуглас (у лингвистици се обележава са њ) (*љкѣчѣк, чѣкалица, петљ...*). Остали гласови се углавном изговарају као и у књижевном језику, осим гласа ч који се изговара меко (*појаву називају цокањем*). У морфолошком смислу, главна карактеристика је постојање само два падежа: номинатива и падежа за све друге облике именских речи (*casus generalis*).

Глаголи немају инфинитив, а код неких глагола има специфичних облика (работив, певав, бегав...). Карактеристичне су и заменице (*ги, га, гу, њума, њојзим*)... Особена је и компарација придева, која иде са предлозима (*убав, поубав, наујубав*). У овом говору се компарирају и именице (*човек, почовек, најчовек*). На лесковачком говору написана је вредна књижевно и лингвистички релевантна литература а сакупљен је драгоцен лексички и фолклорни материјал.

%

СТАРА АКЦЕНТОЛОГИЈА – За илустрацију говора Лесковца и југа Србије (уз обележене акценте) наводимо примере из „Речника говора јабланичног краја“ Радмиле Жугић.⁵⁰⁵

- Идо̀мо ја и То̀ма у Леско̀вац, купѝмо на уну̀ке мло̀го у̀баве а̀љинке на крнѐри.
- Понѐси амрѐл, мож завр̀не, видиш да се обл̀ачи.
- Ба̀бе пошлѐ у сабо̀р у а̀к пла̀дне, па разапѐле амрѐли.
- Мло̀го ву доса̀ђује тај ка̀мењ у жљ̀уч, ће мо̀ра да иде на апер̀ацију.
- Изучѝја се у̀баво да свѝра рамунику, рамуникаш на мѐсто.
- Донѐси артишкѐ да подл̀ожим о̀гањ!
- Од ово̀ј бѐло бра̀шно нѐма арчѐње до Велигден. Мло̀го се да̀ја на арчѐње, а ништа нѐће раб̀оти.
- Нѐмам а̀тър ништа да раб̀отим, нѐмам за куг̀а да се му̀чим, деца̀ ми се по свѐт растика̀ла.
- Сабра̀ле се ба̀бе пред капѝју, седѐв у ѐндек и ора̀тив.
- Немо̀ј се мло̀го ба̀виш у Леба̀не, детѐ ће се разбу̀ди па ће пла̀че!

503 М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Научна књига, Београд 1970. стр. 11.

504 Јордан Марковић, Лесковачки говор и српска дијалектологија, Наше стварање, Лесковац 2007.

505 Радмила Жугић, Речник говора јабланичног краја, Српски дијалектолошки збирник ЛП, Београд 2005. *Напомена:* Објавили смо само поговор из књиге Говор Лесковца и југа Србиј, ауторски издање, Удружење писаца Лесковац, Лесковац 2016.

X ХУМОР У ДЕЛИМА ЛЕСКОВАЧКИХ ПИСАЦА - Ова

књига је (не)потпуна, али се надам занимљива панорама анегдота, досетки, хумора и шала, које су се могле чути минулих деценија и векова, а прибележене су у књигама лесковачких аутора. Томислав Н. Цветковић⁵⁰⁶ познати песник, приповедач и драмски писац, каже да Лесковац није имао Стевана Сремца, ни Бору Станковића, али је имао Симу Бунића, писца, глумца, редитеља, управника лесковачке позоришне трупе „Заједница“, првог драматурга романа „Зона Замфирова“, која је први пут изведена 1910. године у Јагодини (последњи пут са нашла на сцени лесковачког Народног позоришта 1994/95. године), аутора комедије „Дочек краља Милана у Лесковцу“ (1912). Поменимо и Сретена Динића, аутора комедије „Наша работа“, Лесковчанина др Жака Конфина, аутора, поред осталих, комедије „Луда болест љубомора“, те незаборавне комаде „Лесковчанин у Паризу“ Наталије Арсеновић Драгомировић, прве жене комедиографа у српској књижевности.

Значајна имена међу лесковачких писцима који су се бавили хумором су Добривоје Каписазовић, аутор књиге „Лесковачке чараламе и заврзламе“. Записивачи различитих згода и „незгода“ Лесковчани били су Лесковчани свих професија: Драгомир С. Радовановић, Момчило М. Миленковић, Зоран Давинић, из Власотинца, Раде Јовић, Гордана Томић Радојевић, а ту су и Сава Димитријевић, Миодраг Стојановић Дунђер, Миодраг Величковић и други.

Лесковац је протеклих деценија имао и врсне казиваче, а има их и данас. Томислав Цветковић наводи имена Божидара Ђорђевића - Боце Кукара, адвоката Благоја Манића, Добривоја Каписазовића, Вељу Ивановића, Драги Буре, а међу сјајним казивачима лесковачких шала био је и сам Томислав Н. Цветковић. Лесковац је надасве имао духа да уочи и уобличи духовите ситуације, да се подсмехне ономе што подсмех заслужују, да извргне руглу оно што је руглу потребније, све с намером да разгали и разведри, а не да повреди.

XI АФОРИЗМИ СА ТУЖНЕ ПРУГЕ - Славни енглески

мислилац Франсис Бекон говорио је да је „афоризам највиша форма духа и стилског умећа, ослобођена свих поштапалица и контекстуалног баласта – непосредно проницање у саму суштину, што могу да досегну једино најумнији и најобдаренији појединци“.⁵⁰⁷

Књига аутора Данила Коцића, умешно и духовито изабраног наслова, „Афоризми са тужне пруге“ потврђује оправданост Беконовог става, јер пред нама је самосвојно, концизно, отрежњујуће, јетко и критичко дело које је настало као слатки плод горких размишљања, попут овог: „На списку подобних није било мог имена. То ми је једини успех у животу!“ Коцић своје језичке минијатуре успешно гради на хумору и парадоксу,

⁵⁰⁶ Томислав Н. Цветковић (1933 – 2010) – рођен је у Горњем Синковцу, надамак Лесковца. Основну школу је похађао у Турековцу, гимназију у Лесковцу, Филозофски факултет у Скопљу, Високу школу друштвено политичких наука у Београду. Објавио је пет књига поезије: „Отимања“, Наша реч, Лесковац, 1968, „Веку ветру“, Стражилово, Нови Сад, 1974, „Хисарски одживи“, Слово љубве, Београд, 1979, „Земно бреме“, Градина, Ниш, 1984, „Увир“, Књижевна заједница Нови Сад, 1991. године. Цветковић је објавио две збирке прича: „Пукотине“, Запис, УКС, Београд, 1979, „Фотографија изнад кревета“, Просвета, Београд, 1996. године; „Лесковац – црвени град“, романсирану монографију (у коауторство), Народни музеј, Лесковац, 1989. године. Аутор је историјске драме „Војвода Никола Скобаљић“ и прве послератне драматизације романа „Нечиста крв“ Борисава Станковића и нове верзије „Доживљаја Николетине Бурсаћа“. Добитник је Октобарске награде и Медаље града Лесковца, Златне значке културе и Вукове награда Културно-просветне заједнице Србије.

⁵⁰⁷ Александар Чотрић (Лозница, 25. септембар 1966), српски афористичар, правник и народни посланик. Објавио велики број књига афоризама и заступљен у бројним антологијама. Чотрић је добитник награде „Радоје Домановић“ Удружења књижевника Србије за најбољу књигу афоризама (1993) и за сатиричне приче (2004), „Вибове“ награде листа „Политика“ (2003), „Јован Хаџи Костић“ листа „Вечерње новости“ (2006) и бројних међународних награда и признања.

сажимајући у само неколико речи мисли велике ширине, као, на пример; „Одело чини човека. А понекад и власт!“ Хумор оплемењује и релаксира духовите истине о тешким и непријатним, па и мучним темама, од којих се не може и не треба бежати. („Код нас ће бити одржано треће фестивалско вече, јер за прво и друго није било заинтересованих гледалаца!“).

Зато су Коцићеви афоризми својеврсни афродизијак духа и игра ума. („Конечно једна добра вест. Данас нема вести!“). Уосталом, Оскар Вајлд поручио је да би „историја света данас била сасвим другачија, да се прачовек знао смејати“. Друга специфичност Коцићевих афоризама јесте парадокс као потпуни раскорак између уводног дела афоризма и његове поенте, односно између привидног, површинског слоја значења афоризма и његовог дубинског, суштинског значења. („Сама пресуда није изненађење. Судије су на време обавештене како да гласају!“).

„Онај ко може да пише афоризме, не треба да троши своје време пишући трактате“, закључио је аустријски књижевник Карл Краус, који је, као и Коцић, велики део своје каријере био новинар. Коцић је овом књигом одлучио да читаоцима, уместо чињеничне истине, што је одликовало његов новинарски рад, подари ону уметничку истину - трајну и универзалну. Опет ћемо позвати у помоћ Краусов цитат, по којем се „афоризам никада не подудара са истином - или је пола истине или истина и по“. Иако је Габриел Лауб тврдио да „афоризам садржи пола истине, што је за књижевно дело необично висок проценат“, рецензент сматра да је Коцић забележио велики број афоризама који су истина и по, којима веома успешно полемисе са „истинитим лажима“ које нам се обилно и свакодневно сервирају на политичком и медијском „менију“. За илустрацију наводимо: „За бављење политиком нису потребне квалификације. Пожељно је да се говоре истините лажи!“; „Без обзира какве догађаје описује, открива истините лажи. А то је довољно да посумњамо у своје схватање времена!“; „Полиција није кривотворила чињенице. Само је дописала истините лажи како би испунила план!“.

Коцић активно тумачи стварност налазећи инспирацију у свему што га окружује и провоцира, али и у ономе што открива у себи. („Поверовао сам да је ужасна вест о мени истинита док нисам прелистао новине!“). Стваралац политичку реторику успешно демонтира и подвргава сатиричној вивисекцији. („Ако ме подржите, обећавам више планова него на свим претходним изборима заједно!“). Коцићу је својствена перманентна концентрација. Руски писац Михаил Генин сматрао да је „афоризам лако написати, али га је тешко осмислити“. Наш афористичар, држећи себе у стваралачкој тензији, стално осмишљава духовите и поучне мисли и не дозвољава да му промакне ниједна значајна тема и ниједан велики проблем. Као интелектуалац високих моралних ставова, писац одговара изазовима времена и на књижевни начин бави се судбином народа и државе. („Рушење бивше државе било је мирно. Само је крвави рат био неизбежан!“). Коцићеви афоризми прожети су цинизмом, они су зачин живота и одликују их стилска лепота и кондензована цитатност. („Ко не гласа за нас, може слободно да се пакује. Али, нека не рачуна да ће нешто да понесе!“).

За аутора књиге „Афоризми са тужне пруге“ нема табу тема. Он смело проговара о најкрупнијим недостацима свих досадашњих власти и њених протагониста, посебно уочавајући и критикујући несклад између обећаног и (не)оствареног: „Обећали су немогуће, а онда су се предомислили, јер није време да се то сада оствари!“

Данило Коцић створио је дело за које можемо рећи да је „додир високе мисли и проживљеног искуства“ у којом је, на срећу свих који воле сатиру и афористику, исписан велики број „романа у неколико речи“, односно „мисли које рађају речи“.

ДАНИЛО КОЦИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПЕСМА ЖЕНИ

Да л' ћеш мени опет доћи?
Да сањамо целе ноћи
Прозбори ми шта пожелиш
Потражи ми питомине, моје поље некошено
Потражи ми слике старе, твојом руком одевене
Потражи ми понорнице, твојом сенком обојене
Моја мала скривалице, мезимице, осамице
Моја мала чаврлице, магленице, свађалице

Моја мала љубишнице, магленице, безгрешнице
Да л' ћеш мени опет доћи?

Да л' ћеш мени опет доћи?
Росна траво, свратилиште, моја мила правдалице
Липов цвеће, међалиште, ој девојко, гласилиште
Изворнице, чесмарице, удеснице, довукнице
Жива ватро музалице, оскудице, намеснице
Ожеглице, отимлице, магловита бајалице
Да л' ћеш мени опет доћи?

Да л' ћеш мени опет доћи?
Моја сузо, тепалице, мој буљку отопнице
Моја жељо скупилнице, моја мала препелице
Моја туго презрелице, моје небо примаклице
Наљутнице, погледнице, корачнице, копалице
Да л' ћеш мени опет доћи?

Да л' ћеш мени опет доћи?
Зборилнице, мамилнице, тандарице,
Сваким даном данилице, моја тајна кудилнице
Осладице, уморнице, омаклице
Верглашнице, одоцнице, усред лета прашталице
Жедна жедном појилнице, еј давнашња будилнице
Шећерлемо, мрсилнице, проветрице
Да л' ћеш мени опет доћи?

Да л' ћеш мени опет доћи?
Моја причо заклоњена, мукленице нељубљена
Моја муњо осамљена, еј девице заварана
Моја жељо зборована, тугована, остављена
Разгласнице, смисленице, бранилице
Слико моја зажњевена, задовољна ластавице
Моја песмо тугованко, замаглице, довекнице
Изгубнице, удаљице, придевице, пригодице
Да л' ћеш мени опет доћи?

Да л' ћеш мени опет доћи
Назови ме како хоћеш
Прозбори ми шта пожелиш
Потражи ми питомине, мој изворе нељубљени
Потражи ми слике старе, твојом песмом допеване
Потражи ми понорнице, твојом сенком обојене
Моја мала скривалице, мезимице, свађалице
Моја мала љубишнице, магленице, безгрешнице
Да л' ћеш мени опет доћи?

НАТРУЛИ ПРОЛАЗ

Моја сенка се завлачи под звоник
Ноћ је густа као да је обојена непрозиром
Мрачна копрена занемела месец,
Пси се ускомешали
Очима детета гледам ово споро цурење
Правим некакве боре; долази дан усијања
Ваздух ће прогутати дуге димове
Само далека пространства наслућују наше мисли
Гоним себе, болом ћу презрети сва несећања
Ноћ се бригом засекала у време
Напет сам као огољени срп!

Грчим се над безданим небом
Све се надноси као натрули пролаз
Опомињу тамне сенке; јурим сумануто
Сусреће своје оћутало лице
Нек бели чаршави буду моја свечана одела!

ДАН

Залазим у дубоку јаму пуну крви
Дошао је дан наших задужница
Ако је живот тамница
Нека нам стакла блатни дан буде вечност

ДОГОРЕВА НОЋ ПУСТАРА

Ни пшеница не класа више
Као некада што срцима
Виђасмо у подне

Мучи ме ћутање тишине
Док жедни цврчци
Најављују кишу и ветар

Догорева ноћ пустара
Крај се примиче осами
И сузом које више нема

У ноћи замандаљеној
Одлазим у несећање

СТИХОЗОВ

(На стихове лесковачких песника)

Ако си истина буди порука несуђеном времену
Мојим и твојим невидом да залуташ
Са мном ће бити шта треба да буде
Немам немам имена

Зовем. Да л' тебе, ил' другу жену
Смрзнуте зелене очи са напуклих зидова
Мој живот даље уз њих ће да плива
Умрећу крај тихе вечерње воде

Ти ме врати и умри у мени
Ја нисам заклињао себе рад звезда
Мир у нама траје сладом горке несанице
Подне умом зенити

Потече опет у мени река
На расправодају све снове нудим
О да ли човек сме бар да сања
И није као тамо у нашем, у старом добром крају

КРУГ НЕПОКОРА

Усамљен
Грчим
Круг
Непокора

Позајмљујем
Речи
Уседелици
Крај пута

Слободу
Тражим
Очима
Бескраја

Чежњивим
Људима
Наду
Пожелим

Љуштуру неба
Да отворим
За децу
Још нерођену

СЛОВО ПО СЛОВО

Слово по слово
- ето речи!
Речи у низу
- роде реченицу!
Више реченица
- цела прича!
У свакој причи
- живот је стао!

ГОВОР КАМЕНА

Проструји прљава радозналост
Ошамућени тешким мирисом
Опшраштамо се као да нас нема
У ноћи што је говорила као камен

Свадљиво се топило моје време
Растем као ненадана поплава
Све сам даље од живота
Браним се испијеним зеницама

Тело прети да подивља
Слушам мукло сећање у мени
Помама ме стизалао креомице
Варљива као коцкарска срећа

Налазим се у дотрајалом повезу
Тихо се прелиставам као у цркви
Изговарам сакате фразе
Плашећи се свога одговора

Сећања су моја нестајања
Како да подвалим старости
Још ме деле године као свици
Да ли ћу успети да умерем на време!?

ЧОВЕК КОЈЕГ НИСАМ ЗНАО

Лете речи у празно, као снови
у мучном дану лебдим
Између живота и смрти

Са радија мељу тражене песме
Док траје преостало време!
Не могу да будем смирен као понорница.

Шири се лажни мирис летње кише
Лице се растапа у пролазности
Зар да опсујем живот?

Због очију опустелих у близини нестајања
Ближим се човеку којег нисам знао.

Можда ће бол пререзати моје очи
Док се будем враћа из свог света
Помислих дуго и отегнуто

КРЕЗУБИ ТРАМВАЈ

Не зна шта би од умора
Заспао би покрај реке
Али како када мора
Да одвезе плачно дете!

Не зна шта би од умора
Заспао би покрај парка
Али како када мора
Чека њега новабарка
Заспао би усред вреве
Заспао би усред дана
Заспао би усред ноћи
Али неће никад моћи

Крезуби је сари трамвај
Руке су му повијене
И да спава усред дана
И да спава усред ноћи
И да спава кад пожели
Њега умор неће проћи!

ЈЕСЕН

Лето отишло, јесен већ дрема
Крај куће старе крајолик жут
Мајка ми кајмак и пршут спрема
Шаље ме сутра на далек пут

Напуштам село и бела стада
Одлазим срећан у град сањара
Отац се брине, браца говори
Крај нашег старог деке млинара

Град сањара шири ми руке
Позваћу и вас једнога дана
То је најлепша моја лука
После Забрђа и нашега стана

ДОК ИСПИЈАМ ЧАШЕ ВИНА

Крај Власине и тополе заволело срце моје
Једно лето, једно вече и најлепше очи твоје
Једно лето, једно вече и заносне очи твој!

Док испијам чаше вина и док љубим лице твоје
Желим само да потраје ова срећа за нас двоје!
Док испијам чаше вина и док љубим лице твоје
Желим само да се пева ова песма за нас двоје!

Крај Власине и тополе заволело срце моје
Једно лето, једно јутро и најлепше очи твоје
Једно лето, једно јутро и заносне очи твој!

Док испијам чаше вина и док љубим лице твоје
Желим само да потраје ова срећа за нас двоје!
Док испијам чаше вина и док љубим лице твоје
Желим само да се пева ова песма за нас двоје!

СТИХОВИ ДАНА

1.

НОЋ

Слутња, застранак, пијана ноћ
Издвојио се живот, ућутали дани
Кренуло куда се мора, без суза!

2.

ОБАЛА

Личи на сан, невреме пореметило живот
Река подсећа да је ту било снова
Друга обала далеко, лева зарасла у коров!

3.

КЛАДЕНАЦ

Нисам разумео живот, остарих
Дани су утекли, остала туга
Само ме кладенац дозива, ћутимо!

4.

КИША

Ветар удара у лице, занемех
По киши која пристиже, застадох!
Слушам своју тишину, нестadox!

5.

ТЕСКОБА

Гледам у свако небо, забраздило се
Нарамак сећања повија нејака леђа
Нигде толико тескобе и суза као у завичају!

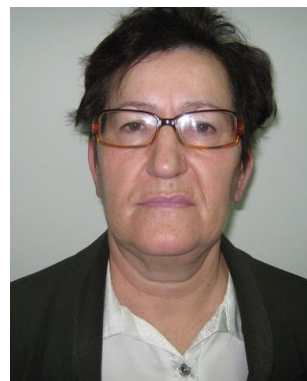
6.

ТУГА

Небу под облаке, бежим
Узео сам нешто од живота
Сакрио сам тугу, одоцнило се!

МИРА КОЦИЋ

И Мира Коцић рођена је 1950. године у Братмиловцу. Гимназију је завршила у Лесковцу, Факултет политичких наука у Београду. Поезију пише од гимназијских дана. Године 1969. штампана је заједничка збирка песама „Априлски жубори”, четворо гимназијалаца међу којима је и Мира Тасић (девојачко презиме). Самоосталну збирку песама „У небо верујем” објавила је 1994. године, а Чигоја штампа јој је 2002. године објавила збирку кратких прича „Змијарева кћи”. О поезији Мире Тасић писао је Николај Тимченко: „Оно што поезију Мире Тасић сада јасно карактерише јесте да је она израз њене личности, да је већ сада индивидуалисана до те мере да се заиста може рећи да је то поезија Мире Тасић. То, ако ништа друго, наговештава једног правог песника.” Објављивала је у листовима и часописима и заступљена у заједничким збиркама: „Рудничка врела” (Горњи Милановац), „Чегарске ватре” (Ниш), Збирка посвећан јубилеју Хиландара (Ниш), Зборник радова лесковачких писаца” (Лесковац). Пише кратке приче, а објављивала је у Нашој речи, Народним новинама, Лесковчанину, Помаку, часопису Значење (Добој). Збирку песама „У небо верујем” објавила је нишка „Градина” (1994). Члан је Удружења писаца Лесковца. На традиционалном књижевном конкурс Новинске издавачке куће Наша реч Лесковац, за 1999. годину Мира Коцић је добитник прве награде за песму „Јутро после првог бомбардовања Синковца”⁵⁰⁸

Та песма гласи:

*Тек је свануло, а све је већ ту:
Гости које не познајем,
Корасти које не чујем,
Сан у који не верујем,
Гласови које не разумем,
Свеће које не светле,
Ватра која никога не греје.
Комади стакла као да су ми се очи просуле,
Прашина, помама,
Језа одавде до звезда.
Тек је јутро, а све је већ ту*

II **У НЕБО ВЕРУЈЕМ** - Наслов је за књигу оно што је за човека име. (...) Наслов прве самосталне песничке збирке лесковачке књижевнице Мире Коцић специфичан је још по нечем. Збирка је добила наслов по истоименој песми „У небо верујем”, али акценат је на различитим речима. У наслову песме истакнута је реч небо.⁵⁰⁹

Прва песма у збирци је изван циклуса и насловљена је „Пред одлазак”. То је заправо одлазак у изгубљену постојбину, а за песника је она, ништа друго, до поезија.

Последња песма је Повратак и то је не случајно. Ове две песме чине заокружени оквир за поетску слику самог песника. У овај оквир песник ниже мотиве које повезује на себи својствен начин.

Збирка Мире Коцић подељена је у пет циклуса. Класична драма по Аристотелу има пет чинова. Лаици би рекли: случајност. Не, у поезији нема случајности, то је интуиција, оно нешто што песника чини песником. Ову зирку можемо да назовемо драмом у пет чинова писаном у слободном стиху.

Први циклус „О великој љубави” је заправо експозиција. Овде се први пут, изван оквира, срећемо са песникињом за коју љубав има само почетак и која само у сновима скида маску

⁵⁰⁸ Помак, песници, бр. 14, март 2000. стр. 19. и М. Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002.

⁵⁰⁹ Милена Стојановић, Оквир за поетску слику у пет чинова, приказ збирке М. Коцић „У небо верујем”, Помак, бр. 2, март 1997, стр. 26.

да би написала малу песму о великој љубави, довољну за бесмртност. Песникиња већ овде себи и својој љубави одређује место: „Тражи ме на небу” (Тражи ме на небу). То је путоказ који преко замки и грешака води до прошлости осликане у циклусу „После мога оца”.

Овај циклус је друга фаза у развоју драмске радње, заплет. Сваки сусрет с прошлошћу је већ сам по себи почетак сукоба. Овде је тај сукоб осећај дужности према прошлости оличене у слици оца.

Квантитетом кратак, али емотивно врло богат заплет кулминира циклусом „У небо верујем” (кулминација). Љубав испреплетена с вером, природом и нарицањем мајке Југовића – овако се најкраће може представити овај језгровит циклус.

%

Ево како пева Мира Коцић („Змијска кошуља“)

*Догађа ли се вама
Да сте изјутра шешир,
У подне време,
Увече марамица пуна суза;
Да сте јато, а у јату
Од висина росних и жудње велике
Превисла птица која пада?
Реците ми:
Догађа ли се вама да одложите своје бриге
Како бисте лутали шумом,
Како бисте тражили
Змијску кошуљу
За вашу јутарњу преобуку?*

III

ЗМАЈЕВА КЊИ - Када оконча приповедање текстова из првог циклуса о стварном, аутор уводи читаоце у други циклус прича о нестварном. Ако је кроћење змија вештина, кроћење стварног и нестварног приповедањем је уметност. Власница рукописа ове књиге је вешта попут Змијарева књи, а њена уметност приповедања на најбољем је трагу појавног и непојамног.⁵¹⁰

Приповедање Мире Коцић час је тмурно, час светло, као небо над нама (оно небо, у које ветрује песникиња Мира Коцић). Расветљавајући нам будну јаву и уснули сан, верујемо јој да јаву, а ни сан, нису једине стварности у којима обитавамо, него да је на овом свету ту још и – уметност. Када је реч о Мири Коцић, мислимо на уметност речи, на књижевност; на уметничко приповедање, на причу. Само још тумачење доприноси њиховој схватљивости. (...) Мира Коцић, мудрица од пера, определила се да приповеда, а не да тумачи него да гради причу. И то причу као „кућиште бића”. Вештије или мање вешто, несумњиво предано и стрпљиво; зато каткад прича провирује иза скела, а каткад аутора затичемо с мистријом у рукама. Крај не може сакрити. А ни своју прозну имовину.

Како Мира Коцић гради причу погледајмо на примеру приче „Нико сем мене није видео Црњанског”. Разумљиво је, најпре, да је одабрала писца за јунака приче. Још ће га доживети као јунака његовог екранизованог романа „Сеобе”. Могло се догодити да га на екрану виде сви, осим ње. Из њеног приповедања лако је уочљиво супротно – да га, осим ње, нико није видео! Црњански је као стварни лик прерастао своју присутност у очима једног гледаоца! Гледаоца филма насталог по његовом роману. Али није то насумице одбранило дело, него управо „Сеобе”. Дакле, о сеобама је реч, али не у историјском или националном смислу речи, него о егзистентно-метафизичким равнима постојања (живот с ове и оне стране света). То је, изгледа, наша судбина, поручује Коцићева трагом сликом оживљеног књижевног дела нашег великог писца – да нас види само један, а не сви, иако изгледа супротно. И то очима – да опет парафразирамо приповедача ове Мирине приче – кроз које протиче време. Очима кроз које протиче време писац гледа на свет и све, а не властитим очима пролазности.

510 Саша Хаџи Танчић, О стварном и нестварном, рецензија, Змијарева књи, Чигоја штампа 2002.

Не може се порећи ненадана појава Црњанског у њеној причи, а ни судбина писца који свет доживљава као видљиво и невидљиво (или видљиво само појединцима). Отуда је овај рукопис дводелан не само по циклусима него и по свим равнима својих уметничких значења, али је зато наш суд о њему један и недељив – објавити!

%

Мира Коцић, један од најизразитијих гласова лесковачког песничког круга, својим рукописом Змијарева кћи успешно се огледа и као прозни писац, и то као писац кратке прозе. Овим термином – кратка проза – може се покрити све што срећемо у рукопису Мире Коцић, а у њему су не само кратке приче, које су, свакако, најпознатији репрезент кратке прозе, већ и други, још мањи прозни облици, као што су цртица, слика или легенда, запис или скица...⁵¹¹

Свесна ове разноврсности у погледу форме, а с којом, природно, иду и друге – тематско-мотивске или изражајна – наша ауторка је свој рукопис поделила у две целине, па су се тако у првој нашле кратке приче, а у другој – све остало. Али, композиција рукописа има још један моменат – уводни текст, који можемо да читамо као својеврсни краћи пролог или подужи мото. Карактеристичан је наслов овог текста - „Седам савета путнику или човеков живот”. Сетићемо се неких од ових савета упознајући животне ситуације и преживљавања јунака из прича Мире Коцић. Али њих јунаци прича нису могли да чују, могу да их прочитају само читаоци. Зато, заправо, овај текст можемо да читамо, и зато се он сигурно и налази на самом почетку рукописа, и као „савете читаоцу”, јер шта је читалац ако не путник кроз књигу, а шта је књига ако не самосвојан живот; а читање – живљење? У то тајновито повезивање, па и поистовећивање, приче и живота, читања и живљења, уверавају нас неке од најлепших страница овог рукописа. Такође, то повезивање, проживљавање, па и поистовећивање, али и разилажење, па и сукобљавање сна и јаве, стварног и нестварног, проживљеног и измишљеног, стварности и узлета (како то каже приповедачки субјект у причи „Поимање приче”) веома заокупља ауторку Змијареве кћи. Није се, зато, чудити што је она неколико својих прича или записа посветила уметницима – писцу, те глумцу или музичару, сликару или вајару – и њиховој радости и муци стварања. Али не само уметник већ и сваки други путник кроз живот, или читалац књиге, проживљава исту муку или радост стварности или узлета, свеједно. А путника или читаоца, свеједно, наша ауторка саветује да прихвати разноликост, вишезначност и многобитност и живота и приче, и један и други пут, и долину и планину, и тишину и звук, и камен мудрости и тајну – знаке на камену.

(...) Овако трагично осећање живота преовлађује у рукопису „Змијарева кћи”, али то не значи да је оно једнозначно, а свакако не и једино. Већ смо споменули и сјај живота, његову лепоту и радост.

Већина прича из првог дела рукописа, које су углавном писане у реалистичком кључу, препознају се и просторно и временски. Просторно – то је Србије: Поморавље са Лесковцем у центру, између Косова и Београда. Временски – то је цела друга половина већ минулог века коју, и на њеном почетку и на њеном крају, обележавају ратови: Други светски и рат на Коосову, са НАТО-бомбардовањем Србије.

(...) И по завршетку рата, и задуго још потом, неки би задоцнели пуцањ, у недужну жртву, подмиривао стари ратни рачун мржње, освете, злобе („Пуцањ”, „Багремово дрво”). Али ни само време између ратова, које је обећавало вечну срећу (јунакиња приче „Изгубљена битка” каже да је „чврсто веровала да гризе(м) свој део вечности), није донело никаквог правога добра. А донело је, рецимо, ’48. годину, која ће разгнати једну љубав, а са њом, заувек, и сваку веру и наду – свеједно: у човека, идеју, отаџбину, Бога... („Изгубљена битка”). Време изгубљене битке је све оно време власти важних другова, председника, секретара, директора, чувара закона („Сваја”), време отуђења и насиља („Сви смо ми убице”), најзад време забрањених књига („Изгубљена битка”). А књига и живот, већ је речено, исто су – ма колико да су и различито. Као што и приповедање Мире Коцић није једнозначано, једносмерно, једнобојно.

(...) Причама из првог дела рукописа, у којима се мешају јава и сан, стварно и имагинарно, живот и илузија, сродне су нарације из другог дела, али све су оне, по своје облику, као што смо већ истакли на почетку, нешто друго: слике и цртице, записи и скице... У тако

511 Димитрије Тасић, Стварност и узлет, рецензија, Змијарева кћи, Чигоја штампа, 2002, стр. 87.

краткој и променљивој форми и у сажетом, једоставном исказу потпуно се губе и време и простор, а све оно што би требало да буде фабула, радња, догађај, лик – даје се у обрисима, назнакама, наговештају, фрагменту...

Бекство у илузију, за нашу ауторку, није тек пуко сањарење, већ готово увек болно, збиљско растрзање између доживљаја укуса празнине стварности и укуса нестварности илузије („Глумац”), или човекова, а посебно уметникова, потреба за откривањем скривене истине („Задовољство”), или досезање немогућег, савршенства („Кларинетиста и проклете уши”). Да ли ћемо погрешити ако кажемо да и наша ауторка иживљава исту потребу за откривањем скривене истине или за досезањем савршенства када своје приповедање сажима у једну слику, са неколико, па и са само три реченице, као у запису „Исповест камена”: „Мрвим се притешњен временом и прозрочним бескрајем. Нико ми не верује да је лакше змији која се под мене завлачи. Остаје нетакнута.” Али, као и ова, и друге приповедачке слике Мире Коцић увек су више од саме слике – она је носилац нека метафоре: дечји папирнати змај који пушта отац напуштен од сина („Разлика”); или неког симбола: млада мајка са дететом у колицама у цветном парку („Лепота”); или параболе: кућна змија на прагу који никад не умире, већ само пресвлачи своју кожу, са којом се идентификује вечна нараторка – змијарева кћи, наша ауторка или приповедачки субјект, свеједно.

Оно што је јединствено у тако разноврсном тематском и мотивском кругу, као и у тако разноликим наративним облицима кратке прозе Мире Коцић – то је, свакако, трагично, али изразито хуманистичко осећање света и живота. Наша ауторка слави и брани живот – човека, дивље гуске, багремовог дрвета, па зато само још више тугује над његовом несигурношћу, угроженошћу, крхкошћу, пролазношћу. У аутопоетичној рефлексiji, у завршној причи првог дела рукописа који има и карактеристичан наслов - „Поимање приче”, наша ауторка каже: „... оно што сам ја хтела, то је да не умртвим живот, већ да га пресади у ... читаочеву свест. А да ли је прича добра, не знам.”

%

Наравно, ауторку је увек тешко да зна да ли му је прича добра или не, и када има развијену аутокритичну свест. Наша ауторка је, несумњиво, има, као што нам је показао наведени цитат. Оно што бисмо могли рећи, опет као једну јединствену одлику њеног приповедања, то је да је она све своје тако разнолике приче и друге мале прозне саставе пише чистим и читким језиком, којим гради лепу, једноставну, разумљиву реченицу. Она непосредно говори о конкретном догађају или доживљају појединца – на фону крупних историјских збивања. Са мало речи, тек понеком знаком, детаљем, речју или сликом, евоцира се крај светског рата, година ’48. или рат на Косову, и цело послератно полувековно раздобље. Па и главни догађаји у причи, рецимо смрт главног јунака – одигравају се без драматизације, и саопштавају директно, без околишења, али свему томе не мањка уверљивост, напротив. Као у оној лепој метафори о рани на грудима убијеног Стојана („Пуцањ”): „На расцетану сису... могао си пун месец да ставиш.”

Али и нашој ауторки понегде се отме патетична реч, поетизована реченица склизне у сентименталност, већ сугестивној причи непотребно се дописује наравоученије, дидактичко-моралног карактера. Или, обрнуто, прича остави утисак недовршености, неразумљивости, немотивисаности. Али то су слабости која писац таквог несумњивог дара као што је Мира Коцић може лако да уклони. Зато, и уз њихово местимично појављивање у овом рукопису кратке прозе, Змијарева кћи Мире Коцић представља јадан од највиших домета прозног стваралаштва у Лесковцу данас, које своје одређено, лепо место, може да има и у оквиру савремене српске прозе уопште.

МИРА КОЦИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТВОЈ ПОВРАТАК

Радујем се твом повратку
Улазиш поражен, пун туђе близине
и немоћи да јој умакнеш.
Успореним покретима одлажеш ствари
и с њима нејасну тугу
која се накупила у једном дану твога живота
и мога чекања.
Чујем како сипи
невидљиви пешчани сат у нама.

И знам: једнога дана кад наиђе
оно последње зрнце,
ниједна рука неће окренути овај сат
да потече из почетка.

ЗМИЈСКА КОШУЉА

Догађа ли се вама
Да сте изјутра шешир,
У подне време,
Увече марамица пуна суза;
Да сте јато, а у јату
Од висина росних и жудње велике
Пресвисла птица која пада?
Реците ми:
Догађа ли се вама да одложите своје бриге
Како бисте лугали шумом,
Како бисте тражили
Змијску кошуљу
За вашу јутарњу преобуку?

ГУБИМ КОРАК

Сви ме сустижу.
С другима корам више не могу да држим.
Не тугуј због тога.
Мисао моја сад је чистија,
А срце воли само оно што је постојано,
Воли само оно што се, у стисци живота,
Може ослонити.
Облак бели,
Црвено сунце на заласку,
Жуте руже на столу,
Саду су пријатељи младих песника.

О НАМА САМИМА

Време је да без слугње
говорим о разлици
између крста у рукама и крста из сна,
о нама самима, у ствари.

Време је да признамо
да смо у метежу пред вратима опустошеног дома
остали голи испред сунца.
Ћутећи дуго, челом смо подупирали
ноћ изнад главе.
Клецавих колена узмицали смо пред срамотом.
У души су нам палили мале ломаче,
а од њих светлост
кроз сваку моју реч се провлачила.

ДУЕТ

Птица штолети над мном
не памти прошло пролеће,
била је млада.
Птица што пева над мном
Не размишља о будућем пролећу,
безбрижна је.
Треба наговорити птицу и мене
да певамо у дуету,
Јер су пролећатако ретка.

ЈУТРО ПОСЛЕ ПРВОГ БОМБАРДОВАЊА СИНКОВЦА

Тек је свануло, а све је већ ту:
Гости које не познајем,
Кораци које не чујем,
Сан у који не верујем,
Гласови које не разумем,
Свеће које не светле,
Ватра која никога не греје.
Комади стакла као да су ми се очи просуле,
Прашина, поама,
Језа одавде до звезда.
Тек је јутро, а све је већ ту

НЕНАД КРАЖИЋ

I

Ненад Кражић (1941, Лесковац, завршио Позоришну академију у Београду). Објавио књиге: Буђење, монодрама и драмолет из лесковачког живота, 1981, Зорка Мантина, монодрама из старог Лесковца, 1989, Димитрије, сине Митре, драма из старог Врања, 1989, Лесковац, време прошло, време садашње, монографија о Лесковцу (коаутор др Живан Стојковић), Занатство Лесковца (коаутор др Живан Стојковић). Објављивао у бројним часописима и добио бројне награде.⁵¹²

Предисторију Будења, можда, најбоље показује Ненад Кражић, који и лепо описује стари Лесковац и његове људе у антологијском делу „Како су се заволили и узели Зорка Мантина и Копе Шустер“.⁵¹³

Ненад Кражић је почетком 2007. године објавио нову, занимљиву књигу о старом Лесковцу - „Кад су Ветерницом пловили чамци“. Промовисана је у Лесковачком културном центру у оквиру Петог салона књига и изазвала велико интересовање Лесковчана. Прелиставајући лесковачку периодику уочава се његово присуство у готово свим листовима и часописима – од „Наше речи“, „Нашег стварања“, „Лесковчанина“ до „Помака“

II

На шаљив начин, Кражић ће бити представљен у књизи професора Живана Стојковића „Езон у Лесковцу“ (КПЗ, Лесковац 2002). Ту, у тој занимљивој, шаљивој историји, чак неколико поглавља је посвећено овом хроничару и сликару лесковачког краја. У једном од делова под назнаком, „Царски ручак“, пише: „...Једнога дана Жика, Љубиша и Милутин, договоре се да оду код *Неше* (тако су пријатељи звали Ненада Кражића) у кацеларију (био је директор Дома културе у Лесковцу) и да га, како год знају, натерају да части. Имали су и разлоге, јер је *Нешина* представа „Зорка Мантина“ добро примљена и премијерно изведена.

(...) *Неша* је пристао да их поведе на ручак, али код своје куће, јер је баш за тај дан његова супруга Олга припремила, како је рекао, богат, „царски ручак“.

(...) Коначно је дошао и тај тренутак. *Неша* је носио велику шерпу и ставио је на сто. У шерпи је била обична вода и уситњен бајат хлеба. Видевши да су његови другови већ видно изненађени, *Неша* је рекао: „Тачно је да сам вас позвао на царски ручак, али сам заборавио да вам кажем да сам ја сиромашни цар“.

У лесковачкој „Нашој речи“ (6. јуна 1997. године) објављен је занимљив прилог *Верице Баторевић Божовић*, која је, потом, уврстила у своју познату књигу „Живот пише приче“ (Удружење писаца Лесковац, 2001) под назнаком „Лесковачки ствараоци – где су, шта раде“ и насловом „Ненад Кражић: Пишем и сликам“: „Ненад Кражић је веома дружељубив човек. И када му је тешко неће вам то рећи. Напросто, сваки контакт и сусрет са људима повод је за њега да се нашали, да у друштву створи добро расположење. Рођен је у Лесковцу 1941. године. Његова породица у Лесковац је дошла 1826. године из околине Битоља, а деда по мајци Светозар А. Тасић, брашнар, био је кмет, сарађивао са Јованом Дискићем, био је социјалиста по убеђењу, комунистички кмет, како то *Неша* данас, уз осмех, каже у време комунистичке општине у Лесковцу почетком двадесетих година овога (XX века).⁵¹⁴

512 Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003.

513 Ненад Кражић, Како су се заволили и узели Зорка Мантина и Копе Шустер, Лесковчанин, бр. 6, септембар 1998, стр. 4.

514 В. Баторевић-Божовић, Живот пише приче, стр. 220. -Знате како сам почео да се бавим сликарством? Лепо сам цртао још у средњој школи, највише сам радио карикатуре. А онда сам дошао на идеју да те карикатуре „фарбам“. И да знате, није било лоше! Ја се и у својим књигама и драмским текстовима највише бавим прошлошћу Лесковца, па се, док пишем, јавила потреба да стари Лесковац и визуелно представим. То је било успешно и ја сам се обрео и у сликарским водама. Верујте, људи ми траже слике. Сви они који воле Лесковац онако како га ја видим и представљам – казао је Ненад Кражић познатој новинарки „Наше речи“ *Верици Баторевић Божовић*. Скроман - тако га познају његови пријатељи - Кражић каже: Шта сад радим? Верујте, размишљам како да објавим написано. Ја нећу да кажем за себе да сам писац, али пишем и то је моја духовна потреба... У мом свету сам после 22 сата, а мој свет је смештен у простор „два са два“

Ненад је завршио средњу текстилну школу у Лесковцу а на Позоришној академији у Београду завршио је 1965. године одсек организације. Но, по завршеном факултету, десетак година ради у просвети, предаје музичку и ликовну уметност, а потом је био секретар КПЗ, директор Дома културе, уредник драмског програма у Дому културе, директор биоскопа...

-Највредније текстове написао сам у најтежим тренуцима. Године 1980. имао сам, наиме, тешку саобраћајну несрећу чије последице и данас осећам. Лежао сам у болници на Бањици и када сам најгоре прогурао, почео сам да пишем. Написао сам „Зорку Мантину” и „Копета Шустера” – прибележила је ауторка књиге „Живот пише приче”.

Од тада Ненад Неша Кражић непрестано ради, пише и слика, а 1995. године, уз Томислава Н. Цветковића, Владимира Красића и Николу Цветковића, уврштен је у едицију „Ко је ко” (ту су се нашли, између осталих, и најпознатији ствараоци југа Србије).

III

БУДЕЊЕ - Прву књигу „Будења” са три драмска текста - „Зорка Мантина”, „Копе Шустер” и „Драмолет” – дуо драма са два лица, Ненад Кражић објавио је 1981. године.

Драмски текст „Димитрије, сине Митре” објавио је 1989. године Историјски архив. Туристички савез општине Лесковац издаје књигу „Време прошло-време садашње” (у коауторству са професором Живаном Стојковићем). То је мала монографија Лесковца, са сликама и илустрацијама. Кражићу је „Наша реч” (1991. године) објавила „Зорку Мантину”, Историјски архив (1996. године) објављује заједничко дело Н. Кражића и Ж. Стојковића „Занатство у Лесковцу”.

%

Књига „Будење” (монодрама и драмолет) Ненада Кражића писана је, ако се не варамо, кад се аутор опорављао после једне саобраћајне несреће и објављена 1981. године када су пристигле „најлепше године”. Из лепо опремене књиге (по формату и изгледу најоригиналнија међу лесковачким писцима) дознајемо да је свечано промовисана у Дому културе „Стари град” у Београду, 17. децембра 1981. године.

Зналац лесковачког говора, аутор „Раскалашних киша”, Јован Јоца Михајловић, који пева „Сад, самоћама спојени ћутимо у мраку./ Далеко, смех нечији ори се раскалашно” о Кражићевом „Будењу” пише:

„Ненад Кражић, аутор књиге „Будење”, писане лесковачким говором, и лепим стилем пуним народних изрека и пословица, у два једночиним монодрамама (једна за жену, друга за мушкарца) и дијалогском драмолету даје пластичну слику старог Лесковца с почетка нашег (XX века) и између два светска рата.

%

Свуда, у лику избирачице Зорке Мантине, и у догодовштинама Копета, шустера, и у вереничкој предигри и брачним Колетовим и Биљаниним искушењима, аутор књиге Ненад Кражић вешто и допадљиво приповеда, заплиће и разрешава ситне људске зајевнице, али и вечите теме – физички, психички, морални и друштвени опстанак.

Наоко сличне и обичне животне истине у Кражићевим монодрамама и драмолету, казане уз досетке, метафору или дубоку мисао, засмеју нас, замисле и неодољиво привуку. Коначно, монодраме и драмолет књиге „Будење” јесу буђење многих Зорки, Копета и других Лесковчана, заправо њихово ослобађање од стега патријалхалног живота и пут ка подизању друштвене свести и емоционалном и интелектуалном богаћењу људи.”

У некој врсти предговора „Будења”, читамо и оцену проф. др Момчила Златановића, великог znalца народне књижевности и обичаја југа Србије: „Ненад Кражић до присности познаје дијалекатске особености лесковачког говора. Поред тога, зналац је и многих локалних пословичких поредби и израза. Њих је изванредно уткао у монолог и дијалог и тако потпуније и реалније дочарао староградску лесковачку средину. У једночинки „Зорка Мантина”, у монологу, дат је верно и сочно лик девојке удаваче из старог Лесковца. Драмолет „Нек иде и јуже” је такође занимљива слика из живота у старом Лесковцу. Копе је из саме лесковачке занатлијске средине. Сав је у пунобојном ликалном колориту.”

%

У којој су мери „реалан свет” и овај из драматуршке обраде у дослуху? На то колико једноставно, важно питање, одговор као на длану, на неком брисаном простору, нуди сам аутор. Он пише у поглављу „Реч аутора”:

„Стара грађанска занатлијска и патријархална породица оптерећена традиционалним и конзервативним погледима на живот, на однос према човеку у друштву носила је, ипак, у својим недрима искру, један пламичак, буђења и једно трзање које је представљало благу наду за боље и сигурније сутра. То буђење (*или како би Лесковчани рекли БУДЕЊЕ*). Испољило се, пре свега, у људима који су поседовали интелектуалну, а наравно, и образовну предиспозицију. Да није тих искри друштво би тапкало у месту. То су у књизи Зорка Мантина и у блажој форми Копе шустер. Они говоре својим језиком али мисле својом главом, не као њихови суграђани. Њихово будење – буђење је искричаво и нековенцијално. У тексту књиге наводе се аутентични лесковачки надимци за које су везана измишљена имена. Све је плод замишљене приповедачке конструкције која је, додуше, уоквирена могућим варијантама приказивања ситуација и догађаја људи лесковачког менталитета. Према томе, свака сличност са знаним именима и надимцима је случајна.⁵¹⁵

%

Ненад Кражић објављује приче и драмске игре у „Нашем стварању”, „Освету”, „Градини”, прокупачком „Току” и другим листовима и часописима. Његову популарну „Зорку Мантину” прва је интрепретирала *Милка Газикаловић*, а потом *Весна Анђелковић*... Ненад Кражић, рекли смо, интензивно се бави и сликарством, а његово интересовање је усмерено ка – старом Лесковцу.

IV

ИЗ СТАРОГ ЛЕСКОВЦА – Између два рата у Лесковцу су радила три биоскопа: биоскоп у хотелу „*Костић*“, биоскоп „*Корзо*“ и биоскоп „*Славуј*“. Најагилнији и најнапреднији у рекламирању својих биоскопских представа био је *Драги „Славуј“*, власник биоскопа „*Славуј*“. Генерална реклама његовог биоскопа била је са употребом магарца који је на леђима носио паное на којима је писало: „*Само је не идем у биоскоп Славуј*“. Магарца је, наравно, водио градом костимирани човек који је, такође, својим изгледом скретао пажњу пролазника. И за филмове који су му били на репертоару Драги „*Славуј*“ је смишљао рекламе. Филм „*Синг-синг*“ је рекалмирао је на тај начин што је плаћеног човека костимирао као робијаша, везаног у ланце, и тако прошетало градом у шпедитерским колима. Прича се да је досетљиви Драги офарбао две фудбалске лопте црном бојом које је требало да представљају робијашке кугле.

(...) И кад публика уђе у салу и заузме своја места на дрвеним столицама и клупама у партнеру и невеликом балкону пре почетка представе појављивао се газда Драги да поздравља публику, да каже неколико речи о садржају филма и тешкоћама на које је наишао при набавци филма:

-Драги и поштовани посетиоци, добро дошли у ваш биоскоп! Ви, који сте писмени, и прочитали сте у наш „Лесковачки гласник“ о чему се ради у филму што ћемо вам да пуштамо, али неје на одмет да и ја кажем (чита): „Филм „*Лажни супруг*“ је сто одсто немачка тон перета пуна песама и музике акције и модерног спорта...“

...Да вас обавестим и то да ускоро намеравам да монтирам најновији пројекциони апарат, који дозвољава и слабо писменим посетиоцима лако читање натписа филма.

И на крај да замолим да је у мој, хоћу кажем ваш биоскоп, забрањено семке грицкање, безобрано фатање и...

Е, сад мож почне филм. Мајстор Влајче, омцај га. Фала!⁵¹⁶

%

Према подацима које износи *Сергије Димитријевић* 1952. године у књизи „*Грађа за проучавање Лесковца и околине*“, први мотоцикл виђен је у Лесковцу 1910. године, први ауто 1911, први рентген 1924, први радио 1925. године. Можда највише интересовања

515 У књизи „*Будење*” (у делу „*Реч аутора*”), Кражић даје следећу напомену: У току писања и довршавања књиге, знатно су ми помогли другови и пријатељи *Живан Стојковић*, *Томислав Цветковић*, *Хранислав Ракић*, *Владимир Величковић*, *Љубиша Антић*, *Бранислав Литрић* и *Милан Ђермановић*, који су својим зналачким и конкретним примедбама на језик и стил битно утицали на коначно уобличавање текста. Поред ваљано обављене рецензентске дужности, друг *Јоца Михајловић*, изузетан познавала лесковачког говора, обавио је и нарочите лекторске интервенције. Добронамерна и пријатељска интервенција професора др *Момчила Златановића* учинила је, такође, да књига добије коначну верзију монодраме и драмолета.

516 Ненад Кражић, *Лесковачка разгледница – „Биоскоп „Славуј“*, лесковачке новине „*Тачка*“, бр. 5, година I, 13. Фебруар 2006, стр. 8

изазвао је грамофон који је у Лесковац донео лесковачки авантуриста Јован „Портартурац“ 1905. године. Поводом тог догађаја бележимо коментар. Испред хотела „Круна“ много света, да чују грамофон.

-Спиро, па неке ђаволије донеја Јован из бел свет!

-Неће све овој на арно да искочи.

-Неће, неће. Куде ли су се слте тој сакрили, па појев. Тој су неки малецки људи у туј ђаволску кутијетину, а глас ги искача на трубу.

-Дошло последње време.

-То је, бре, грамофон, умеша се газда Лаза. - Преко плочу се преноси глас и музика на трубу. Тој су измислили светски научници.

-Ти па, Лазо, све знајеш. Мож бит лично познаваш тога научењака што га измислија па си дошеја да ни држиш предавање од тој?

-Не знајем ја никаквог научењака, слте сам овој што свира и пева што се вика грамофон видеја кд см бија у Беч и Пешту у набавку.

-Па што га ти неси донеја, него си чекаја да га Јова „Портартурац“ први донесе. Неси мож бит имаја ситнину да га купиш! Тој ли је?

-Мож бит см га и ја купија, ал ете ти неси имаја време да наврнеш куде мене да ти га показујем. Ја га не износим у чаршију да се народ лези.

-Уууу, тој ти верујемо слте још да не одведеш дом па ће видимо све.

-Несам те ни викаја, нит ћу те викам. Мој грамофон – моја работа. И, мајстор Спиро, ако не верујеш промај се на предвече поред моју кућу ће чујеш музику из мој грамофон. Ја ћу га турим у авлију.

-Знајем, знајем, газда Лазо: на сваки пет паметни један се рађа!

Да ли је газда Лаза стварно имао грамофон или не то никада није утврђено, али је ипак код својих саговорника створио сумњу и изазвао знатижељу. Те исте вечери 1905. године испред газда Лазине куће окупило се много света очекујући музику из грамофона која никако није допирала до њихових ушију.⁵¹⁷

%

У лесковачким новинама „Тачка“, које су излазиле недељно (или два пута месечно), Кражић је присутан готово из броја у број. Први број Тачке појавио се 26. децембра 2005, а последњи 26. фебруара 2007. године. Кражић је објавио следеће прилоге: „Мајсторско писмо“ (13. март 2006), „Комшијско пецкање“ (27. март 2006), „Првенство чиновништво“ (10. април 2006), „Лесковачки ероплан“ (24. април 2006), „Предавање од брак“ (8. мај 2006), „Украдени амрели“ (27. мај 2006), „Јавно купатило“ (5. јун 2006), „Енглески нужници у Лесковац“ (19. јун 2006), „Лесковачки срмлк“ (3. јул 2006), „Машина за прање веш“ (17. јул 2006), „Кам ги три“ (31. јул 2006), „Банане у Лесковац“ (14. август 2006), „Флизура буби копе а ла гасон“ (28. август 2006), „Скопљанско позориште гостује у Лесковац“ (11. септембар 2006), „Буретови ђевапчики“ (25. септембар 2006), „Царски ручак“ (6. новембар 2006), „Кркалуци лесковачких ловџија“ (20. новембар 2006), „Случај с лед“ (4. децембар 2006), „Лепи манири модерних игара за Нову годину“ (18. децембар 2006), „Барјактар Стевана Дечанског у Лесковцу“ (15. јануар 2007), „Направили уговор сас Турци“ (12. фебруар 2007), „Мират порушио двор Југа Богдана у Лесковцу“ (26. фебруар 2007. године. То је био и последњи број „Тачке“ у коме је објављена информација да је изашла књига Ненада Кражића о старом Лесковцу „*Кад су Ветерницом пловили чамци*“ (26. фебруар 2007, стр. 8)

⁵¹⁷ Ненад Кражић, Лесковачка разгледница „Први ауто, рендген, радио и грамофон“, лесковачке новине Тачка, 27. фебруар 2006, стр. 8.

ВЛАДИМИР КРАСИЋ

И Владимир (Радомира) Красић је рођен 28. јануара 1943. године у Нишу. Новинар. Завршио Вишу педагошку школу и Школу народне одбране. Књижевним радом је почео да се бави у петнаестој години. Прву књигу песама написао је у шеснаестој години. Објавио је књиге: „Мајска свитања”, 1966, „Марија Михајловна”, 1986. и 1987 године, „Молитва против успомена”, 1986, „Разљубак”, 1988, „Ена из огледала”, 1989, „Жена у плавом прозору”, 1989, „Срце у трку”, 1989, „Црна мачка”, 1990, „Новембар у Београду”, 1996, „Саопштење”, 2001, „Књига о сновима, 2000, „Књига о хороскопу”, 2000, „Убице су дошле с маскама”, 2000, „Позови шифру кавез” (сценарио за филм), „Азра у оку”.

Красић је Удружења књижевника Србије. Оснивач је Радио Новости. Радио је као дописник Радио Београда и ТВ Београд и уредник у Вечерњим новостима. Уређивао многе часописе. Водио је и школу новинарства. Красић је аутор четрдесетак књига и 20.258 наслова у новинама. Добио је 53 награде, признања и одликовања међу којима је Златна значка КПЗ, Октобарска награда Београда и друге награде.⁵¹⁸

После дуге и тешке болести, преминуо је у Београду 2008. године.

И **МАРИЈА МИХАЈЛОВИЋ** - Недосањани идеал савршене љубави, сасвим новим, необузданим јужњачким жаром заблестао је још једном ових дана издатај, трећој по реду збирци песама Владимира Красића, која носи наслов „Марија Михајловић”. Чиста, скоро побожна књига стихова Владимира Красића огледало је бића обичне жене. Та жена је покретач поетских асоцијација овог поете.

Чак и у послу, у коме нема места за поетичност, енергију црпим увек из истог извора. Идеал жене и нада у нови свет, олакшавају и оплемењују буру детаља, у којим често не видимо ништа, осим њихове баналности. Зато је од писане, много важнија поезија у односу према свету, а тек из тога може да произилази порука за остале.⁵¹⁹

%

„Песник каже: „Писати за мене значи дисати и даље – живети. Људи се бране на различите начине. Стих је моја одбрана, мој свет и бег, моја потреба. Отиснути се у светове речи значи помоћи себи самом, ослободити се душевне стеге и набоја муке кроз једно болно пражњење после којег настаје олакшање. Објавити неписано значи показати себе изнутра, обелоданити слабе тачке, показати свету личну интиму, оголити душу и њене најтананије трептаје, дозволити сваком да те види.”

Ако је исповедионици Владимира Красића књижевна критика ставила по коју замерку на стил, форму и метафору, сасвим је извесно да је његова значајна предност стих сам по себи, што се као прави бисер заискра у контексту песме.

„Може ли неко после толико љубави да буде сам и пуст” или „може ли жена због које живим да буде сама”, или „можеш сва огледала да разбијеш. Ти се, ионако, најлепше видиш у мојим песмама”

А таквих бисера је у „Марији Михајловић” читав прегршт. Прегршт која има готово афористички призив и самим тим класични карактер. Управо због тога за поету Красића могло би се закључити: док се обраћа Марији Михајловић, својој „чежњивој жељи” и свом „лековитом биљу у Алпима бола”, он страствено каже: „Искидаћу те... лудим”, показујући и потврђујући древну мисао да уколико је човек већи утолико су јаче његове страсти.⁵²⁰

518 Лексикон лесковачких писаца, стр. 65.

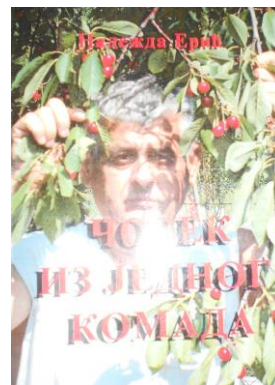
519 М. Ђорђевић, из рецензије збирке песама „Марија Михајловић”

520 Верољуб Јовановић, Лексикон писаца, стр. 66.

III

ЧОВЕК ИЗ ЈЕДНОГ КОМАДА – Поводом именовања за главног и одговорног уредника Радио Новости 3. марта 2000. године на основу одлуке Савезне владе Југославије у књизи „Човек из једног комада” Надежда Ерић, између осталог, пише:⁵²¹

„Рођен је 28. јануара 1943. године у Нишу од оца Ратомира и мајке Добриле. Србин. Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. С поносом истиче да је био ученик професора Мирослава Миловановића из Лесковца и Љубе Стојановића из Ниша. О њему, његовом стваралаштву најлепше су говорили и писали проф. др Никола Цветковић и његов пријатељ, песник Раде Јовић. Радну каријеру започео је као оперативац Службе државне безбедности 1964. године. У то време бавио се новинарством и публицистиком.

Почео је као дописник Радио Београда и ТВ Београд из лесковачког региона. Био је уредник свих издања „Вечерњих новости” за југоистучно Србију са седиштем у Нишу, заменик главног и одговорног уредника Борбе, главни и одговорни уредник часописа Будућност, уредник листа Наша реч за младе, заменик генералног директора НИП Борба, директор радио Новости...

Аутор је 53 књиге, 20.258 наслова у новинама, више од 2.000 радио емисија, 275 ТВ прилога, три дугометражна документарна филма, аутор и приређивач монографија, излагао уметничке фотографије на пет самосталних изложби.

Красић је објавио књиге поезије: „Мајска цветања” (1966), „Марија Михајловић” (1986. и 1987), „Молитва против успомена” (1988), „Жена у плавом прозору” (1989), „Срце у трку” (1989), „Црна мачка” (1990), „Новембар у Београду” (1996) и др. Синови Ратомир и Иван (новинари) снимили су дугометражни филм о Владимиру у трајању од 180 минута. Светлана Шуњевић Илић написала књигу о Владимиру Красићу под насловом „Неухватљиви Владимир” (1999), а Сунчица Мирна Зелић написала књигу, документ, о томе шта је све објављено о Владимиру Красићу под насловом „Песник је мислио на тебе”.

%

Седмог јула 2005. године напунио 40 година новинарског стажа. Прешао у слободне новинаре. Живот га гадно преварио. Издали су га они које је највише волео. Преварили су га они којима је највише веровао. Отели су му Радио станицу коју је сам измислио, нацртао, пројектовао и пустио у погон.⁵²²

IV

ИЗМЕЂУ ЖИВОТА И СМРТИ - Песничко лудило Владимира Красића се наставља. Ове године у издању Књижевног друштва „Душко Радовић” из Београда, у размаку од само 30 дана, после књиге „Разљубак”, појавила се нова књига поезије под насловом „Ена из огледала”.⁵²³

%

Ова шеста по реду књига је, изгледа, Красићево дефинитивно опредељење да се посвети интимистичкој поезији коју на својеврстан и само њему познатих разлога презентира, опет, у 99 нумерисаних примерака.

Владимир Красић је, ипак, песник по мери живота. То је најлепше рекао Радомир Јовић у једном од предговора Красићеве књиге. И, није га могао боље представити, јер почев од „Молитве против успомена” па све до најновије, шесте књиге, овај поета наизглед лагано покреће, стварајући крхку, питку ултра модерну поезију. То је његово једино оружје.

Завичајно одељење Народне библиотеке у Лесковцу обогатило је свој књижевни фонд са две необичне збрке Владимира Красића „Разљубак” и „Ена из огледала” које су се у октобру за само 30 дана појавиле у изложима. Ова библиографска издања Књижевног друштва „Душко Радовић из Београда штампана су у нумерисаном тиражу од 99 примерака. У припреми је и седма по реду збирка Красићевих стихова. Окренут жени, богињи и

521 Надежда Ерић, Човек из једног комада, Књижевна омладина Србије, Београд 2006, стр. 268.

522 Надежда Ерић, Човек из једног комада, стр. 273.

523 Иванка Стојановић, Радио Лесковац, 22. октобар 1988. *Напомена:* Прилог објављен у књизи Човек из једног комада, стр. 143-148.

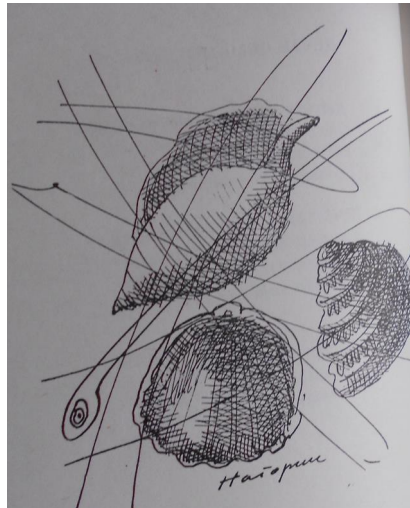
прелепој видарки душе, песник у „Разљубку” слави и једину и своју, а свачију чежљу за недостижним.⁵²⁴

После „Молитве против успомена” и „Марије Михајловић”, Разљубак је трећа (од укупно пет) књига стихова Владимира Красића, коју аутор штампа у 99 примерака библиографског издања. Нећемо се бавити одгонетањем тог његовог поступка. Песниково је право да своју књигу сведе на број оних којима је наменио. У „Разљубку”, Красић је наставио да пева о својој љубави према жени. Овога пута она се зове Ена. То је, у ствари, краткотрајна бајка без које би песников живот био нестваран. Красић не пева о срећи, јер је она себична, већ о судбини која је неподмитљива. Његов „Разљубак” је рана коју покушава да сагори на свом срцу.⁵²⁵

V
КЊИГА О ХОРОСКОПУ - „Књига о хороскопу” је књига пуна информација, поучног, забавног, али и јасног указивања да треба разликовати заблуду, празноверицу од наде у боље сутра. У низу сличних књига, ово дело Владимира Красића има своје вредности јер се на једном месту налазе бројни појмови, синтеза и анализа онога што је кроз векове пружало наду у бољу будућност. Красић је томе у знатној мери допринео. То су само од неких разлога ради чега је вредно читати и упознавати се са овим делом.⁵²⁶

%

Владимир Красић је по много чему једна од најзанимљивијих личности савремене лесковачке (и српске) литературе, али и - новинарства. Њему није недостајало ни храбрости, ни упорности да се огледа и то се великим успехом, и у новинарству, али и у књижевности. Наравно, није увек био успешан, али када се његово (по броју) обимно новинарско и књижевно дело посматра из непристрасног угла, оцена би засигурно требало да буде више него повољна. Од свих лесковачких песника, најпре сам упознао Владимира Красића. Био је врло млад; ја ученик Гимназије у Власотинцу. Наша драга професорица Марија Стојановић, која је такође била млада (тек дошла са студија у Београду) понудила нам је Красићеву књигу песама. Не сећам се наслова, знам да сам је дуго чувао и прелиставао. Сад знам да су то била „Мајска свитања.” Све остало је историја!

524 Властимир Вељковић, Богатији књижевни фонд, Танјуг, 30. октобар 1998. *Напомена*: Прилог објављен у књизи Човек из једног комада Надежде Ерић.

525 Јован Кесар, Свакој књизи – нумера, Вечерње новости, 26. јул 1988. *Напомена*: Прилог објављен у књизи Човек из једног комада, стр. 118-119. *Напомена*: О Владимиру Красићу су, између осталих, писали: Мирослав Миловановић, Слободан Марковић – Либеро Маркони, Милован Ђорђевић, Вили Хубач, Бранко Јовановић, Раде Јовић, Верољуб Јовановић, Златко Стевић, Дуда Цветковић, Раде Биочанин, Надежда Ерић, Властимир Вељковић и др.

526 Прим. др Тихомир Јовановић, рецензија Књиге о Хороскопу.

АНИЦА КРСТИЋ

I

Зовем се Аница Крстић. Имам 12 година и велику породицу. Живим са мамом, татом, два брата и три сестре. Моје село се зове Добротин. То је у околини Лесковца. Рођена сам 8. јануара 1995. године у 21 час, као прво дете у породици. Тада сам имала четири и по килограма. Са пет месеци сам почела да говорим. Са десет месеци сам почела да ходам. Са пет година сам већ научила да бројим и пишем, а са пуних шест сам зала „*много тога*“. Своје прве песмице сам почела да пишем када сам пошла у први разред основне школе. Многе сам поклањама друговима и драгим рођацима. А сада, своју прву збирку, желим да посветим свима. Наравно, захваљујући својим спонзорима, добрим људима који су хтели да ми помогну.⁵²⁷

Збирку песама *Први кораци* Аница Крстић објавила је 2007. године (Филекс, Лесковац).

II

ПРВИ КОРАЦИ – Аница Крстић има дванаест година а граница детињства је четнаест година која се индивидуално протеже на једну или другу страну. Тај период се описује као корен човековог живота, бољи и праведнији свет од сваког другог света, дивни свет игре, сна и хумора.⁵²⁸

У збирци песама „*Први кораци*“ Анице Крстић доминирају ведре боје, игре речима и олако разумевање ствари и појава. Као биће деликатне менталне структуре (она је још дете), разуме свет на себи својствен начин, по законима другачије логике:

*„Ласта лети
и песме се сети*

Жаба скаче к’о прваче.

*Кит плива
ко Попајева Олива.*

*Пингвин на јужном полу
пије кока-колу.
Миш жели сира
док у гајде свира.
На крају миша
поједе мачка.
и, тачка.
(Живот)*

Игра је за Аницу нужност, она је аутентични вид њеног живота, који је у складу са њеним интелектуалним и телесним моћима. Тачно је да дете као стваралац или онај ко бележи своја осећања, стања и збивања у великој књижевности не може да „носи“ велика збивања и прича велике фабриле. Представа света у дечјим очима знатно се разликује од оне коју има одрастао човек. Та представа је свакако сиромашнија, али је чулно много чистија, неоптерећена искуствима сазнања. Природна несразмера између дечје рационалности и његовог интересовања најчешће је покретач дечје маште, а она, опет, утиче на развој дечје мисаоне способности:

*„Када би снег био од чоколаде,
шта би деца могла да раде?*

⁵²⁷ Биографија, Аница Крстић, *Први кораци*, Филекс, Лесковац, 2007. стр. 48.

⁵²⁸ Реч уредника, Аница Крстић, *први кораци*, Филекс, Лесковац 49-50. *Напомена*: уредник издања је Радислав Филиповић.

*Само би се најела,
и сита би спавала.*

*Кад би Снешко био
ко ладолед торта,
да л' би био велики ко кућа?
Граја би око њега била немогућа.*

*Снег би волели
и стари и млади,
па не би било глади.*

*Ал снег је
само од воде,
и шта да се ради?
(Снег)*

Оно што ми преостаје, то је да Аници, младој песникињи, пожелим још доста овако лепих књига као што је ова, док ову срдечно препоручујем читаоцима.

АНИЦА КРСТИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

АЗБУКА

Азбука је дело великог човека,
и трајеће до века.

Ум је његов бистар био
и српство је прославио,
и велико благо оставио.

Не могу да замислим
шта би било да он није
наша слова измислио.

Како би се снашли
Да ли би се разумели
ил' би били к'о Кинези!

Имали би много слова,
много мука и проблема.
Вук је био вредан славе,
нек' то Срби не забораве.

ПРВИ КОРАЦИ

Прво пузи тамо-амо,
да упозна терен само.
После корак-два
и бум, трас, тра-ла-ла!

Онде опет из почетка,
да је види њена тетка.
После још пар корака лагано
док сви навијамо.

Исто сутра, полагамо,
собом корачамо.
Осмех сија с лица,

проходила моја мала сестрица.

Сви смо срећни.
Љубимо је само
док се она важна прави
и шета, да не заборави.

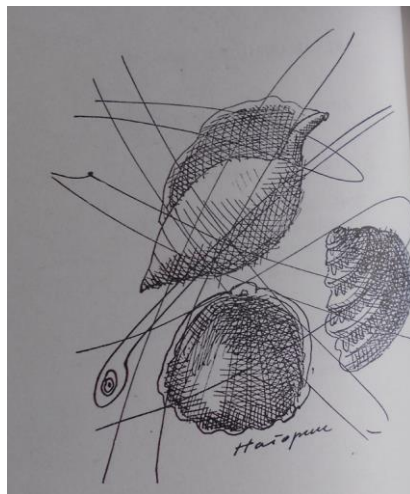
ШТА НАС ЧЕКА

Пољубац снагу љубави даје,
и то треба да се зна.
Пољубац није тра-ла-ла,
и није нека шала.

Пољубац полако губи моћ
јер убрзано живимо,
и увек некога
за нешто кривимо.

Шта нас чека!
Ко то може рећи!
Време је да се стане
или стижемо у кобне дане.

Па нико неће волети,
и нико неће љубити,
и сви ћемо полако
себе убити!⁵²⁹

529 АНИЦА КРСТИЋ - Аница Крстић, ученица, у 12 години (2007) код Филекса објавила прву збирку песама *Први кораци*. Рођена је у Добротину, код Лесковца. 1995. године, а прве песмице почела је да пише када је пошла у први разред.

ДАРИНКА КРСТИЋ

I

Даринка Крстић рођена је 1952. године у селу Зли Дол, општина Босилеград. Ради као професор. Књижевни рад: „Ветрови завичаја” (КК Глубочица, Лесковац 2001).

Објављивала у збирци „Глубочица између обала”. Објављивала песме у часописима Мост и Братство, на бугарском језику у Босилеграду. Члан је КК Глубочица – Лесковац.

Добила је више похвала, књижевних награда и признања..

II

ДАРИНКА КРСТИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПУСТИТЕ МЕ

Куда ме водите везаних очију?
Одвезите их да таму сакрију,
Пустите ми руке нека грле дан
Ви , који на перону неба гасите плам.

Где бејасте, док волех лепоту света
Ви, што не стижете на јутарњу молитву,
Вама се храма врата затварају,
Нема за вас милости у његовом сјају.

Оставите ме овде на углу наде
Да просјак будем без пружених руку,
Да се смејем и кад болело буде,
Да на пијаци времена минуте купујем.

Пустите ме, да између обала испијам јутра,
У колевци немира за успаванку молим.
Ви, од камена тврђи.
Пустите ме да постојим , пустите да волим!

ТРАГОВИ

Трагови ка дому остарелом,
Стопала разних година,
Трагови опанака ношених,
Кошуља изношених.

На стази трагови детињства,
Скривени снови,
Трагови младости
У сенци остарелих кленова,
Поток суза у пресушеној долини.

Трагови старости препознатљиве,
Листају странице новог времена,
Урезане дубоко у венама,
Трагови бола у души осликани
Сетом новом обојени живе,

Трагови опустеле њиве,
Оштрих српова, уморних косача,
Колибе пастирске

над уснулом петровачом.
Откуцаји срца трагови.

Трагови у њој и јему
Из љубави створени,
Новим путевима вођени,
Дарује их нове време,
Савија живота бреме.

Трагови,
То су риме ове,
Речи из душе болом коване,
Стазе пређеног поднева.

Трагови твоји на лицу моме,
У твоје ходу,
У твоје гласу.
Трагови ратова душе ове
У твоје гласу.
Трагови.

ТРЕН

Из чије чаше испијаш ноћас
Док жедна пустињом лутам
За кап,
За само једну кап?

У чијем пролећу удишеш свежину
Док свела по пропланку трагам
За цвет,
За само један цвет?

На чије груди одмара ти душа
Док уморна призивам сванућа
За трен,
За само један трен?

САМА

Шкрипе врата од руке немоћне,
Полако отвара се порта,
по камењу кораци спори,
глас нечујни, неко говори.
Мајка , што године носи,
У самоћи чека Петрове пости,
Гледа даљину, у пут што води,
Дали је неко јутрос походи.
Никога није, прашина се диже
Од ветра јаког што носи време,
Високо гарван граче и кружи,
Кратке су ноћи, а дани дужи.
Дочека зору без сна дубока,
Полако пали лампу крај стола,
Гледа кроз стакло, долазе јутра,
Сама је данас, сама и сутра

МИ

Ми,
Који гладне хранимо
Без хлеба остајемо.

Ми,
Који жедне појимо
Без капи смо сами.

Ми
Који голе облачимо
Без кошуља идемо,

Ми,
Који безомне домимо
Без домова смо.

Ми,
Који бесрамно волимо,
Срамно умиремо.

ИЗАТКАЛА САМ ЋИЛИМ

Изаткала сам ћилим
Од боја зоре
И боја сванућа,
Од боја росе
И осушених трава,
Од боја магли и снегова,
Изаткала сам ћилим
Од успомена,

Трепере боје
Пред очима у сенци,
Прекривене једном,
Нестају у тами,
Сливају се нити од конопља
Испредене тугом.

Изаткала сам ћилим
Од боја дуге,
Од успомена,
Од нити туге.⁵³⁰

530 *Напомена:* песма „Изаткала сам ћилим“ награђена поводом јубилеја Народне библиотеке у Димитровграду.

ЉИЉАНА КРСТИЋ

Љиљана Крстић, професор и песник, рођена је и живела у Београду. Основну школу завршила је у Лебану, средњу школу и Учитељски факултет у Врању. Своју поетску личност формирала је од детињства објављујући своје радове на конкурсима и у заједничким збиркама. Прву заједничку збирку објавила је у средњој школи и од тада добитник је многих престижних признања у Јабланичком и Нишком округу. Активни је члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу и ради као учитељица у ОШ Вук Караџић.⁵³¹

Објавила је збирку песама „*Витез Теодор аждаја и пегава Маја*“ (Филекс, Лесковац 2008).

ТИМЧЕНКО О ПЕСМАМА Љ. КРСТИЋ – У све разгранатој поезији за децу не само у српској књижевности него и у књижевности која настаје у нашем граду, Лесковцу и околини, јавља се један нови глас. Уз Рада Јовића, Михајла Дојчиновића, др Драгутина Николића, Данила Коџића и других, чије смо збирке песама могли да читамо и које су сликале дечји свет и вршиле мисију примаљиве лирике за најмлађе малишане и девојчице, појављује се и нови песнички глас који својом првом самосталном књигом за децу и стиховима дочарава оно што у нашој свести поимања представља перцепцију и песнички исказ једног тако драгоценог и бојама богатог животног раздобља какво је детињство; истовремено, тај нови песнички глас је слика онога што поезија као племенити стваралачки дар може да понуди дечјој пажњи и радозналости.⁵³²

Кад год се код нас поведе реч о поезији за децу имамо пред очима и у души *Змаја* и *Душка Радовића*; Змаја који је дечју поезију уздигао до степена уметничке креације, показујући изузетно добро познавање дечје психе, и Радовић који је проширио и допунио наше познавање дечје маштовитог света као света непресушне радости у игри, као стваралачком принципу, затим домишљању, замишљању, сневању и новим, непознатим пределима и тананостима дечјег сензибилитета. Незаборавна је његова здравица, химна радости, разиграности, животног оптимизма:

*Нека пева
све што има глас,
неко лепше, ведрије од нас,
Певати, певати, лепо је певати!
Живети, живети, лепо је живети!*

У том духу, и са истом тенденцијом да се да полета песми као изразу пуноће живота, испевала је песме у оквиру своје прве самосталне песничке збирке Љиљана Крстић, учитељица по занимању, мајка по природној предодређености и песникиња по вокацији, коју је диктирала не само њена унутрашња потреба да се исказе и стиховима него и не мање снажно осећање дужности да своју педагошку мисију заокружи и деловањем које спада у уметничку сферу. У поезији Љиљане Крстић има и радости и слављења и свега животног што окружује дете и представља његов свакодневни амбијент и сферу интересовања, а дете је жељно и спремно да се свакога тренутка, понесено маштом и игром, одлети у висине, у неизмерно пространство, у непознато што се јавља у сновима и прижељкује стварност. Има у тој поезији и замишљености, и брижности, чак и извесне упитаности пред животом и у свему ономе што дете види или жели да види и доживи, у стварности или машти, свеједно. Ту неугасиву потребу за сазнањима и новим сензацијама, па и несташлицима који карактеришу дечји свет, песникиња помно прати и покушава да фиксира у својој поезији.

⁵³¹ Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац, 2008.

⁵³² Николај Тимченко, из рецензије, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац, 2008, стр. 5-6. *Напомени:* Ауторка Љиљана Крстић је уз ову рецензију записала: У знак сећања на дивног човека из пера аутора књиге: „Господ Вас је одабрао да видите оно што је постало очигледно.“ Хвала вам и вечна Вам слава.

Љиљана Крстић је успела у многоне да превазиђе своје педагошки домен на рачун естетског момента; наиме, она успева да своје педагошке склоности стави и други план и да ствара песму у којој преовлађују игра и машта. Увек је добро када се то у поезији за децу догоди, када поука и моралисање остану негде позади само као благи тон, а песма добије приоритет. Детету је, наравно, потребан ослонац који увек тражи и од родитеља по правилу добија, али то стварање не сме у песми добити облик децидираног и нападног исказивања.

Љиљана Крстић подједнако пева о дечацима и девојчицама, као и о природи, растењу, цвећу, животињама... Њена брига за правилност риме и организацију песме, за њену стофичну структуру доживљава се као њена већ у приличној мери савладана вештина компоновања песме. Зато њене песме остављају пријатан утисак и, нема сумње, представљаће прикладну лектуру за оне због којих су створане.⁵³³

Ш

Свакоме је дата креативност. Она ствара услове сасвим другачије атмосфере. Чист систем „боцкања шкољки да би се дао бисер“... Тренуци креативности јесу експлозија у организму онога који је привилегован од самога себе. зар има светијег и важнијег него ли развијати тај дар Свевишњег!⁵³⁴

Љиљана Крстић се не плаши своје креативности. Она је не блокира, већ ослобађа. Њен механизам размишљања прави чистину да се нешто направи. Метафора у мишљењу, да бисмо знали како треба писати, како се треба понашати док пишемо, како се треба понашати у односу на туђе креативности, пре свега, дечју. И најзад, како се треба понашати док ишчитавамо песме поникле из пера спонтано приступачне и увек благо насмејане учитељице, која нам је понудила ковчег пун блага.

Љиљана је своја чула маштовитости отворила онима који су и сами маштовити, недокучиви, помало враголасти у свему томе, али свакако и најневинији и најискренији, каква јесте и сама. Ступити у нераскидиву везу с децом и кренути на дуго путовање? Прогласити поезију игром? Љиљана Крстић то не покушава. Она то успева. Свом главом, која је њена лична перцепција, не удара о зид, већ га вешто прескаче, олако као што то раде и јунаци њених песама. Зар није јасно да овакав обожавалац деце ненаметљиво постаје највећи пријатељ свој деци овога света! Једноставно, она то мора. Тако је потекла једна бистра, као суза, река стихова. Замирисао је предиван букет најшаренијег пољског цвећа за свако радносно дете, за сваки кутак свачијег срца, замирисали су облаци, узлетело се заједно са њим, о свему што у дечјој глави станује. Пише за оне мало млађе и даје им могућност да заједно са њом, раме уз раме, допринесу овој оригиналној књизи, пуштајући машти на вољу.

Свет у коме је настанила Богдана, Катарину, Теодора, Мају, Мињу, Љиљу, аждају, мишеве и шишмишеве, мравовиће, слона, камилу, затим вештице, несебичне сликарке, будуће песнице, на крају ће „око бора коло заиграти“, у земљи где царује љубав, где су деца и увек деца на самом трону. У ту земљу „Недођију“ води их она лично са срцем Петра Пана и осећајношћу мале – велике Звончице. Веома оригинални наслови песама, који прерастају у праве Андерсенове бајке, Љиљана и сама постаје једна од бајковитих ликова. Та племенита, осећајна, пуна разумевања, али и залутала Алиса у земљи чудеса, проналази пут до чаробњака из Оза и дарује му најлепши дар који се може подарити: љубав!

И тако, док ће малишани уживети „у авиону са слоновима“, док ће са „витезом Теодором и аждајом пити чаја“ и са Цицом вештицом бацати чини на Петра, док мишеви шишмиши праве заверу против мачке, верујемо да ће и они показати своју креативност, јер на крају крајева, ово није обична збирка песама, већ и бојанка, те тако укомпонована без размишљања може представљати део ђачке лектуре.

А ви, драга децо, слободно пишите и шаљите ваше радове на адресу: Снежана и седам патуљака, улица Вечитог детињства без броја. Земља иза девет царства, иза седам гора, преко пет равница, преко девет мора... Тамо где станује ваша звезда!

533 *Напомена:* Књига песама има и предивне илустрације, које је урадила сама ауторка Љиљана Крстић, а уредница издања је Тамара Стојановић Ђорђевић, професор књижевности.

534 Тамара Стојановић Ђорђевић, Поговор – О поезији за децу и о деци Љиљане Крстић, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Флекс, Лесковац 2008, стр. 83-84.

ЉИЉАНА КРСТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НЕСРЕЋНА

Испред шатора на сред Сахаре,
на врелом песку пустиње праве
лежала је ружна ал' мила,
Матилда, камила
И тужна је, врло тужна била.

Крај ње је седео замишљен
богати Арапин Сулејман.
Хладну је воду жедно пио
и он је прилично жедан био.
Камилу молио, и сузе лио.

Матилда, драга! Матилдице, мила!
Увек си верна камила била.
Овде је мени страшно вруће,
најбоље би нам било код куће.
Ма, срцеће ми од јада пући.
Ја хоћу кући! Хоћу кући!

Матилда је прилично вешто крила
да се у пустињи заљубила.
Свет је постао ружан и губав
Јер јој се десила несрећна љубав.
Сада јој срце у вагри изгара,
све због те птице, лешинара.

Десило се, несрећно – ето,
баш као гром из ведре неба.
Баш кад су решили да пођу кући,
и баш онда, кад најмање треба.

Зато се прозева и трипут кину,
па дрско рече Арапину:
Не идем кући! Нећу и тачка!
Није ме брига за тебе пљачка.
Гледати њега, то је дивота.
Ма он је лешинар мога живота!

Дом је мој одсад врела Сахара.
Не идем никуд без лешинара.
И мени ће срце од јада пући,
ал нећу кући! Нећу кући!

МРАВОВИЋИ

Био једном жути мрав,
леп, марљив и здрав.
Заљубио се у црну мравицу,
у мрављем свету праву царицу.

Освајање не беше лако.
Ишло је траљаво и полако,
јер поносна беше црна мравица,
права, правцата, мравља царица.

Једнога дана, он јој рече:
Моја царице, добро вам вече.
За мене стварно ово је неславно,
ал морам да признам, волим вас
одавно.

У кући имам сто мрвица
и много, много жутих зрнаца.
У том подруму је за вас спас,
слушајте само свог срца глас.

Ја сам обичан жути мрав,
али сам марљив, лепи здрав.
Ви сте прелепа црна мравица
и мога срца ви сте царица.
За мене нема бољег правца
него да постанете моја жена
и родите ми малог правца.

И затресе се од љубави земља сва,
јер она рече мраву „ДА“.
Венчање обави зелени скакавац,
а следећег месеца роди се мравац.

ВИТЕЗ ТЕОДОР И АЖДАЈА

Иза девет царстава, иза седам гора,
преко пет равница, преко девет мора,
у једној пећини – чудна и сама,
живела је једна аждаја дама.

Бљувати ватру није знала.
Никакав окршај није имала.
Никада принцезе није крила.
Била је баш фина, романтична ала.

Па шта је онда радила?
И чиме се она бавила?
На пример, колаче укусне правила,
врло лако.
Песме је лепе писала.
Углавном, цвеће мирисала,
и, тако...

Једнога дана у земљи „Дембелствор“,
за њу је чуо витез Теодор.
Узео штит и буздован свој,
на коња сео и с копљем у руци
кренуо је у тешки витешки бој.

Успут се закleo у свој дуги брк
да ће се трудити да у трку
одфикари јој тај витки врат
и одвоји од ње труп ружни
а и уз то крилат.

Када га угледа аждаја дама
груди јој потресе уздах дуг.
Ах, неће више бити сама:
Ево га. Стиже – витез друг.

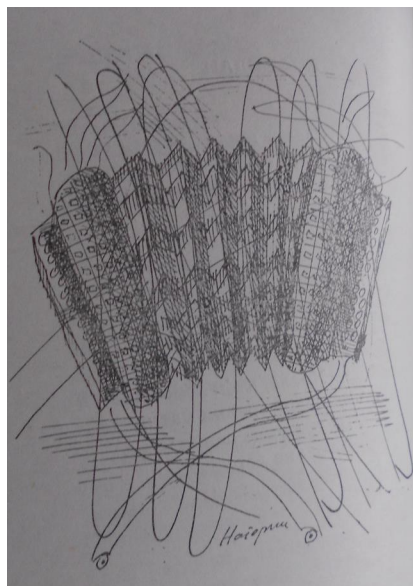
С осмехом потрча витезу у сусрет
и поклони му мирисни цвет.
Послужи га тортом и топлим чајем
и с њим прошета зеленим гајем.

Онда му у заносу песме прочита.
Да ли му се свиђају, витеза упита?
И беше пун стрепње поглед њен.
А витез Теодор?
Он беше збуњен.

Ипак, прихвати да буде гост омиљен.
Па су у сласт колаче јели.
Укусни и лековит чај пили.
Уз то су много рецитовали.
Валцер играли и срећни били.

И како се све то даље одвијало?
И шта се све ту догађало?
Па, ништа.
Теодор, се витешки сажалио
јер и сам је помало песник био.
О томе је размишљао, док је чај пио.

Важно је да се упамти
да на самом крају
витез се смиловао на аждају.
Сажалио се што живи сама.
На крају крајева он је витез,
а она ипак једна дама

НЕБОЈША КРСТИЋ

I
Небојша Крстић рођен је 1963. године у Лесковцу, а живи у Великој Грабовници, код Лесковца, где је и завршио основну школу. Гимназију је учио у Лесковцу и стекао звање организатор програма и културно-уметничких манифестација. Дипломирао је 1985. године на Филолошком факултету у Скопљу, на Групи за југословенску књижевност и српски језик. Исте године почиње да ради, најпре у више школа у општини Медвеђа, а од 1991. у истуреном одељењу ОШ “Славко Златановић” у Оруглици. Крајем осамдесетих прелази у основну школу у Великом Трњану. Постављен је за директора Народне библиотеке 7. фебруара 2001. године, а разрешен дужности 4. децембра 2002. године.⁵³⁵

Објављивао у часописима и у заједничкој збирци „Глубочица између обала“. Члан је Књижевног клуба Глубочица.⁵³⁶

Године 2008. Крстић је објавио збирку песама „То код нас не може да буде“.

II
ТО КОД НАС НЕ МОЖЕ ДА БУДЕ - Стихови који су пред вама представљају збир мојих импресија у неколико последњих деценија, почев од 1982. године па све до данашњих дана. У оквиру ових корица поделио сам их у четири циклуса, а све се могу подвести под једним – издајство.

Никада нисам планирао да издам све оно што је, у већини резултат мојих младалачких жеља, надања и страдања. То стваралаштво сматрао сам својом великом тајном и оно што сада чиним зovem истим именом као и онда. Управо због тога најобјективнији назив био би управо „Издајство“.⁵³⁷

Небојша Крстић је песник неоромантичарске провенијенције и треба га сагледати у том светлу. Његово песничко дело је расадник лирске бујне вегетације, али и епског замаха. У том делу бујају строфе крцате најузвишенијим људским осећањима и чистом, непатвореном хуманистичком мишљу. Све је код Небојше Крстића од овога света, човеку блиско и драго, разумљиво, читљиво. Његови стихови се пресипају из строфе у строфу, из песме у песму као река понорница у свом, само свом кориту. И то је он, свој на своме, нису му страни савремени песнички узлети, али он није човек од овога века, већ своју песничку кулу гради на неким старим темељима. Песнички субјект одриче свој песнички ауторитет, али не крије да тражи утеху у поезији. Она је његово последње прибежиште, увир и утеха. Несрећна љубав је код Крстића равна смрти. И као што је казано, песнички субјект нам имплицитно говори да је *Човек другог века и дете романтизма*, а Небојша Крстић песник неоромантичар. Он жели да се врати вековима дражим. Необузданог лирског темперамента, али не без епске потке, он пева свој светски бол, бол од векова.⁵³⁸

Крстићева љубавна лирика плени богатством свежих, непроверених осећања и буди у нама емоције које нису у супротности са разумом. Све је овде чисто, ефемерно и невино: и љубав, и пркос, и срећа и несрећа. Песнички субјект воли и то му, поручује он, нико забранити неће. Може се слободни рећи да је Небојша Крстић песник осећајне лирско-епске снаге, песник свеколике љубави и помирења међу људима. Иако је врстан познавалац теорије књижевности, Небојша Крстић песме није поделио на циклусе. Определио се за тематске целине, за јединствене просторе без значајних семантичких разноликости, са насловима: Издајице успомена, Свак је рођен за по једном мрети (родољубиве); Издајице снова, Оно што живи не умире и Бол оправдава постојање (неколико рефлексивних и љубавних песама).

535 Небојша Крстић, Легат, званични сајт Народне библиотеке „Радоје Домановић“, Лесковац.

536 Небојша Крстић, Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003.

537 Небојша Крстић, Уместо предговора, То код нас не може да буде, Филекс Лесковац 2008, стр. 3-4.

538 Јовица Стаменковић, рецензија, То код нас не може да буде, Филекс Лесковац 2008, стр. 104-105. Напомена: пренета комплетна рецензија.

Није слабост рећи своја осећања. Песнику, као и сваком живом бићу, важна је особа, жена, која ће га унутрашњим импулсима инспирисати, чију љубав може да записује и без слова. На ветровима лирике лелуја се његово срце препуно жара.

*Он ће се можда
И звати као ја,
Само се једно сигурно зна,
То нисам и нећу бити ја.
(То нисам ја)*

Раскошни стихови говоре, као звоно на узбуну, да постоје и неуспешне страсти.

*Лепо је било,
Добро је било,
Док нисмо знали
За женске чари
(Женске чари)*

*Враћају се у прошлост,
У свет мојих снова и жеља,
У свет мојих бродолома.
(Авети)*

(...) Песник Небојша Крстић, емоционално зрео, бурно је проживео свој песнички живот. Сасвим је јасно да је имао изворе личних осећања, изворе из којих је маштовито, непосредно обрадио самога себе. Из тог богатства лирских тема, из тих извора, без романтике, налази опстанак у реалном свету, са људским сновима. Његов поетски систем проналази простор у коме је она. Он је види, али не открива „пејзаже њене душе“. Он је осећајно додирује. То не скрива. Мисли су реалне. Сентиментална тајанственост пулсира једновалентно. Део истине остаје за читаоца. Морамо схватити да песник тражи искрено-емотивни однос са њим.

*Сви ветрови вију моје туге,
Где су зраци оне дивне дуге!
(Ветрови туге)*

*И исам сунце без топлих зрака,
Само ме прате ветрови мрака.
(Ветрови мрака)*

У слободи личног, заљубљеног ја, има рефлексивних мисли. То је једна значајна тематска целина. Лирски говор проналази инспиративна расположења. Лирски израз имају и интелектуално и емотивно. То је, заправо, оригинално у овој поезији. Та кретивна реч је ауторова душа. жена је само инспирација. Тада се гранично додирују љубавна и рефлексивна осећања. Читалац дознаје да су песника заливале хладне и топле раскалашне кише! То је рална потка.

*Очи су ти извор живота,
Лице ти је ко пролећно цвеће,
Усне су ти ко пламен румени,
Осмех ти је немиран ко море,
Срце ти је искрено и драго.
(Закопано благо)*

Жена је је у једном доста неодређеном времену. Он не прихвата сваку жену.

*И за себе песме пишем
С вама само ваздух дишем.
(Странац)*

Жена, човекомученица, јесте владарка личне лепоте. У овим песмама жена је естетска слика, поетски запис. Глас те жене се не чује. Небојшино ткање смислености, тражење топлог женског даха, није неоромантизам. Ова поезија јесте успон песничког света. У њој је све, јер и у песнику је све. Писац је кренуо од извора и корачао до увира. Надахнуто, колорним пејзажима, дао је свој портрет жене. У песниковом памћењу су две жене, неверна и верна. Он је са обема. Песниково болно осећање због изгубљене нежности јесте премостиво, јер утиче на разрешење лирског тока мисли.

*Бескрајне снове имам,
Дечју бујну машту,*

*И као свако биће
Имам своје идеале
Због којих морам даље
(Огледало душе)*

Душко Радовић је рекао: „Ко уме да воли, не треба ништа друго да ради.“
Небојша Крстић, као даровити писац, стваралачком маштом и лингвистичким знањем, слави песму као бит личног живота. Језик ове поезије је животан. Реч по лексичким законима има моћ поетске светлости.⁵³⁹

НЕБОЈША КРСТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПОСЛЕДЊА СТРАНА ЗИДА

Ја ћу сам и без икаквог стида,
Подићи још једну страну зида,
И у том оквиру вечите ноћи,
На пут снова без повратка поћи.

Ставићу делове тела свога,
У темељ здања последњег мога,
Да ме упамте сви по делу том,
На овом свету суровом, злом.

Окове себи по мери кујем,
Не желим више ништа да чујем,
Остаћу вечно иза тог зида,
Кад нисам светло ничијег вида.

Ако ли неко дође до њега,
Видеће здање слабићког бега,
И у круг га радознало проћи,
А унутра ући неће моћи.

Тајне тог здања унутар зида,
Остаће веће но пирамида,
И сви они који су градили,
Неше знати шта су урадили.

То су ми задње људи зидали,
Сви они што су мене издали,
На оној страни где могу проћи,
Ја ћу њима највише помоћи.

КЛЕТВА

Да имаш,
Да мислиш да имаш,
А да немаш,
И да знаш да немаш.

Да волиш,
Да мислиш да волиш,
А да не волиш,
И да знаш да не волиш.

Да желиш,
Да мислиш да желиш,

⁵³⁹ Станко Ђорђевић, приказ збирке Небојше Крстића То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008, Помак, Лесковац, број 49-50, јануар-јун 2010, стр. 45.

А да не желиш,
И да не знаш да не желиш.

Да се смејеш,
Да мислиш да се смејеш,
А да плачеш,
И да не знаш да плачеш.

Да осећаш срећу
Да мислиш да је срећа,
А да је туга,
И да не знаш да је туга.

Да ме заборавиш,
Да мислиш да си ме заборавила,
а да ме памтиш
и да не знаш зашто ме памтиш.

ЖЕНСКЕ ЧАРИ

Добро је било, другови стари,
Осећања својих бесмо чувари,
Лепо је било време наше,
Срца нам само за срећу знаше.

Лепо је било, другови моји,
Сећање само сад још постоји.
Волели смо све што деца воле,
Живот нам није стварао боли.

Добро је било, другови стари,
Док нисмо знали за женске чари,
Лепо је било дечачко време,
Сад у срцима носимо бреме

ТО КОД НАС НЕ МОЖЕ ДА БУДЕ

Способни и моћни у немоћи,
Господари свих наших поноћи,
У срцима наду да пробуде –
То код нас не може да буде.

Зато што ништа код нас немају,
Суморну нам стварност спремају,
А и када имају нешто да понуде –
То код нас не може дабуде.

Траже, отимају, узимају и лажу.
Истину онако, тек понекад кажу,
Али да мало захвалности понуде –
То код нас не може да буде.

Смишљају преваре, мржњу сеју,
Врелином мржње, душу греју,
Уместо да себи опрост понуде –
То код нас не може да буде.

Спремни да се свете и прете,
У похлепности високо лете,
Да љубе ближњег и љубав нуде –

То код нас не може да буде.

Да се сете прошлости свете,
Будућност наша, без ње, пролете,
Они се над њом као деца чуде –
То код нас не може да буде.

Да се сви људи љубе и грле,
Да као браћа у загрљах хрле,
Да човек човеку човек буде –
То код нас не може да буде.

И овим речима судиће људи,
Онако како се код нас суду,
Речима истине или заблуде –
То код нас не може да буде.

Неће хтети да погледају шире,
Ма неће хтети чак ни да завире,
Да би могли с љубављу да суде –
То код нас не може да буде.

Стиховим мојим њихов подсмех,
Мени је главни животни подстрек,
Они једино знају тако да суде –
То код нас не може да буде.

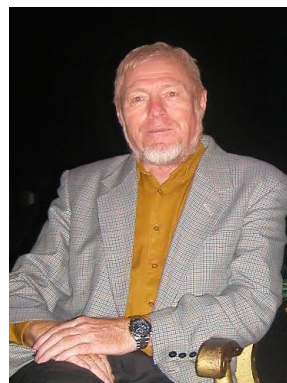
МИОМИР МИЈА КУЛИЋ

И Миомир Мија Кулић рођен је 9. јануара 1952. године у Лесковцу. Завршио је средњу машинску школу, али се позивом за који се школовао никада није бавио. Током осамдесетих година прошлог века радио је и објављивао стрипове хорор тематике за немачки часопис *Gespenster-Geschiten* и друге магazine издавача Baster-Verlag, као и Тома Церија за Kondor-Verlag и белгијско тржиште. На сајму књига у Франкфурту 1987. године договорио је сарадњу на стрипу Bloodgame са тадашњим главним уредником америчке куће Marvel Цимом Шутером, која је остала нереализована због Шутерове оставке у Марвелу, која је убрзо уследила. Током осамдесетих радио је насловне стране рото-романа „Хејзи“ (аутора Т.Н.Грејча, у ствари Градимира Пашћановића) за новосадски Дневник. урадио је неколико насловних страна рото-издања „Книнце“, витезови Српске Крајине у издању Политике, од којих је објављена само једна, почетком девесетих. Током деведесетих објавио је серијал „Силикса, краљица Аксе“ у македонском часопису Мак стип. Исти стрип објавио је и у лесковачком Ђачком забавнику за који је радио и илустрације 1995-1996. године. Објављивао је и у Арсеналу, као и у нишком стрип часопису Strip Pressing.

Бави се и сликарством где је за изражавање одабрао правац хиперреализам. Са Николом Митровићем Коканом започео је маја 1995. године Школу стрипа у Лесковцу, у којој је неколико месеци радио као предавач. Самосталну изложбу слика имао је у лесковачком Дому културе „Жика Илић Жути“ 19. маја 1997. године. Изложбе портрета имао је у Задру и Народном музеју у Лесковцу („*Портрети бораца лесковачког краја*“). Бавио се израдом слика за надгробне споменике и за себе у шали каже да има сталну поставку портрета на Шпитаљском и Светоилијском гробљу. Аутор је књиге „*Циркус М*“, објављене новембра 1999. године у издању „Графике Галеб“, Ниш. Аутор је монодрама „*Пегава*“, „*Желиш ли да ти вежем очи*“ (извођење Нинслав Милићевић, режија Радиша Грујић), „*Милисав*“, „*Ав, ав*“ (извођење Ђорђе Томић, режија Миомир Кулић) постављених у Народном позоришту у Лесковцу, као и монодраме „*Кучка*“ (извођење Ивана Ђокић), постављена у позоришту „*Дадов*“ (Београд). Био је аутор и водитељ емисију „*Мушки разговори*“ на ТВ Лесковац, 1995. године. Започиње ауторску емисију „*Циркус М*“ 3. јануара 1996. године, коју су емитовали многе радио и ТВ станице.⁵⁴⁰

И **УНИВЕРЗУМИ МИОМИРА КУЛИЋА** – „Живот је једна велика игра, а Миомир Кулић је и од школе, и од градских улица, и од људи које је случајно или намерно сретао, изучио вештину изазова и илузија који игру чине игром“ : реченица је коју сам испалио у једном сасвим другом тренутку, сасвим другом пригодом. Погодио сам мету, али сам све друго промашио. Да није кренуо у свет симбола, да није одлучио да за своје опхођење са окружењем користи алтернативне, али ипак од Створитеља човеку ДАТЕ облике комуникација, Миомир би био занимљив мађионичар у каквом циркусу из наших снова, или успешни илузиониста у неком кабареу данашњице. Уверен сам да би и у томе био недостижно бољи од, у нашим животима већ свеприсутних, неуспешних имитатора у – биће замало – четвртвековном покушају. На самом старту зрелији од поменутих а неуспешних антипода, Мија пролази кроз период сопствене инфантлности док пуцнеш прстима, задржавајући се у њему тек толико да потврди своју претпоставку да се језик симбола, као средство разумевања са људима, може и треба применити и у зрелом добу. Надарен интуицијом, још у фази игре открива да је свет сложенији од оног са којим се мирно спава, да се не може

540 Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан, Лесковац, 2010, стр. 70.

објаснити општеприхваћеном благословеном једноставношћу трију димензија које су на дохват руке, да се истина и реалност најчешће налазе у реону оностраног поретка ствари, и да свакако постоји више од једног универзума.

Ето разлога за рани почетак стварања бора на челу: Сцена је намештена, и било је само питање – у ком ће тренутку Мија неизбежно налетети на Касандрин синдром. Налетео је одмах. Не мислим, наравно, на Касандру из шпанских сапуница, већ на пророчицу из Делфа и ћерку краља Троје, чијој видовитости није веровао ни рођени отац.

Учинило се да ће Слика бити излаз из збуњености коју је стварала прозорљивост, са Мијине, и неразумевање, са стране оних којима је он хтео да саопшти своје виђење стварности. Ради се, дакле, о времену ране младости, или касног дечаштва, у коме ствара серију цртежа, портрете хероја Другог светског рата са подручја Југославије, и које храбро предочава јавности на, вероватно, првој самосталној изложби, наишавши на подељени суд озбиљне критике: док једни у цртежима виде долазећег, други сматрају да је уложено превише труда у нешто што је већ виђено.⁵⁴¹

Како год, чини ми се да су ти цртежи, што се Мијиного ликовног универзума тиче, били окидач за неке од последица његовог талента: ликовно стваралаштво у области хипер-реализма, и – још више – за његово бављење стрипом.

Слика, као продукта Мијиного бављења ликовном уметношћу било је и мало, и много. Мало, ако се као параметар узме величина талента и количина која се нашла на изложбама. Много, ако се крајње консеквентно узме Мијина заједљива опаска да је он, ипак, - поносни власник вероватно највеће сталне изложбе портрета постављене на бројним гробљима широм экс-Југославије.

Стрип – други универзум - и колико је он у њему био значајан. Ја ћу се задржати на само неколико натукница које хроничар може да дозволи себи. Колико ја Мију познајем (а има ли кога да све зна?) цртањем се бави, као најомиљенијом игром, још из најранијег детињства, и у том делу приче он неће изоставити детаљ да је рођен са развијенијом десном можданом хемисфером, што је условљавало доминацију леве руке. Са жаљењем ће рећи да су му леворукост упорно исправљали родитељи, у свему другом стари добри просветни радници, а што је, опет, збуњивало елементарну детињу комоцију понашања по најједноставнијем, дакле природном методу, и продужавало логични развој. Најдража игра, цртање, оставиће повећи оживљак који ће се, сазревањем, дефинисати као печат по коме је Кулићев комплетан стваралачки опус бити препознатљив: суптилност потеза цртача једнако је присутна у писаној форми, којој потку представља својеврсни виртуелни „цртеж“ са темељним карактерним и психолошким линијама лика, догађаја и сцене на којој се радња одвија. О значају осећаја за цртеж у ликовном и универзуму стрипа не треба трошити речи.

Свој елементарни таленат Мија ће, одрастањем, надграђивати учећи „занат“ од стрипова и њихових мајстора који су објављивани у „Политикином забавнику“ (који је средином прошлог века описменио таман толико људи колико и све основне школе у ех-Ју заједно), „Кекеца“, дневних листова „Политика“, касније „Вечерњих Новости“... Тешко је установити зашто су „каубојци-индијанци“ били његова прва преокупација, која ће га (хм, као и свака прва љубав?) пратити кроз живот до те мере да је и данас носи под левом руком.

Одговор цеховске јавности на Мијин таленат био је доста млак: могуће је да је лактовима требало разгрнути гужву коју је стварао повећи број већ позиционираних цртача којима је подручје српско-словенског Балкана одувек обиловало. Своју цртачку зрелост откриће приликом одласка на франкфуртски сајам књига, у Немачкој, који му је пружио могућност да своја умећа тестира *in vivo*. Угледне издаваче на сајму одушевило је оно за чиме домаћи нису хтели ни да се окрену. Немачки смисао за практично учинио је да европски угледни издавач GESPENSTER – GESCHINTEN одмах и на дужи рок ангажује Кулића и повери му најбоље стране у својим стрип-свескама. Неће проћи дуго, а уговор о сарадњи понудиће још једна немачка, у свету стрипа реномирана, издавачка кућа – CONDOR VERLAG. Последица оваквог сплета догађаја је, вероватно, најпродуктивнији период Мијиного стваралаштва у сфери стрипа: крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века, Мија за издавача GESPENSTER – GESCHINTEN ради неколико десетина комплетних стрипова, почев од оних са фабулом из обичног живота, до оних насталих на основу митова, легенди или СФ прича. Нашло се ту и неколико десетина табли са хумористичким садржајем, коме Мија непрестано инклинира и у коме се успешно

541 Никола Милићевић, уводно слово „Универзуми Миомира Кулића (или како да другима буде боље“), на промоцији романа Мије Кулића у ЛКЦ. *Напомена:* Мото излагања: *...Ако човек мора нешто да уради, неће му бити ништа ако то уради како треба...* (Норман Малџер), ЛКЦ, 2011. године.

одмара на опште задовољство стрип-конзумента. У сарадњи са овим издавачем најчешће је „сам свој мајстор“, што значи да се појављује као сценариста, драматург и цртач, али успешно сарађује и са немачким ауторима скрипта и текста. Колико је овај издавач ценио умеће Мије Кулића сведочи податак да су стрипови из његове радионице штампани на ударним странама свески, на онима на којима се објављују наруџбенице за годишњу претплату, следећу свеску или логотипи великих оглашивача!

У истом периоду, за издавача CONDOR VERLAG радиће комплетне епизоде антологијског стрипа *Том и Цери*, и табле стрипа чији је главни лик не мање познати *Drops*. Поштујући једно од десет заповести намењених балканском менатлитету – зашто просто кад може компликовано, домаћи издавачи ће касније откупљивати стрипове од својих немачких колега, уносећи у своје годишње билансе референце у успешној спољнотрговинској и међународној сарадњи.

Просто је чудо да у свом најпродуктивнијем цртачком периоду, поред обимних уговорених обавеза према страним издавачима, Мија постиже да уради огроман број карикатура, илустрација, плаката, ликовних предлога за подршку алтернативним и другим манифестацијама... на запоостављајући при том нити један од својих универзума.

На недавно постављено питање: Ко је у сфери стрипа у највећој мери утицао на његов приступ, Мија одговара са – Проклети Американци! – не остављајући места за дилему о његовом даљем суду према овој младој нацији и култури.

Мија Кулић неће добити улицу са својим именом у Лесковцу, као нити било ко из групе Величанствених седам, која свакако није родоначелник стрипа у граду, али је извесно од цртача стрипа направила у Европи респектабилну институцију. Природно прихватајући чињеницу да је Балкан полуострво у Европи, и марећи за идеолошке разлике таман толико колико и други европљани, а то значи нимало, Мија се намеће својим квалитетом и инвентивношћу европским издавачима стрипа радећи за њих скоро две деценије.

Како било, Мија је направио терк о томе – шта и колико тога треба да поседује неко ко жели да га Европа прими у своје друштво. Чињеница да га за савет о томе нико није питао последњих десет година, колико трају покушаји Србије да се са унијом некако привенча, индицира да они који о томе највише причају немају потребне квалитете, па би њихова абдикација са тих послова била тренутна. Или бар извесна.

Радио и ТВ стваралаштво - Хроника Мијиних урадака била би некомплетна без помињања његових аргатлука у подручјима медија, па би се *радио и телевизија* оправдано могли сматрати трећим универзумом којим се кретао. Сами почетак бављења овим медијима могао би се ситуирати у ране седамдесете (иако то открива животно доба у коме се Мија сада налази, и уз опаску да неки људи старе као ципеле, други као катедрале), у време када је био модератор (како то гордо звучи!) шарених вечерњих седељки у, до плафона пуном, сада већ заборављеном Клубу студената. Гости? Писци, славни глумци, рецитатори, уметници, карикатуристи, класични музичари, анонимна локална и ина братија која је имала штофа да забавља друге... Матрица, формирана на тим вечерима, послужила да се касније формира јединствена – припрема се на дијалекту, једина је на југу Србије - радијска емисија *Циркус М*, која је, крајем 2010. обележила више од 700 емисија у Лесковцу, или 1240 на просторима јужне Србије. Временом, Мија је, принуђен околностима, променио концепт у комерцијални, на рачун забавног дела програма, али је експертима који се баве маркетингом поставио тежак задатак: како, социолошко-психолошко-потрошачки, на циљну групу утичу ЕПП слогани припремљени у духовитој форми и на дијалекту. Мија, једноставно, није имао куд: у условима када се обраћа популусу у коме живи више од 700 хиљада дословно неписмених, и бар још двоструко већи број функционално неписмених, економско пропагандне поруке на нивоу когнитивног схватања не пролазе, па неће бити користи од високоумне дреке препуне скривених садржаја, туђих речи и количине сертификата. Зато поруке и прави на начин да се лако памте, користећи лесковачки дијалект и форму пословица. Број емисија *Циркуса М* и задовољство наручилаца сведоче о успешности.

Мија је био инспиратор и покретач „*Мушких разговора*“, телевизијске емисије која је требало да представља пародију и уравнотежење са „Женским разговорима“, изузетно популарном домаћичко-трачерском ТВ серијом. „Мушки разговори“ конципирани су као једносатни низ међусобно неповезаних његова које су правили мушкарци за мушкарце на све теме. Осим о највећем мушком атрибуту. Мислим на фудбал, наравно. „Мушки разговори“ су, после пар емисија, нестали. Ипак се радило о подухвату који је пред екипу постављао све веће захтеве, пре свега техничке, али и логистичке природе. Штета.

Мија ће, на радију већ опробани Циркус М, са концепцијом потпуно посвећеној забави, реализовати и у телевизијској форми, кроз стотинак емисија, на каналима нишког Бел Амија и београдске Кошаве. Али, његова виртуелна фирма за производњу забаве „Омаја продакшн“, на телевизијама „страних“ региона, разумљиво, није могла да пронађе упориште.

Драме - Не мислећи се поимањем да је живот индустрија, а живљење текућа трака на чији се почетак постави човек коме се, у покрету, ураде углавном скромна дотеривања пре него се, на крају, скине са траке а на њу постави неко тек придошао, у Мији ће, погуране талентом и његовом бунтовном природом прорадити аркане које ће га нагнати да се, мада веома ретко, прихвати и пера којим се ките писци, па ће из тога настати *драме* које ће, у облику монодрама, бити приказане у позоришту пре него да су, као књиге, угледале светлост дана.

Без обзира што, квантитативно, драме представљају најмањи Мијин универзум, топло их препоручујем свима онима који би да проникну и схвате његову мултидисциплинарност. Четири написане драме заправо су сублимат свега онога што је Мија, кроз живот и његов простор-време, базајући по својим универзумима, проживљавао. Па се посветио писаној речи, кад већ другачије нису могли да га разумеју. Елем: његове прве монодраме (игране на сцени лесковачког позоришта) „*Пегава*“ и „*Желиш ли да ти вежем очи*“ писане су класичним, поготову друга, оловнотешким језиком, и одраз су ломова и дубоких унутрашњих сукоба човека са смим собом, све са циљем да се ослободи сопствених заблуда и илузија што безболније. А што, опет, није увек могуће, из чега се јављају трауматски заплети и дубоки лични ожиљци. Иако Мија није расположен да то потврди, поменута дела су окренута „*према унутра*“ (тј. *in*), и њихове поруке је могуће схватити одмах, са задршком или никад, већ према афинитету и квалитету на који се поима „човек по себи“.

Трећи позоришни комад „*Милисав-ав-ав*“ окренут је према споља (категорија *out*), и то није једина разлика. „*Милисав-ав-ав*“ засмејава и растужује, али поруку оставља одмах и без остатка. Оставити такав утисак на публику није нимало лака ствар, и то је Мија одлично знао правећи костур дела. Бирајући за носећи лик монодраме један од два најчешћа клишеа којима се дефинише менталитет јужномораваца, (први је ксенофобичан, лукав и резервисан, размишљање му не иде даље од линије – *мож' да бидне, не мора да значи, други је једак, духовити мудријаш и има га бар поједан у сваком селу* - Мија се определио за овај други, јер му је, сем козерске провокативности, био потребан и лик са израженим сензибилитетом. Да монодраму заврши ефектно. Одатле па надаље, Мија монодраму пише по себи.

Милисав је памећу здрав сељак, који на земљи стоји чврсто, обема ногама, а на свет гледа широм отворених очију. Како му сопствени живот није туђа појава, он покушава да схвати његове условљености на свој, једноставан начин, а који подразумева да се свака истина сагледа до гола, без икаквих боја и овоја. Наравно да је таква истина апсурд, а свака појава доведена до апсурда провоцира смех, па због тога Милисавов монолог има облике сјајно сложених вицева, афоризама и карикатура. Ауторов разговор са имажинарним саговорником, који је, заправо његово друго ја, алиби за умишљај да и њега неко слуша, смешан је до тренутка када главни лик схвата да сам не може да изађе на крај са поремећеним системом (системима?) вредности, због чега чак и земља престаје да буде земља која даје... Одатле до патетике пут је кратак, а још краћи до драмског завршетка.

Деветог децембра 2004. године је, као дипломска представа, у београдском позоришту „*Дадов*“ први пут изведена представа необичног дела „*Кучка*“. Млада глумица Ивана Ђокић одабрала је да дипломира са овом контроверзном монодрамом, за коју Мија Кулић тврди да се не сећа да ју је икада написао (ако су драме пишчева деца, није ли овде у питању страх од алиментације, али – коме би то и шта писац алиментирао?). А јесте. Користећи се узбудљивом судбином и биографијом француске глумице Мадлене Буасон.

После бројних непријатних искустава са неколико београдских редитеља, судбински тренутак за монодраму догодио се када је Ивана Ђокић упознала редитељку Тијану Стевић, која се, још као студент филмске режије на Академији уметности у Београду, афирмисала култним филмовима и несвакидашњим редитељским рукописом. Иако је „*Кучка*“ претходно обесхрабрила многе глумце и редитеље, Тијана Стевић је, употребивши елементе филмског језика, од ове позоришне монодраме направила духовиту и дирљиву дуодраму, сликовити спектакл за сва чула, уводећи у представу, осим Иване Ђокић, и Зорана Пајића, такође глумца у успону. Од тада, до данас, „*Кучка*“ је на сцени „*Дадова*“ приказана много пута, а мали позоришни ансамбл гостовао је и на сценама већег броја градова у Србији. Критика је дуодраму оценила као комад који ће забавити публику, али је истовремено натерати да се

замислу над усудом (својим?) Мадлене Буасон, неверне супруге, веселе удовице, лоше мајке и највеће кучке француског глумишта.

Зашто, онда, Миомира Кулића нема међу славним писцима и још славнијим лауреатима награда? Одговор је лаконски лак: у ери опште пауперизације, уништавања свега што је вредно пред налетом тврдње да је све што је продукт људске делатности роба, књиге не продају њихов садржај, нити писац, већ маркетиншки тимови едуковани да сајамском халабуком, шареним светлима и шљокицама блокирају чула онога коме и писца, и књигу и књижевност продају као робу. У замену за једини циљ деструктивног подухвата – новац!

Све у свему, Миомир Кулић је *лаки аутор тешких дела*, човек пред (и са којим) се не може остати равнодушан, али чији се радови могу попиту са чашом воде без последица по стомак. За главобољу, већ, не гарантујем.⁵⁴²

III

ЈА ТЕ ПОЗНАЈЕМ - Колико овај мој роман вреди сазнању када га прочитају моји (не)пријатељи – казао је у шалливом тону Мија Кулић на промоцији његовог првенца „*Ја те познајем*“ у издању нишког Зографа.

Промоција је обављена у оквиру Девог салона књиге, а говорили су Цана Радивојевић, уредница у ЛКЦ, Никола Милићевић, новинар, Деспот Деспотовић, издавач књиге и сам аутор.⁵⁴³

Роман „*Ја те познајем*“ (на око 400 страна) спада у ред најбољих дела лесковачких писаца. Нажалост, критика у Лесковцу (али и Србији) углавном је „*прећутала*“ његову појаву и сем промоције и неколико новинских прилога, није било озбиљнијих приказа. Неспорно је да је Кулић „*мајстор детаља*“ и да ово дело заслужује пажљиво ишчитавање и стрпљиве читаоце.

Овај роман је „*жестока прича аутора вишеструког талента*“ – сматра Никола Милићевић, а Деспот Деспотовић, испред издавачке куће „Зограф“, оцењује да је Кулић „*прави бунтовник*“, да је написао добар роман, који му истина неће донети „велике награде“. За Миомира Мију Кулић, најпознатијег лесковачког хумористе, чуло се да је „*лаки аутор тешких дела*“. Ово је заиста веома добра књига – сматра Цана Радивојевић, уредница у Лесковачком културном центру. Кулић је, уз захвалност свима, подсетио да је као ђак био „*класичан дудук за писање*“, али да се осмелио да напише роман који је дуго носио у себи.

Мото романа *Ја те познајем*: „*Живот је само празна реч/ кад нема шта да изгубиши/ и кад све изгуби свој смисао*. Ц.Ц.

542 Никола Милићевић, уводно слово „Универзуми Миомира Кулића (или како да другима буде боље“), промоција романа Мије Кулића *Ја те познајем*, ЛКЦ, 2011.

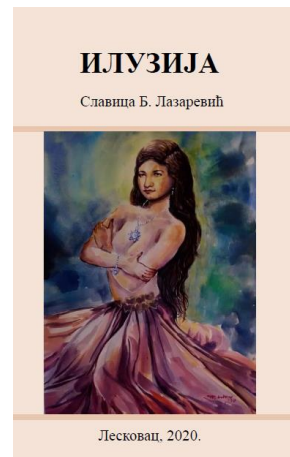
543 *Напомена*: Роман *Ја те познајем* промовисан у ЛКЦ март 2011. године. О роману су говорили Никола Милићевић, новинар (у име пријатеља), Деспот Деспотовић, испред издавачке куће Зограф, Цана Радивојевић, уредница у ЛКЦ и аутор.

СЛАВИЦА ЛАЗАРЕВИЋ

И Славица Б. Лазаревић рођена је 16. фебруара 1953. године у Печењевцу, селу у срцу југа, крај Лесковца. Свој радни век успешно завршила је у фабрици лекова „Здравље“ у Лесковцу као хемијско-технолошки техничар. Живи у Лесковцу. Школовање започиње у ОШ „Стеван Сремац“ у Борчи код Београда, а завршава у ОШ „Вук Караџић“ у Печењевцу. Као ђак генерације и члан литерарне секције рано испољава љубав према писању. Била је у браку 35 година са службеником ПУ у Лесковцу, који је, нажалост, преминуо 2008. године. Услед те трагедије, у њој се буди покретач за одбрану од бола, вулкан осећања скривен у дну душе. Поново се латила пера и почела да пише. Прва збирка песама *Изгубљене године* објављена је 2019. Збирка *Илузија*, као ауторски издање, појавила се 2020. године. Објавила је више песама у познатим часописима и освојила бројне награде.⁵⁴⁴

И **ЗБИРКА ПЕСАМА ИЛУЗИЈА** - О књизи која је пред вама, о песамама Славице Лазаревић и њеном певању без музике, већ сам рекао све, или готово све у предговору збирке. Па бих говорио сада нешто сасвим другачије (а да није по Монти Пајтону. Почетком осамдесетих година прошлог века, враћајући се из Мостара, у коме сам био да видим и слушам великане писане речи из некадашње миле нам домовине, окупљене на нечему што се звало „Шантићеве вечери“ или тако некако, седео сам са мојим босанским пријатељима у ресторацији железничке станице у Сарајеву и чекао неки поноћни воз за Београд. Пили смо „оседлану кафу“, са ракијом, наравно, - чудо је то како у оно ненародно време нико није бежео од ракије, а богами ни од сланине. Из оних шкрипавих звучника, ко је путовао возом упамтио је њихов јединствени звук, инсталираних у сврху обавештавања путника о доласку и поласку возова „са перона...“ ишла је музика, ред Заим, па Зехра, онда Нада и Сафет...Севдалинке. Онако, преко ракије, полугласом за себе питао сам – Зашто више нико не пише севдах? Домаћин, Сарајлија, гледајући да речи остану што дуже у ваздуху, одговорио је: „Зато што нема више чежње до бола! – подсећајући ме да у мојој јужној Србији постоји форма са још снажнијим емоционалним набојем. Карасевдах. Црни, настао не само из чежње, већ из јада и чемера.

Славицу Лазаревић познајем јако дуго, деценијама, не бих да улазим у детаљне бројке, треба према дами бити пристојан. Мање из школе коју смо завршили, и из које је, гле чуда, пристекао већи број важних људи, академика, професора универзитета, угледних јавних радника... Више се знамо из поновног сусрета у радном простору егзотичног погона органске синтезе некадашњег гиганта, фабрике лекова „Здравље“, у коме су радили, време ће показати, само пробрани. И из тог погона, да ли захваљујући играма небеских путева, или заразности бактерије „leukonostoc messenteroides“ нам није дозвољавала да се дуже задржавамо са њом, такође су излазили егзотични људи од којих су касније настајали угледни истраживачи, вешти спољнотрговинци, логистичари и – песници.

Десио се то са мном, да кренем неким другим путевима, десило се са Славицом. Иако за себе каже да се поезијом бави још из средњошколских дана, стицајем околности било јој је суђено да своје песме више доживљава и носи у себи, него да их пише. Па су оне чекале

⁵⁴⁴ *Песникша о својој збирци:* Збирка је романтична, наративна, емотивна. Писана је у првом лицу, говори о жени која се ломи изнутра између реалне старе и имагинарне нове љубави. Њене очи су увек упрте уназад. Има неке истине, неког поштења, неке неминовности прошлог и будућег. У њој непрестано одзвања наклоност према поштењој, преданости и милости према човеку и Богу.

неко своје време пролазећу унутар ње своје време сазревања, е да би се појавиле онда када се „матича брзих успори ход“, како би то рекао мој професор Бора Здравковић. И, уместо шумора зрелих година, из Славице је провалила бујица песама од којих су настале претходна и ова збирка, а ако сам добро упознат, биће их још.

И време је да се вратим на почетак ове моје метаније. На причу о севдаку, и „чежњи до бола“ као његовој инспирацији. Славица пише севдах. То је оно што ме задржава на њеним песмама, јер, са мојим годинама и искуством, немам снаге да се носим са модерним тенденцијама у поезији које настоје да се, минимализмом у поетском певању, без љубави и јасних ликова, досегне бесмислено савршенство. Нека сам због тог става проклет и глуп, остајем на старим стандардима у поезији какве интуитивно користи она у чију смо се част вечерас окупили.

Нарација коју користи Славица је једноставна, лишена ђинђува, фигура и украса, користи стил који даје јасну поруку, не водећи баш увек рачуна о хармонији и метрици, инсистирајући на томе да је свака реченица самостални стих кога је, без штете, могуће издвојити из окружења строфе, која је, код Славице, најчешће једна, и најчешће цела песма.

Славица пише не из ума, већ из срца, ум служи да од речи направи ниску, ђердан, али у основи којих је реч упућена неком другом срцу, једином органу човека способном да физички осети додир речи. (Јесте ли некад уздрхтали на додир речи? Јесте? Онда знате шта је и чему служи поезија).

Славица дакле, можда и несвесно, пише севдах, без обзира на то јесу ли јој тема пасторални доживљаји, замишљена или недоживљена искуства, сусрети, људи, љубав... И записима настоји да такве импресије сачува за ова или нека друга времена, и ја у њу верујем бар онолико колико верујем у неке друге песнике који су већ дубоко ухватили неки свој правац. Верујем јој и онда када своје писање гради као цртеж, портрет, пејзаж, и када је све то акварелски лепршава, и кад је „ин пасто“, згуснуто, тешко оптерећено мрачним бојама.

И, ето мене, и ето Славице, ето њене нове књиге песама на једном месту, поново заједно, годинама одвојени различитим животним путевима. Што мени даје за право да њу, и све вас поздравим одјавом:

-Поезија је најлепши неспоразум који нам се десио!

П.С. Знате шта значи севдах?

Љубав.⁵⁴⁵

СЛАВИЦА ЛАЗАРЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАДЊА СУЗА ГОЛУБИЦЕ

Зашто оволике туге у овом свету има?
Ушла је свуда, у све сфере.
Кад усне занеме, само се губи време.
После мрачног тунела, усамљености и туге,
са сузама у очима, прилагодити осмех
и подарити га њему, белом голубу,
Био је благослов за њу.
На обали својих снова живели су дане лепе.
Два невина срца, што крај реке
гугуташе у хладу од грања.
Летели ко птице без јата.
Ставио јој наногицу- прстен од злата.
Јављао се шапутањем на прозору
док јој серенаду за буђење пева.
А живот их раздвоји на две стране света.
Крај голуба ње више нема.
Но љубави њене има.
Срце се само од себе крије.
И небо испод паперја белог
сад плаче и тугује.
Голубици очи изгубиле сјај,
ал у зеницама још наде има.

⁵⁴⁵ Никола Милићевић, излагање на промоцији збирке, ЛКЦ, 3. септембра 2021.

У тишини ноћи за голубом вене.
Велика је бол у срцу њеном,
јер голуб више није с њом.
Једног јутра на обали снова
одлетеће због љубави уморна сва.
Нејаким крилима њему на врата.
Задњим атомом снаге
крај њега да страда.
Задњу сузу на његовим крилима да пусти.

НЕЗАБОРАВ

Данас ћу ти, вољени,
написати неколико редака.
Знам, ти их никад нећеш
и не можеш прочитати.
Понекад осећам
да ти већ одавно те речи знаш.
Недостајеш ми...
Да те видим, да те сретнем.
Да утишам све туге
и све дане муком издржане.
Чезнем да ти кажем све.
Све што нисам стигла
док смо мислили
да је живот дечја игра.
Да судбина није наш пут зацртала,
никад не бих спознала срећу и љубав
чисту, чедну, злата вредну.
А ни превелику бол,
тиху патњу, недостајање.
Свако ново јутро ми поквари сан.
Доноси голу истину да те нема.
Неко те од мене нагло истрже.
Ниси знао и никад нећеш сазнати
да си волео ОНУ,
која о теби песме пише.
У њима сам те оживела.
Оживела наше постојање.
Желим те вратити у наш свет.
Свет стварности, којег више нема.
Сем у вечности....
Вечности, где Сунце сија као веза
између звезда и плаве светлости.
Из петних жила те душом дозивам
и стављам на одар стихова.
Посадила сам те на највишу лествицу
да сијаш највећим сјајем НЕЗАБОРАВА.
Својим животом браним наше постојање.
И у стиховима нешто ти прећутим.
Шта ме још увек много боли?
Кад си ме оставио, све се срушило.
И небо је плакало.
Мој живот остао је у твом кораку.
Оставио си ме саму
да у греху ватре и туђих злодела горим.
Да се изборим са недаћама многим.
Можда ћу ти горе рећи?
Горе, где ћу у вечности
своју одају стећи.

Рећи, колико боли,
кад за вољеним гледам сама,
како заувек одлази.....
Још увек живиш у мени

ПЕСМА БОЛА

Бол је од мене створила песника.
Шта значи осмех ако суза није из ока потекла?
Сурваше ме с високе планине,
на прашњави макадамски пут.
У легло змија да им будем сапутник,
да гозбени ручак гуштерима и мишевима будем.
Сломљена, нема и изнемогла, измигољих се.
Пожелех да се горко исплачем и заувек нестане.
Его, моја покретачка енергија, проради у мени.
Сломљена, последњим атомом снаге,
подигох се на крваве босе ноге.
Не пустих сузу, ни глас.
Не осетих страх, кивност, ни бол.
Из склупчаних груди оте се само тихи уздах.
Ходала сам, не знам куд и колико.
Кроз шипражје, трње, камење.
Газих стрнике, блатњаве оранице.
Црни облаци, канонада громава и муња,
севаху ноћима.
Друштво ми правише дивље звери и птице.
Зелена трава беше завој бели за моје ране.
Вода планинског потока - инфузија.
Бобице шипурка и глога - ручак.
Бљесак сунца у зору,
нова топлина снага и нада.
Време лек за искасапљену душу.
На мојим угушеним сузама заблиста роса.
Дан ме умори, вече подсети, ноћ ошамари.
Испитах ресурсе у мени.
Подигнуте главе исправих се и крочих поносито.
Болу остварити се нисам дала.
Ал сам је потиснула, залечила.
У мом наручју сада Васиона спава.
И изрешетана, достојанство сам сачувати знала.
Из те неизречене боли, песма је настала⁵⁴⁶

⁵⁴⁶ Никола Милићевић, *Илузија*, део рецензије: Само годину дана након објављивања књиге песама „Изгубљене године—, пред читалачком публиком и у свету поета налази се нова збирка песникиње Славице Лазаревић под заједничким именом - „Илузија“. Оваквим поступком, ауторка недвосмислено потврђује сумњу да су њене песме у њој живеће знатно дужи од времена нужно потребног за њихов излаз на светлост дана, али и да је њена свакодневница, често опора, имала неке своје распореде и приоритете који су, једноставно, њену склоност ка писању остављали по страни. У међувремену, Лазаревићева је била чест гост на бројним књижевним манифестацијама и поетским вечерима клубова писаца у градовима широм Србије и Северне Македоније, па су јој добра искуства са тих догађаја, осим охрабрења да у свом стваралачком науму истраје, дала и дозу сигурности, неопходну чврстину израза којим се обраћа читалачком публици преносећи му поруке свог дела. Сама збирка „Илузија“ у највећој мери представља наставак урада објављених у „Изгубљеним годинама“, не само због тога што им је ауторка иста, са већ препознатљивим приступом и рукописом, већ и због структуре тема које су предмет поетске обраде; у естетском приступу, Лазаревићева је непоправљиви романтичар који експресивним приступом говори о својим унутрашњим стањима препуним ожиљака које је направио живот, не баш милосрдан према њој. Баш тако, она је романтичар, упркос наметнутој горчини и биће да је и то једна од величина ауторкиног избора, бар кад је боја њеног певања у питању. Од романтичног израза она не одустаје чак и када њене песме дубоко задиру у домену трагедије. Славичин универзум је - љубав. Чиста, до наивности једноставна - љубав. У епицентру таквог универзума су реминисценције на два њена симбола којима означава узвишену емоцију.

БОРИВОЈЕ И МАЈА ЛУКИЋ

Боривоје Лукић је рођен 1941. године у Лесковцу. Члан је Књижевног клуба „Глубочица”. Збирке песама: „Песме о Лесковцу” (заједно са унуком Мајом Лукић). Живи у Лесковцу.⁵⁴⁷

Маја Лукић је рођена 1986. године у Лесковцу. Члан је КК Глубочица. Збирка песама *Песме о Лесковцу*. Маја Лукић, сада први пут се огласила још у основној школи. Њена песма „Зима снежна кројачица” награђена првом наградом 1997. године. То је, дабоне, тренутак који се памти и то је доба када се најискреније сања: Зима-снежна кројачица/ Сашила је Новој години/ Белу лепршаву хаљину/ Од пахуљица чипканих/ И шкољица шарених.”

Баш лепо, и баш духовито. Зрели стих детињства.

ПЕСМЕ О ЛЕСКОВЦУ - Негде сам давно прочитао – жао ми је што нисам прецизно прибележио када је то било – да је Велибор Глигорић, наш знаменити критичар, „волео Београд тихим жаром историчара и неразметљивог сведока.”⁵⁴⁸

Тихи жар – то је и најважнија слика ове књиге.

Необична књига – обичног назива. Тако, или слично томе, могло да отпочне казивање о збирци песама Боривоја и Маје Лукић. Необичност је понајпре у томе што су се на једном месту нашли деда и унука, али и по томе што је и Боривоју (65) и Маји (20) то прва зборка песама. Коначно, можда је необичност ове књиге је и главни тематски оквир – у оба случаја то је Лесковац.

Професор Живан Стојковић, који се, колико се зна, није интензивно бавио песништвом, у кратком, занимљивом преговору, даје потпуно јасну и тачну оцену ове збирке песама: „И без видне симпатије сусрећемо се са лирским првенцем времешног Боре Лукића и млађане Маје Лукић, који су своју љубав према Лесковцу спојили у једној књизи да му се кроз песму одуже за зрело доба првог и детињства другог аутора.” И такође – не без разлога цитирамо и сам почетак оцене проф. Стојковића: „У културном миљеу Лесковца значајан је број аутора који су за своје стваралачко умеће инспирацију налазили управо у том граду који већ има освечену традицију стваралачких узлета.”

Трагајући за историјским фактима, Борвоје Лукић је у песмама не тако ретко губио дах; као да је био понет славном историјом нашега краја и као да је, журећи у саопштавању искрене љубави према граду и његовим људима, заборављао на уметничку страну песме, на чистоту говора и нужност неминовног прецртавања свакога стиха, па и строфе, која се ту наметнула, јер је заспала после првог песничког пута кроз тај умилни, прелепи свет стваралачког простора.

Због тога се, посматране у целини, песме Боривоја Лукића могу схватити и као покушај да се историја нашега града, односно Лесковца – а историјски факти су каткад далеко од песничке форме – преточи у брушен израз, у одабир који не трпи превелике импрвизације. Наравно, у овом кртички интонираном прилазу песама Боривоја Лукића никако не треба губити из вида чињеницу да су настале – да опет и то не без разлога цитирам проф. Стојковића – у песниковом зрелом добу, што само по себи пречесто постаје препрека да се искаже то танано песничко осећање за које многи теоретичари песништва и критичари верују да је предодређено само за младалачке године људског пута кроз овопролазно време.

Пева Боривоје Лукић уз носталгични тон, али и каткад, рекосмо, у некој несхватљивој журби, и о димњацима, старој касапници, таксистима-фијакеристима, мосту на Хисару. Ту су и песме о чувару базена и неколико песама о Ветерници, која је, иако мајушна – сем када се повремено узјогуни – просто мамила и песнике, и сликаре и ко зна кога да је описује и да крај њених обала сања неке нова, лепа, румена јутра.

⁵⁴⁷ Глубочица између обала 2005 - 2006, Филекс, КК Глубочица, Лесковац 2006.

⁵⁴⁸ Д. Коцић, уводно слово на промоцији збирке песама Боривоја и Маје Лукић *Песме о Лесковцу*, Културни центар Лесковац, 10. фебруар 2006. *Напомена*: Ово је једини случај у Лесковцу да су деда и унука објавили заједничку збирку песама!

Треба, свакако, поменути да циклус 16 песама Маја Лукић отвара једном занимљивом поруком, која је и мото њеног рада: „Сачекаћу рану зору /Да погледам како пупољак /Отвара латице своје /И да се појави најлепши цвет /Црвене боје.”

Песме о Лесковцу – са успелом насловном страном Ђорђа Васића „Вађа”, једног од најбољих и најталентованијих српских сликара, у издању „Филекса”, добар су повод за промишљање о лепоти нашег града, али и добар разлог да песници у неком новом издању одстране све оне сувисле стихове и у сажетој варијанти опишу душу старог Лесковца, онако како су је видели и доживели. Нека као избор из неколико варијаната мог промишљања казивање буде завршено познатом опаском великог песника и новинара Душка Радовића: „Часно је живети у својим него у туђим заблудама.”

БОРИВОЈЕ И МАЈА ЛУКИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МОСТ НА ХИСАРУ

Кад лето прође
И јесен дође
Ту на старом мосту
Он виде како млади љубав воде.

А кад зима дође
Ту испод моста
Сва омладина
Сакупи се доста.

Низ падину
Испод моста
Јуриле су санке доста.

Прштао је снег
На све стране
Јер су санке
Јуриле саме.

Санке су биле
разних боја
Да би деца
Познавала своје.

Први сумрак паде
И мрак полако стиже
Тако стаза сама оста
Јер деци је санкања било доста.

На мосту стаом
Пахуљице стално веју
И оне направише
Јорган беле боје
И мост склопи очи свој

ФИЈАКЕР СТАРИ

Много је фијакера
Имао „Манчестер“ стари
како су га
Лесковчани звали.

Много је пословног света
У Лесковац долазило
За фијакерције је

Доста посла било.

Фијакери су своја
Стајалишта имали
У граду доста
Код станице, болнице
И код влекаог моста.

Кад воз у станицу стигне
Сви фијакери у реду стоје
Да превезу путнике своје.

Када бeбасамајком
Из породилишта излази
То сви људи знају
Да за превоз до куће фијакер имају.

Фијакери иду
На све стране у граду
Где посла имају
Јер улице све
Напамет знају.

На паузи фијакерција
Свога коња храни и тамари
И све остало што на коњу стоји,
И на ноге он потковице броји.

Тада семафора
На раскрсници није било.
Па је сваки фијакер
Без застоја пролазио.

Наљути се Јовка
Фијакерција стари
Купи кола „волгу“
И постаде у Лесковцу први
Таксиста прави.

ЗИМА СНЕЖНА КРОЈАЧИЦА

Зима-снежна кројачица
Сашила је Новој години
Белу лепршаву хаљину
Од пахуљица чипканих
И шљокица шарених.

Старој години је сашила
озбиљну хаљину
У тамној боји
Јер она је старија
И лепше јој стоји.

Себи је сашила бундицу,
Сву белу, као вео горских вила
И малу шубарицу
Као снег што пада
И као бела стада.

ПРЕДРАГ МАРИЋ

I Предраг Марић Пеђа потиче из једне од најпознатијих лесковачких породица. Био је угледан психијатар. Радио је у Лесковцу, Власотинцу и Београду. Словио је за великог хуманисту, а о њему је написано безброј новинаких текстова у најпрестижнијим српским новинама и часописима.⁵⁴⁹

Објавио је неколико књига из струке а у литетаратуру је ушао успешним романом „Пун месец над Власинским језером”. Аутор је и роман „*Kanibal ante portas*” (Људождер је пред вратима).

II **ПУН МЕСЕЦ НАД ВЛАСИНСКИМ ЈЕЗЕРОМ** - У роману Предрага Марића „Пун месец над Власинским језером” и биљке имају памћење, и то веће и поузданије од људи.⁵⁵⁰

(...) Млади јунак романа ће три пута имати визије у којима му се до појединости приказује прошлост на висовима Власинског језера. Предраг Марић, као човек са југа Србије, волео је реку Власину и планински предео на њеном извору. Јунак романа је студент медицине и одлази на предавања угледног професора коме, да би му се приближио, поставља занимљивија питања после предавања, која откривају обавештеност оног који пита. После прве верзије младић жели да зна откуд она, ко му је послао те чудне слике и шта то треба да значи. Он покушава да се консултује са будућим колегама, психијатрима, застрашен сумњом да није сишао с ума пошто је јасно видео бугарске војнике који су настрадали у живом благу Власинског језера; они су, заправо, потонули у благо у доба пре изградње бране и настанка језера, на некадашњим пашњацима испресецаним током потока.

Лесковац и његова околина у писању Предрага Марића су један божански врт у надмоћи халуциногене хајдучке траве, па помишљамо да је сваки кутак Србије, а можда и света, уређен духовно по вредности и поретку сила које владају једним крајем. Где год да се крене, постоји један Пантенон, храм свих Богова, и нових и старих, који скривено и склоњено од очију гомиле, кроз продуховљено биље, реке и планине, проз пределе пуне неслућеног богатства, управљају тајним механизмима бића тако да пробуђени, коме се десило нешто необично, да би га пренули из сна, широко отворених очију гледају у небо о којем је покушавао да дозна део истине, по цену лишавања и стрепње. Живот води јунака романа на неку другу страну, али се не може отети утиску да је његова Златка или Слатка оличење промашене судбине, која се није испунила до краја.

III **РОМАН О ХАЈДУЧКОЈ ТРАВИ** - Пред нама се налази први роман прим. др Предрага Марића, рођеног у Лесковцу, који живи и ради у Београду, као психијатар, неуролог, акупунктурист. Писан посмодернистичким књижевним посупком, роман импонује јер у свом руху и духу подесећа на романе Милорада Павића „Унутрашња страна ветра” и „Предео сликан чајем”. Слободно можемо рећи да је ово једна блистава књижевна творевина, роман о митској хајдучкој трави која расте на планинама око Власинског језера, роман о трагањима и постојањима.⁵⁵¹

Овај роман узаврелих страсти – неспокоја и бригом за читалачки род, носи у поднаслову ознаку „роман о хајдучкој трави”. Ноћ над Власинским језером и хајдучка трава – као витална и жива трава незаборава, стапају се у једну непатворену органску целину, у књижевно дело снажних детаља, интуитивних порука и психоаналитичких нијанси, с обзиром да је писац психијатар.

549 О Предрагу Марићу посебно су надахнуто писали Војислав Воја Добријевић, дугогодишњи дописник Политике из Лесковца и Властимир Власта Вељковић, дописник Борбе и Тањуга из Лесковца. Неки од тих новинских текстова налазе се у лесковачкој Народној библиотеци, којој је Добријевић поклонио своје (лепо укорићене) новинске прилоге.

550 Д. Тасић, Биљно памћење (део приказа романа П. Марића), Завичајни круг и српске теме, Лесковац, Филекс 2006, стр. 31-33.

551 Милосав Ђалић, Роман о хајдучкој трави, Помак, Лесковац, бр. 17/18, 2000, стр. 34, Пун месец над Власинским језером, Светлост књига, Београд 1999. године.

Наратор у роману је помно бележио и најситније детаље доживљаја на Власинском језеру који му се јављају у сновима као предмет истеривања „злог духа” приликом истраживања егзотичних предела. Власинско језеро је изванредно изабран лајмотив који држи целу причу о мистерији, миту и алхемији. Када је у својим лутањима по дну исушеног Власинског језера пронашао старо чађаво кандило потонуло у прегорели јелеј и стари пергамент умотан у лист дневних новина, отишао је у провинцијску варош у близини Власинског језера код свештеника да му одгонетне тајну. Овај му је одговорио: „Пут којим си пошао, синко, пут је у пакао”. Пут у пакао за смртнике је тешко препознатљив. Он може да води преко лепоте, лажне лепоте, преко богатства и раскоши, кроз пуне банчине сефове, преко товара блага кроз слатки живот, кроз грамзивост. Да се не препозна, може бити окићен златом и дијамантима, сребром, срмом, свилом и кадифом. Или се препозна пред крај кад се више не може кренути другим путем.

Своју шетњу по дну пресахлог језера, наратор је поделио са свештеником и професором. Захваљујући њима није поклекнуо. Са пријатељем Бошком одлази јутром рано у планину Черник у лов и у браће боровница. На Власинско језеро се опет вратио после седам година.

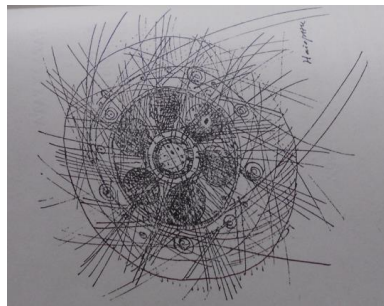
Марићева прича тече лагано и маштовито, сигурном руком наратора, тако да добијамо роман стамене кохеренције. Обично свако ново поглавље прати светла ноћ пуна месечине изнад које одмах настаје тама као у библијском потоку. Наратор својом вештом руком и лучом осветљава таму и тражи себи пут из исконског изконструисаног лавиринта. Непрестано иде ка некој тајни коју само он може да одгонетне. Симбол ложења ватре такође је симбол из старе словенске митологије, што поетику самога романа поставља на древну подлогу. Као одбрану од имагинарног страха наратор се окружио старим предметима и необичним људима (зарђало кандило, свештеник, професор). Уверљиво звучи прича свештеника који му је рекао да је он (наратор) један од многобројних који су сусретали Бога а то сами нису знали. Док је свештеник коме је старост била знак распознавања и који је спокојно мировао у тој својој старости, фотограф кога је знатно раније срео у вароши крај Власинског језера, остао је скоро недотакнут временом.

Ово би био други део романа у коме наратор исписује места Клисуре у турским временима и у том делу романа писац нас подсећа на опис Боре Станковића. Добро је говори паша у овом делу романа да душа несношљиво боли. Боли много више од телесне и љуте ране. Ту је улога пергаментна незаобилазна, а смеша златних дуката и хајдучке траве је специфична алхемија која увек стигне до оног коме је намењена. Хајдучка трава је универзални еликсир за све бољке. Њоме се лечити и излечити божанствени је дар.

%

Дарујући својим ликовима елементе заумног приповедања, писац Предраг Марић есхатолошким елементима нарације и реминисценције своју оригиналну и врло маштовито склопљену причу уводи у ред психоаналитичких романа као што су „Име руже” и „Фукоово клатно” Умберта Ека. За јунаке овога романа, односно свезнајућег приповедача – нема тајни између неба и земље, о којима наука ћути, али зато има тајни за масе, за колектив, који немају предиспозиције за архитипски резон.

Роман нема краја, логичног и књижевно природног, као свако класично књижевно дело, већ се оставља читаоцу као и у романима Милорада Павића – да сам налази решења енигми, загонетки, заплета и расплета и да га чита с које год хоћете стране, што је одлика аутентичне посмодерне прозе; ако читалац то није у стању да уради, мораће можда да сачека следеће дело др Предрага Марића у коме ће се решити тајанствена и латентна загонетка овога романа, или ће, пак, упасти у још гушћу мрежу чудесне поетике посмодерног романа. У сваком случају, писац је на потезу.

СВETИСЛАВ МАРЈАНОВИЋ

И Светислав Марјановић – Цеци рођен је у Лесковцу 27. новембра 1959. године. Завршио је Лесковачку гимназију 1978. године. Објавио збирку песама „С обе стране зида“ (1988). Марјановић је оснивач и директор привредног друштва „Принт–уп“ доо (2005) и потпредседник Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије (2010-2014). Аутор је тридесет реализованих пројеката и учесник бројних семинара, а од 2003-2013. године локални координатор у реализацији више од 20 пројеката Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије.

II **С О Б Е С Т Р А Н Е З И Д А** – Млад човек по пређеном путу, много млађи по списатељском стажу (две године), а већ тасао поимањем живота као ужасног ратишта на коме се ломе његова копља сумње и вере, смисла и бесмисла непрекидног опирања злослутним птицама у тамним вилајетима ојађене душе.

Светислав Марјановић је изузетан поетски тренутак лесковачке литарарне ситуације, можда и историје.

Хендикепирани личном трагиком, аутор не преклиње ни судбину, ни људе, ни свог умишљеног Бога, симбола добра и зла – свој живот носи, и проноси, као светлосну биљку стрминама ноћи.

Бол, црн, голем, лајмотив је целокупне збирке песама, око њега песник гради венац својих невеселих расположења, снова и сновиђења: али са оптимистичким ставом.

У својој посвети песник каже: „*Није важно само бити жив. Много је важније осећати се живим*“. Да, живот није ни леп ни ружан, ни црн ни бео, ма какав био; он је само онакав како га доживљавамо, како га видимо. Живот не може да има више лепоте него што је човек у себи носи. Ваљда је то стара мудрост до које је наш песник дошао личним искуством и ноћобденијама.

Збирка садржи пет циклуса под истобојним насловом: С обе стране зида, Беспућима патње, Делта живота, У алеји таме, Смисао суштине.

Цела збирка је насловљена *С обе стране зида*, истоимени наслов и уводне песме у којој песник даје слику свога живота. Зид полови живот на два дела, на ноћ и дан, на сан и јаву, на радост и патњу, на ову и ону страну гроба.

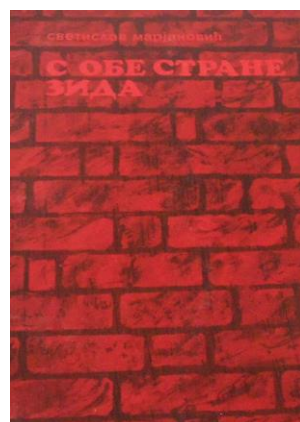
Беспућима патњи су циклус љубавних мотива. Ја не знам да ли је песник имао прилике да прочита песме *Владимира Рајића*, макар само једну „*На дан њеног венчања*“. То кажем јер ми се чини да Рајић, кога многи сматрају највећим песником бола у српској поезији, није ништа болнији од Светислава. И једног и другог су љубавни снови узнесени, обојица праштају и граде сан о љубави на рушевинама; не, нећемо рећи мазохистички, пре ће бити идеалистички.

%

У Беспућима патње Светислав Марјановић је чемернији од Велимира Рајића:

*Као дим се вијаш пољем мојих снова,
морем мојих мисли као локвањ плутаиш,
дал до тебе стиже одјек мога зова
док беспућем патње босонога лутаиш?*

*Болеће ме ноћи док се зори надам,
и јесење магле са сунцем без тебе;
ломиће ме чемер док у очај падам
и док црном снегу не поклоним себе.*

Драга у поезији Светислава Марјановића је неухватљива, непрепознатљива; она није његова срећа, већ сан о срећи, она је бекство из ружне јаве у цветне пределе снова; неостварљива је, јер је имагинарна.

Још један женски лик је присутан у песмама: лик мајке. Она је песникова реалност, непресушни извор снаге, окрепљења у часовима клонућа, она је најлепше песничково чудо.

Само је један митолошки лик песника очарао: Прометеј. Судбинска подударност, поистовећење! У *Делти живота*, уводној песми истоименог циклуса, песник корача речним коритом живота којим су протицали његови давни преци и на чијим обалама тражи смирај свом умору:

*Обале ми оштре отварају ране,
док потоци мутни утичу у мене
Желећи да бистар стигнем до свог циља,
чистећи се, болно ударам о стене.*

Алеја таме је врт у коме „безнађе цвета“ и „мирише патња“ за шта су „сећања крива“:

*Крива је и сумња која веру љути,
кријући под маском своје право лице,
и садашњост ова што прерано жути
бежећи кроз маглу следе сутрашњице.*

У *Смислу суштине* песник је, замишљен космополитски над целокупним животом, настоји да проникне у његову суштину, и још даље, у смисао његове суштине.

На животним токовима песник види тамне облеске као „појилишта звезда“ и „гробнице муза“, а у ватри „родилишта смрти и камених суза“.

У вечитом ланцу рађања и умирања све су суштине остале без смисла, па се пита:

*Хоће ли нам плећа издржати бремене
бреме празних лажи и подлих превара?*

Вечна питања. Вечна лутања. У *Сећањима* песник види људе као овце које безазлено пасу траву крвљу орошену. Иза ових стихова закључује:

*Из белог руна са светлог олтара
живот нам проклетство у пехаре насу.*

Није ли ова песников мисао да је човек проклет већ самим рођењем! Тамни обриси песникове визије света се темеље на стварним доживљајима, не тескоби животног амбијента. Много је оловних облака на видик, али се иза њих наслућује сунце, сунце живота чији је плод и овај красни поетски ђердан.

Са оскудним животним искуством, али дубоко проживљеним, промишљеним, песников свет је аутентичан, а изражајна средства су у Дучићевским манирима, што је за почетак и добро, јер Дучић не може бити лош учитељ.

Добар ковач исковаће добру сабљу и позајмљеним чекићем, лош никада. Суштина је у садржају, форма је пролазна и променљива. Одело можемо мењати, себе не.⁵⁵²

СВЕТИСЛАВ МАРЈАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

С ОБЕ СТРАНЕ ЗИДА

У болници кревет, а ја живот псујем,
крај кревета мајка, смрт од мене тера,
из леденог мрака, к'о да шапат чујем:
Не предај се, сине, победиће вера.
Ја јој стегох руку, као да разумем,
не могах јој рећи да се залуд нада,

552 Борислав Здравковић, др Момчило Златановић, рецензија, С обе стране зида, Лесковац 1988.

смрт је већ у мени, осећам: не умам
да на небо вратим звезду која пада.
Нисам чак ни свестан са које сам стране
зида што раздваја овај свет од оног;
уморно би срце да заувек стане,
док стазама смрти пролазим босоног.
К“о на Ђердан бола нанизане сузе,
заискрише немо у мајчином оку,
са њеним ме срцем повезаше узе,
и осетих љубав, искрену, дубоку.
Одједном тишина што у мени бунца,
к”о ветар распали давно згаслу ватру.
Хоће ли ми зраци неког новог сунца,
мрак у болној души успети да сатру?
И, то ново сунце, поче да ме греје,
да отапа санте са усана бледих,
у мени се опет стари живот смеје,
крај процвета назад, вером смрт победих.

ДЕЛТА ЖИВОТА

Течем кроз корито ископано давно,
по коме су некад текли моји преци.
Делта ме живота као магнет вуче,
да потражим смирај у великој реци.
Обале ми оштре отварају ране,
док потоци мутни утичу у мене.
Желећи да бистар стигнем до свог циља,
чистећи се болно ударам о стене.

БЕСПУЋИМА ПАТЊЕ

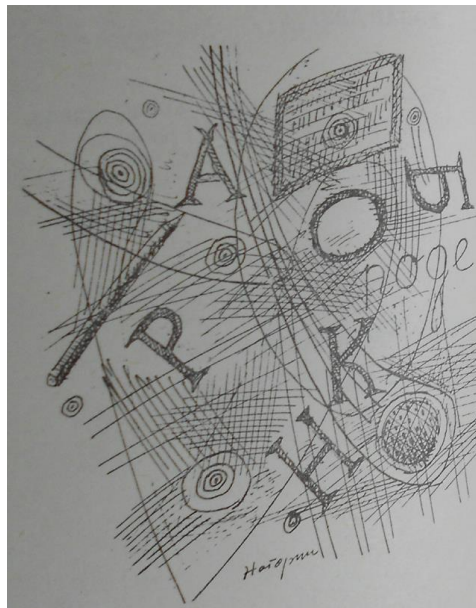
Као дим се вијаш пољем мојих снова,
морем мојих мисли као локвањ плутањ;
дал“ до тебе стиже одјек мога зова
док беспућем патње босонога лутањ?
Болеће ме ноћи док се зори надам,
и јесење магле са сунцем без тебе,
ломиће ме чемер док у очај падам
и док црном снегу не поклоним себе.

СМИСАО СУШТИНЕ

Све су бистре воде, у одбљеску тамном,
појилишта звезда и гробнице муза.
Све су ноћне ватре, у пламену сјајном,
родилишта смрти и камених суза.
Сваки цвет је мирис скривен у семену,
ослобођен крвљу, осваја лепотом.
Сваки плод је створен да служи времену,
крај сваког живота почиње животом.
Све су нам суштине остале без смисла,
потопљене давно под лажном дубином.
Све нас нека нова рађања притисла,
покојници плачу над својом судбином.
И све ће нас једном поробити време,
исто оно време које нас и ствара.
Хоће ли нам плећа издржати бремене,
бремене празних лажи и подлих превара?

У АЛЕЈИ ТАМЕ

Кад оживе мртве сенке голих грана,
а звезде нам сјајем оплемене око,
под ожилком врисне лажно срасла рана,
што не боли јако, ал` боли дубоко.
И кад своје боје предвечерња дуга
нечујно у црне хаљине обуче,
скупи се у нама горчина и туга,
а снове нам почну кошмари да муче.
Јер кад год у башти, где незнађе цвета,
замирише патња која бол дозива,
кроз алеју таме мисао прошета:
то што прошлост боли, сећања су крива.
Крива је и сумња која веру љути,
кријући под маском своје право лице,
и садашњост ова што прерано жути,
бежећи кроз маглу слепе сутрашњице.
И страх из ког црно предсказање пени,
лелек у грудима, што ћутећи кличе,
и обзорје бледо, што споро румени,
пред чијом лепотом зла слутња узмиче.

ДИМИТРИЈЕ МИЛЕНКОВИЋ

И На Митровдан, 8. новембра (2011), престало је да куца срце Димитрија Миленковића, професора српског језика и књижевности и дугогодишњег руководиоца најзначајнијих просветних служби у Лесковцу и региону. Својим преданим радом вишеструко је задужио област образовања и васпитања на овом подручју, али дао је и не мали допринос, пре свега својим ликовним стварањем, развоју културе у Лесковцу.⁵⁵³

Рођен је 5. августа 1937. године у Лесковцу у коме је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду 1961. У родном граду предавао је српски језик и књижевност у основним школама „Јосиф Костић“ и „Васа Пелагић“ и у Машинско-техничкој школи, а већи део свог радног века налазио се на челу важних друштвених служби и установа; био је између осталог начелник Одељења за друштвене делатности општине, секретар СИЗ основног образовања, секретар СИЗ усмереног образовања Јужноморавског региона, директор Међуопштинског завода за унапређење васпитања и образовања. Свој уметнички дар испољио је још за гимназијских дана. Посебно се истицао у ликовном изражавању. Своје прве цртеже објавио је у лесковачком „Средњошколцу“ и у „Омладинском гласу“. За време студија и служења војног рока пунио је листове и часописе својим илустрацијама, вињетама, цртежима, карикатурама (Студентски збор у Скопљу, Студент, Гардист, Вечерње новости у Београду). По доласку у Лесковац наставио је да се бави ликовним стварањем. Илустровао је ђачке листове, које је, углавном, сам покретао и уређивао („Пионирски гласник“, „Искрице“, „Машинац“, „Свитања“, „Пионир“). Вињете и цртеже објављивао је, потом, и у листовима и часописима („Помак“, „Алијанса“). Уметничку страну своје личности Димитрије Миленковић крунисао је 2004. године књигом „Мој црнобели свет“, која је наишла на топао пријем у нашој културној јавности. Ликовни критичар и историчар др Срђан Марковић пише, поводом те књиге, да је у цртежима и вињетама „садржан интимни цртачки дневник Димитрија Миленковића Мите саткан од љубави, снова, суровости живота и надања, реализован цртачки сигурно и са осећањем мере за однос између емоције, линије и поезије.“

И **ОСОБЕНИ СТВАРАЛАЦ** - Драга ми је књига Мите Миленковића (Лесковац, 1937). Као књига подсећања и озарења. Враћа ме у далеку прошлост, подсећа на давно минуле дане када смо, сваки на свој начин, улазили чиста срца у свет уметности. Док листам њене странице, као да чујем опојни пев слатке птице младости, одлутале, одлетеле тако брзо из наших живота... Сабрани сада на једном месту, Миленковићев ликовни радови, настали највећим делом педесетих и шездесетих година прошлог века, показују ауторов неспорни таленат, потврђују још у већој мери вредности његовог ликовног изражавања. Цртежи, вињете, илустрације, одишу ведрином, гдегде из њих веје дах носталгије, али у целини сви су они преверовски поетични, пуни живота и тако речити иако у њима има тако мало речи. Карикатуре и хумористички записи, бритке, врцави, духовити, употпуњују слику о Мити Миленковићу као особеном ствараоцу.⁵⁵⁴

Писац ових редова и не мора да освежава памћење прелиставањем сада у књигу свезаних листова орнаментике изведене у црном тушу волшебном руком његовог другара и пријатеља Мите. Пред његовим очима још увек је сјај тек осушеног туша, у ноздрвама мирис свеже штампе студентског листа преузиманог из руку већ заборављених колпортера,

553 Душан Јањић, Запис за сећање - Димитрије Миленковић (1937 – 2011), Помак, бр. 55/56, јул 2011, стр. 22.

554 Душан Јањић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004.

на чијим страницама оних вечери шездесетих година последњег века протеклог миленијума заједно проналазили вињете, а овде потписани у њима за себе откривао мала чудеса.

(...) Захвалност Мити што нас подсећа на себе, уз опроштај што тек сада то чини.⁵⁵⁵

Вињете, крокији, илустрације, карикатуре – све оно што се испољава кроз форму цртежа, а што налазимо у рукопису књиге Мој црnobели свет Димитрија Миленковића Мите, чине тек део његовог опуса објављиваног на страницама студентске штампе, часописа или других публикација. Поређани како ваља, хронолошки и тематски, они веома јасно одсликавају све промене кроз које је Миленковић у свом цртачком развоју пролазио.

(...) У тим цртежима - попут „Портрета младе жене”, „Ноћи на мору”, „Снова од бисера”, „Девојчице и птице”, „Сањарења”, Празника моје мајке”, „У загрљају враћамо и туђи дуг”, „Какав диван дан”... садржан је интимни цртачки дневник Димитрија Миленковића Мите саткан од љубави, снова, суровости живота и надања, реализован цртачки сигурно и са осећањем мере за однос између емоција, линија и поезије.⁵⁵⁶

III

МОЈ ЦРНОБЕЛИ СВЕТ - Димитрије Миленковић Мита пред публику је изашао књигом црnobелих цртежа, шала и анегдота „Мој црnobели свет”. Све је то настало током година сарадње са многим листовима. Треба одмах рећи: цртежи и хумористички прилози су на високом професионалном нивоу. Димитрије Миленковић, професор српског језика и књижевности, сам истиче да се у животу није могао увек бавити оним што је највише волео.⁵⁵⁷

%

Радни век, Миленковић је започео као професор и предавач, али је каријеру завршио као функционер у образовању и култури. Спутан многим обавезама, он није могао да се потпуно посвети вињети, цртежу и илустрацији, мада им се увек враћао кад год су то околности дозвољавале. Књига штампана у црnobелој техници има ведар дух, мада – као у цртежу „Чежња” – кроз њене странице провејава иње година које су прошле; нема сумње да је аутор свесно ишао на ефекат који оставља редуцирани колорит његове књиге. А тај ефекат буди у публици, оној старијој, многе успомене, док младима доноси информације и коментар о времену које је било давно пре пре него што су се неки од млађих рецепијената родили.

Дар да се црnobелим линијама у тушу наслика стварност или да се баци хуморно светло на збивања, чине ову књигу достојном пажње, јер се после искре подсмеха и духовитости почињемо да питамо о томе чему су се људи некада смејали. Легенда или текст карикатуре, код Мите Миленковића има једнаку важност као графичко решење мотива, тако да кроз архитектуру цртежа, ступамо на тло једне, изнад свега, ликовне фасцинације људским манама и врлинама.

Књигу је Миленковић посветио рано преминулом сину Милораду, свестан да је сам „кривац” за Милорадово повремено бављење цртежом, пошто је син наследио смисао за ликовну форму од оца. Доиста, верна овој комеморативној сврси, премда ведро и постојаног духа, књига Мите Миленковића као да жели да каже нешто о целовитом смислу уметности и, посебно, цртежа и хумора, који имају весело дејство, али и крепе човека да се коначно уозбиљи и суочи, ако је то потребно, са темом и трагиком живота.

Мита Миленковић и насловом књиге и њеном атмосфером, показује колико је енергије и људске памети потребно да се има здрав и исправан однос према животу, што ће рећи, једнако и према смрти; иронија или хумор само су средство да човека, по растућем степеновању, полако и нужно, карикатуриста и мајстор цртежа приведу достојанством и делотворном поимању зла, протканих повременим обасјавањима духа, који, код честитог човека, има неуништиву снагу.

Суочен са губитком свога првенца, који су многи знали као уљудног младића, пожељног пријатеља и мудру главу, Мита Миленковић црнину своје књиге посвећује баш свом Мићи, како је од миља био зван Митин син Милорад.

Неке врло декоративне и врло успеле вињете, са женским ликовима, Мита Миленковић је створио у часовима туге и осаме, да би превладао и зауздао бол губитка најближег и најдражег, и да би их штампао у билтену српско-француске Алијансе.

%

555 Драган Хаџи Танчић, Мој црnobели свет, Лесковац 2004.

556 Срђан Марковић, рецензија, Мој црnobели свет, Лесковац 2004.

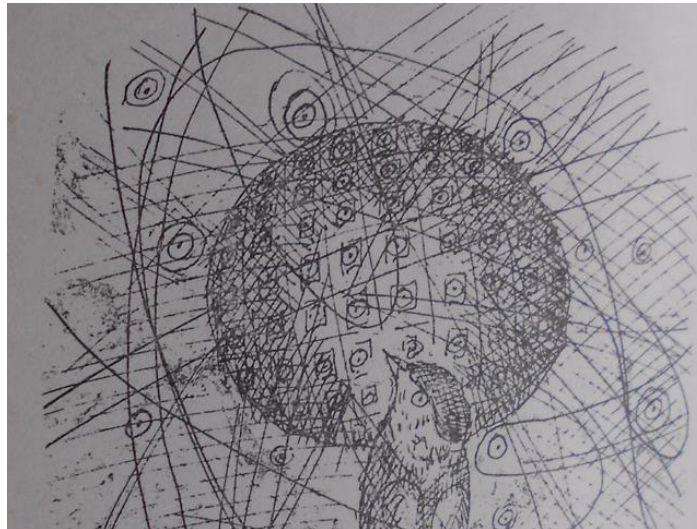
557 Драган Тасић, Димитрије Миленковић Мита, Мој црnobели свет, Помак, бр. 25/26, јануар – јун 2004, стр. 30.

Као филолог по образовању, Димитрије Мита Миленковић у другом делу књиге износи пред читаоца ковчежић прикупљеног блага; његове хумореске, срезане и заокружене, делују као да их аутор није сам писао, већ да је попут Вука Караџића прикупљао умотворине студентског духа у Београду, које је касније штампао у београдском студентском листу „Студент”. Одиста, суочен са више него скромним условима студентског живота, јер се много шта од кућне удобности морало жртвовати због стицања образовања, Мита Миленковић је и у оно доба, које, као младост, захтева пуно тога што постоји једино у сновима, знао да се лишава, али је ипак веровао у људску доброту, што налази смисао и у сивој свакодневици оскудних времена.

Питање је, ако се окренемо историји нашег народа, када су и да ли су уопште била нека добра времена и које смо „златно доба” преживели, а да није тражило да се скупо плати тренутно побољшање прилика. Зато се Србима, изложеним суровим ветровима несклоне историје, хумор и јавио као спас и начело искупљења, под притиском збивања која никако да се среде и смире. Ако имамо једно, тада недостаје друго, а обе пожељне ствари не можемо одједном да добијемо. Одговор на такво стање ствари, као што је речено, Србима је одувек био хумор.

%

Мита Миленковић је, на тај начин, бранећи се од свог и општег српског удеса, окренуо страницу пошалице на књизи живота, у јединственом настојању да таму преобрази у светло. Само, Миленковић се шали достојанствено, и у особеном духу короте, ставља акценат на људско памћење и моћ предања, ту брану уништава и заборавља људска мука. После читања и разгледања ове књиге, осећамо се бољи, другачији, племенитији.

ЛАЗАР МИЛЕНКОВИЋ

Лазар Лари Миленковић живи и ради далеко од „лесковачке *Лузавреле буке*”, у Вучју, где је рођен 7. јула 1938. Тамо је исписивао највећи део своје животне биографије и ту, у том лепом крајолику југа Србије, написао своје најлепше песме.

Награђиван и хваљен, али увек скроман, Миленковић заслужује да се о њему говори и пише као о добром песнику и приповедачу.⁵⁵⁸

П**АМЕРИЧКЕ ПРИЧЕ** - Синтагма која фигурира у поднаслову Рукописа „Ко је убио Мери” (америчка прича) најбоље предочава врсту прозног исказа аутора Лазара Миленковића. На први поглед, сасвим необично за некога ко не само да није живео у Америци него ни у светским и нашим великим урбаним центрима, већ у маленој, забитој јужносрбијанској варошици (Вучје). Међутим, ни Кар Мај, на пример, није никада боравио на Дивљем Западу или у гудирама Курдисана, нити, пак, Жил Верн на Месецу или 20.000 миља под морем, па нико не поставља питање аутентичности уметничког доживљаја њиховог прозног писца. Покушај Лазара Миленковића очит је омаж великој популарности америчке и, уз то, криминалистичке приче, са свим њиховим структурним обележјима

Прича у рукопису „Ко је убио Мери” подржавају у свему описе специфичних америчких услова живота и развијају се у координатама претпостављених америчких друштвених услова и психолошких мотивација. Таква тематско-мотивска основа најчешће служи као фон за фабуларну конструкцију приче са криминалистичким заплетом. „Ко је убио Мери” заправо је дело породично-трагичног привида реалности до којег се долази литерарним трагањем за идентитетом данас најмоћнијег континента. Миленковић то изводи у неколико праваца: у стилу и језику, у тематско-мотивским и идејним равнима и у карактеризацији ликова. Заправо, он у свим овим равнима опонаша прозни концепт америчких писаца, а на плану обликовања жанр криминалистичке приче. У границама таквог концептуалног опредељења, Лазар Миленковић се користи опробаним механизмима у наративу и композицији (злочин, расположење, чињенице за истрагу, логична дедукција и, коначно, расплет). Међутим, аутор не иде даље од установљене фабуларне окоснице, претпостављене схеме, не мобилише хоризонте очекивања за исход једне дубље људске ситуације или судбине. Он уме да фабулу своје приче вешто заплете, али само тиме испуни сав њен уметнички смисао. Инсистирање на ритму језичке експресије води непрецизностима у извесним видовима стилизације.

(...) У тако стешњеним оквирима, Лазар Миленковић је, ипак, успео да истраје у свом приповедачком настојању и захваљујући природи ауторовог концепта рукопис „Ко је убио Мери” пре књиге објављује се једним делом у овој свесци „Освета”.

ЛАЗАР МИЛЕНКОВИЋ ЛАРИ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПТИЦО

У следећој речи
пустићу из свога срца јато птица
И док буду летеле над светом
многи ће се у чуду запитати шта је
Она ће зихер остати прибрана
Она моје птице добро познаје

558 Саша Хаџи Танчић, Америчке приче Ларија Миленковића, Освит, бр. 20, новембар 1997, стр. 80-90. У том броју Освита објављене су следеће приче Л. Миленковића: Ко је убио Мери; Блиски сусрет и Реке надолазе.

ИСЕЉЕНИК

*Драги моји земљаци,
не заборавите да у стандард
спада и сунце“*

1.

Ја у тој далекој земљи имам
све тековине човечанства.

Ја у тој далекој земљи имам
своје празно срце.

Ја у тој далекој земљи имам
своје очи пуне суза

просуте булеварима...

О, дајте ми само једно: „Лаку ноћ“, моје маме,
пре спавања,

О, дајте ми само једно „Срећно“
кад пођем на посао...

И ми смо се трампили,
Све остало носите, носите, носите...

2.

Америко, одлазим, и не кажем опрости.

У моме крају пролеће надлази,

Ја ћу живети још милион година.

За мене нема смрти међу мојима.

3.

Ја имам најлепше мишљење о овом броду

иако има мало туге

у његовом спором ходу.

Ветар што долази са наше стране

тугу разноси...

Ово је најдивнија ствар на свету,

овај брод

што ме мојима носи.

*

Две до задње станице, кондуктер, молим,

за мене и ову овде,

ову малу,

ову нежну и пргаву,

За мене и овај ватрени узрок експлозије у моме срцу.

За мене и ову овде,

ову малу,

ову нежну и пргаву,

За мене и ову моју љубљену

п о з и ј у.

*

Пустићу из срца јато птица,

Оне ће увек летети над мном,

Оне су прибрале једино у

ватри мојој.

Ја сам безнадежни сужањ

у сунчаној мрежи поезије.

ВОЛИМ ПТИЦЕ И ЉУДЕ

И све мене ни на небу ни на земљи,
Волим и птице и људе.
Хвала мом оцу и хлебу
Хвала до сунца препелици
Радунки Миленковић, мојој мајци.

Са мном ће бити што треба да буде
Волео бих да до овог места више
Не фијучу заједљиве речи и меци.

О, како је огромно време разумевања
О, како су паметне птице
О, како је велик у својим изјавама
Мој двогодишњи братанац Југослав...

Уздигните се људи до овог места
Где таворе песници
Погледајте колики је колос овај простор
А мене, ето, и мојих стихова...
Волим и птице и људе
Са мном ће бити шта треба да буде.
Волео бих само да до овог места више
Не фијучу заједљиве речи и меци.

САМ САМ КРИВ

Сажалевају ме. Чак и Она.
Кажем: Ако ми је!
Сам сам крив што сам дозволио
Да ме у срце рани тане поезије.

МОЈЕ ЧУДНЕ ЛАСТЕ

Моје ласте не знају за годишња доба
Сјатиле су се у моје срце са Њом
и нежним пахуљама снега
Напољу некопролази и појма нема
шта се у мени догађа
А, ја, сам
никад нисам веровао
да у овој мојој васиони може
толико туге
И радости
наједном да стане.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ ЛАЗАР МИЛЕНКОВИЋ - Лазар Лари Миленковић живи и ради далеко од „лесковачке узавреле буке“, у Вучју, где је рођен 7. јула 1938. године. Награђиван и хваљен, али увек скроман, Миленковић заслужује да се о њему говори и пише као о добром песнику и приповедачу. (*Саша Хаџи Танчић*, Америчке приче Ларија Миленковића, Освиг, бр. 20, новембар 1997). *Напомена*: У Песмопису објављено неколико Миленковићевих песама, а присутан и уз збирци Глубочица између обала 86.

ЉИЉАНА ТАКИЋ МИЛЕНКОВИЋ

Љиљана Такић Миленковић рођена је у Власотинцу 6. Октобра 1949. године од мајке Душанке Гргур из Подравске Слатине и оца Драгољуба Такића из Власотинца где је завршила основну и Грађевинско-техничку школу. Студирала је у Нишу. Сада живи и ради у Лесковцу. Песме је објављивала у листовима и часописима „Глубочица између обала“, „Глубочица“, „Наше стварање“, „Наша реч“, „Лескотекс“, „Комбинат“, „Јединство“, „Пионир“. Члан је Удружења писаца Лесковца, КК Глубочица у Лесковцу и КК Росуља у Власотинцу.⁵⁶⁰

КЊИЖЕВИ РАД: *Птица љубави* (1994), збирка песама, *С обе стране љубави* (1996), збирка песама, *Ту око нас* (2001), збирка прича, *Давид и Наталија*, виртуелни драмолети *Бајка о љубави и интерсима* (Лесковац 2019).

Њено стваралаштво представљено је у двотомној студији Д. Коцића „*Лесковачки писци – трагови и трагања*“ (Лесковац 2016) и *Лесковачки писци – библиографије и коментари*“ (Лесковац 2019).

ПТИЦА ЉУБАВИ – Збирка песама „*Птица љубави*“ је лирски запис из богатог емотивног живота песникиње. У тежњи да се емотивно искаже, она трага за доживљајем истинске љубави, а пре свега за истином о себи и светом који је окружује. Тај интимни свет слика на особен начин, онако како га види непатворена особа, али без илузија да ће изменити било шта у њему што неће оставити ожиљке, али и са сазнањем да треба више неговати лепоту поетског доживљаја, па и онда када се то само наговештава. У збирци су најефикасније песме о љубавним прекупацијама проткане мисаоним искрицама, што појачава њихову вредност. Разноврсност мотива и тежња песникиње да се модерним поетским језиком најбоље може представити њен интимни песнички дозивљај наговештавају оригиналног песника.⁵⁶¹

Прва збирка радова „*Птица љубави*“, већ познате лесковачке песникиње, заслужује достојно уважавање. Без икакве сумње можемо рећи да је ретко наћи циклус љубавних песама са толико дирљивих, лирски уобличићих тренутака.

Поезија је њено хтење. Она живи да би мислила, откривала своја понирања и најзад преточила целу себе у емотивно, лирско, у стих, строфу, песму. У свим овим песмама, емоцију животне путености даје једноставно, смирено, личном енергијом без отуђења. Рефлексијама и сновиђењима повезује своју професионалност, људско према људима, домовини и пријатељима. Треба прихватити све лирске унутрашње формуле ове даровите песникиње.⁵⁶²

У најдубљем болу материнске љубави и бдења над болесним дететом да ће оздравити ниче крик стиха Љиљане Миленковић. Сублимација патњи у свом преизвору не лишавају је и радости због постојања себе такве каква је и свог „*крвавог плода*“. Зато и најмањи бисер стиха ове поезије делује као обелиск у снази љубави према детету, човеку и свету. И у бесмислу пронаћи смисао, чисто и кошгуњаво, доиста је подвиг. То, изгледа, још само може песник. Љиљана Миленковић искрено, наасве искрено, испреда своје снове батргања и узлете из најдубљих тмина трошности што чини човеков свет. Љубав је имератив ове поезије. Углавном љубав која се прижељкује, која се сања и ретко доживи или се никада не доживи. Утолико је страснија нада да ће љубав и срећа ипак доћи. Њена болесна девојчица

560 Љиљана Такић Миленковић, *Птице љубави*, Књижевни клуб Глубочица. Лесковац 1994. и *Ту око нас*, КК Глубочица, Лесковац 2001.

561 Оливера Шијачи, рецензија, „*Птица љубави*“, КК Глубочица Лесковац 1994.

562 Станко Ђорђевић, из рецензије, „*Птица љубави*“, КК Глубочица Лесковац 1994.

је заправо метафора несавршености и човека, и света, и живота. Нада да ће бити боље и лепше простор је у коме се одвија ова поезија у којој, упркос свему има нежне чулности, природне жеље и радости. И што је најлепше, нема резигнације, и проклињања судбине. И најмања радост доживљава се као огроман добитак и дар. Напор да се сачини поезија из оваквих димензија и живот осмисли треба подупрти и поздравити.⁵⁶³

Ш

ДАВИД И НАТАЛИЈА - Ново дело Љиљане Такић Миленковић привлачи својом необичном формом и актуелном темом. „Виртуелни драмолет *Давид и Наталија* тешко је жанорски одредити. Доминира дијалогска форма што је уобичајно за СМС романе или фејзбук роман. По обиму, можемо рећи да је ово дело на граници између приповетке и романа са елементима дневника. Љиљана Такић Миленковић је овим својим делом показала да нема страха да се ухвати у коштац са новим књижевним изазовима, што је за сваку похвалу.“⁵⁶⁴

Начин на који је представила свој стваралачки пут је нарочит, као каледоскоп сличица које се мрешкају и пресијавају под светлошћу и бојама свакодневице. Зато смо похвалама и осмесима задовољства прегледали и ишчитавали Монографију и биографију Љиљане Такић Миленковић, њеним примером вођеним да све дође докле имамо снаге да певамо дотле ћемо трајати.⁵⁶⁵

ЉИЉАНА ТАКИЋ МИЛЕНКОВИЋ- ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТРАЈАЊЕ

Отац је целог живота
Носио бригу.
Мајка је испредала звуке
Од старинске нити.
Свако је трајао себе
Заробљени у љубави:
Син несрећне мајке.
И кћер незадовољних родитеља,
Различити ко небо и земља
Трошили су живот
Провели га цео
Не додирнувши се
Децу су изродили.
Свако је трајао себе.

1.

Мртво море
И души човека
Тешко бреме

2.

Ракета камосту
Војникова рука на обарачу
Мост срушен
Младићева свест у несвести

3.

Румене зоре
Руј у срцима
Момак и девојка.

563 Др Даринка Вучинић, рецензија, „Птица љубави“, КК Глубочица Лесковац 1994. *Напомена:* Љиљана Такић Миленковић организује сваке године, у дворишту своје куће у Власотинцу, сусрете песника. Многима су управо та дружења била повод да напишу неку песму или причу.

564 Саша З. Станковић, рецензија *Давид и Наталија*. монографија и библиографија, Лесковац 2019. Књигу Љиљане Такић, заједничко је издање Народне библиотеке „Десанка Максимовић“ из Власотинца, Уружења писаца Лесковац и саме ауторке.

565 Срба Такић, рецензија, *Докле певамо, дотле и трајемо*, Лесковац 2019.

ДРАГАНА МИЉКОВИЋ

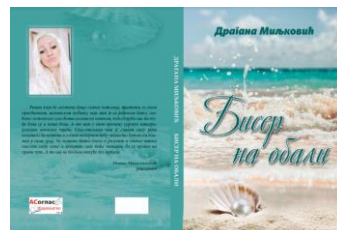
I Драгана Миљковић, књижевница и песникиња, рођена је у Лесковцу. Љубав према поезији и писању гаји још од раних школских дана. Добитница је бројних похвала и признања широм Србије и региона. Била је председница СКОР-а (Савеза књижевника у отаџбини и расејању) за огранак у Лесковцу у периоду од 2018. до 2021. године. Чланица је књижевног клуба Поезија 016.

КЊИЖЕВНИ РАД: Фебруара 2017. године објавила је прву самосталну књигу поезије *Срце које се заљубљује лако*, а у септембру исте године и другу под називом Мелодије тишине. Јула 2019. излази јој књига за децу *30 прва прича за лаку ноћ*.

Њене песме и приче штампане су у више од четрдесетак зборника у земљи и региону. Аутор је и романа *Бисер на обали* (издавач „Асоглас издаваштво“, Зворник, Република Српска). Роман је похваљен на прошлогодишњим „Дринским књижевним сусретима“ а штампан је по жељи ауторке за њен јубиларни рођендан.

II Узимајући у руке најновији роман наше списатељице Драгане Миљковић, отварамо не само ново поглавље и стремљења у њеном стваралаштву, него и многобројне дилеме које муче савременог човека чврсто везаног за традиционално наслеђе, а са огромном жељом да га потчини модерном схватању и одене му ново рухо. Миљковићева користи класичну прозну нарацију, приповеда у трећем лицу са уметањем стваралачког дијалога, оживљавајући радњу романа, готово као на филмском платну.

Три другарице, три различита карактера, три засебне приче које се стапају у једну. Једна прича, главна, окупља остале око себе, уводећи нове ликове и интегришући их у мултифункционални текст. Текст који има за циљ да представи реалистичну слику живота младог човека показујући нам истовремено све предности, али и мане савременог поимања љубави, породичних односа, пријатељства, моралних вредности и погубности, а и добробити комуникације преко друштвених мрежа.

На самом почетку она уводи ликове у причу, обавештавајући нас о предстојећим догађајима. Три најбоље другарице Ана, Сања и Марија крећу на одмор у познати градић у Грчкој, на обали Егејског мора, у Паралију. Не слутећи да ће им тај одмор донети мноштво новина, напослетку и нових љубави и разочарења. Свој романескни поступак љубавних Миљковићева обогаћује вечитим дилемама и опонентима љубави и вере, љубави и праштања, љубави и банализовања њеног постојања. Вредност љубави прелама се кроз призму и испитује и са критичко-моралних аспеката. Млада девојка Ана на летовању упознаје мушкарца који у почетку делује као отелотворење њених снова, да би се надаље приказивао у све негативнијем светлу. Главна јунакиња бива увучена у ковитлац снажних емоција, проводећи дане на емотивној клацкалици између туге и среће, која је увек у зависности од односа у којима се налази са вољеним човеком. Неочекиване ситуације и обрти, које наша списатељица зналачки компонује у форму романа и користи прилику да сваку појаву прокоментарише у виду савета за читаоца. Битан опонент овом модерном роману је питање вере, вероисповести, као и традиционално схватање брака. У једном моменту главна јунакиња своју православну веру издиже изнад љубавних осећања, спремна на моменте да се због ње и одрекне љубави. Она постаје поприште мисли и расправа о браку двоје људи различите вере. Писац се труди да опише менталитет и данашње поимање односа људи различитих вероисповести, где имамо мишљење једног Грка који оштро осудјује мешовите бракове, мишљење девојака и изнад свега мишљење наратора који упућује на изједначавање људи по личности, а не по вери и националној припадности.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Аутор рецензије Невена Милосављевић, професор књижевности. *Мото*: Можда је потребно вратити се на сам почетак. Чути првобитну реч – ЉУБАВ, доживети је поново, истински. Схватити је као главног покретача света. Да нам љубав буде пут и да се више никада не изгубимо!“ (Меша Селимовић)

СТАНКО МИЉКОВИЋ

И Станко (Радован) Миљковић рођен је 28. маја 1948. године у Великом Војловцу, општина Лебане. Завршио је студије књижевности на Филолошком факултету у Београду. Новинар је лесковачког недељника „Наша реч”. Објавио је до сада збирку кратких прича „*Рашки сликар*”, зборник есејистичких текстова „*Записи у времену*”, романе „*Тумач сопственог сећања*”⁵⁶⁷ и „*Опсада*”. У припреми је роман Небеска чакаоница. Живи у Великом Војловцу на баштини својих предака.⁵⁶⁸

Његови преци доселили су се из околине Пећи и формирали Велико Војловце 1931. године. До катарзе је поносан на дивне претке који су на сабљи и бајонету стекли Српску земљу, али је и до непробола несрећан што баштина предака није на најбољи начин очувана и што се српски национални корпус урушава... Каје се што је студирао и сматра да би себе као човека далеко боље остварио да се бавио занатом предака – земљорадњом. То је, тврди он, још једини частан посао на свету.

Радио је кратко у просвети (у Неготину), потом као новинар Радио Лесковца. Два пута је освајао награде на књижевним конкурсима Наше речи. Члан је искључиво лесковачке Народне библиотеке и члан Удружења писаца општине Лесковац.⁵⁶⁹

Прерано је умро Станко Миљковић (1948 – 2010), новинар, публициста и писац наше средине, поштовани саговорник и сапутник, био је пре свега велики читалац. Читао је опсежно, организовано, студиозно и аналитички, али и сасвим опуштено и информативно.

Са уверењем да су прошлост и традиција једног народа и критеријум његовог духа, пропутовао је више европских земаља међу којима Енглеску и Француску, ношен жељом за сазнањем о положају Србије и српског народа у свету.

Као радознали новинар и путник, посетио је за живота Лондон, Бедфорд и Париз где се у првом реду интересовао за живот припадника српске дијаспоре у овим земљама. Свој први сусрет са Лондоном, на пример, Станко Миљковић је према свом казивању, доживео као „занимљив пејзаж давно потонуле галије која је неким чудом изронила на светло дана из које је измилио неки шарени свет у коме нико нико ни на кога не личи“.

Свим својим бићем, као човек „наше горе лист“, припадао је менталном амбијенту Сремчеве „Ивкове славе“ из које се ори враголаста музика пуног живота и хумора. Са поносом је истицао да је своју прву „врлетну“ читанку изучио из књиге професора Радмила Димитријевића и Димитрија Вученова, „која га је увела у свет литературе, али и много више од тога.“⁵⁷⁰

Миљковић зна да беседи, да приповеда. Његов стил казивања је од „једноставности до врхунског мудровања”. Одличан зналац српске литературе, али и светске књижевности, Миљковић посебно одушевљава познавањем – историје.

Због тога у његовим романима и есејима има много занимљивим, мање познатих података, о нашој ближој и даљој прошлости, о Лесковцу, његом људима и минулим временима.

Поједине његове репортаже и записи, објављени у „Нашој речи”, као и бројни прикази у српској периодици, употпуњују слику о овом значајном лесковачком есејисти, романописцу, професору и новинару.

Из ставова које је Миљковић изнео у приказима лесковачке књижевне сцене и периодике, јасно се може закључити да поштује овдашње ствараоце, а да је неколико песника и књижевника тзв. старије генерације посебно издвајао, јер их је сматрао правим, истинским писцима.

567 О овом роману Ст. Миљковића писао је Д. Тасић (Завичајни круг и српске теме, Филекс, 2006, стр. 18-21)

568 С. Миљковић, Тумач сопственог сећања и Опсада, Филекс, Лесковац 2004.

569 Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 77.

570 Светомир Николић, новинар, „Занимљив и плодан писац (О Станку Миљковићу 1948 – 2010), Помак. бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр.19.

II

ТУМАЧ СОПСТВЕНОГ СЕЋАЊА - „Буђење је било споро и болно. Осећао сам негде жишку живота у себи, али тај осећај се није могао дефинисати. Био сам у некаквом мраку који ме плашио.” Уводне реченице, другог дела романа „Тумач сопственог сећања”, на готово афористички начин, дефинише суштину стања српског народа, од почетка деведесетих година прошлог века до данас.⁵⁷¹

Српски народ се споро и болно будио, осећајући у себи жишку живота, коју није могао да дефинише до краја, нашавши се у мраку који га није само плашио, него и слудео до неслућених граница. Станко Миљковић наставља да прати судбину свог главног јунака Новице Живковића, кроз причу Милоша Вучића, доктора историјских наука, кроз страшни и крвави лавиринт, саздан од живота, света, историје. Прошлост и садашњост стално се смењују, најчешће на великом фронту историје и страдања српског народа. О будућности се не говори много, а ако се и прозбори која реч, најчешће је непотпуна, маглопита, нејасна.

Један Енглез је, са висине познатог енглеског цинизма и хладне осорности моћних, рекао да „мали народи немају права на илузије и националне емоције”. И ту почињу недаће главног јунака књиге о којој говоримо, а и васколиког српског народа.

Ликови Новице Живковића и Милоша Вучића су парадигматични ликови Србије, али онакви каквих их аутор романа хоће да види.

Ако ликови, попут Новице Живковића још и постоје, што се у последњим ратовима показало, лик Милоша Вучића, доктора историјских наука, врсног интелектуалца и националисте, у најбољем смислу те речи, бојимо се, у српском народу, скоро да више и не постоји.

Докази за ову тврдњу, нажалост, има на претек. Највећи број интелектуалаца у Србији, поготово оних који се крећу у београдском „кругу двојке”, у силној жељи да се допадну свету, не смеју ни да кажу да су Срби. Окупљени у разне НВО и покрете, лију крокодилске сузе са свима, бесомучно пљујући по српском народу. За њих постоје само жртве других, оних који су безомучно уништавали све што је српско. Жртве српског народа их не интересују. Тај оркестрирани хор би морао да се згади сваком иоле поштеном човеку, Србима поготово.

Јунаци Миљковићевих романа су велики српски националисти, које силно боле „све ране њиховог рода”. Они би да исправе све неправде историје и светских моћника, али и да наплате историјске дугове из ближе и даље прошлости. Али како? Јуначки, епски, онако како су њихови преци радили на Церу, Суворору, Кајмакчалану.

Антејска везаност Миљковићевих јунака за српску земљу, његово упорно настојање да Србима означи српску земљу као њихову највећу светињу, да српску традицију и културу врати у свет сваког Србина, повремено прелази у патетику, али у такву патетику од које не треба бежати. Напротив, треба је неговати, подстицати, јер је то један од путева којим ће се Србија вратити себи. Станко Миљковић чини то као ретко ко у Србији и због тога му треба одати дужно поштовање. Ово истичемо без икаквог зазора и страха од евентуалне погрешне процене.

Роман Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” припада оној књижевној структури која никог не оставља равнодушним, јер се чита у једном даху. По начину писања, овај роман улази у сам врх модерне српске литературе. Та оцена неког може да збуни, поготово када се ради о роману - првенцу иначе познатог лесковачког новинара, који је већ објавио две књиге – записе и приче и освојио више награда на анонимним књижевним конкурсима.⁵⁷²

У Миљковићевом роману има од свега што живот чини тако узбудљивим и неизвесним. Искрено, са много љубави, описани су косовско-метохијски дани Вучићеве породице из Дечана, страдање Срба и понашање власти што доводи до трагичних догађаја. Слична судбина обележава и живот породице Живковић, а епилог – страдање Николе Живковића, који је, иако прави геније, већ у студентским данима имао много видљивих, али и доста непријатеља скрајнутих у неку сенку из које сваког тренутка прете да ће појурити као

571 Светолик Станковић, О путевима и беспућима, илузијама и заблудама, приказ романа Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2005, Помак, бр. 31-32, јул-децембар 2005, стр. 30.

572 Приказ Д. Коцића објављен у Културном додатку Политике, јуна 2004. под насловом „Узбудљива прича из времена туге” и поднасловом: „Станко Миљковић – Тумач сопственог сећања”, роман, Филекс, Лесковац 2004.

неман. Други ток приче су љубавне драме. На уверљив начин описане су прве љубави и велика разочарања. Млади, пуни животне енергије и изазова, волели су се готово свуда, па чак и на гробљу! Нестварна слика наше стварности. Док је велика Николина љубав Цеца (уз много пролазних авантура), млади Вучић се најпре заљубљује у своју школску другарицу Душанку, потом у младу Земунку, пуковникову жену Живкицу, Дубровчанку Ксенију и, коначно, Милену, због које одлази у Канаду.

У роману је, могло би се казати, на потресан начин описан трнаестогодишњи пут младог Милоша Вучића. У Београду упознаје „галерију ликова”, али на њега најснажнији утисак оставља Новица Живковић, који је био најбољи студент историје и француског језика („Видело се да је то момак рођен за вођу”). Он, тај Живковић, који је постао професор француског језика (а последњи испит у јуну на Катедри за историју није дао, јер је хео да остане у Београду), научио је Вучића: „Историја је најизазовнија наука, зато што је препуна лажи, тим пре што је пишу победници.” Многе прелепе жене биле су кобне и за Вучића и Живковића. На мору, Новица упознаје Цецу која га је пољубила („Сем тог пољупца ништа друго не признајем у животу” – говорио је Новица, док су је касније годинама тражили и једне зимске вечери нису случајно пронашли). Тада започиње једна страсна љубав која се на крају завршава – раскидом. У животу Милоша Вучића неизбрисив траг оставила је Ксенија Дунав Прибишић, из Дубровника, коју је упознао у Београду, где је студирала на Вишој медицинској школи. Први пут су се волели на Новом гробљу: „Ноћ је била полупијана, мирисале су руже, мирисало је небо. Љубили смо се на сваком кораку”. Тога дана, касније је Милош Вучић дознао, Шиптари су му убили оца Радоја („Убише га душмани и то с леђа”). Ксенија, кад је дознала за Милошеву трагедију, дошла је у Дечане. („Све је било као сан, као занос. Дуго сам седео поред кревета, посматрао је онако уснулу и нестварну. Мирисала је ноћ. И на дуње испод прозора и на њено море.”) Ипак, по наговору родитеља, Ксенија се удаје у родном Дубровнику за доктора запосленог у тамошњем Медицинском центру! („То је девојка која се, док смо се волели, три пута дневно купала”).

Милошев деда Вучета умире са гулама на грудима, а комшије Шиптари, после већања, саопштавају Милошу да има „бесу”. Тих дана на Новом гробљу Милош упознаје Наталију Арсенијевић, снаху четничког капетана Војислава Арсенијевића, чији је гроб повремено посећивао. Истога дана када је Милош постао професор историје, 24. јуна, умрла је Наталија Арсенијевић. По њеној последњој жељи, комплетно богато наследство требало је да припадне унуци Милени и Милошу Вучићу, али под условом да – склопе брак! У противном све дарује Српској православној цркви! Како се нису никада познавали, Милена и Милош на суду одбише тај предлог.

(„Слушајте ви млади глупави људи! Направите фиктивни брак, продајте кућу, поделите паре, па се после разведите и свако на своју страну” – саветовао их је адвокат).

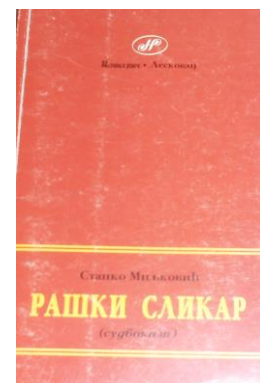
После много писама које је Милена слала из Канаде, нежних речи, па и бројних телефонских разговора, они склапају брак – Милош одлази у Канаду!

На дан пред венчање долази и Новица и свима се представља новим именом Радиша Јовановић. („Изненадих се кад стиже поклон и од Краснићија, лепо упакован. Унутра млин за кафу ручне израде. За њега везан велики дукат.”)

III

РАШКИ СЛИКАР (СУДБОКАЗИ) – Негде на средини између репортаже и приче, што ће рећи документа и легенде, ови текстови или записи новинара Станка Миљковића веома су привлачно и читљиво штиво. Новинар, дакле аутор који зна вредности документа и података, у овим текстовима прилази као приврженик литературе коме су јасне и драге чари литерарног преобликовања грађе. Тако се добио спој стварносне прозе, засноване на податку, све једно да ли верификованом као истинитом, и мита или легенди који имају привлачну чар тајанствености, двосмислености и литерарног казивања које често својом симболиком казује нешто више и стварније о животу него сам истинити податак. Станко Миљковић копа по историјским записима, слуша приче старих људи, као и оних који су доживели несвакидашње судбине, путује и посматра и од свег тог материјала покушава да изгради причу која је, као што рекох, по свом облику репортажа а у својој суштини прича.

Уобличени у књигу, текстови Станка Миљковића чине целину која делује на осећања и производи ефекте које читалац увек има када се сусретне са талентовано писаним штивом и

искреним напором да се саопште аутентични доживљаји помало мистичног човековог света. Најзад, читалац овде нема потребу да се пита да ли је ово прича или репортажа. Он једноставно са радозналошћу чита оно што му писац нуди као своје виђење једног посебног света.⁵⁷³

Књига Станка Миљковића „Рашки сликар“ по многим својим одликама потврђује један неспорни списатељски таленат са јужних обода Србије. Жанровски, то је срећна синтеза профилиране журналистике, путописа, строго селективне мемоарске прозе и историографског начина мишљења. Књижевнички дар овде моћно наткриљује разуђену делту, на први поглед, тешко помирљивих прозних формација које су увелико савладали умеће казивања.

Већ својом првом књигом Миљковић је уверљиво потврдио да је писац који уме да каже битно, чини он то надахнуто и сугестивно, са ретким умећем да читаоца наведе на умну запитаност и учини га са ствараоцем својих приповести, у којима се одгонетају фундаменталне тајне света и живота.

У овим кратким прозама суверено доминира дух јужносрбијанског поднебља: темперамент, лирски страствено узбудљив, у коме се преплићу словенско-паганска еруптивна снага, готово дионизијски разобручена, али, ипак, опасана хришћанским благим мазохизмом и једноставношћу.

И када говори о савремености и почесто худој судбини својих јунака, Миљковић стално има на уму њихову историју као судбину, која је важан фактор предестинације њихових животних путева и странпутица. Арома далеких минулих времена која се осећа у овим судбоказима основна је психолошка матрица из које су израсли пишћеви јунаци: робусни, често неподношљиво сирови и сурови, али увек узвишено трагични јер свако од њих има свој магични животни круг и у њему чудесан хералдички знак.

Колико су Миљковићеви јунаци стварносни толико су и поетофантастични и под његовим пером постају уметничко дело, уверљиво индивидуализовано и психолошки прецизно мотивисано.

У фокусу стваралачке пажње Станка Миљковића налазе се хероји чудних, кат-кад мистериозних живних путева који храбро опробавају разгранату ружу ветрова живота и гордо одлазе у смрт, пркосећи усуду и спољашњим менама времена и нарави. То је добро уочљиво нарочито у причама „Балада о Доли Гардовић“, „Коледарски гроб“, „Пољубац Симон Сињоре“ и трагипоетичној причи о јединственој јужносрбијанској Пенелопи, са једноставним насловом „Српкиња“.

Миљковићева прича „Рашки сликар“, са свим одликама антологијског прозног остварења, снажне је драматичне тензије у којој доминира богато чвориште историјско-карактерног усуда. Рат, издајство, јаничарска магична везаност за родну грудну, несвесна едиповска драма и трагично самоубиство као логичан увир грандиозне ефективне силе. Силан јунак и зулумћар, јаничар Ибрахим-паша, роби свој народ, али, на крају немоћно пада под удар злохуде судбине и страшне истине јер од моћи империје моћније је рука кратких земаљских дана. У овој, као и у поменутих причама,

Миљковић је себе потврдио као писца од специфичног нерва за медитативнолирску прозу, са изразитим контеплативним пасајима који умногome обогаћују његов стваралачки поступак.

Општи поглед на књигу „Рашки сликар“ води закључку да је реч о већ изграђеном приповедачу, од не малог казивачког умећа и убеђује да је Станко Миљковић озбиљан књижевни таленат с југа Србије који има шта да каже и чини то с примерном дозом имажинације и сугестивности.

Међу ствараоцима овога поднебља Миљковић је утрђен и препознатљив глас и писац на кога ће, надамо се, српска књижевна критика да обрати адекватну пажњу.⁵⁷⁴

573 Николај Тимченко, рецензија, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 114.

574 Јовица Стојановић, компетна рецензија, „Станко Миљковић: Рашки сликар“, Станко Миљковић, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 115-116.

IV

ЗАПИСИ У ВРЕМЕНУ – Станко Радована и Косаре Миљковић (1948) публициста је и књижевни стваралац са већ изграђеним именом. Он није прегалац кога прате једностраност и ограниченост на једну воду, већ стваралац који се огласио на више поља: свагдашњи живот, национална историја, лојална књижевна производња, литерарно стваралаштво. Управо његова најновија књига изразитог наслова – *Записи у времену* – потврда је његове интелектуалне разодзнатости.⁵⁷⁵

%

Миљковић, кога је морила жеља, племенита у сновима, да дело што пре штампа, сачинио је књигу од властитих текстова који се поглавито тичу српске историје, данашње књижевне и делом позоришне критике, књижевних записа и приказа. Држећи до тековина прошлих времена, трагова предака и претходника, аутор се овде занима за имена као што су цар Јустинијан и Растко Немањић, затим за трајање града Лесковца, за порекло светиња и необичних лесковачких локалитета. У члнку о лесковачким писцима од 1977. до данас, оцењује писце објективно, тражи у њиховом делу оно што је боље, избегавајући да аутора затекне у погрешном кораку. По њему, у питању су солидни књижевни уметници, без много локалне боје и јачине у сликању.

%

Миљковић је аутор коме не оскудева скромност и природност праве страсти и који теми приступа са занимањем и дубоким поштовањем. У, рекло би се, синовској привржености својој родној грудни и својим прецима, неретко, самодопадно загладан у своју нацију, он се занима за ближу и даљу прошлост. Историја је област која га интригира, има се утисак, заокупља и мучи. Суочен са стварима које спадају у рационални забран и подлежу провери које знају само за факат, документ и цифру, за историју, дакле, чије је право и последње мерило истина, Миљковић заступа ставове који не изгледају изговорени узгред и у пролазу. Новинарским језиком речено, на његовом дневном реду је чисто историјски факат о коме се мало зна и о чему се мало може пронаћи у књигама. Сви судови су крхки и подложни ревизији. И Миљковићеве претпоставке о селу Смрече, Момином камену, о пореклу манастира Војловице код Панчева, посебно истине о Словенима, али и пореклу цара Јустинијана, свакако су тачне у најгрубљим цртама и, зацело, исправне у оквиру својих граница. И када се учини да у његовим текстовима има смелих судова, трепераво изречених слутњи (проистеклих из онога што је од раније знано и што је за сврхе конкретног рада покупио), читалац је у искушењу да сам потпише такво схватање, у сваком случају, он га не може одбацити у целини.

Читалац, имајући у виду одређене наслове, слуги да аутор Записа воли своју земљу, као што се воли мати, те је за своју родну грудну готов жрвовати себе и своја себична задовољства. Аутор верује у добру звезду свога народа, у његову сјајну будућност која тек што није гранула.

%

Станко Миљковић, било да говори о књижевности или историји, о стварним или нестварним темама, чињенице не литерализује, не релативизује и не заталасава. Пише критички оштроумно, реторски уверљиво и пажљиво изнијансираном фразом. Ствара књижевном пажљивошћу, реченицом која не запиње, тако да свака реч стоји на своме месту. У потврди својих теза или ставова писаца које заступа Миљковић није сув писац и од оних који вас не поштеде ниједног детаља своје приче, ма како он био ситан и небитан. Јер он не пише под морањем и под притиском књига, већ из својих унутрашњих потреба, неотклоњивим као кажаљ. Записи у времену, писани и објављени као текстови у метежним временима, у часу многих запитаности, несигурности и транзиције, од дела су неоспорне вредности. Писана искрено, Миљковићева књига је по многим својим ознакама белег свога времена. Управо њен документарни и књижевнокритички домаћај даје јој видно место у поретку наше завичајне вредности и препоручује за читање.⁵⁷⁶

575 Тихомир Петровић, Белези (новински приказ), Станко Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца и Прес клуб, Лесковац 2002, Наша реч, 14.мар 2003, стр. 15.

576 Тихомир Петровић, Белези (приказ књиге Станка Миљковића Записи у времену), Наша реч, 14. март 2003, стр. 15.

V
РОМАНИ СТАНКА МИЉКОВИЋА - Романи Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” и „Опсада” обезбедили су онај други елемент уз који књижевно дело једино може да постоји за читалачку публику. Сигурно је једно, а то је довољно, да се књиге читају, а судови о њима су, свакако, различити, од негирања овакве прозе, до оних који ће је препоручити као вредне пажње.⁵⁷⁷

Роман „Тумач сопственог сећања” је некако и класичан и модеран. Модеран је по томе што један од главних јунака, Милош Вучић, носи радњу, а она често тече мимо њега. Вучић прича о догађајима, учествује у њима, јесте главни лик, и није. Главни су сви епизодни ликови, а њих је на десетине, јер сваки је за неко време присутан и од њега зависи догађај. И тако се обрачунавају са самим собом и непостојећим саговорником: онда је то покрет да се учини нешто човечно, да се неко заштити, расветли истина и ослободе сећања.

Према структури Миљковићевог романа наслеђује у приповедачкој техници много од традиционалног романа, али по обради ликова, према стварности и односа човекове свести према проблемима егзистенције, роман задобије елементе модерне прозе.

У роману „Опсада”, Миљковић се враћа историјској прошлости. И треба одмах рећи, чини то успешно. Миљковић успева оно што је у овој књижевној врсти (историјски роман) најтеже: успоставити прави однос, литерарно најпродуктивнију равнотежу између аутентичних историјских чињеница и њихове уметничке „надградње”. „Опсада” залази у прошла времена ослушкујући њихов јек који увек и свуда стоји притајен, који обитава као доказ бескрајних духовних димензија једног народа. У својој бити, Миљковић је са јасним уобличеним искуством, примереним знањем, несебично приклоњен традицији и коренима. Међутим, овде су појединачне судбине у првом плану а историја у другом. Он није од оних писаца код којих крупни историјски догађаји, велике теме и важне идеје времена заклањају животе конкретних људи. То не значи да се у „Опсади” не покрећу значајна питања историје, националне егзистенције и људског живота уопште. Напротив. Само што овај писац зна да је у уметности најкраћи пут да се до овог питања доспе, пут од појединачног ка општем.

Но, ако је „Тумач сопственог сећања” ипак остао испод нивоа „Опсаде”, чини се да главни разлог треба тражити у избору приповедачког поступка који је одредио композицију и утицај на начин обликовања ликова у роману. Приповедање у роману „Тумач сопственог сећања” одвија се по систему концентричних кругова и нема вертикалног, узлазног развоја радње. Избор таквог статистичког (уместо динамичног) начина приповедања (не мора у литерарном смислу да значи ништа лоше), Миљковићево казивање иде у ширину уместо у дубину, уводе се нови ликови, епизоде и детаљи који се понекад чине недовољно мотивисани (произвољни) и не баш сасвим интересантни. Услед проширивања опсега приповедања, писцу је ускраћена могућност да неке добро постављене ликове пуније, свестраније осветли, до краја обликује и тако им обезбеди још снажније место у причи. Зато се, на пример, десило да однос између Новице Живковића, главног јунака овог романа и представника комунистичког режима, пуковника Ландеке, уместо да постане доминантан мотив, остаје недовољно развијена епизода. Хијерархизација ликова и мотива онемогућена је, дакле, недостатком једног снажнијег, доминирајућег фабулативног тока, па је „Тумач сопственог сећања”, у неку руку, књига у којој су делови уметнички смелији од целине.⁵⁷⁸

577 Д. Ђорђевић, Два Станкова романа, Помак, март – децембар 2006, бр. 34 - 36, стр. 40.

578 Дејан Ђорђевић, професор књижевности, један је од оснивач КК Дервен” у Грделици.

ЗОРИЦА МИТИЋ

Зорица Митић је рођена у Лесковцу где је похађала основни и средњу школу. Завршила књижевност на Вишој педагошкој школи, радила у Народној библиотеци „Радоје Домановић“ у Лесковцу. Објављивала је у заједничкој збирци: „Глубочица између обала“, у „Нашој речи“ и „Нашем стварању“. Објавила: „Женске приче“, „Узлетимо с ветровима“ и „Женски разговори“. Зорица Митић је добитник више друштвених признања. Између осталог, као библиотекар два пута добила награду Друштва библиотекара и Већа Савеза синдиката, док је за друштвени рад и литерарно стваралаштво добила Октобарску награду града Лесковца.⁵⁷⁹

%

Трећа књига (прва носи наслов „Женске приче“, 1994, друга је објављена под насловом „Женски разговори“, 1997) највероватнијих догађаја са периферије града Лесковца, и прича комшика, потврђује склоност писца Зорице Митић да обогати новим женским ликовима своја епска казивања. У сокаку се сваки догађај кад-тад обелодани и препричава. У солитеру се никада неће тачно дознати неки догађај уколико га штампа не опише или ако не дође у судске списе. „Култура“ станара не дозвољава да се комшике распитују за интимне догађаје.

Само поједине трачаре би могле да причају: ко улази, куда одлази, на која врата највише улазе! Зашто то? Зашто оно? Али, то ће бити шапутање.

Двадесет и пет комшика из Дркине врбе, Рупе, Кајсине мале и Подврца или ће отићи код комшике или ће позвати комшику и почеће прича, разго вор, казивање неке истине. Ниједна прича није аргументима анулирана. То значи да су сва казивања реална.

Уз рецензију С. Ђорђевића, стоје две напомене. Прва мр Слободана Младеновића: Сагласан сам са рецензијом професора Станка Ђорђевића и, друга, проф. др Николе Цветковића: На основу мог увида у рукопис и на основу позитивних рецензија Станка Ђорђевића и мр Слободана А. Младеновића, предлажем да рукопис буде објављен.

У књизи је објављено 25 прича под следећим насловима: Комшика Гина прича, Комшика Ратка прича, Комшика Љуба прича, Комшика Ташана прича, Комшика Лепша прича, Комшика Живка прича, Комшика Рада прича, Комшика Јуца прича, Комшика Ружа прича, Комшика Милка прича, Комшика Ђурђевка прича, Комшика Лепка прича, Комшика Јелка прича, Комшика Мица прича, Комшика Станче прича, Комшика Дана прича, Комшика Олга прича, Комшика Божика прича, Комшика Станка прича, Комшика Роса прича, Комшика Сика прича, Комшика Стана прича, Комшика Дика прича, Комшика Васка прича и Комшика Дарка прича.⁵⁸⁰

II

КОМШИКА ДАРКА ПРИЧА - Пладне смте што је прошло, а жене се сабрале у Мицину авлију. Она јес да има убаву башчу, пуну сс цвеће, и да тој цвеће убаво мирише, али што је много, много је. Почесто се куда њума сабирав. Верујем да ву свекрва пребацује за тој сабирање комшике. Не смо за сабирање, него и за галаму, а и за кафу што гим вари. А кд седив пред капију ретко која тд вари кафу. Оне јес да се смањујев, али на Дику тј трошак почесто пада.⁵⁸¹

579 Подаци преузети из књиге З. Митић, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000..

580 С. Ђорђевић, Женска казивања, рецензија, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр.7.

581 Зорица Митић, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 62. *Напомена:* Зорица Митић цео радни век провела је у Народној библиотеци у Лесковцу, где је радила као виши књижничар. Била је члан Књижевне омладине, а члан је Књижевног клуба "Глубочица" од оснивања. Добитник је Октобарске награде града Лесковца. Радове је објављивала у заједничким збиракама и стручним часописима: "Глубочица између обала", "Наше стварање", "Наша реч", "Библиотекар" и "Заједница магичних библиотека". Учествовала на "Сусретима жена писаца Југославије" 1989. и 1990. године. Објавила је: "Узлетимо са ветровима", збирка песама, 1994. године, "Женске приче", 1994. године, "Женски разговори", 1997. године, "Женске приче", допуњено издање 1998. године, "Женска казивања", 2000. године (подаци преузети са званичног сајта Народне библиотеке „Радоје Домановић“ у Лесковцу)

Отодо и ја. Понесо печене семке на које се оне обрадоваше. Обрадова ше се онеј које имав зуби, па може да ги грицкав и да се забављав, а онеј које немав зуби оне ги па лупив. Такој гим донесо занимацију, да немав секирацију, или да гу заборавив секирацију коју имав. И ево које чу там:

„Комшика Живка се одава, а има две године како је удовица, а и ћерку одава сс коју седи. Оне се такој договориле да се одав у исто време, како не би једна остала само у кућу.”

И такој и било. Уговорили венчање за Живку за петнајест дна, а за ћерку Винку за два месеца, јер су пости за Велигден и нема за тој време венчање.

Прошло мало време и седеле су такој и причале од свашта, а највише од њино одавање. Живка ће на ћерку рекне: „Днс торник, па среда, па четвртак, па петак, па субота, па тек недеља кд треба да се одам за Жику. Много дна требав да прођев.”

А ћерка на њу: „Мајке, мајке, твоји пет дна за час ће прођев, а моји много дна, има много да чекам, а и Станко може за тој време да се предомисли.”

А Живка тешила ћерку: „Ћерко, не се секирај, дн по дн ете га Ђурђевдан, а моје је чекање дугачко.”

Дарка наставила да се смеје сс комшике, што се журило на Живку да пређе куде Жику што пре. Много ву било пет дна да чека, а на ћерку много повише неје много она сматра. Понављала Дарка: „Дн по дн и ете га Ђурђевдан.”

ЗОРИЦА МИТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МОЖДА СЕЋАЊА

Сећања ми разум муте
Згаришта љубави се губе
Утрнули дамари затежу
А ја, ја се надам.

Свици ми пут раздањују
Зову сећања у походе
Пламен ми огртач бива
а поглед, поглед нешто снива.

Нису ми руке празне
Увијам се уз дрхтаје своје
Булке ми црвене дарујеш
Уз тихе речи – поново су оне твоје

ХТЕЊА

Јави се са свог пропланка
кад жељаимаш
да ти донесем киту цвећа
са мирисом који опија.

Не срами се да признаш
да вртлог жеља таме.
Махни хтењима, који би да блуде
и да те срећним чине.

Време ти смирај подарило
Сунце зашто за леђа.
Бреме хтења утрнуло,
згасло место разума.

Још се са свог пропланка
Дошетај да схватиш
да оно, што си одбацио,
помирљиво сам ја обгрлила.

ТАЈНА

На прсте уђеш у мој живот
Без гласа и махања,
Нек неко не примети
А, и не приговори.

Надам се да су нам жеље једнаке
Да сачувам своје огњиште
Да дим не направи облак
А да се ватра сачува.

Кућни праг је светиња
Чувај га, да га не окрњиш
Да му целину сачуваш
И облик који има.

Зато на престе уђи у моју кућу
Без гласина и порука
У невреме кад месец са сунцем разговара
А сат уморан затаји.

НЕНАД МИТИЋ

I

Ненад Митић, афористичар из Лесковца. Афоризмима се бави више година, али како сам признаје, почео је да их записује и објављује пре само три године. До сада су му афоризми објављени у три зборника и нашао се у друштву са познатим афористичарима као што су Чотрић, Љубеновић, Симић, Ђерговић и други.

Више пута његови афоризми су објављивани у „Вечерњим новостима“, али и у електронским часописима, као што је нпр. „Етна“ и „Шипак“. Наступио је ове године и на Сатира фесту у Београду, престижном међународном афористичарском скупу, где је одабрано 34-оро аутора од око 2000 који су послали своја дела. Награда са СЛЕМ-а му је прва и била је изненађење за њега самога. „Био сам изненађен, јер ипак немам објављену самосталну књигу, нити сам имао јавне наступе, па се тако шири јавност у Лесковцу и није довољно упознала са мојим радом у области сатира, каже Ненад.

-Наравно, част је бити награђен на фестивалу у свом граду, фестивалу који је стекао име у Србији, а ове године био и међународни. Кад се узме у обзир да су прва два добитника ове дипломе били познати и признати лесковачки писци, господа Драган Радовановић и Данило Коцић, награда добија још на већој вредности и свакако је велико признање и представљаће подстицај за даљи рад.

Накупило се Ненадових афоризама, већ их је написао близу хиљаду.

-Инспирацију за писање налазим свуда унаоколо. У афоризмима се бавим свим оним шта нас окружује, била то политика, наши менталитети, ситна лична искуства из живота... Моји афоризми су реакција на вест у новинама, животно искуство моје или туђе, реакција на наше људске слабости, а нашалим се и на свој рачун... Једноставно, реагујем на оно што ме окружује. Простора и тема за афоризме, нажалост, има и више него што бисмо желели. Покушавам да моји афоризми, иако изазвани дневном политиком или другим актуелним дешавањима, не буду пука реакција, већ да имају неку универзалност, временску или људску. Постоји данас и страначка сатира, која има своју функцију у страначком животу, али ја се њом не бавим. У афоризмима, тј. сатири, дозвољени су, па и неопходни, иронија и сарказам, али не волим кад прочитам нешто што садржи малициозност. Као узоре бих издвојио Брану Црнчевића и Душка Радовића. Стил писања ми се највише допада код Зорана Станојевића. Што се лесковачке афористичке сцене тиче, јесте малобројна, али квалитет постоји.

Афоризми су кратка књижевна форма, једна две или највише три реченице. Дешава се да се нешто поклопи код два аутора, наравно, не од речи до речи, али идеја буде иста. Таланат и оригиналност су јако битни, сматра Ненад и појашњава да треба пуно рећи на тако малом простору. Афоризам је по дефиницији сатира, критика увијена у хумор и доскочицу. Врло је тешко изразити се у једној или две реченице, а остати оригиналан. Заиста не верујем да неко некога намерно преписује, али има толико афоризама... Мени се дешава да започнем нешто да пишем, па ми се учини познатим, као да сам то већ негде видео.

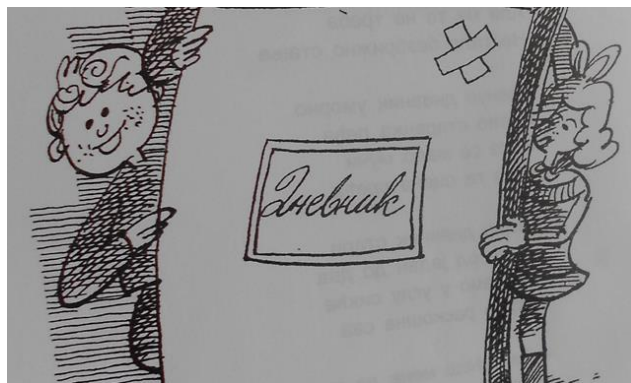
Ненад пише и кратке приче и песме, од којих су неке и објављиване. У тим жанровима такође остаје у сатири. То јест, покушава да буде доследан темама из својих афоризама.

-Планирам издавање самосталне књиге, али то је још у фази идеје. Материјала имам, како ће да изгледа и шта ће бити у њој, то је и мени још увек непознаница.⁵⁸²

⁵⁸² На лесковачком фестивалу сатира, трећем по реду СЛЕМ-у (Сатирична лесковачка мућкалица), за изузетан допринос из области сатира у Лесковцу, диплому „Жак Конфино“ добио је Ненад Митић. Награда носи име рођеног Лесковчанина Жака Конфина (1892 – 1975), књижевника, сатиричара, лекара по професији, који је радио и живео у Београду.

II АФОРИЗМИ НЕНАДА МИТИЋА

1. Спустили смо се са неба на земљу. Чврсто, са две ноге, стојимо у блату.
2. Срби се деле само уздуж. Попреко се гледају.
3. Кренули смо са мртве тачке. Сад се башкаримо у живом блату.
4. Узели смо судбину у своје руке. Чекамо даље инструкције.
5. Кад год нам се деси народ, задеси нас нека власт.
6. Вођа покушава да нас покрене напред. Свом силом нас вуче за нос.
7. Демократски смо одлучили. Поштоваћемо право јачег.
8. Брзо ћемо изаћи из кризе. Ако нас на граници не задрже.
9. У тунелу се назире светло. Опет нас неко пали.
10. Доста је било по бабу и стричевима. Кад ће доћи ред на мог ујака.
11. Устајте ви сужњи које мори глад. Банке дају повољне кредите.
12. Подигли су велику прашину. Не види се ни магла коју су нам продали.
13. Велики је јаз између богатих и сиромашних. Без мотке се не може прескочити.
14. Попримили смо све особине потрошачког друштва. Сад нам само паре фале.
15. Ситуација у свету се све више заоштрава. Срећом, ми смо га утупили.
16. Узалуд смо ратовали на страни победника. Пораз нисмо могли да избегнемо.
17. Веровали смо у њихову памет. Нисмо рачунали на нашу глупост.
18. Разокрили бисмо ми њих. Да нас они не покривају.
19. Свитало је кад смо почели да следимо вођу. Разданило се тек кад нам је пао мрак.
20. Историју су нам скројили по мери. Прекрајају је по потреби.
21. Многи су завршавали школе да мање раде. Сад се жале како немају посао.
22. Не могу медији нас да пале кад им се прохте. Већ само кад им наложе.
23. Деда ми је рођен у Србији, отац у држави СХС, ја у СФРЈ, а син у СЦГ. Ваљда ће се једног дана бар унуку посрећити да се роди у Немачкој.
24. Тешко му је ишчупати мишљење. А тако су му га лако усадили.
25. Продали смо дедовину. Биће пара да купимо оно шта је на њој родило.
26. Човек другог човека пажљиво саслуша. Једино кад прича о трећем.

СТЕФАН МИТИЋ

И Стефан Митић (тићМи) није рођен на Славији, већ у Лесковцу, истог датума као и чувени писац Едгар Алан По: 19. јануара 1992. године. Завршио је Факултет спорта и физичког васпитања у Нишу. Председник „Омладинског клуба Анчики – ОКАН“, непрофитне организације у насељу Анчики, у којем је, заједно са својим друарима од обичне страћаре направио малу бесплатну библиотеку са више од 5000 књига, што их је и довело до Оливере Ковачевић на РТС-у, у одељку ХЕРОЈИ НЕДЕЉЕ.

Његова прва књига „Уватиле ме лутке“ издао је „АРТЕ“ београдску издавачку кућу, крајем 2015. године, а промовисана је у Лесковцу, Нишу, Београду, Загребу... На Међународном песничком самиту (учествовало 16 песника из 8 земаља) у Удружењу књижевника Србије у Београду, његова песма „Едгар Алан Кво“ освојила је прво место, по оцени жирија и публике. Широј јавности познат као прва особа која је превела поезију на знаковни језик, прилагођен глумим и наглувим особама. Члан је песничке групе „Поезије 016“. Стефан Митић (Стефан Тићми), 40. је добитник награде „Политикиног Забавника“ за роман године, рођен је 19. јануара 1992. године у Лесковцу. Дипломирао је на Факултету спорта и физичког васпитања у Нишу. Поред романа „Ја сам Акико“, који је у јулу 2018. године, на 16. Међународном сајму књига „Трг од књиге“ у Херцег Новом награђен плакетом „Дјечија књига године“ и који је у претходних шест месеци досегао тираж од 9000 примерака.⁵⁸³

И **ЈА САМ АКИКО** - Књига за децу *Ја сам Акико*, тренутно најпопуларнијег и најпознатијег лесковачког писца Стефана Митића (Стефан Тићми), требало би да буде предлог за анимирани филм. Стефан Митић (Стефан Тићми) каже да се у књизи (и на филму) прати се један необичан школски дан девојчице Акико, која увек успева да види ствари из друге перспективе. Она има другачији поглед на снег и због тога упада у невољу на часу ликовног. Али њен несвакидашњи поглед на зимске чаролије распламса машту свих ученика, па чак и ригорозне учитељице. Овај роман за најмлађе награђен је књижевном наградом Политикиног Забавника за 2018. годину.

У образложењу комисије која је одобрила средства наводи се: „Ја сам Акико“ (Лагуна, Београд) је перспективни пројекат за кратки анимирани филм, првенствено намењен деци. Филм се на оригиналан начин бави темама слободе мишљења, развоја креативности и проблемима у образовању, кроз причу о девојчици Акико која успева да на часу ликовног својим цртежом и ставом разбије ригорозне школске стереотипе. Убедљив и детаљно разрађен конкурсни материјал јасно нам представља будући анимирани филм. Сценарио је настао на основу књиге за децу „Ја сам Акико“ и веома је добро прилагођен могућностима анимираног филма. Карактеристичан је и упечатљив визуелни приступ који је ефектно уклопљен са радњом филма. Филм „Ја сам Акико“ има потенцијал да одлично комуницира са најмлађом публиком, али свакако може да буде интересантан и одраслима. Такође, овај филм доноси неопходну промену у области дечјих анимираних филмова у Србији, а можемо очекивати и његов међународни фестивалски живот.“

Поред аутора књиге, сценарио и режију потписује Дамир Романов, док ће арт дирекцију водити Соња Пауновић и Никола Степковић. О презимену ТићМи тренутно најпопуларнији лесковачки писац, кроз смех, каже: „Нема ту неке велике тајне. Док сам играо кошарку, кратко су ме звали Тић, Тић, Тић и прешло је у ТићМи. Тако ме сви познају одавно и нисам ни у књижевности хтео то да мењам.“

⁵⁸³ Напомена: Податке за ову студију дао сам аутор.

Ја сам Акико - роман о девојчици која не воли границе. *Љубав је као клима у татиним колима када дође зима: упали он грејање, али се кола загреју тек испред школе; кад изађем, тек тада у њима буде топло. Љубав је као клима у татиним колима – треба да угреје, да, али када ти је то заиста потребно. Љубав је бескрајна потрага за топлином.* Акико има пегице, воли свог оца, кожа јој мирише на стару хартију и често је усамљена. Другима делује необично, а живот ће јој се променити кад буде упознала Баобаба и Марсела. Надахнута, поетска књига Стефана Тићмија нови је глас у домаћој књижевности за децу и младе. Опојан као стихови Мике Антића, бајковито мудар попут *Малог Принца*, духовит и топао као текстови Игора Коларова – роман *Ја сам Акико* улази у низ остварења која ће деценијама бити наши саговорници. (Дечја књига године Међународног фестивала „Трг од књиге“, Лагуна 2018).⁵⁸⁴

Непосредно по објављивању романа *Ја сам Акико*, у часопису *Култ*, Димитрије Јанчић пише: Ове године је за најбољу дечју књигу на конкурс *Политикиног забавника* проглашена књига *Ја сам Акико*, роман о девојчици која не воли границе. Роман је написао Стефан Тићми (Митић). Он је рођен 1992. године у Лесковцу, дипломирао је на Факултету спорта и физичког васпитања и ово је његова друга књига. На овогодишњем четрдесетом конкурс *је оцењивано 47 књига. У интервјуу за Политикин забавник* Стефан каже да сматра да је писање племенита вештина. Каже да је „Акико некаква врста књижевне мусаке: ред мяса, ред радости, ред туге, ред утопије, ред лепршавости, ред воћа. Од свега помало“. Направио је један необичан свет и населио га необичним личностима.

Акико је, иначе, јапанско име (може да буде и презиме). Статистичари кажу да је то најчешће име у земљи излазећег сунца. Углавном је женско, иако може да буде и мушко име. Може се раздвојити на две речи „аки“ што значи „чисто, кристално, светло“, и „ко“ што значи „дете“. Но, самој речи могла би се приписати и још нека значења: активна, весела, стваралачка, темпераментна и слично. *Акико* свакако није обична књига.

Деца не воле границе, ограничења свих врста. Не воле ни затворене просторе. Не прихватају да машта није стварна. Тешко се мире са ограничењима која им поставља искуство одраслих. А дечја машта нема границе. Она је онолико стварна колико је богата. Они који то схвате и коју сачувају нешто дечјег у себи способни су да напишу књиге које ће бити блиске деци. Тако се у граду паприке и роштиља родио роман о једној девојчици која воли речи и не воли бројеве. Роман почиње тачком и завршава се без тачке. Ту тачку треба додирнути да би писац и читалац добили бар ту додирну тачку. Но, у овој књизи их има знатно више. Акико живи у кући у којој су слике без рамова, слободне да одшетају. Ово је мудра књига. Многи судови које изриче Акико о родитељској љубави, унутрашњем свету, изокренутој стварности, о пријатељству, величини, убијању времена – било би добро да на сличан начин схвате и одрасли. Акико има своје дрво које се зове Баобаб. То чудно дрво из Африке и Аустралије уселило се у овај роман. А дрво нема само необично име, и само је необично. Нема годове као остала дрвета. И некако је наопако, као да је корен према небу. Ипак, поживи хиљаде године и нико не зна колико је старо. Та девојчица чије руке миришу на напуштене плантаже, а кожа на стару хартију, поверава том необичном дрвету своје невоље и своје радости, јер је то дрво њен пријатељ. Она не воли хербаријуме, јер су хербаријуми гробља биљака. Ово је песнички надахнута књига. Акико о многим стварима из света одраслих говори као истински песник. Када она каже да у њој негде дубоко расту ужад, да она може да буде сидро, њене песме се изражавају нијансама сиве, коса јој мирише на јато галебова, а јутро личи на замрзнуто воће. Песнички речено, без сумње.

Акико има тату који је много воли. Ноћ за Акико почиње када је тата пољуби за лаку ноћ. Њен тата поправља собни бицикл који сања да добије точкове као прави бицикл. Баобаб се пита како се зове собни бицикл када се изнесе у двориште. Акико зна да је љубав бескрајно тражење топлине. Акико не воли границе. Акико је другачија. Она упали свећу у себи,

⁵⁸⁴ Прича о девојчици: Стефан Тићми (Митић) 40. је добитник књижевне награде „Политикиног забавника“ за књигу намењену младима „Ја сам Акико“ (Лагуна). Жири у обраложењу наводи да књига „плени својом свежином, поетичношћу, изненађује блиским младим генерацијама, као и неправoliniјским приповедањем несвакидашњим за дечју поезију“. Књига доноси причу о девојчици са пегицама која не воли границе и која опажа свет на својствен начин. Настала је, по оцени самог писца, повезивањем догађаја из његовог детињства и садашњости, а лик Акико створио је као нешто лепо, разумљиво свима. Аутор каже да је има жељу да напише бољу књигу од Речника немачког језика, који се највише продавао док је радио у књижари. „Тада сам био јако забринут што је најпродаванија књига била Речник немачког језика, јер сви гледају да оду. И онда сам хтео да напишем књигу која ће ме натерати да останем. При себи“, каже аутор. Ја сам Акико је дечја књига године Међународног фестивала „Трг од књиге“.

светли изнутра. Ова књига је бајковита. Како да не буде ако се јутро изнесе на сунце, ако девојчица учи од цвећа како сама да процвета, ту је прича како се ножним прстима стиже до татиног образа. Бајковита је и топлина татиних речи, као да су се грејале у рерни. Зар није бајковито учити како да се створи питома садашњост, како једно огромно дрво као баобаб, уз то старо хиљаде година, може да удише неспокој једне девојчице

Једнога дана Акико је упознала дечака који се звао Марсел. Он је личио на војника у кожи детета, а био је помало изгубљен у простору. Марсело види свет издељен на много земаља, а сваку од тих земаља он назива Крајност. Желео би да путује из крајности у крајност. Акико је за Марсела Бескрајност, то јест бес + крајност. Сада се књига и о Акико претвара у књигу о Марселу. Или можда о обоје.

Тако изгледа прича о књизи *Ја сам Акико*. Истовремено је то прича за децу, али и прича о деци, прича за одрасле. Неопходна нам је. Као ваздух, храна, као љубав. Потребна нам је, јер овакве књиге нас враћају у доба невиности, када нисмо размишљали о радном времену, маржама, профиту, транспорту, доставама, зарадама, порезима... Враћају нас у време када нам је живот био једноставнији, решења простија, када нам се свет није чинио да је тако немилосрдан, окренут профиту и заради, заробљен у табелама, статистикама, формалним љубазностима и намештеним осмесима.

Сетимо се шта смо волели и какви смо били као деца. Ова садашња генерација деце зна више од нас, али се ипак не разликује толико. И ова генерација воли књиге у којима је више дијалога, него дугачких описа. И она воли књига у којима се стално смењују неке активности, искре врцају из сваког разговора, а ништа није обично, свакодневно и досадно. Зато и овој генерацији пријају Том Сојер и Хак Фин када истражују рукавце Мисисипија, и ова генерација би хтела да буде петнаестогодишњи капетан, да доживи причу о Белој гриви, да се дружи са Пипи Дугом Чарапом, да хајдукује са Григоријем Пецикозом. Зато и Хари Потер има толико љубитеља, иако се овде одраста и учи да се лети током једног Јасминкиног лета, клинце заносе Петровићеве загонетне приче и знају да уживају у тако мирним доживљајима Агија и Еме. Јер, децу је увек привлачило нешто што није баш уобичајено и обично, где се стварност претвара у машту, а машта постаје стварност, где се побеђују страх и срамежљивост, где деца показују да су мали људи (често „већи“, врлији и паметнији од одраслих).

Књижевност за децу није неки „нижи“ облик књижевности. Напротив, она има извесне захтеве који су туђи многим писцима за велике. Осим тога она не трпи никакве директне поуке, туђа јој је распричаност без догађаја, захтева драматичност и живахност. Књиге могу да буду веселе или тужне, јер деца итекако добро схватају да живот није зашећерена водица. Зато у овој књизи Баобаб мудро саветује Акико: „*Научи да живиш једноставно, или једноставно – живи. Нема друге.*“

Тако и ова књига – живи. Није обична. За њу кажемо да је књига за децу, а онда схватимо да је она истовремено књига о деци – за одрасле, да добро утиче на нас. А добро утиче и на децу, јер је читају. Доживела је већ четврто издање. Подсети нас да у ово време интернета, паметних телефона, нападне телевизије и дајцестованих издања – да формирамо читалачки укус нових генерација, да створимо нову читалачку публику. Из те ће се публике формирати и нови аутори који ће умети да одговоре захтевима времена. Јер, полако Ршум, Коларов, Мика Антић, Града Стојковић постају класика која се пита како задовољити нову генерацију и сачувати Гутенбергову галаксију.⁵⁸⁵

Стефан Митић (Стефан Тићми), 40. је добитник награде „Политикиног Забавника“ за роман године, рођен је 19. јануара 1992. године у Лесковцу. Дипломирао је на Факултету спорта и физичког васпитања у Нишу. Поред романа „*Ја сам Акико*“, који је у јулу 2018. године, на 16. Међународном сајму књига „Трг од књиге“ у Херцег Новом награђен

⁵⁸⁵ Изашло је осмо издање романа „Ја сам Акико“, сјајног и скромног Стефан Тићми. До сада је штампано 20.000 примјерака. Може се живети од писања добрих, племенитих књига, али не и од скрибманских покушаја да квалитет књижевности на нашим просторима, срозату на ниво таблоидне штампе. Има места и за њих, али само ако су тзв. јавне личности, за чијим животним причама вапи она друга половина „читалачке публике“. **Херој недеље:** Стефан Митић председник је Омладинског клуба „Анчики“, непрофитне организације у истоименом лесковачком насељу у којем је заједно са својим пријатељима, од пропале кућице, направио малу, бесплатну библиотеку са више од пет хиљада књига., што га их је довело до награде за ентузијазам и велики допринос култури Фондације „Тања Петровић“. У познатој емисији РТС Оливере Ковачевић о њему је емитована репортажа у рубрици „Хероји недеље“. *Тајна презимена Тићми:* О презимену Тићми тренутно најпопуларнији лесковачки писац, кроз смех, каже: „Нема ту неке велике тајне. Док сам играо кочарку, кратко су ме звали Тић, Тић, Тић и прешло је у Тићми. Тако ме сви познају одавно и нисам ни у књижевности то да мењам.“

плакетом „Дјечија књига године“ и који је у претходних шест месеци досегао тираж од 9000 примерака, Стефан Митић објавио је књигу *Уватиле ме лутке*.

Млади лесковачки писец Стефан Тићи (Митић), на питање да ли је очекивао овако значајно признање, даје крајње занимљив одговор: „Сањао сам некакву доделу, гужву и потпуно заборавио тај сан, устао, спремио се и отишао на прославу у оближњи ресторан, веселили смо се, попили, испратили све госте и нас неколицина, најближих пријатеља, сели смо да попијемо кафу и ја се у том моменту сетим сна и само укуцам на Гоогле: Ја сам Акико Политикин забавник и излази ми вест са сајта РТС-а да је „Акико“ у ужем избору за награду Политикиног забавника. Тако сам сазнао. Санак сам снιο.

Мислим да негде дубоко у мени чучи Стефан који жарко жели да се бави сликарством, само што се тај Стефан увек превари и уместо кичице узме оловку и покушава да слика речима. Понекад му успе. Сећам се, када ми је пре објављивања књиге уредник Зоран Пеневски рекао да роману нису потребне илустрације, јер је рукопис сам по себи сликовит, а ево, годину дана касније жири напомиње да иако нема илустрација „књига постиже изванредну ритмичност ликовним варирањем слога“. Тако да је добро што сам кичицу заменио оловком, иако је никада нисам ни држао. Хвала жирију што ми је овом вредном наградом пожелео добродошлицу на вратима Стваралаштва за младе. Пуно ми значи.

Акико и каже на почетку: Здраво свима, ја сам Акико! Жири као да је рекао: „Здраво, Акико, добродошла!“ Када само погледам списак добитника, осећам велику част што сам у таквом друштву. Срећан сам, заиста. Хвала „Лагуни“ и огромно хвала свима који читају „Акико“ и препоручују даље и даље.

„Мој живот је, наставља аутор, један бескрајан низ случајности. Скоро ми се десио један занимљив догађај, у књижари на Звездари, када сам ушао да купим неку свеску, а једна жена купује књигу за рођендански поклон и пита продавачицу да јој препоручи књигу. Продавачица, немајући појма да сам ја аутор, прво препоручује „Ја сам Акико“ и ја у том тренутку кажем: „И када сам већ ту, могао бих да вам је и потпишем.“ Потписао сам две и изашли из књижаре насмејани.

Стефан Тићи каже да се сви се романи обично завршавају тачком, а његов почиње тачком. И то додирном. „Зато што сматрам да писац и читалац морају имати додирних тачака, да имају додирних запета, било би, баш било глупо“.

На питање, одакле идеја да напише овакав роман, аутор каже: „Када бих тачно знао одакле долазе Идеје, отишао бих до најближе туристичке агенције и уплатио пун пансион са доручком и живот бих провео Тамо, на том неком Месту, Негде где извиру Идеје, међутим, Идеје су нешто несташно, нешто ретко ухватљиво и управо је чар у том (с)хватању. „Акико“ нисам писао промишљено, нити да се било коме докажем, једноставно је изашла из мене потпуно интуитивно и расула се, зато делује помало расејано. Тај меки зид о који се често ослањам назива се Интуиција, она је у књизи представљена белобрадо и кошчато. Осећао сам се растерећено и оншалатно док сам писао и у тренутку када је та Поетска Искра почела да гасне, полако сам привео роман крају. Да сам се годину дана осећао растерећено и оншалатно, вероватно би роман имао хиљаду страна, овако је заустављен на деведесетпет.“

Да ли си очекивао овако велики одјек у јавности, Тићи истиче: „Нисам очекивао. Чини ми се да Акико иде од руке до руке и од срца до срца као некакав комад тоpline: Ево последње поруке: „Хеј, каже Каја да је однела „Акико“ кући и буквално су је сви у кући прочитали, њен тата је чак и неке делове подвлачио маркером.“ Посећивао сам средње и основне школе у Лесковцу, Панчеву, у неким од њих је „Акико“ изборна лектира. Стварно се искрено и од срца захваљујем људима што читају и што воле „Акико“. Писац Бранко Стевановић, пре него да књига буде објављена рекао ми је: „Нешто ми говори да ће све бити у реду.“ И, ево, годину дана касније све је у реду.“

„Писање је за мене лебдење на шареном летећем ћилиму. Писање је за мене начин да са својим Немиром будем увек на Ти! – наставља Тићи и додаје: „Мени је свет био потпуно нејасан због свега што се дешавало у мојој породици и онда сам још као мали, да бих разумео ту маглу, почео да пишем и читам како би ми неке ствари и људи били јаснији. Пишем у вуненим чарапама, отуда толико тоpline у роману. Све креће из ногу, рецимо, као код шута у кошарци. Ко би рекао да су спорт и писање на тај начин повезани.“ Заносна, омамљујућа прича о Најдану почиње најпре као бајка о човеку коме из леђа израста дрво. Усамљен и одбачен, Најдан сањари о љубави из младих дана, све док један уметнички пројекат из корена свима не промени живот.

III

ИНТЕРВЈУ ПОЛИТИЦИ - Писање је за мене лебдење на шареном летећем ћилиму. Писање је за мене начин да са својим Немиром будем увек на Ти! – каже Стефан Тићи, аутор романа „Ја сам Акико“⁵⁸⁶

Стефан Митић (Стефан Тићи), 40. добитник награде „Политикиног забавника“ за роман године, рођен је 19. јануара 1992. године у Лесковцу. Дипломирао је на Факултету спорта и физичког васпитања у Нишу. Поред романа „Ја сам Акико“, који је у јулу на 16. Међународном сајму књига „Трг од књиге“ у Херцег Новом награђен плакетом „Дјечија књига године“ и који је у претходних шест месеци досегао тираж од 9000 примерака, Стефан Митић објавио је књигу *Уватиле ме лутке*.

Млади лесковачки писец Стефан Тићи (Митић), на питање да ли је очекивао овако значајно признање, даје крајње занимљив одговор: „Сањао сам некакву доделу, гужву и потпуно заборавио тај сан, устао, спремио се и отишао на прославу у оближњем ресторан, веселили смо се, попили, испратили све госте и нас неколицина, најближих пријатеља, сели смо да попијемо кафу и ја се у том моменту сетим сна и само укуцам на Гоогле: Ја сам Акико Политикин забавник и излази ми вест са сајта РТС-а да је „Акико“ у ужем избору за награду Политикиног забавника. Тако сам сазнао. Санак сам снιο.

Мислим да негде дубоко у мени чучи Стефан који жарко жели да се бави сликарством, само што се тај Стефан увек превари и уместо кичице узме оловку и покушава да слика речима. Понекад му успе. Сећам се, када ми је пре објављивања књиге уредник Зоран Пеневски рекао да роману нису потребне илустрације, јер је рукопис сам по себи сликовит, а ево, годину дана касније жири напомиње да иако нема илустрација „књига постиже изванредну ритмичност ликовним варирањем слога“. Тако да је добро што сам кичицу заменио оловком, иако је никада нисам ни држао. Хвала жирију што ми је овом вредном наградом пожелео добродошлицу на вратима Стваралаштва за младе. Пуно ми значи. Акико и каже на почетку: Здравом свима, ја сам Акико! Жири као да је рекао: „Здром, Акико, добродошла!“ Када само погледам списак добитника, осећам велику част што сам у таквом друштву. Срећан сам, заиста. Хвала „Лагуни“ и огромно хвала свима који читају „Акико“ и препоручују даље и даље.

„Мој живот је, наставља аутор, један бескрајан низ случајности. Скоро ми се десио један занимљив догађај, у књижари на Звездари, када сам ушао да купим неку свеску, а једна жена купује књигу за рођендански поклон и пита продавачицу да јој препоручи књигу. Продавачица, немајући појма да сам ја аутор, прво препоручује „Ја сам Акико“ и ја у том тренутку кажем: „И када сам већ ту, могао бих да вам је и потпишем.“ Потписао сам две и изашли из књижаре насмејани.

Стефан Тићи каже да се сви се романи обично завршавају тачком, а његов почиње тачком. И то додирном. „Зато што сматрам да писац и читалац морају имати додирних тачака, да имају додирних запета, било би, баш било глупо“.

На питање, одакле идеја да напише овакав роман, аутор каже: „Када бих тачно знао одакле долазе Идеје, отишао бих до најближе туристичке агенције и уплатио пун пансион са доручком и живот бих провео Тамо, на том неком Месту, Негде где извиру Идеје, међутим, Идеје су нешто несташно, нешто ретко ухватљиво и управо је чар у том (с)хватању. „Акико“ нисам писао промишљено, нити да се било коме докажем, једноставно је изашла из мене потпуно интуитивно и расула се, зато делује помало расејано. Тај меки зид о који се често ослањам назива се Интуиција, она је у књизи представљена белобрадо и кошчато. Осећао сам се растерећено и ноншалатно док сам писао и у тренутку када је та Поетска

⁵⁸⁶ Најчитанија књига у Народној библиотеци „Радоје Домановић“ у 2019. години, на Одељењу за одрасле, била је „Клетва Каинова“ Александра Тешића, док је на Дечјем одељењу ту титулу понела књига младог лесковачког писца Стефана Митића Тићија „Ја сам Акико“ – преноси сајт Став.лифе. Интересовање за роман „Клетва Каинова“, у чијем средишту се налази епидемија вампиризма током прве половине 18. века, потиче од значаја који се придаје вампирима у нашој култури, а Тешић је као, пре свега, проучавалац народних веровања и предања, успео то да прикаже на себи својствен начин. И дело Владимира Табашевића „Заблуда Светог Себастијана“, успело је да привуче пажњу лесковачке читалачке публике, која је кроз причу о рату деведесетих на простору бивше Југославије упознала феномен жртве српског народа из једног потпуно другачијег угла. „Читаоци се врло често вежу за одређене жанрове, па су најтраженији историјски или љубавни романи, епска фантастика или трилери, а битно је и да напоменем да интересовање за класике не опада“, каже библиотекарка Надица Стојановић. Она је овом приликом препоручила роман Иване Димић „Све у свему“, као изузетно дело, које би заинтересовало одрасле, док је за малишане, који су тренутно на зимском распусту, издвојила књигу „Каљави коњ“ Весне Алексић. Међу најтраженијим књигама на Дечјем одељењу у лесковачкој библиотеци, поред „Ја сам Акико“, нашле су се и „Аги и Ема“ Игора Коралова и „Од читања се расте“ Јасминке Петровић.

Искра почела да гасне, полако сам привео роман крају. Да сам се годину дана осећао растерећено и оншалатно, вероватно би роман имао хиљаду страна, овако је заустављен на деведесетпет.“

На наше питање да ли си очекивао овако велики одјек у јавности, Тићи истиче: „Нисам очекивао. Чини ми се да Акико иде од руке до руке и од срца до срца као некакав комад тоpline: Ево последње поруке: „Хеј, каже Каја да је однела „Акико“ кући и буквално су је сви у кући прочитали, њен тата је чак и неке делове подвлачио маркером.“ Посећивао сам средње и основне школе у Лесковцу, Панчеву, у неким од њих је „Акико“ изборна лектира. Стварно се искрено и од срца захваљујем људима што читају и што воле „Акико“. Писац Бранко Стевановић, пре него да књига буде објављена рекао ми је: „Нешто ми говори да ће све бити у реду.“ И, ево, годину дана касније све је у реду.“ „Писање је за мене лебдење на шареном летећем ћилиму. Писање је за мене начин да са својим Немиром будем увек на Ти! – наставља Тићи и додаје: „Мени је свет био потпуно нејасан због свега што се дешавало у мојој породици и онда сам још као мали, да бих разумео ту маглу, почео да пишем и читам како би ми неке ствари и људи били јаснији. Пишем у вуненим чарапама, отуда толико тоpline у роману. Све креће из ногу, рецимо, као код шута у кошарци. Ко би рекао да су спорт и писање на тај начин повезани.“⁵⁸⁷

IV

КАПУТ ОД МАХОВИНЕ - *Капут од маховине* је лирска проза заогрнута сјајним приповедачким умећем и очаравајућим стилем. Натопљене зачудном лепотом, Тићијеве реченице се отварају као шкољке и откривају нам своја бисерна значења. Ово је роман који доказује да је пут до звезда присутан поезијом. „Долази вријеме за капута...“ Зијан Соколовић, глумац и редитељ „Ова сликовита загонетна поетска повест пустиће корење међу читаоцима који имају барем двоцифрен број година, али и онима који, попут бабаба, ма колико били разгранати, немају године. И једнима и другима *Капут од маховине* може послужити да одреде стране света у себи и око себе, пре но што се попну високо у крошњу и из ње осмотре фигуре са друге стране планине Ума.“ (*Бранко Стевановић, писац*)

СТЕФАН МИТИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЛАЖУ ДА ДУША ИМА 21 ГРАМ

када у пошти
шаљем некоме своју збирку
и када је шалтеруша
стави на вагу
јасно пише: 114 грама

ЕДГАР АЛАН КВО

да се Едгар Алан По родио у Лесковац
сигурно би живео у Батуловце
и не би написао *Гаврана*
него би продавао краставчики лубенице и паприке
на кванташ
суботом

да се Едгар Алан родио у Лесковац
били бисмо баш добри пријатељи и причали бисмо баш доста
код Крњу у подрум доле
уз шприцер, мочу и роштиљ меско

и отворили би се од пијење
на то отварање би сигурно дошо градоначелник

⁵⁸⁷ *Напомена:* Аутор интервјуао новинар Данило Коцић. Стефан Митић је познат као особа која је превела поезију на знаковни језик прилагођен глувим и наглувим особана. Крајем 2016.године његов лик је, поред осам младих Лесковчана, био осликан као мурал на гиду главне аутобуске станице у оквиру пројекта „И ти можеш да инспирираш и послужио као инспирација младим људима у Лесковцу.“

да се Едгар Алан родио у Лесковац
лелелеле колко би се само исмејао
када бих му открио
да је добар део сценарија мог живота
писао Жика Жмигавац
јер баш је комчан

да се Едгар Алан родио у Лесковац
студирао би Вишу пословну, сигурно
и жалио би се стално:
јао, бре,
што нисам уписао богословију
па бог да ме види, буквално
да се Едгар Алан родио у Лесковац
не бих умео да му објасним
назив ресторана ДАЈЕ 11
шта, као газда мувао 20 девојке
и као 11 му ДАЈЕ а остале нису?

све би се испотикали
мора да има нешто
и знам
знам да би знао да је Милица Павловић из Лесковац
она је понос овог гранда

да се Едгар родио у Лесковац
читао би стално књигу Паула Куеља:
„ПАПРИКА У ОЧИМА ЧОВЕКА ИЗ ЛОКОШНИЦЕ“

јер читао сам занимљивости о њему:
не зна се како је умро
а да се родио у Лесковац знало би се
јер у Лесковац се све зна
на гроб би му писало:
УМРЕО ОД СМЕЈАЊЕ

доручковао би сирење и ајвар
стално би донирао коштану сврш
био би убеђен да су црнотравци изградили Кеопсову пирамиду

да се Едгар Алан По родио у Лесковац
звао би се Едгар Алан КВО

ПРОКЛЕТО ДОБРА ПЕСМА

човеку није потребна цела библиотека
већ једна проклето добра књига
као Тврђава
као Новембар
да се осети проклето добро
није му потребан цео виноград
да се осети проклето добро
већ флаша вина
нису му потребне
ни плантаже ко зна већ чега
није му потребан цео Харем,
већ једна проклето добра девојка,
која чешће застаје пред књијаром
него пред продавницом обуће
док неке стоје испред ресторана

плаћене да буду насмејане
као стажари испред оних катедрала
који су плаћени да буду намргођени
укопани
статични
човеку није потребно много
већ мало
врло мало
да се осети проклето лоше...
и потребно му је мало
сасвим мало
да одложи патњу
да живи живот на одложено паћење
јер
већ дуго не отварамо душу
бојимо се да је изветрела
живот нам се свео на једно
како си?
шта радиш?
на једно добро
на једно велико ништ

ИСПОД ВОДЕ

не видим
јер свако је слеп на свој начин
и притом

премало кијам за човека
који је и превише алергичан на људе

држе ме овде чисто ради провере
превентиве
а не знају да је, у ствари
веома озбиљно

елизабета, лежим у болници
и умирем
умирем од жеље да те видим
а они кажу: ништа озбиљно...

доктори врло добро знају
волим те
и волећу те док нас смрт не састави

мислио сам да држим конце у својим рукама
али су ми помрсили конце

целог свог живота био сам снајдер
радио са платнима како којекакав залуђени сликар
шио сам,
а други су ми кројили...судбу
ели,
сећаш ли се оне хаљине
оне хаљине од филмског планта
што сам ти сашио
јер тако си добро глумила, љубав

видим те како ме чекаш
са раширеним рукама...

па као дете се затрчим, затрчим
саплетем се и проспем неку мудрост
или глупост некакву
а ти се кикоћеш и смејеш
као када ти проспем по хаљини
цео крчаг пролећа
разлете се боје ко птичице
а ти кажеш
не, то није мрља, то је уметност

лежим у болници и пишем ти
пишем
јер од нечега се мора умрети
умирем...
умирем, о нечему се мора писати

и види ме сада
умирем овде где сам се родио
пре осамдесет и кусур година
а они кажу ради превентиве
ништа озбиљно
ништа
у ово соби што мирише на јод и зелене јабуке
са прозора се види парк
и голубови како седе на клупицама
бацају мрвице
и хране пензионере

види се и река
чује се жубор
крекећу жабе
а мале љигаве глисте
са штаповима у рукама
каче људе на улицу
и супштају их у воду...
бунцам....
хеј, елиза,
волим те
јер једино ти си ми дозволила
да ти онако прстима
додирујем најинтимнији део тела...
душу.
испод воде не види се ништа.

ТАКО ЈЕ ЗАВОЛЕО ПОЗОРИШТЕ

у првом чину
померао је собну завесу
као да је позоришна

у последњем чину
отац му је тражио да из кухиње донесе кесу
када га је упитао зашто
“да имам где да спустим главу твоје мајке
када је одсечем”
потрчао би до кухиње али су му се одсекле ноге
и настао је мук у публици
...
јер представа се одвијала у насељу
у којем се гробље

између Братмиловца и Мрштана
толико брзо ширило и приближавало двориштима
да су се људи плашили
да ће због недостатка места на небу
бити сахрањени у својим кућама

на месту где људи заволе или замрзе позориште
УПРАВО МЕ ЗАТО И НЕ ПОЗНАЈЕШ

Управо ме зато и не познајеш.

Ако мислиш да када ћутим немам шта да кажем – грешиш,
управо сам тада најмудрији.
Ако мислиш да када жмурим, не видим – грешиш,
управо тада видим најчистије.
Ако мислиш да се давим зато што ме нема на површини воде – грешиш,
мени пријају дубине, површина је само твоје површност.

Управо ме зато и не познајеш.
Ако мислиш да сам незадовољан собом – грешиш,
моја соба је мој свет без зидова,
припада хоризонту,
има завесе натопљене бесаним ноћима,
има тепих ишаран свемиром,
има папире исписане речима које имају крвоток,
испуњен сам, срећан и потпуно задовољан собом.

Управо ме зато и не познајеш.

Али на крају,
кад завршимо под земљом,
можда ме боље и упознаш.

Док наша тела грицкају добро ухрањени црви.
Док цвеће умире у прашњавом бетонском ћупу.
Док пси са плавим очима марширају око наших надгробних плоча.
Док свеће воском исписују задње поздраве:
можда ме и упознаш

и схватиш да дисали смо исти ваздух,
али га сагоревали на потпуно другачији начин.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ *Ентузијазам одложили у музеј* :О ангажману у Омладинском клубу Анчики чува лепе успомене. „Био је то диван период стварања: ни из чега до чуда из провинције. Прикупљање, уређивање ентеријера, баште, осликавање зидова у насељу и по граду, хуманитарне акције, гостовања уметника из Србије и региона, турнири, биоскоп на отвореном, сарадња са Википедијом... Шта све нисмо. Да, био је то диван период: тек тако, од 'ајмо, преко чудеса, до „Музеја ентузијазма” - данас. Нажалост. Свако је пошао неким својим путем.” *Шта би било да се Едгар Алан По родио у Лесковцу* Како долази из краја Србије с карактеристичним локалним дијалектом, питамо да ли је писао на „лесковачком”. „У првој књизи „У’ватиле ме лутке” има неколико песама на дијалекту. Људима се јако, и дан-данас, допада песма „Едгар Алан Кво”, та шта-би-било-кад-би-било ситуација да се По родио у мом родном граду. Имам још неких идеја, али о том потом, не бих да откривам детаље и урекнем.” Такође, Стефан је иницирао да се његове песме преведу на знаковни говор у сарадњи с локалним удружењем глувих и наглувих како би биле прилагођене особама с оштећеним слухом.

АНДРИЈАНА МИТРОВИЋ

I
Андријана Митровић рођена је 1980. године у Лесковцу. Дипломирала на Технолошком факултету у Лесковцу. Поезију пише још од раних школских дана. Чланица је неформалне групе „Поезија 016“. Пише мисаону и љубавну поезију и мудре изреке и чест је учесник песничких скупова. Освојила је бројне награде: друго место по оцени публике на песничком маратону у Нишу, а на песничким сусретима у организацији Књижевног клуба "Душан Матић" у Њуприји припала јој је награда за најбољу песму и награда „Марама Злате Живадиновић“.

Радећи као технолог, маркетинг менаџер и руководилац система управљања квалитетом, професионалну биографију учинила је разноврсном. Међутим, даље усавршавање и радно ангажовање усмерава ка цивилном сектору као пројектни менаџер на пројектима из области младих и културе. Један од истакнутих пројеката на којима је радила је лесковачки Фестивал хумора и сатире „Слем“, чији је била уредник програма и водитељ.

Једнаест година после дипломирања, завршила је *Бизнис академију* у Београду, област организационих наука, и стекла звање менаџер за односе са јавношћу. Своје даље професионално ангажовање усмерава као предузетник у делатности комуникација и односа са јавношћу.

Поезију пише од раних школских дана из дубог уверења да су песме „гласници“ који стижу до „луталице“ – људи суочени са великим унутрашњим борбама баш онда када им је потребан важан путоказ. Њене песме су заступљене у многим локалним и међународним часописима за књижевност и уметност. Неки од њих су лесковачки часописи *Помак* и *Наше стварање*, *Позија СРБ*, *Звездани колодвор*, *Гарави сокак*, *Суштина поетике*, *Уметнички хоризонт* итд. Добитница је више награда и признања на песничким сусретима, како по оцени стручних жирија, тако и публике и љубитеља поезије. Удата је и мајка двоје деце. Живи и ствара у родном Лесковцу.⁵⁸⁹

II
ПУТОКАЗ ЗА ЛУТАЛИЦУ - Ова књига је тако добро написана да се мора чешће читати, ишчитавати, дочитавати и очитавати као песничка молитва, и обавезно је треба учити наизуст, јер зато је и срочена да нас изнутра пролепша, пробуди, подмлади... Свака песма у њој је – цвет, а цела збирка јесте - цветачник. Поетски светачник. Овде живе најлепше српске речи и најфинија осећања, најсуптилније духовне вибрације и мудри трептаји срца и ума.⁵⁹⁰

Раскошног песничког талента, Андријана Митровић поседује не само добру уметничку опсервацију, широке хоризонте, већ има и моћ дубоке интроспекције, самопознања и созерцавања душе и срца, јер се по томе новозаветни Унутарњи човек и познаје за разлику од Спољашњег старозаветног човека. Збирка Андријане Митровић *Путоказ за луталицу* најсликовитије се може објаснити анализом две њене песме, које припадају најужем кругу онајбољих у овом иначе успелом песничком сазвежђу – „У крви записан“ и „Точак живота и смрти“. У крви записан својеврсни је играчак о нама у нама, о лепоти, али и мисаоности „љубавне игре“ и човековог постојања. Исписана у духу савременог лирског таласа, потврђује давно изречену оцену најбољих критичара да су и нове, али и тзв. „старе“ песме, у стари, саткане од исте „песничке боје“, од песничких снова којима се оновременски простор и људи у њему доживе на тзв. самосвојни и довољно оригиналан начин, стилско-метафорички новогласним језиком, који би могао да се

589 Андријана Митровић, *Путоказ за луталицу*, „Српска духовна академија“, Параћин, Књижевна заједница УКС Поморавског округа, Рецензенти: Мирослав Димитријевић и Данило Коцић, Београд 2017.

590 Мирослав Димитријевић, књижевник, председник Српске духовне академије, рецензија збирке песама *Путоказ за луталицу*, која је промовисана у ЛКЦ 31. марта 2017. године

протумачи као оригинална, потпуно непозната, али и пожељна слика стварности! Одгонетка – загонетке ове песме, која је исписана по мери љубавно-рефлексивне лирике нашега доба, понајбоље се може одгонетнути у наредним стиховима. Та исписаност духа говори више од било које слике, јер песникиња верује у долазак непознатог као задатом људском „*проклетству*“. Сам наставак ове, иначе прелепо исписане песме, допричава оно што песникиња интимно, дубоко у себи, проживљава не само као „*неостварени сан*“, него као „*непоткупљиву реч*“. То је тај нови, снажан песнички говор који сугерише оно што је велика песникиња Десанка Максимовић давно испевала (да парафразирам) – лепоту тренутка који се чека док од себе самог наговештај да! Овде, у песми метафоричког наслова „*У крви записан*“, ван сумње, налазе се стихови (и целина слике) довољно речити да им није потребно додатно тумачење, јер се завршном поентом говори више од сваке речи. Тишина је изречена снажно и сликовито да се њен „*песнички зов*“ може протумачити на више начина, али се чини да је најснажнија порука у њеној јасноћи исказаној врелином песничке жеље која говори све чак и када се - ћути! Даровита песникиња разоткирива романтику своје душе и скривену интиму што може бити схваћено не само као „*игра речи*“, него велика „*игра магије*“, која има своју (не)поткупљиву поруку. Даљи ток песме је такође једна мала-велика порука љубави, јер је за њу, истински талентовану песникињу, довољна само још једна слика да доприча све: *Песмом./ Као реком./ Слио се у мене непробојну/ Да поплави немир и самоћу*. Овде, у ствари, можемо да откријемо на најбољи начин допричано то осећање „*трептаја душе*“, али и лепоту, мелодију стиха и истовремено јасан позив да се догоди нешто (не)очекивано! Није лепота ових стихова само у речима и њиховом складу, него у целини поруке. Лепо, прелепо поређење, потпуно непознато у савременој песничкој строфи о „*смеху као ветру*“, који налази свој пут где је песникињи најлепеше, испод њене косе да би, одговара она, „*додирнуо недодирљиво*“ и, следи поента, „*расламсао угаснуло*“.

Ако се то недодирљиво може тумачити као „*скрајнута лепота њене интима*“, онда се даје јасан одговор зашто је тај „*смех као ветар*“ (а ветар је симбол снаге) „*расламсао угаснуло*“. Овде, што песми даје нову загонетку, која тражи одгонетање, нема још телесног доживљаја лепоте, него само смеха који наговештава да је већ прстигла жеља да се то и оствари.

Ти стихову, који доносе „*поруку далеких светова*“, могу се протумачити на више начина, али у њима најпре препознајемо „*загонетну боју непролазне патријархалности*“ и нечега од тзв. чисте, а забрањене љубави, коју доживљавамо кроз Дучићеву чувену песму „Емина“. Оно што песми „*У крви записан*“ даје више ново, најпре философско-социолошко, а нешто мање литерарно тумачење, наредни су стихови: За сам крај, што би могао да буде и почетак песме у којој песникиња препознаје „*странкињу у себи*“, нижу се, могло би се рећи, и понајбољи стихови који дају одговор на питање зашто је он пристигао „*тог сетног дана*“:

По начину настајања песме (слободни стих), по доследној, на моменте драматично исказаној причи о лепоти, али и трептају над људским трајањем, по сликама које маме уздахе, али и јасној поруци љубави која „*расламсава угаснуло*“, песма, рекосмо, метафоричког, али делимице и загонетног наслова (што је само чини још вреднијом) „*У крви записан*“, припада малом, одабраном кругу савреме српске лирике и, нема никакве сумње, понајбоља је у иначе раскошној палети стихова даровите, талентоване, образоване лесковачке песникиње Андријане Митровић.

Андријана Митровић, несумљиво даровита лесковачка песникиња млађе генерације, стекла је популарност читалаца и књижевне критике бројним песмама које је рецитовала на књижевним вечерима. По начину писања, друга песма, „*Точак живота и смрти*“, потврђује да Митровићева влада техником писања и да је овде применила ретко присутну изражајну форму - секстина (строфа од шест стихова), што је захтевало да другачије, него у стофама од четири стиха (катрен), исказе свој песнички свет.

То је тај песнички универзум који одзвања и нагони на промишљања о смислености живота исказаног јасноћом самога наслова песме „*Точак живота и смрти*“. Поруке завршног стиха песме даје одговор на питање о лепоти, али и болу људског века у коме су испреплетане личне, али и туђе тајне, радост и туга; све наједном, а опет посебно. И тако у недоглед! Овим, и другим песмама Андријана Митровић показала је не само да зна шта је „*нови песнички говор*“, него на занимљив начин испреда догађаје о „*малим љуским драмама*“ и „*недосањаним сновима*“, што само могу најбољи и најталентованији песници и зналци нашега језика.

АНДРИЈАНА МИТРОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

У КРВИ ЗАПИСАН

У тренутку,
Кад зажелех зид поверења
Да се тужна наслоним
Наишао је он,
За мене стран.
И не знам,
Да ли је странпутица
или моја судбина,
Али ми је у крви записан.
Стрпљиво,
Као што се чека срећа,
Дуго ме је
Одмакнуто гледао
И тишином снегова
Са мном ћутао.

Сваког ми је дана
Прилазио ближе
Јер је такав,
Као од моје душе
Откинут, па створен,
Непогрешиво знао
Да је срце моје стидљиво дете
А слобода,
Птица срезаних крила.

Песмом,
Као реком,
Слио се у мене непробојну
Да поплави немир и самоћу.
Смехом,
Као ветром,
Завукао се испод моје косе
Да ми протресе шарене мисли.
Додирнуо је недодирљиво
И распламсао угаснуло.

Тада спознах
Болно откровење:
Нежни сам цвет
Крила под груди
Да се не постидим,
Виде ли га људи.
Али застидех се
Пред својом душом простом,
Намерниче мој,
Светлости моје душе,
Бескрајно ти хвала на том!
Нека су дланови пуни
Суза покајница!
Твоја сам дужница!

Сада знам зашто је дошао
Тог сетног дана.
Послат је да ми срце преда

Њиме да гледам
И љубављу осветли пут
До мене и мог бездана.
Више није странац
Иако је самозван,
Дошао је да ми врати крила
У трену који је у крви записан.

МИМИКРИЈА

Мимимикријом лептира
Са лажним очима
Сакрих се од грабљивица
У дубокој шуми
Где је опасно
Летети нежних крила.
Али моје унутрашње очи,
Те издајнице клете,
Озарене ватром силних хтења,
Одаше се сјајем усхићења!

У том изгнанству
Од земаљских страхова
И небеских снова,
На пола пута,
И на пола моћи,
Пронађох један крчки цвет...
Самотан на брегу
И на удару ветрова.
Те створих на њему чудноват свет
Далеко од смртних створова.

И тек ако ме нека радознала луталица
Открије жмурећи,
Довикне ћутањем,
И разоткрије срцем,
Обрисаће ми лажне очи
И изоштрити крила да секу ветрове.
До рањивости голи,
Открићемо своје коже од паучине
И као небески виртуози
Полетети пут месечине.

ДАЉИНЕ

Разголићени
До рањивих истина,
Загрлили смо се душама,
Спојивши чворишне тачке
Укрштања самоће и бола,
Пољубили имагинацијом,
И разумели ћутањем,
Док су нам тела браниле
Непролазне даљине,
На које нисам љута,
Јер сам босог срца
Ту савршеност
Могла да дотакнем.

ЗАШТО СЕ ЉУДИ СУШЕ

Гледам ова отврдла, пуста људска срца
И како се луда младост старости руга,
пролазећи покрај ње као да је куга,
гледа, а не види како у беди грца.

Заслепеше нас светла далеких градова,
Па заборависмо да покајање вреди,
И лагано из живота човечност бледи.
Утихнуше давно сва уста старог кова.
Заљубљена чељад у животну лакоћу
Свакој жртви бахато окренуше леђа,
Те заћуташе горди због речи што вређа,
Напуштајућ` немо понижену самоћу.

На тиха смо врата некад често куцали
Да видимо очи тишини што виче.
Туђа нас се бол сада уопште не тиче,
Не иштемо помоћ да је не бисмо дали.

Када нам пресахну топле сузе из груди
За све изгладнеле и напаћене душе,
Почеће и отврдла срца да се суше
Опusteћемо и престати бити људи!

СНАГА

Само напред, хајде ломи ме,
Загризи најбоље што знаш, али знај,
Нека су места временом отврдла,
А ту где је меко, уживај!

Гордо ћу истрпети бол
И тежак крик угушити под груди,
Нека твој отров буде убојит
Као код бедних, невољених људи.

Нема мира између човека и вука,
Звери су верне само својој ћуди,
Сувише јака да бих звер била
Нека те моја тишина излуди!

А када ме тешком чизмом згазиш,
Из плодне ћу земље скупити све соли
И попут свежег планинског цвета
Усправити се поносно, мирисна и лепа.

ТИ, МИСАО МОЈА

Баш сам неспретна,
Кад не могу да се досетим начина
Да ти покажем како горим онда
Кад лењо спустим главу на твоје груди,
Слушам твоје срце,
Осећам ритам твог уздаха,
Стежем ти руку
И ћутим.

Додирнуо си ми срце својим погледом

И кад би само могао да осетиш
Ту врелину што ћути у мени,
Насмешио би се
И схватио да у поређењу са њом
Ватра није толико јака.

Срушио си моје зидове уздржања
Откад сам допустила да постанеш
Моја прва јутарња мисао
Тако нежна и јака,
Да и у самоћи осетим како твоји прсти
Промичу мојом косом.

НА КРАЈУ ПУТА

Ноћ тако дивно мирише,
Удахни дубоко
И осетићеш да ваздух
Нечег чудног има у себи,
Голица ноздрве
И досеже до срца.

Зато крени!
Затвори очи
И пусти да те ветар носи.

И не бој се,
Не мисли ништа
Већ осети,
Осети како те води тамо
Где сигурно желиш отићи.

На крају пута,
Када те остави испред мог прага
Отвори очи
И посматрај како те волим.

ПОВРАТАК ПТИЦЕ

Када ми дођу немири што гласно ћуте,
И речи с ветром умину,
О, тако ми требаш у те плаве минуте
Да самоће спојимо у нежну тишину.

С пролећа, када ливада цветна и плодна
Поветарцем замирише,
Плесала бих са тобом боса и слободна
Под веселим капима неке топле кише.

Кад летња ноћ окачи месец изнад гора
На озвезданом капућу,
Открила бих ти тајне испод мојих бора
Па нека твој поглед лута по млечном путу.

Кад ми се златни дани под кожу увуку,
И проспу по лишћу сувом,
Расула бих косу на том меком јастуку,
Да од валова њених себи саградиш дом.

Кад зимска студен наниже ледена шила,

Веруј драги, чак и тада!
Ја бих с тобом планинске снегове газила,
Док твој поглед к'о пахуља по мени пада.

Иако птицама треба небо слободно,
Ја бих се теби вратила,
Ти ме не везујеш рукама чврсто за тло,
Већ дижеш да полетим опружених крила.

КАД ВРЕМЕ СТАНЕ

Ти ниси светац, али нада мном можеш све,
С твојим речима нестаје сва моја туга,
А тајне у мом срцу вешто закључане,
Пусташ да изађу као најлепша дуга.

Ти си сјајно сунце међу мрачним људима,
Ране у души можеш осмехом да видаш,
Моје сузе нестају пред твојим чудима,
Кад погледом све боли к'о латице кидаш.

Сад ме само загрли, не говори, ћути,
У твојој загрљају је мирно и сигурно,
Не гоне ме више ни сати ни минути,
Тада ми време ми стане и не осећам тло.

ВОЈИН МИТРОВИЋ

И навршила се трећа година од смрти песника и писца Војина Воје Митровића (1942 – 2008). На дан 8. марта 2008. године престало је да куца племенито и песничко срце. Умро је познати човек и песник. Град на Ветрници остао је без једног реномираног ствараоца у култури.⁵⁹¹

Војин Митровић је рођен 24. фебруара 1942. године у Урошевцу, у патријархалној породици, оца Јована и мајке Босилке (из познате породице Одовић, код манастира св. Василије Острошки). У породици је стекао солидно васпитање. И није чудо што је читаваг живота зрачио као човек, кога су красиле најлепше људске врлине. Митровић је основну школу и гимназију завршио у Лесковцу и био је ђак генерације. После завршене гимназије Војо је на Београдском универзитету студирао архитектур, филозофију, књижевност и политичке науке. И поред тога што је био успешан студент, нажалост, студије није завршио. Посустао је као упоран планинар који се успење до самог врха планине и одустане да крочи на сам врх! Природну интелигенцију искористио је за свестрано образовање, па је зрачио у друштву као „енциклопедиста“. Као студент свирао је у оркестру Ватрогасног друштва Лесковца до 1968. године. Још као гимназијалац писао је песме и приче. Радове је објављивао у „Нашој речи“, „Трибини младих“, „Трагу“, у којима је био члан редакције. Бавио се и новијанством. Такође је био потпредседник КПЗ Србије и КПЗ Лесковац, затим члан КК Глубочица и Удружења писаца Лесковца. Учесник је многих културних манифестација и песничких сусрета.⁵⁹²

II **О**ЗБИРЦИ „СТОЈБИНА“ - Поезија лесковачког песника Војина Митровића по свим карактеристикама припада самом врху завичајног стваралаштва. Неке песме, без изакве сумње, могу се убројити у ред понајбољих и на ширем песничком простору. Иако за живота није објавио ниједну песничку збирку, број песама које су остале у рукопису био је довољан да се направи овај одабир где су се на првоме месту нашле његове песме које су му донеле истинско признање књижевне критике. Песничка збирка *Стојбина* (наденута по истоименој песми) садржински је подељена у седам поглавља: Стојбина, Биљарица, Хеликон, Опущици, Винска, Лескованица и Белуци. Могло би се закључити да је тај редослед у дослуху са Митровићевим начином певања, али је много важније од самог следа песама нагласити да то груписање има „песникову мисаоност“ и след „Светила пепела“ и „Распећа“, којима се и отвара прво поглавље под називом „Стојбина“. Песме Војина Митровића нису једнозначне и не читају се лако. Неке траже озбиљна тумачења, па и широко образовање, које је и сам Митровић поседовао иако није, стицајем околности, имао неке формалне дипломе које обично друге људе свставају у ред образованих стваралаца. Војин Митровић јесте „рођени

591 Добросав Ж. Туровић, „Војин Ј. Митровић“, Помак, бр. 51/52, јул – децембар 2010, стр. 22. *Напомена:* Преносимо комплетан прилог објављен у рубрици „Сећања“.

592 Исто, Помак, стр. 22. 592 Војин Митровић (1942 – 2008) познат у Лесковца као један од најбољих песника. У чувеном Песмопису Мирослава Миловановића (Лесковац 1977) објављене су следеће Митровићеве песме: Клио, Клио II, Еутерпа, Калиопа, Ерато, Уранија, Талија, Мелпомена, Полихимнија. На једном од конкурса Наше речи освојио је прву награду за збирку „Стојбине“, али се та књига (иако је пропозицијама предвиђено њено објављивање) није никада појавила. *Напомена:* Песма Вожд освојила прву награду на књижевном конкурсима Града Београда 1992. године. Промоција једине збирке песама Војина Митровића обављена је истога дана када је представљен и најновији број листа Помак (25. фебруара 2016. године). Најзаслужнији за објављивање збирке, поред његове породице, су Добросав Туровић, који је написао предговор, Данило Коцић, аутор рецензије (истовремено и уредник издања) и проф. др Драгомир Радовановић, без чије помоћи збирка не би ни могла да се појави. Збирку је објавило Удружење писаца Лесковца и тако је, макар делимично, исправљена неправда према Војину Митровићу, једном од најбољих песника Лесковца старије генерације. Треба нагласити да је наслову страну урадио такође познати лесковачки писац Слободан Костић Коста, који, нажалост, није више међу живима.

песник“, али је – то се лако може уочити – сазревао и песнички напредовао читајући Миљковића, Настасијевића и Попу, на пример. Њему су ти и други песници били „обавезна школска лектура“, али је Митровићев песнички свет у много чему другачији, оригиналнији и зато каткад и мање успешан и тешко ухватљив. Кроз велики број Митровићевих песама тече (не)стварни живот, пролазе дани, бележе се успеси, падови и људска пролазност. Његова песничка нит, ма колико била затворена - херметичност његових песама је само други израз његовог свакодневља – разоткрива песникову зрелост, али и поруку да другачије од других, великих песника, опева ту свакодневну људску потребу да се победи немогуће. Тај „песнички круг“, својствен само одабранима, довољно је вишезначан да је одавно Митровић заслужио објављивање ових песама као „*слике која трепти*“ и „*приче која прети*“ да ће доћи неминовно крај једног и почетак неког другог песниковог живота.

Лесковац, град Митровићевог најдужег хода кроз несталности животног трајања, није увек знао на прави начин да вреднује ту непоновљиву уметничку поруку коју је песник поседовао и ова збирка песама, која је само исечак из његовог разбарушеног, богатог песничког света, уверени смо, исправља ту неправду!

ВОЈИН МИТРОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СТОЈБИНА

... са гребених снегова и маглених Карпата
Из глиба студи и растопљених обала Дњепра
Правцем којим задухаше ветри
У освит века раздање небеске светлости
Пођоше

Седи старци казаше призирања и пророштва
Принеше жртве
Отворише срца птицама
И погасише ситила и огњеве
Поштројише каменим сечивима кућне богове
Па на њих упртише овнујину и ловину
Камаре проса и хељде
Мешине оловина медовине и сурутке
Зрње коже оруђа
Живуљке млад и нејач
Све то увезаше павитином покрише бујади
Низ стропоти
Како се камен ваља
Силажаху

Осташе купе пепела упуштене земунице оцвали дрен
Њивице као врани гробови кости прапредака
Зверови и птице језеркиње љутих очију
За људским баздом и брљежом
Кричаху

А они сурих кожа и лица слични стадама
Удаљаваху се мањише утањаху у поднебесја
Ходили су

Чело предводника просветљаваше беспутице
Можданим видом он их вођаше у звездарнике
За земљу за ваздух за воду за ватру
За богове

Кретаху пред уставом зоре кад се нејач надости
И јагњад одвоји од вимена
Кад ветар задигне котве
И ратници их окруже оборужани оштривима

И ноћиваху на местима сунчевог клонућа
С пола сна у оку
Под кожама и огрчачима од козје длаке
Пред уснивање залагаху ватре
Навиљци сламе под главом
Подастрте трошчане рогозне
И покров од небеских огњица
Само жуд ко шумор криви дојави – љубав све превасходи

Земља им беше заветна
Прелажаху брзаве на местима где белушке ноће
Станише се око река по мочварама при језерима на непрелазу
Рујних вода као да им се крв у њих склања
Не беше њиве што је не смогаше да поору
Трсише ритове и лизине отимаху
од акрепа од мутљага од задухача

Устопице наређених пљачкашки ветрови
Гладно звериње згареж и злодух

ПОМЕНИК

Сенима, твојим, брате
Важио си као пилац,
А живот усркивао,
Зарио душом, жалац,
Што ћуди није скривао.

Ушао позвањем, постељицом,
У кременит и суров свет,
А чувала њу Боса, тајницом
Јеванђељском, ко одани цвет.

Могоао си да заседнеш на трон
Васељенски, цариградски, одан,
Вековечан и цео као еон.

Доакао си да свакој лажи,
Танкоћутан за песму, дражи,
Закамењен слободан, Слободан.

ВОЖД

Запада одвека ноћ у Радовањском лугу;
Тумарају пси са златним огрлом.
Навезује се којекуде небесном кругу
Чарнелово око за Драгишевим трлом.

Клич радовањских тица затаји
И зрикање обујалих трава;
Ни гамизања не има, ни ћуха. Таји.
Нит лисица орва. И свитац спава.

Ваљад` ће крила лепет?
Ваљад` ће жира клепет?
Ваљад` ће звериња топот?
Ваљад` ћегмазова шопот?

Погледај, Вожде,

Над Тобом ужник и гвоздени свод.
Самозваних изотима народ.
Убрани. Георгије Петровичу.
Тргни балчак сабље Александра Цара,
Сасеци харамије, и самоједе, и завере,
И помраченије... На красници дара:
„За храброст заштитнику православне Христове вере.“
Пригледај, Вожде! Убрани, Георгије Петровичу!

Потомци и преци устанице с Тобом;
Витезови, хајдуци, голаћи, змајеви,
Бећари, хетеристи, козаци, соколови,
Песник Рига од Фере, генерал Исајев,
Кнез Испаланти, мајор Лаврентијев.
Све робље `ришћанско поведи са Собом.
Кум те покајником призива,
Куми те Богом и зазива
Србија.

ЕРАТО

Затаји с тобом Хронос посрне вечно клатно
И сунце сме да пређе своје мере
Добију крила амебе утрну вере
Пагани љубави загрле лепоту недохватно.

Твом зову Мидене крв оточе златно
Боја зачини ваздух простор међе раздере
Слап се врати до врела обљуби га и спере
Звезда бритким рогом пробије плаво платно.

Дан те пре рађања у заметку снива
Зачне те у себи пре класања њива
Бдиш кад зраци ноћ на другој страни творе.

Савршена као лопта шири од полутара
Пловни си и иза љубавних олтара
Где предвиђаш своју основу отеку у изворе

ГРАД

На попречној линији живота
Он вратнице отвара широм
Па замршену пређу премота
Младенце прстенује миром

Укотвљена лица у њему
Жељама гледају нетремице
Знана и незнана по свему
Лет је као пад прсимице

Пропет таласић зелене горе
И танак цур речице преспоре
На два длана све може стати

Дигнутих већа саћа и куће
Ниске живота бивше-будуће
Довољно да те обгрлати

БОГОЉУБ Т. МИХАЈЛОВИЋ

Богољуб Т. Михајловић рођен је 16. августа 1936. године у селу Доње Синковце (Лесковац). Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, ВА-КОВ у Београду. Поезију пише из школских дана, а хаику поезију од 1993. године. Савремену поезију објављивао је у дневним листовима и часописима: *Наша реч* (Лесковац), *Помак* (Лесковац), *Наше стварање* (Лесковац), *Сретење* (Ниш), *Сунчаник* (Бачка Паланка). За хаику поезију више пута је награђиван: прва награда – Токио 1999. године; прво место ХИА – Токио 2000. године; прво место на конкурсима часописа Хаику хедлаинс (Лос Анђелес), 2000 године; друго место – Нови Сад, треће место 2003. године (Нагоја – Јапан) и новчана награда 1.000 јапанских јена и специјална награда градоначелника града Ашиа (Јапан); прво место за причу на конкурсима „Моравске тајне“ у Ћуприји 2013. године.

До сада је објавио књиге: „Забринуте погледи сунца“ (2013). Објавио је и књиге хаику поезије: „Свирале ветра“ (1997), заједничка збирка хаику поезије више аутора „Јато чворака“ (1999), „Кад птице полете“ (2000), „Воз на перону“ (2001), „Стаза у планини“ (2003). У припреми је за објављивање књиге приче под радним насловом „Кад умиру сунцокрети“.

Хаику поезију објављује у земљи и иностранству, највише у Јапану. Зато се и каже да је познатији у Јапану, него у Нишу (где живи). Уврштен је у Енциклопедију града Ниша (одељак Култура). Живи и ради у Нишу.⁵⁹³

Богољуб Михајловић објавио је 2015. године збирку „Позајмљено време (Удружење писаца „Чегар“, Ниш).

Они који помно прате дешава и хаику песništво добро знају да су наши ствараоци одмах уз песнике Јапана где је хаику и настао.

Породици домаћих хаићина придружио се и пензионисани официр Војске Југославије Богољуб Т. Михајловић. Мада стихове пише још из гимназијских дана „Свирале ветра“ је његова прва објављена збирка песама (Књижевна заједница В. Видаковић, Ниш 1997).⁵⁹⁴

П**СВИРАЛЕ ВЕТРА** - Први читање збирке нам открива Михајловића као песника који уме на прави начин да урони у живот и природу. Одмах затим уочавамо да аутор као сваки добар хаићин поседује неопходну искреност у изражавању што је итекако битно за ову врсту песništва.

*„Пулољак руже
јутрос је процветао
радост у башти.“*

Хаићин памти или бележи слику на лицу места, то јест, сада. То чини и Михајловић трудећи се да у запажању и нарочито у бележењу буде веродостојан.

Његова преокупација је дрво – на шта указује сам назив циклуса у збирци „Стабла дрвореда“, „У лишћу бреза“ и „Гране јаблана“. Знамо да дрво грана, расте, листа, цвета, да рађа плодове, да крије птичја гнезда, да гори, да... То је довољан разлог за нашу пажњу а у хаику песнику да и не говоримо. Аутор „Свирале ветра“ чува у свом сећању а нама поклања предивну слику:

*„Јутарње сунце
на грану дуда села
бела гугутка.“*

Јутарње сунце својим помирљивим зрацима најављује дан. Крошња дуда је видљива. По изласку сунца та се видљивост из часа у час повећава. Посматрач постаје све радозналији. Можда се на тренутак грана дуда зањихала и он је на тој грани запазио гугутке. Да се то догодило у току дана, слика не би била тако упечатљива као у том тренутку. Хаику стих и јесте зато да забележи на најбољи могући начин најлепши тренутак.

⁵⁹³ Богољуб Михајловић, *Позајмљено време*, Удружење писаца „Чегар“, Ниш 2015, стр. 63 – 64.

⁵⁹⁴ Д. Т. Адски, *Веродостојна поетика*, приказ: Богољуб Т. Михајловић: „Свирале ветра“, Књижевна заједница В. Видаковић, Ниш 1997, Помак, Лесковац, бр. 6, јануар – март 1998, стр. 32.

Аутор се не дружи увек метрике 5:7:5 али то прекорачење у слоговима не смета јер је по правилу било неизбежно као и умањење слогова. У већини случајева присутна су сва четири елемента драматике: простор, време, предмет и наравно аутор, али без свог ја, већ је он присутан изоштреним чулима:

*„Бисери неба
падају на стасале
уздахе ражи.“*

Да се наслутити да Михајловић осећа за хаику стих треба имати ваљани разлог па га написати:

*„У капи росе
пева јутарња светлост
дан на видику.“*

Грех је не забележити овакву слику. Овде кап росе није у контексту симболичког поимања већ је оно што јесте – кап росе. Јутарња се светлост прелама у тој сићушној чистоти а посматрачу се чини да она од радости због сусрета са таквом невинашћу и чистотом пева. Наравно, сусрет сунца и росе, истински најављује да је дан на видику. Прва збирка Богољуба Т. Михајловића у сваком случају завређује нашу пажњу. Он пева у песми „Туга“:

*Поспани облаци лутају ивицом
зоре.
Раздање у камену
јеца.
Туга се уселила у
очи.
Провалија дана скаче
празниним
безнађа.*

III

ЗАБРИНУТИ ПОГЛЕДИ СУНЦА – Целокупна збирка песама „Забринуте погледи сунца“ аутора Богољуба Т. Михајловића обилује богатством боја, изврсно рефинованим поетским сликовним ефектима, неисцрпном снагом описа, срећно одабраних епитета, метафора и персонификација. Плени својом инвенцијом описа и атмосфером и после ишчитавања тешко је заборавити: „лепоту распламсаја сунца“, „затрчане жеље“, „прозоре који су залудели небо, грлате видике“, „нечујне олује“. Нигде толико „усковитланог лишћа“, нигде толико „јесењег умирања“, нити већег „бокорења пролећа“ него у овим песмама.⁵⁹⁵

Сваки стих је довољан сам себи и представља веома јаку сугестивну целину. Сваки стих може сликару да послужи за по једну слику. Недостаје им емоција и песникове душа да и слика оживела. Песник веома добро влада језичком конструкцијом, вешто употребљава консонанте и вокале, тако да се у песмама чује „тихи шапат“ и „гласна грмљавина“, доминира осећање горчине, узалудности и беспомоћности, али не пада у клонућа.

Сиромаштво садржаја надокнађује музика речи, раскош боја и сугестивност слика. „Персонификација у његовим песмама природу приближава његовим чулима. Он доживљава исконску лепоту природе. Пејзаж је декор његових осећања и чиста дескрипција.“

Своје поетске немире песник је поистовегио са природом. Он види да је „предвечерје дан скренуло на странпутицу“ и констатује „падају тихе кише у недра раскошних трава“ иако је свестан да време „нагриза слова надгробних споменика“ и „лудују минувале године“ и „плачу, болно плачу дани“.

Песник осећа „нечујни ритам времена“ и као што је „јаблан изразио жељу да додирне руб неба“ и као што „циљају очи орлова у недохватне висине“, песник је свестан узлета, али и осећа страх од стремљења у висине, јер „високи узлет може понекад бити узрок паду“ и страхује због „оклевања сунца да се јутрос појави на небу“.

595 Милованка Миља Миловановић, рецензија, Забринуте погледи сунца, Удружење писаца „Чегар“, Ниш 2013. године, стр. 59 – 61. *Напомена:* Преносимо комплетну рецензију.

Песник је окренут природи „док слуша говор цвећа“, „шкрипу точкова дана“ и „крик птица“, и док „расту модре тишине јутра“, он види да и „воleti безнадежно може бити срећа“. Али, истовремено осећа пролазност живота, јер „јесен бере руже“, док „девојчице рату“ у његовој коси настанила се „белина дана“.

Песник је забринут због „опале лепоте сунца“, „пресахлих извора“, „злоупотребе пријатељства“ и „осећа потребу да ноћас плаче у себи“ због свега тога, али и констатује да долазе и светлији тренуци јер види „на гране зоре окачени осмеси јутра“, новог јутра које доноси песму птица, зујење пчела у цвету глога, и пита се како сачувати лепоту и изјављује да ипак „свако има право на своје сунце“.

Идејно, песме су изричито дескриптивне, урађене фреско техником, делују помало хладно и суздржано, лишене личног расположења аутора. Види се, из првих стихова, да аутор добро познаје постулате правца у уметности имажинизма и да је у потпуности прихватио његове одреднице.

Аутору слика – циљ, а речи – метафора, имају одређено значење. Песник живот изражава кроз слику. Без садржаја и емоција, али са пуно ритма. Слободни стих је права одредница имажинизма. Без садржаја, али са ритмиком стиха, сем у неколико песама у којима аутор изражава емоцију због одласка вољене особе, како каже, „и сама улица је заборавила правац којим си отишао“. Песник очекује да се она врати и наређује облацима „да је чекају на раскршћу лета“. Он је позива да се врати „да поделимо светлост дана“, али се „боји када она дође да је можда неће препознати.“

„Не знам“, каже песник, „да ли је то стид што ме спречава да сутон дана када си отишла на вешала качим.“ Она је отишла, дани чекања на њен повратак нанизани су у године чекања, остала само „туга закључана у тесне груди ноћи, а лавези вечери уједали су сутон дана када је она отишла.“

Као и сви имажинисти, и аутор ове збирке песама сматра „да је садржина у уметности „слепо црево“, да је смешна и не мора да „као кила штрчи из песама“. Садржај захтева нарацију, он може да буде на вратима песме, али не у њој“.

У томе је песник ове збирке песама Богољуб Т. Михајловић и успео.

IV

ПОЗАЈМЉЕНО ВРЕМЕ – Зашто се Удружење писаца „Чегар“ (Ниш) определило да штампа збирку Богољуба Т. Михајловића „Позајмљено време“? Имали смо за то бар два доба разлога. Први је садржан у чињеници да је Богољуб Михајловић својом раније објављеном збирком, у стилу имажинизма, у издању овог удружења, показао изузетну спретност у баратању речима и изразима и показао да песми као изразу своје уметничке имажинације прилази зрело и крајње одговорно. Он плете песничке венце кроз своје стихове и риме спретношћу мајстора достојног поштовања. То задовољство претходном збирком дало је један степен антиципације и велико поверење да ће и ова збирка бити таква, чак и боља.⁵⁹⁶

И било је тако, а то је други разлог који нас је навео да прихватимо издавање „Позајмљеног времена“. Ја сам, читајући збирку песама „Позајмљено време“, био зачуђен богатством израза које аутор користи у збирци која је помало специфична и по метрици која је примењена, наизменичним коришћењем дугих и кратких стихова (што није ново, али се ретко налази), а посебно изузетно великим бројем метафора и посебно персонификација које се овде налазе. Познато је да богатство песничког језика почива углавном на метафорама и умножавању преносних појмова и да је лепота песничке метафоре управо у томе што се живом, стварним појмовима замењују апстрактни појмови.

Богољуб Михајловић је у својој збирци посебно, чак наглашено, применио персонификацију као особен израз у својим песмама. Нема стиха, строфе, где се особине људског духа не преносе на мртву природу и апстрактне појмове и рефлектује као особености људског живота, чиме се мртва природа оживљава преносећи, на тај начин, читаоца из маште у свет стварности. Код аутора, у песмама ове збирке „Месец полази у хајку на обнажене звезде“, „лудило ветра шири се венама“, „шапати бола сањају“, „ветар над класалом пшеницом плеше...“.

596 Мирослав Мишо Бакрач, рецензија, Зашто позајмљено време, Богољуб Михајловић, Позајмљено време, Ниш 2015. стр. 61 - 62.

V
БОГОЉУБ МИХАЈЛОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАБРИНУТИ ПОГЛЕДИ СУНЦА

Улица имитира реку која тече узводно
Кора остарелог дрвета крије страх гуштера
Класала пшеница развејава слутње наредних година

Распевана пчела пије нектар из душе цвета глога
Дан је без бриге савести покрао достојанство јутра
Време нагризе уклесана слова надгробних споменика

Ветар троши завист на нагомилане заблуде лета
На обали мора плешу душе утопљених морнара
Забринуте погледи сунца у очајању тмирног дана

ПОКЛОН

Без најаве зора је изненада
Посетила јутро
Месец је тајно избрисао прошлост из
Своје биографије и сада јавно прича
Да је ноћ сахранила сунце
Пробуђена сенка јутра куца на
Врата дана
Покошено пролеће суши се на
Летњем сунцу
Погашено цвеће амбиса сећа се
Минулог пролећа
Сунце је јутру своје очи поклонило
На раскршћу лета путоказ усмерен
У рану јесен
Ветар нишани празном пушком у
Жуту седу косу.

ПОЗАЈМЉЕНО ВРЕМЕ

- 1.**
Летња спарина –
У високој трави
Гргољи кладенац
- 2.**
Први дан лета –
На суседној ролетни
Малени паук
- 3.**
Црвена ружа
Плива на води –
Лежим сам међу шљивама
- 4.**
Прве Јаглике
На хоризонту
Румени јутро

5.

У освит дана
Први мириси
Цвате ЈОРГОВАН

НЕВЕРСТВО

Зубима похоте месец је уједао ноћ
Гледао сам како се трбух ноћи плоди
Црквено звоно буди заспале јабуке
Преко колена сумње довикује се тишина
Ноћ је искришила мале звезде
Звездана кола без коња небом јуре
Сунце је ноћ набило на колац.

ХАИКУ ТРЕНУТАК

1.

Престала киша –
У плићаку потока
Траг летњег сунца.

2.

Свиће –
Сунце у крошњи липе
Тражи почетак дана

НЕВЕРСТВО

Зубима похоте месец је уједао
Ноћ
Гледан трбух неба се
Плоди
Звоно буди заспале
јауке
Преко колена сумњи довикује се
Тишина
Звездана кола небом
Јуре
Сунце је ноћ набило на
Колац

КРЧАГ

Лето разбија крчаг
Дана
Вода шапуће тугу минулих
Дана
Сећања пролазе
У мимоходу
Тама сахрањује умрлу
Тишину⁵⁹⁷

597 Напомена: Збирка „Забринуте погледи сунца“ има следећа поглавља: Треперава плавет неба, Заблуде касног лета и Последњи осмех сунца; Збирка „Позајмљено време“ има поглавља: Окована тишина, Одложени одговори и Пламен лета.

ЈОВАН ЈОЦА МИХАЈЛОВИЋ

Име Јована Јоце Михајловића, по ономе што је у родном Лесковцу радио и урадио, стварао и створио, мислио и осмислио, до његовог одласка из Лесковца 1957. године, и после тога, до кобног дана, убележено је у летопис скоро свих организација из области културе и образовања Лесковца. Име Јоце Михајловића може се прочитати на страницама угледних листова и часописа до публикација енциклопедијског карактера. Сусрећемо га, такође међу истакнутим научним радницима, књижевницима, публицистима, на бројним научним скуповима, књижевним манифестацијама, конгресима фолклориста Југославије. Јоца Михајловић је човек који је, свим оним што је написао и потписао, наумио и остварио за протекле четири деценије – прерастао у чин, у дело, у домет стваралачке истрајности.⁵⁹⁸

Занимљивим саопштењима Јоца Михајловић је учествовао на свим конгресима Савеза удружења филкориста Југославије од 1976. године (Славонски Брод, саопштење „Карневал у Лесковцу“) од 1987. године, октобра у Тузли, саопштењем „Трагом Вука Караџића у Војводини“. Јоца Михајловић је био члан Друштва књижевника Војводине, члан Удружења новинара и члан Савеза фолкориста Југославије.

Јоца Михајловић је рођен 6. јануара 1924. године у Лесковцу где је завршио средњу техничку текстилну школу. Студије македонског и српскохрватског језика и југословенске књижевности завршио је на Педагошкој академији у Скопљу и на Филозофском факултету у Новом Саду. Радни век Јован Јоца Михајловић почео је као техничар у текстилној фабрици „Црвена звезда“ у Лесковцу. Био је наставник у Средњој пољопривредној и Мешовито-стручној школи у Лесковцу. Једно време је био уредник, лектор и коректор листа „Наша реч“ и штампарског предузећа „Напредак“ у Лесковцу.

По одласку из Лесковца запослио се у ОШ „Владимир Назор“ у Петроварадину, а убрзо је постављен за референта информисања Среског одбора ССРН Нови Сад. Био је новинар Радио Новог Сада и главни и одговорни уредник часописа „Гласник“. Са дужности секретара идеолошко-политичке комисије Среског одбора ССРН Новог Сада, из здравствених разлога, Михајловић је пензионисан 1. јануара 1965. године. Скојевац, учесник НОР-а од 1941. године, ратни војни инвалид... Романтичар, трагалац, лиричар, истраживач, одмерени научни радник и стрпљиви бележник свега вредног из народа народу завештано. Био је један од оних скромних људи који никада нису говорили о томе како су изгубили здравље борећи се за ову нашу заједницу. И није било организације која му за испољену активност није доделила своје признање: добио је тачно 109 признања, од ордена и одликовања до плакета, повеља, захвалница и других вредних одличја за пет деценија деловања у Лесковцу и Новом Саду.

Михајловић је био сарадник Речника личних имена код Срба, зборника „Прилози проучавању језика“ и „Дијалектолошког речника Војводине“, Института Филозофског факултета у Новом Саду за југословенске језике, Речника српскохрватског књижевног и народног језика Института за српскохрватски језик САНУ, „Енциклопедије Војводине“, „Зборника народних хероја Југославије“ (II и III издање), Споменице просветних радника Србије палих у НОР-у. Био је и сарадник „Лесковачког зборника“, часописа „Наше стварање“ и листа „Наша реч“. Последњи прилог у „Нашој речи“ објавио је 1984. приликом 40. годишњице излагања листа. Иначе, сарађивао је са више од 40 листова и часописа и радио и ТВ станица широм земље. Почев од 1947. објавио је неколико хиљада прилога и то углавном из области просвете, књижевности, фолклора, из историје НОБ-а, лингвистике и културе уметност народа и народности Југославије. Од великог броја студија и чланака навешћемо следеће: „Бата Тимчина писма из Лесковац“ (Јез, 1952. до 1954. године). „Шест деценија КУД „Абрашевић“, „Надимци Лесковчана“, „Лесковачке изреке“, „Епика Јабланице“, „Лесковачке пословице“, „Топоними и микропоними у

598 Т. Н. Цветковић, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 180.

Лесковцу”, „Пословице и изреке у Војводини”, „Војвођански бећарац данас”, „Ромске умотворине”

Михајловић је објавио збирку песама „Раскалашне кише” (1969), потом књигу романсираних биографија знаменитих људи „Неувели откоси”, а у издању Народног музеја у Лесковцу, дијалектолошку студију „Лесковачки говор” (1977). Запажена му је и књига „Прилози проучавању васпитања и образовања НОБ и револуције Војводине” (1981). У рукопису, припремљено за штампу, остало је неколико вредних дела.

Одликован је: Орденом за храброст, Орденом братства и јединства са сребрним венцем, Орденом рада са златним венцем, Орденом заслуга за народ са сребрним венцем. Добио је и Октобарску награду Лесковца, диплому Дома културе у Руском Крстур, Повељу скупштине Црвеног крста Југославије, Захвалницу Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу и друга признања.

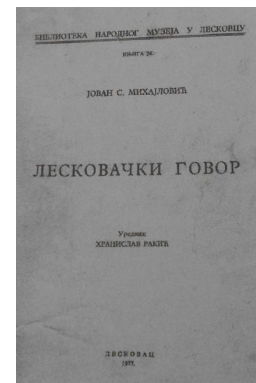
Јован Јоца Михајловић умро је 1. фебруара 1988. године, а сахрањен на Градском гробљу у Новом Саду.⁵⁹⁹

II
ЛЕСКОВАЧКИ ГОВОР - Говор Лесковца и његове околине спада у оквир призренско-јужноморавског поддијалекта, који са сврљишко-заплањским и тимочко-лужничким сачињава призренско-тимочку дијалекатску зону, односно групу говора српског језика.⁶⁰⁰

Јужноморавски говор представља интересантну и поучну слику постанка многих дијалеката Балканског полуострва. Таквих говора на Балканском полуострву има више него што се мисли. Они се развијају и сада, на наше очи... У овом дијалекту, ако га разгледамо са чисто језичке тачке гледишта, можемо констатовати неколико дијалекатских таласа.⁶⁰¹

Пошто се Лесковац налази у средишњем делу територије призренско-јужноморавског поддијалекта, али и врло близу јужног дела сврљишко-заплањског поддијалекта, разумљиво је да ће се у његовим карактеристицама сусретати утицаји ове близине. Уосталом, многе особине јужноморавског говора показују да је у њему у различита времена било „подмлађивања”, уношењем свежег, новог материјала из околних дијалеката. Поред тога, суседство околних говора условило је извесну сличност њихове лексике, фразеологије и синтаксе са говором Лесковца и околине, при чему је овај тип говора потпуно сачувао своју српску штокавско-екавску карактеристику. Вишевековни боравак Турака у овим крајевима такође је оставио траг у лесковачком говору, као што ће се касније у ово раду и показати. И на крају, померање становништва, изазвано низом историјских догађаја, разних степена јачине и разних изражаја, условило је процесе неусклађених супстратних слојева и укрштање дијалекатских типова и појединих изоглоса. Лесковац од свега тога није био заштићен, углавном због свог географског положаја. Лесковачком говору, као и осталим говорима призренско-тимочке говорне зоне, припада посебно место у оквиру штокавске области. Ови говори се оштро издвајају у два правца: већим бројем архаизама и, нарочито, низом иновација које иначе нису обичне.

Као насељено место, Лесковац се помиње још у XII веку. Византијски цар Манојло Комнен је најмлађем сину жупана Завиде, Немањи, покло нио Дубочицу, предео око данашњег Лесковца, говорећи: „Теби буди и потомству твојему по теби, ни с ким у заједници, ни са мном, ни са род ницима мојим по мени.”⁶⁰²

599 У име Лесковца и Лесковчана, које је неизмерно волео, о којима је с љубављу причао и писао, опростио се Томислав Н. Цветковић, његов велики пријатељ и најбољи познавалац његовог живота и рада.

600 Јован С. Михајловић, Лесковачки говор, Библиотека народног музеја, књига 24, Лесковац 1977, стр. 5. Напомена: У Уводу, аутор пише: За овај рад, замишљен као прилог науци о језику, определио сам се после читања Говора Јањева од професора др Миливоја Павловића, а са широким ослоном на рад професора др Александра Белића и уз дијалекатска расправљања од стране професора др Михаила Стевановића, др Павла Ивића и др Бранка Милетића. Професору Миливоју Павловићу дугујем посебну захвалност што ми је рад прегледао и изразио своје мишљење да би га требало објавити. Захвалан сам и на помоћи коју су ми указали доцент др Јован Кашић и др Мате Пижурца. Књигу је аутор посветио сенима драгог и поштованог професора др Миливоја Павловића. Уредник књиге био је Хранислав Ракић, а рецензенти су др Драгољуб Петровић, др Момчило Златановић и Томислав Н. Цветковић, књижевник

601 Александар Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905, Увод, стр. LXIII

602 Старе српске биографије, стр. 33.

Од тада, 1159. године, Лесковац је остао у држави Немањића, затим под турском влашћу, и ослобођен од Турака 1877. године. Скоро од самог оснивања је Лесковац био већа насеобина. У XIV веку, на пример, био је станица за караване. Дубровник је с Лесковцем имао трговинску везу још у XV веку. Учествовао је Лесковац са својим људима у свим бунама и устанцима српског народа, цвetaо и сиромашно. Са његовом националном и економском историјом развијао се и његов говор. Отуда извесне унутрашње разноликости језичког развоја. По ослобођењу од Турака 11. децембра 1877. године, према првом попи су насеља „варош Лесковац има: српских 1785, јеврејске 32, турских 115, осим тога (близу) 700 кућа од Турака који су одбегли.“⁶⁰³

У склопу призренско-јужноморавског поддијалекта налази се и лесковачки говор. Он се простире, отприлике, до села Брестовца према северу, до села Пискупово, Власотинца и Грделице на југоистоку, али „не источније од пруге која везује Рамни Дел и Купиновицу.“⁶⁰⁴, и до Ћеновца и Бублице са западне стране. Обухвата сливове река Ветернице, Јабланице, Вучјанке и Власине. Ову територију, која је улазила у нешто ширу област некадашњег лесковачког среза, реорганизованог шездесетих година, насељава око 150.000 становника. Имајући у виду архаизме и иновације као значајну групу особина лесковачког говора, треба да их као такве у прегледу нагласимо.

Језички фонд лесковачког говора (лексика), можда више него других српских екавско-штокавских говора призренско-тимочке дијалекатске зоне, одликује се позајмицама из турског језика. Општи тип је објашњив географским и другим условима. Данашњи говор Лесковца и околине није у потпуности онакав какав је био пре 100, 200 и више година. Он се понечем разликује и од говора који је испитивао проф. Александар Белић. У књизи Јована С. Михајловића „Лесковачки говор“ налази се и речник мање познатих речи.⁶⁰⁵

ЈОВАН МИХАЈЛОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЕПИЛОГ КАСНОГ СУСРЕТА

Желела си да се разонодиш
оне ноћи у мој живот кад се и твој сплео.
Слути да сам те касно срео,
да ме, опчињеног, у патњу одводиш.

Те ноћи док смо раскидали
самотних чежњи сурове ланце,
уместо да се смејемо, горко смо ридали
тражећи себе као одлутале знанце.

Не кај се што смо се упознали
и до дна испијали љубавне чаше,
јер патимо обоје што онда нисмо знали
сутрашњице наше...

У НОВЕМБРУ

Већ рано јутрос све је тако тужно.
Чиним на прошлост осврт и нужно
радости хоћу, осмех и шалу, мада
утехе нема јер пустош одасвуд влада.

Неизрециве туге из срца ми лопе
као крв некада из болесних плућа.

603 Етничке карактеристике лесковачког краја у време ослобађања од Турака 1877/78, с. 25.

604 Дијалекти источне и јужне Србије, Увод, стр. ХСVI, пасус 2.

605 Јован Јоца Михајловић је био не само изванредан познавалац лесковачког говора, него је и одличан приповедач, песник, есејиста и педагог. Може се сматрати да је Михајловић по много чему занимљива личност међу ствараоцима не само у Лесковцу, него и на читавом југу Србије. Због тога је међу пријатељима уживао велики углед, а стручњаци су посебно ценили његов истраживачки рад. Иначе, за писање „Лесковачког говора“ Михајловић је користио богату литературу, као што су радови проф. Александра Белића, Павла Ивића, Бранка Милетића, Миливој Павловића, али и књигу завичајних стваралаца Хранислава Ракића и др. „Лесковац и околина“, Лесковац 1961.

Жудим нежности да смене синкопе
животне јесени мојих усахнућа.

Прекор твој и јецај као плима
навиру. Слушам епове и некуд блудим,
Кајем се што не љубљах више. Има
историју све што сад ти штедро нудим.

Ал тебе нема. Моје је срце празно.
Још само кишалије и брише успомене.
Ил не, то она стапа све што је разно,
по у обиљу среће оставља само мене.

ХИСАР У ПРЕДВЕЧЕРЈЕ

Смирај дана надјачава јато грлица
Нанизано на Хисару као огрлица

Груди брда одјекују, а шарени
Дрвореди застајкују распарени.

Пред починак замиришу цветна стада
И утону у дубине тиха склада.

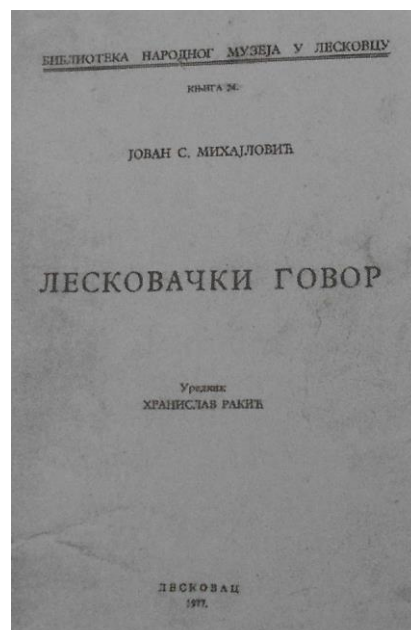
Све ређи је одзвон птичјег пева,
Хоризонт је у шарама од одсева.

На Хисару се спушта мрака копрена,
У сивкасту претвара се боју дрена.

Штрчи само над природом поспаном,
- пут живота, спомен борцу незнаном..

УМЕСТО ХИМНЕ

Знам: вечнији је човек од туге.
Јаснији је. Јачи од сваког прогонства.
Трајнији од ћутања. Шаренији од дуге.
Од његовог је до ко зна чијег праисконства

ЉУБИНКА МЛАДЕНОВИЋ

Љубинка Младеновић рођена је 1958. године у Лесковцу, а основну школу завршила је у Паризу. По повратку у Лесковац определила се за занимање женског фризера, а 1976. године отворила је самосталну фризерску радњу у којој и данас ради.⁶⁰⁶

Данас је већ позната и афирмисана песникиња. Објавила је збирке песама: *Оловка пише срцем*, *На крилима песме*, *У пољу белог папира*, *Мале и велике радости* и *Дечји свет – пета збирка песама за децу*.⁶⁰⁷

Године 2008. изашла јој је и збирка родољубивих песама *Рођена земљо*.

II

ДЕЧЈИ СВЕТ – Основно песничко гесло Љубинке Младеновић од самог почетка па до ове, пете, збирке јесте да би дечја поезија требало да буде јасна, разумљива, плод чистих и искрених доживљаја и осећања. У њеној поезији могу се уочити више песничких кругова, који се могу генерализовати и свести на: песме о детињству и одрастању, песме о завичају, дескриптивне песме, песме о животињском и биљном свету, песме о предметима.⁶⁰⁸

Дечји свет, коме се песникиња стално враћа, „мала је стопа“, али и врт у коме „мирише цвет до цвета“. Насловном песмом открива нам тајну одакле долазе њена неизмерна снага и љубав, које усмерава ка стваралаштву, али и према свету и животу уопште. Дечји свет својим осмехом лечи и обасјава свет одраслих, чинећи га лепшим и племенитијим.

Искрени стихови, обојени светлим, нежним тоновима и благим хумором, после поруке које налазе најкраћи пут до дечјег срца, али и до срца одраслог човека.

Филозофија живота исказана је рефлексцијама које су прилагођене дечјем узрасту, али тиме није умањена дубина мисаоности. Човек се, од рођења, креће у једном зачараном кругу, у коме постоје ствари на које не може утицати. Постоје путеви који се „врте у круг“, али и они које сами бирамо и трасирамо. Безброј је животних путева, а места њиховог сусрета су раскршћа. То су места великих одлука, места на којима се могу исправити неки ранији, погрешни кораци. Када говори о животним путевима, користи облике мушког рода множине придевски неодређене заменице *неки*, а када говори о човеку – облик именички неодређене заменице *неко*. Овим поступком јасно наглашава велики избор путева будућности и индивидуалну улогу човека у одабиру правог пута.

Песме о завичају и свету у њему представљају сећања на детињство у коме се огледају и традиција, и љубав према породици и животу. Веза са завичајем не може се замислити без баке и деке и њихове топле куће. Љубинки је то посебно важно, јер се некада, чежњивим мислима и сећањем, враћала из туђине у свој родни крај. Сада, као бака, саосећа са својим унуцима, који одрастају тамо далеко и са нестрпљењем ишчекује сваки њихов долазак.

Поетеса Љубинка заљубљена је у своју децу и децу своих најближих и у овој петој књизи дечјих песама остаје верна поезији за децу. Љубинка је поетеса најчистије лирске поезије. Символи су: деца, цвеће, птице, дрвеће, трава па даје своју душу интими и лепоти природе.

Свим срцем светкује сваки дечји лик и сви ти ликови срећно сазревају у свом детињству. Наглашеним поетским речима буди мисли о животу својих јунака. Њихове невинне чежње гранају жеље тако да и невини дан сведочи о правој срећи. Природа је пуна боја и мириса, а

606 Љубинка Младеновић, *Мале а велике радости*, Филекс, Лесковац 2006.

607 Љубинка Младеновић, *Дечји свет*, Филекс Лесковац 2007.

608 Маре Каранфиловић, рецензија, *Дечји свет Љубинке Младеновић*, Љубинка Младеновић, *Дечји свет*, Филекс, Лесковац, 2007, стр. 113-116.

одједи далеких видика чекају њен глас. Јунаци и јунакиње су увек чедни, осмехом маме, очима милују и ту су и данас, а биће их сутра, биће их свих наредних дана. Ти ликови су гласоноше и цветоноше. Поетеса Љубинка је као песник њихова радосница времена у коме живе. Њен сан је поетска стварност. Деца су свет од поверења. Поетеса Љубинка широког срца је увек оптимиста: Имај воље, Јутро у мом врту, Песма славуја, Мала куца... Дакле, Кад порастем биће боље! Љубинка је краљица свога завичаја. Читалац увек поверује у веродостојност и вредност сваке песме. Поетеса је увек у креативном свету, јер све своје време посвећује писању. Лично задовољство је и доживљај и реалност наших простора. Рекао бих да је сама природа њену душу научила да осмишља теме о деци и за децу.

Љубинка зна шта треба да напише и зато су те лирске поруке јасне, прихватљиве и драге свима. То је поезија која видно прати одрастања деце. Дете није затворено. Дете није ћутљиво. Дете није никога разочарало. Оно воли и подстиче. Није чак ни љубоморно. Дете је зелени изданак људског рода, очекује нежност, топлину, искреност и љубав. Њен стих разведрава душу и не скрива бајку данашњице. Њен стих је садржајан. Вера у дечју поезију која ће вечити живети.⁶⁰⁹

III

МАЛЕ А ВЕЛИКЕ РАДОСТИ – И овом књигом Љубинка остаје верна свом стилу и својој најдражој читалачкој публици – деци. Топло препоручујем ову књигу одраслима. Док читате песме својој деци или унуцима нека се отвори ваше срце. Ова је књига прави кључ за наша чврсто закључана срца. Она је призма која ће сигурно променити наш поглед на свет.

Пита се да ли смо слепи за лепоту која нас окружује или нам је тежак живот обојио свет двома бојама – црном и белом? Мижда нас је живот „изместио“ и тако променио наш угао посматрања? Или пак Љубинка живи у неком другом, лепшем, племенитијем свету? Као да је она остала у рајском врту, а ми смо га напустили или нас је живот прогнао из њега... Ако је тако, прогнали смо сами себе, тако да смо затворили очи пред лепотом коју нам је Бог подарио створивши савршени свет.

(...) О својим ће песмама Љубинка рећи да су једноставног кроја, али управо због тога оне су лепе. Њихов је крој заиста једноставан, али је подлога богато дизајнирана. То се шаренило огледа како у избору мотива, тако и у пажљиво бираној лексици. За песникињу која је пуна љубави мотиви се налазе на сваком кораку. Она их проналази у сваком бићу, појави или предмету из нашег окружења – у сваком цвету, на свакој ливади, у дворишту, башти, у ветру, пахуљи снега, у осмеху, погледу... Љубинка се пре свега окреће деци јер зна да су њихова срца чиста, невина, па жели да она таква и остану. Најлепи цвет у њеном врту јесте дечји осмех.

(...) Ти сусрети и познанства су обична, људска, она су само поетизована. Поезија Љубинке Младеновић је литература у склопу лирске књижевности. Она се радо чита. Она је одраслима драга. Она преноси лирске информације и доступна је дечјој машти и дечјој души. Поетесу Љубинку унутрашњи глас храни и води кроз разнолике мотиве. Она с лакоћом проналази мотиве и даје безброј садржаја. Њеним звезданим рекама тече неокаљана дечја душа.

%

Поезија за децу осваја, јер негује, залива и воли нежне мирисне цветиће – децу. Песма је дечја душа. Та поезија јесте огледало дечје душе. Умеће поетесе јесте да осећај за реалност, осећај за природу, претвори у песму. Она баш тада респектује саговорнике. Спремна је да саслуша и оцени доминацију емоција. Зато никада не намеће закључке.⁶¹⁰

609 Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, Бранка Ђорђевић, рецензија, Дечји свет – песме, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006. стр. 117-118. Напомена: Пренета комплетна рецензија.
610 Станко Ђорђевић, рецензија, Љубинка Младеновић, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац, 2006, стр. 114-120.

IV

РОЂЕНА ЗЕМЉО – Навикли смо да Љубинка пева о љубави према деци и према свему што је окружује веселим и нежним тоном. *Рођена земља* открива једну другу страну, другу преокупацију Љубинке Младеновић. И овде је љубав основно осећање, али тонови нису весели. Ова је књига рефлексивна о свему што се годинама скупљало у души песникиње.⁶¹¹

Основни мотиви у песмама јесу мајка, завичај и домовина. Ова три мотива и љубав којом су опевани блиски су, стално се преплићу, често се у потпуности стапају и поистовећују. Песникиња не прави разлику између мотива мајке и домовине, јер је за љубав према земљи скоро једнака оној према мајци.

(...) Родољубље Љубинке Младеновић исказује се сликањем сневаних предела из завичаја, сећањем на детињство и на тренутак одласка или чежњом да се врати из туђе земље. Предела су пластично осликани, сећања на прошле дане верно су евоцирана, визуелни и акустички ефекти смишљено су коришћени, тако да читалац може чути и чежњиве уздахе и видети тужне, болне изразе лица. Сећања су тешка, али насушно потребна јер одржавају емотивну везу лирског субјекта са коренима. Емотивна везаност пружа сигурност, води у љубав према завичају, народу и домовини. На тај начин ова љубав, преко индивидуалног искуства, прераста у слику колективне судбине. Неретко, песникиња наглашава, општом заменицом *свако*, да њена судбина није усамљена, посебно не на овим просторима. Елегична осећања извиру из песама где лирски субјекат, враћајући се дому, затиче празну кућу и оне у којима се повратник старац осећа бескорисним; своју је младост и своју је снагу оставио у туђини.

У *Тужној песми* Љубинке Младеновић присутна је и мисао о пролазности и смрти. Песникиња проналази смисао постојања у стваралаштву. Све је пролазно и трошно, само песма остаје да сведочи о светој мисији трагања. Љубинка се обраћа својој песми, својој поезији, као да је дело неког другог аутора, који је добро познавао њен живот. Прочитавши песму до краја, схватамо да је поезија њен једини верни пријатељ и саговорник у самоћи, њено опредељење и једини начин да се живот осмисли и победи пролазност.

Поетеса Љубинка објавила је *пет књига* и доказала се као врстан дечји песник. После књижевне награде „*Бранко Миљковић*“ са родољубивом песмом, природно је што је пожелела да објави и остале лирске песме, сличног жанра.⁶¹²

ЉУБИНКА МЛАДЕНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДЕЧЈИ СВЕТ

Још се враћам дечјем свету,
малој стопи, малом цвету.
У том врту дечјег света,
мирише ми цвет до цвета.

Још ме зове врт детиљства,
буди машту – срце сања.
У том врту сваки цветак
гаји нежна осећања.

Још ме сећа, још ме вуче,
врт детињства још мирише.
Ту се љубав сади, плете,
најлепше је док си дете.

611 Маре Каранфиловић, рецензија, Песма као емотивна веза, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008, стр. 114-115.

612 Станко Ђорђевић, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008, стр. 116.

ТИ САМО ЧОВЕК БУДИ

Нека ти зли пркосе...
Нека те ветар носи...
И, када те мрак гуши,
Остани човек у души!

Сачувај срце своје!
И, кад ти ребра броје...
И, кад ти дела мере,
нечастиви кад ти суди,
ти само човек буди!

Кошмар кад обруч стегне,
жичану опругу кроз уши пружи,
фијук кроз мозак звизне,
туга на срце легне,
љубави само служи!

Обрве кад се споје,
не растежи их,
већ ка небу дигни!
Пркосно испрси груди,
ал увек човек буди.

МАЛЕ А ВЕЛИКЕ РАДОСТИ

Тај осмех нежан
с маленог лица,
та мала, весела,
драга птица,
мајчином срцу
велике радости,
расти и цветај,
ти наша младости.

Расти, расти
ко млад бор и јела
док те мајка
млеком блеим доји,
на грудима
што ти живот даје,
расти, цветај
у топлом загрљају.

Док ти крила
не постану јака,
па да гнездо
ти напустиш твоје,
негде другде,
у далеком свету,
сам отпочнеш
да осниваш своје.

СЛАЂАНА МЛАДЕНОВИЋ

Слађана Младеновић, дипломирани социолог, рођена је 1961. године у Лесковцу. Уреднику у ЛКЦ. Пише песме. Члан је КК „Глубочица”.

Посебно је запажена као водитељ и уводничар бројних књижевних манифестација које организује Лесковачки културни центар.

СЛАЂАНА МЛАДЕНОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

КРСНА СЛАВА

Аранђел Михајло
Заштитник је овог дома
Ореолом светим чува кућу
Од недаћа, невоља и грома

Данас кућа слави Славу
Стижу гости са свих страна
А домаћин верник прави
Спрема софру ал без мана.

На столу је славска свећа
Вино, жито, колач бели
Домаћица раздрагана
Свима много среће жели.

А и деца воле Славу
И са пажњом немо прате
Јер на њима све остаје
Кад одрасту они схвате.

СОКОБАЊСКИ БИЉОБЕР

Први откоси и снопови први,
а небо ко да, од звезда, врви.

Месец сребром реку полива.
Уморна сова приче дозива.

Пастир сакупља стадо своје,
Зрикавац познату песму поје.

Пси и мачке лено дремају.
Жетаоци се за починак спремају.

Мирише цвеће, миришу траве.
Верници сутра Илиндан славе.

ПЕСНИЦИ

Песници утешно владају
душама срећника!
А магле месеца обасјавају
душе песника!

Речитост покорника
отвара капије зора,
плетива незаборава
трасирају пут чедних
разговора!

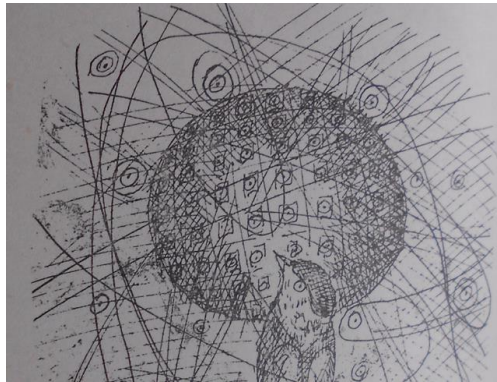
Скитнице бесрамно насрћу
на туђе речи ил теме
О, Боже, какво је ово време!

УСПОМЕНА

На обалама твог осмеха
Свирала преде снове бескраја,
Звезде светле из раја,
Берачи су из мог краја!

Кудраве бакље осећања
Гореле су врелином вулкана.
И, сагореле безбрижнике,
И проклете нераднике,
И заводнике нечаснике!

У полену зрелих прашника
Уснуле трепере успомене,
Љубавника
И некрунисане ноћи одметника!

МИЛАН МОМЧИЛОВИЋ

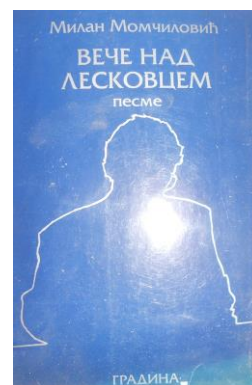
I
Милан Момчиловић је рођен у Јабучику (1952), општина Црна Трава. Живи у Лесковцу. Завршио је Учитељску школу у Неготину и Факултет политичких наука, новинарски смер, у Београду.

Као новинар, радио је у војном листу „Народни борац” у Сарајеву, Радио Лесковцу, Радио Сокобањи, лесковачкој „Нашој речи”, где је једно време обављао дужност директора и главног и одговорног уредника. Од 1989. године стални је дописник Политике из Лесковца. Сарађивао је са другим редакцијама. Поред осталих, добитник је награде из Фонда „Алекса Маркишић”. Песме пише из студентских дана. Објављивао је у часописима и преко радио-станица.⁶¹³

Нишка Градина је 1996. објавила збирку песама „Вече над Лесковцем”.

II
ВЕЧЕ НАД ЛЕСКОВЦЕМ - Дубока прожетост завичајним поднебљем југа Србије је основна особеност певања Милана Момчиловића првом песничком збирком „Вече над Лесковцем” доследно исказана. Ако је завршни циклус доследан поетскиј традицији његовог родног краја (Црна Трава), претходни циклуси саображени су путевима његовог песничког присуства. „Вече над Лесковцем” – судећи по збирци истоветног наслова – делује потребом за сањарењем којим је изузетна песничка фантазија обликовала један лични космос, поредак ствари у коме претежу тамне стране живота.⁶¹⁴

Милан Момчиловић се ретко оглашава песмама, али када то чини, показује несумњив песнички таленат. Његову једину збирку песам „Вече над Лесковцем” сви критичари, добри зналци лесковачке литературе, оценили су као зрео песнички израз. Нажалост, после те невелике песничке збирке, Момчиловић се није оглашавао новим књигама, али се готово редовно појављивао у лесковачкој периодици. Највећи број песама из ове збирке нашле су место у Освиту, лесковачком часопису, који је од самог зачетка, до последњег броја, уредио Саша Хаџи Танчић.

Хаџи Танчић, који је био и уредник збирке песама „Вече над Лесковцем” (Градина, Ниш 1996), изабрао је заиста понајбоље Момчиловићеве песме – њих десетак – и то је, сем ретких изузетака – најобимнији одабир песничког стваралаштва лесковчаквих аутора заступљен у Освиту, што указује колико Саша Хаџи Танчић вреднује стваралачко умеће овог некадашњег песника.

Милан Момчиловић је врло озбиљно закорачио у просторе поезије. И он, под Хисаром, истрајава дане и песнички осмишљава живот у граду. Његове песме су израз сумњи и непристајање песника на овоземаљско сивило, на свакодневну монотонију и сва могућа отуђења. Свестан је оних дана када је принуђен да води жучне обрачуне с двојником, да му се исповеда и да се истовремено обрачунава са њим. „Суманута јава открива недоглед” – вели песник. А недоглед је, знамо, и чешња и загонетка, и недодир и неспокој. Прилично култивисани израз, ова поезија има своју будућност и нужно је истрајати и не угасити се пре но што песма избори право на властиту судбину, јер, чињеница је да између рођења и смрти непрекидно тражимо смисао живота, али и смисао песме.⁶¹⁵

613 М. Момчиловић, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 1996, стр. 48.

614 Рецензија објављена у књизи Вече над Лесковцем, Градина, Ниш, 1996. Главни уредник издања Саша Хаџи Танчић. *Напомена:* Збирка има следећа поглавља: На растанку, Путовање, Из трена у трен, Ту је мој дом, Повратак.

615 Др Славољуб Обрадовић, Зборник радова лесковачких писаца, 1998.

МИЛАН МОМЧИЛОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВЕЧЕ НАД ЛЕСКОВЦЕМ

Хисар се клања јарком западу.
Мусава деца излазе са представе од четири.
Ход лагано нестаје.
Ивичњаци главног булевара
Јуре према хоризонту.
У загрљају предвечерја
Непознати младић на плочнику
Жваће дуван
Док звона тихо освајају град.
Сутон се нежно увлачи у невине платане.
На периферији,
У запећку,
Сам.
Трећа смена изгара у зноју.
Датум се мења.
Сам,
Песнички,
И чежња
И пркос у мени.
Слутим
Како ми спокој
Додирује мисао.

НА РАСТАНКУ

Заустави руку у лету.
Додирни птицу према сунцу.
Довиђења

ПУТОВАЊЕ

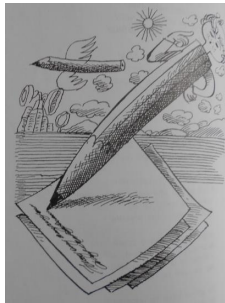
Путујем.
Дуго путујем.

Беле, црне, свакојаке године
Остају крај пута.

НЕДОГЛЕД

Клекнем
и молим

Суманута јава открива
недоглед

ДРАГАНА М. НЕШИЋ

I
Драгана М. Нешић је рођена 26. маја 1986. године у Лесковцу. Објавила је у Лесковцу 2001. године самосталну збирку песама „Кад облаци замиришу”. Присутна у заједничкој збирци песама Глубочица између обала. Објављивала у часописима Помак, Лесковачки дневник, Наша реч, Ђачки забавник, Стазе маште, Светосавски зборник. Члан је КК Глубочица. Добитник је награде на Светосавском конкурс 2000. и 2001. године. Освојила је награду на конкурс Блистав осмех у стотој у организацији СО Лесковац, добитник је дипломе часописа Пет плус из Краљева и добитник дипломе за српски језик и литерарно стваралаштво. Њена биографија са фотографијом штампана је у енциклопедији талентоване деце Србије *Они долазе*.

На конкурс за литерарно стваралаштво на територији СРЈ у распону од 14-20 године ушла је у ужи избор од двадесет добитника награде и била учесник Песничке колоније Србије на Фрушкој гори, где је за свој рад добила признање у организацији КИДС-а (Креативни и даровити Србије).⁶¹⁶

II
КАД ОБЛАЦИ ЗАМИРИШУ - Понуђена збирка песама Кад облаци замиришу Драгане Нешић разоткрива поетесу сањара емотивних шапата са достојанственим следом додиром сопствених осећања. Простор виђен оком стиха, проткан лирским слојевима, страствено плени пажњу, држи читаоца у лепом доживљају и након сусрета са песникињом. Похватане звезде и снови изазивају унутрашњи осећај, откривају садашњи тренутак и стреме будућности. Та будућност је за младу потесу и почела.⁶¹⁷

Трајно јединство запажања, осећајности и постојаности смештено је у једноставном изразу да би истовремено на читаоца бацило спектар рефлексија у функцији недосањаних снова. Свој поетски импулс интимних осећања Драгана нуди као део свог унутрашњег света. Стога себе уклапа, на стваралачки и рефлексиван начин, у дескрипцију. То је управо идентификација, а она у том сегменту осећа безбедност према поезији. Истина, у једном броју песама остаје привржена песничкој традиционалној структури, али има и веома модерних успешних покушаја.

Збирка песама Кад облаци замиришу није надвременска и изван простора. Напротив, стихови одају аутора са свим својим животним осећањима. Да нема података о поетеси стекао би се утисак и дала нетачна прогноза да се ради о особи са животним и литерарним искуством. Но, Драгана је само основац из ђачке клупе, па је нормално што се кроз њену поезију уочавају песнички узор и утицаји изражени у првом лицу јединине. Нешићева пева леко у песми „Савршен сан“.

*Саслушај моју мисао луду
И скрени пажњу са обичног света,
Срећа није онда где је слепо тражиш.
Она је у осмеху једног човека.*

*Нека ти из очију изроне звезде
И нека те срце води путем снова;
Бићеш оно што желиш да будеш,
Немо постојање савршеног кроја.*

*И не тражи утеху у мору простих суза
Јер сами смо себи спас и очајање,
Ти буди мисао своја и ничија,
Савршено биће без сумње и мане.*

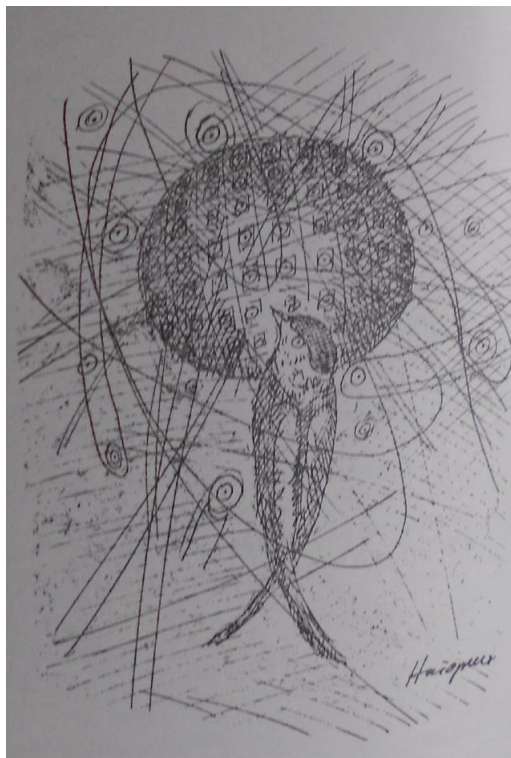
616 Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 86.

617 Миша Цветановић, Станко Ђорђевић, Кад облаци замиришу, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 86.

*Ти си само сенка нестварног живота,
Бледа контура туђих осећања,
Ти си страх што понире у бескрај
Лепота ноћи што дану се клања*

Избор песама младе поетесе је двострук изазов. Један је у виду награде за предан и перманентни рад са свим успесима од настанка ове збирке, и други – захтев да се песничка нит настави узлазном линијом, јер се то с радозналошћу очекује. Томе треба додати и обавезе које су на страни оних који су са поетесом брусиле један песнички таленат. Делимични увид у певање Драгане Нешић намеће основну одредницу која извире из сваке песме. То је бистар извор језичке екологије. Иако се понегде јавља по нека стилска фигура, она је мајсторски одмерена и лоцирана у правим размерама да не нарушава поетску архитектуру. Само певање даје тоталитет младости, лепршавости и разиграности акустике. Све је то слојевито уткано како у родољубивој, тако и у дечјој и љубавној дескрипцији.

„Јесен је скоро ту
Мој вољени граде,
Кад зажмурим,
Сети ми се...”⁶¹⁸

618 Драгана Нешић, Савршен сан, Глубочица 2002, стр. 57.

АЛЕКСАНДАР НИКОЛИЋ

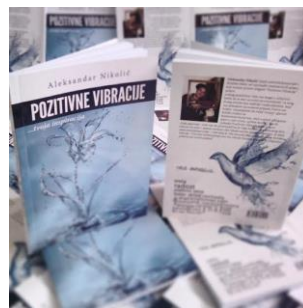
I

Александр Николић рођен је 7. фебруара 1995. године. Године 2014. године завршио је у Лесковцу Школу за текстил и дизајн, смер дизајн ентеријера и индустријских производа и уписао Архитектонски факултет у Београду. Његово збирка - првенац „Позитивне вибрације“ објављена је 2015. године и изазвала је велико интересовање јавности. У слободно време Николић се бави борилачким вештинама Ninjutsu, Thai Chi, Сароега... Обожава природу, сликање, цртање и ручне радове и дружење са пријатељима. Његове песме су примећена на конкурсима и до сада је освојио десетак награда.

II

ПОЗИТИВНЕ ВИБРАЦИЈЕ - Збирка песама „Позитивне вибрације“ Александра Николића показује да он уме да преточи у стих своје чежње, страхове, дилеме што долазе из катакомбе сопственог бића. Лирски јунак овде се бори за све оне којима краду снове, љубав, срећу и понос. Мотиви су пробрани из свакодневнице и свог аутобиографског што даје аутентичност која понекад одведе у исповест. Ако и има исповедног тона, он је обликован и песме имају ауторитет. Текст говори шта је у њему аутор желео да каже, а прећутао (наслућујући поступак).

Песме „Манифест“ је програмска песма која открива песниково срце, окамењено због спознаје зла, патње и неузвраћене љубави. Песник нас не води у безизлаз живота. Он верује, чврсто верује. Он као да измоздава себе да допринесе себи и другима. Он своју судбину поистовећује са судбином свих људи. Николић комбинује песму и песму у прози. Врло необична литерарна смелост. Обраћа се тако свима на два начина, само да би у свету победило добро. Он обликује лирски субјект у времену које се догађа – које ће се догодити у простору који се не види, али који ће постојати. У Николићевој лирици преовладава исповедни тон – добро обликован, као и снажне рефлексije о животу, љубави и успеху. Све је у стиховима разиграно, младо, невино, свеже и актуелно. Он позива све људе „позитивне вибрације“ да својом „позитивном вибрацијом“ окамењено зло и стврднуту љубав раскомадају да би светом завладала љубав и доброта. Николић се попут Промотеја бори за људски род – доброг човека – оцењује професор Дејан Ђорђевић, познати лесковачки песник и критичар.

Александр Николић нуди један потпуно другачији модус вивенди. Много оптимизма, ведрине, вере, наде и љубави осећамо кушајући његове „вибрације“. Будући религиозан, кроз сваку његову вибрацију у књизи провејава духовност, али на сасвим природан, невидљив и самим тим и ненаметљив начин. Он тиме испуњава циљ свог духовног назначења: синтеза слободе и љубави рађају свој плод – креативност. То савршено стваралаштво које еманира из слободе и љубави, не само да привлачи и опчињава сваког слушаоца ових вибрација већ и подстицајно утиче на њега, нагони га да и он промени свој живот. Реципијент на вибрације реагује тако што, попут мајеутичке методе код Сократа, задивљен схвата да лепши и другачији свет постоји и да жели да живи у њему – оцењује рејер мр Љубиша Костић.⁶¹⁹

619 Александр Николић млади уметник, бунтовник и дизајнер, студент архитектуре на Универзитету у Београду Један од најмлађих мотивационих писаца аутор мотивационе збирке песама награђеним са десет првих међународних награда. "Позитивне Вибрације" и оснивач правца мотивационе поезије. Својом првом књигом позива сваког појединца и даје му снагу у одлучној борби да се бори за своје снове, амбиције и из свог живота извуче оно најбоље и најквалитетније, које му доласком на овом свету припада. Позива све храбре ентузијасте да мисле својом главом критички, храбро са конкретним корацима, идући напред подигуте главе у инат свима, упркос свему- све до победе! Позитивне Вибрације воде у ново, лепше, сигурније- воде нас до промена које почињу са нама самима. Ово је ваша револуција сопственог бића - једом са њом и собом суочени, више никада нећете бити исти - запалена је искра наде, среће, љубави, воље и вере које је ваш основни погон на путу ваше истинске слободе. *Напомена:* Ускоро би ова збирка песама требало да буде преведена на енглески и шпански језик.

АЛЕКСАНДАР НИКОЛИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

САМО ПРАВО

Желиш да у теби наступи промена, бојиш се првог корака јер мислиш да је живот изван твог домена. У себи говор држиш да би све било другачије да си под срећном звездом рођен, ипак срж проблема је што корачаш таквим ставом вођен. И како год било, шта год да те тренутно мучи, када од живота добијеш лимун-како да лимунаду направиш научи. Много је жеља, много је тежњи било их јесте и увек их биће, сви наши снови су превелики за дан један, ваљда због тога сутра опет свиће. Живот је круг не знам да ли ова карта важи за само један, ако је тако сувише је вредан. Опрости, воли, устани опет ни један дан нећеш добити назад, сувише јак је разлог твог рођења да би тако остао празан. Ти, баш ти, ти што с неверицом руком машеш и погледом негде горе, али заржи га мало дуже, тамо име твоје пише - погледај мало боље.

УСПЕХ НИЈЕ СРЕЋА АЛИ СРЕЋА ЈЕСТЕ УСПЕХ

Често се чује да имам само то био бих најсрећнији, кад би се ово и оно е тад бих стварно био срећан. А да је он, а да је она ... ех да сам ја. Толико спомињање среће а срећа ни од куда . Па шта нам онда значи тај појам среће ако нам и онда измиче чак и када нешто у очима других постигнемо? Зашто своју срећу тако далеко стављамо испред себе? Можда би смо на питање „где” лако одговор да ли ако прво одговоримо на питање „шта” - Па шта је срећа ? То што сте ту где јесте и ово читате или то што уопште знате да читате? Али можда то сматрате сувише малим разлогом за срећу. А можда је највећи део одговора на питање шта је срећа управо у малим стварима... Најуспешнији сте онда када сте најсрећнији, ма из било којих разлога то било. Смејали се јахти или плавом небу срећа

ИСТИНСКИ СЈАЈ

Чак и да знаш све тајне света,
И тада би се нашло нешто што ти смета,
И да свака буде твоја пара,
Срећан нећеш бити ако за то немаш дара,
Наћиће се нешто што може да те разочара.

Али ти нико и ништа не може, ако праве ствари држиш испод коже, на то удахни дубоко и кажи:
„Хвала ти Боже!“
Знам да сада желиш да знаш о чему се ту ради,
шта је то што ће те увек држати у нади.

И рећићу ти ништа није страно, одувек је у теби
И потпуно је стварно.
Ствари које свако има, али често пред њима затвара очи,
јер мисли да га то ка неким важнијим кочи.

Да би добио мораш да даш, да би био вољен ти воли,
лако је кад знаш.
Чини другима све оно што би себи,
Према другима буди оно што би хтео да су према теби.

Покрени овај точак среће, јер ће увек бити на твојој страни,
И кад је најпотребнији он ће за тебе да се окреће.
Три непролазне ствари љубав, вера и нада
нешто што твој живот
не може да поквари.

БОЉЕ СУТРА

Хајде да не живимо туђе снове, да призовемо срећу
да потражимо шансе нове, да већ једном сетимо се
Бога како на радост нас зове.
Доста је мржње и ината где убија брат брата,
глупих иделогиија, доста нам је рата.

Не занима ме боја коже, манимо се глупости нека
се једном људи сложе јер се тада све може.
Да рај не буде више бајка, да више никада у име бола
не заплаче ни једна мајка.

Да коначно пробамо да се бавимо животом,
надом у сутра, изобиљем радости, истинском
животном лепотом.
Да нам пуно срце и чиста савест увек буду мото.

Не жмуримо пред тим да све нас држи једно место,
једна планета, једно сунце које не цени се често.
Широм руке подижем све вас бескрајно волим,
многи смеју се и мрзе ме због тога али не знају
шта чине па се и за њих молим.

Погледајте свет срцем и мржња више неће да вас брине,
дисаћете пуним плућима јер и у вашем животу светлост
ће да сине, не будите себични јер Богу су смешне све
људске висине.

Ту сам да вас покренем пријатељу,
да с 'јутра пробудим вам вољу,
да покушам да покжем вам животну слику бољу.
Сањајте своје снове али не заборавите да сањате
са другима, да увек будете свесни где сте и да живте са људима.
Да баш због тога што сте овде понос осећате у грудима.

ДРАГУТИН НИКОЛИЋ

И Драгутин Николић је рођен 4. септембра 1939. године у селу Грделица, а умро 2006. године. Основну школу је завршио у Грделици, Гимназију у Лесковцу, а Медицински факултет у Скопљу 1966. године. Специјализацију из интерне медицине завршио је у Нишу 1979, а звање примаријуса је стекао 1996. године. Радио је као интерниста на Интерном одељењу Болнице у Лесковцу. Умро је 2006. године. Др Николић се поезијом бави још из гимназијских дана. Од 1966. године пише веома интензивно. Наслови објављених књига: „Снови на јастуку”, 1998, „Уста пуна смећа”, 2000, „Ратници у белом”, 2000, „Раздрагана планета”. Објављује у заједничким збиркама и часописима: Глубочица између обала, Наше стварање, Помак, Наша реч.

Др Драгутин Николић је један од оснивача КК „Дервен” у Грделици, а био је његов председник. Члан је КК Глубочица, члан Удружења писаца општине Лесковац и Еколошког друштва Грделица. Добитник је више стручних награда и признања.⁶²⁰

И **НА КРИЛИМА СНОВА** - Таман смо се навикли на чињеницу да и лекари могу да певају јер је осећајност вршни терет у њиховој често грубој професији, ево и четврте песничке збирке др Драгутина Николића „На крилима снова”, којом само потврђује да наша већ поменута навика није била краткорочна. Добро је што је тако, јер управо они, који се најчешће срећу са људском патњом, управо и најбоље знају шта је то радост живота – ток Божјег чуда. Песник Николић то изузетно добро зна, тим пре што се уз осећајност и лепоту дуже траје. Ако је у његовим првим књигама било и песничке наивности, ова четврта чини велики искорак напред по свим песничким вертикалама и хоризонталама. Ово је већ озбиљна књига.⁶²¹

Централна емоција којом песник пева је – љубав. Емоција стара колико и сам човек, али срећом никад довршена. О том најесенцелијем осећању људског живота, Драгутин Николић пева прочишћеним емоцијама, на начин који овом певању даје ноту оригиналности. Нема шунда и кича. Све је пречисто и изворно у смислу порекла емоције. А то порекло Николићеве емоције проистиче из најдубљег бунара песниковог срца у коме је од праискона наталожена човекова вечита глад за љубављу, и то не оном која се прима, већ оном која се даје. Зашто не рећи да је у давању много више радости него у примању. А ту где нема себичности капије животних радости су широм отворене. Песничка тема ове љубавне збирке је жена, *бифуркација*, уходиште и исходиште човековог живота и људске судбине. Она о којој Драгутин Николић пева је само на први поглед путена и плотска. Када се разгину први значењски слојеви, то је „жена – радост” у сусретима сунца и пролећа, то је жена на којој почива хармонија Васељене и људског трајања. Та жена је хармонично размештена у габаритима песникове несебичности, то је икона, то је фреска на зиду којој се клањамо, чак и кад постоје задње намере. Он о њој пева полифоно уз коришћење свих жица на невидљивој виолини душе.

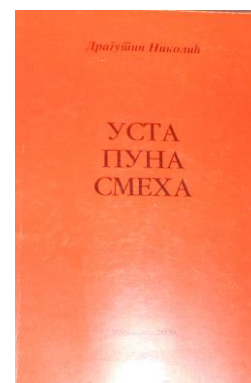
Овим скромним текстом, придружимо се општем уверењу да Драгутин Николић заслужује снажну подршку читалаца, јер са песничког пута којим је Николић кренуо, очито повратка неће бити, јер је песнички импулс пробио зид осредњости, а и такви, који као Драгутин Николић умеју да певају и воле, као што некад рече Душко Радовић, не би смели ништа друго да раде. Дефинитивно, ова књига потврђује аутора као зрелог песника, не само од локалног значаја.

620 Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 83.

621 Станко Миљковић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001.

III

УСТА ПУНА СМЕХА – Даровити истраживач дечијих душа, примаријус др Драгутин Николић, понудио је тематски веома богату збирку песама о деци и за децу. Осетивши потребу да се лирским речима исказе, пронашао је унутрашње просторе и најзанимљивије исечке из живота деце. Таквом поезијом указао је на вечност сусрета са тим цветовима живота. Велика је снага у његовом племену љубави према најмањима. Читајући песме осетимо да те поетске визије не пише обичан посматрач. То су: речи, стихови, строфе откуцава срце уметника, срце које уме да одслика дечији свет, чудан и обичан, маштовит и реалан.⁶²²

Удахнуо је поштовање према онима који ће и својим снагама осмислити своје постојање. У тој људској топлини динамичке мирноће, хармонично додирује и своја задовољства па ће и нама, читаоцима, оживети уметникова душа. Свој идентитет оставио је на највећој и најмирснијој трпези сунчевог сјаја. То је, наравно, и смисао живота правог уметника. Све песме ове збирке везује јединствена тематика из живота деце и њиховог окружења.

Литерарна вредност ове дечје поезије јесте и у садржају и у уметничком казивању. Срце др Драгутина Николића припада деци. И дао им га је. Срца деце припадају др Драгутину Николићу. И узео их је. Ретко је видети писца и дете који се тако искрено воле.

Песнички језик карактерише свежина, аутентичност, мотивисаност и функционалност, али без нових изражајних облика. Ова збирке дечјих песама „Уста пуна смеха“ биће домаћин у свим дечјим и школским библиотекама. На лирским стазама пресрећних ђака са осећањем чедности корача и примаријус др Драгутин Николић.⁶²³

Песнички првенац др Драгутина Николића, објављен 1998. године под насловом „Снови на јастуку“, најавио је једну песничку личност у много чему аутентичну и специфичну за овдашње услове и прилике. Угледни лекар, специјалиста, одлучује се да „песнички проговори“. Ни мало не чуди што своју прву песничку збирку посвећује најуниверзалнијој теми и појму, вечите, неуништиве и инспиративне љубави. То је и најречитија потврда песниковог опредељења, али и искрене намере да јавно проговори о метафизичком доживљају појма љубави.⁶²⁴

Свака песма појединачно или поетска целина у овој збирци подсећају нас и везују за призоре из обичног живота, на нешто што смо на себи својствен начин осетили и проживели. Песник настоји да нас врати свом исконском почетку пуном радости, осећања среће, љубави и оптимизма. И када дефинитивно постаје свестан, заједно са читаоцем, да је успео у томе, дотадашња поетска разиграност, помало неочекивано, уступа место мирном и нежном казивању о начину и могућностима сусрета са природом и њеним лепотама.

Својим развијеним осећањем и искуством за детаље, др Николић као да тражи смирај својих осећања. Преноси их у време чија је вечност недокучива, али се мири и памти по јутру, сунцу, месецима, годинама. Описни приступ по месецима и годишњим добима је позив да се вратимо природи и њеном увек присутном реду и савршенству и у томе посебно проговара песник – лекар.

И пре ових песама стекао се утисак да у завршном делу књиге треба очекивати нешто ново и изненађујуће. То што је требало да нас изненади је нешто што је недостајало за потпуни доживљај.

Време и простор требало је испунити стварима и појавама које дубоко и снажно упућују на утисак да је све ту, око нас, и да треба доживети са осећањем љубави, среће, оптимизма. Поетски доживљај реке Мораве, за који је песник очигледно многоструко, а пре свега емоционално повезан, само потврђује да магична песничка реч поседује снагу и моћ да нас, између осталог, врати на нешто што је покривено заборавом и да поновни сусрет може да зрачи истом снагом, задовољством и надањућем.

Збирка песама „Уста пуна смеха“ представља несумњиво значајан труд и напор др Драгутина Николића да настави своје песничко трајање. На први поглед ради се о једном тематском заокрету који може да делује изненађујуће. Међутим, општи оквир у коме се песник креће и у овој књизи само је наставак његовог личног избора. То је искрено

622 Станко Ђорђевић, рецензија, Примаријус др Драгутин Николић: „Уста пуна смеха“, песме, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 200, стр. 105.

623 Станко Ђорђевић, рецензија, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац, стр. 110.

624 Јовица Ђорђевић, предговор, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац 2000, стр. 7.

настојање да се објасни и доживи позиција човека према природи и животу, дакле, према вредностима и лепоти у времену које најчешће прати атрибут невремена. Изражену песникову храброст и амбицију треба поштовати и подржати је у несебичним и хуманим намерама.⁶²⁵

ДРАГУТИН НИКОЛИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

УСТА ПУНА СМЕХА

Децо, будите весела,
играјте и певајте,
ви имате право
о свему да сневате.

Нека су вам уста
увек пуна смеха,
веш је невин осмех
ослобођен греха.

Ваш најбољи друг
нека буде књига,
док с њом другујете
неће бити брига.

Када одрастете,
постанете људи,
сачувајте бар мало
детињасте ћуди.

Оне ће вас враћати
у најлепше дане
када нисте знали
шта су људске мане.

НА КРИЛИМА СНОВА

Звездана ноћ надамном бди
Буди моје снове испод јастука
Шири своја невидљива крила
Са њом да ме понесе у небеско царство.

Летимо на крилима снова
Поздрављамо најближу звезду
Светлуцавим речима нам шапуће
Летите чак до крова љубави.

Размахнута крила чују поруку
Још чвршће се стежу наше руке
Уздрхтала тела траже загрљај
Јасно је шта треба да се чини.

Будим се и гледам твој одлазак
Видим како ти зора иде у сусрет
Смејеш се и погледом ме мамиш
Твој ми осмех улепшава дан.

625Јовица Ђорђевић, предговор, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац 2000, стр. 12).

УГАСЛИ СНОВИ

Још једна ноћ прође без снова
Кошмарно буђење лелуја ми главу
Сузе октиле јастук као роса траву
Уздрхтале усне пуне укуса отрова.

Било куда даси одлутала
Оставивши празне моје ноћи
И без наде да ћеш икада доћи
Не кривим те јер све си ми дала.

Осуђен сам да се са самоћом дружим
Да празнину снова без тебе ублажим
И све док те у мислима тражим
Свом рађеном срцу утеху да пружим!

Ти не губи наду за то је још рано
Многих успомена сећаћеш се радо
У сновима и јави што од срца даде
И букета цвећа мојом руком бране!

БУБА МАРА

Полетела Буба мара
Да прошета мало
У Мишину собу да уђе
Беше јој много стало.

Долетела је тихо
На сточић мали
А књиге и цртежи
Као да су је звали.

Прошетала је књигом
Поклонила неколико шара
А онда кренула
Насумице да тумара.

Била је јако срећна
Није очекивалаказну
Кад се оклизнула
И упала у дубоку вазну.

Копрцала се на дну дуго
Разапињала нејака крила
Никаква доба идеја
На памет јој није била.

У собу је ушла мишина мама
У вазну да стави цвеће
Спазила је Буба мару
И сва заблисталаод среће.

Узела је шарену лепотицу
Ставила је на длан
Пустила је кроз прозор
И пожелела јој лепши дан.

ЈУТРО НАД МОРАВОМ

Уснуло јутро над Моравом,
Корито у ћилиму магле
На обалама брзаци
Најављују буђење.

Отварају очи замагљене,
Гледају у тек рођено Сунце.
Дозивају тишак и вртлоге
Да лепотом оките Мораву.

Окићена лепотом девојке
Морава пева најлепшу песму,
Јутро њених обала
Да дарујемо погледом.

А поглед би заувек ту да остане
Да досања детињство
И средином Мораве
Омирише њену лепоту

МИША И РАК

Пожелео Миша
Рибу да пеца
Тек што је бацио удицу
Нешто поче да сеца.

Када је повукао
Трзај је био јак
Уместо рибе
Упецао се рак.

Био је велики
Требало је и рука вешта
Да би се избегла
Опасна ракова клешта.

Рак се отимао
Што је могао јаче
У жељи да се ослободи
Почео је и да скаче

Дечак се нашао на муци
Како проблем да реши
Удицу да ослободи
А рака да утешу.

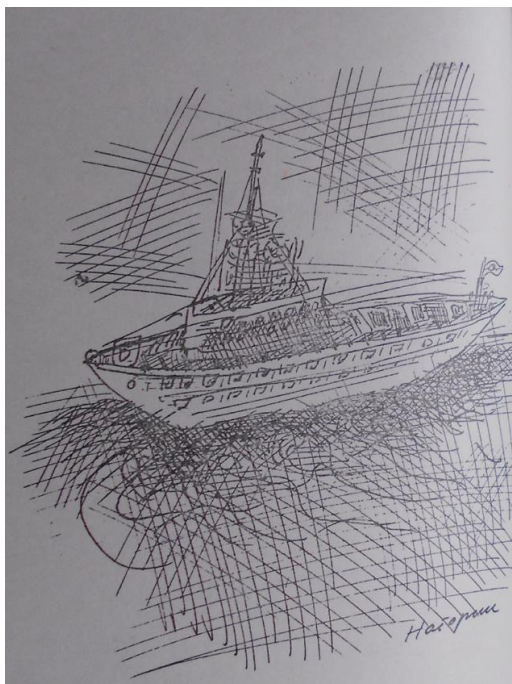
Откачио је клешта
Пазећи да га не убоду
Ослободио је рака
И пустио га у воду.

МАРИЈА НИКОЛИЋ

Марија Николић (27) рођена је у Лесковцу, а живи у Турековцу. Објавила је збирку песама *Речи мртвог човека*, која је почетком фебруара 2017. године промовисана у Центру за економику домаћинства.

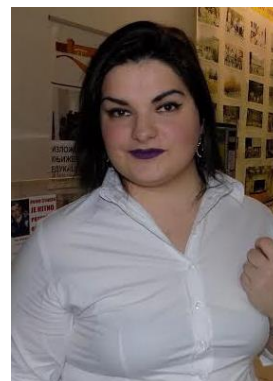
„Марија Николић, на специфичан начин кроз таму и мрачне стихове приказује лепоту постојања и природе. Корење, зраци и светлост се, кроз њене песме, ковитлају кроз живот приказујући сталну борбу против смрти и њене песме у том смислу асоцирају на елементе поезије Едгара Алана Поа“, истакао је на промоцији мр Зоран Јовановић, песник и афористичар из Лесковца. „Поезија је огледало у коме се огледа онај ко је пише и скоро увек је лична. У протеклих десетак година кроз своје песме препричавала сам живот и неминовну трагедију која је његов део. Ова књига настала је из жеље да то овековечим. Захваљујем се пријатељима који су ме подржали у намери да моја књига изађе пред читаоце, као и члановима „Поезије 016“ који свим младим ауторима пружају прилику да се представе“, истиче Марија Николић.

КЊИЖЕВНИ РАД: *Речи мртвог човека*, збирка песама (Лесковац 2016)

МИЛИЦА НИКОЛИЋ

И Милица Николић, рођена 1994. године. Место рођења још увек непознатог младој глумици и списатељици, јер по рођењу остављена, а затим усвојена у Лесковцу где је и одрасла. Основно и средње образовање стекла је у Лесковцу, затим уписује Филозофски факултет у Нишу, смер Србистика. Од малих ногу има склоност ка уметности, тачније писању и глуми. Како каже ова млада Лесковчанка, њену жељу није пратила ниједна подршка са стране, па је уместо на Факултету драмских уметности у Београду, знање стицала у Нишу на Филозофском факултету. После једне године студирања, одлучила је да одустане и преда се једној правој љубави – глуми.

Средном 2014. уписује школу глуме у класи професора Бранислава Лечића, где за кратко време успева да освоји публику на јавним часовима својим хумористичким сценама. Млада глумица је комедијом оставила траг ка својој будућој каријери. Члан је поетске групе „Позија 016“ у Лесковцу, али је остварила свој циљ и почела да зарађује од прозе.

Другог јула, 2015. године, у издању Пресинга из штампе излази њено прво дело, роман са називом *Без граница* и романа *Кома*.

Ова млада Лесковчанка осваја читаоце несвакидашњом причом о љубави између младе девојке и пријатеља њеног оца.

Пажњу је привукла у свом граду, а онда је роман прешао границе Србије. Активна је по питању проналаска биолошких родитеља, те је својом исповести успела да на још један начин, на свом блогу, одржи пажњу пратоцима. Из тога ће вероватно уследити нова књига – „*Ничије - Нечије дете*“.

Док се бори да опстане у свету уметности, ради и послове радника како би успела да сама себи финансира часове глуме и штампу.

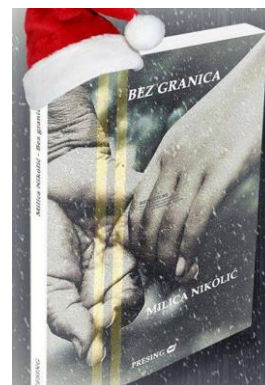
И **БЕЗ ГРАНИЦА** - Тема романа „*Без граница*“ је љубав девојке и пријатеља њеног оца. Ауторка романа нам поручује: „Једна породица, један пријатељ, једна љубав, забрањена! Можете ли читати роман без осуђивања?“⁶²⁶

%

Милица Николић (21) имала је пет година када су јој вршњаци из краја на округан начин сапштила да је усвојена. "Ти си из дома", реченица је која је овој Лесковчанки урушила читаво детињство. Иако је годинама трагала за својим биолошким родитељима, и даље није успела да добије одговоре на сва питања - иако је у једном треутку била надомак истине.⁶²⁷

Био је то један од најболнијих тренутака у животу младе Милице. Док су се њени вршњаци безбрижно играли, она је већ са пет година водила тешку животну борбу. Сазнала је да је усвојена, и то на округан начин - кроз шалу другара. Међутим, већ до краја тог дана је знала да су њени прави родитељи они који су је одгојили.

Роман са драмским заплетом, који описује љубав зрелог мушкарца и девојке одударујући од свакидашњих и неписаних норми, привукао је бројну публику различитих старосних доби. У представљању ове турбулентне љубавне приче, младој књижевници помогле су

626 У петак, 11. децембра 2015. године, у Установи културе Палилула у Београду одржана је промоција књиге *Без граница* младе Лесковчанке Милице Николић. Сем Миличине жеље да се упозна и дружи са својим читаоцима из престонице, главни повод за организовање ове промоције скоро шест месеци након изласка романа из штампе јесте подршка акцији „*Срце за Милошев осмех*“, у оквиру које се прикупља новац за хитну операцију тридесетогодишњег доктора биолошких наука из Лесковца, који пати од срчане инсуфицијенције. Током промоције роман се могао купити по цени од 500 динара, а део прихода уплаћен на динарски рачун младог Милоша Николића. У представљању у УК Палилула учествовале су Миличине колеге и колегинице глумачког и плесног одсека Лекарт едукативног центра чији је оснивач Бранислав Лечић.

627 Љ. Крстић, Исповест усвојене девојке, 24 сата, 12. децембар 2015. године.

колеге са глумачког и плесног одсека “LekArt centra” чији је оснивач познати српски глумац Бранислав Лечић. Милица каже: Кроз роман сам хтела да покажем да су и немогуће ствари могуће и да, кад је љубав у питању, границе не постоје. Роман је одлично прихватила публика.⁶²⁸

Ш

КОМА - Овај роман говори о необичној животной причи Зоране Лазаревић, која је заправо и прототип ауторке. Овај роман је истовремено и психолошки, и љубавни, али и са моментима драме у себи. „Кома“ из које се буде само најхрабрији и најјачи. „Кома“ из које се будимо заједно после 23 године. „Кома“ која открива име најтраженије мајке у 2016 - тој години.

Милица Николић, рођена 1994. године. Место рођења још увек непознатог младој глумици и списатељици, јер по рођењу остављена, а затим усвојена у Лесковцу где је и одрасла. После једне године студирања, одлучила је да одустане и преда се једној правој љубави – глуми. (издавач Галаксија, 2017)

Вечерас сам се пробудила из коме после 23 године, поручила је на промоцији дугоочекиваног романа *Кома*, млада списатељица и глумица Милица Николић. О њеном роману је причала цела Србија док се још писао јер открива име најтраженије мајке у 2016. години

Кома говори о необичној животной причи Зоране Лазаревић, која је заправо и прототип ауторке која је имала само 5 година када су јој деца на улици брутално саопштила да је усвојена, а 16 када је почела да трага за својим биолошким родитељима, иако су јој њени „прави“ родитељи пружили сву љубав и топли дом. „На промоцији вечерас моја прва мајка седи можда баш за вашим столом, и знам како се осећа у овом тренутку, поносна на ћерку коју је одгајила“, поручила је Милица мајци која је усвојила и изазвала буру емоција у сали.

Овај роман, истовремено и психолошки и љубавни, али и са моментима драме у себи, никога неће оставити равнодушним, а многима ће променити и живот, поручено је са промоције *Коме*.

628 *Напомена:* У ресторану Хајат С у Лесковцу, 9. јула 2015. године организована је промоција романа „Без границе“. Ово је, иначе, први део замишљене трилогије у издању Пресинга, а основна тема је – љубав. Милица Николић, српска глумица и писац. Основно и средње образовање стекла у Лесковцу, студент Филозофског Факултета у Нишу – смер србистика, глуму похађала у Лекарт центру у класи Бранислава Лечића. Ауторка два романа: „Без граница“ и „Кома“. **Какав је однос савременог човека према позоришту и како позоришта праве свој репертоар?** - Данас се на сву срећу људи полако враћају у позориште и поново стичу ту позоришну културу као некада. Нажалост, данашња публика у позоришту тражи бег од стварности и горке истине. просечна публика жели комедију. Жељни смеха и пар сати одмора од стварности, најрадије купују карте за комедије. Позоришта слушају жеље публике, међутим репертоар зависи доста и од самог буџета. Наравно, играју се и озбиљне представе, класици, доводе звучна редитељска и глумачка имена. **Има ли данас довољно добрих идеја и какав је положај уметника?** - Идеја има, идеја заиста увек има. Међутим, положај уметника није на свом нивоу. Када навикнемо на неко име, тешко је дати шансу новом лицу, а можда баш то ново лице понуди нешто што годинама сцена није доживела. Положај уметника је страشان. Када више шанси добијали млади, неафирмисани уметници, то не би угрозило звучнија имена. Напротив, више дела у овом послу је позитивна конкуренција. **Да ли су представе које играју одраз стања у друштву?** - Углавном. Данас се пишу такви текстови да је одраз стања у друштву често и сама порука једне представе. **Јесу ли наше представе конзервативне или склоне помодарству?** - То зависи од позоришта. Имамо ми доста јаких кућа које су задржале свој репертоар и држе се таквих представа, а поново имају своју публику. Док на пример, они који на силу теже некој модернизацији дела, често губе и то мало публике што долази. Зависи од целокупне организације. Многи су пробали и једно и друго, па се вратили како је иначе било. Публика је кључна ствар. Треба је слушати. (Интервју Студио Б – “У позоришном огледалу“)

НАДА НИКОЛИЋ

И Нада Николић је рођена 27. новембра 1947. године у Предејану. Завршила је учитељску школу 1966/67. године у Врању. Члан је Удружења писаца аматера од 1. марта 1981. године. На првом наградном конкурс за најбољу песму, на тему НОБ и револуција песма „Човек кога треба волети” освојила је трећу награду. Први пут се појављују њене три песме у заједничкој збирци „Срце на длану”, која је објављена 1982. године у издању Удружења писаца аматера Србије. Сада се по први пут јавља самостално и представља широј јавности својом првом и невеликом збирком поезије и прозе „Не играј се ватре”.⁶²⁹

Нада Николић је рођена у Предејану од оца Драгољуба и мајке Севделине. Ту завршава основну школу, а у Врању завршава Учитељску. Ради као учитељица на селу.

Од 1981. године постаје члан Удружења писаца аматера Србије, сада Удружења писаца Србије. Ту објављује своје прве песме 1981. године у заједничкој збирци „Срце на длану” и добија награду за најбољу песму. Самосталну збирку објављује 1983. године - „Не играј се ватре”.

Једном је за њу Миодраг Булатовић написао: „Заиста песнички мислиш, поезији припадеш, што је данас реткост. Живи и пиши.” Објављује у Нашој речи, Нашем стварању, а дала је и коментар у књизи Петра Петровића „Предејане и околине”.

Активно учествује на сусретима писаца у Београду, Предејану и другим местима широм земље. Нада живи у Предејану, у породичној кући, са својом мајком којој је 94. година живота.

Воли природу и у њој проводи слободно време. Није све у њеном животу било лепо, али је за све потребна воља и храброст да се пронађе неки смисао да се живи.

Времена су била тешка да објави другу књигу. Жеље су биле једно, а могућности друго.⁶³⁰

И **НЕ ИГРАЈ СЕ ВЕТРЕ** - Несумљиво да је жеља сваког писца аматера да своје радове саопшти и другима, да чује и њихово мишљење и да са њима осети и подели оно чудно и тајно задовољство које долази као резултат стваралаштва (ако је ово стваралаштво успешно и вредно); или да прихвати мишљење, примедбе и савете за још боље усавршавање тога стваралаштва. Напоредо с тим, врхунска жеља свакога писца аматера је да своје стваралаштво преточи у књигу и да тако учини доступним већем броју људи и љубитељима књиге. Једном речи, да изађе из анонимности. Управо, ова потреба је и један од основних разлога постојања клубова и удружења писаца аматера.⁶³¹

Један од таквих писаца аматера је и Нада Николић, учитељица из Предејана. Њена је жеља да се представи широј јавности својом првом и невеликом збирком поезије и прозе „Не играј се ветре”. Неоспорно је да је Нада Николић почетник у овом уметничком стваралаштву, да је аматер у овом „занату”, те према томе ово треба имати у виду приликом оцене њеног стваралаштва, поготово што је млада и има перспективе за даљи развој и усавршавање. Поезија Наде Николић носи обележја почетника и има печат модерне поезије нашег времена. Али, њена поезија није ни модернистичка, ни егзистенцијалистичка, ни футуристичка. То је реалистичка поезија социјалистичке епохе, са свим пратећим врлинама и манама. По тематици коју обрађује у овој књизи, Нада Николић је поделила на родољубиву (хуману, социјалну) и на љубавну поезију. Родољубива поезија заступљена је у осам песама. То су песме инспирисане топлим, искреном и истинском љубављу према својој земљи и своме народу, према слободи и миру. Једноставне, искрене и топле. Без много улешавања, без китњастих епитета и лажне патетике. Делују једноставно и непосредно. Љубавна поезија такође је заступљена у овој књизи са осам песама. Предмет им је,

629 Нада Николић, Не играј се ватре, Удружење писаца аматера, Београд 1983.

630 Део података из њене биографије, уз љубазни позив колеге Властимира Вељковића, уступила нам је Нада Николић.

631 Велимир Ивановић, Не играј се ватре, Удружење писаца аматера, Београд 1983.

разумљиво, љубав између жене и мушкарца. Искрена и топла осећања прожимају сваку строфу, сваки стих. Основна подлога је сета, често праћена разочарањем и болом за недостижним, изневереним. Добија се утисак промашене и неизвраћене љубави. У њима скоро увек постоји мисао о пролазности и лепоти љубави. Нада Николић поезију пише у слободном стиху, без шаблона и ослобођења је свих правила која важе за тзв. поезију везаног стиха. Услед тога њене песме личе на песме у прози, без обзира на облик строфе и стиха који им даје. Језик је једоставан, лак и разумљив, стил је течан. Проза Наде Николић заузима већи део простора у овој књизи. Ту су приче „Варошица”, „Дошљаци”, „Миља”.

У закључку о прози Наде Николић, која је заступљена у овој збирци, може се рећи: Приче Наде Николић су реалистички приказ људи и догађаја једног насеља који теже да се ишчупају из заосталости и немаштине и да крену новим и бољим путевима. То је уједно и смисао и порука њена.

НАДА НИКОЛИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НЕ ВЕРУЈЕМ У ТВОЈУ ЉУБАВ

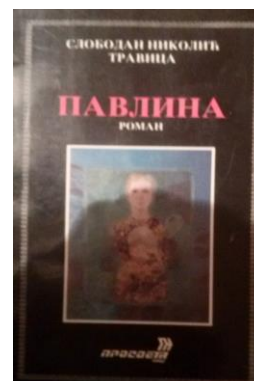
Не верујем у твоју љубав!
Носио си ме у висине.
Ја сам ти веровала,
Неверо моја.
Не верујем у твоју љубав!
У сећању ћу љубити уста твоја,
Још осећам мирис косе твоје.
Не верујем у твоју љубав,
Веровала сам ти кад си ме
Лажима водио
У раскошне љубавне снове
И љубила те без даха.
Не верујем у твоју љубав
Носио си ме у висине,
Ја сам ти веровала,
Неверо моја.

ЛЕПА ЖЕНО

Лепа жено, нисам година твојих.
Љубим те безнадежно.
Немам миран сан.
Пратим твој ход од јутра,
Лепа жено, твоје године немам,
Али имам снове, и заљубљен сам у тебе.
Лепа жено, нисам година твојих,
Слутим крај.
Моја жудња је последње што ти нудим.
Лепа жено, нисам година твојих.
Освету за твоју превару спремам.
И прсим жену година мојих.
Венчањем попићу твој горак мелем
Што ми нудиш.
Узалуд тражим да ме погледом љубиш.
Сутра од тебе одлазим далеко,
Остани и чувај снове своје.
У миру дочекај изазак Сунца,
Лепа жено, нисам година твојих.

СЛОБОДАН НИКОЛИЋ ТРАВИЦА

Слободан Николић Травица рођен је 1939. године у Печењевцу. Од 1964. године живи у Немачкој, у Минхену. Објавио је три књиге прозе: „Река мисли моје домовине”, „Завичај”, „Колевка”. Нишка „Просвета” му је објавила и два романа: „Павлина” и „Ћутљиве даљине”. Објавио је и књигу поезије „Пролећне кише”. Живи и ради у Минхену.⁶³²

ПУТЕВИ И СТАНПУТИЦЕ - У Давидовим мислима, представе досадашњих збивања, ковитлале су се, ишчезавале и нанова враћале још замршеније. У невеселом срцу мучило га је сијасет тешких питања. Мучила га је, пре свега, неизвесност. Све је празно: и у њему и око њега. Минули су дани када су се с весељем узбуркивала сва његова чула, а радост подизања душу до неба. Али, несмотрена младост заискала је више од онога што се поштено постиже и да се без двоумице постигне што пре. Поврх тога, однекуд, са странпутице умешао се тада и нечији глас. Дођимо до тога, или умримо!⁶³³

-О, судбино, шта ли ми још спремаш? – питао се, као да корача кроз бескрајну пустош.

Пошљункана стаза завршавала се под самим подножјем брега и ударала на пут, који је водио навише. Неко време ишао је нагоре не знајући шта ће рећи, да ли ће имати толико снаге, пре свега, оне бесочне дрскости, неоспорне особености свих фукара, вуцибатина и ветрогора, да погледа Бенедикту у очи. Обузимало га је немо чуђење као незаштићено дете, које плашљиво ступа у препуно школско двориште ђака, што је у извесном смислу био сам, али сада, ђак живота, а тај учитељ не познаје милосрђе, још мање препуштање и поправне испите. Заморан, стао је и погледао одозго према далеком хоризонту, који је све обилније беласао. Убрзо је изронио пун месец, ноћни светлоноша. Како је, продуживши, у томе налазио радост, али на нову веру и ново уздање. За тили час нестала је та чаролија. Пред вратима зграде прошлости, обасјане месечином, учинило му се да стоји њен творац, гроф од Бабингена, у свој својој величини и јасноћи гласа упућеног њему: Ко на земљи не посеје макар зрнце добра, неће наћи ни пут у царству божијем!

И приказ је ишчезао. Давид се пренуо и ступио на први степен. Унутра је горело светло. Прозор, десно од улаза, полуотворен.

У том се чуло, њему познато Бенедиктово кашљуцање. Старац више није био при добром здрављу. И како је старац кашљуцао, тако се приближавао вратима. Давид је хитро скочио у страну, сакрио се иза угла и са два прста опипао је новчаник у малом џепу.

-Дошао сам да му је вратим, ја се сакрио! Господе, овај срам је тежи од планине!

Врата су се отворила. Старац се појавио и стао. На углу, уз сами зид растао је бршљан.

Давид га је између две границе гледао. Бенедикт је кашљуцао и прозборио:

-Да, истина је то. Док је човек млад и непромишљен, вероватно ће се и понашати тако. О, ти ветропирасти подухвати, што се будаласто називају великом надом за великим успехом.

Уместо да буде срећан у свом свету скромне стварности, занемарио је најнужније и преконоћ прокоцкао што је годинама пребирао. Ех, колико вреди створити објективни циљ и остати до краја истрајан!

Старчева појава је нестала, врата су се затворила.

Давиду је било јасно да се то односи на њега, да је Бенедикту била јасна и она дрско смишљена лаж када је позајмио двадесет марака. То га је почело тако жестоко мучити, да му се чинило да ће га тиштити и после смрти.

-Сада немам нигде приступа ни улаза. Боже, смилуј се, дај ми крила да полетим к теби!

632 Помак бр 34/36, Лесковац, децембар 2006, стр. 31.

633 Слободан Николић Травица, Одломак из романа „Путеви и странпутице”, Помак, бр. 34/36, Лесковац 2006, стр. 31. Одломак из романа Павлине објављен је у Помаку септембра 1999, стр. 34 – 35.

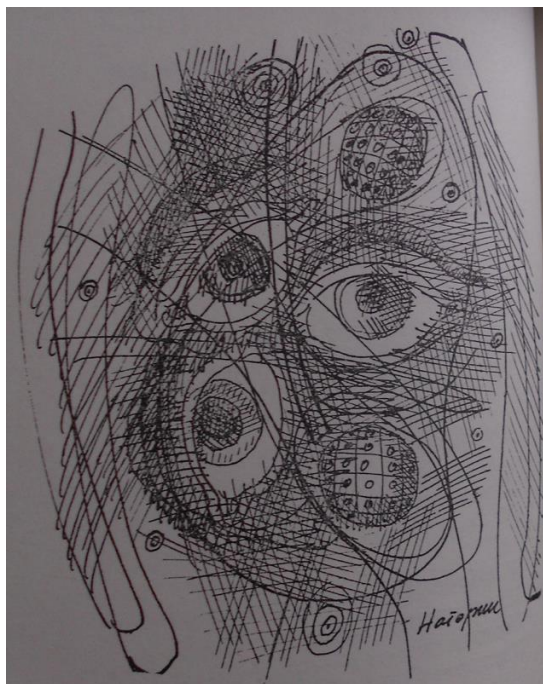
НАТАЛИЈА НОВАКОВИЋ

Наталија Новковић (Лесковац, 1937) – Наталија Тања Новаковић рођена је негде у прошлом веку у Лесковцу. У најбољој до сада генерацији, завршила је матуру и кренула у освајање знања и животног искуства.

Опробала се у многим активностима на спортском и уметничком пољу. Осетила чари летења кроз изведена 52 скока падобраном до Белог лабуда, у „Лабудовом језеру“.

Дом јој је пружио Подгорица 1981. године, град три реке. Ту је као професор француског и енглеског језика стекла пензију. Пише поезију, бави се сликарством, позната је по добром гласу певања.

Живи и ствара у Подгорици. Своје радове објављивала у бројним зборницима и на својој ФБ страници.⁶³⁴

⁶³⁴ *Напомена:* Податке дала Наталија Новаковић. Видети и њен ФБ.

ПРВОЉУБ ПЕЈАТОВИЋ

Првољуб Пејатовић (1932), песник, новинар Борбе и ТВ Београд. Са још тројицом песника присутан у збирци „Квартет“ (1954), објавио књигу путописних репортажа „Градови и љубави“. Заступљен у песничким зборницима: *Врата времена* Ивана В. Лалића (1958), *Немир од искона* – поетски рецитал (1968), *Људи Јура Каштелана* (1969), *Поезија бунта и отпора* Зорана Гавриловића (1976), *Како се рађала југословенска револуционана поезија* Милорада Блечића (1979), *Црвена зора времена – југословенска револуционарна поезија 1919-1980*. Блаже Шћепановића (1980), *Књига оругова – алманах најмлађих југословенских социјалних лиричара* Новака Симића и Јована Поповића (1980)... Приредио песнички зборник *Књига и револуција – зборник ангажоване поезије у Југославији (1919-1980)* (1981). Добитник бројних награда међу којима и највише награде за новинарско стваралаштво „Светозар Марковић“ (1973).

Прошло је већ 80 година од рођења *Првољуба Пејатовића* (1932), првог модерног лесковачког песника после Другог светског рата, а истекло је и седам година од његове смрти (2005), а од тог „одласка неизбежног“ као да камен падне у воду... како је певао овај песник у својој најбољој и највећој, четвороделној, песми „*Одавде до вечности*“.⁶³⁵

Али, каже нам он у истој песми и:

„Одлазиш,
а остала је реч
која се одронила од тебе
и одлепсала у овај карамрак.

.....

и можеш, бежећи од ње, да умреш

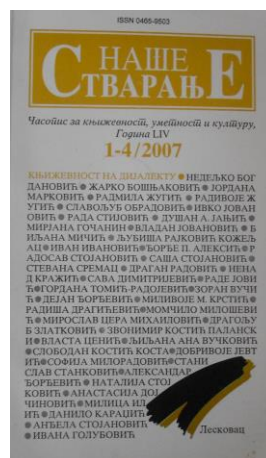
- она ће доћи да те покопа
да би се родила с тобом
- ова реч
име свих неизговорених речи.

Ова Пејатовићева реч призива данас и моју – да подржим његову да се не изгуби у *кармаку*, да се види на светлу дана и данас, посебно на страницама *Нашег стварања* за које је било везано и песничко име, и то од првог броја (1953), у којем ће објавити три песме: *Задушнице*, *Јутро* и *Скица* да би се, међутим, већ идуће године (1954) у лесковачком листу *Наша реч* огласио као оштар критичар општег вредносног нивоа часописа, а посебно његове традиционалне поетске оријентације, што ће узбуркати ондашњу лесковачку књижевно-културну сцену, али накратко и не превише. Часопис ће преживети и истрајати – са прекидима, падовима и успонима – све до данас, и као такав један од ретких у Србији. А у њему ће се, за песнички живот, а и потом, објављивати и песме Првољуба Пејатовића.

Ову, као своју, данашњу *прозвану реч* о песнику исписујем-изговарам иако знам, од песника само добро знам, да колико год говорио нећу изговорити ону *праву*, ону жељену, тражену *реч* – *име свих неизговорених речи*. А једнако знам, од песника такође, да изговорена реч пре може чак и да више опустоши (*земља опустошена од речи...*) него да засади, више да следи, него да раскрили (*...ништа више/ сем овог бекрилног лета...*).

Опомињем се овог *знања*, јер добро памтим, за мене не баш угодну, једну стару песничку опомену – упућену ми уживо...

Прича је ова...

635 Димитрије Тасић, Реч свих неизговорених речи Првољуба Пејатовића, *Наше стварање* 1-2/2003, стр. 180. Напомена: Прилог објављен у рубрици „Људи“ преносимо из незнатно скраћивања.

Године 1954. штампарско-издавачко предузеће „Омладина“ у Београду, у едицији *Алфа*, као своју *Свеску 1*, издало је књигу *Квартет*, књигу чеворице другова, младих песника – Бранка Јовановића, Томислава Мијовића, Првољуба Пејатовића и Божицара Тимотијевића. Пејатовићеве песме у књизи објављене су под насловом *Тамо где нисмо били*.

Књига *Квартет* нашала се и у мојим рукама (сигурно никако другачије него као дар песника, јединог кога сам тада, као лесковачки гимназијалац, могао познавати из тог београдског студентског песничког *квартета* – Првољуба Пејатовића). Треба разумети усхићење младог лесковачког гимназијалца који у својим рукама држи књигу песника кога лично познаје, лесковачког студента у Београду, већ уредника елитног београдског књижевног листа *Млада култура!* И још је та књига била *врућа* у његовим рукама када се у лесковачкој *Нашој речи* појавио и његов текст о њој (његов први *књижевни приказ* уопште), под насловом *Песник оног што је лепо у нама* (1955).

Прва реченица тог *приказа* је гласила (приметићете: почиње са три тачкице... као наставак неког умишљеног *говора одувек*): „... А Првољуба сам већ добро знао. И тако, то је био сусрет давно над реком под звездама, најављени. Још онда када су његове прве песме далеко и тихо забрујале по омладинским и књижевним часписима. Па је после успон био брз...“

А завршио се, тај приказ, како је и почео, једнако усхићено: „Па ако је свака нова песма младог и талентованог лесковачког песника (сада већ више српског него лесковачког) будила у нама радост и нове немире, онда је овај наш сусрет са његовом првом књигом песама... највећа радост коју нам је он могао да пружи.“

Двадесетак година касније (биле су то већ године седамдесете прошлог века), песник и његов приказивач из завичајне *Наше речи* срели су се на Телевизији Београд, које, телевизије, за оних њихових ђачких и раних студентских година, педесетих, није уопште ни било у ондашњој Југославији. Сада, старији за двадесетак година, они се срећу већ као ТВ-уредници: први као уредник и аутор телевизијских путописних емисија, а други као уредник емисије *ТВ лектира* и *Култура данас*.

Пејатовић је у међувремену био постао и чувено репорерско перо листа *Борба*, перо које се било посебно истакло извештајима из земљотресом уништеног Скопља. Био је објавио и књигу својих новинских путописних репортажа *Градови и љубави*. Али ни његов песнички дар, иако се Пејатовић више није јавно представљао као песник, није никада пресушио. Био ми је у неким ранијим сусретима говорио да припрема нову песничку књигу, чак ми је и њен наслов био открио – *Скадар на Бојани*. Али, ни као Скадар у народној песми, тако ни његова нова песничка књига није никада осванула. Његове песме су се, међутим, и даље појављивале у листовима и часописима, па је тако и у *Нашој речи*, уз мој приказ о књизи *Квартет*, била објављена једна нова Пејатовићева песма – *Црна птица*.

(...) Уместо у кафани лесковачког хотела „Београд“, у којој смо се некад сретали, сада смо се, у Београду, виђали у чувеном тв-бирцузу подно Ташмајдана... Једном сам му, са жељом да га подсетим на његову песничку биографију, донео сачувани исечак из *Наше речи*, свој приказ његове прве књиге *Квартет*. Али, уместо да га обрадујем, чему сам се потајно надао, ја сам на његовом лицу изазвао само благу горко-подсмешљиву гримасу... „Ех, памтим... Било ми је неугодно колико си ме хвалио... ово нисам смео никоме да покажем...“

Било је онда неугодно и мени... Али, прочитавши данас поново свој *приказ*, видео сам да је Пејатовић био веома обзиран према мени... Јер мана мог *приказа* није било само у томе што сам песника неумерено хвалио, већ што песника нисам био разумео....

Ондашњи усхићени песнички почетник-гимназијалац видео је у Пејатовићевим стиховима само *неухватљиву узвихорену радост, озвездане небо и реку, додуше и тугу младалачку и замишљено ромињања*... Видео је Пејатовића само као *песника оног што је лепо у нама*, како је гласио наслов приказа.

Али не и као песника раног трагичног доживљаја живота, мишљења и певања: не ране ратног детињства (... *очи/ што су се трипут суочиле са цевима*) и поратног (...*без цвећа и без хлеба... заборављено предграђе*); не егзистенцијалну зебњу у пролазности живота, у лавиринтима љубави, у сенци смрти; не песникову *муку с речима – неизрецивост*; трагање за *речи које је име свих неизговорених речи*.

Стихови родољубиве и социјалне осећајности увешће нашег песника у наведене већ југословенске зборнике...

Остали стихови су остали у *неизговореној речи*... о њима, па и у раној речи младог приказивача лесковачке *Наше речи*.

(...) Па ипак, једну од најлепших песама о сусрету у животу испевао је овај песник – песму „*Ако не пада киша*“:

НЕИЗБЕЖНО

А увек, у одређену ноћ, тај
човек је стајао испод јединог
осветљеног прозора у улици.

Неизбежно
када зријавци најаве свечаност жетве
непромењен и нем
под ову једнооку опомену.

Али,
трава је погажена.
Било је младо жито и били су пијани косачи.
И ако паднеш за откос,
и ако умреш за тренутак,
због својих очију
око исплачеш последњу кап опустошеног бунара
опет ће остати очи
које си довео на овај тренутак кајања,
остаће очи
и ехо неизговорене речи.
Смех прозора потврђује неумесност твога присуства.
Одлазиш без суза а неисплакан.
Из тебе израста јаук.
Остаје мост
разапет између очију и једног туђег прозора
и сенке,
надуване као утопљеници
које путују завесом.

ПОСЛЕ ТЕБЕ

Ако испари шума ти ћеш постати ваздух,
Корење ће отићи твојим кораком,
Преживеле рибе певаће ноћу о теби.
Нерођени ће плакати што те нису сазнали,
А ја ћу и после себе имати будне очи,
Јер неће бити никог да спусти сребрни
новчић на капке

БРАНКО ПЕРОШЕВИЋ

Бранко Перошевић био је новинар, писао је веома запажене песме и заступљен је у Песмопису Мирослава Миловановића.

БРАНКО ПЕРОШЕВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАВИЧАЈ НА КАМЕНУ

Сва јутра поздрављају каменоломи завичај
у коме радосни пчелозој пре изласка сунца
отвара хладне пупољке ружа и пожели им:
Добро јутро, земљокраси.

Руже се стидљиво буде наге
зајапурене од јутарњег првозбора
уморне од ветрова
азурне од раздражења
заборављене од дневног лепопоја.

Мој одлазак сузотоци су пратили
зору сам пробудио да не проходају биљке
у грудима јој шапућем молитву
на обали усамљености.

Она је заборавила цветоберне кораке
и беловез осмеха свога
чекајући добро вече.

Тог јутра раног
она је сањива
погледом пратила далеке веслозамхе
очекујући мокрог, напетобедрог оца
помодрелог и зимоморног од смеха жилавих мишица

тог јутра раног
ветар је мирисао на риболов
на шкрипу весала на мокар камен.

Тог јутра раног
отац са торбицом о рамену хита
да стигне печалбаре.

НАЈЛЕПШЕ РЕЧИ ЗА СУТРА

Руке су ми уморне иако нису копале злато
Поново постајем твој гост на велику радост нашу
Видим све лепо у осмесима дрхтавих голубова.

Ове вечери изговарам најлепше речи за сутра
Заменио сам све жеље за наше весеље
Плашио се мириса грожђа и лисичаве воде
Да не постанем најлепша скитница овог света
Што до зоре грли туђе капије и мучи тротоаре
Тражећи оно чега нема кроз пусте булеваре.

Поделио сам себе на четири дела и прегрш пепела

Да се стране света не отимају за стопу земље
Да се југ крилом птице пресели на север
Да свуда буде топло као у загрљају колевке
Да ти са бескрајног пута донесем речи љубави
И да се закунем да сам био невин до вена
И онда када сам се губио у постељама туђих жена.

Остао сам им дужан и непознат за ситроту љубав
Одласком им нанео пустињски бол
Што га оставља путник без знања без питања
Без занимања
Путник који је потрошио сва имања
И себе поделио на четири дела
За љубав и тајне поноћних излета

ЗИДИНЕ

Било које зиме зазидај ме у зидине
данас ме остави да видим још једно јутро
на ногама смрзнутим од срама
још једну ноћ да се застидим
пред живом сликом свога неба
и чаше своје пијане.

Зазидај овај лист луде јесени
покриј га загрљајем плаве девојке
са црним оком
пази руке ми не поломи
оне ће бити крила зидина
само две руке испружене
на чијим длановима цвркуће зрневље.

Умрећу једне вечери у години
али дланови ће олистати
од једне капи
или од једне сузе
свеједно.

Ако се идућег пролећа
следећег лета или нове јесени
распукну надојене зидине
од жила и сока
бедем ће да процвета
и да мирише на клијање.

ГРУЈА ПЕТКОВИЋ

Груја С. Петковић, рођен 1936. године у Лапотинцу, општина Бојник, од оца Светозара и мајке Стане, домаћице, рођене Момчиловић. Завршио је учитељску, педагошку школу и филолошки факултет и целог радног века био је просветни радник. Основну школу је започео у родном месту, а завршио у Лесковцу (1944-1952), Учитељску школу у Врању (1952-1957), Вишу педагошку школу у Нишу (ванредно, 1959-1964) и Филолошки факултет у Скопљу (ванредно, 1971-1974). Радни век је започео као учитељ у селу Боринцу, општина Бојник (1957-1958), наставио у Бобишту (1959-1960) и Градашници (1960-1962), општина Лесковац. Као наставник српскохрватског језика радио је у Великом Трњану (1962-1966) и Школи за основно образовање одраслих у Лесковцу (1966-1977) и као професор српскохрватског језика и југословенске књижевности у Дому пионира (1978-1988) и ОШ „Васа Пелагић” – до пензионисања.

Уз васпитно-образовни рад, бавио се и књижевним радом. Пише песме и приче за децу и одрасле и објављује их у дечјим и књижевним листовима и часописима за одрасле.

Објавио је књиге: „Свети Сава – први српски учитељ”, 2000. године у Лесковцу и „Књигу о Вуку”, 2004. године, такође у Лесковцу.

Приче и песме за децу објављује у књижевним часопису за децу „Змај”, „Политици за децу”, „Дечјим новинама” и „Тик-таку” из Горњег Милановца, у „Просветном прегледу”, „Просветној речи”, „Гороцвету” из Јагодине, „Нашој речи” и „Лесковачком дневнику”.

Десет година уређивао дечји лист „Пионир”, новине свих школа лесковачког краја, који је у организацији „Политике” освајао и прве југословенске награде као најбољи дечји лист у земљи 1980. и 1985. године. Више од деценију уређивао лист Основне школе „Васа Пелагић” „Искрице”, који је запажен и високо вреднован. За овај рад добио је од „Политике” наградна путовања са децом по Европи и Југославији, а од СО Лесковац Октобарску награду за 1989. годину.

За рад на књижевном стваралаштву награђиван: трећа награде „Дечјих новина” из Горњег Милановца за причу „Зимски дан”, трећа награда „Просветног прегледа” из Београда за циклус песама „Крвави пир” 1983. године и на Седмим сусретима просветних радника књижевних стваралаца за децу 2000. године у Дољевцу прва награда за причу „Баба-Икино двориште”

Наградна путовања у иностранство добио је у Школи за основно образовање одраслих – Вуковим путем (Мађарска, Чехословачка, Аустрија, 1972. године), у Дому пионира, као уредника општинског дечјег листа „Пинир” наградила га је „Политика” 1989. и 1985. године седмодневним путовањем за освојено прво место у изузетан квалитет листа на конкурс „Политике” – „Тражимо најбољи школски пионирски лист”.

Први штампани рад му је циклус песама (поема) „Крвави пир” (Наше стварање 1983, бр. 3-4, стр 47-100).

Члан је Удружења писаца Лесковца.⁶³⁷

637 Податке о Г. Петковићу дао нам је сам аутор (приложио је бројне новинске прилоге); на позив аутора књиге „Лесковачки писци – трагови и трагања“ љубазно се одазвао. Истовремено је на коришћење понудио све бројеве Пионира, листа основних школа лесковачког краја, који је представљен у посебном делу ове студије. Петковић је десет година био уредник тог гласила.

II
СВЕТИ САВА - Свети Сава – први српски учитељ је књига о животу и делу неуморног Растка Немањића – Светог Саве, првог српског учитеља и просветитеља, првог књижевника и архиепископа Српске православне цркве. Свети Сава, који је заорао најдубљу бразду у култури српског народа, имао је у Доситеју и Вуку, и другим нашим прегаоцима, своје настављаче. Књига о Светом Сави, аутор се нада, користан је приручник за васпитаче и васпитанике, посебно данас када је веронаука прешла праг школе и ушла у наставни програм. Свети Сава као школска слава заузела је централно место. Стога припреме за Савиндан почињу са почетком школске године, а јануар је круна дотад постигнутог.⁶³⁸

Поглавље „Школска позорница” Петковићеве књиге подесно је за потребе културно-уметничке активности школе, као вида делатности проистекло из захтева наставних планова и програма. (...) Укратко, Свети Сава први српски учитељ Грује Петковића обухвата „наставно градиво” за непосредни рад на часу матерњег језика.⁶³⁹

За рад на књижевном стваралаштву наградили су га Дечје новине из Горњег Милановца трећом наградом за причу „Зимски дан”; добио је трећу награду Просветног прегледа из Београда за циклус песама Крвави пир, 1983. године, а на Седмим сусретима просветних радника – књижевних стваралаца за децу у Дољевцу освојио је прву награду за причу Баба Икино двориште.⁶⁴⁰

III
КЊИГА О ВУКУ - О великом Вуку Стефановићу Караџићу, језикословцу, реформатору, сакупљачу умотворина, историчару, написано је скоро све.⁶⁴¹

Као велики Вуковац и поштовалац Вуковог лика и дела, професор Петковић се у књизи одредио према трима важним годишњицама: то су 140. годишњица смрти, 70. годишњица Вуковог сабора и 200. годишњица Првог српског устанка. Одмах пада у очи чињеница да је аутор уложио силан труд и велику дозу мере и укуса да у својој књизи презентује оно што је најбитније и најинтересантније из Вуковог живота. Подаци су то који не могу оставити никога равнодушним, тим пре што су врло селективно презентовани, са циљем да и подуче и да обуче, посебно средњошколску популацију, а у томе је можда и највећа вредност ове књиге. Аутор је за ову књигу користио тридесетак библиографских јединица, селективно промишљених, па се усуђујемо да кажемо да Министарство културе уопште не би погрешило када би ову књигу уврстило макар у категорију допунског уџбеника, тим пре што је у прошлости написано много уџбеника који су због идеолошке обојености више него баласт за ученике. Овде се ради о мултидисциплинарном приступу једној комплексној теми и, уз велики ауторов труд, резултат није изостао.

Све што је између корица књиге аутора Грује Петковића искрено препоручује и као доброг језичког и просветног стручњака и као доброг znalца Вуковог културног наслеђа. Књигу препоручујемо и онима који о Вуку желе да знају а да се притом не оптерећују бројним студијама и анализама о српском великану. Аутор Вука Стефановића Караџића сагледава комплексно. Књига о Вуку нуди пунобојни портрет једне од најзнаменитијих личности наше новије историје. Имајући у виду читаоца школског узраста, коме је књига

638 Груја Петковића: „Свети Сава, први српски учитељ“, Уместо предговора, Пес клуб, Лесковац, 2.000. године (уредник Славица Цекић, професор). Из те књиге преносимо песму „Оцу српске духовности”, коју је Груја Петковић објавио у „Политици за децу”, 27. јануара 1994. године: „Има те у Расу и на Атосу,/ у Милешеву и на Врачару,/ међу нама и звездама, православља наш чувару// Има те у Пантелејмону,/ Вагопеду и Кареји,/ светогорском Хиландару,/ светосрпском господару// Има те у освећеном храсту,/ у светој ватри кремена,/ на ралу и разбоју,/ темељнице српског спомена// Има те на фрескама, у олтарима,/ у легендама светих вода,/ на иконама и крстовима, крштенице српског рода// Србољубе небески,/ Оче отаца наших,/ градитељу српског крова,/ Светосавље живи даље.”

639 Др Т. Петровић, Свети Сава први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2.000, стр. 7.

640 Лексикон писца лесковачког краја, стр. 90.

641 Станко Миљковић, Књига о великом Србину, приказ књиге Грује Петковића, Књига о Вуку, Удружење писца Лесковац 2004, Наша реч 2004. године

превасходно намењена, аутор је с правом највише пажње усмерио на Вуково завођење реда и јединства у језику свога народа.⁶⁴²

Са способношћу за трезвено и критичко посматрање, за систематизацију и творачке процесе у језику, Вук се, као даровити књижевно-језички стваралац, надовезује на своје претходнике и њихове замисли и, на њему својствен начин, претреса многа језичка питања, предлаже решења, поставља чврсте темеше. Он показује на делу оно чему су други тежили. Цео Вуков рад носи обележја велике реформе. Српски рјечник је најзначајнија књига српске науке XIX века. Тршићки самоук из неподесне старе српске ћирилице избацује непотребна слова која отежавају савлађивање писмености, а уводи нове знакове за палаталне сонанте љ, њ, африкате ђ, њ, џ, у и у исто време јоту ј из латинског писма. Створивши онолико јединствених знакова колико у народном језику има гласова, тако да сваки глас означава по једно слово, он прекида са старом азбуком. Груја Петковић је представио Вука на завидно обухватнији начин. Не само као језичког реформатора, већ и као записивача, историчара и као савременика знаменитих људи. Одабрани текстови наших познатих аутора и песника, употпуњују слику о оцу „српског језика” и српском културном војду. У читаочевим рукама је, засигурно, занимљива и корисна књига.

ГРУЈ ПЕТКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

КРИВА МЕЂА

Мом роду кривемеђу,
Мрве га до изгона.
Секу му старе лозе,
Бришу и пепела траг,
Све чине да нестану
Вечне светиње:
У царском граду
Богословија
Св. Арханђел Михаило
И Богородица Љевишка.
У Дечане и Пећи
Метох – њиве
Црн трн закоровио.
Злоруки на олтар кидишу,
Чупају крст Христов,
Жаре иконостасе.
Стари род жртвеник,
Нови оверени пленик.
Ко то чини и у име чега?
Ко давањем туђега узима за право?
Истина је тврђа од камена,
Чувар вере, битисања,
Православље од постојања
Кроз векове путује.

ДРУГИ ДОМ МОГ ПРАДЕДЕ

Пре једног века
Прадед мој
На граничнику
Чемерног Чемерника
Остави стари дом
И своје претке
Да крстачама међе
Белег свој и земље своје,
Па пређе Поморавље

642 Из рецензије проф. др Тихомира Петровића, Књига о Вуку, Удружење писаца 2004.

И дође у Подгору
Да сагради нови дом.

Крај Пусте реке
Диже кућу оцаклију
С веригама на огњишту
На дувару плетуше
Гостинске собе,
Са шестооким окнима
И крстоликим шипкама,
Постави кандило и икону
Светога Ђорђија,
Крсне славе лозе Петковића

Ту се крстио, богу молио,
Множио и трошио
До свог одласка
На пут без повратка.

И сад, под посрнулим сљеменом
Од вековног терета ћерамиде,
На напуклим дуварима
Висе слике људи

Којих више нема
И шкрипе зарђале браве
Кад их кључ пробуди.

СЛАДАК ЖИВОТ

Путујући кроз свет нов
Ослушкујем зов:
Срце младо, срце лудо,
Куд те вуку смутни путе?
Преко мора, преко гора,
Са звездама у дубину
И још даље до бескраја
Док не нађем мирну луку.

Упознајући живот бео
Дотакао сам рајски део.
Преда мном је цветак ран
Мени драг сунчев дар
У бисерју извајан.
Распустио цветне вале,
Раскрилио крилне нити
Па истакао свитак златни.

На ћилиму цветак мио
Као булка бокорио,
Кад латице зарумене,
Нови живот се покрене:
Рађају се снови нови.

Бистри зденци набујајте,
Зелембиље обгрлите,
Крин до крина бокорите,
Белином све обујмите!

Преда мном је бреза красна

И јаблана надвисилам
Витким стасом задивиља,
Доскочила до облака,
Мени видик засенила.

Брезо страсна, горостасна,
Уз углавље душе родне
Окрилати и узлети
До небеског плавог раја
И још даље до бескраја
Да тражимо мирну луку.

СТАРИ ДОМЕ

Северу си окренуо леђа,
Сваком госту прошлост приповедаш.
Још те краси дрвена ограда
Са три стуба и три бела свода.
Твоје лице сто печата носи,
Бело било сад већ затамнило,
Ћерамида потисла дуваре,
Стари доме, године говоре,
Темељи ти под теретом зборе,
Тужна кућо, увек забринута,
Тебе мучи злослутни крај пута.
Мили доме, наше изродиште,
Остани нам до век сабириште.
Твоја чељад сва у расејању
Жилишта су у твојем вековању.

ЗАМАНДАЉЕНА ВРАТА

Све што је било
У младости мило
Нестаје у мени
Већ после јесени.

Посетим родни дом:
Свуд около лом,
Кров се сав криви,
Зид све више сиви.

Двор пун корова,
Бунар без крова,
Пуст урушен дрема
Ни воде више нема.

Башта, благо мени,
Јела, бор зелени,
Сви остаци цвећа
Зову ме с пролећа.

И трава расте,
Враћају се ласте,
Орах се буди,
Али нема људи.

Где сте, драги моји,
Кошмар ме хвата.
Има ли игде који да отвори врата?

ЈАСМИНА ПЕТКОВИЋ

Јасмина Петковић је рођена у Лесковцу 1966. године. Завршила Филозофски факултет у Скопљу (Група педагогија). Од 1991. године новинар Радио Лесковца. У листовима и часописима у којима се оглашавала веома добрим прилозима, посебно за најмлађе. Објавила више прича у Јутарњем програму Радио Београд. Петковићева спада у ред најталентованијих писаца лесковачког краја.

ЈАСМИНА ПЕТКОВИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПЕСНИКИЊА ЛИЈА

Једног хладног зимског дана
Одлучила кума лија
Књижевношћу да се бави.
А лежи јој и поезија!

Размишљала дуго тако
Које су јој песме блиске.
О чему би то да пише
Услед хладне зимске стиске.

Стварала је онда дуго
Прва шумска поетеса,
Ал теме јој се врте
Око младог, сочног меса.

Шта да ради кад батаке,
Крилца, шије, томе слично
Уметничка њена душа
Схвата врло поетично.

КРОКОДИЛСКЕ СУЗЕ

Плен грабим без по муке
Крволочан јесам, што би крио.
Ал кунем се, ни за ким до сада
Нисам ниједну сузу пролио.
Кад слажем жртву
На сунцу су лепо извалим и дремам.
И што би ме савест мучила
Када је и немам?
А што је то тако?
Ђаво би га знао.
Кад неко овакав апетит има
Што би због тога плакао.
Зато вам тврдим, децо
Часне ми душе крвожедне моје.
За крокодилске сузе само вас лажу!
Оне уопште не постоје!

ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ

И Када сам била мала, онако, баш малецна, мислила сам да једино ја на овом свету умам да дишем. Да сам једноставно другачија од свих, посебна. Отишла бих у купатило, сећам се, веш-машина и ја бејасмо исте висине, стала бих поред ње као поред каквог доброг друга и почела бих да дишем: 1, 2, 3, 4, 5... и сваки пут до 30. Испунивши свој универзум посебношћу, вратила бих се међу „смртнике“ и прикривајући у себи задивљење собом, својом неспорном различитошћу, упуштала бих се у мање занимљиве токове живота. Чини ми се да сам веш-машину прерасла за две године када сам схватила да имам бронхитис. И да сам ја само једна обична, најобичнија Јелена Петковић, рођена у лето `89-те, у једном маленом селу Белановцу, поред маленог Лесковца, а не каква прицеца Јелина из Јелинграда. Без обзира на придеве и титуле које себи дајемо, сви смо једнаки пред огледалом неба. Није погрешно имати своја пространства и универзуме, али да би наш Универзум дисао, потребно је да ми дишемо једнако.⁶⁴³

И **ВРЕМЕ СИ ТИ** – Када сам добио рукопис збирке поезије „*Време си ти*“, младе песникиње Јелене Петковић из Лесковца, и након неколико прочитаних песама, оте ми се уздах задовољства што ћу баш ја писати рецензију за ову књигу пуну љубави, романтичне душе и отвореног јужњачког срца песникиње... Што сам даље читао, нисам могао а да се не отмам утиску да је ова књига још један небрушени дијамант на уметничкој огрлици Књижевне омладине Србије. Јелена Петковић је песникиња која једноставним, слободним стихом, без много експериментисања, у свакој речи, у сваком стиху, свакој песми оставља свој препознатљив печат љубави, чак и онда када о расанку пише. Предаја за њу није предаја, већ нада која као да нам поручују: када нестане љубави, нестане и света! Перо Јелене је лира која пева на експресиван, али сиболичан начин, кроз метафизичко осећање унутрашњих жубора и дамара, често упућена попут љубавне посланице имагинарном сабеседнику, саосећајнику и љубавнику, ткајући дубину и рафинираност људске душе, кроз метафизички доживљај сопственог бића. Љубав је чулна, страсна, жуборава, али и предео сна, спокој након узаврелих страсти соларних божанстава.

(...) Када пева о љубави, она нема тајни које би сакрила од других. Да би љубав као исконско стање духа и тела приближила читаоцима, песникиња Јелена Петковић од те исте љубави тражи увек више, али и даје, па њене песме представљају подсећање и опомену свима онима који не држе до туђих осећања, али ни до властитих... То нам показује великим спектром љубавних осећања:

„Немој ме волети увек, то је превише и далеко...“

Док нам стиховима:

*„моја љубав вечно трага за твојим очима
није да се ја нисам довољно потрудила“*

дочарава сукоб жељеног и недокучивог, сањаног али недосањаног; драгог и непожељног, и заносног, што незадрживо одлази са надом да ће се вратити.⁶⁴⁴

643 Јелена Петковић, *Време си ти*, Књижевна омладина Србије, Београд 2014. *Напомена*: Ову су комплетни подаци из одељка Биографија Јелене Петковић.

644 Јордан Алексић, рецензија, *Време си ти*, Књижевна омладина Србије, Београд 2014, стр. 71-73. *Напомена*: Промоција збирке „*Време си ти*“ одржана је у Лесковачком културном центру октобра 2014. године. Поред аутора, уредника и рецензента, о збирци је говорио Драган Радовић, познати лесковачки песник, уредник часописа *Наше стварања*.

ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТАМО ГДЕ СЕ ТИ ЗАВРШАВАШ

Тамо где сети завршаваш,
почиње једно дрво;
огољено,
пусто,
до земље савијено,
истегнутих руку,
погнуте главе,
замрзлих суза,
замрзлог срца.

Тамо где се ти завршаваш,
буди љубазан,
пре него што то учиниш,
нађи ми једну секиру,

Наравно да се шалим.
ионако,
ти се никад не можеш завршити.

ВЕРУЈЕМ ТИ

Кад кажеш да си ти,
кад одлазиш,
кад се враћаш,
кад смешећи нестајеш понекад,
кад те нема
и кад те има свуд.
А има те свуд
иако те одавно нема,
и зато
само зато ти верујем.

НЕДОСТАЈЕШ

Откад угледам дан који је ноћ,
ноћ, која је живот,
живот, који је препун тебе,
а тебе нигде поред мене.
Откад умор затвори очи,
а то буде никад,
никад, јер се плашим
долазак твој да не пропустим.
Откад дошла је Јесен.
Једна од њих.

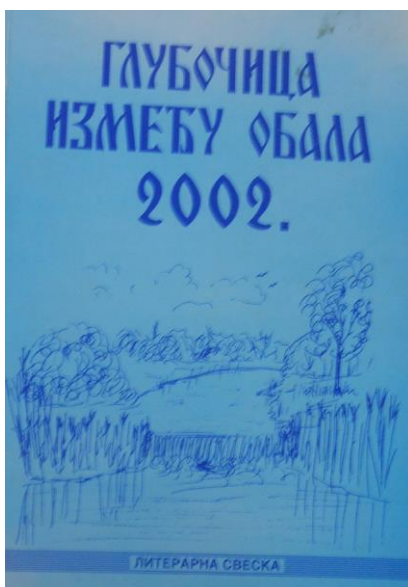
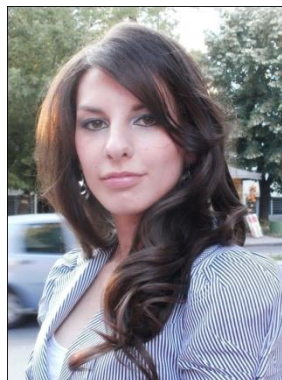
МАРИЈА ПЕШИЋ

Марија Пешић рођена је у Лесковцу 1987. године. Студира Хемију на Природно-математичком факултету у Крагујевцу. Члан је Књижевног клуба „Глубочица.“ Објављивала песме у школским часописима ОШ „Коста Стаменковић“ и учесовала у свим литерарним сусретима. Члан је КК „Глубочица“.

КЊИЖЕВНИ РАД: *Бићу као птица*, збирка песама (КК „Глубочица“, Лесковац)

%

Бићу као птица – Боје свог детињства у свом литерарном првенцу (*Бићу као птица*), по оцени рецензента Боркице Миловановић и Станка Ђорђевића) препознатљиво је описала. Марија је најчешће сама пред собом. Марија жели једноставно да штампа све што је написала. Језик раван њеној младости⁶⁴⁵.

⁶⁴⁵ Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 92.

ПЕРИЦА ПЕШИЋ

I
Перица Пешић рођен је 1950. године у Мирошевцу, општина Лесковац. Средњу школу је завршио у Лесковцу. Дипломирао је на Технолошком факултету у Скопљу (Македонија), а магистрирао на Природно-математичком факултету у Нишу, студијска група за хемију. Живи и ради у Лесковцу. Бави се научно-истраживачким и књижевним радом. Члан је Српског хемијског друштва, Удружења писаца општине Лесковац и Књижевне заједнице. Од дванаесте године пише кратке књижевне форме, црта карикатуре и сакупља народне умотворине. Песме је објављивао у листовима Трибина младих, АИК, Наша реч, Борба и Помак, као и у часописима Освиг и Наше стварање. Хаику песме су му се појављивале у листу Маслачак (Ниш) и Шкољка (Подгорица), а хумористичко-сатиричне прилоге објављивао у листовима АИК, Лесковачки дневник (новине ђачке), Нашој речи, Помаку, Јесењину, Политици, Жежу, Нашем стварању и Остену (Скопље).

Мр Перица Пешић је заступљен у књигама: Сатире IV (избор са конкурса), Библиотека Радоје Домановић, Велика Плана и ИШ Стручна књига, д.д. Београд 1997. године, Зборнику радова лесковачких писаца (Удружење писаца, 1998. године), „Ко је ко у нашем хумору, сатири и карикатури“ (Ошишани јеж, Београд, 1998. године), Глубочици између обала 2003. (КК Глубочица, Лесковац). Заступљен је и у књизи „Синђелићеве чегарске ватре“ (Глас корена, Ниш, 2002), „Извајаним мислима“ (афоризми домаћих аутора – избор), Центар за културу и уметност, Алексинац, 2002. године), „Анђео име пламен“ (Књижевна заједница Југославија, Београд, 2003), „Гарави сокак“ (КК „Мирослав Мика Антић“, Инђија, 2003). Био-библиографски мр Перица Пешић представљен је у књизи „Лексикон писаца лесковачког краја“ (КК „Глубочица“, Лесковац, 2003. године).⁶⁴⁶

У књизи „Афродизми“⁶⁴⁷ у одељку „O homo satirikusu“ наводи још неколико занимљивих података о Пешићу. Као дипломирани инжењер заснива радни однос у Прехрамбеној индустрији „Тома Костић“ у Лесковцу 15. јануара 1976. године. Био је шеф производње и дао је велики допринос иновацији и рационализацији производње и супституцији скуних увозних сировина домаћим. Учествовао је на већем броју научних скупова у земљи и иностранству. Године 2016. у издању Удружења писаца „Легар“ из Ниша изашла је збирка песма мр Перице Пешића „Низоводно од срца“ у којој је, између осталог, о аутору записано:

Од октобра 1986. године радио је на Технолошком факултету у Лесковцу као асистент на предмету хемија, а октобра 1993. године прелази на Вишу техничко-текстилну школу (ВТТШ) у Лесковцу на радо место вишег предавача Опште и Аналитичке хемије. Последипломске студије уписао је 1985. године на Филозофском факултету у Нишу – данашњи Природно-математички факултет – студијска група хамија где је и стекао звање магистра из области хемијских наука. Од стране пертијско-породичног руководства ВТТШ најпре је лишен радног места, а затим и права на рад. Августа 2004. године отеран је на Тржиште рада, са 55 година живота и 28 година радног стажа, самохрани отац. Судска правда није га стигла. Као незапослено лице, тихо је умирао, али је преживљавао 12 година захваљујући милости и дару драгог Бога, генима предака, деци, струци и моралној и свакој другој подршци људи: супружника Душанке и Јована Коцића и Персе и Драгића Јовића, мр Владе Бранковића, дипл. инж. Срђана Јовановића и инжењера Љубинка Бранковића, Новица Спасића, Јована Ђорића и рођака Милета Трајковића.

II
КЊИЖЕВНИ РАД: Од своје 12 године пише кратке књижевне форме, црта карикатуре и сакупља народне умотворине. Објавио је збирке: „Испод свода плавог“ (песме за децу), Удружење писаца Лесковац 2004. године; „Афродизми“ (сатира), ауторско издање, Ниш 2004. године; „Испеванка“ (Песмарица), ауторско издање, Ниш 2012. године и „Низоводно од срца“ (Удружење писаца „Чегар“ – Ниш и ауторско издање, Лесковац 2016)

646 Подаци преузети из књиге П. Пешића Испод свода плава, песме за децу, Удружење писаца 2004.

647 П. Пешић, Афродизми, издање самог аутора, 2004. године.

III

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ И СТРУЧНИ РАД: Објавио 14 научних и 2 стручна рада у часописима од националног и међународног значаја, а 24 научна рада саопштио је на скуповима националног и међународног карактера. Објавио је и „Теоријске основе из Опште хемије“ (наставни уџбеник), ВТТШ, Лесковац 1996. године; друго, допуњено издање 1999. године, а урадио је и две рецензије уџбеника Хемије за студенте виших школа.⁶⁴⁸

IV

ИСПОД СВОДА ПЛАВОГ - Стихове Перице Пешића карактеришу све одлике истинске поетске речи. Игра, хумор и машта су њихове битне одлике. То је примарно поезији традиционалног, змајевског стила и манира. Аутор комуницира с малим читаоцима као једнак с једнаким; дете је његов саиграч. Његово обраћање незрелом читаоцу не подразумева спуштање на разумну раван критике, већ уздизање на ниво детета. Извесно, по среди је творевина која пружа малом реципијенту задовољство и естетски ужитак; која задовољава читаочеве потребе за лепим али и васпитним, сазнајним и моралним.⁶⁴⁹

Пред нама је одштампана књига, 2004. године, са 79 песама подељених у седам циклуса. Наслови циклуса су и порука и повод да се прочитају песме: Истина, Балада о љубави, Време учења, Сlike дана, Љубав за све, Испод свода плавог (тек је на шестом месту) и Перица у коме је његов родослов.⁶⁵⁰

Професор Перица је засадио љубав и окусио лирику као хлеб и со. Бар то танано лирско жумори непосредно и чезне за детињством. Свом својом интелектуалном снагом подигао је завесу испред душа својих миљеника и стиховао шта се у њима догађа. Перица као писац остварује своју песничку слободу у крилу дечјег живота. Али, живот деце није идеализован. Песник каже „Биће два пута дете – још као мало и кад остари” („Дете”).

Као образован писац пун је маште. Његово срце дише и казује своја осећања користећи и биографска присећања. Зато и песме имају фабулу. И баш та садржина је у споју неоромантизма и савременог реализма. Поетски изрази песника Перице су душевна расположења и она имају своју оригиналну потку. Мотивисана равна је субјективна. Литерарна тематика у коју се уноси епско расположење обележава се као извор из којег теку дубоке мисли. Та мисаона веза са прошлошћу и недоснеганим сновима повећава погледе ка лепоти песме. Стихови су без одређене метрике. Језичко-стилски изрази су кратки и граматички исправни. Литература овакве врсте увек ће живети у срцима и деце и одраслих. И име песника Перице Пешића трајаће у литератури.

ПЕРИЦА ПЕШИЋ – ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

СУНЦЕ И ПТИЦА

Родиш се –
имаш сунце.
Немаш птицу.

Пожелиш птицу –
ловиш је.
Птица вреба сунце.

Сви рођени
носе сунце
а лове птицу
која вреба сунце.

648 Перица Пешић, Низводно од срца, издавачи Удружење писаца „Чегар“, Ниш и ауторско издање, 2016. године.

649 Проф. др Тихомир Петровић, рецензија (одломак) објављен у књизи П. Пешића Испод свода плавог, Удружење писаца Лесковац 2004.

650 Станко Ђорђевић, Испод свода плавог, песме за децу Перице Пешића, Удружење писаца 2004, Помак, бр, 27/28, децембар 2004, стр. 38.

ИЗМЕЂУ

Између сунца и свега –
светлост.

Између земље и неба –
вечност.

Између мужа и жене –
верност!

НЕМИР

Ходам плочником очајан, по киши.
Потпетница њена – узрок и нож таме,
бодеж у срце укроћеног бика гуши
сећање на њу, немире осаме.

У сванућа болна, о немири неми,
претварате жеље у бескрајна хтења,
прогоњено чуло ка понори стреми
и буди уходе закаснелих зрења.

И кад безглава страст замре без гласа,
кад жудња клоне од велике жеђи,
још лутам ко слепац, крикнувши без спаса,
над потпетницама све ређи и ређи.

О!

О, песмо,
Старино мог века,
Дођи као поток,
Набујала ко река.

О, жено,
Увиру мој,
Дођи као матица
И изнедри рој.

О, земљо,
Судбино света,
Животној си стрели
И лук и мета,

О, сунце,
Дарујеш топлоту и сјај,
Кад тебе не буде,
Биће свему крај.

САН НА ЈАВИ

Мука је све то ређи,
Наћи почтак прави,
И оај калем ређи
Што се једанпут јави.

Име милно милени
Као пој птица у врту,
Као зрак сунца на пени,

Ко мирис ружа у ветру.

Лепота лица кад сија
Буди се среће клица,
И поврх свега избија
Душа – копрена лица.

Анђеоских очију зрак,
Ко жишке које дане,
Уз осмех – набој јакм
Пожуду на се маме.

Неум себично прима
Немушти говор тела
У ходу, док буја плима –
Једрина румено-бела.

Анђео! Сан на јави!
Хвала, Свети, што га има
Ал` дар такав – бисер плави –
Дај, подари још некима.

РУДАР

Пред смену угљенисано време стоји.
Док копачем бије камено небо, руда се у прашину топи,
Слика гладне деце заривена у стену и суза која се не боји
И око које туга опи.

По небреклом длану скачу бесни вранци,
На кратком путу у јаму широм отвара очи:
Да ли се то у јами горчина топи,
Или су то на живот окови и катанци?

ТОМИ

Томиславу Н. Цветковићу

Вазда плужио
Семенио
Очински јужно

Миље ширио
Веку ветру
Колајну везао

Многи алали
Бременили
Китњали славолуци

Рери китњаци
Многодишње
Бреме се свали

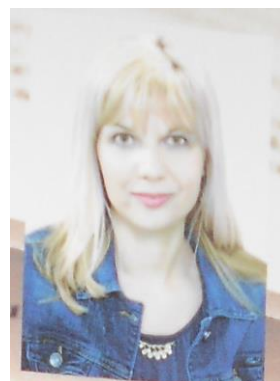
Ка немом јеку
Болни одјек
Струна у човеку

ДАНИЈЕЛА РАДОВАНОВИЋ

I

Данијела Радовановић (р. Станковић) рођена је 9. фебруара 1975. године у Лесковцу. Основну и средњу школу завршила је у родном граду, дипломирала је на Студијској групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу. У досадашњој каријери обављала је послове наставника у основним и средњим стручним школама и гимназији. Постигла је запажене резултате у стручном и професионалном раду. Тренутно ради као професор Српског језика и књижевности у Економској школи „Бука Динић“ у Лесковцу.⁶⁵¹

КЊИЖЕВНИ РАД: „Испретурано време“, збирка песама, Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница Поморавског округа Јагодина, „Биндер“, Београд 2014.

II

ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ - Време вечно тече и никада се у свом току не прелива, оно је бездан и претеча свих ствари, сматрао је Орфеј, највећи песник Старог света, али и филозоф, мистагог, исцелитељ, песник и ненадмашни свирач, а музика је за човека управо временска уметност. Орфејеве идеје о времену присвојили су касније филозофи античког доба. Метафизички и филозофски проблем времена постоји, дакле, откад је и цивилизације, а древне књиге - староставне и цароставне и стари уметници нам говоре да су до сада на нашој планети биле четири цивилизације, а ова коју ми живимо је пета по редоследу. Земља је, веле, предвиђена за седам цивилизацијских циклуса.⁶⁵²

И млада поетеса Данијела Радовановић већ у својој првој збирци није одолела овом вечитом изазову и упустила се у метафизички и песнички проблем времена, нудећи нам несебично на поклон своју, морам одмах да нагласим – изванредну књигу „Испретурано време“, свој субјективни осећај за пролазност, али и за такозвано космичко и објективно време, које истиче из њеног пера и мастионице – плаве песничке клеписидре, која је као и пешчани и дигитални сат само човеков напор и покушај овладавања временом, календаром и животом.

„Доиста је милина гледати људе/ док се утркују у лепим речима/ и сјајном и честитом понашању“ – каже Лао Це у 62. строфи „Књиге Тао“ (Оксфорд 1891). И аутор овог микро-есеја је заиста осетио радост ишчитавајући ову сјајну и јединствену песничку књигу у младој српској поезији, како се поетеса Данијела Радовановић просто утркује са својим блиставим мислима о времену, са језичком структуром и фактуром, тражећи најтананије и најфиније изразе у које претвара своје емоције, мисли, своју уметност. *Све има свој крај / Само неке ствари немају почетак / Одувек су биле ту* каже Данијела Радовановић у последњој песми ове књиге под насловом „Рађање бескраја“, а моглу слободно рећи и у последњој песми „Песме“, јер цела њена збирка је, у ствари, само велика поема о времену, а ову њени стихови, кореспондирају и са стиховима великог Лао Цеа: „Почетак неба и земље назива се непостојање/ Постојање је мајка свих бића“ (Књига Тао, Оксфорд 1891).

Колико је поезија Данијеле Радовановић озбиљна у својим интенцијама и остварености и колико допире до најдубљих времена мудрости и „росног доба човечанства“ (Бела Хамваш) може се илустровати стиховима из „Багавад Гите“: „Нема небићу постања/ нема бићу пропадања.“ Данијела удубљена у проблем постања времена каже у својој песми „Зачеће бескраја: „Није га могла родити само једна мајка/ зато га својатају све.“ Одмах из „Багавад Гите“ као да стиже ехо: „Рођенима смрт следује/ умрлима да се роде/ неизбежно то је сваком.“ А из „Књиге краља Тота“ допире глас подршке: „Кроз многе сам векове живео/

651 Данијела Радовановић, Испретурано време, Удружење књижевника Србије, Београд, Књижевна заједница Поморавског округа, Јагодина, „Биндер“, Београд 2014. *Напомена:* Збирка има следећа поглавља: Велика обмана свемира; Дарови времена; Црвоточине времена; испретурано време. Укупно је објављено тридесетак песама.

652 Мирослав Димитријевић, рецензија, О времену за сва времена, Удружење књижевника Србије, Београд, Књижевна заједница Поморавског округа, Јагодина, „Биндер“, Београд 2014.

гледајући око мене оне што пехар смрти испијају/ и опет у Светло живота се враћају (Прва плоча, 28 версет).

„Покорио је земљу
Облаци су још увек терали по свом
Заштићени високим маглама.“

јесу почетни стихови песме „Освит времена“ Данијеле Радовановић у којима се осећа атмосфера баш као у библијском Постању или Генезису, а надам се да тај почетак знају сви иоле образовани људи, или, рецимо, као на почетку „Књиге о стварању света“: „Кад небо још неимаше име/ кад Земља доле још неимаше име/ Исконски Абсу што их породи/ и Муму Тијамат, њихова свеопшта мајка/ Стану мешати воде.“ (Прва плоча, Лондон 1902). Тијамат је Мајка Земља или Велика Мати, баш као што у својим стиховима и слуги Данијела Радовановић.

Могли бисмо овако врло дуго да компарирамо сличности и подударности, али и разлике у мишљењу аутентичне поетесе Радовановићке са стиховима из најмудријих књига човечанства, насталих у миленијумима пре нове ере, а које се, нажалост, тако ретко изучавају, чак и са сродним филолошким и филозофским студијама.

Поезија Данијеле Радовановић је контемплативна и медитативна, рекао бих – промишљена лирика која у себи сједињује цивилизацијско искуство са временом од постања до данас, преломљено кроз њену уметничку светлосну и светлзрачећу призму.

У том смислу, смем да тврдим да до сада нисам прочитао тематски целовитију и кохерентнију књигу, у њеној унутрашњој, једноставној, али чврстој архитектоници, посвећену само једној теми, где песникиња ниједног момента не губи дах, не пада у својој omnipotenciји – духовној, менталној и емоционалној, већ са сваком новом песмом – прозором или украсом на фасади, улепшава свој поетски омаж посвећен „Његовом величанству Времену“. Талентована, образована и елоквентна, млада поетеса Данијела Радовановић исписала је књигу громаду, фигуративно речено – поетски Тацмахал, са пуно љубави, дара и мудрости. Многи су њени стихови реченице – мисленице, а пуно песама заслужују да уђу у антологијске изборе. Ову књигу неће ни „зуб Времена“, о чему се, преваходно, и говори у њој. О времену за сва времена.

III

БИЉАНА МИЧИЋ О ЗБИРЦИ „ИСПРЕ ТУРАНО ВРЕМЕ“

– Песничка збирка Данијеле Радовановић *Испретурано време* већ самим својим насловом сугерише поетско-мисаони захват у оно што је ван граница видљивог. Исписујући модеран песнички мит о постанку и трајању времена као необичног аутономног и аутохтоног бића, ауторка износи своје искуство у судару са временом које се раслојава у неколико семантичких равни: време као апстрактна метафизичка категорија, време као егзистенцијална категорија људског трајања, најзад, лично искуство у сусрету са током времена, обележено напором да се пронађе сопствено место у космосу.⁶⁵³

Збирка показује висок степен унутрашњег сагласја. На свесно усаглашавање делова целине указује брижљив распоред песама по циклусима. Поетско варирање мита о прапочелу условило је компоновање циклуса у знаку митског броја седам, симбола стварања, вечног кружења, трајања, неуништивости. Циклуси „Велика обмана свемира“, „Дарови времена“ и „Испретурано време“ имају по седам песама. Једино ће циклус „Црвоточине времена“ имати, у складу са насловом, једну песму више, можда и зато што се у завршној песми овог циклуса зачиње бескрај. Повезаност између песама остварује се не само унутар једног циклуса већ на нивоу читаве збирке. Кореспонденција се остварује на тематском, семантичком и језичкостилском плану. Тако ће, на пример, песма „Женско време“ из првог циклуса дозивати песму „Мушко време“ из другог; песма „Неко ко је једном отишао“ наћи ће свој одјек у песми „Неко ко се једном вратио“, а „Зачеће бескраја“ из трећег циклуса продужиће се кроз песму „Рађање бескраја“ из последњег. Од почетка до

653 Мр Биљане Мичић, изагање на промоцији збирке у ЛКЦ 26. фебруара 2015. године. *Напомена:* Поред ауторке, о збирци су говорили Данило Коцић и Маре Каранфиловић, професорица књижевности, директорица Школе за текстил и дизајн у Лесковцу, а програм је водила уредница у ЛКЦ Слађана Младеновић.

краја кроз лирску нарацију и имагинацију може се пратити поменути тематско-мотивска усмереност збирке, од космогонијског мита о настанку времена до понирања у нутрину властитог бића, која сугестивно преноси јединствену песничку визију пролазности и трајања. Семантичка тежишта циклуса јесу стихови које ауторка бира за мото сваког од поглавља. Прочитани у низу, откривају донекле песничку асоцијативну логику:

*И роди се на истоку империја зачета у заблуди;
Спора са временом никада није ни било.
Људи су га измислили да би повремено могли да буду изнад њега;
Не одлазимо нити долазимо,
само лутамо несталним црвоточинама времена;
Онај који је живео вечно није био песник,
само је умео с временом.*

Тежиште ове збирке, основна слика, кристалizacionи центар из којег се гранају сва друга значења јесте време. Оно се испољава као биће зооморфне и антропоморфне природе – оно је и покисло, и бесано, пргавао, и лагано. Оно има зубе, несташно је, превртљиво, али и сурово и неумољиво. У његовом неумитном ходу огледа се терет нашег постојања: *Али глад не зна за милост/ неће поштедети никога/ појешће све/ и себе.*

Кругу песничких мотива збирке се у завршном циклусу придружује и тема уметничког стварања, а „Моја песма“ из тог, завршног циклуса, аутопоетички је текст који и демистификује и мистификује настанак песме. Испод овог, тематско-мотивског плана, налазе се слојеви осећајности и мисаоности којима се задире у област антропологије, естетике, социологије и психологије. Време је повод за лирске контемплације и за бројна осећања од којих се меланхолија намеће као доминантно. Од најстаријих, паганских времена до нашег доба, које је у лирској визији ауторке конкретизовано представом урбане средине и елемената савременог свакодневља, човек је у узалудном, идеалистичком напору да савлада време и досегне бескрај. Наше трошно трајање обележено је дуалистичким сударом добра и зла, које је у корену самог постанка, на шта ће у песми „Зачеће бескраја“ ауторка алузијама упутити: *Зато није могуће решити/ велику загонетку/ који је од двојице створитеља/ одговоран за/ нови почетак/ Први се заклиње у десет заповести/ да иритантно чудовиште није плод/ његове уобразиље/ Други у све познате кругове од којих се/ леди крв/ да му такав поредак ствари/ дугорочно/ не иде у прилог.*

И управо се у овом сегменту отвара још један слој збирке *Испретурано време* – интертекстуалност. Реинтерпретација древних митова и њихова контекстуализација у савременом добу, богат сплет асоцијација и алузија – одражавају ерудицију ауторке, а најуспелије песме захтевају управо таквог читаоца. У равни форме, синтаксе, кондензованог лирског израза песнички субјект ове збирке дозива у свест глас песничког субјекта *Споредног неба* и *Непочин поља* Васка Попе. Згуснута метафорика доприноси сугестивности ових песама, а њихова уметничка снага и лепота произлазе пре свега из посебно обликованих песничких слика и вишезначних вербалних знакова који изазивају бројна питања: Какво је наше место у времену? Јесмо ли достојни времена и свог трајања у њему? Како га савладати? Колики је значај памћења и зашто је памћење често казна, а заборав благодат? Све песме испеване су у слободном стиху. Ритмомелодијски ток одређен је семантичким целинама и синтаксичком интонацијом. Ниједна песма нема устаљен метрички образац, али ће се у појединим песмама, на нивоу строфа јавити паралелизми, или доследно спроведена композиција на контрастном принципу, из чега произлази нарочит ритам, па се те песме истичу наглашенијом мелодичношћу у окружењу стихова у којима превагу над слојем звучања има слој значења. Таква је, на пример, песма „Све што нам време није рекло“. У језичком слоју истиче се и ауторкино поигравање са фразеологизмима и вербалним клишеима, који чине окосницу песме „Моје време“.

Сваки критички увид у књижевно дело треба да доведе до изрицања извесног суда о написаном. Анализа тематско-мотивског склопа збирке и уметничких поступака којима је уобличена унутрашња форма дела долазе након првог, доживљајног читања, које је, у мом случају, било јако интензивно. Ново, аналитичко читање, само је потврдило први утисак – реч је о аутентичној, брижљиво обликованој збирци песама које превазилазе своју самосталност и најкомплетнија значења остварују у контексту целине. Песме наводе да им се изнова враћамо и одгонетамо њихову симболику, проналазећи, увек, и делове себе у њима. Најзад, размишљајући и говорећи о доживљају света различитог од властитог, читалац и критичар рефлектује и своје властито искуство.

V
ДАНИЛО КОЦИЋ О ЗБИРЦИ „ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ“

Збирка песама „Испретурано време“ професорице Данијеле Радовановић је право, могло би се рећи изузетно изненађење, јер се, чак и површним читањем непогрешиво може закључити да је реч о збирци у којој је песникиња певајући, да парафразирам, „ловила своју песничку сенку.“⁶⁵⁴

Читајући песме ове збирке неодољиво се намеће мисленица о значају и значењу певања „под налетима источних ветрова који су претили издајом.“

У првом од четири песничке целине наденутој „Великом обманом свемира“ и мотоом: „И роди се на истоку империје зачета у заблуди“, професорица Данијела Радовановић, којој је „Испретурано време“ прва песничка књига, кроз песничке слике препуне метафора и философског промишљања о пролазности тренутка, успева да, стилем талентованог песника, одгонетне смисао освета времена, како јој се, на пример, зове прва песма из тога дела ове успешне песничке књиге. Песникиња је – то је чак својеврсна загонетка – управо времену као појму који се може посматрати не само кроз песничку слику, него и као философска, социолошка, историјска, језичка или било каква друга одредница, дала, чини се, јасан одговор о „мирису страха“ који је ту, крај нас и у нама док неумитно тече време! Талентована песникиња у својој песничкој радионици „не мари за ситнице“, али смисленицу живота и успешног рада „дарује трајању“. Данијела Радовановић нам, на пример, у песми „Зуби времена“ поручује да управо те зуби времена „гризу помало/ од јутра до бескраја.“ Можда се то дешава највише, како би рекла у „Покислом времену“ „због речи које су богови некада волели да чују.“ Кроз збирку песникиња креће у „непроход“ кроз песнички терет који јој је њеним избором био наметнут. Она је, као и бројни безимени јунаци времена, „чувала своје право на тешке одлуке“ да би, као сваки упорни, мудри песник, „освајала вечност/ кап по кап.“ У збирци су у дослуху, у неминовном преплитању, али и сударању речи и време, како се и зове једна њена песма, која се завршава врло добро наденутим стиховима: „Сломиће их поретком /Неправедним као свет из кога долази“

Данијела Радовановић, чини се, доследна у дослуху са философијом временске ограничености људског трајања, у песму „Женско време“ упућује неку врсту добродошлог савета: *Мисли лажима /и воли истином*

Над овим, али и другим стиховима из последње песме првога поглавља човеку остаје смисленица стихова својеврсне личне оданости: „Замислиша /Само замислиша /Вечност која не боли.“

Друго поглавље названо „Дарови времена“ има занимљив мото: *Спора са временом никада није било. Људи су га измислили да би повремено могли да буду изнад њега.*

Управо у песми „Дарови времена“ шаље јасну песничку поруку: „Умело је да нас јутром умије /хармонијом свемира /Нас немирне сневаче /Опијене /несталном ведрином / микрокосмичких варки“

То је та уметничка, песничка слика света и нас у њему по којој се показује вештина песничког израза. Управо у тој песми читамо да „сећање није престајало да боли сваку кап/ свемира.“

Песникиња затим наставља у том истом, философском, а оригиналном стилу да пева у песми „Твоја вода“, јер је, попут воде, „поносна на своје трагове“, а у песми „Мушко време“, на самом почетку исписује своје можда понајбоље стихове, „За који трен млађе је од женског /ни за шта на свету то не би признало /Заветовало се на вечно ћутање /Углавном због сујете /И зато што за њега говоре његова дела /А не речи /Испразне речи.“

За песникињу је време – већ смо то учили - средиште њеног сневача, јер, како пева у песми „Све што нам време није рекло“: „Одувек знало је време за почетак и крај/Само није умело да их објасни“

Песничка игра у збирци „Испретурано време“ професорице Данијеле Радовановић је истовремено игра нестајања и заборавља, игра тајни присних пријатеља и игра варки, сусретање са ситним лажима, јер како песникиња поручује: „Времену нису требале ситне лаже /Само ми нисмо хтели да покажемо све што /умемо“

654 Данило Коцић, излагање на промоцији збирке „Испретурано време“, 26. фебруара 2015. у Лесковачком културном центру.

За песникињу је „убого време“, чини се, шифра за одговор на питање о нашем трајању и нашем нестајању. Прелепо, мудро, песнички савршено, Даније Радовановић исписује у песми „Бесано време“ „да време не може да спава чак и када је уморно од свега“, док, како она допевама „немирни свет безобзирно тера по своме“.

„Неко ко је једном отишао“, како пева Радовановићева у истоименој песми „Покрио је очи сновима које други нису могли/ да чују“.

По томе, између осталог, разликују се одлични од добрих, солидних песника „упркос свему и свима“. Одлични од добрих песника разликују се и по томе, како пева Данијела Радовановић у „Пргавом времену“, што је знала не само да дослути него и да одгонетне шифру „жалосне тишине“, „свађе од које вришти небо“ и то баш када је „престала киша и заћутао свемир“, док је „замрла реч“, како допевава, на „мојим спорим уснама“.

„Црвоточине времена“, треће поглавље ове по много чему успеле песничке мудрованке, нуди нам такође мото који говори више од сваке критичке примисли: „*Не одлазимо нити долазимо /само лупамо несталним црвоточинама /времена*“

Радовановићева као сасвим зрела песникиња снагом песничке метафоре започиње песму „Под исти облак“: „*Неке тајне /које су вековима лутале небом /упловиле су данас /под исти облак*“

Тајна – то је смисленица одгонетке људског постојања, трајања и нестајања. У овој песми све је исказано снажном метафором која нас упућује на питалицу из саме песме да потражимо „под исти облак залутале сенке птица збуњене кашњењем пролећа“. Јер, учача песникиња, живот се може протумачити као својеврсно „додворавање смрти“, као „закаснели пољубац коме је страст управо скинула капу“, као „позни пољубац које је издало време много пре љубави.“

Песникиња своје „Испретурано време“ досликава лепо стилизованом песмом „Лагано време“, које „образливо пузи поред нас“, „покушава да нас освоји“, „док гледамо ситнице“.

Ова песма, као и низ других, да поново делимице цитирам талентовану песникињу, „доноси нам лаке ноте финих мелодија“ да би као права, већ увелико изграђена песникиња, завршила прелепим стиховима јасних порука: „*Тек понекад /Сетимо се да је некад негде живело /Неко лагано време /Које нико није примећивао*“

Негде далеко, тамо где царује песнички ум, рођени таленат – јер песници се рађају, а не стварају (иако се о томе и може полемисати) – у песми „Поклоници будућности“, снагом одабраних речи које нуде слику за незаборав, Даније Радовановић ће мудро проговорити: „Поклоници будућности прескочили су данас“. И додала је: „Ниједна дилема није могла да их врати у јуче“.

Ова заиста одлична песничка мудрованка даје одговор и на питање о значењу „његовог спокојног осмеха“, о смисленици „стаклених слутњи“, о значају људског трајања који је сличан, како би песникиња рекла, „само трептају у пролазу“. Можда је мудро приупитати се да ли имамо довољно времена (песма „У позајмљеном времену“): „*За све позајмљене истине /И лажи /Из туђих живота /И туђих смрти*“

Да малчице позајмим слику и да се упитам да ли људски род (и свако појединачно) „живи у позајмљеном времену“ и „храни се илузијама од којих/ расту крила“.

Лепо, прелепо, довољно слаткоречиво, али песнички мудро, Данијела Радовановић наставља да пева (да парафразирам) како оштримо своје снове негде између земље и облака.

У можда понајбољој песми „Љубав и време“, која започиње вишеслојно могућим тумачењем стиха „Тога дана када си измишљао вечност“, песникиња завршава песму стихови за антологијски одабир:

*„Донеће твој поглед
Какав памтим
Да ме је некада срео*

*По њему послаћу ноћи
Исцеђене од снова
Да их одложиш на сигурно
Тамо где никад нећу тражити
И онај један дан када су љубав и време
Били једно“*

Данијела Радовановић нам одгонетна у песми „Неко ко се једном вратио“ можда заблуду, али и наду свих наших живота:

*„Онај који се вртио почео је да гаји крхку наду
да ће се његов једном подигнути глас
чути далеко
ношен крилима једне птице.
Једине која уме да слуша
некад давно рекли су му
Да нада последња умире“*

Последње, четврто поглавље, по коме је и збирка прозвана „Испретурано време“, читамо мото замишљени над собом и временом: „Онај који је живео вечно није био песник /само је умео с временом“

Данијела Радовановић је заиста знала да на правом месту пронађе меке речи на својим заспалим рукама, јер – како лепо речено у песми „Заборав“: „И неко далеко јутро воли речи којих /ја никако не могу да се сетим“

Иако сам се проучавајући књижевно стваралаштво Лесковца (али и Србије) клонио прејаким оцена могао бих да се сложим са закључком Мирослава Димитријевића: „Талентована, образована и elokвентна, млада поетеса Данијела Радовановић исписала је књигу громаду, фигуративно речено – поетски Тацмахал, са пуно љубави, дара и мудрости. Многи су њени стихови реченице – мисленице, а пуно песама заслужују да уђу у антологијске изборе. Ову књигу неће ни „зуб Времена“, о чему се, превасходно, и говори у њој. О Времену за сва времена.“

ДАНИЈЕЛА РАДОВАНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ

Рабљени стихови великих песника
И Велики стихови рабљених речи
унеће још мало конфузије
У моје јутро
које ме буди сновима
док недократно сусрећем бодеж јаве
опрезно раздвајајући је од
снохватне ноћи

Понављаћу у себи стих стих стих
све док не меморишем
ту реч која не начи ништа
А звучи
Понављаћу себи дан дан дан
док се не уверим у светлост својим очима
и будем сигурна
да је то то
Бар на кратко

Нико још није преспавао дан
а да добро није знао шта чини
И нико није испретурао време
а да није зажалио
Због дана
И због времена
које се прекинуло
Успут
Онај који је живео вечно
Није био песник
Само је умео с временом

ВОДА И ВРЕМЕ

Теку заједно облицима
којима повремено дарују трајање
Не маре за ситнице
Простору обећавају благостање
Дужници вечности
Опијени сујетом
Споре се око неважних питања
постајања и нестајања
Позајмљују снагу једно другом
увек кад треба показати
негостољубивим домаћинима
Ко је у праву
Свеједно
Покориће се вазда суровој Истини
и поклониће јој се кад тад
Јер може бити само
Један

ПЕШЧАНИК

Никада
баш никада се није уморио
од седења
и чекања да прође
Време
Чува своје право на
тешке одлуке
Док
претећим гардом
осваја вечност
кап по кап

Капље сатима
које сабија у стакло
И нико
ама баш нико
не може да спречи
да одбројава кораке
живота
и смрти

ЗАЧЕЋЕ БЕСКРАЈА

Није га могла родити само једна мајка
зато га својатају сви
чије су плаценте млађе од два дана
Заклињу се у тајну рођења
Зато није могуће решити
Велику загонетку
Који је од двојице створитеља
одговоран за
Нови почетак
Први се заклиње у свих десет заповести
да иритантно чудовиште није плод
Његове уобразиље
Други у све познате кругове од којих се
Леди крв

Да му такав поредак створи
Дугорочно
Не иде у пшрилог
До краја
остаје питање
Чије је мало копиле
И шта ће бити кад порасте

ТВОЈА ВОДА

Не дозволи води да те напусти
Она је ве што имаш
Добро упакована и везана у чвор
Никада неће исцурити из тебе
Ако будеш добро пазио
Никад нећеотићи од тебе
Вода не одлази тек тако
Она само капље и тече
Кроз облике које дарује
Теби
Поносна на своје трагове
Истим путем вратиће се
Све док јој не дашдобар разлог
Неће се спорити ни са чим
Ни са тобом
Остаће ти одана
Док је време не промени
У нешто чвршће и теже

РАЂАЊЕ БЕСКРАЈА

Бескрвно
отире постељицу са себе
Не препознаје тајну рођења
Још само овај пут чека
следећи круг

Нејако и само
Напуштено од светлости звезданих трагова
Чека спремно

Не памти тај сан
У коме је већ једном
спустила завесу

Хода бојажљиво
Његова мала стопала
Гањају кораци таме
Чека да застану
Обесхрабрани неизбежношћу старог спора
У Новом поретку

Не зна за реч Између и
Не треба му одговор на питање
Шта је старије
Лаж којој верује
Постаће истина које се боји
Све има свој крај
Само неке ствари немају почетак
Одвек су биле ту

ДРАГОМИР С. РАДОВАНОВИЋ

И Драгомир С. Радовановић рођен је 7. априла 1948. године у Кацабаћу, општина Бојник, од оца Станоја и мајке Јованке. Основну школу завршио је у Кацабаћу и Косанчићу, а средњу у Лесковцу и ФОН у Београду. Магистрирао је на Економском факултету у Нишу, а докторирао на Економском факултету у Скопљу. Радио је у привреди 20 година, и то у комбинату „Тетекс“ у Тетову, „Вучјанки“ у Вучју и „Србијанки“ у Лесковцу. Затим је радио у просвети и то на Вишој економској школи у Лесковцу, Економском факултета Универзитета у Приштини. Био је ванредни професор на Универзитету БК и Економском факултету Универзитета у Приштини.

Активно је почео да се бави књижевним радом од 1987. године. Члан је Удружења књижевника Србије, а успешно се бави и сликарством. Био је оснивач и одговорни уредник „Лесковачке мућкалице“, српског часописа за хумор и сатиру. Сврстан је у књигу „Ко је ко у хумору и сатири Југославије“, Лексикону писаца просветних радника СРЈ и Републике Српске, публикацији „Знаменити Пусторечани“, као и у неколико антологија афористичара Југославије. За свој рад добио је многа признања: Орден рада са златним венцем, Октобарске награда за рад у привреди, Првوماјска награда Привредне коморе Србије, награде КПЗ Лесковца, награде „Велемајстор сатире“ за трајан допринос српској сатиричној књижевности, коју додељује Српска духовна академија из Параћина, као и награде „Раваничанин“ – за трајни допринос српској књижевности, духовности, култури и националној баштини – награде за животно дело Српске духовне академије из Параћина и „Велике повеље“ Књижевне заједнице Удружења књижевника Србије у Јагодини, за трајни допринос српској књижевности. Добитник је и награде „Благодарје“ Удружења књижевника Србије из Београда за целокупно књижевно дело. Живи и ради у Лесковцу.⁶⁵⁵

И **БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ПРОФ. ДР РАДОВАНОВИЋА** – Радовановић је најплоднији лесковачки писац. Огледао се у готово свим књижевним родовима, а задивљује његова лакоћа писања. Због тога не чуди што је било година када је промовисао и по десетак наслова.⁶⁵⁶

1. Стално су будни, зар нису чудни (1987), Дом културе младих, Лесковац
2. Успешни промашаји (1989), Градина Ниш
3. Од рођења до смрти само нас живот дели (1992), Вук Караџић, Ниш
4. Животне дефиниције из недефинисаног живота (1992), Вук Караџић, Ниш
5. Хоћу да нешто нећу (1992), Ниш
6. Рати хир (1992), Вук Караџић, Ниш
7. Отворена у затвореном (1992), Вук Караџић, Ниш
8. Стање је црно па гледамо бело (1992), Градина, Ниш
9. Успутна размишљања (1995), Градина, Ниш
10. Ујед кобре (1996), Реч радника, Алексинац
11. Дум-дум реци- књига прва (1996), Реч радника, Алексинац
12. Дум-дум реци-књига друга (1996), Реч радника, Алексинац
13. Дум-дум реци- књига трећа (1996), Реч радника, Алексинац
14. Дум-дум реци- књига четврта (1996), Реч радника, Алексинац
15. Отворена у затвореном – друго, допуњено издање (1995), Реч радника, Алексинац
16. Празне главе избијају на површину (1996), Вук Караџић, Ниш

⁶⁵⁵ Драгомир С. Радовановић, „Мреже паукова“, Књижевна заједница Удружења књижевника Србије за Поморавски округ . Јагодина, Београд 2016. године.

⁶⁵⁶ Напомена: Овај списак објављених књига доставио нам је сам аутор, проф. др Драгомир Радовановић (13. април 2016. године).

17. Риба је пеликану деликатес (1997), Реч радника, Алексинац
18. Све постаје горе када је горе горе (1997), Реч радника, Алексинац
19. Живот је узрок смрти (1997), Реч радника, Алексинац
20. Туђе нећемо, своје немамо (1997), Реч радника, Алексинац
21. Беле вроне (1997), Реч радника, Алексинац
22. Почетак и крај се памте по оном између (1997), Реч радника, Алексинац
23. Гледала је унапред, а снашло је отпозади (1997), Реч радника, Алексинац
24. Они су сити а ми нисмо на броју (1997), Реч радника, Алексинац
25. И црвена ружа има своје трње (1997), Реч радника, Алексинац
26. Овоме се и атеисти крсте (1997), Реч радника, Алексинац
27. Марке су пуни марака (1997), Реч радника, Алексинац
28. Рејтин подижу спуштајући нам га (1997), Реч радника, Алексинац
29. Она између мене и свега (коауторство са Б. Здравковићем), (1996), Реч радника, Алексинац
30. Жена у мислима мојим (2005), ЛКЦ, Лесковац
31. Свемир у капи воде (1997), Реч радника, Алексинац
32. Играју се делије са остатком Србије (2006), ЛКЦ, Лесковац
33. Ко не уме да пронађе излаз треба му показати врата (2006), ЛКЦ, Лесковац
34. Вуне је све мање а дрндања више (2006), ЛКЦ, Лесковац
35. Док ми стварамо историју, други на мењају географију (2006), ЛКЦ, Лесковац
36. Досад смо подржавали ми вас горе, подржите мало ви нас доле (2008), ЛКЦ, Лесковац
37. Још читам идиоте (2002), СИИЦ, Ниш
38. Најбољи коњи скупштине су на улазу (2011), ЛКЦ, Лесковац
39. Асоцијације на разне варијације (2011), ЛКЦ, Лесковац
40. Њима све, нама ништа, и ником ништа (2011), ЛКЦ, Лесковац
41. Кривосеча – драма (1995), Понд, Лесковац
42. Бугарче – драма (1995), Понд, Лесковац
43. На оштрици ножа- приче (2004), СИИЦ, Ниш
44. Одговори живота – приче (2004), ЛКЦ, Лесковац
45. Жена у мислима мојим, (2005), ЛКЦ, Лесковац
46. (С)војна тајна (2006), ЛКЦ, Лесковац
47. Приче из таксија (2008), ЛКЦ, Лесковац
48. Стимулација духа (2008), ЛКЦ, Лесковац
49. Индекс црвен од стида (2011), ЛКЦ, Лесковац
50. А књига празна (2011), ЛКЦ, Лесковац
51. Приче свакојаке (2011), ЛКЦ, Лесковац
52. Богу Божје – мисли о религији (1998), Реч радника, Алексинац
53. Деда – Тошино пиле-роман (2002), СИИЦ, Ниш
54. Како одживети живот (2011), ЛКЦ, Лесковац
55. То је то, а можда и није (2011), ЛКЦ, Лесковац
56. Моје време (2012), ЛКЦ, Лесковац
57. Са дна живота – песме (1997), Реч радника, Алексинац
58. Дилеме (2010), ЛКЦ, Лесковац
59. Шале из наше мале (1993), Наша реч, Лесковац
60. Шале из наше мале (1994), Понд, Лесковац
61. Шале из наше мале – 1111 вицева из лесковачког краја (1995), Наша реч, Лесковац
62. Шале из наше мале – 1111 вицева из лесковачког краја (1995), Реч радника, Алексинац
63. Шале из наше мале – 2222 вица из лесковачког краја (1998), Понд, Лесковац
64. Шале из наше мале – 1111 најновијих вицева из лесковачког краја (2008), ЛКЦ, Лесковац
65. Шале из наше мале – 3333 вицева из лесковачког краја (2008), ЛКЦ, Лесковац

66. Шале из женске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
67. Шале из дечје мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
68. Шале из полицијске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
69. Шале из конобарске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
70. Шале из ловачко-риболовачке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
71. Шале из политичке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
72. Шале из судијско-затвореничке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
73. Шале из мушке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
74. Шале из богаташке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
75. Шале из лудачке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
76. Шале из докторске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
77. Шале из спортске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
78. Шале из таштине мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
79. Шале из циганске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
80. Шале из поповске мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
81. Шале из сељачке мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
82. Шале из бабине и дедине мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
83. Шале из мајкине и ћеркине мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
84. Остале шале из наше мале (2008), ЛКЦ, Лесковац
85. 333 зашто – 333 зато (1999), СИИЦ, Ниш
86. 555 зашто – 555 зато (1999), СИИЦ, Ниш
87. 1000 зашто – 1000 зато (1999), СИИЦ, Ниш
88. Цилит – дечје игре (2010), ЛКЦ, Лесковац
89. Да ли знате – занимљивости (2006), ЛКЦ, Лесковац
90. Океан у капљици воде (2012), ЛКЦ, Лесковац
91. Васељена у атому (2006), ЛКЦ, Лесковац
92. Високошколска фарма (2006), ЛКЦ, Лесковац
93. Обредне песме у пусторечком селу Кацабаћ (2006), ЛКЦ, Лесковац
94. Искре које перу Афоризми (2011), ЛКЦ, Лесковац
95. Афоризми и мисли за сва времена (2013), ЛКЦ, Лесковац
96. Тулча и булча 1 – сатиричне приче (2013), Глубочица, Лесковац
97. Тулча и булча 2 – сатиричне приче (2014), Глубочица, Лесковац
98. Тулча и булча 3 – сатиричне приче (2014), Глубочица, Лесковац
99. Сећање на Бору – сатиричне приче (2014), Глубочица, Лесковац
100. Енигма Живан лесковачки (2014), Глубочица, Лесковац
101. Размишљања (2014), Глубочица, Лесковац
102. Афоризми са Хисара 1 (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
103. Афоризми са Хисара 2 (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
104. Приче са Хисара (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
105. Сатиричне приче са Хисара (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
106. Песме са Хисара (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
107. Дrame са Хисара (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
108. Романи са Хисара (2015), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
109. Мреже паукова, роман (2016), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
110. Лесковчанка, драма (2016), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
111. Нано романи (2016), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
112. Ласцивни нано (2016), УКС, Књижевна заједница поморавског округа, Јагодина
113. Чешљанка (2016), ЛКЦ, Лесковац
114. Живан Лесковачки у анегдотама (2016), ЛКЦ, Лесковац

115. Гулча и булча 4 (2016), ЛКЦ, Лесковац
116. Мени моји најдражи (2016), УКС, Заједница
117. Гулча и булча 5 (2016), ЛКЦ, Лесковац
118. Мреже паукова (2016), ЛКЦ, Лесковац
119. Живан Лесковачки у анегдотама (2016), КК Глубочица Лесковац

СТРУЧНЕ КЊИГЕ:

1. Оперативно планирање као метода контроле и организовања производње у трикотажној индустрији (1988), Графика, Пирот
2. Свет данас и сутра (1994), Реч радника, Алексинац
3. Пословно планирање (1995), Реч радника, Алексинац
4. Анализа пословања предузећа (1995), Реч радника, Алексинац
5. Предузетништво I (1996), Економски факултет, Приштина
6. Предузетништво II (1996), Економски факултет, Приштина
7. Основе трговинског менаџмента (1997), Реч радника, Алексинац
8. Основе финансијског менаџмента (1997), Реч радника, Алексинац
9. Развој економске мисли (1997), Реч радника, Алексинац
10. Економика трговине са основама трговинског менаџмента I издање (1998), Реч радника, Алексинац
11. Основе трговине менаџмента – друго допуњено издање (1998), Реч радника, Алексинац
12. Економика трговине са основама трговинског менаџмента II, допуњено издање (1999), Реч радника, Алексинац
13. Економика трговине са основама трговинског менаџмента III издање (2000), Виша економска школа, Лесковац
14. Економика трговине (2000), Универзитет БК, Београд (коауторство са проф. др Живорадом Златковићем, и проф. др Надом Барац)
15. Основе о трговини за менаџерско одлучивање (2002), СИИЦ, Ниш
16. Трговински менаџмент (2006), Виша економска школа, Лесковац
17. Технолошки прогрес и електронска трговина (2006), Виша економска школа, Лесковац
18. Трговински менаџмент, 1. издање (2006), Виша економска школа, Лесковац
19. Трговински менаџмент, 2. допуњено издање (2007), Виша економска школа, Лесковац
20. Трговински менаџмент, 3. допуњено и измењено издање (2008), Виша економска школа, Лесковац
21. Анализа пословања – друго допуњено и прерађено издање (2007), Виша економска школа, Лесковац.
22. Финансијско и девизно пословање, коауторство са проф. Властимиром Крстићем (2010), Висока пословна школа, Лесковац
23. Вежбе за анализу пословања (2008), Висока пословна школа, Лесковац
24. Вежбе за трговински менаџмент, (2008), Виша пословна школа, Лесковац
25. Вежбе за финансијско и девизно пословање, коауторство са Властимиром Крстићем (2010), Висока пословна школа, Лесковац
26. Све о стручној пракси за прву годину студија, коауторство са стручним сарадником Жаклином Анђелковић (2011), Висока пословна школа, Лесковац
27. Протоколки сиомских мудраца (2012), ЛКЦ Лесковац
28. Владари у сенци владари из сенке (2012), ЛКЦ Лесковац⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ *Напомена:* Уз кратку биографију, у делу Драгомира Радовановића, драми Лесковчанка, (Београд 2016) наводи се да је до сада објавио 144 књиге. *Видети:* Д. Коцић, Педесета књига Драгомира С Радовановића (поводом појаве дела Шале из наше мале, 2222 вица из лесковачког краја, Наша реч 1999. године).

III

ХУМОР ДРАГОМИРА С. РАДОВАНОВИЋА - У једној од књига, „Шале из наше мале“, записао је занимљиве догодиштине Лесковчана, њихових пријатеља и гостију.

%

Чита муж новине, док жена нешто ради у кухињи. Наишавши на један чланак, он је позва и рече:

-Замисли, драга. У новинама пише да у Африци може да се купи жена за две козе!

Жена остави посао у кухињи, па ће запањено:

-Па то је страшно!

А муж ће смирено:

-Ја се не бих сложио с тобом. Зар добра жена не вреди колико две козе!

%

Опет о Лесковчанкама:

Питају Лесковчанку, које су три најлепше ствари на свету:

-Једно пиће пре, и једна цигара после!

%

Жена до касно у ноћ очекује мужа који се запио негде у кафани. У касне сате, муж долази, а она ће:

-Ајде, бре, куда си до сг! Чим залаје куче, ја мислим ти си!

%

Доктор Драгомир Радовановић, који је и сам универзитетски професор, прибележио је много занимљивих згода из студетског живота, посебно у време полагања испита.

Намерачио се професор на једног студента, и стално га обара. Сада на испиту студент све зна, а професор поново намерава да га обори:

-Колико сијалица има у овој сали!

Студент брзо изборори и рече:

-Десет!

-Е, није тачно - рече професор - него десет! Ево још једне! - и извади сијалицу из џепа, и обори студента.

Следећи пут иста прича. Опет студент све зна. Опет исто питање:

-Колико има сијалица у сали!

Студент ће ко из топа:

-Десет!

-Није десет, него девет! Данас нисам понео сијалицу! - рече професор.

-Е десет! - рече студент и извади сијалицу из џепа.

%

Једна занимљива љубавна прича.

Разговара новопечени брачни пар. Млада пита:

-Драги, шта је за тебе љубав!

-То је оно што ујутру осећам према спавању, пре подне према себи, по подне према храни, увече према пићу, а ноћу према теби. Шта мислиш, јесам ли ово добро рекао! - упита он.

А она ће:

-А ја мислим да је љубав борба за парче меса!

%

Дође пријатељ пријатељу у кућу. Њега нема. Заприча се он са женом, па пошто га је био глас да је швалер, пријатељева жена га упита:

-Је ли, а како ти знаш која жена хоће!

-Па, помиришем је, и на основу тога закључим.

-Па, хајде, помириши мене, па ми кажи да ли ми се хоће!

Онај је помириса и рече:

-Теби се неће!

А жена ће:

-Ти или лажеш или имаш кијавицу!

IV

ЧОВЕК ВЕЛИКЕ ИМАГИНАЦИЈЕ – Сустрет са Драгомиром Радовановићем одише необичним флуидом

који вас необјашњивом мистиком зачара после прве реченице коју он изговори. У првом тренутку делује збуњујуће, а онда убрзо закључујете да вас је неодољивим, специфичним осмехом и бистрином ума освојио и упутио на стазу обостраног пријатељства, што је више од дружења. То је човек интересантне спољашњости и ретко карактеристичног духа. Средњег раста, неупадљив, ноншалантан, веран традицији текстилног посленика у одевању, са израженим фацијалним карактеристикама, уз обавезну кожну торбу која употпуњује озбиљност интелектуалне персоне, беле путе и са необавезном, не тако бујном фризуром, он одише неком мистичном харизмом коју ни себи, ни другим не може да објасни. Када је, као један од најпознатијих савремених афористичара, отворио двери књижевног узлета, проширио је своја трагања и кроз песме и романе и први пут нам је подарио роман са три краја, по избору читалаца. Драгомир Радовановић, попут познатих српских књижевника, боем је лесковачког кафанског живота. Тек у том амбијенту потврђује се прва вредност личности. Јер, ту се дише пуним плућима, добија инспирација за стваралаштво, упознају скривене карактеристике људи, пише на кафанским салветама, воде се необавезне расправе и псује. Ту се доживи пијанство као вентил напаћене душе, ту се склапају нова пријатељства и губе границе положаја на друштвеној лествици. Ту је Радовановић непревазиђен. Остао је велики и увек пожељан у друштву.⁶⁵⁸

Писати или говорити о проф. др Радовановићу после објављене књиге „Човек велике имагинације“ (Лесковачки културни центар, 2011, приређивач проф др Живан Стојковић, уредник Слађана Младеновић) зауман је посао. Све или готово све је казано и сада би било тешко додати нешто сасвим ново, оригинално, али вреди покушати.

Оно што се лако уочава, као на брисаном простору, то је обимност дела проф. Радовановића. Делује готово нестварно да неко у „затуреној паланци“, далеко од главних токова књижевног, па и научног стваралаштва има толико енергије, али и талената да напише и објави тако велики број књига потпуно различитих порука.

Ствар постаје још интересантнија ако се зна да је проф. Радовановић почео релативно касно да објављује своја дела. Прва књига „Стално су будни – зар нису чудни“ појавила се 1987. године, у 39. години живота! Та књига афоризама, нема никакве сумње, обележиће његово даље усмерење, јер ће му – уз научни рад – писање афоризама бити део свакодневне збиље.

Николај Тимченко, засигурно најпознатији лесковачки књижевни критичар, филозоф, новинар и лектор, који је готово цели радни век провео у Нашој речи, записао је далеке 1990. године: „Књига која је сада пред читаоцима је трећа књига афоризама и анегдота овог већ запаженог и, слободно се може рећи, афирмисаног писца. Он је 1987. године објавио своју прву збирку афоризама под насловом „Стално су будни, зар нису чудни“, а две године касније, 1989. и другу књигу, под насловом „Успешни промашаји“. Обе ове књиге нису прошле незапажено. О њима су писали књижевници Томислав Н. Цветковић и Радивоје Бојичић, а критика им је посветила дужну пажњу и високо их оценила (уп. Велимир Хубач, „Не само афоризми“, Наша реч, бр. 42, 27. октобар 1989).

⁶⁵⁸ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, Човек велике имагинације, Лесковачки културни центар 2011, стр. 7-9. *Напомена:* Када се појавила 50. књига проф. Радовановића, Политика је објавила мој прилог „Писац са лесковачке калдрме“ (Политика, 26. април 2000). Објављивање тог прилога има занимљиву предисторију, која је права анегдота.

-Да ли сте ви, колега Данило! – заповеднички говори уредник.
 -Да – одговорам – чекујући неугодни наставак разговора.
 -Какве глупости пишете, Данило! – настави уредник.
 Заћухтах, немам речи да одговорим, неучитовост ме зароби тишином.
 -Зар је могуће – тако стоји у Вашем иначе добро написаном чланку – да је професор Радовановић објавио предесету књига! Мора да је нека грешка!
 -Не, није грешка. Све је тачно! – победнички одговорам.
 -Ако је тако, тај професор није нормалан! – рече уредник.
 -Па и није – одговорих победнички – Какав је ускоро ће објавити и стоту књигу.
 -Идем онда у Шуматовац да попијем хладно пиво и да испричам колегама каквих све људи има!

О афоризмима проф. др Радовновића, чини се да је најбољу оцену изрекао пре готово две деценије проф. др Тихомир Петровић. „Радовновићева поетика темељи се на рефлексiji, игри и хумору, на луцидности сразмерно високог дoмета; изненађењу, илузији и хумору хеленистичке провинцијенције. Мисао, игра и хумор чине конструктивне елементе његовог израза“.

Та оцена проф. Петровића могла би се без икакве ограде да изрекне и о најновијој књизи афоризама проф. Радовновића „Васељена у атому“ (Лесковачки културни центар, 2012). Ту заиста не бих ништа посебице додао, уз оцену, која је увек присутна када је афоризам предмет интересовања, да аутори никада, ма колико били добри, не досегну у сваком афоризму „смисленицу свога рада“, што би другим речима значило да има оних који су ту да једноставно попуне простор!

Избор, избор, и само избор, то је каткад мањкавост најновије књиге великог афористичара проф. Радовновића. Али, сви који пишу знају да је то велика бољка од које се побољева и долазе несни, јер се лако не може да прекорачи та умишљена границе између личне оцене свога дела и стварних вредности наших намера. Зато је прелазак на другу обалу реке, где нас чека оцена нашега дела, често тугаљив, тежак и каткад и незахвалан пут!

Тачне, промишљене, каткад духовитне оцене о Радовновићевом раду, понајвише о његовим афоризмима изрекла је и проф. др Јаворка Маринковић (Учитељски факултет Врање): „До сада је објавио 38 збирки афоризама... сврстан у неколико антологија и лексикона... Радовновић је савремени, аутентичан и својеврсни стваралац у области литературе на изразито дијалекатском подручју јужне Србије“.

Цитирајући оцену Јохана Фридриха Шилера („Човек слика себе својим делима“), проф. др Живан Стојковић луцидно примећује у Предговору књиге „Човек велике имагинације“: „Сваки његов (Радовновићев) афоризам је више од опомињујуће поруке, свака мисао је као убојита стрела која, међутим, има један циљ, да мења стварност.“

Када се (не)добронамерни критичар стваралаштва и живота проф. др Драгомира С. Радовновића макар и површно сусретне са овим „уметником речи“, не може а да се не упита како је све то могло да стане у један животни ход. Делимице шифру открива сам проф. Радовновић (рано устајање), али прави одговор је свакако негде другде. Није то ни само његов раскошни таленат да, како учача проф. др Влада Вељковић (бивши декан Технолошког факултета у Лесковцу) „увек спреман да направи шалу на свој и туђ рачун, а без љутње када у шали других „страда“ он.“

За проф. др Борка Крстића (бивши декан Економског факултета у Нишу), „Драган Радовновић, професор и привредник, књижевник, сликар и бојем плете своју „мрежу“. Драган Радовновић је „постао Институција Лесковца и југа Србије“. Радовновићев научни и књижевни рад приказан је у књигама „Ко је ко у хумору и сатири Југославије“, „Лексикону писача просветних радника Југославије и Републике Српске и књизи „Знаменити Пусторечани“. Добитник је многобројних признања од којих издвајамо Орден рада са златним венцем. Живи у Лесковцу.

Писао је и објављивао др Радовновић и песме (што је мање познато). Поменимо збирку „Са дна живота“, а заједно са професором Бором Здравковићем, лиричарем са Дучићеве стазе („Ако је Његош наша епска, онда је Дучић наша лирска парадигма“ – каже Рајко Перов Ного) објавио је књигу песама и афоризама „Она између мене и света“, која, нажалост, није ни приближно имала такав одјек као Здравковићева прва збирка песама „Тренуци лирике“.

Списатељство др Радовновића – обимно и разноврсно – тражи осмишљеније проучавање стручњака различитог усмерења – од економиста, драматурга, до историчара књижевности. Неке књиге овог аутора, попут „Операције планирања“, „Анализа пословања предузећа“, „Основи трговинског менаџмента“, „Развој економских мисли“, или „Предузетништво“ I, и „Предузетништво II“ – да набројимо само можда понајбоља дела – по оценама економских експерата – велики су допринос овој науци и постају део незаобилазне литературе сваког студента економије.

Вредност стваралаштва др Радовновића није толико у обимности (иако ни то не треба никада губити из вида) колико у разноврсности, а од овог неуморног списатеља, између осталог, и „смешне стране нашег лика“ – ускоро се може очекивати да се представи новим стваралачким дoметима, што многи његови пријатељи са нестрпљењем очекују.

Професор Радовновић је знао на занимљив, њему својствен начин, са пријатељима да обележаве и годишњице својих успеха.

О раду проф. Радовновића објављено је много текстова у најугледнијим новинама и часописима. У вeљтону „Хумор лесковачког краја“, који је Политика објавила маја 1997.

године, доста простора посвећено је управо проф. Радовановићу. Професор Радовановић је једном приликом, како је прибележио екномиста Чедомир Митић (Човек велике имагинације, стр. 85) рекао да је његов највећи успех што је још жив, што су му деца јако доба... што је у браку са женом пуне 42 године... и да по броју објављених књига и слика сада има – 115 година живота! И за сам крај, једна порука професора Драган Радовановића, коју је прибележио Чедомир Митић: „Ако ме неко пређе једном, он је будала, а ако ме пређе и други пут, онда сам ја будала.“⁶⁵⁹

Књижевним радом почео је да се бави пишући афоризме. Прва књига његових афоризама изашла је из штампе 1987. године. Вредност Радовановићевог писања је у одважности да се без женирања проговори о жени и (њеној) љубави, на један духовит и естравагантан начин. Неоптерећен књижевном теоријом или естетиком (он је пример тезе да, којекуд завидне домете у одређеној дисциплини постижу људи који нису везани за конкретну струку, већ јој прилазе из пасиониране љубави, из забаве или доколице). Радовановић је подарио читалаштву занимљиву лектуру. Доктор по звању, стваралац инвенције маште, можемо речи, књижевник (предраднић, Радовановић Књигом о љубави броди у свет писане речи као у реку).⁶⁶⁰

У причама, цртицама, драмским текстовима отворено и широко говори о истинитим догађајима на начин потпуно нов и због тога заслужује пуну пажњу. Једним својим литерарним радом читаоцу нуди два-три решења на крају приче. Оригинално и читљиво. То је човек са хиљаду решења за сваки проблем. Међутим, много пута усамљен, несхваћен. Иде испред времена. Човек ренесансе. Зато је др Драган Радовановић и велики оптимиста. Долази, каже, његово време. Будимо стрпљиви, сачекајмо тај дан.⁶⁶¹

Рођењем и животом навикао је од малих ногу на мукотрпни рад и борбу за опстанак. У сплету животне борбе, наде муке и патње, наде, муке и патње – он је победник. Живот га није уљуљкивао, ни миловао, али и носи неки усуд, као племенит човек, добричина и хуман, спреман да помогне. За пријатеље увек има времена за чашицу разговора, зрачи добротом и вером у људе. Драгомир Радовановић је човек изузетне мудрости и емотивности, разборитости и образовања. И зато није чудо што је један од најугледнијих људи Пусте Реке и Лесковца.⁶⁶²

Префињен смисао да речима да нова значења у контексту посебан је дар аутора. Оно што је најкарактеристичније за ове афоризме јесте њихова прејака сажетост која иде до перфекције. Језгровитост је основна особина афоризма, а постићи њу хиљаду пута у једној књизи заиста је уметнички артизам. У томе се и највише види ауторово сазревање у веома плодној продукцији.⁶⁶³

Радовановић је био оснивач и одговорни уредник Лесковачке мућкалице, српског часописа за хумор и сатиру. Његови афоризми, анегдоте, вицеви и друго углавном сликају тренутак у коме су створени и на један посебан начин говоре о приликама и животу људи у тешким условима. И најзад, ми бисмо се сложили са једним делом изреченим у Белешци о актеру у књизи Легенда у анегдотама, коју је приредио за штампу проф. др Живан Стојковић, а она гласи: „Обдарен невиђеном енергијом, бави се научним радом, пише афоризме, сакупља умотворине, дарује романе и збирке песама, слика и, наравно, постаје запашени књижевник. Без њега, култура Лесковца била би знатно осиромашена.“⁶⁶⁴

Ако ћемо 1971. памтити, а памтићемо је, по књизи *ПССС...* (карикатуре без речи) Миодрага Стојановића, Лесковчанина, а карикатуристе светског гласа, ако ћемо 1981.

659 Крајем марта 2007. године, др Драгомир Радовановић је обележио две деценије књижевног рада. Уручена му је чланска карта Удружења књижевника Србије. Извештавајући са тог скупа, С. Миљковић пише у Нашој речи (30. март 2007, стр. 10) да је Радовановић „као доктор економских наука написао 12 стручних књига и још 46 из области књижевности.“ О др Радовановићу посебно је говорио Саша Хаџи Танчић, који је подсетио да је Радовановићево стваралаштво врло разумљиво, да је познат као сакупљач и издавач великих збирки вицева, значајан афористичар, писац драма, збирки прича, аутор неколико романа и песничких збирки. Иако се ради о огромном квантитету, није занемарен ни квалитет – истакао је Хаџи Танчић.

660 Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни рад Д. Радовановиће, Човек велике имагинације, стр. 63.

661 Ненад Кражић, исто, стр. 69

662 Добросав Туровић, исто, стр. 76. *Напомена:* Имао сам час и задовољство што преко четири деценије другујем са Драгомиром Радовановићем. Наша дружења су најчешће у лесковачким механамама „Сајам“, „Бела лађа“, „Колиба“ и другим познаим угоститељским објектима. Драгомир је поред партизанских певао и четничке песме, што је у оно време било кажњиво. Зато су се у Државној безбедности о њему распитивали. Једном приликом, у „Сајам“ уђе један инспектор Државне безбедности, а Драгомир запева „Иде Тито преко Романије“, па скрену на песму „Спрем те се, спремете, четници“. Инспектор није Драгана познавао, позва ме у страну да ме нешто пита: „Туровићу, ко је овај што уједно пева и о Титу и Дражи?“ Ја му одговорих: „Друже инспекторе, Драган се овако шали, он је из партизанске Пусте Реке.“ Инспектор се насмеја и напусти кафану, а ми продужисмо да се дружимо.

663 Борислав Здравковић, исто, стр. 81.

664 Хранислав Ракић, исто, стр.83-85.

памтити, а памтићемо је, по првој (и јединој у Лесковцу) изложби карикатура Миодрага Стојановића (негдашњег) и Миодрага Величковића (садашњег) новинара Наше речи у оквиру незаборавне (и никад више обновљене) манифестације Конфинови дани хумора, онда 1987. уписујемо у календар духовних догодовштина (пониклих и прониклих) у Лесковцу по првој објављеној књизи афоризама (уопште) Драгомира Радовановића.⁶⁶⁵

V
ТУЛЧА И БУЛЧА – Књига „Тулча и Булча“ има само педесет и девет страница, седамнаест поглавља, односно седамнаест делова, подналова или седамнаест врло значајних друштвено-економских државних и међународних актуелних тема. Свака за себе од ових тема представља бисер, есенцију, срж за разумевање не само волова Тулче и Булче, него и нас људи, под условима да нисмо Тулче и Булче.⁶⁶⁶

(...) Главне личности у овој књизи су два вола: Тулча и Булча и, нормално, аутор, али не као личност, него само као наратор... Сам аутор каже, а вама саветујем да му верујете, да је на идеју да напише ово дело дошао читајући књигу „Размишљање једног обичног српског вола“ од Радоја Домановића. Аутор даље портретише две личности овог дела, Тулчу и Булчу, који су, како он каже, два бикчића браон боје, од оца сименталца, увезеног у Србију, и мајке, наше обичне српске краве. Ја бих лично волео да је аутор направио другачију комбинацију: да је отац наш, обичан српски во, а мајка сименталка, увезена из Европе „чија мајка црну вуну преде“.

(...) У портретисању главних личности, мислим да аутор није био конзистентан, доследан, тако да ни литерарни ликови, Тулча и Булча, нису адекватно приказани. Њихове ликове аутор даје тако, како каже: „Тулча је био дебљи и лепши и није много размишљао, али Булча запажа ствари, размишља, иако за то није био задужен и често пута своја размишљања преносио Тулчи. По аутору, Тулча је више личио на наше српске, а Булча на проевропске волове. Заитригиран оваквим приказом ликова Тулче и Булче, консултовао сам речник српскохрватскога књижевног језика из 1960. године. У том речнику постоји реч „булка“ (цвет у пшеници) и „булче“ (деминутив од булке). Из тога се јасно може извести закључак да је во Булча добио име по томе што је на челу имао белу боју длаке у виду цвета булке, што се из слике волова на насловној страници књиге, односно на корицама јасно види. Дакле, Булча добија име по урођеним, спољашним особинама. Зато и мислим да је Булча требало да буде више наш, више српски во. Шта је онда са именом Тулча! У поменутом речнику нема тог термина. Користећи знање из историје језика, дошао сам до закључка да је реч Тулча настала од глагола „тулити“. У речнику нема ни тог глагола, јер то није књижевни израз, већ провинцијализам, као карактеристичан за наше језичко подручје. Пошто није у питању књижевни израз, не постоји ни званично, мериторно тумачење тог израза „тулча“. Они који мање познају природу језика под изразом „тулча“ најчешће подразумевају човека будалу, глупака, неспретњаковића, шепртљу. Ја не мислим тако. Тулча је, у ствари, човек кога животна искуство, животне ситуације науче да се лако, некад и бескрупулозно прилагођава новонасталим ситуацијама и да се прави невешт, луд, да купус гледа, а месо вади и једе. Кад све то ради из егоистичких интереса, користољубља, властољубља и ниских страсти, онда је он потпуно негативна личност. Тулче су они, како и аутор ове књиге каже, који су демократију у Србији увели директно са улице, а ја бих додао и успут, признавали „Милосрдног анђела“ да нас бомбардује, а они палили парламентарна здања – куће, симболе институционалне, народне демократије. Зато је за мене, по свим ових дефинисаним особинама, Тулча проевропски, неспрпски лик.

(...) Остало је да се каже да када је у питању литерарно стваралаштво, где се говори о животињама и где се животињама приписују особине људи, онда се таква врста литерарног стваралаштва најчешће сврстава у басне. Међутим, у нашој белетристици има доста примера да се управо најоштрија критика друштвених појава носилаца власти и негативних кретања у држави истиче у сатирама какав случај су дела Радоја Домановића „Размишљање једног обичног српског вола“ и Петра Кочића и његов „Јазавац пред судом“ и ево код Драгомира Радовановића у делу „Тулча и Булча“. Далеко сам од тога да мислим да је дело

⁶⁶⁵ Томислав Н. Цветковић, исто, стр. 79.

⁶⁶⁶ Мирослав Здравковић, увидна реч, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића „Тулча и Булча“, 13. мај 2013. године.

„Тулча и Булча“ сатира истог ранга, нивоа или квалитета као што су поменуте сатире Радоја Домановића и Петра Кочића, али се усуђујем да кажем да по смелости и храбрости аутора „Тулче и Булче“, по отвореној, оштрој, бескомпромисној мисији и снажној критици актуелних негативних појава и њихових носилаца у нашој држави Србији и по имену, презимену и фунџији, ово дело надмашује обе поменуте сатире. Основна поруке ове књиге је да Тулча и Булча знају шта не знају, а људи не знају шта знају! То је, у ствари, оно што је велики песник Његош истицао: „Народ чини оно што зна, али не зна што чини.“

VI

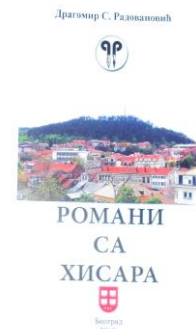
ВЛАДАРИ У СЕНЦИ, ВЛАДАРИ ИЗ СЕНКЕ – Књига „Владари у сенци, владари из сенке“ по својој тематици и садржини, представља изузетно актуелно дело у области стваралаштва и даје значајан допринос покушају да се одговори на бројне изазове актуелног политичког тренутка у свету.⁶⁶⁷

Аутор посебно наглашава да данас живимо у време у којем се не поштује и не примењују економске законитости и да светом управљају банкарски магнати, мултинационалне компаније, берзе и њихове агенције, а не националне владе. Ове наднационалне институције изазивају финансијске, економске, социјалне и политичке кризе у земљама чији им се режими не свиђају и под видом заштите људских права и развијања демократије доводе на власт оне кадрове који ће радити по њиховом диктату. Аутор заслужује све похвале што се јасно одређује према свим кретањима сматрајући их за највеће зло и отворено тражи супродстављање том злу поруком „не одупрети се злу, још веће зло.“ После ове кратке, али врло садржајне уводне речи, аутор даљу садржину ове књиге даје у виду пет животних прича и дешавања у САД. Оно што је посебно интересантно за нас је дугачак списак личности на одговорним дужностима у државама и међународним организацијама које су учествовале у разбијању Југославије. У делу књиге под насловом „Циљеви тајних друштава“, аутор истиче да је историја човечанства углавном заснована на бројним покушајима насилног успостављања глобалне доминације почев од периода Александра Македонског, Наполеона и Хитлера, до данашњих дана.

VII

ХИСАР КАО ИНСПИРАЦИЈА – Драгомир С. Радовановић објавио је 2015. године неколико дела у чијем је средишту – Хисар. Ево њиховим називом: „Драме са Хисара“, „Песме са Хисара“, „Афоризми са Хисара“, књига прва и књига друга, „Приче са Хисара“, „Сатиричне приче са Хисара“ и „Романи са Хисара“. Овога пута Радовановић је, на пример, у „Романи под Хисара“ објавио на једном месту сва три раније већ штампана романа: „Деда Тошино пиле“, „Како (од)живети живот, „Моје време“. У рецензији дела „Романи са Хисара“ под назнаком „Драгомир С Радовановић – великан наше књижевности“ Мирослав Димитријевић истиче да „после ишчитавања, односно увида у целокупно књижевно стваралаштво Драгомира С Радовановића можемо рећи да овај лесковачки писац припада самом врху српске књижевне пирамиде.“⁶⁶⁸

VIII

ПРИЧЕ СА ХИСАРА - Збирку која је пред нама чине 42 кратке приче, повезане поштом насловном синтагмом – *Приче са Хисара*. Изузев ове просторне одреднице, у причама није одређен хронотоп, ни место, ни време дешавања. Ипак, наслућујемо неколико временских равни. Овим причама успоставља се вертикална оса времена која повезује давно прошла времена са савременим светом и животом. Тематски, ови прозни записи распоређени су у три циклуса. Прва два имају семантичке наслове који наговештавају идејну окосницу – *Одговори живота* и *Индекс црвен од стида*. Последњи циклус носи

667 Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића *Владари у сенци, владари из сенке*, 5. октобар 2012. године.

668 Мирослав Димитријевић, „Драгомир С. Радовановић – великан наше књижевности“, рецензија, „Романи са Хисара“, Књижевна заједница Удружења књижевника Србије, Поморавски округ, Јагодина – Београд 2015. стр. 234.

назив који сугерише намеру да се окупе различите цртице из живота – *Приче свакојакe*. Све приче из збирке постижу сагласност у домену поруке, истичући општу моралну хипокризију и позивајући на повратак основним моралним начелима, алтруизму, пожртвовању и саосећању, захваљујући којима је човечанство и опстало.⁶⁶⁹

Приче из првог циклуса израстају из наталоженог искуства наше народне предаје. Оне одражавају морални кодекс заједнице, народна веровања, обичајне нормe и табуе. Ове су приче израз колективне свести да се основе традиционално-моралног кодекса морају поштовати. Људске особине препознају се у ситуацијама које намећу искушење. Представљене ситуације нису свакодневне, оне су судбинске. Приче груписане око централне теме првог циклуса (зло у свету и зло у човеку) имају дводелну композицију: представљен је најпре грех, а потом казна. Традиционално-моралне нормe не познају праштање за прекршиоца правде или забране. У неким причама се разрађује веровање у табуе, што је део колективне свести нашег народа. Забране се морају поштовати. Као део традиционалне културе јавиће се и клетва – посредно или непосредно изречена, која потврђује народно веровање у магијску моћ речи. Ове слике и представе упућују на књижевност насталу у народу, а насловом збирке успоставиће се веза између прича првог циклуса и наше завичајне збирке народног стваралаштва коју нам је прота Драгутин Ђорђевић оставио. Супротстављањем богатства и сиромаштва у спрези са моралом и неморалом, кршење забрана, непоштовање светиња, огрешење о племенитост и чистоту одражавају нашу патријархалну културу, а став заједнице потенциран је безличним глаголским формама – *прича се, говори се* и сл. Тај морал традиционалне културе и традиционалних веровања препознајемо у наслову чувене народне баладе: *Бог ником дужан не остаје*. Десиће се у овим причама и сусрет са оностраним, више у домену народне фантастике, мање као психолошка пројекција због гриже савести услед начињеног греха. Заумно је ту да грешника казни, а заједницу опомене. Део ових прича има тематику из рата. Не знамо о ком се рату конкретно говори, али на основу лексике можемо претпоставити да су то ратови који нам временски нису далеко. Убиства, отимања, разарања и уништавања указују (уз експликацију уводне максиме из прича *Телевизор* и *Гелер – Ко се лати мача, од мача ће страдати*, и *Што је отето, то је проклето*) и на дехуманизацију човека и деструкцију свих људских вредности у рату.

Други циклус укључује социјалне мотиве и временски нам је близак, препознатљив. Ове приче доводе у питање интелектуално поштење, професионалну етику, представљајући, крајње веристички, инцидентне ситуације из високог, академског света. Истина о свету никада није само једна, али овде су укрштене две перспективе – оних који узимају, али и оних који дају. У овим причама правда није увек задовољена.

(...) Приче из трећег круга су разнолике. Неке садржински кореспондирају са претходним причама, у неким, међутим, изостаје казна за почињене грехове, за разлику од оних из првог циклуса, где казна доследно стигне грешника. Неке од њих (о брачној превари, о судбини и грешкама младости) настају из проширене анегдоте. Из иницијалног мотива развија се кратак сиже са обртом и поентом на крају. Односи у породици, брачно неверство, похлепа, сиромаштво, несрећа, правда (људска и она судска) смењују се у последњем кругу прича попут исечака из наших живота. Неке слике из живота својом суровошћу делују готово надреално и сугеришу не само слику света, у којем зло одвајкада обитава у разним појавним формама, већ и трагичну слику друштва које не мари за егзистенцију обичног, малог човека. Мрачна визија друштвене стварности биће и домановићевски заоденута у форму сна у причи иронијски названој *Срећа*, а сам сан сажета је, упечатљива слика наше Страдије. И алегориска, шаљиво-иронијска слика о разговору Булче и Тулче успоставља везу са чувеним *Размишљањем једног обичног српског вола*. Збирку одликује традиционална форма приповедања. Мотивација је доследно спроведена. Нема задирања у психолошку димензију личности – ликови су супротстављени по доминантној црти карактера. У свакој од прича представљен је по један догађај и приче су упечатљиве управо по специфичној радњи. Нема развијених описа и рефлексива, али се често јави сажет коментар на крају. Успоставиће се и дијалог са читаоцем, чиме се ствара илузија усменог приповедања. У *Причама са Хисара* нема новина у формалном, жанровском и мотивском смислу, већ у смислу јединствених, јасно, транспарентно исказаних порука – својеврсних савета за живот – и позива на повратак ризници искуства наших старих, коју смо давно почели да напуштамо, несвесни да напуштајући њу, напуштамо сами себе.

669 Излагање мр Биљане Мичић на промоцији књиге проф. др Драгомира Радовановића *Приче са Хисара*“ у издању КК Глубочица, Лесковац 2014.

IX

МРЕЖЕ ПАУКОВА – „Лове, а уловљени“ (стих М. Настасијевића) на најлапидарнији начин изражава суштину романа „Мреже паукова“ аутора Драгомира С. Радовановића, једног од највреднијих и најистакнутијих српских књижевника данашњице, који у свом најновијем делу на сликовит и пластичан начин приказује истинито стање на једној вишој научној установи, у којој је руководство или „мозак школе“, са својим „сателитима“, плете мреже сплеткарења, појединачке и заједничке, за невинне жртве из професорског и студентског сталежа. Ови „људи-пауци“ као у научно-фантастичним хорор филмовима, исисавају новац и корист из жртава, али истовремено убијају и њену жељу и вољу да им се супротстави, уништавају најважнији осећај за опстанак човека – људску храброст. Изигравајући све просветне законе и школске прописе, ти руководећи „људи-пауци“, ловећи друге, не схватају да су истовремено и сами себе већ давно уловили, постали само своје жртве. Само је питање времена и политичке воље када ће и они бити стављени под лупу правде и правосуђа.⁶⁷⁰

Драгомир С. Радовановић, частан и храбар интелектуалац, врстан писац и доктор наука, написао је веома озбиљан роман о ужасном стању у српској просвети и школском систему, у којем се за новац може купити свако академско звање – али не и знање. Систему коме свака диплома има своју (у)цену, али не и стварну вредност, која подразумева стечено и научно знање током школовања. Нажалост, данас овако купљене дипломе имају своју „примену“ у друштву и доносе корист сваком имаоцу.

Познати књижевник из најужег круга српске књижевне пирамиде Драгомир С. Радовановић, истовремено и врло угледан професор, а преко свог „алтер ега“ Драгорода, јединог позитивног лика у поменутом роману, не пристаје да буде жртва „(не)људи наукова“, иначе, завидљивих, сујетних, љубоморних професора, сумњивог знања и интелектуалне ширине, и зато Драгорад, алијас професор Радовановић, постаје главна мета њихове зловоље и пакости.

Мало је оваквих писаца у савременој српској књижевности који мајсторском књижевном и психолошком вивисекцијом разоткривају унутрашње стање духа и међуљудских односа такозване универзалне етике, као што је Драгомир С. Радовановић, познати писац, сликар и интелектуалац, који сведочи болну истину из личног искуства.

Задивљује интелектуална и људска храброст књижевника и професора Драгомира С. Радовановића, илити Драгорода у роману „Мреже паукова“, који успева да се супротстави – сам против свих – и у тој неравноправној борби Давија и Голијата за право и законитост успева да годинама одолева руководству школе, односно „људима науковима“ и њиховим замкама, а притом на сваком кораку ометан, спутан, мобингован, малтретиран, терорисан на свакојаче начине од стране управе те више академске установе. Зато је роман „Мреже паукова“ јединствено књижевно сведочанство о данашњем срозавању, боље рећи уништавању просвете и науке у Србији и постаће парадигма интелектуалне и књижевне храбрости, јер др Радовановић зна да су интелектуалци пре свих дужни да говоре истину свом народу, ма каква она била и ма колико се не допадала носиоцима власти на свим нивоима, јер то је истовремено и посебан задатак књижевника и уметника, као најпробуђенијег дела нације и културе. Роман „Мреже паукова“ Драгомира С. Радовановића има мало другачији стваралачки поступак у односу на његове претходне романи. Овога пута фабула се остварује преко портретисања главног носиоца радње, па се по њима зову и поглавља романа: Жилијен, Ивичњак, Мирјам, Драгорад, али и понајважнијим догађајима: Писмо, Тужба, Пауци, Напад, Одузимање часова... Врстан књижевник, али одличан сликар реалиста и симболиста, аутор Драгомир С. Радовановић врло вешто портретише главне „јунаке“ свога романа и то кроз њихове поступке и (не)чињење и тако их препушта да сами себе компромитују, стално доказујући своју наопаку ћуд, похлепност, неморалност... Незаконитим, често и криминалним радњама и нехуманим поступцима и потезима управо они постају и остају највећи кривци за катастрофално стање на тој вишој научно-образовној установи, али су они истовремено и део целокупног оболелог, канцерогеног ткива српске просвете и науке, која разара и угрожава интелектуалну будућност ове земље и народа, а

670 Мирослав Димитријевић, Роман о „људима-пауцима“, рецензија, Драгомир Радовановић „Мреже паукова“, Књижевна заједница Удружења књижевника Србије за Поморавски округ – Јагодина – Београд 2016, стр. 62 – 65. Напомена: Пренасмо комплетну рецензију овога романа који има 66 страна.

предводи је „професорска елита“, која је трговином дипломама и другим изнудама довела просвету и образовни систем у Србији до бесмисла. Роман „Мреже паукова“ нема класичан заплет, већ читав низ заплета сваке личности коју Радовановић описује као једног од носиоца радње романа, тако да овим поступком Радовановић дочарава двоструки „ефекат наукове мреже“: први – у мрежу се заплићу постављачи мреже и њихове жртве и други ефекат – где се и сам читалац радознало „заплиће“ из поглавља у поглавље, упадајући у приповедачеву мрежу, иначе врло лепог, јасног и занимљивог причања. На овај начин читалац још боље разуме муке Драгорода, алијас Драгомира Радовановића, над којим управо школа спроводи својеврсну тортуру и малтретирање.

Драгомир Радовановић је мајстор дијалога. То је доказао у свом целокупном књижевном опусу, али пре свега у драмама, причама и романима. Ту му заиста нема премца. И у овом роману Радовановић показује свој свеукупни раскошни књижевни таленат, где су дијалози примерени интелектуалној елити, како и доликује професору универзитета. Народна изрека вели: „Да није ветра, пауци би небо премрежили“. Нажалост, код нас је обрнут случај. Дувају разни природни и политички ветрови, смењују се „руже ветрова“, а са њима и „политичке цвећке“, али су „људи наукови“, ипак, својим мрежама већ одавно премрежили Србију, уплели је, заплели је, поробили... Чини се као да јој нема спаса, јер нема храбрих и одважних, нема законске оштрице која ће да санкционише мито и корупцију, криминал и незаконитост, нема младих људи и интелектуалаца који ће да донесу истинске промене, зато што су отишли из Србије, побегли од „људи наукова“. И као што рече афористичар „Србија се коначно дозвала памети: памет је одлазак у Европу, Америку, Енглеску...“ Нажалост, стање је алармантно, црнохуморно и да није жалосно, било би смешно о томе и говорити. Последњи је час да се нешто делотворно предузме. То би била, у коначној исходичној тачки највиша порука романа „Мреже паукова“ Драгомира С. Радовановића, који је први у текућој српској књижевности отворио заиста озбиљан проблем стања науке и просвете. Проблем који се „гура под тепих“ или се само „шминка“ у зависности од дневно-политичких предизборних потреба и обећања. Међутим, људи наукови „мреже не растурају, оне су ту, исплетене и чекају нове жртве. Докле?“ – пита се аутор Драгомир С. Радовановић у епилогу свог романа. И народ се пита.⁶⁷¹

Х

ПРОФ. ДР ЖИВАН СТОЈКОВИЋ О КЊИЗИ „МРЕЖЕ ПАУКОВА“ - Промоција нових књига проф. др Драгомира С. Радовановића за нас у Лесковцу више није новина, ни изненађење, ни дивљење. То је једноставно нормални след ствар на које смо навикли, али које очекујемо са нестрпљењем, јер знамо да присуствујемо до сада незабележеном чину у књижевној и научној историји града, па без лажне скромности и Србије, са толиким његовим опусом да више не можемо да појединачно промовишемо сваку нову књугу, већ две, па и три одједном.

(...) Књига професора Радовановића „Мрежа паукова“ има застрашујући наслов који изазива језу при помисли на чин прожидарања у мрежи које се не може ослободити. У овом случају схваћено као алегорија, то се не односи на физичко нестајање, већ на духовно и морално које може довести и до тоталног растакања личности, губљење било каквог осећања за правду, до беспомоћности, разочарања, депресије, револта, ината, али и спремности да се истраје у трагању за истином, која у овом случају треба да буде сатисфакција делимична или комплетна. А када и после свега нема разумног епилога, онда трагика надања у тражењу излаза постаје још безначајнија. И управо због тога што се не може коначно ослободити од тешког загрљаја злокобних мрежа одлучио је проф. Радовановић да нам се обрати књигом која се може схватити и као аутобиографски астракт у коме доминира само крик за истином и правдом која му је ускраћена. На пропушта прилику наш аутор да и сам себи постави питање шта му је све ово требало, односно зашто да робује истини када му је окружење у лажима и преварама и да ли је требало да им се једноставно приклони и ћути жртвујући и своју част и углед. Али не, то се не уклапа у његов морални профил и зато остаје при своме – да истраје! Тешко је обичном читаоцу да схвати да се све то догађа у

671 Роман Мреже паукова промовисан је 7. априла 2016. године (дан рођења аутора). Поред рецензента, о књизи су говорили проф. др Живан Стојковић, познати лесковачки историчар и Слађана Младеновић, уредник у ЛКЦ.

једној високошколској установи, међу људима са највишим научним звањима, некадашњим блиским сарадницима, васпитачима крема српских интелектуалаца. И онда се намеће логично питање да ли су у корелацији степен образовања и морални квалитети личности и да ли уопште могу да постоје две истине, ма колико оне биле релативне.

Професор Радовановић нам на потресан начин саопштава морални суноврат оних са којима је делио радне дане у својој професорској каријери, води нас узбурканом матицом сплетки и подметања, нелегијалности и издаје пријатеља, које самим тим није ни било искрено.

Текст се чита у једном даху и има се утисак да се налазите на узбирканом океану људских страсти и неправде, у чамцу који само што се не преврне, а жртва је један човек, у овом случају аутор књиге. Ликови су препознатљиви, без обзира на искривљена имена, приказани дубински са ауторовом оценом њихових карактера, са видним огорчењем, чуђењем, љутњом, запрепашћењем, критичношћу и разочарањем. То су они у које је веровао, са којима је сарађивао, друговао, пословао, кафенисао и са неким био и пријатељ. Нажалост, пред сам крај радног века професор је схватио мисао Достојевског: „Боље је неког имати међу непријатељима него међу пријатељима“. И најзад, у трагању за правдом све се завршава онако како то не приличи људима са највишим научним звањима, на суду, без коначне завршнице!

И сада се поставља питање: шта је ова књига – исповест, реквијем, пријатељства, оптужба, критика, вапај за правдом, изазов јавном мњењу, патологија морала, рушење илузија, неизвесност, немоћ, сламка спаса, упозорење или можда надање у праведан исход! Она представља и специфичну студију карактера личности, колективне заблуделости, самовоље и бахатости, атмосферу страха до несхватљивих махинација у колективу који и даље опстаје са свим тим претпостављеним закључцима.

За мене као историчара, оваква сведочанства о једном времену су више него драгоцене јер употпуњују слику друштвених односа, дају могућност за анализу, правилна закључивања и презентовање одређених збивања. А во је књига без претензије да се наметне решење, већ да прикаже сву драматику међуљудских односа, али и неправедну борбу појединаца са краторима мреже, али и онима који се те мреже такође плаше и да доводе тог појединца у положај донкихотовских тобожњих подвига. А ко је главни јунак књиге. То је наш аутор који не прихвата улогу слуге Јернеја и држи до свог професорског достојанства.

XI

ДРАМЕ ДРАГОМИРА С. РАДОВАНОВИЋА – После књиге „Драме са Хисара“ („Бугарче“ и „Дрвосеча“), врстан драмски писац, романсијер, приповедач, сатиричар и песник, Драгомир С. Радовановић излази у јавност најновијом драмом из савременог живота, коју је насловио „Лесковчанка“, али драмска радња коју развија у овом сјајном делу, може се преместити у било који други српски град или село, јер је Радовановић у њему проговорио о пропасти једне породице, а каквих има на милион у Србији, односно смело реаговао због уништења српског народа, сада и овде и непрестано. Јад, глад, беда, сиротиња и немаштина су српска свакодневица. Тај опшенинародни цвиларник постао је српски бренд. Стручњаци тврде да чак 80 одсто или око пет милиона Срба живи у нареченим условима. Такво стање траје већ 26 година, а свака нова доноси нове тегобе. За то време Србија се празни на два начина: једни одлазе из земље, а други под земљу. Не знаш кога да ожалиш: младе и школоване Србе, а будуће европске „робове“ или старе српске гробове.

„Лесковчанка“ Драгомира Радовановића је драма једне типичне српске породице на ивици опстанка. Глава породице – отац изгубио је ногу у последњем рату, изгубио је потом и посао у фабрици и на крају је принуђен да проси. Супруга му је такође без радног места, тешко болесна, на посетљи, немају ни пребијене паре, чак ни за пола хлеба, а камо ли за лекове. Зато је малолетна ћерка Милунка принуђена да чисти по богатијим кућама и да издржава родитеље, уместо они њу, као што је ред и као што беше некада. Милунка, са надимком Мука, иначе врло симболично датим, и поред свих мука и проблема које има, завршава средњу школу, без уџбеника и свезака, захваљујући само својој интелигенцији. Чак је принуђена да пева и игра у кафани, као „кафанска певаљка“ за сендвиче и по коју хиљадарку, када се попне на сто да заигра, и да на тај начин прехрани родитеље да не би помрли од глади.

Драма коју описује Драгомир Радовановић је тужна да жалоснија не може бити. Можда су само жалосније исповести младе Лесковчанке Милунке, монолог њеног оца богаља, ратног и радног ветерана, кога је држава жртвовала у „*транспарентној транзицији*“, као и жалопојка његове супруге. Главни актери Радовановиће драме ипак не губе наду и не предају се. Са верског аспекта муке кроз које пролази ова породица, али и не само ова, већи милионе других фамилија и родова, могла би се назвати – трагичним оптимизмом, који је карактеристичан за православце и православну филозофију живота. Човек, ако је прави верник, говоре наши најумнији богослови, треба да се унапред радује сваком новом изазову, свакој тешкоћи која ће доћи, зато што Господ Бог никада нам не ставља на плећа већи терет од онога што човек може да издржи. Губљење наде је истовремено и губљење вере у Бога Жовога Исуса Христа. И заиста, Божја милост силази на ову породицу. Отац добија инвалидску пензију, жена му оздрављује, кћерка Милунка добија диплому о завршеној средњој школи и са својим првим и јединим момком – лекаром одлази у Немачку на рад.

То је суштина овог изврног драмског дела Драгомира С. Радовановића, познатог српског књижевног ствараоца и врсног драмског писца, који увек смело улази у саму суштину живота, одабере најтеже теме, као сваки озбиљан и одговоран човек и писац. А оваквих правих књижевника као што је Радовановић, нажалост, све је мање на нашој књижевној сцени, јер се већина њих одлучује за трагикомичне, црнохуморне драме, или чак за козерије, повлађујући најнижем укусу, а та њихова дела се мање-више подсмевају сопственом народу о коме говоре, себи, али истовремено и својим ауторима. Живот је исувише озбиљна ствар да би се аутори тако пежоративно односили према њему. Такав подсмешљив однос савремених, назови, драмских писаца према своме народу, иначе веома цењених и награђиваних од стране српских непријатеља, јесте истовремено хула на Живот, на Свети Дух Животодаван. (У Новом завету Господин Исус Христ се није ниједном осмехнуо). Зато драма „*Лесковчанка*“ Драгомира С. Радовановића плени својим озбиљним приступом, издваја се од других драмских дела српске књижевне продукције, и заслужује пуно читаочево поверење и поштовање, јер читалац у њој препознаје истински живот, туробан, тежак, мучан, који је верованто и њему додељен. Драма „*Лесковчанка*“ писана је јужноморавским - лесковачким дијалектом, што је чини још животнијом, узбудљивијом и милозвучнијом, јер тај говор Радовановић познаје из мајчиног наручја и у њему се осећа „*као риба у води*“, а читалац са радношћу упознаје старосрпски говор који је сачувао највише особина древног српског, односно рашко-белашког језика. За тај говор источне и јужне Србије, Бранислав Божиновић, експерт за српско-санскритски, тврди да је баш он (торлачки) сачувао највише од особина праисторијског српског језика и да савремени српски и санскритски имају много заједничких и истоветних речи.

Поновити своје мишљење: књижевник Драгомир Радовановић је мајстор дијалога, мајстор кратке књижевне форме, уверљив и раскошан приповедач и романсијер, сигуран водич кроз тајанствени свет српске моравске душе, кроз чудесне судбине својих јунака и ликова које презентира читаоцу, кроз књижевни вилајет лесковачки.

Поред аутентичног језика, Драгомир Радовановић је на крају ове књиге понудио и нотне записе изворних лесковачких песама, као и нове текстове, а у жељи да помогне будућем редитељу, што овом делу даје још једну посебност и аутентичност. А „*Лесковчанка*“ свакако заслужује да буде постављена на сцени, јер би имала заиста дуг позоришни живот. И ова драма, као и претходне поменуте, чекају смеле режисере да на телевизији или филму, овековече ово време опште српске пропасти.⁶⁷²

Професор др Драгомир Радовановић и Саша Хаџи Танчић покренули су средином 2002. године часопис „*Лесковачка мућкалица*“, „српски лист за духовитост и сатиру“. Иако је уредништво најавило да ће се годишње појављивати четири објављено је само неколико бројева. У првом броју „*Лесковачке мућкалице*“ (јун 2002. године), даје се објашњење назива часописа. У „*Лесковачкој мућкалице*“ (број 2, септембар 2002), Саша Хаџи Танчић на духовит начин представио је и самог уредника Драгомира С. Радовановића.

672 Мирослав Димитријевић, Драма о српској пропасти, рецензија драме „*Лесковчанка*“ Драгомира С. Радовановића, Књижевна заједница Удружења књижевника Поморавског округа, Јагодина – Београд 2016. Најсвеобухватнију оцену рада проф. Радовановића написали су познати лесковачки писци Д. Коџић, Живан Стојковић и Светлик Станковић (видети део стидије о његовом раду)

ДРАГОМИР С. РАДОВАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СЕТА

Кратко потраја моја бајна срећа
од силног пламена догоре ко свећа,
а могла је, сигуран сам, бити још и већа
онаква какве се човек целог века сећа.

Јавља се сада тежак осећај боли,
јер човек губи оно што воли,
распршта се љубав као грумен соли,
јер од сутра она другог ће да воли.

Да ли је баш све овако морало бити?
Да ли је требало нешто од мене крити?
Зар морам због утехе рујно вино пити,
Јер међусобне љубави још нисмо сити.

Такав је живот, непрестана борба
глава на рамену а уз њу торба
некоме је сметала наша не борба
па нам је, ето, запржена чорба.

Нек се у мом болу слади, нек се сити,
преболети је нећу, то нећу ни крити
ја ћу живети ал то ја нећу бити,
и када будем са другом на њу ћу мислити.

ЗЕМЉА

Некада се је земља добијала ратом
или наслеђивањем од предака
или куповином од власника
или поклоном од дародавца
али само данас и само код нас
и куповином владара.

УЛОГА

Свако од нас има
Своју улогу
На позорници живота.

Како да будем успешан
Када не знам
Када се улога завршава?

ЧУДО

Да којим чудом могу да учиним неко чудо
чудом би сте се чудили, шта је у томе чудно.

Не бих дирао народе који су нас бомбардовали
јер ма колико је чудно, они то нису ни знали
не бих ништа лоше учинио тим чудацама
који су то чудо учинили и којима су се сви чудили.

Поставио бих их на неки трг где народ пролази

да се чудом чуди кад угледа те чудне чудаке
чудо од нељуди, чудо од аморалности
чудо од беде, чудо од страха, чудо од људских ништавила.

Ставио бих испред њих нешто попут видео бима
и стално им пуштао снимке онога што су урадили.

Нека се чуде своме чуду
нека се народ чуди чудацима
нека се народ чуди што је дозволио тим чудацима
да се чудећи чуде своме чуду.

Чудно или не – ја верујем у чуда
Чудно или не – чуда ће се тек дешавати.

(НЕ)СРЕЋА

Устаде месар, нахрани децу
И срећан оде на рад.
Отвори кључем месару своју
А унутра неописив склад.

Месара беше пуна к'о око
А све то пара вреди,
Рачуна који ће промет бити
И кога ће како да среди.

Заврши дан, промет к'о никад,
Фиока пуна пара,
Изброји их брзо, стави у ташну,
Ваљда ће бити задовољна стара.

Таман он пође, наиђе жена
Избледела, тужна и јеца:
„Дајте ми меса, сто грама само
Код куће ме чакају гладна деца.”

Погледа је месар дебео к'о вепар,
(па жена је ова лепа,
имам среће овога дана)
И реши жену да шчепа.

Уведе је у магацин, ту поред радње
И обави наум свој,
Даде јој тражених сто грама меса
И маљавом руком обриса зној.

Закључа врата и пође кући.
„Зар нисам срећан човек ја?
Ташна ми данас пуна пара
А паде и она лепотица.”

Пред њим иде женица скрхана болом
Једва пушта корак свој,
Гледа у асфалт, не диже главу.
„Такав је, ето, живот мој.”

Изгубих, ево, поштовање,
Ал' деца ће ми бити сита,
Она мора ово да преживе,

А како, нико то не пита.

Месар жени предаје паре,
И седе за столац пун,
Тамани јело, уз грохот се смеје
Јер му је живот пун, и препун.

Женица скува чорбицу неку,
Сузе јој лице квасе,
Деца весело скачу око шпорета
И што мама плаче, питају се.

Не знају деца да живот је борба,
Другачији би био њихов пут
Да им отац не паде у борби
А месар одложи вежбу по ко зна који пут.

ЉУБАВ МОЈА

Лепота је – чути твој глас
Задовољство је – гледати твој стас
Срећа је – осетити додир твој
Милина је – нежан пољубац твој
Блаженство је – несобична љубав твоја
Зато љубав моја си ти – само ти

РОДИТЕЉИ

Школе сам учио многе,
стицао многа знања,
а тога не би било
без родитељског васпитања.

Отац ме је научио
како се све постиже радом
да је поштење најпрече
и да нема другарства крадом.

Мајка ме је научила
како се кућа кући
како се штедњом тече
и све паметне ствари које народ рече.⁶⁷³

⁶⁷³ *Напомена:* Д. Коцић, Педесета књига Драгомира С Радовановића (поводом појаве дела Шале из наше мале, 2222 вица из лесковачког краја, Наша реч 1999. године); *Напомена:* Када се појавила 50. књига проф. Радовановића, Политика је објавила мој прилог „Писац са лесковачке калдрме“ (Политика, 26. април 2000). Објављивање тог прилога има занимљиву предисторију, која је права анegdота.

-Да ли сте ви, колега Данило! – заповеднички говори уредник.

-Да – одговорам – чекујући неугодни наставак разговора.

-Какве глупости пишете, Данило! – настави уредник.

Заћутах, немам речи да одговорим, неучитовост ме зароби тишином.

-Зар је могуће – тако стоји у Вашем иначе добро написаном чланку – да је професор Радовановић објавио педесету књига! Мора да је нека грешка!

-Не, није грешка. Све је тачно! – победнички одговорам.

-Ако је тако, тај професор није нормалан! – рече уредник.

-Па и није – одговорих победнички – Какав је ускоро ће објавити и стоту књигу.

-Идем онда у Шуматовац да попијем хладно пиво и да испричам колегама каквих све људи има!

ДРАГАН РАДОВИЋ

Драган Радовић рођен је 1955. године у селу Добра Вода. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу. Као ученик гимназије био је стални сарадник Дома пионира од његовог отварања 1973. године. Завршио је Филолошки факултет у Београду. Бави се поезијом, прозом, књижевном критиком и рецитовањем. Објављивао је радове по књижевним часописима и листовима. Највише радова било је на страницама Змаја, књижевног часописа за децу. Добио је неколико награда за књижевно стваралаштво. У Гимназији, књижевност му је предавао чувени професор и песник Бора Здравковић. Од њега сам научио, говорио је Радовић, песничку школу живота. Већ у првом разреду, 1970. године, добио је прву награду на школском конкурсима и почео да сарађујем у школском часопису *Ми*, чији је први број штампан 1970. године, за Дан школе. Први приказ објавио је у том часопису о свом другу, песнику Војиславу Истатковићу. Током студија објављивао је песме у *Књижевној речи*, *Студенту* и часопису Филолошког факултета *Знак*. Свих протеклих година пише и објављује у *Градини*, *Помаку*, *Нашем стварању*, а био је изузетно успешан уредник часописа *Помак* и *Наше стварање*. Преминуо је 3. јануара 2021. године. Бавио се поезијом на дијалекту, прозом, књижевном критиком и рецитовањем.

КЊИЖЕВНИ РАД: *Добра Вода*, збирка песама за децу (КК „Глубочица“ и Народна библиотека, Лесковац 1982), *Купен петл* (Туристичке организације Лесковца и „Филекса“, Лесковац 2013) и монографија о Лесковцу *Ђурђија над светом* (Мали Немо, Панчево 2003) у којој „Радовић, као на заустављеном сату, говори се о најтужнијим и најлепшим појавама, догађајима и личностима који су обележили вековни живот Лесковца, илустрована је фотографијама и старим разгледницама Лесковца. Посхумно ЛКЦ објавио је његов роман *Златне кочије* 2021. године.

У књизи, *Купен петл*, у наслову „Подаци од мене“, песник је записао: „Мајка ме родила на пунлетан дан у девети месец у годину иљаду деветстотина педесет и (Ахилову) пету (19. 9. 1955) у селу Добра Вода. Школувао сам се у Лесковац и Београд. Там сам завршио белосвечку књижевност на Филолошки факултет. Преминули рад стицао сам у културне установе по Лесковац: Боблијотеку десет године, Позориште још толко и у Културни центар еве више од десет године прођоше. Објавио сам једну малецку књигу за децу и приредио једну од Лесковац за големи. Уређивао сам лис за књижевност и уметност „Пом(п)ак“ и саг су ме турава на уређивање „Нашо стварање“. У „Посвети“ те књиге, Радовић у шаљивом тону записује: „Не се препоручује на малолетни, малоумни и малодушни. (А кој нормалан ће чита овој?)“

„Драганово перо“, у част великог песника, припало је Влади Ценићу, познатом песнику, на првој манифестацији „У ритму дијалекта“, која је, у организацији Културног центра, одржана у Лесковцу. Драган Радовић био је дугогодишњи уредник књижевног програма Лесковачког културног центра, професор књижевности, књижевни критичар, песник и писац, и уредник „Нашег стварања“, најпознатијег и најдуговечнијег лесковачког часописа за књижевност, уметност и културу. Покренуо је научни скуп „Дијалекти српског језика: истраживања, настава, књижевност“ и у својим делима неговао специфичан лесковачки говор.⁶⁷⁴

674 За ову манифестацију пристигло је 78 радова и представило 20 најбољих аутора. Селектор манифестације је професор српског језика и књижевник Дејан Ђорђевић, а чланови жирија: проф. др Тихомир Петровић, историчар књижевности и професор Педагошког факултета у Сомбору, проф. др Миливоје Павловић, књижевни историчар, истраживач културних и медијских токова, ректор Факултета за културу и медије, Виолета Јовић, књижевница из Ниша. Манифестацију су подржали Министарство културе и информисања и град Лесковац. Професорица Лесковачке гимназије мр Биљана Мичић говорила о значају стваралаштва на дијалекту, а Сања Цонић, директорица Лесковачког културног центра. У камерној сали Лесковачког културног центра, 12. фебруара 2021. одржан је програм „Сећање на Драгана Радовића“. Драган Радовић је био дугогодишњи уредник књижевног и издавачког програма ЛКЦ, а у пензију је отишао септембра прошле године. Преминуо је 3. јануара 2021. године. Бавио се поезијом на дијалекту, прозом, књижевном критиком и рецитовањем.

III

ДОБРА ВОДА – У савременој поезији је тушта и тма стихова који се не могу најбоље разумети и протумачити, што је врло невесело за читаоце, песнике и поезију. Драган Радовић, аутор зборке песама „Добра вода“⁶⁷⁵ ни у ком случају не доводи читаоце у недоумицу. У његовој поезији нема места питању „шта је писац хтео...“

„Добра вода“ је књига намењена највише деци. То се у првом реду види из фабуле узете из дубине дечјег света и доживљаја, ненаметљиве и неусиљене поенте. На то упућује и лакоћа којом песник уме да приђе дечјем свету и извуче из њега грађу и обради је језиком дикцијом који најбоље одговарају малом читаоцу – и да се у свему томе одржи на висини уметничког и песничког говора. Стихови „Добре воде“ са много маште и емоције уносе животну радост и ведрину у душу детета–читаоца, а естетски доживљај који стварају по своме ефекту није тренутан ни ограничен догађај. Свака песма ове танушне књиге у читаоцу измамљује осећање ведрине и радости: лаким и лепршавим ритмом њени стихови изазивају осећање за леп израз и звук. Као права поезија проширују круг дечјих сазнања. При читању Радовићевих песама дете има непомућену илузију да се пред његовим очима одвија једно животно збивање у коме и само учествује. Песме „Добре воде“ имају личан, индивидуални нагласак и одговарају узаврелој, жедној дечјој природи. Писана маштовито, са интуицијом и опсервацијом, и смислом за детаљ и нијансу, стихови Радовићеве збирке привлаче пажњу својом лепотом. Понеки од њих чине мала *ремек-дела савременог песништва*. Врло успела својом ритмичком организацијом „Добра вода“ у свему испуњава захтеве добре поезије за децу: поступност увођења у свет уметности, педагошко усмеравање дечје психе и, свакако, развијање осећања за лепим. У Радовићевим песмама нема смелих склопова речи, смишљених артистичких састава, али у њима има музичког у ритму стиха и размештају речи; у његовим песмама нема лепорекe интерпретације, продора у ирационално, али има поетске свежине; немају савремену, урбану тематiku, али имају моћ да озаре душу читаоца; немају врхунски, опсењујући квалитет, али имају снагу да уједине осећања и мисли читаоца. Готово да је тако: и оно што имају и немају, допринело је да има своје читаоце. Песник стихова: „Молим те снађи се некако/ и нађи ми негде једног малог брата./ ја бих теби пронашао лако/ да сам, тата, ја твој тата“ обрадоваће читаоце свих узраста. Радовићева књига заслужује да стоји у истој полици са књигама познатих савремених песника.⁶⁷⁶

IV

КУПЕН ПЕТЛ – Збирку песама Драгана Радовића „Купен петл“ (2013), писану у духу говора југа Србије, појавила се у издању Туристичке организације Лесковца и „Филекса“.⁶⁷⁷

У књизи, како стоји у наслову „*Подаци од мене*“, песник је записао: „Мајка ме родила на пунлетан дан у девети месец у годину илјаду деветстотина педесет и (Ахилову) пету (19. 9. 1955) у селу Добра Вода. Школувао сам се у Лесковац и Београд. Там сам завршио белосвецку књижевност на Филолошки факултет. Преминули рад стицао сам у културне установе по Лесковац: Боблијотеку десет године, Позориште још толко и у Културни центар еве више од десет године прођоше. Објавио сам једну малецку књигу за децу и приредио једну од Лесковац за големи. Уређувао сам лис за књижевност и уметност „Пом(п)ак“ и саг су ме турав на уређујем „Нашо стварање“. У „Посвети“, Радовић у шаљивом тону записује: „Не се препоручује на малолетни, малоумни и малодушни. (А кој нормалан ће

675 Драган Радовић, „Добра вода“, Књижевни клуб Глубочица и Народна библиотека „Радоје Домановић“, Лесковац 1982.

676 Проф. др Тихомир Петровић, Књига завичајних писаца, приказ, „Огледи и критике из књижевности и језика“, Нова просвета Београд, 1994, стр. 134-135.

677 Промоција збирке песама Драгана Радовића „Купен петл“ одржана је у Културном Центру Лесковац поводом 1. априла – светског дана шале. Једна је од ретких на дијалекту, којим се чува мелодичност језика. „Књига садржи сву лепоту лесковачког дијалекта, а сво богатство показано је кроз анегдоте и сочне псовке нашег краја“, каже аутор Драган Радовић. То је једна од ретких књига написана на дијалекту, а познати лесковачки песник, књижевник и књижевни критичар, аутор дела написаних дијалектом, тежи да очува идентитет једне заједнице. Он је идејни творац Научног скупа Књижевност на дијалекту. Убеђена сам да ће поред роштиља и паприке, књига Купен петл постати нови бренд Лесковца и нашег дијалекта. Искрено се надам да ће и поезија постати наше обележје града” - рекла је Цветана Радивојевић, уредница у ЛКЦ. *Напомена:* О збирци песама „Купен петл“ писали су, између осталих, проф. др Тихомир Петровић, Драган Тасић и Данило Коцић.

чита овој?)“ Збирка песама Драгана Радовића има пет поглавља: Сиротињска патка, Тристаћ на клоцне, Мушице под реп, Чорба без ич и Угасла скара. Песничка збирка Драгана Радовића објављена је у 300 примерака, а илустрована је радовима преминулог Слободана Костића – Косте, познатог писца из Лесковца. Илустрације су, иначе, преузете из „Баџиних новина“ захваљујући његовој деци.

IV

ДРАГАН ТАСИЋ О ЗБИРЦИ „КУПЕН ПЕТЛ“ - Драган Радовић, лесковачки културни радник и песник, писац приказа и рецитатор, обрадовао нас је ове године новом збирком песама на дијалекту под насловом „Купен петл“. Радовић је један од оних писаца који сматра да је прави матерњи језик за људе Југа Србије њихов дијалекатски, јужњачки говор. Радовић воли, премда добро познаје књижевни језик и, штавише, зна да говори са правилним акцентом, без примеса неправилног локалног акцентовања, да се изражава на дијалекту и у стварном животу, нарочито када се шали и покушава ведрим тоном да освоји свога саговорника. Он тада опонаша необразованог али изворног Лесковчанина и сам је једном приликом изјавио да ће му се то

осветити неки пут када буде потребно да се правилно изражава, тако да ће му се пред публиком омакнути дијалекатски крња и изобличена омашка. Но, то не значи да Радовић, премда дијалекатске омашке делују ружно у поређењу са чистим и правилним књижевним извором, мисли да је дијалект само ружна или комична појава. Када се у целини развије са својом иманентном логиком, када песник развије причу или лирско ткање, види се да дијалект има своју звучност и мелодичност и да може да пренесе све врсте књижевних порука, па и оне озбиљне. Комика којом одише певање Драгана Радовића на дијалекту, има дубуку хуману вредност и нуди нам, попут неке монодраме у стиху, главног лирског јунака који пркоси невољама и недаћама живота тако што признаје свкоме право да буде другачији и тера по своме, ма каква да су искушења пред њим, те на тај начин и сам постаје озарена појава неког ко таму живота, коју не жели да негира и заобиђе, преображава у илуминацију звонког и пуног римованог стиха оденутог у рухо слатког матерњег језика јужносрбијанске говорне области.⁶⁷⁸

Истина је да су људи са Југа Србије често муцави и крњи у погледу нагласка или падежа, али песници с Југа Србије, када пишу правилним језиком, доказују да је и код јужњака живо осећање за језик и језички слух, па тако остаје утисак да људи с Југа могу изврсно да говоре књижевним језиком да и истовремено буду на трагу својих језичких корена. Радовић црпе из врела народа мудрости и наставља оно што је започео Раде Јовић својим „Норавим златом“, спевом у дијалекту испеваним слободним стихом, који има фрагменте обележене бројевима као да је састављен од неке врсте пословица нанизаних у целину. Но, те пословице су алогичне и намерно банално одсикавају оно здраво неповерење у велике мудрости какво одликује увек шеретски настројене Лесковчане. Радовић тако, у две песме износи аргументе за и против женидбе, као да два лирска јунака говоре у прилог и против исте ствари, или се његов пркосни и некада побеђени јунак шали са читаоцем нудећи му са подједнаким жаром у доказима, две опречне перспективе на једно исто питање. Радовићев лирски јунак се шали и са смрћу, као што чини и са толиким другим стварима у животу:

„На бандеру теј се сенке сретну.

Туј кад умрем плакат ће ми метну.“

Као у „Гаргантуи и Пантагруелу“ Франсоа Раблеа, где се раскалшни веселјаци хвале да су мокрећи изазвали прави потоп, Радовић пише песму у којој лирски јунак, пошто се олакшао, изазива велики талас на реци, који се разорно шири све до ушћа двеју Морава, код Сталаћа. Таква хипербола говори о неразоривој утврди пркоса и доброг расположења, коју сваком својом речи и гестом подиже Радовићев лирски јунак. Пада нам на памет још један драгоцен лесковачки аутор, такође покојни Слободан Костић Коста, са својим извршним кратким романом „Коста ђубре“ на дијалекту, налик на некакав пикарски роман о једном прописвету, који је можда грешан, али није лицемеран и зао. И Радовићев лирски јунак презире лицемерје и цинизам које сусрећемо код оне врсте перфидних људи које друге

678 Драган Тасић, приказ, Лирски јунак и пркос, Драган Радовић: „Купен петл“, Туристичка организација Лесковац, Филекс, Лесковац 2012), Помак бр. 61/64, јануар – децембар 20013, стр. 49.

оптерећују моралним захтевима, у које сами верују, и понашају се тако као да за њих морал не важи. Радовићев лирски јунак, ако није алтруиста који је способан да настрада ради туђег добра, ако неће и не сме да се жртвује у свом нескривеном и живијалном егоизму, бар неће никад ни напакостити и наудити другоме зато што је злбан и покварен. У песми „Дзивка“ лирски јунак се жали да му снага отиче кроз малену рупицу, „дзвирку“, да га неко посматра и надгледа, а он не зна ко је то, Али, он и томе може да доскочи тако што ће „дзвирку“, рупицу кроз коју неко мотри на њега, залепити и затворити „с пљунку“ (пљувачком). Има ли истинитије ситуације него што је ова? Могима се чини да их неко стално посматра, смејући се њиховим узалудним напорима, да им снага отиче сваки дан помало, кроз некакву рупицу. Радовићев јунак ће поправити тај кобни удес тако што ће пљувачком зачепити гладни отвор кроз који нам живот исисава вољу и моралну чврстину. Наравно, ту је и једна аутентична лесковачка пословица, изрека: „Плашити мечку с речето“.

Када би се таква звер дала збунити шупљикавом кухињском алатком, у таквом говорном обрту заиста не би било здравог хумора који краси Лесковчане и њихова је главна врлина. За Радовићевог лирског јунака живот је борба непрестана. Ипак, док може да иде на гробље да покојницима запали свећу, овај лирски јунак са смерним поносом моћи ће да закључи како је жив: „Даклем, ја постојим“. И то је оно што је кључно. Лирски јунак није допустио да га савладају невоље, те иако је свестан тежине препрека које су пред њиме, верује у то да ће упркос свему наћи неки свој пут. Треба још похвалити звучност и звонкост стихова испеваних на дијалекту, јер, као што је речено, када се граматика лесковачког народног говора испоштује и развије у свој целовитости, постаје јасно да у томе нема ничег ружног ни накардног и да зналац дијалекта може да ужива у пуноћи израза оствареног на такав начин. Ако невешти спој књижевног и дијалекатског, као и разне омашке изазване дијалекатским склоностима у говору, делују одбојно, развијени језички систем дијалекта у рукама зналца, који, попут Радовића, признаје да понекад не зна који је израз аутентично лесковачки, постаје извор префињеног уживања у једној особеној мелодији која краси матерњи говор јужњака.

УРЕДНИК И КРИТИЧАР - Драган Радовић је, нема никакве сумње, вишеструко талентован и образовани стваралац. Још у гимназијским данима исказао се и као песник и као књижевни критичар. Написао је занимљиву анализу песама свог школског друга Војислава Истатковића, који ће касније постати једно од најзначајније имена лесковачког песништва.⁶⁷⁹

Радовић је такође објавио више приказа дела лесковачких писаца. Издавамо оцену о збирци песама Светолика Станковића „Последња лука“ (Удружење писаца Лесковац 2003). Драган Радовић на почетку тог осврта пише: „Када би нам се дало да књигу песама Светолика Станковића „Последња лука“ прочитамо онако како он сам чита (дакле, без професорске хладноће, без рутине и без обавеза), могли бисмо се понадати да смо они због којих постоји уметност писања.“⁶⁸⁰

Радовићево ангажовање у лесковачкој Народној библиотеци, директоровање у Народном позоришту, његово драмско стваралаштво (неке драме се изводе на српским сценама), такође завређује пажњу и детаљнију анализу.

Године 2006. Драган Радовић је уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“, гласила Удружења писаца.⁶⁸¹

Ипак, ма колико вишеструко

Радовић био талентован у бројним областима (одличан је, на пример, и рецитатор), чини ми се да је посебно вредно његово песништво за најмлађе и по томе је апсолутно на самом врху у Лесковцу.

679 Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, нова серија, бр. 11, 1999. године, стр. 30-33. Део те анализе налази се у поглављу о Војиславу Истатковићу.

680 Помак, бр. 25/26, јануар-јун 2004, стр. 27.

681 Помак, јануар-март 2006, стр. 2. *Напомена:* Радовић је уредник у ЛКЦ и уредник *Нашег стварања*.

ДРАГАН РАДОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПЕСМА КОЈА ЈЕ РАСЛА ЗАЈЕДНО СА ДОБРОМ ВОДОМ

Зелени се гроб старих вулкана
У кошуљи од столетних шума,
Тамо дошли људи са свих страна,
И побегли Турку од зулума

Планина је порасла од туге
Па долине сузом напојене,
Зажалила ливада попруге
Од откоса и од зеленила,

Скинула је пуловер од грана
И сад небу гола недра нуди;
Недра су јој кишама опрана,
По њима се населили људи.

Људи с небом тајну љубав воде
И само се вечном сунцу диве,
Благо њима! Деца из слободе
Три живота кроз њих један живе.

ТРИ ПАМЕТА

У Лесковац једна прича проста
Настанула кад је све пропало:
Срећан онај ком је малко доста,
Тешко на тог ком је много мало.

У речи старинске овој да се метне,
(Мудар да научи, а луд да се стиди):
Кој од лоше бега, срећу нека сретне.
Кој од арно бега, срећу да не види.

Најголему мудрос зборио је деда
Док кореше мога џандрљивога татка:
Главу неће дигне нити ће прогледа
Тај ког је правила сиротињска патка

МОЈА ДАЛЕКА

Твоју ћу косу нешишану
виткост недирану
љубав закључану
да мрсим
и увијам

Тебе ћу лепу насмејану
љупку уплакану
смећу раздрагану
да љубим
да тешим
да смешим

Твоје ћу ноћи да даним
нашу ћу љубав да браним
тебе ћу лудо да волим.

РУЧНИ РАД

Леп сам и мудар, помало млад,
Са чудним цртама на лицу.
Деца ме правила за ручни рад
И за то добила јединицу
Алал им вера на носу;
Чврст је и крупан, ко мацола.
Баш су мајстори тако што су
Нос направили до пола.
Уши су ко две лопате исте
Или ашова стари пар.
Њима комшије авлије чисте
Или заврше сличну ствар.
Коса ми је ко свила мека,
Али кудрава ко бесан пас,
Помало личим и на човека,
Али зато имам диван глас.

СЕЋАЊЕ

Не сећам се сунца
а лето ми о омчи јесени виси
заједно с водом слапа не скачем
већ реком течем у хлад свирача

м у з и к о
моје руке певају њено тело

нека се врате
близанци дани
и зној нек се сети
како је падало ужегло воће

врати ме сено на покољ траве
зимус ћу је озеленити
да чувају моје усне

п л а к а њ е
њене косе играју нашу смрт

ПРЕ ПРВЕ ЉУБАВИ

У основној школи
Мислио сам да ме воли
Једна Љиљана.

Она ми је писала задатке,
И уздахе кратке
Причала ми о свом брату.
Прича како има дивног тату,
Како је њен деда у рату
Убио много Шваба.

Волео сам је
Све док јој нисам рекао да је волим.

Тада је она подигла прстиће
И рекла: „Учитељу, овај ми виче
Да ме воли.”

Више никад нисмо заједно сели,
Да се волимо више нисмо смели

ЧИТАЊЕ

Решио сам књиге да оставим,
Да баталим учење и школе.
Од читање вид ми олабави,
Од читано глава ме заболe.

Из књиге сам понешто дознао,
Нешто арно, више лоше беше.
Кад помислим шта сам прочитао,
Нерви ми се влакна накостреше,

Одбивам се од лоше навике,
Па се бакћем са дангубе друге.
Саг из књиге гледам само слике
И луфтирам мождане вијуге.

АКЦЕНТИ

Мени су ми речи теше,
Као и на нама свима,
Па док зборим правим грешке
По питању акцентима.

Ја разумем тог из Чачак,
Тај кад збори, он се пази,
Зна за кратак и дугачак,
Кој улази, кој силази.

С тог сам ствари раскрестио
И сг другу бригу водим.
Од јучер сам сретан био
Кад си успем реч да згодим.

УЧЕЊЕ

Учим дању, учим ноћу
Волим школу, знам шта хоћу.

Учим, учим, учим сам,
Све да могу, све да знам.

Књигу волим, књигу ценим,
Поносим се знањем њеним.

С књигом сванем, с књигом мркнем,
Над књигом ћу и да цркнем.

Наслов песме још да кажем
А наслов је: „Ја не лажем.”

ВЕСНА РИСТИЋ

Весна Ристић, (Лесковац, 1959), рођена је на Михољдан, у адвокатској породици. Врло рано почела је да пише, учествује на многим манифестацијама и добија значајна признања. Обожава рад са децом и са пуно љубави ради на васпитању и образовању деце. За њих је написала *Дечје срце љубави пуно* а за мало старије *Савршено – недовршено*, *Раритет моје душе* и *Инфигинијина песма*.

Њена поезија и проза објављена је у многим антологијама, књигама и часописима. Освојила је велики број награда, похвала, захвалница, медаља. У Румунији - награду за изврсност Premiul de Excelenta; У Индији - Winner Certificate за поезију и прозу, затим Blue Quill, Red Quill. У Шпанији и Мексику - diplome Excelente. У Индонезији - прву и другу награду. У Бутану - бронзану медаљу. У Македонији - Gran Pri - за најбоља остварења у 2020. години Затим, Међународно признање за посебан допринос у области поезије и прозе. Платинасту плакету Димитар Димитровски-Такец за аутентично литерарно стваралаштво које је оставило дубок траг у целокупној светској литератури. У Србији, Књижевни клуб "Душан Матић" додељује јој захвалницу за допринос у остваривању циљева на пољу књижевног стваралаштва. Народна библиотека Радоје Домановић доделила јој је захвалницу за успешну и стваралачку сарадњу. Значајне награде: Први Оскар Србије, Business Women Awards, Balkan Awards 2020., Београдски Победник 2021., Месопотамија, УРК... Њено књижевно стваралаштво преведено је на многе језике: енглески, шпански, македонски, хинду, арапски, ромски. Весна упорно ради на едукацији деце и њихових породица, укључује их у хуманитарне акције, и манифестације које доприносе очувању традиције и култа српског народа. Њен транзит на Земљи је писана реч.

ВЕСНА РИСТИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТЕГОБАСОПСТВА

У крилу амфора са пшеницом,
засејана прошлогодишњим страхом.
Коров свуда. Љуска тврда.
Прсти огрубели од стискања
до новог рода да птици утоли глад.

Ја сам своју ћутњу окачила
на гранама листопадне стрепње.
Знам, нисам једина христољубива
која растеже алгоритме тиранина
да се не сјате у цеви пушчане.

Очи расточиле последње мрвице бола.
Ширим љубав да је не изгнају у нероду.
Срцем затежем окамењене пршљенове.
Сенка душе у братовљеву клет остаје
да опточи зебњу у наоружаном универзуму.

Ходници мрачни у години злога.
Кроз левак се провлаче изгнани.
Невидљиве канце Фарисеја
запрашују трахеје цементом
док невидљиви обезглављује и пустоши.

Хоћу руку човека на мом рамену
да заједно осоколимо веру

и вратимо радост Божјем семену.
Док ми је тканица од Видовог здравца
не признајем незнађе сопства.
Боже, спаси нас.

ИЗДАЈА

Осветљавам судбину
и тражим обећања
у леглу прошлости.

Чекање сам прекинула
због недоречености саучесника.
Сви су ме издали.

На челу колоне
неповратни додири
и појање бесрамних.

Смех и лавез
исто боле,
уједају време.

Ја као стена
одолевам преварама
ситних душа.

СЕНКА ТВОГ ЕГА

Савијам све промашаје
у ковчег заблуде.
У пут самоће
убризгавам трагове
последње лекције.

Покушавам да побегнем
од недостајања и чежње.
Укротила сам радост
да лакше поднесем
убод медузе.

Из муља изронила
и утиснула ти печат.
Ожиљак ти остаје
под велом тајни
као сведок времена.

Долазе дани
за исповедање и покајање.
За тобом вапи
бледа сенка твог ега.
Људски је праштати
само ако имаш коме.

САМНИК СИЛОМИЋ (РАТОМИР КОСТИЋ)

I

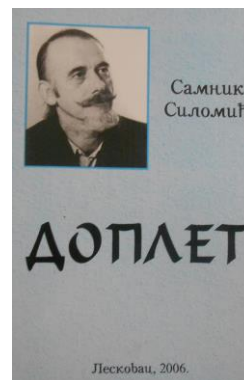
Ратомир Костић је рођен 6. маја 1941. године у Навалину. Дипломирао је економију на Универзитету у Нишу. Прве песничке радова објавио је у часопису „Глас пинира”, у недељнику „Наша реч” и другим листовима. Живи и ствара Лесковцу.⁶⁸²

У разним књигама и званичним документима уписано је моје име *Ратомир*, презиме *Костић*, име оца Ђорђа. Датум рођења по новом календару 06. 05. 1941. а по старом 23. 04. 1941. године.

Име Ратомир дао ми је кум, а по почетном мом деџем памћењу звали су ме Рацко. Рано сам приметио да, не само у нашем крају, има много уобијених промена имена исте особе. Уз то је било и похвалних и увредних...Рано сам од мајке чуо да поп, када је јављено цркви моје рођење ради припреме обичајног православног крштења, поменуо име Сава, а онда рекао да се званично уписује име које даје кум...

(...) Касније сам сазнао да је шестога маја по старом календару пренос моштију Светог Саве...

(...) Учио сам да пишем слова и бројеве и пре поласка у основну школу, а гледао сам како старији пишу и читају брже и више, са међусобним запиткивањем ко уме пре и боље... Када сам пошао у школу често су неки говорили да се много више ради и научи у животу него у школи. Приметио сам да они који помажу учење деци знају много више него што било ко сам може да сазна... (...) Пошто су ме до четвртог разреда у селу називали најбољим ђаком, питао сам се како ли ће бити у граду где има много бољих ђака него у селу... шта ли ко о коме или о чему треба да зна? Почео сам да пишем песмице за штампање у „Гласу пионира” и припремао се до пораста за „Глас омладине”... (...) Потом сам одлучио да занемарим приступ литератури, а више пажње усмерим оспособљавању за рад међу економистима... (...) За излазак из свега и свачега опет сам повремено писао песмице које нисам објављивао него бацао зато што неки радови нису личили на стихове. Одлучио сам да пробам плет сонетних венаца... тумачим значење речи ДАТУМ по слоговима и словима: да тум; дат ум; да т у м; д а ту м; д а т у м; му тад; мут ад... (...) радни бројеви слова у азбуци: Датум 51222415 ... 15242215; Дан над ...5116 1615; Да не ... е дан ... 51167 ... 71615.

II

Самник Силомић је објавио две збирке песама: *Плет* (Филекс, Лесковац 2004) и *Доплет* (ауторско издање, Лесковац 2006).

САМНИК СЕЛИМОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

АКРОСТИХ

Ја један нови хоћу да градим дом
Ех кад бих могао са прњем из душе
Ломом камена од јада што гуше
И ти када би се придружила том

Цвилим да чујеш и родиш то што је
Изданак неки од маште ми јачи
Живот тад нови да се раскорачи
Изнад видика пролазности моје

Вихор из душе да оде у гриве
Кад коњи језде преко родне њиве
Оруђи бразде за расаде веће

682 Самник Силомић (Ратомир Костић), Плет, песме, Филекс, Лесковац 2004.

Вино би лоза наточила сама
И реч здравице да крене жилама
Тирлијање би будило пролеће

РЕЦЕНЗИЈА

За прву збирку животних бдења
Први читалац рецензије стави
Лутање мисли да не заустави
Насловом „Покушај лепшег рађања”

Како је које делове читао
Кад напомиње предговор Флечера
А тајна или кнежева вечера
Одводе где сам мисли уплитао

Поменуо сам у прози есеј
Истину сито може ли да сеје
Ако решета прошустају лажи

И онда гледам кретање бројева
По угловима из разних слојева
Право решење да било ко тражи

СТЕВИЦА СПАСИЋ

Стевица Спасић, талентовани, рано преминули лесковачки новинар и песник, власник ТВ 4С. Писао за најпознатије певаче народних песама у Србији.

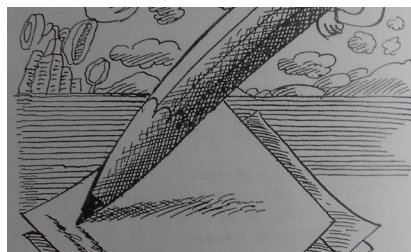
СТЕВИЦА СПАСИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ОСВРТ НА ЈЕДНО СВИТАЊЕ

С пролазником се челом у
Чело сударам
Док ветар носи мирис мојих
Мисли
Ко празна конзерва
Асфалтом одзвањам
Сећања у мени муте извор
Бистри
Осврт на једно свитање
Подсећа ме
Да су речи у срцу
Покварљива роба
И знам да ћу једном да
Зажалим
За речима увелим.

ТАЈНА

Кад сећања озелене
А јуче кроз моје срце
Корене пусти своје
Боли олистају
На гранама самоће моје
Застајем уморан
У дрвореду туге
Јецјајима ућуткујем птице
Изборано лице
Покривам шакама
Сакривам од тебе
Исписане странице времена
И живот мој
Остаје непрочитана
Књига твоја.

БРАТИСЛАВ СТАМЕНКОВИЋ

I
Братислав Стаменковић рођен је у Лесковцу где је завршио гимназију, а потом је судирао у Београду. Чести се оглашавао у новинама. Аутор је романа „Проповедник“, који је одлично примљен код књижевне критике, али и јавности.

II
ПРОПОВЕДНИК - Роман је написан заиста с разлогом и без симулираних доскочица. Што је посебно важно, није досадан већ је динамичан и сугестиван. Мисаоност уткана у роман није запала у метафизику источњачке легенде нити у хладну артифицијелну конструкцију јер је прати игра животне непредвидљивости, игра чудесне мистерије живота. Аутор има вештину проживљености и добру поенту, мисао која се памти и способности да се уметнички самоодређује и саопштава.⁶⁸³

%

Једноставним приповједањем, луцидношћу, елоквенцијом и обра-зовањем, Стаменковић нас води на сафари Духа и Љубави за ближњег свог. Проповједникова харизма је заразна, стил снажан а казивање увјерљиво, лирично, хумано и страствено. Приповједајући нам о сновима, успоменама, казивањима, и вјеровањима из живота стварних и/или имагинарних личности, чувених а често заборављених, аутор не само да указује на њихова дјела у заједничком настојању за бољи и хуманији свијет, него на чудесан начин у преплету боја и звукова, дочарава призоре Алепа и Антиохије, двије културне цјелине у сусрету различитих традиција. Као израз ауторових промишљања о духовности, ова књига би требала бити прилог расвјетљавању наших разлика и супротности које нас држе у сталним напетостима – изабрати су ко били међусобну комуникацију у потрази за знањима која проширује границе дебате у нашим (не)слагањима и географски, интелектуално, историјски и политички. Овај Духовни жар није за монопол у име политичке амбиције него за монопол у име Љубави за ближњег свог и никог неће оставити равнодушним/равнодушном, свеједно да ли говорите истим/различитим језиком или припадате истој/различитој вјери.⁶⁸⁴

%

Приликом читања романа “Проповедник” многи ће читаоци пожелети да имају неке од дивних особина главног јунака Хасана – срчаног човекољубника са усађеном добротом, моралом, пошто-вањем. Његово детињство, пут за Алеп, сусрет са мудрацем Хикметом који ће га поред првог сусрета и даривања смокава и леблебија, (њега, дечака са сјајем у очима који гледа у облаке) научити да свој живот узме у своје руке, При ставу сам да су реље-фно, без сувишне дескрипције, насликани ликови Хасана, друга Исмета, ујака Рефика, а нарочитоје “развијен” (ипсихолошки, и дијалогски, и рома-нескно) и речима исклесан лик Хикмета као узвишена Божја громада мислиоца, мудраца... ванвременског, готово нестварног човека... Из поглавља у поглавље „Проповедника,, лако (без напорног описивања и патетике), аутор црта сазревање и учење Хасаново - о корачању кроз живот, људима, религијама, до овладавања вештина са сабљом, до носталгије која му је све време „становала,, у грудима. Мало сам се нашао у чуду, и пријатно сам се изненадио лепим и питким стилем писања, грађењем реченица, познавањем граматике, технике писања и естетике и начином како је аутор проникао у обичаје ислама - у сам меритум религије, обичаје, исхрану, дијалоге, историјске чињенице... Дочарана је на прави начин крхкост религија, што ће уверити читаоца да је, уствари, човекољубље религија над религијама.

683 Проф. др Ратко Божовић, социолог

684 Мемнунa Звиздић, извршна директорица Удружење “Жене женама” - Сарајево

Много говори и детаљ који ми је скренуо пажњу о чести-тости које данас ни у траговима нема као у времену које аутор описује (“сцена” између чувеног Саладина и Ричарда – лавље срце). Дирљиви су примери који су, како је речено, свет променили – онај Јерусалимски (о Исусу, Божјем сину) и Мухамедов, који је слично учење проповедао као и сам Исус. И један и други су били осуђивани да би Исус био разапет на крст, а Мухамед умро од болести, И један и други су имали храбрости и мудрости да онима који не разумеју, указују на пут којим царства људска треба да се развијају. Многе су цене платили, али су начинили свет другачијим од оног који је до тада бивао. Ништа после њих није било исто. Нажалост још много мудрости је потребно, да би се храброст која је понекад са лудошћу повезана надвладала. У епилогу је аутор „поентирао,, лепим описом када човеково срце напуњено мешавином сете и носталгије, јуриша најра-доснијим пределима свог живота. Хасан не јаше коња, он лети: “Јурио” је пољима, кроз маслињаке, према брдима која су штрчала из прелепе плодне долине, затим се окрену лицем према ветру. Ветар му је доносио мирисе Сиријске пустиње, звуке прелепе Анадолије, песму Алепских песника. У том галопу су му се јављали мудраци истока, грчки филозофи које је читао, пресветли Сава, монаси Чаробног Брега, долина Ка’абе и куле Јерусалима. Осетио је све у лице којима је про-лазио. Осетио је мирис трешње са његове ливаде, и видео Исмета како их бере за његову сестру. мајку која му је брижљиво спремала пакет кад је полазио из села. Оца како са ујаком диване и помињу га поносно. Фикрета, брата по оружју и Османа трговца, хаџију. Осетио је слободу окојој му је причао Селим, одлучност о којој је учио од Хикмета и љубав коју је осећао према свима онима које је сретао у животу. Видео је плаве очи Јасмин и знао је да је пронашао оно о чему му је пресветли Сава говорио. Окрену коња и упути се поново Хикметовом дворишту. Пронашао је љубав. Пронашао је свој дом.”

Пријатно сам изненађен и срећан што ће читаоци “Проповедника” имати сусрет са несвакидашњим романом и што ће, након пажљивог читања, бити богатији за више него корисну животну причу са богатством детаља о којима (опхрвани углавном материјалистичким размишљањима и ниским потрошачким страстима), нажалост, ретко размишљамо.⁶⁸⁵

685 Милорад Цветковић, новинар РТС-а

ЉИЉАНА СТАМЕНКОВИЋ

Лиљана Стаменковић рођена је у Лесковцу 1956. године. У родном граду завршила је основну школу и гимназију, а Економски факултет у Нишу. Сада је пензионер. Живи у Лесковцу. Аутор је четири романа у издању Српске духовне академије из Параћина: „Божји дар“ (2018), „Спасење“ (2019), „Дом је породица“ (2020) и „Странпутица“ (2021). Добила је више награда међу којима и две награде Српске духовне академије из Параћина: „Велика повеља“ – за укупан књижевни рад, чување српске баштине и традиционалне народне културе, са посебним нагласком - за изузетан роман „Божји дар“ и признање „Равничанин“ - за циклус романа „Божји дар“ (2018), „Спасење“ (2019), „Дом је породица“ (2020). О њеном раду, између осталих, писали су проф. др Живан Стојковић и проф. др Драгомир С. Радовановић и Мирослав Димитријевић, аутор поговора романа „Божји дар“ уз низ похвалних оцена о овом делу. Овај кратки роман привукао је велику пажњу лесковачке књижевне јавности, а по начину писања и порукама, припада романима тзв. исповедне прозе. Стил је једноставан, а поруке упућују на закључак да је реч о делу са јасним призивом „аутобиографије“.⁶⁸⁶

П**БОЖЈИ ДАР** - Културна и уметничка јавност Лесковца и Србије добила је ових дана препоручено писмо од списатељице Љиљане Стаменковић које потврђује Кантову мисао да је лепота симбол моралне добротe, чиме се појам женске лепоте не своди само на физичку већ и на духовну димензију толико моћну да вас задиви, оплемени, обогати чак и до граница збуњености и могуће реминисценције. Код наше списатељице то је више од уметничког узлета, смелости и тајанствености и по томе што је надарено, маштовито и са високим донетима уметничког израза одлучила да закорачи у бајковитост и подари нам роман високе књижевне вредности, како по стилу, тако и по садржини, без обзира што јој је тек првенац и што и сама није претпоставила да ће бити означен и као својеврсна поезија у прози по свакој исписаној речи, осликаној животној ситуацији и по поенти да се трага за судбином и даљим напретком човечанства. Зато то није само бајковити роман, већ и футуристичко промишљање, то није бајка већ животна стварност која је пуна загонетности и постављених питања у страственим покушајима да се за њих нађу одговори. А темељни путоказ за њих је љубав као основни предуслов за опстанак двоје људи и целог човечанства. И како каже Хајне „љубав је у младости много бурнија, али није тако снажна, тако свемоћна као касније“. Управо ту тврдњу користи наша списатељица да споји два временска бића, мушкарца и жену, чија љубав није могла бити остварена раније, већ тек кад су остали сами, али са испуњеним захтевима људског рода да имају потомство као услов опстанка човечанства. А онда је свом силином избила у план давнашња жеља да имају заједничко дете, без обзира на биолошки циклус, које настаје уметничким захватом оца да га направи од пластелина и да буде оживљено мистичним бојама дуге и космичком светлошћу. И тако нам намеће вечито питање о настанку живота, али и једном од тумачења да он потиче из космоса, што је у људском уму изједначено са Богом. Зато је оживљена безимена девојчица из паралелног света, непознатог човечанству, за који ауторка истиче да

686 Поводом добијања награде Равничанин, Љиљана Стаменковић објавила је на свом FB: Јучерашњи дан, диван и сунцем окупан 19. јун лета господњег 2020. памтићу дуго. Чак ни понеки облаци помало сиви и прохладан ветар који је ношен облацима дувао у питомом граду Параћину на реци Црмници није помутио моју радост. Стицајем околности та моја љубав према лепој писаној речи и књигама уопште је мени синоћ донела највише признање РАВАНИЧАНИН стручног жирија СРПСКЕ ДУХОВНЕ АКАДЕМИЈЕ из Параћина, за романе БОЖЈИ ДАР (2018), СПАСЕЊЕ (2019) и ДОМ ЈЕ ПОРОДИЦА (2020). Шта рећи, част и задовољство ми је било синоћ да будем део једног важног културног догађаја у друштву познатих и признатих академика Србије. Лепо и зналачки организован културни догађај био је оплемењен музичким нумерама проф. доктора Гојковића, који већ двадесетак година живи и ради у Паризу. Да би овај културни догађај који је одржан у просторијама параћинског Културног центра био што пријатнији допринео је и кратак коктел у организацији госпође Радмиле Димитријевић и њених сарадница, које су вешто и укусно аранжирале шведски сто. Хвала организаторима овог лепог културног догађаја за памћење. Уједно, ова драга награда ми је и подстрек да наставим даље да пишем.“

је ванвременски, без димензија и бескрајан, а она има тајну мисију да помогне људском роду. И наравно, та мала принцеза, морала је бити обична у својој необичности, мудра и интелигентна, лепа и паметна, онаква коко би сваки родитељ желео да има. Та идилична слика породичног живота у коме она налази сву љубав, мир и сигурност логично се допуњује успешним школовањем до највиших научних звања и способношћу да се окупи тим способних и умних људи, научника, који ће уложити сву своју енергију да следе светлосно биће из паралелног света, са основном намером да помогну људима и нађу путева опстанка планете Земље и Земљана. Она, као већ угледни научник, указује на све опасности које прете људском роду са јасном поруком да се не сме дозволити нека катаклизма која би уништила ову дивну планету. Свесна своје добијене мисије, заједно са партнером Малим принцом уверена је да се то може остварити, како би обрадовала и своје небиолошке родитеље који су већ давно у паралелној димензији и очекују је са дивљењем. Тако се цео текст претвара у бајковиту причу која постаје императив опстанка, али и сурова стварност којој недостаје склад, разумевање, естетска осећања и надамце одговорност према генерација људи будућности. И онда следи поента ове вредне и необичне књиге, која плени текстовима садржајним, животним са реченицама које опијају, описима који вас задивљују и намећу обавезну емпатију према Земљанима. Наиме, тек тада сазнајемо да је управо списатељица Мала принцеза, која је достигла степен респектабилног факултетског знања из економских наука и која у улози тог светлосног бића свом тиму који остаје на Земљи императивно налаже шта је све потребно исправити у свим сферама живота да би овоземаљску свет имао будућност. То су истовремено и савети и захтеви и критика и приказ постојећег стања, а основна порука је да без правог људског залагања и сагледавања свих аспекта опасности по Земљане не може помоћи ни светлосно биће из било ког паралелног света.

Ретко који аутор може доћи до импресивне идеје да са на крају обрати читаоцима и поручи им да свом унутрашњом енергијом покушају да пронађу тај чаробни свет среће и хармоније, наглашавајући да га је она пронашла и да ће бити срећна ако га подели са њима. Зато им и каже „Верујте у бајке и оне ће вам се догодити“. Личну срећу потврђује и само кратим подацима из своје биографије, остављајући читаоцима да трагају. Књига је писана лаганим, изванредним, складним и стилем који потврђује богатство њених мисли, описа, ситуација, дијалога, маштовитости и стручности за област њеног професионалног усмерења која је прерасла у књижевни бисер. И на крају, уз опрост што сам се дрзнуо да прикажем ову бајковиту књигу без правог књижевног педигреа, усудио сам се да то урадим на свој лични ризик, али уз понос да сам био професор списатељице Љиљане у престижној лесковачкој Гимназији. Зато нека космичка светлост обасја нове стазе књижевног стваралаштва наше Принцезе.⁶⁸⁷

%

Роман „Божји дар“ био је предмет критичког осврта проф. др Драгомира С. Радовановића: „По мом суду, најсрећнији су људи који доживе дубоку старост, а успеју да у души остану деца, јер упркос многобројним тегобама кроз које су прошли, још увек умеју да маштају и сањаре. Списатељица, госпођа Љиљана Стаменковић, озбиљна жена, која се доказала као стручњак, супруга, мајка и бака, овим својим делом потврђује да уме да буде и дете, да сањари, да машта... Уме да кроз то сањарење укаже на погубне трендове који се одвијају на земљи и предвиди решења како би се избегла катаклизма...“⁶⁸⁸

У ери писања свакојакх дела, на свакојаке теме, она је српској књижевности подарила роман који представља новину у нашој књижевности и како рече рецензент романа Мирослав Димитријевић, угледни и плодотворни српски књижевник, њен роман *Божји дар* може се сматрати као пареда романа *Мали принц* па је у поднаслову могао да носи и име „мала принцеза“ као пандан чувеном роману Сент-Егзиперија који се, по некима, сматра књигом претходног миленијума, а чији је аутор није био из света књижевности него је био авијатичар. Да би остварили свој нереални наум, временшни супружници прибегавају магији. Оно што они нису могли, реализовали су га на месту „тамо иза дуге“. Сви знамо шта је дуга, али се мало ко сећа како смо је доживљавали док смо били деца. Дуга је, знамо, оптичка и метеоролошка појава разнобојног лука на небу, која настаје када сунчева светлост обасја ситне капљице у атмосфери и појављује се у време кише или непосредно после ње.

687 *Напомена*: Проф. др Живан Стојковић, „Бајковитост уметничког узлета“, „Медија центар 016“, Лесковац 2018. Мото приказа: „Лепота је отворено препоручено писмо која за нас осваја срца“ (Шопенхауер)

688 Проф. др Драгомир С. Радовановић: *Љиљана Стаменковић, „Божји дар - бајковит роман“*, УКС Београд, КЗ Поморавског округа и Српска духовна академија, Београд 2018)

Дуга је од увек будила код људи, а нарочито деце, мистичне приче и легенде, а многи су је сматрали мостом између живота и смрти, а неки између земље и неба. У Библији у књизи *Постанка о дуги* стоји записано: „А ова знамен је савез коју стављам између себе и вас и свих живих бића што су са вама за нараштај будуће. Дугу своју у облик стављам да залогом буде савез између мене и земље. Зато када је видимо застанемо, испуњени осећањем да смо додирнути неком посебном милошћу.“

Дуга се најчешће јавља као симбол код деце, као обећање радости и награде за добро понашање, а све је то повезано са библијским причама. Зар се свако од нас не сећа усхићења код појављивања дуге и речи: „Ко не види дугу, дугачка му шија, ко...“ и шта има на месту где дуга додирује земљу (ћуп са златом) и да свако ко тамо доспе оствариће му се све што пожели, па чак и да се претвори у неки други облик и израз, да ће одласком „*тамо иза дуге*“ отићи у други свет, свет онакав, каквим желимо да буде...

Користећи ове претпоставке, наша списатељица своју јунакињу „*малу принцезу*“, створену од пластелина, оживљава у људском облику дајући јој и ванљудске способности. Када је на овај начин уведе у живот, списатељица открива такође митолошко схватање да нама управљају бића из других димензија, која воде рачуна, да због изражене људске похлепе и жељом за влашћу неко мора да брине о планети да је усмерава да не нестане, да због многих грехова земљани нису заслужили живот какав постоји у другим паралелним световима и који ће доћи када им сазре свест о поштовању свакога живог створа и природе у целини, упуштајући се у научно-фантастична прдвиђања која ће се остварити мисијом бића из других димензија, која ће оспособљавати људе са земље да се дође до нивоа који већ постоји у тим другим димензијама, то јест паралелним световима. И овде долазимо до онога што ову списатељицу чини „*пророком*“ када „*мала принцеза*“ преноси свом наследнику земљанину на чему треба да раде како би окајали грехе, дајући му упутства о раду са децом, о учењу, о значају информатике и компјутеризације, о дигитализацији, о образовању у будућности предвиђајући компјутер који ће реаговати на глас (а по мојим сазнањима такав већ постоји) о трговању и раду „*он лајн*“ вешто указујући на погубност великог ГМО на исхрану путем таблета, да је дошло време да се размишља о изворима питке воде нудећи му решење кроз „*десолонизацију*“ морске воде, и да ће му дати формулу по којој ће се у томе успети када дође време за то; затим упутства о правилном распоређивању светског богатства, о елиминисању похлепе, о непотребности војске и полиције, о контроли свих активности веома надзора и дрона, о коришћењу соларне енергије, о становању, о брзом и бешумном превозу, о погубности оваквог рада фармакоиндустрије, о будућим здравственим услугама и банкама виталних људских органа и тако даље.⁶⁸⁹

Ш

СПАСЕЊЕ - Својим првим романом „*Божји дар*“ госпођа Љиљана Стаменковић је скренула пажњу на себе. Роман је и од критике и од читалачке публике добио ласкаве оцене. Многи су мислили, да је то плод случајности, или само умешност да пронађе тему, која ће заинтигирати публику. Својим другим романом под насловом „*Спасење*“, госпођа Љиљана Стаменковић је јасно ставила до знања, да ни први, а ни овај други роман, нису производ случајности, него умешности. Уме она да одабере тему и уме да је обради стилем, који сви разумеју. Многи ће се вероватно запитати зашто госпођа Љиљана бежи у неки други паралелни свет, препуштајући проблеме, које наводи, да их они решавају по њиховим правилима. По мени, нема ту никакавих тајни. Она једноставно закључује, да људи у трци за зарадом, не размишљају на рационалан начин и не доносе одлуке, које ће бити на срећу свих њених житеља, па због тога, прибегава решењима, која важе у другим паралелним световима, како би живот на земљи био подношљивији. Ако је првим романом хтела да покаже, како би живот на земљи требао да се одвија, она новим романом покушава да пронађе решење за веома изражен проблем хранитељства и укаже на ирационалност закона, који су на снази у земљи, по којима се деца одузимају од родитеља и дају у хранитељске породице, а који за то добијају плату и додатке за трошкове одрастања такве деце. Она указује на погубност закона, који растурају породицу, а државу то ипак кошта, па сматра, као сав нормалан свет, да би било много боље, такву помоћ дати угроженој породици, која би са таквом врстом помоћи остала на окупу и могла би нормално да се развија. Пошто тога у стварности нема, она прибегава решењима из такозваног паралелног света, из неког света тамо иза дуге, где се такви проблеми решавају на много једноставнији, исправнији и ефикаснији начин. Не говорећи експлицитно, она ипак ставља до знања, зашто се то тако

689 Проф. др Драгомир С. Радовановић: *Љиљана Стаменковић, Божји дар - бајковит роман*, УКС Београд, КЗ Поморавског округа и Српска духовна академија, Београд 2018.

ради код нас, што се може сагледати на крају из судбине њених јунака, који завршавају трагично, а неки их, као жртве трговања органима, што је у овом „лудом“ свету постало својеврсни бизнис, као што је бизнис и само „хранитељство“. Тема је интригантна и запрепашћујућа. Сматрам да је први део романа у коме нас уводи у проблематику нешто блажи, а није уопште чудно, јер се ради о опису среће, јер ма како изгледало чудно, срећа је досадна. Породица живи на окупу, родитељи раде, деца имају њихову љубав, на време се леже, једе, игра, и живи се уобичајено.... Нема ту ничег посебног.

Други део је динамичнији, јер долази до одступања од клишеа срећне породице. Због губљења посла родитеља, ремети се уобичајени начин живота, нестају нормални услови живота, почиње да долази до свађа па и туче. Због тога се деца одузимају од родитеља и дају хранитељским породицама, од којих свака има своја правила. Нека деца се навикну на њих, а нека не. Мени је веома дирљив сусрет мајке и ћерке, сада студенткиње социологије и психологије, да је чак и мени тврдом изазвао сузе. То само говори, како је наша ауторка умела да осмисли и исприча једну тужну причу, једне тужне породице, силом раздвојене и остављене да се сама бори. На самом крају долазимо до сазнања, да се ради и о организованом криминалу, да је он достигао огромне размере, да је борба за његово спречавање ризична и да се често пута плаћа животима. Јунакиња и ауторка позивају све нас да се пробудимо, да се вратимо породици, као основној ћелији друштва, што храбри. Исто тако храбри и симпатисање јунакиње и инспектора, који ће постати, не само сарадници у овом одговорном послу, него и животни сапутници. Шта рећи на крају, него да се ради о врло актуелном роману, који обрађује нашу свакодневицу, а коју многи људи притиснути својим проблемима и не примећују. Роман је написан јасним и питким стилем, прича је кохерентна и конзистентна и никог не може оставити равнодушним. Ако је за неке било изненађење први роман госпођа Љиљане, она овим романом, доказује да је успешно овладала писањем и да треба да настави да ради оно што јој је Божји дар.⁶⁹⁰

IV

ДОМ ЈЕ ПОРОДИЦА - После читања новог, трећег романа лесковачке списатељице Љиљане Стаменковић посвећеног драматици брачног живота, остаје се без даха, са блокадом у мислима, грчем у срцу, огорчењем због незаслужених патњи не само жена, већ и деце, уништавања породице, немоћи друштва да искорени ту рак рану нормалног развоја човечанства, незамисливе патње жена, насиља, беса, злостављања када ни најсавршенији закони, прописи или обичаји остају немоћни. Сви снови и жеље, маштања и императиви складног функционисања породице, засновани на претпостављеној или истинској љубави падају у провалију безнађа и тражења пута за опстанак. Балзакове речи да брак спаја за читав живот два бића која се уопште не познају је полазна одредница за сву драматику која настаје у току његовог трајања, пре или касније. Ако је то најважнија институција за опстајање људског рода, онда се слободно може рећи да јој није поклоњена довољна пажња са било ког аспекта друштвеног развоја за изградњу основних постулати његовог постојања. За преузимање велике одговорности заједничког живота два људска бића различитог пола постоји само регистација која ни у ком случају не може бити довољна за обезбеђивање његовог складног функционисања. Ако томе додамо и подразумевано продужење људске врсте, рађањем деце и њиховим одрастањем и васпитањем, онда проблем остаје још тежи, компликованији, а у неким случајевима чак и нерешив. Одлука о склапању брака, у првом реду препуштена је самим будућим брачним партнерима, често и без сагласности најближих сродника и уздигнута је на право самоодлучивања младих, чак и у време не пунолетства, уз добровољну или наметнуту сагласност родитеља или старатеља. Једини релевантан аргумент за најважнију одлуку у животу је истинска и претпостављена љубав, која се прихвата без имало стрепњи о трајности њеног постојања. То је на неки начин и напредак у цивилизацијском смислу кад нема ранијих уговорених бракова о којима одлучују родитељи. Учињен је напредак, али је остала непознаница и недопустива неодговорност да се најважнија институција у животу двоје људи за заједнички живот и продужење опстајања човечанства чини без икакве претходне припреме, едукације, па чак и стручне процене о брачној заједници. А једна од најважнијих последица довољне неприпремљености и способности да се брачни другови брину о деци је та што управо она постају такозвана колатерална штета. Јер, нема веће трауме за будућег члана људске заједнице од брисања свих оживљака који настају у браку пуном неслоге, свађа и насиља, која на несрећу може да се понови и у будућим њиховим брачним заједницама.

690 Академик СКАНУ проф. др Драгомир С. Радовановић, приказ романа „Спасење“, МС Лесковац 2020.

Љиљана Стаменковић је са пуно посвећености и људске духовности уочила тај проблем истичући у лепом, читљивом, убедљивом књижевном изразу сву трагичност, како би слободно рекли, промашених бракова стављајући у први план жену као жртву мушкараца, брачних партнера, који у једном периоду заједничког живота покажу сву незрелост своје личности за тако одговоран задатак, раван императиву да се ствара здрава и ничим неугрожена породица, да се цезне за домом који би био симбол напретка друштва. Зато је и следио наслов књиге *Дом је породица*, без које би он био само празан простор пун чежњи, надања, жеља да буде испуњен дејим смехом и радовањем. У тешком вапају за таквом идилом, Љиљана Стаменковић, духовница и верник пуна емпатије, одлучила је да свом силином гнева укаже на један од највећих проблема модерне цивилизације који необуздано јача и разара и најсветију овоземаљску заједницу - породицу. За њом она вапи и тражи путеве изласка из лавиринта немоћи друштва да обузда насиље над женама и уништавање недужних младих људских бића. Зато тражи утеху и у такозваној Сигурној кући, као привремени спас за жене којима она постаје и дом и породица. Читалац не може да одоли патњи и мучнини док чита редове ове тако вредне књиге, која мора бити и опомена и зов за правдом и гнев према не жељеној стварности да насилник, мушкарац, недорасли члан људске заједнице за најважнију обавезу према друштву и себи, остаје у крајњој линији на маргини праве законске одговорности за уништене животе, нанете неправде, патње и проливених суза. Списаатељица је указала на низ проблема који морају бити правилно схваћени да би се одстранило болесно ткиво за опстанак људског рода. Зато је тема њене књиге више од захтева да се подсетимо на еманципацију жена, изједначавање у правима са мушкарцима, економској самосталности и способности да се супротставе онима који нису дорасли да обезбеде топлину људског дома и породице. Зато је јасно да би била најсрећнија да нема у друштву такозване Сигурне куће, чији назив толико иритира; затим, да нема насиља и у жељи да то нестане призива у помоћ и Бога и светлосна бића, што је више од жестоке критике постојећег стања.

Љиљана Стаменковић, нежна и суптилна, праведна и хумана, савлада је врло успешно књижевно умеће и врло вешто указује на важне друштвене проблеме, који морају бити решавани на другачији начин, а не само призивањем у помоћ невидљиве енергије.⁶⁹¹

V
СТРАНПУТИЦА - Љиљана Стаменковић, већ позната лесковачкој и српској књижевној јавности, закорачила је још једном у драматичну збиљу савременог живота не само код нас већ и у целом свету. Међутим, суочена са свом сложеностју животног изазова, великим и често несавладивим злом по људско друштво, дала је наслов новом роману „Странпутица“, чини се са јасном намером да покуша да ублажи паклену појаву незамисливих размера, која је скрајнута на маргину турбулентног развоја човечанства када индивидуалне судбине, у првом реду младих људи, често остају на маргини опстајања и нормалног живота. Поред других изазова за младе људе оба пола, један од најозбиљнијих је наркоманија, која може довести и до врло трагичних исхода. Суочена са овом појавом у друштву, Љиљана Стаменковић је, са већ изграђеним и ауторитативним стилем писања, указала не само на личну драму појединаца, већ и целе породице, која у настајању није имала прилику да се подробније упозна са свом трагичношћу коју може донети дрога. У великом броју дугих опасности и криминалних радњи, насиља и убистава, изгледа да се мало заборавило на све опасности које доноси дрога ма колико би могло да се схвати да је то ствар сваког појединца, а да треба прогонити само оне који су дилери тих забрањених супстанци. Када се млади родитељи суоче са таквим злом у својој породици постају немоћни да се одупру, нађу решење, заштите своје дете од странпутице или суноврата који, како ауторка истиче, може довести и до смртних исхода. Тада, нажалост, они постају лична ствар сваког појединца, без обзира што доносе трауматична сазнања о немоћи да се то заустави, не само лечењем, већ и казном у име здравог друштва. После овако потресног текста, не узимајући у обзир излазак са странпутице, могу се поставити низ питања која постају услов нормалног живљења. Најпре, колико се пажње поклања припреми младих, па и старијих брачних парова, да буду спремни да се супротставе таквој пакленој ситуацији,

691 Проф. др Живан Стојковић, приказ - Савест живота: Љиљана Стаменковић, „Дом је породица“, роман, Медија центар, Лесковац 2020.

када дете без обзира на узраст, буде жртва дроге. Да ли је ту претходно била потребна било каква едукација, пре свега у школама, али и у дугим организацијама које окупљају омладину. Ако, пак, изузмемо пунолетне, који би морали и законски да одговарају што узимањем дроге не само угрожавају своју способност за вођење нормалног живота већ бивају и прихваћени на бесплатно лечење у здравственим установама, малолетници, пак, постају невинне жртве равне онима у ратним сукобима фашисоидног карактера. Могу ли средства јавног информисања да поклоне већу пажњу овом трајном и великом злу за нормално вођење живота и тако редом са ко зна са још колико питања. Суочивши се са таквом ситуацијом, Љиљана Стаменковић, свесна чињенице да је то зло више од обичне странпуице појединаца, младом брачном пару немоћом да то реши, пружа могућност да своју велику патњу са језивом садржином саопштава својој пријатељици и тако олакша себи бол душе. Захваљујући луцидношћу свог списатељског умећа, она не дозвољава да се потпуно изгуби нада и приклања се вери у моћ такозваних светлосних бића, која у њеној списатељској вештини постају саставни део излаза из безизлаза, божје милости и религијске традиције и налази решење у тишини и мистичности манастирског живота, како је то већ приказано у телевизијској серији „Тајна виновне лозе“, са срећним исходом и победом живота уместо пакла предозиранисти и немоћи. И управо у томе је и поента ове тако вредне књиге јер указује, не само на могућност, већ и на захтев да сваки човек може да нађе унутрашњу снагу и скривену енергију, без обзира како је назвали, да се избори за живот мистичан, божји, реалан, релативно кратак и јединствен.⁶⁹²

У „Поговору“ романа „Странпутица“, Мирослав Димитријевић, изузетни књижевни критичар, записује: „Ово је роман о безусловној љубави родитеља према деци, који остаје као парадигма понашања у породици, која једино може да функционише само ако има такве љубави и несечичног давања. Деца су дар божји, а биолошким родитељима су само поверена на бригу и чување, на старање и неговање. И Бог преко анђела својих и родитељи заједно брину о сваком бићу. Као што рече песник: „Деца су потребна за љубав/потребна за бригу“.⁶⁹³

Писац Љиљана Стаменковић врло вешто портретише главног наратора Зорана, али не описно, већ кроз његову борбу, душевне напоре, емотивне изливе, што је и одлика врних књижевних аутора. У суштини романа стоји велика брига списатељице Стаменковић за данашњу и сутрашњу судбину младих људи, које на самом почетку живота вребају замке са таниних слугу: дрога, силовање, смрт, дуготрајно и често неуспешно лечење, страдање породице... А на таквој странпутици данас има много девојака и младића који су уловљени у мрежу из које се тешко могу искобелати. То је основна порука романа „Странпутица“, где се на примеру једне накратко посрнуле девојке описује очајничка борба њена и њених родитеља и породице да се она спаси из канци овог зла и опште пошлости.

Дело мора да личи на свог творца, ма како теорија књижевности на то скептично гледала. И овај и сви претходни романи Љиљане Стаменковић пуни су племенитости, богољубља, нежности и топлине, истинске забринутости, саосећајности и пуне су оптимизма, јер се на крају свих романа догађа – хепаенд. Племенито срце списатељице Љиљане не дозвољава да нечисте силе победе човека, не да злу да тријумфује, већ уз Божју помоћ и молитву главни ликови њених романа излазе као победници, ојачани кроз невиђену душевну и физичку борбу. Враћају се на прави пут. Роман „Странпутица“ Љиљане Стаменковић је истовремено и мудра својеврсна критика данашњег друштва, њених институција: породице, школе, социјалних служби, здравства, полиције, која још увек не успева да овом злу стане на пут. А питање је и да ли ће моћи уопште да се „истреби кукољ из пшенице“.

Као романописац, Љиљана Стаменковић је стекла несумњив углед у књижевним и читалачким круговима својим озбиљним приступом и високом етиком, чистим и јасним стилем и хуманим порукама, што потврђују и признања која је добијала.

Морамо рећи да и овај роман угледне списатељице Љиљане Стаменковић заслужује признање књижевне критике, али и других културних институција које додељују и награђују истинске књижевне вредности. Надамо се да ће се тако нешто и догодити, јер добра књижевност се не пише само у престоници или већим културним центрима, већ, напротив, највећа дела српске литаратуре долазила су од аутора који живе у унутрашњости Србије, што је безброј пута и доказано у нашој културној историји и савременој текућој продукцији.

692 Проф. др Ж. Стојковић: Љиљана Стаменковић: „Странпутица“, уводна напомена: Бег из пакла (наслов критике) и порука: „Само се у болу, злу и невољи човек учи шта је добро“ (Божидар Кнежевић, историчар)

693 Мирослав Димитријевић, поговор: „Странпутица“ (2021).

ГОРИЦА СТАНКОВИЋ (ДОДЕРОВИЋ)

I
Горица Станковић рођена је у Лесковцу. Пише љубавну и родољубиву поезију. Своју прву збирку песама под називом „Сама“ објавила 2013, друга „Месечева тајна“ објављена је 2014. године, а трећа „Камен“ 2016. године.

Објављивала песме по зборницима – „Арте стих 2013“, „Чегарске ватре“, „Стиховање“, „Мирис брда на шљиве зреле“, „Снага ријечи“, „Прљача“ и другим.

На песничким такмичењи освојила бројне награде и продобила наклоност публике и књижевне критике.

II
САМА – Из женског угла, сензибилном душом, Горица Станковић обликује папир, оставља траг искреног пера. Она је запитана пред универзалним, савременим питањима.⁶⁹⁴

Трагање је њено опредељење, свесна је да се смисао можда крије у самом трагању. На путу вечитог преиспитивања воде је љубав, вера и нада, те и у најтежим тренуцима окренута је овим вредностима. Мотивска структура њених песама је разнолика и богата. Обојена је личним виђењем и топлином, искреношћу, љубављу... Љубав је основни мотив њене поезије. Љубав, како искрена исповест, као покретачка снага и инспирација. У песмама доминира и мотив природе. Ова два мотива се преплићу и нераскидиво обитавају у њеном стваралаштву. Своје емоције, мисли, расположења и доживљаје Горица уоквирава дескрипцијом. Осећања Горице су искрена, чедна, чиста и велика – као изворска вода, беле пахуље, звезде, сунце и небо. Такав је и њен поглед на живот. Сунце својом светлошћу обасјава и открива њену љубав, радост и срећу. Контрастно овом мотиву постављен је мотив месеца. Месец разбуктава слутњу, тугу, чежњу, страсти и немире – буди ноћне дамаре. И када тугује, она губи наду, не предаје се ни пред сазнањем о пролазности, јер је њена душа увек млада, нерочито када стари. Пркосне песме дају јој снагу да узлети, да досегне плаветнило висина, да мрак отера светлошћу и дугиним бојама снова.

III
МЕСЕЧЕВА ТАЈНА – Ова књига, особена по много чему – како примећује рецензент Љубиша Динчић, намеће оригиналност у исказивању страсти од које се не умире лако у песничкој покорности, али, као у јуначком епу, неко по правилу увек мора да победи, тако и у сукобу потреба и стварности губи онај ко не признаје кривицу. Тако је по правди, а и традицији, која се дубоко темељи у поезији Горице Станковић. Она каже: Тишина почне да пише, испод месечеве мене, кад песма замирише.“ За лепоту и трајање утиска сасвим довољно. Овде, међу корицама нове књиге, почива скривена месечева тајна у сталном страху да речи не сагоре у самоћи песничке невоље или разбукти ћутањем, које нико не разуме у огњу пакла, који стално додирује. Верује – и у рају може да досади лепота. Дисање је оправдано само уз помоћ стихова, али струне на удару страсти опомињу устајалу арију од које се не може побећи. Она, као бреза жедна пролећа, снове оставља подивљалом ветру да љубав животом замирише. Поезија је њен избор, вода и хлеб: „Кад ноћ зацвиле останем без даха, кроз камене вене крв потече.“ Бежећи од отворених погледа и кад пољупце замене отровне стрле, она почне да дише својим сонетима као задрхтала јесен. Она

694 Маре Каранфиловић, Јесен у нама обојена – прозор и уточниште, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс Лесковац 2012, стр. 78-79.

тугује стиховима до савршенства. Љубав пије и наздравља самоћи чекајући последњи воз за бекство, препуна лепоте као трешња у мају. „Без крила сам, али хоћу да летим, ја умам да певам из дубине мрака, не знају они да стиховима видим ране зато што живот по правилу наплаћује туђе грехе.“ Затим додаје: „Ипак, кад ти осмех на лицу задрема, онда срце почне да пише животне баладе, јер папир је место не коме почиње игра.“ Као невеста од папира, ћутање у пркосу носи, крије све оно што у њој гине и зато сама себи пада у скуте, где покушава да ћути, али новом песмом. Она зна да воли и када спава, сновима се покрива где су заспале изгореле жеље, у хладовини звезде намигуше. И опет воли да слуша стих сањив, у страху да је не изда реч, која јој недостаје: „Ноћи уморне од туге у леденој гори. Ко воли опрости, а ко не – изгори.“ Осмехом би угазила звезду, у мирису немира тражи своја свитања: „Кад ти осмех на лицу задрема – срце пише животне баладе.“ Стихови очарани бојама, певани искреним тоновима, дар су поноса у вртлогу сурове истине, која се може одбрани само снагом оних који не одустају од живота. (...) Ова млада поетеса отрива раскошни таленат и не прећуткује га. Другом збирком песама, читљиво и без погрешке, вођена судбином, раскошне стихове плете танано приморавајући читаоца да не одустане до краја заподенуте приче.⁶⁹⁵

IV

КАМЕН Нова, трећа збирка Горице Станковић симболичног назива „Камен“ само је, у ствари, потврдила оно што смо о њеном начину певања одавно знали, али је, уз раније изречене више него заслужене оцене књижевне критике, показала да је хоризонт њеног поимања савременог песништва много шири и схватање поезије као „уметности речи“ и најсложенијих људских израза део њене свакодневне збиље – оцењује *Данило Коцић*, аутор Поговора. Збирка има, могло би се рећи, срећно изабрани наслов „Камен“. Та наизглед једноставна реч, има вишеслојно метафоричко значење, а ауторка га разоткрива почетком саме песме „Камеи“:

*Тражећи пут за бекство
ходала је стрњиком
и гаврила стопала.
На крају пута,
где је било језеро,
заслепио је сјај камена
кога је брусила месечина.*

Поента, али и лепота читаве песме, која има изванредну драматургију, је у завршном стиху која описује људску жељу да се воли у души као још увек великој људској тајни. Камен у насловима песама („Два камена“ и „Камен и кремен“) такође имају јасно симболику и недвосмислену мисаону песничку поруку. У првој („Два камена“) „расула су незнађе“ и њих, закључује песникиња: *Можда ће их неко наћи/ у праштини и тишини.* У другој, песникиња поручује: *Суђено ми/ да будем послушница* и закључује стиховима који буде наду „што води ка светлости“. Ова, заиста више него талентована песникиња, даје слику ововременског дана („Сиромашни песник“): *То је тај/ сиромашни песник/ из кога плаче ветар./ Покривен чежњом/ великом ко цветна ливада.* Песнички венац у коме доминирају сета и љубав, немири и надања, Горица Станковић, већ је увелико освојила срца заљубљеника у избрушени песнички оквир својствен само најбољима и најдаровитијим ствараоцима.

Читајући ову више него успелу песничку даровницу речи, могли бисмо да закључимо: Горица Станковић увелико је превазишла завичајни песнички оквир и придружила се малобројним, веома талентованим српским ствараоцима најновијег песничког гласа.

⁶⁹⁵ Збирка „Месечева тајна“ промовисана је у ЛКЦ 4. септембра 2014. године и о њој је говорио рецензент Љубиша Динчић, новинар и писац.

ГОРИЦА СТАНКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

САМА

Сањала сам ноћас сан:
Гледам у море, испред мене лађа.
Био је прелеп дан,
А ја пар година млађа.

Гледала сам у даљину,
Чекала неког, али не знам кога.
Осетила сам пешчану врелину
И била срећна, срећна до Бога.

У даљини сам видела човека
Како трчи ка месту где сам.
Ту се створила и нека река...
Да ли сам га чекала? Можда јесам...

Загледала сам се у његове боре
И видела нешто тужно у њему.
Испред нас је било мирно море...
Нисам се снашла у свему.

За руку ме човек ухвати чврсто.
Пожелела сам да ме вечно држи.
Одједном је све постало пусто,
Сунце је почело душу да пржи.

Где је тај човек? Зашто га нема?
На пустој плажи остадох сама...
Одједном плјусак, одједном тама,
А ја се пробудим, опет сам сама.

КАМЕН

Тражећи пут за бекство
ходила је стрњиком
и гаравила стопала.
На крају пута,
где је било језеро,
заслепио је сјај камена
кога је брусилa месечина.

Камен
још увек постоји
и сија још више.
Сви му се диве,
а не знају
да је неко
на том камену
исписао љубав
и осликао душу.

СИРОМАШНИ ПЕСНИК

То је тај сиромашни песник
из кога плаче ветар над промашеним животом.
Огрнут огртачима дана и ноћи са чежњом
великом ко цветна ливада.
У уздаху тражи слободу.
А слобода је сунце лаки облак и он.
Некад се напије од среће
уплашен да не изгуби разум.
Некад кад месечина крвари
и отрована срца лају на њега
као пси
успављује своје песме
тужним аријама
да остави траг.
Просипа мисли да не полуди.
У његовом животу мало је пустиловних ноћи
а пуно даљина.
Листови календара се цепају
а у његовој свесци
остаје мртав лирски сан.
Понекад из њега запева ветар.
У очима му читаш душу.
Срећан је када га дочека
јутро пуно цвркута птица
и кад га поздрави осмех умиљат и мио.
Чува свој задњи сан а срце пружа на мекан длан.

ГРОБНА ТИШИНА

Сама...
Као да ми смрт долази у госте.
Следим се, па се растапам.

Немир и туга живе са мном.

Нема питања, ни одговора.
Дан без светлости,
Ноћ без звезда,
Гробна тишина, обојена болом.

ИЗНАД БЕЛОГ ПАПИРА

У ватромету погледа
магла од обећања
у твоје оку се огледа
смисао мог битисања.

Зоре ме не умивају
промашене пољупце носим
хладне ноћи покривају
за трун љубави просим.

Осећам мирис немира
реци откидам јаче
изнад белог папира
око ми сетно плаце.

ПЕСМЕ

Пишем песме у свитању зоре.
Песме о сновима што их стварност скрива.
Тада очи почињу да горе,
Ал чим сањам, значи да сам жива.

Па размишљај како да се прострем,
Да л у тугу што призива дугу,
Ил у птицу што лети ка југу?

На обадве стране да поетим,
Док сам жива, ја ћу да вам пишем,
А, писаћу само да се сетим,
Све док трајем, уздишем и дишем.

ЖЕДНО СРЦЕ

Довољан је био поглед твога ока
Да оживим срце које мртво беше,
Да наслутим жеђ свог крвотока,
Да пробудим очи које не видеше.

На лицу сам твоје ја точила радост
И дала ти све што имала сам вредно.
Поклоних ти снове, поклоних младост,
А морам ти речи: „Срце оста жедно!“

ДРАГОЉУБ СТАНКОВИЋ ЧИВИ

Драгољуб Станковић Чиви рођен је у Лесковцу 1946. године. Студије сликарства завршио је у Београду 1975. године. Један од најбољих лесковачких сликара. Цео радни век провео као профсор у лесковачким школама. Освајао је бројне награде за сликарство, а повремено се бави писањем песама.

ДРАГОЉУБ СТАНКОВИЋ ЧИВИ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЧЕТКИЦЕ

Четкице просте
Четкице лепе
Четкице скупе
Четкице од вештачког влакна
Четкице од телећег ува
Четкице истрошене
Четкице нове
Четкице као депонија смећа
Четкице као реликвија
На посхумној изложби
Четкице као рибе у води
Четкице, четкице...

ЕХО

Шетајући дуго, дуго
Чух лавез паса
Стар хиљаду година
И спознах
Да никад нећу бити
Потпуно усамљен.

ТЕК ШТО ОДГЛЕДАХ

Како да пређемо
реку
-преко сенке моста.

Усахли бор,
лепе ли мердевине
за дивљег голуба.

Џукац растера
облаке
и утоли жеђ.

Кроз густу вечерњу маглу
топи се
месец и снег.

У напуштеној кући
самозвани станар
дивља ружица.

Лагани ветрић
пресуди листу
јесен у чаши.

У напуштеном бунару
усахло је
летње небо.

Испод моста
мресте се
сребрни таласи.

Грми,
на подлактици
кап кише.

Утихнуло лишће
расцветале тополе
зријавци се гласнуше.

Тек што одгледах
птице у лету
облаци ишчезоше.

Суво купање
врапца у прабини
надлеће лептир.

ЖИВОЈИН СТАНКОВИЋ

Живојин Станковић је рођен 8. септембра 1935. године у Д. Лакошници. Збирке песама: Бурне страсти, Небеске силе. Члан КК „Глубочица” Основну школу је завршио у родном селу, малу матуру у Печењевцу, средњу школу у Бору, Вишу машинску школу у Нишу. По занимању је инжењер заштите на раду.

ЖИВОЈИН СТАНКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

СА КЛАДЕНЦА БИСТРЕ ВОДЕ

Са кладенца бистра вода тече,
Мој драгане, доћи ми довече,
На кладенцу воде да захватиш
И мене до кућу отпратиш.

Да ми леју и тестије носиш
Да мене вечерас просиш,
На кладенцу воде да захватиш
И мене до куће да отпратиш.

Са кладенца воде да пијемо
И да вреле усне упијемо,
На кладенцу воду да захватиш
И мене до куће да отпратиш.

СТАРИЈИ БРАТ

Старији брат ме у Мораву бацио.
Да би од оца имање наследио,
хтео је да ме удави
и да ми свећу пали.

Тешки су тада тренуци били,
добри ми људи живот спасили.
Ипак, хвала Богу и њима,
што сам данас међу живима.

Са свима сам добар био,
и пензију радом остварио.
Имање и породицу стекао,
И никоме нисам лошу реч рекао.

ДЕВОЈЧИЦА МАЛА

Девојчица мала у колу играла.
Ситно све играла, драгог гледала.
Играла је мила и љубав снила,
Како коло води поред свога драгана.
Сан је био добар, драги се вратио,
Своју милу драгу сада је пољубио.
Са љубављу срећном
У животу вечном.

ЈУГОСЛАВ СТАНКОВИЋ

Југослав Станковић рођен је у Лесковцу 10. јануара 1977. године. Завршио је Факултет ликовних уметности у Београду. Имао је више самосталних и колективних изложби слика и добитник неколико награда за досадашњи уметнички рад. Повремене се бави писањем песама које су објављиване у „Освету“ и „Нашем стварању“.

ЈУГОСЛАВ СТАНКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

О ЊОЈ

Она пребуре по ономе
што би могло бити.
Оставља ме да би се снашла.
Чини све да би избегла себе.

Она би морала да бежи
од своје лепоте.

КРАЉ РИБАРА

У изгубљеним данима био сам
краљ рибара.
Држао сам ветар у рукама .
Моја музика играла се таласима,
задиркивала звезде.

У једној од многобројних ноћи,
у пуној самоћи,
на мом малом чамцу са
сунцем за рибе,
нашао сам те!

И видела си анђеле дугиних боја
око мене.
Хиљаде малих птица,
како из грла излазе.

И причао сам ти:
-Све звезде на небу пате од исте ствари
све су безнадежно стидљиве,
и у заблуди да су одређене празнином неба.
Заслепљене привидном празнином,
не схватају да мрак иза њих
говори њиховим сјајем.

У једном од изгубљених дана
нашао сам своју заборављену снагу.
Отишао на пут.

Проводила си ноћи сама,
учила језик риба,
преводила слике снова,

И онда, када си мислила

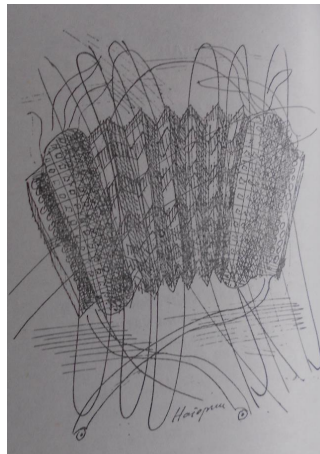
да је све готово,
да су те и облаци и море и звезде
заборавили,
срушио сам ноћ!
И певао сам :
-Нашао сам те, нашао.

Од тада дани су текли као истоветна
ниска бисера све до...

У само јутро,
на сунчани брод,
слетела је птица њене жеље.
И певала је:
-Ја сам тихо разумевање.
Ја знам шта ти треба, али ја нисам део
представе зар не?
Знаш да је још увек тражим.
Рекао сам :
-Знам то.
И увек ћу наћи довољно снаге да те
повредим.
Нађи ме ако можеш
понављао сам Злим језиком.

Напустио сам их обе,
чим су освојиле сунце.
Повукао сам се,
искрао у ноћи,
позвао се у обичност.

-Нађите ме, нађите,
понављам у освети .

РАДМИЛА СТАНКОВИЋ

Радмила Станковић је рођена 1952. године у Лапову. Песникиња и учитељица. Члан је КК Глубочица. Објављује песме у часописима; присутна у збирци Глубочица између обала. Живи у Лесковцу

РАДМИЛА СТАНКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВЕЛИКО ЈЕ...

Велико је оно дело
које човек створи сам.
Велико је и то дело
кад ја руку теби дам.

Велико је оно дело
кад ти желим миран сан
када хоћу да си срећан
и да никад ниси сам.

Велики су они људи
за мир светски који раде
који својом умном главом
сваком бољи живот граде.

Велики ће људи бити
у времена која следе.
Дела правих великана
вечно трају и не бледе.

ЗЕМЉО МОЈА

Земљо моја драга,
Ти једина моја.
За мене су лепа
Сва та брда твоја.

Моје срце плене
Реке и равнице
И сва твоја поља
Препуна пшенице.

Реке, које теку
Са нашега југа,
Чине да Морава буде
Широка и дуга.

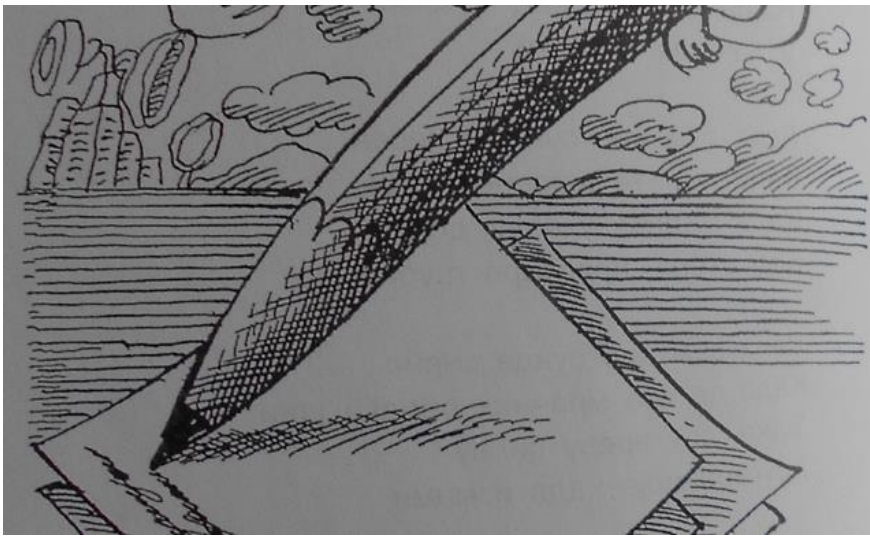
На северу тебе краси
Равница Војводине.
Кад жито таласа,
Сунце јаче сине.

На истоку и западу
Доста је планина.
Многе реке Сави воде
И пребрза Дрина.

У средини Шумадија
Као права дама,
Окружена лепотама,
Никад није сама.

Градови и села
Посебно те красе.
Да си лепа, земљо моја,
На далеко зна се.

Земљо моја драга,
У срцу те носим.
Србија је твоје име,
Њиме се поносим.

САША СТАНКОВИЋ

I

Саша З. Станковић рођен је 4. августа 1980. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио у Власотинцу. Дипломирао је на Филозофском факултету у Нишу на Студијској групи књижевност и српски језик са темом *Владар и владање - идеолошко читање Гетеовог „Фауста“*.

Почетничке стихове пише у другом разреду основне школе када је и штампао прву песму у сарајевској *Веселој свесци*, а прву књижевну награду добио је у седмом разреду за кратку причу на тему заштите животне средине. Као гимназијалац наставља да објављује поезију у информативном листу *Власина*, а у истом ће гласилу током студија књижевности објавити семинарске радове *Новокомоноване народне песме – узроци експанзије турбо фолка* и *Стеван Сремац и Власотинчани*. Као студент чита сопствену поезију на књижевним вечерима у Нишу.

Године 2007. штампа песме у колективној збирци *Кућа од расцветалих жеља*, Фондација даровирих Христифор Црниловић – Власотинце. Прву самосталну књигу прозе *Двадесет жуљева* објавила је *Књижевна омладина Србије* у едицији „Пегаз“ (2010). Рукопис исте књиге прошао је на неколико конкурса за прво дело аутора млађих од 30 година. Између осталих жири крагујевачке едиције *Првенац* уврстио га је међу 13 аутора (од 65 пристиглих рукописа са простора бивше Југославије) којима нажалост не могу објавити књигу због недостатка финансијских средстава, иако својим квалитетом то заслужују.

Збирка кратких прича *Двадесет жуљева* пресудна је у досадшњем раду Саше Станковића. О књизи су између осталих говорили или писали критичар др Ђорђе Јанић, сценариста Синиша Павић, књижевник Саша Хаџи Танчић, књижевник и новинар Данило Коџић.

Најпознатије дело Саше Станковића је публикација *Први модерни градоначелник Београда – Монографија о Влади Илићу*. Објављено је више издања и, између осталог, за то дело добио је највише признање Власотинца - Октобарску награду.

Касније бива заступљен у антологијама *Најкраће приче 2010* (Алма, 2010, Београд) и *Цео живот у мање од 900 знакова* (Алма, 2011, Београд). Године 2011. ушао је у антологију *ПЕГАЗ - печат времена* заједно са писцима као што су Светислав Басара и Исидира Бјелица, чиме је остао једини писац са Јабланичког округа који је ушао у збирку којом се обележава 40 година *Књижевне омладине Србије*. На подстицај књижевника Саше Хаџи Танчића публикује књижевне студије у лесковачком часопису *Успења: Владар и владање - идеолошко читање Гетеовог „Фауста“*, (Успења бр. 6) и *Сто година од смрти Радоја Домановића* (Успења бр.7). Прве књижевне критике Станковића прате збирке прича Саше Хаџи Танчића: *Приче из безвремене шуме симбола* (Кораџи, свеска 11-12, 2009), *Духовно прожимање времена* (Кораџи, свеска 1-2, 2011) *Под бескрајном сенком вечитога круга* (Књижевни лист, 2011) и *Приповедање супротно од казаљке на сату* (Београдски књижевни лист, 2012). Пошто га поред књижевности занима језик и историја јужне Србије у *Власотиначком зборнику 3. и 4.* обајавио је следеће студије: *Предрасуде о српским говорима Јужне Србије*, *Илија Стреља Петровић у народној и ауторској књижевности* и *Влада Илић – Власотинчанин на челу Београда*. У часопису *Наше Власотинце* публикује радове о Дари Секулић, Живојину Мишићу и прву приповетку о животу лесковачког и београдског индустријалца Владе Илића – *Сан најбогатијег Србина*.

Паралелно са почетком педагошког рада у школама Јабланичког округа објављује у *Просветном прегледу* наставне јединице из методике српског језика и књижевности: *Гласовна промена прелаз Л у О* (2005) и *Супротне реченице – Село гори, а баба се чешља* (2012).

Саша Станковић писао је изузетно запањене књижевне приказе, посебно о раду Саше Хаџи Танчића, а на сајту ЈУГмеда, чији је сарадник последњих година, објавио је бројне репортаже о Власотинцу и његовим становницима.

II

ДВАДЕСЕТ ЖУЉЕВА - Двадесет прича, или двадесет жуљева у Станковићевој збирци, аутор је сместио у пет целина, које, свака понаособ, представљају целину за себе, али су повезане и хронолошки и узрочно-последично, као да повлаче за собом домино ефекат. Свих двадесет прича заправо осликавају *Плодове слободе* о којима аутор пише у првој целини своје збирке. У самом наслову ове целине уочава се болна иронија аутора, који се родио у време рађања те „слободе“. Аутор трага за одговором на питање: „Чега смо се ослободили? Велике државе, великог државника, великих ратова. Ослободили смо се, наизглед свега, али се и даље нејасно чврсто држимо за све то. Чувамо успомене. Наши родитељи, чувају успомене на путовања у Трст, за понеку крпицу, летовања на хрватско приморје и безбројне кредите, и говоре да је све некада било боље. Ми ваљда у то верујемо, јер нам је тешко замислити да је могло бити горе. Чини ми се, међутим, да нас ове приче опомињу да размислимо да ли вреди сачувати такве успомене или су вредне успомене само мале девојчице која бежи из страха да ће остати без ствари које је вежу за оца, који се борио за те плодове слободе.

Наслов друге групе прича *Грех је бити млад* крије у себи сарказам тридесетогодишњака, који је суочен са бројним проблемима друштва у транзицији, како еуфемистички зовемо земљу у којој живимо. Ове приче се директно настављају на прву групу прича, као директна последица историјских трвења које описује. У причи *Њен дан*, Станковић са дозом ироније и рекло би се благе осуде, приказује девојку, која је до дипломе лекара дошла уз помоћ новца свог оца коме је важнији привидни углед који има у граду, неголи значај Хипократове заклетве. У причи су транспарентни сви могући путеви до факултетске дипломе и сви страхови оних који су до тих диплома, како каже „докторка Жака“ у причи дошли "без веза и везица". У кафијанској *Мушици* аутор симболично имплицира да можда сви летимо као муве без главе. У реченици: „Зар да ти причају о памети, они који се облаче на кинеском ђубришту?“, види се суноврат свих система вредности којима су последње пионире СФРЈ учили родитељи. *Даворика* је прича која опомиње, али и показује сву површност нашег друштва у *Апелу часних грађана* - ваљда су то исти они из Домановићевог *Мртвог мора*. У причама о греху једне младости чини се, највише је присутна ангажованост аутора. Док читате писмо друга другу у причи *Ђораво посла*, осећате да су те речи просто куљале из аутора, да су као терет биле у њему, и да је то писмо заправо његово, али не тамо неком имагинарном пријатељу, него свима нама, деци осамдесетих.

Транзиције има свуда, па онда је ваљда има природно и у љубави. У овим причама, љубав је сасвим у другом светлу, ваљда у складу са свим оним инстант стварима које нас окружују. Тако је и љубав инстант, ствар интереса, ниских страсти и престижа. Је ли и љубав сада посматрамо кроз црну рупу која нас окружује, па нам се свуда негде жури. Запитала сам се читајући ове редове, да ли је заиста тако или смо само пуни предрасуда приписали љубави, неко ново, мање лепо лице? У овим причама, учинило ми се да аутор покушава да оповргне тврдњу девојке, да је књижевност уметност лажи, и да заправо сви јунаци из овог круга прича лажу себе, борећи се да прикрију да у љубави не би смело да буде транзиције.

У наслову *Тешка демократија* назире се излизаност те грчке речи, која нам је окупирала живот и само као кроз маглу сећамо се које је, заправо, изворно значење те речи. У овим причама Станковић показује да су плодови наше слободе заправо то да можемо да бирамо да сви буду наши, по потреби, јер то је демократија; да средовечни човек има право да сања жену млађу петнаест година и плату коју не може да изброји, јер је и то демократија; да не бирамо средства како бисмо дошли до циља јер то нам доноси демократија, за неког природна, а за мајку са четворо деце можда тешка као што је тешка кост у грлу.

У завршном кругу прича *Држава без народа*, чини ми се аутор гласније него у другим причама исказује свој револт и као да каменчићи у ципелама више жуљају, јер снажно опомињу. Све се заправо врти у круг. Ако смо трагали за слободом из првог круга прича, у завршном кругу Станковић показује да губимо себе и поентира оним што нас и највише жуља, губимо оно што су стекли наши преци, јер смо као мушице из једне од прича, губимо везу са коренима јер верујемо да је негде тамо боље, али у једној сетној причи, *Мајка*, читалац може да уочи дозу оптимизма младог доктора, који није изгубио свест о вредности

породице, јер је то заправо оно што га подстиче и онда када је само црна рупа из једне од прича пред њим.⁶⁹⁶

Инспиративна окосница младог писца Саше Станковића темељи се на специфичном односу према поднебљу Јужне Србије и завичајном Власотинцу. Два приповедна тежишта, али и два значења те врсте: једна, несумњиво језичка, а друга из домена личних, породичних и друштвених равни. Двадесет кратких проза, разврстаних у пет насловљених циклуса, изражајних су исходишта у границама непосредно стварног. Плене пуноћом непреврелих утисака, маловарошке атмосфере, нијансираних мотивских пулсирања, док се у њиховом краткоречју зачињу и застају дијалогски и емотивни литерарни набоји – записао је познати писац Саша Хаџи Танчић.

Светом завичајног пејзажа ликови су сасвим прожети. Побуна и немирење их одликује, изразит гнев и критички набој, но и завет да се живи отвореног срца и памети, широм отворених очију. Зато прозе Саше Станковића у рукопису пред нама брзо и сликовито апсорбују утиске, испитују их; назначује се само ``гола слика`` и понешто из склопа опште спознаје света, да би текст добио на изражајној особености.

Сусрећемо се и са колекцијом проза посредне друштвене и политичке реалности, фокусираних бритко и сатирично. Жанру сатиричне приче Станковић је на путу да удахне нов и свеж замах. Уме да разоткрива и „фиксира“ друштвене проблеме са становишта судбине људи, посебно младих.

Судећи према рукопису пред нама, млади аутор повремено допушта да га понесе текст, почне и заврши на непосредном импулсу споља, понет магичном моћи саме приче да све „унесе у себе“. Станковићев текст тек треба да се успостави по сложеним принципима реда и условности уметничког приповедања. Срећом, наш аутор поседује одлике правог приповедача у настајању. Тим пре што рукопис *Двадесет жуљева* привлачи разновсношћу и отвореношћу израза. Обележавајући хоризонт својих тражења, разобручио је опсег приповедних могућности.

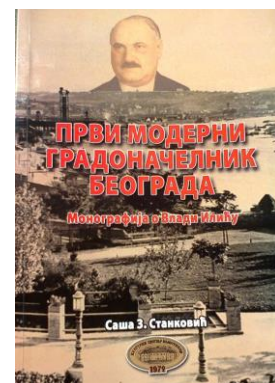
Аутор је, компоњујући прозни првенац, имао разлога да га назове „повешћу у настајању о нестајању“ и да препусти читаоцу и критичару даља типолшко разјашњавање. Не бисмо се стога усудили да тврдимо да су сви текстови у овом рукопису приче, па ни повести, мада постоје одређени разлози због којих су обухваћени књигом. Укратко пред нама је рукопис широких стваралачких регистара, хоризонталан пресек ауторових претензија (језички колажи, сублимне језичке минијатуре, прозне слике, записи). Приповедне линије најчешће су скициране, неразвијене до краја, јер на полазишту застаје њихова условна целовитост.

Саша Станковић израста, међутим, у песника Власотинца, једног света који се мења, настаје и нестаје као његове кратке прозе у рукопису *Двадесет жуљева*; веран средини и поднебљу постицајним трагањем за откривањем универзалне истине о човеку и његовом трајању. У том смислу Власотинце из рукописа *Двадесет жуљева*, који препоручујемо за објављивање, још један је књижевни топос у литерарном поднебљу на мапи савремене српске прозе.

Ш

РЕЦЕНЗИЈА МОНОГРАФИЈЕ О ВЛАДИ ИЛИЋУ - У нашем историјском памћењу и у историографији, потпуно смо заборавили читаве делове наше историје и значајне људе тих времена. Један од тих заборављених људи је Влада Илић, велики предузетник и градоначелник београдски. Саша З. Станковић се подухватио тог тешког задатка да врати овог великог Власотинчанина и Београђанина у сећање својих сународника.

Како и доликује, књига почиње утврђивањем контекста у коме се појавила породица Илић. Историја Власотинца се прати од почетка модерне српске историје, то јест од Првог српског устанка. Већ у доба борбе Срба за ослобођење, Коста Илић, родоначелник породице, дао је огромну суму новца за наоружавање српских устаника. Такво родољубље и пожртвованост за свој народ, одликоваће породицу Илић и у будућим временима. Књига развија причу о успону породице од израде свећа и сакупљања лоја. Бележи бајковито предање о проналажењу дуката. Породица брзо од зеленашења прелази на индустрију, уз

696 Ивана Цекић, *Жуљеви деце осамдесетих*, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд, 2010. стр.72. Напомена: Ивана Цекић је професор књижевности на постдипломским студијама на Филозофском факултету у Нишу.

велике напоре и ризике. Станковић добро примећује да је нагласак на образовању био онај чинилац који је омогућио трајање породичног богатства. Коста први на југу Србије школује скоро све синове, а Влада се школује за текстилног инжењера на најбољем немачком универзитету из те струке, Ахену.

Станковић даје синтезу размишљања о узроцима успона „српског Манчестера“ - Лесковца. За ту експанзију постоје културолошки, социолошки и географски разлози. Илићима је ускоро и Лесковац постао малим, па су прешли у Београд, где су већ почетком 20. века почели да уводе најсавременију текстилну технологију. Врхунац каријере Владе Илића је положај градоначелника Београда од 1935. до 1939. године. У том периоду Београд ће добити неке од својих најважнијих грађевина и установа. Сајмиште, Панчевачки мост, Зоолошки врт, неколико великих болница и школа које и данас постоје, само су неке од њих. Сајам и трамвај за Земун означили су рађање Новог Београда.

У књизи је дат низ говора које су одржали сам Влада Илић, али и његови сарадници и остали угледници из земље и иностранства. Ти говори дају занимљив увид у начин рада и размишљања тадашњих привредника и политичара. Као врхунски „менаџер“, Влада Илић је потпуно утегао финансије нагло растуће престонице. Град је водио домаћински, као и своје фабрике. Поучна занимљивост је да је своју кућу изградио не на снобовском Дедињу, већ усред фабричког комплекса. Уз своје фабрике је изградио и станове за раднике, по тадашњим европским критеријумима.

Саша Станковић је написао дело које ће засигурно допринети даљим истраживањима. Добре особине овог дела су следеће: Широки контекст. Где год може Станковић прикажује ширу слику. Тако је ова књига и историја Власотинца, Лесковца и Београда, а у њој су бројне и биографске цртице о савременицима Владе Илића; изврсне илустрације. Станковић је сакупио најразличитије илустрације, од реклама, плаката и читуља, до ваздушних снимака и савремених фотографија; критички стил. Станковић даје и критичка мишљења о свом јунаку, није некритични апологета; леп стил. Саша Станковић вешто користи лепе изразе из својих извора као што су „Мала бела варош поред савског моста“, „Велики град за малог човека“ и уклапа их у своје сопствено излагање. Много сам научио читајући рукопис ове књиге. Жеља ми је да што шири круг читалаца доживи исто ово искуство. Зато свесрдно препоручујем рукопис „Први модерни градоначелник Београда - Влада Илић“ за штампу. (Проф. др Предраг Ј. Марковић)

IV

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ВЛАДИ ИЛИЋУ - Владимир (Влада) Илић, најмлађи син Косте Мумџије, родио се, по старом календару, 6. септембра 1882. године у Власотинцу, односно, по новом календару 19. септембра 1882. Основно образовање је стекао у родном месту код знаменитог власотиначког учитеља Петра Спирића. По завршетку гимназије, учио је *Трговачку академију у Бечу, а уже стручно образовање у текстилној индустрији на Вишој школи у Ахену*. Први је текстилни индустријалац из тадашње Србије са академским образовањем, а поуздано се зна да је говорио француски и немачки, по неким сведочењима и енглески језик.

(...) У ратним годинама за Владу Илића и његову браћу везују се противуречне информације. Они су о своме трошку за време балканских ратова у фабрици штофа у Београду организовали добровољну болницу са 40 постеља, као и Дринску сталну војну болницу у фабрикама у Лесковцу током Првог светског рата. Међутим, њихова се имена помињу међу оптуженима у опанчарској афери из 1914. године.

После рата Илић обнавља фабрике и шири производњу ван граница некадашње Краљевине Србије. Јула 1922. на конференцији индустријалаца на Бледу, Влада Илић је један од оснивача, а потом и председник, Централног савеза индустријалаца Краљевине СХС. Тада је донета и заједничка резолуција, упркос отпору неких привредника из Босне, Хрватске и Словеније. Већ наредне године на Бледу, Влада Илић је проглашен за привредника године 1923. Светска криза 1929. године, изазвана крахом берзе у САД, погодила је 1930. и Краљевину Југославију. Концерн Илића последице кризе делимично ублажава кредитом Народне банке. Након смрти Сотира Илића (1935), Влада ступа на чело управног одбора концерна. Уочи рата 1939. године, остварује велики пословни успех снабдевајући војску, чиме враћа индустријску империју Илића на позиције пре глобалне

кризе. Набавке за војску биле су уносан посао, јер су количине биле огромне и пласман робе загарантован. Тиме су се могли бавити само људи од поверења, свакако блиски власти. Крупан капитал и политика одувек су ишли руку под руку. То је још један детаљ који објашњава зашто су Владу Илића сматрали за најбогатијег Србина између два светска рата.

(...) Оно по чему ће Влада Илић бити трајно упамћен је период који је провео на челу Београда, од 10. јануара 1935. до 13. септембра 1939. године. Поред очигледних менаџерских способности које је Влада поседовао, као човек који је годинама успешно водио бројна предузећа, његово дугогодишње пријатељство са кнезом Павлом Карађорђевићем било му је од несумњиве помоћи да постане градоначелник Београда. Неки извори наводе како је Влада финансијски помагао кнезу Павлу, док овај није био на челу државе, што је допринело јачању њиховог пријатељства. Убиством краља Александра Карађорђевића у Марсеју 1934. године, кнез Павле ће практично постати први човек Краљевине Југославије, пошто је Александров син Петар био малолетан. Само пар месеци након овог судбоносног догађаја, Влада Илић постаје председник Општине Београд.

Успеси Владе Илића, као првог човека престонице, остаће златним словима забележени у историји Београда. На почетку његовог мандата отворен је мост преко Дунава, који је понео име Краљ Петар II, а спајао је Београд и Панчево. На Петровдан 1936. основао је Зоолошки врт, на земљишту које је поклонио граду. Приликом отварања врта Влада Илић је рекао да Београду оставља отворену књигу, да из ње учи и да ће судбина врта зависити од разумевања Београђана. У почетку је врт заузимао нешто преко 3,5 хектара, да би пред рат заузимао простор од преко 14 хектара, што је дупло више него данас. Исте године је Музеј кнеза Павла отворен за јавност (пређашњи Нови двор), данас је на том месту резиденција председника Србије. Тада је завршен Дом народне скупштине, а Београд је званично проглашен за туристичко место 22. децембра 1936. решењем министара трговине и индустрије.

Шестог јуна 1937. у 10 часова је постављен и освешћен камен темељац највећег павиљона Сајмишта пре свега захваљујући ангажовању Владе Илића. Први сајам је организован већ на јесен, а на њему су поред 15 европских држава учествовале Сједињене Америчке Државе и Јапан. Други јесењи сајам од 10. септембра 1938. године биће упамћен, јер тада се први пут на Балкану појавила телевизија на штанду *Филипса*. Том приликом је одржана изложба аутомобила где су излагали *Мерцедес*, *Шкода*, *Опел* и други. *Политика* је објавила специјални додаток са текстом Владе Илића *Београдски сајам почиње да посредује између Европе и Балкана*, где пише и следеће: *С временом Београдски сајам постаће центар за целокупну балканску привреду. Посете из балканских земаља оправдавају у пуној мери ову наду (...) Он за то има много више услова него ма који други, јер лежи на важном саобраћајном чвору.* Сајмови су били прилика за успостављање пословних познанстава. Постоје подаци да је Влада Илић намеравао купити лиценцу од Хенрија Форда за склапање аутомобила од готових делова. Преговоре је омео почетак Другог светског рата. Дакле, Сајмиште је било симбол економског успона Београда у међуратном периоду. Нажалост, у току Другог светског рата тај објекат је постао озлоглашени нацистички концентрациони логор.

Влада Илић је био један од потписника повеље за обнову изградње Храма Светога Саве из 1939. године, када је, коначно, после неколико деценија ишчекивања, положен камен темељац за ову раскошну богомољу. Реформисао је градску општину, побољшао финансијску дисциплину и омогућио изградњу нових путева, тргова и паркова (Ташмајданског и Карађорђевог). Увео је по први пут трамвајску линију Београд - Земун. Подигао неколико болница у престоници које и данас служе истој намени. Изграђени су многи репрезентативни објекти попут зграде Главне поште, Игуманове палате, палате „Албанија“... За време његовог мандата снижена је цена електричне енергије, што је побољшало наплату рачуна и олакшало пословање занатлијама. Још 1923. године отворена је ОШ „Штофара (браће) Илић“ на Карабурми, од 1931. добила је име по Јовану Цвијићу, како се и данас зове. По угледу на немачке индустријалце, Илић је у непосредној близини фабрике градио станове за раднике, школе и забавишта за њихову децу, а увођењем лекарске неге, побољшао је здравствено стање својих радника. Занимљиво је рећи да је својим радницама, које су биле пред удајом поклањао „девојачку спрему“.

Од многобројних положаја које је заузимао, треба истаћи да је био сенатор, дугогодишњи председник Београдске индустријске коморе, Централне индустријске коморе Југославије и Савеза текстилне индустрије Краљевине Југославије (1928-1941). У Паризу је 11. октобра 1936. Албер Лебрен, председник Француске, доделио Влади Илићу орден Легију части официрског реда, а пола године раније Едуард Бенеш, председник

Чехословачке, Орден белог лава ИИ реда. Исте године добио је два ордена за свој хумани, културни и јавни рад у Југославији: *Орден Црвеног крста* и *Орден Светог Саве II реда*. Маја 1940. Илићу је уручено највише мађарско одликовање – Велики крст са лентом за изузетне заслуге у раду на југословенско-мађарском привредном зближењу.

О значају међуратног периода за развој Београда, довољно говоре речи мр Предрага Лажетића објављене у тексту *‘Како је варош постала велеград’*: *Двадесетак година, колико је делило Први од Другог светског рата, било је пресудно за формирање данашњег лика Београда. Изградња је била у великом замаху, започето је све што се могло започети, а после Другог светског рата преостало је да се освоји и лева обала Саве и споје градске целине Београда и Земунa*. Већ је речено, колики је удео самог Владе Илића у тим годинама прогреса престонице. Међутим, ако се зна да су Илићи свој капитал улагали у развој Београда већ од 1906. године, када су откупили фабрику штофа на Карабурми од Немца Евгенија Михела, онда је њихов допринос још значајнији. Године 1936. у Београду је било око 12000 запослених у индустрији и 18000 регистрованих занатлија, што чини укупно око 10% становништва. Од тога у Илићевим фабрикама је било око 1500 радника, што је осмина укупног броја запослених у индустрији. Загреб и Љубљана су били развијенији. Дакле, Београд је био скроман привредни центар и то више занатски него индустријски. У таквим околностима сваки индустријалац је драгоцен, па и Влада Илић као један од највећих.

У бурним годинама пред Други светски рат и у току њега Владино име се помиње у пресудним тренуцима опстанка нације. Кнез Павле се саветовао са њим око свих важних политичких одлука. Крајем 1938. немачки посланик у Београду, фон Виктор Херен, Илића је предлагао за председника Владе. Овај предлог је последица Илићевих пословних веза са Немачком, које датирају од почетка 20. века. Он је користио немачку технологију у производњи, а не треба заборавити да се тамо и школовао. С друге стране и сарадња са Енглезима је била интензивна, и то како у индустрији тако и у коњичком спорту. Вероватно, Илић није имао премијерских амбиција, јер са својим угледом у иностранству, бројним успесима у вођењу престонице и дугогодишњим пријатељством са Карађорђевићима, то је могао постати. Тако ће 5. фебруара 1939. године, после вишемесечних политичких превирања, Драгиша Цветковић коначно бити председник Владе.

Хитлерова инвазија на Пољску 1. септембра 1939. је почетак Другог светског рата, што је био довољан сигнал Влади Илићу да се повуче са места градоначелника Београда 13. септембра 1939. Његове фабрике су радиле током рата, али и биле оштећене приликом бомбардовања и од стране Немаца и од стране савезника. После рата бива ухапшен од стране комуниста и сва му је имовина одузета. Провео је неколико година у затвору, а кад је тешко оболео, пуштен је на слободу, где убрзо умире.

У
ВЛАСОТИНЦЕ И „ЛЕСКОВАЧКИ ГЛАСНИК“ - Недељник *Лесковачки гласник* (1921-1941) најзначајнији је медиј у међуратном периоду за подручје Лесковца и његове најшире околине. У ситуацији када је више од половине становништва неписмено, тираж овог гласила је достигао и до 2.000 примерака, што довољно говори о његовом утицају.⁶⁹⁷

Основан је као маркетиншка подршка лесковачкој индустрији, па су га зато финансирали индустријалци, браћа Илић, потомци чувеног власотиначког богаташа Косте Илића Мумције. Званични власник био је Тихомир Илић, Костин унук од сина Михајла. Две године након оснивања Илићи препуштају овај недељник Лесковачкој трговачкој омладини, а готово све време уредник је угледни културни делатник Сретен Динић.

Изашло је око 1.000 бројева *Лесковачког гласника* и скоро у сваком броју објављена је барем по једна вест о Власотиначком срезу, који је обухватао подручје данашњег Власотинца, Грделице и Црне Траве. Анализом тих чланака видимо са каквим проблемима се суочавало становништво, односно какве су биле културне, друштвене, економске,

697 Уочи Нове 2014. године појавио се трећи број часописа "Наше Власотинце" (издање Народне библиотеке „Десанка Максимовић“) у којем је објављена студија Власотинце као предграђе Лесковца писца Саше З. Станковића. Овај занимљив текст анализира односе два суседна места на основу чланака Лесковачког гласника (1921-1941).

образовне, спортсke и друге околности у срезу. Ми за ову прилику бирамо садржаје који би могли бити занимљиви данашњем читаоцу, са посебним освртом на комшијске трзавице између економски надмоћног Лесковца и традиционалног Власотинца са славном ратничком прошлошћу.

Прилично објективну слику Власотинца до средине 20. година прошлог века дала су два новинара *Лесковачког гласника*. Аутор првог текста је уредник *Сретен Динић*, који је једно време био задужен и за школство у Власотинцу. Он је рођен у Великом Шиљеговцу код Крушевца, а својим радом много је помогао лесковачки крај као народни учитељ, новинар и књижевник. Други чланак написао је *Богољуб Горуновић*, у то време професор историје у Лесковцу, иначе рођени Власотинчанин. Оба аутора написала су доста афирмативних текстова о Власотинцу, додуше касније када је било више разлога за похвале. У сваком случају у добронамерност и обавештеност ових новинара немамо разлога да сумњамо.

Варошица Власотинце чувена је по својој прошлости због величине духа њених предака. Њихови устанци противу Турака кроз цео XIX век остаће као једна сјајна епизода у листовима њихове историје. И данас се спомињу стари људи: „*Ја знам кад је горело Власотинце*“. Ти исти Власотинчани који су умели да дижу устанке и да умиру на вешалима турским, нису били глуви ни према култури. Они су подигли још онда цркву лепшу од лесковачке, а тако исто и школу.⁶⁹⁸

(...) Власотинце има формирану своју колективну душу - она је јака као живи организам и пре је утицала у позитивном смислу, када се је требало борити с Турцима, сада, нажалост, у негативном када се треба борити с незнањем. Многи Власотинчани попримали су елементе новог живота, али су они, ипак, били немоћни да их одрже кад год су долазили у додир с том заједничком душом. Она је одмах изглачавала све неједнакости и увлачила све новине у своју утробу не да их тамо преради, већ да их сасвим угуши. Та заједничка душа има у себи пуно старог, патријархалног, тако да сада, када је човечанство тако одмакло, она изгледа конзервативна и старинска. Само, што је утешно, наш конзерватизам не носи у себи клицу дегенерисања, већ обележје заосталости у културном погледу. Економске прилике, кретане у истој атмосфери, рад истог посла, привезаност за земљу од које се очекује сав приход - све је то утицало да моћ целине буде јака и не да да се врши јака промена на власотиначком организму. И све дотле докле год се не изврше промене основних економских фактора, који условљавају другачији развитак, не може се говорити ни о каквом напретку.⁶⁹⁹

На основу ових чланака изгледа да почетком XX века разлика између Власотинца и Лесковца није никад била већа у новијој историји. Поред економске снаге Лесковца, који је био један од највећих индустријских центара у новоствореној држави, пада у очи нарочито културни јаз између два суседна места. Од ослобођења од Турака у вароши није изграђен ниједан велики објекат од општег културног или образовног значаја. Стање ће почети да се мења на боље крајем 20. година, а резултати тих промена биће посебно упадљиви током наредне деценије. Ако се мора одредити пресудна година у којој је Власотинце одлучно кренуло напред, онда је то 1929. година, када је завршен Народни дом, формирана Државна грађанска школа, основан одбор за подизање спомен-чесме борцима за слободу и уступљено је земљиште за изградњу Задружног дома винарско-виноградарске задруге, а 18. септембар 1932. године био је дан када су се десила у Власотинцу чак три значајна догађаја: освећење споменика палим ратницима (1809-1918), освећење соколске заставе и подрума виноградарске задруге.

То је био једно од најмасовнијих окупљања грађана Власотинца. Дошло је много људи са свих страна, а међу њима епископ нишки Доситеј и супруга Владе Илића, која је била дародавац соколске заставе. Учествовала су на манифестацији бројна власотиначка, лесковачка и нишка друштва: певачка друштва *Његош*, *Братство* и *Бранко*, соколски музичари из Лесковца, нишки војни музичари... Тако су се у вароши постепено побољшавали услови за живот и новинар *Гласника* каже да „ко није био у Власотинцу за једну деценију па дошао сад, он је могао само да се изненади“. Подрум виноградарске задруге подстакao је производњу вина, па је и материјална ситуација била боља. Крајем 30. година коначно је успео да заживи и лист *Власина*. И резултати СК *Власине* у другој половини деценије били су најбољи у дотадашњој историји клуба. Из тог перода имамо рекламу за летњу башту „Ваздушна бања“ где су уз јело и пиће могао слушати цез оркестар *Мароко*.⁷⁰⁰

698 Сретен Динић, Тифтинизам и култура (одломак), Лесковачки гласник бр. 45, Лесковац 1923.

699 Богољуб Горуновић, Власотинце у перспективи економских читалаца, Лесковачки гласник, бр. 51, 1926.

700 Лесковачки гласник бр. 36, 1936.

Српске поделе имају митске размере и одавно су ушле у колективну свест. Довољно је да једна група Срба стане са једне стране реке, а друга са друге стране и ето поделе на ове и оне. Тако је Јужна Морава као природна граница између Власотинца и Лесковца, постала „узрок“ још једне српске поделе – „до Мораву и преко Мораву“.⁷⁰¹

(...) Из данашње перспективе можемо рећи да је *Лесковачки гласник уз Власину* најбољи сведок догађаја између два светска рата за Власотинце са околином. Они се чак лепо допуњују.

VI

БОГ ИХ ПОГЛЕДАО САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА - Јер кад једном будем Горе, мислим, моје дело подсећаће на то у каквим сам се духовним сферама већ налазио. (*Саша Хаџи Танчић, Слово на додели „Вељкове голубице“, 6. децембар 2013*).

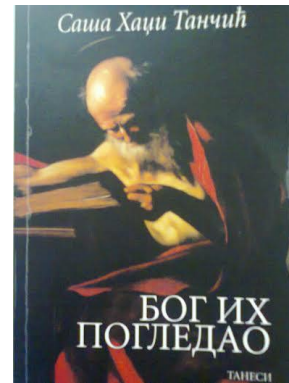
(...) Последњих месеци живота Хаџи Танчић је исписивао књигу о старом Лесковцу и с правом су се његови пријатељи питали да ли је стигао да оствари замисао. Божијим промислом средином лета збирка приповедака "Бог их погледао" угледала је светлост дана.

Радња збирке је локализована у Лесковац са ближом околином: Вучје, Накривањ и слично. Време није у свим причама јасно одређено, али углавном је то прва половина 20. века. На овај начин Хаџи Танчић се враћа родном граду, којем је био веран колико и Нишу. Као што је Бора Станковић песник старог Врања, а Стеван Сремац старог Ниша, тако је Саша Хаџи Танчић песник старог Лесковца. У једној својој збирци и истоименој причи он је шеретски рекао да је Кафкин син, а сада би се могло рећи да је Станковићев син. Оба писца користе дијалекат као средство карактеризације ликова. Такође, обојица пишу поетску прозу у којој се одступа од стандардне синтаксе како би се постигла лиричност реченице. Портрети људи са маргине у "Божијим људима" имају своје "сроднике" у неким ликовима збирке "Бог их погледао".

(...) Иза сваког портрета стоји чаршијска прича. Постоји друга група ликова које писац слика са дубоком емпатијом, као што је нана Добра која је толико усамљена да су јој мишићи пријатељи, као и болесна Смиљана што сакупља лутке кад јој Бог не даде децу. Сва та атмосфера гробља и људи без потомства подсећа помало на "Кронику паланачког гробља" Исидоре Секулића, а нарочито на "Госпа Нолу". Посебну групу чине ликови мајки које су забринуте или разочаране у децу ("Громада момак", "Није човек", "Даће Бог...") Својом лепотом издваја се потресна исповест усамљене старице у причи "Пријава" којој је умро син, а полиција је не штити од лопова. Њене речи могле би бити мото читаве књиге: "*Кад се судбина једном заплете, тешко је одмрсити*". У причи "На бунару" бунарска вода је симбол минулог времена, а свака препуна кофа је по једно тешко сећање старице. Српска књижевност иначе има доста упечатљивих женских ликова, а Хаџи Танчић овим причама доприноси да галерија буде богатија. Бог и смрт преплићу се и прожимају кроз целокупно Хаџи Танчићево стваралаштво, нпр. збирке "Звездама повезани" или "Лепи гробови", али ни у једној ранијој књизи та веза није толико јака као у "Бог их погледао". Скоро да не постоји прича у којој се не помиње реч Бог, а ликови, ако већ нису умрли, онда мисле о смрти. Писац негује својеврсну теодицеју јер овде нема ни говора о побуни против Господа, напротив, неки ликови се мире са свим што их је снашло речима: "*Бог дао, Бог узима...*"

Кратке прозе или боље речано лирске минијатуре су оно по чему је Саша Хаџи Танчић познат, а оне нису изостале ни у овој књизи. У оним најбољим има поетизације смрти и смелих покушаја да се о морбидним темама говори на лирски начин, нпр. болесни син греје мајчин гроб како би јој вратио топлину коју је добио од ње у детињству ("Толина"). "Насрт" је најкраћа и препуна симболике: "С постеле од смећа, на крају друма, пред зору, осе насрнуле. Најездиле. С просјака однесе их ветар". Кратке приче "Лежао ту" и "Писање по даху" достојне су сваке антологије.

(...) Саша Хаџи Танчић се од нас физички удаљио, али збирком приповедака "Бог их погледао" никад није био ближи поднебљу и људима од којих је потекао. Одужио је свој дуг према завичају, а уједно задужио српску књижевност.

701 Лесковачки гласник, бр. 9, 1936.

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ

I
Светолик Станковић рођен је 5. јануара 1945. године у Бабичком, од оца Илије и мајке Љубице. Живи у складу са својом поезијом и нескладу са временом у којем се по злу случајно нашао. Све остале податке о себи сматра безначајним.⁷⁰²

Свет сам, не својом вољом, угледао једног мразовитог јануарског дана 1945. године уз асистенцију баба Милике, на рогожи, у соби коју су звали „голема соба” и служила је, углавном, за дочек гостију. Мајка Љубица још није била навршила двадесет година.⁷⁰³

II
КЊИЖЕВНИ РАД: Објавио је десет књига међу којима пет романа Пише поезију, приповетке, романе, есеје и афоризме. Добитник је Повеле највишег признања „Равничанин“ Српске духовне академије у Параћину. Поред књиге афоризама *Непоћудне мисли*, написао је и објавио следеће књиге: *Последња лука*, књига песама (ауторско издање, Лесковац 2003), *Залудна молитва*, књига песама (АМА, Лесковац 2007), *Гласови и сенке из Добре главе*, роман (ауторско издање, Лесковац 2014), *Последње путовање Јосифа Миљина*, приповетке, (Пресинг, Младеновац 2016), *Сидонијин поглед*, роман о Исидори Секулић (Пресинг, Младеновац 2017), *Бивши људи*, роман (Пресинг, Младеновац 2018), *Горко-сатирична стварност у делима Драгомира С. Радовановића*, есеји (Српска духовна академија Параћин, Удружење књижевника Србије, Београд, Подружница УКС Поморавског округа, Јагодина 2019), *Сизиф између Буњина и Хесеа*, роман (Пресинг, Младеновац 2019), *Брест* (Врста дрвета који нестаје), роман (Српска духовна академија, Параћин, Удружење књижевника Србије, Београд, Подружница УКС Поморавског округа, Јагодина, извршни издавач Нова Делта, Београд 2021).⁷⁰⁴

III
ПОЕЗИЈА СВЕТОЛИКА СТАНКОВИЋА - На почетку свих Светоликових – светлосарних стаза стоји духовно изходиште вишеградско-бабичке стазе, како је он често именује. Први пут је њоме проходао када му је дошла до руку отворена Књига. То је било у подножју Бабичке Горе.⁷⁰⁵

Певање је за Станковића колико узлет стваралачког духа толико и самосвојно жртвовање емоција из љубави према духу и потским визијама и представама.

Његов јасан песнички говор – у време кад се тражи да литература саопштава неизрециво и мисли немисливо – није само сабирно место свих знања, већ и лирски оплемењен рацио који тежи узвишеној чистоти изражавања.

Песник Станковић је пре и више од других схватио да се уносити лирски тренуци не нуде тако често и као на длану, већ су редак Гост, који се ненадано јавља, а понекад се и притајено увлачи у биће, или чудовишно проваљује из преобиља живота и густе магме свакодневице. Тај лиризам је са његове вишеградско –

702 Светолик Станковић, *Последња лука*, песме, Удружење писаца општине Лесковац 2003.

703 Светолик Станковић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, стр. 100.

704 Светолик Станковић, „Брест“, Београд 2021.

705 Никола Цветковић, О поезији Светолика Станковића, рецензија, *Последња лука*, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2003, стр. 79. *Напомена:* У предговору збирке *Последња лука* проф. др Никола Цветковић, позивајући се на писање Љубише Динчића (Наша реч, 29. децембар 2000. године) за Станковића пише: „Песник Светолик Станковић – Фауст са Бабичке горе... у стању је да на вазда отвореном Универзитету народне душе свима, па и највиђенијим интелектуалцима одржи „слово”, говорећи често саме есенцијалне истине, можда попут оног митског Фауста из Хајделберга. За овог модерног Фауста нашег доба, блиском филозофији праксе, филозофија није само љубав према мудрости, нити пак само интелектуално стварање које се критички противставља општем научном мишљењу на путу до „здравог разума” и вишег погледа на свет, већ су филозофија и поетика стваралаштва, управо оно што се истински догађа када пракса живљења, осмишљена уноситом визијом постане самосвесна.”

бабичке стазе. А кад се у њему огласе под снажним налетима интимистичким буровитости стихије живота или друштвених збивања, они управо од свега тога попримају пуну примамљивост, када се превиђају мањкавости а запажају само заносне врлине.

Наш песник у појединим моментима настоји да деконструише и рашчисти своју лирску субјективност на разне нивое, степене и вештине и опредељује се за креативне пројекције на унутрашњој сцени, заједно са озраченима из бића, са примордијалним моћима онога који гледа из нутрине и онтолошке суштине света.

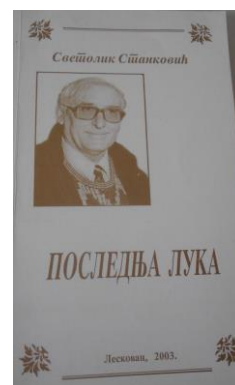
У свакидашњем језику песника Светолика Станковића, у његовој проживљеној поетској разговорности, понекад намерној неуглађености па и неотесаности и том чисто неформалном, али изворном и самосвојном начину изражавања мисли – скоро све упућује на пуноћу животности забележеног тренутка. Али и на чистоту стања поетског духа који се разазнаје у свакидашњим, обичним, малим стварима. Наш песник том колоквијалношћу не жели само да комуницира, општи или изражава своје виђење света, већ да на свој начин истакне па и пренагласи лирско суштаство што се налази управо иза тог обичног, разговорног језика и неформалног стилског израза. А то је она мало притајена поезија живота што се налази с ону страну само наизглед обичног, понекад тривијалног. То Светолик Станковић, песник животом и делом, који се чува крупних, великих речи – указује на свеживотност, садржину у малим скоро узгредним неприметним појединостима на улици, у кафани, на пољу, у друштву...

Он је песник наизглед обичног и свакодневног, а унутар тога животно, људски, друштвено, па и историјски узвишеног, на нов начин који креативно деструира или тачније – деконструише оно традиционално, свикло и скорело. У основи Станковићеве филозофије, па делимично и поетике присутан је еклектицизам који спретно комбинује понајбоље елементе разноликих схватања и концепција. Он, да се послужимо једном метафором, попут пчеле, ношен изворним надахнућем, инстинктивно бира из различитих филозофских погледа и система оно што сматра да је највише прирођено његовом поетски осмишљеном погледу на свет.

IV

ПОСЛЕДЊА ЛУКА - Светолик Станковић по струковном и професионалном опредељењу припада техничкој интелигенцији (дипломирани инжењер електротехнике), међутим по личном и менталном склопу он је сав у габаритима оне врсте духовности која, очигледно је, припада византијском типу, не толико по сопственој поезији, колико по начину живота и начину размишљања. Тако је, бар за оне, који га лично познају.⁷⁰⁶

*Мој брод хаварисан лежи
негде у последњој луци
на крају света.
Ја – његов капетан стојим на обали
без речи
без циља
без воље да поново кренем.*

Рођен је и одрастао на обронцима Бабичке горе, у столетним шумамама српског предања, од малена могао је да види мало даље но други. Најпре, читаво Моравско поље, потом све даље, до Солуна, ирских гора, до норвешких фјордова. Било је то време у коме се формирао узнемирени интелектуалац, на размеђи једног бурног времена, које нас је одређивало својим стихијским силама у једном мрачном добу. У добу у коме се је српска колевка љуљала и празнила, прадедовска огњишта гасила. Било је то једно планирано и континуирано урушавање свих српских земаља, по свим вертикалама и хоризонталама.

У једном таквом смутном и слуђеном времену, није ни чудо, што сви тражимо неко своје прибежиште, неку своју Последњу луку, а Станковић је себе пронашао у поезији, којој се враћао, у лепоти живота, и у животној муци. Њоме се бранио и одбранио, себе и своје детињство, као почетно извориште и као слику која се не да избрисати. Отуд се и може рећи да је Светолик Станковић у својој поезији помало носталгичар, али и позитивиста који брине за судбину људи и све чини за одбрану детињства и корена. Као сведочанство овој,

706 Станко Миљковић, Мека душа Светолика Станковића, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003, стр. 83. *Напомена:* Написано у Војловцу, 10. јула 2002.

можда смелој тврдњи, могла би да послужи и Станковићева песма Кућа на продају, која има немерљу песничку вредност и заслужује да се научи напамет.

Станковићева поезија није песничка грађевина у којој су све цигле добро наслагане зато што се ради о песмама које су настајале разним поводима, али је то у сваком случају песничка грађевина са много духовних рупа и келија, у којима по потреби, можемо наћи и сместити, себе и сличне. Станковићев песнички глас је тематски разуђен али повезан песниковим напором да се чуди над лепотом живота, увек спреман да осуди све који нарушавају његову хармонију. Зато у његовој поезији има пуно аутобиографских и искуствених момената. Својим песмама из збирке Последња лука, Светолик Станковић се годинама бранио од стравичне слике епохе и света и то завичајем, успоменама, детињством, љубављу, и на крају неугашеном вером да смо бољи него што одиста јесмо. У томе је можда и највећа вредност ове песничке збирке. Иначе, Светолик Станковић не пева ни по једној песничкој шеми, већ по вокацији срца, осећања и виђења живота. Стихови су му често недотерани, неспретно казани, понекад изречени онако како људи говоре, али су прожети горчином несанице и горког месеца. Стихови су слободни али су налик на маглу која избија из вулкана гробова прошлости. Уосталом, то је задатак поезије да нас у немогућности потпуног спасења бар мало продужи.

*Нека су проклети тренуци
Кад подједнако бежим
Од огледала
И своје сенке.*

*У очима ми озелени пролеће
у коси ми запролећи зима
у души се сјесенила јесен
пролазност, пролазности, ко те измисли.*

*У сутону,
Мирисом липа,
Сликама
Нека далека лета.*

Светолик Станковић је својом поезијом, бранећи себе, одбранио и нас, а то итекако препоручује. Дубоко верујем да је то песнички потенцијал, који ће нас у будуће још изненађивати.

Када би нам се дало да књигу песама Светолика Станковића „Последња лука” прочитамо онако како он сам чита (дакле, без професорске хладноће, без рутине и без обавеза), могли бисмо се понадати да смо они због којих настају књиге и због којих постоји уметност писања. Светолик Станковић припада оном кругу ретких и одабраних (што су сами себе изабрали), који књижевност воле, којима се књижевна дела допадају у оном кантовском значењу незаинтересованог допадања. Клонећи се обазриво опасне књижевне матрице, Светолик пажљиво обделава приобаље богато се користећи наносима и напловима поезије и прозе, наливајући сушту свакидашњицу, правећи газове за своје воденице и ваљавице зарад ситније мељаве и финијег ткива.⁷⁰⁷

Нанела, богами, књижевност Светолику завидно благо, па се у његовој лектури с једнаким поносом шире словенска душа Толстоја, Пастернака, Менделштајна, романска љубав Лорке и Превера, германска мудрост Гетеа, Рилкеа, Мана, мистика Борхеса, лепота Андрића, Ћосића, Исидоре, Црњанског. Том искушењу није могао да одоли Светолик – хтео је да да свој допринос, да се књигом „Последња лука” скромно парафне на дебеле маргине класика и тако остави траг.

„Последња лука” је људска, искрена и поштена стихована преписка са самим собом, али и са искуством – и књижевним и животним (а временом се нагомилало поприлично тога). Књига је необични аутопортрет - песма о поштењу, сети, романтично - меланхоличној немоћи практичара који би да мења свет празним рукама. Капетан (песник) на зарђалом броду (животу) у последњој луци, са прамца, гледа у време које одлази у непознато, али, чини се, као да из непознатог и долази. Иако насукан, зарђали брод песника баца у вртлог, наред матице. А песник би да умерено и отмено, хладно и одмерено, часно и савесно

707 Драган Радовић, Капетан насуканог брода (Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца Лесковац 2003), Помак, бр. 25/26, јануар – јун 2004, стр. 27.

измири рачуне са остацима минулог. Песник стиховима евоцира љубави старе, намирује обавезе према деци, супрузи и пријатељима, враћа неодужив, пажњом стечен дуг према родитељима. Оно мало мотива што је песнику претекло стало је у некакав, ваљда нормалан „друштвени ангажман”, па је у књизи пар песама и таквог карактера.

А онда широко поље уметности. Чини се да је у песмама више имена уметника, од Сметане, Надежде Петровић, Исидоре Секулић... до Комненића, него што их има у каквом бољем уџбенику или што их у својој савести чувају интелектуалци. То само говори о завидном читалачком искуству овог песника. Богато мотивима, певање које декларативно позива на велике узоре, остало нам је дужно лепоте израза, оног мајсторски извајаног верса, оне мелодије и ритмом опточене риме. Једноставно, Светолик је водио рачуна о ономе што ће рећи. А то, како је речено, остало је запостављено. Тај део своје поезије Светолик је оставио онима који не знају другачије него да професорски хладно, срчанато и обавезујуће загорчавају ужитак и себи и песнику. Упркос свему, Светолик Станковић је један од ретких због којих књижевност треба да постоји.

VI

ЗАЛУДНА МОЛИТВА – Претходна збирка песама Светолика Станковића „*Последња лука*“ у којој су сакупљени стихови што су настајали у разним етапама стваралачког раста и узраста, тражења и усавршавања поетског израза – припремили су ову најновију књигу у многим видовима лирске кристализације. Креативни и пустиловни дух Поезије јесте својеврсна „*авантура метаморфозе*“, како би рекао Драган Јовановић Данилов.⁷⁰⁸

Као *песник-велечитач*, и поред угледања на оно што је најугледније, ипак остаје узор самом себи. Стварајући сопствени живот, у настојању да овлада стихијом и тајновитом „игром“ сваковрсних догађаја, он опева мелодраматизовано сопство.⁷⁰⁹

Песник Светолик Станковић један је од ретких тоталних *Читалаца* и интелектуалаца који је већ одавно себе нашао међу *Књигама*; у најновијој збирци кристализује, сажима и преиспитује оно што је целовито, фрагментарно, половично, живело последњих неколико година. Али овога пута у контексту визије једне зреле *Литературе* кој је болело и патило време драматичних збивања у Србији, над којом поетски ламентира. То је *бабибичкогорски*, не стражиловски ламент и *шумовити храстробруј*, час расгоропађених речи и стихова, а час опет нежуљиви жамор и шапат разлисталих поетских слика, које се оваплоћују и у домену визуелне уметности. То је загрцнута музика смисла садашњице, застале у гротлу времена и посуновраћеног бивствовања, повезана са питањем моћи, вредности и људским интересом. То је *глагољиви шум бистрогорја* који би да без отпора и надметања заведе и обезнани милосни и немилосни анђеоло небеских и овоземаљских сфера.

Ово је зрело и хранљиво промишљање света из свога сопства у свету – бесвету, у самопревазилажењу од знања које би да се обзнани у разумевању и осећању. И корак напред, два корака назад у обзнањењу будућности: од свосећања ка разумевању и прошлом „*добу разума*“, на самосазнање. Зрелост се овде оглашава из речите дубине, смисла што зрачи из Станковићевих стихова. Зрелост је друго име за поетику самоосвешћености, за спој и прожимање животног делања и мишљења које се лирски објављује у његовој поезији. А у њој се, са драмским доживљајем наше епохе све усложњава изнутра, богати и осмишљава. То је умна страственост и одважна интелектуалност која тражи одговоре на отворена питања нашег времена и њима саображава књижевно-поетски језик глагољиве, чешће наративне барокности.

(...) После прве песничке збирке „*Последња лука*“, ево пред нама је и друга књига поезије Светолика Станковића „*Залудна молитва*“. Већ својом првом књигом аутор, који у лесковачком културном миљеу важи за врсног znalца књижевности, мада професионално припада техничкој струци, скренуо је пажњу на себе, утолико пре што се збирка појавила у песниковим позним годинама. Тематски посматрано његова прва збирка је доста разуђена па не оставља утисак песнички заокружене целине, али зато оставља утисак *душевности* и *духовности*. У њој махом преовлађују љубавне и патриотске песме, па је било лако претпоставити у ком правцу ће се кретати будуће певање Светолика Станковића. Погодили

708 Зоран Ћалић, Свет свиле и меда (Разговор са Драганом Јовановићем Даниловим), Летопис Матице Српске, јануар 1995, књ. 455, св. 1, стр. 198.

709 Проф. др Никола Цветковић, Поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007, стр. 104.

смо! „Залудна молитва“ је песнички и мотивски сасвим заокружена, набијена врелим емоцијама, лако схватљива... Ова песничка збирка, усуђујемо се рећи, на неки начин је *песникова духовна и душевна биографија*. Као што јесен долази кроз кукурузна поља, како сам песник каже у једној песми, тако се је једнога дана, из *света бабичке студене тишине* у свет отисну наш песник, увек у одласку или повратку пролазећи кроз та иста кукурузна поља. Отишао је да би се увек враћао, јер кретање је живот, као што је живот мирисна травка на Бабичкој гори, као што је живот пун чокот грожђа. Пошао је са празном торбом, али пуних цеопа детињства и успомена. Размажена и недобудна градска дечурлија пуна неке атавистичке мржње према сељацима, ношена обешћу примитивних и злурадих, збуњено и уплашено сељаче, Светолика, прекрстише именом *Гуте*. И од тада остао је Гуте, заправо Светолик Станковић Гуте. И тако се је Гуте ономад вратио из Бабичког и донео пуну торбу стихова, у сваком случају тематски осмишљене поезије. (...) Све песме Светолика Станковића су пуне *експлозивног набоја и лирског и драмског*. При пуном сазнању да је песникова отаџбина разапета између политичких интереса светских сила и моћника, он је пун брига над човеком и отаџбином притом апострофирајући ничим заслужену неправду.

Оптерећен истим страховима као велики песници које *уби прејака реч*, он се у својим песмама управо у бираним тренуцима обраћа баш овим песницима, не тражећи подршку, већ само апострофирајући исту прапатњу. Ако се узме да су међу песницима највећи страдалници не може се заобићи утисак да је реч и даље најјаче оружје обесправљених и угњетених. Верујући у моћ речи, Светолик Станковић бира оне најјаче и кад грми над судбином отаџвине, над неком својом емоцијом или људским тескобама. Његова реч је одмерена, у тишини одабрана, лековита, помало пророчанска. И нуди наду. Иначе, Станковићева збирка „Залудна молитва“ је зрела песничка књига, бар за три копча боља од прве што говори да је песник напредовао и своје слутње и страхове с правом мером артикулисао.⁷¹⁰

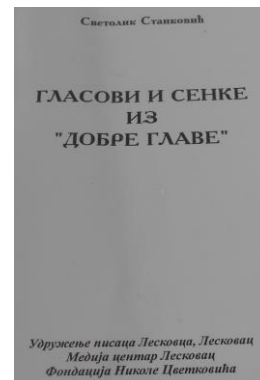
У РОМАН ГЛАСОВИ И СЕНКЕ ИЗ „ДОБРЕ ГЛАВЕ“ - Када мисли лете у оне године у којима смо живели, описиване успомене и сећања, *на нежне године младости*, прикривено исказују *страст за будућношћу* (Валери) и притајену потребу да се и по други пут проживе неки важнији садржаји *из времена наде и оптимизма*. Управо то, недвосмислено показује проза *Гласови и сенке из „Добре главе“*, песника Светолика Станковића.⁷¹¹

Станковићева проза се налази на релацији између регионализма, дијалекатског и локалног, па донекле и модерног израза (форма, фрагментарност, цитатност, документарност и др.). Аутор живи и надахнуто песнички ствара у унутрашњости, чије духовне омеђености стваралачки прераста и вишесмерно надраста, својим песничким, приповедачким, есејистичким, публицистичким и афористичким делом, посведочавајући прави и пуни смисао деметрополизације културно-уметничког рада.

У новије време се догађа, да све чешће, из мање познатих подручја наше земље, поготову Јужне и Старе Србије узрастају креативне личности, што изражавају одређену регионалност, коју успешно и плодотворно афирмишу и прозно-поетски артикулишу локални амбијент, прилике и околности, као и психо-менталну структуру завичајних простора.

Светолик, као и већина писаца *стварносне прозе*, усредсређен је на описивање конкретне животворне стварности, са друштвено-историјским назнакама и географским одређењем. (од Вијене до Константинопоља, између Ниша и Лесковца). Доминантна је регионална мотивско-тематска преокупација, локална боја и атмосфера, продуховљено, понекад натуралистичко и помало бизарно анегдотско.

То је углавном свет социјалне периферије, клонулих и посусталих људи, у нечему блиских подземљу и приземности, ругоби и лепотности, ниском и воздигнутом. Аутор ове прозе прегнтно слика сирову и опору стварност, људе посуновраћених судбина, мало

710 Станко Миљковић, *Јесен долази кроз кукурузна поља*, поговор, *Залудна молитва*, стр. 107-108.

711 Проф. др Никола Цветковић: *Између завичајно-регионалног и стварносно реалистичног у приповедању, критика*, Светолик Станковић: *Гласови и сенке из „Добре главе“*, Удружење писаца Лесковца, Медиа центар Лесковац, 2013.

заковрнуте, али на свој начин, у недоследности доследне и у аморалности моралне. Ту разуђену слику доста спретно мала и дочарава, сочним језиком, повремено дијалекатским говором, којим настоји да индивидуализује ликове, али не увек довољно истрајно, прецизно и доследно. Његови јунаци, што су скоро додирнули дно живота, говоре сликовито, упечатљиво, са доста подтекстне симболике, којој писац, ипак, не посвећује већу пажњу у разради и фолклорном инкрустирању.

Кафана је једна од најважнијих српских институција (Брана Црнчевић). Из кафане-бирцуза “Добра глава” догласавају се сваковрсне појединости, преплићу животне згоде и незгоде; пролазе *сенке* привида сећања, и присећања, али истовремено се осликава и општија друштвена клима и атмосфера.

Ово је слојевито, полиморфно дело које се жанровски може ситуирати у исповедну и поетску прозу, хронику, кратке форме и анегдотско приповедање, што све указује на жанровску хибридноћ, са елементима медитативности, етичких и социо-политичких, критичких експликација, уз доста лирског, али и дескриптивно-приповедног. У појединим деловима присутно је осећање за народни језик, фолклорно, као и за архаичне језичке идиоме и лексеме. Кроз приповедање просијава понешто афористичко, понегде есејистичко, лирски распевано; а има и елемената иронијско-пародијске природе. Ово је својеврсна поетизована хроника једног моравског села, којих је подоста расуто поред Мораве, са распредањем индивидуалних судбина и повести, са мањком психо секвенци, коју надокнађују контемплативни детаљи.

У Станковићевом лирском приповедању садржано је нешто од изворне, елементарне снаге, која плени читаоце, заједно са присним везаностима за родно тло и људе поред Јужне Мораве, на простору од Грделице до Дољевца, о којима је релативно мало писано. Он те људе настоји да представи у правом светлу, прикладним бојама, са добрим и лошим особинама, у распону између помало идиличног, али и драматски трагичног, у зависности од социо-политичког момента, њихове природе и карактера, моралних дилема и недоумица. То су најчешће обични, мали људи, из опоре и сурове свакодневице живљења. Њих муче сваковрсне ситне и крупне невоље; имају преданост и топлину да помогну више другима но себи; склони су безазленим шалама и пошалицама, понекад са оштром жаоком и горко-ироничном инвективом.

У складу са својом поетиком, која је блиска концепцијама реалистичке и стварносне прозе, Станковић се посвећује уже локалном и регионалном, у лирски приповедном дочаравању атмосфере збивања, захватајући, у интроспекцији, општије теме, али подаље од крупних светско-историјских преламања. Дубље атавистички везан за завичајне просторе, облике и видове живљења, клонећи се помодарства и наметљивог естетизма, он пише о интензивно проживљеном времену младости, када смо се бакама обраћали са *љубим руке*, при сусрету или расанку, а оне нас испраћале у свет, са тугом у срцима и скривеним сузама – пише Светолик на једном месту и додаје: „Тек када бисмо добрано далеко одмакли од њих, отварао путне торбе, налазили бисмо јабуку, крушку или дуњу, које су нам стављале између свеже опраних кошуља, убруса и марамца. Замирисало би детињство, замирисала би рана сећања до бола, мајчин или бакин и сестрин лик, на тренутак, би нам измамили сузу у крајичку ока, коју смо крили, палећи цигарету и прелиставајући већ бајате новине купљене на железничкој станици.”⁷¹²

Као и код неких наших знаменитијих писаца, тако и код Светолика Станковића, динамично проживљено детињство и младост, снажни утисци и богата сећања, имају посебно важну улогу у списатељском раду, нарочито у зрелијим и познијим годинама. Брестовац и оближња места која приказује, или помиње у својој прози, тек делимично сличе и изгледају онако као у доба његове младости, па је ово и својеврсна књижевна хроника о том времену и појединцима што могу да га оличавају. Литерарно-документаристичко о том свету у делу *Гласови и сенке*, посредовано је Станковићевим продубљеним личним доживљајем. Животне прилике и неприлике, ликови (Бранко Моша и Љуба Мртвак) и догађања, сагледани су овде из једне особеније мемоарске визуре, у којој се сустичу разнолике судбине јунака. На кафанска збитија из *Добре главе* надовезале су се његове богате и разуђене младалачке успомене, оно што је сам видео и проживео, па тако обликују основно поетско језгро приповедања. А наративи су прилично спретно компоновани у осмишљену целину, по уобичајеним начелима организовања фрагментарних делова, што је био деликатан и успешно савладан посао. Фрагментарност је иначе једна од битних поетичких основа ове питке и читљиве прозе.

712 Мемоарски запис Светолика Станковића.

Вредно је помена, да је изразити песник Светолик Станковић, једна од ређих појава међу писцима Југа Србије, који, на себи својствен начин, зналачки и сугестивно, обрађује сеоски и провинцијални живот. Поред креативних упоришта нађених у богатој традиционално реалистичкој баштини, овај танани лиричар доста ваљано користи искуства и сазнања из модернизма и стварносне прозе, са мало одважности за истраживачко, новаторско и експериментално, које би, помоћу неуобичајене примене познатих видова нарације, усавршили и проширили представљање и уобличење стварности (унутрашњи дијалог, монолози, токови свести и сл.).

Из његовог приповедања, посебно онда када превазилази хроничарско-репортерско казивање, зрачи завидан ниво књижевне културе, начитаности па и упућености у неке од занатских тајни списатељског посла, препознатих углавном здравим стваралачким инстинктом и урођеном даровитошћу. На моменте, запајају се делимичне стилско-језичке недотераности, скроман вокабулар, недовољна избирљивост детаља у обликовању атмосфере и карактеризацији ликова, као и неке лекторске и коректорске мањкавости. Сви ти и други ситнији пропусти, којима у будуће треба обратити већу пажњу, незнатно умањују праву вредност овог књижевног подухвата насталог у поодмаклим годинама, када није ни лако ни једноставно успешно, романескно, положити *велику матуру литературе* (Душан Матић). Поред тога што књига *Гласови и сенке из „Добре главе“* скоро целим бићем припада завичајно-регионалној литератури, она ипак знатно превазилази уске локалне, јужно србијанске оквире, и најбољим приповедним деловима, укључује се у савремене токове, не само домаће, већ и шире јужнословенске књижевности. Она у неколико попуњава постојећу празнину и мањак приповедачких остварења о сеоским и маловарошким срединама поред Јужне Мораве, о којима је иначе недовољно писано поготову, на овакав поетски и продуховљен начин.

VI

Одавно је Светолик Станковић песмама, причама и особеним начином приповедања придобио наклоност читалаца којима је стало до праве уметности. Нова књига под крајње занимљивим насловом *Гласови и сенке из „Добре главе“* образац је праве школске лектире; писана стилем који је „више од стила средњег реда“, манирима приповедача који је знао не само да одслушне, него и да разуме живот и људе око себе и зато ће сигурно одзвонити као право литерарно освежење на иначе поприлично (не)јасном књижевном простору Лесковца и југа Србије.⁷¹³

Књигу, како каже Станковић, „дугује нежним годинама своје младости и времену наде и оптимизма.“ Он, аутор ове поетске прозе, појашњава да је „дугује и људима, часним, племенитим, стаменим попут моравске земље, којом достојанствено иђаху.“ Ово је књига - дневник, исписница једног давно прохујалог времена, мисленица о нама у нама, о људима око нас; о времену без времена и данима туге када се тражи лек за бољку од које сви побољевају – пролазности времена и живота! Станковић највећи део ове нежне исповедне прозе посећује времену када је проживео свој прави живот, јер све што је касније дошло - само су дани у низу који су ту да се поброје до одласка у заборав! Аутор поетске књиге *Гласови и сенке из Добре главе* припада оној групи стваралаца који знају да испредају причу и да пренесу тоном пуних драматике преломни тренутак људског трајања. Станковић – описујући тај далеки зов младалачких дана – примећује да „старост није ништа друго до ли прелиставање прошлости и чепркање по давним данима пропалим у бездно времена.“ Овај аутобиографски роман Светолика Станковића сетна је прича о Брестовцу и његовим људима и нека врста „људске упитаности“ пред магијом која се зове „Добра глава“ у којој се наслушао бројних поучних прича и говора људи који су знали да у том далеком времену осете вредности живота и упуте праве савете оним који су желели да их слушају.

У животопису младалачких дана, који се памте „као смисленица трајања“, на отвореном простору, Станковић је снажно обојио читав свет, који је нестао када су се изгубиле те „нежне године његове младости“. Гласови и сенке – права метафора Станковићеве „драме у драми“ - најбоље је одредница да се разуме дух његових прича, које се нижу у роману као „боја развигора“, али и „боја туге“. Овде, у драмски осенченом људском животу, испричане су судбине над којим се требе замислити и истовремено зажалити што се данас, у времену без времена, ретко могу срести такви људи! За многе људе, које снагом своје литерарне умешности одсликава Светолик Станковић, извориште мудрости била је кафана „Добра глава“ из које су потекле најбоље приче овог по много чему занимљивог романа чија је

713 Данило Коцић, *Гласови и сенке из Добре главе*, комплетна рецензија, Лесковац 2014.

највећа вредност – уз питање, не превише претенциозни стил – истинитост догађања и слика људи који су стварно постојали!

Роман, дакле, није „вештачка прича“ исказана „лако скројеним језиком литерараца“, него стварна слика која нагони на промишљање о српском усуду у временима туге и заборављања, али и добу које мора да се памти, јер ће одсјај тога времена бити даровница за године које ће пристизати! У средишту романа, поред те неизбежне сенке туге, налазе се прелепи описи младалачких лудовања и жена које су својом појавом пореметиле устаљену слику затурене провинцијске средине. Та тема – младалачка лудовања због устрептале жеље пред нежном женском појавом, свакако, није новост у нашој литератури, али је Станковић знао да тој „непоновљивој слици живота“ придода ону боју свога рукописа која нагони читаоце да се и сами осећају да су део те непрегледне галерије нежних људских гласова у којима младалачка пожуда тражи да оствари свој сан – напречац, без условљавања! Роман има најмање неколико токова узбудљивих радњи, али свима је заједничка порука: не посустати пред изазовима живота и показати да се у снази људских покрета и речи налази излаз из безизлазне ситуације, којом су, на пример, биле обојене приче о ратним страховима, дугим зимским ноћима, глади, али и људској потреби да се преживи то време сурових дешавања.

Станковић је својим јунацима, истинитим личностима, прилазио младалачки одмерено, али и самоуверено. Имао је особину, која је реткост, нарочито за кафанским столом, да пажљиво слуша саговорника, да памти његова казивања и да у детаљима проналази извориште своје литерарне снаге. То међу писцима ретко коме полази за руком, јер желе – учи нас историја књижевности – да намах буду и учесници и сведоци; да одређују токове свога, али и туђег литерарног трајања и тада њихове приче прелазе границу – добрих мера! Покаткад је аутор овог заиста доброг романа знао у својој скромности и да претера, да се не осећа учесником догађаја које описује, јер је за себе говорио да је – безначајни записивач ових редова! Наравно, то није ни тада, иако намерно писац прилази опису као учесник и сведок, а други пут као посматрач, био „безначајни записивач“, јер је слика описа људске драме коју је пратио у животима својих саговорника најбоље показала да је он, Станковић, истовремено био неко ко је видео, каткад учествовао у дешавањима, али и неко које све те догађаје знао да попамти и да им да боју књижевности „вишега реда.“ Неки делови овог романа прави су литератни бисери, јер су препуни одличних метафора и снажних слика људске постојаности. Те романескне слике показују да је аутор не само на прави начин био „сведок - уметник“, него и познавалац савремених токова литературе!

Укратко – без навођења имена мудрих, обичних људи, али и врхунских лекара, интелектуалаца и професора – могли би да оценимо да је Станковић, који је одавно стекао углед одличног песника, овога пута показао како се то песничко умеће лепо, на прави начин, прелама у прозном делу, у роман који ће се сигурно радо читати, а поједини делови, због начина писања и уверљивости догађаја, памтити и препричавати. То је, дабome, довољно да се Станковићевом роману метафоричког наслова *Гласови и сенке из „Добре главе“* дају обележја модерне српске прозе.

VII

Велика је радост кад, поета по вокацији, изнедри на светлост дана рукопис романа, скројеног по рецепту и угледу надахнутих и стасалих писаца, који се, нажалост, све ређе појављују на овом јужњачком књижевном простору. С тога, ово дело по својој оригиналности, композицији, као и порукама које прослеђује, с пуним правом треба да заузме угледно место у литератури модерне српске прозе.⁷¹⁴

Станковић овим романом доказује високе списатељске домете, својствене оним ствараоцима који располажу богатим знањем и животним искуством. Приповедач убедљивог и особеног стила, прецизног и документованог израза, богатом поетиком открива раскошан таленат оригиналним поимањем једног времена о коме се до сада недовољно сведочило и приповедало. То је период прегорелог страха, слободе сећања, у коме нам открива познанство са мудрим људима, искушеницима слободе, „професорима на катедри животног универзитета“, које је као млад неискусник помно прислушкивао међу мученицима и моравским мудрацима у једној сеоској биртији. Миље његових ликова, као да смо добро познавали у окружењу, али недовољно

714 Љубиша Динчић, *Гласови и сенке из Добре главе*, комплетна рецензија

блиско, као аутор, који нам зналачки претреса и и дочарава њихова житија. Вешто и без сувишних фраза открива њихова лица, поступке и чињења, уводи у несвакидашњу причу, маштовиту и оригиналну, кројену по мери животне судбине. Кафана „Добра глава“, средишно је сценско место догађања у роману. То је искрено локално мудрилиште, где писац активно учествује у причи, пратећи наставу о животу. Ту се свладавају искушења и предрасуде, слажу животне приче као празне чаше и где младост преко ноћи престаје да лебди, где настају лудорије с поводом. Исповедаоница, галерија драмских пустолова, као позоришна сцена, стечиште одабраних и необичних ликова, које аутор романа бриљантно одсликава делећи им улоге по законима моравских праведника, знатижељника и одважних приватних филозофа. Догађа се у једном времену, скоро заборављеном, које за сведочење свакако није изгубљено, а за песнике и писце кафана је одувек била и остала право место за животопис туђих судбина. Непогрешиво прецизно, често духовито са стилем зналачког приповедача, Станковић расплиће догађаје „мученика са брестовачких њива“ чије богатство ума превазилази класичан приказ живота на овом поднебљу. Мало је нових приповедача код нас којима успева да насликају особену надареност људи овог поднебља, а који су као инспирација, на сву срећу, оставили дубоки траг у животу самог аутора и окупирали његову изражајну креативност. То време, које нам писац романа доводи у садашњост, заједно са ликовима, који су га измамили да положи испит зрелости јесте коштана срж, која се прожима током ове занимљиве романесне приче. То нису биле године на стрмини, већ неизбрисива суштина једног времена за полагање животне матуре. Ту срећну околност, богатство духа, врцавост сабеседника, догађаје и карактере, Станковић нам убедљиво приказује и даровито преноси приређујући нам мелодично задовољство кроз неколико прича. Истините ликове и догађаје, слика пером, од идиличних до ратно сурових, боји сведоке једног времена који не признају људски пораз. Због тога се доводи у питање његово скромно признање „безначајног записивача“, већ напротив! Роман је листање његовог богатог животног садржаја, човека који кипти од литературе. Тако се у збиљу овоземаљске кафанске исповедаонице и судбоносне реторике умешају славни филозофи, писци, научници. У тај такав провизоријум таштине знају да уђу Сенека, Сартр, Данило Киш, Малро и друга елита најпознатијих умова. Он није само сведок него и учесник времена које нам дарује за упознавање, не кријући у машти властито младачко бекријање, људске дилеме и стваралачке склоности. Мисаоно и поетски ГЛАСОВИ И СЕНКЕ натпричавају се међусобно као наставно градиво, као наук за пут безгрешних, уколико се животно првило добро запамти. Вешто преносећи расплет са сцене у „Доброј глави“ читалац доживљава ово поднебље као елгијско задиркивање слободе живљења у загушљивој свакодневици, која је увек ту негде, али се стално истерује као прашина на промаји. Аутор примећује сваки животни оживљак тог доба кад су се распознавале људске врлине, а „критиковале“ мане као друштвено неодговорне појаве. Станковић се не устеже бојажљиво од суштине већ погађа стварност циљано и доказује истинитост приповедања, као део најбитније аутобиографије самог аутора романа. У зрелој драматургији, нагони да у подели улога и сами учествујемо и проналазимо властите глумачке реплике, а личне драме саговорника као да су делови наших живота.

VIII

ПОСЛЕДЊЕ ПУТОВАЊЕ ЈОСИФА МИЉИНА - "Ткајући финим нитима грубу стварност југа Србије, Светолик Станковић (Лесковац, 1945) води читаоца кроз архаични свет у коме се мимоилазе прошлост и садашњост, ратници и песници, новинари и поратни профитери.

Стиче се утисак да време у овој књизи стоји; и када писац у причи оживи Раку Драинца и другове, и у тренуцима где се заборављени ратници враћају својим кућама или успутним крчмама где интелектуалци оплакују поразе пред мешетарским силама - схватамо да је то управо она стварност која се код нас тако здушно и истовремено и воли и мрзи, она наша свакодневница од које бекства такорећи и нема, јер је најтеже побећи од самога себе – истиче Предраг Милојевић, уредник „Пресинга“. Књига садржи девет прича и две новеле: „Радојко“, о последњим данима највећег српског песника Рада Драинца и „Добар Дан, Антоне Павловичу“, о судбини побуњеног човека у данашњем свету и времену.

IX

БРЕСТ - Сам назив романа „Брест“ (Врста дрвета који нестаје), иако се може тумачити као метафора о оно што је било, што јесте и што може бити, пре свега се може схватити као пишево трагање за смислом људског постојања.⁷¹⁵

Станковића, као и све умне, даровите људе, мисао прогања док посматра, у искрзаном огледалу, добоке бразде на своме лицу. Овим почетком у педесет и деветој, док се шездесета удева, присећа се да је „давно слушао Бранка Ћопића када је говорио да је узео шездесету и да се налази у најбољим старачким годинама. Тада је, допричао аутор, њему била тридесета и Ћопићева прича „далека и досадна“. Станковић је одавно познат као писац који успешно користе туђа искуства и промишљања попут Сенекиног: „Чим си рођен, уписан си у књигу мртвих“. Сада, у тим година, аутор примећује да је „довео себе на стварну меру кренувши стазом која води ћутању и слушању паметнијих“.

Прожет питањем о људској пролазности, сећа се речи једног стогодишњака које су поучне: „Као да сам на ова врата ушао, а на она изашао“. Ту исплетеност мисли и осећања Станковић разоткрива и у новом детаљу, новој, поучној слици која брине јер „пролазећи поред великих излога, ненадано би у њима угледао свој лик и уплашио се, као да је угледао сасвим непознату особу која га прати скривено, крадући му време и кораке“.

Свестан свога унутрашњег бола, остало му је да се смеје себи, својој наивности, али се истовремено теши да није једини који покушава „шаком да захвати море, а капом улови ветар“. Овај, могли бисмо рећи, уводни део романа, Станковић завршава на крајње занимљив, поучан начин, Ничеовом мишљу „да понекад и време полуди“.

Мало ко је у стању, поготово међу савременим српским писцима, да из „сенке реализма“ уђе у чисту метафизику живота описију тренутка за вечито памћење о жени која је „дуго зурила у модрикасту лепоту планине умотане у невину и чедну тишину“.

Станковић храбро испреда приче о теревенкама моћника који су устајали „са главама тешким као ковачки наковањ“ у вили која је сада постала руина и ругло и тако је постала „још један неми сведок пролазности, пропадања и нестајања“.

Писац уверљиво беседи да је „после минутих година и свега што је пропало у „безнадно време“ вратио у своје Брдо да као рањени пас лиже ране на души“. И том промишљању закључује: „Да ми је ова памет, а оно давно време дечаштва, не бих учинио ниједан корак ван атара мога Брда.“

У оваквом сагледавању стварности која је „нестварно болна“, Станковић, не без туге, закључује да су га „мучили тренуци у којима је подједнако бежао од огледала и своје сенке“.

Често ће се писац враћати своме Брду, јер јер је тамо најлепше лечио „горки талог искуства“. Не скрива љубав према том „лутајућем сећању и давним, већ затрављеним стазама и ненаданом сусрету са разгранатим БРЕСТОМ, који ће потанко описати и са њим се повремено дружити, јер је имао „само шест година када су се први пут срели“. У свом завичајном кругу, овде је сањао о непознатом свету: „даљино, мајко свих жеља“.

Била је то и прича о „долини плача“, а у књигама је тражио „пут којим би ишао кроз живот“. Подсећа аутор на једно познато име, Стојана Здравковића, из Бојника, и његову чувену збирку „Кад зелене врбе плачу“ у којој је нашао „истински пут и смисао свог бивствовања“.

Особеност Санковићевог стила види се у многим детаљима, у поређенима, у метафорама које су брушене до бола, у неком тихом, а громогласном разговору са БРЕСТОМ, као да се мири са судбином, јер је све више схватао да је „рођен у туђем времену или је то било само тражење изговора за моје неуспехе“.

Тражио је овај талентовани писац „време и слике којих одавно нема“, јер је за њега, као и за многе људе, „младост била сиротињска, чиста и блага, оскудна у свему, сем у надама и оптимизму, сликама лепих дана који ће сигурно доћи“.

⁷¹⁵ Светолик Станковић својим новим романом „Брест“ (Српска духовна академија – Параћин, Удружење књижевника Србије – Београд, Подружница УКС Поморавског округа – Јагодина. Извршни издавач: Нова делта – Београд 2021) још једном уверио како треба писати добре књиге.

Станковић је са неописивим болом, коме нема лека, после смрти сестре и брата, плакао дуго и неутешно; био је то урлик бола и туге, једнак завијању вука на цичи зими. Девет година млађи брати Раде, бриљантан студент Технолошко-металуршког факултета у Београду и докторанд са Масачусетског института за технологију, Универзитета у Амхерсту, најмлађи доктор техничких наука на Београдском универзитету, кренуо је одавде (из Брда) да освоји свет науке и провери своје способности не упоређујући се ни са ким. Претужну драму свога брата завршава поруком која призива најачи бол: „Молим те, реци мајци, да не плаче за мном, ја сам већ довољно оплакао себе.“

Читалац, чак и онај потпуно миран у себи, сигурно ће бити заробљен невероватним осећајем туге читајући Станковићев опис сусрета са сестром на једној београдској клиници. То су драме у драми, којима нема краја. У истом тренутку спојене су, можда, две човекове несреће: почетак и крај живота!

Светолик Станковић, романописац-песник, као да је у себи из средњошколских дана понео Драинчеву смисленицу живота, можда и зато што је на крају школовања „за одично учење и примерно владање“ добио књигу једноставног назива „Песме“ – Раде Драинац. Од тог тренутка, или како пише Станковић, „од сутра одлазим у живот“, који му је „пружио руке пуне лажних обећања“.

Аутор овог изузетно ангажованог романа, каквих је премало у српској књижевности, лупидно и са нескривеном дозом ироније, описује књижевне вечери у Лесковцу и понашања гостију чија је једина смисленица да покажу како су тако велики „узимали новац од продатих књига“ попут „сироте бакице на зеленој пијаци“.

Писаће Станковић о људској сујети („случај Данила Киша“), о београдским „великим писцима“, о дисиденству које је било у моди, о томе да је „за стваралаштво недостатак талента много опаснији од комунизма“, о систему који је полако „клизао у хаос и распадање“, о чувеној Скерлићевој оцени: „Ја не умем да снесем јаје, али умем да разликујем здраво јаје од мућка.“

За аутора овог изузетно успелог романа-биографије, „читање је била једина страст, али и посао којег признаје. Све остало у пишчевом животу „постало је небитно“; живео је да би читао“.

Зачудно, бар за аутора овог приказа, делује Станковићева оцена да „професију инжењера сматра изнуђеном стицајем животних околности и свог социјалног порекла“. И ту наводи више него занимљиву оцену „да свет припада инжењерима, а његова лепота песницима“.

Аутор мудро примећује, док анализира хаос наше збиље: „Кад видим ко све говори, морам да заћутим.“ Јер, вели писац, „доста је било причања, треба заћутати“. Више него што могу и понабољи писци, Станковић записује: „Остаће тишина и сећања. Сећања, успомене, давни сунчани дани детињства и младости, јер ми то благо нико не може узети.“

За Станковића, ту бих се до краја сложио: „сећање – посао који није за младе људе“, јер, додаје писац, „живот је тежак задатак“. Писаће аутор о „нагомиланом талого искуства“, о „благим сенкама туге“, о „прећутаном, а написаном“, о стваралачком напору, јер вели: „Своју прву збирку песама „Последња лука“ писао сам четрдесет година, држећи се народне мудрости коју је Андрић често цитирао: „Само се зрело воће износи на трпезу“. Са временске дистанце, стихове те песме аутор види као „дневник стања своје душе“.

Аутор се, корачајући „својом стазом“ удаљавао од људи, можда и зато што је „сва своја искуства платио пијући сопствену жуч“. Писаће о умним људима, попут Тесле или Милеве Марић, за коју је написао да је „геније из сенке“.

Дуг је списак умних људи које помиње, али не заборавља и оне с којима се дружио у лесковачкој вароши, међу којима и аутора овог приказа.

Станковић се често враћа своје Брду, јер је „овде, на Брду, хлеб био почетна и крајња жеља, а састављање краја са крајем највећа уметност и врхунска наука“. Пуно је разлога што се сећао прошлости уз закључак: „Ко не зна прошлост, нема права на будућност.“ Занимљива је и оцена Светолика Станковића да су „брестови и Срби браћа“. Следи питаност и одговор: „Нестају и други, сваким даном све их је мање.“

Отворено, до бола, што је и моја животна порука: „Одлазак из Брда у град на даље школовање, данас сматрам мојом највећом животном грешком.“ Следи детаљно, поучно објашњење, о досељавању давног претка, који се, бежећи испред арнаутско-турске освете, зауставио овде.

„Побио је колац, како се каже, ено горе, на оном ћувику понад нас.“

Станковић од самога почетка до краја свога успелог аутобиографског романа подсећа да „креће лаганим кораком, у годинама сам када се више не жури“. И затим се пита, а одговор му дописује Брест: „Док моја браћа, брестови, нестају свакога дана, ја се држим. Докле?“

Посебно су занимљиви они делови романа у којима разговара са Брестом и беседи о животу у граду: „Не знам да ли ћете моја прича занимати. Није од оних које се причају радо, нити од оних уз које пријатељи прекраћују време. Ружна је и тешка.“ Затим следи потресна слика о времену када је „нова демократска власт“ завладала у граду, прича коју би требало разумети као једну од људских деоница од које се често побољева и још чешће умире.

Део у коме описује аутора овога приказа, узбудљив је и занимљив, али прескачем не без разлога. Остављан и деонице у којима говоре о другим људима, пријатељима, пре свега новинарима и писцима из Лесковца с којим се дружио уз „чашицу пића“.

Нико, чини се, није на малом простору романа описао појам кетмама као Станковић. То је једна врста путоказа и студије коју би требало пажљиво читати.

На крају романа, следи поглавље „Сапутници са стрме окраћале стазе“, када се улази у „старачке године“. Ко пре, ко после, али ту смо сви. Нажлост, записао је аутор, наш драги Станко Миљковић отишао је прерано и заувек, не довршивши други део свог животног књижевног дела „Тумач сопственог сећања“. Вест о његовом одласку саопшти ми је Данило Коцић, телефоном...“

Оставши без посла, аутор се и буквално нашао на улици. Прохладног јануарског јутра 201.. године Станковић долази у Брдо. Одлучио је да оде до пријатеља, Бреста. Имали бисмо, записује, још понешто да кажемо један другоме. И онда, описује драму у драми људске туге: „Шума је ту, поток такође, стене изнад њега и даље су сиве и мргодне, али, ох ужаса! – Бреста нема. Уплаших се да можда не халицунирам или сам, не дај Боже, од силних мука и невоља померио памећу. Како је могуће да нема Бреста?!

Дошавши до места на којем се доскора уздизао Горостас, мој драги пријатељ, разговорник и утешитељ, стрпљиви слушалац мојих јада и болова, угледах велики свеж пањ, са много пиљевине око њега.

Проклета моторна тестера, својим челичним зубима однела је мог јединог саговорника, једино живо биће у Брду које ме је, бар мислим тако, још волело. Стајао сам скамењен, без речи, сузних очију, празне душе, болнога срца. У глави ми је рујао рој пчела.“

Сео сам на пањ, запалио цигарету, повукао неколико дубоких димова. Речи су саме навирале. Тихо, лагано, гргољиво као поток ту близу мене.“

Могоа је Станковић овде да заврши роман „Брест“, драму свога и наших дана, али даје додатно објашњење о књизи и евентуалном читаоцу упућује поруку: „Немој да поверујеш ни за тренутак да сам је писао да бих послао славан.“

Вредело је, уверен сам, пажљиво читати овај роман који нам, поред изванредног пишчевог талента, открива и другу, важну страну: скромност и ециклопедијско знање. Роман је на почасном месту моје породичне библиотеке, у одабиру малог броја књига које вреди читати више пута. Подстичу да живот, ма колико био тежак, има и другу, лепшу страну, да нешто вредно, ипак, остаје после нас!⁷¹⁶

Х БРЕСТ - ФИЛОЗОФСКО-КЊИЖЕВНИ ТРАКТАТ - Већ

Босведочени књижевни стваралац Светолик Станковић новим романом једноставног, али и интригантног наслова БРЕСТ са злослутном поруком да је то дрво које нестаје приуштио нам је уживање и разоноду, али надесве сазнање и поуке које захтевају темељиту и дубинску анализу у име опстанка људског рода. Импозицантна слика бреста на корицама књиге делује тако мистично, ауторитативно, улива и дивљење и страх, поштовање и понизност, мир и спокојство, лек за душу, али и велику нелагоду која се намеће и као несрећа, јер управо тај горостас природе полако, али сигурно нестаје. А он је нашем писцу оаза мира, заштита достојанства, место за откривање интима, за немушти разговор, за јадање и поделу среће, ако је уопште има у људском роду тако непредвидивом и често врло неодговорном према свим опасностима које му прете ван домањаја стаменог бреста. А његов саговорник, наш врли писац, грли му стабло са испуцалом кором, која зна да усиса и капи људске крви из прстију, највероватније са жељом да је сачува од нестајања. Његово Брдо са кога је поникао постаје култно место туге и носталгије, детињства и младости, зрелог доба за туговање и присећање увек са дозом кривице што је себи дозволио да га напусти и што се није вратио својим коренима, сеоском

животу, који је за њега и темељ опстанка људског рода. То је истовремено и Бабичка гора, преко моравска Света гора са великим бројем светилишта чији нестанак опомиње, а преостала, у првом реду манастири Света Богородица и Свети Јован, опстају и не предају се зубу времена да би спречили нестајање вере и поштења, и обезбедили даљи опстанак. Овакав социолошко-историјски приступ у роману Брест намеће и бројне дилеме да ли су корени порекла човека са одређене територије толико чврсти да могу да пркосе и законима развоја и напретка од камена до нуклеарног страшила.⁷¹⁷

Поред других карактеристика, о којима ће бити речи, овај роман је не уобичајен и по томе што се на крају писац обраћа евентуалном читаоцу са поруком да се огласи храбрећи га да искаже свој утисак, што ми је омогућило да се јавим и проспем своје утиске у првом реду као не евентуални, већ прави читалац оваквих вредних дела. Поготово што је писац његовом писању посветио пуних шест година. И, наравно, попут великих сликара, вајара, уметника и он је то стрпљиво и студиозно радио у намери да интригира, натера на размишљање, упозори на судбину људског друштва, које, у појединим сегментима нестаје као древни и величанствени хрст. Па, и кад он буде грубо посечен немилосрдном тестером остаје нада да ће човеку и даље користити, бар за удобно домаћинство са модерним намештајем. И то би требало да буде нека утеха. Оглашавам се, дакле, као читалац, а не књижевни критичар, јер ми то не допушта ни професионално ангажовање. А, читалац може нешто и погрешно да протумачи што писцу, по изреченој поруци, неће сметати. На пример, бар по нашем скромном искуству у читању овакве врсте књижевног дела нисмо наишли на поговор који није потребан, ма из чијег пера потиче. У овом случају дао га је истакнути српски књижевник и председник Српске духовне академије у Параћину уважени Мирослав Димитријевић, који је желео да не одступи од комбинације филозофско-етичког текста, наравно, у појединим деловима књиге, и изнео своје утиске који су, такође, високо сифтифицираним и саопштени духовним стилем. Слажемо се са његовим оценама овог вредног дела, без обзира што можда обичан читалац неће моћи све да разуме.

Први и незауостављив утисак при читању ове књиге Светолика Станковића је велика ерудиција која је резултат јединствене страсти према читању и која је градила пишчеву личност, богатила му сазнања остављајући збуњујући утисак о могућности да се све то запише, запамти, употреби на правом месту, са доста реском поруком колико нам недостају све мудрости великана светске књижевности и науке за разумевање живота. Велики број цитата, коментара мисли великих људи, прихватање њихових опредељења делују не само поучно, већ упозоравајуће у првом реду за интелектуалце и друштвену елиту, која, по нашем писцу, сноси и највећу одговорност за нестајање бреста и порука које то племенито дрво оставља. Књига је, такође, изазовна и не допушта већу паузу у њеном читању, али истовремено и збуњује својеврсним стилем, великим бројем израза и заборављених речи у српском језику, обогаћује лексику, као и прекидима у излагању појединих животних ситуација навођењем опширних цитата најмудријих глава светске историје и улива баш због тога поштовање према писцу, који на тај начин постаје ванвременски. Обогаћује и читаоца уколико је способан да све то конзумира. Интересантно је да је аутор конципирао књигу као комбинацију аутобиографског казивања и цитирања незаменљивих текстова великана. Међутим, оно што се може признати то је способност писца да нам презентује скоро антологијске описе природе и њених вредности, без којих би и он себи обесмислио опстанак. Он ужива у природној самоћи, поред бреста, и као да му је пред очима порука Ламартина „У својим најлепшим сновима човек није могао замислити нешто лепше од природе“ или Марка Аурелија „Нико нам не може поклонити оно што нам природа ускрати.“ Тако намеће сасвим очекивано питање, а шта кад сви брестови нестану и кад нема разговора са тим великим човековим пријатељем уз шуморење његових листова. Шта би човек без таквих пријатеља и примећује ли да многе вредности моралне и етичке нестају претећи застрашујућом силином. Зато се у појединим деловима књиге осећа сва морбидност људских грешака, неправди, злоупотреба о чему је писац просуо велике небројене речи, често архаичног значења. У томе је ненадмашан. Зато с правом може и да се пита има ли светла на крају тунела, да ли су опомене довољно убедљиве, који је излаз.

У тексту књиге су и делови који имају историографску вредност, наравно, уз јасан критички опрез. Неспоран је утисак да је писац тражио и место у градском окружењу, а да пр том, ипак, не уважава своју праву улогу као дипломираног електроинжењера, жалећи што таква сеоска деца нису остала на својој родној грудни, односно на свом Брду. И такво

717 Проф. др Живан Стојковић, Филозовско-књижевни трактат (поднаслов: Велика је разлика у томе читамо ли због уживања и разоноде или због сазнања и поуке (Гете)

друштво је нашао, али је увек некако себе стављао у други план, а дивио се својим друговима, који су, такође, поникли на селу и постали респектабилни интелектуалци. Међутим, ту није могао да избегне замку пристрастности. Јер, како се може прихватити да му је најбољи и незаменљив пријатељ монархиста, а он непоправљиви левичар, како су односи били усклађени и да ли је тај његов пријатељ био увек у праву. Ту политичку дистинкцију је превладавао без валидних аргумената. А кад, пак, описује поједине догађаје на политичкој и јавној сцени Лесковца често остаје недоречен, како би нека ситуација била јасна. Али и то је слобода књижевног стваралаштва.

На крају, који је доживљај кад се ова књига прочита. Честитке аутору што нас је успешно возио бродом у узбурканом мору када долазимо у искушење да признамо себи зашто смо се у њега укрцали и прети ли опасност да потонемо. Као што је недавно поменуто на јавној политичкој сцени Србије да се у борби за вакцине налазимо на модерном ТИТАНУКУ, који је, после удара у ледену санту, почео да тоне, а први су се спасавали богати, док су сиромашнији путници били срећни ако дођу до неке овеће даске или се помире са тим да им је јасна судбина. Да ли се ово уопште може упоредити са стањем у друштву за које се морамо бринути да не доживи судбину овог познатог брода и може ли се дозволити да превлада морбидна оцена о тоталној пропасти. Наш утисак је да не, без обзира на велике турбуленције кроз које нас води аутор. Желимо му срећу у даљем књижевном узлету.

XI СИДОНИЈИМ ПОГЛЕД, РОМАН О ИСИДОРИ СЕКУЛИЋ - Песник, приповедач, романописац,

есејист и књижевни критичар Светолик Станковић (Бабичко, 1945), који за себе каже да „живи у складу са својом поезијом и нескладу са временом у којем се по злу случају нашао.“ написао је крајње занимљиву, како каже, „причу о Исидори Секулић насталу највећим делом од њених несагорелих рукописа“.⁷¹⁸

После бројних приказа и студија о Исидори Секулић, „*краљици речи и апостолу самоће*“ (Милан Кашанин), било је и храбро и нимало лако написати ову причу-роман која по својим уметничким вредностима и новом књижевнопоетском изразу у много чему је нешто сасвим ново и оригинално у нашем стваралаштву и савременој књижевности.

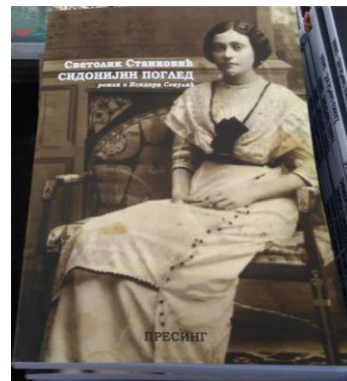
Задатак је био утолико тежи и изазовнији што је аутор увелико запажених дела *Последња лука* (2003), *Залудна молитва* (2007), *Гласови и сенке из Добре главе* (2013) и *Последње путовање Јосифа Миљин* (2016) требало да задовољи своје високо постављене захтеве, пишући о животу и делу „*најумније Српкиње после царице Милице*“. Требало је, наравно, потанко проучити не само њено стваралаштво, него и књижевне критике и студије најистакнутијих српских теоретичара. То је, дабоме, од аутора захтевало крајње озбиљан приступ и темељну прпрему, али му то, судећи по коначном исходу ове приче, (која је много више од тога) успео у својој замисли.

Оно што се на први поглед може уочити, читајући овај студиозно припремљен рад, који се слободно може назвати *чистим есејем*, низ је веома занимљивих података испричаних стилем којим припада само одабраним уменицима нашега савременог језика.

Сви, или готово сви критичари наше историје литературе, слажу се да је Исидора Секулић (Мошорин, 16. фебруар 1877 – Београд, 5. април 1958) „без остатка посвећена лепоти смислене речи“ и да је важила за „*најобразованију и најумнију Српкињу свога доба*“.

За њу су, и за живота, говорили да је, и као писац и преводаца, али и тумач књижевних дела, понирала у саму суштину српског народног говора и његовог уметничког израза. Због тога је више него тачна оцена да је њен дубоко промишљен и уметнички истанчан, књижевни и преводачки израз „*празник наше писане речи*“.

Светолик Станковић, истанчаним укусом за меру, али и поштовање чињеница, пише о Исидори Секулић и њеном школовању у Новом Саду, Сомбору (Српска препарандија) и Будимпешти. Аутор описује, уз навођење занимљивих детаља, о наставничком раду Исидоре Секулић у Панчеву и Шапцу, где се сусреће са познатим „менталитетом паланачке средине“, а потом о њеном ангажовању у Београду, такође у наставничком звању.

718 Светолик Станковић, *Сидонијин поглед, роман о Исидори Станковић*, Друштво за афирмацију културе Пресинг, 2017.

Ова умна књижевница, која је у Пешти студирала математику и природне науке, 1922. године докторирала је у Немачкој, што је за оно време, бар када су у питању Српкиње – прави подвиг! Вишеструко талентована, Исидора Секулић је са невероватном лакоћом учила стране језике. Говорила је преводила са немачког, енглеског, француског и руског, али и са норвешког и шведског!

О том широком кругу интересовања, али и о њеним бројним путовањима (Норвешка, Шведска, Велика Британија, Италија), Станковић пише не скривајући одушевљења и огромно поштовање према овој умници-путници, чије је образовање енциклопедијско.

На једном од тих путовања упознала је и удала се лекара пољског порекла *Емила Стремнишког*, који је убрзо умро (1914), и више се није удавала, живећи понајвише у Београду у тиховању, самоћи и преданом раду.

Светолик Станковић, по стваралачком умећу један од најбољих лесковачких писаца (иначе инжењер по образовању, а песник, приповедач, романописац, есејист и књижевни критичар по вокацији), у причи *Сидонијин поглед*, која нема хронолошки ток (што, наравно, није недостатак, већ може бити само предност да се искаже богатство уметничког израза), највећу пажњу посвећује „самотничким данима“, Исидоре Секулић, њеном осећању за лепоту приповедања и прејаким, неодмереним оценама поједних критичара (Јован Скерлић и Милован Ђилас).

Аутор ове приче-романа потанко, такође вешто, али и довољно отворено, открива неке од животних недоумица Исидоре Секулић. Она је, уочава Станковић, била истински задивљена лепотом и умношћу владике Рада: „Боже, како је био леп, како је био уман. Зашто данас нема таквих мушкараца? Умро је тридесет и шест година пре него што сам ја стигла на свет. Не знам да ли је он пожурио, или сам ја закаснила.“

Станковић даље наводи мисленицу најумније Српкиње 20. века: „Осим њега, једини мушкарац којег сам волела свим својим бићем био је мој отац (градски капетан Данило Секулић – прим. Д.К.). Леп, уман, начитан, био је мој идеал мушкараца. Као већина девојчица тога узраста, маштала сам да се једног дана, када одрастем, удам за свога оца.“

Студија Исидоре Секулић *Његошу књига дубоке оданости* (1951) наишла је на „*грмљавину*“. Милован Ђилас, наиме, објављује студију *Легенда о Његошу* (Култура, Београд): „Окомио се силни Ђилас на мене, Николаја Велимировића и Брану Петронијевића због нашег *идеалистичког* писања о Његошу.“

Његошу књига дубоке оданости, оценили су давно критичари, најобимнији је критичко-есејистички састав ове необичне, осетљиве и умне жене. Његошевом личношћу, животом и делу, годинама се бавила са ретко виђеном страшћу. Тешко је рећи да ли је суптилније сагледала време и друштвену средину великог песника и владара или саму његову поетику. Као и у есејима, Исидора Секулић и у овом раду, који има обим студије, максимално спајала и прожимала објективно и субјективно, егзактну анализу теме и лично занесеност њоме. Књига није до краја довршена. Други део, са *Горским вјенцем*, као централном темом, остао је недоконан иако је, како је говорила, „могао одмах да иде у штампу“.

Много година раније (1913) Исидора Секулић објављује сада врло познату књигу *Сапутници*, а наредне, 1914. године *Писма из Норвешке*. Станковић цитира: „Ни сањала није шта њу чека од великог и ученог сина теразијског шеширџије, Јована Скерлића, *громовника* са висине *Српског књижевног гласника*. Највећи критичар на почетку 20. века (и један од највећих до данашњих дана), Скерлић за Исидору Секулић истиче да је „чиста интелектуалка“ и додаје: „То је њена снага као личност и слабости као писца.“

Смета, наводи Станковић, ученом Скерлићу, ђаку са Сорбоне, превелика читаност и интелектуално умовање госпођице Сидоније. Управо због Скерлићеве неповољне критике књиге *Сапутници*, Исидора Секулић је, по властитом признању, „ишла као у бунилу и стално плакала“. Тако, додаје, „осећала сам се још једном – када сам изгубила оца, потом и брата“.

Исидора Секулић је прва жена, члан Српске краљевске академије. Примљена је 7. марта 1939. године када је председник Академије био др Александар Белић, чувени лингвиста, професор Београдског универзитета. То је, могло би се рећи, једна од светлијих деоница из живота Исидоре Секулић, која је проживала „буран живот, препун самотних дана“, уз повремени дружења са „невеликим бројем истинских пријатеља“. Један од тих великих пријатеља био је њен лични лекар, др Владета Јеротић, који и данас, иако у поодмаклим година, плени ерудицијом и енциклопедијским знањем.

У Београду, у болици „Драгиша Мишовић“, 5. априла 1958. године, у 19:55 часова пеминула је „најумнија Српкиња после царице Милице“. Два дана касније, 7. априла, у 16 часова, сахрањена је на Топчидерском гробљу, где се окупио „сав интелектуални Београд“.

Нажалост, на сахрани није био др Владета Јеротић, који је тих дана боравио у иностранству и кога је Исидора Секулић упамтила „као изврсног саговорника, у дугим вечерњим часовима“. У писму, које др Јеротић послао из Хага, прибележено је, између осталог: „Вест о смрти Исидоре Секулић дубоко ме је потресла. Последње писмо писала ми је неколико дана пре смрти, једно од најлепших које сам у животу добио.“

Шта бисмо могли рећи о причи-роману *Сидонијин поглед* читајући је стрпљиво, мирно, професорски одмерено? Прво, јасно се уочава, без дилеме, да је Светолик Станковић истински зналац живота и дела „усамљене Српкиње“, која је, додао бих, својим образовањем (студирала математику, докторирала филозофију), била далеко испред свога времена у њеној младости, (али и до саме смрти), у доба сиромашне, полуписмене Србије. Станковић је, као што је Исидора Секулић била заљубена у Његоша, очаран књижевником, која је могла у сваком тренутку и са свима да говори о свакој теми – од уметности, до математике и од античке филозофије, до савремених светских писаца чија је дела читала на њиховом језику.

Делује више него смело да се неко, ма колико био образован и вишеструко знатижељан, какав је случај са Светоликом Станковићем, бави животом и радом Исидоре Секулић и то после хиљаде исписаних страница књижевних осврта и критика чији су аутори најпознатији универзитетски професори. Ипак, у своме науму, Станковић је у потпуности успео. Попут других, рекао бих јасније од многих великих имена српске писане речи, Станковић је уочио да је целокупно књижевно дело Исидоре Секулић „изразито личног, субјективног карактера“. Због тога оно има „претежно мемоарски карактер и обележја“, али то, дакако, нимало не умањује уметничке домете.

Списатељицу дела *Сапутници* (1913), *Писма из Норвешке* (1914), *Ђакон богородичине цркве* (1919), *Кроника паланачког гробља* (1940), *Његошу књига дубоке оданости* (1951), критика повремено није нимало штедела (већ поменути Ј. Скерлић, М. Ђилас), али нико, баш нико, није оспорио њен таленат и образовање. Због тога су многи о њој писали као ауторки изванредних есеја, књижевници која припада европском кругу, ауторки која у својим делима не скрива детаље из узбудљиве биографије, уметници речи, која отворено говори и о крајње осетљивим темама (еротско у роману *Ђакон богородичине цркве*).

Оно што посебно импресионира у овом делу Светолика Станковића – уз већ изнијансирано писање о битним тренуцима из живота Исидоре Секулић – је стил, ауторов оригинални приступ овој нимало лакој теми. Очигледно је високумни литерарни тон Исидоре Секулић, која је по разноврсности стваралачких интересовања, по особеном прозном стилу, по изврсно надахнутим и стилски савршеним есејима, по образовању и ерудицији, слободно се може рећи, била „изван свог времена и књижевних покрета“, све појединачно и све скупа, било велики подстицај Станковићу да пише промишљено и ретко одабраним стилем. Аутор је свакако био подстакнут и стваралачким духом Исидоре Секулић, који се ничим није дао ограничити; ни књижевним токовима, ни идејним опредељењима, ни политичким начелима.

За сам крај, иако би ово могао да буде и почетак, неколико изванредних, као планинска река чистих, мудрих оцена, цитата које наводи Светолик Станковић:

Најпре мото:

„Живот сличи мозаику.

Старост, то су сећања, сећања... сећања!“

Почетак саме приче-романа *Сидонијин поглед* је крајње занимљив: „Виђено и доживљено у детињству носи се кроз цео живот. Као лепота од које срце заигра у грудима, или терет који притиска до задњег диханија.“

Можда као упитник, велика смисленица је и само питање Исидоре Секулић, које наводи Светолик Станковић: „Да ли је *плодан* писац. Боже, како се грозим тога израза. Па, то је увредљиво. Нисмо, ваљда, шљиве и ораси. Нека су и две странице, али нека имају вредност, нека носе печат и слово вредности. Доста и подоста од једног човека. Време ће пропустити кроз своје решето и одредити шта је за будућност. *Немам великих илузија. Читавао моје дело је шака шодера у велике рупе наше некултуре.*“

Станковић уочава: Пише дуго и брзо, без застајкивања. Мисли су јој јасне и сигурне. Осећа њихову пуноћу, довршеност и чврстину. Исписала је неколико табака хартије, не зна колико их је, не мери своје писање бројем исписаних табака. Не зна ни које је време. Велики зидни сат намерно је ставила иза својих леђа да је не би подсећао на пролазност и нестајање са сваким померањем казаљке. Ова секунда, преко које је казаљка прешла, већ је постала прошлост. Палцем и кажипрстом десне руке трља слепоочнице. Чита записано. Прве и последње реченице увек су јој биле најважније, зато на њих обраћа посебну пажњу.

„Ја сам из земље где нико не станује. Из земље где камен и стена пламте и букте, и где се разлећу варнице што у драгом камену горе и што се ни водом ни крвљу не гасе. Ја сам из земље чежње где је вечност ватре и жеђи, из земље тихе туге где је највећу радост живот узео. Из земље где је све испуњено звуком и знаком једног имена.

Није тако лоше, коментарише полушапатом. Наставља са читањем, понегде исправи коју реч заменивши је бољом, неку реченицу прецрта, пишући на маргинама нову којом ће заменити прецртану. Заустава се готово пред крај текста. „О, у божејем је свету све тако пролазно и кратко. Пролазност је победа свих победа, и све је само једаред оно што је. Све се забораваља, јер се живци кукавички умарају, и чим се стегну уснице, удави се грозница на њима.“

За сам крај, као нека врста мог скромног закључка: ова велика прича-роман Светолика Станковића (има више целина, које су посебице, али и заједно, нека врста песме у прози) спада у ред оних творевина ума пред којим се клањам с поштовањем и истинским уверењем да се ради о делу скројеном по мери не само овога тренутка, него и будућих дана српске литерарне речи.

XII

БИВШИ ЛЈУДИ - Коначно је изишао из штампе мој роман „Бивши људи“. Прича о трагичној судбини српске средње и радничке класе, у паклу транзиције. Ако ми кажете да све то већ знате, одговорићу вам кратко: Ово је роман будућности, како написа у својој рецензији професор Јовица Стојановић. Написао сам књигу за оне који ће доћи после нас, да се не забораве сва зла, пакао и ужас у који су нас бацили светски моћници и њихове слугерање, јаничари из Светске банке и ММФ, са ових српских простора. Приметна су, наиме настојања да се права истина о нашим страдањима покрије дебелим слојевима лажи, да нам промене свест и натерају нас да се одрекнемо себе. Нећу, не пристајем! Ако се одлучите да прочитате ову књигу сусрешће те се са најпознатијим именима српске, југословенске и светске културне сцене. Сазнаћете шта је писао, седамдесетих година прошлога века, Андре Малро о односу Броза према шиптарском национализму и шовинизму, о његовој и његових сатрапа, потпуно неодговорној политици према Косову и Метохији, односно шиптаарским злочинима и етничком чишћењу. Писмо које је Малро послао Брозу нико није смео да објави, у времену „братства и јединства и социјалистичке демократије“. Књига је писана разумљивим језиком и стилем, али није за читање пре спавања. На њеним страницама видећете сву беду и мизерију људске похлепе и грампности, неутаживе жеље за влашћу, привилегијама и богатством. Отимачине и пљачке народне имовине, од лажних, елементарно неписмених експерата, дефинисане као транзиција, белодано су осликане, у књизи, као зло из којег нам неће бити спаса скорих дана. Не знам да ли ће ико прочитати ову књигу, поносан сам на њу и срећан што сам је написао. То је мој људски, интелектуални и идеолошки тестамент. Све остало, небитно је.“

%

Роман “Бивши људи” Светолика Станковића је по много чему јединствен роман у савременој српској прози чија је основна тема духовна ситуација времена у злодоби историје, кад политичке промене од људи праве бизарне креатуре и чине их “бившим“. Да одмах кажем, Станковићев роман није писан за читање пред спавање, јер ко га тада чита сан ће му бити ноћна мора. Ово штиво се чита у подне при пуној светлости свести, јер је реч о роману са трагичним осећањем свести да човек у канцама политике има мали маневарски простор, осим оног у којем се постаје „бивши човек“ што је зло које, са становишта моралитета, горе не може да се догоди homo sapiensu. Можда је ово роман који не одговара актуелном филистерском књижевном укусу, али за будућност биће незаобилазан да се уврсти у класична штива не само за пробране читаоце белетристике, јер из њега се о актуелној ситуацији може сазнати више но из мора којекаквих социополитичких „анализа“. Од тога писац више не може пожелети.⁷¹⁹

%

Светолик Станковић је одлучио да закорачи кораком од седам миља у књижевни океан људских судбина, стазама прекривеним суровим искушењима и како је рекао професор

719 Јовица Стојановић, Бивши људи, извод из рецензије

Бождар Кнежевић „кад се на великим душама почне хватати лед, онда се хвата тако дубок и јак да га никад људска топлина не може више растопити“. Његов, већ препознатљив књижевни израз је тако директан, немилосрдан, оригиналан, храбар, често до нужне дрскости да зауставља дах, чини читаоца немоћним да настави ход по реченици пуној убојитих речи, примора га да се врати на њен почетак да би постао свестан поруке, осуде, крика, бунта, бола, љутње, па чак и до потонућа у велику егзалтацију. И зато жели да види лик тог храброг писца, да продре у његове тајне духа, мисли и хтења кроз зеницу у коју је смештен његов микро космос. А онда нам се поново наметне мисао умног Кнежевића из Уба који каже „обичан просечан човек може ударити свим путевима у животу и на сваком доћи до извесног ступња среће и задовољства. Индивидуалније, оригиналније природе имају само један пут пред собом и тражећи га, много више лутају и бивају несрећни ако га не прокрче“. А писац велике имагинације, светлог лика и ћутљивог језика, ухватио се пера да схвати сву ружноћу света у коме живи, јер може да је осети, за разлику од оних који га не разумеју. Да им саопшти сву дубину заблуда, да их увери у тврдњу да су само бивши људи, јер су дозволили да буду преварени, поништени, унижени, да се предају канџама политичара и да прихвате ту најбестиднију стварност. Али управо зато ризиковао је да хода по оштрој ивици амбиса који је вечита категорија за обичног човека кога он жели да извуче из најцрњег мрака не показујући му прави пут подразумевајући ваљда да ће прави човек препознати оног другог и да не пристаје да буде само бивши. Тако нас доводи у дилему јесмо ли сви ми бивши људи или су то били политичари, вагабуде и лопови, друштвени шљам, како енергично тврди. Како је онда могуће да је скромни професор историје и филозофије Кнежевић још крајем 19. и почетком двадесетог века уочавао сличне карактеристике људског рода, а ето свет опстаје и до данас. И онда се поставља питање могу ли се сви свести под одредницу бивши људи која доста збуњује или треба разликовати ниске, животињске природе људске и правити разлику између нижег анималног и вишег интелектуалног човека и схватити борбу идеала и стварности. Овако доминира, у ствари, песимистичко схватање човека, који себи дозвољава да буде само бивши и покајнички се понаша због промашеног живота, што га изједначава са жртвом која сама себи одузима живот, јер нема другог излаза. А онда нам се ту уклапају мудре речи Фенелона: „Иако су људи браћа, ипак се међу собом кољу. Дивље звери су мање сурове. Лавови не ратују против лавова, ни тигрови против тигрова. Они нападају само друге врсте животиња. Једино човек, иако има разум чини оно што никада не чине животиње без разума.“

Аутор не обрађује ратове који би то потврдили, али нас подсећа на нешто још суровије, на свакодневни живот и политику која га регулише. Означава је као натприродну и неухватљиву силу према којој појединац остаје поражен, а што још горе потпуно немоћан. Зато му остаје само да буде бесан и љут и да до недопустиве лежерности подноси ту политику која прети канџама уништења. Дакле она је у целом тексту у негативној конотацији па чак и тврдњом да се све променило тако што је остало исто. Таква тврдња не би могла да се прихвати, јер ако се нешто променило, а остало исто онда нема промене. Несумњиво је да се ради о аутору велике ерудиције и способности да се анализирају одређени политички и друштвени процеси. Он је то доказао и у досадашњем књижевном изразу који заслужује изузетну пажњу и тражи своје право место под сунцем. Пратећи породицу Владимира Милића, који води дневник о политичким и друштвеним кретањима и саопштава своје оцене о понашању бивших људи, аутор не бежи од закључка читаоца да се ради о аутобиографском преживљавању „заводљивог покварењака, али и невиђено лепог“, о свим негативним појавама у недавној југословенској и српској прошлости. Интересантан је његов уздржани однос према граду, јер се плашио његових замки као што су марифетлук, лажи, преваре, отворене нетрпељивости и понижавања од стране варошана. Није ли то недопустив комплекс деце са села која су своју бистрину и мудрост доказала у свим сферама друштвеног живота. Ако се размишљања главног јунака, алиас аутора, могу прихватити као оштра сатира у доста мрачној варијанти, онда она мора бити предмет анализе са различитих аспеката научне мисли. Јер, ако је закон чаршије (дакле лесковачке, па и српске) да се не цени успех, а да се служење војног рока у оном периоду доживи са свим ознака мрачног периода, а да се једно време те заједничке нам државе значи као култ личности, диктатура, једноумље због самодршца или „јалова комунистичка фразеологија“, да се период друштвеног развоја значи као ТИТОИЗАМ, а заједничка југословенска држава као БРОЗОВИЈА са врло негативним назнакама, онда су послератне генерације заједничке нам државе стављене на стуб срама и недефинисане прошлости, која је доживљена као негативна. А онда скоро увредљива следи мисао главног јунака, односно аутора, да је гори од комунизма само Титоизам. То превазилази и меру било какве

пристојности, односно дораслости да се анализира тај период друштвеног развоја Србије. Јер, како закључује главни јунак „Брозовија (је била) пут у пакао за Србију“. Али, не мање жестине и како би рекао Чомски „простачке сировости“ не недостаје и у анализи друштвених кретања постокунистичке ере Србије када је завладала „логика крда, шљама и олоша“. Ниједан период друштвеног развоја једне земље не може се приказивати и поред литерарне слободе са више одиума и понижавајућих карактеристика, ма колико оне биле и део стварности.

Као историчар, уз поштовање свакојаке литерарне слободе, сматрам да овакав приказ једног периода друштвеног развоја Србије не би допринео правилном закључивању њеном разумевању за будуће генерације. На једном египатском папирусу пре две хиљаде године писало је да је млада генерација Египћана неспособна да обезбеди даљи опстанак њихове државе, а она ево постоји и данас. Указивање на негативности у развоју једног друштва лековита је порука, али никао не сме да се претвори у апокалиптична закључивања.

И на крају, без обзира на негативно приказивање односа према моштима кнеза Лазара, које су кружиле земљом, имао су ту част да им се поклоним у Лесковцу и говорим пред окупљеним грађанима у центру града.⁷²⁰

XIII

НЕПОЋУДНЕ МИСЛИ, АФОРИЗМИ - Ово је Светоликова прва збирка афоризама, којом је доказао, да се у овом жанру успешно носи са нашим најпознатијим именима и доказао се, као успешни афористичар, као што је доказао да је успешан песник, приповедач, романсијер и есејиста. Књигу је штампала штампарија Делта-прес из Београда, на формату А5 обима 128 страница. Афоризам је кратка, сабита, концентрисана, убитачна, језгровита мисао, а из наслова књиге сазнајемо још да је то и непоћудна мисао, чиме Светолик даје свој допринос у дефинисању овог жанра, уметничког изражавања. За оне којима је оваква дефиниција недовољна, он даје и следећу: „Афоризам је танак лед, на који нас наводи наше знање, да јефтино и брзо покажемо шта знамо и шта све можемо и унемо“. А управо то наше знање је оно што одређује афоризам. Он мора да буде језгровит и убојит, али истовремено и двосмислен, како би могао успешно да се брани од свако недобронамерног критичара, којима је посао да омаловаже, жигосу и етикетирају афористичара, а не појаве и негативности у друштву, које су предмет размишљања зрелог афористичара. Користећи све оно што је доступно за писање афоризама (парадокс, метафора, деметафоризација метафоре, иронија, алегорија, сарказам, игра речи па и цинизам), аутор Светолик уводи и нови вид изражавања у афористици. Наиме, до сада, до појаве ове књиге, важило је неписано правило да констатација, ма колико да је тачна и убитачна, не може бити афоризам, али у рукама „искусног вука“, може ипак бити афоризам и то добар афоризам. Али и код Светолика је то успело, не једном, него комбинацијом, двеју констатација. Навешћу неколико примера, јер је то нешто чиме јегосподин Станковић, обогатио српску афористику.

У циркусу дресери кроте животиње бичем. Политичари кроте народ обећањима.

Истина и лаж, заменили су места. Настао је нови светски поредак.

- Националиста има своју домовину. Интернационалиста има цео свет, само нема домовину.
- Да би имао свет постани тиква без корена.
- Погинулима у одбрани отаџбине, споменици и хвалоспеви. Дезертерима и издајницима, власт, привилегија, награде и државна апанажа.
- Роботи све више замењују човека у његовим свакодневним активностима. Коначно савршенство технике, учиниће да робот живи уместо човека.

Има их још али да не дужим. Највећа вредност ове, иначе веома вредне књиге је управо у увођењу ове новине у писању афоризама. Вештом комбинацијом констатација, направљени су врло вредни афоризми. Друга не мање значајна одлика ове књиге је што се из ње наслућује веома вешт писац нано романа, књижевне творевине, чији је отац Ернест

720 Светолика Станковића „Бивши људи“ (Пресинг 2018). Свој приказ др Стојковић је назвао „Својеврсни изазов – егзалтација духа“. Ових дана изашла је из штампе најновија књига уваженог књижевника Светолика Станковића, „Непоћудне мисли“, збирка афоризама објављена у издању Српске духовне академије из Парафина, Удружења књижевника Поморавског округа из Јагодине, Фондације „Никола Цветковић“ из Лесковца

Хемингвеј. Кад би додао наслов афоризму Светолик би добио одличне нано романе. Навешћу само два примера

Много је бисера у овој књизи. Ова књига је занимљива и по томе што уместо предговора, проф. др. Никола Цветковић, у форми измишљеног интервијуа са аутором, говори о његовом делу називајући га при том „плодан писац и афористичар са Бабичке горе“. Проф. др Никола Цветковић каже да „Афоризми Светолика Станковића нису популистички за широке народне масе, па им у том смислу није циљ да забаве, насмеју. Он себи поставља висок циљ и изузетно тежак задатак: „да читаоца ослободи горког талоба свакодневља, са чиме се и ја слажем“.

Сам аутор каже: „Пишем афоризме од муке, беса и туге“ па наставља... „Ако су моје песме дневнике моје душе“ (Гете), афоризми су дневник мојих и времена у којем живим болова. Опрхван тескобним мукама животне, духовне социо-културне, етичке рабијатне и трновите свакидашњице, обузет горком тугом и сатирућим бесом, дајем себи одушка, пишући афоризме, како би олакшао души. Јер тако могу лакше да поднесем мукотрпну и неподношљиву стварност, у коју су занемарени и потиснути морал, истинитост, лепота, истина и правда, до које ми је веома стало. А нажалост, људска племенитост и доброта, дубоко, дубоко су закопане у живом блату похлепе, глупости, неморала, злобе и протакалука сваке врсте“.

По оцени проф. др Николе Цветковића, афористичар Светолик Станковић се ангажовано односи према друштвеној и политичкој стварности са амбицијом да мењају постојеће стање, уз активан, безболан и деликатан однос према много чему што зауставља и кочи промене у позитивном смеру.

Дакле, пред нама је вредна књига, једног вредног и афирмисаног ствараоца, који се њоме доказао и у овом жанру и која може служити на понос аутора, града у коме живи и држави која заузима највише место у светској афористици.⁷²¹

Х ГОРКО – САТИРИЧНА ТРАГИКА СТВАРНОСТИ У ДЕЛИМА ДРАГОМИРА С. РАДОВАНОВИЋА – Одмах, на

почетку, признајем да сам се са зебњом подухватио озбиљног и замашног посла, којим би да кажем неколи речи о стваралаштву човека који иза себе има преко сто седамдесет књига. Опус достојан поштовања, иза којег стоји огроман духовни и интелектуални, али и физички напор. Приказивач мора водити рачуна да га огроман опус не заведе на путању којом ће претерано хвалити, или да залута на ону стрмију стазу погрешне оцене и куђења. Настојаћу да се клоним и једног и другог. По својим скромним интелектуалним могућностима човека који је и сам понешто написао, у неупоредиво мањем обиму од нареченог професора, покушаћу да проговорим само о неколиким књигама из опуса професора Радовановића, које су на мене, надам се и на остале читаоце, оставиле значајан утисак. Биће речи о књигама у којима аутор храбро и бескомпромисно, пре свега зналачки, али и на сатирично - афористички начин говори о нашем времену и свету у којем смо се по злу случају нашли, како рече Андрић. Мало је, готово и да нема, аутора у савременој српској књижевности који пишу на теме, и о пошастима којима империје зла непрестано тлаче остатак света. Чизма империје која влада светом вођена искључиво својим интересима, користећи притом најмоћнију пропаганду лажи и обмана, за какву свет није знао до сада, згазила је све моралне, правне, људске и бојје норме и законе. Под том

721 Проф. др Драгомир Радовановић: „Непомућене мисли“, афоризми, приказ Напомена: кратка оцена мр Зорана Јовановића (ЈУГинфо): У рецензији за збирку афоризама „Непоћудне мисли“, проф. др Мирослав Димитријевић каже: „Ако чизма главу чува, „Непоћудне мисли“ је лепе. Овде је свака реченица – препеченица. Па у то име: ајд’ живели за дуго и за много, и дај боже да нам се овко умне књиге умноже, да се ‘иљаде, као светови преко ливаде. „Непоћудне мисли“ су врло ћудоредне, наумчасте, својеглаве, тврдоглаве... Не знаш шта ти мисле. Док не почнеш да мислиш. А не можеш их ни маџолом разбити...“ За читаоце, издвојили смо неколико афоризама из ове књиге:

Због презаузетости господин министар данас прима – само у готовом.

Продали се за шаку долара. Није тачно. Кофери су њихова мера.

Ишао је сувише далеко испред свог времена. Прогласили су га изгубљеним.

Гусари новог доба, опљачкано на континенту, скривају на острвима.

Не прислушкујте ми телефон, довољно сам луд, говорим јавно и слободно.

Ако си већ решио да будеш писац, знај да то радиш на личну одговорност.

чизмом издахнуло је међународно право. Кад ово чедо људскога ума и норми постане мртво, свет је у опасности да нестане, а пакао се из подземља, без зазора појављује на светло дана. Жели ли људски род, заиста, тако нешто? Ово питање професор Радовановић непрестано понавља у својим књигама, озбиљно уплашен за судбину човека и његовог опстанка на усудној му планети Земљи. У томе је највећа вредност његових текстова. Тим пре што се интелектуална елита широм света, у највећем, претворила у корисне идиоте и служинчад најмоћнијих и најбескрупулознијих мултимилјардера и владара из сенке. Један посто те елите поседује богатство деведесет и девет посто становништва на планети Земљи. Корумпирани, новцем и привилегијама успавани интелектуалци, овакав свет хвале на сва звона и убеђују нас да живимо у најбољем од свих светова, понављајући Лајбницову мантру, без мере и критеријума. Тек, ту и тамо појави се неки глас вапијућег у пустињи, да би опоменуо људски род о страшним заблудама и катастрофичним исходима, ако се не учини нешто мудро и часно. Глас професора Радовановића је један од таквих, што му свакако служи на част.

Један од најпознатијих српских књижевника, професор Мирослав Димитријевић, председник Српске духовне академије у Параћину, есејиста, романописац, историограф, песник, сатиричар и антологичар, казао је о стваралаштву професора Радовановића и следеће речи: *Али не само по квантитету, већ и по квалитету његова књижевна дела носе печат оригиналности и посебности. Зато можемо слободно рећи да овај лесковачки писац припада самом врху савремене српске пирамиде. Радовановић је значајан писац наше књижевности, не само јужносрбијанске, и он као полифона и полиграфска личност која са подједнаким успехом пише романе, драме, приповетке, сатиричне приче, афоризме, песме...*

Овај кратки и непотпуни приказ стваралаштва професора доктора Драгомира С. Радовановића састављен је из два дела. Разлоге овакве поделе читалац ће лако разумети.

%

МРЕЖЕ ПАУКОВА - Пред поштоваоцима писане речи је тетралогија под насловом **МРЕЖЕ ПАУКОВА** професора доктора Драгомира С. Радовановића, једног од најпознатијих, и по стваралачком опусу сигурно најплоднијег писца у Србији. (Боже, како би ме изгрдила стара госпођа Исидора Секулић због израза *најплоднији*, али он је неизбежан кад је професор Радовановић у питању). Овога пута пред читаоца подастире слику на којој се јасно осликава материјално, морално, економско, политичко и свако друго посрнуће Србије, на крају двадесетог и почетком давадесет и првог века. Слика је то равна Пикасовој Герники, а по ужасима који су на Србију навалили, сигурно је надилази. О тим ужасима које живимо, мање или више несвесни, оуглали, убијени у појам, како се то колоквијално каже, аутор говори са невероватном смелашћу. Као нико други у Србији, али и окружењу. Треба му исказати велико поштовање и захвалност, пре свег на бескомпромисном вивисецирању српске стварности, у свима њеним сферама. У времену у којем се награђују, промовишу и на сва звона хвале књиге које не говоре ништа, не носе никакву едукативну поруку, не афирмишу праве моралне, историјске и културне вредности; у којима се аутори утркују у плувању и љагању Србије, Срба и свега што је српско, књиге професора Радовановића су прет у око овако наопакој контаминацији Србије, њене културе и стваралаштва, али и промотерима који је афирмишу као нова Потемкинова села глобализма и мондијализма.

У првој књизи аутор говори о врху светске олигархије и њеној бескрупулозној доминацији, која подразумева рушење непоћудних јој система и носилаца власти, у земљама које располажу природним ресурсима, зарад њиховогприсвајања, и геополитичких повољности њихових простора. Друга књига бави се школством нам девастираним и доведеним до карикатуралности, које фабрикује полуинтелигенте, необразоване и неспособне да се носе са својим менторима на Западу. Следи трећа књига о здравству нам болесном, болеснијим од сваког болесника у овој несрећној држави. Четврта књига је врх стравичне пошести која је Србији и српском народу наметнула робовласнички систем. У њој аутор разголићује до крајњих граница све марифетлуке облапорних белосветских лопина и домаћих им помагача - слугерања, пљачку на најбестијалнији начин, путем тзв. *тендера*. Тендер, овакав какав се примењује у Србији, није ништа друго до озаконена, перфидна и бесрамна отимачина народне имовине. Све што је стварано педесет година, преко ноћи је опљачкано, са најнесувислијим објашњењем како држава није добар домаћин, и да све мора да пређе у приватне руке. За цабака. Е, то може само преко тендера. На почетку овог приказа упозоравамо читаоце слабих нерава и осетљивог стомака, уз то још и склоних моралним нормама на којима су васпитавани у младости, да се озбиљно припреме за читање ове тетралогије. Због чега? Осетиће претерано горак укус у устима, невероватну мучнину у

желуцу и нагон на повраћање. Да се одмах разумемо, не због лоше написаних књига, напротив. Аутор је са много детаља, упечатљиво и зналачки описао све гадости, сав мутљаг, блато и, пре свега, моралну клоаку у коју је Србија утонула изнад темена. У ту клоаку увели су је њени водећи политичари, лажне демократе, лажне патриоте и лажни експерти.

Дакле, ради се о сувише добро написаним књигама, на невероватно ружне теме, о ужасним мрежама у којима се безуспешно батрга Србија и сви који у њој живе. Поготово ако су Срби.

%
ЛЕСКОВЧАНКА (драма), **ТУЛЧА И БУЛЧА** (сатирије),
САТИРИЧНЕ ПРИЧЕ СА ХИСАРА, ГРЕШКЕ
ЕКОНОМИЈЕ И НОВИ ПУТ, (С)ВОЈНА ТАЈНА, ДНО
ДНА ЈЕ НА ВРХУ

У драми *ЛЕСКОВЧАНКА* аутор не трага за модернизма и осталим „измима, новим тенденцијама” и сличним белосветским измотацијама. Класичан стил писања, свакодневни језик и јасна прича, одлике су овог драмског текста, у којем се говори о свеопштем расапу и грчевитој борби за опстанком по сваку цену. Виталност и решеност да се корача усправно, уздигнуте главе, у околностима под којима, чини се, нема излаза. Има излаза каже аутор. Какав је и на којој је страни, нека просуђује читалац. *ЛЕСКОВЧАНКА* је по тематици, стилу и структури, заправо наставак *МРЕЖА*, у драмском облику.

Обогаљен човек, патриота који је спреман да за одбрану отаџбине (каког ли архаичног и анахроног израза! над којим се другосрбијанци, мондијалисти и остали исти згражавају) учини све, не жалећи делове свога тела, чак и живот, постаје терет тој истој отаџбини, тачније њеној власти инсталираној по вољи моћника о којима аутор говори у *Мрежама*, односно њиховом делу *Врх*. Тврд је то човек, ратник, патриота, навикао на све тегобе живота, увек имајући на уму ону очајничку флоскулу: *Горе високо, доле тврдо*. Док се ратни дезертери, војни бегунци, издајнички шљам и олош елита, уз помоћ западњачких корисних идиота у Србији, богате пљачкајући све што је стварано пола века, ратник - инвалид не може себи да приушти лекове, гладује жељан комада хлеба, о плаћању комуналија не сме ни да мисли. То је слика постпетеоктобарске Србије, за коју нас олош елита, чанколисци, лижисахани и слугерање западњачких моћника уверавају да је рај на земљи, и да мед и млеко теку улицама, само ми “слепци” то не видимо.

Има у овој драми три лика која ваља посебно издвојити и задржати се на њима. Кроз њих аутор провлачи једну танку, али јаку нит која пружа наду у океану незнања. Поред оца Радише, ту су још ћерка Милунка и Мишко бизнисмен. Радиша, ратник и инвалид, и поред свих недаћа које наваљују на њега и покушавају да га слома, не клоне духом. Он се чак и не жали на худу судбину, не истиче своје заслуге за отаџбину. По угледу на своје претке храбро и достојанствено носи свој крст ратника и патника, свестан да је учинио све што је могао у одбрани родне груде, као његов деда на Церу, Мачковом камену и Кајкмакчалану. Његова је савест мирна, *испунио је своју судбину*, како каже Црњански. У том лику аутор приказује ону праву, исконску снагу Србије и српског човека, свиклог свакоме јаду, спреман да му се одупре без роптања. Док свакодневно слушамо транзицијске лопине, пребогате и осионе, како тешко живе и ништа им у Србији не ваља, Радиша стоички подноси све ударце судбине, повија се под њима, али не пада. У томе је снага српскога народа, то је онај трачак светлости на крају тунела у којем су српски народ и Србију сатерале западњачке осионе, бахате, педофилске и хомосексуалне битанге. Издржаћемо, снаћићемо се, *нема нам спаса, нећемо пропасти*. Не знам да ли је Радиша икада чуо за Руварца и ову његову изреку, али он је снагом свог инстинкта, оним атавистичким поривом који се добија самајчиним млеком, носи у себи.

Какв отац, таква ћерка. Милунка - Мунка одличан је ђак иако је најсиромашнија у разреду, учи уз светло петролејске лампе, а књиге углавном позамљује од другарица. Снажна духом и телом, кад види све муке несрећног оца отићиће у кафану да пева, и на тај начин бар мало олакша материјално стање породице. Свесна је каквом се ризику излаже девојка тих година која сваке вечери увесељава пијандуре у кафанама, из чијих ушију штрче длаке, а из балавих уста цуре бале похоте, алкохолних испарења и неопраних зуба. Смрада ознојених телесина. Мисле да им све припада, само зато што су се напљачкали довољно, и могу да плате свако задовољство. Милунка не пада на тај ниво. Њу је мука натерала на толика понижавања, али је неће натерати да посрне. Остаће усправна и

достојанствена, волеће само свог момка Спасоја, у којем има верног и оданог човека, заштитника и покровитеља. На моменте Радовановић се у појединим сценама драме приближава причама Достојевског, из Петроградских кафана, подрума и подземља. Задовољство је читати овакве текстове у којима главни лик, млада особа, не подлеже дроги, проституцији, посрнућу, каквих је пуна српска литература. Поготово у књигама високоранжираних и многохваљених списатеља који пљују по свему на овим просторима, е да би били европејци, мондијалисти, глобалисти, укратко у тренду. Милунка ће отићи са својим изабраником у Немачку да тамо наставе заједнички живот. Радиша и Рада, отац и мајка, тешка срца пристају на такво решење животних недаћа, али неће бити на сметњи своје детету. Они ће животарити тако како могу и морају, нека њиховој ћерки буде боље. Излаз из невоља постоји. Да ли је он добар или лош, питање је на које, у овом тренутку, немамо одговор, још мање имамо воље да га тражимо. Аутор ни сам не даје одговор на во питање. Оставља га отвореним, нека читалац сам одговори по својој памети и савести. Свет је у превирањима каквих одавно није било. Миграције су постале слика овога времена и света. Године које долазе, треба веровати, даће мериторније одговоре на многа, па и ова питања.

Веома је занимљив приступ аутора лику тајкуна Мишка. Десило се нешто на шта нисмо навикли у свакодневном поимању тајкуна. Таквом лику аутор удахњује душу. Видевши несрећног оца и његову ћерку, дивног гласа и са много туге у очима и срцу, он се понаша, мимо свих правила понашања таквих људи, врло трезвно, готово очински. Доста проблематично у стварном животу, али улитератури све је могуће. Треба рећи да је драма ЛЕСКОВЧАНКА зрело и уметнички артикулисано остварење, каквих на овим нашим просторима није било у дужем периоду.

%

ТУЛЧА И БУЛЧА - Настављајући традиционалним путем највећег српског сатиричара Радоја Домановића, Радовановић вешто успева да своје виђење невеселе, чак сурове стварности у Србији, али и свету, искаже у дијалозима два обична српска вола, Тулче и Булче. У шеснаест кратких поглавља аутор врло духовито и довитљиво, плете дијалог између својих јунака, Тулче и Булче, на различите, актуелне и горуће теме српске стварности. Домановићев во размишља везан, док чека свог газду да изиђе и кафане. Радовановић своја два вола најпре добро напасе, па их потом пушта да размишљају, коментаришу и полемишу, о стварности која их окружује, а њихов газда, аутор књиге им непрестано додаје, уместо сена, све нове и нове теме и дилеме које ће волови покушати да разреше, ако већ не могу људи. А теме су многобројне:

О раду и животу, О економској кризи, О политичкој кризи, О Болоњској декларацији, О Слободану Милошевићу, О народном хлабу и кухињама, О становима, О држави, О приватизацији, Аутопут, Вода, Парадери, Liderство, Послушност, Ускраћивање, Правда. Тулча, иако синоним за потуљеног и на све пристајућег, уме да закључи испрено, *“Ма, Булчо бре, бич је бич. Не боли мене од удараца, него ме боли што ме удара, као да ја не умем или нећу да вучем.* Аутор резигниран и поражен закључује, *во није ту да размишља него да се упрегне и вуче.* Свака сличност између судбине вола и човека, најамног радника, намерна је и неизбежна. Мислите, можда, да је ово анахронизам из деветнаестог века и времена Светозара Марковића? Варате се. Реч је о нашим данима.

(...) Горко сатирично виђење погубне стварности, аутор, по угледу на свог великог учитеља Домановића, приписује перцепцији ‘једног обичног српског вола’. Тема једнако актуелна као пре више од сто година, сатирични ракурс исти. Да ли је могуће да је Србија још увек Страдија? Нажалост могуће је, још горе, истинито је.

О политичкој кризи Булча лаконски закључује, *политика је најудобнији, најуноснији, најбоље плаћени посао који омогућује брзо стицање богатства и доживотну материјалну сигурност за себе, своју децу и унуке.*

Нека нам буде допуштено да овај непотпуни приказ стваралаштва професора доктора Драгомира С. Радовановића завршимо кратким освртом на изузетно занимљиву књигу афоризама, под насловом *Дно дна је на врху.*

Према Енциклопедији Википедија, афоризам је термин који се користи за описивање принципа; што ће рећи закона правила, законског начела, које кад се усвоји треба да буде испоштовано; сажето у пар речи, или опште истине исказане кратком реченицом, на начин да не ишчили из сећања, кад се једном чује.

(...) Професор Радовановић очигледно познаје законитости афористичкога стварања. Уосталом, водећи је афористичар на југу Србије, уз Данила Коцића и Зорана М. Јовановића.

У овој књизи налази се око петстотине афоризама. Сваки је вредан пажње и могли бисмо цитирати са сваке, насумце отворене странице, најмање по неколико бисера. Време и простор не дозвољавају нам тако нешто, па се надамо да нам читалац овога текста неће замерити на избору направљеном по личном избору:

- *Какво је то време кад улице добијају имена по уличарима.*
- *Судови много коштају. Судије још више.*
- *Задужили су нас више него што смо очекивали.*
- *Трпимо свакојака понижења. Због поноса.*
- *Својом победом на изборима, поразили су народ.*

Ова минијатурна ниска афористичких бисера показује довољно о каквом је афористичару реч. Језиком старих Латина, *Sapienti sat!* Без претеривања можемо рећи да се професор Радовановић сврстао у ред најзначајнијих афористичара нашега доба, што није нимало лако у поплави афористичара и оних који мисле да су афористичари. Многи људи, написавши прво што им падне на памет, одмах ударе на велика звона проглашавајући се афористичарима, а своје шкрабање, литературом вредном пажње. По несрећи лаки медији то здушно подржавају, па се добија галиматијас који је далеко и од уметности и од праве књижевне форме афоризма. Но, не рече ли аутор у наслову, *Дно дна је на врху*.⁷²²

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАЛУДНА МОЛИТВА

Празна и хладна црква
Буновна глава пуна леда
Са крвавим уснама
Немоћним да се покрену
Далеке планине запаљене сунцем
Град налегао по равници
Ко бесни мужјак на женку
Прекорни погледи светаца
Са хладних зидова
Сам и слаб к'о пијани Тин
Не могу да крикнем
„Свакидашњу јадиковку“
Издајека, босоног дечак
На пустомпрашњавом путу
Старац,
Са „горким талогом искуства“
И неповратним гађењем
На свет око себе

ЗБОГ МОЈЕ ГЛАВЕ ЛУДЕ

За све промашаје у животу оптуживах друге људе
Да оптужим себе, никада не имадох храбрости
А запрао, све је то због моје главе луде
Несташних грехова из давних дана ране младости

Док се као цветна ливада простире пред тобом живот цео
Сањаш луде, немогуће снове, да свет бациш под ноге
Не схваташ, велике копрене лажи, то је вео
Што намерно скриватешке, сурове замке многе

Посегнеш за чашом, умишљајући да си Бодлер ил' Јесењин
Ноћобдија што саставља бурне вечери и мамурне зоре
Буновне главе, тешких мисли, згрожен животом бесмисленим

⁷²² Светолик Станковић, писац, члан Српске духовне академије, 18. март Лета Господњег 2017. У Лесковцу.

Патиш и бунцаш, како те све бриге овога света море

Дотле, спокојно и мирно, Земља око Сунца кружи
Слажу се једна за другом године, невоље и згоде
Дође и старост, тај се незвани гост дрско придружи
Стигну рачуни давни и однесу све са собом,
К'о дивље пролећне воде

ПОСЛЕДЊА ЛУКА

Мој брод хаварисан лежи
негде у последњој луци
на крају света.
Ја – његов капетан стојим на обали
без речи
без циља
без воље да поново кренем.

%

(мојој Стојанки)

За све снегове што се отопише
за сва пролећа што цветаше.
За све пијане дане што минуше
за сва сунчана лета
што у песму зрикаваца утонуше
хвала ти, безмерно хвала.
За све непроспаване ноћи.
За све мучнине и сумње.
за све неспоразуме и мирења тиха.
Хвала ти, безмерно хвала.

22. IV 1985.

САМОТНО ВЕЧЕ

*Мајци Љубици
Ниоби неких дана*

Као старилопов прикрада се вече
И празну собу испуни мрак
Споро и тихо време тече
Месец кроз прозор прокрада зрак
Крај црног шпорета, склупчана седи
Не пали светло, рано је још
И на томе би да уштеди
Неку цркавицу, неки грош
Стара и сама, живи од успомена
Сахранила ћерку, потом сина
Срце је њено само хладна стена
Све што имаде, прекри тишина
Пролазе дани, године иду
Одавно је престала да их броји
Фотографије немо ћуте на зиду
Туга стеже срце, не мари, смрти се не боји
Тихо је дозива и Свевишњегмоли
Да је одведе тамо, где нема ни туге ни боли
Ех, судбино крута, ех животе врли
Само да што пре, децу своју, мајка загрли.

МУЧЕНИЦА БЕЗ ОРЕОЛА

(сенима оца и мајке)

Сува испуцала земља
Притиснута јулском жегом
Увели струкови кукуруза
Закржљали и већ клонули

Повијена леђа утонула у зној
Тупи, једнолики одједи мотика
Залудан, отужно залудан посао
Знају то одавно, али не одустају

Сизиф је радио смисленији и
Сигурнији посао од њих

Од јутра до мрака без предаха
Под сјајем месеца и звезда
Васцелог живота отимају од земље
Не отевши ништа, недајници

Сломљени одлазе у њена недра
Последњи пораз пред усудом
Без прилике да покушају поново
Земља, вечити победник

Над свим што корача и дише на њој
Увек изнова тражећи крв, сузе и зној

НАСТАЈАЊЕ ПЕСМЕ

Дуги редови јабланова
Јесен и блато, блато
Колоне, далеке и дуге
Покидане крпе магле
На јесењем сунцу, плачу
Полудела игра билијара
У кафани погашених лампи
Колоне, колоне невиних грешника
Мокре набубреле шуме
Натопљене кишом и тугом
Воденице певају незрелом мливу
Осмехнутим лицима бојовника
Поткамиен кришом љуби
Стидљиво вечерње сунце
У рову, Црњански пева "Серенату

СВЕЈА САМ РАЧУНИ

(у мен' се ништа више не буну)

Кад би ви испричаја све што ми је мој гуљави живот приредија
Верујем, од тој би се нормалан човек унередија
Идо у некаке школе, багим да будем по паметан
Ал' оћеш, за живот испадо много сметен

Онија муфљузи, што не знају да убодев вола у дупе
Возив бесна кола, напрајише кућерине големе и скупе
Купатила сас талијанске плочке и каде ђакузи
Да има куде кућевни пријатељ жену да гим гузи

Кад се само сетим, каква све ала и кила
На мене неје патку острила
Како су се само курчили, које све несу ломотили
Мислили да су много паметни, а тупи к'о пајсер су били

Од морал и поштење стално га неки од њи дрви
А за пљачку и лоповлук, увек су били први
Ја бленем у мој живот к'о вол у шарена врата
Не разбирам ништа, мој памет ништа не с'вата

Читам неке књиге и писујем песме, да те мука уфати
Што ми неје жив татко, да ме ко мазгу измлати
А, убаво ми викаше, мани се од књиге, од њи боли глава
Но, ја га не послуша', испадо дилеја права

И такој, сас мој живот никако да се сретнем
Све док се у прашину, ил' у траву не преметнем
А онда, ће буде како ће буде, зна се
Ће дође дрчна овца и траву ће да попасе

МОЈ ПАРНАС

Кад ме сколе чемер, јад и мука
Утеши ме моја дивна Каланчука
Одох давно на некакве науке
Носећи у срцу слику Каланчуке

Давни дани дечјег смеха, буке
На пропланцима драге Каланчуке
Како да вас заборавим слатке муке
О њој маштах на ћувику Каланчуке

Камионом, што се путем труцка
У град оде наша другарица Луцка
Остадосмо сами, сиротиња пука
Да тугујемо, ја и моја Каланчука

Лутам градом док ме гуше смог и бука
А у срцу нада, ту је моја Каланчука
Кад рачуне своје све отплатим
Каланчуки својој хоћу да се вратим

На ћувику оном, као мали знамен
Нека стоји само један прости камен
Заувек ће престати сваки јад и мука
У вечности загрљени, ја и Каланчука.

СЛИКА БЕЗ РАМА

До страха набујали драч и коприва.

Разваљене ограде, порушени зидови
К'о давно пали ратници на бојном пољу.

Урушени кровови гутају небо
Са огњишта давно разнесен пепео.

До страха набујали драч и коприва.

Замукли гласови

Смех се одселио далеко
У стрехе се уселиле кукувије.

Са поља побегла песма

Замукли гласови

Не кликћу млади кукурузи
На вечерњем поветарцу.

Не плеше злаћано класје пшенице
У загрљају топлих ветрова.

Ликују бурјан и дивља купина
Мученичка старост дотрајава
Погнута до земље.

Не кликћу млади кукурузи

Отврднула душа би да крикне
Али ни за то нема снаге.

Док ноћ пада, путем се вуку
Немоћне сенке дугачке као туга.

Отврднула душа би да крикне.

ДЕДА КЕКИНА КАЖА

Слушај дете што ће деда Кека да ти каже
Од онеј истине што одвајкада важе
Не мож' да будеш голем ако ти је душа малечка
К'о што не мож' да будеш малечак ако имаш душу голему

Затој, труди се да имаш душу што по голему
Јел' човек сас голему душу, нема цену
Не викај да си патријота и да отаџбину волиш
К'д сас татка толке године не збориш

Идеш у цркву, пред икону Богородице се молиш
Нек' си ми жив и здрав, такој треба, ал' и мајку да си волиш
Јел' куј мајку не воли, веруј, такој ми тебе
Тај не може да воли ни самога себе

Кад помислиш да нема излаз, да су свака врата затворена
Сети се, увек постојив бар једна, која су малко отворена
Затој крени по онај пут што те на њи' управља вид
Немој никако да идеш сас главу кроз зид

Води добро ред што ти каже деда Кека
Глава је увек, од сваки зид, по мека
Не бој се на никога, не савивај никад грбину
Иди цврсто и усправно, ал' не изазивај судбину

Па кад један дан под живот подвучеш црту што боли
К'о што сам гу ја подвукаја, и ударија тачку
Ће с'ватиш унуче да живот никога не воли
И да му на крај' изнад главу окачи крст, последњу значку

ДОБРИЦА СТЕВАНОВИЋ

Добрица Стевановић, песникиња из Лесковца, објављивала у бројним листовима и часописима. Стевановићева је посебно била присутна у литерарној свесци „Глубочица“.

ДОБРИЦА СТЕВАНОВИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ОСТАНИ

Над тихом реком
Таласа прах снова
Жар немирног месеца
У раскршћу рањених птица

Горска вила
Не одлази низ ветрове бола
Задржи јутро у процвали дан
Лицем туге немој
Пустињи ока

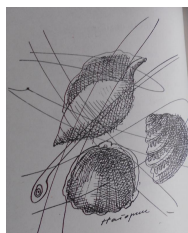
Остани као заклетва неба
На звезданој постељи
Са сребрном мрежом мисли
Ходу времена у
Рабукталој шуми

ЗАЉУБЉЕНЕ БОГИЊЕ

На ужареној планети
Заробљена лета
Сидре дубине вода

Бичевима муња
Клешу осмехе сунца
И у непознате светове
Усликавају сасвежђе снова

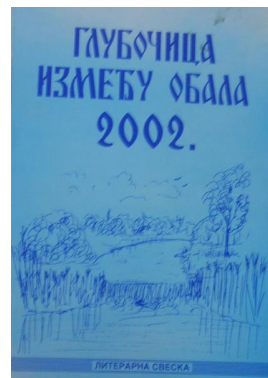
Над усамљеним светионцима
Заљубљени погледи богиња
Бисерно небо претварају у миришљаве смоле.

МАРИНА Т. СТЕВАНОВИЋ

Марина Т. Стевановић је рођена 19. августа 1968. године у Лесковцу. Завршила је Филозофски факултет у Сарајеву. Члан КК „Глубочица“. Издала је две збирке лирских песама: *Отац и мајка или о срећи и Мало јагње бело*. Објављивала у заједничким збиркама, листовима и часописима. Живи у Лесковцу.

Две збирке песама (27 и 26 песама), чак и са школским темама: Мајка, Мајка и отац, Љубав, Писмо, Говор, Песма, Тајна, Чекање, Познанство, Ева, Храброст и сличне, са извориштима немирне младости обележавају простор и време са свим субјективним целинама. Поетеса се инспирише говором кад време стоји. Њен дух је трагичан и одише унутрашњим монолозима. Тако је на један оригиналан начин оживела себе и своју женственост. Поетски гласови нису загонетни. Зато и љубавне, и рефлексивне, и родољубиве песме имају реално исходиште. У свакој њеној песми нешто значајно и једноставно мора да се догоди. Ако живот поставља замке, она хоће да буде поетеса – жена као и све поетесе – жене. Поетско жариште је лепотом проживљено иако има и недоречених визија. (*Станко Ђорђевић*, из рецензије, Лексикон писаца, Лесковац 2003).

МАРИНА СТЕВАНОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПЕСНИК

Прелазим преко препрека
И одвајам оне што су се
Сами родили и проходили.

У краљевству свом расли
И дахом пркосили, до неба.

Правило је да знам – име рода мог.
А, ти не ругај се руци и науци

Разуми светлост као будност.
Нова слова – истину већу од твојих тигрова.

У мачки живи слика, моја поетика.
Настављам да трагам за себе и своје –
Одбрана света и стварање цело.

Пристигла с пута да све своје знање
Преобратим у једну непорочну књигу.

Кад – кад је земља сурова,
Корава, тврда у рукама,
Видовита на дан Бога, прогледала

На Видовдан и себе уздигла до раста.
Од честига те отимам на језику љубави
Оца мог.

Нећу да опростим само оном што ме је
У правди знао да пореди. Боже,
Само се у име љубави може све

Да осети, каже,
Песник је онај што зна све

ЈОСИФ СТЕФАНОВИЋ

I

Јосиф Стефановић рођен је 1931. у селу Добра Вода, у Пустој Реци Живи у Лесковцу. Књижевним радом почео је да се бави као средњошколац. Песме и приче објављивао је у многим листовима и часописима. Извесно време радио је као новианр у листу „Наша реч“ у Лесковцу и био један од уредника листа „Омладински глас“. Иницијатор је формирања Књижевног клуба „Светислав Вуловић“, а био је и његов вишегодишњи председник. При клубу покренуо је часопис за књижевност, културу и уметност „Сусрети“ и био један од првих уредника. До сада је објавио књиге: „Моји зелени токови“, песме, Лесковац (1971), „Партизанске приче“, Лесковац (1971), „Горка земља“, роман, Просвета, Ниша (1975). На књижевно-публицистичком конкурсима „Драгојло Дудић“ СУБНОР-а Србије, 1976. године похваљена му је збирка песама „Строј револуције“ (наредне године и објављена) као вредан допринос вредновању слободарских траија НОР-а и револуције народа и народности СР Србије. Године 1988. у издању Нове Просвете – Београд, објављен му је роман „Црвени батљон“, а 1991. године КК „Глубочица“ објавио је збирку песама „Усијани простори“. Заједно са другим ауторима објавио је осам збирки песама и три књиге из историографије. Одликован је Орденом заслуга за народ са сребрном звездом и Медаљом за храброст. Добитник је Октобарске награде града Лесковца за књижевно стваралаштво. У припреми за штампу има два романа са ратном тематиком, 16 збирки песама и мемоаре.⁷²⁴

Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења писаца општине Лесковац. Међу његовим делима су: Жртве фашизма – спомен књига, Лесковац, 1969, Моји зелени токови, песме, Лесковац, 1971, Партизанске приче, проза, Лесковац, 1971, Горка земља, роман, 1975, Просвета Ниш, У строју револуције, Лесковац, 1977, Црвени батаљон, роман, Нова Просвета, Београд, 1988, Усијани простори, песме, Лесковац, 1991, Истргнути цветови, Лесковац, 1994, Капија сунца, песме, Лесковац, 1997 и монографија Књижевни клуб „Светислав Вуловић 1912-1973“, Лесковац, 1997. Присутан је у чувеној збирци четворице песника Препознавања, Лесковац, 1962, а објављене су му песме у Песмопису.

II

ИСТРГНУТИ ЦВЕТОВИ – Све су песме инспирисане Истргнутим догађајима на просторима бивше Југославије. Већ се из наслова види стравично време које смо доживели: *Језа страве, Безимене гробнице, Аветињске маглице, Певачи смрти* и друге. За песника је бивша Југославија родна грудa, али су је притиснуле црне маглице и она „крвари у таму“. Песник слика ратна разарања и страдања људи. Убијају се једнокрвна и једнојезична браћа и пустоши се шире. Јосиф Стефановић већ деценијама објављује прозу и песме у листовима и часописима и издао је више посебних књига. Стиче се утисак да је ове песме писао дуго и пажљиво. Стих је разноврстан и истанчан. Јавља се читав низ нових метафора које згуснуто сликају ужасну стварност. Ово ће бити једна од ретких збирки која у целости опева савремене догађаје и крваву ратну збиљу. Сматрамо да су овакве књиге данас актуелне. С друге стране збирка Јосифа Стефановића је његово, можда, најбоље књижевно остварење.⁷²⁵

⁷²⁴ Јосиф Стефановић, „Истргнути цветови“, збирка песама, Белешка о писцу, КК Глубочица, Лесковац 1994, стр.75-76.

⁷²⁵ Проф. др Момчило Златановић, проф. др Тихомир Петровић, рецензија, Јосиф Стефановић, „Истргнути цветови“, КК Глубочица – Лесковац, 1994. године

III

КАПИЈА СУНЦА – Јосиф Стефановић дуже од три деценије потврђује своје активно присуство у књижевном животу југа Србије. Његову поетску стазу нешто јасније пратимо од 1971. године када је објавио збирку песама „*Моји зелени токови*“ па до ове, 1997. године, када је светлост дана угледала његова збирка песама „*Капија сунца*“.⁷²⁶

У последњој збирци, условно речено последњој, песник се враћа мајци природи и у њој тражи разрешење животних тајни, радости и открића којима су стране влeике позе, сувишне речи и лажни патос. Хармонично се поклапају песников сензибилитет и његов интимни свет с дешавањима у природи, са свим њеним шумовима, бојама, покретима и многим другим нијансама. И у овом зборнику срећемо лирске варијације покренуте својеврсним активним односом песника према природи. Песник је окренут рустикалном амбијенту, њега привлачи разноликост пејзажа, преплитања сенки и светлости, треперење усамљених бреза на равном длану ледине. Дионизијски распевана, пуна емоционалних набоја, с младалачком циркулацијом, ова поезија слави живот. Она позива на повратак изворном, иконском, чистом свету и потврђује да је човек део природе без обзира што на њу често не мисли. Манифестације природе песник доживљава као најпунији израз живота. Он, песник, захваљујући природи лакше препознаје себе и у себи све своје људско, он наслућује прајезик светлости и изгрева на многим хоризонтима између сна и јаве. Наглашена експресивност његовог поетског језика лишена је неприродне драматичности. Све је у овој поезији израз неутољиве жеђи за животом. Стефановић својим песмама потврђује да је поезија језик младости, али и то да је „она исто тако младост језика, а то значи пролећни струј речи у крвној циркулацији песме“. Док читамо његове стихове, пред нашим очима се претплиће сијасет поетских слика, жива непосредност доживљаја, мноштво боја и изузетни моменти луцидности и просветљења песниковог духа. Јосиф Стефановић је аутентични песник. Он је следбеник оног правца у српској поезији која иде од Црњанског, па преко Стевана Раичковића и многих других песника који нагињу тзв. стражиловској поезији, оној разбарушеној, баршунастој и наглашено мелодичној.

IV

ИЗОКРЕНУТИ СВЕТОВИ - Јосиф Стефановић, историограф, културни радник и писац, већ годинама испишује песме које, ако ништа друго, изазивају радозналост својом загонетношћу. Није овде место да процењујемо све што је Јосиф написао и како је поделио своју личност кроз алтернативе које су се нудиле његовој потреби да буде дете времена, али и неко ко покушава да надмудри време трајношћу онога што ће урадити. Јосиф Стефановић је учествовао у народноослободилачкој борби. Пошто је срећно изнео живу главу из ратног ужаса, његова трајна опсесија постале су првалије, брда и долине, елементарна сила природе коју су осетили и партизани, са којима се борио, и друге војске које су биле принуђене да се по времену и невремену боре једна против друге под раширеним небеским просторима, који више није представљао романтично плаветнило људима који су проводили дане и месеце ван људских насеља, почели да слуте колико је овај свет неочекиван, равнодушан према човеку. Јосиф је своју најновију збирку насловио ипак „*Изокренути светови*“, што значи да на један старински начин верује да је присна топлина огњишта, људски разговор и разумевање она права тачка гледишта којој се тежи и до које ваља доћи, да је прави свет, човеков свет.⁷²⁷

Јосиф Стефановић се, у оквиру општег друштвеног оријентисања ка модернизму уместо ка догми социјалистичког реализма, током касних педесетих и шесетих придружио онима који су желели да се користе стваралачким слободама у стварности ондашње социјалистичке Југославије, која је, уз сва ограничења, била ипак нешто лабилнија него

⁷²⁶ Др Славољуб Обрадовић, „Траг у времену“, критички осврт – избор и предговор,, „Зборник радова лесковачких писаца“, Удружење писаца општине Лесковац, 1998, стр. 12.

⁷²⁷ Д. Тасић, Песме о крају света, Помак, 29/30, јануар-јун 2005, стр.27.

земље такозваног реалног социјализма. Јосиф Стефановић је знао шта догматичари замерају модерној уметности: таква уметност не приказује нашу стварност, то није онај живот који се обично живи, то је лаж, а не истина. Догматичарима би се могло одговорити да нико није знао шта је то коначно права стварност, па према томе може бити стварно све оно што се, уз напор мисли и машта која сама собом представља некакву другу збиљу, у зависности од гледања на ствар, узима као стварно.

Задивљује елоквенција и грандилоквија у којој се наслућује рат, некакав неодређени оружани сукоб међу људима, природа која шуми и јечи под ударима ветра, планине које се заривају у небо. Укратко, као да видимо призор светске катаклизме коју описује посматрач склоњен у неки безбедни кутак, ван овог света, или неко ко живи у неком бољем времену, а сећа се погибије и пропасти или слуги ужасна будућа збивања. У том споју разумски, простосрдачно схваћеног модернитета као сликања „изокренутих светова” и песник

Читалац који се одлучи да зарони у хаос „изокренутих светова” Јосифа Стефановића можда ће моћи да закључи да су ти светови заправо овај наш, једини свет, који је једном настао и једном ће нестати.

V
ГОРКА ЗЕМЉА - Јосиф Стефановић, лесковачки писац иза кога су већ збирка песама „Моји зелени токови” и збирка „Партизанске приче”, појављује се пред читалачком публиком и својим првим романом „Горка земља”, који му је ових дана (приказ је из 1975) у едицији Савремена југословенска проза, издала нишка Просвета.⁷²⁸

Јосиф Стефановић остао је у свом првом роману веран својој досадашњој преокупацији: времену ратном и људима у њему, трагајући за људским судбинама и њиховом разрешавању у ратном вихору. Основна одлика романа у првом реду је тежња аутора да му ликови не буду црно-бели: његови и најхрабрији борци су људи од крви и меса са свим својим наравима – вером у оно што чине, спреман и на највеће жртве за остварење заједничког идеала.

Реченица му је ефектна, стилски, највећим делом чиста, сажета, језгровита, дијалог кад устреба, то је на првом месту и са правом мером. А ликове даје кроз догађаје, кроз акције, мање кроз описе. Зато су нам ликови и борци не само јаснији, они су ближи, разумљивији и – животнији.

ЈОСИФ СТЕФАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТО СВИТАЊЕ СМО ТИ И ЈА

То свитање личи на уснуло село
поздрав дому и завичају
То свитање личи на тебе
на начу недоречену реч
То свитање смо ти и ја
у бескрајном ишчекивању
и бдењу над колевком Отаџбине
То свитање смо ти и ја
руковани између сунца и нишана

ЗЕМЉО ОТХРАНИ МЕ ЈОШ ЈЕДНОМ

Земљо отхрани ме још једном
до коња и сабље
отхрани ме девојкама до руке и ђердана
да ме проклетства не прате друмовима
Хоћу да још једном отпочнем све изнова.

728 В. Хубач, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 107.

НАША ТРАЈАЊА

Усне нам теку заветом тишине
У потајну неку везу
У године што нам ужижу лета
И од времена откидају
Бол и несанице

Од јеке свемира
Треште ноћи над нама
И нестварне сени

Тако узлазимо и силазимо
Лествицама према сунцу
Усхићени од нежне ватре неба

Наша трајања
Заувек
Зазидавамо у свеће звезда

НА ДНУ ЛЕТА

Девичанство
Уснуле лепоте
Поведи ме преко пропланка
Кроз шум ноћи
Тихо
Најтише
На договор са златним зорама
Да се претворимо у стисак руку
И додир чела
Поведи ме
На дно лета до сјаја што избија из твојих бокова

НЕ МОГУ ДА СЕ БРАНИМ

Чезну вијугави путеви до села
па се распињем беспућима
Змија ме нека чудна опасала
и главну на срце ставила
Зато не могу да се братимим
сђаволом у равници
У мени је довољно отрова
за све душмане у њој

НА МЕЋИ

Гром пукао над планином
Родио се дечак
Под сунцем израстао у јунака
И стао на међу отаџбине

ДОБРИЛА СТОЈАНОВИЋ

Добрила Стојановић рођена је 1952. у селу Ораовица код Лесковца. Пише љубавну и децјеу поезију, приче за децу и песме за компоновање. Објавила је збирку песама *Бакин свет маште*. Члан је Књижевног клуба Поезија 016, Лесковац. Њене песме заступљене су у више зборника: Соколово перо, Сокобања 2010, Артестих Београд 2013. и 2014, Осмех живот краси, Ниш, 2014, Осветљавање, Ниш, 2014. Учесник је многих сусрета песника, међу њима је и Међународни фестивал поезије, Сабах АЛ- Зубеиди Београд 2013. Објављивала је у часопису Поезија СРБ, број 5. и 6. из Крушевца, у заједничкој збирци Топла речу дружења слободних уметника Аустралије, првог издања 2016. Добитник је многобројних захвалница: на учешћу на Сртењским сусретима књижевног друштва Раде Драинац у Прокупљу 2016, на Светосавском песничком маратону Књижевног клуба Мирко Бањевић у Параћину 2016, на Видовданским песничким сусретима у Овчи 2017. и на учешћу на песничким сусретима књижевног Клуба Милорад Бранковић у Лапову 2017.

ТОПЛА ДУША ПОЕЗИЈЕ - Добрилине песме су попут звезда на небу. Неједнаке, удаљене једна од друге, а светлуцају, свака својим сјајем. Док свира фураш мелодије са папира на коме су исписане, и жубори поток, у родном селу развије се аркадичан, идиличан пејзаж и проспе се нова песма. Добрила је захвална и природи, а и Богу што су јој дали тај дар. Ноћу јој зриковци зричу, шуште откоси сена, сијају звезде, рађају се песме. Дању јој заискри поток, процвета давно рођена песма и славуј се јави, запева мелодију те песме. Као да Добрилине песме прате милозвучни тонови из природе. Па се врате и сећања на давно заборављена времена и зарђале браве од самоће сакривене. Песникиња преточи тугу за њима у песму, као у чашу. Она пати за родним прагом, домом, топлином породичног дома. Жуди за љубављу, васкрсава некадашње породичне топле осећаје, сећања на некадашње обичаје и врлине, прохујала времена у поређењу са савременим, другачијим светом којег понегде и осуђује, исмејава. Осврне се на свој крај, на Мораву, Дубочицу, Вучје, православне празнике и породичну снагу и безбрижност, љубавне носталгије и чежње. У њеним песмама љубав је идеална, а љубавници нису. Често су исувише реални, са проблемима савременог човека. Песникиња ту спаја различита времена и уноси универзалне теме и мотиве. Увек се осврне на своје песме и стваралаштво, као на своје потомке, као на нешто најмилије, као на своју децу. Чува их у свом загрљају нежно и пажљиво. Њене песме су језгро у коме она изнова умире и рађа се. Песме су јој извор прошлих чежњи и будућих жеља. Жеља за топлим домом, безбрижношћу је основни мотив. Дијалекатски обојене песме носе печат једног краја и времена, писане призренско-тимочким дијалектом боји смехом један некадашњи начин живота који постоји једино као такав у тим дијалекатским речима и само такав носи менталитет песникињиног родног краја. Слободан стих без риме даје простор свим мотивима: природи, заносу, сновима, прошлости, животној радости, рађању, мелодији, лепоти, чежњи. Некада изненади савременим мотивима, разочарања, кривице, изневеривања. Идеална лепота се тражи у изгледу жене, у осећају љубави. У чистоти и наивности тајни које се откривају у овим песмама као да су једва чекале тренутак да открију своју тајновитост. А живеће у њему стиховима и отвараће се као зумбули у расцветалим пољима, под Сунцем. Душа јој жељна за нечим јој вапи, за новом песмом и радошћу која се тада од срца откине.⁷²⁹

⁷²⁹ Ана Х. Јовић, професор књижевности „Топла душа поезије“

ДОБРИЛА СТОЈАНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

Шаљем ти ово писмо из душе,
победила сам све тешке боли.
Понекад снови ми се руше
а моје срце те и даље воли.

Уме мајка да прашта често
сузе и бол, све да прогута.
А у срцу моме још има место
и никад нисам на тебе љута.

За мене немој да бринеш много.
Ја пустим некад и сузу своју
пружио си мајци, све што си могао,
ти увек волиш мајку воју.

Спуштених обрва, намрштеног челе
у мрачној соби ја све прочитам,
Написах писмо, све што сам хтела
Како си сине? ја да те питам.

У срцу моме много места има,
и туга, и радост, често се споје.
Неће ме сломити ни студ ни зима.
За срећу је потребно увек двоје.

ЗА БОЉЕ СУТРА

Љубав се моја шесто гаси,
ко сјајне звезде свакога јутра.
Ја мислим на те, ма где да си,
увек се надам за боље сутра.

Звезде срећне имају месеца.
На папиру се просуло мастило.
Пишем песму туга ме пресеца,
сузе капљу, све упропастило.

Уби ме туга и ја ветар,
Идем сама неосветљени град.
Бројим кораке, метар, по метар,
Уморна душа пред велики пад.

У мрачној улици, обузе ме страх,
Куда да кренем из овог пакла?
Пред очима само пепео и прах...
Под ногама газим, ломљена стакла.

Гуши ме туга, не да да дишем,
У грудима места за срца нема.
Последњи стих, песму пишем.
Сутрашњи дан не знам шта спрема.

МИОДРАГ СТОЈАНОВИЋ

Миодраг (Крста) Стојановић, познат по надимку Дунђер, један од најбољих лесковачких и српских новинара, рођен је 1936. године у Рудару, код Лесковца. Дипломирао је светску књижевност на Филолошком факултету у Београду. Рођен је у Рудару, недалеко од Лесковца 1936. године, преминуо у Нишу 2002. године.

После завршених студија враћа се у Лесковац и од 1961. ради као новинар у листу *Наша реч*, а од 1972. живи и ради у Нишу као новинар, дописник *Политике експрес*. Упоредо са новинарством бавио се и карикатуром, писао сатире и афоризме. У Београду, док је студирао, започео сарадњу са редакцијом *Јежа*. Од 1973. нишке *Народне новине* редовно су објављивале његове каркатуре.

Учесник је свих већих фестивала карикатуре у свету (Италија, Канада, Јапан, Турска...). Добитник је великог броја награда за свој рад у земљи („Пјер“, прва награда 1983. године, трећа награда 1969, Скопље, прва награда 1969. године, Златна чивија, 1969... других). Био је веома успешан и у иностранству: Истанбул, 1975. године, прва награда, Атина, 1975. године, прва награда, у Монреалу, прва награда итд.). Преминуо је у Нишу 7. маја 2002. године.

Миодраг Стојановић, један од најбољих српских новинара, хумориста и карикатуриста, објавио је књигу карикатура *ПСССТ* (Наша реч, Лесковац, 1971). Поговор тој књизи написао је Николај Тимченко: „Име Миодрага Стојановића, карикатуристе, хумористе и новинског репортера, често налазимо на страницама наших и страних листова. Он се заиста успешно труди да нам буде гост у кући, драг саговорник у часовима одмора, компетентан извештач о људским судбинама и догађајима кад посежемо за информацијама и збивањима око нас.

Он је речит, духовит, штедар у испољавању себе, у свом саопштавању утисака о људима и стварима. Тематика Стојановићевих преокупација било да се изражава карикатуром, хумористичким текстом или новинском репортажом јесте сам живот и његове различите и сложене манифестације.

Оно што даје посебну драж Стојановићевим остварењима јесте баш та непресушна животност мотива, и њихова прикладна, духовита и често веома дубока обрада”. Разуме се, из укупног Стојановићевог стваралаштва избијају и ведрији тонови. Поготово када се бави тзв. друштвеним појавама које немају толико утицаја на човеков положај у свету колико на његов, често плитак цеп, Стојановић је веома инвентиван кад карикатурално уобличава теме из нашег савременог живота, кад говори о ценама, односима међу људима, кад се шали на рачун ситних људских слабости”.

На првом Фестовалу Слем (Лесковачка сатирична мућкалица) 2016. установљена је награда „*Миодраг Стојановић Дунђер*“, а награда за најбољи афоризам припала је Пеки Лаличићу из Мајданпека.

Његов афоризам гласи: „Свака наша крпа би барјак да буде.“ Скупу је присуствовала породица Миодрага Стојановића Дунђера, која је поклонила једну Дунђерову карикатуру Пеку Лаличићу из Мајданпека.⁷³⁰

Организатори дводневног фестивала били су Лесковачки клуб читалацасу и неформална група „Поезија 016“: „Желели смо да допринесемо неговању културне идентитета Лесковца и нагласимо његову аутентичност, тако што ћемо направити осврт на истакнуте југословенске сатиричаре и хумористе који су родом из Лесковца, а то су доктор Жак Конфино и Миодраг Стојановић Дунђер, али и да представимо актуелну лесковачку хумористичку сцену.

730 Први фестивал хумора и сатире „Сатирична лесковачка мућкалица (СЛЕМ) књижевно стваралаштво из области сатире, хумора, афоризама и карикатуре на најбољи начин представио је актуелну лесковачку хумористичку сцену али и ствараоце из других средина.

ЗОРАН СТОЈАНОВИЋ

I
Зоран Стојановић рођен је 1955. године у Прилепцу код Власотинца, од оца Јована и мајке Смиље. Основну школу завршио је у Прилепцу и Губеревцу, гимназију у Власотинцу, а економски факултет у Нишу. Поезијом и прозом се почео бавити као ученик гимназије, касније и као студент. Песме и приче је објављивао у домаћим листовима и часописима. Члан је Удружења писаца општине Лесковац. Живи и ради у Лесковцу.⁷³¹

Од 1982. до 1986. године радио је у ТИ „Зеле Вељковић“ у Лесковцу – од аналитичара производње и расподеле до финансијског руководиоца, а од 1986. до 2006. године радио је у Скупштини општине Лесковац, од шефа одсека до начелника за финансије. Од 2006. године ради у ЈКП „Водовод“ – Лесковац као генерални директор.⁷³²

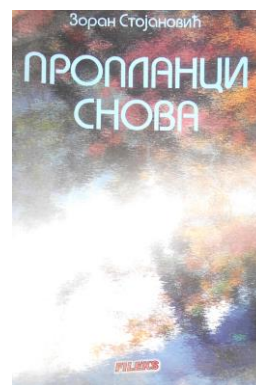
КЊИЖЕВНИ РАД: *Пропланци снова* (Филекс, Лесковац 2006), *Светлост тишине*“ (Филекс, Лесковац 2008), збира прича *Бреза* (Филекс, Лесковац 2011); романи *Мрежа* (Филекс, Лесковац 2012) и *Живот једне учитељице* (Филекс, Лесковац 2013).

II
ПРОПЛАНЦИ СНОВА - Поезија Зорана Стојановића, представљена у збирци песама „Пропланци снова“ је топло изненађење у љубавно-рефлексивној лирици.

Збирка песама исказује унутрашња песничка осећања као љубавна сусретања и чежњу раскошних снова.⁷³³

(...) Књига стихова Зорана Стојановића „Пропланци снова“ зрачи светлошћу, здравим, позитивним односом према свету и животу, виталистичка је као емоционална и језичко-ритмичка енергија и имаће своје место у завичајном песничтву као значајно обогаћивање песничког говора.⁷³⁴

III
БРЕЗА – Зоран Стојановић се у књижевности јавио стиховима и читаоце пријатно изненадио својим особеним песничким гласом.⁷³⁵

Прву збирку песама објавио је 2006. године под насловом „Пропланци снова“, а неколико година касније штампа и другу књигу поезије „Светлост тишине“ (2008).

Ове, 2011. године, пред нама је рукопис збирке прича, што показује да се Зоран Стојановић жели да огледа и у приповедној, прозној форми.

Збирка садржи десет прича неједнаке дужине са мотивском структуром која у свакој причи има посебно време и посебан животни простор. Приче се овако ређају: Тајни ковчежић, Бреза, Пас јазавичар, Игра катанка, Граничар, Учитељица Ана, Сликарикона, Ловочувар, Пећина лудог Милојка и последња прича – Виолина Страдиваријус.

Сваку причу у овој збирци, њено језгро, чине, у ствари, дијалози. Свакодневни разговори и мисли обичних људи дочарани прецизношћу и аутентичношћу јединственог исказа и тек са

731 Зоран Стојановић, *Живот једне учитељице*, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац 2013.

732 Зоран Стојановић, *Мрежа*, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац 2012, стр. 161.

733 Јосиф Стефановић, књижевник, Михајло Дојчиновић, књижевник, *Пропланци снова*, извод из рецензије, Филекс – Лесковац 2006, стр. 7.

734 Мр Лука Крстић, *Пропланци снова*, Филекс, Лесковац 2006.

735 Мр Лука Крстић, рецензија (преносимо је у целини), Зоран Стојановић, „Бреза“, Филекс, Лесковац 2011.

задршком отирава се заправо тема ових прича, тескобе и отуђености, изгубљеност и тражења, сам живот који је највештији креатор људских драма.

Зоран Стојановић гради приче са малим и великим људима свакодневице из перспективе одрастања једног детета које у свакој причи има друго име, други животни простор, другу породицу и судбину.

На деликатан начин у овој прози се откривају и интима људских живота, додирују се и значајне животне теме и то без патетике.

Можда најбоља прича из ове збирке је Бреза, где је Зоран Стојановић показао свој стваралачки дар и себе представио као даровитог приповедача.

Зато сматрам да ће књига „Бреза“ Зорана Стојановића имати своје читаоце, да ће бити значајан допринос у обогаћивању књижевног стваралаштва на југу Србије и имати запажено место међу приповедачима Лесковца и шире.

IV

МРЕЖА – Џозеф Конрад је рекао да је свака књига пола ауторска а пола читатељева. Писац напише оно што напише, а читатељ упија то дело са својом комплетном личношћу, искуством, осећањима, тренутним расположењем... Заправо, књижевно дело се коначно завршава, заокружује у свом читаоцу. Колико читалаца, толико верзија једног истог уметничког текста.⁷³⁶

Ако горе наведено становиште може да се прихвати сигурно је да ће такав доживљај књижевног дела бити управо сусрет са новом прозом Зорана Стојановића, односно, читаоца са његовим романом (у рукопису) Мрежа.

То је у неку руку и неминовно, јер је Зоран Стојановић у свом књижевном тексту описао блиску прошлост Србије, описао прилике у последњој деценији 20. века које су снашле његов народ, и народе на југословенском простору. Баш зато што су те године страдања српског народа, године санкција, блокаде, разбијања Југославије, грађанских ратова, борбе да се очува Косово, НАТО бомбардовања Србије, медијске сатанизације српског народа, још увек у живом сећању савременика, то ће ова проза бити доживљавана у складу и у зависности од животног искуства сваког појединог читаоца, па и од друштвеног, историјског, политичког и културног опредељења сваког појединца.

Зато је, сигурно, и речено да не треба читати ништа што није старо педесет година. С друге стране, може ли се сагледати истина ако нема временске дистанце, отклоне од хаотичне ратне, друштвене стварности?

Роман Зорана Стојановића Мрежа одсликава године деведесете када се припремао рат на југословенским просторима, када се све чинило да се заједница братских народа распадне. Даје нам околности почетка новог братоубилачког, грађанског рата, животни простор у коме људи мењају адресе, држављанство, професију, место боравка и последице на њихов живот и живот њихових породица.

Јунаци ове прозе имају ретке тренутке и врло крхте шансе да буду срећни. Неки су при том оптерећени вишком нације и мањком идентитета. Путање живота су најчешће одласци и доласци и значе могућност и немогућност опстанка. У мрежи агентура са свих страна света које се као пауци, увукле у све пукотине усамљене Србије, рат се намеће као нужност, а човек, усамљен и уплашен, у нејасном вртлогу, почиње да сумња у домете цивилизације, или почиње да се плаши евентуалне сопствене неподобности.

Проза Зорана Стојановића је директна, јасно одржава оно о чему пише, не бежи од стварности. Он пише о стварном животу, о људима који немају куд, о комадању његове земље од оних чије су руке прљаве. У свему томе даје и тренутке кад се људски реагује на нељудске околности.

Сва дешавања су увек везана за стварне, постојеће локације. Свестан чињенице да тематика коју уобличава има друштвени, историјски и политички карактер, Зоран Стојановић покушава и, у доброј мери, успева да реалним чињеницама придода и оно што је уметничко, лепо, па се тако остварује снажнији и упечатљивији утисак.

Може се рећи да роман „Мрежа“ Зорана Стојановића, на овај или онај начин, увек је слика стања у Србији и на ширем југословенском простору у последњој деценији 20. века, у настојањима запада да се Србија баци на колена како би јој се судило и одузело Косово.

⁷³⁶ Мр Лука Крстић, комплетна рецензија, Савремена ангажована проза, Зоран Стојановић, Мрежа, Филекс, Лесковац 2012, стр. 157- 160.

Писац користи документа, сазнања која показују грчевиту борбу српског народа да одоли завери и нападима и сав цинизам и бездушност западне цивилизације у мрцварењу једне мале европске земље. Све је прожето личним, субјективним ставом аутора који је свему унео и лично промишљање о ономе што се у друштву дешава.

Јесте да ће ова књига бити слика друштва и времена с краја 20. века, као и прилика у Београду уочи и за време бомбардовања 99-те, и мора се, при том рећи да је аутор себи одредио превелики задатак па је у том смислу изостало дубинско, дубље уочавање узрока и последица трагичних дешавања, као и дубље и целовитије анализе профилисање ликова.

У средишту приче је судбина једне београдске породице; животни путеви њених чланова у вртлогу неочекиваних дешавања. Отац Живојин, пуковник у пензији, одан је својој земљи и разочаран понашањем западних сила. Подозрив и обазрив, он у младићу, странцу, у кога је заљубљена његова ћерка, види агента неке стране обавештајне службе. Наравно, сукоб са ћерком је неминован. Мајка Марија је брижна и уплашена. Њихова кћи Розика заволела је тајновитог, необичног странца, што јако брине и оца и мајку. То је Карсон, наводно агент, а у ствари новинар који је заволео Србију. Отац Живојин сматра да му је дужност да полицији пријави Карсона, као страног шпијуна и то је разлог за разлаз са ћерком Розиком.

Розика је увек присутна, она је у средишту приче. То је млада девојка која у раним годинама доживљава трагичне тренутке, у кратком времену низ разочарења. Њен брат Милијан је рањен у грађанском сукобу и када се буде опоравио, утопиће се у Дунаву. Други брат, Бојан, на вратима рата, тек стасао, бива рањен на Косову. Љубав између ње и новинара, Американца Карсона, је паралелни нит осталим збивањима, у средишту је приче. Розика, љута на оца, који не прихвата ту везу, симулира сопствено утапање у Дунаву, а појављује се код тетке у Америци, док је њени у Београду оплакују и чак подижу споменик.

Очито је да Зоран Стојановић своју прозу увек зачинио љубавним дешавањима али, при том, то увек чини у романтичарском и авантуристичком маниру. И на крају се испостави да Карсон није ни Швеђанин, ни Немац, нити агент стране службе, већ амерички новинар који воли Србе, воли Розику, и који жели да са Розиком живи у Србији.

Све се дешава у атмосфери смрти и страха. Трагичан је тренутак сахране Божиног сина. Капетан Божа, ратни друг пуковника Живојина, изгубио је сина на Косову. На Косову се убијају војници и полицајци, као и сељаци у предвечерје рата 99. године Живојин и Божа су увек спремни да бране Косово и Метохију од терориста и огорчени су лажима у светским медијима о злочинцима и жртвама.

У мрежи је био српски народ. У мрежи завера, интрига, обмана, у мрежи страних обавештајних служби и био је сатанизован. Тако, бомбардовање Србије било је до краја припремљено, изведено, и пред светском јавношћу било оправдано. Силе запада су тако омогућиле отимање Косова од Србије.

Зоран Стојановић у својој причи јасно показује свој идеолошки став. Он се директно обраћа читаоцу, а притом не крије свој политички став. Наравно да је то морало да се одрази на уметнички квалитет, јер су нека казивања, слике, дијалози, дати превише огољено, предвидљиво. Непоетични садржај, експлицитно казивање, стварна имена, појединци и институције условљавају низ још увек актуелних историјских прича, аутентичних локова и догађаја.

Свестан тога, аутор намерно руши границе између документарне грађе и фикције, посебно када у причу укључује породичне и љубавне садржаје. Мора се рећи да у слици описаног времена поприлично се остало на површини, нема самопреиспитивања јунака времена и збивања што би овој прози дало печат модерне политичности.

Сам текст је уметнички и садржајно промишљено конципиран, провокативно и храбро. Жанровски, ова проза, овај роман-прича, роман фелтон је у ствари фактографија испреплетана мотивима политике, рата и љубави.

У елементе фикције и романтике спада и неколико љубавних прича које се изненадно, чудесно јављају у вихору грађанских ратова и косовске драме.

Мрежа Зорана Стојановића открива нам делић стварности који може помоћи да другачије сагледамо историју и да схватимо да тешки тренуци у човека могу да пробуде и ону бољу страну у њему.

V
ЖИВОТ ЈЕДНЕ УЧИТЕЉИЦЕ – Свака ствар је речита и представљива у естетизованом виду; нема иверја животне грађе. Живот једне паланачке учитељице и људи једног поднебља и времена, кажимо без устезања, власитиначког краја између два рата, могли су да буду читаоцима занимљива тема. Посве учитељица Мара покретачка је снага изградње и обликовања сужејног склопа Стојановићеве романесне прозе, готово средишњи и обликујући структурни елемент.⁷³⁷

Неодољиво се намеће мисао да су стварни догађаји и животне датости залеђене ауторове истине. Не може се, наиме, рећи да је Стојановићеве дело независно од верификоване истине и емпиријског света. Посреди је једна померена и преображена реалност, свет приказан у размерама вероватног и могућег, у статусу „као да“, али без превише маште или песничких реквизита. Аутору као да је туђе дрско претварање животних реалитета у уобразиљске слике, слике које су биле нешто „више“ од стварности. И на овај скромни начин, потврђује се изгледно сазнање да су уметничке творевине све више прожете рефлексijом, а све мање су извор маште и фантазије. Стварност је светлосна жижа која зрачи, со и хлеб књижевног поступка аутора романесне прозе о учитељици Мари. Стојановићевом књижевном остварењу иманентни су испреплетаност мотива и догађаја, укрштене људске судбине, сучељавање, главни и споредни јунаци. У првом реду, хронологија и сукцесивно низање мотива руководећи је проседе. Писац говори разумљиво, незамршено и општеприхватљивим изразом. Реченица је једноставна, јасна и директна, у форми дијалога, без смелих узлета асоцијација или пенушавих реторичких склопова. Без разлике, увек кратка. Несвојствене су му конструкције са сложенијим мислима и већим бројем појмова. Казано је јасно и разговетно – али књижевност је и симболичка активност која ствари износи на светлост дана мутно и нејасно. Нечитљивост и нејасност се не могу посматрати као негативни квалитет или неуспех у постизању савршене јасноће. (...) Уметност је у својој суштини новост. Тако посматрано, у смислу у којем књижевна дела јесу књижевна дела, свако језичко остварење, па према томе и Живот једне учитељице, ново је и индивидуално. Треба ли подсетити: појам оригиналног се у својој појавној самоприсутности огледа у томе да се већ позната ствар види под другим углом, прегрупише, изрази на свој и изграђен начин. Шта је лепо у ужем смислу рећи да ли оно што се уопште допада, што има вредност у допадању. У том смислу, несумњиве су вредности Стојановићевог књижевног дела. Реч је о књизи вредној читалачког труда и занимања.

ЗОРАН СТОЈАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗА ВЕЧНОСТ

Теби, лепото моја,
Без иједне преке речи
Дарујем прегрш снова

Ноћас нек' зацвиле струне лепоте,
За вечност неба
И вечност нашу.

НЕ ИСКРАДАЈ СЕ

Не искрадај се лепотице мала
Са сунцем јутра
Из сјајева скривених погледа
Из мог летећег доласка

Не искрадај се лепотице мала

737 Проф. др Тихомир Петровић, из рецензије, Живот једне учитељице, Филекс, Лесковац 2013.

Јер не знаш да те одају нагли кораци
У задрхталој самоћи небеских раскршћа

Не искрадај се лепотице мала
Знам да у теби пламте чудесне ватре
Љубави и невере

ТИ И ЈА

Ти и ја
На каменом врху планине
Само крај усамљеног звоника

Звук на њему
Давно је нестао у тишини
С њим и низине промениле оклоп неба

Ти и ја
Зачуђени стојимо
На каменом вису недохвата
С мислима да нас ветрови не поломе
И имена нам постану заборав

ВРАТИ СЕ...

Врати се, вољена моја,
дођи развигором
са усијаним облаком неба.

Моје жеље испијају
топле страсти сунца.

Чекам те кораком звезда
с усијаним зорама чежње
претоплу,
у тишинама свих тишина.

ТУГА

Моје су птице рањене
Као пали анжели с неба
Усамљен склапам руке
Нудим што немам
И моја је глад бескрајна
К'o песнику.

САН

Још увек са цветом у руци
застајеш на сунчаној стази,
да те погледом истопим
и савијем у небеску светлост.
Свет да нам не однесе
тек зачете снове чешње.

ИВАНКА СТОЈАНОВИЋ

Иванка Стојановић рођена је у Лесковцу 1959. године. У родном крају је завршила гимназију, а дипломирала на Филозофском факултету у Новом Саду, одсек за српски језик и југословенску књижевност. Ради као новинар Радио Лесковца. Прва објављена песма у листу „Наша реч” 1973. године. Своје песме говорила је на разним медијима, учествовала на разним књижевним конкурсима. Књига „Док ти живиш” је њена прва самостална збирка песама.⁷³⁸

Пажњу јавности привукле су нека друга остварења Иванке Стојановић, посебно роман „Грдна сам ти и нико”.⁷³⁹

ГРДНА САМ ТИ И НИКО - „Грдна сам ти и нико – лирски запис или елегија, свему неоствареном. Неће се читати док удариш дланом о длан, нити у једном даху. На тренутке ће се причинити да прети да сву вашу вољу самеле и претвори у нови подухват, назван искушење. Је ли дилема решена? Да ли је писац био у већем искушењу од читаоца, да ово и овако изнедри, на видело дана. Чистих хтења, да осветли наухватљиво, каткад свевидно у вековној тами самоће; ко јасика пред ветром олујним, болно треперећи – да закрили недосежно. На стотине непослатих писама „невидљивом сапутнику својих најчеднијих девојачких снова” – у ковчежићу мистериозни споменар, ко мали споменик свим неодболованим одисејама, што би да успркосе забраву. Бар један нежан листић истргните и сакријте дубоко у недра, ко зна хоћете ли већ сутра, или истог часа, похитати да надушак дошапнете тек одгонетнуту тајну, која ни у себи, до овог трена, спознали нисте. Или можда сто пута јесте, не мирећи се са „досуђеним бдењем”. У прилици сте, да ипак нешто учините, што ће помак бити катарзи названој „забрањено воће”, када се у вашу спознају усели сазнање да бити „неко сасвим трећи” и није тако поражавајућа ствар – на крај памети да се искупљење каткад чак и фатално плаћа, данком који се зове живот, или још горе, живот у тами. Но, ако се и поред прозора запутите омамљени у тај лавиринт сновиђења, најсрдачније вам желим срећан пут. Бићу вам друг на слепом друму и тешити вас кад је тешко. У име свих нас који смо у том грчу и дан-данас, но ипак се због свега и поред игрија судбине, нисмо покајали. Имало се рашта и туговати, са плаветним у оку. Крадом удахните дах и зароните дубоко у наш заједнички ризик, неизвесност љубави... „А зар сам свој замисљени живот икада отпочела да живим?” – пита се аутор ове књиге уместо сваког од нас.⁷⁴⁰

Изгледа тако танана и крхка љубав која траје кривудајући попут реке кроз брда и долине живота, а ипак је тако неуништива и вечна, казује ова повест, неухватљиве форме, као што је и само осећање која је тема неухватљиво. У овој прози све се њише између крајности, лута између туге и радости, од проклетства до посвећења, све нестаје и настаје потакнуто и покренуто љубављу. Тек што се учини да ће прича бити угушена очајањем или тугом запретена, враћа се озарена у бојама најдубљег заноса, да би се час касније смирила у једноставим речима признања да је немогуће живети без снова – тј. без љубави. Прво лице у коме је написана књига доприноси уверљивости и прихвата се као исповест, но опречни тонови остављају тек довољну недоумицу, је ли се то ради о једној опсесивној љубави или је сублимат многих различитих припадања многих различитих индивидуа. Била је љубав, кажу ови радови, који се не читају лако, него траже да се по њима разгрћу значења и поруке, биће љубав заувек у много облика и много значења – јер када је права, она постаје и опсесија, и радост лепоте и безвремена је: туга која радује и радост што сузе изазива. И писац је не објашњава, не труди да рашчлањује, него је показује причајући као да је пре свега, себи признаје, па тек онда због обраћања, другима.

⁷³⁸ Иванка Стојановић, Док ти спаваш, Народна библиотека Ресавска школа, Београд 1996.

⁷³⁹ Иванка Стојановић, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998. Уз сам роман, назнака аутора.

⁷⁴⁰ Светлана Пешић, Извод из рецензије. Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998. године.

III

ДОК ТИ ЖИВИШ - Нема у овој збирци ни сладуњавости, ни баналности, све више је мисаоности. Символика је то жене која воли, многих љубави – вековна судбина жена се прелама у овим искреним стиховима. Добра је ово, искрена књига, надахнута књига о љубави.

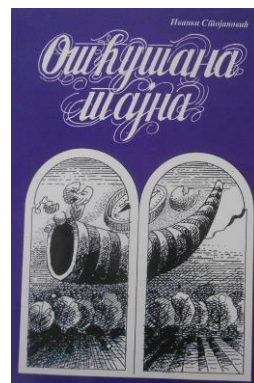
Неће се допасти онима који су занети само формом, само иновацијама. А књига је итекако нова и савремена, необична по искрености, носећи вечиту тему људских осећања и љубави. Нису то само „нека женска осећања”, жена кад воли, воли и оне који су део живота вољеног, чак и ако је она изопштена из тог живота.

Ово су стихови душе и срца, чулни али и дубоке нежности осећања. Читаће је жене и мушки род који ће боље разумети комплетну личност жене. Ово је ретка књига, отворена, страсна, чиста и поштена. Желим јој срећан пут међу људе, пријатеље.⁷⁴¹

III

ОТЋУТАНА ТАЈНА – Иванка Стојановић је песник култа љубави, заноса, страсти и потпуности предавања. Она је похотно тражи и разазнаје свуда и у свему. У лирској преданости и интимистичким магновањима љубавни узлети су неки лук што спаја неспојиво, а блажени осмејци мелемност забољеној души. Љубавни снови песникиње су паперјасто лебдење између жудњи и михализма, између опоре стварности и имагинарних саморашчињавања, између притајених жеља – нада и неостварености која боли.⁷⁴²

У силовитој, скоро безмерној љубавној обузетости нашој поетеси се отварају нови духовно-сазнајни видици и чаровито раскрыљене а неухватљиве перспективе. Чини се да само онај ко истински воли може да осети сву силину ове љубави која може да буде и изазовна и у креативном смислу делотворна. У самоидентификацији са вољеним петеса тражи неко своје лирско исходиште. У том стању тоталне преданости Еросу, љубав као да постаје нешто надстварно, трансцедентално и несазнатљиво, иако је оваплоћено у свеживотном. Иванка Стојановић целим својим бићем и скоро сваким стихом, па и оним недореченим тежи апсолуту љубави ослобођене од свих услова и ограничења. У том силном заносу љубави заборавља васцели свет што остаје изван страсничког обухвата и загрљаја, па чак и неке унутрашње разлоге вољења. За Иванку Стојановић је љубав бајословно чудо у смислу онога што се не може лако и једноставно објаснити, како због васколике сложености и деликатности, тако и због немоћи духа, ума и чулности да је у свему разазна и протумачи.⁷⁴³

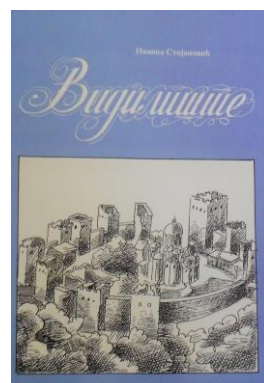

IV

ВИДИЛИШТЕ – Иванка Стојановић је за кратко време начинила прави песнички подвиг: уобличила је лирски триптих о љубави („Док ти живиш“, 1996, „Отхутана тајна“, 1997 и „Видилиште“ 1997).⁷⁴⁴

У њеним стиховима прелама се вековна судбина жене која воли, записала је Мира Алечковић поздрављајући њене прве песничке кораке. И друга књига песама „Отхутана тајна“ показује да је она песник култа љубави, заноса, страсти и потпуности предавања.

Иванка Стојановић и у трећој књизи открива тајанство и недокучивост љубави, која је вечна и бескрајна, вазда полетна и младалачка. Љубав није за њу егоизам срца, како најчешће бива, већ усхићена преданост душе и бића. То је узносита жиотна страст у којој је негдања прошлост у свему лирски оваплоћена садашњост која се продужава у вечност. Љубав јој је, као и поезија, најдубља вера у опстојаност људског, а у узмаху надахнућа божанског. Она је радост срца, али и голгота тела која јој

741 Мира Алечковић, комплан извод из рецензије (нема наслова), Док ти живиш, Београд 1996. *Напомена*: Избор песама И. Стојановић у посебном делу књиге.

742 Проф. др Никола Цветковић, рецензија, Иванка Стојановић „Отхутана тајна“, Народна библиотека Ресавска школа – Деспотовац 1997.

743 Проф. др Никола Цветковић, рецензија, „Отхутана тајна“, Народна библиотека Ресавска школа – Деспотовац 1997.

744 Драгојла Цветковић, рецензија, И. Стојановић „Видилиште“, Ресавска школа – Деспотовац 1997.

доноси животну спасење. Песникиња по себи и по љубави препознаје људе које нежно, чежњиво и постојано воли. То је она права, *толтојевска* љубав према свима и за све на овом свету. Она је небеско обасјање и земаљско астрлно узношење у знаку свеживотности. За Иванку Стојановић љубав је извориште моћи, а тајна моћи је у јединству истине, верности и слободе. „Химном љубави“ она је отворила просторе чедне преданости поетског надахнућа и смерног говора. Тихо, ненаметљиво поручује младенцима: „Брижљиво трошите залихе чежњивих речи – нежно чувајте заједничке светиње“, искрено стихом обликујући склад непрекидног предавања љубави.⁷⁴⁵

VI

ОПРОСТОМ БЛАГОСЛОВИ – Песме Иванке Стојановић – Станиславске су казивања о томе зашто се и како се може и уме волети и у томе истрајавати. Из вишегласја срца и разума разазнаје се сазрела и искрена страст и љубав до посрећености и оданости кроз песме које су као једна гласом оног који тражи и трага, чак захтева, који се нада и моли, све памти, запамћено призива, са њим живи и од њега упорно бежи, који опрашта и опрост моли.⁷⁴⁶

Испричана је властита и искрена прича о потреби да се воли и буде вољен. То је прича оног ко уме да прича, намерно заоденута у по мало и по некад архаични језик и стил, хришћанско милосрдним, чак побожни тон којим песник покушава да прикрије и прибере своју снагу, набујалу и једру емоционалност, не зато што се боји да се она не проспе, изгуби или ишчили, већ зато што му се чини да су то најбољи сведоци постојаности дубоке и трајне искрености и љубави коју обелодањује. Али, те песме су и двоструки сведок. Оне истовремено казују о песниковом (само)израстању и самодосезању. Импресивно је и сасвим очигледно како се он без страха и застанка, са сумњом, али без надобе и самообмане, са решеношћу да у свом науму истраје, пробија кроз тамне вилајете своје унутрашњости и субјективности, да пронађе себе, из себе изађе и сам себе као песника роди.⁷⁴⁷

ИВАНКА СТОЈАНОВИЋ - ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДОК ТИ ЖИВИШ

Није нам се дало
 Да се пред олтаром
 Закунемо смерно
 Да ћемо до судњег часа
 Бити верни љубави у нама.
 Није нам се, није нам се дало,
 Да се искрадемо
 Макар било мало
 Времена за нас.
 Све нам није било
 Како нам се снило
 Ал' се ипак збило
 Ко вртлог у нама.
 Није нам се дало
 Да једно другом дамо
 Све светло у нама.
 Било како било
 То чудно лудило
 Још траје у нама.
 Жална целог века
 Ти тужан довека,

⁷⁴⁵ Драгојла Цветковић, извод из рецензије, „Видилиште“, Ресавска школа – Деспотовац 1997.

⁷⁴⁶ Проф. др Миомир Деспотовић, извод из рецензије, Иванка Стојановић – Станиславска „Опростом благослови“, Свентовид, Београд 2002.

⁷⁴⁷ М. Деспотовић, рецензија, „Опростом благослови“, Свентовид, Београд 2002.

Са сетом старимо.
Није нам се дало.
Није нам се дало
Да несврт у нама премостимо другом
Није нам се дало...

ПОТРАГА

Куда те
БОЖАНСКЕ
Стазе
Воде?

Да
Људи те
НЕ ЗАБОРАВЕ!

ОПРОСТОМ БЛАГОСЛОВИ

Благослов од тебе иштемо
Моја сен и ја...

Преклињу даљине да им се занавек вратиш.
Зачамисмо.
Заледиле врелине.
Без даха оста
Птица у крошњи липе.

Авлију нам звездогласну благослови
И вавек бремене јаде
Умилостиви
Да дужна не останем исповест коју.

Ма и грешна навек била,
Поражених струна већ тананих
Благослов иштем
За чељад моју што из својом никад
Не назва.

Уздарје благогласју твоме!
Већ тихнем...
Опростом благослови!

ТИХОВАЊЕ

Ето ме разнежи сета –
Потом ме разгони бол!
Сатера ме у скуте
Страдалничке
Па тихујем дуго
Овоземаљско не дотичући...
Уз тебе да се свијем
Да се додворим
У месечевој постељи...
Ништа ми не можеш
И тамо ћеш у себе закопчан
Од мене бежати...
Спремна да узвратим
Изгнанством чула
То дете –

Жена.
Немир ти узвија!
Читаве године збраја
Недоумица
Сведоке нема
Ни узмишљања.
Дуга коса.
Миловања иште.
Не видех тако саму
Светлост у одлажењу...

ОТЋУТАНА ТАЈНА

Светла
Пресветла
Васељенска моћи!
Ти
Свевидеће божанство
Што грејеш
И ЊЕГА.
Дал' твоја
Непокорена ватра
И његове немире
РАЗЈЕДА?
Дал твоји животворни
Зраци
И његове сузе
Каткад спеку
Твоја светила
Кад крајем
Његовим лутањем
Дал' му лице
Покаткад озаре,
Камени поглед
Огреју
Зрацима
МОЋНИМ!

ЛУКА СТОЈАНОВИЋ

Лука Стојановић (Лесковац, 2000), ученик Гимназије Лесковац. Добитник 3. награде на конкурс за кратку причу „Вукашин Цонић“ за 2017. годину. Објављивао у часопису лесковачких гимназијалаца *Ми и Нашем стварању*.

Почетак награђене приче „Јуриш слободе“: „Сат је звонио, и звонио, и урлао би на мене још болесније, у недоглед, да га нисам добронамерно треснуо о под. Напољу су облаци декорисали подне, а ја сам осећао посмртне капи ноћашње кише како бију о зглобове олука, и није ми се устајало из кревета. Број одбројаних минута одговарао је броју камена које је Исус Навин спустио на дно реке Јордан. Отворио сам очи, осетио задах Американ Спирита у устима, а затим сам потрчао у тоалет. Након умивања, дан је могао да почне.“ (*Наше стварање*, Лесковац 1-2/2018, стр. 46. и 230)

ЉУБА СТОЈАНОВИЋ

Луба Стојановић (Живкову, Лесковац, 1919), правник, радио је у СО Лесковац. Као припадник НОП-а ухапшен је почетком 1944. године и до краја рата преживео је ужасну тортуру фашистичких затвора и логора у Аустрији, а после ослобођења активно се укључује у друштвено-политички рад. Повремено се бавио новинарством. Стојановић је објавио неколико запажених дела. Романи: *Од пакла до сунца*, *Глас из земље* и *Седми четвртак*, као и више прича, записа и цртица. За своје дугогодишње књижевно стваралаштво добио је Октобарску награду Лесковца, Повељу са златном значком КПЗ. Његов рад није довољно истражен и стручно валоризован.⁷⁴⁸

Први књижевни рад, козерију, објавио је 1954. у листу *Наша реч*, а у разним листовима и часописима објављивао је приче, записе, цртице и друге радове. Бавио се и публицистиком. Активан је члан и дугогодишњи председник Књижевног клуба „Глубочица“ у Лесковцу.⁷⁴⁹

ПРОМАНИ ЉУБЕ СТОЈАНОВИЋА – Станко Ђорђевић дао је критичку оцену сва три романа Љубе Стојановића у књизи *„Књижевне критике и студије“*.⁷⁵⁰

„*Од пакла до сунца*“ (Лесковац, 1970) је роман првенац Љубе Стојановића. О том делу Мирослав Миловановић, између осталог, пише: „Ово је првенац Љубе Стојановића... Ова солидно опремљена књига је роман – хроника који не претендује неки виши литерарни домет, али је сигурно да представља успешан старт, почетак без промашаја... Вредност ове књиге је у њеној васпитној поруци, у родољубиво интонираном садржају о коме овако закључује њен рецензент Малиша Вучићевић, књижевник: „Борба је свето право свих покорених, свих израбљиваних; право које се не моли од целата, већ отима од силних и осيونих.“ Поред напред наведеног, приказивач је истакао да је Стојановић овим делом „у многим детаљима пројектовао аутобиографске моменте своје младости, и времена, литературе и историје, да би све то целински представило судбину младости која је прошла пут од пакла (мучење и тамновање) до сунца (слободе и победе)“.⁷⁵¹

„*Глас из земље*“ (Београд, 1972), други је роман Љубе Стојановића. Професор Тоде Чолак пише: „У најбољем смислу речи, „*Глас из земље*“, други роман Љубе Стојановића – први је од „*Пакла до сунца*“ (1970) – изразито је реалистичког карактера и по свему – и по стилу и факури својој – наслања се на српску реалистичку прозу с почетка овог века, која се нагло, негде између два светска рата, посве изгубила. Писан доста свеже и ненаметљиво, с тежњом да буде што упечатљивији, овај роман на својим страницама исповеда послератне сукобе на србијанском селу и говори у жртвама тих сукоба у време нормализације живота“.⁷⁵²

О роману Љубе Стојановића. В. Хубач, поред осталог, запис је: „Тежња да се створи атмосфера оних тешких поратних дана, да се искаже њихова драматичност, завршава се на тешким речима, које опет изречене, како су изречене, асоцирају на паролу. Једноставност романа је у фактури његовој, у праволинијском кретању личности и догађаја. Међутим, у његовим јунацима, како су описани, црно или бело обојени, у њиховом речнику, осећа се књишка једноставност. Људи говоре као да су стално на конференцијама: речи су велике, крупне али – слабе. Јер не делују животно. И каже једна личност: „Као да си силина из стене.“⁷⁵³

748 Пионир, бр 3(12), 1980, стр. 10.

749 Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979, стр. 57.

750 Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979. године.

751 Д. Трајковић, *Преглед...*, стр. 117.

752 У оцене Т. Чолака, који је био професор аутору ове студије (Д. Коцићу), не треба сумњати, јер је сваки рад, сваки приказ дела, радио са великом дозом мирноће и необичном педантношћу.

753 *Наше стварање*, мај-август, 1972.

МИЛАН СТОЈАНОВИЋ – МИЛАНЧА

И Милан Стојановић је радио у КПЗ Лесковца. Повремено писао песме у заједничкој збирци Глубочица између обала '86.

МИЛАН СТОЈАНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЈА САМ ВИТЕЗ ПОМОРАВЉА

Ја сам витез житних равница
Рука пшенице што пева из амбара
Камен белутак из немирног кладенца
Низа сам дуката од чобанских песама.

Ја сам чинија пуна јагода
Црвених булки, медених усана
Што пију млеко са рујних образа
И крадом се љубе покрај плотова.

Ја сам витез Поморавља
Тако ми мотике и шарених крава
Са штитом од врбовог корења
Са мачем од травки и зовиних свирала.

Кунем се обалама, сунчевим заласцима
Срце ми пева у твојим недрима
Љубав се јати у твојим бедрима
Ој Мораво водолавна.

КОЛЕВЦИ ДАНА

Најлепшој земљи
Са челом од ораница
Дарујем круну од песама:
ноћ у цвету исклесана
и крви ружу смо исковали
и срп од железа
Ћилим смо од мишица изаткали
Најлепшој земљи
са челом јутарње росе
На длановима сунца
Човек и мотика
Носе круну од песама

САША СТОЈАНОВИЋ

И Саша Стојановић, доктор ветерине, један је од најугледнијих лесковачких и српских писаца с краја XX и прве деценије XXI века, рођен је 14. марта, шездесет и пете... Намерно... У Приштини, случајно... Потомак Стојана Младеновића, највећег лесковачког земљопоседника и изданак породице Бунић... Јована, првог лесковачког кмета, после одласка Турака и Симе, првог управника и оснивача Нишког позоришта... Такође, потомак генерала Ђуре Хорватовића, оног истог који је донео поентере на двор Обреновића, и праунук новосадског трговца Александра Хорватовића... Отуда, ваљда, поверење у псе и сумња у људе... Са мајчине стране, поносан на Тановиће и Хидовиће...

Завршио је Факултет ветеринарске медицине, више него случајно... Радио је као физикалац, бармен, конобар, брисао шофершајбне на пумпама, свирао на улицама Герингена, Улма и Штутгарта, и по ресторанима на Халкидикију, продавао луткице у Кнез Михајловој, шверцовао упаљаче из Аустрије и крпице из Грчке, цигаре са Кубе и маслац и кавијар из Русије... Русима плаћао у старим, безвредним петохиладаркама које су, они, уместо рубаља, уваљивали пијаним Финцима у Лењинграду... Био ветеринарски инспектор на кланици, дао отказ после два месеца, затим ветеринар за мале животиње, уживао у свом послу, једини пут, власник апотека и веледрогерije, оснивач „Scene exclusive” у Народном позоришту у Лесковцу, један од аутора Стратегије развоја јужне Србије у оквиру пројекта UNDP-а. Тренутно производи најбоље кондоме на свету... Sky classic”... Путовао по Европи, Русији, Америци... Приморавао педесет грчких острва да га трпе неко време... на кратко, срећом по острва... Био је у затвору... Ни крив, ни дужан, али не и невин... Рат „провео” у 175. пешадијској бригади, на Косову... За време „кампање” добио дете... Војевање завршио недељу дана пре објаве краја, на ВМА, са дијагнозом Пострауматски Стресни Поремећај... Написао књигу „Крвоследници – приручник за државне рекеташе”... Пошто му то није било довољно да се опамети, написао још један роман, „Manchester City Blues”. Истрага је у току... Живи у Лесковцу.⁷⁵⁴

И **КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО** – Саша Стојановић аутор је пет романа: „Крвоследници“ („Филип Вишњић“, Београд, 2003), „Manchester City Blues“ („Филип Вишњић“, Београд, 2006), „Var“ („Филип Вишњић“, Београд, 2008. и „Албатрос плус“, Београд, 2009. године; „Залихица“, Сарајево, 2012), „Последњи дан Бога Сатурна“ („Албатрос плус“, Београд, 2013, друго издање 2014), „Пут за Јерихон“ („Албатрос Плус“, Београд, 2015). Роман „Var“ је 2011. године објављен на чешком језику (превео Јан Долежал, „Dauphin“, Праг). Године 2013. преведен је и на пољски (Agnješka Žuhovska – Agent Агњешка), а 2015. године доживео је и своје италијанско издање (превела Anita Vucso, „Ensemble Edizioni“, Рим); у току су преводи на енглески, шпански, македонски и словеначки језик. Објавио је књигу приповедака „Тачке топљења“ („Албатрос плус“, Београд 2011), као и збирку колумни „Свежњеви и сужњеви“, објављиваних у листу Данас (Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац и „Службени гласник“, Београд 2012). Више пута је награђиван на конкурсима за кратку причу („Лаза Лазаревић“, „Милутин Ускоковић“, „Улазница“, „Књижевна реч“, „Награда НБ Бор“ итд.). Објављивао је у часописима Кораци, Улазница, Поља, Градина, ТФТ (Театар, филм, телевизија), Међај, Наш траг, Литерарни отисак, Наше стварање; Живот, Одјек и Нови израз (Сарајево); Мост (Мостар), Зарез (Загреб), Tvář i Literární noviny (Праг), Porta Balkanica (Брно). Уредник је часописа „Think Tank Town“ и директор Фестивала књижевности „Think Tank Town“. Члан је чешког PEN клуба.

754 Подаци преузети из романа Manchester City Blues, Белешка о писцу, Филип Вишњић, Београд 2006, стр. 219 - 221.

III

КРВОСЛЕДНИЦИ - Роман Саше Стојановића „Крвоследници” (издавач Филип Вишњић, Београд 2003) цео један град, град Лесковац, подвргава књижевном преображају у мочвару настањену животињама насталим у слободном укрштању. Птице и пси, слепи мишеви и водоземци, почели су да се паре и дају резултате једне брзе и нагле, а немогуће еволуције. У духу књижевне традиције која описује преображаје живот света од Овидија и његових „Метаморфоза” до Кафке и повести о деградирању човека силаском у свет животињских форми, фантастичарски поступак наведених аутора, па и Саше Стојановића, указује на филозофску апорију да ли је човек само животиња или нешто више од тога.⁷⁵⁵

Саша Стојановић пружа читаоцу огромну сатиричну фреску, уверен да су животиње, које су некад биле људи, најпогодније да изразе морално опадање пишчевог града у протеклим годинама. Да ли се може рећи да је овај роман политички? Џонатан Свифт, у свом генијалном делу „Гуливерова путовања” истражује да ли политика уопште има смисла. У земљи патуљастих Лилипутанаца, две главне партије темеље свој политички спор на питању да ли је јаје боље разбијати са шиљасте или заобљене стране. Нико осим самих политичара не види у чему је проблем и зашто се води политичка борба. Свифт својим делом, јединственим у светској књижевности, заокружује сатиру визијом политике као потпуно бесмислене људске активности. Иследник, који испитује главног јунака и наратора, Чарлија, сматра у духу познатог зазирања од политике да само докони људи, који не воде рачуна о нужним условима егзистенције поистовећеним са материјалним богатством, губе време на кажњиву политичку делатност. Политика није право на своје мишљење и одлучивање преко изборних представника, него луксузна навика буржуја, који не знају да беже од свега што представља исповедање уверења и што превазилази старање о непосредној, уско личној користи. У једном кафићу сувласник апотекарске фирме, изјављује да је вођа у којем препознајемо Слободана Милошевића велико зло за Србију. То је још више отежало положај окривљеног због непрописног пословања и остварене незаконите добити. Корумпирани режим препознаје „своје” и „туђе” људе. Огромна новчана средства нестају и иду у џепове појединаца, а финасијска полиција налази жртвеног јарца међу онима који се сналазе размишљајући пословно и у складу са законима приватне својине.

Саша Стојановић је уверења да је његова аутобиографска пројекција, Чарли, крив што стечена добра има у своме власништву и није укључен у мрежу привредног криминала. Друштвену својину пљачкају привредни функционери не усуђујући се да се само декларишу као власници. Ту друштвену својину, у њиховим очима, ничију, требало би да препусте онима који ће се о њој старати без крађа. Чарли је иследнику, зачуђеном његовим политичким настојањем, одговорио да, премда је политика тешка, замршена и не обећава лак пут до далеких замишљених циљева, ипак нагони људе да се баве њоме, у нади да ће нешто постићи. Упркос мрачним тоновима у Стојановићевој књизи, оваплоћеним преображајем људи у животиње, он верује у циљеве и смисао политике, за разлику од Свифта, који је доказивао њен очигледни бесмисао. Другачије речено, Стојановић је написао један ангажовани роман, роман с тезом.

Сељак је поштен човек, који се бави обрађивањем земљишта. Стојановић зато не жели да вређа сељака. Али „сељачине”, сви они који су помешали рад и преваре, приватну својину и безочно отимање туђег или ничијег, у шта спада позната „друштвена својина”, заслужују сваку осуду. Житељи града, како они који су у њему од давнина, тако и они које у град доводи урбанизација и сеоба становништва из села у град, треба да знају шта је дозвољено а шта није. Вођен сатиричном романеском маштом, аутор износи читаоцу повест финасијског полицајца који је то постао зато што има заслуге да уопште не разликује шта је криво а шта право. Они који чине преступе и богате се на њима, људи система које и систем сматра за „своје”, пошто прођу кроз затвор због махинација, регрутују се у финасијске полицајце, чији је задатак да даље шире политичку и моралну конфузију, праштајући онима који су непоштени, кажњавајући оне који не одустају од правичности. Гротескно ауторово виђење пред читаоце изводи шефа финасијске полиције који је своје знање и занат испекао на затворском курсу за будуће прогонитеље здравих економских схватања, заснованих на

755 Драган Тасић, Крвоследници Саше Стојановића, приказ, Књижевни акценти, Удружење писаца Лесковац, 2004, стр. 103-107.

правом демократском поретку као институционалном оквиру у коме се може развијати исплатива и за све корисне приватна иницијатива.

(...) Романописчева машта се такмичи са изобличеном стварношћу у којој невини постају кривци и смешта прогонитеље међу злочинце које су злочинци на слободи ставили у затворе, по начелу да кога ухвате, испашта, а други, вештији, за злодела још добија почаст. „Крвоследни ци”, протекли из кругова у којима не знају за добро и зло, већ само за корист, не могу да схвате да је њихов притвореник заиста различит, и мисле да он, са својим скрупулама и моралом, глуми да му је стало до правде. Покушавајући да га преобрате и себи сличног, а Чарли, који је такође доспео у затвор попут шефа финасијске полиције из романа, не успева да заврши „затворски универзитет” и изађе на слободу као послушан точких у механизму система. Затворско школовање и универзитети на робији Максима Горког и других комуниста, до последњег детаља верно пренесени у пародију и сатиру, омогућују аутору да закључи да је место универзитета тамо где они обично и јесу, а неповерење полиције према школованом затворенику говори о примитивизму који школу сматра наметом на памет. У правој школи се може научити само да се изиграва исправан човек последних уверења. Као у Андрићевој „Проклетој авлији”, тамничари сматрају да нико није невин и да нико нема чисте побуде. Чистунство изазива гнев оних који траже од набеђеног кривца да призна како је исто што и остали „поданици”, јер, сматрају они, све да кривице нема, могло је да је буде. Ко је толико поштен да сме тврдити како се никад не би огрешио о закон?

У затвору се Чарли сусреће са правим преступницима. Они брзо уочавају да нешто са новим затвореником није у реду. Или је у питању намештаљка или је нови затвореник сувише наиван. Данило Киш у „Гробници за Бориса Давидовича”, говори да су „социјално блиски”, прави криминалци, били мање мучени од политичких криваца у совјетској Русији. Они који су начинили праве преступе и злочине, прихватљивији су тамничарима, јер ништа не покушавају да докажу. Политички кривци се непрестано буне и имају представу да су незаслужено кажњени тако да не прихватају услове заточења. Њихова моралистичка ишчекивања да невини буду спасени, нема темеља у стварности, јер је човек заувек жигосан чим је једном доспео у затвор.

(...) Затвореници, прави криминалци, својим непогрешивим интуицијама, увиђају да је Чарли другачији и на племенит начин стављају му до знања да се чува замки живота у затвору, па и од њих самих, што му уз жељу да схвати где се нашао, саопштавају са неком врстом зачуђујућег, а ипак постојећег, поштења преступника. У том светлу, затвореници делују као људи са више разумевања за патњу окривљеног на основу прикривеног суда да се није уклопио у свакодневицу обмана и крађа, него тамничари, које ненавикнута појава власника фирме раздражује неглумљеном људском исправношћу.

(...) Чарлију постаје јасно да осим остарелих злочинаца који се баве недозвољеним занатима, има и оних које је друштво дословно гурнуло међу преступнике. На Медин захтев, младић из исте ћелије прича потресну причу о нужности кога човека, премда је могао да остане поштен, да није дошао до слепог пута у животу, потискује с оне стране закон. Поменути младић је успешно завршио прву годину студија али се његов отац тешко повређује у несрећи на послу, тако да родитељи више не могу да издржавају студента. Он је приморан да се бави свакаким пословима. Труд се не исплати. Околности гутају све што се заштеди и окрутна збиља се подсмехнула напору да се поштено заради за живот. Један случајни пролазник показује несуређеном студенту лагодну страну преступничког живота који заводи младића да се ода злочину. Чарли, иако у дну душе упорно верује да има разлике између невиних и правих грешника, кроз причу друга из ћелије, долази до сазнања да је граница између поштењеног живота и преступа понекад крхка и осетљива.

(...) Онај ко тражи истину, неће до ње лако доћи. Прилог трагању за истином, која, како писац истиче, увек измиче, представља роман Саше Стојановића „Крвоследници”, са својим ретким и јединственим, сатиричним погледом на ствари.

(...) Лесковац је град у коме је, нажалост, остало мало тога магичног (ако не рачунамо роштиљ), и тешко да се на његовим нејаким плећима може одржати било каква конструкција неког новог имагинарног „Нишвила”... Након дугогодишње владавине злосрећних мутаната, полуљуди, полугмизаваца, грешних сподоба створених дугогодишњим деловањем идеолошке радијације, од Лесковца је остала само блурована сенка у којој Саша Стојановић, писац ретке ерудиције и духовитости, диже наказни „споменик” људима који су тај исти град уништили. Тај „споменик” је роман „Крвоследници”. Кроз причу, у већим деловима аутобиографску и самим тим итекако истиниту, писац ставља на увид историју

пропадања једне старе србијанске вароши и рађање МОЧВАРЕ, новог екосистема где опстају само они који реч „морал” доживљавају као мисаону именицу.

Радња романа „Крвоследници” је једноставна, толико да је може разумети и финансијски инспектор. У време најгорег сатирање државе и народа од стране бескрупулозних Очева нације и њиховог идеолошког накота. Чарли бива ухапшен под лажном оптужбом за злоупотребу службеног положаја. Прави разлог лежи у чињеници да локалним пашама и њиховим бескичмењачким помоћницима није хтео да плати рекет.⁷⁵⁶

%

То је било сурово време од 1994. године, када се рекетирало у очувању голе власти – све до 2000. године када је тај режим отишао са власти. И данас још те појаве, нажалост, има и овај роман му дође и као приручник за рекеташе са практикумом. Радња у роману се догађа у Лесковцу у годинама 1994. и 1999. када је Стојановић био и сам жртва тог самовладања. Сви ми на југу Србије смо преживели тај терор, али су, нажалост, остали ожиљци и ране које се тешко лече.⁷⁵⁷

„Крвоследници” је роман који има више наративних токова, испреплетаних међусобно, базиран, нажалост, на истинитим догађајима, при чему је свака сличност са постојећим личностима више него намерна и више него случајна. Основу чини дијалогска прича у затвору, суђење, љубави, слободи и смрти, исприповедана речником који се граничи са скаредним и без длаке на језику, доказујући, још једном, да само сужњи знају да певају о слободи и да само смрт достојно велича појам живота. Хапшење, притварање, осам година суђења, скоро триста дана контроле, прегледа, саслушања, вештачења и шест хиљада страница разних докумената дају овој основи болан документаристички привид.

Другу димензију романа чини хроника о мочвари, повест испричана кроз ликове – начелника округа и шефа тајне полиције – који мењају свој облик кроз међусобно полно општење, при чему политика доказује да је најстарији занат на свету, а тајна служба не сакрива задовољство старе муштерије. Хроника коју они пишу, називајући себе научницима, јесте историја једне срамоте, болесна и ишчашена дисертација о пропадању једног града који, нажалост, може бити било који град у овој држави.

Трећи ток јесте немушта прича исприповедана кроз истините и лажне документе, при чему је, понекад, тешко направити разлику.

(...) Кроз фрагментарну форму, изречена је прича у једном даху, при чему мозаичка структура не нарушава жесток темпо приповедања. С друге стране, убеђен сам да само овакав, непрочишћен стил, може да опише квантум апсурда, јачину парадокса и дубину непрегледне мочваре у којој живимо.⁷⁵⁸

Аутор преко спретно одабраних „докумената”, „писама” и „потврда”, дакле различитих доказа примитивизма и бруталности „чувара реда и режима”, те службе, тих на први поглед невидљивих али свемоћних чинилаца једног система усмереног против једног човека и његових виталних интереса, самим тим и против града и средине у којој се догодио „случај” о коме, као фабуларној основи романа, аутор пише. Ти фактори довели су до претварања града у мочвару, живо благо, у које пропадају људи без наде да ће се излечити. Мочвара је успела метафора у којој се сажима идеја овог дела.⁷⁵⁹

(...) Брутално гоњен, наратор употребљава жесток језик, намерно непрочишћен стил, понекад чак претеријући у употреби скаредних речи, али та претеривања показују колико је оно људско у аутору повређено и упозоравају читаоца на силину изазова, психолошког и социјалног, који је покренуо писца да се на овакав начин обрачуна са једном суморном стварношћу. На крају, као закључак, могао бих да поновим речи аутора да је ово прича о „Земљи Чуда” која је била држава и о Граду који је постао мочвара, са поданицима који су трпели али и допринели да им Град постане оно што сада јесте.

756 Дејан Стојиљковић, Чарли против Мочваре, Крвоследници С. Стојановића, Think Tank, 1. новембар 2006.

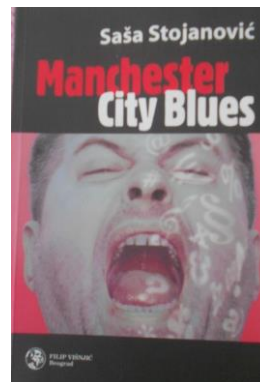
757 Саша Стојановић, Крвоследници, Serbiancafe

758 Део излагања аутора Саше Стојановића на промоцији романа Крвоследници, Лесковац, 17. децембар 2003.

759 Николај Тимченко, рецензија (на корицама романа) Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003.

IV

MANCHESTER CUTY BLUES - Узорни припадник тајне полиције *Еустахије Друкић* добија нимало пријатан задатак: праћење и извештавање о кретању жртве, заведене у „протокол људских душа” код Шкворецког као „*Чарли*”. У књижевном интеррегнуму између правог Manchester Sity и српског Манчестера, главни јунак је, наредбом виших истанци, приморан да преплиће путописе о Крфу, Скијатосу, Косу и Санторијану, са причама и есејима о Сократу, Прокопију, Марину Држићу и Пушкину. принуђен да одслуша комплетан опус Кума манчестерског блуза, *Дона Мејола*, тајни агент примећује чудне промене у себи, штетне за успешну каријеру у Служби. Гогољевски ненаметљив, опуштен као Каруаков „На путу” и шармантно дрзак као Љосин „Панталеон и посетитељке”, роман „*Manchester Suty Blues*” испреда антифаустовску причу о продаји „часне удбашке душе” и о трансформацији хиљаде сарадника Службе у литеропатске пацијенте. Кршендо, у виду пародије на Марловог „Фауста”, отклања све сумње у постојање и битисање оваквих нуспродуката свих тоталитарних режима. У својим покушајима да сачини извештај, у складу са захтевима Службе, гонитељ је принуђен да упозна богату историју најлепших грчких острва. Али, у трагању за подацима који би могли да поткрепе сумњу у жртве, гонич ће морати да се запита и о постојању Сократа, веродостојности Прокопијеве „Тајне историје”, разлозима због којих је Марин Држић покушао државни удар у Дубровнику и о околностима Пушкинове смрти. При чему је, у сваком од ових случајева, најмањи заједнички именитељ управо неограничен терор државне силе над слободним појединцем. Жестоко, интелигентно, безобразно... „*Manchester City Blues*” је роман који можете или волети или мрзети, али сигурно нећете остати равнодушни.⁷⁶⁰

Стојановић је, нема никакве сумње, успео да се наметне читалаштву и изван „завичајног круга” и његово стваралаштво је препознатљиво широм Србије, а представљено је и у иностранству и зато важе за једног од најмодернијих српских писаца.

V

ВАР - Саше Стојановића, запаженог писца од пре неколико година, по драмском склопу је ратни ораторијум исказан у тридесетак исповести несрећних јунака који су се присилно затекли у Милошевићевом походу на Косово, и оданде се вратили са крвавим ранама и тешко залеченим траумама.⁷⁶¹

Роман „ВАР” се отвара Матејевим монологом који пали иницијалну мотивацијску капислу, одврће осигурач оне прве касетне мине, помера ороз који испалјује први метак... Роман стилске виртуозности и духовитости!⁷⁶²

Бруталним, али функционалним и инвентивним језиком, намерно сведеним готово на најнижи значењски регистар који је вербални аналогон догађаја, приповедач читаоца доводи до дилеме која постоји откако људи бележе ратове – избора између епске/медијске слике рата сасвим супротних сведочанстава учесника.⁷⁶³

Саша Стојановић је један од најинтересантнијих и најинтригантнијих писаца из сусједне Србије.⁷⁶⁴

„ВАР” је истинско ремек-дело, а Саша Стојановић је ударник нове гарде српских писаца!⁷⁶⁵

760 *Manchester Sity Blues*”, прилог на корицама романа (у роману није назначен рецензент), „Филип Вишњић”, посебна издања, Београд 2006. *Напомена*: На промоцији у Лесковцу, 21. фебруара 2007. године, о роману су говорили Душан Стошић, Дејан Стојиљковић, Зоран Пешић Сигма и Зоран Ђирић.

761 Милан Влајчић, познати новинар и књижевни критичар, НИИ, Београд

762 Владимир Арсенијевић, познати писац, Данас, Београд

763 Младен Весковић, Блиц, Београд

764 Зоран Рошко, Зарез, Загреб.

765 Горан Карановић, Књижевност. орг. Мостар

VI

ПОСЛЕДЊИ ДАН БОГА САТУРНА - За разлику од претходних књига у којима је бележио углавном сопствена искуства - Крвоследници, *Manchester Siti Blues*, Вар, Саша Стојановић у новом роману „Последњи дан бога Сатурна“ напустио је свој наративни проседе. Роман је написан у само једној реченици и има скоро хиљаду фуснота. На овај начин остављена је могућност читања само основног текста, саме фусноте чине посебну приповедачку позицију, а читалац може и да укршта ове две наративне нити. Уз елементе романа-опсаде, тока свести и пикареског романа, пред нама је књига која говори о последњем дану "диктатора", менталног болесника који окупира лудницу и диже револуцију по угледу на Француску. Проблем је што и ослободиоци нису ништа нормалнији. Роман тражи образованог, посвећеног и стрпљивог читаоца.⁷⁶⁶

Ову књигу могу узети или оставити кад год зажелим. Кад сам празан или пун. Један лист могу појести за минут или га њушкати пола сата. Могу је насумично отворити, ослобођен круте читалачке дужности, и узети колико ми треба. Свевремене Сатурн, генијални и глупи гад, силази на дно мог бића и ја више не знам колико је људи на том дну ни шта су они заправо, одевени у исконско и будуће, у смежурани уд немоћи и блистави врх поимања и визије, у несхватљиви вртлог стваралачког и уништавајућег.⁷⁶⁷

У најновијем, 57-58. броју Босанске виле, листа за књижевност, културу и друштвена питања, објављен је одломак из романа лесковачког књижевника Саше Стојановића „Последњи дан Бога Сатурна“. У најави редакције се каже да се тај одломак објављује као ексклузивитети овог броја. “Босанска вила” обилежава две значајне годишњице – 120 година од рођења великог књижевника Милоша Црњанског и 20. годишњицу од смрти највеће поетесе Балкана Десанке Максимовић. Кроз већ сталне и новоотворене рубрике – поезија, проза, есеји, студије, портрети уметника и преводи, прве странице овог часописа Српског просвјетно-културног друштва “Просвјета” посвећене су поетском стваралаштву Мирјане Стефановић, добитнице награде “Босански стећак” 2013.

Између рата и јамске белине језик ове прозе је укљештен али се томе отима. Зашто? Па то је најпсовачкији говор који наша мирна, благоустројена књижевност готово не памти...⁷⁶⁸

Ауторово лично учешће у рату је важан предуслов веродостојности приче, јер упркос постмодерном поимању књижевности као необавезног конструкта имагинације, постоје теме попут рата, чија обрада без реалног, доживљеног искуства не може имати жељени аутентичитет.

У убрзаном темпу приповедања се смењују исповести шахисте, проститутке, месара, мајора, психијатра, наркомана, љубавнице, наставника филозофије, окорелог криминалца, заповедника резервиста-бравара, адвоката, возача, супруге и др. Писац ове исповести/поглавља романа приређује и даје им наслове, неретко према канонским делима западне књижевности.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ *Напомена*: Оцена уредника Јагоша Ђуретића

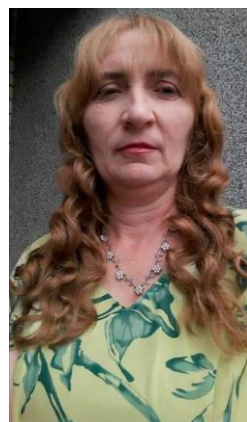
⁷⁶⁷ Предраг Станковић, рецензија, Последњи дан бога Сатурна, Албатрос плус, београд 2013. године.

⁷⁶⁸ Милурко Вукадиновић, Књижевне новине, Београд

⁷⁶⁹ *Напомена*: Шта се, на крају, може рећи о роману Саше Стојановића „Manchester Sity Blues“?. Неколико су примисли присутне и најпре једно питање: Да ли је ово, уопште, роман? Ако јесте, он је заиста толико посмодернистички да захтева пажљиве, добро образоване читаоце. Зоран Ћирић, добитник НИН-ове награде, на промоцији у Лесковцу, фебруара 2007. године, био је више него отворен: „На ТВ сам хвалио Сашу и сада није ред да га критикујем. Да ли то значи да се ово дело није допалу Ћирићу? Једно је сасвим извесно: роман мора да се чита!!! Укратко, аутору ове студије, роман се допао, јер је по много чему необичан и привлачан можда понајпре због опорог хумора, језика и гротескне имагинације. Ето, то је то, довољна препорука за читање! Све остало је – историја!

ВЕСНА СТОЈКОВИЋ

I
Весна Стојковић рођена 1969. године. у Лесковцу где живи и ради. Пише родољубиву, љубавну, поезију, сонете, глосе, хаику и кратке приче на дијалекту и књижевном језику. Члан је неформалног Удружења слободних уметничких душа, Поезија 016, као и Удружења писаца из Лесковца. Учесница је на многим домаћим и међународним књижевним манифестацијама и песничким сусретима и добитница бројних награда и диплома. Објавила је 2021. године збирку љубавне поезије *Снови једне младости*.

II **ВЕСНА СТОЈКОВИЋ:** **ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ**

СКИТНИЦА

Још један дан смрдљив и врео,
а тек је сунце почело да изгрева.
Данима ништа нисам појео..
О, како ми само крче црева!

Ноћас лутам, ја стара скитница
тражећи макар корицу хлеба.
Коме је потребан пас луталица?
Олињала цукела... Коме треба?

Дању се кријем испод хаустора,
по контејнеру тражим мрвице хране.
О, зар се овако живети мора?
-питај се, питај ове зоре ране.

Поворка људи по граду се креће.
Буди се град и почиње врева.
Чистачи улица односе смеће.
О како ми само крче црева!

Покуњен, прљав и пун бува,
чешем се тамо где ме не сврби.
По улицама се вучем к'о нека протува,
док око мене цео град смрди.

Дођох до сметлишта испред једне школе,
ал' нађох ту само шприцеве и игле...
Неки људи што псе луталице не воле
гађаше ме сломљеним парчетом цигле.

Зацвилех болно и олизах рану,
продужих путем повређен, јадан.
И суза ми једна из ока кану,
а црева ми крче... И још сам гладан!

Давно сам остао без свог господара
и без његове заштитничке руке.
Од тада сам постао скитница стара,
Од тада ме прате патње и муке!

Поноћ је. А очи ми празне и тупе.
На гладме опет опомињу црева.
Помаљам главу из смрдљиверупе.
О коски једној душа ми снева.

Повијам реп. У клупко се скупим.
Више се својој не надам срећи.
Остајем само да трпим и ћутим...
Тежак је овај наш живот псећи!

ПТИЦА

У крошњи дрвета једна птицамала
нечујним гласом дозива пилиће
док ветар захуктава
и румена зора на истоку свиће.

Из гнезда испаде птић малени,
слабашно му тело, а нејака крила.
Баци га на земљу ветар студени
док је мајка одсудна била.

Цијуче птиче, мајку дозива,
док ветар све пред собом носи.
зеленој трави, росом се умива,
са страхом се бори и ветру пркоси.

Захукти лишће, а птић претрну
к'о да га неко по глави удари.
Сакривен чучи у оближем грму
док мотри на њега један мачор стари.

И не схвата птиче шта се дешава,
Каква га велика опасност вреба?!
Док се олујни ветар полако стишава,
а помоћи нема сад кад му треба.

И страх се појави у маленом оку,
на корак од њега црни мачорстоји.
А онда хоп-хоп, у једном скоку.
а'л не хтеде признати колико се боји.

Он рашири крила слабашна, мала,
од страха кроз утрнула...
Онда га је мајка угледала,
на мачора храбо насрнула.

ВЕСНА С. СТОЈКОВИЋ - ТАРА

Весна С. Стојковић – Тара рођена је 9. априла 1961. године у Колашину. Преводиоца је француског језика, сликар и иконописац. До сада је имала десет самосталних изложби и то у Подгорици, Новом Београду, Београду, Риму и Лесковцу.

Књижевни рад: „Очи анђела”, збирка духовне поезије. Члан је КК Глубочица.

Очи АНЂЕЛА – Сликара и поетеса Весна у збирци лирских песама (27 песама), својим неоромантичарским записима, бојама и лирским изразима, динамичном мирноћом, додирује контрасти субјективног света и очи свог анђела. Поетеса – сликар мелодично и духовно кореспондира са гледаоцем и читаоцем. „Очи анђела свуда ме прате“... „И све свети су ту, око мене“. Свој језик је уступила поетици и бојама. Разгранате мисли доводе језичке синтагме до искушења.⁷⁷⁰

ВЕСНА СТОЈКОВИЋ –ТАРА: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАВИЧАЈ

Мами ме она колиба планинска.
Мами ме дивља трешња самоникла.
Росна трава и птица пој.

Нигде небо није тако плаво
Нигде шуме нису тако црне.
Нигде реке тако дивљачки не хуче.

Нигде птице тужније не певају,
Него у мом крају.
Нигде громови тако жестоко на ударају.
Планине се проламају, тешке кише падају.

Мами ме напуштена колиба
Тамо далеко,
У мом завичају.

ЖЕНА

Усред тихог побожног мира,
око окружена светињама из прошлих времена,
уз светлостсвеће и мирис тамјана,
иконе слика једна жена.

Господе, спаси људе Твоје!
Чује се тиха молитва њена,
Из нежне руке, као чаролијом,
оживи икона из проплих времена.

Трепери кандило, а душа јој поје.
Док боје слаже једнако молећи:
„Господе, спаси људе твоје“,
целива икону испред ње клечећи.

⁷⁷⁰ Станко Ђорђевић: Очи анђела, извод из рецензије

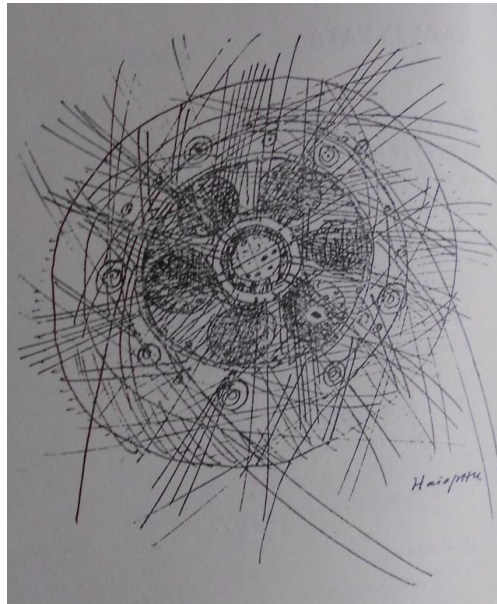
БРАТИМЉЕЊЕ

Хајде
Да се измиримо
Да оно
Чиме су нас отровали
Некако излечимо

Хајде да заборавимо,
Да се братски
Пољубимо
Да се поново братимимо

Хајде да вратимо
Сат
Да једни другима
У име Бога опростимо

Хајде.

МИОДРАГ СТОЈКОВИЋ

И Професор Миодраг Стојковић рођен је 1964. године у Лесковцу где је завршио основну и средњу медицинску школу. Студије ветеринарске медицине у Београду завршио је 1990. године, а 1991. одлази у Немачку, где је прве две године био медицински техничар.

Убрзо у Минхену почиње да ради на нострификацији дипломе и докторским студијама. Докторира из области биотехнологије 1996, а 2002. године постаје и приватни доцент на Ludvig-Maksimilijan универзитету у Минхену.

У међувремену ради као ембриолог, са посебним интересовањем за репрограмирање, епигенетику и рану ембриологију. У Великој Британији се, 2002. године, придружује Институту за Хуману генетику и Медицинском факултету Универзитета у Њукаслу, где постаје професор ембриологије и биологије матичних ћелија.

Проф. Стојковић је пионир у многим научним дисциплинама, укључујући изолацију, раст и диференцирање матичних ћелија.

Између осталог, 2003. године, у Великој Британији успева да изолује прву потпуно окарактерисану линију људских ембрионалних матичних ћелија, први у свету добија дозволу да се бави клонирањем ембриона, а по први пут успева да клонира људске ембрионе.

У Истраживачки центар Prnc Filip у Валенсији одлази 2006. године. Тамо обавља дужност заменика главног директора и води научну групу која се бави ћелијским репрограмирањем. Ту остаје све до повратка у Србију, где постаје професор хумане генетике на Медицинском факултету Универзитета у Крагујевцу, а 2008. године оснива Spreo Medical, специјалну болницу за лечење стерилитете.

Кроз њу је је, у међувремену, прошло више од 600 беба из програма вантелесне оплодње. Гостујући професор на Медицинском факултету у Приштини, са седиштем у Косовској Митровици, на VMA у Београду, а аутор је или ко-аутор више од 140 научних публикација. Служи или је служио као председник Управног одбора Института за молекуларну генетику и генетски инжењеринг у Београду, научни саветник је у многим биотехнолошким фирмама и академски евалуатор у више од 30 регуларних-пројектних тела и угледних научних часописа.

До 2012. године био је главни уредник најстаријег научног часописа из области матичних ћелија (STEM CELLS) са локацијом у Северној Каролини, у Америци, а од 2012. године је члан Европске академије наука (European Academy of Science). Од 2012 – 2014. године био је посланик у Народној скупштини, где је обављао дужност председника Одбора за образовање, науку и спорт.

Почасни је грађанин града Лесковца, добитник Сретењског ордена и признања Витез позива. Говори немачки и енглески језик. Срећно ожењен Петром.

Као потомак избеглица, колониста и људи у сталној потрази за бољим животом, живи и ради на релацији Лесковац – Крагујевац – свет, у сталној потрази за просторним и временским одговорима, као и кроз ову књигу. Ко хоће да за где иде – најпре мора да сазна одакле долази.⁷⁷¹

%

Године 2016. код издавачке куће „Вукотић медиа“ Стојковић је објавио роман – првенац „Црничани“.

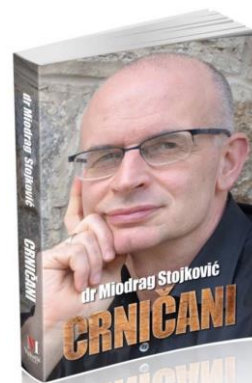
⁷⁷¹ *Напомена:* Видети сајт Вукотић медиа. *Напомена:* Роман је промовисан 26. априла 2016. године у књижари „Стошић“ у Лесковцу. Поред аутора, говорио је и познати књижевник др Саша Стојановић, један од најпознатијих лесковачких писаца.

II

ЦРНИЧАНИ - Садржај романа „Црничани“ није, као што би многи очекивали, оно чиме се он годинама успешно бави - вештачка оплодња и рађање деце. Није ни клонирање, за шта је он први на свету добио “дозволу”.

Ово је узбудљива, драматична, фасцинантна и непозната прича о колонизацији Срба из јужне Србије на југ Македоније, почетком прошлог века, у чијем вртлогу се нашла и Стојковићева породица. Зато је ово једна врста аутобиографског романа, са историјском подлогом, врло вешто исплетена. Описан је цео један век рађања, умирања, љубави, ратовања, трговине... Доктор Стојковић је мајсторски испреплео љубавне и породичне приче главних јунака, аутентичних личности, замке и марифетлуке у којима су се они нашли, садећи и продајући биљку дувана, од које су искључиво живели. Аутор је успео да истражи и опише односе који су владали тридесетих година између Краљевине Југославије и Хитлерове Немачке, приказујући довитљивост јеврејских трговаца, корумпираност државних чиновника на обе стране, спремних на најсвирепије подвале и преваре сељака из Беличана (спаљених, па преименованих у Црничани) и шпијунскокриминалне операције. Зато роман у појединим деловима одише елементима најузбудљивијих трилера. Врло верно је дочаран живот српског сељака и његово сналажење у тешким временима, богатство вратоломних судбина, навика, долазака, одлазака...

Све је то искрено и топло, пуно колорита и душе, звука и мелодије. Права симфонија животу. Ова књига је вишеслојна, зрела, мудра, аутентична прича, иако је прво “књижевно дете” нашег славног научника.⁷⁷²

⁷⁷² Напомена: Видети сајт Вукотић медиа.

СТАНИМИР СТОЈМИРОВИЋ ГРИЦКО

И Станимир Стојмировић Грицко је рођен 1938. године у сиромашној печалбарској породици, у махали *Буркинци села Брод*, општина Црна Трава. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а права студирао у Београду.⁷⁷³

Књижевним радом бавио се од 1955. године. Прозне радове је објављивао у многим листовима и часописима. Заступљен је у заједничкој збирци „Добродошлица за птице”. Објавио је две збирке кратких прича: *Другарско вече мртвих* и „Приче из несанице”. Роман „Водени бик на Чемернику” објављен је у наставима у лесковачком недељнику „Наша реч”, непосредно пре смрти. Аутор је и збирке песама „Порекло висине”, као и књиге афоризама „Неомалтерисане мисли”. Живео је и радио у Лесковцу. Подмукла и неизлечива болест га је истргла из живота у време када је, како је сам говорио, „жестоко писао”. После смрти (20. новембра 1996. године), у „Нашој речи” (22. новембра 1996. године), између осталог је записано: „Станимир Стојмировић Грицко остаће упамћен као суптилни хроничар времена у коме је живео, мајстор литерарних висина, попут његових мајстора, градитеља димњака, испрени и иронични књижевни стваралац јаке књижевне експресије.”

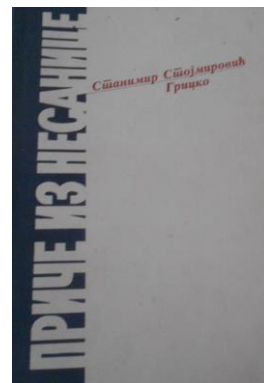
II **ПРИЧЕ ИЗ НЕСАНИЦЕ** – Прозни писци знају да је новинску кратку причу на три и по шлајфне готово најтеже написати. Зато смо сви ми, најчешће, пишући приче за новине, у ствари, писали романа, приче су биле одломци још ненаписаних романа. Ретко се нађу специјалисти за кратку причу, писци који су кадри да прича дају почетак и крај. Са задовољством констатујем да је мени досад као писац углавном непознат, Станимир Стојмировић Грицко из Лесковца, један од таквих специјалиста.⁷⁷⁴

Писац нас не оставља на цедилу, на пустињском тлу. За немире, узнемирења, прохтеве, даје реална решења. Свака прича има свој завршетак. Ако желимо поуку, можемо је прихватити, ако, пак, не желимо, не треба ни да размишљамо о њој. То је, како бих рекао, човекова прича коју је испричао ЧОВЕК ПИСАЦ. И зато је ту и крај једног узбуђења. Бити човек и остати ЧОВЕК можда је општа порука писца. Он је, у ствари, такав и у приватном животу.⁷⁷⁵

Писац нас не оставља на цедилу, на пустињском тлу. За немире, узнемирења, прохтеве, даје реална решења. Свака прича има свој завршетак. Ако желимо поуку, можемо је прихватити, ако, пак, не желимо, не треба ни да размишљамо о њој. То је, како бих рекао, човекова прича коју је испричао ЧОВЕК ПИСАЦ. И зато је ту и крај једног узбуђења. Бити човек и остати ЧОВЕК можда је општа порука писца. Он је, у ствари, такав и у приватном животу.⁷⁷⁶

У песми „Портрет повратника, Станимир Стојмировић Грицко исказује и своје истинско прсничко умеће: *Све зависи за коју је прилику портрет: /Ако је за причест,/Истину,/Или аманет,/Портрет Србина не може: /Без буне,/Здравице/И пута./А никако:Без правде,/Бразде/И тврдог женског бута*

Стојмировић је добитник више награда на конкурсима као што су: Југословенски конкурс „Вукови ластари” 1983. године, а освојио је и више награда на конкурсима лесковачке „Наше речи” за кратку причу.

⁷⁷³ Пренето из Лексикона писца лесковачког краја, стр. 191.

⁷⁷⁴ Иван Ивановић, књижевник из Београда, рецензија, „Приче из несанице“, КК Глубочица, 1996, стр. 125.

⁷⁷⁵ Станко Ђорђевић, рецензија, Приче из несанице, Лесковац 1996, стр. 125. *Напомена*: 1996. Године, у првом броју листа Помак“, објављена је је Грицкова прича „С обе стране пута беле бреге, а поноћ празна“.

⁷⁷⁶ Станко Ђорђевић, рецензија, Приче из несанице, Лесковац 1996, стр. 125. *Напомена*: 1996. Године, у првом броју листа Помак“, објављена је је Грицкова прича „С обе стране пута беле бреге, а поноћ празна“.

III

ДРУГАРСКО ВЕЧЕ МРТВИХ – Једанаест кратких прича познатог лесковачког лиричара прихваћене су као песме у прози или својеврстан вид прозе с јасним циљем да је протумачи само образовани читалац.⁷⁷⁷

Писац тражи свој *ego* (у агонији смрти Николе Орлића), у реалним сусретима са стварношћу (чика Јордан), као и у оним тренуцима живота када се искрено износи најскривенији, најтананији и најискренији део прошлости. Из тог разлога Стојмировић веома пажљиво прати: оно што није људско, што не сме да се заборави, оно што је порок и што руши углед друштва. Желећи да то до краја каже фабулу је подредио лирици, а у смеши лирског и епског настоји да само фројдистички посматра, открива и разјашњава психу свога јунака. Такве су приче: *Другарско вече мртвих*, *Златна рибица*, *Дупло голо*, *У реду за живот*.

Његов сталан метод дијалога са монологом углавном су веома срећно решење да психолошки објасни мотив свог јунака, да процени филозофију једног живота и да тај кратак мелодраматичан проток заврши блиставом лирском грађом речи. Он нема звуковну бесмисленост речи. Напротив, тражи веома сложене афоризме које уклапа у растргану психу свога јунака и тиме потврђује оно што може да се постигне без фабуле што је уобичајно у свим другим приликама.

За поједине његове приче (*Мирвет*, *Поклон*, *Последња крађа*) треба пронаћи смисао садржине. Његово харање људском психом, као и код Фројда, јесте лутање *ega*, бежање и враћање, сећање и умирање, сневање и гледање, те се прави закључци могу наћи само у оним деловима који су сажети у филозофске мисли, у лирски пејзаж, у оригиналну реченицу из које зрачи песников поента.

Та изразита духовитост за психолошку садржину наводи да закључимо да имамо посла са једним зрелим и веома образованим писцем који своје виђење репрезентује заиста на свој ствојствен, оригиналан начин.

%

Лиричар нам се одужио и веома лепим описима, који су кратки, али уткани на права места. Они носе у себи и друге елементе, као, на пример, онај којим и почиње прича „Другарско вече мртвих“.⁷⁷⁸

%

О књизи прича „Другарско вече мртвих“ осврт је дао и Драгољуб Трајковић (Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973).

О овим причама које су нам делом познате из колективне збирке „Добродошлица за птице“, Велимир Хубач у *Нашој речи* (26. децембар 1970), поред осталог пише: „Један млади песник огледа се и у прози, осећајући ипак, и у овом покушају, да се изрази кроз кратке приче, веран поезији... И управо у његовим причама лирски пејсажи су оно највредније. Чим пређе на терен прозног казивања о људима и догађајима, покушавајући да мроз чисто прозни израз исказе све што жели, долази у раскорак са самим собом, својом идејом која се назире у првим редовима. И тако нас држи у напетости: смењују се делови кратких прича избрушени, рекло би се, сигурном руком мајстора, да нас на следећем кораку, у истој причи, у другом облику, разара невештином, боље рећи неискуством“.

Приказивач, даље, истиче како Грицко „понекад посегне за бизарном темом, добро почне, па као да му понестане даха да до краја оствари ту своју намеру, да је одене у рухо кратке приче (*Мирвет*, *Прича из Јеврејске улице*) и указује на оно „што писац треба да *теши*“, а то је дијалог. „Станимир Стојмировић поседује све предиспозиције, таленат, први кораци показују изразиту даровитост, тако да се може с пуном вером очекивати од њега даље неговање кратке приче. Наравно, ако отклони недостатке, у првом реду да му дијалог буде животнији (сви људи не говоре исто и када о истим стварима причају), и када и његово животно искуство буде било катализатор сазревања“.⁷⁷⁹

777 Станко Ђорђевић, приказ Другарско вече мртвих, Раднички универзитет Лесковац, 1970. године, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 119-120.

778 Станко Ђорђевић, Другарско вече мртвих, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 119 – 120.

779 Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 119.

**СТАНИМИР СТОЈМИРОВИЋ ГРИЦКО:
ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ**

ПОВРАТАК У СРБИЈУ

Сигурно се враћам у Србију
У своје срце.
Док ми син гугутан стане на ноге
Узећу наук Његоша и Вука
И инат Милоша
Да ми огњиште има смисла.

Сигурно се враћам у Србију
У своју Душу
Међаш камен рушим, да дедовини буде потаман
За пост и крст.
Уљезима за опрост и хајдучију остављам
Скуте и совре свемоћног Крчмара.

Сигурно се враћам у Србију
Друге немам и нећу.
Запеваћу рујном зором да чује сва Ситница и Лаб
Од извора до ушћа сетве.
Упрегнућу волове топлином дојки моје Косовке
И посадићу праведни хлеб.

Требало је да се одавно одазовем памети
Да је Србину најлепше у поноћ
Док му памћење стражари
А заклетва молитва док се мати рађа.

ПЕСНИКОВА ПЕСМА

По ћошковима сале шепурио се виц о мени,
погрдно су ме називали поетом у чијим песмама
не теку ни жене ни вино,
А ја сам био горд на себе јер сам у стих ставио
Вучка зидара
Који је на кредит купио за ћерку пијанино

ПОРТРЕТ ПОВРАТНИКА

Све зависи за коју је прилику портрет:
Ако је за причест,
Истину,
Или аманет,
Портрет Србина не може:
Без буне,
Здравице
И пута.
А никако:
Без правде,
Бразде
И тврдог женског бута

ДРАГИ ТАСИЋ

I

Драги Тасић рођен је 1933. године у Белом Брегу, засеоку мале Копашнице, на улазу у Грделику клисуру. Гимназију је учио у Лесковцу, последњу годину у Нишу. Правни факултет завршио је у Београду, магистрирао је у Нишу. Правним пословима бавио се од 1954. године у Лесковцу, Грделици, Нишу, Кладњу (БиХ) и Бору.

Пензионисао се 2006. године. Петнаест година пре пензије био је борски адвокат.

Живи током лета у Бору, а затим у Јагодини. Припада тим градовима (Бору и Јагодини, али и Лесковцу).

Они су обликовали свет којим се бави у својим књигама.⁷⁸⁰

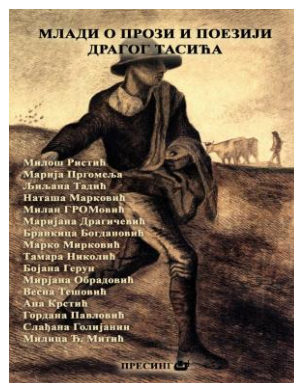

II

МЛАДИ О ПРОЗИ И ПОЕЗИЈИ ДРАГОГ ТАСИЋА

Читајући приступе, осврте и критике петнаесторо професора, па и студената књижевности и језика – радове посвеће мојим књигама прозе и поезије – са задовољством сам закучио да пред собом имам инвентивну критичарску читанку. Написали су је млади ствараоци који себи отварају врата српске књижевности испитујући књиге старог писаца, који није успео та врата ни да одшкрине.

Непосредност и искреност, стручност и рзноврсност, критичност, па и повремена пристраност писаца ове књиге – уверили су ме да њихове радове треба објединити ради њихове афирмације, па и излагања јавности мог мало познатог књижевног дела. Поносан сам својим првим критичарима и захвалан „Пресингу“ што објављује њихово заједничко дело о моме делу.⁷⁸¹

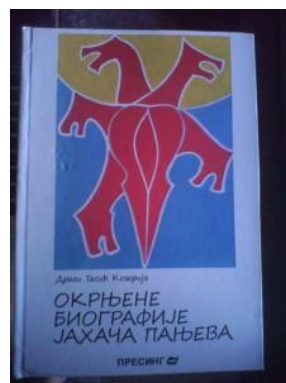

III

ОКРЊЕНЕ БИОГРАФИЈЕ ЈАХАЧА ПАЊЕВА –

„Окрњене биографије јахача пањева“ тематски се настављају на дванаест година старију књигу Драгог Тасића и зато и носе сличан, готово идентичан наслов. О односу књиге „Крње биографије јахача пањева“ и ове књиге говорићу даље у самом тексту.⁷⁸²

Дело лебди између мемоарског романа и сећања. Сећања чије су главне одлике искреност, хумор, аутоиронија, итд. Оно што одликује ову књигу је одсуство самосажалења, што зна често бити мана књига оваквог типа, сећања и мемоара. Насупрот томе налазимо једну фину, еланхоличност и радост сећања са примесом туге као потписом уметничке слике. Прота Матеја Ненадовић је написао своје „Мемоаре“ и они не би било оно што данас јесу да лично не прелази у опште, сећања у друштвено, национално и историјско, чињенично памћење у хумор, а емпирија у мудрости, изреке и вечне истине. Нешто слично срећемо у овој књизи: „Знамо ли ми Лесковчани да смо Лесковчани?“ или „Парадокси се играју временом, институцијама и људима“.

780 Исто, стр. 143. О Тасићевом стваралаштву, поред бројних информација и чланака у листовима и часописима, објављене су и две књиге: Милош Ристић: „Тасићево књижевно дело“, Пресинг, Младеновац 2013; Млади о прози и поезији Драгог Тасића“, Пресинг, Младеновац 2014; књигама

781 Млади о прози и поезији Драгог Тасића, Предговор самог аутоа, Пресинг, Младеновац 2014, стр. 5. Напомена: У књизи су заступљени следећи аутори: Милош Ристић, Марија Пргомели, Љиљана Тадић, Наташа Марковић, Милан Громовић, Маријана Драгичевић, Бранкица Богдановић, Марко Мирковић, Тамара Николић, Бојана Герун, Мирјана Обрадовић, Весна Тешовић, Ана Крстић, Гордана Павловић, Слађана Голијанин и Милица Ђ. Митић.

782 Милош Ристић, Окрњене биографије јахача пањева, Поговор, Пресинг, Младеновац 2013, стр. 337-339.

Ово није настака романа мемоарског типа „*Крњих биографија јахача пањева*“, нити је ово пуко, друго њено издање. Ово је нова књига, потпуно проширен роман, допуњени, освежени и наново изграђени мемоари са много више детаља, нових прича, проширени и просторно са литерарне историје старог Лесковца, и на савремени, и на Бор и на целу Србију у визурама новог, прошлог и средине прошлог века.

То није обична мемоарска књига где су циљ само сећања, чување чињеница и другара од заборавља, меланхолија и само то... Она, кроз све то, сагледава и одређене друштвене феномене као што су животна и духовна егзистенција, развој земље и личности, старе, класну подељеност, градизацију и урбанизацију сеоског народа, борбу за опстанак Србије и супротстављање свету, лепезу свести и савести кроз душу и меморију малог, обичног, појединачног човека који је живео и у комунизму и социјализму и неокapитализму и глобализму, рођеног осам година пре Другог светског рата, који улази у старост у предвечерје новог немачког бомбардовања Србије и трећег рата у XX веку, само годину дана пре краја II миленијума нове ере. Како се радње развијају, мемоари се селе у време одрастања, педесете и шездесете године XX века, а касније се време враћа у сада, чини се, далеку 2003. годину, чиме се показује да је време релативно. Једино опстајемо јер су ту сећања, време проведено у искуству живљења, упамћено и урезано у души. И почетак XX века, али и почетак XXI века чине се реално далеким, блиским само у сећању, у коме су пластично живи, као да се догађају данас.

У „*Окрњеним биографијама јахача пањева*“ наићићете на многе ствари... Од животних, историјских и других пикантерија, до финансијских малверзација Стипе Месића по ондашњој Србији ко има жељу да прочита ову књигу кроз сва њена три компактна дела. Наравно, меланхолије има, али је она умерена и мемоарско се више ближи час чињенично-историјском, час лирском и фикцијском континууму, него патетичном које је, опет понављам, често одлика мемоарских књига. Жанрови који се преплићу у овом претежно мемоарском роману или сећањима романског типа јесу биографија, роман, мемоари, историја и путописи. Самим тим, ово је и путописни, биографски, мемоарски и историјски роман. Назвао сам га мемоарски јер је то најприближније.

Као аутор књиге, „*Тасићево књижевно дело*“ подстакао сам га да напише много бољу књигу од претходне са истом темом. Не само проширену, већ наново створених сећања из корена. У том смислу, прва књига, „*Крња биографија јахача пањева*“, од неких сто петнаест страна, не може се мерити са новом од тристапедесетак страница.

Док је прва обухваћена Лесковцем и нешто Бором, друга, односно нова књига, равноправно исликава Бор, колико и Лесковац и родни Бели Брег крај њега, али исто тако и целу Србију у малом, и Европу, тај Запад и лепоте путовања. У питању су интимна сећања, али је кроз њих и преко њих дато опште. У том контексту говорећи, то нису јефтине мемоари, само ради факта и забележја, већ и шира слика него породична, пријатељска, градска, родна, друштвена и национална. Све то их чини мемоарским романом о животу, а дистанцом и личним односом остварене су две перспективе – субјективна и објективна и прожете козеријом. Главни лик романа је живот.⁷⁸³

IV

У Књижари „Стошић“ у Лесковцу 10. марта 2016. године приређено је књижевно вече посвећено прози и поезији лесковачког песника и писца Драгог Тасића. Тасић живи у Бору, зиме проводи у Јагодини, а завичајни Лесковац походи по зову ђачког доба и одмакле младости. Међу полицама с књигама издавача из читаве Србије, на скупу двадесетак поклоника књижевне уметности, уз писца се нађе и петоро старих Лесковчана, припадника генерације матураната из 1952. године. Сви су ликови његовог романа „*Окрњене биографије јахача пањева*“. Та опсежна прича, ђачка козерија, мемоарско казивање, у тврдом повезу, са албумом фотографија насталих у шест деценија, сликовито је захватила животне путеве шездесет двоје лесковачких матураната, протегнуте после матуре у 63 године уздицања и падова родног Лесковца, Југославије и садашње Србије. Дружење с писцем и разговор о његовим књигама отворио је лесковачки песик Зоран Јовановић. Професор књижевности Милош Ристић, из Крушевца, песник и критичар, који је написао вредну књигу „*Тасићево књижевно дело*“, представио је речито и рељефно, одлике

783 Предраг Милојевић, Предговор, Млади о прози и поезији Драгог Тасића, Пресинг, Младеновац 2014, стр. 5. Напомена П. Милојевића: Прихватио сам мишљење да издавање ове књиге може да користи афирмацији младих критичара. Треба истаћи да се у њој други пут расправа о књижевном опусу истог писца, с обзиром да је критичар, песник и писац Милош Ристић објавио монографску књигу „Тасићево књижевно дело“, у издању „Пресинга“ 2013. године.

Тасићевог опуса у 13 књига. Књиге су, макар и у скроним тиражима, „угледале свет“ у периоду од 19 година. Последња - трагикомедије „*Полиграф и Баре*“ - изишла је из штампе 2015. године. Међу оценама младог и познатог критичара, необилазне су бар четири. Прва, да је Тасићев еп „Јестонија“, Балканиди и Атлантиди, у 132 певања и пет хиљада петсто четрдесет и четири стиха, „српска Илијада о пропасти Југославије“. Спевана епско-лирским стихом. „Јестонија“ је „*еполирика*“ о изгубљеној светској савести у време распада државе, у којој је српски народ живео и напредовао седам деценија 20. века.

Романом „*Под сенкама Јестоније*“ Драги Тасић је прозно наставио спев „*Јестонију*“ казивањем о светском насиљу и страдању српског и црногорског народа током НАТО-бомбардовања 1999. године.

Трећа оцена професора Ристића ослоњена је на ромене „*Саваполис*“ и „*Жункељи и Гигињери*“. Први је представом драме борбе за власт српских политичких партија и странака, тачније причом о српској политичкој елити прве деценије овог века, сатирично-социолошки исказао траги-комичну историју савремене српске политике. Онакве, каква је српском народу у тој деценији донеле нове поразе, после уништавања српске привреде и НАТО-бомбардовања земље. Роман је означен под именом као љубавна прича „о политичким страстима и напастима“. У ствари, он је прича о пораженој политичкој свести српског народа.

Пораженој, пак, правној свести народа, писац је посветио роман „*Жункељи и Гигињери*“, под именом да је прича „о судничарским страстима и напастима“. Спор ради раздвајања гробова двоје прељубника одсликава апсурде судских поступака, спорог остваривања права, неефикасност и корумпираности у правосуђу, који скупа поричу право и правду, без којих нема друштвене стабилности.

Изузетан и сигурно највише лесковачки роман Тасића „*Између два бела брега*“ (једног у Србији, другог у Француској), осликао је занатлијско-чаршијски свет Лесковца тридесетих година прошлог века, и страдања српске породице у Другом светском рату, у расколу између партизанске и недићевске борбе за ослобођење Србије од фашистичке Немачке и Бугарске. Роман је и „*одисеја*“ главног јунака (коаутора Тасић Радивоја Роберта), лесковачког абације и српског емигранта, који је прешао „*пут у Европу*“ преко немачког концлогора, био жандар на западној страни Берлинског зида и постао фармерски радник, пекар и коначно француски кројач. После 30 година од рата посетио је родну Србију и завичај, са српско- француском породицом.

Тасићеве књиге, закључује се по налазима Милоша Ристића, исцрпљених малих тиража, нису досад нашле издаваче и остају у архиви писца, недоступне читаоцима.

Сам писац је говорио о поменутом роману „Окрњене биографије јахача пањева“. Писац са гимназијским надимком Козерија, нагласио је гимназијску генерацију као главног јунака ове књиге. Матуранти су ликови који су генерацији пренели своје одлике и мане. Поживели су свој живот остварујући се као инжењери, правници, лекари, геолози, професори наука, официри, психолози. Тасић је говорио и о делима виднијих школских другара, доктора наука, дипломата, универзитетских професора, судије, писца и официри. Расута у земљи и иностранству, матурска генерација 52 се тихо смањује, али још постоји и срдачно негује ђачко другарство целине, које се одржава 65 година сталним контактима школских другарица и другова, најизразитије преко заједничких сусрета о годишницама, које се пењу високо. Седамнаести сусрет наредне године (2017) претходи јој, оствариће га живи на прагу Лесковачке гимназије.

Тасић је, говорећи о више истакнутих личности, посебном топлином говорио о пуковнику Јездимиру Лакићевићу, светлом имену Јабланице, који је, као начелник Босанско-херцеговачког корпуса са 419 артиљерских оруђа, остао без обе ноге. Пензионисани официр, у време распада, одазвао се свом народу ради очувању његове слободе.

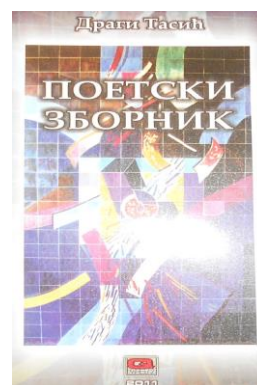
На овој књижевној вечери писац поздрави припаднике заједничке генерације речима: „Живели смо, стварали, уграђивали се у биће свог народа, али и јахали смо пањева друштвених и идеолошких заблуда. Радовали смо се животу и стваралаштву и тихо и природно се гасимо, остављајући нашу причу о захвалности Лесковачкој гимназији и граду, који су нас подигли да уђемо у његово сећање на ова времена Србије.“

VII

ПОЕТСКИ ЗБОРНИК – Људи, научени да буду грађани, засићени су мноштвом исповести које емитују политичари и медији. Писањем исповести песници губе право да траже од читалаца да буду свештеници. Ипак, имају права да објављују исповедну поезију у тиражу за пријатеље.

У овој књизи „Мала Јестонија“ и „Мало памтило“ нису исповести. Поема „Збогом велика Јестонија“ и „Интимна певања“ јесу. Стога је, због евентуалних читалаца, тираж ове књиге увећан је на сто примерака. Случајни

Читаоче, ако ти се при погледу „Поетски зборник“ не допадне, одустани од читања. Нећеш штетити ни себи, ни песнику.⁷⁸⁴

VIII

БИБЛИОГРАФИЈА – У најновијој књизи Драги Тасића „Окрњене биографије јахача пањева“ (Пресинг, Младеновац 2015), наведени су следећи Тасићеви радови:

1. „Марија“, збирка песама, Бор 1997. (потписана псеудонимом Стеван Ћирковић);
2. „Јестонија, Атлантиди и Балканиди“, издање током НАТО бомбардовања, Бор 1999. (потписана псеудонимом Стеван Ћирковић);
3. „Јестонија, Атлантиди и Балканиди“, „Еп о изгубљеној савести“, у 132 певања, 5.544 стиха, Бор, Јагодина, 1999. године (потписана псеудонимом Стеван Ћирковић);
4. „Крња биографија јахача пањева“, козерићни роман о лесковачким матурантима из 1952. године, Ваљево 2003. године, а објављен и у Лесковцу и Бору;
5. „Између два бела брега“, роман о српској породици, пре, током и после Другог светског рата, Бор, Ниш 2006. године (као дело браће Радивоја и Драгог Тасића);
6. „Жункељи и Гигиљери“, сатирични роман о судничарским страстима и напастима (Бор), проглашен „Књигом борског аутора 2010. године“;
7. „Поетски зборник“, збирка поема и песама, Бор 2011;
8. „Саваполис“ – Љубав у Саваполису“, роман о љубави и политичким страстима и напастима, сатирична слика српске политичке елите прве деценије 21. века, Бор 2011;
9. „Потиснути – Узвремене приче“, Бор 2012;
10. „Адвокатске приче“, Бор 2012;
11. „Под сенкама Јестоније“, роман о Србији и судбинама људи за време НАТО бомбаровања Србије и Црне Горе, Бор 2012.⁷⁸⁵

ДРАГИ ТАСИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

РАТНИ ДНЕВНИК

Теку низови тачака и запета
преко развученог гротла.
Тачке се шипају и одскачу,
котрљају им се округле главе.
запете се поводи, изазови и разлози.
Несмотрене, греју се и комешају,
кључају, кипе и испарују.

Значи чуђења и упитници
преврћу се у својим утробама
и прскају у празно.

⁷⁸⁴ Драги Тасић, Поетски зборник, Белешка аутора, Qwerty, Бор, 2011. стр. 3. *Напомена:* Ова песничка збирке има четири дела: ПРВИ ДЕО – „Мала Јестонија; ДРУГИ ДЕО: „Мало Памтило“; ТРЕЋИ ДЕО: „Збогом велика Јестонија“; ЧЕТВРТИ ДЕО: „Интимна певања“;

⁷⁸⁵ Дрги Тасић, Окрњене биографије јахача пањева, козерија, Библиографија, Пресинг, Младеновац 2015, стр. 343.

ЉУБАВНИЦИ

Још има љубавника,
ходају суженим стазама
немереним трептајима.
Заобилазе странпутице.
Усправљају се високо и
занети чувају боју љубави.
Осећајни су и глагољиви,
они ће досећи достојанство.
Предострожности предани,
опрезни су на скретницама.
Опијени су својим ритмовима,
ткају на разбојима предности.

ПЕСНИК

Пролази кроз дан непрозиран
стешњен између два сунца,
зарекнут да остане читав.
Узбеснео дан без ларве надања
хвата га растрешеним зубима
гњечи костурњачу да се изрекне.
Покор га пориче, непокор отвара,
бодеж му се сидри у немоћ саму,
дан је спреман да га поједе.
са крстаче гледа двосмислице
крије шаре разапете и виче:
Једи ме, извитоперени крвнице!

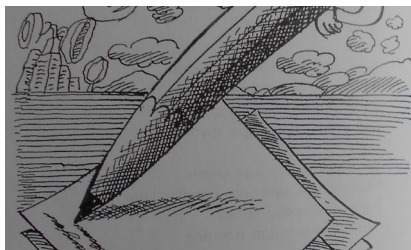
БЕЛИ КАМЕН

Лепа моја јесени, лишће је опало,
у моме врту је доба без влаге и ветрова.
Пред мном је зима. Сваког јутра одходим
ведар у јаву и још уман сним.

Вратио сам се своме белом камену спокоја.
Под бистром висином завичаја трајем
на сетним путевима које, знам, давно су
излокале најезде и суноврати.

ИСКУШЕЊЕ НАДЕ

зачетак обећава и усхићује.
У предворју га чекају златне круне
и препреден смисао.

ЗОРИЦА ТАСИЋ

И Зорица Тасић, рођена је у Лесковцу 1971. године. Чланица је Књижевног клуба „Иво Андрић“ у Земуну. Објавила збирку песама „Гримиз мајске ноћи“ (издавач Књижевни клуб „Иво Андрић“ – Земун), која је промовисана 2016. године у Лесковцу. Добијала је многе награде и захвалнице. Поезију је почела да пише још у основној школи. Објављује радове по разним часописима. Бави се радом на рачунару кроз професионалне програме, рекламним маркетингом и пише поезију у којој се изражава формом која обједињује више стилова, што управо чини њене песме препознатљивим.

II **ГРИМИЗ МАЈСКЕ НОЋИ** - Ако постоји драгоцен ковчег у који је могуће одложити сувенире живота онда се за поезију Зорице Тасић заиста може рећи да представља спремиште невидљивих сувенира које је током живота њена душа сакупљала и одлагала у своје одаје. Још се може казати да њена поезија представља дуго сабирани и скупљани рукопис који открива сва њена животна пулсирања и све њене кише и све дуге које израћају после кише са којима се она успиње духом и речју ка небу живота.⁷⁸⁶

(...) Да је Зорица Тасић песникиња удахнуте осећајности којом отвара песничке просторе у себи, а снага тих простора се шири и надахњује кроз њену жилу куцавицу, њену децу, кћерку и сина којима она посвећује ову збирку овај бравурозни „Гримиз мајске ноћи“ и духом чаробнице росу живота претвара у вечни сјај, она уствари открива своје осећање, свој песнички мотив, своју најмногоценију песничку вредност.

Читајући поезију Зорице Тасић која се у свом песничком изразу креће између бесконачног сивила које доносе разочарења у људе као и бесконачне белине што блесну у њој самој када доживи радост и метаноју кроз стих, сетих се речи Исидоре Секулић која за поезију каже: „Без чега поезија не може, то је живот и смрт: без чега живот и смрт не вреде, то је поезија.“

Поетичке слике и лепоте у лирском изразу поетесе Зорице Тасић живо уоквирују бескрајну нит од управо тих болних исказа, тих „венчића“ како их она у неким песмама плете речима и који представљају неку врсту споменарске исповести, њену срећу и чаролију, све њене светлости и све њене таме, непролазну химну њене младости и зрелог доба када се све то сабира у реч и у стих. С тога се може засигурно тврдити да у неким стиховима њена песма је горки мед што се из саћа њене интимистичке разочараности точи.

Очигледно је да песникиња Зорица Тасић поседује песничку нит с којом она успева да са патоса емоционалне горчине опева бесмисленост обмане, као и да обећа субјекту свог разочарења, да обећа читаоцу, и на првом месту себи да обећа снагом своје сугестивне, поетске речи алхемију којом таму пресвлади у светлост и да разочарење претвара у победу кликтајем у стиховима („...Ја сам борац...“), завршава насловом песме: „...Јер ја сам борац/ Само Љубави се чистој подајем./ И не поустајем.“

Поштовани читаоци испред нас се налази право песничко писмо, сентиментална исповест. Стиче се утисак да се кроз нашу песникињу исписала цветом речи можда чак и театар, драма живота, цветом лирске душе која у својим лирским нијансама од стиха до стиха од песме до песме води велику борбу, она води неизмерну велику битку да сачува бодрост духа и животну чврстину где тамна позлата на латицама поетског израза је уствари скривени сјај, слово љубави с којим поетеса себе уздиже на ниво лирика који својим сећањима даје боју и мирис пролећа.

⁷⁸⁶ Нада Аничич Црљеница, књижевник, рецензија, „Драгоцени ковчег невидљивих сувенира живота“, Гримиз мајске ноћи, Књижевни клуб „Иво Андрић“ Земун.

ЗОРИЦА ТАСИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ГРИМИЗ МАЈСКЕ НОЋИ

Свици искричаво падају по мојим очима
пливају површином црних зена
Иза своје сенке стојим,
таму им разгоним да осветим сећање
То не падају капи,
већ отичу успомене
међ сени неке,
међ расуте зраке,
међ бршљане заметнуте
у облаке

Где се упредала туга
Далека и дуга
Где расплакано Сунце дрема

Ту полажем снове
на стрпљиве јастуке
у мекоту што ме свлада
у свилене везове,
и у ноћи несна, међ звездана стада,
док јогунасте мисли моје,
лебде као дивље птице,
одлећу од мене
у сутон гримизни

И док над сеном твојом бдим
слушам срце своје,
Тај амбис несхватљиви
тај пешчани сат на длановима што звони,
Звони,
и путује звон кроз даљину плаву
Где ме чека слутња радоснога јутра
И срећна река

Моје светле очи испод тужног вела
траже небоцвет у мају
зањихану даљину плаву
Два језера у сјају

Кроз кишносне облаке треперим
Лелуја ми вид,
Слушам дисање ветра,
и плач рањених звезда

У сноповима пламених ветрова,
и мојих свећа плам догорева

У Молитви за дневане кораке наше
ронећ сузе разних срце од самоће
Све у жеђи бола
што за нама оста

ТУГА

На месечевој нити
звезда засузи.
У ноћ хладну
замрзла се туга,
време мирује.

Угризла тама
попила зеницу.
Слепоћа збуњује
пустош расипа
у сноп везује.

Изникоше пера црна
души запрљаној
што крике стеже.
Кандило опепели,
тамјан ожеже.

Одбегла туга
дубине раздире,
без страха урања.
Души замрзлој
примакла се није,
у вечност оде...

ЛАЖ

Ледена реч,
печат на срцу,
игла провучена.
Крвари свако слово
Вришти!
Лаж ме реже
и небеса плачу,
мелодијом њеном обојена.

“ Не брани ми реч,
па нек усна пукне,
пусти ме да зборим! “
Туђи језик
истину не кује
цветна сам трњина у оку Света
и Истином Зрим.

А када би могло,
јецало би свако слово, да се чује
у светлости неба
да надгласи себе,
на извору греха,
и у сузи дана
у срцу човека,
као пожар туге,
као пламен века...

БРАТИСЛАВ ТОДОРОВИЋ

И Братислав Тодоровић рођен је 1972. године у Лесковцу. Објавио је збирке поезије *Рансодија младости*, (1995) и *Карта живота*, (2006), збирку приповедака *Сан бесане ноћи*, (1999/2007), збирку прича *Убиство смисла* (2004) и романе *У сенци времена* (2002) и *Љубав у Лисабону* (2012). Објављивао је у часописима: Наше стварање, Успења, Помак, зборницима: Глубочица између обала, Сазвежђа, Јутро над Озреном, новинама: Тачка и Наша реч. Заступљен у Лексикону писаца лесковачког краја. Члан је Удружења писаца Лесковца. Данас живи и ствара у Земуну.⁷⁸⁷

II **РОМАН ЉУБАВ У ЛИСАБОНУ** - Романескне прича о три љубави. Прво о љубави према Лисабону и фаво певачици Марион. Са њом главни јунак Симан доживљава авантуру. Њена смрт од неизлечиве болести води суштинском обрту у његовом животу. Друга љубав се испољава као узајамна приврженост Симана и његовог пса љубимца, еспањел бретона, Ротмана. Трећа обједињује претходне две. Тиче се често нимало једноставних односа унутар младе Симанове породице. Њој припадају и његов пријатељ, професор Глигорије и Марионина ћерка Клара. Све три приче, уз још неколико уметнутих фрагментарних и метатекстуалних приповедних целина, чине занимљиву сагу о стварности света савременог човека, од балаканских до западноевропских простора.⁷⁸⁸

%
Инпликације су јасне. Свако ко прочита биографију видеће да је реч о аутору, који се више пута у више својих књига окушао у различитим жандровима, у поезији, и разним врстама у жандровском смислу, смислу обима, кратке прозе и обимније прозе, романа. Ово је други роман, који је по мом мишљењу до сада независно од било ког жанра најзрелија књига, а друго, други је роман и зрелији је од предходног. То је текст, роман, који на најрепрезентативнији начин у досадашњој каријери представља нашег аутора.

Ако се погледа кроз историју књижевности, избор разних одредница, које би могле кратко, јасно, сажето, информативно да одреде ову врсту прозе, могли би да кажемо да је ово једна врста постреалистичке прозе, како се некад звао критички реализам. У теорији књижевности за то постоје разна одређења, некад смо имали политички идеолошке конотација у већој или мањој мери. Такав је случај са једном сродном одредницом ангажованом књижевношћу, што у овом случају није реч. Овде није реч ни о једној програмско и идеолошки формираној критици друштва, него би пре могли да кажемо да је ово врста литературе по кључу критичког реализма, а ја бих употребио један једноставан термин постреализам. Развија однос према стварности врло сличан оном који је некада постојао у српској књижевности, па и у југословенској после I светског рата, а Црњански је можда најпознатији и уметнички најважнији, не само у српским, већ и у бившим југословенским, европским, па и светским оквирима. Пример Црњанског, јер је та литература Милоша Црњанског и великог броја експресиониста, и не само њих, већ свих оних који су се окупљали око идеје експресионизма.

Али оно што је занимљиво, ви имате један тако-рећи анархистички пут, а о томе је писано у два зборника о Милошу Црњанском, један 1972. а други 1996. године, где су рецимо, ти аспекти његове књижевности анализирани и та врста разочарења у друштвену стварност, постоји и у овој књизи. Књижевне технике протеста, поступци, идеје, контекст, литерарни и нелитерарни, наравно је јачи и другачији у то време, али постоји та неспорана заједничка

787 Братислав Тодоровић, *Љубав у Лисабону*, Мали Немо, Панчево 2012.

788 Братислав Тодоровић, *Љубав у Лисабону*, Мали Немо, Панчево 2012.

карактеристика која повезује тај критички реализам и ондашњи експресионизам, а ја сам узео Црњанског као референта, где се једна врста ироничног, циничног, али не циничног са некаквим ван књижевним мотивацијама, него је то као израз једне врсте резигнације у односу на једну ишчашену, ненормалну, патолошку друштвену стварност. Полазећи од једне такве, у другом историјском контексту, ишчашене и патолошке реалности, писац покушава да се врати некаквим универзалним идеалима који су изражени и који су постојали у људској цивилизацији далеко пре хришћанства. На пример, у античкој цивилизацији и култури су постојале одреднице као љубав, истина, смисао и можемо рећи да су то вредносни оквири овог текста, приче о Лисабону, која итекако уважава и консултује историју књижевности, како светску тако и српску, јер постоји јако велики број аутора у српској и светској књижевности у којима је у наслову тематско - мотивски, а и суштински идејно, као прича, као наративна окосница, појам љубави. Рецимо „Љубав у Тоскани“ Милоша Црњанског. Следећи тај пут, идући тим трагом, ова књига у контексту једног историјског односа према стварности, у оба значења тог термина, развија стојички однос према стварности, која је благоречено накардна.

Развијајући једну аутофикцију у којој главни јунак тематизује своју биографију, псеудо-биографију, јер овде није реч ниокаквом идеалистичком приказивању стварности, већ тематизује тако што се он, главни јунак, наратор, наративни глас, у импликацијама, наговештајима, неким траговима, појављује као аутор. Овде је реч о псеудоаутору, није дословно реч о аутору овог романа, него о његовим конструкцијама, наративног субјекта. Реч је о једном псеудобиографском излагању, једне животне приче, која се једним делом развија у нашој земљи, са свим карактеристикама живота у препознатљивој друштвеној стварности, а други део се развија у Лисабону и представља, заправо једну врсту кулминационе тачке, расплета оног што је започето у Лисабону, а као животна прича у нашој земљи, при чему је реч о лутањима и трагањима главног јунака. Он има свој алтерего, своје друго ја, у лику старијег професора књижевности, пензионисаног, који живи једним испосничким животом, у некој врсти добровољног изгнанства. Он има једну отвореност духа, душе, социјално и друштвену отвореност, који своја животна искуства и подршку, преноси на главног јунака Симана у књигу. Као нека врста помоћног другог лика, другог ја, је однос аутора према псу, који је заправо замишљен као једна врста аналогног дијалога, разговора са самим собом, јер пас не може да разговара и говорећи са псом, аутор говори са самим собом. Та позиција је слика оне друге слике у којој тај стари професор има једну врсту менторске улоге у сваком погледу, од личне, приватне, интимне, до професионалне и појављује се као добри дух. Као неко ко даје у почетку невидљиву подршку, толико невидљиву да се она и не помиње у разговорима професора и главног јунака, али она у једном тренутку, по природи ствари, по логици нарације се развија и доживљава један добар расплет по главног јунака.

Ја бих да сада издвојим једне реченице, која изгледају као аркадијске наивности, и просто срдачности у најбољем смислу речи. Радим ову аналогију која нужно такозвана методолошка аналогија са оним светом из којег израста уметност, односно уметнички језик у свет Милоша Црњанског, то је једна врста, као што сви знамо код Црњанског, постоји једна врста лирског анти јунака, који са једном врстом метафизичке резигнираности говори о свему. Ова архадијска наивност, једна отвореност у комуникацији, једна наивност, систем вредности који из тога произилази и на који се ти искази заснивају, заправо не подразумевају никаквог великог и значајног јунака, нити подразумевају никаквог епског јунака. Лиризам овог јунака је истовремено и врста анти јунак, иако има пуно посртања у књизи самог јунака, у његовим односима с другим људима, сцена које су итекако по самој својој структури такве да имплицирају неку врсту хода кроз пакао. Али, то није ауторов избор. Трагајући за самим собом онако како се тај модел користи, нпр. у тзв. роману одрастања, а опет без икаквих идеолошких и теоријских предрасуда, једноставношћу нарације у овој књизи развија се та животна прича, у којој се у одређеном тренутку откривају те енергије, тај добри дух који професор, лични и пословни ментор главног јунака усмерава ка његовом животу и раду па и започетој каријери писца у иностранству. То је једна врста радикалног обрта у књизи у којој се појављује један нови слој, као један метатеоријски слој, један слој у којем само писање, писање као чин писања и писање као резултат, дакле уметничко дело, постају оно што је предмет пишевог интересовања. То је један помало иновативан слој у односу на предходне књиге које је аутор до сада радио, писао, објавио, један освежен, један нови садржај, један покушај да се унесе теоријско рамишљање о самој литератури, на један врло једноставан начин, који се неће бавити теоријским појмовима као теоријским појмовима, него ће покушати да говорећи о писању,

судбини писања, судбином писца, каже нешто о универзалним вредностима које су пре свега код аутора библиске, али као што сам ја рекао раније у предходном делу излагања, то су оне универзалне вредности које, ја сам случајно или намерно одабрао стоицизам, истину лепоте и смисао карактеристичну за целокупну античку цивилизацију. Ако се вратимо пар векова уназад, видећемо да и у другим цивилизацијама тај исти идеал постоји.

Што се тиче саме нарације на одређеним местима, да будемо преведни према тексту, према аутору, и да кажемо духовити, на одређеним местима су постојали шавови који си се назирали, у некаквом приређивању, и објављивању књиге. Аутор је мењао и дорађивао ту врсту слабијих места и мислим да је то успео да управо транспонује у овом делу романа у којем говори да превазиђе, да те недостатке једноставно речено отклони. Управо у овом делу романа који се бави судбином писца као писца, судбином књиге, и конкретном судбином ове књиге у иностранству. Наводећи причу о томе каква је рецепција српске књижевности у иностранству, не улазећи у чињеницу да та рецепција која је више него симболична и не улазећи у чињеницу да симболичност те ситуације незначно нужно и некакве слабе уметничке домете у српској књижевности. Чак и ова садржинска тачка у роману, чак и овај део у роману, подразумева и једну врсту аркадијске наивности, дакле подразумева једну врсту безинтересног свега ван ове земље, који је заинтересован, за те исте вредности које овај роман нуди. Увек се сећамо неких других времена, када је свет књижевности код нас био другачији и тада су писци често потезали за доста комфорном институцијом а то је студијски боравак, па су одлазили нпр. у бање, летовалишта или градове где није важан само топоним, него то искуство та привилегија да се у сврху истраживања која су везана за припрему романа или нпр. писање романа. Онај ко је прочитао овај роман, биће му јасно да је спроведено једно озбиљно истраживање о Лисабону, на доста темељан начин, тако да се једно потпуно приватно питање да ли је аутор заиста био у Лисабону или није овде оставља по страни. Али ви по томе видите да ли неки аутор влада текстом или не влада и ако влада колико је вешт у владању тим текстом. Уколико претпоставимо ситуацију да је аутор, који год то био, говоримо о Братиславу Тодоровићу, детаљно истраживао онда је та нарација, тај роман на добром путу. То можемо рећи за ову књигу, нарочито за овај роман, што је исто тако добро и занимљиво као информација за неке будуће књиге, будуће читаоце. Да аутор има ту једну врсту наративне прогресије, једног наративног сталног напредовања, тако како се примиче пред крај књиге, како се расплет назире, аутор самоуверено и самосвесно демонстрира ту своју вештину. То је исто тако једна карактеристика ове књиге и то је један знак његове еволуција као писца у односу на претходне књиге и то сасвим добар знак. Оно што бих још желео да нагласим је та једна друштвена стварност, критички анализирана уметничким средствима у овом роману. Ја бих подсетио да постоји јако велики број књига, нпр. од почетка распада бивше Југославије, или да кажемо да од тог тренутка, тог периода почиње један период у коме се на другачији начин, него у комунизму, преиспитује и критички односи према стварности. Постоји велики број књига и ове углавном подпадају под ону категорију естетике, која се у историји књижевности назива негативном естетиком.

А по самом наслову Љубав у Лисабону, књига иде у сасвим другом, другачијем, да не кажем, супротном правцу. За мене је то већ занимљиво, већ тематски, садржински, за неког историчара књижевности таква врста приступа била је занимљива и корисна и треба је имати у виду када се анализира ова књига.

V
РАПСОДИЈА МЛАДОСТИ - Срж ове збирке песама чини четрдесет лирских песама, које по песничком усхићењу јесу и љубавне и рефлексивне. То је поезија оригиналних звукова, обојена изузетном експерименталношћу у којима има и љубави и чежње, и мудрости и младости, и осуде тражења те „блуднице“ са посебним немиром и болом.

(...) Свака песма је лично хтење у коме открива оно што неки чувају као вечиту тајну доживљене младости. Он каже: „Она је песма што душу опија.“ Јасни су корени заљубљене душе младог поете. Та лирска драма јесте резултат свог поетског искуства испољеног у машти, знању, лутањима, тражењу тајни и покушају да одгонетне оно вечито биће које мучи младалачку машту. Уметничка лепота ових песама привлачи све узрасте иако се скоро ограничава на своју генерацију. Вредност ових стихова је значајна.⁷⁸⁹

789 Станко Ђорђевић, Рапсодија младости, Лексикон писаца, стр. 120.

VI

У СЕНЦИ ВРЕМЕНА – Братислав Тодоровић је песник у души. То је доказао и овим романом, лирским писањима у њему. Лиризам је озвучена нарација, обојени су описи. Као прави песник, Братислав прати развој мисли и емиција главног јунака. Израњају питања да ли је „У сенци времена“ психолошки или социолошки роман? Можда је роман лика, роман простора или роман времена? Оваква питања нису реткост, посебно када се говори о романима савремене књижевности, али је тешко дати одговор. Има ли нечег аутобиографског у овом роману? Сигурно да има, али, пре свега, овај роман је, у неку руку, роман биографија српског народа. Ово је роман који ће посведочити о времену и „уклетом“ простору, виђен очима сензибилног главног јунака Андреје. Писац с љубављу и дозом добронамерне критике говори о родном граду и суграђанима: „усамљен град, скривен веловима тајни, пробудио се, обележио је тренутак постојања“. Није тешко открити да та љубав има шире размере, да је усмерена Србији и целом српском народу. Прича почиње крај Мораве која зна „горку истину трагичне судбине српског народа“. Зна Морава, али ћути. Можда ће је судбина Андрије натерати да проговори елегичним тоном, а можда ће имати и коме? Посматра „рањена река“ како се котрља српска реалност, дрхти пред новим ужасима... колоне избеглих с Космета мешају се у конвоје војске“. Власт их жели убедити да напуштају свету српску земљу зато што су победници. Да ли се може веровати оваквим тврдњама? Овим романом Братислав Тодоровића оставља траг о једном лудом времену када су се испирали мозгови преко уигране машинерије јавног информисања и на тај начин се тражило оправдање за лоше вођену политику. „Прстрашени нису могли слободно да мисле и делају“. Ми смо сведоци тог времена, нећемо га сигурно заборавити, али ће роман бити упозорење и драгоцену смерницу будућим генерацијама. Ако ми нисмо били, нека они буду мудри, нека претворе Србију у оазу слободе.⁷⁹⁰

(...) Радња романа догађа се средином 1999. године. Места догађаја су Лесковац и Лондон. Почетак романа везан је за време завршетка рата наше војске на Косову и Метохији. Колоне избеглица, Срба и колоне ратника, војника, који се враћају са ратишта. Војници су у камионима и на оклопним возилима. Улазе у котлину Јужне Мораве. Пуцају из пешадијског наоружања, славе повратак и свој лични спас.⁷⁹¹

VII

САН БЕСАНЕ НОЋИ - Интуитиван, рефлексиван и емотиван, Братислав Тодоровић открива своје виђење једног преломног времена. Интровертан, стваралачки, не нарцисоидно, он тражи индентитет своје личности и свога народа. Ова књига ће вас узбудити и откриће вам мноштво питања, али не очекујте одговоре. Њих писац налази у себи и у дубоким коренима, јер је знао да дубоки корени дају високе крошње и богате плодове.

Верујем да је ово само почетак прозног стваралаштва које ће у наредним делима довести до расцвета тек иницираних али занимљивих проблема.⁷⁹²

Седам прича јесу седам лирских истина у приповедачко-хроничарском тону. Свака прича је једна посебна целина. Дакле, догађаји нису сродни, ни било по чему повезани. Једино је оно лирско *ја*, поетску епском штиву нит која, заиста, постоји.

Његов свет је лични немир. Дијалоге у овој прози прожима музиком речи и у њима је култ доживљене, очекиване, жељене *жене* и жудња за њом. У машти аутора радује се *она*, понекад тајанствена, али са својом судбином. Лепота фабуле је у ишчекивању расплета. У свим причама је урбана средина.⁷⁹³

790 Маре Каранфиловић, професор, Ненад Стаменковић, професор, комплетна рецензија романа, Братислав Тодоровић, „У сенци времена“, КК Глубочица - Лесковац, 2002, стр. 138-140

791 С. Ђорђевић, У сенци времена, рецензија, Лексикон писаца, стр. 122.

792 Јелена Златковић, део рецензије, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

793 С. Ђорђевић, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

БРАТИСЛАВ ТОДОРОВИЋ – ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ХЕЈ, ПРИЈАТЕЉУ

Хеј пријатељу,
шта ће ти то?
Зар ћеш тиме
постићи нешто?

Врати се путем
којим си дошао,
тамо ћеш наћи
грешку с почетка.

Опрост је чиста
када је искрена,
спознаја дарује
радост пријатељству.

Луцидност твоја
расуђивању хрли,
време је изгубило дубину
одкад заборав влада.

Шетња ће нова
пробудити страсти,
сећање ће донети
тежину истине.

А онда ће опет,
Сунце сенке правити,
изван живота таштине
озарени ћемо ходати.

САЗВЕЖЋЕ ПОЕЗИЈЕ

У земљи сужњих
у земљи несрећних
живео живот
по правилу свом.
Сузама искапао
речима мелем
и поносно носио
слободе барјак.
Сам у свему
до победе части
ловором китио
скромно сажаљење.
Наде у речима
делима сведоче
божји су дар
а моја потреба.
За спас људског
што уметност пружа
војник сам на тој стражи
и снивам давнашњи сан
у времену понижења
док бдије мојим сазвежђем
ПОЕЗИЈА!

КАРТА ЖИВОТА

На ужареној лави грехова,
Што у грудима пржи и пече,
Картом живота
Безимени путници крећу.

У вихору великих дана,
Што одлазе са нама,
Застало дете правде,
Да одговор нама дадне.

Суд нечастиви,
Сведоке позива,
У вечност неправде,
Обмане и лажи.

Друмовима судбине,
Корача осрамоћена визија,
И аманет оставља,
Будућим поколењима.

ПОТИКАНО ДЕВОЈЧЕ

Куде се дену
убаво девојче?
Дл у градине
сас љубав саткане?

Ко Сланце
сабајле излегло,
такој ти потика
на утрину нечију.

Сам си се пременила
убаво костимче и марамче
наденула и викну: Ја одо!

За које бре бегаш?
Дл ти љубав несам даја?
Које још искаш да ти дам?
Ко с танцару ме бре утепа.

Јок! Ти по своје тераш,
нит се обрћеш, нит збориш,
само пред своју ступку газиш,
ко по моју душу, девојче.

Ал, срце моје
немка утепала,
па жалост ми душу арчи
и скумина ми с тело живује
од дн кд се потика.

Сд ми цаба песме поје,
тугу лече музиканти
и које више да се збори
кд и вино у заборав те не односи.

ГОРДАНА ТОМИЋ – РАДОЈЕВИЋ

I

Гордана Томић – Радојевић рођена је у Лесковцу 1939. године у занатској породици пекара Ђорђа у време, како песникиња сликовито бележи, када се читави свет по други пут уједињава да се брани од заједничке немани.⁷⁹⁴

Гордана Томић се бавила писањем као гимназијалка. Објављивала је у многим часописима, зборницима и заједничким збиркама: „Наша реч”, „Четврти јули”, „Рад”, „Наше стварање”, „Стремљења”, „Цјесничка ријеч на изворима Пиве”, а била је и добитник награде за поезију – у Београду 1985. и 1986. године. Док је живела и радила у Лесковцу – била је активни члан Књижевног клуба „Глубочица”, искрени приврженик и одани сарадник новопокренутог листа „Помак”. Преласком у Београд, радила је у Југословенском библиографско-информационом институту, прихватила је да води Књижевни клуб „Ђуро Салај” при Радничком универзитету у Београду, и убрзо, постала члан управе Југословенског клуба писаца бораца у Београду.

II

ИСЦВ’ТЕНА СТРЊИКА - Љубав према језику завичаја, потом поетски подстицај песника, професора *Боре Здравковића* и подршка *Вили Хубача*, Гордана Томић-Радојевић се одлучила да прву збирку песама објави на лесковачком дијалекту. Реч је о поезији „*Исцв’тена стрњика*” (издавач Културни центар „Милентије Поповић”, Лесковац, 1986. године, уредник мр Слободан А. Младеновић).

Ђорђе Ј. Јањић, књижевни критичар, један од три рецензента (*Радивоје Микић*, *Васка Јукић Марјановић*), пише о књизи: „...Овде нећемо инсистирати на чињеници да је она (Гордана) једна од првих песникиња из лесковачког краја која је читав један део свог песничког опуса посветила писању у дијалекту који је, још од Стевана Сремца до Жака Конфина, служио више хумористичким текстовима као подлога но што је коришћен у лирици... Зато збирку треба са посебном похвалом истаћи. Истаћи и као дело написано у дијалекту и као дело високе уметничке вредности, за збирку песама чисте лирике каква се ретко може наћи у савременом српском језику... Збирка представља драгоцен допринос развоју дијалекатске поезије код Срба и освежење у савременој поезији”.

III

ЖЕДНА ЈЕФИМИЈА - Године 1990. у издању Књижевног друштва „Душан Радовић” у Београду, Гордана објављује другу збирку поезије „*Жедна Јефимија*” – за коју књижевна критика бележи: „Збирка је књижевно дело значајне уметничке вредности у себи, на стваралачки начин сажима неколико струја савремене књижевности... Она жели да језик, ослањајући се на два извора – архаизам и неологизам – оживотвори. Да своје песничке слике оплемени...” Њено стваралаштво лепо одсликава песма „Аратлк”.

Гордана Томић – Радојевић је писала и хаику песме. Књижевно друштво „Филип Вишњић” из Ниша, 1995. године објавило је Горданину невелику књигу (невелику по обиму) хаику поезије за коју др Слободан Обрадовић пише: „Хаику песме Гордана Томић - Радојевић су лишене апстракције. Песникиња пише једноставно и као да сваким стихом „твори малу слику живота. Сугестивном књигом хаику ова песникиња се придружује великој породици хајина.”

По ономе што је написала незаборавна лесковачка поетеса Гордана, по ненаметљивом, шармантном и зналачком вођењу бројних манифестација културе у Лесковцу, и околини, по утиску који живо опстојава у сећању – Гордана заузима часно и завидно место међу ствараоцима Лесковчана у послератном периоду.

Умрла је у пуном напону снаге и умења, али успомена на њен лик, и дело, живеће у сваком оном који је са Горданом радио, сарађивао и стварао.⁷⁹⁵

794 Т. Н. Цветковић, Гордана Томић – Радојевић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

795 Т.Н. Цветковић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003..

IV

Лесковачка песникиња Гордана Томић – Радојевић више од 15 година живи у Београду, али и тамо, она је – лесковачка песникиња.⁷⁹⁶

Гордана Томић Радојевић рођена је у Лесковцу 1939. године, у Влајковој улици, у Подворцу, у познатој трговачкој породици. Отац Ђорђе био је пекар, правио је луксузно пециво. У родном граду завршила је основну школу, потом гимназију, па Вишу педагошку школу у Нишу. У Лесковцу је најпре радила у ОО ССРН, Дечјем одељењу библиотеке „Радоје Домановић“, потом у ОШ „Радован Ковачевић“ у Лецу, па поново у лесковачкој Народној библиотеци, где је водила покретни књижни фонд. Крајем седамдесетих година одлази у Београд и ради у Специјализованом информационом институту на пословима међународног шифрирања књига. Своју прву песму „Зима“ објавила је када је имала 16 година у „Нашој речи.“ Сећа се и године: 1957. Добијала је као средњошколка награде на литерарним конкурсима, доцније је у библиотеци организовала занимљиве поетско-музичке вечери. Стохови Гордане Томић-Радојевић објављени су у многим зборницима: Песничка реч на извору Пиве, Сусрети „Косте Абрашевић“ (тада је у Ваљево добила и златну статуету за своју песму), Клуба „Ђуро Салај“ у Београду, алманаху поводом песничких сусрета „Стари град“. Прву збирку песама под називом „Исцветана стрњика“ објављује 1986. године Центар за културу у Лесковцу. То је, иначе, прва збирка песама у Србији на лесковачком говору. А другу „Једна Јефимија“, 1990. године објављује у Београду. Издвач је КК Душан Радовић. Те године постаје и члан Удружења књижевника Србије, по позиву. У Београду 12 година водила је Књижевни клуб „Ђуро Салај“, седам година књижевну манифестацију „Песничка реч пругом Београд-Бар“. Учествовала је у оснивању КК „Душан Радовић“, веома је активна у Књижевном клубу Дома ратних војних инвалида.

ГОРДАНА ТОМИЋ – РАДОЈЕВИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПРИЈАТЕЉУ ПОДАЈ МОЈЕ МОРЈЕ

Ти немирно и смерно
Да одајом биљура и воденим трагом
Спознам слутњу посејдона, зрело семе
Сије велми због тебе прави слове

Оваплотило сунашце благост месечине
Умин ока узасјала драг ми доброта
Поворке ноћних тамноцвети олеандри грле
Тихо пијем ноћи и драгости песме

У године младе именових те за дукат душе
Принесох ударје неречено ћутно бресје
Беле коње неседлане за друмарење прене
Мелеми морје моје морно време

Кока колу и пиво умилељем зборим
Онкрај морја оваплодна богиња је пила
Уцветна стопала о таласје свила
Љубећ мене оком подајно занесена

Пријатељу подај –
Кока колу и пиво молим
Час безмерја је и пенушање морја
Тужи стена на њој само сена
Пјано бесни зорје галебови узлетели

796 Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 213-114. *Напомена:* Прилог најпре објављен у Нашој речи 23. маја 1997. године. Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, стр. 214-215. *Напомена:* У интервју који је дала Нашој речи, Гордана Томић-Радојевић је, између осталог, рекла: „Знате, ми Лесковчани који живимо у главном граду, донели смо у њега и мало лесковачког духа. Када се, рецимо, др Никола Деклева зажели Лесковца и лесковачког говора, позове ме телефоном па му читав сат причам шта се у Лесковцу догађа. И не само њему. Срећемо се ми Лесковчани у Београду када се зажелимо Лесковца. Недавно сам славила Св. Саву, своју песничку славу. Имала сам 35 гостију. И, наравно, међу њима је било највише Лесковчана.“

Пријатељу подај –
Кока колу и пиво молим
Чамотимо ја и галеб рањени
Он пут небеса у горки ветар
Искидани ђердан галебице тражи
Ја будан пир пучине снијем

Пријатељу подај –
Кока колу и пиво умилењем зборим
Онкрај морја оваплотна богиња је пила
Уцветна стопала о таласје свила
Љубећ мене оком подајно занесена

Пријатељу подај
Кока колу и пиво молим

АРАТ'ЛК

Мој јелек преклапач што ми снагу брани
Д'ти дам
Куде би га од ебанције крија
Д'те викнем д'оратимо
К'ко би ме у очи погледаја
К'д би ти рекла д'од твој
Глас мир немам
Дал' би ме више познаваја
А ако би ме више познаваја
А ако би рекла да с'м ти
Татли гугутка
Од радос' који би работија

ДОКТОРКА АНГЕЛИНА ДЕКЛЕВА

Доктору Николи Деклеви

К'ко башча с'с мириси млади пробудена
Чаршија лесковачка у слунце је гледала
Калд'рма у меку свилу се обукувала
К'год је докторка Деклевка прођувала
Високо чело њојно н'слунце је пркосило
У зберену косу с'с сребрне игле царске
Сву т'мнину од густу боровницу носила
У око зрело црно гројзе и вино преврело
Убаву од убавињу старо и младо је гледало
У Деклевин род господски и голем
Српско господство је старински сребрила
Све што је пипнула тој и озлатила
Рука ву н'детињу главу преперуга
Ко да је здравац здравље је досипувала
Докторка Деклевка здраво цвеће садила
З' сви докторка з' децу сву мајка голема
К'д глас неје подизала н' далеко се чула
Реч ву кротка мелемна испред њума ишла
Ко песма росна на леје налегла је срмила
Башча лесковачка и д'нс од убавињу излудела
К'д ноћ падне и месечина гу пригрли н'смејана
Чека песму свилену руку
Топлу благнину меку
Чека он'ј од убав на
Докторку Ангелину Деклевку.

ВУКИЦА ЋУКАЛОВИЋ

I
Вукица М. Марковић – Ћукаловић је рођена 2. новембра 1962. године у селу Славујевцу. Ради у Центру за социјални рад у Лесковцу. Књижевно стваралаштво: *Варљиве стазе*, збирка љубавних и родољубивих песама (Лесковац 1995). Објављивала у Глубочици између обала, часопису Ми, Нашем стварању, Помаку итд. Била је секретар Књижевне омладине града Лесковца, члан је КК „Глубочица” и члан Удружења писаца општине Лесковац и потпредседник удружења „Запис”. Њене песме награђиване првом наградом у листу Наша реч. Учесовала на Сусретима жена писаца Јабланичког округа и Југославије. Радове представљала у многим градовима широм Србије.⁷⁹⁷

Вукица Ћукаловић је почела да се бави писањем песама још у основној школи. Прве радове је објавила у листу Полет у Мирошевцу, касније у часопису лесковачких гимназијалаца Ми. Њене песме објављиване су у збирци песама КК Глубочица – Глубочица између обала. На конкурс Књижевне омладине Лесковца добила је прву награду, а радови су јој објављивани у *Нашој речи*. Запажено је њено учешће на многим манифестацијама у граду и ван града, као и на књижевним сусретима Књижевне омладине и КК Глубочица. Пише родољубиву и љубавну поезију.⁷⁹⁸

II
ВАРЉИВЕ СТАЗЕ - Поетеса Вукица Ћукаловић, иако је ово прва њена збирка песама, није непозната читалачкој публици у Лесковцу.

Као средњошколка била је запажена и као распевана омладинка учесовала је на многим литерарним скуповима. Касније је учесовала на литерарним слављима и објављивала песме у разним листовима и часописима, а и похваљивана. Као поетеса, имала је мирне и узнемирене тренутке наше свакидашњице па је, јасно, устрепталост своје младости уносила у своје стихове. Њена поезија бележи баш њу као девојку, као жену и особу која отворено каже:

*„Младости моја
Будућност је ваша
Човек је рана која
Квари”*
(Порука)

Збирка песама има наслов *Варљиве стазе* и садржи три циклуса: *Варљиве стазе*, *Кап младости* и *Обалом Балкана*. Сегменти њене поезије и њеног живота јесу њене сентименталне поруке са примесама филозофије живота и живљења. Границе њених инспирација нису обележене. За сваку песму долази нови мото. Инспирише се схватљивим људским осећањима. У трагању за егзистенцијом налазимо њу, њен его, а и њеног субјекта, који је такође, на клацкалицы живота и живљења. Она се као жена и самостално биће никада не прилагођава нечијој ситуацији, нечијој неутралности, нечијој колебљивости и тренутка неке, било које, одлуке.

Насловна песма, која у једном делу оставља празан простор за размишљање, на отвара сукоб. Поетеса је „у вртлогу варљивих стаза”, те своју интиму обелодањује:

„Умире једно „здро”
.....
*Испила последњи кап крви
Једна љубави и
Тебе”*
(У вртлогу варљивих стаза)

797 Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 129.

798 В. Ћукаловић, *Варљиве стазе*, КК Глубочица, Лесковац 1995.

Њени стваралачки изазови, њена музикалност речи, њено поимање живота и себе у томе, у тој лирској визији, јесу праве вредности... Она је поетеса снова и жеља без покушаја да мења себе и њега... Она не тражи посебну форму, посебан стил, све то тече из срца разнежене лирске душе... Она је оправдала име поетесе.⁷⁹⁹

ВУКИЦА ЂУКАЛОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПОГЛЕД У ПРАЗНО

Одбегла ноћ
Затишје у души
Крадем сневе
Шкољкама у мору
На песку
Исписујем
Трагове јутра

Месец се пучином игра

Крик галебова
Таласа
Слутњама.
Мора
Дубоко
Поглед у празно.

МИРИС ЛИПЕ

Липа стара
Светиљке пали
Уморан дан
Улицом дрема
Раскршћа трепере
Росом
Покиданих латица.

Јесени се траг
Пролећа.

Магла на лицу
Магла у очима

Мирис липе
Свако сутра
Горе светиљке

ПОРУКА

Младости моја
Будућност је ваша
Човек је рана која
Кввари

⁷⁹⁹ Станко Ђорђевић, из рецензије, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995.

РАДИСАВ ФИЛИПОВИЋ – ФИЛЕКС

Радисав Филиповић је рођен у Лесковцу 1952. године. Песник, уметнички фотограф, власник издавачке куће Филекс и уредик бројних издања лесковачких стваралаца. Члан је КК „Глубочица”. Живи у Лесковцу.

РАДИСАВ ФИЛИПОВИЋ: ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТИ

Остала си између,
Мене и себе,
Висиш,
Нит која те држи
Као канца стегла
Гуши те,
Браниш се,
Нема помоћи
Луташ,
Високо
Доле понор,
Пакао
Изаза нема
Остаје да висиш
Нит ће издржати
А ти?
Кретену, идиоте,
А можда и мени.

КРУГ

Бескрај, дође у ноћи
По белом дану.
Шта сад?

Да ли је то нада,
Покушај поновног?
Вреди ли?

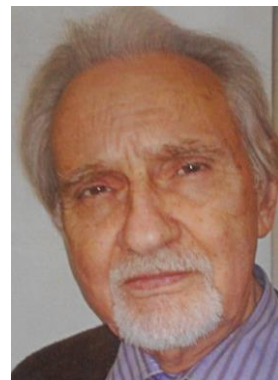
Мач са две оштрице.
Једна сече, друга прети,
Врх боде до бола
Мора ли?

Може ли се то издржати?
Докле,
До сада?
У бескрај,
Опет, испочетка.
Вреди ли?

ДРАГОСЛАВ ХАЦИ ТАНЧИЋ

И Драгослав Хаџи Танчић је рођен 1938. године у Лесковцу. Завршио је Правни факултет у Београду. Живи у Београду. КЊИГЕ ПРИЧА: Тајна црног лука (Књижевна омладина Србије 1992), Смртоносне и друголике приче (Књижевна омладина Србије, 1995); Грчко слово (Рад, 1999), Мастило нове учености (Филип Вишњић, 2006), У славу лажног сведочења (Београдска мануфактура снова, 2006), Плесач танга у оставци (Књижевно друштво „Свети Сава“, 2009), Из доњег света љубави (Граматиџ, 2012), Трпљење приче (Студио Знак и Граматиџ, Београд 2016).⁸⁰⁰

Заступљен кратком причом у антологији Михајла Пантића „Мала кутија“ (најкраће српске приче XX века).⁸⁰¹

II **ТАЈНА ЦРНОГ ЛУКА** - Ово је прва књига прича Драгослава Хаџи Танчића, коју је 1992. године објавила Књижевна омладина Србије. У новосадском Дневнику, 10. јула 1992. године Ђорђе Писарев записао: „Приче Драгослава Хаџи Танчића (рођен 1938 године у Лесковцу), до сада није објављивао - откривају изграђеног, рафинираног приповедача чије се прозне творевине крећу од минијатура блиских чистим лирским записима, до оних сложенијих прозних творевина које поседују меко вођену, поетизовану фабулу. Крећући се тако од кратких записа, готово скица за приче, па до оних разрађених, попут приче „Све је ветар“, Драгослав Хаџи Танчић изграђује вредан литерарни свет, понегде близак Павићевском - поготову када је у питању језик који користи - вешто комбинујући, како то наглашава Небојша Ћосић, елементе препознатљивог, реалног света са фантастичним и симболичким формирајући тако једну сасвим нову, значењски сложенију стварност.“

У завршној причи збирке Тајна црног лука (Књижевна омладина Србије, Београд 1992) „Детаљу изопштеном из комбинације“, Хаџи Танчићев приповедач нам с повесном хладнокрвношћу предочава ужасан крај чувеног еквилибристе, који ће необјашњивим замахом (још који моменат живе) главе поништити заувек беспрекорну линију свог раздељка. Да би иронија судбине била потпуна, иста „*пред свој фатални наступ*“ изговара мисао да (не)размишљање о складу целине и њених делова води потцењивању детаља који може „*разградити темеље сваког подухвата*“. Вредност предметно означеног се обистињује појмом као означаоцем, а то су ванвремене антрополошке константе – усамљеност, бол, болест и смрт, али такође и голицавост, тајанственост и провокативност мотива који би се, поједностављено речено, могли ставити под окриље Ероса.⁸⁰²

800 Драгослав Хаџи Танчић, Трпљење приче, Знак и Граматиџ, Београд, 2016, стр. 137.

801 *Напомена*: Прича објављена у најновијој збирци „Трпљење приче“, Београд, 2016, стр. 106. – *Напомена*: Приче објављивао: Летопис Матице српске, мај 1997, године, прича „Дух убице Киртена или говори мој пријатељ М.М. алиас Звер“ (прича из Грчког слова); Летопис Матице српске, март 1995, прича „Њок у сусрет без светоигрња“ (из Грчког слова); Летопис Матице српске, мај 1999; „Разгртање пепела упокојеног времена“ (из Грчког слова); Летопис Матице српске, јун 1999, „Одбрана madam Bouisson“ (из Грчког слова); Летопис Матице српске, јануар - фебруар 2002, „Casus fortuitous“ (из Матице нове учености); Летопис Матице српске, „Катарза“; Свеске (панчевачки часопис, уредник Богдан Мрвош), јун 1995, три приче из књиге „Смртолике и н друге приче“, (Уводник броја насловљен „О мајсторима приче“. Цитирам реченицу: „Прозна радионица (Панић Пајић, Хаџи Танчић, Вујић, Стањевић или СФ - мајстори Скробања и Бакић) може бити изазов за различите укусе, рачунајући и најпробириљивије међу нашим читаоцима; Свеске, децембар 1996, пет прича; Свеске, септембар 1998, три приче, из две књиге, У славу лажног сведочења и Грчког слова; Свеске, март 2000, три приче, из две књиге; крагујевачки „Кораци“, број 5 - 6 из 2006, шест кратких прича, из више књига; Кораци, број 7-8 из 2008, четири приче; Кораци, бр. 7-8 из 2008, три приче под заједничким насловом; Слава, нишки часопис, бр. 6-7, 2004, пет прича, под заједничким насловом „Аманет и читуља“; Градина, бр. 20/2007, четири приче, под заједничким насловом „Душа заната“, новосадска Поља, септембар - октобар 2001, прича „Да ли тако говорио Заратустра“; Књижевни листови и Књижевне новине: бр. 915, 1.10.1995, прича „Климакс“, бр. 956, 157.1997, прича „Почасни круг“; бр. 974, 15.5.1998., прича „Само наша грешка (Прича отвореног прозора); Књижевни лист (уредник Пера Цветковић), бр. 38, 1.10.2005, четири кратке приче, под називом Парови, бр. 71/72, јул - август 2008, две приче, једна дужа - Сва поравнања доктора Јовановића; Књижевна реч: бр. од 25.2.1987, прича „Оно што ми никада нећемо моћи да разумемо“, бр. 413, од 25.3.1993, прича „Ја, Елија Казан“, број од 10.3.1995, једна краћа прича; две кратке приче у у Српским народним новинама, Будимпешта, од 16.6.1995, послао Никола Вујић, Политика: „Прича са ограниченим роком ваљаности“ (8. јануар 1995).

802 Раско Јевтовић, Књижевна реч, бр. 418, јун 1993. године, приказ (Сизифовски развлачење жваке), књиге Д. Х. Танчића Тајна црног лука, Књижевна омладина Србије, Београд, 1992.

Приповедач се појављује у улози коментатора изнесених догађаја и стања својих ликова, оног који парцијалност тема и сижеа обједињује склопом властитог искуства које је тако суптилно унето у наративно ткиво да нигде не онемогућава „*насиље маште над збиљом*“. Смисао његових прича треба тражити у њима самима и начину на који су повезане. Зато је приповедање тако саткано да се приче везују унутрашњим копулама, међусобно се употпуњују значењем, а негде скоро очито произилазе једне из других, па се могу читати у нормалном редоследу или почев од краја, чак и на прескок, што је једна од одлика данас актуелног поетичног захтева за активнијом улогом читаоца у рецепцији новостворених књижевних садржаја.

III

ТРПЉЕЊЕ ПРИЧЕ – Најновија књига прича Драгослава Хаџи Танчића, носи занимљив наслов „*Трпљење приче*“ (Студио Знак и Граматик, Београд 2016) садржи следеће приче:

У високој резолуцији, Пребројавање, Трефер, Испадање из игре, (Дуб)лажа, Милијардер, Теза за одгонетање, Да ли је старија кокошка или јаје, Из једног вакуум паковања, Будите срећни, Нужна правила за употребу среће, Та стакларија, Између неба и земље, Сметларење, Самомрзитељ, Под копчом полицијске значке, Трпљење приче, Катанчење, Пропусница, Презир, у тактици и стратегији, Расквоцавање речи, Пат(олошка) позиција, Приче из фусноте, Молитва, Пакт ћутања, Живели!, Искушење намиривања рачуна, Ц(в)илик, Ластари, Играти се или не играти се, на гробљу, Туђи кртичњак и сопствени глистини прстенови, Непрогурани ни од Хармса, Извлачење из бубња метежа, Нама драгог човека, Подсетник, О ноторном, Вече фодо музике, Два багажа, Како живот може да буде леп, Преосетљивост, Ружафилигранка, Поетика I, Поетика II, Поетика III, Говорење са собом и речито ћутање, За спас метафоре, Човек од неишчитане мисли, Фарбање, са образа, Испушена лула и неиспражњена пиксла, Дрвље и камење, Уринарни случај, Раздужења.⁸⁰³

IV

ГРЧКО СЛОВО - Ненаметљивом иронијом, алогичким обртима, повременим симулирањем аналитичких поступака и коришћењем литерарних језичких образаца, аутор нас у својим кратким причама уводи у апаратни свет идеја, ситуација и нарави, које се у свом приповедном исходу, најчешће наглашено поентирано, уверљиво осмишљавају.⁸⁰⁴

V

ПЛЕСАЧ ТАНГА У ОСТАВЦИ - Драгослав Хаџи Танчић (1938, Лесковац) почев од прве књиге кратких прича објављене у зрелим годинама (*Тајна црног лука*, 1992) преко *Смртносних и других прича* (1995), *Грчког слова* (1999), *Мастила нове учености* (2006), *У славу лажног сведочења* (2006), стиже до своје најновије, шесте по реду збирке кратких прича, сврставајући се тако у ауторе који истрајно негују један жанр, приповедни облик – кратку причу.

Нова књига садржи 31 причу и њоме С. Х. Танчић додатно погврђује своје место у савременој српској прози, његов приповедни опус објављен током последње две деценије незаобилазан је када је реч о краткој причи, како за читаоце, тако и за проучаваоце овог жанра.⁸⁰⁵

803 Драгослав Хаџи Танчић, *Садржај, Трпљење приче*, Београд 2016, стр. 138 – 139.

804 Д. Хаџи Танчић, *Грчко слово*, краћи осврт, Рад, Београд 1999.

805 Небојша Ћосић, *Плесач танга у оставци*, Новине београдског читалаштва, бр. 43. фебруар – јун 2010. године. *Напомена*: Преносимо комплетан приказ књиге *Плесач танга у оставци*, Књижевно друштво Свети Сава, Београд 2009.

САША ХАЦИ ТАНЧИЋ

И Саша Хаџи Танчић рођен је 3. новембра 1948. године у старој грађанској породици од оца Владимира и мајке Вере. Основну школу и гимназију завршио је у Нишу. Дипломирао 24. новембра 1970. године на Вишој педагошкој школи у Нишу српскохрватски језик и југословенску књижевност, а 1974. године у Приштини Филозофски факултет на Одсеку за југословенску књижевност и српскохрватски језик и стекао диплому професора књижевности. Саша Хаџи Танчић био је новинар Народних новина у Нишу (1971-1977) и главни уредник ИП Градина (1989-1994), када је постао професор у Средњој музичкој школи и директор Уметничке школе у Нишу. Хаџи Танчић је био директор Народне библиотеке у Лесковцу (2002-2006) и Народног позоришта у Нишу (2006-2009). Све ово време био је уредник нишког часопис за књижевност, уметност и културу „Градина“ (1978-1989) и лесковачких часописа Освѣт (1991-1998), листа Лесковчанин (1996-2001), српског листа за духовност и сатиру Лесковачка мућкалица (2002) и часописа за знање, веровање, стварање, вредновање Успења (2007-2009). Члан је Удружења књижевника Србије и Српског ПЕН центра.

II **КЊИЖЕВНИ РАД:** Књижевно стваралаштво Саше Хаџи Танчића је обимно и разноврсно, али како су приметили поједини књижевни критичари није довољно проучено и на прави начин вредновано.

ЗБИРКЕ ПЕСАМА: Записан свршиће се свет (Градина, Ниш 1973), Пејзаж с душом (Наша реч, Лесковац 1975), Лична смрт, Псалми за 2000 (Графика Галеб, Ниш 2001);

ЗБИРКЕ ПРИПОВЕДАКА: Јевреме сав у смрти (Просвета, Београд 1976), Савршен облик (Просвета, Београд 1984), Силазак у време (Просвета, Београд 1987), Звездама повезани (Просвета/Књижевне новине, Београд 1990), Ивицом, најлепши пут (Свјелост, Сарајево 1990), Галопирајући војник (Српска књижевна задруга, Београд 1991), Скидање оклопа (Просвета, Биш 1993), Храм у коферу (Прометеј, Нови Сад 1995), Небеска губернија (Просвета, Београд 1997), Ратна престоница (Рад, Београд 2007), Кафкин син (Рад, Београд 2008), Лепи гробови (Танеси, Београд 2010); Саша Хаџи Танчић је приредио две збирке прича својих ранијих издања: Кључ за чудну браву (Просвета, Београд 1994), Повратак у Наис (Глас српски, Бања Лука 1997); Мирољуб Јоковић је приредио избор „Најлепше приче Саше Хаџи Танчића“ (Рашка школа/Тенеси, Београд 2012), а његове приче објављене су у више антологија.

РОМАНИ: Свето место (Рад, Београд 1993), Црвенило (Просвета, Београд 1995), Караван Светога Влаха (Просвета, Београд 2002), Меланхолија (Рад, Београд 2006).

ОГЛЕДИ И ЕСЕЈИ: Паралелни светови (Градина, Ниш 1979), Паралелни светови (Градина, Ниш 1989), Поетика одложеног краја (Просвета, Београд 1999), Романи Миљивоја Перовића (ПОНД, Лесковац/СИИЦ, Ниш 2002), Проклетство, коначна ведрина (Рад, Београд 2002), Повлашћена места (Нишки културни центар, Ниш 2005), Корен, копрена (Филекс, Лесковац 2006), Из дубина књижевног дела (Нишки културни центар, Ниш 2007), Шест прозора и хоризонт (Службени гласник, Београд 2010);

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД: Корак међу тајнама, поезија младих песника Ниша (Градина и Књижевна омладина Ниш, Ниш 1980), Стеван Сремац, Старо време – ново читање (Градина, Ниш 1982), Бора Станковић, Старо време – ново читање (Градина, Ниш 1983), Нише приповетке Стевана Сремца I - III (Стеван Сремац, Ниш 1995), Бранко Миљковић, Песме о песми (Градина, Ниш 1996), Српске празничне приче („Рашка“, Београд 2000), Бранко Миљковић, приповедање љубави (АРС центар Уметничке школе, Нишки културни центар, „Градина“, Ниш 2001), Најлепше приповетке Борисава Станковића (Просвета, Београд 2004), Симон Симоновић, Без датума (Глас српски, Графика, Бања Лука 2005), Српске празничне приче (часопис „Крајина“, Бања Лука – Београд, Арт принт – Београд 2009), Вељко Милићевић, Најлепше приповетке (Ариадна, Београд 2009), Светолик Ранковић, Најлепше приповетке (Ариадна, Београд 2010), Момо Капор, Мали екран – ТВ

критике (Тенеси, Радио-телевизија Србије, Београд 2012), Фантастична зоологија, српске приповедне прозе двадесетог века (Службени гласник, Београд 2012).

НАГРАДЕ – За досадашњи изузетно плодан и успешан књижевни рад Саша Хаџи Танчић је добио бројна признања: Награда Ослобођења града Ниша (1976), награда Лазар Вучковић (1991), Андрићева награда (1991), Златна плакете Жак Конфино (2003), Ромонда Србија, награда Књижевне колоније „Сићево“ (2005), Златно слово, награда књижевног часописа Акт (2009), Вељкова голубица, награда Градске библиотеке из Сомбора (2013).⁸⁰⁶

III

САША ХАѢИ ТАНЧИЋ И НЕСТВАРНИ ГРАД - Саша Хаџи Танчић је аутор који се поиграва поетичким опцијама, тако да жанровска одређења властите прозе премешта из области у област, да би на интеракцијама жанровских канона изградио једну особену поетску игру и довођења у питање прихваћених уметничких и друштвених конвенција.⁸⁰⁷

(...) Саша Хаџи Танчић започиње прву објављену књигу приповедака (Београдска, Просвета 1976), „*Јеврем, сав у смрти*“, приповетком истог наслова као цела књига. Живота, Јевремов отац – Јеврем је главни лик у овој приповетки – појављује се на граници живота и смрти.

Он је за Јеврема још увек жив, све док се душа сина морена грижом савести, не помири са грубом и порочном душом оца. Око Јеврема су људи, сведоци његовог бола и жалости, која једино доликује сину; ако они не могу да потврде да је Јеврем искрено зажалио за оцем, из Јевремових злослутних снова отац неће моћи да оде на онај свет. Тешко је жалити за покојником, када син помишља да је смрт можда била боље решење. Болестан, нечист и запуштен, неспособан да се брине о себи, Јевремов отац Живота био је мучан за гледање људима крај болесничке постеле у којој је беспомоћан лежао, опогаљен.

(...) Јеврем, ближи мајци, не уме да потисне сазнање да је отац био, истини говорећи, нерподношљива особа. Зато он сања оца, премда отац већ лежи мртав у ковчегу, као да је жив или је сен која не може да се упокоји. У помешаним временским токовима, блиским сновиђењу, на питање мајке шта је сањао, Јеврем не даје ведре одговоре, већ оне који слуте на смрт.

(...) Људи нису идеализовани у Хаџи Танчићевом приповедању, њима је нека врста злобе и морално ниске победе над покојником то што присуствују његовом погребу, уместо он њиховом. Многима је нестварни град Лесковац додијао, тако да се у загробном свету или у очи смрти са отвореном мржњом сећају рођака, пријатеља, познаника, од којих су заувек отишли или се тек спремају да оду од њих у вечност, са олакшањем што се себицим надмудривање око земаљских ситуација неопозиво завршава. Хаџи Танчић убедљиво мотивише ликове везане за земљу тешом свакодневних обавеза и друштвене нужности, парадиралући апсурд људских односа без поштовања чињенице да се радња приповедака одвија у његовом завичајном Лесковцу.

Упркос димензији лирског, приповедач не штеди житеље родног града, што значи да тако схвата и своју критичку улогу у буђењу Лесковчана да се боре за бољу судбину места које ниче као привиђење у равници, под звезданим небом на којем те звезде астролошким распоредом већ исписују пророчанства о судбини насеља пуног пакости и изневерених људских снова. Само нови нараштаји, честитији и бољи, унапредиће Лесковац.

Хаџи Танчић пише о бесмислу људских живота посвећених наопако схваћеном породичном складу, замишљеном са ограниченом какву поседује једино немоћни разум. Још једном: Хаџи Танчић не слика грађане Лесковца са самилосном слабошћу да би им опростио недостатке, и широку реконструкцију завичајног кутка на тај начин препушта ауторима другачијег надахнућа, какав је био покојни Раде Јовић, мекшег срца за врлине и мане Лесковчана.

Саша Хаџи Танчић започиње збирку приповедака „*Савршен облик*“ (1984) причом „Догађај с ватром“, којом се завршава књига „Јеврем, сав у смрти“. Аутор који је успевао

⁸⁰⁶ О животу и делу Саше Хаџи Танчића објавен је велики број чланака и приказа у српској периодици.

⁸⁰⁷ Драган Тасић, Саша Хаџи Танчић и нестварни град (*преносимо део обимне Тасићеве анализе Хаџи Танчићевог прозног стваралаштва, више од 60 страна*), Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006. Та књига је представљена у лесковачкој Народној библиотеци и о њој је говорио и Данило Коџић. *Напомена*: Видети поглавље о Драгану Тасићу.

да пружи уточиште супротстављеним погледима на живот и на то шта је стварност тог живота, у окриљу вишедимензионалног приповедања, поновним укључивањем већ штампане приче у ново дело, истиче намеру да у приповедању буде дотакнуто свето колико профано, да би била пронађена формула која сажима, у тачним сразмерама, чудо и беду живота – сјај историје која избија кроз пукотине њеног мрачног наличја.

Хаџи Танчић је радознао и, ако је претерано рећи да је ведар, онда је зацело духовно жив писац окренут светлости која сија у тами. У „Догађају с ватром” управа позоришта трага за новим портиром. Кандидате за звање портира очекује проба способности достојна театра; они треба, по налогу испитивача, да се као глумци на позоришној проби, живе у неку од могућих ситуација – кад насилника треба удаљити са представе или потражити заборављени кишобран можда остао у дворани. Кандидати се збуњују у ситуацијама које ваља уверљиво одглумити и није им јасно зашто на тај начин доказују способност за вршење дужности портира.

(...) Читаоцу Хаџи Танчићевих кратких прича, какве преовлађују и у књизи „Савршен облик”, неће промаћи да се он није устезао да пише о маргиналним јунацима, у духу традиције „Божјих људи” Боре Станковића, чији јунаци су просјаци и бескућници. Хаџи Танчић је окренут опорим странама живота и познаје убиствену баналност. Упркос свему, он из таквих околности истрже сажетом реченицом призоре које обасјава лирска осећаност писца.

Саша Хаџи Танчић сваком новом књигом мења начин приповедања. У књизи „Силазак у време” (1987) аутор не даје својим причама одређења на која смо навикли у ранијим књигама. Он уводи читаоца у низ текстова налик песмама у прози. Њега сада привлачи питање шта је човек сам за себе, окренут свом унутрашњем бићу, и да ли људи имају неко властито средиште, ван онога што су добили у друштву.

Нема више препознатљивог оквира за жанровску игру фантастичног и реалног – писац не смешта више радњу у завичајни простор. Као да је заборавио ко је и одакле је. Хаџи Танчић се одлучује за рудиментарну радњу, која није створена ни за шта друго него да пружи поуку људима које је писац напустио, да би се склонили ван времена и простора, у циљу да заборави све сувишно. На повратку, силазећи у време, приповедач распознаје само оно што је најопштије и размишља о људима немоћан да их замисли тачније и опишљивије него у апстрактном односу – ја – они, ми – они. Танчић открива редуцирану слику отпора и препуштања, у којој понекад човек намеће вољу множини, а понекад људска заједница намеће усамљенику оквире веровања.

Саша Хаџи Танчић се у књизи „Ивицом, најлепши пут” (1990), враћа моделу прозе из „Јеврема”. У игри конвенцијама поезике, Хаџи Танчић је мењао константе приповедања, тако што је час једна, час друга била доминанта његовог писања у сталној промени. За писца није тајна да нужност живота закива пажњу чак и доброг посматрача на баналности.

(...) Писац се труди да овлада употребом новог језика који пада у зависност од оностраног као претња зближи. Зблија је поништила своју ваљаност подлегавши коначно апсурду, да би из неког другог света јавила нада или паклено искушење у обраћању читаоцу, сачињеном од неколико језичких могућности у које се сажео сав људски говор. Иако у овој књизи има мало фантастичних прича, стварности буди упитаност над том стварношћу, као једина права реакција публике.

Саша Хаџи Танчић у књизи „Звездама повезани” (1990) прступа тумачењу историјских личности, о којима дознајемо из размишљања и казивања ликова три приповетке или тако што сам знаменити човек постане јунак приповедања – као што је случај са царем Константином, у првој приповетки под насловом „Повратак у Наис”. Шта је историјска личност – има ли нечег што је чини другачијом од обичних смртника?

Насловом књиге и прступом историјским величинама, чији живот је испреплетан са животима других смртника, Хаџи Танчић указује на повезаности свих бића, па и оних која се сматрају изабраним. Стварност каква је затечена, пре него што ће је славним делима изменити и утицати на установе да настане нешто ново, део је њиховог наслеђа. Константин не живи у некој сфери изнад времена, и он је део свога доба.

Саша Хаџи Танчић у кратком роману „Галопирајући војник” (1991) састављеном од симетрично распоређених поглавља, са две половине у којима се наслови понављају заједно са варираним основним ситуацијама, износи пред читаоце антиратни протест.

(...) У „Сеобама” Милоша Црњанског читамо без улепшавања о војничком животу Срба у аустријском царству, што се може схватити као евокација бесмисла страдања за туђ рачун али и ратног насиља уопште. Хаџи Танчић, с друге стране, не смешта радњу кратког романа ни у какво конкретно историјско дешавање, мада се толико догађаја нудило његовом

избору. Као у сатири, он се служи једном само могућом стварношћу, на основу које читалац доноси закључке везане за одређена збивања која зна из искуства. У поглављу „Разрешитељ”, отац главног јунака погинуо је зато што су га оклеветала браћа потплаћена од политичких непријатеља, иако су били присталице старог режима, а јунаков отац његов противник.

Хаџи Танчић у роману „Свето место” (1993) даје објашњење историјског опстанка Срба током вековне владавине Турака над њима. Свето место је свако место са којег се човек обраћа Богу и упућује молитву за спас оном ко одлучује о нашим судбинама. Најчешће, такво место је простор цркве. Црква светог Николе у огромном временском распону, пошто је постала џамија кад год би се Турци наљутили, више пута је обнављана и враћана намени хришћанског храма. Писац без ублажавања описује зверства Турака над хришћанима као разлог за оружани отпор и одметање у хајдуке, чега је за све време турске власти било, мада је уверење да се српски народ одржао више зато што је бринуо о свом имену и вери, која је спречила да се историјско памћење изгуби, него зато што је имао велике војничке способности.

Хаџи Танчић у књизи кратких прича „Скидање оклопа” (1993) наставља да испитује однос фикције и стварности. Отац, сестра и мајка јављају се у више прича као стални чиниоци према којима се Хаџи Танчићеви ликови – приповедачи односе са наклоношћу или одбацујући њихов утицај, као већ сувишан и штетан, након напуштања породичног гнезда.

Хаџи Танчић у кратком роману „Црвенило” (1995), можда најуздржанијој и најобјективнијој својој књизи по тону приповедања, излаже појединости успона и пада новинара Стевановића у доба појаве либерализма у Србији, посебно у Нишу, крајем шесдесетих и почетком седамдесетих година прошлог века. Сажета ауторова хроника не одаје никакав став приповедача према ликовима, а поготово не изриче експлицитне оцене њиховог деловања и смисла њихових напора. Стевановић после завршетка студије књижевности у Београду, одлучује да се врати у Ниш. Посао проналази у Нишким новинама, премда зна да се напуштајући престоницу удаљио од књижевног живота великог града, у којем је могао покушати да стекне место за себе и своје потајне књижевне амбиције.

(...) Нагли завршетак кратког романа (или самостално штампане новеле) оставља читаоца запитаног пред Стевановићевом судбином означеном сумњивим нагодбама са срећом и предодређеношћу; да ће јунака савест узнемиравати и убудуће, говори то што је његово основно осећање над минуваним збивањима стид, како и пише на самом почетку књиге: „Размишљајући о томе какав је, у ствари, биланс те његове одлуке, шта је заправо доживео и проживео, осетио је како црвени. Да, после свега што му се догодило, било га је стид; то је било просто срамота.”

Књигом „Храм у кофери” (1995) Саша Хаџи Танчић прави сажетак људске судбине трима врстама текстова: прозним цртицама – минијатурама, циклусом лирских песама и кратким причама. Лирика је присутна и у цртицама, блиским песмама у прози, да би се писац потом посветио чисто лирском у песничком циклусу „Лични став”. Особина лирике да у њој претеже субјективност, преноси се и у приповедачке делове књиге. Хаџи Танчић је у овој књизи близак хајдегеровској концепцији да смрт није у видокругу субјекта као неко опште сазнање о смртном исходу појединачних живота, јер човек учи да је смртан управо на примеру других и дознаје да и њега чека исто – смрт, као коначна извесност нарочито његовог живота; смрт се, зато, указује пре свега као суочавање са тим да ће се чињеница постојања преобратити у властито, лично непостојање – смрт предстоји свакој субјективности као њен нестанак, њена смрт. Отуда – лична смрт.

Збирком приповедака „Небеска губернија” (1997) Саша Хаџи Танчић за место радње својих проза бира Русију. (...) Небеска губернија, велика руска земља, наставља у интерпретацији Хаџи Танчића да одмерава природну дарвинистичку узрочност са кантовском слободом категоричног императива и дан данас, као што је то некада чинио велики Достојевски у сваком од наслова свог обимног књижевног опуса.

У роману „Караван светог Влаха” (2002), аутор, који се у више збирки приповедака исказао као мајстор кратке приче, искуства са овом малом приповедачком формом, уграђује у компоновање обимног романескног дела. Његову поетику, чије начело је применио стварајући овај роман, најсажетије бисмо обележили ако кажемо да је то поетика фрагмента.

(...) Обрнутом перспективом, приповедач Саха Хаџи Танчић жели да види, не то како Дубровник изгледа из Србије, него како Србија, на путу дубровачких каравана, изгледа из Дубровника.

IV

ДУШАН СТОШИЋ О САШИ ХАЦИ ТАНЧИЋУ - Читао сам Хаџи Танчићеве прве књиге и наслутио да је Бора Станковић добио наследника, а Југ, после толико деценија, правог, такорећи великог писца. Читајући његове приповетке то сам већ осетио, али махнуо сам руком. Ма, није могуће!⁸⁰⁸

Наравно, други су писали о новом и оригиналном прозном писцу, међу њима и неки Лесковчани, па и обично шкрти у похвалама Николај Тимченко, књижевни критичар строгог суда и прелепог стила. Ја, дотад, нисам писао. Али, разлог је мало чудан. Притиснут похвалама критике и Анрићевом наградом коју је овај Лесковчанин добио (а са њим и цео Лесковац за вечита времена) код дугог чекања утврдио сам да је познато, признато и награђено прозно дело Саше Хаџи Танчића остало непрочитано. И нисам писао рекавши себи: „Е, ти ћеш сад ту да ми се прсиш!“ А, све ме нешто копка и ево већ две – три године по новинама и часописима пишем о превиђеним димензијама и квалитетима ове поетске и метафорички интониране прозе. То сам чинио и пред лесковачком читалачком публиком, која га вероватно хвали и слави у страху да им потомство не каже: „Како га благовремено не видесте у правом светлу?“

Да је писац Нечисте крви добио наследника, о томе се, рекао сам већ, говорило и писало, али не пуним устима, него кроз стиснуте зубе. А Саша Хаџи Танчић је близак Бори по мотивима и стилу своје ране прозе, али и по таленту, по златном дару приповедања у садашњој фази. О томе – негде рекох – треба писати књиге. „Е – рече одјек – зар о писцу за живота писати књигу?“ Кад сам већ подстакнут, да кажем: „Ја сам стар и не могу да чекам да овај писац умре па тад да пишем књигу“. „А зашто мораш да пишеш ту књигу?“

Можда зато што знам за тешкоће поетизације, то јест стварања новог бића речи из материјала који пружају менталитет Југа, оно универзално његових људи и језик којим се говори околу оног митског бића које зовемо Морава, кад не кажемо Морава. А способност како савладати ове тешкоће наш писац је наследио од родитеља, с таквом способношћу се он родио. Потичући из старих грађанских породица имао је он, вероватно, и дар за стицање материјалног богатства, али се определио за стварање духовног богатства. А шта је чинио да свој дар и однегује показују – не говорим о његовој личној карти – текстови које је као главни и одговорни уредник нишког часописа за књижевност, уметност и културу Градина, као и главни уредник у истоименом издавачком предузећу, за деценију и по прочитао и одабрао. Да кажем и то да је аутор романа „Свето место“ и збирке приповедака „Звездама повезани“, „Јеврем, сав у смрти“ и „Ивицом, најлепши пут“, један од најобразованијих интелектуалаца на југу Србије што се може утврдити ако се прочитају његови дискурзивни текстови, неки од њих објављени у књизи студија „Паралелни светови“. Да ли сам заборавио да у овом контексту поменем часопис „Освиг“ и лист „Лесковчанин“, две лепе серије уређивачке делатности. Заборављају то неки други, не ја. Заиста се чудим и дивим Хаџи Танчићеву стваралачкој и радној енергији која се у свему поменутом осмислила.

А шта је – код бољег читања Танчићевих текстова – остало непрочитано? Наравно да се одмах мора рећи оно најбиније: промакла је критици православно-теолошки оријентисана креативна имагинација целокупног дела. То јест, не да је она споља ушла у слике, метафоре и структуре, у ликове, већ да је тако поетизовала језик овог односа према свету, душу, Богу, па је објављен нови свет бића и појава, ново јеванђеље на раскрсници модерног и постмодерног доживљаја изгубљености човека. Промакло је критици стварање најразноврснијих светских бића благо замаскираних хронотопским одредбама карактеристичним за два града на југу Србије и сличним одредбама под небом Русије (у најновијој књизи „Небеска губернија“). Критици је промакло присуство посмодерне челоусти која прети да заувек прогута могућу хармонију поетских слика и естетско јединство уметничког производа, уметничког бића. Целокупно дело Саше Хаџи Танчића драматизује конфликт апсурда и наде „пута“ и „нигдине“, што се најбоље уочава ако се упореде богојажљива приповетка „Црква на четири стране“ и приповетка „Храм у коферу“. Чињеница да је име целој збирци дала посмодернистичка прича говори о томе да је неко придодео неки каменчић на терације и пореметио равнотежу о којој је писац енигматичке поетске прозе „Силазак у време“ увек водио рачуна. Промакла је критици и

808 Душан Стошић, Тражење излаза, Лесковчанин, бр. 6, 1998, стр. 9

двоструко спрегнута метафора о којој ће морати ипак да проговори. Кад неки од јунака пије млеко из оклопа корњаче, а у некој следећој причи корњача постаје нови симбол цркве (све то искључиво у песничкој структури текста, не као ванестетска компонента), онда основ за градњу метафоре зове критику да формира и образложи суд о поетици ове прозе. То ће се, по мом назирању, показати место које заузима Саша Хаџи Танчић у савременој српској књижевности.

Можда је ово што ћу рећи најважније – нико није видео прави смисао кентаур-мотива у „Галопирајућем војнику”. За то је, делимично, крив аутор, јер је херметички стилизованим текстом наметнуо превелик терет читаоцу. Али, зар критика није ту да баш у оваквим случајевима показује пут читаоцу, да му отвара очи да би видео и дубинска значења? Ова по структури најсложенија Хаџи Танчићева књига има необично својство којим он резимира своје поетско-стилистичко умеће, ону компоненту која износи на видело намеру аутора да стваралачки процес подвргне контроли до највеће могуће мере.

За тврдње које исказујем посебан значај има онај поступак којим се хронотоп (рецимо Лесковац и околина) претвара у функционални поетски свет Хаџи Танчићеве прозе. То, по мом мишљењу, нема неку везу са тзв. стварносном прозом. Има неколико линија поетизације хронотопских одредаба. Ове одредбе се користе као материјал за индивидуализацију ликова, нарочито женских ликова у приповеткама. Те одредбе не ретко играју важну улогу код обликовања колективних портрета и донекле су и додаток да се локалном читаоцу мало угоди. Али, и то је мотивисано у складу са контекстом или – кад је укомпоновано у контекст продужује се у поруку универзалнијег смисла.⁸⁰⁹

V
НАЈЛЕПШЕ ПРИЧЕ САШЕ ХАѢИ ТАНЧИЋА – Посао приређивача антологије је, најблаже речено, незахвална делатност. Антологичар се налази у *„тамном вилајету“* из којег шта год да одабере *„кајаће се“*, јер ће се увек наћи неки пажљиви читалац који ће му с правом указати на неминовне пропусте. С тим у вези разумемо Мирољуба Јоковића који је имао тежак задатак да из богатог опуса Саше Хаџи Танчића изнесе на светлост дана ваљан избор најлепших прича.⁸¹⁰

На основу ранијих промишљања стваралаштва Саше Хаџи Танчића (Књижевни лист, бр. 99, стр. 21), можемо рећи да се у његовом приповедању уочавају четири поетска круга: 1) реалистичне приче; 2) приповетке инспирисане историјским личностима; 3) приче засноване на митологији; и 4) симболистичке кратке приче. Осим реалистичне приче, све три подврсте уочавамо међу 12 прича у овој антологији.

Од десетак збирки прича Хаџи Танчића, једино је *Звездама повезани* („Андрићева награда“ за 1991.г.) комплетно ушла у овај избор. Ове три приповетке из прошлости Ниша и данас после две деценије од објављивања не губе стари сјај, напротив, добијају на значају као *Повертак у Хаус*.

(...) Приповетка о сусрету Стефана Немање и Фридриха Барбаросе израста на традицији магијског реализма 20. века и српских средњовековних хагиографија. На први поглед ове традиције немају додирних тачака, али у овом делу оне постају органска целина.

Епилог приче написан је у духу „плетенија словес“ и исихазма монаха Доментијана, писаца *Житија Светом Сави*. Тиме Хаџи Танчић враћа у савремену српску књижевност средњовековну радост умирања, по којој богољубив човек види смрт као сједињење с Богом, а не као ништавило. *Кула од лобања* приповеда о подвигу Стевана Синђелића, али не у стилу класичне историјске приче већ из перспективе свевремености.

Свевременост је код Хаџи Танчића призма кроз коју се преламају прошлост, садашњост и будућност. Наиме, време се доживљава као чисто субјективна категорија, тј. у свести доктора Константиновића оживљава Стеван Синђелић путем размишљања, снова, визија... У

809 *Напомена*: О делу Саше Хаџи Танчића писали су многи познати критичари: академици Миодраг Павловић и Мирослав Панџић, Светлана Велмар Јанковић, Марко Недић, Чедомир Мирковић, Драшко Реџеп, Радивоје Микић, Бојан Јовановић, Николај Тимченко, Милисав Савић и други. (Видети Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 134-138).

810 У најновијем броју „Књижевног листа“ објављен је приказ Саше З. Станковића, професора књижевности из Власотинца, „Најлепше приче Саше Хаџи Танчића“ (Рашка школа/Танеси, Београд 2012).

овој причи аутор сврсисходно користи технику тока свести указујући да славни преци у сећању живе вечно.

Приповетке из савременог живота засноване на древним митовима нарочито су биле заступљене у последњој збирци *Лети гробови*. Од тих прича својим естетским квалитетима се издваја прича *Прастари*, која на примеру фигуре келтске мачке показује како су древне митологије присутне у животу свременог човека, а да он тога није ни свестан. *Царичин град* осавремењује народно предање о несрећној љубави царева кћери и свињара.

Освајање полазну основу има у предању о жртвовању мајке за изградњу Скадара на Бојани. Скулптура богиње Дијане је тачка ослоња за фабулу приче *Лик за којим трагам као за ликом света*. Као што се да приметити Саша Хаџи Танчић, користи митологије разних народа да би испричао како вредности древних народа увек нађу пут до савременог човека. Дакле, садашњост је само тачка преламања прошлости и будућности.

Симболистичке кратке приче су оно по чему је Саша Хаџи Танчић препознатљив. Не постоји српска антологија кратке приче у којој нећемо наћи овог аутора. И баш овај вид прозе готово да није заступљен у књизи *Најлепше приче Саше Хаџи Танчића*. То је највећа замера приређивачу антологије Мирољубу Јоковићу, ако занемаримо недостатак библиографије писца. А овакву поетску прозу наћи ћемо у збиркама *Силазак у време*, *Храм у кофери* или *Кафкин син*. Примера ради, кратке приче *Кртица*, *Звери* и *Палидрвце* су по свим критеријумима антологјске. Најближа овом типу прозе у овој књизи је прича *Дугме*, где се симболика круга испољава у безброј варијаната: дугме, точак, обнављање, срећа, сунце, судбина, живот, духовно прожимање времена...

VI

КАФКИН СИН САШЕ ХАЏИ ТАНЧИЋА - Осврт на нову књигу Саше Хаџи Танчића *Кафкин син* (Рад, Београд, 2008) захтева бар летимичан поглед на раније кратке приче овог аутора.⁸¹¹

Приповетке Саше Хаџи Танчића могу се поделити у три подврсте кратких проза. Приче писане у духу стварносне прозе, која је била један од магистралних токова српске књижевности током последње трећине XX века. Код Хаџи Танчића присутне су све битније одлике прозе овог типа: исповедни тон, казивање у првом лицу јунака са друштвене маргине, редуковани описи, реалистичко приказивање (при)градског миљеа... Што се тиче овог поетичког тока, Иван Ивановић и Саша Хаџи Танчић су свакако најозбиљнији аутори не само Лесковца него и југа Србије уопште. Типичан пример овакве прозе је приповетка *Ивицом, најлепши пут*.

Приче из збирке *Звездама повезани* биле би посебна прозна подврста. Аутор полази од значајних историјских личности, те их преко сна повезује са својим савременицима. На тај начин он ствара један безвремени простор, где су прошлост и садашњост само тачке ослоња за чињеницу да је људска судбина непроменљива. Цара Константина, Стефана Немању и Стевана Синђелића не повезује Ниш само као географска одредница, већ тај простор носи са собом живот као вечну борбу са разним завојевачима. Стиче се утисак да време ништа не мења, односно да оно само потврђује чињеницу како на овом простору живети, увек, значи и ратовати. То преплитање мита и историје, фантастике и реалности, гради слику света као код писца магичког реализма. Овде је основна функција фантастике да открије вечне проблеме човекове егзистенције.

Трећу подврсту у приповедном корпусу Саше Хаџи Танчића чине симболистичке приче. Ако се упореде приче из периода стварносне прозе са овим причама, видеће се да је писац прешао дуг пут од конкретног до апстрактног. У њима нема неког одређеног хронотопа, тј. није више ни прошлост ни садашњост југа Србије. Реално и фантастично су једна целина, а граница међу њима је неприметна. Ако је јунак ових прича човек, он је безимен, а и када су јунаци животиње, ове прозне творевине нису басне. Све ове недоречености, или боље речено, намерне недоречености, чине да ове приче жанровски припадају симболистичкој прози. Типични примери овакве прозе су: *Кртица*, *Љубав*, *Савршен облик*, *Освета* и сл. И највећи број кратких прича (како их је сам аутор назвао) из књиге *Кафкин син* припада овој подврсти прозе, ово се пре свега односи на корпус прича под насловом *Корњачина љубавна игра са пужем*. Пошто је и у њима хронотоп крајње апстрахован, нарација лирски обојена,

811 Саша З. Станковић, Приче из безвремене шуме симбола, Кораци, свеска 11-12, 2009.

реченице језгровите и описи минималистички - све то указује да уз ове кратке приче може стајати и одредница песме у прози. У српској књижевности жанровски су им најсродније *Плаве легенде* Јована Дучића.

(...) У књизи *Кафкин син* има прича које се можда најбоље читају из позиције данашњице. Једна од њих је *Радно место*, која приказује сегмент из савременог градског живота.

(...) *Корњачина љубавна игра са пужем* може бити парадигма модерног односа жене и мушкарца, тј. симболично приказана доминантна улога жене у савременим љубавним везама. Прича *Посао* може се тумачити као потврда за тезу да је дечија вера у Деда Мраза корисна за нормално одрастање деце. Међутим, данас када се у муслиманском делу Босне забрањује Деда Мраз, антиглобалистима ова прича је доказ да се уз помоћ Холивуда деца од малена васпитавају у духу глобализма: *Деда Мраз доносио ми је радосну вест да припадам деци света*. Још доста прича занимљиво је тумачити са позиције садашњости, али некако се издваја прича *Губљење времена*, пре свега, због употребе фантастике за осветљавање апсурдности у животу савременог човека. Наиме, главни јунак је већ пет година сахрањен и стално размишља о губљењу времена. Наравно да је он само метафора за људе који живе у страху од губитка времена, а никад и не помисле да на тај начин губе живот.

(...) Завршни циклус прича окупљен је под насловом *Случај с класиком*. На почетку књиге приказано је детињство, у којем доминира фигура биолошког оца, на крају су приказани духовни учитељи Саше Хаџи Танчића, у чијем центру, као духовни отац аутора, доминира Франц Кафка. Приче су написане на постмодернистички начин, тачније на начин њиховог праоца Борхеса. На основу њих може се закључити чија искуства синтетизује Хаџи Танчић у свом делу. Опште је познато да уметности писања, претходи уметност читања. Право на постмодернистички поглед на књижевност остварио је још Данило Киш (бар што се тиче наше књижевности). То свакако није мана ни ове књиге.

Постоји више разлога зашто збирка носи наслов *Кафкин син*. Неколицина прича блиско је Кафкином доживљају живота. На првом месту је *Истрага*, које као да је Кафкин *Процес* сажет у пар реченица. Код оба писца постоји филозофско предочавање људске егзистенције и откривање фантастичног у свакодневици. Чини се да оба виде живот појединца као сталну несигурност. Човека прати та несигурност због мноштва људских ограничења и не може се ње ослободити, може само тумачити ту шуму симбола, али ни то му није дато коначно да појми. Баш Кафкин цртеж на корицама књиге сугерише ту људску ограниченост. Човаков искорак је тежња да се некуд крене, али он остаје окружен капијом иако је она отворена.⁸¹²

VII

КРИТИЧАР О САШИ ХАѢИ ТАНЧИЋУ - Међу лесковачких писцима, посебно с краја XX и на почетку XXI века, Саша Хаџи Танчић је највише занимао књижевне критичаре; о њему су писали и познати књижевници, историчари књижевности и академици. Део тих критика је представљен јавности 2003. године.⁸¹³

„Ни прозно дело Саше Хаџи Танчића није довољно вредновано.”

(Критички фрагменти, академик Миодрaг Павловић)

„Неуочене (и запостављене) књижевне вредности.”

(Академик Мирослав Пантчић, *Повеља*, бр. 3, Краљево 1998).

Већ више од двадесет година Саша Хаџи Танчић исписује особену прозу, стрпљиво и ненаметљиво, далеко од центара књижевне моћи... Танчић је мајстор детаља. Роман Свето место није ништа друго него колаж мајсторски извучених детаља. Саша Хаџи Танчић спада међу најзначајније српске писце средње генерације, али то не значи да од њега не треба очекивати и много већа остварења.

(Николај Тимчено, запис, „Сетне приче”, поводом књиге *Свето место и Скидање оклопа*, *Борба*, бр. 91, 1. април 1993).

Различите реакције у тим сусретима између такозваног обичног човека и његове смрти, сасвим блиске и сасвим неминовне, оно је што је Хаџи Танчића превасходно занима. Истраживач психе, он бележи танане разлике у тим реакцијама испитујући, у исти мах, облике у којима, и под којима се могу јављати очајање и страх. Ови сусрети са смрћу збивају се пред околином која обично уопште није свесна онога што се збива, или је суштински равнодушна пошто је емоционално непробуђена.”

(Предраг Протић, *Из рецензије рукописа „Јеврем, сав у смрти”*, *Политика*, 19. фебруар 1976)

812 О причама „Кафкин син“ Саше Хаџи Танчића опширно је писао и Дејан Ђорђевић, професор, песник и књижевни критичар (видети поглавље о њему).

813 Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 134-138.

„Двема новим, управо објављеним књигама, Саша Хаџи Танчић стиче посебно место у кругу модерних српских приповедача (...), али и демонстрације ретког умећа – успелог владања двама на изглед битно различитим наративним „писмима“.

(Марко Неђић, из приказа књига Звездама повезани и Ивицом, најлепши пут, „Високо умеће“, НИИ, Београд, 19. октобар 1990).

„Савремена српска кратка прича добила је у Саши Хаџи Танчићу свог правог репрезента, а у књизи Савршен облик свој модеран, борхесовски израз.“

(Чедомир Мирковић, из огледа „Мроза модерног израза“, поводом књига „Јеврем, сав у смрти“ и „Савршен облик“, Књижевна реч, Београд, 270/86).

„Силазак у време припада књигама које, засебно узете, понајвише сведоче о достигнутом нивоу стваралашке способности и о интелектуалној зрелости.“

(Драшко Ређеп, из приказа књиге „Силазак у време“, „Трагање за обликом“, „Политика“, 3. октобар 1987).

„Саша Хаџи Танчић је у томе успео, створивши један необичан, тробродни споменик граду у коме живи и познавши своје савременике да о свом времену размишљају историјски, духовно, памтећи, са свешћу о својој православној вери, традицији, јуначком жртвовању ако му се види циљ, ако животног избора нема.“

(Радивоје Микић, из приказа књиге Звездама повезани, „Надомак Науса“, Српска реч, Београд, 34/91).

Одлучујући се да исприча причу о рату и судбинама људи, који су се обрели у ратном вихору, Хаџи Танчић је ту причу развијао на необичан начин.“

(Бојан Јовановић, из приказа књиге Галопирајући војник, „Алегорија и симболика“, Борба, Београд, 2. јул 1992).

„Након више збирки приповедака, први роман Саше Хаџи Танчића тематски се надовезује на његова досадашња интересовања везана првенствено за менталитет, културу и цивилизацијске константе југа Србије. У оквиру ових интересовања, он је посебно настојао да оцрта дух једног цивилизацијског средишта чију дугу историју надмаша његова културна прошлост (...) Роман Свето место говори о истрајном вековном обнављању културног памћења житеља истог града који настоје да духовно опстану и сачувају своја веровања.“

(Милисав Савић, из приказа дела Свето место, „Искушење црвоточних икона“, Српски књижевни гласник, 1-2/95).

САША ХАЏИ ТАНЧИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ХИЛАНДАР

Ту сам и видим сребрну кишу са звезда.
Свет је Бог и дивна боја неба.

А вечношћу окружен, странама света,
Храм је непорецива вера.

Увек је иста Света Гора и исти Хиландар.

Из тела мироточивог лоза рађа плодове за причесно вино
Да мирим браћу, и синове, и народ свог језика.

Преобрази ме из телесности неправидне и привидну
И светлошћу, Господе, Искушај ме, и спаси, под Атосом!

Вечношћу окружен, странама света,
Храм је непорецива вера.

Увек је иста Света Гора и исти је Хиландар.

Светлост је освојила и ноћ и нестала,
А тишину не могах да надоговорим.

На обалском камењу слушајући таласе гледах у пучину
Безнадно празну. Ивратих се узбрдо, у Кареју.

УКРАТКО О ПОТОПУ

Овде завршава подручје воде.
Али не нађосмо обале, него нову срџбу,
не снагу већ бол сједињених голубова.
Онда смо се поново родили,
са одабраним зверима
поново поражени.

БРАЋА КАИН И АВЕЉ

Ако упитају за мене,
Кажи да сам умро од њиховог срама.
Кажи да сам свуда пољем у круг.

Гледај како плови ноћ
Њихове смрти,
Као да је то свачији посао.

НЕБО

На дну ћутње његове
Замире твој говор,
Певачу.

Модрост му је
Мудрост.
Облак облик.

Реч да чујеш:
Сам ти под небом.
Само небо над тобом.

Само једно небо
Под којим се
Све мења.

ОПОМЕНА НА СЛУШАЊЕ БОГА

Господ је у мом бићу
најстарији господар.
Онај који чува извор
мој беспомоћни лик

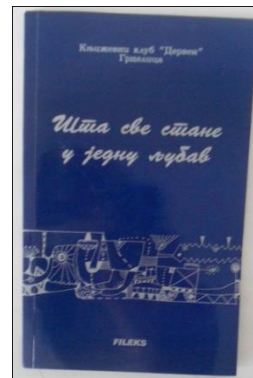
Пристаје да му се молим.
Склапа сјај очију и звезда,
Ослобађа најтишу крик,
Сморен свет.

ДАНИЛОВО ОБЈАШЊЕЊЕ

Ви, који трошите живот,
Жалећи се на његову тежину,
Да бисте се уздигли до светлости,
Стањени у нит,
Верујте звездама
На мајчиној души

МАЈА ХЕРМАН

Маја Херман (Лесковац, 1975) - Маја Херман је рођена 1975. године у Лесковцу. Завршила је Филолошки факултет у Београду и Филозофски факултет у Приштини. Представљена је у заједничкој збирци грделичких песника *Шта све стане у једну љубав*. Живи у Крагујевцу.

МАЈА ХЕРМАН: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

Тајна остаје
Тајна.
То је
Осмоугао,
Кажеш.

Ништа те не
Дотиче
Постајеш шупак.

Сваке
Ноћи
Отвараш
Свој
Прозор – мозак.
Ништа

Нећеш видети,
Ништа
Заслужио.

%

Облепљена са
Визијама
Неухватљива к'о месиј
Одувек
Сам желела
Да
Буде
Део
Себе
У недоглед

ЖЕЉКО ХУБАЧ

И Жељко Хубач рођен је у Тузли, 1967. године, а одрастао у Зеници и Лесковцу. Као инжењер електротехнике и апсолвент београдског Природно-математичког факултета, уписао је Факултет драмских уметности у Београду, где је дипломирао 1996. на одсеку Драматургија. Његови драмски комади су до сада 33 пута премијерно изведени у професионалним позориштима у Србији (Београд, Нови Сад, Ниш, Лесковац, Шабац, Ужице, Крушевац, Зрењанин, Кикинда, Косовско Митровица и Врање), у Бугарској (Пловдив, Видин и Крдали), Хрватској (Загреб), Босни и Херцеговини (Зеница) и репризирани више од 1000 пута.

Представе рађене по његовим драмама биле су у селекцији 38 домаћих и иностраних позоришних фестивала (Стеријино позорје у Новом Саду, Фестивал „Нова драма“ у Санкт Петербургу – програм младих европских аутора, Фестивал БиХ драме у Зеници, Фестивал луткарских казалишта у Риједи, Дани комедије у Јагодини, ЈоакимФест у Крагујевцу, Фестивал позоришта/казалишта БиХ Брчко, Фестивал професионалних позоришта Војводине, Фестивал професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“, Међународни позоришни фестивал за дјецу у Котору, Међународни луткарски фестивал "Златна искра" у Крагујевцу, Фестивал позоришта за децу „Позориште звездариште“, Фестивал позоришних представа за децу „Фестић“, Сусрети луткарских позоришта Србије, Фестивал малих форми, Фестивал праизведби, Нушићеви дани и др) и освојиле су више од 40 награда. Представе рађене по његовим адаптацијама такође су учествовале и освајале награде на значајним фестивалима, међу којима су Град-театар Будва, Сплитско лето, Фестивал камерног театра „Ристо Шишков“ у Струмици и Фестивал црногорског театра.

За драмске текстове Жељко Хубач је награђиван 10 пута у земљи и иностранству (Награда за најбољи драмски текст на Фестивалу професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“ 1994, Награда „Бранислав Нушић“ Удружења драмских писаца Србије 1996. и 1998, Награда за најбољи текст на Фестивалу луткарских позоришта Србије 2002, Награда за најбољи комедиографски текст на Данима комедије 2004, Награда за најбољи савремени драмски текст на Сусретима позоришта/казалишта БиХ 2010 и др.) Добитник је Награде Народног позоришта у Београду за уметнички и радни допринос 2010. године. Дrame су му превођене на енглески, немачки, руски, бугарски и пољски језик.

У издању КИЗ Алтере и Шабачког позоришта објавио је књигу драма "Бизарно" 2012. године. Као драматург је радио у значајним театрима у Србији и региону. Професионално се бави и позоришном режијом. Аутор је већег броја реализованих телевизијских емисија, два играна серијала и једне ТВ драме. Писао је позоришну критику за дневни лист „Данас“. Објављивао је театролошке есеје у домаћим и иностраним часописима. Члан је српских секција ИАТЦ-а (Међународног удружења позоришних критичара и театролога) и ИТИ-а (Међународног театарског института). Дугогодишњи је новинар и колумниста, оснивач је и главни уредник „Позоришних новина“ Члан је НУНС-а. Био је уредник издања Музеја позоришне уметности Србије и позоришног часописа „Театрон“, главни уредник Издавачке делатности Народног позоришта у Београду и драматург Српског народног позоришта у Новом Саду. Тренутно је драматург Народног позоришта у Београду.

Изведени драмски текстови: Ближи небу (игран и као Осамдесетдевета), Ближи ватри, Ближи земљи, Копље (по мотивима романа Доротеј Добрила Ненадића), 'Ајдуци су опет међу нама (игран као Кланац и Било једном на Балкану), Отмица и вазнесење Јулијане К. (игран и као Комшије су криве и као Ратко и Јулијана), Косовска... и драма Бизарно.

Драме за децу: Мала сирена, Лепотица и звер, Царево ново одело у земљи чуда, Чаробна свирала вилењака Милана, Успавана лепотица, Размажени принц (игран као Зачарано краљевство и Принц неваљалац).

Неизведени драмски текстови: Берлински зид, Судија (драматизација истоименог романа Вука Драшковића) и Војвођанска елегија (драматизација романа Ђорђа Балашевића Три послератна друга).⁸¹⁴

Театролози, драматурзи и позоришни критичари, који прате списатељски рад Жељка Хубача недвосмислени су у тврдњи да се након овог трећег драмског дела „Ближи земљи” о Хубачу може говорити као о зрелом писцу.

Према Хипократовој теорији четири елемента: небо, ватра, земља и вода су четири квалитета. Аристотел разрађује тезу и каже да приликом поремећаја равнотеже између њих настаје хармонија. Усуд наших простора, дакле простора на којима живимо, је да смо све ближи и ближи хармонији. А то значи да нисмо у хармонији, већ у хаосу. Тај хаос проистиче из менталитета људи и последица је овог поднебља, пре свега. У мојим драмама управо пишем о менталитету, жанровски су то мелодраме, пре свега због тога што нам менталитет носи емотиван набој који нам често дође главе.

Отуда размишљања о тетралогiji: небо, ватра, земља, једног лепог дана очекују да напишем и драму о води, односно ближи води. Да не би било претенциозно ово ме је помињање тетралогije навело да кажем да ћу написати четири драме, али волео бих да једнога дана све четири видим у континуитету извођења из вечери у вече. Прва драма, „Ближи небу” ми је најдража. Писана је 1987. године, одмах стављена на репертоар Народног позоришта у Лесковцу и ево (...) још траје... Од еминентних драмских писаца добио сам веома позитивне оцене о том мом првом драмском делу. Можда је награђена драма наградом „Бранислав Нушић” моје до сада најзрелије дело, али је мени „Ближи небу” ипак најдражи текст.

У драми Ближи земљи бавим се проблематиком за коју још увек нема временске дистанце, али сам успео да направим театарску дистанцу без памфлета. Заправо, у драми су испричане две приче. Прва је везана за 1886. годину, након завршеног српско-бугарског рата. Војни инвалид долази у родни крај и доживљава несрећну љубав. Остао је без руке, храмље на једну ногу и добија надимак Топа. Друга прича се догодила након сто година, тачније из једног изгубљеног рата 1995. године враћа се болестан војник и доживљава несрећну љубав.

II

БЛИЖИ НЕБУ - Први драмски текст Жељка Хубача бави се материјом која је позната у позоришној и филмској драматургији скоро као поджанр: догађаји и смисао тих догађаја који се одвијају у лудници представљају само део ширег круга представа и филмова који, свако на сопствени начин, третирају проблем микроцелине – света са посебним и специфичним системом вредности...

Имам утисак да се Жељко бавио, кроз овај текст, највише проблемом насиља и препуштености себи у једном таквом свету какав је свет шизофрених људи. Да ли можемо да разумемо насиље и да га рационално објаснимо? Да ли је насиље одсуство разума? Да ли је могуће побећи од насиља, психичког, физичког, моралног, социјалног? И да ли је бег од насиља бег од разума, у ствари? Сасвим је сигурно да је тежина тих питања превелика да може пуном снагом да се навали на нечији први текст и нечију прву режију али то су, без обзира на успех реализације, питања од којег се кренуло. А то су и питања овог човека и овог времена и простора, више него ичег другог. Насиље је на тај начин ушло у свет ових људи и овог простора да је почело, малтене, рационално да се објашњава и правда. Зато је највећи вршитељ насиља у овом тексту једини човек који је ван лудачке собе – болничар Маша. А ако је насиље са обе стране разума, и са ове светле и са оне тамне, куда онда може да се побегне?⁸¹⁵

814 Са сајта Народног позоришта у Београду. О Хубачу опширније Помак, бр. 2, јануар 1997, стр. 9.

815 Давид Путник, реч редитеља, Ближи небу Жељка Хубача, Народно позориште Лесковац, Лесковац 1994, стр. 61. Премјера представе изведена је 5. маја 1994. године у Народно позоришту у Лесковцу (сезона 49). У афишу за представу биле су кратке белешке и о аутору и редитељу: Жељко Хубач, рођен је 19. јула 1967. године у Тузли. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Вишу електротехничку школу у Београду. Студент је београдског Факултета драмских уметности на смеру драматургија. Аутор је, поред драме Ближи небу, и комедије „Ајдуци су опет међу нама” и драматизације романа Вука Драшковића „Судија”. О редитељу Путнику је записано: Путник је рођен 4. априла 1972. године у Београду. Основну и средњу бродарску школу завршио је у Београду. Студент је београдског Факултета драмских уметности на смеру позоришна режија у класи професора Љубомира Драшкића. Издавач драме Ближи небу било је Народно позориште, директор Драган Радовић, познати лесковчаки песник.

III

ПОСЛЕ ШЕСТ ГОДИНА, Београд, 15. јун 1995. - Мој професор Јован Христић рече једном на предавању, прошле године, да се драма пише тек онда кад се има добар крај. И заиста, 1989. године, имао сам у брду папира „само” један добар крај, једно чудно искуство и жељу да са радног стола склоним уџбеник ЕТФ-а у коме су умне главе писале о ортогоналним полиномима и теорији вероватноће. И убрзо потом настала је прва верзија драме „Ближи небу”. Показало се да је то тек почетак.⁸¹⁶

Пет година овај текст таворио је на оквирном репертоару једног позоришта (Зајечар) и скупио прашину у многобројним фиокама. Онда сам, негде пред крај зиме 1994. године (ваљда се тада отапају снег и сличне предрасуде) упознао Давида Путника. Студент, баш као и ја, обојица млади, неискусни и дрчни. Разговарали смо читаво поподне, куцао сам читаву ноћ а све то разумела је већина људи из једног малог и храброг позоришта – лесковачког. Већ у априлу чуо сам глумце како на читајућој проби изговарају речи које сам написао. Са те читајуће пробе сећам се речи Мирјане Љубић. Казала их је Драгану Мићаловићу, пошто су прочитали пету слику: „Мацо (тако сви у позоришту зову Мићаловића) коју љубавну сцену имамо!” То је било довољно да поверујете у једну представу. Тог, 5. маја, пред премијеру, био сам нервозан. Сала је била пуна. Представа је почела и људи су кренули да – реагују! Све што се касније десило представи, од награда преко фестивала и гостовања, ништа је у поређењу са 300 гледалаца који аплаудирају и плачу – управо после те пете слике. Тешко је објаснити тим људима колико дају. Још теже објаснити сарадницима колико среће уносе у једног човека, посебно ако је тај човек тежак за сарадњу, да не кажем досадан. То је, ваљда, једини могући начин да без икакве резерве заволите посао којим се бавите.

Данас, после шест година, текст живи на неколико сцена, кажу ми да ће заживети на још неким. Данас, после шест година, хоћу да га, помоћу већ остарелих достигнућа оне исте електронике која ми је повећала површину чела, наравно на уштрб косе, пренесу у многе домове. Данас, после шест година, ја завршавам своју четврту драму и знам да је „оно” још увек на оквирном репертоару једног позоришта у срцу Тимочке крајине. А дотакну ме те мајске сузе после пете слике. Шта ћете „сваки пут има своју логику”.⁸¹⁷

IV

БЛИЖИ НЕБУ - Хубачева драма, намерно или захваљујући простоти и експлицитности времена у коме живимо, има врло јасно, реалистичко утемељење. Имена ликова, цигарета, градова и села, свима су нам добро позната. И сама болница није, рекло би се, никаква апстракција – зове се именом и презименом Доња Топаоница, општина Ниш.

Од самог почетка бива јасно да проблем драме, упркос њеном метафоричном наслову, нису никакве метафизичке апстракције, општа места и параболе о души, смрти, репресији и (не)слободи. Њен проблем носе живи људи, људи од меса и костију, са својим сваковрсним, врло људским, и врло реалним судбинама.

Ти живи људи, опет, као група, представљају својеврстан попречни пресек друштвене структуре – један здравствени радник, један професионални војник, један омладинац и један шибичер.

Питање на које аутор покушава да нађе одговор у својој драми је шта то једног угледног лекара претвара у агресивца, доброћудног учу у алкохоличара, војничину у задушну бабу, припадника генерације на којој свет остаје у психотичара, а професионалног лажова натера да лане истину.⁸¹⁸

Жена – каже Хубач и не оставља нам ни тренутка за недоумицу. Сваки од његових јунака понаособ, укључујући ту и начелника болнице и техничко особље, није у стању да разреши свој однос са женом. Када, због простора и конструкције приче, аутор не може детаљније да се позабави „историјом болести” појединих јунака, он нам бар оставља натукнице.

Проблем најмлађег „пацијента”, на пример, почиње управо са првим довођењем девојке у кућу, а из тих неколико реплика сина главног јунака, који се јавља само као сновиђење, сасвим се јасно разабире да и он не може да изађе на крај са женом, овог пута мајком.

816 Жељко Хубач, После шест година, Освиг, бр. 13/14, 1996, стр. 126-127.

817 На премијери у лесковачком Народном позоришту, 5. маја 1994. године, улоге су подељене овако: Чортаровић – Благоје Ивановић, Драгутин – Драган Димитријевић, Трајче – Драган Мићаловић, Прокић – Предраг Газибара Смиљковић, Бојан – Ђорђе Томић, Авдика – Мирјана Љубић, Маша – Зоран Станишић и Дара – Гордана Петковић.

818 Дубравка Кнежевић, All you need is love, Ближи небу, Лесковац 1994, стр. 55-56.

Код млађе генерације је евидентно, а неко склонији психоанализи би вероватно могао да нађе довољно елемената за сигурну дијагнозу, да су сви остали мушки ликови само варијације на тему балканског епидалца.

Хубачеве жене, ипак, иако се све уротило против њих, нису само курве, оштроконце и бабескере. Оне су, пре свега, искушење „моћним” мушкарцима вичних скалпелу, перу, власти, батинама или ваћарењу – свеједно. Зато се и жена главног јунака, не случајно, као и код његовог много старијег и сигурно најславнијег немачког колеге, зове Маргарета.

(...) Речи љубав и волети забрањене су речи мушких „пацијената”, оне су у њиховим главама на крају, овако или онако, трансформишу у поседовати. „Син се чува, татко се поштује, а жена се жени”, мушка је мудрост, коју искрено, управо као изјаву љубави, изговара неухватљиви Цига Трајче. Парадокс је реалности, а квалитет драме да љубав и непатворену емоцију налазимо управо у његовој причи, ту где су односи елементарни, огољени до примитивног.

Оно на шта Хубач не жели да одговори, него испушта свог читаоца и гледаоца у празан простор да се сналази како зна и уме, су последице тог архетипског, у овом случају балканског, неразрешеног мушко-женског односа – насиље, безумље, агресија, суицид, деградација, деструкција, негативна енергија, мрак и хаос, једном речи лудница.

V
БЛИЖИ ВАТРИ - СМРТ У 26 СЛИКА - Радња драме Жељка Хубача одвија се муњевитом брзином. Комплетне судбине осморо људи – драматичне, тешке и страшне, какво је било и само време у којем су морале да буду остварене, протутњаће кроз само двадесет и шест сценских слика, догодиће се на напуних педесет куцаних страница. Од осморо главних актера завесу на крају комада неће дочекати половина. Притом, нико од њих не умире природном смрћу, а ни за преостало четворо неће моћи да се каже да их у животу чека срећа. Као у античкој трагедији, и код Хубача ланац што повезује судбину људи са гресима њихових предака остаје нераскидив. Но, чини се да овог писца тој науци нису подучили Есхил и Софокле. Пре ће бити да је у питању заједничко искуство свих који настањују просторе где се, као и у драми „Ближи ватри”, живот, па и целокупна историја, одвијају уистину суманутом брзином. У том контексту застрашујуће звуче речи старог Сотира: „Цео живот вас животу учим, ама нешто да сам вас научио.” При одређеним брзинама којима се троши живот, преношење искуства нема више никаквог смисла.⁸¹⁹

Јер, гледано из перспективе реалног времена, радња ове драме се дешава у интервалу између априла 1941. и лета 1945. године. Током те четири ратне, окупаторске године, ситуација коју је од самог почетка, и пре но што смо у драму уведени, било тешко дефинисати, неколико пута ће се променити, да би у свакој фази редефинисана, у основи компликована животна прича сваког лица, постала још сложенија. А Хубачеви јунаци, у својој личној потреби, да буду срећни, да се, по моделу света, којем припадају, у потпуности остваре, само следе унапред зацртане стазе своје судбине. Два јалова брата прижељкују потомство, њихов отац, удовац, се нада унучету, а његова снаха, не сасвим сигурна да ли је погрешила што је, још девојком, једног од браће заменила оним другим, напokon би да постане мајка, али и да са себе скине тешко бреме сумње да је нероткиња. Специфичност „нашке” приче није у овој почетној ситуацији већ у рату који следи, јер када крене велика војна преко земље Србије све почиње намах да се мења. Како то већ бива, један брат бира комунисте, други четнике. Све што је годинама чучало у људима нагло избија на површину и сви би нешто да изаберу, да се за нешто одреде, да заузму неку страну. Као да није глава у питању. Или као да је она најјефтинији улог. И жена бира. Наравно, погрешно. Уосталом, као и сви остали. Но њен избор, за разлику од оног који чине мушкарци, може уместо смрти да донесе живот. Показаће се, међутим, да је код нас и то привид.

Наиме, на крају, кад Василије унук и Андреј, којима је усуд доделио да не буду синови својих законитих очева, почну међу собом да разговарају о смрти, у тим малишанима који слуте више но што знају, препознаћемо заправо једног другог дечака и једну сличну жудњу за смрћу.

(...) У његовој драми нема монолога. Напротив, овде једну за другом сустижу реплике, јер ће се драматне персоне у комаду, као петлови у арени, међусобно чекати и чаркати речима, да би се на концу кратких реченица, оштрим попут бритве, међусобно искасапили. Осуђени на сурово време, мрачно и опасно као мутан бунар, како ће то рећи један од актера драме,

819 Александар Милосављевић, Смрт у 26 слика, белешка о драми Ближи ватри, Народно позориште Лесковац, 1995, стр. 45-46.

јунаци комада „Ближи ватри” као да немају кад много и друго да говоре. Но, Хубач, између осталог, зна и тајну која произилази из менталитета људи о којима пише. Или је то можда природа свих људи које је живот довео у шкрипац. Када се суоче са истином, када више немају куд и схвате да себе нема смисла више лагати, они почињу да се изражавају као у камену исклесаним, кратким реченицама које погађају директно у циљ.⁸²⁰

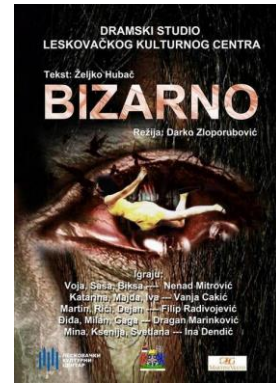
На крају треба констатовати оно што се, углавном зна: Жељко Хубач је, несумњиво, један од најбољих драмских писаца у Србији...⁸²¹

VI

БИЗАРНО - У Народном позоришту у Београду, на Сцени "Раша Плаовић" 12. октобра 2013. премијерно је изведен комад „Бизарно“ Жељка Хубача, у режији Снежане Тришић.

(...) После нешто више од сат и 40 минута надахнуте игре, београдска публика наградила је громогласним аплаузом глумачку екипу у којој су били Игор Ђорђевић (Мартин, Ричи, Дејан), Никола Вујовић (Ђиђа, Саша, Гага), Милош Ђорђевић (Воја, Милан, Бикса), Соња Милојевић (Катарина, Мајда, Светлана) и Сузана Лукић (Мина, Ксенија, Ива). Овај црнохуморни комад, који има троделну структуру, у оквиру које глумци играју по три лика, је прича о трауматизованом друштву и појединцима који се лече кроз агресију, деструкцију и самодеструкцију.

Кроз три приче које се догађају истовремено једнога дана у неком солитеру из комшилука препознајемо оно што се дешава свакога дана у многим солитерима овога града. Прва прича догађа се на крову, друга у једном од станова вишеспратнице, а трећа у кафићу у сутерену. Кроз испреплитане судбине и бизарне случајности од крова до темеља обесмишљени су животи свих ликова, њихове судбине, али и смрти. Солитер постаје метафора хијерархије и структуре криминализованог и трауматизованог друштва, која до апсурда изоштрава узроке и последице које нас свакодневно доводе до ивице симса. У представи се на бизарно духовит начин преламају језиви злочини, смрт, насиље, убиства и самоубиства, трауме, зависности, сексуално злостављање и експлоатација жена, деструкција и самодеструкција, историјско и географско наслеђе и предодређење, кроз катаклизмично осећање безнађа у свакодневном животу и односима.⁸²²

820 На премијери у лесковачком Народном позоришту, 16. децембра 1995. године (52. сезона), играли су : Сотир – Благоје Ивановић, Ратомир – Нинослав Милићевић, Василије – Ђорђе Томић, Марија – Маја Јовановић, Ања – Гордана Петковић, Димитрије – Драган Мићаловић. Милијана Маја Михајловић, Унуци – Александар Тодоровић и Милан Китановић. Овај комад, како стоји на почетку драме, Хубач је посветио мајци и оцу Жижки и Василију. Уредник овог издања био је Драган Радовић, директор Народного позоришта у Лесковцу. Улогом Сотира, Благоје Ивановић је обележио 30 година уметничког рада. О његовом уметничком раду надахнуто су писали Томислав Н. Цветковић, књижевник, дугогодишњи управник Народного позоришта у Лесковцу, Драган Радовић, директор Народного позоришта, Д. Путник, редитељ, Саша Стевановић, композитор и многи други. *Напомена*: Видети прилог уз драму Ближи ватри, Народно позориште Лесковац, 1995, стр. 49-50.

821 Хубач је исказао и као веома талентовани песник (видети део књиге о избору најбољих песмама).

822 Приказ пренет са званичног сајта Народного позоришта у Београду. *Напомена*: У Лесковачком културном центру априла 2013. промовисана је књигу драма “Бизарно”. Приказан је аудио-визуелни запис из представе Бизарно Зеничког позоришта, а о књизи су говорили Драган Радовић, књижевни критичар, Душан Благојевић, професор књижевности и Цветана Радивојевић, професор, уреднице у ЛКЦ. Делове из књиге читали су Јасна Радивојевић и Иван Јанковић, глумци Народного позоришта Лесковац. „Стално сам у Лесковцу. Постоје многи топоними у мом животу, а они су везани за овај град. Никада нисам заборавио порекло и стално проводим лета уз родбину. Моји први драмски кораци настали су у лесковачкој библиотеци Радоје Домановић, као промоција прве књиге, али и рок наступи које ћу заувек памтити. Свако слово ове књиге дугујем многим добрим Лесковчанима“, испричао је Жељко Хубач, драматург Народного позоришта у Београду. Хубач је подсетио да је пет драма, које се налазе у књизи, писао у различитом временском раздобљу. Путовао сам и дружио се са људима од којих сам много чуо и научио. „Имамо толико младих, талентованих људи који су отишли из нашег града а враћају се да своје културно стваралаштво поделе са нама. Овај програм и започет је како би подсетили на људе који нису заборавили свој град“, рекла је Цветана Радивојевић, уредница у ЛКЦ.

МИША ЦВЕТАНОВИЋ

I
Миша (Драгомира) Цветановића рођен је 1. маја 1947. године у Брестовцу, код Лесковца. Основну школу завршио је у родном месту, средњу у Лесковцу и Вишу педагошку (Група за српски језик и књижевност) у Нишу 1969. године. По завршетку школовања почео је да ради као наставник српског језика у Основној коли „Бранко Радичевић” у Брестовцу школске 1969/70. године. Од јануара 1971. године радио је у Дому културе у Брестовцу као директор ове установе. Школске 1989/90. враћа се у школу „Бранко Радичевић” у Брестовцу где остаје до 1995. године, када прелази у Основну школу „Јосиф Костић” у Лесковцу. Миша Цветановић је и оснивач Клуба писаца „Сневања” и покретач и уредник истоименог листа при Дому културе у Брестовцу у периоду од 1970-1973. године. Био је члан Председништва Књижевне омладине Србије (1975-1978) и председник КК Глубочица у Лесковцу у два мандата. Бави се едукацијом младих литерараца. Руководио је литерарном радионицом при Дому културе у Лесковцу (1996-2000) и уређивао литерарни билтен „Стазе маште”. Члан је КК Глубочица од оснивања и Удружења писаца Лесковца. Миша Цветановић изненада је преминуо 2015. године.

II
КЊИЖЕВНИ РАД: Књиге поезије: „Врт безумља“ (1971), „Звездани спрудови“ (1981), „Самоуправи ток“ (1982), „Капирање стрица Јермена“ (2003, проза), „Дал су форе метафоре“, (2008, песме за децу) и „Балкан у трајању сања“ (Лесковац 2009, песме). Миша Цветановић написао је више хумористичко-сценских играказа који су успешно приказивани. Представљен је у две збирке песама. Заступљен је у зборнику српских песника „Сан камен отварам“ (Краљево 1970), у „Песмопису“ (Лесковац 1975), Антологији песника јужне Србије“ (ТОК, Прокупље 1985), у годишњаку „Глубочица између обала“ (Лесковац 1988, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. и 2007).⁸²³

Прозу, поезију и књижевно-теоријске радове Цветановић објављује у многим листовима и часописима, а највише у Нашој речи, Нашем стварању, Пиониру, Трибини младих, Лесковачком дневнику, Тимоку (Књажевац), ТОК-у (Прокупље), Књижевним новинама, НИН-у, Војнику, Борби и Студентским новинама (Ниш).⁸²⁴

III
ЗВЕЗДАНИ СПРУДОВИ - Поезија Мише Цветановића разоткрива свет песника, запажања и осећања о преокупацијама која са њим живе и трају. У једном слоју његове поезије, оном унутрашњем, скривено је трагање, али и разоткривање за које се сазнаје тек тада се поново вратимо читању и дружењу изнова...⁸²⁵

IV
САМУПРАВНИ ТОК - Миша Цветановић је покушао да стихом искаже песничку свакодневицу, налазећи у њој оне вредности о којима треба више и снажније рећи. Изабрао је песму као свој начин казивања. Лирик по сензибилитету, тражио је и у доброј мери налазио те лирске валере. Песме би по свом садржају, по ономе што кажу, требало

823 Миша Цветановић, Балкан у трајању сања, ауторско издање, Лесковац 2009. *Напомена:* О Цветановићевом раду објављени су прилози: Наше стварање, јануар/фебруар 1969; Вили Хубач, Врт безумља, Наше стварање 3/4 (1971), Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973; Помак, бр. 15/16 (2000).

824 *Напомена:* У Пиониру, бр. 2 (16), мај 1981. годинем, између осталог, пише: Миша Цветановић је рођен у Брестовцу, крај Лесковца. Поезијом се бави још из ученичких дана. Објављивао је у многим листовима и часописима поезију и прозу међу којима су Борба, Тимок, Наше стварање, Трибина младих, Наша реч, Студентске новине, Војник, Младост и др. До сада је објавио заједничку збирку песама Младост Поморавља, 1970. године, у издању Клуба писаца Сневања и Врт безумља, у издању истог клуба 1971. године. У издању Дома ЈНА у Свилајнцу изашла му је збирка песама са Ранком Будимским „Између страже и сна поезије”, 1971. године. Миша Цветановић је оснивач и дугогодишњи председник Клуба писаца „Сневање” у Брестовцу.

825 Љуба Стојановић, Звездани спрудови, Лексикон писаца, стр. 141.

сврстати у родољубиву лирику, по форми по оним препознатљивим, песничким говорењима, оне су интимистичка лирика.⁸²⁶

V

ВРТ БЕЗУМЉА - Миша Цветановић је млади песник из Брестовца, села недалеко од Лесковца. Огласио се после објављивања песама у часописима и првом збирком песама „*Врт безумља*”. И треба одмах рећи, не чакајући да се импресије сталожу после заклањања последње стране ове књижице стихова да је читање његове поезије угодан сусрет. Миша Цветановић је занимљив по начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље тражи и њихове изворе.

Песник се не задовољава само тим својим настојањем да свему свакодневном да нове димензије, да открива само његове скривене тајне. Он покушава да новим речима које навиру када се почне са трагањем за новим сазнањима, удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, да се нова реч испречи да не схватимо шта је песник хтео да каже. Али, за срећу, њих је мало. Потребно је да Цветановић избегаваше кованице, да бруси своје стихове и остане непосредан и искрен... Прва зборка Мише Цветановића „*Врт безумља*” открила је младог и даровитог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.⁸²⁷

Поезија Мише Цветановића је експеримент једног песничког сазревања. То је покушај да се још једном открије унутрашњи свет човековог живљења... Као песник свог поднебља појавио се изражајним поетским пулсирањем још као студент књижевности.⁸²⁸

VI

КАПИРАЊЕ СТРИЦА ЈЕРМАНА - Прозно стваралаштво – приче, објављиване у листовима и часописима, обједињене у књизи „*Капирање стрица Јермана*” нуде свакодневну тематику и личност у њиховим судбинама, завичајног поднебља.⁸²⁹

Збирка кратких прича Мише Цветановића, знаног песника и прозног ствараоца лесковачког краја је, у ствари, само делимичан одабир можда и најбољег што је у овој књижевној форми створио. Зато је и природно што су овде и оне приче које су не тако давно освајале значајна признања на општејугословенским анонимним конкурсима, али и друга такође врло успела приповедачка дела. Цветановић, који свим својим бићем осећа живот и људе око себе, природно, у причама понајвише говорио о јужносрбијанском поднебљу, свом родном Брестовцу, завичају... Зато и не чуди што је тако успешно властиту стварност преточио у сачне ликове и приче. Истина, која је у њему и око њега, остаје као истински облесак живота, али и монографија завичаја...

Изражајност прозе Мише Цветановића често је права лирика. Аутор је открио лепоту боја и арому као покретача људске мисли. Зато су и драмски сукоби у сфери емоционалног.

Треба рећи да је писац готово увек на позицијама реализма, што и није мана, већ може бити предност, која је у служби главног тока радње... Језгровитост у изразу, мелодичност, динамичност, семантичка јасноћа, јасна језичка конструкција, поетичан и сликовит стил – све појединачно и у исти мах – само су неке од вредности Цветковићеве прозе... Изражајност прозе Мише Цветановића често је пука лирика. Аутор је открио лепоту боја и арому мириса као покретача људске мисли. Зато су и драмски сукоби у сфери емоционалног. И само због тога – дакле без даље дубље анализе – могло би се казати да је реч о аутору језгровитог говора и јасних порука, али и о писцу који је одавно доказао високу стваралачку одареност што су ове приче само потврдиле.⁸³⁰

826 Вили Хубач, *Наша реч*, 2. јун 1982.

827 Вили Хубач, *Наша реч*, 1971.

828 Трајко Цветковић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 141.

829 Станко Ђорђевић/ Данило Коцић, рецензија, *Капирање стрица Јермана*, Глубочица/ Лесковачки дневник, Лесковац 2004.

830 С. Ђорђевић, Д. Коцић, извод из рецензије, *Капирање стрица Јермана*, КК Глубочица, 2003.

VII

БАЛКАН У ТРАЈАЊУ САЊА – Ова идејна, мисаона и тематска поезија, по којој оцени, са мотивом „*Моје српском народу*“, емотивним и изражајним стиховима оплемењује мишљење о Србима и представља лирско-аутентичан израз и изазов за боље схватање наше прошлости.⁸³¹

*Карпат, праотац наш,
поклони се над хумком оца – рабу,
удахну ваздух и месечину
па крену ка новом будућем гробу.
(Балкан у трајању сања)*

Трагалачким искушењима Миша Цветановић дозвољава машти да гради, сагради историјске личности. Додуше, у мисаоној димензији, само је Карпат симболичан праотац нације. Пред рељефом тројице националних влeикана: Карпата, Саве и Лазара, сазнајемо како је текла стална трка кроз живот и историју, каква су била упадања у лавиринте са различитим загонеткама времена. То је поетско виђење које продубљује националну свест и одсликава изразите домороце, везане за судбину српског народа. Карпат је оригиналан лик, који проналази светлост на просторствима ове данашње домовине Срба. То није „*обрачун*“ тројице са оживљенима трагова табаним да се „*доврше жељени снови*“. У њима је стоицизам да се „*досања Балкан цео*“.

Миша Цветановић, као писац, уводи у књижевност митско и реално визионарском причом с једном намером да „*до хтења у будућност увиру*“. Сугестивним темама: долазак на Балкан, стварање живитних услова за опстанак, просвећивање, сазревање националне свести и борба са нестрпљивим непријатељем – мотивише родољубље.

Сва три циклуса: Карпат досања Балкан, Загонетку Савину тумачимо, Балкан у трајању сања, имају родољубиву енергију, осећања која јачају жељу за трајањем живота и поштовање сени оних који су нестали у трагици невремена. Ова родољубива поезија има радости и туге, и бола и среће! Трагика и лепота су у јединству. Креативан лирски језик препун је емоција. Стих је слободан.

МИША ЦВЕТАНОВИЋ – ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТРЗАЈИ

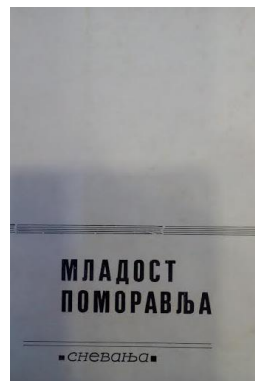
Трзаји урамљени у оку
плачу умирања над понором
повратак је најгрешнија рана

две грешне ноћи у мом завичају
са видом скамењеним у оку
два скока и ново јутро на длану

кукурузи химну разбацали
заљубљени изгубили шапат
у сећању на путу до истине
сви су срећни у несрећи туђој

ОТАЦ ОГРНЕ ДАНЕ

Отац огрне дан на плећа
гледа у бунар
и љуби бога урамљеног у небо
милујући домовину и њиву

831 Станко Ђорђевић, рецензија; Миша Цветановић, Балкан у трајању сања, ауторско издање, Лесковац 2009. *Напомена:* За литерарно стваралаштво награђиван је на многим сусретима и књижевним конкурсима. Најзначајнија признања и похвале: трећа награда за причу „Шињел једног ратника“ (конкурс ВПШ, Ниш 1967), друга награда за песму „На трагу“ (Студентске новине, Ниш 1967) и трећа награда за причу „Капирање стрица Јермана“ (Наша реч, Лесковац 1984)

На сред ливаде
бере мајски цвет
садећи умор на чело
преврће бисаге
и зоба земљу семеном

Тек предвече
осећа радост и смех
кад га у кревет
одведу
сутрашње жеље

ЗАР СУ РОДЕ ГЛУПЕ ПТИЦЕ

Зар су роде глупе птице,
Да се боје чудног грипа,
Па сакриле своје лице
Где се љубав баш расипа.

Искључиле мобителе,
Не примају наруџбине,
Свакодневно некуд селе,
Да их чудо баш промине.

Зато нема малих беба,
Да ми мама поклон купи.
Не може се како треба,
То ме, луди, страшно љути

БАЛКАН У ТРАГАЊУ САЊА

1.
Карпат, праотац наш,
поклони се над хумком оца –рабу,
удахну ваздух и месечину
па крену ка новом будућем гробу!

Затеже опанка опут,
баци се на коња и повика:
„Ко је са мном,
нека крене за мном!
Тражићемо груду нову,
идући путем по инстинкту
и панонском зову!“

Крену поворка
у сусрет ветрова и ноћи.
Карпат чели,
јесен га опипава,
колико ће и докле моћи!

2.
Успут колона нараста.
Певци одредише пут.
Испод табана врели песак
и камен љут!

Ноћи се хода,
даљу сања.

Тане се храна и вода.
Ватра из храстовог пања
сели се бивка на бивак.

3.
Време и године росне
под небом историју кују.
Облаци кашљају непогоду,
муњу бљују.
У блату кораци
пут бележе.

Мисли и снови гробове носе,
А дечји плач продире.
Прах је остао иза,
жеља навире,
хтеће у будућност увире

ВРАЋАЊЕ

Мржња јучерашња на длану срца
понорница ово моје тело

у мени је ново јутро загазило
без лобање у врелом песку
то кореним у корену њеном

свирала ми под ребром умукла
у колену турпијају зрнца
у стабла се светлости пресвлаче

НАСРЕД СЕЛА

Насред села смо сунце пољубили
Са срца му скинули прашину
И отров са њега убли
Окачили смо га високо
Да га не прљају погане руке
Сазидали смо црвени кров над главом
Сељаци су ухватили корак
Садећи нове хибриде
Опсовали јучершњи дан
Стежући над Моравом најтоплији длан

БОЈАНА ЦВЕТКОВИЋ ЛЕБАНАЦ

Бојана Цветковић Лебанац рођена је 1988. године у Лесковцу. Члан је КК „Глубочица” и КК „Карађорђевић”. Збирка песама: „Нови акорди”. Судаћи по досадашњим Бојаниним песмама – песник је рођен. Да ли ће и даље звуке које чује и носи у себи „ослобађати” на овај начин, или преко гитаре – која је њена велика љубав и основно опредељење – остаје нам да видимо. Била је одличан је ученик и у музичкој, и у основној школи. Већ са три године (преко писане машине, од које се не одваја ни данас), научила је да чита и пише. Њене песме изненађују и збуњују само оне који је лично нису упознали.

Познати лесковачки песник Бора Здравковић написао је: „Бојанине песме су зреле за њен узраст”, а да би након блиског сусрета са њом, исправио: „Не песме, Бојана је зрела!”

Д. Коцић, представљајући њене песме, у Ђачком забавнику 1998. године, записао је: „Међутим, чак и међу овом талентованом децом, мала Бојана, ученица трећег разреда основне школе представља изузетак!”

Димитрије Тасић, некада главни и одговорни уредник Нашег стварања, на промоцији часописа (у којем објављује њену песму) – представља је као песничку будућност Лесковца. Своје учешће на првом књижевном конкурс у потписала је шифром „Лебанац” – што је надимак њеног деле Драгољуба.

Под њим је и објављена прва песма, и све остале – те је одлучила да га задржи као псеудоним. Заправо, жеља јој је да у свет уметности уђе само са њим, као презименом.

БОЈАНА ЦВЕТКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЧЕТИРИ СУНЦА И ДВЕ ХАРФЕ

Одсликах небо
ту, до силине краја,
до бескраја Раја.
У дубину се пружа,
до ивице храстовог рама.
Природу запалих,
и четири сунца да је снују.
Пет харфи да јој певају,
јер и звезде у тишини умиру.
Породих прсте,
кроз кичму да се скривају
и око рама да се свију.
Из ноћи у ноћ,
из дана у дан,
нек сликају
оно што је не видим,
оно што други не осећају.

НОВИ АКОРДИ

Ходам земљом млека и меда,
Као сенка гладна и жедна...
Непознат неко одреди судбину другу,
Уплашеном детињству овом.
Брстим со и хлеб, умор и тугу –
Нема сам карика у поретку новом.

По небу црни се гласници гоне,

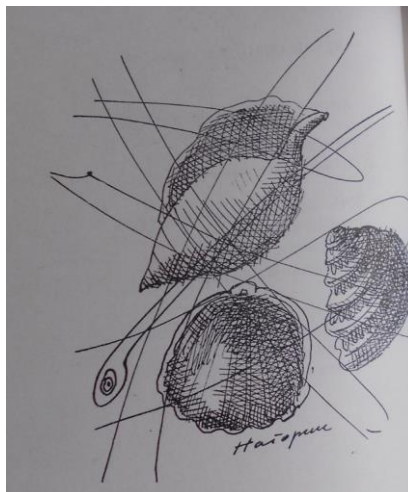
Чемер и муку плетем ко паук.
Љубав ми у ништавилу тоне,
А чујем само јаук!

Непознат неко ме туче,
Краде мале радости, комадиће жваке.
Ломи ми срце, кичму на доле вуче,
У сумрак веша црне барјаке.

Лутам по мраку без сванућа,
Тражим мала људска уточишта.
А ударам у бедеме беспућа
Ударам главом у хладно, велико ништа.

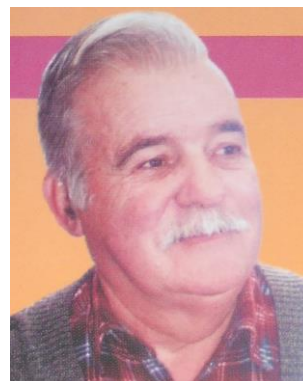
Болне руке грејем марамом меком,
Чекајући у ред за хлеб и млеко.
Послушно ћутим ко гроб у кланцу,
Јер: сви смо само карика у ланцу!

Али, ја ћу да јекнем у новом звуку:
Не дам да карике ухвате,
Хоћу све за чим ме жеље вуку!
Шупље алке нек се у ланцу клате, клате...
децембар 1999.

ВЛАСТИМИР ЦВЕТКОВИЋ

Прим. др Властимир Цветковић рођен је 1935. године у Лесковцу где је завршио основну школу и гимназију, а Стоматолошки факултет у Београду 1961. године. Специјалистички испит из оралне хирургије положио је 1974. године у Београду. Био је шеф Одсека за болести уста и оралне хирургије, а од 1968. до 1970. године и директор Стоматолошке службе. Emeritus од маја 1996. године. У Српском лекарском друштву обављао је многе дужности: председник Актива стоматолога Подружнице СЛД у Лесковцу, члан Управно одбора и потпредседник Стоматолошке секције СР Србије. Добитник је Повеље СЛД 1987. године. Примаријус од 1984. године.⁸³²

Др Властимир Цветковић – Келераба успешно је оперисао и збринуо између осам и десет хиљада повређених болесних. У стоматолошким часописима штампано је 27 његових стручних и научних радова. Породици је нова власт одузела локал у центру Лесковца, а ујацима гиглану крај Крушевца. Захваљујући свом честитом и поштену раду успели су да избегну комунистички колеџ за преваспитавање. Родитељи су обезбедили мотике и успели да га ишколују. Исто се и њему десило, и да би и он ишколовао синове, својим рукама објединио је скалпел, мотику и оловку коју је одложио за боља времена. Туристички је обишао већи број земаља. Годинама касније видео је, као и Тито, прозор са кога је Лењин одржао револуционарне говоре. Осуђиван је два пута, не зна због чега, са завршеном реченицом: „Смрт фашизму – слобода народу!“ Пензионисан је 1996. године и сада ужива очајне пензионерске дане, у родном граду који је страдао два пута – како од непријатеља, тако и од савезника.⁸³³

ДЕЈА: Збирке прича „Жене мог живота“ (ауторско издање, Лесковац 2007) и „Живети због жена“ (ауторско издање, Лесковац 2010).

ЖЕНЕ МОГ ЖИВОТА – Збирка прича „Жене мог живота“ аутора Властимира Цветковића нема претензије да уђе у школску лектуру... Штавише, чак и повремена кокетирања са тзв. „озбиљном књижевношћу“ имају јасно ограничен рок трајања. Држећи се флоскуле да је „живот оно што нам се дешава током ишчекивања великих ствари које се никада неће догодити“, аутор исписује странице сочне литературе у којој се попу каже попе, а бобу бобе, и где исконски предмет свих мушких жеља, а није новац, постаје оса око које се врти универзум. Величанствена, тајновита, узбудљива, загонетна, изазовна, мистериозна.. „Она због које вреди живети“ – да цитирам сам крај књиге.

Између лепих жена и лепе књижевности постоји нит која је више сличност него разлика. И за лепши пол и за књиге важе слична правила: добре имају хиљаду мана; оне лоше имају само једну. Лоше су. Мане ове књиге јесу видљиве на прво читање, а део грехова пада и на душу аутора ових редова. За праве и понекад скривене вредности требаће читалачког и времена и стрпљења. QUOD ERAT DEMONSTRANDUM.

Читалац ове књиге неће „умирати у лепоти“ омеђеној давно утврђеним књижевним канонима. Али, уколико макар једном ухвати себе да прати животну причу какву до сада није прчитао, а њих ће бити, у то сам уверен, тада првенац Властимира Цветковића насловљен као „Жене мог живота“, у потпуности оправдава сопствено постојање.⁸³⁴

832 Вукадин Ристић, Нинослав Златановић: „Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947 – 1997. године“, Подружница СЛД у Лесковцу, Лесковац 1998. стр. 21.

833 Биографски подаци преузети из књиге др Властимира Цветковића „Живети због жена“, Лесковац 2010. Напомена: На корицама насловне стране стоји: забрањено за малолетнике и старије од 60 година.

834 Саша Стојановић, уредник, комплетна рецензија, „Жене мог живота“ (забрањено за малолетнике и старије од шездесет година), ауторско издање, Лесковац 2007.

IV
ЖИВЕТИ ЗБОГ ЖЕНА – Уколико је прва књига Властимира Цветковића насловљена „Жене мог живота“ заташкавала књижевну жабокречину у којој весело крекећу литерарни псеудоморал и квазипростојност, ново књижевно дело истог аутора прети да одува и последњи траг лажне стидљивости која тако дуго и упорно притиска кобајаги „озбиљну“ књижевност оних писца за којег је еротика или *terra incognita* или *terra prohibita*. Да несрећа буде већа, већини њих је *Еросово царство* и једно и друго: ментални забран омеђен дефицитом животних сокова и вишком аутоцензуре.

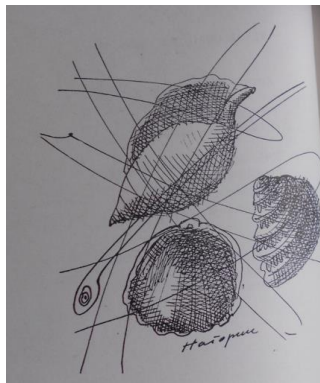

И у својој другој збирци прича – „Живети због жена“ – аутор бежи од лицемерних покушаја да се једном тако узвишеном акту као што је вођење љубави силом навуче вео невиности. Напротив, само искрено огољавање лепоте чина захваљујући коме опстаје цела људска врста јесте пут ка коначној самоспознаји: сазајући туђа искуства добијамо сјајну прилику – као у *Алисином огледалу* – да спознамо другачију природу нас самих. Можда и не баш тако допадљиву на први поглед, али искрену и поштену, у сваком случају.

Само храбра отвореност и потпуно одсуство све присутне хипокризије дозвољавају да *писање и читање* као приватна ствар и индивидуални чин – једнина је и намерна и логична – стекне тешком муком заслужено и свето право да проговори својим *неодлакавелим језиком*, демантујући чак и флоскулу великог *Витгенштајна* да се „*мора ћутати о ономе о чему се не сме говорити.*“

Уколико храброст јесте врлина – а јесте, сигурно, упркос покушајима разума да га често представи као обичну лудост – тада ова храбра књига заслужује да буде прочитана од корица до корица.

Јер, између њих – баш као и између лепих и нежних *musculusa gracilisa* – лежи суштина због коге живот има смисла.⁸³⁵

835 Саша Стојановић, комплетна рецензија, „Живети због жена“ (на последњој страници корице), ауторско издање, Лесковац 2010. године. НАСЛОВИ ПРИЧА ПРВЕ ЗБИРКЕ: „Жене мог живота: Деда лекино семе; Алтернативна употреба стаклене амбалаже; Срећа и несрећа, Чувај ми пријатељицу или за добра, стара времена; Земљакиња, њена заова, њен муж и његов жегрт; Сестре у чуду... и на истом уду!; Скаска о Леки, златној рибици и незадовољној чаробници; Успон и трагедија једне лепотице; Уд царује; НАСЛОВИ ПРИЧА ДРУГЕ ЗБИРКЕ „Живети због жена“ има следеће приче: Као секс из ведра неба; Рад, дисциплина и... све редом!; Није важно ко је отац детету..., већ ко га је сексуално васпитава!; А – као Анка...Н – као нинфоманка; Једна обична војничка прича... или како спречити излив сперме у мозак!

ДРАГОЈЛА ЦВЕТКОВИЋ

I

Драгојла Цветковић, песникиња из Лесковца, оглашавала се у часописима. Заступљена у *Песмопису* Мирослава Миловановића у којој су објављене песме: Гоблен, Уморне очи, Неимар и Пут. Посебно су запажене њене оцене о песничком раду Иванке Стојановић, ауторки више песничких збирки и романа

II

ДРАГОЈЛА ЦВЕТКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ГОБЛЕН

Идем небом твојих снова
Што смеши се недокучивим сутоном
Пребирам остатке слаткиша
Трепавицама мрсим паучину светлости.
Идем стазом дугиних боја
Што руке пружа даљини
Будим цвркуте уснуних птица
Да јутро на крилима понесу
Идем
Даљином видик цветава
Успут
Дечаци беру цветове
За нове хаљине девојчица.

УМОРНЕ ОЧИ

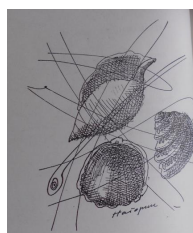
Труне се трепавице
Крте ко сува грана

Жедних усана, сувих трептаја
Зенице испијају дно собе

Беоњаче пресвлаче
једну невину сузу

У мрежи слутње
паук сише другу немоћну сузу

Очи полако отичу
Погледима замућеним.

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ

I
Костадин Цветковић рођен је 8. априла 1939. године у Лесковцу. Цветковић је провео детињство у Лесковцу и околини. Школовао се у Лесковцу, Власотинцу и Нишу. Дечју поезију базира на искрености и једноставности, својственој деци, са уметнутим речима локалитета Лесковца. Издао је збирку песама „Сјај звезда“.⁸³⁶

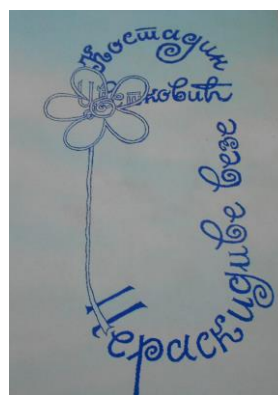
II
НЕРАСКИДИВЕ ВЕЗЕ – Уколико је писац Костадин Цветковић омеђио свој „резерват“, стваралачки простор, можемо сасвим сигурно рећи да су у њему и девојчице и дечаки, и баке и деке, и маме и тате, шарено цвеће и све оно што их окружује.⁸³⁷

Аутор збирке *Нераскидиве везе* у издању Књижевног клуба „Глубочица“ из Лесковца, започео је песмом *Зашто киша пада*

*Каже мени Влада,
Киша у град пада
Да цвеће полије
И прашину смије.*

*Киша пољу треба,
Зато пада с неба
Земљу да надоји
И стоку напоји.*

*Када кише има
Мило је баш свима,
Биће доста хране,
Можда и банане.*

Његова поезија, свих 37 песама са загонеткама, егзистира на аутентичном искуству са сигурном поетском основом. Све почива на доживљеном, на појавама које јесу за најмлађе читаоце знатижељне и пожељне. У његовим песмама нема тајни. То су, заиста, нераскидиве везе писца и девојчица и дечака, писца и природних појава, писца и онога што за децу може бити од интереса. Писац Костадин успешно „претвара“ виђено и жељено у појаве, догађаје, дијалоге. Поетска визија носи идентификовани лирски свет. Он је увек на оним просторима којима и сам припада. Волети, желети, хтети, причати – то је оно што је у њему. С правом и поставља као основу свих ткива дечије доживљаје. Ове песме јесу песме о љубави, срећи, лепоти једног детињства. Било је сувишно да их класификујемо или као емотивно-рефлексивне или као чисто дечје песме, песме о деци. Писац налази неискоришћене просторе и дозвољава да сама песма све каже. То је право осећање за лирске песме за децу. Речи које носи са собом и које су у њему поодавно сведоче да могу бити и у дечјем срцу. Ако бисмо тражили било који узор, а он га за сада нема, можемо констатовати да се само по вокацији приближава Змају.

Кад говори о комарцу, истиче његову крволочност. Он описује комарца. Дете дознаје његово понашање, његове намере и његова дела, за нас то су недела. Дао је уметнички портрет комарца (песма „Комарац“):

*„Од људи се доста пазим
Убод дајем и одлазим“*

⁸³⁶ Биљана Цветковић, Белешка о писци, Костадин Цветковић, *Нераскидиве везе*, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000.

⁸³⁷ Станко Ђорђевић, професор, рецензија (комплетно пренета), Костадин Цветковић, *Нераскидиве везе*, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 57-58.

Многе песме могу успешно да се користе у настави. Песма „*Нераскидиве везе*“ говори о родбинским односима, о генеологији једне фамилије. Такве песме су и „*Словарица*“, „*Загонетке*“, „*Зашто киша пада*“, „*Змај*“, „*Небеска кола*“ и друге.

Језик одговара јунацима ових песама. Друга збирка песама доказује да је поетско грађено на сигурним основама лирског израза. Поезија Костадина Цветковића јесте још једна бразда у развоју дечије књижевности. Садржина ових лирских песама износи пред децом, пред родитељима, пред васпитачима оно што је у деци о деци, и знано и незнано.⁸³⁸

Љубав према деци јест простор аутора из којег избијају све жеље, чежње и све мале тајне. Писац увек пита: *Волите ли децу?* Његове лирске емоције недвосмислено говоре колико их он воли. Инспирација и надахнуће су радости деце и ту нема никаквих тајни. Он се повезује са најмлађима, путује са њима, разговара са њима. Тако јасно уочава хармонију дечјих осећања и снагом свог талента отвара те нежне вртове и мирисе дечијих душа и дозвољава и читаоцима да удишу ту лепоту. Језик је свеж и са овог поднебља. Слободан стил у већем случају дозвољава му и песничку слободу. Име писца се стално стиче. Писац Костадин Цветковић овом збирком дечјих песама приближује се том великом звању.

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ – ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ

ХИЉАДУ ЗАШТО

Понекад, када скитам,
Дешава се да се запитам:
Зашто рибе неће да лете,
А с неба падају комете?
Зашто се диже велика граја
Када кокошке носе јаја?
Зашто лопта само одскаче,
А кад се удари не плаче!

Зашто људи толико раде,
Морају ли новац да зараде?
Зашто неки галаме, туку,
Да би другом задали муку?
Зашто нас дању сунце греје,
Ноћу месец као да се смеје?
Хиљаду питања себи дам,
Ниједан одговор не знам.

ЛЕПО, ЛЕПШЕ

Лепо је дрвеће,
Лепше је пољско цвеће,
Леп је добар сан,
Лепши сунчан дан.

Леп је мали Бата,
Лепша сека Ната.
Леп је цео свет
Као најлепши цвет.

Најлепша је нама,
Сваком своја мама,
Која нас роди
И кроз живот води

838 Бранка Ђорђевић, професор, рецензија, *Нераскидиве везе*, стр. 59.

МИЛОРАД ЦВЕТКОВИЋ

I
Милорад Цветковић је рођен 1951. године у Лесковцу. Новинарством се професионално бави од 1977. године. Прозу и поезију објављивао у крушевачкој „Победи”, лесковачкој „Нашој речи”, часописима „Књижевна реч”, „Освиг” и „Наше стварање”. Заступљен је у антологији социјалне лирике (др Тоде Чолака) а 1987. године објавио је збирку песама „Радничко срце”. Књига кратких прича Милорада Цветковића „Чоколадни зец”, у издању „Народне књиге” из Београда, објављена је 2002. године. Живи у Лесковцу, пише и често одлази на реку.⁸³⁹

На првом конкурсима „Свитак” лесковачке Издавачке куће „Филекс” за роман „Варљиво плаво” освојио је 2005. године прву награду.

II
ВАРЉИВО ПЛАВО - Наслов овог романа, да будем искрен, асоцирао ме је на „Византијско плаво” Милорада Павића јер се у неким елементима Цветковићевог писања осећа та Павићева поетика. Ја сам, да признам, аутора замишљао као неког старијег Београђанина, врло образованог, и на крају ми није било да писац романа „Варљиво плаво” живи и ради у Лесковцу. Рекао сам – ево правог „београдског” романа, мистичног и тајанственог, јер у њему има и неке крими приче. Да, за мене је било потпуно изненађење када сам сазнао ко је аутор, али то је један добар знак да ваљана литература не успева више само у Београду! Овај роман, донекле, у једном свом слоју има помало и неке везе са оним што нам се догађало последњих година и раније, али чини ми се да то није у њему доминантно – овде је пресудна људска прича о судбини, страдању, о љубави и преживљавању... У роману је реч и о будућности као неизвесности која прати главног јунака и остале ликове. А шта је то варљиво у роману „Варљиво плаво” Милорада Цветковића, да ли нам се варљиво пише, и како нам се пише, најбоље је објаснио и описао аутор. Ја нисам пророк, ја сам, пре свега писац.⁸⁴⁰

III
СЕНТИМЕНТАЛНИ РОМАН - Почети од самог почетка, а завршити са самим крајем, није лако ни за Милорада Цветковића, писца сентименталног романа Варљиво плаво. Писац настоји да нас уведе у причу низом доследних поступака, како би се уједно склопили различити кругови више живота и судбина, који су повезани ћудљивом вољом случаја или, како писац верује, више сила. Сентиментални роман Варљиво плаво пружа слику судбинских понора пред којима застају јунаци да би се у последњи час пренули пред њима и избегли да се стропоштају у њих. Милорад Цветковић се овим романом придружује ауторима из Лесковца попут Станка Миљковића и Љубише Динчића, који пребиру по мотивима српског савременог живота, да би написали нешто што се често коси са законима вероватноће, али је у сагласности са жељама смртника који добро знају да у животу понекад има чудноватих заплета који доносе срећан крај после више година пропадања и несрећа. Радња Цветковићевог романа смештена је у Београд, највећи српски град, са његовим блоковима и солитерима или старим зградама начетих фасада, које Цветковић описује са сетом, пун сећања на неке минуле године.⁸⁴¹

%

839 Милорада Цветковића Варљиво плаво, Филекс, Лесковац, 2005. године.

840 Милосав Савић, рецензент романа Варљиво плаво, председник комисије која је ово дело прогласила најбољим на анонимном првом књижевном конкурсима лесковачког Филекса 2005. године.

841 Д. Тасић, Чудна транскрипција, Завичајни круг и српске теме, 27-28. стр.

IV

ПРАВИ БЕОГРАДСКИ РОМАН - Они који се први пут сусретну са овом књигом, и притом не знају ништа о аутору, помислиће да се ради о једном типичном градском роману и то вероватно насталом у нашој престоници, или чак негде северније. Па још ако неког наслов овог романа асоцира на наслов романа Милорада Павића „Византијско плаво” – дилеме више неће бити. „Ово је прави београдски роман” – помислиће неко. Изненађење ће бити тим веће ако се сазна да је аутор овог романа Милорад Цветковић рођен, да живи и ради у Лесковцу, те да је роман настао овде, на југу што би се најмање очекивало за дело тако звучног наслова. А Милорад Цветковић дели живот својих суграђана у Лесковцу. Поред новинарског заната, свој таленат преточио је и у писану реч.⁸⁴²

Роман Варљиво плаво је људска прича о судбини и страдању, о љубави и исконској борби за преживљавање, а све то обавијено делом будућности као неизвесности која прати све јунаке у роману. Пратећи судбину главних ликова може се још једном потврдити оно што је свима знано и старо колико сам човек – да је искуство варљиво, а срећа променљива. Живот Цветана Црномарковића, танушног господина средњег раста, мало погрбљеног, кљунастог носа, са бршљаном косе на темену, једна је од судбина усамљеника у великом граду. Дани су му испуњени откривањем суштинске ствари о човеку и свету, слушању заборављених шансона и читању дела великана светске књижевности. Његовој усамљености доприносило је и сећање на вољену жену (од које је сада остала само плава хаљина са дубоким деколтеом) и старијег брата Вукашина – Црњу. Имао је Цветан и два добра пријатеља – Брацу, машинског инжењера, који је недавно умро у Питсбургу, у Америци, и Адема, трубача, друга из војничких дана. Нераздвојни део његовог живота била је Исидора, жена са волшебном моћи да развесели потиштеног и охрабри посрнулог и са којим је уживао у испијању чаја и грицању бисквита, а што га је чинило ситим и сигурним у себе. И остао би његов живот незапажен да игра судбине није хтела да једнога дана нађе пред вратима позив да напише роман на основу приче са касете. Тиме би испунио свој давнашњи сан о писању романа, а истовремено би и се осветлио тежак живот и судбину човека са магнетофонске траке. Тај непознати човек наденуће му ново име – Црноцвет. Тако ће се у средишту романа наћи још једна несрећна људска судбина човека званог Румени, који се враћа из Немачке у жељи да пронађе вољену жену, другове из школе – Савицу, Страхињу, Цуцу и коначно, после много година лутања и бежања, пронађе и оствари себе као човека, оца и сина. А његов роман остаће као још један доказ да је човек, од настанка до нестанка, саздан од сећања и успомена, од сличности и различитости, потискивања и ослобађања, незаборавних покретних слика, мириса и варљивих боја...

V

РАДНИЧКО СРЦЕ – Песник мора веровати да ће својом поезијом нешто променити у свету, ововременом, у животу који и сам троши. Отуда, чини ми се, и Цветковић узима писаћу машину и храбро прави песме које су сасвим од грубог, свакодневног битисања радничког, сасвим од наизглед бизарних чињеница саткане. Има много путева и странпутица којима се може лутати, трагајући за лепотом: лепота се неће стићи, јер лепоте нема, постоји само жудња и напор да се она досегне. Цветковић је изабрао опасан пут: он именован и презименом прозива учеснике ове авантуре, чинећи им част да буду главни јунаци његове поезије. Има ту сатиричног набоја, има опорог подсмеха, има дирљиве искрености, па назад и неке почетничке неспретности у формулисању тематске грађе. Песма мора имати чвршћу драматургију, поготово ова врста песама, мора поседовати чврстину да би јој се веровало. Цветковић често, понесен темом, заборавља на то, предаје се новокомпонованом

842 Марија Стојановић, Прави београдски роман (Милорад Цветковић, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005, Помак, бр. 33. јануар – март 2006, стр. 22.

усхићењу, не тражећи од себе превише, не захтевајући ни од евентуалног будућег читаоца премного знања и напора да се проникне у оно „што је песник хтео да каже“.⁸⁴³

Није тешко говорити о овом рукопису: језик је разумљив, готово колоквијални, риме су лаке, често исувише лаке, па се чини одлетеће из песме, ритам је променљив од песме до песме, ненаметљив, препознатљив. Тематски, песник се ограничио плавим радничким блузама, дакле нема неке раскошне лепезе емоција. Можда се у радничким душама могло наћи више горива, које би ову позију виноло у неке васионске висине. Пошто песник остаје веран својој шалозбилној игри, не усуђујем се да постављам пред његову поезију неке високе естетске циљеве и захтеве. Ово су песме које ће се читати и уз осмех коментарисати. Има у њима живота, готово новинарски пренетог у текст, што можемо назвати основном одликом ове поезије.⁸⁴⁴

МИЛОРАД ЦВЕТКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

БЕЗИМЕНА БЕЛА

У строго поверљивим документима
Страних обавештајних служби
У архивама тајни, у насловима
Тиражних новина, на фасадама
Оронулих зграда, у предграђу
Где живи сиротиња загледана
У небо, реку и чамце, у белинама
Млечних путева и странпутица
Нема твог имена на крилима птица
У сафирима скупих огрлица
Дуж забачених улица.

Ни сенку на булевару никако да ти сретнем
Или било какву мрвицу са твојих
Усана нештољених на потоцима
Мојих очију, обневиделих, тако
Немоћних да те запазе док снена
И тако превише безимена
Одмичеш пољем у лакој хаљини
Препуној мириса давно умрлих љубичица
Стазом угашених звезда репатица
Као преплашена грлица
Откинута трешња белица.

АМАНЕТ

Наш виноград хтели су да купе
Древну радост породичне среће
Давно беше, још сам био дете
Али памтим да им отац рече:

Наше вино није на продају
Нема пара кол'ко оно вред
Брдо злата можете да дате
Има ко ће лозу да наследи.

Неки људи са торбама пара
Отишли су, нестали без трага
И сад рађа слатка тамјаника
Док је гледам са кућнога прага.

843 Љубивоје Ршумовић, Над рукописом песама Милорада Цветковића, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987, стр. 3-4.

844 Љубивоје Ршумовић, Радничко срце, стр. 4. *Напомена*: Збирка је штампана у 2.500 примерака.

Оде отац небу у походе
Аманетом мене одредио
Да виноград као очи чувам
Лозу златну ја сам наследио.

ЦВЕТАЊЕ ТИШИНЕ

Цветај
Тветај тишино
Господарице
Успаваних славуја
Варалице
Пропалих музичара
Убицо
Залуталих звукова

Онемоћала љубавнице
Пијанаца
Што умиру
У ноћи пуног месеца
Чаробнице
Глувих флаута
Давно нестало
Варошког оркестра
Цветај тишино
Слободно цветај
У овом граду
Нема више паркова
Занемели
Продавци штампе
Плачу
Због твоје лепоте
Клањају ти се
Каријеристи
Искежени у магли
Билбордова
По којима пљује
Сиротиња
Цветај

Само цветај тишино

И никада
Не буди цвет
На мом реверу
Избледелом од чекања
Станичних курви
Не спавај
На њиховим уснама
Јер тамо живе
Нерођена деца
Цветај

Цветај моја тишино

На овом булевару где сви верују
Да су олош и памет
У некаквом сродству
Цветај
Али не буди цвет

Постани лек
За бројне промене
На možданој кори
Душевних болесника
Јединих сувенира
У небеском врту
Који лелуја над мојом главом
Зароњеном у песак
Прислоњеном
На хладно железно
Змијоликих шина
Заљубљених
У експресни воз
У његово бунцање
На чувеној релацији
Париз – Београд
Скопље – Атина
Цветај

Само цветај тишино
Али не буди цвет
Мила моја душо

РАДНИЧКО СРЦЕ

Одмори мало радничко срце
Многе смо норме ударнички тукли
Одмори мало прејако срце
Много смо радили, много смо вукли.

Одмори мало поштено срце
Многе смо зоре сачекали плаве
Одмори мало уморно срце
Много нам тога прешло преко главе.

Ал неће срце, не слуша приче
Навикло јадно у грудима да бије
Ал неће срце, неће ни да чује
Никада досад застало није.

А кад једном престане да љуља
Кад спадне књига на задње слово
Престаће груди радничке да жуља
Тад нема трампе – старо за ново.

МИОДРАГ ЦВЕТКОВИЋ

I
Миодраг Цветковић рођен је у Лесковцу, магистар Економских наука. Поред писања поезије, бави се и превођењем руске модерне поезије. Објављивао је поезију и преводе руских песника у часописима. Објавио збирку песама *Залудне справе*.⁸⁴⁵

II
ЗАЛУДНЕ СПРАВЕ – Огласивши се првим стиховима још пре двадесетак година, Миодраг Цветковић је нетом нестало са јавне песничке сцене. Али, како данас видимо, не и из своје песничке радионице или *пећине*, како би то наш песник могао да каже (као у песми Моја драга: *Понео сам/ са собом/ једну од пећина, у коју се понекад повлачим*). Али у овој његовој *пећини* за разлику од других, како песник каже, *престаје сећање*, у овој *пећини-песничкој радионици* којом није овладао заборав света и живота већ су се у њој све време будила многа сећања – сећања су се, напротив, будила, сећања пролазног и вечитог трена, сећања од искони и из будућности, сећања ванвремена. Јер *она је постојала и пре мене*, каже песник. *Она* – то би могла бити *драга*, можда *сенка* или *јава*; могуће *све* или *ништа*, али понајпре и понајвише – *песма*, свеprisутна и невидљива.⁸⁴⁶

Пробуђена сећања су, тако испунила књигу која је из *пећине* изашла на светло дана, књигу необичног наслова – *Залудне справе*. У дослуху са себи блиским песницима, а које ће, попут Миљковића и његових *Седам мртвих песника*, опевати у своме циклусу *Пет песника*, а то су Лаза Костић, Владислав Петковић Дис, Милош Црњански, Стеван Раичковић и Бранко Миљковић – Миодраг Цветковић ће певати о рођењу, пролазности и променама света и вечном трену обнављања живота (*зрумен жара нову ватру ствара...*), о завичају и лутању, о коренима и изласку у свет, мирној луци и даљинама; о губљењу и тражењу себе (*Ветрима разнесен, тек назирем себе*) и повратку себи (*Са песмом зацељен...*); о богатству и стварности сна и празнини и привиду стварности; о страху и нади; о трошном пртљагу свакодневном живљења и непролазној чежњи душе, о сусретима из личне и породичне историје (драга, син), митологије (Орфеј – Еуридика) и историје света (Исус – Пилат), о песми као предмету песме, о њеној неисцрпној тајни – тајни њеног рођења, њеног знања, значења и лепоте. Необичан, како рекосмо, наслов књиге – *Залудне справе*, позајмљен од наслова једног циклуса књиге, односно једне песме, необичан је и по свом споју нечег одвећ стварног, конкуретног, опипљивог, опредмећеног (*справе*) и апстрактног (*залудно*), а такав спој (стварног и апстрактног) песнички је изазован, не мање и ризичан, али му се због његове моћи откривања новог, незнаног, неизрецивог, песници радо приклањају, а због његове необичности и заводљивости обилато је рабљен и од песника почетника (*комад наде, ивица сна...*). Међутим, неизвесна је то игра и само прави песници могу да уђу у њу, и да се у њој не заплету. Наш песник ће, међутим, успети да „оправда“ свој наслов (који, иначе, крије кључ песме, циклуса, књиге), и то вишеструко, па и на парадоксалан, можда једино могући начин: песник пева о тајни живота и песме, али не без свести да је истина тајне у тајни, у њеној неизрецивости, напротив, те да *о ономе о чему се не може говорити, треба ћутати* (Витгенштајн), јер речи (те песникове *једине справе*) су *трошле и ломне* (Матић) и зато немоћне да кажу *тајну, битно, све* живота и песме, дакле – *залудне су*. (...) Али Цветковићев наслов *Залудне справе* наводи нас не само на песницима преболан проблем певања него и на трагичну помисао или осећање о самом животу: једнако као и речи, (*песничке справе*) – трошна је и ломна је и наша кућа живота (*животне справе*) (*живим у храму чији се зидови руше*, каже песник у песми *Залудне справе*); и разлочи нашег бивства у свету утрошени су (*Не да ми невидљива рана/ да управим кичму душе*), а сва наша настојања, са свим

845 Миодраг Цветковић, *Залудне справе*, Чигоја Београд 2013.

846 Димитрије Тасић, *Залуднице Миодрага Цветковића*, рецензија, *Залудне справе*, Чигоја Београд 2013, стр. 69.

справама које имамо (рука, длан, срце...) да одбранимо своје бивство, разлоге постојања, жеље, снове (*кичма душе*) узалудни су...

*Затечен усред јаве,
шта с руком, срцем, дланом?
И где да склоним чело главе
пред новим мраком, новим даном*

*Држећи залудне спрве,
одолевам ли претњи?*

(...) Цела једна Цветковићева песма из циклуса *Моја драга* има само један стих: *Коме смо све невидљиви?* Са том *невидљивом струном од самог звука* правио је наш песник и од свега невидљивог лепе песничке слике, акварелски прозрачне, треперење од речи. Ако је она значајна стена са отиском песниковог лика под лесковачким поднебљем, онда је лесковчаки песнички круг постао богатији за једно вредно песничко име.⁸⁴⁷

МИОДРАГ ЦВЕТКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЗАЛУДНЕ СПРАВЕ

Две ноћи и два дана живим у храму
чији се зидови руше.
Не да ми невидљива рана
да усправим кичму душе.

Затечен усред јаве,
шта с руком, срцем, дланом?
И где да склоним чело главе,
пред новим мраком, новим даном?

Затечен усред јаве
свима на путу и на сметњи,
држећи залудне справе,
одолевам ли претњи?

Ал трећег јутра, трећег јутра,
пробуђен из страшне јаве,
видео сам оно дивно сутра –
што ће ми тек доћи главе.

ПЛАЧ ДЕТЕТА

Плач детета светло у соби пали –
док једна сенка улицом иде,
али је нико из куће
не виде.

ТРЕБА ОТИЋИ

Треба отићи,
без пртљага и трага,
само са својом душом,
као са шаком блага.

Пробудити се далеко
(сред неке друге јаве),
на топлом песку,
крај воде плаве.

847 Димитрије Тасић, Залуднице Миодрага Цветковића, рецензија, Чигоја Београд 2013, стр. 73.

Подићи склониште
у шуми, тамо,
(од алата треба
конопац само)

Па једног дана,
кад благо јутро сване,
разапети душу,
да зарасту ране.

ЉУБАВ

Између четири зида
твоји образи зрели
греју, под тихом сенком стида,
успаничени, смели.

ЗАВИЧАЈ

Своје ћу лице
оставити
на некој стени
да у повратку
препознам пут

ПОДНЕ

Одавде до бреста
педесет корака има.
Не померам се –
корача у мислима.

Са топле стене
гледа ме гуштер, као са прамца,
На пучини летњег дана
срећемо се као два самца.

Живот је стваран, али на овој врелини
ко да ме држи невидљива струна –
померам ли се, у тој тишини,
прхнуће птице иза неког жбуна

ОРФИЧКА ПЕСМА

Страшна се судбина спрема,
кад излаза, кад наде нема...

ТОМИСЛАВ Н. ЦВЕТКОВИЋ

I

Томислав Н. Цветковић је рођен 18. јула 1933. године у Горњем Синковцу, селу надомак Лесковца. Основну школу је похађао у Турековцу, гимназију у Лесковцу, Филозофски факултет завршио у Скопљу, Високу школу друштвено политичких наука у Београду.

Објавио је пет књига поезије: „Отимања”, Наша реч, Лесковац, 1968, „Веку ветру”, Стражилово, Нови Сад, 1974, „Хисарски одзиви”, Слово љубве, Београд, 1979, „Земно време”, Градина, Ниш, 1984, „Увир”, Књижевна заједница Нови Сад, 1991. године.

Цветковић је објавио две збирке прича: „Пукотине”, Запис, УКС, Београд, 1979, „Фотографија изнад кревета”, Просвета, Београд, 1996. године; „Лесковац – црвени град”, романирану монографију (у коауторство), Народни музеј, Лесковац, 1989. године, добитник награде „Драгојло Дудић” Републичког одбора СУБНОР-а.

Аутор је историјске драме „Војвода Никола Скобаљић”, која је доживела три издања: у Лесковцу (Народно позориште, 1972) у Београду (Издавачко предузеће Рад, 1994. и Завод за уџбенике и наставна средства, 2000. године). За драмски текст „Алигатори” – отужна комедија, добио је 1991. године награду „Исак Самоковлија”, Међународна заједница за културу Пљевља. Аутор је прве послератне драматизације култног романа „Нечиста крв” Борисава Станковића (Југословенска агенција, 1968) и нове верзије „Доживљаја Николетине Бурсаћа” Бранка Попића, 1971, која је извођена на сценама позоришта Лесковца, Приштине, Битоља, Скопља (Театар народности – на турском језику). Објавио је две поеме: „Бакља комуне букти”, 1979. и „Од преслице до посветнице”, 1984.

Аутор је низа сценарија за ТВ Београд и радио (Београд, Лесковац): „Староградски бисери”, „У спомен Жака Конфина”, „Кад засвира златна труба” и др. „Нечиста крв” је три пута емитована преко Радио Београда, као и „Војвода Никола Скобаљић”, премијера и две репризе, а емитована је и преко Радио Лесковца и Радио 016, Лесковац.

Објављивао је на македонском, бугарском, италијанском и француском језику. Добитник је Октобарске награде и Медаље града Лесковца, Златне значке културе и Вукове награда Културно-просветне заједнице Србије. Амерички биографски институт (Северна Каролина) доделио му је престижну награду „Човек године 1997” и уврстио га је у енциклопедију „Миленијум славних”.

Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења драмских уметника Србије и Удружења новинара Србије.

Затуљен је у лексиконима: „Југословенски савременици – ко је ко у Југославији”, Хронометар, Београд, 1970, стр. 155, „Југословенски књижевни лексикон” (друго допуњени издање), Матица српска, Нови Сад, 1984, стр. 107, „Ко је ко – писци из Југославије”, Ошишани јеж, Београд, 1994, „Библиографски лексикон – 4700 личности – ко је ко у Србији”, Библиофон, Београд, 1996, стр. 76.⁸⁴⁸

На последњој страни јубиларног 49-50 броја Помака (јануар–јун 2010) објављена су имена и фотографије свих главних и одговорних уредника „Помака“ у минулих петнаест година. Цветковић је најдуже уређивао ово гласило. Томислав Н. Цветковић – главни уредник бројева 1-16, главни и одговорни уредник бројева 17-22; Јосиф Стефановић – одговорни уредник бројева 1-14; Станко Миљковић – главни и одговорни уредник 23-24 броја; Верица Баторевић – Божовић – главни уредник бројева 25-32; Душан Јањић – одговорни уредник бројева 25-26, 31-32; Драган Радовић – главни и одговорни уредник бројева 33-40; Властимир Вељковић – главни и одговорни од 41 броја сада (2021)⁸⁴⁹

848 Лексикон писаца лесковачког краја”, 2003, стр. 156-163.

849 Напомена: Властимир Вељковић је до 2014. године (до броја 68) главни и одговорни уредник листа Помак.

II

СКИЦА ЗА ЈЕДАН ПОРТРЕТ - Природно је што се на крају века праве биланси достигнућа у разним сферама друштвеног живота. Оцењује се, преиспитује, вреднују минули догађаји и појаве, издвајају се личности које су дале највећи допринос развоју појединих делатности. Ако би покушали да један такав биланс направимо у области културе у Лесковцу, у њеном самом врху нашло би се несумњиво име Томислава Н. Цветковића, приповедача, драмског писца, публицисте и надаревог културног посленика. Његова биографија нуди богат материјал за грађење портрета, али ограничени простор листа условљава синтетички приказ Цветковићевог вишегодишњег свестраног деловања.⁸⁵⁰

Ван својих редовних обавеза обављао је и значајне функције у општини, срезу и Републици: председник Културно-просветне заједнице општине, а онда и среза лесковачког, потпредседник Скупштине Републичке заједнице културе, председник Организационог одбора Сусрета братских школа народа и народности СР Србије, председник Међурејубличког одбора заједнице за културно просветну дјелатност у Пљевљима, члан Председништва Културно просветне заједнице Србије, председник Одбора КПЗ Србије за доделу Златне значке културе, члан жирија за доделу Вукове награде... Учесвовао је на књижевним манифестацијама, колонијама, симпозијима (Кањижа, Извор Пиве, Книнска Крајина, Смедерево, Приштина, Прокупље, Београд, Гацин Хан, Куманово, Мостар, Врање, Франкфурт на Мајни...)

Одлазаском у пензију (март 1998) није престала креативна активност Томислава Н. Цветковића. Он је сада главни уредник „Помака”, листа за књижевност, уметност и културу, активан је у Удружењу писаца општине Лесковац, Председништву КПЗ Србије, Одбору Вуковог сабора... Цветковић је иначе члан Удружења књижевника, драмских писаца и новинара Србије.

Функције и задужења које је Цветковић обављао (овде је наведен тек мањи део) и његова вишедеценијска присутност на културној сцени Лесковца и Србије донели су импозантно. Но, још су импозантнији донели које је остварио. Иницијатор, покретач, врстан организатор и реализатор многих акција, Цветковић је неуморним деловањем оставио трајан белег у културном животу свога краја. За његово име везују се нека од највећих достигнућа која су у појединачним временским раздобљима (у послератној културној историји Лесковца) извлачила град из провинцијске учмалости и претварала га у један од проминентних културних центара Србије и Југославије.

Несумњив је његов удео у остваривању јединствене идеје о „позоришту без благајне” (1970). Захваљујући њему лесковачко „Позориште свих – позориште за све” постало је познато широм света. Не мања је његова заслуга у организацији „Смотре класика на југословенској сцени” (1971) у оквиру које је, док је Цветковић био управник Народног позоришта, учествовало преко 40 позоришта из Југославије и Мало позориште из Париза. У то време за Лесковац се говорило да је „најпозоришнији град у СФРЈ”. У Вуковој награди додељеној Народног позоришту Лесковца (1975), садржан је свакако стваралачки допринос његовог дугогодишњег управника.

Цветковић је један од организатора значајних културних манифестација: Сабор изворног народног стваралаштва СР Србије (1972), Сусрет жена писаца Југославије (1976), Конфинови дани хумора и сатире (1981), Смотра хорова СР Србије (1983), Сусрети другарства Већа синдиката Србије, Салон књига (1996 и 1997)...

„Томислав Н. Цветковић не личи на чудотворца већ на човека препуног идеја који раасполаже енергијом да их спроведе у дело” – писала је својевремено „Литературнаја газета” – поводом остваривања идеје „позориште без благајне”.

Више поменутих манифестација у аналима Лесковца остаће забележено као блистави узлет једног прегнућа у коме је Цветковић уложио непресушну енергију.

Неспорна је његова улога као иницијатора значајних инвестиција у култури општине Лесковац: адаптацији Народног позоришта, Дома културе „Жика Илић Жути”, Шоп Ђокићеве куће, куће Боре Димитријевића Пиксле, домова културе у Грделици, Вучју, Брестовцу, Печењевцу, Манојловцу, Турековцу... Памти се његов слоган: „Без дома културе нема културе у сваком дому!”

850 Проф. др Душан Јањић, Скица за један портрет, Помак, бр. 14, јануар-март 2000. Ово је најцеловитија и најбоља до сада објављена анализа Цветковићевог стваралаштва; Приказ преносимо у целини.

Знатан је такође његов допринос у развоју периодике и издаваштва. Годинама је уређивао часопис „*Наше стварање*”, афирмисан ван локалних граница, награђен Октобарском наградом Лесковца док је он био главни и одговорни уредник. Као секретар Фонда за финансирање културе општине Лесковац – пружио је пуну подршку покретању часописа „*Осврт*”, гласила које је за кратко време, под уредништво *Саише Хаџи Танчића* и *Михајла Дедића*, стекло завидну репутацију. „*Помак*”, чији је главни уредник Цветковић, опстаје понајвише захваљујући његовој упорности и умећу да око листа окупи бројне сараднике.

Цветковић је плодном и разноврсном делатношћу чинио доступним културу и уметност најширим корисницима. Неимар у стварању услова за богатији културни живот средине – за остваривање својих идеја, борио се речју на разним трибинама, саветовањима, на радију и ТВ, и пером, написима у штампи и прилозима и публикацијама.

Томислава Н. Цветковића нису, природно, мимоишла значајна друштвена признања. Поред повеља, плакета, захвалница, диплома... добио је и Октобарску награду и Медаљу града Лесковца „за изванредне заслуге у развоју града”, потом Златну значку културе Културно просветне заједнице Србије, Вукову награду „за изузетан допринос у развоју културе Србије”. Нису изостала ни одликовања: Орден рада са сребрним венцем, Орден заслуге за народ са сребрним зрацима... Добитник је и високог међународног признања: Амерички биографски институт (Северна Каролина) доделио му је престижну титулу „*Човек године*” и уврстио га у енциклопедију „*Миленијум славних*”.

III

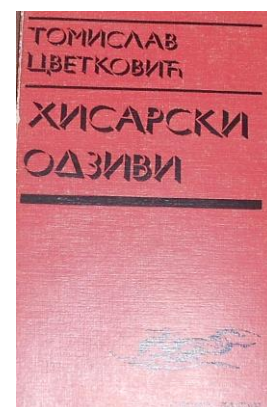
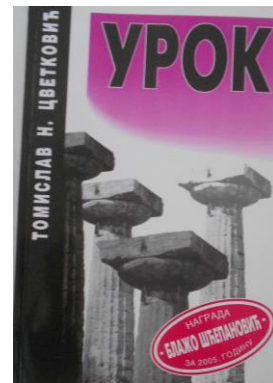
ПЕСНИК, ПРИПОВЕДАЧ, ДРАМСКИ ПИСАЦ -

Томислав Н. Цветковић је пре свега писац 12 објављених књига. У књижевност је ушао као песник и остао је до данас преваходно песник. Пет збирки чине, у основи, његов песнички опус: „*Отимања*”, *Наша реч*, 1968, „*Веку ветру*”, *Стражилово*, Нови сад, 1974, „*Хисарски одзиви*”, *Слово љубве*, Београд, 1979, „*Земно бреме*”, *Градина*, Ниш, 1984, „*Увир*”, *Књижевна заједница Нови Сад*, Нови Сад, 1991. Многе његове песме расуте су по листовима, часописима, зборницима, антологијама, бивше и садање Југославије, али су и казиване на митинзима и вечерима поезије, сусретима песника и песничким колонијама. У песниково литерарно дело уписане су и две поеме „*Бакља комуна букти*” и „*Од преслице до повеснице*”.

Цветковићеве песничке збирке наишле су на топао пријем у нашој књижевној јавности. Више од 20 написа било је, тако, посвећено његовој првој књизи поезије, а и остале збирке имале су критичке приказе и осврте. Суд о њима, и уопште о Цветковићевом поетском стваралаштву, изрицали су угледни, па и најугледнији наши песници и критичари: Иван В. Лалић, Света Лукић, Чедомир Мирковић, Сава Пенчић, Војислав Максимовић (Сарајево), Драгомир Брајковић, Гојко Ђого, Ђоко Стојичић, Бранко Китановић, Бранко Јовановић, Саша Хаџи Танчић, Николај Тимченко, Милован Витезовић, Вили Хубач... У Цветковићу наша критика открива особену појаву у српској поезији, песника који стиховима спаја архаично и модерно, *баитиника Настасијевићеве поетске речи* али и нови глас чији је спецификум језик који, изражавајући необичне слике и визије, трага за оним што је аутентично у човеку. *Саиша Хаџи Танчић* у предговору збирке „*Увир*”, чији је приређивач, о Цветковићевом поезији пише:

„Енергичност Цветковићеве песме је у сажетости као њеном поетском принципу. Реч, чак и слог, јесте поетска сила; стиховито моћна, чим се обликује у стих, а стихови у песму. Достигавши изванредан степен концентрације, његова поезија скрива мноштво таквих сила. Звук и смисао, ритам и значење су еквиваленти у свакој песми, узнесеној тајном језика, неизмерним могућностима његовим. Са страница Цветковићевих књига песме зачудо одјекују. Рекли бисмо, садрже се у сплету одјека, звукова који се репродукују, загрцнуте обилем спонтаних, асоцијативних слика, звучно репродукованих.”

Томислав Н. Цветковић свој поетски гласаријум гради на настасијевићевским извориштима, тј. на поезији којој је страна наративност и дескрипција. У песмама овог

песника субјективна песникова мотивација је из коштане сржи искуства, из онога што се често назива историјским памћењем.

(...) Поетска слика у поезији Томислава Н. Цветковића је у стилском и садржинском погледу посве модерна, чак и када је благо сенчи архаична патина. Овај песник итекако води рачуна о језику. Сажетост његовог поетског израза не спутава асоцијативни рој мисли. Не ретко бризне у његовој песми кованица или пак нека помало заборављена реч – тек толико да нас подсети на живо биће језика. Реч је о песмама богате и разноврсне имагинације, оригиналне метафоре, изузетне виспренности духа, лексички разуђеног израза, што је резултат не само дара, већ и вишегодишњег поетског искуства.⁸⁵¹

Афирмисани песник се у књижевном раду огледао и у прози објавивши две збирке прича: „*Пукотине*”, Запис, Београд, 1979. и збирку „*Фотографија узнад кревета*”, Просвета, Београд, 1996. Обе ове књиге дочекане су са пажњом у нашој критици, нарочито друга.

„Од часа када се појавила прозна збирка „*Фотографија изнад кревета*” српска критика мора да рачуна са Цветковићем прповедачем” - вели у једном приказу *мр Јован Пејчић*, истичући „друго” равноправно Цветковићево књижевно лице.

Говорећи о карактеру и темама пишевог приповедања, угледни књижевник, рецензент и уредник „Просвете” *Милисав Савић*, слови:

„Призоре из свакодневног, породичног и интимног живота, Цветковић боји сетом, хумором и иронијом, стварајући ефектне *прозноесничке* медаљоне”.

У Цветковићевом прозном делу, опште је мишљење, осећа се Цветковић песник. Кратке приче, минијатуре о човековој свакодевици, лирски су обојене и представљају, у ствари, песнички доживљај стварности који писац пред нама разоткрива.

Чини се да је *Николај Тимченко* најбоље означио суштину Цветковићевог приповедачког поступка: „Наиме, може се рећи да писац увек полази од података, од ситуације, од неког тајновитог, рекло би се драмског чвора, али то решава липидарним, поетским изразом, наговештајем који оставља у читаоцу утисак и могућност да доврши причу, сам учествује у разрешењу. У свакој прозној минијатури Томислава Н. Цветковића доминира песник.”

Цветковићу песнику и приповедачу придружује се и драмски стваралац. Томислав Н. Цветковић је аутор два оригинална драмска текста: историјске драме „*Војвода Никола Скобаљић*” и комедије („отужне”) „*Алигатори*”. Драма „*Војвода Никола Скобаљић*” премијерно је изведена 3. октобра 1971. године на сцени лесковачког Народног позоришта у редитељској поставци Душана Михајловића, а годину дана касније објављена је у едицији „*Прво извођење*” – Народно позориште Лесковац. Драма је доживела друго издање (што је неуобичајно за један драмски текст): штампала ју је издавачка кућа „*Рад*” у Београду, 1994. године. Ово друго издање Цветковићеве драме изазвало је интересовање наше културне јавности. Више наших критичара - др Петар Волк, Р. Јовановић, Ђ. Ђурђевић истакло је сценске и уметничке вредности драмског текста који „*кореспондира са историјом и митом*”, који је писан „*надахнуто песничким језиком и поступком*”.

За Сашу Хаџи Танчића „*Војвода Никола Скобаљић* је, тако, „*пример поетског обликовања историјске грађе, односно поетске концепције историјског јунака*”.

Готово сви критичари су учили актуелне рефлексije овог драмског штива о легендарној личности лесковачког краја и борби народа против турских освајача. Драшко Ређеп зато прориче: „*Цветковићева драма ће имати и дуг живот, и све учесталије лектире актуелности и свести о пореклу, народу, Србији, измаштаној као на некој давној слици порекла.*”

Због своје актуелности али и уметничких домета, „*Војвода Никола Скобаљић*” доживео је, децембра 1997. извођење и на таласима Радио Београда, што је још једно признање нашем писцу.

Комедија „*Алигатори*” добила је награду „*Исак Самоковлија*” за најбољи необјављени драмски текст у 1991. години, а штампана је 1992. у едицији „*Библиотека Мостови*” Међурепубличке заједнице за културно просветну дјелатност у Пљевљима. „*Алигатори*” су изведени први пут 3. фебруара 1993. године у Народном позоришту у Лесковцу (редитељ је био Душан Михајловић). И овај Цветковићев драмски текст имао је одјека у нашим позоришним круговима. Према Петру Волку, комедија „*изражава духовну атмосферу у којој препознајемо наше менталитете*”, а њен аутор је „*озбиљан стваралац који на жив и непосредан начин одсликава живот и истовремено га преображава у сценску илузију и врло злокобну метафору*”.

851 Др Славољуб Обрадовић, Траг у времену, предговор, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца Лесковац 1998, стр. 10-11.

Томислав Н. Цветковић се показао и као врло успешан драматизатор. Он је аутор прве послератне драматизације романа Боре Станковића „*Нечиста крв*”. Драматизацију је објавила Југословенска ауторска агенција 1968. године а извођена је, поред Лесковца, још у Приштини, у Битољу (на македонском језику) и у Лебану. У Лесковцу је извођена у сезони 1967/68 (први пут) и 1974/75 (други пут). У овој сезони изведена је у 66 градова СФР Југославије, а у Врању представа је оцењена „*догађајем сезоне*”. На Сусретима професионалних позоришта Србије „*Јоаким Вујић*” у Ужицу, Јован Путник је награђен за режију „*Нечисте крви*”. Представа је, у два наврата, емитована преко Радио Београда.

Цветковић је аутор нове верзије „*Доживљаја Николетине Бурсаћ*” Бранка Ћопића. Извођена је на сцени Народног позоришта у Лесковцу (1971) и на сцени Театра народности у Скопљу, драма на турском језику, 1971, а приказана је и на Сусретима „*Јоаким Вујић*” у Приштини, 1971. године.

Цветковићев списатељски рад обogaћен је низом сценарија за ТВ и радио емисије („*Староградски бисери*”, „*У спомен Жака Конфина*”, „*Кад засвира Златна труба*”...) и сценаријима за бројне мултимедијалне програме. Треба напоменути да је Цветковић и коаутор романиране монографије „*Лесковац – црвени град*” (Народни музеј, Лесковац, 1989) која је на југословенском конкурсy добила награду „*Драгојло Дудић*”.

Цветковић је *заступљен у више антологија* и избора поезије и прозе: „*Рукописи југословенских песника*”, 1972, „*Шекспир-инспирација песника*”, 1979, „*Проза јужне Србије*”, 1984, „*Поезија јужне Србије*”, 1985, „*Лелечу звона дечанска*”, 1989, „*Глас пријатеља „Бранку Миљковићу*”, 1991, „*Остати у вечности*”, 1995, „*Мостови*”, 1996; његова литерарна остварења превођена су на македонски, бугарски, италијански и француски језик.

Већ првом збирком песама „*Пукотине*”, коју је 1979. године објавио београдски издавач „*Запис*”, овај особени песник представио се и као занимљив прозни писац. Поетски топло говорио је у тим причама о свакодневици, боље рећи сновиђењима свакодневице: Све је у тим причама било и реално али и иреално – као и живот сам његових јунака који у свему што им се догађа, налазе себе у неком, ипак свом свету. То није бежање од стварности које је често неумољиво брутална. Једноставно: писац налази оне интимне чворове, рекло би се, интимна језгра индивидуе у судару са спољним светом и вешто све то преводи у причу у којој и читалац не само да саучествује већ и – учествује.

Неспорни је у тој збирци прича био утицај песника. Све је у њима, и када се говори о, на први поглед, свакодневним стварима, и у оним причама које нам казују како рат оставља у људима, у њиховој души, неизбрисиве оживке – топло поетско казивање о људима и времену у коме живе. Од те збирке прича песник Томислав Н. Цветковић оглашава се новим песничким збиркама, драмским текстовима али и – причама. Објављивао их је по часописима и листовима, и увек су изазивале пажњу: својом једноставношћу, лаганим ритмом казивања сижеа приче, атмосфером која је из њих избијала, порукама и поукама које нису биле децидне и директне, а које су се, у свим причама, у суштини сводиле на трагање за човечношћу.

После скоро двадесетак година таквог рада сазрела је ова, друга збирка прича „*Фотографија изнад кревета – изабране и нове приче*”. Из „*Пукотине*”, кратке приче „*Трајање*”, „*Одједи*”, „*Зид*” и „*Врата*”, обједињене су у целину „*Фотографија изнад кревета*”, задржавајући своје особености, али склопљене у мозаичку целину са новим дејством. Из те збирке узете су и приче „*На мрављој путањи*”, „*Путовање се наставља*”, „*Крпа*”, „*Планета шале ради*”. Нове су „*Граница*” и „*Удавача*”. И у овој, новој збирци, аутор има два циклуса. Други циклус „*Урез*” приповести су о последицама које рат оставља на људима, не у буквалном смислу унесрећења и губљења живота, већ оним дуготрајним дејством на људску психу, на човекову душу у којој се стварају трајни оживци, ма колико бледели временом, ипак – трајни. У том су циклусу, са таквом тематиком, из прве збирке „*Пукотине*” приче „*Наугасли рат*”, „*Ваздух је мирисао на барут*”, „*Небо је личило на ласту*”, а нове су „*Урез*”, „*Споменик*” и „*Сподоба*”.

Ово указивање на старе и нове приче у два збиркама није без разлога: време које је протекло од објављивања оних старих није им одузело од оних првих њихових исјавања даровитог приповедача о свакодневици нашег живљења, а нове приче не само што задржавају ту поетску топлину приповедања већ су, очито је, комплиментарне старим: и ново време и нови јунаци тих прича у основи су исти. Приповедач задржава свој особени начин казивања, остаје веран свом проседео. И оно што је издржало проверу времена и оно што тек треба то да доживи, остаје као документ не у смислу фактографије већ понирања у људску душу, у човеково трагање за сопственим светом.

На први поглед обични, дневни догађаји, прерастају у нашем интимном свету у праве драме које проживљавамо налазећи у њима и неку врсту свог причишћења и враћања, опет, свакодевици у којој смо, на тренутак, доживели њено сновиђење. То се осећа у свим причама, биле оне лирски интониране или чак горко-хуморне или трагичне, пре свега су испуњене унутрашњом драматиком. Томислав Н. Цветковић својом збирком прича „Фотографија изнад кревета” не само што се потврђује и као врсни приповедач већ исказује, у светлу најбољих традиција српске приповедачке прозе, један занимљив, савремен и садржајан део његовог мозаика.⁸⁵²

Веома ретко срећник-читалац, љубитељ оне праве исконске поезије, добија прилику да урони у овакве поетичности које надањују, које оплемењују, које греју оном опијајућом топлином, једином што нас одржава у трајању будног духа, једном која нам битисање у овој „*долини плача*” испуњава смисао!⁸⁵³

Књига поетичности *Усуд* Томислава Н. Цветковића јесте у првом реду то садржајно, племенито испуњавање смислом наше све теже, све јадније егзистенције. Народ нам је већ деценијама нападнут од великосветских антисрпских расиста, наша духовност, пребогата традиција често извргнута чак руглу, самотник Серб, све очигитије, брутално изопштен из тзв. међународне заједнице, самозваних окрутних „делилаца (не)правде”, то јест, делилаца пресуђене судбе клете за један народ који је, по јеврејском великану Енрику Јосифу – вазда загрљен народ. Много тога загрљеног има у овој књизи „Усуд” Томислава Н. Цветковића, она је и данас и сутра (и за векове засигурно!) мелем и лек за душу, Цветковић је и овом књигом, дакле, покренуо у нама оне најлепше трептаје. Како се то обично каже: и овде је песник великога мајсторства са малим – рекао много. Баш као што је Иво Андрић (чије Академија је Томислав Н. Цветковић уважени члан (рекао: „Ваља писати тако да речи буду тесне а мисли комотне...” У овој песми доживљавамо поетски нежни, дирљиви паноптикум: живот свануо а пун мириса, мио... И то је та порука, то је та снага Цветковићевог усуда, нека је тај наш живот – животић крхт, несталан, пролазан, али је он ипак вазда испуњен пуном (цветковићевском у овом случају) животношћу која нас призива да трајемо у лепом и племенитом. Позамашни песнички опус Томислава Н. Цветковића оригинално и сложено комуницира са нашим митским бићем, са језичком симболиком предсвесног, неисказивог, разбројничког, бајковитог света, у привидно неодређеном простору и времену. Посве је особено језичко осећање овог песника.

*Ја земљу осећам
као немоћ
Ум од сна
безум
рађа
Црно до црног – нож
Црње од црног – крв
Свет постаје
несвест
онесвест
пресвест...
(Грбовијада)*

Песник овакве вокације има увек на хоризонту једну нову визију помереног значења просањаног, симболичкога живота, има своја „*модра јутра/цик зоре*”; своја „*бела мора*“ и „*веље горе*“ – непрегледе којима веје његов зачарани живот, одољени, легендарни. Мада је тако самосвојан и посве издвојен на по свом свету снова и маште, песника Томислава Н. Цветковића не можемо потпуно сагледати изван његова етникума, као што је његов језик тешко различити од народнога.

(...) Стихови Томислава Н. Цветковића одиста су потврда мукотрпности песничкога заната.⁸⁵⁴

852 В. Хубач, поговор, *Фотографија изнад кревета*, Просвета, Београд 1996.

853 Радомир Смиљанић, *Цветковићева поезија траје у нама и ми са њом*, предговор, Улез, Нова Европа, Београд 2004.

854 Др Зоран Чановић, поговор, „*Поезија јужне Србије*“, Ток, Књижевно друштво „Раде Драинац“ Прокупље 1985, стр. 145-146.

IV

ВОЈВОДА НИКОЛА СКОБАЉИЋ – О драми у два дела и осам слика „Никола Скобаљић” (Лесковац, 1972) писао је Д. Трајковић, уз подсећање да је ово „дело издало Народно позориште у Лесковцу као прву књигу из едиције назване „Прво извођење”.⁸⁵⁵

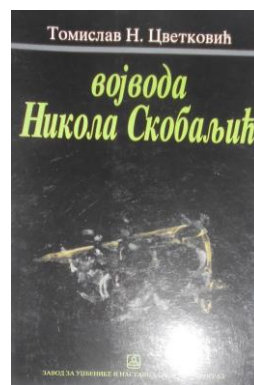
У овој драми поред Николе Скобаљића⁸⁵⁶ на сцену су изведени: Скобаљићев стриц Дражун, мајка Милица, слуга Богоје, затим архимендрит Калистрот, Гвозденовић, Којадин и Миља и њихова мајка Круна, Плетикосићи Јанко и Драгош, па ђефлија града Копријана Петар и други – сви на страни Николе Скобаљића.

У супротном табору прво место заузима Којадинов отац, Витомир Гвозденовић, стегоноша топлички, уз кога су један властелинчић, један каматник, једна ухода, а нарочито султанов емисар, падишахов дворник Ибрахим-беј, Витомиров зао дух.

У драми су још: уз Николину мајку једна врачара, уз Миљу њена пратиља, затим један богаљ и један меропак. На позорницу излази и деспот Ђурађ (у позадини са светлосним акцентом), а у последњих слици, када оковане доводе Николу и стрица му Дражуна и натичу их на коље, јавља се и султан Мехмет II Освајач. Цветковићево дело је у знатној мери проткано поезијом, али која, ипак, није много успорила ток главне радње, тако да је читава драма до краја довољно вешто спроведена. Уз ове оцене Д. Трајковић, који је *гледао премијеру* „Николе Скобаљића” и даје похвалну оцену, позива се и на приказ *Велимира Вили Хубача*, који, на питање какав је текст ове драме, одговора „врло чист, поетски надахнут, богатство језика је као водопад бистре планинске реке, има тај језик своју чврстоћу, као да је од камена, од искона, стихови се смењују са прозним текстовима и чине нераскидиви комплет. Негујући изворни језик, оплемењен наравно песничком визијом прошлости, Томислав Н. Цветковић постиже изванредну језгровитост и пластичног казивања”.

Напомињући даље како је писцу недостајало довољно историјске грађе о главном јунаку драме, Хубач каже да је овде „*песник надвладао историчара*” и да је „*поетика најјача страна овог текста*”. Драма „Војвода Никола Скобаљић” чита се као песма о једном јунаку, једном хероју, романтично обојена, пуна дивљења за то јунаштво. И она је, из странице у страницу, намеће се утисак, превасходно то: поема па тек онда сценско дело.⁸⁵⁷

Жанровско одређење Војводе Николе Скобаљића као историјске драме одговара овом књижевном делу Томислава Н. Цветковића у оној мери у којој је насловна личност, као и по другим значајним особинама, историјска личност или, боље, личност од стварног историјског значаја. Разлози за веће наглашавање те везе доиста су неопходне за боље разумевање уметничког дела које за тематску основу има његов херојски подвиг и смрт, тим пре што је ова „*посве изузетна историјска личност* – какву нам је представио редитељ Душан Михајловић – у ствари више легендарна него историјска.”⁸⁵⁸

855 Д. Трајковић, Преглед..., стр. 99. Напомена: Опширан приказ драме Војвода Никола Скобаљић објавио је и Саша Хаџи Танчић, Између легенде и историје, Помак, Лесковац, бр. 11/12, април-септембар 1999, стр. 8-9; У фусноти прилога стоји: Саша Хаџи Танчић: Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, драма, друго издање, Рад, Београд 1994.

856 У српској историјографији није много познато име Николе Скобаљића, који је, иначе, заузимао једно од најистакнутијих места међу оном српском властелом која се беше определила за рат против Турака, за одбрану земље од њихове инвазије. Све што знамо о Скобаљићу и његовим биткама против османлијских завојевача у јесен 1454. године потиче из *Сеченичког летописа* и из *Хронике Константина Јаничара*, који су настали на око пола века после догађаја. Стога је писац ове драме, поред историјске литературе коју наводи на крају своје књиге, имао у виду легенду да је Никола Скобаљић истакнута личност. Данас је несумњиво да је Никола Скобаљић био истакнута личност у једној од последњих трагичних година постојања средњовековне српске државе. Отуда и Цветковићева драма представља уметничко сведочанство о јунаку чије дело није само локалног и епизодног значаја, већ се јавља као подвиг коме се мора дати одговарајуће признање у историји српског народа, а свакако и у историји борбе коју су остали народи водили на Балкану против османлијског завојевача. (Видети: Преглед..., стр. 99). О Скобаљићу пише и Серије Димитријевић, Борба с Тирцима под Скобаљићем, историја и предања, Градски народни музеј Лесковац, 1951. година.

857 Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 100-102.

858 Саша Хаџи Танчић, Између легенде и историје, Помак, Лесковац, бр. 11/12, април-септембар 1999, стр. 8-9; У фусноти прилога стоји: Саша Хаџи Танчић: Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, драма, друго издање, Рад, Београд 1994.

Да се о њему мало зна, али да о његовим подвизима има предања и легенде живе у народу из околине Лесковца, осећа се нарочито убедљиво управо у Цветковићевој драми, односно у избору и провери уметничке важности догађаја о којима се у њој говори. Зато је Цветковић пренео у драмску форму не оно што је противно историјском, колективном духу и колективном постојању српског народа у XV веку духовно клонулог и препуштеног самом себи, пошто је Деспот Ђурађ Бранковић прешао из Смедерева у Угарску, а великаши остали да шурују са Турцима, већ оно што је био њихов најпотпунији, најидеалнији израз – патриотизам, буну и ослободи лачки рат као потврду заједничког постојања.

За предмет драме узео је општу психологију народа, али је на другој страни лику војводе Николе Скобаљића покушао да припише дилеме човека тога времена, у оба случаја драмски патетично интониране. Таквих момената је у његовом делу знатно више од оних решених стандардним књижевним изразом или уочљивих реалистичким средствима.

Моменти уједињења раздењених и завађених велможа постављени су у централно мотивационо језгро драме, нарочито у сценама пете слике, на двору Николе Скобаљића.

Тако је Цветковић у драми са историјском садржином показао колико су историјски преокрети српског народа и једне српске средине (негде између Дубочице и Враћа) засновани на разноврсним спољашњим и унутрашњим чиниоцима, од психолошких и емотивних, који покрећу појединачне особине (на пример, потурчење топличког стегоноше Витомира Гвозденовића), националних, у којима се остварују и чувају успомене за колективно постојање (на пример, прва победа готово голоруког народа под Скобаљићевим вођством, крајем септембра 1454. године, као достојан реванш на Косову), до материјалних, економских и друштвених, које условљавају појединачни и колективни опстанак (на пример, одбрана и пад Новог Брда, златног града са рудницима драгоценог метала, чији је сувласник, изгледа, био и млади Скобаљић).

У два дела ове драме са осам слика згуснуто је разноврсно искуство народа као значајан и врло инспиративни предмет књижевног обликовања општијег уметничког значења. Лик војводе Николе Скобаљића припада одређеном типу књижевног јунака какав је већ познат у српској књижевности, омеђен временским, садржинским и просторним специфичностима. Више је у општој идеји него у књижевном значењу, предање и легенда послужиле су аутору као погодан облик за настанак овог лика.

Зато општи изрази живота једне релативно затворене националне и друштвене средине постају конститутивни елемент уметничке изградње овог лика, коме је у садржинском и у изражајно-језичком смислу подређена цела драма.

Служење народним интересима и колективној егзистенцији народа суштинска су одредница овог представника народа издигнутог на ниво општег уметничког значења субјективним јунаковим гласом и одговарајућим изражајним средствима. Његова улога намерно је обликована тако да би се створила илузија да заиста говори из душе народа, да је и као књижевни лик део народног бића чија се колективна судбина пред читаоцем драматично одвија са познатим исходом. Начин на који је створена улога Николе Скобаљића у овој драми говори да Цветковић припада оној врсти писаца који књижевно дело посматрају као посебну форму колективног изражавања, у којој је избор књижевног јунака и типа његове мотивације једна од најзначајнијих одлука у драмском књижевном обликовању. Драмске слике и сцене, поред реторичке и дијалогске основе, оживљене су чистим поетским средствима, сликовитошћу и непосредношћу поетског језика. Поетским језиком истакнута је узвишеност ситуација које представља. Цветковић је, иначе, аутор изграђеног индивидуалног књижевног израза који познајемо у његовој поезији. Искуства поетског обликовања живота и света овде су вешто уведена кроз вођење и спровођење драмског јединства дела. Стога је његово дело Војвода Никола Скобаљић пример поетског обликовања историјске грађе, односно поетске концепције историјских јунака. Драма и започиње лирским монолозима насловног јунака. Мелодијске и ритмијске особине говорног идиома доприносе јачању аутентичности доживљаја и начина мишљења ликова и драмског сукоба.

%

Томислав Н. Цветковић објавио је неколико збирки песама и приповедака. Са успехом се бави и драмом и позориштем. Он је аутор прве послератне драматизације Станковићевог романа „*Нечиста крв*“ и „*Дољивљаја Nicoлетина Бурсаћ*“ Бранка Ћопића. Објавио је драмски текст „*Алигатори*“ – отужну комедију са којом је лесковачка позоришна публика имала прилике да се упозна.⁸⁵⁹

859 Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 74-75.

Овога пута је реч поновљеном издању његове драме Војвода Никола Скобаљић, која је 1971. године постављена на сцену и имала запажен успех код публике и код критике. То је повест о јунаку из доба деспота Ђурђа Бранковића, који је, у одбрани свога народа, трагично окончао свој живот. Никола Скобаљић је, као што је у историји познато, године 1454. код Трепања, са својим Дубочанима, силно поразио Турке, али убрзо, после четрдесет дана опсаде Новог Брда, седишта Скобаљићевог, Турци на превару ухвате јунака и његовог стрица Дражуна, те их, као Радисава у Андрићевом роману „*На Дрини ћуприја*“, живе на колац набију. О знаменитом средњовековном јунаку писали су, узгред буди речено, Стојан Новаковић, Стеван Сремац, Константин Јиричек, Милан Ђ. Милићевић, Сретен Динић, Сергеј Димитријевић, Драгољуб Трајковић, Драгутин М. Ђорђевић и други.

Цветковићево дело, као историјска драма, повест је о војводи Скобаљићу и једном тренутку из наше бурне историје. Војвода је у средишту уметникове визије. Писац кумулативним поступком комплетира психолошки, морални и поетски јунаков лик. Он га не поставља с лица, да би се виделе све његове симетричне стране, као што народни певач описује све на јунаку: токе, одећу, снагу, па ипак га читалац доживљава насликаног у целокупној његовој датости.

У композицијском погледу Цветковићево дело удовољава јединству радње као идеалном захтеву који претпоставља сваки прави драмски текст; радња, као у добрим сценским остварењима, сталном усмереншћу на основни проблем, подстице и динамизира заплет, осветљава сваки лик понаособ. Текст обилује осећањима и изванредним рефлексима којима ретко кад недостаје сценичност, драматичност и све оно што покреће дешавања. Из уста главног јунака, у час очаја, чују се мудре, дубокомислене речи: „Земља ће се без рада обезземљити. Глас ће нас помором даровати. У својој немоћи богове ћемо проклињати за судбину злу, а сами је злом страном својом намамисмо!“ Цветковићева драма у књижевном и драматуршком погледу представља целовито дело. И сам текст, без сценске реализације, без живог људског гласа и мимике, декора и светлости – задовољава све уметничке захтеве. Судим да би читалац имао скоро исти естетски ужитак при његовом читању и сценском виђењу, јер се ради о драми подједнако и за читање и за гледање. Оно што чини највишу вредност дела о витезу и мученику је стил. Побуда београдског издавача да објави друго издање Цветковићеве поетске драме, најречитије је садржана у речима *Добривоја Илића*, рецензента: „Упуштајући се пре више од две деценије у неизвесно трагање између историје и мита, аутор вероватно ни сањао није да ће његово дело одједном изронити на површину актуелних збивања као готово пророчанско упозорење (...) а може се схватити и као потреба за попуњавањем празнина у рафовима српске драмске баштине.“⁸⁶⁰

V
ОМАЖ ТОМИСЛАВУ Н. ЦВЕТКОВИЋУ - У 51/52. броју Помака (јул–децембар 2010) на насловној страни објављен је прилог Верице Баторевић Божовић „Омаж Томиславу Н. Цветковићу (1933 – 2010)“ поводом његове смрти. У том броју Помака о Цветковићу су писали и Срба Игњатовић, председник Удружења књижевника Србије (Прегалац Томислав Н. Цветковић), Ђоко Стојичић, из Београда (Тома Цветковић – значајно име наше књижевности и културе), Оливера Шијачки, Нови Сад („Успомене за сва времена“), Бранко Цидић, архивиста Историјског музеја у Београду („Томислав Н. Цветковић и Конфинови дани хумора“), Душан Јањић, Лесковац („Сарадња Томислава Н. Цветковића са удружењима из области културе“), Ненад Кражић, Лесковац („Свестраност Томислава Цветковића – човек акције“), Мира Коцић, Лесковац („Ја ово морам да изрекнем“), Властимир Вељковић, Лесковац („Култура не може све, али може више од свега“), Радивоје Пантић, Куршумлија („Сећање на пријатеља“), Благоје Ивановић, глумац, Лесковац („Тома – човек позоришта“), Саша Хаџи Танчић, Лесковац („Увир“). Објављено је и једанаест његових песама.⁸⁶¹

860 Тихомир Петровић, „Драма о средњовековном српском јунаку“ (Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, ИП Рад, Београд 1994), „Књижевни записи“, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 74-75.

861 Помак, бр. 51/52, јун – децембар 2010, стр. 1-11.

ТОМИСЛАВ Н. ЦВЕТКОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПИСМО МАЈЦИ

Неписмена биљко
Мајко
Враћам сва твоја дозивања
И ноћи бесане
Враћам ти успаванку коју никада ниси
Умела до краја
Сада је ја причам
Ал никог да успава
Већ буди
Чујеш ли
Испред наше куће
Хоће сунце да закољу
Месецу да подвале
Праве клопку
Небо да ухвате
Неписмена биљко
Мајко
Краду нас
Сваке ноћи
Понешто отиче

СЛОВО О ЖЕНИ

Од Твојих очију сунце би могло
Да ослепи
Од Твојих надања сво лишће би могло
У птице
Сво биље у нежност
Да се претвори
Од Твојих аукања грови би могли
Да заћуте
Од Твојих суза воде би могле
Да се подаве

ЉУБАВ

Љубав је дан који почиње сунцем
Љубав је ноћ која почиње месецом

Љубав је подне разроко

Љубав је биљка залутала у цвету
Љубав је суза просјака који нуди
Љубав је јасика која луди
Љубав је лист који ветар пролећем буди
Љубав је соба коју паук мрежи
Љубав је звезда која нам под језиком лежи

Љубав је реч која опија
Љубав је снага која убија

КАД ПЕСМА БИВАМ

Кад песма бивам
Као да са висине
Снивам
Сливам
Саливам

О гордог ли мене
С рекама под пазухом
С ливадама под калпаком
Небу у нарамак

Ни сна
Ни ноћи
Ни суза
Ни моћи
Поглед
Даљина
Ништа
И нигдина

МОРАВО, ХАЈДУЧИЈО МОЈА

Мораво
Хајдучијо моја
Легенда те излегла
До искона

Историја истргла
Извору
Чула си начула
Чукундеде беседе
Чила си чилила
Чари чуперака
Вазносена
Витештвом
Временом

Крварила
Каменом
Камцијом

Хранила и харала
Плашила и праштала

Мораво
Хајдучијо моја
Ћутим те
Речито
Зборим
Заумно
И
Глувим
Од гласа
Големога ти.

ВЕКУ, ВЕТРУ...

Плачи веку
Векдане
Веклане
Векосане

Ни године
Невесте
Ни ноћи
Несвисле
Отужит не могу
Тугу
Тулуду
Да птица буде
Човек се укопа
Кртица да буде
Окрилати
Ватра му ватру
Не гори
Сан му сан
Не снује

Будан се месецом
Инати
Сунцем омајан
Небом олајан
Снагом окаљан
Веку
Ветру
Вртиште

ХРОСОВУЉА ХРАМУ НЕБЕСКОМ

Дечани високи
Вид векова
Вознесење
Вилиндвор властеле,
Меропха,
Раба божијих
Од Котора до Косова равна.
Фра Вита Которанин градитељ Дечана
И протомајстор Ђорђе
Те животописи из Приморја
А мед' њима Срђ грешни једини уклесан
На капителу...
Је су ли слутили
Да ће рукотворенија њина
Наум им немушти и мненије муњолико
Домашити наше дане
Дечански вековане?
Из Дечанске хрисовуље Немањића лозе
Стефана Дечанског, Душана Силног...
Царева и краљева иних
И ти свеци усудом клети
Што аждахе крстом кроте
И ти световњаци што судбином својом
Суд векова следе
И то небо плаво мермерне дубине
Анђели бели што крилате васељеном

И крст чудотворни...
Све то сада к'о некада,
Од вајкада
На вечити поклич склањају
И постојањем времену одолева
У људима временећи.

ГОВОР БИЉА

Чудног сам се посла латио
Мајко немушта
Од земље би
Да појас телу направим
Од горе би
Да кладенац оку ископам
Од биља би
Да речи нове измамим
Па кад земљом газиш
Струком да осећаш
Па кад гором ходиш
Жубором да ме чујем
Па кад се биљу подаш
Травке нек ти говоре
О сунцу и вили
О сањару и води.

ПОРУКА

Никада нећу наћи бољег друга
Од тебе
Од успомена направићу легенду
Од љубави – мит
И бићемо
Било је то некада
Ништа што сам до сада учинио
Не поричем
Тајим
Ни име дану када је први пут
Почело да снежи
Он је дангладан свега живог
У нама
Он је дан ми
Данти
Он је дан
Већи од свих
Од тог дана па до неког другог
Крилатиће наше речи писма
Снови наши биће пуни цвећа биља корења
И свако јутро почињаћемо
Било је то некада
И бићемо љути
Ко дотле никада

ОТИМАЊА

Не можеш ме
Тмином
Осветлити
Прелепо је од дана
Што те не примећује
Нити ме зором
Твојом
Можеш озарити
Предобро је мога тела
Што се зраку твојом
Не подаје

Не можеш ме
Водом
Осушити
Премудро је од земље
Што те не признаје
Нити ме биљем
Својим
Можеш озеленити
Толико се птица моја
Небу твојем
Предаје

Где трулеж зри
Тамо и биље буја
Тако је
Од памтибиља

СЛАВИЦА ЦЕКИЋ

И Славица Цекић рођена је 27. јануара 1955. године у Лесковцу, где је завршила основну школу и гимназију, а Филолошки факултет, Одсек за југословенску књижевност 1980. у Скопљу. Радно ангажовање започела у Средњој текстилној школи у Лесковцу, а наставила у Дому културе младих као уредник културно-уметничког програма, затим у Заводу за унапређење васпитања и образовања Јужноморавског региона као саветник за наставу српског језика и књижевности.

КЊИЖЕВНИ РАД – Године 2018. објавила песничку збирку *Дар* (Књижевни клуб „Глубочица“, Лесковац). Објављивала је радове у часопису *Наше стварање*. Добитник је награде за режију прве дечје представе у Лесковцу „Весели воз”. Сусретала се са истакнутим југословенским и српским уметницима, књижевницима, глумцима и музичарима. Живи у Лесковцу.⁸⁶²

И Нема лепше ни сугестивније речи којом би се дочарала суштина књиге коју вечерас представљамо од оне која се нашла у њеном наслову. Малена, али милозвучна и моћна реч - дар - открива сву радост даривања и примања дарова - јер је моћ стварања дар који неко као благослов прима; поезија је дар који се приноси другима; и љубав је дар уколико умемо да је осећамо, пружамо и прихватамо. Вечерас су пред нама песнички дарови Славице Цекић, брижљиво припремани и дуго чувани за прави тренутак.⁸⁶³

Већ први стихови откривају природу поетског простора, смерове духовног кретања и емотивног трагања ауторке. Чисте, дубоке, искрене емоције изнедриле су стихове окупљене у збирци песама *Дар*. Љубав која све прожима, све оплемењује, љубав која надањује и чини смисао нашег живљења силно је, животворно врело из којег извиру стихови ове збирке. Потреба да се у животу пронађе лепота која је оличена у љубави као најплеменитијем, спасоносном осећању обележава песничко трагање Славице Цекић.

Уз тематску хомогеност, ову збирку карактерише исповедни тон, па се чини да се међу њеним корицама нашао један интимни песнички животопис. Њен поетски свет сачињен је од мотива љубави у свим њеним манифестацијама - у распону од стрепње, слутње, преко обожавања и преданости до љубавног заноса и спокоја који мењају доживљај света и живота.

У наглашено субјективном тону лирске меланхолије смењују се слике из интимне сфере живота лирског субјекта са сећањима на доживљаје, емоције, на интензивно проживљене тренутке прошлости. Време хуји у овој поезији. У трошном осипању дана, сата, година, устрепталост пути прелива се и смирује у дубоку духовну везу два бића, у радост даривања и пружања оног што је искра богочовечанског у сваком од нас - у љубав према ближњем. Одбрана од сенки које се свијају око лирског субјекта ових песама, од тешког бремена тегобних мисли, грубих речи јесте милина гласа вољеног бића, али и драгоценост речито ћутање које је знак унутрашњег мира и дубоког разумевања. Тако, на пример, песма „Време” доноси сећање на један значајан далеки тренутак, на „једну тачку удаљену”, изазивајући тегобу и тескобу због свести о неумитној пролазности; тежину мисли развејава сазнање да је протекло време било испуњено смислом и радошћу, слободом коју је донела љубав: „Ти моју душу ослободи.”

Лирски глас који проговара из ових песама је нежан, понекад занесен, узнемирен и осетљив за све што „душу дира”, он познаје сету, меланхолију и усамљеност, али не и огорченост или било шта из разуђеног спектра негативних емоција. Лирски субјект не настоји да реши

⁸⁶² Славица Цекић, *Дар*, Књижевни клуб „Глубочица“, Лесковац 2018. године.

⁸⁶³ Мр Биљана Мичић, која предаје Српски језик и књижевност у Гимназији Лесковац, позната је јавности као изузетно образована и као учесник на промоцијама књига лесковачких стваралаца. Преносимо рецензију њене критике песничке зборке *Дар* Славице Цекић

загонетку живота, већ да понуди своје искуство кроз поезију као израз надахнућа које су изазвале племените емоције и да наслути оно што је смисао, суштина.

Великим почетним словом истакнуте су све речи које се односе на оног који долази „са сунцем”, који носи „собом топлину маја”, који је „светлост у тами”, који је једини кадар да „душу ослободи”. Тај знак упућује да ови стихови нису сведочанство о некој конкретној љубави, израз конкретне емоције; они певају о љубави уопште, о љубави која нам осмишљава егзистенције, која је утеха и спас у овом узаврелом свету, која нас подсећа да нас управо љубав према ближњима чини људима.

Испевани претежно у везаном римованом стиху, песнички дарови Славице Цекић плене својом мелодијом и непосредношћу. Ритмичност произлази из уједначеног метра, риме, честе употребе полисиндета, анафорског понављања или игре речима, као у песми „Ћутање”: *Ћути / Ћутањем ћути / Ћутањем ћутање оћути / Ћутање и увек ћутање / Ћутањем казујеш све*. Из искрености и топлине емоција произлази сугестивност ових стихова. Највећи број песама испеван је у форми другог лица, обраћања, па се стиче утисак да се непрестано додирују речи и тишина и да лирско *ја*, у ствари, упорно започиње дијалог са вољеним бићем. Има и стихова које карактерише наративни тон, као у песмама „Мир и немир” и „Човек”. То су песме-цртице о животу у којем се смењују периоди среће и туге, успона и падова, жудње, патње и надања, али се управо таквом животу као дару радује и такав се живот воли. Амбивалентна природа људских односа, али и осећања, дочарана је лепим контрастима у песми „Путеви”, или у песми „Ти”, где се кроз ефектно апострофирање вољеног бића укрштају опречна осећања: *Ти, једина моја срећо / несрећо, / Ти, једина моја радости / Туго*. И песма „Знаш ли” потврђује горку антрополошку истину да у животу заједно са срећом корача и туга, са љубављу и тешка чежња, са животним радостима и горчина неминовног јада: *Знаш ли шта је срећа, / Знаш ли шта је пад, / Зашто човек мора / Да у животу осети јад?*

Амбијент у којем се доживљавају ови стихови-сећања и стихови-слике јесте природа. (Урбана средина јавља се само у једној песми.) Љубав се доживљава у природи која је својим чарима и лепотом манифестација божанске љубави. Богатство флоралних мотива - бреза, јоргован, висабаба, беле раде, смиље и босиље из песама - потенцирано је брижљиво одабраним ефектним фотографијама природе, раскошног биља и цвећа (ружа, љиљана, орхидеја...) са свим симболичким значењима која остварују.

У неколиким песмама сусрет са сродном душом одвија се у ониричким просторима - кроз различите сновиловне чулне утиске - поглед, додир, глас. Јер ова поезија, мада надахнута најплеменитијом духовношћу, није лишена чулности која је на нивоу слутње и суптилне сугестије.

Ако мото има улогу неке врсте увертире у песнички свет Славице Цекић: *Живот није леп, ако лепо није љубав. Сећање је мало за љубав која је живот* - завршна песма има епилошко значење и у акростиху открива извориште инспирације.

Поезија Славице Цекић је говор љубави као исконске потребе људске душе да дарује и прима племенитост и доброту. Љубав је дар. И песма је дар. Даривање доноси радост и ономе који пружа и ономе који прима. Дар и уздарје. То је љубав. То је и поезија.

Ш

Мистичност љубави је утолико изазовнија уколико не постоје границе за њено потврђивање силином незаборава, порукама вечности, жељама неоствареним, чежњом и давним сновима. Суштина човековог постојања је у његовој јединственој способности да поседује осећања која су саставни део његове животне енергије, маштања за веровање, способности за трајање. А једно од најјачих је љубав тако сложена, тако једноставна, тако снажна и тако неописива, тако пожељна, али и тако непредвидива. Јер, љубав је велики океан страсти, привржености, оданости, жртвовања, предавања, смисао живљења разграната као крошња бајковитог дрвета пуног цветова који својом топлином наговештавају лепоту човекових позитивних мисли. Љубав је празник мисли и срца, богатство душе и тајанствени флуид за вечно постојање. Она се тешко може описати, она се мора доживети. И најјача је онда кад се не губи, већ траје дуго и обогаћује људе. Настаје изненада чак и у најмлађим годинама живота и може да постоји само ако је зачињена веровањем, попут оног које је повезано са божанском природом човекове личности. Љубав је опојни мирис тамјана у мистичној атмосфери црквеног амбијента, уз продорне погледе фресака светаца са зидова, она је специфична религија душе, оданост Богу, она је заповест хришћанства. Љубав је чудесни цвет за којим чезне сваки човек, а може га убрати само онај који у име љубави може да досегне невероватне границе њених висина.

Суптилна душа поетесе Славице Цекић успела је да уђе у тајни лавиринт живота и да му дарује снажну љубав потврђујући тако да је она била императив њене личности, доживљај за памћење, порука величанствена. А живот је божански дар и феномен природни, филозофска одредница, јединствена појава. То је највреднији дар, драгуљ опстанка планете земље, космичка тајна и вечита категорија. За вечност рађа се и нестаје, а ипак траје као изазов за људски ум, као савршенство пуно стваралачког набоја. А песничка визија обичног човека се претвара у вртове среће, богатства и блаженства. А даровање живота не сме бити само форма, то мора бити обавеза и најчаснија дужност човека. Живот мора да се негује, да се поштује, да се уздигне на ниво божанске поруке. Он мора бити испуњен таквим садржајима који би откривали сву његову лепоту, да буде посвећен и срећи других људи, да буде стваралачки и обележен лепотом коју могу да нам подаре само најбоља песничка пера. И ту је на сцену песничког умећа ступила професор књижевности Славица Цекић, охрабрена и заветована да свој доживљај љубави поклони животу, после толиких година сазревања, скривајући тајанственост душе, силину мисли, доживљај просвећења, да своју физичку лепоту као дар Божји споји са лепотом душе, саопшти је животу као поруку сваком људском бићу које зна да воли. Иако је то богатство песничког стиха живело у њеном бићу доста дуго, неправедно скривано, обавијено чедном скромношћу или тајанственом мистиком синило је свим сјајем као својеврстан поклон лесковачкој и српској културној баштини. И тек кад се зарони у сваки стих, исписану реч и сасвим јасну поруку њена личност постаје песничка муза која никада не би прихватила Данајско даровање, већ оно искрено, племенито, често недостижно, пуно емоција и емпатије, даровање од срца за све оне који могу препознати бујицу страсти и узбуркани океан љубави који садржи и љубав, и радост, и сузу, и патњу, и срећу само да би се пружила љубав већа. Песникиња јасно поручује да љубав не може бити толико снажна ако не подразумева и патњу и бол, и чежњу, а противи се ћутњи која ништа не може саздати, па зато призива глас вољеног. Јер, како каже Гете, „Жеља и љубав су крила за велика дела.“ А овде је сасвим скромна жеља да се чује само глас вољенога као парадигма велике и још несаопштене љубави која, ипак, мора да васкрсне. А име вољеног је светлост у тами које се изговара у осами и најављује зору за надање да се то дивно време понови па макар и у мислима као темељни садржај љубави. А симболика беле бреге у раскошној башти вољеног је више од охрабрења и надања да се још једном види њен сјај и нестане чежња која је испунила бескрај. Стихови Славице Цекић су углавном кратки, али тако садржајни и сваки од њих намеће потребу анализе да би се проникло у дубину страствене љубави према вољеном који је за њу и среће и несрећа и туга, али и онај коме даје мирис још нерасветалога пулољка са опојним значењем љубави, оданости, заноса, маштања. Богат је онај који зна да воли, а још богатији када је свестан трајања те најсуптилније људске природе. По стиховима које нам је подарила поетеса Славица Цекић је богата и штета што је то богатство скривала до сада. А можда је и то својеврстан изазова за размишљање о потреби да та пребогата љубавна барка заплови сјајним књижевним стазама и оплемени и сваког читаоца. И најзад поента целе збирке је завршна песма у акростиху Ђердан (Огрлица) као симбол љубавног загрљаја који је јача и радује јер је лепотом сачињен, најлепшим ђуломом украшен и свом силином душе прихваћен. Ћутањем и осмехом је љуби, а посвећена је супругу, угледном доктору хирургу.

Овај песнички дар могао је да носи и наслов „Живот није леп, ако лепо није љубав“, али и „Сећање је мало за љубав која је жива“, што су снажне сентенце Славице Цекић на крају ове љубавне приче пуне поетског заноса и мистичних порука.⁸⁶⁴

СЛАВИЦА ЦЕКИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЂЕРДАН

Ђердан око врата носим ја
 Он мене снажи и јача
 Радошћу и лепотом сачињен
 Ђулом најлепшим украшен
 Е, па он је за мене направљен
 Цела моја душа
 Емпатију буди.

⁸⁶⁴ Проф. др Живан Стојковић, приказ, „Љубав као дар живота“ има мото „*Amor vincit omnia – љубав све побеђује*“.

Како време пролази
И старост долази
Ћутањем и осмехом мене љуби

СУНЦОКРЕТ

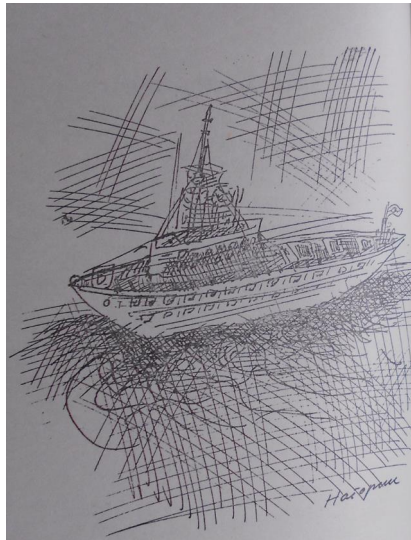
Сунцокрет
Додире руку твојих
Осећам на себи дуго
Оне ме чују, греју, милују
И сигурност живота пружају
Ти си моје острво среће
Оаза мира у пролеће
Ти си вајармене саме
Оживео си пупољак са гране
Уз тебе сам цвет
Ја сам твој сунцокрет

ИМЕ

Видим Те као моћну сену
Која скрива велику тајну
И дивим се Твојем имену
Желим да га уобличим као тачку крајњу

Оно је пуно знакова што су
Похлепа, немир и моћ
И поново ме понесу
Кад падне ноћ,

Име је Твоје светлост у тами
Што га изговарам у осами
Оно ме буди зором
Ех, што се пових пред таквим створом⁸⁶⁵

865 У Лесковачком културном центру 20. маја 2018. године промовисана је збирка љубавних песама „Дар“ Славице Цекић О збирци су говорили: Боркица Миловановић, председница Књижевног клуба „Глубочица“, мр Биљана Мичић, проферица књижевности, Мирослав Димитријевић, књижевник и ауторка., „Чисте дубоке, искрене емоције изнедриле су стихове окупљене у збирци песама Дар. Љубав која све прожима, све оплемењује, љубав која све надахњује и чини смисао нашег живљења...“ - оцене су рецензента мр Биљане Мичић, која је позната у Лесковца као извредни познавалац локалне, али савремене српске и светске књижевности.

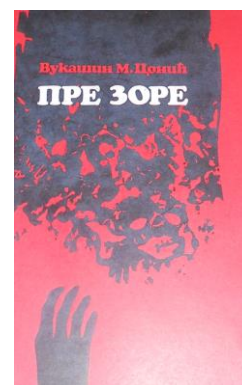
ВУКАШИН ЦОНИЋ

I
Вукашин М. Цонић (1935 – 1980) рођен је у црнотравском селу Брод, махала Белчине. После дипломирања на београдском Правном факултету, поред редовних послова у струци, интензивно се бавио књижевном и новинарском делатношћу. Његово најпознатије дело, романизирана хроника *Далеки бели путеви* (Лесковац, Наша реч 1969) је, у ствари, споменик свим логорашима фашистичких концентрационих логора у Норвешкој. Као да је и сам био логораш, успео је да сугестивно и живо наслика време фашистичког мрачњаштва, мучног логоровања, ноћних траума логораша.⁸⁶⁶

Вукашин Цонић је књижевним радом почео да се бави као средњошколац, односно гимназијалац и прве прилоге је објављивао у „Власини“ а као студент у Београду је сарађивао у „Видицима“, „Студенту“ и другим листовима. У Лексикону писаца Лесковачког краја заступљен је и Вукашин Цонић. Објавио је књиге: „*Далеки бели путеви*“, (хроника, 1969), „*Укус земље*“ (приче, 1971) и роман „*Пре зоре*“ (1980). Био је и председник Књижевног клуба „Глубочица“. Томислав Н. Цветковић, познати лесковачки књижевник, укратко описује Цонићев живот и рад: „...По доласку у Лесковац одређује се за кратку причу, објављивао је у „Нашој речи“, сарајевском „Ослобођењу“, као и у часописима „Наше стварање“, „Кораци“, „Багдала“ и „Живот“. Свој таленат је потврдио на многобројним конкурсима низом награда за кратку причу и драме. После прве награде лесковачког листа „Наша реч“ за причу „Увод у аутобиографију“ (1966) и „Споменик“ (1973), уследила је и прва збирка прича „Укус земље“ (Наша реч, Лесковац, 1971) у којој су се нашле све откупљене и награђене приче. На конкурсима Радио Сарајева награђене су му, трећом наградом, радио драме „Заточеник“ (1975) и „Стена“ (1978), које су више пута извођене, а и објављене су у угледном сарајевском књижевном часопису „Живот“. Радио драму „Цветале су дивље крушке“ објавило је „Наше стварање“, 1976. године. „Рат и револуција – закључује Т. Н. Цветковић – биле су узбудљиве преокупације Вукашина Цонића и он се тој тему, тој појави, с подједнаком пажњом и успехом посвећивао и када је реч о причи, драми или роману...“

II
ПРЕ ЗОРЕ - Чувени професор Тоде Чолак за роман „*Пре зоре*“ констатује: „Писац је дао „слику“ човека постојања у заробљеничком логору где је смрт присутна даноноћно и где су животне извесности незнатне, готово непостојеће. „*Пре зоре*“ је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења у исправност партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману, исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човека судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје човек, чист, усправан, непобеђен.“⁸⁶⁷

Монолошким, уметничким поступком, исповедио се Иван, главно и „везивно“ лице романа, са свим својим спознајама стања и ситуацијама, својим чешњама и надама, својом љубављу према Јеврејки Берти, не дозвољавајући да га патос трагике и трагичности понесе и однесе у празнословље и исхитрености, у филозофовање и мудровање о свету и животу, о тегобности постојања. С доста лирског, непатвореног тона и фона, који као нека fuga прате личност и струје романом од почетка до краја, исписала се судбина и живот неколицине

866 Љуба Стојановић, о аутору, *Пре зоре*, КК Глубочица –Лесковац 1980. *Напомена*: Сваке године се у част Вукашина Цонића додељује награда за кратку причу под његовим именом, а манифестацију је покренула његова породица, која је и дародавац награде.

867 Када је 7. јуна 1980. године, у Земунској болници, у 45. години, умро Вукашин Цонић, оставивши у рукопису више песама, прича, романе „Благо у Румендолу“ и „Пре зоре“, Т. Н. Цветковић је записао: „Један млади живот, један изворни таленат, диван лирничар, вешт козер, један писац који је сигурним стопама корачао литерарним стазама, једно перо које је тек било пред размахом – пресахнуло је.“

революционара, суочених са робијашницом и мучилиштем из којих не воде путеви у светлост и спасење. Революционарност революционара ни у једном тренутку није сломљена и никада није доведена у питање; отпор и пркос непријатељу, коме је све *стварно* подређено, у основи је сваке личности – Ивана и Берте, Песника и Политкома, и Видака. Све су то снажне и јаке личности које делују убедљиво и које уметничка конкретизација у роману *Пре зоре* није идеализовала; чистотом природности и непосредности те личности говоре и делују животно. Ниједна од личности романа не остаје у животу, али ниједна смрт овде не сугерише пораз, нити је изгубљеност потка романа. *Пре зоре* је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења и исправности партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману, исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човекова судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје *човек*, чист, усправан, непобеђен.⁸⁶⁸

Роман „Пре зоре“ је посмртна заоставштина на чијој доради би аутор сигурно још радио. Међутим, и овакав какав се презентира јавности, он носи пуно животних факата и истине о једном историјском чину.⁸⁶⁹

III

ДАЛЕКИ БЕЛИ ПУТЕВИ - Лесковачки професор књижевности и песник Станко Ђорђевић, приређивач и рецензент многих књига, у оцени (рецензији) Цонићевих „Далеких белих путева“ пише: „Далеки бели путеви“ је романсирана хроника, која упечатљиво слика интересантне борце Кукавице, Јабланице и Бабичког партизанског одреда, као и окупационо време на Балкану и Скандинавском полуострву.

Заробљени борци овог краја раде, граде путеве, извршавају сва наређења побеснелих есесоваца. Побеђују глад и зиму... Догађаји хронике постају део наше историје”.

Ђорђевић је посвети и значајну пажњу Цонићевим причама: „Кратке приче, њих шеснаест, обрађују различиту тематику. Ако би се тражила заједничка нит, то би, свакако, био мотив печалбарства. Седам прича је са ратном тематиком. Реалистичке по начину казивања, исувише оптерећене психологијом. Друга група прича је са мотивом печалбарства. У њима као да не препознајемо овог приповедача, он је под својим небом, регионалним или завичајним, и веома снажно исказује ту носталгичну љубав, неоплемењену или оплемењену, са угашеном или разбукталом еротиком... У свакој личности је и он сам.”

Верица Баторевић Божовић, између осталог, у својој познатој књизи *Живот пише приче*⁸⁷⁰ наводи Цонићеве речи: „Све награђене и откупљене приче сакупио сам у збирку „Укус земље”. Кратка прича је моја прва и највећа љубав, а у исто време књижевни рад у коме сам стекао прва искуства.”

Повод да Верица Баторевић Божовић напише у „Нашој речи”⁸⁷¹ топлу, занимљиву репортажу о Вукашину Цонићу је награда коју је овај значајан лесковачки писац добио 1975. године. „Ове године Вукашин Цонић, аутор збирке прича „Укус земље” и хронике „Далеки бели путеви”, освојио је трећу награду за драму на конкурсима Радио - Сарајева. Награђена драма зове се „Заточеник” и освојена је у конкуренцији писаца са читавог српскохрватског подручја”.

Сад, дакако, верујемо да је роман о коме је Цонић говорио „*Пре зоре*”, бар по рецензији коју аутор помиње. Ако то знамо или са великом сигурношћу можемо да тврдимо да је тако, још смо сигурнији у оцени аутора „Отимања”, „Хисарских одзива” и „Увира” - да поменимо само нека вредна остварења - да је „Вукашин Цонић *једно перо које је тек било пред размахом – пресахнуло*”.

Занимљиво је рећи да је Вукашин Цонић литерарно стварање започео пишући стихове, а да за живота није објавио ниједну песму. Имао је обичај да каже: „Кратка прича је моја права и највећа љубав, а у исто време књижевни рад у коме сам стекао прва искуства. Али, привлачи ме и радио - драма”.

868 Проф. др Тоде Чолак, рецензија, *Пре зоре*, Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац 1980.

869 Љуба Стојановић, *Пре зоре*, КК Глубочица – Лесковац 1980.

870 Верица Баторевић Божовић, *Живот пише приче*, Удружење писаца, Лесковац 2001.

871 *Наша реч*, 29. децембар 1975. год.

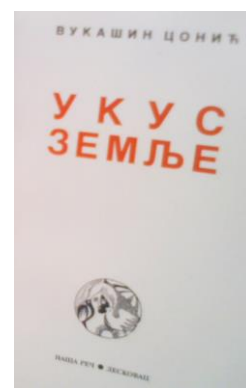
Па ипак, прва књига коју је штампао је веома обима и романсирана хроника „Далеки бели путеви”, на којој је радио четири године. Ова хроника, објављена 1969. бави се судбином наших људи који су током Другог светског рата интернирани у далеку Норвешку.

„Лепши и потреснији споменик, за све оне којих више нема а којих ће бити док је човека и његовог дела, Вукашин Цонић, аутор ове књиге „Далеки бели путеви” – није могао да подигне. Овде и свуда! За мртве и живе! За јуче и данас – за сутра! Споменик – за време сурово и пркосно, крваво и херојско; на године смрти у име живота и живота против свих облика уништења; Облесак истине о неуништивости духа и слуха човековог, духа и трајања његовог” – написаће, између осталог, књижевник Томислав Н. Цветковић, поводом појаве Цонићеве хронике.

Истим поводом, новинар и књижевни критичар Николај Тимченко је апострофирао: „Цонићева књига је химна људском достојанству и виталности човека.” Оно што привлачи пажњу и што ову књигу чини занимљивом и узбудљивом, што од ње чини штиво које се тешко испушта из руке јесте сам њен предмет, само страдање људи који су показали довољно чврстине и веру и идеале за које су се борили, који су остали људи и у данима највећих искушења.

IV

УКУС ЗЕМЉЕ - Збирка приповедака „Укус земље”, насловљена по истоименој причи, изашла је из штампе 1971. године. У њој је укоричено 16 Цонићевих кратких прича, махом награђених и откупљених на разним конкурсима. Већ прва прича „Увод у аутобиографију” наговештава да је читава збирка аутобиографског карактера. Већина прича испричана је у првом лицу, а готово све се односе на црнотравско поднебље и на горку судбину печалбара. У свакој причи главни јунак је сам приповедач, његова мајка и отац, брат или неки други блиски рођак. Поред ових шеснаест објављених приповедака, у рукопису је остало бар још толико, које заслужују пажњу издавача.

Што се тиче драма, Вукашин Цонић је написао више радио и ТВ драма, али су штампане само три. Прва је „Заточеник”, која је 1974. године, на конкурс РТВ Сарајево, награђена трећом наградом. Исте године, под насловом „Друго заточеништво” објављена је у Нашем стварању. Две године касније, у „Нашем стварању” (бр. 4-5 за 1976) излази радио - драма „Цветале су дивље крушке”. Трећа објављена драма је „Стена”, коју је РТВ Сарајево 1978. године наградио такође трећом наградом и која је исте године објављена у сарајевском часопису „Живот”. Награђене драме су више пута извођене на таласима Радио Сарајева. У рукопису, оставио је радио-драму „Шта ћемо са Озреном?”, ТВ драме „Човек није цигла” и „Колиба високо у брдима” и „Плави бисери”, затим монодраму „Изјава за историју” и радио - игру за децу у два чина „Једне вечери једног јутра”.

Крајем децембра 1975. године, у једном интервјуу, Вукашин Цонић је изјавио: „Сада радим на роману и у преговору сам са једним београдским издавачем. До сада сам се устручавао да објавим своје романсиране покушаје, јер је роман заиста крупан залагај и књижевна форма за коју је потребно велико књижевно искуство... Мој роман, на коме радим, има назив, „Зар неко може да не воли те очи” за који сам добио повољно мишљење од др Тоде Чолака...”

Ја, међутим, досад нисам могао да уђем у траг овог дела. Познато је да је 1980. године посмртно и захваљујући председнику Књижевног клуба „Глубочица” Љуби Стојановићу објављен Цонићев роман „Пре зоре” и да је у рукопису сачуван роман „Благо у румендолу”. Да ли је неки од њих првобитно назван „Зар неко не може да не воли те очи” или је то заиста посебно дело, тек треба одгонетнути.

V

ПРИСТУП ПРОЗНОМ ДЕЛУ В. ЦОНИЋА – Вукашин М.

Цонић је мало познат данашњој читалачкој јавности. За живота је објавио две књиге, док је трећа издата меморијално, а о њему се може говорити из неког дуга према неправедно заборављеном писци, него као аутору који је оставио за собом, ако не опсежно, а оно пажње вредно дело. Када се данас помене његово дело у Лесковцу оно много не казује. Тек старији ако се сећају њега и његових проза. За младе и млађе, Цонић је као писац готово непознат, а једва ако знају и у његовом ужем завичају, Црној Трави.⁸⁷²

За приповедача Вукашина Цонића знало се, међутим, у Београду и Сарајеву. Његове кратке приче су објављене у листовима и часописима, награђиване су, о њему се говорило у више прилика. Исто тако знало се за његову новинарску делатност, а прави спој литературе и публицистике остварио је управо у романсираној хроници „Далеки бели путеви“,

Зашто је дело Вукашина Цонића остало недвољно познати и признато? Можда су њега сматрали као регионалног писца који је писао о својој најужој средини и затворио се у њу. Али нису ни у Црној Трави имали много више интересовања за њега, а и у Лесковцу је остало недвољно приказано и осветљено.

За Вукашина Цонића се може рећи да не обавезује само да се навраћамо на његово дело. Његове кратке приче могу да се нађу у једном критичком избору или антологији прозе лесковачких писаца или проза о Лесковцу у временском распону читавог двадесетог века. Цонић је био даровити стваралац, који је дубље проницао у душу свог црнотравског сељака и печалбара. По томе, он је био регионални писац, и готово сви његови мотиви окупљени су под заједничким насловом књиге „Укус земље“.

Цонић је млад умро и није имао времена да оствари пуну меру своје даровитости. Десетак прича из његовог необјављеног опуса, већ награђених на ондашњим конкурсима, дакле цела једна књига, може да издржи и строжији критеријум савремене читалачке јавности.

Но, наравно, уђемо ли у генезу те литературе, ако књижевно-историјски осветлимо његове започете и пређене путеве, не искључује се могућност увида да је један писац таквог карактера такође широк по тематском и жанровском испољењу, када продубљује своје мотиве и износи их на видело оно историјско и животнo општељудско. „Далеки бели путеви“ и „Пре зоре“ нису оскудна проза фолклора и етнографских равни, попут „Укуса земље“, већ савремена проза, мање или више, попут оне каква се неговала после Другог светског рата. Вукашин Цонић се као млад прозни писац развијао под утицајем ратне литературе тога доба.

Појавом Вукашина Цонића, први пут у лесковачком књижевном миљеу посматра се живот из једног новог, сасвим реалистичког угла логораша, слично тадашњој херојици и неком готово митском прилажењу човеку који се, интерниран у далеку Норвешку, одупире далеко већим силама од себе. Тај човек се бори надчовечански за свој људски и национални опстанак, да би могао слободно да живи.

У то време објављени „Далеки бели путеви“ у многоме одударају и по стилу, и по мотивима, и по поступку обликовања, од дотадашње оскудне и архаичне прозе у Лесковцу, која је углавном приказивала обичаје и причала анегдоте. Цонићева романсирана хроника приказује трагичну судбину интернираца као да је, што је с правом примећено, и сам био логораш. Али са овим делом Вукашина Цонића као да се прекида и та танка традиција. Настаје опет дуго затишје које, за разлику од оног ранијег, није плодно ни романсираним хроникама гледано у жанровском смислу. Проћиће равно деценија да се поново објави прозно казивање Вукашина Цонића о логорима, сада посве романсирано, под насловом „Пре зоре“. Као да је та понорница од „Далеких белих путева“ до „Пре зоре“ дуго текла и губила се, испред наслаганих година живота аутора да, најзад, потече новим млазом; али без аутора, посхумно.

Вукашин Цонић је био крвније повезан са својом средином, некако и аутобиографски тесно преплетен с њом. Рођен на селу, стално је живео у граду, али је непрестано био везан за своје село Брод, махалу Белчина, за своје порекло, постојбину, у коју је често и са

872 Саша Хаџи Танчић, Далеким белим путевима од црних планина Чемерника до Норвешке (Пристап прозном делу Вукашина М. Цонића), Помак, 2008, бр. 41/42, стр. 6.

сентименталношћу навраћао. Одлазећи тамо и гледајући често те своје сељаке на градским пијацама и у фабрикама, да се дивео тим „митским“ јунацима у борби за национални и људски опстанак. Са много осећања приступио је наш приповедач оскудној, негостољубивој природи црних планина Чемерника.

Вукашин Цонић књижевно је осмислио стварност црнотравског села какву је он видео и доживео у годинама пре и после Другог светског рата. Осим те његове оријентације, нарочито што се тиче тематике на једном савременијем плану, могао је да допринесе и његов љубавни роман, који је могао да га усмери у многе нове ауторске правце, али је остао у рукопису. Колико се добро сећам, љубавна поетика романа није нимало идилична.

%

Мотив љубави је присутан у више Цонићевих прича, без обзира на то у каквим се животним стешњеностима налазе његови јунаци. То су љубави једноставне, природне, под присмотром и стегом неумољивог патријархалног морала. И љубавна потка романа „Презоре“ је трагична. Биолошка осећања угрожености и опстанка у човеку сукобљавају се са суровим законима живота у логору, без наде, без повратка. По овом роману, и још по романираној хроници „Далеки бели путеви“, Вукашин Цонић је показао да се могао упустити у широке и обухватније жанрове. Жанровској разноврсности доприноси и податак да се огледао и у драми.

%

Несумњиво најуспешније Цонићево дело су „Далеки бели путеви“, једна шира мапа позадине ратних догађаја 1941–1945. године у Србији, уметнички документ, литерарни угао животних догађаја. У њему је верно, и непатетично, ухваћена слика времена, која је означила једно ратно раздобље. Основни проблем егзистенције, толико присутан код овог приповедача, највише је дошао до изражаја у делу „Далеки бели путеви“, али и у низу прича којима је испољио све лепе особине свог произног писма, а са њима неке основне проблеме јужносрбијанског топоса Црне Траве. Прерано је завршио свој живот (у 45. години), оставивши за собом празнину и тугу пријатељима, али уз сећање и књижевно дело, које остаје за књижевну историју Лесковца.⁸⁷³

VI

ЦОНИЋ У КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ ЛЕСКОВЦА - Име

Вукашина, кога сам и лично познавао и радовао се сваком сусрету са њим завидевши му на краљевском имену и дивећи се незаборавној ведрини и способности да буде тако пријатан, пожељан у друштву и гарант нивоа за комуникацију, допустићу себи право да најпре проговорим о његовој породици која нам је и овим данашњим чином доказала са колико љубави, поштовања и оданости оживљава сећање на њега и колико је захвална шта им је подарио хармонију, неизмерну оданост и показао пут успеха.⁸⁷⁴

Књижевни конкурс за кратку причу „Вукашин Цонић“ има посебну амбасадорску улогу за представљање Лесковца као града који зна да цени књижевне пориве нових па и осведочених стваралаца и преноси му славу афирмисаног културног центра. А како је већ рекао Брана

873 Саша Хаџи Танчић, Далеким белим путевима од црних планина Чемерника до Норвешке (Приступ прозном делу Вукашина М. Цонића), Помак, 2008, бр. 41/42, стр. 6 -7.

874 Проф. др Живан Стојковић, Вукашин Цонић у културној баштини Лесковца, уводна реч на додели књижевне награде „Вукашин Цонић“ 21. октобра 2013. године у Народном музеју у Лесковцу. *Напомена:* уводну реч преносимо у целини. „...А сада, са изразима великог поштовања, обраћам се Ангелини Цонић, која може бити поносна што је за животног сапутника имала Вукашина Цонића, човека вредног поштовања, доброг стручњака и књижевног ствараоца, чије је дело постало украс породице, али и обогатило културни миље Лесковца и Србије. Она је најбоља потврда Гетеове мисли да до светлости разума можемо доћи, али топлину срца нико не може дати. Њено срце је куцало за Вукашина сиљном оданости и дивљења, а своју верност и приврженост њему показала је и више од три деценије од како нас је напустио. Стамена и достојанствена, вредна, брижна мајка, сачувала је успомену на супруга и одлучила да његово дело још једном поклони Лесковцу, а да, знајући колико би и он био срећан, установи заједно са ћеркама, књижевну награду са његовим именом, средствима која обезбеђује њена породица. И то може бити означено као више од задужбине, јер подстиче живи процес књижевног стваралаштва младих. Имао сам част да ми она као декану Технолошког факултета буде приви сарадник и први радник ове високошколске установе у Лесковцу. И ево данас да ми повери уводну реч уз ово велико славље за културну баштину Лесковца“ – рекао је проф. др Стојковић и закључио: „На крају, још једном можемо срдечно да се захвалимо породици Цонић што нас је обогатила вредним прилозима свих оних који су склонили списатељству и што су поштоваоци дела Вукашина Цонића“.

Црнчевић: „И прозору је тешко кад је затворен“, породица Цонић је прозоре Лесковца широм отворила за све ствараоце из Србије, па и других земаља. Довољан је податак да је на конкурс пристигао и рад из Пољске и из других крајева нашег региона. Само у овој години око 240 стваралаца је мислило на Лесковац и било обузето такмичарским духом управо захваљујући породици Цонић и делу Вукашина Цонића.

Морам, међутим, да признам да ни по вокацији, ни по књижевним могућностима, нисам онај који би могао да процењује литерарне вредности дела Вокашина Цонића, што не значи да то не могу чинити као обичан њихов конзумент, а то није ни тема данашњег скупа. Зато је моје излагање насловљено „*Вукашин Цонић у културној баштини Лесковца*“ чиме сам му дао историографску димензију, привидно олакшавајући себи положај. Наравно, за такву одредницу било би добро да постоје релевантни критеријуми, који би били резултат озбиљније књижевне критике и позитивних оцена, што у овом конкретном случају, на пример, за роман „*Пре зоре*“ бива потврђено оценом познатог проф. др Тоде Чолака: „То је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења у исправност партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човекова судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје човек, усправан, непобеђен.“

За Вукашина Цонића, књижевник Томислав Цветковић је својевремено написао да је то изворни таленат, диван лиричар, вешт козер, један писац који је сигурним стопама корачао литерарним стазама, једно перо које тек што је било пред размахом - пресахнуло је јуна већ далеке 1980. године, а ја бих додао да би Вукашин Вуле Цонић, по ономе што је већ до тада изнедрио, данас био бард лесковачке књижевне баштине и да би заузимао видно место у хијерархији српских књижевних стваралаца.

За њега је сасвим примерена мисао познатог француског ствараоца К. Ренона: „Живети... то значи знати, надати се, волети, дивити се, значи добро чинити. Најдуже је онај живео који је то доказао духом, срцем и радом“ или Шилера да човек слика себе својим делима.

Иако по вокацији и образовању правник, врло успешно је развијао још из гимназијских дана списатељску способност и израз што је означено и у бројним наградама и признањима. Заинтригиран податком да је већ 1966. године добио прву награду листа „Наша реч“ у Лесковцу за причу „*Увод у аутобиографију*“, поново сам је прочитао и постало ми је јасно какав таленат поседује Вукашин и колико је томе допринео црнотравски рајски амбијент, горштакча традиција и природна бистрина.

Писац кратких прича, радио драма, закорачио је стазама романописца. И управо ту је ушао у област историографије, јер је у роману „*Далеки бели путеви*“ приказао потресну драму живота интернираца у логорима у Норвешкој и тако дао штиво које историчар не може да заобиђе при обради најцрњих страница људске историје када је земљом харао фашизам. И као писац, и као човек опредељен је Вукашин Цонић.

Он је противник људског зла и патњи, али пун оптимизма да то мора бити искорењено из људских живота. Одлучила је зато породица Цонић да нам подари репринт издања његових дела, али и да посхумно објави збирку прича под називом „*Споменик*“ (2012) чиме је још једном потврдила да су сва дела Вукашина Цонића својеврсни споменик који мора да краси културни амбијент Лесковца и Србије.

У Лесковцу до сада, колико су моја сазнања тачна, није било сличног конкурса који самостално финансира породица без помоћи локалне самоуправе. То не значи да овај конкурс не треба да прерасте у чин афирмације града у оквиру Октобарских дана и да буде уврштен у програм ових свечаности, утолико пре шта је то био и месец рођења Вукашина Цонића.

Упознат сам и са одлуком породице Цонић да све радове учине доступним јавности штампањем у посебној књизи, што ће такође бити својеврстан дар културној баштини нашег града.⁸⁷⁵

875 Интересовање за Књижевни конкурс „Вукашин Цонић“ од оснивања било је изузетно велико, јер су пристизали бројни радови из земље и из иностранства.

VII ВУКАШИН ЦОНИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ЕПИТАФ ПРИЈАТЕЉУ

Био сам ветар
А сад сам грудва недооране земље
Једно сећање
Што се низ олуке слива
Један сиви дан без имена
Што ко зна куда одлази без путева
Само ми је жао
Што остављам једно тек рођено дусање
Један прегрш скривених жеља
Откинуто парче неба испуњеном дусању
Био сам ветар
А сад сам грудва недооране земље
Један сиви дан без имена
Једно сећање
Што се низ олуке слива.

НА САЈМУ СУНЦА

На сајму сунца
Хтео сам да купим слику
И да капљичасто просветлуцам
На површини реке.
Да узмем нарамак јагодица
И ковржаву контуру косе
И очи –
Моје недокрајне жеље.
Све одблеске
Љуљашкања и нада.
Био је сајам сунца.
Купио сам парче реке.
Сунце је однело непродате слике.
Пољубио сам образ реке
Потамнео од вечери
И моје очи су тада нестале –
Сиво и дубоко.

ГДЕ ДА ТЕ НАЂЕМ

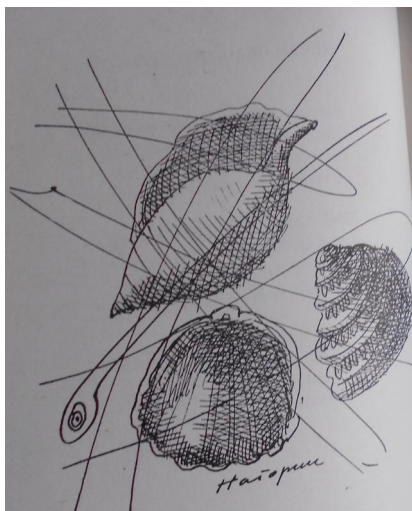
Не знам где да те нађем.
А желео бих да те принађем у мојој крви
Да у том врелу затворене пролазности
Изговорим само две речи: о рађању и о смрти.
Где би могла да будеш кад ниси у мом оку
Ја сам се вратио са наших обала
Сав сед да те принађем у незаборавној смрти.
Ти ниси дошла, ниси поновила кораке
Куда је требало нашом заклетвом да прођеш?
Чекам те само још тренутак до смрти
Да ти поновим давно изговорене речи и заклетве.
А ако не дођеш, ја ћу без повратка
У једну ноћ без свитања отпловити.

Дозволите ми, пријатељи

Да ово вече утопим
У камене очи риба
Што језара носе на раменима новорођенчета
Само ми ове вечери дозволите
Да сам у науручју понесем брегове
Што су на крилима галебова
Израсли до бесвести
А сутрадан наставићемо
Песму врба
Што ноктима пара образ реке.

* * *

Нека ми неко каже
Да ја нисам обичан човек
Даја нисам једна грана
Истргнута из врбака крај реке
Откинута парче земље
Из утробе мајке
Што ми једне вечери
Удахну јутро што на млеко мирише
Нека ми неко каже
Да ја нисам птица
Изроњена из бола
И крила што ми у лету расту
До облака
Па сада кажите
Зар нисам и ја обичан човек
Једно јутро задојено
Белим смехом птица у лету.

РАДОСЛАВ ШУШУЛИЋ

И Радослав Шушулић је рођен 1938. године у Власотинцу. Студирао је на Правном факултету у Београду. Заступљен је у *Песмотису*, антологији песника лесковачког краја и збирци завичајних песника Власотинца. Живи и ради у Власотинцу.⁸⁷⁶

Шушулић је дуго радио као новинар Радио Лесковца. Објавио је збирке песама: „*Нишан на лобањи*”, „*Зимско мировање*”, „*Старинска башта*“ и „*Молитва која плаче*“. Са власотиначком песникињом Снежаном Стаменковић, 2011. године Радослав Шушулић објавио је збирку песама „*Листопадна лепота*“.

И **НИШАН НА ЛОБАЊИ** – Пред амном је прегрш песама и прој успомена на песника из млађих дана: задимљена крчма, празни џепови и поноћно казивање стихова. Не, то нису ови стихови, остала је само грозничава ватра и пепео илузија. Помало сам збуњен: шта се од тада до сада збило у песниковој души те му је овако тешка, погубна, ојађена, узбуњена поезија? Није ли ово српски експресионизам, нож заливен у мутне слојеве подсвести, у своје унутрашње дубоко интимно *Ја* да би се сагледале отровне и животворне боје сопствене крви, недокучив сјај сунца у лобањи, да би се опипао куршум долутао ко зна одкуд у песникову осамљеност, у песников, чини се, порушен свет?⁸⁷⁷

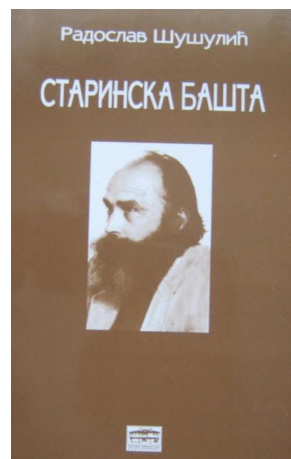
Ово што је најприсутније у овој веома експресивној и тамној шуми сибола, то су крик и револт, немоћ и претња претказањем, у име човечности, против човекове усамљености и отуђености у веку атомске цивилизације. Црвоточност и распадање, овде је узнемирана опомена на овај живот, страх да не поједемо човека у себи на трпези аутоматизованог живота. Ова поезија захтева да се читалац и помучи, јер је рођена на муци.⁸⁷⁸

Ево како пева Радослав Шушулић Росуљац у песми „*Можда*“, која је последња у овој збирци:

*И биље и змије и звери
Нека ме прате
Нека ме блато измени
Све што се запамти
Можда ће
Идуће јесени
Да позелени*

Колико се сећам и колико ме памет слуша, песме су ове дуго спавале на паучини, на неком нахереном плоту, где се таложу неинтересантна дрангулија и ова септембарска месечина. Можда би у дубоком сну наишле на свој свршетак? Ко зна? Можда би и даље дремале?

Али онога дана, када ме тата и мама доведоше на овај свет, када ме именом и презименом обележише, када живот мој поче да личи на неке метафоре и различите сенке, бога ми, тога дана, нека болна сила почне да се цеди низ моју површину. Не кријем. Крикнух. И уколико је крик бивао све дубљи, утолико су паучине, нахерени плотови постајали огољени, пусти.

876 Белешка о аутору, збирка песама *Зимско мировање* Радослава Шушулића, Власина, Власотинце 2002. *Напомена: Напомена:* Шушулић је преминуо у родном граду 21. децембра 2013. године.

877 Борислав Здравковић, рецензија, Радослав Шушулић Росуљац, *Нишан на лобањи*, (без назнаке издавача), Прешево 1970, стр. 11.

878 Б. Здравковић, *Нишан на лобањи*, комплетна рецензија, стр. 11.

Нисам био свестан своје одговорности. Захваљујући мојој неопрезности, песме су биле пробуђене, њихов стравичан изглед секао ме до изнемоглости. Оне су се расањивале, а ја сам избегавао њихов поглед. Човек сам, а остадох пред њим нем.⁸⁷⁹

III

ЗИМСКО МИРОВАЊЕ - Песник урођен у себе дотиче саму срж природе трагајући за разлогом постојања. То силажење у дубине које није ништа друго до пењање у висине, лагано љушти са њега све оно што му отежава пут и тек у оном тренутку кад његова голотиња постане апсолутна, он приступа вратима постојања, пред којима Платонове сфере свирају музику Небеса, која се одвајкада назива Поезијом. Губећи име и постајући чисто осећање, како је у једној молитви певала Исидора Секулић, он постаје сличан свечовеку кога су најављивали Достојевски и епископ Николај. И тада, ма шта певао и ма о чему певао, све постаје песма.⁸⁸⁰

Тим путем је пошао и Радослав Ж. Шушулић обликујући песме за своју збирку „Зимско мировање”. Изабрао је пут којим се данас ваистину ретко иде. Засновао је читав опус на мотивима који, пре свега, захтевају дескрипцију, дескрипцију природе и њених манифестација, да би у другом плану, често скоро неприметно, покретао питања која тангирају и човекову егзистенцију. Горе поменух дескрипцију, и намах се уплаших, јер већ деценијама, она је прогнана из поезије.

Код нас, тек ту и тамо, тек малобројна група песника који пишу хаику поезију, њоме се покатакд баве. И потом, баш у тој далекоисточној поезији, открих, можда и несвесну инспирацију Шушулићеву. Открих песничку методу која као да је позајмљена од јапанских и кинеских сликара који су белином слике и тек ту и тамо набаченом цртом или формом обликовали простор и фигуре, цизелирајући слику врхунске уметности. Тако ми се и објасни белина Шушулићевог снега, богатство зиме, многозначност петлове песме, и изнад свега бескрајне мелодије ћутања које покрива природа. Стварност и нестварност се сплићу у један мистични простор свакодневице, који наша поезија до данас није познавала. И овде откривамо оно што је у овим песмама и у овој збирци, можда најзначајније. Овде је опеван значај малих ствари. Њихов значај сам по себи. А то значи не у односу према човеку. Човека овде, у неком експлицитном виду, скоро и нема. Песник пева химну снегу, пахуљама, хладноћи, птицама, путу поплочаном житом, како он рече, баштама које у себи анонимну траву и цвеће крију, где се „сунчани низ” разлива по „дворишној кутији”, а презрела реч ћути над неисказаном песмом. Занимљиве поетске слике се смењују несвакидашњим метонимијским прескоцима, а све то, колико је могао да отрпи ритмичко исцезилиран стих, ослобођено је свих оптерећујућих епитета. Притом, пренапети ритам често доводи песму до саме границе прскања.

Овде нећемо набрајати све занимљиве песме и врло успеле песничке слике. Поменућемо само песму „Вињага” која на модеран начин опева једно двориште изгубљено у магли времена чија функција надраста ограничени физички простор и претвара се у жалопој над свим оним сентиментима које закопавамо у прошлости. Такође ћемо, тек узгред, поменути стихове из песме „Поравнавање” снега у којој одзвања горка порука: „Ко пре дође/ до себе/ сопствени мир/ га самеле”. Тако ћемо указати на песму „Презреле речи” у којој се зацртавају обриси поетике Радослава Ж. Шушулића. Шушулић је више због животних околности но својом вољом објавио само једну збирку песама до сада - „Нишан на лобањи”, давних седамдесетих година. И можемо рећи да свако ко буде читао „Зимско мировање” неће моћи да избегне закључак да је то штета јер пред собом имамо једног формираног и зрелог песника чији би стих требало да се чешће сусреће у савременој српској поезији. Оцена Ђорђа Ј. Јанића, језгровита и довољно прегледна, јасно указује на снагу песничког умећа Радослава Шушулића, који је свој песнички таленат давно доказао, па није нимало чудно што су се неке његове песме нашле у „Песмопису”, најбољем одабиру лесковачког песништва од Другог светског рата до 1975. године. Шушулић је и као песник, и као новинар, показао да на оригиналан начин доживљава „време и људе”, а то је оно што добре, одличне песнике, одваја од других каквих има доста и у лесковачком крају, а и другде. Збирка „Зимско мировање” разоткрива и другу, хуману страну Шушулићевог смисла живљења. Он записује на крају књиге: „Излазак ових стихова на видело, у којима јесте покушај одмрзавати цветну слику на намућеном крику, преосталу руку и ногу и глас

879 Радосав Шушулић Росуљац, Нишан на лобањи, Прешево 1970, стр. 57. *Напомена*: Насловну страну књиге урадио је чувени академски сликар Миодраг Нагорни, предговор Борислав Здравковић, коректор Лука Крстић, професор.

880 Ђорђе Ј. Јанић, Снег и зов петлова, рецензија, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002.

предалеко померен од говора му омогућише људи са пространим срцем, добротом и топлом речи... Таквим делатницима са хуманистичким живљењем и усмерењем, Радослав Шушулић заувек захвалан.”

IV

МОЛИТВА КОЈА ПЛАЧЕ – Друштво за очување културног наслеђа и традиционалних вредности власотиначког краја „Лоза“ и аутор објавили су 2010. године збирку „Молитва која плаче“ у којој се налази двадесетак песама, које су пуне бола, писане у препознатљивом стилу Радослава Шушулића.

У једној од њих, коју је назвао „Вољеној супрузи Славици и вољеном сину Владиславу“, песник поручује:

Завеса пала

Али не и друм

И ум

Њиме

До небеског поља

Шум мој

Штитиће вас

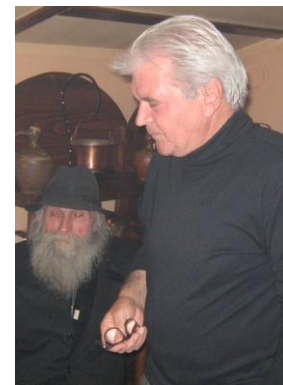
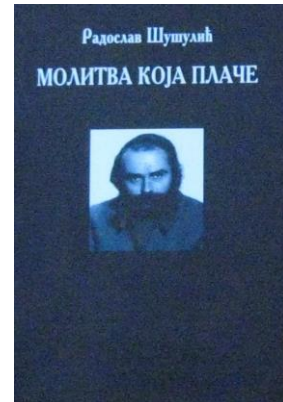
Од вечите смрти

Ала

И бола

Ваши Радослав

Радослав Шушулић ствара такву поезију која на свој начин потврђује мисао Јосифа Бродског „да је поезија највиша форма људског начина изражавања, поезија није само најснажнији, већи најкондезованији начин преношења човековог искуства“. Истински песник, који зна шта је песма, не производи их, не прави их у песничкој радионици. Ваљда се зато и не јавља често. Радослав Шушулић је своју прву збирку песама објавио сада далеке 1970. године („Нишан на лобањи“), а другу тридесетак година касније - 2002. („Зимско мировање“). Ипак, он је први песник Власотинца, јер је свој непоновљив, суптилан и еруптиван, богатог мисаоног склопа, модеран у најбољем смислу те речи, како по изразу кога одликује експресивност, необична асоцијативност и сиболка, тако и по тематици у коју уграђује један истанчани сензибилитет.⁸⁸¹

V

ЛИСТОПАДНА ЛЕПОТА – „Пишем и док сањам!“ – рекао је не тако давно Радослав Шушулић на промоцији његове „Старинске баите“. Шушулићу треба веровати, јер прави песници тако и стварају, а он је, како је управо на промоцији те значајне књиге не само за Власотинце и југ Србије казао мр Лука Крстић, професор необичног слуха да осети изворје песничког дара „најоригиналнији поета“ нашег по много чему прелепог краја.

Необичност, а у исто време занимљивост овога догађаја пружа прилику да се у истоме тренутку, на истоме месту, у заједничком оквиру наше сусретања, осврнем и на песнички, стваралашки, животни пут песникиње Снежане Стаменковић, која је, у то нема никакве сумње, одавно показала како се пишу добре песме, а све оно што јој се у животу дешавало само је у њој, дарвитој песникињи, будило неку далеку, притајену наду да искаже сву суровост људског кретања кроз живот.⁸⁸²

О песникињи Снежани Стаменковић сам Шушулић пише баш луцидно: „За најновије стихове Снежане Стаменковић – представљене у збирци „Листопадна лепота“ можемо рећи ово: квалитетни су веома, до уметничке зрелости саме оформљени – готово. Јесу у циљу том, складни у ритму, дотерани у слику, тематски освежени, што се да приметити да све то

881 Мр Лука Крстић, Власотиначка песничка панорама, приказ, „Кућа од расцветалих жеља“ (збирка песама чланова друштва завичајних песника Власотинца), Фондација даровитих „Христифор Црниловић – Кица“, Власотинце 2007, стр. 197-211.

882 Данило Кошић, уводно слово на промоцији збирке „Листопадна лепота“ заједничка збирка песама Снежане Стаменковић и Радослава Шушулића. Културном центру, Власотинце, 19. октобар 2011.

одређује пуноћу и лепоту песме, ми би рекли, болне лепоте. Зато лирика ове истакнуте поетесе на јужном српском поетском поднебљу тера да је волимо и заволимо. И ово казати: Снежана Стаменковић је најновијом стихованом творбом још једном проширила углед поезије на југу Србије”.

После ове прецизне, тачне, како приметих, луцидне оцене Радослава Шушулића могли бисмо и да завршимо, јер ми се чини да би даље промишљање о песникињи Снежани Стаменковић било изван те добро исказане опсервације песника и новинара Радослава Шушулића. Ипак, можда више као узгредница, као напомена, белешка са маргине, нека буде речено да је Снежана Стаменковић успела да се и ранијим збиркама песама, а биле су две - „Чешња” и „Тражим” наметне као стваралац са осећањем за меру.

Њене песничке слике су јасне, каткад драматично осенчене, али писане не толико да би својом формом привукле читаоце, него да порукама искажу вечиту људску потребу да се воли и буде вољем, али и вечиту пратиљу човековог трајања у знаку бола, плача, несна и смрти! Већ у првој песми из ове збирке „Док те сањам”, песникиња даје ту оквирну слику њеног трајања:

*„Научи ме да не стрепим
из живота ток прихвати
и сновима тихим, лепим
време ово бар да схватим”.*

И наставља у стилу њене драматургије живота:

*„Помогни ми да преболим
ране тешке и самоћу
да загрлим, љубим, волим
да се надам, желим, хоћи...”*

И затим долази врхунац њене песничке поруке:

*„Помогни ми да одгурнем
време бола, сне разрешим
да загрлим облак среће
да се смејем, играм, грешим...”*

Да је Снежана Стаменковић написала и објавила само ову песму, нема никакве сумње, било би довољно да се говори о талентованој списатељици, која зна шта је живот, шта је бол и шта је нада!

Снежана Стаменковић „не тражи разум у срцима других”, јер „из ока ни суза не навири више”. Песникиња наставља „ја сам дете у телу жене” и да јарафразирам не враћа се у време бола”, јер код ње „мисли лете без икакве наде”.

Песникиња Снежана Стаменковић, у једној од својих најбољих песама, којој није наденула име, али је можемо назвати по првом стиху „Да сам знала да ће доћи”, описује највећу драму свога живота:

*„Да сам знала да ће река
рану душу оставити,
молила бих да сачекаш
да можемо остарити”*

Песникиња покушава да сунце дохвати („Покушавам”), јер жели да песмом, игром земени тишину, са осмехом на уснама још се бори, јер је у њен живот „многа бола донео је ветар” и закључује, што је и последњи стих њене песме из ове збирке „Однешено”:

*„Не кајем се што више не желим
да у живот поново се вратим,
све у души својој деци желим
и у нади престајем да патим”.*

То је чиста, јасна, разговетна старовремена, али и ововремена песничка струфа која ће нас увек пратити. У певању Снежане Стаменковић она је нашла правог тумача.

%

Радослав Раде Шушулић, новинар и песник, песник и новинар - то је у његовом животу било и остало неодвојиво. Ове године песник Шушулић је, усуђујем се да кажем, пријатно изненадио све, можда понајвише себе, па онда пријатеље и познанике! Јер кад неко у пуном животном добу своје биографије – објави за годину дана две песничке збирке, то је само по себи подвиг и пример за поштовање. Подсетио бих да је до сада Шушулић објавио књиге песама „*Нишан на лобањи*” – прва књига којом је напречац освојио песнички свет – а затим следе „*Зимско мировање*”, „*Старинска башта*”, „*Молитва која плаче*” и ево ове заједничке збирке песама „*Листопадна лепота*”.

Подаци из његове кратке биографије, која се налази у збирци песама „*Листопадна лепота*” су више него занимљиви, али наравно не говоре све, али буде знатижељу, рекло би се и молбу да се још понешто сазна и прхујалих дана песникове пролазности: Шушулић је студирао на Правном факултету, а радио је „као разносач млека, службеник, просветни радник, новинар”. Заступљен је у антологији песника лесковачког краја. Рођен је 1938. године у Власотинцу. Још живи и пише још.”

Више је него занимљив и сам поговор аутора који се налази у збирци крајње метафоричког назива „*Листопадна лепота*”. Кратак је, најкраћи поговор који сам икада прочитао. Уосталом, уверите се сами. Ево како гласи:

*„Пре ће несрећне среће живети
него срећне преживети”*

(Радослав Шушулић)

Поезија Радослава Радета Шушулића, мог врлог колеге по новинарском занату, није једнозначна и не чита се лако. Обилује свежином стихова, сјајним метафорама и препуна је слика које подсећају на пролазност људске постојаности. Као и у животу, Шушулић је заиста оригиналан песник. Могли бисмо у његовом песничком ходу да пронађемо сличности са неким великим песницима српске историје, јер је јасно да су и они, као и сам живот, утицали да песник буде каткад „сурово загонетан”, а опет довољно свеж у исказу да се читаоцу намах учини како је у лету пронашао слику која долази из неког другог колорита. Део одговора на своје схватање поезије даје сам песник. У песничкој збирци „*Старинска башта*”, у рубрици, уместо поговора, Шушулић пише: „Очајање је пораз победе; то је када се утопљеник вади из поплављене воде, па се онда препусти сањарењу губећи тада и оно мало преостале слободе”.

Поговор друге збирке, „*Молитва која плаче*”, још је краћи и оригиналнији:

*О песмама
које пратите
Нисам знао ништа
Покривене су биле
Испод светлог налазишта.*

Једном - а та прича траје годинама – песник, колега Радослав Шушулић, гласно ми је дошапнуо: Пишем и док сањам и када се ненадано пробудим у „пола ноћи”, по сећању бележим стихове, трудећи се да будем колико је могуће у дослуху са самим собом!

Песник Шушулић живи, лако уочавамо, „између две туге”, у подземном чулу где црвено звоно бије, јер „на њеној покретној хаљини/ једва бол/ прича.

И сами наслови Шушулићевих песама из најновије збирке су занимљиви: Бежеће целивање, Одсутне руке, Зимске чаролије, Цветна хаљина, Без наслова (баш тако се зове песма - напомена Д.К), Неприступачно место, Бело небо, Пространа суза, Душа низ низрдицу, Златни плод, Зеленило жита, Праунично поподне, Иње, Разгледница, Цветно расипање, Мирна паралбола, несигурна зима, детаљи са лета, Сам и неколико песам без наслова! Нека као илустрација оцена које сте чули ево почетка песме „*Сам*”, последње у овој збирци:

*Сам сам
И соба понека далека.
У њој сам
Од касне јесени
До почетка лелека!*

Овај мој делимице сређен приказ, дабоме, само су речи крај других речи, магленице налик на праву слику - јер када пријатељи беседе о пријатељима – никада праве речи! О песницима се само у оградама може и говорити. Не разуме се довољно људска тескоба и мисли које су се увукле у недођију. Песничка реч лековитија је од сваке речи. И зато је, мислим, вредело бити са нашим песницима, јер и сами пожелимо да будемо као они: да себе можемо наћи! А то је већ довољно да волимо песнике!⁸⁸³

VI РАДОСЛАВ ШУШУЛИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

УГАЉ

Нешто као угаљ спава у мени
Ни корење да позелени
Ни обиље сна некуд да се помери
О птицо
Непријатељска хаубицо
Залупај перјем
Полудели ако можеш у утроби земље
Нека се зна
Да избистрено око на листу
И сам лист
И предњи нишан
На лобањи сам ја
Ко може да сазна
За љубав моју
За девојку од прућа
Која живи од пожутелих тачака на колену
Ни мајка чак
иако се вековима храни
од моје лобање
Не з ако сам ја
Ко онда силази са света
Ко сме рећи да сам смрт
Ко сме рећи да је човек мета

ОДЕЛО

Без њега
Мољци успели не би
Почетак глади
Остао би испред двери
Шта да се ради
Кад успомена
Револвер у тебе упери
Обично отворим прозор
Да чујем распоред звери
О како тужно
Изгледају ноћас
Поцепани ревери
Сакупљам догађаје
Њих гутају људождери

⁸⁸³ Данило Коцић, уводно слово на промоцији „Листопадне лепоте“, заједничке збирке песама Снежане Стаменковић и Радослава Шушулића, Културни центар Власотинце, 19. октобар 2011. године.

ЗИМСКО МИРОВАЊЕ

Танак покривач копрене
И студ
Фијукао би и ветар
Ал после
Куд
Овако зима
Још у снегу
По која пахуља
Пала
Уместо нас
Прошле и саонице
Куд није
Могао глас
А мировање зимско
И дуго
Зауоставило небо
Ниско

ИНТЕРМЕЦО

Човек сам
А тражеме по мапи
Од чекања дугог
Гроб мој се напи

СЕНКА

Ништа
Сем што се месец полако гаси
И што понека суза
Кане са слике
Ноћас сам сенка
Која лежи на тераси
Колико ноћ дуже траје
Толико личим на фигуру аждаје
Сенка је на тераси
Липсано псети
Као да лаје.

САСВИМ ПАХУЉА ГОЛА

Наспрам недеље
Затегнута жица бола
Нити се зна одакле звони
Ни какво је дрхтање
Споља
Пред јутрење само
Један крак зиме
Умакао иза кућа
На веранди пахуља гола
Како ли ће до сванућа

МОЖДА

И биље и змије и звери
Нма ме крате
Нека ме памте
Нека ме блато измени
Све што се запамти
Можда ће
Идуће јесени
да позелени.

РОСУЉА

Мокра до воде
У плићаку бљесак
Који чкиљи
Низводно од воље
Понајвише
Кад роси росуља
И од изговарања
Шушти
Опрана кошуља
У њој
Сазрео ваздух
До врха
Померена према
Телу
Кројење је сврха

Данило Б. КОЦИЋ

ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ И ЊИХОВО ДОБА II

Стари Лесковац: Драгољуб Станковић „Чиви

ГЛАСНИК – Медија центар
Лесковац
2021.

Студија посвећена породици и пријатељима
Аутор

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

- Душан Благојевић
- Јовица Ђорђевић
- Миодраг Ђорђевић
- Станко Ђорђевић
- Биљана Златковић
- Златковић Јелена
- Душан Јањић
- Маре С. Каранфиловић
- Мирослав Каранфиловић
- Данијела Костадиновић
- Јовна Коцић
- Мирослав Лукић
- Боркица Миловановић
- Мирослав Миловановић
- Биљана Мичић
- Владимир Мичић
- Јован Пејчић
- Тихомир Петровић
- Предраг Станковић
- Јелена Ранђеловић
- Јовица Стаменковић

- Томислав Стевановић
- Јовица Стојановић
- Марија Стојановић
- Милена Стојановић
- Душан Стошић
- Димитрије Тасић
- Драган Тасић
- Живојин Тасић
- Николај Тимченко
- Велимир Вили Хубач
- Никола Цветковић

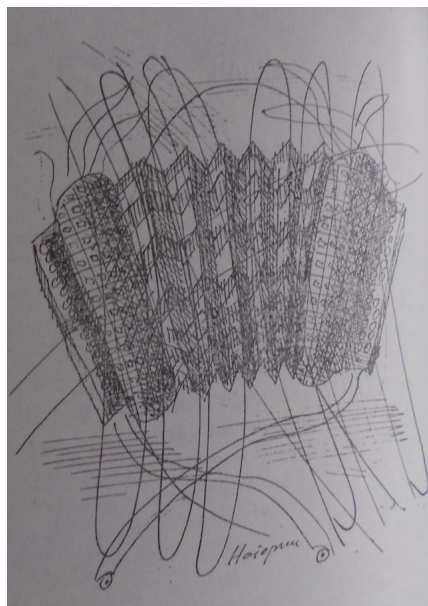
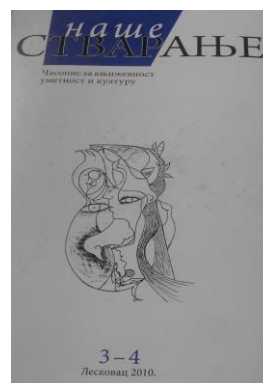
ДУШАН БЛАГОЈЕВИЋ

Душан Благојевић (Лесковац, 1984), књижевни критичар. Приказе и есеје објављивао у *Причи*, *Нашем стварању*, *Помаку*, *Глубочици*. Живи и ради у Лесковцу.

У часопису *Наше стварање* (1-2/2010) објавио критички осврт под насловом „Насушне приче Петра Пајића“.

Благојевић на почетку приказа констатује: Петар Пајић (1935), песник и приповедач, већ је више деценија познат српској читалачкој јавности.

Поред збирки приповедака: *Погибије мога деде* (1978), *Машта свих Гавриловића* (1989), *Слике из детињства* (1995), *Приче* (избор, 1998), *Приче о Пипу* (2001), до сада је објавио дванаест збирки песама.⁸⁸⁴

⁸⁸⁴ *Наше стварање*, 1-2 /2010, стр. 231. и 235.

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ

I Јовица Ђорђевић је рођен у Грделици, 1949. године. Дипломирани филолог. Био је главни и одговорни уредник лесковачког недељника „Наша реч”. Бавио се књижевном критиком.

Објавио је неколико запажених прилога у часописима и другој периодици. Посебно се интересовао за рад неколико лесковачких писаца.

II **БЕЛА ЗЕМЉА** - Љубиша Динчић, опчињен снагом писане речи и по вокацији човек који је заљубљен у писање, своју велику причу у књизи „Бела земља” казује полазећи од стварности, документа и традицијом сачуваних материјала, са жељом да од тога сачини „нову” стварност, истиниту, али и лепшу. Он пише књигу за памћење, али и за ново ишчитавање када се то осети, или подсећања ради. Авантуристички дух који Љубиша Динчић испољава и као човек и као писац – новинар – пејзажиста, определио га је, пре свега, на ближе упознавање са традицијом и стварношћу свега што битно карактерише и одређује животне средине, односно насеља у лесковачкој општини. Свако од њих је специфично, разнолико и тражи њихову душу. То је уједно и прва опасност на коју наилази и коју треба да премости писац – путник Љубиша Динчић. Свако нови име и следеће насеље има своју причу. Њу треба стрпљиво саслушати и од ње сачинити нову и другачију од претходне, а мора се разликовати и од оне будуће. Ова књига је једна велика прича, једно приповедање повезано бројним видљивим и невидљивим слојевима реалне стварности насиља у општини Лесковац и пишчеве маште да све то искаже на целовит начин. У исто време то је књига која има 55 посебних, одвојених прича. Зато се и може читати не само од почетка него и од случајно отворених страница.⁸⁸⁵

III **ТРАГИЧНОСТ УЗВИШЕНЕ ЉУБАВИ** - Роман „Сагореле сени“ писан је да га читалац доживи као панораму једне паланачке средине на југу Србије коју је писац дуго година, боравећи у туђини, носио дубоко у својој души и преживљавао је са искреном носталгијом.⁸⁸⁶

У роману „Сагореле сени” све је људски и књижевно дубоко доживљено и делује присно и препознатљиво. Трагичност узвишене љубави двоје младих, мноштво догађаја, прича, људских судбина и нарави, очараност природом и опијеност њеним мирисом, бојом и њеном лепотом, све то заједно оставља упечатљив утисак о роману – панорами једне конкретне животне средине као што је завичај.

(...) Писац, односно лекар Добривоје Ј. Бошковић, дуго је боравио далеко од места своје младости и домовине, и никада их се није одрекао, а још мање заборавио. У роману је развио слике које је дуго носио и доживео као ожиљак на души из младости и свог завичаја. Са дубоким и свестраним познавањем и разумевањем свога народа, посебно једне варошице на југу Србије, са нескривеном наклоношћу и узбудљиво, остварио је значајне књижевне домете. Уз велике напоре и знања, романом „Сагореле сени” писац је остварио и својеврсно олакшање душе. Читаоцима, а посебно онима који су везани за крај који описује, пружио је ретку прилику да са садовољством сазнају све шта је претходило њиховом савременом животу. Да није све записано на овакав начин, то сигурно више не би била прошлост која се памти, а још мање историја коју треба бележити.

⁸⁸⁵ Јовица Ђорђевић, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004.

⁸⁸⁶ Јовица Д. Ђорђевић, Трагичност узвишене љубави, приказ романа Сагореле сени Добривоја Бошковића, Књиготека, Београд 2002, Помак, бр. 25/26, јануар - јун 2004, стр. 24.

МИОДРАГ ЂОРЂЕВИЋ

Миодраг Николе Ђорђевић рођен је у Лесковцу 1930. године. Основну школу и гимназију завршио је у свом родном граду, а Филозофски факултет у Београду, Група италијански и француски језик. Радио је као професор француског језика и књижевности у основној школи у Бошњацу и основној школи у Предејану. Најдуже је био професор француског језика и књижевности у Првој текстилној школи у Лесковцу. Био је овлашћени судски тумач за италијански језик. Ђорђевић је аутор уџбеника за француски језик и књижевност за текстилну струку. Добитник је значајних друштвених признања.⁸⁸⁷

%

Људима је мало што имају властита имена (крштена), наслеђена или породична (презимена), већ надевају, не баш свакоме и нека додатна, а то су надимци. Лесковац је познат по непознавању језичких правила (падежа), али је у свету познат по укуским ћевапчићима, по паприци а и по надимцима. Како појединци добијају те надимке? У настанку разна су порекла њиховог постојања; поједини су у вези са пореклом особе на коју се односе, поједини истичу извесне личне особине, говорне или телесне, добре, лоше или, пак, увредљиве, изазивачке. Надимци се дају и придевају, ту и тамо, повезујући их са неком и нечијом узречицом. Веома су разнолики, каткад и чудни – у сваком случају надимци одржавају схватање извесних слојева друштва, или насталих догађаја, или неких потреба. Има породица чији се надимак преноси с колена на колена, а има и оних који припадају само појединцима. Има неких надимака где не постоји или нема ничег службеног, него су пуни неке присности, вољености. У надевању надимака има чак и необичности: наиме, постоје женски надимци а односе се на мушкарца (свакако да су такви разумљиви или оправдани тек ако им се зна узрок, порекло и околности у којима су настали); има и увредљивих, понешто скаредних али, чудно, њихови носиоци не мисле баш тако.... Ево само неколико објашњења (немогуће их је све објаснити, мада су извесни сами по себи разумљиви) о настанку тек неколико надимака:

Радиомилевка – здушно и искрено је преносио када треба и када не треба све што би чуо преко радија – чим тај види неког познаника почне да га салеће: „У толико и толико сунце излази, а у толико и толико пак залази, те дан толико траје, а ноћ толико.”

Дзрдзољак – у лесковачком наречењу означава особу врло ниског раста, суву, неразвијену, па је тој особини она прозвана на речен начин.

Врањанац – близу Врања је била граница када су Турци били потискивани из целе Србије, после скоро пет векова ропства. Али су Турци, пљачкашки и осветнички настројени, упадали у погранична српска села крадући све што су могли и убијајући, па је прадеда сакупљача лесковачких надимака прешао у Врање са два брата који су ту и умрли. Прадеда се убрзо доселио у Лесковац са женом, пет синова и једном ћерком. И ко би могао одмах све да им попамти имена, већ су их Лесковчани у почетку означавали: Па ови, из Врања, Врањанци!” Тако им оста тај надимак.

Бгд – предавач у школи имао је обичај да Београд скраћено изговара како се не би у целини писало, а ђаци – као ђаци – прозваше га Бгд.

Ево примера лесковачких надимака, онако како их је забележио проф. Миодраг Ђорђевић:

А: Абацијски, Авионче, Абдул, Абрам, Абраш, Агицва, Ајданац, Американац, Андикољ, Арабат, Анцијски, Арап, Арапче, Аргилови, Арнаут, Арначуче, Арсенко, Арсеновски, Асага, Ација, Ациплакови, Ацитанци.

Б: Баба, Бабан, Бабацка, Баја, Бајоз, Багателка, Бадерка, Бакам, Бандаш, Бане, Банцур, Бата, Батко, Бацко, Бачовацки, Баца, Беба, Бебинци, Бегине, Бејаз, Бела Вера, Бело јагње, Бела мачка, Белич, Бичлика, Бибац, Бига, Бигља, Бибче, Бицак, Благошија, Блек, Близнак,

887 Миодраг Ђорђевић, Лесковачки надимци, Белешка о аутору, Удружење писаца Лесковац 2005, стр. 61. У рецензији проф. др Момчила Златановића и проф. др Тихомира Петровића је, између осталог, записано: Професор Миодраг Ђорђевић, из старе градске породице, брижљиво је истраживао ову појаву у граду на Ветерници, прикупио мноштво интересантних надимака и припремио краћу збирку за објављивање. Ова збирка је интересантна за даље истраживања – социолошка, етнографска, психолошка и друга. Разуме се, посебно може бити предмет лингвистичких испитива

Бобичинац, Богојевачки, Божјачки, Бојацијски, Бојковци, Бокини, Боранија, Босанац, Брзак, Брка, Брођа, Брока, Бузда, Бузин, Буре, Буђка, Буцко.

В: Ваљачкине, Вангелови, Вардарови, Васа прва класа, Вашарски, Вики, Вла(х), Врањанац, Врањанче, Врањски, Велики Џо, Велков, Везенко, Врапче, Владика, Врдупче, Вртвага, Врћуп, Вруђка, Врца, Врцкољ.

Г: Гајдарче, Гајдариче, Гађине, Гаџа, Герзине, Геџа, Гига, Гилка, Гипи, Гицка, Главоња, Главосек, Главотоп, Главуш, Глођосија, Гложански, Говедарац, Гоне, Голотрпче, Грамада, Гранда, Грданички, Грне, Грнчарски, Грк, Грозничка, Грче, Хугутче, Гургус, Гурман, Гусар, Гуска, Гуштер.

Д: Дај-дам, Даскало, Дваеспарац, Двоцевка, Демек, Дивље пиле, Дрвен поп, Дрвени адвокат, Дрвењак, Дрда, Дренка, Дунђерка, Динија, Душе, Дурини.

Ђ: Ђаволика, Ђемандинка, Ђикини, Ђорковски (сви примери из књиге).

Е: Електрика, Елита, Ера, Ерсеновски.

Ж: Жер, Жикине, Жичка, Житар, Жишка, Жмигавац, Жути, Жућа, Жц.

З: Зајачки, Зајац, Зајка, Звер, Закасотиња, Звонцар, Сверка, Зеба, Зеџ, Зис, Зојкине, Зољка, Зонкин, Зубан, Зубин, Зврк.

И: Игине, Инајет, Инђилиз, Ипче, Ицине.

Ј: Јабуче, Јагурија, Јапанац, Јашмалка, Јеврејче, Јорга, Јорча, Јоргаћ, Јужин.

К: Кајмакан, Кајса, Капетан, Карадак, Каракашеви, Каракеја, Каспар, Качамак, Кека, Кентра, Киза, Кијамет, Кикирез, Килча, Кинез, Кица, Кликер, Коде, Код Тоше на ћоше, Козак, Конзул, Копе, Коџе, Кочан, Кравче, Крвопија, Криалија, Кривошија, Крња, Кромпир, Крњоз, Кузи, Кукурек, , Кумашин, Кумбара, Курсула, Кучкарка.

Л: Л(а)жов, Лајкучка, Лала, Лалунка, Лађа, Лемби, Лебанац, Липса, Лиска, Лешњак, Лола, Лопов, Лубура, Лудајка.

Љ: Љоља, Љољчини, Љошкови.

М: Маврин, Магаирчка, Мазан, Мајкул, Макси, Малиган, Мали Џон, Мандрци, Мантини, Манчин, Мањин, Маше више, Матрапаз, Мафта, Маче, Мачин, Медар, мечка, Мечкоступ, Микуља, Минге, Мојсинче, Мондиш, Морис, Муњин, Мурко, Мутавцијски, Мф.

Н: Нагазалька, Назланкине, Најанцијски, Наполеонче, Нађа, Нафта, Никац, Нишкин, Ноња, Нф.

О: Ороигра, Оџачаров.

П: Пакља, Палојац, Палка, Папир, Паризлија, Пачавра, Пепељуга, Пепек, Перуника, Петле, Пеџа, Печено главче, Пинтер, Плуг, Пљака, Покрет, Политика, Поп, Прасе, Прда, Премда, Прима Сима све што има, Прцко, Пуклица, Пшка.

Р: Радиомилевка, Радиче, Ракетла, Раца, Решетар, Рипан, Рогушкин, Роска, Роталија, Ротко, Рубан, Рупица, Рус.

С: Саија, Сале, Савко, Светац, Свитка, Сврака, Северови, Сека даша, Селе, Сеља, Сербез, Сирће, Скачка, Слезинка, Смејурија, Старо гвожђе, Суља, Сучкар.

Т: Табак, Тапарланка, Тежак живот, Тужно брашно Тулча, Тута, Тутурче.

Ђ: Ђарушка, Ђата, Ђелеш, Ђораво куче, Ђоса, Ђосат, Ђуран, Ђућулија.

У: Угусуз, Урф.

Ф: Фабер, Фајда, Фајдичине, Фантазија, Фарбар, Фирка, Фифица, Флека, Фока, Форма, Франташ.

Х: Хараламови, Хисар, Хорват.

Ц: Цаја, Цака, Цвећка, Цекине, Цепено либаде, Цивун, Цилко, Цкцк, Црни.

Ч: Чавка, Чавче, Чауш, Чвор, Чекерка, Чекрк, Чокалија, Чорба.

Џ: Џамакеј, Џгара, Џојка, Џумба, Џуца.

Ш: Шаторче, Шаче, Шебек, Шемшир, Шиша, Шмокљан, Шоња, Шоп, Шнајдер, Шука, Шукрија, Шуманка, Шуца, Шушмула,

Дз: Дзвер, Дзвиска, Дзвонцар, Дзврчкин, Дзиван, Дзинге, Дзрдза, Дзрдзољак (сви примери из књиге).

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ

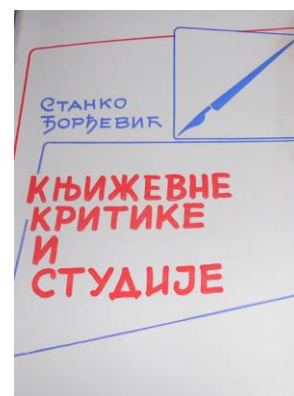
И Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Једногодишња специјализација. Звање: професор. Објављене књиге: *Звезде проходалих птица*, Литера, Ниш, 1979. године, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш, 1979. године и *Зора у недрима срца*, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године.

Објављивао у заједничким збиркама: У духу, даху и размаху, Нови Београд, 1979, Сусрети другарства, Горњи Милановац, 1980, Жубори са Моравице, Лозница (међу сто најбољих љубавних песама на конкурс), 1996, Основац - Лесковац, Комбинат - Лесковац, Наше стварање - Лесковац, Глубочица између обала 86, 88, 2000, 2001. и 2002. године, Народне новине - Ниш, Топличке новине - Прокупље, Наша реч - Лесковац.

Објавио више од педесет књижевних рецензија о књигама разних аутора из Лесковца, Београда и Новог Сада. Ђорђевић је написао драмске текстове: *Дан без покајања* (монодрама), *Кћери горских вила*, *Зачарани маглом*, *Расриће пред воденицом* и *Син кнежевог врача*, *На раскрићу*, *Близнакиње*, *Љубавно писмо* и *Милкин рођендан*, *Родбина и пријатељи*, *Естрадни гочобија Тоза Милевски* и *Миче, шеф МЗ Зора*. Објавио књигу са Храниславом Ракићем и Александром Соколовићем *Лесковац и околнина*, Београд, 1961. године. Књижевне рецензије и приказе о делу Станка Ђорђевића писали мр Слободан А. Младеновић, Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Света Ђорђевић, Боркица Миловановић, Вили Хубач, Милан Јоковић, Стојан Стојиљковић, Данило Коцић. Ч. Илић. Уређивао часопис Економске школе *Кораци младих*. Члан КК Глубочица из Лесковца, члан КК Дервен из Грделице, од оснивања, 2000. године, члан КК Iris Poete Society – САД 1002, Magnolia West Virginia. Похваљиван за књижевни рад. Објављивао на енглеском језику.⁸⁸⁸

Станко Ђорђевић пише песме, приче, књижевне рецензије, књижевне критике и драме. Као писац осетио је огроман интерес младих за драмски аматеризам. У свим својим драмама пружио је гледаоцима доживљај и могућност да критички оцене догађаје на сцени. Драмска радња у позоришној игри *На раскрићу* догађа се у једном одељењу VIII разреда. Овај позоришни комад гледало је око 2.000 посетилаца при Дому културе Лесковац.⁸⁸⁹

II **КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ И СТУДИЈЕ** – Године 1979. у издњу нишке „Литере“ појавила се изузетно занимљива књига професора Станка Ђорђевића „*Књижевне критике и студије*“, једна од ретких такве врсте у Лесковцу. У њој је Ђорђевић, који се увелико афирмисао као књижевни критичар, посебну пажњу посветио лесковачким ствараоцима: *Сретен Динић* као драмски писац, *Борислав Здравковић* („Тренуци лирике“), *Томислав Н. Цветковић* („Отимања“, „Веку, ветру“, „Војвода Никола Скобаљић“), *Јоца Михајловић* („Раскалашне кише“), *Љуба Стојановић* („Од пакла до сунца“, „Глас из земље“, „Седми четвртак“), *Јосиф Стефановић* („Моји зелени токови“, „Партизанске приче“, „Горка земља“, „У строју револуције“), *Вукашин Цонић* („Далеки бели путеви“, „Укус земље“), *Михајло Дојчиновић* („Сунчеве реке“, „Звездане кише“), „Шапат бреза“, *Бора Димитријевић* („Комад огледала“), *Божидар Митровић* („Свирало уз рало“), *Стојан Здравковић* („Кад зелене врбе плачу“, „Девојка из моје улице“), *Војислав Истатковић* („Љубилиште“), *Завичајни писци* – („Добродошлица за птице“ – *Лазар*

⁸⁸⁸ Станко Ђорђевић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003. године. Ђорђевић је аутор предговора и уредник тог издања.

⁸⁸⁹ Боркица Миловановић, *Књижевни рад на драмској поезији професора и писца Станка Ђорђевића*, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

Миленковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић, Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић), Драган Здравковић („Снопље“), Станимир Стојмировић („Другарско вече мртвих“), Мирослав Миловановић („Књижевно-критички фрагменти“).

На самом почетку књиге, као мото, Ђорђевић наводи део из „Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва“ Драгољуба Трајковића: „У Лесковцу ранијег времена дуго није било услова за право књижевно занимање и за стварање одговарајуће књижевне традиције. Духовне моћи његових житеља тароседелаца, културно и просветно заосталих услед вековног ропства под Турцима, били су за такве прославе тврдо успаване. Њихов град је био пивредни центар овога пространог подручја, и у њему се тада није обраћала никаква пажња на ове стране појединачног живота које нису имале чисто привредни карактер.“⁸⁹⁰

III

ЗОРА У НЕДРИМА СРЦА - Стихови Станка Ђорђевића у збирци *Зора у недрима срца* теку као бистра река чије дно нам је међу очима, а белуци међу прстима. То су питке, стиховане приче о ономе што представља најдрагоценију тековину наше слободне земље: револуција, човек-борац, најзад човек градитељ, онај прави неимар, радник на градилишту, на грађевини са лопатом и колицама у руци. Ту је аутор, заправо, делио залогаје и напитаке, мале радости и бриге. У песми *Хајде време не стоји*, песник све те прегатоце позива на коло јединства, радничко коло које попут претходнице треба да буде на крми времена. У овим прегалачким песмама присутна је једна топлина и један животни оптимизам који утолико јаче на нас делује што су исказани једноставнијим језичким средствима. Та људска приврженост људима са жуљевитим рукама, са сунчаним погледом на свет и будућност, са унутрашњом снагом да нарасте изнад напора и једноличне свакидашњице, уствари, и представља лепу страну ове књиге, оно што може оправдати њено објављивање.⁸⁹¹

IV

СРЕТЕН ДИНИЋ КАО ДРАМСКИ ПИСАЦ – Период између два светска рата није обележен у Лесковцу великим литерарним именима, али се не може рећи да није било веома активних појединаца, који су несебично радили на културном просвећивању. Ниједно такво име није прешло оквире града иако је један број публикација штампан и у Академији наука у Београду.⁸⁹²

Сретен Динић, учитељ, солунац, преживели војник албанијаде, писац и новианр, заузима значајно место у културној историји Лесковца. Као уредник Лесковачког гласника, Народног просветитеља и као писац скоро четрдесет књига (пет књига је идала Академија наука), био је значајна личност Лесковца и околине. Ипак, за кратко време је заборављен.

Све своје мисли и све своје идеје унео је у своја дела. Она, додуше, немају већи књижевни значај, али имају локалну вредност. Динић нам се представио као приповедач, драмски писац, као есејинс и као писац многобројних чланака различите садржине, као публициста.

Написао је и објавио следећа драмска дела: *Мића Соколац*, *Косовски бој*, *Наша работа*, *Ратно сироче*, *Под маслинама на Крфу* и *Проглас уједињења*. Сем дела *Наша работа*, ниједно друго нема значајнију уметничку вредност.

„*Мића Соколац*“ је позоришна игра у шест слика. Чини на се да је писац хтео да дело намени школском репертоару, који је у то време био јако оскудан. Замисао да намени садржину васпитању омладине није рђава. Међутим, садржином није захваћен тај васпитни проблем. Мића је дете без васпитања. Отац паланчанин, строг. Мајка је блага, мирна, право личење добре жене тадашње паланке. Она схвата да јој је син размажен, непослушан и сматра да васпитање њеног јединца треба да преузме отац. (...) Комшиница Анка каже да је Мића „побеснео у сваком изобиљу“. Међутим, ми не видимо тај раскош. Напротив, писац даје собу са једним креветом, крчагом, простим чивилуком, а мајка крпи капут сину и каже му да се само о празницима носе нова и лепа одела.

⁸⁹⁰ Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 197, стр. I

⁸⁹¹ Мр Слободан Младеновић, Бора Здравковић, рецензија, *Зора у недрима срца*, КК Глубочица Лесковац 1982.

⁸⁹² Станко Ђорђевић, Сретен Динић као драмски писац, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 14.

„Наша работа“ је комад из лесковачког живота у пет чинова. Одмах, на почетку, већ у првом чину, сву пажњу посвећује Цилету. То је леп и статит младић. Свој ужарски точак за предење кудеље постаио је на периферији Лесковца код места званог „Чапљино бресје“. Циле је добар певач. Писац користи прилику да нас упозна са животом лесковачких ужара. Али Циле није овде само ради зараде. Он је рањен љубавном стрелом. Мисли на Ценку, кћер Ставре метлара. Циле пева:

„Цено, мори, Ценко девојко,
иди си најку питај,
оће ли те дава за мене“

Комад се завршава песмом и лесковачком четворком. Динић није успео да Лесковац уведе у књижевност. Посебна вредност дела, која ће остати за сва времена, јесте језик. То је народни, староштокавски дијалект. Сви говоре тим језиком. Нема никаквих разлика. И занатлије, и Цигани, и интелектуалци знају само за лесковчаки жаргон.⁸⁹³

На крају можемо констатовати да је са шест драмских дела Динић најплоднији писац Лесковца између два светска рата.⁸⁹⁴

V
ТРЕНУЦИ ЛИРИКЕ – Седамдесет песама сам аутор (Борислава Здравковић) поделио је на четири групе: Земља и рат, Из ђачког споменара, Трагом палих звезда и Подребрица. Збирка је освежена сликарским радовима Мише Павићевића, који су веома квалитетни иако сетематски не укапају у лирску садржину песама.

Већ уводном песмом „Лисмо“ песник настоји да разјасни своју стваралачку визију. Он је не жели ако није окићена људском, садржајем и зрелашћу.⁸⁹⁵

Свој занос реалистичког романтичара испољава снагом лирског доживљања и рођеног града, и завичаја, и целе домовине, као и ширином гледања чак до вода далеког Нила.

(...) Хомогеним синтагмама уводи нас у нови свет метафора. И та поезија родољубља је богатство песничке личности, то је у свари права стваралачка снага лирске идеологије. „Да љубав сиђе међу људе“ (Сан)

Поклич као лирска девиза. Јер после толико проливених суза „нове зоре смехом руде“, „да корак срећних буде тих“, (Сан).

Свака песма одише снагом и лепотом. Из песме у песму упознајемо један свет који ромори као и душа романтичар. Песник све своје ликове прати мишљу, погледом и осећањима. Нема еротике. Све слива у јасне сликекористећи веома успешно поређења, супротности и језичку опсервацију.

„Ти си тај слабић од богова јачи
бандит у срцу што плаћеи хара,
сјај мркле ноћи и хладнога жара,
суза у смеху, осмех на ломачи.“

(Жени)

„Аки си крадљивац, ући криомице
да те не чује себичност у мени.“

(Трагом палих звезда)

Тај његов свет је наш. Он се не сукобљава ни са једним питањем. Ништа га не прогања. Одговара само без срџбе и лицемерја. Није чак ни у опсесији. Захвата широк круг, али не именује жену (моја љуба, незаборавна, љубав какву ја хоћу), ни човека, оставља све свом личном надахнућу. То његово виђење и нама је драго. Нема устаљених форми. И доборо је што се није определио за један вид стваралаштва. Пише дахом и душом, реалистичког романтичара, дакле све оно што види и осећа, што дочара својом песничком јавом.

Чистота језика има посебну вредност. Сигурно је да ће песник докорачити до врха свога талентованог стваралаштва.⁸⁹⁶

893 Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 14-23.

894 Ст. Ђорђевић, Књижевне критике и студије, стр. 23.

895 С. Ђорђевић, приказ, Б. Здравковић, Тренуци лирике, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 29.

896 Станко Ђорђевић, критички приказ, Бора Здравковић, Тренуци лирике (Наша реч, Лесковац 1967), Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 29-31.

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТЕБИ И МЕНИ ОПРОШТАЈА НЕМА

У спомен Бранку Миљковићу

На суварку сасушене врбе
Врпољи се и крevelи
НАКАЗА И ПРОКАЗА.

ЗНАШ ЛИ НЕСВЕСНИ НЕПЕСНИЧЕ,
ДА, ОД КОЛЕВКЕ ДО ДАНАС,
ДЕТИЊСТВО СРЉАШ И СЕБЕ ПРЉАШ!

Бранко засаде
Презриво погледа ЧУДОВИШТЕ.

Уклета НАКАЗО,
ПЕСНИК је од колевке до гроба,
Увек у лавиринту свога доба!
А ти? Ниси ни туђ, ни свој,
Страхујеш
Кад чујеш поетски глас мој.

САМО НЕЗРЕЛЕ МАГЛЕ ЋЕ ПАМТИТИ
ТВОЈЕ РАСПУЋЕНЕ ЗАБЛУДЕ
ПРИЗНАЈ!

Свој мелемни дах даривао сам:
Цветовима, пчелама, птицама,
Искушаваним сновима и рањеним сванућима,
А спржене горчине
Босоногој змији да језик умије.

ВРЕМЕ НЕЋЕ ВРЕМЕНИТИ
НИ ПРИЗНАТИ
ТВОЈА ЈАЛОВА ПРЕПЛИТАЊА!
НИ ЈЕДАН ПОНОР НИСИ ПРЕЛЕТЕО!

Ветрове сам умиривао
У потаји, белом и ведрином.
Тишине сам поклањао
Беспућима.
Сенке сам окивао
Јауцима одјека.
А Милоснице?
Њих сам милошћу миловао.

ДЛЕТОМ УКЛЕШИ ИМЕ И ПРЕЗИМЕ
У СВОЈ НАДГРОБНИ ИМЕНИК
НЕ САБЛАЖАЈ НАС ПОЈКАМА
О ЗЛАТОКОСНИМ ДЕВОЈКАМА!

Певао сам и кад сам ћутао.
Записивао сам само оне мисли
Које су знојем презнојиле
Моју песничку смелост.
Тебе ће тровати млеч Вилењака,
А мене, моја реч прејака.

Ако је умирање оштро сечиво
За бунтовнике у невољи,
Онда је оно и твоје и моје
Са тог брежуљка нема силаска.
Збогом
ТЕБИ И МЕНИ ОПРОШТАЈА НЕМА!

БУДНИЦЕ

Желим те, Соколице, расплетене косе
На бисерном сјају јутарње росе
Да пробудиш одређена сванућа
И послушнеш непризната надахнућа!

Тражим те, Видарице, врелог била
У блаженом коначишту легендарних вила
Да задрхти твоје срце у моме
Да се лукаве тмине не одоме!

Дозивам те, Владарице, цветним именом
Да се помиримо с пламеном планином
Да ти прочитам стихове из мог споменара
Да оживиш сенке њиховог станара!

ДАНОПЛОВ МИРОТВОРЦА

Било је оно што си хтео,
суду човека поверио си себе,
а летопис својих била
стегоноши
у колони непокорних
са двадесет милиона вила.

Неуморне су шуме
међу временима
што памте тајне
ветра видиковца.

Будио си даноплов,
тражио стазе бескраја,
жар жеље
моћавангарде,
сунце измирења.

Опролећио си,
непоновљиви миротворче,
и наредних
осамдесет и осам маја.

БЕСМРТНОСТ ПРЕПОДОБНОГ ХОДОГЛАСНИКА

*Драгутину Ђорђевићу,
протојереју и ставрофору, за 92. рођендан*

Братимили сте се са бескрајним просторствима,
Оплеменили завете прадедовским гордостима,
Удомили и прехранили драгуље народног блага
И посинили сва словенска предања, нама драга.
Ваше сунце, препуно божанског сјаја, кренуло је у походе
И од тих давнина с љубављу обасјавало све наше народе.
Ваш стваралачки, надарени хришћански дух

просипао је благод
И сведочио народу и цркви на општу радост.
Признајете имена невиних сиромаша и богатих моћника,
Дрских чудовишта, утвара, наказа, авети и
којекавих грешника.
Дружили сте се са свима, открили им ратишта
И извукли их из зачараних и замрачених огњишта.
Неверним неверама јасно сте рекли ко је свој са својима,
Зашто је наш понос над поносима.
Овековечили сте оно што надахњује
И у скромној тишини сачували корен који прехрањује.
Зрак Христовог Јеванђеља лице вам је обасјавао
Као истина ваш ум је постојао
Ви сте горостас са вером у снагу српства,
Ви сте чувар племена које не признаје ропства.
Многопоштовани Ставрофоре, господине Драгутине,
Бесмртни преподобни ходогласниче, протојереју,
Уважавају Вас и воле сва искрена срца баш сада
Јер светачки трон саграђен је, само за вас, од жеља и нада.

Лесковац, 30. јануара 1998. године.

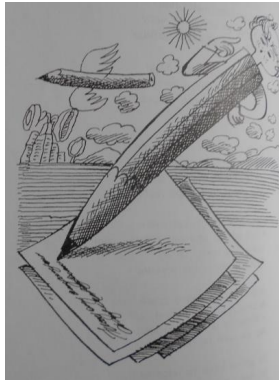
ПРОСИДБА СНОВА

Већ трећи дан закопавамо
Аветглади
Ледени зидови и сенке
Гаврана гробара
Милују слеђене усне
Покрадених сновима
Мирисног хлеба.

Снег веје.
Сипљив кашаљ.
Урлик курјака.

Пећина шапуће
Добростиву молитву,
Монашки неспокој
У очима.

Узалуд гонимо
Припитомљену смрт
Да испроси снове
Топле вечере.

БИЉАНА ЗЛАТКОВИЋ

I
Биљана Златковић (1986, Лесковац). Дипломирала на Филозофском факултету у Нишу, Група за српски језик и књижевност. Студент је на докторским студијама Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу – смер наука о језику. Област интересовања: савремени српски језик и семантика. Радила годину дана на Филолошком факултету Универзитета Св. Кирило и Методије у Великом Трнову на позицији асистента у звању страног лектора.⁸⁹⁷

II
ЈЕЗИК У КЊИЖЕВНИМ ДЕЛИМА БРАНЕ МИТРОВИЋА –
Брана Митровић се наметнуо јавности као плодан и марљив радник и као један од најистакнутијих представника групе која је унела свежину у културни живот Лесковца и подигла ниво писане речи у овој средини. У сећању Лесковчана остао је упамћен најпре као професор, а затим и као писац и журналиста. Свој рад у области дијалектологије крунисао је „Речником лесковачког говора“ по коме је постао познат и ван свог подручја. Бавио се проучавањем лесковачког говора на свим нивоима, а не само на ниву лексике.

„Искрице из Дубичице“ састоје од свега пет кратких прича од којих је највећу пажњу привукла прича Динче. У њој и Црњански проналази „*нешто истинско и меко*“ и „*печат завичаја*“, дакле атмосферу туге и носталгије која прожима најбоље Митровићеве приче.

Митровићеве приче су лесковачке у пуном смислу те речи и њих ваља, пре свега испитати и са психолошког и социолошког становишта, без обзира на то што овај писац не располаже нарочито истанчаним смислом за прављење психолошких портрета својих јунака... То није велика литература, али је у сваком случају литерарни прилог социологији и психологији Лесковачке паланке (Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца 2007, стр. 104).

Литерарна дела стварана на дијалекту могу се условно сврстати у две најшире групе. Једна обухвата дале у којима дијалекатске одлике припадају дијалозима и служе пре свега карактеризацији ликова, а друге скупине су она књижевна дела која су у целини писана на дијалекту. Књижевна дела која је написао Брана Митровић не могу се сврстати ни у једну групу, или, прецизније речено, могу се сврстати у обе. Дијалози су, углавном, већим делом писани дијалектом, а приповедачев текст углавном књижевним језиком. Стандардним језиком говоре и школоване личности у овом делима.

Дијалекатске речи, облици или конструкције су продуктивна естетичка категорија. Дијалектизам у науци о језику означава реч ограничену на уже језичко подручје; реч која не улази у књижевно језичку норму, а која се у књижевном језику понекад појављује. Писци прибегавају употреби дијалекатских речи или конструкција ради остварења одређеног утиска, али и за стварање локалног колорита. Они имају не само илустративну, већ и стилску функцију. Лесковачки говор има своје специфичне локалне особине: чува полугласник, дифтонг дз, своди именску промену на два падежа, редукује конјугацију на најнужније облике и обогаћује лексику подједнако старим и новим изразима и речима. Лесковачки говор има не само своју културну него и научну важност, као документ за упознавање наше прошлости. На лесковачком говору је написана разноврсна проза и поезија, забележене разне фолклорне књижевне творевине и ко зна, како каже Николај Тимченко, можда ће се показати да је у Брани Митровићу Лесковац имао свог писца. Јер, Митровић је у правом смислу писац Лесковца, Лесковчана, нарочито оног његовог сиротињског дела становништва и он се увек бавио темама из овог града.⁸⁹⁸

⁸⁹⁷ Наше стварање 1-2/2015, стр. 161.

⁸⁹⁸ *Напомена*: Видети опширније Биљана Златковић: Језик у књижевним делима Бране Митровића, Наше стварање, 3-4/2015. године, стр. 300 – 310.

ЈЕЛЕНА ЗЛАТКОВИЋ

I
Јелена Златковић, професорица српског језика у Текстилној школи у Лесковцу успешно се бавила књижевном критиком, али је недужно страдала у нечувеном пиру 2002. године.⁸⁹⁹

II
САН БЕСАНЕ НОЋИ - Интуитиван, рефлексиван и емотиван, Братислав Тодоровић открива своје виђење једног преломног времена. Интровертан, стваралачки, не нарцисоидно, он тражи индентитет своје личности и свога народа. Ова књига ће вас узбудити и откриће вам мноштво питања, али не очекујте одговоре. Њих писац налази у себи и у дубоким коренима, јер је знао да дубоки корени дају високе крошње и богате плодове.

Верујем да је ово само почетак прозног стваралаштва које ће у наредним делима довести до расцвата тек иницираних али занимљивих проблема.⁹⁰⁰

Седам прича јесу седам лирских истина у приповедачко-хроничарском тону. Свака прича је једна посебна целина. Дакле, догађаји нису сродни, ни било по чему повезани. Једино је оно лирско *ја*, поетску епском штиву нит која, заиста, постоји.

Његов свет је лични немир. Дијалоге у овој прози прожима музиком речи и у њима је култ доживљене, очекиване, жељене *жене* и жудња за њом. У машти аутора радује се *она*, понекад тајанствена, али са својом судбином. Лепота фабуле је у ишчекивању расплета. У свим причама је урбана средина.⁹⁰¹

899 Драган Чедић из Лесковца, који је у ноћи између 27. и 28. јула 2002. године за мање од пола сата одузео седам, а угрозио четири живота, остављао је утисак тихог момка из комшилука. Одрастао је у складном браку, није био проблематично дете. Завршио је Средњу ветеринарску школу, али је породицу издржавао од шверца. На зеленој пијаци годинама је имао закупљену тезгу на којој је продавао разну техничку робу и посуђе. Вредан је, кажу, и радан. Гледао је само своје, у туђе послове се није мешао. Да није било тикова, који су с годинама бивали све израженији и праћени крицима, ни по чему се не би издвајао од својих вршњака тридесетогодишњака. Његова породица, рођаци и блиски пријатељи знали су, међутим, да се иза привидно мирног момка крије личност по чијој глави се врзају мрачне мисли. И полиција је у више наврата обавештавана о томе, као и Центар за социјални рад где се, у склопу бракоразводне парнице, Драгана Чедића и његове, сада покојне супруге Биљане, водио поступак. Нико није реаговао. Десила се трагедија која је код Лесковчана изазвала шок. Аутоматском пушком калибра 7,62 милиметра, Чедић је пет мунута пре поноћи упао у билијар-клубу Седам, гласно позвао Ненада Лукића (31), а кад се овај појавио покосио га рафалом и потом побегао. Претпоставља се да је Лукић био у вези са Биљаном. Меци су погодили и власника клуба Славољуба Кржалића (37), који се након операције опорављао у лесковачкој болници. Убица је имао план. Својим возилом вартбург стигао је неколико минута после поноћи испред куће Биљаниних родитеља и позвонио на врата. Чуо се Биљанин глас: „Ево, Чече!“; било је, кажу очевици, последње што је изговорила. Зачуо се пуцањ, а онда више рафала. Биљанине сестре Ивана Калчић, која је са осмомесечном бебом Нађом тог дана стигла из Пожаревца и Јелене, која је с мужем Бобаном Здравковићем живела у тој кући, убијени су на прагу трпезарије. Убијена је и Иванина дугогодишња другарица Јелена Златковић, професорка српског језика и књижевности у Средњој текстилној школи у Лесковцу. Пет минута после тога, Чедић је у кући породице Ристић, удаљеној пет стотина метара, убио Бисерку Ристић (48) и тешко ранио њеног супруга Благоја (51) и сина Ђорђа (16). Бисерка је тетка по мајци убијених сестара чије је девојачко презиме Кулашевић. Кола којима се убица возио од једног до другог места злочина пронађена су напуштена у атару лесковачког села Доња Јајина. У том селу потражио је свог рођака, пошто га није нашао код куће, упутио се пешице у непознатом правцу. Сви се слажу да је злочин починила психички лабилна личност. Међутим, у лесковачком здравству нема званичних података. Тикови који су се манифестовали снажним трзајима главе, праћени гласним крицима, упућивали су на то да са Чедићевим здрављем нешто није у реду. Драган је, кажу рођаци покојне Биљане, одбијао да се обрати лекару у Лесковцу, али има индиција да се за помоћ обраћао лекарима у Београду. Претпоставља се да је из тих разлога 1999. враћен са ратишта на Косову и Метохији само након двадесетак дана. Зато су беспредметне приче о наводном вијетнамском синдрому и да је отуда понео аутоматско оружје. Полицију је прозвала и затражила одговорност и „лесковачка влада“ 29. јул прогласила даном жалости, а породицима убијених доделила по 30.000 динара. У СУП-у, међутим, одбацују све оптужбе уз тврдњу да Биљана и њена родбина нису поднеле ниједну кривичну пријаву против Чедића. За хватање одбеглог убице полиција је ангажовала досад невиђену потеру, а поред локалних полицајаца, на терену је била ангажована и жандармерија и хеликоптери.

900 Јелена Златковић, део рецензије, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

901 С. Ђорђевић, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

ДУШАН ЈАЊИЋ

I

Душан А. Јањић рођен је 3. децембра 1937. године у Скопљу. Романист, компаративист, историчар књижевности и културе, лингвист, публицист, оснивач и дугогодишњи уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Био је професор универзитета у Нишу и Приштини. Објавио је неколико универзитетских уџбеника и више од 200 радова у периоди и научним зборницима. Носилац је француског одликовања „Витез Реда Академских Палми“, добитник награде „Златна франкоманистика“, књижевне награде „Николај Тимченко“.⁹⁰²

Основну школу (1952) и гимназију (1956) завршио је у Лесковцу. Дипломирао је на *Филолошком факултету* (романистика) у Београду (1961) и на *Правном факултету* у Нишу (1968). Магистарске студије завршио је на Филолошком факултету у Београду (1976), специјалистичке у Паризу на Институту BELC (1979/80); докторирао на *Филолошком факултету у Београду* (1986).

Бави се књижевном историјом, преводилаштвом и примењеном лингвистиком. Пише књижевну критику. Објавио *пет књига из примењене лингвистике (четири универзитетска уџбеника, 1993-1999, и једну књигу на француском језику, Париз, 1980); око стотину научних и стручних радова и превода; већи број чланака из образовања и правне проблематике и из области филмске уметности. Дао „веома важан допринос проучавању југословенско-француских веза“ (Михајло Павловић). Потврдио се као „врло угледан проучавалац француске књижевности и један од најцењенијих стручњака за француско-српске књижевне везе“ (Радивоје Константиновић). Заступљен је у: Зборнику Филолошког факултета у Приштини (1996, 1998, 2000), Зборнику просветно-педагошке службе Ниш (1987), Страни језик струке (Београд, 1996), МСЦ: Научни састанак слависта у Вукове дане (Београд - Нови Сад, 1994).⁹⁰³*

II

Професор Душан Јањић ће најпре на Филолошком факултету у Београду, а потом и Правном факултету у Нишу показати не само огроман таленат, него и огромно знање. У Београду је ређао готово све саме – десетка (просечна оцена на студијама 9,25), али је и Нишу био веома, веома добар. Иако је ванредно стидирао, студије права завршава за одличним просеком (8,88).

Магистарски рад Душана А. Јањића „*Позориште Рожеа Мартела ди Гара*“, који је одбранио 1976. године (142 стране), а потом и докторска дисертација „*Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*“, одбрањена 1986. године (550 страна), наишле су на изванредан пријем стручне јавности.

(...) Поред једне широке слике рецепције југословенских књижевности у Француској, дат је и низ посебних, заокружених слика које се односе на поједине писце или књижевне појаве. Судови о појединим нашим књижевницима, који су подробно коментарисани кад год о томе има места, нису само занимљиви као виђење странца; у случајевима практиковања озбиљне критике и књижевне историје у француској периодици, ти судови су допуна онога што је код нас речено о појединим писцима и делима, богаћење сазнања о њима.⁹⁰⁴

Значајна за наше и стране (пре свега, разуме се, француске проучаваоце и преводиоце дела наших књижевности), ова студија има изузетан значај и за проучавање француске књижевне периодике јер садржи обиље података о настанку, профилу, развоју и политици француских књижевних часописа, не само после Другог светског рата него и раније.⁹⁰⁵

902 Душан А. Јањић, *Видови француске књижевности*, Задужбина „Николај Тимченко“, Алтера – Београд 2013, стр. 193..

903 Лексикона писаца просветних радника, Београд, 2005, стр. 114 -115.

904 Михаило Павловић: *Наша књижевност у Француској данас*, Душан Јањић: *Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*, Мостови, бр. 68, Београд, 1986, стр. 352-357.

905 Исто; Ова дисертација је цитирана у више наврата у књигама Михаила Павловића, Миљивоја Сребра, Стојана Ђорђевића. Веома повољно је оцењена и у рефератима за избор у виша универзитетска звања.

Треба истаћи и одличну студију „Андрејево књижевно дело у Француској”. У њој аутор свестрано и систематично испитује пријем Андрејевог дела од стране француске критике и анализира преводе нашег Нобеловца на француски (преводу „Моста на Жепи” посветиће и посебан чланак). Крцата подацима, писана лепим стилем, ова студија приказује др Душана Јањића у најбољем светлу, као савесног истраживача и обдареног проучаваоца књижевности”.⁹⁰⁶

III

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ – У издању Задужбине Николај Тимченко и београдске куће Алтера, године 2013. изашла је књига *Видови француске књижевности*, која је представљена 13. децембра 2013. године на Данима „Николаја Тимченка”.⁹⁰⁷

Књига Видови француске књижевности представља, у извесном погледу, друго издање књиге *Књижевни поводи*, са поднасловом *Огледи и записи о француским писцима*, која је објављена 2002. године. Откуд онда промена наслова? Најпре зато што је ово издање, у односу на прво, знатно проширено и измењено. Изостављени су, тако, текстови о Онореу де Балзаку и Лују Арагону, који, и иначе, улазе у круг огледа о француско-српским књижевним везама. Уместо њих, у ово издање унети су чланци о Виктору Игоу (први део текста пренет је из Алијансе, бр. 8-9, 2002, а други део појављује се овде први пут) и Оскару Милошу (чланак објављен као предговор књиге *Песме љубави и гнева*, 2010, који је, пак, за ову прилику допуњен). Остали текстови из *Књижевних повода* доживели су крупније или ситније измене. Предговор је изостављен. Највећа новина је у томе што је у ову књигу уврштен, као додаток, повећи спис Николај Тимченко и француска књижевност у коме је приказана ширина интересовања нашег критичара и есејисте за француску литературу. Како три нова текста мењају неколико концепцију *Књижевних повода*, књига састављена од огледа и записа писаних поводом јубилеја значајних француских писаца, наметнуо се као релевантан нови наслов овог издања.⁹⁰⁸

Критичар који тумачи Видове француске књижевности Душана Јањића треба најпре да истакне да ће ова значајна књига заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима. Ово се наглашава на самом почетку, јер то није видљиво на први поглед, али не сме да поколеба читаоце да пођу у сусрет бриљантним текстовима.⁹⁰⁹

(...) Не може да изазове чуђење ни чињеница да је аутор *Видова француске књижевности* пронашао метафору којом се Монтењ осврће на своје дело: „Пчеле узимају од цвећа помало овде-онде, али оне затим из тога граде свој сопствени мед; није то више мајчина душица или мајоран.“ Тако поступа и Јањић: он чита класичне и модерне критичаре, добија од њих подстрек, али затим изграђује своје судове и закључке; свој аналитичко-синтетички метод троструког читања књижевних дела и њихових одјека у критици. Није то више ни Пиле, ни Старибински, ни Михаило Павловић, већ је то наш Душан Јањић, окићен Академском палмом, том вредном наградом коју му је Француска доделила. У савременој књижевној критици Јањић заузима, несумњиво, лепо место. Његов аналитичко-синтетички метод интерпретације је реткост. Он га у овој књизи није посебно изложио, али га је маестрално применио.⁹¹⁰

Посебно поглавље књиге професора Душана Јањића „*Видови француске књижевности*“, под назнаком „*У част*“, посвећено је делу Николаја Тимченка. У обимном делу Николаја Тимченка стране књижевности и културе заузимају значајно место. Заступљене су у више од 200 есеја, приказа, осврта у многобројним српским и југословенским листовима и часописима, а предмет су и неких монографских и

906 Радивоје Константиновић, Изабела Константиновић, Живорад Ракић (реферат за избор у звање редовног професора за предмет „Француска књижевност” на Филолошком факултету у Приштини (1998); Андрејево књижевно дело у Француској, Свеске Задужбине Иве Андреје, Београд, 8. октобар 1992, стр. 289-313.

907 О књизи Видови француске књижевности говорили су Драган Радовић, уредник у ЛКЦ, Драган Станковић, професор и аутор на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

908 Проф. др Душан Јањић, О књизи, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера Београд, 2003, стр. 193. *Напомена*: О књизи је говорио проф. Јањић на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

909 Душан Стошић, Троетапна читања француских писаца, поговор, Видови француске књижевности, стр. 195.

910 Душан Стошић, Троетапно читање француских писаца, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, стр. 197.

есејистичких дела из пишчеве рукописне заоставштине. Интересовање за иностране теме код Тимченка протезало се, поред књижевности, и на друге феномене духовног стваралаштва: на филозофију, социологију, сликарство, позориште, филм и то говори о свестраности, широкој ерудицији и изузетном образовању нашег писца.⁹¹¹

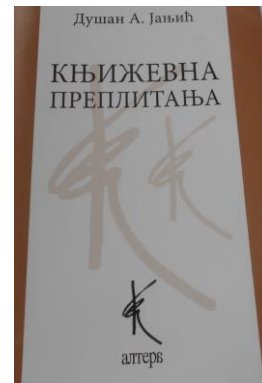
(...) У целини гледано, највећи простор у Тимченковом делу окренутом страним темама добила је француска књижевност са педесетак објављених текстова у петнаестак листова и часописа. Ако се овоме додају још и необјављени радови из рукописне заоставштине, у првом реду о француским писцима 17. века, може се онда сагледати колики је француски удео у укупном Тимченковом опусу. Бавећи се француском књижевношћу, Николај Тимченко обухвата готово све епохе у њеном развоју – од средњег века и ренсансе, преко класицизма, доба просвећености, 19. века, до разних праваца у 20. веку.

(...) Ширина Тимченковог интересовања за француску књижевност показује да ју је он високо ценио. То потврђују његови критички судови о писцима и делима којима се бавио. Потврђују то и глобалне оцене о вредностима и величини ове литературе које провејавају у појединим његовим текстовима. Коментаришући књигу аутора ових редова о француским писцима различитих раздобља, Тимченко указује на „разноврсност и богатство француске књижевности која је у свим епохама давала врхунске писце и у свим епохама имала представнике који су означавали битне новине у преломима које је доживљавала не само француска него и светска књижевност“. Зато не чуди што ова велика европска литература заузима видно место у укупном делу Николаја Тимченка.

IV

НАГРАДА ЗАДУЖБИНЕ „НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО“ – Проф. др Душан Јањић, једини је књижевни стваралац из Лесковца, добитник награде „Николај Тимченко“ за 2011. годину. На свечаности, 28. јуна 2011. године, награду је образложио *Јован Пејчић*, председник Задужбине „Николај Тимченко“.⁹¹²

Жири Задужбине „Николај Тимченко“, који је радио у саставу: Јован Пејчић, председник Задужбине Николај Тимченко у Лесковцу – председник, Миливој Нинин, професор Филозофског факултета у Новом Саду - члан и Горан Максимовић, професор Филозофског факултета у Нишу – члан, једногласно је, на својој завршној седници одржаној 12. јуна 2011. године, одлучио да добитник Награде „Николај Тимченко“, намењене најбољим српским делима из области науке о књижевности – што значи: за критику, теорију, историју и упоредно проучавање литературе, којима се Николај Тимченко целог живота бавио – за 2011. годину буде Душан А. Јањић, романист, компаративист, лингвист, библиограф, за књигу „*Књижевна преплитања*“ (Огледи и записи о француско-српским књижевним везама), коју је почетком ове године објавила београдска издавачка кућа „Алтера“.

Уз *Књижевна преплитања* Душана А. Јањића, у најужем избору за награду биле су књиге: Мирослава Егерића *Скерлићев критички дух* (Матица српска, Нови Сад 2011) и Тање Поповић *Стратегија приповедања* (Службени гласник, Београд 2011).

Душан Јањић је српски компаративист романистичког опредељења. Србија и Француска одавно знају за његова проучавања француске књижевности и културе, као и француско-српских литерарних веза. Карактер Јањићевих проучавања по правилу је истраживачко-откривачки. Опет, гледано тематски, обухват његових испитивања изузетно је широк – полази од епохе класицизма и достиже горњу границу духовних токова што одређује профил књижевног 20. века.

%

У главним Јањићевим делима – међу којима спадају *Књижевни поводи* (2002) и *Позориште Рожеа Мартена ди Гара* (2006), а сада можемо рећи да је ту место и награђеним *Књижевним преплитањима* – на делу је срећно и доследно развијен спој проверене класичне методологије у историјском и упоредно-књижевном, превасходно рецепционом приступу изабраним темама, проблемима, писцима..., с једне, и модерних,

911 Душан Јањић, Николај Тимченко и француска књижевност, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, 2013, стр. 131. *Напомена*: Прилог је објављен у посебном поглављу под назнаком „У почаст“ на више од 30 страна књиге (од 131. до 160. стране).

912 Јован Пејчић, Познато и ново у упоредним проучавањима (награда Задужбине „Николај Тимченко“ – образложење), Видови француске књижевности, 2013, стр. 179.

најновијих аналитичко-теоријских сазнања у истим научним областима, с друге стране. Имајући у виду ту особину Јањићевих радова, слободно можемо рећи да он ствара у најбољој традицији својих учитеља (Миодраг Ибровац, Никола Банашевић) и истакнутих српских прегалаца на истом пољу (Михаило Б. Павловић, Љиљана Глумац, Радивоје Константиновић, Јелена Новаковић).

Књижевна преплитања представљају у овом смислу узоран пример научне свестраности и систематичности. Књига је троделна и по садржини хетерогена.

(...) Но, тематска хетерогеност књиге не нарушава њено јединство и самосвојност – они се огледају пре свега у оригиналности и дубини остварених научно-књижевних резултата. А ти резултати, и открића која их прате, чине *Књижевна преплитања* делом сасвим посебним у области савремене српске компаративистике.

Све ово представља, наравно, само неке од бројних аргумената којима се жири – имајући у рукама књигу *Књижевна преплитања*, али мислећи и на поједине само њој својствене одлике и вредности – руководио при доношењу једногласне одлуке да управо Душан А. Јањић буде четврти носилац награде са именом Николаја Тимченка.⁹¹³

Велика је част добити награду која носи име једног од највећих српских књижевних критичара и есејиста, значајног историчара и теоретичара књижевности и филозофског писца, који је био доиста и интелектуална и морална величина. Годи ми помисао да је жири у мојим *Књижевним преплитањима* можда препознао неке вредности блиске поетици Николаја Тимченка. Између мог рада и Тимченковог стварања постоје, ипак, извесне додирне тачке, бар површински гледано. И он се, наиме, бавио француском књижевношћу и културом и мене, као романисту, радује сазнање да француски удео у укупном делу писца Француских бележака није безначајан. Неки пак његови текстови о Камију, Монтењу, Стендалу, Дидроу, Јонеску, спадају у врхунске странице наше есејистике. Много је мање познато да се Тимченко у својим есејима, приказима, освртима, дотицао и области која је првенствено предмет мог научног рада, дакле француско-српских књижевних веза, указујући не ретко на важност њихових проучавања, на потребу осветљавања дела једног писца у контексту не само националне књижевности већ и других, страних литературе.⁹¹⁴

V
ФРАНЦУСКА БИБЛИОГРАФИЈА...“ - Један други (раније објављени) рад, „*Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији*” у издању *Српске академије наука и уметности, Београд, (1995), 180 страна, (заједно са Михаилом Павловићем),* рецензенти: Мирослав Пантић и Нада Ђорђевоћ-Милошевић – изавао је веома повољне реакције најстручније јавности. Овај изванредно користан рад резултат је дугог и мукотрпног истраживања не само преведених записа на француски језик, већ и њених помена... Ова библиографија спада у оне приручнике који су неопходни свакој култури, и могли бисмо да пожелимо да у нашој култури таквих буде за свако страно језичко подручје до кога је наша усмена поезија допрла”.⁹¹⁵

Николај Тимченко, повом ове књиге, у лешковачкој „Нашој речи” (бр. 21, 2. јун 1995, стр. 9) пише: „Библиографски подаци, обрађени у овој књизи сведоче не само о акрибичности састављача и методолошкој зрелости њихових концепција, већ и о богатству француско-српских књижевних и културних веза које сежу дубоко у прошлост. Књига професора Јањића и проф. Павловића се из многих разлога, културних и социолошких, пре свега, може препоручити и широј читалачкој публици, али и онима који могу да осете поезију података, драж наизглед незаинтересоване чињенице која, међутим, говори о томе да су културне везе међу народима – трајне”. О угледном лешковачком професору, о његовом делу и књизи *Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, САНУ, 1995. године,* у више наврата огласио се и такође познати лешковачки проф. др *Тихомир Петровић,* сада редовни професор на Учитељском факултету у Сомбору.⁹¹⁶

913 *Напомена:* Задужбина Николај Тимченко основана је 2005. године, а од 2008. године одржавају се Дани Николаја Тимченка и додељује Награда Николај Тимченко. Први добитник је *Новица Петковић* за књигу *Словенске пчеле у Грачаници* (Београд 2008).

914 Душан А. Јањић, *Српска књижевност у двоструком огледалу* (беседа добитника Награде Николај Тимченко), *Видови француске књижевности*, стр. 183. *Напомена:* Обраћање на свечаности доделе Награде „Николај Тимченко, 30. јун 2012. године.

915 Нада Ђорђевоћ-Милошевић: Михаило Павловић и Душан Јањић: *Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији*, Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад, бр. 48-49, 1995.

916 Прикази су објављени у нишкој Градини, Зборнику Учитељског факултета у Врању, у књизи *Књижевни записи Т. Петровића. Краће осврте и белешке: Политика, Радио Београд, ТВ Београд, Књига је представљена и у Француском културном центру у Београду.*

„Са смислом за меру, склад и одговорност, уз ослонац на претходне, не мале нити, аутори су прецизно и потпуно пописали јединице објављене у Француској и другим франкофонским земљама. (...) Библиографија о којој је реч, осмишљеном анализом пружа читаоцу дубинска сазнања упућујући на присуство наше књижевности у туђем свету. Она се квалитативно разликује од оних којима су се бавили ранији посленици књижевности попут Николе С. Петровића, Риста Одавића, Павла Павловића и Миодрага Ибровца. Разлика је, пре свега, у другачијем приступу и свеобухватности представљања евидентиране грађе.

VI

КЊИЖЕВНИ ПОВОДИ - Књига проф. др Душана Јањића „*Књижевни поводи*” (Удружење писаца Лесковац 2002) такође није остала без одјека. О њој, рецензент Михаило Павловић, између осталог, пише: „...Оно што одликује све чланке у књизи „Књижевни поводи”, то је озбиљан приступ материји, солидна обавештеност у сваком погледу и критички став према делима о којима је реч. Писани с пуно акрибије али, у исто време, са лепим осећањем за књижевни феномен, ови текстови се одликују јасноћом тако да – корисни и за добро упућене стручњаке – представљају занимљиво штиво за свакога ко се интересује за књижевност, домаћу или страну, посебно француску... Рукопис је обogaћен и зналачки написаним био-библиографским додатком...”

У лесковачком „Нашем стварању”, 1-2, 2003, стр. 153-157, огласио се Душан Стошић: „Критичари који тумаче ову значајну књигу треба најпре да истакну да ће она заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима.

(...) Душан Јањић је с много талента ушао у суштину француског духа... и сам испољио француску префињеност и стилски шарм...

(...) Текстови у књизи буне се и против наслова који би да сугеришу да су писани онако узгред, неким поводом. А реч је о студијама и есејима заснованим на јединственом књижевно-теоријском и методолошком приступу.”

У „Алијанси” (Лесковац, бр. 10, 2003, стр. 17) Николај Тимченко пише: „Бирајући писце из различитих епоха и, што је још важније, различитих поетика и схватања књижевног стваралаштва, проф. Јањић је заправо показао разноврсност и богатство француске књижевности... Проф. Јањић је умео да истакне ту различитост и да наговести како је величина француске књижевности баш у томе да говори у исто време или у кратком временском размаку изнедри такве различитости. Књига садржи обиље података, осврта на литературу о писцима, сопствених судова и дискусија са критичарима чије судове подвргава ревизији или их не прихвата. На тај начин Јањићева књига се у извесном смислу претвара и у педагошку инструкцију млађим колегама који ту могу наћи и подстицај за свој рад и помоћно средство да га што темељитије обаве”⁹¹⁷.

Аутор Огледа и записа о француским писцима, како стоји у поднаслову књиге „*Књижевни поводи*”, коју посвећује (супрузи) Љиљани, даје у *Предговору* објашњење да су „сви текстови, сем једног (о Преверу), објављени у лесковачким часописима и листовима („Наше стварање”, „Освит”, „Помак”, „Лесковчанин” и „Алијанса”).

У књизи су прилози поређани овим редом: Есеји Мишела де Монтења, Жан Расин-сликар људских страсти, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Лотреамонов радикалан песнички револт, Рембо или параболоа о неминовности песничког краја, Трагична визија света у делима Рожеа Мартена ди Гара, О једном Арагоновом тексту из 1946. године, Песнички универзум Жака Превера; И друга лица Преверове поезије, Херојски хуманизам Антоана де Сент-Егзиперија, Андре Малро - акцијом против ништавила, Andre Malrauh. Une vie.

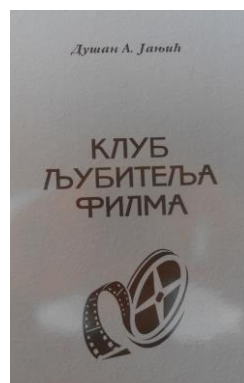
%

У даљој анализи радова професора Душана Јањића у Помаку, посматраћемо само оне који су изван овог видокруга, а њих није ни мало, и нису ни базначајни. Уосталом, својом присутношћу, занимљивошћу, али и значајем прилога, проф. Јањић је постао један од неколико најпожељнијих сарадника готово свих значајних лесковачких листова и часописа који су се појављивали последњих десетак година – од Нашег стварања, до Освита, Лесковчанина, Помака и Алијансе, у чијем поднаслову стоји више него скромно: „Bulletin de l'association Serbie-France de Leskovac”, где је проф. Јањић, природно, главни и одговорни уредник.

⁹¹⁷ Књига је имала афирмативне приказе и у Борби и Нашој речи, а изашао је и осврт у Политици. Промовисана је у Лесковцу, уз примерну пропраћеност у медијима.

VII

КЛУБ ЛЈУБИТЕЉА ФИЛМА – Ово је књига сећања на давно минуло време, на шеседесете и седамдесете године прошлог века, тачније на период од 1967. До 1973. године. почело је септембра 1967. када сам постао председник Клуба љубитеља филма у Лесковцу, клуба чији је циљ био ширење филмске културе, приближавање естетике филма публици, посебно младима, прионуо сам одмах на посао и уложио много труда да мисија овога „*удружења грађана*“ буде делотворна и, мада напоран, рад у Клубу ми није тешко падао, дакако уз помоћ чланова управе, подстицаја Културно-просветне заједнице и благонаклон однос локалног листа *Наша реч*.⁹¹⁸

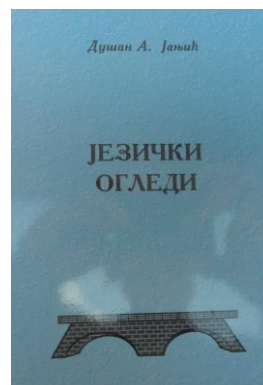
(...) Једном заљубљенику у филмску уметност, какав сам ја био, са знањима стицаним у београдској „*Кинотеци*“ за студентских дана, продубљиваним после завршетка студија краткотрајним радом у „*Авала филму*“ и истрајним праћењем филмске литературе, наше и стране, прохтело се да се да се те 1967. године опроба и као филмски критичар и хроничар. Написао сам, тако, неколико текстова о филму као уметничком феномену, припремао сам редовно концепте, краће или дуже, за предавања која сам држао као и за уводне речи пре дебата о приказаним филмовима, а водио сам и неку врсту дневника о догађајима у Клубу.

Када се Клуб угасио, боље рећи утопио у Кино-клуб, наставио сам неко време да се на овај начин бавим филмом пишући, углавном чланке о аматерској филмској продукцији. А онда је, негде крајем 1973. филмска уметност изишла из сфере мог интересовања. И све је полако пало у дубок заборав.⁹¹⁹

Књига представља избор из ауторових радова посвећених филмској уметности. Текстови су груписани у четири целине, према тематских круговима. Неки су објављени, неки до сада нису. У готово свим текстовима вршене су углавном ситније измене, махом стилског карактера. Једино је чланак „*Југословенски аматерски филм*“ битније измењен.⁹²⁰

VIII

ЈЕЗИЧКИ ОГЛЕДИ – Књига „*Језички огледи*“ је књига о изучавању страних језика, француског језика у првом реду. Састоји се од текстова који су настајали током ауторовог вишегодишњег бављења лингвистиком (примењеном) и лингвометодиком.⁹²¹

Од првих шест текстова посвећених језику струке, односно научно-техничком језику, пет су радови саопштења на научним скуповима које је организовао Технолошки факултет у Лесковцу и штампани су у „*Зборнику радова Технолошког факултета*“ (од 1990. до 2002) године, а рад „*Место граматике у уџбенику страног језика струке*“ саопштен је на саветовању наставника страног језика нефилолошких факултета, одржаног 3. и 4. јуна 1995. године у Удружењу универзитетских професора и научника Србије, и публикован је у зборнику „*Страни језик струке*“ (Београд 1995).

Од написа који се тичу наставе страних језика и превођења, текст „*Један вид интерференције у настави страних језика*“ објављен је у зборнику „*Унапређење васпитања и образовања*“ (Градина, Ниш 1987); запис „*Почеци изучавања француског*

918 Душан А. Јањић, Клуб љубитељ филма (чланици и записи о филму), ауторско издање, Лесковац 2011. *1919-1941*“ (2006). „*Позориште Рожеа Мартена ди Гара*“ (2006). Живи и ради у Лесковцу.

919 Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Уместо предговора, Лесковац 2011. *Напомена*: Књигу под насловом „Клуб љубитеља филма (чланици и записи о филму) јуна 2011. године у 300 примерака издао у Лесковцу сам аутор, а посветио је супруги Љиљани.

920 Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Поговор, стр. 89. *Напомена*: У књизи су објављени следећи прилози: ПРОВО поглавље: О природи филмске уметности, Уметничка позиција филма, У трагању за бићем правог филма; ДРУГО поглавље: Три филмска ствараоца, „*Скупљачи перја*“ Александра Петровића, „*Јутро*“ Пурише Ђорђевића, Уметност Ренеа Клера; ТРЕЋЕ поглавље: О аматерском филму, Фестивал континуитета, Високи просек селекције, Југословенски аматерски филм, Кад је Лесковац био метропола аматерског филма; ЧЕТВРТО поглавље: Клуб љубитеља филма у Лесковцу, Први покушаји оснивања, Звездани тренуци клуба, Знаци посустајања и крај.

921 Душан А. Јањић, *Језички огледи* (огледи и записи о језику струке, превођењу и настави страних језика), ауторско издање, Лесковац 2012, стр. 93-94. *Напомена*: Проф. др Душан Јањић, у посвети је записао: Поштованом Данилу Коцићу, писцу и легенди лесковачког новинарства. Срдачно, април 2013. Д. Јањић

језика у Лесковцу“ налази се у „Лесковачком зборнику“ (Лесковац, бр. XLVI, 2006); рад „Проблеми превођења са дијалекта“ саопштен је на скупу одржаном у Лесковцу о књижевности на дијалекту и штампан је 2007 у књизи „Књижевност на дијалекту у издању Лесковачког културног центра.

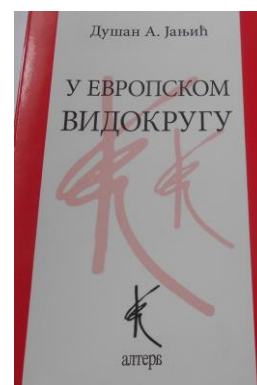
Једини текст у овој књизи који до сада није објављен, Превођење у настави француског језика, јесте извод из ауторовог предавања одржаног 1989. године на саветовању са професорима и наставницима француског језика у организацији Завода за унапређење васпитања и образовања у Лесковцу. Проф. др Душан Јањић је (уз проф. др Тихомира Петровића), ван сваке сумње, најсвестранији и најбољи познавалац књижевног стваралаштва Лесковца нашега доба. Никад наметљив, чак би се рекло превише скроман (поготово ако се има на уму његово свестрано образовање, завршена два факултета, доктор наука, универзитетски професор), увек се оглашавао када је то било важно и то онако како чине прави znalци литературе.⁹²²

IX

У ЕВРОПСКОМ ВИДОКРУГУ - У издању београдске куће „Алтера“ објављена је књига проф. др Душана Јањића „У европском видокругу“, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету, коју су препоручили Изабела Констатиновић, Душан Стошић и Радмила Обрадовић.

Развитак српске књижевности од њених зачетака до данас у великој мери је плод њених додира и веза са страним књижевностима. Српски народ је одувек био отворен за пријем страних културних вредности и утицаји које је наша књижевност трпела, пре свега од такозваних великих култура, благотворно су деловали на њен развој. Неспорно је, међутим, да кретање културних тековина није било само једносмерно, јер је и књижевност стварана на нашем тлу знала да пружи свету своје аутентичне вредности. Светао пример је наша народна поезија, која је у XIX веку имала жив одјек у Европи, изазивајући пажњу и таквих великана као што су Гете, Пушкин, Мицкјевич, Ламартин, Ватер Скот. Но, тек после II светског рата присуство српске књижевности у свету постаје видљивије и оно се огледа у бројним преводима дела наших писаца, у књижевнокритичким тумачењима, у студијама научника, махом слависта.

Ова књига представља избор из ауторових радова посвећених рецепцији српске књижевности у свету, у првом реду у Француској. Неки од текстова су штампани у периодици, неки се први пут објављују. Они већ штампани доживели су за ову прилику, углавном, веће или мање измене или допуне. Првих пет текстова (прва и друга скупина) писани су поводом годишњица великих српских и светских писаца. Три чланка из друге скупине потекли су, у ствари, из јавних предавања које је аутор одржао у Народној библиотеци у Лесковцу 1999. године под насловом „Српске теме у делима Гетеа, Пушкина и Балзака“ поводом 250 година од рођења Гетеа, као и 200 година од рођења Пушкина и Балзака. Два наредна текста су из периода ауторове активности на Филолошком факултету у Приштини и оба се тичу српске народне поезије, односно њених одјека у делима француских аутора. Три чланка из четврте скупине „Француска књижевна критика о савременим српским писцима“ (Булатовићу, Шћепановићу и Кишу) написани су, углавном, на основу грађе коју је аутор прикупио у париским библиотекама приликом студијских боравака у Француској 1979. и 1980. године. Последња три записа односе се на место и улогу француске књижевности у стваралаштву Десанке Максимовић, као и рецепцију њеног дела у Француској.⁹²³

922 Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011, стр. 97. У књизи „Клуб љубитеља филма“, у „Бележикама о писцу“ пише: Душан А. Јањић је романист, компаративист, лингвист, историчар културе и књижевности, преводилац; оснивач је и главни уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Аутор је неколико универзитетских уџбеника и приручника, као и једне студије из примењене лингвистике (на француском језику, у коауторству). Поред радова штампаних стручним и научним публикацијама, листовима и часописима, домаћим и страним, објавио је следеће књиге: „Француска библиографија у српској и хрватској периодници“ (1995; заједно са Михајлом Павловићем), „Књижевни поводи“ (огледи и записи о француским писцима (2002), „Француски клуб у Лесковцу“, „Позориште Рошеа Мартена ди Гара (2006).

923 Д. А. Јањић, О књизи, У европском видокругу, 171-172, Алтера Београд 2013.

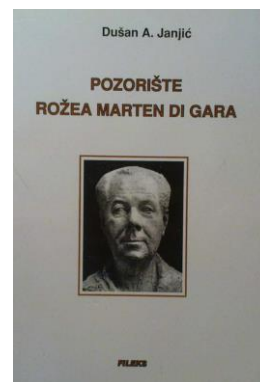
X

ПОЗОРИШТЕ РОЖЕА МАРТЕН ДИ ГАРА – Књига Душана Јањића под насловом „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“ опсежна је студија и има осам поглавља: Позоришне активности Рожеа Мартен ди Гара, Сељачке фарсе, „Ћутљивац“ – психолошка драма, Општи поглед на драмско стваралаштво Рожеа Мартен ди Гара, Мартен ди Гарово позориште као интелектуални део његовог целокупног књижевног опуса, Место Рожеа Мартен ди Гара у француској драмској зњижевности, Закључак. Општи утисак о књизи веома је повољан.⁹²⁴

Запажају се две битне карактеристике: писана је у најбољој традицији критике и теорије универзалистичке тенденције у западно-европској критици и књижевности. И у том оквиру она је у врху европске књижевне продукције. Друга карактеристика је Јањићев оригинални допринос француској и европској књижевности. Иако је образлагање ова два суда. Претходно треба да се каже да је ова књига једна од најбољих студија – монографија у савременој српској књижевности. Када се говори универзалистичкој тенденцији мисли се на то да се речи „француски писац“, „француски дух“, „француско друштво“, „француска буржоа“ мање помињу у књизи. Међутим, то није недостатак књиге. Тако пишу и други припадници ове универзалистичке тенденције. Њихов манир је да скоро увек испуштају говорећи о индивидуама и ликовима у књижевним делима и друштво оно посебно. А уствари, индивидуа је или Француз или Немац или Енглец итд.

(...) Поглавље о специфичностима Мартен ди Гарове фарсе његов је оригинални допринос тумачењу дела Рожеа Мартен ди Гара. Додуше, Јањић мало попусти када пише да је то француска критика видела. Но, то је он видео. Да су они то видели Јањићева књига о позоришту овог писца не би морала да буде написана и то сјајно написана.

(...) У преводу на француски језик књига Душана Јањића оставила би утисак и на врло захтевну француску критику.⁹²⁵

XI

ПРИЛОЗИ ПРОФЕСОРА ЈАЊИЋА У „ПОМАКУ“ - У

Првом броју листа за књижевност, уметност и културу „Помак“, гласила Удружења писаца Лесковца, који се појавио октобра 1996. године, (међу члановима редакције нема проф. Душана Јањића), наилазимо на веома запажен прилог аутора докторске дисертације „Југословенска књижевност у француским књижевним часописима после Другог светског рата“ (стр. 10) под довољно занимљивим и провокативним насловом: „Литерарна периодика и рецепција страних књижевности“ (уз цртеж Ненада Кражића). „Литерарна периодика је веома важна компонента књижевног живота једне земље. Неоспорна је, пре свега, велика улога литерарних часописа и листова у развоју националне књижевности, јер у њима, као специфичним инструментима књижевне праксе, најчешће покрећу нове идеје и оваплоћују уметничке тежње одређених група, па чак и појединаца. Зато су ови с правом називани „моторима књижевности“. Квалитети једне литературе, нова естетска и идеолошка струјања, најделотворније се, доиста, изражавају у књижевној периодичности. Књижевни часописи и листови представљају и реалну слику литерарног живота једне епохе. Преко њих се, заправо, најпотпуније и најконкретније могу пратити текућа збивања у књижевности и култури једне земље.

Но, књижевна периодика успоставља и мостове са другим културама средине. У њој добијају места преводи остварења истакнутих писаца других народа, третирају се комперативне теме или се објављују расправе и есеји о значајним страним књижевницима, региструју се појаве и кретања, прикази и осврти, прате се одједи на које су наишла преведена дела. Више пута се и први сусрет са одређеном страном литературом одвија преко књижевне периодике. Посредством књижевних часописа и листова врши се често утицај једне литературе на другу. Историја српске књижевности пружа обиље таквих

924 Душан Стошић, „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“, Успења, бр. 4, март 2008, стр. 25.

925 Душан Стошић, Позориште Рожеа Мартен ди Гара, Успења бр. 4, март 2008, стр. 25.

примера. Нису ли, рецимо, Српски књижевни гласник или Страни преглед пре II светског рата омогућавали продоре утицаја великих европских књижевности у нас?"

(...) Установили смо, рецимо, да се наша народна поезија јавља више од 200 пута у француским књижевним листовима и часописима XIX и XX века (преводи појединих песама, расправе, прикази, дуже или краће информације). Професор Јањић, између осталог, на једном примеру, изводи занимљив закључак: „Као илустрацију улоге коју периодика има у рецепцији српске књижевности на франкофонском говорном подручју поменућемо само још податке да је белгијски књижевни лист „*Le Journal des poètes*” објавио преводе 35 српских песама и да су у угледном париском часопису „*Europe*” нашла места песничка и прозна остварења више од 50 наших књижевника.”

Професор Душан А. Јањић је посветио пажњу новим преводима Андрићевих дела у свету. „Један од феномена скорашње (и текуће) рецепције наше књижевности у свету је и оживљавање интересовања за личност и дело Иве Андрића. После 30 и више година од доделе Нобелове награде за књижевност, 1961. године, међународна културна јавност „открива” нашег великог писца.”⁹²⁶

Одличан зналац француско-српских односа, професор Јањић напомиње да се најчешће преводе Андрићева дела: „На Дрини ћуприја” и „Травничка хроника”, „Песме” из 1920. или „Знакови поред пута”. Карактеристичан пример рецепције Андрићевог књижевног опуса у свету за последњих десет година представља његово присуство на франкофонском говорном подручју. Чак осам издања Андрићевих дела објављено је до фебруара ове године у Француској и Швајцарској...

(...) Са овим новим издањима, аутор романа На Дрини ћуприја остаје наш далеко најпревођенији писац у Француској.⁹²⁷

Колико је професор Јањић виспрен аналитичар, можда ће најбоље показати следећи пример. Анализирајући једну једину реченицу, направио је прилог на готово две стране „Помака”⁹²⁸

У Личном фонду *Иве Андрића* у Архиву Српске академије наука и уметности, у делу заоставштине, који се односи на пишчеву преписку, налази се (под бројем 2582) писмо *Жака Конфина* Иви Андрићу. Реч је, у ствари, о позиву на сарадњу, односно о молби да Андрић пошаље прилог за Календар „Јежа” за 1949. годину. Писмо, упућено 30. јула 1948. године, има следећу садржину: „Драги друже, хтео бих да Вас овим подсетим да се редакција Календара „Јежа” за 1949. завршава крајем августа па Вас молим да то не изгубите из вида, јер је нама много стало да Календар ове године не изађе без Вашег прилога.” *Срдчан поздрав, уредник др Жак Конфино*”

Ради се, дакле, о једном веома кратком писму (од једне једине реченице) које у име Уредништва Календара упућује познатом југословенском писцу његов главни уредник. Писмо, боље рећи допис, има, рекло би се, званичан, службени карактер, о чему сведочи и заглавље (уписано у левом горњем углу) Савеза удружења новинара ФНРЈ које је, иначе, било издавач Календара.

Из писма се види да је уредништву било „много стало” да се Андрићев текст нађе на страницама календара, да оно, готово не може замислити ново издање без Андрићевог прилога. Није нам позната предисторија овог писма. Може се претпоставити да је Иво Андрић обећао Конфину, или неком од чланова Уредништва, сарадњу; вероватније је да је дао неки неодређен одговор. То је сигурно протимачено као његов пристанак па, пошто прилог није слао, Конфино га „подсећа” да „не изгуби из вида да се приближава крајњи рок за достављање текста”.

Андрић на писмо, по свему судећи, није одговорио, или бар нема трага да је то учинио. Нема ни његовог прилога у Календару „Јежа” за 1949. годину. Поставља се, међутим, питање зашто је Андрићу, *писцу трагичног осећања живота*, понуђена сарадња у једној хумористичкој публикацији?

Календар је, почев од 1947. године, излазио једном годишње у колекцији хумористичке библиотеке „Јежа” и до шездесетих година био је веома популарно издање. Штампан је у тиражу од 40.000 примерака (фантастичном за формат књиге) и имао је до 150 страна. Намењен широком кругу читалаца, с циљем да их забави, био је проткан анегдотама, шалама, вицевама, пародијама, сатиричним освртима на актуелне теме, али су претежни део чинили хумористички текстови домаћих и страних писаца, међу њима и веома угледних.

926 Д. Јањић, Нови преводи Андрићевих дела у свету, Помак, бр. 3/4, април-септембар 1997, стр. 18.

927 Исто, стр. 18.

928 Др Душан Јањић, Трагом једног писма: О једном писму Жака Конфина Иви Андрићу, бр. 7/8, април-септембар 1998, стр. 4.

Календар за 1948. годину, штампан крајем 1947. био је испуњен, тако, и прилозима савремених југословенских аутора...

(...) Почетком 1948. године Жак Кофино је именован за уредника Календара за 1949. годину. Он очито није хтео да мења концепцију публикације, али желео је да је обогати новим садржајима, да је учини разноврснијом, да прошири круг аутора. Отуда његова настојања да за сарадњу придобије Иву Андрића, већ тада, уз Крлежу, водећег југословенског писца.

Увршћивањем Андрићевог текста, проценио је Конфино, Календар би добио на тежини и његова уметничка димензија била би у већој мери изражена. Полазио је од тога да је Андрић у разним приликама слао своје прилоге дневним листовима и другим публикацијама.

Жак Конфино је, чини се, познавао Андрићево стваралаштво. Морао је, дакако, у Андрићевим романима и у целини његовог приповедачког дела да препозна трагичну визију људске судбине и пишћев песимистички поглед на свет. Доживео је он Босну *Травничке хронике* као затворен свет, као пакао у коме царују зло, беда, суровост, у коме је човек препуштен искомским силама, нагонима, патњи. И њему се, зацело, живот у њој учинио као парадигма човекове зле коби. Но, Конфино, писац и хуманиста, морао је у Андрићевим делима да разабере и светле тренутке који се пробијају кроз сумор и тмину, да на где којим страницама осети ведрину и радост треперевог живота. Могао је и у живописном пишћевом причању са радошћу да открије и елементе хумора који се преливају у разним нијансама.

Конфино, хумориста, рачунао је, свакако, на Андрићев текст проткан хумором, на приповетку или бар фрагмент у коме би ведри акценти превагнули над тамним. Имао је, сигурно, у виду и Андрићеву приповетку *Прича о везировом слону*, објављену неколико месеци раније (у часопису „Књижевност, Београд, год II, св. 7-8, 1947), која је, мада снажна студија страха и мржње, била натопљена хумором разних тонова, од благог осмеха, преко ироније до сатире и гротеске. Конфиново обраћање Андрићу није, дакле, било знак непознавања његовог књижевног дела већ, напротив, сазнање о његовој многоликој природи којој ни компонента хумора није била страна.

(...) Да је, пак, Андрић којим случајем послао тражени прилог, нашао би се, ипак, у добром друштву. У Календару „Јежа” за 1949. годину места су од познатих савремених југословенских писаца добили Бранко Ћопић, Мишко Крањец, Гојко Бановић, а својом причом из лесковачког живота *Салон госпа – Булисе* придружио им се и *Жак Конфино*.⁹²⁹

Професор Јањић опширно пише о Бранку Миљковићу уз оцену да „дело Бранка Миљковића још увек, чини се, није довољно истражено”.⁹³⁰

Везаност Миљковића са француском поезијом је трострука. Он је најпре био плодни преводилац са француског језика. Преводио је стихове великог броја песника (тридесетак). (...) Бранка Миљковића доводе у везу са француском поезијом и бројни прикази, есеји и чланци, које је објављивао у разним нашим листовима и часописима, од 1955. до конца 1960. године. (...) Најважније је, дакако, трећа димензија односа Бранка Миљковића према француским песницима. Реч је о дубљој повезаности нашег песника са корифејима француске модерне поезије, о неспорној блискости њихових поетика и песничких остварења. Та трећа димензија претходи из претходне две, односно у најтешњој је вези са Миљковићевим препевима и књижевнокритичким текстовима.⁹³¹

„*Један помен српске народне поезије из 1574. године*” – назив је опширног текста професора Јањића, који се појавио у 10. броју „Помака” (јануар-март 1999). Међу првим најновијим сведочанствима о постојању српске народне поезије налази се и једна белешка, помен, из 1574. године из пера једног француског путописца. Реч је о приказу игре и песме девојке из једног српског села у путопису *Пјера Лескалонјеа* који је прошао кроз Србију на путу за Цариград, марта 1574. године.

(...) Свој пут криз нашу земљу Лескалопје завршава 27. марта када, на путу од Ниша према Софији, у селу Клисурице, недалеко од Беле Паланке у југоисточној Србији, присуствује призору који подробно приказује. После описа женске ношње и напомене о погребном обичају, француски путописац наставља: „Неке девојке дођоше да играју пред нама да добију новац и украсише се, као невесте, шеширима опточеним разнобојним перјем које су причврстиле на главу. Играле су по две заједно једна према другој, најзад ритам постаде бржи, па скакаху и удараху ногама у истом такту. Њихови свирачи беху четири њихове другарице које су стајале по две и две и једне другима одговарале истом песмом.”

929 Исто, стр. 4-5.

930 Др Душан А. Јањић, Бранко Миљковић и француска поезија, Помак, бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8-9.

931 Помак бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8. и 9.

(...) Интересантно је да овај помен нашег народног стваралаштва није наишао ни на какав одјек међу проучаваоцима старине српске народне поезије и, посебно, њене рецепције у свету, мада Лескалопјеов путопис није био непознат нашој науци.⁹³²

Професор Јањић у наредном, 11/12. броју „Помака” (април-септембар 1999) опширно пише о преводилачком раду Жака Конфина (видети поглавље о том писцу) и у истом броју, у чланку „Поводом јубилеја „Помака”, даје осврт на тај лист.

Најбољи доказ да се професор Јањић није интересовао само за француске писце и француско-српске односе и литературу је његов чланак под назнаком „Гете и српска народна поезија” (Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999), а повод је 250 година од рођења великог немачког песника. Највећа му је заслуга што је, бавећи се нашом народном поезијом, увео српску књижевност у Европу. Године 1775. превео је на немачки, на Хердеров подстицај, *Хасанагиницу* и, мада није познавао српски језик, остварио је прави преводилачки подвиг. Имајући пред собом, поред италијанског и немачког превода, и изворни текст наше баладе. Гете је осетио њене формалне вредности и препевао је у десетерцу, сасвим се приближивши облику и ритму оригинала. Његов конгенијални превод, „чудо од превода”, по речима *Владана Недића* широко је одјекнуо у европским књижевним круговима, обезбедивши *Хасанагиници* заслужену славу, а српској народној поезији продор у свет.⁹³³

Професор Душан Јањић није се пречесто бавио писањем о делима лесковачких стваралаца, али када је то чинио, радио је – професорски; педантно, уз јасне ставове. Такав је случај са „*Скицом за један портрет*”, на готово три стране „Помака” (обрадио живот и рад Томислава Н. Цветковића)⁹³⁴ или о *Жаку Конфину* и његом преводилаштву,⁹³⁵ а представио је на занимљив, и привлачан начин *Михајла Дојчиновића* и његову најновију збирку песама „Уштапове шуме”.⁹³⁶

У 15. броју „Помака” професор Јањић се враћа француској литетарури. Овога пута пише о *Балзаку* поводом 150. годишњице од његове смрти, али назив чланка понајвише говори о професоровом интересовању: „Српске теме у Балзаковом књижевном делу” (...) Балзак у два своја романа говори о Србима и Црногорцима: у роману „*Један улазак у живот*”, који се појавио 1842. и у „*Сељацима*”, делу објављеном 1844. године.⁹³⁷

У јавности је са великим интересовањем и занимљивим коментарима (у београдској Политици) примљен прилог професора Јањића о првим преводима поезије Десанке Максимовић на стране језике. У литератури о животу и делу Десанке Максимовић провлачи се годинама, из књиге у књигу, у много књига, погрешан податак о првом преводу њене поезије на неком од страних језика. Тврди се, наиме, да су песме Десанке Максимовић први пут преведене на немачки језик 1924. године. (...) Први превод из песничких дела Десанка Максимовић објављен је, међутим, на француском језику и то, четири године раније, 1920. У париском часопису „*Revue yougoslave*”, у броју 12 (децембар 1920), на страни 532. налази се превод песме *Састанак* (на француском „*Le revoir*”).⁹³⁸

О Змају и француској књижевности, уз стогодишњицу смрти Јована Јовановића Змаја, Душан Јањић пише опширан приказ уз оцену да је „Змај био један од оних наших писаца који су били веома окренути светској књижевности”, да је „веома ценио француску књижевност и да је „уз Његоша, Змај најпревођенији песник XIX века”.⁹³⁹

Јањић пише о француским славистима и српској књижевности. И то је последњи његов прилог објављен од првог броја Помака, октобра 1996. и у наредних десет година.⁹⁴⁰

Професор Душан Јањић веома је присутан и у наредним бројевима Помака, који су се појављивали, најчешће као двобројеви, до краја 2014. године.

932 Помак бр. 10, јануар-март 1999, стр. 5.

933 Опширније видети: Д. Јањић, Гете и српска народна поезија, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр. 4.

934 Помак, бр. 14, јануар-март 2000. године; Видети поглавље о Т. Н. Цветковићу.

935 Др Душан Јањић, Жак Конфино као преводилац, Помак, бр. 19, јануар-март 2001, стр. 3; Видети опширније поглавље о Жаку Кофину.

936 Душан Јањић, У знаку светлости и тајанства, Помак 29/30, јануар-јун 2005, стр. 24 -25.

937 Д. Јањић, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Помак, бр. 15/16, 2000, стр. 4-5.

938 Д. Јањић, Први превод поезије Десанке Максимовић на страном језику, Помак, бр. 20, 2001, стр. 7.

939 Д. Јањић, Змај и француска књижевност, Помак, бр. 27/28, јул-децембар 2004, стр. 14-15.

940 Душан Јањић, Француски слависти и српска књижевност, Помак 31/32, јул-децембар 2005, стр. 3.

ХП

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ РАДОВА ДУШАНА ЈАЊИЋА – О обимном и разноврсном стваралаштву проф. др Душана Јањића писали су многи најугледнији критичари, а објављено је и више опширних приказа у познатим часописима, дневним и недељним новинама. Ево само дела тих изузетно похвалних оцена рада проф. Јањића, који је писао опширне чланке и о лесковачким ствараоцима.

%
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ФРАНЦУСКИМ КЊИЖЕВНИМ ЧАСОПИСИМА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА) - “Из досадашњег излагања могао се већ видети вишеструки значај рада о коме је овде реч. У закључку пре свега треба рећи да он ни издалека није само “bibliographie raisonnée” на вишем нивоу. Библиографски подаци који су у овој студији садржани, ма колико иначе били сами по себи драгоцени, само су основа и полазна тачка за грађење слике, тачније слика о предмету којим се бави. Подаци никада нису дати штуро, него је све што они означавају испитано, проучено, тражени су узроци појава и објашњаване њихове последице и одједи. Једна од врлина ове студије јесте и чињеница да она пружа више него што њен наслов обећава: између осталог, у њој су дати подаци о преводима, уз коментаре, и то не само о преводима као поводу да се пише о књижевности код Југословена у књижевној периодици... Поред једне широке слике рецепције југословенских књижевности у Француској, дат је и низ посебних, заокружених слика које се односе на поједине писце или књижевне појаве. Судови о појединим нашим књижевницима, који су подробно коментарисани кад год томе има места, нису само занимљиви као виђење странаца; у случајевима практиковања озбиљне критике и књижевне историје у француској периодици, ти судови су допуна онога што је код нас речено о појединим писцима и делима, богаћење сазнања о њима.” “Значајна за наше и стране (пре свега, разуме се, француске проучаваоце и преводиоце дела наших књижевности), ова студија има изузетан значај и за проучавање француске књижевне периодике јер садржи обиље података о настанку, профилу, развоју и политици француских књижевних часописа, не само после другог светског рата него и раније. Ако се објави – а за то постоје многобројни и јаки разлози – ова студија ће бити драгоцен извор података и обавештења не само за преводиоце, издаваче и уреднике и сараднике књижевних часописа него и за све оне који се баве проблемима и културном политиком, како код нас, тако и, још више, нашом културном политиком у иностранству, посебно у Француској.” Ова дисертација је цитирана у више наврата у књигама Михаила Павловића, Миливоја Сребра, Стојана Ђорђића... Веома повољно је оцењивана и у рефератима за избор у виша универзитетска звања.⁹⁴¹

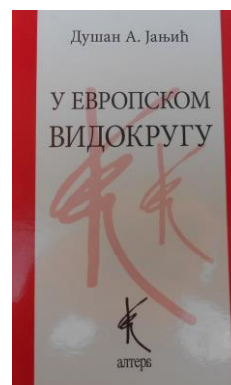
%
АНДРИЋЕВО КЊИЖЕВНО ДЕЛО У ФРАНЦУСКОЈ – Треба најпре истаћи одличну студију “Андрићево књижевно дело у Француској”. У њој аутор свестрано и систематично испитује пријем Андрићевог дела од стране француске критике и анализира преводе нашег нобеловца на француски (преводу “Моста на Жепи” посветиће и посебан чланак). Крцата подацима, писана лепим стилем, ова студија приказује др Душана Јањића у најбољем светлу, као савесног истраживача и обдареног проучаваоца књижевности.” Афирмативна белешка о овом раду објављена је у “Књижевним новинама”, новембар, 1992.⁹⁴²

%
ФРАНЦУСКА БИБЛИОГРАФИЈА О СРПСКОЈ И ХРВАТСКОЈ НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ - “Овај изванредно користан рад резултат је дугог и мукотрпног истраживања не само преведених записа на француски језик, већ и њених помена...”

“Ова библиографија спада у оне приручнике који су неопходни свакој култури, и могли бисмо да пожелимо да у нашој култури таквих буде за свако страно језичко подручје до кога је наша усмена поезија допрла.”

941 Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата (докторска дисертација), 550 страна; Михаило Павловић: Наша књижевност у Француској данас. Душан Јањић: “Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата, “Мостови”, бр. 68, Београд, 1986, стр. 352-357.

942 Андрићево књижевно дело у Француској, “Свеске Задужбине Иве Андрића”, Београд, св. 8, октобар 1992, стр. 289-313; Радивоје Константиновић, Изабела Константиновић, Живорад Ракић: Реферат за избор у звање редовног професора за предмет “Француска књижевност” на Филолошком факултету у Приштини (1998)

“Библиографски подаци, обрађени у овој књизи, сведоче не само о акрибичности састављача и методолошкој зрелости њихове концепције, већ и о богатству француско-српских књижевних и културних веза које сежу дубоку прошлост“.⁹⁴³

“Књига проф. Јањића и проф. Павловића се из много разлога, културних и социолошких пре свега, може препоручити и широј читалачкој публици, али и онима који могу да осете поезију података, драж наизглед незаинтересоване чињенице која, међутим, говори о томе да су културне везе међу народима – трајне.”⁹⁴⁴

%

“Са смислом за меру, склад и одговорност, уз ослонац на претходне, не мале нити, аутори су прецизно и потпуно пописали јединице објављене у Француској и другим франкофонским земљама”. “Библиографија о којој је реч, осмишљеном анализом пружа читаоцу дубинска сазнања упућујући на присуство наше књижевности у туђем свету. Она се квалитативно разликује од оних којима су се бавили ранији посленици књижевности попут Николе С. Петровића, Риста Одавића, Павла Поповића и Миодрага Ибровца. Разлика је пре свега у другачијем приступу и свеобухватности представљања евидентиране грађе.”

“Додајмо да су аутори угледни познаваоци француског језика и књижевности и афирмисани градитељи мостова између наше и француске културе”.⁹⁴⁵

%

КЊИЖЕВНИ ПОВОДИ – “ (...) Оно што одликује све чланке у књизи “Књижевни поводи”, то је озбиљан приступ материји, солидна обавештеност у сваком погледу и критички став према делима о којима је реч. Писани с пуно акрибије али, у исто време, са лепим осећањем за књижевни феномен, ови текстови се одликују јасноћом тако да – корисни и за добро упућене стручњаке – представљају занимљиво штиво за свакога ко се интересује за књижевност, домаћу или страну, посебно француску... Рукопис је обogaћен и значајки написаним био-библиографским додатком...”⁹⁴⁶

%

“Критичар који тумачи ову значајну књигу треба најпре да истакне да ће она заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима. Ово се истиче на самом почетку јер то није видљиво на први поглед, уз то је још и замагљено ауторовим предговором у коме претерана скромност сопствене књиге може чак да поколеба читаоца да пође у сусрет бриљантним текстовима.

Међу француским писцима о којима је реч у овој књизи... узајамна веза није ни по времену ни по жанру ни по некој заједничкој теми. Али, они су у овој књизи повезани тиме што је Душан Јањић с много талента ушао у суштину француског духа и што је и сам испољио француску префињеност и стилски шарм. Испољавањем јединства духа писца у разноликости форми као и доследним праћењем теме трагичне и растрзане људскости, књига се буни против ауторове скромности и хита у сусрет читаоцима са већим захтевима.

Текстови у књизи буне се и против наслова који би да сугерира да су писани онако узгред, неким поводима. А реч је о студијама и есејима заснованим на јединственом књижевно-теоријском и методолошком приступу.”⁹⁴⁷

%

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ – “Бирајући писце из различитих епоха и, што је још важније, различитих поетика и схватања књижевног стваралаштва, проф. Јањић је заправо показао разноврсност и богатство француске књижевности... Проф. Јањић је умео да истакне ту различитост и да наговести како је величина француске књижевности баш у томе да готово у исто време или у кратком временском размаку изнедри такве различитости.”

943 Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Српска академија наука и уметности, Београд, 1995, 180 стр. (заједно са Михаилом Павловићем) – рецензенти: Мирослав Пантић и Нада Ђорђевић-Милошевић. Нада Ђорђевић-Милошевић: Михаило Павловић и Душан Јањић: Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, “Зборник Матице српске за славистику”, Нови Сад, бр. 48-49, 1995.

944 Николај Тимченко: Поезија податка. Михаило Б. Павловић и Душан А. Јањић, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, “Наша реч”, Лесковац, бр. 21, 2. јун 1995, стр. 9.

945 Тихомир Петровић: Књига у служби књижевности. Михаило Б. Павловић, Душан А. Јањић, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, САНУ, 1995., in: *Књижевни записи*, Лесковац, 2000, стр. 91-93. *Напомена*: Прикази су објављени и у нишкој “Градини”, “Зборнику Учитељског факултета у Врању, у књизи “Књижевни записи” Т. Петровића. Краћи осврти и белешке: “Политика”, Радио Београд, Телевизија Београд. Књига је представљена и у Француском културном центру у Београду.

946 Књижевни поводи. Огледи и записи о француским писцима, Удружење писаца Лесковца, Лесковац, 2002, 148. стр. Михаило Павловић: Душан А. Јањић: Књижевни поводи (рецензија)

947 Душан Стошић: Пчела и мед, Душан А. Јањић: Књижевни поводи. Огледи и записи о француским писцима, “Наше стварање”, Лесковац, 1-2, 2003, стр. 155-157.

“Књига садржи обиље података, осврта на литературу о писцима, сопствених судова и дискусију са критичарима чије судове подвргава ревизији или их не прихвата. На тај начин Јањићева књига се у извесном смислу претвара и у педагошку инструкцију млађим колегама који ту могу наћи и подстицај за свој рад и помоћно средство да га што темељитије обаве.”⁹⁴⁸

%

ФРАНЦУСКИ КЛУБ У ЛЕСКОВЦУ 1919 – 1941 - "Књига др Душана Јањића, професора француске књижевности и истакнутог проучаваоца српско-француских културних веза, самим својим настанком, као и својим садржајем, разбија неке предрасуде о српској "провинцији". У књизи "Француски клуб у Лесковцу, 1919-1941", Д. Јањић пружа много више него што њен наслов обећава".

"Проучавајући историју Друштва пријатеља Француске из свих расположивих извора, Д. Јањић рад Друштва ставља у много шири контекст, па уз слику Друштва, оживљава целокупну духовну атмосферу предратног Лесковца. Српско-француски односи свих врста приказани кроз рад Друштва или поводом њега представљају значајну компоненту ове књиге".

"Све ово мноштво података и коментара чине од ове књиге друштвену хронику Лесковца из међуратних времена, а слика српско-француских веза, која превазилази рад Друштва, може се сматрати поглављем једне замишљене опште историје тих односа".⁹⁴⁹

"У едицији Посебна издања Народног музеја у Лесковцу недавно је објављена књига број 32, "Француски клуб у Лесковцу 1919-1941" професора Душана А. Јањића, неуморног културног прегаоца";

"Иако по позиву није историчар, своје дело је концепцијски поставио на постулате модерне историографије на којим му могу позавидети челници локалне историографије...Посебна вредност овог дела је истраживање извора које је аутор проналазио у разним институцијама".

"Служећи се хронолошком, аналогном и методом интервјуа, аутор је унео нову светлост у проучавању културне прошлости Лесковца".⁹⁵⁰

"Целину нечијег рада може најнепосредније да презентује његов монографски супстрат. Држимо да се таква издања припремају са пуно озбиљности и одговорности и да су од изузетног значаја по својој вишедимензионалној слојевитости: од непосредне грађе до културно-историјске процене осмишљеног и оствареног".

"Тај посао обављен је веома потребито и коректно књигом *Француски клуб у Лесковцу*, којом се презентује оно што треба сматрати историјом овог клуба у целини..."

"Иако пре свега монографско, дело *Француски клуб у Лесковцу* је и носталгично. Укрупњава слику о старом српском граду знатних културних традиција. Г. Јањић евоцира један другачији Лесковац у коме струје живе идеје и програми и где се брине о његовом дослуху са светом. Дobar познавалац грађе и образован, г. Јањић излаже непосредно, оживљава атмосферу и арому прошлости... У сваком случају, аутор је успешно објединио мноштво података, хроничарских и историографских фрагмената у хомогено дело."

"Пишући о Француском клубу у Лесковцу, успео је да препознамо у регионалној тематици одблеске универзалне човекове драме потврђивања и испољавања, да укаже на доброту дружења народа и лепоту пријатељства људи различитих нација, вера и култура, са хуманистичким идеалом, на чему, све скупа, г. Јањићу најискреније захваљујемо."⁹⁵¹

Монографија је приказана и у "Нашој речи", "Тачки", "Нашем стварању", уз кратак осврт у "Политици". Представљена је јавности у Лесковцу и Нишу.

%

МОНОГРАФИЈА О СРПСКО - ФРАНЦУСКОМ ПРИЈАТЕЉСТВУ – „Душан Јањић, професор универзитета и угледни лесковачки романиста, приступио је задатку да колико је то могуће исцрпно, прикаже рад и природу српско-француског удружења у Лесковцу током његових двадесетак година постојања од 1919. године до 1941. То, само по

948 Николај Тимченко: Видови француске књижевности. Душан А. Јањић: Књижевни поводи, "Алијанса", Лесковац, бр. 10, 2003, стр. 17. *Напомена:* Књига је имала афирмативне приказе и у "Борби" и "Нашој речи", а изишао је кратак осврт у "Политици". Књига је имала промоцију у Лесковцу, уз примерну пропраћеност у локалним медијима.

949 Француски клуб у Лесковцу, 1919-1941, Народно музеј у Лесковцу, Лесковац, 2006, 174 стр. Михаило Павловић: Француска у Лесковцу, Културни додатак "Политике", Београд, 11.11.2006, бр. 32, стр. 6.

950 Драгиша Костић: Француски клуб, "Помак", Лесковац, бр. 34-36, 2006, стр. 34.

951 Саша Хаџи Танчић: У дослуху са европском културом. Душан Јањић, Француски клуб у Лесковцу 1919-1941, "Лесковачки зборник", Лесковац, XLVIII, 2008, стр. 443-446.

себи, није лак задатак, а утолико је тежи зато што је архивска грађа о раду Друштва уништена током година Другог светског рата.

"Монографијом о раду Француског клуба у Лесковцу, упркос свим потешкоћама да се она сачини, Душан Јањић је упутио одлучан пледоаје лесковачкој и српској јавности да се не занемаре традиције у неговању франкофоније и француске културе код Срба".⁹⁵²

%

ПОЗОРИШТЕ РОЖЕА МАРТЕН ДИ ГАРА - "Душан А. Јањић је на критичко релевантан начин представио један сегмент дела писца који је обогатио људски дух".

"Књига о француском уметнику, писана с брежуљка ауторове мудрости, поседује све карактеристике солидне књижевне студије. У њој су дошли до изражаја ауторови стваралачки ставови, научна савесност, ерудиција, методолошка спретност и све оно што оставља утисак. Књига светли методичном јасношћу и једном ђачком прегледношћу, што се види, у првом реду, на примеру њене структуре и начина на који су аргументи искоришћени. Неоспорна је заслуга српског аутора који је скренуо пажњу на један сегмент дела - које стоји, у неком смислу, изван критичког интересовања - признатог француског писца".⁹⁵³

„На почетку треба истаћи да професора Јањића, који је покретач и уредник *Алијансе*, краси велика радна енергија. Да је тако управо је доказ ова последња књига Душана Јањића која значи једно дубоко и мултидисциплинарно понирање у свет француске књижевности, у свет галског духа који је тако пријемчив и близак српском духу и духовности. Тумачење овог француског нобеловца није био нимало лак посао, тим пре што велики писац тражи и великог тумача.“

„Доктор Душан Јањић, скроман али господског понашања, својом књигом дао нам је једно универзално тумачење великог француског писца који је један од значајних француских драматичара и притом значајно помогао да се врати сјај и углед француског позоришта. Ова књига, између осталог, написана је једним разумљивим језиком, лако читљивим, па зато заслужује да се нађе на полицама свих заљубљеника у сјајну француску књижевност.“⁹⁵⁴

"Општи утисак о књизи је веома повољан. Запажају се две карактеристике: писана је у најбољој традицији критике и теорије универзалистичке тенденције у западно-европској критици и књижевности. И у том оквиру она је у врху европске књижевне продукције. Друга карактеристика је Јањићев оригинални допринос француској и европској књижевности. Лако је образлагање ова два суда. Претходно треба да се каже да је ова књига једна од најбољих студија-монографија у савременој српској књижевности.“

"Оно у чему је Јањић самосвојан, суптилан и дубок је откривање француског духа у делу Рожеа Мартена ди Гара."

„Тако се у овом Јањићевом тумачењу прозе Рожеа Мартена ди Гара може уживати у француском народном духу, могу се наћи галска обележја, суровост и трагика у одори француске триколоре такође.“

"У преводу на француски језик књига Душана Јањића оставила би утисак и на врло захтевну француску публику".⁹⁵⁵

„Г. Душан Јањић нам је представио једну веома интересантну студију о позоришту Рожеа Мартена ди Гара, објављену 2006. године на српском језику... Реч је о делу написаном 1976, магистарском раду на Универзитету у Београду, које је он проширио и допунио за ово недавно објављено издање.“

„У овој баш потпуној анализи, врло документованој и прошараној бројним наводима РМГ и интернационалних критичара који су се бавили његовим позоришним комадима, Г. Јањић најпре описује разне пишчеве театарске активности, дефинише његову драмску естетику, говори о његовом укључивању уз Жака Копоа у покушај обнове позоришта коју је овај водио.“

„Затим, он проучава садржаје написаних комада, представе и рецепцију *Тестаментa чича Лелеа*, *Надувености* и *Ћутљивца* у време док је писац био жив, али и садашњих извођења. Нуди нам потом једну продубљенију анализу појединих комада доказујући да они чине *интегрални део његовог књижевног опуса*, постављајући их истовремено у контекст литературе између два рата. Уочава и разне утицаје којима се надахњивало дело РМГ, натурализам, Ибзеново свеприсутно бремене наслеђа и наносе фројдизма, али нарочито

952 Драган Тасић: Монографија о српско-француском пријатељству, "Наше стварање", 3-4 2006, стр. 133-134.

953 Позориште Рожеа Мартен ди Гара, Филекс, Лесковац, 2006, 150 стр; Тихомир Петровић: Књига о француском писцу, "Помак", 2007, бр. 37-38, стр. 22.

954 Станко Миљковић: Француз у тумачењу Србије, „Наша реч“, 9.3.2007, стр. 12.

955 Душан Стојић: Позориште Рожеа Мартена ди Гара, "Успења", бр.4, март 2008, стр. 25.

инсистира на комплексности и модернитету његовог драмског дела, у исти мах обележеном извесним обликом песимизма и фатализма а истовремено испуњеном жудњом за животом, енергијом, достојанством и узвишеношћу.“

„Пошто је подсетио на обнову фарсе у француском позоришту, Г. Душан Јањић приказује специфичности фарсе... На крају, он указује на оригиналност *Ћутљивица*, психолошке драме, у којој РМГ испитује мрачне и неистражене стране човекове душе, не лишавајући се притом људске топлине.“ (*Књигу је на француски језик превела Милица Поповић Андрије*).⁹⁵⁶

%

КЊИЖЕВНА ПРЕПЛИТАЊА, ОГЛЕДИ И ЗАПИСИ О ФРАНЦУСКО-СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ ВЕЗАМА - Душан Јањић, угледни лесковачки романиста и добар зналац француске књижевности и језика, штампао је прошле године нову књигу огледа о француско-српским књижевним везама. Радови из књиге били су објављени у периодици, како лесковачкој тако београдској и новосадској. Душан Јањић ... има однегован и јасан стил....

Уместо да прибегне социологизму и испитује невеште асоцијације произ-вољног или анонимног читаоца над књижевним текстом, Јањић трага поглавито за преводима из српске књижевности на француски, тако да у релевантним изворима долази до сазнања о рецепцији српске литературе у Француској не допустивши себи никаква сувишна лутања и несналажења. Он пише о књижевности доследно остајући на високој књижевној разини, као да је уверен да се о књижевности може расправљати само књижевним средствима. На тај начин, овом књигом, Душан Јањић додаје још један каменчић у мозаик који граде претходне две његове књиге посвећене француској књижевности: *Књижевни поводи* и *Позориште Рожеа Мартена ди Гара*. За разлику од две наведене књиге, ова, трећа, не бави се француским писцима, него француско-српским преводним и књижевним везама које су биле предмет вишегодишњег и плодног ауторовог интересовања. ...

Душан Јањић се у овој књизи бави преводима и рецепцијом на француском језичком простору таквих српских писаца као што су Иво Андрић, Меша Селимовић, Јован Јовановић Змај и Васко Попа. Највећи простор у својим књижев-ноисторијским есејима Јањић посвећује Иви Андрићу, јер је он најдуже и највише био предмет француских преводаца и критичара...

Књига Душана Јањића, поред обимнијег сегмента са текстовима о рецепцији наших књижевника у Француској, садржи још и мањи сегмент са радовима о Десанки Максимовић и Бранку Миљковићу, узетим као пример обрнуте рецепције француске књижевности у српској књижевности. Јањићева слика заступљености српске књижевности у Француској није ружичаста... Преводиоци наших књижевних-ка на француски често се задовољавају тиме да пруже просту информацију о садр-жини превођеног текста, изгубив из вида суптилне формалне елементе без којих преводачка слика оригинала остаје непотпуна.

Књига Душана Јањића управо из тог разлога представља пледоаје за праву преводачку вештину и надахнуће у преводима с једног на други језик...⁹⁵⁷

Душан А. Јањић, аутор запаженог научног дела и романиста највишег научног степена, сматрао је себе позваним да говори о међусобним додирима и прожима-њима српске и француске књижевности...

Усредсређен на рецепцију српске литературе на француском и, шире, франко-фонском језичком подручју, аутор Јањић не губи из обзора феномен преводачког умећа... Аутор *Књижевних преплитања* апострофира дејство употребљених средстава изражавања и начин на који се остварују значења и производи естетска вредност, то јест задовољство. Његов суд је тачан, јер сам прима тачан утисак и слику о делу. Резон на вишем нивоу, интуиција, доживљај и финоћа, јесу препозна-тљив ауторов категоријални апарат и његов критички проседе. Ланац анализе карактерисе неодвајање од конкретног, уравнотеженост, симетричност, тврдње које повлаче једна другу, утисци који прерастају у тврдњу.

Књига Душана А. Јањића, сачињена од три поглавља: *О српској народној поезији*, *О српским писцима* и *О француским уливима*, представља дело од несумњиве научне вредности. Продукт обавештености, интелектуалне бистрине и трагалачког немира, она је

956 Charlotte Andrieux: Dušan Janjić, Pozorište Rožea Martena di Gara, Fileks, Leskovac (Serbie), 2006, 150 p. "La Lettre", no 21, février 2008, Paris, pp. 10-11.

957 Књижевна преплитања, огледи и записи о француско-српским књижевним везама, „Алтера“, Београд, 2011, стр. 213. Драган Тасић: Књижевна преплитања Душана Јањића, Душан А. Јањић, Књижевна преплитања, „Алтера“, Београд, 2011, „Летопис Матице српске“, Нови Сад, јун 2012, стр. 1077-1081.

од књижевнoистoријског значаја за српску књижевну науку. Критички солидно утемељена...она је поуздано сведочанство о европској вредности наше књижевности.

Књига не изгледа састављена од материјала само за ову прилику сабраног и увезаног у исте корице, него, напротив, текстови који заклапају њене корице одају утисак целовитог и компактнoг књижевнoнаучнoг остварења.⁹⁵⁸

Пред нама је нова књига Душана А. Јањића...дугогодишњег професора Француске књижевности XX века на Филолошком, односно Филозофском факултету Универзитета у Приштини, чија ће се надахнута предавања и посвећеност француској књижевности не само памтити него и носити у срцу двадесетак генерација студената на Катедри за француски језик и књижевност овог факултета.

У књизи *Књижевна преплитања* заступљен је избор из ауторових радова посвећених француско-српским књижевним везама, а овде уврштени текстови претежно проучавају рецепцију српске књижевности у Француској и, шире, на франкофонском подручју...

Аутору овог приказа намеће се потреба да посебно укаже на сваки од радова у овој књизи, како читаоци овог приказа не би остали прикраћени, али и зато што сматра да сваки од радова заслужује пажњу....

Својом књигом *Књижевна преплитања, огледи и записи о француско-српским књижевним везама*, која се чита без даха и са радошћу и уживањем, која плени мноштвом информација и ауторових суптилних анализа и запажања, Душан Јањић нам је показао да је српска књижевност не само повезана са француском него и њоме дубоко прожета, али и да су, што је посебно важно, српска књижевност и српски књижевници оставили незанемарљив траг у француској и франкофонској књижевности и култури, који још није довољно проучен...

Отуда, ова књига представља изванредан допринос како српској романистици тако и србистици / проучавању српске књижевности.⁹⁵⁹

„Књига проф. др Душана Јањића *КЊИЖЕВНА ПРЕПЛИТАЊА* („Алтера“, Београд) заправо је збирка огледа и студија о француско-српским књижевним везама. Професор Јањић је један од најистакнутијих српских компаратиста и ово дело представља драгоценo сведочанство о везама једне мале националне књижевности и великог франкофонског културног простора. Ту можемо сазнати да је Адам Мицкијевич преводио нашу народну поезију на француски, да су на француски језик превођена и у Француској објављивана дела Змаја, Андрића, Матића, Селимовића, Попе, Д. Максимовић, Б. Миљковића. Јањићеве студије обилују богатим регистрима имена и драгоценом фактографијом и служе као драгоцен књижевно историјски споменик и као важан путоказ за даља истраживања културних веза.“⁹⁶⁰

%

КЛУБ ЉУБИТЕЉА ФИЛМА - „Књига *Клуб љубитеља филма* аутора Душана Јањића, угледног професора из Лесковца, у четири поглавља, на допадљив начин, зналачки отвара познате и непознате видике из области филма. Писац књиге анализира, упоређује, разматра, констатује, изводи закључке... Подсећа читаоца на важне моменте у развоју филма, истиче значајне ауторе у области филмске уметности у свету и код нас, да би све то заокружио приказом ентузијазма људи који воле филмску уметност кроз рад Клуба љубитеља филма у Лесковцу“.

„Јањић веома студиозно води расправу о филму, филмској уметности уопште, постављајући, при том, питање њене самосталности. Помиње многе теоретичаре филмске уметности што нам помаже да схватимо суштину неких остварења. Говори о природи филмског медија, о колективном чину у стварању филма, анализира драмске ситуације, скреће пажњу на филмски језик великих филмских стваралаца...“

„Аутор књиге се, такође, бави интерпретацијом филма. Говори, посебно, о есејима Душана Стојановића који је своје судове о филмској уметности изнео 1969. године у књизи *Велика авантура филма*. Јањић, затим, критички разматра уметност Александра Петровића, Пурише Ђорђевића и Ренеа Клера. Све то он чини аргументовано и аналитично“.

„Књига клуб љубитеља филма лако се чита и пружа много података из оног времена, седамдесетих и осамдесетих година XX столећа. То је и књига о младим ентузијастима који су веровали да је сваки дан сунчан, о лесковачким сањарима који су оштрили своје

958 Тихомир Петровић: Француско-српске књижевне везе. Душан А. Јањић, *Књижевна преплитања*, Алтера, Београд, 2011, „Књижевне новине“, Београд, октобар-новембар 2012, стр. 15.

959 Радмила Обрадовић: Француско-српска књижевна преплитања, Зборник радова Филозофског факултета, Косовска Митровица, књ. 42 (2012), стр. 419-425.

960 Драган Радовић: Душан Јањић: Књижевна преплитања, „Нова Наша реч“, Лесковац, бр. 6, 2012, стр. 16.

младачке интелектуалне сабље на различите животне теме. Душан Јањић нас је овом књигом вратио у једно минуло, а лепо и безбрижно време и зато му дугујемо велику захвалност⁹⁶¹.

%

ЈЕЗИЧКИ ОГЛЕДИ - „Душан Јањић, после три књиге о књижевности - *Књижевни поводи*, *Позориште Рожеа Мартена ди Гара* и *Књижевна преплитања*- обично закупљен српско-француским књижевним везама, окреће интересовање чисто језичким питањима. Писац ових огледа наглашава да је улога језика у преношењу технологије велика. Без познавања страног језика, стручњаци из области, хемије, физике, текстилни и машински инжењери и други не би могли да начине ни корак у прихватању нових технологија које, као земљу порекла, имају неку страну државу. Огледи Душана Јањића задиру, на тај начин, у лингвистичка питања...“

„Излагање Душана Јањића у овој књизи је прегнантно, убедљиво и јасно. Аутор је, поред тема о стручном језику и о настави страних језика, расправљао и о проблемима превођења књижевности на дијалекту са српског на француски, пре свега, као што је скицирао и кратку историју почетка изучавања француског језика у Лесковцу“.

„Ова мала, али драгоцену књига представља пример компетентног бављења проблемима који се у њој разматрају“.⁹⁶²

%

У ЕВРОПСКОМ ВИДОКРУГУ - „У издању београдске издавачке куће „Алтера“ недавно је објављена књига проф. др Душана А. Јањића *У европском видокругу*. Књига садржи укупно тринаест текстова посвећених рецепцији српске књижевности у свету, у првом реду у Француској, од којих су осам, било да су раније штампани у периодици или да су настали као јавна предавања, за ову прилику углавном доживели веће или мање измене или допуне, док се пет чланака, од којих се већина односи на рецепцију савремене српске књижевности у Француској и у свету, први пут објављују“.

„Осим бројних библиографских података, при чему индекс аутора садржи близу 400 имена, ова књига садржи минуциозне анализе и драгоцену запажања аутора, која не само да допуњавају и заокружују досадашња проучавања рецепције српске књижевности у свету него указују и на могућности и потребе нових истраживања“.

„Отуда књига проф. др Душана А. Јањића *У европском видокругу. Огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету* представља изванредан допринос проучавању рецепције српске књижевности у свету и српско-француских књижевних и културних веза“.⁹⁶³

„Огледи и записи Душана Јањића тичу се рецепције наше књижевности у свету. Аутор, дакле, у средиште свога занимања узима примање, разумевање, доживљавање и вредновање стваралачког дела Доситеја и Вука, Миодрага Булатовића, Бранимира Шћепановића, Данила Киша и Десанке Максимовић. Сагледана је и наша народна поезија Душан Јањић је показао да остварења српских уметника не остављају европског читаоца равнодушним ... Европа је читала наше ствараоце ради задовољства, одушевљења, заноса, ради богаћења духовног живота, проширења видокруга знања.“

„Књига коју дајемо на знање одаје аутора научника и уметника, естетичара и изучаваоца, аутора који поседује ерудицију и културу, снагу логике и дијалектичку моћ мишљења, и који поседује способност емоционалног реаговања, осећања и маште.“

„У Јањићевом критичком поступку приметно је тежиште самопрегорног прикупљања и тумачење факата о уметнику и његовом времену, о изворима, везама и утицајима. Текст није проста забава маште или самоникла чуд ... већ по исправном и признатом схватању, верни одраз конкретних околности и знак извесног стања духа. Јањић је, својим критичким проседеом, показао да је немогуће дело отргнути од вантекстовног фона...“

„Дело је, нема сумње, писано језиком који тежи идеалу: једнозначност, сведеност знака на његову геометријску тачност. Извесно, уравнотеженост, сређеност мисли, збијеност и тачност, реч хладно-рационалистичка, стешњена, тврда и безбојна - јесу својства Јањићевог израза. Јасноћа изражавања, тачне и подесне речи, јесу прва ознака на вертикалној

961 Клуб љубитеља филма, Чланци и записи о филму, Ауторско издање, Лесковац, 2011, 101 стр; Ненад Кражић: *Љубитељи филма*, „Наше стварање“, Лесковац, 1-2 / 2013, стр. 207-209.

962 Лезички огледи, огледи и записи о језику струке, превођењу и настави страних језика, ауторско издање, Лесковац, 2012, 104. страна. Драган Тасић: *Лезички огледи*, „Наше стварање“, Лесковац, бр. 3-4 / 2013, стр. 426-430.

963 *У европском видокругу, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету*, „Алтера“, Београд, 2013, 187. страна. Радмила Обрадовић: *Душан А. Јањић: У европском видокругу*, „Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини“, XLIII (2) 2013, стр. 773-779.

ауторовој говорној скали. Вредност књиге јесте у једноставности језичког израза, у његовој природности, лаконичности и одмерености“.

„Дело заслужује пажњу својом аутономношћу, самосвојношћу. Уколико су се, наиме, и други истраживачи бавили овом темом, професор Јањић то чини са своје „тачке гледишта“, на начин истраживача од реномеа. Књижевнику-истраживачу остаје довољно места да буде самосвојан и кад узме туђи мотив.“

„Дело Душана Јањића обухвата српске ствараоце од кова и соја. У фокусу ауторове опсервације нашла се и наша усмена књижевност. Реч је о уметницима речи чији опус - узето с аспекта естетичких мерила савременог рецепијента - карактерише универзална комуникативност“.

„Писани с темељним познавањем материје, са смислом за самосвојно и образложено резматрање теоријских проблема, с уверењем и искрено, огледи Душана Јањића одају утисак синтетичког дела. Сашињени, наиме, у временском луку, оквирно узев од петнаест година, они не подсећају на корпус текстова неприродно повезаних у један тематски и мисаони концепт.“

„Јањићева најновија књига, садржајно занимљива и актуелна, поткрепљена луцидним анализама, писана са смислом за меру и дисциплину у расуђивању, дело је које - као и свако добро дело - захтева читалачки респект.“⁹⁶⁴

%

„У издању Београдске куће „Алтера“ недавно је објављена књига проф. др Душана Јањића „У европском видокругу“, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету, коју су препоручили Изабела Константиновић, Душан Стошић и Радмила Обрадовић.“

„Ова књига представља избор из ауторових радова посвећених рецепцији српске књижевности у свету, у првоме реду у Француској. Неки од текстова су штампани у периодици, неки се први пут објављују. Они већ штампани доживели су за ову прилику, углавном, веће или мање измене или допуне.“ „Проф. др Душан Јањић носилац француског одликовања „Витез реда Академских Палми“, добитник је награде „Златна франкотроманистика“ и књижевне награде „Николај Тимченко“.⁹⁶⁵

%

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ - „Душан Јањић је српски компаративист романистичког опредељења. Србија и Француска одавно знају за његова проучавања француске књижевности и културе као и француско-српских литерарних веза. Карактер Јањићевих проучавања по правилу је истраживачко-откривалачки. Опет, гледано тематски, обухват његових испитивања изузетно је широк - полази од епохе класицизма и достиже горњу границу духовних токова што одређују профил књижевнога двадесетог века“.

„У главним Јањићевим делима - међу која спадају *Књижевни поводи* (2002) и *Позориште Рожее Мартена ди Гара* (2006), а сада можемо рећи да је ту место и награђеним *Књижевним преплитањима* - на делу је срећно и доследно развијан спој проверене класичне методологије у историјскоме и упоредно-књижевном, превасходно рецепционом приступу изабраним темама, проблемима, писцима..., с једне, и модерних, најновијих аналитичко-теоријских сазнања у истим научним областима, с друге стране. Имајући у виду ту особину Јањићевих радова, слободно можемо рећи да он ствара у најбољој традицији својих учитеља (Миодраг Ибровац, Никола Банашевић) и истакнутих савремених српских прегалаца на истом пољу...“

„*Књижевна преплитања* представљају у овом смислу узоран пример научне свестраности и систематичности.“ „Књига је троделна и по садржини хетерогена... Но, тематска хетерогеност књиге не нарушава њено јединство и самосвојност - они се огледају пре свега у оригиналности и дубини остварених научно-књижевних резултата. а ти резултати, и открића која их прате, чине *Књижевна преплитања* делом сасвим посебним у области савремене српске компаративистике“.⁹⁶⁶

964 Тихомир Петровић: *У европском хоризонту очекивања*, „Наше стварање“, бр. 3-4, 2013, стр. 416-420.

965 Данило Коцић: *Нова књига професора др Душана Јањића. У европском видокругу*, „Нова Наша реч“, Лесковац, бр. 30, 2013, стр. 11.

966 Јован Пејчић: *Познато и ново у упоредним проучавањима*, 2011 (у књизи: Душан А. Јањић: *Видови француске књижевности*, Београд - Лесковац, 2013, стр. 179-182). *Напомена*: Књига *Књижевна преплитања* је имала приказе и у часописима „Наше стварање“ (бр.1-2, 2012, стр. 193-194) и „Помак“ (бр.57-60, стр. 36-37), као и осврт у „Вечерњим новостима“ од 24.09.2011. године. Приликом доделе књижевне награде „Николај Тимченко“ за најбоље дело из науке о књижевности за 2011. годину, о књизи је, 30. јуна 2012. године, поред Јована Пејчића, говорио и Душан Стошић.

„У Видовима француске књижевности реч је о студијама и есејима заснованим на јединственом књижевно-теоријском и методолошком приступу. Текстови су писани по једном плану који обухвата: а) критички поглед онога што су други (француски и наши критичари) писали о писцима и њиховим делима која су у средишту пажње нашег аутора; б) анализу тема, проблема и домета писаца и дела; в) релевантну критику писања других и г) лични доживљај и резултат властитог књижевно-теоријског истраживања. Нису чести критичари и историчари књижевности који се са сигурношћу могу дистанцирати од претходника бранећи нова становишта и нова открића која су овде заиста дарована читаоцу.“

„Како горњи суд много обавезује, неопходно је да добрим аргументима буде чврсто поткрепљен. Најбоље је да се то учини кратком напоменом о критици Душана Јањића претходних тумача Монтењевих *Есеја* (Јањић је обрадио око тридесет француских критичара који су тумачили Монтења и десетак наших). Резимирајући своје излагање о тумачима Монтењевог дела, Јањић пише да је тешко прихватљива тврдња да је прва књига Монтењевих *Есеја* изразито стоичка, друга оличење скептицизма а трећа епикуреизма. Он закључује да се чини да је теза о тростапној еволуцији Монтењеве стваралачке личности недовољно утемељена. „Монтењ се, истиче наш аутор, нападао античком мудрошћу, али је, полазећи и од ње, изградио свој сопствени поглед на свет“. Овај закључак је у Јањићевој књизи утемељен, као што су и други резултати његових критичких авантура на различите начине доказани.“

„Не може да изазове чуђење ни чињеница да је аутор *Видова француске књижевности* пронашао метафору којом се Монтењ осврће на своје дело: „Пчеле узимају од цвећа помало овде-онде, али оне затим од тога граде свој сопствени мед; није то више мајчина душица или мајоран“. Тако и Јањић: он чита класичне и модерне критичаре, добија од њих подстрек, али затим изграђује своје судове и закључке, свој аналитичко-синтетички метод троструког читања књижевних дела и њиховог одјека у критици. Није то више ни Пуле ни Старобински, ни Михаило Павловић, већ је то наш Душан Јањић окићен Академском Палмом, том вредном наградом коју му је Француска доделила.“

„У савременој књижевној критици Јањић заузима, несумњиво, лепо место. Његов аналитичко-синтетички метод интерпретације је реткост. Он га у овој књизи није посебно изложио, али га је маестрално применио.“⁹⁶⁷

„Иако широј културној јавности недовољно познато, име проф. др Душана А. Јањића се у научним круговима често и са поштовањем изговара. Удаљен од метрополе, од такозване жиже културних и научних дешавања, овај предани интелектуалац великог знања, огромне стваралачке енергије и драгоценог искуства, неколиким књигама из области компаратистике и франкороманистике, које су се последње две године појавиле, оставља драгоцена сведочанства о везама француске и српске књижевности и културе.“

(...) „Књига почиње текстом о Мишелу де Монтењу, родоначелнику есеја, писцу којим је и подстицао многе токове духа, и утицао на бројне ствараоце из различи-тих области наука. Јањићев есеј је заправо је својеврстан књижевноисторијски запис са зналачки укомпонованим књижевнокритичким и полемичким пасажима. Тако се о Монтењевим тематски и философски дисперзивном делу уочавају неко-лике карактеристике, али Јањић издваја морал као константу од које овај ренесансни тумач свеколиког живота и античких узора не одустаје.“

У приказу се дају осврти и на друге огледе о писцима заступљеним у књизи (о Расину, Игоу, Лотреамону, Рембоу, Оскару Милошу, Мартен ди Гару, Преверу, Сент-Егзиперију, Малроу). Дат је и коментар о тексту *Николај Тимченко и француска књижевност*. „Други део ове књиге посвећен је Николају Тимченку, књижевном посленику и филозофу који је значајан део свог опуса базирао на делима из француске књижевне баштине. Поглавље је нека врста омажа Тимченку који се, поред српске (југословенске) књижевности, највише бавио писцима и делима из руске и, управо, француске књижевности и филозофије.“⁹⁶⁸

967 Видови француске књижевности. Огледи и записи о француским писцима, „Алтера“ Београд, Задужбина Николај Тимченко Лесковац, 2013. 204 страна. Душан Стошић: *Тростапна читања француских писаца*, (Поговор у књизи, страна 195-197.

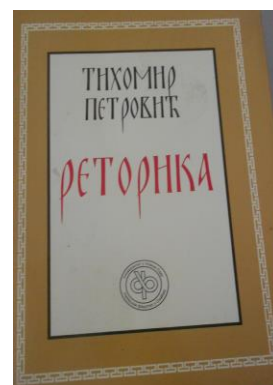
968 Драган Радовић : *Од Монтења до Малроа (Душан А. Јањић: Видови француске књижевности)*, „Градина“, Ниш, бр.62-63, 2014, стр. 319-322.

МАРЕ С. КАРАНФИЛОВИЋ

И Маре С Каранфиловић (девојачко Николовска), рођена је 11. априла 1968. године у Скопљу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу и стекла звање професор књижевности и српског језика. Ради у Текстилној школи у Лесковцу. Стални судски тумач за македонски језик при Окружном суду у Лесковцу. Уређивала је часопис ученика Пољопривредне школе у Лесковцу, док је радила у њој, и била руководилац драмске секције. Са ученицима, члановима ове секције, имала премијеру представе и више од десетак реприза 2001. године у Дому културе у Лесковцу. Текст „С оне стране свитања”, са актуелном поруком „Играј за живот – дрога не” написали су њени ученици. Објављивале песме у часопису „Поглед у будућност” Пољопривредне школе, 2002. године, и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Члан је КК Глубочица.⁹⁶⁹

И **РЕТОРИКА ДР ТИХОМИРА ПЕТРОВИЋА** - Стваралац неуморног духа, др Тихомир Петровић, непрестано доказује да је наука његово опредељење. Стваралац неуморног духа, др Тихомир Петровић, непрестано доказује да је наука његово опредељење. Неуморно трагање по научним просторима резултирало је бројним издањима. Његова истраживања имају мултидисциплинарни карактер. Схватао је науку као бескрајно небо које отвара велике могућности и тражи пуну посвећеност. Досадашња издања др Тихомира Петровића обухватају проучавања из: теорије књижевности, историје књижевности, књижевне критике, али и проучавања из области језика. Једном речи, др Тихомир Петровић трага свуда где реч уметности постоји.

(...) У Историји реторике др Тихомир Петровић даје развојни пут реторике кроз три најзначајнија раздобља: реторика старе Грчке, римска и средњовековна реторика. Из грчке реторике издвојио је погледе Аристотела и Теофраста. Из римске истиче беседнике браћу Гах, Цицерона, Квинтилијана, Цезара, Брута... О хришћанским беседама аутор каже да „досежу до поетских висина” и издваја Исуса, апостола Павла, Јована Дамаскина, Марка Аурелија, Василија Великог и Августина Јована Златоустог. Након тога аутор представља најзначајније наше беседнике: „најпознатији српски беседници су св. Сава (1174 – 1235), св. Николај Велимировић (1888 – 1956) и Јустин Поповић (1874 – 1979). Из редова световних беседника издвајамо Проту Матеју Ненадовића (1777 – 1854), Марка Миљанова (1838 – 1901), Јована Скерића (1877 – 1914), Добрицу Ћосића (1921), Матију Бећковића (1939).”

Др Тихомир Петровић даје кратак приказ и народне реторике, која је обликована на „реторичко – сценски начин”, а са тематиком је из народног живота (здравице, хвале, ругалице, клетве). Дугу традицију усменог беседништва проналази у нашим епским песмама (Кнежева вечера, Женидба Душанова, Урош и Мрњавчевићи). Велики простор првог дела књиге аутор посвећује језику, стилу, комуникацији, говору, дикцији и публици, као важним реторичким појмовима. „Језик и стил су суштински састојци беседе.” Дobar беседник мора познавати отроепске, фонетске, морфолошке, синтаксичке, лексичке о ортиграфске норме, водити рачуна о естетским вредностима језика, једном речи стално усавршавати и оплемењивати свој реторички стил. Култура говора сагледава се као део човекове културе, што подразумева „образованост, посвећеност и оплемењеност”, богат лексички фонд и познавање граматичких и правописних норми. Језичка култура важна је за очување културног и националног идентитета. Аутор представља и основне карактеристике појединих функционалних стилова (научног, публицистичког, административног, књижевноуметничког), као и одлике облика изражавања (монолога, дијалога, дискусије...).

⁹⁶⁹ Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 58.

посебну пажњу посвећује научно – стручним говорима истичући њихове одлике: недвосмисленост, усмереност на садржину, стручну терминологију, дефинисаност речи. Моћ речи од давнина је познат. Језик треба да служи светлости, истини – запажа аутор не изостављајући ни злоупотребу говора: „У функцију пропаганде и распаљивања мржње, он трује дух и делује деструктивно.” Још од библијских времена људи су међусобно комуницирали, у почетку димним сигнаlima, ватром, касније помоћу голуба писмоноше и гласника. Комуникација данас поприма много шире размере (телевизија, мобилна телефонија, интернет), па је утицај на формирање друштвених ставова огромна. Вредност ове књиге употпуњена је и добрим избором беседа из светског и српског беседништва од старог века до данашњих дана. Беседе старог доба обухватају беседе: Буде, Цицерона, Исуса, Аурелија, Стефана Немање, св. Саве, Арсенија Чарнојевића и Бајазита. Други део избора чине беседе од XVII – XIX века.

(...) Реторика др Тихомира Петровића плод је познавања граматике, стилистике, филозофије и историје реторике. Наめњена је учитељима, наставницима, политичарима, правницима, новинарима, свештеницима и другима.⁹⁷⁰

МАРЕ КАРАНФИЛОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ДОЗВОЛИ МИ...

Дозволи ми да небо дотакнем,
допусти ми да снове украдем.
Одведи ме далеко одавде,
Покажи ми да живим другчије.

Само то желим,
Крила ми дај.
Само то тражим,
Не спутавај!

Однеси ме до звезда најдаље
И пусти ме да горе предахнем.
Научи ме да сањам најслађе,
И после нек' живим и умирем.

Само то желим,
Крила ми дај.
Само то тражим,
Не спутавај!

Тишина свира, звезде певају,
Анђели језде, не примећују.
Неко их зове, њима се нада
У својој жељи дубље пропада.

Само то желим, крила ми дај.
Само то тражим,
Не спутавај!

ТИ САМО ЧОВЕК БУДИ

Нека ти зли пркосе..
Нека те ветар носи..
И, кад те мрак гуши,
Остани човек у души!

Слушај срце своје!

⁹⁷⁰ М. Каранфиловић, Реторика др Тихомира Петровића, Наше стварање, 2007. Прилог објављен у књизи др Т. Петровића Одјек речи (О делу проф. др Тихомира Петровића), Лесковачки културни центар 2007.

И, кад ти ребра броје..
И, кад ти дела мере,
нечастиви кад ти суди,
ти само човек буди!

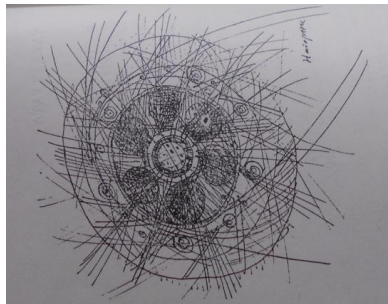
Кошмар кад обруч стегне,
жичану опругу кроз уши пружи,
фијук кроз мозак звизне,
туга на срцу легне,
љубави само служи!

Обрве кад се споје,
не растежи их,
већ ка небу дигни!
Пркосно испрси груди,
ал увек човек буди!

%
Кад велика нада
Угуши снове
Душа се после плаши
Да сања
Отвори очи, опет је дан –
Исти, ил' црњи,
Не могу да знам.

СРЦЕ

Остани, срце моје,
оно што си досад било,
оно што сада јеси,
оно што мораш бити.
Буди отворено за олује, мраз и мрак,
исто као за поветарац, сунца сјај.
И, кад ти сузе слане
болне ране пеку.
И, кад те кошмар
обручком снажно стеже.
И, кад те олуја шиба.
И ветар снажно млати,
немој се дати!
Остани нежно ко роса,
слабашно, малено, чедно.
И, кад пркос млати,
корову места не дај!
Мржњи се никад не предај!
Јер ћеш се сам тако
срцем звати!

МИРОСЛАВ КАРАНФИЛОВИЋ

Мирослав Каранфиловић (Лесковац, 1964) – Мирослав Ж. Каранфиловић, професор историје у ОШ „Васа Пелагић“. Дипломирао је 1989. године на Катедри за историју Филозофског факултета у Скопљу. Аутор је монографије *90 година Основне школе „Васа Пелагић“* и коаутор монографије *120 година од оснивања Школе за текстил и дизајн – Ткачке школе, Прве текстилне школе на Балкану*. Члан је међународног удружења за друштвену историју „UDI – Eugoslio“ и Удружења писаца Србије.⁹⁷¹

Каранфиловић у прилогу „Лесковачки Манчестер“ анализира дело Перице Хаџи Јовановића *Европизација српског Манчестера 1918-1941* (Удружење за друштвену историју, Београд 2010, стр. 222).⁹⁷²

⁹⁷¹ *Наше стварање*, 3-4 /2012, стр. 358.

⁹⁷² *Наше стварање*, 3-4 /2012, стр. 349

ДАНИЈЕЛА КОСТАДИНОВИЋ

I

Данијела Костадиновић (Лесковац: 1973) – књижевни историчар, књижевни критичар, паремиолог, библиограф, преводилац и професор Универзитета у Нишу. Основну школу и гимназију завршила је у Лесковцу. Дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу на Групи за српскохрватски језик и југословенске књижевности. Дипломски рад *Екстрвертни и интровертни типови у романима Абаџиева и Георгиевског* објављен је у едицији најбољих дипломских и семинарских радова Филозофског факултета у Нишу. Магистрирала је и докторирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Предаје *Упоредно проучавање јужнословенских књижевности* и *Књижевност за децу* на Департману за српску и компаративну књижевност на Филозофском факултету у Нишу. Живи у Нишу.

КЊИГЕ: *Психолошко у романима Абаџиева и Георгиевског: екстрвертни и интровертни психолошки типови у роману Пустинја и тетралогји Црно семе*, Филозофски факултет у Нишу, Студијска група за српски језик и књижевност, Библиотека семинарских и дипломских радова, Коло II, Књига 6, 115 стр.; *Добра мисла оро игра: пословице, изреке и друге кратке говорне форме лесковачког краја*, приређивач, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу/Филозофски факултет/СГ за српски језик и књижевност, Ниш, 2000, 220 стр.; *Одблесци, одјеци: српске теме македонске књижевности*, Алтера, Библиотека КАЛЕМ, Књига 13, Београд, 2010, 162 стр.

Радове је објављивала у стручним публикацијама и научним зборницима, и листовима и часописима: *Facta Universitatis* (Ниш), *Philologia Mediana* (Ниш), *Градина* (Ниш), *Славистика* (Београд), *Современост* (Скопје), *Књижевна академија* (Скопје), *ThinkTank* (Лесковац), *Браничево* (Пожаревац). Преводи са македонског и руског језика књижевну критику, есејистику, поезију и прозу. Почасни је члан међународне књижевне академије *Македонија презент*. Добитница је награда *Вељко Видаковић*, *Гоцева мисла*, а антологија македонске љубавне лирике *Од чежње до ероса* (библ. „Градинарник“, књ. 5, НКЦ, 2014), коју је превела са македонског на српски језик, понела је награду *Светосавски печат* за ауторски и издавачки подухват године.

II

МАЈСТОРСКО ПИСМО РАДЕТА ЈОВИЋА - *Читав један минули свет остаће/вечита тајна уколико се будућност/ не смиљује да одреши кесу и баџи који златник/ сунца да осветли прошлост.*⁹⁷³

Познати руски песник Александар Блок, у оквиру својих сећања на путовања по Италији 1909. године, записао је у својој недовршеној књизи *Муње уметности* следеће: „Време лети, цивилизација расте, човечанство напредује ... Али ја сам одавно схватио да по цену многих узалудно изгубљених часова, по цену духовних понижења која са собом носи живот у старинским собама из 18. века, по цену многих ноћних кошмара ништа не могу да учиним, пошло ми је за руком ипак да украдим понешто од старог света.

Вредности старог света су вредности подељене уметности ... А ове моје белешке ће имати смисла и ако у само неколико речи и понекоманалогичном будем у стању да на вас пренесем оно што сам успео да разазнам кроз нестварно искричаво треперења туђег мртвог живота...”

973 Раде Јовић, *Срећно царство* (роман), Просвета, Београд, 1998. Апстракт: У раду ће бити анализирана збирка стихова *Лесковачка мајсторска писма* (стихови старовремски или јеванђеље лесковачког менталитета), објављена у Лесковцу 2000. године. Кључне речи: Раде Јовић, Лесковац, мајсторско писмо, наративна песма, писмо, Коста Рацин, *На Струги дућан да имам*.

Ове речи Александра Блока наводим овде зато што ми се чини да је и Радету Јовићу, познатом лесковачком песнику, романсијеру и драмском писцу.⁹⁷⁴ том „вечно заљубљеном маслачку“ у „нашу чаршију“, у „наш Лесковац“, пошло за руком да књигом, која носи наслов *Лесковачка мајсторска писма*, уграби понешто од старог света и да на читаоце, кроз „искричаво треперење“ својих стихова, пренесе дух и боју лесковачке чаршије из доба „кад је време имало име, људи очи“ и пре но што су „из пошту јавили да је време остарело“.

Збирка *Лесковачка мајсторска писма: јеванђеље лесковачког менталитета: стихови старовремски* (Дом културе, Лесковац, 2000) заправо је треће издање стихова посвећених старом Лесковцу проистеклих из пера Радета Јовића. Сама чињеница да је ова поезија доживела три издања (прво издање појавило се под називом *Ђораво злато* (1988), потом је уследило друго проширено издање *Наша чаршија – стихови старовремски* (1997), као и чињеница да је 2000. године преведена и на македонски језик (*Чаршишки муабети*, КММ, Медија, Скопје, 2000; превод Гордана Стојковска), довољан су показатељ њене популарности и пријемчивости код читалачке публике.

Заљубљеник у лесковачку чаршију и лесковачки говор, овај „мајстор од лесковачки реч“, како га с правом назива Димитрије Тасић, и песничку књигу *Лесковачка мајсторска писма* певао је на призренско- јужноморавском дијалекту којем припада и лесковачки говор. Збирку одликује и обиље архаизама, турцизама и фразеологије типичне за говор старих Лесковчана, те може бити значајна не само у књижевно-критичким и књижевно-историјским сагледавањима него и у дијалекто-лошким и лингвистичким истраживањима, будући да лесковачки говор данас, под притиском књижевног стандарда, све више нестаје.

Вишеструки значај ове збирке истакао је и Томислав Н. Цветковић, јер је, како наводи, народни језик чувар историје и традиције, оно што се у дијалекту чува не може се мерити годинама, већ епохама, у њему се слаже искуство генерација и генерација народа.⁹⁷⁵

Збирка *Лесковачка мајсторска писма* састоји се из два дела: *Мајсторска писма* и *Стихови старовремски*. Лесковац је у прошлости био град занатлија и мајстора, центар текстилне индустрије, звали су га малим Манчестером, а „мајсторско писмо“ је крајем 19. и у првој половини 20. века подразумевало не само својеврстан документ – ди-плому којом се потврђивало да је мајстор изучио занат и пред комисијом положио мајсторски испит него и највише признање занатском умећу.

Имајући то у виду, Раде Јовић у првом делу пева о мајсторима, који су „поголеми од медведи/поубави од црквене слике/попаметни од кадију.“

Први део збирке *Лесковачка мајсторска писма* има претежно документарни карактер, који јасно показује да су се интенције аутора кретале у правцу остављања записа о познатим лесковачким мајсторима и занатлијама, чији би се рад и мајсторије својом лепотом, својим естетским квалитетима, могли мерити са уметничким.

Други, пак део, *Стихови старовремски*, посвећен је лесковачкој чаршији „која на малечку столицу седи, али у големо небо гледа“ и менталитету њених житеља. У овом делу, на трагикомичан начин, пева се о старим Лесковчанима који „једев паприке, па зидав фабрике, који терав инат и сеир сас Бога“, пева се о људској судбини и трагедији, јер је човек „на триста муке турен с`мо ги не зна име“, о силама белосветским које се „префрљујев“ преко живота Лесковчана, о фатализму женске лепоте.

Иако ови стихови нису увек најбоље стилски избрушени, понекад им запрети опасност да склизну у банално, њихова драж огледа се у томе што Раде Јовић полази од свог завичаја, полази од локалног, да би га потом уздигао на један општи, универзални ниво. У томе му у

974 Раде (Радомир) Јовић рођен је у Лесковцу 1937. године. Школовао се у родном граду и у Београду. Збирке песама: *Небески морнари*, *Мапа* (за децу), *Вињете*, *Разговор са Ветерницом*, *Препознавања*, *Улица Нишка*, *Ђораво злато*, *Наша чаршија*, *Лесковачка мајсторска писма*, *Саопштења*, *Грумен земље из Медвеђе* (за децу), *Грумен земље* (за децу), *Лесковачка ђебап артиљерија*, *Ђефли тефтер*. Романи: *Сезона клања*, *Репретиум mobile*, *Срећно царство*, *Бесна кобила*. Бајка: *Принц Леско и принцеза Леска*. Драмски текстови: *Нудим ти пуне руке живота*, *Пут у светлост*, *Време препознавања*, *Гозба*, *симпозион о љубави*, *Лесковчанин у Паризу*, *Мој пас Краб*, *адаптација Шекспирових дела*, *Ласте јастребарске*, *Не се знаје*, *Заре игра*. Аутор је и лесковачког *П(р)озиришта у авлији*, један од оснивача колоније младих југословенских сликара „Копашница `74“. Бавио се и аматерским филмом и стекао звање кандидата мајстора аматерског филма Југославије. Добитник је „Октобарске награде града Лесковца“. Умро је у Лесковцу 2004. године. *Напомена*: ЛИТЕРАТУРА - Раде Јовић, *Срећно царство (роман)*, Просвета, Београд, 1998; Томислав Н. Цветковић, *О говору*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*, Лесковац, 2000; Бора Ољачић, *Златни стихови*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*; Николај Тимченко, *Трагања Р. Јовића*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*; Драган Тасић, *Несвакидашња сентенца*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*.

975 Томислав Н. Цветковић, *О говору*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*, Лесковац, 2000.

великој мери помаже и велики број функционално употребљених пословица и изрека, насталих као резултат вековног промишљања народа о природним и друштвеним појавама, са циљем да се успоставе константне вредности у животу и утврде регулативи односа у колективу. Илустрације ради, навешћу само неке примере: „Народ кити, народ разграђује“, „И немање има крај“ и слично.

Стихови Радета Јовића у збирци *Лесковачка мајсторска писма* показују извесне карактеристике приповедних текстова. Излагање о догађајима и људима из прошлости, у овој поезији блиско анегдотском, језгровитом казивању о неком занимљивом или смешном догађају са неретко драматичном поентом на крају, организовано је у складу са уметничким интенцијама аутора. Због тога би можда најпримереније било назвати их наративним песмама. Бора Ољачић у предговору првом издању, такође, указује на жанровску неодређеност збирке Радета Јовића:

„...Стихови су то који мудрују, трепте као вилин коњиц, зачикавају, провоцирају, намигују као шерети па тугују. А кад их читате, одједном се изгубе и мудраци и шерети и све се заједно стопи у једну чврсту громаду, која јесте и није песма, која јесте и није проза, јер поседује суптилност и темперамент песме, али и чврстину и ток мисли прозе.“⁹⁷⁶ Ипак, ваљало би нагласити да су наративна обележја секундарна, а да је поетско, лирско примарно.

Дакле, збирку *Лесковачка мајсторска писма* карактеришу две битне компоненте: документарност и афективност. У збирци *Лесковачка мајсторска писма* смењују се строфе од по неколико и више стихова са оним састављеним од једног или два стиха, као што је наведено, често афористички згуснутим и блиским гномској мудрости. Стихове прати народски обојена реч, која није лишена ни псовки, ни скарадних израза. До сличних закључака дошли су и Николај Тимченко и Драган Тасић.

Поводом новог издања *Ђоравог злата*, дела које је било објављено као књига својеручно исписана и нацртана руком сликара и писара Слободана Костића, Николај Тимченко је нагласио да су ти исти стихови сада штампани под насловом *Наша чаршија*, узети за себе, такође необични, јер су испевани на дијалекту и у руху које носи печат свог аутора – творца – али и једну исконску мудрост која произилази не само из искуства него и из патње.⁹⁷⁷

Пишући о поезији Радета Јовића, Драган Тасић исто тако уочава „несвакидашњу сентенцу“⁹⁷⁸, чак иде тако далеко да успоставља паралелу између Његошевог *Горског вијенца* и песничке збирке *Наша чаршија* Радета Јовића на основу „наречјем натруњеног језика спегова“, присуства жене и сентенциозности, при чему, како сам каже, нема намеру да тврди да стихови Његошевог *Горског вијенца* и стихови Радета Јовића из поменуте збирке, имају исти значај за српску књижевност.⁹⁷⁹

Сам песнички субјект појављује се као лик који из наглашено субјективне, интимне перспективе сведочи о прошлим временима, он стоји по страни, уочава догађаје и, ако се тако може рећи, „пева причу“ о

њима. Збирка, а нарочито њен други део *Стихови старовремски*, састоји се од низа таквих „прича-песама“, које су нумерисане и на први погледостављају утисак фрагментарности. Ту су приче о Тики Шљати и његовом сину Спаси који су били у Београду да гледају *трамбелаји*; потом о Алекси Сербезу који је псовком бранио Немцима да ломе гране; о Дунди-шнајдеру; о аљчи⁹⁸⁰ Мицикином; о Перси шићерцики која својом лепотом узбуркала крв многих Лесковчана, о кафанама, паприкама, ћевапима... Приче-песме нижу се једна за другом: „Прва прича малечка/Друга голема/Трећа нема крај“, а њиховим склапањем добија се јединствени мозаик живота у старом Лесковцу.

С тим у вези, мишљења сам да је у приступу овој збирци неопходно обратити пажњу на синтагму „мајсторско писмо“, присутну и у самом наслову, и посебно на други члан синтагме - писмо. Она, с једне стране, упућује на директну везу између мајсторства и уметности, о чему је већ било извесних напомена, а, с друге стране, „мајсторско писмо“ или мајсторска диплома може само по себи бити важан документ, важно сведочанство о људима и догађајима из прошлости. Опредељење за „мајсторско писмо“, схваћено у овом контексту, указује на то да се песник тиме позива на веродостојност и аутентичност онога о чему пева.

976 Бора Ољачић, *Златни стихови*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*.

977 Николај Тимченко, *Трагања Р. Јовића*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*.

978 Драган Тасић, *Несвакидашња сентенца*, у: Раде Јовић, *Лесковачка мајсторска писма – јеванђеље лесковачког менталитета, стихови старовремски*.

979 Драган Тасић, *Сентенца и дијалект*, Наше стварање, XLVI, бр. 1-2, Лесковац, 1999, стр. 98.

980 Именица аљча означава будаластог човека.

Други члан синтагме – писмо посматраћемо засебно из разлога што и сам песник када пише о писмима користи различиту графију, те их на тај начин и формално издваја: писму даје иницијално и епилошко место у структури збирке, која се и својом целином приближава епистоларној форми.

Писмо, као што је познато, може бити написано без неког нарочитог реда, може обухватити најразличитије теме, повезивати и оно што на први поглед изгледа неспојиво. По тим особеностима, блиско је разговорној форми, а то су уједно и карактеристике ове поезије. Писмо као облик комуникације подразумева одређеног пошиљаоца и примаоца, за писмо је типичан наглашени субјективни моменат, који се јавља као последица жеље да другима пружимо обавештења о себи. Ако све ово имамо у виду, онда нам је и основни стваралачки импулс Радета Јовића потпуно јасан. Његово „мајсторско писмо“, односно збирка стихова, заправо је позив упућен појединачном читаоцу, али намењен ширем, са циљем да се пруже информације о оном Лесковцу кога су чинили вешти мајстори и трговци, о специфичном лесковачком духу који је, нажалост, почео да одумире. Стога су у овој збирци присутна и носталгична осећања и неки *жал*, да се послужимо речником Боре Станковића, за прошлошћу.

И нимало случајно збирка *Лесковачка мајсторска писма* завршава се доласком јабанџија⁹⁸¹, а самим тим новог духа и промена. Отуда се завршни стихови могу схватити и као отворено питање упућено читаоцу:

„Има још да се казује/Треба ли...“

У том смислу, посебно у свом завршном делу, збирка *Лесковачка мајсторска писма* има додирних тачака са циклусом *На Струги дућан да имам* (*На Струга дућан да имам*) македонског песника Косте Апостолова Солева, познатијег међу читалачком публиком као Коче Рацина. Циклус песама *На Струги дућан да имам* објављен је у оквиру збирке *Бели мугри* 1939. године у Самобору крај Загреба у штампарији Драгутина Шпулера. Полазећи од истоимене македонске народне песме и узимајући за мото циклуса народну пословицу „Занат је златан...“, Рацин са истом носталгијом пева о старим струшким мајсторима и занатлијама, о временима која су нестала, суптилно провлачећи алузију, преко мита о Краљевићу Марку и његовој волшебној сабљи, о неопходности повратка и обнављања која је приметна и у стиховима Радета Јовића.⁹⁸²

III

ДОБРА МИСЛА ОРО ИГРА: ПОСЛОВИЦЕ, ИЗРЕКЕ И ДРУГЕ КРАТКЕ ФОРМЕ ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА - Књига *Добра мисла оро игра: пословице, изреке и друге кратке говорне форме лесковачког краја* настала је у оквиру истраживачког рада на пројекту Књижевни живот на југу и југоистоку Србије у XIX и XX веку, који је био реализован у Центру за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу под генералним руководством академика Мирослава Пантића. Књига представља обимну збирку паремија прикупљених на подручју Лесковца и околине и приређивача, др Данијелу Костадиновић, несумњиво увршћује у низ врних познавалаца паремиологије у Јужној Србији.

Осим пословица, изрека и других кратких говорних форми из рукописне збирке приређивача, књигу чине и паремије које су се нашле у различитим изворима – од паремиолошких, етнографских, лексикографских и дијалектолошких студија до индивидуалних књижевних остварења писаних говором овог краја (призренско-јужноморавски дијалекат). Захваљујући чињеници да су у употреби били извори из различитих временских периода (од 1889. до 1997. године), читаоцима је пружена прилика да, осим сагледавања грађе, имају увид и у континуитет и карактер измена и развоја ове врсте народних умотворина. Књигу, сем паремиолошке грађе, чине и уводно обраћање приређивача, речник мање познатих речи, попис извора из којих је преузета грађа, као и попис цитиране литературе.

Приређивач нас у уводном обраћању упознаје са начином на који је у доступним изворима презентована паремиолошка грађа, при чему изводи закључак да су у њима паремије само пописиване без икаквих или недовољних покушаја да се оне и класификују.

981 296 Именица јабанџија означава странца.

982 С обзиром на то да би испитивање веза и односа између циклуса песама Коче Рацина *На Струги дућан да имам* и збирке стихова Радета Јовића *Лесковачка мајсторска писма*, како у формалном тако и у тематско-мотивском, стилском и семантичком погледу, могла бити тема засебног научног рада, овде смо указали само на њихову елементарну сличност.

Управо због чињенице да су се у понуђеним изворима, поред пословица, измешане нашле и остале кратке говорне форме, приређивач усмерава своју активност на класификовање грађе и издвајање посебних врста кратких говорних форми, желећи да, притом, представи што обимнију грађу.

Грађа је у књизи класификована на следећи начин: *Пословице (праве, анегдотске, дијалогске, стиховане); Изреке; Остале кратке говорне форме (поређења, благослови, клетве, заклетве)*. Свестан недостатака које има азбучни редослед презентовања грађе, приређивач се, ипак, опредељује за њега сматрајући да грађа систематизована на тај начин има већу прегледност, те да је стручно употребљивија.

Након уводног обраћања, читаоцима је презентована изузетно обимна грађа, тематски разнолика, различитог порекла и структуре, грађа која је локалног, али и општег и интернационалног карактера.

Радом *Тело у кратким говорним формама лесковачког краја* презентовани су паремолошки искази (пословице, изреке, поређења, клетве и заклетве) прикупљени на подручју Лесковца у којима се срећу називи тела и испитиване су њихове функције. Ослањајући се на класификацију Миливоја В. Кнежевићева понуђену у *Антологији говорних народних умотворина* и на класификациону схему Твртка Чубелића, који поређења третира само као подскуп пословица подводећи их под одредницу пословице фразеологизми, у раду *Народна поређења из лесковачког краја* извршена је систематизација грађе прикупљене на подручју Лесковца и околине на права и супротна поређења и успостављена дистинкција између *пословичких поређења*, које имају функцију правих поређења, и *поређења у дословном смислу* без пословичког значења. С обзиром на то да лесковачки говор припада призренско-јужноморавској зони српског језика, те да је у потпуности очувао своју српску, штокавско-екавску карактеристику, да обилује архаизмима, турцизмима, као и да се у погледу лексике битно разликује од стандардног српског књижевног језика, на крају рада, као засебан прилог, дат је и речник мање познатих речи. На тај начин, презентована грађа учињена је доступнијом и разумљивијом широј читалачкој публици.

IV

НАРОДНА ПОРЕЂЕЊА ИЗ ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА - У раду је презентована грађа везана за народна поређења из лесковачког краја. Поређења су, сходно Кнежевићеву класификацији, систематизована на права и супротна поређења, а такође је успостављена и разлика између *пословичких поређења*, која имају функцију правих пословица, и *поређења у дословном смислу* без пословичког значења којима смо се у раду и бавили. С обзиром на то да лесковачки говор значајно одступа од српског књижевног стандарда, на крају рада, као посебан прилог, дат је Речник мање познатих речи, који ће, надамо се, омогућити боље разумевање понуђене грађе.

%

Вук Стефановић Караџић насловио је своју књигу *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*, при чему је пословичке исказе разделио на две скупине: на оне „које се свагда једнако

говоре“ и на оне „које се различно говоре“ (КАРАЏИЋ 1967: 18). У „друге различне као оне у обичај узете ријечи“ можемо сврстати поређења која чине предмет нашег рада. Поређење се дефинише као „зближавање, довођење у суоднос двију појава на темељу њихове сличности или подударња у једној или више особина, па се једна од тих појава сликовито приказује, објашњава, афективно појачава успоређивањем с другом“ (ДУКАТ 1992: 622), или као „необично захвална, експресивна, живописна и поетска грађа, од које постаје јак и сажет, фигуративан, понајпре метафорички израз. По својој каквоћи и намени поређења стоје на прелазу између говорних израза дословног и говорних израза преносног значења“ (КНЕЖЕВИЋ 1972: 12).

Разлика између пословица и „у обичај узетих ријечи“, у које се убрајају и поређења, није оштра. Сходно томе, поређења би се могла поделити на поређења која се срећу у функцији правих пословица, а која бисмо могли подвести под одредницу *пословичка поређења* (нпр. Брак си је ко лутрија; Жена си је ко гвоздена кошуља) и *поређења у дословном смислу*, дакле поређења без пословичког значења, која заправо и чине предмет нашег истраживања (нпр. Бел ко сирење, Развучује се ко пометина).

Поређења су била тема бројних истраживања у области народне књижевности, посебно у области паремологије, науке која се бави ис- питавањем и тумачењем пословица и других кратких говорних облика. Овом приликом издвојили бисмо *Антологију говорних народних*

умотворина Миливоја В. Кнежевића у којој је аутор извршио поделу на права и супротна поређења. (КНЕЖЕВИЋ 1972: 12-13) У оквиру своје класификационе схеме Твртко Чубелић поређења третира само као подскуп пословица подводећи их под одредницу пословице-фразеологизми и истичући да је у овом „подскупу пословица фразеолошки карактер најпотпуније изражен. (ЧУБЕЛИЋ 1975: LXIV) Неки, пак, истраживачи и приређивачи, попут Марије Клеут, у својим класификацијама не одвајају поређења од осталих кратких говорних облика у чему су блиски Вуку Ст. Караџићу⁹⁸³, али их разврставају по тематским скуповима о човеку, људском телу, жени, богу, ђаволу, свету, животу и смрти и слично. (в. КЛЕУТ 2010).

Прикупљањем и проучавањем пословица, изрека, поређења и других кратких говорних облика из лесковачког краја бавили су се Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954), Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1964: 54-58; ЂОРЂЕВИЋ 1970: 89-112), Јоца Михајловић (в. МИХАЈЛОВИЋ 1968: 107-113; МИХАЈЛОВИЋ 1970: 110-120), Данијела Костадиновић (в. КОСТАДИНОВИЋ 2000), али су се амбиције сакупљача, до појаве наше књиге *Добра мисла оро игра*, објављене 2000. године, завршавале на њиховом пописивању, без икаквих или недовољних покушаја да се оне систематизују и класификују (делимичан изузетак чине радови Јоце Михајловића).

Грађа коју нудимо у овом раду добрим делом је објављена у књизи *Добра мисла оро игра*, али смо је за ову прилику допунили новим поређењима које смо у међувремену забележили, а које прикупљамо, као

и друге народне умотворине из лесковачког краја, више од десет година.

Иако у књизи *Добра мисла оро игра* постоји знатно већи број поређења, од којих су многа преузета од других записивача и из различитих извора,

ми смо се одлучили да овим радом прикажемо само она поређења која

смо сами забележили на терену. Будући да у народним поређењима из лесковачког краја срећемо две поредбене копуле „ко“ и „к`ко“, а да је поредбена копула „к`ко“, у којој је сачуван полуглас, данас готово избледела из говора Лесковчана, одлучили смо се за прву варијанту. Сам полуглас обележили смо у раду апострофом из практичних разлога иако сматрамо да је знак „ə“ (шва) прикладнији. Африкату „s“ у раду смо обележавали графемом „дз“.

С обзиром на чињеницу да лесковачки говор припада призренско-тимочкој зони српског језика, односно да се подручје лесковачког говора простире на северу до Брестовца, на југу и југоистоку до Пискупова, Власотинца и Грделице, али, како наводи Александар Белић, „не источ није од пруге која везује Рамни дел и Купиновицу“ (в. БЕЛИЋ 1905), да је лесковачки говор у потпуности очувао своју српску, штокавско-екавску карактеристику, да обилује архаизмима, турцизмима, те да се у погледу лексике битно разликује од стандардног српског књижевног језика, као засебан прилог дали смо и Речник мање познатих речи како бисмо

презентовану грађу учинили разумљивом ширем читалачком аудиторијуму. Из истих разлога, уз поједина поређења навели смо и додатна објашњења.

У даљем тексту прилажемо грађу коју смо, по угледу на поменути Кнежевићеву класификацију, систематизовали на тај начин што смо поређења поделили на права и супротна поређења.

ГРАЂА:

а) права поређења

Ака се ко коло без наплат. Каже се за човека који узалуд ради. Лута без циља. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*) Варијанту: Ака се ко коло без наплати забележио је Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 659).

Балдиса ко пцето. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Бачка се ко свиња у блато. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

983 Иако је сам Вук Ст. Караџић посебну пажњу обраћао на питање како се и на који начин исказује и изражава пословички смисао и у складу с тим их поделио на оне које се „једнако говоре“ и оне које се „различно говоре“, дао је класификацију пословица по азбучном редоследу сврставајући пословице, изреке, поређења и друге кратке говорне облике у равноправну пословичку грађу, што је свакако допринело, како наводи Твртко Чубелић „прегледности и практичној, стручној употребљивости, док се је врло мало говорило о самим пословицама. Заправо ништа“ (ЧУБЕЛИЋ 1975: LVI).

Бега ко ђавол од тамњан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149). Ово поређење забележили су и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 46) и Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 659).

Бел ко сирење. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Бел ко булка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Бере ко пета гној. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149). Ово поређење забележили су и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 63) и Јоца Михајловић (в. МИХАЈЛОВИЋ 1968: 110).

Бесан ко куче к`д га пуштив од ланац. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Бечи се ко крава на изјаловче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Бије ко Св. Илија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Блаји ко овца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Блед ко да му је ташта исисала крв. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 149)

Боде ко с иглу. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Боде ко с ножеви. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Буљи ко буљина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Вагија се за реч ко пијан за тарабу. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Вагија се ко сиром за патку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Вије ко задушна баба. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Вије се ко црв у рану. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150.) Ово поређење забележили су и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 64), Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 661) и Јоца Михајловић (в. МИХАЈЛОВИЋ 1968: 112).

Вика ко по орла. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Води га ко краву с јулар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Водив се ко петак и субота. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Водив се ко Сима и Дима. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Врзали смо се за Лесковац ко куче за сицимку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)

Врну се ко посран голуб. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150. Ово поређење пронашли смо у књизи Добривоја С. Каписазовића *Лесковачке заврзламе и чарламе* (в. КАПИСАЗОВИЋ 1980: 16).

Вртив га ко точак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Врти се ко брљива кокошка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Врти се ко кусо кравче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Врти се ко кусо куче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Врти се ко кусо петле. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вуче ко мрав. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вуче се ко згажено куче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вуче се ко липсано маче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вуче се ко липсотина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вуче се ко метиљава овца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Вучев се ко прева. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Гига се ко на гигаље. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Глава му ко лојзарска кова. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Глава му ко буздован на Краљевића Марка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Глава му ко на вола. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Гладан ко курјак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Гладан ко кер. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Гледа ко крава мртво теле. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Гледа ко Карча бивол. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 151)

Гледа ко младеневеста. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Гледа ме ко да сам му сви живи заклаја. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глића ко шатка трице. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глође ме ко куче коску. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Глође ме ко свињску ногу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глув ко топ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глуп ко танакија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глуп ко Торник. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Глуп ко точак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Гол ко пиштољ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)

Д`кће ко да има асму. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Дави га ко змија жабу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Девојке ко сојке. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Девојче ко грутка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Дигла главу ко гуска у маглу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152.) Ово поређење забележио је и Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 663).
 Диже се ко попарен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Добар ко врућ леб. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Добар ко лебац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
 Дођо ко шугав зајак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Досадан је ко стеница. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153.) Варијанту: Досадан ко стеница, забележио је Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 54).
 Дотерало се ко за сабор. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дотерало се ко селско дете за куде доктора. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дотерује се ко младенева. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дочека ме ко на нож. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дошеја ко гробник. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дошеја ко коруба. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дреме ко мува на мокра муда. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дреме ко младенева у нову кошуљу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Дреме ко сојка на југовину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153.) Ово поређење забележили су и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 59) и Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 663)
 Држи ко за очи. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Жљува ко да једе сламу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Жмије ко коњ на празно јасле. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Жмије ко мачка испод накладено кубе. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Жмије ко ћуран на мотку. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Жут ко восак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Жут ко лимун. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
 Жут ко свећа. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Забраздија ко вол у купус. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Забрљавила се ко мачка у сланину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Забуљија ко маче уз бучку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Завива ко кучка на месечину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Загореја ко цигански тигањ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Загракаше ко чавке на мршу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Задробија ко млински камен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Задужија се ко Грчка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Зазнојија се ко да је парадајс под леју садија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Залепија се ко дроз за грозје. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Залепија се ко таксена марка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Залетеја се ко куче за воду. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Залетеја се ко мушица на сирутку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Залића ко муве гомна. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 154)
 Заоди ко маче око бучку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Запатали се ко пировина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Запеја ко нерез. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Запеја ко свиња на јер`м. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155.) Ово поређење забележио је и Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 664).
 Запенија ко сивоња. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Заудара ј_____□ко цибра. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збори ко да му је врућ качамак у уста. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збори ко из б`чву. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збори ко из кацу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збори ко да му је гомно под језик. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збраја се ко терајеж. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Збрали се ко да игра мечка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Згази га ко Паћа питу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)
 Згрчија се ко да га је сраћка уватила. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 155)

Здрав ко тресак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Здрвенија се ко кочан. Каже се за оног ко се смрзнуо или за оног ко је преминуо.
 (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Зинуја ко клен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Знаје га ко лошо време. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Игра ко на воду. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Игра ко на млад месец. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Идев ко на почудиште. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Иде ко алва. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Иде ко вејка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Иде ко подмазано. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Избуљила очи ко цивцан груди. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Извалија се ко шаров пред праг. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Изврзани ко свињска црева. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
 Издиза се ко маче од таван. Каже се кад се неко превише хвали или
 говори глупости. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Издуја се ко да су га челе јеле. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Издуја се ко теле у росну детелину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Изели прасе ко мачка миша. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Израснула ко топола. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Израснула ко бучумика уз клозет. Каже се кад се жели умањити девојачка лепота.
 (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Изровија очи ко бивол. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157) Ово поређење
 забележио је и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 42).
 Изрота га ко бивол кучку. Каже се кад неко неког нагрди. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Варијанту: Изротаја га ко бивол кучку забележио је и Драгутин М. Ђорђевић (в.
 ЂОРЂЕВИЋ 1985: 211).
 Има дупе ко шиник. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Имам груди ко амбар, па берем, берем, берем, док неки пут све
 одјед`нпут не издушим. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Искривила се ко притка за леју. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Искрши га ко кисел леб. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Искрши гу ко стару канту. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Искуба гу ко кокошку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Исполегали ко кокошке. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Исправија се ко да има кол`ц у грбину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Испречија се ко дирек. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Испрсија груди ко цивцан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Истега се ко јалова лесица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Иструћали се ко праци. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Исуши се ко чемерика. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
 Ишчокљан ко меанциски праг. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157) Ово по-
 ређење забележио је и Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 47).
 Ицепен ко циганско решето. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко ловџија зајца с дрмлију. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко пиле дзиву. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко поганци празну врећу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко поп сарму на задушницу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко свиња мрсан џак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко сељак ладно пиво пред задругу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Ицепи га ко шифон. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Јак ко бик. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Јаша га ко вола. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Јаша га ко магарца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Једе ко свиња. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Јури га ко Бог ђавола. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 К`к`в је ко да је на бућку ватан. Каже се за неугледног човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:
 158)
 Ко рипчики без воду. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)

Ква је ко караконцула. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158) Варијанта: Каква је ко караконцула
 среће се у *Речнику лесковачког говора* Бране Митровића (в. МИТРОВИЋ 1984: 143).
 Клати се ко муда у косидбу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Клати се ко патка у зору. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 158)
 Кљује ме ко сврака мрзло гомно. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да га је крава жвакала. Каже се за неуредног човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:159)
 Ко да га је одсекла од гузицу. Каже се кад личи на неког, обично се
 мисли на мајку или на оца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да га фрљи поза мене. Јести, а не заситити се. У истом значењу
 често се користи и изрека: Дадо га на ђавола. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да једе тел. Каже се за мршаваог човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да је у земљу пропало. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да капку крв нема. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да леб неје јеја. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да сам га попарија с врелу воду. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Ко да му је од татка остануло. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Ко с ексери да се рани. Каже се за мршаваог човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Крије се ко змија ноге. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Л`же ко недокрстен. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Л`же ко куче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Л`же ко стар Циганин. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Л`же ко Циганка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Л`жљив ко сојка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Лаје ме ко куче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 159)
 Лапка ко куче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Легло ко мртвак у сандук. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Лепив гим се паре за прсти ко чичак за руно. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Лепи се ко крљеж за овцу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Лепи се ко шамар за будалу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Лепи се ко шамар за тил. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Лизнуја ко куче полог. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Личив ко јајце на јајце. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Личив ко расечена јабука. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Ломоти ко празна воденица. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*) Варијанту: Ламоти ко празна
 воденица забележили су Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 54) и Драгутин
 М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 668; ЂОРЂЕВИЋ 1970: 95). Ми смо се одлучили за
 глаголски облик „ломоти“, јер смо тако чули од извора.
 Лош ко лош д`н. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Луња се ко глува кучка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Луња се ко крња крава. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Љуто ко цинче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Мава ко поп с кандилницу. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Маје се ко глува кучка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Маје се ко недобивен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
 Маје се ко убивен у главу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мек ко душица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Меље ко клопетало. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Меље ко празна воденица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мења ги ко матрапаз коњи. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мења ги ко чарале. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мрачно ко у чижму. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мрда ко да су ву кондрци у дупе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мртав ко свећа. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Мува се ко муда кроз цепене гаће. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Мучи се ко ђавол у тињу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Навалија _____ Q_ко Здравко на спржу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
 Навалиле ко чавке на мршу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Нагорела ко циганска тојага. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162) Варијанту: Нагореја ко
 циганска тојага забележио је Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 37).
 Награиса ко жути. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)

Нагрнули ко јагањчики на туђ тор. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Надуја се ко да је с осе спаја. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Напатили се ко зајци. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Натрпано ко у цигански логор. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Нашаран ко ускршње јајце. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
 Не дава ко куче коску. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Не двојив се ко Б`дњи вечер и Божић. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Не сматра ме ко куче у јендек. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Ништо си не знаје ко животињка к`д се окоти. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Облића ко стршљен око трмку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Образи му ко детиње дупе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Обрћа се ко жер. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Овртеја се ко зло време око голога човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:163)
 Остаде ко посран. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
 Офуцан ко стар цулов. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Офуцана ко манастирска мачка. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Очи су му ко дзивт. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Очи су му ко филцани. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Паде ко камен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Паде у севдак ко сливче у гомно. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Паднуја ко плот. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пасује ко шамар по шију. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко буре. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко гузица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко земља. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко летва. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко љуљка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко маљица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пијан ко чеп. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пије ко смук. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пије ко сунђер. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пишти ко црв у дрво. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Пландује ко сојка у примку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
 Подуја ко челарски приправник. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Познавам га ко црвено јајце на Велигден. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:165)
 Поје ко славуј из бару. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Покварен ко мућак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Помодреја ко жељудица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Помодреја ко измрзли купус. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Потура ко кукавица јајце. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Поцрвенеја ко сува поприка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Прди ко задружна кобила. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Прди ко јабукарска кобила. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Прди ко кобила к`д гу претоварив у купус. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:165)
 Прежива ко крава. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Прежмава ко кукумевка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165) Ово поређење забележио је и Јоца Михајловић (в. МИХАЈЛОВИЋ 1970: 112)
 Преплића ноге ко метиљава овца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Претопара се ко гледана курва. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
 Прореди ми зуби ко тарабе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Протеза се ко гладна година. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Пукла му челенка ко тиква. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Пун ко буре. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Пун ко око. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Пуштило корење ко ора. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Работи ко сат. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Работи ко тресак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Работи ко Црнац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Радује се ко дете за сиску. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
 Ражљебила се ко Тривунова кобила. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)

Разбацано ко пролив по цбуње. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Развртела дупе ко удовица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Развукла се ко глиста на кишу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Развукује се ко пометина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Разјарен ко курјак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Разлетели се ко коледари. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Распучија се ко лубенче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Распучија се ко тиква. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Растезав се ко свињска црева. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Растресла се ко крава. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Расушија се ко буре. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Рацавтела се ко петунија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Рацавтела се ко ружа. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Раширија се ко ага. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Раширија се ко да је цел свет освојија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Раширија се ко кокошка над пилики. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
 Раширија се ко пировина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Рије ко свиња с прџицу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Ринта ко кирицијски коњ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Рипа ко заклана кокошка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Ружан ко куче у цегер. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Ружан ко лопов у дванес. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Рутав ко мајмун. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Сама ко глува кучка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Свађав се ко јетрве. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Свађав се ко Цигани. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Седи ко Турчин. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Седи ко на игле. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168) Варијанту: Седи ко на чепељушке (чепељушка=игла), забележио је Брана Митровић (в. МИТРОВИЋ 1980: 364).
 Сикти ко змија троглавка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Скрестила руке ко богомољка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Смотаја се ко клубе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Смуца се ко божјак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Сп'шкаја се ко неполивена поприка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Спије ко гузица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Спије ко заклан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Спије ко заклано јагње. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Спије ко на грањку. Има лак сан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Спрегла се ко две паре у кесу. Каже се за жену која је циција. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Стиснуја се ко да га је мајка у стипсу бањала. Каже се за мушкарца који је циција. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Страшљив ко зајац. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Сув ко вејка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Сув ко притка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Сув ко тутка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Сув ко ч'чкалица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тврд ко камен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тврдоглав ко мазга. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тепан ко бивол у купус. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тепан ко турски младожења. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тера га ко ђавол Циганина. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тера га ко керови зајца низ брег. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тешко ко туч. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Траска ко стара воденица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Треба ми ко лебац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тресев му се руке ко да је аманет изеја. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170).
 Ово поређење забележио је и Драгутин М. Ђорђевић (в. ЂОРЂЕВИЋ 1958: 675).
 Тресе глас ко куче ланац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)

Тресе се ко да је живци изгубија у рат. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тресе се ко кучка од суви бес. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тресе се ко питије. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тресе се ко прут. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тропа ко маче на таван. Каже се кад неко говори глупости. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Тропа ко танакија. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 170)
 Трпи ко кучка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Трупа с ноге ко коњ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Трчи ко ждребе пред руду. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Трчи ко клисар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Трчи ко овца на сол. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ће плати ко вук с кожу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћу пукнем ко крљеж. Обично од муке. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћу се утепам ко сироче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћутиш ко клен. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171) Ово поређење пронашли смо у књизи
 Ненада Кражића *Будење, (монодраме и драмолет)* (в. КРАЖИЋ 1981: 10).
 Ћути ко купен пет`л. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћути ко курва. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћути ко млатка у понеделик. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћути ко мулац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ћутање ко на парастас. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*) Ово поређење пронашли смо у
 књизи Сретена Динића *Наша работа*, комад из лесковачког живота с певањем у пет чинова
 (в. ДИНИЋ 1925: 38).
 Убава ко лутка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Убачкаја се ко прасе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Угојила се ко мечка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Ударија ко вол на јер`м. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Ударили га ко дзиву од калдрму. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Удрвила се ко да је прогутала мотку. Каже се за уображену жену. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:
 172)
 Улетеја ко шаче у брзак. Каже се када неко донесе исхитрену одлуку, или га преваре.
 (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Унуче ко куче. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Уозбиљија се ко маче уз бучку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Уозбиљија се ко прасе кад мочка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Уплеја се ко пиле у кучине. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Урасја ко гомно у траву. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Успрчија косу ко пет`л кресту. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Усукала се ко куца биволица. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Утврдија главу ко коњ. Каже се за тврдоглавог човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:172)
 Утепа се ко маче од таван. Каже се кад неко изговори глупости. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:
 172)
 Утовила се ко свиња рањеница. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Утрпује се ко гра на Божић. Каже се за наметљиву особу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Ућутаја се ко млатка. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
 Уштркљала се ко крава. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Фаћа ги ко паук муве у мрежу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Цвили ко змија у трн. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Цвили ко кучка на ланац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Целивав се ко тетке на пијац. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Целивав се ко Цигани на вашар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Црвен ко рак. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Црн ко ђавол. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Црн ко катран. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Црн ко дзивт. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Чека га ко печен леб. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Чеша се ко шугава овца. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
 Чивта се ко бесна кобила. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
 Чува ко девојка поштење. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
 Цгаје ко Циганка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)

Шарен ко сврака. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
Шепури се ко гугутан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
Шетав ме ко певаљку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)
Шири се ко врабац у дуд. Каже се за хвалисавог човека. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:174)
Штрба баба ко тестера. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 174)

б) супротна поређења

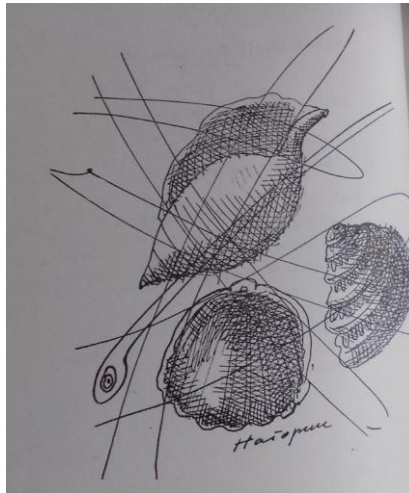
Бодe ко ћорав манистра. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)
Весело ко на погробину. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
Воли гу ко кучики Циганку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)
Волив се ко миш и мачка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)
Воли га ко квачка црну врцу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)
Вредан ко доњи воденични. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 150)
Голем ко глава у маче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
Гоји се ко змија на трн. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
Дете ко бомбонче на ластешче: куде га од пнеш, там одлети. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152)
Добар ко јабука благичка. Каже се за рђавог човека. Уместо поређења често се у истом значењу употребљава само изрека: Благичка јабука. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 152) Варијанту: Добар ко благичка јабука забележио је Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 37)
Држи ко чичак за огледало. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
Држи се ко Коце симиција за тарабу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 153)
Зрел ко гњила крушка. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 156)
Истискује се ко гладан на срање. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 157)
Лети ко мува без главу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
Личи му ко каганац на кочину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
Личи му ко на магаре самар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
Личи му ко на пиле сиске. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
Личи му ко на Циганче дзива. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 160)
Мазна ко невеста пред прво спање. Каже се за лукаву особу. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
Миран ко бува у гаће. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 161)
Надуја се ко р`жен леб. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 162)
Неће пијење ко божјак баницу. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*) Варијанту: Не воли пијење ко божјак баницу забележио је Сергије Димитријевић (в. ДИМИТРИЈЕВИЋ 1954: 79).
Обелеја образ ко чавка чело. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
Огојила се ко притка за парадајс. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
Окретан ко бивол у тињу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 163)
Опасан ко штрба мачка и згажен терајез. (КОСТАДИНОВИЋ 2000:163)
Плива ко секирче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 164)
Пожурија ко желка преко угар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Покретан ко доњи воденични. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Почистили ко лесица с реп. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Прати ме срећа ко куче тојага. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Притресја се ко сиром за волови. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Провеја се ко бос по трње. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 165)
Провеја _____ се ко куче на мос. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
Пун с паре ко жаба с длаку. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
Работи ко врзан. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 166)
Развртела дупе ко сиротињско н`ње. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Разбира се ко могоаре у кантар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Развијен ко цивцан у колена. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Развијотка ко мотка. (КОСТАДИНОВИЋ: *рук. збирка*)
Развреднила се ко снајка у понеденик. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Разуме се ко Марица у кантар. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Разуме се ко Марица у онуј работу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 167)
Составили се ко гроб и крстача. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
Све знаје ко селска учитељица пред пендзију. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)

Сигуран ко врбов клин. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Сија се ко цигански тигањ. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 168)
 Среди га ко Зорка Благоју са секирче. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Среди га ко Панта бабу за Врбицу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Средија га ко свиња бачу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 169)
 Уватија се ко ћорав за тојагу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 171)
 Ужива ко маче у детиње руке. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Ужива ко миш у гвожђарску радњу. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 172)
 Фаћа се за реч ко смола за кучину. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)
 Фираје ко зеље у дупе. (КОСТАДИНОВИЋ 2000: 173)

Прилог: Речник мање познатих речи

а́кам, несвр. 1. муштрам, прогоним; 2. узалудно се трудим; 3. злостављам, физички искориштавам; 4. грдим.
 ба́чкам се, несвр. купам се у блатњавом виру.
 бо́жјак, м. просјак, убоги човек.
 брљив, прид. блесан, лудак.
 бу́ћка, ф. бућкалица.
 бучумика, ф. л. врста отровне зељасте биљке.
 ве́јка, ф. грана.
 гигаље, ф. мотке са раклама за ходање преко мочварног земљишта.
 глића́м, несв. гутам
 дирéк, м. греда; дрвени стуб.
 же́љка, ф. корњача.
 жељудица, ф. желудац живине, бубац.
 же́р, м. жеравица, жар.
 жмијем, несвр. жмурим.
 карако́нцула, ф. вештица.
 ка́рча, прид. црномањаст.
 клопета́ло, н. 1. звоно овна предводника; 2. даска за објављивање црквене службе.
 коло́, н. точак.
 ко́ндрк, м. немирлук, несташлук, враг.
 кору́ба, ф. кора.
 коча́н, м. корен кукурузног клипа.
 кукума́вка, ф. 1. кукумавка; 2. жена која плаче, нариче.
 љу́љка, ф. љуљашка.
 маљи́ца, ф. маљ.
 матрапа́з, м. трговац разноврсном марвом.
 мрша, ф. стрвина.
 му́лац, мазгов.
 нерéз, м. вепар за бокорење свиње.
 погробина, ф. загодно јело и пиће.
 поло́г, м. јаје које се стално налази у кокошињем гнезду, насад.
 поме́тина, ф. 1. постељица; 2. нечистоћа, прљавштина.
 почу́диште, н. чудо, призор.
 примка, м. справа за ловљење птица.
 прњи́ца, ф. њушка, нос.
 се́вдак, м. љубав, љубавна чежња и страст.
 сици́мка, ф. узица, парче канапа.
 сп`шкам се, свр. ослабим, истопим се, иструлим, скапам се.
 спа́штра, ф. лош, рђав посао.
 спрегне́м, свр. удвостручим.
 танакија, ф. лим.
 тел, м. 1. жица; 2. метални конач за вез.
 тера́јеж, м. јеж.
 тил, м. врат, задњи део врата.
 трмка, ф. кошница од прућа и сламе, вршкара.
 трóпам, несвр. лупам, стварам буку.

тўтка, ф. сасушена стабљика конопље.
 филцáн, м. шољица за кафу.
 фирајем, несвр. напредујем, развијам се.
 челéнка, ф. средина главе, лобања.
 чепáтим се, несвр. дерем се, вичем.
 дзива, ф. слина.
 дзивт, прид. црн.
 цгајем, несвр. упорно тражим.
 цивцáн, м. врабац.
 цинче, н. 1. ситна, љута папричица; 2. неразвијено ситно дете.
 цулóв, м. пас.
 шиник, м. суд за мерење жита.⁹⁸⁴

984 ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА: БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Београд: Срп-ска краљевска академија, 1905; ДИМИТРИЈЕВИЋ, Сергије. *Грађа за проучавање Лесковца и околине*. Св. I. Лесковац: Напредак, 1954. ДУКАТ, Здеслав. „Поређење (поредба)“. *Речник књижевних термина*. 2. допуњено изд. Београд: Нолит, 1992, стр. 622-623; ЂОРЂЕВИЋ, Драгутин М. *Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави*. Књ. 31. Београд: Научно дело, 1958, стр. 655-657, 659-678; ЂОРЂЕВИЋ, Драгутин М. „Народне изреке и пословице“. *Наше стварање* VIII/1-4 (1964): 54-58; ЂОРЂЕВИЋ, Драгутин М. „Нешто о лесковачким народним умотворинама“. *Наше стварање* VII/1-2 (1970): 89-112; КАРАЦИЋ, Стефановић Вук. *Српске народне пословице*. Приредио Мирослав Пантић. Београд: Просвета, 1967; КЛЕУТ, Марија (прир.). *Једноставни облици народне књижевности*. Нови Сад: ИЦ Матице српске, 2010; КНЕЖЕВИЋ, Миљивоје В. (прир.). *Антологија говорних народних умотворина*. Нови Сад /Београд: Матица српска/Српска књижевна задруга, 1972; КОСТАДИНОВИЋ, Данијела (прир.). *Добра мисла оро игра*. Књ. 1. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ/СГ за српски језик и књижевност, 2000; МИХАЈЛОВИЋ, Јоца. „Лесковачке изреке“. *Наше стварање* XV/1-2 (1968): 107-113; МИХАЈЛОВИЋ, Јоца. „Лесковачке пословице“. *Наше стварање* XVII/5- 7 (1970): 110-120; ЧУБЕЛИЋ, Твртко (ур.). *Умене народне пословице, питалице, загонетке*, Загреб: _____Либер, 1975; ИЗВОРИ: ДИНИЋ, Сретен. *Наша работа (комад из лесковачког живота с певањем у пет чинова)*, Ниш: Св. цар Константин, 1925; ДИМИТРИЈЕВИЋ, Сергије (ур.). *Грађа за проучавање Лесковца и околине*. Св. I. Лесковац: Напредак, 1954; ЂОРЂЕВИЋ, Драгутин М. *Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави*, Београд: Научно дело, 1958, стр. 655-657, 659-678; КОСТАДИНОВИЋ, Данијела (прир.). *Добра мисла оро игра*. Књ. 1. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ/СГ за српски језик и књижевност, 2000; КОСТАДИНОВИЋ, Данијела. *Рукописна збирка*; КРАЖИЋ, Ненад. *Будење, (монодраме и драмолет)*. Власотинце, 1981; МИТРОВИЋ, Брана. *Речник лесковачког говора*. Књ. 32. Лесковац: Напредак, 1984; МИХАЈЛОВИЋ, Јоца. „Лесковачке изреке“. *Наше стварање* XV/1-2 (1968): 107-113; МИХАЈЛОВИЋ, Јоца. „Лесковачке пословице“. *Наше стварање* XVII/5- 7 (1970): 110-120;

ЈОВАНА КОЦИЋ

Јована Коцић (Лесковац, 1987) – Дипломирала је на Филолошком факултету у Београду на Катедри за српски језик и књижевност. Завршила је најпре основне, а потом и мастер академске студије. Учествоје у бројним културним активностима. Ради као наставник српског језика и књижевности.

Сарадник је часописа *Наше стварање*. У броју 3-4/2016. објавила је веома запажени прилог „Изабрани идентитет Иве Андрића у српској књижевности.“

На почетку овог прилога констатује: „Зашто баш изабрани идентитет Иве Андрића? Ако се „свакоима негде родити“, није нужно имао и потребу, жељу или намеру да изабере свој идентитет, и то баш идентитет у српској књижевности, као што је то случај са Андрићем. Да ли је он изабрао да буде Србин или су Срби изабрали да Андрића сматрају својим писцем, јер га као таквог доживљавају? Или су истините обе тврдње?⁹⁸⁵

⁹⁸⁵ *Наше стварање*, 3-4/2016, стр. 360. и 407.

МИРОСЛАВ ЛУКИЋ

Мирослав Лукић је рођен 1937. године у Бериљу, недалеко од Прокупља, где је завршио гимназију. Вишу педагошку школу завршава у Нишу, да би потом на Филолошком факултету у Скопљу дипломирао на Одсеку југословенске књижевности и српскохрватског језика. Године 1961. долази у Лесковац и ради као професор у ОШ „Васа Пелагић”. По оснивању Радио Лесковца најпре је ангажован као лектор – акцентолог, а затим изабран за директора и главног и одговорног уредника. Године 1976. постављен је за управника Народног позоришта у Лесковцу, где је допринео да Позориште доживи свој пуни уметнички процват, освајајући низ значајних републичких награда. Своје организаторске способности доказао је и у Народној библиотеци у Лесковцу, у којој је као директор радио од 1985 - 2001. године. Добитник је многих друштвених признања, од којих је најзначајнија Октобарска награда Лесковца.⁹⁸⁶

Преминуо је у Београду 2015. године.

И

ДРАМА О ДЕЗИНТЕГРАЦИЈИ ЧОВЕКА - Лепо писана и добро замишљена драма – првенац „Ближи небу” младог драматичара Жељка Хубача, студента драматургије на Факултету драмских уметности у Београду, представља израз појачане дезинтеграције човека, и у вези с њом, постепене моралне инфлације друштва у коме живи и, у садашњем веку, прети му да ослободи најљудскије у њему – његов хуманизам.⁹⁸⁷

Драмска радња и ликови овог комада ситуирани су у неуро психијатријској клиници. Писац се бави и проблемима насиља и препуштености себи у свету људи померене савести и истовремено сумња: да ли је уопште могуће рационалном методом, голим одржавањем стварности, захватити на сцени толико ирационалних појава колики је људски живот? Други проблем који је сугестивно постављен представља питање: да ли је човек заиста то што мисли о себи да јесте, или је пак то што други мисле о њему да јесте, односно шта други хоће да јесте? У драматургији овакве врсте тражења унутрашњег одређења и тешења приклања се драмској радњи која није више одлучивање. У тој драматици личности су конструкције конфузних мисли и представа, без прецизних мисаоних пунктова и са наглашеном неподношљивошћу људске егзистенције у неправедном свету. Зато је и основни ефекат и тон овакве драматике њен крик за обнављањем човека, сазнање да се свет може и мора променити. Због тога се и доживљаји усамљеног модерног човека, његова дезоријентисаност, неспособност за живе међуљудске односе у њој дати у максималном и потпуно субјективном облику. Тако смо као крајњи драмски продукт добили текст „Ближи небу” са веома осетљивим сензорима на опште лудило савременог света, па су и његови ликови фрустрирани због помањкања међуљудске пажње, нежности и ишчезлог алтруизма. Да режира овакву драмску материју прихватио се у лесковачком Народно позоришту Давид Путник, двадесетједногодишњи студент друге године режије на Факултету драмских уметности у Београду. Овај талентовани театарски јуноша, син славног и широм наше земље прослављеног мага позоришне режије Јована Путника, наследио је од оца оне финије флуиде позоришне имагинације, па је са смислом за меру и уметнички такт пришао оживотворењу драматуршких координата драме „Ближи небу” Жељка Хубача, са којим је Народно позориште из Лесковца наступало на 30. јубиларним Сусретима професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић”, који су 1994. године одржавани у Крагујевцу, граду са најдужом позоришном традицијом у Србији.

⁹⁸⁶ Монографија о Народној библиотеци - Лесковац, „Легат”, Лесковац 2004. године.

⁹⁸⁷ Мирослав Лукић, Драма о дезинтеграцији човека, (приказ преносимо уз незнатно скраћивање), Осврт, бр. 13/14, 1996, стр. 123-125.

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ

I Боркица Миловановић је рођена 15. априла 1947. године у Свођу, општина Власотинце. Професор. Ради као уредник у Лесковачком културном центру. Уредила више литерарних свезака поезије „Глубочица између обала” и уредник је дванаест књига поезије у издању КК „Глубочица”. Била је члан редакције Нашег стварања и двадесет година секретар. Објављивала у заједничким збиркама и часописима. Објавила је и збирку песама „У сенци чаровања”. Од 2000. године председник је КК Глубочица.⁹⁸⁸

II **У СЕНЦИ ЧАРОВАЊА** - Први чин литерарног стваралаштва поетесе Борице Миловановић почео је још у најранијим данима. И тада и сада, свака песма јесте тренутак једног догађаја. Њен песнички раст је завршен.⁹⁸⁹

Збирка лирских песама, љубавних и рефлексивних, јесте дозрела и вредна поезија. Она не трага и не експериментише. Улазак у своју заљубљену душу претвара у снажне стихове. Као сликар својих осећања истиче психолошке вирове. И даровито открива лирске рефлексije. Расположена поетеса у разним тренуцима свога живота, и ранијег и садашњег, све је прилагодила реалистичким-психолошким проблемима.

III **ПРЕГРШ КРИТИЧКИХ ОСВРТА** - Боркица Миловановић се писања књижевне критике, чини нам се, прихватила више из потребе КК Глубочица, али је – и поред тога што то, сигурно, није увек критика по „мери струке”, показала да врло добро може да уочи и врлине, али и мане песника са „лесковачке књижевне стазе”. Уосталом, ево неколико примера, па просудите.⁹⁹⁰

%

Њен прозор је и даље отворен иако крила отварају само ветрови. То су они „кошмарни” ветрови емоција. Лична психологија је исказана наглашеном реалношћу.” (О поезији *Ладранке Костић* и њеној збирци *Пламени дозива ветра*.)

%

Њен поетски мото је на зеленим огранцима завичајне планине ЦРНООК. Ту је њена младост почела и, вероватно, доживела прве чари живота. Даринка је дирљивим стиховима дала лирски рапорт о мајци и баки. Ветрови завичаја су донели срећу, они су је украли. Њена поезија је оригинална по мотивима. (О песничкој збирци *Даринке Крстић* „Ветрови завичаја”)

%

Драгана је долазеће поетеса, све своје лирске песме посветила је ОЦУ. Она записује снажним емоцијама, али не може да га разуме, нити може да схвати шта се десило тог „неког кобног дана”, после једне ноћи. Та поезија је плод њеног сетног размишљања о свему, а посебно о њеној кривици.” (О збирци песама *Драгане Зоричић* „Све на свету”)

%

Вулкан страсти, покривен прозорном самоћом, сазрева у интими. Романтично понирање у себе, поетеса Беба поставља питање на која не очекује одговор. Најрадије би хтела да се све то заврши њеним ћутањем. Терет те субјективне кризе остаје у изворишту њеног бића. У њеном стваралаштву нема лирских порука. Поетеса остаје у својој лирској тишини без подсмеха, без осећања кривице и не дозвољава да се спомену издаје, ни њена, ни његова, јер је заиста лепо и присећање на ту прошлост. Иако је то само мали број песама, око двадесетак, поетеса Славица Блажић је понудила зрело песничко остварење. (Из рецензије збирке „На обалама живота” *Славице Бебе Блажић*)

%

988 Лексикон писаца, стр. 75.

989 Станко Ђорђевић, из рецензије, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 76.

990 Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 77.

О себи није рекла да је девојка недољивог шарма. Ни њега није описала. Снежана је само заљубљена и због извесног неспоразума је узнемирена. Наравно, носи у себи неке тајне, бол, самосажаљење. Одраста очекујући њега, мислећи на њега, тражећи пут да се реше неке несугласице. Није гневна, нити жели да избрише трагове своје прошлости. (*О песмама Снежане Јанковић „Скривена боја немира“*)

%

Лиричар Братислав Тодоровић остао је веран себи и свим понуђеним причама. Поступци главних јунака Тина, Милана, Баба Раде, извиру из унутрашње инспирације и то у обојена времена јаком и снажном лириком. У дијалозима има поезије. Жене су психолошки обојене и као такве ушле су у књижевност. Братислав има осећање мере и не тражи нове форме изражавања. Његова слика је пријатна и реална, иако понекад, искушава поетику. Свака прича је једна целина. Описни елементи су лирски обојени. Сва историја једног човека или једне жене може бити и друге жене и другог младића. (*О приповеткама Сан бесане ноћи Братислава Тодоровића*).

IV

КЊИЖЕВНИ КЛУБ „ГЛУБОЧИЦА“ – Председник Културно-просветне заједнице Лесковца Томислав Н. Цветковић заказао је 13. марта 1969. године састанак о формирању градског књижевног клуба. У то време у Лесковцу је постојао и радио Књижевни клуб „Светислав Вуловић“. Састанак је одржан у просторијама КПЗ, Масариков трг 9. и заказана је оснивачка скупштина. Позив за Оснивачку скупштину потписао је Николај Тимченко.⁹⁹¹

Оснивачка скупштина одржана је 1. априла 1969. године у просторијама Градске библиотеке. Присуствовали су представници више генерација на челу са професорима Браном Митровићем и Босиљком Костић. Међу оснивачи су били: Томислав Н. Цветковић, Николај Тимченко, Борислав Здравковић, Слободан Младеновић, Раде Јовић, Вукашин Цонић, Мирослав Миловановић и други, међу њима и многи чланови литерарних секција средњих школа, посебно гимназије. Оснивачкој скупштини присуствовали су и гости, писци КК „Раде Драинац“ из Прокупља и то: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов. Формиран је Управни одбор. За првог председника изабран је *Томислав Н. Цветковић*.

(...) Истога дана одржано је и прво Књижевно вече. Учествовали су нови чланови клуба: Томислав Н. Цветковић, Борислав Здравковић, Николај Тимченко, Вукашин Цонић и други, као и гости: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов.

Што се тиче издавачке делатности Градски књижевни клуб није условљавао своје чланове да он буде искључиви издавач њихових литерарних дела. Тако је већ маја 1969. године у издању Радничког универзитета изашла збирка песама под насловом „*Априлски жубори*“, аутори: Мирјана Коцић, Ђокица Петровић, Љиљана Јашовић и Миодраг Горановић. Председник Градског књижевног клуба Томислав Н. Цветковић преузео је 1969. године и дужност главног и одговорног уредника часописа „Наше стварање“. У овом часопису многи чланови клуба објављују своје литерарне радове. Часопис је постао жариште културног и књижевног живота града. У културној историји града, та 1969. године, убраја се и значајна издавачка делатност. Добросав Туровић и Момчило Златановић објављују три збирке народне поезије, сакупљача из Лесковца и Врања. *Николај Тимченко*, у издању „Багдале“ из Крушевца објављује књигу „*Песник и завичај*“. Вукашин Цонић, у издању „Наше речи“ издаје књигу „*Далеки бели путеви*“. Др Сава Пенчић објављује књигу преведене поезије. Установљена је и републичка манифестација „Сусрети другарства“. Наредна, 1970. година, била је још плоднија. Градски књижевни клуб изводио је велики број акција. То су књижевни сусрети, књижевне вечери, књижевни разговори, гостовања у свим срединама – Вучју, Власотинцу, Грделици, Медвеђи, Бојнику, Печењевцу и Брестовцу. Успостављена је и сарадња са књижевним клубовима у Врању, Куршумлији, Прокупљу, Куманову, Бања Луци, Пироту, Београду и другим градовима.

Издавачка делатност чланова Градског књижевног клуба је такође значајна. *Љуба Стојановић* објављује роман „*Од пакла до сунца*“ (Прогрес, Прешево 1970). *Станимир Стојмировић Грицко* објављује приповетке „*Другарско вече мртвих*“ (Раднички универзитет Лесковац 1970), *Јова Михајловић* штампа збирку песама „*Раскалашне кише*“ (Бјеловар 1970), *Борислав Здравковић* објављује 1970. позоришне критике „*Живот на даскама*“, *Мирослав Миловановић* објављује 1970. године књигу „*Књижевно критички*

991 Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац“ (из монографије), Глубочица између обала 2000, стр. 84.

фрагменти“, Миша Цветановић штампа заједничку збирку песама „Младост Поморавља“ у издању часописа „Сневања“ – Брестовац.

Почетком 1971. године остварује се сарадња Градског књижевног клуба са завичајним клубом Гимназије. У Лесковцу 16. априла 1971. године гостују: Добрица Ћосић, Антоније Исаковић и Радован Самарџић. У Јагодини 21. маја 1971. године гостују: Борислав Здравковић, Милорад Додеровић, Војислав Истатковић, Родољуб Стојковић и Зоран Ђорђевић.

На пољу издавачке делатности забележено је: Јосиф Стефановић, песме „Моји зелени токови“ (1971) и „Партизанске приче“, (1971. године). Вукашин Цонић објављује роман „Укус земље“ (Наша реч 1971), Бора Димитријевић штампа дело „Комад огледала“ (Прешево 1971), Радослав Шушулић штампа збирку песама „Нишан на лобањи“ (Наша реч 1971), Љуба Стојановић објављује роман „Глас из земље“ (Обелиск Београд 1972), Томислав Н. Цветковић објављује историјску драму „Војвода Никола Скобаљић“ (Народно позориште 1972), Брана Митровић штампа књигу приповедака (Наша реч Лесковац 1972), Јова Михајловић „Пословице и изреке“ (објавује их у Војводини 1972), а своје радове објављује и Сава Димитријевић, као и ученици Лесковачке гимназије и других школа.

Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ радио је све до краја 1972. Године. Управни одбор донео је одлуку 24. јануара 1973. године којим се фузионишу са Градским књижевним клубом. Циљ је био идејно јачање стваралачких снага на лесковачком подручју и удруживање материјалних средстава. Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ преноси се Гимназији „Станмир Вељковић Зеле“ где је поникао и формиран 1912/1913. године. Ова два књижевна клуба спојила су се под симболичним именом Књижевни клуб „Глубочица“.⁹⁹²

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МИРИСИ РУЖА

Израсле су бокоре зелене,
Од радости до радости,
У руже: беле, жуте, црвене!

Ој, Ружице, мило цвеће,
Нема тога ко те неће!

У боји истину крију,
У души мирисе имају.
У латицама љубав чувају.

Ој, Ружице, лепотице,
Од, Ружице, душице!

Памте и осмехе и погледе,
И пролазнике и нежне љубавнике.
Препознају шумове и све несташлуке.

Ја посадох једну ружу белу
У градини, у мом родном селу.

Мирисом опчине и ледене душе,
Пробуде наде и дражесне муке.
Лахором ублаже и бриге и јаде.

Јова Ружу кроз свиралу зове:
-Ајде, Ружо, да сневамо снове!

⁹⁹² Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб Глубочица - Лесковац, (из монографије), „Глубочица између обала 2000.“ Лесковац, стр. 84-90..

ЖЕЛИМ ТЕ...

Отруј ми снове
поносни заводниче
и пресади бокор
својих немира
у моје
разлистане мисли!

Нудиш ми снове,
облаке,
замршене траве
и златну колајну
без сјаја.

Сањам те,
а искре жаре
празнословљем.
чекам те, а тама зри!

Измисли грех
и удоми
несанице моје.
дођи!

Желим те
Са дахом који пристоји теби!

УСАМЉЕНА КОЛИБА

На таласима неба безнадежно
дочекујем зору
и јутра без влеиког стада
у тору.
Ни пси одавно не лају,
ни белуше топло млеко не дају!

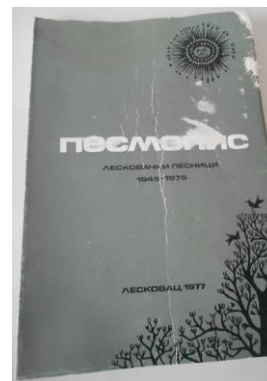
Жалосна колиба са уздахом свиће,
разноси себе, јер и није живо биће.
Сада је скривени птичји рај...
Задрхти при сећању на негдашњи мај!

Усамљена колиба јечи и трули,
на сваком ветру плаче и цвили.
Кише, снегови и сунчево семе
небригом доје бедужно време!

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ

И Мирослав Миловановић, професор српског језика, препознатљив је у лесковачкој културној јавности по антологијској збирци песама „*Песмопис*“ (лесковачки песници 1945-1975), која се појавила 1977. године и сматра се најбољом збирком песничког стваралаштва Лесковца. Аутор је и књиге „*Књижевно-критички фрагменти*“ (Обелиск, Београд, 1970) у којој је представио тридесетак аутора.⁹⁹³

П *ПЕСМОПИС* – Извршити избор поезије и песника у једном завичајном поднебљу одговоран је и ризичан посао из више разлога. У дечачким и младићким данима поезија је мање-више свакодневни вид пражњења доброг броја девојака и младића.

Многи од њих у школским клупама, нарочито ако им је наставник књижевности и језика песник или заљубљеник литературе, прхну у поетске висине, окушају слат и лепоту песничких сусрета, па наставе или клону раније или касније. Они најупорнији, талентовани и истрајни, настављају своју песничку авантуру и тек по неки од њих остане, као усамљени ждрал у генерацији, да траје у речи и стиху, да живи у азурним висинама или приземним чарима свог стваралачког чина.⁹⁹⁴

(...) У овој завичајној песничкој читанци приказаћемо поетско стваралаштво у Лесковцу и околини у поратном периоду (1945-1975). То не значи да се нећемо осврнути и на она имена која су се јављала 1900...1941. године.

(...) У Лесковцу је било песника и раније, али нису успели да оставе неко значајније поетско остварење, иако су познати културној историји града. Од 1887. до 1889. године у Лесковцу је излазио „*Црквени гласник*“ у коме је штампао песме *Димитрије Н. Алексић* и те песме су искључиво са библијским мотивима. Исто тако учитељ *Владимир К. Петровић* сакупио је једну збирчицу народних лирских песама. Његове радове објавила је Југословенска академија у Загребу 1900. и 1914. године. од 1905. до 1914. излазио је врло солидан ђачки лист „*Ђачки напредак*“ у коме су штампане, поред осталог, и песме. *Јован М. Маговчевић* оставио је неколико десетерачких песама о ратовима 1912-1918. Године.

Године 1920. покренут је лист „*Лесковачки гласник*“, чији је дугогодишњи уредник и сарадник био *Сретен Динић*. Ово гласило лесковачке оновременске средине излазило је све до 1941. и испуњено је углавном пригодним песмама *Сретена Динића* и других мање познатих сарадника. Од 1933. до 1935. године излазиле су „*Недељне новине*“, које су доносиле и песме које немају неку вћеу уметничку вредност. Поред ових било је и других јавних гласила.⁹⁹⁵

Између два светска рата песме су објављивали *Сретен Динић*, *Милун Милатовић*, *Фреди Фазловски*, *Добривоје Каписазовић*, *Спасоје Стојановић*, *Радослав М. Димитријевић*, *Григорије Гљебов*, *Драгутин М. Ђорђевић*, *Ратко Павловић* и други.

Сретен Динић је штампана збирку песама „*Јеци и одјеци*“ (Београд 1905). Ове песме немају скоро никакву књижевну вредност. Све су мање-више просветитељски наглашене. Спев „*Мајчин аманет*“ (Београд 1928) *Динић* је написао у деветерцу.⁹⁹⁶

Добривоје Каписазовић објавио је две збирке песама – „*Песме*“ (Лесковац 1927) и „*Алтана*“ (Скопље 1930). Ове песме су настале под видним утицајем народне лирике тога краја.⁹⁹⁷

Милун Милатовић је земљорадник без школе, али песник са великим даром. Рођен је у Дамовићима под Острогом (Црна Гора), у епској средини надахнутој традиционалним јунаштвом. Из Црне Горе одлази у Америку први пут, а после три године и под други пут. Године 1911. населио се у место Петровац код Лесковца. Исписао је две велике свеске

993 Мирослав Миловановић, *Књижевно критички фрагменти*, Обелиск Београд 1970. *Напомена*: Опширније о књизи видети студију Станка Ђорђевића „Књижевне критике и студије“, Литера Ниш 1979, стр. 126-127.

994 Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, почетак предговора, *Песмопис*, Лесковац 1977.

995 Исто, стр. 6. *Напомена*: Видети: Драгољуб Трајковић, *Наше стварање*, бр. 1-4 /1973.

996 *Песмопис*, стр. 6.

997 *Песмопис*, стр. 6.

песама од којих су неке штампане у „Недељним новинама“. Штампано је збирчицу од 14 песама под насловом „Пјесме“ (Лесковац 1928). Предговор је написао *Драгољуб Трајковић*. То је искрена и прожимљена поезија неуједначених социјалних тонова.⁹⁹⁸

Фреди Фазловски, глумца и публициста, штампано је збирку песама „*Еротика моје психе*“ (Лесковац 1928) и „*Поеме*“ (Прокупље 1929). Друга збирка изражава тешко социјално стање.⁹⁹⁹

Драгутин М. Борђевић као богослов ушао је у збирку „*Песме будућих*“ (Књига за народ, Сарајево, год?); то су врло лепо љубавни стихови, младићки разнежени и елегично интонирани. Исто тако је заступљен у књизи „*Песме нових*“ (Сарајево 1929).

Радослав М. Димитријевић је као ученик четвртог разреда гимназије објавио збирчицу стихова под називом „*Песме*“ (Лесковац). Наивна, романтична поезија. Заслужује пажњу спев „Али-пашина“ љубав, који је подељен у четири стиховне сцене (На сабору, Код паше, Отмица и Проклетство).

Ратко Павловић учио је седми и осми разред гимназије у Лесковцу 1932. и 1933. и објавио је збирчицу револуционарних песама под називом „*Окови и без окова*“ (Лесковац 1933). (...) У Шпанији је Ратко Павловић написао неколико песама од којих „*Другови из Андалузије и Аустрије*“ (штампана у књизи „*Крв и живот за слободу*“, Барселона 1938 у издању Федералне уније шпанских студената, стр. 33. до 35) има и аутобиографских елемената.¹⁰⁰⁰

(...) Ратко Павловић није се афирмисао као песник мада је толико желео да буде примљен као песник. У његовим песмама има и осећања и лепих лирских момената. Политички рад и револуционарне активности потиснуле су Раткове поетске могућности. Међутим, ове песме су веома интересантне и треба их ближе и свестраније осветлити.¹⁰⁰¹

%

У току НОБ-а Лесковац и читав југ Србије били су захваћени ослободилачком борбом народа. (...) До сада су објављене три збирке партизанских народних песама југа Србије, и то: *Добросав Туровић* „*Народне партизанске песме Јабланице*“ (Раднички универзитет Лесковац 1968), *Д. Недељковић – С. Димитријевић* „*Црнотравске и лесковачке народне песме ослободилачког рата*“ (САН, Београд 1967) и *Мирослав Миловановић* „*Народне песме ослободилачког рата јужне Србије*“ (Графика-прес Београд 1974).¹⁰⁰²

(...) Већ у октобру 1944. године на слободној територији појављује се лист „Наша реч“, који објављује и прве песме девојака и младића овога града. Овај лист ће бити све до појаве „Нашег стварања“ гласило младих песника. Те песме везане за доживљене тренутке борења и страдања, пуне су ведрине и оптимизма. *Верица Петровић* у „*Песми са Бањице*“, антиратно и хуманистички интонираној, оптужује злочинство окупаторских окрутника. *Јелена Радовановић* песмом „*Нови видици*“ обраћа се омладини и указује на ново време које долази: „*Долази наше време/ Ко олуј моћног неба/ у доба наше ново/ срећно и радосно/ живети и радити треба.*“

Добривоје Каписазовић, представник предратне генерације песника појављује се песмом „*Граде мој*“. Искрено и разнежено пева свом порушеном родном Лесковцу. Песму је потписао псеудонимом „*Д. Катин*“. Ове три песме (Верица Петровић, Јелена Радовановић и Добривоја Каписазовића, напомена Д.К.) објављене су 1944-1945. у „*Нашој речи*“, а већ 1946. јавља се песмом „*Фабрика*“ *Драгиша Кнежевић*, напредни културни и јавни радник између два рата. Поетски указује на звук разбоја који је раднику, у условима ослобођења земље, и драг и мио.

Треба нагласити да су ови песници, као и многи други посустали и заборављени, израсли у литерарној дружини „*С. Вуловић*“, која је основана у Вишој гимназији у Лесковцу, непосредно после Првог светског рата. (...) За време рата није радила и обновљена је 1946. године. Међутим, песник *Јосиф Стефановић* је од ове дружине формирао *Књижевни клуб* „*Светислав Вуловић*“, који је интензивно радио на окупљању и афирмисању младих песника и списатеља све до оснивања „*Глубочице*“.¹⁰⁰³

%

Прво књижевно вече на ниову града одржано је 1949. године. Том приликом су представљени млади песници, међу којима треба истаћи *Миодрага Митића* и *Борислава*

998 Песмопис, стр. 7

999 Песмопис, стр. 7

1000 Песмопис, стр. 8.

1001 Песмопис, стр. 10.

1002 Песмопис, стр. 10.

1003 Песмопис, стр. 11. *Напомена*: Видети VI Лесковачки зборник

Здравковића. У 1950. години рад литерарног клуба је видно интензиван и континуирано живи до данас.¹⁰⁰⁴

Миодраг Митић, даровити млади песник, писао је врло ангажовану поезију, неколико година је објављивао у „Нашој речи“ и часописима Србије. После завршетка факултета, заћутао је. Међутим, распевани Борислав Здравковић, још од 1946. као гимназијалац, окупао је младе песнике да би касније као професор гимназије и песник поетски озрачио готово све генерације песника на југу Србије. С правом можемо рећи да је био прва мала поетска школа и сматра се родоначелником лесковачких поета.¹⁰⁰⁵

То је време када се јавља неколико песничких имена (*Димитрије Тасић*, *Бранко Перошевић*, *Јован – Јоца Михајловић*, *Првољуб Пејатовић* и др.). Међутим, Миодраг Митић је још увек најактивнији и најпродуктивнији, али већ 1952. и 1953. године јављају се професори *Раде Марковић* и *Вељко Першић*, који пишу пригодне песме које немају значајнију уметничку вредност.

Од 1953. године књижевни живот у граду је присутнији. Организују се песничке вечери на којима наступају и старија и млађа песничка генерација. У овој години се појављује часопис „*Наше стварање*“, који је инцирао и окупио велики број сарадника разних година старости и то не само из овог града већ са читаве територије Србије, па и шире.

(...) У 1958. години при Радничком универзитету песник и професор *Томислав Н. Цветковић* формира *Клуб радника писаца* који је изузетно много допринео окупљању и афирмисању младих песника града и околине. Ова године се с правом може сматрати временом стваралачког изазова и подстрека свима онима који су тек покушавали или размишљали да се огледају у стваралаштву. Кроз ову школу песника Цветковића прошло је неколико литерарних генерација. Ту се формирао као песник земљорадник, већ зрелих година, *Божидар Митровић*, а паралелно са њим *Бранимир Стаменковић*, *Лазар Миленковић*, *Ђорђе Цветковић*, *Љубомир Живковић*, *Станоје Станковић*, *Станимир Стојмировић* *Гричко* и други.¹⁰⁰⁶

(...) Године 1969. формиран је Градски књижевни клуб који је настао у тренутку када се запазило опадање јавних литерарних сусрета. (...) Овај клуб је врло успешно радио и постигао видне резултате у интензивирању књижевног живота Лесковца и његове околине. С обзиром на постојање двају клуба који су поделили стваралачке снаге, одлучено је 1972. године да се клубови уједине у нови клуб „*Глубочица*“.

(...) Народни музеј 1950. године, Раднички универзитет „*Коста Стаменковић*“ 1966, „*Наша реч*“ 1968. од скоро и Књижевни клуб „*Глубочица*“, покренули су своје библиотеке и објавили знатан број књига. Почетком 1968. године Раднички универзитет у Лесковцу покреће издавање листа „*Трибина младих*“ који се бави животом младих. У овом листу формирала се генерација млађих песника (*Ђокица Петковић*, *Мирјана Тасић*, *Михајло Дојчиновић*, *Миодрага Горановић* и други). Књижевни клуб „*Светислав Вуловић*“ (1966) издао је неколико књига. Савез омладине и Културно-просветна заједница у Лесковцу 1967. објавили су књигу „*Двадесет песника*“. Лесковачка гимназија „*Станимир Вељковић Зеле*“ (1971) покренула је ревију лесковачких гимназијалаца под насловом „*Ми*“ у којој штампају своје радове и ученици других школа.¹⁰⁰⁷

Ово је први пут да се лесковачки песници удружено представе читаовим и покажу своје поетске белутке у којима су мисли окренуте унутрашњим трагичким немирима и вишењима. Неки од њих више нису лесковачки – Миодраг Митић, Добривоје Каписазовић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Јелена Дугалић, Љиљана Јанаћковић, отишли су из овог града и не чују се више.¹⁰⁰⁸

(...) У издању Књижевног клуба „*Светислав Вуловић*“ појавила се 1962. године збирка песама четворице песника под насловом „*Препознавања*“. То су *Борислав Здравковић*, *Јосиф Стефановић*, *Бранко Перошевић* и *Раде Јовић* – сви припадају првом поетском јату које је полетело из блиског генерацијског гнезда.

(...) Међу најстарије лесковачке поете убрајамо *Јоцу Михајловића*, *Првољуба Пејатовића*, *Борислава Здравковића*, *Јосифа Стефановића*, *Бранка Перошевића* и *Рада Јовића*, а за њим се јављају *Томислав Н. Цветковић*, *Никола Цветковић*, *Војин Митровић*, *Владимир Красић*, *Јелена Дугалић*.¹⁰⁰⁹

1004 Песмопис, стр. 12.

1005 Песмопис, стр. 12.

1006 Песмопис, стр. 12.

1007 Песмопис, стр. 14.

1008 Мирослав Миловановић, Песмопис, стр. 15.

1009 Песмопис, стр. 15.

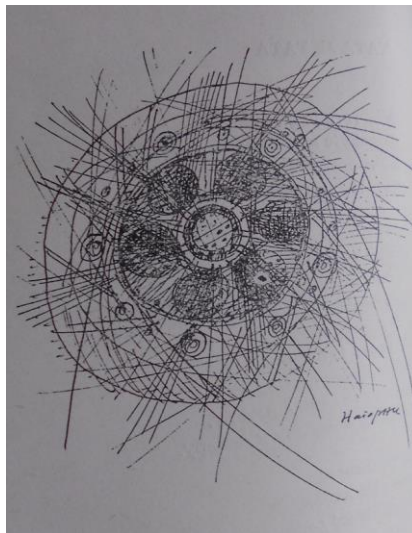
После Томислава Н. Цветковића Клуб писаца прихват професор и књижевни китичар Слободан А. Младеновић. Из тог клуба потекло је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „Добродошлица за птице“. Овом збирком предствила се млађа песничка генерација чије се вишегодишње литерарно присуство осећало у граду. Аутори ове збирке већ су се оглашавали у листовима и часописима (Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић).

(...) Раднички универзитет је објавио 1969. Године збирчицу стихова лесковачких гимназијалаца под насловом „Априлски жубори“. У овој књижици заступљени су Мирјана Тасић, Ђокица Петковић, Љиљана Јашовић и Миодраг Горановић.

(...) У Брестовцу код Лесковца врло активно ради Клуб писаца „Сневања“ који је формирао и водио Мирољуб – Миша Цветановић. Овај сеоски клуб је објавио збирку песама под насловом „Младост Поморавља“ (Брестовац 1970).

(...) Најмлађем клубу песничке генерације припадају Драган Радовић, Војислав Истатковић, Љиљана Ристић, Љиљана Петровић, Душанка Крстић, Јасмина Богдановић, Зоран Младеновић, Милорад Додеровић, Слободанка Антић, Милан С. Димитријевић, Мирјана и Биљана Соколовић и други.

Овај делимични преглед на лесковачке песнике и њихово стваралаштво нема претензије на студиозност и аналитичност, нити да оцењује или сугерише, већ је само намера да се задовољи конвенционалан облик успостављања контакта између читалаца и аутора представљених у књизи. Дакле, ни само приређивање овог скромног избора лесковачке поезије нема амбиције да буде антологија, већ један мали напор да се тренуци поетских светлутака не изгубе са неба поетизације, да се отргну од заборава и да се јавности, или бар својој ужој друштвеној средини, укаже на духовне и животне хоризонте неколиких генерација једног динамичног и прегалачког времена.¹⁰¹⁰

1010 Мирослав Миловановић, Песмопис (завршни део предговора „Уместо на маргинама“), стр. 22. Напомена: У Песмопису су представљени следећи аутори: Слободанка Антић, Јасмина Богдановић, Миодраг Горановић, Милан С. Димитријевић, Сава Димитријевић, Милорад Додеровић, Михајло Дојчиновић, Јелена Дугоњић, Драгољуб Ђокић, Љубомир Живковић, Борислав Здравковић, Драган Здравковић, Војислав Истатковић, Љиљана Јанаћковић, Радомир Јовић, Владимир Красић, Душанка Крстић, Лазар Миленковић, Зоран Љубичић, Миодраг Митић, Божидар Митровић, Војин Митровић, Јоца Михајловић, Зоран Младеновић, Слободан А. Младеновић, Братислав Николић, Првољуб Пејатовић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Љиљана Петровић, Вукосава Поповић, Невенка Поповић, Драган Радовић, Љиљана Ристић, Биљана Соколовић, Мирјана Соколовић, Бранимир Стаменковић, Станоје Станковић, Јосиф Стефановић, Димитрије Тасић, Мирјана Тасић, Миша Цветановић, Драгојла Цветковић, Ђорђе Цветковић, Никола Цветковић, Томислав Н. Цветковић и Радослав Шушулић.

БИЉАНА МИЧИЋ

И Биљана Мичић (1978, Параћин) – студије српског језика и књижевности завршила је на Студијској групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу 2001. године. Магистарску тезу под насловом „Поезима и поетика Милана Дединца“ одбранила је 2012. године.

Бави се књижевом критиком и есејистиком. Од 2009. до 2011. године била је у уредништву часописа *Наше стварање*.

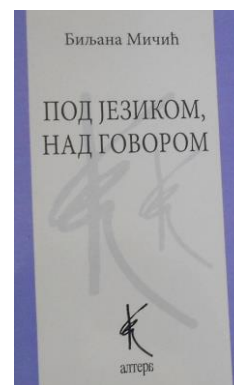
Радове је објављивала у стручним и научним публикацијама и у часописима и листовима: *Књижевна реч* (Београд), *Књижевност и језик* (Београд), *Књижевни магазин* (Београд), *Књижевни лист* (Београд), *Књижевне новине* (Београд), *Летопис Матице српске* (Нови Сад), *Градина* (Ниш), *Наше стварање* (Лесковац), *Philologija Mediana* (Ниш), *Прича* (Београд), *Помак* (Лесковац), *Кораци* (Крагујевац), *Новине Београдског читалаштва* (Београд), *Hereticus* (Београд). Године 2010. београдска Алтера објавила је у библиотеци „Калем“ њену књигу „Под језиком, над говором: Огледи о Настасијевићу и Џунићу. Године 2012. са Владимиром Мичићем приредила је књигу изабраних радова Николаја Тимченка о Андрићу и Црњанском – „Између стврности и егзистенције.“

Учествовала је на научним скуповима „Књижевност на дијалекту“ (Лесковац 2006), „Дијалекат и дијалекатска књижевност“, (Лесковац 2008) и на 17. Конгресу Савеза славистичких друштава Србије (Сокобања 2009). Од 2001. до 2004. године радила је као професор српског језика и књижевности у Техничкој школи у Лесковцу. Од 2004. године ради у Гимназији у Лесковцу. Школске 2006/2007. године била је сарадник на Филозофском факултету у Нишу на предмету Савремени српски језик III¹⁰¹¹

II

ПОД ЈЕЗИКОМ, НАД ГОВОРОМ – Текстови објављени у књизи настали су у времену од 2001. до 2010. године. По тематском критеријуму сакупљени су у две целине. Једну чине огледи о Момчилу Настасијевићу, другу текстови о Слободану Џунићу. Приликом распоређивања текстова о Настасијевићу, пошла сам од оних општијег карактера ка онима који се баве појединим сегментима Настасијевићевог дела. У свим анализама ишло се ка проналажењу извесних поетичних константи у његовом стваралаштву. У књизи су се нашао и два текста о Слободану Џунићу, о његовом најкомплекснијем и најбољем роману и његовој најзначајнијој збирци прича. Текстови су за ову прилику пажљиво прочитани и по потреби подвргнути престилизацији и извесним изменама.¹⁰¹²

%

Књига огледа Биљане Мичић, насловљена бираном метафоричном и правозначном одредницом „Под језиком, над говором“, посвећена је неколиким аспектима дела Момчила Настасијевића и Слободана Џунића, двојице издвојених писаца чију уметност напајају дубине искона. То су они ретки уметници о чијим се књижевним донетима са поштовањем говори. Нажалост, њихово слојевито дело још увек није довољно истражено; још се због ових писаца поставља питање о задовољењу књижевноисторијске правде. Стога са великим поштовањем дочекујемо одважног, стручном апаратуром опремљеног аутора што је пажњу посветио двојци ретко (али од најугледнијих истраживача по врлетима књижевне баштине) изучаваних стваралаца. Биљана Мичић је млад књижевни посленик

1011 Радна биографија мр Биљане Мичић. *Напомена*: Мичићева се радо одазвала молби аутора ове студије да уступи податке из њеног животописа. Мичићева је писала и о лесковачким писцима. У *Нашем стварању*, бр. 1-2/2010. године, у рубрици „Аутори“, записано је: Биљана Мичић (1978, Параћин) – књижевни критичар и есејист; од 2009. године уредник *Нашег стварања*. – Књиге: „Под језиком, над говором“. Огледи о Настасијевићу и Џунићу. – Објављивала у *Књижевној речи*, *Књижевном магазину*, *Књижевном листу*, *Књижевним новинама*, *Летопису Матице српске*, *Градини*, *Нашем стварању*, *Помаку*, *Philologii Mediana*, *Причи*. – Живи и ради у Лесковцу.

1012 Биљана Мичић, *Под језиком, над говором*, стр. 133, Алтера, Београд 2010.

која је своја књижевнанаучна начела већ потврдила на неколико научних скупова и на страницама ауторитетних књижевних публикација. Иако је књига пред нама из скромности названа збирком есеја, њу заправо чине стручно утемељене, научно фундиране студије о делима ове двојице писаца.¹⁰¹³

(...) Биљана Мичић не изриче вредносне судове (или то чини ретко и суздржано). Она се у првом реду бави стручним научним анализама бројних слојева поетских и наративних аспеката двојице писаца. Тиме се представила као озбиљан књижевни посленик и истрајан истраживач. Она своје назоре формира на тековинама новијих књижевнотеоретских начела о науци о књижевности и уметности речи. Истичући језичке и филозофске димензије у делима ове двојице писаца, она задире у сферу поетичног димензионарања језика што је заправо потрага за оном златном жицом која води до мајдана стваралачке суштине.

Књига „*Под језиком, над говором*“ најављује будуће тематске оквире и методолошке поступке младог научника. Књига о двојици писаца који су обележили поезију почетка и прозе краја 20. века, писаца који су употреби језика у литератури померили димензије, представила је Биљану Мичић као истраживача по дубљим слојевима естетског, поетичног и књижевнотеоријског.

III

ПОЕЗИЈА И ПОЕТИКА МИЛАНА ДЕДИНЦА - Слово о

књизи *Песник окованих визија: Поезија и поезика Милана Дединца* почињемо опаском Чеслава Милоша из осамдесетих година минулог века, данас актуелнијом него у време писања, да су „о поезији написане многе учене књиге и оне, бар у земљама Запада, налазе већи број читалаца него сама поезија“. Опаска не иде на руку поезији, али и те како иде у прилог књизи коју представљамо. Наиме, стваралаштво Милана Дединца одавно се закаменило у анале српске књижевности, иако се, с времена на време, понека песма нађе у избору антологичара, или се у академским круговима поведе реч о остварењима овог песника, есејисте, позоришног критичара и културног делатника чија вертикала траје готово читав век. Интелектуалац суптилних визија, отворен за новине у песничком исказу, свим бићем заокупљен промишљањем о сопственом изразу - носи, у својој раној поезији, обележја српске авангарде, доцније се повезује са надреалистима, да би, у ратном и послератном периоду, до изражаја дошла његова наклоњеност социјалним темама. Учени песник, упоредо са писањем стихова, артикулише своја поетичка начела, па се стиче утисак да се његов невелики опус налази на средокраћу између поетизовања и есејизације.¹⁰¹⁴

Аутора ове књиге, Биљану Мичић, познаваоци савремених књижевних збивања знају као суптилног есејисту, ученог историчара књижевности и мудрог књижевног критичара чије су радове објављивали најзначајнији књижевни часописи у нас. Књигом есеја и студија „*Под језиком, над говором*“ (Београд, 2010) представила се као виспрен тумач поезије и поезике стваралаца особених израза, какви су, рецимо, Момчило Настасијевић или Слободан Џунић. У том правцу иде и остварење које препоручујемо читалачкој пажњи. Књига „*Песник окованих визија – Поезија и поезика Милана Дединца*“, представља за штампу прилагођен и прерађен магистарски рад, а заправо је прегледна, вишеслојна студија која, поред доминирајуће књижевнотеоријске анализе, значајну пажњу посвећује књижевноисторијском лоцирању писца у контексти српске (али не само српске) књижевности прве половине двадесетог века. Највећа део књиге посвећен је самој поезији Милана Дединца, чиме се Биљана Мичић представила као филигрански суптилан аналитичар који поезију осветљава како са значењског, тако и са аспеката асоцијативности, прозодије, стилистике и, напосе, лингвистике. Да се ради о озбиљној мултидисциплинарној књижевнанаучној студији, сведочи и обиман регистар имена, потом информативна и богата библиографија коришћене литературе и, посебно истичемо, попис антологија у којима су заступљени рукописи Милана Дединца. Иако у закључном разматрању констатује да Милан Дединац „није

1013 Драган Радовић, О Настасијевићу и Џунићу; Биљана Мичић: *Под језиком, над говором*, Алтера, Београд 2010, Домети (Сомбор), пролеће-лето 2012. године, 39. двоброј 148-149

1014 Драган Радовић, Вишеслојна студија, Биљана Мичић, „*Песник окованих визија: Поезија и поезика Милана Дединца*“, „Altera Books“, Београд, 2014. „Књижевне новине“, 1233-1234, јануар - фебрур 2015. *Напомена*: Прилог је представљен на промоцији ове књиге у ЛКЦ 2. априла 2015. године.

највећи песник своје епохе“, Биљана Мичић истиче да је неправедно „маргинализовање његовог стваралаштва“. Подстакнута овим чињеницама, настала је ова прегледна књига пуна података из историје српске књижевности и аутентичних књижевнонаучних закључака. Подељена у три целине, књига најпре контекстуализује поезију нашег песника у оквире српске поезије двадесетог века, наглашавајући почетну блискост са авангардним токовима и наклоност такозваној стражиловској струји у нашој поезији и прихватање песништва Бранка Радичевића. Иза тога се ауторка осврће на однос према надреализму, да би се у два поглавља која следе задржала на склоност песника према поетском реализму и интелектуалној лирици. Први део књиге завршава се прегледом критика о Милану Дединцу. Ради боље илустрације опсежности ових студија, навешћемо имена неколицине аутора из Дединчеве библиотеке: Рембо, Дис, Лаза Костић и помнути Бранко Радичевић и, посебно, Растко Петровић. Што се тиче приказа присуства Милана Дединца у критици, Мичићева у други план ставља оцене о Дединчевим остварењима, а истиче наслове Дединчевих књига и песама о којима су значајни критичари и историчари књижевности писали. А писали су Радомир Константиновић, Света Лукић, Петар Милосављевић, Милица Николић, Павле Зорић, Буца Мирковић, Светлана Велмар-Јанковић, Гојко Тешић, Марко Ристић, Зоран Мишић, Хатица Капицић-Османагић и бројни други... Централно поглавље посвећено поетици Милана Дединца сачињено је од неколико кратких и језгровитих студија о поетичким проблемима и феноменима који су заокупљали Дединца. Поменули смо да се наш песник у неколико есеја и биографских бележака освртао на своја остварења и своје поетско и поетичко вјерују. То су и својеврсни експлицитни записи кроз које се може реконструисати и значајна ветрикала стваралачких проблема што су заокупљали песнике. Побројаћемо, илустрације ради, поетичке феномене као што су сопствени израз (или оригиналност), инспирација, традиција, утицаји, положај песника у друштву... Посебно се акцентује сараднички и стваралачки однос овог песника и Растка Петровића пун интелектуалног поверења и списатељске сугестивности.

Пишући о поезији Милана Дединца, Биљана Мичић се кретала од књиге до књиге, од текста до текста, од песме до песме. И не само то. Она је регистровала и варијанте појединих песама објављиваних у различитим периодима, дотериваних, преправљаних и редигованих руком самог песника. У том настојању је ишла толико далеко да је указивала чак и на евидентне штампарске грешке у неким издањима. Као основа и корпус Дединчевих остварења Биљана је узела књигу „Од немила до недрага“ из 1957. године која је, уједно, послужила и као оријентир за податке о животу и као избор коначних верзија песама нашег песника. У форми продубљених приказа, Биљана Мичић је обрађивала једну по једну књигу, које ћемо и овде тек побројати: „Зорило и Ноћило певају“, „Јавна птица“, „Пламен без смисла“, „Један човек на прозору“, „Песме из дневника заробљеника број 60211“, „Песнички огледи са путовања по Црној Гори“, „Ноћ дужа од снова: Окована визија“, „Мало воде на длану“ и горепоменута књига „Од немила до недрага“. О свакој од ових књига написана је мала студија. Осветљени су планови: значењски (социјални, психолошки, интелектуални...), приказивачки (описи пејсажа, нарочито црногорских, белешке о дневним и ноћним зрачењима, атмосфера у логору...), прозодијски, версификаторски (грађење стиха - опкорачење, строфа...) и лингвистички (истицање поједних морфолошких особеносте лексике, те синтаксичка организација песама...). Нису запостављени ни мелодија и ритам стихова, што у Дединца није наглашено, будући да је у највећем делу његових песама присутна доза есејзације и нарације.

Овде се намеће једна упитна мисао о смислу оваквог приступа и овакве врсте анализирања. Наиме, у намери да скрене пажњу на што већи број карактеристика и што шири спектар значења Дединчевих остварења, Биљана Мичић је, идући од строфе до строфе, од стиха до стиха, чини се, мало уморила читаоца и запоставила лепоту самих песама. Као да су песме остављене саме себи, удаљене од ових анализа. Мудре опаске о суштини певања и лепоти песама као да су намерно заклоњене пренаглашеним подцртавањем метра, мелодије, конструкција стихова и употребе лексике - оних елемената којима се песме граде и својстава и функције које та грађа има. То се, свакако, правда задатком да се одгонетне поетика Милана Дединца, али нам се, све време, наметала потреба да се, подстицани читањем студије, сусретнемо са самим песама и есејима Дединца. А то је, заправо, и оно најбоље што оваква научна студија, посвећена уметничком делу, треба да учини и да на најбољи начин ублажи ону опаску Чеслава Милоша којом смо почели осврт.

Као посебну вредност и, рекли бисмо, научном озбиљношћу заклоњен зденац из кога на све стране прскају крупне и свеже поетске капи што крепе, истичемо Биљанине наслове. Онде где не мора да се служи устаљеном и испошњеном научном апаратом, она

осмишљава наслове поглавља пуне метафора и других поетских орнамената. Било да се ради о цитату или оригиналној конструкцији, поетичност не мања. Ево доказа: „Та реч која живи – копа по мени“, „Мелодија дисања, глас крвотока“, „Ја сам то око које гледа“, „Три смећа под сунцем, две стопе од ноћи“, „Ропска бденија“... И сам наслов књига „Песник окованих визија“ из домена је чисте поезије.¹⁰¹⁵

IV

ПОСТИГНУЋА - На страницама *Постигнућа* Марије Стојановић обједињено је шеснаест књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текстова одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свог стваралаштва.¹⁰¹⁶

Поступак којим ауторка приступа одабраним ауторима и делима открива њену склоност ка бављењу конкретним проблемом који сагледава у контексту дела, или, шире, у контексту целине опуса одређеног ствараоца. У том смислу, ширином захвата издвајају се текстови посвећени Светлани Велмар Јанковић, Павлу Угринову и Саше Хаџи Танчићу. У њима се налази својеврсна скица за поезику ових књижевника, било да у случају Светлане Велмар Јанковић говори о њеној легири, идејним исходштима, изразу и односу према језику, било да образлаже однос локалног и универзалног у прозном изразу Саше Хаџи Танчића, или представља генезу стваралаштва Павла Угринова. Из шире представљеног контекста, ауторка долази до конкретних тема – до присуства поднебља јужне Србије и Вучја у *Прозрацима* Светлане Велмар Јанковић, до митологије локалног која код Саше Хаџи Танчића прераста у универзалну митологију, до теме трагања за правом љубави као латмотивом стваралаштва Павла Угринова.

Текстови о Кишовој *Енциклопедији мртвих*, Пекићевом *Успењу и суноврату Икара Губелкијана*, Тишминој *Употреби човека* издвајају се чињеницом да они своје место проналазе у мозаику књижевноисторијских, књижевнокритичких и књижевнотеоријских монографија и студија посвећених стваралаштву ових писаца. Марија Стојановић и овде бира конкретну тему: мотив смрти код Киша, приповедачке поступке и симболичка значења простора код Пекића, док код Тишме трага за хуманистичким порукама дела о употреби човека у рату и у миру.

Трећу групу чине текстови којима је ауторка лесковачку културну јавност упознавала са појединим остварењима савремене српске прозе. Без обзира на то што је реч о писцима различитих оријентација и различитих наративних и стилских поступака, у свим приказима ауторка полази од одређења теме дела, његовог жанра и места у корпусу савремене српске прозе, затим преко представљања основних елемената дела долази до указивања на евентуалне новине које разматрано дело доноси, завршавајући приказ изрицањем критичког суда.

Окупљени на једном месту, ови текстови не откривају само тренутна интересовања ауторке – њену замишљеност над питањима, проблемима и уметничким поступцима присутним у савременој српској прози. Информативни, прегледни и јасни, они отварају врата једне ненаметљиве али богате критичке радионице, откривајући отворен, заинтересован, лудан и јасан критички дух Марије Стојановић која осећа о чему треба проговорити и зна на који начин то треба учинити.

1015 *Напомена*: Преносимо комплетан прилог песника и књижевног критичара Драгана Радовића. *Драган Радовић („Књижевне новине“, 1233-1234, јануар-фебруар 2015)*

1016 Биљана Мичић, Марија Стојановић, *Постигнућа: Један писац, једна књига*. *Напомена*: Опширније у поглављу о Марији Стојановић.

V

САЗДАЊА - Књига *Саздања* Марије Стојановић сачињена је од књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском песништву. Поднасловом *Десет књига – десет песника* одређена је њена концепција. На страницама *Саздања* нашли су се текстови о појединим песничким збиркама оних аутора који су прекретнички деловали на токове модерне српске поезије, или оних чије се песништво у мноштву струја које те токове прате издваја аутентичношћу поетског гласа.¹⁰¹⁷

Одабраним збиркама ауторка приступа са утврђеног становишта: најпре у форми кратког резимеа предочава допринос песника развоју и многоликости нашег модерног песништва, указујући на кључна места његовог поетског идентитета, било да је реч о мотивској, композиционој, семантичкој, или језичко-стилској равни. Интерпретацију поткрепљују одабрани стихови, тако да се у овим текстовима смењују гласови песника о којима је реч и коментари ауторке.

Књигу отвара текст о *Дивном чуду* Миодрaгa Павловића. Након подсећања на Павловићев значај у развоју српског послератног песништва и ситуирања овог пева у контекст његовог стваралаштва, указује се на најзначајније елементе структуре и посвећује посебна пажња идејном слоју пева.

Слично је структурисан и текст о Јовану Христићу, с тим што је пажња посвећена и функцији цитата и алузија у Христићевом песништву, а учињен је и осврт на особености версификације.

Огледи о Ивану Лалићу и Бранку Миљковићу издвајају се по ширем постављању теме. У њима креће од поетичких начела која су одређујућа за њихову поезију и одабране збирке разматра у поетичком кључу. Најпре издваја мотивске кругове, потом их разматра у контексту збирке и целокупног стваралаштва, да би песмама које сматра најзначајнијим приступила интерпретативно.

Поезији Слободана Ракитића приступа из нешто другачије перспективе. Означивши централне теме његовог песништва, приступа тематско-мотивској анализи збирке *Земља на језику*.

И у песништву Петра Цветковића и Симона Симоновића трага за мотивским преокупацијама, истичући оно што је одређујуће за њихов поетски профил. Песништво Раше Ливаде привлачи пажњу не само мотивским склопом већ и визуелним изгледом песама, тако да у његовој поезији разматра удео интерпункције, ритмичку организацију и специфичан начин обликовања стихова.

У књизи су се нашла два текста посвећена песникињама – један о збирци *Гимназијски тренутак* Гордане Тодоровић, други о збирци *Девет ружа* Снежане Минић. Иако су у коментару уз књигу сви текстови одређени као огледи, поменута два ближа су форми осврта.

Књига *Саздања* представља један доживљај савременог српског песништва, без књижевноисторијских претензија. Из наслова текстова чита се оно што ауторка у значењском смислу сматра одређујућим за песничке збирке о којима пише. Сам избор открива оно за чим Марија Стојановић у поезији трага – пре свега, за универзалним вредностима песништва, али и за оним обележјима у којима се огледа аутентичност одабраних песника.

Поднаслов *Десет књига – десет песника* пандан је поднаслову претходне књиге Марије Стојановић (*Постигнућа: Један писац – једна књига*). Првом књигом представила је свој начин тумачења савремене српске прозе, овом, која представља продужетак претходне, и свој начин читања и разумевања савремене српске поезије.

1017 Мр Биљана Мичић; Препорука за књигу *Саздања* Марије Стојановић. *Напомена*: Опширније у поглављу о Марији Стојановић.

VI

ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ ДАНИЈЕЛЕ РАДОВАНОВИЋ –

Песничка збирка Данијеле Радовановић *Испретурано време* већ самим својим насловом сугерише поетско-мисаони захват у оно што је ван граница видљивог. Исписујући модеран песнички мит о постанку и трајању времена као необичног аутономног и аутохтоног бића, ауторка износи своје искуство у судару са временом које се раслојава у неколико семантичких равни: време као апстрактна метафизичка категорија, време као егзистенцијална категорија људског трајања, најзад, лично искуство у сусрету са током времена, обележено напором да се пронађе сопствено место у космосу.¹⁰¹⁸

Збирка показује висок степен унутрашњег сагласја. На свесно усаглашавање делова целине указује брижљив распоред песама по циклусима. Поетско варирање мита о прапочелу условило је компоновање циклуса у знаку митског броја седам, симбола стварања, вечног кружења, трајања, неуништивости. Циклуси „Велика обмана свемира“, „Дарови времена“ и „Испретурано време“ имају по седам песама. Једино ће циклус „Црвоточине времена“ имати, у складу са насловом, једну песму више, можда и зато што се у завршној песми овог циклуса зачиње бескрај. Повезаност између песама остварује се не само унутар једног циклуса већ на нивоу читаве збирке. Кореспонденција се остварује на тематском, семантичком и језичкостилском плану. Тако ће, на пример, песма „Женско време“ из првог циклуса дозивати песму „Мушко време“ из другог; песма „Неко ко је једном отишао“ наћи ће свој одјек у песми „Неко ко се једном вратио“, а „Зачеће бескраја“ из трећег циклуса продужиће се кроз песму „Рађање бескраја“ из последњег. Од почетка до краја кроз лирску нарацију и имагинацију може се пратити поменута тематско-мотивска усмереност збирке, од космогонијског мита о настанку времена до понирања у нутрину властитог бића, која сугестивно преноси јединствену песничку визију пролазности и трајања. Семантичка тежишта циклуса јесу стихови које ауторка бира за мото сваког од поглавља.

Тежиште ове збирке, основна слика, кристалizacionи центар из којег се гранају сва друга значења јесте време. Оно се испољава као биће зооморфне и антропоморфне природе – оно је и покисло, и бесано, пргавао, и лагано. Оно има зубе, несташно је, превртљиво, али и сурово и неумољиво. У његовом неумитном ходу огледа се терет нашег постојања: *Али глад не зна за милост/ неће поштедети никога/ појешће све/ и себе.*

Кругу песничких мотива збирке се у завршном циклусу придружује и тема уметничког стварања, а „Моја песма“ из тог, завршног циклуса, аутопоетички је текст који и демистификује и мистификује настанак песме. Испод овог, тематско-мотивског плана, налазе се слојеви осећајности и мисаоности којима се задира у област антропологије, естетике, социологије и психологије. Време је повод за лирске контемплације и за бројна осећања од којих се меланхолија намеће као доминантно. Од најстаријих, паганских времена до нашег доба, које је у лирској визији ауторке конкретизовано представом урбане средине и елемената савременог свакодневља, човек је у узалудном, идеалистичком напору да савлада време и досегне бескрај. Наше трошно трајање обележено је дуалистичким сударом добра и зла, које је у корену самог постанка, на шта ће у песми „Зачеће бескраја“ ауторка алузијама упутити: *Зато није могуће решити/ велику загонетку/ који је од двојице створитеља/ одговоран за/ нови почетак/ Први се закљиче у десет заповести/ да иритантно чудовиште није плод/ његове уобразиље/ Други у све познате кругове од којих се/ леди крв/ да му такав поредак ствари/ дугорочно/ не иде у прилог.*

И управо се у овом сегменту отвара још један слој збирке *Испретурано време* – интертекстуалност. Реинтерпретација древних митова и њихова контекстуализација у савременом добу, богат сплет асоцијација и алузија – одражавају ерудицију ауторке, а најуспелије песме захтевају управо таквог читаоца. У равни форме, синтаксе, кондензованог лирског израза песнички субјект ове збирке дозива у свест глас песничког субјекта *Споредног неба* и *Непочин поља* Васка Попе. Згуснута метафорика доприноси сугестивности ових песама, а њихова уметничка снага и лепота произлазе пре свега из посебно обликованих песничких слика и вишезначних вербалних знакова који изазивају

1018 Мр Биљане Мичић, изагање на промоцији збирке у ЛКЦ 26. фебруара 2015. године (опширније о Д. Радовановић у поглављу о њеном стваралаштву). *Напомена:* Поред ауторке, о збирци су говорили Данило Коцић и Маре Каранфиловић, професорица књижевности, директорица Школе за текстил и дизајн у Лесковцу, а програм је водила уредница у ЛКЦ Слађана Младеновић.

бројна питања: Какво је наше место у времену? Јесмо ли достојни времена и свог трајања у њему? Како га савладати? Колики је значај памћења и зашто је памћење често казна, а заборав благодат? Све песме испеване су у слободном стиху. Ритмомелодијски ток одређен је семантичким целинама и синтаксичком интонацијом. Ниједна песма нема устаљен метрички образац, али ће се у појединим песмама, на нивоу строфа јавити паралелизми, или доследно спроведена композиција на контрастном принципу, из чега произлази нарочит ритам, па се те песме истичу наглашенијом мелодичношћу у окружењу стихова у којима превагу над слојем звучања има слој значења.

VII

ПРИЧЕ СА ХИСАРА - Збирку која је пред нама чине 42 кратке приче, повезане општом насловном синтагмом – *Приче са Хисара*. Изузев ове просторне одреднице, у причама није одређен хронотоп, ни место, ни време дешавања. Ипак, наслућујемо неколико временских равни. Овим причама успоставља се вертикална оса времена која повезује давно прошла времена са савременим светом и животом. Тематски, ови прозни записи распоређени су у три циклуса. Прва два имају семантичке наслове који наговештавају идејну окосницу – *Одговори живота* и *Индекс црвен од стида*. Последњи циклус носи назив који сугерише намеру да се окупе различите цртице из живота – *Приче свакојаке*. Све приче из збирке постижу сагласност у домену поруке, истичући општу моралну хипокризију и позивајући на повратак основним моралним начелима, алтруизму, пожртвовању и саосећању, захваљујући којима је човечанство и опстало. Приче из првог циклуса израстају из наталоженог искуства наше народне предаје. Оне одражавају морални кодекс заједнице, народна веровања, обичајне норме и табуе. Ове су приче израз колективне свести да се основе традиционално-моралног кодекса морају поштовати. Људске особине препознају се у ситуацијама које намећу искушење. Представљене ситуације нису свакодневне, оне су судбинске. Приче груписане око централне теме првог циклуса (зло у свету и зло у човеку) имају дводелну композицију: представљен је најпре грех, а потом казна. Традиционално-моралне норме не познају праштање за прекршиоца правде или забране. У неким причама се разрађује веровање у табуе, што је део колективне свести нашег народа. Забране се морају поштовати. Као део традиционалне културе јавиће се и клетва – посредно или непосредно изречена, која потврђује народно веровање у магијску моћ речи. Ове слике и представе упућују на књижевност насталу у народу, а насловом збирке успоставиће се веза између прича првог циклуса и наше завичајне збирке народног стваралаштва коју нам је прота Драгутин Ђорђевић оставио. Супротстављањем богатства и сиромаштва у спрези са моралом и неморалом, кршење забрана, непоштовање светиња, огрешење о племенитост и чистоту одражавају нашу патријархалну културу, а став заједнице потенциран је безличним глаголским формама – *прича се, говори се* и сл. Тај морал традиционалне културе и традиционалних веровања препознајемо у наслову чувене народне баладе: *Бог ником дужан не остаје*. Десиће се у овим причама и сусрет са оностраним, више у домену народне фантастике, мање као психолошка пројекција због гриже савести услед начињеног греха. Заумно је ту да грешника казни, а заједницу опомене. Део ових прича има тематику из рата. Не знамо о ком се рату конкретно говори, али на основу лексике можемо претпоставити да су то ратови који нам временски нису далеко. Убиства, отимања, разарања и уништавања указују (уз експликацију уводне максиме из прича *Телевизор* и *Гелер – Ко се лати мача, од мача ће страдати*, и *Што је отето, то је проклето*) и на дехуманизацију човека и деструкцију свих људских вредности у рату. Други циклус укључује социјалне мотиве и временски нам је близак, препознатљив. Ове приче доводе у питање интелектуално поштење, професионалну етику, представљајући, крајње веристички, инцидентне ситуације из високог, академског света. Истина о свету никада није само једна, али овде су укрштене две перспективе – оних који узимају, али и оних који дају. У овим причама правда није увек задовољена. Задовољни су поједини актери, спремни на све да до циља дођу. Она исконска, народна, бескомпромисна правда овде постаје римска богиња са повезом преко очију, која намерно жмури пред истином. Отуда неке од прича из другог циклуса добијају хумористичко-иронијску интонацију. Приче из трећег круга су разнолике. Неке садржински кореспондирају са претходним причама, у неким, међутим, изостаје казна за почињене грехове, за разлику од оних из првог циклуса, где казна

доследно стигне грешника. Неке од њих (о брачној превари, о судбини и грешкама младости) настају из проширене анегдоте. Из иницијалног мотива развија се кратак сиже са обртом и поентом на крају. Односи у породици, брачно неверство, похлепа, сиромаштво, несрећа, правда (људска и она судска) смеђују се у последњем кругу прича попут исечака из наших живота. Неке слике из живота својом суровошћу делују готово надреално и сугеришу не само слику света, у којем зло одвајкада обитава у разним појавним формама, већ и трагичну слику друштва које не мари за егзистенцију обичног, малог човека. Мрачна визија друштвене стварности биће и домановићевски заоденута у форму сна у причи иронијски названој *Срећа*, а сам сан сажета је, упечатљива слика наше Страдије. И алегоријска, шаљиво-иронијска слика о разговору Булче и Тулче успоставља везу са чувеним *Размишљањем једног обичног српског вола*. Збирку одликује традиционална форма приповедања. Мотивација је доследно спроведена. Нема задирања у психолошку димензију личности – ликови су супротстављени по доминантној црти карактера. У свакој од прича представљен је по један догађај и приче су упечатљиве управо по специфичној радњи. Нема развијених описа и рефлексија, али се често јави сажет коментар на крају. Успоставиће се и дијалог са читаоцем, чиме се ствара илузија усменог приповедања. У *Причама са Хисара* нема новина у формалном, жанровском и мотивском смислу, већ у смислу јединствених, јасно, транспарентно исказаних порука – својеврсних савета за живот – и позива на повратак ризници искуства наших старих, коју смо давно почели да напуштамо, несвесни да напуштајући њу, напуштамо сами себе.¹⁰¹⁹

VIII

ЗРНА, РАСАД, ЖЕТВА ЈОВАНА ПЕЈЧИЋА - У темељу духовног и стваралачког напора Јована Пејчића на широком, разуђеном пољу проучавања књижевности и мисли о њој лежи принцип тројства из којег произлазе и у који се стапају бројни токови његових мисли и деловања. Три су главна подручја његовог књижевног рада: Јован Пејчић је, пре свега, истраживач и мислилац у сфери науке о књижевности и оних дисциплина које су с њом повезане; потом, Јован Пејчић је антологичар, састављач антологија српских молитава, похвалног беседништва и похвала; најзад, Јован Пејчић је приређивач бројних дела српских писаца двадесетог века.¹⁰²⁰

У Пејчићевом бављењу књижевном науком испостављају се три главне области – национална књижевна историографија, књижевна критика и историја националне културе – области оделите, самосвојне, а поново, у сталном додиру и прожимању, јединствене. Идеја о јединству књижевног зналства чини кохезивну нит између досадашњих ауторских дела Јована Пејчића. Пре свега, то важи за трокњижје обједињено поднасловом „Појмови/ поимања”: Тајна и крст, Знамења и знаци, Профил и длан; затим за трокњижје сачињено из огледа и критика, одређено насловом прве књиге: Облик и реч критике, Књижевни свет – критичка свест, Основ, оквири, праг. По области истраживања (српска књижевна историографија и српска књижевна критика) књига *Зрна, расад, жетва* надовезује се на књигу *Почеци и врхови*. Да ли ће се и овај циклус заокружити у трокњижје, или ће га наткрилити велика синтеза, која се овом књигом сасвим јасно помаља – показаће време.

У разматрању феномена књижевног стварања и књижевног знања, са свим видовима њиховог испољавања, Јован Пејчић се бави почецима, континуитетом и стваралачким врхунцима. Његови се радови читају у три нивоа – раван самог текста (да тим општим именитељем покријемо сву жанровску разноликост његових радова), затим раван напомена, информативних и интригантних као и основни текст, најзад, детаљно наведена литература која прераста у библиографију о истраживаном феномену.

Књига *Зрна, расад, жетва* значајан је композициони елемент широке визије српске књижевности, српске књижевне критике, историографије и културе коју у неколико деценија дугом раду конструише, преиспитује и својим аутентичним пером осликава Јован Пејчић.

1019 Уводно излагање мр Биљане Мичић на промоцији књиге проф. др Драгана Радовановића у Лесковачком културном центру 7. априла 2015. године.

1020 *Напомена*: Излагање мр Биљане Мичић на промоцији књиге Јована Пејчића, марта 2016. у ЛКЦ.

Композиција књиге је тријадна: након општег теоријског и програмског текста „На почетку” следи поглавље „Српска књижевна историографија” са три одељка („Освит”, „Зенит”, „Плодови”) и поглавље „Српска књижевна критика”, са ужим насловом „Суседства”. Завршно поглавље „Краја нема” имплицира отвореност структуре, препознатљив Пејчићев поступак, присутан и у претходним књигама, да поменемо монографске студије Заснови Глигорија Возаровића, Милан Ракић на Косову, или Поетику књижевног разговора и књигу Профил и длан.

Идеја о јединству, целини књижевне науке која почива на тројству њених темељних начела (афирмације – у сфери књижевне критике, актуализације – у домену књижевне историје и упоредно-књижевних истраживања, и проблематизације – у теоријским и естетичким преиспитивањима) у основи је књиге Зрна расад, жетва. Са истих теоријских основа Пејчић полази и у преиспитивање, вредновање и превредновање наше књижевне науке – пре свега српске књижевне историографије и српске књижевне критике. Доводећи у везу текстове који су настајали, како сâм истиче, у временском распону дужем од три деценије, сада осветљене новим сазнањима и увидима, Пејчић успоставља временску вертикалу наше књижевне науке и у савременом контексту актуализује, проблематизује, али и афирмише одређене закључке, идеје, методолошке приступе који су обележили трајање наше књижевности и мисли о њој.

Први део књиге посвећен је почецима и развоју српске историје књижевности, чије трајање, за разлику од књижевне критике и есејистике, није систематично представљено. Аутор наводи списе у којима има елемената књижевне историографије, почев од Доситеја, Соларића и Лазара Бојића, коментарише њихову жанровску природу и одређења претходних истраживача. Пејчићев приступ проблемима може се представити на примеру одељка посвећеног „Памјатнику” Лазара Бојића, који је одређиван као прва српска историја српске књижевности (српска, с обзиром на допринос иностраних историчара и тумача српске књижевности: Јозеф Добровски, Павел Јозеф Шафарик и Александар Николајевич Пипин, који аутор нарочито истиче). Пејчић се најпре прецизно осврће на одређења претходних истраживача, нарочито на закључке Мирјане Стефановић. Суд не износи пре него што прокоментарише рецепцију њеног става у књижевној науци. Тек иза тога следи коментар: „Памјатник је значајан корак на путу конституисања српске књижевне историографије, али није историја националне књижевности у изворном значењу речи.”

Овакав приступ проблемима чини да се Јован Пејчић креће од изворног текста књижевног историчара/ критичара, преко рецепције њихових идеја које посматра у ширем контексту књижевне науке и културе, до повратка на сам текст и изношења сопственог става.

Централно место у првом делу књиге припада најутицајнијем историчару српске књижевности, Јовану Скерлићу. Кроз две расправе представљен је Скерлићев допринос како историји књижевности, тако и књижевној критици. Спор о томе које је подручје Скерлићевог деловања важније аутор одбацује као беспредметан. Скерлић је синтетичар у чијем се раду јасно оваплотила идеја о јединству књижевне критике и историје књижевности. Нарочита пажња посвећена је Скерлићевом неслагању са Љубомиром Недићем, који је на критику и историју књижевности гледао као на оделите области. Писац Историје нове српске књижевности успео је да споји области које су у његово доба биле раздвојене - „историјски сцијентизам и критички субјективизам”. Његов критички метод представљен је поступно, од првог огледа који ће програмски одредити даља Скерлићева интересовања („Догматска и импресионистичка критика”), преко других радова који откривају његове теоријске дилеме, али и утемељују нарочит тип критике који је код нас инаугурисао. У осврту на Скерлићеву лектуру Пејчић констатује да „оно велико и непоновљиво у Скерлићевом делу почиње тамо где престају сви утицаји”.

На исти начин прати настанак Историје нове српске књижевности, кретање и сазревање идеје о синтези српске књижевности 18, 19. и почетка 20. века. Иако саму Историју Скерлић не снабдева разложним теоријским и методолошким образложењима, коментарима о периодизацији која се предлаже, он сажима закључке претходника и упућује на своје текстове у којима се тим питањима бавио. Представљањем књижевноисторијског метода Скерлићевог, његових вредносних полазишта, те огромне ширине увида која се крије иза формалне сажетости, аутор потврђује да, упркос грешкама, Историја нове српске књижевности доноси најјезгровитији и најтачнији опис збивања, кретања и померања у српској књижевности од почетка двадесетог века до Првог светског рата. И овде је истакнута мисао о оригиналности Скерлићевог талента. Ученик Жоржа Ренара иде даље од

свог учитеља, јер је поседовао изузетну способност „стваралачког асимиловања и надграђивања постојећих знања и искустава”.

Најчешће коментарисан проблем у овом делу књиге јесте питање о континуитету и дисконтинуитету српске књижевности. Оно се наговетава текстом о методолошком вишегласју раних српских историчара књижевности, које, ипак, повезује заједничка карактеристика – филолошки приступ, тј. питање језика које је у средишту спора о српском литерарном 16. и 17. веку. Овај проблем је тема окосница радова посвећених Ђорђу Трифуновићу и Милораду Павићу.

У разматрању трећег (коначног) издања Старе српске књижевности Пејчић објашњава њену генезу, доводећи је у везу са претходним Трифуновићевим делима. Осврће се на рецепцију књиге у научној мисли, али посебну пажњу посвећује Трифуновићевом односу према миту о дисконтинуитету српске књижевности, јер управо његово решење истиче као целовито и научно свеобухватно образложено, сагледано у ширем контексту других православних књижевности, које су такође пролазиле кроз процес преласка из источноевропске, византијске у западноевропску културу. Једина Пејчићева примедба односи се на начин на који Трифуновић именује то прелазно доба изумирања старе и рађања нове књижевности и предлаже да се призове „суптилнији термин” – преображај – како би се тај процес претапања и уливања јасније представио.

И у представљању великих синтеза Милорада Павића (Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век), Историја српске књижевности класицизма и предромантизма, Рађање нове српске књижевности) посебно се задржава на Павићевој слици историјског развоја српске књижевности као јединствене и аутохтоне целине. Аутор истиче да је Павић својим истраживањима доказао неутемељеност теза његових претходника о дисконтинуитету у расту српске књижевности, наглашавајући да су то „само приче без покрића, сведочења без доказа, тестамент без печата”. Од посебног значаја у испитивању литерарне прошлости јесте духовно-историјски контекст, па се у видокругу истраживача морају наћи и збивања у сферама историје народа, цркве, ликовних уметности, просвете и језика. (Овом проблему посвећен је посебан рад у књизи Почети и врхови – „Тестамент без печата”).

Одељак о српској књижевној историографији заокружује рад о Мирољубу Стојановићу у коме су представљене различите области његовог делања (поетика, историја националне књижевности, упоредно проучавање македонске и српске књижевности) и Стојановићев допринос свакој од њих. Нарочита пажња посвећена је његовом компаративном методу који се доводи у везу са идејама Веселовског; затим истраживању књижевности југа Србије утемељеном на начелима афирмације и проблематизације, односно преиспитивања и превредновања; најзад, књижевнотеоријским појмовима транспозиције и идеализације које је Стојановић научно образложио и одбранио.

Други део књиге отвара текст у којем се теоријски утемељује појам критике. И у овом одељку Пејчић трага за почецима књижевне критике и есејистике, али проблем посматра из секундарне перспективе. Наиме, он наводи и коментарише ставове истраживача Славеносербског магазина Захарије Орфелина у којем су зачеци српске књижевне критике, посебну пажњу посвећујући „Предисловију” (предговору). Најинтригантнијим сматра мишљење Павла Поповића, не само по чињеници да Поповић ту препознаје самостални есеј већ и по површном читању потоњих истраживача који су превидели Поповићев став и занемарили његове импликације – повлачење почетка српске књижевне есејистике за две деценије (од Доситеја ка Орфелину).

Представљање критичких идеја Љубомира Недића као претходнице, теоријске антиципације неких важних књижевнонаучних парадигми двадесетог века у европи и свету, повод је за шири осврт на постојање сродних духовних процеса који нису узроковани утицајима. Појаву познату онтологији и гносеологији стварања разматра кроз мисао европске компаратистике, упућујући даље на закључке истраживача који су идеје Љубомира Недића, оснивача модерне књижевне критике код Срба, доводили у везу са конкретним методолошким усмерењима двадесетог века.

И у тексту о Исидори Секулић, о њеном поимању појма и природе критике указује се на сродност њених идеја са идејама Бахтина, Јакобсона, Ингардена, Барта, Женета, Нортропа Фраја. Нарочито се истиче њено схватање књижевне критике као самосталне гране књижевности, као посебног вида књижевног стварања.

У новом, савременом методолошком вишегласју, Јован Пејчић у овој књизи као аутентичне критичарске гласове издваја Петра Џацића, Владету Јеротића, Мирослава Егерића, Предрага Палавестру и Милослава Шутића: Петра Џацића по напору да осветли

„естетску реалност дела” и културу која се у њему огледа; Владету Јеротића по ширини духовноисторијских дисциплина које укључује у своја истраживања; Мирослава Егерића по моралу и слободи критике; Предрага Палавестру по залагању за критички плурализам; Шутићев феноменолошки приступ по поступности и комплексности у приступу материјалу. Истицање вредности, али и мањкавости одређеног конкретног приступа потврђује мисао с почетка књиге – разложно, утемељено, далекосежно испитивање литерарног феномена у свим разноликим видовима његовог испољавања могуће је једино из тројства темељних начела књижевне науке.

Књигу заокружује одељак „Краја нема” у којем су се нашле литерарно-теоријске рефлексије о усуду мишљења и писања: „Наизгледно”.

Насловом, композицијом, структуром, идејом водилом, књига Зрна, расад, жетва потврђује принцип тројства који обележава књижевнонаучни рад Јована Пејчића. Она указује на континуитет наше књижевности, на развој мисли о њој, на почетке и врхунце, претече и следбенике, на њихове истине и заблуде. Она свој значај и интегритет остварује у сфери српске науке о књижевности, српске културе, самим тим и у сфери очувања националног бића српског народа. Намењена превасходно стручним, научним и академским круговима, она може да поучи и упуту на чињенице и релевантну литературу о питањима која разматра; она опомиње на одговоран однос према књижевној, уопште културној прошлости и на потребу перманентног бављења њоме – описивања, испитивања, вредновања и превредновања. Коначно, књига Зрна, расад, жетва позива на дијалог о питањима књижевности (и културе) у којима се као народ огледамо. Њен наслов одражава оптимизам и веру да правих саговорника још има и да се, након плодне жетве, по давно узораним пољима баца зрневље за нова клијања и даља растења.

IX

ЈЕЗИК И ДУХ У НАРОДНИМ ЛЕГЕНДАМА И ПРЕДАЊИМА ИЗ ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА - Народно стваралаштво одређенога краја, поред тога што је драгоцен извор за проучавање усмене уметности речи, омогућује увид у народна веровања, обичајне норме и табуе, у свакодневну животну праксу ондашњих људи. На основу народног стваралаштва могуће је изградити карактеролошки профил народа у којем је сачувано. Бележено на изворном дијалекту, фолклорно благо права је ризница за дијалектологе у смислу проучавања аутентичних дијалекатских црта, али и за сагледавање њиховог повлачења пред књижевним језиком.¹⁰²¹

У збирци Српске народне приповетке и предања из лесковачке области¹⁰²² налази се прозно народно стваралаштво лесковачке Мораве, које је од 1953. до 1971. сакупао прота Драгутин Ђорђевић, а које је према међународном каталогу разврстала и потребном научном апаратом опремила Нада Милошевић – Ђорђевић. Према напомени сакупљача, сви записи забележени су на изворном дијалекту и, мада има доста преплитања са књижевним језиком, једна од важних карактеристика приповедача јесте задржавање изворне акцентуације.

Из обимнога корпуса, за ову прилику одабрали смо народна предања и легенде из лесковачког краја, јер она у највећој мери дају могућност етнолошке интерпретације.

Од међународном класификацијом утврђених врста предања¹⁰²³ у лесковачкој збирци препознајемо етиолошка („Зашто се слунце неје оженило“, „Зашто човек тули главу“, „Како је Господ створио жену“, „Како је постанула шеница“, „Зрно пшенично ко крушка големо“, „Зашто здетвина снаоди правога човека“...) и демонолошка и митолошка („Два побратима“, „Муж вампир“, „Пцоглави“, „Пцоглав, поп и ђак“, „Деца и дивљан“, „У лојзе за крушке“, „У гробље за крстачу“, „Пицика свекрва и добродушна снајка“...).

У садржајном и формалном погледу, ова предања могу се разврстати у три групе. Прву групу чине предања у којима је кратко објашњење неке појаве, дато у нарацији. Другу групу чине предања у којима из иницијалног мотива произлази развијенија фабула у којој се смењују наративни сегменти и дијалози. Она су и најбројнија. Неколико њих има кратку дијалогску секвенцу на почетку, дату у функцији изазивања, иза чега следи нарација. У структури предања из друге групе разликују се две целине: у првој је испричан догађај, а у другој је дато објашњење. Трећу групу чине развијенија предања у којима се могу уочити

1021 Биљана Мичић, Језик и дух у народним легендама и предањима из лесковачког краја, Наше стварње, Лесковац, 2009. стр. 178.

1022 Драгутин Ђорђевић, Српске народне приповетке и предања из лесковачке области, САНУ, Београд 1988.

1023 Напомена: Видети о томе: Радмила Пешић/Нада Милошевић-Ђорђевић, Народна књижевност, Требник, Београд 1997.

епизоде. Она су, међутим, најмалобројнија („Зрно пшенично ко крушка големо“, „Зашто баба воли зета“). Епизоде су чврсто повезане јер имају заједничку функцију – објашњење неке појаве, или неког сегмента обичајног, традиционалног кодекса.

Иако су уводни изрази разнолики, материјал показује да се приповедачи опредељују или за презентативну перспективу (бија јед’н човек, били брат и сестра, бија неки човек, били два другара, била једна девојка), или за наративну (нашло се једно пшенично зрно, сејаја човек, ишли неки пут, правили, живео).

У финалној позицији врло често се јављају коментари који треба да увере у истинитост испричаног: Такој је тој било и тако остало до века; и тако је било. Ти метатекстуални коментари указују на изворност предања као говорног жанра. Усмени дискурс подразумева пошиљаоца и примаоца поруке: Што је урадеја он’ј, не знам. Они осташе, а ја се врну другу причу да ви казујем. Такав се коментар у два случаја јавља на почетку, изражавајући дистанцу (знам овако), или се пак јавља позивање на колективно знање (јес ли је, или не, причав људи). Временско одређење своди се на исказе типа неки пут и у старо време. Просторног одређења нема. Ипак постоји један изузетак: у предању „Бајрамско јаре“ испричани догађај дешава се у воденицу у Стајковце.

У језичком погледу, као што је већ речено, препознајемо све особине лесковачког говора: чување полугласника (свет’ц, с’г, к’д, пет’л, пол’к, одм’ца), замена вокалног л са лу (слунце), или са и (дибок); аналитичка деклинација и компарација (на туј животињу, из воду; потакши)¹⁰²⁴ појава партикула код заменица (тој, овој); радни глаголски придев на – ја у мушком роду једнине (ишеја, бија, носија, отишеја, јашија), треће лице множине презентана на -в (одморив, носив, закопав); множински облицислунчики, кучики, сиромачики); глаголски прилог садашњи на -м (трчећим).

У лексичком слоју налазе се дијалектизми за чије нам је разумевање данас потребан речник: пупуњак, ржов, шупељка, бробињак, минче куче, старејко. Јављају се и германизми: шустер, снајдер, фруштук. Међутим, само један број записа садржи доследно све дијалекатске црте. Код неких се дијалекат меша са књижевним језиком.¹⁰²⁵

Та се одступања тичу полугласника (није забележен), спорадичног јављања падежне флексије (најчешће у локативу и дативу: по земљи, Богу), појаве футура са инфинитивом (ће наћи) и радног глаголског придева на -о (био, створио). И у оваквим записима преовлађују дијалекатске црте.¹⁰²⁶ Само је у једном предању („Како је Бог створио жену“) информатор приповедао књижевним језиком, а дијалекатске црте сведене су на изостављање финалног -т (храброс), иницијалног х- (ајде) и на облике узне и отне. Отуда се чини да ово предање не изражава у потпуности дух народа у којем је забележено.

Као специфична форма народне књижевности, предања изражавају веровања, обичаје, начин живота. Иза површинског приповедног слоја, у дубинској структури уочавају се пагански слојеви, који се у појединим предањима прожимају са хришћанским. Демонолошка предања, тако, откривају веровање у загробни живот: бришу се границе између оностраног и оностраног, откривају веровања у фантастична бића (пцоглаве/цоглаве, дивљане, вампире). Она задиру у подручје табуа,¹⁰²⁷ мада не морају увек да осликавају магијско-религиозно поимање света већ веровање да се забране морају поштовати. Иако постоји рационално објашњење, казна сустиже прекршиоца; она је производ психичког притиска услед свести да је табу прекршен (страх), чиме се веровање у табуе испољава као део колективне свести.

У етиолошким предањима сусрећемо се са предметно-искуственим светом наших људи. Она говоре о постанку пшенице, о хтонским и соларним животињама¹⁰²⁸ (овци, кози, терајежу, петлу, кукавици, змији). Мешања су присутна код млађих, школованих информатора. Тако се уз локатив по земљи јавља куде ђаволски двор, из воду); уз ће се наћи ће те удавимо и сл.¹⁰²⁹

1024 Смиљана Ђорђевић, „Етиолошко предање о настанку голубачке мушице изоколине Неготина: творбени потенцијал архитекта“, Књижевност и језик (Београд), LIV/3-4 (2007), 261-281.

1025 Мешања су присутна код млађих, школованих информатора.

1026 Тако се уз локатив по земљи јавља куде ђаволски двор, из воду); уз ће се наћи ће те удавимо и сл.

1027 *Напомена*: Више о томе видети: Душан Бандић, Табу у традиционалној култури Срба, Београд 1980.

1028 Вид. Љубинко Раденковић, Символика света у народној магији Јужних Словена, Просвета, Ниш / Балканолошки институт САНУ, Београд 1996, као и: Ласта Ђаповић, Земља: веровања и ритуали, Етнографски институт САНУ, Београд 1995.

1029 Више о томе видети: Душан Бандић, Табу у традиционалној култури Срба, Београд 1980.

Откривају и културне стереотипе засноване на полу и националним разликама. Говоре о постанку жене од ђавољег репа, о кучешкој, мачешкој и човечјој сорти жена, о постанку турске вере, Циганима и Јеврејима.

За потврду норме која је прихваћена није увек довољан сам расплет, већ и коментар приповедача. Када двојица рабације сретну неко тркаљајесто, црно, ваљчасто створење, живо ко терајеж, које једва одмиче, добијају објашњење: Не ме дирајте, ја с'м несрећа. Идем куде тога и тога. Тамо сам пратен. Пол'к идем, али ћу стигнем. На овај расплет приповедач додаје експресивни коментар: За тој се људи не треба чудив кад и правога снађе несрећа. Неки од стари згреша па његови парауници и чукунуници испаштав. Здетвина иде до девето колено.

Мали број предања приближава се жанру легенде и легендарне приче. У њима се, као актери, уз човека јављају и хришћански свеци (св. Ранђел) и сам Господ Бог.

Легенде су, као и иначе у нашој усменој народној књижевности, и у овој збирци мање заступљен жанр. Број сижеа је мали. Кроз варијанте неких од њих могуће је пратити како један сиже функционише код различитих казивача („Три брата и свет'ц“, „Невоља“).

Сусрет човека са натприродним одвија се према утврђеној шеми: сусрет човека са вишом силом и даривање; други сусрет и искушавање и награда или казна.¹⁰³⁰

(...) Иако записи из лесковачке збирке мотивски, садржајно и структурално углавном не представљају новину, они су важан део усмене уметности речи у Срба. Веровања људи лесковачке Мораве ни не могу се битно разликовати од веровања у другим крајевима.

Оно што овим записима даје дух, живост и снагу, што их чини аутентичним, јесте њихов језик – неопипљива, али жива материја, верни пратилац који чува и изражава целокупно искуство једног народа, а чија обележја све више нестају. Отуда су ови записи, са речником који их прати, значајно подручје за дијалектологе, а по речима Наде Милошевић-Ђорђевић, „изванредан, аутентичан извор за проучавање савремене усмене уметности речи“.

Уметничка снага ових остварења извире из њихове експресивности, из магичног споја животне реалности и фантастике, универзалног и локалног, и из дијалекта који, борећи се са урбаним идиомом, изражава дух старине, драгоцену наслеђе и извориште.¹⁰³¹

1030 Радмила Пешић / Нада Милошевић – Ђорђевић, нав. дело.

1031 *Напомена*: Биљана Мичић наводи да је користила следећу литературу: Драгутин Ђорђевић, Српске народне приповетке и предања из лесковачке области, САНУ, Београд 1988; Радмила Пешић / Нада Милошевић-Ђорђевић, Народна књижевност, Требник, Београд 1997; Смиљана Ђорђевић, „Етиолошко предање о настанку голубачке мушице из околине Неготина: творбени потенцијал архитекста“, Књижевност и језик (Београд), LIV/3–4 (2007); Душан Бандић, Табу у традиционалној култури Срба, Београд, 1980; Вид. Љубинко Раденковић, Символика света у народној магији Јужних Словена, Просвета, Ниш / Балканолошки институт САНУ, Београд 1996; Ласта Ђаповић, Земља: веровања и ритуали, Етнографски институт САНУ, Београд 1995.

ВЛАДИМИР МИЧИЋ

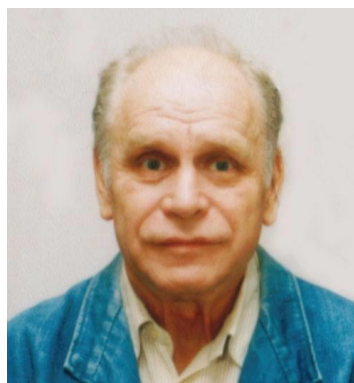
I Владимир Мичић (1975, Ниш) – књижевни критичар и Есејист. Објављивао у књижевном магазину, Књижевном листу, Нашем стварању и Помаку. Живи и ради у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу. Ради као наставник у Гимназији Лесковац.¹⁰³²

II **ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД:** Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, приредио Владимир Мичић, Алтера, Београд 2013. Поговор у књизи: Владимир Мичић, „Континуитет, значења, уметност приповедања: Теме Николаја Тимченка“, стр. 317–322; Николај Тимченко, *Између стваралаштва и егзистенције: О Андрићу и Црњанском*, Задужбина Николај Тимченко, 2011, приредили: Биљана Мичић и Владимир Мичић. Поговор у књизи: Биљана Мичић, Владимир Мичић, „Николај Тимченко о Андрићу и Црњанском“, стр. 229–234.

СТУДИЈЕ, ОГЛЕДИ И ПРИКАЗИ: В. Мичић, „Пламен логоса: Недељко Богадановић, *Утва златокрила Бранка Миљковића*“, *Књижевност* (Београд) XLVII/1 (2012), 189–193; В. Мичић, „Портрет Лазе Костића, панорама једне епохе: Радивој Стоканов, *Траговима Лазе Костића*“, *Philologia mediana* (Ниш) IV/4 (2012), 361–364; В. Мичић, „Суспендован живот: Борислав Пекић, *Живот на леду*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/3-4 (2010), 327–331; В. Мичић, „Српски Жан Кокто: Радован Поповић, *Разносач месечине*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/1-2 (2010), 189–192; В. Мичић, „Кратка историја књижевног Београда: Јован Пејчић, *Ти, међутим*“, *Београдски књижевни часопис* (Београд), VI/18 (2010), 218–221; В. Мичић, „О пристајању и непристајању: Дејан Ђорђевић, *Непристајање*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVI/1-2 (2009), 234–237; В. Мичић, „Частан изузетак: Миливој Ненин, *Слатка књига*“, *Књижевни магазин* (Београд) VIII/90 (2008), 62–64; В. Мичић, „Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952: Николај Тимченко, *Књижевност и догма*“, *Наше стварање* (Лесковац) LV/1-2 (2008), 123–125; В. Мичић, „Студија карактера, историјски спис, књижевна расправа: Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову*“, *Књижевни лист* (Београд) VI/57 (2007), 8–9; Владимир Мичић, „Богато духовно обзоре: Николај Тимченко, *Француске белешке*“, *Књижевни магазин* (Београд) VI/63 (2006), 46–47.

III **ТИМЧЕНКО И ЛЕСКОВАЦ** – Следећи пример градова који су имали слуха да значајним књижевним и културним ствараоцима пониклим у њиховом окружењу одуже свој дуг, Лесковац је пронашао своје место на мапи књижевних и културних дешавања у Србији. Име Николаја Тимченка информисаним проучаваоцима књижевности и филозофије добро је познато, јер је обележио другу половину XX века и био присутан у свим значајним часописима и листовима који су се бавили уметношћу и науком. За оне који се у научну и истраживачку авантуру тек упуштају, научни скуп посвећен стваралаштву овог свестраног аутора представља прилику да се са њим ближе и непосредније упознају.¹⁰³³

Крајем 2009. године по други пут су се на Данима „Николај Тимченко“ у Лесковцу окупиле поштоваоци рада несумњиво најзначајнијег лесковачког културног прегаоца, књижевника, књижевног критичара и есејисте.

Првог дана, у петак, 25. децембра, одржан је „округли сто“ на којем су говорили познаваоци Тимченковог научног рада. У својим излагањима указали су на његов значај

1032 Наше стварање, аутори, LVII/1/2, 2010, стр. 238

1033 Владимир Мичић, Тимченко и Лесковац, промоције и награде, Наше стварање, LVII/1/2, 2010, стр. 171..

који време све више потврђује и скренули пажњу на недовољно проучене сегменте Тимченкових интересовања. Након уводне речи Јована Пејчића, председника Задужбине „Николај Тимченко“, који је подсетио на Тимченков живот и рад, Саша Хаџи Танчић је говорио о Тимченковом критичком представљању лесковачких писаца, са посебним освртом на „*Књижевну баштину Лесковца*“, објављену из рукописних заоставштина. Душан Јањић говорио је о Тимченковом публицистичком раду и његовом ангажовању, а Срђан Марковић о ликовним критикама Николаја Тимченка, нарочито о есеју „*Гогољ у музеју Д’Орсеј и у мом оку*“, објављеном у „Француским белешкама“. Драган Радовић је указао на Тимченково интересовање за позориште, на његове позоришне критике, посебно на монографије „*Фрагменти из историје лесковачког позоришта I и II*“. У завршном излагању, о рукописној заоставштини Николаја Тимченка, Предраг Стајић представио га је досад необјављеним текстовима о Лесковцу и Лесковчанима, као тумача и критичара културног живота града на Ветерници. Другог дана, у суботу, 26. децембра 2009. године, на промоцији „*Нашег стварања*“, главни и одговорни уредник Јован Пејчић, након кратког представљања својих сарадника из редакције, изложио је нови концепт који би овај часопис требало да унапреди.

Николај Тимченко је посхумно постао живи предмет интересовања локалне средине. О значају његовог дела и о њему као Лесковчанину град у коме је провео животни и радни век сада много више зна но за његовог живота. Управо зато рад Задужбине која носи Тимченково име оправдано наилази на разумевање градских и културних институција. Чини се да у томе, поред правде, има и неког симболичног значења. Тимченко, миран и повучен трагалац за *Истином*, предан науци и уметности, сам је постао симбол науке и уметности у средини која га је за живота оспоравала. Дани Николај Тимченко то потврђују.¹⁰³⁴

IV СМИСАО ПРИПОВЕДАЊА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА

Смисао приповедања је најновија књига коју Задужбина Николај Тимченко објављује и којом се изнова скреће пажња научне јавности на рад Николаја Тимченка и његово истакнуто место међу српским критичарима прошлог века. Књигу чине одабрани Тимченкови радови о српској прози двадесетог века. Насловом су у први план истакнута два феномена прозног уметничког текста којима аутор придаје нарочити значај. На првом месту налази се феномен смисла, односно значења написаног, на другом феномен приповедања, који, поред осталог, разматра и настанак, то јест обликовање уметничког текста.

Под насловом књиге *О српској прози 20. века: огледи, студије, портрети* одређена је и њена композиција. На самом почетку су три огледа општег карактера. У првом Тимченовом разматрању проблем аутономије уметности („Идејно у уметности у савременој српској књижевности“), у другом значај вредносног суда за књижевни текст („Амбивалентност појма вредности“), док трећи представља кратак преглед српске прозе друге половине двадесетог века („Регионално у делима савремених српских прозаиста“).

Студије нису распоређене хронолошки, како су објављиване, већ дају преглед епохе од њеног почетка на коме се налазе дела Боре Станковића („Антрополошка порука Боре Станковића“) и Григорија Божовића („Јужна Србија Григорија Божовића“) до последњих деценија двадесетог века и значајних романа Видосава Стевановића („Лик сочинитеља у прози Видосава Стевановића“), Миодрага Павловића („О прози Миодрага Павловића“), Милисави Савића („Писак воза који замире у ноћи“) и Данила Николића („Приповедачко умеће Данила Николића“).

Треба напоменути да се *Смисао приповедања* надовезује на претходну Тимченкову књигу *Између стваралаштва и егзистенције* у којој су прештампани радови о Андрићу и Црњанском. По важности ови радови формирају посебну целину у Тимченковом критичком сагледавању прозе 20. века, с обзиром на то да стваралаштво двојице књижевника чини центар око кога се истовремено и групишу и концентрично шире кругови мисли, идеја и поступака њихових савременика.

1034 Наше стварање, LVII/1-2, 2010, стр. 171-175.

Предмет разматрања у Тимченковим студијама српске прозе 20. века истовремено су као друштвено ангажовани појединац, и његово дело егзистенцијално сведочанство универзалног карактера. На тај начин се употпуњује једном постављен тематски оквир о значајним естетским и друштвено-политичким проблемима са којима су се некада и Андрић у Црњански суочавали, обухватајући и репрезентативна дела осталих српских прозаиста. Тако се истовремено врло детаљно расветљавају и једна епоха, и књижевни род који је обележио.

Две студије посвећене су Мешу Селимовићу. „Понор који зјапи“ сагледава исходишта људске егзистенције не нудећи наду; суморна визија света садржана у мотоу романа *Дервиш и смрт* попут еха одзивања ударајући о зидове времена и сеже до наших дана. Њој је сличан и закључак у студији „Кома смета песникове реч“ – размишљања о Селимовићевој *Тврђави* говоре о трагичној ситуацији човека који жели да се издигне изнад судбински му додељеног положаја. Проблем апсурда разматра студија о Пекићевом роману *Време чуда* („Лазар из Витаније и проблем мисије“), у којој Тимченко примећује да човек губи битку са идеологијом на сваком плану и закључује да библијско чудо – васкрсење Лазарево, у Пекићевој интерпретацији легенде – симбол стављања појединца у службу система, никоме добра није донело. У студији „Истина и прича“ Тимченко обраћа пажњу на Пекићев уметнички поступак и однос идеологије и уметности у његовом делу. Тимченкова одбрана уметничког поступка Данила Киша у студији „Приповедање и документ“ изнад сваке документарности ставља приповедачко умеће писца *Гробнице за Бориса Давидовича*. Чини се да је Тимченко отишао најдаље у оцени Драгослава Михаиловића кога проглашава мајстором приповедања („Маргиналије о мајстору приповедачу“), систематично образлажући његов уметнички поступак на примеру неколико дела.

Трећу целину књиге чине портрети Бранка Ћопића („Писац који је страх претворио у смех али не за увек“) и Драгослава Михаиловића („Запис о Драгославу Махаиловићу“), писаца којима је Тимченко био фасциниран. Њихове несвакидашње појаве обележиле су храброшћу, слободоумљем и људскошћу једно време, а њихово стваралаштво и страдалаштво остали су прагматични примери борбе за слободу мисли и слободу уметности.¹⁰³⁵

У трагању за смислом књижевноуметничког дела Тимченко не полази са једног утврђеног естетског и књижевнотеоријског становишта, јер се и сам изграђивао под различитим утицајима, еkleктички обједињујући у критички исказ и традиционалне и савремене приступе. Уочљиви су у његовим радовима утицаји позитивизма, формализма, феноменологије, али и структуризма и теорије рецепције. У појединим радовима Тимченко књижевним делима приступа споља, разматра их у контексту времена у којем су настајали, приказује интимне драме писаца, указује на њихов конкретан уметнички или идеолошки ангажман. На другој страни, често ћемо у његовим огледима и студијама уметничко дело видети као аутономни естетски феномен одвојен од уметника који га је створио. Комплексно разматрање књижевних феномена последица је Тимченковог дијалектичког сагледавања и уметности и света, али и потврда огромног знања и широке културе луцидног истраживача, заговорника плурализма метода, који често доводи у везу неспојиво. У анализи књижевно уметничког текста Тимченко приповедању приступа као конституентском елементу прозе. Разматрање приповедачког поступка за њега је у појединим студијама и основни критеријум који претходи изрицању вредносног суда о делу.¹⁰³⁶

1035 Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (тема Николаја Тимченка), *Уметност приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: О овој књизи говорио је на промоцији Владимир Мичић, 13. децембра 2005. године у ЛКЦ, на Данима „Николаја Тимченка“.

1036 Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (Тема Николаја Тимченка), Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317.

ЈОВАН ПЕЈЧИЋ

I
Јован Пејчић рођен је 4. јануара 1951. године у Бошњацу код Лесковца. Гимназију је завршио у Лесковцу. Дипломирао је магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Књижевни је критичар, историчар књижевности и есејист. Био је уредник Студента (1973-1975), Знака (1973), Библиотекара (1981-1984), Књижевне критике (1984-1988), Писма (1990-1991), Новина Београдског читалаштва (1991), Српског књижевног гласника, трећа серија (1992-1993) и Српског Југа (1995). Од 1986. године један је од уредника часописа Удружења књижевника Србије Релатионе (1987 преименован у Serbian Literary Quarterly, 1995. у Serbian Literary Magazine). На Филозофском факултету у Нишу предаје српску поезију и српску критику XX века. Живи у Београду.¹⁰³⁷

II
СТВАРАЛАШТВО - *Тајна и крст*. Појмови /поимања 1. Огледи (Београд 1994), *Облик и реч критике*. Огледи и критике (Београд 1994), *Заснови Глигорија Возаровића*. Монографија (Београд 1995, друго издање 2009), *Култура и памћење*. Београд у историји и литератури (Београд 1998), *Простори књижевног духа*. Студије (Ниш 1998), *Знамења и знаци*. Појмови / поимања 2. Огледи (Београд 2000), *Профил и длан*. Појмови/ поимања 3. Огледи (Београд 2003, друго издање 2010), *Књижевни свет — критичка свест*. Облик и реч критике 2 (Ниш 2004), *Милан Ракић на Косову — завет, песма, чин*. Монографија (Београд 2006), *Основ, оквири, праг*. Облик и реч критике 3 (Пожаревац 2008) *Основ, оквири, праг, Истина и облик живе речи*. Књижевни разговори Бранимира Ћосића, (Београд 2010), *Милан Ракић на Косову — завет, песма, чин*. Монографија (Београд 2006), *Основ, оквири, праг*. Облик и реч критике 3 (Пожаревац 2008) *Основ, оквири, праг, Истина и облик живе речи*. Књижевни разговори Бранимира Ћосића, (Београд 2010), *Ти, међутим*. Књижевни Београд (Београд 2010), *Почеци и врхови*. Српска књижевност и њена историографија (Београд 2010), *Поетика књижевног разговора* (Београд 2012); Пејчићева најновија књига „Зрно, расад, жетва“ (Алтера Боокц, Београд 2015), трећа из серије која се бави српском науком о књижевности промовисана је марта 2016. године у ЛКЦ.

АНТОЛОГИЈЕ - *Време и Вечност*. Саборник српских молитава (Бајина Башта 2000, Београд / Србиње / Ваљево 2 и 2002, Нови Сад 2003), *Приону души моја*. Молитве Светог Саве / Молитве Светоме Сави XIII—XX века, саборник (Београд 2002, Нови Сад 2003), *Најлепше молитве српскога језика* (Београд 2002, Подгорица 2003), *Чудо речи*. Антологија српског похвалног беседништва (Нови Сад 2003), *Нишки драмски писци* (Ниш 2004), *Антологија српских молитава /XIII—XX век/* (Београд 2005), *Антологија српских похвала /XIII—XX век/* (Београд 2006));

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД - Зоран Милић: Кроћење змија, изабране песме (Београд 1986); Књига о Светом Сави, хрестоматија (Београд 1996, заједно са С. Нешићем и Н. Ћосићем); Јован Скерлић: Историја нове српске књижевности (Београд 1997); Јустин Поповић: Зеница трагизма (Ниш 1998); Исидора Секулић: Изравнања (Београд 1999); Милан Ракић: Над заспалим Српством (Београд 2000); Јован Скерлић: Писци и књиге, I—III (Београд 2000); Јован Скерлић: Српске теме (Београд 2000, заједно са Милованом Витезовићем); Деветстодванаеста, зборник (Београд 2000); Срба Игњатовић: Варвари на Понту, изабране и нове песме (Београд 2000); Богдан Поповић: Начело интерпункције (Панчево 2001); Милан Ракић: Сабране песме (Београд 2001); Бранимир Ћосић: Десет писаца – десет разговора (Бор 2002, Београд 2010, 2012); Милан Ракић, Песме (Београд 2003); Раде Драинац: Песник и бунтовник (Ниш 2005); Николај

1037 Лесковчанин, бр.11, октобар 1999, стр. 14. *Напомена*: Видети књизи Зрно, расад, жетва поглављу мр Биљана Мичић.. Пејчић је добитник Награде „Младост“ (1970), Бранкове награде Матице српске (1977), Награде „Геца Кон“ (1997, за књигу Заснови Глигорија Возаровића), Награде Дрво живота београдских Заветина (2007, за књигу Милан Ракић на Косову – завет, песма, чин), Награде „Јован Скерлић“ (2011, за књигу Почеци и врхови. Српска књижевност и њена историографија);

Тимченко: Књижевност и догма: година 1952. у српској књижевности (Београд /Лесковац 2006), Љубиша Митровић: Поноћни ткач (Ниш 2009); Николај Тимченко: Меланхолија и херменеутика: мислилац и писац Никола Милошевић (Лесковац / Београд 2009); Исидора Секулић: Изравнања (проширено издање, Београд 2010); Светови и снови, душа и дух певања: над поезијом Зорана Милића, одабрани критички радови (Београд 2010);

Ш

ОБЛИК И РЕЧ КРИТИКЕ – Јован Пејчић (1951, Бошњац код Лесковца) већ две и по деценије је познат широј читалачкој и културној јавности по својим написима о значајним књижевним појавама и писцима, али и као уредник часописа и листова међу којима „Студента“, „Књижевне критике“, „Писма“ и најновије серије „Српског књижевног гласника“. Сада је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије „Relations (Serbian Literary Quarterly)“. Аутор је књига: „Тајни крст“, „Појмови и пошмање“ (1994), „Повест о Глигорију Возаревићу“ (1994) и „Свето Сава на Врачару“.¹⁰³⁸

Пејчићево дело „Облик и реч критике“ је „фрагмент мозаика“ наших песничких година, корпус критичких текстова који чине целину за себе. Предмет, заправо, Пејчићеве студије су књижевне критике и литерарна остварења писаца који, несумњиво, значе новину и узлазну линију наше књижевне уметности. Конкретније, аутор се бави пореклом модерне критике, термином и појмом, карактером и њеним језиком, критиком као белетристичком и природом књижевног приказа.

Пејчић је о основној дисциплини књижевне науке проговорио на прави и разумљиво рашчлањен начин. Из посебног угла је указао на критику као егзегезу и као својеврстан вид комуникације између писца и реципијента. Критика је, за њега, акт стваралашке слободе духа, креативна мисао о стваралаштву. Несумњив значај Пејчићевог дела је у сажетости и лаконском суду, у подешеном језичком изразу са свим стилским врлинама. Својом првом књигом о феномену критике и о познатим српским књижевним ствараоцима, Ј. Пејчић учвршћује своје властито место у српској критичкотеоријској мисли.¹⁰³⁹

IV

МОЛИТВЕНО УЗНОШЕЊЕ - Јован Пејчић се одухвати се састављања саборника српских молитава сећајући се своје бабе Цвете и деде Добросави, који су га научили молитви и страху божјем. Човек усамљен и изложен ударима зала, вековима већ диже свој глас ка Господу у нади да ће он услишити његове вапаје пред капијом вечности.¹⁰⁴⁰

Јустин Поповић, свети отац Српске православне цркве, тврдио је да молитва представља тихо пристаниште где време не ратује са вечношћу. У инструктивном предговору, Јован Пејчић указује на природу молитвеног узвишења која је обележена искреним заносом и одустајањем од властитога земаљског бића, човеку је потребан Бог и господње присуство, а не потврда његових људских жеља, које га могу опчињавати, али исто тако, које га могу заувек упропастити. Кроз векове, Срби су се молили за очување, а после њене пропасти, за очување свог имена, вере и части, да би у најновије доба молили за слогу и решење националног питања које се са променљивим успехом остваривало током последњих стотину година. Књига је зато подељена на три одељка: старо доба, прелазак и ново доба. Свети Сава је зачетник српске молитвене традиције. Оно што је отпочело са таквом силином и на таквом високом нивоу, никада доцније се није могло сасвим угасити и нестати. Овај бревијар свете речи у избору Јована Пејчића заслужује да се нађе пред савременим српским читаоцима.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁸ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 83, приказ дела Јована Пејчића „Облик и реч критике“, Књижевно друштво Свето Сава, Београд 1994.

¹⁰³⁹ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 200, стр. 84.

¹⁰⁴⁰ Драган Тасић, Молитвено узношење, критички осврт на Антологију српских молитава (XIII - XX), приредио Јован Пејчић, издавач Драслер партнер, 2003 Београд. *Напомена*: Прилог објављен у Помаку, бр. 34 – 35, март – децембар 2006, стр. 36.

¹⁰⁴¹ *Напомена*: Видети Википедију: Јован Пејчић.

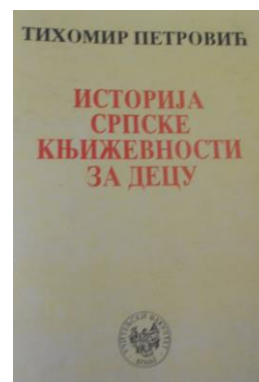
ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ

I
Тихомир Петровић (Бошњаце код Лесковац, 12. новембар 1949). Отац Боривоје, радник, мајка Радослава, рођена Јовановић, домаћица. Основну школу похађао у родном месту (1956-1964), гимназију у Лесковац (1964-1968), Вишу педагошку школу у Нишу (1969-1971). Филолошки факултет Универзитета у Београду похађао као ванредни студент (1972 - 1976). Магистрирао на Филолошком факултету, на смеру Наука о књижевности са темом „Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације“ (1986). Докторску тезу под називом „Књижевна критика о српској књижевности за децу одбранио на истом факултету (1990). Радио је као професор Књижевности на Учитељском факултету у Врању (1992 - 2003); професор Књижевности и књижевности за децу и Културе говора с реториком на Учитељском факултету у Сомбору.¹⁰⁴² Добио је награду за најбољи магистарски рад 1986. на Филолошком факултету у Београду.

II
БИБЛИОГРАФИЈА – НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА: Објавио је књиге: Огледи и критике из књижевности и језика (1993), Реторика (2006), Историја српске књижевности за децу (2001), Увод у књижевност (2009), Историја књижевности за децу (2008), Тамно огледало – огледи о читуљи (2008), Говори и критике (2009), Увод у књижевност (2009), Увод у књижевност за децу (2010), Срећа се радом стиче – пословице о раду (2012), Рад, изнад свега (2013), Иво Андрић о сиротињи (2015), Човек и дело (2016).¹⁰⁴³ Заступљен у књигама: Воја Марјановић, Дечја књижевност у књижевној критици, Београд 1998; Воја Марјановић, Књижевност за децу и младе, Књижевна критика, Београд 1998; Драгутин Огњановић, Звезано јато, Књижевност за децу, Београд 1999; Лексикон писаца просветних радника, приредили Миливоје Трнавац и Миодраг Игњатовић, Београд 2001; Чедомир Мирковић, Лов на грешне мисли, Београд 2002.

III
ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ - Српска књижевност за децу имала је и свој дуги ток, и развој, и своје врхунце и падове; стварали су је многи српски писци, и они највећи, и имала је и своје критичаре и теоретичаре. Била је *сенка* „књижевности за одрасле“, али нико озбиљно није оспоравао њену аутентичност, јер је показивала и своју виталност и своју аутентичност; понекад је посустајала али никада није престајала да постоји још од времена Доситеја. Они најбољи и најозбиљнији критичари, који су пратили њен развој и размишљања о њеним донетима, особеностима и месту у општој књижевној ситуацији знали су да истакну и њене педагошке и њене естетске вредности. Од тих истраживача, којих није мали број, треба, свакако, поменути Милана Шевића, Симу Цуцића, Слободана Ж. Марковића, Милована Данојлића, Драгутина Огњановића, Милана Пражића, Зорицу Турјачанин и др. Ипак, изостало је систематско и свестрано изучавање књижевности за децу, тачније изостала је једна синтетичка књига која би обухватила целину те књижевности, од самих почетака до данашњих дана. Строги судија, чак, може поставити и овакво питање: „Како примити чињеницу да је, на данашњем развојном степену књижевноисторијске и критичке мисли, двовековна историја специфичног књижевног

¹⁰⁴² *Напомена:* Видети сајт Педагошког факултета у Сомбору.

¹⁰⁴³ *Напомена:* Списак дела наведена у књизи „Човек и дело“ (Сомбор 2016). *Напомена:* Члан редакција књижевних часописа Осврт (1993-1998), Наше стварање (од 1998), Помак (од 1996). Уредник је Учитељског весника (од 1997); члан Удружења књижевника Србије (од 1993), члан Удружења универзитетских професора и научних радника Србије (од 1997) и члан Задужбине Десанка Максимовић (од 1997).

жанра измакла књижевној свести? То питање поставио је аутор те колико потребне и тражене синтетичке студије која се пре извесног времена појавила у књижевним излозима и скренула на себе нужну и, рекло би се, незаобилазну пажњу.¹⁰⁴⁴

Све то на убедљив начин описује и валоризује у својој обимној и свеобухватној *Историји српске књижевности за децу* др Тихомир Петровић, професор Учитељског факултета у Врању. Солидно припремљен за овај, слободно се може рећи, пионирски посао историчара једне специфичне области књижевне уметности. Петровић је најпре објавио неколико књига у којима је обрадио нека кључна питања која треба да реши сваки истраживач који се прихватио овог сложеног задатка и међу којима се истиче она под насловом *Дете и књижевност – књижевна критика у српској књижевности за децу*, а онда приступио синтези свих увида у ову проблематику. Најочљивија особеност те синтезе су потпуности којом је обухваћена довековна историја српске књижевности за децу и, нарочито, увек спретна примена више метода чији је циљ свестраност приказивања свих релевантних појава и писаца који чине ову историју.

Петровић с подједнаком компетенцијом примењује и социолошки, и књижевноисторијски и књижевнокритички метод када описује друштвено-економске околности у којима се рађала и егзистирала српска дечја књижевност да би у свакој прилици критички процењивао естетске домете дела и писаца који су писали за децу. Уз све то, Петровић ради потпуности приказа преузима и улогу хроничара који региструје све публикације, пре свега часописе и листове, који су се бавили објављивањем текстова из дечје књижевности, не заборављајући ни овде да критички процењује књижевну и културно-историјску вредност тих публикација. Тако је историчар, хроничар и критичар у истој личности, Петровић симултано пратио и развој књижевности за децу и њене највеће домете. Наравно, полазећи од народне књижевности, у првом реду од бајки и басана, задржавајући се колико је потребно на делатности оних књижевних посленика који су свој рад на књижевности повезивали са својом грађанском и стручном обавезом (поменимо Луку Милованова, Јована Сундечића, Јована Суботића, Ђорђа Нетошевића, Димитрија Нешковића и др), преко Доситејевих текстова посвећених деци, и још много других марљивих посленика на дечјој књижевности из доба романтизма (на пример Бранка Радичевића, Јована Грчића Миленка и др.), Тихомир Петровић долази до првог великог писца за децу, Јована Јовановића Змаја, који је неоспорни врхунац и путоказ у овој врсти српске књижевности. Поклањајући Змају пуно пажње и простора, Петровић критички приказује и Змајеву поезију и његово место, значај и утицај који траје, непомућен и неспоран, и до данас.

„Својим богатим и разноврсним делом” – каже Петровић, Змај је ушао у историју српске књижевности и, како је сразмерно дуго живео, постао цела једна књижевност. У нашој књижевности, дечјој превасходно, мало је примера чистијег, снажнијег и потпунијег песничког генија од њега”. Змај, констатује Петровић, одсликао је дечји свет „у свим његовим облицима, разноврсним значењима и зрачењима, подаривши му уметничку аутономност и рељефност, заденувши га у игру и чаролију”; тиме је овај велики песник „промовисао ново поглавље у националној књижевности”. Аутор је, сем приказа Змајеве поезије и његовог доприноса српској књижевности, посветио потребан простор оним писцима који су стварали под Змајевим утицајем, ишли, како Петровић каже, његовим трагом. Аутор је даље знао са одмереношћу znalца да истакне и његове најбоље примере дечје књижевности. То су у XIX веку Змај, а у XX веку, наш старији савременик Душан Радовић. Али, он није заобишао ни остале значајне писце, рецимо Нушића као писца првог, и успелог српског романа за децу, ни Ђопића, чија су остварења била не само популарна школска лектира него и предлошци за радо гледане филмове; није заобишао ни Десанку Максимовић, а адекватно је оценио и у потребним размерама приказао опус такозваних писаца за децу као што су Мирослав Антић, Љубивоје Ршумовић, Душко Трифуновић, Милован Данојлић, Драган Лукић и др., не заборављајући ни Вуча и Андрића.

Уопште узев, импонује та Петровићева, рекли бисмо, апсолутна обавештеност и спремност да сваком писцу и појави да места у свом тексту и тиме га препоручи читаоцевој пажњи.

1044 Н. Тимченко, Искрпно о дечјој књижевности, Наше стварање, 1-2/2003, стр. 144; У обимној, зналачки писаној Историји српске књижевности за децу, професор Петровић наводи и име аутора ове студије: „По мотивима и изразу, степену допадљивости и снази представљања, поезија Данила Коцића (1949) подудара се са текућом продукцијом. Стих лесковачког писца и новинара прожет је ритмом и звуком, неапелативног израза и изазива код младог читаоца осећање задовољства, стр. 509. Напомена: Оцена је дата поводом збирке дечјих песама Дневник на распусту.

И најзад, врхунац дечје поезије XX века је Душан Радовић, творац дела које је сјајно отелотворило нови дечји сензибилитет у поезији коју су многи рецитовали и доживели као прави израз дечје душе и дечјег поимања живота. Треба опет нагласити да Петровић није испустио ниједну релевантну књижевну појаву или иоле значајнијег писца.

Историја српске књижевности Тихомира Петровића је *прва у свом жанру код нас* али је својим одликама – већ сада се може рећи – незаобилазна.

Наша наука о књижевности добила је још једно добро утемељено и са потпуношћу које импонује остварено научно дело.¹⁰⁴⁵

IV

Професор Тихомир Петровић, то се лако може уочити читајући оцене Николаја Тимченка и проф. др Душана Јањића, али и других критичара, есејиста, посебно стручњака за најужу Петровићеву област интересовања, поставио изузетно високе научне критеријуме у своме раду и већ сада створио дело неспорне научне поткованости. Његов најзначајнији и наплоднији период рада је последња деценија минулог и године XXI века. У том временско оквиру, професор Петровић објављује и своја најзначајнија дела, којим је, нема никаквога спора, оправдано добио тако ласкаве оцене.

Тај стваралачки замах озбиљног историчара српске књижевности – не само дечије, иако је она у првом видокругу његовог рада – започео је књигом „*Дете и књижевност - књижевна критика о српској књижевности за децу*” (1991) - не без разлога помиње је најбољи лесковачки есејист и филозоф Николај Тимченко - који се помно бавио стваралаштвом Тихомира Петровића. Ту је, дабоме, и његова одлична књига „*Велибор Глигорић у реализму*” (1993). Мање је знано, и баш то треба нагласити, Петровић је магистарски рад на Филолошком факултету у Београду, управо посветио Глигорићу и његовом делу и тада је оцењено да је реч о „*најбољем магистарском раду Петровићеве генерације*”.

Аутор књиге „*Огледа о критици из књижевности и језика*” (1993), „*Цветника народне књижевности за децу*” (2000) и „*Књижевних записа*” (2000) – да поменемо само дела које су и наведена у његовој краткој биографију, у „*Историји српске књижевности за децу*”, свих ових година, ревносно, готово са једнаком посвећеношћу професорском послу, бавио се и праћењем завичајне, лесковачке литературе, и о томе писао не само у „*Помаку*”, „*Нашем стварању*” и „*Нашој речи*”, него и гласилима која излазе „*ван завичајног круга*”. У тим оценама, писаним препознатљивим, јасним језиком, Петровић је снажно подстицао младе, даровите писце, али се, и то треба рећи, није клонио да пише о „*извештаченој књижевности*”, о делима која не завређују пажњу, па је та анализа његовог гледања на завичајни „*књижевни круг*” објављивана на истакнутим местима, на пример, у листу за књижевност „*Помак*”.

%

Поводом промоције значајније књиге проф. др Тихомира Петровића, „*Историје српске књижевности за децу*”, написао сам краћи, информативни прилог, који је објављен у „*Помаку*”: „Тихомир Петровић, редовни професор Учитељског факултета у Врању, који живи и ствара у Лесковцу (1949, Бошњаце, код Лесковца) последњих месеци скренуо је пажњу најстручније, али и шире јавности својим капиталним делом „*Историја српске књижевности за децу*” у издању Учитељског факултета у Врању 2001. године.¹⁰⁴⁶

Недавно је у Лесковцу, у организацији Народне библиотеке и Дома културе организована изузетно успела промоција овог вредног дела. О самој књизи, њеном значају за српску књижевну мисао, опширно, изузетно стручно и нахнуто, говорили су Миодраг Матицки, директор и научни саветник Института за књижевност, проф. др Душан Јањић, професор на Технолошком факултету у Лесковцу и Филолошког факултета у Приштини, проф. др Миодраг Милинковић, професор Учитељског факултета у Ужицу и сам аутор.

Професори Матицки, Јањић и Милинковић сложили су се да је „*Историја српске књижевности за децу*” проф. др Тихомира Петровића писана изузетно студиозно и да је на продубљен начин представила два века српске литературе. Оцена Петровићевих колега је кристално јасна: овај научник је направио јасну паралелу, односно линију разграничења

1045 *Напомена*, Опширније Н. Тимченка, Искрпно о дечјој књижевности, Наше стварање 1-2, 2003, стр. 144.

1046 Д. Коцић, Помак, бр. 23/43, стр. 17.

између главних и споредних токова српске литературе за децу. Наравно, неизбежне су биле навођене Петровићеве оцене о стваралаштву великана дечје литературе почев од Змаја до Десанке Максимовић и савремених аутора.

Чини се да је најделикатнији у оцењивању био проф. др Милинковић, који је констатовао да је ово, заправо, *прва права историја српске књижевности за децу* и да је утолико њена историјска и свака друга вредност већ сада јасно изражена. Сам проф. Петровић сматра да је његова „Историја српске књижевности за децу” један од *пионирских подухвата* у нас али да је ова обимна, студиозна књига, вели проф. Петровић, писана, разумљиво, ослањајући се на искуство до којег су дошли ранији истраживачи у овој области, додајући да је „Историју...” писао највише у време када су претили пројектили НАТО, али да се тај огроман труд ипак, коначно, исплатио. „Ако се могла поткрасти понека омашка која нас по људској слабости несумњиво прати, онда то, поред осталог, није знак пристрасности или мањкавости субјективне природе (разлози свакако леже и у томе и сваки изговор је слаб), него само потврда чињенице да је - на оваквом послу и неједном овако обрађеном пољу - тешко начинити дело у целини успело у својој замисли, чак и да су на располагању претходне преградње и опширна истраживања” – оцењује професор Тихомир Петровић. Наравно, овоме обимном и значајном делу, као и сваком другом, најважнији и трајнији суд даће време, али ако је судити по садашњим оценама стручњака, „Историја српске књижевности за децу” проф. др Тихомира Петровића већ сада заузима значајно место у српској критици, односно књижевној мисли.

У **МЕЋЕ ГОВОРЕЊА** - Означена као теорија (по Аристотелу, као способност проналажења свих могућих средстава за убеђивање), реторика подразумева скуп правила, форми и начина говорења, а беседништво праксу у којој се правила примењују, вештину уверавања (Платон) и умешност мишљења (Цицерон).¹⁰⁴⁷

У књизи проф. др Тихомира Петровића „Умеће говорења” (огледи о реторичи са примерима, Учитељски факултет Врање, 2003), аутор је већ у уводном делу поставио питање: да ли ова област духа припада чистој или примењеној уметности? Следи и одговор: „Права се речитост - како би рекао Паскал – руга школској, научној, намештеној”.¹⁰⁴⁸

„По бјеседи се човек познаје” - записао је Вук Стефановић Караџић. Говор је, подсећа професор Петровић, грађевина од језичког материјала. Познавање језика се подразумева, а познавање граматике је азбука за држање говора. За сваку мисао, додаје угледни професор, ваља наћи најпрецизнију реч: бирати изразе који највише одговарају теми и говорној ситуацији, и који у слушаоцу изазивају тачне и јарке представе.

Беседништво је, примећује Петровић, виши ступањ наративног израза и зато „говорник нема право на часну осредњост своје беседе”. Професор Петровић подсећа да и Срби имају дугу традицију усменог беседништва. Оно започиње говорима Стефана Немање (1114 - 1200) на сабору у Расу, у коме се Немања одриче престола пре одласка у Свету Гору и говором његовог сина Саве, приликом помирења браће над моштима њиховог оца у манастиру Студеница. Велики беседник је био и краљ Милутин, а књижевну вредност има његов говор који је одржао поред одра своје мајке.

У наше најпознатије црквене беседнике проф. Петровић убраја св. Саву, св. Николаја Велимировића и Јустина Поповића. Професор Петровић посебну пажњу посвећује језику и стилу. Лингвисти су установили да људи у свету данас говоре са близу шест хиљада матерњих језика од којих је око 1.400 у фази ишчезавања. Језик беседе, као највиши ниво са сценским изразом, тежи одрђеном ефекту. Поетски употребљена реч увек изражава потпуније значење од комуникативног, уздиже говор изнад линије нормалног говора и делује јаче на слушаоце.

Понекад излагање из „главе” ствара утисак да је говорник приступио неспреман, да је предавач неспреман и да импровизује. Цицерон је од говорника очекивао да убеди, да се допадне и да узбуди. Говорников дар је моћно оружје. „Све се може речима изменити, брисати из живота и поново вратити у живот”. (Иво Андрић). Због тога се цени снага

1047 Д. Коцић, Лепота беседништва, Помак, јануар-јун 2004, стр. 26.

1048 Видети др Тихомир Петровић, Умеће говорења, Учитељски факултет Врање 2003.

изговорене речи. („Господар си речи које ниси изговорио, а роб речи које си рекао” – арапска пословица). Мисао и осећање морају да претходе речима а не обратно: „Немој дозволити језику да грми ако ти снага шапуће.” (Сенека). Беседник мора бити примерено обучен, а сам говор би требало да буде јасан и аналитичан. Употреба цитата је право беседника. „Све што је лепо и моја је мисао”, речи су једног грчког филозофа. Добро је речено, вели проф. Петровић: „Грам добрих примера вреди више него килограм добрих речи!”

У другом делу ове лепо уређене књиге (уредник проф. др Момчило Златановић, рецензент Николај Тимченко), проф. Петровић наводи више примера „антологијског беседништва” – од Буда и пророка Исаиља, Стевана Немање, Наполеона, Јована Скерлића, Николаја Велимировића и Иве Андрића до Матије Бећковића и других знаменитих људи садашњег доба, али и прохујалих векова.

VI

КЊИЖЕВНИ ЗАПИСИ – Професор др Тихомир Петровић објавио је и „*Књижевне записе I*“ и „*Књижевне записе II*“ у којима је знатну пажњу посветио и лесковачким ствараоцима.¹⁰⁴⁹

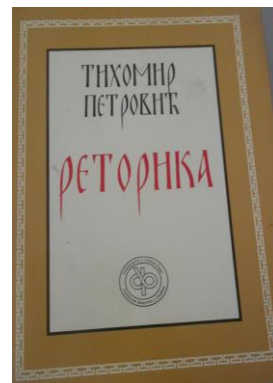
У првој књизи „*Књижевних записа*“ објављени су осврти или приказе дела неколико лесковачких писаца: Боре Здравковића, Томислава Н. Цветковића, Данила Коцића, Јована Пејчића и Душана Јањића.

У другој књизи „*Књижевних записа*“ Петровић пише о у одељку „*Лесковачки књижевни круг*“ о Драгану Тасићу, Љиљани Јањић, Данилу Коцићу, Станку Миљковићу, Милану Божовићу, Груји Петковићу, Јосифу Стефановићу и Верици Баторовић Божовић.

VII

РЕТОРИКА - Тихомир Петровић објавио је и књигу *Реторика*, (Учитељски факултет Сомбор 2006) могло бисмо рећи допуњено издање „*Умећа говорења*” у којој је, између осталог, у поглавље „Одабране беседе”, унео *беседу Саше Хаџи Танчић* приликом уручивања *Андрићеве награде*, 10. октобра 1991. године у Београду. Беседа је насловљена „*Ватромети простора*”: „Има једно време у животу уметниковом”, каже Андрић у тексту „*Уметник и његово дело*”, „када му се одједном укаже цела права, и тако ограничена, мера наше личности, када му свет дође као оскудан предео или ограђен и затворен врт. То осећање се може јавити у разним временима уметниковог живота, али као што је природно, то обично бива у прелазним периодима, понајчешће на граници зрелих година, када уметникова свест почиње да се оцртава и устаљује, као сума свих искустава, као коначна визија света.” Андрић још каже да је то критичан тренутак у кратком уметниковом веку, када сва радост и сав јад живота морају да се преобразе у разумевање за које је човек способан.¹⁰⁵⁰

Ових зрелих година живота остварила ми се једна велика нада, толико велика да сам мислио да се никад неће испунити. Награђен сам најкњижевнијом и најлепшом од свих награда – *Андрићевом наградом*. Па ипак, уза сву радост која ме свег испуњава и указане части да је поделим са вама, у овом часу свако слављеничко расположење затамњено је силином неразумног обрушавања зла на нас и свет у нама, које обезвређује и обесмишљава све што смо као народ постигли и чему тежимо. Обесхрабрани ратом, згранути пред мржњом чију смо потмулост ипак морали предосетити много раније испод крхких површи лажног братства, окружени смо, на жалост, задахом једне заморене државне организације која му се слепо починила. Последњих деценија многе су нам неправде нанесене, како да помогнемо једни другима? Историја нам се суновратила са свом својом трагичношћу, на начин како смо је вековима преживљавали, али и у Андрићевом делу препознавали.

¹⁰⁴⁹ Проф. др Тихомир Петровић, *Књижевни записи I*, Удружење писаца Лесковац 2000; „*Књижевни записи II*“, Удружење писаца, 2003. *Напомена*: Опширније видети у деловима студије о писцима о којима Петровић пише.

¹⁰⁵⁰ Саша Хаџи Танчић, *Ватромети простора*, беседа великог писца поводом уручивања Андрићеве награде 10. октобра 1991. године у Београду. *Напомена*: прилог објављен у Реторици проф. др Тихомира Петровића.

Андрићево стваралачко искуство драгоцено је како за поимање наше судбине на овим ветрометним просторима, тако и за нашу новију књижевност, баш зато што је острашћено историцизмом, без чега нам не може бити сигурнијег разјашњења савремености. Уз сву обазровост која је неопходна када се користе преимућства стварног историјског сазнања, Андрићев поступак стваралачког имагинирања одликују најбоља својства једног у суштини модерног књижевног поступка. Пратећи развој модерне књижевне самосвести, могуће је установити да су се у његовом делу укрестили и сустигли многи значајни стилски и обликовани поступци, по којима нам се указује као претеча. Овом пригодом то посебно издвајамо због тога што још увек има оних који Андрићево дело настоје временски да ограниче на један, додуше, изузетан период књижевности.

Но не само да има оних који га као модерног књижевника негирају, него смо у последње време сведоци нецивилизацијских насртаја на његову личност и споменичка обележја и то оних који су, изгледа, себе препознали у ликовима зле природе и душевне изопачености, које је као поуздан психолог Андрић у свом делу обликовао. Андрићево књижевно дело заслужује највећу пажњу и поштовање. Оно се најбоље само брани као трајна, савремена књижевна тековина.

У отварању наших духовних видика према Европи и свету, Андрићева дела су најпоузданији знакови поред пута.

Доказати се на трагу Андрићеве поезике то је за мене значило и у људском и стваралачком смислу више од једног књижевно естетског идеала. Стога награду која ми је данас уручена примам пре свега као потврду онога што сам следом таквог трага досегао на путу ка стваралачким настојањима да под слојевима свакодневице откривам, попут Андрића, понорне дубине универзума, човекову унутрашњу ствараност у свој њеној сложености, а посебно и сам феномен уметности.

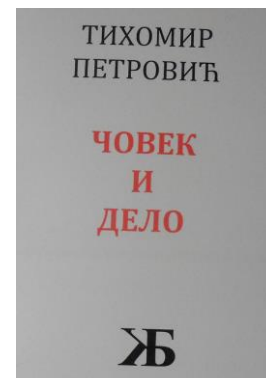
VIII

ЧОВЕК И ДЕЛО - Нова књига угледног професора др Тихомира Петровића „Човек и дело“ (Градска библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор 2016) упечатљива је слика о људима и догађајима, о времену прошлом и садашњем.¹⁰⁵¹

У више тематских целина, проф. Петровић говори о школи, политици, износи своју „живу реч“ и оцене о људима с којима се дружио или је, као универзитетски професор, проучивао њихов рад.

На самом почетку ове занимљиве књиге, писане јасним, препознатљивим стилем професора Петровића, дата је упечатљива историјска генеза Основне школе „Радоје Домановић“ из Бошњаца, коју је похађао и из које је понео дивне успомене на учитеље Оливеру и Радосава Кривокапића. Као талентовани истраживач, професор Петровић износи занимљиву генезу историјата самога села Бошњаце, али и школе.

У прилогу занимљивог наслова „Школски трубадури“ (Књижевне новине, јун 2010), проф. Петровић указује да се са децом и младима друже песници „бољег гласа, међу њима уметници речи који се дижу на виду као школски писци у најбољем смислу речи“, али, закључује угледни професор, „као по неком правилу школској младежи казују своје стихове песници чија крила немају песнички замах, летачи подсечених крила чији стихови не остављају утисак очекивања ваљано обављеног посла.“ У „Првом сусрету“, прилогу који одише топлином и истинском надахнутошћу, проф. Петровић подсећа на речи учитељице да је „школа велика кућа у којој су сва деца браћа и сестре, а учитељица мама која учи и чува.“

1051 Данило Коцић, Уводна реч, Тихомир Петровић, Човек и дело, стр. 7. Сомбор 2016.

IX

ПРОФЕСОР Д. ЈАЊИЋ О Т. ПЕТРОВИЋУ - Стваралаштво једног писца може се посматрати из више углова и на више начина. Оно се, тако, прати кроз осврте, приказе, краће или дуже радове у периодици, у зборницима, кроз критичке студије, монографије. Предмет разматрања може бити читав пишев опус или само једно дело.¹⁰⁵²

Прилика је да се баци обухватнији поглед на дело писца јесте и обележавање округлих годишњица, животних или радних. Приређују се тада научни или други скупови, а потом се, у зборницима најчешће, објављују радови, односно саопштења са тих скупова. Могући су, дакако, и други поводи и прилике да се сагледа рад једног књижевног ствараоца.

У случају Тихомира Петровића, угледног српског књижевног критичара и историчара, нема неког посебног повода да се нашој културној јавности прикаже његов досадашњи пређени пут у домену науке о књижевности.

(...) Велики број написа произилази очито из чињенице да је Тихомир Петровић са својих *петнаестак дела* – монографија, студија, збирки књижевних огледа и критика и других публикација – *врло плодан писац*. Мада је дијапазон Петровићевих књижевних интересовања вишестран, у средишту његових интересовања налази се књижевност за децу. Дела из ове области највише су скренула пажњу књижевне критике и она су њиховог аутора и афирмисала као једног од најзначајнијих проучавалаца овог сегмента наше књижевности.

Осам Петровићевих студија припадају корпусу књижевне речи за децу и све су оне наишле на повољан пријем код наше критичке мисли. Већ својом првом студијом, *Дете и књижевност - критика о српској књижевности за децу*, Тихомир Петровић је на велика врата ушао у свет ове у нас недовољно истражене литературе. Подухвативши се посла да истражи критичко просуђивање наше деце књижевности у дијахронијској и синхронијској равни, он је обухватио и синтетички изложио фазе развоја ове врсте критике и испитао њена обележја и мерила, задржавши се, нарочито, на проблему вредновања уметничких остварења намењених деци и младима. Врло је аргументовано, притом, представио овај вид књижевне критике као посебан литерарни жанр који има своју аутономност, властиту традицију и теоријска начела. У кратким приказима овог Петровићевог дела униосано је истакнут не само ауторов пионирски подухват у попуњавању крупне празнине у овој области, већ и научни резултат којим се даје значајан допринос бољем познавању и целовитијем сагледавању српске књижевности.

После обимне монографије, уследиле су, у истој области пручавања, четири омање студије. Књига *Народна књижевност за децу код Срба* састоји се, у ствари, од уводне студије и избора, цветника, из разних врста народног стваралаштва примереног дечјем узрасту. У једном врло релевантном приказу, под насловом *Користан зборник радова за децу*, истиче се, посебно, Петровићев поуздан увид у оно најбоље што имамо у народној књижевности. Анализирајући свестрано Змајев опус, не мимоилазећи притом песникове претходнике и наследнике, аутор указује на Змајеву прекретничку улогу у формирању књижевности за децу као независне литературе чији су највреднији саставци имагинација, игра, осећање за лепо, хумор. Као и ова, и наредна Петровићева књига, *Маишта и игра*, имала је лепе одјек у критици. Бацајући поглед на српску књижевност на децу XX века, писац студије обраћа посебну пажњу на дело Десанке Максимовић сматрајући га једним од врхунаца ове врсте литературе. С правом је уочено да ова студија афирмише Петровића као критичара и историчара који књижевност за децу посматрају у светлу модерних књижевних стремљења.

(...) Ова фаза научног рада Тихомира Петровића започета 1996. књигом *Народна књижевност за децу код Срба*, завршава се 2000. године објављивањем монографије *Школски писци* у којој је њен аутор дао портрете 30 српских писаца чије је стваралаштво усмерено према младима. Он је, пише у једном приказу, са немалим успехом синтетички дочарао њихов поетски опус и одредио њихово место у развоју наше књижевности.

Школски писци и четири претходне студије представљају, може се рећи, припрему за обимну монографију, фрагменте велике књижевноисторијске студије која ће се појавити 2002. године под насловом *Историја српске књижевности за децу* и која је, према свим до

1052 Предговор проф. др Душана Јањића, Осврти на рад проф. др Тихомира Петровића, редовног професора Учитељског факултета у Сомбору.

сада изреченим мишљењима, најбоље Петровићево дело. Оно је привукло и највећу пажњу наших критичара који су у својим написима истицали да је реч о капиталном делу, хвале вредној студији, пионирском пројекту, драгоцену књизи, незаобилазној литератури, значајном и озбиљном доприносу изучавању српске књижевности за децу. Овакве оцене, широко образложене, заслужене су, јер Петровићева Историја је круна његовог досадашњег књижевног и научног рада. На скоро 600 страница књиге, овај неуморни истраживач је дао свеобухватни, целовити приказ наше дечје књижевности, од њених почетака до краја XX века, приказ који својим опсегом, дубином и домаћајем импресионира читаоце. У књизи је, уз усмену књижевност, обрађено на стотине аутора којима је дато, по заслуги, више или мање места. Осврти на поједине фазе развоја, критичка сагледавања, релевантни закључци, дају Петровићевом делу неспорну вредност и оправдавају суд о његовом капиталном значају. Без претеривања се може рећи да је писац *Историје српске књижевности за децу* не само свестрано осветлио двовековни живот и ток овог виталног огранка наше литературе, већ да га је на најбољи начин афирмисао доказујући његову самосвојност и сваковрсну утемељеност.

Историја српске књижевности за децу донела је њеном аутору престижно признање, Змајеву награду, и то је био повод за неколико интервјуа у периодичи са лауреатом, Тихомиром Петровићем. У њима је он, између осталог, изложио разлоге и мотиве који су га руководили да се посвети проучавању литерарне речи за децу и младе, оцртао је, укратко, њене карактеристике, а шире је објаснио и своја поетска начела. Наша штампа је уприличила још неке разговоре са Петровићем, али додела Змајеве награде био је повод да се на научним и стручним рад овог ствараоца баци више светлости.

Године 2005. Тихомир Петровић је објавио још једну књигу која се бави литературом за најмлађе *Књижевност за децу – теорија*, и то је његов нови прилог науци о књижевности. Мада и својим претходним студијама није мимоилазио књижевнотеоријска и естетска питања уметничког стварања за децу, Петровић их у овој књизи подробно и целовито разматра, утемељујући, тако, теорију дечје књижевности као посебну научну дисциплину. Проучавајући својства књижевности за децу, њене теме и облике, аутор *Теорије* се посебно задржао на особеностима овог вида литературе – на машти и фантастици, феноменима игре и хумора. Тихомир Петровић је до сада објавио три књиге избора из свог плодног есејистичког и књижевнокритичког рада: *Огледи и критике о књижевности и језику* (1994), *Књижевни записи* (2000) и *Књижевни записи II* (2003). Све три књиге показују широк распон његовог интересовања. Ваља нагласити да ни Петровићеве књиге огледа и књижевних критика нису остале непримећене у нашој периодичи.

Трећа шира област интересовања Тихомира Петровића јесте беседништво. Године 2003. објавио је књигу *Умеће говорења* а две године касније њено допуњено и проширено издање под називом *Реторика*. У књизи, намењеној првенствено студентима учитељских факултета, Петровић се на прегледан и систематичан начин, бави говором и вештином говорења, сагледавајући теоријске поставке и карактеристике реторике као научне дисциплине и указујући на правила беседништва као примерене реторике.

Не може се, најзад, занемарити ни приређивачка делатност Тихомора Петровића. Приредио је књигу, односно брошуру *110 година Основне школе Радоје Домановић у Бошњацу* (издату 1990), хрестоматију *Сценске уметности* (1996) и *Библиографију радова Момчила Златановића*. Прва књига добила је, 2003. године, хвале вредан наставак у монографији *Основна школа у Бошњацу*. О овој монографији, као и о хрестоматији *Сценска уметност*, изашли су у штампи хвале вредни прикази. (...) Ова књига, наравно, не може заменити књижевнокритичку студију о писцу Историје књижевности за децу и његових других бројних дела, али она се може схватити и као грађа, увод или припрема, па и подстицај за једну такву студију коју Тихомир Петровић својим досадашњим радом већ заслужује.¹⁰⁵³

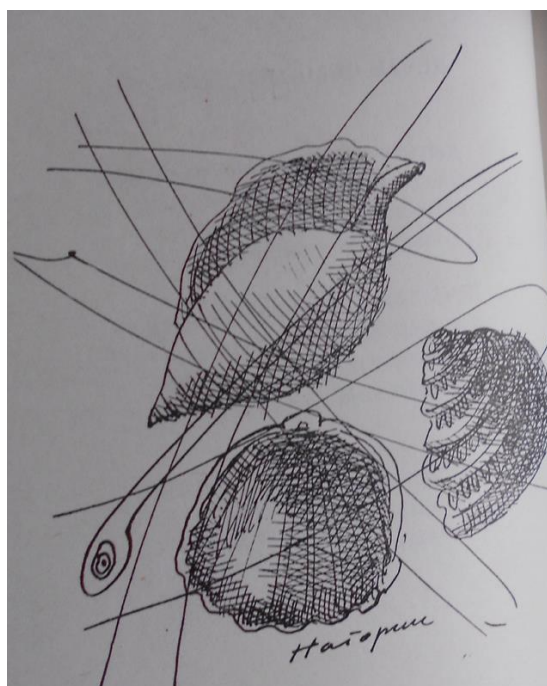
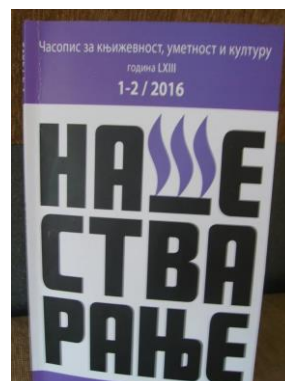
1053 Проф. др Тихомир Петровић, Наш књижевни тренутак, Помак, Лесковац, бр. 1, октобар-децембар 1996. године.

ЈЕЛЕНА РАНЂЕЛОВИЋ

Јелена Ранђеловић (Лесковац, 1982) књижевни критичар и есејист. Објављивала у *Књижевном листу* (Београд), *Новинама Београдског читалишта*, *Нашем стварању* (Лесковац), *Причи* (Београд). Живи и ради у Нишу и Лесковцу.¹⁰⁵⁴

У *Нашем стварању* (LVII/3-4 /2010, стр. 318), Јелена Ранђеловић објавила је приказ збирке приповедака Саше Хаџи Танчића *Лепи гробови* (Танеси, Београд 2010) под насловом „Приче стварне и нестварне“.

„Најновијом збирком приповедака *Лепи гробови*, Саша Хаџи Танчић не престаје да својим приповедачким радом продубљује поглед на завичајни Југ Србије. Истрајно и успешно слика и описује изузетно занимљив, сложен и митским бојама живот овога краја.“¹⁰⁵⁵

1054 *Наше стварање*, LVII/3-4 /2010, стр. 385

1055 *Наше стварање*, LVII/3-4 /2010, стр. 318

ПРЕДРАГ СТАНКОВИЋ

I
Предраг Станковић је рођен 1963. године у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за романистику Филолошког факултета у Београду. Професор је латинског и француског језика у Лесковачкој гимназији. Писао је за „Нашу реч“, пише за „Think Tank“. Станковић живи као и сав остали свет, али верује да је тај живот вредан приповедања.¹⁰⁵⁶

II
ИГРА С КРТИЦАМА - Својом првом збирком прича „Игра с кртицама“ Предраг Станковић улази на велика врата у свет литературе под условом, наравно, да лепа књижевност – та чудна и чудесно отровна биљка – преживи још неки дилетански стампедо, који увек треба очекивати од једнофазних пабирчара велеумних мисли и разнородних „књижевника са трафике и контејнера“¹⁰⁵⁷

(...) Али, где се тачно налазе та фамозна врата кроз која се из проклетства анонимности и срца блажене приватности излази на ветрометину критике? У перу аутора? Тешко: јер, ако је истина да бисмо се, у случају да нам неко закотрља главе низбрдо, сви залетели управо и само за својом главуцом, тада је тачно и да би сви писци сва своја дела прогласили обавезном лектиром – од забавиште до пензије. Можда између корица књига? Лепо, али немогуће: свет је већ видео толику гомилу брошираних и тврдоповезних ступидарија да му свако појављивање „новог и генијалног аутора“ личи на још једну превару. Дакле? Само и једино у очима *Његовог величарства читаоца*: спремног, стрпљивог и упорног да „пропусти“ туђе уметничко дело кроз сопствене етичке и естетске филтере. Управо то је оно што Предраг Станковић очекује од свих који своје драгоцене време поклоне његовом књижевном чеду: тренуци самоће и потпуног мира, вечити дуел са својим другим ја на „непознатом терену“ нових прича *touché* који ће одјекивнути оног тренутка када се склопе корице прочитане књиге. А ко преживи, тај нека и даље прича и чита лепе приче!

III
ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ Д. ЈАЊИЋА - Вечерашњи повод двојако је срећна околност: Тимченко никада није имао пажњу шире заједнице; заузврат, имао је пажњу уже заједнице, тј. службе и њених прилепака, а од нас смо га отпустили олако и неприметно, не искористивши прилику да му одамо признање, да научимо више и боље. Бавио се античком мишљу, руском и наравно француском књижевношћу. Овом потоњом озбиљно су се бавили ретки, а данас скоро да их и нема, тако да је ова студија Душана Јањића овдашњег - редак, згодан, значајан и потпуно отворен наставак сопственог и туђег трагања и указивања на могуће читалачке стазе.¹⁰⁵⁸

У свом поговору Душан Стошић написа прецизно и сажето све што се о овој књизи морало рећи. Рече још и да међу поменутих писцима нема чврсте узајамне везе, осим оне стилске и аналитичке које Јањић критички ствара. А затим се благо

1056 Предраг Станковић (подаци из биографије), *Игра с кртицама* (збирка прича), Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац 2010. Књига *Игра с кртицама*, октобар 2010, коло I, књига II.

1057 Саша Стојановић, рецензија, *Игра с кртицама*, Лесковац 2010. године.

1058 Предраг Станковић, *Видови непресушног*, уводна реч на промоцији књиге проф. др Душана Јањића „Видови француске књижевности“, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2013. године у ЛКЦ на Данима „Николаја Тимченка“ 13. децембра 2013. године.

исправља, налазећи ипак ту везу у трагичном, можда у оном расколу - каткад луцидном, каткад не – између стварног и могућег, између жеља и стрепњи.

Сам аутор о књизи каже следеће: Књига „Видови француске књижевности“ представља, у извесном погледу, друго издање књиге „Књижевни поводи“, са поднасловом „Огледи и записи о француским писцима“, која је објављена 2002. године – издање је знатно проширено, а ту је и текст о Николају Тимченку, о његовим „Француским белешкама“ и његовом читању француске књижевности уопште. Јањић баца другачије светло и на већ постојећа тумачења писаца за које смо мислили да о њима нешто знамо; има, дакле, тумачења и тумачења тумачења, као и неизоставних Јањићевих опсервација француско-српских књижевних веза, рефлексија. То је српски поглед на Французе кроз епохе и на то како каткад осврт само једног ауторитета може изменити квантитет и квалитет рецепције; у питању је сугерисање читања Игоа, рецимо.

Јањић је дискретан, не потеже тешке алатке. Ступа опрезно и простире духове различитих епоха, а опет тако сличних јер им је човек заједнички чинилац. Не знам, можда да је било више репрезентативних примера и цитата. Да је било више речи о стилу.¹⁰⁵⁹

1059 Некада давно, још 2005, извесни Саша Стојановић Чарли овдашњи, а уз финансијску и логистичку подршку неких позитивних и препознавању добрих идеја склоних људи (рецимо, Милана Тодоровића, једног од директора Актависа), Фонда за развој општине Лесковац, а касније и Службеног гласника, покренуо је часопис за Балкан – *Think tank*. За Балкан, јер није поента била тек у аутистичном ризикању по сопственој чаури, има вазда разних чаура, треба их поредити... Стојановић је, као уредник, у идеју промишљања културних феномена и њених протагониста упрегао и сопствено предузеће и око часописа успео да окупи људе добре воље кадре да без шлихтања трендовима, култур-трегерима и опсенарима, понуде што објективнији и с убедљивих позиција другачији, разноврснији и провокативнији поглед на културу, њене квалитете и изворе – све то у време одумирања штампане речи и квалитетне периодике уопште. Један од резултата је била и могућност истовременог читања опречних ставова потеклих из пера са специфичном тежином. Укратко, сваки од тридесетак бројева обрушавао се на одређену тему, на неки глобални или регионални, прошли или актуелни феномен: преслишавала се национална, балканска и ина књижевност, као и књижевни сајмови и фестивали; књижевне награде; филм и филмски фестивали у региону; треш и кеп, еротика & порнографија & политика, '68, (ауто)цензура, Монти Пајтон, Алан Форд. У *Think tanku* било је места и за приче писаца из региона, за бројне интервјуе и текстове Апдајка, Харолда Пинтера, Буковског, Хабермаса, Чарлса Алверсона, Филипа Кора, Бранка Шмита, Данијел Кон-Бендита... За *Think tank* су писали Игор Мандић, Милан Влајчић, Тирнанић, Панчић, Зеленовић, Зоран Пешић Сигма, Дарио Грѓић, Владимир Копиц, Миша Васић, Ото Олтвањи, Мухарем Баздуљ, Миљенко Јерговић, Бранислав Милтојевић, Предраг Ж. Вајагић, Горан Карановић, Владимир Арсенијевић, Срђан Тешин, Андреј Николаидис, Миљурко Вукадиновић, Мирко Демић, Нермин Сарајлић, Димитрије Војнов и многи други – списак је и овако предугачак, али је ту да илуструје опсег ангажованости и тема. Последњу реч у часопису углавном је потписивао Љуба Живков; најалост, неки лесковачки новинари су га јесенас прекрстили у Живковића! Специфичну категорију аутора чине Дејан, углавном Нишлије (!?): Стојиљковић, Дабић, Огњановић, Костић итд. специјализовани пре свега за филм и стрип. Часопис се често бавио стрип мајсторима, новим трендовима и промоцијом појединачних достигнућа, актуелним стањем стрипа на простору бивше Југе и региона. Тај је део, наравно, уређивао Марко Стојановић. Често би читав број био посвећен некој стрип теми; у супротном, било је текстова везаних за стрип, стрип табли или барем карикатура и цртежа Миодрга Величковића и Јурице Дикића, а Величковићу је, постхумно, био посвећен читав број. У том сегменту, отиске пера су оставили Павле Зелић, Милош Холцлајтнер, Дејан Петровић, Златибор Станковић и други, док смо кроз интервјуе и стрипове боље упознавали старе и нове светске мајсторе, али и Срђана Николића Пеку, Укропину, Тончија Зоњића, Филипа Андроника, Небојшу Пејића, Игора Јовчевског, Тихомира Челановића, Томажа Лаврича, Милорада Вицановића, Истока Ситара, Јурицу Дикића, Мијата Мијатовића, Дејана Ненадова... Говоримо у прошлом времену из простог разлога што нови број, на који чекамо од 2009, никако да се пробије кроз последице глобалних, али и локалних трендова. Ови потоњи нису успели да препознају оно што други јесу: *Think tank* је искористио прилику директне промоције и у Босни и Херцеговини, Републици Српској и Хрватској; осим тога, организатори првог Конгреса писаца и књижевних преводилаца - WALTIC 2008 - одржаног у Стокхолму, одлучили су да управо *Think tank*, као репрезентативан књижевни часопис са простора ex-yc, буде промовисан на оваквој манифестацији. Конгресу су, поред Стојановића, присуствовали Јурица Дикић и сарадници *Think tanka* Жељко Баришић из Сплита, те Горан Карановић из Мостара. Елем, да не испадне да је ова прича без дигресије: лесковачке... пардон... лексичке педаантности ради, да се вратимо на оно од чега је све кренуло, на тинк танкове (или тенкове, али то је већ питање за Ивана Клајна и њему сличне): часопису блиско значење поменутог израза је наводно настало у Америци неколико година након Другог светског рата, мада је оно што је тада и данас означавало постојало још у 19. веку. „*Think tank*“ је током рата у америчком сленгу био назив за главу, лобању, али и за све оне просторе у које су затварали ратне стратеге и научнике да отуд не изађу док не смисле неко решење, по могућству паметно („паметно“ са становишта господара рата). Нешто као трупт мозгова... Данас тинк танкови представљају тела, зависна и независна од државе и разних институција, а баве се истраживањем начина на који функционишу органи, саветују државне ресоре и утичу на њихову политику, али и на политику и јавно мњење других, још „нецивилизованих“ држава. (јануар 2014)

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ

И Јовица Стаменковић је рођен 1974. године у Пироту. Апсолвент је српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је бројних приповедака, прича, есеја, приказа и чланака објављених у листовима и часописима.¹⁰⁶⁰

Стаменковић је аутор веома запаженог књиге есеја „*Одбрана Црњанског*“, „*Ноћа вештица*“ и бројних приказа у српским часописима и лесковачким новинама „Тачка“.

П **ОДБРАНА ЦРЊАНСКОГ** - Јовица Стаменковић у есеју или брошури о нападима на дело и морални хабитус Милоша Црњанског развија аргументе који откривају право, нескривено биће овог великог српског писца. Поставља се питање од кога то Јовица Стаменковић брани Црњанског? И када се рашчисти са неким заблудама, они живе свој тајни живот и обнављају се са упорношћу којој нема равна тако да је увек неходно размислити како одговорити на њих. Јовица Стаменковић зато мисли и својим размишљањем тражи да достигне рефлексивни ниво на којем ће бити немогуће да се остане нем пред софизмима који су оплели своју густу паукову мрежу око лика истине.¹⁰⁶¹

Са левице, Црњанског су оптуживали за десно скретање и симпатије према фашизму, пре свега часописом „Идеје“ који је покренуо тражећи меру упуштања у друштвена питања која писац сме да дозволи себи. Са деснице, у емигрантским круговима у доба бивше СФРЈ, стављали су примедбу да се старији маг песничке речи продао комунистима. Црњански, тврди Јовица Стаменковић, није могао бити милитариста, јер је његово рано дело поникло на тлу отпора према бесмислу ратовања; сетимо се да је Црњански био регрутован и да се борио за Аустро-угарску на руском фронту, упркос својим најдубљим убеђењима. За Црњанског је битна апотеоза Словенства, али је он свестан и тога да Срби који нису хтели да буду сељаци него ратници, одласком у Русију, што је предмет или тема „Сеоба“, не само да су се узалуд још једанпут селили, него су изгубили своје етничко биће. Многи су се збуњивали шта је Црњанском важније. Српство или Словенство? Свестан низа ратничких подвига који су Срби остварили, Црњански је био на прагу сазнања, у свом дивљем, анархичном индивидуализму, да се тај славни низ мора бар мало демистификовати сликом ратних бруталности, какву налазимо у „Сеобама“, јер вечито дизање на оружје је имало за једну последицу крварење Србије и губитак снаге. Срби су се борили не само за себе, него и за Словенство, за једну домовину Јужних Словена, али данас нема много оних који би у суседима, осамостаљеним државама, признали Србима да су се борили, бар у некој мери, и за њих. Улога Србије као Пијемонта доведена је у питање следом позних историјских збивања, па тако писац који се лудо смеши цветну који се отвара на неком острву у океану, подстакнут идејом да је све са свим у некој невидљивој вези, и да далеки цвет изазива осмех овде, на овој страни света, увиђа бесмисао ратних кланица било где и било када – утврђује Јовица Стаменковић. Зар безазлени меланхолик – поставља питање Стаменковић – може да пожели зло било коме. Јовица Стаменковић се позива на Хајдегера, Николу Милошевића, Велека и Ворена у спецификацији рефлексивности код Милоша Црњанског. Милошевић тврди да универзални искази стичу делотворност у делу Милоша Црњанског само уклопљени у ткиво романа, у којем попут честице која резонира, одјекују сто пута већом снагом него узети само за себе. Велек и Ворен, како их наводи Јовица Стаменковић, сматрају да философске мисли у књижевном и уметничком делу доприносе сложености и кохеренцији оваквог дела.

1060 Јовица Стаменковић, *Ноћ вештица*, Филекс, Лесковац 2005.

1061 Д. Тасић, *Књижевни идентитет Милоша Црњанског*, Помак бр. 34, март 2006, стр. 37. *Напомена*: Књига „*Одбрана Црњанског*“ Јовице Стаменковића промивисана је 6. јуна 2006. године у Народној библиотеци у Лесковцу. О аутору и књизи говорили су Дејан Ђорђевић, уредни издавачке куће Филекс и књижевни критичар и Драган Тасић, књижевни критичар (видети Тачку, 19. јун 2006).

III

ВАРЉИВО ПЛАВО – Роман Милорада Цветковића „*Варљиво плаво*“, (Филекс, Лесковац 2005), који је добио „Филексову“ награду „Свитак“ за најбољи роман 2004. године, доноси прегрш новина у нашу књижевност. То је, пре свега, један слободнији стил у оном наративном погледу, а о дијалозима ликова да и не говоримо. Оно што је битно је свакако чињеница да у Цветковићевом роману налазимо нешто од поезике Милорада Павића, из неких његових ранијих остварења. Најпоетичније место у роману је представљање слике слепог сликара, слике на којој су варирани мотиви коришћени у самом роману. Да не бисмо много причали, најбоље ће бити да читаоцима топло препоручимо ово несвакидашње књижевно дело, па нека и они донесу свој суд, а пре свега нека уживају у романтичном свету Милорада Цветковића.¹⁰⁶²

IV

ПОВЛАШЋЕНА МЕСТА - О књизи Саше Хаџи Танчића „*Повлашћена места*“ (Филекс, Лесковац 2004) до сада у Лесковцу није писано, а то је, морамо признати, велики пропуст оних који се баве књижевном критиком. Ова књига огледа доноси написе о значајним делима српских писаца, како оних познатијих, попут Андрића и Црњанског, тако и оних скрајнутих и помало заборављених, попут Павла Угринова. „Повлашћена места“ јесу књига која једним савременим структуралистичким методом сагледава поједине секвенце из литерарних остварења многих писаца. Базира се на ставу Николе Милошевића да „универзални исказ достиже највећи степен структуралне, па тиме и највећи степен обухватности“. Саша Хаџи Танчић није сагледавао поједина књижевна дела у контексту историје књижевности, већ је минициозно засецао у болно ткиво сваког од посматраних дела. Тако смо добили на суштини проучаваних дела, дакле у оном иманентном смислу речи. Овом књигом Хаџи Танчић се још једном потврђује и сврстава у ред најистакнутијих српских писаца. Са „Повлашћеним местима“, читаоци су са сваким новим прочитаним редом ближи књизи као културном феномену.¹⁰⁶³

VI

ЋЕФЛИ ТЕФТЕР – Књига песама Радета Јовића „*Ћефли тештер*“ (КЗ „Борислав Станковић“, Врање 2005) је зборник слика из лесковачког живота различитих друштвених структура, кроз поезију писану у призренско-тимочком дијалекту, конкретно на лесковачком говору. То је, пре свега, слика једног менталитета, који има своје мане и врлине. То је менталитет који прихвата сународнике из других крајева, али истовремено има нешто ђифтинско у себи, и то је Раде Јовић лепо приметио и описао кроз своје песме. Раде Јовић пише одговорно, смислено, са љубављу за Лесковац и Лесковчане, такве какви јесу, али са надом да све може бити лепше, боље, светлије за све људе који овде живе, за Лесковац који дише пуним плућима. Описани су у овој књизи и занатлије и трговци, и расипници, и шкртице, и ратници и кукавице, и кавгације и повучени људи, домаћини. Уз тугу што аутор више није физички са нама, јер духом и својим књигама јесте, морамо констатовати да ће њега, Радета Јовића, памтити многе генерације Лесковчана, а и други широм „белог света“. Таква је ова изванредна књига штампана „од стране Врањанаца“, а у издавачкој кући „Филекс“ у Лесковцу, што потврђује претходну констатацију.¹⁰⁶⁴

VII

ПРОМЕТЕЈ – Поема „*Прометеј*“ Јосифа Стефановића (Филекс, Лесковац 2006) састављена је од четири циклуса. „*Долазак*“, „*Љубав*“, „*Гнев*“ и „*Одлазак*“. У „*Доласку*“ се песнички субјект обраћа богињи сунца, громава и муња и прижељкује да се земаљска љубав претвори у „*ток бесконачни*“. У „*Љубави*“ тражи од принцезе богиње да буде „нежност у нежном додиру“. У циклусу „*Гнев*“ песнички субјект дозива из сна „моћног Прометеја“ и позива на борбу са неправдом. Последњи, четврти циклус, „*Одлазак*“, доноси смирење и успоставља ред, мир и правду, као после великог боја. Чини се да је песник у овој поеми на трагу митологије, али је то само варка. Песнички субјект у Прометеју куне злу судбину поробљених народа и позива на борбу у метафизичком, преносном смислу речи, и на успостављање реда, мира и слободних односа међу људима.

1062 Јовица Стаменковић, приказ, „Плава боја Србије“, „Тачка“, бр. 1, 26. децембар 2005, стр. 11.

1063 Јовица Стаменковић, приказ, „Ближи књизи“, „Тачка“, бр. 4, 30. јануар 2006, стр. 13.

1064 Ј. Стаменковић, приказ, Опевани менталитет Лесковчана, Тачка, бр. 5, 13. фебруар 2006, стр. 13.

Није чудно што за протагонису ове поеме Стефановић узима управо митског Прометеја, јер је управо овај даровао људима ватру украдену од богова. Али, Прометеј је мртво божанство – рекли би скептици и циници. Остаје прометејски пркос, рекли бисмо ми што верујемо у реч песника и у стих.¹⁰⁶⁵

VIII

НОЋ ВЕШТИЦА - Јовица Стаменковић резимира као у неком бривијару модернизма теме које су владале у у писању чланова омладинских покрета на почетку прошлог века.

(...) За разлику од посмодерниста, Јовица Стаменковић не ниподаштава и не детронизује стваралачки чин као врсту омашке која механичким рекобинацијама чињеница долази до стварања уметничког дела и не налази мазохистичко задовољство у blasfemiјама које банализују проблеме теорије стваралаштва. Као старински витез, Јовица Стаменковић налази да достојанство стваралачког чина није неповратно ишчилило. Иако разара мит о Северу или Суматри једног Црњанског, Стаменковић осећа ентузијазам пред позивом да се делује окружен фаустовским приказима валпургијске ноћи које му кажу да ће окусити забрањену воћку сазнања, јер нико не може да буде рајски невин као Адам и Ева пре изгона из рајског врта, ако се одлучно не исушује мочвара, граде мостови, доживи љубав или пише песма.¹⁰⁶⁶

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

НЕДОСАЊАНИ САН

Сазвучја милозвучна до мене допиру
Лирски бруј над мојим ухом гасне
И залуд Харон
И залуд Јозеф К.
Што се у предвечерје шетају
Мојим уснулим сокаком.

Врт пун цвећа догорева у тмини
Сазвучја милозвучна више не трепере
Лирски бруј више не дрхти
И онда Харон
И онда Јозеф К.
што ноћу тимарају
Улицама недосањаног сна.

МИР

Благословени мир је ту
И дарује вечно блаженство,
Нека само потраје
Довека...

Плава птица
Лети плавим небом,
Нека је слободна
Заувек...

Мир и слобода
Увек на искушењу,
Али и на стражи
Среће...

1065 J. Стаменковић, приказ, „Прометејски пркос“, Тачка, бр. 11, 8. мај 2006, стр. 13.

1066 Драган Тасић, Ноћ вештица Јовице Стаменковића, извод из рецензије, Филекс, 2005, стр. 40.

ПОГЛЕД ГОРЕ

Ништавило влада смртно
Име му је гордо – Бесмисао!
Кућа – самосвратиште успутно
Знање мисли хрле – помисао!

Цветне баште, фонтане што хладе
Све је мени смркло пред очима.
Неки нови људи нови град граде
Тига ми је мила посестрима.

Свежа хумка и гробљанско цвеће
То сад све је што мом срцу треба.
Мир, починак што се будит“ неће
Поглед горе, спрам гордога неба.

ЗИД

Не, ми нисмо плакали
И ни зид што гори
Ивицом плача
Није плакао у невреме,
У недоба Фаустово.

Далеко бежи од проклете
Аријадине нити,
Она ти не треба,
Осим за невољу,
У циркусу званом крај.

И поново зид,
Зато иди, бежи,
Склони се,
Не треба ти горобиле
Ни амброзија света.

ЈЕСЕН У НЕДОЋИНУ

Оловне магле вуку се долином,
У мени више ничега нема.
Слатки спокој спава, дрема.
Недођино тоне у мрак.

У мрачном кутку једне тамне избе,
Мефистофелес са Фаустом разговара.
Овај други, вичан перу, спреман је да стара.
Недођино тоне у мрак.

Опало жуто лишће, замело је стазе,
Фауст је спреман за исушивање мочваре.
У Недођину ничег, само глад и утваре.
Недођино тоне у мрак.

ТОМИСЛАВ СТЕВАНОВИЋ

I
Томислав Стевановић – Тома рођен је 1955. године у Орашцу. Основну школу је завршио у родном месту, Гимназију у Лесковцу, а студирао је у Београду и Нишу. Дипломирао је економиста маркетинга. Бави се новинарством. Рано је почео да пише. Радови су му објављивани у часопису Ми, Студенту, Књижевној речи, Нашој речи, Нашем стварању, Помаку и другим листовима. У Трећем оку објавио је серију кратких прича из Запаља. Године 1986. ужички лист Градина циклус његових песама Ноћ туге, у оквиру Сусрета радника Србије, проглашава за најбољи. Београдски Радио 2002, у култној емисији Индекс 202, у којој се такмиче студенти Београдског универзитета, додељује му 1978. године прву награду за песму Парком сновиђења. Уредио је пет књига од којих две на ромском језику Нас је много Цигана (Amen sna but Roma) и Путујем, путујем (Ďelem, Ďelem). Члан је УНС, бави се књижевном критиком и публицистиком.¹⁰⁶⁷

II
СИБИРСКА ПРИЧА - Лепота приповедања је једна од основних карактеристика путописа. Био он написан научним, књижевним или новинарским приступом. Божовић нас бајковито уводи у лепоту приповедања кроз лепоте Сибира и братске нам Русије, маниром Гетеа и Црњанског. Ј. В. Гете једном приликом пише: „Ја на ово чудесно путовање нисам кренуо себе да обманујем, него да у додиру са природом упознам себе.” Такав литерарни набој који собом носи Милан Божовић може срести једино раније код Тургењева, вођеног дискретном љубављу за егзотични Сибир.¹⁰⁶⁸

Овај путопис је изванредна мисаона целина, на први поглед кратка, али изникла не само из природне лепоте тамошњих људи већ из луцидног сагледавања друштвено – економских збивања у „мајници” Русији с краја протеклог столећа. Аутор са пуно смисла гради путописну композицију јер Божовић има изванредан дар за описе природе и ликова људи, а што су одлично приметили рецензенти ове књиге уважени професор Станко Ђорђевић и бард лесковачког новинарства Данило Коцић.

На крају ваља истаћи да је књига сасвим лепо илустрована руком маистра Слободана Поповића Попа, а одштампана у „Филексу”. Лектуру је извршила Тамара Николић, а слог уредили Бојан Божовић и Иван Станимировић. У име издавача – Удружења писаца општине Лесковац ову добру књигу потписује проф. др Душан Јањић, а надамо се да ће се наћи у вашој библиотеци.¹⁰⁶⁹

1067 Податке за ову студију љубазно нам је уступио Т. Стевановић.

1068 Т. Стевановић, Сибирска прича Милана Рад. Божовића, Помак, бр. 31, јул, 2005, стр. 31.

1069 У Помаку (бр. 34-37, Лесковац, децембар 2006) Т. Стевановић даје занимљив приказ збирке „Опојни мирис тамјанике” (Ниш 2005) Живојина Јовановића, Лесковчанина, бившег универзитетског професора у Нишу. Он, примећује Стевановић, у неоромантичном стилу пева о не тако давној прошлости, о крају века који је за нама. Јовановић има крајње тужну дечачку причу из околине Лесковца коју као крст носи са собом у свет, у не баш ружичасту будућност. Он је докторску дисертацију одбранио у Варшави, а био је лични пријатељ Бранка Миљковића. Објавио је, између осталих, поему „Теретни воз хтења”, збирку песама „Орашац”, као и збирку песама „Љубав смо поклонили возовима” за коју је 1978. године добио сајамску награду београдских издавача. Томислав Стевановић је писао и о стваралаштву Д. Коцића. Одмах по проглашењу романа „Изабрани снови” за најбољи роман на анонимном књижевном конкурсесу лесковачког Филекса у Нашој речи написао следећи осврт: „Дугогодишњи дописник Политике, правник и професор књижевности Данило Коцић, добитник је прве награде на другом годишњем конкурсесу најмлађе издавачке куће Филекс из Лесковца. По оцени стручног жирија, његов роман „Изабрани снови” је освојио прво место, као што је и збирка песама „Записи о боли и слово о самоћи”, аутора Милета Петровића из Источног Сарајева. Жири је имао прилике да прегледа двадесетак рукописа и исто толико збирки песама приспелих на овогодишњи књижевни конкурс. Иначе, Данило Коцић је, по мишљењу критике, већ је објавио престижне збирке песама „Говор камена”, „Чудна лађа” и „Дневник на распусту”, као и сада већ трилогију романа „Изабрани живот”, „Изабрана тишина” и „Изабрани снови”. Коцић попут Стевана Јаковљевића и Добрила Ненадића прати спецификум српске породице и њено лагано раслојавање. Текст романа је изванредан, а приступ теми једноставан, и сигурни смо, биће врло прихватљив код најшире читалачке публике у нашем граду, као наставак већ објављене трилогије.

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ

I

Јовица Стојановић је књижевни критичар и антрополог, рођен у Бошњацу, а већ тридесет година живи и ради у Београду. Аутор је књига „Љубав и смрт“, „Анатомije живота“ (о самоубиству), „Одевена животиња“ (антропологја моде), „Силовање“, „Старост“, „Секс и култура“, „Култура и психијатрија“, „Женска агресивност“, „Речник антрополошких сумњи“, „Женска „љубав и сексуалност“. Његова биографија можда и није занимљива, али библиографија његових ауторских дела је више но занимљива, како по темама којима се бави, та копо начину како мисли и доводи у питање. А мисли увек другачије. Његови текстови никога не остављају равнодушним, што је за аутора најбитније. Хвале га и оспоравају!¹⁰⁷⁰

Стојановић је аутор „Женска агресивност“, обимне и по оценама критике, посебно проф. др Јована Марића, изузетно значајне студије, која је изазвала велико интересовање јавности¹⁰⁷¹

II

ЋЕФЛИ ТЕФТЕР – Оно што је за Врање и околину велики бард Бора Станковић, то је за Лесковац и његову котлину Раде Јовић. Ову су два највећа песника страственог јужњачког менталитета и ероса, јединственог на ободима Балкана, као географског и као менталног топонима. Када Раде Јовић пева звезде гасну од страсти и помаме; он је неспорно престолник Јужног Хеликона, где су миљеници муза ретки, а Јовић је један од њих. У стиховима Радета Јовића сусрећу се мудрост векова, страст и гнев богова, ситничавост и величина људске душе и све оно о чему „мудраци и заноси слуте“, како би рекао Лаза Костић.¹⁰⁷²

„Ћефли тефтер“ Јовићева је антологија стихова о антологијским местима у једном менталитету, али су и многи његови стихови антологијски, по достигнућу песничког умећа. Овај Јовићев менталитетски, карактеролошки ерос јединствен је у српској књижевности с почетка новог миленијума. У њему је много стихова које треба урезати у мермер и гранит. Јовић пева дечачки нежно, са свим врлинама сањара која оплемењују јаву, али уме он то и гвоздено да каже.

(...) Галерија ликова мајстора који дефилију кроз ову књигу, са свим њиховим психолошким профилима, представља карактерологију овог краја, менталитетску мапу, далеко сугестивнију но што би је психолози и психијатри сачинили и објаснили. Раде Јовић је сваком лику подигао трајан споменик, за памћење, и помен. А они који нису упамћени и које нико није поменуо, заправо, нису ни живели. Сви Јовићеви мајстори, а поред њих он сам, били су мајстори живљења, уметници живота. Кога песник није од ђефа утефтерисао у свој песнички рабош Ћефли тефтер, тај накнадно мора да посведочи, и да докаже, да је уопште постојао. На свету се, ипак, најсмисленије станује ако се, како би *Хајдегер* рекао, *песнички станује*. Све остало је необележена егзистенција. А људи без белега су људи без дела и мена, нишчи. Критичари су листом истицали посебност Радета Јовића као песника, позивајући се на дијалекатску особеност његовог песничког предива. Међутим, то је формално-језичко обележје које о величини поезије не казује ништа. Песничка величина Радета Јовића, као обелиска поезије, огледа се у чињеници да је он умео да одреди дијалект у менталној матрици једног народа, што с југа Србије, пре њега нико није учинио. Раде

1070 Радисав Филиповић, Ј. Стојановић „Политика и човек“, интервју, Тачка, бр. 20, 11. септембар, стр. 2.

1071У Лесковачком културном центру 24. маја 2013. године одржана је трибина „Агресивност међу половина“ поводом књиге „Женска агресивност“ антрополога Јовице Стојановића. На трибину су учествовали др Јован Марић, неуропсихијатар, професор Медицинског факултета у Београду и антрополог Јовица Стојановић.

1072 Јовица Стојановић, „Ерос у јужном менталитету“, Раде Јовић: Ћефли тефтер, Књижевна заједница Борислав Станковић, Врање 2006, (прилог објављен у Тачки 27. фебруара 2006, бр 6, стр. 13).

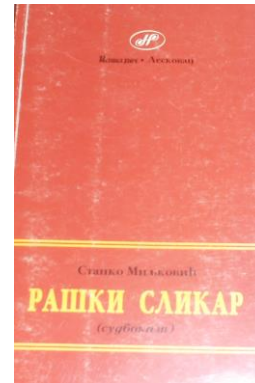
Јовић јединствен је песник у градњи поетске слике менталитета Југа и њему је пошло за руком што другим песницима овог поднебља није пошло ни за руком ни за пером. За то је потребан не само таленат већи уметност проживљавања оног о чему се пева. Ове особине срећемо код Јовића који песмотвори и сонорно и громогласно и, понад свега, смислено. Јовић поезијом оплемењује живот и уме у поезију да удахне живот. Коначно, у томе је смисао поезије и живота. Дакле, Раде Јовић је песнички живео и свим домарима животности певао. Од тога се не може даље, ни у поезији, ни у животу.¹⁰⁷³

Ш
РАШКИ СЛИКАР – Књига Станка Миљковића „Рашки сликар“ по многим својим одликама потврђује један неспорни списатељски таленат са јужних обода Србије. Жанровски, то је срећна синтеза профилиране журналистике, путописа, строго селективне мемоарске прозе и историографског начина мишљења. Књижевнички дар овде моћно наткриљује разуђену делту, на први поглед, тешко помирљивих прозних формација које су увелико савладали умеће казивања. Већ својом првом књигом Миљковић је уверљиво потврди

о да је писац који уме да каже битно, чини он то надахнуто и сугестивно, са ретким умећем да читаоца наведе на умну запитаност и учини га са ствараоцем својих приповести, у којима се одгонетају фундаменталне тајне света и живота. У овим кратким прозама суверено доминира дух јужносрбијанског поднебља: темперамент, лирски страствено узбудљив, у коме се преплићу словенско-паганска еруптивна снага, готово дионизијски разобручена, али, ипак, опасана хришћанским благим мазохизмом и једноставношћу. И када говори о савремености и почесто худој судбини својих јунака, Миљковић стално има на уму њихову историју као судбину, која је важан фактор предестинације њихових животних путева и странпутица. Арома далеких минулих времена која се осећа у овим судбоказима основна је психолошка матрица из које су израсли пишћеви јунаци: робусни, често неподношљиво сирови и сурови, али увек узвишено трагични јер свако од њих има свој магични животни круг и у њему чудесан хералички знак. Колико су Миљковићеви јунаци стварносни толико су и поетофантастични и под његовим пером постају уметничко дело, уверљиво индивидуализовано и психолошки прецизно мотивисано. У фокусу стваралачке пажње Станка Миљковића налазе се хероји чудних, кат-кад мистериозних живних путева који храбро опробавају разгранату ружу ветрова живота и гордо одлазе у смрт, пркосећи усуду и спољашњим менама времена и нарави. То је добро уочљиво нарочито у причама „Балада о Доли Гардовић“, „Коледарски гроб“, „Пољубац Симон Сињоре“ и трагипоетичној причи о јединственој јужносрбијанској Пенелопи, са једноставним насловом „Српкиња“.

Миљковићева прича „Рашки сликар“, са свим одликама антологијског прозног остварења, снажне је драматичне тензије у којој доминира богато чвориште историјско-карактерног усуда. Рат, издајство, јаничарска магична везаност за родну груд, несвесна едиповска драма и трагично самоубиство као логичан увира грандиозне ефективне силе. Силан јунак и зулумћар, јаничар Ибрахим-паша, роби свој народ, али, на крају немоћно пада под удар злохуде судбине и страшне истине јер од моћи империје моћније је рука кратких земаљских дана. У овој, као и у поменутих причама, Миљковић је себе потврдио као писца од специфичног нерва за медитативнолирску прозу, са изразитим контеплативним пасажима који умногоме обогаћују његов стваралашки поступак.

Општи поглед на књигу „Рашки сликар“ води закључку да је реч о већ изграђеном приповедачу, од не малог казивачког умећа и убеђује да је Станко Миљковић озбиљан књижевни таленат с југа Србије који има шта да каже и чини то с примерном дозом имажинације и сугестивности. Међу ствараоцима овога поднебља Миљковић је утрђен и препознатљив глас и писац на кога ће, надамо се, српска књижевна критика да обрати адекватну пажњу.¹⁰⁷⁴

1073 Јовица Стојановић, Ерос о јужном менталитету, Тачка, 27. фебруар 2006, стр. 13.

1074 Јовица Стојановић, рецензија, „Станко Миљковић: Рашки сликар“, Станко Миљковић, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 115-116.

IV

СВЕТЛА НА МОЈА СЕЋАЊА - Песничка књига Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања” већ својим основним мотивским избором представља вредност и освежење у савременом песништву. Његов средишњи мотив је и основни мотив живота, лајтмотив културе и света – љубав! Данас, када је свет опсесивно оптерећен свим небитним, прозаичним стварима живота, Новица Величковић се враћа темељном људском осећању, љубави, која је човека уобличила у највишу врсту на планети. Само онај ко уме да воли тај је човек подобан Богу, како су наумовали сви мудраци векова и света, и све свете књиге великих, објављених религија. Судајући по његовим стиховима, Новица Величковић је човек љубави, и жали за прошлим, јер само човек може и уме садржајно да буде меланхоличан. То не може ни животиња, ни Бог. Само онај који може да воли и клечи због љубави у њему се управља Бог...¹⁰⁷⁵

У овој књизи Новице Величковића Позног има и песама социјалне, родољубиве и медитативне инспирације. Међу њима треба издвојити песму „Хиландарска тишина”, која је антологијска, и аутентична је химна највећем српском светилишту. То је песма која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо. Таква је и песма „Зејтинлик”, поема о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој „тамо далеко”. Књиге попут ове Новице Величковића Позног уверавају нас да упркос свој прозаичности и ефемерности живота вреди живети: с љубављу, због љубави, или у њено име. Од тог песничког благослова већи није могућ. Амин!

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ: ИЗБРАНА ПЕСМА

КНЕГИЊО МОЈА

Снегови су краљевски пут у мрачна размеђа душе
Али љубав је царски друм у плаветнилу живота
Због ње се срца вековима ломе и с јауком руше
Због ње је живот и рајско воће и болна Голгота

Због љубави овакве векови пате и мру
Разлози ума су сва твоја бајна дивота
И кад ме нема, с тобом сам у добру и злу
Кнегињо моја, са царскога друма живота

Или ти сиђи с трона, или ћу ја сићи с ума
Неће бити силе да ватру моје крви заустави
Кнегињо моја, са царскога живог друма
Криви су путеви твоји, а тако варљиво прави

Испод твога чела звездано небо још спава,
Твоје очи за неким новим даном тужно пате,
Кнегињо моја, пући ће свих твојих девет брава,
Које не дају лабудовима у твој видик да се врате

Уз високе планине зеленилом набрекла је шума
Дођи тамо, да те волим ван свачијег вида

1075 Јовица Стојановић, из рецензије збирке песама Новице Величковића Позног Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006. *Напомена:* Ј. Стојановић је изванредан говорник, одличан полемичар, занимљив саговорник. Због тога је чест гост у бројним ТВ емисијама. Неки његови ставови, изречени брито, јасно, убедљиво, засновани на научним сазнањима до којих је сам дошао после вишегодишњег истраживања, (нарочито ставови о жени) често су наилазили на отпоре појединих невладиних организација, које се залажу за другачије место и улогу у друштву!

Кнегињо моја, са светога царског друма.
Дођи, да нежно уроним у врели кармин твога стида

Чујеш ли како моја јава дозива твоје снове
Слапове твоје косе купам у сребру нових река
Кнегињо моја, побећи се не може од љубави ове
Која у једном погледу уме да воли за два века

Дођи, да ти усне испијам ко сласт зрелих агрума
Дођи, да у твоје крило просипам нових зора росе
Кнегињо моја, са светога царског друма
Од сјаја звезда градим паперје за ноге твоје босе

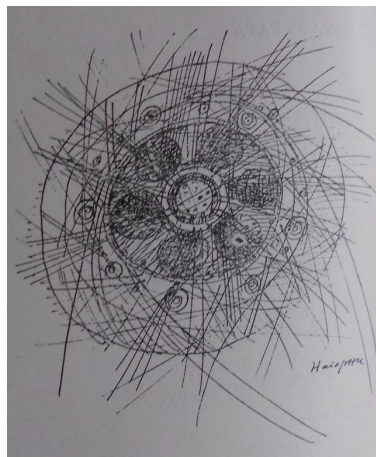
Дођи, да пустим голубове из груди твојих да полете
Дођи, да твојим бедрима разгорим дивље ломаче
Дођи, да ти кажем речи тако нежне, страшне и свете
Од којих и камен врелом сузом може да заплаче

Дај ми руку да те водим тамо где све је свето
Где је Божјом руком љубави силне написана нота,
Дођи, да ти дарујем вечито зелено бујно лето
Кнегињо моја, са царскога друма живота

Тема твога стида светлост сунца жудно иште
Твоја нежна душа сања пределе замамних лепота
Дођи, да будеш мој грех, моја икона и светилиште
Кнегињо моја са царскога друма живота

Од жара срца за тебе ћу ново сунце исковати
Пустићу буктиње пакла да сагоре све што те боли
Дођи, да ти дам све што ти нико није могао дати
Кнегињо моја, нико неће умети као ја да те воли

Буди све моје: мој јад, патња, срећа и горда срамота
Кнегињо моја, са царскога друма живота

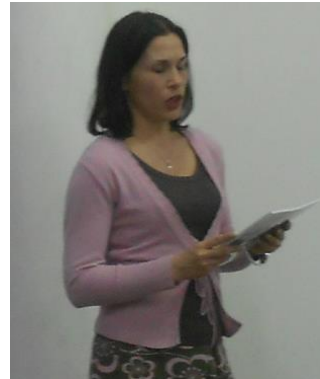

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ

И Марија Стојановић рођена је у Лесковцу 1979. године. Живи у Вучју. Дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу (Група за српски језик и књижевност). Бави се књижевном критиком. Радове објављује у лесковачком „Помаку” и Српском југу” (Ниш) и другим листовима и часописима.¹⁰⁷⁶

КЊИЖЕВНИ РАД:

Марија Стојановић објавила је књиге: *Постигнућа*, *Саздања – десет песника, десет књига*, *Саздања*, као и велики број књижевних приказа о лесковачким ствараоцима

II **ПОСТИГНУЋА** – На страницама *Постигнућа* Марије Стојановић обједињено је 16 књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текста одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свога стваралаштва.

Поступак којим ауторка приступа одабраним ауторима открива њену склоност ка бављењу конкретним проблемима које сагледава у контексту дела, или, шире, у контексту целине опуса одређеног ствараоца. У том смислу ширином захвата издвајају се текстови посвећени Светлана Велмар Јанковић, Павлу Угринову и Саше Хаџи Танчићу. У њима се налази својеврсна скица за поезику ових књижевника, била да је у случају Светлане Велмар Јанковић говори о њеној лектури, идејним изходштима, изразу и односу према језику, било да образлаже однос локалног и универзалног у прозном изразу Саше Хаџи Танчића или представља генезу стваралаштва Павла Угринова. Из ширег представничког контекста, ауторка долази до конкретних тема – до присуства поднебља јужне Србије и Вучја у Прозрацима Светлане Велмар Јанковић, до митологије локалног која код Саше Хаџи Танчића прераста у универзалну методологију, до теме трагања за првом љубави као лајмотивом стваралаштва Павла Угринова.

Текстови о Кишовој *Енциклопедији мртвих*, Пекићевом *Успењу и суноврату Икара Губелкијана*, Тишминој *Употреби човека* издвајају се чињеницом да она своје место проналази у мозаику књижевноисторијских, књижевнокритичких монографија и студија посвећених стваралаштву ових писаца. Марија Стојановић и овде бира конкретну тему: мотив смрти код Киша, приповедачке поступке и симболичка значења простора код Пекића, док ког Тишме трага за хуманистичким порукама дела о употреби човека у рату и миру.

Трећу групу чине текстови којима је ауторка лесковачку културну јавност упознала са појединим остварењима савремене српске прозе. Без обзира што је реч о писцима различитих оријентација и различитих наративних и стилских поступака, у свим приказима ауторка полази од одређење теме дела, њеног жанра и места у корпусу савремене српске прозе, затим преко представљања основних елемената дела долази до указивања на евентуалне новине које разматрано дело доноси, завршавајући приказ изрицањем критичког

¹⁰⁷⁶ *Напомена:* Марија Стојановић се љубазно одазвала аутору књиге „Лесковачки писци, трагови и трагања“ да саопшти податке из биографије.

суда. Окупљени на једном месту, ови текстови не откривају само тренутна интересовања ауторке – њену замишљеност над питањима, проблемима и уметничким поступцима присутним у савременој српској прози. Информативни, прегледни и јасни, они отварају врата једне ненаметљиве, али богате критичке радионице, откривајући отворен, заинтересован, луцидан и јасан критички дух Марије Стојановић која осећа о чему треба проговорити и зна на који начин то треба учинити.¹⁰⁷⁷

III

САЗДАЊА - Књига „Саздања – десет песника, десет књига“ Марије М. Стојановић сачињена је од књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском песништву. Поднасловом *Десет књига – десет песника* одређена је њена концепција. На страницама *Саздања* нашли су се текстови о појединим песничким збиркама оних аутора који су прекретнички деловали на токове модерне српске поезије, или оних чије се песништво у мноштву струја које те токове прате издваја аутентичношћу поетског гласа. Одабраним збиркама ауторка приступа са утврђеног становишта: најпре у форми кратког резимеа предочава допринос песника развоју и многоликости нашег модерног песништва, указујући на кључна места његовог поетског идентитета, било да је реч о мотивској, композиционој, семантичкој, или језичко-стилској равни. Интерпретацију поткрепљују одабрани стихови, тако да се у овим текстовима смењују гласови песника о којима је реч и коментари ауторке. Књигу отвара текст о *Дивном чуду* Миодрага Павловића. Након подсећања на Павловићев значај у развоју српског послератног песништва и ситуирања овог спева у контекст његовог стваралаштва, указује се на најзначајније елементе структуре и посвећује посебна пажња идејном слоју спева. Слично је структурисан и текст о Јовану Христићу, с тим што је пажња посвећена и функцији цитата и алузија у Христићевом песништву, а учињен је и осврт на особености версификације. Огледи о Ивану Лалићу и Бранку Миљковићу издвајају се по ширем постављању теме. У њима креће од поетичких начела која су одређујућа за њихову поезију и одабране збирке разматра у поетичком кључу. Најпре издваја мотивске кругове, потом их разматра у контексту збирке и целокупног стваралаштва, да би песмама које сматра најзначајнијим приступила интерпретативно.

Поезији Слободана Ракићића приступа из нешто другачије перспективе. Означивши централне теме његовог песништва, приступа тематско-мотивској анализи збирке *Земља на језику*.

И у песништву Петра Цветковића и Симона Симоновића трага за мотивским преокупацијама, истичући оно што је одређујуће за њихов поетски профил. Песништво Раше Ливаде привлачи пажњу не само мотивским склопом већ и визуелним изгледом песама, тако да у његовој поезији разматра удео интерпункције, ритмичку организацију и специфичан начин обликовања стихова.

У књизи су се наша два текста посвећена песникињама – један о збирци *Гимназијски тренутак* Гордане Тодоровић, други о збирци *Девет ружа* Снежане Минић. Иако су у коментару уз књигу сви текстови одређени као огледи, поменута два ближа су форми осврта. Књига *Саздања* представља један доживљај савременог српског песништва, без књижевноисторијских претензија. Из наслова текстова чита се оно што ауторка у значењском смислу сматра одређујућим за песничке збирке о којима пише. Сам избор открива оно за чим Марија Стојановић у поезији трага – пре свега, за универзалним вредностима песништва, али и за оним обележјима у којима се огледа аутентичност одабраних песника. Поднаслов *Десет књига – десет песника* пандан је поднаслову претходне књиге Марије Стојановић (*Постигнућа: Један писац – једна књига*). Првом књигом представила је свој начин тумачења савремене српске прозе, овом, која представља продужетак претходне, и свој начин читања и разумевања савремене српске поезије.¹⁰⁷⁸

1077 Биљана Мичић, Препорука, књига књижевних осврта Марије М. Стојановић, Постигнућа, Један писац, једна књига, Филекс –Лесковац, 2002, стр. 85-86.

1078 Мр Биљана Мичић Препорука за књигу Саздања Марије Стојановић.

IV

ОСВРТАЊА - Преда мном је рукопис књиге Марије Стојановић „Освртања“. У питању је збирка приказа књига савремених српских писаца. То су махом краћи текстови, осврти (али не узгредни), објављивани махом у лесковачком часопису „Наше стварање“ (има их укупно 13), које је аурорка читатељству пружила овде на окупу, објединила их у књигу. Њено дугогодишње *освртање* на издања наших писаца, и песника и прозаиста, нужно је морало да уроди једним оваквим стваралачким плодом, којем је у основи есејистички приступ књижевном делу, понајвише импресионистички, али и аналитички, па и аналитичко-синтетички.¹⁰⁷⁹

Интересовање ове списатељице за белетристику лежи у њеној природи књигољупца и помног читаоца. Њен радознали дух храни се лепотом књижевно-уметничких остварења, љубављу према писаној речи и свему што је на логосу утемељено. О чему год да пише, она испољава свој искрени усхит духовном надградњом која израста из логосне моћи људског бића, из божанске искре у сржи човека ствараоца. Филантропски настројена и библиографски задојена, Марија Стојановић у приказивању књиге дружи се са њеним аутором и свагда држи до онога што је у књизи суштинско, релевантно и трајно, што се опире свему ефемерном. Књиге Душана Јањића, Јована Пејчића, Димитрија Тасића, Данијеле Костадиновић, Лазара Ристовског, Саше Хаџи Танчића, Светолика Станковића, Драгана Радовића, Маре Каранфиловић, Зорана Пешића Сигме, Драгана Хамовића, Часлава Ђорђевића, Зорана Вучића и Симона Симоновића послужиле су Марији Стојановић, поред осталог, да испољи и своје списатељско умеће, критички дух и сигурност у изрицању вредносних судова. Њено перо се одликује акрибичношћу и пробирљивошћу у изразу, тако да испод њега настају текстови у језичко-стилском погледу веома дотерани, изнијансирани, занимљиви, надахнути и стручни. Реч је о списатељици која располаже великим филолошким и теоријско-књижевним знањем, ерудицијом и контемплативношћу. Она не само да излаже чињенице већ их и осмишљава, тумачи и понире у њихове суштствености, семантичке и друге релевантности. Уз остало, бави се и компаративним сагледавањима, осветљавањима и вредновањима. Фокус њене истраживачке, проучавалачке и приказивачке оптике веома је широк: појединост се увек разматра и на нивоу општег. Посебно бих нагласио ауторкин сензибилитет за оно што је у нашој књижевности и науци о књижевности ново и модерно, но ова знатижељна и инвентивна особа, склона реминисценцијама, не превиђа (не запоставља) ни било шта што, као вредно, припада нашој културној традицији и књижевној ризници, класици, тако да је њено писање спрега онога што је настало у (ближој или даљој) прошлости и онога што настаје у садашњости. Зналачки написана и са уживањем писана, ова књига ће засигурно са уживањем бити и читана.

С обзиром на све претходно изречено (а могло је бити и похвалније), посве је – сматрам – јасно да ја рукопис књиге „Освртања“ Марије Стојановић најсрдачније препоручујем издавачу на штампање – (мото приказа: „Човек се осврће да би сигурније ишао напред.“ *Светислав Првановић* (аутор приказа: *Љубиша Рајковић Кожељац*)

V

МЕЛАНХОЛИЈА САШЕ ХАѢИ ТАНЧИЋА - У плејади савремених српских приповедача значајно место припада истакнутом прозаисти југа Србије Саше Хаџи Танчићу. Многи га сматрају наследником великог Боре Станковића и то с правом: Хаџи Танчић је Бори близак не само по мотивима и стилу своје прозе, већ и по таленту, специфичном дару приповедања и неуморној стваралачкој енергији којом нам овај писац представља сваку своју нову књигу. Жеља за духовним богатством усађена је овом писцу још у старој грађанској породици у којој је Хаџи Танчић одрастао и сазревао. Завршио је студије српског језика и југословенске књижевности. Рођени Лесковчанин, Хаџи Танчић је своју каријеру стварао, углавном, у Нишу.

Своји приповедачки таленат Саша Хаџи Танчић потврђује и у својом најновијем биографском роману, објављеном ових дана, „Меланхолија“. Из самог наслова романа

¹⁰⁷⁹ Аутор приказа – рецензије *Љубиша Рајковић Кожељац*

препознатљив је психолошки карактер, унутрашње стање, доживљај света, односа и разумевања уопште животне и уметничке судбине писца Стевана Сремаца коме је иначе посвећен роман. Стеван Сремац је, поред Боре Станковића, још један од писаца – класика у историји српске књижевности који је духом и телом у великој мери био везан за просторе југа Србије, те не чуди што се и данашњи читаоци врло радо враћају Станковићевим и Сремчевим делима, поготово онима који су тематски везана за ове просторе. Вероватно је необична животна судбина Стевана Сремаца подстакла Сашу Хаџи Танчића да на један потпуно другачији начин представи Сремчеву маланхоличну природу, друге, тамније стране његове личности, прекриване шалом и хумором којима је забављао себе и друге.¹⁰⁸⁰

Овом романом Саша Хаџи Танчић је одао још једно признање великану српске књижевности. Учинио је то на један специфичан, посве другачији, оригинални начин, а знатижељним читаоцима понудио једну другу страну Сремчеве личности, можда мање познату, али не мање битну и интересантну за разумевање његове личности и стваралаштва. Роман је писан књижевним језиком, без дијалекатских израза како би се то очекивало с обзиром на главног јунака целе приче, а хумор, којим је прожета цела прича, показао се као једно од најефикаснијих средстава реалистичког представљања стварности.

VI

ЦАРСКА КРУШКА ЉИЉАНЕ ЈАЊИЋ - У савременом свету у коме доминира темпо живота и бесконачна трка са животом, ретко се сећањем враћамо у детињство и младост. (...) Иако рођена у Јагодини, Љиљана Јањић се, као писац и професор француског језика, уосталом и као човек, формирала и сазрела у Лесковцу, па је можда и наша јужњачка сентименталност утицала да и њено стваралаштво буде прожето тако дубоким емоцијама.¹⁰⁸¹

Оно што одликује ову збирку прича, то је њена тематска разноврсност, али и различитост тонова. Скала изражених осећања у причама протеже се од осећања дубоке туге са мрачним тамним тоновима болести и смрти до осећања ведрине изражене у лепоти и радости живљења. Овако широка скала осећања чини да проза Љиљане Јањић није једнолична и униформна. Приче у збирци се одликују великом тематском разноврсношћу зато што приказују призоре који се одвијају у урбаној, градској средини, али и у сеоској, на радној акцији, али и у школи, болници или на мору. Мада традиционална по форми и садржини, збирка на моменте има и један модеран дух, односно форму. Ако имамо у виду да свака проза носи у себи аутобиографско обележје које је уобличено и надограђено маштом и фикцијом писца, можемо рећи да проза Љиљане Јањић представља савремено укомпоновану машту са стварним догађајима, због чега су приче добиле на квалитету и занимљивости..¹⁰⁸²

1080 О „Меланхолији” Саше Хаџи Танчића, Рад, Београд 2006. година, М. Стојановић је говорила одмах после појаве романа и у специјалној емисији ТВ Лесковац.

1081 О збирци прича „Царска крушка” Љиљане Јањић говорила је Марија Стојановић на промоцији у Лесковачком културном центру, крајем фебруара 2006. године. О тој књизи беседио је исте вечери и аутор ове студије (видети опширније прилог о Љиљани Јањић).

1082 Марија Стојановић написала је више занимљивих критичких осврта о познатим српским писцима. Пажњу је нарочито привукло њено излагање о „Прозрацима” Светлане Велмар Јанковић у лесковачкој Народној библиотеци. Промоцији је присуствовала и Светлана Велмар Јанковић. Стојановићева је то излагање насловила „Снажно уметничко сведочанство о Лесковцу и Вучју и његовим знаменитим личностима.”. Тај осврт касније се, између осталог, појавио у часопису „Српски југ”. Објавила је и занимљив приказ романа Милорада Цветковића *Варљиво плаво* (опширније у поглављу писца): Роман *Варељиво плаво* је људска прича о судбини и страдању, о љубави и исконској борби за преживљавање, а све то обавијено делом будућности као неизвесности која прати све јунаке у роману. Пратећи судбину главних ликова може се још једном потврдити оно што је свима знано и старо колико сам човек – да је искуство варљиво, а срећа променљива. Живот Цветана Црномарковића, танушног господина средњег раста, мало погрбљеног, кљунастог носа, са бршљаном косе на темену, једна је од судбина усамљеника у великом граду. (...) Имао је Цветан и два добра пријатеља – Брацу, машинског инжењера, који је недавно умро у Питсбургу, у Америци, и Адема, трубача, друга из војничких дана. Нераздвојни део његовог живота била је Исидора, жена са волшебном моћи да развесели потиштеног и охрабри посрнулог и са којим је уживао у испијању чаја и грицкању бисквита, а што га је чинило ситим и сигурним у себе. И остао би његов живот незапажен да игра судбине није хтела да једнога дана нађе пред вратима позив да напише роман на основу приче са касете. Тиме би испунио свој давнашњи сан о писању романа, а истовремено би и се осветлио тежак живот и судбину човека са магнетофонске траке. Тај непознати човек наденуће му ново име – Црноцвет. (...) А његов роман остаће као још један доказ да је човек, од настанка до нестанка, саздан од сећања и успомена, од сличности и различитости, потискивања и ослобађања, незаборавних покретних слика, мириса и варљивих боја...

МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ

И Милена Стојановић је рођена 1974. године у Лесковцу. Филозофски факултет (Група за српски језик и књижевност) завршила је у Нишу, а магистрирала на Филолошком факултету у Београду. Од 1997. године била је стипендиста Министарства за науку и технологију и сарађивала на Институту за српски језик САНУ и Институту за књижевност и уметност, где је стално запослена на пројекту Теорија књижевности.

Као добитник стипендије Сасакава фондације у току 2000. године, похађала је предавања на париском универзитету Sorbonne Nouvell (Paris III). Позију, есеје и критичке текстове објављивала у књижевним часописима (Стил, Наш језик, Књижевност, Свеске, Градина, Багдала, Помак, Наше стварање). Објавила књиге песама: „Дуга пред огледалом” (Гимназија, Лесковац 1993), студију „Књижевни врт Борислава Пекића” (Институт за књижевност и уметност - „Мали Немо”, Београд – Панчево 2004) и књигу есеја „Поглед на пишчев радни сто” („Мали Немо, Панчево).

Бави се књижевном теоријом и критиком. Члан је Друштва књижевника Војводине. Уредник је часописа „Свеске”, ревије „Sveske-ArtTEch” и у Издавачкој кући „Mali Nemo”.¹⁰⁸³

П **ПОГЛЕД НА ПИШЧЕВ РАДНИ СТО** - Критичар и есејиста Милена Стојановић (1974) у књизи „Поглед на пишчев радни сто” издвојила је текстове у којима одређене књижевне феномене и поетике појединих аутора сагледава са новог или недовољно истраженог угла. Свакако најзанимљивији и најпровокативнији је есеј дат у форми драме, који тематизује поетске карактеристике драма и романа Бранислава Нушића.

Између осталог, она пише о „Газда Младену” Боре Станковића, епу „Гилгамеш”, „Мајстору и Маргарити” Булгакова, поезији Раска Петровића, о романима Борислава Пекића, о књигама стихова Мирослава Максимовића, Милана Орлића и других.¹⁰⁸⁴

1083 *Напомена:* М. Стојановић опширно је писала о збирци песама Мире Коцић „У небо верујем”: Наслов је за књигу оно што је за човека име. Али разлика је у томе што људи добијају име на почетку живота кад се још не зна какви су па нису битно одређени њиме, а књига добија наслов по садржини и он је увелико одређује. Наслов прве самосталне песничке збирке лесковачке књижевнице Мире Коцић специфичан је још по нечему. Збирка је добила наслов по истоименој песми „У небо верујем”, али акценат је на различитим речима. У наслову песме истакнута је реч небо. Небо се овде јавља као симбол, као супротност мраку, дубинама и заборава. Али када ова иста реченица одређује целу збирку, у први план долази реч верујем: верујем у љубав, верујем у завичај, верујем у будућност, верујем у повратак... Збирка Мире Коцић подељена је у пет циклуса. Класична драма по Аристотелу има пет чинова. Лаици би рекли: случајност. Не, у поезији нема случајности, то је интуиција, оно нешто што песника чини песником. Ову зирку можемо да назовемо драмом у пет чинова писаном у слободном стиху. Први циклус „О великој љубави” је заправо експозиција. Овде се први пут, изван оквира, срећемо са песникињом за коју љубав има само почетак и која само у сновима скида маску да би написала малу песму о великој љубави, довољну за бесмртност. Песникиња већ овде себи и својој љубави одређује место: „Тражи ме на небу” (Тражи ме на небу). То је путоказ који преко замки и грешака води до прошлости осликане у циклусу „После мога оца”. Овај циклус је друга фаза у развоју драмске радње, заплет. Сваки сусрет с прошлошћу је већ сам по себи почетак сукоба. Овде је тај сукоб осећај дужности према прошлости оличене у слици оца. Квантитетом кратак, али емотивно врло богат заплет кулминира циклусом „У небо верујем” (кулминација). Љубав испрплетена с вером, природом и нарицањем мајке Југовића – овако се најкраће може представити овај језгровит циклус. Ко други може да понуди могућност различитих разрешења овог сукоба ако не потомци? Четврти чин ове својеврсне песничке драме, перипетија, насловљен је „Заштита потомака”. Песме овог циклуса су различите варијанте пркоса злу који врхунац достиже у „Разговору с гласником”. (...) Враћање изворишту и деци непогрешив је знак да је успех близу јер је „претешко”, „далеко од Хисар брда” (Враћање Хисару). Расплет је симболично дат кроз успостављање правог поретка (циклус Поредак). Ту су, на свом месту, и Чудни врт и Деца, и пролеће (У пролећу). Сломљени брод „са вилом пророчицом на палуби” се са грижом савести враћа своме прагу. И ту је крај ове драме, али не и приче о њој. Језик песама је обичан, свакодневни говор у служби поезије. Слободан стих и неусиљен ритам речене мисли чине ближим и сваком препознатљив. (*Опширније у поглављу о Мире Коцић*

1084 Драган Богutowић, Есеј као драма, В. новости, 19. фебруар 2007, стр. 30.)

III

КЊИЖЕВНИ ВРТ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА - Милена Стојановић је у својој студији о Бориславу Пекићу пружила увид о теоријским домаћајима интертекстуалности. Када су у питању књижевна дела, то би значило да је свако књижевно дело одговор на неко друго дело и да се и у дијахронији и у синхронији могу успоставити релевантни однос између тек насталог остварења и књига које су му претходиле или биле савремене.¹⁰⁸⁵

Идеја интертекстуалности, која се везује за име Јулије Кристеве, привукла је пажњу и других славних имена, као што је Ролан Барт; Барт је тврдио да је сваки текст интертекст, што значи да свако књижевно дело, било које да је врсте, има једну интертекстуалну димензију, од које много шта зависи. Али, ми имамо посла најчешће са текстом као текстом, мимо осталих текстова. Шта вреди сви ти могући сложени и раскошни односи интертекстуалности, ако их читалац и не примећује, пошто чита текст као текст? Отуда Милена Стојановић мора да прибегне једином решењу, а то је решење инвентивног или обавештеног читаоца, онаквог каквог бисмо по старим и утабаним теоријским навикама назвали још и компетентним, искусним или једино пожељним читаоцем.

МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТЕ САМ НОЋИ СПЕВАЛА ПЕСМУ

Те сам ноћи певала песму,
Ал' немам папир да је запишем,
Но ту су биле усне твоје,
По њима могу да шарам и бришем.

Не оловком, графит је горак,
Пољупцима везла сам стихове,
На миловање речи су мирисале,
Осмехом сам ломила забране њихове.

И ниједна песма ко ова не беше,
Не рекох љубав, а љубав ту је,
Посрамах се да песму потпишем,
Није она моја,
Име јој твоје речи милује,

Не би те песме ни било
Да није твој дах прећутно звао,
Можда и није то била песма,
Само осећај што је много узео
И много дао.

ПРЕД ЗОРУ

Дођи ми као сан –
Негде пред зору;
Гази лагано по постељи
Да ти дан не нађе трагове,
Изгужвај платно разапето од жеља,
Тихо,
Само ја да чујем

Дођи ми као сан –
Нејасан попут мисли
У измаглици

1085 Драган Тасић, М. Стојановић: Књижевни врт Б. Пекића, приказ, електронски часопис Народне библиотеке Лесковац, Запис, Мали Немо, Панчево 2005.

По којој страст се ваља,
Тихо
Само ја да чујем.

Дођи ми као сан –
Само у сну искрено се пева;
Ти човек ниси
Но песма без речи,
Отпевај се,
Тихо,
Само ја да чујем.

Дођи ми као сан –
Немој да ме будиш,
Пусти да те сањам
Ко што нико није;

Само ме у зору
Пољуби у косу
Тихо,
Само ја да чујем.

УМЕСТО ПОЗДРАВА

Уместо добар дан пружам ти песму,
Уместо жеља речи прихвати,
Слушај их ко што би слушао мајку,
Заборави форму, смисао схвати.

Уместо здраво, дајем ти душу,
Попут новорођенчета голу на длану,
И још ти дајем очи што знају
На трен да згасну и одмах да плану.

Уместо поздрава, нудим ти себе,
Нико још такав поздрав не рече,
Уместо поздрава прихвати мене,
Уместо дана прихвати вече.

И не заборави никада ово,
Јер друге не поздрављам тако;
Све изгледа сувише просто,
Ал' то не може и не уме свако.

Научићу тебе, никога другог,
Да кажеш здраво без једне речи;
Научићу тебе да будеш човек
И да ти поздрав празно не звечи.

ДУШАН СТОШИЋ

I
АУТОБИОГРАФСКА БЕЛЕШКА - У лесковачку Гимназију прешао сам из врањске Гимназије. То је било 1946. године када су се моји родитељи преселили из Прешева и купили кућу у Лесковцу, у Улици Страхињића Бана. То је била типична улица старог Лесковца са малим кућама. После је све то срушено и ми смо добили трособни стан у истој улици, а уз то и кућу са баштом у Горњем пољу.¹⁰⁸⁶

Уписао сам се у шести разред лесковачке Гимназије. Одмах сам стекао нове другове: Косту Димитријевића, Богосава Васића, Југослава Рајковића и Звонка Марића, апотекарског сина. У то време је литерарна секција ове школе била врло активна и на мене је оставила дубок утисак дебата о приповетки, мислим да је њен наслов био „Шајкача” коју је написао и прочитао Тихомир Јовановић Тоћа. Ако се добро сећам, радило се о јунаку приче коме је окупаторски полицајац наредио да баца шајкачу, а овај је то и послушао, што је био кукавички поступак. Како је Звонко Марић у дискусији рекао да би тако учинио и сам аутор приче Тоћа, разговор је кренуо око питања односа писца и његових јунака. Гимназија је имала и школски лист који су уређивали Николај Тимченко, Миодраг Митић и Јован Букелић.

Ако је Звонко, још тада, био најобразованији Лесковчанин и прави европски господин, Тоћа је представљао пролетерског и ренесансног генија свестраности. У исти мах и приповедач и сликар и вајар и научник, он је горео интензивним стваралашким пламеном. Његова друга активност је била организациони рад у школи. Био је високи омладински руководиоца. Његова трећа особеност се састајала у мистичном ентузијазму којим је снажно ширио дух интелектуалних авантура на околину. Из мистичног ентузијазма родио се Кружок младих научника а састанци овог необичног кружока одржавали су се у Тоћиној соби у кући његових родитеља. Принципи оснивања и постојања кружока били су жељ за неограниченом истином, борба за истину и неограничена слобода исказивања властитог мишљења. Најпре се разговарало о природно-научним темама. Разна питања физике, неурологије (превасходно Тоћине теме), космологије, дарвинизма, марксистичке филозофије, питање дијалектике. Постепено се преко тумачења Стаљинових „Питања лењинизма” прешло и на друштвено – политичке теме. Да ли је Стаљин већи од Лењина? Било је то први јеретичко питање које нас је одвело у пределе опасне смелости. Кад из ове удаљености погледам тај Тоћин кружок чудим се интуицији и зрелости тих дечака. Храбри нисмо били. Уопште нисмо до краја били свесни у шта смо се упустили. Међутим, било је то прво истински демократско тело у нашој земљи. Касније су сви чланови кружока постали истакнути ствараоци. Кружок је престао да постоји одмах после Резолуције Информбирора.

II
ТИМЧЕНКО О ДУШАНУ СТОШИЋУ – Дијапазон духовног интересовања и ангажмана Душана Стошића веома је широк. И креће се од филозофије, и то претежно марксистичке, с тежњом да се у први план ставе и аргументовано образложе њени хуманистички аспекти и домен, преко лингвистике, естетике, теорије књижевности, филозофије и књижевне критике, све до теоријске физике у којој је остварио резултате признате и позитивно коментарисане од наших најкомпетентнијих стручњака; теријски ангажман Душана Стошића остваривао се и преко активног учешћа у сесијама чувене и својевремено веома утицајне Корчуланске летње школе, Сусрета филозофа, књижевника, политиколога, историчара, социолога, затим на Тари, Врњачкој Бањи, Аранђеловцу, Београду итд., у организацији Српског филозофског друштва, чији је био

¹⁰⁸⁶ Душан Стошић, Аутобиографска белешка, Помак, бр. 33, јануар – март 2006, стр. 11.

члан готово од самог његовог оснивања, као и састанака Отвореног универзитета који су били илегални, јер су били забрањени од Титовог режима. Али се Стошић није зауставио само на теоријском ангажману, већ је и практично деловао као председник Друштва за стране језике у Лесковцу, као и предавањима на Радичком универзитету у Лесковцу, као члан Управног одбора Народне библиотеке, чији је упрвник био марљиви и тихи лесковачки културни радник Ратмирко Петровић. Изгледа ми, круна његовог ангажмана, док је живео и радио у Лесковцу, било је учешће у раду редакције Нашег стварања; он је био душа редакције и време (то је друга половина шездесетих година) наглог успеха ове публикације; Стошић је у овом гласилу објавио више есеја, критика и чланака, који су због велике актуелности, смелог указивања на културне, политичке и идеолошке проблеме савремености били стално предмет пажње не само читалаца часописа него и идеолошких комисија и партијских дужебрижника, који су пратили рад у култури и контролисали делатност интелектуалаца, културних радника и писаца. Стошић је, такође, један од најистакнутијих учесника Састанка редакција провинцијских часописа, одржан у Лесковцу на иницијативу и у организацији редакције Нашег стварања и постао је прворазредни културни и политички догађај у Србији крајем 1967. године.¹⁰⁸⁷

Одлазак Душана Стошића из Лесковца представљао је велики губитак за ову средину мада је он био под сталном присмотром не само партијских дужебрижника и правоверних идеолога, него и полиције. Нећу претерати ако кажем да је ниво дискусија о разним културним проблемима његовим изостанком знатно смањен, јер се више није чуо његов умни глас нити су учесници добијали подстицаје из његових аналитичких и садржајних говора, увек усмерених ка суштини проблема и подстицајних за даље разматрање. Стошић је, и поред препрека на које не наилазио, и даље, кад год је могао, учествовао и у културним акцијама Лесковчана, и објављивао прилоге у лесковачким публикацијама које су се појављивале нешто касније. Он је сарадник „Освета“, часописа који је оставио видан траг у лесковачкој периодици квалитетом објављених прилога и чињеницом да је на својим страницама окупио читав низ најугледнијих српских стваралаца: Стошић је сарадник листа Лесковчанин, као и часописа Наше стварање; појављивао се и на промоцијама књига, предавањима у Дому културе и Народном музеју. Сарадња Стошићева и у поменутих публикацијама и на поменутих приредбама знатно је повећавала њихов ниво и издвајала се својим особеностима. Док је боравио у Лесковцу Стошић се интензивно бавио филозофијом и писао есеје, студије и критике из те области, посвећујући видну пажњу и естетици, књижевној критици и есејистици. Већи део прилога у првој књизи – посвећеној књижевности – Стошић је написао у Лесковцу. Они су објављени не само у лесковачким публикацијама, него и у београдским, сарајевским и загребачким часописима, у којима је био радо виђен сарадник. Први утисак који се стиче поновним читавањем тих прилога јесте: они нису ништа изгубили од своје свежине, вредности и аутентичности. И ову последњу реч, у исто време и суд вредности, покушаћу да објасним. Она је заправо кључна реч, ако се жели да објасни специфичност појаве и значај свеколике духовне делатности Душана Стошића. Својевремено, када сам имао срећу и интелектуално задовољство да га слушам у готово свакодневним разговорима које смо водили, чинило ми се да Стошић пише мало, и жалио сам због тога, јер је он имао шта да каже и у писаном облику саопшти јавности своје опсервације и увиде у сложене проблеме књижевности и филозофије. Сада видим да ће оно што је написао испунити најмање четири књиге. Али то не треба да изненађује или да битно коригује мој утисак. Наиме, Стошић интензивно ради већ близу педесет година, он је толико присутан у јавном и културном животу да је то морало дати овакав резултат када је у питању квантитет. Ствар је у томе да Стошић на спада у тзв. критичаре-хрончаре нити у писце којима је стало да имају што више библиографских јединица; он брижљиво бира ауторе и теме о којима ће писати и то на основу критеријума: први је да аутор јесте аутентични стваралац који је уз све то и на удару идеолошке критике, а други, да он сам, уз оцену вредности и указивања на специфичности претресане књиге или разматрање аналитичке теме, каже нешто битно и ново, а своје о проблему у обзорју књиге или аутора. А то Стошић чини опет из два разлога: прво, да укаже на аутентичног ствараоца који је због своје индивидуалности на удару идеолошке критике и да, друго, потврди сопствену чежњу за аутентичношћу. Јер, у време када је владала идеолошка критика, ваљало је размицати њене оквири и оградe и оспоравати њене догме; смисао критичког ангажмана у тим услова огледао се пре свега у афирмацији аутентичног стваралаштва и негацији хорског, колективног мишљења; афирмацији личног, индивидуалног мишљења а

1087 Николај Тимченко, О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр3, новембар 2007, стр. 25.

истовремено настојање да се изађе из оквира идеологије, били су *spiritus movens* теоријске и практичне делатности Душана Стошића.

Лако је приметити да је писац Добрица Ћосић у то време највише заокупљао пажњу критичара и теоретичара Душана Стошића. Стошић види у Ћосићу великог писца. Ћосић је по мом мишљењу значајан писац и то је, чини ми се, важна дистинкција. Ћосић је значајан писац, јер је у време борбе за аутентично стваралаштво без идеолошких стега – својом позицијом у ствари отварао врло занимљив проблем. Наиме, идеолошко опредељење Добрице Ћосића било је јасно: он је био комуниста, недвосмислено опредељени борац за комунистичку идеологију – страствени афирматор југословенске социјалистичке револуције. То није крио, напротив. Али, истовремено, Ћосић је, бар декларативно, стављао у исти ред идеологију и стваралаштво, наглашавајући да стваралаштво мора да буде аутентично, да не сме да трпи од идеологије; два основна појма за Ћосића били су револуција и стваралаштво: једноставније речено, писац доказује аутентичност приказујући истинито револуцију. То је и сам Ћосић покушавао да оствари у свом делу инспирисаном револуцијом, али је несумњиво да су се у том покушају показали неки шавови који су целу ту конструкцију ипак демантовали. Значај овог писца, међутим, огледа се и у томе што је у свом белетристичком делу постављао и неке круцијалне проблеме епохе или времена у коме се развијала идеја и пракса социјалистичке револуције. У том смислу Ћосић је био занимљив и за Стошића који ипак, по мом мишљењу, мало пречује када овом писцу приписује врхунски естетски квалитет.

Друга Стошићева књига пред нама посвећа је у целости разноврсном (прозном, песничком, есејистичком, уређивачком) делу Саше Хаџи Танчића, који пореклом и тематиком неких својих дела припада лесковачкој средини. Ако би се могло једном речи да искаже утисак о овој књизи, рекло би се: критичар је нашао свог писца! И опет је по среди она чежња за аутентичношћу: Стошић у Хаџи Танчићу види аутентичног писца југа Србије, неку врсту наследника Боре Станковића и то кроз целу књигу настоји да образложи и докаже. Углавном успешно, рекло би се. Мора се још истаћи да је својим продорним погледом у Хаџи Танчићево дело, Стошић открио у њему слојеве и онтолошке продоре које нису запазили критичари који су писали о Хаџи Танчићевом делу, а тих критичара је заиста велики број. Стошић, такође оправдано, у овом писцу и ангажованом интелектуалцу види оваплоћење креативног духа, истичући Хаџи Танчићеву делатност у уређивању часописа „Градина“; међутим, ваља истаћи да је Хаџи Танчић уређивао и лесковачке публикације „Освиг“ и „Лесковчанин“. О Стошићу бих могао да говорим (да ли и адекватно, то је друго питање), јер му много дугујем, а он је задужио и Лесковац и српску књижевност и филозофију. Лесковац се овом ствараоцу и интелектуалцу, на жалост, није одужио: напротив, учинио му је и много неправди али, ипак, остају и Лесковац и Стошићево дело. Никад није касно.¹⁰⁸⁸

III

ДУШАН ЈАЊИЋ О СТОШИЋУ - Морам да кажем да сам се доувек дивео ширини Стошићевих интересовања, интересовања која претежу на физику, математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности, романистику, такође. У свим или скоро свим овим областима, Стошић је дао зрела остварења у којима се исказао као особени проучавалац и велики познавалац проблема који су заокупљали његову стваралачку мисао.¹⁰⁸⁹

У сваком случају, реч је о једном истакнутом српском ствараоцу, интелектуалцу који заслужује пуно уважавање. Он је аутор *осам књига* – три су из области физике, а остале из других области: филозофије и књижевне критике, углавном. А ту су и бројни радови (филозофски, књижевно-критички, научни) објављени у низу часописа и листова, већим делом из Београда. Не треба заборавити ни учешће на многим

1088 Николај Тимченко, „О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр. 3, новембар 2007, стр. 26. *Напомена:* Пренели смо комплетан прилог.

1089 Душан Јањић, Уводно слово на вечери посвећеној Душану Стошићу, децембар 2006. године, Културни центар Лесковац. На Технолошком факултету у Лесковцу, у организацији Друштва Србија - Француска, одржано је вече посвећено сећању на недавно преминулог академика Звонка Марића. О једном од највећих српских физичара говорио је Душан Стошић, професор у пензији, Марићев дугогодишњи пријатељ и сарадник. Смрћу Звонка Марића завршена је једна епоха српске физике, рекао је Душан Стошић који је део свог излагања посветио и периоду Марићевог школовања у Лесковцу.

симпозијумима и скуповима, посебно на сесијама Корчуланске летње школе за филозофију и социологију. Ови сумарни подаци о Стошићевом стваралаштву налазе се углавном у сажетку његове биографије, на крају неких његових књига. Оно што је мени пало у очи, то је да је у свима Лесковац поменут само у једној полуреченици – као професор који је радио у Економској школи. Наведена је, уз то, и његова сарадња у неким лесковачким часописима.

Ваља, међутим, рећи да је Душан Стошић био један од најактивнијих судионика у друштвеном, културном и просветном животу Лесковца шездесетих година прошлог века и да је тај период, можда, најплоднији у лесковачкој култури до сада, доброно својим делом обележио.

Подсетимо се да је био врло агилни сарадник и члан редакције „Нашег стварања”, да је одржао низ јавних предавања, учествовао интензивно у културним и другим збивањима, доживљавајући и неприлике због свог слободоумног, у то доба неподобног наступања. Као житељ Лесковца стекао је име истакнутог филозофа, али и дисидента, што га је, претпостављам, и одвукло из Лесковца. Одселио се у Београд 1972. године, али са Лесковцем није прекидао везу до дана данашњег.

Вреди споменути да је био врло угледни професор француског језика. Основао је, тако, Актив професора француског језика свих школа лесковачког краја и био његов председник. Прелиставајући „Нашу реч” оног времена, приметио сам, између осталог, да је држао предавања о француским писцима, Преверу, на пример. Уопште, Стошићев рад као романисте, недовољно је познат. Чини се да га и сам Стошић не цени много, бар не у мери у којој он то заслужује. Још као студент, истицао се својим радовима о Дидроу, Камију, Мистралу. Посебно је интересантно његово занимање за провансалски језик, односно условно речено, дијалекат француског језика.

Касније, после дипломирања, као професор, објавио је већи број чланака, приказа, али и дужих радова из француске књижевности. Од француских писаца, највише га је, чини се, привукао Албер Ками. Овом писцу посветио је половину књиге „*Никола Милошевић и Албер Ками*”. Узгред, ту је, у тој књизи, и Стошићев чланак о Сартовим убијеним душама. Најзад, када је реч о Стошићу као романисти, треба рећи да је као стипендиста француске владе био на усавршавању у Греноблу и Паризу. Душан Стошић се огледао и у преводилаштву; преводио је са француског на српски одломке из дела М. Пруста, Жида, Клера. Дакле, по мом мишљењу, Стошићев удео у романистици уопште није занемарљив и не би ме изненадила да објави и једну књигу на француске теме. Уосталом, Стошић не престаје да нас изненађује

Мало је у нас стваралаца који се, готово с подједнаким успехом, баве различитим подручјима духовног стварања. Један од њих је Душан Стошић. Није толико необична сама ширина његовог интересовања која се претеже на физику и математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности. У свим, или скоро свим областима Стошић је остварио зрела остварења, бројне радове расуте у нашој периодици који су закупљали његову стваралашку мисао. Најнеобичније је, међутим, то што се он тек сада, после безмало четрдесет година рада, јавља са две своје књиге, ако изузмемо једну, објављену 1996. године из области физике. Ваљда је ауторова скромност једино рационално објашњење за пропуштене прилике да се раније ситематизују његови радови у виду посебних публикација.¹⁰⁹⁰

Обе књиге које су сада пред нама, и Прозно књижевно дело и Апокрифи јеванђеља Саше Хаџи Танчића, из домена су књижевне критике и обе представљају, дакле, један сегмент његовог стварања. Прва се састоји од текстова, објављених у разним часописима и листовима, који се претежно односе на дела наших савремених писаца. Друга је у целости посвећена Саши Хаџи Танчићу. Мада су тематски различите, обе књиге имају подоста заједничких одлика. Душан Стошић је, најпре, аутор који се не задовољава импресионистичком критиком, лако срочним заводљивим текстовима без правог аналитичког приступа и дубине. Није ни присталица лансоновски оријентисане ерудитне критике која се заснива на миницуозном истраживању докумената и чињеница. То не значи, међутим, да Стошић није ерудита и истраживач. Управо обрнуто! Импресионира његова блистава ерудиција, широка култура, велика обавештеност о предметима којима се бави, позивање у аргументацији на разне изворе: Библију, сазнања из филозофије, естетике, знаменита имена светске књижевности.

1090 Душан А. Јањић, Продубљена анализа књижевног дела, Душан Стошић: Прозно књижевно дело; Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002.

С друге стране, истраживање је у бити Стошићеве стваралашке поетике. Но, за разлику од представника тзв. универзалне критике, он у књижевном делу трага за оним што је скривено, што се не види на први поглед, а што чини, по њему, суштину дела. Притом, у тумачењу књижевног дела он се ослања на помоћ разних хуманистичких наука и дисциплина, на знања из филозофије, феноменологије, структуралне лингвистике, без којих се данас, уосталом, и не може замислити добра књижевна критика.

Ако би хтели да одредимо Стошићеву припадност овој или оној струји модерне критике, можда би он најближи био тематској критици која, идентификујући упоришне тачке у књижевном делу, открива тему или комплекс тема – носиоце одређених доминантних значења. Стошић је, међутим, близак и филозофској и феноменолошкој критици која не прихвата психолошки, „доживљајни” приступ и позитивистичко рашчлањивање дела на садржину, форму, мотиве, утицаје, већ дело као вишеслојну структуру тумачи објективним критичким приступом, редукцијом на оно што је битно у њему.

Близак је, исто тако, и структуралној анализи, јер дело, које је предмет његовог испитивања, посматра у тоталитету као чврсто структурисану целину. Права истина је, у ствари, да не припада ниједној књижевној школи, да је, како би рекли Французи „inclassable”, и да је, акцептирајући и елементе напред наведених критичких приступа, изградио један самосвојни пут према књижевном делу који подразумева дубинско читање и на кохерентан начин дешифровање скривених значења. Такав приступ Стошић демонстрира у ранијим радовима сабраним у првој књизи, тумачећи Андрића, Селимовића, Ћосића (њему је посветио неколико текстова), Лалића и неке друге писце где трага за оним што је аутентично, суштински људско у делу, посматра однос појединаца и власт, појединаца и историја, разматра и друге феномене и значења.

Но, чини се да је Стошић праву меру свог критичарског аналитичког приступа дао интерпретацијом стваралаштва Саше Хаџи Танчића. У књизи коју је посветио овом писцу, кога изузетно цени, увршћује га у врхове српске књижевности, Стошић је дошао до интересантних открића која Хаџи Танчића приказују у новом светлу.

Испитујући целокупно пишчево стваралаштво, аутор „Апокрифних јеванђеља” изналази доминантне, могло би се казати опсесивне Хаџи Танчићеве теме које се откривају у понављању мотива и митова, варирању архетипова, учесталости теме у којој се крије смисао дела. Одређујући као стожерну у читавом Хаџи Танчићевом делу тему смрти, он је развија, открива релевантне мотиве који прерастају у друге теме комплиментарне оној главној. Посебну пажњу обраћа на архетипове који су, по њему, „покретач стваралачке имагинације” Саше Хаџи Танчића.

Одгонетајући смисао целине Хаџи Танчићевог дела, Стошић скреће пажњу и на његове стилске и друге одлике, на његову богату метафоричност и сликовитост, његову блискост посмодерној прози али и његову самосвојност и оригиналност. Књиге „Прозно књижевно дело” и „Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића” вредан су прилог нашој књижевнокритичкој и књижевно теоријској мисли. Треба их схватити и као позив на нова читања писаца који су предмет Стошићеве оштроумне и продубљене анализе.

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ

Поводом 50. годишњице излажења *Нашег стварања*, у Редакцији часописа, 27. фебруара (2004. године) одржан је „Округли сто” са темом „Књижевна периодика у Србији данас”. У разговору су учествовали Зоран Пешић Сигма, Стана Динић Скочајић и Горан Станковић (*Градина*, Ниш), Мирко Демић (*Кораџи*, Крагујевац), Милан Орлић и Милена Стојановић (*Свеске*, Панчево), Ана Авдић (*Повеља*, Краљево), Саша Хаџи Танчић (*Народна библиотека*, Лесковац) и Димитрије Тасић (*Наше стварање*, Лесковац).¹⁰⁹¹

У том двоброју „*Нашег стварања*”, у рубрици *Белешке о ауторима* „*Нашег стварања*” дословце је записано: *Димитрије Тасић*, књижевни критичар. Рођен 1938. у Рашкој. Био уредник *Студента*, главни и одговорни уредник књижевног листа *Видици*, уредник ТВ емисија *Лектира* и *Културни додаток* ТВ Београд, главни и одговорни уредник БИГЗ-а. Уредник часописа *Наше стварање*. Живи и ради у Београду.

У књизи „*Живот пише приче*” (Удружење писаца, Лесковац, 2001) позната новинарка Верица Баторевић Божовић је објавила занимљив чланак „*Професија уредник*” (у ствари, то је прилог који се већ појавио у часопису „*Ми*”, децембра 2000). Ту понајвише дознајемо о животу и раду Димитрија Тасића: „Димитрије Тасић је рођен 1938. године у Рашкој, где је његов отац службовао, али су сви његови корени у Лесковцу. По очевој линији потомак је протојереја ставрофора Михајла Тасића, а по мајци, бакалске породице Нисе Јовановића. У Лесковцу је растао и завршио Основну школу „*Вук Караџић*”. По тадашњем систему школовања, гимназија је онда имала осам разреда. Он шести разред завршава у Лесковцу под разредним старешинством Азарија Баторевићем, а седми и осми разред у Нишу. Упоредо са похађањем гимназије у Лесковцу, завршава и Нижу музичку школу. По матурирању 1957. године, уписује у Београду и завршава југословенску и светску књижевност. Истовремено похађа средњу музичку школу у класи чувеног педагога Јеле Кршић. Дипломирао је на клавирском одсеку.

Димитрије Тасић, још док је студирао југословенску и светску књижевност, из „*Студента*” прелази у „*Видике*”, лист за књижевност, уметност и културу и то као главни и одговорни уредник. У „*Студенту*” је, наиме, био од 1958. године, а у „*Видицима*” од 1963. до 1965. По завршетку студија, следи војска у Загребу, а онда десетогодишњи рад на ТВ Београд, где је уредник емисије „*ТВ лектира*” и „*Културни додаток*”. То је време од 1967. до 1977. године. Потом прелази у БИГЗ где је 22 године године био уредник филозофских издања, а последњих 12 година и главни и одговорни уредник до пензионисања средином прошле (1999) године. Последњих десет година, као уредник БИГЗ-а, био је уредник дела Милоша Црњанског, а од пре две године уредник је Задужбине Милош Црњански (критичко издање), што је један од највећих издавачких пројекта после (Другог светског) рата у нас. Димитрије Тасић, дуго и врло успешно је уређивао лесковачко *Наше стварање*, али је у том мукотрпном послу имао и доста проблема, па је, коначно, са те дужности отишао – незадовољан!

ИСТОРИЈА НАШЕГ СТВАРАЊА - Покренуто у јесен 1953. године, *Наше стварање* је први, дакле и најстарији часопис у Лесковцу, и један од најстаријих у Србији - после (Другог светског) рата. Али с њим не започиње часописна историја града, јер њен корен је много дубљи, сеже у XIX век, када ће се, 40. година после првог српског часописа у Србији – *Подунавке* (1843-1848), у Лесковцу, 1887. године обелоданити *Црквени гласник*, захваљујући коме знамо за песме *Димитрија Алексића*, који је, иначе, био и власник и уредник часописа, па осим за песме знамо и за његове велике дугове које је после смрти своје оставио првом лесковачком штампару Димитрију Адамовићу, баш као што је,

1091 *Наше стварање*, 1-2/2004, стр. 11

вероватно, и многи од нас данас дугујемо својим штампарима, а да не знамо када ћемо их и како намирити. Пише песник Адамовић у свом гласнику:

„За наш рад ми смо са свију страна не само добијали одобравања... већ смо потпомагани разноврсним лепим радовима... Но није довољно само одобравање и помоћ у раду, те да истрајемо и у будуће... За то је потребно материјалних средстава, а ми баш у томе оскудевамо, јер наш лист није уживао никакве потпоре ни од куда...”

Баш као што и ми, зар не, пишемо данас на многе адресе – као дужници штампарима, али и ауторима који нам своје „лепе и разноврсне радове” уступају, ни не питајући за хонораре, знајући, сигурно, да и ми сами радимо бесплатно или готово тако.

Дуговечније од *Црквеног гласника*, који се оглашавао само две године, били су у Лесковцу *Ђачки растанак* (1905-1914), којег помиње и *Скерлић* у свом Историјском прегледу српске штампе 1791-1911 и *Лесковачки гласник* (1920-1941), у којем су штампани и књижевни радови, поменимо песме Јована Маговчевића и Сретена Динића.

И већ смо у послератном Лесковцу, када је почетком септембра 1953. године, неколико културних посленика, како се то и данас каже, објавило први број *Нашег стварања*, „часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност”, и не сањајући сигурно да би он могао да доживи своју 50. годишњицу, а што се, ево, ипак, догодило, надживевши многе од њих, али и оживљавајући данас успомене на њих.

А шта ће бити са *Нашим стварањем*, које, ево, обележава своју 50. годишњицу – неизвесно је, као и за многе, да не кажемо баш све, српске часописе данас? Зашто? Покрећући пре пола века Наше стварање, наши претходници су на првој страници првог броја записали: „Обично се мисли да унутрашњост не даје перспективе за развој, да не покреће на размишљање и на стварање, не буди у човеку амбиције да покуша и учини највише што може. Има у томе истине, али само с обзиром на материјалне услове. Ништа им друго не стоји на путу...”

Наше стварање није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано са Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није природно и разумљиво”.

Али било је и периода када је часопис сервисно, билтенски преносио „материјале” разних друштвено-политичких и партијских форума, плаћајући дугове времену.

Али, у својим бољим тренуцима, и достојно одговарало изазовима. Најзначајнији један такав одговор часопис је дао године 1967. организујући скуп часописних радника уже Србије (тада веома актуелан појам, и стварности), дакле, редакције *Градине* (Ниш), *Багдале* (Крушевац), *Корака* (Крагујевац), *Октобра* (данас Повеље, Краљево) и *Тока* (Прокупље) са темом, тада, такође, вечно актуелном, али мало делотворном: „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији”.

Али, ево чуда. Редакција је тада била позвала и неке од наших најпознатијих књижевника, филозофа, социолога, новинара, као што су: *Добрица Ћосић*, *Михајло Марковић*, *Никола Милошевић*, *Светозар Стојановић*, *Миладин Животић*, *Стеван Мајсторовић* и *Триво Инђић*, сви већ обележени као „унутрашњи дисидент” и „критичари свега постојећег”. Па та критика није изостала ни том приликом – не само наспрам културне него и актуелне политике уопште. Реакције у највишим партијским форумима дигле су праву буру у јавности, која се месецима није смиривала.

Ипак, материјали са састанка су објављени, али не без партијског надзора и консеквенци: двојица уредника – *Николај Тимченко* и *Душан Стошић* су поднели оставке, а за дуже време се у часописима није могло да појави ниједно ауторско име „опозиционарске”, „антиса моуправне”, „критике свега постојећег”.

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ: ИЗБРАНЕ ПЕСМЕ

НОКТУРНО

Линијо сна коју изговарам
Пределом непостојећих речи
Откривена чулом ноћи
Као неизмишљени бол
Тамо где заувек остајеш
У обнављању љубави

Где је изгубљена моћ одласка
Пре свих времена звезда
Пре звезде ослобођене вечности
У лику који љубим
Пре лика зашлог у биљку
Пре биљке враћене свом почетку
Води земљи ваздуху сунцу
Пре сунца настављеног у камену
Пре свих времена звезда
Времена звезда
Пре смрти.

ДАЉИНЕ

Излазим из високог града.
Где ли то шуме шуме
и траве расту од земље до грана
и птице расту од грана до сунца!

Та родна поља на далеке силазе реке.
и још преко њих је најлепши клас.

Крај оних шума,
испод оних птица
одзвездане су воде
што у њих је сунце пало
и још небо

ПЕСМА О СТАРОЈ ЧЕСМИ

А та улица чесму стару имала
и сваке ноћи крај чесме те кад продјем,
та улица пуста била
и та чесма пуста била.

Само су ми ноћас груди заиграле,
јер не била та улица пуста
и не била чесма стара пуста.

Девојка нека,
девојка бела,
воду захватала.

ДВЕ ЉУБАВИ

Ако би се за земљу требало борити,
јуришао бих још сада на плотуне,
јер и погуинути је могуће
Када се има само шеснаест година.

Ако се икада плакало
за изгубљеном првом девојком,
требало би да још сада пролијем сузе,
јер и волети је могуће
када се има само шеснаест година.

НЕ ДОЛАЗИШ

Само још један сан
и месец ће витез да доплови
да руке нам позлати.
Звезде косе своје расплеле –
засипа нас сребро,
а у наше косе ветар докрилио
да каже нам тајну знану.

Само још један сан.

А мирисом таласа цвеће
да очи нам сан ухвати,
да груди зањишу се:
у нама,
у нама
родило се сунце.

Само још један сан.

А колико још снова
да дођеш ти?

ПРОЗОРИ

Кроз своје срце
цело сунце нудили ми
да буђење ми златом прсне
да гранатим јабланом ишчили
и високим
и зеленим.

Увек се широм раскриле
кад долете ветрови далеки –
и земаљски
и небески.

Девојку ми доводили,
што низ косе јој
два потока позлаћена,
што у очима сан јој расте,
што по рукама јој ноћи умирале.

ЗЕЛЕНА ДОЛИНА

Ова зелена долина,
још она само ако ми песму каже.

Град је већ давно умро
и сви мостови на једној реци.

Па зато кажем:
ова зелена долина,
још она само ако ми песму каже
о теби.

Ја ћу пољубити хиљаду пута
све камене улице,

али знам:
ништа ми неће рећи
о теби.

Мостове већ краду подмукле воде,
а можда су баш они
најлепшу песму знали
о теби.

Ова зелена долина,
Још она само ако ми песму каже.

А може и она ко град да нема буде.

Ипак:
ова зелена долина,
још она само ако ми каже,
јер учини ми се понекад:
ова зелена долина
је плава долина,
а то је већ нешто
тако налик на песму
о теби.

НА МАРГИНАМА АНИНОГ ДНЕВНИКА

*Ја верујем да су људи
у дубинама свога срца добри...
Ана Франк у своме "Дневнику"*

Под сенком биљке
да ли ја,
раздрагани путник на сунцу,
помислим на црне сенке,
црње од смрти,
које су такле твоје срце?

У водама видим небо
и лик свој,
разне`ен игром са птицом
и младом граном,
а да ли видим лик твој
са оловним грудвама страха
уместо очију,
са поноћним
крематоријумским
ватрама
уместо првог љубавног сна,
са грчом земље
од корака рата
уместо усана,
уместо осмерха,
са`игом на челу
уместо јединог имена
које ти живи у крви...

А да ли видим
твоје игре
убијене у првом невином скоку?

А био је дан трава и цвећа
када си последњим напором,
последњом чежњом,
очима приклањала
латице далеке
и влати зањихане...

Зашто је био баш
дан трава и цвећа
када си заувек
морала да поверујеш:
никада више нећу
гласом дозивати,
оком заволети,
руком пригрлити,
срцем пољубити?

Био је дан трава и цвећа
кад си још само могла
да последњим светлом у своме срцу
неме речи свога сна
да мени причаш,
мени далеком
и будућем.

И данас.
под сенком биљке,
ја видим твој сан
како као туга лута поврх трава,
молећи за твоје
непоновљиве очи...

ДРАГАН ТАСИЋ

I

Драган Тасић рођен је 1962. године у Грделици, школовао се у Лесковцу и Београду. Завршио је Општу књижевност са теоријом на Филолошком факултету у Београду. Објављивао песме, есеје, критике и преводе у свим значајнијим српским књижевним гласилима (*Летопис Матице српске*, *Књижевни лист*, *Песничке новине*, *Браничево*, *Савременик*, *Кораци*, *Поља*, *градина*, *Наше стварање*, *Помак*). Добио је Златну плакету „Жак Конфино“. Умро је 2013. године.

КЊИЖЕВНИ РАД: ЗБИРКЕ ПЕСАМА: Зачарана кутија 1900; Престо псоглава 2000; Пут до куће (посхумно) 2014; ЕСЕЈИ: Књижевни акценти 2006; Завичајни круг и српске теме 2008. ПРЕПЕВ поезије Оскара Милоша 2011.¹⁰⁹²

II

ПРЕСТО ПСОГЛАВА – Драган Тасић је од уметника вибрантне концентрације духа и имагинације, који се не устручава да у исечцима могућег живота, у кошмарним визијама и празнини, у ономе што је недокучиво човековим могућностима перципирања, нађе мотив који одговара одређеној мери песничке истине.

Ваља рећи без околишења: Тасић је од песника који игнорише свакидашње и вулгарно, он је уметник за кога је околна стварност ишчезла. Потрага за новим садржајима и облицима, измишљања, удаљавања или примицања простора и времена, промена узрочно последичних закона, универзум у коме влада друкчији поредак, метафизички спој и игра видљивог и невидљивог, дају његовој поезији карактер творевине која не признаје границе и не прихвата самограничења.

Древна прошлост и египатски богови и фараони, измишљена имена, псеудоисторијска перспектива, слике фантастичне и сањане, блесак су песникове визије и његове неразјашњиве слутње. Поглед на стварност из помереног хоризонта, многострук и симболичан поредак, чини песму „*манифестацијом нечег сасвим другог, неке ралности која не припада реалности нашега света*“ (*Мирче Елијаде*). Његов стих нема ништа заједничког са искуственим и проверљивим. Песнички проседе је, не ретко, сведен на диспаратне појединости и случајности као изворе поетског, на предмете и бића доведене у мистичан однос са узроцима који егзистирају изван песме. Ауторов илизионистички хоризонт једног метафоричког бескраја, игра интелекта и маште, подвргавања речи и њихов распоред, губе се у измишљеним егзистенцијама, речено донатовски. (Бранимир Донат), у вакуму интелектуалне комбинације. Искорак у идеално и неименовано, у агностицизам и филозофију, у надреалистичке неосимболистичке слике, најпосле, празна нарација, воде у поезију чији је једини веродостојни јунак сама поезија. Све је речено терминологијом литерарне семантике, заробљено у самом језику – и референт и референца песме. Тасићева поезија асоцира на ташту жудњу француског песника да „*напише*“ књигу ни о чему, књигу без спољашње везе која би се сама од себе држала, унутрашњом снагом свога стила. Речи често завидне имагинације моћи и значењски мнолике, сложене у парадигме симбола, као и закони метафоре који невидљиво чине видљивим, безобличном дају обличје – у песмама као што су „*Чувар светилишта*“, „*Познаник*“, „*Ирина, жена деспотова*“, „*Небески двор*“ или „*Натприродна пченица*“, „*Препирка између сени*“, функционишу као реторика имагинарног и говор слика; исказују се као лудизам и слике као да су гледане у сферном огледалу. Песник и сабеседник вечних тема не нуди лажне карте; његова поетика певања и мишљења се темељи на имагинацији и језику симбола који граде естетску илузију. Уметник, учини се, као да у подтексту има свет у коме нема много добра и на чијем хоризонту спаса, у крајњој линији, свако изађе на специфичан и болан начин. На читаочево

¹⁰⁹² Драган Тасић, *Пут до куће*, Чигоја штампа, Београд 2014, стр. 57. *Напомена*: Излагање Данила Коцића на промоцији збирке *Пут до куће*, 11. Јула 2014. године

изненађење, аутор додирује тоталитарни поредак, антиципира и политизује неке познате топосе и догађаје. А извесно је да су гени његове поезије у ономе што је у току његовог живота учио, акумулирао и трезорио у свом мозгу, у духовној и душевној структури свога бића. Импровизација и слобода, али без списатељског хира и безобзирне експлоатације, песнички говор ослобођен гравитације социјалне и психолошке каузалности, исказивање неизрецивог, исто тако одсуство жеље за јасноћом, зацело су обележја ауторовог стваралачког метода. Строфично организоване песме дужег ритмички уобличеног исказа и чији је стих сачувао наивитет и лудизам, често срезане до краја, по свему, производ су дугог песничког зрења и филтрирања. Тасићева атематска поезија, сачињена од језика, и од ћутања, од мотива и од одсуства мотива, речју од „шуме симбола“, изненађује необичношћу и отвореношћу у ековском смислу. У сваком случају, тумачење и решавање њеног система једначина, незамисливо је уколико се читање не схвати као интерпретација, увек као једно од могућих читања.¹⁰⁹³

III

ЗАЧАРАНА КУТИЈА - После више година оклевања и не баш тако млад, објавио сам 1990. године збирку песама „Зачарана кутија“, тако да сам, премда рођен 1962. године, покушао да сустигнем млађе писце који су се слободније препустили књижевном позиву.¹⁰⁹⁴

У недостатку тачних представа шта је то књижевност консултовао сам књиге које су ми могле доћи до руке. Нисам био убеђен да то што пишем као песник типичан одговор на питање постављено сплетом околности, тако да сам пожелео да забележим увид у тајну, али тајна је мамила све нагоне мога бића да буде кроз њих објашњена до степена неког макар и најмањег разумевања. Отуда – нешто песама, нешто мало критике.

Нема друге него да признам да потешкоће у схватању књижевне стварности, која је за мене више стварност, нешто већа него сама „стварна“ стварност, и даље искрсавају пред мојим очима иако је изгледало да сам их давно оставио за собом да поново означавају мрачни пролаз ходницима са овде - онде окаченим разнобојним фењерима и новим стварним чудесним Аладиновим лампама – како би се човек, вечни крадљивац ватре и блага, једноставно престашио, иако се дуго припремао за злочиначки подвиг, хоће ли се та игра пламичака и тмине поновити још који пут?

Украто, ја сам аматер, али сам заљубљен у професионалце и верујем и то да свако ко помисли да се лати пера, мора да има одговорности за то да досегне неке какве - такве професионалне стандарде. А, сад – шта је то стандард? Треба саобразити књижевност у Србији, где год да српски човек пише, и не бити попустљив, него разуман. Наравно, не бих могао тврдити да знам како то остварити на прави начин, без грубих грешака.

Веом сам захвалан Лесковчанима и Лесковачком сајму као организатору продајног салона књига што је моја књижица *Књижевни акценти* добила награду „Жак Конфино“ за књижевно остварење, јер и есеј има додирне тачке са уметношћу. Колико то непопуларно звучало, одавно већ, и расправе су нека уметност, јер оглувело биће робова Новог светског поретка покушава да чује оно што се више нигде и никада не може чути.

IV

КЊИЖЕВНИ АКЦЕНТИ - Први књижевни акценти који су се чули на лесковачкој књижевној сцени после Другог светског рата, а тако је свакако било и на широј, ондашњој југословенској, били су, наравно, песнички. Кажем, наравно, не само зато што се одувек у освиту новог доба чула најпре песма већ и зато што је песма и иначе првородна ствар. Првобитни човек, био је певајући човек.

Песма је претходила говору уопште, па теко и говору о њој самој, па су теко и у Лесковцу, на средини прошлог века и на почетку једног новог доба, најпре чули песници, а од младих – *Борислав Здравковић, Миодраг Митић, Јован Јоца Михајловић, Првољуб Пејатовић...* Али у овом песничком окружењу јавили су се и нови књижевно-критичарски акценти. Мислим на *Мирослава Миловановића* и на ондашње гимназијалце, на *Велимира Хубача*, а посебно на

1093 Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „Поетика сверног огледала“, Драган Тасић „Престо поглава“, Удружење писаца Лесковац, 2000, стр. 5-6.

1094 Прилог објављен под насловом *Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17.

Николаја Тимченка, који ће постати најугледније књижевно-философско име у Лесковцу, значајно и у нашим ширим културним просторима. А за њим се јавила и друга књижевно-критичка, есејистичка и истраживачка имена, каш што су Душан Стошић, Никола Цветковић, Тихомир Петровић, Душан Јањић, Драган Радовић, Милена Стојановић, а посебно Саши Хаџи Танчић, рођени Лесковчанин, који је књижевно израстао у Нишу и потврдио се као свестрана стваралачка личност.¹⁰⁹⁵

И тако долазимо до новог, а једног од најдаровитијих књижевних гласова у Лесковцу – до гласа Драгана Тасића, који ће се, опет, најпре чути као песнички – књигама *Зачарана кутија* и *Престо псоглава*, а потом и као књижевно-критички, данас и књигом огледа, под насловом *Књижевни акценти*. Колико је сам наслов књиге једноставан, толико сама књига није! Она је више од строгих, јасних, прецизних, а штурих акцената – она је једна веома особена, елиптична и развијена, лудична и „зачарана” – есејистичка књижевна мисао, све по страни од познатих књижевно – приказивачких или естетско – аналитичких образаца. Књижевно поље Тасићевог критичког интересовања и испитивања, интерпретације, промишљања и тумачења веома је широко – од наше традиционалне, класичне лектуре (Његош, Војислав Илић) до савремене књижевности (од Попе и Павловића, преко Раичковића и Михајловића, те Киша, Лалића и Павића до Данојлића и Басаре, Горана Петровића и Љиљане Ђурђић). Истичем и Тасићеву брижљиву и одговорну пажњу према књижевном стваралаштву које настаје у средини у којој и сам живи (Борислав Здравковић, Саши Хаџи Танчић, Раде Јовић, Саши Стојановић). Из светске књижевности Тасићу је најближи француски симболизам (Бодлер, Маларме, Валери)... Али Тасић све своје текстове обогаћује многим занимљивим и вредним асоцијацијама из светске књижевности и културе уопште, од древних епоха, посебно Грчке, до нашег времена.

(...) Поменути аутори такође откривају да Тасића подједнако интересују и поезија и проза, и певање и мишљење. Књига је тако структурисана: први део припада огледима о прози, а други о поезији; трећи, пак, о поетичким и књижевно-историјским питањима. Но ове три целине не виде се у књизи јасно одељене, као три посебна поглавља, што би књигу учинило прегледнијом и открило њену осмишљеност, већ текстиви теку *in continuo*, па се читаоцу може учинити да су, рецимо, текстови о Раичковићу или Павловићу, о Малармеу или Валерију затурени негде у књизи, а у ствари су на уводним местима одређених поглавља. Указујемо на ово, неке ће се можда учинити, *формалне моменге у књизи*, али они су, и за самог нашег аутора, много више: они су и непосредно вредновање. А то је, опет, карактеристично за Драгана Тасића: он, наиме, није склон непосредном изрицању вредности, јер је вредност, како би то рекао Тасићу веома близак песник Миодраг Павловић „један несазнат појам”, али истовремено и једнако или утолико још и више, један „елементарни осећај у нашој егзистенцији”.

(...) Оно што је Тасић рекао за Миодрага Павловића, могли бисмо и ми рећи за њега – да је „пун поштовања за разноликост уметничких реализација”. Драган Тасић, зна да се до истог врхунског циља, оног књижевног у књижевности, до уметничког у уметности, може доћи са различитих, па и дијаметрално супротних полазишта. Зато ће он са подједнаком пажњом испитивати дело Драгослава Михаиловића и Милорада Павића или Милована Данојлића, Светислава Басаре, Борислава Здравковића и Ненада Грујичића.

(...) Драган Тасић је самосвојни књижевни мислилац. Притом, нимало наметљив, а деликатан. (...) Самосвојност текста Драгана Тасића видим као ткање, у смислу Бартовог из *Задовољства у тексту*, дакле ткање текста као што паук плете своју мрежу – из себе самог. У једном од својих најбољих текстова, оном о Саши Хаџи Танчићу, под насловом „Благословен је живот сна и јаве” обиље је таквих реченица које читаоцу нуде „тајна уживања”. Поменимо прву: „Саши Хаџи Танчић својим делом прави нацрт тамнице, понор смрти силне привлачне снаге.” И још једну: „Овај приповедач је каменом мудрости заградио зденац тајних уживања.”

Сасвим у складу са естетским проседеом, Драган Тасић негује сентенцу, афоризам, парадокс, којима изражава властита књижевна, филозофска, животна и друга искуства и знања. Ево и понеког таквог примера из есеја о Ивану В. Лалићу: „Време пролази, иако је сваки час ненадокнадив”, или из есеја о Павићу: „Пророчанство ће тражити одговор од оног ко је питао”, или: „И без учених речника, господство, поред отмености значи господарство.”

%

1095 Димитрије Тасић, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5.

V

ЗАВИЧАЈНИ КРУГ И СРПСКЕ ТЕМЕ - Чини ми се, можда се само делимице варам, Драган Тасић (Грделица, 1962), професор, песник, књижевни критичар и есејист, аутор збирке песама „Зачаране кутије” и „Престо псоглава”, као и „Књижевних акцената”, за коју је добио Награду „Жак Конфино”, покушава својим делом – као и свако ко мисли да стваралаштво може да промени свет – да као сведок времена, као и сваки човек, буде на губитку исто онолико колико се осећа победником.

Знамо, о томе су многи писали, па и ја у „Изабраној тишини”, која је била делимице предмет Тасићевог интересовања, да се каткад више бојом гласа, него смислености речи говори о нашем трајању и нашој вечитој пролазности. Зар нисмо примећивали да у очима које горе као плаве жеравице, које се окрећу и благо смеће, разоткривамо сву дубину наше сенке туге. Тасић својим делом, дакле, покушава да предвиди будућност, али, дабоме, предвиђа и стварност. У том привидном парадоксу његове процене тренутка крије се и одговор на његово поимање књижевности, његов став о себи, али поглед на туђе дело, туђе забране и туђа дворишта. Тасић неким својим оценама даје глас подмуклог певача, подулуг од бесани и вечите неправде, али у исто време нежан од превелике љубави. Он, не без разлога, нека дела, посебно локалних стваралаца, иако посматра са нескривеном дозом симпатије, види делимице као неуредна дворишта, као сиротињски стан, као заразлу стазу, као нестрпљив живот који се приближава крају, као зимску таму, као живот у коме ни праве чињенице немају ни моћи ни духа да убедљиво испишу затетурано људско трајање.

Можда је више него било ко од лесковачких аналитичара књижевне сцене Драган Тасић тачније, односно прецизније уочио у књижевном исечку лесковачких писаца стару драж потуцања по друмовима Србије. Тасић је – иако свестан и своје недоречености – ипак покушао и умногоме успео да својим критичким судовима осветли све или готово све што овај наш живот крије: мисли, погледе, осмехе, речи, уздахе – све чиме се тежи ка другој обали, која је каткад обавијена тајнама или маглама, али пожељна као део прелепог сна.

Понекад ми се чинило – узимам и пример Тасићевог анализе мога романа „Изабрана тишина” - да му се журило, забринут што није посвршавао све што је тога дана планирао. Откривајући тајне везе у моме роману – а сличне оцене би се могле непогрешиво изнети и када су и питању судови о Цветковићевом, Динчићевом, Стефановићевом или Миљковићевом делу – да поменем само неке од писаца који су били предмет Тасићевог знатижеље – износио је каткад и погрешне оцене, које би у другим околностима, и када су у питању други посматрачи лесковачке сцене били, донекле разумљиви, али овога пута мање схватљиви.

Ова књига, више него успела панорама лесковачког стваралаштва, могла би се назначити другачије и природније неким другим именом. Јер, лако је открити, као на брисаном простору, да је више од половине од 120 страница (од 40 до 106) Тасић посветио делу Саше Хаџи Танчића, неспорно у Србији најпризнатијег живог писца са лесковачког поднебља. Осталим писцима, аутор даје скроман простор – тек по две до неколико страна и тако они, не својом кривицом, постају део једне велике сенке, а и сами остају испод тог великог круга. То је та мана, највећа од свих и зато је било боље написати посебну књигу о обимном, разноврсном, успешном и признатом делу Саше Хаџи Танчића. Ова моја, надам се одмерена и не без разлога изречена оцена није, дабоме, ни сасвим тачна, па можда ни сасвим добронамерна. Све зависи ко је и како доживљава, а мени остаје нада да ће бити протумачена на начин који је најближи визури мог критичког суда. У изјавама (и делима) писаца, мојих пријатеља – а подоста је њих заступљено у овој успелој књизи – све је паметно, али нешто фали. Не знам шта баш недостаје, али и то је довољно да се замислимо над својим делом. И то је опомена, коју изриче Тасић, довољно образован и довољно проницљив да очу где је било неопходно ћутање, а где треба проговорити. Можда је сада време да и ја заћутим над књигом и делом мени драгог колеге, пријатеља и земљака Драгана Тасића што нам је овим есејима – а неки су буквално пренете са новинских страница и часописа - омогућио, како би говорио један шахиста, да „игром заобилазимо време”. Ето, то је крај, а овде би могао да буде и сам почетак.¹⁰⁹⁶

1096 Д. Коцић, део излагања на промоцији књиге „Завичајни круг и српске теме“, Народна библиотека Лесковац, 15. новембар 2006.

VI

СИЛАЗАК РЕЧНИМ ПУТЕМ – Драгану Тасићу није успутно, него усудно бављење књижевношћу. Завршио је студије књижевности, ово му је пета књига песничког и књижевно-критичког рада, које би требало изједна вредновати. Тасић иначе радо развија своје теорије о животу и универзуму, но и о самој уметности и смислу уметничког стварања, чију судбину поистовећује са својом. Поезија Драгана Тасића узроста из природе његове ауторске личности, особитога двојства осећајности и уметновања. Таквих је момената и разлога за песму и у овој новој књизи. Она не проширује, но продубљује тематски и мотивски оптимум уметничке слике живота и света. Следом француских симболиста, највећма Рембоа, трага за могућношћу другачијег разрешења, штавише другчијег узбуђења поезијом затамњеног сјаја риме, пригушене опорим животним искуством. Ове метричке структуре затамњене су игре духа, но и укроћене емоције.

(...) Значај и значење не исцрпљује се у самом примеру. Поступком такве симбилизације обликоване су и песме „Књига са чудним догађајима“ и „Човек сличан берби“, и та чињеница, и на примеру песничког рада Драгана Тасића актуелизује дух модернитета у у увек другчијим људским и песничким видовима. Ако кажемо да је наш песник „Зарђалим бродом“ у томе успео, онда истовремено дајемо начелан суд о књизи, читавом његовом песништву.¹⁰⁹⁷

VII

ПУТ ДО КУЋЕ – Стваралаштво прерано преминулог песника, есејисте, књижевног критичара и преводилоца Драгана Тасића појава је од значаја у нашој књижевности која тек треба да буде релевантно процењена. Тасић је био рођени песник и својим делом је задужио књижевну културу, не само на југу Србије. Свестрано образован и зналац бића поезије највише је писао о песничким књигама које је књижевно-теоријски меродавно оцењивао. Његова реч је утемељена, и стога је његов суд са респектабилном тежином. (Јовица Стојановић, рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, збирка, Чигоја штампа, Београд 2014).

Последња књига поезије Драгана Тасића „Пут до куће“ заслужује сву озбиљну пажњу књижевне критике. Његове песничке филозофеме утемељују се на Хајдегеровом путу питања *Чему песници у оскудним временима, Времену ослудном у чему?* Човек већ одавно песнички не живи нити станује, како би рекао велики немачки филозоф, па отуда и питање: има ли он смисла на планети? Тасићева резигнираност је из предела Бодлерове, Малармеове и Рубоове поезије, чији је био зналац и поклоник. Тасић је у овој својој књизи песник који поставља фундаментална питања људског бивствовања и његово песничко умствовање пита о првим стварима човековог егзистовања, али не даје експлицитне одговоре, јер они су вешто иманетно скривени у питањима. Мудро изабран наслов Пут до куће закрвљује његову песничку књигу која је интонирана резигнацијом и надом да човек још увек има наде да се врати до куће где се и бивствује, а не напросто постоји. Наизглед наивни мотиви његове поезије заправо су варијације на тему *Чему постојимо ако се песнички не станује, или нема изгледа повратку кући.* Да ли је човек заиста обескућен у свој својој отужености и без метафизичких жеља је оно што овог песника интригира, али и иритира...

Овде је Тасић песник који пева освету чији су разлози за постојање све тањи. Ово није књига утеха већ уозбиљене забринутости над светом где се песнички ум и имагинација презиру, а самим тим и салдо живота постаје мање вредан. Да ли је све илузија, и погрешна представа о свету, то је део песничке патње Драгана Тасића који је песнички живео и делао, и туговао у свету где ни патња нема стваралачку тежину. Одгонетање сврхе и празнине егзистенције је збирни мотив свих његових песама овде, па и његовог целокупног песничког стваралаштва. Од тога се, чини се, даље не може ићи ни у песничком мошљењу ни у животу...¹⁰⁹⁸

1097 Саша Хади Танчић, рецензија – реч пријатеља, „Силазак речним путем“, Филекс, 2008, стр. 51–52.

1098 Јовица Стојановић, комплетна рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, Чигоја штампа, Београд 2014.

VIII

У организацији Културног центра из Власотинца, 11. јула 2014. године промовисана посхумно објављена збирка песама „Пут до куће“ познатог лесковачког песника, есејисте и књижевног критичара Драгана Тасића. О збирци и стваралаштву Драгана Тасића, који је преминуо прошле године, говорили су Јовица Стојановић, рецензент књиге, Саша Стојановић, књижевник из Лесковца, Предраг Станковић, професор Лесковачке гимназије и писац, Јурица Дикић, илустратор и Данило Коцић, новинар писац. Оцењено је да је Даган Тасић својим делом, посебно есејима и критикама, али и песничким гласом и преводилаштвом, оставио дубок траг у стваралаштву Лесковца.¹⁰⁹⁹

Године 2005. У Лесковачком дневнику, објавио сам (Данило Коцић) интервју са Драганом Тасићем (*Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17). „После више година оклевања и не баш тако млад – казао је тада Драган Тасић - објавио сам 1990. године збирку песама „*Зачарана кутија*”, тако да сам, премда рођен 1962. године, покушао да сустигнем млађе писце који су се слободније препустили књижевном позиву.¹¹⁰⁰

О Драгану Тасићу, посебно његовом песничком и есејистичком раду писали су, између осталих, проф. др Тихомор Петровић, Димитрије Тасић, Јовица Стојановић, Саша Хаџи Танчић и други. Професор Петровић уочава да је Тасић „уметник вибрантне концентрације духа и имагинације, који се не устручава да у исечцима могућег живота, у кошмарним визијама и празнини, у ономе што је недокучиво човековим могућностима перципирања, нађе мотив који одговара одређеној мери песничке истине. (Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „*Поетика сверног огледала*“, Драган Тасић „*Престо псоглава*“, *Удружење писаца Лесковац*, 2000). „Тасићева атематска поезија, сачињена од језика, и од ћутања, од мотива и од одсуства мотива, речју од „*шуме симбола*“, изненађује необичношћу и отвореношћу у ековском смислу. У сваком случају, тумачење и решавање њеног система једначина, незамисливо је уколико се читање не схвати као интерпретација, увек као једно од могућих читања.“¹¹⁰¹

Димитрије Тасић, познати ТВ новинар, али и уредник Нашег стварања, дао је више него тачну оцену есеја „Књижевни акценти“ Драгана Тасића. (*Д. Тасић*, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5). „Први књижевни акценти који су се чули на лесковачкој књижевној сцени после Другог светског рата, а тако је свакако било и на широј, ондашњој југословенској, били су, наравно, песнички. Кажем, наравно, не само зато што се одувек у освиту новог доба чула најпре песма већ и зато што је песма и иначе првородна ствар. Првобитни човек, био је певајући човек.

Песма је претходила говору уопште, па теко и говору о њој самој, па су теко и у Лесковцу, на средини прошлог века и на почетку једног новог доба, најпре чули песници, а од младих – *Борислав Здравковић*, *Миодраг Митић*, *Јован Јоца Михајловић*, *Првољуб Пејатовић*... Али у овом песничком окружењу јавили су се и нови књижевно-критичарски акценти. Мислим на *Мирослава Миловановића* и на ондашње гимназијалце, на *Велимира Хубача*, а посебно на *Николаја Тимченка*, који ће постати најугледније књижевно-фолозофско име у Лесковцу, значајно и у нашим ширим културним просторима. А за њим се јавила и друга књижевно-критичка, есејистичка и истраживачка имена, каш што су *Душан Стошић*, *Никола Цветковић*, *Тихомир Петровић*, *Душан Јањић*, *Драган Радовић*, *Милена Стојановић*, а посебно *Саша Хаџи Танчић*, рођени Лесковчанин, који је књижевно израстао у Нишу и потврдио се као свестрана стваралачка личност.“¹¹⁰²

И тако долазимо до новог, а једног од најдаровитијих књижевних гласова у Лесковцу – до гласа *Драгана Тасића*, који ће се, опет, најпре чути као песнички – књигама *Зачарана кутија* и *Престо псоглава*, а потом и као књижевно-критички, данас и књигом огледа, под насловом *Књижевни акценти*. Колико је сам наслов књиге једноставан, толико сама књига није! Она је више од строгих, јасних, прецизних, а штурних акцената – она је једна веома особена, елиптична и развијена, луцидна и „*зачарана*” – есејистичка књижевна мисао, све по страни од познатих књижевно – приказивачких или естетско – аналитичких образаца.

1099 Драган Тасић, *Пут до куће*, Чигоја штампа, Београд 2014, стр. 57.

1100 Прилог објављен под насловом *Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул 2005, стр. 17.

1101 Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „*Поетика сверног огледала*“, Драган Тасић „*Престо псоглава*“, Удружење писаца Лесковац, 2000, стр. 5-6.

1102 Д. Тасић, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5.

ДРАГАН ТАСИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ГРАЂАНСКА ДРАМА

Све је то спор без изгледа да запамћен буде!
Ко је био спремнији и бољи за друге,
Ко им је удовољио видећи у њима људе,
И ослободио се грешке и зле поруке!

Без изгледа је то да се памти за причу,
Јер пропаст ће снаћи неке друкчије птице,
Чије гнездо на страшнијем тлу широм брзо ничу,
Док краљеви пред њима да су лисице!

Да, како се ко односио према вечном граду,
Како ко се ко владао на том важном месту,
Док се сви нису обрели у најстрашнијем паду,
Као у заједничком и неразлучивом гету!

Да, озбиљнији сам био онда и од њега,
Али да ли је то податак који нешто каже,
Или смо узајамно снажна и скопчана спрега,
Чије карте посебно, свака за себе, не важе!

Лоше сам се понашао тада према другу,
У несрећи истој, мада смо се оба стекли,
А мисли нам запловиле у црвеном моћном кругу.
Да бисмо се заједно са вама опекли!

ВЕЛИКО ИЗДАЈСТВО

Будите сведоци великог издајства
Некада блиских пријатеља који су укаљали оно
Што је било најсветије у њиховом пријатељству.
Будите сведоци нагле промене у њиховом понашању:
Некада весели и бучни, сада хладни презриви,
Увредљивим ћутањем одговарају
На најлепше понуде старих знанаца, заувек одбачених.
Ко ће пробити немилосрну кору превртљиве дрскости,
Ко умилостивити беднике којима је на уму једино
Уништење.

ВРАТА

На коју страну воде ова врата?
То је двосмерни пут ка киши и олуји
Као и ка топлој унутрашњости собе. Неко
У соби послушкује шта се збива споља. Неко споља,
Ослушкује да ли има кога унутра. Да ли ће чути да је
Неко у соби и повукати да изађе? Да ли ће онај ко је унутра
Одбити да оде на пољану обасјану светлостима муња?
Да, отворили су врата и луталица је ушла у просторију
Да се склони од кише. Домаћин је казао: „Наш сусрет је нужен
То је морало једном да буде“.
Луталица рече: „Још ово да ти кажем: лутати
Или мировати о томе можемо да расправљамо,
Ако врата уљудно допусте ономе ко хоће да буде унутра,
Да ту и остане, и ономе ко жуди за даљином,
Да јој крене у сусрет...“

СУСЕДСТВО

Понекад замишљам
Шта се збива у сањивим
Кућама у непосредној близини
Кад се испија поподневна кафа;
Људи разговарају и никад се не зна
Шта ће им пасти на памет; ја бих, као и увек,
О добрим, старим временима, заљубљен
У прошлост коју ми нико не може одузети;
Можда никада нећу сазнати ко живи на
Неколико корака од моје куће. Суседи, маштам о вама
Који год да сте? Ваше приче, слутим, не би ме замарале
У овом граду са намрштеним облацима изнад себе,
У овом граду који сија као драги камен
Изгубљен негде у олујном плаветнилу.

Граде мој, пристајем на све?

ВЕРНИ ПАС

Мој брат има кућу на крају града, чувану
Веселим лавежом љупког псића, љутитог
Када се устреми на случајног пролазника,
А онда стане поред ограде или се врати у своју дрвену
Колибицу. Само изгледа опасно, безазлен и спреман да
Данима стрпљиво чека господара кад он оде на пут
Са породицом. Мој брат задужи тада нашег оца да се
Брине о малом шишавку што се изврће на леђа
Кадму дође посета, трчи у круг, бесомучно
Маше репом и халапљиво граби даровану кост.
Свет малог пса, тајанствен
И пун зова дивљине, то су поља
Одмах иза последњих кућа
И плаве планине на дну видика,
Јер памти дубоко у свом телу давне дане
Када су људи припитомили његове претке
Нудећи иммало мяса на неоглоданим
Костима. Древни дани! Међутим, пас, стрпљиво
И верно, иако га маме дивљина и слобода,
И даље слуша свога господара. Није утврђено
Кад су припитомљени,
А у гробницама дец из давних племена,
Могу се наћи фигурице паса, верних пратилаца
Човека од првих времена. Псић, тако, у бетонском
Дворишту са надом и поверењем чека и чека,
На вечној стражи.

ЖИВОЈИН ТАСИЋ

И Живојин Тасић је рођен у Лесковцу 1956. године. Завршио Филошки факултет у Београду (Група за општу књижевност) и специјализацију за редиговање и лекторисање. Радио је као лектор у Нашој речи, у којој је поред критичких осврта, објавио и више новинских прилога. Сада је запослен у Народном музеју. Присутан у српској књижевној периодици.

П **КЊИЖЕВНИ ЗАПИСИ 2** - Најновија књига проф. др Тихомира Петровића доноси велики број написа о књигама аутора из различитих средина, као и писаца лесковачког књижевног круга.¹¹⁰³

Већ на почетку 2003. године, у издању Удружења писаца Лесковца, из штампе је изашла књига Тихомира Петровића „Књижевни записи 2”. Аутор је на једном месту сакупио већи број записа о разноврсним књижевним публикацијама које су објављене у периоду од 1999. до 2002. године и које је требало представити ширем читалаштву.

Реч је углавном о кратким, често пригодним белешкама и приказима књига поезије, приповедне прозе, студија књижевне критике, монографија итд. Књига је састављена од две целине. У првој, насловљеној „Писци и књиге”, дати су прикази књига аутора чију су издавачи из Београда, Зрењанина, Новог Сада, Врања и Ужица, дакле ван Лесковца. Ту нема имена познатих мимо стручних кругова, осим, наравно, Чедомира Мирковића и Момчила Златановића, вуковског нотара језичког народног блага из врањског краја.

Друга целина, Лесковачки књижевни круг, обухвата приказе књига завичајних писаца, који су објављивали у периоду на који се књига односи. У овом делу дате су белешке о књигама песама Драгана Тасића „Престо псоглава”, Љиљане Јањић „Кућни праг”, и Властинчанина Луке Крстића „Године маслачка”. Ту је и опширнији текст о роману Данила Коцића „Изабрана тишина”, као и прикази књига Станка Миљковића „Записи о времену”, Милана Божовића „Московске приче”, Грује Петковића „Свети Сава, први српски учитељ”, Јосифа Стефановића „Лесковачки књижевни клуб „Светислав Вуловић” и Верице Баторевић Божовић „Живот пише приче”.

Књижевни записи 2 (књигу са истим насловом, без бројне ознаке, Петровић је објавио и 2000. године) показују свестрано ангажовање аутора да ишчита, истражи, анализира и оцени велики број дела, различитих по врсти.

Написи су кратки, језгровити и директни. Поред прецизне квалификације и кратке оцене, без опширне експликације, садрже неопходне елементе позитивистичког приступа, али и методичност и теоријску знатижељу која задире до саме суштине дела о којем се доноси суд.

У излагању Петровић настоји да строгим критичарским судовима дода и извесну питкост, тиме што их чисто обогаћује личним импресијама.

Заснованост сопствених књижевно – теоријских позиција образлаже у обимном уводном делу књиге, који показује његову широку и релевантну обавештеност о питањима науке о књижевности, теорије књижевности и књижевне критике.

1103 Живојин Тасић, Књижевни записи 2, Наша реч, Лесковац, 4. априла 2003. *Напомена:* Прилог се налази у књизи Т. Петровића, Одјек речи (О делу Тихомира Петровића), Лесковачки културни центар 2007, стр. 83 – 84.

IV

КРИВО ОГЛЕДАЛО - Свако од нас у огледало погледа бар једанпут у току дана. Оно што тамо видимо одраз је нашег лица, тела. Иако знамо да огледало не лаже, врло често му не верујемо, игноришући оно што нам се у сопственом одразу не допада. Дакле, ми у огледалу не видимо оно што оно стварно показује, него оно што код нас самих желимо да видимо. Има, додуше и таквих огледала која служе за забаву и показују нам искривљен лик, који је најчешће другачији, али и нама самима – смешан. Ипак, често баш то криво огледало показује прави лик онога који се у њему гледа. Пишући о познатим лесковачким ствараоцима, научницима и уметницима, др Живан Стојковић, управо кроз одсјај кривога огледала покушава да нам открије њихову другу, комичну страну. Намера му никако није била да било кога повреди, већ напротив, да се из забаве и пуста времена насмеје и својим друговима и сарадницима – Храниславу А. Ракићу, Ненаду Кражићу, Томиславу Н. Цветковићу, Душану Стошићу, Николи П. Илићу, Мирославу Здравковићу, али и себи самом.

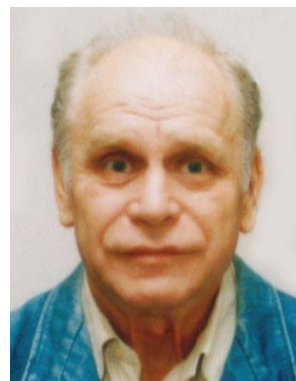

Књига износи невероватне, до сада строго чуване податке и детаље из живота ових људи који наизглед мирно, под маском упорних и тихих стваралаца, живе међу нама и свој други, прави лик, крију дубоко у себи. Неке њихове тајне из најбоље чуваних архива тајних служби сада, кроз призму кривога огледала Живана Стојковића, први пут излазе на светлост дана, уз велику опасност да им промене досадашње званичне биографије.¹¹⁰⁴

1104 Живојин Тасић, Реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживања и проучавање културно – истројске баштине југа Србије, Лесковац 2007. *Напомена:* Промоција овог (не)обичног дела (60 страна), одржана је у лесковаком Народном музеју 7. марта 2007. године. Поред рецензента проф. др Душана Јањића и аутора проф. др Живана Стојковића, о књизи су говорили Данило Коцић и Томислав Н. Цветковић, који је – уз Хранислава Ракића, Душана Стошића, Николе П. Илића, Ненада Кражића и аутора представљен на занимљив, шалвив начин. Програм је, у складу са порукама књиге водио Живојин Тасић, који је изнео низ занимљивих детаља, што је само још више допринело целовитом утиску. Тасић је, иначе, аутор неколико врло запажених приказа у Освиту, Помака и другим листовима и часописима. Опширно је писао о стваралаштву др Жака Конфина и другим писцима, а последњи година испољио је велико интересовање за представе Народног позоришта. *Напомена:* Ево како је, на пример Живан Стојковић, описао себе у Кривом огледалу: „Најбољи доказ вредности социјалистичког система је Живан Стојковић, јер је био све, и напредни пионир и успешан омладинац, мада малог раста), директор и професор, декан и управник, председник и потпредседник, универзитетски професор и дипломата, саветник, и то први, носилац медаље СУБНОР-а – познати јавни предавач, члан и подчлан многих организација, магистар и доктор наука, резервни мајор. Неиспуњена жеља му је била да буде скојевац, али Хранислав Ракић није хтео да га тамо учлани зато што ни сам никада није био скојевац него одмах партијац. Да би надокнадио ову велику празнину, постао је најближи Ракићев сарадник и одушевљено подржавао све акције Мирка и Славка. У његовом присуству, међутим, никако није смео да грди друга Стаљина, а прибојавао се да помене и Маркса и Енгелса да га не би чули млади Корчуланци. Зато је њихове текстове прерађивао тајно – на кружоцима. И кад је ојачао, тешко га је било зауставити уз помоћ председника Милорада Вељковића, кога је знао и да љуља у својој викендици. Немогуће би било набројати шта је све предавао овај млади и полетни професор: историју, државну изградњу, латински језик, предводничку обуку, општенародну одбрану, социологију, социологију рада, друштвено-политички систем СФРЈ, а за још пет предмета се трага. Као политичара памте га многи, пре свега његови другови, јер је имао магичну формулу да учествује у њиховом смењивању, али и да неким чудом омогући да се поново врате на политичку сцену. Еклатантан пример за то је мр Мирослав Здравковић, који се после смењивања више пута враћао на политичке функције. У тим биткама Живан Стојковић се и калио, па је издржао и урагански скандал као производ лесковачке домишљатости, али са великим шлагом. И преживео. После детаљног истраживања његових „обожавалаца”, коначно је установљено како је постао дипломата (не рачунајући на случајну заинтересованост Зорана Јанаћковића). Наиме, на његовом документу о завршеном факултету у Скопљу писало је на македонском језику ДИПЛОМАТА, па је било логично да се самим тим квалификовао и за тај посао. Но, права је штета што се рано вратио без образложења да иде на нову дужност. И тако нам сада једино остаје да гледамо шта је написао, ревносно и грозничаво, чак и по пет књига годишње. Зато су тамо где јесу (лесковачки отпад), захваљујући мудрој одлуци једног од директора Народног музеја у Лесковцу, доктора наука, и могу се купити уместо камена за под главу – на кило!

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО

И Николај Тимченко (6. децембар 1934 - 29. децембар 2004) рођен је и умро у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за југословенску књижевност Филозофског факултета у Београду. Радни век је провео као новинар и лектор листа *Наша реч* (Лесковац). Уредник лесковачког часописа за културу, књижевност и уметност *Наше стварање* у два наврата (1961-1968, 2002-2004). Књижевни критичар и историчар, есејист, филозофски писац. Расправе, огледе и приказе објављивао је у свим значајнијим српским и југословенским листовима и часописима. Рукописна заоставштина Николаја Тимченка садржи више томова есејистичко-критичких и монографских радова. Задужбина „Николај Тимченко“ и Лесковачки културни центар објавили су 2008. године *Библиографију Николаја Тимченка*, рад Дејана Вукићевића, која обухвата 1161 Тимченков рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду.¹¹⁰⁵

Пред сам крај прошле године (29. децембра) само што је напунио седам деценија живота, умро је у Лесковцу *Николај Тимченко*, књижевни и филозофски мислилац, писац, познат и цењен и ван оквира средине у којој је живео и стварао.¹¹⁰⁶

Од библиотеке до куће, 29. децембра одлазеће (2004) године, наш драги пријатељ и колега филозоф и књижевник *Николај Тимченко* је превалио последњу деоницу животног пута, зауставивши се тачно на половини.

У библиотеку није могао да се врати, дома свог насушног није могао да се домогне. Смрт га је сустигла пренаглашено. Изгледало је да се враћа, а заправо је одлазио. Недостајало му је само неколико десетине корака. Предухитрен је нагло утихлим дамаром. Позајмљене књиге срунуле су се из његових руку и с њима тренем склонили и она врховна – Књига његовог живота. Заувек!¹¹⁰⁷

1105 Николај Тиченко, Смисао приповедања, Алтера (О српској прози 20. века, огледи, студије, портрети), приредио Владимир Мичић, Београд 2013, стр. 313. *Напомена*: Николај Тимченко је Рус по оцу, Србин по мајци. Отац Александар Владимирович Тимченко (Харков, 1894-1975, Лесковац), правник по образовању (дипломирао на Правном факултету Московског универзитета) избегао је пред црвеним терором у Србију 1920. године. Мајка Василија, рођена Хаџи-Ценић (1909-1990), домаћица. Супруга Ружица, девојачко презиме Стефановић (Лесковац, 1934-2009), професор француског. Кћерка Јелена (Лесковац, 1960), удата Мушицки, професор француског и енглеског језика, мр енглеске књижевности (супруг Бранислав, др хемије), Унуци: Александра и Никола

1106 In memoriam; Д. Тасића, *Наше стварање*, 4-1/2004/5, стр. 520. *Опширније*: Одласком овог јединственог интелектуалца, град на Ветерници изгубио је једног од својих највреднијих знамења. Где год да се, минулих деценија, у нашој културној, посебно у књижевним и филозофским круговима, изговорило име Николаја Тимченка, изговарало би се и име његовог града – Лесковца.

1107 Посмртно слово Саше Хаџи Танчића на сахрани Николаја Тимченка, на Светоилијском гробљу, 31. децембра 2004. године. Текст објављен у Помаку, бр. 29/30. јануар-јун 2005. године, под насловом Уписан у енциклопедију мртвих и наднасловом Сањана бесмртност Николаја Тимченка. Од данас име Николаја Тимченка уписано је у Кишову „Енциклопедију мртвих“, да би трајно живело. Ненадана смрт над њим уздигла се као морска корњача у канцама орла који је, испустивши је, убио Есхила коме је прорицано да ће бити усмрћен предметом који ће пасти одозго; отишао је у природу да би се круг делфијског пророчанства затворио; и на крају оно што је човек избегавао сусрело га је тамо где то није ни очекивао. Николаја Тимченка смрт је сусрела на улици. После митске, ево савремене, урбане приче о човековој судбини и његовом неумитном крају. Све се одиграло онако како се одиграло, јер човек своју судбину не може избећи. Смрт, смрт, смрт – шта је то, уосталом? Антрополог и тумач књижевних и уметничких дела, Николај Тимченко наставиће да тамо, у његовом царству, одгонета чудо умирања. Овде, са нама, бавио се Данилом Кишом, колико и Ехилом, смислом уопште, примерима из многих цивилизација и култура и свог родног града. С књигом склопиле су се године и дани његовог живота, библиотека му је била и остала други дом, духовна кућа његовог стваралачког бића. На самој граници старе и нове године, заправо на непојмљивој граници овог и оног света, затитрала је његова племенита душа задњи пут. Ни слутили нисмо обојица да ћемо се у Библиотеци последњи пут срести и – растати. Знали смо да је човеку сваки дан последњи; да умиремо свакодневно. Али и да дело остаје трајан белег наше кратковиде присутности на животном путу од рођења до Књиге, и од ње до вечности. Поносим се тиме што сам био пријатељ и колега, а он био храбар грађанин, поштен и добар човек, врстан и уман зналац. Родни Лесковац не само да му се није одужио, него није ни умео да поштује и вреднује оно што му је он дао и завештао.

II

ТИМЧЕНКОВА ДЕЛА ОБЈАВЉЕНА ЗА ЖИВОТА: *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I: 1896-1941.* (Лесковац 1967), *Песник и завичај.* Белешке о бивању човека у литератури (Крушевац 1969), *Запис о песнику:* О поезији Васка Попе (Крушевац 1972), *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II: 1970-1980* (Лесковац 1981), *Народни музеј у Лесковцу 1948-1983.* (Лесковац 1983).

ПОСХУМНО ОБЈАВЉЕНЕ КЊИГЕ: *Француске белешке* (приредила Сунчица Денић), Врање/Лесковац 2006, *Књижевност и догма.* Година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Београд/Лесковац 2006, *Књижевна баштина Лесковца* (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007, *Мисао, реч, судбина.* Античке теме (приредио Илија Марић), Београд/Лесковац 2008, *Меланхолија и хермеутика.* Мислилац и писац Никола Милошевић (приредио Јован Пејчић), Лесковац-Београд 2009, *О Андрићу и Црњанском* (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011, *Смисао приповедања.* О српској поезији 20 века – огледи, студије, портрети, (приредио Владимир Мичић), Београд 2013.¹¹⁰⁸ На Данима „Николаја Тимченка“ 2014. године представљена је књига његових прилога „*Психологија књижевне логорологије*“. У ЛКЦ 11. и 12. децембра 2015. године одржани су Дани Николаја Тимчена на којима је представљена Тимченкова књига „*Негатор или апологет*“, а 16. децембра 2016. године промовисан је зборник радова „Морал и вредности критичке речи – живот и рад Николаја Тимченка“ и друга дела.

III

ЗАДУЖБИНА НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО - У Лесковцу је 19. маја 2006. године у Камерној сали Лесковачког културног центра (у 19 сати) представљена Задужбина Николај Тимченко, а од 2008. одржавају се Дани Николај Тимченко и додељује награда Николај Тимченко – за најбоље дело из науке о књижевности.¹¹⁰⁹

Први добитник награде „Николај Тимченко“ је Новица Петковић за књигу *Словенске пчеле* у Грачаници (Београд 2008); *Други добитник* је Радован Поповић за књиге *Разносач месечине* и *Последњи српски бошљевик* (Београд 2009); *Трећи добитник* је Драган Жунић за књигу *Причање смисла, Књижевност и сазнање* (Београд 2010); *Четврти добитник* је Душан А. Јањић за књигу *Књижевна преплитања* (Београд 2011); *Пети добитник* за 2013. годину је Ранко Поповић за књигу *Парадокси и молитве* (Ниш 2012);¹¹¹⁰ *Шести добитник* за 2014. годину је Небојша Васовић који живи у Торонту, у Канади, за књигу *Зар опет о Кишу?*; *Седми добитник* награде (за 2015. годину) не Леон Којен за књигу *У тражењу новог* (Чигоја штампа, Београд 2015). Године 2016. награда је додељена Миливоју Ненину за дело „Светислав Стефановић, опет“.

1108 Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 314.

1109 Колико нам је познато, ово је прва задужбина једног познатог критичара, есејисте и филозофа на југу Србије. У позиву новинарима, уз обавештење, послато је и писмо следеће садржине: *Поштовани!* Част нам је да Вам представимо *Задужбину* значајног српског књижевног критичара, есејисте и филозофског писца *Николаја Тимченка* (1934-2004). Задужбина ће, на основама српској културној јавности познатог дела, затим књижевне оставштине и, такође, духовнога зрачења личности Николаја Тимченка, настојати да се изгради у установу од важности за укупан будући развој културнога, пре свега књижевног живота Лесковца и Србије. *Задужбину* смо основали с циљем: да чува, опише и публикује рукописни фонд Николаја Тимченка; да при лесковачкој Народној библиотеци оформи *Легат „Николај Тимченко“*; да успостави и одржава књижевну манифестацију „*Дани Николаја Тимченка*“; да оснује *годишњу Награду „Николај Тимченко“* за најбоље есејистичко дело српских аутора; да подстиче и афирмише рад младих књижевних и културних прегалаца; да организује систематско проучавање стваралаштва Николаја Тимченка и других лесковачких писаца... Задужбином ће руководити Управни одбор у саставу: *мр Јован Пејчић*, књижевни критичар из Београда (председник), *др Горан Максимовић*, историчар књижевности из Ниша, *Мирослав Цера Михаиловић*, песник из Врање, *мр Јелена Мушицки*, професор француског из Париза, *др Срђан Марковић*, историчар уметности из Лесковца, *Слободан Костић Коста*, правник из Лесковца и *Предраг Стајић*, политиколог из Лесковца (секретар задужбине). Те вечери, о оснивању, програмским циљевима и деловању Задужбине говорили су Ружица Тимченко, супруга Николаја Тимченка, за коју је речено да је доживотни почасни председник Задужбине и најзаслужнија за њено оснивање, мр Јован Пејчић и Предраг Стајић. Исте вечери, представљена је и постхумно објављена књига Николаја Тимченка „*Француске белешке*“ (Књижевна заједница Бора Станковић, Врање и Задужбина Николај Тимченко); О књизи су говорили др Сунчица Денић, приређивач и Мирослав Цера Михаиловић, извршни издавач.

1109 Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу Књижевност и догма Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4.

1110 Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 315. Дани „Николаја Тимченка“ одржавају се сваке године у децембру.

IV

БИБЛИОГРАФИЈА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - У Библиографији Николаја Тимченка, коју је прередио Дејан Вукићевић, (обухвата 1161 рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду), има и прилога о лесковачким писцима, који су били у средишту његове пажње, али и наслова чланака лесковачких (и других аутора) о Николају Тимченку.¹¹¹¹

Тимченка је, судећи по броју објављених радова, највише интересовало стварлаштво Саше Хаџи Танчића, Жака Конфина, Душана А. Јањића, Бране Митровића, Миливоја Перовића, Тихомира Петровића, Томислава Цветковића, Михајла Дојчиновића и Радета Јовића.

Прилози Николаја Тимченка о лесковачким ствараоцима наведени у „Библиографији...“ (по азбучном реду):

Бараћ-Хубач Живка: Наша реч, 16. августа 1996, стр. 5; Квартет лесковачког глумишта (о глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Контићу и Радиши Грујићу), Наша реч, 23. август 1996, стр. 3. и Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Бошковић Ј. Добривоје: Симбиоза лирског и епског, приказ, Добривоје Ј. Бошковић, Чешња, Помак, бр. 5, 1997, стр. 11;

Букелић Јован: Пут у предворје пакла, приказ, Јован Букелић, Деца пакла, Наша реч, 20. септембар 1996, стр. 5;

Величковић Миодраг: Хуморни свет малих људи Миодрага Величковића, уз награду Пјер за 1971, Наша реч, 31. децембар, стр. 15;

Грујић Радиша: Квартет лесковачког глумишта, О глумцима Лесковачког позориште Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Контићу и Радиши Грујићу, Наша реч, 23. август 1996, део I, 23. август 1996, стр. 3. и 30. август 1996, стр. 5;

Давинић Зоран: Прилог једној историји, Мени се свађа, Зоран Давинић, Наша реч, 1996, стр. 83-85;

Димитријевић Бора: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14;

Динић Сретен: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14; Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Белешка о Сретену Динићу, одломак, Наше стварање, 1997, стр. 117-118;

Дојчиновић Михајло: Песниково сазвежђе, приказ, Сунчеве реке, Наша реч, 17. март 1972, стр. 9; О поезији за децу Михајла В. Дојчиновића, Љубав на мрављи поглед, Удружење писца општине Лесковац, 1998, стр. 61; Уштапове шуме, рецензија, Филекс, 2004, стр. 69;

Ђорђевић Драгутин: Велико дело изузетне личности (на вест о смрти Драгутина Ђорђевића), Наша реч, 21. мај 1999, стр. 9;

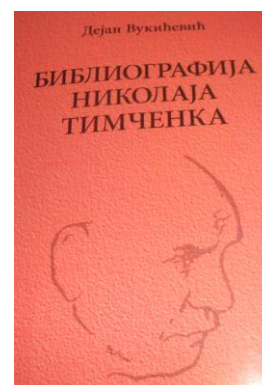
Здравковић Борислав: Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Лирика нежних треперења, приказ, Борислав Здравковић, Тренуци лирике, Наша реч, 19. мај 1967, стр. 7; Поглед на лик Боре Здравковића, Наше стварање, 2004, стр. 239-242;

Златановић Нинослав: Вредан прилог у медицинском часопису, О Нинославу Златановићу, Наша реч, 12. јануар, 1996, стр. 6;

Илић Никола П.: Студија Николе П. Илића, Свештенство јужне Србије у револуцији (1941-1945), Наша реч, 16. јун 1972, стр. 7;

Јанков Татјана: Мит о води Венеције, приказ, Јосип Бродски, Водени жиг, Наша реч, 30. август 1996, стр. 8;

Јањић Душан: Поезија података, приказ, Михајло Б. Павловић, Душан А. Јањић, Француска библиографија о српској и хрватској националној поезији, Наша реч, 2. јун 1995, стр. 10; Видови француске књижевности, приказ, Душан Јањић, Књижевни поводи,

¹¹¹¹ Дејан Вукићевић, Библиографија Николаја Тимченка, Задужбина Николај Тимченко, Лесковачки културни центар 2008. Напомена: Дејан Вукићевић (Краљево, 1965), библиограф, приповедач, есејист –дипломирао је на Катедри за општу књижевност са теоријом књижевности и магистрирао на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду. За библиографију часописа Дело добио је награду „Стојан Новаковић“. Водитељ је Фонда старе, ретке и минијатурне књиге у Народној библиотеци Србије, стр. 220. Напомена: У Библиографији, нажалост, нису објављене рецензије Никола Тимченка романа Изабрани живот и Изабрана тишина. (видети поглавље о Данилу Коцићу).

Алијанса, бр. 10, јун 2003, стр. 17; Књижевна судбина завичајног писца, Помак, 29-30, 2005, стр. 1;

Јовић Раде: Дечја поезија Рада Јовића, приказ, Мапе, песме за децу, Наша реч, 28. новембар 1969, стр.13; Трагање Рада Јовића, приказ, Наша чаршија, 2. обновљено издавање, Наше стварање, 1997, стр. 5-7; Трагање Рада Јовића, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2000, стр. 75;

Контић Радоман: Квартет лесковачког глумишта (О глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Контићу и Радишу Грујићу), део I, Наша реч, 23. август 1996, стр. 3, и део II, Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Конфино Жак: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; „Народни покрет“ о комаду Жака Конфина, Лесковачки зборник, бр. 6, 1966, стр. 177-179; Нови роман Жака Конфина, приказ, Јеси ли ти разапео Христа, Наша реч, 17. јануар 1969, стр. 7; Конфино и његови лесковачки дани, Наша реч, 22. септембар 1995, стр. 4; Конфино и предратни Лесковац, бр. 19, Помак, јануар-март 2001, стр. 2-3; Жак Конфино и Миливоје Перовић – две различите судбине, Помак, бр. 25-26, јануар-јун 2004, стр. 3;

Красић Владимир: Још једна песничка књига, приказ, Мајска цветања, Наша реч, 1. јануар 1967, стр. 10;

Марић Предраг: Мит о хајдучкој трави (О роману пун месец над Власинским језером), Политика, 20. новембар 1999, стр. 30;

Марковић Срђан: Нови погледи на Медијалу и Шејку, приказ, Срђан Марковић, Леонид Шејка и Медијала, Наша реч, 30. јул 1993, стр. 5; Дело вишеструке вредности, приказ, Александар Кадиевић, Срђан Марковић, Градитељство Лесковца и околине између два светска рата, Наша реч, 14. јун 1996, стр. 9;

Миленковић Димитрије: Цветник раскошних боја, приказ, Све што цвета, антологија поезије за децу, Наша реч, 22. новембар 1996, стр. 5;

Миљковић Миљковић: рецензија, Рашки сликар (Судбокази), рецензија, Наша реч 1998, стр. 114;

Митровић Брана: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; Пијетет и културне потребе, приказ, Брана Митровић, Речник лесковачког говора, Наша реч, 20. август 1993, стр. 4; Журналистика и бетристика Бране Митровића (део I), Наш реч, 27. август 1993, стр. 5, Наша реч 3. септембар 1993, стр. 5, Наша реч, 10. септембар 1993, стр. 5; Професор Брана Митровић, Помак, бр. 7-8, април-септембар 1998, стр. 3-4;

Михајловић Јоца: Поезија романтичног доживљаја света, приказ, Јоца Михајловић, Раскалашне кише, Наша реч, 18. јул 1969, стр. 7;

Момчиловић Милан: Новинарство и поезија, приказ, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, Наша реч, 9. август 1996, стр. 6; Интимистичка поезија, приказ, М. Момчиловић, Вече над Лесковцем, 16. август 1996, стр. 9;

Пејчић Јован: Књижевност и догма: година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Српска књижевна задруга, београд, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2006; Живот посвећен култури, приказ, Јован Пејчић, Заснови Григорија Возаревића, Наша реч, 17. мај 1996, стр. 8;

Перовић Миливоје: Хроника о Пустој реци, приказ, Лесковачки средњошколац, бр. 5, 1. новембра 1952, стр. 3; Још један роман Миливоја Перовића, приказ, Град на Морави, Наша реч, 11. јун 1965, стр. 5; Судбина једног писца, приказ, Миливоје Перовић, Наша реч, 27. октобар 1995, стр. 11; Жак Конфино и Миливоје Перовић, две различите судбине, Помак, 25-26. број, јануар-јун 2004, стр. 3;

Петровић Тихомир: Змај и српска књижевност за децу, Нови Сад, Змајеве дечје игре, 1997, стр. 49-50; Српска књижевност за децу између два рата, Машта и игра, Тихомир Петровић, Ниш, Просвета, 1998, стр. 57-58; Искрпно о дечјој књижевности, приказ, Тихомир Петровић, Историја српске књижевности за децу, Наше стварање, бр. 1-2, 2003, стр. 144-146;

Ракић Хранислав: Нови издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије 1941, Наша реч, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народно ослободилачког рата и револуције на југу Србије 1942, Наша реч, 18. август 1967, стр. 7; Хранислав Ракић у „Нашој речи“ и „Нашем стварању“, Библиографија, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, Народни музеј, 1994, стр. 109-112;

Ристић Аристомен: Књижевна баштина Лесковца (приредио П. Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стајић Предраг: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стевановић Тодор: Чудесни свет Тодора Стевановића, О цртежима Т. Стевановића, Наша реч, 14. јануар 1994, стр. 6;

Стефановић Јосиф: Ново издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата на југу Србије 1942, Наша реч, 18. август 1967, стр. 7; Потребна књига, приказ, Јосиф Стефановић, Жртве фашизма 1941 – 1945, Наша реч, 27. март 1970, стр. 7;

Стојановић Љуба: Роман о бурном времену, приказ, Љуба Стојановић, Глас из земље, Наша реч, 24. март 1972, стр. 7;

Стошић Душан: О Душану Стошићу и његовим књигама, Успења, бр. 3, 2007.

Такић Србољуб: Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама чланова КК „Росуља“ (уредник издања Србољуб Такић), Власотинце, Власина, 1999, стр. 5-7; Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама, Књижевни клуб Росуља, (уредник Срба Такић), Власина, Власотинце 2000, стр. 5-7;

Тимченко Ружица: Под рушилачким ветром (Богдан Шеклер, тј. Николај Тимченко), приказ, Мило Бошковић, Тривалски друмови, (Непоуздано ауторство одређено на основу рукописне библиографије Ружице Тимченко), Борба, 22. јун 1974, стр. 12;

Трајковић Верољуб: Ко је захтевао бомбе, приказ, Момчило Павловић, Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944, Наша борба, 7. септембар 1995, стр. 9;

Трајковић Драгољуб: Књижевна баштина Лесковца, Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Туровић Добросав: Књига о једној генерацији, приказ, Добросав Туровић, Споменица генерације Више мешовите гимназије, Наша реч, 28. јун 1996, стр. 5; Вредан прилог историографији, приказ, Добросав Туровић, Јабланички покрет 1916-1918, књ. I, Наша реч, 19. јун 1996, стр. 9;

Фазловски Фреди: Николај Тимченко, део 1, Наша реч, бр. 36. 20. септембар 1996, стр. 8; Део 2, Наша реч, бр. 37, 27. септембар 1996, стр. 8;

Хаџи Танчић Саша: Песник заглаван у свет, приказ, Саша Хаџи Танчић, Записан свршиће се свет, Багдала, бр. 176, новембар 1973, стр. 17-18; Саша Хаџи Танчић, Јеврем сав у смрти, приказ, Поља, 220-221, бр. 8-9, август-септембар 1977, стр. 193-194; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Живот, књ. 66, бр. 11-12, новембар-децембар 1984, стр. 491 - 493; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Књижевне новине, бр. 694, 15. септембар 1985, стр. 9; Саша Хаџи Танчић, Силазак у време, приказ, Књижевне новине, бр. 759, 1. септембар 1988; Реч о пријатељу и писцу, О књижевном делу Саше Хаџи Танчића, Градина, бр. 2-3, март-април 1991, стр. 75-78; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић, изабрао, приредио и предговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Реч о пријатељу и писци, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Багдала, бр. 410-411, април – јун 1994, стр. 16-17; Сјајан ритам Саше Хаџи Танчића, (поводом књига Галопирајући војник, Свето место и Скидање оклопа), Српски књижевни гласник бр. 5-8, мај – август 1994, стр. 165-169; Есејистика прозног писца, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Наше стварање, бр. 3, 2003, године, стр. 85-90;

Хубач Жељко: У позоришту, опет нешто ново, приказ, Жељко Хубач, Ближи небу, Наша реч, 13. мај 1994, стр. 6;

Цветковић Томислав: Библиотека Наше речи, приказ, приређивач Момчило Златановић, Мори бојо, бела бојо, Томислав Н. Цветковић, Отимања, Наша реч, 20. децембар 1968, стр. 7; О Цветковићевој драматизацији Нешисте крви, приказ, Бора Станковић, Томислав Н. Цветковић, Нечиста крв (напомена уз текст), Врањски гласник, књ. 20, 1987, стр. 249-255; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић, изабрао, приредио и преговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Нове приче једног песника, приказ, Томислав Н. Цветковић, Фотографија изнад кревета, Наша реч, 16. август 1996, стр. 9;

Цонић Вукашин: Далеки бели путеви, приказ, Вукашин Цонић, Н. реч, 4. април 1969, стр. 9;

ТЕКСТОВИ О НИКОЛАЈУ ТИМЧЕНКУ - У посебном поглављу (II) Библиографије Николаја Тимченка објављен је и списак текстова, односно чланака, који су други написали о Николају Тимченку.

Букелић Јован: Николај Тимченко – мудрост у невреме, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 428-430;

Вуковић Владета: О поезији Васка Попе, приказ, Записи о песнику, Стремљења, бр. 2, март-април 1973, стр. 242-244;

Глушчевић Зоран: Еуфемистичка игра жмурке, Одговор Н. Тимченку, Политика, 7. септембар 1978, стр. IV; Догма и књижевна левица: излагање на промоцији организованог 12. јануара 2007 у Лесковачком културном центру (учествовали Јован Пејчић, Марко Недић, Горан Максимовић и Ђорђије Вуковић), Помак, бр. 37-38, јануар – јун 2007, стр. 4-9;

Дугалић Љиљана: Наслеђе: на вест о одласку Николаја Тимченка, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 427-428; Повратак у метафору, у сан, Приказ, Француске белешке, Књижевне новине, бр. 1146, октобар 2007, стр. 15;

Јањић Душан: Књижевне судбине завичајних писаца, Помак, бр. 29-30, 2005, стр. 1; Николај Тимченко (1934-2004), Алијанса, бр. 13, децембар 2004, стр. 2; Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца, Тимченкови мали есеји у Помаку, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 420-424;

Колунџија Драган: Велики цветносни поклоник, Песма, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 404-405;

Марић Илија: О књизи Мисао, реч – судбина, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 120-123;

Миловановић Мирослав: Подухват достојан пажње, приказ, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896-1941), Градина, бр. 10, октобар 1967, стр. 57-58;

Милошевић Никола: Човек од духа, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 402-404;

Миљковић Станко: Задужбина – дуг према умном човеку, О Н. Тимченку и оснивању његове задужбине, Наша реч, бр. 19, 26. мај 2006, стр. 11;

Мичић Биљана: Античке теме, приказ, Мисао, реч – судбина, Књижевни лист, бр. 71-72, јул – август 2008, стр. 7-8; Неуморни културни и књижевни прегалац, приказ, Књижевна баштина Лесковца, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 125-129; Потрага за смислом, приказ, Француске белешке, Књижевни лист, бр. 47-48, јул – август 2006, стр. 8-9;

Мичић Владимир: Богато духовно обзоре, приказ, Француске белешке, Књижевни магазин, бр. 63, септембар 2006, стр. 46-47; Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952 (Николај Тимченко, Књижевност и догма: година 1952. у српској књижевности, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 123-125; Песник и завичај, приказ, Наша реч, 19. септембар, стр. 7;

Петровић Тихомир: У спомен Николају Тимченку (1934-2004), Наша реч, 14. јануар 2005, стр. 3;

Радовић Драган: Античке теме Николаја Тимченка, приказ, Мисао, реч – судбина, Наша реч, 13. јун 2008, стр. 23; Париз је чиста мистика, приказ, Француске белешке, Српски југ, бр. 6, 2006, стр. 169-172;

Ристић Аристомен: Изневерена очекивања (поводом књиге Николаја Тимченка о лесковачком позоришту), приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Наше стварање, бр. 1, јануар – фебруар 1969, стр. 45-52;

Стаменковић Јовица: Разговор са Тимченком, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Стојановић Саша: Николај Тимченко (1934-2004), НИИ, 20. јануар 2005, стр. 47;

Стошић Душан: За сабрана дела Николаја Тимченка (о објављеним и необјављеним радовима необичног усамљеника и истакнутог књижевног критичара, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 412-416; Прилог филозофски заснованој књижевној анализи, Песник и завичај Николаја Тимченка, Лесковчанин, 7. децембар 1998, стр. 12;

Тасић Димитрије: Дело – људски завичај Николаја Тимченка, Наша стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 405-412; Николај Тимченко (1934-2004): in меморијал, Лесковачки зборник, бр. 45, 2005, стр. 441-444; Николај Тимченко (1934-2004), in меморијал, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 520-521; Сан и служба Николаја Тимченка, Књижевни магазин, бр. 48-49, јун-јул 2005, стр. 60-61;

Тасић Драган: Град светлости у успомени, приказ, Француске белешке, Помак, бр. 34-36, 2006, стр. 38; Књижевност и слобода, приказ, Летопис Матице српске, књ. 481, св. 3, март 2008, стр. 448-450; Лесковачки дисидент – Николај Тимченко, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 424-427; La pensee de Nikolai Timcenov, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тимченко Ружица: Notice sur Nikolai Timceno, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тосић Небојша: Књижевна баштина Лесковца, приказ, Новине Београдског читалишта, бр. 32, април-мај 2008, стр. 18-20;

Хаџи Танчић Саша: Једна песма Николај Тимченка, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 417-420; Николај Тимченко – непресушна енергија стварања, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 8; Студија о Васку Попи, Николај Тимченко, приказ, Записи о песнику, Свременик, бр. 1, јануар 1975, стр. 87-89; Уписан у енциклопедију мртвих: сањана бесмртност Николаја Тимченка, Саша Хаџи Танчић, реч са сахране, Светоилијско гробље, 31. 12. 2004, Помак бр. 29-30, 2005, стр. 3;

Шијаковић Миодраг: Из историје лесковачког позоришта, приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Позориште, бр. 1, јануар-фебруар 1969, стр. 95-96;

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ИНТЕРВЈУЕР – У Библиографији Николаја Тимченка, коју је урадио Дејан Вукићевић, објављена су и два интервјуа (стр. 198):

Бокић Павле: Пред изложбу у Прагу: тренутак са Павлом Бокићем, академским сликаром (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наш стварање, бр. 48-49, 26. новембар 1966, стр. 9;

Стојановић Миодраг: „Карикатурист је човек између Сциле и Харибде“ (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наша реч, бр. 51, 26. децембар 1969, стр. 11;¹¹¹²

У ЛЕСКОВАЧКО ПОЗОРИШТЕ ДО 1941. ГОДИНЕ - Лесковчани гледају позоришне представе преко сто година али се, према расположивим документима, готово са сигурношћу може сматрати да су своје прво позориште, тачније дилетанску групу, *добили 1896. или почетком 1897. године.*¹¹¹³

Такође, историја лесковачког позоришта није досад написана, али је било покушаја да се то учини.¹¹¹⁴

Ово је нови покушај у том циљу с тим што се мора рећи да извесни новопронађени документи омогућају да се изведу закључци који се могу сматрати поузданим.

Досад коришћени извори, у првом реду *приповетке Радоја Домановића „Позориште у паланци“*¹¹¹⁵ и *изјава Симе Бунића* коју је забележио Сергије Димитријевић, омогућавали су приближно датирање почетка лесковачког позоришта који падају у време општег националног полета у тек ослобођеним крајевима после руско-турског и српско-турског рата 1877-1878. године.¹¹¹⁶

(...) Пробудило се, ако се тако може рећи, и лесковачко грађанство, пре свега занатлијски и трговачки слој, као језгро привредног сегмента града, и истакло и неке своје културне потребе. Из тог споја родиле су се и иницијативе које су допринеле да се формира читаоница, а такође и да настане позориште које је заједничко дело локалне занатлијске омладине и интелигенције, тачније, наставника Ниже гимназије у Лесковцу, међу којима су били *Милутин Витковић* и – *Радоје Домановић*.

1112 *Напомена Н. Тимченка*: За те нове податке захвалност дугујем труду и акрибитичности Станише Војиновића, који је објавио вест из Вечерњих новости: Правила лесковачког грађанског позоришта Југ Богдан и извештај Милутина Витковића министру просвете и црквених послова (в. Станиша Војиновић: Лесковац и Лесковчани у приповеткама Радоја Домановића, Лесковачки зборник, XVIII, 1978, стр. 275-278; Лесковачко грађанско позориште Југ Богдан, Лесковачки зборник, XXVIII, 1988, стр. 263-268.

1113 Николај Тимченко: Лесковачко позориште до 1941. године (грађа за монографију), Лесковачки зборник XL, 2000, стр. 241-279; Преносимо, укратко, најзанимљивије делове овог рада, уз напомену да је Николај Тимченко био апсолутно најбољи зналац историје Народног позоришта у Лесковцу.

1114 *Напомена Н. Тимченка* - Сем незаобилазне Споменнице тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца 1926-1956, Лесковац 1956, у редакцији Аристомена Ристића и са прилозима Атанасија Младеновића (Зачети позоришног живота у Лесковцу и Дилетанске групе и гостовања), Фредија Фазловског (Градско позориште - прво професионално позориште у Лесковцу), Аристомена Ристића (Академско позориште – дело напредне лесковачке омладине) и Бране Митровића (Народно позориште настављач богате позоришне традиције); *Видети* и Николај Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Лесковац 1967 (где је наведена важнија литература), Петар Волк: Позоришни живот у Србији 1944/1986, Београд 1990, стр. 471-487; Боривоје Стојковић: Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера), Београд 1979, стр. 914-917; др Сергије Димитријевић, Историја Лесковца и околине 1918-1928, Лесковац 1983, стр. 399-415.

1115 Видети: Р. Домановић: Сабрана дела, књ II, приредио Димитрије Вученов, Просвета, Београд 1964.

1116 Сергије Димитријевић, Лесковачка енциклопедија, стр. 9.

(...) Занимљиво је да је први покушај да се оснује позориште у Лесковцу учињен такорећи одмах по ослобођењу града од Турака, дакле 1878. године. О томе постоји документ на основу кога се могу извести сасвим поуздани закључци како о карактеру и носиоцима те иницијативе, тако и о разлозима њеног неуспеха.¹¹¹⁷

Реч је о иницијативи грађана чија имена и занимања знамо јер су се потписали испод своје представке. Да је њихова иницијатива успела, имали бисмо имена првих позоришних аматера у Лесковцу. Реч је, наиме, о представци групе грађана Лесковца коју су упутили представнику Управе лесковачке полиције а затим и члану владе при Врховној команди српске војске у Нишу. У тој представи се каже да је лесковачка омладина на свом збору одржаном 3. априла 1878. године одлучила да „установи позориште које ће носити наслов „Позориште Обновљене Србије” да је за управника *једногласно* изабран писар Управе лесковачке *Драгутин Мутавцић* „као лице које је на више позорница било и које је за овај рад стручно” и да је састављена управа и сачињен план рада, с тим што је вичном, како се у представи каже, Драгутину Мутавцићу стављено у задатак да се о свему што је у вези с радом позоришта стара.

Из представке се даље види да су потписници поменути Драгутин Мутавцић у својству управитеља позоришне дружине, Димитрије Буринчић, у својству деловође, Димитрије Стојановић, у својству благајника, као и Ђорђе Поповић, Димитрије С. Јовановић, К. А. Јовановић и К. Крстић у својству чланова: овај списак нам тако чува имена првих позоришних аматера Лесковца или, бар, људи који су за почетак и размах позоришног живота били заинтересовани као љубитељи уметности, родољуби и грађани Лесковца.

(...) Према ономе што се може прочитати из представке која је и нека врста записника са споменутог састанка од 3. априла, Драгутин Мутавцић је послат у Лесковац на дужност писара лесковачке општине и да се он у свом ранијем месту боравка и службовања бавио позориштем као глумац и редитељ, да му је познато како се припрема позоришна представа и како изгледа позоришни рад у целини; њему је, између осталог, као дошљаку и чиновнику који је позоришни аматер, стављено у задатак да учини све како би и лесковачко позориште цветало и напредовало као што је било са позориштем „браће наше у Шумадији”; такође, Мутавцићу је стављено у задатак да сачини статут позоришта. Ова чињеница да је Мутавцић био дошљак вичан позоришту али послат да обавља административне послове – биће нажалост главни разлог што иницијатива није одобрена ни од лесковачке полиције ни Врховне команде у Нишу.

(...) Ревносни и заиста заинтересовани за остварење ове идеје, Мутавцић и Буринчић одмах се обраћају члану владе при Врховној команди, односно министру просвете и црквених дела, и истичу: прво, да у Београду и окружним варошима од Дунава до Дрине и Тимока постоје друштвена позоришта и да њима управљају управе „посредством друштвене управе”, друго, да је позориште у целини „школа која проширује ум народни” и да, имајући пре свега то у виду, лесковачка омладина осећа потребу да и у свом граду оснује позоришну дружину, тим пре што је „народ овога краја садашњим ратом јако замишљен о својој будућности, па би позориште „искре ним саветима и живим историјским призорима” могло позитивно утицати на расположење народа, на изгађивање његове смућености; том циљу треба да послужи лесковачко позориште „обновљене Србије”. Међутим, упркос упорности и надањима, као и убедљивости родољубих аргумента, који су наводили Мутавцић и Буринчић, члан владе при Врховној команди *Милорад Шапчанин* својеручно је написао решење којим *није одобрио оснивање позоришта* и за то навео обичан, прагматичан разлог који, из историјске перспективе, аполутно није довољан нити се може одобрити, али који веома добро одсикава стање и непосредне потребе којима се бавила влада; наима, Шапчанин је одговорио да лица која желе да буду чланови позоришне дружине треба да врше канцеларијске дужности, да су то чиновници општинске управе која има многе управне дужности које су за владу примарне; уколико би се чиновници посветили глуми, не би, по Шапчанину, заинтересованом за обављање свако дневних задатака на установљавању нове администрације и функционисања владе на тек ослобођеној територији, имали довољно времена да обављају званичан посао. Зато Шапчанин и додаје, не користећи општу аргуменат да још није време за то, да ће се то омогућити касније, „пошто се у тамошњим крајевима заведу школе, као главнија средства за васпитање

1117 Милорад Т. Николић, Прва позоришна дружина у ослобођеном Лесковцу 1878, Лесковачки зборник, VIII, 1968, стр. 209-211.

народа'', дакле када има више људи којима ће бити примереније да се баве глумом и позориштем.¹¹¹⁸

(...) Међутим, ако овај покушај лесковачких чиновника, занатлија и грађана није успео, то никако не значи да позоришних представа у Лесковцу, баш у то време, прецизније од 1878. до 1896. године, није било. На основу једног извора, коме се може поклонити поверење и са чињеничне тачке гледишта, иако је реч о белетристичком делу, стичемо прилично поуздану слику о позоришном животу у нашем граду, а посебно о односу према позоришту средине. Разуме се, закључци се морају изводити опрезно, уз пажљиву анализу текста и коришћења докумената какви су они на којима је својим цитираним прилогом указао Милорад Николић. Реч је о Сремчевој приповетки „Путујуће друштво”.¹¹¹⁹

Ако се зна како је Сремац радио, не измишљајући основне податке, можемо узети као чињеницу да је позоришна трупа Михаила Димића дошла у Лесковац и ту са доста материјалног и стварног успеха давала представе. Сремац изричито помиње Димића и Лесковац; Димића писац није измислио а помињање града коришћењем његовог пуног имена сигуран је знак да је писац узео стваран догађај за сиже своје приче. Михаило Димић је позоришни после ник, човек коме је позориште била професија, глумац, редитељ и управник путујуће позоришне трупе а касније и управник нишког сталног позоришта Синђелић.¹¹²⁰

Сремац описује дочек те трупе у Лесковцу и даје неке појединости о самој трупи. (...) Према сижеу Сремчеве приповетке, Димићева дружина дошла је у Лесковац, ту била добро дочекана и ту јој је пошло добро, чак „не може бити боље” и зато се управник опирао молби главног јунака да дружина пређе у Власотинце и да ту почне давати представе. За нас је важан пишчев коментар који, сем основне чињенице, садржи и материјал за извесне социолошке и културолошке закључке о схватању феномена позоришта у средини која први пут види представе и које за њу представљају новину чији смисао не разуме. „То је била прва српска позоришна дружина која је по ослобођењу дошла у Лесковац” - каже Сремац. Никада нису мештани ни чули, а камо ли видели позориште. Било је додуше и у турско време нечега на ово налик, нека, да тако кажем, забаве и душевне хране, као, на пример, кад прође мечкар са мечком, кад се задржи дан-два Талијан с мајмуном или кад се какав турски „карађол” даје у кафани. Али, додаје писац, *све то није оно што је позориште*. Такође, социолози ма и културолози, Сремац нуди још једну тему за размишљање: с једне стране опијеност што је, изгледа нам, тачнија реч за раположење главног јунака од речи ентузијазам који позориште може изазвати у појединостима, а са друге стране, најпре равнодушност и одбијање средине која и кад се занима и када одбацује показује подједнако неразумевање феномена позориште.

До сада се о почацима лесковачког позоришта могло говорити на основу података које је дао Михајло Бунић а забележио Сергије Димитријевић и приче „Позориште у паланци” Радоја Домановића у којој је наведено и име позоришта. Накнадна истраживања, која дугујемо марљивом и акрибичном Станиши Војиновићу, показују да у Домановићевом опису има неочекивано много више фактографије него што би се могло претпоставити због чињенице да је у питању белетристичко дело са очито хумористичким претензијама, а да се, са друге стране, и Михајло Бунић добро сећа догађаја с краја 1896. и почетка 1897. године. Показује се, такође, да је *Атанасије Младеновић* с правом поклатио већу пажњу Домановићевој причи у којој је, може се слободно рећи, са доста тачности описана атмосфера како у позоришту тако и у граду поводом прве представе. Али, пођимо редом.

%

Радоје Домановић је дошао у Лесковац из Врања, где је радио као наставник, 26. новембра 1896. а отишао 19. јула 1898. године. Приповетку „Позориште у паланци” објавио је у Веселиновићево „Звезди” у бројевима 2-4 од 6. и 8. октобра 1898. године. У току свог борава у Лесковцу, Домановић свој рад није ограничио на свој основни позив предавача у школи, већ се, како се може са сигурношћу претпоставити, активно бавио политиком и учествовао у јавном и културном животу града. Нема сумње да је тај борава оставио трага и на његовом књижевном раду – своје кратке појмове о српској паланци и

1118 *Напомена*: Н. Тимченко даје као Додатак (1) објашњење уз питање „Ко је био Драгутин Мутавцић?”. Пише: „Знамо само да је постојао човек са тим именом и да су га животни ветрови и потребе нове државне власти донеле у Лесковац; знамо и то да је у Лесковцу желео да оснује позориште са дружином која се већ била окупила око њега. Али, тај човек који је заиста постојао подсећа нас на јунаке какве приче из српске реалистичке литературе последње четвртине прошлог века.

1119 Видети: Стеван Сремац, Одабране приповетке, Ново поколење, Београд 1949.

1120 *Напомена* Н. Тимченка: О заслугама Михаила Димића за историју српског позоришта видети Б. Стојковић, Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера), Београд 1979, стр. 341-342.

паланчанину овај писац изразито сатиричне вокације стекао је колико у Пироту и Врању толико и у Лесковцу, којима је био и тематски инспирисан. Позориште о коме пише у поменутој причи, нема сумње, позориште је које је постојало у Лесковцу и у чијем раду и он учествовао. Међутим, у Домановићевој причи постоји она тако често цитирана „објава” на основу које су се могли извучити закључци о почетку лесковачког позоришта. И ја ћу ту „објаву” цитирати, уз напомену да, после упоређења са познатим аутентичним подацима из штампе, она изгледа као Домановићева персифлажа позоришног плаката који је стварно постојао. На такав закључак наводи форма ове објаве, али и њена садржина – у неку руку то је укратко саопштен читав програм позоришта у формирању. Та објава у целини гласи:

„Чланови Л...чке читаонице одлучили су да се старањем истих образује грађанско позориште под управитељством публици добро познатог извежбаног глумца г. *Гаврила Михајловића*, а уз суделова ње чланова читаонице и приход од тог истог ставља се на руковање управи поменуте читаонице за набавку новина и књига, а нарочито шалјивих представа за нашу публику, као и петриотских комада.

„Јављамо ово поштованом грађанству и молимо да нас обилато помогне, како би се ова наша племенита установа у лику нашег места могла одржати. „*Прва представа ће се давати код „Орача”*, за коју ће грађан ство добити за сада аутографисане плакате са именима лица, а доцније ће се и штампати у овд. штампарији.

%

Позориште ће се звати „*Грађанско позориште Југ Богдан*.” Што се тиче података, сасвим је извесно да се мисли на Лесковац (Л...чка читаоница) и даје сасвим прецизно име позоришта. Остало се, *mutatis mutandis*, може прихватити као аутентично навођење чињеница. Домановић помиње и наслове комада који су играни и у првој фази овог позоришта, за време док је управник био Илић, и прву представу обновљеног позоришта, када је управу преузео професор Воја. Списак представа налазимо у поменутој белешки *Сергија Димитријевића* а потврду да је игран Бој на Косову у документима које ћемо размотрити у редовима који следе. Ови основни подаци оснажују се не само познатом изјавом *Михајла Бунића* коју је забележио *Сергије Димитријевић*, него и недавно објављеним аутентичним вестима које је саопштио *Станиша Војиновић*. Реч је о вестима у београдским Вечерњим новостима. Има их две. У првој, објављеној 29. јануара 1897. године, каже се да је у Лесковцу *основано позориште које има 40 чланова, углавном младих људи*, да је позориште добило „локал” и „потребне ствари”, што би требало да значи да је добило просторије и опрему. Чак су подељене и улоге за увежбавање првих комада. Чланови су прионули на рад, пуни одушевљења, а када су у питању средства и стручни савети – обратиће се позоришту у Београду за помоћ. У вести се каже да *установом руководи Бунић*, „званичник суда” као човек „мало вичнији у овом раду”. На крају, дописник обећава да ће пратити рад позоришта и да ће обавештавати читаоце о томе. Нешто касније, одржавши обећање, дописник Вечерњих новости јавља да је *прва представа дилетанског позоришта* – чија је дружина „састављена из угледних грађана и чиновника – „испала... на опште задовољство многобројне публике”. Нажалост, у вести се не каже који је комад изведен; каже се само да је „љубав господе дилетаната ка уметности... за сваку похвалу” и да се посебно истакао „својом игром” *Здравко Здравковић*: ово је, дакле, први истакнути лесковачки глумац, аматер, за чије име знамо. Ова вест објављена је 23. фебруара 1897. године. Према томе, може се извести закључак да је дилетанско позориште дало своју представу, како се у вести каже *прву, представу између 29. јануара и 23. фебруара 1897. године*.

Ове вести могу се проверити подацима *Михајла Бунића*. Овај је, нема сумње, био непосредни учесник и један од оснивача позоришта. Такође, постоји извештај човека који се потписао као *управник позоришта*. Између документа који потичу од ове личности и казивања *Михајла Бунића* има извесних неслагласности, али оне нису битне и лако их је отклонити. Наиме, према *Сергију Димитријевићу*, али и према вести Вечерњих новости, први управник позоришта био је *Михајло Бунић*. Правила позоришта упућена на одобрење начелнику среза, потписао је као управник професор лесковачке Ниже гимназије *Миљутин Витковић*; *следи потпис Михајла Бунића као секретара, Р. Дунђервића као благајника, Мих. П. Младеновића (трговца) као економа и – Радоја Домановића (предавача) као – драматурга*. Потписали су се на примерку одобрених Правила (која носе датум 19. март 1897. године) и неки угледни грађани – свештеници, трговци и занатлије – који су ту фигурирали као чланови управе и надзорног одбора. Као да поново читамо ове редове из Домановићевог „Позоришта у паланци” и да се из овог документа уверавамо да је позориште у овој фази свог постојања било ствар целокупне јавности.

(...) Иначе, према Витковићевом извештају (министру просвете – примедба Д.К.), *управа је изабрана на збору 12. фебруара 1897. године*, и развила је широку, васпитну и административну делатност. (...) Уследила је и *премпремјера: Битка на Косову*, комад самог Витковића, која није поменута код Бунића и кога нема ни на списку изведених дела код Сергија Димитријевића, из разумљивих разлога – то је прва представа обновљеног позоришта.

(...) Витковић даје и ове значајне податке: представа је изведена у Шериф-беговом конаку који назива друштвеним станом (по својој прилици то је била напуштена кућа овог бега коју је општина или конфисковала или откупила), да је публике било много, да је била одушевљена представом и да је, најзад, без обзира што је стан био скучен, *донела 72 динара прихода* (сви подаци се углавном подудару са вешћу Вечерњих новости). Тачан датум представе коју назива премијером Влатковић није саопштио, али је написао да су представе отада даване редовно четири пута месечно, да су извођене искључиво српске драме са историјском садржином и да је просечан приход са представа био 30 динара. Набављено је нешто гардеробе и „техничких средстава” (кулиса) када су материјалне могућности то дозвољавале, а ускоро су ангажовани професионални глумци „који су помогли управи у извођењу представа”; према Влатковићу, реч је о два глумца и две глумице.

Дакле, да резимирам: изгледа несумњиво, протумачи ли се исправно Домановићева прича и прочитају доступни аутентични документи (извештај у Вечерњим новостима, Правила позоришта са потписима управе и извештај управника Витковића, да су *прво лесковачко позориште Југ Богдан основали омладинци, калфе и шегрти, 1896. године* и да су, по свему судећи, извели онај репертоар који је навео М. Бунић: *Бој на Косову* Матије Бана, *Злу жену и Женидбу и удадбу* Стерије Поповића, *Два цванцика* Милована Глишића и *Четири милиона рубаља* београдског професора Стеве Јефтића (прва два комада спомиње и Домановић); када је позориште запало у кризу, затражена је помоћ од лесковачке интелигенције, и онда су се у рад укључили професори лесковачке Гимназије Витковић и Домановић, трговци, свештеници итд. Вечерње новости су, у ствари, писале о том обновљеном позоришту, или о другој фази његовог рада, који је дописник погрешно схватио као почетак. Мислим да нема противуречности између података да је најпре изведен комад Матије Бана, а онда Косовски бој Милорада Витковића (код Домановића можемо прочитати да је поново изведен комад са тим именом). *Крај позоришта Југ Богдан није био онакав како је описано у Домановићевој причи, али је, на жалост, убрзо уследио*. Одушевљење је спласло, а изостала су и финансијска средства.¹¹²¹

Може се слободно и без претеривања рећи да Лесковчани у раздобљу које је следило престанку рада градског позоришта *Југ Богдан до оснивања Градског професионалног позоришта, средином двадесетих година, никада нису остајали без позоришне представе*. Гостовања позоришта из других места, нарочито после стварања нове државе, смењивала су се често и трајала доста дуго, а ђаци, студенти, чланови секција радничког културно-уметничког друштва *Абрашевић*, па и припадници спортских друштава основали су трупе и дружине да би дали често једну, понекад и више представа чиме су задовољавали и сопствену жељу за игром и потребе публике за позориштем. Најозбиљнији покушај да створи стално аматерско позориште припада спортском друштву *Момчило* које је оформило истоимено дилетанско позориште и живело своју прву представу, комад *Кад се сунце гаси*, 3. фебруара 1924. године. Ову дилетанску дружину помиње и Сретен Динић у једном свом чланку, констатујући са жаљењем да се она, после неколико премијера, угасила.

Игром случаја или, тачније, деловањем случаја - комедијанта, почетак и крај рада једног професионалног лесковачког позоришта уоквирен је двема другим гостовањима тада реномираних српских професионалних позоришта. Наиме, године 1925, у лето, тачно годину дана пре оснивања лесковачког позоришта, гостовала је трупа Битољског градског позоришта под вођством заслужног редитеља и позоришног човека *Радивоја Динуловића*; почетком 1929. године, тачно у данима када се лесковачко позориште гасило немогавши да реши своје материјалне проблеме, на дуже време у овом граду гостовало је Нишко позориште које је и пре оснивања лесковачког позоришта давало представе за лесковачку публику. После много покушаја и деловања више ђачких и дилетанских дружина, о којима

1121 М.Тимченко, у Додатку (2) даје, између осталог, следеће објашњење. За сто година откако су гледали прву представу, Лесковчани су се неколико пута уверили да је лакше позориште основати него га одржавати. (...) Тако је било и са првим лесковачким дилетанским позориштем Југ Богдан са којим је започела историја позоришта у овом граду, тако је било и са Градским позориштем, јединим професионалним позориштем између два рата, које је радило 1926. да би се угасило већ почетком 1929. године, а то се поновило и са тзв. Академским позориштем; послератно позориште било је релативно стабилно, али му је бар два пута запретила опасност да нестане.

је било речи, давнашња жеља Лесковчана да имају своје позориште *остварена је 23. августа 1926. године оснивањем Градског позоришта*. Градско позориште је било професионално, окупило је већи број веома добрих глумаца и дало више добрих представа, остваривши и нека запажена гостовања, али убрзо је морало да обустави рад због недостатка материјалних средстава. Већ почетком 1929. године позориште се угасило, ансамбл се једноставно распао а остали су дугови које је требало некако намирити.¹¹²²

%

И један летимични поглед на документа који илуструју да тако кажемо административне послове око остварења идеје о лесковачком градском позоришту... Наиме, одбор за оснивање лесковачког Градског позоришта обратио се надлежном министарству, тачније Уметничком одељењу Министарства просвете с молбом да одобри формирање позоришта, уз образложење да Лесковац доживљује и привредни и демографски напредак, да све већи број људи не само из земље неги и из иностранства добија посао у све развијенијој индустрији града што је, несумњиво, знак израстања Лесковца у снажно градско средиште. Следи тврдња да такав *Лесковац „осећа велику потребу за стално позориште”* и несумњиво веома значајан податак да је та потреба повећана чињеницом да Нишко овлашћено позориште већ две године не гостује у Лесковцу и да нема изгледа да ће у догледно време доћи у Лесковац... (...) У истом акту се каже да је ангажовано већ осморо глумаца (четири брачна пара) и да ће остале глумце, како уредба о позоришту предвиђа, ангажовати у најскорије време. Овај акт је потписали су *Владимир Антоновић*, председник Привредног суда, *М. П. Димић*, председник општине, неизбежни *Сретен Динић* и још неколико угледних грађана. Треба уочити чињеницу да је сам председник општине у одбору и да својим потписом потврђује навод о позоришту као насушној потреби града...

Уметничко одељење је инсистирало на гаранцијама квалитета, с једне стране, и упозоравало да средства за издржавање позоришта мора обезбедити сам град. То није умањило ентузијазам одбора који је послао правила и записник са седнице управног одбора, одржане 22. јула 1926. године, на којој је за *председника* изабран апотекар *Рад. С. Димитријевић*, за потпредседника трговац *Никола М. Стојиљковић*, за *управника професор Радивоје Ненадовић*, за секретара шеф књиговодства банке *Ђока Митровић* и за *благајника индустријалац Спира Коцић*. Овај записник потписали су још и *Влада Антоновић*, *Велизар Пијаде*, *Миле Стојиљковић*, *Сретен Динић* и *Јова Јовановић*. Ваља уочити чињеницу да је 22. јула за управника изабран професор Ненадовић и да су у најужем руководству били представници интелигенције и привреде, да се изразим савременим језиком, а у ствари ту су били представници ондашњег највишег слоја друштва, што ће рећи богатији и угледнији Лесковчани.

%

Друга по значају и уметничким даметима епизода у позоришном животу Лесковца између два светска рата била је егзистенција и делатност Академског позоришта. Било је опет плод рекао бих трајније и неугасиве жеље и жудње Лесковчана за позориштем а његови главни актери били су студенти, академци, један нови нараштај у друштвеном и културном развоју Лесковца, помогнути од неуморног и култури и посвећивању неизмерно оданог Сретена Динића и релативно танког слоја интелектуалаца града. *Постојало је неколико година (од 1933. до рата) и дало, поред 11 премијера, већи број културних приредби забавног карактера*. У неку руку, то је био покушај заснивања кабареа.

На прву премијеру се ипак релативно дуго чекало. Премијера је протекла у свечаном расположењу. Био је позван управник позоришта Моравске бановине, иначе познати историчар српског позоришта *Боривоје Стојковић* да одржи предавање о позоришној уметности а затим је изведен Нушићев *Обичан човек*. Можда избор овог Нушићевог комада може да нам открије интенције редитеља и водећег глумца Боре Димитријевића; позориште коме је он био моторна снага желело је да игра пре свега комаде без већих претензија, а радо гледане и лако изводљиве, како сам Нушић карактерише своје дело у предговору.

Први управник Академског позоришта био је Сретен Динић, кога је, после прве годишње скупштине, 29. новембра 1935. године, заменио на дужности Бора Димитријевић Пиксла.¹¹²³

1122 *Напомена* Н. Тимченка: О Градском позоришту видети и чланак Ф. Фазловског у Лесковачком зборнику II, 1962; корисне податке даје С. Димитријевић у Историји Лесковца 1918-1928, стр. 399-413; сажет приказ рада Градског позоришта, чиме се потврђује да је оно занимљива епизода у историји српског позоришта, а видети оцену Боривоја С. Стојковића, „Историји српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера)“, стр. 914-915. Видети и Николај Тимченко, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), стр. 17-36.

1123 Н. Тимченко, Лесковачко позориште до 1941, стр. 276.

VI

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О ЛЕСКОВЦУ – Лесковац је једноставно средина која *не прима новотарије нити може да прихвати некога ко се не уклапа у његов просек, и начин живота и мишљења*. У Лесковцу се може живети само са масом, јер он нема разумевања за индивидуалитет (овде се не подносе личности, али је зато Лесковац био пун особењака, ишчашених људи, без духовне подлоге); даље, може се живети само под условом да се човек споља прилагоди тиме што неће истицати своју посебност и своја интересовања, поготово ако крије чиме се стварно бави, нарочито ако има успеха у томе.¹¹²⁴

Лесковчани не читају много, и хоће да опросте некоме ко то ради и пише ван њихове средине уколико тај уме да о томе не прича и не прави од тога бог за шта, у првом реду да на основу својих писања тражи од Лесковчана да буде *признат као писац*. Не зато што стварно вреди оно што пишу него зато што је Лесковац пристао да се они сматрају писцима јер пишу по мери и уз одобрење Лесковца. Овоме треба додати то да Лесковац неће прихватити писца од вредности за свога, неће га признати – *сем ако власт и Партија не инсистирају на томе*, па и у том случају прихватање ће бити неискрено.

Лесковац афирмише као писце само оне који *одговарају његовом поднебљу* и његовим појмовима о књижевности и писању уопште. То сматрам једним од разлога што се у Лесковцу *никада није појавила књига која је могла да буде духовни инцидент по својој провокативности, слободоумљу, оригиналности, несвакидашњости*, дакле по нечему што одудара од „нормалности“ и „исправности“, од оне норме и стандарда – о чему сам већ говорио.

Многи талетовани људи – новинари, инжењери, лекари, професори итд – отишли су из Лесковца под притиском, придављени и ометени од те лесковачке просечности, „нормалности“ и – завидности. О овоме последњем већ сам нешто рекао, а сада додајем и подвлачим: чини се да нигде као у Лесковцу нема толико суревљивости и завидљивости према човеку који нешто покушава и успева, и нигде човек не наилази на веће отпоре него у Лесковцу да искаже и докаже своје способности. То је просто отерало многе људе из Лесковца јер је заиста и заморно и напорно тражити енергију на отклањање спољашњих баналних препрека. И још нешто: борба против „нормалности“ Лесковца је узалудна, сваки појединачни напор у том циљу и правцу осуђен је унапред на пропаст. Нико у Лесковцу нема шанси на успех као стваралац, као човек од духа, као личност, као индивидуалитет, а још мање има изгледа на признање ако је аутентичан, даровит и самосталан.

Чини ми се да је то била једна од *главних карактеристика културног живота Лесковца шездесетих година*: постојале су појединачне иницијативе, али увек су културни радници били разједињени, сметали један другом, денуцирали један другог, као да су се плашили да неко од њих, по правилу најгори, не стекне некакву афирмацију и да се на ма који начин „прочује“.

Препреке за пунији развој културног живота долазиле су, у ствари, од самих културних радника и парадоксално, али чини се тачно, културни развој отежавали су и чинили немогућим сами културни радници својим првонцијалним и некултурним односом према култури, својим *малим или ништавним стваралашким могућностима* и својом суревљивошћу према колегама и њиховим иницијативама. Тек су они, када би био учињен неки озбиљнији и несебичнији покушај, ступали су на сцену политичари и партијски комитети, који су најпре „оцењивали“ и „анализирали“, а затим доносили одлуке о забранама и кажњавању појединаца после „*извршене диференцијације*“. У таквим „случајевима“ обично су страдали они који су показивали минимум људскости и поштовања према културном чину, водећи рачуна о свом сопственом достојанству и интересима својих колега.

Морам још да кажем свој утисак за који не смем да тврдим да је тачан, јер бих ја први желео да буде демантован, али бојим се да сам у праву, што је стравично: наиме, већина тзв. културних радника у Лесковцу (то су по правилу они који раде и примају плату у културним установама, па су зато културни радници, а не зато што нешто пишу, сликају, компонују или у правом смислу организују културни живот) заправо *мрзе културу*, далеко

¹¹²⁴ Николај Тимченко, Лесковац, Лесковчани: политика и култура (шездесете, седамдесете године), из рукописне заоставштине, Наше стварање – Лесковац, LVII/1-2, 2010, стр. 167.

је од аутентичног културног чина, јер не могу да поднесе ни слободу ни аутентично, критичко суђење, који су основи сваког културног чина.

Све се ипак своди на чињеницу да у Лесковцу *није било, нити сада има развијених стваралачких личности* које су могле да остваре дело или бар да културни рад и стваралаштво прихвате као своју судбину, у оном смислу како је то за наше прилике у целини тих година формулисао Добрица Ћосић. За све њих „рад у култури“ био је прилика да се како-тако преко плате осигура егзистенција (што се, наравно, не сме осуђивати, али ја говорим о култури и културним ствараоцима), а да се, интегрисањем у одабране и прихваћене, од Партије контролисане и организоване културне токове, подржава оно што је „прихватљиво“, „нормално“, „социјалистичко“ и „самоуправно“. Никаквог истраживања, никакве личне иницијативе, никаквог сопственог мишљења или става, а поготово никаквог супродстављања томе „нормалном“, боље рећи успостављеној норми чији је утемељивач и мандатор Партија у чије име делују комесари.

Посебно је била развијена самоцензура помоћу које су ти културни радници пазили да се оно што је забрањено или што је ван норме некако не провуче и доспе на светлост дана; тада су постојали многи табуи и многи забрањени књижевници и мислиоци и о њима се једноставно није смело говорити, та имена се нису смела јавно помињати, ни цитирати њихова дела нити њихове мисли. Тако, поред Маркса, није смело бити ни Ничеа или Хајдегера (јер су „фашисти“), поред Крлеже и Андрића, који су били мера свих естетских пресуђивања, није се смело говорити о Црњанском и о писцима који су се „рђаво“ показали под окупатором, односно орихватали ону другу тоталитаристичку идеологију, како би рекао Станко Ласић...¹¹²⁵

VII

ТИМЧЕНКО И УДРУЖЕЊЕ ПИСАЦА - Николај Тимченко је био наугледнији члан Удружења писаца Лесковца. Удружењу је, дакако, чинила част да у својим редовима има писца који је у српској књижевности стекао име врсног књижевног критичара и есејисте и који је својим усправним животом, праводољубивошћу и доследношћу уживао велико поштовање у свом родном граду, и не само у њему.¹¹²⁶

Могао је Тимченко и да не „приступи“ Удружењу (зна се да није писао молбу за учлањивање у много важније институције), али Удружење није могло без њега, његовог имена, знања, ауторитета. Са њим је ово, некако, добијало у значају.

И као што је у сваком послу који је радио оставио неизбрисив траг, тако је и удео Тимченка у деветогодишњем животу удружења лесковачких писаца (основано је фебруара 1996) био драгоцен, незаобилазан. Није се истицао бучним иступима у јавности, и, уопште, ретко је, нажалост, учесовао у јавним манифестацијама, трибинама, књижевним вечерима.

Тих, ненаметљив и надасве скроман, није се никада гурао у прве редове нити је тражио заслужена друштвена признања за која, уосталом, није ни марио. Али, када се у неким приликама „јавио за реч“, његова се увек помно и са уважавањем слушала. Подржавао је, међутим, сваку идеју која је означавала помак у књижевном и културном животу града у коме је живео. Тако је свестрано подржао идеју о гласилу Удружења, листу за књижевност, уметност и културу. И када говоримо о доприносу Николаја Тимченка раду удружења, он је *понајвише везан за лист „Помак“*.

У њему је редовно сарађивао и *није било броја (сем једног изузетка)* у коме се нису појављивали његови прилози, називани најчешће, не знам зашто, „мали есеји“, јер они су по својој вредности били најмање мали. Ти, његови „мали есеји“ подизали су ниво „Помака“ и, наравно, уз вредне прилоге других аутора и умешност уредника, оправдавали његово постојање.

У 19 до сада објављених свезака „Помака“, Тимченко је објавио *25 текстова*, тематски врло различитих, што речито говори о широком дијапазону његових интересовања и показује, и на овом примеру, у овом сегменту његовог ангажовања, да је био свестрани проучавалац књижевног и других културних феномена.

¹¹²⁵ Николај Тимченко, исто, стр. 167-169

¹¹²⁶ Душан А. Јањић, Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца (Тимченкови мали есеји у Помаку), Наше стварање, број 4/1 1004/05, стр. 420.

Све његове текстове објављене у „Помаку” можемо разврстати у неколико целина. Тимчено се у првом реду бави значајним српским писцима: Стеријом, Андрићем, Црњанским, Исидором Секулић, Десанком Максимовић, Слободаном Јовановићем, Богданом Поповићем, Драинцем, Растком Петровићем, Ађелком Крстићем. У ову групу се може убројити и текст о Милошу Ђурићу, нашем највећем хеленисти. Другу целину чине прилози (таквих је пет) о страним писцима: Пушкину, Чехову, Камију. Три написа је посветио завичајној књижевности пишући о Жаку Конфину, Миливоју Перовићу и Брани Митровићу, пет је, пак, критичких приказа новонасталих књига и, најзад, два чланка се не односе директно на књижевност, један је из историје лесковачког позоришта (што је, иначе, био предмет вишегодишњег његовог занимања) и један је о књизи уопште, поводом Трећег салона књига у Лесковцу. У завичај Николаја Тимченка, његову духовну баштину, улазе и есеји објављени у „Помаку”; они су неодвојиви део пишчевог укупног ствалаштва.

VIII

ЈЕДНА ПЕСМА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - Када је писац од угледа и опуса, попут *Николаја Тимченка*, критичар и књижевни есејист који је приказима, огледима и студијама делотворно учествовао у књижевно-критичким и књижевно-историјским (пре)вредновањима и тумачењима старије, новије и савремене литературе, у зборнику за друштвена питања, културу и књижевност „Други лист” (број 1, Врање, јун 1990) објавио песму, потом још једну (песму), није се могло очекивати веће изненађење од датог. Индикативног наслова „Свет и ја”, открила је и испољила дотад непознато ствалачко интересовање Николаја Тимченка да пише поезију, поготово пошто је афирмисан *дискурзивним* текстовима и књигама, нарочито оним његовим равнима које рачунају на антрополошке приступе и увиде као методолошки супстрат. Заправо, *новооткривени* Тимченков стваралачки простор доброно је при том рачунао са оним што је већ остварио и вредносно потврдио у датим областима књижевности.¹¹²⁷

Песма „Свет и ја” несумљиво је наглашене антрополошке и поетичне самосвести. Рефлективна, бави се местом и улогом човека у бескрајном простору света у чије се дубине песник загледао као мистичну и неодгонетиву праслику бивствовања, исписану личним доживљајем и трагом. Ова релативно кратка, али смислом бременита и асоцијативна песма дословце гласи:

*Шта ћу ја овде,
на овом свету,
где нежне птице нестају
а и сродници ми раде о глави?*

*Али, шта ће ми глава
која не вреди ни по луле дована?
Жив сам још баш зато
што овај свет трпи само такве главе.*

*Тако се свет и ја добро слажемо
иако се не подносимо.
Свету нико није потребан.
Он може све сам, и без милости.*

*Свет је потребан мени
али да бих могао живети у њему
и он и ја треба да будемо бољи,
што, изгледа, није могућно.*

Док читамо песму „Свет и ја”, ми стално, наине, уочавамо и сазнајемо аподиктичну поруку треће строфе да свету нико није потребан и да он може све сам, и без милости. У

1127 Саша Хаџи Танчић, Једна песма Николаја Тимченка, Наше стварање, 4-1/ 2004-5, стр. 417.

распону од иронијске деконструкције, до патоса интегралности, смењују се облици неспоразума човека са светом у коме живи. Објава поетских алузија о немогућности обнављања интегралности човека и света тријунфује, нажалост, на крају песме. Ужасна и коначна, завршница естатичног карактера заправо је нихилистичка самонегација модер ног субјекта. Наглашеним присуством личног, појединачног, сопственог, дакле, стављањем себе у егзистенцијални оквир чије су димензије одређене светом у коме живи, у којем се све одвија, песник је заправо открио да је његов опстанак несигуран и незаштићен без узејамног побољшавања. Облик монолога, проистеклог из потребе за обраћањем себи, у суштинској је вези са обавезом према свету и брига за њега. То је песников индивидуализовани глас из заједнице. Песма „Свет и ја” истовремено показује функционисање те антрополошке равни од себе ка свету и од себе ка другима, покрећући при том комплексније трагање за одговором на многа питања о есенцијалној и егзистенцијалној природи бића, као и одговор на круцијално питање, поста вљено у Тимченковој песми већ првим стихом: Зашто сам се нашао овде које после његовог недавног одласка заувек, проширено, може заправо да гласи: Зашто сам се уопште нашао овде, ако морам да одем одавде?

Пошто је отишао са овога света, шта бива са њим и његовом душом, и да ли се она, у неком виду, вратила у свет одакле је кренула? Осмисливши песму „Свет и ја”, открио нам је, иако ерудита и интелектуалац првога реда, да је умео и да машта и да се у маштању издигне од земље, да се поистовети са нежним птицама у нестајању и види себе како лети и летом надилази све непријатности са сродницима који му раде о глави. Николај Тимченко постао је песмом творац и маштар, и није више само тумач и аналитичар већ вечни радозналац неутолјиве глади за другачијим, бољим светом, да би са њим уследило и боље осмишљење себе. Али на овом свету, на крају, све разочарава. У фрагменту дневничког записа, објављеног у листу „Лесковчанин”, јуна 1999. године, он ће дословце записати: „Дакле, једна тиха и ненаметљива потврда чињенице која ме све мање погађа – увек сам био страном тело које ова средина није признала за своје. То није никаква трагедија, а то не сматрам својом несрећом.” Јер је у родном граду налазио исту људску природу сродника који му раде о глави, исте људске односе и, што је набитније, опет оно исто своје биће опевано у песми „Свет и ја”.

Песма је остала, а песник је отишао, оставиши за собом и своје дневнике, још један књижевни жанр који је такође потајице неговао до краја живота. У том смислу је овај и овакав распон питања у његовој песми „Свет и ја” нужен на начин на који се такође може разумети. Шта ћу ја овде, у поезији?

IX

КЊИЖЕВНОСТ И ДОГМА – Иза Николаја Тимченка остале су хиљаде страница необјављених рукописа – приказа, чланака, расправа и монографских радова, целих књига посвећених одређеним писцима и темама.

Ја ћу бити слободан да у име Задужбине „Николај Тимченко“ поменем само неке од тема којима се Николај Тимченко бавио готово опсесивно. Ви знате распон његових књижевних, историјских и филозофских интересовања, од древног доба, до старе Грчке и Рима, преко ренесансног раздобља, класицизма (нарочито га је француски привлачио)... Али бавио се исто тако и 19. и 20. веком. Колико националним, дакле српским књижевним и филозофским темама, толико и интернационалним, општесветским темама. И у томе своме бављењу, интересовању, истраживањима, Николај Тимченко је, готово по страни од јавности, формирао читав низ завршених или готово завршених рукописа.¹¹²⁸

Две књиге су, као што рекох, објављене. Ове, 2007. године надамо се, планирамо да штампамо две књиге његових огледа и, преко тога, „Библиографију“ Николаја Тимченка, која обухвата преко 1.100 јединца, што значи да ће то бити посебна, трећа књига. Аутор библиографије мр Дејан Вукићевић приводи крају овај завршни посао.¹¹²⁹

Николај Тимченко оставио нам је, заправо, идеалан поднаслов књиге. Допустио сам себи да га још и скратим, уверен да тиме нећу изневерити средишње пишчево настојање: осветлити књижевни живот у Србији (колико је неопходно: и у Југославији) у прекретној 1952. години. А суштину општекултурних, литерарно-естетских и идеолошких збивања битних за ову годину одредили су спорови на релацији друштво – уметност, партија –

1128 Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу Књижевност и догма Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4. Књигу је приредио Јован Пејчић, а реч је о заједничко издању Српске књижевне задуге Београд и Задужбине „Николај Тимченко“.

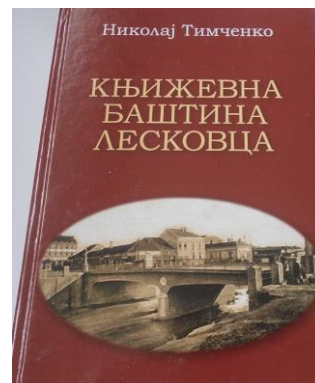
1129 Јован Пејчић, Помак, бр.37/38, стр. 4.

књижевност, значи питање слободе стваралаштва у новоуспостављеном комунистичком друштвеном поретку. Зато сам се определио да главни наслов буде *Књижевног и догма*.

Дело је, по свему, настало почетком осамдесетих година. У поглављу „Година 1952“ у Народном студенту овај податак изричито се наводи. Можемо поћи даље па изнети да је рад завршен најкасније 1984. На то упућује чињеница да књиге, расправе, чланци, сећања, коментари на које се у напоменама указује на прекорачују 1983. годину као годину свог издања. (...) Склопивши једанпут рукопис своје „*хронике године 1952. у српској књижевности*“ . Николај Тимченко му се, сви су изгледи, после 1984. није враћао.¹¹³⁰

Х
КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА – Акрибичан, да употребимо термин који је он волео да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целог живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.¹¹³¹

Међу овим бројним фасциклама с рукописима једна је носила назив „*Лесковачке теме*“. У њу је Тимченко одлагао своје текстове о лесковачком културном животу, о прошлим и савременим збивањима и приликама у књижевности и уметности, о позоришту и образовању, о старим и новим књигама лесковачких аутора. Одлагао их је тако да се, иако рукопис није заокружен, могла наслутити концепција планиране књиге. Преглед садржаја књиге „*Књижевна баштина Лесковца*“, њена унутрашња структура, као и избор тема које је аутор начинио, следе управо тај почетни наум Николаја Тимченка. Замисао о којој је реч, темељну идеју о карактеру будуће књиге и ширини материје коју жели да обухвати, открива он, наиме, већ у уводном делу расправе о књижевном стваралаштву у Лесковцу између два светска рата. Његов циљ очито није био да читаоцу пружи једноставан историјски преглед књижевног стваралаштва у Лесковцу. Амбиције су му, нема сумње, биле сложеније и обухватније: дубоком анализом не само књижевног стваралаштва, већ укупног духовног напора у Лесковцу током стварања његове градске физиономије, показати њихов утицај на развој културног живота лесковачке чаршије, која се споро и тешко ослобађала свог паланачког духа. Николај Тимченко био је човек сав предан стварааштву, заљубљеник у писану реч. Са оптимизмом идеалисте и једном несвакидашњом радошћу прилазио је сваком покушају белетристичког и научног изражавања, поготово ако се то догађало у његовом родном граду. Просто је зрачио преданошћу умовања и писања, подстицао и храбрио своју околину да истраје у нимало лакој ходу по изазовним и несигурним подручјима поезије, прозе, драмског стваралаштва, есејистике и критике, историје, филозофије... Деловао је као нико од његових суграђана личним примером посвећеника и зналца. Управо ова Тимченкова особина дошла је до пуног изражаја у његовим радовима о завичајним темама. Најбољи доказ у овом смислу представља књига коју читалац држи у рукама. Као врстан историчар и теоретичар књижевности, Тимченко овде одмах на почетку истиче потребу појмовног одређења књижевне баштине. Пошто је дао почетне одреднице појма, прецизно одређује области које

1130 Јован Пејчић, Реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, 237-239. Напомена приређивача: Књига која је пред читаоцем представља део рукописа заоставштине Николаја Тимченка и чува се у задужбини његовог имена, основаној у Лесковцу септембра 2005. године. Рукопис је дводелан. Садржи машинопис – од 115 страна основног текста и 43 странице напомена. Редослед поглавља утврђен је у рукопису бројевима у горњем десном углу (1, 2, 3...), а свако од њих има сопствену пагинацију. Од укупно 85 фусота, аутор је првих 20 везао за тачно назначена места у основном тексту – преостала упућивања рад су приређивача. Већ написаним поглављима Николај Тимченко се, сва је прилика, враћао и по више пута. Измене и допуне руком је исписивао на маргинама прекуцаних страна – једанпут наливпером, други пут фломастером, негде хемијском оловком. Нисам сигуран да бих без помоћи љубазне и предусретљиве госпође Ружице Тимченко, ауторове супруге, увек верно реконструисао смисао и значење пищевих накнадних интервенција. Сам спис налази се у одвојеној фасцикли на којој пише: *Фрагментарна хроника године 1952. У српској књижевности*. На уводној, пак страни рукописа, стоји: *Фрагментарна хроника године 1952*. Наслов са фасцикле, написан руком, свакако је млађи и, утолико, он је последња реч ауторова. Уосталом, прецизнији је. Али и такав – дескриптиван, сме се закључити да је он за аутора пре свега имао радни карактер.

1131 Предраг Стајић, *Поговор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007. стр. 209-213.

треба истраживати, односно указује на то шта је све потребно обрадити да би изабрана тема истраживања била целовито сагледана.

Други део Тимченкове књиге испуњава текст о часопису „Наше стварање“, по речима самог аутора – најзначајнијег и најдуговечнијег лесковачког књижевног часописа. То је сад културни и књижевни Лесковац после Другог светског рата. Тимченко „Нашем стварању“ прилази носталгично и са извесном присношћу, са уочљивом симпатијом. То не значи да је овај рад лишен критичких ставова, има их итекако (они су објективна констатација неких чињеница које су се одиграле и које он као поштени посматрач није могао да прећути), али – уопште – текст о Нашем стварању открива сву Тимченкову оданост, па и слободу према часопису.

Пишући о животу „*Нашег страдања*“ – како га је у шали, али из милоште, често звао – о његовом рађању; несигурном ходу и саплитању, али и уздизању и високом узлету па и слому, поновном усправљању, онда истрошеној снази, Николај Тимченко у ствари је прикривено исприповедао роман о сопственом мучном ходу по лесковачкој књижевној сцени. Тиха и блага нарав, прескромност и стална нека сетна повученост од јавности, учинили су да Тимченко у свом тексту о часопису „Наше стварање, иако је био његов *spiritus movens* и његов животни сапутник, себе помене само једним неутралним одређењем – један новинар, као споредног и сасвим случајног учесника.¹¹³²

XI

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ПУБЛИЦИСТА – Николај Тимченко се, поред других области стваралаштва, бавио и публицистиком, и то сасвим разумљиво, јер провео је читав радни век као новинар, а новинарство, односно журналистика и публицистика су као две сестре рођене, као два дела једне исте делатности, с тим што се у публицистици, у дневним и периодичним листовима и часописима, као и у засебним публикацијама, актуелни политички, културни и други проблеми, теме и збивања разматрају дубље, свестраније, комплексније и амбициозније него у текућој журналистици.¹¹³³

Може се рећи да је Николај Тимченко био врло плодан публициста, посебно ако његову оријентацију проширимо и на текстове који се тичу тема и појава из прошлости, чије је штампање по схватању аутора било значајно у датом тренутку, дакле актуелно што је карактеристика публицистике. Неколико ствари падају одмах у очи када се посматра целина Тимченковог публицистичког рада: *Прво*, његова интересовања су усмерена искључиво или готово искључиво на културу, наравно уз асоцијације или алузије на друштвено политички живот; *Друго*, питања која разматра фокусирана су највећим делом на Лесковац у чему је основна разлика у односу на друге области његовог стваралаштва. *Треће*, публицистичке текстове објавио је углавном у Нашој речи, али покоји чланак нашао је места и у Нашем стварању, Лесковачком зборнику, Помаку, Алијанси; *Четврто*, Николајева публицистика јавља се у форми чланка или фељтона, гдегде као полемика, а наш аутор објавио је и три књиге које се могу, шире гледано, сврстати у публицистичка дела, мада су то претежно монографије историографског карактера које припадају, дакле, домену историје културе. Мислим овде на две књиге из историје лесковачког позоришта и на монографију „*Народни музеј Лесковац*“.¹¹³⁴

Бавећи се културном публицистиком, Тимченко културу анализира или целовито, као јединствен феномен, или кроз њене делове, сегменте, уметности у првом реду. Притом, уз књижевност, највише пажње поклања позоришту. Интересантно је колико је оно привлачило нашег публицисту. Поред две добро документоване књиге, штампао је на десетине и десетине чланака квалификујући их најчешће као грађу за историју лесковачког позоришта. Текст „*Сто година позоришног живота у Лесковцу*“ изашао је у „Нашој речи“ чак у 32 наставка, од јуна 1996. до јануара 1997. године. Николај Тимченко је, иначе, нарочиту пажњу придавао и проучавању лесковачке штампе и периодике и он је у више

1132 Предраг Стајић, исто, стр. 213. *Напомена*: Садржај књиге Књижевна баштина Лесковца: **I** део: Књижевни живот у Лесковцу између два светска рата (Увод, Избори и литература, Периодизација; Сретен Динић – културни преглаца и писац; Жак Конфино – позоришни писац; Журналистика и белетристика Бране Митровића, Критика у Недељним новинама (делатност Народног универзитета, Аристомен Ристић као приказивач и критичар); Критичарске активности Јована Јовановића; критике Драгољуба Трајковића; Лист Народни покрет Јована В. Јовановића; **II** део: Часопис Наше стварање и књижевно стваралаштво Лесковца; *Додаци*: Књижевни живот у Лесковцу. Пресек; Главни сарадници Нашег стварања; Поглед на лик Боре Здравковића; Песмопис – антологија Мирослава Миловановића.

1133 Душан А. Јањић, Николај Тимченко као публициста, Наше стварање, бр. 3-4, 2010, стр. 210.

1134 Исто, стр. 211. *Напомена* проф. Душана Јањића: Две књиге о позоришту су „Фрагменти из историје лесковачког позоришта 1896-1947“ (1967) и „Фрагменти из историје лесковачког позоришта II 1970-1980“ (1981)

махова читаоцима нашег недељника упознао са садржајима и дOMETИМА ОВЕ ВРСТЕ ЛИТЕРАТУРЕ. СпИС *Из старих лесковачких књига и часописа* објавио је, примерице, у 20 наставака. Предмет његовог занимљања били су и послератни лесковачки часописи „Лесковачки зборник“, „Освит“, разуме се и „Наше стварање“ за које је поводом 40. годишњице излажења казао да је „ушао у ризницу лесковачке културе и у њој заузео једно од почасних места“. Тимченко се интересовао и за друге сегменте културе у Лесковцу – за просветне прилике, за сликарство и друге уметности, филм, на пример. Као председник Клуба љубитеља филма крајем 60. година 20. века био сам пријатно изненађен Николајевим познавањем филмске уметности, њених изражајних специфичности и ту своју упућеност у филм штедро је доказивао у дискусијама које смо водили у Клубу и у написима у Нашој речи. Ипак, најважнији део Тимченковог публицистичког рада представљају текстови на опште културолошке теме у којима наш аутор говори о стању у лесковачкој култури или у нашем друштву уопште при чему имплицитно своје ставове и оцене заснива на примеру Лесковца. У Нашој речи је скоро две и по године, од јанаура 1966. до септембра 1967. водио сталну рубрику, колумну под називом *Разговори о култури у комуни* и у њој је из недеље у недељу, са извесним краћим прекидима, обрађивао питања која су се тицала културног живота у Лесковцу. Но, Тимченкова колумна је, такорећи од самог старта, изазивала бурно реаговање појединаца. Николају је пребацивано да, између осталог, дели културу на елитну и масовну, потцењујући ову другу, да је присталица проказане крилатице „*култура културним радницима, политика политичарима*“, спочитавајући му да је критизер. Наравно, није изостао Тимченков одговор у коме је одбацио наводе својих опонената. Одговор је био одмерен, али понегде и оштар.¹¹³⁵

У сваком случају, наговештен је сукоб на лесковачкој културној сцени, сукоб који се временом распламсавао да би кулминацију доживео на састанку редакција локалних часописа уже Србије, одржаном крајем октобра 1967. године у Лесковцу. На том састанку уводно излагање под насловом „*Криза духовних вредности*“ поднео је управо Николај Тимченко; оно је штампано у Нашем стварању те исте 1967. године.¹¹³⁶

И може се, ако се апстрахује идеолошки аспект, и данас читати као актуелни текст, публицистички текст *par ehelence*, бриљантан, убедљив есеј, као драматичан пледоаје за одбрану добро нарушених моралних и духовних вредности у нашем друштву. Овај Тимченков опширан текст у ствари је највећим делом сажетак претходно објављених чланака из његове колумне. Полазећи од теме састанка, положаја културе у провинцији, Тимченко поставља питање „где је и шта провинција у култури, да ли се њене границе могу једноставно одредити географским мерилима или за вредновање такозваног провинцијалног духа и менталитета и његово одређивање треба узети у обзир и неке друге елементе“, да би дао одговор да „као мерило за одређивање провинцијалности или културне уздигнутости једне средине треба узети, пре свега, културне иницијативе, њихове резултате и, наравно, однос средине према тим иницијативама и култури као друштвеном феномену“. Тимченко детектује симптоме кризе „у којој су се нашле духовне и културне вредности у нашем друштву“, говори о духовној учмалости, пасивности, политиканству, отпорима, чак мржњи према култури; корене отпора види у небризи друштва, у експанзији прагматизма, у грубом економистичком прилазу културним добрима. Против таквог стања ствари ваља се борити, кличе Тимченко: „Наша дужност (дужност интелектуалца у провинцији) је у томе да употребимо све наше моћи и људске енергије у одбрану достојанства културе и културног дела.“

Шта би се, најзад могло рећи о одликама Тимченкове публицистике! Она је, најпре плод једне беспримерне интелектуалне радозналости, истраживачког духа или духа побуне и немирења са постојећим стањем, споја интелигенције и ерудиције, као и моћи дубљег сагледавања стварности. Све то чини основу необично широког спектра пишчевих интересовања. Мислим да су његови публицистички радови помало скрајнути, да заслужују већу пажњу. Они су неодвојиви део његовог укупног стваралаштва.¹¹³⁷

1135 Исто, стр. 213. *Напомена*: Тимченко одговара на упућене му критике у оквиру његовог петог наставка *Разговора о култури у комуни*, као допуна, одн. напомена уз текст *О једној критици и још о којечему*.

1136 *Напомена* проф. Душана Јањића: Пун назив теме био је „*Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији*“. Поред представника редакција локалних часописа, у раду састанка учесовали су српски културни ствараоци као што су Добрица Ћосић, Михаило Марковић, Никола Милошевић, Светозар Стојановић, Миладин Животић.

1137 Проф. др Д. Јањића *Николај Тимченко као публициста*, *Наше стварање*, 3-4, 2010, стр. 210-215.

XII

НИКОЛА МИЛОШЕВИЋ О ТИМЧЕНКУ - Ако би се за неког могло казати, без патетике, и без оног претеривања које је, такорећи, природно у неким оваквим свечаним приликама, да је живео са књигом и за књигу, онда се то може рећи за *Николаја Тимченка*.¹¹³⁸

Штавише, онај „случај комедијант” Милоша Црњанског учинио је, то сте сад били у прилици да чујете, да Николај Тимченко не само живи са књигом и за књигу, него да са књигом и умре. Задесила га је смрт онда када се враћао из библиотеке са две повелике књиге. Међутим, онај ко се определио за такав неки живот, њему живот није могао бити лак. Било је, наравно и биће, интелектуалаца, и овде и другде, који су лакше проживели свој животни век, чак неки од њих и у некој врсти благостања. Међутим, Николај Тимченко изабрао је да буде интелек туалца, позајмићу наслов једне књиге Исаије Берлина, *против судбине*. А такви интелектуалци нису никада добро забележени код моћника овог света. А и у време када је српски народ био народ разбојника и убица, како нам је то поручио Жак Ширак за време бомбардовања, Николај Тимченко није био неко ко ће та два става искористити да свој материјални положај побољша и да до афирма ције дође, да пропутује свет, и да чак буде неко од власти повлашћен, како би то један наш социолог рекао, мисонар који ће нам приповедати шта су људска права. Такав, дакле, какав јесте, он је свој животни пут одабрао такав какав је био, и ми, који га се присећамо, питамо се шта смо му остали дужни. Кад умре неко ко иза себе остави дубок траг, то питање се увек поставља, а одговор на то питање се зна: таквим људима ми увек остајемо дужни. Нажалост, кад они оду тамо, у ону земљу из које се, како каже Хамлет, није вратио нико, нема начина да им наше дугове вратимо. Николај Тимченко је сада тамо, ослобођен од свих земаљских брига, премда, како је био брижан за ствар овог света, и наш положај у свету, можда он и однекуд може да види и да чује оно што ми овде говоримо, али то је оно што надилази нашу моћ разумевања. Оволико колико наша смртна памет сеже, дакле, једино што можемо да пресудимо у овом тренутку је да покушамо да вратимо дуг за оно што је он за живота урадио. Да нешто учинимо да се његово име и оно што је он написао вреднује онако како за живота није било вредновано, и ако то чинимо, ми ћемо вратити дуг не Николају Тимченку него нама и нашој српској култури.

Ја желим да скренем вашу пажњу на једну специфичну околност која је делатност Николаја Тимченка и то његово делање против струје учинила много тежим но што би то иначе био случај. Ми који живимо у главном граду ове земље и који смо, на неки начин, ето, и сами покушали и ишли против струје, били смо, ипак, у повољнијем положају. А Николај Тимченко је живео у једном провинцијском, како би се то рекло, граду, у коме муње и громови севају јаче и ударају жешће. Многи, дакле, писци нису, живећи не само изван Београда и у самом Београду, били под таквим неким ударима муња и громава; он јесте и не треба се чудити што га је смрт однела у годинама када га је однела, него се чудити да је и толико могао преживети у условима у каквим је живео. Међутим, кад сам за тај град употребио онај израз који се често може чути – провинција – ја желим да вашу пажњу овом приликом скренем на то да провинција постоји само у духу. Без обзира на то где неко живи, без обзира колико становника има град у коме живи, тај неко у духу неће бити провинцијалац, и то је управо био случај са Николајем Тимченком. Можда није било те књиге коју није прочитао Николај Тимченко; нема овде међу нама никога, било да је писао романе, приповетке или песме, а да све то Николај Тимченко није ишчитао. Читао је он много, разум се, и из других неких области – из филозофије, социологије, психологије, све је то био предмет његовог занимања, а колика је његова читалачка страст била, судите по томе што је чак и све моје списе ишчитао. Дакле, Николај Тимченко био је човек духа. Духовно је Николај Тимченко живео и сад је негде у царству духова.

1138 Обраћање проф. Николе Милошевића на комеморативном скупу у Београду, поводом смрти Николаја Тимченка „Човек од духа, Наше стварање”, 4-1 /2004-5

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ

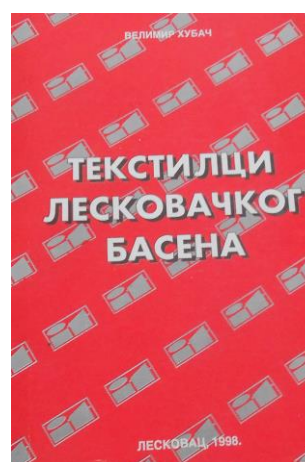
И Велимир Вили Хубач рођен је у Винковцима 1934. Гимназију је завршио у Лесковцу и већ тада је почео да се бави новинарством као сарадник „Наше речи”, а од 1955. године је професионални новинар „Наше речи”. Када је седамдесетих година у Лесковцу основана Радио станица, Хубач постаје *први новинар* (директор у оснивању Радио Лесковца био је *Благоје Стојановић*, професор математике, касније директор и уредник Радио Лесковца и Наше речи). Хубач 1974. године прелази у редакцију Наше речи и ту је до пензионисања, 1997. године. Бавио се и техничким уређивањем листа, а свих ових година био је изузетан учитељ млађим колегама. Имао је непуну годину дана када су се његови родитељи вратили у лесковачки крај. Његов отац Емил, текстилни техничар, радио је код свог оца Густава Хубача, власника текстилне фабрике у селу Козару крај Власотинца. Велимир Хубач је детињство провео у Козару, основну школу је похађао у Грделици а гимназију у Лесковцу. Године 1955. (15. октобра), запошљава се у Нашој речи у Лесковцу као новинар, и у тој професији остаје до пензионисања најпре сарађујући, а затим и уређујући Културну рубрику. Бавио се позоришном, филмском, ликовном и културном критиком, активно учествовао у културном животу града. Крајем 60. година одлази у Истру и ради на Културној рубрици пулског недељника Глас Истре. Убрзо је постављен за директора и главног и одговорног уредника Радио Пуле у оснивању. Боравећи у Истри, учествује у покретању часописа, а у наставцима објављује роман за децу „Дјечаџи са риве”. У Зеницу прелази 1965. године и ради на Културној рубрици листа „Наша ријеч”, а потом се почетком 1970. враћа у Лесковац и четири године ради у Радио Лесковцу. Из радија прелази у Нашу реч у којој је био технички уредник, а до пензионисања уредник Културне рубрике активно учествујући у културном животу града. Историјском архиву из Лесковца доставио је на чување обимну грађу из које се може издвојити неколико целина – развој позоришне и филмске уметности и културног живота у Лесковцу са приложеним многобројним критичким чланцима. Легат садржи доста књига и брошура и породичних докумената. Хубач је одликован Орденом рада са сребрним венцем, Плакетом Савеза новинара Југославије за 25. годишњицу рада у новинарству, добитник је бројних плакета, повеља, захвалница установа, предузећа и асоцијација.¹¹³⁹

Вили Хубач преминуо је у Београду 2010. године.¹¹⁴⁰

%

Хубач је објавио књиге: „Голоруки” (са Милорадом Чејовићем), „Текстици лесковачког басена”, монографије о познатом глумцу Драгану Димитријевићу и Фејату Сејдићу и др. У „Гласу Истре”, у тридесет наставака објављен му је роман за децу „Дјечаџи са риве”, а у Зеници, у Нашој ријечи, у 20 наставака појавио се његов *фељтон и тамошем позоришту*.

Аутор је монографије „Сазвучје генерација“ (25 година Лесковачког културног центра).

¹¹³⁹ Лесковачки дневник, бр 2/3, април-јул 1999. године, стр. 21; ратно издање.

¹¹⁴⁰ У лесковачком Историјском архиву налази се *Легат Вили Хубача* (видети Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива у Лесковцу, 2004, стр. 280).

II

ТИХИ ЧОВЕК – ГЛАСОВИТИ СТВАРАЛАЦ – У јулу ове године, у седамдесет и петој години, из живота је тихо отишао Велимир Вили Хубач, публициста и новинар. Умро је у Београду, где је и живео последње две године, а сахрањен је на Бежанијском гробљу. Информације о овом тужном догађају објавили су „Политика“ и „Вечерње новости“, јер је Велимир Вили Хубач, осим у Лесковцу, значајне новинарске и публицистичке трагове оставио и у Пули и Зеници.¹¹⁴¹

Његово новинарско публицистичко путовање почиње у Лесковцу давне 1955. године – до Пуле 1960. преко Зенице 1965. да би поново дошао у Лесковац 1970. године, до новембарских дана 1995. године када као новинар – уредник „Наше речи“, након 40 година непрекидног и марљивог рада, одлази у пензију. Но, ни тада не оставља новинарско перо. Издаје монографију о Лесковачком културном центру, а у рукопису су остали монографија о Центру за економику домаћинства и о лесковачком професору, сликару и музикологу Вангелу Бадулију. И на страницама „Помака“ је од 1996. године, када је основан овај лист за књижевност, уметност и културу. Последњи његов текст на страницама нашег листа био је „Белешка о поезији на радију“ објављен у броју 41/42 (јануар – јун 2008). Чега год да се латио током радног века позлатило му се – од „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, где је као ученик Више гимназије у Лесковцу био главни и одговорни уредник, до „Гласа Истре“ у Пули, од лесковачке „Наше речи“ до зеничке „Наше ријечи“, од Фото кино клуба „Аца Стојановић“ – Лесковац и Фестивала аматерског филма Југославије у Лесковцу до Филмског клуба „Јелен“ и Фестивала „Мала Пула“ и најзад до угледног лесковачког часописа „Освиг“. Скоро да нема тога што Велимир Вили Хубач није био у новинарско-публицистичкој делатности: од новинара-сарадника до новинара уредника, а његова ужа специјалност, од првих новинарских дана, била је област културе и образовања. Био је директор и главни уредник Радио Пуле у оснивању, потом заменик директора и главног и одговорног уредника на оснивању Радио Лесковца 1970. године. Покретао је часописе („Истарски мозаик“), едиције (Зеница јуче, данас, сутра“), „Реч, звук, боја („Наше стварање“, Лесковац), писао је фељтоне. У „Гласу Истре“ објавио је у наставцима дечји роман „Дјечаци са риве“, коаутор је књиге „Голоруки“. У загребачком „Телеграму“ (под уредништвом Фадила Хаџића) имао је скоро у сваком броју свој стубац о културном животу Истре и Пуле. Писао је за листове и часописе: „Дело“ – Љубљана, „Српски књижевни гласник“ – Београд, „Наше стварање“ – Лесковац. Поспешивао је аматере, те дивне опсенаре духа духовности, афирмишући их у свим областима и срединама у којима је деловао. Био је чак и секретар КУД „Ибрахим Первиз“ у Зеници. Оснивао је клубове, драмске студије, био је члан жирија на смотри аматера. У Пули и Зеници, Велимир Вили Хубач, тај тихи дивни човек, еруптивне вокације, наметнуо се неуморним радом и ретком стваралачком разноврсношћу. Без његовог имена историја културе поменутих места била би непотпуна и штура. Поглавље о новинарству Лесковца и Србије такође би било незамисливо без имена Велимира Вилија Хубача. Културни посленици га памте као узорног сабеседника, поузданог сарадника до фанатизма оданог стварима за које се залагао. Био је одлучно против полутанства, квази културе и уметности, али на начин који не спутава, већ снажи, не негира већ нуди правце могућег, поштујући личност и прегнућа из којих увек, како је Вили умео да каже може да ишчили нешто вредно, далекосежно.

Није било уметничких ансамбала, врских уметника – гостију Лесковца о којима у „Нашој речи“ Вили није писао... и нема организације и установе, акције и манифестације од месних заједница до Културно-просветне заједнице или о искрслим проблемима просвете и културе, а да се Вили Хубач није огласио. Често полемички, али аргументовано, непристрасно, зналачки и стваралачки. Када је отишао у пензију 1995. године у „Нашој речи“ од 17. 11. 1995. године, Томислав Н. Цветковић написао је текст какав је Вили заслужио: „Тихи човек еруптивне вокације“.

У књизи „Живот пише приче“ аутора Верице Баторевић Божовић, његове колегенице и блиског пријатеља, објављен је запис о Велимиру Хубачу. На питање одакле то одређење за новинарство, рекао је:

– Има то свој разлог. У гимназији смо онда издавали своје месечне новине, прво „Искру“, па „Лесковачки средњошколац“, касније је то прерасло у „Омладински глас“, гласило омладине Лесковца. Први уредник био је Радмило Требјешанин, потом Миодраг Митић, а

¹¹⁴¹ Прилог у рубрици Сведок времена листа Помак“ о Велимиру Вили Хубачу објављен је под називом „Тихи човек – гласовити стваралац“, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису текста стајало је – Редакција листа „Помак“.

онда су поставили мене. Када сам се разболео, главни уредник је постао Јован Букелић. И тако, другови су оценили да имам неко искуство, па су ме након оздрављења послали у „Нашу реч“. А школа, питао сам, положи ванредно, одговорили су ми. И тако, иако сам имао неке склоности, привлачиле су ме неке друге ствари, постао сам новинар, заволео професију, нашао себе у њој. Посао је све више „хватао“. Као млад новинар ангажовао сам се и на покретању „Гласа пионира“. Велимир Вили Хубач, сасвим је извесно, незаобилазни је део културне баштине Лесковца. Писање културне историје града незамисливо је без текстова који су сачувани у комплетима – годишњицима „Наше речи“, али и лесковачким листовима и часописима. Човек је оно што за њим остаје, по томе је неуништив, као камен, као вода, као небо. А за Вилијем Хубачем, остало је много текстова који су сведочанство о једном времену и генерацијама стваралаца и прегалаца који су у њему делали.¹¹⁴²

III САЗВУЧЈЕ ГЕНЕРАЦИЈА – (25 година Лесковачког културног центра – монографија) –

Повод да сачини монографију о Лесковачком културном центру јесте обележавање четврт века постојања и деловања ове еминентне лесковачке културне установе. Овог посла се латио Вили Хубач, истакнути публициста, дугогодишњи новинар „Наше речи“, вероватно најбољи познавалац културних збивања и прилика у Лесковцу. Пред собом је имао нимало лак задатак. О поливалентној културној установи која је мењала називе и пролазила кроз

разне фазе у свом развоју углавном се мало и парцијално писало. Није било ниједне целовите публикације или дужег рада који би аутору могао да послужи као упориште или бар полазна тачка у састављању монографије. Ваљало је стога прикупити обимну и разнородну грађу, проучити је и уобличити у веран приказ двадесетпетогодишњице рада центра. Како је за поједине периоде његове историје недостајала потпуна архивска грађа, Вили Хубач је уложио све своје истраживачке снаге да оствари замишљени циљ. Поред архиве Лесковачког културног центра, користио је и остале бројне изворе – материјале похрањене у Историјском архиву Лесковца, комплете „Наше речи“, другу периодику и релевантну литературу, билтене, каталоге, проспекте, програмске текстове...¹¹⁴³

Овако широко прикупљена грађа представљала је прву фазу у изради монографског дела. Предстојао је деликатан и одговоран посао њеног систематизовања. Као сваки прави истраживач, Хубач се није задовољио пуким пописивањем активности и њиховим хронолошким презентовањем. Његова замисао била је комплекснија, амбициознија. Она се се једне стране, састојала у селекцији садржаја, односно остварења Лесковачког културног центра, у одвајању битног од небитног, у својеврсном вредновању онога што се у току низа година постизало. С друге стране, аутор је желео да историју установе, која је предмет монографије, стави у шири културни и друштвени контекст, укаже на карактер, улогу и домете Центра за културни живот Лесковца. Оба задатака је аутор монографије са успехом је решио. Показало је то, после уводних напомена, већ прво поглавље „Плодно културно тло“, које је сажет приказ културног живота Лесковца до почетка осамдесетих година прошлог века, са активностима које ће бити предмет оснивања установе, сада под називом Лесковачки културни центар. Наредна четири поглавља хронолошки су преглед континуираног деловања установе, од њеног оснивања 10. октобра 1981. године до најновијих дана. Систематично и свеобухватно Вили Хубач описује активности Дома културе младих „Жика Илић Жути“ (до 2002) године и Лесковачког културног центра (од 2002) износећи на увид јавности изузетно богат и разуђен живот вишенаменског културног стецишта у коме се преплићу музичке приредбе, позоришне представе, изложбе, књижевне вечери, естрадни програми, филмске пројекције, издавачка делатност, сусрети такмичења, друге културно-уметничке манифестације, итд. При томе овај храм културе и уметности имао је од почетка, подвлачи аутор, карактер сазвучја генерација, јер његови програмски садржаји нису били намењени само младима нити су само млади учествовали у његовом остваривању. Дајући свој опсежан преглед, аутор, наравно, не заобилази ни ону фазу у

¹¹⁴² Напомена: Комплетан прилог из 49/50 броја Помака, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису прилога стоји: Редакција листа Помак”.

¹¹⁴³ Проф. др Душан Јањић, Сазвучје генерација, рецензија, ЛКЦ, Лесковац 2006. Напомена: Преносимо комплетну рецензију.

развоју Дома културе коју су обележили интеграциони и дезинтеграциони процеси, неизбежни у његовом уобличавању.

Хронолошком обрадом делатности Лесковачког културног центра не завршава се, међутим, монографија Вилија Хубача. Она се допуњује посебном разрадом појединих сегмената активности центра: часописом „Наше стварање“, стваралаштвом ликовних уметника, драмским и музичким програмима. Аутор књиге с правом то чини јер жели да потпуније осветли и афирмише ове значајне видове културног деловања. Бавећи се њима, он притом, чак више него у ранијим поглављима, баца шири поглед на културна збивања у окружењу, дакле у Лесковцу и ван његових граница. Важно је, са овим у вези, истаћи да аутор посебну пажњу управља на младе талентоване ствараоце, нарочито у драмској и музичкој области, који су начинивши „*прве кораке*“ у овој средини, остварили запажене резултате као истакнути српски уметници. Сасвим је на свом месту и то што Вили Хубач (у поглављу Разноврсност замисли и програмских остварења) не занемарује удео руководиоца, али и других рандика Лесковачког културног центра који су допринели да центар израста у једну од најзначајнијих културних установа у Лесковцу. Оно што исписаним поглављима књиге даје несумњиву вредност јесте то што њен аутор није суви хроничар минулих догађаја. Вили Хубач, видљиво је то, описану грађу неретко обогаћује својим коментарима, оценама, значајним пресуђивањима, смислом за синтезу, градећи тако окружену слику времена којим се бави.

Брижљиво урађена, крцата подацима и именима прегалаца вредних спомена, богато илустрована фотографијама, монографија „Сазвучје генерација“ Вилија Хубача значајан је прилог упознавању и проучавању Лесковачког културног центра и незаобилазан је докмент у даљим истраживањима културне историје Лесковца. На основу свега реченог, са задовољством препоручујем штампање овог рукописа.¹¹⁴⁴

IV

ВИЛИ ХУБАЧ - САРАДНИК „ПОМАКА“ - Већ у првом броју Помака, листа за књижевност, уметност и културу (октобар-децембар 1996) јавља се њему најдражом темом – причом о позоришту. Поводом стогодишњице позоришног живота у Лесковцу, објавио је чланак „*Критика (позоришна) – савременик или сарадник?*“¹¹⁴⁵

У бр. 2. Помака (јануар-март 1997), Велимир Вили Хубач примећује у подужем чланку да су „забележени неки продори који указују да овај град (Лесковац) има културни потенцијал“. „Шта сањамо, шта нам се догађа“ – назнака је његовог прилога у 3/4 броју Помака (април-септембар 1997) – и где Хубач указује на појаву „негативне кадровске селекције у култури“. Наредни број је без Хубачевог присуства, а у 6. броју „Помака“ чак има три прилога. Најпре је анализирао „Живот у позоришту“ Дајвида Мемета у адаптацији и режији Давида Путника уз закључак „да та прича коју су нам стари и млади глумци испричали... није оставила равнодушним“.

Кратко, ефектно, представио је „Ивицу и Марицу“ Добривоја Каписазовића у адаптацији и режији Драгана Радовића закључујући да представа „има своје чари за најмлађе гледаоце“. Хубач је у овом броју дао занимљив „запис за сећање на глумца Стојана Стојиљковића (1930 -1987) уз јасан наслов: „*Неизбрисиви трагови*“.

Заљубљеник у позориште, али и неспорни зналац позоришне критике и историје, Велимир Вили Хубач у двоброју 7/8 Помака (април-септембар 1998 опширно пише од *др Петру Волку* (1931), театрологу, историчару филма и професору Факултета драмских уметности, писцу монографија о Раши Павловићу, Миливоју Живановићу, Добрици Милутиновићу, Пери Добриновићу и Жанки Стокић, али и аутору „Историје југословеског

1144 *Напомена:* РЕЧ АУТОРА ВИЛИЈА ХУБАЧА – Приликом рада на овој публикацији суочили смо се са два ипак решива проблема. Прво, за неке периоде активности недостајала је потпуна архивска грађа, али оно што је сачувано, иако непотпуно, омогућило је да се ипак створи комплетна слика о делатности Лесковачког културног центра у протеклих двадесет и пет година. Друго: програмска делатност ове културне установе је веома разграната и широка. (...) Настојали смо, надамо се да је то видљиво из публикације, која је пред вама, да у првом реду истакнемо ангажованост ове установе у културном животу Лесковца, па и шире, и истовремено, кроз то, укажемо и на неке значајне домете у њеном свакодневном деловању. (...) Посебну захвалност изражавам рецензенту, проф. Душану Јањићу, на веома корисним сугестијама које су, то посебно желим да нагласим, допринеле да ова монографија буде што потпунија слика деловања Лесковачког културног центра у протеклих двадесет и пет година.

1145 Помак бр. 1, октобар-децембар 1996, стр.13.

филма” (1986) и дела „Позоришни живот у Србији 1944-1986” (1990), „Позоришни живот у Србији 1835-1944” (1992) и „Српско позориште – илустрована историја српског позоришта” (1997). Хубач посебно истиче да су у књизи „Позоришни живот у Србији 1835-1994”, др Волк у „индексу аутора и индексу представа” од лесковачких списатеља представио: Наталију Арсеновић, Сретена Динића, Добривоја Каписазовић, Свету Кондића, Жака Конфина, Симу Бунића и Томислава Н. Цветковића.

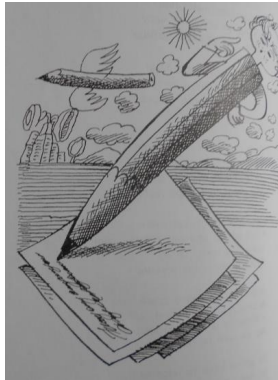
Хубач се поново оглашава у 10. броју Помака (јануар-март 1998. године анализом две представе: „Љубинке и Десанке” Александра Поповића у режији познатог глумца *Радише Грујића* и „Пепељуге” Шарла Пероа, коју је поставио такође познати лесковачки глумац *Драган Димитријевић*. („Пепељуга” на лесковачкој сцени делује не као наменска игра за најмлађе гледаоце, већ као позоришни чин којим се пошптује та најмлађа публика”, а у представи Љубинка и Десанка”, Хубач посебно хвали надахнуту игру „младих глумаца, студената Факултета уметности у Приштини, стипендисте лесковачког ког театра – *Станислава Грујића, Сузану Митић и Николу Пантовића*, који су, не тако лак глумачки задатак, свако на свој особен начин, успешно остварили”.

У рубрици „Знемените личности”, (Помак, број 15/16, 2000), не без разлога, представио је Фреди Фазловског” О њему врло надахнуто пише Вили Хубач.¹¹⁴⁶

(...) Са неискреним сипатијама, али и зналачки Велимир Вили Хубач даје оцену најновије књиге песама Борислава Здравковића „*На падинама сна*” (Прес клуб, Удружење писаца, Лесковац 2000) у броју 19. Помака (јануар-мар 2001). „Борислав Здравковић најновијом збирком песама „*На падинама сна*” (старе и новије песме), свом песничком опусу додао је још један поетски бисер – више од пет деценија на овим просторима одјекује његова песничка реч, изазива вибрације у онима који са поезијом другују. Песник од нерва, искрен до сржи у ономе што нам песмом казује он, превасходно лирик, и како сам себе назива романтичарем, дарује свима око себе, онима који поезију воле понајвише, најдубље емоције, претвара све чега се у песмама дотакне у амалгам лепог и када се о најтужнијим стварима говори. (...) Борине песме треба читати, друговати са њима. Тек онда, у том дослуху са песником, оне у нама одзвањају, постају део нас. Јер, речима казивати о његовој поезији је само путоказ ка њима, неискрп ним врелима емоција. Оне, његове песме, нису филозофски трактати о животу. Оне су одраз, обухваћен трен, сублимат нечега што се догодило или се догађа, живот, али све то заогрнуто у тиху, носталгичну, лирску копрену. Свака песма је изазов за песника било када је настала, за нас којима је намењена суочавање и са њом и са самим собом. А од тога, од првих емоција и треперења које изазива, до размишљања и промишљања, један је корак. И, то је то. Песник остаје са својим песмама у простору и времену – у онима којима је та поезија дарована, будући емотивне катарзе.”

Велимир Вили Хубач је у редакцији „Помака” од 1. до 22. броја, односно од 1996. до 2001. године. То је време када је главни и одговорни уредник Томислав Н. Цветковић, који изузетно цени Хубачев списатељски дар, његово познавање новинарског заната, литературе и позоришта. После краће паузе, уочен је Хубачев прилог у броју 33 (јануар-март 2006), који је уредила нова редакција (главни уредник *Драган Радовић*).

Хубач је, дакле, и као хроничар једног времена, пре свега као новинар „Наше речи”, али и као стални, драгоцен сарадник готово комплетне лесковачке периодике, дао готово немерљив допринос историји културе Лесковца и уврстио се у ред најмарљивијих и најцењенијих зналаца ове области.

1146 Видето поглавље о Фазловском.

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Никола Цветковић рођен је 21. јуна 1939. године у Лесковцу, од оца Чедомира Цветковића Лешњака (1902–1971) и мајке Загорке из породице Анђелковић (1919–1994). Дипломирао је, магистрирао и одбранио докторску тезу на Филолошком факултету Универзитета у Београду. У гимназијским данима, 1957/58. године, био је председник литерарне секције, када је добио и прве књижевне награде. Већ 1956/57. објављује стихове, књижевне приказе, студијске прилоге (О Жаку Преверу), новинске чланке, касније пише есеје, књижевно-историјске и поетичке прилоге, а 1984. на Универзитету у Приштини започиње наставно-научни и педагошки рад.

Поред редовних активности, бави се фотографијом, ходољубивим путовањима (источни Медитеран, Шпанија, скандинавске земље, Грчка, Русија и др.) и путописима (две књиге), сценско-музичком и рецитаторском делатношћу. Један је од суорганизатора Клуба љубитеља филма у Лесковцу (у другој половини шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века) чији је председник био проф. др Душан Јањић. За представу „Гозба или О љубави” извршио је избор из Платонових текстова, које је засценско приказивање приредио и режирао Раде Јовић (представа је на предлог Данила Киша и Миодрага Драшковића играна на сцени Атељеа 212, 5. јула 1967). Оснивач је и организатор књижевних клубова младих (Филозофски факултет у Приштини, Учитељски факултет у Јагодина, у Новом Пазару, Бањалука колеџ и Мегатренд универзитет, Факултет за културу и медије). Занима га нумизматика о којој и пише.

После завршене четвороразредне Основне школе „Васа Пелагић”, школске 1949/50. године уписао је први разред Мушке гимназије у Лесковцу. Њени нижи разреди су после реформе школства постали виши разреди осмољетке „Петар Тасић”, а завршио ју је школске 1953/54. године у Лесковцу. Исте године уписао је Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу коју је завршио школске 1958/59, заједно са генерацијом *ГимЛес '59*, када је положио велику матуру.

У раном детињству сриче прве стихове и неуспеле строфе, које убрзо одбацује, да би се у каснијим школским данима појавио зрелијим остварењима неосимболистичког усмерења, уз подршку новинара Вилија Хубача, техничког уредника *Наше речи* Олега Тхорика и песника Боре Здравковића.

Као ученик Више мешовите гимназије у Лесковцу, на конкурс *Омладинског гласа* награђен је за песму „Морнар је човек вечности”. Наредне 1958, на конкурс *Наше речи* за кратку причу, добио је трећу награду („Фотографија”, објављена у новогодишњем броју тог листа).

Године 1959, пред полазак на студије, на позив Воје Добријевића, главног и одговорног уредника *Наше речи*, написао је уводник за тај лист, поводом Дана ослобођења града, 11. октобра, под насловом *О, граде мој*, захваљујући коме је добио стипендију Среза Лесковац за редовно похађање наставе. А као студент, 1961. године, примио је награду Савета за културу општине Лесковац.

На Филолошки факултет Универзитета у Београду се уписао 1959. године, да би дипломирао 1964, на Групи за југословенску и општу књижевност. Паралелно је студирао Историју уметности на истом факултету. На матичном факултету је похађао наставу на последипломским студијама на Групи за историју уметности, да би магистрирао 1973. темом „Поетика Милана Дединца”. На поменутом факултету је успешно одбранио докторску тезу „Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског” (1981). У наставно звање доцента изабран је 1984, а у звање ванредног професора 1989, оба пута на Филозофском факултету Универзитета у Приштини, где је 1991, на Филолошком факултету, изабран за продекана за финансије. Радио је од 1993/94. на Учитељском факултету у Јагодина (Универзитета у Крагујевцу), а ту је септембра 1993. изабран за редовног професора. Године 2007. одржан је Научно-стручни скуп „Стваралаштво Николе Цветковића”.

После завршетка студија, као стипендиста, вратио се у Лесковац и радни век започео 1964. године у Културно-просветној заједници (КПЗ) Среза Лесковац, а после укидања Среза, Општине Лесковац. Од 1967. прелази у Народну библиотеку „Радоје Домановић”, где је био управник. Радни век је наставио у Београду 1984. године, у звању помоћника главног и одговорног уредника у издавачком предузећу НИРО „Задруга”, до октобра 1984, када, као доцент, прелази на Филозофски факултет Универзитета у Приштини. Године 1993/94, у звању редовног професора, прелази на новоосновани Учитељски факултет у Јагодини (Универзитета у Крагујевцу) и 1993/94. постаје први продекан за научни рад и издавачку делатност. На Крагујевачком универзитету изабран је за председника Наставно-научног већа Универзитета. Пензионисан је у септембру 2005, на поменутом факултету. Исте године ступио је у уговорни однос са Факултетом за културу и медије (ФКМ) Мегатренд универзитета у Београду, на коме је до 2010/11. предавао неколико предмета, укључујући и мастер студије. Успешно је водио Књижевни клуб ФКМ Мегатренд универзитета

Добитник је више књижевних награда: *Омладински глас* (1957), *Наша реч* (1958); награда Савета за културу (1961), на књижевном конкурс СИЗ-а (Самоуправна интересна заједница) и *Наше речи* (1982. и 1983) и НИУ (Новинско издавачка установа) *Наше речи* и Фонда за културу (1990), као и значајно признање на конкурс „Драгојло Дудић” (1981). Носилац је Златне значке Културно-просветне заједнице Србије (1982) за рад и стваралачки допринос у ширењу културе. Скупштина града Лесковца му је, поводом Дана ослобођења Лесковца, доделила медаљу 11. октобра 2008.

За више од две деценије активног рада у Лесковцу и околини (бројне књижевне вечери и поетски сусрети) Цветковић је дао видан допринос културно-образовном, студијском (локална и регионална историја), књижевном (*Глубочица* и *Вуловић*), уметничко-сценском, позоришном, ликовном и музичком животу. Суделовао је у организовању већег броја библиотека на селу и у радним организацијама (1976–1984). Основне области интересовања су усмерене на теорију књижевности, потом компаратистику, историју међуратне књижевности, фолклористику, лингвистику, историју социјалдемократског покрета Србије, историју Београдског универзитета, историју лесковачког краја и југа Србије.

За шест деценија бављења књижевно-критичким, студијским, поетским, монографским, путописним и другим пословима, објавио је више од 700 библиографских јединица, међу којима је 29 књига.

Проф. др Никола Цветковић и даље активно сарађује са Лесковачким културним центром и часописом *Наше стварање*, као члан редакције, потом са Народним музејем и *Лесковачким зборником* у коме је објавио више студијских прилога; са Народном библиотеком „Радоје Домановић” у којој је основао завичајно одељење, Историјским архивом, Технолошким факултетом, на чијим је скуповима имао неколико саопштења. Поред тога, спреман је да одржи одговарајућа предавања и учествује у представљању књига аутора из Лесковца и околине, као и у раду научних скупова о дијалекатској књижевности, а Фондација Николе Цветковића да спонзорски помогне одржавање научно-стручних скупова о Ивану Ивановићу, Сашу Хаци Танчићу и другим књижевно-уметничким посленицима.¹¹⁴⁷

%

За више од четири деценије бављења књижевно-критичким, научним и списатељским радом *публиковао је више од 550 библиографских јединица*. (Библиографија радова наставника Универзитета” (1990 - 1995), књ. IV, Крагујевац, 1996. године). Био је члан више редакција и програмских савета и *написао је 68 рецензија*. Објављене књиге: *Ђулавка - борбени пут Борисава Станковића*, Лесковац, 1967, романсирана биографија у коауторству са Благојем Глигоријевићем, *Све за љубав*, (поезија), КК Глубочица, Лесковац 1979, *Пламени одсеви револуције*, Слобода, Београд, 1984, *Песничка поетика Милоша Црњанског*, Јединство, Приштина – Просвета, Ниш, *Поетика Милана Дединца*, Inter Yu Pres, *Књижевно-поетичне студије*, Inter Yu, Београд, 1993, *Светлост земље*, (поезија), Inter Yu pres, Београд, 1992, *Поетика писаца – књижевно-поетичне студије III*, *Књижевно-поетично у делима првих српских социјалиста*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд, 1994, *Књижевно-поетичне студије II*, НИП Нови свет, Приштина, Народна Универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски факултет у Јагодини, 1995, *Стилско изражајне одлике народних песама ослободилачких ратова I*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, Београд, 1995, *Плаветно доба дечаства* (ране песме), Учитељски факултет у Јагодини, Књижевно друштво просветних

1147 (Из рукописа *Лесковчани београдске дијаспоре* Жарка Спасића)

радника Србије, НИП Токово, Београд, 1995, *Живети пуним животом (Животопис Сергеја Димитријевића)*, Народни музеј Лесковац, 1996, монографија; *Косовијада*, (песме), Матица Српска, Нови Сада, 1997, *Нови и стари поводи* (књижевно-поетске студије IV, Учитељски факултет, Јагодина, Студио „СЦ” Јагодина, 1997; *Живот као делање (политичка делатност Сергеја Димитријевића)*, Народни музеј, Лесковац, 1997, године (монографија), *Чувидне мисли*, (поезија), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Биље од замале*, (поезија), Просвета, Београд, 2000, *У врту љиљана*, (поезија), Матица Српска, Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Српско мишљење: Чувидне мисли и пословички расковник*, (поезија), Освиг (тематски број), Лесковац, 1993. године. Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Удружења универзитетских наставника и Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодини. Живи у Београду.

О раду Николе Цветковића писали су: Тихомир Петровић, Влада Вуковић, Миленко Каран, Јован Н. Ивановић, Момчило Златановић, Милутин Ђуричковић, др Миролјиб Васић, академик Милош Мацура, Добросав Бјелетић, Миле Пенков, Драшко Ређеп, Јованка Радић, Мирослав Стаменковић, Виолета Јовановић, Даница Андрејевић, Миодраг Игњатовић, Милица Лилић и други.

Песништво Николе Цветковића (Лесковац, 1939) није довољно запажено, упркос чињеници да је овај песник до сада објавио преко стотину песама у разним листовима и часописима, да је антологисан и да је једним делом квалитетно презентован у збирци „Све за љубав” (1979).

Збирка песама „Светлости земље” је друга Цветковићева збирка, која долази тринаест година иза прве – она одражава песнички тематско-мотивски континуитет, али и то да је Цветковићево бављење књижевношћу (магистрирао 1973 а докторирао 1981) допринело да се у овој збирци изрази однеговано и, приметно, аутокритично.

II

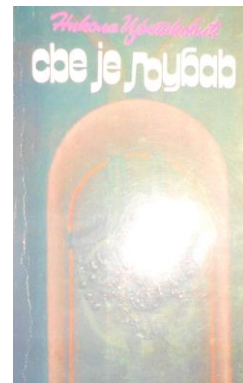
СВЕ ЗА ЉУБАВ – Вредни и плодни књижевни стваралац Никола Цветковић¹¹⁴⁸, одувек одан поезији као чаровитој свежини света, до сада је у разним листовима и часописима, поред социјалних, рефлексивних и родољубивих песама, објавио и више љубавних песама. Поезија као најпресуднији извор духовног живота и најближи интелектуални сабеседник, посебно љубавна поезија као најкарактеристичнија врста лирике и најчистији израз осећања, трајна је његова преокупација. На то упућује и његова невелика збирка песама „Све је љубав”.¹¹⁴⁹

Љубав је симбол живота и лајтмотив готово свих песама из ове књиге. То већ сугестивно потврђују стихови његове прве објављене песме под симболичним насловом „Све је љубав”: *Згажену траву кад подигне роса, / значи љубав. / Кад нам је у очима љубав / и мрав је љубав / и планина... / Све је љубав...*

Песникова љубавна осећања, понекад осенчена дискретним сентименталним тоновима, остварују се на снажан и продуховљен начин.

Цветковић као припадник генерације рефлексивно-естрадних песника видно настоји да песничке мотиве изрази на оригиналан и посве модеран начин. Стилске ефекте остварује без изневеравања чистоте и лепоте језика, без стилских фигура и великих гестова. Песник прибегава личном тону и исповедној ноти, па се зато у песмама осећа наглашена окренутост себи. Форма њихова унеколико је уједначена, али то не умањује вредност стиха, будући да се песма цени по интензитету осећања и оригиналности израза.

О поезији Николе Цветковића у предговору антологије „Лесковачки песници 1945-1975” (1977), професор Мирослав Миловановић, између осталог, пише: „Љубавна лирика Н. Цветковића је инспирисана истинским животним догађајима, што на изванредан начин посведочавају и честе посвете. Код њега поезија љубави, која је живот, све више постаје искуство поезије, и то искуство поезије истовремено бива и свест о песми. Управо, бавећи се поезијом значајних српских песника (М. Дединац, Р. Петровић, М. Црњански, С. Раичковић), он је непрестано дограђивао сопствену концепцију поезије, која се темељи на оном бранковском начелу: *да песма у себи налази свој начин исказивања и своје законе*”.

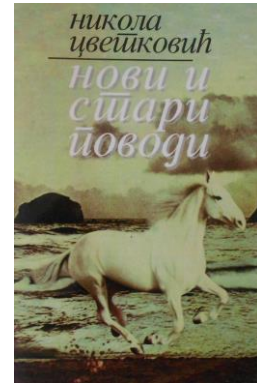
¹¹⁴⁸ Никола Цветковић, *Све за љубав*, Књижевни клуб „Глубочица”, Лесковац 1979.

¹¹⁴⁹ Проф. др Тихомир Петровић, „Књига завичајних писаца”, приказ, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова просвета Београд 1994, стр. 133.

У жељи да осећањима да потпунији израз и да искаже јачину својих узбуђења, Цветковић напушта поетске конвенције везаног слога и прелази на ритмичку прозу, тј. поезију у прози. Са посебним ритмом, дикцијом и мелодијом, песник слика занимљиве пејзаже. Песник који је са љубављу и упорношћу књижевног посленика и истраживача изучавао значајне српске песнике, особито Милоша Црњанског, морао је, по свему, да претрпи њихов утицај, што се осећа у овом стиховима. И поред извесних слабости, Цветковићима стихове достојне ваљаних песника, етеричних стихова који имају моћ да испуне и озаре наш живот. „*Све је љубав*“ остаје занимљива књига.¹¹⁵⁰

IV

НОВИ И СТАРИ ПОВОДИ – Проф. др Никола Цветковић је афирмисани студијски културно-просветни и универзитетски посленик, који се већ неколико деценија баави књижевно-поетским, критичким, есејистичким и научно истраживачким радом. Уз то је више од једне деценије укључен у наставно-научни и педагошки рад – најпре на Филолошком факултету Универзитета у Приштини, потом краће време предаје Општу књижевност на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, док је сада редовни професор књижевности на Учитељском факултету у Јагодини. Објавио је 20 књига за различитом тематиком, што указује на његова широка интересовања и интердисциплинарност у прилазу поетичким, компаратистичким, књижевно-историјским, фолклорним, социо-културним, па и естетички питањима и проблемима.¹¹⁵¹

Аутор неколико монографија и стручних књига из историје и теорије српске међуратне књижевности, историје социјалдемократског покрета Србије, историје Београдског универзитета и историје лесковачког краја и југа Србије – објавио је више кратких прича, путописа из Грчке, Шпаније и са источног Медитерана, као и неколико збирки песама (*Све је љубав* 1979; *Светлост земље* 1992, *Српко мишљења*, у оквиру Освита, 1993, *Плаветно доба дечаштва*, 1995, *Чувидне мисли*, 1997, *Косовијада*, 1997).

Видови поетике, програмске концепције, прогласи и манифести појединих значајних писаца између два светска рата и касније, основа су интересовања др Николе Цветковића. Писао је студије о међратној авгарди, пре свега о младалачким „путевима“ и „Сведочанствима“, о Раску Петровићу, Станимиру Винаверу, Драгану Алексићу, Оскару Давичу, Матошу, Ујевићу и др., као и о експресионизму, надреализму, зенитизму, суматризму, а последњих година и о поетици српског дадаизма. Критички преиспитује књижевно-теоријске погледе писаца различитих усмерења, потврђује да му је, поред књижевно-историјског виђења, поетика важна област студијског рада.

Осврнућемо се кратко на неке његове до сада објављене књиге, значајне студије и монографије.

Књига „*Песничка поетика Милоша Црњанског*“ (Приштина 1993) заснована је на темељном изучавању песничког дела и књижевно-теоријског погледа песника „Суматре“. У књизи се ваљано и спретно комбинују различите научне методе. Песничко стваралаштво Црњанског, који је својим делом означио читаву епоху, разматра се пре свега уз примену унутартекстовног аналитичког продора, али и спољњег, вантекстуалног. Студиозном обрадом ове сложене теме Цветковић је дао прилог увек занимљивом испитивању деликатне релације поезија – примењена и формулисана поетика.

У Цветковићевим оценама садржане су битне одлике и квалитети песничког дела Милоша Црњанског. Прегледно је изложио најбитније поетичне ставове Црњанског, а документовано је указао и на живо присуству његових теоријских схватања и поетичких представа које се и данас стваралачки настављају у делима нових књижевних генерација.

Крајем 1992. године, поред збирке песама „*Светлост земље*“, појавила се и књига „*Књижевно-поетичке студије Г*“. Осим уводне студије о херојским годинама српског модернизма, где Цветковић даје преглед на књижевни живот с почетка двадесетих година, објављено је још девет аналитичко-поетичких разматрања стваралаштва, углавном, Милоша Црњанског, Његоша, Лазе Костића, као и Чарнојевићевска и сеоба. У другом делу књиге под насловом „*Стваралачка прожимања*“, аутор најпре пише о косовском миту и

1150 Тихомир Петровић, „Огледи и критике из књижевности и језика“, Нова просвета Београд 1994. *Напомена*: Прената комплетна оцена проф. Петровића.

1151 Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997, стр. 339.

видовданском култу у „Видовданским песмама“ Црњанског, настојећи да одреди песником слојевит однос према традицији.

„Књижевно-поетичке студије“ Н. Цветковића наишле су на добар пријем код критике. Тако, на пример, професор Миленко Каран пише: „Ова је књига научна студија у правом значењу ове похвале, што значи да није суви академски рад који говори пуно и казује мало... Књига је сведочанство о времену у коме је Србија била уз раме Европи.“ („Јединство“, 19-20. јун 1993).

Монографија „Поетика Милана Дединца“ (Београд, 1993) први је целовити захват у књижевно стваралаштво овог српског песника у периоду између два рата. Поред уводне напомене у којој се одређује појам поетике, студија у првом поглављу доноси осврт на песничку младост генерације модерниста и на друштвено-историјске околности и прилике у којима они стварају. Потом испитује основе ране петике Милана Дединца. У посебном поглављу приказује се однос песника према надреалистичкој групи, као и према изабраним сродницима (Бодлеру, Рамбоу, Лотреамону, затим Бранку Радичевићу, Црњанском и Растку Петровићу). Лирика Милана Дединца третира се као својеврсна драма живљења а посвећена је пажња и тајнама стваралачког процеса овог писца, потом инспирацији, па функцији песничког дела и улози песника у друштву.

„Поетика Милана Дединца“ представља допринос изучавању савремене српске поезије у контексту њеног развоја и стваралачке традиције, али и нараслих модернистичких и надреалистичких тежњи. Цветковићева истраживања и познавање српске међуратне књижевности и слојевитог песничког дела Милана Дединца довели су до значајних открића, како за сагледавање теоријских парадигми, књижевне атмосфере и прилика, тако и за даља стваралачка преиспитивања и истраживања.

У књизи „Поетика писца – књижевно-поетичке студије III“ (Београд 1994), Цветковић је објавио књижевне огледе и студије о неким значајним видовима поетике Милутина Ускоковића, Меше Селимовима, Милана Дединца, Саше Хаџи Танчића, али и о темама и појавама о којима је релативно мало писано. Тако, на пример, аутор се осврће на фолклорно у путописима и репортерским прилозима Грогорија Божовића, као и на виђење Топличког устанка поетесе Данице Марковић.

Поред поменутих „Књижевно-поетичних студија I и III, штапао је и књигу „Књижевно - поетичних студија II“ (Нови свет, Народна и Универзитетска библиотека Приштина, 1995), која је једном делом посвећена раном Црњанском и Андрићу (етеризму и суматризму), а разматра и поетичко и фолклорно у експресионизму и надреализму, као и програмско у дадаистичким прилозима Драгана Алексића. Осим тога Цветковић се осврће на феномен етеризма у поезији Црњанског Радомира Андрића.

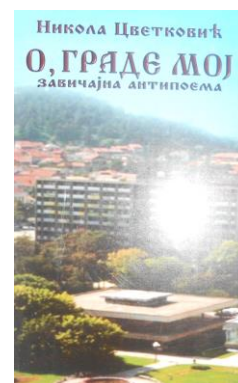
Одељак књиге „Нови поводи“ обихвата новија студијска остварења Николе Цветковића из 90. година. Поред ослањања на митско и везе са традицијом – Сима Милутиновић Сарајлија, Милош Црњански – аутор се бави видовима поезије и поетике наших савремених песника: Магије Бећковића, Љубомира Симовића, Стевана Раичковића и знатно млађег Слободана Костића, уз занимљив осврт на поетику разговора Милоша Јевтића који је и сам водио продубљени дијалог са поменутих песничким корифејима.

У младалачкој, другој фази студијског рада Никола Цветковић је узимао поједине значајне књиге као п о в о д за шира разматрања, књижевно-теоријска и историјска преиспитивања. Опредељивао се за књиге које су из различитих разлога будиле његова интересовања, или му је писање о њима представљало вид припрема за даља проучавања. Тако се, хронолошки гледано, најпре позабавио књигом Вука Филиповића „Приповедачки стил Растка Петровића“, јер је након магистрирања намеравао да у докторској дисертацији темељно истражи Расткову поетику („Растко Петровић и послератна авангарда“, Наше стварање, 1973, XX, 6, стр. 28-47). То, поред осталог, потврђује и чињеница што је у то време дао осврт на књигу Марка Недића о Раску Петровићу, под насловом „Магија поетске прозе“.

Ишашле су и штампе Цветковићеве књиге: „Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I и II“ (Београд, 1995), збирка раних песама „Плаветно доба дечаства“ (Београд, 1995), животопис Сергија Димитријевића „Живети пуним животом“ (1996), као и монографије „Живот као делање“ (1997) и „Записи о Сергију Димитријевићу“ (1997).¹¹⁵²

1152 Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор“, Никола Цветковић, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997. стр. 339-349.

О, ГРАДЕ МОЈ, ЗАВИЧАЈНА АНТИПОЕМА – Професор др Никола Цветковић је књижевник и публициста који се више од педесет година бави проучавањем књижевне и културне прошлости, нарочито простора јужне Србије (призренско-јужноморавски крајеви). Објавио је значајан број студија, књига и радова из области своје уже струке, из историје и теорије књижевности, из културне баштине српске и јужносрбијанске. Један од најбољих песника Лесковца и околине, Никола Цветковић објавио је неколико књига стихова: „Све за љубав“ 1997, „Светлост земље“ 1992, „Српско мишљење“ 1993, „Плаветно доба дечаштва“ 1995, „Косовијада“ 1997, „У врту љиљана“ и „Чувидне мисли“ 2000. године.¹¹⁵³

(...) У овој обимом невеликој књизи налази се двадесетак песама подељених у пет циклуса: О, граде мој, Дуговечја (четири песме), Блешт отаца (седам песама), Хиљадуруки (две песме) и у последњем, петом циклусу под насловом Сажети сјај свестане су четири песме.

(...) На крају треба рећи да и ова књига песама афирмисаног књижевног делатника и песника Николе Цветковића, иако у њој има и језичког експериментисања, пре свега на фонетско-фонолошком лексеколошком нивоу, представља значајан прилог баштини савремене српске поезије.¹¹⁵⁴

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

МОЗАИК

Сневање је једини начин
Да се постоји

Самовање је једина могућност
Да се не изгуби име

Туга је једини пут
До препознавања

Храброст је бити најближе себи

ВЕДРЕ ТМИНЕ

Тавним од несна.

У љубичастој вази
Небо гасне.

Препознајем се у далеком одсеvu.
Дан сахне.

У стакленцу дечјих гласова
Трне

Тавним од насна.

1153 Проф. др Голуб Јашовић, Неологизми у стихозбирци Николе Цветковића О, граде мој: завичајна антипоема“, предговор, „О, граде мој“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5. Цветковић је заступљен у чувеном „Песмопису“ (Лесковачки песници 1945-1975“ М. Миловановића, који је у предговору похвално говорио о његовим песмама.

1154 Проф. др Голуб Јашовић, предговор, „О, граде мој: завичајна антипоема“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5-13.

HEMESIDA

*Она је кћи Океана
и има нешто од Афродитине лепоте.
Она је богиња смрти у животу...*

I

Испашта дан у теби подневом
Покајање у мутном се крви
препознајем те у себи неодазивом
Док одјекујем простором ни последњи ни први.

Пустарама ветрови се леме
Босе гране сад уздахом вију
У подребрици злослути се доме
И горко вазноћ слутњом лију.

Острвило се сунце у својој јатки
Сустају речи огољене у непроболу
Свелост је безнана, а дани јетки
Што се крто руше са звездом на помолу.

II

У теби свиће, гасне, ведри се и облачи
Јутром шума се исконски препорађа
Октобар нагорели у април се пресвлачи
Са планинама трајеш и биваш све млађи.

Капља си лековита што из непробола кане
Муте се врела сновиђења и јаве
Чекам да то и у мени сване
Док усправе се непогодом похаране гране.

Има у твоје лику нешто од месечине
Што с висине точи се на босе гране
заокорениш да постојанство не мине
Звезде ти у погледу зањихане.

ГДЕ ДА ЈЕ НАЂЕМ

У вијалишту маљивих боја
У коловиру гибавих таласа
Под стрехом жеженог звука
Срце тумара
И тражи се
У ненађеном
Одсеви пурпура
У вештичијим сенкама
Прсти се жалцем грче
Бокови замину
Нутрина вреба срам

Проклиње низбрдицу
Заметних корака
Без раскршћа
За усудна сусретишта
А стопе маме кораке
У походе
Тајним стазама
Лептирастих трагова

Скобљених табана
Иде
А стиже натрашке
Богазом
Даљина клеца

На десну устаје
Крочи луњаво распућен
Оглуве простори
Безданих чула
Заслепи време
Али ње у одзиву
Нема.

СВЕТЛОСТ ЗЕМЉЕ

I

Сунце у расколу жари припитомљену таму
Кад истина је једина светлост земље
Што никад не гасне у своме пламу
А враћање вечном праху је безмље.

Сунце у расколу не зна за покој и пепелиште
И кад се јутром рађа а с вечери гасне у трептају Дана
Вечном путнику намернику осветљава исходиште
Кад му сија празнина и боли незнана рана.

Сунце у расколу светлост је виловита,
И када жари разоткрива будућност ватре
Прељубе племенитих узвинућа пре освита
Семе небеско ништа не може да затре.

Сунце у расколу, у оку дивље јато
Живот без жара у сунцу – на прагу је бездани.
Ономе ко силно жели путем се раздани
У вечној кретњи живљење је пребогато.

II

Сунце у расколу сија и пре сванућа
И не зна за голи мрак суштајања
Оно је једри изданак узвинућа
Неугсиво пламти и не зна за покајање.

У дослуху са подневом окато зенити
Врхунцем такне најдубље дно хтења
Будућем свитању испреда златне нити
И себе ствара из свог сјаја и озарења.

У предвечерје учи небеса зарном руменилу
И звезде далеке да буду себи јасне
Та светлост свесвета на јетком тавнилу
У расколу, као со земље, никад не гасне.

Сунце у расколу сија и пре сванућа
И не зна за голи мрак суштајања
Оно је жарки изданак војног утрнућа
Неугасло пламти и не зна за покајање.

ПЕСМА О СУТОНУ

Пођи вечерас са мном
Док ваздух претвара се у птицу
Пођи...
Док небо пушта своја вечита јата
Пођи док незаборавак – Сутона
расцветава у твоје и моме телу.

Зовем те гласом предвечерја
Пођи: и певаћу ти песму о Сутонима

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ ПУБЛИЦИСТИКЕ

- Миодраг Андрејевић
- Иван Бецић
- ЖаркоБјелетић
- Дејан Вељковић
- Небојша Вељковић
- Драгутин Гроздановић
- Михајло Дедић
- Небојша Димитријевић
- Мирјана Димитријевић
- Сергије Димитријевић
- Војислав Добријевић
- Драгутин Ђорђевић
- Јован Ђорђевић
- Ђурђа Ђорђевић
- Мирослав Здравковић
- Нинослав Златановић
- Небојша Ивановић
- Никола Илић
- Томислав Илић
- Мирослав Јовановић
- Тихомир Јовановић
- Драгиша Костић
- Славко Крстић
- Димитрије Кулић
- Јован Миљковић
- Милан Леви
- Милисав Маринковић
- Момчило Миленковић
- Србољуб Миленковић
- Сениша Милић

- Никола Милићевић
- Драгомир Милосављевић Странац
- Јован Миљковић
- Миодраг Митић
- Никола Митровић Кокан
- Благоје Младеновић
- Бранислав Младеновић
- Слободан А. Младеновић
- Момчило Миленковић
- Миодраг Митић
- Петар Петровић
- Хранислав Ракић
- Вукадин Ристић
- Предраг Стајић
- Душан Стаменковић
- Живан Стојковић
- Верољуб Трајковић
- Драгољуб Трајковић
- Милан Трајковић
- Добросав Туровић
- Звонимир Шимунец

МИОДРАГ АНДРЕЈЕВИЋ

I
Миодраг Андрејевић, новинар и публициста, аутор и приређивач неколико веома запажених књига, рођен је у Лесковцу 1946. године. Његов првенац „Срећно време“ објављен је 2009. године, када је и представљен у Лесковцу. Посебно је запажен његов предговор књиге „Кад кукуруз зри“ др Тихомира Јовановића, коју је приредио за штампу. Крајем 2014. Андрејевић је објавио књигу „Конструктор Мирослав Митић“, прву у едицији „Лесковачке легенде“.¹¹⁵⁵ Године 2015. Андрејевић је објавио књигу „Митровићи небески сањари“.

На молбу аутора ове студије, Миодраг Андрејевић послао је кратку информацију о његовом новинарском раду: Када се ради о мом новинарском и публицистичком раду истичем да сам у новинарство закорачио 1967. године када су ме у придошлој мартовској класи војника изабрали да испред команде гарнизона у Огулину будем дописник листа „За домовину“, загребачке војне области, односно Пете армије. Почео сам да сарађујем у листу „Трибина младих“ захваљујући Слободану Младеновићу Ботку, директору Центра за културу при Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ у Лесковцу. Први текст у „Нашој речи“ – репортажа о Мирославу Мијатовићу Грофу, глумцу Народног позоришта у Лесковцу – објављен је у свечаном броју октобра 1968. када је Тито боравио у Лесковцу. Андрејевић је уредник листа Млади борац, који је рођен у селу Плавцу, у легендарној Пустој Реци, неправедно запостављеној у српској новијој историографији. Наставио је да живи у селу Ивању, а од октобра, после ослобођења Београда, постао месечник и најзад недељник. *Напомена:* Пре Младог борца, као секретар Окружног одбора СУБНОР Јабланичког округа 2001. покренуо сам лист Глас борца, а до 2006. године изашло је око 40 бројева

II
КАД КУКУРУЗ ЗРИ – Мој први сусрет са доктором Тихомиром Јовановићем десио се тако што је он дошао са предлогом да разменимо књиге; да он мени поклони своје дело „Парапсихологију – између мистике и науке“, а ја њему мој најновији роман „Срећно време“. Годица ми је кваква трампа, јер сам помислио да је моја тек изашла књига већ на добром гласу. Неко време касније сазнао сам да су главни јунак моје књиге и доктор Тихомир ратни познаници. Онда ме копкало да ли се њему, можда, допао мој стил писања, па је зато одлучио да ми повери рукопис свог дневника из дечачких дана да га приредим за штампу!

(...) Детаљи у Тихомировим белешкама много говоре. Он примећује да власт у окупираном Лесковцу не функционише како треба, јер савезнички авиони-бомбардери налете и одлете, а тек се тада огласе сирене за опасност. Или данима и недељама после разорног бомбардовања рушевине се не рашчишћавају, па се градом шири смрад и зараза због неизвучених лешева страдалих људи.¹¹⁵⁶

III
СРЕЋНО ВРЕМЕ – Пријатно сам изненађен што се на лесковачком, српском, историографском небу појавио Миодраг Андрејевић који се, са пуно храбрости и енергије, упустио у монографско приказивање животног пута Добривоја Аранђеловића, на посве неуобичајан начин. Миодраг Андрејевић је увек пун изазовних идеја. Упоран,

¹¹⁵⁵ Дана 25. новембра, у сали СУБНОР-а на Новом Београду, одржана је промоција књиге Конструктор Мирослав Митић, прве у едицији Лесковачке легенде. О књизи су говорили Миленко Ковачевић, политиколог и публициста, Коста Живић, историчар и аутор.

¹¹⁵⁶ Миодраг Ј. Андрејевић, „Уместо предговора – незаустављиви присталица истине“, Тихомир Јовановић „Кад кукуруз зри“, ауторско издање, Београд 2010, стр. 3-4.

енергичан и са великим емотивним набојем био је идејни зачетник многобројних пројекта о Лесковцу чије ауторство му је често оспоравано, али он није посустајао да оне не буду остварене до краја. Једна од таквих је управо идеја о историографској обради истакнутих партизанских породица и појединаца, што би се претворило у посебну издавачку едицију. Као поштовалац народноослободилачког рата, осећао је да му то дугује, али истовремено није био само његов глорификатор, већ и критичар чиме је историчарима остављао значајне дилеме и изазове за научно разјашњавање. Али оно чиме ће се читалац суочити је да ову књигу аутора Миодрага Андрејевића мора да прочита у једном даху и да притом буде врло задовољан оним што је сазнао. После тога наслов „Срећно време“, ма колико у почетку могао бити схваћен као неприкладан, постаје јаснији.¹¹⁵⁷

IV

МИТРОВИЋИ НЕБЕСКИ САЊАРИ – Миодраг Андрејевић 2015. године објавио је књигу „Митровићеви небески сањари“, која на себи својствен начин говори о породици Синише Митровића једног од лучоноша аеро спорта, пилотирања, падобранства на југу Србије.

О Светлани Митровић, првој жени пилоту ратног ваздухопловства Југославије. Посебно поглавље у књизи односи се на трагично настрадаога и шампиона у авио-пилотирању и летењу Саши Митровићу.

О књизи, која је промовисана 2. јуна 2016. године, путем видео линка говорио легендарни водитељ-новинар и најпознатији инструктор летења Зоран Модли. Потом је прочитано казивање Мирослава Исаковића, ваздухопловног инспектора у пензији. Уз аутора Миодрага Ј. Андрејевића, о књизи су говорили потпуковник Богдан Тесла, проф. др Живан Стојковић и мр Предраг Митровић. Делове из по свему занимљиве књиге говорио је Благоје Ивановић, глумац лесковачког Народног позоришта

%

ПРОФ. ДР ЖИВАН СТОЈКОВИЋ О КЊИЗИ „НЕБЕСКИ САЊАРИ“ - Мало је рећи да ми је изузетна част да будем део ове велике свечаности која је више од уобичајене промоције књиге, више од обогаћивања културне баштине Лесковца и Србије. Јер, то је ода једној изузетној породици, коју је аутор књиге означио као небеске сањаре, а ја бих додао и господаре неба, лесковачке Икаре, којима је летење не само спортска дисциплина, већ саставни део животне филозофије и опстајања. То су људи невиђене енергије, незауостављиве жеље за летењем, истрајни и храбри, који су посвећени том изазову до не дохватљивих небеских висина. Њихови снови су постали стварност, породични завет, очева визија, а упорност више од храбрости.

Зато ми дозволите да тој јединственој породици упутим свој дубоки наклон, велико поштовање, која је знала да се држи достојанствено и онда када су нашем лесковачком, српском и светском Икару Саши сагорела крила и то на путу до светске славе. И како је рекао римски песник Марцијал „Храбар је онај који уме поднети несрећу“. А они су је, сем мајке Радмиле, поднели не одустајући од летења у име свог најмлађег члана, у његову част, за његово име, за идеале небеских висина који су га испуњавали. И одлучили да овом књигом овековече успомену на њега, али и да нам се представе у пуном светлу, непретенциозно, људски, као породица посвећена једном циљу, да оствари своје снове. И у томе јесу успели. Али и без ње они су већ ушли у легенду која мора бити пример нашем граду и целој Србији како се успех постиже са великим пожртвовањем и посвећеношћу, али и жељом да се покољењима покаже колико је трновит пут до славе. Са њиховим одличјима и признањима, освојеним трофејима и медаљама могао би се отворити мали музеј на понос Лесковцу и Србији. Њихова имена су се са великим уважавањем изговарала у Југославији, а посебно у Србији, а наш град мора бити поносан на њихово постојање.

¹¹⁵⁷ Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 93-98.

Све је то препознао наш публициста Миодраг Андрејевић, који се латио тешког о одговорног посла да оствари едицију Лесковачке легенде у сарадњи са Културно-просветном заједницом Србије.

(...) Има искуства Миодраг Андрејевић у стилском и наративном презентовању животних биографија оних који су попуњавали списак личности за обогаћивање културне и друштвене баштине нашег краја. И овом приликом сусрео се са богатим материјалом из животних биографија породице Митровић који је резултат брижљивог бележења сваког догађаја, али и респектабилне меморије актера. То је истовремено и предност, али и тежак задатак за избор стила и начина приказивања. Јер, и сам аутор указује на потребу другачијег приступа који би се разликовао од штурога и незанимљивог навођења детаља из живота одређених личности. Зато се определио за прихватање њихове нарације, али је истовремено успео да је врло вешто обогати својим књижевним приступом, који плени непосредношћу и изазовним закључивањем. Одлучио се, такође, за дијалогски приступ у односу на јунаке ове изазовне књиге.

(...) Чита се у једном даху од рулања у сновиђењу до високих домета у ваздухопловним вештинама троје небеских сањара. Они, пак, који мало знају о ваздухопловној ениги обогатиће своја сазнања, а истовремено бити задивљени са колико посвећености су наше летачке легенде остваривале своје снове и истовремено плениле радозналост многих младих људи. Довољан је био само први контакт са оцем породице Сенишом па да будете обогаћени чудним флуидом плаветнила неба што вас никада не оставља равнодушним. Његов благи израз лица, чудна смиреност, неодољиви осмех и тајанствена харизма побеђују у свакој прилици. Способност да вас придобије, да вас освоји и натера да заволите небеске висине, без страха, без могућности да одбијете је чудесна. Родитељи младића, који су дошли у Аеро клуб, после разговора са Сенишом без резерве прихватају да им деца уче летење моторним авионом или једрилицом, да скачу падобраном или да буду моделари летилица. Са таквим оцем готово је било незамисливо да му кћер и син не постану летачке легенде и да буду познати у целој Југославији. Фасцинантно је са каквом великом енергијом је Сениша крчио пут до остварења свог сна, од првог рулања до респектабилног и на далеко чувеног Аеро клуба у Лесковцу коме је посветио други део свог радног ангажовања и који данас носи име хероја неба Саше Митровића. У време његовог ангажовања овај Клуб је достигао зенит, а питање набављања летилица није никад било спорно. Тако је донекле оправдао међуратни Лесковац који за тадашњи Клуб „Наша крила“ није могао снаге да то учини. На жалост о данашњем статусу овог великог Клуба мало је речено, ваљда да не би подстакли и тако потиснуто носталгично сећање. Али је зато са поносом наведено да су некадашњи чланови овог престижног клуба у врху ваздухопловне делатности. А наша поштована Светлана има високи ранг војног pilota са официрским чином. Овом књигом је Сениша са својом породицом и ангажовањем аутора Андрејевића подигао трајан споменик великим дOMETИМА аероспорта и његових јунака у Лесковцу.

(...) Животну причу породице Митровић, која Лесковцу даје печат високо рангираног града у ваздухопловном спорту, пренео нам је Миодраг Андрејевић са пуно посвећености овом послу и јасним опредељењем да неће писати класичну монографију, већ ће, набрајајући све важне догађаје и детаље то препустити онима који се професионално баве историографијом. Истовремено ова књига је значајан подстицај за мултидисциплинарна изучавања феномена који је сам по себи изазован- владање небеским просторима. Она може послужити за студију упорности, морала, одговорности, успеха, скромности, филантропије, пријатељства, угледа, али и драматичног догађаја који је породицу Митровић уздигао до пиједестала обожавања.

ИВАН БЕЦИЋ

Иван Бечић рођен је 12. фебруара 1967. године у Алексинцу, а основну и средњу школу завршио је у Лесковцу. Студије на Одсеку за историју уписао је 1991. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Дипломирао је 1996. године просечном оценом 9,45. Дипломски рад „Новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“ оцењен је десетком. Последипломске студије уписао је 1997. године, а тезом „Финансијске прилике у Краљевини СХС (1918-1923)“, магистрирао 2002. године. Докторирао је на Катедри за Историју Југославије дисертацијом „Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941“ 10. јула 2009. године. Од 2001. године у Медициној школи у Лесковцу био је професор историје, а био је промотер десетак књига објављених у Лесковцу и члан је Редакционог одбора „Лесковачког зборника“.

II

СТВАРАЛАШТВО - МОНОГРАФИЈЕ: Финансијска политика Краљевине СХС (1918–1923), Стубови културе, Београд, 2003, 231., Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941, Институт за савремену историју, Београд, 2012.

ЧЛАНЦИ: Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата, Историја 20. века, 1, Београд, 2002; Валутно питање у Краљевини СХС, Лесковачки зборник, Лесковац, 2005, 367–381; Привредна банка А.Д. – Лебане, Лесковачки зборник, Лесковац, 2006, 161–177; Власотиначка кредитна банка, Лесковачки зборник, Лесковац, 2007, 275–288; Скопска продуктна берза, Лесковачки зборник, XLVIII, Лесковац, 2008, 203–216; Берзе у Краљевини Југославији, Историја 20. века, 1, Београд, 2008, 27–40; Јабланичка кредитна штедионица – Лебане, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009, 105–120; Кредитна политика Народне банке Краљевине Југославије, Историја 20. века, 1, Београд, 2010, 73–83; Лесковчани у министарској афери, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010, 247–260; Ратни дугови Краљевине Србије у светлу политике, Историја 20. века, 3, Београд, 2010, 45–56; „Мала историја“ у „Лесковачком зборнику“, Лесковачки зборник, Лесковац, 2011, 361–370; Финансијска политика Милана Стојадиновића, Историја 20. века, 3, Београд, 2011, 125–142; Утицај листа „Наша реч“ на обликовање јавног мњења у Лесковцу и околини 1944–1945, Лесковачки зборник, 2012; Лист „Борба“ у борби за овладавање јавним мњењем у Србији 1944–1945, Историја 20. века, 2, Београд, 2012; Приватни новчани заводи у Урошевцу, Баштина, 33, Приштина–Лепосавић, 2012, 145–162; Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

ПРИЛОЗИ: Никола П. Илић, Политичка убиства у лесковачком крају (1887–1941), Предговор, Филекс, Лесковац, 2007, 5–9; Мирослав Јовановић, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црквена општина, Предговор, Лесковац, 2013; Планови, програми и уџбеници историје у средњим стручним школама, Историја – додатак Просветног прегледа, 2262, Београд, 14. април 2005; Извештај Председништва 14. научног скупа Културно-историјска баштина југа Србије, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

СТРУЧНИ РАДОВИ – ПОСЕБНА ИЗДАЊА: Историја за II разред средњих стручних и уметничких школа, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006; Кратак историјат Холокауста, Приручник о Холокаусту, Платонеум – Савез јеврејских општина, Нови Сад – Београд, 2012.

ЧЛАНЦИ, ФЕЉТОНИ: У част јубилеја, Херодот, 5, Београд, 2004; Финансијска моћ Лесковца у међуратном периоду, Наша реч, Лесковац, 4. март 2005–15. април 2005; У очима суседа, Кратак поглед на један бугарски уџбеник, Наша реч, 44, Лесковац, 18. новембар 2005; Свети цар Константин – између вере и политике, Наша реч, 11–13, Лесковац, 24. март 2006–7. април 2006; Од снова предака до кошмара савременика, уједињење Србије и Црне Горе, Наша реч, 17–21, Лесковац, 12. мај 2006–9. јун 2006; Нове (старе) интеграције, Да ли је могућ заједнички приручник за наставу историје у Србији, Црној Гори, Хрватској и Босни и Херцеговини?, Наша реч, 45, 24. новембар 2006; У спомен сурдуличким жртвама 1915. године, Југмедиа, Лесковац, 20. новембар 2012; У част палим суграђанима, Парастос

сурдуличким мученицима, Нова наша реч, 23. новембар 2012; У сусрет јубилеју, Милански едикт – историјски аспект, Помак, 57–60, Лесковац, 2012.

ПРИКАЗИ: Бранко Петрановић, Југославија на размеђу (1945–1950), Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 1999; Драгољуб М. Михаиловић, Рат и мир ђенерала, Изабрани ратни списи, приредили: Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 2000; Борис Кршев, Банкарство у Дунавској бановини, Историја XX века, 2, Београд, 2000; Југословенска држава 1918–1998, Историја XX века, 2, Београд, 2000; Ђорђе Станковић, Студенти и Универзитет 1914–1954, Историја XX века, 1, Београд, 2001; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813, Лесковачки зборник, 2004; Слободан Н. Стојиљковић, Организација комерцијалног пословања у индустрији Југославије од 1945. до 1988. године, Наша реч, 51, Лесковац, 24. децембар 2004; Љубиша Динчић, Школа поред реке: Век трајања Основне школе „Светозар Марковић”, Наша реч, 4. фебруар 2005; Др Драган Тодоровић, Ивана Момић, Турековац кроз векове, Монографија, Наша реч, 17. фебруар 2006; Владимир Стојанчевић, Балканска политика Србије за ослобођење српског народа у Турској 1804–1878, Наше стварање, 1–2, 2006; Добросав Ј. Илић, Српски четнички покрет, Коста Пећанац, Дража Михаиловић, 1904–1944, Наша реч, 26, Лесковац, 14. јул 2006; Добросав Ж. Туровић, Небојша М. Ивановић, Лесковац и лесковачки крај 1915–1918, Наша реч, 27, Лесковац, 21. јул 2006; Бернар Баван, Вујадин Иванишевић, Јустинијана Прима – Царичин Град, Наша реч, 29, 4. август 2006; Добросав Туровић, Небојша Ивановић, Записи топличког четника др Божидара Поповића Божа 1916–1918, Наша реч, 49–50, Лесковац, 27. децембар 2006; Вукадин Ристић, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878–2005, Наше стварање, 3–4, Лесковац, 2006; Душан А. Јањић, Француски клуб у Лесковцу 1919–1941, Наша реч, 1, Лесковац, 12. јануар 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, Спомен обележја у општини Лесковац, Тачка, 3, Лесковац, 12. фебруар 2007; Герила на Бакану, борци за слободу, бунтовници или бандити, Истраживање гериле и парамилитарних формација на Балкану, зборник радова, Историја XX века, 2, Београд, 2007; Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Данило Грегорић и 25. март 1941, Историја XX века, 2, Београд, 2007; Др Борис Кршев, Финансијска политика Југославије 1918–1941, Историја XX века, 1, Београд, 2008; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година Водовода Лесковац (1954–2009), Панорама, 9, Лесковац, 12. март 2009; Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић, Пола века Медицинске школе у Лесковцу 1958–2008, Лесковачки зборник, 2009; Др Момчило Павловић, За Тита или за краља, Избори за уставотворну скупштину 11. новембра 1945, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009), Помак, 45–48, Лесковац 2009; Небојша Ивановић, Лева обала, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010; Мирослав Каранфиловић, 90 година Основне школе „Васа Пелагић”, Лесковачки зборник, 2010; Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић: „120 години од оснивањето на Ткачкиот училиште, Првото текстилно училиште на Балканиот и 15 години од оснивањето на уметничките образовни профили”, Македонска виделина, 40, Панчево, 2010; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година, Помак, 49–50, 2010; Добросав Ж. Туровић, Гужбалице Горње Јабланице, Помак, 51–52, 2010; Перица Хаџи-Јованчић, Европеизација српског Манчестера 1918–1941, Историја 20. века, 1, Београд, 2011; Морис Пенге, Добровољна смрт у Јапану, Лесковачки зборник, ЛИ, Лесковац, 2011; Михајло Дојчиновић, Мртвица, Помак, 53–54, Лесковац, 2011; Жарко Спасић, Квалитет гимназијског образовања: Алумни ГимЛес-2009, Помак, 55–56, Лесковац, 2011; Никола П. Илић, Време обрачуна, Лесковачки зборник, Лесковац, 2012; Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михиловића, Наше стварање, 3–4, Лесковац, 2012; Историја 20. века, 3, Београд, 2012.

РЕЦЕНЗИЈЕ – МОНОГРАФИЈЕ: Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813, Историјски архив Лесковац, 2004; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954–2004), Историјски архив Лесковац, 2004; Драгољуб М. Кочић, Историја за први разред средњих стручних и уметничких школа, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 2005; Дејан Цветковић, Дедалови снови, кратка историја ваздухопловства, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 2006; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, Спомен обележја у општини Лесковац, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац – Народни музеј Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, СУБНОР Лесковац, Деценија континуитета 1997–2007, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година Водовода Лесковац (1954–2009), Филекс, Лесковац,

2009; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009), Филекс, 2009; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац, 2009; Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић, Школа за текстил и дизајн, 120 година од оснивања Ткачке школе, Прве текстилне школе на Балкану: 15 година од оснивања уметничких образовних профила школе: 1890/2010, 1995/2010, Школа за текстил и дизајн, Лесковац, 2010; Никола П. Илић, Истините приче о хајцима и качацима Удружење писаца Лесковац, 2011; Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михаиловића, Републички одбор СУБНОР-а Србије, Лесковац, 2012.

РАДОВИ У НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА: Др Борис Н. Кршев, Национализација Народне банке Краљевине Југославије, Токови историје, 3–4, Београд, 2008; Александар Павловић, Јавно налагање бадњака у северној Косовској Митровици, Баштина, 32, Приштина – Лепосавић, 2012; Милутин Живковић, Досије „Досије Смако Шкријељ” – Прилог проучавању рада Управе државне безбедности на простору Тутина и околине након Другог светског рата, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012; Петар Ристановић, Добрица Ћосић и отварање Косовског питања 1968. године, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012.

III

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ - Сергије Димитријевић (1912 – 1987) припада оним посленицима струке чији радови у појединим областима историје и појединим научним дисциплинама не губе од актуелности и значаја, без обзира на сазнања до којих се у међувремену дошло. Иако рођен пре једног века у Пироту, Димитријевић је знатан део свог научног рада посветио историји Лесковца, града у коме је завршио основну школу и гимназију.¹¹⁵⁸

Дипломирао је на Правном факултету у Београду 1934. године, а потом, у Паризу, завршио студије на Институту високих међународних студија, као и Високе студије на Правном факултету. Похађао је двоструки курс Академије међународног права у Хагу. Због активног рада у КПЈ, ухапшен је 1939. године, а током Другог светског рата налазио се у концентрационим логорима у Француској и Немачкој. Боравио је чак у шест логора: Ролан Гарос, Верне, Лагиш, Рецебеде, Ное и Бухенвалд, одакле се по ослобођењу вратио у Југославију. По повратку у земљу био је професор политичке економије на Правном факултету у Београду од 1946. до 1952. године и директор Економског института Привредног савета владе ФНРЈ од 1946. до 1951. године. Докторирао је 1957. године са темом „Страни капитал у привреди бивше Југославије“, радом који је својевремено био од великог значаја за проучавање привредне историје Краљевине Југославије. Радио је као научни сарадник Економског института НР Србије, историјског одељења Института друштвених наука, Историјског института САНУ и Института за изучавање радничког покрета (данас Института за савремену историју). Умро је у Београду 1987. године.¹¹⁵⁹

Оставио је иза себе велики број књига, студија, чланака, расправа и прилога, тако да опус његових научних и стручних радова броји око 430 библиографских јединица. Многи од његових радова носе обележје времена и система у којем су настали, те је неопходан озбиљан критички приступ приликом сагледавања датих тумачења, али су радови о нумизматици остали један од најпоузданијих ослонаца за сваког ко се бави овом научном дисциплином или користи њена сазнања за стварање потпуније слике о српском средњовековном друштву и држави. Димитријевић је нумизматиком почео да се бави, уз помоћ родитеља, још као дечак, а сакупљање српског средњовековног новца, његово проучавање и објављивање радова о њему, били су један од његових најважнијих научних послова.¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁸ Др Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник ЛШ, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49.

¹¹⁵⁹ Никола Цветковић, Човек на звезданом прагу будућности, Прилог за биографију Сергија Димитријевића, Живот и дело др Сергиј Димитријевића, Лесковац 1989, стр. 113-125.

¹¹⁶⁰ Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник ЛШ, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49-64. *Напомена:* Рад је рађен у оквиру пројекта „Материјална и духовна култура Косова и Метохије (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије. Напомена: Опширније о Димитријевићу у поглављу о његовом раду.

ЖАРКО БЈЕЛЕТИЋ

Жарко (Обрада) Бјелетић рођен је 30. септембра 1942. године у Ковачима, општина Никшић, Република Црна Гора. После завршене гимназије у Никшићу, дипломирао је хемију на Природно-математичком факултету у Београду. Бјелетић је радио је у гимназији у Модричи, ОЦ „Милентије Поповић“ у Власотинцу и ОЦ „Раде Металац“ у Лесковцу. Професор је у Медицинској школи у Лесковцу од 1. јануара 1974. године.

Бјелетић је просветни саветник за хемију (спољни сарадник), од 1976. до 1990. године и члан Просветног савета Републике Србије – Комисија за хемију. За постигнуте резултате у образовању 1985. године добио је звање педагошки саветник.

За изванредне резултате у припреми ученика за такмичење из хемије (три пута I, четири пута II и четири пута III место у Србији) добио је Повељу Републичког одбора „Наука младима“, а 1987. године Златну медаљу и повељу Савезног одбора СФРЈ. Српско хемијско друштво доделило је „Годишњу награду – медаљу за 2004. годину за изванредне резултате у настави, као израз признања за унапређење квалитета наставе и ширење хемијских знања међу ученицима основних и средњих школа.“

За време Бјелетићевог директорског мандата (1. септембар 1987. до 3. јула 2001. године) дограђено је шест кабинета са припремним просторијама, библиотека, опремљена је гардероба у болници, ограда је и осветљено школско двориште. У том периоду су отворени нови смерови за козметичке техничаре, гинеколошко-акушерске сестре и лабораторијске техничаре и повећан је број са 16 на 24 одељења.

За постигнуте резултате школа је добила Октобарску награду Лесковца за 1998. годину и више других признања. Бјелетић је рецензент уџбеника хемије за I и II разред гимназије и здравствене струке, хемија II за II разред гимназије и здравствене струке и биохемије за IV разред здравствене струке. Објавио је четири рада из наставе хемије и у коауторству (са Јеленом Бјелетић) монографију „35 година – Нејбољи лесковачки хемичари у Покрету „Наука младима“. Председник је Подружнице Српског хемијског друштва у више мандата.¹¹⁶¹

ПОЛА ВЕКА МЕДИЦИНСКЕ ШКОЛЕ – Монографија је адекватан начин да се прикаже развојни пут и резултати полувековног рада Медицинске школе у Лесковцу. Ништа не одолева зубу времена, само записано остаје као драгоценост сведочанство прошлости. Монографијом освежавамо сећања и чувамо од заборава предходне генерације ученика и њихових професора, јер „само неразумни људи могу да сматрају да је прошлост мртва и непрелазним зидом одвојен од садашњости“, записао је Иво Андрић. Већи део архиве школе изгорео је у пожару, маја 2005. године, па је било отежано прикупљање потребних података. (...) Имена свих ученика који су завршили Медицинску школу (7.460) и њихових професора (471) и чланова школских одбора протеклих 50 година налазе се у монографији.¹¹⁶²

(...) После ослобођења, у самом Лесковцу било је 12 лекара и 25 лекарских помоћника-болничара. На одељењима Опште болнице 1951. године радило је 8 лекара и само 2 медицинска техничара, док су остали били приучени болничари.¹¹⁶³

Великим залагањем и ауторитетом др Живојина Поповића, уз писмену сагласност и одобрење општине Лесковац, отворена је једногодишња школа за болничаре. (...) Школа је почела са радом 1956/57. године.

¹¹⁶¹ Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић: Пола века Медицинске школе Лесковца, Медицинска школа, Лесковац 2008, стр. 95

¹¹⁶² Ж. Бјелетић, Ј. Бјелетић, Пола века медицинске школе Лесковца, Реч аутора, стр. 7.

¹¹⁶³ Исто, стр. 12.

Управни одбор Опште болнице прихватио је предлог др Живојина Поповића и колегијума шефова одељења да се једногодињег школовања болничара школују медицинске сестре.

Схватајући важност школовања средњошколског кадра за рад у здравственим установама, Народни одбор среза Лесковац 30. септембра 1958. године под бројем 17830 донео је Решење о оснивању Средње медицинске школе за медицинске сестре у Лесковцу.¹¹⁶⁴

Школа је почела са радом 30. септембра 1958. године без својих просторија. Захваљујући Општој болници, која је, за почетак, уступила салу рачуноводства за ученике, настава је почела у учионици која је имала 20 клупа, таблу, сто и столицу за наставнике.¹¹⁶⁵

Директори Медицинске школе били су: прим. др Живојин Поповић, Љубомир Балић, професор географије, Љубиша Митић, професор физичког васпитања, Жарко Бјелетић, професор хемије, Јовица Маринковић, професор српског језика и књижевности и Зорица Кастратовић, професор српског језика.¹¹⁶⁶

¹¹⁶⁴ Исто, стр. 18.

¹¹⁶⁵ Исто, стр. 53.

¹¹⁶⁶ Исто, стр 93-97

ДЕЈАН ВЕЉКОВИЋ

Дејан Вељковић, дипломирани социолог, живи у Лесковцу, где је и рођен. Успешно се бави уметничком фотографијом и публицистиком. После завршеног Филозофског факултета у Нишу, радио у просвети. За свој досадашњи уметнички рад освојио је више значајних признања. Имао је неколико самосталних изложби фотографија у родном Лесковцу, Нишу и другим местима. Оглашавао се прилозима у часописима: *Помак*, *Лесковачки зборник* и другим листовима.

%

Општински лист „Новине црнотравске“ - Први број новопокреног листа *Новине црнотравске*, месечног информативно-политичког гласила општине Црна Трава, изашао је из штампе 1. јануара 1999. године, у тиражу од 1.000 примерака.

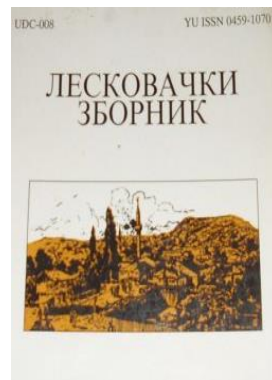
У уводнику, објављеном на другој страни, стоји да се на овај начин „испуњава обећање и излази у сусрет грађанима, попуњавају празнине у погледу јавног информисања“. У наставку се наводи да ће лист на својим страницама „доносити информације из друштвено-политичког, привредног, културног и других области живота и рада грађана на овом подручју. Исто тако, објављиваће текстове из рада СО, њених тела и органа“.¹¹⁶⁷

У уводној речи, поводом првог броја, у чијем потпису стоји Уредништво, наводи се да ће лист покретати и афирмисати све активности које доприносе развоју и напретку црнотравског краја и које су у складу са интересима грађана и њиховом борбом за виши стандард и бољи квалитет живота. Уредништво листа истиче да ће лист о свим јавним стварима писати јавно и слободно јер је, како „законске одредбе подвлаче, слобода јавног информисања неприкосновена и нико нема права да је незаконито ограничава, или да принудом утиче на рад јавног гласила“.¹¹⁶⁸

Појаву новог гласила забележила су средства јавног информисања. Тако београдски дневник *Политика*, у тексту насловљеном „На киосцима први број Новина црнотравских“, пише: „Првог јануара ове године изашао је први број *Новине црнотравске*, што је, иначе, била вишегодишња жеља становника ове сиромашне и малене општине на југу Србије. Новина ће излазити једном месечно.“¹¹⁶⁹

Лист је већ од првог броја наишао на врло добар пријем код читалаца. (...) Лист је формата А4, обима осам до шеснаест страница штампаног текста, писмо ћирилично, прелом текста комбинован на три или четири ступца. Штампана у црно-белој техници, док је блок наслова у плавој, односно црвеној боји. (...) Једанаести бој „Новина црнотравских“ изашао је из штампе маја 2000. године. Претежан садржај листа чине текстови поводом Дана општине (26. април) и извештаји са свечаности које су тим поводом одржане.

Објављивањем 11. броја (маја 2000. године) престало је даље излагање *Новина црнотравских*.

1167 Дејан Вељковић, Општински лист „Новине црнотравске“, Лесковачки зборник, 2015. стр. 361. Напомена: У фусноти стоји: Новине црнотравске, бр. 1:2

1168 Новине црнотравске, 1999:2

1169 Политика, 5. јануар 1999:14.

НЕБОЈША ВЕЉКОВИЋ

Небојша Вељковић је рођен у Лесковцу 1955. године где је завршио Гимназију, дипломирао је на Грађевинском факултету у Нишу на хидротехничко-конструкторском смеру. На Медицинском факултету у Београду завршио је специјалистичке студије из санитарне технике, магистрирао и докторирао на Факултету заштите на раду у Нишу на смеру за заштиту животне средине. Радио је у Агенцији за заштиту животне средине/ Министарство заштите животне средине Републике Србије до одласка у пензију у фебруару 2020. године, на радном месту начелника Одељења за мониторинг квалитета воде и седимента у звању вишег саветника.

Био је члан Агенције за заштиту животне средине, која је *National Reference Center* за сарадњу/извештавање Републике Србије према Европској агенцији за животну средину (ЕЕА), за област извештавања водни ресурси (water quantity, quality and ecological status). Био је члан *Заједничког тела* Републике Србије за спровођење *Протокола о води и здрављу* (UNEP Protocol on Water and Health). Био је члан радне групе Института за стандардизацију Србије за област *У165 Снабдевање водом и инжењерство отпадних вода*.

Био је уредник и коаутор шест публикација из тематике надлежности Агенције за заштиту животне средине/Министарство заштите животне средине и Министарства здравља Републике Србије: *Побољшање система за процену дифузног загађења вода у Србији – студија случаја за слив Колубаре*, Агенција за заштиту животне средине (2013); *Спровођење протокола о води и здрављу у Републици Србији – Анализа стања*, Министарство здравља и Министарство животне средине (2014); *Статус површинских вода Србије – Анализа елементи за пројектовање мониторинга*, Агенција за заштиту животне средине (2015); *Воде Србије – У времену прилагођавања на климатске промене*, Агенција за заштиту животне средине (2015); *Статус површинских вода Србије – Развој мониторинга у оквиру планова управљања речним сливовима*, Агенција за заштиту животне средине (2018); *Животна средина у Србији: 2004 – 2019*, Агенција за заштиту животне средине (2019).

Аутор и коаутор је осамдесет стручних и научних радова објављених у часописима националног и међународног значаја. Теме ових радова обрађују питања развоја, управљања, коришћења и заштите водних ресурса, као и питања заштите животне средине и одрживог развоја. Аутор је монографија: *Индикатори одрживог развоја и управљање водним ресурсима*, Задужбина Андрејевић (2006), *Modeling and assessment of diffuse water pollution load – principles and application*, Lambert Academic Publishing (2013) и *Информационе технологије у заштити животне средине*, UTVSI (2017). Члан је редакције часописа *Вода и санитарна техника* који издаје Удружење за технологију воде и санитарно инжењерство из Београда.¹¹⁷⁰

1170 РЕЦЕНЗИЈА „Еколошка читанка“ на прави начин одсликава свог аутора и његов приступ било којој теми, максимално озбиљно и аналитично, али и са оном специфичном дозом хумора и сатире, својственог поднебљу југа Србије из кога долази. Иако је читанка, намењена свим генерацијама, много података и занимљивости сажето је у тексту и пре него започнете читање, припремите се да то урадите у једном даху. (проф. др Драган Повреновић); Са сигурношћу истичем да је „Еколошка читанка“ изузетно занимљива, садржајна и актуелна публикација коју са великим задовољством препоручујем свима који су интелектуално знатижељни да усаврше и надограде посебна стручна знања, као и општу културу у области екологије и заштите животне средине. (доц. др Владимир Павићевић)

ДРАГУТИН ГРОЗДАНОВИЋ

Драгутин Гроздановић, познати просветни радник и публициста, рођен је 21. децембра 1912. године у Тетову као седмо дете *Андре Гроздановића*, учитеља и школског надзорника и *Султане* рођене Ристић. Основно образовање стекао је у Тетову, а Нижу гимназију учио у Призрену. Године 1927. уписао се у Учитељску школу у Скопљу. Током службовања, уз рад, завршио је вишу педагошку академију. Од 1932. до 1944. Гроздановић је био учитељ по разним местима на Косову.¹¹⁷¹

После Другог светског рата Гроздановић је обављао разне одговорне дужности: био је окружни просветни повереник, начелник општег одељења Окружног НОО Лесковац, персонални референт предузећа „Зеле Вељковић”, секретар Градског народног одбора Лесковац, председник савета за просвету и културу, секретар Среског одбора, директор Осмогодишње школе „Петар Тасић”, директор Радничког универзитета, а пред пензионисање и управник Политичке школе. Пензионисан је 1966. године. Као истакнутом просветном саветнику, Савет за просвету СР Србије доделио му је звање педагошки саветник. Драгутин Гроздановић је написао *пет књига и објавио више од 60 радова* о просвети, НОР-у, историји и култури лесковачког краја. Био је сарадник многих листова, часописа и зборника. Умро је 1993. године у Лесковцу у 81. години живота. Красиле су га најлепше људске врлине. По тим особинама памтиће га наша средина. Иначе, прве године учитељевања Гроздановић је провео по забитим и сиромашним селима. После завршене учитељске школе постављен је 1932. године за учитеља у селу Бруту, где је провео прву годину, а онда је отишао на служење војног рока. После војске декретом је премештен за учитеља основне школе у Студеничану, крај Суве Реке, где су га физички напали Шиптари. Рат га је затекао у селу Очи Заградска, на Шар планини.

Као учитељ Гроздановић је између два светска рата припадао напредном Удружењу учитеља Србије. Почео је да пише као учитељ и да сарађује у листу „Народна просвета”. Објавио је два рада „Васпитни значај мајке у народној поезији” и „Учитељ и народни напредак”. После априлског рата 1941. године италијански фашисти са шиптарским балистима окупирали су Косово и Метохију. Италијанска милиција протерала је из Призрена један број српских учитеља, међу којима и Драгутина Гроздановића. Као избеглица прешао је у Србију, у Прокупље, где је добио намештење за учитеља, 24. јуна 1941. године.

%

Стваралаштво Драгутин Гроздановић дошло је до изражаја после Другог светског рата, нарочито у просвети, култури и завичајној историји. Био је хроничар свога времена. Његов стваралашки опус је обиман и по тематици разноврстан. Предано је радио у обнављању и организовању школа, установа за опште образовање и мреже културних установа. Допrineо је раду народних универзи тета, читаоница и библиотека у лесковачком крају. Организовао је хорске, драмске и фолклорне групе и друштва. Као директор Радничког универзитета бавио се оснивањем општинских клубова, покренуо издавачку делатност и штампање листова и публикација за омладину.

Драгутин Гроздановић, као публициста, написао је пет књига: „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945” (штампана 1973), „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1944-1954” (две књиге, штампане 1985), „Хроника села Вучја”, „Петнаест година рада Радничког универзитета „Коста Стаменковић” у Лесковцу” и „Библиографија радова лесковачких аутора”. Гроздановић је објавио и више од 60 стручних прилога у новинама: „Наша реч” (Лесковац), „Просветни преглед” (Београд), „Народне новине” (Ниш), „Трибина младих” (Лесковац) и часопису „Андрологија” (Загреб). Овде, свакако, треба навести и три подужа рада (у брошури) „Из прошлости мога краја”.

1171 Д. Туровић, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр.7.

МИХАЈЛО ДЕДИЋ

Михајло Дедић је рођен 17. јула 1943. године у Сијарини од оца Милоша и мајке Данице, рођене Ђукановић. Основну школу завршио је у Сијаринској Бањи. Средњу пољопривредну у Лесковцу, а Вишу педагошку, Одсек за српскохрватски језик и југословенску књижевност у Нишу.¹¹⁷²

Предавао је српски језик у основним школама „Вук Караџић” у Гњилану и „Вукајло Кукаљ” у Бувцу (Лебане). Од 1976. године постаје руководиоца Службе за информисање СО Лесковац, а 1990. године изабран је за директора, главног и одговорног уредника „Наше речи” у Лесковцу и на овој дужности остао је преко 11 година, до пензионисања 2001. године. На иницијативу и под уредништвом Саше Хаџи Танчића, покренуо је „Освита”, часопис за књижевност, уметност и културу у издању „Наше речи”, који је већ после неколико бројева, увршћен у врх српске периодике. За десет година, у часопису је сарађивало преко 500 истакнутих књижевника, књижевних критичара, преводилаца, публициста и уметника из земље и иностранства. Лист „Пионир”, у чијем је уредништву био, три пута је проглашаван за најбољи у земљи. Завичајној библиотеци у Медвеђи поклонио је више од 300 књига из своје библиотеке. Добитник је Октобарске награде општине Лесковац, златне значке Културно-просветне заједнице Србије, Децембарске награде Општинског савеза спортова Лесковац за животно дело, затим великог броја повеља, плакета, захвалница и похвала. Пензионисан је 2001. године. Дедић је умро у Лесковцу 2005. године.

Најплодније године Михајла Дедића су управо године проведене у Нашој речи. Велику пажњу поклањао је издавачкој делатности и у то време објављено је више од 50 књига песама, прича, романа, стручних књига, како лесковачких аутора, тако и стваралаца из дијаспоре. Скоро да нема лесковачког писца чију књигу није објавио у едицији „Наше речи”. Добитник је више награда, између осталих и Октобарске награде Лесковца.¹¹⁷³

Имао је осећај за меру. У нашем завичајном окружењу важио је за одличног znalца српског језика. Због тога је многе књиге завичајних писаца и уређивао и био коректор. Уз његово оштро запажање, брижљиву коректуру, многа дела су добила нов изглед: личила су на умивене прозоре који се сликају на јутарњем мајском сунцу! Веселио се успеху других; радовала га је и издавачка продукција Наше речи коју је – уз помоћ бројних сарадника – покренуо. Уз виспреног књижевника и уредника Сашу Хаџи Танчића, учествовао је у припремању и штампању свих бројева (24) „Освита”, који је словио за један од најбољих српских часописа. Док смо се наш истински пријатељ Михајло Дедић, друштво и ја дружили, поготово у годинама када се полако „тањило живот”, шта нам је друго, сем горко-слатких прича, било преостало. Остала је нада! Нада да ће бити побеђено велико зло и да ће се и сутра, када сване ново ведро јутро, наставити живот из почетка и тако – у бескарај! Да ли смо Михајло Дедић и наши заједнички пријатељи, како би прозборио Душан Матић, касно почели да „млатимо живот”. Јер, зар немамо утисак да су нам тако брзо прошле све ове деценије трајања. Знаш, колико пута смо један другог цитирали – мислећи на неке велике, пролазне људске биографије – да је пролазност вечна, а да преостаје да се рвемо са њом и са тренутком који она поништава, иако је тај тренутак заправо све оно што имамо. Михајло Дедић ме је при првом сусрету, далеке 1979. године, научио ономе што ме је стално пратило кроз живот, научио ме је да боље разумем дух малих средина. Имали смо и своје слабости, али треба признати да смо покатакд заклањали душу у дубоку сенку варљивог ћутања. Иза те непрозирне, можда варљиве тишине, тражили смо неки други живот, који је остао недовршен, завејан у далеким пределима детињства и младости.¹¹⁷⁴

1172 Добросава Туровића, Горња Јабланица, људи и време, стр. 403, СО Медвеђа, Културни центар Власотинце 2004. године.

1173 Верица Баторевић – Божовић, Запис за сећање – Михајло Дедић: Значајан издавач, Помак, бр. 29/30, јануар – јун 2005, стр. 2.

1174 Данило Коџић, део излагања на комеморацији поводом смрти Михајла Дедића, Народни музеј, 11. март 2005.

НЕБОЈША ДИМИТРИЈЕВИЋ

Небојша Димитријевић (Ниш, 1983. године), после завршене Гимназије „Станмир Вељковић Зеле“ у Лесковцу, студирао је на Филозофском факултету у Београду и стекао звање мастер археологије. Ради у лесковачком Народном музеју као кустос археолог/водич. Говори енглески, руски и дански. Године 2015. објавио је публикацију „Лесковац 101“, која је промовисана 23. фебруара 2016. године. Публикација је настала на основу искуства које је аутор имао приликом вођења (као лиценцирани туристички водич) домаћих, страних и посебно локалних туриста (ученика лесковачких школа) у одговору на хронични недостатак познавања локалне историје нарочито међу млађом популацијом Лесковца. У публикацији је кроз 101 питање и одговор дат сажет преглед најзначајнијих и најзанимљивијих догађаја и личност од праисторије до 1945. године.¹¹⁷⁵

Велика прекретница и мом животу десила се када сам завршио студије и када сам се као осведочени (у Београду) локалпатриота вратио у Лесковац и добио посао у Народном музеју. Упознајући се са музејским предметима, разговарајући са колегама и листајући књиге и часописе из музејске библиотеке, открио сам посве један нови свет, једну нову димензију која ми је у потпуности била непозната, иако су њени делови свуда око мене. Иако сам могао да видим материјална отелотворења тог света (зграде, народне ношње, старе занате), његов духовни део који им је удахнуо живот за мене је био тајна. Као прави археолог полако сам, наоружан шпаклама и књигама почео да скидам слојеве историје са Лесковца. Почевши од оног видљивог садашњег слоја и идући све дубље, показало се да је Лесковац једно веома богато вишеслојно налазиште које крије право богатство материјалне и духовне културе на коме могу да му позавиде и много већи и данас важнији градови. Како бих макар мало подигао праšину са историје нашег града, решио сам се да напишем ову кратку публикацију информативног карактера, не како бих открио *врућу воду* на тему историје Лесковца, већ како бих кратким и, надам се, занимљивим информацијама барем одшкринуо врата младим суграђанима у једну нову димензију нашег града. У њој сам обухватио историју од најстаријих трагова људских насеобина на нашем поднебљу па све до половине 20. века, тачније до завршетка Другог светског рата, бирајући људе и догађаје који су се истакли у свом времену. Мој циљ јесте да трагом ових информација кренете даље, да сазнате више и да свој град гледате другачијим очима, очима Лесковчанина. Ова публикација не треба да вас зароби у прошлости Лесковца, већ да створи снажне темеље који ће бити основа за упознавање и схватање света и ван њега.

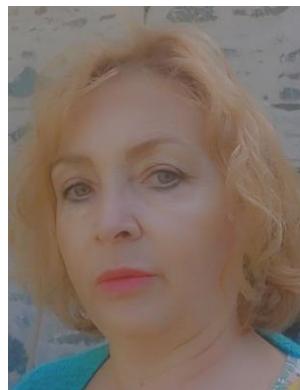
1175 Небојша Димитријевић, Предговор, Лесковац 101, Лесковац 2015. ИЗВОРИ: Лесковачки гласник, 1921—1941, Наша реч, 1948—1990, Недељне новине, Вечерње новости, Лесковачки зборник I—XL, Група аутора, Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884—1984), Народни музеј Лесковац, 1984, Димитријевић Сергије, Градска привреда старог Лесковца, Народни музеј Лесковац, 1952, Димитријевић Сергије, Грађа за проучавање Лесковца и околине, Народни музеј Лесковац, 1954, Димитријевић Сергије, Стреља, Лесковчани у Првом српском устанку, Народни музеј Лесковац, 1954, Димитријевић Сергије, Лесковачка енциклопедија, Народни музеј Лесковац, 1954, Димитријевић Сергије, Историја Лесковца и околине (1918—1928), Народни музеј Лесковац, 1983, Јованчић Хаџи Перица, Европеизација Српског Манчестера 1918-1941, Београд 2010, Јоксимовић Чедомир, Српски Манчестар Лесковац у 1930. години, Лесковац, 1930, Јовановић Мирослав, Црква Оцаклија, Народни музеј Лесковац, 2003, Јовановић Мирослав, Хришћанство у Немњиној Дубочици, Лесковац, 2013, Костић Глиша, Ча Митина школа, Београд, 1898, Костић Х. Јосиф, Ослобађање града Лесковца, Власотинца и околине, Народни музеј Лесковац, 1988, Перовић Миливоје, Лесковац трговачки и индустријски град, Народни музеј Лесковац, 1954, Ракић Мита, Из Нове Србије, Народни музеј Лесковац, 1987, Споменница на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца, Лесковца. 1928, Стојанчевић Владимир, Устанак 1841. године у Југоисточној Србији, Народни музеј Лесковац, 1991, Трајковић Драгољуб, Из нашег Менчестра, Народни музеј Лесковац, 1953.

МИРЈАНА ДИМИТРИЈЕВИЋ

I
Мирјана Димитријевић рођена је 26. новембра 1967. године у Лесковцу где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је на Факултету политичких наука у Београду 1991. године. По завршетку студирања, вратила се у родни град где почиње запажену новинарску каријеру у ЈП Радио-Лесковцу, а касније и Телевизији Лесковац.

У кратком периоду обављала је функцију директора и главног и одговорног уредника ЈП Телевизије Лесковац.

У Историјском архиву Лесковац почиње да ради 2011. године. После полагања стручног испита, стиче звање архивисте. Поред обављања дужности помоћника директора, радно је ангажована у Служби заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива.

II
У издању Историјског архива Лесковац у 2019. години из штампе је изашла књига *Живот за памћење - Поп Гуте* аутора Мирјане Димитријевић, архивисте Службе заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива.

Жеља аутора је била да једноставним и занимљивим стилем прикаже животни пут протојереја-ставрофора Драгутина М. Ђорђевића од рођења па до судњег часа.

У књизи су пренети одломци из протиног живота како би се још једном оживело сећање, а млађим генерацијама указало на живот и дело овог вредног, надареног човека радозналост духа који је, поред преданог рада у свештеничкој служби, дао и неизмеран допринос етнолошкој науци, фолклористици и антропологији бележећи народна казивања и обичаје из лесковачког краја чији је значај препознала и САНУ.

Од заборављања је спасио веровања, обичаје, комплетан начин живота и различитости у лесковачком крају.

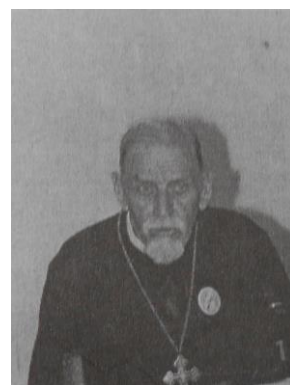
Прота Драгутин Ђорђевић је написао 2.260 страница, 430 нумера у библиографији, сакупио 500 народних прича и предања, 700 лирских, епских и шаљивих песама. Своја дела је доживљавао тако као да враћа народу, оно што је од њега узео.

Велику захвалност што је књига поткрепљена бројним фотографијама, документима и научном анализом дела протојереја-ставрофора Драгутина М. Ђорђевића, аутор дугује, пре свега, Православној Епархији нишкој и Ђакону Далибору Мидићу, као и потпуковнику у пензији Живку Филиповићу, који је уступио на магнетофонској траци забележену аутобиографију протојереја-ставрофора Драгутина М. Ђорђевића.

Казивање је снимљено у фебруару 1984. године, када је прота имао 77 година.

Академик др Нада Милошевић-Ђорђевић и др Љубинко Раденковић, дописни члан САНУ су својим радовима значајно обогатили садржај књиге.

Многе фотографије су из породичне збирке Радмиле М. Трајковић, рођене Ђорђевић, ћерке, најстаријег протиног сина Милана.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

И Сергије Димитријевић је део наше савремене историје, њеног стварања и њеног писања. О његовом животном путу и богатом стваралаштву недовољно се зна у јавности. Године 1989. објављена је, у издању Народног музеја у Лесковцу, књига *Живот и дело Сергија Димитријевића*, која садржи 28 прилога припремљених за истоимени скуп, одржан новембра 1983. у Лесковцу поводом 70. годишњице живота и 50. годишњице научног рада С. Димитријевића.¹¹⁷⁶

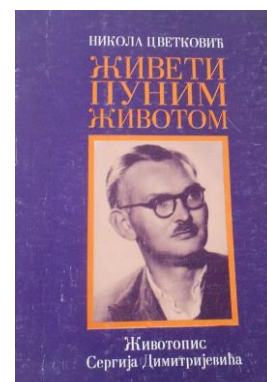

(...) Сергије Димитријевић је рођен 1912. године. Основну школу и гимназију, као *ћак генерације*, завршио је у Лесковцу, а Правни факултет на Београдском универзитету. Крајем 1934. одлази у Париз на студијско усавршавање из економских наука, где ради на изради докторске дисертације - „*Савремена дијалектичка фаза објективне теорије вредности и цене*”, чији ће рукопис пропасти у Другом светском рату. Због комунистичке активности, француска полиција га крајем 1939. године интернира у своје логоре, где остаје до јула 1944. када бива заточен у немачки концентрациони логор *Бухенвалд*. У логорима ће провести 5 година и 10 месеци, одакле ће изаћи трајно нарушеног здравља.

После ослобођења, по повратку у земљу, он је, поред осталог, директор Економског института Привредног савета ФНРЈ, предавач и професор економије на Правном факултету у Београду, на коме ће 1957. године одбрани докторску дисертацију - „*Страни капитал у привреди бивше Југославије*” која је 1958. године објављена, а потом је научни саветник Историјског института САНУ, Института друштвених наука и Института за изучавање радничког покрета, држи предавања на Високој школи политичких наука и на постдипломским студијама историчарима на Филозофском факултету у Београду. Био је члан многих редакција, учесник у раду око 40 научних скупова у земљи и иностранству. Године 1966. у жељи да се посвети истраживањима, одлази у пензији. Умро је августа 1987. у Београду и сахрањен у *Алеји великана*.

И **БИБЛИОГРАФИЈА** - Библиографија његових радова износи 429 јединица¹¹⁷⁷, од чега је око 20 књига, обима око 6.000 страница и око 20 радова у рукопису, припремљених за објављивање.

Други светски рат, који по величини разарања, патњама, насилној смрти људи и по значају за историјске токове представља највећи оружани сукоб у досадашњој историји, када су јахачи апокалипсе кренули у мрачни поход, сејући мржњу, неред и смрт, С. Димитријевић ће провести у логорима, прво у Француској. Ролан Гарос, Вернет, Лагиш, Рецембеда и Ное, где је један од организатора политичког рада међу логорашима, а јула 1944. године биће пребачен у немачки концентрациони логор Бухенвалд. Из француских логора, могао је бити ослобођен (до средине 1940) да је потпуно саопштавају да се неће бавити политичким радом, али то комунисти нису чинили. Сергије Димитријевић је свестрани истраживач, плодан писац, стваралац. Свој радни век, највећим делом је посветио историјској науци, која спада у најстарије друштвене науке (еманциповала се од филозофије), а за коју је још Цицерон (I век пре н.е.) рекао: *Историја је сведок времена, светлост истине, живот успомена, весник давнина, учитељица живота*. Његови радови тематски се крећу, обухватају од економије и историје, привреде, средњовековне, савремене, до нумизматике, социологије, географије, библиографије,

¹¹⁷⁶ Др Мирољуб Васић, Слово о Сергију Димитријевићу; из књиге Николе Цветковића „Живети пуним животом“, животопис Сергија Димитријевића, Народни музеј, Лесковац 1996. године.

¹¹⁷⁷ Станиша Војиновић, Библиографија радова Сергија Димитријевића, Задужбина Андрејевић, Београд 2009. године, стр. 1.

етнографије, етнологије, филателије. Сакупљао је разгледнице, народне умотворине, вице. Знао је у шали да каже: „Истражујем, изучавам све од Ноја до АВНОЈ-а”.

Сергије Димитријевић по образовању није био историчар, али је историјски метод у потпуносит савладао, усвојио и примељивао, а суштина тог метода је истраживање на мноштву извора, критичка провера аутентичности докумената (извора), стално унапређивање истраживања, висока стручност истраживача, аутора. Он је спознао и то умножавао, да историјска наука не зна за коначну, апсолутну истину, већ само за научну истину, а то је истина до које смо дошли истраживањем и која се, као таква, може допуњавати, да истражи вања никада нису до краја завршена а тиме ни историја написана, да је то процес који траје.

Научна критика тек треба да вреднује богат, стваралачки опус С. Димитријевића. Осврнућемо се, укратко, на неке његове историо графске резултате. Значајан је његов рад на изучавању привредног развитка Краљевине Југославије. У својој књизи *Страни капитал у привреди бивше Југославије*, Београд, 1958. и *Привредни развитак Југославије 1918-1941*, Београд, 1962. оптимално комбинујући методе квантита тивне анализе, он је показао сложену структуру друштва, ток привредних збивања и промена у међуратној Југославији, њену привредну зависност од других земаља, што је условљавало њен полуколонијални положај и слабило њену одбрамбену способност. Својим економским радовима, он је открио унутрашње противуречности капиталистичког начина производње у Југославији међуратног периода. Из српске средњовековне историје, а његов допринос је драгоцен, споменимо његову студију *Дубровачки каравани у јужној Србији у XVIII веку*, Историјски архив САНУ, књ. 304, Београд 1958. која представља капитално дело, којим су ударени научни темељи саобраћајне географије. Многобројни су радови С. Димитријевића о радничкој класи, социјалистичкој мисли, Српској социјалдемократској партији, радничком и комунистичком покрету у Србији и Југославији. Наводимо само три вредне књиге, једну библиографију: *Радован Драговић и стварање класног радничког покрета и Социјалдемократске странке*, Београд, 1978. (награђена НИИ-овом наградом за публицистику); *Стварање и развитак Комунистичке партије Југославије у легалном периоду њеног постојања (1919-1921)*, *Преглед историје КПЈ*, Београд, 1963; *Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији*, Београд, 1953. године...

III

Посебно је вредан допринос С. Димитријевића изучавању и популарисању историје Лесковца и околине. У такве радове, а има их десетак, спадају, пре свега: *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, Лесковац, 1958, и капитално дело (од 700 страна) – *Историја Лесковца и околине од 1918-1928*, Лесковац, 1983. (нажалост није стигао да заврши другу књигу те историје, која обухвата период после 1928).

Велики је допринос С. Димитријевића стварању Народног музеја и Народне библиотеке у Лесковцу. Свестан улоге и значаја Музеја као чувара тековина ума и духа поднебља и народа, као установе која представља неку врсту времеплова, која делује у више културолошких праваца, он је одмах после Другог светског рата био један од најактивнијих покретача и организатора стварања Народног музеја и Градске библиотеке. Народни музеј у Лесковцу ће израсти у савремену и значајну културну установу, која не само чува, обрађује и излаже експонате од непроцењиве вредности из историје Лесковца и околине, од неолита до наших дана, већ и својом укупном активношћу игра значајну културну и просветно-образовну, а делом и научну улогу.

Музеј је покренуо и издаје своју периодичну научну публикацију *Лесковачки зборник*, који већ 36 година својим разноврсним прилозима, богати и нашу историографију. Његов верни сарадник био је С. Димитријевић. С. Димитријевић је био пасионирани нумизматичар.

За три деценије напорног, систематског рада, он је прегледао и пописао око 300 нумизматичких збирки, како музејских, тако приватних, у Југославији и широм Европе, и том приликом прегледао преко 40 хиљада комада нашег средњовековног новца, направио преко 18.000 снимака и око 70.000 фотокопија, како нумизматичких чланака, тако и новца. Написао је око 30 радова, обима око 1.500 страница, посвећених нумизматици, а пре свега српском средњовековном новцу...

Његову драгоцену збирку српског средњовековног новца, збирку непроцењиве вредности (научне, културне, историјске, материјалне) његова супруга г. *Нада Димитријевић* поклонила је Српској академији наука и уметности.

IV

Сергије Димитријевић је био добар педагог. Сви са којима је сарађивао, које је подучавао истраживањима, био им ментор или рецензент, знају за његову строгост, принципијелност, добронамерност, критиковао је, али и подстицао, млађе колеге, веровао у њих и очекивао да не изневере његове наде, радовао се њиховим успесима, сакупљао њихове сепарате и књиге. Био је врстан и страстан полемичар. Страна му је била она арапска мудрост у *ћутању је сигурност*, већ је остваривао Аристотелову поруку *проговори да те видим*. Иако је радо говорио о савременим темама и историјским проблемима, био је поборник историјске дистанце, односно да се о томе не треба писати док актери не сиђу са историјске позорнице, док се не заврше процеси, а поготову они дугог трајања, док не буду доступни релевантни извори.

Сергије Димитријевић је био частан човек и врстан истраживач, који је увек чувао морално и интелектуално достојанство свога деловања, позива научног радника. Он је знао да је историчар, научни радник, дужан не само да изучава прошлост и пише о њој, већ и да, као сведок времена и јавни делатник, кореспондира са јавношћу и оставља траг у свом времену.

Он је био и остао морално доследан себи и друштвеним идеалима, који су се поклапали са оним прогресивним у овом времену. Он је знао и сматрао да живот нема неограничену цену, већ да је он у дубокој вези са достојанством човека и света у коме живимо.

Сергије Димитријевић био је у сталном дијалогу, не само са прошлошћу, већ и са будућношћу, он је увек и себи и друштвеној стварности, пракси, прилазио критички, свестан да критиком постојећег стања друштва ми му најбоље служимо да убрзава развитак и преокреће стање... Сергије Димитријевић је могао, мада вероватно није, да те 1987. године, када је смрт, та наша једина, стварна судбина, дошла по њега, буде задовољан оним што је за живота урадио, постигао.

V

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ О СЕРГИЈУ ДИМИТРИЈЕВИЋУ

– У поратном периоду Сергије Димитријевић постао је неуморни истраживач прошлости Лесковца и његове околине. У почетку је објављивао саставе који су највећим делом понављали оно што је о истом предмету већ било објављено, али је временом у своје студије уносио све више новог, да у последњим својим радовима пређе и на обраду архивског материјала који још није био коришћен. Допринос С. Димитријевића лесковачкој историографији није мали. И поред тога, овај његов рад испољава и неке слабости и особине обичног дилентатизма.¹¹⁷⁸

Један од првих радова Сергија Димитријевића је брошура о Скобаљићевим биткама с Турцима. („*Борба с Турцима под Скобаљићем*“, Лесковац 1951). Иако је њен писац сматра као покушај да се историјска стварност ондашње епохе осветли „*на нов начин*“, ова књижица је у ствари ексерпат из постојеће литературе о Скобаљићу и не даје одговор ни на једно од питања која се постављају у вези са овим јунаком нашега краја и његовим биткама. (...) Сергије Димитријевић је објавио опширну студију под насловом „*Дубровачка трговина у Лесковцу и околини и улога дубровачке колоније у Прокупљу*“ (у часопису „*Наше стварање*“, бр. 2-3 за 1955. годину). Димитријевић је у Дубровачком архиву нашао 25 нових докумената у којима се помиње Лесковац и још пет других „*који се очевидно односе на њега*“.

Једна књижица С. Димитријевића садржи грађу за проучавање Лесковца и околине. („*Грађа за проучавање Лесковца и околине*“, Лесковац 1954). То је у првом реду збирка лесковачких пословица, већ објављених или од писца прикупљених, а потом збирка одломака из разних списа и забележака са подацима о прошлости нашега места и његове околине.

Друга књижица истог писца посвећена је питању настајања господарлука у нашем крају и покрету за укидањем овог аграрног система. („*Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају*“, Лесковац 1951).

1178 Драгољуб Трајковић, „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају, „Глубочица“, у најновијим историографским и другим подацима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“, Народни музеј Лесковац 1968, стр. 9.

Окружни одбор Народног фронта у Лесковцу издао је брошуру С. Димитријевића о стању земљишног поседа у околини Лесковца 1945. године и ликвидацији последњих остатака феудалних односа у нашем крају, тј. о одузимању земље од оних које је сами нису обрађивали и о давању онима који је раде. Ова књижица састоји се, у ствари, из три раније објављена чланка, унеколико измењена и допуњена новим материјалом. („Социјална структура и аграрна реформа у лесковачком округу“, Лесковац 1946). Једна брошура С. Димитријевића тиче се учешћа Лесковчана у Првом српском устанку. („Стреља – Лесковчани у Првом српском устанку“; Лесковац 1954.)

Брошура о градској привреди старог Лесковца, такође од истог писца, представља најопсежнији послератни прилог привредној историји овога места. („Градска привреда старог Лесковца“, Лесковац 1952.). Један од првих радова С. Димитријевића говори о Лесковцу као културном и просветном центру у прошлости („Стари Лесковац као просветни и културни центар“, Лесковац 1950, стр. 5-21). Једна свешчица С. Димитријевића има претенциозан наслов („Лесковачка енциклопедија“, Лесковац 1954. стр. 3-30).¹¹⁷⁹

VI

ПОЕЗИЈА СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА – Ево књиге која је необориви доказ да све велико, духовно и страшно, почиње поезијом. Сергије Димитријевић (1912 – 1987), горостас уједињене науке (историје, економије, права, социологије, филозофије, нумизматике), отпочео је свој стваралашки рад писањем поезије. Са радошћу смо, више пута, прочитали песме, овога човека енциклопедијског духа и још једном се уверили да је поезија вечна људска младост и источник целокупног људског стварања.¹¹⁸⁰

„Искре из прошлости“ приредила је умом и срцем госпођа Нада Димитријевић на разложан и осмишљен начин. Она је у правом смислу духовни и животни сапутник овог значајног човека и ствараоца. Својим прегалачким духом и заузимањем, госпођа Димитријевић је заокружила Сергејево опсежно дело. То вредно дело говори и сведочи о једној епохи наше историје и, у исто време, својим знаком обележава ту епоху. Нада Димитријевић је у праву када у тексту „Реч на крају“, уз Сергијеву књигу „Песме и писма“ (Лесковац 1999) записује: „Зато већ сада бројна његова дела из историје социјал-демократског и радничког покрета, као и локалне историографије, служе као основа за обликовање уметничких дела. Јер строго документарно организовани и изложени подаци покрећу машту уметника, буде сваковрсне асоцијације и живописно дочаравају минуло време и епохе...“

За читаоца који се први пут сусреће са делом Сергија Димитријевића, важна је и следећа напомена. Њу исписује преузимајућа супруга која је предано бринула о Сергејевој осавштини за будућност: „Треба нагласити да је Сергије, који је по вокацији био научник, истраживач, документариста, археолог, етнограф, фолклориста, колекционар и нумизматичар, у појединим периодима свога живота писао и стихове које иначе није објављивао“.

Познаваоци живота и дела др Сергија Димитријевића добро знају да је он још у Француској, односно у концентрационим логорима од 1939. до 1941. године написао двадесет и седам песама на теме логорског живота. Те песме су пуне пркоса и људског достојанства, радикалног отпора неслободи и свакојакој беди човека. Мање је, пак, познато да је Сергије, као сасвим млад човек – између шеснаесте и двадесет и шесте године, писао песме из самог животног и умног врела младалачког живота будућег научника и револуционара. Већ тада је почео да остварује своју животну поруку коју је Монтењ сажето исказао изреком: „Писати значи живети“. Ео, захваљујући опет госпођи Нади Димитријевић, сада смо у прилици да сагледамо емотивну и вредносну димензију младог

1179 Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић, „Лесковачка енциклопедија“, св. I, Лесковац, стр. 3-30. Књижица има следеће чланке: Сима Ј. Бунић, Радоје Домановић, Јосиф Костић, Свет М. Марић, Књиге штампане у Лесковцу до Првог светског рата: Глиша Костић, Крста Димитријевић, Димитрије Алексић, Станислав Ст. Бинички, Владимир К. Петровић, Први лесковачки књижевници и истраживачи нашега краја, „Социјалисте у општини“, Лесковачки часописи („Ђачки напредак“, „Школски покрет“, „Народни просветитељ“ и „Ревизија“), Јован Ђорђевић и др.

1180 Проф. др Првослав Ралић, „Поезија пуног живота“, предговор, Сергије Димитријевић, „Искре из прошлости“, Народни музеј Лесковац 2001. године, стр. 7. Напомена: Збирку приредила Нада Димитријевић, супруга С. Димитријевића.

Сергија. Она осведочава стваралачку енергију која постаје велика залога његовог будућег дела.

Књигом „*Искре из прошлости*“, коју је приредила Нада Димитријевић, на неки начин се приводи крају и крунише свеукупно Сергејево дело. Мада има још незавршених послова око сабирања и публикавања целине Сергејевог дела, сигурно је да оно овом збирком младалачке поезије добија још једну своју важну естетичко-хуманистичку димензију. Како пева млади Сергије Димитријевић?

У првом делу збирке под насловом „*Интеграл срца*“ Сергије пева о љубави. Добро је, иначе, познато да је љубавна песма у укупној историји српске поезије најчешћи и најбољи род, трајна тема и преокупација наших песника. Љубав је, речју, оно најсуштаственије у људском животу. И она универзална љубав – према Богу, Васиони, и Човечанству, али и она лирска, интимна - љубав мушкарца и жене.

У другом делу збирке, који носи име „*Нови Феникс*“, дата је раскошна ситеза људске хуманости. Тај циклус је велики поздрав човеку и смислу његовог живота. Нараво да овде песник пева о неумитности смрти. Ту је и разложна похвала људском отпору против метафизичког зла у човеку, али и против историјског зла у виду фашизма. Сергије већ тада осећа велике циљеве човечанства; зна за вредност наде и визија. Уједно, ангажује се против разних видова људске беде и сиромаштва. Он и кроз своју рану поезију тежи заједници у којој су решени социјални проблеми људи, где се друштво обрће око вредности људског рада, а не његове свакојаке и свеколике узурпације и експлоатације. Овде читаоцу указујемо да посебно ужива у дивним песмама „*Паријска ноћ – опис Сене*“ и „*Париз не спава*“. У песми „*Феникс*“ песник пророчански наслућује могуће ново доба или бар утопију и наду да оно долази.

„*Синфонија природе*“ је трећи део збирке. Ту се налази изврна песма под насловом „*Ритам боја*“, која приказује раскош плавог и дубоког мора. Овде се слави моћ природе. Следи потом одељак збирке чији је наслов „*Сатир у рају*“. Природно је баш у двадесетим годинама певати у славље телесне љубави.

Морам овде са удивљењем рећи: ово је особен и редак, личан естетски став. Ово је нова, несавладана поетика. Када се прати суштина ове поетике, бесмислено је говорити на тему: јесу ли Сергијеви стихови савремени или су само сведочење о његовом времену? Ко одгонетне природу, структуру хаоса, а он је сличан и близу реду и хароминији, он је ушао у срж поезије саме. Поезија није мода која се мења и троши временом. Она је вид старања света и баш зато слична љубави, Богу, васиони и људској нади у пут ка целовитој слободи човека. Познаваоци кажу да је животни кредо Сергија Димитријевића био – *живети пуним животом*. Само такви људи живе и после смрти које, иначе, нема ако се људи трајно уважавају и воле.¹¹⁸¹

VII

ПЕСМЕ И ПИСМА – Верујем да ће читаоци са поштовањем и великим занимањем узети у руке ову обимом невелику књигу. Њен рукопис стваран у Француској, односно у концлогорима од 1939. до 1941. године, садржи 27 песама и 34 писма Сергија Димитријевића.¹¹⁸²

Потиче из угледне лесковачке породице (отац зубар, мајка лекарка, Рускиња пореклом). Иако је био јединац, није био размажен, већ радан и одговоран од најранијег детињства. Гимназију је завршио као ђак генерације, а потом и Правни факултет Баоградског универзитета (1929 – 1934).

По завршеном факултету, одлази крајем 1934. године на студијски боравак у Париз, где ради на припреми докторске дисертације из економије са темом „*Савремена дијалектичка фаза објективне теорије вредности и цене*“.

Због опасности да буде ухапшен, не долази у Југославију, у периоду од 1935. до 1939. године, када као комуниста и антифашиста, пошто је фашистичка Немачка окупирала Француску, бива интерниран – прво у логор Ролан Гарос, а потом у логоре Верне, Лагиш,

1181 Првослав Ралић, Поезија пуног живота, Сергије Димитријевић, Искре из прошлости, Народни музеј Лесковац 2001. стр. 7-12.

1182 Сергије Димитријевић, Песме и писма, Народни музеј Лесковац 1999. године. *Напомена*: Др Миролуб Васић, Предговор, стр. 9-19. *Напомена*: Збирку приредила и напомене написала Нада Димитријевић, супруга С. Димитријевића.

Рецебеде и Ное. У овим логорима остао је до јула 1944. године када бива спроведен и заточен у злогласном немачком фашистичком логору смрти Бухенвалд, где остаје до пролећа 1945. године. У логорима ће провести пет година и десет месеци. Сергије Димитријевић био је човек огромне енергије, необично широких видика и интересовања. (Говораше: „Истражујем све – од Ноја до Авноја“). Ако је тачна оцена да је „човек *мера свих ствари*“, онда је он био прави човек за праве мере. Био је личност значајна и недовољно проучена, па тек треба прочитати, савладати све што је написао (његова заоставштина је голема, богата, драгоцене), што је оставио, поручио. Његове песме и писма који се објављују у овој књизи, написани су, настали су, како њихов аутор у малом сачуваном уводу наводи, од новембра 1939. до јуна 1941. Осим прве песме, која је настала у логору Ролан Гарос, остале су написане у логору Верне, где је било заточено око две стотине Југословена, претежно бивших шпанских добровољаца.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ВИЗИЈА СЛОБОДЕ

Подерано рубље ветрови бију,
то се барјаци вију
а кошуља се сива сунчаном крвљу облива.
А док се видик руди,
надимају се груди
и нова сила даје нам крила,
да преко стража,
жица и коља,
досегнемо слободна поља.

(К. Л. Vernet, 21. децембар 1939)

БЕКСТВО У ПРИРУДУ

Носимо кибле на реку.
Оне нам дланове секу
и плућа гадом пуне,
ко све да труне.
Ал' у нама песма лежи,
поглед нам бежи
и лута дуж пута,
где тополе стоје
сивкасте боје,
где њихова стабла штура
штрче попут костура
и тону на видик,
у мору јесење рђе растрте по ћувику.
А сунце купа зрацима пуним сјаја
- лепоте краја.

(К. Л. Vernet, 31. децембар 1939)

ЖЕНО

Жено. Бездушна жено. Ја тражим тебе
Лепоту твоју и виткост стаса.
Још моје срце за тобом зебе
За пламом ока, за звуком гласа.

Жено. Сретох те звездане ноћи
И ти мени узе све мисли моје.
Од тада свуда где желим поћи
Прати ме лице заносне боје.

Жено, клећу те вечно, до смрти,

Презирем тебе, несане ноћи,
Ипак те молим за целов шкрти,
Дај ми га, жено, ја немам моћи.

Љубљена жено! Да знадеш муке.
Да знадеш блага, што љубав спрема?
Дошла би тада, пружио руке,
И дала тело; ал` тебе нема.

ЈУТРО

У кревет нам је ушло сунце
И с нама заједно лежи.
Ко страсна жена је врело,
Блиставо, бело.

Затварам очи:
Посматрам шаре црвене,
Ко усне њене,
Снене
Што леже покрај мене.

СИМФОНИЈА ВИНА

На столу дрхти чаша
Препуна сладости сна;
Весела дружина наша
Испија је до дна.

Румено вино се лије.
Искри се, пени свуд.
А наша дружина пије
Са срца гони студ.

Попут сликара злате
Духови жеље нам све.
Док наши се другови клате
И падају редом на тле.

СИМФОНИЈА ПРИРОДЕ

Залене се баште,
Цвркућу хорони птица,
Бескрајне ласте са телефонских жица
Одлећу на ваздушни плес.

А тамо на висинама,
Где се облаци љубе,
Као на сцени балета
Спирале њиховог лета
У светлости се губе.

МОЈА ПРОШЛОСТ

Време пролази,
Нестаје моја прошлост.

Један по један
Прохујали дан се губи.

Ко своју прошлост не љуби,
Ту прошлост, тај сан?

ЈА ВИШЕ НИШТА НЕЋУ

Ја више ништа нећу
И ког ћу желети врага?
Већ данас можда умрећу
Без жеља бар душа је лака.

Ал` стој! Идеја сјајна!
Дајте ми девоје младо!
Шта ће ми? Моја је тајна,
Јер тад ћу бар умрети радо!

Она ће усана ми жар
Сневати целог века.
Та, то је најлепши дар,
Да неко на небу је чека.

ДУБОКО У МЕНИ ЛЕЖИ ТУГА

Дубоко у мени лежи туга,
За ким, за чим?

Одговор дати не могу.

Али је она ту.

Моју дроб, моје кости,
Обливају њезине сузе,
Сладуњаве срси ми прожимају ткива.
Она је део моје боли,
Његова срж.

И онда када сокови мога тела
Нахране природу.
Кад се његови атоми
Распу по васиони,
Када ја и свемир
Не будемо више два појма,
Она ће још увек бити ту;
Бескрајно дуга,
Пуна нерава,
Ко данас.

То није моја бол,
То није фикција моје маште.

То је осећај празнине,
Што представља космос,
Осећај ничега,
Трагедија свега.

ВОЈИСЛАВ ДОБРИЈЕВИЋ

Војислав Добројевић (Сански Мост, 1914) – Војислав Добријевић био је дугогодишњи новинар-дописник *Политике* из Лесковца.

У октобарском броју лесковачког школског листа *Пионир* 1983. године забележено је: Војислав Добријевић рођен је 1914. године у Санском Мосту (Подгрмечје, Босна и Херцеговина). У Бачкој Тополи завршио је нижу гимназију. Са 15 година почео је да ради као практикант, а затим као дактилограф.

После дошколавања за административну струку, унапређен је у чиновника. Тада је почео и да се бави новинарством. Прво је писао за лист *Дан*, дневник који је излазио у Новом Саду, а готово истовремено и за *Политику*.

Био је новинар-сарадник *Наше речи*, а 1959. године постављен је за главног и одговорног уредника и директора те новинске куће.

Од 1964. године са *Политиком* је засновао стални радни однос. Пензионисан је крајем 1977. године. И после пензионисања његова сарадња са *Политиком* није престала.

У *Политици* и *Експресу* објавио је око 10.000 разних написа. Сву ту списатељску – новинарску заоставштину поклонио је Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу.

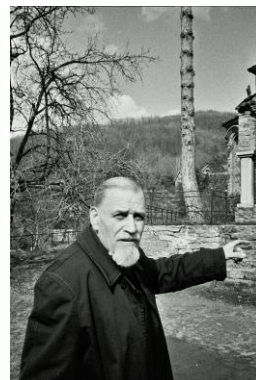
Радови су налепљени у специјално укоричене књиге формата листа *Политика*. То је својеврсна послератна историја југа Србије, а делом и нишког региона, као и Македоније.¹¹⁸³

¹¹⁸³ *Пионир* бр. 26, октобар 1983, стр. 10.

ДРАГУТИН М. ЂОРЂЕВИЋ

I
Мало је градова у Србији који су имали среће да се њихови грађани баве историјском прошлости као Лесковац. Још почетком XX проф. Јован Ђорђевић је објавио неколико чланака из историјске прошлости лесковачког краја (Војвода Никола Скобаљић и његова борба у Дубочици XV века; Два узорита примера родољубља и јунаштва – Војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић и др). Потом се појављује неколико истраживача лесковачке историјске прошлости углавном људи који су рођени почетком XX века (*Драгољуб Трајковић, др Сергеје Димитријевић, Јован Јовановић, Драгутин Ђорђевић* и други) који су свој опус истраживачког рада изградили пре Другог светског рата и активно наставили са истраживањем и проучавањем историјске прошлости лесковачког краја и после Другог светског рата. После педесетих и шездесетих година овог века појављују се поред њих и млади истраживачи који дају значајне прилоге из наше, лесковачке прошлости.¹¹⁸⁴

Несумњиво је да је једна од најинтересантнијих личности прота Драгутин Ђорђевић (1907 – 1999), свештеник са средњим богословским образовањем, који је успео да поред многобројних чланака напише и три веома запажене књиге (*„Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“*, *Српске народне приповетке из лесковачке области* и *„Народне песме из лесковачке области“*), које представљају нераздвојни део културне баштине српског народа, а које је објавила Српска академија наука. Прота Драгутин М. Ђорђевић је рођен у Лесковцу у породици пекара Милана и домаћице Јулке 1907. године. Основну школу и четири разреда гимназије завршио је у Лесковцу, а Богословију у Битољу 1928. За свештеника је рукоположен 1930. године и поствљен за свештеника сиромашне црквничке парохије у којој се задржао шест година, а потом добија *Турековац* и ту је свештеничку дужност обављао *четрдесет и пет година*, све до пензионисања 1980. године. *Умро је 1999. године у 93. години живота*. Радећи преко педесет година на селу као свештеник, Драгутин М. Ђорђевић је упознао у лесковачкој Морави народни живот, фолклор, обичаје, говор, менталитет и друго. Он се интересовао за народно стваралаштво лесковачке Мораве још од 1931. године. Тада у Доњој Локошници бележи песме и обичаје.

II
НАРОДНА УМОТВОРИНА – Први Ђорђевићев рад, *„Народна умотворина“*, објављен је у битољском „Гласу омладине с југа“ 1928. године. Тридесетих година објавио је и монографију о Турековачкој цркви, као и више чланака у црквеној штампи. Његов истраживачки рад нарочито ће доћи до изражаја од 1947. до 1953. године када успоставља контакт са др Миленком Филиповићем, нашим познатим етнологом, који га подстиче и даје савете како прикупљено етнографско благо треба средити. Охрабрен подстицајем, он врло интензивно, осмишљено и зналачки прикупља фолклорно, етнографско, социолошко и друго благо у лесковачким насељима за своје најпознатије дело, које ће му САНУ објавити 1958. године под насловом *„Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави“* (*Српски етнографски зборник, књ. LXX Живот и обичаји народни, књ. 31, стр. 1-724*).

Како каже др Момчило Златановић, „ова теренска монографија је својеврсна етничка и културна историја лесковачке области (становништва, привреде, становања, исхране, ношња, друштвеног живота итд). Она спада у неколико најбољих дела овакве врсте на српском језику“. После објављивања ове значајне монографије, како каже Драгутин М. Ђорђевић, „са Ракићем сам се упознао 1958. године у књижари његовог брата, и то случајно. Један млад човек, плав, који те гледа право у очи кад с тобом говори, насмејан и добронамеран, упознао се са мном и честитао ми на мојој етнолошкој монографији, коју је те године издала САНУ... поводом које су неки људи из ондашњег комитета заузели негативан став, свакако из незнања. Отада па све до данас ми смо пријатељи и сарадници и никад нисмо дошли у ситуацију да се замеримо један другоме“.

¹¹⁸⁴ Хранислав Ракић, Допринос прота Драгутина М. Ђорђевића културној баштини Лесковца, Лесковачки зборник, бр. XLI, стр. 323, 2001. године.

Када сам постављен на место управника Народног музеја у Лесковцу, крајем 1959. године – пише проф. Хранислав Ракић – затекао сам проту Драгутина Ђорђевића, као члана Савета Народног музеја са којим сам успоставио већу сарадњу на остваривању неких идеја које су постојале пре мене.

Он о томе каже: „...Идеја о издавању зборника научних радова који би третирао проблематику историјске прошлости Лесковца и околине живела је и пре управника Хранислава Ракића. То је, уосталом, била и жеља оних који су се бавили историјом и другим сродним наукама. Покушало се са реализацијом за време управника Веље Ивановића, Љубомира Балића, али је она остварена тек доласком директора Хранислава Ракића. Међутим, то није ишло тако глатко и лако. Требало је да се преброде велике тешкоће и искушења. Најглавнија препрека су били неки људи из ОК СКС Лесковац. Људи из ове политичке организације сматрали су да не постоје сарадници који би могли да пишу чланке и расправе, а они који би то могли политички су непожељни. Комитет је био мишљења да су сарадници били махом реакционари, па је излазак овог гласила био оспораван. Директор Ракић, као уредник основаног Зборника, доказивао је да се идеологија изумима када је у питању научни рад, да се не гледа личност него оно што је написано. Енергична интервенција и одбрана директора Ракића граничила се са отвореним сукобом између Музеја и тих чланова Комитета, али је све то превазиђено његовим недвосмисленим ставом да Зборник мора да се издаје.

И поред свих тешкоћа, *први број „Лесковачког зборника“ појавио се 1961. године*, а за његов излазак има заслугу и Стојан Николић, који је посредовао између ЦК СКС и редакције. Тако је Ракић успео да обједини све снаге и да стрпљивим налажењем нових сарадника обезбеди „Лесковачком зборнику“ континуирано излагање већ 33 године”.¹¹⁸⁵

Поред „Лесковачког зборника“, био је сарадник многих часописа и листова („Наше стварање“, „Наша реч“, „Развитак“, „Новопазарски етнологски зборник“, „Архив за историју здравствене културе Србије“ итд). Учесовао је на многобројним конгресима Савеза фолкориста Југославије (Цетиње, Мостар, Требиње, Дорјан, Загреб, Вараждин, Зајечар, Неготин, Титово Ужице, Бјелашица, Пула, Скопље, Охрид и другим местима).

Његово присуство било је запажено и на конгресима фолклориста у иностранству (Париз, Москва, Анкара, Минхен и други). Поред проблематике којом се бавио у лесковачкој Морави, његови радови су запажени и са других подручја. Тако је у „Развитку“ објавио рад „Влашки народни певач, свирач и приповедач Лазикију Бугариновић из Самариновца код Неготина“, „Музика у посмртном ритуалу у неким влашким селима око Неготина“ итд.

Ш
ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ НАРОДА У ЛЕСКОВАЧКОЈ МОРАВИ – Поводом 75. годишњице живота и 50. годишњице рада Драгутина Ђорђевића, одлуком Удружења фолклориста Србије, 1981. године, одржана је свечаност са поздравима и приказима његове етнологске и фолклорне истраживачке научне теорије. Наиме, ради се о књизи „*Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*“ о којој је говорила др Миљана Радовановић и том приликом истакла: „Драгутин Ђорђевић се најпре својим етнографском монографијом о лесковачкој Морави, објављеном 1958. године у Српском етнографском зборнику, уврстио у ред значајних етнографских писаца чије се дело, припадајући уједно серији монографија о народном животу и обичајима Србије, рађеном по јединственим упутствима, одликује и знатним особеностима”.

О збирци народних приповедака и предања из лесковачког краја које је сакупио Драгутин М. Ђорђевић из Лесковца, говорила је др *Нада Ђорђевић Милошевић*, која је, поред осталог, истакла да „... садржи 469 текстова бележених углавном „у перо“ или снимљених магнетофоном у периоду од двадесетак година (1953-1971). Она обухвата све врсте усмене приповедачке прозе, почев од прича о животињама, басни, бајки, легендарних прича, новела, шалјивих приповедака и анегдота до етнологских, демонологских па и културно-историјских предања. Она је верни пресек приповедачке грађе у одређеном периоду, и то је њена велика вредност”.

На том скупу о лирским народним песмама у лесковачкој Морави, које је сакупио Драгутин Ђорђевић, говорио је др *Момчило Златановић*, који је, поред осталог, истакла: „...Највећи сакупљач народних песама, у првом реду лирских, у пространој лесковачкој области је Драгутин Ђорђевић, који је, уједно, о њима записао и највише радова...”

¹¹⁸⁵ *Напомена:* Зборник излази непрекидно од 1961. а 2006. године, појавио се нови број. Занимљиво је нагласити – како је на промоцији последњег броја, из 2006. године, рекао проф. др Живан Стојковић, Ракић је у сваком броју – од првог до последњег – имао макар по један прилог и по томе је својеврсни рекордер у Србији!

Фолклорист Драгутин Ђорђевић пет деценија сакупља и истражује поетско народно стваралаштво у свом родном крају – у лесковачкој области. Записао је најразноврсније народне умотворине, али у средишту његова рада на фолклору су народне песме и народне приче. Многе лирске народне песме које је Драгутин Ђорђевић сакупио у Лесковцу и лесковачким селима остаће као нераздвојни део културне баштине не само Лесковца већ и шире”.

(...) Његови научно-истраживачки радови почели су да се појављују од првог броја „Лесковачког зборника” и представљају значајан допринос научној обради прошлости Лесковца и околине. Велика вредност ових радова састоји се у томе што их Ђорђевић даје у изворном облику. Он материју записује на терену како је чује, без улепшавања и обликовања. На основу његових научно-истраживачких радова могу се правити многе синтезе и уочити колико је ово подручје интересантно за језичко-етимолошка, етнолошка и друга проучавања.”

(...) Протојереј Драгутин Ђорђевић стално је у покрету и истраживачком заносу. Стално изналази нове податке и као плод тога је и књига „Живот и обичаји народни у лесковачком крају”, изашла у библиотеци Народног музеја у Лесковцу, која је успела допуна монографије из 1958. године.

Рукопис о коме је др Нада Милошевић-Ђорђевић дала своје мишљење на прослави и обележавању 70. годишњице живота и 50. годишњици истраживачког рада Драгутина Ђорђевића угледао је свет, јер је Одељење друштвених наука САНУ објавило 1988. године под насловом „Српске народне приповетке и предања из лесковачке области”. Збирку је приредила др Нада Милошевић-Ђорђевић држећи се најновијих достигнућа европске фолкористике и науке о народној књижевности а она је много учинила да ова књига има виши научни ниво и да буде узор многим. У предговору књиге је, поред осталог, указала, на изворност (аутентичност) приповедака и предања из лесковачке области и велики допринос Драгутина Ђорђевића у верном записивању онога што су исказивали усмени приповедача. Он је дао кратке биографије свих приповедача – казивача које је познавао не само као приповедаче него и као људе са посебном топлином која свакако импонује. Др Нада Милошевић-Ђорђевић изричито каже: „... Фолклорист из Лесковца дао је боље и потпуније информације о приповедачима и казивачима него ико пре њега у српској фолкористици. А то није мали допринос.”

За народне песме, као што смо већ напоменули, Драгутин Ђорђевић се интересује од своје најраније младости. У свом дугогодишњем раду, а нарочито од 1953. до 1978. године записао је преко 400 песама. Због значаја и могућности за проучавање развитка и преображавања савременог певања САНУ је 1990. године објавила рукопис Драгутина Ђорђевића под насловом „Народне песме из лесковачке области”.

Драгутин Ђорђевић, прибирајући годинама усмене стихове на ширем простору, имао је прилике да слуша многе истакнуте певаче. Њега су највише импресионирале песмопојке *Наста Денић* из Бабичког, *Дарка Петровић* из Брзе, *Младенка Младеновић* из Драгашнице, *Буда Стојановић* из Пуковца и друге. Песме које је годинама сакупљао нису само фолклорни метаријал, већ имају и књижевну вредност.

Протојереја Драгутина Ђорђевића сам познавао преко четрдесет година. У нашем опхођењу привлачило ме је његово стрпљење у раду, отменост духа и фино опхођење с људима. Био је тактичан и веома пријатан за сарадњу. Говорећи на свечаности поводом мог пензионсања, Драгутин Ђорђевић је закључио да је „... Хранислав Ракић научни радник, запажена аутентична личност историје XX века југа Србије, велики човек нашег града, културни, просветни и политички радник; иницијатор многих научних скупова, културних и просветних менифестација, исправан и честит човек, скроман и личним захтевима, поштен и добронамеран, незлобан али мудар, увек насмејан, чији се осмех орио тамо где је боравио; стварао атмосферу добре воље. По политичком уверењу је левичар, али правичан и објективан према свима који су доприносили бољем познавању српског народа.” По нашем дубоком уверењу протојереј Драгутин М. Ђорђевић је потпуно одужио свој дуг према завичају али и друштвена заједница омогућавањем прусутства на конгресима у земљи и иностранству и објављивањем значајних књига дала је допринос афирмацији његовог стваралаштва.¹¹⁸⁶

1186 Професор Хранислав Ракић уз овај прилог даје следећу литературу: Народно стваралаштво – Фолклор, год. XX св. 78-80, април-децембар 1981, Помак, лист за књижевност, уметност и културу, ратно издање, година IV, од априла-септембра 1999, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, 1994, Лесковачки зборник, XL, Лесковац, 2000, Лесковчанин, бр. IV 10, јун 1999. и Лесковачки зборник, XXXV, Лесковац, 1995.

IV

ОЦАКЛИЈА – СВЕТИ ДОМ - Ове године навршавају се два века старе лесковачке богомоље - цркве *Св. Богородице*, познате под именом „*Оцаклија*” због свог необичног изгледа.¹¹⁸⁷

За живота је успео да обради и „*Оцаклију*” али, нажалост, није дочекао да то, једно од његових капиталних остварења, угледа светло дана. Обиман рукопис, који осим оног основног о цркви Св. Богородице, садржи и друга поглавља која говоре о оним временима, распоређен је протином руком на следећи начин.¹¹⁸⁸

Када су добили дозволу, Лесковчани су припремили све што је потребно за подизање грађевине, жељене своје цркве. Локација цркве је била на већ познатом месту, у ондашњој па и садашњој Црквеној мали, где су била и гробља и црква, а ово насеље се звало *Панађуриште*. Била је на имању лесковачког велетрговца и богатог грађанина, историји мало познатог кнеза лесковачке нахије *Марка Стојановића*. То велико имање које се простирало од житне пијаце и магаза *Марка Стојановића* и Шоп Ђокићевог имања, преко црквене мале, Дечанског и Хиландарског метоха до моста где су се одржавале чувени лесковачки вашари – панађури о Малој Госпојини, 8. септембра – туда овај део Лесковца, носи назив *Панађуриште*. Овај део насеља износио је око 160 дулума површине. Источно и југоисточно од цркве, даље од *Панађуришта*, пружале су се мочваре са рупама у којима је било воде и у којој се мрестила риба. Ту су касније израсле лесковачке шуме по којима је град добио име – *од леске – Лесковац*. Пошто су Лесковчани припремили и остало што треба за градњу, они погодише мајсторе из Старе Србије и започеше подизање темеља, али се онда побунеше месни Турци и стадоше на пут изградњи говорећи да они не дозвољавају подизање „*ђаурске богомоље*” где они живе. Због тога настаде жестока борба па паде и претња ако раја продужи да гради себи цркву. Отом догађају има једна лепа прича, која се граничи са легендом. То је текст уметничке вредности, који је забележио у својој књизи „*Краљевина Србија*” *Милан Ђ. Милићевић*, наш познати етнолог и историчар.

„У Лесковцу има једна црква врло карактеристичког постања. За време велике турске силе, Лесковчани некако молбом и новцем добију од цара ферман да могу начинити у вароши цркву (дотле су ишли у околне цркве те се молили Богу). Међутим, Турци, охоли и силни, не гледајући на царски допуст, запрете да ће све хришћане исећи ако се Лесковчани усуде градити „*ђаурску богомољу*”. Лесковчани се не преплаше, не малакшу. Они заповеде неимару (јамачно опет Србину из Старе Србије) да на црквеним темељима заснује огњиште и димњак.

Турци се скупе на грађевину и упитају:

-А бре, рајо, шта то радите?

-Лепи ага, одговори старешина Лесковчана, градимо кућу своме попу.

-А шта ће му, море, толика?

-Лепи ага, ево је у нас много у царском здрављу, а сви треба да имамо места кад дођемо своме учитељу, своме попу.

Турци виде да толика грађевина није налик на кућу, али с друге стране, огњиште и димњак не граде се на црквеној згради. Слегну раменима и оставе Лесковчане на миру.

И данас у лесковачкој цркви постоје огњиште и димњак као сведоци времена у коме је настала црква.

1187 Драгутин Ђорђевић, *Оцаклија – свети дом*, Наше стварање, 1-2/2003, стр. 168.

1188 Ову напомену о распореду грађе даје Зоран Д. Ђорђевић, син Драгутина Ђорђевића, који је приредио рукопис *Оцаклија – свети дом* за објављивање у *Нашем стварању*.

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ

Јован Ђорђевић је био први Лесковчанин који се бави испитивањем прошлости Лесковца и околине и први међу нашим историчарима који је написао комплетан уџбеник за историју српског народа.¹¹⁸⁹

Јован Ђорђевић је рођен у Лесковцу 1868. године у породици која је носила и презиме *Ганчић*. Основну школу и нижу гимназију учио је у свом родном месту, а вишу гимназију са матуром свршио је у Нишу. У Лесковцу, учитељ у основној школи био му је *Јосиф Костић*, а професор и директор у гимназији *Милош С. Милојевић*. Оба наставника извршили су на њега јак утицај, који је у Нишу појачао Ђорђевићев професор историје *Стеван Сремац*. Због тога се Ђорђевић и определио да студира историју. Професор тог предмета на факултету био му је за све време *Панта Срећковић*, чији је приврженик Ђорђевић остао и онда кад су основна схватања Срећковићева већ била одбачена.

Када је завршио историјско-филолошки факултет Велике школе и одслужио војску, Ђорђевић је добио место суплента параћинске Гимназије (1892. године), где је остао неколико година, 20. августа 1898. године постављен је за суплента врањске Гимназије, пошто је неко време био на располагању, а 11. априла 1899. године унапређен је за професора. Седмог септембра 1903. године Ђорђевић је премештен за професора лесковачке Гимназије, а 19. септембра 1909. године за професора чачанске Гимназије. Но, и после десет дана дошао му је, по молби, нови премештај у нишку Гимназију. У Нишу је Ђорђевића затекао Први светски рат. После тога рата, Ђорђевић је професор гимназије у Београду, до пензионисања 1930. године, а потом неко време и професор у војној академији. У гимназијама у којима је служио, Ђорђевић је у првом реду предавао историју српског народа, у нижим разредима, а потом општу историју, српски, француски и латински језик. Док није издао своју нову књигу, употребљавао је „*Историју Срба*”, у два дела, од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића и „*Лекције из српске историје*” од В. Радивојевића. У Врању је написао „*Историју српског народа од најстаријег до најновијег доба за средње школе и за народ*”. Ово дело објављено је у једној књизи средњег формата на 255 страна са I-VII страна садржаја, а штампана је у Београду 1900. године (на корицама 1901. г.) у штампарији С. Хоровица.

У Нишу је објавио и друго издање своје „*Историје српског народа*”. У Београду је написао и објавио популарну књижицу „*Милош Обилић, војвода кнеза Лазара*” (Београд, 1924, стр. 3-32) и чланак „*Српски војвода Хреља, оснивач манастира св. Јована Рилског*” (Братство, књ XXXI, 1940. г., стр. 103-111). Ту је приредио и објавио *четврто издање своје „Историје*”. Јован Ђорђевић је умро у Београду 25. априла 1954. године.

Јован Ђорђевић је своју „*Историју српског народа*” вероватно дуже време припремао, можда још у Параћину. И потом се усудио да је објави. Чим је књига изашла из штампе, њен писац је покушао да се одобри за уџбеника у средњим школама. 21. фебруара 1905. године Ђорђевић је, сада из *Лесковца*, послао Министарству просвете рукопис своје Историје српског народа за III разред средњих школа и молио да га Просветни савет одобри као привремену уџбеник. Професори Антоновић и Мих. Ј. Ђорђевић поднели су представку „да им и стање здравље, а и заузетост другим пословима, не допушта да се могу примити реферисања о књизи” Ј. Ђорђевића и навели да је „трећи референт г. Ст. Сремац изјавио да ће се примити референтске дужности”. (...) Дакле, још једном понављам да сам мишљења да се књига Ј. Ђорђевића „*Историја српског народа*” може употребити као уџбеник.¹¹⁹⁰

После Првог светског рата изашло је и *четврто издање Ђорђевићевог дела као „Историја Срба, Хрвата и Словенаца за средње школе”* (1922) и то у два дела: први део од XV века на 112 стране и други део од XV века до најновијег доба на 136 страна. На овом поновљеном издању сарађивао је Влад. Радојевић, професор, те се и његово име налази поред Ђорђевићевог.

1189 Д. Трајковић, Јован Ђорђевић, Лесковачки зборник бр. 3, 1963, стр. 186-190.

1190 У потпису је стајало: Стеван Сремац, проф. реалке, 5. јула 1906. (Видети Лесковачки зборник бр III, стр. 189)

БУРЂА ЂОРЂЕВИЋ

Бурђа Ђорђевић (Навалин, Лесковац, 1983) - Бурђа Ђорђевић рођена у Навалину 1983. Живи у Лесковцу где је завршила основну школу и гимназију, а затим студирала историју на Филозофском факултету у Београду. Дипломирала на катедри за средњи век код проф. др Симе Ђирковића.

Прва запослења су јој била у школству где је радила као професор историје у Вучју, Бојнику и Лесковцу. Од 1982. године радила је у Народном музеју у звању кустоса, а затим вишег кустоса све до пензионисања.

Рад у музеју подразумева изучавање локалне историје, па су током тог рада произашли научни радови који су објављени у *Лесковачком зборнику*: Ђ. Ђорђевић, Лесковац и околина у 1915. години (*Лесковачки зборник* 26), (Лесковац 1996. стр. 191-208); Ђ. Ђорђевић, С. Рајковић, Историјски и етнолошки аспект јатагана (*Лесковачки зборник* 28, Лесковац 1998. стр. 131-136); Ђ. Ђорђевић, Борбе против турака за ослобођење Лесковца и околине 1433–1877. године (*Лесковачки зборник* 44, стр. 7-25).

У листу *Лесковчанин*, чији је главни и одговорни уредник био Саша Хаџи Танчић објављени су радови: Ђ. Ђорђевић, Лик са фотографије-човек од бронзе (*Лесковчанин*, септембар 1998. стр. 2); Ђ. Ђорђевић, Лесковац и оклина у Хиландарским повељама, (*Лесковчанин*, септембар 1998. стр. 12), Ђ. Ђорђевић, Немањина Дубочица, (*Лесковчанин*, март 1999. стр. 12-13).

У сарадњи са локалним листом *Наша реч* од августа 1985. до фебруара 1987. године објављена је серија чланака под насловом „Историјска шетња улицама“ (Лесковца, укупно 63 чланка). Серијал чланака под насловом „Из витрина Народног музеја“, излазили су наизменично, археолошки и историјски чланци (археолошки - Мирослава Јоџић, а историјски Ђ. Ђорђевић). Историјских је било укупно 12 чланака, објављених од 28. јула 1989. до 11. јануара 1990.

Поред ових било је и појединачних чланака: Ђ. Ђорђевић, Мираз султаније Маре (*Наша реч*, 13. март 2002. стр. 11), Ђ. Ђорђевић, Излет у прошлост, о Царичином граду (*Наша реч*, 26. мај 2006), Ђ. Ђорђевић, Дан државности (*Наша реч*, 16. фебруар 2007. стр. 16), Ђ. Ђорђевић, Дан државности (*Нова наша реч*, 10. фебруар 2017. стр. 3.)

Написала рецензије за књиге: Јован Миљковић, *Слово о мојој школи* (Лесковац 1988), Ј. Миљковић, *Све ратне године лесковачких основних школа* (1941-1944.) (Лесковац 2002).

МИРОСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ

I Мирослав Здравковић рођен је 1935. године у Каштавару, Општина Лесковац. Завршио је гимназију, вишу педагошку школу - група српскохрватски језик и југословенска књижевност, вишу школу друштвено-политичких наука и правни факултет. Магистрирао је на правном факултету и стекао академско звање магистар правних наука. Положио је и правосудни испит. Здравковић је радио у просвети на пословима наставника и директора школе 1956. до 1960. године и пословима професора за Привредно право на Вишој економској школи у Лесковцу од 1994. до 2001. године. Био је ангажован у органима државне управе као самостални референт и шеф одсека друштвених делатности од 1960. до 1962. године. Мр Мирослав Здравковић био је судија Суда удруженог рада од 1984. до 1988. године, директор Међународног сајма у Лесковцу од 1988. до 1990. године и директор пословнице организације „Југопетрола“ у Лесковцу од 1995. до 2000. године. Здравковић је био председник Школског одбора Лесковачке гимназије и председник Савета Технолошког факултета у Лесковцу у два мандата, члан Савета Филозофског и Правног факултета у Нишу, члан Савета Нишког универзитета и члан Савета Више техничке текстилне школе у Лесковцу.

II **ТУЖБАЛИЦЕ ГОРЊЕ ЈАБЛАНИЦЕ** – У уводном делу књиге аутор описује простор, подручје Горње Јабланице, где су настале тужбалице; наводи имена њихових аутора, састав становништва, његово порекло, обичаје, ношњу и битне карактеристике сваке етничке популације. Разноликост становништва, њихове посебности и заједничке црте, представљају, по аутору, највеће богаство овог простора.¹¹⁹¹

Очаран лепотом народних ношњи, младошћу и веселошћу момака и девојака и племенитошћу обичаја становништва овог краја, Денић записује: „Таквог сабора ја више у животу нигде нисам видео. У оно време сваки завичај је имао своју ношњу, па и сабор постао шарен како се никада више не може видети, а никад се не може ни описати.“ Уводни део аутор завршава описивањем погребних обичаја. У делу књиге који се односи на садржину тужбалица, аутор је навео тридесет и две тужбалице и један погребни говор са именима жена и мушкараца који туже и наричу за покојницима. О овом делу књиге дат је посебан осврт у рецензији проф. др Момчила Златановића, па се ја на то не бих задржавао.

III **ТУЛЧА И БУЛЧА** – Књига „Тулча и Булча“ има само педесет и девет страница, седамнаест поглавља, односно седамнаест делова, поднаслова или седамнаест врло значајних друштвено-економских државних и међународних актуелних тема. Свака за себе од ових тема представља бисер, есенцију, срж за разумевање не само волова Тулче и Булче, него и нас људи, под условима да нисмо Тулче и Булче.¹¹⁹²

Главне личности у овој књизи су два вола: Тулча и Булча и, нормално, аутор, али не као личност, него само као наратор... Сам аутор каже, а вама саветујем да му верујете, да је на идеју да напише ово дело дошао читајући књигу „Размишљање једног обичног српског вола“ од Радоја Домановића. Аутор даље портретише две личности овог дела, Тулчу и Булчу, који су, како он каже, два бикчића браон боје, од оца сименталца, увезеног у Србију, и мајке, наше обичне српске краве. Ја бих лично волео да је аутор направио другачију комбинацију: да је отац наш, обичан српски во, а мајка сименталка, увезена из Европе „чија мајка црну вуну преде“.

Далеко сам од тога да мислим да је дело „Тулча и Булча“ сатира истог ранга, нивоа или квалитета као што су поменуте сатире Радоја Домановића и Петра Кочића, али се усуђујем

1191 Мирослав Здравковић, уводно слово, Добросав Туровић, Тужбалице Горње Јабланице, Лесковац, 15. априла 2010. године.

1192 Мирослав Здравковић, уводна реч, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића „Тулча и Булча“, 13. мај 2013. године.

да кажем да по смелости и храбрости аутора „Тулче и Булче“, по отвореној, оштрој, бескомпромисној мисији и снажној критици актуелних негативних појава и њихових носилаца у нашој држави Србији и по имену, презимену и функцији, ово дело надмашује обе поменуте сатире.

IV

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – Ова књига садржи тридесет наслова, углавном критички интонираног садржаја у области историографије, укључујући ту и Предговор и Белешку о писци.¹¹⁹³

На самом почетку, у Предговору, уредник и професор др Живан Стојковић врло садржајно представио је и самог аутора, и његово стваралаштво и садржину ове књиге. Истичем ово због тога што сви наслови у овој књизи могу да се подведу под заједнички именитељ ауторове борбе за историјску истину. О томе у Предговору стоји следеће: „Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прва су чинила његова истраживања и научни резултати и друга се односи на критички приступ према ономе што је објављено у сфери историјске науке“. Ако је икада борба за истину и правду била насушна потреба нашег народа и наше државе, онда је то данашњи тренутак, данашње време. Ова књига има инспиративну снагу баш у том смислу. Аутор је насловио књигу „Борба за историјску истину“. Немам ништа против таквог наслова, али је можда наслов могао да буде без овог додатка, атрибута, епитета – историјску? Јер, ако сви под истином подразумевамо врхунску, објективно дату вредност утемељену на уверљивим и непобитним аргументима у процесу научног доказивања, онда је истина једна, једина и јединствена. Сви други атрибути су сувишни.

V

ВЛАДАРИ У СЕНЦИ, ВЛАДАРИ ИЗ СЕНКЕ – Књига „Владари у сенци, владари из сенке“ проф. др Драгомира Радовановића по својој тематици и садржини, представља изузетно актуелно дело у области стваралаштва и даје значајан допринос покушају да се одговори на бројне изазове актуелног политичког тренутка у свету.¹¹⁹⁴

Аутор посебно наглашава да данас живимо у време у којем се не поштује и не примењују економске законитости и да светом управљају банкарски магнати, мултинационалне компаније, берзе и њихове агенције, а не националне владе. Ове наднационалне институције изазивају финансијске, економске, социјалне и политичке кризе у земљама чији им се режими не свиђају и под видом заштите људских права и развијања демократије доводе на власт оне кадрове који ће радити по њиховом диктату. Аутор заслужује све похвале што се јасно одређује према свим кретањима сматрајући их за највеће зло и отворено тражи супродстављање том злу поруком „не одупрети се злу, још веће је зло.“ У делу књиге под насловом „Циљеви тајних друштава“, аутор истиче да је историја човечанства углавном заснована на бројним покушајима насилног успостављања глобалне доминације почев од периода Александра Македонског, Наполеона и Хитлера, до данашњих дана. На крају књиге, аутор пише о потреби утврђивања националне стратегије за борбу против светског поретка.¹¹⁹⁵

1193 Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“, Лесковац, 2013.

1194 Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића Владари у сенци, владари из сенке, 5. октобар 2012. године.

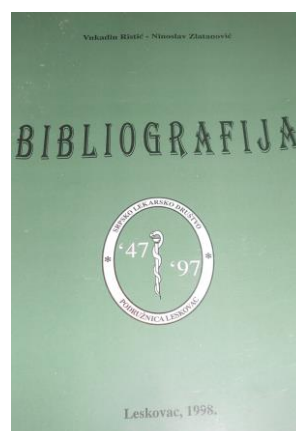
1195 *Напомена:* Мр Мирослав Здравковић је говорио и о другим публикацијама лесковачких писаца. Посебно запажено било је његово излагање о књизи „55 година Водовода“ Лесковац (1954-2009) аутора др Живана Стојковића и Хранислава Ракића. Промоција је одржана 29. јануара 2009. године.

НИНОСЛАВ ЗЛАТАНОВИЋ

Иниослав Златановић рођен је 1954. године у Лесковцу где је завршио основну школу и гимназију, а Медицински факултет у Београду 1979. године. По завршетку лекарског стажа ради у Дому здравља у Вучју (1980-1983) као лекар опште праксе, а од маја 1983. године у Служби опште хирургије и трауматологије Здравственог центра у Лесковцу. Специјалистички испит из опште хирургије положио је 1987. године у Београду. Члан је уредништва часописа *Apollinet medicus et Aescularium* и секретар Подружнице СЛД у Лесковцу од 1996. године. Примаријус је од 1997. године.¹¹⁹⁶

И**БИБЛИОГРАФИЈА** – Није било могуће на бољи начин обележити 50 година рада Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу од издавања Библиографије радова њених чланова. Када сваки професионалац и човек ван струке погледа ову књигу, он је задивљен пред огромним интелектуалним и стваралачким напором, који су уложили лекари Подружнице СЛД у Лесковцу у жељи да изразе и за потомство оставе трагове свог рада који се некада одвијао под веома тешким условима. Наше колеге у Лесковцу су на очигледан начин показале да данас не постоји медицинска провинција, ако су у служби здравља и народа ангажовани ентузијастички и ствараоци надахнути племенитом жељом да издижући себе у стручном, педагошком и научном сазнању, остваре своје племенито настојање да у границама могућег пруже болеснику најбољу здравствену заштиту, обједињујући превентивну, дијагностичку и терапијску делатност. Мада бројке не морају да буду и убедљиви доказ вредности неког људског чина, у овом случају, срећом, бројке су потпуно у складу са садржајем и представљају мерило вредности. Кратка анализа садржаја Библиографије то најбоље показује. У књизи је заступљено 25 специјалности медицинске струке, што показује ширину организовања здравствене службе и здравствене заштите на подручју који покривају Подружница СЛД Лесковац и то како превентивне тако и куративне делатности. Напредак који је на овом плану начињен је неуобичајен, не само у условима развијености наше земље, већ и ширем опсегу, који прелази границе територије Србије. У Библиографији се налазе радови 113 лекара, од којих су 63 примаријуса и 2 доцента универзитета

Колеге, чланови Подружнице СЛД Подружнице у Лесковцу и овом приликом показаше да „знање није знање знати, већ је знање, знање дати“. Импресивних 2.760 наслова ове Библиографије и по броју и по садржају радова представљају допринос нашој медицинској литератури и уводе медицинску службу Лесковац у ред значајних организација здравствене заштите народа.¹¹⁹⁷

Прихватајући се да напишемо ову Библиографију желели смо да заокружимо рад чланова Подружнице СЛД у Лесковцу у протеклом педесетогодишњем периоду.

За чланове Подружнице који нису доставили своје радове веома жалимо, јер би на тај начин ове Библиографија била потпунија. Уколико смо учинили неки пропуст, што није искључено, то није урађено у злој намери.

¹¹⁹⁶ Вукадин Ристић, Нинослав Златановић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997. године, Подружница СЛД, Лесковац 1998.

¹¹⁹⁷ Академик проф. др Војин Шуловић, Предговор, Библиографија, стр. 5

НЕБОЈША ИВАНОВИЋ

И Небојша Ивановић (1960), социолог, публициста и архивиста. Живи и ради у Лесковцу. До сада је објавио десет књига, неке у коауторству.¹¹⁹⁸

Небојша Ивановић рођен је 1. јануара 1960. године у Лебану. Основно образовање стекао у Лесковцу, где је завршио и гимназију, а Филозофски факултет у Нишу.

П **СПИСИ** – Политичко-аналитичке *Spise* Небојше Ивановића одликује доследно инсистирање на хуманизму као политичком идеалу, што је у политичкој праксеологији модерних времена, на жалост, веома ретко. Политика би морала бити увек с људским лицем, како наш аутор мисли, јер, у супротном претвара се у наказу која гута људе, и на човека гледа само као на материјал сопственог метаболизма. Као умеће управљања јавним стварима од значаја за грађане и њихов живот политика има најнепосредније последице по квалитет живота, али она је, како искуство сведочи, управо узрок свих друштвених конфликта, па и оних с кобним крајем. Ивановић је против такве политике која је жрвањ за млевање људи и, по њему, без идеала љубави, толеранције и филантропије политика нема смисла и претвара се у практичну мизантропију.¹¹⁹⁹

Ако неко заиста жели да разуме рад архивиста и архивистички посао, или чак жели да га побољша, тај најпре мора да га познаје, јер би иначе говорио као слеп о сликарству. Наравно, ниједан наш архивиста неће моћи да пронађе једино исправно решење, нико неће моћи да све предвиди и све узме у обзир.

Начело које говори о томе да нико не сме извући корист из незаконитог поступања и привилегованог положаја, такође важи.

Противправна деловања морају бити санкционисана. Мала је утеха и не може оправдати да упутства за рад дају непотпуна разјашњења, да их нема дуго и да су сва због тога застарела. Зато се готово сви дају у потрагу да нађу сопствена решења. Тако тешко можемо знати шта се стварно дешава у току обраде грађе, ако је архивисти не надгледају, ако о томе нико ништа не каже и не објашњава поступање.

Тражећи исправне одлуке и упутства, архивисти много чешће него што се мисли морају да читају фондове уместо што гледају књиге. Читаоци фондова су у предности. Али зашто? Зато што тако савршено испуњавају задатак посматрања и описивања, који као поступак садржи разлучивање и означавање, те тиме правилније расуђују.¹²⁰⁰

У књизи „Списи“ наведена је комплетна Библиотека, односно сва издања Историјског архива Лесковац до 2010. године, и то: Историјски архив Лесковац, монографија; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца I; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938; Станислав Николић, Бошко Николић, Сличане (1878-1995), монографија; Раде Јовић, Прилози за монографију Фото-филмског клуба Лесковац (1950-2000); мр Горан Јовић, Лебане, монографија; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка; Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004; Зоран Цекић, Небојша Ивановић, Михајло Дедић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац; Небојша Ивановић, Издавачка делатност Историјског архива; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца II; Небојша Ивановић, Градски народни одбор Лесковац 1946-1950; Добросав Ж. Туровић, Небојша Ивановић, Записи топличког четнка др Божидара Поповића Божа 1916-1918; Небојша Ивановић, Одузимање имовине у Лесковцу и околини и друга дела.

1198 Небојша Ивановић, „Списи“, Белешка о аутору, сачинио Јовица Стојановић, антрополог, Историјски архив Лесковац 2010, стр. 130. *Напомена*;

1199 Јовица Стојановић, Белешка о аутору, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 130

1200 Небојша Ивановић, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 121-122.

III

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА - Издавање књига једна је од делатности архива, свакако не најважнија, али несумњиво драгоцену. Укупан број издања у оквиру библиотеке је десет публикација, што је негде преко 1.400 страна текста и илустрација. Библиотека Историјског архива (до 2005. године) садржи следеће књиге: Зоран Цекић, Историјски архив Лесковац, Лесковац 1994. година; Добросав Туровић, Солунци Јабланичког округа 1916-1918, Лесковац 1994; др Живан Стојковић и Ненад Кражић, Занатство Лесковца, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938, Лесковац 1996; мр Горан Јовић, „Лебане”, Лесковац 1997; Станимир Николић и Бошко Николић, „Слишане”, 1998; Раде Јовић и Ненад Кражић, Прилози за монографију Фото филмског клуба Лесковац, Лесковац 2000; др Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу, Лесковац 2003; Живан Стојковић и Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004, Хранислав Ракић и др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004, Лесковац 2004; Небојша Ивановић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац, Лесковац 2004. Историјски архив је 2006. године објавио и заједничко дело Добросав Туровића и Небојше Ивановића „Записи топличког четника” др Божидара Поповића Божа 1916-1918”.

НИКОЛА П. ИЛИЋ

И Никола П. Илић, публициста, историчар, Србин, рођен је 7. марта 1926. године у Газдару, у јабланичком округу. Завршио је Правни факултет у Скопљу. Добитник је више одликовања, признања и публицистичко-књижевних награда. Био је сарадник Политике, Борбе, Рудара, Радника, Наше речи, Четвртог јула, Трибине младих, Врањских новина, Гласа борца, сарађивао у часописима Наше стварање, и Ток, Лесковачком зборнику, Нишком зборнику; у Сећањима, Споменици погинулих учитеља, пали непобеђени, а прилоге су му објављивали и Радио Београд, Радио Ниш, Радио Приштина и Радио Лесковац. О четвороструком агенту, највећој Српкињи међу шпијунима, Вери Пешић, прикупљао документарну грађу од 1949. године.¹²⁰¹

И Никола П. Илић је индивидуалиста у научном раду. Ипак је схватио да понекад колективни рад има предност над индивидуалним. У то се уверио учешћем у коауторству у неколико објављених чланака и књига са Живаном Стојковићем, Храниславом Ракићем и Момчилом Златановићем. Поред сарадње у Лесковачком зборнику, Илић је сарадник и Народног музеја у Лесковцу који му је објавио осам књига.¹²⁰²

Наш први тимски рад, укључујући ту и Хранислава Ракића, започео је пре десет година на књизи „Четнички покрет у лесковачком крају 1941-1944“, која је објављена 1993. године. (...) Ово прво искуство заједничког рада омогућило нам је да већ следеће године урадимо књигу „Окупација Лесковца 1941-1944. године“, а затим, после НАТО агресије на Југославију, и књигу „Лесковачки крај у време НАТО агресије“. (...) Када ми је Никола Илић понудио да рецензирам обиман рукопис о шпијунки Вери Пешић открио ми је да га је радио више од три деценије и да му управо он много значи. После ишчитавања рукописа био сам одушевљен драматиком шпијунског рада. Ради квалитета, сугерисао сам Илићу да више романира рукопис, што је он са задовољством прихватио.¹²⁰³

И **ВЕРА ПЕШИЋ У ВРТЛОГУ ШПИЈУНАЖЕ** - Када је реч о најновијем рукопису Николе П. Илића, романираној биографији Вере Пешић, условно можемо говорити о жанру шпијунског романа, у којем је поступак обликовања примерен неким законитостима грађења и обликовања литерарног штива.

Одмах ваља рећи да и овај рукопис испољава Илићеве афинитете: указује на објективност и поштовање чињеничне грађе, открива склоност аутора да портрет гради „по живом моделу“ и успоставља креативни мост између сензибилитета савремених чињеница и историјских мотива и тема. Избором шпијунске делатности за тему свог новог дела као да фиксира и одређује свој литерарни нормативни концепт биографизма, којим се одређена личност поистовећује с професијом којој је служила и која ју је судбински определила. Користећи се могућностима самог жанра, аутор интерпретирање развоја личности ове највеће шпијунке с наших простора започиње у аутентичном миљеу маловарошке средине из које би причу пренео у сасвим конкретне животне ситуације, али не литерарно конципиране, већ друштвено и политички контекстуиране. Од детињства па до погибије, нашавши се на путу без повратка, Вера Пешић је неумитном логиком животне судбине, а не вољом њеног литерарног „творца“, професионално сарађивати (колаборирати) са разним службама између два светска рата и у току Другог светског рата.

1201 Подаци преузети из књиге Николе Илића *Вера Пешић у вртлогу шпијунаже*, у издању аутора, Лесковац 2004.

1202 Хранислав Ракић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића, Филекс 2004, стр. 242-243.

1203 Живан Стојковић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс 2004, стр. 236-239.

У овом рукопису се најкомплетније прати рад Вере Пешић „почев од увођења у посао“ и неких најделикатнијих ситуација, историјски знаним по учесницима и судбинама на овом нашем простору. Можемо рећи да је Никола П. Илић, пратећи шпијунску еволуцију Вере Пешић испричао целовиту причу о драми једне младе жене, као што нам је испричао и једну „историјску причу“ у просторима наше друштвене стварности.

Првенствено документаран, а жанровски јасно опредељен рукопис „У вртлогу шпијунаже – Вера Пешић“, осмишљен је са својеврсном експресивном и драматуршком сугестивношћу пишевог поступка приповедања. Приповедни ефекти произилазе из саме драматургије јунакиње судбине, која се у рукопису одвија на принципу постепене акумулације, одређених догађаја и поступака.

Вера Пешић може изнова да привуче пажњу, овога пута као лик једног литерарног штива – млада, образована, похлепна и нежна, пркосна али ломљива, између идеалне љубави и практичне користи и употребљивости – та је личност нашла у Николи П. Илићу прикладног портретисту, који своје дело поткрепљује обиљем фотографија из њеног живота и ближе историјске прошлости.

Захваљујући рукопису Николе П. Илића, знамо како се све десило у животу највеће шпијунке у овом делу Европе, *српске Мата Хари*, како су је називали, а пре свега да је млада девојка, пред стрељачким водом била исто оно дете што је из србијанске забити располућено опслуживало силе зла, мислећи да свету обећава добро, с обзиром на своје личне прилике и још више због тадање политичке ситуације код нас и у свету. Рукопис заслужује да буде објављен и ми га свесрдно препоручујемо.¹²⁰⁴

„...Име Николе П. Илића већ је познато у нашој историографији као аутора више самосталних и књига у коауторству које обухватају тематику ближе и даље прошлост лесковачког краја, али и важне историјске догађаје из српске историје. Иако по струци правник, врло успешно је савладао методологију историјског рада, а његова способност да буде упоран и темељит истраживач дошла је до пуног изражаја.

Следећа важна одредница за оцену овог рукописа је чињеница да се до документације и извора првог реда о обавештајној, контраобавештајној и шпијунској делатности релативно тешко долази, а када се и до њих дође потребна је изузетна спремност и интуиција да се објективно обради и прикаже.

И најзад, као мој субјективни допринос и евентуални доказ да је рукопис вредан пажње јесте и чињеница да сам га прочитао у једном даху, без обзира на његову обимност.¹²⁰⁵

1204 Рецензија књижевника Саше Хаџи Танчића објављена у роману Николе П. Илића Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004. и делу „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс Лесковац 2004, стр. 232-233. *Напомена:* Аутор Н. Илић наводи да за писање књиге користио следеће изворе: досијеа Вере Пешић у Служби државне безбедности Министарства унутрашњих послова Београда и Лесковца; извештаје Војноисторијског института у Београду које је писала Гестапоу, Министарству унутрашњих послова Недићеве владе и Горском штабу 110 и њена саслушања у истражном затвору и на суђењу (1943); архив британске војне мисије при штабовима четничких корпуса Југословенске војске у отаџбини (1943-1944), писма и извештаје др Милана Шијачког, резидента британске обавештајне службе, записнике о саслушању пуковника Живојина Ђурића, агента Гестапоа и Абвера (1946, 1949 и 1960); судска и полицијска досијеа официра Гестапоа Антона Шварца, резидента Гестапоа др Владимира Доланца, агента и курира Гестапоа Мустафе Алијевића – Милорада, професора и резидента Живомира Јанежића (1945, 1955); више десетине извештаја, писма и радиограма вође четника генерала Драгољуба Драже Михајловића и команданта Горског штаба 110 потпуковника Радослава Ђурића (1943-1944), писмо пешадијског поручника Петра Јанковића, крунског сведока (1943), и извештај који је упутио др Милану Шијачком (1951) у САД; писмо потпоручника Владимира Владе Јанковића, команданта 4. (медвећке) бригаде ЈВУО (који је заробио В. Пешић); писмо Вере Пешић сенатору Милутину Драговићу у 25 тачака (1942); службене белешке Државне безбедности о изјавама Петра Јанковића (од 8. и 9. септембра 1953) и Радета Станимировића (од 16. августа 1958); многобројне извештаје и писма обавештајних официра и команданата; изјаве у судском процесу Окружног суда у Врању двојице егзекутора; одговор др Миливоја Перовића, књижевника и адвоката у Сведочанству (1971); три фелтона сличне садржине – др Миливоја Левкова Највећа шпијунка на Балкану (Дуга, 1971), Миодрага Џуверовића Београдске године гестаповца Крауса (Политка експрес, 1972) и од истог аутора Југословенска Мата Хари (Вечерње новости, 1988), фрагменте из књиге Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944 Николе П. Илића, 1996, и Записе о људима и догађајима у лесковачком крају 1929-1945 (1946), Светозара Ђ. Крстића, изјаве пуковника Југословенске армије Радосава Ј. Поповића (1962), др Миливоја Перовића и др Мирка Перовића (1959, 1960. и 1971), дипломате Игњата – Ицка Миљковића (1950), Светозара Крстића (1966), генерал-потпуковника Милана О. Ковачевића Миливоја (1951, 1960)... Око 30 фотографија аутор је добио од Милоша А. Радовића и Ђорђа А. Поповића и по једну од Народног музеја Лесковца и Ниша и Љубице Дедић.

1205 Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004.

IV

КРВАВИ ФЕБРУАР – Ова књига имала је два издања: прво, 1976. у тиражу од 2000 примерака, а друго 1977. године у тиражу од 5000 примерака. Оба су распродата, а књига се још тражи. То је основни разлог за њено поновно штампање. Књига о бојничкој трагедији је наишла на велико интересовање читалаца и јавних медија. Фебруара 1977. године у Бојнику снимљена су две документарне емисије у трајању од 35 минута: Радио ТВ Београд под насловом „Кад је Пуста Река опустела“ и Радио ТВ Скопље под насловом „Крвави фебруар“. Оба документарца су више пута приказана. Дневне и недељне новине („Политика“, „Борба“, „4. јул“, „Вечерње новости“, нишке „Народне новине“, лесковачка „Наша реч“, „Арена“ из Загреба итд.), затим радио станице из Београда, Загреба, Ниша, Лесковца, Скопља и Врања објављивале су фрагменте из књиге „Крва фебруар“. Многи песници, међу којима Драган Колунџија из Београда, Мато Ходак из Загреба, Томислав Н. Цветковић из Лесковца, Милосав Шуковић Рајко из Гајтана, Милорад Шћепановић из Лесковца, на основу књиге, певали су песме о бојничкој трагедији. Томислав Н. Цветковић је написао неколико поетско-музичких казивања, од којих наводимо „Бојник на стражи вечној“, „И гробови памте“, „Пркосречани“ и „Баталјон слободе“. Песник Мато Ходак, инспирисан књигом „Крвави фебруар“, написао је збирку песама под насловом „И једним срцем ће Бојник трајати“ (37 песама).¹²⁰⁶

Књига „Крвави фебруар“ инспирисала је председника Савезног одбора Савеза удружења бораца НОР-а Југославије генерал-пуковника Косту Нађа и председника Међуопштинског одбора јужноморавског региона генерал-мајора Јована Манасијевића да се у Влади Социјалистичке Републике Србије покрене акција за снимање филма и књига преведе на енглески, кинески, руски, француски и немачки језик. Републички одбор СУБНОР-а подржао је ту иницијативу. За снимање филма Влада је обезбедила новац, изабран је одбор, редитељ, написан сценарио, који је прихваћен од свих републичких, регионалних органа и бојничке општинске структуре. Све је заустављено на почетку. Риста Антуновић Баја и Јован Манасијевић обавестили су Николу Илића: „Снимање филма спречио је Тодор Куртовић, председник Савезног одбора ССРНЈ да се не би нарушавали односи са Бугарском, а српско руководство није се томе успротивило“.¹²⁰⁷

V

ВРЕМЕ ОБРАЧУНА – О Четвртом (Брионском) пленуму ЦК ВСКЈ написано је више књига, али ниједна од њих није довољно обрадила главне узроке сукоба и разлаза двојице водећих личности комунистичког покрета, руководиоца НОР-а 1941-1945. и послератне изградње Југославије, Ј. Б. Тита и А. Ранковића Марка.

Нисам ни ја покушавао да у мојој књизи „Време обрачуна“ понудим читаоцима таква објашњења већ да их упознам са кавим смо се све траумама суочавали у лесковачком и врањском крају захваљујући самовољи и бирократском понашању појединих партијских и државних моћника.¹²⁰⁸

(...) Највећа измишљотина била је, по којој је Ранковић са УДБ-ом поставио тајне прислушне уређаје у Титовој резиденцији, па чак и у његовим интимним одајама, потекла је, како је утврђено, од самог Тита, његове супруге, Едварда Кардеља, генерала Ивана Крајачића Стеве и браће Ивана и Милана Мишковића, из војних обавештајних служби. Обезбеђивање председника СФРЈ Ј. Б. Тита спадало је у надлежност ЈНА, па УДБ-а никада није ни имала приступ

¹²⁰⁶ Никола П. Илић, предговор трећем измењеном и допуњеном издању, „Крвави фебруар“ (13-18. фебруар 1942), Међуопштински одбор СУБНОР-а, Лесковац 1987, стр. 9-11. *Напомена:* У другом издању објављен је списак 506 стрељаних лица. Међутим, накнадним истраживањем Никола П. Илић је утврдио да су фебруара 1942. године стрељано 523 лица.

¹²⁰⁷ Живот и дело Николе П. Илића, Филекс Лесковац 2004, стр. 250-251. *Напомена:* Књига „Живот и дело Николе П. Илића“, коју је приредио његов син Столе П. Илић објављена је 2004. године.

¹²⁰⁸ Никола П. Илић, Време обрачуна (Четврти пленум), Републички одбор СУБНОР-а Србије, Београд 2011. године, стр. 170; Предговор Мирољуб Васић, рецензент проф. др Живан Стојковић, дизајн корица Ђорђе Васић Вађо; Пленум је одржан 1. јула 1966. године у сали хотела "Истра" на Брионима.

просторијама у којима је он службено или приватно боравио, нити је могла да предузима било какве радње без знања и одобрења Контраобавештајне службе (КОС) ЈНА.¹²⁰⁹

(...) Врло брзо после пленума показало се да се уклањањем А. Ранковића и других српских руководилаца и слабењем Државне безбедности нису решени систематски проблеми у земљи. Напротив, још више су јачале снаге сепаратизма, национализма, антисамоуправљања, бирократизма и криминала, што је довело до коначног распада СКЈ, ЈНА и СФР Југославије, а стварање држава од република почетком 1990. завршено је крвавим грађанским ратом. И данас се, после више деценија, када на овим просторима Балкана међунационална криза не јењава, у народу се јављају сећања на Ранковића, ОЗН-у-УДБ-у и призивају та времена, јер се онда сигурније и боље живело.¹²¹⁰

VI

НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА - Никола П. Илић аутор је, између осталог, и следећих дела: „*Јужноморавци у октобарској револуцији*“ (1969), „*Јабланичко-пасјачки НОП одред*“ (три издања 1970-1971, 15.000 примерака), „*Свеиштенство јужне Србије у револуцији*“ (1972), „*Крвави фебруар*“ (три издања, 1976-1987, 15.000 примерака), „*Ослобођење јужне Србије од Турака 1877-1878*“. *Године* (Слобода Београд 1977), „*Народни херој Дренички*“ (1978), „*Рудник Леце*“ (1984), „*Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији*“ (у коауторству, 1985), „*Хари и другови*“ (Војноиздавачки завод београд 1986), „*Јабланички НОП одред*“ (1986), „*Јужна Србија у НОП и револуцији*“ (1988), „*Четници у лесковачком крају 1941-1944*“ (у коауторству, 1983), „*Окупација у лесковачком крају 1941-1944*“ (у коауторству, 1994), „*Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944*“ (1996), „*Народна власт у лесковачком крају 1941-1945*“ (у коауторству 1996), „*Немачко бомбардовање Лесковца и околине 1941-1944*“ (2000), „*Лесковачки крај у НАТО агресији*“ (2000), „*Војнопозадинска делатност у НОР на југу Србије 1941-1945*“ (2002) и „*Руски емигранти у лесковачком крају после 1917*“ (2003).¹²¹¹

%

У Лесковачком културном центру, 27. марта 2015. године, промовисана је књига Николе Илића „*Одметници на југу Србије 1945 – 1953*“. О књизи су говорили мр Мирослав Здравковић, проф. др Живан Стојковић и аутор, који ускоро пуни девет деценија живота.

1209 Исто, стр. 170-171. *Напомена*: Аутор Илић је књигу посветио кћери Славици Н. Илић-Стефановић (1.07.1950 – 23.12.2010); У Напоменама аутора такође стоји да када се Четврти пленум посматра са „ове временске дистанце и анализирају изворни документи, онда се намеће закључак да је Четврти пленум ЦК СКЈ био кључни тренутак у деценијски дугој и тајној фази разбијања заједнице јужних Словена званој Југославија.

1210 Исто, стр. 172. *Напомена*: У предговору *Брионски пленум ЦК СКЈ – почетак краја Југославије* познати историчар др Мирољуб Васић истича да „књига која је пред нама, коју је изнедрио уважени афирмисани истраживач Никола П. Илић таква је потребна свакој нашој средини, граду, јер је сведок једног времена у коме су почели да се губе многи идеали и изневеравају наде за које су положене огромне материјалне вредности и људски животи.

1211 Николе П. Илића „*Вера Пешић у вртлогу шпијунаше*“, Лесковац 2004. и књиге „*Живот и дело Николе П. Илића*“, Филекс Лесковац 2004, стр. 158-159. *Напомена*: Многи правници били су врсни историчари. За Лесковчанина Николу П. Илића историја је најважнија преокупација. Овај вредни хроничар лесковачког краја, који управо ове године слави пет деценија рада, до сада је објавио двадесетак књига и 400 научних радова и чланака у разним часописима и листовима широм земље. Илић је аутор десетак фељтона и многих новинских текстова. Непосредно после Другог светског рата био је стлани сарадник „*Политике*“, потом „*Борбе*“, али и низа радиостаница и овдашњег недељника „*Наша реч*“. Део биографије исписивао је као професор лесковачке Економске школе. (Данило Коцић, „*Политика*“, 15. фебруар 1997).

ТОМИСЛАВ ИЛИЋ

Томислав Илић рођен је 23. маја 1937. године у Јашуњи. У Лесковцу завршава основну школу и гимназију, а затим уписује студије права у Скопљу. На Правном факултету дипломира 23. јуна 1961. године. Маја 1966. године изабран је за судију Општинског суда у Лесковцу, а у лето 1971. године изабран је за судију Округног суда у Лесковцу. Тако постаје најмлађи судија ове високе судске инстанце. У првој половини 1981. године Томислав Илић постаје председник Округног суда у Лесковцу и октобра преузима дужност председника суда. У периоду од 1983. до 1984. године Томислав Илић је био председник лесковачке општине, а од 1984. до краја 1986. године посланик у Скупштини Србије. Почетком 1993. године, после избора у Србији, изабран је за члана Владе Републике Србије и министра правде, а крајем 1994. године враћа се на место председника Округног суда у Лесковцу на коме остаје до почетка 2002. године када одлази у заслужену пензију. У периоду од 1994. до краја 2004. године професор је на Факултету за трговину и банкарство Универзитета БК у Београду. Докторирао је са тезом „Правне последице развода брака“, која се састоја из Увода и закључка и шест одељака који третирају ову проблематику, а штампана је у Нишу 1987. године. Илић је написао више десетина научних и стручних радова објављених у разним југословенским часописима. Илић је објавио више монографија из области грађанског и породичног права, судског поступка, уџбеник Уговорно и пословно право, Пословно право. Заступљен је бројним прилозима у „Нашој речи“, „Нашем стварању“, београдској периодичи „Правни живот“, „Социјално право“, „Социјална политика и социјални рад“. Илић је 1996. године основао лист за науку и књижевност „Лесковчанин“¹²¹²

Године 2014. Томислав Илић је објавио обимну монографију „Суд и правда“ у издању лесковачког Филекса.

И

ТРАГОВИ ВРЕМЕНА - Монографију о доктору правних наука, стручњаку из области кривичног и породичног права, одговорном вршиоцу правосудних функција, посланику у Скупштини Србије и Савезној скупштини, члану Владе Републике Србије и министру правде, аутору стручних и научних дела, професору Томиславу Илићу, из пера публицисте Властимира Вељковића, по свему судећи, ауторски је и културно-историјски прилог од ширег значаја. Илићевог послеништва, већ се, истовремено, нашој друштвеној јавности намеће Вељковићевом систематичношћу и акрибичношћу да у широком дијапазону његових активности види и реконструише један од најзанимљивијих периода у историји града на Ветерници после Другог светског рата. Да би у томе у потпуности успео, Вељковић је дао исцрпан преглед Илићевих активности у свим областима у којима је делатворно учествовао. Рукопис његове књиге под насловом „Трагови времена“ по дометима има и несумњиву аутономност у оквирима завичајне историографије и биографизма.¹²¹³

1212 Трагови времена (књига о Томиславу Илићу, приредио новинар Властимир Вељковић), СВЕН, Ниш 2006. *Напомена:* Књига „Суд и правда“ проф. др Томислава Илића, некадашњег председника лесковачког Округног суда, промовисана је 18. марта 2015. у Лесковачком културном центру. Поред аутора, о овом обимном делу говорили су Властимир Вељковић, публициста, Људмила Марковић, судија Основног суда у Лесковцу, Милан Китановић, судија Округног суда у Лесковцу, у пензији и Зоран Петрушић, председник Вишег (Округног) суда у Лесковцу. Резензенти ове обимне студије (на око 630 страна великог формата) су Људмила Марковић, судија и Властимир Вељковић, публициста.

1213 Саша Хаџи Танчић, Време у траговима, Трагови времена, СВЕН, Ниш 2006. Средином марта 2006. године у Лесковачком културном центру одржана је промоција ове књиге. На промоцији су говорили књижевник Саша Хаџи Танчић и аутор Властимир Вељковић, а приказан је на видео биму филм о животу Томислава Илића.

Намера аутора била је двојака: да изнесе најбитније садржаје из доприносом богатог животног и радног века Томислава Илића и, једновремено, прикаже битне социолошко-економске, политичке и друге друштвене прилике, карактеристике и одлике тог времена апострофиране у његовим радовима и званично изреченим оценама.¹²¹⁴

Такво опредељење, веома осетљиво по свом бићу и основи, садржи незаобилазности које ненамерно могу нарушити целину уколико се пренебрегну, или измакну ауторској пажњи и суптилној контроли. Једна је да се личност, којој је текст посвећен, не прикаже у довољној мери и обиму и, следствено томе, не осветле сви релевантни токови и догађаји у којима је активно суделовао, имајући свој удео у њима и дајући непосредни стваралачки допринос.

Друга је да се тим токовима и догађајима, типичним по садржају, опсегу и динамици, чак драматичним у нашој новијој историји, посвети несразмерна пажња и простор.

Ш

СУД И ПРАВДА – Навршило се више од два века од установљења савременог судства у Србији (1809) и 140 година од постојања Округног суда у Лесковцу.

Монографија „Суд и правда“ о лесковачком Округном суду и његовим судијама, управо, говори о начелима на којима се заснивала државна власт и у том склопу судство као њен нераздвајни део. Зато је монографија књига о положају судова и судија и начину вршења судске власти у српској и југословенској држави.

Грађа за ову монографију били су формални прописи Народне скупштине (Устав, закони, резолуција), Владе (уредба, наредба, закључак, предлог) и стручна литература и публикација у којима се анализира рад судова и судија у одређеном периоду државног развоја.

Међутим, за оцену унутрашње структуре државне власти и њеног начина рада, значајнији су радни материјали Народне скупштине и Владе; стенографске белешке записници, аудио и видео снимци, на основу којих се закључује унутрашњи однос између Народне скупштине, Владе и судства. Такође су од значаја била саопштења, интервјуи и говори страначких првака и њихови коментари у листовима, часописима и ревијама на радију и телевизији. Одлучујућу улогу за поједине периоде државне власти имале су одлуке и упутства државних и војних органа у одговарајућем историјском тренутку, којима су уређивани положај и независност судија и судова.

Коментари и расправе на интернету, фејзбуку, твитеру, Википедији (библиотека). Одлуке уставних судова, преких судова, посебних и редовних судова. Стручно јавно мњење, политичка и сатирична обрада у књижевности и уметности о начину вршења државне и судске власти (дела књижевника, песника). Нарочито су биле значајне одлуке разних изборних комисија и партијских форума после 1980. године у Србији и СФРЈ.

Оваква грађа представљала је опасност да се поједине одлуке, документа или јавна иступања одређених лидера погрешно интерпретирају, па тиме заузму и погрешни ставови. Ово због тога што су многи од тих аката (докумената), по правилу идеолошки објени, недовољно аргументовани, једностранни и што су одређене чињенице увек објашњаване са позиција оне политичке опције која је тренутно вршила власт, негирајући сва ранија начела на којима се заснивала дотадашња власт или, још горе, једноставно свесно уклањајући све што је до тада било у организацији дотичне државне власти.

Из ових разлога је, у овом периоду, државно право, па и судски систем, доживљавао преврате. Таквих чињеница у монографији је превише. Преврати у време Уставобранитеља, династички преврати, стварање Краљевине Југославије после Првог светског рата, настанак

1214 Властимир Вељковић, Трагови времена, поговор, Свен, Ниш 2006, стр. 293. *Напомена:* Лесковац је маја 1966. године био центар српског и југословенског судства. Обележавало се 120 година постојања и рада судства у лесковачком округу и 100 година зграде Округног суда у Лесковцу. Импазантни скуп најеминентнијих правника Југославије и Србије и других угледника из области друштвеног, економског, научног и културног живота, био је најзначајни догађај тога дана у Југославији. Присуствују представници југословенског и српског правосудја на највишем нивоу, професори универзитета, многи угледници лесковачког краја, председници свих окружних судова из Србије и све судије и тужиоци у лесковачком крају. Уводни реферат имао је Томислав Илић, а затим су о развоју и раду судства говорили: мр Часлав Игњатовић, председник Врховног суда Србије, мр Боривоје Вукићевић, председник Савезног суда Југославије, др Мирко Перовић, ранији председник Врховног суда Југославије, Драган Петковић, републички јавни тужилац, др Љубисав Марковић, професор универзитета у Београду и др Драгољуб Стојановић, професор Правног факултета у Крагујевцу. Догађај дана је премијерно приказивање инсерта из филма „Судство у Србији“, први пут у историји српског судства (Трагови времена, стр. 116).

Социјалистичке Југославије, распад Социјалистичке Југославије и настанак нових држава на њеној дотадашњој територији и, најзад, преврат октобра 2000. године.

Преврати су означавали „Ново доба“, а свако ново доба није настављало развијање власти на основу ранијих начела, већ су се њима обрачунавало, јер је сматрало да дух новог доба треба другчије да се развија, у новом облику државне организације. Очигледно се преварила, јер је већ 2012. године, ДОС нестао са политичке сцене. Поново су у Србији нове идеје, нове власти.¹²¹⁵

IV

ОСНИВАЧ ЛИСТА „ЛЕСКОВЧАНИН“ - Непосредно после појаве првог броја листа „Лесковчанин“, 1996. године, културна јавност Лесковца исказала је велико интересовање. Један од разлога је сам оснивач овог обновљеног листа за науку и књижевност, угледни правник *др Томислав Илић*, који је у то време био председник Округног суда. У импресуму се могло прочитати да је директор тога листа *др Димитрије Кулић*, Лесковчанин, који живи у Нишу, познати професор Уставног права, а место главног и одговорног уредника било је поверено књижевнику *Саше Хаџи Танчићу*, који се низ година, са великим успехом исказао на тим дужностима. Укратко, реч је о екипи која је – гарантовала успех.¹²¹⁶

Из први број обновљеног „Лесковчанина“ (18. децембар 1996), у уводном тексту, на првој страни (уз слику Колета Рашића, ослободиоца Лесковца, 11. децембра 1877. године) читамо прилог уз потпис проф. др Димитрија Кулића, др Томислава Илића и Саше Хаџи Танчића: „Пред Вама је први приватни лист у Лесковцу после Друго светског рата. Покрећемо га у име наших предака и у наше име. Поновна појава „Лесковчанина“ може се, уопште узев, схватити и као још једна, додуше лична активност у сусрет јубиларној 600. годишњици првих писаних помена града на Ветерници. И чином његовог обнављања, још једном, доказује се да је Лесковац, захваљујући благодарним појединцима, пре свега – град обнове. Страх оснивача, директора и главног и одговорног уредника „Лесковчанина“ да ће судбина тог листа бити краткотрајна, нажалост, била је оправдана. Лист је, истина, неколико година без тешкоћа излазио, али се фебруара 2001. године појавио последњи број, заправо двоброј 13/14 и тако је после пет година практично угашен, иако у том последњем двоброју није дато никакво објашњење, па би се могло закључити да је до престанка његовог појављивања дошло - ненадано!¹²¹⁷

1215 Томислав Илић, Суд и правда, Филекс, Лесковац 2014. Предговор. Напомена: Књига „Суд и правда“ проф. др Томислава Илића, некадашњег председника лесковачког Округног суда, промовисана је 18. марта 2015. године у Лесковачком културном центру. Поред аутора, о овом обимном делу говорили су Властимир Вељковић, публициста, Људмила Марковић (на слици), судија Основног суда у Лесковцу, Милан Китановић, судија Округног суда у Лесковцу, у пензији и Зоран Петрушић, председник Вишег (Округног) суда у Лесковцу. Резензенти ове обимне студије (на око 630 страна великог формата) су Људмила Марковић, судија и Властимир Вељковић, публициста. У рецензији, (стр. 612 – 614) између осталог, пише: „...Тако је угледни правник и судија, теоретичар и публициста Томислав Илић, аутор занимљивог дела „Суд и правда“ студијско-аналитичким приступом и научно-документарном методом, заснованом на прописима, документима, теоријским и политичким расправама и судској пракси, осветлио срж уставног уређења, изграђивања правног и судског поретка и његове следбености у држави, уложивши несумљиво много времена и труда, знања и инвентивности, чиме постаје незаобилазан у мозаику правне мисли и праксе код нас“. Напомена: У Помаку бр. 69 – 72 (децембар – јануар 2015), на стр. 26. и 27. објављено је излагање Људмиле Марковић о књизи Суд и правда са романоције књиге која је приређена 18. марта 2015. године у Лесковачком културном центру.

1216 Напомена: Опширније о листу Лесковчанин видети поглавље „Лесковачка париодика“.

1217 „Лесковчанин“, лист политички, економски и књижевни, одитампан је први пут 9. марта 1896. године у Трговачкој штампарији Живојина Д. Обреновића у Лесковцу.

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

И Мирослав Јовановић, праославни свештеник, теолог и публициста, рођен је у Лесковцу 1978. године. Богословију је завршио у Призрену, а Теолошки факултет у Београду. Аутор је четири публикације међу којима су „*Стара лесковачка црква Оцаклија*“ и „*Семе вечног живота*“. Оснивач је и уредник листа *Благовесник* и часописа *Богољубље*, а бави се изучавањем хришћанске, православне историје јужне Србије, пре свега лесковачког краја.

Представљање књиге „Семе вечног живота“ пратило је читање стихова Зорана Јовановића, али и разговор са слушаоцима, које су интересовала и друга питања, везана за веру и време у којем живимо.

II СТАРА ЛЕСКОВАЧКА ЦРКВА ОЦАКЛИЈА -

Свештеник Мирослав Јовановић, парох при лесковачкој Саборној цркви, и до сада је објављивао радове из црквене историографије и просвете, као што су: *Летопис цркве св. мученице Параскеве у Рудару (Лесковачки зборник 2008)*, и *Црква свете Петке у Жабљану (Лесковачки зборник 2016)*, а и књиге: *Црква преподобне мученице Параскеве у Рудару (Лесковац 2009)* и *Хришћанство у Немањиној Дубочици (Лесковац 2013)*. Вредни парох Мирослав публиковао је и неколико запажених чланака, као што су: *Црква и просвета у Лесковцу (Наше стварање, Лесковац 2012)* и *Црква и уметност (Помак, Лесковац 2007)*.

Занимљив је назив цркве Оцаклије; не односи се на велику просторију у кући намењену за важнија збивања као што су славе, свадбе, игранке, посела, вечерње молитве, весела, мада је и у њој морао постојати оцак. Овде се назив односи управо на оцак као на део зграде, а овде цркве. Наиме, кад су Лесковчани започели градњу цркве, на питање турских власти чему ова пространа грађевина, одговорили су да зидају цркву за попа, па су показали огњиште и озидани оцак, који се, иначе, не зидају у богомољама.

Ову цркву, посвећену Рођењу Пресвете Богородице, која треба да потиче из прве половине 19. века, као кућу грађену за попа помињу Милан Ђ. Милићевић, Мита Ракић, Радош Требјешанин, Драгутин Ђорђевић и други. Аутор истиче да је могуће да су се Срби у тој цркви окупљали и из других разлога. Раде Јовић даје у приповедачкој верзији добру претпоставку кад у свом роману „Срећно царство“ пише: „Ако Османлија не да да се црква гради, ви у пакубу храма оцак саградите и, затреба ли, нека дим из оцака се вије, а огањ нека правду најави“ (стр. 24).

Писац, свештеник Мирослав, наводи један други случај како су се хришћани довијали. Наиме, у Турековцу су сељани успели да добију простор за градњу цркве – око два хектара земље за једно фермане и чохане чакшире уручене момку, турском господару села (стр. 27).

Оцаклија је од изградње, почетком 19. века, постала центар збивања у животу лесковачких хришћана. Око ње су подигнуте зграде потребне за функционисање Црквене општине. Године 1811. основан је Лесковачки синод, који је називан и Митрополија, односно црквено-школска општина, која се бринула за потребе хришћана и њихова права пред турским властима, јер је узимала учешће у локалном меџлису. На челу Синода је био Митрополит, односно иконом као његов намесник. Кад би Митрополит био у Лесковцу, он би председавао Синодом. Синод је расправљао брачне спорове, писао тестаменте, бринуо се о школама и свим црквено-школским питањима, пише аутор Јовановић (стр.28).

Нова школска зграда у Лесковцу је подигнута 1841, а 1854. године установљена још једна школа, тзв. Ча Митина школа, у којој су ученици могли имати и 20 година, а два учитеља су имали и по 200-300 ђака, нераспоређених по разредима. Можемо претпоставити

колико је школска просвећеност помогла у подизању свести о православној припадности будућих нараштаја.

После Првог светског рата подигнута је нова црква, данашња Саборна црква посвећена Светој Тројици, мада је приликом освећења њених темеља 1922. године положена грамата с текстом да се зида „у славу и част Рођења Пресвете Богородице“. Овај нови храм Свете Тројице осветио је Патријарх Варнава уочи Мале Госпојине 1931. године у присуству краља Александра.

После Другог светског рата, одлуком Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије „стара црква у Лесковцу има се сматрати општеномним добром и ставља се под заштиту државе заједно с непосредном околином“ (1. марта 1948). (стр. 34).

Нажалост, „заштите“ није било. Па ипак је Народни музеј у Лесковцу 1960. године израдио елаборат за оправку крова на цркви, али услед административних натезања и недостатка финансијских средстава, није остварено, па се кров цркве под притиском снега срушио у зиму 1963. године, те су у цркву могли улазити и скитнице, омладина окупљати... Комунистичке власти су биле дрске до те мере да су предлагале да се Оцаклија (а историјски споменик!) сруши и на њеном месту подигне бетонски крст, а простор око њега уреди за јавни парк! Наравно да Црквена општина ово уопште није могла одобрити.

Фактичка оправка Оцаклије отпочела је 1970. године и 1974. године црква је стављена под кров и тако заштићена од даљег пропадања. И опет су локалне власти иступиле с неразумљивим предлогом - да објекат служи за одржавање световних манифестација, што је такође одбачено с црквене стране.

У међувремену је црква потпуно обновљена и 22. септембра 1992. године. осветио ју је тадашњи Епископ нишки Иринеј, садашњи Патријарх српски.

У прилогу су фотографије Оцаклије из 1918, а нарочито су упечатљиве слике поплављене цркве 1948. године и проломљене цркве из 1965. године као и старог звона из 1804. године и звона краља Милана Обреновића; постоји и слика данашњег изгледа самог „огњишта“ у цркви.

Ову монографију препоручују рецензенти др Александар Кадиевић, проф. Филозофског факултета у Београду, и др Ђорђе Ђекић, ван. проф. Филозофског факултета у Нишу.¹²¹⁸

1218 Протођакон Радомир Ракић, прилог објављен на сајту СПЦ, *Мирослав Јовановић: Стара лесковачка црква Оцаклија*, 2. издање, Лесковац 2016, стр. 74.

ТИХОМИР ЈОВАНОВИЋ

И Тихомир Јовановић Тоћа рођен је пре осамдесет и три године на врлетима црнотравске планине Орловац, крај Поличке реке, где је природа била дарезљива као мало где другде. Високо горе, на 1400 метара надморске висине, између раштраканих неколико домова махала Г. Струмичево, Тоћа проводи детињство у породици са много деце, препуштен самом себи да се суочава са многим изазовима лепог, али строгог окружења. Тада се у њему буди жеља да упозна небројне тајне живота. Томе је подредио све своје време, па и данас, као признати научник, несмањеним жаром наставља да допире до тог циља.¹²¹⁹

Године 2010. у Београду, као ауторско издање, објавио је књигу дневничких записа „*Кад кукуруз зри*“.

И **КАД КУКУРУЗ ЗРИ** – Дневнички записи Тихомира Јовановића из драматичне 1944. године под насловом „Кад кукуруз зри“ су, у ствари, симболика трагике и исхода најдраматичнијег периода у постојању града Лесковца. Симболика наслова је јасна. Кукуруз зри у наговештају слободе од фашистичке окупације, кукуруз зри да би се могло преживети у условима ужаса и патњи, кукуруз зри да значи крај патњи и прокрчи пут слободи и срећном животу. То је сведочанство о свакодневном животу, који је морао да тече. То је сведочанство о младости и ентзијазму, о маштању и стварности о свакодневним догађајима у породици за преживљавање. Истовремено, то је и сведочанство о дилемама младих, о доживљавању рата, о страховима и надањима, о купању у реци Ветерници, чувању стада за преживљавање и оскудним оброцима у условима окупације. Али оно што посебно фасцинира је чињеница да је младић Тихомир Јовановић био опседнут читањем, сликањем, вајањем и маштањем о великим подухватима у животу, у слободи.¹²²⁰

Пореклом из бајковитог црнотравског краја, младалачке дане је уткао у судбину Лесковца у најкритичнијим годинама његовог постојања, у време окупације, када се у граду чуо бат фашистичке чизме и када је царовало удворничко понашање оних који су јој служили. Сваки читалац, а посебно историчар, који заплочи кроз текст млађаног Тихомира у овим дневничким белешкама суочава се са питањем која је то невиђена снага талента који је једног младића натерала да остави незаборавне редове као слику живота у последњим данима окупације Лесковца. Утисак је још снажнији када се зна да се тада једва преживљавало, да је требало опстати када су последице окупације биле видљиве на сваком кораку. Зато се и текст чита са стрепњом од непредвиђених догађаја, а његови описи свакодневног живота истовремено значе приводно нормалан ток живота, али и сталну неизвесност од сутрашњег дана.

То нису само дневничке белешке. То је студија о животу и размишљањима, то је прилог за историјска, социолошка, политиколошка, етнографска и друга проучавања. За историчаре је од посебног значаја дневнички запис сачињен 6. септембра 1944. године када је Лесковац био бомбардован, који је Тихомир описао на једноставан и врло упечатљив начин.¹²²¹

1219 Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“, дневнички записи, ауторско издање, Београд 2010.

1220 Проф. др Живан Стојковић, извод из рецензије, Кад кукуруз зри, Београд 2010, стр. 81.

1221 Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Лесковац 2012, Удружење писаца Лесковац, стр. 102-105. *Напомена:* Уводно слово на промоцији дневничких забележака „Кад кукуруз зри“, Народна библиотека Лесковац, 15. октобар 2010. године. *Напомена:* Текст књиге „Кад кукуруз зри“ приредио за штампу Миодраг Андрејевић, који је написао уводни прилог „Уместо предговора – Незаустваливи присталица истине“.

ДРАГИША КОСТИЋ

I

Драгиша Костић, (1965 – 2012), историчар, радио је у Народном музеју у Лесковцу и једно време био директор те установе. Сарађивао је у угледним часописима, а објављивао је прилоге у „Лесковачком зборнику“, гласилу Народног музеја у Лесковцу. Умро је изненада 2012, у 47. години живота. Драгиша Костић рођен је 1965. године у Лесковцу, где је завршио гимназију. Од 1987. до 1992. године студирао је на Катедри за историју Филозофског факултета у Сарајеву, а због рата дипломирао је 1993. године на Универзитету у Приштини. Исте године почео је да ради у Народном музеју у Лесковцу, где је 1994. године стекао звање кустоса, а 2002. године звање вишег кустоса. Највише звање у музејском свету – звање музејског саветника стекао је 2010. године. Дужност директора Народног музеја у Лесковцу вршио је током 2007. и 2008. године.¹²²²

Иза Драгише Костића остала је плодна музејска каријера. Аутор је изложби „120 година штампарства у Лесковцу“ и 50 година Графичког предузећа „Напредак“, „Народни музеј у Лесковцу 1948 – 1998“, „120 година Гимназије Станимир Вељковић Зеле“, као и сталне поставке у холу СО Лесковац „Председници лесковачке општине 1877 – 2007“. У рукопису је оставио синопсис сталне поставке Народног музеја у Лесковцу „Социјалистичка изградња“. Био је коаутор изложби „Век лова у лесковачком крају 1898 – 1998“ и „130 година ословођења и 200 година борбе код Дедобарског Хана“, а сарађивао је и на изложбама „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. године“ и „Лесковац и околина 1915. године“. Коауторски је објавио књигу „Живот и дело Милоша С. Милојевића“. Аутор је три каталога и коаутор четири монографије. Објавио је 21 стручни рад и учествовао на више научних скупова. Учесник је шест научних скупова, са саопштењима. Као сарадник у пројекту Матице српске „Српски биографски речник“, био је аутор 70 одредница. Од 2007. године био је члан Лексикографског одељења Матице српске. За нас, музејске раднике, веома је значајно и његово ангажовање у Скупштини Музејског друштва Србије, чији је члан био од оснивања 2002. године. Свима нама, који смо познавали Драгишу Костића, остаје да га се сећамо и онима који га нису знали преносимо наше драге успомене о његовом племенитом лик

II

Милош Милојевић – Познати нишки устаник за време ослободилачких ратова Србије Тодор Станковић своју прву књигу „Путне белешке по Старој Србији“ посветио је Милошу С. Милојевићу. Лесковчани су *Споменицу 1928. године* посветили такође Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.¹²²³

Др Јован Хаџи Васиљевић своју књигу „*Просветне и политичке прилике у јужним српским областима*“ посветио је „*успомени на Милоша С. Милојевића, великог пободника јединства и напретка нашега народа.*“¹²²⁴

Прву оцену књижевног рада Милоша С. Милојевића, индиректно дајући и његову активност на националној пропаганди, дало је Српско учено друштво, односно двојица истакнутих научника, чланови. Главног одбора Српског ученог

1222 Марина Влаисављевић, In меморијам, Драгиша Костић (1965 – 2012), Лесковачки зборник бр. LII, Лесковац 2012, стр. 411 – 412.

1223 Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927. уредили Сретен Динић и Драгутин Тодоровић, 1928. *Напомена*: У посвети је написано „Највећем националном раднику у овим крајевима пре и после ослобођења, Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.“

1224 Др Јован Хаџи Васиљевић, *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX веку* (до српско-турски ратова 1876-1878), Београд 1928.

друштва и редакције Гласника, Стојан Новаковић и Милан Кујунџић. Вредна је помена и монографија поводом 100. годишњице Лесковачке гимназије у којој је дато доста података везаних о Милојевићевом просветном и културном раду у Лесковцу.¹²²⁵

За годину рођења и смрти Милоша С. Милојевића досадашња литература даје различите податке. У некрологу Зарија Р. Поповића стоји да је рођен 16. октобра 1840. године, а да је умро на „Ивањ Дан“ (по старом календару 24. јун или по новом 7. јули) 1897. године.¹²²⁶

За једини поуздани податак можемо сматрати годину рођења и смрти уклесане на споменику Милоша Милојевића на београдском гробљу 16.10.1840 – 24.6.1897. У наведеној литератури наведено је да је његово родно место Црна Бара у тадашњем срезу мачванском, округ подрински (садашња општина Богатић). Захваљујући посвети коју је Милош С. Милојевић написао у својој књизи, сазнајемо да му се отац звао Стефан, по занимању свештеник и мати Софија, која је преминула 1874. године у Ваљеву.¹²²⁷

По завршетку средње школе уписао је београдски Лицеј (од 1863. године Велика школа). Како је са успехом завршио две године студија на београдском Лицеју (за школску 1861/62 од уписаних 78 студената дипломирао је 19 студената), био је изабран за државног питоца и наставио је студирање у Русији. У Кијеву и Москви слушао је две године упоредну филологију живих и изумрлих словенских племена с политичком и упоредном историјом књижевности. По повратку у Србију 1865. године професионалну каријеру је започео као писар III класе у Ваљевском окружном суду. У служби је врло брзо напредовао тако да је исте године постављен за писара II класе у Апелационом суду, а половином 1866. године за писара I класе. Крајем 1866. године постао је секретар II класе у Трговачком суду.¹²²⁸

Национални рад је отпочео 1866. године серијом чланака у листу „Световид“ под насловом „Пропаганда у Турској“. На какав је одјек наишла серија његових чланака у јавности сазнајемо из његових сећања „(...) за шта ме у мало не отераше или на робију, или у лудницу (...)“.

Као резултат путовања можемо навести и три Милојевићеве књиге путописа које је објавио 1871, 1872. и 1877. године. Те књиге, поред његових збирки песама, узбуркале су тадашњу интелектуалну јавност и српске научне кругове, тако да су следећих десетак година биле предмет критике, поготово што је Милојевић био један од првих српских интелектуалаца који су пропутовали кроз српске крајеве под Турском. Указом од 11. септембра 1881. године постављен је за професора и директора лесковачке ниже гимназије.¹²²⁹

Предавао је историју Срба у 3. и 4. разреду и српску синтаксу у 4. разреду. Као студент руског факултета примељивао је педагошке изворе „московске педагошке школе“ и иступао је против говорног језика Лесковчана. Милојевић је српску историју предавао врло опширно и романтичарски, а за матерњи језик је говорио да ученици више воле и боље уче немачки језик. Основао је *Ђачку дружину* да би помагао у савлађивању наставе матерњег језика (литерарни састави, рецитовање, књижевна критика) и дружину *Ђачку самопомоћ* (у јесен 1881.), односно фонд у који су прикупљана средства од професорских забава и прилога од ученичких приредби и добровољних прилога сакупљених од грађана.¹²³⁰

Лесковчани су захваљујући њему добили и нову школску зграду. Милојевић се одмах по доласку ангажовао на овом послу. Милош Милојевић је поред Београда највећи део свог живота провео у Лесковцу, од 1881 – 1890. године, а можда и у периоду од 1892 – 1897. године, јер Зарије Поповић наводи да је последњих годинна живео у Лесковцу. Вероватно је због болести (1897) отишао у Београд где је врло брзо умро. Радош Требјешанин наводи да је последица болести била сушење руке, а боловао је и од тешке астме.¹²³¹

Женио се два пута. Прва жена била је кћи Петра Цукића, бившег саветника. Ни са првом, ни са другом женом није имао деце.¹²³²

1225 Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, „Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979)“, Лесковац 1979.

1226 Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, Браство (Београд), VIII, 1899, стр. 379.

1227 Милош С. Милојевић, Народописани и земљописани преглед Средњег дела праве (старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији и Аустро-угарској и турској царевини), Београд, 1881.

1228 Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

1229 Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

1230 Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије, Лесковац 1979, стр. 24-34.

1231 Радош Требјешанин и др., Сто година Лесковачке гимназије, стр. 479-480.

1232 Милан Ђ. Милићевић, Додатак поменику од 1888. знаменитих људи у српском народу који су преминули до краја 1900. Године, Београд, 1979, стр. 91. (фототолско издање из 1901. Године)

%

Милош С. Милојевић објавио је следећа дела: „*Пропаганде у Турској*“, Световид, 1866. године; „*Маљута Скуртов*“, превод са руског језика у две књиге; „*Обичаји Вел. Руса*“, Београд 1871, превод са руског језика у 2 књиге; „*Песме и обичаји укупног народа српског – обредне песме*“, књ. 1, Београд 1869; „*Песме и обичаји укупног народа српског – сватовске песме*“, књ. 2, Београд 1870; „*Песме и обичаји укупног народа српског*“, књ. 3, Београд 1875; „*Битка косовопољска 1389. године*“, Београд, Државна штампарија, 1870, стр. 125 (у сарадњи са Данилом Живковићем); „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 1, Београд 1871; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 2, Београд 1872; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 3, Београд 1877; „*Педесет и једно правило службе Св. Симеуну Српском*“, Београд 1872. (прештампано са Гласника Српског ученог друштва, бр. 32); „*Служба Св. Петке Параскеве Српске*“, Београд 1872. (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 31. или 34.); „*Општи лист из Патријаршије Пећке*“, Београд 1872 (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 35); „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 1. Београд 1872; „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 2, Београд 1872; „*Историјско-етнографска географска мапа Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији*“, Београд, Коста А. Шуменковић 1873; „*Одговор на измишљотине у 10. и 12. броју „Будућности“ под именом „Наша агитација на Исток*“, Београд 1874; „*Дечанска хрисовуља*“, Гласник Српског ученог друштва, Београд 1880; „*Наши манастири и калуђерство*“, Београд 1881. (прештампано из „Истока“); „*Народописни и земљописни преглед Средњег дела праве (Старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији, Аустро-угарској и Турској царевини)*“, Београд 1881; „*Манастири*“, Београд 1881; „*Српско-турски рат 1877. и 1878*“, Шабац 1887. (прештампано из Шабачког гласника).¹²³³

Зарије Поповић наводи да је имао још 9 књига „Путописа“ у рукопису и 1 (четврту) књигу „Песама и обичаја“ у којој је било 4.000 нигде нештампаних српских речи. Код себе је имао и повеће дело „Немањица“ и више стотине табака великог дела „Историја Срба“. Јован Х. Васиљевић наводи да је (по казивању) после ослобођења 1918. године нађен један сандук Милојевићевих рукописа на тавану Првостепеног суда за округ београдски. Милан Ђ. Милићевић наводи да је „*по свој прилици*“ старих Србуља и рукописа остало код њега после смрти и да је имао богату личну библиотеку старих записа.¹²³⁴

Све је било у циљу доказивања Срба као политичког народа и њиховог вођства у решавању Источног питања, а врхунац, или како то каже Јован Хаџи Васиљевић „(...) синтеза Милојевићевог научног убеђења (...)“, била је његова Историјско-етнографска и географска мапа. Сам Милојевић се дистанцирао од југословенске идеје за коју, у свом систему, никако није могао наћи места: „за мене има само српско, руско итд. питање, а не некакво словенско итд. Ја хоћу на томе да радим, и то ми је крајњи циљ, да ми Срби живимо засебно и самостално у Србији вишеобележеној, под својим владоцима, па тек као сасвим слободни, уједињени, уређени итд. Да живимо као засебна, самостална, цела и никим и ничим неприкосновена јединица, у савезу са осталим самосталним и сваким за себе неприкосновеним државо-народним јединицама у колу сада тако званом општесловенском, а некада само српском.“¹²³⁵

1233 Драгиша Костић, Прилог биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник XXXIX, 1999, стр. 350.

1234 Драгиша Костић, Прилози биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник 1999, стр. 352

1235 Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, Братство, VIII, Београд, 1899. *Напомена*: О Милошу Милојевићу и његовом делу писали су: др Владан Ђорђевић „*На граници (успомене из Првог српско-турског рата год. 1876)*“, Отаџбина, Београд, св. 15, 1880, стр. 366-367; Величко Трпић (Иван Степанович Јастребов), „*Милош С. Милојевићу Призрену и његовој околини*“, Београд 1880, стр. 106; Зарије Р. Поповић, „*Милош С. Милојевић*“, Братство, Београд, VIII, 1899; Милан Ђ. Милићевић, *Додатак поменику од 1888, знаменитих људи у српскога народа који су преминули до краја 1900. године*, Београд 1979 (фототипско издање из 1901. Године); Никола Радојчић, „*Милош Милојевић*“, Енциклопедија СХС (Београд 1928), II, стр. 776 (хирилично издање); Јован Х. Васиљевић, „*Милош С. Милојевић – његов национални рад*“, Братство, Београд, XXV, 1931.

СЛАВКО КРСТИЋ

И Славко Крстић рођен је 27. октобра 1948. године у селу Дадинцу, општина Власотинце, као најстарије дете оца Луке и мајке Олге. Основну школу завршио је у родном селу, а осмогодишњу и гимназију у Власотинцу са одличним успехом. У периоду школовања велики део времена проводио је радећи тешке пољопривредне послове. Писати о животу, раду и делу врхунских професионалаца и посвећеника своје послу, писати о људима који су до последњег атома свог човечољубља посвећени струци, друштву и породици, није нимало лак посао.

Писати о човеку, лекару, који је у свом радном веку оставио неизбрисив траг и својим резултатима заорао дубоку бразду знања коју, следећи његов пример, треба да продубљују генерације посленика медицине, није лак посао, јер увек постоји ризик (и поред тежње аутора да буде реалан и свеобухватан) да се на светлој путањи оног о коме се пише понешто испусти или не нагласи како би ваљало. Животни портрет примаријуса доктора Славка Крстића, узорног гинеколога, представља слику човекове упорности, тешкоћа и препрека које се морају савладати, путева и беспућа које ваља превалити, али и слику људске доброте, поштења и честитости према послу и сарадницама.

Живопис лекара Славка Крстића, корифеја посвећености медицини и њеној предивној грани гинекологији, говори и о томе да високо знање, струка и богато искуство увек доносе плодове рада и заслужене награде којима могу да се поносе и он, његова породица, Општа болница Лесковац, његове колеге и сарадници у послу и читава друштвена заједница.

Славко Крстић рођен је 27. октобра 1948. године у сељачкој, радничкој породици, у селу Дадинцу, у општини Власотинце, као најстарије дете оца Луке и мајке Олге. Славко, сестра Вера и млађи брат Жарко, добра и послушна деца, нису имали лепо и безбрижно детињство. Међутим, и данас чувају лепе успомене на своје покојне родитеље, брижну мајку и вредног оца, поштене домаћине, који су уз доста мука и тегоба извели на прави пут сина Славка, примаријуса и доктора гинеколога, сестру Веру, која је медицинска сестра и млађег сина Жарка, дипломираног инжењера хидротехнике. Тежак је то живот био у планинском селу Дадинцу, у виноградском крају, где се одвајкада много радило, напорно живело, али и учило тако да је овај крај изнедрио узорне учитеље, лекаре, инжењере, професоре, фармацеуте, правнике, новинаре и друге школоване људе различитих струка. У свакој прилици, или сусрету са пријатељем, колегом или сарадником, радо доктор Крстић прича са емоцијама о свом завичају и људима из Дадинца, али помало и са жаљењем што се овај живописан, виноградски крај, не развија брже. И данас редовно одлази у своје родно место, и даље је везан за породични виноград и чувар успомена родитељског огњишта. Годинама негује традицију да у Дадинцу окупља своју гимназијску генерацију, драге колеге и пријатеље и организује сусрете са медицинским сестрама и сарадницима које изузетно поштује. Учио је Славко Крстић, уз шкиљаво светло петролејке и пуцкетање старог шпорета у коме се пекао најјукснији мајчин хлеб, пешачио из Дадинца до осмогодишње школе у Власотинцу, затим до гимназије, а након тога кренуо је из родитељског дома у свет, у нови живот, у освајање високошколског знања. Прва четири разреда сновне школу завршио је у родном селу, а од петог до осмог у Власотинцу, где је завршио и Гимназију „Стеван Јаковљевић“. Увек примеран у свему, у дневнику и сведочанствима имао је само – одличне оцене. Као основац, и гимназијалац, велики део времена проводио је радећи тешке пољопривредне послове и помажући родитељима у винограду. Након напорног физичког рада посвећивао се књизи и учењу, често до дубоко у ноћ и тако савладавао школско градиво као примеран син, ученик и друг. Године 1967. Славко Крстић се одваја од куће и уписује Медицински факултет у Нишу. И као студент викендом је долазио у село и даље помагао родитељима у пољопривредним радовима. Факултет је завршио 20. децембра 1972. године и као војни стипендиста почиње да стажира у нишкој Војној болници, а јуна наредне године одлази у Београд, у Санитетску официрску службу, где је после шест месеци унапређен у чин водника и други део војног рока служи радећи у гарнизонској амбуланти у Струмици, у бившој југословенској Републици Македонији.

По доласку из војске, 1974. наставља да стажира у Медицинском центру „Моша Пијаде“ у Лесковцу, а после два месеца био пребачен у Дом здравља у Вучју, где је извесно време радио као лекар опште праксе.

За време стажирања на Гинеколошком одељењу у Лесковцу истиче се радом и интересовањем, а у његовој стажерској књижици написано је да поседује изузетну склоност ка гинекологији и акушерству. После неколико месеци, више лекара са Гинеколошког одељења, а посебно примаријус др Томислав Стојичић, препоручују да се јави на конкурс за лекара опште праксе за рад у дијагностици. На том конкурс је примљен, а јуна 1976. године упућен је на Клинику „Народни фронт“ у Београду, код угледног проф. др Драгомира Младеновића где се едукује у области раног откривања рака грлића материце. Цитодијагностику је учио и усавршавао код прим. др Зоре Рајић, која је руководила тим одсеком и била изузетан стручњак из те области. По завршетку курса из цитодијагностике, наставља рад на Гинеколошком одељењу Опште болнице у Лесковцу и убрзо добио решење о специјализацији из гинекологије и акушерства. Иако званично није био специјализант, у минулом периоду увељико је радио на стручном освајању свих метода и интервенција у гинекологији. Захваљујући др Томиславу Стојичићу готово свакодневно је био у операционој сали где је радио по коју операцију уз његову и асистенцију осталих колега.

У последњој години специјализације, др Крстић поново одлази у Београд, где га на чувеној Клиници „Народни фронт“, знајући све о њему, прихвата проф. др Драгомир Младеновић, велико име наше гинекологије, веома познати и признати стручњак и ван простора тадашње Југославије. Био је почаствован тиме што је смештен у собу за госте где је уважени професор Младеновић примао само лекаре из иностранства и своје колеге професоре са Медицинског факултета. Радо се сећа те године и усавршавања код професора Младеновића, јер је одмах по доласку, већ сутрадан, био укључен у оперативни програм где је, уз асистенцију професора, радио хистеректомију. Гледајући младог колегу Крстића како је вешто и професионално хватао крвне судове, а да не оштети и трауматизира остало ткиво, искусни професор је усхићено узвикнуо: *„Тако је, толико треба паметном човеку!“*

На Клиници „Народни фронт“ у Београду, где је наставио усавршавање последњих годину дана специјализације, био је колегијално и људски прихваћен од свих. Пошто је на клиници боравио даноноћно, имајући у њега пуно стручно поверење, често су га позивали и после поноћи да уради неку операцију, јер су од напорног рада екипе биле преморене.

Специјалистички испит др Славко Крстић положио је децембра 1980. године са одличним успехом. Проф. Младеновић му је два пута искрено нудио широм отворена врата да остане код њега, да буде део његовог тима, али је др Крстић то, ипак, уз дубоку захвалност, одбио остајући веран колегама и лесковачкој болници, али признаје да се у више случајева због тога покајао. Радо се и данас сећа те незаборавне године са професором Младеновићем. Више пута, за време специјализације, професор је говорио: *„Нема шта више ја тебе да учим, само треба да ударимо глазуру, јер ти све одлично знаш.“* Професор му је испунио жељу да за време завршнице специјализације стално буде са њим у сали, јер је показивао изузетно интересовање за вагиналне операције.

Ваља цитирати писмо проф. Младеновића које је 28. новембра 1980. године упутио надлежнима као препоруку и мишљење о др Крстићу после завршене специјализације: *„Друг др Славко Крстић провео је у Гинеколошко-акушерској болници „Народни фронт“ у Београду годину и по дана на довршењу специјализације из гинекологије и акушерства укључујући шест месеци на цитолошкој дијагностици. За то време био је веома дисциплинован, вредан, поуздан сарадник, који се у стручном погледу изванредно развијао. Специјалистички испит положио је са одличним успехом. На основу нашег познавања личности др Славка Крстића, ми га са пуном одговорношћу препоручујемо као одличног, савесног и стручног радника.“*

Интересантно је напоменути да је др Крстић дуго година одржавао пријатељске односе са проф. Младеновићем и његовом породицом исказујући тако дубоко поштовање према свом учитељу чије знање и доброту и данас чува и поштује. Иначе, захваљујући дугогодишњем раду у Гинеколошкој-акушерској секцији Српског лекарског друштва и бројим стручним контактима, др Крстић је стекао много пријатеља: горостаса медицине, проф. др Војина Шуловића, вишегодишњег председника Српског лекарског друштва, проф. др Антанасија Марковића, директора Југословенске школе ултразвука, проф. др Радета Вилендечића, проф. др Тихомира Вејновића, председника Гинеколошко-акушерске секције Српског лекарског друштва, проф. др Димитрија Сегедија, проф. др Радоја Чоловића, председника Српског лекарског друштва, проф. др Радисава Шћепановића и друге.

Поменимо и један куриозитет у вези специјализације. Захваљујући др Томиславу Стојичићу, за Београд је отишао са зрелим искуством, са 394 успешно изведених (својих) операција, мада је тамо сретао колеге који на специјалистички испит излазе са само четири оперативна захвата. Након специјализације, долази у лесковачку Општу болницу где, радећи неуморно и свакодневно у операционој сали, примењује стечено знање, стиче велику рутину и искуство и успева да постигне рационалност при операцијама што се и данас огледа у њиховом поједностављивању и смањењу времена оперативних захвата.

На Одељењу гинекологије лесковачке болнице његов рад је увек истицан за пример. Највећи део радног века провео је на оперативном одсеку, затим је неко време био шеф породилишта, потом шеф стручног тима Акушерског одељења, да би за време бомбардовања 1999. године, после одласка прим. др Стојичића у пензију, био начелник Гинеколошко-акушерске службе све до политичких промена 2000. године. Од тог периода увек се налазио на месту шефа стручног тима Одељења гинекологије са операционим салама и интензивном негом. У операционој сали свакодневно ради све захтеве из области гинекологије, од најједноставнијих до најсложенијих и најтежих, а посебно изузетно влада техником радикалне хистеректомије по Вертхајм-Меигс методи код карцинома грлића материце која спада у најшире и најсложеније захвате у гинекологији.

Ово је само сажетак биографије прим. др Славка Крстића, скромног човека и врсног стручњака чије ће име неизбрисиво остати у богатој историји акушерства и гинекологије лесковачког краја и Србије. Од 17. јуна 2017. године почиње да ради у Општој болници у Пасјану и тиме пише нову страницу своје богате биографије.¹²³⁶

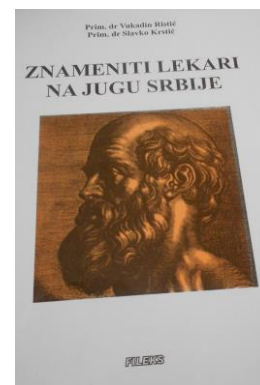
II

ЗНАМЕНИТИ ЛЕКАРИ НА ЈУГУ СРБИЈЕ – Писањем ове монографије аутори су желели да не дозволе да падну у заборав важни догађаји из историје здравствене службе и здравствене заштите становништва југа Србије, а истовремено и да оставе траг о раду ентузијазиста из медицинске професије, коју су у тешким тренуцима успели да у границама могућег сачувају здравље народа, организацију здравствених служби и здравствену заштиту.¹²³⁷

У последњих осамдесет година југ Србије је дао велики број људи од знања и значаја у свим областима друштвеног, привредног и политичког живота, а пре свега у здравственој служби и здравственој заштити пре, за време и после Другог светског рата до данас.¹²³⁸

Као заљубљеници у свој позив и у историју медицине дарују нам књигу са сажетим биографијама лекара који су својим знањем, радом и стручношћу обезбедили себи место у златној књизи медицинских достигнућа. Фасцинира и чињеница да су то људи из поднебља југа Србије и још понеки који су том југу били одани. То су медицински стручњаци који су достигли зенит медицинске науке – специјалисти, примаријуси, доктори науке, професори и академици. То су стручњаци којима се дивила не само Европа него и цео свет. То су они који су доказали да и тзв. мале средине могу да дарују медицинској науци и човечанству лекаре вредне респекта. Њихова имена би морала бити исписана не само у овој књизи, већ и у свим споменицама и на свим спомен-плочама, што би било најскромније одавање признања.¹²³⁹

Књига је написана једноставним, али не и сиромашним стилем, доступним свакоме. Волумен књиге је незамарујући и не обесхрабрујући, чак и за оне којима читање није јака страна. Обогаћена је добрим избором изворних фотографија што доприноси њеној документованости. Своју верност здравственом позиву аутори су доказали навођењем текста Хипократове заклетве. На крају сматрам да можемо са дозом дубоке захвалности поздравити напоре аутора, да се сачува и у будућности пренесе један изузетно значајан сегмент наше прошлости.¹²⁴⁰

1236 Милорад Цветковић, поговор, биографија др Славка Крстића, *Општа болница Пасјане на Косову и Метохији*, рад др Крстића, Пасјане 2021.

1237 Др Милан Леви, Предговор, *Знаменити лекари на југу Србије*, Филекс Лесковац 2011, стр. 5.

1238 Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, *Знаменити лекари на југу Србије*, Увод, стр. 7.

1239 Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, *Знаменити лекари југа Србије*, Филекс Лесковац, стр. 120.

1240 Прим. др Зоран Динић, Извод из рецензије, *Знаменити лекари југа Србије*, стр. 121.

ДИМИТРИЈЕ КУЛИЋ

Професор Димитрије Кулић рођен је 1923. године у Лесковцу. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1963. године. Био је председник Окружног суда у Нишу од 1954. до 1964. године. Од 1963. године професор је на Правном факултету у Нишу за предмет Уставно право. Истовремено од 1967. до 1990. године био и професор Правног факултета у Приштини. Од 1971. до 1977. био је судија Уставног суда Србије. Професор Кулић је објавио више од 30 књига и више од 300 научних радова из области уставног права, политичког система и историје ослободилачког устанка у Србији и Југославији. Његови значајнији радови су: Народноослободилачки одбори и судови Србије, 1964, Уставно судство у свету, 1969, Бугарска окупација (1941-1944), 1970, Коста (монографија), 1972, Власинско језеро (1970), Омбудсман и друштвени правобранилац самоуправљања, 1982, Уставно право, 1985, Федерализам и регионализам, 1985, Приватне радње и предузећа у Југославији, 1990.¹²⁴¹ У току последњих 40 година посебно се посветио научним истраживањима бугарске окупације у Југославији и Грчкој у Првом и Другом светском рату.¹²⁴²

Професор Кулић је написао и занимљиву, потресну књигу о животу своје мајке. Назвао је једноставно: „Баба Лепка”. Мото те књиге (са потписом Д. Кулић): Кад мајка нестане, као да је умрло пола света.¹²⁴³

Пове године се навршило пола века научног и публицистичког рада професора *Димитрија Кулића*, Лесковчанина, знаменитог професора Уставног права, а наредне професор Кулић пуни седам и по деценија живота. Био је то и непосредни повод за разговор.¹²⁴⁴

–Мој отац је био столар, чврсто везан за Косту Стаменковића. Био је кум Косте Стаменковиће, то се не зна. Радња мога оца били је у строгом центру Лесковца. Она и данас постоји као један стари ћепенак, на Широкој чаршији. Сиротињска столарска радња са једним радником, била је застакљена отпацама од стакла. Отац је био вешт и те комаде, њих стотину, тако је вешто укројио да су затварали радионицу.

Преко пута радње мога оца, на седам метара од овог прозора, налазила се улазна врата једног од највећих индустријалаца, Тихомира Илића, који је држао фабрику кудељних тканина. Пред његовом капијом сиротиња. Деца га моле, боса и у нанулама, да их прими, а он гледа и бира лепше и одрасле девојчице, а ове друге шкартира. Гледао сам ту слику из очеве радње и одлучио да се борим против оних који експлоатишу друге. Тако сам изабрао ову леву опцију.

(...) Много сам волео да будем лекар. Била је то моја младалачка интуиција и аспирација. Лекар је био појам за мене, јер спасава људе. И док сам био гимназијалац, увек ми је било у глави: „Ако нешто будем студирао, то ће бити медицина!” Међутим, када су оца стрељали

¹²⁴¹ У Нашем стварању, 1/2, 2000. године, у рубрици „Белешке о ауторима”, уз име др Димитрије Кулић пише: Др Димитрије Кулић, професор Уставног права. Рођен 1923. године у Лесковцу. Био је декан Правног факултета у Нишу, председник Окружног суда у Нишу и судија Уставног суда Србије. Аутор је око 500 радова, педесетак књига. Главна дела: Уставно право, Парламентарни омбудсман, Уставно судство у свету, Заштита права грађана, Федерализам и регионализам, Монографија о Кости Стаменковићу, Од октобра до Сутјеске, Бугарска окупација Србије, I и II, Југословенски устав и уставност (на енглеском). Кулићи у Лесковцу. Окружни суд у Нишу 1878-2000. Живи и ради у Београду и Нишу.

¹²⁴² Проф. др Димитрије Кулић, Бугарска окупација Србије 1941-1944, Јустисија, Београд, 1992, двотомна књига, више од 1.500 страна.

¹²⁴³ Професор Кулић је написао занимљиву, топлу књигу „Баба Лепка”, о својој мајци, која је умрла у 102. години живота. (Јустисија, Београд 1999); На почетку књиге, (датирано 1. октобар 1999. са потписом - Мита), професор Кулић пише: „У овом часу – када се навршила година дана од смрти моје вољене мајке Савке – не пишем њену монографију. За ову прилику, хтео сам да напишем неколико реченица, више као сећања на неке фрагменте и догађаје из њеног живота. Зато молим читаоце да ове речи приме само као „in memoriam” на Баба Лепку, пред чијим се сенима данас дубоко клањам”; На крају књиге, професор Кулић је уврстио и три моја прилога које сам објавио у Политици: Баба Лепкина два живота (14. фебруар 1997), Баба Лепкина сто друга зима (10. фебруар 1998) и Савка Кулић преминула у 102. години (28. октобра 1998)

¹²⁴⁴ Д. Коцић, Научник и публициста коме се верује, Помак, 3/4, април-септембар 1997, стр. 11.

као партизана, када је мајка остала сама, када нисам могао да одем на медицину, јер нисам имао пара и када сам остао да се у Лесковцу бавим друштвеним и културним радом, био сам приморан да се одредим за ону науку у којој нећу морати да дајем новац, јер га, казах, није било. Сматрао сам да то треба да буде право.

Морате да ми верујете, као студент права, нисам слушао ниједно предавање. Био сам ванредни студент. Истовремено сам и студирао и водио културни и идеолошки рад у Лесковцу. Била су то тешка времена. Не могу да заборавим – о томе до сада нисам говорио на овај начин – у структури Комунистичке партије онда се није позитивним очима гледало на људе који су били у политичком животу, а учили су школу. Тада је живело једно стаљинистичко и примитивно схатање да су интелектуалци људи којима у КП не треба много веровати. „Ителектуалштина” је била синоним за све чланове комунистичког покрета који су се школовали. Чисти су били само радници и по правилу они који нису имали школе. Мене је то страшно пекло. И морам да признам да сам илегално студирао, јер нисам смео да говорим да полажем испите. Тај курс се негде 1947. године изменио. Када су ме били ухватили да дајем испите, био је одржан специјални састанак партијског биро са дневним редом: „Случај друга Кулића”. Извршен је темељан претрес са једним закључком: да немам потребе да се школујем, јер имам материјално обезбеђење које ми се даје.

Ш

БАБА ЛЕПКА – Поред многобројних активности као домаћица, од удаје, родивши четворо деце, главна брига наше мајке била је брига око деце.¹²⁴⁵

Сама у кући преко дана водила је бригу о исхрани, облачењу, хигијени, лечењу и васпитању деце. Здравље деце био је задатак број један. „Деца док расту, говорио је мој отац, морају да једу месо и млеко. За њих то мора да се обезбеди.“

Шоља хлебом удробљеног млека била је обавезна за свако дете пре поласка у школу, али 25 пара (највише пола динара) свако дете добијало је за „алву“ и хлеб“ – за време школског одмора.

У 12 сати, знало се, отац је долазио из радње, ручак је морао бити готов. У току топлих дана ручало се испод дуда у хладовини – где је обедовала наша породица. Деца су морала бити за столом са родитељима за време ручка. Од 1932. године у нашој кући становала су још четири ђака из Власотинца о којима је моја мајка водила велику бригу као о својој деци. Хранила је, умивала и чувала укупно осморо деце.

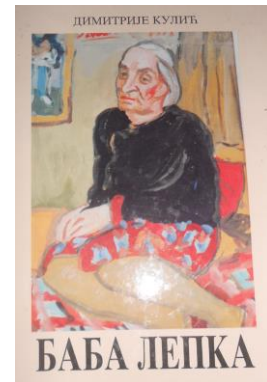
Хлеб са пекаре је био скуп. У то време за десеторо људи у кући мајка је месила у карлици са киселим квасцем хлеб, стављајући поред полубелог брашна знатну количину куваног кромпира и тако штедела брашно.

Субота увече било је време обавезног купања. Купатила није било. Сва деца су чекала ред. Корито „циганско“ на средини собе, поред њега две посуде са топлим и хладном водом и лејкама у њима. Мајка је посипала и купала свако дете посебно. Млађи су имали предност.

Веома честе прехладе и епидемије грипа биле су присутне и код нас. Свако од оболеле деце било је упућено на Баба Лепку. Ракијске и сирћетне облоге, сећам се, биле су први лек за скидање температуре. Велико олакшање било је када би мајка легла уз дете које је добило температуру. Њено присуство у кревету, њена нежна рука преко појаса и њено тело пријемчено уз мене, значило ми је много. То је мајка увек чинила у таквим приликама.

(...) Феномен комшилуја је између два светска рата био врло присутан у Лесковцу. Припремање зимнице, али и припремање свадбе, славе, рођендана, освећење куће, берба грожђа, испраћај у војску, сахране и друго, није се могло замислити без сарадње комшилука. Удруже се комшике да помогну једној јер ће она, у другој прилици, њој узвратити. Стара је лесковачка изрека: „Комшија је увек ту кад затребе.“

У Лесковцу, нарочито у току прве половине XX века, често се чула узречица: „Комшија је неки пут више него род.“ Међутим, заједничка припрема зимнице – као што је туцање паприке, пржење кафе, припремање таране и друго – имало је обележје комшијског заједништва. То заједништво у припремању намирница за зиму понекад је изгледало као моба на селу: комшике би овај посао обављале уз разговор, ћаскајући најчешће пред кућом, испод дуда или ораха.

¹²⁴⁵ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустисија - Београд 1999, стр. 38-39.

Баба Лепка је умела да окупи своје комшике (Агну учитељку, Јелку Брашнарку, Кеву и Бранку Столинску, Кају Ваљачкину и друге) које су долазиле у нашу кућу на пржење кафе или на туцање паприке и сл.

Поређале би се комшике испод црног дуда и тучковима туцале испржену кафу или осушену паприку у чутури, уз пријатан разговор и шалу.

Кафа је у то време била скуп напитака. Ретко је било Лесковчанки које су пржиле и пиле праву кафу. По правилу, кафа је била мешана ражом или јечмом, тако да је била најпре посебно пржена на шпорету „*сас даланче*“, а раж посебно. Тако испржена кафа се издвајала у посебне тепсије, поређане по авлији, да би се потом туцала у чутурама, а затим сејала кроз специјално сито за кафу.

За пролазнике туцање кафе у кући било је препознатљиво. Сваки пролазник на улици могао је да осети у којој се кући пржи кафа. Када је кафа била испржена, истуцана и просејана, коначно је сипана у чисте тепсије и свака је од комшика узимала ону количину кафе, измешану са јечмом, односно ражом, да пробају скувану кафу. У шали, када је кафа била испржена у авлији код мајке, понекад сам чуо како моја мајка пита:

„Јуцо, како ти се кафа допада?“

„Па, Лепо, много ти је убава кафа, турила си гу толко, колко да замирише на кафу.“¹²⁴⁶

(...) Баба Лепка је самоиницијативно пратила нарочито дневну па и периодичну штампу. Редовно, пре спавања по један сат и више читала је новине. По њеној оцени значајне чланке о догађајима у свету, о најновијим лековима и нарочито о чувању здравља, она је издвајала и остављала пресавијене стране. Упозоравала ме је на значајне наслове у штампи, скрећући ми пажњу. „*Слушај, ово мораш да прочиташ!*“

Већ од њене 97. године старости почела је да упозорава пријатеље који су ме тражили и остављали поруке: „*Добро, ја ћу да му кажем, али боље да га потражите довече кад дође, и да му то ви кажете. Много сам стара и могу да заборавим!*“¹²⁴⁷

IV

БУГАРСКА ОКУПАЦИЈА СРБИЈЕ 1941 – 1944. – После пола века од бугарске окупације Србије у Другом светском рату, наша историографија живи са чињеницом да ратни период бугарске окупације 1941 – 1944. године још није целовито истражен и потпуно научно сагледан.¹²⁴⁸

Мали број до сада објављених публикација на тему улоге и места Бугарске у Другом светском рату, који су од посебног значаја, био је усмерен више на међународни аспект овог питања, на бугарско-југословенске односе и на глобално разматрање положаја Бугарске као савезника Хитлерове Немачке у минулом рату.

Савремена млада генерација, а нарочито инострана јавност, остали су неинформисани о дејству бугарског окупаторског система, а посебно о бугарским злочинима и геноцида против Србије и српског народа како у Првом, тако и у Другом светском рату.

Ауторово настојање ишло је за тим да бугарску окупацију осветли и истражи у њеној суштини, у њеном карактеру, функцији и њених институција и организација, у њеном животу и систему односа **in concreto** према окупираном српском народу и стравичним последицама које је та окупација у овом веку оставила у Србији и на целом простору Балканског полуострва.

Године 1970. у издању „Просвете“ у Нишу изашла је моја књига „*Бугарска окупација 1941 – 1944*“. Међутим, та књига, пре двадесет година, засновала се на доста скромним

¹²⁴⁶ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустисија – Београд, стр. 45-46

¹²⁴⁷ Д. Кулић, Баба Лепка, стр. 65-66. *Напомена:* Проф. Кулић је у књизи „Баба Лепка“ објавио више занимљивих изрека, које је често говорила његова мајка: - Рано пиле, рано поје! – Погледај му пред кућу, не питуј га за кућу. – Погледај га у обућу, па га пуштај у кућу! – Заноси се ко чеврљуга у облак! – Боље сиром у паре, него сиром у памет! – Човек се познаје и по тој какав гра руча! – Старога да слушач, ал по старога немој да идеш! – Малецко камење голема кола обрћа! – Кусо петле-пиле до век! – Воли га ко квачка црну врцу! – Ко вечера ракију, тј воду фруштукује! – Сас малецку тојагу у голем вир загазија! – Домаћин се и по куче познава! – Од убаво девојче има поубаво, од поубаво има најубаво. И од најубаво има поубаво и вика се девојче ци ци ми ци!

¹²⁴⁸ Др Димитрије Кулић, Бугарска окупација Србије 1941 – 1945, Уводне напомене (комплетно излагање), I том, Јустисија, Београд, 1992, стр. VII –VIII. Реч је о двотомној студији на више од 1.450 страница великог формата. *Напомена:* Проф. Кулић је на почетку написао посвету: „Од Бугара убијеним и мученим Србима у Првом и Другом светском рату и успомени мога оца Петра Кулића кога немачки фашисти стрељаше 25. маја 1943. године у Јајинцима код Београда.“

дотада прикупљеним документима и историјској грађи, што је указивало на потребу да даље и шире истражујем.

Нова грађа, пронађена и прикупљена у последње две деценије, омогућила ми је да систематизованије и шире истражујем овај период бугарске окупације Србије.

С обзиром да је у току Другог светског рата као савезница Хитлерове Немачке Бугарска вршила два облика окупације у Србији, први од ње на окупираном – анектираном делу Србије (Пиротски округ, Врањски округ, део Лесковачког и Тимочког округа), Македоније и Грчке, и други на територији Србије под немачком окупацијом и управом владе Милана Недића, у прва два тома едиције „Бугарска окупација Србије 1941 – 1944“, ми смо посебно обрадили ове облике бугарске окупације, први облик у првом тому, а други у другом.

Међутим, иако је створен солидан фонд историјске грађе о бугарској окупацији Србије у Другом светском рату, треба истаћи да су примарни извори о бугарској окупацији Србије, Македоније и Грчке, нажалост, још увек затворени у архивима у Бугарској, и посебно у Софији, још увек неприступачни за истраживање, и она свакако остаје за будућа истраживања.

Са напред изложеног, први и други том књиге „Бугарска окупација Србије 1941 – 1944“ треба сматрати као прилог за будућу потпуну историју бугарске окупације Србије и обухватнију историју Другог светског рата на Балканском полуострву.

Ако је ова едиција, доносећи нове изворе и информације, допринела стварању слике о бугарској окупацији и утврђивању истине о страдалаштву српског народа у Другом светском рату и о потреби даљег истраживања овог питања, писац ће сматрати да је испунио део обавезе коју је поставио себи поред сенима стотине хиљада Срба погинулих за слободу оних који данас живе и који ће живети.

Други светски рат остаје искуство које упућује на опрез да се геноцид према српском народу више не понови. Он је поука да међусобни односи међу народима, а посебно између бугарског и српског народа, треба да почивају на поштовању националног и територијалног интегритета, суверенитета, независности и слободе и на истинској мирољубивој и добронамерној суседској и међународној сарадњи.

Радећи на едицији „Бугарска окупација“, аутор није био усамљен. Сагласно значају овога рада подржали су га и помогли му у обезбеђивању грађе (посебно докумената) историјски архиви у Нишу, Пироту и Врању, Војно-историјски институт у Београду, Балканолошки институт у Солуну, бројне друге институције, као и многобројни појединци у чијој се документацији нашло доста значајне грађе за реализовање овог обимног пројекта. На подршци и помоћи аутор им свесрдно захваљује.¹²⁴⁹

V
НАУЧНИ СКУП О ДЕЛУ ПРОФ. КУЛИЋА – Правосуђе је друштвена функција којом се остварује заштита права која неком припадају и обезбеђују поступак према свакоме на законит начин. Ову функцију су у историјским епохама вршили различити органи, тела и појединци за које се претпостављало да ће право судити. Најчешће је то био суд.¹²⁵⁰

Зато суд има двоструку улогу: да својим одлукама омогућује остваривање права и слобода грађана и да као орган власти штити друштвени и правни поредак у одређеној држави.

(...) Положај и устројство судова, актуелна проблематика њиховог развоја и рада су предмет сталне пажње професора Кулића. Њега не интересује само уставни положај правосудних органа у југословенском друштву, што јесте битно, већ у својим радовима покреће низ питања која су актуелна за правну науку уопште. Он зналачки

¹²⁴⁹ У првом поглављу I тома, проф. Кулић је, између осталог, записао: Од 1912. до 1944. године Бугарска је три пута посезала мачем на Србију. Сва три пута Бугарска је била побеђена. Сва три пута била је на коленима. Ратови са Бугарском били су наметнути Србији. Српски народ је имао да се брани и одбрани. Зато су сви ови ратови Србије са Бугарима били ослободилачки. Али победа Србије и српског народа плаћена је високом ценом. Борбама на фронту против бугарског и других окупатора и злочинима геноцида однели су близу два милиона живота у току два светска рата. У Другом светском рату, поред злочина који је учинила Хитлерова Немачка у Србији, две велике кланице српског народа биле су, на западу – усташка, а на истоку – бугарска. И један и други геноцид имали су заједничку програму. И један и други имали су циљ уништење српског народа.

¹²⁵⁰ Др Томислав Илић, Судство у делима Димитрија Кулића, Трагови времена, СВЕН, Ниш, 2006, стр. 183-186. *Напомена:* Излагање др Илића на научном скупу о делу проф. др Димитрија Кулића одржаном 17. маја 1985. године у Лесковцу.

образлаже друштвене предуслове који су били, или су од утицаја на организацију и положај правосудних органа, али и критички анализира шта је то што треба мењати и усавршавати да би правосуђе било способно да ауторитативно обезбеђује уставност и законитост.

При томе професор Кулић изучава све сегменте правосуђа, који су битни за његово успешно функционисање. Њега, пре свега, интересује ефикасност правосуђа. Колико је оно ефикасно у остваривању своје функције. Он не анализира само постојећу организацију. Напротив, њега интересује судија као носилац судске функције. Он истиче да се у остваривању судске функције мора поћи од судије као главног носиоца и реализатора судске функције. Он поставља питање да ли је судија у стању да одговори своме позиву и тако сложеним друштвеним односима. Залаже се за један дугорочни програм припремања приправничких кадрова за судове. Правници не треба да долазе у суд стихијно без обзира на квалитет и наклоности већ напротив треба стварати услове да судови буду привлачни за најбоље правничке кадрове. Зато се проф. Кулић залаже да стално јача судијска независност и самосталност, али и судијска одговорност. По њему, углед судијског позива још увек није на оној висини на којој треба да буде. Он истиче да се не може говорити о судијској функцији и законитом раду ако судија није стављен у одређене друштвене услове, ако му није створена и гарантована атмосфера и услови у којима он треба да примењује закон и изриче правду. Те услове проф. Кулић врло аргументовано излаже и убедљиво брани. Међутим, сматрамо да је правосуђе у досадашњем раду очувало свој углед и одговорило друштвеним обавезама. И професор Кулић то прихвата, али истиче: „Немогуће је говорити о законитом раду судије ако он живи у непрекидној неизвесности или у зебљи од појединих институција, или од појединаца и од евентуалних последица које би га снашле зато што је слободно, према својој свести и уверењу, применио законски пропис на одређен конкретан случај.“ Уставна одредба о самосталности и независности судија неће бити довољна ако у пракси не буде примењивана. Решење овог проблема проф. Кулић види у повећаној одговорности свих вршилаца јавних функција.

Поред устројства судства у свим фазама развоја, од социјалистичке револуције до данас, проф. Кулић анализира и ефикасност судског поступка и метод судског рада.

Ефикасност судске функције је значајна, пре свега, са становишта остваривања уставности и законитости. Постојећи друштвени односи у нас захтевају брзу, правовремену и ефикасну судску заштиту. Спорост у раду, закаснили поступак и закаснила примена санкција, имају утицаја на сам карактер судске функције. Проф. Кулић истиче једну стару истину да „*закаснила правда и није правда.*“

Ефикасност судског поступка се директно одржава на ауторитет суда и поверење у њега. Или, како проф. Кулић истиче, ефикасност није ништа друго до поверење у поступак и поверење у правну заштиту. Зато ће ауторитет расти или опадати како расте или опада ефикасност суда. Проф. Кулић се не бави ефикасношћу у вршењу судске функције само са становишта правне теорије. Напротив, ефикасност судског поступка треба да обезбеди ред у пружању судске заштите као прве основне гаранције личног и друштвеног интереса. На тај начин он спаја теорију и праксу. Али, да би се то постигло поставља питање метода судског рада, јер оцењује да је поступак углавном спор и да не задовољава потребе тренутка у коме живимо. По њему, постоје објективни разлози који утичу да поступак буде спор, као што су одређене одредбе материјалног и процесног права које захтевају одређену, гломазну, процедуру. Зато се залаже да се поступак прилагоди новим условима и потребама.

Међутим, значајно је и Кулићево залагање за отклањање субјективних разлога који доводе до спорости у раду. Он сматра да, пре свега, треба изменити организацију и методологију унутрашњег рада и повећати одговорност судија за неблагоприятну израву и достављање одлука.

Према томе, интересовање проф. Кулића за правосуђе у југословенском систему је комплексно. Он се бави не само организацијом и устројством судова, већ и суштинским питањима функционисања правног система. У томе је његов допринос правној науци и судској пракси.¹²⁵¹

¹²⁵¹ Проф. др Димитрије Кулић предавао је Уставно право Данилу Коцићу, аутору ове студије.

МИЛАН ЛЕВИ

И Милан Леви, специјалиста медицине рада у пензији, рођен је 1941 године у Злоту, општина Бор. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, као и Медицински факултет (1965). Специјалистички испит из медицине рада положио је у Београду 1971. године. По завршеном лекарском стажу почео је да ради у Дому здравља у Медвеђи, амбуланта у Лецу све до 1975. године када прелази на рад у Хигијенски завод у Лесковцу. После положене специјализације ради у оквиру медицине рада као лекар специјалиста, касније као шеф, а затим и управник ОЈ Медицина рада Здравственог центра у Лесковцу све до пензионисања. Објавио је 85 стручних радова. Добитник је Повеље СЛД (1989. и 1997). Примаријус је постао 1982. године.¹²⁵²

КВАЛИТЕТ ЖИВОТА ОСОБА СТАРИЈЕГ ЖИВОТНОГ ДОБА

– Старост и старење није питање судбине или среће, него последица општег социјално-економског развоја и достигнућа у здравственој заштити и медицинској пракси. Дужи живот почетком 20. века био је привилегија малог броја људи, да би у последњим деценијама то постало перспектива све већег броја становника широм света па и код нас. У овој књизи читалац ће први пут на једном месту наћи научна сазнања из области старости и старења, као и искуства за унапређење и очување здравља људи у циљу продужавања животног века, а пре свега квалитета живота. Сада се поуздано зна да почетак старења започиње врло рано и да почетак старости није исто што и почетак старења. Због тога што се календарска и биолошка старост не покапају, постоје „млади старци“ и „стари младићи“. Код нас је устаљено мишљење да старост почиње од 65. године.

Требало је много храбрости, знања и упорности истраживачког рада да се на једном месту нађу сви аспекти квалитета живота старијих људи. Зато је то могло да се реализује само тимским радом, што су аутори и применили. Књига је јединствена и по 118 графичких приказа и 121 фотографијом, које својом документарношћу довољно говоре о питањима која се обрађују. Видљива је и ерудиција по избору одговарајућих мисли познатих људи, који су истовремено мото одређеног поглавља. Импозантна архивска грађа и литература још једна је гаранција изузетног квалитета ове студије, а истраживачки рад овакве врсте први је у Јабланичком округу. Књига је и ризница упоредних података како о медицинском аспекту старења и старости и квалитета живота, тако и о бројним другим показатељима који нам речито говоре о свој сложености и изузетном значају ове проблематике у друштву.¹²⁵³

Квалитет живота као термин у стручној медицинској литератури се појавио пре три деценије. Од 1960-1970. године у свету су објављена само четири рада у којима је коришћен термин квалитет живота. До сада је објављено неколико хиљада радова и више посебних публикација које се баве питањима квалитета живота. Упркос томе, до сада није усвојена јединствена дефиниција квалитета живота.¹²⁵⁴

У Србији је данас сваки шести становник старији од 65 година.¹²⁵⁵

1252 Викадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац, 2010, стр. 252.

1253 Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Квалитет живота особа старијег животног доба, стр. 251.

1254 Викадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац 2010, стр. 9.

1255 Исто, стр. 61. *Напомена:* У посебном делу књиге наведено је да су поред аутора, др Ристића и др Левија, сарадници у писању били др Светислав Крстић и др Душан Митровић и др Мирослава Димитријевић.

МИЛИСАВ МАРИНКОВИЋ

Милисав Маринковић (Гариње, Владичин Хан, 1929 – Лесковац, 2011) – Милисав Маринковић рођен је 1929. године у селу Гарињу, општина Владичин Хан, али је након завршене учитељске школе, читав радни век провео у Лесковцу и доприносио интелектуалном подизању града.

Био је најпре председник општине Предејане, секретар ССРН општине Лесковац, а највећи део радног века провео је у *Нашој реч*, која је, уз редакцију листа, имала и своју штампарију. У време његовог уредниковања *Наша реч* је штампана и продавана у тиражу од седам и по хиљада примерака и петком ујутру лист је са нестрпљењем очекиван.

Створио је јако интелектуално језгро у редакцији и око ње и о свим негативним појавама у друштву лист је имао свој став.

Но, у периоду либерализма 1972. године, због текста „Црне наочари“, Милисав се нашао на удару партијских структура које су га одвојиле од *Наше речи*. До пензионисања био је новинар и уредник листа „Леминд“ и листа Агро-индустријског комбината.

У време његовог директоровања у *Нашој речи* је покренута издавачка делатност и издато је више књига лесковачких аутора, али и Лесковчана из Београда и других градова Србије.

У Лесковцу је 22. септембра 2011. године у 83. години живота преминуо Милисав Маринковић, новинар у пензији и један од најуспешнијих директора и главних и одговорних уредника недељника *Наша реч*, човек који је у граду на Ветерници оживео издавачку делатност. Сахрањен је на Светоилијском гробљу.¹²⁵⁶

¹²⁵⁶ Верица Беторевић Божовић, „Милисав Маринковић, уредник и издавач (1929 – 2011)“, *Помак*, бр. 55/56, јул – децембар 2011, стр. 22.

МОМЧИЛО МИЛЕНКОВИЋ

И Момчило (Мило) Миленковић, публициста и новинар, рођен је 27. новембра 1936. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и Вишу мешовиту гимназију. Завршио је Војну академију КОВ у Школи за усавршавање официра ЈНА. Пензионисан је у чину пуковника, а на дужности команданта бригаде.

И **НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА** - Момчило Миленковић писањем се бави од најраније младости. Објавио је књиге: „Приче лесковачких роштиљица”, „Виц на роштиљу”, „Библиографија Добросав Ј. Туровића 1952-2002”. Године 2003. појавила се књига „Пиротске чарламе и заврзламе”. Објавио књижевну рецензију „Саша Хаџи Танчић, књижевник и репортер о трубачу Ахмету”. Скоро све Миленковићеве књиге имају литерарни и забавни жанр. Миленковић је члан КК Глубочица – Лесковац, председник Завичајног удружења Лесковчана „Стефан Немања” у Новом Саду. Добитник је бројних признања. Као публициста и новинар, Миленковић је био сарадник у листовима: Народна армија, Политика експрес, Наша реч, Помак, Борац – Сарајево, Дневник – Нови Сад, Лесковачки дневник.

Миленковић се деценијама бавио сакупљањем (а и објављивањем) шала из лесковачког краја, једну од књига назвао је нимало случајно „Виц на роштиљу”. Дело је доживело неколико издања, а како сада ствари стоје, наредних година се може очекивати можда потпуно нова књига вицева и шала о овдашњим мајсторима кулинарства.

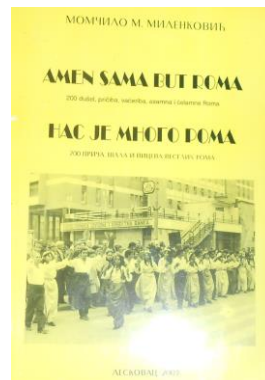
Његова невелика, али лековита књига посвећена смеху Весели ловци дело. Ту су објављена 222 вицева и шала из лекарске ординације. Шале се не односе само на лесковачки крај, већ имају универзално значење, јер обрађују тему која је присутна свуда где има - ловаца!

И **НАС ЈЕ МНОГО РОМА** - Имао сам посебну част и задовољство да прочитам рукопис књиге *Амен сама бут Рома* – *Нас је много Рома* од уваженог новинара и публицисте Момчила Миленковића, родом из Лесковца.

Рукопис поменуте књиге садржи око 100 страна посвећених веселој страни живота Рома Лесковца и шире.

Оваква књига је реткост на нашим просторима и чини део културне баштине нашег краја и града.

Вредност ове књиге је у нечем посебном, до сада необрађеном и необјављеном: да се весели дух једног народа, распрострањеност по целом свету, преточи у анегдоту из свакодневног живота Рома, могућег и стварног али и духовито ироничног на свој сопствени рачун, без икаквих претензија на повреду личности и достојанства.¹²⁵⁷

1257 Добросав Туровић, *Amen sama but Roma*, *Нас је много Рома*, Лексикон писаца, стр. 70.

СРБОЉУБ МИЛЕНКОВИЋ

И Србољуб Миленковић рођен је 1923. године у селу Рудиње – Пироту. Основну школу завршио је у Лесковцу, радио у трговини и завршио нижу трговачку школу. По завршетку рата као официр НОВ стављен је на располагање Министарству унутрашњих послова и распоређен у Врање, касније у Пријеполје, одакле је демобилисан 1948. године. Одмах после рата похађао је течај гимназије за образовање официрског кадра и по повратку у Лесковац наставио је и завршио шест разреда гимназије, затим Вишу управну школу у Нишу, а након тога и Правни факултет у Београду на коме је дипломирао. Године 1962. изабран је за председника Скупштине општине Лесковац. Приликом спајања општина (крајем 1965. године) Лесковац, Грделица, Вучје и Брестовац, напушта Лесковац и сели се за Баоград.¹²⁵⁸

И **РАЗАРАЊЕ ЛЕСКОВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ (1941-1953)** – Студија Србољуба Миленковића „Разарање лесковачке индустрије (1941-1953) је резултат вишегодишњег великог труда нашег угледног лесковачког привредника и једног од успешнијих послератних председника општине у Лесковцу. Нашој јавности презентирана је једна драгоцену књига, која не говори само о делу пута лесковачке индустрије у периоду непосредно после Другог светског рата. Ова публикација је један од најзначајнијих докумената савремене историје Лесковца, која ће, нема сумње, привући пажњу читалачке јавности, али посебно наше садашње и будуће научне јавности.¹²⁵⁹

Разарање лесковачке индустрије, по основу Генералне и Републичке дирекције, министарстава и планских комисија, како наводи аутор, почело је од првих дана немачке окупације и трајало је пуних 13 година, све до 1953. године, када се престало са разарањем лесковачких фабрика и њихових постројења.¹²⁶⁰

Уочи Другог светског рата, Лесковац као град са 18.000 становника, имао је 45 већих и мањих предузећа у разним привредним гранама, 150 кафана и 2 солидна хотела... У индустрији, занатству, трговини и угоститељству, број запослених био је између четири и пет хиљада.¹²⁶¹

Расељавање лесковачких фабрика и машина покрива, сем Словеније, све остале републике бивше Југославије. Фабрике и машине лесковачке индустрије пресељене су у 23 града и мања места широм бивше СФРЈ. У Лесковцу су страдала или су из њега пресељена сва значајнија индустријска предузећа и фабрике или су из њих пресељене машине. Из лесковачког индустријског басена је пресељено 13 комплетних мањих или већих индустријских и других предузећа. Извршено је пресељење машина из 4 текстилне фабрике и 1 електричне централе. Нарочито је велика сеоба извршена из текстилног предузећа „Коста Стаменковић“, 175 текстилних машина, и из фабрике вунених тканина у Вучју, 70 текстилних и разних других машина. (...) Одношењем привредних капацитета у Лесковцу је без посла остало 1.470 радника, од тога мушкараца 896 и 574 жене. (...) Лесковац је за кратко време доживео три катастрофе: бомбардовање, катастрофалну поплаву и одношење привредних капацитета, што је резултирало тешким друштвено-економским условима и привредно социјалним стањем. (...) Све скупа допринело је да Лесковац, бивши развијени привредни центар, постане неразвијен и проглашен неразвијеним подручјем.¹²⁶²

1258 Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац, 2003.

1259 Проф. др Димитрије Кулић, Предговор, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј Лесковац, 2003. година, стр. 3.

1260 Исто, стр. 5.

1261 Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије, стр. 5.

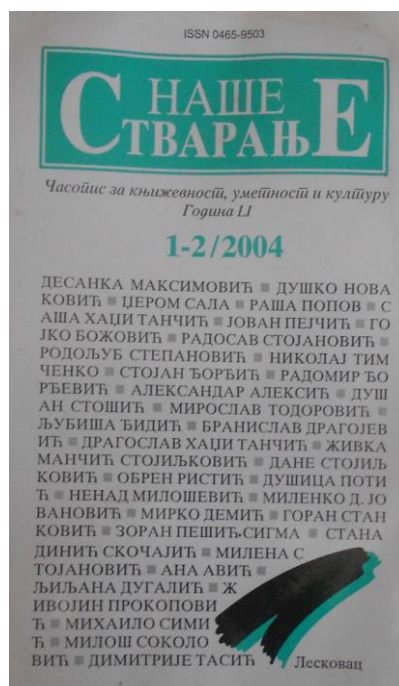
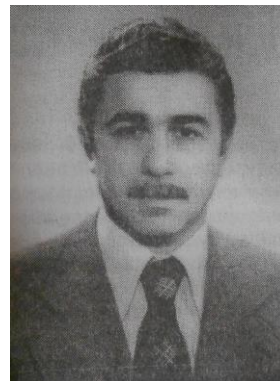
1262 Исто, стр. 53-54.

СИНИША МИЛИЋ

Синиша Милић (Лесковац, 1933) - Синиша Милић рођен је 12. децембра 1933. у Лесковцу. Основну и средњу школу завршио је у родном граду, а Економски факултет у Скопљу и на том факултету је и магистрирао и одбанио докторску дисертацију 1985. године.

Радио је као професор у Економској школи у Лесковцу, а предавао је и у Гимназији Лесковац. Био је и професор Више трговинске школе у Лесковцу.

Бавио се научним радом и публицистиком. Радове је објављивао у часописима: *Наше стварање*, *Књижевне новине*, *Индустрија* (Београд), *Зборник радова* Више економске школе у Лесковцу. Пензионисан је као ванредни професор. Живи и ради у Лесковцу.¹²⁶³

¹²⁶³ Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, 2002, стр. 71.

НИКОЛА МИЛИЋЕВИЋ

И Никола Милићевић рођен је 1948. године у Лесковцу. Основну и Хемијско-техничку школу завршио је у родним граду. Од 1967. до 1973. године правио је лекове у Фармацеуско-хемијској индустрији „Здравље“. Потом, покретач и вишегодишњи главни и одговорни уредник фабричког листа „Здравље“. Сарађивао је листовима Наша реч и Панорама, Привредни прглед, Четврти јул, као и у Радио Лесковцу. Обављао дужност заменика главног и одговорног уредника Јужноморавских оmlадинских новина (ЈОН), подлистка Омладинских новина, гласила РК ССОС, а био је веома битан у настанку стрип магазина Арсенал. Пилотирајући разним типовима једрилица и авиона на небу провео око две хиљаде сати. Објављивао је репортаже, приказе и стручне текстове из области ваздухопловства у магазину Арсенал.¹²⁶⁴

И Добио сам домаћи задатак да, као хроничар неких догађаја важних за Лесковац, напишем коју о ономе што знам о „Лесковачкој школи стрипа“ (у даљем тексту ЛЕстрип) и њеним мајсторима, цртачима и сценаристима.

Задатак сам добио од сувласника дела моје прошлости, па како немам чак ни курс неолибералног капитализма и припадајућег му понашања, ја такве људе видим као извор својих обавеза, а не пара и кеша, тј. соларног профита, свестан да због таквог става никада нећу бити примљен у експертске покрете и групе.

Јасно је, дакле, да је захтев мојих акционара био обавезујући, што значи да је требало истрезнити главу и са свом потребном озбиљношћу познаваоца прилика, приступити анализи јединственог феномена познатог као ЛЕстрип, користећи све референтне аналитичке методе... и ја то чиним са особитим задовољством.

(...) А у Лесковцу последњих година прошлог века, на стрипу почиње да ради сада већ *верификована легенда* – Никола Митровић Кокан, о коме ће бити и више и посебних речи на страницама овог, али и других монографија. Иза Кокана или поред њега рађа се и ради још још читав рој стрип цртача од којих су најупорнији постали мајстори, неки од њих интернационалног калибра, а који ће се у једном тренутку лесковачком и ширем публици представити као заједничка именица и појава – „*Седм величанствених*“. Њихова мисија, додуше, неће се завршити филмски: они нису побили лоше момке и одjahали из града кроз црвену прашину, у правцу заласка сунца. Лесковачка седморица величанствених ће формату Школе стрипа окупити око себе већ оправдане стрип цртаче и талентоване клинџе, па ће кроз Школу стрипа проћи, сада већ глава боли од броја талентованих сценариста и цртача.

(...) Половином деведесетих година прошлог века, *Јован Поп Коцић*, новинар-ентузијаста, или беше, ентузијаста новинар покреће свој приватни лист – „*Ђачки забавник*“ – намењен деци основних школа југа Србије, али у својој бити полигон за одликаше Лесковачке школе стрипа. У првобројном представљању „Ђачког забавника“, уредник ће рећи да је његово постојање утемељено на потреби да се афирмишу све активности које обележавају рану младост, проширење знања, поређењу са друговима и корисној забави. У наредних пет година биће одштампана 33 броја ђачких новина на укупно 562 стране.

(...) Тако се, негде између, опет у издању „Ђачког забавника“, а из руке Мирка Васиљевића, појављује посебно издање – стрип свеска „*Склавини*“ – са надсловом – ово историја није записала, а можда је баш тако било“. Користећи право да буде личан, а сам прилично скон алтернативној историји, аутор овог текста препоручује ову свеску свима онима са дилемама

¹²⁶⁴ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010. године, Лесковац 2010.

и сумњама које се тичу мозаика прошлости, како све чешће називају историју. Подржавајући већ респектабилне мајсторе ЛЕстрипа, у причу се укључује (коначно) и институција – Дом културе Лесковац, под чијим покровитељством настају два (добро припремљена) броја стип свезака под инспиративним, истовремено и провакативним именом – *Арсенал*! Свесно или не, творци имена употребили су назив који у префиксу носи именицу *ARS* (уметност), свесно или не алудирајући на чињеницу да стрип јесте уметност. Истовремено, арсенал је уобичајно име за лагуме, барутане, војне магацине, у којима се, нарочито у морнарици, складишти разорна муниција за бродске и обалне топове. Провукли су аутори назнаку да је стрип, у комуниколошком погледу, изузетно снажно и громогласно оружје, како по брзини преноса и поимања информација, тако и по трајању и секундарном асоцијативном дејству на формирање става читаоца о догађајима и окружењу.

У уводнику из „*Арсенала*“ број 1, који се појавио априла 1997. године аутори наглашавају да је у питању „први покушај да се на једном месту сакупе и публикују радови лесковачких стрип аутора. Неки од њих објављивали су и раније, а за друге је ово, могло и се рећи – *test drive*... Ово издање Арсенала није први број. Он није ни нулти, нити пилот број, али без обзира како га назовемо, он је жив доказ да у овом крају постоји потенцијал, квалитет и воља (три битне ствари). Овај број је зато можда најбоље назвати стрип магазин за популаризовање и презентацију лесковачког и југословенског стрипа – ванредно издање или краће... *Они су стигли!*“ У овом, дакле, по редоследу „*недефинисаном*“ броју, у посебном одељку под именом „*Kids*“ представљени су радови полазника „Лесковачке школе стрипа“, тј. табле које ауторски потписују Денис Дупановић, Мирослав Илић, Милан Ђорђевић, Иван Стаменковић, Марко Томашевић, Предраг Пешић, Игор и Иван Стојановић...

Други број Арсенала појавио се фебруара 1998. године, једнако добро попуњен и опремљен као и претходни, а његова основа опет су млади лесковачки аутори окупљени око „Лесковачке школе стрипа“ која сада носи име – „Никола Митровић Кокан“. Препоручујући издање, уредници кажу: „Општи је утисак (не наш, наравно!) да је показан завидан напредак и квалитет у овом броју, а прктиковаћемо то и убудуће; имамо пар гостију са стране, као и један велики интервју, с тужним поводом. Реч је, наравно, о интервју са Николом Митровићем Коканом који је недавно преминуо.“

Марко Стојановић, уз малу помоћ Игора и Ивана Стојановића, објављује обиман, али вероватно последњи разговор са Коканом Митровићем, дајући омаж великану, градећи интервју по узусима искусног новинара са респектом пред мајстором заната.

Прве две свеске *Арсенала*, које потписују Олгица Петровић, Срђан Пека Николић и Марко Стојановић, у својству уредника, пуне радове заиста неизбежног Кокана Митровића, Марка Стојановића, Миодрага Величковића, Зорана Ракића, Драгана Стокића Рајачког, Ивана Стојановића Фикија, Милисав Банковића, Срђана Пеке Николића, Тихомира Челановића, Дејана Станковића, Драгана Божилова, Јурице Дикића, Саше Станојковића, Игора Стојиљковића, Горана Тасића... Тешка борба да преживи, доводи 3. и 4. свеску *Арсенала* поново под покровитељством „Ђачког забавника“ и Јована Поп Коцића (никада га нисам питао како је успевао), са додуше одличним, али редукованим садржајем због општеважећег принципа нужде – колико пара толико музике. Ова два броја објављују први и други део стрипа „*Смртоносно наследство*“ из пера Срђана Николића Пеке.

Пету свеску *Арсенала* успева да доминантно финансира нико други до Лесковачка школа стрипа „Никола Митровић Кокан“, а овај број објављује стрипове „*Златокоса*“, „*Газиместан – сведок векова*“ и „*Обећање или дуг*“, које црта Срђан Пека Николић, „*Ипак се окреће*“ Марка Стојановића и Кокана Митровића и „*Осмех*“ Ивана Стаменковића.

Шести покрива Дом културе – Лесковац. Ту је *само један аутор* (што не умањује вредност нити аутора нити броја) Срђан Пека Николић и његов „*Робинсон Крусо*“... и крај. Иако (слутим) *Арсенал* није рекао своје.

(...) Намеће се закључак. 1. стрип раде талентовани и интелигентни за, у основи, лењи популус, који нема снаге, воље, времена, моћи нити стрпња да, преводећи алузије, одређују карактер стрип-јунака или да предвиђа развој догађаја; 2. само стрип од фикције прави реалност! Сви остали медији од реалности праве фикцију! На овај или онај начин, из стрипа су настали штампа, филм, телевизија и интернет. Разлика је у томе што су штампа, филм, телевизија и интернет одлично направљени, али ипак, само сурогати. Јер, у овом гемишту од средстава јавног информисања, само је стрип креација. Све остало је индустрија. Речено би требало да објасни разлоге због којих су и стрип аутори и стрип читачи навучени на стрипове и пружа гаранцију о опстанку ЛЕстрипа. Осим тога што су стрип јунаци готово

увек у улози феномена понатог као *америчка коњица*. И, да не карикирамо. Карикатура је стрип! Стрип није карикатура!

Уосталом, стрип је цар!¹²⁶⁵

III

СМЕХ КАО ВРЛО ОЗБИЉНА СТВАР - После свега што су о Миодрагу Величковићу написали Марко Стојановић, преводилац, теоретичар и мајстор стрипа, Саша Стојановић, писац и мултипрактик интелектуалац, Предраг Станковић, преводилац и писац, проф. Срђан Марковић, историчар уметности и културолог, Алксандра Димитријевић и ини, забринуту примећујем да наши обједињени напори да објаснимо појаву МИВЕЛ не домашају њену величину, па, дајући овом приликом свој допринос, од срца препоручујем даља истраживања. У интересу свих нас.¹²⁶⁶

Кад и ако светлост дана угледа какав алманах (није ли већ време?) са радним називом КО ЈЕ КО У ЛЕСКОВЦУ XX ВЕКА, очекујем да ће се у њему - поред имена индустријалаца и предузетника који су Лесковац увели у Европу пре равно сто година, академика и других лековачких величина који су стечени статус Малог Манчестера бранили снагом свог умећа и интелекта - наћи и зимзеленим словима исписано име Миодрага Величковића МИВЕЛ-а. За овај предлог постоји најмање сто непорецивих разлога, али ћу за ову прилику скромно изабрати два: Први се просто намеће због већ поменутих „сто непорецивих разлога“, који представља број награда које је Миодраг Величковић освојио у сфери карикатуре диљем света; други, јер се МИВЕЛ, вишеструко овенчан славом глобтротера, корумпирајући умом и талентом (јединим богатством које је имао) жирије – неке и више пута - на светским конкурсима за карикатуру, увек враћао својој једноставности, Лесковцу и његовом Шедрвану, градском кварту у коме је живео.

¹²⁶⁵ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип, стр. 60. *Напомена:* Милићевић се успешно бавио и ликовном критиком. Поводом годишњице Салона Удружења ликовних уметника 2011. објавио је критику „Заробљена светлост“: (...) Судићи по томе да је ова изложба само једна у ланцу већег броја уметничких догађаја ове јесени, лако је закључити да је, за ликовне ствараоце, 2011. била родна година. На поставци, у истом кружном низу, своја најбоља овогодишња дела изложили су академски сликари и самоникли, ветерани лесковачке ликовне сцене и почетници, што је у знатној мери отежало и препознавање и одређивање заједничког у радovima, када већ простор за овај текст не омогућава појединачно појашњење сваког аутора. Ипак, доминантни утисак је да је већина аутора, без претходног међусобног договора, за шта није ни било прилике, одлучила да се на годишњем салону појави излажући своја експресионистичка дела. Ако је судити по томе, намеће се питање: – да ли то, и због чега, - лесковачки ликовни уметници праве заокрет ка експресионизму и какву то поруку шаљу својој потенцијалној публици? Да ли то значи да они, спонтано, у времену све озбиљнијег духовног хаоса и свакојакх криза, својим, само наоко беспредметним композицијама лишеним сваке референцијалне функције, заправо чврсто подупиру егзистенцијалним нужностима потиснуту уметничко-филозофску теорију о идеалном односу енергија – и на слици наравно - чији су носиоци чисте форме и чисте боје? Биће да овде има истине. Нарочито ако се има у виду различитост виђења реалности која постоји између хиперсензибилних стваралаца и, углавном, равнодушног популуса који очекује да му реалност дефинише неко други, макар и манипулативним методама. И нарочито ако се зна да уметници који нагињу експресионизму, основну композицију и организацију својих слика реалности постављају користећи контраст, и употребљавајући боју као *симбол људске судбине* и средство изражавања својих најдубљих осећања и доживљаја. Отуда симфонија која се чује са слика ако им се довољно приближите: од fine, пригушене светлости до агресивног колорита, а све настало као последица интимног доживљавања стварности, свакодневице, окружења, који индукују узнемиреност, страх, бунт... Експресионистички приступ, сам по себи, стварност приказује пренаглашено искривљеном и деформисаном, композицијама које својим, понекад, *сировим и сировим* изразом треба да пробуде и уздрмају посматрача. Поред ових „истости“ које се односе на већину слика, њихову различитост представља специфичан потпис аутора, стил којим преноси своја виђења и осећања: неки од аутора, као што су Влада Анђелковић Марс, Милан Жунић, Ратко Јанковић, Ана Ђокић, Јелена Димитријевић, Славиша Јовић – Коле, а њима се придружује и Јовић Ујкин, иначе проноснирани пејзажиста, користе језик романа, ако је у сликарству дозвољено да се користи терминологија књижевности. Други опет - Зоран Анђелковић, Раде Станојевић, Јасмина Машковић, Бранислав Миленковић, Богдан Димитријевић, нагињу језику драме. Љубиша Живадиновић је колоратурни приповедач, водич кроз помало заборављени, смирујући свет поетске наратије, једнако збуњујућ као и лирски приступ на акварелима Петра Караџића, неспојиво различит са његовом егзистенцијалном судбином. Бата Анђелковић је још једном упућен на фокусе, мање, али значајније детаље од суштине. На почетку, или на крају ове колоне, радове инспирисане духовним светом, представили су иконописци Весна Стојковић Тара и Александар Спасић, и Бата Маринковић Немац, фрескописац, апострофирајући став уметника да не постоји само једно виђење, један свет, један универзум, и један поредак ствари. Ако се као непорецива прихвати чињеница да су дела сликара само заробљена светлост, онда би овогодишњи Салон УЛИПУЛ-а могао да стане у изреку великана Достојевског: Ходајте по светлости, док је још има.

¹²⁶⁶ Никола Милићевић о стваралаштву Миодрага Величковића Мивела, познатог лесковачког карикатуриста.

Капија за поље тријумфа... Разумети лик и дело Миодрага Величковића истовремено је и једноставно и компликовано. Баш као и посао којим се бавио. Једноставно, са стране популуса, јер се карикатуриста и афористичар, често поистовећује са каквим харлекином, ликом задуженим да у циркуској шатри (а зар одавно нисмо у њој) унапред наученим геговима засмеје народ. Компликовано, са стране комуникологије, односа са јавношћу, новинарства и облика новинарског изражавања, јер се карикатура и афоризми сврставају на сам врх, у категорију коментара, а њихови аутори међу посебну врсту новинара који чине шпиц комуниколошке пирамиде (новинари водитељи и интерпретатори информација су на самом дну вредносне лествице). МИВЕЛ је, дакле, по вокацији био новинар, интуитивни геније са способностима да друштвену појаву, догађај или за њих везане људе, унутар њихових неизбежних противуречности, доведе до огољене истине, након чега је логично следио апсурд. Истина, пак, доведена до апсурда је анегдота, виц, чијом се даљом сублимацијом, сажимањем, читава интерпретација своди на карикатуру, уколико је аутор попут МИВЕЛ-а на пример, представља графички, или афоризам уколико се творац определи за вербално саопштење речима. Крајњи исход ове хемије је тај да конзумент реагује на карикатуру тако што његов мисаони апарат производи хормоне који организам терају на смех голицајући га (ваљда) изнутра, или чине да се човек, макар неко време, осећа добро, позитивно. Уз стварање одређене врсте зависности, признајем. Током свог иначе веома плодног радног века, Миодраг Величковић је, на више хиљада примера, *par exelance* показао да поседује све особине потребне за звање великог мајстора карикатуре као врхунског коментара: располагао је перцепцијом која му је омогућавала да промптно реагује на дневне актуелне појаве у друштву; располагао је способношћу да те појаве кристалише до суштине хиперболишући црте апсурда у њиховом садржају; располагао је способношћу да свој коментар изрази ликовно, цртежом (због чега неки лексикони карикатуру, због њених изражајних средстава, сврставају и у ликовну уметност); располагао је способношћу да у, наоко једноставан цртеж карикатуре, угради све елементе којима се она дефинише, то јест да карикатуром разумљиво нешто објасни, протумачи, и да заузме и наметне став према теми карикатуре, да оцену и „жигоше“ парадоксе у друштву, политици, односима међу људима. Оно што је у том послу МИВЕЛ-а учинило великим јесте његова невероватно изражена мера којом је нијансирао своје критичке ставове. Та нужна „бриткост“, која карикатуру разликује од псовки, у случају Миодрага Величковића се кретала од добронамерног подсмеха до жестоког обрачуна, (без увреде, омаловажавања, подвргавања руглу) што га јесте светски прославило, али му и задавала муке са великанима домаћег терена који су у његовим карикатурама (ничим изазвани) препознавали себе. Иако их код МИВЕЛ-а није било ни у подсвести. Напротив: карикатуре Величковића у себи носе јаку дозу хуманости управо у тежњи да исмеју појаве које су усмерене на повреду достојанства људи, или указују на поступке, акције и дело одређене „функције“, а не на носиоца функције.

Што се занатских правила тиче, МИВЕЛ их је поштовао доследно, ма о каквој врсти карикатуре се радило. Карикатура, наиме, у основи садржи два елемента: цртеж и текст. Текст, уколико га има, у функцији је цртежа, даје му име и презиме, објашњава га, допуњује и локализује, и подређен је цртежу који спонтано, снагом уметничког израза, даје круну ономе што се њиме саопштава, истиче садржину, тему и – одмах је вреднује! Наравно да је МИВЕЛ радио и карикатуре без текста. Аутору ових редова није задатак да направи било какву статистику којом би изразио количину карикатура са и без текста, „потписа“, како се текст често у комуникологији назива, али постоји основано убеђење да су ове друге, непотписане карикатуре, биле најубојитије, не само по садржају већ и по томе што су биле разумљиве планетарно. Отуда је вероватно да су оне Величковићу донеле и највећи број награда, како са простора старих цивилизација Евро-Азије и Африке, тако и са простора младих култура северне Америке.... Од Дон Кихота до Величанствених Седам...

Спонтано осећајући да није увек у стању да тему која му се наметала апсурдом представи само једним цртежом јер је њена структура била много сложенија, МИВЕЛ сасвим спонтано, почетком осамдесетих година прошлог века, почиње да карикатуру прави у форми каиша од једног до три цртежа. Величковић, додуше, фиксира лик који ће преносити његову идеју карикатуре, дајући му име „Боцко“, иако је белодано јасно да је овај Спартанац (или Дон Кихот, како вам драго) у свету карикатуре, најчистији ауторов алтер его. МИВЕЛ ће у једном интервјуу, готово тридесет година касније, дечачки искрено признати да није имао појма како је тим чином, стварањем „Боцка“ који ће (слатко или кисело) засмејавати људе, несвесно ушао у свет стрипа о коме није ни размишљао. Као што ће рећи да није имао појма (а камо ли предумишљај) да је троквадратним „Боцком“

несвесно задовољно строгој форми коментара, као облика новинарског изражавања, који неће бити то што јесте ако не садржи експозицију или увод, тело или заплет, закључак или поенту. Интуитивни геније МИВЕЛ-а је сва ова три супстрата, посебно поенту која је за карикатуру или „карикатурални“ стрип најважнија, фантастично рефлектовао на каишима „Боцка“ постављајући спонтано (али непогрешиво!) радњу или цртеже по поменутом захтеву и редоследу, поентирајући у последњем, наравно. Додуше, у време настајања „Боцка“ МИВЕЛ је већ у велико имао искуства са новинама и структуром новинских текстова, па је могуће да је нешто од тих сазнања оставило подсвесне трагове. Али...

Иако би за језичке сладокусце то био нонсенс, или бар *contradictio in adjecto*, МИВЕЛ је „Боцка“ правио по сопственом изуму модела савршено „тачне прогнозе“ од материјала и тема из бирократске праксе његове савремености трошећи њену прошлост (пракса = искуство из прошлости), покушавајући да својим уратком од ондашње бирократије отме будућност, коју су појеле данашње бирократе. Што значи да или ми Величковића нисмо разумели, па нам се бирократија (као историја за оне који је не науче) понавља, или је доказана ноторна истина да систему бирократије није дорастао ниједан други систем политичке или друштвене организованости људи. Каиши „Боцка“ из прошлог века једнако су актуелни (смешни) и данас, па ће бити да бирократија, кохабитирајући са системима власти, као бубашвабе или како год већ, опстаје у сваком систему на општу радост карикатуриста којима не пресушује теме, и нас које МИВЕЛ-ови коментари апсурда засмејавају. А што, коначно, јесте био услов и гаранција за појаву једног, али и неког новог МИВЕЛ-а.

„Боцко“ је, дакле, био протагонист доброг дела МИВЕЛ-ове међународне славе, али и јасан разлог да се Миодраг Величковић нађе у јединственој групи Величанствених Седам аутора стрипа, која је, половином деведесетих година, основала Лесковачку школу стрипа, данас са међународним рејтингом. На славу, дику и понос лесковчана и њиховог културног дела и наслеђа, и бруку и резил ресорног републичког министарства култ-уре кроз чије двери још није прошла информација о Лесковцу у Европи. МИВЕЛ је направио (и објавио) неколико стотина каишева „Боцка“, и на овом стрипу је радио до своје смрти.

Опус карикатуристе МИВЕЛ је допуњавао успут, релаксирајући менталне мишиће, стварањем афоризама, који су, заправо, на корак до карикатуре: имају све елементе карикатуре осим цртежа, у основи су коментари, код Миодрага Величковића лаконски изречене духовите мисли, понекад до сентенције згуснута мудрост. Или је то била само још једна спонтана реакција Миодрага Величковића на изреку – СМЕХ ЈЕ ЛЕК, која га је асоцирала на чињеницу да реч – афоризам – носи порекло од имена збирке кратких медицинских савета (*Aphorismoi*) знаменитог античког лекара Хипократа... И излаз за случај нужде ... И, сада кад су апсолвирани сви параметри Миодрага Величковића, поставља се питање – а у чему је ту његова величина? Величина је у томе што у овом делу универзума не постоји систем начин образовања, обуке, едукације, учења заната или чега већ, који продукује карикатуристе! Ова ретка врста људи се рађа са сензибилитетом и способношћу да брзо разуме догађаје и реагује на њих духовитим коментаром и пером. Тај рецептор, тај нерв, добија се рођењем и немогуће га је стећи трудом кроз живот. Могућа је само надградња, дорада искуствима, али темељ – или га човек има, или га нема. Природа се ту чудно поиграла са кључевима и бравама. Тој врсти људи припадао је и Миодраг Величковић. Човек који је засмејавао људе. А сам се ретко смејао.¹²⁶⁷

¹²⁶⁷ *Напомена:* Аутобиографија Н. Милићева послата за ову студију написана у шалливом тону: Рођен сам у Лесковац, на вечеру пред Светога Никола, 1948. (добра берба) у родитељску кућу, што значи да се све десило без мито и корупцију. На рођење нисам 'тео да заплачем, па ме баба по оца истепала, и то је био прс' од судбину. За тој време, све три Суђаје су пиле цигуру поред шпорет на дрва у кујну, и биле занесене са приповедачки дар на моју бабу по мајку, која гим је, из талог у шољу, прорицала судбину. Тако сам ја остао без запис. За детињство се слабо сећам. Само носталгично памтим слике из Политикин Забавник у велики формат, па из Плави Вјесник, и из дубоке ба'че у које сам урипувао због кајсије и дуње кад гим дође време. (...) Школовање намерно не спомињем, јер је за њега била задужена друга половина од моју поделену личност, која ме, додуше водила кроз живот и ранила ме с леб и с'леб, али је била и узрок на сви моји бељаји и невоље, тако да сам с њу посвађан доживотно. (...) Крв сам дао на двајестину непознати, и због тој сам двапут летовао на Јадранско море; прво са Синдикат, а после са Црвени Крст. Познати су ми крв узимали кад и кол'ко су 'тели. Мајка ме више пута похваљувала, ал' тој држим за себе. Врховни командант на војску у коју сам служио, одликовао ме с ретку Медаљу за војне заслуге, и тој посебно истицам. Учествовао сам у рат. Рат сам преживео, транзицију нисам. Признајем да сам био члан у библиотеку. К'о и сви дечаци, 'тео сам, а после и постао пилот, и придружио се на голем небески циркус. За четерес године, кол'ко сам активно радио, написао сам неколико иљаде текстови за новине, радио и телевизију. После Велику Октобарску Револуцију, цел тај мој труд је турен у транзицију. Живим у Лесковац, још увек боље него што би душмани 'тели.

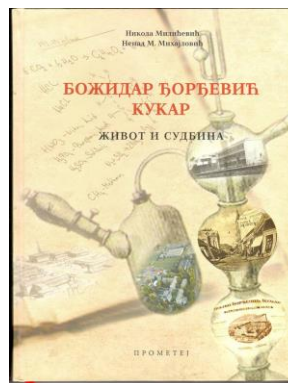
IV

БОЖИДАР ЂОРЂЕВИЋ КУКАР – ЖИВОТ И БСУДБИНА

Бождар Ђорђевић Кукар био је веома комплексна личност са једнако сложеном животном причом, препуном неочекиваних обрта и наизглед неспојивих момената. Син једног од највећих индустријалаца Лесковца из његовог „златног доба“, манчестеризације, а готово стални члан ансамбла Академског позоришта „Боре Димитријевића Пиксле“, које је, због својих левичарских опредељења, више пута затварала ондашња власт. Сјајан фудбалер, дуго година првотимац легендарног „Јосифа“, и још бољи редовни студент фармације на Универзитету у Загребу све до избијања Другог светског рата. Родољуб и тихи помагач локалних група удружених у антифашистичком отпору, и то ће, као апотекар практикант, остати до слобођења, шаљући, уз помоћ рецепата које као покриће потписује неправедно заборављени др Раде Свилар, пакете лекова и санитарског материјала онима који су се латили оружја против окупационих власти, чак и онда, када му, 1942. године, Гестапо хапси брата и стреља га на нишком Бубњу, само три дана после рације.¹²⁶⁸

Ако су читаве породице лесковачких предузимљивих људи створиле „златно доба Лесковца“ између два рата, Бождар Ђорђевић Кукар је осећајем за менаџерство снажно обележио развој лесковачке привреде и индустрије после Другог светског рата. Бождар Ђорђевић Кукар је недељу дана после ослобођења именован за референта Округног санитарског складишта и најпре је основао Градско апотекарско предузеће, а онда је, користећи ресурсе ове установе, иницирао формирање најпре козметичке лабораторије „Кемофарма“ и нешто касније фармацеутске лабораторије за производњу лекова. Руководен предузетничком логиком, у Лесковцу је отворио и два, за поратно време, луксузно опремљена локала, „дрогерије“, у којима је продавана козметика, а пласман ове врсте роба, почев од ималина и колоњских вода, до финих сапуна, проширо се убрзо на подручје бивше Југославије. Из козметичке лабораторије настаће за кратко време козметичка индустрија до скоро позната под именом „Невена“. Фармацеут по опредељењу и образовању, и већ искусан апотекар, Бождар Ђорђевић посветио се развоју производње лекова, и заједно са групом радника у чије је образовање раније улагао, 1953. године региструје Фабрику лекова „Здравље“, која ће славно име задржати и данас, иако је, после периода транзиције и приватизације, изгубила позиције које је некада имала на тржишту некадашње Југославије, Европе и света“.

Бождар Ђорђевић је иницира најпре стварање посебних одељења у постојећим лесковачким техничким школама, а одмах затим и покреће иницијативу за оснвање Хемијско-технолошке техничке школе, јединствене по свом устројству. Иако је радила по стандардима министарстава просвете за образовање техничара, ова школа је била изван система државног финансирања образовања, јер је средства за њено постојање обезбеђивала Фабрика лекова „Здравље“ у чијем саставу ће бити и основан Институт за истраживање и развој чији је задатак био изналажење сопствених технологија и поступака за производњу активних супстанци за лекове. Осим ангажованости на пословима генералног директора, Бождар Ђорђевић је у Лесковцу остао упамћен и као оснивач Народног позоришта. Хронике бележе да је директан учесник оснивања бројних спортских друштава и удружења, посебно се његово име везује за настанак ПСД „Кукавица“, јер је и сам био активан смучар и планинар.¹²⁶⁹

1268 У лесковачком Народног позоришту промовисана је монографија „Бождар Ђорђевић- Кукар - живот и судбина“, аутора Николе Милићевића и Ненађе Михајловића. Монографија је настала на иницијативу породице поводом стогодишњице од рођења Бождара Ђорђевића Кукара, по оценама многих хроничара, једног од највећих привредника не само Лесковца, него и Србије. До пензионисања, Бождар Ђорђевић је радио је у Москви као заступник фармацеутске куће „Алкалоид“ из Скопља, а преминуо је у Лесковцу 1992. године. У родном граду, где је Бождар Ђорђевић Кукар створио најугледнију фирму, „Здравље“, на жалост, нема улице са његовим именом.

1269 Током две деценије руковођења Фармацеутско хемијском индустријом „Здравље“, Бождар Ђорђевић је од фабрике лекова направио производњу која је непрестано напредовала у сваком погледу, и коју су респектовали у домаћи и страни партнери.

ДРАГОМИР МИЛОСАВЉЕВИЋ СТРАНАЦ

Драгомир Милосављевић Странац је верни хроничар истрије лесковачког спорта. Његова најпознатија дела су „Сто година лесковачког спорта (1887 – 1987)“, која се појавила 1987. године у издању СИЗ физичке културе Лесковца и „Деценије лесковачког фудбала (1914-2002)“, Лесковац 2002. године. Раднички спорт клуб „Дубочица“ основан је 1923. године на скупштини која је одржана у Радничком дому. Међутим, много ће времена проћи док „Дубочица“ заиста под овим именом и не почне да функционише.

Много је ту промена назива клуба било и спајања са другим клубовима. Клубу је тада име било РСК „Црвена Застава“. Због имена клуба, полиција није одобрила рад клуба, па клуб није ни био регистрован и одиграо је само неколико пријатељских утакмица.

Године 1924. синдикално организовани радници стварају РСК „Пролетер“, тако да тада клуб по први пут мења своје име. Међу оснивачима овог клуба се јављају иста она лица која су била и руководећи људи РСК „Црвена застава“. Међутим, полицијске власти и Београдски лоптачки подсавез нису одобрили рад и егзистенцију ни РСК „Пролетер“, наводно због имена, а права истина је да је 12. јула 1924. године на основу строго поверљивог наређења министра унутрашњих дела, полиција растурила 12 радничких клубова, међу којима се помиње и „Пролетер“. Почетком 1925. године, долази до друге промене назива радничког спортског клуба у Лесковачки раднички спортски клуб „Слобода“, са истом управом клуба као и код „Црвене Заставе“ и „Пролетера“. Срески начелник је оверио Правила клуба а БЛП је регистровао ЛРСК „Слобода“, и овај клуб је и званично постао члан Југословенског ногометног савеза. Разликујући се од других лесковачких грађанских спортских организација, које су финансирани богати појединци, раднички спортски клуб „Слобода“ се издржавао од прилога и чланарина својих чланова, прихода од улазница као и културно – забавних приредби.

У време шестојануарске диктатуре 1929. године, полиција је забранила рад радничким синдикатима, па се ова забрана применила и ЛРСК „Слобода“, али су се функционери „Слободе“ врло брзо снашли и на ванредној скупштини 5. марта 1929. године, по трећи пут су променили назив клубу, тако што је назив „раднички“ промењен у „грађански“, па је клуб постао Грађански спортски клуб „Слобода“ и клуб је са новим именом наставио такмичење у пролећном делу првенства. Ни ту није било краја проблемима у функционисању клуба. Наиме, управа ондашњег СК „Момчила“, оптужила је функционере „Слободе“ да шире комунистичку пропаганду, па је тадашњи срески начелник позвао функционере „Слободе“, одузео им Правила клуба и саопштио да им забрањује рад због назива клуба, јер му је реч „слобада“ незгодно звучала у народу. Из тих разлога, клуб те исте године, 22. јула 1929. године, по четврти пут мења име клуба и добија име Лесковачки спорт клуб „Грађански“ и под овим именом је започео такмичење у сезони 1929/30. године. ЛСК „Грађански“ није имао сопствено игралиште, па је био принуђен да клубовима „Момчилу“ и „Јосифу“, који су имали сопствена игралишта, плаћа коришћење њихових терена за тренинге и утакмице. Већ 1931. године јављају се нови проблеми за клуб, јер је уследила нова забрана рада клубу „Грађански“, па је покушано да се проблем реши оснивањем новог клуба, али се у томе није успело јер се поступак регистрације клуба и дозволе за његов рад прилично искошликовао.¹²⁷⁰

Било је задовољство завирити у архиву и старе новине и подсетити се на оно што је некад било, на оно што је прошло. Ту ћемо наћи оно што ће нам стегнути срца од радости, што ће нас подсетити на успоне и падове, радосне тренутке и тугу коју смо доживели у фудбалу. Први фудбал донео је из Швајцарске у Лесковац 1914 године Благоје Митровић-Петрачки, лесковачки трговац. О овоме је писао и Драгослав Милосављевић Странац у својој књизи „Деценије лесковачког фудбала (1914-2002)“ из 2002. године, а о томе постоје подаци и у књизи „Сто година лесковачког спорта (1887-1987)“, објављеној 1987. године.

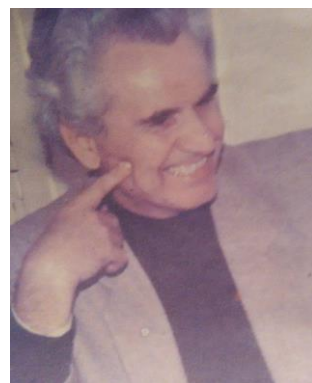

1270 Драгомир Милосављевић Странац: „Деценије лесковачког фудбала“ 1914 – 2002“ ; Лесковац 2002..

ЈОВАН МИЉКОВИЋ

I

Јован С. Миљковић, наставник – педагошки саветник, рођен је у Лесковцу 18. децембра 1931. године. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу (матурирао 1950). Вишу педагошку школу (биологија) завршио је у Београду. Радио је као наставник у Основној школи у Орашцу, а био и управитељ школе. У ОШ „Јосиф Костић“ радио је са децом од 1961. до пензионисања 1995. године. Добирник је бројних награда, а био је и председник Градског литерарног клуба „Светислав Вуловић“ (1955/56). Сарађивао је и у више новина и часописа, а аутор је више историјских текстова и монографије о Основној школи „Јосиф Костић“ (*Слово о мојој школи*) у издању Народног музеја из Лесковца 1988. Године.¹²⁷¹

II

СВЕ РАТНЕ ГОДИНЕ ЛЕСКОВАЧКИХ ОСНОВНИХ ШКОЛА (1941-1945) – Студија Јована Миљковића о ратним данима лесковачких основних школа пружа документовану, али и литерарну историографију која иза чињеница тражи дух и „атмосферу“, ако та реч вишеодговара савременој, убедљивој слици и животу лесковачких ђака и вечног и брижног учитеља и родитеља у свим бојама и појавама.¹²⁷²

Уочи Другог светског рата Лесковац је имао *четири* основне школе. Државна народна школа „Учитељ Јосиф“ наставила је традицију Ча Митине школе, чији су почети дубоко у 19. веку. Стару школску зграду, која је постојала све до 1922. године направили су Лесковчани 1854. године у дворишту старе лесковачке цркве Свете Богородице. Садашња школска зграда саграђена је 1904. године у част стогодишњице Првог српског устанка. У раније периоду школе су биле увек у црквеним портама. Оваква коабитација цркве и школе у граду напуштена је управо те 1904. године. Тако су школе први пут изашле из црквеног дворишта.

Све три школске зграде су освештене 12. децембра 1904. године, мада су први ученици ушли у нове и чисте учионице нешто раније. Била су то красна партерна здања. Зграда Државне народне школе „Јован Скерић“ (раније основна школа трећег кварта) подигнута је 1912. године. Пошто није била сасвим завршена због балканских ратова и Првог светског рата, који су непосредно уследили, примила је своје ученике читавих осам година касније. Зграда новосаграђене Основне школе „Штротмајер“ још увек је мирисала на крч и боје. Лесковчани су је саградили 1940. године у радничком насељу „Рупе“, у улици Пере Велимировића, у троуглу три лесковачке текстилне фабрике, које су такође учествовале у финансирању – по закону.¹²⁷³

Непосредно после Првог светског рата основне школе у Лесковцу су добиле називе по броју кварта у коме су се налазиле. Све до 1931. године школе су биле само бројеви. Те године први пут су добиле имена по најзаслужнијим људима из наше ближе и даље прошлости. Школе више нису биле безимене. Сада су већ имале имена као људи.

Мало ученика је понављало разред, само они који нису редовно похађали наставу, они који су „бежали“ из школе.

¹²⁷¹ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Белешка о писцу, Народни музеј Лесковац, књига 26, Лесковац 2002. стр. 157.

¹²⁷² Драган Ташић, Предговор, исто, стр. 5.

¹²⁷³ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковачких основних школа, стр. 12.

МИОДРАГ МИТИЋ

I
Др Миодраг Митић је рођен јануара 1933. године у Орану, близу Лесковца, где су му родитељи службовали као учитељи. Гимназију је завршио у Лесковцу 1952. године, а Правни факултет у Београду, 1956. године.

Докторирао је на истом факултету из области међународног јавног права (дипломатско право), фебруара 1963. године. Од 1960. до 1996. године радио је у Савезном министарству за иностране послове, од почетника – аташеа до амбасадора и помоћника савезног министра за иностране послове.

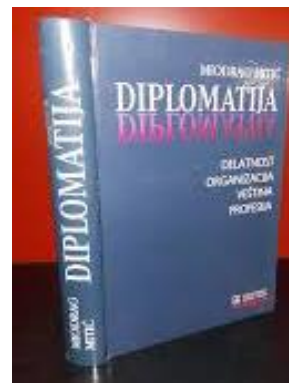
Био је генерални конзул у Бечу и Минхену, затим помоћник савезног министра за законодавство (сектор међународних односа и међународних уговора), као и генерални секретар првог председника Савезне Републике Југославије (Добрице Ћосића).

За време гимназије бавио се новинарством и поезијом, као главни уредник листа „Искра” и „Лесковачки средњошколац”, редовни сарадник „Наше речи” и дописник „Гласа” и „Републике” из Лесковца.¹²⁷⁴

Др Миодраг Митић (1933 – 2005) каријеру је започео 1960. године као приправник у (тадашњем) Државном секретаријату за иностране послове, где је, напредујући у дипломатско-конзулараној каријери од аташеа, преко амбасадора, стигао до помоћника савезног министра за иностране послове, када је, 1995. године, на сопствени захтев, отишао у превремену пензију.¹²⁷⁵

II
НАЈПОЗНАТИЈА ДЕЛА: *Професија споразумевање*, (Службени лист СРЈ, 2000), *Дипломатија*, (Завод за уџбенике и наставна средства Београд 1999), *Проблеми југословенске дипломатије*, (Службени лист, 1997), *Законодавство о дипломатији и спољној политици Руске Федерације* (2002), *Дипломатско и конзуларно право* (Службени лист СРЈ, 2001, књига коју је писао са проф. др Стеваном Ђорђевићем), *Поете у фраку* (Филип Вишњић, Београд 2002), *Међународно право у југословенској кризи*, (Службени лист СРЈ, 1996), *Немачки поглед на југословенску кризу* (М. Митић, 2005), *Како нам се догадио Рамбује*, (Филип Вишњић, 2003), *Националне мањине*, (Службени лист СРЈ, 1998).

III
Др Миодраг Митић је био један од полазника докторандског курса (тадашње последипломске студије) који је на Правном факултету Београдског универзитета крајем 1950. година водио проф. др Милош Радојковић. Решеност проф. Радојковића да наше семинарске радове бранимо пред својим колегама на часу – а под његовим строгим али пријатељским руковођењем – подстакла нас је да читамо више него што је то школским програмом било препоручено и да водимо расправе далеко жешће од оних које су у то

¹²⁷⁴ Лесковчанин, бр. 3, 15. август 1997. године. Повод да редакција пише о др Митићу су две његове књиге у издању Службеног гласника, Београд 1997: „Међународно право у југословенској кризи” и „Проблеми југословенске дипломатије”. Књигу „Проблеми југословенске дипломатије” приказао је др Стеван Ђорђевић. У истом броју, на истој, 7. страни Лесковчанина, објављен је и прилог др Миодрага Митића „Међународни трибунал”

¹²⁷⁵ Обрад Рачић, In memoriam, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17. Напомена: У току радног века био је, између осталог, генерални конзул СФРЈ у Минхену (1990–1995); учествовао је на многим међународним конференцијама; био је члан тима који је у првој фази заступао СР Југославију у спору који је против ње повела Босна и Херцеговина пред Међународним судом правде; а 1992. године генерални секретар првог председника СР Југославије. Последњих година свог, веома активног живота, био је професор на Привредној академији у Новом Саду и на Правном факултету у Бања Луци. Био је активни члан Удружења за међународно право.

време биле уобичајене. Једна од његових заслуга била је и та што су, доцније, многи имали успеха у професијама за које су се определили.

Много више о животном путу, као и о личности др Митића, сазнајемо у његовој књизи *„Професија споразумевање“* (Службени лист СРЈ, 2000). Као што је то Годишњак 2004–2005. написао у уводној напомени (‘Уместо предговора’), „белешке“ у њој садржане „нису никакав дневник, нити имају претензију да буду аутобиографија аутора у његовој дипломатској каријери“. То су, каже др Митић, само сећања на догађаје и људе, као и утиске са многих путовања широм света – што све може да читаоцу пружи ширу слику о разноврсној и сложеној проблематици с којом може да се суочи човек у дипломатској каријери. Топао приказ његових почетака у Правном савету тадашњег ДСИП подсетиће припаднике старије генерације на неколико врских правника, а посебно на академика Милана Бартоша. Пропутовао је др Митић великим делом света, сусрео многе људе и доживео ствари које у овој књизи – тврди, и ја му верујем – описује без дотеривања и накнадне памети.¹²⁷⁶

МИОДРАГ МИТИЋ: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ПОЗДРАВИ ИЗ ДАЉИНЕ

Често кад ноћ се раскрили над нашим логором белим
И мрак преко равница дужину Баната освоји,
Кад са бригадом радост успеха делим,
Зачујем познату песму нашега роднога краја.

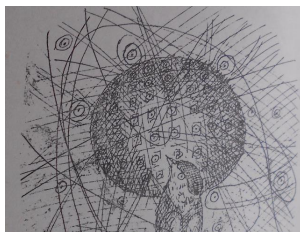
Гледам... и као да те испред нашег строја,
Кад срца радосно бију и слушају песму бригаде
У сваком замаху крампа, у потоцима зноја,
Водим, рођени граде.

Да, далеко тамо, на обронцима Хисара,
Певаш ти исту песму, дишеш и растеш са нама
Док тутањ првога воза тишину ноћи пара,
Бдиш поред нас, везан радом и победама.

У ноћи истој овој, док чудаку везује нити
И брзо, журећи градом, долази друга смена,
У звуку локомотиве што новом пругом хита
Чујем јек твојих сирена.

Чуј, граде мој, у овој ноћи без снова,
Док тамо банатске равнице светлуца буктиња рада,
Далеке топле поздраве кроз срца пламена ова,
Шаље ти наша бригада.

Кад нема ноћ се спусти и звезде поспе над нама,
И песма наша пробуди ове ширине,
Знам, то ти, рођени граде, одвојен даљинама,
Израсташ у висине.

¹²⁷⁶ Обрад Рачић, In memoriam, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17.

СВИТАЊА

(сећања на 1941. годину)

Над светом кружи смрт и срам...
Европа у јарму ћути.

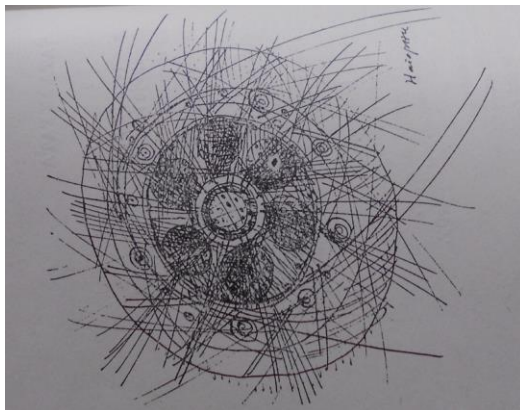
У крају моме већ гори плам
Чекају далеки путе.

Буктиња слободе сјај –
пријатељ народа стари.

И мој је пошао завичај
Европи пут да озари.

Без крви ничега нема,
Од крви и наш је стег.

Рукама народ се спрема,
да сломи челични брег.¹²⁷⁷

¹²⁷⁷ МИОДРАГ МИТИЋ (1933 – 2006) - Др Миодраг Митић је рођен јануара 1933. године у Орану близу Лесковца, где су му родитељи службовали као учитељи. Гимназију је завршио у Лесковцу 1952. године, а Правни факултет у Београду, 1956. године. За време гимназијског школовања бавио се новинарством и поезијом, као главни уредник листа „Искра” и „Лесковачки средњошколац”, редовни сарадник „Наше речи” и дописник „Гласа” и „Републике” из Лесковца. Др Миодраг Митић (1933 – 2005) каријеру је започео 1960. године као приправник у (тадашњем) Државном секретаријату за иностране послове, где је, напредујући у дипломатско-конзулараној каријери од аташеа, преко амбасадора, стигао до помоћника савезног министра за иностране послове, када је, 1995. године, на сопствени захтев, отишао у превремену пензију. У току радног века био је, између осталог, генерални конзул СФРЈ у Минхену (1990–1995); учествовао је на многим међународним конференцијама; био је члан тима који је у првој фази заступао СР Југославију у спору који је против ње повела Босна и Херцеговина пред Међународним судом правде; а 1992. године генерални секретар првог председника СР Југославије. Последњих година свог, веома активног живота, био је професор на Привредној академији у Новом Саду и на Правном факултету у Бања Луци. Био је активни члан Удружења за међународно право. Много више о животном путу, као и о личности др Митића, сазнајемо у његовој књизи „Професија споразумевање”, (Службени лист СРЈ, 2000).

НИКОЛА МИТРОВИЋ КОКАН

И Никола Митровић (1933-1997) био је лесковачки стрип цртач и илустратор. Завршио је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу у њеној првој генерацији. Почео је да ради као наставник ликовног образовања, али је готово читав радни век провео као дизајнер у предузећу „Тома Костић“ у Лесковцу. Био је један од првих стрипских сарадника тек основаних Дечјих новина у Горњем Милановцу са стрипом „Бук и Вук“. Од тада му је штампан огроман број табли и каишева, а вероватно је најпознатији његов рад за едицију „*Никад робом*“. Био је коаутор вероватно најкомерцијалнијег и најпознатијег стрипа на овим просторима, „*Марко и Славко*“. Објавивао је у љубљанско-загребачком Нашем стрипу. Почетком деведесетих за Политикин забавник (Мали забавник) радио је бајке за децу у стрипу. Са Миомиром Мијом Кулићем покренуо је, потпуно волонтерски, Лесковачку школу стрипа 29. маја 1995. године (данас школа носи Коканово име). За живота је групно излагао на изложби „*Седм величанствених*“ у Лесковцу, на Другом салону стрипа у Зајечару и на изложби „*60 година домаћег стипа у Србији*“ у Суботици. На Првој балканској смотри младих стрип аутора 1998. приређена му је прва самостална, посхумна изложба. Од тада су његови радови излагани на групним изложбама у Шапцу, Крагујевцу, Зајечару и Зрењанину. Добитник је награде „*Максим*“ за животно дело Салона српског стипа у Зајечару и Октобарске награде града Лесковца 1997. године. На балканским смотрема младих стрип аутора од њихових почетака 1998. установљена је награда која носи име „*Никола Митровић Кокан*“ и додељује се најбољем младом балканском стрип цртачу, илустратору, сценаристи, теоретичару, а његово име носи и најдуговечнија награда за допринос стрпском стрипу која се додељује у Србији.¹²⁷⁸

И На снежног Светог Никољу 1933. у сиромашној породици Митровић (ота лимар, мајка домаћица) рођено је здраво мушко дете. Дечак је добио име Никола, по свецу на чији је дан рођено.¹²⁷⁹

Никола је још од малих ногу показивао несвакидашњи цртачки таленат. За надимак Кокан и сам није знао како га је добио, али је зато био савршено прецизан о тренутку у коме је заволео стрип. Било је то лето 1948. године када је сломио ногу и цело лето провео је у болници и дуге летње часове, испуњене миросом газе и лекова, кратко листајући стрипове које су му другови доносили – била је то његова прва љубав, она која заборавља нема.

Непосредно након окончања Другог светског рата власти су кројиле судбину не само одраслих, већ и деце. У теорији, на основу планираних потреба младе државе, а у пракси, вероватно, самовољом којекавог партијског шеф, декретима „одозго“ бирани су средње школе за ученике основних школа, па се Кокану, који је после мале матуре лежао у болничком кревету, увелико смешила медицинска школа у Нишу... Све док није прочитао да се у Нишу те године отвара и уметничка школа. Уписао је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу и био седми ђак прве генерације која је завршила школу која се данас дичи шездесетогодишњом славном

1278 *Напомена:* У позивници за најаву изложбе „Лесковачки стрип 1950-2012 (Крушевачко позориште, 29. март 2012), Марко Стојановић је записао: Шта Лесковац чини стрип центром? Је ли то чињеница да је у њему рођен и читав свој живот провео покојни Никола Митровић Кокан, један од свега неколико цртача који су после Другог светског рата, на себе преузели лавовски задатак да у СФРЈ тада прокажени стрип врате на киоске, тако и на његово заслужено место! Да ли је град у коме је бард свеколиког југословенског стрипа један од носећих стубова легендарне едиције „Никад Робом“, те члан строго одабраног тима који је радио на неверовтно популарним авантурама „Марка и Славка“, свакодневно испуњавао своју (данас нестварну) цртачку норму, вредан тога да понесе назив стрип центар? Можда то није довољно. Можда би онда у расправу требало укључити Миодрага Величковића Мивела, стрип цртача и карикатуристу, који је поред свог имена убележио 105 награда из целог света! 1279 М. Стојановић, Пионир, партијски непријатељ број један, Лесковачки стрип 1950-2000, стр. 7-23.

традицијом. Постао је наставник ликовног васпитања и од школе до школе стигао је, најзад, до неочекиваног одредишта, места главног дизајнера у тадашњем прехрамбеном гиганту на југу Србије, лесковачком предузећу „Тома Костић“. Одласку из просвете кумовала је чињеница да се млади наставник није хтео одрећи слављења своје крсне славе, као и што га је неки дужебрижник, забринут зато што му „*реакционарни елемент*“ васпитава дете, због тога пријавио надлежним органима.

Неподобан за педагошки рад, како су га окарактерисали, Кокан је из просвете по кратком поступку прешао у прехрамбену индустрију где је и остао до пензије, свакодневно упуслен на дизајнирању и редизајнирању амбалаже за артикле „Тома Костић“, те ликовном осмишљавању логоа и амблема... Ускраћен за рад са стотинама малишана, парадоксално, афинитет према раду са децом и за њих, од тада надаље, задовољавао је тиме што је радио стипове (између осталог и за децу) у тиражима и од стотинак хиљада примерака.

Данашња ревалоризација улоге Николе Митровића Кокана у обнављању стрипа на просторима бивше Југославије, заслужено, иако свакако закаснила, његов деценијски дизајнерски рад неправедно ставља у други план. Истина је да су Коканова ликовна решења из домена примењеног дизајна увек била јако популарна код малишана (сетимо се само хавајске плесачице која је била заштитни знак Чоколита крема) јер су одисала једном, деци блиском лекоћом и лепршавошћу. Управо је та привидна једноставност умела да незаслужено скрене пажњу са њихове функционалности у ширим круговима колега и професионалаца.

Иако се име Николе Митровића Кокана махом везује за једног од свакако најјачих издавача бивше СФРЈ, горњомилановачких *Дечјих новина*, у стрип је Кокан ушао и пре настанка овог издавачког гиганта. Према сопственим речима, Кокан је стрипом почео активно да се бави негде око 1949. године, за време школовања, и од тада никада није правио паузу у раду, стварајући активно у оквирима девете уметности до пред сам крај свога живота.

(...) Први стип који је за њих урадио урадио био је „*Бук и Вук*“, а одатле га је пут водио само навише. Носећи серијал *Дечјих новина* био је „*Мирко и Славко*“ и његова популарност је у том тренутку била заиста шокантна (нека као крунски доказ за ту тврдњу послужи податак да је то једини стрип на просторима бивше СФРЈ по коме је до дана данашњег снимљен дугометражни филм!), па је творац стипа и његов главни цртач, *Десимир Жижовић Буин*, све теже и теже постизао да подмири захтеве масовне продукције. Свесни ситуације, тадашњи челници *Дечјих новина* позивају мали, али одабрани тим аутора (који су чинили, између осталих, Жика Атанацковић, Бранко Плавшић и, наравно, Кокан) да му притекну у помоћ. Кокан је касније посведочио да су огромну већину посла (позадину, те све остале ликове у стрипу) радили управо ти „*споредни цртачи*“, а да је главни цртач Буин, само у кадрове доцртавао ликове Марка и Славка. Иронија која и њима самом није промакла, била је да је у нашем широком кругу, био и остао најпознатији по стрипу који је глорификовао партизански, иако је он сам од власти коју је тај исти партизански покрет, успоставио имао углавном само сметње и смутње...

Оно што је Кокана препоручило за рад на „*Марку и Славку*“, биле су основне карактеристике његовог ликовног израза. Мајстор цртежа, готово фотографског памћења, имао је око за детаље и био је у стању да их репродукује без икаквих референци – способност на коју се није много ослањао, пошто је у тежњи да буде што професионалнији нагомилавао огромне количине најразличитије документације. Кокану је увек ишло у прилог и то што је био јако брз цртач – позната је, на пример, анегдота о ситуацији у којој је дошло до грешке око правовремене наружбине стрипа за 150. годишњицу Таковског устанка, и када је Кокан за мање од десет дана урадио 60 страна стрипа! Лакоћа његовог цртежа која је проистицала из готово непојмиве брзине којом је радио, понекад је захтевала жртве у виду детаљности његовог цртежа коју је Кокан нерадо, али често морао да поднесе. Наиме, у стрип је улазио споро, понекад га прочитавши и по неколико пута, али кад би једном са сигурношћу кренуо наметнуо је себи фуриозан темпо, нижући табле стрипа без паузе. У томе је Кокану пуно помагало доживљавање стрипа усмерено готово искључиво на његову ликовност, чињеница да је веома рано стекао велико цртачко искуство и сигурност, те што је у оловци радио тек скице које је затим, готово до савршенства, уобличавао у тушу, у чему је био прави мајстор. Ту невероватно сигурну руку и јединствен инстинкт у брзом решавању цртачких проблема задржаће и у познијим годинама, пошто ће се цртањем бавити готово до последњег дана живота – сачувавши, рецимо, у седмој деценији свог живота способност да слободном руком извлачи праволинијске линије кадрова...

Популарност „*Мирка и Славка*“ довела је до настанка едиције „*Никад робом*“, у којој су били објављивани стрипови са историјско-родољубивом тематиком, што је Кокану савршено одговарало, будући да је увек истицао да је „*човек прошлости, не будућности*“. Урадио је пуно стрипова из српске историје за „*Никад робом*“, све то радећи у поподневним и ноћним сатима (зато је често говорио да су му викенди и празници омиљени дани пошто тада може да ради по цео дан) будући да је био стално запослен у фабрици, а истовремено је открио да је јако успешан и у стилизованом, карикатуралном стрипу. Овакав стип, са свим својим законитостима, веома је одговарао Кокану, јер је дозвољавао већу непосредност и слободу аутора – две ствари у којима је Кокан уживао и које је умео да искористи. Управо то његово мајсторство довело је до нечувене (и до средине деведесетих потпуно тајне) понуде Кокану да француском цртачу „*Морису*“ помогне у раду на легендарном „*Таличном Тому*“, наравно као непотписани и неименовани асистент много познатијег колеге! Једина препрека била је то што се од Кокана захтевало да се пресели у Француску, што он због болести своје мајке није прихватио и о чему је при крају свога живота са сетом говорио. Објављивао је, као у то време ретко који српски стрип цртач, у Хрватској и Словенији, а такође је требало да црта и лиценци лик Тарзана за новосадског издава – ситуација које се потом искомпликовала свакако не Кокановом кривицом. Кокан је до краја живота остао киван на ту издавачку кућу, како је он то видео, показане непрофесионалности – један од његових кључних принципа у животу и раду био је професионализам. Преузете обавезе и договорени рокови морали су бити по сваку цену испоштовани; то је за Кокана било питање части и интегритета, и ту није смело ни могло бити икаквих изговора ни оправдања.

Постојала су три пројекта која је веома желео да уради и спремао се да им се у потпуности посвети чим му одлазак у пензију буде оставио слободна преподнева, будући да су сва три пројекта била јако амбициозна. Желео је да у стрипу обради „*Софку*“ *Боре Станковића*, стрип који је према сведочанству друга из школе и академског сликара Драгана Јовића Лисца радио још за време школовања у Нишу крајем четрдесетих година прошлог века и стрип који је према сведочанству Срећка Јовановића и био заслужан за почетак његове каријере у Дечјим новинама. Привлачила га је и идеја да уради стрип о епопеји српске војске у повлачењу преко Албаније у Првом светском рату, под називом „*До пакла и назад*“, и већ је био унутар Школе стрипа коју је водио, одабрао асистента за тај пројекат. На крају, хтео је да захвати дубље испод површине коју је осамдесетих загребао стрипом „*Краљица Хат*“ у хрватском „*Нашем стрипу*“ и уради један свеобухватни стрип посвеће својој давнашњој фасцинацији, старом Египту.

У предузимању првог корака ка реализацији тих пројеката донекле га је спречила идеја да своје нагомилано знање и искуство на пољу стрипа подели са другима – нешто што му је, као младом наставнику, било из идеолошких разлога ускраћено и за чиме је жалио. Не чуди, зато, младићка снага и ентузијазам којим је ту своју идеју спровео у дело одлучивши 1995. године да се врати својим педагошким почелима и помогне младим заинтересованим за стрип да начине своје прве, друге, и све следеће кораке у бављењу стрипом... Одлучио је да покрене Школу стрипа, другу на сцени тадашње Југославије. Био је то његов начин да у једно кризно и на сваки начин мрачно време помогне своме граду, и учинио је то на једини начин на који је знао – својим знањем, искуством, те оним чега никада није имао довољно, временом. Једини услов који је поставио спонзорима школе (новооснованој ТВ Лесковац, лесковачком недељнику *Наша реч* и *Дому културе*) био је да школа буде за сваког полазника апсолутно бесплатна, а да би олакша спровођење таквог револуционарног концепта, одрекао се и своје плате! Када су спонзори, у обавези да полазницима школе обезбеде цртаћи прибор и папир, и ту затајили, Кокан је исправа доносио свој сопствени папир, а потом и отворио врата свога стана и своје кућне библиотеке сваком заинтересованом за додатне лекције. Управо тамо смо сви ми, ученици Школе стрипа, од њега научили да се важне ствари не гурају на ивицу кадра, да свака нацртана ствар има своју дебљину, како се по потреби може попунити кадар шрафиром који не представља ништа конкретно „*а изгледа као нешто*“...

(...) Научили смо ште је скромност (Кокан за живота никада у Лесковцу није имао ниједну самосталну изложбу), шта је поштење према себи, али и према другима (*за себе стари мајстор никада није говорио да је уметник, већ пре свега занатлија*) како према себи тако и према другима, шта је посвећеност (и тешко болестан, Кокан је у крило стављао цртаћу таблу и постигао рокове које му нико при чистој савести не би замерио да их у том стању пробије)... Да ли некога уопште чуди то што је по његовој смрти лесковачка Школа стрипа добила име „*Никола Митровић Кокан*“ и што награда која се већ тринаест година додељује

на најстаријем стрип фестивалу бивше СФРЈ, балканским смотрама младих стрип аутора, зове по њему?

Како другачије да се захвалимо некоме ко нас, сем несумњиво битним цртачким лекцијама, научио оним што је важније – животним?

III

Тренутак када излази монографија „*Лесковачки стрип 1950-2010*“ у себи носим три важне годишњице. Једна је 60. година од почетка бављења стрипом Николе Митровића Кокана (1933-1997) пошто по његовим изјавама знамо да се пресудна фасцинација стриповима десила у лето 1949. године, а по изјавама вршњака знамо да им је већ 1950. показао прве табле. Друга годишњица је пола века од првог Кокановог представљања на савезном нивоу, 1960. године. Трећа годишњица је десетлеће и по од оснивања Школе стрипа која данас носи Коканово име. Зато направимо један мали времеплов шетњи и погледајмо како се тај надимак „Кокан“ у јесен 1960. године одомаћио од Вардара па до Триглава.¹²⁸⁰

Период од 1957. до 1960. је време прве успешне послератне обнове домаћег стрипа у до тада незгодној идеолошкој атмосфери. Поред Плавог вјесника, Кекеца, Дечјих новина и Малог жежа, постојала су и краткотрајна, данас заборављена издања, али са утицајем на стрипску историју. Једно такво је и београдско-љубљански магазин *Мајин стрип* који је излазио 1960. и 1961. године у 34 броја.

(...) Творац партизанских проповести „*Последњи непријатељ*“ био је Лудвиг Фишер, вестерна по сценарију Радомира Дуде Милосављевића (1930-1988). „*Обрачун у Сан Крику*“ Јован Стојановић (псеудоним (John Radley), авијатичара „*Плаве патроле*“ Мирослав Цветковић („Mike Flowers“), а „*Партизанских прича*“ Никола Митровић. То је било прво Коканово остварење које је видело публику у целој СФРЈ.

„*Партизанске приче*“ су излазиле у наставцима, већином на једној страни, у бројевима од 19. до 31. Мајиног стрипа, а укупно је изашло 15 табли. По потписима види се да су цртане 1960. (вероватно у другој половини године) и 1961. године (вероватно почетком). Коканов стрип је најављен моћно, преко целе последње стране у 18. броју. Имао је истакнуто, а понекад и ударно место у листу – можда као идеолошку заштиту од антисрпских комеса – а добио је и насловну најаву у 21. броју.

Радња стрипа је смештена близу Дервенте, у севернобосански, посавски крај. У српском селу Брезовица, старина *Дињар* и његова унука *Весна* угрожени су усташким и немачким погромима, тако да се прикључују партизанима у планинама. Али није то крај њиховим мукама, које ће се за неке ликове завршити у епској трагедији. Сама прича је вешто заснована и има све елементе потребне за емпатичност и узбуђено ишчековање разрешења. У финим мелодрамским нијансама и свакодневним детаљима осећамо и утицаје тадашње модерне прозе, нарочито Бранка Попића.

(...) Смемо претпоставити да је „Мајин стрип“ наставио да излази Кокан би сигурно био његов средишњи стваралац.

Лесковачка школа стрипа, која данас носи назив „Никола Митровић Кокан“, почела је са радом 29. маја 1995. године у тадашњем Дому културе „Жика Илић Жути“ (данашњи „Лесковачки културни центар“). Отварању школе претходила је изложба „*Седам величанствених*“ у којој су се лесковачкој публици представили афирмисани стрип цртачи града на Ветерници. Први предавачи у Школи стрипа били су познати лесковачки стрип аутори *Никола Митровић Кокан* и *Мија Кулић*, који су у почетку предавали групи од шездесетак полазника. Због несугласица са тадашњим руководством Дома културе, које није испуњавало предузете обавезе, прво Кокан а онда и Мија, напуштају школу стрипа. Већ на јесен 1995. године предавање у Школи стрипа, силом прилика, преузима бивши ученик школе, тада седамнаестогодишњи *Марко Стојановић*, који у њој предаје и данас. На позив Николе Митровића Кокана, који је до своје преране смрти октобра 1997. године, наставио да подржава ученике Школе стрипа и да их држи својеврсне консултације у свом стану, 1996. године Стојановићу се, као предавач у Школи стрипа, придружује млади, али већ доказани лесковачки стрип аутор *Срђан Николић Пека*. Николић је учествовао у свим најважнијим активностима Лесковачке школе стрипа у којој је, са четворогодишњом паузом, предавао до септембра 2011. године, када га је прво заменио Александар Љубић, а потом и академски графичар Милош Цветковић (обојица бивши ученици Лесковачке школе

¹²⁸⁰ Зоран Стефановић, Пола века од Коканових „Партизанских прича“, Лесковачки стрип 1950-2010, (приредио Марко Стојановић), стр. 24.

стрипа). Цветковић и данас, са Стојановићем, води Лесковачку школу стрипа, уз активну помоћ Ивана Стојановића Фикија и Александра Анђелковића.

У оквиру Лесковачке школе стрипа 1996. године настао је и стрип часопис „Арсенал“, у то време једини стрип часопис у тадашњој Југославији, који су покренули и уређивали *Марко Стојановић* и *Срђан Николић Пека*, да би убрзо, након другог броја, уредничку палицу часописа у потпуности преузео Николић. Изашло је шест бројева „Арсенала“.

На лето 1998. године, по Стојановићевој замисли, Лесковачка школа стрипа на челу са Стојановићем и Николићем, покрене „Балканску смотре младих стрип аутора“, данас најстарији и најмасовнији (654 учесника из 22 земља на 15. Балканској смотри младих стрип аутора 2013. године) стрип фестивал на простору бивше Југославије, од тридесетак данас постојећих.

У оквиру манифестације додељују се меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог балканског стрип цртача, сценаристу, илустратора и теоретичара стрипа, као и најстарија награда за допринос српском стрипу у Србији. На фестивалу се, сем тога, великом изложбом представља и нека од националних сцена Балкана, па су тако до сада Лесковчани имали јединствену прилику да у свом граду виде изложбе стрипа Републике Српске, Бугарске, Румуније, Хрватске, Црне Горе, Словеније, и Македоније. Фестивал и данас организују превасходно Николић и Стојановић, уз сарадњу Милоша Цветковића и Ивана Стојановића Фикија, уз помоћ града Лесковца и компаније Актавис, а без готово икакве подршке Министарства културе и информисања Републике Србије.

У оквиру школе стрипа, покренута је и едиција „Лесковачки стрип“, јединствена на простору Европе будући да ни један други европски град нема стрип едицију посвећену стваралаштву његових грађана. Сама едиција данас броји три издања: „Лесковачки стрип 1950-2010“ *Марка Стојановића*, „Бест оф Боцко“ *Миодрага Величковића Мивела* и „*Кики Рот*“ *Николе Митровића Кокана*. У припреми су и издања Срђана Николића Пеке и Мије Кулића, за која, на жалост, ове године нису одобрена средства града Лесковца и Министарства културе и информисања Републике Србије, па је ова изузетно ретка едиција тиме принудно паузирана...

Лесковачка школа стрипа одржала је више јавних часова цртања за ученике и наставнике односно професоре бројних основних и средњих школа у Лесковцу, а узела је учешћа и у бројним манифестацијама намењеним младима... Лесковачка школа стрипа излагала је групно у Чачку, Шапцу, Крагујевцу, Зајечару, Београду, Нишу, Крушевцу, Ваљеву, Зрењанину и, наравно, у Лесковцу. Ученици школе стрипа „Никола Митровић Кокан“ објављивали су своје стрипове, илустрације и текстове у бројним магацинима широм Србије, али и Македоније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Румуније, Велике Британије и Француске. Ученици школе стрипа вишеструко су награђивани на разним конкурсима и фестивалима у Србији и Македонији. Сама Лесковачка школа стрипа групно је награђена на 11. Међународном салону стрипа у Велесу 2013. године.

У другој најстаријој школи стрипа на Балкану тренутно наставу, понедељком и петком, на 18 до 20 квадрата, у поткровљу Лесковачког културног центра похађа тридесетак полазника од 7 до 27 година, при чему је упис нових полазника стално у току. Многи од њих постали су дипломирани сликари и графичари, дизајнери, рестауратори, аниматори, илустратори, архитекте, мајстори тетоваже, стрип теоретичари, новинари као и објављивани и награђивани стрип цртачи – што је резултат на који би и сам преминули доајен српског стрипа, чије име школа стрипа носи, сасвим сигурно био поносан...¹²⁸¹

1281 Текст, који преносимо уз незначна скраћења, објављен је 2013. у Новој Нашој реч и босанскохерцеговачком часопису *Parabellum*. Аутор је желео да буде потписан иницијалима М.М.

СЛОБОДАН А. МЛАДЕНОВИЋ

I
Слободан А. Младеновић, син угледног лесковачког ствараоца Атанасија Младеновића, рођен је 1929. године у Лесковцу. При помену имена Слободана Младеновића навиру у сећању приче о дружењу, о уметницима и ствараоцима, о култури и манифестацијама културе у граду које је, захваљујући и његовој активности, служио за културни центар југа Србије. Умео је око себе да окупи ствараоце и да, заједно са њима, крене путевима просвећивања, али и уметничке надградње. Младеновић се активно бавио књижевношћу: у заједничкој збирци лесковачких песника „*Песмопис*” објављене су му две песме „*Уклета авлија*”, посвета Иви Андрићу, и песма „*Црнориза Анђелка*”.¹²⁸²

У оквиру издавачке делатности Радничког универзитета, односно Културног центра „Милентије Поповић”, где је запослен као професор и као главни и одговорни уредник, потписује, поред осталог, следеће књиге: „*Тренуци лирике*” Боре Здравковића (1967), песме Божидара Митровића „*Свирало уз рало*” (1973), најзначајнијег песника са села из нашег краја (Богојевце).¹²⁸³

Ту је и од књижевне критике високо рангирана збирка песама „*Рсцв'ене стрњике*” Гордане Томић Радојевић, писану на лесковачком дијалекту... Бавио се књижевном критиком и објављивао у „*Нашој речи*”, „*Нашем стварању*”, Радио Лесковцу, Радио Београду I и II. Поменимо неке запажене прилоге: „*Бели квадрати*” Миливоја Перовића, „*Тренуци лирике*” Борислава Здравковића, „*Велику ватру*” Томислава Н. Цветковића. Једно време био је главни и одговорни уредник часописа „*Наше стварање*” и оснивач, главни и одговорни уредник листа за младе „*Трибина младих*”. Магистар је књижевности (теза о Јосипу Козарцу), аутор књиге „*Сусрети са делима савременика*” и „*Лековита својства Сијаринске Бање*”. Добитник је више захвалница и повеља, а међу значајним признањима је и Златна значка КПЗ Републике Србије. Коаутор је чувене публикације Сто година Лесковачке гимназије.¹²⁸⁴

Умро је пред сам крај 2002. године.

II
У предговору „*Песмописа*” (*лесковачки песници 1945-1975*)”, професор и приређивач Мирослав Миловановић на једном месту пише: „После Томислава Н. Цветковића, Клуб писаца прихвата професор књижевности и књижевни критичар Слободан А. Младеновић. Из тог клуба полетело је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „*Добродошлица за птице*”. Овом зборком се представила млађа песничка генерација чије је вишегодишњи литерарно присуство у овом граду осећало. У „*Песмопису*” Слободан Младеновић поручује у песми „*Уклета авлија*” (посвећену Иви Андрићу):

„*Играју шумом сабласне сенке,
Проснене војске љуби звезда сјај,
Језде ко некад коњице силне,
Смркнута журе у стари крај...*”

А у другој, другој по реду, од две Младеновићеве песме, „*Црнориза Анђелка*” поручује:

„*Откинута парче над сивим морем,
Суновраћен откос потамнелих звезда у маглама,
Утрнула колена на промрзлом бетону,
Усахнули жубор речи изломљене молитве.*”¹²⁸⁵

1282 Д. Радовић, Т. Н. Цветковић, Слободан А. Младеновић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, 2003. стр. 185-186.

1283 Слободан Младеновић је био и уредник моје прве збирке песама за децу Чудна лађе. Аутор ове студије (Д. Коцић) памти га као шармантног, истинског интелектуалца, који је пажљиво слушао своје саговорнике, али им није наметао своје ставове.

1284 Мр Слободан А. Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац 1979, стр. 445-447.

1285 Мр Слободан Младеновић је био уредник моје прве збирке песама Чудна лађа, Културни центар, Лесковац 1987.

III

КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР – Лесковац има своју поетску традицију већ равно сто година. Једноставно бављење било којим послом морало би да досегне перфекцију. Међутим, на овом пољу људске делатности она није у уметничком смислу могла да се постигне. Разлог је једностава, то није обичан, свакодневни посао. Срце не крвари у сваком тренутку и непрестано, већ само у одабраном. Показало се по ко зна који пут да су песници на ивици између онога што јесте и онога што није, али се може догодити, на границама између узлета са дна непознатог и пада на дно. Равномерност успона основна је карактеристика између почетног и данашњег стања песничког стваралаштва у нашој средини, уз неумитно стално присуство и равномерност пада и у квалитету. Број песника јесте импозантан, али га чини више генерација, од најмањих до најстаријих. Тврдњом да се достигла кулминација, нисмо далеко од правог стања ствари. Сигурно је да до данашњег дана нисмо имали ни песника, ни прозаисту југословенског формата и значаја. Нисмо песимисти да поверујемо да се он неће појавити. То је такође питање тренутка. Поменута традиција несумњиво инклинира остварењу такве могуће претпоставке. Тиме би на неки начин била задовољена природна равнотежа и правда.¹²⁸⁶

Велики број песника и песама у овој књизи илуструје тренутно стање овог вида стваралаштва у нашој средини. Прозаисти су заступљени са само три представника. Ипак, не би се могло рећи да је у ову збирку ушло све што дише и све што пише, али ни да би знатан број ових песама могао бити уклесан у камену. Претежан број песама у овој књизи је задржао форму која је давно изгубила свој сјај и значај, али им не треба занемарити сентименталну вредност. Оне имају непосредну изворност, а то је један од предуслова у уметничком стваралаштву.

Исконска је истина да песник људима око себе открива тајне живота. Време свемирских летилица, роботизације и компјутеризације учинило је своје. Дуг плаћају и песници. Све је мање изворне поезије настале из „срца“, све је више оне настале из знања из „мозга“. Сентиментално и рационално се сударају, супродстављају, али не ретко и садејствују у стваралачком чину. Добром делом је ова поезија писана вештином, а мање су у њој заступљене идеје. Почесто, метафоре, упоређења и епитети су измештени из епицентра и то ремети ток мирне песничке воде. То показује да је песник изгубио оптималну концентрацију. Познато је да се песник уздиже једино из самог себе, из својих лелујавих сањарења, трзаја свести, стварајући гипку поезију прилагодљиву лирским кретањима душе. У том песниковом истраживању своје душе, у постављању загонетке у својој поезији, између јаве, сна и заноса, чаролијом речи, изнедрило је песму. Она је репродукција свеукупног његовог расположења. Највећа срећа за песника је да оствари тачно оно што је наумио да уради. Стихови му могу бити разумљиви, могу бити неразумљиви, али морају бити добри, морају бити искрени. Свака песма је песникова тајна коју он казује тек након њеног потпуног сазревања. Он то чини стихом који има своје особености. Чежња, туга, радост, страс, мука, ужас, душа која крвари, изражавају сложеност песниковог унутрашњег живота и све то скупа чини песу многозначном. На читаоцу је да открије тајну, да би тек из тога могао да ужива у лепоти стихова. Исплатиће нам се напор и испунићемо се радошћу, кад год смо успели да пронађемо праву скривену мисао песме.

Оне су ту пред нама. Покушајмо.

¹²⁸⁶ Мр Слободан Младеновић, комплетан предговор, Глубочица између обала 86“, литерарна свеска, Књижевни клуб „Глубочица“ Лесковац, стр. 3-4. *Напомена:* Редакциони одбор: Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Љуба Стојановић, Станко Ђорђевић, Војислав Истатковић.

БЛАГОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

И Благоје Д. Младеновић рођен је 18. марта 1936. године у Лесковачком Прибоју. Основну школу завршио је у родном месту, гимназију у Лесковцу, а Правни факултет у Београду.¹²⁸⁷

После студија, 1964. године примљен је у Окружном суду у Лесковцу за приправника са звањем референта прве врсте. По положеном правосудном испиту изабран је за судију Општинског суда у Власотинцу где ради све до 1970. године када прелази у Београд. Једно време је био судија Општинског суда у Обреновцу. У Београду 1988. године отвара адвокатску канцеларију и адвокатуром се бави све до пензионисања 1996. године.

II **ЛЕСКОВАЧКИ ПРИБОЈ** – Рукопис хронике села Лесковачки Прибој има осам поглавља са одговарајућим поднасловима и међунасловима. Текстови су писани према упутству Одбора за прочување села САНУ.¹²⁸⁸

Аутор веома добро и убедљиво разматра историографију, привреду и традиционални друштвени живот села. Посебно се задржава на вредном поглављу „Родослови (генеалогичја)“. Крај текста је обogaћен прилозима и пописом коришћене литературе и других извора. Историографска поглавља садрже богатство чињеница и других информација о Лесковачком Прибоју у прошлости. Ослањајући се умећем на пробрану научну и стручну литературу, аутор користи податке службе СО Лесковац и усмена казивања мештана, не запостављајући личну архиву. Поглавље Родослови (генеалогичја) фамилија, дато описно и графичким приказом, представља право лице аутора који није штеео труд да осветли и представи своје суграђане у пуном сјају. Мноштво аутентичних фотографија и илустровног материјала хронику чине комплетном те је препоручујемо за штампање у едицији „Српско село“ Културно просветне заједнице Србије.

Одавно се у мени јавила жеља да напишем нешто о мом родном месту – Лесковачком Прибоју. Време је пролазило, а пера се нисам прихватио. Мештани села, познијих година, у првом реду учесници отаџбинских ратова 1912-1918. године, који су много тога знали о минулим временима, један за другим нестајали су из живота. Крајем 80. година прошлог века умро је последњи од њих. Остали су њихови потомци у првом и више у другом колелу, да буду посреди сведоци тог времена.¹²⁸⁹

1287 Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, Библиотека „Хроника села“, Културно просветна заједница Србије, Белешке о аутору (на корицама књиге).

1288 Никола Владисављевић, члан Уредништва Библиотеке „Српско село“, Извод из рецензије, Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, КПЗ (на корицама књиге).

1289 Благоје Д. Младеновић, Уводна реч аутора, Лесковачки Прибој, Београд 2010, стр. 13-14. У Народној библиотеци у Лесковцу 2. децембра 2010. године промовисана је монографија "Лесковачки Прибој" аутора Благоја Д. Младеновића, адвоката, рођеног у овом селу, у издању Културно-просветне заједнице Србије. Поред аутора, о књизи су говорили проф. др Живан Стојковић, историчар, Стеван Јовановић, судија у пензији и Миодраг Андрејевић, публициста, члан редакције "Српско село". Професор Стојковић је посебно указао на вредност ове књиге, која је својеврсни споменик селу и баш зато би мештани Прибоја требало да буду захвални своме суграђанину, који је на сугестиван, систематичан начин, представио њихово насеље. Лесковачки Прибој се, иначе, налази седам километара од Лесковца, на ободу Лесковачке котлине. Насеље се први пут помиње у турском попису 1444-1446. године и тада је имало 22 домаћинства.

БРАНИСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ

I
Бранислав Младеновић је рођен 4. јануара 1922. године у Београду, од оца Уроша и мајке Десанке, обоје из Лесковца. По оцу је из породице Младини, а по мајци из зајачке фамилије. Живи у Лесковцу од 1923. године, у Улици цара Лазара 1. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а учитељску у Јагодини почетком 1941. године. Као учитељ, службовао је у многим селима: Душаново, Мирошевце, Горњи Гајтан, Игриште, Тулово, Живково. На крају је премештен у Лесковац где је, дошколовавши се на ВПШ у Врању за наставника ОТО и физике, а 1982. године завршио радни век у ОШ „Петар Тасић”.

II
ЈЕДАН ЖИВОТ - Јака је била потреба и жеља Бранка Младеновића да отргне од заборава догађаје и људе из прошлости и да их опише у његовој књизи „Један живот”. Чини ми се да је у томе потпуно успео. Није то само дневник, нити су то мемоари или нека тамо сећања – то је нешто више од тога. Или нешто око тога.¹²⁹⁰

%

Један уман човек давно рече „ваља писати само оно што знаш” – треба се клонити непознатих тема. Он је добар познавалац људи и догађаја. Бранко Младеновић је веома читко, питко и учитељски педантно описао многе догађаје и људе у његовом, нашем Лесковцу. Преживљавамо судбине људи који су били гости и радници у кафани његовог оца Уроша, о људима лесковачке чаршије, обичним људима, занатлијама, трговцима, колпортерима.¹²⁹¹

Јануара ове 1993. године напунио сам седамдесет прву годину и тек сада први пут почињем да пишем о себи, једном обичном човеку, најобичнијег живота. На први поглед, шта ту има да се пише! Да сам бар био председник једне општине у овој једној земљи или бар секретар комитета или, на крају крајева, неки директорчић макар и основне школе, а ја – обичан учитељ двадесет година и још двадесет „новокомпоновани” наставник физике у једној градској основној школи. На велико моје чуђење – има шта да се пише; много има да се пише. Зашто не би могла да пишу размишљања једног српског учитеља кад су већ написана „размишљања једног обичног српског вола”, па су ту и размишљања генерала, министара, чланова комитета и, најзад, размишљања једног ума чије токове не могу да повуку ни данашњи шлепери који нам довлаче помоћ из белог света. Када би могло ми њима томове наших мемоара, а они нама полуготова јела, кекс, бекон, мармеладу, чоколаду, сафаладу... дивота!¹²⁹²

Зато ја тек сада почињем да пишем о себи? Што то нисам учинио раније? Орвеловштина је нестајала још пре најмање две деценије! Један мој друг и колега водио је дневник од школских дана. Када смо ослобођени, тек је прешао двадесету. У дневнику је на дан ослобођења написао: „Партизани ми се не свиђају.” Пронашли су дневник и за дан – два нестао је са стотину грађана, а ни данас се не зна где су их сахранили... забога, доста! То је било 1944. године, а сада је 1993. Но, има времена, вратићу се на све то у неким другим сећањима поново (ако има времена). Нисам мислио да од овога почнем. Мислио сам да почнем од свог детињства, ђаковања, од најлепшег доба, срећних времена мира у „трулој” Југославији, па нек буде тако. А да ли може да буде тако?¹²⁹³

1290 Бранислав Младеновић Младин, Један живот, Филекс, Лесковац 2006, стр. 179.

1291 Ненад Кражић, О књизи, рецензија, Један живот, стр. 178.

1292 Одломак из књиге Један живот Братислава Младеновића, Филекс, Лесковац 2006.

1293 Братислав Младеновић Младин, Један живот, почетак књиге под назнаком Кад деценије проговоре, Филекс, Лесковац 2006, стр. 7-8.

МИОМИР НЕШИЋ

Миомир Нешић је рођен у Лесковцу крајем четрдесетих година, као потомак лесковачког чорбације Нешка Митровића. Основну школу је завршио као најбољи ђак у генерацији. Гимназију је учио у Лесковцу. Истовремено, ванредно је завршио и средњу библиотекарску школу у Београду. Студирао је у Београду, да би се 1976. године запослио у Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу најпре као библиотекар, а од 1977. као секретар, правник Библиотеке. Дужност директора Народне библиотеке обављао је у периоду од 1982 – 1985. године. Више пута је био биран за члана разних тела Друштва библиотечких радника Србије и Заједнице библиотека, а у два мандата био је и делегат Републичке заједнице културе Србије.¹²⁹⁴

Аутор је дела Монографија Народне библиотеке (електронско издање.

%

У Лесковац су средином XIX века почеле да стижу прве новине, лист „Призрен”, који је излазио у Призренском вилајету и који је поред турске имао и српску страну. Године 1868. у ослобођеној Србији створен је специјални одбор за просветни рад у јужним неослобођеним словенским крајевима. У њега су ушли архимандрит Дучић, Панта Срећковић и Милош Милојевић, касније директор лесковачке Гимназије. На иницијативу овог одбора, а уз помоћ богатих Лесковчана, 1869. године у Лесковцу је отворена прва читаоница, са веома скромним фондом, углавном верског садржаја, прикупљеним поклонима. Ова читаоница је прва установа ове врсте у Јужном поморављу, осам година пре ослобођења од Турака. Није позната судбина ове прве јавне библиотеке, нити докле је радила. У Државној архиви у Београду налази се годишњи извештај Народне читаонице у Лесковцу за 1880. годину, из кога се види да је одмах после ослобођења 1877 – 1878. године, идуће 1879. године основана у Лесковцу Народна читаоница под називом „Уједињење”. Њеним оснивачем сматра се наставник лесковачке Гимназије Лука Дожудић, који је био и први управитељ. За секретара је изабран Спира Здравковић, учитељ. Да ли је ова читаоница наставак оне из доба Турака није познато. Почетни фонд је износио само 12 књига, које је добила од чланова.¹²⁹⁵

Један од ретких података о библиотечкој делатности крајем XIX века односи се на полицијску наредбу, да се за унапређење наставе, под управу Гимназије стави Народна читаоница и Ђачка књижица. Од тада па до 30. година минулог века ова библиотека често се везује за лесковачку Гимназију. Бурне 1903. године основана је у Лесковцу Радничка књижица и читаоница, као одговор на идеје Светозара Марковића. Пре балканских ратова 1912 – 1914. године Удружење студената „Гундулић” имало је своју позајмну књижицу. Познато је тада да је при Грађанској касини и даље постојала Градска књижица и читаоница. Новембра 1915. године, бугарском окупацијом, потпуно је нестало и оно мало повољне климе за развој просвете и културе. Књижни фондови су уништени или разнети, па је престао рад свих књижница. Ослобођење Лесковца дочекано је са незнатним бројем књига, скривених по кућама. Ђачка дружина „Гундулић” мења име 1920. године у Студентски клуб „Гундулић” и оснива своју прву јавну библиотеку после Првог светског рата. Организовани су концерти и од тих прихода су набављене књиге. И апел за помоћ грађанству је уродио подом, па су сакупљена значајна средства. Убрзо је почела и претплата за периоду. Први набављени часопис је био „Мисао”. Грађанска касина је такође обновила рад 1921. године. Њени чланови су били индустријалци, књижари, адвокати, трговци, лекари, професори. Како није имала своје просторије, користила је кафану, у којој је била мала библиотека са дневном и периодичном штампом. Француско-српски клуб, који је поникао у Касини, одвојио се и почео самостални рад. Значајна је библиотека Клуба, која је располагала пристојним фондом књига на француском језику. У Лесковцу су у поратном периоду радиле и библиотека Лесковачке трговинске омладине, која је имала веома добар фонд, у Реалној гимназији библиотеке за ниже и више разреде, а Друштво за културно, просветно и економско развијање „Покрет” у срезу лесковачком, такође је имало књижицу

1294 Миомир Нешић, Монографија Народне библиотеке (посебно електронско издање Легата), Лесковац 2004.

1295 Део Монографије Народне библиотеке, Лесковац 2004.

са читаоницом. Народне књижице и читаонице такође су отворане и у околним селима. Прва народна књижица формирана је у селу Бабичко 1919. године, а затим 1920. у селу Разгојна, али се она убрзо угасила. У Печењевцу књижица ради од 1921. године, у школи. Две године касније, за село Прибој и Загужане, са седиштем у Прибоју, основана је читаоница. Године 1929. године основана је Брестовачка народна књижица и читаоница. Народне године у селу Градашница основана је Народна књижница и читаоница под називом „Лабуд“.

Почетком 30. година прошлог века већина библиотека престаје са радом. Економска и политичка криза и друштвена небрига условили су да само у некој школи постоји библиотека. Ипак, августа 1934. године, Удружење студената и Народни универзитет који је имао огромну улогу у просветном и културном раду, организовали су конференцију свих хуманих и културних удружења у Лесковцу за обједињавање књижног фонда и оснивање народне књижнице и читаонице. Она је била саставни део Народног универзитета. Прикупљено је 1.200 књига, а библиотека, која је почела са радом 1935. године добила је назив Лесковачка народна књижница и читаоница. Непосредно пре Другог светског рата настала је у Лесковцу добро снабдевена и организована књижница.

Бомбардовањем Лесковца и окупација уништили су ионако скроман библиотечки фонд. Библиотеке су током ратних година престале са радом. После Другог светског рата, када народне књижице добијају значајан друштвени статус, већ идућег месеца после ослобођења, 29. новембра 1944. године, основана је Градска библиотека, која је почела са веома скромним фондом, углавном сачуваних књига које су грађани позајмили пре рата или поклонили. До августа 1952. године библиотека је без правих наменских просторија, често сељена и са неодговарајућим, често недовољно школованим упосленицима, због чега су биле честе промене. У том периоду књижничар је уједно био и руководиоца и благајник библиотеке.

Почетком педесетих формиран је библиотечки центар при Народној библиотеци Србије у Београду, чијом заслугом и подршком Народног одбора градске општине, Градска народна библиотека се усељава у нове просторије, у зграду чији је један део био приватно власништво (сада солитер преко пута библиотеке). Примљено је ново особље, три књижара и помоћни радник, а већ 1. септембра 1952. године постављен је први управник Библиотеке Антанасије Младеновић, наставник ВМГ у Лесковцу, који доприноси снажном развоју библиотекарства у Лесковцу. Одлуком НОО Лесковац од 10. новембра 1959. године, Градска библиотека мења има у Народна библиотека „Радоје Домановић“, по захтеву библиотеке „из разлога што она даје књига на читање члановима који живе и ван подручја града и што се њеним фондом користе грађани са читаве територије среза.“ Прикупљено је и сачувано више од 90 рукописа и објављених дела аутора лесковачког краја. Ускоро ће бити доступни путем Интернета. Данас Библиотека у својим фондовима располаже са више од 180.000 књига и више од 40.000 наслова новина и часописа.¹²⁹⁶

1296 На челу Библиотеке били су: *Атанасије Младеновић* (чика Таса), један од најпознатијих интелектуалаца између два светска рата, рођен 9. августа 1899. године у Лесковцу. Био је, између осталог, професор Лесковачке гимназије, а 1952. године изабран је за управника Библиотеке, где остаје до пензије. Као врстан познавалац књижнице и читаонице, чика Таса је обновио библиотеку на савременим библиотечким основама. У пензију је отишао 1959. године; *Ратмирко Петковић* – био је управник библиотеке седамнаест година, а упамћен је по строгости, али и изванредним резултатима на ширењу библиотечке мреже. Рођен је у Винарцу 1914. године. Као најбољи ђак у основној школи у Богојевцу добија државну стипендију и завршава Нижу гимназију у Лесковцу, а потом Учитељску школу у Пироту. Уз рад завршио је и Вишу педагошку школу и Филозофски факултет, да би потом радио најпре као школски инспектор, наставник и директор ОШ Петар Тасић, затим као професор ВМГ, а од 1960. године до пензије био је директор Библиотеке; *Никола Цветковић* – је рођен 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, где је и магистрирао 1973. године („Поетика Милана Дединца“) и докторирао 1981. године („Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског“). Од 1971. године је у Народној библиотеци, где је 1977. биран за директора; *Миомир Нешић* – рођен је Лесковцу, а дужност директора библиотеке обављао је од 1982 – 1985. године; *Мирослав Љукић* - је рођен 1937. године у Бериљу. Од 1985 – 2001. године био је директор Народне библиотеке; *Небојша Крстић* - је рођен 1963. године у Лесковцу. Године 1985. дипломирао је на Филолошком факултету у Скопљу. За директора Народне библиотеке постављен је 7. фебруара 2001. године, а разрешен 4. децембра 2002. године; *Саиша Хаџи Танчић* – изабран је за директора Народне библиотеке 4. децембра 2002. године. (*Напомена*: Године 2006. Хаџи Танчић одлази за Ниш, где је изабран за директора Народног позоришта, а дужност директора Народне библиотеке у Лесковцу поново преузима Небојша Крстић..

МИРА НИНОШЕВИЋ

Имира Ниношевић, историчар, кустос Народног музеја у Лесковцу. Објавила је неколико књига. У коауторству са др Момчилом Павловићем и Верољубом Трајковићем, аутор је двотомне студије „Изборне борбе у лесковачком крају 1919 – 1939“ (Лесковац 1998).

Звонимир Шимунец, Мира Ниношевић и Верољуб Трајковић аутори су публикације „Златно доба Лесковац 1918 – 1941“ у издању Народног музеја (Лесковац 2015). Историчари Народног музеја Мира Ниношевић и Верољуб Трајковић добитници су награде кустос године за 2014. коју додељује Национални комитет Међународног савета музеја са седиштем у Паризу. Они су ово значајно признање добили на предлог музеја из Краљева и Ниша и Института за савремену историју, за реализацију рада и приказане поставке „Златно доба Лесковца 1918-1941. године“.

За отворену нову сталну поставку у Народног музеју аутори Мира Ниношевић и Верољуб Трајковић добили су другу награду на Салону архитектуре на основу начина излагања експоната као архитектонско-грађевинског пројекта.

ИЗБОРНЕ БОРБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ 1919 – 1939 – Рад је базиран на истраживањима у архивима и библиотекама у Београду и Лесковцу. Поред оригиналне архивске грађе и извора првога реда, посебно смо користили комплет бројева „Лесковачког гласника“, који је незаобилазни извор за истраживања и обраду међуратне историје лесковачког краја, а посебно самог Лесковца. Без тог либералног гласила (изванредне појаве у Лесковцу) које може бити леп узор како се прави добра и објективна локална новина, будући да није сачувана архива лесковачке, као и других општина у овом крају, не би се могло направити ни најгрубља реконструкција политичког и комуналног живота града и шире околине. Зато смо, будући да се велики број текстова из *Гласника* први пут објављује, њих давали понекад интегрално или у екстензивним цитатима, јер не само што су у функцији основног текста, због садржине и критичког односа према стварности него и што могу послужити онима који се баве истраживањем укупног живота предратног Лесковца да у њима нађу занимљиве чињенице. Уводници и чланци једног од уредника, *Сретена Динића*, и других сарадника *Гласника* превазилазе локалне оквире и сведоче о интелигенцији у Лесковцу и њеном активном и критичком односу према локалним, али и према општим приликама у земљи.¹²⁹⁷

Рад је пропраћен обиљем, махом нових и необјављених фотографија, сумарним биографијама појединих личности и факсимилима докумената, односно изборних плаката, који су мукотрпно сакупљани. Њиховим оригиналним публиковањем аутентично приказујемо рат плакатима у немилосрдним изборним борбама појединаца и група. На крају, овако се најбоље и најсигурније чувају на једном месту, и свима су доступни. Готово да нема избора на којима посланички кандидати или вође странака нису оптуживани за корупцију и разноврсне злоупотребе. Истина, неки мање, неки више. Зато је поштење истицано као врховна врлина у политици пошто је одомаћено схватање да уз бављење политиком иду и нечасне работе.¹²⁹⁸

1297 М. Павловић, М. Ниношевић, В. Трајковић, Изборне борбе у лесковачком крају 1919 – 1939, Предговор другој књизи, Народног музеја Лесковац 1998, стр. 11 – 12.

1298 М. Павловић, М. Ниношевић, В. Трајковић, Изборне борбе у лесковачком крају 1919 – 1939, Општи осврт, друга књига, Народног музеја Лесковац 1998, стр. 507 – 508.

III

ЗЛАТНО ДОБА ЛЕСКОВЦА 1918 - 1941 – У поглаву „*Велики људи великог времена*“ представљено је више угледних Лесковчана. Ево приказа живота и рада Сретена Динића и др Жака Конфина, који су, између осталог, изузетно заслужни за развој књижевног стваралаштва и културе Лесковца.

Ево како је, на пример, представљен Тодор Тоша Тонић, адвокат, како се каже, најистакнутија фигура предратног Лесковца, народни посланик од 1927. до 1938. године. „Посланик који се памти и чије ће име остати у причама и шалама. Тошке је стекао популарност не само у Лесковцу и околини но и у читавој нашој земљи.“ Човек који вара и клијенте и гласаче, Тонић се прочуо широм Краљевине Југославије својим лакрдијама, шалама, својим специфичним хумором, а понајвише по томе што је све то казивао лесковачким говором. Звали су га „*Татко на народ бр. 1*“ као једну од најупечатљивијих личности Лесковца између два светска рата. Био је школован и веома интелегентан, знао је да се прилагоди сваком слоју становништва. Познат је и по томе што се пре избора свакоме јављао скидањем шешира и распитивањем о фамилији. Женама је делио сапуне, старцима цигарете, деци бомбоне, а онима који су тражили – и бесплатан савет. Пијачним данима размењивао је мудрости са сељацима. Остаће запамћено једно његово обраћање народу пред изборе који се и данас препричава у Лесковцу. Глас из народа: „Годоре, немамо школе.“ Тонић: „Школе ћу ви направим.“ Други глас: „Шта ће ни толке школе кад немамо толко децу?“ Тонић: „Ма, и децу ћу ви направим.“ Објављене су и две исправке Тодора Тонића: „Поводом сокачко торокање у вези сас моју персону, као да сам ја санћим казао да Ј.Р.З значи: Јонет радикали зајашеше, имам да изјавим да см ја за дисциплину и за чика Ацу, а ако сам нешто зуцнуо о ову нашу странку, то је могло да да бидне само: Јонет радикале зајашеше! – Учтив Тодор Тонић, лесковачка мајка и народни посланик.“ (...) У мој Лесковац се преноси вест да сам ја онај Стојадин из „*Јеж*“, што је отишао између црнци у Абисинију, молим ве демантујте да ја нисам Стојадин, оно јес да сам много путовао по јужни крајеви, али у Ависинију нисам био и право да ви кажем не знам ни где је та проклетиња! – Ваш Тодор Тонић, народни посланик.¹²⁹⁹

¹²⁹⁹ Неки од најугледнијих Лесковчана: Доктор Жак Конфино био је један од најпознатијих и највиђенијих Лесковчана свога доба. Родио се 22. јуна 1892. године у Лесковцу. Отац му је био лимар, а мајка прва модерна кројачица у вароши. У родном граду је провео као лекар од 1921. до 1936. године. У својој приватној ординацији 1924. године инсталирао је први рендген апарат у Лесковцу. Заједно са доктором Душаном Деклевом 1928. године отворио је први приватни санаторијум у свом граду. Активно је учествовао и у формирању Градског позоришта 1926. године. Био је један од сталних сарадника у новинама „Лесковачки гласник“, као и других новина у тадашњој Србији. У „Политици“ су излазиле његове кратке приче и хумореске. Да се Жак Конфино сем лекарског посла бавио и књижевним писањем доказ су и његових десетак објављених књига, приповедака, романа и позоришних дела. Прва књига која му је штампана била је „*Моји општинари*“ (приповетке и хумореске) издата у Београду 1934. године код Геце Кона. Као велики хуманиста и добротвор, сиротињу је лечио бесплатно. Сем што је био врстан лекар, био је веома духовит, што су његови пацијенти ценили и са одушевљењем причали о његовим досеткама. Све на себи проверио, на својој кожи осетио и 80 лета доживео: др Жак Конфино. Речју, др Жак Конфино био је свестрана личност којом су се тада, а требало би и сада, Лесковчани поносити. **Сретен Динић** рођен је у Великом Шиљеговцу 3. новембра 1875. године, а умро 30. јула 1949. године у Лесковцу. У Лесковац је стигао и почео да ради 20. новембра 1913. године указом министра просвете Србије као школски надзорник Лесковачког и Власотиначког среза. Сем посла школског надзорника, Сретен Динић се бавио и књижевношћу. Аутор је више од 50 књига, а био је сарадник и уредник за оно време значајних листова и зборника (Српске новине, Лесковачки гласник, Народни просветитељ и др.). Био је аутентичан народни просветитељ. Говорио је француски и руски језик. Његов рад у Лесковцу био је веома богат и садржајан. Један је од оснивача Народног универзитета у Лесковцу (1923), Народне књижнице и читаонице, првог професионалног позоришта у овом граду (1926 – 1929) и био његов први управник. Покренуо је часопис „*Народни просветитељ*“ (1928 – 1933) и био његов уредник, а више од 15 година уређивао је и „*Лесковачки гласник*“. Залагао се за отварање музеја града и био први управник Академског позоришта основаног 1934. године; учествовао у раду градске касине и Певачког друштва „Бранко“, где је био и члан управе. Такође је био на челу градске здравствене задруге. Ово је само мали део друштвене ангажованости Сретена Динића. Бавио се писањем драма и од његових шест текстова најпознатији је „*Наша работа*“, о лесковачком животу. Завршићемо овај кратак осврт на лик и дело Сретена Динића цитатом из његовог предавања које гласи: „Мени се чини да нико више не говори о култури од нас Срба, а нико се спорије не развија културно од нас“.

МИЛАН ПЕТРОВИЋ

I

Милан Петровић рођен је 1958. године у Лесковцу. Основну школу завршио је у Турековцу, а гимназију у Лебану. Медицински факултет уписао је и завршио у Нишу 1985. године. После завршеног факултета радио је одређено време на Хемодијализи, а у исто време као волонтер на специјализацији из опште хирургије од 1989 – 1991. године. Специјализацију из Урологије добио је 1991. године и завршио је у Београду 1994. године. Потом наставља да ради као специјалита у Служби урологије. За начелника Службе урологије са хемодијализом постављен је 1996. године и на тој дужности одстаје до 2000. године. У том периоду уводе се нове оперативне методе: radikalna prostatektomija код Са prostate, пластика UP по Hynes-Anderson. Први је урадио на одељењу litoklas у ureteru, ureterorafiju код stenoze uretera и прву тоталну cistektomiju по Mainz-Paush, TVT операцију – stres inkontencije код жена, uretrotmiju internu код stenoze мушке uretre. Ментор је Медицинског факултета у Нишу и Београду из области Урологије.

У току другог мандатног периода, највећим делом средствима донације урађена је комплетна адаптација Уролошког одељења почев од изградње првог апартмана у болници. Набављен је комплетни намештај за лекарске и сестринске собе, набављени нови, непромочиви душеци, у холу је направљена нова просторија за особље, набављена и уграђена четири клима урађаја и изршено кречење одељења у целости и адаптирана нова уролошка специјалистичка амбуланта. Формиран је и ехо кабинет на одељењу. Као друштвени радник активан је у Подружници и Секцији уролога СЛД. Редовни је члан Европског удружења уролога од 1994. године. Учесник је на конгресима и симпозијумима као и на светским конгресима уролога 1997. године у Монтреалу, Паризу, Хонолулу и Шангају 2010. године, затим на европским конгресима у Перизу, Бечу, Мадриду, Берлину и Барселони и Балканском конгресу у Тирани и Будимпешти. Добитник је захвалнице СЛД 2000. године. У 2008. години поново је постављен за начелника Уролошке службе. Објавио је већи број стручних радова у домаћој литератури. Радио је и као лекар у Кошаркашком клубу „Здравље“ (1995 -2006).¹³⁰⁰

II

ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ УРОЛОШКЕ СЛУЖБЕ У ЛЕСКОВЦУ – Четрдесет година од оснивања и развоја Уролошке службе у Лесковцу је дуг и значајан период. Уролошка служба је успела да се у том периоду организационо и кадровски издигне тако да данас представља једну од водећих служби Опште болнице у Лесковцу.¹³⁰¹

Писати о развоју Уролошке службе је тежак и одговоран посао, али је изнад свега и потребан. Та потреба је да се покаже и одслика пређени пут од оснивања до данас, да се да ретроспектива четрдесетогодишњег рада на проблемима уролошке патологије и терапије на подручју Јабланичког округа. Предмет нашег истраживања је почетак оснивања и развоја Уролошке службе у Лесковцу. Према томе, у центру збивања је пре свега Лесковац, као централно место овога краја. У свом почетном развоју значајан је успех Уролошке службе која је успела да се организационо и кадровски издвоји из оквира Опште хируршке службе. То је био преокрет на почетку самог развоја, када се, уместо расутих и измешаних болесника у маси опше хируршке патологије, уролошки болесници издвоје у нове смештајне услове Уролошког одељења. Тако су створени услови да се уролошки болесници

1300 Вукадин Ристић, Милан Петровић, Основање и развој Уролошке службе у Лесковцу, Лесковац 2011, Издавач Уролошко одељење, стр. 56. *Напомена:* О другом аутору, др Вукадину Ристићу, видети поглавље о његовом стваралаштву.

1301 Вукадин Ристић, Милан Петровић, Увод, Основање и развој Уролошке службе у Лесковцу, Уролошко одељење Лесковац 2011, стр. 5-6.

лече – оперишу у знатно повољнијим медицинским условима и од компетентних уролошких кадрова.

Нови корак у даљем развоју Уролошке службе свакако припада првом лекару-специјалисти те службе др Слободану Стојановићу. Усељењем у нову болницу 1973. године створени су оптимални услови за рад, како просторни, тако и кадровски и од тада започиње афирмација Уролошке службе све до данашњих дана. Од тог периода па све до данас (2011) Уролошка служба је забележила значајне резултате кроз учињених око 750.000 специјалистичких прегледа, око 15.800 операција, 38.250 ендоскопија, 8.870 катетеризација, 64.500 превијања и других интервенција уведених савременим методама дијагностике и лечења.

У овој монографији обухваћено је раздобље од 1971. године до данашњег дана (2011) које прати развој Уролошке службе Лесковца. То праћење је ишло кроз догађаје који су се збивали на овим просторима и то кроз биографије лекара и кроз настанак здравствених установа. Такође је важно прикупљање података из архива, личних досиеа, као и забележених казивања судионика здравствених радника и осталих.

%

Имамо прилику и част да се заједно упознамо са још једним прегалачким писаним успехом и успоном прим. др Вукадина Ристића и његовог млађег и квалитетног колеге др Милана Петровића у очувању колективног памћења из историје медицине Лесковца и околине. Прим. др Вукадин Ристић има уграђен нагон, а и по вокацији (као лекар) усађени задатак да истражује, утврђује, разјашњава, и на крају доноси добробит за човека, за људе свог вољеног краја. За тај узвишени посао добио је достојног помагача у колеги др Милану Петровићу.

Ово фактографско дело писано је јасним и читким реченицама и стилем доступним сваком, а обogaћено је бројним фотографијама, које веродостојно допуњују писане садржаје. Историја оснивања, развоја и функционисања Уролошке службе обрађена је у 14 поглавља (плус предговор и Преглед литературе) мериторно изражених, са веродостојношћу и информативношћу на одговарајућем оптималном нивоу.

Из лично емотивних разлога желим и морам да изразим писаном речју омаж зачетнику и оснивачком реализатору Службе урологије са хемодијализом у Медицинском центру Лесковац, изузетном прегаоцу и извршиоцу, почившем прим. др Слободану Стојановићу. Његово име и личност нераскидиво су повезани са овом службом и његовом историјом. Он је био снажна личност, полетних склоности, спортског духа и изузетне живахности. Можда у почетку он није био свестан да у себи поседује духовну инспирацију и извршну снагу неопходну да се организује почетак, настави развој и оствари напредак службе за чије оснивање и функционисање је преузео ризик и одговорност. Међутим, он је (као активан спортиста у својој младости) поседовао три особине пресудне за успех, његов и његове службе, имао је такмичарски дух, победнички менталитет и знао да је за успех неопходан тимски рад. Са овим особинама ушао је у борбу са неповољним условима на почетку стварања службе, побеђивао је у континуитету и створио велики тим извршилаца делатности ове службе верних њему и идејама успешног развоја и напредовања њихове службе која садржи и прати савремену медицинску науку.¹³⁰²

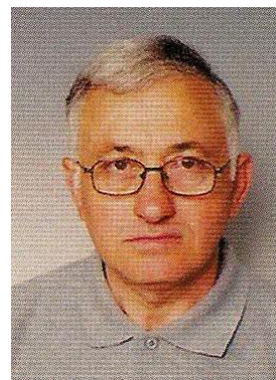
Прим. др Вукадин Ристић и др Милан Петровић испунили значајни друштвени и лични задатак, на најбољи начин спасавајући од таме амбиса заборавља један велики сегмент из корпуса историје заштите здравља народа нашега краја и околине. Тај народ, у садашњости и будућности, ми сви, дугујемо им велику захвалност и одајемо признање за ово значајно дело.¹³⁰³

1302 Прим. др Зоран Динић, Рецензија, Оснивање и развој Уролошке службе у Лесковцу, Лесковац 2011, стр. 7 – 8. *Напомена:* Прим. др Зоран Динић је један од најугледнијих лесковачких лекара, специјалиста гинекологије и акушерства, који је својим радом и знањем помогао млађим колегама да постану одлични стручњаци.

1303 Уролошка служба у Лесковцу званично је почела да ради 25. маја 1971. године. *Напомена:* Од оснивања, начелници Службе урологије били су: прим. др Слободан Стојановић од 1971 – 1996. године; др Станко Петровић, ВД у августу, септембру и октобру 1996. године; др Милан Петровић од октобра 1996. до октобра 2000. године; др Драган Јовановић од 2000 – 2001. године; др Небојша Прокоповић од 2001 – 2008. године; др Милан Петровић од 2008. године и данас (2015. године).

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ

И Петар С. Петровић, пуковник у пензији, рођен је 9. септембра 1939. године у Царевом Селу (данас Делчево). Од 1940. године живи у Предејану, месту оца Стојана и мајке Иконије. Осмогодишњу школу завршио је у Предејану, Средњу војну у Карловцу (Хрватска), Вишу економску школу у Београду и Пећи, а Високу политичку школу Југословенске армије у Београду. Као официр ЈНА службовао је у гарнизонима Плоче, Сарајево, Београд, Туприја, Краљево, Карловац, Краљево и Београд на разним дужностима. Дуги низ године је био наставник у Средњој војној школи, Школи резервних официра инжењерије и Војној академији копнене војске у Карловцу. Носилац је неколико признања и одликовања међу којима „златне значке“ Савеза резервних старешина ЈНА и Ордена заслуга за народ. Данас живи у Београду. Аутор је неколико публикација у војним издаваштву, а овај рад је покушај стварања историје Предејана.¹³⁰⁴

И **ПРЕДЕЈАНЕ И ОКОЛИНА** – Недеља је. Леп сунчан дан. Сунце сија, а небо ведро и чисто као огледало. Седимо са пријатељима у хладовини старе крушке у дворишту некадашње виле „Вера“. На столу је сир, салата од парадазја и ракија. До Горешњака остало је још неколико дана. Тада је у Предејану вашар када нам долазе гости да заједно прославимо велики догађај.

Разговарамо о прохујалим временима, догађајима и људима којих више нема. Навиру сећања из нашег детињства и младости, из времена када су наши стари овако седели испред својих кућа и са пријатељима проводили недељно пре подне у причама из прошлости. Гледамо старе фотографије и људе на њима и чудимо се како мало знамо о њима... Док испијамо кафу причамо о томе како је Предејане некада било пријатно место са лепим кућама, младим људима, чистим улицама и умивеним тротоарима.

Мој пријатељ рече:

-Било некада. Предејане данас умире полако, али сигурно.

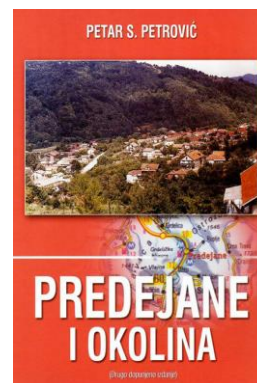
-Није тако – рекох. – Нови људи се не уклапају у наша схватања...

-Ма немој! – прекиде ме. – Шта они знају о прошлости Предејана. Мало или ништа – скоро љутито рече и ућута.

Истина, Предејане данас личи на стару даму која притиснута годинама броји задње дане и чека свој крај. Жалосно изгледају многе зграде које су давно напуштене и заборављене. Многи од њих само што се не сруше, а нема ко да их поправи. Гледам своју кућу и размишљам о прошлости. Кућа је стара и изнемогла као многе куће у старом делу вароши. Знам, време чини своје. Старих људи, који су их градили и чували, више нема, али су потомцима оставили много тога што је вредно и што трба да се сачува.

Размишљање ме наводи на мисао да Предејане МОРА да има своју историју, јер постоји преко сто година. У њему је живело на стотине и стотине људи који су стварали за себе и оне који долазе. Њиховим нестанком много тога препуштено је забраву, а нови људи, ново време и начин живота учинили су да се о прошлости Предејана мало зна. Да забрав и немир не би узели маха ево приче о стварању, расту и развоју малог и лепог места на *царском друму* и сређених мисли учених људи од давнина до данас о мени драгом месту у Грделичкој клисури.

Прича би могла да почне од догађаја за који се сматра да је иницирао настанак варошице Предејане. Почетак се везује за изградњу железничке станице у њој 1907. године и темеље првих кућа поред ње. Њен стварни настанак и развој, међутим, почиње отварањем првих механа, бакалница и занатских радњи, а наставља се изградњом зграде школе, општине,

¹³⁰⁴ Петар С. Петровић, Предејане и околина, друго допуњено издање, Ласер – Краљево 2006. године

поште... за разлику од варошице, села из околине су настала далеко раније од саме варошице и стара су од двеста до петсто и више година.

Носиоци развоја варошице су људи са села из околине и досељеници из места која ничим нису везана за Предејане. Они су прве кафеџије, трговци, занатлије и службеници у месту. Најчешће су то људи без школе, а само појединци знају да читају и пишу. У годинама пред Први светски рат у самој вароши и селима из њене околине једва да је било десетак људи за које се сматрало да су писмени.

(...) Период интензивног развоја варошице после Првог светског рата карактериште се нарастањем броја становника, отварањем пет-шест кафана, више трговачких и занатских радњи, изградњом неких индустријских објеката и нових кућа за становање. Привредни раст варошице доводи до развоја писмености и опште културе њених становника, а млади људи уносе младалачки дух, стваралашку енергију и живост у мало место и чине га пријатним за живот и рад. Већина Предејанчана мисли да су промене после Другог светског рата имале негативан утицај на развој вароши и околине.¹³⁰⁵

¹³⁰⁵ Петар С. Петровић, Предејане и околина, друго допуњено издање, Увод, стр. 9-10. *Напомена:* У посвети, уз књигу коју ми је аутор даривао, пише: Моме пријатељу Данилу Коцићу са посебним задовољством, 18. 10. 2007. године. Петар Петровић

ЈОВАН ПОП КОЦИЋ

И Јован Поп Коцић (1945 - 2007) био је лесковачки новинар и уредник. Половином седамдесетих година прошлог века био је оснивач и главни и одговори уредник предузетног листа Текстил. Сарађивао је са недељником Наша реч и био један од првих уопсленика Радио Лесковца. Обављао је и дужност главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН) од оснивања, почетком осамдесетих, до гашења основног издања. Омладинских новина, крајем осамдесетих година. Био је инспиратор и покретач Фестивала југословенског акцијашког филма, као и истакнути и уважени активиста у удружењима новинара Југославије и Србије.¹³⁰⁶

Јован Поп Коцић био је оснивач, главни и одговорни уредник Таког забавника, новина које су имале знатног одјека међу ученицима готово свих школа Јабланичког округа.

И Половином деведесетих година прошлог века, *Јован Поп Коцић*, новинар-ентузијаста, или беше, ентузијаста новинар покреће свој приватни лист – „*Ђачки забавник*“ – намењен деци основних школа југа Србије, али у својој бити полигон за одликаше Лесковачке школе стрипа.

У првобројном представљању „Ђачког забавника“, уредник ће рећи да је његово постојање утемељено на потреби да се афирмишу све активности које обележавају рану младост, проширење знања, поређењу са друговима и корисној забави. У наредних пет година биће одштампана 33 броја ђачких новина на укупно 562 стране.

У складу са концепцијом саопштеном у претходном ставу, поред других врста стваралаштва, „Ђачки забавник“ већ у другом броју представља „Лесковачку школу стрипа“ и њене, у том тренутку, највредније експоненте: Милисаву Банковића, Сашу Станојковића, Марка Стојановића и Ненада Пешића. Прелиставањем архивских примерака са мало труда добија се и податак да сви Ђачки забавници садрже 261 страну чистог стрипа, садржајем опредељеног узраста коме је Забавник и био намењен. Технички уредник и илустратор до 12. броја је Никола Митровић Кокан, који, уосталом, и остатак прелома листа прави по матрици којом се формира табла стрипа. Забавником дефилију и старији и млађи полазници Лесковачке школе стрипа – Кокан Митровић даје романтичарски бајковит тон, несташни Момир Кулић продира у СФ димензију, Срђан Пека Николић уноси сериозност, Марко Стојановић сценаристичку непредвидљивост, менталне мишице показују основци – Иван Стаменковић, Завиша и Света Живковић, Марко Васиљевић...

После смрти *Великог Мајстора* Кокана Митровића, Забавник од броја 13. технички преузима Срђан Пека Николић, који ни за јоту не мења концепцију свог претходника, па је промену готово немогуће приметити све до престанка изласка Ђачког забавника.

Иако је „Ђачки забавник“ био добар полигон за ране и друге радове мајстора ЛЕСтрипа, његове оптималне могућности биле су далеко испод продукције коју су правили величанствени и они који су то у међувремену постали.¹³⁰⁷

¹³⁰⁶ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 99.

¹³⁰⁷ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 62.

ЈЕЛЕНА РАДОВИЋ

Јелена Радовић (Лесковац 2000) студент завршне године на групи за Етнологију и антропологију на Филозофском факултету у Београду.¹³⁰⁸

У часопису *Наше стварање* (1-2/2013) објавила је веома запажен рад „Заједница Рома или протестанско-еванђеоска црква у Лесковцу.“ „Роми у Лесковцу представљају бројну етничку групу која све више силази са маргина, али је њен образовни и социјални ниво још увек на веома ниском нивоу. „У Лесковцу живи преко 8000 Рома у три насеља: Подворцу, Сат-махали и новом насељу „Славко Златановић“. У овом граду са већинским српским становништвом живе заједно још од 1570. године, када се први пут званично помињу. (Тане Куртић, „Фрагменти из историје и обичаја Рома из Лесковца“, *Лесковачки зборник*, 1996, књ. XXXVI, стр. 119).

¹³⁰⁸ *Наше стварање*, 1-2 /2013, стр. 212. Јелена Радовић је завршила Филозофски факултет и сада ради у Народном музеју у Лесковцу

СЛАЂАНА РАЈКОВИЋ

Слађана Рајковић рођена је у селу Кораћевац, у Грделичкој клисури, општина Лесковац, од оца Светолика, званог Лика и мајке Драге. Етнолог, музејски саветник, ради у Народном музеју у Лесковцу. Бави се проучавањем материјалне и духовне културе лесковачког краја. Њен рад веома је запажен у лесковачком Народном музеју, а са проф. др Драгомиром Радовановићем и Миром Ђермановић припремила је и објавила више књига из етнологије лесковачког краја.

Додоле - У нашем народу постоје обичаји (адети) који се вековима поштују. Обичаји су стара правила која регулишу понашање појединаца у друштву.¹³⁰⁹

Нека од њих настала су још у првобитној заједници обухватајући готово све стране друштвеног живота. Нормално, развојем друштва, они су се усавршавали и прилагођавали новонасталим околностима. Иако су то, у принципу неписана правила, била су обавезна за све чланове колектива, тј. заједнице.

Обичаји су током времена добили снагу закона, па их људи спроводе и незнајући, често пута, прави разлог за то, јер је то, како кажу, „обичај који су нама оставили наши стари“. Пошто се друштвена заједница временом ширила и постојала бројнија, обичаји и обреди су се споводили на разним местима и у различитим срединама. При том су извођени изворни обреди, али су се они мењали у различитим срединама. Неки су нешто избацивали, нешто се заборавило, неки су нешто додавали, мењали усавршавали...

%

Чешљанка – чешљање - Овај стари обичај вуче корене с почетка прошлог века и аутентичан је лесковачки обичај. Поуздано се зна да је обичај везан искључиво за градско подручје Лесковца и да се не упражњава у другим крајевима Србије. „Чешљанка“ спада у групу свадбених обичаја. Последњих година прошлог века, а и данас, изводи се и у многим селима лесковачке општине, па баш због тога желимо да овај обичај обрадимо како би се сачувао од заборавља. У другим срединама, пред заказану свадбу, приређује се и момачко вече на младожењиној страни, а *чешљанка* се може сматрати еквивалентом за девојачко вече, али је сценарио карактеристичан само за лесковачки крај.¹³¹⁰

Чешљанку организује млада у дане пред заказану свадбу. Наиме, кад двоје младих организује свадбу, обично за недељу, раније је било код куће, а данас у неком ресторану, у дане који претходе свадби, младожења за своје пријатеље организује тзв. момачко вече, а девојка, млада *чешљанку*.

%

Лесковачке изреке - Зашто баш лесковачке изреке? Зато што имамо дивних изрека и чак оних и онаких које до сада нису забележене, али и због тога што припадају подручју језика који би морали више да чувамо, да га чистимо и обогаћујемо.¹³¹¹

О значају језика говорио је Стефан Немања у чувеном „*Завештању језика*“ где каже: „Чувајте, чедо моје мило, језик као земљу. Реч се може изгубити као град, као земља, као душа. А шта је народ ако изгуби језик, земљу и душу. Боље ти је изгубити и највећи и најтврђи град своје земље него најмању и најнезначајнију реч свога језика. Језик је хранитељ народа. Докле год живи језик дотле га љубимо и почитујемо, њим говоримо и пишемо, пречишћавамо, дотле живи и народ, може се међусобно разумевати и умно сједињавати, не прелива се у друге, не пропада.“

Имајући ово у виду Вук Стефановић Караџић је дао огроман допринос очувању и реформисању нашег језика. Није се он уплашио великог посла и великих опасности но је рекао: „Не брини се ти, мој брајко, оће ли народ пропасти или неће, него ради оно што си кадар. Па ако свако уради онолико колико је кадар, неће народ никад пропасти.“

1309 Слађана Рајковић, Драгомир С. Радовановић, *Додоле*. Биографски подаци преузети из књиге *Додоле*.

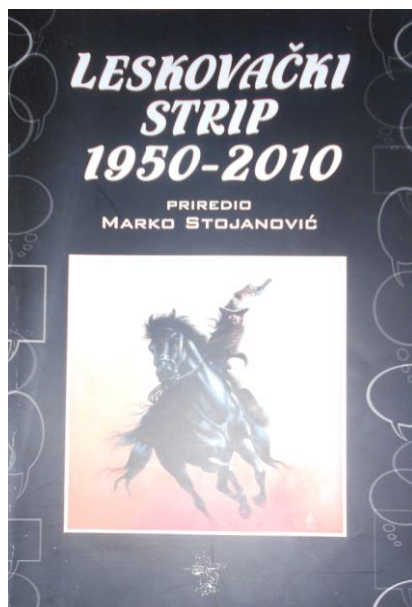
1310 Слађана Рајковић, Драгомир Радовановић, *Чешљанка*.

1311 Слађана Рајковић, Мира Ђермановић, Драгомир Радовановић, *Лесковачке изреке*, Предговор, КК „Глубочица“, Лесковац 2017.

ЗОРАН РАКИЋ

Зоран Ракић (Медвеђа, 1962) – Зоран Ракић рођен је 1962. године. На Факултету политичких наука завршио је последипломске студије из области културе и медија. Радио као директор Народног позоришта у Лесковцу. Као новинар почео је у *Омладинским новинама*. Радио у листу *НИН*. Попратку у Лесковац био је новинар и директор *ТВ Лесковац*, дописник неколико дневних листова и радија. Објавио више научних и стручних текстова из области комуникације, историје и антропологије.¹³¹²

Као добар илустратор и цртач стрипа, успешно се опробава и у изради анимираног филма, а тада се бави и уметничком фотографијом. Стрипове објављивао је у рубрици „Први старт“ *Уи стрипа*, као и у магазину *Арсенал*. Излагао је 1995. године на изложби „Седам величанствених“ у Лесковцу, а сем тога, радови су му излагани на групним изложбама у Лесковцу, Шапцу, Крагујевцу, Зајечару и Зрењанину.¹³¹³

1312 Наше стварање, Лесковац, 3-4 /2012, стр. 358

1313 Марко Стојановић, *Лесковачки стрип 1950-2010*, стр. 123.

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ

I
Хранислав Ракић рођен је 7. марта 1928. године у Печењевцу. Основну школу завршио је у месту рођења, Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу, Виши финансијски течај Министарства финансија ФНРЈ у Београду, Школу за резервне официре финансијске струке и Филозофски факултет, Група за историју, школске 1954/55. године у Скопљу. Био је професор у Сијаринској Бањи, Вишој мешовитој гимназији у Лесковцу, а од јануара 1960. године до пензионисања, 31. децембра 1993. године, директор Народног музеја у Лесковцу. Добио је сва звања од професора и кустоса до музејског и педагошког саветника. Поред педагошког и научног рада, истакао се као организатор научних скупова. Дао је допринос у изградњи и унутрашњем уређењу нове зграде Народног музеја у Лесковцу. Оснивач је „Лесковачког зборника“ и његов уредник од 1961. до 1994. године, као и посебних библиотека у Народном музеју чији је био уредник, као и уредник ванмузејских издања. При Градском одбору СУБНОР-а основао је Библиотеку за савремену историју и био уредник њених издања. Сарађивао је у Нишком зборнику, Нашем стварању, Зборнику Народног музеја у Нишу, Врањском гласнику, Мосту (на бугарском), Нашој речи, Власотиначком зборнику, Трибини младих, Комунисту, Новој Нашој речи, зборницима народних хероја Југославије, Енциклопедији српске историографије (Београд 1997) итд. Ракић је највише дао на истраживању нове историје југа Србије, углавном проучавајући XIX и XX век. Његов главни истраживачки рад био је усмерен на проучавање устаника и ратова против Турске, Првог светског рата, историје радничког покрета и НОР-а и окупације 1941-1945. чему је посветио највећи део својих радова. Писао је и прилоге о прошлости Лесковца, приручнике за основну школу и туристичке водиче. Ракић је члан СКОЈ-а и КПЈ од 1944. године и учесник НОР-а. За допринос издавачкој и музејској делатности добио је више признања: Орден заслуге за народ са сребрном петокраком звездом, Мадаљу за изванредне заслуге у развоју Лесковца, Орден рада са сребрним и златним венцем, Златну значку КПЗ Србије, Плакету Савезног одбора СУБНОР-а, Захвалницу Удружења ратника ослободилачких ратова Србије од 1912-1920. године и потомака.¹³¹⁴

II
БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА - Хранислав Ракић објавио је 349 библиографских јединица од којих 28 књига (осам самостално) и 17 са другим ауторима и три књиге историјске грађе, 47 чланака у тематским зборницима, споменицима и збиркама, 43 рада и 4 сепарата, 131 чланак у периодици и 141 чланак у новинама и листовима и један шапилографски рукопис. Био је главни и одговорни уредник 64 књиге и 32 броја Лесковачког зборника и дао 25 стручних рецензија.¹³¹⁵

У обимној библиографији радова професора Хранислава Ракића налазе се и следећа дела (углавном писана у коауторству са проф. др Живаном Стојковићем): *Хронологија радничког и народноослободилачког покрета у лесковачком крају 1903-1945*, Лесковац 1961, *Лесковац и околина*, Београд 1961, *Хронологија народноослободилачког рата и народне револуције на југу Србије 1941*, Лесковац 1966, *Хронологија народне револуције на југу Србије 1942*, Лесковац 1967, *Печењевце*, Печењевце 1975, *Младост у вихору револуције*, Лесковац 1977, *Хронологија радничког покрета и социјалистичке револуције Јужноморавског региона 1903-1945*, Лесковац 1979, *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945*, Лесковац, 1982, *Лесковац – туристички водич*, Лесковац 1982, *Грађа за историју револуционарног радничког покрета Лесковца и Врања 1895-1915*, Лесковац 1982, *Грађа за историју синдикалног покрета Јужноморавског региона*, Лесковац 1985, *Терор и злочини окупатора*

¹³¹⁴ Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Белешка о аутору, ГО СУБНОР-а Лесковац 2013, стр. 179-180.

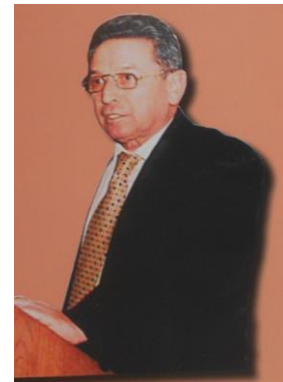
¹³¹⁵ Хранислав Ракић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 97-99.

и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1944, Лесковац 1987, У црвеном јату, Лесковац 1988, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу 1979-1989, Лесковац 1989, Виша техничка текстилна школа у Лесковцу 1959-1989, Лесковац 1990, Историја Лесковца, Београд 1992, Четници у лесковачком крају 1941.1944, Лесковац 1993, Водосистем Барје, Лесковац 1944, Бомбардовање Лесковца, Лесковац 1995, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995, Синдикални покрет Лесковца 1904-1954, Лесковац 1995, Избори у лесковачком крају 1903-1938, Лесковац 1996, Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918, Лесковац 1996, Савез бораца Лесковца 1947-1997, Лесковац 1997, Лесковачки крај у време НАТО агресије, Лесковац 1999, Доктрина насиља, Лесковац 1999, Четрдесет година Навип Плантаже, Лесковац 2000, Јулски празници у лесковачком крају 1945-2000, Лесковац 2002, Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000, Лесковац 2002.

У рубрици „Белешка о аутору“ најновије књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“ (Лесковац 2013) наводи се да је објавио више десетине књига самостално и коауторству. Најважнији радови: *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945* (Лесковац 1982); *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1945* (Лесковац 1986); *Четрдесет седам српска дивизија НОВЈ (Београд 1992)*; а у коауторству: *Сто година Лесковачке гимназије* (Лесковац 1979); *Историја Лесковца* (Београд 1992), *Бомбардовање Лесковца 1944.* (Лесковац 1994); *Три ослобођења Лесковца* (Лесковац 1995); *Лесковачки крај у Првом светском рату* (Лесковац 1996); *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1998); *НАТО агресија у лесковачком крају 1999.* (Лесковац 2000).

III

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ - ИСТОРИЧАР – Хранислав Ракић је својим радом у Лесковцу обележио један богат период интелектуалних достигнућа, учинивши га препознатљивим, како снагом своје личности, ретком енергијом и упорношћу, тако и жељом да докаже да нема препреке која се не може савладати на пољу животног опредељења. Тако он остаје симбол оних који непрекидно дају, а не траже, који стварају и подстичу друге на стварање, који не посустају ни онда када се губи нада, који плене упорношћу у успех. И само такве личности могу да отварају нове путеве, ма о којој средини се радило, јер је оплемене својим присуством; само такви људи чине друге срећним што су их познавали и што су се уверили у њихову снагу.¹³¹⁶

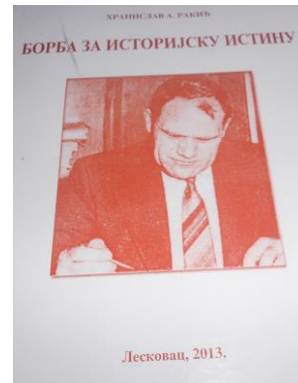
Непосредност и скромност красе лик Хранислава Ракића, који је од почетка веровао у једну истину: да је човек постојао само ако иза себе остави видљив траг, који ће бити утолико вреднији уколико буде трајнији, не само по својој материјализацији већ и по духу. За младог професора историје, који је у Лесковац дошао средином педесетих, то постаје звезда водиља, како у краткотрајном педагошком раду, тако и у дуготрајном музеолошком и историографском опусу. Иако су тада ученици жалили што им одлази врстан професор, културни посленици нису слутили да на сцену ступа човек који ће управо култури подићи највећи споменик, уградивши целог себе у њега. Тај споменик је Народни музеј у чијем крилу почиње, тада, оно чиме Лесковац може да се поноси. Притајена жеља младог професора историје претворила се најпре у искру научног рада која врло брз нараста у неугасиви пламен који доноси само победе, не само у време његовог рада већ и после тога. Пожелео је млади професор и успео да покрене и *Лесковачки зборник*, подстакавши лесковачку интелигенцију, која је и у ранијим периодима знала да својим печатом оплемени средину. Приврженик традиције, али истовремено и неумољиви реалиста, Хранислав Ракић је знао да је услов опстанка уједињење духовне и интелектуалне снаге свих оних који су могли да помогну у проучавању и обогаћивању културне баштине. И у томе је успео. Међутим, он се није задржавао само на спољашњим манифестацијама способности да организује научни скуп, симпозијум, изда књигу или презентира модерну поставку музејских експоната. Његово интересовање је ишло даље. Најпре храбро, на први поглед спонтано, затим смишљено и зналачки, до пуне зрелости, четвородеценијски радни век био је испуњен истраживањима, до значајних историографских достигнућа. Зато је за његово име довољно рећи Хранислав Ракић – историчар.

¹³¹⁶ Проф. др Живан Стојковић, Уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј Лесковац 1994. стр. 5- 6.

IV

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – Делатност Хранислава Ракића започела је у Лесковцу 1956. године.

Тадашњи професор историје у средњој школи вероватно још није открио притајени унутрашњи немир историчара коме је настава била само почетак новог пута коме ће посветити читав живот. За оне који не поседују посебну енергију, рад у Народном музеју био би само алиби за привидни мир и задовољство просечношћу струке прилагођене овој делатности. Лесковац зато није ни очекивао да ће се у том периоду управо у Народном музеју родити искра научног рада која ће резултирати обимним историографским импулсом. Заискрила је у младом професору историје жеља за научним радом, са свим непознаницама које је таква жеља носила. Покренуо је „Лесковачки зборник“. Савладао је све препреке и отпоре провинцијске психологије и управо у том моменту започео борбу за историјску истину на једино исправан начин, путем сучељавања штампане речи и саопшавања историјских истраживања. Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прву су чинила његова истраживања и научни резултати, а друга се односила на критички приступ према ономе што је објављивано у сфери истријске науке. Ова друга, међутим, имала је, опет, два сегмента. Први је обавезујућа критичност главног уредника „Зборника“, а друга је његов лични однос, као историчара, према објављеним чланцима или књигама.¹³¹⁷

Осврнућемо се на овај други сегмент. За његово разумевање потребно је истаћи да је Хранислав Ракић још на студијама стекао основе критичности како према историјским изворима, тако и према историографским делима и резултатима историјских истраживања. Тај квалитет, као резултат професионалног опредељења, омогућио му је да буде објективан у границама могућих сазнања. Определивши се да детаљније обрађује период наше историјске прошлости од 1941. до 1945. године био је свестан чињенице да је основни услов за сазнавање историјске истине изворна грађа. Залажући се за њено сакупљање и лоцирање у Историјском архиву или Народном музеју, Ракић још 1967. године у „Нашем стварњу“ упозорава да онај који сакупља грађу мора најпре да елементарно познаје историју одређеног периода, затим архивске фондове у архивима, музејима и институтима и да упозна библиографију како би могао да прави селекцију докумената. Био је енергичан у захтеву да се и кривично гоне они који, злоупотребљавајући могућност сакупљања историјске грађе, праве своје приватне архиве, што је испод сваког критеријма морала и етике уопште. Јер, тиме се атакује на могућност сазнавања историјске истине и истовремено омогућује злоупотреба документа који није доступан за научну проверу. Свој став према могућностима сазнања историјске истине Ракић манифестује односом према мемоарској грађи коју назива најнесигурнијом, јер су учесници догађаја углавном субјективни и врло често износе нетачне податке. Овакав став према мемоарској грађи, у сваком случају, није нов и само Ракићу својствен, али је новина то што га Ракић примењује и када је у питању период НОР-а, на његове учеснике, што у овом периоду није била само храброст већи велики ризик. Његов генерални закључак у овом перуоду био је да сва изворна грађа мора бити критички коришћена што је и основни предуслов за научност.¹³¹⁸

Овакав став према историјској грађи резултирао је три године касније још критичкијим односом према издавачкој делатности на тему НОР-а у Лесковцу. Иако потврђује задовољство обимом интересовања за овај период, он отворено устаје против квалитета објављених публикација, јер су његови аутори „неодговорно и без неопходне индивидуалне спреме“ писали о НОР-у, чиме су свесно или несвесно упадали у фалсификовање историје, јер нису задовољавали ни најминималније критеријуме историјске обраде материје. Неке од тих књига су писане и без икаквих стручних рецензија па Ракић с правом закључује да је такво стање анархично. Истовремено, у непосредној вези с тим, он најављује потребу адекватне критике издавачке делатности као основног услова за потврђивање историјске истине. Насупрот појави оштрог реаговања аутора на критике, он се залаже за нормалан и аргументован дијалог између аутора и критичара. Наглашавајући некритичност појединих аутора према материји коју обрађују, Ракић долази до закључка да неки од њих не праве разлику између своје личности и свога рада. Но, Ракић се на задржава само на констатовању

¹³¹⁷ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Лесковац 2013, стр. 5.

¹³¹⁸ Исто, стр. 6. *Напомена:* У Предговору проф. др Живана Стојковића наводе се конкретни примери дела и њихових аутора који су били предмет жестоких полемика (видети стр. 5-18).

овакве ситуације. Он предлаже и решења. Наиме, човек који се бави писањем мора бити, пре свега, квалификован, да има смисла за ту врсту посла. Он мора бити без икаквих предрасуда или идеолошких заблуда. Овај његов став је, у ствари, темељна одредница борбе за историјску истину. Међутим, пошто се оваква праксе не може брзо да промени, јер је била последица опште друштвено-политичке климе, Ракић подржава форму стварања редакцијских одбора који би, ако ништа више, увели ред у техничким припремама за штампање књига из периода НОР-а и револуције. То би подразумевало избор аутора, склапање уговора, организовање стручних рецензија и препоручивање рукописа за штампу. Редакционе одборе би чинили људи који познају овај период наше историје. То би онемогућило нестручним ауторима да наставе свој посао који више штети него што користи, а истовремено не би доводило до стварања политичких проблема који су били последица немарног и неодговорног рада.

Међутим, могао би се стећи погрешан утисак да се Ракићева борба за историјску истину у овом периоду односила на разрачунавање само са онима који то нестручно раде, што би у многоме умањило њен значај. Напротив, његово залагање за историјску истину било је животно опредељење историчара Хранислава Ракића који је седамдесетих година већ увелико својим историографским радом показао да је један од оних историчара НОР-а и револуције који се придржавају захтева историјске науке. Зато је било логично очекивати да ће управо у овом периоду енергично реаговати када су се такве произвољности појавиле у делима оних чије су и формалне квалификације задовољиле неке од захтева научног поступка у историјској науци (мада је до краја остао при свом ставу да се историјом морају бавити историчари, односно да сваки стручњак, ако има наклоности према научном раду, може најбоље да се потврди само у својој струци).

(...) Друго поље деловања Хранислава Ракић, које је такође пружало широке могућности борбе за историјску истину, је организовање и рад научних скупова који су се, пре свега, бавили појединим темама из периода НОР-а. Такво опредељење није било формалног карактера. Свестан чињенице да је и то једна могућност елиминисања већ раширене појаве нестручне обраде историјске прошлости, он је сматрао да тек позната имена наше историографије могу својом стручношћу и ауторитетом да дају највећи допринос научној обради периода НОР-а и револуције. Наравно, врло брзо се показало да је био потпуно у праву, па је ангажовање научних радника проширило и на остале области које су биле заступљене у „Лесковачком зборнику“. Верификација научних резултата на научним скуповима не само што је подигла квалитет „Лесковачког зборника“ већ је била и брана већ наговештене појаве нестручности и неодговорности. Међутим, средином седамдесетих година морао се суочити са великим тешкоћама у политичкој клими, коју су створили неприкосновени ауторитети, на политичким функцијама или без њих, који су сматрали да је неопходно вршити ригорозну контролу свега што је требало да буде објављено о периоду 1941-1945. па чак и онога што познати стручњаци на пољу историјске науке саопштавају или објављују. Тада је схватио да се Редакциони одбор за издавачку делатности из НОР-а (постојао од 1970) почиње да претвара у своју супротност, па уместо да буде технички орган који ће се бринути о подстицању и организовању ове важне делатности, он се претварао у пресудитеља, чак и када се ради о саопштеним научним сазнањима или дилемама познатих научника из области историјске науке.

(...) Нажалост, порука за коју се деценијама борио Хранислав Ракић да историјска истина мора бити на првом месту и једина права одредница није била опште прихваћена ни у наредној деценији до данас. Догађало се да буду објављиване књиге које не само што нису имале стручну верификацију, већ нису доживеле ни најелементарнију критичку оцену, не ради политичког или другог обрачунавања, већ ради историјске истине.

%

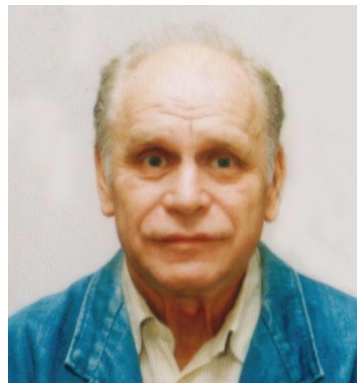
Србија је земља богате историјске прошлости, која је у историографији обрађивана са различитих аспеката уз покушаје да се поштују историјски императиви истинитости која се заснива на изворима првога реда.

Нажалост, то одушевљење историјском прошлошћу Србије охрабрило је многе стручњаке који по вокацији нису историчари да се упусте у ризик тумачења историјске прошлости без елементарног познавања научног метода историографије. Тако је често долазило до погрешних тумачења и произвољности, непотребног глорификовања и карактерисања појединих догађаја. Притом, уочљиво је био присутан и јак политички утицај, што је стварало услове за необјективност. Круг оних који су се осмелили да пишу био је последица њиховог учешћа у појединим догађајима или положаја који су заузимали у друштву. Чак су формиран и редакциони одбори од нестручних људи који су сматрали да

треба да пресуђују о карактеру појединих догађаја и о начину писања, што је био тежак ударац за историјску науку. Такво профанисање нанело је велику штету историјској истини. Када се томе дода да није постојала права историјска критика или је она тумачена као атак на систем, онда је јасно да је ситуација била још тежа.

У новије време, нарочито после тзв. демократских промена у Србији, одвијао се процес транзиције, односно повратка капитализма у најгрубљем облику, па су се јавили они који су добили задатак да глорификују нови систем и у негативном светлу приказују све што је била недавна историјска прошлост српског народа. Нажалост, тај задатак су добили и неки историчари, доктори наука, који би, према томе морали да се одрекну свега што су писали, па можда и свог статуса научног звања. Као историчар осетио сам потребу, поред осталог, да се озбиљније позабавим критиком објављених књига из историографије, као и да реагујем на сумњиво тумачење појединих догађаја у многим часописима и дневним листовима. Такве интервенције утицале су на ауторе да се одричу књига свесни да су неправилно тумачили чињенице. Ако се зна да је било дозвољено да се утврђује права историјска истина, без обзира на политичку климу и утицаје. Зато сам књигу насловио „Борба за историјску истину“, јер ми је то била звезда водиља у име моје струке.¹³¹⁹

V
НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О РАКИЋУ - Имао сам прилику и срећу да сарађујем са Храниславом Ракићем и да изблиза пратим начин његовог рада и поступања са сарадницима. Он је дугогодишњи уредник свих музејских издања и његовог најчувенијег гласила *Лесковачког зборника*; када се зна да је Ракић такође дугогодишњи директор Народног музеја, то би свакако било довољно да испуни не само цело радно него и све своје расположиво време. Па, ипак, ако желимо да дефинишемо рад и учинак Хранислава Ракића, чини ми се да би се морало рећи да је то човек и работник који је увек тамо где се нешто покреће, ради и ствара. Потврда за то је и чињеница да је Ракић један од сталних сарадника *Наше речи*, затим уредник и сарадник *Нашег стварања* и да је учесник многих научних скупова и симпозијума, не само оних које је сам организовао у оквиру Народног музеја у Лесковцу,

¹³¹⁹ Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а Лесковац 2003, стр.5-18. *Напомена:* У књизи Борба за историјску истину објављени су следећи прилози: Предговор проф. др Живана Стојковића; Непустивни пропусти у једној репрезентативној књизи (Србија – знаменитости лепоте, Београд 1965); Сакупљање изворне и мемоарске грађе за период 1941-1944. и њихова веродостојност; Споменици културе – њихово стање и заштита; Једна корисна књига и реализација; Још реч-две о једној књизи (др Димитрије Кулић, др Јосиф Трајковић, Документи о настанку и развоју народне власти на југу Србије 1941-1945. године); Поводом хронике о Лесковцу (Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968); Издавачка делатност на тему НОР-а); Лесковац и околина (др Драгослав Танић, Лесковац и околина, Лесковац 1972); Актуелна питања неговања и развијања револуционарних традиција НОБ (дискусија); Научни скуп - шездесет година КПЈ (СКЈ, СКОЈ-а и револуционарних синдиката (дискусија); Осврт на књигу Живојина Николића – Брке, Југоисточна Србија у револуцији 1941-1945 (дискусија); Напад 11. српске народноослободилачке бригаде на немачки аеродром код Лесковца; Историографија и време садашње (како на то гледа историчар Хранислав Ракић); Историографија и време садашње II (има ли табу тема); Политика експрес и Вечерње новости у 1990. о НОР-у на југу Србије; Савезничко бомбардовање Лесковца 1944 (др Момчило Павловић и Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944); Заблуде и фалсификати Александра Марковића – Туларског; Репринт Лесковачког гласника или збирка плаката (др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, књига I 1919-1929, Лесковац 1997); Погледи о датумима новије историје – погрешна тумачења; Реаговање – Књига о Кости Миловановићу Пећанцу – Чудна „хладнокрвност“ историчара (др Момчило Павловић, др Божица Младеновић, Коста Миловановић Пећанац 1879-1944 – биографија; Кривотвори ради функција (Фелтон и књига Наше речи нису уздрамале јавност); Неки нови српски историчари кроје прошлост по задатку; Хроника са доста нејасноћа (Борисав Динић, Чекмин, Београд 2009); Рушења из незнања; Поговор; *Напомен:* У Лесковачком културном центру 4. априла 2013. године промовисана је књига Хранислава А. Ракића „Борба за историјску истину“, а повод је 85. годишњица његовог живота. Говорили су: Слађана Младеновић, уредница у ЛКЦ, проф. др Живан Стојковић, историчар и мр Мирослав Здравковић, правник. Издавач је Градски одбор СУБНОР-а Лесковац, а појавила се као 18 књига у едицији Библиотека за савремену историју. Уредник књиге и аутор Предговора, проф. др Живан Стојковић, евоцирао је успомене на прве сусрете у Скопљу на Филозофском факултету и од тада до данашњих дана траје њихово дружење и заједнички рад. Хранислав Ракић је нагласио да његов рад на „пољу историје“ није био да умањи значај других стваралаца са којима је деценијама полемисао, него да укаже на веродостојност чињеница и отвори путеве да се историјом баве – историчари.

него и оних које су организовали академија наука, разни институти и научна друштва буквално широм целе бивше Југославије.¹³²⁰

Ракићево присуство у Нашој речи је дуготрајно и разноврсно, јер је он у том листу не само објављивао своје текстове посвећене народноослободилачкој борби него и давао интервјуе и у својству директора Народног музеја, и у својству историчара, и, касније, у својству председника Општинског одбора СУБНОР-а. Ракић је, једном речју, писао и говорио за Нашу реч а и она је често писала о његовим књигама и о његовим научним и организационим подухватима. Довољно је да загледамо у брижљиво уређену библиографију Хранислава Ракића коју је припремио нишки историчар Д. Мирчетић да бисмо се у ово уверили.

Овом приликом нећу се задржавати на тој заиста обимној материји. Поменућу само два примера. Први заправо говори о једном тешком неспоразуму, а реч је више о времену – самом почетку шездесетих година – него о самом Ракићу који је тада био почетник у научном раду. Наиме, Наша реч је, следећи иницијативу једног одговорног политичког радника, подвргла оштрој критици рукопис Ракића и Станка Ђорђевића, који се, највише захваљујући том нападу, никада није појавио из штампе.¹³²¹

Једино оправдање за Нашу реч видим у томе што је она, и не слутећи, ипак учинила услугу тада младом историчару јер је рукопис заиста још био недовољно припремљен за штампу и што би тиме више наудио него што би користио његовом угледу. Тај инцидент, међутим, највише захваљујући толерантности самог Ракића и спремности Наше речи да буде отворена за политички исправне сараднике, није оставио трага и Ракић је постао и до данас остао радо помињано име на страницама овог листа.

Други пример односи се на један интервју Хранислава Ракића дат Нашој речи који је затим, са незнатним скраћивањем, објављен у *Борби*. Ракић је том приликом говорио о раду Народног музеја, интелектуалној клими у Лесковцу, организацији научног рада и издавачким плановима своје установе. Вреди се подсетити неких Ракићевим мисли и планова да би се видело не само какви су они били него у којој мери их је Ракић у своме музеју извршавао.

Одговарајући на питање о разлозима за покретање *Лесковачког зборника*, Ракић се позвао на уводну реч уз први број и једноставно рекао да је ова публикација покренута са циљем да се „лесковачки крај свестраније и са различитих аспеката научно проучи с обзиром на његову интересантну прошлост и врло динамична савремена кретања у њему“, оценивши да су претензије скромне а да је резултата већ било. Међутим, ми смо сведоци шта је све урађено преко Лесковачког зборника, колико је ту грађе, матријала и студија објављено и какав је углед у научном свету ова публикација стекла, окупивши велики број сарадника из готово свих научних центара бивше Југославије. Уосталом, и сам Ракић је у овом интервјуу рекао да је то један од циљева: наиме, Ракић је истакао као свој уметнички кредо окупљање свих оних који могу дати свој прилог познавању Лесковца – без обзира на евентуалне идеолошке и друге околности које су тада итекако узимане у обзир. Нарочита пажња поклониће се, рекао је Ракић, сарадницима из Лесковца, и тако је и било. На страницама Лесковачког зборника појавили су се сви они који су радили на науци и написали нешто од вредности. Та чињеница показује какав је Ракић уредник и којим се начелима руководио, а и објашњава успех не само Лесковачког зборника, него и свих осталих музејских издања.

Захваљујући оваквом односу према људима од пера, Народни музеј је постао установа која је подстицала на индивидуални рад и давала импулс за многе иницијативе. Зато слободно можемо рећи да је Ракић колико уредник, толико и аниматор и подстрекач научног живота у нашем граду.

Још боље потврђује тезу да је Ракић свуда тамо где се нешто покреће и ради његова ангажованост у *Нашем стварању*; он је ушао у редакцију тог часописа године 1961. када је на нешто другачијим основама обновљено његово излагање, и у тој редакцији остао петнаест година, укључујући и најбољи период тог часописа, односно рад у редакцији 1967. године када је она имала само пет чланова и када је Наше стварање постало врло тражено и врло запажено. За тих петнаест година Ракић је веома ревносно сарађивао у часопису тако да готово нема броја у коме није угледао светло дана макар један његов прилог. Писао је о разноврсним темама, највише наравно о историји Другог светског рата

¹³²⁰ Николај Тимченко, Хранислав Ракић у Нашој речи и Нашем стварању, Хранислав Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994, стр. 119-112. *Напомена*: пренели смо комплетан прилог.

¹³²¹ *Напомена* Н. Тимченка у фусноти прилога: Рукопис је објављен поводом двадесетогодишњице устанка под насловом Лесковац и околина, Београд 1961.

на лесковачком подручју, али су драгоцени његови прилози о историји самог часописа које је писао у јубиларним бројевима. Пуни фактографског материјала, писани једноставним језиком чињеница, строго документарни али и са лапидарним оценама о улози и месту часописа у културној историји Лесковца, ови прилози, заједно са библиографјом радова објављених у Нашем стварању, чине оно што бих назвао историјом историографије о нашем граду. Тако је Ракић својим разноврсним радом, увек прилагођавајући своје прилоге природи публикације у којој сарађује, дао веома корисне радове чија је документарност трајне вредности.

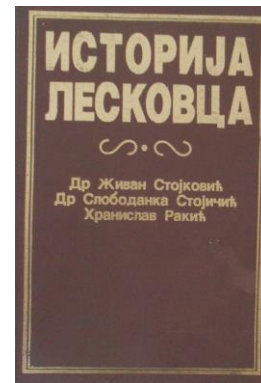
Наравно, Ракић је налазио времена и да учествује и на научним скуповима и симпозијумима на којима се расправљало о догађајима у току рата. Ракић је специјалиста на Народноослободилачки рат у лесковачком крају и готово све његове књиге имају за тему ту област. Међутим, погрешно је рећи да је Ракић налазио времена да учествује на научним скуповима и ту проверава и фактографију и своје закључке јер је писање радова за те прилике, у ствари, основа његове делатности. Ракић је историчар који сматра фактографију за главни циљ свога рада и утврђивање истине о збивањима и личностима је његова главна преокупација. Тежећи проверавању и утврђивању истине, он је сматрао научне скупове за погодну могућност да то и оствари. Објављујући прилоге са научних скупова у зборницима радова који су у тим приликама штампани, Ракић је, у ствари, исписао читаве томове о предмету којим се бави.

Најзад, ваља рећи да и Наша реч, и Наше стварање и научни скупови у Лесковцу и многим градовима бивше Југославије сведоче о огромном раду који је Ракић током своје плодне активности у трајању од близу четрдесет година уложио и тиме обележио најбоље токове и тенденције лесковачке науке, посебно историографије.¹³²²

VI

ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА – Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.¹³²³

Идеја о писању историје Лесковца настала је на симпозијуму одржаном 1967. године у Народном музеју у Лесковцу поводом 90. годишњице ослобођења од Турака. Тада је и формиран Редакциони одбор који је имао задатак да изради скицу за овај пројекат. Констатовано је да постоје и знатне тешкоће за писање историје Лесковца због недовољне истражености свих периода његове прошлости, као и недостатка историјских извора. Како је требало да историја Лесковца, као вишетомно издање, буде штампана поводом стогодишњице ослобођења од Турака, рачунало се да је период од једне деценије довољан да се попуне празнине у обради његове историјске прошлости. Зато је настављена интензивна издавачка делатност како посебних издања у оквиру, тако и у оквиру „Лесковачког зборника“. Убрзо је, међутим, било јасно да је овај период доста кратак за комплексније истраживање и публиковање грађе и монографских дела. Аутори су указивали на тешкоће па је прихваћено да се до тада истражена и обрађена грађа објави како би послужила за писање историје Лесковца. То је продужило рад на пројекту за још једну деценију. Најзад, деведесетих година стекли су се услови за њено

¹³²² Хранислава Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994. године. *Напомена*: Садржај књиге: др Живан Стојковић, Уводна реч; аладемик Владимир Сојанчевић, Стваралац и дело; др Милорад Васовић, Обележено време; Ђорђе Митровић, Прилог разматрању улоге Хранислава Ракића у музејској служби и музеологији Србије; др Петар Качавенда, Допринос дела Хранислава Ракића савременој историографији; др Мирољуб Васић, Допринос изучавању историје омладинског покрета; др Вјенцислав Глишић, Хранислава Ракић као историчар терора и злочина окупатора и њихових сарадника у лесковачком и врањском крају; др Жарко Јовановић, Сељаштво југа Србије у делима Хранислава Ракића; др Јован Златић, Хранислава Ракић – историчар Комунистичке партије Југославије у народноослободилачком рату у јужној Србији; Драгољуб Ж. Мирчевић, Војноисторијски аспект Ракићевог опуса; др Милан Матић, Хранислава Ракић, уредник Лесковачког зборника, посебних издања и ванмузејских публикација; др Живан Стојковић, Борба за историјску истину; др Милан М. Миладиновић, Критичка мисао Хранислава А. Ракића; др Димитрије Кулић, О делу Хранислава Ракића; др Никола Цветковић, Ликови бораца у народним песмама и биографијској обради Хранислава Ракића; Драгутин Ђорђевић, Трагови једног историјског тренутка; Николај Тимченко, Хранислава Ракић у Нашој речи и Нашем стварању; Вили Хубач, Испољена спремноост у свако доба за сарадњу, мр Срђан Марковић, Неколико кратких импресија о Храниславу Ракићу; Никола П. Илић, Неколико фрагмената из живота Хранислава Ракића;

¹³²³ Мирољуб Васић, Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет, Лесковац 2003, стр. 14. *Напомена*: Књига је објављена 1992. и написана у коауторству: Др Живан Стојковић, Слободанка Стојичић и Хранислава Ракић.

обликовање, јер је било довољно обрађених монографија, чланака и расправа који су омогућили да се напише, не вишетома, већ једнотомна историја Лесковца која представља покушај синтезе досада валоризованих научних чињеница. Тако је доведен до краја пројекат историје Лесковца који се ових година уклапа и у обележавање шестогодишњице његовог постојања као града. Определили смо се да историју Лесковца обрадимо од најстаријих дана до 1944. године, јер сматрамо да послератни период тек треба истраживати и научно валоризовати. За поједине периоде, поготово за најстарији период, по природи ствари, обухватили смо шире подручје које гравитира Лесковцу, док се у већем делу текста обрада односи на Лесковац са најближом околином. При обради углавном смо се користили објављеном литературом и грађом, а делом истраживањем историјских извора. Сматрамо да писање историје не значи и завршну реч, поготово за богату историјску прошлост једног подручја, јер нова истраживања доносе и нова сазнања.¹³²⁴

VII

НАЛИЧЈЕ „ЗЛАТНОГ ДОБА“ ЛЕСКОВЦА 1918 – 1941 – У издању Народног музеја у Лесковцу 2015. године штампана је луксузно опремљена књига у тврдом повезу, великог формата, на српском и енглеском под интригантним насловом „Златно доба Лесковца 1918 – 1941“, аутора: Звонимира Шимунца, Мире Ниношевић и Верољуба Трајковића, на кунсдрук папиру, са велики бројем фотографија завидног квалитета. Овај пројекат, како су га аутори „крстили“, заслужује сваку пажњу утолико пре што се ради о врском новинару Шимунцу и двоје историчара и музејских саветника. Јер, обрада прошлости свакога града у Србији, па и Лесковца, услов је за разумевање будућности и подстицај за даљим напредовањем.¹³²⁵

(„) Листајући ову интересантну сликовницу, која може важити и као туристички водич, сусрећемо се са још једним бомбастим насловом „Манчестер на Балкану“ где се, на срећу недобронмерних читалаца, први пут на стр. 57. стидљиво пимиње да је Лесковац био и „град радника и штрајкова“. Значи, радници су били једино синоним за штрајкове и то у златном добу, што може да значи доста непримерено за те „недорасле“, раднике који не могу да уживају у благодети тог благостања, већ покушавају да се буне и да руше ауторитет града и његових газди. По природи текста, може се разумети да су аутори прихватили профани назив неколико троспратних грађевина као палата, којима су морали да се поносе сви мештани. Невештина у коришћењу постојеће литературе о историјској прошлости Лесковца, доводила је и до тога да аутори превиде и најновије податке о неким догађајима или културним и верским споменицима.

(...) Своју невештину у конципирању књиге аутори су показали и одступањем од самог наслова. Наиме, у жељи да буду интересантни, одлучили су се да издвоје три епизоде из историје града, па су ту уврстили обележавање пола века од ослобођења од Турака,

(...) Нико не спори да је Лесковац имао значајан број фабрика у власништву богаташа, али је име „Српски Манчестер“ добио само по текстилној индустрији, која је после Другог светског рата наставила да се снажно развија и седамдесетих година прошлога века имала десет хиљада радника у здруженом предузећу „Лескотек“.¹³²⁶

¹³²⁴ Др Живан Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић, Поговор, Историја Лесковца, Институт за савремену историју Београд 1992, стр. 356-357.

¹³²⁵ Хранислав А. Ракић, „Наличје „Златног доба“ Лесковца 1918 – 1941“, Градски одбор СУБНОР Лесковац, 2015. Предговор, стр. 7 – 19. *Напомена:* САДРЖАЈ књиге: Предговор, Увод, Извод из рецензије, „Ванвременско „Златно“ доба Лесковца, Пословни и политички углед лесковачких богаташа пре „Златног доба“, Лесковачке афере „Златног доба“, Положај радника у „Златном“ добу Лесковца, Комунални проблеми „Златног“ доба, Лесковачке афере „Златног“ доба, Политичка убиства „Златног“ доба, Техничка достигнућа „Златног“ доба, Незамисливе паралеле, Списак са „Платинастог“ доба Лесковца, Литература, Поговор, Белешка о аутору.

¹³²⁶ У Лесковачком културном центру октобра 2015. године промовисана је књига Хранислава Ракића „Наличје Златног доба Лесковца 1918 -1941“. Реч је о реаговању на књигу „Златно доба Лесковца 1918 -1941.“ Ракић тврди да поменути период не може бити назван „Златно доба“, јер су у то време постојале велике афере у Лесковцу, као и да су се људи које „они идеализују, капиталисти, богатели експлоатацијом радника, деце од 8-12 година, а не својим радом. Било је и великих демонстрација и штрајкова радника, јер људи нису били материјално обезбеђени. Говорити о том добу да је златно је немогуће. Поред аутора, присутнима су се обратили и рецензенти књиге, проф др Драгомир Радовановић и Живојин Стефановић, дипломирани правник. Радовановић је рекао да је добро што су се појавиле ове књиге, јер свака на свој начин описују то време, а из сучељавања различитих ставова и виђења могу се донети релевантне оцене о једном времену. Живојин Стефановић је, пре него што је рекао нешто о књизи, напоменуо да је организатор имао проблема да добије простор за промоцију, па је било у плану да се, ако никако другачије, промоција одржи у парку, јер „ту нам не могу забранити окупљања.“

ВУКАДИН РИСТИЋ

И Прим. др Вукадин Ристић, специјалиста ортопедске хирургије и трауматологије, рођен је 1930. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Медицински факултет у Београду, а специјализацију на Медицинском факултету у Скопљу. Стручно се усавршавао на клиникама и институтима медицинских факултета у Београду, Нишу, Скопљу и Загребу, код прим. др Душана Деклеве, прим. др Велибора Текаревића, проф. др Александра Ковачевића, проф. др Светислава Солдатовића и проф. др Љупчо Серафимова. Објавио је у стручним часописима и зборницима 150 научно-стручних радова и аутор је 11 књига: Деформитети кичменог стуба код школске деце (1986), (у коауторству са др Ј. Камнаром, др К. Ветеровским), Споменница – 50 година рада Подружнице СЛД у Лесковцу (1997), *Сијаринска Бања извор здравља и живота* (два издања 1998. и 2002), *Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947-1997.* (у коауторству са др Н. Златановићем, 1998), *Развој здравствене службе у лесковачком крају 1978-2005* (2006), *Термоминералне воде Сијаринске Бање* (2007), два издања, *Основи ортопедије и трауматологије* (2008), *Квалитет живота особа старијег животног доба* (2010) (у коауторству са др М. Левијем), *Оснивање и развој уролошке службе у Лесковцу* (у коауторству са др М. Петровићем) (2011). Примаријус је постао 1982. године. Био је професор анатомије и физиологије у Медицинској школи и уредник часописа Подружнице СЛД у Лесковцу. У ЛКЦ 2016. године промовисана је његова књига “Председници Подружнице Српског лекарског друштва 1947 – 2015“ Врло активан у СЛД, од самог почетка рада као лекар обављао је одговорне дужности потпредседника (1978-1982) и председника Подружнице СЛД у Лесковцу (1982-1989), члан Извршног одбора Председништва СЛД (1986-2001), члан комисије СЛД за доделу звања примаријус (1985-2004) (...) Добитник је многих признања.

Рођен сам 21. фебруара 1930. године у Лесковцу у старој лесковачкој породици од мајке стана Цекић, домаћице и оца Тодора Хаџи-Ристића, трговца, као њихово шесто дете. Очево порекло је из села Грдилнице од бабе Милке (рођене 1925), лепе и храбре жене која се борила против Турака и чије су особине, понашања и догађаји били инспирација за познату народну песму „*Море пуче пушка низ густе ораси*“. Порекло по мајци је из старе лесковачке породице, кожарско-ужарског трговца Костадина Цекића-Дине Вучковог из насеља Подворце. Рођен сам у кући у непосредној близини Хисара, у улици Милоша Обилића у којој и данас живим са супругом.¹³²⁷

По повратку са радне акције Панчевачки рит - Борча, уписам сам Медицински факултет у Београду. У почетку студија имао сам потешкоћа са обезбеђењем смештаја. Спавао сам на клупама у парку или на Железничкој станици. Срећа је била што тада ноћи нису биле хладне и што то дуго није трајало. У прва два месеца био сам илегални станар у студентским домовима „Иво Лола Рибар“ и „Ђилас“ код Железничке станице. Касније сам користио стан у улици Максима Горког на Каленићевој пијаци у коме сам остао до завршетка студија.¹³²⁸

Готово је преко пет деценија како сам стекао диплому Медицинског факултета и почео и завршио свој професионални рад у родном Лесковцу и Сијаринској Бањи.

Последњих година сам, такође, много научио и још увек радим и учим. Закључио сам да је у животу најбитније да прво разумемо и слушамо једни друге, да смо толерантни и попустљиви, пажљиви и предрусетљиви, да поштујемо и старе и младе да бисмо били поштовани, да смо дружељубиви, да имамо пријатеље и другове.¹³²⁹

1327 Прим. др Вукадин Ристић, *Мој животни пут*, Лесковац 2013, стр. 15.

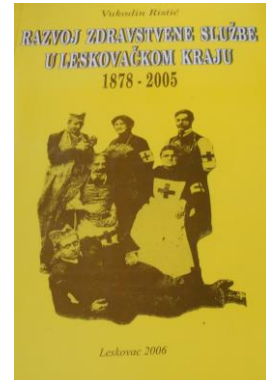
1328 Исто, стр. 44.

1329 Вукадин Ристић, *Мој животни пут*, Филекс Лесковац, стр. 11-15. *Напомена:* У посебном поглављу књиге *Мој животни пут* „Изводи и мишљења о мом раду“, изузетно похвалне оцене изrekli су академик проф. др Војин Шуловић, проф. др Обрад Костић, прим. др Томислав Стојичић, прим. др Милан Леви, прим. др Велибор Станковић, проф. др Живан Стојковић, прим. др Зоран Динић, прим. др Мирослава Димитријевић

II

РАЗВОЈ ЗДРАВСТВЕНЕ СЛУЖБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ

- Здравствена служба у Лесковцу и околини почела се убрзано развијати тек после ослобођења од Турака. Према одредбама Закона о уређењу санитарне службе и чувања народног здравља Кнежевине Србије већ 1882. године Лесковац добија првог средњег лекара. Та година означена је као почетак организоване и званичне здравствене службе у Лесковцу и читавој његовој околини. Декретом је постављен први средњи лекар, др Ђорђе Даларопуловић, са задатком „да се бави здравственом проблематиком и организацијом здравствене службе у Срезу лесковачком, округа врањског, а 1885. године Лесковац је добио и првог општинског лекара др Ристу Михајловића.¹³³⁰

Развој здравствене службе на подручју Лесковца и његове околине није довољно истражен. Не постоји ниједна целовита публикација, која се на систематичан начин бави овом проблематиком. Побуђен том чњеницом прихватио сам се задатка да, на основу расположиве документације, сагледам развој ове значајне службе од њених задатака до наших дана. Сасвим се сигурно зна да наших лекара није било у Лесковцу непосредно после ослобођења од Турака, али се зна да су у доба турске владавине у Лесковцу и оклини, у неослобођеном граду уочи 1877. године била два школована лекара.

Један је по националности био Турчин за кога си сигурно зна да је био лекар у Лесковцу чије је присуство забележио лесковачки учитељ Јосиф Костић, његов савременик и лични пријатељ и да је био образован човек. Чувени француски научник Ами Буе, који је боравио у Лесковцу 1837. године пише у свом капиталном делу *Европска Турска* да је у Лесковцу као лекар радио један Абанац. Други лекар је био Хеџим Панајот, по националности Грк, о коме знамо из казивања старих Лесковчана.¹³³¹

III

ПРЕДСЕДНИЦИ ПОДРУЖНИЦЕ СРПСКОГ ЛЕКАРСКОГ ДРУШТВА У ЛЕСКОВЦУ 1947 – 2015. ГОДИНЕ

- У Лесковцу је 1. марта 1947. године, у згради Хигијенског завода одржана Основачка скупштина Подружнице Српског лекарског друштва за лесковачки, власотиначки и јабланички округ.¹³³²

Скупштину је отворио начелник здравственог одељења округа лесковачког др Живојин Поповић и указао на неопходност оснивања Подружнице и задатке у будућем развоју здравствене службе, превентивном раду, ширењу здравствене културе, али и о месту и улози лекара. Лекари лесковачког, власотиначког и јабланичког округа формирали су Окружну подружницу Српског лекарског друштва и за првог председника изабрали др Радета Свилара, за секретара др В. Михајловића и за благајника др Данила Стоиљковића. Др Раде Свилар се у име управе захвалио на поверењу и обећао да ће се са сарадницима залагати за успешан рад Подружнице. Њена активност од оснивања до децембра дата је у посебном поглављу књиге. Према оцени Председништва Српског лекарског друштва и председника, академика Војина Шуловића, Подружница у Лесковцу била је једна од најактивнијих у Србији.¹³³³

Од 1947. до 2015. године, председници Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу били су: др Раде Свилар (1947 – 1949), др Алојз Будимир (1949 – 1950), др Владимир Михајловић (1950 – 1951), др Владимир Поповић (7 месеци у 2015), др Живојин Поповић (1951 – 1953), др Оскар Киш (1953 – 1954), др Босиљка Будимир (1954 – 1955), др Петар Стојчић (1956 – 1959), др Велибор Теокаревић (1959 – 1960), др Миодраг Хаџи-Јованчић (8 месеци у 1960), др Живојин Поповић (1960 – 1961), др Петар Стојчић (1961 – 1962), др Данило Стоиљковић (1962 – 1963), др Драгомир Андрејевић (11 месеци у 1963), др Велибор Теокаревић (1963 – 1964), др Миодраг Тасић (1964 – 1968), др Миодраг Павловић

¹³³⁰ Вукадин Ристић, *Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005*, Народни музеј Лесковац 2006. године, стр. 13.

¹³³¹ Исто, стр. 34-35.

¹³³² Прим. др Вукадин Ристић, *Председници Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947 – 2015.*, стр. 28. *Напомена:* Издавач књиге је Књижевни клуб „Глубочица“, уредник Боркица Миловановић, председница клуба, рецензенти прим. др Томислав Стојичић и прим. др Зоран Динић.

¹³³³ Прим. др В. Ристић, *Председници Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947 – 2015. године*, стр. 28.

(1968 – 19709), др Томислав Стаменковић (9 месеци у 1970), др Живка Сретић (1971 – 1974), др Велибор Теокаревић (1974 – 1976), др Драгомир Марковић (1976 – 1981), др Вукадин Ристић (1981 – 1987), др Милан Леви (1987 – 1992), др Томислав Стојичић (1992 – 1996), др Властимир Перић (1996 -2000), др Нинослав Златановић (2. март 2000 – 23. новембар 2000), др Вукадин Ристић (23. новембар 2000 – 19. март 2001), др Зоран Анђелковић (19. март 2001 – 23. март 2003), др Саша Гргов (23. март 2003 – 21. марта 2007), др Предраг Ивановић (21. март 2007 – 29. мај 2007), др Добривоје Стојановић (29. мај 2007 - 28. новембар 2008), др Горан Станојевић (28. новембар 2008 -).¹³³⁴

IV

МОЈ ЖИВОТНИ ПУТ – Када се буде писала новија историја Лесковца незаобилазно име биће и примаријуса др Вукадина Ристића. То је истакнути медицински струњак, наш суграђанин, друштвени радник и хуманиста пун животне енергије, неуморан радник, истраживач, заљубљеник у медицинску науку, благе нарави, притајене харизме, контроверзан, правичан и бескомпромисан, са израженим истриографским поривима, богатног животног искуства, аутор и коаутор запажених књига, поштовалац старости и старења, одан Лесковцу, граду његовом живота, друштвени и спортски активиста, поштован и пожељан у друштву, угледан учитељ младим колегама, уважаван од истакнутих српских ауторитета, успешан руководиоца, добитник бројних признања, човек трећег доба, пун размевања према људима, посебно према пацијентима, добровољац и борац за права човека, организатор бројних стручних и научних скупова, окићен ореолом славе и поштовања, поверљив, али без длаке на језику, реалан и стабилан, пожељан пријатељ, приврженик породице, поносан Лесковчанин.

Др Ристић се није определио да пише обимну аутобиографију, већ да нам укратко покаже свој животни пут поштујући Гетеову мисао: „Сувише сам стар да нешто кудим, али увек довољно млад на нешто урадим“.¹³³⁵

ЛЕСКОВЦУ МОГ ДЕТИЊСТВА – Био је леп, велики град, са великим бројем фабрика и трговачких радњи. Са тридесет фабричких димњака стекао је право да носи назив Српски Манчестер. Трговачке радње су се ређале од железничке станице до болнице, па и у бочним улицама, посебно у Нишкој и у насељима: Подворцу, Панађуришту, Дрвној пијаци, Чифлуку. Поред њих било је и бројних кафана и бифеа. Једна од зграда која је красила Лесковац био је познати хотел Костић, који је срушен у савезничком бомбардовању 1944. године, а затим хотел Плуг, Солун, Златан праг, Пролеће, Круна и други. На Дрвној пијаци било је пет кафана-јавних кућа. Лесковац је имао и два биоскопа, популарни биоскоп Славуј и биоском Корзо, а трећи је би у хотелу Костић. Постојала су два фудбалска игралишта Момчило и Јосиф и преко десет фудбалских тимова. Најпознатији су били Момчило, Јосиф, Дубочица, затим Гајрет, Омладинац, Графичар и други. Пре прославе Ускрса одржавала су се тзв. Коледа и карневал са поворком на чијем челу је на магарцу био Јоца-конобар. Човек ниског раста. Поворка се формирала на Панађуришту, код железничке станице и кретала се сваке године главном улицом до болнице. Лесковац је моја кућа, мој вољени град, јер сам у њему рођен, школовао се и одрастао, живео и данас живим. Одатле сам кренуо на школовање, у професионални рад и друштвени живот. Ту сам упознато све о животу, не само на улицама, него и у Народном позоришту, биоскопима, у друштвеним, политичким и спортским организацијама које су проносиле његову славу у великим и малим градовима Србије и ван ње. Лесковац је прошао кроз тешке периоде што се одражавало и на живот и здравље људи. Било је лепих дана у животу грађана Лесковца, који су били радни, поштени и породични људи. Али се дешавало и оно за шта нас други нису ни питали, радили по свом ћефу. Савременик сам ратова кроз које је пролазио Лесковац.

¹³³⁴ Исто, стр. 8.

¹³³⁵ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, прим. др Вукадин Ристић, „Мој животни пут“, стр. 5-7.. Последњих година сам, такође, много научио и још увек радим и учим. Закључио сам да је у животу најбитније да прво разумемо и слушамо једни друге, да смо толерантни и попустљиви, пажљиви и предусретљиви, да поштујемо и старе и младе да бисмо били поштовани, да смо дружељубиви, да имамо пријатеље и другове

МИЛАН СИМОНОВИЋ

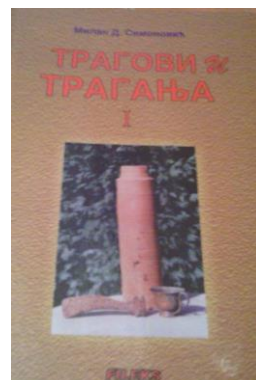
I

Милан Д. Симовић рођен је 1938. године у селу Грделица. Основну школу завршио је у Грделици, ВПШ у Нишу, а Филозофски факултет (група историја) у Скопљу.

Свој педагошки рад започео је у Новом Пазару, наставио у Сурдулици, а завршио у Грделици. Живи и ради као пензионер у Грделици.

За свој педагошки рад више пута је награђиван и носилац је престижне награде „Педагошки саветник“.

Упоредо са радом у настави, бавио се научно-истраживачким радом из историографије грделичког краја и околних предеоних целина. До сада је штампао 14 књига.¹³³⁶

II

ДЕЛА МИЛАНА Д. СИМОНОВИЋА - За десет година његовог публицистичког рада изашле су му из штампе књиге: Први српски устанак и Грделичка клисура (1999), Копашница – предеона целина (2000), Козаре (2002), Власина (2002), За скупштинском говорницом (2002), Како је Грделица добила име? (2003), Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре (2003), Море, пуче пушка! (2003), Грделичка клисура (2004), Предејане (2004), Грабовница – фрагментарна историја (2006). Нажалост, осим Предејана, све остале књиге немају каталогизацију, што је онемогућило њихову евиденцију у Народној библиотеци и Библиографском заводу у Београду.¹³³⁷

Милан Д. Симовић је аутор и двотомне студије Трагови и трагања (Филекс, Лесковац 2006. и 2008. година).

III

ТРАГОВИ И ТРАГАЊА – Професор Милан Д. Симовић један је од ретких професора историје који је, поред великог ентузијазма у остваривању наставе историје у основној и средњој школи, показао интересовање за обogaћивање историографије и историјског памћења на подручју Грделичке клисуре и околних предеоних целина.¹³³⁸

Карактеристика његовог рада је извесно познавање историјске литературе, што је основни услов за било какав историјски опус, а исказао је и велику способност да из ње издвоји и систематизује све што се односи на грделички крај, да га зналачки презентује и да покуша да реши појединачне дилеме у приказивању одређених историјских догађаја („Море, пуче пушка“).

У његовим књигама сусрећемо се са уочљивом способношћу за историјску нарацију и стилем који је истовремено и популаран, лако читљив и разумљив, али и историјски фундиран. Ни у једном тренутку аутор се не одриче историјске стилистике и напора да она буде разумљива сваком читаоцу („Трагови и трагања“).

Уз професионални осећај избора тема писац води читаоца кроз дугу временску дистанцу од неолита („Грабовница – фрагментарна историја“), до савременог доба („За скупштинском говорницом“). Писац приказује догађаје онаквих какви су били, могли бити и сачувани у народом памћењу („Како је Грделица добила име“).

Књига „Предејане и Грделичка клисура“ и „Трагови и трагања“ представљају нови ауторов искорак, јер је кроз изборе тема из претходних књига сублимирао свој историографски опус, додајући теме које нису биле у претходним књигама, јер за њима није било потребе. Кроз сучељавање опште, националне и завичајне историје, аутор успешно води читаоца кроз огромну временску дистанцу (од око 7.000 година), а да не оптерети

¹³³⁶ Милан С. Симовић, Трагови и трагања II, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац, 2008, стр. 224.

¹³³⁷ Др Живан Стојковић, рецензија, Милан Д. Симовић, Трагови и трагања, књ. II, Филекс, Лесковац, стр. 5.

¹³³⁸ Др Живан Стојковић, рецензија, историјско-публицистички опус Милана Д. Симовића, Милан С. Симовић, Трагови и трагања I-II, Филекс, Лесковац 2006. и 2008. стр. 5-8.

претрпаношћу догађајима, личностима и чињеницама. Са видном скромношћу аутор истиче да своје дело сматра ни завршеним, нити савршеним, већ полазиштем за нека нова истраживања и доказивања. Свој историографски тестамент завршава реченицом „вредност човек се мери према онима што оставља на дар потомству“.

IV

МОРЕ, ПУЧЕ ПУШКА! – У чувеној народној песми „*Море, пуче пушка из Густе Ораси!*“ сачувано је предање о почецима борбе у Грделичкој клисури, које је везано за убиство Абдул Ћерим-аге. По једним подацима, Абдул Ћерим-ага је био врањски сајбија који је имао пространо имање у Врањском дервену (Грделичка клисура).¹³³⁹

Према народној традицији, која се сачувала у грделичком пределу, Абдул Ћерим-ага је био Шашит-паша делија. Њега је, са момцима својим, ликвидирао у Густим Орасима Драгутин војвода родом из Дедине Баре. Драгутин се у овој илегалној акцији спомиње под надимком Сава Дедобарац. „Сава Дедобарац са својим „бећарима“ убио је у Густим Орасима Шериф агу. У потрази за убицом оделење турске војске доприло је до села Црне Траве.“ У селима Грделичке клисуре сачувано је и предање о акцији харамбаше Ранче: „Ранчина чета сачекала је турски карава код села Баћевице. Чета је опљачкала карава, а Абдул-ага је убијен. То место се данас зове Абдул-агин гроб.“

(...) Убиство је инспирисало народног певача да испева дивну народну песму која се, како каже др Момчило Златановић, само у врањском крају више од 150 година певала као најомиљенија песма.¹³⁴⁰

Песму је на изванредан начин промовисао књижевник Бора Станковић у „Коштани“. Хаџи Тома каже да се песма певала када се у његову кућу улазило. Једнако популарна у народу и међу устаницима, „*лесковачким бећарима*“, песма „Море, пуче пушка!“ је била песма војничких логоришта, корачница, песма свадбарских и славских весела. Песма је тако постала „*химна*“ народа југоисточне Србије.

(...) О песми „Море, пуче пушка из Густе Ораси“ др Момчило Златановић даје следеће податке: „*Песма је највероватније настала после погибије Абдул Ћерим-аге, а то је прва деценија XIX века. Абдул Ћерим-ага је чифлук-сахибија из Врања, који је имао пространо имање у Дервену. Он је често долазио у хан лепе Стамене. Одатле је пошао у Ниш да би учествовао у борби против српских устаника. Године 1805. убио га је устаник из грделичког села Сејанице. Недалеко до Грделице, на самом улазу у Грделичку клисуру, у атару насеља Боћевице, постоји потес Густе Ораси и топографски назив Абдул-агин гроб.*“¹³⁴¹

Врањска верзија песме је краћа и истанчанија и певала се у неколико варијанти.

(...) Ако се убиство догодило у хану у насељу Боћевица, онда врањску кулу треба тражити на улазу у Грделичку клисуру, коју спомиње *Феликс Каниц* у својој студији „*Србија – земља и становништво*“.¹³⁴²

Једну варијанту песме преузели смо од Сергија Димитријевића. Одлучили смо се за песму највише због њене поетичности:

*Јану коња Абдул момче младо
Јану коња низ тој равно поље.
Пуче пушка из густе ораси.
Пуче пушка да ли га убише?
Пуче пушка мени усред срце,
Убише ме дервенски сејмени,
Нисоте ме у селске меане,
Тамо има млада крчмарица,
Она ће ми ране излекује.¹³⁴³*

¹³³⁹ Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, Флекс, Лесковац, стр. 26. *Напомена:* У фусноти стоје забележено: Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

¹³⁴⁰ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

¹³⁴¹ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, стр. 468.

¹³⁴² Феликс Каниц, Србија – земља и становништво, књига II, стр.522. *Напомена:* видети Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, стр. 34.

¹³⁴³ Сергије Димитријевић, Стрелја, Лесковац 1954., стр. 74.

ПРЕДРАГ СТАЈИЋ

Предраг Стајић (1955: Лесковац) – есејист, публицист; од 2009. године секретар Уредништва Нашег стварања. Објављивао у Нашем стварању. Из рукописа приредио књигу Николаја Тимченка „Књижевна баштина Лесковца“ (2007). Живи и ради у Лесковцу.¹³⁴⁴

П **КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА** – Акрибичан, да употребимо термин који је он волео да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целога живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.¹³⁴⁵

Међу овим бројним фасциклама с рукописима једна је носила назив „Лесковачке теме“. У њу је Тимченко одлагао своје текстове о лесковачком културном животу, о прошлим и савременим збивањима и приликама у књижевности и уметности, о позоришту и образовању, о старим и новим књигама лесковачких аутора. Одлагао их је тако да се, иако рукопис није заокружен, могла наслутити концепција планиране књиге. Преглед садржаја књиге „Књижевна баштина Лесковца“, њена унутрашња структура, као и избор тема које је аутор начинио, следе управо тај почетни наум Николаја Тимченка. Замисао о којој је реч, темељну идеју о карактеру будуће књиге и ширини материје коју жели да обухвати, открива он, наиме, већ у уводном делу расправе о књижевном стваралаштву у Лесковцу између два светска рата. Његов циљ очито није био да читаоцу пружи једноставан историјски преглед књижевног стваралаштва у Лесковцу. Амбиције су му, нема сумње, биле сложеније и обухватније: дубоком анализом не само књижевног стваралаштва, већ укупног духовног напора у Лесковцу током стварања његове градске физиономије, показати њихов утицај на развој културног живота лесковачке царшије, која се споро и тешко ослобађала свог паланачког духа. Николај Тимченко био је човек сав предан ствараштву, заљубљеник у писану реч. Са оптимизмом идеалисте и једном несвакидашњом радошћу прилазио је сваком покушају белетристичког и научног изражавања, поготово ако се то догађало у његовом родном граду. Просто је зрачио преданошћу умовању и писању, подстицао и храбрио своју околину да истраје у нимало лакој ходи по изазовним и несигурном подручјима поезије, прозе, драмског стваралаштва, есејистике и критике, историје, филозофије.

Пишући о животу „Нашег страдања“ – како га је у шали, али из милоште, често звао – о његовом рађању; несигурном ходу и саплитању, али и уздицању и високом узлету па и слому, поновном усправљању, онда истрошеној снази, Николај Тимченко у ствари је прикривено исприповедао роман о сопственом мучном ходу по лесковачкој књижевној сцени.¹³⁴⁶

¹³⁴⁴ Наше стварање, часопис за књижевност, уметност и културу, 3-4, 2004, стр. 385

¹³⁴⁵ Предраг Стајић, *Позовор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 209-213.

¹³⁴⁶ Предраг Стајић, исто, стр. 213. *Напомена*: Садржај књиге Књижевна баштина Лесковца: **I** део: Књижевни живот у Лесковцу између два светска рата (Увод, Избори и литература, Периодизација; Сретен Динић – културни преглаца и писац; Жак Конфино – позоришни писац; Журналистика и белетристика Бране Митровића, Критика у Недељним новинама (делатност Народног универзитета, Аристомен Ристић као приказивач и критичар); Критичарске активности Јована Јовановића; критике Драгољуба Трајковића; Лист Народни покрет Јована В. Јовановића; **II** део: Часопис Наше стварање и књижевно стваралаштво Лесковца; *Додаци*: Књижевни живот у Лесковцу. Пресек; Главни сарадници Нашег стварања; Поглед на лик Боре Здравковића; Песмопис – антологија Мирослава Миловановића.

ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ

I

Душан С. Стаменковић је рођен 1946. у Лесковцу где је почео да се бави спортом, постао спортски стручњак у мачевању, кошарци и фудбалу, а од 1971. године, после аудиције, и први спортски репортер не само у Радио Лесковцу (основан те године), већ и на југу Србије. Као свестрани спортиста највише је пружио у мачевању где је са генерацијом изванредних „сабљаша“ донео прву титулу првака државе свом родном граду.¹³⁴⁷

Захваљујући околностима да је за директора имао човека широких видока, Благоја Стојановића, а за учитеља колегу и пријатеља Марка Марковића, најбољег ЈУ радио репортера, Душан Стаменковић је постао први спортски новинар у електронским медијима који је читав радни век провео као професионалац пред микрофонима радија и ТВ камерама.

Од 1970. године сарађује у новинама. Најпре у локалном листу *Наша реч*, спортским ревијама *Темпо* и *Седмецац*, као дугогодишњи дописник београдског спортског листа *Спорт* и данас као дописник Спортског журнала. Од 1976. године био је акредитовани извештач са бројних међународних такмичења.

После изванредних резултата као први оперативац организационих одбора највећих међународних спортских приредби, утакмица и манифестација у Лесковцу, Лебану и Власотинцу постигао, основао је Агенцију за спортски маркетинг „СДС“, која јубиларну петнаесту годину дочекује као издавач књиге „Вукови са Хисара“. Радећи на организацији нејугледнијих спортских манифестација у Лесковцу, Душан Стаменковић је написао, припремио и уредио бројне брошуре из фудбала, стоног тениса, рукомета и кошарке, али се првим озбиљним послом и спортском публикацијом почео да бави као писац књига „50 година рукомета на југу Србије“, „Пола века лесковачке кошарке – од снова до звезда“ и „Сви наши успеси“.

Радећи пуних десет година на књизи „Вукови са Хисара“, припремио је, обрадио документацију и фотографије које, нажалост, све нису могле међу корице ове последње књиге, што јесте потврда да овог доајена спортског новинарства, ентузијазам и енергија не напуштају и да се може очекивати да у изгледној будућности крене у нови књижевни подухват.¹³⁴⁸

II

СВИ НАШИ УСПЕСИ – Ово је књига о љубави и оданости спорту, а повод је двоструки јубилеј – медија који је био у служби спорта од самог свог оснивања и новинара који је ту службу разумео и прихватио не само као радну обавезу него и као извршавање своје животне вокације и свог поимања друштвене и хумане мисије спорта.¹³⁴⁹

Зато је ова књига хибридна у најбољем смислу те речи. Она је и студија о проблемима и развоју лесковачког спорта од почетка седамдесетих година па до краја 20. века, и хроника радија чија историја траје тридесет година, и нека врста професионалне аутобиографије писца књиге и уредника спортског програма радија, који је пуних тридесет година не само текао каријеру репортера и универзалног спортског новинара, сарадника свих значајних спортских гласила у земљи, него и представља живу историју лесковачког спорта коме је поклатио сву своју енергију, сав свој ентузијазам, све своје способности извештача, коментатора, репортера, аниматора многих спортских приредби, заљубљеника у спорт, покретача многих акција, учесника готово свих

¹³⁴⁷ Срђан Д. Стаменковић, О аутору, Вукови са Хисара, стр, 227, Агенција СДС, Лесковац 2005.

¹³⁴⁸ Исто, стр. 227.

¹³⁴⁹ Благоје Стојановић, Уводна белешка, Сви наши успеси (тридесетогодишња хроника лесковачког спорта и радија), Агенција СДС, Лесковац 2001, стр. 5

значајних и мање значајних спортских приредби, до праћења активности у месним заједницама, војним јединицама и школским установама.

Ова књига, у којој је марљиво забележено све што је било значајно у лесковачком спорту, показује боље и упечатљивије од сваке приче како се од једне несаломиве, бујне, индивидуалне и дубоке љубави може сачинити нешто што је опште и колективно, како се може повезати оно што је аутобиографско са оним што је строго документовано, на чињеницама и статистици проверено.

Ово је текст који се доживљава и као исповест и као историја коју чине многи учесници. Посебно је занимљив и служи на част аутору књиге што се трудио да забележи сва имена учесника, да им одреди одговарајуће место у трдесетогодишњем приказу спорта и да, са посебном љубављу и симпатијама, прикаже удео оних, по његовом избору, најзаслужнијих спортиста града, попут Тађе Манчић, Божидара Ђермановића, Слободана Митића, Божидара Стефановића, Станише Спасића, Саше Миљковића, Милене Миљковић и многих других.

На страницама ове књиге, речима и фотографијама, проплаћеним исцрпним легендама, налази се – може се слободно рећи - представљен прегледно и документовано најзанимљивији део трдесетогодишње историје лесковачког спорта који је са изузетном брижљивошћу и великом љубављу пратио аутор књиге и на овај начин презентовао јавности.¹³⁵⁰

%

Још од првих дана припрема за почетак експерименталног програма, у другој половини 1970. године, први уредник Радио Лесковца Велимир Вили Хубач, од кога се увек имало шта и могло доста да научи, говорио је младићима око себе: „Новинар мора све да види, све да чује.“ Брза и тачна информација је основ новинарства. Новинар, а посебно репортер, не може у својим извештајима да се правда „да са места на коме седи није имао могућности да види шта се збива на борилишту.“

Ову паролу да морам све да видим прихватио сам као додатну обавезу спортског репортера кога није могла да „спасе“ слика из периода када се телевизија, она „велика“ није бавила клубовима из овог дела Србије, а она „мала“ настала много година касније. Све што је пријатељ спорта крај радио пријемника могао да сазна пратећи устрептало игру и резултат својих љубимаца, морао сам речима – сам да насликам.

Дневна информација – кажу и тврде – живи, лепрша попут вилиног коњица, рађа се заправо изнова сваког јутра, када укључите ваш радио пријемник и траје до нове информативне емисије, нове утакмице, новог преноса или извештаја. Спортски програм Радио Лесковца ушао је у своју трдесету годину од дана када се први директор Благоје Г. Стојановић, визионарски определио да у новоформираној локалној радио станици, од самог старта свакодневно у програму има и спортску рубрику.

Са наших спортских програма, ево нас данас у том свакодневном грчу позива: постићи, стићи и престићи. Спортски програм је, у ствари, знатно старији од јубилеја планираног за мај 2001. године, када ће бити 30. годишњица емитовања програма. Занат се учио, новинари, спикери, техничари, музички сарадници, учили и обучавали далеко раније, од средине 1970. године.

Велика аудиција за спортске репортере, планирана и осмишљена према препорукама тада главног ментора, стручњака Радио Београда, завршена је и практичном демонстрацијом талента неколико стотине учесника нестрпљивих да крену стопама Радивоја и Марка Марковића, Милета Стојиљковића, Хрвоја Мацановића, Ивана Томића... За време „живе“ утакмице, 23. марта 1971. године, успостављена је професионална телефонска веза са стадионом Дубочице до тонске режије Радио Лесковца.

Наш продор и успон међу позната и призната гласила почео је те давне 1970. и наставио се 1971. године уласком Радио Лесковца у велику радијску породицу, пословну заједницу радио дифузних организација Србије, под патронатом радио Београда.¹³⁵¹

¹³⁵⁰ *Напомена:* Комплетна Уводна белешка Благоја Стојановића, првог директора Радио Лесковца, Сви наши успеси, стр. 5.

¹³⁵¹ Душан Стаменковић, Сви наши успеси (трдесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију), Агенција СДС, Лесковац 2001. стр. 9-11.

III

ВУКОВИ СА ХИСАРА – Рукомет у Лесковцу почео је да се игра од октобра 1948. године када су у нашем граду одигране две пријатељске утакмице. Селекција рукометаша при СД „Коста Стаменковић“ победила је рукометаше из Прокупља, али изгубила утакмицу са гостима из Београда. Тадашњи велики рукомет играо се на фудбалским теренима, па не чуди што су се тада најбољи спортисти Лесковца појављивали и као фудбалери и као рукометаша. Средином 1949. године СД „Коста Стаменковић“ је по први пут пријавило екипу за учешће у Купу Србије. Лесковчани су само у једној сезони (1949/50) учествовали у првенству Србије у великом рукомету. Иако је освојио титулу јесењег првака, београдски Железничар је морао да се задовољи другим местом из Динама из Панчева. Коначни пласман на крају те сезоне, која је претходила формирању Прве савезне лиге у великом фудбалу, био је следећи: Динамо (30), Железничар из Београда (29), Железничар из Ниша (27), Црвена звезда (24), ДИФ-Београд (20), Слога – Светозарево (19), Металац – Београд (15), Дубочица – Лесковац (8), Раднички – Крагујевац (4) и Пролетер – Зрењанин (4). Занимљиво је да је лесковачки клуб започео лигашко такмичење као екипа СД „Коста Стаменковић“, а завршила као екипа СД „Дубочица“.¹³⁵²

%

Са неумитном снагом времена суочавамо се сви. Питање је само када ће и у ком тренутку појединачно свако од нас то доживети. Када доживоте животно доба са бројем година које су увек недовољне, тада вас ово сазнање о незауставивости силе времена која стално „тече“ још више и чвршће притиска. (...) Суочен са овим сазнањем и искуством, животним и новинарским, аутор се одлучио, не по први пут, да искористи моћ писане речи и заустави прошлост која се надвила и озбиљно припретила рукометном спорту у општини Лесковац. И не само то. Отргнуће од заборава нешто што је значајно за ову средину, представља њен понос и што је, најважније, бележи редак јубилеј – 50 година постојања и опстанка у непрестаној борби са спортским противницима, и тешкоћама и препрекама друге врсте. (...) Дакле, свако у овом рукометном временоплову од 50 година има своје место које му припада и које објективно заслужује.¹³⁵³

¹³⁵² Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, пола века рукомета у Лесковцу, стр. 7. Агенција СДС, Лесковац 2005.

¹³⁵³ Јовица Д. Торђевић, Уместо предговора, Вукови са Хисара, Лесковац, стр. 5, Агенција СДС Лесковац 2005.

МАРКО СТОЈАНОВИЋ

И Марко Стојановић рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Већ осамнаест година црта стрипове и преводи их („Hellboy“, „Hardboiled“, „Raptors“, „Sky Doll“). Сценариста је стрип албума „Maks Debris“, „Црне душе“, „Постеља од глога“, „Реквијум“, „Пасји живот“, „Прах“, „Пепео“, „Бајка и друге истине“, „Мртва стража“, „Духови у боци“, „Чудовиште“, „Зла крв“, „Le Dico des Hommes“ (Француска), „Le Dico des Femmes“ (Француска), „Les 69 secrets à savoir sur les Femmes“ (Француска), „Les 69 secrets à savoir sur les Hommes“ (Француска), „Tout obtenir de Lui“ (Француска), „Tout obtenir de Elle“ (Француска) и серијала „Вековници“ и „Бескрвни“. Пише за неколико часописа (колумниста је и администратор сајта UPPS – www.upps-sajt.com). Своје текстове и стрипове објављивао је у Политици, Књижевној речи, Политикином забавнику, Стрип вилајету, Градини, Нашем трагу, „Pressing-u“, „Pressing Movie-u“, „Арсеналу“, „Градцу“, „Трешу“, „Pressek-u“, „Багеру“, „Think Tank-u“, „Еону“, Панорами, Ђачком забавнику, „Strip Pressing-u“, Нашој речи, Киши, Правнику, „Bumerangu“, Новој нашој речи, „Стрипотечи“, „Витезу“, „Епнеа-и“, „Стрип креатору“ (Македонија), „Барским новинама“ (Црна Гора), „Стрип ревији“ (Хрватска), „Parabellumu“ (БиХ), „BDC-u“ (Румунија), „Dentist Pro-u“ (Француска), часописима Нови српски стрип (Србија) и Balkan comics connections (Велика Британија).¹³⁵⁴

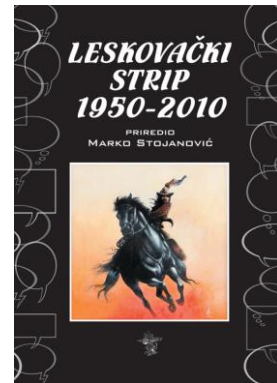

Аутор је књиге есеја о стрипу под називом „Јужњачка утеха“ у издању Нишког културног центра у едицији „Елдорадо“. Приредио је и уредио монографију „Лесковачки стрип 1950-2010“, као и више стрип албума домаћих стрип аутора (Дејана Ненадова, Миодрага Величковића Мивела, Дарка Перовића, Николе Митровића Кокана и Рајка Милошевића Гере). Покретач је и уредни едиције „Лесковачки стрип“, која за сада броји три издања. Такође је главни и одговорни уредник нишког стрип часописа „Strip Pressing“, као и идејни творац и, са Срђаном Николићем Пеком, суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора, најстаријег и најмасовнијег стрип фестивала на просторима бивше СФРЈ. Неколико година је обављао функцију стрип-уредника часописа „Think Tank“ из

¹³⁵⁴ *Напомена:* На молбу аутора студије Лесковачки писци и њихово доба, професор Стојановић је доставио најновије податке из његове радне биографије. У монографији „Лесковачки стрип 1950-2010, коју је приредио професор Марко Стојановић о њему пише: Марко Стојановић рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Без паузе са Срђаном Николићем Пеком води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ петнаест година. Црта стрипове и преводи их за издавачку кућу „System Comics“ (Hellboy, Harboiled, Raptors and Sky Doll). Сценариста је стрип албума Макс Дебрис, Црне душе и Постеља од глога, као и албума из серијала Вековници: Реквијем, Пасји живот, Прах, Пепео, Бајка и друге истине. Вековница је објављена у Политикином забавнику. Своје текстове и стрипове објављивао је у Књижевној речи, Политикином забавнику, Стрип вилајету, Градини, Нашем трагу, Pressing-u, Pressing Movie-u, Арсеналу, Трећу, Pressek-u, Политици, Vageru, Think Tank-u, Eonu, Барским новинама (Црна Гора) и Skripteci. За француску издавачку кућу „Septieme Chloe“ објавио је шест стрип албума. Стојановић је заступљен у три стрипа у антологији Нови српски стрип 2009. новосадског издавача Комико. Један је од администратора националног стрип сајта Србије Удружења за промоцију и продукцију стрипа на коме се објављује његова недељна колумна са десетогодишњим недељним стажом, Јужњачка утеха, раније објављена у интернет недељнику Стрип вести. Такође је главни и одговорни уредник нишког стрип часописа Pressing, уредник за стрип часописа Think Tank из Лесковца, као и идејни творац и суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора, које се са свијих дванаест инкарнација и тринаест година постојања најдугачији стрип фестивал на просторима бивше СФРЈ. У издању Нишког културног центра у едицији Елдорадо, објавио је збирку есеја о стрипу Јужњачка утеха. Добитник је, са цртачем Јованом Укропином, специјалне награде Systm Comics-а на првом међународном салону стрипа у Београду 2003. године, друге награде на конкурсима Ниш 2003, прве награде Политикиног забавника на Трећем међународном салону стрипа у Београду 2005. године. Добитник је меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог стрип сценаристе Балкана 2000 и 2004, као и истоимене плакете за најбољег младог стрип теоретичара Балкана 2007. На Петом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија), 2007. године освојио је награду за најбољи сценарио, као и другу и трећу награду салона са цртачима Денисом Дупановићем и Милорадом Вукосављевићем Мазом. На шестом међународном салону стрипа 2008. године освојио је осам награда, међу којима је и награду Стрипотече, плакета салона за најбољег сценаристу, као и плакета за најбољи класичан стрип, освојену у сарадњи са цртачем Мијатом Мијатовићем. На Шестом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија) освојио је са Срђаном Николићем Пеком „Grand Prix“ салона 2009. године. Стојановић је добитник две октобарске награде града Лесковца. Септембра 2010. године био је члан селекционе комисије Четвртог фестивала филма „Animania“, као и члан жирија Осмог међународног салона стрипа у Београду.

Лесковца. Води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ више од осамнаест година. Добитник је шездесетак интернационалних награда, између осталих и „Grand Prix“, међународног салона стрипа у Велесу и Београду, награде Политикиног забавника, три награде „Стрипотеке“, три Октобарске награде града Лесковца, као и награде за допринос македонском стрипу. Стрип албум „*Бајка и друге истине*“, који је писао и уредио, проглашен је 2010. године за најбоље домаће стрип издање у Србији, а исту награду добио је и часопис који уређује, „Strip Pressing“, 2013. године, на Међународном салону стрипа у Београду. Недељник НИН је његов серијал „*Вековници*“ прогласио за стрип дешавање 2012. године у Србији, а најугледнији светски стрип теоретичар Britanac Pol Gravet је његов стрип албум „*Духови у боци*“ сврстао у најбоља стрип издања у свету за 2012. годину. Члан је Управног одбора Удружења стрип уметника Србије.

П
ЛЕСКОВАЧКИ СТРИП 1950 – 2010 - Публикација „*Лесковачки стрип 1950-2010*“ коју је приредио Марко Стојановић, професор, „настала је зато што су Земљом некада ходали дивови... И зато што сам имао ту част да макар један мали део свог земаљског пута кроз библијску долину суза корачам под заштитом благих сенки Николе Митровића Кокана, Миодрога Великовића и осталих лесковачких стрип великана. Због тога себе сматрам изузетно богатим, на начин који ће генерацијама које долазе, бојим се, бити вечно ускраћен. Дивова је у међувремену нестало, сене сенки немају, а и сама се земља понешто смањила – једино што је остало непромењено јесте људско памћење, будући да је од памтивека кратко да краће не може бити...

Управо зато, у знак вечног спомена, ове странице посвећујем свим преминулим лесковачким људима од стрипа, који су ову посвету давно заслужили, и граду Лесковцу, који то својим односом према стрипу и људима од стрипа у свом окриљу још увек није учинио.¹³⁵⁵

У публикацији „Лесковачки стрип 1950-2010“, у издању самог аутора, професора Марка Стојановића и суиздавача Удружења љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“ (2010) објављени су следећи прилози:

Марко Стојановић: Белешка и посвета издавача; Зоран Стефановић: Место Лесковца у историји популарне балканске културе (предговор); Марко Стојановић: Пионир, партијски непријатељ број један (о Николи Митровићу); Зоран Стефановић: Пола века од Коканових „Партизанских прича“; Борис Лазић: Цртица о цртачу (о Миодрату Великовићу); Зоран Стефановић: Миомир Кулић у немачком магазину „Gespenster-Geschichten“; Бојан М. Ђурић: Rest of the best (о Слободану Цветковићу; Марку Васиљевићу, Миомиру Кулићу, Зорану Ракићу и Слободану Николићу); Предраг Станковић: Златне деведесете, Никола Милићевић: Лесковачка школа стрипа (или: Стрип је цар); Дејан Стојиљковић: Red hot chilly somisc, Марко Шелић: Секте и лесковачки guru (не, није о роштиљу); Златибор Станковић: Лесковчани у земљи снова; Саша Стојановић: Ант(роп)ологија маломамачестерске мућкалице; Павле Зелић: Момци из Лесковца; Марко Стојановић: Departed; Бојан Стојановић: Реч лектора – рефлексива и задовољство, туга и опомена; Зоран Стефановић: Наставило се – Лесковац на француском тржишту;

У публикацији су објављени и следећи *стрипови*: Никола Митровић: Таразан; Миодрог Великовић: избор стрипова; Слободан Костић: Малецко место, голем радос; Миомир Кулић: Биодграм; Миомир Кулић: Поп; Зоран Ракић: 2001; Зоран Ракић: по тексту састава „Прљаво казалиште – Ја сам одрастао (ја сам сретно дијете)“; Срђан Николић Пека и Марко Стојановић: Путовање; Сениша Тасић: Без наслова, Нинослав Миљковић: Без наслова; Јовица Дикић: Ноћ пуног месеца; Нинослав Миљковић: Новинарство кроз векове; Нинослав Миљковић: Глава; Нинослав Миљковић: Зељов; Сениша Тасић: Божа Бруцош; Иван Стојановић: Ванземаљац; Иван Стојановић: Дечја парализа; Иван Стојановић: Црвенкапа и вук; Милисав Банковић: Shortcut, Милисав Банковић: The XXI, files; Милисав Банковић: Јер смо слободни као птице; Марко Стојановић: Три смрти једног Малтежанина; Дејан Станковић: Без наслова (четири прилога); Игор Стојановић и Марко Стојановић: Вагра; Милош Цветковић: Пролеће; Марко Николић и Марко Стојановић: Тријунф у 12 слика; Александар Љубић: избор из стрипова; Игор Стојиљковић и Горан Тасић: Будућност; Дејан

¹³⁵⁵ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, стр. 2 и стр.123.

Цветковић: избор из стрипова; Александар Анђелковић и Марко Стојановић: Спаситељ; Данко Дикић и Марко Стојановић: Sumo Bunny; Данко Дикић и Марко Стојановић: Bear Blackbeauty; Саша Стојановић: Зози; Никола Матковић и Марко Стојановић: Кротитељ снова; Денис Дупановић и Марко Стојановић: избор из стрипова.

У публикацији „Лесковачки стип 1950-2010“, коју је приредио професор Марко Стојановић, представљени су многи аутори (редослед, уз избор најважнијих податак о њима, према навођењу са последње странице публикације).

%

У монографији „Лесковачки стрип 1950-2010, коју је приредио професор Марко Стојановић о њему пише: Марко Стојановић рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Без паузе са Срђаном Николићем Пеком води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ петнаест година. Црта стрипове и преводи их за издавачку кућу „System Comics“ (Hellboy, Harboiled, Raptors и Sky Doll). Сценариста је стрип албума Макс Дебрис, Црне душе и Постеља од глога, као и албума из серијала Вековници: Реквијем, Пасји живот, Прах, Пепео, Бајка и друге истине. Вековница је објављена у Политикином забавнику. Своје текстове и стрипове објављивао је у Књижевној речи, Политикином забавнику, Стрип вилајету, Градини, Нашем трагу, Pressing-u, Pressing Movie-u, Arsenalu, Трећу, Presseк-u, Политици, Vageru, Think Tank-u, Eonu, Барским новинама (Црна Гора) и Skripteci. За француску издавачку кућу „Septieme Choe“ објавио је шест стрип албума. Стојановић је заступљен у три стрипа у антологији Нови српски стрип 2009. новосадског издавача Комико. Један је од администратора националног стрип сајта Србије Удружења за промоцију и продукцију стрипа на коме се објављује његова недељна колумна са десетогодишњим недељним стажом, Јужњачка утеха, раније објављена у интернет недељнику Стрип вести. Такође је главни и одговорн уредник нишког стип часописа Pressing, уредник за стип часописа Think Tank из Лесковца, као и идејни творац и суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора, које се са свијих дванаест инкарнација и тринаест година постојања најдугочеканији стрип фестивал на просторима бивше СФРЈ. У издању Нишког културног центра у едицији Елдорадо, објавио је збирку есеја о стрипу Јужњачка утеха. Добитник је, са цртачем Јованом Укропином, специјалне награде Systm Comics-а на првом међународном салону стрипа у Београду 2003. године, друге награде на конкурс у Ниш 2003, прве награде Политикиног забавника на Трећем међународном салону стрипа у Београду 2005. године. Добитник је меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог стрип сценаристе Балкана 2000 и 2004, као и истоимене плакете за најбољег младог стрип теоретичара Балкана 2007. На Петом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија), 2007. године освојио је награду за најбољи сценарио, као и другу и трећу награду салона са цртачима Денисом Дупановићем и Милорадом Вукосављевићем Мазом. На шестом међународном салону стрипа 2008. године освојио је осам награда, међу којима је и награду Стрипотекe, плакета салона за најбољег сценаристу, као и плакета за најбољи класичан стрип, освојену у сарадњи са цртачем Мијатом Мијатовићем. На Шестом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија) освојио је са Срђаном Николићем Пеком „Grand Prix“ салона 2009. године. Стојановић је добитник две октобарске награде града Лесковца. Септембра 2010. године био је члан селекционе комисије Четвртог фестивала филма „Animania“, као и члан жирија Осмог међународног салона стрипа у Београду.

%

Време ће доћи да се истражи како је такозвана „унутрашњост“, провинција, након Другог светског рата, деценијама била мотор стрипске сцене у Србији и Југославији.¹³⁵⁶

(...) Данашњи успех треба разумети кроз један дужи развој стрипа у Лесковцу, граду који смо још 1998. године назвали „наше јужно средиште“. Темелј тог развоја су лични стваралачки опуси два нараштаја. Први нараштај је онај којем припадају како Лесковчани кажу, „седам величанствених“, док је други нарашта овај сада активни.

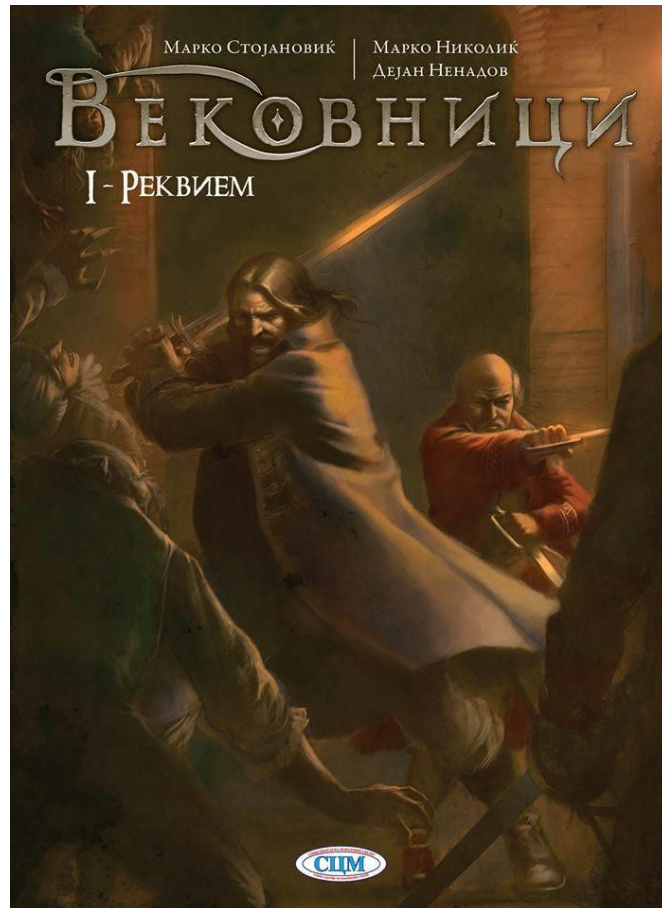
Поред мајстора Николе Митровића Кокана, имена вредна помена која су стварала прву фазу историје лесковачког стрипа јесу и *Јурица Дикић, Марко Васиљевић, Миодраг Величковић, Света Живковић Свежив, Миомир Мија Кулић, Нинослав Миљковић, Срђан Николић Пека, Синиша Тасић и Слободан Цветковић.*

Другу фазу чине имена која су скоро сва изникла из „Лесковачке школе стрипа“: *Денис Дупановић, Милисав Баковић, Драган Божилов, Иван Стаменковић, Дејан Станковић, Саша*

¹³⁵⁶ Зоран Стефановић, Место Лесковца у историји популарне балканске културе, Л. стип 1950- 2010, стр. 3.

Станојковић, Иван Стојановић Фили, Игор Стојиљковић, Горан Тасић и, наравно, са Пеком, осовина данашњих дешавања, Марко Стојановић.

(...) Уз то, Стојановићева дуговечна критичко-есејистичка колумна „Јужњачка утеха“ добила је и избор чланака у истоименом књишком издању Нишког културног центра. Поред тога, не смемо заборавити ни лесковачко стипско преводаштво, где је Стојановић, као професионални англиста, нашој публици представио и неке од бисера англоамеричког стрипа, укључујући и Мињолине радове. Из свега наведеног, обимног и живописног, данас се јасно види колико је наизглед једноставна одлука о оснивању „Лесковачке школе стрипа“ 1995. године била визионарска и културно плодотворна. А што је најлепше, лесковачки стрип улази у фазу која може бити још узбудљивија.

СВЕТОЗАР СТОЈИЧИЋ

Светозар Стојичић (Боринце, Бојник, 1926) – Светозар Д. Стојичић рођен је 1926. године у подрадарском селу Боринцу (општина Бојник). Основну школу завршио је у Ображду са одличним успехом. За даље школовање није имао услове због сиромашног стања и преране смрти мајке. Чувао је стоку своје породице и других сељака све до 15. године.

После Другог светског рата наставио је да учи гимназију у Лесковцу, Нишу, Димитровграду и Власотинцу. У НОР-у је завршио војну школу 1944/45. године и обављао је одговорне дужности командира вода и заменика команданта чете. Има чин резервног капетана ЈНА. У СУБНОР-у је био секретар Општинског одбора Лесковац и секретар Међуопштинског одбора СУБНОР-а Јужноморавског региона Лесковац од 1975/89. године

У листу *Наша реч* и билтену *Борац* објавио је више информација. Добитник је бројних признања: Ордена рада са златним венцем, Ордена рада са сребрним венцем и Ордена за војне заслуге са сребрним мачевима. Добитник је Октобарске награде Града Лесковца.

ПУБЛИЦИСТИЧКИ РАД: *Боринце* (монографија, 1999), *Боринце II део* (монографија, 2002), *Југословенско-норвешко пријатељство* (Народни музеј Лесковац, Лесковац 2005).¹³⁵⁷

¹³⁵⁷ Светозар Д. Стојичић, *Југословенско-норвешко пријатељство*, Народни музеј Лесковац, 2005, стр. 289.

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ

И Живан Д. Стојковић је рођен 1. јануара 1937. године у Великом Трњану, општина Лесковац. Филозофски факултет, група историја, завршио је у Скопљу. Универзитетски професор и први декан Технолошког факултета у Лесковцу.¹³⁵⁸

На Филозофском факултету у Скопљу студирао је историју и био демонстратор за стари век и археологију код проф. др Петра Лисичара и један од најбољих студената Универзитета у Скопљу. Дипломирао је са просечном оценом 9,75.¹³⁵⁹

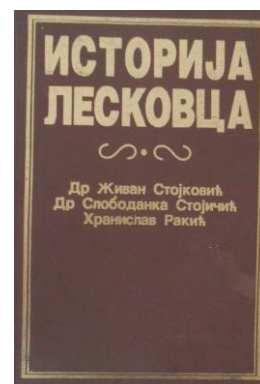
Жељан знања, пун здраве амбиције, енергије и стваралачког заноса уписује се на Правни факултет у Нишу и са највишим оценама завршава прве две године.¹³⁶⁰

Од 1960. године професор је историје и латинског језика у Лесковачкој гимназији, а 1975. године изабран је за потпредседника Извршног савета СО Лесковац. Магистрирао је 1978. године, а докторирао на Филозофском факултету у Скопљу 1983. године. Руководио је оснивањем Технолошког факултета у Лесковцу и био први његов декан, остварујући ту функцију у више мандата. Од 1996. до 1998. године први је саветник за политичка питања амбасаде СР Југославије у Скопљу, а потом се враћа на Технолошки факултет у Лесковцу где је пензионисан 2001. године. Током радног века обављао је значајне политичке функције у општини Лесковац, Јужноморавском региону и Републици Србији. Добитник је Октобарске награде Лесковца, Велике повеље Универзитета у Нишу, Ордена рада са сребрним венцем и бројних других награда и признања. Активно се бавио и научним радом. Аутор је и коаутор око шетрдесет историографских дела, као и великог броја научних саопштења.¹³⁶¹

II

ВАЖНИ БИБЛИОГРАФСКИ ПОДАЦИ – На Технолошком факултету у Лесковцу 24. децембра 2001. године одржан је разговор о научном раду проф. др Живана Стојковића. Сва саопштења су део посебне књиге – „*Научни рад Живана Стојковића*“. У књизи су објављени следећи важни библиографски радови – књиге, (укупно 31): *Српска социјална демократија и македонско национално питање* (1903-1919), Лесковац 1979; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Зоран Панајотовић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања* књига I 1895-1915, Лесковац 1982; Драгољуб Трајковић, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић и др, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984)*, Лесковац 1984; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, Миодраг Митровић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања*, књ. II; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Грађа за историју синдикалног покрета јужноморавског региона 1944-1985*, Лесковац 1986; Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац – време прошло – време садашње*, Лесковац 1989; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четнички покрет у лесковачком крају 941-1944*, Лесковац 1993; др Милан Миладиновић, др Ж. Стојковић, *Социологија морала у делима Димитрија Туцовића*, Лесковац 1944; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. Илић, *Окупација у лесковачком крају 1941-1944*; Лесковац 1994; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац, 1994, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Водосистем Барје*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Монографија Водосистема Барје*, Лесковац, 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Три особаћања Лесковца*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Занатство Лесковца I* (од

¹³⁵⁸ Видети опширније, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

¹³⁵⁹ Никола П. Илић, „Осврт на животни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 76.

¹³⁶⁰ Никола П. Илић, „Осврт на научни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 78.

¹³⁶¹ Др Живан Стојковић, Беседе о књигама, Удружење писаца Лесковац, Лесковац 2012. године. *Напомена*: Књига је објављена поводом седамдесет и пет година живота самог аутора.

почетка до 1944), Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, I књига, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, *Графичко предузеће Напредак Лесковац 1946-1996*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Савез борца Лесковац 1947-1997*, Лесковац 1997, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. Илић, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 2000; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, *Четрдесет година Навин плантаже у Лесковцу*, Лесковац 2000; Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002; Ж. Стојковић, *Езон у Лесковцу 2002*,¹³⁶²

III

НАУЧНИ РАД - Др Живан Стојковић, професор универзитета, историчар, научни, културни и друштвени посленик, спада у оне људе који су дубоко забринути за судбину, политичко и духовно јединство српског народа, за судбину његове (наше) државе, спада у људе који спајају прошлост и садашњост, који су исходиште научних и хуманистичких идеја и праксе, који неуморно раде на обједињавању духовне и културне енергије српског народа, који је у својим радовима, укупном активношћу, увек био предано у служби свега што унапређује људско знање и разумевање.¹³⁶³

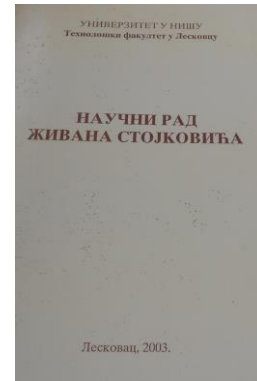
Његов научни и стручни опус је богат, а тематски разноврстан. Богат, јер библиографија његових радова обухвата око четрдесетак књига и неколико десетине чланака и расправа. Тематски разноврстан, јер је поље његовог истраживања наше савремене историје широко и углавном сконцентрисано на југу Србије, на Лесковац, од проблематике настанка радничког покрета и његовог политичког организовања с краја XIX и почетком XX века. Зато су вредне помена његове књиге, радови са којима је започео свој истраживачки рад: „Српска социјална демократија и македонско национално питање“, „Везе српског и македонског радничког покрета“. Живан Стојковић је написао више научних и стручних радова из историје Другог светског рата на југу Србије. Задржавамо се само на четири: „Четници у лесковачком крају 1941-1944“, „Бомбардовање Лесковца“, „Три ослобађања Лесковца“.

„Четници у лесковачком крају 1941-1944“ (Лесковац 1993), коауторство са Х. Ракићем и Н. Илићем). Ова монографија је резултат истраживачке радозналост и напора аутора који су, на основу марљиво прикупљене историјске грађе (докумената, штампе), сећања и невелике литературе, понудили рационалну спознају четничког покрета на југу Србије.

„Бомбардовање Лесковца“ (Лесковац 1994, коауторство са Х. Ракићем) целивита је монографија настала поводом 50. годишњице бомбардовања Лесковца од стране западних савезника септембра 1944. која представља један од најтрагичнијих догађаја у његовој дугој и бурној историји.

Поред синтетичког осврта на историју Лесковца између два рата и приказа окупације града 1941-1944. са намером да се покаже слика града који ће задесити голема трагедија, обрађено је, на основу свих доступних извора, бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. које није имало статешко оправдање, а које је због начина извођења (са велике висине, тепих системом) и по трагичним ефектима (око 2.000 убијених цивила и масовног разарања кућа и инфраструктуре) имало терористички карактер. Аутори су објавили и списак погинулих (до тада утврђених) у бомбардовању, тако да ова књига представља и својеврсни споменик Лесковцу и његовим жртвама из септембра 1944. године.

„Три ослобађања Лесковца“ (Лесковац 1995, коауторство са Х. Ракићем). Садржај ове добро документоване, а лепо написане монографије је борба за ослобођење Лесковца: 1877. од Турака, 1918. од Бугара, Аустријанаца и Немаца и 1944. године од Немаца и Бугара. Аутори су настојали и у томе успели, да та три ослобођења свога града од окупатора, обједине и повежу у целину, да прикажу континуитет тих збивања, која, не само обавештавају читаоце о тим историјским процесима и догађајима већ их и надахњују.

¹³⁶² Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, Лесковац, 2003, стр. 91.

¹³⁶³ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2005, стр.11.

„Историја Лесковца“ (Лесковац 1992. – коауторство са др С. Стојичић и Х. Ракић). Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.

Радови Живана Стојковића су „историографска прича“ о људима Лесковца, јужне Србије, о продукцији и репродукцији живота на овим просторима. Они су богати подацима, представљају својеврсни споменик актерима збивања, они сведоче да је на овим просторима стално тињала и распламсавала се ватра отпора и борбе за човеково ослобођење од експлоатације, поробљавање, борбе за слободу. Ти радови имају не само историјски већ и друштвени значај.¹³⁶⁴

%

У књизи Научни рад Живана Стојковића (Технолошки факултет Лесковац 2003) објављени су радови др Мирољубав Васић, Допринос истраживању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945; проф. др Милан М. Миладиновић, Социолошка мисао у радовима проф. др Живана Стојковића; проф. др Никола Цветковић, Живан Стојковић – вишеслојна стваралачка личност; Хранислав Ракић, Историографски приказ неких радова др Живана Стојковића; проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој пеиридици; Драгољуб Ж. Мирчетић, Професор др Живан Стојковић у Нишком зборнику; проф. др Срећко Димитријевић, Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић; Живојин Прокоповић, Допринос обради културне баштине лесковачког краја, Ненад Кражић, Сарадња са Живаном Стојковићем у писању књига; Никола П. Илић, Осврт на животни пут проф. др Живана Стојковића, Хранислав Ракић, Подсећања, Поздравна реч декана Технолошког факултета др Јакова Стаменковића; Поздравна реч др Драгољуба Живковића; реч Живана Стојковића.

IV

ЕПИСТОЛЕ О ЉУБАВИ – „Епистолe о љубави“, изворно, објављене су најпре под насловом „Једина моја и Мила моја Миљана“ и псеудонимом *Етјен Принц*, у ауторовом, властитом издању 1990. и 1996. године. Аутор их обелодањује као зрео породични човек, у пензији. У издању пред нама сачуване су све основне вредности изворног издања, као и љубави којој је дело посвећено.¹³⁶⁵

Није без занимљивости да је аутор књиге и под псеудонимом, како изгледа, био познат његовим најближим пријатељима и најупућенијима, у чије је руке допала, у оно време чак и одабраном тиражу. Аутор Епистола је од младости наставио свој живот креативно, као средњошколски и универзитетски професор, објавивши више дела из стручних области којима се учено бавио, али је у потаји, а изгледа да ће тако бити догод је жив, остао веран и посвећен своме сакритом првенцу из младости.

(...) Све епистолe скупа, и свака напосе, ма колико по себи биле личне, осветљавају по неке стране ауторовог живота у то време и показују у којим су се све распонима испољавала његова осећања и шта је све заокупљало његове мисли. Истодобно, његови узорци и учитељи у стварима списатељства, били су старији, а кудикамо искуснији наши и страни писци.

Рани Стојковићеви радови морали су бити литерни; у младости сви почињу литерарно, па ни он није могао бити никакав изузетак. Прилике у животу утичу на то да се најпре заљубимо па пропевамо или пак пропевамо па се заљубимо, али је у Стојковићевом животу изгледа то почело упоредо: заљубљен је пропевао, певајући се заљубио, судећи према изложеним споменима.

(...) Једино што смо сада у стању да кажемо о епистолама Живана Стојковића јесте да их је обзнанио као своје, а не под измишљеним именом, бар када се сам на то одлучио. Ако се сме судити по читавој његовој „*филозофији љубави*“, од које изгледа није одступио, писац их је признао као што се признаје дете ван природне заједнице удвоје.

Стојковиће епистолe дате су на начин да би се учинило по вољи „*срцу тела свога*“, да чујемо само његов лирски узнесен глас иако су у љубави учествовали обоје, те да, према

¹³⁶⁴ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, 2003, стр. 11-16.

¹³⁶⁵ Саша Хаџи Танчић, рецензија, Живан Стојковић „Епистолe о љубави“, Удружење писаца општине Лесковац 2004, стр. 43-48.

томе, опис љубави износи само „једна страна“; а за епистоле је, такође, као за љубав, потребно најмање двоје.

Пишчев лирски глас је затим присутан у свим описима њених стања и расположења, којима се у ту сврху једносмерно прибегава. Нема сумњи да се он у то доба, када се на заљубљеног обарало мало не све, захтевајући љубав узвртно по сваку цену, следећи сурове законе воље, држао се пуно обзира и више него благонаклоно према изабраници срца свога, а да је у том искушењу успео да сачува њену љубав и уважање у ствари поезије.

Пишући о „Епистолама о љубави“ Живана Стојковића не можемо а да не водимо бригу и о интересима саме књижевности. Убудуће књижевни миље Лесковца, у коме живи наш Ромео, будно пазећи на свој добар глас, мора рачунати на ово обимом невелико дело као прво те врсте у своме жанру. После дуготрајног чекања, као што је то иначе не редак случај у књижевности, можемо рећи да је ово прва проза у песмама у граду под Хисаром. И да завршимо подсећањем на то да господин Стојковић претходно, такође први у Лесковцу, огледао се у жанру басне, подстакнут свакако не мало својом духовитошћу и животним искуством, која су му прибавила одређене непријатности и сваковрсних замерања (видети: „Езон у Лесковцу“, Лесковац, приватно издање, 2002).¹³⁶⁶

V
КРИВО ОГЛЕДАЛО – Живан Стојковић је писац необичног профила, тендеција и резултата који не смеју да остану без адекватне књижевно-критичке, социолошке и филозофске оцене. Главна стилска карактеристика нашег писца је иронично-сатирични став који прожима и „Езона у Лесковцу“, „Епистоле о љубави“, сва „Крива огледала“ и „Беседе о књигама“.

Дело Живана Стојковића је смех кроз сузе над средином и људима које воли осећајношћу коју скрива, маскира и стилски вешто обликује. А иронично-сатирични став превреднује и идеологију Стојковићеву, па је његово беседничко приповедчко дело опис стварног и идеологизованог живота. Морам да признам да ме је став мога пријатеља, који нам подметне и у обичним прилимама, мало преварио па да паднем у заблуду обичног читаоца који сматра да је све то Жикина чиста шала.

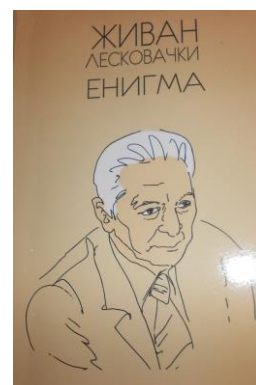
Не, драги читаоче, наш доктор наука, наш друштвено-политички радник и дипломата је озбиљан и талентован писац табloidног жанра који је остварио. Клацкајући своје јунаке *персифлажом* (изругивањем на фин начин) и озбиљним третманом, час на страну увреде достојанства, час на страну суптилог ласкања похвалом позитивних вредности, овај вешти писац апсолутно зна да је таштина његових јунака сила јача одосећања достојанства па успешно и безбедни постиже потпуни и велики успех као табloidно-сатирични писац.¹³⁶⁷

VI
ЕНИГМА ЖИВАН ЛЕСКОВАЧКИ – Поводом три деценије од докторирања Живана Стојковића, проф. др Драгомир Радовановић приредио је књигу „Енигма Живан Лесковачки“ у издању Књижевног клуба Лесковац (2013).

(...) Зашто енигма, па зато што је то загонетка. Реч потиче из древног грчког језика. То је у ствари вештина састављања питалица и загонетки и њиховог решавања. Ако решење неког задатак представља загонетку, јер су бројни начини на које се она може решити, онда је проф. др Живан Стојковић човек енигма јер и најтеже задатке решава са лакоћом изналазећи најефикаснији пут и проналази најповољнију одгонетку.

Његово животно дело то показује: од школовања, студирања, обављања професорског посла, до оснивања Технолошког

¹³⁶⁶ Саша Хади Танчић, извод из рецензије, Живан Стојковић, Епистоле о љубави, Удружење писаца општине Лесковац и аутор 2004. године. *Напомена*: Видети Лесковачки дневник, бр. 30-31, јун 2005. године, стр. 19.

¹³⁶⁷ Душан Стошић, Уводна мисао, др Живан Стојковић, Криво огледало 4, Књижевни клуб Глубочица Лесковац, 2013, стр. 7. *Напомена*: Књига је др Стојковић посветио Храниславу Ракићу поводом 85. годишњице његовог живота. У једној од „Кривих огледала“, проф. др Живан Стојковић представио је и аутора ове студије Д. Коцића.

факултета у Лесковцу, бављења политиком и дипломатијом. И не само да је решавао загонетке свога живота него је давао и одгонетке на загонетке својих пријатеља због чега је међу њима врло поштован и омиљен.¹³⁶⁸

VII

БЕСЕДЕ О КЊИГАМА – Поводом седамдесет и пете године живота проф. др Живана Стојковића, Удружење писаца Лесковац објавило је 2012. године његову књигу „Беседе о књигама“. У књизи су, поред уводне речи, нашла 24 прилога – уводне речи са промоција дела лесковачких и београдских писаца или публикација које су последњих година представљене у Лесковцу.¹³⁶⁹

%

Имао сам ту част да будем рецензент, али и да преставим један број књига и часописа и да сада се, углавном, догађало да се изговорене речи чују само на том промотивном састанку и остају незабележене за трајно коришћење. И ево, први пут објављујем део текстова са представљања књига и часописа. Надам се да ће и до допринети њиховом приближавању читаоцу, утолико пре што се на промоцијама окупи мањи број људи.¹³⁷⁰

У књизи су објављени следећи прилози: Хранислав Ракић, „Четрдесет и седма дивизија НОВЈ“; академик Владимир Стојанчевић, „Из српске историје и историографије“; др Милан Миладиновић, Драган Божиловић, „Звонар слободе – Николај Динић“; др Момчило Златановић, „Први српски устанак на југу Србије у историји и традицији (1804-2004)“; Вукадин Ристић, „Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005“; Промоција „Лесковачког зборника XLVI“; Душан Јањић, „Француски клуб у Лесковцу“; Новица Пешић, Добросав Туровић, Предраг Павловић, „Устанак у Топлици и Јабланици 1917“; др Војислав Шешељ, „Римокатолички злочиначки пројекат вештачке хрватске нације“; „Удружење „Слобода“, „Слобо, слободо“; Новица Пешић, „Војвода Крста Војиновић Косовац“; Небојша Ивановић, „Варање Србије“; Славољуб Ђера Петровић, „Сећање и записи једног борца и дипломате“; Стојан Пауновић, „Рафуна (Тумарце)“; Промоција „Лесковачког зборника XLIX“; Милан Трајковић, „Наталија Арсеновић Драгомировић“; Драгомир Радовановић, „Дилеме и Цилит“; Миодраг Андрејевић, „Срећно време“; Добросав Туровић, „Гужбалице Горње Јабланице“; Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“; Вукадин Ристић, Милан Леви, „Квалитет живота особа старијег животног доба“; др Живан Стојковић, „Легенда у анегдотама“; Данило Ж. Марковић, „Глобалистика и криза глобалне економије“; проф. др Живан Стојковић, „Човек велике имагинације“; прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, „Знаменити лекари на југу Србије“.

VIII

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ И ЛЕСКОВАЧКА ПЕРИОДИКА – Др Живан Стојковић је својим радовима значајно присутан у лесковачкој периодици. Са највише текстова заступљен је, свакако, у „Лесковачком зборнику“ у коме је дао пуну меру свог научног и стручног рада.¹³⁷¹

(...) Мислим да је нарочито значајна Стојковићева сарадња у старом и угледном српском часопису „Наше стварање“. У овом часопису за науку, књижевност, друштвена питања, културу и уметност, који с малим прекидима излази од 1954. године, Живан Стојковић је објавио шест радова, у времену од 1978. до 1984. године. Реч је о следећим прилозима: „Светозар Марковић о националном питању“ (бр. 5, 1978, стр. 24-28); „Српска Социјалдемократска партија и македонско национално питање у првим годинама Првог светског рата“ (бр. 6, 1978, стр. 16-29); „Српска социјална

¹³⁶⁸ Проф. др Драгомир С. Радовановић, Реч приређивача, Енигма Живан Лесковачки, К.К. Лесковац 2013, стр. 12.

¹³⁶⁹ Др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012. *Напомена:* Видедети опширније у поглављима писаца о којима је говорио проф. др Живан Стојковић.

¹³⁷⁰ Др Живан Стојковић, Уводна реч, Беседе о књигама, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 7.

¹³⁷¹ Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 56-58.

демократија и македонско национално питање“ (бр. 1-2, 1979, стр. 121-123); „Агитационо пропагандни рат среског комитета Комунистичке партије власотиначког среза“ (бр. 5-6, 1980, стр. 7-16); „Друштвена организованост и самозаштитне активности у великој поплаи 1976. године у Лебану и околини“ (бр. 1-2, 1982, стр. 55-73); „Став Живојина Жујовића о битним питањима положаја народна на Балкану 60-тих година 19. века“ (бр. 3-4, 1984, стр. 24-31). Као што се из овог прегледа види, радови су се претежно односили на области које су у једном периоду изразито закупљале пажњу професора Стојковића: на национално питање у делима првих српских социјалиста Живојина Жујовића и Светозара Марковића и о ставову Српске социјалдемократске партије почетком 20. века о македонском националном питању.

(...) Аналитички, али и синтетички приступ у третирању појединих питања, способност да се уочи и издвоји оно што је есенцијално од онога што је мање битно, карактеришу и Стојковићеви написи објављени у „Зборнику радова Технолошког факултета“ у Лесковцу. Узгред речено, излишно је и напоменути да је професор Живан Стојковић покретач или један од покретача Зборника. У њему је он заступљен такође са шест радова различите тематике. Три или четири можемо окарактерисати као радове социолошког карактера.

(...) Стојковићева истраживања, базирана на архивској грађи, зацело не лако доступној, приказују нам овог истраживача као врсног аналитичара и познаваоца друштвених прилика у полувековној историји Лесковца (он захвата период од краја 19. века до Другог светског рата).¹³⁷²

IX

РАЗВОЈ ТЕХНОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА И ЖИВАН СТОЈКОВИЋ – Као професор Технолошког факултета у Лесковцу Живана Стојковића сам имао прилике да доживим као: организатора, научног радника и човека хуманисту.¹³⁷³

Историјске околности пружају шансу појединим личностима да остваре одређене идеје, а степен њихове реализације зависи од личних квалитета и способности њихових носилаца. Као познати центар текстилне индустрије, Лесковац је имао најстарију Средњу текстилну школу на Балкану, а од 1959. године Вишу техничку тешкилну школу. Можда не и случајно, млади професор Живан Стојковић појављује се 1963. године пред студентима ове школе као предавач не слутећи да ће каријеру за непуне две деценије касније наставити пред студентима прве високошколске установе на југу Србије.

Идеја о оснивању факултета у Лесковцу настала је још када је Ниш добио Универзитет. Млади инжењери, па и први доктори наука у фабрици „Здравље“ у Лесковцу, као и професори Више техничке текстилне школе, предложили су оснивање одељења Машинског факултета из Ниша у Лесковцу, касније и самосталног Технолошког факултета. Седамдесетих година прављене су студије и елаборати, али је реализација изостала. Тада се, крајем седамдесетих година, на историјској и политичкој сцени Лесковца појавио магистар Живан Стојковић који је као потпредседник Извршног савета општине Лесковац добио задатак да ради на оснивању Технолошког факултета. И онда су дошле до изражаја све његове организаторске способности. После детаљног упознавања са дотадашњим елаборатима приступио је изради новог и успео да окупи истакнуте стручњаке из Лесковца и познатих унверзитетских центара, ослањајући се управо на људе који су пореклом из Лесковца. Било је помало збуњујуће да професор друштвених наука може тако лако да савлада и проблематику природних наука, да одабере најбоља решења, отворено признајући да су она дело стручњака текстилне и технолошке струке. Слао је екипе у разне градове Србије, тражио решења за најбоље наставне планове, контактирао са професорима технолошких факултета у Београду, Новом Саду, Скопљу и Технолошко-металуршког факултета у Бору, организовао разговоре и успешно их завршавао. Било је и отпора, и то у врху просветних институција у Србији усмерених ка томе да се Технолошки факултет оснује у Крушевцу уместо у Лесковцу. Професор Стојковић обезбедио је подршку регионалних и општинских функционера и њихово активно укључивање у борбу за

¹³⁷² Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, стр. 56-59.

¹³⁷³ Проф. др Срђко Димитријевић, „Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 66-67.

факултет и није се предавао. И када је после тродневног чекања у Београду био сведок доношења одлуке о оснивању Технолошког факултета у Лесковцу, крајем јуна 1979. године, поред велике радости, био је свестан огромних обавеза да прва високошколска установа у Лесковцу почне са радом већ у јесен исте године. Тек тада је дошла до изражаја његова невиђена енергија која је била усмерена на обезбеђењу простора, расписивању конкурса за студенте и наставнике, као и опремању анфитеатра, учионица и лабораторија. Неутрални посматрачи били су убеђени да је то немогуће остварити. Али он је успео.

Ни сада после толико година не могу да сакријем и своје узбуђење када сам као наставник у првој екипи упосленика присуствовао почетку наставе 22. октобра 1979. године и могао да поздравим свог првог декана Живана Стојковића. То се догодило на свечаном отварању месеца дана касније.

(...) За сараднике на Технолошком факултету ангажовао је истакнуте професоре и научнике из Београда, Ниша, Скопља, Љубљане уз пуно уважавање и уз најповољније услове за рад. А основна намера му је била да му они помогну у стварању домаћих кадрова који ће преузети наставу, у чему је у потпуности успео. Била ми је част да радим у екипи декана Стојковића као продекан.

(...) И поред своје велике ангажованости на Факултету и у политичком животу, професор Стојковић је налазио времена да се интензивно бави и научним радом и настојао је да се постигнути резултати валоризују на научним скуповима. Зато је од самог почетка прихватио идеју да се научни скупови међународног карактера одржавају и на Технолошком факултету, а да се саопштени радови објављују у „Зборнику радова“ чији је он покретач.¹³⁷⁴

%

Име Технолошког факултета ће увек бити везано за име Живана Стојковића, као човека који је дао немерљив допринос како у његовом настајању тако и у развоју и напредовању. Сигуран сам да као што воли своју децу, воли и овај факултет као своје „*треће дете*“. Захваљујући великом ентузијазму, али и знању и искуству, професор Стојковић је свакога дана у овај факултет уграђивао део своје огромне енергије и истовремено своје знање и искуство несебично преносио на нас, његове млађе колеге.¹³⁷⁵

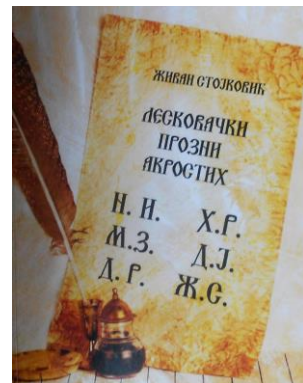
Х

ЛЕСКОВАЧКИ ПРОЗНИ АКРОСТИХ - Најновије књига проф. др Живана Стојковића „Лесковачки прозни акrostих“ (Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац 2015, уредник *Боркица Миловановић*, рецензент *Данило Коцић*) потврдила је оно што смо одавно знали о аутору – његовој упорности, таленту и литерарном умећу. Дело је (*не*)обично за лесковачки књижевни простор, али је писано с мером и љубављу.

У књизи су духовитим, шарматним, али и стилем обогаћеним савременом српском лексиком и метафорама, представљени ауторови пријатељи Никола Илић, Хранислав Ракић, мр Мирослав Здравковић, проф. др Душан Јањић, проф. др Драгомир Радовановић и сам аутор.¹³⁷⁶

Ово је могло би се рећи, књига – *сликовница речи*. Све је подређено јасном задатку – да се о личностима говори тоном „*заборављених манира*“. Посебна вредност је управо „*одабир речи као метафоре живота*“, које су својеврсне *приче у одломцима*. Неке слике су више од обичног, конвенционалног приказивања људског трајања и дела личности ове „*прозне песмарице духа*“.

Сам аутор не крије да су му личности о којима говори драге, али и да (уз биографије које нуди читаоцима) довољно образоване и инспиративне да се књига може читати у „*одломцима*“, као оригинална библиотека, која је истовремено нека врста подсетника да још има људи на нашим просторима о којима се може беседити на духовит и истовремено

¹³⁷⁴ Проф. др Срећко Димитријевић, Развој технолошког факултета и Живан Стојковић, Научни рад Живана Стојковића, стр. 66-69.

¹³⁷⁵ Др Јаков Стаменковић, поздравна реч декана на представљању научног рада проф. др Живана Стојковића 23. децембра 2001. године, Научни рад Живана Стојковића, стр. 82.

¹³⁷⁶ Живан Стојковић, Лесковачки прозни акrostих, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2015. *Напомена*: Књига је промовисана у свечаној сали лесковачког Технолошког факултета 27. октобра 2015. године. О овом делу говорили су мр Мирослав Здравковић, Нина Костић, дипломирани правник и аутор, а прочитана је рецензија Данила Коцића (*преносимо је у целини*).

довољно озбиљан начин. Уместо, како аутор у *Предговору* бележи, уобичајног стереотипа у приказивању биографије познатих личности сваке средине, овога пута лесковачке, дата је нова, мање позната, али зато више него занимљива „биографија дана“ или боље речено „биографија људског трајања“.

Иако проф. Стојковић непретензиозно истиче да је реч о „скромном покушају приказивања карактера“, дело је далеко од тога. Знамо да по формалном образовању проф. Стојковић није психолог, него изузетан историчар; ипак од прве до последње стране овога дела јасна је његова намера да управо у нијансама које се могу тумачити као својеврсно духовито сликање карактера, уз „психолошки профил“, представи све оно што је мање познато о пријатељима, који су, могло би се рећи, „главни јунаци књиге.“ Не крије проф. Стојковић да је у приказивању истакнуто то „субјективно осећање“, које се, једноставно, не може искључити уз занимљиву и, рекло би се крајње отворену оцену, да је „невоља настала у томе што се ниједан од њих није прихватио да уради прозни акростих о аутору, па је он то морао сам да учини“.

И то је, између осталог, та „(не)обичност обичности“ ове занимљиве књиге, која показује аутора и као писца о другима, али и о себи. Дакле, то је, како би рекао један умни књижевник, „аутобиографија о другима“ виђена у властитом огледалу. Вредност овога дела проф. Стојковића је и у трагању не само за карактерних особинама својих јунака, него и занимљивим речима које су „чиста психологија духа“, али и богата „језичко-лингвистичка творевина“. Њима се даје не само већ поменути психолошки профил, него и богато језичко значење, што само потврђује да је пишчева намера била вишеслојна, и да је, посматрана и са неутралног угла, са тзв. „брисаног простора“, више него успешно остварена. Личности о којима пише проф. Стојковић одавно су познате лесковачкој јавности јер су се наметнуле или као изузетно плодни историчари, публицисти, књижевници, књижевни критичари и универзитетски професори.

Уместо закључка, више као напомена: „Лесковачки прозни акростих“ је јединствено литерарно (ауто)биографско дело на лесковачкој литерарно-историјској сцени и зато ће, уз богатство језичке и психолошке грађе, сигурно привући пажњу јавности и ући у ред оних књига без којих, уверен сам као писац и историчар лесковачке књижевности, није могуће дати целовиту, објективну оцену, стваралаштва овога краја.

P.S.

Ево како проф. Стојковић представља своје пријатеље, али и себе: **Никола Илић:** Неуморан, Истинољубив, Креативан, Озбиљан, Лустративан, Адаптиван, Истраживач, Либералан, Историчар, Ћутљив; **Хранислав Ракић:** Хронограф, Радан, Агресиван, Надарен, Истинољубив, Савестан, Лојалан, Амбициозан, Виталан, Ревилуционаран, Агилан, Комуникативан, Истрајан, Ћудљив; **Мирослав Здравковић:** Магистар, Истинољубив, Ратоборан, Оригиналан, Савестан, Легитимист, Агресиван, Веран, Заинтереован, Даровит, Реалан, Акрибичан, Вољен, Коректан, Озбиљан, Високоцењен, Инспиративан, Ћудљив; **Душан Јањић:** Дидактичан, Успешан, Шармантан, Акрибичан, Натпросечан, Јурдичан, Алтруиста, Њен, Истрајан, Ћудљив; **Драгомир Радовановић:** Даровит, Раздрага, Амбициозна, Галантан, Обичан, Миролубив, Искрен, Разуман, Религиозан, Алтруиста, Добричина, Озбиљан, Веран, Адаптиван, Натпросечан, Опредељен, Вехементан, Импулсиван, Ћудљив; **Живан Стојковић:** Жовијалан, Инспиративан, Вредан, Амбициозан, Натпросечан, Савестан, Толерантан, Одан, Јасан, Креативан, Оксиморонаст, Виталан, Истинољубив, Ћутљив;

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ – КРИВО ОГЛЕДАЛО

(одломак, у десетерцу)¹³⁷⁷

ХАРАМБАША

Ој Лесковцу ти познати граде,
Да ли знадеш колико си срећан
Што прихвати одојче малено,
Из Трњана великога села,
И од оца веселог Драгића,
И од мајке Загорке Јашуњске.
Дали су му Живан лепоиме,

¹³⁷⁷ Живан Стојковић, Криво огледало 4 (у десетерцу), КК Глубочица, Лесковац 2013. Напомена: нека врста аутобиографске песме

А Стојковићчувено презиме
 Мален беше и остаде такав,
 Кратких руку и привога носа,
 Јер је Тарзан желео да буде,
 Па од дудаа пао је на груде,
 У школу је он пошао рано,
 Не због бистра ума сељачкога,
 Већ због чичке Драгића школскога,
 Који једва једну клупу нађе,
 Да постави сина маленога.
 Учи Жика, прва слова сриче,
 Па он мисли да паметан беше,
 Не зна мален да га отац штити,
 И чуди се шта он може бити...
 Ал' се не да Жикица Трњански,
 Па он жели грађанин да буде,
 Да не призна сеоско порекло,
 Већ да каже да је градског рода,
 Лесковчанин од првога лета.
 Гимназију заврши од шале,
 Све петице што му отац пише,
 У дневнике кад подове брише.
 Жика чичкин доби и диплому,
 Ослобођен од матуре беше,
 Све на дику његових другара,
 Јер су знали да је заслужио,
 Није важно што је чичкин био.
 Гле ти чуда, чуда невиђена,
 Хоће јаран професор да буде,
 Да студира у Скопљу царскоме,
 Под условом да и чичка пође,
 Да му буде и подршка стална,
 И да тамо оцене запише.
 Превари се студент лесковачки,
 Јер му отац до петице знаде,
 Преко тога више нема наде.
 Оста Живан и сам да се снађе,
 Нешто лакше на факсу да нађе.
 Филозофски факултет изабр'о,
 Историју науку да учи,
 Што је знаде свако је чит'о,
 Ко Илићу Никола Газдарски,
 Што постаде историк' мајсторски.
 Ал' за инат и самоме себи,
 Он наређа испитне десетке,
 па одлучи да одатле бежи,
 Медицинску науку да учи,
 Да упозна хипофизу жлезду,
 Да порасте и буде запажен.
 Кад то зачу Поповићу Заре,
 Начелник што у власти беше,
 И ванредни студент историјски,
 Оштро пише, а и љуто збори:
 „Од, Живане, познатог рода,
 Не напуштај историјско знање,
 Даћемо Ти стипендију нашу,
 Да наставиш где си започео.”¹³⁷⁸

¹³⁷⁸ *Напомена:* У Кривом огледалу 4 (у стиху), КК Глубочица Лесковац 2013. Стојковић је представио себе и своје пријатеље Николу П. Илића, Хранислава Ракића, мр Мирослава Здравковића, Добосава Туровића, Славољуба Сашу Хаџи Танчића, проф. др Драгомира Радовановића и Радисава Филиповића.

РОДОЉУБ СТОЈКОВИЋ

Родољуб Стојковић (Лесковац, 1941, Лесковац, 2012) - У 28. броју лесковачког школског листа *Пионер* 1984. године објављен је прилого о Родољубу Стојковићу, новинару Радио Лесковца: „Родољуб Стојковић је рођен 1941. године у Лесковцу. Основну школу започео је у Сврљигу, а завршио у Лесковцу, у ОШ „Јосиф Костић“. И средњу школу завршио је у Лесковцу, а 1966. године дипломирао је у Београду на Академији за позориште, филм, радио и телевизију. Тема дипломског рада била је: „Организација рада информативно-политичких редакција радија и телевизије“. Стојковић је младим члановима редакције (Ивана Драгановић, седми разред и Данијела Митић, шести разред) дао више занимљивих одговора: „У другом разреду основне школе написао сам прву песму. Звала се „Црна марама“. Песма је објављена у листу *Полетарац*. Љубав према новинарству настала је још у средњој школи, у листу *Наша реч* објавио сам хумореске и козерије. Постао сам новинар у *Радио Лесковцу* 1971. године, тј. од самог почетка рада Радио Лесковца и то новинар на Културној рубрици.

Из збирке дечјих песама *Пулоци* Родољуба Стојковића ево одломка из песме „Деца би требало да имају свој град“: Деца би требало да имају свој град / у којима је строго забрањено одраслима улаз, / сами да га граде и у њему организују свакојаки рад / Пожељно је да велику ограду и капију има и прилаз, / то је због тога што су одрасли несташни и желе све да виде, / а деци су доста турског и разних прилика у стилу: / то не ваља, ово је боље, овако треба и то тако не иде...”

Цео радни век, иако тежак инвалид, посветио је Радио Лесковцу, где је радио као новинар и дугогодишњи уредник бројних информативних и других емисија. Завршио је Факултет драмских уметности у Београду, али му је новинарство било основна професија. У Радио Лесковцу је деценијама, готово од првих дана те медијске куће, служио за једног од најбољих новинара и правих учитеља новинарства. Његове емисије о „малим, обичним људима“, проглашаване су за праве подухвате у жестокој конкуренцији радио станица широм Србије. Издвајао се јасним, продорним, радијским гласом и ставом који је привлачио слушаоце.

Новинар Родољуб Стојковић преминуо је 2012. године у Лесковцу у 71. години живота и сахрањен на Светоилијском гробљу. Родољуб Стојковић био је изузетно активан у раду Удружења новинара Лесковца где је дао велики допринос афирмацији новинарске професије и школовању младих новинара, које је уводио у свет радијског заната.¹³⁷⁹

Родољуб Стојковић успешно се бавио и књижевним и публицистичким радом, а посебна област његовог интересовања била је култура. Дешавања у тој области ревностно је пратио и његове оцене о значајним дешавањима биле су право, објективно мерило које је послужили другима да усмеравају свој рад у правоме смеру.

Родољуб Стојковић је био изузетно активан у раду Удружења новинара Лесковца где је дао велики допринос афирмацији новинарске професије и школовању младих новинара, које је уводио у свет радијског заната. Волео је људи и они њега, радо се дружио са пријатељима и често, у црнохуморном тону, причао о своме животу, о својој судбини која му није била наклоњена. Такав приступ стварности деловао је отрежњујуће на његове пријатеље који су каткад били заробљеници суморних мисли и непролазног очаја.

Могао да бира и друге, лакше позиве, али се определио за радијско новинарство и свој Радио Лесковац, где је деценијама, д првих година те медијске куће, служио за једног од неколицине најбољих новинара, правих учитеља новинарства и зато се његови савети и добронамерне критике, које је упућивао млађим колегама, па и аутору овог кратког записа, памте као најдрагоценија школска лектира.

1379 Д. Коцић, Лесковачки писци, библиографије и коментар, Лесковац 2019.

ЈУГОСЛАВ ТОМИЋ

Југослав Томић рођен је у Лесковцу где живи и ради. Власник је и директор Радија „016“, најстарије радио станице јужно од Ниша, која је основана 1993. године. Томић је покретач и организатор бројних културних манифестација у Лесковцу. Написао је више осврта и коментара на актуелна дешавања, а рецезент је књиге др Миодрага Горановића *Не знам где сам*.

%

Радио 016 - На званичном сајту ове станице пише: Прва приватна радио станица на југу Србије и међу првима у читавој Србији. Од давне 1993. године непрекидно емитује искључиво забавну домаћу и страну музику (са фокусом на поп, рок и евергрин). Током година у програму је имала и велики број ауторских емисија, од којих неке и данас постоје и дају подршку новим савременим емисијама. Неке од њих су: Провера микрофона 016; Галаксија 016; Спектар итд. Такође на таласима и на интернет страницама радија можете пронаћи свеже вести, сервисне информације и још много тога...

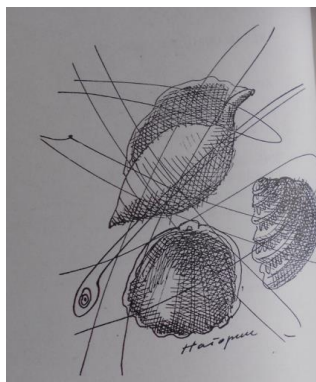
%

Не знам где сам - Књига др Миодрага Горановића *Не знам где сам* (Лесковац 2006) која је пред нама „прогутаће“, сигурни смо, из једног даха, свако ко је прочитао и кога интересује опис тема у њој. Др Горановић је то, како каже, „из мог угла, на мој начин, искрено, на време и из душе“ – написао. И јесте, видећете.

Он је и „двоструки“ лекар: поред свог редовног посла против болести код људи, он и својим текстовима дуго година по разним часописима, листовима, честим и лепим сусретима и разговорима са људима, као и темама и текстовима у својим књигама – лечи људске душе!

У овој књизи он са поносом тврди и доказује зашто је српски Црногорац, а и црногорски Србин. То су, како каже, његова два образа у једном животном лику где ипак није дволичан, већ вечно поносан на то... Сигурно је да ће многи упамтити његове текстове и теме, а касније опет желети да их прочитају и не заборављају.

То је и његов циљ. Ко год да је прочита, видеће да је он у томе успео.¹³⁸⁰

1380 Југослав Томић, критички осврт, др Миодраг Горановић, *Не знам где сам*, Лесковац 2006. *Напомена:* Миодраг Горановић један је од ретких лесковачких лекара, који поред своје хумане медицине, припада и списатељском свету. Рођен је 5. маја 1950. године у Београду. Рано детињство провео је у Војводини (Ратково), а од 1963. године прелази у Лесковац. Ту је завршио основну школу и гимназију, а касније Медицински факултет у Скопљу. После стажа, четири године ради у Дому здравља у Црној Трави, где је последње две године био и директор. Касније прелази у Службу за кућно лечење и медицинску негу у Лесковцу, а од 1989. године ради у Дому здравља у Хигијенско-епидемиолошкој служби, где је, после завршене специјализације из епидемиологије, био и начелник те службе, а скоро три године је и у Поливалентно-патронажној служби...

ВЕРОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

И Верољуб Трајковић је рођен 23. априла 1957. године у селу Губеревцу. Основну школу учио је у Губеревцу, а средњу у Лесковцу. Дипломирао је 1981. године на Филозофском факултету у Скопљу.

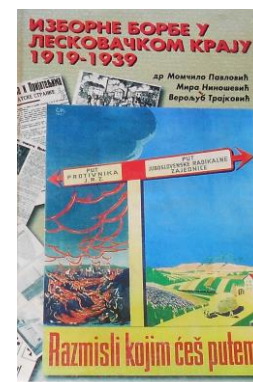
Године 1981. почиње да ради у Историјском архиву у Лесковцу најпре као архивиста на пословима сређивања архивске грађе, затим на пословима спољне службе, а од 1990. као директор ове институције. Решењем Скупштине општине Лесковац, децембра 1993. године именован је за директора Народног музеја у Лесковцу и ту дужност обављао је у два периода, од 1994. до 1998. и од 2003. до 2007. године. Руководи Народним музејем доносио је одлучујуће одлуке у пословима заштите културних добара, тј. историјско-уметничких предмета. Истовремено био је главни и одговорни уредник „Лесковачког зборника“, као и многих других публикација и издања Народног музеја у Лесковцу, али и публикација које је објављивао Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, који је и основао. Члан је редакцијског одбора „Власотиначког зборника“ и председник Општинског одбора Савеза потомака ратника Србије 1912/1920.

Самостало или у коауторству објавио је више књига: „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. (студије и документи)“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“ (књ. I, 1919-1929); „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, (књ. II 1929-1939); „120 година Црвеног крста Лесковац“; „Спомен обележја у лесковачком крају“; „100 година Основне школе у Орашцу“; „Туристичка карта јужне Србије“. Објављује у Лесковачком зборнику, Власотиначком зборнику, Лесковачком дневнику и другим публикацијама.¹³⁸¹

У издању Народног музеја, године 2015. Верољуб Трајковић је у коауторству са Ж. Шимуном и М. Ниношевић објавио монографију „Златно доба Лесковца 1918 – 1941“.¹³⁸²

И **ИЗБОРНЕ БОРБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ 1919 - 1939** – Избори Србе увек додатно узрујавају и доводе готово у полуратно стање у коме је све дозвољено само да би се наружио и победио противник. Историјска искуства говоре о пословичном схватању опозиције као непријатеља, а не као политичке алтернативе. Такво схватање страначких првака и њихових следбеника, укључених у изборне борбе, на терену лесковачког краја било је обележено необузданим међусобним нападима и оптужбама које, опет по правилу, не оспоравају противнички програм или политичка убеђења појединаца већ директно настоје да компромитују и дискредитују политичког противника. Углавном, највећи број оптужби своди се на пљачке, лоповлуке, проневере итд.¹³⁸³

(...) Поред тога, историјско искуство је показало да у Србији, по правилу, изборе добија она страна која их и организује. И док је владајућа странка увек желела да оствари убедљиву победу и самостално саставља владу, што се није десило у посматраном периоду, користећи за остварње тог циља сва расположива средства, опозиција ју је унапред, а нарочито после избора, оптуживала за изборни терор, притисак на бираче, употребу органа власти за остваривање изборне победе и крађу гласова. Свака прва седница скупштине на којој је требало да се верификују мандати претварала се у међусобна оптуживање и изношење бројних примера изборних неправилности. И тако од избора до избора.

¹³⁸¹ Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије и ОШ „Јосиф Панчић“ – Орашац, Лесковац 2008.

¹³⁸² *Напомена*: Видети опширније део о З. Шимунову.

¹³⁸³ Др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, „Реч на почетку“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, Народни музеј Лесковац, књ. 47, Лесковац 1997, стр. 7.

III

СТО ГОДИНА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ОРАШЦУ –

Књига је написана првенствено на основу архивских извора првога реда (архива и школе), као и укупне постојеће не велике опште и локалне литературе. У рукопису је дата лична карта школе, њен развојни пут, од оснивања до данас и зато представља целовиту ауторску монографију о 100 годишњици постојања, развоју и укупном, плодном деловању школе.

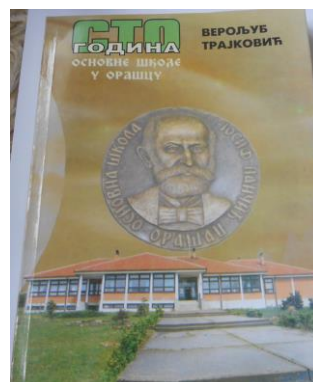
(...) Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу има релативну дугу историју. Почети јој сежу у далеку 1907. годину када је покренута иницијатива за отварање школе у такозваној (политичкој) општини Орашац. Битка за отварање школе трајала је скоро две године, а онда је министар просвете и црквених дела, 4. октобра 1908. године донео одлуку о отварању привремене школе са седиштем у селу Орашац под називом Основна школа орашачка. Школа је прве ђаке примила 1909. године, а у њу су, поред деце из самог Орашца, ишла и она из околних села: Градашнице, Пискупова, Јарсенова, Горње Купиновице, а од 1950. и из Ступнице.

Овим је, у ствари, ударен темељ школи која је уз одређене прекиде у раду (балкански ратови, Први и Други светски рат, агресија НАТО алијанске) и нужне организационе промене, била непрестано у функцији образовно-васпитне делатности као: Основна школа орашачка, Основна школа у Орашцу, Продужена основна школа „Иво Лола Рибар“ у Орашцу и Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу.¹³⁸⁴

(...) Иницијативу за отварање школе покренули су Коста М. Стојановић, Димитрије Рајковић и Стојиљко Н. Станојевић, сељци из села Липовице, среза власотиначког, захтевом од 10. јануара 1907. године министру просвете и црквених дела Андри Николићу.¹³⁸⁵

Нова орашачка школа почела је са радом 1. септембра 1909. године. За општину Орашац и њена села Јарсеново, Градашницу и Пискупово био је то прави народни празник. Школу је првих година похађало око 40 ученика.

Министар просвете и црквених дела за вршиоца дужности учитеља Основне школе у Орашцу поставио је *Станка Петровића*. Он је на тој дужности био само у школској 1909/1910, али ће остати запамћен у историји ове школе као њен први учитељ. (стр. 38). За сталног учитеља поставен је *Живојин П. Спирић*, свршени ђак учитељске школе. Спирић је рођен у Власотинцу, а отац му је био учитељ за време турске владавине и један од првих власотиначких учитеља. У борби око Београда учитељ Спирић погинуо је 21. новембра 1914. године. Пре тога, после трогодишњег учитељовања Спирић је дао оставку децембра 1913. године. За новог учитеља у Орашцу постављен је *Михајло Јефтановић*, али догађаји који су ишли у сусрет нису дозволили новом учитељу да се бави својим учитељским послом.

IV

120 ГОДИНА ЦРВЕНОГ КРСТА ЛЕСКОВЦА –

Друштвено-историјска условљеност настанка и деловања организације Црвеног крста на лесковачком подручју део је борбе Кнежевине Србије за ослобођење и уједињење ових крајева и напора српског Друштва Црвеног крста да принципе организације прошири на средине које до тада нису имале лекаре, а још мање здравствене институције и елементарну здравствену културу. Настала у време ослобађања Лесковца 1878. године, организација је наставила да живи и дели судбину града и целог подручја. То је прва организација Кнежевине Србије која је представљала вид укључивања и изједначавања ове територије, у социјално-здравственом погледу, са Кнежевином и која континуирано делује практично до данашњих дана. О томе нам говори њено активно учешће у свим успонима и падовима града, као и њен значај на окупљању највећих националних радника са овог подручја, који су, кроз ову

¹³⁸⁴ Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Лесковац 2008, стр. 9. *Напомена*: Орашац, село у залеђу реке Јужне Мораве, налази се 12 километара североисточно од Лесковца (стр. 27)

¹³⁸⁵ *Напомена у фусноти*: Проф. др Владета Тешић, „Министри просвете Србије 1811-1918“, Бгд. 1994.

организацију, дали велики допринос његовом развоју. У досадашњој историографији о овом сегменту прошлости Лесковца и окрине није много писано, иако је материја приступачна и саткана од значајних појединости у области здравствених и културних прилика на овом подручју, поготово у првим данима после ослобођења од Турака 1877. године. Осим дела Видосаве Николић Стојанчевић¹³⁸⁶ у коме је само наговештено стање здравствених прилика за време ратних операција, као и и напор цивилне управе да их побољша, не постоји ниједан рад који се конкретно бави овом материјом. Изузетак је, наравно, *Споменица 100. годишњице Црвеног крста у Лесковцу*.¹³⁸⁷

О оснивању пододбора Црвеног крста у Лесковцу постоје противречни подаци (...) али је сигурно био пре 1. фебруара 1878. године, датума који се званично узима за оснивање пододбора Црвеног крста у Лесковцу.

(...) Иницијативу за формирање пододбора Црвеног крста дао је Панта Срећковић, а инструкције за рад Милан С. Марковић. То се, претпостављамо, догодило у другој половини јануара, можда око 24. јануара, када је почео да пристиже већи број рањеника са бојишта око Враћа и када је комесар Црвеног крста Милан С. Марковић, посетивши војну болницу у Лесковцу, донео са собом и требован материјал из нишких депоа за њене потребе.¹³⁸⁸

V
ЗЛАТНО ДОБА ЛЕСКОВЦА 1918 – 1941 – У издању Народог музеја године 2015. појавила се монографија „Златно доба Лесковца 1918 – 1941“ (аутори Звонимир Шимунец, Мира Ниношевић и Верољуб Трајковић).

Лесковачка чаршија деценијама живи од сећања на златно доба „Српског Манчестера“. Орунеле кулисе велелепних палата, из раздобља између два светска рата, и даље уверљиво сведоче да се ту некада озбиљно радило, европски градило, а ретки су и баш удобно живели.

Како време пролази, сећања и приче су све удаљенији од извора па су подложнији романсирању. Али главна нит, без обзира на то што свака генерација нешто допринесе, остаје неспорна: Лесковац је био мали велики град. У њему су се рађали, живели и на крају се селили у легенду, преко Шпитаљског или Светоилијског гробља, истински велики људи. Мада нема те науке која би понудила задовољавајуће објашњење, лесковачки дух је однекуд аутентичан и непоновљив и као такав истрајава и данас, у траговима, чекајући неко ново златно доба.

Златно доба је сада заборављени свет: људи на корзоу, громогласне најаве за музичке наступе и бисокопске представе, глумачке звезде, индустријалци, официри и угледници као гости на пројекцијама, славни музичари и певачи, роштиљџије, бозације, семенкаре, распевани Цигани... свеопшта врева и живост на улицама и у људима... Речју, живот кога више нема ни у траговима. Као нестали свет, као потопљена Атлантида, као давна времена која зову да их оживимо сећањима.

Слике из заборављеног света могу се илустровати светом покретних слика из давно несталог биоскопа. На месту тон-кина „Славуј“ данас стоји продавница брашна, без икаквог обележја, без спомена на Славуја, човека који је засигурно био најагилнији и најкреативнији биоскопџија у овом делу Европе, а можда и шире. Нико као Славуј није умео да анимира и привуче људе у биоскоп. У његовој сали за сваког је било места, на средини кафане стајало је велико филмско платно тако да су имућнији гледаоци с плаћеним картама седели испред платна и пратили филм, али ни сиротињи, без карата, није ускраћена могућност да види филм, с тим да су они седели иза платна и пратили инверзну пројекцију. Наопачке, како је њихов свет оскудице и био постављен.¹³⁸⁹

¹³⁸⁶ Видосава Николић Стојанчевић, „Лесковац и ослобођени предели Србије 1877/78 (етничке, демографске, сицијално-економске и културне прилике), Лесковац 1975, стр 264).

¹³⁸⁷ Мирољуб Трајковић, Драгиша Костић, „120 година Црвеног крста Лесковац,“ Црвени крст Лесковац, књ. 2, Лесковац 1998, стр. 23-24.

¹³⁸⁸ М. Трајковић, Д. Костић, „120 година Црвеног крста“, стр. 34.

¹³⁸⁹ Видети опширније у поглављу о З. Шимунецу

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

И међу личностима недавне прошлости града на Ветерници, посебно место заузима Драгољуб Трајковић Мојсинче, снажна и карактеристична личност, која заслужује пажњу као интелектуалац, правник, судија, новинар и историчар, и као прегалац културе.¹³⁹⁰

Припада истакнутим личностима града између два светска рата. Бавио се новинарством, историјом и публицистиком, оставивши неизбрисив траг у култури и историји Лесковца и јужне Србије. И као правник, судија и тужилац, уживао је посебну репутацију. Читав животни и стваралачки кредо и век Трајковић је даривао родном завичају и Лесковчанима. Добитник је Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца. Преминуо је 6. јануара 1992. године у Београду.

Драгољуб Трајковић рођен је 8. новембра 1904. године у Лесковцу, у трговачкој породици, терзије Михајла и Јулке Цекић Мојсинче. Његов прадеда и деда и баба Васка су стари Лесковчани. Имали су више деце, која су рано поумирала. Једино им је остао син Михајло, који је са женом Јулијаном изродио кћери Мицу и Вику и синове Драгољуба Трајковића, познатог лесковачког летописца и Блашка Цекића Мојсинче.

Породица Мојсинче била је сиромашна. О сиромаштву своје породице, Трајковић је 1947. написао: „Моја мајка (домаћица) од имовине нема ништа, а отац (бивши терзија и трговац) има малу кућу и плац од порушене куће. Родитељи су ми стари и издржава их мој млађи брат, који има мању радњу.”

Породично сиромашно стање и ратна збивања 1912-1918. године определила су Драгољубову животну стазу, посуту трњем. Трајковић је у основну школу пошао школске 1911/12. године. У ратном вихору балкаских и Првог светског рата учио је наставно-васпитне области: науку хришћанства, српски језик, рачун, цртање, певање, земљопис познавање човека, јаственице, лепо писање-краснопис, српску историју, основи природних наука, рачуницу, геометријске облике и гимнастику.

После основне школе а на почетку Првог светског рата 1914. године наставио је школовање у Нижој лесковачкој гимназији. Бугарска окупација Србије 1915. донела је српском народу пропаст и велике невоље. Бугари су спроводили денационализацију и бугаризацију живља, масовна хепшења, убиства и интернацију Срба у њихове заробљеничке логоре. Вршили су пљачку, батинање и силовање жена, девојака, па чак и девојчица. Побили су угледне српске прваке, попове, учитеље, професоре, правнике, судије и друге знане људе. Довели су из Бугарске своје учитеље, професоре, попове и чиновнике. Укинули су српске школе и гимназију. Забрањили су српске књиге и употребу српског говора. У Лесковцу су отворили две основне школе и нижу бугарску прогимназију. Тако је Драгољуб Трајковић школске 1917/18. године завршио први разред ниже бугарске гимназије, која је била смештена у основној школи код старе лесковачке цркве „Оцаклије”.

После ослобођења Србије и Лесковца 1918. године, Драгољуб Трајковић наставља гимназију и успешно завршава школске 1924/25. године. Још као гимназијалац, Трајковић је заорао прву старалачку бразду. Писао је песме у прози и био активан члан гимназијске литерарне дружине. Објавио је 1923. године песме у прози у листу „Бачка дружина” у Крушевцу. После велике матуре уписао је 1925. године права на Београдском универзитету. Једно време, због сиромашног стања, није редовно похађао студије већ је био привремени учитељ у Гајтану и другим забитим селима Горње Јабланице, где је замењивао учитеље. Агонија немаштине храбрила га је да настави и заврши студије. Студирао је уз рад и успешно полагао испите. Дипломски испит положио је 10. марта 1932. године на Правном факултету са оценом врло добар (7,80). Правничку каријеру започео је 18. априла 1932. године. Декретом министра правде Краљевине Југославије постављен је за судију приправника у Среском суду у Лесковцу. Тадашња власт није му била наклоњена због његовог политичког деловања међу радницима и сељацима, као и због јавних иступања и

¹³⁹⁰ Д. Туровић, Драгољуб Трајковић Мојсинче, правник, судија, новинар и историчар, Лесковчанин, бр. 13, стр. 8.

писања новинских чланака и брошура политичког карактера. Премештен је 1933. године у Првостепени суд у Приштини за судијског приправника, где је остао неколико месеци. Већ 1934. године уследио је декрет о премештају у Првостепени суд у Призрену, где се убрзо оженио *Љубицом Остојић*, студеткињом права из Ваљева. И тамо се дуго није задржао већ је 1935. године премештен у Пирот, у Срески суд за судијског приправника.

Трајковић је 20. јуна 1935. године положио судијско-адвокатски испит у Београду и указом постављен 1936. године за судију Среског суда у Охриду, где се задржао до 27. марта 1940. године. Декретом министра правде премештен и постављен за старешину Среског суда у Ариљу. Тамо се разболео па га је команда пешадијског пука „Књаз Милоша Великог” у Врању ослободила војних дужности у приправном, мобилном и ратном стању. У Ариљу га је затекла немачка окупација. Министар правде у Недићевој влади донео је декрет 30. октобра 1942. о премештају и постављењу Трајковића за судију Окружног суда у Ваљеву.

Треба поменути да је Драгољуб Трајковић као судија штампао у разним листовима већи број чланака и расправа. Као врстан интелектуалац, добро се служио француским и немачким језиком. Од првих дана оружаног устанка 1941. године Трајковић је приступио НОП-у. По ослобођењу Београда, маја 1945. године, Трајковић је постављен за помоћника јавног тужиоца НР Србије, а јуна исте године за судију Врховног суда НР Србије у Београду. Пуних двадесет година, од 1951. до 30. новембра 1971. године био је на дужности помоћника – заменика републичког јавног тужиоца Србије. Са те дужности отишао је у пензију.

II

СТВАРАЛАШТВО - Трајковићев стваралачки опус је богат, плодан и разноврстан. Од када је као гимназијалац заорао стваралачку бразду, од 1923. године, па до смрти 1992. године, објавио је 11 књига и брошура и преко 250 радова у разним новинама, часописима и алманасима. Највише прилога објавио је у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику”, затим у „Лесковачком гласнику”, „Лесковачком привреднику”, „Врањским новинама”, „Недељним новинама”, потом „Зети”, „Трибуну” (Алексинач), „Нашем листу”, „Браничеву” (Пожаревац), „Правди”, „Архиву”, „Аналима”, „Правном животу” (Београд), и др. Био је оснивач и члан управе Народног универзитета, затим врстан сарадник Народног музеја, Народне библиотеке и других културних установа Лесковца. Народни музеј објавио му је неколико књига.

Као студент права и публициста, Трајковић је 1927. године објавио прву књигу „Први весници слободе”, затим „Покрети за ослобођење 1877-78” (Лесковац, 1928), „Ми једемо напrike и зидамо фабрике” (Лесковац, 1930) и „Силуете из Финара” (Лесковац, 1932). Такође је штампао и две историјске расправе о аграрном питању и селачким бунама у Јужном Поморављу (1927-1928). Касније је објавио још седам књига: „У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу – Историја једне првобитне акумулације” (Ужице, 1940), „Из нашег манчестерства” (Београд, 1953), затим „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата” (Београд, 1961), „Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобођења од Турака” (Београд, 1961), „Из прошлости Лесковца и околине” (Лесковац, 1977), потом „Јужно поморавље у гласу својих посланика 1903-1914” (Лесковац, 1981) и „Ладовинке и фотелке” (1985). Треба истаћи да је историчар, публициста и социолог Драгољуб Трајковић скоро седам деценија истраживачки бдио над историјом Лесковца. Као врстан познавалац Лесковца и Лесковчана и лесковачког краја, бележио је све што се збивало, особено аутентично и литерарно. Свестрано је сагледавао прошлост Лесковца и Лесковчана и дао драгоцене студије.

Трајковић је списатељски рад почео поезијом. Писао је чланке из књижевности: „Критика идеалистичке концепције уметности”, „Бранислав Нушић”, „Анђелко Крстић”, „Македонски писци”, затим „Српски народни епос”, „Ладовинке и фотелке”, „Преглед лесковачког стваралаштва” (Наше стварање, Лесковац, 1973) и друге.

О делима Драгољуба Трајковића објављене су ласкаве белешке и прикази у гласилима, часописима и зборницима. У заоставштини Драгољуба Трајковића остао је већи број необјављених рукописа, студија, приказа, есеја и радова, што представља драгоцену благо за садашње и будуће историчаре, филологе, публицисте и књижевнике.

III

Мало је таквих људи који тако дуго, а неодољиво, иако далеко од родног места, живе са њим, живе за њега посвећујући му ум и умење, огроман труд и неограничено трагалаштво: бележећи све мене и промене, догађаје и догловштине, личности и локалитете, од првог помена Лесковца (1308), важног конопљарског центра Душановог царства, од турске касабе до „Српског Манчестера”, па све до наших дана.¹³⁹¹

Ми бисмо желели свакој вароши на југу Србије по једног таквог критичара, наравно као што га је Лесковац добио у г. Трајковићу – закључује критичар скопског листа „Вардар” 1932. године, пишући поводом Трајковићеве књиге „Силуете из Фанара” (објављене у Лесковцу 1932. године). Занимљиво је да је поводом исте књиге, у листу „Фронт”, Раде Драинац, познати српски песник, писао:

„После изврсне сатиричне студије о лесковачким индустријалцима „Ми једемо паприке, па зидамо фабрике” Лесковац, 1930, Д. М. Трајковић је написао још једну малу студију „Силуете из Фанаре”, студију о лесковачком менталитету индустријалаца... Ми ову књижицу срдечно препоручујемо свима који желе да уђу у психологију лесковачке банкротратије...” Од првог објављеног рада, деветнаестогодишњака (Д. М. Трајковић је рођен у Лесковцу 1904. године), песме у прози, у „Ђачкој друшини”, 1923. у Крушевцу, и прве књиге „Први весници слободе”, Лесковац, 1927, па до изузетно вредних књига: „Из прошлости Лесковца и околине”, „Из нашег Манчестера”, „Немањина Дубочица”... скоро седам деценија бдио је Трајковић над прошлошћу Лесковца, и бележио малтене све што се збивало, а било од ползе за свестрано сагледавање прошлости Лесковца, нарави Лесковчана, и то зналачки а не злобно, брижно, а не бојажљиво. Трајковић је изузетно плодан стваралац: само у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику” објавио је близу 200 прилога на преко 1500 штампарских страна. Не можемо а да не наведемо три, за књижевност лесковачког поднебља, дела Драгољуба М. Трајковића: „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва” у едицији „Нашег стварања”, Лесковац, 1973. који обухвата литерарне наговештаје, и остварења, од Милоша С. Милојевића и Симе Бунића, преко Сретена Динића, Жака Конфина, Миљивоја Перовића, до савремених песника. Друго дело које завређује да га поменемо јесте „Ладовинке и фотелке” (драма и приче, Београд, 1985. године). У књизи је још драмски текст: „Укачи си барјаче”.

У богатој списатељској делатности, преваснодни историчар и социолог, врсни познавалац прошлости Лесковца и околине, Д. М. Трајковић се одлучио да своја сазнања о Лесковцу, богатој и драматичној историји његовој искаже у облику драмског текста да, ваљда, и мање упућеним у историографију, пружи прилику да се кроз драмско штиво упознају са историјом свога града и околине. И први и други драмски текст грађени су на аутентичним подацима, згодама, догађајима и личностима. Поред истинитости догађаја – истините су скоро све личности. Већ и по томе оба Трајковићева текста представљају драгоцену полазиште за будуће историчаре, литерате, публицисте, у њиховом настојањима да очувају веродостојну слику прошлости Лесковца и околине са свим особеностима и локалитетима. Драгољуб М. Трајковић, угледни Лесковчанин, добитник Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца – заслужује да се један кутак посвети њему, његовом делу, јер је он, истински, духом и делом био присно везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.

У „Помаку”, бр. 5. (октобар-децембар 1997) Т. Н. Цветковић, главни и одговорни уредник тога гласила Удружења писаца Лесковца, објавио је чланак под насловом „Лесковчанин духом и телом”, који почиње овако: „У Београду, у Улици Драгослава Јовановића 13, на четвртом спрату, 6. јануара 1992. године престало је да куца плменито срце неумрног Драгољуба М. Трајковића”. Тај чланак Цветковић завршава речима: „Он је током свог стваралачког живота истински био, духом и телом, везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.”¹³⁹²

¹³⁹¹ Т. Н. Цветковић, Драгољуб М. Трајковић (1904 –1992), Лексикон лесковачких писаца, стр. 194. (у напомену аутора стоји да је текст написан марта 2003).

¹³⁹² У Лесковачком зборнику бр. XXXII за 1992. годину (стр. 244-245), поводом смрти Драгољуба Трајковића.

IV

ПРЕГЛЕД КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА - Године 1958. Центар за опште образовање и културу Радничког универзитета у Лесковцу основао је Клуб писаца „са жељом да окупи све младе литерате у овом граду и пружи им организовану помоћ у књижевном стваралаштву.”¹³⁹³

Разлог постојања овог клуба његови чланови оправдали су својим учешћем на многобројним приредбама (књижевне вечери, сусрети и разговори) у Лесковцу и ван њега, у предузећима, школама и селима. Године 1966. овај Клуб издао је збирку песама и прича шесторице својих чланова под насловом „Добродошлица за птице”. Уредник ове књижице, Мирослав Миловановић, на уводном месту помиње разне факторе „који су константно разгарали и формирали многе стваралачке индивидуалности у Лесковцу”, међу које факторе спада и овај Клуб писаца:

„У овом скромном књижевном откосу, налази се и ова зборка поетских и прозних покушаја, која презентује млађу песничку генерацију чије се вишегодишње присуство у литерарној атмосфери овога града не само осећа већ и представљало у више махова нови импулс и нову поетску инспирацију”. И даље: „Аутори ове збирке су своје радове штампали у већини листова и часописа. Ти прилози су видно оцртавали контуре њихове песничке физиономије. Сви су окренути животу, младалачки му озарили лице својом непосредном топлином речи, која местимично муцаво и неуко огруби поетски говор и у махове му прекине ритам, али у акорду лирске устрепталости разазнају се дубоки људски откуцаји.”

За првог од шесторице, *Лазара Миленковића*, приређивач збирке, Мирослав Миловановић, каже да се „у његовој поезији наслућује поетичка индивидуалност кроз коју се приметно запажа видна поетска узлазна линија. Подсећа на Јевтушенка. Пун је животног оптимизма”. Његов песнички кредо садржан је и у овом речима: „Имам огромно срце у које може да стане пет светова па и више, али у њему је само један: свет љубави у миру”.

О песмама другог, *Станоја Станковића*, Миловановић пише: „Његова поезија је модерна, али је зато озбиљна; она не нуди празне језичке вратоломије, већ један однос према човеку и животу. Оно што је карактеристично за овог песника, то је реч, права и проста, једноставна, народна, али и зато виспрана и одмерена, складно укомпонована у истину, која се зове песмом.” Трећи по реду, *Станимир Стојмировић*, своје прозне саставе из ове збирке унео је у посебну књижицу. Песме четвртога, *Бранимира Стаменковића*, Миловановић овако карактерише: „Његова поезија је варница модерног израза, једно тражење најскривенијих дубина људске душе, једна љубав којој млади песник прилази као поклоник и тумач.” Бранимир Стаменковић – Бис је 1968. године објавио у Лесковцу посебну збирку својих песама под насловом „Плачу ли суботе петком”.

Што се тиче петог по реду и по годинама најстаријег из ове збирке, *Божидара Митровића*, коме се ове године појавила и посебна збирка песама за децу, о њему је Борислав Здравковић 1966. године писао: „Божидар Митровић, самоук и „наивац”, презентовао нам је прегршт стихова који носе собом све његове песничке одлике: сељака исконски везаног за њиву и Мораву. Ова рустикална поезија је врло мелодиозна, врло реалистична и увек са стереотипним римама. Слике су крцате сеоским детаљима који излазе из оквира дојучерашњег села: ту је телевизор, космос и сва узбуђења која они доносе. Његови стихови се најчешће рађају на њиви и ретко излазе из ње: „*Но срп, плуг ил коса, /ипак песма бива /док ме мије роса /Посред моје њиве.*”

Божидар Митровић је један од песника заступљених у антологији савремених сеоских поета „*Орфеј међу шљивама*”. О последњем из књиге, „Добродошлица за птицер” *Љубомиру Живковићу*, Б. Здравковић у већ цитираној рецензији, каже: „Више познат као дечји песник, овога пута нам открива своје немире и питања о човеку, жени, смислу и бесмислу пролажења реком живота, са горчином кад је не можемо проширити или јој изменити ток. „Бол је најјефтинија ствар на свету” и „једино се човек беспланто добија и губи на тржници цвећа”. Песник је сугестиван, без позе и дирљив у својој трагици. Нема наивности, али ни теких изражајних врлина у стилу који је у фази тражења”.¹³⁹⁴

¹³⁹³ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 102

¹³⁹⁴ Наше стварање, септембар-децембар, 1966, стр. 152-153.

Раднички универзитет у Лесковцу издао је још једну заједничку збирку песама младих. То је књижица „Априлски жубори” (Лесковац, 1969) коју је приредио Мирослав Миловановић и за сваког песника у њој рекао коју од одлика његовог певања.

Прво место у књижици дато је *Мирјани Тасић*. У њеној поезији, каже М. Миловановић, „присутан је фолклорни лексички израз кроз чије лаке, обичне и местимично зреле мисаоне одблеске се назире таленат у сазревању.” Друго место у овој збирци дато је *Бокици Петковићу*. У његовој поезији, по оцени М. Миловановића, „присутна је ведрина младалачких осмеха, радости и љубави. За њега је вољена девојка „песма ходања и пролеће говорења”. О поезији *Љиљане Јашовић*, која је у збирци заузела треће место, М. Миловановић пише: „Интимна лирика Љиљане Јашовић је испреплетана од лирских немира и детињих осмеха у којима јутре обећања, наде и прибојавања. Њена песма је пролажење и сећање, погледи и наговештаји. Њен свет је босоног детињство, оно је предграђе праве среће и за њим она елегично шапуће. У збирци „Априлски жубори” четврто место је дато *Миодрагу Горановићу*. За њега приређивач књижице, М. Миловановић, каже: „Горановићева поезија је изаткана од песимистичких жица и сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је растргана елегична жеља чији акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, помирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење: *Хоћу од пола до полутара /да раскопам својом жељом, /орах у центру да разбијем – /можда је ту.*”

Ове прве поетске искре нашег младог песника недвосмислено указују да у Горановићу стаса и развија се нова песничка нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.”

„Млади лесковачки новинар *Владимир Красић*, дописник београдских „Вечерњих новости”, објавио је (1967) збирку песама „Мајска цветања” у издању Клуба младих писаца Радничког универзитета. Збирка је продата за свега три дана и изазвала је прилично опречна мишљења.¹³⁹⁵ Иначе, он је своје стихове објављивао у „Пиониру”, „Кекецу”, „Студенту”, „Борби” и „Нашој речи”, а на фестивалу пољопривредних школа Југославије добио је прву награду за поезију.¹³⁹⁶

У издању Радничког универзитета 1970. године објављена је збирка песама *Љубе Стојановића* „Немири”, са поговором Мирослава Миловановића о песнику и његовим стиховима, а са графикама Мише Певевића.

Године 1971. Раднички универзитет издаје збирку дечјих песама *Миле Ђорђевић* под насловом „Страшан ловац”, коју је приредио за штампу М. Миловановић, а виџетама их снабдео Методи Петров.

Са „песником поља и њива” *Божидаром Митровићем*, срели смо се у збирци „Добродошлица за птице”. Са посебном књигом својих песама, он се јавља тек ове (1973) године.¹³⁹⁷ Она се зове „Свирала уз раме”, а издавач је Раднички универзитет у Лесковцу.

О Митровићевој позији Вили Хубач пише:¹³⁹⁸ „Искрено звуче песникове свирале уз рало, истиче из њих своја сећања и осећања, говоре нам из лудо заљубљени у моравска поља, у тихе сеоске ноћи, у шуме, у свице, у ужарени јул, у рало, у оне предахе када другује са књигом, у тај живот којим живи. Па те обичне, свакодневне ствари, преточене у његове стихове добијају нове димензије, постају у суштини оно што јесу: једна реалност и једна туга, једно сновиђење, један сан и – једна јава...”

Стихови овог сеоског песника су једноставни, песме су једноставне, али баш због тога плене срца читалаца дирајући у жице које затрепере на сваки прави песнички звук. Међутим, речи које употребљава, оне свакодневне, обичне, када се нађу у његовим стиховима, у његовим песмама, добијају нова зазвучја – постају топлије, људске, мелодичније.

Ова збирка песама у којој је штампано четрдесетак поетских остварења Божидара Митровића из села Богојевца код Лесковца, показује не само песника који жели нешто да нам каже, већ и зрелост стваралачку, указује на тренутак да је Божидар Митровић нашао себе, да све више постаје свој. Уосталом, он и сам у једној песми каже да му је Јесењин најближи, то се осећа и у фактури песме па и стихова понаособ. Али, ипак, Божидар Митровић није само пуки апологета великог песника, он је свој, самоникли на овим пољима моравским, која су му полазиште, и уточиште, којима се увек сваког тренутка враћа са сваком новом песмом”.

¹³⁹⁵ Приказ из Наше речи, 26. јул 1968.

¹³⁹⁶ Исто, стр. 106.

¹³⁹⁷ Д. Трајковић, Преглед... стр. 113.

¹³⁹⁸ Наше стварање, септембар - децембар 1972.

Митровићеви суседи, Брестовчани, објавили су збирку песама под насловом „*Младост Поморавља*” (Брестовац, 1970). О тој свешчици поезије младих Н. Тимченко пише:¹³⁹⁹ „Пред нама је књижица од свега два штампарска табака на чијим су страницама стихови завичајног клуба студента и књижевног клуба „*Сневања*” у Брестовцу. Појава која радује, која изазива симпатије и обавезује све оне којима је до литературе и културе стало да је поздраве и учине све да сличних књига буде више, и наравно бољих. Књига је снабдевена кратким предговором који је потписао М. Цветановић и из које видимо да су чланови овог клуба углавном студенти, ученици, радници и земљорадници и да је клуб „права једна мала песничка школа младих Брестовчана, школа наивних и самоуких песника; то је поезија вредна пажње и подршке. Можда је и то јединствен случај у овом делу Србије да једно село има клуб овакве врсте.”

Књига садржи стихове 11 стваралаца (ту је и 6 песникиња) и Мише Цветановића. Неки од песника познати су и ван овог клуба, објављивали су стихове и у лесковачким и нишким публикацијама, а неко од њих и у „Борби” и другим листовима.

Клуб писаца „Сневања” у Брестовцу, објавио је 1971. године (прву) књигу стихова „*Врт безумља*” Мише Цветановића. О Цветановићевим песмама Вили Хубач, између осталог, пише:¹⁴⁰⁰ „Миша Цветановић је занимљив по свом начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље, тражи и њихове изворе... Песник се не задовољава само својим настојањима да свему свакодневном да нове димензије, да открије његове скривене тајне. Он покушава да новим речима удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, па се нова реч испречи да не схватимо шта је песник хтео да каже. Али, за срећу, њих је мало. Више је оног правога поетског заноса који прелази и на читаоце. (...) Прва збирка Мише Цветановића „*Врт безумља*” открила је даровитог младог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.”

После рата у Лесковцу је објављено врло мало белетристичке прозе – приповедака, романа, драма, новела и есеја. Сем мале збирке приповедака *Бране Митровића*, која припада предратном периоду, овде имамо два романа *Љубе Стојановића*, по једну збирку прича *Станимира Стојмировића* и *Јосифа Стефановића*, две књиге прозе *Вукашина Цонића*, једну књигу прозних рецензија *Борислава Здравковића* и још једну књигу осврта *Мирослава Миловановића*. Прво је објављено дело Вукашина Цонића „*Далеки бели путеви*.”¹⁴⁰¹

О књизи „*Далеки бели путеви*” Вукашина Цонића објавио је приказ Томислав Н. Цветковић.¹⁴⁰² Књига је састављена од седам поглавља следећи хронологију догађаја на том тешком и за многе последњем путу од неизвесности до слободе. На путу на чијим ће међашима заувек остати имена: Коре, Нест, Тригве, Ексет, Јулије, Јансет, Ваксита... и имена обешених, закланих, живо закопаних, те наших суграђана, оних умрлих и ових мање од стотине преживелих.

„*Другарско вече мртвих*” Станимира Стојмировића – Грицка (Раднички универзитет, Лесковац, 1970) је књига прича, које су делом познате из колективне збирке „*Добродошлица за птице*”. „Један млади песник огледао се и у прози, осећајући, ипак, и у овом покушају да се изрази кроз кратке приче, веран поезији... И управо у његовим причама лирски пасажу су оно највредније. Чим пређе на терен прозног казивања о људима и догађајима, покушавајући да кроз чисто прозни израз искаже све што жели, долази у раскорак са самим собом, својом идејом која се назире у првим редовима.”¹⁴⁰³

Миодраг Стојановић, један од најбољих српских новинара, хумориста и карикатуриста, објавио је књигу карикатура „*ЛСССТ*” (Наша реч, Лесковац, 1971). Поговор тој књизи написао је Николај Тимченко: „Име Миодрага Стојановића, карикатуристе, хумористе и новинског репортера, често налазимо на страницама наших и страних листова. Он се заиста успешно труди да нам буде гост у кући, драг саговорник у часовима одмора, компетентан извештач о људским судбинама и догађајима кад посежемо за информацијама и збивањима око нас. Он је речит, духовит, штедар у испољавању себе, у свом саопштавању утисака о људима и стварима. (...) Тематика Стојановићевих преокупација било да се изражава карикатуром, хумористичким текстом или новинском репортажом јесте сам живот и његове различите и сложене манифестације. Оно што даје посебну драж Стојановићевим

¹³⁹⁹ Наша реч, 20, фебруар 1970.

¹⁴⁰⁰ Наше стварање, мај-август 1971.

¹⁴⁰¹ Д. Трајковић, Преглед, стр. 115.

¹⁴⁰² Т. Н. Цветковић, Наше стварање, јануар-фебруар 1969, стр. 63/64.

¹⁴⁰³ Вили Хубач, Наша реч, 26. децембар 1970.

остварењима јесте баш та непресушна животност мотива, и њихова прикладна, духовита и често веома дубока обрада”. Разуме се, из укупног Стојановићевог стваралаштва избијају и ведрији тонови. Поготово када се бави тзв. друштвеним појавама које немају толико утицаја на човеков положај у свету колико на његов, често плитак џеп, Стојановић је веома инвентиван кад карикатурално уобличава теме из нашег савременог живота, кад говори о ценама, односима међу људима, кад се шали на рачун ситних људских слабости”.¹⁴⁰⁴

Под насловом „Живот на даскама” (Лесковац, 1970), Народно позориште у Лесковцу издало је књигу позоришних рецензија Борислава Здравковића. То је низ краћих састава писаних поводом представа одржаних у Лесковцу током последњих неколико година.

Приказујући Здравковићеву књигу, Вили Хубач пише: „Све критике скупљене у књизи „Живот на даскама” објављене су, својевремено, махом, у листу „Наша реч”. Самим тим даје се и једна одредница која мора да се има у виду кад се о свему говори: писане су у највећем броју случајева под пресијом времена, са ограничењем простора и захтевима које новине постављају, а који мора да се поштује: сажето, конкретно и брзо реаговати на догађај. И често, док се утисци нису ни „слегли” у нама, мора да реагујемо писаном речју. Отуда је аутор књиге потпуно у праву када је ставио поднаслов – *позоришне импресије* – јер, оне су заиста то, али нека нам буде допуштено да урођену скромност аутора превазиђемо – и својеврстан документ о једном позоришном чину, а самим тим и његовом трајању, од премијере до премијере, од представе до представе. Позоришне критике Борислава Здравковића одликују се прегледношћу, писане су стилем који је разумљив и позоришном зналцу и ономе који долази први пут у контакт са сценском уметношћу.”

Професор Мирослав Миловановић, који се успешно бавио критиком, објавио је у Београду, 1970. књигу „Књижевно-критички фрагменти”.

О том делу писала је и Наша реч.¹⁴⁰⁵ „Мирослав Миловановић, професор Медицинске школе у Лесковцу и један од најугледнијих чланова Градског књижевног клуба у Лесковцу, последњих година се истиче веома прижељним праћењем књижевне продукције у нас, а посебно оне која је лоцирана у тзв. провинцији. Поред Б. Здравковића, М. Миловановића и осталих, књижевне критике писали су и други, а највише Николај Тимченко и Велимир Хубач.”¹⁴⁰⁶

П. Палавистра ставља Николаја Тимченка у групу критичара историјског смера, а П. Протић пише да је Тимченко критичар који је своје критичке приказе објављивао у многим листовима и часописима. Тимченко има и три посебно објављене књиге. Прва носи наслов „Фрагменти из историје лесковачког позоришта” (Лесковац, 1967), друга се зове „Песник и завичај” (Багдала, Крушевац, 1969) и у њој су есеји који су у наслову означени као „белешке о бивању човека у литератури”, док је трећа посвећена поезији Васка Попе и има наслов „Запис о песнику” (Багдала, Крушевац, 1972). Тимченко је у „Нашем стварању” објавио бројне књижевне рецензије и чланке.

Велимир Хубач је један од оних лесковачких литерата и критичара (бави се и филмском и позоришном и књижевном критиком) који се одликује изузетном радозналешћу и брижљивошћу у бележењу свега вредног у средини у којој дела, па и шире. Од уредниковања у средњошколским листовима: „Лесковачки средњошколац” и „Омладински глас” касније у „Нашој речи” и часопису „Наше стварање”, па преко „Гласа Истре” и „Истарског мозаика” (Пула) и зеничког листа „Наша ријеч”, до поновног повратка у Лесковац – то је животни и стваралачки пут Вилија Хубача на чијим међашима су: „Дечаџи са риве” (дечји роман), „Светлосит позорнице” (о зеничком позоришту), „Голеруки” (књига о логорашима – коауторство) и велики број есеја, коментара, бележака о актуелним питањима културе и ништа мање прикази позоришних и филмских представа, нових и значајних књига и периодике... Али то није све што Хубач може и што је до сада дао.”¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰⁴ Н. Тимченко у говору књизи ПСССТ.

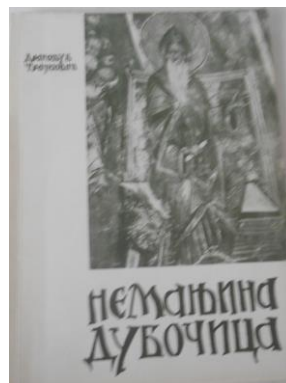
¹⁴⁰⁵ Наша реч, 8. јануар 1971.

¹⁴⁰⁶ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 121.

¹⁴⁰⁷ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 122-123; На крају Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва, Д. Трајковић даје неколико занимљивих података: Први уредник Нашег стварања Велимир Каменовић објавио је у њему, у више наставака, дужу студију о Стевану Сремцу. У истом часопису угледали су свет и многобројни прикази и рецензије Душана Стошића, о појединим филозофским списима. За ово књижевно гласило и Никола Цветковић је написао читав низ књижевних приказа и чланака у којима се третирају питања из естетике. Радош Требежанин је ту објавио више радова у којима се бавио извесним карактеристикама јужноморавског говора. У том гласилу и другде, књижевне рецензије штампао је и Слободан А. Младеновић. Он је објавио приручник за ученике Сусрет са књижевном делом наших савременика (1971). Поред раније поменутих песника и приповедача, у Нашем стварању су објављивали своје песме: Никола Цветковић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић и још неки који нису издали посебне збирке, а од приповедача Сава Димитријевић и други. Сава је недавно написао и драму Верглаши, која је прошле године приказана у лесковачком Народно позоришту.

V

НЕМАЊИНА ДУБОЧИЦА – Драгољуб Трајковић објавио је као ауторско издање (Београду 1961) књигу „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобађања од Турака“ (120 страна). У напомени које је назначио рубриком „Реч унапред“, Д. Трајковић пише: „Због оскудне грађе која за ову тему стоји на расположењу, чак и за новије време, тешко је писати комплетну историју Лесковца и његове околине, старе Немањине Дубочице. Јер за време пре римског освајања лесковачког краја стоји на расположењу само археолошки материјал, а од историјских података само такви који за Лесковачко Поморавље нису директно везани; исто је стање и за доцније време све до насељавања Словена. Једино се издваја проšli, XIX век; али ни ту нема особитог обиља материјала које би задало тешкоће у одабирању. Због оскудица у подацима, на сваком кораку искрсава су искушења која није било лако избећи.¹⁴⁰⁸

Из материјала са наших археолошких налазишта закључује се да су Хисар, Градац код Закућана и друга места лесковачке области била насељена још крајем млађег каменог доба, отприлике око 2.000 година пре наше ере. Тадашњи становници овога краја занимали су се ловом и риболовом, а временом прешли на припитомљавање животиња и обраду земље.

VI

ГЛУБОЧИЦА – Лесковачки Народни музеј (предник Хранислав Ракић) објавио је 1968. године у оквиру своје библиотеке (књига 15.) публикацију Драгољуба Трајковића „Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“. На почетку саме студије, Трајковић у рубрици „Реч унапред“, пише: „Ова књига треба да пружи довољно опширан и јасан преглед свега што је последњих двадесет година објављено у Лесковцу и његовој околини, и да помогне даљем унапређењу лесковачке историографије и других научних грана које описују народни живот лесковачког краја. Својој намени ова публикација, међутим, не би одговорила потпуно ако би се састојала само из низа обичних приказа и белешака. Због тога су у њу унети и критички осврти на изванредан број списа који имају историографски карактер.¹⁴⁰⁹

„Посебна публикација о радничком покрету и ослободилачком рату“ (77-89), „Стари и нови град“ (90-92), „Остале публикације, билтени и каталози“ (93-95).

¹⁴⁰⁸ Драгољуб Трајковић, „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобођења од Турака“, ауторско издање, Београд 1961, стр. 3.

¹⁴⁰⁹ Д. Трајковић, Реч унапред, „Глубочица“, Народни музеј Лесковац, 1968, стр. 5. У I поглављу „Критички осврти“ Д. Трајковић је обрадио следеће теме: „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају“ (9-26. стр); „Две монографије Миливоја Перовића“ (27-40. Стр.); „Исто то само мало другачије“ (41-42); У II поглављу објављује: „Остали историографски и други радови о Лесковцу и околини“ (45-55), „Породичне публикације“ („Наше стварање“, „Лесковачки зборник“, стр. 56-71), „Лесковачки споменици“ (72-76), „Посебна публикација о радничком покрету и ослободилачком рату“ (77-89), „Стари и нови град“ (90-92), „Остале публикације, билтени и каталози“ (93-95) Напомена: Д. Трајковић у својој публикацији „Глубочица“ помиње (а о некима и опширно пише), између осталог, следећа публикације: М. Перовић „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (Лесковац 1954), Ср. Динић и Д. Тодоровић, „Споменица“ (1928), Ч. Јокосимовић „Српски Манчестер“ (1930), А. Ристић и др. (уредник), „Лесковац јуче и данас“ (1935); Д. Трајковић „У чему је тајна појаве и развита индустрије у Лесковцу“, монографија (1940); Д. Трајковић „Из нашег Манчестера“, (1953); С. Димитријевић „Градска привреда старог Лесковца“ (1952), монографија; Миливоје Перовић, „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (1954); М. Перовић, „Топлички устанак“, (Београд 1959); Р. Т. Дамјановић, „Појава и развој текстилне индустрије у Лесковцу“, Лесковац 1954; Милутин Гарашанин и Веља Ивановић, „Праисторија лесковачког краја“ (Лесковац 1958); Д. Трајковић, „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата“ (Београд 1961); Д. Трајковић, „Из нашег Манчестера“ (Београд 1953); И. Здравковић, С. Ненадовић, М. Ђоровић – Љубенковић и Н. Спрема, „Споменици културе у Лесковцу и околини“ (Лесковац, међу прве публикације Народног музеја); др Јован Трифуновић, „Грделичка клисура“ (Народни музеј Лесковац 1964, 182 странице); Драгутин М. Ђорђевић, „Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“ (Српска академија наука и уметности Београд 1958, стр VIII, плус 724); Миодраг А. Васићевић, „Народне мелодије лесковачког краја“ (Српска академија наука Београд 1960, страна 350)

МИЛАН ТРАЈКОВИЋ

И Милан Трајковић рођен је 09. 12. 1989. године у Лесковцу од оца Живојина (професора Нишког универзитета) и мајке Радмиле (медицинског радника). Основну школу „Трајко Стаменковић“ и Гимназију, као и Туристичко – угоститељску школу, смер туристички техничар, завршио је у Лесковцу. Као гимназијалац учествовао је два пута у средњешколском такмичењу „Сусрети с прошлошћу“ у организацији младих истраживача Србије, Удружења за друштвену историју – EUROCLIO EUSTORY – History Network for Young Europeans, KÖRBER STIFTUNG из Хамбурга, где је својим радом „Прва жена писац позоришних комедија у Лесковцу“ ушао у круг победника и добио Диплому чиме је стекао могућност одласка на академије у Берлину (Немачка), Санкт Петербургу (Русија) или у Тромзоу (Норвешка). Првим радом „Наше стварање – књижевно огледало Лесковца (1953 – 1963)“ учествовао је на овом такмичењу и ушао у финални избор. Школске 2008/2009. године уписао је на Филозофском факултету у Нишу, Департман за Историју. На пријемном испиту освојио је прво место. Дипломирао је 2012. године код професора др Зорана Ђорђевића на тему „*Политичке прилике у Лесковцу од 1900. до 1914. године*“ оценом 10. Исте, 2012. године, уписао је мастер студије на Филозофском факултету у Нишу, а ментор на овим студијама био му је професор др Славиша Недељковић. Мастер рад на тему „*Оружани сукоби српских и бугарских чета на простору Старе Србије од 1904. до 1908. године*“ одбранио је 2015. године оценом 10. Истраживања за ову тему је спровео у архивима Лесковца, Враћа и државним архивима у Скопљу и Софији. Комисију за одбрану мастер рада сачињавали су професори др Сузана Рајић, са Филозофског факултета у Београду, др Славиша Недељковић и др Божица Младеновић. Студије Историја завршио је просечном оценом 8,91.

Научно – истраживачким радом почео је да се бави у току студирања. У другој години студија издао је књигу под називом „*Наталија Арсеновић Драгомировић*“, а 2010. године учествовао је на научном скупу „Културно – историјска баштина југа Србије XIII“ радом „*Прилози за биографију проте Драгутина М. Ђорђевића*“. Темом „*Бугарска пропаганда у јужним деловима Старе Србије уочи Првог светског рата*“ учествовао је на научном скупу „Културно – историјска баштина југа Србија XV“. Филозофски факултет у Нишу је 2014. године организовао научни скуп са међународним учешћем под заједничким радним називом „Наука и савремени универзитет 4“, а тему коју је излагао носила је назив „*Деловање ВМРО у Кумановској кази Скопског санџака 1904/1905. године*“. На следећем научном скупу са међународним учешћем под заједничким радним називом „Наука и савремени универзитет 5“ прочитао је свој рад на тему „*Вардарска долина – јабука раздора између Срба и Бугара 1885 - 1903*“. Своје радове редовно објављује у „Лесковачком зборнику“, зборнику радова у издању Народног музеја у Лесковцу.

Опсег његовог интересовања је *Национална и општа историја од 1804. до 1918. године*. Под окриљем Матице српске група наших еминентних историчара и научних радника, окупљена око идеје Александра Форишковића, подухватила се великог и веома важног посла на изради *Српског биографског речника*. Радом на Српском биографском речнику до смрти у јуну 2012. године руководио је академик Чедомир Попов. Позив за овај посао добио је и Милан Трајковић, те убрзо постаје сарадник Матице Српске из Новог Сада. Своје историјске чланке о прошлости Лесковца у краћој форми објављује на интернет порталима Југмедија, Југпрес, Дневник југа, Мој град Лесковац, Вести и Огласи Југа, Медија Центар 016. Праунук је лесковачког свештеника протојереја ставрофора Драгутина Ђорђевића и унук првог радника Историјског Архива Милана Ђорђевића.¹⁴¹⁰

¹⁴¹⁰ Напомена: О Наталији Арсеновић Драгомировић видети опширније у поглављу о њеном животу и раду.

II

ПОЛА ВЕКА ОД СМРТИ МИЛАНА Д. ЂОРЂЕВИЋА - Дана 17. 08. 2020. године навршило се 50 година од смрти Милана Д. Ђорђевића, првог упошљеника Историјског архива у Лесковцу. Успомену на првог радника Архива сачувале су и раднице Историјског архива у Лесковцу Данијела Симић и Марина Кулић у публикацији издатој поводом 65 година од основања Архива под називим „*Прича о Архиву*“.

Како би се заштитила архивска грађа после Другог светског рата, 1948. године Влада ФНРЈ донела је Наредбу о привременом обезбеђивању архива. У ту сврху на територији града Лесковца јавила се потреба за оснивањем Градске државне архиве. Наиме, у Лесковцу су у току Другог светског рата многи архивски фондови органа власти, просветних установа, привредних удружења и предузећа остали необезбеђени и били су предмет уништења, крађе и ратног пустошења. Савет за просвету и културу Народног одбора градске општине Лесковац 7. априла 1954. године одржао је седницу на којој је донета одлука да се затражи сагласност Савета за просвету и културу НР Србије у Београду за оснивање Архива и 4. августа 1954. године Савет доноси решење којим се даје сагласност за оснивање Градске државне архиве у Лесковцу.

Градска државна архива почела је са радом 1. децембра 1954. године. Од 1. јуна 1959. године Градска државна архива мења назив у Историјски архив Лесковца. Градска државна архива почела је са радом у уступљеним просторијама у згради Више мешовите гимназије на другом и трећем спрату, те је убрзо Народни одбор општине доделио нове просторије бивше зграде Радничког музеја града Лесковца у улици Светозара Марковића 33.

Главни услов који је Архивски савет поставио био је оспособљавање стручног кадра за рад. У ту сврху, у ФНРЈ био је организован Виши архивистички течај који су посећивали кандидати и течај је трајао 6 месеци. Први радник Архива у Лесковцу био је *Милан Д. Ђорђевић*. Почео је са радом 1. фебруара 1955. године, а 15. фебруара исте године упућен је на течај у Београд. Био је први виши архивски помоћник.

Милан Д. Ђорђевић рођен је 10. октобра 1929. године у Лесковцу, као најстарији син Драгутина и мајке Надежде. Миланов отац био је познати лесковачки свештеник протојер ставрфор Драгутин Ђорђевић, у народу познат као поп Гуте, а у научним круговима „*Моравски Вук Караџић*“.

Милан је живео у Лесковцу у улици Партизанској број 3. Ишао је у ОШ „*Јосиф Костић*“, да би Други светски рат провео у Турековцу.

По завршетку рата завршио је Гимназију, а потом одлази у Ниш где завршава Вишу педагошку школу, одсек Историје и Географије. Кратко време радио је у Историјском архиву Јагодине.

У Јагодини се оженио Милицом Петровић са којом је ишао на течај у Београду. У браку са Милицом добио је ћерку Радмилу. Свој радни век провео је у Архивима Јагодине и Лесковца и ОШ „*Јосиф Костић*“ и „*Радоје Домановић*“ у Манојловцу.

Био је велики љубитељ спорта, посебно фудбала. Постао је председник ФК „*Слога*“ Лесковац. Умро је у 41. години живота, 17. августа 1970. године у Хелмонсодту (околина Линца) у Аустрији.¹⁴¹¹

1411 Милан Трајковић, Пола века од смрти Милана Ђ. Ђорђевића, Медија центар 016. јун 2021.

ДОБРОСАВ Ж. ТУРОВИЋ

I

Добросав Туровић припада средњој генерацији писаца и песника. Рођен је о Св. Јовану 1935. године подно планине Радан, у Гајтану, завичају ратара и слободара, гуслара и јунака српске војске. Од малих ногу, уз кућно огњиште, од дедова и отаца, учио се чашћу, поштењу и љубављу према човеку и завичају. Основну школу учио је у завичају, Предејану и Лесковцу, где је завршио Вишу мешовиту гимназију, а Филозофски факултет у Скопљу.

Песме, приче, записе, почео је да пише у раној младости, као гимназијалац. Литерарне радове објављивао је у лесковачким гласилима „Наша реч“, „Трибина младих“, „Наше стварање“, „Лесковачки дневник“, „Помак“ и др. Објавио је 22 књиге, 40 стручних радова и 350 новинских чланака, фељтона, прича, записа и песама. Члан је Савеза књижевника и Удружења писаца Лесковца. Добитник је угледних књижевно-публицистичких награда - прве награда Фондације „Драгојло Дудић“ – Београд, награде „Филип Вишњић“ – Београд, Златне значке КПЗ, Октобарске награде Лесковца, Ордена рада са златним венцем и др. Професор-педгошки саветник Добросав Туровић живи и ствара у Лесковцу.¹⁴¹²

Огледавши се у свим областима духовног стваралаштва, Туровић је остао доследан и веран једном геслу: стварати поштено и самобитно, не зајмити већ стварати, откривати нове и неистражене просторе историје и уметности, филозофије и културе. Увек се борио против једноумља и једноличја. О стилу, литерарној и акрибичној вредности Туровићевог дела могло би свестрано да се расправља. Са финим спојем научно-историјске методе и литерарног дара, уз завидну акрибију и лексику, он је, нарочито у последњим књигама достигао за историографа оне извисине које једном аутору оваког проседеа обезбеђују велику читаност и популарност. Ваља имати у виду да је Добросав Туровић у креативном напону, да је сам себи ставио у задатак неколико вредних научних пројеката који би могли ући у ризницу српске науке и културе.¹⁴¹³

II

БИОБИБЛИОГРАФИЈА – За пет деценија Добросав Туровић је написао 30 књига. Објавио је и 324 библиографске јединице, велики број есеја, чланака, фељтона, осврта и сл. У зборницима, часописима, листовима и публикацијама. Аутор је и великог броја научних радова и есеја истраживачког, али и популарног карактера. Поред историографије бавио се новинарством и публицистиком, а пише и прозу и поезију.¹⁴¹⁴

Међу важнијим делима су: *Максим Буровић, истакнути борац из два светска рата* (1967); *Народне партизанске песме Јабланице* (1968); *Радован Ковачевић Максим* (1969); *Гајтанчани у Топличко-јабланичком устанку 1917-1918* (1974); *Гајтан у НОБ, хроника* (1975); *Славка Недић Милојевић* (1982); *Песме о Радовану Ковчевићу* (1986); *Јунаци гвозденог пука* (1990); *Ослободилачке борбе у јужној Србији* (1992); *Миладин Поповић, витез и песник* (1994); *Јабланички комитски покрет 1916-1918* (1996); *40 година матураната Лесковачке гимназије* (1996); *Прва споменца Гимназије Станимир Вељковић-Зеле* (1996); *Горња Јабланица кроз историју, монографија* (2002); *Горњојабланичани погинули 1912-1999*. (2001); *Топлички устанак* (1997); *Аламанах - Топлички устанак* (1997).¹⁴¹⁵

¹⁴¹² Добросав Ж. Туровић, „Зелене зоре“, збирка песама, комплетан прилог Белешка о аутору, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 71.

¹⁴¹³ Војин Митровић, Добросав Туровић, историчар – публициста, Биографија Добросав Ж. Туровића (1952 – 2002), Удружење писаца Лесковац, 2002, стр. 15 – 16.

¹⁴¹⁴ Војин Митровић, Предговор, Добросав Туровић историчар-публициста, Биографија Добросав Ж. Туровића (1952-2002), Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 9-16.

¹⁴¹⁵ Momčilo Milenković, Биографија Добросав Ж. Туровића 1952-2002, стр. 29-30.

III

ГАЈТАН – Ова хроника је плод десетогодишњег истраживачког рада на завичајној историји. Француски књижевник Стендал је рекао: „Чини ми се да писцу треба готово исто толико храбрости колико и ратнику: не сме да мисли на новинаре, баш као што ни ратник не сме да мисли на болницу.“

(...) Рођен сам у слободарском Гајтану где сам и одрастао у многољудној ратничкој породици, уз гусле и оружје, поред домаћег огњишта слушао сам песме и бајке о ратовима; ратницима и јунацима. У Гајтану, од 1941. до 1945. године као дечак доживео сам борбе, спаљивања села, збегове – ратне недаће и страхоте. Велика љубав према селу и крају, његовим брђанима и слободарима никада није престајала. Све се то јако одразило и дубоко утиснуло у моје сећање и инспирисало ме да напишем и објавим многобројне написе и репортаже о Гајтану и његовим горштацима. Љубав према завичају и моја велика жеља да напишем књигу о њему утицали су да сам дуго трагао за изворима из старије и новије историје. Прву верзију под насловом „Гајтан и Гајтанчани у рату и револуцији“ доставио сам на читање Редакционом одбору и главним сарадницима још 1969. године. Написао сам и другу верзију под насловом „Гајтанчани“, коју су Редакцијски одбор и савременици читали годину дана. Наког тога времена, Редакцијски одбор састао се 11. и 12. јула и 9. и 10. октобра 1971. године у Лесковцу. На овим састанцима поново је рукопис разматран детаљно. После тога усаглашени су ставови, мишљења и закључци. На основу тога написао сам и трећу верзију под насловом „Хроника о Гајтану“, коју је Редакцијски одбор усвојио и одобрио за штампу. У Гајтану од 1941. до 1945. године као дечак доживео сам борбе, спаљивање села, збегове – ратне недаће и страхоте. Велика љубав прма селу и крају, његовим брђанима и слободарима, никада није престајала. Све се то јако одразило и дубоко утиснуло у моје сећање и инспирисало ме да напишем и објавим многобројне написе и репортаже о Гајтану и његовим горштацима. Љубав према завичају и моја велика жеља да напишем књигу о њему утицали су да сам дуго трагао за изворима из старије и новије историје.¹⁴¹⁶

Пре деведесет година многи су се брђани из Црне Горе и Херцеговине населили у Гајтан. Настанили су се у крају где орлови гнездо свијају и курјаци с мразом другују. На великом простору 17 x 13 км, који се пружа између планина Радан – Мајдан – Расовица и Петрова гора има двеста педесет кућа, раштрканим и скривених зеленилом у врлетима. Гајтан је питома котлина у планини пуна извора, потока, зелених ливада, њива и шума. За назив Гајтана везују се три предања. Према *првом*, село је добило име по производњи гајтана, који је коришћен у изради одеће и обуће... *Друго предање* се везује за назив гај, за летовалиште неког велепоседника који је живео у старо време и после кога је овај предео био познат као богато и надалеко чувено ловиште... према *трећем предању*, у јужној Италији, близу Барија, постоји место које се зове Геатано, а пошто су рудник Леце експлоатисали Римљани – ту се може тражити веза с називом села.

IV

ЗЕБЉИВЕ ЗОРЕ – У књизи песама Добросав Туловића „Зебљиве зоре“ сусрећемо песме посвећене завичају некада и сада, затим песме посвећене ратном детињству, у тешким данима рата и револуције. О том црном периоду песничког детињства песник је опевао суморно детињство. Песник пева о родољубљу и слободи, а песме су посвећене српским ратницима, Солунцима, топличком војводи Димитрију Беговићу, суровим бојиштима, затим изгону Крајишника („Ода Косову“, „Авет над Србијом 1999“, „Наша револуција“, „Над безименом гробу“). Песме говоре о људима - горштацима, јунацима који од памтивека нису трпели ропство и насиље, о ускраћеној радости детињства. Песник нам говори о гордости и храбрости Срба, људи у тешким данима, о планини која је увек била на удару разних туђинских

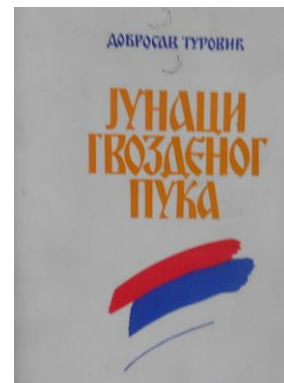
¹⁴¹⁶ Добросав Туловић, Гајтан у НОБ, хроника, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, књ. 37, Београд 1975, стр. 513. *Напомена:* Ово је једна од првих Туловићева књига на 548 страна, која је после појављивања изазвати бројне полемике стручне јавности. *Напомена:* Гајтан је од Лесковца удаљен око 53 километра идући на запад, а од Лебана 20 км.

хорди, о ратарима који су тешко у сиромашној долини долазили до горког комада хлеба, али на витешки начин и знали да бране тај „*црни и горки хлеб*“.

Песник је надахнут ратном тематиком из НОБ-а; његово виђење потресних ратних мотива и сопствених доживљаја пева о детињству без радости, без плавих зора. Њему су ратне зоре студене, црне, а ноћи без сна, ноћи пуне страха, пуне збогова по шумама и шпиљама које замељују безбрижну игру, о сусретима са крвавим целатима и разним убицама који иза себе остављају лешеве и згаришта. Све те слике дубоко су се урезале у памћење које нам песник на сликовит начин износи. Песник нам говори и о ослободиоцима који (како песник каже) доносе ново семе светлости за нове генерације.

Део књиге песник је посветио „*Љубави и жени*“. То су љубавне песме о вољеној девојци и жени, о расанку и личној љубавној трагедији песника. Песник пева кроз лични доживљај („*Прва љубав*“, „*Пролеће љубави*“, „*Жено мојих снова*“, „*Поклон*“, „*Твој одлазак*“, „*Наш расанак*“, „*Моја туга*“, „*Очи жала*“, „*Тугујемо*“, „*Наша јутра*“, „*Мон Ами*“, „*Точак живота*“, „*Неми сусрети*“, „*Мој сан*“, „*Сања*“, „*Лепа несрећна жено*“). Све те песме су лични доживљаји песника. Овај део је најобимнији. Наилазимо и на песме о љубави, о жени као синониму лепоте. Песник је отворена срца, искрен, на више места сетан због изгубљене драгане, али одмах потом пун оптимизма и вере у љубав и живот. Већина песама из овог дела књиге говори о немирима које доноси женска лепота, о узнемиренем младом човеку (песнику) који све то проживљава на песнички, људски начин, дајући све, а не тражећи да му се то по сваку цену врати. Приличан број песама песник је посветио расанцима, неминовним разилажењима, сетним сусретима са вољеном женом који су по неком правилу увек на неки начин тужни. Завршавајући овај део књиге песмом „*Поклон*“ песник се пита шта треба да дарива вољеној жени и на то питање сам одговора дарујући јој једино и највеће – љубав. Велико срце! Део књиге песник је посветио и својој деци, Бојани и Драгани, рођене после расанка са вољеном женом. Део књиге су и Песничка размишљања о Песми о Песми, О Човек Човеку, Човек Пацис ин Терис, Време, Јосип Броз Тито, Слобода, Песнички немири, Боем, Заљубљеница, и Уместо некролога. У књиги песама „*Зоре зебљиве, ноћи без сна*“ песник је на један лирски и дирљив начин описао завичај, тешко време наше славне прошлости без патетике, са великом вером у слободарство, као и песме посвећене љубави и жени, деци и песничким размишљањима. За наук млађој генерацији ову књигу треба учинити приступном широј јавности.¹⁴¹⁷

V
ЈУНАЦИ ГВОЗДЕНОГ ПУКА – Аутор је публициста Добросав Туровић из Лесковца. Он је до сада написао поприличан број књига, монографија и других сличних публикација. Поред тога, разуме се, и већи број других прилога објављених у разним средствима комуникација. Сем тога, Туровић је у том оквиру углавном усредсређен на блиску и недавну нашу историјску прошлост, а у првом реду на збивања у овом, 20. веку. Дакле, основни део његовог историографског ангажмана се односи на оно што се зове „лесковачки крај“, а пре свега на подручје Горње Јабланице (данашње општине Медвеђа). У том оквиру Туровић је заиста захватио и обимно обрађивао збивања током Првог светског рата, а нарочито Другог светског рата.

Рукопис о коме је овде реч обрађује, како већ и наслов каже, „*Витезове Гвозденог пука*“. То је, иначе, био један заиста славни пук – војна јединица, те је као такав остао забележен међу најзначајнијим јединицама српске војске у Првом светском рату. У ствари, Туровић овде приказује у основи ако не и искључиво борце овог пука, који су били одликовани Карађорђевом звездом са мачевима. Опште је познато да је то био орден који се додељивао за изузетне јуначке подвиге и који се по правилу додељивао ономе кога су војници датог пука сматрали и изгласали као најхрабријег и заслужног да добије овај орден.

(...) Вреди нагласити да је Туровић марљиви истраживач, који је успео да ствари сопствену збирку докумената (фотографија, мемоарских списа, песама и сл.). Она му је била од посебне користи при писању овог рада. (...) Књига је од посебног значаја за историју лесковачког краја, али и шире, за Србију.¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁷ Милисав Крсмановић, књижевник, Добросав Туровић, „*Зебљиве зоре*“, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 69 - 70.

¹⁴¹⁸ Др Радош Љушић, Предговор, Добросав Туровић, *Јунаци гвозденог пука*, Дом културе Лесковац 1990, стр. 9-11.

За Србију и српски народ била је претешка цена победе: у Првом светском рату је изгубила 1.180.000 становника и чак 58,5 одсто мушких глава од 18 до 35 године старости.

(...) Југ Србије може и да се поноси са 198 носилаца Карађорђевог звезда са мачевима и великим бројем јунака са златним Обилићевим медаљама за храборост. Са две карађорђевог звезде била су 23 хероја. Јунаци овога краја били су и носиоци и највиших савезничких одликовања. Њих 11 је одликовано француском Легијом части.

(...) О српским војницима на Солунском фронту остали су историјски записи и изречене оцене савезничких команданата. У њима су истакнуте најлепше људске и војничке врлине српских бораца. О храбрим ратницима и њиховим јуначим подвизима, прослављеним француски маршал и командант савезничких снага на Солунском фронту у 1918. години Франше Д Епере, између осталог, пише: „Један народ може да буде поносан кад одаје почаст својим јуначима... Ко су ти јунаци који могу да се подиче да су заслужили једно од највећих војничких признања у свету? То су сељаци, скоро сви, то су Срби тврди на муци, трезвени и скромни, несаломиви, то су људи слободни, горди на своју расу и господари својих њива. Али дошао је рат. И ево како су намах окупљени око свога краља и своје заставе за слободу земље, ти сељаци без напора се претворили у војнике, најхрабрије, најбоље од свих.“¹⁴¹⁹

%

Историчар из Лесковца Добросав Туровић, аутор низа историјских монографија, написао је у овој књизи повест Другог пешадијског пука Моравске дивизије (првог позива), најчувенијег пука српске војске у балканским и Првом светском рату.

(...) Ослањајући се на до сада мање познату грађу, коју је највећим делом сакупио, Добросав Туровић дао је прегледну слику кретања „гвозденог“ пука кроз најкрвавије странице српске историје. Највећи део књиге пак чине брижљиво заокружени портрети бораца ове јединице који су за своје јунаштво одликовани Карађорђевог звездом с мачевима. Јабланица је крај са највише носилаца Карађорђевог звезде у Србији, којима ће тек ове књига представљати први, али зато и најдуговечнији споменик, трајнији од бронзе.

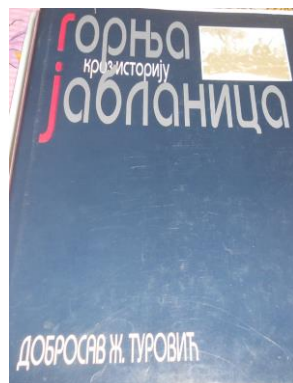
Добросав Туровић обавио је важан вукововски задатак.¹⁴²⁰

VI

ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА (КРОЗ ИСТОРИЈУ) – Историја

Горње Јабланице – подручја у сливу истоимене реке, лепе пртоке јужне Мораве – која највећим делом припада општини Медвеђа, до сада је била предмет фрагментарних испитивања. Највише је обрађивано раздобље Првог и Другог светског рата, а нарочито Топличко-јабланичког устанка, чему је и аутор ових редова објавио неколико књига и радова. Има и дела која се баве појединим питањима ратне, политичке, просветне и културне историје Горње Јабланице из других раздобља. Бројни, мањи прилози с темама из историје Горње Јабланице објављивани су у дневној, углавном лесковачкој и београдској штампи или у стручним часописима. Ипак, одавно се осећала потреба за једним синтетичким прегледом историје овога по много чему специфичног подручја Србије. Овој књизи претходи књига Милорада Васовића „Горња Јабланица – географска својства“ (Београд, 1998), професора Универзитета у Београду, родом из Горњег Гајтана. У њој су подробно обрађени географски положај и пространство, природна својства, становништво, привреда и насеља Горње Јабланице.¹⁴²¹

У намери да вас ослободим оне чувене уводне реченице „Драго ми је и велика ми је част што имам пријатну дужност да говорим о историчару и публицисти, пријатељу Добросаву Туровићу, започео бих ово казивање цитатом из Андрићевих „Стаза“: „На почетку свих стаза и путева, у основи саме мисли о њима, стоји оштро и неизбрисиво урезана стаза којом сам приви пут слободно проходао...“¹⁴²²

¹⁴¹⁹ Добросав Ж. Туровић, Јунаци гвозденог пука, Дом културе Лесковац 1990, стр. 33-35.

¹⁴²⁰ Мр Миливоје Павловић, књижевник, Добросав Туровић, Јунаци гвозденог пука, Политика, 16. фебруар 1991. године. *Напомена*: Прилог објављен и у књизи Библиографија Добросав Ж. Туровића, стр. 66 – 67.

¹⁴²¹ Добросав Туровић, Предговор, Горња Јабланица кроз историју, Завичајно удружење Горња Јабланица, Београд 2002, стр. 9.

¹⁴²² Данило Коцић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге Горња Јабланица (људи и време) у власотиначкој Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20.

Тако је некако, попут великог писца, Нобеловца Иве Андрића, започела животна одисеја Добросава Ж. Туровића. Рођен је 9. септембра 1935. Године у Гајтану од оца Живојина и мајке Марице, рођене Савић (Драшковић), а потомак је – по властитом признању – јунака српске војске Матије Ж. Туровића, витеза Карађорђевог звезде с мачевима.

(...) После првих година живљења у Гајтану где је и свако ћутање било гласно говорење, Туровић наставља пут ка Предејану и Лесковцу. Ту завршава гимназију као припадник генерације која је била једна од најбољих и најугледнијих у лесковачкој школи.

Креће даље у живот Туровић као да је „покретна слика“ (И. Секулић, „Исток у приповеткама Ива Андрића“). Рађају се радне акције, наравно, освајају ударничке значке, а потом одлази у Скопље на студије и тамо завршава Филозофско-историјски факултет (Група за историју).

Пуних шест година радио је докторску дисертацију „Јабланица – мала војна крајина 1878-1912“, али рад није одбранио! Зашто? Можда је баш овде прилика да се присетимо почетка Андрићеве приповетке „Књига“: „Са осећањем сличним страху почињем да пишем кратку историју једног другог и великог страха.“ Туровић, како је записано у књизи, „Горња Јабланица (људи и време)“ завршава пешадијску школу резервних војних официра у Билећи (сада је капетан прве класе) и у Београду похађа специјалистички курс за предавача Основи марксизма и самоуправног социјализма.

Публициста и историчар Добросав Туровић, да се мало нашалимо, не боји се да све ово саопшти. Јер, како би лепо рекао Брана Црнчевић: *Не бој се, синовац, никога изузев себе и онога што је у теби.*“ Потом следи Туровићев рад. Мало је познато да је најпре био банкарски чиновник, али му је, да се опет нашалимо, дојадило да броји туђе паре, па започиње посао васпитача у интернату лесковачке Текстилне школе, затим је секретар Савета за културу и физичку културу Скупштине среза Лесковац, историчар у Народном музеју, дугогодишњи управник, потом и директор Дома ученика и студената „Славка Недић Милојевић“. Ту стиче звање педагошког саветника и са те дужности, по неумитности људског трајања, одлази у пензију 1995. године. Турови одлази у пензију – на реч! Јер, како честити Црногорци воле да кажу: „*Човеј је ријеч! Шта ти ваља, аки ти ријеч ништа не вриједи!*“ И тада, некако ненадано, обојица се сетисмо да је Вук умро са последњом жељом да се напије воде са ловћенских извора: „*Ех, да ми је воде са Иванових Корита! Чини ми се да бих одмах оздравио!*“

Талас лепоте стваралашког чина свих протеклих година носио је Добросава Туровића. Рекох, прве литерарне радове објављује као гимназијалац и у протеклих пет деценија написао је 18 књига од којих, по властитом признању, шест посебно вредних: „Гајтан у НОБ“ (хроника, 1975), „Јунаци гвозденог пука“ (1990), „Јабланички комитски покрет 1916-1918“ (објављена 1996), „Горњојабланичани погинули 1912-1999“ (објављена 2001), монографија „Горња Јабланица кроз историју“ (2002).¹⁴²³

VII

ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА (ЉУДИ И ВРЕМЕ) – Горња Јабланица

захвата део слива реке Јабланице, која највећим делом припада општини Медвеђа. О Горњој Јабланици до сада су изашле две монографије: „Горња Јабланица – географска својства“ из пера проф. др Милорада Васовића и „Горња Јабланица кроз историју“ историчар Добросава Туровића. Оба аутора су родном из Гајтана, из Горње Јабланице.¹⁴²⁴

(...) Пишући монографију „Горња Јабланица кроз историју“ (Београд 2002), прикупљали смо и архивску и мемоарску грађу о позатим људима овога краја; о првим насељеницима до 1911. године, затим о истакнутим борцима српске војске 1912 – 1918. године, потом о ученицима Топличког устанка 1917. године, угледним људима између два светка рата 1919 – 1940, војно-политичким руководиоцима и борцима у НОР-у 1941 – 1945. године. Највише података прикупили смо лично о познатим људима Горње Јабланице од 1946. до 2000. године.

¹⁴²³ Данило Коцић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге Горња Јабланица (људи и време) у власотинској Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20. *Напомена:* У књизи „Глубочица 88“, која се у издању истоименог лесковачког клуба појавила пре равно шеснаест година, Туровић је представљен песмама „Точак живота“ и „Солунци“

¹⁴²⁴ Добросав Туровић, Горња Јабланица – људи и време, Предговор, СО Медвеђа и Културни центар Власотинце, 2004. године, стр. 5.

Објавили смо 362 биографије људи који су дали допринос у свим областима друштвеног живота и на неки начин обележили своје време.

На почетку писања ове књиге појавило се суштинско питање: какав критеријум применити при избору људи. То нам је причињавало тешкоће, јер је много оних који заслужују да се нађу у овој књизи. Како овом књигом нисмо могли да све обухватимо, одлучили смо се за оне личности које сус текле друштвена признања и пронеле име Горње Јабланице широм Србије и бивше Југославије и изван ње. Истичемо да се нисмо упуштали у анализу и оцену њиховог дела већ смо говорили о ономе што су ти људи до сада дали и њиховом достигнућу. Ова књига је плод нашег вишегодишњег истраживачког рада.

Велики број прича о познатим људима записали смо по сећањима оних људи које смо сматрали поузданим сведоцима. Свесни смо да је не само одговорно већ и врло осетљиво писати о друштвено афирмисаним људима из прошлости и садашњости и преко њих исказати духовни ентитет Горњојабланичана. Несмумљиво да смо делом због својих критеријума, а делом и због оскудне аргивске грађе о давно минулим временима, начинили избор који подлеже суду савременика. Без прошлости нема будућности. Ако проучимо минуло време видећемо да прошлост потпуно или делимично преображава садашњост и утиче на будућност. Оно за шта су се наши преци борили не бисмо смели да заборавимо јер у нама живи прошлост и одређује наше духовно биће које се преноси са генерације на генерацију. Зато бисмо морла и да памтимо прошлост, да је оживљавамо.

Горња Јабланица била је расадни људи, економски и духовно мотивисаних за стваралаштво. То је утицало на нас, па смо одлучили да прикупимо грађу о онима који су били или су данас носиоци прогреса. Надалеко је познато да су горњојабланичка брда и планине, које окружују Медвеђу, од давнина била гнездо вредних, место где су се рађали велики синови наше прошлости и садашњости, расадник способних научника и колевка храбрих ратника, слободара и јунака српске војске. За вредновање њиховог дела користили смо архивску грађу, објављене књиге и суд средине у којој су битисали.

Грађу коју обухвата ова књига распоредили смо у шест делова: I: Насељеници 1879 – 1911; II: Учесници ратова 1912 – 1918; III: Истакнути учесници Топличког устанка 1916 – 1918. године; IV: Између два светска рата 1919 – 1940; V: Народноослободилачки рат 1941 – 1945; VI: Познати Горњојабланичани 1946 – 2000. Све личности су унете по азбучном реду унутар поглавља. Садржина књиге обогаћена је и великим бројем фотографија личности из разних раздобља историје овога краја. Тако концепцијски одређена, књига остаје отворена за допуне и трагање за коренима индивидуалног и колективног идентитета што неизбежно води суочавању са трајним духовним вредностима људи из овога краја. Књига обилује подацима о људима из различитих раздобља наше историје.

(...) Горња Јабланица је крај са великим бројем истакнутих бораца српске војске. Њих 97 су носиоци Карађорђевог звезде, 738 Албанске споменице, а 8 француске Легије части.

(...) И у Другом светском рату 1941 – 1945. године у борби против окупатора и фашизма за ослобођење земље 2.623 бораца из Горње Јабланице дали су немерљив допринос за слободу Србије.

(...) За народне хероје Југославије проглашени су Владимир Букилић Поп Мићо, Зејден Ајдиновић Тоша, Радован Ковачевић Макси и Божидар Стојановић Дренички, а 123 бораца су носиоци Партизанске споменице 1941.

(...) Циљ ове књиге је упознавање са биографијама личности које су својим животом, радом и делом дале значајан допринос у науци, књижевности, уметности, привреди, политици, култури и спорту. Књига је намењена првенствено људима који живе у Горњој Јабланици или потичу из ње. Писана је једноставно и представља својеврсне прилоге за студију. Наш задатак није био лак, пре свега захтевао је одговоран однос према себи и свом стваралаштву.

Уверени смо да ће ова књига бити у часној мисији стваралаштва. Она ће зближити људе и мотивисати млађе нараштаје на стваралаштво и прегнуће за боље сутра. Књига је у неку руку наставак монографије „Горња Јабланица кроз историју“ и остаје отворена за све личности које овога пута нису ушле у овај аламанх.¹⁴²⁵

¹⁴²⁵ Д. Туровић, Горња Јабланица – људи и време, стр. 5 – 12.

VIII

МАТУРАНТИ ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ – Прошло је 40 година од велике матуре генерације која је Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу започела далеке 1951. године.¹⁴²⁶

За нас, некадашње ученике Гимназије, управо навршене четири деценије од матуре представљају значајан јубилеј. Оне су и прилика да се, за тренутак, заустави време, јарко оживе сећања на ђачко доба и постави питање ко смо били и шта смо радили.¹⁴²⁷

(...) Наша генерација била је ратна (1941-1945). У једној, сусреле су се генерације рођених 1934, 1935, 1936, 1937. и 1938. године. (...) Међу нама је било и ђака избеглица из Македоније, Косова и Метохије, Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине... (...) Наставу смо похађали одвојено и мешовито... (...) Учили смо 11 наставних предмета: српски језик, руски језик, француски језик, општу историју, географију, биологију, математику, физику, цртање, фискултуру и предвојничку обуку. Пети разред су успешно завршила 304 ученика (94 ученице и 210 ученика).

(...) Ученици Више мешовите гимназије нашег времена били су нека врста „полувојске”. И наша генерација је била униформисана. Младићи су носили црне униформне качкете са златножутим гајтаном изнад сунцобрана (које данас носе „млађи пензионери” да би били допадљивији). На качкетима носили смо велике месингане бројеве – ознаке разреда. И наше другарице су биле унформисане: имале су беретке (црне и тегет-плаве боје) са месинганом значком – ознаком разреда и плаве, или црне школске кецеље закопчане испод грла (као да су биле калуђерице а не гимназијалке). Временом, оне су кецеље оплемениле белим крагницама и дугмадима...

(...) Наша генерација се васпитавала на чврстим морално-политичким принципима. Још од првих разреда школовања у Гимназији, припремали су нас да будемо *маса за узвикивање парола*. Марширали смо градским улицама и трговима, ишли на митинге певајући маршалову успаванку и славили само једино партизанско-борачку генерацију – наших очева.

Сећам се да смо певали песме „*Болна лежи партизанка Мара*”, „*Друже Тито, љубичице бела*”, „*Партија се заталаса – ’оће Тита и Виласа*” и да смо играли „*Лепо ти је друга Тита коло*” и „*Козарачко коло*”. Иако смо сви крштени уз црквене обреде, васпитавани смо да заборавимо Бога, крсне славе и православне хришћанске обичаје. Уместо у Бога, веровали смо у Тита, а уместо у цркву – у КПЈ. (...) Књиге смо читали пасионирано. Готово сви смо били чланови Народне библиотеке у Лесковцу чији је управник тада био веома познати лесковачки публициста, аутор школских уџбеника и некадашњи наставник Гимназије у Лесковцу *Атанасије Младеновић*. Књиге је позајмљивао и Цветко Луковић Муја, али их је касно враћао. Томислав Јовановић (школски друг) му је, једног лета, послао овакву поруку: „Ако књиге не вратиш одмах, милиционери ће доћи по њих и по тебе у Гајтан!”

Многе наше другарице и другови су били веома активни у КУД „Ратко Павловић Ћићко”. Активности овог нашег друштва одвијале су се у више секција (драмској, фолклорној, балетској, соло-певачкој, хорској, музичко-рецитаторској, литерарној, хумористичкој и др). Једна од најистакнутијих је била драмска секција. Наши другови, што је разумљиво, добили су главне улоге и истакли се веома dobrим глумачким остварењима тек у VII и VIII разреду. Тако је *Душан Јањић*, у комедији „*Несуђени зетови*” Славомира Настасијевића (коју је режирао Будимир Пешић Буда, један од најбољих комичара Народног позоришта у Лесковцу), заблестао на сцени Народног позоришта школске 1954/55. године. У истој представи, своје глумачке предиспозиције испољили су, поред

¹⁴²⁶ Д. Туровић, Четрдесет година матураната Лесковачке гимназије – Споменица генерације Више мешовите гимназије у Лесковцу 1955/56, Лесковац, јун 1996; Крајем јуна 2006. године генерација Лесковачке гимназије 1955/56. обележила је пола века матуре. У Нашој речи, 16. јуна, објављен је прилог Добросава Туровића и Момчила Миленковића - Генерација у бројкама. Наводи се да је на окупу било њих 70 још виталних и крепких старца и старица. Сви су се радовали јубилеју. Било је дирљивих сусрета и суза. Ова генерација је дала 150 интелектуалаца разних струка и занимања. Међу њима је и 9 доктора наука, 3 магиста и других стручњака.

¹⁴²⁷ Предговор, стр. 5. У редакцијском одобру били су: проф. др Томислав П. Илић, председник, проф. др Душан Јањић, Димитрије Миленковић, проф. и педагошки саветник, Драгослав Љ. Костић, проф. Никола И. Јовановић, проф. Насловну страну, цртеже и карикатуре урадио проф. Димитрије Миленковић.

Наде Фелдхамер (ученице VI разреда), *Драган Тасић*, *Димитрије Миленковић* и други (истина, у мањим улогама).

(...) Следеће, 1956. године, појединачно и као драмска секција, били смо најбољи на традиционалном средњошколском фестивалу драмских секција: *Димитрије Миленковић* у насловној улози, најбоља мушка улога, и комедија Кир Јања Јована Стерије Поповића у маестралном извођењу наше драмске секције.

(...) Литерарна секција Гимназије у Лесковцу је окупљала више талентованих ученика из скоро свих разреда. Било је доста даровитих песника и прозаиста као што су Драгослав Хаџи-Танчић, Илија Божовић, Радмило Митровић, Димитрије Миленковић, Александар Станисављевић, Зарије Ђокић, Душан Јањић, Иванка Прокоповић и др. Секцијом је руководио Љубомир Ивовић Парус, професор руског језика, а поред наведених, и многи други ученици присуствовали су састанцима наше секције и, каткад, читали своје литерарне радове (Чеда Раденовић, Михајло Дојчиновић, Добросав Туровић, Цветко Луковић и други).

Без Николе Јовановића Коцета и Миодрага Цветковића Гренџера није било могуће замислити наше матине игранке у пространим холловима и фискултурној сали лесковачке Гимназије. Свирали су хармонику, били у жижи интересовања и симпатија наших другарица. (...) Наша Гимназија се дичи и Средњошколским клубом Уједињених нација (председник *Душан Јањић*)...

Школске радне акције биле су саставни део нашег радног и друштвеног васпитања. Ретки су били они (и оне) у нашој генерацији који нису учествовали на акцијама као што су ОРА „Добој – Бања Лука – Грапска”, „Власина” и Аутопут „Братство-јединство”. Учесвовали смо и у градским и сеоским радним акцијама. Од малих ногу учествовали смо у обнови ратом порушене земље и дали значајан допринос њеној обнови и изградњи. У Лесковцу, радили смо на рашчишћавању рушевина старе гимназијске зграде, изградњи пута око Хисара и његовом пошумљавању, уређењу калдрмисаних улица, одводњавању баруштина (насеље Рупе)...

(...) Гимназија је била „*велико сито*” за тријерисање и наше генерације. У завршни разред, уписан је 181 ученик а на виши течајни испит – велику матуру изашло је 115 кандидата. На великој матури чекало нас је „*ново сито*” и упућивање на „*поправак*”. Виши течајни испит је у јунском испитном року, од 115 кандидата, положило 66, а остали су упућени на поправни испит. Као што се види, „*није нам било лако*”.

(...) Наши директори, професори и наставници, као предавачи и разредне старешине, били су прави педагози, стручни и добри људи. Припадали су класичној гимназији. Били су врло строги и принципијелни. Волели су свој позив. Често, нежног срца и очинске љубави, они нису били само добри стручњаци (маестрални предавачи свога предмета), већ су, у сваком тренутку и на сваком месту, бринули о нама.

(...) О многим нашим професорима и наставницима остала су занимљива сећања. Памтимо, тако, да су у нашој Гимназији радила деветорица Руса. Истицао се *Борис Непокупној*, наставник фискултуре и руског језика, некадашњи царски, козачки пуковник и светски и олимпијски шампион у бацању копча и диска, троскоку и мачевању. Причало се да је у Русији завршио курс за гимнастику (у Ташкенту), док је главну школу за мачевање и гимнастику завршио 1911. године у Петровграду... Памтимо и одличног математичара *Чернова* и бескрајно добродошлог *Азарија Баторевича Боцка* и све друге Русе, наше наставнике и васпитаче. Мој омиљени професор математике *Иван Бјелетић* носио је, и на часовима, револвер дуге цеви, немачки „шмајсер”, који му је вирио испод столице. Имао је узречицу: „Ајде, главо!”

(...) Професор *Александар Гавриловић Гаша*, који је као и *Благота Ђуровић*, предавао француски језик, био је веома озбиљан. Никада се није смејао ни шалио са ученицима. Био је врло строг и принципијелан. Причало се како је (1915) са српском војском препешачио Албанију и да је после завршеног Првог светског рата, на Сорбони, завршио студије француског језика и књижевности.

IX

РЕЦЕНЗИЈЕ И ПРИКАЗИ О Д. ТУРОВИЋУ – Објављене књиге Добросаву Туровића су приказане у лесковачким гласилима Нашој речи, Нашем стварању, Лесковчаком зборнику, затим у Трибини младих, Политици, „4. јулу“, Вечерњим новостима, Борби, Добровољачком гласнику, Новосадском фолклору и Ниикшићким новинама. Приказе су писали познати културни ствараоци, научни радници и новинари, књижевник Миливоје Павловић, песник Војин Митровић, новинари Властимир Вељковић, Миодраг Стојановић Дуњер, Николај Тимченко, Владимир Красић, Данило Коцић, Бранко Копривица, Милисав

Савић, Велимир Хубач, Милан Момчиловић, Александар Давинић, Горан Булатовић, Миодраг Ђорђевић, Светомир Николић, историчар – публициста Никола Илић, проф. Трифун Дамјановић, проф. Радош Требјешанин, Јован Михајловић Јоца, Илија Кнежевић Никац, Радосав Стојановић Раде и многи други. У приказима су дате високе оцене, мада је било и појединачних полемика у Нашој речи, Лесковачком зборнику и Нашем стварању о „Хроници Гајтана“ и о књизи „Максим Ђуровић“. Рецензије објављених Туровићевих књига писали су истакнути научници и историчари, универзитетски професори, др Радош Љушић, познати српски историчар и др Мирко Перовић, затим др Момчило Павловић, др Славко Вукчевић, проф. др Момчило Златановић, историчар – публициста Секула Јоксимовић, Миладин Милошевић, Добривоје Секуловић, Батрић Јовановић, Разуменка Петровић Зума, Живорад Петровић – Жика Брица и други. Из свих приказа и рецензија у потпуности преовладавају оцене да је Добросав Туровић изузетно плодан писац и публициста југа Србије.¹⁴²⁸

ДОБРОСАВ ТУРОВИЋ – ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

ТОЧАК ЖИВОТА

(30. јун 1971)

На једном
Точку живота
Нас двоје
Две сенке
Прошлости

На путу
Чека нас
Раскршће живота

Гледамо се
Немо
И тугујемо удвоје
Далеко смо
Од среће
И љубави

Иза нас
Остала су
Ведрата јутра
Радосни дани
Страсне ноћи
И мирни снови

И мисли
Нам се саплићу
Од жеља
И чежње
Од сећања

Точак живота

¹⁴²⁸ Момчило М. Миленковић, Библиографија Добросаве Ж. Туровића (1952-2002), Удружење писаца Лесковац, 2002, стр. 63 – 64. *Напомена:* Добросав Туровић је био учесник многих научних скупова: Научни скуп о делу др Димитрија Кулића (17. мај 1985); Научни скуп „Топлички устанак“ (16. и 17. октобар 1987); Научни скуп „Топлички устанак 1917“ (1. и 2. октобар 1992); Научни скуп „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944.“ (6. и 7. септембар 1994); Међународни научни скуп „Србија у рату 1915. године – искуства и поуке“ (6. и 7. октобар 1995); Научни скуп „Лесковац и околнина у 1915. години“ (9. новембар 1995); Научни скуп „Добровољци у ослободилачким ратовима Срба и Црногораца“ (11. и 12. април 1996. године); Научни скуп „Топлички устанак 1917. године“ (27. и 28. март 1997); Међународни научни скуп Први балкански рат 1912. године – искуства и поуке“ (15. и 16. октобар 1997); Научни скуп „Живот и дело Петра Бојовића“ (27. јун 1997). Туровић је такође самостално или у коауторству организовао седам изложби и учествовао је у припремању и снимању документарног филма о Топличком устанку, који је емитован на Првом програму РТС 5. и 12. јануара 1993. године.

Застаје
На раскршћу
Силазиш
Тужна и уздрхтала
Од нашег сусрета
А ја рањен
Стрелом
Твога Амора
Крећем даље
Носећи чежњу и тугу
За нама
И нашом судбином
Отишла си
Без поздрава
Са сузама у очима
И однела
Све моје животне радости
Сада у нама
Тихо умиру
Наша пролећа
Без цвећа
И љубави

БОЕМ

Многе сам ноћи проћердао
Многе сам здравице испио
Много суза сам пролио
Много сам жена љубио
Многа сам срца растужио

МОЈ САН

У мислима
Мојим
Титрају
Сени.

У магновању
Видим
Твој
Мио лик.
Нашу младост.
Прохујале
Дане
Радости.

Видим
Осмех твој
И мио
Поглед
Крупног
Ока твог

МОЈ ЗАВИЧАЈ НЕКАД И ДАНАС

*(Посвета селу Гајтану,
подно Радана – део песме)*

1.

Некада
Мој завичај
Долина врлетна и зелена
Загрљена међу горама
Радана
Петрове горе
И Мајдана
Ишарана ливадама
И питким водама.

Од памтивека
У њој колевка
Кошчатих горштака
Високих јабланова
Оштрооких соколова
И бркатих војника.

.....

.....

2.

Данас
Моје село
Мртвим сном сања
Авет је над њим.

Наши домови
Тугују и плачу
На кућним вратима
Зарђали катанци
Без чељади
Без дечје колевке.
Нема прела
Ни весеља
Ни момачке
Ни девојачке песме.
Ни фруле
Ни гусала.

Умукла је
Песма пастира
Звона и чактари
И рика волова.

Нема петла
Да најави зору.
Нема орача и косача
Ни ђака пешака
Ни путника намерника
Ни ратника
Ни регрута, ни војника.

Зјапе празни торови
И штале и салаши
И млекари и амбари.
И црквено звоно умукло
Зарђала клепетуша

Уклет сан сања
Без рађања
Крштавања
Венчавања
Без опела и гробља.
Без благослова
И радовања
Ни ко Бог да,
Наша гробља
Зарасла у коров
И шикаре
Без људског лелека
И потресне тужбалице.

ЗВОНИМИР ШИМУНЕЦ

I

Звонимир Шимунец (1952, Лесковац), од 1973. до 1993. радио је у Радио Београду. Оснивач је и први уредник Индексовог радио позоришта. Написао је више од 100 сценарија за култне недељне радио-емисије тадашње земље. Био је уредник и водитељ емисије „БЛП 202“ на Ади Циганлији која је представљала још једну малу револуцију у радио-стваралаштву – „први радио који се гледа“. Уређивао је и водио „Вечерњу ревију жеља“, најслушанију радио-емисију 80-их. Био је први уредник „Радија 101“, првог „музичког“ радија у Србији. Уредник и водитељ емисије „Гран при 202“ (Радија 202), која је послужила као узор многим сличним програмима посвећеним јавном мњењу, утисцима слушалаца, гласањима... Од 1976. до 1993. на Телевизији Београд, као уредник, сценариста и водитељ, реализује пројекте „Недељно поподне“, „Да те питам“...

Са супругом Мајдом, три сезоне је радио емисију „Да питамо заједно“, једну од најпопуларнијих тог времена, која се сматра претечом комерцијалних „колаж програма“, комбинације маркетинга, забаве и садржаја из културе. Уређивао је забавно-рекреативни програм Трећег канала РТС-а почетком 90-их, када настаје већи број формата који до данас остају доминантни у ТВ продукцији.

Као дописник Радио телевизије Србије, УУ-инфо канала и Студија Б из Грчке, од 1993. године остварио је низ интервјуа, репортажа, радио и ТВ емисија са водећим личностима политичке, културне, спортске и естрадне сцене у тој земљи. У периоду јун 2003. до август 2004. године, као продуцент и аутор реализовао је серију од 12 ТВ емисија „Шести олимпијски круг“ о припремама Атине и Грчке за 28. Летње олимпијске игре. Од 2004. до 2006. радио је на ТВ серијалу „Грчка: Европа на Балкану“. Од 2006. до 2008. реализовао је 48 ТВ емисија серије „Поглед с Олимпа“. У више радио, телевизијских и филмских пројеката ангажован је као извршни продуцент. Добитник је више новинарских награда. Обављао је функцију председника Удружења пропагандиста Србије. Био је извршни директор фестивала „Сербиарт“ у Атини и „Балканског олимпијског центра“ током 28. Летњих олимпијских игара у Атини. Од новембра 2007. до данас дописник је „Вечерњих новости“. Директор је пројекта „Монтевидео, Бог те видео!“. Живи у Атини.¹⁴²⁹

Звонимир Шимунец (Лесковац, 29. октобар 1952), новинар, вишегодишњи дописник српских медија из Грчке, аутор бројних радио и ТВ емисија и филмских пројеката. Основну школу и гимназију завршио у Лесковцу. У то време се бавио глумом и Народном позоришту у Леесковцу, а касније и у београдском позоришту „Крсманец“. Играо у култном филму седамдесетих „Није него“ Миће Милошевића. Студирао новинарство на Факултету политичких наука у Београду.¹⁴³⁰

¹⁴²⁹ *Напомена:* Видети сајт Лагуне, Београд, 2016.

¹⁴³⁰ *Напомена:* Видети Википедију – Звонимир Шимунец

II

ЗЛАТНО ДОБА ЛЕСКОВЦА 1918 – 1941 – У издању Народног музеја године 2015. појавила се монографија „Златно доба Лесковца 1918 – 1941“, а аутори су Звонимир Шимунец, Мира Ниношевић и Верољуб Трајковић.¹⁴³¹

Лесковачка чаршија деценијама живи од сећања на златно доба „Српског Манчестера“. Оронуле кулисе велелепних палата, из раздобља између два светска рата, и даље уверљиво сведоче да се ту некада озбиљно радило, европски градило, а ретки су и баш удобно живели. Како време пролази, сећања и приче су све удаљенији од извора па су подложнији романирању. Али главна нит, без обзира на то што свака генерација нешто допринесе, остаје неспорна: Лесковац је био мали велики град. У њему су се рађали, живели и на крају се селили у легенду, преко Шпитаљског или Светоилијског гробља, истински велики људи. Мада нема те науке која би понудила задовољавајуће објашњење, лесковачки дух је однекуд аутентичан и непоновљив и као такав истрајава и данас, у траговима, чекајући неко ново златно доба. Изобиле примера говори о томе да су Лесковчани склони „мисаоним бравурама“ у решавању малих, свакодневних ситуација, али и озбиљних пословних изазова. Управо су ти људи учинили да мала турска Шашиг-пашина касабa, са ћепенцима, учерицима, за само две деценије постане град индустрије, велепних палата, богатих индустријалаца, просвећене радничке класе, уметника, визионара... Град са најдинамичнијим развојем у Краљевини Југославији. Богата ризница некадашњег Лесковца, после вишедеценијске небриге, урушена до границе препознавања данас се отвара за нека нова времена. У овом граду су неки људи раних тридесетих година прошлог века победили тескобну стварност, открили лепоту, пошли јој у сусрет и уписали се у незаборав. Тамо где је историја у само две и по деценије испоручила бујицу садржаја за два века, три окупације, а у провалији између феудализма и капитализма, фашизма и комунизма, у беди и вековном сиромаштву, издигли су се појединци који су се усудили да потисну прошлост, победе тадашњост и закуцају на врата будућности. Нису прихватили одомаћену навику одустајања. Провоцирали су конзервно окружење „белосветским“ новотаријама, не дозволивши му да дигне руке од себе, и утрли узани сокак ка остварењу својих снова. Од црног дима тек

¹⁴³¹ *Напомена:* Комплетна Уводна реч др Горана Цветановића, градоначелника Лесковца, стр. 5. У животу сваког човека постоје године које би се могле назвати најлепшим, најсрећнијим, најуспешнијим... Слично је и са историјом једнога града. Лесковац је свој процват имао у периоду између два светска рата. Тада је, после Београда, био привредни, трговачки и културни центар Србије, један од градова са најдинамичнијим развојем у тадашњој Европи – „Српски Манчестер“. То златно доба нашега града желимо да вратимо. Сећајући се славне прошлости, покушавамо да мењамо садашњост, прижељкујући још лепшу будућност. Слава оног времена приказана у монографији пред нама, ми је инспирација, мотив да посао првог човека Лесковца обављам савесно и одговорно на добробит свих грађана. Поносан сам што као градоначелник Лесковца имам прилике да учествујем у овом пројекту. То што смо некада били тако успешни даје нам наду да се такво време може поновити. *Напомена:* Горана Цветановића, градоначелника града Лесковца, рођен је 11. марта 1965. године у Лесковцу. Основну и гимназију завршио је у Лесковцу, а Медицински факултет у Нишу и том факултету је и докторирао.

ИЗВОД ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ - Добијени рукопис ове књиге, обима 240 страна, подељен на шест делова са великим бројем подналова, представља илустративну друштвену историју Лесковца у периоду између два светска рата, у периоду који аутори с равном означавају као златно доба Лесковца и ту своју тврдњу поткрепљују из историје овога града. Посебно истичу успехе његових житеља на привредном и културном плану.¹⁴³¹

Како нема прошлости без сећања, како су нам добра стара времена, по правилу, увек боља од садашњости, тако су и аутори загледи на прошлост понудили малу причу о великом граду на југу Србије, просперитетном, радном, који је био својеврстан симбол модернизације и убрзаног напуштања оријенталног наслеђа. Иако су темељи Лесковца створени у Краљевини Србији, пуни замаха и процват град је доживео у доба монархистичке југословенске државе. Зато је можда прецизније рећи да је Лесковац био просперитетан град у првој половини 20. века. Рукопис књиге Звонимира Шимунеца, Мира Ниношевић и Верољуба Трајковића изузетно је ангажована књига, модерна визуелна презентација напредног града с поносом названог „Српски Манчестер“ на „Лесковачкој Темзи“, и онда и данас Ветерници. Аутори нас више сликом него причом враћају у једно време које с правом означавају као златно доба Лесковца, воде нас кроз широке калдрмисане улице, поред лепих палата и модерних излога, кроз паркове, поред споменика, у хотел „Костић“ на пиће, у мнгобројне лесковачке кафане на лесковачки роштиљ, па у биоскоп код Славуја или на концерт, фудбалску утакмицу или соколски слет. Успут сусрећу многе познате и богате Лесковчане и њихове госпође са шеширима, лекаре, професоре, градске поглаваре, чије су радне биографије описане на занимљив начин. Наравно да нису могли да се наведу и представе сва достигнућа, као ни све значајне личности и посебно догађаји, али и ови фрагменти из живота предатног Лесковца које су аутори издвојили и креативно уклопљене фотографије и нарација, сасвим су довољни да се добронамеран читалац информише и упозна са једним градом и његовом славом и величином којих више нема. Жал за старим dobrим временима Лесковца истовремено је и опомена за градњу новог и модерног Лесковца, на другим основама и са новим људима. А књига аутора опомиње да само нови производ ствара нова доба и покреће људе и град. Богато илустрована, информативна па чак и провокативна књига З. Шимунеца, М. Ниношевић и В. Трајковића *Златно доба Лесковца 1918-1941*. креативни је допринос друштвеној историји Лесковца и зато заслужује моју препоруку да буде публикована.

подигнутих фабричких димњака, у лесковачкој котлини није се видео ни оближњи Хисар, а некако су ипак *Идеја* и *Визија* пронашли пут до оних ретких који су били довољно храбри или склони авантуризму да крену за њима. Тамо су могли да стигну само довољно маштовити. Велике приче често почињу у малим срединама, хранећи се наивношћу и вером аутсајдера. Прича о Лесковцу из златног доба је једна од њих.¹⁴³²

Златно доба је сада заборављени свет: људи на корзоу, громогласне најаве за музичке наступе и бископске представе, глумачке звезде, индустријалци, официри и угледници као гости на пројекцијама, славни музичари и певачи, роштиљције, бозације, семенкаре, распевани Цигани... свеопшта врева и живост на улицама и у људима... Речју, живот кога више нема ни у траговима. Као нестали свет, као потопљена Атлантида, као давна времена која зову да их оживимо сећањима.

Слике из заборављеног света могу се илустровати светом покретних слика из давно несталог биоскопа. На месту тон-кина „Славуј“ данас стоји продавница брашна, без икаквог обележја, без спомена на Славуја, човека који је засигурно био најагилнији и најкреативнији биоскобција у овом делу Европе, а можда и шире. Нико као Славуј није умео да анимира и привуче људе у биоскоп. У његовој сали за сваког је било места, на средини кафане стајало је велико филмско платно тако да су имућнији гледаоци с плаћеним картама седели испред платна и пратили филм, али ни сиротињи, без карата, није ускраћена могућност да види филм, с тим да су они седели иза платна и пратили инверзну пројекцију. Наопачке, како је њихов свет оскудице и био постављен.

Они који филмове нису гледали наопачке, средњи и виши слојеви грађана Лесковца, трговци, занатлије, инжењери, лекари и старе градске породице, раних 20-их година прошлог века почели су да граде раскошније и веће куће од тврдог материјала, камена и опеке. Куће су и даље биле једносратне, али много веће, пространије и удобније – са три нивоа, подрумом, високим приземљем и великим таванским простором. Основа куће је била у облику слова Г, а код богатијих у облику слова П. Имала је велики трем и степенице, високу таваницу и много веће прозоре. Спољашњи рељефи и декорација на фасадама означили су долазак новог, послератног времена и новог духа.

¹⁴³² *Напомена:* Публикација је објављена 2015. године. Издавач: Народни музеј Лесковац (за издавача – уредник Владимир Ђорђевић), уредник Воја Жанетић, рецензент проф. др Момчило Павловић. *Напомена:* Аутор пројекта Златно доба Лесковца Звонимир Шимуњец дугује захвалност уваженом привреднику г-дину Моши Филиповићу што је препознао значај пројекта и пружио драгоцену подршку (стр. 237). Књига се састоји из неколико делова - целина:

ПРВИ ДЕО - ЗЛАТНО ДОБА (9 - 26. страна) - У њему се налазе следи прилози: (1) Велика мала прича о малом великом граду са поднасловима (Уписивање у незаборав, Слике из заборављеног света и Куће златног града), (2) Шетња европским балканом са поднасловом Лесковачки говор; (3) Гајтан, одакле је све почело са поднасловом Наопачке потковицама до прве фабрике.

ДРУГИ ДЕО – ВЕЛИКИ ЉУДИ ВЕЛИКОГ ВРЕМЕНА (27 – 54. страна) - Ту су обрађене следеће личности, односно има следећа поглавља: (1) Антоније Тонка Поповић и синови, (2) Димитрије Мита Теокаревић, (3) Породица Илић – Мумџије, (4) Глигорије Горча Петровић, (5) Јован Влајчић и синови, (6) Трајко Ђорђевић – Кукар, (7) Живко Стојиљковић, (8) Живко Д. Обреновић, (9) Адвокат Тодор Тоша Тонић, (10) Михајло Бабамирлић, (11) Јован Дискић, (12) Милан Попдимић, (13) Сретен Динић, (14) Доктор Жак Конфино, (15) Славуји, Димитрије, Милан и Миодраг Глигоријевић – Буре;

ТРЕЋИ ДЕО – ИЗГЛЕД ГРАДА (55 - 82). Ово поглаве има прилоге: (1) Манчестер на Балкану, (2) Хотел „Костић“, (3) Хотели „Париз“ и „Плуг“, (4) Лесковачка кафане, (5) Главни трг и парк, (6) Парк код цркве Св. Илије, (7) Парк девет Југовића и споменик краљу Александру, (8) Црква Оцаклија и (9) Црква Свете Тројице;

ЧЕТВРТИ ДЕО – ПРИВРЕДНИ И ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ (83 - 136) - У њему се налазе следећи прилози: (1) Покретач златног доба – лесковачка привреда, (2) Списак за дивљење: лесковачка индустрија златног доба (споднаслово – Текстилна индустрија, Енергетика, Метална индустрија, Керамичка индустрија, Хемијска индустрија, Прехрамбена индустрија, Индустрије прераде гуме и дрвета, Штампарство и Банке), (3) Занатлије и трговци Лесковца (са посебним поднасловом – Трговина), (4) Политички живот Лесковца 1918 – 1941, (5) Три епизоде из историје Лесковца (са поднасловима: Прослава 50 година ослобођења од Турака, Демонстрације 27. марта 1941. године, Бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. године);

ПЕТИ ДЕО – ЖИВОТ ГРАДА (137 - 184) – У њему се налазе следећа поглавља (1) Лесковац, град по последњој моди (са међунасловом Шешири Лесковца), (2) Лесковац од главе до пете, (3) Одмор и разонода златног доба (са поднасловима Лесковачка лета, Лесковачка плажа, Врбица, Дан бекрија), (4) Лесковачки карневали (са међунасловом Женидба цара Душана), (5) Забава у златном добу (са међунасловима – Лугајући уметници, Избори за мис, Правила за кавалеуре), (6) Град музике, (7) Позоришта, (8) Бооскопи славијевог доба;

ШЕСТИ ДЕО – УДРУЖЕЊА (185 - 222) – У њему се налазе следећа поглавља: (1) Женска подружина, (2) Соколско друштво у Лесковцу, (3) Лесковачка Савезна стрељачка дружина, (4) Ловачко удружење, (5) Добровољна пожарна дружина града Лесковца, (6) Фудбал у Лесковцу, (7) Велосипедско друштво (бициклисти – напомена Д.К), (8) Аеро клуб, (9) Планинарско друштво, (10) Лесковачки скаути, (11) Лесковачко коло јахача и (12) Удружење Лесковчана у Београду;

СЕДМИ ДЕО – ЗЛАТНО ДОБА – МОЖЕ ЛИ СЕ ПОНОВИТИ? (223 - 228) – има само једно поглавља: (1) Велики зенит малог града;

ОСМИ ДЕО – ИЗВОД ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ – Аутор проф. др Момчило Павловић (231 – 232)

Од средине 20. века почиње изградња новог, лепшег, већег и удобнијег животног простора старих, али и нових индустријалаца. Подстицај је дала нова култура становања и живота престонице, која је следила достигнућа и моду из Европе. Идејни творци најлепших стамбених објеката у Лесковцу између два светска рата били су позате архитекте из Београда Милош Манојловић, Исак Азриел, Григорије Самојлов и Бранислав Којић, као и Лесковчани школовани у Београду, Бранко Тасић и Душан Јакшић.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: POST FESTUM

Ниси лоше описао мој живот. Суочио сам се са прошлошћу. Са тајнама и заверама. Од речи, до речи препричавао снове. Проналазио тајне у својим и туђим очима. Скривене приче повремено ме изненадиле. Сазнао о нијансама забрањених порока. О сумњивим лицима и бољем животу. О сведоцима времена и пролазним јутрима. Имао прилике да упознам сличности истих боја. Распознао мирисе земље у завичају. Видео срушене мостове после силних киша. У даљини разазнао звук бубљева. Налазио нове рецепте за игре спаса.

Повремено каснио да испуним своја надања. Скривену лепоту налазио у тренуцима ћутања. У интервалима самоће. И одсјају далеких звезда. Лице љубави било је шифра свих мојих жеља. Са завичајног узвишења видео други свет.¹⁴³³

Записао си о мени истиниту причу трајања. „Волео си њу као изабрану лепоту. Млада, лепа, заносна, божји дар. Био си млад и жедан кише. Једном си прибележио туђу мисао о лепоти. Допала ти се, јер је освојила твој простор жудње Где је љубав према лепоти, ту почиње уметност! Тада си више него касније схватио смисао младости. Тада си разумео значај пролазних авантура. И тада си најбоље уписао бесмисао умирања.

Разумео сам, макар повремено, оно друго време. Било је притајених ноћи и ветрова као опомена. Често сам стајао без иједне речи. Нисам мисли о времену које се котрља. Није било сећања на кровове детињства. И није било невештом руком урађених цртежа.

Сат са сеоске школе одавно је заразно ћутао. Остао је без гласа и једне сказаљке. То је била избледела слика прохујалог доба. Све је мирисало на тугу и боје које не препознајем. Видео сам упрошћене тренутке дана. Гледао старински намештај који је бележио време. И чуо свој промикли глас у планини.

Дуге кишне дане памтим као сагорелу свећу. Док из прозуклог сећања израња траг прошлости. И лебди између мене и провалије као сенка дана. Повремено видео дотеран свет. Када су славе. Умирања. И свадбе. Тада моје невино лице нагло израста.

Схватио сам колико је живот дубока провалија. Колико је окамењен као највећа опомена. И колико слободан као везани пас. Тада понајбоље препознајем своје уплашене очи. Придајем неким догађајима значај великих празника. Недељне дане памтио сам по породичном ручку. Тада сам био сажаливо миран и озбиљан. Нисам хтео да изгледам сумњичав и неваспитан. Веровао сам у време будућих нада. У дане који се чекају као светла мајска јутра. У песме које славе победу. И приче старца које су лековите.

Догађало се да сажаливо презирем себе. Неповерљиво сам озбиљан. И, нарочито у младости, био ненадано сумњичав. Осећао сам се као рањено псето које цвили. У огледалу тога трептаја видео сам често страх. Препознавао уплашене и сиромашне горштаке. И све то чувао као највећу тајну детињства. Невешт у ћутању, говорио сам себи у браду. Повремено ме посматрали уз забринут осмех. Одговарао сам тугаљиво, али самоуверено.

Истина је далеко, али се назире! Тешио сам се незнањем других, око мене. Опет ћутао и тако говорио! У таквом стању, писао сам сладуњава писма. Касније, смејао сам се невештом рукопису. Мислио сам да је спас у пијанству. Нисам упао у ту замку живота!

Усамљен, повремено сам тумачио своју несрећу. Уморан од лутања још у детињству. Гледао туђе, непознате пределе. У своју слику нисам сигуран. Око мене су биле разне непогоде. Бол! Страх! Ужас! Фијукао је ветар и падао снег, али се нисам бојао. Био јачи од летњег плјуска.

У лепоти невремена видео друго лице. Своје очи нисам препознавао. Нагнут над понором таме, бежао у пролазност. Тражио оно друго време. Време пре истине, ако је уопште има! И време пре сваког времена страха. Ишао завичајном кривудавом реком. Друга обала била далеко, зарасла у коров. Бацио камен, да проверим туђе заседе. Гледао у небо које је претило немиром. Тада сам личио на уплашену срну. Очи биле замагљене од

¹⁴³³ **Post festum** - То је израз који се користи у значењу *прекасно*. Етимологија нас упућује да је овај појам потекао из латинског језика, од истоимене речи, у значењу *после свечаности*. *Post festum* се још преводи као пословица: „После боја, копљем у трње“, што значи да је после завршетка борбе у којем је познат исход беспотребно се даље борити када је пораз (или победа) очигледан! Ово је закључак ове студије; прилог из моје књиге *Време сенки - светионик (позајми ми моју мисао)*.

несталних речи. Био сам друга сенка своје сенке. Нисам имао храбрости да се радујем истини. Из страха. Опет из страха. Из непозваних крајева.

Свугде и одједном, стизали су непожељни гласови. И да су били знани, тешко бих разабрао смисао. Старачке речи нису препознавале нове гласове. Тада сам схватио: човек другог доба је други човек! Из дана у дан, смешим се отсутно. Глас ми је пресечен и тугаљив. Хтео бих, не могу да заплачем. Не могу да изговорим ниједну реч. Не могу да пожелим ни капи воде. Поразило ме време. Глас није могао поново да изда, одавно се то десило. У очима сам приметио неспокој. И сумњу. И лажан поглед, као кроз маглу.

Све је стало, као да се ништа није десило. Ни поглед, ни глас, ни сузе! Нема ничега. Не личим ни својој слици из овог доба. Не могу да се сетим ни младалачког трајања. Једино је добро што не распознајем појмове. Ни мржњу. Ни бол. Ни време. Као да сам странац у недођији. Као да сам на пустари. И као да сам необријан, зарастао у несећање.

Покушавам да пронађем макар распукли глас. Не успевам, немоћан да остварим оствариво. Данима лежим без погледа у небо. Неухваљив за своју мисао. Не чујем ни шумове протеклих дана. Не сећам се властитих превара. И успомена које нестају у магли. Само примећујем сенке свога тела. Несталне су, као да су утваре. Не могу да их зауставим иако трчим. Тада ми сину мисао као провиђење. Нема сигурнијег пута од смрти. Долази као похабана реч. Као застао, мукли глас у планини. И као прича којој нема краја. Тако настаје нови живот наде. Као да сам га одавно познавао. Као да сам са њим водио дуге приче. И као да сада видим његово друго лице.

Време је било нестално, препуно изазова. Учинио ме се да не води никуда. То је та превара која ме стално пратила. Сви заврше онако како не би желели! Живот постаје давно прочитана књига. Љуља се као звоно са сеоске цркве. Моје родно село, нема ни цркву, ни звона. Само су око мене пролазна времена. Бол. Страх. Радост, тек неколико трена! Празне очи, без суза.

Осећам повремено мирис врелог млека. Долази ниоткуд као издата мисао. То је та записана, потиснута успомена детињства. Варљи бескрај. Изненадна тишина. И речи које изговарам, а немају значења. Нагло долази месечина, мутних облака нема. У тој ноћи прозуклог ћутања, радознали сам сведок. У глави осећам умор, као да врале галаме.

Волео бих да припадам некој другој магли. Неком другом времену. И неком другом простору. Због прекинутог сећања. Због несталности мојих година. И због изненадно препекле тишине која много боли. Сада ни сагорала ватра више ме не узнемирава. Осећам се као ожеднели косач у планини. Жалостан. Уплашен. Немоћан. Обузет унутрашњом мржњом што постојим. Личим на огладнелог просјака. Нико том човеку без наде не да ништа. Моли, али не вреди. Стиди се због људске глупости и сиромаштва. Осећа као да је на тренутак сишао са планине. Плаши га пуста ноћ, без звезда. Киша прети да једној, дода нову муку. Тада личим на усамљено дрво са брисаног простора. Окружен нејасним светом тајни. Окружен напуклим камењем људских мука. И покидане одломке сећања на заборављене године. Очи су ми уморне од напорног дисања. Рука застале у покрету због несна. Загледан у себе ка да се и не препознајем.

Одједном, све се преокренуло, као по наређењу. Од радости, гутам своје дисање. Примећујем само њу и њене дивне очи. У њима препознајем боју тамне ораховине. Иако не говорим, распознајем по погледу срећу. Речи некада могу да нестану, али и да кажу све. Не бојим се страха од било каквог сведочења. Помало осећам као да нестајем у забране сећања. У мојим очима има и наде и очаја. У њима се скрива цела моја неисписана биографија.

Нисам господарио ни временом, ни својим причама због слабог памћења, слабог вида и депресије, која ме сламала у годинама поцепаних ципела. Једино, знам да идем незнатим путевима, док сам у себи слушам зов погребне музике и покушавам да пронађем неко залутало спасење.

То је било моје нестварно огледало самоће, моја слика света који је био непознат и моја слика неке далеке светлости од које тражим одговор на питања која још нисам поставио.

Ово није нимало узбудљива, аутобиографска прича-роман о мојој залуталој личности, о времену које се повремено раскомотило, о одрастању, о настанку неких нових нада, о страховима живота и пролазним авантурама које су ме натерале да мислим о безизлазу.

Давно сам сазнао да је једна од формула старења „*проклето одустајање од једне по једне навике*“. Само понекада, у тој деоници моје тишине, осећао сам потребу да „*ослободим причалицу који је чукао у мени*“. Тада сам мање, много мање, него у годинама одрастања, размишљао о усамљености, старењу и смислу људског живота.

Ко је имао навику да живи удобно, срећник је, али, бар у моме окружењу, таквих је било премало. То је привилегија које је дата појединцима. Ипак, када неки људи остваре све, или

готово све, нису задовољни до краја; уверавају себе да су заслужили више. Мисле да то није био комплетан живот и да би га требало поновити, али у другачијој варијанти, са мање бола.

У годинама истрошеног трајања заносио сам се како би било најбоље да причам тихо, готово без гласа, јер сам уверавао себе да ћу тако најдаље отићи и да ће ме сабеседници боље разумети. Тада би ми се чинило да моје приче нису безличне, да имају своју обојену слику трајања и друго лице мога првога лица. Тако сам могао и да будем путник без пртљага, или бар сувишног терета.

Нисам припадао људима новог доба иако сам део те стварности. Ово време подсећало ме да је прошло оно што је било добро за памћење и прави повод да се части поднапито друштво у затуреној провинцијској кафани или на скрајнутој железничкој станици, која је одавно зарасла у коров.

То је повремено позорница која је видљива другима, јер смо сви знали да се живот одвија далеко од тог видокруга, најчешће иза кулиса које су спремна да сакрију сваку тајну и наметну нову врсту изненађења. Сетио сам се Кафкиног стиха: „Ако си промашио живот у овом уклетом граду, промашио си цео свет.“

Људи из мога окружења нису били пророци, ни свеци; више несрећници или скитници којима је било довољно да се негде склоне од невремена и зиме. Имао сам среће да будем нешто мања скитница од већине и нешто мање сиромашан од оних које сам познавао у старој униформи.

%

Живот нам често, као и поезија, нуди свет стишане, непретенциозне мудрости и ироније, брижљиво биране и упечатљиве слике. Неке ствари најинтезивније утичу на нас када их прихватама тако што их негирамо. Због тога ми се чини више него тачним мишљење једног писца да „уметност прозе почиње када престане прича“.

Сталним лутањем по прошлости, у пределе мог детињства, све гласније потврђујем истину о вечитом проклетству човека сукобљеног са властитом судбином. Питао сам, такође као други песник, при летошњој шетњи мојим Забрђем, када ћу се затурити одвијање тог глувонемог филма који се зове – гола пролазност!

Једно је оно што мислимо да смо, или шта хоћемо да будемо, а сасвим друго што стварно говоре наши животи. Искусни сабеседници кажу да, ако се нађеш у невољи, можеш да рачунаш на разумевање и помоћ само оних људи који се налазе у сличној ситуацији!

Људи који буду поспане слуге и узнемиравају свемоћне господаре морају унапред да знају шта их чека. Јер, накнадне истине су болне и треба их се клонити. Много пута се показало да људи више воле лажи од истине, да су им потребна чуда, нада и вера.

У мом родном селу све је накако слично, а док сам се једном смејао у кафани, питали смо се зашто то чиним. Оговорио сам самоуверено: *Човек се смехом опрашта од своје прошлости!*

Моја сећања немају ни почетак, ни крај, моја сећања нису ни дневник, ни новинарство, а далеко су да буду део неке добре приче. Постоји стварост која тече. Исписујем луде године ране љубави и љубави које су се појавиле мимо моје воље. У животу се заиста не може урадити све, али се може урадити доста. Свако има памет за своје разлоге, али је данас потребно имати макар и мало памети и за туђе разлоге. Зато, негде сам и то прочитао, с времена на време тражим друге у себи и себе у другима!

Људи се, природно, боје времена које пролази, живота који нестаје, ужасавају се старости и бране од зависти и чини. Време, ма колико брзо текло, и мимо наше воље, не успева да однесе све наше забораве! Живот је, дочух некада, свесни избор и свесно жртвовање живота. Мој пријатељ Добросав, док спушта главу на кафански сто, говори, а као да мумла:

„Мајко моја, зар трезан да умрем?!“

Одговарам му да у данима, али и ноћима, чувамо сећања, јер стрепимо да време не уништи све мирисе прошлости и пролазности.

Када човек умре, говорио је један француски писац, пред њим се отварају врата заборавља. Тада постаје све релативно, па и то шта сте радили у животу.

Знао сам доста људи који су увек били помало бунтовници, увек су мислили својом главом и гледали живот широко отворених очију. Прибележио сам мисао једног писца:

Сваки човек је дужан да од свог живота начини песму!

Бити свој је, дакле, свесни избор, свесни напор и свесно жртвовање тој слободи:

Рећи на умрети! – како би казао један писац.

То вам је као у оној исконској причи: Прво беше маглина. Онда Бог рече:

„Нека буде земље и нека буде неба...“

%

Ветрови су морали да дођу и дошли су. И све наше зоре! Људи каткад носе у себи живот као „звучну празнину или као неизрециву слику бола“. Чинило ми се да сам, с времена на време, „уморан од речи као море од својих валова“. Тада ми је, као и једној песникињи, било нормално што се осећа мучнина, потреба да се побегне од папира, оловке, књига, да се данима, сем новина, које, углавном површно, имитирају живот, не прочитам ниједну књигу!

Речи испредају неке страшне поруке. И онда долази ћутање као утеха и као лек од дубоке патње. Живот заиста не би имао смисла ако се не би покушало да оствари неоствариво. Некад се у томе не успева, али вреди покушати. Писци, на пример, могу да понуде речи, а и то је довољно да се покуша немогуће!

И смрт се мора схватити као део живота, јер се и сама вечност састоји од тренутака пролазности. Живот се проживљава сам од себе. И тако нестаје у једном трену!

Све може, дакле, у један тренутак да се слије, а пролазност је вечна и нама преостаје да се боримо са њом, са тренутком који она поништава иако је, заправо, он све што имамо!

Поново откривам старе дражи лутајући својим животом. Нека тешка тишина лежи над мојом прошлошћу. Није ли то страх од заорава? Прибележих речи непознатог филозофа:

Живот мора да садржи појединости о смрти. Као мисао казана реченицом и завршена тачком!

Све чиме се овај наш живот исказује – мисли, осмеси, речи – све тежи ка својој непоновљивости, ка другој страни реке где је наша нада, а ипак се све понавља као зимски дан који бисмо хтели што пре да заборавимо!

Философија паланке можда најбоље одсликава живот, сведочи о изокренутом феномену даха, о духу затурених предела, о мајстору привидности нашег трајања. Сви наши животи би могли да се пресликају у том препознатљивом миљеу, без наде на повратак, али и без страха од оригиналности.

Људи, поготово они склони промишљању о животу и његовој пролазности, природно, имају неколико варијаната успомена. Свако сећање је, у ствари, једно поновно сањање прошлости која је остала вечито да живи, макар као привид, у сенци варљиве садашњости!

Болест се каткад тајанствено заврши, па постаје нека врста чудеса. Тада човек постане свестан близине смрти и тада почиње на посебан начин да цени живот. Ако ми је већ подарен живот, волео бих да га проживим на најбољи могући начин!

Велики ствараоци су као пророци, сведи. Што су више за живота били уклетуји, то су после смрти били славнији. Међу култним легендама „времена бола“ сигурно спада и прича о Ван Гогу, сликару, који је за време свог кратког живота продао, колико се сећам, само једну слику, да би после смрти био један од најцењенијих сликара свих времена! Он се, и као уметник и као човек, уклапа у ту трагичну слику стварности: био је самоук, сиромашан, непризнат, потресале су га необичне кризе, свакојака чудеса, коначно и лудило, које се завршава самоубиством, врхунцем саможртвовања!

Колико сам пута чуо да неко има „сјајну каријеру“. Шта је каријера једног ствараоца? „Каријера, то је нешто друго, нешто што замара пажњу, одузима време, исцрпљује таленат. То је, говорио је један писац, „библијско име за новац!“

Наравно, има писаца, има их и у мом крају, који су били окренути обичним животним страстима, а не слави. Њих, једноставно, то није занимало, а неки су подсмешљиво говорили како и немају времена да постану славни, јер „журе да остаре.“

Срећа у људском животу можда је саздана од једног лепог сунчаног дана, лепог погледа на околину, у две – три пријатне речи, па можда и у самој могућности обраћања некоме!

Свако време је, можда, и најпогодније за сањаре и луталице, јер поставља питање власти, сна и ноћи! Идеали моје младости су се загубили у магли, у неким завејаним траговима где је остао други, недовршени живот. Крошња липе у дворишту наше куће била је мој зелени кров трајања. Можда се у тој завичајној крошњи крије смисао мојих најлепших успомена, мој опстанак и неисказана тајна наше давно затурене тишине!

Старост је и мимо наше воље временски искорак ка последњем чину. Тада нам се пролазност, више него икада раније, чини неочекивано брзом, можда и смишљеном подвалом против наше савести.

А живот је и сама прича, можда мирисни дах даљине или згуснути збир времена који се противи заборава и дубокој загледаности у пролазност.

Идем као сенка, испред мене је река дубока као лакат. Не знам где сам. У прошлости или времену које ускоро треба да дође. Огледала су од старости пожутела!

Путовањем у прошлост није могуће не изгубити се. Вребају вечита клатна између ђаволског проклетства и анђеоског спасења. Што дуже покушавам да одгонетнем чудесну

лепоту родног краја, то више осећам тајанствени шарм детињства, али и месечине која се меша са сузама, или неухватљивом шуму звезда у далеким висинама. Био сам осуђен, као и други, мени слични, да изнова проживљавам трагичност своје судбине.

Ипак, сећања на младост, ма колико саздана од кишних дана, много су лепша него долазак старости, јер, како би рекао један песник, „*путник путује ка својој срећи, својој смрти.*“ И за својим „*нормалним животом*“, а нормалан је онај живот који нас стално опомиње.

Сећање о минулом времену је део моје, али и туђих биографија. Сећањем истовремено бежимо и од света који је препун илузија, страсти, мржње, трагичне љубави. Зар није вековна човекова тежња да буде другачији, бољи, мудрији. Човек бива тога свестан исувише касно, када је то сазнање животне промашености такво да је за нову причу недовољан још један живот.

„*Ови проклетни празници имају повластицу да нас свирепо подсећају на протицање времена, а како ли је оно лоше испуњено, како је пуно патњи!*“, прибележио сам речи једног заборављеног песника.

Покаткад ми се чини да моја туга траје сувише дуго, као да потписујем уговор са ђаволом и као да се стално возим кроз минуле године, лањске снегове, бежећи од свог живота. Тако и најчешће стижем до оних дана када је живот био пред мојим очима када је обећавао чуда!

%

Када нас живот позове на „*мало ћутања*“ најбољи лек постаје свет давних година које покушавамо да проживимо на нови начин. Тада и најбоље сазнајемо да вредимо, у ствари, онолико колико смо другима потребни!

Наше животе су каткад прогутале пуне и тужне баналности. Зато смо и често бежали у свет романтике. Волео сам, док сам био сасвим млад, да читам аутобиографије обичних људи. Биографије су сличне, а ипак толико различите да су ме чудновато привлачиле. Списи о властитом животу су и нека врста опроштајног концерта и погледа на време младалачких снова.

У нестварној збиљи, у пределу пуном башти, пропланака и сунчане долине, продавао сам своје дане детињства сањарењу о некој лепшој сутрашњици. Тада, као и сви млади, нисам могао да разумем да су то били моји најлепши дани живљења.

Касније пристиже сурова реалност, долазе ненајављено многе битке и порази. Коначно, тихо, најчешће крадомице, пристиже време када више нема избора, јер се једноставно мора да путује у пределе вечите тишине!

У отужној гардероби скитнице многи су проводили своје животе, тихо, ненаметљиво, стално у страху, а сада, када их испраћају пријатељи, личили су на праву велеградску господу. У овој провинцијског тишини, осећао сам да сам негдашњим моћницима, а то се чинило и мојим пријатељима, били део њиховог низа непознатих бројева које би требало проћердати за само један нови дан њихове величине. Најтеже нам је падало што смо, мимо своје воље, морали да бележимо наше дане у знаку њихових слава и пригодних свечаности. И зато, вада, нисмо ни жалили њихову смрт, али се као људи нисмо томе ни радовали!

Биле су то моје поруке туге из камена. То моје планинско село, насеље ћудљивог времена и многих непредвидљивости, волело је живот и људе, волело је да дочека ноћобдије, свираче, залутале путнике и оне који су овде намерачили да проведу дане без сна. Ту сам, са тим људима, можда и прерано, схватио суштину илузије живота и свега онога што се кретало око мене и врзало у мојој младалачкој глави.

Била су то сулуда младалачка времена. Сада су само друга састајалишта. На истим местима, као ми некада, млади, заљубљени, несташни, пуни неостварених прохтева, воле се, бар ми се тако чини, као и ми пре много деценија на исти начин сањају оне исте сниве. И њима данас, као и нама некада, сметају старији. Сада смо ми ти старци које не желе да виде у својој близини, јер се боје да ће им се снови загубити у данима свакодневног оговарања и надоласеће измаглице.

Има оних који у „*годинама потпуног комфора*“, крај седме деценије схватили као тотално мирне и слободне, када је преостало само да се „*опустите и пишете.*“ То више није доба „*личног луксуза*“ и великих надања, већ време велике надмоћи прохулаког живота над остатком судбине. То је, дакле, време када више нема времена. То је доба када су одавно сведени најважнији рачуни и када је преостало још мало наде и још више туге. То је време када се у тишини говори више него у узаврелој галами после отварање ко зна које флаше црног вина.

Ту, у мојим мислима, затурени је *Дневник успомена*. Све остало је пролазно. И рођење. И живот. И смрт. Само остају очи да сведоче. Када и оне утихну, нема потребе за новим причама. Моја биографија трајања нема срећан крај. Једина је утеха што је слична другима. Завршавамо на исти начин. Збогом, и довиђења! Самоћа је лековита. Долази ненадано! Тихо. Као незвани гост. У било које доба дана. И тада почиње нови, последњи корак.

Добар дан, вечита тишино!

Д. Коцић

ЛИТЕРАТУРА

(и изабрани извори)

1. Андрејевић, Миодраг, Срећно време, Удружење писаца, Лесковац 2009.
2. Андрејевић, Миодраг, уместо предговора, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010
3. Андрејевић, Миодраг, Лесковачке легенде – Конструктор Мирослав Митић, 2014.
4. Андрејевић, Миодраг, Лесковачке легенде – Небески сањари, 2015.
5. Баторевић-Божовић, Верица, Живот пише приче, Удружење писаца 2001
6. Баторевић-Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс, Лесковац 2009
7. Белић, Александар, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, Београд 1905
8. Белић, Александар, Стил и језик, Београд 1935
9. Белић, Јован, Та наша дивна створења, Наша реч, Лесковац 1999
10. Бецић, Иван, предговор, Никола Илић, Политичка убиства у лесковачком крају, Филекс, Лесковац 2007
11. Бецић, Иван, предговор, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црква, Лесковац 2013
12. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979-2009), Филекс, Лесковац 2009
13. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954-2004), Историјски архив; Лесковац 2004
14. Бецић, Иван, Финансијска политика Краљевине СХС (1918-1923), Стубови културе, Београд 2003
15. Бјелетић, Жарко, Бјелетић, Јелена, Пола века Медицинске школе, у Лесковцу, Медицинска школа, Лесковац 2008
16. Блажић, Славица, Просуте, Филекс, Лесковац 2005
17. Бошковић, Добривоје, Антологија сујете и заблуде, Београд 2012
18. Бошковић, Добривоје, Бошковић, Дејан, Физиологија уметничког певања, уџбеник, Елит, Београд 2013
19. Бошковић, Добривоје, Валсоттино имепријал, Арка, Смедерево 2007
20. Бошковић, Добривоје, Грделички крос, Књиготека, Београд 1993
21. Бошковић, Добривоје, Грех, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
22. Бошковић, Добривоје, Жена, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
23. Бошковић, Добривоје, Крик понора, Мирослав, Београд 2012
24. Бошковић, Добривоје, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
25. Бошковић, Добривоје, Сан и јава, Арка, Смедерево 2011
26. Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево 2010
27. Бошковић, Добривоје, Српски краљеви Драгутин и Стефан Урош II Милутин, Београд 2010.
28. Бошковић, Добривоје, Цар Лазар, Арка, Смедерево, 2011
29. Бошковић, Добривоје, Чезња, Београд 2001
30. Бошковић, Добривоје, Пантократора рука, роман, Македонски информативни и издавачки центар панчево 2015
31. Бошковић, Добривоје, Колут, приче, први део, Македонски информативни центар Панчево – Београд 2015
32. Бошковић, Добривоје, Колут, приче, други део, Македонски информативни центар, Панчево, Београд 2015
33. Бошковић, Добривоје, Црни Ђорђе, драма, Македонски информативни центар Панчево – Београд 2015
34. Букелић, Јован, Деца пакла, Веларта, Београд 1998
35. Величковић, Новица, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
36. Вељковић, Властимир, Иридино гласоносе, Филекс, Лесковац 2007
37. Вељковић, Властимир, Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006
38. Вељковић, Властимир, Трагови времена, монографија о Томиславу Илићу, Свен, Ниш 2006
39. Веселиновић, Светозар, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица, 2013

40. Горановић, Миодраг, Не знам где сам, ауторско издање, Лесковац 2006
41. Гроздановић, Драгутин, Просвета, школство и култура у лесковачком крају 1941-1945, Лесковац 1973
42. Димитријевић, Милан, Космички цвет, Просвета, Београд 2003
43. Димитријевић, Сергије, Борба с Турцима под Скобаљићем, Лесковац 1951
44. Димитријевић, Сергије, Градска привреда старог Лесковца, Народни музеј Лесковац 1952
45. Димитријевић, Сергије, Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954
46. Димитријевић, Сергије, Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983
47. Димитријевић, Сергије, Лесковачка енциклопедија, свеска I, Градски народни музеј Лесковац 1954
48. Димитријевић, Сергије, предговор, Добривоје Каписазовић, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
49. Димитријевић, Сергије, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1951
50. Димитријевић, Сергије, Песме и писма, Народни музеј Лесковац 1999
51. Димитријевић, Сергије, Искре из прошлости, поезија, Народни музеј Лесковац 2001
52. Димитријевић, Сергије – Библиографија радова (приредио Станиша Војиновић), Задужбина Андрејевић, Београд 2009
53. Динић, Зоран рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
54. Динчић, Љубиша, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004
55. Динчић, Љубиша, Живео народ, Наша реч, Лесковац, 2002
56. Динчић, Љубиша, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
57. Динчић, Љубиша, Уклето, Филекс, Лесковац 2004
58. Дојчиновић, Михајло, Венац од звезда, Удружење писаца, Лесковац 2004
59. Дојчиновић, Михајло, Вертикале, Нова просвета, Београд 1988
60. Дојчиновић, Михајло, Зауостављено време, Литера, Ниш, 1979
61. Дојчиновић, Михајло, Звздане кише, Просвета, Ниш 1974
62. Дојчиновић, Михајло, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца, Лесковац 1998
63. Дојчиновић, Михајло, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011
64. Дојчиновић, Михајло, Одбегле тишине, КК Глубочица, Лесковац 1994
65. Дојчиновић, Михајло, Сунчева река, Социјален борец, Битољ 1971
66. Дојчиновић, Михајло, Требежина, Филекс, Лесковац 2008
67. Дојчиновић, Михајло, Уштапове шуме, Филекс, Лесковац 2004
68. Дојчиновић, Михајло, Шапат бреза, Културни центар, Лесковац 1977
69. Ђокић, Небојша, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
70. Ђокић, Небојша, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
71. Ђокић, Небојша, Мапа времена, Дом културе Ивањица 2006
72. Ђокић, Небојша, Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000
73. Ђорђевић Стојановић, Тамара, поговор, Љиљана Крстић, Витез теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
74. Ђорђевић Стојановић, Тамара, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
75. Ђорђевић, Дејан, (Не)пристајање, Филекс, Лесковац, 2008
76. Ђорђевић, Дејан, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
77. Ђорђевић, Дејан, Крилате руке љубави, Београд 2006
78. Ђорђевић, Дејан, приказ, Хаци Танчић Саша, Кафкин сан, Рад, Београд 2008
79. Ђорђевић, Дејан, рецензија, Саша Јовановић, Регент, Филекс, Лесковац 2004
80. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у Лесковачкој Морави, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд 1958
81. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у лесковачком крају, Народни музеј, Лесковац 1958
82. Ђорђевић, Драгутин, Народне песме из лесковачке области, САНУ, Београд 1990
83. Ђорђевић, Јовица, предговор, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
84. Ђорђевић, Јовица, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002

85. Ђорђевић, Јовица, уместо предговора, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
86. Ђорђевић, Мирослав, Лесковачки надимци, Удружење писаца, Лесковац 2005
87. Ђорђевић, Станко, Данило Коцић, рецензија, Миша Цветановић, Капирање стрица Јермена, КК Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
88. Ђорђевић, Станко, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979
89. Ђорђевић, Станко, приређивач, Лексикон писаца лесковачког краја 2003
90. Ђорђевић, Станко, рецензија Станимир Стојмировић, Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
91. Ђорђевић, Станко, рецензија, Вукица Ђукаловић, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
92. Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
93. Ђорђевић, Станко, рецензија, Зорица Митић, женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000
94. Ђорђевић, Станко, рецензија, Костадин Цветковић, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
95. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љиљана Такић Мкленковић, птице љубави, Лесковац 1994
96. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006
97. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
98. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљо, Филекс, Лесковац 2008
99. Ђорђевић, Станко, рецензија, Станимир Стојмировић Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
100. Ђорђевић, Станко, рецензија, Тамара Стојановић Ђорђевић, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
101. Здравковић, Борислав, Живот на даскама, Лесковац, Народно позориште 1970
102. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Данило Коцић, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
103. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Светислав Марјановић, С обе стране зида, Лесковац 1988
104. Здравковић, Борислав, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
105. Здравковић, Борислав, рецензија, Данило Коцић, Говор камен, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2004
106. Здравковић, Борислав, рецензија, Радослав Шушулић, Нишан на лобањи, Прешево 1970
107. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
108. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
109. Здравковић, Борислав, Тренуци лирике, Раднички универзитет, Лесковац 1967
110. Здравковић, Драган Миодраг, Свединар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
111. Златановић, Нинослав, Вукашин Ристић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997, Подружница СЛД, Лесковац 1998
112. Златковић, Јелена, рецензија, Братислав Тодоровић, Сан бесане ноћи, Лесковац 1999. и 2008
113. Ивановић, Небојша, Издавачка делатност Историјског архива, Лесковац 2005.
114. Ивановић, Небојша, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива, Историјски архив, Лесковац 2004
115. Ивановић, Небојша, Списи, Историјски архив, Лесковац 2010
116. Ивановић, Небојша, Шест књига библиотеке, Историјски архив, Лесковац 2007.
117. Илић, Никола, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004
118. Илић, Никола, Време обрачуна, Филекс, Лесковац 2004
119. Илић, Никола, Крвави фебруар, Лесковац 1987
120. Илић, Никола, Немачко бомбардовање Лесковца и околине (1941-1944), Лесковац 2000
121. Илић, Никола, Руски емигранти у лесковачком крају после 1917 Лесковац 2003

122. Илић, Радомир, Јабланица, Ветерница и Пуста река, СГД, Београд 1978
123. Илић, Столе, Живот и дело Николе П. Илића, Лесковац 2004
124. Илић, Томислав, Пословно право, Београд 1999
125. Илић, Томислав, Трагови времена (монографија о Томиславу Илићу, приредио Властимир Вељковић), СБЕН, Ниш 2006
126. Илић, Томислав, Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998
127. Илић, Томислав, Суд и правда, Филекс, Лесковац 2014
128. Јанаћковић, Љиљана, Звездна преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
129. Јанаћковић, Љиљана, Македонија, земља добрих људи, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
130. Јанић, Ђорђе, рецензија, Радослав Шушулић, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002
131. Јањић, Душан, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, Алтера, Београд 2013
132. Јањић, Душан, Језички огледи, ауторско издање, Лесковац 2012
133. Јањић, Душан, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011
134. Јањић, Душан, Књижевни поводи, Удружење писаца, Лесковац 2002
135. Јањић, Душан, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Српска академија наука и уметности, Београд 1995
136. Јањић, Душан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнбели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
137. Јањић, Душан, У европском видокругу, Алера, Београд 2013
138. Јањић, Љиљана, Изгубљени кључ, Удружење писаца, Лесковац, 2010
139. Јањић, Љиљана, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
140. Јањић, Љиљана, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац, 2001
141. Јањић, Љиљана, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006
142. Јањић, Снежана, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
143. Јањић, Снежана, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
144. Јовановић, Мирослава, Тежина идиличне младости, Филекс, Лесковац 2010
145. Јовановић, Саша, регент, Филекс, Лесковац 2004
146. Јовановић, Тихомир, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010
147. Јовић, Раде, Лесковачка њевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004
148. Јовић, Раде, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
149. Јовић, Раде, Наша чаршија, стихови старовремски, Лесковац
150. Јовић, Раде, Срећно царство, Просвета, Београд 1998
151. Калезић, Милорад, рецензија, Богдановић, Радунка, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999
152. Каписазовић, Добривоје, Лесковачке заврзламе и чарламе, Лесковац 1975
153. Каписазовић, Добривоје, Тошке из Лесковац и његове говоранције, Културни центар Лесковац 1980
154. Каранфиловић, Маре, Миловановић, Боркица, рецензија, Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац 2006
155. Каранфиловић, Маре, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс, Лесковац 2012
156. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
157. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљо, Филекс, Лесковац 2008
158. Конфино, Жак, Јеси ли ти разапео Христа, Жеж, Београд 1968
159. Костић, Глиша, 'Ча Митина школа, Београд, 1898
160. Костић, Нина, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
161. Костић, Слободан Коста, Гуте Ђубре, Ошишани жеж, Београд 2005
162. Коцић, Данило, Говор камена, ауторски издање, Лесковац 2004
163. Коцић, Данило, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
164. Коцић, Данило, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
165. Коцић, Данило, Изабрани дани, Народна библиотека Власотинце, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2012
166. Коцић, Данило, Изабрани живот, Наше реч, Лесковац 1997
167. Коцић, Данило, осврт, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000

168. Коцић, Данило, Песма жени, Фондација даровитих „Христифор Црниловић“, Власотинце 2007
169. Коцић, Данило, Измаглице, романи – трилогија, ауторски издање, Удружење писаца, Лесковац 2016
170. Коцић, Данило, Говор Лесковца и југа Србије, ауторски издање, Удружење писаца, Лесковац 2016
171. Коцић, Данило, Песме - старе и новије, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2016
172. Коцић, Данило, Хумор у делима лесковачких писаца, ауторско издање, Лесковац 2016
173. Коцић, Данило, Аутобиографија – време сенки (I део), ауторско издање, Лесковац 2016
174. Коцић, Данило, Невреме – приче из завичаја, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2016
175. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Брђанске приче, Удружење писаца Лесковац 2009
176. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Варошке приче из Панађуришта, Лесковац 2012
177. Коцић, Данило, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
178. Коцић, Данило, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
179. Коцић, Мира, Змајева кћи, Чигоја штампа 2002
180. Коцић, Мира, У небо верујем, ауторско издање, Лесковац 1994
181. Кражић, Ненад, Будење, Лесковац 1981
182. Кражић, Ненад, Димитрије, сине Митре, Историјски архив, Туристички савез, Лесковац 1989
183. Кражић, Ненад, Зорка Мантина, Наша реч, Лесковац 1991
184. Кражић, Ненад, Кад су Ветерницом пловили чамци, Лесковац 2007
185. Кражић, Ненад, Стојковић, Живан, Занатство у Лесковцу, Народни архив, Лесковац 2005
186. Крстић, Аница, Први кораци, Филекс, Лесковац 2007
187. Крстић, Лука, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих, Власотинце 2007
188. Крстић, Лука, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац
189. Крстић, Љиљана, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
190. Крстић, Ненад, То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008
191. Кулић, Димитије, Баба Лепка, Јустисија, Београд 1999
192. Кулић, Димитрије, предговор, Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац 2003
193. Кулић, Димитријећ, Бугарска окупација Србије 1941-1945.
194. Кулић, Миомир Мија, Ја те познајем, ауторско издање, Зограф, Ниш 2010
195. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Сан и јава, Арка Смедерево 2011
196. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Цар Лазар, драма, Арка, Смедерево 2011
197. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Грех, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
198. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Жена, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
199. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево, 2010
200. Лукић, Боривоје, Лукић Маја, Песме о Лесковцу, ауторско издање, Лесковац 2005
201. Марић, Предраг, Пун месец над Власинским језером, Светлост књиге, Београд 1999
202. Марјановић, Светислав, С обе стране зида, Лесковац 1988
203. Марковић, Срђан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004
204. Миленковић Такић, Љиљана Птице љубави, КК Глубочица, Лесковац 1994
205. Миленковић, Мита, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
206. Миленковић, Момчило, Библиографија Добросава Ж Туровића, Лесковац, 2002
207. Миленковић, Момчило, Нас је много Рома, Дом културе Рома, Лесковац 2002
208. Миленковић, Србољуб, Разарање лесковачке индустрије (1941-1945), Народни музеј, Лесковац 2003

209. Милићевић, Никола, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип 1950-2010, Лесковац 2010
210. Миловановић, Боркица, Ђорђевић, Станко, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000
211. Миловановић, Мирослав, Књижевно критички фрагменти, Обелиск, Београд 1970
212. Миловановић, Мирослав, Песмопис, Лесковац 1977
213. Миљковић, Јован, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Народни музеј, Лесковац 2002
214. Миљковић, Јован, Слово о мојој школи, Лесковац 1988
215. Миљковић, Станко, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002
216. Миљковић, Станко, Опсада, Филекс, Лесковац 2004
217. Миљковић, Станко, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА; Лесковац 2007
218. Миљковић, Станко, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
219. Миљковић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
220. Миљковић, Станко, рецензија, Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац, 2003
221. Миљковић, Станко, Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2004
222. Митровић, Божидар, Свирало уз рало, Рднички универзитет Лесковац 1973
223. Митровић, Брана, Речник лесковачког говора, Народни музеј Лесковац 1984
224. Митровић, Војин, предговор, Добросав Туровић, Библиографија, историчар-публициста, Удружење писаца, Лесковац 2002
225. Митровић, Никола, Никад робом, Горњи Милановац
226. Мићковић, Петар, рецензија, Давинић, Александар, Врањски бисери
227. Михајловић, Богољуб, Свирало ветра, Књижевна заједница В 2007
228. Михајловић, Јован Јоца, Лесковачки говор, Народни музеј Лесковац 1977
229. Мичић, Биљана, Под језиком, над говором, Алтера, Београд 2010
230. Младеновић, Благоје, Лесковачки Прибој, КПЗ Београд, 2010
231. Младеновић, Бранислав, Један живот, Филекс, Лесковац 2006
232. Младеновић, Љубинка, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
233. Младеновић, Љубинка, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
234. Младеновић, Љубинка, Рођена змљо, Филекс, Лесковац 2008
235. Младеновић, Слободан и други, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Гимназија Станимир Вељковић Зеле, Лесковац 1979
236. Младеновић, Слободан, предговор, Глубочица између обала 86, КК Глубочица, Лесковац 1989
237. Момчиловић, Милан, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 1996
238. Нешић, Драгана, Кад облаци замиришу, ауторско издање, Лесковац 2001
239. Нешић, Миомир, Монографија Народне библиотеке, електронско издање, Легат, Лесковац 2004
240. Николај, Тимченко, Смисао приповедања, Алтера, Београд 2013
241. Николић, Драгутин, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
242. Николић, Драгутин, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 2000
243. Николић, Нада, Не играј се ватре, Београд 1983
244. Обрадовић, Славољуб, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца, Лесковац 1998
245. Павићевић, Миодраг, Ракић, Хранислав, Лесковачки и врањски крај – историјско-географски преглед, Лесковац 1986
246. Павићевић, Светислав, предговор, Миодраг Драган Здравковић, Свединар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
247. Пејчић, Јован, Молитвено узвишење, Драслер партнер, Београд 2003
248. Пејчић, Јован, Облик и реч критике, Књижевно друштво Свети сава, Београд 1994
249. Пејчић, Јован, реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, Београд, Лесковац 2006
250. Перовић, Миливоје, Јужна Србија, Београд 1961
251. Перовић, Миливоје, Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968
252. Перовић, Миливоје, Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959
253. Перовић, Миливоје, Хроника о Пустој Реци, Београд, 1951
254. Петковић, Груја, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац, 2004

255. Петковић, Груја, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
256. Петровић, Милан, Оснивање и развој Уролошке службе у Лесковцу, Уролошко одељење, Лесковац 2011.
257. Петровић, Петар, Предејане и околина, Ласер, Краљево 2006
258. Петровић, Тихомир, Антологија српске поезије за децу, Учитељски факултет Сомбор 2006
259. Петровић, Тихомир, Велибор Глигорић о реализму, Београд 1993
260. Петровић, Тихомир, Златановић, Момчило, рецензија, Јосиф Стефановић, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
261. Петровић, Тихомир, Историја књижевности за децу, Учитељски факултет, Врање 2001
262. Петровић, Тихомир, Књижевни записи I, Удружење писаца, Лесковац 2000
263. Петровић, Тихомир, Књижевни записи II, Лесковац 2003
264. Петровић, Тихомир, Машта и игра, Ниш 1998
265. Петровић, Тихомир, Народна књижевност за децу, Нови Сад 1997
266. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова Просвета, Београд 1994
267. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности, Учитељски факултет Врање 1994
268. Петровић, Тихомир, предговор, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
269. Петровић, Тихомир, Реторика, Учитељски факултет Сомбор 2006
270. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац 2004
271. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
272. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
273. Петровић, Тихомир, рецензија, Драган Тасић, Престо осоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
274. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
275. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац 2001
276. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
277. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
278. Петровић, Тихомир, рецензија, Перица Пешић, Испод свога плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
279. Петровић, Тихомир, Увод у књижевност, Сомбор 2006
280. Петровић, Тихомир, Умеће говорења, Врање 2003
281. Петровић, Тихомир, Школски писци, Врање 1999
282. Петровић, Тихомир, Књижевни записи, Удружење писаца, Лесковац 2000
283. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Песма жени, Фондација даровитих, Власотинце 2007
284. Пешић, Перица, Афоризми, ауторско издање, Лесковац
285. Пешић, Перица, Испод свода плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
286. Радовановић, Данијела, Испретурано време, збирка песама, Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница Поморавског округа, „Биндер“, Београд 2014.
287. Радовановић, Драгомир, Афоризми и мисли за сва времена, КК Глубочица, Лесковац 2013
288. Радовановић, Драгомир, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
289. Радовановић, Драгомир, Човек велике имагинације, Лесковачки културни центар 2011
290. Радовановић, Драгомир, Шале из наше мале, Наша реч, Лесковац 1999
291. Радовановић, Драгомир, Сећања на Бору Здравковића, Књижевни клуб „Глубочица, Лесковац 2014
292. Радовановић, Драгомир, Сатиричне приче са Хисара, УКС, Београд – Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015
293. Радовановић, Драгомир, Романи са Хисара, УКС, Београд – Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015

294. Радовановић, Драгомир, Приче са Хисара, УКС, Београд – Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015
295. Радовановић, Драгомир, Афоризми са Хисара, књига прва, УКС, Београд – Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015
296. Радовановић, Драгомир, Афоризми са Хисара, књига друга, УКС – Београд – Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015
297. Радовановић, Драгомир, Песме са Хисара, УКС – Београд, Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015.
298. Радовановић, Драгомир, Дrame са Хисара, УКС – Београд, Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2015
299. Радовановић, Драгомир, Паукова мрежа, роман, УКС – Београд, Књижевна заједница Поморавског округа – Јагодина, Београд 2016
300. Радовић, Драган, Добра вода, КК Глубочица и Народна библиотека Радоје Домановић, Лесковац 1982
301. Радовић, Драган, Купен петл, Туристичка организација, Филекс, Лесковац 2013
302. Радојевић Томић, Гордана, Жедна Јефимија, Књижевно друштво Душко Радовић, Београд 1990
303. Радојевић Томић, Гордана, Исцвтана стрњика, Културни центар, Лесковац 1986
304. Ракић, Хранислав и др, Ракић, Хранислав, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
305. Ракић, Хранислав, НАТО агресија у лесковачком крају, Лесковац 200
306. Ракић, Хранислав, Требјешанин, Радош, Димитријевић, Сергије, Младеновић, Слободан, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковачка гимназија, Лесковац 1979
307. Ракић, Хранислав, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995
308. Ракић, Хранислав, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
309. Ракић, Хранислав, Наличје „златног доба“ Лесковца, ГО СУБНОР-а, Лесковац 2015
310. Ристић, Аристомен, Четрдесет година Текстилене техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1928
311. Ристић, Вукадин, Крстић, Славко, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс, Лесковац 2001
312. Ристић, Вукадин, Леви, Милан, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс, Лесковац 2010
313. Ристић, Вукадин, Мој животни пут, Филекс, Лесковац 2013
314. Ристић, Вукадин, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005, Народни музеј, Лесковац 2006
315. Силомић, Самник, Доплет, ауторско издање, Лесковац 2006
316. Силомић, Самник, Плет, Филет, Лесковац 2004
317. Симоновић, Милан, Трагови и трагања I и II, Филекс, Лесковац 2006
318. Сојановић, Зоран, Мрежа, Филекс, Лесковац 2012
319. Стајић, Предраг, поговор, Николај Тимченко, Књижевна баштина, Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2007
320. Стаменковић, Душан, Вукови са Хисара, Агенција СДС; Лесковац 2005
321. Стаменковић, Душан, Сви наши успеси, тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију, Агенција СДС, Лесковац 2001
322. Стаменковић, Јовица, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
323. Стаменковић, Јовица, Одбрана Црњанског, Филекс, Лесковац 2005
324. Стаменковић, Срђан, о аутору, Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
325. Станковић, Горица, Сама, Филекс, Лесковац 2012
326. Станковић, Предраг, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
327. Станковић, Предраг, рецензија, Саша Стојановић, Последњи дан бога Сатурна, Албетрос плус, Београд 2011
328. Станковић, Саша, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд 2010
329. Станковић, Светолик, Гласови и сенке из Добре главе, Удружење писаца, Медија центар, Лесковац 2013
330. Станковић, Светолик, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
331. Станковић, Светолик, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003
332. Стефановић, Јосиф, Горка земља, Просвета, Ниш 1975

333. Стефановић, Јосиф, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
334. Стефановић, Јосиф, Лесковачки књижевни клуб Светислав Вуловић 1912-1973, Лесковац 1997
335. Стефановић, Јосиф, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац, 2006
336. Стефановић, Јосиф, Црвени батаљон, Нова Просвета, Београд 1988
337. Стојановић, Благоје, уводна белешка, Сви наши успеси, Агенција СДС, Лесковац 2001
338. Стојановић, Зоран, Бреза, Филекс, Лесковац 2011
339. Стојановић, Зоран, Пропланци снова, Филекс, Лесковац 2006
340. Стојановић, Иванка, Видиште, Ресавска школа, Деспотовац 1997
341. Стојановић, Иванка, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998
342. Стојановић, Иванка, Док ти живиш, Народна библиотека Ресавске школе, Београд 1996
343. Стојановић, Иванка, Оппростом благослови, Свентовид, Београд 2002
344. Стојановић, Иванка, Отђутна тајна, Народна библиотека Ресавска школа, Деспотовац 1997
345. Стојановић, Јовица, Женска агресивност, Београд 2012
346. Стојановић, Јовица, рецензија, Мирослава Јовановић, Тежина идиличне младост, Филекс, Лесковац 2010
347. Стојановић, Јовица, рецензија, Небојша Крстић, То код нас не можеда буде, Филекс, Лесковац 2008
348. Стојановић, Јовица, рецензија, Новица Величковић Позни, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
349. Стојановић, Јовица, рецензија, Станко Миљковић, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
350. Стојановић, Јовица, Старост, Калеком, Београд 1996
351. Стојановић, Љуба, рецензија, Вукашин Цонић, Пре зоре, КК Глубочице, Лесковац 1980
352. Стојановић, Марија, Постигнућа, Филекс, Лесковац 2002
353. Стојановић, Марко, Лесковачка школа стрипа 1950-2010
354. Стојановић, Марко, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац 2010
355. Стојановић, Милена, Дуга пред огледалом, Лесковац 1993
356. Стојановић, Милена, Књижевни врт Борислава Пекића, Институт за књижевност и уметност, Београд, Мали Немо, Панчево 2004
357. Стојановић, Милена, Поглед на пишчев сто, Мали Немо, Панчево 2006
358. Стојановић, Милена, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
359. Стојановић, Радомир, Црнотравски речник, Српски дијалектолошки зборник, Београд 2010
360. Стојановић, Саша, Manchester Sity Blue, Филип Вишњић, Београд 2006
361. Стојановић, Саша, Вар, Филип Вишњић, Београд 2011
362. Стојановић, Саша, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
363. Стојановић, Саша, Последњи дан бога Сатурна, Албертос плус, Београд 2013
364. Стојановић, Саша, рецензија, Предраг Станковић, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
365. Стојанчевић-Николић, Видосава, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878, Народни музеј Лесковац 1975
366. Стојковић Живан (приредио Дргомир Радовановић), Енигма Живан Лесковачки, КК Глубочица, Лесковац 2013
367. Стојковић Живан, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, Лесковац 2000
368. Стојковић Живан, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918, Лесковац 1996
369. Стојковић, Жива, Кражић, Ненад, Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989
370. Стојковић, Живан, Беседе о књигама, Удружење писаца, Лесковац 2012
371. Стојковић, Живан, Езоп у Лесковцу, КПЗ, Лесковац 2002
372. Стојковић, Живан, Епистоле о љубави, Лесковац 2004

373. Стојковић, Живан, Кражић Ненад, Лесковац, време прошло – време садашње, Лесковац 1989
374. Стојковић, Живан, Кражић, Ненад, Занатство Лесковца, Историјски архив Лесковца 2005
375. Стојковић, Живан, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац 2007
376. Стојковић, Живан, предговор, Боривоје и Маја Лукић, Песме о Лесковцу, Лесковац 2005
377. Стојковић, Живан, предговор, Вукадин Рисић, Мој животни пут, Лесковац Филекс, Лесковац 2013
378. Стојковић, Живан, предговор, Драгомир Радовановић, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
379. Стојковић, Живан, предговор, Нина Костић, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
380. Стојковић, Живан, предговор, Радовановић Драгомир, Човек велике имагинације, ЛКЦ 2011
381. Стојковић, Живан, предговор, Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
382. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Јулски празници, Лесковац 2001
383. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004
384. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Мајске свечаности у Лесковцу и околини 1945-2000, Лесковац, 2003
385. Стојковић, Живан, рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
386. Стојковић, Живан, рецензија, Милан Симоновић, Трагови и трагања, I, II, Филекс, Лесковац 2006
387. Стојковић, Живан, рецензија, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, Београд 2010
388. Стојковић, Живан, Стојичић Слободанка, Ракић Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
389. Стојковић, Живан, Стојичић, Слободанка, Ракић, Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
390. Стојковић, Живан, уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
391. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Бомбардовање Лесковца, Лесковац 1994
392. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Октобарски дани у Лесковцу 1945-2002, Лесковац 2002
393. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Три ослобађања Лесковца, Лесковац 2005
394. Стојмировић, Станимир Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
395. Стојмировић, Станимир Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
396. Стошић, Душан, Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002
397. Стошић, Душан, уводнк, Живан Стојковић, Криво огледало 4, КК Глубочица, Лесковац 2013.
398. Тасић, Димитрије, рецензија, Миодраг Цветковић, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
399. Тасић, Димитрије, рецензија, Мира Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
400. Тасић, Драган, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006
401. Тасић, Драган, Зачарана кутија, Лесковац 1990
402. Тасић, Драган, Књижевни акценти, Лесковац 2004
403. Тасић, Драган, Престо псоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
404. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца, Лесковац 2004
405. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
406. Тасић, Драган, рецензија, Јовица Стаменковић, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
407. Тасић, Драган, рецензија, Небојша Ђокић, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
408. Тасић, Драган, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
409. Тасић, Живојин, реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културне баштине на југу Србије, Лесковац 2007

410. Тимченко Николај, Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007
411. Тимченко Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
412. Тимченко, Николај о Андрићу и Црњанском (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011
413. Тимченко, Николај, Библиографија Николаја Тимченка (приредио Дејан Вукићевић), Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2008
414. Тимченко, Николај, Књижевност и догма (приредио Јован Пејчић), Лесковац 2006
415. Тимченко, Николај, Меланхолија и хермеутика (приредио Јован Пејчић), Лесковац, Београд 2009
416. Тимченко, Николај, Мисао, реч, судбина (приредио Илија Марић), Београд, Лесковац 2008
417. Тимченко, Николај, Народни музеј у Лесковцу 1948-1983, Лесковац 1983
418. Тимченко, Николај, О поезији Васка Попе, Кружевац 1972
419. Тимченко, Николај, Песник и завичај, Багдала, Крушевац 1969
420. Тимченко, Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрани живот, Наша реч, Лесковац 1997
421. Тимченко, Николај, рецензија, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
422. Тимченко, Николај, рецензија, Михајло Дојчиновић, Уштапове шуме, Лесковац 2004
423. Тимченко, Николај, рецензија, Саша Стојановић, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
424. Тимченко, Николај, рецензија, Станко Миљковић, Рашки слиакар, Наша реч, Лесковац 1998
425. Тимченко, Николај, Смисао приповедања (приредио Владимир Мичић), Београд 2013
426. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896- 1941), Лесковац 1967
427. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II (1970- 1980), Лесковац 1981
428. Тимченко, Николај, Француске белешке (приредила Сунчица Денић), Лесковац, Врање 2006
429. Годоровић, Братислав, Љубав у Лисабону, Мали Немо, Панчево 2012
430. Годоровић, Братислав, Убиство смисла, КК Глубочица, Лесковац 2004
431. Трајковић, Верољуб (у коауторству са Момчилом Павловићем и Миром Ниношевић), Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, Народни музеј, Лесковац
432. Трајковић, Верољуб, Сто година Основне школе у Орашцу, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, ОШ Јосиф Панчић, Орашац, Лесковац 2008
433. Трајковић, Драгољуб, Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966), Народни музеј, Лесковац 1968
434. Трајковић, Драгољуб, Глубочица, Народни музеј, Лесковац 1968
435. Трајковић, Драгољуб, Из нашег Манчестера, Београд 1953
436. Трајковић, Драгољуб, Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977
437. Трајковић, Драгољуб, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961
438. Трајковић, Драгољуб, Ми једемо паприке и зидамо фабрике, Лесковац 1930
439. Трајковић, Драгољуб, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Лесковац 1973
440. Трајковић, Драгољуб, Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобађања од Турака, Београд 1961
441. Трајковић, Драгољуб, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973
442. Трајковић, Драгољуб, Радови Сергија Димитријевића, о лесковачком крају, Народну музеј, Лесковац 1968
443. Трајковић, Драгољуб, У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу, Ужице 1940
444. Трајковић, Мирољуб, Костић, Драгиша, 120 година Црвеног крста у Лесковцу, Црвени крст, Лесковац 1998
445. Туровић, Добросав, Библиографија, Удружење писаца, Лесковац 2002

446. Туровић, Добросав, 40 година матираната Лесковачке гимназије, Лесковац 1996
447. Туровић, Добросав, Гајтан у НОБ-у, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, Београд 1975
448. Туровић, Добросав, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац 2004
449. Туровић, Добросав, Зебљиве зоре, Удружење писаца, Лесковац 2010
450. Туровић, Добросав, Јунаци гвозденог пука, Дом културе, Лесковац 1990
451. Туровић, Добросав, Народне партизанске песме Јабланице, Лесковац 1968
452. Туровић, Добросав, Топлички устанак, 1997
453. Ђукаловић, Вукица, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
454. Хаџи Танчић Саша, рецензија, Дејан Ђорђевић, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
455. Хаџи Танчић, Драгослав, Грчко слово, Рад, Београд 1999
456. Хаџи Танчић, Саша, Свето место, Рад, Београд 1993
457. Хаџи Танчић, Саша, Галопирајући војник, Српска књижевна задруга, Београд 1991
458. Хаџи Танчић, Саша, Записан свршиће се свет, Градина, Ниш 1973
459. Хаџи Танчић, Саша, Звездама повезани, Просвета, Књижевне новине, Београд 1990
460. Хаџи Танчић, Саша, Ивицом, најлепши пут, Свјетлост, Сарајево 1990
461. Хаџи Танчић, Саша, Јеврем сав у смрти, Просвета, Београд 1976
462. Хаџи Танчић, Саша, Караван Светога Влаха, Просвета, Београд 2002
463. Хаџи Танчић, Саша, Кључ за чудну браву, Просвета, Београд 1994
464. Хаџи Танчић, Саша, Лична смрт, Графика Галев, Ниш 2001
465. Хаџи Танчић, Саша, Меланхолија, Рад, Београд 2006
466. Хаџи Танчић, Саша, Пејзаж с душом, Наша реч, Лесковац 1975
467. Хаџи Танчић, Саша, Повратак у Наис, Глас српски, Бања Лука 1997
468. Хаџи Танчић, Саша, предговор, Небојша Ђокић, Мапа времена, Дом културе Ивањица, 2006
469. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Драган Тасић, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
470. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Живан Стојковић, Епистола о љубави, Удружење писаца, Лесковац 2004
471. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 2007
472. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Мира Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
473. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Никола П. Илић, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, ауторско издање, Лесковац 2004
474. Хаџи Танчић, Саша, Савршен облик, Просвета, Београд 1984
475. Хаџи Танчић, Саша, Храм у оклопу, Прометеј, Нови Сад 1995
476. Хаџи Танчић, Саша, Црвенило, Просвета, Београд 1995
477. Хубач Жељко, Ближи небу, Народно позориште, Лесковац 1994
478. Хубач, Вили, поговор, Томислав Цветковић, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
479. Хубач, Жељко, Бизарно, Народно позориште, Београд 2013
480. Хубач, Жељко, Ближи ватри, Народно позориште, Лесковац 1995
481. Цветановић, Миша, Балкан у трајању сања, Лесковац 2009
482. Цветановић, Миша, Врт безумља, Лесковац 1971
483. Цветановић, Миша, Дал су форе метафоре, Лесковац 2009
484. Цветановић, Миша, Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгана Нешић, Кад облаци замиришу, Лесковац 2001
485. Цветановић, Миша, Звездани спрудови, Лесковац 1981
486. Цветановић, Миша, Капирање стрица Јермена, Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
487. Цветковић, Костадин, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
488. Цветковић, Милорад, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005
489. Цветковић, Милорад, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987
490. Цветковић, Милорад, Чоколадни зец, Народна књига, Београд 2002
491. Цветковић, Миодраг, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
492. Цветковић, Никола, Књижевно-поетске студије, Интервју прес, Београд 1993
493. Цветковић, Никола, Косовијада, Матица српска, Нови Сад 1997
494. Цветковић, Никола, Нови и стари поводи, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997

495. Цветковић, Никола, О граде мој – завичајна антипоема, Свет књиге, Београд 2011
496. Цветковић, Никола, Песничка поетика Милоша Црњанског, Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине - Горњи Милановац 1993
497. Цветковић, Никола, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
498. Цветковић, Никола, рецензија, Иванка Стојановић, Отђутана тајна, Ресавска школа, Деспотовац 1997
499. Цветковић, Никола, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2013
500. Цветковић, Никола, Росија, Паприграф, Београд 2010
501. Цветковић, Никола, Све је љубав, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1979
502. Цветковић, Никола, Тумачење књижевности за децу, Филозофски факултет Косовска Митровица 2003
503. Цветковић, Томислав, Веку ветру, Стражилово, Нови Сад 1974
504. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Београд, 2000
505. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Народно позориште, Лесковац 1972
506. Цветковић, Томислав, Земно бреме, Градина, Ниш 1984
507. Цветковић, Томислав, Отимања, Наша реч, Лесковац 1968
508. Цветковић, Томислав, приказ, Бора Здравковић, На падинама сна, Лесковац 2000
509. Цветковић, Томислав, Пукотине, Запис, Београд 1979
510. Цветковић, Томислав, Увир, Књижевна заједница Нови Сад 1991
511. Цветковић, Томислав, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
512. Цветковић, Томислав, Хисарски одзиви, Слово љубве, Београд 1979
513. Цонић Вукашин, Пре зоре, КК Глубочица, Лесковац 1980
514. Цонић, Вукашин, Далеки бели путеви, Лесковац 1969
515. Цонић, Вукашин, Споменик, Лесковац 2012
516. Цонић, Вукашин, Укус земље, Лесковац 1971
517. Шимунец, Звонко и др. „Златно доба Лесковца 198 – 1941“, Народни музеј Лесковац 2015
518. Шушулић, Радослав, Зимско мировање, Власина, Власотинце, 2002
519. Шушулић, Радослав, Листопадна лепота, К центар, Власотинце 2012
520. Шушулић, Радослав, Молитва која плаче, Лоза, Власотинце 2012
521. Шушулић, Радослав, Нишан на лобањи, Прешево 1970
522. Шушулић, Радослав, Старинска башта, Лесковац 2001

ЛИТЕРАТУРА - ЛИСТОВИ, ЧАСОПИСИ И ЗАЈЕДНИЧКА ИЗДАЊА

Наша реч, Лесковац
 Политика
 Лесковачки зборник, Лесковац
 Наше стварање, Лесковац
 Помак, Лесковац
 Освит, Лесковац
 Лесковчанин, Лесковац
 Власотиначки зборник, Власотинце
 Магазин Ин, Лесковац
 Алијанса, Лесковац
 Лесковачки дневник, ђачке новине, Лесковац
 Ми, часопис лесковачких гимназијалаца
 Ђачки забавник, ђачке новине, Лесковац
 Think Tank Town, часопис, Лесковац
 Српски југ, часопис, Прокупље
 Глубочица између обала, збирка, Лесковац
 Препознавања, збирка, Лесковац
 Добродошлица за птице, збирка, Лесковац
 Априлски жубори, збирка, Лесковац
 Младост Поморавља, збирка, Лесковац
 Шта све стане у једну љубав, збирка, Грделица
 Ђелем, ђелем, збирка, Лесковац

Слапови Вучјанке, збирка, Дом културе Вучје
Песмопис лесковачких песника 1944-1975, Лесковац
Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац
Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац
Зборник радова лесковачких писаца, Лесковац
Легат, сајт Народне библиотеке Лесковца
Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих Власотинце

РЕГИСТАР ВАЖНИХ ИМЕНА

А

Андрејевић, Миодраг 907, 908, 909, 950, 985

Арсеновић Драгомировић, Наталија 41, 4 2, 43, 62, 210, 275, 367, 380, 895, 1043, 1025

Б

Баљозовић, Белибор 109, 110

Белић, Јован 111

Бецић, Иван 910, 911, 12

Бјелетић, Жарко, 913, 914

Бјелетић, Јелена 913

Блажић, Славица Беба 112, 113, 977

Богдановић, Душан 743

Богдановић, Радунка 115, 116, 117

Божовић Баторовић, Верица 58, 60, 61, 103, 113, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 705, 724, 827, 855, 869, 918, 963

Божовић, Милан 127, 128, 129, 130, 827, 838, 869

Борчић, Сања 131

Бошковић, Добривоје 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 357, 744, 873

Бошковић, Ивана 156, 157

Бошковић, Ивана, 156, 157

Бранковић, Драгутин Гиле 158, 159

Букелић, Јован 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 873, 876

Бунић, Сима 37, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 106, 210, 879, 880, 881, 1037

В

Васић, Ђорђе 413

Васић, Живко 167

Величковић, Драган 168, 169, 1170

Величковић, Миодраг 171, 172, 330, 363, 531, 873, 968, 969, 970, 972, 1016, 1018

Величковић, Новица Позни 173, 174, 175, 176, 841

Вељковић, Властимир 177, 178, 179, 180, 181, 182, 255, 348, 386, 415, 492, 705, 713, 945, 946, 947

Величковић, Дејан 915

Вељковић, Небојша 916

Веселиновић, Светозар 182, 183, 184

Вуковић, Влада 898

Вучковић, Љиљана 186

Г

Горановић, Миодраг 188, 189, 190, 191, 192, 798, 804, 1031, 1039

Гроздановић, Драгутин 917

Грујић, Виолета 193

Грујић, Радиша 194, 403, 895

Д

Дабић, Татјана 195, 196

Давинић, Александар 197

Давинић, Зоран 367

Дедић, Михајло 357, 363, 918

Димитријевић, Драган 891, 895

Димитријевић, Милан 202, 203, 204, 205, 206, 814

Димитријевић, Мирјана 920

Димитријевић, Мирослав 451, 532, 533, 537, 555, 561

Димитријевић, Наташа 207, 208

Димитријевић, Надежда 924, 925

Димитријевић, Небојша 451, 1919

Димитријевић, Сава 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 799, 804

Димитријевић, Сергије 18, 19, 20, 21, 22, 23, 37, 45, 47, 48, 63, 103, 713, 748, 786, 788, 794, 880, 881, 877, 898, 900, 921, 292, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 952, 1011, 1041, 1042,
Дикић, Јурица 10, 18, 968
Динић, Зоран 992, 956, 1007
Динић, Сретен 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 83, 107, 210, 579, 580, 713, 748, 801, 802, 856, 873, 881, 882, 895, 990, 1012, 1037, 1042
Динчић, Љубиша 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 252, 561, 562, 588, 744, 866
Добријевић, Војислав 929
Дојчиновић, Душан 228, 229
Дојчиновић, Михајло 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 393, 619, 747, 765, 803, 804, 873, 804, 873, 911
Домановић, Радоје 7, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 49, 877, 879, 880, 929, 936

Ђ

Ђермановић, Мира 237, 238, 239, 997
Ђокић, Небојша 240, 241, 242, 243, 244
Ђокић, Цака 245, 246
Ђорђевић Божидар Кукар 972
Ђорђевић, Дејан 112, 183, 202, 203, 204, 223, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 363, 435, 676, 818, 836,
Ђорђевић, Драгутин 43, 58, 107, 713, 751, 784, 794, 801, 802, 873, 920, 930, 91,932, 933, 948, 1005, 1042, 1043
Ђорђевић, Ђура 935
Ђорђевић, Зоран 933
Ђорђевић, Љубица 265
Ђорђевић, Марина 263
Ђорђевић, Милан 1044
Ђорђевић, Јован 934
Ђорђевић, Јовица 222, 485, 486, 744, 1015
Ђорђевић, Миодраг 745, 746
Ђорђевић, Станко 79, 80, 111, 115, 116, 134, 184, 234, 247, 291, 292, 293, 359, 360, 427, 436, 472, 479, 485, 611, 630, 640, 644, 645, 657, 658, 665, 686, 687, 695, 724, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 792, 798, 799, 984, 1004
Ђорђевић, Срђан 266
Ђорђевић – Стојановић, Тамара 247, 248, 394, 400

Ж

Живковић, Љубомир 748, 804

З

Златковић, Биљана 753
Здравковић, Борислав 42, 107, 188, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 311, 312, 329, 330, 358, 363, 365, 418, 530, 541, 661, 731, 732, 744, 748, 749, 797, 798, 799, 803, 804, 827, 862, 863, 866, 873, 1012, 1038, 1041
Здравковић, Миодраг Драган 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 743, 804
Здравковић, Мирослав 531, 532, 870, 936, 937, 1003, 1027, 1028
Здравковић, Стојан 747
Златановић, Нинослав 72, 73, 109, 692, 873, 938
Златановић, Момчило 363, 381, 468, 612, 798, 827, 869, 875, 931, 936, 941, 1011, 1953
Златковић, Јелена 658, 754
Златковић, Саша 290
Зоричић, Драгана 291, 797

И

Ивновић, Благоје 713
Ивановић, Небојша 939, 940
Илић, Божидар 144
Илић, Никола 8, 18, 70, 873, 910, 911, 912, 941, 941, 942, 943, 944, 1021, 1023, 1027, 1053
Илић, Томислав 173, 945, 946, 947, 1051
Истатковић, Војислав 269, 292, 293, 293, 294, 295, 296, 297, 544, 747, 804, 984

Ј

Јанаћковић, Љиљана 298, 299, 300, 803, 804
Јанковић, Јелена 301, 302
Јанковић, Снежана 303, 304, 803
Јанковић, Татјана 873
Јањић, Душан 74, 128, 231, 234, 250, 252, 257, 357, 362, 421, 705, 706, 713, 755, 756, 757, 758, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 825, 827, 839, 845, 852, 853, 863, 866, 873, 875, 876, 884, 885, 889, 893, 1025, 1026, 1027, 1028, 1051, 1052
Јањић Ђорђе 732
Јањић, Љиљана 305, 306, 307, 308, 309, 310, 845, 869
Јањић, Снежана 310, 311, 312, 313, 314
Јовановић, Зоран 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327
Јовановић, Зоран Јајински 325
Јовановић, Јован 56, 57, 58, 59, 83, 85, 86, 103, 882
Јовановић, Марина 328
Јовановић, Мирослава 325, 910, 919, 948, 949
Јовановић, Саша 255
Јовановић, Тихомир 386, 907, 950, 1025
Јовић, Раде 210, 269, 274, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 367, 385, 386, 393, 671, 779, 780, 781, 782, 798, 803, 804, 835, 839, 840, 863, 874, 940, 948
Јовић Х. Ана, 337
Јоковић, Милан 339, 340, 341, 344
Јоксимовић, Анита 342, 343, 344

К

Каписазовић, Добривоје 60, 61, 62, 63, 64, 67, 83, 86, 103, 104, 106, 107, 108, 210, 801, 894
Каранфиловић, С. Маре 471, 473, 516, 561, 660, 775, 776, 777, 810, 845, 911, 912,
Каранфиловић, Мирослав 778, 912
Конфино, Жак 21, 56, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 84, 210, 66, 357, 439, 705, 709, 763, 764, 765, 862, 866, 873, 874, 885, 895, 990, 1012, 1037
Костадиновић, Данијела 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795
Костић, Нина 345, 346, 347, 1027
Костић, Слободан Коста 210, 348, 349, 350, 458, 872, 1017
Костић Стефановић, Мимица 354, 355, 356
Костић, Јадранка 351, 797, 1034
Костић Драгиша 768, 951, 952, 953
Коцић, Данило 6, 121, 127, 128, 129, 130, 138, 144, 174, 177, 178, 180, 181, 212, 214, 216, 256, 257, 269, 272, 275, 308, 312, 340, 345, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 272, 373, 383, 412, 423, 431, 446, 451, 458, 516, 518, 526, 537, 541, 542, 587, 592, 670, 686, 690, 733, 736, 747, 760, 810, 825, 827, 829, 861, 864, 866, 869, 873, 918, 944, 957, 961, 994, 1024, 1030, 1048, 1049, 1052
Коцић, Јована 795
Коцић, Мира 117, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 713, 798, 847, 1039
Кражић, Ненад 18, 25, 210, 312, 380, 381, 382, 383, 530, 713, 762, 870, 939, 940, 986, 1021
Красић, Владимир 122, 384, 803, 804, 874
Крстић, Аница 387, 388, 389
Крстић, Даринка 390, 391, 392, 797
Крстић, Лука 619, 620, 732, 733
Крстић, Љиљана 393, 394, 395, 396, 397
Крстић, Небојша 398, 399, 400, 401, 402, 986
Крстић, Славко 954, 955, 956
Кулић, Димитрије 18, 20, 957, 958, 959, 960, 961, 1003, 1005
Кулић, Мија 403, 404, 405, 406, 407, 995, 1017, 1018

Л

Лазаревић Славица 408, 409, 410, 411
Леви, Милан 956
Лукић, Боривоје 412, 413, 414
Лукић, Маја 412, 413, 414
Лукић, Мирослав 796, 988

М

Маринковић, Милисав 188, 963
Марић, Звонко 850, 852
Марић, Предраг 415, 416, 874
Марјановић, Светислав 417, 418, 419, 420
Марковић, Људмила 945
Марковић, Срђан 1005
Миленковић, Димитрије 421, 422, 423, 1052
Миленковић, Лазар 424, 425, 426, 804, 1038, 1040
Миленковић Такић, Љиљана 427, 428, 429
Миленковић, Момчило 367, 964, 10451051, 1053
Миловановић, Боркица 247, 248, 249, 265, 276, 291, 312, 747, 797, 798, 799, 800, 1008
Миловановић, Мирослав 82, 107, 108, 189, 268, 269, 293, 385, 386, 458, 748, 798, 801, 802, 803, 804, 804, 862, 876, 888, 901, 983, 1012, 1039, 1041,
Милојевић, Милош 33, 934, 951, 952, 953, 1037
Милошевић, Никола 890
Миленковић, Србољуб 965
Милић, Синиша 966
Милићевић, Никола 404, 411, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 995
Милосављевић, Драгомир Странац 973
Митић, Миодраг 802, 803, 804, 850, 862, 866, 892, 975, 976, 977
Митровић, Никола Кокан 171, 403, 967, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 995, 996, 997, 1016, 1017, 1018
Младеновић, Слободан 92, 436, 748, 798, 804, 907, 952, 983, 984, 1041
Младеновић, Благоје 985
Младеновић, Бранислав 986
Мичић, Биљана 516, 533719, 722, 808, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 821, 844, 874
Мичић, Владимир 818, 819, 820, 871, 872, 876
Миљковић, Јован 935, 974
Миљковић, Нинослав 1017, 1018
Миљковић, Драгана 429
Миљковић, Станко 9, 10, 107, 222, 241, 253, 358, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 481, 503, 582, 585, 705.769, 827,840, 864, 869, 874
Митић, Зорица 436, 437, 438
Митић, Стефан Тићми 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450
Митић, Ненад 439, 440
Митровић, Андријана 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457
Митровић, Божидар 78, 79, 80, 81, 82, 747, 748, 804, 1038, 1039, 1040
Митровић, Војин 458, 459, 460, 461, 803, 804, 1045, 1052
Митровић, Брана 65, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 130, 210, 753, 798, 799, 874, 885, 888, 1012, 1040
Михајловић, Богољуб 462463, 464, 465, 466
Михајловић, Јован 87, 210, 467, 468, 469, 470, 747, 784, 794, 798, 799, 803, 804, 874,1053
Михајловић, Ненад 972
Младеновић, Атанасије 47, 83, 92, 93, 94, 96, 879, 987
Младеновић, Благоје 985
Младеновић, Бранислав 986
Младеновић, Љубинка 471, 472, 473
Младеновић, Слађана 276, 475476516, 535, 810, 1003
Младеновић, Слободан 92, 436, 748, 798, 804, 907, 952, 983,984, 1041
Младеновић, Слободан 25,363
Момчиловић, Милан 172, 477, 478, 874, 1052

Н

Нагорни, Миодраг 732
Нешић, Драгана 479
Нешић, Миомир 479, 480, 987, 988
Николић, Александар 481, 482, 483
Николић, Драгутин 383, 484, 485, 486, 487, 488
Николић, Марија 489,

Николић, Милица 490, 491
Николић, Милица 490, 491
Николић, Нада 492, 493
Николић, Светомир 430, 1053
Николић, Слободан Травица 494
Ниношевић, Мира 989, 990, 1003, 1032, 1034, 1058

П

Павловић, Миливоје 541, 1033, 1059, 1052
Павловић, Момчило 989, 1059,
Пејатовић, Првољуб 496, 497, 498, 499 803, 804
Пејчић, Јован 757, 773, 812,813, 814, 815, 827, 872, 874, 886, 887
Петровић, Тихомир 71, 120, 121, 127, 234, 240,272, 273, 305, 306,307, 357, 363, 365, 434, 502, 503, 504, 512, 529, 530, 541, 542, 612, 622, 712,758, 760, 767, 771, 773, 775, 776, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 862, 863, 866, 874, 876, 898, 899
Перовић, Миливоје 20, 56, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101803, 874, 885, 919, 983, 1037, 1042
Перошевић, Бранко 269, 329330, 500, 501, 869
Петковић, Груја 502, 503, 504, 505, 506, 827
Петковић, Јасмина 255, 507
Петковић, Јелена 508, 509
Петровић, Милан 991, 992
Петровић, Петар 993, 994
Пешић, Перица 511, 512, 513, 514
Пешић, Светлана 624
Поп Коцић Јован 967, 995

Р

Радивојевић, Цветана 407, 542, 684
Радовановић, Данијела 515, 516, 517, 518, 519, 560, 561, 562, 810
Радовановић, Драгомир 272, 275276, 316, 317, 352, 367,458, 523, 524, 525 526 , 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 555, 556, 557, 558, 600, 603, 604, 936, 937, 1006, 1007, 1095, 1028, 1032
Радовић, Драган 107, 292297, 508, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 549, 583, 705, 756, 771, 774, 804, 805, 811, 812, 876, 894, 983
Радовић, Јелена 996
Рајковић, Слађана 935, 997
Ракић, Зоран 998, 1017
Ракић, Хранислав 9, 13, 18, 20, 25, 28, 382, 468, 469, 530, 874, 875, 911, 912, 930, 931, 932, 937, 939, 940, 941, 952, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025
Ристић, Аристомен 83, 89, 102, 103 104, 875, 877, 888, 1012
Ристић, Весна 548
Ристић, Вукадин 692, 938, 956, 962, 991, 992, 1007, 1008, 1009

С

Самник, Силомир (Ратомир Крстић) 550, 551
Спасић, Стевица 552
Станковић Додеровић, Горица 561, 562, 563, 564, 565
Станковић, Драгољуб Чиви 566, 567
Станковић, Живојин 568
Станковић, Југослав 569, 570
Станковић, Радмила 571
Станковић, Саша 428, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581,674, 675
Станковић, Светолик 221, 354, 431, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606
Станковић, Предраг 637, 866
Стаменковић, Јовица 255, 398, 834, 835, 836, 837, 865, 866, 876
Стаменковић, Љиљана 555, 556, 557, 558, 559, 600
Стаменковић, Снежана 733, 734
Стаменковић, Срђан 1013
Стевановић, Томислав 838
Стевановић, Јован 609
Стојановић, Јовица 166, 173, 175, 433, 597, 838, 839, 840, 841, 842, 939

Стојановић, Марија 75, 306, 698, 807, 808, 843, 845, 846
 Стојановић, Марко 171, 403, 833, 967, 968, 969, 978, 995, 998
 Стојановић, Милена 212, 312, 374, 847, 848, 849, 863, 866
 Стојановић, Миодраг Дунђер 531, 618, 876, 1040, 1041
 Стевановић, Добрица 610
 Стевановић, Марина 611
 Стефановић, Јосиф 329, 330, 612, 613, 614, 615, 619, 705, 747, 799, 802, 803, 804, 835, 866, 869, 874
 Стојановић, Зоран 619, 620, 621, 622, 623
 Стојановић, Иванка 385, 624, 626, 627, 628
 Стојановић, Лука 629
 Стојановић, Љуба 107, 385, 630, 723, 724, 725, 747, 799, 984, 1040
 Стојановић, Милан – Миланча 631
 Стојановић, Саша 158, 215, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 642, 643, 692, 693, 832, 833, 863, 866, 876, 1017, 1018
 Стојковић, Весна Тара 640
 Симоновић, Милан 1010, 1011
 Стајић, Предраг 819, 872, 876, 887, 888, 1012
 Сремац, Стеван 934, 1041
 Стаменковић, Душан 1013, 1014, 1015
 Стојичић, Светозар, 1020, 1023
 Стојковић, Весна 637, 638, 639
 Стојковић, Живан 9, 17, 18, 20, 24, 25, 28, 43, 44, 276, 345, 382, 528, 535, 555, 556, 559, 560, 593, 721, 727, 870, 908, 911, 912, 931, 937, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 962, 985, 999, 1001, 1003, 1005, 1006, 1007, 1009, 1010, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029
 Стојковић, Миодраг 642, 643
 Стојковић, Родољуб 799, 1030
 Стојмировић, Станимир Грицко 644, 645, 646, 748, 798, 803, 1038
 Стошић, Душан 673, 756, 759, 761, 762, 769, 673, 756, 759, 761, 762, 769, 773, 774, 832, 850, 851, 852, 853, 854, 856, 863, 869, 875, 1024
 Стошић, Драган 144, 327

Т

Такић, Срба 333, 428
 Тасић, Драги 47, 648, 649, 650, 651
 Тасић, Драган 122, 224, 242, 272, 329, 333, 334, 349, 359, 416, 422, 430, 542, 543, 613, 633, 670, 697, 769, 770, 772, 778, 827, 847, 861, 862, 863, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 543, 613, 633, 670, 697, 769, 770, 772, 778, 827, 847, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 876, 74, 1052, 1041
 Тасић, Димитрије 276, 330, 376, 496, 498, 690, 702, 703, 804, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 863, 866
 Тасић, Живојин 78, 869, 870
 Тасић, Зорица 652, 653, 654
 Тимченко, Николај 19, 20, 46, 50, 54, 55, 59, 76, 77, 78, 83, 85, 89, 90, 103, 104, 106, 107, 134, 231, 312, 332, 358, 393, 433, 635, 707, 708, 756, 757, 758, 759, 767, , 768, 773, 774, 779, 798, 805, 818, 819, 820, 822, 824, 825, 827, 832, 833, 850, 851, 852, 856, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 1004, 1012, 1040, 1041, 1052
 Тодоровић, Братислав 655, 656, 657, 658, 659, 660, 798
 Томић, Југослав 189, 1031
 Томић Радојевић, Гордана 210, 367, 661, 983
 Тонић, Тодор Тоша 63, 990
 Трајковић, Верољуб 875, 911, 987, 989, 1003, 1032, 1034, 1058
 Трајковић, Драгољуб 18, 24, 43, 51, 53, 54, 56, 57, 60, 62, 65, 76, 83, 95, 98, 103, 103, 108, 210, 269, 272, 630, 645, 711, 713, 748, 804, 888, 919, 923, 930, 934, 1012, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042
 Трајковић, Милан 43, 44, 1043, 1044
 Требјешанин, Радош 28 36, 83, 104, 948, 952, 1041
 Туровић, Добросав 56, 92, 95, 99, 102, 339, 458, 530, 798, 804, 875, 911, 917, 918, 936, 964, 1025, 1035, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056,

Ћ

Ћосић, Добрица 160, 162

Ћукаловић, Вукица 664, 665

Ф

Фазлофски, Фреди 62, 105, 106, 17, 802, 875, 895

Филиповић, Радисав 363,387, 666, 839, 1032

Х

Хаџи Танчић, Драгослав 667

Хаџи Танчић, Саша 78, 98, 99, 108, 120, 223,241, 249, 254, 256, 357, 363, 375, 422, 422, 426, 477, 530, 537, 581,661, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 707, 711, 713, 726, 728, 768, 808, 827, 831, 835, 843,845, 846, 852, 853, 854, 863, 864, 865, 866, 871, 873, 875, 885, 1023, 1024,1025,

Херман, Маја 679, 747

Хрвић, Садија 259

Хубач, Вили Велимир 84, 105,107, 119, 241, 357, 386, 528, 614, 686, 707, 710, 711, 862, 875, 891, 892, 893, 894, 895, 900, 935, 942, 945, 947, 988, 1039, 1040, 1041, 1053

Хубач, Жељко 680, 681, 682, 682, 683, 684, 796

Ц

Цветановић, Миша 111, 471, 479, 685, 686, 687, 688, 689, 747, 799, 804, 1040

Цветановић, Горан 1058, 1034

Цветковић, Бојана – Лебанац 690, 691

Цветковић, Вастимир 692

Цветковић, Драгојла 625, 626, 694, 804

Цветковић, Костадин 965, 966

Цветковић, Милорад 554, 697 698, 699, 670, 671, 835,846

Цветковић, Миодраг 701, 702, 956

Цветковић, Никола 107, 293, 272, 274, 385, 435, 581, 584, 585, 599, 600,625, 803, 804, 866, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 921, 1023, 1041

Цветковић, Томислав 41, 42, 45, 67, 68, 74, 77, 79, 107, 109,128, 133, 171, 209, 212, 272, 274, 275, 298, 330, 367, 382, 467, 468, 514, 528, 531, 661, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 723, 747, 765, 795, 798, 799, 803, 804, 827, 863, 875, 892, 895, 943, 983, 1037

Цекић, Славица 503, 719, 720, 721, 722

Цонић, Вукашин 315, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 743, 798, 799, 875

Ч

Чотрић, Александар 367

Ш

Шимунец, Звонимир 989, 1032, 1057, 1058, 1059, 1060

Шушулић Радослав 109, 731, 732, 733, 734, 737, 736, 737, 738, 799, 804

СЕЛО ДАДИНЦЕ

САДРЖАЈ – ПРВИ ДЕО

I

УМЕСТО УВОДА (5)

II

КРАТКА ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА (7)

1. Шест векова Лесковца (9)
2. Лесковац у старим списима (12)
3. Лесковац и ослобођени предели Србије (13)
4. Лесковац у путописним белешкама (15)
5. Први учитељи и школе (18)
6. Прве новине и културне установе (19)
7. Важни догађаји (20)
8. По величини други град у Србији (23)
9. Први филм, мотоцикл и ауто (23)
10. Српски Манчестер (24)
11. Образовање – Ча Митина школа (25)
12. Лесковачка гимназија (28)
13. Радоје Домановић у Лесковцу (36)

III

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПРЕ II СВЕТСКОГ РАТА (39)

1. Арсеновић Драгомировић Наталија (41)
2. Бунјић Сима (45)
3. Динић Сретен (51)
4. Јовановић Јован (56)
5. Каписазовић Добривоје (60)
6. Конфино Жак (65)
7. Митровић Божидар (79)
8. Митровић Брана (83)
9. Младеновић Атанасије (94)
10. Перовић Миливоје (95)
11. Ристић Аристомен (102)
12. Фазлофски Фреди (105)

IV

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА (107) НА МАРГИНАМА (107))

1. Баљозовић Велибор (109)
2. Белић Јован (111)
3. Блажић Славица Беба (110)
4. Богдановић Радунка (115)
5. Божовић Баторовић Верица (119)
6. Божовић Милан (127)
7. Борчић Сања (131)
8. Бошковић Добривоје (133)
9. Бошковић Ивана (156)
10. Бранковић Драгутин Гиле (158)
11. Букелић Јован (160)
12. Васић Живко (167)
13. Величковић Драган (168)
14. Величковић Миодраг (171)
15. Величковић Новица Позни (173)
16. Вељковић Властимир (177)
17. Веселиновић Светозар (183)

18. Вучковић Љиљана (186)
19. Горановић Миодраг (188)
20. Грујић Виолета (193)
21. Грујић Радиша (194)
22. Дабић Татјана (195)
23. Давинић Александар (197)
24. Димитријевић Милан (202)
25. Димитријевић Јован (199)
26. Димитријевић Наташа (207)
27. Димитријевић Сава (220)
28. Динчић Љубиша (221)
29. Дојчиновић Душан (228)
30. Дојчиновић Михајло (230)
31. Ђермановић Мира (237)
32. Ђокић Небојша (240)
33. Ђокић Цака (245)
34. Ђорђевић – Стојановић Тамара (247)
35. Ђорђевић Дејан (249)
36. Ђорђевић Марина (263)
37. Ђорђевић Љубица (265)
38. Ђорђевић Срђан (266)
39. Живковић Љубомир (268)
40. Здравковић Борислав (269)
41. Здравковић Миодраг Драган (283)
42. Златковић, Саша (290)
43. Зоричић, Драгана (291)
44. Истатковић Војислав (292)
45. Јанаћковић Љиљана (298)
46. Јанковић Јелена (301)
47. Јанковић Снежана (303)
48. Јањић Љиљана (305)
49. Јањић Снежана (311)
50. Јовановић Зоран (315)
51. Јовановић Зоран Јајински (325)
52. Јовановић Марина (338)
53. Јовић Раде (329)
54. Јовић Х. Ана (337)
55. Јоковић Милан (339)
56. Јоксимовић Анита (342)
57. Костић Нина (345)
58. Костић Слободан Коста (348)
59. Косић Мирослав (351)
60. Костић Јадранка (351)
61. Костић Стефановић Мимица (354)
62. Коцић Данило (357)
63. Коцић Мира (374)
64. Кражић Ненад (380)
65. Красић Владимир (384)
66. Крстић Аница (387)
67. Крстић Даринка (390)
68. Крстић Љиљана (393)
69. Крстић Небојша (398)
70. Кулић Мија (403)
71. Лазаревић Славица (408)
72. Лукић Боривоје (412)
73. Лукић Маја (412)
74. Марић Предраг (415)
75. Марјановић Светислав (417)
76. Миленковић Димитрије (421)
77. Миленковић Лазар (424)

78. Миленковић Такић Љиљана (427)
79. Миљковић Драгана (429)
80. Миљковић Станко (430)
81. Митић Зорица (436)
82. Митић Ненад ((439)
83. Митић Стефан Тићми (441)
84. Митровић Андријана (451)
85. Митровић Војин (458)
86. Михајловић Богољуб (462)
87. Михајловић Јован Јоца (467)
88. Младеновић Љубинка (471)
89. Младеновић Слађана (475)
90. Момчиловић Милан (477)
91. Нешић Драгана (479)
92. Николић Александар (481)
93. Николић Драгутин (484)
94. Николић Марија (489)
95. Николић Милица (490)
96. Николић Нада (492)
97. Николић Слободан Травица (494)
98. Новаковић Наталија (495)
99. Пејатовић Првољуб (496)
100. Перошевић Бранко (500)
101. Петковић Груја (502)
102. Петковић Јасмина (507)
103. Петковић Јелена (508)
104. Пешић Марија (510)
105. Пешић Перица (511)
106. Радовановић Данијела (515)
107. Радовановић Драгомир (523)
108. Радовић Драган (539)
109. Ристић Весна (548)
110. Самник Силомир (Рагомир Крстић) (550)
111. Спасић Стевица (552)
112. Стаменковић Братислав (553)
113. Стаменковић Љиљана (555)
114. Станковић Горица (561)
115. Станковић Драгољуб Чиви (566)
116. Станковић Живојин (568)
117. Станковић Југослав (569)
118. Станковић Радмила (571)
119. Станковић Саша (573)
120. Станковић Светолик (581)
121. Стевановић Јован (609)
122. Стевановић Добрица (610)
123. Стевановић Т. Марина (611)
124. Стефановић Јосиф (612)
125. Стојановић Добрила (616)
126. Стојановић Миодраг Дунђер (618)
127. Стојановић Зоран (619)
128. Стојановић Иванка (624)
129. Стојановић Лука (632)
130. Стојановић Љуба (630)
131. Стојановић Милан – Миланча (631)
132. Стојановић Саша (632)
133. Стојковић Весна (638)
134. Стојковић Весна Тара (640)
135. Стојковић Миодраг (642)
136. Стојмировић Станимир Грицко (644)
137. Тасић Драги (647)

138. Тасић Зорица (652)
139. Тодоровић Братислав (655)
140. Томић Радојевић Гордана (661)
141. Ђукаловић Вукица (664)
142. Филиповић Радисав (666)
143. Хаџи Танчић Драгослав (677)
144. Хаџи Танчић Саша (679)
145. Херман Маја (679)
146. Хубач Жељко (680)
147. Цветановић Миша (685)
148. Цветковић Бојана – Лебанац (690)
149. Цветковић Вастимир (692)
150. Цветковић Драгојла (694)
151. Цветковић Костадин (695)
152. Цветковић Милорад (697)
153. Цветковић Миодраг (702)
154. Цветковић Томислав (705)
155. Цекић Славица (719)
156. Цонић Вукашин (723)
157. Шушулић Радослав (731)

САДРЖАЈ II ДЕО (741)

I

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ (741)

1. Благојевић Душан (743)
2. Ђорђевић Јовица (744)
3. Ђорђевић Миодраг (745)
4. Ђорђевић Станко (747)
5. Златковић Биљана (753)
6. Златковић Јелена (754)
7. Јањић Душан (755)
8. Каранфиловић С. Маре (775)
9. Каранфиловић Мирослав (779)
10. Костадиновић Данијела (778)
11. Коџић Јована (795)
12. Лукић Мирослав (796)
13. Миловановић Боркица (797)
14. Миловановић Мирослав (801)
15. Мичић Биљана (805)
16. Мичић Владимир (818)
17. Пејчић Јован (821)
18. Петровић Тихомир (823)
19. Ранђеловић Јелена (831)
20. Станковић Предраг (832)
21. Стаменковић Јовица (834)
22. Стевановић Томислав (838)
23. Стојановић Јовица (839)
24. Стојановић Марија (843)
25. Стојановић Милена (847)
26. Стошић Душан (850)
27. Тасић Димитрије (855)
28. Тасић Драган (861)
29. Тасић Живојин (867)
30. Тимченко Николај (871)
31. Хубач Вили Велимир (891)
32. Цветковић Никола (896)

II
ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ ПУБЛИЦИСТИКЕ (905)

1. Андрејевић Миодраг (907)
2. Бецић Иван (910)
3. Бјелетић Жарко (913)
4. Вељковић Дејан (915)
5. Вељковић Небојша (916)
6. Гроздановић Драгутин (917)
7. Дедић Михајло (918)
8. Димитријевић Небојша (919)
9. Димитријевић Мирјана (920)
10. Димитријевић Сергије (921)
11. Добријевић, Војислав (929)
12. Ђорђевић Драгутин (930)
13. Ђорђевић Јован (934)
14. Ђорђевић, Ђурђа (935)
15. Здравковић Мирослав (936)
16. Златановић Нинослав (938)
17. Ивановић Небојша (939)
18. Илић П. Никола (941)
19. Илић Томислав (945)
20. Јовановић Мирослав (948)
21. Јовановић Тихомир (950)
22. Костић Драгиша (951)
23. Крстић Славко (954)
24. Кулић Димитрије (957)
25. Леви Милан (962)
26. Маринковић Милисав (963)
27. Миленковић Момчило (964)
28. Миленковић Србољуб (965)
29. Милић Синиша (966)
30. Милићевић Никола (967)
31. Милосављевић Драгомир Странац (973)
32. Миљковић Јован (974)
33. Митић Миодраг (975)
34. Митровић Никола Кокан (977)
35. Младеновић А. Слободан (983)
36. Младеновић Благоје (985)
37. Младеновић Бранислав (986)
38. Нешић Миомир (987)
39. Ниношевић Мира (989)
40. Петровић Милан (991)
41. Петровић Петар (993)
42. Поп Коцић Јован (995)
43. Радовић Јелена (996)
44. Рајковић Слађана (997)
45. Ракић Зоран (998)
46. Ракић Хранислав (999)
47. Ристић Вукадин (1007)
48. Симоновић Милан (1010)
49. Стајић Предраг (1012)
50. Стаменковић Душан (1013)
51. Стојановић Марко (1016)
52. Стојичић Светозар (1020)
53. Стојковић Живан (1021)
54. Стојковић Родољуб (1030)
55. Томић Југослав (1031)
56. Трајковић Верољуб (1032)

57. Трајковић Драгољуб (1035)
58. Трајковић Милан (1043)
59. Туровић Ж. Добросав (1045)
60. Шимунец Звонимир (1057)

IV

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА (1061 – 1080)

V

ЛИТЕРАТУРА (1067 - 1080)

VI

РЕГИСТАР ВАЖНИХ ИМЕНА (1081 -1088)

VII

САДРЖАЈ (1089 – 1094)

VIII

БЕЛЕШКА О АУТОРУ (1095)

ДАНИЛО КОЦИЋ

Данило Коцић рођен је 4. септембра 1949. године (село Дадинце, Власотинце). Коцић је професор књижевности и дипломирани правник. Као стипендиста Косова и Метихије, (1972/73) био је професор Устава СФРЈ и Српског језика у Гимназији „Браћа Рибар“ (Исток). Радио је и као професор књижевности у Гимназији „Стеван Јаковљевић“ (Власотинце). Коцић је био новинар и уредник у приштинском дневном листу „Јединство“ 1977/1978. године, а затим је три деценије радио као новинар - дописник Политике из Лесковца и југа Србије. Један је од оснивача (био је и председник) Удружења писаца Лесковца и стални сарадник „Помака“ и члан Савеза књижевника у отаџбини и расејању.

КЊИЖЕВНИ РАД: РОМАНИ: *Изабрани живот* (Лесковац 1997), *Изабрана тишина* (Лесковац 2000), *Изабрани дани* (Лесковац 2012), *Измаглице* - трилогија (Лесковац 2016);

ЗБИРКЕ ПЕСАМА, ПРИЧА И АФОРИЗАМА: *Чудна лађа*, песме (Лесковац 1987), *Дневник на распусту*, песме (Лесковац 2002), *Говор камена*, песме (Лесковац 2004), *Песма жени*, песме (Власотинце 2007), *Невреме* – приче из завичаја (Лесковац 2016), *Аутобиографија – време сенки*, I део (Лесковац 2016), *Изабрани списи – сликање меморије* (романи, приче, песме, Лесковац 2016), *Афо(к)ризми и друге (не)згоде*, (Лесковац 2017), *Афоризми са тужне пруге, I* (Лесковац 2018); *Афоризми са тужне пруге, II* (Лесковац 2018); *Сликање меморије – изабрана дела* (Лесковац 2020);

СТУДИЈЕ И ПУБЛИКАЦИЈЕ: *Лесковачки писци – трагови и трагања*, I-II (Лесковац 2015, 2016), *Лесковачки песници – панорама лесковачког песништва 1944 – 2014* (Лесковац 2015), *Хумор у делима писаца лесковачког краја* (Лесковац 2016), *Говор Лесковца и југа Србије* (Лесковац 2016), Проф. др Душан Јањић: *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), Др Проф. др Тихомир Петровић, *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), Проф. др Драгомир Радовановић: *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), Добривоје Бошковић: *живот и мисао – хрестоматија и коментари* (Лесковац 2017), „Лесковачки писци – библиографије и коментари 1988-2018“ (Лесковац 2019), Др Жак Конфино и Лесковац - једно виђење савременика, публициста и критичара; (Лесковац 2020),

Данило Б. Коцић
ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ
И ЊИХОВО ДОБА
I - II

Издавачи

ГЛАСНИК – Медија центар 016
Народна библиотека „Десанка Максимовић
Власотинце
Удружење писаца Лесковац
Ауторско издање

Уредници

Проф. др Душан Јањић
Срба Такић, песник
Верица Баторевић Божовић,
председница Удружења писаца

Рецензент

Дејан Ђорђевић, проф.

Илустрације

Миодраг Нагорни
Миодраг Величковић
Драгољуб Станковић Чиви

**Техничко уређење, лектура
и компјутерска обрада**
Данило Б. Коцић

Коричење и штампање
Printup - Лесковац

Тираж

100 примерака

Напомена:

Издавање ове студије помогао Град Лесковац у оквиру програма и пројеката у области културе за 2021. годину.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41:929"19/20"(031)
82.09(497.11):929"19/20"
908(497.11 Лесковац)

КОЦИЋ, Данило, 1949-

Лесковачки писци и њихово доба. 1-2 / Данило Б. Коцић ; илустрације Миодраг Нагорни, Миодраг Величковић, Драгољуб Станковић Чиви. - Лесковац : Гласник - Медија центар 016 : Удружење писаца Лесковац; Коцић Д. ; Власотинце : Народна библиотека „Десанка Максимовић“, 2021 (Лесковац : Printup). - 1098 стр.: илустр. ; 30 cm

Тираж 100. - Данило Коцић: стр. 1095. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 1067-1080. - Регистар.

ISBN 978-86-901700-4-3 (ГМЦ016)

а) Књижевници - Лесковац - 20в-21в - Лексикони б) Књижевни критичари - Лесковац – 20-21в -Лексикони в) Лесковац

COBISS.SR-ID 48428809

